

D. DIONYSII CAR- thusiani insigne cōmentario-

RVM OPVS, IN PSALMOS OMNES DAVIDI-
cos. Quos ipse multiplici sensu quantū fieri potuit, nempe Literali,
Allegorico, Tropologico, & Anagogico (id quod nemo haecenus
præstitit) non nisi solidissimis sacrae scripturae locis, doctissimè ex-
planat.

Accedit ad hæc, eiusdem in matutinalia VII Cantica, in Magnificat quoque,
Nunc dimittis, Benedictus, in Symbolum etiam fidei, Quicumque vult saluus esse,
& in hymnum diuinum, Te deum laudamus, exactissima elucidatio.

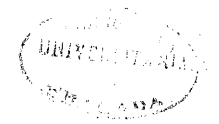
*Premiſſis ad singulos Psalmos orationibus, doctis & pijs: paucis uerbis fere
potiorem partem sensus Psalmi exprimentibus, & summam complectentibus.*

PARISIIS

Apud Oudinum Paruum, via ad D. Iaco-
bum sub Lilio aureo.

M. D. XLII.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, ILLV.

strissimoq; principi ac domino, Domino Erardo à Marlza, sanctæ Romanæ ecclesiæ, Tituli sancti Chrysogoni presbytero, Cardinali, Archiepiscopo Valentia, Episcopo Leodiensi, Duci Buillonensi, Comiti Loffen, &c. Domino ac patrono suo colendissimo, Theodoricus Loer à Stratis, domus Carthusiensis in Colonia humilis Monachus, & Vicarius, Salutem & omne bonum exoptat,

M

Uta sunt quæ me sollicitat pater amplissime, cur illustrem tuam celsitudinẽ ad patrociniũ D. Dionysii nostri Carthusiani, uiri & pietate & eruditione singulari cõmendabilis suscipiendũ, euocare minime dubitẽ. Nã præter quotidianæ humanitatis tuæ eximie excẽpla, quæ in vulgares & quoflibet edere nõ cessas, qui modo auxiliatricis tuæ uolũtatis præsidium implorant, tantam præterea erga cũctos comitatem & benignitatẽ ostendis, ut mirari satis nequeam, quibus animi corporisque dotibus supra alios mortales, prouidentia illa diuina tuã Celsitudinem honoratã esse uoluerit. Sed hæc est uera pietas, & religionis nostræ fructus unicus, non tetricã austeritatem & toruitatẽ ostendere, sed ad summissorum indigorũque preces, benignas aures aduertere, neq; eiusmodi uultus truculentia & despectu fastuoso per contẽptum submouere. A quibus uitijs quantũ T. Celsitudo absit, ex aliorũ præconijs discas malim, q̃ ex me tuo clientulo, qui iã recens tibi scriptoris luculenti sane, & eruditi uigilias offero, audiatur. Quandoquidem autẽ pater amplissime hæc uirtutes, comitatẽ scilicet, & humanitatẽ non in te esse modo, sed & redundare cognoscimus, pãtere ut aliquantulũ de D. Dionysio cũ magnificẽtia tua familiarius agã. Primum, quoniam is author non grandem aliquẽ orationis apparatus, aut fucatam eloquentiam, sine solidæ eruditionis cõmoditate polliceatur: sed qui tale aliquid de se promittat, quibus animũ nostrũ terrenis & spinosis curarum difficultatibus inuolutũ ad diuinarum rerum cõtẽplationẽ & amorem sursum perducatur. Damnatũ à prudẽtissimis uiris studia, quæ friuola quadam persuasionis delectatione, nec longo tẽpore adblandiuntur: damnantur item qui iniecta obscuritate difficili ingenia discipulorum remorãtur, atq; adeo tunc præcipue, cum ne micã quidem utilitatis, aut gustum aliquem solidæ eruditionis exhibent. At hisce D. Dionysii scriptis quid potest inueniri quod magis ex usu Christiani hominis sit illius præsertim, qui philosophiæ diuinæ studiis inuicem semel animo destinauit. Nã præter pietatẽ & castã religionẽ, præter promissiones, & expectationes, atque adeo misericordias spirant, clamantque nihil: ut taceam interim explicãdi facilitatem, quam adeo peculiariter uidetur affectasse Dionysius, ut rudissimis quibusq; & simplicissimis officium suũ commẽdare uoluisse uideatur potius, quã nimia diligẽtia & subtilitate ambitiosam eruditorũ gratiam ingenij sui uigore & amplitudine captasse. Interea tamẽ ille prudẽtissimi & absolutissimi uiri officio functus est, & professioni suæ oppido quã conueniente industria. Nam cum omnis uitæ nostræ actio sic institui debeat, ut nostris laboribus alterius commodum & salutẽ promoueamus, nõ uideo sane quomodo Christianorũ illam legem rectius explere potuisset, q̃ hoc studiorũ genere, quo suis sudoribus & uigilijs planã multã & facillẽ apertãq; uiam rectius intelligẽdi scripturas reddiderit. In qua aliqui ad scrupulorum difficultatem frequẽter & perfacile impigissent. Habet autem id arcanae literæ, q̃ in diuersos sensus & uarias interpretationes perfacile trahi possunt. Quod sane & aliquando D. Augustinus uir in sacris literis, ut si quis alius exercitatusissimus cõqueritur. Atq; ex ea re opinioes subinde nasci solẽt: quas multoties cũ ingenio nimium tribuitur, uitiatis interpretationibus & ambiguis sensibus corrumpi & peruerri cõtingit. Hic autem quid quæso utilius offerri potest? q̃ cõmodus doctor, qui per spmas eas & sentes sic nos deducat, ut illæsis membris tuto effugiamus. Porro eiusce-

modi tibi D. Dionysii prædico, qui tenuissimam ingressus uiam, dum quæ simplicissime, sed tamen accuratè docet, non quatum illi uirum in literis fuit, indicare nobis uoluit, sed potius quod pro ratione temporis et hominum conditione utile existimabatur. Profecto maxima hominis eruditio et ingenium præclarissimum facile agnouit quid in quaque re utile, quid conueniens, quidque commodum fuerit, atque ob id tractandi rationem, quam peculiari sibi delegit, nullus sanioris iudicij reprobauerit. Nam ut exacte et aperte scribendi facultatem in omnibus operibus suis adhibuit, ita in hoc splendido Psalmorum commentario (quem sub auspicio numinis tui felicissimi in lucem pater amplissimam iterum damus, quod prior editio nec satis castigata, propter typographorum incuriam, nec T. Magnificentiæ propter profectioem cum Cæsare oblata fuerat) cõsulto diligentius obseruauit. Quando sacratissima ista cãtica, et mysterijs scatentia mirificis, non maximis solum ingenijs edita sunt, uerum et minutissimis et rudissimis, necessarium fuit ut ita re tractaret, et stylum submitteret, quo ab omnibus iuxta intelligi, ac legi posset. Non est autem quod uerear pater illustrissime, ne non gratum tibi sit hoc animi mei obsequium, quod tuæ dignitati, dum illam ad hunc auctorem uoco, libenter comprobare. Non enim hic Centaurorum cum Lapithis pugnae, non Aeneae nauigatio, non de coquendis obsonijs, aut agricultura disceptatur, ad quæ alioqui argumenta uel maximos olim reges et orbis terrarum principes inuitare nentiquam pugnare pudor fuit: sed de uno ueritatis fonte et lumine Christo. Docetur hic quo pacto unusquisque, motum statumque animæ suæ deprehendere, quibusque uerbis deo placere possit, et qua ratione sese quisque corrigere ualeat, et deo agere gratias. Ne si præterquam fas est dicat, incidat in impietatem. Non solum de operibus, sed de omni ocio uerbo reddendam apud iudicem rationem. Hæc inquam solida nostræ persuasionis præcepta copiosius ubique, noster hic auctor exponit. Sed quid hæc tecum longius pater præstantissime: id potius nunc a me rogandus es, ne calumnijs malorum hominum lucubrationes istas subuertit, et ex theatro piorum et eruditorum uirorum explodi sinas. Non dubium est, quin insurrecturi sint aduersus pietatem multi ex hoc hominum genere, qui totum Christianorum orbem dissidijs et turbationibus propemodum inuoluerunt. Quando fieri non potest ut ab istis hominibus quicquam quod rectum est probari possit, uerum qui blasphemijs in quoslibet, qui taxando et subsannando scurilibusque argumentis rem suam peragunt, in palmam gloriæ apud eos uel maximam demerentur. Cum ea non sit Christiana sanctitas conuicio lingue quosuis uerberare, sed amice cum omni humanitate prius admonere, deinde repugnantibus colaphum per scripturam intendere. Sed bene habet quod tua prudentia hoc impostorum genus præcognitum habet, quod turbatoribus religionis, et sanctissime fidelium societatis corruptoribus nullas apud se sedes occupare permittit. Etenim hoc est uere pacem diligere et defendere, cuius assertionem si quis tuæ sagacitati non adscribat, iustitiam hic mihi colere nentiquam existimabitur. Siquidem industria et prudentia (quam tibi deus Opt. Max. in commo- dum subditorum ex liberalissimo beneficentiæ suæ thesauro cõcessit) factum est ut dicecesis ista, in medijs bellorum tempestatibus per multos annos tanquam profligata pacis domicilium fuerit unicum. Quassata bellorum malis iam diu est Italia, sensit horribiles motus Hispania, multis præliorum rumoribus agitata Gallia est, non caruit motibus Germania, sola Belgicæ pars, cui T. Magnificentiæ præsidet, suauiter hæctenus tranquillitate fruatur. Nec solum per te patria (quam unice amas) pax procurata est, uerum et propinquos principes omnes inter se mutuis odijs flagrantibus, et aduersos inuicem cõposuisti, ut iam pater patriæ cognomen, quod olim ambitiosus Ro. aliqui optauerunt, tibi uerius quadret. Hinc est quod te patrem parentemque, suum Carolus Augustus ter maximus appellat, et te omnibus suis negotijs, quæ paulo magis ardua sunt, quam a uulgo consiliariorum explicari possint, præfecit. Vide-

mus quotidie quicquid seriam operam aut raram aliquam industriam consilij requirat, id mox ad te tanquam ad Nestorem aliquem aut Catonem deferri, ut a tua prudentia auctoritatem et sententiam accipiat. Siquidem in causis omnibus eo iudicio, eaque dexteritate in rebus administrandis præditus es, ut a Deo honorum omnium auctore ad hoc nobis missus uidearis, uti multorum principum tanquam exemplar in quod cõteplentur, et ad quod se formet, creatus existimadus sis. Non dicam hic quod submisit interim modestia tua se gerat. Quam enim uirtutibus eis, quibus ornator te uix ullus esse potest, posses uel merito aliquatulum superbire, et ultra communes mores spiritum tollere tamē hanc moderationem semper adhibes, ut hominis Christianæ philosophiæ gnari, et præceptorum Christi non immemoris de te iudicium facias. Hæc autem a me dicuntur pater amplissime, non quod encomium aliquod uirtutum tuarum parare intendam, nam et uires si maxime studere desunt, et tantus est earum cumulus, ut a qua potissimum auspiciam sumam, non satis intelligam. Tantum earum meminisse nolui, quas maximo nostro malo, multis huius tempestatibus principibus, aut plane abesse, aut quod frigide adesse cognouimus. Quicquid enim patrimonij, quod amplissimum est, quoscumque census ecclesiæ possides, eos non in priuatos tuos usus, ut plerique omnes faciunt, sed uel in ecclesiæ tuæ ornamentum, uel in pauperes uiscerumque Christi, uel in uiros et uitæ honestate, et bonis disciplinis conspicuos (quos tu ex omnibus Academicis præcipuos aliquot, qui recte Christum profiteantur, in ecclesiæ tuæ contubernium coaptasti,) uel in Reipublicæ commoditatem dispensasti. Hinc arcium tuarum per totum Leodiensem tractum ruinas, et castrorum præsidia longa uetustate et negligentia prope labefactata erigis et instauras, quo aliquando hostium iniuriam patriam a se prohibeat, et tyrannicas impressiones ab humeris suis arceat. Non enim immerito pericula tempestatumque bellorum passim timentur ab omnibus. Huc enim euangelicorum uocatorum sanctitas et religio prorumpit, ut tumultuosissima doctrina, totum propemodum septentrionem peruerterint. Agunt rem suam clanculum strenue Lutherani: uerum tua prouidentia tam callida consilia eorum dissipat, ut semen pestiferum expetitum illis segetem apud uos producere nequeat. Decem Nestores optabat sibi Agamemnon, Græcorum qui Troiam expugnabat princeps, et rex maximus: at Clemens summus pontifex pater noster clementissimus, multo ardentioribus uotis decem Erardos a Marka suæ ecclesiæ merito optaret, facile sanè agnoscerentur Christi regnum sic firmiter stabiliterque permanere posse, si eiusmodi colimis aliquot inniteretur. Sed hæc hæctenus pater amplissime, et ne epistolæ modum excedam, ad Dionysium nostrum, quem optimorum doctissimorumque uirorum consensu honestissimo uocis calculo celebravit reuertor. Cuius patrocinium, tametsi propter optimarum artium perfectam cognitionem et uitæ honestissime actæ sanctitatem suscipere debeas: hoc tamen nomine, quia patria illi tecum communis fuit et in Leodien. Dicecesis hæc insignia monumenta potissimum cõscripsit, ubi et ex maiorum tuorum obtemperantibus filiis aliquando fuerit, tibi gratius illud erit. Nam tales naturali quadam affectione arctius soles prosequi. Quod ut nunc diligentius facias orat te qui bono erga utros optimos affectus sunt. Inter quos Arnoldus Tugarus, Theodoricus Hezius cognatus meus inter theologos honestissimos uiri doctissimi, in præsentia tantum nominandi ueniunt, quod hos ob bonarum artium studia, et uitæ purioris integritatem singularibus beneficijs ornatos esse tua liberalitas uoluit. Interim tuæ Reuerendissime Dominationi, et illustrissime gratiæ nos omnes, nostrumque ordinem commendamus, exorantes, ut deus Opt. Max. ad gloriam suam et Christianæ religionis bonum diu te nobis seruare dignetur incolumen. Ex Chartusia D. Barbaræ Colonien. Anno 1534. Ipsi ferijs beatissimæ matris Annæ genitricis gloriosissimæ semper uirginis Mariæ.

**INDEX SERIE LITERARIA COMPLECTENS
res & voces in hoc opere præ cæteris obseruandas.**

Aron signat Christum, ipsius barba apostolos, ora vestimenti Ecclesiæ 257, H
Abacuc alijsq; Prophetæ ac Paulus in se recipiunt varias aliorum personas 294, A
Ab austro venit deus quid sit. 294, F
Abit quis in consilio impiorum dupliciter 1, B
Abolon & Achitophel figurant Iudæos & Iudam Christi persecutores 11, B
Absecessio sacri eloquij duplex 283, H
Actus vnus ex diuersis virtutibus procedere potest 283, D
Actus specificantur & dignificantur ab obiectis ibidem
Adam est nomen proprium & appellatiuum 7, C
Adoratio qualis Christo debetur 197, D
Aduentus Christi vterque duplex 92, A, B, C, D
Aduentus Christi qualis erit & quæ in vtroque faciet ibidem
Aduentus Christi veteres sancti vehementissime optabant 162, E, 169, G
Aegyptum spiritualiter egredi quid sit 231, F
Afferre & offerre domino quæ & quomodo debemus 30, D, E
Affectus quàm varijs & multi enumerantur per species 281, E
Affectus exprimitur per nomina sola, per verba sola: interdum per vtraque 282, C
Affectum quàm ardētē ad deum habere debeant viri perfecti 47, C
Affectum nostrum psalmodum affectibus conformare monemur frequenter ibidem
Affectum suum quomodo debet conformare psallens verbis psalmodum 3, C, D
Affectuum variatio varia fit in psalmis & personarum 282, B, C
Affectum amoris & gratitudinis qui versus & psalmi habeant numerantur 283, C, D
Agareni alienigenæ Amalech Ammonitæ Assur hostes Israel qui sunt spiritualiter 169, F, G
Alleluia Dauid primus scripsit ad Psalmodos viginti. Et interpretatur, Laudate dominum 209, C
Alleluia duplex cur dicitur 209, C
Allegoricus sensus quis fit in scrip. 19
Alieni quomodo sunt Iudæi à Christo 79, G
Altaria dei quàm multa sint 79, G
Altare dei duplex quomodo Christus circumdedit 44, A
Altare dei Christus est vt homo ibidem
Amaritudo penitentiae quomodo fit in pace 286, H
Amare deum monemur, propter tria 77, A
Amare & odire deum quomodo inimicos debemus 266, H
Amator dei verus, deum ab vniuersis laudari desiderabit 304, H
Amoris affectus ex quibus considerationibus nascatur 282, B
Amalechitarum, Amorrhæorum, & Idumæorum ira contra filios Israel 291, F, G
Ambulare deus & Christus super pennas ventorum, quomodo dicatur 206, F
Amici & proximi quomodo aduersus Christum conuenerunt 68, C, D
Amici dei quam multi sunt & honorificati 266, C
Anna mater Samuelis quomodo exultauit domino 287, C, D
Anagogicus scripturæ sensus quis fit in proœmijs
Anima quare dicitur à quibusdā totus homo 275, G
Anima signatur per eam & quomodo tota sit, & quas habeat partes 128, E
Anima Christi quomodo sitiuit ad deum 119, C
Animæ deuotæ quomodo dicuntur iuuenulæ tympanistræ 130, D
Animam adherere pavimento quid 210, F
Anima & appetitus quomodo exultant in deum 170, H
Anima & mens nostra quàm feruenter ad deum sitire debent & eum amare 282, C
Anima quando fit domus dei 255, G
Anima quomodo educatur, conueritur, ducitur, à deo aliæque beneficia accipit 40, B, C
Anima hominis quomodo est dei domus, cubiculum, thalamus, thronus, sedes, & templum 198, C, D
Anima quomodo deficit tripliciter in salutare, & in eloquium dei 243, H
Anima semper est in periculis peccati & dānationis 244, D
Anima varijs modis afficitur & secundum hoc verba variat 10, A
Animam dilatari in tribulatione quid sit 8, B
Animam quantū purgant lachrymæ 10, E
Animam à custodia educi quid sit 271, C
Animalia & bestię quomodo dominum benedicunt, & eorum naturæ quàm mirabiles 107, B
Angeli homines custodiunt in communi, & singuli singulos 58, D
Angeli quomodo sunt currus dei, & de eorum multitudine 128, A, B
Angeli & apostoli quō præfident ecclesiæ 151, G, H
Angeli spiritus sunt & flammæ vrentes 118, D
Angeli quomodo inuitantur ad benedicendum deum 305, C
Angelus signat spiritum inferioris chori vel cuiuscunq; alterius 278, G
Angeli boni quomodo non abierunt in consilio impiorum, & in via peccatorum non steterunt, &c. 3, E
Angeli quomodo regunt viatores in virga ferrea 5, E
Angelorum tres quæstiones de Christo 41, B
Angelorum custodia homini christo necessaria non fuit 186, G
Angelorum virtutes sunt naturales & supernaturales 206, A
Antichristus quomodo constituitur super gentes & de eius persecutione & miraculis 16, E
Antichristi mores vitandi sunt 17, H
Apostoli Christi quare dicti sunt infantes & lactentes 13, H
Apostoli quare sunt cæli dicti 32, C
Apostoli dicuntur principes & dii terræ, eleuati, candidi, rubicundi 88, C
Apostoli Psalmodi dicta de Christo affirmant 130, G, H
Apostoli quare fontes & principes

pes Israel dicti 129, C, 147, F
Apostoli quando pertransierunt de gente in gentem 211, H
Apostoli quare dicuntur nubes & conitrua 127
Aqua quando signat consolationem & quando persecutionem 131, C
Aqua refectionis quomodo est doctrina diuina mentem consolans 40, A
Aquæ in oceano altiores sunt montibus terræ 206, H
Aquæ quæ super cælos sunt quæ & quales, & an sint ibi 305, C
Abylonis transmigratione defletur 263, A
Balaam quantum commēdituit tabernacula Israel, & quomodo nobis in exemplū 283, B
Barbari qui dicantur 280, E
Basiliici toxicū ex oculis 186, H
Beatam quomodo dicantur Mariam omnes generationes 309, E
Beati quomodo sunt imitandi & contemplandi 5, D, E
Beati nostrum aduentum quantum expectant 92, A
Beatorū cōfessio & laus 228, E
Beatitudo cælestis quanta sit, & quomodo ad eam pertingitur 171
Beatitudo vera duplex & qualis 298
Beatitudo vitæ actiue, ac contemplatiue & in quibus consistit vtraque ibidem
Bellum, gladius & scutum, sunt peruersa voluntas, operatio, & consuetudo 151, G, H
Benedictio duplex cuiusque ratio 304, H
Benedicendus deus quomodo fit omni tempore 58, H
Benedicendus vbiq; deus quomodo & quando 258, D
Benedicere quid sit, & de varia benedictione, de que beneficijs varijs animæ fideli à deo impendit 206, D, E
Benedicere deum quare angelicus actus & quomodo fieri debet
Benedicunt creaturæ deum dupliciter 304, H
Benedictio operantium in agris 255, A, B, C
Beneficia & mysteria ecclesiæ multa narrantur 121, G, H
Beneficia dei ad nos innumerabilia 234, G
Benedicunt dominū irrationabilia, & de eorum natura 308, C
Bernardi abbatis expositio super versum Misericordia & veritas commendatur 172, A
Bonus & valde bonus quomodo est deus 143, G
Bonum constat ex integra causa 241, F
Bona temporalia quare non dantur omnibus deum timentibus vel amantibus 263, D, E
Bonorum & malorum hominum morumque eorum & operum diuersitas 99, E, F, G
Boues, oues, pecora campi, volucres cæli, pisces maris mystice qui sunt 14, D, E
Brachium dei, filius est dei, per quem mirabilia fecit, disponit & conseruat vniuersa 309, H
Alix vini meri plenus qui mystice 149, A
Canticū nouū sunt cōsilia Christi & eius doctrina 293, F
Cantica graduum qui & quare dicuntur 249, A
Canticum gratiarum actionis & benedictionis mandat dominus omni tempore 78, D
Captiuitas Iudæorum soluitur eum admiratione gētium 251, H, 152, A, B
Carbones desolatorij sunt peenæ infernales vel exempla sanctorum & penæ à Romanis Iudæis inflictæ 248, E
Caro quomodo fit ad deum dupliciter 118, D
Cæstra dei sunt angeli & demones 45, D
Causas vniuersales quatuor ponunt philosophi 305, C, D
Cedros libani quomodo Christus confregit tripliciter 49, D
Christus optauit à malis secerni ad patrem redire, & in corpore beatificari 43, C, D
Christus orat probari tentari & vri ibidem
Christus quomodo non sedit cū consilio vanitatis & duplex dei altare circumdedit 43, H
Christus habuit sapientiam creatam & increatam aliæque mysteria de eo 46, 71, D, E, F, G
Christus Iesus quomodo intellexit super genus humanū pijsime & superpijsime 74, E
Christum quomodo diuersè tradiderunt pater, ipse sese, Iudas Iudæi ibidem
Christi speciositates quot & quætae erant & de eius eloquentia 83, B, C
Christus dicitur rex magnus 87, F
Christus magnus dominus in ciuitate Ierusalem & monte Sion

88, G, H
Christus est deus noster 90, A
Christus meruit sibi quatuor 103, A
Christus contristatus est & turbatus passionisq; eius varia mysteria ibidem
Christus est virtus dei mundo nota facta, quam populi viderunt 153, E
Christus est manna & panis angelorum 146, G
Christus quomodo stetit in synagoga deorum 169, D
Christus quomodo est inops pauper & sanctus semperque orauit & contemplabatur 173
Christi anima quomodo repleta est malis, & ipse factus sicut homo sine adiutorio, aliq; de eo varia mysteria 88, A & seq. 176, G
Christus dicitur vir dexteræ dei 264, E
Cælum & terra quomodo peribunt & veterascent 202, B
Cælum quomodo extensum est sicut pellis, aliæque multa de cælis 206, U
Cælum & terram signant habitates in eis qui in testimonium vocantur bonis & malis, de quibus multa 298, & deinceps
Cæli quare dicantur apostoli & alij sancti 32, C
Cæli cōstitentes mirabilia dei qui sunt 180, A
Cæli an anititati sint & de aquis quæ super cælos sunt variæ opinioniones 278, H
Ceruus renouatur & peccator quomodo renouari debet 78, H
Cherubim & Seraphim contemplatio actiua & de ipsis
Cilicium quomodo fuit vsus Christi 60, A
Circūdatur deus à populo 12, C
Circuitus bonus & malus 45, G
Circumstantiæ loquendi sex 69, A, B
Cithara & psalterium qualia sunt instrumenta & quomodo deus laudandus in eis 56, B
Cithara est obseruatio mandatorum dei in aduersis 79, B
Christi laudes præconia ac attributa varia 292, B, C, D
Christus deus & homo vnus quomodo est sicut caro & anima rationalis 320, C, D
Christus deus & homo quomodo sit 316
Christus oriens dicitur 314, E
Christus nouo ordine sine virili semine nascitur 319, A
 (a) iij

Christus quomodo ad homines venit & quanta ibi dei relucet dignatio, largitas, charitas, amor 317, H
 Christus quomodo est salutare dei brachium, dei lumen, & gloria Iudæorum & gentium 310, H
 Christus quomodo liberavit genus humanum charitate, & obedientia, & sua conuersatione, & passione meruit 212, E
 Christus quomodo sedit super solium Dauid in proœm. ope.
 Christus totus est subiectum libri Psalmorum in proœm.
 Christus est beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, &c. quomodo 2, C, D
 Christus à primo parente Adam in tribus distinguitur 2, E
 Christi fecunditas & merita per lignum iuxta aquas plantatum ostenduntur 96, D
 Christus quomodo constitutus est rex super montem Sion 4, D
 Christus purus viator non fuit, nec spem omnem habuit 8, D
 Christo attribuenda sunt omnia pro posse, quæ in Psalmis canuntur 9, E
 Christus est seruus dei signatus per Dauid 12, A
 Christus quomodo parauit thronum suum in iudicio 15, H
 Christi humanitas est templum dei & sedes 19, C
 Christo non incarnato potestas diaboli, & fomes maiores erant, & omnes ad limbum descenderant 20, C
 Christus non est deus quomodo dixerunt Iudæi 21, H
 Christus quomodo discernitur ab antichristo & pseudopropheta 23, A
 Christi oratio pro se & suis electis ob suam iustitiam 24, H
 Christi passio præuisa est à Dauid & descripta, de qua multa 35, G, & deinceps, 202, A
 Christus intelligitur per Dauid in multis locis Psalmorum, & scripturarum sanctorum 48, G, 81, E
 Christi passioni conformari est summa perfectio in hac vita 179, G
 Christus quomodo indutus est decorem & fortitudinem: multraque de Christo & ecclesia 289, E
 Christus quomodo ædificauit Sion, id est, ecclesiam suam 201, F
 Christi persecutiones & venditio, figurata sunt in Ioseph patriarcha 212, B
 Christi persecutiones & patientia 220, A
 Christus quomodo est sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech 226, A
 Christus quomodo de torrente in via bibit 226, F
 Christus est beatus vir qui timet dominum, aliaque conueniunt illius Psalmi 229, C
 Christi oratio in passione, est Psalmus: Ad dominum cum tribularer elamaui 248, H
 Christum quomodo persecuti sunt Iudæi à iuuentute sua 254, B
 Christum iurasse & vouisse probabile est 257, D, E, F
 Charitas est finis omnis conuersionis tripliciter 243, F
 Charitas dei est vltimus gradus perfectionis 258, D, E
 Chore filij mystice sunt filij crucis 66, A, 82, H, 90, B
 Cognitio dei duplex est informis & formata 187, G
 Cognoscit dominus humilia, & alta nouissima, & antiqua varie 264, E
 Cognitio utilis est facientibus ea quæ sciunt 58, D
 Cogitandi quomodo sint dies antiqui & alia quædam 152, D
 Cogitatio & consilium quomodo sunt in deo 199, H
 Colonus venturus in terra christus, & de eius passione & peccatis multa 36, F
 Compeditos dominus soluit, & cæcos illuminat corporaliter, & spiritualiter 176, G
 Communio sanctorum celestium quæ qualis, & quanta sit 250, D
 Compunctio & contritio quomodo sumuntur in corporalibus & spiritualibus, & de earum speciebus 181, H
 Conceptus hominis in originali 14, H
 Concubitus quomodo fuit Christus à Iuda, & Iudæis, varijs modis 106, D
 Conculcantur iusti à carne mundo & diabolo 107, C
 Confessio duplex 148, D
 Conturbatio duplex est 7, E
 Conturbatio quomodo fuit in Christo 52, F
 Conuertere anima mea in requiem tuam quando & à quibus dicendum 233, A
 Conuersio fidelium ad meliora consolatur & lætificat superiores 251, D
 Cor sicut cera liquefcens duplex est 36, A
 Cor quomodo benedicitur in pace 49, G
 Cor quomodo ad diuinam benedictionem placitum paratum semper haberi debet 198, C
 Cor ad altum acceditur varie 120, D
 Coronat nos deo scuto suo quomodo 7, D
 Cornu multipliciter sumitur in scripturis 287, G
 Cornu Christi quomodo exaltatum est per miracula 288, G
 Cornua peccatorum quomodo confringentur, & cornua Christi exaltabuntur 149, C
 Cornu salutis quomodo erexit Christus 311, G
 Corporalia quomodo deo conueniunt 362, D
 Corporis Christi extensio penultima fuit in cruce, compassionem exigens 37, D
 Coruorum pullos quomodo deus specialiter pascit 277, D
 Creator quomodo est pater & filius & spiritus sanctus 314, D
 Creaturæ laudant deum dupliciter 270
 Creditur quomodo Christus, & locutus, humiliatus deoq; gratulus fuit 234, G
 Cremium quid sit & quomodo ossa auerunt sicut cremium 74, G
 Crux christo lætus doloris fuit 74, G
 Crucifixum iugiter attendere debent tentati 37, G
 Currus dei sunt angeli Apostoli & sancti homines 216, D
 Currus dei & Currus Pharaonis qui 292, D, E, F
 Custodiri sine peccato quare ro-gandum 327, D
D Amnati quomodo non appetunt non esse 90, E
 Danieli propheta Psalmus 63, attribuitur 120
 Dauid bis in speluncam ingressus 107, E
 Signat iustum in vulnera Christi confidentem 30, D
 Dauid condoleo præuidit processum passionis Christi 35, G
 Dauid ter vnctus fuit & à qui-

bus 26, H
 Dauid Christum signat 30, D
 Dauid commendatur ex multis actionibus lætitiæ 276, F
 Dauid commendatur de triplici confessione 200, G
 Dauid magnus philosophus, & theologus fuit ibidem
 Dauid commendatur à familiaritate & amicitia dei, diuino rumq; secretorum reuelatione 96, G
 Dauid omnes Psalmos fecisse probatur 201, B
 Dauid conuenit Psalmus 107 secundum triplicem modum 219, G
 Dauid exemplum penitentiae & spei peccatoribus est omnibus 96, D
 Dauid quam conformis fuit diuinæ voluntati 96, E
 Dauid historia aliqua 291, 292, A, B, C, D, E, F
 Deduxit deus pater Christum varijs modis 115, H
 Defectus animi in salutare, & eloquium dei triplex 272, H
 Defuncti quomodo sciunt quid agatur in vita præsentis 205, E
 Delectari in creaturis potest quis dupliciter 188, A
 Delectari & dulces sunt philosophia & sacra doctrina 238, E, F
 Delectatio bona in deo est, & quomodo dupliciter in deo delectatur quis 287, D
 Detrahorum & susurronum peccata grauissima 76, F
 Dies iustorum pleni sunt, malorum inanes, poenitentium dimidiati 286, E
 Dies diebus Christi adiecti sunt per æternitatis participationem 116, A
 Domini ratio aliter conuenit deo, aliter angelis & hominibus 311, G
 Dominus deus Israel quis sit specialiter 311, D
 Dominus quomodo & qualis est deus pater filius & spiritus sanctus 315, G
 Donec quomodo accipitur in scripturis 215, B
 Dormire dicitur aliquis multipharie 16, F
 Dormire & dormire quibus conueniat 140, E
 Draconis multa nomina 208, D
 Draconis capita mystice quæ sint 147, E
 Dulcedo dei quomodo absconditur timentibus eum 53, C
 E Brorum ad instar multi turbantur per prosperitates aduersitatesque 217, H
 Ecclesiæ matris nostræ venter est baptimus, vbera, sapientia & charitas 38, H
 Ecclesiæ persecutio & patientia 53, G, H
 Ecclesia est locus pascuæ & regnum dei 39, H
 Ecclesia figurata est per Ierusalem in multis 250, A
 Ecclesiæ gloria videtur in donis & statibus suis 201, F
 Ecclesia exultans gratias agit deo de aduersarijs deiectis, Iudæis, tyrannis, hæreticis, schismaticis, philosophis 288, A, B
 Ecclesia est mons domus domini, eleuatus, sanctus & mons Sion 88, H
 Ecclesia quomodo est circumdanda & complectenda 90, A
 Ecclesiæ & iustorum persecutiones planguntur 153, E
 Ecclesia est mons domus domini, & firmissimum habitaculum & sanctuarium dei 293, E, F
 Ecclesia orat pro extirpatione hostium suorum 105, C
 Ecclesiæ pristinam gratiam amisit, postquam imperia temporalia acquisiuit 166, A
 Ecclesia quomodo aduersarios superauit & erubuit 81, E, F
 Ecclesiæ sæpe tribulata est & à Christo liberata & consolata 91, d
 Ecclesia super synagogam extolitur 175, E
 Educit & egreditur deus multipliciter 127, D
 Effectus dei ex quibus admirabilis agnoscitur sunt duplices 13, F
 Effremus filij semper presumptuosi fuerunt & quare 154, G
 Effremus filij figurant malos in ecclesia 157, G
 Eloquentia Iesu Christi commendatur 83, H
 Epistolæ publii Lentuli & pontij Pilati de speciositate Christi 83, D
 Epulantur & exultant iusti in vtraque vita 24, H
 Equi proiecti in mare mystice figuntur 292, B
 Eripi se orat Christus, & deus in occursum suum exurgere aliaque multa 111, E
 Eripi ab inimicis quomodo orauit Christus, tradi & non tradi inimicis 267, G
 Erubescetia bona & mala 42, C
 Eructare memoriam suauitatis dei proprium est contemplatiuum & prælatorum 274, D
 Escam dedit timentibus se Christus diuersis modis 227, C
 Esdras propheta quò diuinam scripturam reparauit in proœm.
F Aciem dei videre est beatitudo nostra 164, G
 Facies domini vbique querenda quæ sit 41, G
 Falforum fratrum & amicorum scelera quam magna sint 76, G
 Fames corporis & mentis iustorum quando saturabitur 65, G
 Festorum Iudæorum quorundam ratio 158, F
 Fides spes charitas, quomodo deo nos vniant 279, E, F
 Fidei catholice repugnata sunt falsissima 247, B, C
 Filij alieni qui dicantur mystice 31, F
 Filiorum chore punctio & exaltatio 181, B
 Filij dei dicuntur viatores & beati 5, D
 Filij diaboli & stultorum multi sunt 26, F, G
 Filij excussorij sunt discipuli apostolorum 252
 Finis est duplex consumens & consummans, & Christus quò sit principij & finis omnium 7, A
 Finis omnis consummationis est charitas 243, F
 Finis perficiens Christi est 286, G
 Firmamentum dicitur cæli, quia omnia conseruat 305, A
 Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, tripliciter exponitur.
 Fluminum & paruulorum Babylonis mystica ratio 363, C
 Folij sermo, fructui operatio comparatur 1, H
 Fotes, maria & flumina quomodo deum benedicunt, & de eorum mystica significatione 304, H
 Framea inimici quæ sint 15, D
 Framea dicitur anima Christi 25, E
 Frater noster factus est iudex noster, & mater eius facta est mater nostra 324, G, H
 Fructus frumeti, vini & olei exponit de bonis & malis 7, G, 8, B
 Frumenti abundantia pro firmamento 142, E
 Fundamenta, lumina & montes ecclesiæ duplicia sunt 17, E
 Furiosus & recte dicitur deus, & quare 10, B, C
G Alaad, Manasses, Ephraim, Iuda, mystice quid significant 288, C, 289, A, B
 Gaudere, gestire, lætari, exultare quomodo conuenit iustis, &

INDEX.

quomodo impijs 56, A, B
 Gaudent iusti de pœnis peccatorum quatuor de causis. 110, C
 Gentes & Iudæi vnam constituent ecclesiam, quæ deum laudare monetur. 235, A
 Gentes & Iudæi circueſerunt christum in malo & in bono. 235, G
 Gentibus parum Christus prædicauit per seipsum. 108, D
 Gloria multis modis accipitur, sic & deus gloriosus dicitur multipliciter. 310, D
 Gradus ascensionis internæ quindecim. 250, C
 Gloria à bonis quando, & quare interdum subtrahitur. 20, F
 Gratia gratis datæ quæ sunt, & ad quæ dentur in procem. 7, C
 Gratia acceptam quilibet alijs communicare debet. 7, C
 Gratias quantas religiosus deo agere debeat. 50, G, H
 Gratiarum actio iusti & impij differunt. 91, F
Hebraei, Chaldaei, Medii, Graeci, Assyrii, Romani, quomodo exaltati sunt & humiliati. 148, H
 Hæreditas nostra deus nosq; hæreditas dei. 8, G, 23, C
 Hæreditas dei est participatio gratiæ & gloriæ Christi. 289, E
 Hæreditas gentium quare dicitur regnum cælorum. 227, E
 Herodius erinacius quales bestiae. 207, G
 Ester, Iudith, Iob, Ezechias & eorum orationes comédantur. 174, B
 Heremias vaticinia & plâctus Dauid prædicat. 262, G
 Hierusalem quomodo ædificatur ut ciuitas. 250, D
 Hierusalẽ bis destructa figura est ecclesiæ. 252, D
 Hymnus quid sit, & cur psalterium dicitur liber hymnorum in procem. 213, F, G, 251, G
 Homo quomodo vanitas & imago. 70, B
 Homo malus & vir iniquus qui sint. 286, G
 Homo semper pauidus sit, & orare debet ex eplo Psalmitiq. 7, H
 Hominibus placere quis potest bene & male. 99, H
 Homines benedicunt deum generaliter & specialiter, & de hominum mirabili natura & gratia. 307, G
 Holocausta Christianorum quæ sint. 92, G
 Honorem suum multi non intelligunt. 91, C
 Humana & diuina in Christo credi oportet. 75, F
 Humanitas Christi quomodo adoranda. 197, D
 Humilia quomodo respicit deus. 250, B
 Humiliari nesciens infinita mala incidit. 242, A
 Humilitas Mariæ maxima fuit quæ respexit deus præ alijs virtutibus. 309, C
 Humilitas est fundamentum spiritalis profectus. 255, B
Idiolum deus est. 8, A
 Idolum interpretatur transiens & signat contemplosos. 68, H
 Idolorum gentiliu cultura reprobat. 231, A
 Idolis quomodo similes sunt cogitantes ea. ibidem
 Idumæi Ismaelita Iabal Iabin hostes Israel qui sint mystice. 168, H
 Ignis & æstus naturæ proprietates & significationes. 306, A
 Ioathan Iudæi falsa expositio de cantico Annæ. 288, G
 Iob qualis iudex fuerit. 167, B
 Ionadab filioru laus & obedientia. 137, C
 Iniquitas quod redundat in proprium authorem. 12, A
 Iniquitatem odi varijs motibus. 247, C
 Inimici Christi Iudæi & demones quod delectati & tristati sunt de morte Christi. 49, H
 Insuperbia triplex. 131, F
 Intellectum sumi multifariam. 242, A
 Ira est bona & mala qualiterque sit moderanda. 7, D, 8, B
 Iræ variæ sunt causæ. 291, F
 Irritari quomodo deus dicitur à peccatoribus. 7, G
 Israel quod expugnatus est à iuētute sua ab Aegyptijs. 254, C
 Iudæos operuit laborum ipsorum labor. 290, A
 Iudæi quod Christum à veritate abducere nitebantur. ibidem
 Iudæorum quotidiana blasphemia contra Christum, fidem & ecclesiam. 52, G
 Iudæorum tribulationes multæ. 203, G
 Iudæorum peruersitas magna. 21, A
 Iudæorum malitiæ viperæ & pœnæ. 109, G
 Iudæis & Christianis deus fecit quæ alijs nationibus non fecit. 314, A, B
 Iudæos conuenit Hieronymus, & pro eis orat & orari monet. 227, A, B
 Iudicium diuersum datur de rebus secundum considerationes diuersas. 174, D
 Iudicium verax ac rectum exigit deus. 110, D, E
 Iudicium est duplex, generale & particulare. 10, B
 Iudicium discretionis & discussionis. 15, D
 Iudicia diuersa quomodo deo cætamus. 110, E, F
 Iudicio discretionis & remunerationis orat propheta iudicari. 79, B
 Iudicium dei duplex, & quale optare debemus. 102, A
 Iudicium quo gētes iudicantur. 125, F
 Iudicium extremum quam horrendum sit. 93, G
 Iudicij extremi dici horror, districtio & circumstantiæ quomodo pensandæ. 97, B
 Iudicium in medio quomodo deus stare dicitur, & iudices quare dici dicantur. 166, H
 Iudicij dies cur mala dicat. 90, E
 Iudicij dies est electis ratio exultandi, peruersis vero metuendi. 229, B
 Iudices dij dicuntur, & in eorum medio quod de stare dicitur. 166, H
 Iudicare quomodo conuenit Christo & alijs. 141, D
 Iudicabant sancti cū Christo diuersimode. 250, F
 Iudicabant & vindicabant sancti nationes cum Christo. 137, D
 Iudicari & in iudicium secū intrare quod orat propheta. 271, E
 Iurauit deus multoties in scripturis. 307, G
 Iustitia dei duplex. 310, F
 Iustitiæ fons & dei voluntas. 19, A, B
 Iustitias iudicat deus dupliciter. 148, E
 Iusti quomodo exemplo Christi exercitatur, & persecutiones patiuntur ab iniustis. 105, A
 Iustos quomodo se sancti dixerunt multi. 271, E
 Iusti confitentur deo in prosperis & aduersis duplici confessione. 269, H
 Iustorum confidentia & præconia. 188, G
 Iustorum & iniustorum præmia & conditiones multæ. 67, A
 Iuuentus duplex est & senectus. 138, B
Lachrymæ quare dicantur panes animæ. 72, C
 Lachymarum quinque sunt gener-

nera. 251, D
 Laqueus venantium in hac vita conteritur. 250, C
 Laquei dicuntur vitia, & quid sit laqueus. ibidem, A
 Laquei quos dominus pluit super malos. 19, A
 Lauare lectum quomodo debet peccator. 10, G
 Laudare dominum est opus angelicum. 229, H
 Laudant omnes creaturæ deum. 350, A, B
 Laudare deum in choro, tympano, & Psal. spiritualiter. 280, A
 Laudare seipsum quomodo quis in hac vita potest. 209, E
 Lignis comparantur iusti & impij. 2, D
 Linguam refrenare quæ sit virtus. 58, G
 Linguae custodia magna perfectio. 230, B
 Literaturam quomodo non cognouit Dauid & alij quidam. 237, F
 Locutionis circumstantiæ seruandæ multæ. 67, A, B, C
 Lucerna quod est homo iustus, quæ à Christo accenditur. 64, F
 Lumen diuinum manifestat cuncta in procem. 211, D, E
 Lumen vultus domini duplex est. 7, F
 Lumen varium est in quo deus videbitur. 67, G, H
Machabæus spualis prelij formam ostendit. 31, D
 Magna misericordia facta Mariæ. 309, D
 Magnalia dei quam multa sint à constitutione mundi. 154, C, D
 Magnificat est dominus nisi Iesus Christus multipliciter. 292, B
 Maledictionem quam multi diligant. 224, E
 Malu triplex est, & quod aia Christi fuit repleta malis. 176, G
 Mala operari inimicis tripliciter. 224, B
 Mandatoru dei memoria. 205, G
 Mannæ quadruplex expositio in procem. 64, H
 Mansuetudo quantum deo placet. 64, H
 Mansuetudine rex Dauid multa meruit. 255, F
 Mansuetus mitis & suavis quomodo est dominus deus. 173
 Mare magnum mundus est mystice. 208, C
 Mare & montes quomodo moti sunt in exitu Israel de Aegypto. 230, E, F
 Mare & flumina signant corda amara. 307, A
 Martyru voces multæ. 251, E
 Maria quod soli cõparatur. 40, F
 Mariæ virginis commendationes variæ. 85, F
 Maria virgo non est terra quæ dedit fructum suum. 173, E
 Maria Sion interpretatur. 176, B
 Maria immaculata quomodo dicitur. 237, G
 Maria quare per lunam figuratur. 262, B
 Meditari in lege domini die ac nocte quod quis poterit. 52, A
 Media nocte surgere salubre est. 241, D
 Medij difficile attingit. 240, G
 Mendacium multiplex. 8, G
 Melchisedech quomodo similis est Christus. 226, B
 Mensa Christo & beatis parata in cælis, quæ & quanta sit. 40, E, F
 Merces Christi sunt fideles, & merces fidelium Christus. 253, E
 Meteorologica ducunt in cognitionem diuinorum. 307, C
 Mirabile dicitur aliquid dupliciter. 262, A
 Mirabilis deus in sanctis multis probatur. 130, G, H
 Mirabilia Christi quomodo narranda sunt. 211, D, E
 Mirabilia omnia dei quomodo narrantur. 15, C
 Mirabilia agere mirabiliora credere iubemur. 245, D
 Misericordias dei quod sunt super omnia opera eius. 274, G
 Misericordia propria & diuina misericordia semp p̄fanda p̄dori est omniq; viatori, & quare. 92, H
Nihil esse omnino. 70, A, B
 Nihil deesse timentibus deum. 39, H
 Nubes æris dicitur ap̄li, nubes cæli dicuntur angeli. 36, 80, B
 Nomē domini omnipotens. 290, A
 Nouum canticum quomodo domino cantare debemus. 279, H
 Nubes quare dicantur angeli in scripturis. 63, C
 Nubes dicuntur apostoli & angeli. 129, F, 180, B
 Nubes quod signant prædicatores qui mira fecerunt. 260, G
 Nunc tempus non est, sed causat tempus. 69, H
Opprobrium & contemptum auferrī petitur tripliciter. 239, D
 Octaua quare dicitur dies futuri iudicij. 10, A, 19, C
 Oculos leuare ad cælum pro auxilio quod debemus. 249, D, E
 Oculi dei intellectus eius est. 8, H
 Oculi attenuantur duobus modis. 286, G, H
 Odiu quomodo deo conuenit & quos odisse dicitur. 8, H
 Odisse quomodo liceat impijs & inimicos. 244, E
 Odio quomodo habetur deus dupliciter. 168, G
 Odio perfecto quomodo inimici odiendi. 239, E
 Oliua fructifera fuit Leui patriarcha & prælati tales esse debent. 99, A
 Omnibus diebus deo seruicium est. 359, A, B
 Opera digitorum dei sunt creaturæ sapientiæ eius. 14, A
 Opera dei quæ & quæ magnifica sint. 188, A, 208, B
 Opera dei quomodo sunt perfecta. 298, E
 Operationes dicuntur viæ & bonæ & malæ. 1, C
 Orare cum intentione magna docemur. 9, H
 Orandi modus ostenditur à sancto Bernardo & Basilio in procem. 151, H
 Orandi deum modus efficacissimus. 30, D
 Orandum quomodo est cum certa fiducia. 151, H
 Oratio antiquorum patrum pro resurrectione Christi. 13, B, C
 Oratio viri perfecti & grati. 26, C, D, E
 Oratioes Christi quales. 8, B, C
 Orat Christus pro ecclesia. 8, C
 Oratio propria & diuina misericordia semp p̄fanda p̄dori est omniq; viatori, & quare. 92, H
 Oratio Christi in passione & iustorum in tribulatione. 103, B, 104, C, D
 Oratio Dauid in spelunca, quæ tamen magis Christo conuenit. 270, D
 Oratio Dionysii super versum; In manus tuas. 53, C
 Oratio ecclesiæ & cuiuslibet cõtriti. 42, B
 Oratio prophetæ pro legis positione, intellectu, aliisque deductione, contra auaritiam, concupiscentiam. 211, C, D
 Oratio pro recuperatione terræ sanctæ. 161, H
 Oratio sacerdotis celebraturi pro inflammatione. 7, G
 Oratio tentati & ecclesiæ contra inimicos suos. 126, B, C
 Oratio tribulatorum contra hostes omnes. 61, B, C, D, E
 Orationes ad singulos Psalms per ordinem. 284, E
 Oratorum pro se vel alijs exauditio quanta & qualia requirit. 227, F, 200, G

Panc, vino, oleo, mystice fa-
turatur ligna capi & cedri
Libani 207, G
Parabolica eloquia diligenter scri-
tanda 154, A, B
Parabolas, problemata, propo-
sitiones, disputationes, enigmata
Christus enarravit ibidem, C
Passionē Christi clare praevidit
David & describit 36, A, B
Passionis Christi mysteria mul-
ta ponuntur & persecutorū eius
malitiae variae 103, E, F, G
Passioni Christi conformare se est
summa perfectio in hac vita 178, D
Passer animal iniquiter est 17, d
Passer & turtur inuenit sibi do-
mum dupliciter 17, o, C
Passeris initar liberatur anima de
laqueo 250, C
Patientia est decimus gradus spi-
ritualis ascensus 254, E, F
Patientiae tres sunt gradus 13, B
Patientia necessaria est sine qua
nemo quietus erit 13, E
Pauli apostoli cor quomodo cō-
cauit 51, G
Pauper quis sit coram deo 15, H
Pauperes diuersi, dei, mundi, &
diaboli 141, C
Pauperes quō deus exaltrant Mo-
sen, Ioseph, & alios 288, D
Pax quid sit 8, A
Pax quærenda 57, C
Pax Christi est alia à pace mun-
di 61, B
Pax vera quæ sit & vnde oriatur
313, F
Pax vera vnde nascatur, & quo-
modo seruanda 247, D
Pax facit filium dei, ideo religio-
sis maxime quærenda 150, D
Pecora & animalia quō benedi-
cunt dominum, & de eorū na-
turis & mirabilibus 307, E
Peccatum triplex 1, C
Peccatum procedit ex passione
vel habitu 42, E, 62, H
Peccata mortalia & poenae sunt
dolores mortis & pericula in-
ferni 264, A
Peccatis resistitur dupliciter
272, G
Peccatores quomodo dicuntur
potentes & sapientes 99, E, F
Peccatorum castigatio, cōtritio,
confessio, remissio quales exi-
gantur à poenitentibus 53, B, C
Pelagius inimicus gratiae dei
238, D
Pelles terræ Madian sunt vitia
332, B
Pelicanus, nycticorax, & passer,
signant tria genera poeniten-
tium 201, A
Poenitens conciliat sibi deū ver-
bo & opere 10, D
Poenitentiā quō est in deo 226, D
Poenitentiæ forma docet 202, D
Perplexus nemo sit, & quō diui-
na aget perplexus 93, B, C
Peregrini & ciues quomodo sunt
sancti in mundo 70, H
Persecutio nunquam deest deusit
aut deest ecclesiae 253, E
Persecutores ecclesiae quadrupli-
ces 168, E, F
Persecutio Christi quanta erat
17, B
Petrus Apostolus verbis Psalmi
probat resurrectionem domi-
ni nostri Iesu Christi 24, C
Phenennæ & Annæ proliumq;
earum mira historia 288, B
Philistim, Edō, Moab, Chanaā,
signat gulosos, cupidos, super-
bos, & luxuriosos, cōtra eccle-
siā & Christū pugnates 293, C
Philo Iudaeorum legatus eccle-
siam honorauit 129, E, F
Philosophorū tres honores de-
struuntur 14, G
Pignus ad Psalmodum affectus de-
plorantur 282, G, H
Porta iustitiae est charitas quam
angeli aperire dicuntur dupli-
ci de causa 147, E
Portæ & seræ Ierusalem quæ sunt
mystice 278, E, 277, G
Potentia dei nec metiri nec effa-
ri potest 225, E
Psalmi quidā vel versus ad amor-
is affectum 282, H
Psalmodum virtutes qualis intel-
ligit in proem. 229, E
Psalmodum expositio literalis ni-
mia reprehenditur 60, E, 118, B, C
Psalmodum expositio quæ sit cō-
uenientior, dulcior, fructuosior,
& suauior 106, C, 117, C
Psalmodum sententiositas, virtus,
& affectus, aliāq; multa in eis
commendantur 281, D, E
Psallens quomodo debet affectus
suos variare 281, C
Psalmi poenitentiales diligentis-
sime sunt scrutandi 11, D
Psalms oēs & singulos mire cō-
mendat Dio. in sine singulorū,
& fol. 281, C. & seq.
Psallere deo in hac vita est diui-
nissimum opus 117, G
Psalterium & Psalmus differunt
126, H
Preces deuotissimas habet octo-
naria Psalmi 118. 248, H
Propter eloquiū tuū viuifica me,
tripliciter exponitur 257, G
Prædicandorum septem sunt ge-
nera 144, G, H
Prædestinationis causa Christus
est, aliāque multa de prædesti-
natione 81, G
Prælati necessaria sunt boni-
tas, disciplina, & scientia 252, H
Prælatorum bona gubernatio,
subditorum subiectio dona dei
sunt 272, G
Præliū est pugna de longinquo,
bellū de propinquo ibidem, F
Præmiū boni honesti sufficiens,
non est bonū tēporale 211, D
Principium & nō Principiatum
quomodo in deo est 326, F
Propheæ mysteria Christi à
principio mundi prædixerunt
verbis, signis, figuris, factis, &
gestis, & quare hoc 311, H
Propheatarum libri aqua sunt si-
ne Christo, vinum verò si de
Christo intelligantur 98, H
Profunda multa sunt de quibus
fideles clamant 254, G
Prosperitas malorum reproba-
tur & vitanda est 91, A
Prosperitas malorum nō zelan-
da 143, D, E
Prosperitas malorum, aduersitatis
que bonorū neminē debet scā-
dalizare 64, B
Principes mundi & tenebrarum
sedent aduersus electos dupli-
citer 150, E
Principiū in die virtutis, in splen-
doribus sanctorum, est deus pa-
ter 232, E
Prudētiā docuit Christus 212, A
Pueri quales laudare debent do-
minum 229, E
Pulchritudo duplex est, sed spiri-
tualis placet deo 211, G
Purgatorij poena & dilationis
gloriæ quā magna 51, D, E
Purgatorio detenti deum dili-
gunt, sed orare pro se merito-
rie non possunt 233, C
Quatuor vulnera animæ, in
sunt quatuor animæ viri-
bus 51, G
Quatuor mala à quibus Christus
nos eripuit 217, A
Quis noster dominus est, quomo-
do multi corde & opere dicant
19, F
Quatuor mala sunt à quib⁹ Chri-
stus nos eripuit 217, A
Quatuor vulnera animæ sunt in
quatuor viribus animæ 13, C
Aucæ fauces quæ, & quare
dicantur 219, B, C
Redemptionem à quibus
deus fecit 311, F
Reges quomodo confregit Chri-
stus 226, D
Reges & principes qui sunt qui

aduersus Christum aliterunt
4, B, 5, A
Rex & dominus cōstitutus est qui-
libet prælatus, quilibet itē fide-
lis suarum operationum 5, D
Rex virtutū & gloriæ Chriſti 41, A
Regina quō est anima fidelis, &
Maria virgo virginum 81, D
Regule septē scripturarū exponē-
darum in sacris in proem.
Religiosi gratias magnas deo a-
gere debent 54, B
Reprobationis signū certissimū
est prosperari in omnibus, quæ
mundi sunt 254, E
Reprobatorum & electorū distan-
tia in vita & iudicio 253, H
Reprobatorū est prosperari in hoc
seculo, de quo multa 273, G
Res naturales cognitæ ducit homi-
ninem in cognitionē spiritua-
lium in proem.
Resurgente Christo oēs surrexi-
mus, & eo ascendente spem bea-
titudinis assequimur 320, G
Resurrectio Christi & ecclesiae
operatur 258, G, H
Respōdere exprobrantibus ver-
bū quomodo cōtingit 240, D
Roma vrbs inclinata 86, D
Roris, pruinæ & imbris utilitates
& significationes 305, H
Salomon per prophetiam co-
gnouit naturalia & superna
turalia in proem.
Salomon Christum figurauit, qui
ædificauit ecclesiam, & eam cu-
stodit 252, B, C
Salomoni quare Psalmus septua-
gesim⁹ prim⁹ ascribitur 141, A
Saluationis nostræ inchoatio, est
Christi incarnatio 310, B
Salutare dei quod sit & sanctus
quomodo est deus, & scientia-
rum dominus 287, G
Sactus, sanctus, sanctus quomo-
do est deus pater & filius & spi-
ritus sanctus 323, E
Sapientia prædicatur de multis
virtutibus actibusque 227, G
Sapientia quomodo omnium pri-
mo creata est 202, C
Sapientiam duplicem Christum
habuit, aliāque mysteria & de
eo multa 46, D
Sabbatum triplex est temporis,
mentis, & aternitatis 192, B
Sacerdos celebraturus quomodo
& quare lauat manus 44, F, G
Sacerdos in æternum quomodo
Christus est, & de sacerdotum
officijs & diuersitate 310, G
Sacerdotes vtriusq; legis deū spe-
cialiter benedicere debet 308, a
Sacerdotis celebraturū Psalmus
& oratio 234, E
Sacrificare sacrificiū iustitiæ quo-
modo debemus 7, F, 8, C
Sacrificauit Christus voluntarie
quomodo 101, E
Sacrificium laudis quō Christus
& iustus offerunt 102, D
Sacrificia legalia insufficientia,
quomodo erāt, & quare præce-
pta & triplicia quomodo 71, H
Sanctum suum quem deus miri-
ficauit Christus est & minister
quilibet dei 7, E, 8, B
Sanctus quomodo est dominus
deus noster Iesus Christus 173
Sancti quare dicantur filij Israel
& Christiani 246, G
Sara figurat ecclesiam, Agar sy-
nagogam 8, E
Satisfacere pro homine quomo-
do homo non potuit 318, F
Scandalum duplex & quomodo
vitandum 43, E
Scientia dei mirabilis facta est in
Christo 264, H
Scientia salutis quæ sit 313
Scriptura obscura est & quare
in proem.
Scriptura est argētum purgatum
septuplum 19, H
Scripturas sacras studere mone-
mur ob multa bona 258, A
Scriptura sacra quadruplici sen-
su exponitur in proem.
Scriptura frequenter eandem sen-
tentiam repetit pro affectuum
inflammatione 200, B
Scrutari diuina quomodo liceat
245, E
Scuto comparatur sacra scriptu-
ra 186, G
Sennacherib & Assyriorum deie-
ctionē tractat psalmista 149, G
Septies deū laudare in die Chri-
stianorum est 247, C
Sessio Christi ad dexterā patris
dupliciter intelligi potest 226, F
Simeon q̄ affectuose Christū su-
scipit & benedixit, & nunc di-
mittis cantauit 310, G
Similitudo hominis ad deum bi-
saria est 176, A
Sion dicit homo, multiplicitate
expo. 177, A
Syria, Sobal, Sichima, mystice
quid significant 287, H
Societas bona prodest, mala no-
cet 31, C
Sol & luna mystice sunt Chri-
stus & Ecclesia 208, A
Solis & radij eius comparatio ad
diuinam generationē 314, B
Sol & luna quomodo non vrunt
fideles 249
Sol, luna & stellæ quomodo deū

laudant, & an sint animata, opi-
niones variae 278, H
Sol, luna & stellæ inuitantur ad
deum laudandum & de eorum
naturis & proprietatibus multa
405, G
Solitudo commēdatur & de vit-
litate eius 60, C
Soliloquium spiritus sancti cum
anima est Psalmodia in proem.
Somnus multiplex est iustorum
& malorum 150, G
Speciositas triplex in Christo fuit
83, C
Speciositas corporalis quare tam
eximia fuerit in Christo ibidē
Spes in verbo domini 240, H
Spei obiectum duplex 275, H
Spem qualem habuerit Christus
37, A
Spem omnes habent sed iusti sin-
gulariter 75, H
Sperans in deo meretur exaudiri
ab eo 12, G, H
Sperandū quō est in deo 64, D
Speratur dupliciter in aliquo
375, H
Spiritus bestiarum quomodo au-
ferur & creatur 208, E
Spiritus noster quomodo affligi-
tur & exultat præ desiderio cœ-
lestium 282, G
Spiritus & anima quō in homi-
ne sunt, & differunt 307, D
Spūs sanct⁹ quō procedit à patre
& filio & quō dona sua distri-
buit aliāq; multa de eo 316
Sponsa Christi triplex 85, E
Stellas & eorum nomina deus no-
scit corporaliter & spiritualiter
276, G
Substantia multa significat & est
bona & mala 70, C
Subiecti sunt diuersi diuersis
290, D
Superbi inique agunt vsq; quæ-
que 201, B
Supernaturalia duobus modis co-
gnoscuntur in proem.
Sufurronum & detractorū pec-
cata grauissima 76, F
Tabernacula domini virtu-
tū q̄ & qualia sūt 169, E
Tabernacula caelestis cur-
ria quantum desiderare debe-
mus 287, G
Thanis Thancoos quid 158, A
Temporū varia distinctio nasci-
tur ex motu caelestium 306, A
Templi restorationem quātum
desiderauerūt deuoti Israelitæ,
quare magis caelestis tēplī ædi-
ficatio desideranda 282, H
Templum quomodo est deus &
agnus 264, B
(b)

IN PSALTERIVM.

Tenebræ diuinæ quæ & quales sint	17, H	Tenebræ sunt Petrus & Paulus ad Christum cõparati ibidem	43, D, E	Tentare contingit varie siue à diuersis	44, C	Tentari, probari & vri se orat Christus	43, D, E	Tentatus dicat in domino confido	18, B	Tentationes quatuor tenent habitantes in adiutorio altissimi	186, H	Terminum ponit deus moribus, fontibus & aquis literaliter & mystice	207, A	Terra quomodo fundata est super aquas ad literam & mystice	41, A, B	Terra & montes quomodo tremant & stabiliuntur	207, B	Terra & germinantia in ea sunt magna rō laudis diuinæ	306, h	Terribilis est deus in consilijs super filios hominum	150, F	Terribilis quomodo est deus in iudicio	130	Thronus super quem Christus sedet duplex est	15, E	Timore liberati quomodo sumus à Christo		Tyrannis quomodo responderūt martyres & virgines	240, H	Topazion lapis præciosissimus	245, C	Torrentis nomine, tribulationū magnitudo designatur	226, E	Toto corde quomodo laudatur deus	15, D	Toto corde quomodo confitemur domino	126, G	Titulus libri Psalmorum exponitur in proem.		Tituli singulorum psalmorum cuius & quales sint disputatur ante initium singulorum & exponuntur		Tituli inscriptio David quomodo intelligatur	107, H	Tituli inscriptio non debet inui quomodo	117, D	Timore vario deus timetur	286, B	Timor & recordatio malorum quomodo fit in beatis	40, E	Timores diuersi, sunt initium & plenitudo sapientiæ	312, E	Timens deū nimis cupit implere mandata dei quomodo	228, E	Timentibus deum rectis & iustis multa bona pmittuntur	228, E	Timentibus deū nonnunq̄ absconditur dulcedo ipsius	53, C	Timetur deus dupliciter	253, G	Timent deum diuersi diuerso timore	264, D	Translatio vna exponit aliam in scripturis	127, F	Tribulati consolantur & infirmantur		Tribulationes iustorū & impiorum differunt	136, B	Tribulatis vnicū solatium est clamare ad dominum	248, D	Trinitas diuinarum personarum in proem.		Trinitatis diuinæ mysterium demonstrat euidenter David	95, E	Trinitatis & diuinæ vnitatis mysterium insinuatur	125, G	Tristitia mala fugienda, bona amplectenda	77, F	Tropologicus sensus quis fit in sacris scripturis in proem.		Turbantur ossa animæ	108, F	VAnum est vobis ante lucē surgere dupliciter exponitur	253, D	Vanitas hominum quo ad deum	182, D	Venatores sunt dæmones & homines maligni	252, A, B	Verba hominū variantur secundum affectiones eorum	10, D	Verbi diuini generatio in deo	225, G, H	Verbum bonum æternū quomodo deus pater eructat	83, C	Verbum bonum quomodo propheta eructauit	83, C	Verba psalmorū ad informationem sunt conuertenda	19, C	Verba dei cum timore & reuerentia audienda esse ex multis autoritatibus probatur	297, A	Verax & mēdax multipliciter dicuntur	233, E	Veritas duobus modis probatur	190, B, C	Veritas & misericordia quomodo sunt cum Christo	183, C, D	Veritas vitæ, doctrinæ, & iustitiæ diminuta est in mundo	19, E	Veritas & iudiciū sunt saluatio & damnatio & omne opus dei & sacramentum altaris	227, E	Via ciuitatis habitaculi est fides catholica quam homo inuenire non potuit ex se	216, F	Verbum caro quomodo factum est		Vitæ Christi paratæ sunt varie	313, E	Vitæ domini & vitæ impiorū diuersæ sunt & quales vtræq; 238, C	Vias varias memorat propheta iustificationum mandatorū, iniquitatis, veritatis	239, F, G	Vincula dei sunt lex & religio		quæ ini qui dirumpere querūt	4, B	Vinea dei dicitur synagoga & ecclesia	162, F, 163, E	Viri dicitur esse angeli dei	4, B	Vir quis dicatur, & quomodo formatæ sanctæ viri dicte sint	1, C	Virtutes dicuntur angeli & quare	169, E	Virtutes domini & cæli quæ sunt	305, C, D	Viscera misericordiæ dei quæ & quantæ sint	313	Visitatio dei bona est & mala	111, H	Vituli item volatilia cæli quæ sunt mystice	92, H	Vmbra mortis quæ fit		Vnio diuinæ & humanæ naturæ Christo quomodo fit		Vnus quomodo est deus æternus immensus increatus		Volucres cæli mystice signat bonos malosque, & quomodo benedicunt dominum	309, C	Voluntas nostra quomodo debet semper esse in lege domini	2, F	Voluntarie quomodo iustus deo sacrificat	102, E	Vota nostra deo reddenda	233, G	Vouere quomodo est meritum & de duplicibus votis	151, A	Vox domini Christus est, & eius prædicatio	49, C, D, E	Vnicornis instar ædificat deus sacrificium suum	157, D	Vsura est illicita & mystice sumitur	12, H	Vxor timorati est sapientia & filij eius opera bona	254	Vulnera Christi plena sunt misericordia & pietate		Zacharias duas prophetas nunciat	311, G, H	Zacharias gratias deo refert super varijs beneficijs	311, D	Zacharias quomodo allocutus sit infantem	313	Zeb & zebec mystice quid significent	196, C	Zelus duplex ex duplici amore causatur	64, C	Zelum pro ecclesia quilibet debet habere & orare hoc modo	131, F	Ziphei nunciauerunt Saul de David, sic Iudæi pilato de Christo	101, A	Ziphei moraliter significant mandanos	101, H
----------------------------------	-------	--	----------	---	-------	---	----------	----------------------------------	-------	--	--------	---	--------	--	----------	---	--------	---	--------	---	--------	--	-----	--	-------	---	--	--	--------	-------------------------------	--------	---	--------	----------------------------------	-------	--------------------------------------	--------	---	--	---	--	--	--------	--	--------	---------------------------	--------	--	-------	---	--------	--	--------	---	--------	--	-------	-------------------------	--------	------------------------------------	--------	--	--------	-------------------------------------	--	--	--------	--	--------	---	--	--	-------	---	--------	---	-------	---	--	----------------------	--------	--	--------	-----------------------------	--------	--	-----------	---	-------	-------------------------------	-----------	--	-------	---	-------	--	-------	--	--------	--------------------------------------	--------	-------------------------------	-----------	---	-----------	--	-------	--	--------	--	--------	--------------------------------	--	--------------------------------	--------	--	--	-----------	--------------------------------	--	------------------------------	------	---------------------------------------	----------------	------------------------------	------	--	------	----------------------------------	--------	---------------------------------	-----------	--	-----	-------------------------------	--------	---	-------	----------------------	--	---	--	--	--	---	--------	--	------	--	--------	--------------------------	--------	--	--------	--	-------------	---	--------	--------------------------------------	-------	---	-----	---	--	----------------------------------	-----------	--	--------	--	-----	--------------------------------------	--------	--	-------	---	--------	--	--------	---------------------------------------	--------

INDEX PLALMORVM OMNIVM AC canticorum hoc opere enarratorum.

Psal.	CA	Psal.	Fol.
119	Ad dominum cum tribul.	48	114 Dilexi quoniam exaudiet
37	Ad te domine clamabo	47	17 Diligam te domine
44	Ad te domine leuau animam	42	109 Dixit dominus domino meo
122	Ad te leuau oculos	250	35 Dixit iniustus vt delinquat
28	Afferre domino filij dei	48	13 Dixit insipiens in corde suo
77	Attendite popule meus	152	52 Dixit insipiens in corde
48	Audite hæc omnes gentes	90	38 Dixi custodiam vias meas
Can.	Audite cæli quæ loquor	298	80 Domine dominus noster
	CB		
1	Beatus vir qui non abiit	1	22 Dominus illuminatio mea
40	Beatus qui intelligit	74	92 Dominus regit me
111	Beatus vir qui timet	218	96 Dominus regnavit decorem
31	Beati quorum remissæ	55	98 Dominus regnavit, exulter terra
118	Beati immaculati	237	7 Domine deus meus in te speravi
127	Beati omnes qui timent dominum	254	140 Domine clamau ad te
33	Benedicam dominum in omni tempore	53	87 Domine deus salutis meæ
84	Benedixisti domine terram tuam	171	101 Domine exaudi orationem meam.1
102	Benedic anima mea domino.1	202	142 Domine exaudi orationem.2
103	Benedic anima mea domino.2	206	20 Domine in virtute tua lætabitur
143	Benedictus dominus deus meus	172	6 Domine ne in furore.1
91	Bonum est confiteri domino	287	37 Domine ne in furore tuo.2
Can.	Benedicite omnia opera domini	304	130 Domine non est exaltatum
Can.	Benedictus dominus deus Israel	311	138 Domine probasti me
	CC		
95	Cantate domino canticum nouum.1	194	3 Domine quid multiplicati sunt
98	Cantate domino canticum nouum.2	149	14 Domine quis habitabit in tabernaculo
149	Cantate domino canticum nouum.3	279	89 Domine refugium factus
18	Cæli enarrant gloriam dei	32	25 Domini est terra & plenitudo
9	Confitebor tibi domine in toto.1	15	Can. Domine audiui
110	Confitebor tibi domine in toto.2	217	133 Ecce nunc benedicite domino
137	Confitebor tibi in toto.3	164	132 Ecce quam bonum
74	Confitebimur tibi deus	128	58 Eripe me de inimicis
104	Confitemini domino & inuocate	204	139 Eripe me domine ab
105	Confitemini domino quoniam bo.1	213	44 Eructauit cor meum
106	Confitemini domino quoniam bo.2	217	144 Exaltabo te deus meus rex
117	Confitemini domino quoniam bo.3	235	29 Exaltabo te domine quoniam susce.
135	Confitemini domino quoniam bo.4	261	19 Exaudiat te dominus in tribul.
15	Conserua me domine quoniam	23	60 Exaudi deus deprecationem
115	Credidi propter quod locutus	234	63 Exaudi deus orationē meā cum deprē.
4	Cum inuocarem exaudi me	7	16 Exaudi domine iustitiam meam
Can.	Confitebor tibi domine quoniam iratus	285	54 Exaudi deus orationem meam & no.
Can.	Cantemus domino gloriam	290	39 Expectans expectaui dominum
	CD		
129	De profundis clamaui	256	32 Exultate iusti in domino
21	Deus deus meus respice	36	80 Exultate deo adiutori nostro
62	Deus deus meus ad te	118	67 Exurgat deus & dissipentur
43	Deus auribus nostris	80	Can. Ego dixi
49	Deus deorum dominus	91	Can. Exultauit cor meum
69	Deus in adiutorium meum	136	89 Fundamenta eius in mont.
53	Deus in nomine tuo	101	
71	Deus iudicium tuum	141	85 Inclina domine aurem tuam
108	Deus laudem meam ne	221	125 In conuertendo dominus
66	Deus misericordie nostri	125	10 In domino confido
82	Deus quis similis erit tibi	167	113 In exitu Israel de Aegypto
59	Deus repulisti nos	114	30 In te domine speraui non confuri.
81	Deus stetit in synagoga	166	70 In te domine speraui.2
78	Deus venerunt gentes	160	65 Iubilare deo omnis terra.1
47	Deus noster refugium	86	99 Iubilare deo omnis terra.2
118	Defecit in salutare	242	42 Iudica me deus & discerne
93	Deus vltionum dominus	190	25 Iudica me domine quoniam

Pfal.	
14	Iudica domine nocentes me
14 5	Lauda anima mea dominum
14 7	Lauda Hierusalem dominum
14 6	Laudate dominum quoniam bonus
150	Laudate dominum in sanctis
14 8	Laudate dominum de caelis
116	Laudate dominum omnes gentes
118	Legem pone mihi
134	Laudate nomen domini
112	Laudate pueri dominum
121	Lætatus sum in his
120	Leuaui oculos meos
147	Magnus dominus & laudabilis
131	Memento domine Dauid
50	Miserere mei deus secundum
118	Mirabilia testimonia tua domine
55	Miserere mei domine quoniam conc.
56	Miserere mei deus, miserere mei
100	Misericordiam & iudicium
88	Misericordias domini in æternum
Can.	Magnificat anima mea dominum
126	Nisi dominus edificauerit
123	Nisi quia dominus erat
36	Noli æmulari in malignan.
61	Nonne deo subiecta
78	Notus in Iudæa deus
Can.	Nunc dimittis

INDEX.

Fol.	Pfal.		Fol.
59		¶ O	
46	Omnes gentes plaudite	¶ P	87
275		¶ Q	
277	107 Paratum cor meum deus		219
276		¶ R	
280	2 Quare fremuerunt gentes		4
278	72 Quam bonus Israel deus		193
235	83 Quam dilecta tabernacula		169
240	41 Quemadmodum desiderat		76
160	124 Qui confidunt in domino		252
229	90 Qui habitat in adiutorio		185
249	79 Qui regis Israel		163
249	51 Quid gloriaris in malitia		97
	Can. Quicumque vult saluus esse		314
277		¶ S	
267	11 Saluum me fac domine		20
94	68 Saluum me fac deus		331
241	128 Sæpe expugnauerunt		255
106	57 Si vere vtique		109
108	136 Super flumina Babylonis		162
198		¶ T	
179	64 Te decet hymnus deus		122
309	Can. Te deum laudamus		321
		¶ V	
254	5 Verba mea auribus		9
251	94 Venite exultemus		192
64	76 Voce mea ad dominum. 1		141
117	141 Voce mea ad dominum. 2		170
149	12 Vsquequo domine obliuisceris		20
310	73 Vt quid deus repulisti.		145

FINIS INDICIS.

A **D. Dionysii Carthusiani in**
PSALMOS OMNES DAVIDICOS ELUCI-
datio clarissima.

PROOEMIUM AVTHORIS.

DIXIT Dauid filius Isai, dixit vir cui constitutum est de Christo dei Iacob, egregius Psaltes Israel, Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Quemadmodum vnigenitus dei patris, dominus noster Iesus Christus, ex semine Dauid specialiter incarnari ac nasci elegit (Vnde & germanen seu filium Dauid singulariter appellatur.) Sic spiritus sanctus animum beatissimi Dauid propheticum lumine excellenter impleuit, eumque de Christi mysterijs præcipue illustrauit: quatenus Dauid promissa dei beneficia recognoscens, deo largitori gratissimus esset. atque hæc ipsa toti mundo clarissime propalaret. Hanc igitur gratiam prophetalem sibi tam eminenter diuinitus datam considerans, grata & hilariter cecinit mente verba nunc introducta: in quibus de seipso tanquam de alio loquitur, Dixit (inquiens) Dauid filius Isai, dixit vir cui constitutum est de Christo dei Iacob, id est, cui specialiter facta est repromissio de Christo dei, videlicet quod ex semine eius Saluator mundi prodiret. Sic enim ad eum alibi ait, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Hic quippe fructus seu filius Dauid est is, de quo archangelus Gabriel ad virginem matrem dixit, Dabit illi dominus deus sedem David patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternum. De quo Esaias quoque prædixit, Super solium Dauid & super regnum eius sedebit. Quod qualiter impletur in Christo, inquiri potest, præsertim cum ipse Pilato responderit, Regnum meum non est de hoc mundo. Vnde & alibi protestatur, Vulpes terræ & foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Nam & requisitus à populo vt constitueretur in regem, fugit seque abscondit. Non ergo de temporali dominio, mundanæ regno exponenda sunt testimonia præducta: sed de spirituali regimine & æterno principatu, quibus nunc in domo Iacob & solio Dauid, id est, in militanti ecclesia & cordibus electorum regnat per gratiam: in futuroque seculo regnabit sine fine per gloriam. Merito igitur Dauid qui tam præclare vaticinatur de Christo, vocatur egregius Psaltes Israel, id est, Psalmista præcipuus populi deum fideliter contemplantis. Quod autem adiungit, Spiritus domini locutus est per me: ei concordat quod Christus discipulis dixit, Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Denique præter alia multa quæ in verbis præhabitis innuuntur, hoc præcipue aduertendum est, quàm pulchre & clare trinitas personarum in ipsis exprimitur. Tangitur namque persona filij nomine Christi: persona autem spiritus sancti designatur nomine spiritus: patris verò persona exprimitur tam nomine dei, qui nomine domini. Christus enim dicitur Christus & filius dei, sicut natura ex deo patre æterno: quemadmodum scriptum est, Ex vtero ante luciferum genui te. Spiritus sanctus dicitur spiritus dei & domini, tanquam spiritali procedens ex deo, id est, patre ac filio, qui sunt vnus deus: ex quo tanquam ex vno principio æternaliter maneat spiritus sanctus.

¶ Quid sit prophetia. Et de gradibus eius. Et qualis prophetia sit dignior.

Prophetia autem ad intellectum potissimum pertinet. Est enim prophetia supernaturalis futurorum cognitio, ex diuina inspiratione adepta. Prophetæ namque dicuntur, qui deo reuelante cognoscunt ea quæ cæteris abscondita sunt, & procul ab ipsis posita. Propter quod in libro Regum dicitur, Qui nunc dicitur propheta, olim vocabatur videns. Et Samuel ad Saul dixit, Ego sum viderens. Porro prophetia ad gratias gratis datas pertinere cognoscitur: sicut operatio miraculorum, interpretatio sermonum, discretio spirituum. Tales enim ac similes gratiæ, communes sunt bonis & malis. Gratia vero gratis data ad aliorum vtilitatem dantur & ordinantur: quemadmodum ad Corinthios ait apostolus, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. In quantum igitur prophetialis notitia ordinatur ad hoc vt alijs innotescat: sic prophetia secundo pertinet ad locutionem: sicque propheta à præfando nomen accepit. Sed quoniam prophetia est de his quæ naturalem rationem excedunt, neque naturali ratione probari possunt: idcirco tertio ad prophetiam pertinet operatio miraculorum, tanquam confirmatio horum quæ prophetice annunciantur. Et ita intelligendum est quod in Ecclesiastico scriptum est, Elizeus non timuit principem: & mortuum prophetauit corpus eius. Videlicet quia post mortem mortuum suscitauit. In quo ostendebatur, eum verum fuisse prophetam. Et simile de ossibus Ioseph ait scriptura. Porro quemadmodum naturale lumen intellectus agentis est omnium naturalium cognitionum intellectus possibilis principium: sic lumen supernaturale atque diuinum est prophetiarum cognitionum principium. Ideo sicut naturalis cognitio intellectus possibilis ad omnia se extendit seu omnium capax est, quæ per naturale lumen intellectus agentis inueniri

De speciebus prophetiæ, & quomodo prophetia infallibiliter impletur.

agnoscique possunt: sic prophetalis cognitio circa omnia illa versatur, quæ per lumen supernaturale ac diuinum ostendi valent ac sciri. Per lumen autem diuinum omnia vtiq; manifestari queunt, videlicet diuina & humana, creata & increata, spiritualia & corporalia, naturalia atque moralia. Vnde ad omnia ista extendit se prophetia. Facta est enim aliquando prophetica reuelatio de his quæ ad dei maiestatem seu excellentiam pertinent, sicut Elaias de se loquens, *Vidi (inquit) dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & quod audiuit Seraphim ter clamantia, Sanctus. Quod ad superbenedictæ trinitatis pertinet reuelationem. Danieli quoque prophetæ ostensum est qualiter millia millium ministrabant deo, & decies millia centena millia assidebant ei. Quod ad supernorum spirituum prophetalem reuelationem spectare non dubium est. Continet etiam prophetiam illam quæ ad mores hominum instruendos respiciunt, vt est illud, Frange esurienti panem tuum. Et Michæas propheta, Indicabo (ait) tibi ò homo quid sit bonum, aut quid dominus requirat à te, Vtiq; facere iudicium & iustitiam, & sollicitum ambulare cum deo tuo. Quanto autem aliqua naturalem rationem magis excedunt, remotiusque à nostra cognitione distant, tanto amplius, magisque propriæ rationem prophetiæ concernunt, sicut sunt futura pure contingentia, vt actus humani. Propterea prophetia propriissime pertinet ad futurorum euentuum cognitionem. Sic nanque Cassiodorus prophetiam diffinit cum ait, Prophetia est inspiratio seu reuelatio diuina, rerum euentus immobili denuncians veritate. Et ideo Gregorius super Ezechielem testatur, quia prophetia ita vocatur, quoniam futura prænuntiat. Dum vero præterita aut præsentia manifestat, nominis sui rationem amittit. Præterea multi sunt gradus prophetiæ, quorum infimus dicitur dum aliquis ex interiori spiritu sancti instinctu mouetur ad exteriora opera, sicut frequenter in libro Iudicum scribitur, quod spiritus domini irruit in Iudic. 11. Iudic. 14. Iudic. 15. 1. Reg. 4. & percipit, quæ tamen naturaliter cognosci possunt, quemadmodum de Salomone habetur, quod dominus dedit ei sapientiam & prudentiam multam nimis, ita quod disputauit super lignis à cedro quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, differuitque de iumentis & volucibus reptilibus ac piscibus. De talibus enim gentiles quoque philosophi plura differuisse subtiliter inueniuntur. Vnde hi duo gradus ad perfectam prophetiæ rationem non attingunt, quia ad supernaturalem veritatem non pertinent, Nihilominus aliqua Salomoni reuelata sunt, quæ naturalis rationis limites omnino excedunt, præsertim in canticis: propter quorum cognitionem Salomon vere & proprie propheta vocatur. Est ergo tertius gradus prophetiæ cognitionis, quando per imaginariam visionem alicui supernaturalis veritas reuelatur. Quemadmodum Daniel vidit antiquum dierum, id est, deum æternum, sub similitudine imaginabilium rerum, quemadmodum apud Danielem legitur, Aspicebam (inquam) donec throni positi sunt: & antiquus dierum sedit, & vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana alba. Istiusmodi vero prophetiæ multi sunt gradus, prout doctor sanctus in secunda secundæ pulchre deducit. Prima distinctio est penes differentiam formæ & visionis siue vigiliæ. Interdum enim prophetica reuelatio in somno infunditur, sicut scriptum est. Per somnum in visione nocturna aperit aures virorum. Interdum autem infunditur prophetia in visione vigiliæ, quemadmodum Danieli factum legimus. Et hic gradus est dignior primo, quoniam maior est vigor prophetici luminis, quando animam vigilantis & circa sensibilia occupati ad supernaturalia erigit, quàm dum animam dormientis atque à sensibilibus iam vacantis ad diuina ac supernaturalia eleuat. Secundo autem attenditur gradus prophetiæ penes differentiam imaginabilium sensibilibusque signorum, quibus mens prophetæ ad intellectualem supernaturalis veritatis notitiam eleuatur. Quanto enim signa huiusmodi fuerint expressiora, tãto prophetia erit sublimior. Cum ergo secundum Augustinum inter signa primum ac summum locum teneant verba, constat quod prophetia eius, qui in vigilando, vel in dormiendo audit verba secum loquentis, sic altior prophetia eius cui ostenduntur res quædam seu similitudines aliarum rerum signatiuæ, quemadmodum septem spicæ Pharaoni ostensæ, septem fertilitatis annos præfigurabant: & olla succentia Hieremiæ ostensa, ciuitatis Hierusalem incendium designauit. Tertio insuper gradus prophetiæ accenditur penes accessum ad causam ipsam prophetiæ cognitionis. Altior enim est gradus prophetiæ dum non solum verba loquentis percipiuntur, sed ipse quoque loquens aspicitur, sicut Zachariæ prophete, ac Danieli, multisque alijs, angeli, per quos (teste Dionysio) prophetiæ reuelationes apparuerunt. Quarto autem gradus prophetiæ pensatur ex conditione apparentis atque docentis. Si enim qui videtur, apparet in persona hominis, inferior erit prophetia quæ si appareret in persona angeli. Altissima autem censetur, si apparet in persona dei, quemadmodum Michæas ait. Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & omnem exercituum cæli assistentem ei, à dextris & sinistris. Postremo summus atque excellentissimus prophetiæ gradus est, quãdo intelligibilis supernaturalisque veritas absque imaginariâ visione ostenditur, puta per solam anagogicam ac intellectualem illuminationem. Et hic modus excedit rationem prophetiæ proprie dictæ, vt Thomas affirmat. Vnde huiusmodi modus potius dicitur tertium genus prophetan di, quàm gradus prophetiæ. In ratione enim prophetiæ quædam obscuritas includi videtur, sicut in ratione fidei. Propterea nec prophetia, nec fides comprehensoribus seu beatis in patria conuenit. Sed ad rationem prophetiæ proprie sumptæ requiritur, vt per imaginariâ visionem tanquam per medium, mens prophetæ ad intellectualem notitiam perducatur. Hoc aliqui asserunt. Ideoque secundum hos gradus prophetiæ secundum imaginariam visionem distinguuntur.*

Sicut denique gloriosissimus apostolorum princeps in secunda sua canonica ait, Non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Obiectum enim prophetiæ est veritas supernaturalis, prout in diuina cognitione consistit, ac naturalem rationem transcendit. Intellectus vero diuinus, futura ac prophetabilia dupliciter cognoscit, videlicet secundum seipsa seu in ipsis, prout scilicet sunt fienda à deo. Secundò cognoscit ea in suis immediatis ac proprijs causis, id est, secundum ordinem quem habent ad eas. Prophetas autem cognitio est quædam expressio seu deriuatio à diuina scientia fluens, ac prophetis infusa. In quantum igitur deus benedictus & sanctus cognoscit res primo modo, accipitur prophetia prædeterminationis, quæ de necessitate semper impletur. In quãtum vero agnoscit res secundo modo, accipitur prophetia comminationis, quæ non semper impletur, nisi forte secundum secretam intelligentiam, vt de subuersione Niniuæ, & morte Ezechie. In hac quippe prophetia, annuntiatum aliquid secundum ordinem causæ ad suum effectum. Qui quidem ordo alijs ac fortioribus causis superuenientibus impediri potest, præsertim dum diuinæ voluntati, quæ est omnium rerum prima causa, placuerit. Et ideo talis prophetia non semper impletur, sicut nec prophetia promissionis, quemadmodum apud Hieremiam appetissime declaratur. Ibi enim dominus ait, Repente loquar aduersus gentem & regnum, vt eradicem & destruaam illud. Si poenitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego poenitentiam. Et hoc ad prophetiam comminationis clarum est pertinere. De prophetia autem promissionis mox subditur, Subito loquar de gente & regno vt adificem & plantem illud: si fecerit gens illa malum in oculis meis, agam & ego poenitentiam super bono quod loquutus sum, vt facerem eis. Vnde huiusmodi prophetiæ annuntiationes semper intelligendæ sunt, nisi aliunde proueniat impedimentum, videlicet ex meritis siue demeritis hominum, aut alia simili causa. Hinc enim dicit Gregorius, quod deus non mutat consilium, quauis mutet sententiã. Est autem & alia species prophetiæ, quæ dicitur prophetia præscientiæ, quæ est de rebus, secundum quod deus prænoicit futura, prout per nostrum arbitrium adimplentur, & ista est bonorum atque malorum. Quatuor sunt ergo species prophetiæ, vt nuntiamen glossa in principio libri psalmorum ponit duas duntaxat species prophetiæ, videlicet præscientiæ & comminationis. Prophetia nanque promissionis ad prophetiam comminationis reducitur, vel sub ea continetur. Prophetia quoque prædeterminationis continetur sub prophetia præscientiæ, quia prædeterminatio est pars præscientiæ. Dicitur enim præscientia prænotio tam electorum, quàm reproborum. Vnde Apostolus interdum vtitur nomine præscientiæ, quantum ad bonos: quemadmodum ad Roma. loquens de deo: Quos (inquit) præsciuit & prædestinavit cõformes fieri imaginis filij sui. Sed quoniam electorum prænotio proprium nomen habet quod est prædeterminatio: ideo præscientia communiter sumitur, quantum ad malos: ita quod præsciti dicuntur mali & reprobi. Dicit etiam glossa prædicta, quod prophetia præscientiæ semper impletur.

An Dauid fuit excellentissimus prophetarum.

Dionysius primo cælestis Hierarchiæ capi. 5. duplicem tangit modum reuelationis prophetiæ, quæ sanctorum theologorum prophetarumque mentibus est infusa. Interdum enim per sensibilia signa, demonstrata est veritas supernaturalis ac prophetalis: quandoque vero per solam mentis eleuationem in diuina pure contemplata, sine sensibilibus tegumento formarum, & sine imaginariarum similitudine specierum. Prima autem harum reuelationum symbolica dicitur: quoniam symbolum est collatio sensibilibus formarum, ad inuisibilem demonstrationem. Secunda vero anagogica nuncupatur. Anagoge nanque est pura mentis ascensio ad diuina. Denique secundum Augustinum tribus modis causatur, seu fit prophetialium formarum ostensio. Aliquando enim fit sola imaginaria visio, sine intellectuali reuelatione: sicut in Nabuchodonosor, qui vidit statuam grandem: & in Balthasar filio eius, qui vidit articulos. Atque in Pharaone, qui vidit septem boues, & septem spicas, & horum nullus erat propheta. Ad prophetiam enim exigitur primo alicuius reuelandi ostensio. Secundo, propositæ veritatis perceptio. Propter quod in Daniele scriptum est, Intelligentia opus est in visione. Et ideo Ioseph & Daniel, qui prædictas visiones imaginarias intelligebant & exponebant prophetæ fuerunt. Interdum autem in prophetali reuelatione simul infunduntur imaginaria visio & intellectualis perceptio, & hoc modo omnes prophetæ duodecim quorũ libros habemus, prophetauerunt. Interdum vero infunditur prophetia secundum solam intellectualem illustrationem, & hic modus prophetandi est purior atque præstantior. Sic Dauid prophetauit ab omnibus dicitur. Vnde glossa in exordio psalterij asserit, quod alij prophetæ per quosdam rerum imagines, & integumenta verborum prophetauerunt: videlicet per somnia, & dicta ac facta. Dauid autem solus spiritus sancti instinctu, sine omni exteriori adminiculo, suam edidit prophetiã. Fit autem prophetia quatuor modis. Primo per facta, vt arca Noe significauit ecclesiam: & per sartagine ferream inter Ezechielem & Ierusalem positam, designabatur deuastatio vrbis Ierusalem. Secundo, prophetia fit per verba seu dicta, sicut ad Abraham dictum est, In semine tuo benedicetur omnes tribus terræ. Tertio, per visiones sicut Moses vidit rubum ardere, nec tamen consumi. Quarto, per somnium. Præterea quædam est prophetia de præterito, sicut Mosi prophetica reuelatione innotuit creatio mudi. Vnde quod ait, In principio creauit deus cælum & terrã, prophetia est. Alia est prophetia de præsentibus, sicut dum ali

Lucæ.1. quis spiritu sancto reuelate cognoscit, quid alius cogitet. Et sic Elizabeth de incarnatione Christi & eius presentia prophetauit, Vnde (inquiens) hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me: Tamen vt dictum est, Prophetia proprie dicta, non est nisi de futuro. Et quia donum prophetie pertinet ad gratiam gratis datam, non ad gratiam gratum facientem: idcirco per malos etiam spiritus prophetie aliquando loquitur, sicut per Balaam: qui quauis ariolus, & magus ac pessimus fuerit, pulcherrime tamen prophetauit: quemadmodum in libro Numerorum habetur. Est igitur questio, an Dauid sit maximus prophetarum, & quod sit ceteris prophetis qui imaginarias aut corporales visiones habebant, *sublimior*, palam est ex præinductis. Sed de hoc maxime est questio, an sit maior Propheta quã Moyses. Hanc vero questionem sanctus Thomas inducit: eamque soluendo testatur, quod omnibus confideratis simpliciterque loquendo, Moyses excellit in dono prophetie sanctum Dauid, quauis vel Dauid, vel alij, quantum ad aliquid possint excedere Moysen, quia videlicet de Christi mysteriis plenius sunt locuti vt Dauid, vel quia maiora fecerunt miracula vt Iosue, ad cuius præceptum sol & luna steterunt immobiles in celo vnus diei spatio. Quod vero Moyses absolute loquedo sit Propheta altissimus, probatur, quia ad prophetiam præcipue spectat visio ram imaginaria quam intellectualis. Item denuntiatio veritatis ostensa, atq; miraculorum ostensio: Moyses autem in omnibus hic excellabat. Primo, quo ad intellectualem visionem, quoniam secundum Augustinum in hac vita vidit deum per essentiam, sicut & Paulus in raptu. Vt Augustinus duodecimo super Genesim ad literam, & in libro de videndo deum fatur. Vnde in libro Numerorum de Mose dicitur, Clarè & non per ænigmata deum vidit. Secundo, Moyses reliquos omnes præcellit quantum ad imaginariam visionem quam quasi ad libitum habuit non solum audiendo & in somno, sed & videndo angelum colloquẽtem sibi & vigilando. Et ideo in Numeris dicitur, quod loquebatur ei dominus, facite ad faciem, id est, angelus domini, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Tertio, Moyses excellit quo ad denuntiationem, quoniam toti populo loquebatur, proponens ei legem. Quarto, excellit Moyses, quo ad miraculorum ostensionem, quia multa & magna fecit miracula coram iniquis & populo vniuerso. Sed huic responsioni contradicit Nicolaus de Lyra, præsertim in hoc quod Thomas idcirco præfert Moysen Dauid in dono prophetie: quia vidit in presentia vita deum per essentiam, quoniam talis visio ad prophetiam nihil pertinet. Veruntamen determinatio Thomæ conueniens est. Quauis enim visio ista directe ad prophetiam non pertinet, tamen eo modo quo miraculorum operatio ad eam pertinere asseritur, ipsa quoq; ad eam pertinere censetur. Vnde in Deuteronomio scriptum est, Non surrexit vltra Propheta in Israel sicut Moyses, qui nosceret dominum facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis quæ per eum fecit dominus in terra Aegypti. Quod ergo Dauid dicitur eximius prophetarum, intelligendum est quatum ad hoc, quod de Christi mysterijs excellentius & euidentius prophetauit.

De quadruplici expositione sacre scripturæ, & septem regulis ad intelligentiam scripturarum sanctarum valde vtilibus.

Tota ferè sacra scriptura, seu theologialis doctrina sub quibusdã figuris ac similitudinibus mirabiliter est velata, quatenus veritas indignis & prauis hominibus occultetur: studiosis vero ac pijs occasio bonæ exercitationis præstetur. Et item quoniam secundum Dionysium, impossibile est aliter nobis innotescere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogicè circumuelatũ. Vnde Damascenus, Scire (inquit) oportet nos homines in hac grossa carne existentes, res diuinas & immateriales non posse agnoscere, nisi quibusdam notis imaginibus, & connaturalibus formis vñ fuerimus. Et ideo Augustinus ait, Notitia proprietatum naturalium rerum, reseat nobis sanctarũ abditã scripturarum. Hinc ergo cõtingit, quod sacra scriptura multis modis exponitur: eod quod non solum nomina significant res, sed etiam res vna significet aliam. Nam res ipsa cõparantur ad intellectum diuinũ, sicut verba ad proferentem: quoniam ipse dixit, & facta sunt. Sacratissima igitur theologia non solum attendit vocum significationes, sed etiam rerum proprietates. Quatuor itaque modis exponitur sacra scriptura: videlicet literaliter seu historice, & spiritualiter seu mystice. Sed mysticus intellectus est triplex, scilicet allegoricus, tropologicus, seu moralis, & anagogicus. Historia enim docet quid sit factum, allegoria quid credendum, tropologia quid faciendum, anagogia quid sperandum. Historia autem est rei gestæ narratio. Sensus vero historicus, seu literalis, est fundamentũ, seu basis intellectuum aliorum, & ex eo solo valet argumẽtum ad fidei probationem: sicut in epistola contra Vincentiũ Donatistam asserit Augustinus, Denique sensus allegoricus est, quando ex dicto vel facto alicuius personæ, aliud aliquid intelligitur pertinens ad Christum & corpus eius mysticum, quod est ecclesia: sicut dum ea quæ in veteri testamento ad literam sanctis patribus contigerũt, de Christo intelliguntur. Vel ea quæ ad synagogam spectabant, ad Ecclesiam referuntur. Omnia nãque in figura contingebant illis, & scripta sunt ad nostram eruditionem. Sensus vero tropologicus est, quado ea quæ de Christo vel de sanctis scribuntur & recitantur, ad nostram moralem informationem aptantur & exponuntur. Sensus autem anagogicus est, quando ex his quæ temporaliter facta sunt, ad contemplantionem æternorum perducuntur: & ea quæ ad militantem ecclesiam pertinent, ad statum triumphantis ecclesiæ referuntur. Horum autem solet poni exemplum in hac dictione Hierusalem, quod quia commune est, & pene omnibus notũ, omitto: ponamque exemplũ in integra oratione. Id enim quod de manna scriptũ est, secundũ literale sensum exponitur de cibo illo quẽ deus pluit filijs Israel in deserto. Allegorice vero exponitur de superdignissimo corporis & sanguinis Christi sacramento. manna enim figura fuit sacramenti altaris. Tropologicè quoq; exponitur de spiritali nutritione, qua deus

quotidie seruos suos fideles in presentia exilio interius alit, consolatur, ac roborat, per charitatẽ & gratiam. Anagogice autem exponitur de felicissima illa refectione beatorũ in patria, vbi ipsa superessentialis diuinitas est beatorum edulium, per beatissimam fruitionem. Vnde & scriptum est: Beatus qui manducabit panem in regno dei. Et iterum, Inebriabuntur ab vberitate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Porro septẽ sunt regulæ quas Augustinus, Beda, & Haymo referunt à Cyconio positas, per quas omnes ambiguitates contrarietatis literalis explanantur & dissoluuntur. His enim regulis, sanctarum scripturarũ series variatur, atq; expositio immutatur. Prima regula est, quod interdum de Christo & corpore eius mystico fit sermo sub vna inuariatãque voce, & ita fit transitus de vno in aliud, ac si de eodem fieret sermo. Tunc ergo cõsiderandum est, quid vni, & quid alteri congruere possit. Christus nanque vicissim in persona membrorum suorum aliquid loquitur, quasi de se ipso, vt ibi, Quare me dereliquisti longe à salute mea? Et iterum, Esuriui, & non dedistis mihi manducare. Et rursus, Saule, Saule quid me persequeris. Secunda regula est, quod sancta scriptura aliquando simul loquitur, de corpore Christi mystico, quod vere ad Christũ pertinet: & corpore mystico quod solo nomine ad ipsum spectat: vt sunt reprobi. Sicut dum dicitur, Cum occideret eos, quærebant eum & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. In tali enim locutione, videtur scriptura de eisdem loqui, cum tamen de diuersis loquatur. Nam alij occidebantur, & alij quærentes deum reuertebantur. Tertia regula est, quod sacra scriptura interdum sub eadem voce, aliquid pro suo tempore faciendum literaliter indicat, & spiritus nobis ex hoc alia suo tempore facienda insinuat. Sicut in præceptis ceremonialibus veteris legis, quæ modo ad literam mortifera essent: sed tempore legis vtiliter obseruari volebãt. Vnde Apostolus, Litera (inquit) occidit, spiritus autem viuificat. Quarta regula est, quod diuina scriptura nonnunquam quasi sub eadem voce, ac pari sententiã, transit de genere ad speciem, de toto ad partem, & econuerso: talisque modus loquendi in prophetis est maxime generalis, vt quando sub comminatione vnus gentis seu regni, intendunt prophetæ prædicere ea quæ omnibus generis liter sunt futura. Sicut dum Esaias de Babylone & Tiro vaticinatur, intendit similia esse ventura omnibus eadem mala agentibus in communi. Vnde & Christus in euangelio ait, Quod vni dico, omnibus dico. Quinta regula est, cum totum per partem, vel partem per totum scriptura designat, sicut de triduo dominicæ sepulture: tales modi loquendi, per synecdochen exculantur. Ad hunc autem modum referuntur omnes numerorum, ac temporum defectus, atque excessus. Sicut dum ponitur præteritum pro futuro, vel aliquid minus de integro numero: tunc nanque quod modicũ est, pro nihilo reputatur. Sexta regula est de recapitulatione & anticipatione, vt cum scriptura redit ad ea, quæ præterierat, quatenus aliquid addat, vel conuenientius recitet. Quemadmodum in Genesi postquam commemorauit scriptura filios Noe diuisos per linguas & gentes, postmodũ subdit, Et erat populus vnus & labium vnum, quod vtique ante diuisionem prædictum fuit. Simili modo quod postea factum est: per anticipationem, aliquando antea narratur: talia ergo per hanc regulam verificantur & exculantur. Septima regula est, de diabolo & corpore eius, sicut dum ea quæ demonis sunt, reprobis ascribuntur, vel viceuersa, vt in Esaiã offendimus, quod sub persona regis Babylonis, fit sermo de Lucifero qui caput est omnium malorum. Vnde sic legitur, Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Similiter in Ezechiele, sub persona regis Tyri, fit sermo de casu diaboli. Et Christus in euangelio de Iuda proditore dixit, Vnus ex vobis diabolus est. Hæc autem memoriter retinenda sunt, propter intelligentiam futurorum.

De titulo & auctore, ac varia translatione libri psalmodum.

Vnde de titulo libri psalmodum videndum est. Est igitur titulus talis, Incipit liber hymnorum, seu soliloquiorum prophetæ de Christo. Hic titulus à catholicis doctoribus diuerso modo valde exponitur. Id tamen in quo omnes concordant, primo tangendum est. Dicitur igitur liber iste, liber hymnorum, quoniam hymnus est laus dei cum cantico. Canticum vero est exultatio mētis de bonis æternis concepta in vocem prorumpens. Quoniam itaque liber iste docet nos deum laudare eum exultatione habita de æternis non solum corde, sed etiam voce, idcirco congrue dicitur liber hymnorum. Sunt vero hi hymni in Hebræo metricè scripti, quod in translatione seruari difficile fuisset. Additur autem in titulo, seu soliloquiorum: & hoc ideo, quoniam Dauid ex sola spiritus sancti inspiratione, ac intellectuali reuelatione, sine omni exteriori adminiculo, psalmos edidit, sicq; inter ipsum & spiritum sanctum, quasi quoddam soliloquium fuisse videtur. Vel ideo, quoniam liber iste de solo Christo principaliter tractat & loquitur. Vel ideo, quia deuota mens psalmos decantando, cum deo quoddam soliloquium habet, quod vtique tanto suauius, affectuosius, ardentius, atque sincerius est, quanto anima virtutem, ac sensum psalmodum, profundius, clariusque cognoscit & sapit. Sequitur autem in titulo prophetæ. Omnes nanque concordant in hoc, quod vnuerſi psalmi ex diuina inspiratione conscripti sunt ab aliquo prophetarum. Sed an ab vno duntaxat, vel certe à pluribus, de hoc varia extat opinio, sicut infra patebit. Sequitur quoq; in titulo, de Christo, Ecce materia seu subiectum libri psalmodum. Est enim de Christo, non vtique de sola Christi persona, sed de toto Christo, hoc est, de ipso & ad eum pertinentibus, nempe de sponſo & sponſa, seu capite & mystico corpore. Interdum enim agit de capite, id est, de ipso Christo secundum se. Interdum de corpore eius, id est, ecclesia. Interdum vero agit de Christo secundum vtrumque. Deniq; de Christo secundum se agit tripliciter. Primo secundum diuinitatem, vt ibi, Ego hodie genui te. Secundo, quo ad eius humanitatem, vt ibi, Ego sum

Lucæ.14
Psal.35.
Psal.21
Matr.25
Actu.9
Psal.27.
2. Cor.3.
Marc.13.
Gene.11.
Esaiæ.14
Ezec.22
Iohan.6.
Psal.2.
Psal.21.

vermis. Tertio transumptiue, sicut dum Christus vitur voce membrorum, vt ibi, Deus tu scis in fi-
 Pſalm. 68 pientiam meam. Nunc considerandum est, in quo doctores differant, exponendo titulum istum. Pri-
 mo ergo discordant in hoc quod dicitur, Incipit liber. Quidam enim dicunt quinque esse libros Pſal-
 morum, propter quinque distinctiones, quæ sunt in libro isto, per fiat fiat. Alij autem asserunt vnum
 tantummodo esse librum, quoniam postea dicitur: in capite libri scriptum est de me. Et in actibus Apo-
 stolorum dicitur, sicut scriptum est in libro Pſalmorum. Non dicitur, in libris: sed in libro. Verumta-
 men videtur, saluo meliori iudicio, quod vtraque positio possit verificari, vt videlicet dicatur vnus li-
 ber rotalis, & plures libri partiales, quemadmodum & liber Regum vnus vocatur, qui tamen in qua-
 tuor libros partitur. Liber, quoque duodecim prophetarum dicitur vnus, quem cõstat diuidi posse in
 duodecim libros partiales præsertim cum Naum propheta, cuius vaticinium pene breuissimum est,
 in prophetie suæ exordio dicat, Liber visionis Naum. Secundo discordant circa hoc, quod dicitur,
 prophetæ, videlicet in authore Pſalmorum. Quidam enim affirmant omnes pſalmos à David compo-
 sitos, nempe Augustinus, Casiodorus, glossator, & alij multi. Alij vero contra tenent oppositum, pu-
 ta Hieronymus, Hylarius, Chrysostomus, quos sequitur Nicolaus de Lyra, asserentes Hebræorum do-
 ctiores affirmare multos esse authores Pſalmorũ. Quid autem horũ sit verius certitudinaliter discer-
 nere nequeo. Veruntamen sicut Gregorius primo libro moralium super Iob, superuacuum esse testa-
 tur, multum inquirere quis fuerit author libri Iob, quando certissimum est, librum ipsum à spiritu san-
 cto, sicut à principali authore editum. Sic etiam modo videtur superuacuum curiose scrutari, aut mul-
 tum contendere, an solus David ediderit pſalmos, cum vtique planum sit omnes pſalmos reuelatio-
 ne spiritus sancti esse conscriptos. Nihilominus probabilius, vt utique opinor à solo David librum
 pſalmorum esse compositum. Alias nanque verum non appareret, omnes pſalmos ex analogica spi-
 ritus sancti reuelatione, id est, sine omni exteriori adminiculo imaginariarum formarum, & corpora-
 lium specierum, sensibiliũque signorum, fuisse reuelatos, ac editos. Vel certe David dici non poterit
 Rom. 13. eximius prophetarum, tanquam qui solus analogica, & non symbolica reuelatione prophetauit. Præ-
 terea cum omnia quæ à deo sunt, ordinata sint, & vt pene omnes concorditer astruunt, Elſas spi-
 ritu sancto reuelante ac disponente pſalmos reparauerit, ac in vnum collegerit, non videtur, quod tam
 diuerſorum authorum, seu prophetarum pſalmos, tam confuse misceret, ac inordinate disponeret,
 nunc vnus, nuncque alterius pſalmum describens: quasi liber iste esset raptarius quidam siue quoddã
 ex diſtis diuerſorum collectum. Et mirum videtur cur pſalmos David nõ redegerit in librum specia-
 lem, cum certum sit maiorem partem pſalmorum ab iplo compositum, præsertim cum in reparatione
 aliorum prophetarum talem formam seruauerit. Quauis enim duodecim prophetarum vaticinia in
 vnum collegerit librum, singulorum tamen scripta seorsum posuit, cuiuslibetque prophætæ specialem,
 ac partialem deputans librum, non obstante, quod nonnulli eorum in materia multum concordent &
 aliqui valde breues sint. Attamen si non solus David edidit pſalmos, tunc vtique ista commixtio pſal-
 morum non est inordinata dicenda, neque confusa, sed ex certa ratione facta: quæ quia inuenire non
 valeo, id quod modo dixi probabilius puto, quauis nihil determinatiue affirmo. Aduertendum au-
 tem est, quod sanctus HIERONYMVS ter tranſtulit librum pſalmorum. Primo, secundum septena-
 ginta interpretes, quod appellatur pſalterium Romanum, quoniam ecclesia sancti Petri vitur eo. Sec-
 undo, ad instantiam Paulæ & Eustochij fecit aliam translationem non multam à prima differentem,
 licet Hebraico magis vicinam, & dicitur pſalterium Gallicanum, quia Damasius papa ad preces HIER-
 ONYMI fecit illud in ecclesijs gallicanis cantari, & ista translatio apud Latinos communior est.
 Tertio, tranſtulit librum hunc pure iuxta Hebraicum ad instantiam cuiusdam sancti episcopi nomi-
 ne Sophronij, qui cum Iudæis frequenter disputabat. Vnde indiguit textu per omnia simili pſalterio
 quo in Hebræo habetur. Nam illud solum à Iudæis recipitur. Intentio vero libri pſalmorum est,
 CHRISTI mysteria pandere, sicque genus humanum in veteri Adam lapsum, ac deformatum, in no-
 uo homine Christo erigere, reformare, ac beatificare.

De virtute Pſalmorum, & de modo orandi atque pſallendi.

QVONIAM igitur pſalmodia est quoddam soliloquium spiritus sancti, cum pia deuotãque ani-
 ma, constat neminem posse virtutem pſalmorum vere & experimentaliter cognoscere, nisi est
 qui puro & stabilito, ac libero animo, sacratissima pſalmorum verba decantat, munda ac fi-
 xa mente deo intendens, sensumque verborum cum ingenti attentione aduertens, & velut ex pro-
 prio affectu ea formans atque pronuncians. Hoc enim (vt ait Basilius) est pſallere sapienter, quate-
 nus cum intellectuã dulcedine, & interno sapore verba spiritus sancti promatius, cum omni reue-
 rentia & cordis custodia nosmetipsos ante dei conspectum, qui vere vbi libet præsens est, statu-
 do, ac recolendo quod scriptum est. Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Et iterum, Viuit
 Pſalm. 18 dominus in cuius cõspectu sto hodie. Illud quoque Ieremiæ, Maledictus homo qui facit opus dei ne-
 gligenter. Nam spiritus sanctus qui est ignis innocue ardens, ac ardentissima charitas, affectuosissima
 4. Reg. 3. verba in pſalmis deprompsit, omnique generi hominum conuenientes sermones descripsit. Nunc ea
 Iere. 4. 8. proponens quæ perfectos respiciunt, & ex magno charitatis feruore canenda sunt. Nunc vero pro-
 ponens quæ penitentes & imperfectos concernunt, imò omni virtuoso affectui apta cantica exhibe-
 bet. Interdum enim proponit quæ in persona Christi dicenda sunt. Interdũ quæ in persona ecclesiæ,
 interdum quæ in persona peccatoris, ac poenitentis, interdum quæ in persona efficeiter proficientis,

interdum quæ in persona perfecti & feruide diligentis, interdũ quæ in persona iusti, & cum deo equi-
 tatem zelantis, interdum quæ in persona gratias agentis. Vnde qui Pſalmos cum perfecta deuotione
 cantare seu legere cupit, necessario indiget vt suum affectum tenui pſalmorum conformet, omnium-
 que præclarum personarum similitudinem sibi assumat, prout pſalmorum sententia exigit. At nanque
 Dionysius tertio cælestis hierarchiæ capitulo, quod Pſalmi per modum diuinæ laudis, includunt &
 continet quicquid sacra pagina comprehendit. Idcirco verissime dictum est: quod nullus mortalium
 potest vel mente concipere vel verbis exprimere virtutem pſalmorum. Omnium enim vitiorum era-
 dicationem, omnium virtutum adeptionem, omnique perfectionis plenitudinem docent, fidem illu-
 minant, spem roborant, charitatem inflammant, humilitatem instruunt, mansuetudinem specialissi-
 me commendant, patientiam cæterisque virtutes erudiunt, mentem deuote pſallentis vehementer
 oblectant, omnem vitiosam seculique tristitiam auferunt. Et qui in continua pſalmorum decantatio-
 ne lætatur, cælisformem atque angelicam vitam in hoc seculo nequam ducit, carnales delectationes fa-
 stidit, vanos & infructuosos sermones, seculares rumores, ac temporis amissionem, vehementer ab-
 horret, ab humano colloquio separari satagit, cum deo sermocinari conatur, omniumque gratiarum
 splendore incessabiliter adornatur. Insuper in Pſalmis ignitissima & affectuosissima orationes con-
 tinentur, & iucundissima gratiarum actio, humillima peccatorum confessio, excellentissima dei lau-
 datio, omnis boni commendatio, omnis mali detestatio, & præclara ac sublimissima ad deum mentis
 erectio. In pſalmis quoque descripta sunt impiorum tormenta, electorum merces, & gaudia, incipien-
 tium rudimenta, proficientium progressio, perfectorum plenitudo, vita actiuorum, speculatio contem-
 platiuorum. De modo autem pſallendi quid aptius potest doceri, quàm quod deuotissimus atque dul-
 cissimus ille Bernardus inducit, Monco (inquiens) vos dilectissimi fratres strenue laudibus interesse
 diuinis, vt sicut reuerenter, ita & alacriter domino assittatis, non pigri, non somnolenti, non oscitan-
 tes, non parcentes vocibus, non verba dimidia præseidentes, non integra tranſilientes, non fractis
 & remissis vocibus muliebri quiddam balba de naribus resonantes: sed virili vt dignum est sono atq;
 affectu, voces sancti spiritus depromentes, nec aliud quàm quod canitur cogitantes. Spiritus enim san-
 ctus gratum nõ habet, quicquid ei obtuleris, neglecto eo ad quod teneris. Nemp vt ait Basilius, De-
 us orandus est atque laudandus, non vaga & huc illucque discurrere anima, sed in spiritu sollicito,
 ac timorato adorare oportet, & ante orationem animam præparare, varias & impertinentes occupa-
 tiones abijciendo, ac aliquod salutare interioribus imprimendo, & magno serio inchoando, ne modi-
 cus error in principio augetur in prosecutione: magnusque fiat in fine. Sed sic orare & pſallere
 multa requirit, & sanctam conuersionem efflagitat, quatenus homo ante orationem ita se habeat,
 vt possit per gratiam dei in ipsa oratione ac laudis tempore, stabili mentis intuitu, atque ardenti affe-
 ctu, deo intendere ac sensum perpendere, diuinorum eloquiorum virtutem gustare. Omnino enim
 oportet aggrauantem vitare tristitiam, resoluentem odio habere lætitiã, inordinatum timorem, im-
 moderatam sollicitudinem, omnemque irrefrenatam concupiscentiam, & irrationabilem animæ pas-
 sionem expellere, & quanto poterimus animam nostram ab omnium inferiorum virium operationi-
 bus magis suspendere, & à sensibiliũ memoria & amore magis abstrahere: tanto poterimus diuinis
 præconijs, sanctisque precibus, affectuosius, dulcius, atque salubrius, intendere ac vacare. Spiritus
 enim est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu oportet adorare. Denique in cantu omnis curiosi-
 tas, omnis dissolutio, omnis discordia, summe vitandæ sunt, & summo opere satagendum, ne alicui pla-
 cere intendamus, nisi altissimo, in eo dumtaxat spiritualiter gloriãtes ab eo solo, videri, audiri, ac præ-
 miari optantes, sensui verborum semper, & deo magis quàm cantui & modo cantandi intenden-
 tes, illud dictum beati Augustini pensando. Dum mihi contingit, vt me cantus magis quàm res quæ
 canitur moueat, poena committere digna me profiteor, & tunc mallem non audire cantantem. Co-
 nemur ergo vt id in mente nostra veretur, quod ore profertur. Et si quispiam tantæ scientiæ nõ est vt
 scripturas sanctas intelligat, & proinde pſalmodiæ sensum mente considerare nequeat: vel certe si id
 quod canitur, quantum ad superficiem atque historicum sensum, tale sit, vt nullam vel modicam vi-
 deatur deuotionem includere, cuiusmodi est illud, Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum
 sibi vbi ponat pullos suos: tunc studere debemus vt mentem nostram cum cordiali affectu ad deum
 leuemus: pensantes nos ante dei conspectum stare, & summo vnuerſorum dominatori, ac iudici mi-
 nistrare. Sicque diuinam maiestatem aut aliud aliquid diuinum considerantes, poterimus cum magna
 deuotione deo assistere.

De intentione & forma procedendi præsentis editionis.

QVONIAM autem sacra scriptura iam à sanctis & magnis, ac orthodoxis doctoribus plenissime
 videatur exposita, præsertim liber Pſalmorum, nullusque possit David perfecte exponere, nisi
 spiritus sanctus, qui per David locutus est, animæ eius copiose illustrauerit, docuerit, atq; per-
 fecerit. Nihilominus in dei bonitate vehementer cõfidens conabor quod proprias vites prorsus exce-
 cidant me, vitam æternam habebunt. Et iterum. Qui multos erudiunt ad iustitiam, fulgebunt quasi
 stelle in perpetuas æternitates. Quod de ijs intelligere congruit, quorum vita, seu eduercatio doctri-
 næ concordat. Peccatorum autem dixit deus, quare tu enarras iustitias meas? imò sicut beatus Thomas Pſal. 48.

Super Ca-
 tica ser.

47.

Iohan. 4.

Pſalm. 81.

Eccle. 24.

Danie. 11.

Pſal. 48.

Dist. 19. q. 2. or. 2. super quartum sententiarum ostendit, qui non implet quod alios docet, eo ipso quo sibi docendi onus assumit, mortaliter peccat, quoniam quantum in se est, intentionem sacrae scripturae euacuat. Porro cuius vita ad docendum idonea est, profectio aureolam promeretur, etiam si nunquam ore populo praedicet, sed sacram scripturam exponendo, seu de theologia codices componendo, vniuersis qui eos legerint, ad eruditionem loquatur. Sed ne quis opus istud omnino superfluum putet, intendo speciali quodam modo librum Psalmorum exponere. Sic tamen speciali, vt dictis sanctorum concordet, nec proprio sensui credam. Intendo ergo Psalterium secundum multiplicem intellectum, prout dominus dederit explanare. Videlicet literaliter, allegorice, tropologice, & anagogice, quantum textus ipse permittit, & mihi possibile fuerit, eiusdem literae nunc plures, nunc pauciores expositiones tangendo, prout materia exigit. Postremo, quemadmodum a superioribus meis mihi iniunctum est, propono sili colore, loquendi difficultatem, & impertinentes subtilitates vitare, & plano, ac simplici modo procedere. Quod vt digne ac fructuose exequi possim, ad superbenedictae & supergloriosissimae TRINITATIS honorem, omniumque legentium, ac audientium utilitatem, totis praecordijs oro & inuoco benignitatem spiritus sancti copiosam & incessantem, quia sicut in libro Iob habetur, Spiritus est in homine, sed inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Nam de spiritu sancto loquens Christus discipulis, Paraclerus (ait) spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quaecumque dixerit vobis.

FINIS PROOEMII.

A Commentarius in Psalmum .I.

PRAEFATIO Auctoris de ratione Tituli.

ESdras scriba velox, qui & propheticis spiritu fultus, libros canonicos veteris testamenti a Babyloenis coebustus, spiritu sancto reuelante, dicitur reparasse, praeter petateuchum. i. quinque libros Moysi, quos apud Samaritanos inuenit. Ipse ergo Psalterium reparauit, & hunc primum Psalmum per modum praefationis seu prologi libro Psalmorum praemisit, sicut vulgariter dicitur. Vnde nec Psalmo huic titulum praesignauit, cum Psalmus iste sit quasi titulus libri sequentis, quoniam continet summam atque materia totius libri, tractatque de his in generali, de quibus in toto hoc libro tractatur in speciali. Denique, Psalmus iste ad literam de quolibet homine virtuoso intelligi potest. Et quae sequuntur de impijs & de vanitate, atque tormentis ipsorum, de omnibus malis possunt exponi. Ait ergo Auctor praesentis Psalmi,

PRECATIO IN PSAL. I.

Autor omnium bonorum Deus, reple nos (quasi sumus) gratia tua, ut uoluntas nostra dirigatur semper in lege tuae quatenus te inspirante die ac nocte in ea sic meditemur, ut fructum aeternae felicitatis percipere mereamur.

B EXPLANATIO Psalmi iuxta sensum literalem.

BEATUS VIR QUI NON ABIIT IN CONSILIO IMPIORVM.] Consilium est actus prudentiae. Sed sicut prudentia duplex est, scilicet vera & falsa: ita consilium aliud verum, aliud falsum. Verum consilium ad eos pertinet, qui diligenter inquirunt, quibus viis ac medijs, ad veram felicitatem pertingant. Falsum vero consilium horum est, qui vias excogitant, quibus desideratam malitiam ad effectum perducant. Itaque ait, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. Dupliciter quis abiit in consilio impiorum. Primo, alijs malum consilium dando. Secundo, peruerso consilio consentiendo seu acquiescendo.

Igitur, beatus vir, qui non abiit. i. a Deo non recessit, in consilio impiorum, per hoc quod alijs male ac false consuluit, vel aliorum fallaci consilio acquieuit. Qui enim alijs male consulit, causa & particeps est omnium malorum, quae ex suo peruerso consilio fiunt. Abiit autem homo seu recedit a Deo in consilio impiorum: non loco, quoniam Deus ubique est, & omnia penetrat, omnibusque aequè immediatus est, secundum diuinum Dionysium: sed dissimilitudine. quoniam per consilium impiorum, facit se homo dissimilem Deo, qui iustus est, & iniqua consilia odit, gratiamque abeunt in consilio impiorum aufert, & pietatis suae praesentiam subtrahit. Per nihil enim abimus a deo, nisi per id, quo separamur & elogamur ab ipso. Nil verò separat nos a domino deo nostro, nisi vitia nostra: quemadmodum Esaias testatur, Peccata (inquiens) vestra diuiserunt inter deum vestrum & vos.

Nihil quoque vnit ac retinet nos in deo, nisi virtutes, quarum est peccata auferre. Et ideo Esaias iterum ait, Hic est omnis fructus, vt deleatur iniquitas. Denique, quid est dicere, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, nisi beatus vir qui permansit in consilio pijs, tam alijs rectè consulendo, quam aliorum recto consilio consentiendo? Ideo enim in Proverbijs Salomon ait, Salus vbi multa consilia. Et Tobias filium instruens, Consiliu, inquit, semper a sapiente require. Praeterea quid aliud est, Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, nisi infelix seu miser, qui abiit in consilio impiorum, vel male consulendo, vel male consulenti se confortando? Hinc namque, sacratissimus Esaias ex dei persona fatetur, Vae filijs desertores, vt faceretis consilium, & non ex me: & ordiremini tela, & non per spiritum meum. Est autem homo beatus dupliciter, scilicet in spe & in re. In spe verò est aliquis beatus dupliciter. Primo, secundum dispositionem remotam, seu potentialem, quemadmodum pueros bonae indolis appellamus beatos. Secundo, quantum ad dispositionem propinquam ac habituale, sicut ait Saluator, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Porro in re beatus est, qui deo perfecte iam fruatur. Beatitudo ergo in spe viatoribus competit, & de ea nunc loquimur. Per id quoque, quod ait, Beatus vir, non existimemus mulierem exclusam. Vir namque, hoc loco vocatur, non a proprietate sexus, sed ratione virtutis: qui nec prosperis eleuatur, nec aduersis deprimitur: qui non est sicut arundo vento agitata, sed fixus in domino regia via incedit: qualis extitit nobilis ille Iosue, qui non declinauit a dextris vel sinistris a lege Moysi. Sed hoc modo existere virum foeminis etiam competit, illis utique, quae tales sunt, qualis est illa, de qua Salomon ait, Mulierem fortem quis inueniet? Et iterum, Accinxit fortitudine lumbos suos. An non hoc modo vir dici valet virgo mater? De qua dominus ad diabolum sub appellatiōe serpentis dixit, Inimicitias ponam inter te & mulierem, ipsa conteret caput tuum. Et hanc utique virilem mulierem quaedam viriles foeminae praecesserunt figuratiue. Sicut sanctissima illa Hester, quae in omni regali suo decore atque incomparabili excellentia temporali nunquam letata est. Fortissima quoque illa Iudith, quae crudelissimum Holofernem, tam viriliter interfecit. [ET IN VIA peccatorum non stetit.] Ex malo consilio oritur operatio praua. Operatio autem via vocatur, quia per eam ad terminum peruenitur. Nam operatio bona ducit ad iocunditatem aeternam, & operatio mala ad sempiternam miseriam. Beatus ergo qui in via peccatorum non stetit, qui in operatione iniqua non permansit, nec male agens acquieuit: qui non gloriatur cum male fecerit, neque exultat in rebus pessimis. De hac via, ait Salomon, Est via, quae videtur homini bona, & nouissima ei deducit ad mortem. Et rursus, Via

Esaie 59. Esaie 27.

Proue. 11. Tobie 4.

Esaie 30.

Matth. 5.

Iosue 11. Prou. 31. Gene. 3.

Heste 15.

Iudit 14. Matt. 7.

Proue. 2. Prou. 14.

Prouer. 3. impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corrumpant. Quo contra de viis domini scriptum est, Via eius, via pulchra, & omnes semitae eius pacificae. [ET IN CATHEDRA pestilentiae non sedet.] Pestilentia est morbus infectiuus. Cathedra vero est sedes doctoris vel iudicis. Vnde in cathedra pestilentiae sedere, est alios falsa doctrina, aut malo exemplo corrumpere, vel scandalizare, & fratribus offendiculum ponere. **Matt. 18.** re. Quod quam danabile sit, Saluator manifestat. Qui scandalizauerit (inquies) vnum ex his pusillis, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Et iterum, **Rom. 14.** Vt homini per quem scandalum venit. Vnde & Apostolus, Non ergo iudicemus amplius, sed hoc iudicare potius, ne ponatis offendiculum fratribus vel scandalum. Ille vtique qui nec dicto nec facto aliis occasionem peccandi praeberet, in cathedra pestilentiae non sedet, & talis meritis vocatur beatus. Triplex autem peccatum in hoc primo versu tangitur, & vitandū docetur. Videlicet peccatum inique cogitationis, peccatum iniustae actionis, & peccatum peruersae instructionis. Primo quoque peccato ad iugum hoc verbum abiit, quod motum designat. Secundo vero adiungitur, stetit, & tertio, sedit, quae ambo quiete designant, sed maior est quies seu fixio in sedete quam stante. quoniam qui sola cogitatione peccat, facillime reuocatur: qui vero ad opus procedit, difficilius redit: sed qui iam habitatur in malo, & alios inficit, difficillime emendatur. Denique, quia non sufficit mala non facere, sed oportet etiam bona pagere, sicut Saluator testatur, dicens, Omnis arbor, quae non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittitur: propterea in versu sequenti ostendit, quid boni pertineat ad virum beatum praedicta mala vitantem. Atque ergo, **(2) SED IN IUGO** domini voluntas eius, desiderium cordis eius, & tota mentis suae affectio attendit ad hoc, vt legem dei adimpleat, & secundum altissimam dei voluntatem omnem suam conuersationem gubernet. Debemus enim diuinis mandatis sponte & prompte, non coacti aut pigre obtemperare, & ex filiali amore potius, quam ex seruli timore cuncta implere, vt dicere deo possimus, Domine ante te omne desiderium meum. Hoc namque hortatur Paulus, dicens, Probetis quam sit voluntas dei bona, beneplacens & perfecta. Et iterum, Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Hinc quoque Dauid dixit, Tu autem fili mi, scito deum patris tui, & serui ei corde perfecto, & animo voluntario. Sed quia voluntas de se caeca est, & amoris impetum, affectionisque impulsu sequi solet, idcirco rationis directione indiget, quatenus rationale obsequium deo exhibeat. Tale ergo rationis directione ac discussione ad virum beatum pertinere, consequenter declaratur, dum subditur, [ET IN LEGE eius meditabitur die ac nocte.] Examinando quid deo coplaceat, quid ei displiceat, quid precepit, quid prohibuit, qualiter homo copendiosius proficere possit, quanta beneficia deus hominibus praestitit, quanta bona in futuro promissit, quanta est caecitas ingratorum, quanta tormenta reproborum. Ista atque similia fideliter contemplari, est in lege domini meditari. Sed quomodo hoc modo potest homo meditari in lege domini die ac nocte? Nonne vicissim dormire, ac aliis necessitatibus huius miserabilis vitae vacare oportet? Et respondendum, quod homo iustus in lege domini meditari debet die ac nocte, non quod quolibet horae spatio, singulisque momentis, possit actualem habere diuinae legis memoriam, vel incessanter speculari diuina: sed quia quolibet tempore debito ac opportuno facit hoc. sic quippe semper dicitur aliquis aliquid facere, quoniam nunquam negligit id facere quando debet, quemadmodum dicimus, iste semper scribit, iste semper frequenter ecclesiam. Secundum hunc sensum dicit Apostolus, Sine intermissione orate. Et Moyses, Erunt verba domini in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedes in domo tua, & ambulabis in itinere, & dormiens atque confurgens. Aliter etiam dici potest, quod aliquis dicitur orare, & meditari dupliciter. Primum, quoniam actus tales exercet. Secundo, quia secundum actus tales operatur & viuunt: sicque incessanter die ac nocte in lege domini meditatur & orat, quae tota vitam suam secundum tenorem praecceptorum diuinae legis gubernat. Quemadmodum docet Apostolus, Omne (inquies) quodcumque facitis in verbis aut opere, omnia in nomine domini Iesu Christi facite. Porro quia connaturale est nobis, vt ex similitudine sensibilium rerum, ad spiritualium rerum notitiam perducamur, idcirco in versu sequenti coparatur scriptura sacra iustitiam viri beati ligno iuxta aquas plantato. Vel coparatur virum beatum ac iustum ligno huiusmodi, ratione iustitiae, ita quod virtus iustitiae quae est spirituale bonum, est causa formalis istius comparationis. Ideo subditur, **(3) ET ERIT TANQUAM** lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Lignum iuxta decursus aquarum seu aquas fluentes plantatum conuenienti tempore floret, & fructum producit, quoniam radix eius ex fluentibus aquis attrahit alimentum, videlicet humorem. Vnde in Euangelio Christus dicit, quod semen natum aruit, quia non habebat humorem. Sic est homo virtuosus, quia enim in deo confidit, & ei adhaeret, manens in Christo, sicut palme in vite, ideo rorem gratiae dei, & humorem conseruationis a spiritu sancto sortitur proficiens de virtute in virtute, & crescens in charitate de die in die. **(4) ET PROPTEREA** folium eius non defluet, id est, sermo eius ad rectitudinem legis diuinae non cadit, quoniam implet illud Apostoli, Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, id est, discretionem ornatus. Non enim est procax ad loquendum, sed moderatur labia sua. [ET OMNIA quaecumque faciet prosperabuntur.] Scimus enim (teste Apostolo) quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum, omnia itaque quae facient sibi ad veram beatitudinem, seu vitam aeternam. Nam & mala quae fortasse committit occasio nalliter cooperantur sibi in bonum, eod quod cautior surgat, custoditior fiat, humilius poeniteat, imo & ardentius diligit: quoniam teste Saluatore, Cui plus dimittitur, plus diligit: propter quod & Apostolus ait, Vbi abundauit delictum, superabundat & gratia. Ideo etiam de viro electo inferius dicitur, Cum ceciderit, non collidetur, quia dominus supponit manum suam. Considerandum vero, quod

A sermo coparatus est folio, & operatio fructui. Sicut enim floritio arboris inutilis est & inanis, quando fructus nullus sublequitur: sic pulcher sermo atque magna seu decora verborum prolatio vana est, dum vita verbis non consonat. Ideo enim dominus maledixit ficulneae folia habenti, non fructus. Consequenter in isto Psalmo agitur de vanitate impiorum, & differentia eorum a iustis, dum subditur, **(5) NON** sicut impij non sic] .i. ita non erit de impijs, sicut de iustis praedictum est. Nam non possunt comparari ligno iuxta decursus aquarum plantato, sed arido ligno & sterili palmiti, membrumque a capite separato. Non enim habent radicem cordis fixam in deo, nec Christo per gratiam vniantur, nec stabili fundamento inniuntur, propterea pulueri coparantur, sicut subiungitur, [SED TANQUAM] puluis, quem projicit ventus a facie terrae. Id est, tales sunt impij, sicut puluis a vento iactatus. Sicut enim puluis omni vento circumferitur: sic impij varijs passionibus commouentur, & a recta ratione discedunt, nec deo stabili mente adhaerent: sed propter amorem rerum temporalium a diuina dilectione recedunt, creaturas creatori praepoentes. Quid vero ex hoc consequatur, sequens versus explanat. **(6) IDEO** non resurgunt impij in iudicio. Hoc dupliciter intelligi potest. Primum, de iudicio discretionis, quo quotidie homines iusti & vere poenitentes seipso examinant, & conscientias suas discernunt, atque omne vitiosum quod in se inueniunt, dijudicant, reprobant, danant, desunt, & vindicant, sicut scriptum est, Scrutemur vias nostras, & queramus, & reuertamur ad dominum, leuemus corda nostra cum manibus ad deum in caelos. De hoc salubri iudicio ait Apostolus, Quod si nosmet ipsos dijudicauerimus, non vtiq; iudicauerimus: hoc modo iudicantes seipso, aduersa aequanimiter ferunt: illud dicentes, Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quae patimur, sed reputantes peccatis nostris haec ipsa supplicia minora esse, flagella domini quasi serui qui corripimur, ad emendationem nostram euenisse credamus. Secundo, intelligitur de futuro extremo iudicio, in quo impij non resurgunt, quantum ad beatam immortalitatem atque felicem immutationem: sed quantum ad damnationem maiorem. Omnes enim (vt ait Apostolus) resurgemus, sed non omnes immutabimur. Sed prima expositio magis concordat verbis sequentibus. Additur enim, [NON QUAE] peccatores in consilio iustorum. Consilium iustorum est, vt praeterita mala corrigant, & deplangant, atque de caetero ad cauendum futura, solliciti ac timorati existant. Huic consilio non se conformant peccatores, & ideo a vitijs suis non resurgunt in consilio iustorum, consilio iustorum acquiescendo, & dignos poenitentiae fructus agendo. Postremo ostenditur causa praedictae distinctionis inter iustos & impios. **(7) QUONIAM** nouit dominus viam iustorum, id est, quoniam deus notitia approbationis nouit atque acceptat viam, id est, operationem seu vitam iustorum. Idcirco impij separabuntur a bonis secundum modum praedictum, & opera impiorum non prosperabuntur, id est, ad veram beatitudinem non perducuntur, nec felicem exitum sortientur. & ideo subditur, [ET ITERUM] impiorum peribit, id est, vita, actio, & delectatio eorum destruentur: quia post temporales delicias, habebunt aeternam tristitiam. Vnde in die nouissimo, dum viderint se errasse, sero poenitebunt, & dicent, Errauimus a via veritatis, & lassati sumus in via iniquitatis & perditionis.

COMMENTARIUS PSALMI EIVDEM iuxta sensum allegoricum, de Christo.

Sicut ostensum est, allegoricè sacra scriptura exponitur, dum ea quae in lege & Prophetis & Psalms scripta sunt, de Christo exponuntur: quod intelligendum est de illis scripturis, quae de Christo ad literam non exponuntur. Hic ergo Psalmus qui literaliter de quolibet viro iusto & impijs in communi intelligi potest, de Christo allegoricè multum conuenienter exponitur. Ait enim, Beatus vir, videlicet Christus, qui a primo instanti suae conceptionis in virgine matre fuit vir perfectus atque beatus: perfectus quidem non ratione aetatis, sed propter plenitudinem gratiae, eminentiamque virtutis, ac sapientiae perfectionem, in quibus omnibus perfecte creata est anima Christi. Nec profecit in istis quantis ad habitum, sed quantum ad exercitium. Vnde scriptum est, Noui creabit dominus super terram. Mulier circumdabit virum, id est, virgo praeelecta in utero habebit puerum aetate, sed virum perfectione. Fuit etiam Christus ab exordio maternae conceptionis beatus, propter perfectissimam diuinitatis fruitionem, & clarissimam eius beatificamque visionem, quia tam clarè tamque beatè vidit anima Christi dei a primo creationis suae momento, sicut & modo: nec vnquam profecit in essentiali praemio beatorum. Quoniam enim humanae naturae Christi a primo suae creationis exordio, datum est esse vnium verbo personali, seu hypostatice vnione, hoc est, subsistere in eodem esse personali, in quo vnigenitus dei aeternaliter subsistit, cum sit assumpta ad esse increatum filij dei, multo clarior patet, quod anima Christi a sui principio concessa est beatifica dei visio, prout Damascenus testatur & Thomas. Minus est enim deum beatificè cõtemplari, quam ei personaliter vniri. Sic ergo est Christus beatus vir. Dicitur quoque vir, quoniam a vera fortitudine nunquam defecit, sed in omnibus virtuosissimè egit. Beatus itaque vir, scilicet Christus, qui non abiit in consilio impiorum, quia tentatori praecipitium & sui adorationem cõsultenti non acquieuit, neque scribarum ac pharisaeorum malignis consilijs fauit: sed consilio, quod est vnum septem donorum spiritus sancti, plenissimus fuit. Et in via peccatorum non stetit, quia ab omni peccato immunissimus fuit. Detrahiles enim defecit non assumpsit, sed naturales atque poenales, vt sunt fames, sitis, timor, dolor, & mors. Et in cathedra pestilentiae non sedit. Nulli enim malum exemplum praebuit, neque peruersa dogmata protulit, quauis Iudaei frequenter scandalizabantur ex verbis & actibus eius: tale enim scandalum non erat nisi ex malignitate, vel infirmitate ipsorum. Porro vita Christi totius sanctitatis ac perfectionis exemplar fuit: & omnis eius actio, nostra instructio est. Sicut & ipsemet ait, Ego sum lux mundi, qui

a ij

Mar. 16.
Thren. 3.
1. Cor. 11
Iudith. 8.
1. Co. 15.
Matth. 3.
Sapient. 3.
Ieremi. 3.
libro 3.
S. Th. 3.
par. 9. 10.
&c.
Matt. 4.
Esai. 11.
Matt. 15.
Iohan. 8.
Matt. 5.

sequitur me, non ambulat in tenebris. Christ⁹ quoq; saluberrimā mūdo doctrinā aduexit, legalibus q; praeceptis euāgelica consilia, vniuersae perfectionis plenitudinem cōtinentia addidit. Non enim venit soluere legē, sed adimplere. Tangitur hic tria, per quae Christus a protoplasto parente distinctus gignitur. Adam nanq; in consiliū impiorū abiit, quādo serpentis & Euae insigationi cōsensit. Et in via peccatorū stetit, dum de phibiti ligni fructu comedit. Et in cathedra pestilentiae sedit, cūm propriū crimen excusauit, illudq; in muliere, imo creatore quodāmodo retorquere fecerit. Mulier (inquies) quam dedit mihi sociā, dedit mihi de ligno, & comedi. Horū aut nullū in Christo fuisse iam patuit. Sed in lege domini volūtas eius. Hoc Christo singulariter & perfectissimē cōuenit. Nam ipse solus praeceptū charitatis diu inē perfectē impleuit in hac vita, & multo perfectiū q̄ aliquis beatorum in patria ipsum potuerit adimplere. Nam toto corde, tota mēte, ex omni fortitudine, & tota anima semper actualiter ferebatur in deum, ipsum contemplan-do, diligendo, honorando, atq; in omnibus sibi obediendo: quemadmodum in Euangelio ipsemet de patre loquens testatur, Quia quae placita sunt ei, facio semper. Et denuo, Ego (ait) non quero gloriā meā, sed honorifico patrē meū. Et ergo passio-ni iam proximus dixit ad patrē, Non quod ego volo, sed quod tu. Id quoque quod sequitur, solus Christus ut homo in hac vita perfectē actualiterq; impleuit. Et in lege eius meditabitur die ac nocte, id est, omni tēpore, & omni momento. Intellectus enim operatio Christi impediri non potuit, nec interrūpi per somnū, vel actū exteriorē, aut per sensitiuū appetitū, neq; per aliquid aliud. Sed omnia quae in ipso fuerūt, ordinatissima erant, sempq; inferius deseruiuit superiori, & secundū illius mouebatur imperium. Sic itaq; anima Christi meditabatur diuina sine interruptione. Nam & omnia quae sunt, fuerunt, & erunt, & praesertim ea quae ad mysteriū humanae redēptionis pertinet, cognouit, & semper actualiter vidit in verbo, sicut & modo. Et erit tanquā lignū quod plantatū est secus de cursus aquarū, quod fructum suū dabit in tēpore suo. Hic designatur Christi fecūditas atq; vtilitas per cōparationē ad lignū iuxta aquarū fluētā plantatū. Tale enim lignū tēpore suo floret, & fructus pducit, sicq; delectabile est intueti, vtile māducanti, honestū possidētī. Ita Christus qui est speciosissima forma praesentis filius hominū, in quem desiderāt angeli prospicere, delectabilis est ipsum synceriter cōtēplanti, vtilis spiritualiter māducanti, honestissimū quoq; bonū, ipsum per charitatē & gratiā possidētī. Quemadmodū etiā arbor fertilis copiosum fructū pducit, & plurimos reficit: sic Christus multū fructū attulit, dum preciosissimo suo sanguine genus humanū redemit, totq; poma produxit, quoq; animas electorū sua morte saluauit. Vnde ad passionē iam trāsiens, & cruce sibi baiulans semetipsum viridi ligno comparauit, dum mulieribus ipsum plangentibus dixit, Nolite flere super me, sed super vos ipsas flere, & super filios vestros: quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? Potest quoque istud exponi de ligno vitae in paradiso plantato, cui iccirco Christus comparatur, quoniam sicut homo semper vixisset, si de ligno illo edere potuisset: ita qui Christū dignē manducat, non morietur in aeternū. Potest etiā p lignū intelligi ipsa sapientia, de qua Salomon ait, Quod sit lignū vitae omnibus apprehēdentibus eam. Christus verō est sapientia dei patris. Sapientia aut iuxta decursus aquarū plātata, est vnigenitus dei filius veraciter incarnatus, & inter homines peccatores, qui cōparantur fluentibus aquis, sine macula cōuersatus. Secundū hunc igitur sensum inuinit incarnatio verbi dei, & haec vox, tanq̄ non solū dicit similitudinē, sed etiā exprimit veritatē, quoniam hoc mō ipsemet Christus est ipsum lignū iuxta aquarū decursus plantatū. Et solū eius nō defluet, quia Christi sermo, praedicatio, atq; oratio non erūt inanes, neq; peribūt, neq; cassabūt, sed fructificabūt in cordibus electorū, & verificabūt in fine, quemadmodū ipsemet ait, Caelū & terra trāsibunt, verba autē mea non transibūt. Et omnia quaecūq; faciet p̄sperabūt. Omnis operatio Christi meritoria fuit, imo quicquid cogitauit, dixit, & fecit, inquantū viator, meritorii extitit. Vnde semper actualiter meruit: sed quia ipse etiā vt homo, habēs humanitatē verbo vnitā, p̄fectissim⁹ cōprehensōr fuit, quantū ad superiorem animae partē: iccirco sibi ipsi de praemio essentiali nil meruit, nec in illo vnquā profecit, nihilominus tota vita eius essentialis praemij meritoria fuit: quoniam quicquid cogitauit, dixit, & fecit, ex excellentissimo diuinae charitatis fauore processit. Cui ergo essentialē praemij meruit, nisi membrīs suis seu corpori mystico, quod est ecclesia? Nobis igitur tota vita Christi meritoria fuit. Sicq; omnia quaecūq; Christus fecit, p̄sperabūt. i. ad aeternā vitā proficient praedestinati, quibus per sacramenta ecclesiae, & fidem ac charitatē meritū Christi applicatur, & cooperatur ad felicitatē aeternā. Hoc est quod per Esaiā dominus ait, Egredietur de ore meo iustitiae verbū, & nō reuertetur ad me vacuū, sed faciet quaecūq; volui, & p̄sperabit in his ad quae misi illud. Cōsequenter agit scriptura de his, qui Christo nō vniscuntur, nec eius vestigia imitātur. Ait nāq; Non sic impij, nō sic, null⁹ sanctorum potest Christo esse aequalis, seu similis. Nam Christus inquantū deus oēs in infinitū excedit in omni p̄fectione. Sed vt homo etiam maior ac dignior, deoq; charior est, q̄ tota vniuersitas electorum, angelorū, simul ac hominū. Non enim ad mensurā dat deus spiritum homini Christo. Boni ergo fideles, qui Christū regē fideliter assequuntur, quemadmodū scriptū est, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Hi tales Christo in praedictis bonis aliquo modo asimulātur, non abeūdo in cōsilio impiorū, nec stādo in via peccatorū, nec sedēdo in cathedra pestiferorū: sed in lege domini volūtas eorū, sed impij non sic, ipsi enim nullo modo sunt similes Christo, similitudinē virtutis & gratiae, nec amātur ab ipso secundū praesentē iustitiā amore charitatis gratifico, cūm similitudo sit causa amoris, imo p̄fecto odio odit eos: p̄pterea quales sint, statim ostenditur, sed tanq̄ puluis, quem projicit ventus a facie terrae. Quemadmodū enim vētus projicit puluerē de loco suo: sic sermo Christi projiciet impios de superficie terrae, de cōgregatione iustorum, de societate sanctorū, quando separabit agnos ab haecdis: quando purgabit areā suā, mittens triticū in horreum suū, & paleas inextinguibili igne cōburens: quādo dicitur est his qui a fini-

stris erunt, verbum illud asperrimū. Ite maledicti in ignem aeternū. Ideo non resurgūt impij in iudicio, quia a Christo diuisi sunt, & omni gratia destituti, iccirco non resurgūt in iudicio. quod intelligi potest de iudicio discretionis, quo boni seipos dijudicāt, de quo Propheta, Indicabitur vobis homo quid sit bonū, vtiq; facere iudiciū. & Job, Iudiciū eligamus, & inter nos videam⁹ quid sit melius. Et, Nūquid qui nō amat iudiciū sanari potest? de iudicio beatae remunerationis, vt supra p̄ximo articulo explanatū est. Neq; peccatores in cōsilio iustorū resurgēt. Cōsiliū p̄prie appellatur inquisitio rationis de agēdis vel omittēdis. Iustorum ergo cōsiliū est, vt deum praesentibus diligant, vt ei reuerenter deseruiant, vt in charitate & gratia eius quotidie crescant, atq; de perpetratis malis dignē poeniteāt. In tali autem cōsilio impij non resurgunt, sed manent in facibus vitiōrum & sordibus passionum. Non audiunt Paulum clamātem, Surge qui dormis, & exurge a mortuis. Et iterum, Quae sursum sunt sapite. Quoniam nouit dominus viam iustorum, id est, ea quae nunc de differētia impiorum atq; iustorum praedicta sunt veritatē habent. Quoniam dominus Iesus Christus, qui est rex regum, & dominus dominantium, iudex quoq; viuorum & mortuorum, nouit viam iustorū, id est, acceptam habet operationem bonorum, quorum vtiq; & capilli capitis numerati sunt. Et iterum impiorum peribit. Non enim ad vltimum finem, qui est deus benedictus, peruenerunt.

COMMENTARIVS EIVSDEM PSALMI iuxta sensum tropologicum.

Recordandū est, quoniam sicut ostēsum est, tropologicus seu sensus moralis scripturae est, quādo ea quae de Christo vel de sanctis scribūtur, aut recitantur, ad singulorū morale eruditionē trahūtur. Quaeq; enim de Christo capite nostro scripta sunt, ad nostrā eruditionē scripta sunt. Nec solū quae de Christo scribūtur, sed etiā quae de sanctis eius legūtur, ad imitationē trahēda sunt, secundū Augustinū. Deniq; vtilissimū est sacra scripturā tropologicē intelligere, quatenus sic Christū & sanctos, sacra scripturā cōmemorando seu p̄ferēdo, laudemus, vt ea quae scripta sunt ad propriā informationē trahamus, & sic imperfectū nostrū cognoscēdo, salubriter doleamus, eorūq; perfectionē quos laudamus, imitari studeam⁹. Tropologica autē expositio huius Psalmsi nō differt a prima ac literalī expositione, nisi q̄ sicut illa expositio docet quid factū sit: sic ista instruit quid sit faciendū. Et est sensus omnino idē, sed ad diuersa refertur. Vnde secundū istū sensum, scilicet tropologicū dicit scriptura, Beatus vir qui nō abiit in cōsilio impiorū, vt scilicet hortetur ac doceat vntū quēq; fidelē, ne malignis cōsilijs acq̄scent: & ne stet in via peccatorū malē agēdo: & ne in cathedra pestilentiae sedeat, malū exemplū p̄bēdo, seu falsam doctrinā introducēdo. Sicq; oīa quae sequūtur legēda sunt, quatenus omnia cōuertat & trahat deuotus quilibet ad animae suae spūalem doctrinā. Nā si ea quae dicit, legit, vel audit, ad impiorū tormēta vel derelictionē pertinet, potest ex his sanctū timore cōcipere, ne & ipse similia patiat: aut gratiarū actionē, & amoris inflātionē: quia miserate deo a talib⁹ malis p̄seruati se videt: seu bonā tristitiā, si se talia mala pro quibus torqueri ac deserui meruit, incidisse cōsiderat. Si verō quae dicit vel audit, ad p̄fectionē beatitudinēq; iustorū pertinet, potest ad imitandū succēdi, & ad sperandū roborari. Igitur secundū hūc sensum dicat deus⁹ vel poenitēs seu alius quilibet, Beatus vir qui nō abiit in cōsilio impiorū, hocq; dicēdo p̄ponat nūq̄ malo cōsilio asēntur: poeniteat quoq; se vnq̄ p̄uersis cōsilijs acq̄uēuisse, & oret deū, vt in omnib⁹ se dirigat ad inueniendū & cōsentendū sanis cōsilijs, sicut Tobias docet, Omni tpe benedic deū, & pete ab eo vt viā tuā dirigat, & oīa cōsilia tua in ipso p̄maneāt. Indigem⁹ nāq; ad hoc, q̄ non abeam⁹ in cōsilio impiorū, illuminari ac dirigī ad spū sancto dono cōsilijs, quemadmodū Sapiēs ait, Quis hominū potest sci-re cōsiliū dei, aut quis poterit cogitare quid velit deus, nisi tu domine dederis sapiētiā, & miseris spū ritū tuū de caelis? Per hunc modū formare debet hō suū affectū in singulis quae sequūtur secūdū exigentiā singulorū verbortū. Sicut cūm dicit, Et in via peccatorū non stetit, cogitet de cetero nō peccare, & de opatione mala praeterita doleat. Dum verō dicit, Et in cathedra pestilentiae non sedit, p̄ponat nullū inlicere, nullū scādalizare, ne perdat animā eius, pro quo Christus mori dignatus est. Simili modo cūm dicit, Sed in lege domini volūtas eius, studeat omnes enagationes abijcere, affectum suum ad caducis rebus abstrahere, & ad diuinā legis obseruantiam omne desiderium suū erigere. Et vt ista adimpleat, bene aduertat, & pro virib⁹ agere studeat quod sequitur: Et in lege eius meditabitur die ac nocte: hocq; dicēdo oēs infructuosas & malas mētis suae occupatiōes repellat, atq; diuinis meditationibus cor suū implere semper labore, quāadmodum dominus ait, Auferte malū cogitationū vestrarū ab oculis meis. Porro dū psallit, Et erit tanq̄ lignū quod plantatū est sec⁹ decursus aquarū, oret, cordialiterq; desideret, vt sit sicut arbor bona, quae bonos fructus facit, quaten⁹ bene viuēdo alios verbo & exēplo edificet, & non tam loquēdo q̄ opando informet, vt illud adimpleat, Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videāt bona facta vestra, & glorificēt patrē vestrū qui in caelis est. Dum verō ait, Et solū eius non defluet, proponat se semp in loquēdo modestū & cautū habere. Cūq; adiungit, Et omnia quaecūq; faciet p̄sperabūt, cupiat in eorū cōsortio numerari, de quibus ait Apost. Scimus quoniam diligentibus deū omnia cooperantur in bonū. Ex his verō quae sequuntur, Non sic impij, non sic, sollicitus fiat ne ea quae de impijs scripta sunt, sibi conueniant: sed in iudicio discretionis a peccatis resurgat, & in cōsilio iustorum permanere conetur.

COMMENTARIVS EIVSDEM PSALMI iuxta sensum anagogicum.

Anagogicē insup hic Psalmus exponi potest, videlicet de cōprehensōrib⁹ seu beatis in patria, vt sciamus ex huius Psalmsi expositione quid de nobis ipsis sperare debeamus. Ait ergo scriptura, Beatus vir qui non abiit in cōsilio impiorū. Vir hoc loco nō à sexu, sed à cordis vigore

Mich. 6.
Iob. 3. 4.
Ephē. 5.
Coloss. 3.
Apoē. 1. 9
Heb. 12.
Luca 12.

Roma. 8.

Tob. 4.

Sapiē. 9.

Roma. 1. 4

Esaiā 1.

Matt. 5.

Roma. 8.

vocatur, & ita angeli sancti viri dici possunt, quonia ad oia diuina opera exercenda viriles atq; fortissimi sunt. Vnde de angelis dicit, Ecce duo viri asciterunt iuxta illos. Et Gregorius, Angelus in qua rationale est animal, non qd sit materialis aut sensitua natura, sed propter intellectuale perfectione. Angeli aut sancti non abierunt in consilio impioru, quia non cōfenserunt consilio Luciferi atq; cadetium angelorum. Nullus quoq; beatorum hominum abijt in consilio impioru, in ipso finaliter permanendo: sed ab hac vita in bona dispositione discessit. Itaq; beatus vir omnis electus in virtutibus fortis homo vel angelus deo iam feliciter fruens, qui non abijt in consilio impiorum, ruentium scilicet angelorum, aut hominum peruerforum. Et in via peccatorum non stetit, cum Lucifero aliffq; deo rebellibus non peccauit, contra creatorem superbiendo, seu eius similitudinē temerarie & presumptuose ambiendo. Et in cathedra pestilentie non sedit, alios ad peccandū non induxit, quemadmodum Lucifer & infectores proximorum suorum. Sed in lege domini voluntas eius, hoc vnuerfis beatis in patria plenissime cōuenit, quia p̄ceptū de dilectione dei perfectissime implent, & toto affectu ad deū cōuerſi sunt, eiq; inauerubiler semper adhærent. Et in lege eius. i. in p̄cepto quod omne tēpus includit, diligēdo & operando. In hac lege meditatur, die ac nocte. i. in aeo, quod omne tēpus includit, considerates incessabiliter qualiter deo reuerenter assistant, p̄opte obediunt, atq; in omnibus ordinē suū custodiāt. Et erit tanq; lignū, &c. Omnis beatus deo iam fruēs ligno iuxta aquarū decursus plantato optimē cōparat, qm̄ inebriatur torrēte diuina voluptatis: sicq; copiosissimū fructū affert, quia indefinēter sanctissimis actionibus occupatur, & nunq; ociosus aut infecundus est, sed in cōtinua diuinitatis cōtēplatione ac dilectione eternaliter pmanet. Et foliū eius non defluet. i. laudatio qua deū honorat, nunq; cessabit. Et oia quæcunq; faciet p̄perabūtur. i. ad diuinū honorē infallibiliter ordinātur: nec p̄t aliquid aduersitatis eis accidere, sed p̄petua securitate deo cōiuncti sunt. Non sic impij, non sic. i. apostatae angeli hominesq; iniusti non sic. i. non sunt beati, sicut iā de angelis & sanctis hominibus dictū est: sed sunt tanq; puluis quē projicit vētus a facie terræ. Nam angeli mali statim cū peccauerūt, cælo p̄iecti sunt, sicut in Euāg. ait Saluator, Videbā sātāna sicut fulgur de cælo cadentem. Et Esaias, Quomodo (inquit) cecidisti Lucifer qui manē ori ebaris? Ideo non resurgūt impij in iudicio. Dæmones enim non pœnitent, sed sunt obstinati in malo, sicut & oēs damnati. Ideo non resurgunt impij a sua pessima voluntate in iudicio discretionis, se ipsos discutiendo & corrigendo. Quoniam nouit dominus viam iustorum. Nam omnis operatio beatorū in patria deo semp̄ gratissima est & summē accepta. Et iter impiorum peribit. Iter cadentium angelorū fuit desiderium ascendendi ad similitudinē dei immoderatē. Sed hoc iter seu talis superbia peribit, quia nunq; adipiscuntur quod adipisci optabant. Porrō ad hanc beatitudinē electorū in patria nos quoq; puenturos speramus, si ea pro posse nostro quæ ipsi fecerunt agamus, videlicet nō abeundo in consilio impiorū, nec stando in via peccatorū, nec sedēdo in cathedra pestilentie.

Luca 10.
Esaiæ 14

COMMENTARIUS IN PSALMUM II.

EXPOSITIO TITVLI.

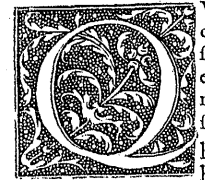
Titulus Psalmi nunc exponēdi talis est, Psalmus Dauid. Considerandū est autē (vt ait Hieronymus) qd liber Psalmorum est quasi magna domus plures habēs cellas seu cubacula, & qualibet cella propriā habet clauē ac ianuā. Ostium verō totius domus istius, est primus Psalmus, cuius clauis est spiritus sanctus. Ceteri autē Psalmi tanq; speciales cellulæ proprias habēt clauēs. i. titulos appropriatos. Nā sicut se habet clauis ad domū, & signum ad hospitium: ita se habēt tituli Psalmorū ad Psalmos, quia per eos dat̄ introitū ad intellectum Psalmorum. Porrō titulus Psalmi præsentis variē explanatur, put Psalmus hic diuersis modis exponit. Quidā enim ipsum exponunt ad literā de populo Iudeorū a captiuitate Babylo. redeuntium. Alij verō de ipso Dauid, asserentes Dauid fecisse hunc Psalmū ad laudē dei p̄pter victoriā Philistinorū, quos ipse deuicit, quādo ascēderunt cōtra eū, eod qd audissent eum vnctū esse in regē totius Israeliticę plebis. Et quīs hic Psalmus ad hunc sensum aliquo mō exponi posset ac trahi, hoc tamē improprie fit. Nam quod sequitur, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, nec populo Iudeorum, nec Dauid p̄prie cōpetit, maximē si pfundē atq; subtiliter exponat, sicut patebit. Deniq; si verum est quod Nicolaus de Lira refert, tunc nec oēs Iudeorum magistri hunc Psalmum ita exponunt. Narrat enim Rabbi Salomonē maximū Iudeorum doctorē modernum circa hunc Psalmum testari ac dicere, Maiores nostri hunc psalmū exposuerunt de rege Messia seu Christo, sed p̄pter hæreticos exponatur de Dauid. Vocat autē hæreticos, Iudeos ad fidē Christi cōuerſos. Vnde patet qd ipse hunc psalmum exponit de Dauid, ad euadendum argumenta, quæ Iudæi cōuerſi sumpserunt ex psalmo isto pro Christiana fidei approbatione. Veruntamen quicquid sit de istis, nullum Christianū expōitorē decet vel licet hunc psalmum ad literā exponere nisi de Christo. Nā Act. 4. & ad Hebr. 1. inducitur psalmus iste ad fidē probandā. Probatio autē fidei per sacra scripturā, non valet ex sensu mystico, sed literali duntaxat: quæadmodum in epistola cōtra Vincētium Donatistā astruit Augustinus. Itaq; psalmum hunc de Christo literaliter exponendo, titulus eius prædictus sic intelligendus est, Psalmus. i. tractatus iste, qui dicitur psalmus, quonia ad bene operādum hortatur, attribuitur Dauid. i. Christo. Dauid enim manu fortis vel desiderabilis aspectu interpretatur, & hoc Christo potissimum conuenit, cū ipse sit dominus virtutum, qui principem huius mundi deuicit, & speciosus forma p̄ filijs hominum consistit. Sanctus ergo Dauid spiritu sancto reuelante prænosens impietatem malignorum Christum persequentium, & occidentium, quasi admirans eorum malitiam dicit,

Psal. 23.
Iohā. 12.
Psal. 44.

PRECATIO.

Rex & deus noster deduc nos in iustitia tua propter inimicos nostros, & dirige in conspectu meo viam tuam, ut in nobis sicut bonæ voluntatis tuæ coronatis in æternum exultes, & habites.

EXPOSITIO Literalis.

QUARE fremuerunt gētes, id est, cur Gentiles, cur Romani milites, cur Herodis & Pilati ministri, tanq; fera seu bestia irrationabiliter malignati ac moti sunt, & hoc cōtra filiū dei. [E T populi]. i. filij israel, ad quos specialiter missus est Christus. [M E D I T A T I] sunt inania, [v]tpote cogitantes cōsilia quæ nō potuerūt stabilire. Volebāt nāq; extinguere nomē domini Iesu, interficiēdo eū sicut seductorē & impiū: quæadmodū de eis scriptū est, Mittam⁹ (inquit) lignum in panē eius, & eradamus eum de terra viuentiū. Sed huius oppositū accidit, quia post mortē Christi, nomē eius vbiq; innotuit, & fides eius per totum mundū diffusa est. Vnde & ipse ante passionē dixit, Ego si exaltatus fuero a terra, omnia trahā ad meipsum. [A S T R E V N T] reges terræ, & principes cōuenērūt in vnū, aduersus dominū & aduersus Christū eius. [Q]ui sunt isti reges, nisi Herodes qui Iesum adhuc infantulū pinere voluit: atq; Herodes qui eundē cū exercitu suo spreuit, ac veste alba illūsum ad Pilatū remisit? Et q sunt principes isti, nisi Annas, & Caiphas ac Pilatus: Qui cōuenērūt aduersus dominū. i. deū patrē, & aduers⁹ Christū ei⁹. i. filiū eius vnigenitū ac dilectū. Dicit autē vterq; Herodes astruisse cōtra Christū: nō quia eodē tēpore assiterūt, cū tēpore passionē prim⁹ Herodes obierit: sed qm̄ pari malitia & infidelitate cōtra Christū cōmoti sunt. Cōsequenter ponunt̄ verba regū ac principū horū, dū subditur. [D I S R V M P A M V S] vincula eorū. i. destruat⁹ legē ac religionē patrīs & filij, occidēdo Christū, & eius doctrinā reprobadō. Hoc dixerūt, nō qd cognouerūt Iesum esse filiū dei agnitioe certa et stabili. Vel quia putauerint eū, qui Iesum occiderēt, deo resistere: si. n. cognouissent, nunq; dominū gloriæ cruci fixissent: sed & Iesum tanq; blasphemū & seductorē interfecerunt, arbitranes obsequiū præstare se deo. Veritamen ista ignorantia eos nequaq; excusat, quonia excācauit eos malitia eorū, nec voluerunt credere diuinis miraculis. Quomodo ergo impij isti dixerūt, Dirumpamus vincula eorū, nisi quonia ille quē ipsi occiderūt tanq; impiū, verē filius dei erat: cui qui resistit, patrī quoq; resistit? Qui enim non honorificat filiū, non honorificat patrē, qui misit illū. Bene autē per vincula intelliguntur lex dei atq; religio, quia per legē refrenantur & construnguntur iniqui, ne peccatis habeas relaxēt. Religio etiā a religando vel ligando vocatur, quonia religat hominē a mundo, & ligat eum sub diuino obsequio. [E T] projiciamus a nobis iugū ipsorū. i. non obediamus dei patrīs & Christi p̄ceptis. Noluerūt enim prædicti reges & principes Christi saluberrimis consentire doctrinis. [Q]ui habitat in cælis irridebit eos. [H]ic ponit merces seu p̄miū malitię hominū prædictorū. [Q]ui habitat in cælis irridebit eos. i. deus iustus iudex, qui habitat in puris sanctisq; cordibus, resuscitādo filiū suum a mortuis tertiā die, ostēdet illos irrisione dignos. Itē irridebit eos in die finalis iudicij. [E T] dominus subfannabit eos. [M]os est sacra scripturæ (secundū August.) vt idem sub alijs verbis resumatur, quaten⁹ veritas clari⁹ innotescat, & audietes siue legētes magis attēdant: ita nunc fit. Quod enim prædixit, Qui habitat in cælis irridebit eos, nunc repetit dices, Et dominus subfannabit eos, demonstrādo eos omni cōtēptu dignissimos, cū cōuerterit malignitatē eorū in caput ipsorū, feceritq; euenire oīno contrariū machinationi ipsorū. Vnde Sapiētia ait de impijs, Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subfannabo cō vobis quod timebatur euenerit. Dicitur autē deus irridere & subfannare, non corporali motu vel modo carnali, sed p̄pter similitudinē operis, seu ratione effectus: videlicet quia talē penā infligit, sicut irrisor & subfannator. [T V N C] videlicet quādo irridebit eos [L O Q V E T V R] ad eos in ira sua, hoc in die extremi iudicij maxime fiet, quando tota trinitas iudicabit autoritatiū, & Christum vt hō ministerialiter & executiuē. Tūc tota trinitas dicit reprobis⁹ Christū, qui sententiā p̄feret, Itē maledicti in ignē æternū. Potest quoq; exponi locutione qua locut⁹ est malis & reprobis p̄ Apost. sanctosq; prædicatores, per quos domin⁹ loquit̄ in ira sua, quādo foris facit reprobis prædicari verbū dei, sed intus non aperit corda ipsorū, nec t̄git affectū: sed exigētibus culpis ipsorū indurat eos, & obstinatos relinquit. Sic loquebatur Iudæis incredulis per sanctos Apost. [E T] in furore suo cōturbabit eos. hoc in Iudæis Christū occidētibus videmus impletū, quia a tēpore destructionis eorū a Tito & Vespasiano de terra p̄missionis eiecti sunt & multis ærūnis oppressi. In die quoq; vnuerſalis iudicij cōturbabit eos, quādo in ignē projiciēt, vbiq; vt ait Iob) vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Cōsequenter inducit Propheta verba Christi de se ita dicētis. [E G O] autē, tanq; dicat, Illi hoc mō peribit, [E G O] autē constitutus sum rex ab eo. Christus inquantū deus plenā habet autoritatem omnīū creaturarū: nec sic constituitur rex super aliquid, sed ipse cum patrē & spiritu sancto est vnus & idem omnium rerum creator, ac dominus, iudex & rex: sed prout homo est, sic data est ei omnis potestas in cælo & in terra, sicut Matth. scribit. Sic etiam cōstitutus est rex ab eo scilicet deo patrē, imo a tota superbatiss. trinitate, cuius opera sunt indiuisa. [S V P E R] Sion montē sanctū ei⁹. i. sup populū Israel, illum præserim, qui credidit: qui dicitur mons p̄pter legis sublimitatē, & gratia electionis. Omnes quippe Prophetæ Messiam appellant regem Israel. Vel per Sion, quod interpretatur speculario, intelligēda est ecclesia militans. i. populus Christianus Christū cōtēplans, & eius lege, fide ac gratia sublimatus præ ceteris gētibus, sicut mōs eleuatur sup circūiacentes terrę partes. [P R A E D I C A N S] p̄ceptū eius. i. legē euāgelicā docens, primo per meipsum, deinde per Apostolos spiritu sancto re-

pletos. In isto versu tacitū est de humana Christianatura, in sequenti agitur de eius diuina natura ac generatione eterna, dum dicitur. **(7) DOMINVS**, i. deus pater [DIXIT ad me]. Iesum Christū, [FILIVS meus es tu], hoc in baptizatiōe & transfiguratione Christi dictū esse à patre ad filiū ex Euāg. constat. Et dicitur Christus filius dei, non vt ceteri sancti per gratiā adoptionis, sed filius per identitatē naturae, seu vnitatē essentiae: quoniam ex substantia patris est genitus ab aeterno, & ideo additur, [E G O hodie genui te]. i. in die aeternitatis, in qua non est prius & posterius, nouū & vetus, mutatio vel vicissitudinis obūbratio: sed dies ista est ipsamet aeternitas, quae est interminabilis vitae tota simul perfecta possessio. Ista aeternitas omne tēpus cōprehendit, atq; per omnē tēporis differentiā significatur: quia dicimus, deus fuit, deus est, deus erit: cōuenientius tamē designatur per praesens tēpus, quod habet se per modū quieti & fixi. Volēs ergo Propheta aeternā Christi generationē subtiliter insinuare, vsus est tēpore praesenti, dicens, Ego hodie genui te: quae sunt verba patris ad filium, quae madmodū pater agit & scit, hoc filio dicit: & generādo dicit, quoniam generādo dat filio diuinā essentiam, quam dando dat omnis veritatis noticiā, cum diuina essentia sit ipsa sapientiā, cuius non est numerus. **(8) P O S T V L A** à me, & dabo tibi gētes hāreditatē tuā. Verba sunt patris ad Christū hominē, cui non cōpetit postulare à patre sicut deus est. Dicit ergo ad filiū incarnatū deus pater, O fili postula à me, & dabo tibi gētes. Hoc Christus frequenter fecit, quādo pro mādī salute rogauit, & passio eius erat postulatio efficacissima, quia per eā meruit sibi regnū militantis ecclesiae. Et dabo tibi gētes hāreditatē tuā. Hanc pmissiōne pater impleuit, quādo per praedicationē Christi & Apostolorū, ac successorū ipsorū gentiles conuertit ad Christū: sicq; gentiles qui antē possidebantur à dāemone, possidentur à Christo, & facti sunt eius hāreditas, qui olim ad mundi principem pertinebāt. [E T possessionem tuam terminos terrae]. i. dabo tibi non vniā prouinciā, vnam linguam, vnumve regnū, sed terminos terrae. i. fines mundi tuae legi subiiciam. In omnem nanq; terrā exiuit Apostolorū doctrina. Vnde inferius dicitur, Et dominabitur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarū. De hac regia Christi dignitate & mundi subiectione Daniel dicit, Antiquus dierū. i. deus aeternus dedit ei potestātē, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguae seruiēt ei. **(9) R E G E** eos in virga ferrea. [Christus regit ecclesiā in virga ferrea. i. in constanti & immobili aequitate. Nam lex Christiana & Christi doctrina, quibus reguntur Christi fideles à Christo per eius vicarios seu praelatos cōparantur ferreae virgae, propter rigorem iustitiae, quoniam omne malū quantūcūq; sit paruū, phibent & condēnant aliquo modo. [E T tanq; vas figillū confringes eos,] non vtiq; conterendo naturā, vel corrūpendo existētiā naturalem: sed vitia extirpando, mores corrigēdo, propriā voluntatem eorum frangendo. **(10) E T nunc reges intelligite.** Hic ponitur salubris doctrina praesentiū, imo & omnium. Et nunc. i. sicut praedictū est de regimine Christi, reges, id est, omnes vicarii Christi, qui ei populo praesidetis, imo & singuli qui reges esse debetis, regendo vos ipsos secundū rationis imperium, intelligite dicta atq; dicenda. **(11) S E R V I T E** domino in timore, vt sitis timorati atq; solliciti, quomodo dignē regatis subiectos, & reuerenter ambuletis coram deo, ne elatione aut vana securitate seducti negligenter agatis quae vobis praecipita sunt. Ideo nanq; scriptum est, Si non in timore domini tenueris te instanter, cito subuertetur domus tua. Nam timor dei expellit peccatum. [E T exultate ei cum timore,] id est, o reges terrae & homines vniuersi exultate ei, id est, gaudete ad laudem dei: gaudete, inquam, in exercitijs cultus diuini, in laudibus dei, in omni eius obsequio, & praesertim in cōtemplatione ac dilectione ipsius, & hoc cum tremore, id est, cum magno ac reuerentiali timore, ne exultationem vestrā dissolutio aliqua consequatur, vel in custodia cordis: sicq; spiritualis iucunditas in carnalem latitiā conuertatur, quemadmodum accidit his, qui spiritu inchoant, sed carne cōsummant. Hae autē non de seruilis timore, sed initiali aut filiali intelligere congruit. **(12) A P P R E H E N D I T E** disciplinam, id est, libenter amplectamini informationem fraternam, increpationē charitatiuā, & flagella dei, & aequanimiter ferre aduersa. [N E quando irascatur dominus] propter negligentiam vestram & impatientiam. [E T percreatis de via iusta.] Nam dum deus irascitur peccatori, tunc enim relinquit: cum verē à deo homo relinquitur, & gratia eius priuatur, tunc statim perit, cadit, & errat de via iusta, id est, de obseruatione praecceptorum, & de omni meritoria actione. **(13) C V M** exarserit in breui ira eius, id est, cum ira dei vehemēter fuerit inflāmata, sicut scipue erit in die iudicij, tūc [B E A T I] oēs qui cōfidāt in eo. i. oēs qui mō sperāt in domino, tūc inueniētur beati. Dicit autē in breui, quae finale iudicij nō diu durabit: vel in breui, quae nescim⁹ diē neq; horā, quae de praesenti vita migraturi sumus, quādo vtique iuste iudicabimur, quoniam sicut opa sua vnusquisq; recipit, mox cū de corpore exit.

EXPOSITIO eiusdem Psalmi iuxta sensum tropologicum.

DEniq; tropologicē explanando hunc Psalmū, tunc hoc quod dicitur, Quare fremuerūt gētes, sunt verba cuiuslibet Christiani, Christi vestigia cruciformiter imitantis, qui cupit pati cum Christo, quatenus postea regnet cum eo. Quilibet ergo verē fidelis malignitatem persequentiū homines iustos admirans, dicat, Quare fremuerunt gentes. i. homines infideles. Turcae, Pagani, Iudaei, haeretici, & populi, id est, mali Christiani, mūdi amatores, ac carnaliter sapientes, meditati sunt inania. Astiterunt reges terrae, id est, imperatores ac alij reges increduli, persecutores atq; tyranni: & principes, id est, reliqui omnes iudices, & etiam principes solo nomine Christiani, conueniunt in vnum, id est, similem malitiam conceperunt, & in idem consilium concordauerūt: aduersus dominum, id est, aduersus deum omnipotentem; & aduersus Christum eius. i. contra quemlibet

A hominē Christianū, sacro charismate vinctū, vel gēta spūs sancti spūaliter vinctū ac plentū. Qui n. cōtra dei seruos insurgit, contra deū insurgit, quemadmodū Christus testatur, Quod vni minimo ex meis fecistis, mihi fecistis. Et Paulo adhuc persequenti, Quid me (inquit) persequeris? Distipamus vincula eorū. i. destruemus legē ac religionē Christianorū, sicut in praecedenti articulo expositū est. Hoc n. Aetio. 9. praedicti increduli persecutores intendebāt, vt Nero, Domitianus, Diocletianus. Et pijciamus à nobis iugū ipsorū. Hae sunt verba Christianorū malē viuentiū, qui se fidē habere fatentur, sed opa fidei aspnantur, atq; deuotos persequuntur. Hi dicunt, Projiciamus à nobis iugū ipsorū. i. repellamus à nobis praedicationē ac cōmunionē & reprobationē eorū, qui nostrę volūtatī cōtraria praedicant, qui nobis dei flagella poenasq; aeternas minantur, & vitā nostrā tanq; iniustā & pessimā arbitrantur: doctēs verbo, vel opere onstēdentes mundū & omnē eius honorē, voluptatē, ac gloriā esse spernendā, partes, propinquos, vxorē, & agros propter Christū esse derelinquēda. Qui habitat in caelis. i. Christus qui sedet ad dexterā patris, irridebit eos. i. oēs praedictos malignos: & domin⁹. i. tota superfelicitis, trinitas, quae est vnus deus vnusq; domin⁹, subianabit eos, & hoc ppter Christū, qui sicut homo pferet sententiā cōtra iniustos ex totius trinitatis cōmisiōne, quemadmodū in Euāg. S. Iohā. habetur, Pater oē iudiciū dedit filio. Tunc. i. in die iudicij, quādo praedicta irrisio fiet: tūc, in quā, Christus loqutur ad eos. i. iniustos & honorū psecutores in ira sua dicēs, Ite maledicti in ignē aeternū. Et in furore suo cōturbabit eos, faciēs eos absorberi à terra, & cū dāemonibus infernali carcere recludi. Ego autē cōstitutus sum rex ab eo super Sion. Hoc bonis praelatis ac sanctis epīs, fidelibusq; praedicatoribus maxime cōuenit. Horū. n. quilibet dicere potest, Ego autē, quasi diceret, Illi ita peribit, sed ego cōstitutus sum rex. i. praelar⁹, rector, seu doctor, ab eo. i. à Christo, tanq; eius vicarius, super Sion montē sanctum eius. i. super populū Christianū diuina specularē, praedicas praecēptū eius. i. docēs Christi mandata seruari. Potest & hic versus de vnoq; fideli exponi. qm vnusquisq; cōstitutus est rex. i. domin⁹ operationū suarū, sup Sion montē sanctū eius. i. sup seipsum. Tēplū. n. dei sanctū est, quod estis vos, ait Apłs. Quilibet. n. terrena despiciēs, caelestia specularē dici potest Sion & mons sanct⁹ domini, quia in sublime defigit mētis suę affectū, estq; erect⁹ in deū. Dicit autē hō rex sup seipsum, quoniam liberē agit & secundū rōnis impiū viuere debet, & iuste gubernare seipsum. Vnde in Eccl. Deus creauit hominem, & reliquit eū in manu cōsiliij sui. Praedicta q; quilibet praecēptū dei, quando informat & excitat semetipsum, corde reuoluēs testimonia sacrae scripturae. Domin⁹ dixit ad me, fili⁹ meus es tu: hoc est quod ait Apłs, Ipse spūs reddit testimoniū spūi nostro, qd filij dei sum⁹. Quilibet ergo deuoto dicit domin⁹ p inspirationē internā, Fili⁹ me⁹ es tu, ego hodie genui te. i. in die qua in fonte baptisatis regeneraui te: imo quādo cūq; infundit in nobis charitas & gratia spūs sancti, tūc de spūaliter generat nos, dans nobis esse spirituale, diuinū, atq; caeleste. Postula à me, & dabo tibi gētes hāredit. tuā. Hāreditas appellatur, quia aliquis ad libitū vitur, cōuertēs ipsam ad ppriā vtilitatē. sic homines iusti ad sancti hāreditate possidēt gētes. i. pētores gētiliter cōuersantes, quoniam ad libitū suū ipsis vtuntur. Nā quicquid gētes hōmī agāt, hoc totū iusti ad vtilitatē suam cōuertunt, sicq; omnia cooperantur eis in bonū. Si nanq; honorētur & laudētur ab impijs, non extollūtur, sed per humilitatē merentur ex hoc. Si verō vilipendātur, ac molestētur ap ipsos, non opprimuntur, sed per patientiā manent immobiles. Et possessionē tuā terminos terrae. i. ego dominus dabo tibi terminos terrae ad possidendū. Vnde Apłt. Tanq; nihil, inquit, habētes, & oīa possidētes. Iusti. n. tantū habent de terra, quantū desiderāt, si fideliter petant, quemadmodū Saluator ait, Primū querite regnū dei, & haec oīa adijcientur vobis. Bonis q; praelatis dat dominus in hāreditatē, quatenus temp eas bene regendo possideant. Deniq; omnis praelatus & Christi fidelis, dignus Christi vicari⁹, regit sibi cōmissos in virga ferrea. i. in cōstanti iustitia, & iusta disciplina. & tanq; vas figillū cōfringit eos, quia facit eos concupiscētias refrenare, mores corrigere, seipsoq; frangere. Et nunc reges intelligite. Ista, atq; sequentiā exponenda sunt, sicut superius factū est. Ponitur hīc admonitio optima, rectoribus praecipue opportuna. Praelati nanq; maxime indigent cōtinuo dei timore, imo & magno tremore, ne negligētius agāt, ne eos principatus delectet, & ne per exteriorem occupationē interius vacui fiant. Moraliter itaque docemur ex Psalmo isto, ne deficiamus in aduersis, ne frangamur iniquorū persecutionibus, sed cōsiderantes diuini iudicij vltionē, ac impiorum dānationem aeternam, viriliter assequamur caput nostrum seu Christi vestigia, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contēpta: qui etiā suis fidelibus clamat, Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Itē ex eo quod dictum est, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, docemur & admonemur considerare eminentiam gratiae dei & magnitudinē beneficiorum, quae nobis collata sunt, vt simus deo grati, & eius amore ardentes, sicq; amplioribus donis impleamur à domino. Habenti enim dabitur. i. ei qui gratus est deo, & gloriatur, non in seipso, quasi non acceperit, sed in domino solum: Et verō qui non habet. i. ingrato, & quod videtur habere, auferetur ab eo.

EXPOSITIO anagogica Psalmi eiusdem.

EX quo aut ostensum est, Psalmū hunc ad literā loqui de Christo, certū est, qd non sit allegorice exponendus. Tunc nāq; allegorice scriptura exponitur, quādo id quod ad literā de alijs scriptum est, de Christo intelligitur. Si verō de Dauid vel de alijs psalmus hic loqueretur, vt putant Iudei: tunc posset de Christo allegorice explanari. Verū anagogice exponi potest, vt id quod dicitur, Quare fremuerūt gētes, vsq; ibi, Qui habitat in caelis, sint verba cuiuslibet beati in patria, qui ista dicit ad infinitandū enormitatem peccati eorum, qui aduersus deum & Christum eius. i. cōtra eos, qui nunc deo fruuntur, conuenerunt, quando in vita hac fuerunt. & cōuenit vox ista praesertim sanctis martyribus, qui se cōformando diuinæ iustitiae, optāt vindictā de impijs, atq; ob hāc adipiscē

Ma. 3. 17.
Iacob. 1.
Psal. 146.
Iohan. 12.
Psal. 18.
Rom. 10.
Psal. 71.
Danic. 7.
Eccle. 17.
Gal. 3.
Mat. 25.
Roma. 2.
1. Cor. 3.

Matt. 25.
Acto. 9.
Matt. 25.
Iohan. 5.
Mat. 25.
1. Cor. 3.
Psal. 93.
Eccle. 15.
Rom. 8.
Ibidem.
2. Cor. 6.
Matt. 6.
Heb. 12.
Lucā 9.
Mar. 25.
1. Cor. 4.

Apoc. 6. dam sic dicunt, Quare fremuerunt, &c. Vnde scriptum est, Sub ara dei sancti clamabit, Domine vindica sanguinem nostrum. & infra, Laetabit iustus cum viderit vindictam. Interim autem beati in patria, quasi consolando seipsos de dilatione diuini iudicii, dicitur ad inuicem, Qui habitat in caelis iridebit eos. Denique quilibet deo iam fruens dicere potest, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. In caelo empyreo, coronam victoriam, & regium diademata recepi, pro tribulationibus atque laboribus in mundo perpensis, percans. i. extollens seu laudans preceptum eius. I. domini, quoniam iustum est. & quia illud impleto felicitate adeptus sum. Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Viatores dicitur filij dei, propter gratiam adoptionis & similitudinem imperfectam: sed bene in patria nuncupantur filij dei, propter beatificam fructuosis gloriae, similitudinemque perfectam, quoniam videtur deum sicuti est. Idcirco unicuique beatorum optime conuenit dicere, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, quia perfectum conuenit ac assimilatum es mihi. Ego hodie. i. in die qua te mea visione beatificauit, genui te. tunc. n. de viatore seu imperfecto ac merito facit deus comprehensorem & perfectum atque felicem. Postula a me & dabo tibi genes hereditatem, &c. Istud dominus dixit ad beatos, quando viuebant in seculo, in intellectu in precedenti expositione tactum: vel nunc quoque dicit istud ad ipsos, quoniam sancti in patria habent sibi subiectos populos mundi huius, quemadmodum apud Sap. legitur, Iudicabit iusti nationes, & dominabuntur populis. Reges eos in virga ferrea. Ceterum est viatores regi ab angelis sanctis in virga ferrea. i. iusta ac forti directione. Anime quoque beatorum regunt nos orando pro nobis. Et tanquam vas figuli confringes eos. Sanctis qui iudicabunt cum Christo hoc verbum competit, quia simul cum Christo confringent & ceterum impios ab omni esse spiritali, beato, & glorioso. Porro quae sequuntur, Et nunc reges intelligite, vsque ad finem, sunt verba triumphantis ecclesiae, ad ecclesiam militantem. Angeli. n. qui sunt administratorij spiritus ex parte dei ac officium beatorum, hortantur homines, & eos praecipue qui alijs praesident, dicentes per inspirationem mentalem, quae est occulta interiorque locutio, Et nunc reges intelligite, & sunt verba haec exponenda sicut exposita sunt. Itaque ex analogica expositione Psalmi istius docemur contemplari gloriam beatorum in patria, quantum videlicet felicitatem sortiti sunt, & quantum premium receperunt pro temporali & modica tribulatione vitae praesentis. atque ex hac contemplatione inflammari debemus, ad obtinendam hanc felicitatem, & propter eius amorem fortiter sequi exempla, vitam, mores, ac tribulationes beatorum, quatenus eorum confortio post praesens exilium feliciter copulemur.

COMMENTARIUS IN PSALMUM III.

EXPOSITIO TITULI.

Huius Psalmi talis est titulus, Psalmus David cum fugeret a facie Absolon filij sui. Quidam autem hunc Psalmum ad litteram exponunt de David, & ita titulus difficultatem non habet. Constat enim scienti scripturas, quemadmodum narratur, Absolon cupidum regni voluisse patrem suum sanctum David occidere, ut eo occiso ipse regnaret: & congregato exercitu volebat obsidere Ierusalem: quo audito, David cum suis fugit, & tandem eius exercitus vicit atque fugauit exercitum Absolon. Ioab quoque princeps militiae interfecit Absolon de quercu pendentem. In hac ergo persecutione fecit David hunc Psalmum, qui ad litteram de ipso intelligi potest, quantum verius & efficacius exponatur de Christo, Loquens ergo David de seipso ad deum,

PRECATIO.

Voce nostra ad te domine deus noster, oratione clamantes exaudi nos de monte sancto tuo, exurge in adiutorium nostrum, ut tua opitulatione salutem et aeternam benedictionem consequamur.

EXPOSITIO Psalmi literalis.

DOMINE (inquit) quid multiplicati sunt qui tribulant me. i. ob quam causam, q. d. non est rationabilis causa, sed coniuratio valida. quoniam enim David peccauit, adulterium & homicidium committendo, quia Bethsabee cognouit, & virum eius Uriam interfici ordinauit, tamen vehementer poenituit, & tamen in poenitentia peccati, permisit dominus sibi hanc fieri persecutionem: sed persequentes mouebant iniuste, putantes eum omnino reprobatum a deo. [M V L T I]. scilicet Absoloni fauētes [I N S V R G V N T] aduersum me] volentes me de regno expellere atque occidere. [2] M V L T I dicunt animae meae. i. multi loquuntur de anima mea, [N O N] est salus ipsi in deo eius. i. omnino maledicta & reprobata est propter scelerum eius enormitatem. s. homicidij & adulterij. Vnde Achitophel & alij multi persuaserunt populo, quod deus abiiecisset David, & ergo sine peccato persequerentur eum, & Absoloni adhererent. [3] T V autem domine susceptor me es. haec sunt verba David consolantis seipsum, & amorose atque gratanter ad deum loquentis. quasi dicat, Illi ita desperat de me, tu autem domine susceptor es animae meae. i. miserator me recipies poenitentiam meam & precem meam exaudies, [E T] gloria mea. i. obiectum & causam gloriae meae, quia in te solo glorior, & gratiam huius sanctae gloriationis tu mihi infundis. [E T] ideo sequitur, [E X A L T A N S] caput meum. i. erigens mentem meam ad te, dāsque fiduciam eleuandi oculos meos ad te. Idcirco [4] V O C E mea ad dominum clamaui, [P]etes liberari ab eo a malo poenae & culpae, & eius voluntati me totum committens: nec frustra, nam sequitur, [E T] exaudiuit me de monte sancto suo. i. de sublimi throno solij sui, vel de excelsa ac summa clementia sua. [5] E G O dormiui & soporatus sum. i. ad litteram somno valet ad mitigationem tristitiae, sicut & balnea. David ergo dormiendo releuamen suae tristitiae sumpsit, tam ex causa naturali. i. somni, quam ex infusione consolationis diuinae, propterea ait, [E T] exurrexi, quia dominus susceperit me. i. pro gratia & misericordia sua adiuuauit me sibi, & roborauit cor meum in se vnde subiungit, [6] N O N

timebo milia populi circumdantis me. i. nulla multitudinem contra me insurgentem verebor. Et in hac fortitudine animi stabilis perseveret, [E X V R G E] domine, non de loco surgedo, sed succurrendo & modo exurgētis te habedo. [7] S A L V M me fac deus meus, quoniam tu percussom. aduersum mihi sine causa. Hic redditur causa, non eius quod dictum est, sed eius quod sequitur: non. n. ideo orauit David saluari a deo, quoniam deo percussus aduersantes sibi, nam illa percussio ofonem eius secuta est: sed ideo quia dominus percussit aduersarios David, vel terredendo, vel ledendo, vel interficiendo eos, quia Absalon fauebatur. Ideo dentes peccatorum contriuit. i. ora obloquentium ipsi David clausit, & verba eorum maligna refpsit. Ideo [D E N T E S] peccatorum contriuit. Verum quoniam ois ista victoria a deo collata est David, ideo addit, [8] D O M I N I est salus. i. liberatio ab aduersarijs a deo confertur, & ipsi recte ascribitur. Consequenter David mutat personam per figuram, quae dicitur metaplastimus, & loquens ad dominum, ait, [E T] super populum tuum. i. super eos qui mihi adhererunt [B E N E D I C T I O] tua. i. collatio munerum tuorum, protectio atque redemptio, quia exercitus David, quantum modicus esset in comparatione exercitus Absalonis, tamen deo auxiliante praeualuit.

EXPOSITIO Psalmi eiusdem iuxta sensum allegoricum.

Doctores catholici Augustinus, Cassiodorus, & alij exponunt hunc Psalmum ad litteram de Christo: qui vero eum literaliter de David exponunt, ipsum allegoricum de Christo intelligunt: sed quicquid dicitur, de Christo conuenienter exponitur. Titulus tamen mystice exponendus est. David enim (sicut ostensum est) ratione interpretationis figura est Christi. Absalon vero qui interpretatur pax pariter, typus est Iudae traditoris, de quo postea dicitur, Et enim homo pacis mecum in quo speraui: qui etiam in Euangelio filius Christi seu sponsus inter ceteros discipulos nuncupatur, ubi Christus ait, Non possunt filij sponsi quidam illis est sponsus, ieiunare. Sensus ergo tituli est, Psalmus David cum fugeret a facie Absalon filij sui. i. psalmus loquens de Christo cum fugeret a mente Iudae quondam discipuli sui. Tunc enim Christus recessit a corde Iudae, quando post buccellam introiuit in eum satanas. Sic igitur Christus ad deum patrem, vel etiam ad totam super sanctissimam trinitatem loquendo, vel certe Christus vt homo loquens ad seipsum vt est deus, Domine (inquit) deus pater, vel deus trine ac simplex, qui es oisium dominus: vel deus verbum ac filius dei, qui mea humanitate ad tuam personalitatem assumpsisti, quid. i. quo meo demerito multiplicati sunt, qui tribulant me. i. qui quaerunt occidere me, & obloquuntur, conuicianturque mihi: q. d. nullo. non. n. Christus fecit peccatum pro quo pati meruit. Multi insurgunt aduersum me, illi. s. qui tribulant me. s. pharisaei & scribae, cum principibus sacerdotum ac populo. Multi dicunt animae meae, non est salus ipsi in deo eius, tales erant praedicti infideles Iudaei, qui Christum reputabant blasphemum, voratorem, daemoniacum, & insanum: sicut in Euangelio saepe habetur, Tu autem domine susceptor meus es. i. tu verbum atque deus suscepisti atque assumpsisti in unitate personae naturam humanam: gloria mea. i. obiectum beatitudinis meae, quia gloria humanitatis Christi consistit in unitate ac speculatione propriae deitatis. Vnde subiungitur, & exaltans caput meum. i. eleuans intellectum meum creatum sine humanum, ad clarum ac beatificam diuinae essentiae visionem, quam Christus vt homo vidit a primo instanti suae conceptionis in virgine matre, vt dictum est. Vel, Tu autem domine susceptor meus es. i. tu deus pater, vel tota trinitas, susceptor meus es. i. exauditor & conseruator meus, a cuius amore & beneplacito separari nec volo nec valeo: gloria mea. i. causa & ratio ois laetitiae meae: & exaltans caput meum. i. honorans & glorificans me in signis & virtutibus, quibus hominibus innotescere potest, me esse verum Christum ac filium tuum, imo & verum deum. sicque per caput intelligi potest Christi diuinitas. Caput enim Christi deus, s. in Apost. & hanc deus pater, seu deus trinitas exaltauit, quando spiritum per hominibus reuelauit Christum esse deum ac hominem, non in vna natura, sed in vna persona. Vnde Christus ait, Clarifica me tu pater apud te ipsum, claritate quam habui antequam mundus fieret: non quod Christus claritate, quam ante mundi constitutionem habuit, vnquam amisit, sed orauit, vt vera sui cognitio hominibus innotesceret. Vnde iterum ait, Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te: ubi nisi in cordibus hominum? Voce mea ad dominum clamaui, sicut Euangelistae testantur, Christus erat pernoctans in oratione dei, & passione instante ter patrem orauit: nec frustra, quoniam subditur, Et exaudiuit me de monte sancto suo. i. de excelsa habitaculo suo, vel de sublimi iustitia sua. Infra enim habetur, Iustitia tua sicut montes dei. De hac ergo iustitia exaudiuit deus Christum, quoniam diuina distans iustitia, decuit Christum in omni oratione a deo exaudiri, sicut & ipse deo in omnibus obediensissimus fuit. Nam orationem illam quam ante passionem effudit dicens, Transseat a me calix iste, deus impleuit. Non enim absolute orauit a passione liberari, sed hoc finaliter desiderauit atque orauit, vt patris impleretur voluntas, dicens, Non mea voluntas fiat, sed tua. quare ad Hebraeos de Christo apostolus, Exauditus est (inquit) pro sua reuerentia. Christus quoque dicit ad patrem, Pater gratias ago tibi, quoniam exaudisti me: ego autem sciebam, quoniam semper me audis. Consequenter Christus loquitur de sua passione, sepultura, & resurrectione dicens, Ego dormiui, somno mortis in cruce: & soporatus sum, tribus diebus ac noctibus iacens in tumulo. Mors quippe sanctorum somnus vocatur, quia ad vitam immortalem a deo suscitabuntur: & sepelitus Christi bene soporatio appellatur, quia tam citam (vt pote tertia die) suscitabatur. Vnde subiungitur, & exurrexi, de clauso sepulchro, sicut egressus sum de clauso virginis utero, quia dominus suscepit me. i. de numero mortuorum re-duxit me. Non timebo milia populi circumdantis me. Haec possunt esse verba Christi post resurrectionem, quoniam surgens a mortuis iam non moritur, quia immortalis surrexit, & ideo de cetero, non timebo milia populi. i. quamcumque multitudinem mihi resistere cupientem, vel me circumdantem: non quod post resurrectionem valuerint aduersarij Christi ipsum circumdare, quoniam inter impios

2. Reg. 15
1. Re. 11

2. Reg. 17

2. Co. 10

1. Reg. 12

Psal. 40
Matt. 9
Mar. 2
Luc. 5
Iohan. 13

Ioh. 8. 11
Matt. 26
Mar. 2
Matt. 11
Iohan. 7

1. Co. 11
Mat. 3
Ioh. 17

Ioh. 17
Luc. 6
Mat. 26

Mar. 14
Luc. 22
Psal. 32
Mar. 26
Hebr. 5
Ioh. 11

Rom. 6

post mortē cōuersatus non est, neq; iniustus apparuit, sed testib⁹ p̄ordinatis à deo: sed ideo dicit, Non timebo milia populi circūdātis me. i. qui tēpore p̄sionis circūdedit me. illos enim post p̄sionē non timuit, quia imp̄sibiliter resurrexit. Possunt & hæc verba de Christo intelligi ante p̄sionē. q̄uis. n. naturalē timorē sp̄ite admittit, quādo p̄sioē instāte cōp̄it cōtristari ac mest⁹ esse, pauere atq; tēdere, & quādo factus est sudor ei⁹ sicut guttē sanguinis decurrētis in terrā, tamē ab oratiōe surgēs turbis impiorū intrepidus obuiauit, & dixit, Quē queritis: sic itaq; ait, Nō timebo milia populi circūdātis me. & vt nō formidē, oro d' domine, exurge, subueniēdo: saluū me fac de⁹ me⁹ à morte, nō deserēdo me in sepulcro, nec derelinquēdo animā meā in inferno, sed ad caelos recipiēdo me. Quoniam tu p̄cussisti oēs aduersantes mihi sine causa. Sepe in Prophetis ponitur tēp⁹ p̄teritū, seu p̄sens p̄ futuro, p̄pter certitudinē prophetiæ. Ita hīc ponitur p̄teritū pro futuro, quod tamē mō impletū videm⁹, quoniam tu p̄cussisti. i. quia p̄cuties oēs aduersantes mihi sine causa. i. p̄secutores ac crucifixores meos, incredulōsq; Iudæos, qui æterna p̄ena p̄cusi sunt, & posteri eorū vsq; in p̄sens capti sunt, expulsi, & multis miserijs inuoluti, illis exceptis, qui p̄nituerūt. Dētes peccatorū cōtriuisti. i. blasphemias, irrationes, & oblocutiones eorū qui mihi in vita & in morte atq; post mortē illudēbāt, et detrahebāt: cōteres, ostēdēdo falsitatē eorū, & digna eos p̄na torquēdo. Domini est sal⁹. i. à deo est ista mea saluatio de manib⁹ iniquorū, & sup̄ populū tuū. i. sup̄ eos qui in me credūt; & mea vēstigia insequūtur. Benedictio tua. i. collatio gratiarū tuarū, d' domine pater. Hęc. n. sūt verba Christi.

In super exponēdus est Psalmus iste de quolibet iusto seu tota militate ecclesia, quatenus ex his q̄ de prioribus iustis, ac sanctorū domino nostro Iesu Christo scripta sunt, accipiam⁹ moralē doctrinā, & instruamur quid nobis agendū sit, dum talia nobis eueniūt, qualia antiquis sanctis, deiq; filio cōtigerunt. Dauid enim non solū Christi, sed & cuiuslibet iusti atq; ecclesiæ tenet figurā, quia ecclesia p̄ virtutē sp̄s sui Christi Iesu, quilibet quoq; fidelis, est Dauid. i. manu fortis & desiderabilis aspectū. Absalō verō typus est mūdi, & horū qui iustos p̄sequūtur ac tentāt. Vnde secundū tropologia sensus tituli hui⁹ Psal. est, Psalmus Dauid cū fugeret à facie Absalō filij sui. i. canticū ecclesiæ omnīq; iustorū, cu se per bonā conuersationē abstrahūt à cōsortio mūdi ac impiorū, q̄ sunt filij ecclesiæ potētia nō actu, nomine nō re. Dicat ergo ecclesia, dicat & quilibet rōnalis creatura varijs tētationibus, multis tribulationibus atq; miserijs pulsata, p̄ssa, ac fatigata, Domine. i. d' deus æterne, omnipotēs, adorande. Vel domine. i. d' Iesu Christe, quid multiplicati sunt, qui tribulāt me? Felicitet mundus, caro & diabolus, quia tres sunt inimici iustorum. multi insurgūt aduersum me, vt pote homines seculares, cōcupiscētia carnales, & æreæ potestates: hi enim infestāt & tribulāt iustos. Multi dicūt. i. verbo vel ope asserūt, animæ meæ, non est salus ipsi in deo eius. mūdani ac impij vitā iustorū putāt insanā, & finē illorū sine honore: & ideo habēt eos in derisum, & in similitudinē improperij. Deinde sequitur verbū dulcissimū, atq; cōsolatio optima, quod verbū vniciuiq; in tribulatione ac tētatione cōstituto, cū magna & amorolā fiducia ad deū dicēdū est, Tu autē domine susceptor me⁹ es, ad quē in aduersis cōfugio: gloria mea, ad quā in omni merore p̄pero & respiro: & exaltās caput meū. i. ab omni deiectione eripies animā meā. Vnde scriptū, Cū ignorem⁹ quid facere debeamus, hoc solū habemus residuū, vt oculos nostros dirigamus ad te. Voce mea ad do. clamaui. hoc verū docetur oīs fidelis, quid tēpore tribulationis sibi agēdū sit. debet. n. voce sua clamare. i. vehemētē & alto cordis affectu clamare ad dominū, & tūc domin⁹ exaudiet eū, ita vt se releuatū senties, dicat, & exaudiuit de mōte sancto suo. Sed p̄seuerāter orare oportet, imo sine intermissiōe. Ego se ecclesia, seu quilibet iust⁹ dormiui. i. tribulationib⁹ opprimebār, vt tēderet animā meā vitę meę, & p̄ tēdiō dormitārē: & soporatus sum per tēpus p̄seuerādo in tali angustia, & exurrexi. i. cōsolationē recepi, atq; p̄ualui, nō virtibus aut meritis meis, sed quia domin⁹ suscepit me. i. misericordia ei⁹ amplexata est me, & precē meā admittit. Vel, Ego dormiui. i. in peccatis p̄stratus fui, & iacui: & soporatus sum. i. in peccatorū delectatione p̄māsi, & p̄pter pigritiā à bonis opibus cessauī. Peccatori autē clamat A post. Surge qui dormis. Et Salomō, Vsq̄quo piger dormies? Dormit. n. qui nec cōtēplatur cœlestia, nec verba dei audit, nec alicuius sp̄sialis sensus opationē exercet. Et exurrexi, quia domin⁹ suscepit me. i. à vitijs desii, & iustē viuere cōp̄i, quia domin⁹ miser⁹ est mei, indulgētā gratiāq; p̄stādo. vnde subdit, Nō timebo milia populi. circ. me. i. nullā aduersariorū cateruā verebor. cor. n. in deo firmatū nihil timet p̄ter deū: quia si timet hominē, hoc est propter deū. Iustus enim quasi leo cōfidens, absq; terrore erit. Et, Qui timet hominē, citō corruet. Sed quia fortitudinē nō habet aliquis à seipso, ideo additur, Exurge do. sal. me fac de. me. oportet. n. vt deus in nobis bonā inchoet, cōtinuet, & cōsummet, ideoq; incessabiliter ad ipm clamare debem⁹, Quā tu percussisti om. aduers. mihi sine causa. Christus in Euāgelio discipulis dixit, Cōfidite, ego vici mundū. ipse quoq; superauit principē huius mūdi. Sic ergo ecclesia & vnusquisq; deuotus ad Christū dicere p̄t, Quoniam tu p̄cussisti. i. sup̄asti ac reprobasti oēs aduers. mihi sine causa. i. mundū seu homines seculares ac dæmones, qui mihi aduersantē, conādo me à te summo bono auertere, & vitijs implicare. Dētes p̄tōrū cōtriuisti. i. sermones seu ora eorū, qui vitā honorū diffamāt, & famā ipsorū honestā dilacerāt, cōtriuisti, saltē per p̄hibitionē. P̄t autē exponi hīc versus accipiēdo p̄teritū pro futuro, modo locutionis p̄phetiæ. Quoniam tu p̄cussisti. i. tu domine Iesu Christe omnīū iudex, p̄cuties, in die iudicij oēs aduersantes mihi sine causa. i. eos qui mō me iniustē vexāt, ac tribulāt, & tunc dētes p̄tōrū. i. verba detractorū ac inuidorū cōtriuisti. i. conteres, retūdes, dānabis. Hunc igitē Psalmū decantet, qui tētationibus tribulationibusq; pulsatur: & si eū attentē cantauerit, magnum vtiq; releuamen experietur, sentietq; quā verē atque salubriter Iacobus in Canonica sua consulat, Tristatur aliquis in vobis, oret æquo animo, & psallat.

Ato. 10. Mat. 26. Marc. 4. Lucē 22. Iohan. 18. Psal. 25. Sap. 3. 2. Par. 20. 1 Thefl. 5. Iob. 10. Eph. 5. Prouc. 6. Prou. 28. Prou. 19. Iohan. 18. Nota. Iacob. 5.

COMMENTARIUS IN PSALMUM III.

Porro Psalmus iste talē habet titulum, In finem, Psalmus cantici Dauid. i. tractatus iste, qui ad be operandum hortatur, est Psalmus cantici. i. spiritualem iucunditatem includens, & de æternis bonis gaudere nos faciens, Dauid. i. factus ab ipso: in finem. i. dirigens nos ad Christū, qui est omnium rerum Alpha & ω, principium & finis. Est enim duplex finis, Videlicet consumēs, sicut de candela iam igne consumpta dicimus, finita est candela: & est finis consummans seu perficiens, vt de domo iam cōpleta asserimus, finita est domus. & hoc secundo modo Christus est omnium rerum finis, quoniam ipse est consummata perfectio atque felicitas nostra. Continet igitur Psalmus iste spiritualem doctrinam seu inuocationem moralem, spei inflammationem, & internam lætitiā. Loquens itaque Propheta in persona ecclesiæ seu cuiuslibet iusti,

Precatio. Da que sumus omnipotens deus letitiam spiritus tui in corde nostro, ut sacrificantes sacrificium iustitiæ, ac iugiter in te sperantes, instante termino uitæ in pace Christi dormiamus, et in eius regno perenniter requiescamus.

VM INVOCAREM (inq̄t) exaudiuit me deus iustitię meę. i. cū int⁹ deū rogare, cū ex interno affectu ad ipsum clamare, dū tota mētis occupatōe in deū versante ac fixa orarē, exaudiuit me deus iustitię meę. i. à quo oēs est bonū quod habeo, oīs iustitia quā exerceo. & in hoc propheta instruit nos, vt deū intimē inuocemus in omni nostra angustia. Per id verō quod addit, exaudiuit me de⁹ iustitię meę, in flāmat atq; cōfortat sp̄e nostrā, vt fiducialiter inuocemus: quasi diceret, quæ admodū deus me inuocantē exaudiuit, sic vos quoq; exaudiet, si p̄ter p̄seuerāter, & sine omni hēsitatiōe dep̄cati fueritis, nō in vestris iustitijs, sed in dei miserationib⁹ cōfiderēs. **I**n tribulatiōe dilatasti mihi. i. in ipsa sp̄s mei afflictione, seu corporis infirmitate interius cōsolatus es me, dādo patientiā verā, per quam cōsta aduersa lætiter sustineo, & æquanimiter ferō, ita vt cor meū ex mētali & sancta lætitiā dilaretur in semetipso. Per tristitiā nāq; cor cōstringitur & coarctatur, sed per lætitiā dilatur seu amplificatur. Vnde Apostol⁹ ex discipulorū suorū memoria exhilarat⁹, Cor, inquit, nostrū dilatātū est. Verū quoniam hō semp debet esse timoratus atq; sollicitus, q̄ diu in p̄senti versatur exilio, nec sic propter adeptā à deo gratiā & cōsolationē secur⁹ sit, quin semp sit de periculis futuris anxius, quemadmodū scriptū est, Beat⁹ hō qui semper est pauidus: ideo subditur, **(2) M I S E R E R E M E I** cōpatiēdo mihi, ne futura pericula incidā, ne susceptā gratiā pdā, ne tibi ingratus inueniar. **E**t exaudi orationē meā. **I**per hoc inflāmat, & quasi recalcēcit affectus, desiderādo vt deus miseretur ipsius. P̄terea quoniam charitas fraterna exigit, vt hō gratiā sibi diuinit⁹ impartitā p̄ximis suis cōmunicare desideret, orādo, docendo, aut ex p̄lariter cōuersando, sicut in prima sua Canonica gloriosis apostolici ordinis princeps hortatur, Vnusquisq; in quib⁹, sicut accepit gratiā in alterutrū illā administrātes, sicut boni disp̄satores multiformis gratię dei. Idcirco ecclesia seu quilibet iust⁹, postq̄ corā domino cor suū orādo effudit, ad aliorū se informationē cōuertit, & ait, **(3) F I L I I** hominū. **I**n Hebr̄o habetur filij Adā. Adā enim apud Hebr̄. nō solū est nomē p̄p̄riū, sed etiā appellatiuū, designās idem quod hō. Itaq; filij hominū, filij Adam, filij primorū parentū, qui portatis imaginē terreni nō, cœlestis. i. qui imitantini p̄uaricationē Adæ, non obedientiā Christi. **[V S Q V E Q V O** graui corde. **]** i. q̄ diu habebitis cor deorsum: quousq; in reb⁹ t̄rāstorij affectū demergetis, nō quarētes quę sursum sunt, **[V T** quid diligitis vanitatē. **]** i. tēporalia ista vanissima, quæ dū p̄ amātur q̄ deus vanissima sunt, quia mentē à summo bono auerūt, & vtilissimis cōsolationibus implicant. **[E T** queritis mendacium? **]** decipiēdo mutuo vosmetipsos: vel vt quid queritis mendaciū. i. sensibilia bona, atq; carnalia oblectamēta, quæ saturatē & felicitatē quandā promittūt. amātū, sed fallūt: quoniam desiderū nō quiescit in ipsis, imo amor & delectationi carnali multæ admiscētur miseriæ, angustia, tristitiæ atq; malitiæ. Cōsequētē ponit scriptura cōsiderationē quę p̄tōres merito debet à terrenis auertere, & ad dei obsequiū inflāmare. **(4) E T** scitote. **]** i. sapiēter pensate. **[Q V O N I A M** mirificauit domin⁹ sanctū suū. **]** i. mirabiliter adornauit & exaltauit sanctū suū, quilibet sibi perfectē & purē ministrantē, vel per gratiā excellentē in p̄senti, vel per gloriā iam in cœlo, vel p̄ diuina miracula, per quę deus ostēdit hominib⁹ q̄ accepta sūt sibi vitā sc̄torū. Vel sic, scitote quoniam domin⁹. i. deus pater, mirificauit sanctū suū. i. Iesum Christū, qui in Euāgelio Marci dicitur sc̄tus dei, quē mirificauit ante natiuitatē p̄dicēdo p̄ Prophetas eū nasciturū: in natiuitatē educēdo eū ex clauā virginis aliq̄, post natiuitatē quoniam angelī ei⁹ natiuitatē pastorib⁹ nuntiābāt: atq; in deserto, dū erat cum bestijs, & angelī sibi ministrabant: in morte quoq; per solis supernaturālē eclipsim: atq; post mortē, per resurrectionē, ascensionē, ac sp̄s sancti missionē. **[D O M I N V S** exaudiet me, cū clamauero ad eū, **]** hoc est, verbum bonę sp̄e, quę ex amore ad deū nascitur. Nam qui diligit deū, firmiter sperat, nihil eorū quæ ad verā salutem spectāt, sibi à deo fore negandū. In hoc quoq; verbo p̄statur nobis sp̄s adipiscēdi gratiā domini, p̄ quam efficiamur sancti, & mirificemur ab ap̄lo. **(5) I R A S C I M I N I** & nolite peccare. **]** Quædam est ira procedens ex zelo iustitię, & rationem sequens ac sponte assumpta, quatenus homo per eā opus virtuosum fortius exequatur. Hęc autem ira est bona, nisi fortalē excessiue ferueat seu accēdat, vel grauiorem p̄nam expōcat, q̄ culpa meretur. De hac igitur ira exhortando dicitur, Irascimini,

B C D

Apoca. 1. Apoc. 12

2. Cor. 6. Pro. 28.

1. Pet. 4. 1. Cor. 15

Sapi. 3.

Alia expositio.

Mat. 4.

scilicet, contravitia, contra diabolum, contra negligentias vestras, & nolite peccare, id est, permittere ut ira commotio ita crescat, ut ratio perturbetur, vel immoderata vitio appetatur. Denique alia est ira per vitium, quae rationem praecedat, & ei frequenter resistit, cuius tamen primi motus sunt veniales. & de ista ira intelligi potest quod dicitur, Irascimini: sed tunc dicitur hoc, non exhortatio ut irascamur: sed remedium atque consilium exhibendo, quid nobis agendum sit, quando motus irae insurgit. Unde subiungitur, & nolite peccare, id est, reprimitis iram, ne per verba aut gestus, aliis innotescat, aut certe in opus procedat, & hoc verba sequentia planius pandunt. [Quia dicitis in cordibus vestris] .i. in animo cogitatis: [in cubilibus vestris concupiscimini] .i. in secreto mentis vestrae poenitentiam agite de peccato cogitationum vestrarum, ne suggestioni illicitae consentiatis. Corda enim sunt quasi cogitationum cubilia. Quia vero non sufficit a vitiis abstinere, ideo additur, **(6) SACRIFICIUM IUSTITIAE**. [Sacrificium appellatur, quod deo offertur. Externum autem sacrificium signum est sacrificii interioris, quo spiritus seipsum deo offert per sanctam deuotionem, veram charitatem, ac intimam humilitatem, seipsum & omnia sua deo ascribens, eiusque venerationi impendens quicquid est, potest, & agit. Itaque, sacrificiate sacrificium iustitiae. i. omnia opera vestra interiora & exteriora ad dei honorem exercete, & ut deo grata sint, satagite laudabiliter conuersari, iustaeque viuere. Sed quia ex tali conuersatione posset aliquis seipsum extollere, & quasi de propriis meritis gloriari atque confidere, ideo addit, **(7) OPERATE IN DOMINO**, non in vestris iustitiis, sed in misericordia eius, a quo est omnis sufficientia vestra. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiae dei non sunt subiecti. **(8) VITAE DICUNT**, quis ostendit nobis bona? Hec est quaestio malignorum, qui vel providentiam dei negant, vel esse aliam vitam post istam non putant. De quibus Mala dicit, Praeualerunt super me verba vestra dicit dominus, & dixistis, Vanus est qui seruit domino, & quod emolumentum, quia custodimus praecipua eius, & ambulauimus tristes coram domino? Hi itaque dicunt, quis ostendit nobis bona, id est, quis nouit, si spiritus filiorum Adam ascendit, & an sit vita, in qua unicuique iusta retributio fiat. Potest quoque verbum istud aliter introduci. Multi nanque, videlicet Academici assererent non posse hominem aliquid certo scire: unde de omnibus dubitabant, & soli opinatiue loquebantur. De his ergo ait Propheta, Multi dicunt, quis ostendit nobis bona, id est, quis facit veritatem certo cognoscere? Ad hanc vero quaestionem respondet Propheta. **(9) SIGNA T V M** est super nos lumen vultus tui domine, id est, animae nostrae impressa est quaedam participatio luminis vultus tui, hoc est, diuini intellectus, & in claritate huius lucis ostenduntur nobis bona, ut intellectualiter videamus animae immortalitatem, diuinam providentiam, iustam omnium praemiationem: & certudinaliter rerum veritates agnoscimus. Hoc autem lumen signatum est super nos, quantum dicitur naturale lumen intellectus humani, per quod philosophi multa de predictis veraciter cognouerunt. melius tamen intelligitur supernaturale lumen, videlicet fides & splendor gratiae dei, reformans in nobis imaginem beatissimae trinitatis, seu donum sapientiae atque scientiae. **(10) DEUS T I** laetitiam in corde meo] .i. domine ex hoc quod scio esse signatum super me lumen vultus tui, spiritualiter gaudeo, & vehementer exulto: quod utique gaudium, ne ingratus existam, tibi ascribo. **(11) FRUMENTI, VINI & OLEI SUI**. i. ex abundantia temporalium rerum **(12) VITAE DICUNT** .i. ab illo summo vno quod solum necessarium est, multiplicitate auersi sunt, miserabiliter vagantes atque distracti. Quia nisi de quibus iam dixit, Multi dicunt, quis ostendit nobis bona, id est, homines seculares, mundi diuitiis, & carnis deliciis obtenebrati: qui cor suum in deo nequam simplex esse sinant, sed in caducis bonis ipsum dispergunt. De quibus Oseas ait, Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Et Apostolus Iudas in sua canonica, Hi sunt qui segregant semetipsos animales, spiritum non habentes. Veruntamen est quoddam frumentum, & quoddam vinum, a quo bonum domini, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? Quod melius exponi non potest, nisi de sacramento corporis & sanguinis Christi. Similiter de quodam oleo postea dicitur, Impinguasti in oleo caput meum. Sed ista non sunt frumentum, vinum, & oleum, eorum de quibus nunc ait scriptura, sed electorum: & ideo addidit, sui. Hi ergo iam dicti sic multiplicati sunt instabiles, vagi, distracti: sed ego (dicit ecclesia vel quilibet iustus), **(13) IN PACE** in idipsum dormiam & requiescam. Pax est tranquillitas bonae ordinationis, seu quietis a perturbatione: sicut dum caro obedit spiritui, sensualitas rationi, & ratio deo. Idipsum vero est deus sublimis & benedictus: apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio: quia semper & inuariabiliter aequus perfectus, aequus beatus, & aequus gloriosus existit. Itaque in pace, id est, in vera mentis tranquillitate ac stabili ordinatione. Id idipsum, in deum aeternum qui semper idem ipse est: dormiam, id est, ab exteriori occupatione, a sensibilibus attractione cessabo, & requiescam, id est, in diuina dulcedine degustatione, in diuinae bonitatis contemplatione, in diuini amoris ardore suauiter repauesco, nunc quidem inchoatiue per gratiam, in futuro autem consummatiue per gloriam, & haec ob id domine deus dicere audeo, **(14) QUONIAM TU DOMINE SINGULARITER IN SPE CONSTITUISTI ME.** Quamuis siquidem de nullo desperandum sit in vita praesenti, sed quod omnibus dederit deus spem posse adipisci ea, quae nec oculus vidit, nec auris audiuit: tamen homines iustos constituit deus singulariter in spe, quia ex receptione praesentium munerum certa sit eis expectatio futurorum. Ipsa etiam diuina consolatio in praesenti experta, quid aliud est, nisi pignus & arra felicitatis futurae, gaudiumque celestis praebitio quaedam: Iustus igitur beneficia dei sibi collata considerans, atque ex diuinae pietatis contemplatione, specialem & magnam ad deum fiduciam mente concipiens: securus ac amorose dicat altissimo, Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me.

Psal. 30.

2. Cor. 3. Rom. 20. Mala. 3.

Eccle. 3.

Lucae 8.

Ose. 10.

Zach. 4.

Psal. 22.

Iacob. 1.

1. Cor. 2.

(EXPOSITIO eiusdem Psalmi de Christo.
Quoniam quidem Psalmus iste, iam ad litteram expositus est de ipsa ecclesia, & quolibet homine iusto, certum est ipsum literaliter posse exponi de Dauid, qui autor est Psalmi istius, eo quod ipse in numero continetur sanctorum, & ipse veraciter a deo saepe exauditus est cum inuocaret, & in tribulationibus suis dominus contulit ei patientiam magnam, ita ut dilataretur cor eius, quia agnouit in spiritu, quod postea euidenter Apostolus docuit, quod non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam. Hoc quoque, quod sequitur, Et scito te quoniam mirificauit dominus sanctum suum, de Dauid literaliter verum est. Nam de manu Saulis, ac multis periculis, & variis persecutionibus, mirabiliter valde a deo praeseruat saluatusque fuit, & ipse leone ac vrsu occidit, quemadmodum in libris Regum scribitur: & spiritu prophetiae impletus est, viditque angelum domini percutientem populum Israel. Porro secundum hanc expositionem literalem de Dauid vel synagoga, exponitur hic Psalmus de quolibet homine iusto, vel ecclesia secundum tropologiam: sed quia nunc psalmus iste de ecclesia, ac quolibet iusto expositus est, alia expositio non eget. Sed diligenter persandum est omnino deuoto hunc Psalmum legenti, ut intente aduertat propria verba, siquidem conuersari conetur, ut in propria persona hunc Psalmum vere possit proficere: quod utique fiet, si semper assuescat orare, si in omni causa & necessitate fiducialiter recurrat ad deum, sicut ad unicuique saluatore, fidelissimum adiutorem, spemque singulari: tunc enim non solum credit, sed experimentaliter sentit se frequenter exaudiri a domino, siquidem cum magna gratiarum actione concinet, Cum inuocare exaudiuit me deus iustitiae meae. Insuper tanta gratia implebit eum dominus, ut non solum dura & aspera quae sibi contingunt, laetaret sustineat, sed paratus erit pro dei amore & peccatorum suorum emundatione semper grauiora perferre. Et hoc est verum in tribulationibus dilatari, habere animam ad duriora paratum, exemplo sancti Dauid, qui cum fugeret a facie Absalon dixit, Si inueni gratiam in oculis domini, reducet me: si autem dixerit, non places, praesto sum, faciat quod bonum est coram se, id est, de regno expellat me, vel si ei placet, occidat me.
(2) Potest etiam Psalmus hic specialiter satis de Christo exponi, eritque expositio talis allegorica, si de Dauid literaliter exponatur. Verumtamen de nullo tam proprie potest exponi sicut de Christo, sola littera assequendo. Christus igitur ratione naturae assumptae, vel Propheta in persona Christi loquens, ait, Cum inuocarem exaudiuit me deus iustitiae meae. i. deus vnus ac trinus, vel ipsummet verbum ac filius dei, qui meam humanitatem assumpsit. Iam enim superius dictum est, quod Christus semper exaudiebatur a deo pro sua reuerentia. In tribulatione dilatasti mihi. Hoc Christo potissime competit, quoniam in omni persecutione & passione quam ab hora natiuitatis usque ad mortem crucis sustinuit, nunquam inordinatè tristatus est, sed omnia pro mundi salute libentissimè atque affectuosissimè pertulit, paratus semper ad duriora, si patri placuisset. Iterum illud conuenit Christo, quia in omni sua aduersitate & poena habuit gaudium beatificae fruitionis, & ita deus spiritualiter dilatauit & laetificauit mentem ipsius. Oravit quoque Christus sibi a deo misereri, non propter propriae culpe remissionem, sed vel propter ecclesiae culpam, vel propter corporis sui a morte resurrectionem & glorificationem. Et scitote quoniam mirificauit dominus sanctum suum, quod hoc competat Christo, in praecedenti expositione tactum est, & nunc adiciendum, quod de benedictione & sanctus filius sui mirificauit per totum mundum, dedit apostolis aliisque sanctissimis Christi ministris gratiam miraculorum, spiritum prophetiae, genera linguarum, excellentiam vitam, idololatriam extripationem, & haec non cessat mirificare filium suum dilectum, & glorificare fide ipsius, per magna prodigia appendens sigillum testimonij sui euangelio Christi. Irascimini & nolite peccare. Hoc est verbum Christi ad Iudeos incredulos, tanquam dicit, Si oritur in vobis aliquis motus iracundiae contra me, dum auditis me dicere, quod Christus sum, iudex mundi, & filius dei, eo quod videatis me carnis infirmitati ac mortalitati subiectum, Nolite peccare. i. nolite consentire, nolite blasphemare, nolite esse increduli, quia videtis me talia facere, qualia alius nullus facere valet. Opera enim quae dedit mihi pater, testimonium phibet de me. Sacrificate sacrificium iustitiae. Hoc est verbum domini saluatoris ad orthodoxam ecclesiam, imo ad oes qui post euangelij promulgationem saluari desiderant. quasi dicat, Cessate a sacrificiis veteris legis, quae non possunt auferre peccatum, nec accedent perficere, quia non continent gratiam, sed figurant. Unde Esaias, Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum, qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem. Ab his ergo sacrificiis tempore nouae legis cessate, & sacrificiate sacrificium iustitiae. i. sacramentum altaris, quod est finis & consummatio, ac veritas omnium sacrificiorum legalium. Hoc inquam sacrificiate. i. deo offertur, vel celebrando, vel celebranti assando. A fructu fructum vini & olei sui multiplicati sunt. Quamuis istud superius de malis expositum sit, potest tamen de bonis exponi, sicut & sanctus Thomas in cantu de festo corporis Christi intelligit, ubi ex verbis istis ralem antiphonam sumpsit, A fructu frumenti vini & olei multiplicati fideles, in pace Christi requiescunt. Est igitur sensus, Fideles multiplicati sunt fide & merito. A fructu frumenti, vini, id est, ab effectu & gratia corporis & sanguinis Christi, Et olei sui, id est, a fructu spiritualis consolationis, quam in Eucharistiae communionem percipiunt. In pace in idipsum dormiam & requiescam. Hoc Christus de sua morte ac sepultura affirmat. Dormiuit enim in cruce, & requieuit in monumento, nec in aliquo horum interior mentis suae tranquillitas concussa est, turbata, vel diminuta, sed in omni sua poenali angustia constans, solidus, atque in deo immobilis mansit. Denique aliter exponi potest. Anima enim Christi semper videbat faciem dei patris, quia viatrix non erat, siquidem a primo suae creationis momento in summa ac tranquillissima pace fuit, & in deo ab omni distractione atque auersione dormiuit, & in ipso ab omni inquietudine immobiliter requieuit. Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me. Verba sunt Christi, ut homo est, ad deum. Christus autem quia purus viator non extitit, ideo nec fidem habebat nec spem, prout spes est virtus theologica habens deum

Roma. 8. 1. Reg. 18 & 23, & alibi. 1. Re. 17. 2. Re. 74.

Hebr. 5.

Mar. 16.

Mar. 14. Luc. 24. Ioh. 5. 6. Iohan. 15. Iohan. 10. 14. Esai. 6.

Alia expositio.

pro immediato obiecto, sicut cum dicimus, quod spes est expectatio futurae beatitudinis. Nunquam enim beatitudo futura vel abfens fuit animae Christi: sed prout spes est quaecumque; expectatio boni futuri: sic Christus habuit spem. Expectabat enim resuscitari a morte, & glorificari in corpore, ob hanc expectationem ait ad patrem, In pace dormiam, &c. Quoniam tu domine singulariter in spe, videlicet resurrectionis & glorificationis, constituisti me. Quia enim omnes fideles habeant spem resurgendi & glorificandi in die nouissimo, Christus tamen vt homo, constitutus fuit in spe resurgendi ac glorificandi singulari modo, quonia die tertia sperauit in corpore impassibili & glorioso resurgere. Caetera autem quae nunc exposita non sunt, ex dictis in precedenti expositione plana sunt.

Matt. 16. 20. Marc. 9. Luc. 18.

COMMENTARIUS IN PSALMUM V.

EXPOSITIO TITULI.

EST autem titulus Psalmi huius, In finem pro ea quae hereditatem consequitur. In Genesi legitur, Quemadmodum Abraham duas habebat uxores, quarum vna, videlicet Sara, cum Isaac filio suo mansit in domo, & hereditatem obtinuit. Altera, videlicet Agar, cum filio Ismaele expulsa est. Possit ergo hic Psalmus ad litteram explanari secundum istam historiam, quod Psalmus iste conscriptus sit pro Sara & filio eius: sed multo conuenientius exponitur de re significata, videlicet de ecclesia, quae significatur per Saram: synagoga, quae significatur per Agar, dimissa ac reprobata. Est igitur sensus, Psalmus iste dirigens nos in finem, id est, in Christum, vel in hereditatem caelestem, seu vitam aeternam, est pro ea scilicet ecclesia, quae consequitur hereditatem a deo, vel dei fructu. Deus namque appellatur nostra hereditas, quoniam ipse alit & continet nos: nos quoque dicimur hereditas dei, quia colit & regit nos, & sanguine suo redemit nos.

Gen. 21. Gala. 4.

PRECATIO.

Rex et Deus noster, deduc nos in iustitia tua propter inimicos nostros, et dirige in conspectu meo viam tuam, ut in nobis scuto bonae voluntatis tuae coronatis in aeternum exultes, et habites.

EXPOSITIO Psalmi iuxta sensum litteralem.

Quem Propheta in persona ecclesiae pro se suisque membris orantis, primo proponit orationem, & ait, (1) VERBA mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum. (2) INTENDE voci orationis meae. Eundem clamorem ter explicauit, quatenus desiderium cordis tanto interiorius arderet calidius, quanto verbis exprimeretur frequentius. Quanto namque verba cordis affectum significatiam sapienter iteratur, tanto affectio cordis amplius inflammatur, & ita oratio citius effectum sortitur. Vnde modus scripturae est in his quae assignari distinctio, vt dicatur, Verba mea. i. orationem vocalem, auribus percipe domine, & clamorem meum intellige. i. cordis affectum. Per clamorem enim intelligit sacra scriptura spiritualem clamorem. Aures domini sunt sapientia eius & bonitas. Per sapientiam quippe cuncta cognoscit ac percipit. Per bonitatem vero dona naturae & munera gratiae praestat, dans omnibus affluenter, & non impropere. Dicit quoque ad deum, Intellige clamorem meum, non quod deus possit aliquid non intelligere. Omnia enim aperta & nuda sunt oculis eius: sed intellige, inquit, i. per approbationem agnosce, per effectum aduerte, per sapientiam tuam succurre rebus meis ratione gubernationis. Et deus meus ratione creationis. Sed cum deus sit omnium rex & deus, cur dicit, rex meus & deus meus? nisi propter specialem providentiam, qua prouidet suis electis, & dirigit eos in vitam aeternam, a malis praeseruens, a periculis eruens. sic dicit, deus meus, quia te specialiter colo, tibi soli adhaereo, me totum tibi committo. Hoc dicere nequeunt, quorum deus venter est, aurum, vel aliquid tale. (3) QUONIAM ad te orabo domine, mane exaudies vocem meam. i. quia orabo de domine ad te, dirigendo affectum ad te, vel ad te adipiscendum atque fruendum, vt possideam te in patria in aeternum: vel ad te, i. ordinans precem meam ad honorem & gloriam nominis tui. Quoniam ergo ita orabo ad te, ideo mane exaudies vocem meam. i. cito & festinanter, vel, mane. i. cum lucem miserationum tuarum effuderis super me: vel, mane. i. initio operationum tuarum. Et antequam finiatur oratio mea, exaudies me: nam sicut per Isa. testatus es, Adhuc (inquiens) illis loquentibus, ego dicam, assum. Et dicit, mane exaudies, non praesumendo, sed sperando, & misericordiam prouocando. (4) MANE. i. cum Christus qui est sol iustitiae & splendor lucis aeternae illuminauerit animam meam sedentem in tenebris, atque eiecerit a me ignorantiae cecitatem & vitiorum caliginem, [ASTA B O TIBI] offerendo tibi cor meum, ad ministrandum ac obediendum affectuose paratum. [T VIDEBO]. i. Splendidè contemplantur, & certo cognoscant, [QUONIAM] non deus volens iniquitatem tuam. Imo omnis iniquitas & omnis impunitas culpa displicet tibi, nec vis eam effectiuè, sed pmissiuè. (5) NE QUAE habitabit iuxta te malignus. i. non erit tibi coniunctus, nec moram faciet prope te malignus. i. qui alius cupit nocere, non quod spatium locorum distabit a te, qui vbiq; es, & omnia penetras: sed quia propter dissimilitudinem peccati recedit a te, sancto iustoque deo. Nec vnitur tibi per gratiam in presenti, neque per gloriam in futuro: quemadmodum scriptum est, Tollatur impius ne videat gloriam dei. [NE QUAE] permanebunt iniusti ante oculos tuos. i. ante praesentiam maiestatis tuae, ante conspectum miserationis tuae. Vel sic, Lucae 13. inferius dicitur, Deleatur de libro viuentium. Et alibi, Nescio vos. Oculus autem dei est intellectus ipsius.

Jacob. 1.

Hebr. 4.

Philipp. 3.

Isa. 65.

Hebr. 1.

Psal. 68.

Matt. 25.

Luc. 13.

(6) ODI omnes qui operantur iniquitatem. Odi prout est passio animae, non cõpetit deo, nisi transumptiuè, quemadmodum ira, sed prout est detestatio voluntatis malum nolentis: sic potest cõpetere deo, & ita deus odit male agentes, quia detestatur, & abijcit eos a se. Odit autem eos non ratione naturae, sed culpae. Vnde Sapiens dicit, Diligis omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti. Nihilominus in eodẽ libro habetur, Odi sunt deo impius & impietas eius. [PER DE S OMNES] qui loquuntur mendacium. i. aeternaliter condemnabiles, mentientes, nisi poeniteant: propter quod in libro Sapientiae scriptum est, Os quod mentitur occidit animam, quae de mendacio pernicioso intelligenda sunt, quod fit intentione fallendi atque nocendi, & ex malignitate procedit, estque deo contrarium, & mortale peccatum, cum deus sit ipsa veritas. Est autem mendacium officiosum, quod pro alius salute aut commodo dicitur. Et est mendacium iocosum, quod ex leuitate procedit, & causa solatij dicitur. Ista verò duo mendacij genera non sunt peccata mortalia, sed venialia. (7) Vtrum sanguinum. i. homicidam, re vel effectu. nam qui odit fratrem suum, homicida est secundum Iohannem. Itaque viri sanguinum. i. dolosum. i. bilinguem, simulatorem, falsum doctorem atque hypocritam. [A B O M I N A B I T V R] dominus, despiciens eum, & expellens a consortio electorum. Deinde ecclesia seu quilibet iustus ad deum conuertens sermonem, ait, [E G O] autem in multitudine misericordiarum supplicat, a praedictis peccatis & poenis eripiar, in tua gratia perseuerabo, & beato fine concludar. Et hoc est verbum bonae spei: vel potest intelligi per modum orationis. (8) IN TROIBO in domum tuam, iud est, in Ierusalem caelestem seu triumphantem ecclesiam post praesentis vitae exilium, vt adificentur ex me muri Ierusalem: interim verò introibo quotidie per affectum, cupiens dissolui, & esse cum Christo. [A D O R A B O] ad templum sanctum tuum, iud est, in omni oratione & adoratione dirigam intentionem meam, & figam desiderium meum ad ciuitatem caelestem, vt ad eam peruenire promerear. Adorabo autem, non in timore, vagaque mente, sed adorabo in timore tuo, quia cum magna reuerentia, & ingenti cordis custodia decet te dominum maiestatis altissimum adorare. Denique quatenus ad praedictam beatitudinem tandem perducatur oro nunc o domine, (9) DEDUCE me in iustitia tua. i. da gratiam ambulandi in via recta perueniendi ad te, vt scilicet tuis praecipis obediam, & in omni sancta operatione tuae legi obtemperem. Deduc me ne errem, ne passiones & vitia intellectum obnubilent, & corruam in conspectu aduersariorum meorum: sed esto tu dux meus, ostendendo mihi per illuminationem spiritus sancti, quomodo cautè ambule, de virtute in virtute proficiam, atque feliciter cursum meum consummè. [P R O P T E R] inimicos meos dirige in conspectu meo viam tuam. i. quia vides o domine deus me in medio laqueorum iam positum, & inimicis meis qui sunt caro, mundus, atque aëriae potestates vndiq; circumuallatū. Idcirco dirige. i. pone, & clarè memoriterque propone in conspectu meo. i. in consideratione intellectus mei, viam tuam. i. legem mandatorum tuorum, ne vnaquam obliuiscar eorum, quae mihi mandasti, & quae tibi accepta sunt. (10) QUONIAM non est in ore eorum. i. in micorum meorum. [V E R I T A S] sed dolus. [C O R] eorum vanum est. i. a summo bono, ab incommutabili deo, ab aeterna veritate auersum, & ad caduca inaniaque conuersum. (11) SEPVLCRUM patens est guttur eorum, iud est, simile aperto sepulcro, in quo homo facile labitur, & ex quo cito inficitur: sic guttur impiorum se habet, quia mortua atque pestifera verba ex ipso procedunt, & sermo ipsorum cadere facit, ac inficit innocentes ac simplices, nisi deus prouideat. [I N G V I S] visu dolose agebant, proponendo mala sub specie boni, vt magis decipiant. [I V D I C A] illos deus. hoc dicit Propheta seu quilibet iustus, non optato vindictam, sed praenuntiando veritatem, vel conformando se diuinæ iustitiae: itaque iudica illos deus, i. iusto tuo iudicio eos condema. (12) DECIDANT a cogitationibus suis. i. non obtineant quod adipisci nituntur, sed apprehende astutos in astutia ipsorum. simulatores. n. & callidi prouocant iram dei, quae admodum Iob 36. habetur, [S E C V N D V M] multitudinem impietatum eorum expelle eos. i. secundum scelera suorum projice eos a te in iusta tormenta, quatenus quantum glorificauerunt se in malis, tantum recipiant in tormentis. [QUONIAM] irritauerunt te domine. i. ad iracundiam & indignationem prouocauerunt: non quod iniuriabilis ac tranquillissimus deus veraciter irritetur, amaricetur, aut prouocetur, sicut Ieremias ait, Nunquid me ad iracundiam prouocari & irritari propter similitudinem operis, quia tanquam irritatus se habet, dum impios terribiliter torquet. Et in hoc verbo irritauerunt, notatur, quod enorme sit deum offendere, quaque horrendum sit in manus dei viuentis incidere. (13) ET laetentur omnes qui sperant in te. i. in interiori & sancta hilaritate exultent, qui totam spem suam fixerunt in tua clementia: [I N] aeternum exultabunt, quia nunc temporaliter consolantur a te, & tandem regnabunt in aeternum apud te: [E T] habitabis in eis, pro charitate & gratia. Templum. n. dei sanctum est, quod estis vos, ait Apostolus. Vnde Saluator dicit, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. (14) ET gloriabitur in te omnes qui diligunt nomen tuum. Charitas dei otiosa esse non valet, sed semper vt potest, procedit in actum tam interiorem quam exteriorem. Actus autem charitatis sunt, dilecto bonum velle, de eius perfectione laetari, eius beatitudinem congratulari. Propterea qui verè diligit deum, de immensa eius perfectione summè laetatur, & eius felicitati cordialiter coniucundatur: & talis gloriatio est diuinissima, ac deo gratissima, summeque meritoria. Ideo autem diligentes te domine gloriabuntur in te, [QUONIAM] tu benedices. i. gratiam tribues, & copiosa munera dabis. [I V S T O], i. iusto faciem tuam ei ostendes, in cuius conuersione totum laetitiae plenitudo consistit: sicut postea dicitur, Adimplebis me letitia cum vultu tuo. Vnde in Euangelio, Qui diligit me, diligitur a patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. (15) DOMINE vt scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos. i. o domine coronasti nos. i. genus regium & sacerdotale fecisti nos, dando nobis potestatem filios dei fieri, & de aduersariis trium-

Sap. 11.

Sap. 14.

Sap. 1.

Heb. 10.

Iere. 16.

Heb. 10.

2. Co. 13.

Ioh. 14.

Psal. 15.

Ioh. 15.

1. P. et. 2.

Ioh. 1.

phandi, ornando nos varijs donis spiritus sancti, atque omnia subijciendo sub pedibus nostris. Quo- modo autem coronavit nos, pandit cum addit, Ve scuto bonae voluntatis tuae. i. tegumeto benigni- simae pietatis tuae. q. d. sic coronasti nos. i. vndique gratia tua ornasti ac sublimasti nos, ac si effemus scuto quodam operiti atque protecti, imo scuto bonae voluntatis tuae. i. ipsamet bona seu pia volunta- te tua, quae est nobis vt scutum coronasti nos, praeveniendo per gratiam, conservando per misericor- diam, & beatitudinem promittendo per confirmationem.

EXPOSITIO Psalmi de Christo.

Porro cum titulus libri istius sit talis, Incipit liber hymnorum Prophetarum de Christo, debemus in hoc sacratissimo libro omnia pro posse ad Christum referre. Potest ergo non solum hic Psalmus, sed etiam titulus eius convenienter de Christo exponi, vt sit tituli sensus, In finem pro ea quae consequitur hereditate. i. psalmus iste dirigens nos in finem. i. felicitatem aeternam, est pro ea quae consequitur hereditate. i. tractat de Christi humana natura, quae vnita est hypostatice vnio- ne verbo dei, sicq; tam specialiter, tamq; eminenter consecuta est hereditatem. i. omnium diuinorum charismatum plenitudinem atq; felicissimam dei fruitionem, vt per eam totum genus humanum per- ducatur ad vitam beatam: quia de plenitudine eius accepimus omnes gratias: sicut Iohannes ait, Christus ergo ratione humanae naturae oras, ait ad patrem seu totam trinitatem, se- cundum quod deus est. Verba mea auribus percipe domine: quae sunt verba quae Christus a deo exau- diri precatur, nisi orationes illae quas pro membris suis. i. pro nobis effudit, de quibus in Evangelio Iohannes legitur, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi de mundo. Non rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos a malo. Et denuo, Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Alibi quoque ad Petrum, Ego, inquit, rogavi pro te Petre, vt non deficiat fides tua. Rogavi, inquit, pro te. i. pro tota ecclesia. Vnde rursus ad patrem dicit, Non pro his. i. Apostolis rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnus sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt omnes sint consummati in vnum. Insuper addit, Intellige clamo- rem meum. Quis est iste clamor filij dei quem cupit a patre intelligi, nisi oratio quam pedens in cruce emisit, dum dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt? Et iterum, quando clamans voce magna dixit, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et rursus, Sitio. i. hominum salutem desidero. Intende voci orationis meae rex meus & deus meus. Omnium quidem rex, sed specialiter rex meus, quonia ita re- xisti me filium tuum incarnatum, quod nunquam peccavi, nunquam a via recta erravi, nunquam imperfecte me habui: & deus meus, omnium quidem deus, sed singulariter deus meus, quonia ego solus inquantum sum ho- mo, magis te diligo, magisque colo ac veneror, quam omnes simul intellectuales creaturae. Quoniam ad te orabo domine. Hoc competit Christo, quonia diabolo dicenti, Hec omnia tibi dabo, si proci- des ad dexteram meam, ipse respondit, Vade retro satana: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli serui- es. Mane exaudivit vocem meam. i. cito. quomodo. n. filio suo charissimo, in quo sibi coplacuit, aliquid denegaret pater coelestis? Mane astabo tibi & videbo, quonia non deus volens iniquitatem tuam. Mane. i. primo omnium & ante omnem aliam occupationem astabo tibi, quemadmodum scriptum est, Primum quaerite regnum dei & iustitiam eius. Istud Christo specialissimè competit, quonia ipse a deo constitutus est iustorum impiorumq; iudex. Et ideo astat deo tanquam ex eius commissione iudicans, & eius iustitiam summè concordans, & voluntati quae eius semper plenè consentiens: & ita videt. i. clare cognoscit, quoniam deus qui est iudex per autoritatem, non vult iniquitatem. Neque habitabit iuxta te malignus, &c. Quis sit tu, ideo deus pater iudicabo, sicut te sentire cognosco, separando bonos a malis, & bonos in palatio gloriae tuae recolligam, malos autem in ignem aeternum projiciam. Ego autem in multitudine misericordiae tuae. i. ego filius tuus magna & multa misericordia tua praeventus sum in quantum homo, quonia sola diuina dignatione & misericordia vnita est humanitas mea verbo tuo omni gratia adimpleta sine prauijs meritis ab omni culpa praeruaata, & in omni bono completa: merito ergo dico me esse in multitudine misericordiae tuae. Introibo in domum tuam. i. in die ascensionis, quando reuersus sum in domum coelestem: vel in domum tuam. i. in templum tibi in Ierusalem consecratum, in quo Christus praedicauit, atque miracula fecit, & de quo videntes & ementes eiecit, dicens, Domus mea domus orationis vocabitur. In hoc. n. templum dominum Christum fuisse introitum, Aggaeus propheta ita praedixit, Veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit dominus. In hoc quoque templo Christus adoravit in timore domini. Quia repleuit eum spiritus timoris domini, iuxta Esaiam oraculum. De Christo etiam ad dexteram patris iam residere ait Apostolus, Quia interpellat pro nobis. Domine deduc me in iustitiam tuam. Hanc orationem facit Christus pro corpore suo mystico, quod est ecclesia. Ipse. n. non oravit duci in via dei, quia confirmatus erat in bono, neq; mereri potuit sibi, neque proficere, quonia comprehensor fuit perfectus. Oravit tamen interdum pro se. i. pro corporis sui glorificatione, vel aliquo simili. Caetera huius psalmi patent ex dictis in praecedenti explanatione. Quomodo autem hic psalmus moraliter possit exponi, iam satis ostensum est, nec est difficultas in hoc. Docemur verò ex psalmo isto, quatenus cum magna intentione oremus. Qualiter enim deo dicere possumus, Verba mea auribus percipe domine, si nos ipsi non percipiamus auribus cordis quid loquamur? Et quomodo dicimus ei, Intellige clamorem meum, si non mentaliter sed vocaliter solum clamamus. Denique quid apparentiae habet, vt deus voci orationis nostrae intendat, si nos ipsi inattenti ac vagi corde fuerimus? Et ideo scriptum est, Ante orationem prepara animam tuam, & noli esse quasi homo tentans deum. Docet enim nos hic psalmus diligenter pensare, quoniam enorme atque damnabile sit, deo non obedire, nec iuste conuersari, eo quod deus impios odio habeat, & aeternaliter separet eos a se, tradens eos aeternis supplicijs. Postremo docemur in deo sperare, sperando laetari, laetando diligere, diligendo quietescere.

COMMENTARIUS IN PSALMUM VI.

EXPOSITIO TITULI.

Prescribitur autem Psalmo huic titulus iste, In finem pro octava, Psalmus David, cuius sensus est, Psalmus iste a S. David compositus est, & dirigit nos in finem seu Christum, qui est terminus peregrinationis nostrae: pro octava. i. scriptus ac editus est timore extremi iudicii, quod fiet in die nouissimo: qui vocat octava, quonia sequitur tempus seculi huius, quod septem diebus evoluit. Denique verba sunt signa eorum quae versantur in mente. Vnde secundum diuersas animae affectiones, & diuersa formatur verba orationis ac laudis. Interdum. n. afficitur anima vehemèti timore, interdum ardenti amore, interdum delectatione insolita, interdum verò ingenti tristitia, & secundum hoc variantur sermones forissecus. Clarum est quoque, ex vehementiori affectu verba affectuosiora procedere. Igitur anima fidelis ac timorata deliquisse se pensans, atq; futuri iudicii distractione considerans quasi vehementer perterrita, & iudicem suum interim mitigare affectans, talem precem effundit,

PRECATIO.

Piissimam clementiam tuam omnipotens deus suppliciter imploramus, ut qui assiduis excessibus te offendimus, non in furore tuo arguas, neque in ira tua corripias: sed conuertere & ab aeterna damnatione eripe animas nostras, & saluos nos fac propter misericordiam tuam.

EXPOSITIO Psalmi literalis.

DOMINE (inquit) ne in furore tuo arguas me. i. o domine, ne ita in presenti vita relinquas me impenitentem, inemendatum, in castigatum, vt in die iudicii arguas me in furore tuo. i. eum dilucidissimum zelum iustitiae tuae, quando iam poenitentiae locus non erit, nec misericordia miseris fiet, sed summa iustitia omnibus impendit. Et ideo tunc quasi furiosus, quantum ad reprobos, apparebis per examinis distractionem, siue asperitatem, & supplicij acerbitatem: & iste effectus tuae iustitiae furor vocatur. sed modo da gratiam deplacendi peccati, vitandi picula, faciendi opera virtuosa, ne tunc in furore tuo arguas me. Non. n. bis vindicabis in idipsum. Neque in ira tua corripias me. i. nec ita modo permittas me indultum poenitentiae tempus negligere, vt in hora particularis iudicii mei, quando. s. anima mea egerit a corpore, & tuo tribunali presentada est, corripias me in ira tua. i. in severitate aegratis diuinae, condemnando animam meam in infernum, donec in die nouissimo corpori reunita simul cum illo fortia duplici poenitentia. Duplex est esse iudicium. vniuersale, quod fiet in fine saeculi, quando oes homines simul iudicabunt. Aliud est iudicium particulare, quo singuli iudicantur, cum moriuntur. Vniuersale autem iudicium terribilius est particulari iudicio, in illo anima & corpus simul danabuntur, & iudex tunc terribilior apparebit, multaque alia erunt quae illud iudicium horribilissimum faciunt, vt ardes mundus, hias infernus, daemones accusantes, angeli astantes, coram omnibus angelis, hominibus, atq; daemones accusantes, reprobari, confundi, danari. Quonia singulorum peccata singulis innotescunt, vt oes cognoscant iudicem esse iustissimum. Vnde furor qui sonat aliquid maius quam ira, ad vniuersale iudicium pertinet: ira verò ad particulare iudicium. Potest etiam aliter explanari quod dicitur, vt sit sensus, Domine ne in furore tuo arguas me. i. ne in aeternum condernes me, neq; in ira tua corripias me. i. neq; in purgatorio torques me: sed nunc quotidie purga me paternaliter corrigendo, dulciter inflamando me tuo sermo amore, quonia charitas operit multitudinem peccatorum, & secundum mansuetudinem tuam fac mecum. Ideo enim S. Iob orat, Dimitte me domine vt plangam paululum dolorum meum antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & optam mortis caliginem. Ieremias insuper futuri iudicii furor se ferre non posse perpendens, sic orat, Corripe me domine, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Peccator ergo verè poenitens, & se deo respondere ac satisfacere non posse aspiciens, oret & dicat quod sequitur, (2) MISERERE mei domine, compatiendo miseriam meam. i. per modum patientis te habendo, videlicet succurrendo mihi in omniangustia & indigentia. [QUONIAM infirmus sum,] quia ex meipso nil possum, sed tota sufficientia mea ex te est, ex gratia tua dependet, ex misericordia tua emanat. Infirmus sum, non possum tibi respondere vnum pro mille: non possum, imo nec opto resistere vultui tuo: & ideo [SANA me domine] i. a peccatis, quae sunt vulnera animae meae, purga & eripe me, non solum culpam, sed etiam poenam relaxando. [QUONIAM conturbata sunt ossa mea] i. virtutes animae meae concussae & motae sunt. Aduersitates namq; passiones & vitia, actum virtutum frequenter impediunt atque commaculant, atque per hoc ipsi habitus virtuosos debilitantur. Et ideo propter admixtionem imperfectio num nostrarum cum actu virtutum omnes iustitiae nostrae sunt tanquam pannus menstruatae. Vnde ad remouendum impedimenta virtutum indigemus donis spiritus sancti, quae ad virtutibus distinguuntur, & in adiutorium earum praestantur. (3) ET anima mea turbata est valde. i. recordatione praeteritorum malorum, consideratione futurarum poenarum, contemplatione diuinae iustitiae, & propter difficultatem perueniendi ad veram perfectionem quam vehemèter desiderat. [SED tu domine vique quo?] i. quadiu in tanta tribulatione relinquis me, quousq; non subuenis exaudiendo, & desideratam gratiae plenitudinem infundendo? (4) CONUERTE domine] i. conuertere me ad te: vel conuertere, vt qui gratiam subtrahendo propter peccata mea recessisti a me, per gratiae infusionem reuertaris ad me: conuertere ab vltione ad indulgentiam, a rigore iustitiae ad suauitatem clementiae. [ET eripe animam meam] ab omni periculo, a sterilitate & tardio proficiendi in bonis, & a turbatione praemissa. [SALVUM me fac] nunc per gratiam, & in futuro per gloriam: & hoc non propter meam iustitiam, sed propter misericordiam tuam. Scio. n. o domine te per sanctum Ezech. dixisse, Non propter vos ego faciam, dicit dominus, notum sit vobis, sed propter nomen

Lucae 6.

Naum 1.

1. Petri 4. Iob. 10. Iere. 10.

2. Co. 3. Iob. 9. Esaias 64.

Ezec. 39.

sanctū meū. ¶ (5) QVONIAM nō est in morte q̄ memor sit tui. i. nullus in p̄tō mortali existens memor est tui memoria meritoria: & ideo peto gratiā mihi infundi, vt opa mea meritoria s̄nt. Vel, Nō est in morte. i. post mortē, qui memor sit tui, memoria salutaris: & hoc verū est de his qui sine charitate & gratia mortui sunt. Nam qui in purgatorio sunt, dei sunt memores, aliās non sperarēt liberari à p̄nis. [IN inferno aut quis cōfitebit tibi?] q̄. d. nullus: quoniā nec cōfessio laudis diuinæ, neq; cōfessio p̄prie culpæ in inferno inueniūt. His cōsonat aut quod Salom. ait, Quodcūq; p̄t facere manus tua, infatē operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erūt apud inferos, quō tu p̄peras. Hucusq; beatissimus Dauid in p̄sona veraciter p̄nitētis loquēs ostēdit quomō à p̄tōre p̄nitentiā agente orādus sit iudex cōlestis. Nunc insuper proprio exēplo docet quid p̄nitens agere debeat, vt non solū verbo, sed etiā opere deū conciliet: ait enim, ¶ (6) LABORAVI in gemitu meo. i. sic interius de peccatis meis cōtritus sum, quod exteriores p̄nitentiæ actus & satisfactoris labores non omisi, sed s̄tēdo, abstīnēdo, sacris vigiliis ins̄tēdo, meipsum afflixī. Peccatū nanq; qm̄ delectationē habet annexā, p̄ laborē cui adiūcta est quādā afflictio, indulget. Hoc quoq; quod dicit, Laboravi in gemitu meo, de interiori labore accipi potest, imo interior labor exteriorē excedit, sicut & dolor interior exteriorē. sic igit̄ laboravi in gemitu meo. i. in interiori cordis tristitia laboravi, interi⁹ meditādo, meipsum spernēdo, deū mētaliter exorando. Nā, vt ait Agathon Anachorita, Non est labor tam grādus, vt deū intēdē orare. Laboriosum est. n. cor diu seruare in summo, propter fragilitatē & instabilitatē mentis humanę. [LABORAVI per singulas noctes lectū meum.] Qui hoc ad literā possit implere, verē p̄nitēs probaretur: nec videtur impossibile hoc ipsum literaliter adimplere, si sanē intelligatur: vt sit sensus, lauabo per singulas noctes. i. aliquo tēpore singularū noctiū lectū meū. i. aliquā partē lecti, sic q̄ p̄r abundantiā lachrymarū non tantū facies mea, sed etiam pars lecti vultui proxima humectetur. Debet. n. se homo in lecto quasi in tumulto ponere, & peccatorū suorū ac mortis atq; diuini iudicij recordari: sicq; aspirare ad deū, & vultū & lectū sanctis lachrymis lauare. & ideo additur, [LACHRYMIS meis strātū meū rigabo.] & hoc est explanatio eius quod dictū est. Possumus tamē p̄ noctes intelligere p̄tā: & per lectū, conscientia seu delectationem malā: & p̄ strātū, consuetudinē prauā: vt sit sensus, lauabo seu mūdabo p̄ singulas noctes. i. p̄ singula vitia gemēdo pro singulis memoriæ occurrētibus & magis p̄derandis: lectū meū. i. conscientia meam ea abijciēdo, de quibus remorsum conscientia habeo: vel lectū meū. i. delectationem malā, in qua tanq̄ in lecto prostratus iacui & quieui. Hanc lauabo per ea meipsum castigādo, atq; ab ea me de cetero subtrahēdo: strātū meum. i. consuetudinē p̄tā lachrymis meis rigabo. i. copiose deplangā, nec cessabo, donec eam funditus exstirpauero, habitūq; virtutis ei oppositū adeptus extitero, quod vtique magno & longo egeri. ¶ (7) TURBATUS est a furore oculus meus. i. consideratio mentis meę turbata est, concussa seu perterrita, à furore. i. à districtione iudicij dei, seu propter grauē vindictā diuinę iustitię. Vel sic, Turbatus est a furore oculus meus. i. intellectus meus inquietatus est, & intranquillus effectus à furore. i. ex vehemēti ira seu indignatione, quam concepi contra meipsum, propter enormitatē peccatorū meorum. Passiones quippe quauis sint bonę & sp̄tē affumptę, solent tamē rationem aliquāter perturbare secundū Thomam in prima secūda, huius verō turbationis causa subiungitur, [IN VETERAVI.] i. animo vetus factus sum, & prope interitum factus, in vitijs iacens sordidus, & à spiritali iuuetute, quę est reformatio, mētis per gratiā elongatus, & hoc [IN TER] oēs inimicos meos. i. inter oēs qui me à summo bono conantur auertere, qui sunt mundus, diabolus, vitia, & concupiscētia carnis: inter hos inueteravi ipsorū suggestionibus cōsentiendo, atq; ipsorū operibus me cōformando. Non acquieui diuino Apost. exhortanti, Expoliare veterem hominē cum actibus suis, & induite nouū qui secundū deū creatus est, qui renouatur de die in diem in cognitione eius qui creauit eum. Nunc autē obedire cupio eo qui ait, Abijciamus opera tenebrarū, & ergo ¶ (8) DISCEDITE à me. i. nolite me ad peccandū inducere, discedite consilio, similitudine, vita, affectu, [OMNES qui operamini iniquitatē, qui mecū p̄nitere nō vultis. Nolite vestro cōsentire cōsilio, nolo vobis similis esse, nolo imitari vestram vitā neq; affectum. Et hoc ideo, [QVONIAM] exaudiuit domin⁹ vocē flet⁹ mei. i. interiorē affectū, ex quo vox & flet⁹ oriūt, & p̄pter quē exaudiri dicūtur. Non. n. clamor, sed amor: nō flet⁹ oculi, sed cordis cōtritio penetrāt cōelos, & in aures dei introcunt. Deniq; hanc suā exauditiōē bis repetit, ad ostendendū q̄ grat⁹ sit deo, q̄q; iucūdus in domino. p̄ beneficijs eius. ait enim, ¶ (9) EXAUDIUIT domin⁹ deprecationē meā, indulgentiā donās: [DOMINVS] orationē meā suscepit, [gratiā] pręstās. Nūq; n. peccatū mortale dimittit, nisi simul gratia gratū faciēs infundatur. Sed quoniā p̄r amorosēq; mētis est, vt eandē gratiā alijs optet ac oret, quā sibi diuinit⁹ datā cognoscit, iccirco pro alijs orās veraciter p̄nitens, ¶ (10) ERUBESCENT, [inquit. i. de malis culpæ verecūdentur,] ET conturbentur vehementer] ea cōturbatione qua ego turbatus sum. i. cōmōtione ad bonū, [OMNES] inimici mei. i. qui me odiunt, quia me à deo auertere cupiūt: sed ego diligo eos p̄pter bonū naturę, quo beatitudinis sunt capaces: nisi. n. diligerēt eos, & essent amici mei, nequāq; orarē pro eis. [CONVERTANTVR] à vanis atq; caducis ad verū & in cōmutabile bonū, [ET] erubescāt: [repetitio verbi est affectionis indicij: erubescāt] igitur [VALDE] velociter, quia periculū est in mora. Vnde scriptū est, Nō tardes cōverti ad dominū, & ne differas de die in diē: & dicas, miseratio dei magna est, subitō. n. veniet ira eius, & in die qua nō speras dispdet te. Postremō certū est Psālmū hunc ad literā posse exponi de Dauid quoniā ipse non solū peccator ac p̄nitēs fuit, sed magna quoq; peccata cōmisi, & omnīū p̄nitērium spes atq; exemplar effectus est, efficacissimē p̄nitendo, plenissimam indulgentiam consequēdo, & excellentissimam gratiam acquirendo: creditur etiā frequenter ad literā impleuisse quod di-

Eccl. 9.
Eccl. 5.
Expositio litera
lis alia de
Dauid.

A tū est, Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectū meū. Si igitur sic intelligeretur de Dauid, tunc allegoricē exponeretur de quolibet efficaciter p̄nitente, sicut & nō expositus est. Sed quoniā expositiones istę non differūt, nisi q̄ vna docet quid sit factū, alia quid sit faciendū: iccirco vnica ista expositio sufficit. Est autem hic psalmus primus inter p̄nitentiales psalmos, qui omnes cum summa diligentia perscrutandi, & intelligēdi, atq; legēdi sunt: quia in eis tanq̄ in libro ac speculo docetur peccator seipsum respicere, peccatorū suorū enormitatē pensare, diuinū iudicium formidare, deuotissimas quoq; & affectuosissimas imo & efficacissimas orationes ad dominū fundere, quę citō exaudiri merētur, si tamē cū gustu cordis ac p̄cordiali cōtritione fundātur. Cōsidera ergo o peccator ac p̄nitēs sanctū Dauid, labora cum eo in gemitu cordis tui: non des requiem tibi, donec reconcilies tibi iudicē tuū: laua per singulas noctes lectū tuum, quemadmodū Ieremias desiderat, Deducant (inquiens) oculi mei lachrymas per diem & noctem, & non taceant. Vnde & S. Iob ait, Anteq̄ comedam p̄spiro, & quasi inundantis aquę sic rugitus meus, non tantum emundat & ornat candidissimum pannum ex incuria maculatum lotio aquę, quantum purgat & ornat rationalem animam p̄nitentialis profusio lachrymarum.

Iere. 13.
Ierem. 9.
Iob. 3.

COMMENTARIUS IN PSALMUM VII.

EXPOSITIO TITVLII.

PROponitur demum Psalmo huic hic titulus, In finem Psalmus Dauid quem cantauit domino pro verbis Chusi filij Gemini. Titulus iste varijs modis exponitur, secundū quod Psalmus iste diuersimode explanatur. Secundum literalem ergo intelligentiam Psalms istius sentis tituli facili est. Legitur enim in libro Regum, quemadmodū Dauid persecutionem Absalon fugiens remisit amicum suum Chusi ad Absalon, quatenus consilia eius exploraret, & regi Dauid continuo nunciaret, quod & factum est. Itaq; verborum occasione quę Chusi intimaauerat Dauid, edidit sanctus Dauid hunc Psalmum. Qui licet conuenientius exponatur de re significata, quā de significante figura, potest tamen exponi de ipsa re gesta ac significante. Vnde sic primō exponendus est, sed breuiter valde atq; cursoriē. Eō quod talis expositio sit minus fructuosa seu dulcis, & deuotioribus fratribus parum suauis ac placens. Dauid igitur ab insidijs quę sibi Absalon ex consilio Achitophel p̄parauit cupiens liberari, sic orat,

2. Re. 15.
& 16, &
17.
1. Pa. 27.
2. Re. 16.
2. Reg. 15
& 17.
1. Par. 22

PRECATIO.

Domine deus noster in quem speramus, libera fideles tuos ex omnibus se persequentibus inimicis, iustitibus, ut te protectore securitate accepta, sine timore iugiter psallamus nomini tuo benedicto.

EXPOSITIO Psalms iuxta sensum literalem.

DOMINE deus meus in te speraui, & ita quodā modo merui exaudiri, quoniā scio q̄ non deseris sperantes in te, propter quod fiducialiter ad te confugio & exoro. [PSALMUM] me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. ¶ (2) NĒ QUANDO, id est, ne vnquam seu aliquo tempore [INIMICVS] meus [RAPIAM] animam meam, id est, extinguat vitam meam, [VT] leo] qui animalia mansueta occidit, ne (inquā) sic rapiat, [DV]m non est qui redimat, ne que qui saluū faciat, id est, quia non est qui redimat & saluet, nisi tu redimas, saluū me facias. Consequenter excusat se Dauid à peccato, quod aduersarij sui ei impingebant asserentes se iuste persequi eum, quemadmodum in expositione tertij psalms ple nīs dictū est. at igitur, ¶ (3) DOMINE deus meus si feci istud] quod mihi imponitur, [ET] si est iniquitas in manibus meis, id est, de qua non sum cōtritus. ¶ (4) SI reddidi retribuentibus mihi mala, id est, si reddidi malum pro malo, si (inquam) aliquid horum in me est, [DV]m meritorū, id est, iuste cadā & vincar] AB INIMICIS meis inanis, id est, van⁹, & à gratia vacuus. Dauid enim puerum Absalon seruari p̄cepit, ne occideretur, & Sauli alijsq; suis æmulis benefecit. Deniq; clarus istud profequitur, ¶ (5) PERSERVA TVR inimicus] meus. i. Absalō, & omnis ei adhærēns [ANIMAM] meam, & comprehendat, id est, meipsum vel vitam meam corporalē extinguat, & me captiuē seu perimat, [ET] conculcet in terra vitam meam, [eam] penitus extinguendo: [ET] gloriam meā in puluere deducat, id est, regia potestate me priuet. Sed quia ita non est, propterea ¶ (6) EXVRGE domine] auxiliando [IN] ira tua] pugnando pro me, & impios iuste corripiendo in p̄senti, ne æternaliter pereant: [ET] exaltare in finibus inimicorum meorum, id est, triumphā & p̄uale in loco & terra aduersantium mihi, dando mihi victoriā contra eos, vt desinant dominari in terra in qua violenter dominium obtinent. ¶ (7) EXURGE, id est, ad actum iustitięq; procede [DOMINVS] deus meus in p̄cepto quod mādasti, id est, per ipsum tuā legis p̄ceptū ostēde impietate aduersariorū meorū. lex enim p̄cepit, vt filij honorarēt patres, & subditi regē, cōtra quod faciebant Absalon, & eius fautores, Dauid de regno expellentes: [ET] synagoga populorū, id est, cōgregatio bonorum atque fidelium [CIRCVDABIT] te, id est, ex omni parte conuolabit ad te, adhærēdo tibi, & tuā iustitiā approbando. ¶ (8) ET propter hanc, id est, propter salutem & informationem synagoge seu populi tui] in altum regredere, id est, maiestatem iustitię tuę declara, impios & superbos deiiciendo, humiles verō ac pios sublimādo: vel regredere, id est, redi in altum, id est, in summum iustitię tuę, vt qui malos permisisti ad tēpus regnare, nunc iuste reprimas eos; ne diutius p̄sidentio grauius condēnentur. [DOMINVS] iudicat, id est, discernit, ac iuste remunerat [PVL]o] dando vnicuiq; secundū opera sua. ¶ (9) IVDICA me domine secundū iustitiā tuam, secundū exigentiam meritorum meorū, [ET] secundū innocentia meam super me. i. secundū absti-

Iudit. 14
Sup. ps. 3
verf. 1.
3. Re. 18.
1. Re. 18.
& alibi.
Exo. 20.
1. Re. 15.
& alibi.
Rom. 2.
1. Cor. 3.

me sanctum sanctorum ad teipsum in ascensione perduces, & ad dexteram tuam locabis: quemadmodum modo impletum est, iustum adiutorium meum a domino: quia enim in omnibus patris honorē quaesivi, iustum est me adiuvare ab eo. Deus iudex, per autoritatem ac interiorē examinationem, iustus, fortis, imo omnipotens, & patiens: non illa patientia quae est virtus moralis passionē tristitiae refrenans ac ordinans, quemadmodum mitas iras: sed patientia propter longanimitatem expectationem ac poenae dilationem. Nunquid irascetur per singulos dies. i. nunquid repente & statim vltiscetur se de crucifixoribus atq; homicidis ac aduersariis Christi filij sui dilecti: q. d. non: sed diu satis post Christi passionem expectauit Iudaeorum conuersionem. Et istud dicit spūs sanctus per Prophetā, ad confutandū errorē vel potius cecitatem Iudaeorum. Sic. n. dicebant ad semetipsos, Si hic est Christus electus dei, utriusque deus eripiet eum de manibus nostris, & non finet eum occidi: propterea per tormenta tentemus, an ipse sit filius dei. Et istud in Sap. libro pulchre innuitur: contra hos igitur dicitur, Nunquid deus irascetur per singulos dies. i. nunquid statim eripiet iustum, & vindicabit iniuriā eius: sed o Iudaei ne longanimitas dei fiat vobis occasio dānationis maioris, quia, Nisi conuersi fueritis ad Christum, quem negastis, & suspendistis in ligno, deus iudex gladiū suū vibrabit, arcum suū tetendit, & parauit eum. Hoc de occisione ac uisione eorum, quae per Vespasianum ac Titum impleta est, conuenienter accipitur. Gladius enim & arcus Vespasiani & Titi, dicitur gladius & arcus dei, quoniam ex diuina ordinatione uenerunt ad persequendū Iudaeos. Vnde in Ezechiele dominus gladium regis Babylonis nominat gladium suū. Et in eo, scilicet, in arcu suo dominus parauit uasā mortis: & quae sint uasā mortis, mox insinuat, Sagittas suas ardentibus effecit. Sagittae enim dicitur uasā mortis, quia casualiter continent mortē, & subito inferunt eam. Has sagittas deus effecit, seu parauit ardentibus. i. Iudaeis contra Christū furentibus. Ecce parturuit populus Iudaeorum iniultitiam, calumniando opera Christi, & daemōni ea attribuendo: concepit dolorem, quia tristabantur propter gloriam miraculorum Christi, & de hoc quod multi credebant in eum. Vnde etiam cogitabant occidere Lazarum a Christo resuscitatum, quoniam propter illum multi credebant in eum. Et peperit iniquitatem. i. plebs Hebraeorum ex dolore quem contra Christum concepit ad grauissimam illam iniquitatem prorupit, qua vnigenitū filium dei sceleratissimis atque sacrilegis manibus occidit. Lacum aperuit. i. Christo occasione ruinae proposuit, seu laqueū mortis parauit, & effudit eū, profundendo consiliū, quomodo uomen atque memoriā Iesu prorsus extingueret: & incidit in foueam quam fecit, quoniam Christū occidendo meruerunt occidi, dispergi, & minorari, sicut & factum esse cernimus. Conuertetur dolor eius in caput eius: quia quod populus Iudaeorum Christo facere cogitauit, ipsemet passus est: & in verticē ipsius iniquitas ipsius descendit. i. peccatū Iudaeorum qui Christū negabant, occidebant, atq; clamabant, Sanguis eius super nos, & super filios nostros descendet, propheta est: quae modo impleta est, descendet, inquit. i. redundabit & reuertetur in verticē ipsius. i. in intellectu populi huius, ita ut penitus obtenebrentur corda ipsorum, & obstinerent in malo, neq; recedat ab eis ista malitia, nisi in fine seculi, quādo fiet vnus pastor & vnū ouile. Cōfitebor domino secundū iustitiā eius, uerba sunt Christi regitatis deo sublimi de omnibus nunc praedictis, cōfitebor (inquit) domino. i. deo patri vel summā trinitati: s. m. iustitiā eius, quia me exaudiuit, liberauit, & suscitauit, atq; incredulos pēdit: & psallā nomini domini altissimi. i. laudē dicā deo trino ac simplici.

EXPLANATIO tropologica Psalms istius.

INsuper iuxta tropologicā expositionē, talis est sensus tituli Psalms istius, Psalms iste dirigens nos in finem. i. in Christum, attribuitur David. i. fideli, cui facta est reuelatio mysteriorum Christi: quem Psalms ille fidelis cantauit domino. i. ad laudē dei, pro uerbis Christi. i. pro manifestatione alti silentii, quo Christus dimicauit contra Iudaeos, occultans eis mysterium suae passionis. Fidelis igitur deum cupiens exorare primō praetendit meritū, dicens, Domine deus meus in te speraui, quatenus aures diuinā pietatis tali praeludio attrahat, & in seipso maiorem fiducia exauditionis concipiat. Sperans enim in domino meretur exaudiri ab ipso. Itaque domine vnuerforum, deus meus propter singularē affectum, & cordis feruorē in te, in te speraui. Nam male dicitur qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suū. Idcirco speraui in te, quia tu solus potes saluare me. Sed uide o serue dei, ut ista tibi uerē conueniant: uide ut is qui est omnium dominus, sit specialiter deus tuus, ita ut tora & pura ac integra mente ei adhaereas, omnem affectionem a summō boni amore elongantem abijcias: quoniam vnus est necessariū, beatus homo qui hoc modo domino dicere potest, deus meus: non est hoc omnī, sed perfectōrū duntaxat: sacratissimus enim ille atq; diuinitissimus Dionysius in libris suis scribit, deus, & si fas est dicere, meus: non audebat absolute dicere deus meus: quod tamē uerissimē dicere potuit, quia instar ferri candētis atq; carbonis igniti in deo amore mirabiliter aestuabat: saluū me fac ex omnibus persequētibus me, ne tentationibus daemōni uin car, uel carnis illecebris maculer, aut a mundo seducar: & libera me a uinculis peccatorū, & a malis futuris. Ne quādo rapiat psecutor ac hostis ut leo animā meā, alluciendo eā ad consensum peccati, aut alio mō cā fallendo. Vnde prima Petri docemur, Sobrius estote, & uigilate, quia aduersarius uester diabolus tanquā leo rugiens circuit quārens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Domine deus meus si feci istud, quod sequitur, nepe si est iniquitas in manibus meis. i. in operationibus & cōuersione mea: non quod nunq̄ peccauerim, uel ab omni peccato immunis sim (Si enim dixerimus quod peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus. Et nemo mūdus a forde, etiāsi vnus dies sit uita eius super terrā) sed ideo dico, non est iniquitas in manibus meis, quoniam non intendo alicui nocere: & tibi o domine ppono fideliter obedire, & de malis praeteritis dolere: sicq; me ab omni peccō mortali

Sap. 2.

Ezech. 5. 6. 7. 11. 21. 32. 33. 38. Luc. 11.

Ioh. 12.

Mat. 27.

Ioh. 10.

Iere. 17.

1. Petr. 5.

1. Ioh. 1. Iohan. 15

A purū confido, praesertim propter id quod sequitur, Si reddidi retribuētibus mihi mala. i. si uindictam meipsum, si non indūsi proximis meis, si non impleui illud Apostoli, Noli uinē a malo, sed uince in bono malū: decidā meritō ab inimicis meis inanis. i. tunc merito pualebit aduersarius meus in me. Si namq; inuenitur iniquitas in manibus meis. i. consensus peccandi, propositūq; nocendi, & si meipsum uisceror, tunc merear non exaudiri a te; & ita destitutus ope & gratia tua, pntius cadā atq; deficiā. Hoc autē quod dicitur, Decidā meritō ab inimicis meis inanis, & persequatur, & non dicitur imprecando uel desiderando, sed ueritatem pādendo: Si, inquit, reddidi retribuētibus mihi mala, persequatur inimicus animā meā, & cōprehendat. i. quia tūm utiq; merui ut hanc persecutionē patiar, persequatur inimicus. i. tētor scilicet daemōn uel mundus, seu fomes peccati, animam meā, conando eā ad culpā inducere: & cōprehendat. i. eā in lege peccati captiuā obtinere: & concūcet in terrā uita meā, i. affectū animae meae temporalibus terrenisq; rebus subijciat, & operationes meae infimis ac uilibus rebus agat: tunc quemadmodū Ieremias ad dominū ait, Recedetes a te in terra scribetur: & gloriā meam in puluere dēducatur. i. intellectuāle animae meae portionē, per quam a bestijs separor, ac summe trinitatis imagine ornor, ita obtinebrēt, ut tanquā irrationabilis existimer, & iumentis insipientibus cōparer. Ex his autē docetur & cōmendatur nobis patientiae uirtus, ne alicui uel noceamus, uel nocere optemus, nulla exigendo uindictā, nec zelū animarū gerendo ad alium, sed cordialiter remittendo: quia nec aliter a domino exaudiri possumus, sed omnibus infidē is inimicorū nostrorū nos ipsos exponimus atq; patemur: quemadmodū Sapiens inquit, Qui uindictam uult, a deo inueniet uindictam: homo homini seruat irā, & a deo quaerit medelā. In hominē sibi simile non habet misericordiā, quis exorabit pro peccatis illius? Sunt quoq; patientiae tres gradus. Primus est pro culpa cōmissa illatā poenam aequanimiter ferre. Secundus est poenā iniuste illatā sine tristitia sustinere. Tertius est non solum illatā gaudenter tolerare, sed etiā pro malis reddere bona. Huius patientiae gradū primus est infimus, de quo Petrus in prima sua Canonica asserit, Hae est gratia, si propter conscientia dei sustinet, quis tristitias patiens iniuste. Tertius uero gradus est summus, quem imitari, Christiana perfectio est. Post haec, orat fidelis pro resurrectione Christi, quae sibi diuinitus occulte est reuelata: & poterat ista esse oratio antiquorū sanctorū dicentium, Exurge domine o Christe, & rex Messia a mortuis, in ira tua iuste derelinquendo obstinatos, incredulos, misericorditerq; uocando ad fidē electos: & exaltare in finibus inimicorū meorū. Hoc in praecedēti expositione satis est tractatū. Potest quoq; aliter iste locus exponi, Exurge domine, id est, mihi succurre, & fac me exurgere a torpore pigritiae, ab omniq; uitio, & exaltare in finibus inimicorū meorū. i. per charitatē ac fidē regna & habita in corpore meo, & omnibus membris meis, in quibus uiget lex peccati, atq; in uiribus animae meae, in quibus amplius dominatur originalis culpae infectio seu fomes. Hae aut uires sunt appetitus concupiscibilis, & irascibilis, ratio atq; uoluntas, in quibus sunt quatuor uulnēra animae. nam in concupiscibili est concupiscentia, in irascibili infirmitas, in ratione ignorantia, & in uoluntate malitia. In his ergo o domine exaltare & regna, uitia expellēdo, corpus spiritui subijciendo, uires naturales uirtutibus adornando, ne ultra sint fines inimicorū meorū. i. ne de cetero regnet in eis daemōn & uitiū. Et exurge domine deus meus, me exaudiēdo & adiutuando in praeepto quod mandasti. i. dando uirtutē exequendi ac implendi praeeptū, quo mandasti nos a carnalibus desiderijs abstinere, & sobriē, iuste, sancte ac pie incedere: & synagoga populi tōrū circundabit te. i. si dederis mihi hanc gratiā, tam sanctē uiuēdi, profectō multi exēplo mei adificabuntur, & conuertentur ad te: sicq; congregatio populi conuolabit ad te gratiā deprecando, ut dones eis uita talē, qualē mihi dedisti: & ideo subditur, Et propter hanc. i. synagoga seu populi fidelis salutē in altū regredere. i. in supremo animae meae principare ac praeside, omnia opera mea dirigendo secundum diuinā legis ac rectae rationis imperiū. Iudica me domine secundū iustitiā meam. Hae est oratio uiri perfecti, de sua perfectione non elati, sed domino grati, sciētis sua merita esse dei dona: atq; bona sua cōmemorantis non ad propria laudē, sed ad creatoris honorem. Itaq; ait, Iudica me domine. i. discerne ac segrēga me a societate malorū, ne eis actū aut uoto cōmunicem: quāuis. n. modō cum eis localiter habitē, in uita tamen futura separabis me ab eis loco & gloria, secundū iustitiā meā qua bona cōmisi: & secundū innocentia meā, qua a malo declinaui. Consumetur nequitia peccatorū. i. non diu duret, sed sine accipiat omnis persecutio, atq; tentatio malignorū qui opprimit iustos. Breue. n. est omne quod nos modō affigit, sed aeterna sunt gaudia quae iustis reposita sunt, aeterna quoq; tormenta impijs restant: & diriges iustū. i. cogitationes eius affectus, uerba & opera ordinabis: & rectē perduces ad te, qui es omnū rerū uultus finis. Cetera aut quae restat, exponēda sunt, sicut antē exposita sunt. Sed attende tibi o frater, cum Psalms hunc cantas uel legis, ne os tuū condēnet te, uidelicet si sit iniquitas. i. mala uoluntas, & cor impēnitens in manibus tuis, id est, in uiribus operatiuis, & ne uelis malē facientibus malefacere, sed redde bonū pro malo. Et dimitte si quid habes aduersus aliquem, ut & pater caelestis tibi ignoscat. Patientia nepe nobis summē necessaria est, & qui eam non habet, nunquam uel rarō quietus erit.

COMMENTARIUS IN PSALMUM VIII.

EXPOSITIO TITVLI.

EST autem titulus Psalms huius, In finem pro torcularibus, Psalms David, id est, Psalms iste a David cōpositus est, & in finem, id est, in Christū nos dirigens, scriptus & editus pro torcularibus, id est, pro cōgregatione fidelium, qui in praesenti multis tribulationibus tanquā qui-

Rom. 12.

Ierem. 17.

Ecc. 38.

Nota. Luc. 21. 1. Petr. 2.

Rom. 7.

1. Petr. 2.

Rom. 8.

1. Thess. 5. Rom. 12. 1. Petr. 3. Mar. 11.

buſſam torcularibus moleſtantur, quatenus expurgati à vitijs deo acceptabiles ſiant. Loquens ergo Propheta ad deũ in perſona militantis eccleſiæ; vel cuiuſlibet fidelis: Chriſti veſtigia imitans ait.

PRECATIO.

Per admirabile nomen tuum in uniuersa terra domine Ieſu Chriſte, per Apoſtoloſ propagatiſſe perſice laudem victo- riæ tuæ in nobis, qui ſumus opa digitorũ tuorũ, ut deſtructo inimico, perpetuo gloria exhortatiſſi coronemur triumpho.

EXPOSITIO Pſalmi literalis.

1. Tim. 6.

Exo. 33.

DOMINE omnium per uniuersalem præſidentiam, [DOMINVS noſter] per ſpeciale prouidentiam, qua dirigiſ nos ad vitam æternam, impedimenta ſalutis tollendo, atque per fidem & cultum, quibus tibi ſoli ſicut vero deo ſingulariter adharemus. [QVAM admirabile eſt nomen tuum in uniuersa terra,] id eſt, quam imperſcrutabilis, incomprehenſibilis, & excellens, atque magnificus eſ in uniuersis hominibus toto orbe terrarum diſſuſus? Deus glorioſus & ſanctus in ſeipſo omnino inuiſibilis, ſuperessentialis, & priuſ ignotus eſt omni menti humanæ ac viatori, propter quod inacceſſibilem lucem inhabitare cenſetur, & ad Moſen dixit, Non videbit me homo & uiuet. Porro intantum cognofcitum eum, inquam per ſuos effectus nobis innotefcere poteſt. Duplex uero eſt dei effectus, uidelicet naturalis & ſupernaturalis; & quanto effectus dei ſunt ſublimiores & incomprehenſibiliores, tanto ex contemplatione ipſorum deus mirabilior comprobatur, magnificentiorque apparet. Supernaturales autem effectus qui ad myſteria gratiæ pertinent ſublimiores, & multo incomprehenſibiliores ſunt naturalibus effectibus, qui ſpectant ad legem ordinemque naturæ: & tamen in utriſque apparet deus admirabilis, ſed in ſupnaturalibus admirabilior eſſe oſtenditur. Sæper igitur & ubiq; fuit deus ſublimis & benedictus admirabilis, quantum ad naturales ſuos effectus: ex quorum ſpeculatione omnibus ſemper innotefcere potuit, quam incomprehenſibilis opifex eſſet deus. Sed quoad ſupernaturales effectus erat deus præcipue admirabilis tempore Moſaicæ legiſ in terra Hebræorum, ſed & poſtea dicitur, Notus in Iudæa deus, in Iſrael magnum nomẽ eius. Sed tempore gratiæ atque Euangelicæ legi� factus eſt deus admirabilis, non ſolum in terra, ſcilicet in Iudæa, imo in uniuersa terra, ubiqueq; prædicatum eſt Euangelium regni dei. Quoniam deus per ſeruos ſuos in omnibus ſinibus mundi mirabilia magna fecit, atq; hominibus occulta & ſecreta ſapientiæ ſuæ demonſtrauit, per prædicationem Apoſtolorum reuelando myſterium in carnationis, paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionisq; Chriſti, & alia mirabilia teſtimonia legi� & fidei Chriſtianiæ, ex quibus omnibus ualde admirabile, & penitus imperſcrutabile factum eſt nomen domini in omnibus ſinibus mundi: quemadmodum Apoſtolus ait, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Præuidens ergo in ſpiritu beatiſſimus Dauid ſupernaturalia opera dei in Chriſti aduentu futura, & toti mundo manifeſtanda, admirando ſic ait, Domine dominus noſter quod admirabile eſt nomen tuum in uniuersa terra. Et quantum hoc dici poſſet ad deum patrem ſeu quilibet diuinam perſonam, ſpecialiter tamen refertur ad filium. Vnde ſtatim cauſam huius admirabilitatis inſinuat. [QVONIAM] eleuata eſt magnificentia tua. I. tu ipſe qui eſ magnus atq; magnificus exaltatus eſ [SVP ER] cœlos: quemadmodum ait Apoſtolus, Qui deſcendit ipſe eſt & qui aſcendit ſuper oēs cœlos, ut adimpleret omnia. Ex hoc enim qd Chriſtus uſq; ad dei patris cœleſtium aſcendit, factum eſt nomen eius admirabile in uniuersa terra, quia ex tunc miſit ſpiritus ſanctum, & Apoſtoloſ prædicare præcepit, quia ipſe eſt qui conſtitutus eſt à deo iudex uiuorum & mortuorũ. Deniq; Chriſtus ſecundum ueritatem ſuam naturam admirabilis eſt, maxime tamen ſecundum naturam diuinam: eleuatio autem competit ei ratione humanæ naturæ. [EX] ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos. Iſtud melius exponi non poteſt, quam ad literam de illa laudatione, qua in die Palmarum pueri Hebræorum Chriſto occurrentes clamabant, Oſanna fili Dauid, Benedictus qui uenit in nomine domini rex Iſrael. Nam Chriſtus principibus ſacerdotum indignantibus, qd pateretur ſe ita laudari, reſpondit, Nunquid legiſtis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? tanquam diceret, Vos qui eſtis magiſtri in Iſrael, merito cognofceretis hoc eſſe prophetatum de me, & nunc illud impleri in me. ait ergo eccleſia ad Chriſtum, Ex ore infantium & lactentium. I. ex ore puerorum atq; ſimplicium hominum: qui dicuntur infantes, quia illiterati: & lactentes, quia innocentes, quemadmodum ait Apoſtolus, Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote. perfecisti o Chriſte laudem, quia per inſpirationem ſpiritus ſancti, qui præcedit te, inſtruxiſti corda prædictorum puerorum, ut te ita laudaret: propter inimicos tuos, id eſt, propter incredulos conſutandos: prout Apoſtolus dicit, Quæ infirma ſunt mundi elegit deus, ut confundat fortia. [VT] deſtruas, id eſt, in præſenti relinquoſ à gratiâ, & in futuro repellas à gloria [IN] MICVM, id eſt, aduerſantem tibi populum Iudæorum, [ET] uictorem, id eſt, eundem populum te perſequentem, qui te uelut blaſphemum ac legi� præuaricatoreſ occidit, ſicq; uidebatur tibi, quod iniuriam dei vindicaret in te. Vnde alia tranſlatio habet, deſenſorem. Iudæi nanq; excuſabant ſe à peccato in Chriſti occiſione, defendentes ſe per legem, quam dicebant non ſeruari à Ieſu. Dicebant enim, Non eſt hic homo à deo, qui ſabbatum non cuſtodit. Poteſt quoq; hic locus aliter explanari, ut ſit ſenſus, Ex ore infantium & lactentiũ, id eſt, ex prædicatione & doctrina Apoſtolorum, qui nominantur infantes & lactentes, non ratione ætatis, ſed propter cõparationem ad puerorum proprietatem: prout ait Saluator, Niſi cõuerſi fueritis & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Et Apoſtolus, Sicut modò geniti infantes, rationabiles, ſine dolo, lac cõcupiſcite. Perfeci-

A ſti o domine laudem, id eſt, promulgatiſti euangelicã legem, in qua continetur laus tua. Vt deſtruas. i. confundas ac reprobos, inimicum, id eſt, omnem mundi huius philoſophum extollentem ſeipſum, & ſimplicitatem fidei irridentem: & uictorem, id eſt, omnem tyrannum ac perſecutoreſ fidelium. Et hoc enim quod totus mundus ad tam incomprehenſibilem ac ſupermirabilẽ Chriſti fidem conuerſus eſt per homines illoſ illiteratos, ineloquentes, paucos, & ſimplices, euidenter probatur fides iſta eſſe à deo: quia niſi illoſ ſupernaturaliter per homines illoſ operatus fuiſſet, nequaquam mundũ conuertere potuiſſent. Sicq; confunditur philoſophorum inanis loquacitas, atque tyrannorũ ſeuſſima rabies, dum ipſiſ relictis ac ſpretis, illiterati & ſimplices à deo electi ſunt, & ad tantũ gratiæ culmen promoti, quemadmodum inſtra de Apoſtoloſ dicitur, Quoniam diſ fortes terræ uehementer eleuati ſunt. [QVONIAM] uidebo cœlos tuos. Iſtud dupliciter exponi poteſt, uide licet ſpiritualiter ſeu myſticè, ſicq; refertur ad ea quæ dicta ſunt: nam cauſa illorum nunc aſignatur, ut ſit ſenſus, Domine dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in uniuersa terra. & Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Et hoc ideo dico, & ſcio, quoniam uidebo, id eſt, ſpiritualiter contemplantor, & conſiderabo cœlos tuos, id eſt, ſanctos Apoſtoloſ, in quibus quaſi in cœleſtibus habitas: [OPER] a digitorum tuorũ, id eſt, creaturas ſapientiæ tuæ, quas ordinatiſſime diſtinxiſti, dando diuerſa munera gratiarum. Et non ſolũ uidebo hoſ cœloſ, ſed etiam conſiderabo [LVN] A M, i. militantem eccleſiam, omne lumen ſuum à ſole iuſtitiæ Chriſto recipientẽ, [ET] ſtellas quæ tu fundatiſti, id eſt, homineſ orthodoxoſ admodum fideleſ, ſeu ſanctoſ doctoreſ, qui uerbo, uita & ſapientia alioſ inſtrunt. De quibus Daniel ait, Qui ad iuſtitiã erudiunt plurimoſ, quaſi ſtellæ fulgebũt in perpetuoſ æternitateſ. Haſ ſtellaſ tu deus fundatiſti, id eſt, per ſpiritus ſanctũ inſtruxiſti, & in fide fixiſti fortiſſimè, ſicut ſtellæ figurantur in orbe. Præterea exponi poteſt hic locus ad literam, ſicq; refertur ad ea quæ ſubſequuntur: ut ſit ſenſus, Quoniam uidebo cœloſ tuos, id eſt, ex quo conſiderabo & ſciam cœloſ eſſe tuoſ, id eſt, à te creatoſ. Et uidebo lunã & ſtellaſ, quæ tu fundatiſti, id eſt, de nihilo ad ſtabile ac incorruptibile eſſe perduxiſti: quemadmodũ ſcriptũ eſt, Dominus ſapientiã fundauit terrã, ſtabiliuit cœloſ prudẽtia. Ex quo (inquam) iſta uidebo, propterea aduerto & dico, o domine [QV] I D eſt homo quod memor eſt ei, id eſt, ex hoc quod ſcio cœloſ, lunã, & ſtellaſ eſſe opera tua, conſtat quod homo eſt reſ tam uiliſ & modica, præſertim per cõparationem ad te, ut mirũ ſit, quod memor ſiſ hominiſ, ſubueniendo ei per pietatem & gratiam: [A] V T (quid eſt) filiſ hominiſ, id eſt, Chriſtuſ ſecundum quod homo & creatura aliquo modo, [QV] ON I A M uifiſta eſt] aſſumendo humanam eiſ naturam ad diuinã tuã naturã perſonalem unioneſ? Hoc enim o domine per ſolaſ gratiam tuam incretam factum eſt, non per merita præuia hominiſ Chriſti. Porro quod iſtud atq; ſequentiã de Chriſto ad literam intelligenda ſunt, hinc conſtat, quod Apoſtoluſ per iſtam ſcripturam oſtendit excellentiam Chriſti præ angelis. Ait nanq;, Non enim angeluſ ſubiecit deo orbem terræ, eum uero qui modico quãſi angeli minoratuſ eſt, uidimus Ieſum, propter paſſionẽ mortis gloria & honore coronatum. Argumentum autem ex autoritate ſcripturæ non ualet, niſi ſicut dum intellectuſ literalẽ, ut diſtum eſt. [M] I N U I S T I (o domine deus) eum] ſcilicet Chriſtuſ hominem [P] A V I O minus ab angelis, id eſt, quoad aliquid feciſti eum angelis inferioreſ, nempe quod fuit paſſibilis & mortalis. [G] L O R I A & honore coronaſti eum. Gloria eſt clara cũ laude noſtitia: honor uero, eſt exhibitio reuerentiæ in ſignum uirtutis. Deus ergo coronaſti, id eſt, uſdique & multipliciter adornaſti Chriſtuſ gloria, quatenus reuelauit hominibus maieſtatẽ ipſiuſ, dando eiſ clarã de Chriſto notitiã, coronaſti eum etiam honore, in quantum omneſ electoſ inducit ad uenerationem ipſiuſ. Deus itaq; coronaſti Chriſtuſ honore & gloria, quoniam propter meritum ſuẽ obediẽtiæ, paſſionis, ac mortis, ſuſcitauit eum à mortuis, gloriaſcitauit in corpore, exaltauit eũ ſuper omneſ cœloſ, & collocauit à dextris ſiſ. Et hoc eſt quod ait Apoſtoluſ, Chriſtuſ factuſ eſt pro nobis obediẽs uſq; ad mortem: propter quod & deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Ieſu omne genu flexatur cœleſtium, terreſtrium, & infernoꝝ. [E] T cõſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Denique deus conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarũ, quia prætulit atq; præpoſuit eum omni creaturæ. Nam Chriſtuſ ut homo etiam ſummoſ angelorum purgã, illuminã, & perſicit ſecundũ Diony. Et de plenitudine eiſ omneſ accipiũt. & iſtud euidentiſſimè manifeſtat dicens. [O] M N I A ſubieciſti ſub pedibus eiſ, id eſt, non ſolũ Chriſtuſ ſecundum quod homo eſt, uifiſtaſti modo prædicto, ſed etiã omnia ſubieciſti ſub pedibus eiſ, id eſt, totum uniuerſum, uifiſibilia & inuiſibilia, rationabilia & irrationabilia, intellectuala ac reliqua omnia ſubdididiſti potentia Chriſti, quatenus homo eſt, Omnia enim quæ Chriſtuſ ut deus creauit, ſibi ut homini à deo patre ſeu tota trinitate ſubiecta ſunt, ſicut poſt reſurrectionem, Data eſt (inquit) mihi omniſ poteſtaſ in cœlo & in terra: imo à primo incarnationiſ ſuæ momento, omnia ſibi erant ſubiecta propter unioneſ cum uerbo: ſed poſt reſurrectionem, ſubiectio iſta magis innotefcere cœpit, quando in nomine Chriſti cœperunt miracula magna ac plurima fieri. Conſequenter quod in comuni dixit, magis ſpecificat, [O] V E S & boueſ uniuerſaſ, inſuper & pecora campi, [V] O L U C R E S cœli, & piſceſ maris qui perambulant ſenitaſ maris. Quod quibuſdam uidetur non debere literaliter accipi: ſed quantum congruentiſſimè myſticè exponatur, poteſt tamen ad literam exponi de beſtijs, quæ Chriſto dicuntur ſubiectæ, non ſolum ut cæteriſ hominibus, ſed quia obediunt ei in hiſ quæ naturalẽ legem & ordinẽ rerum tranſcendunt nempe in miraculoſis effectibus. Vnde Chriſtuſ Apoſtoloſ dixit, Signa eoſ qui crediderint, hæc ſequentur, In nomine meo dæmonia eiſciẽt, ſerpenteſ tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eiſ nocebit. Multisq; ſanctorum animalia huiuſ modi in uirtute Chriſti ſupernaturaliter paruertunt. Verũ myſticè exponendo, per oueſ intelligũ-

1. Cor. 1. Pſal. 46.

Dan. 12.

Gen. 1. Prou. 3.

Hebræ. 2.

Philip. 2.

Iohan. 1.

Matt. 28.

Mar. 16.

Expoſi. myſtica.

Iohā. 20. tur boni fideles, de quibus ad Petrum dominus, Pasce (inquit) oves meas. Per boues intelliguntur doctores, qui verbis diuinis corda credentium colunt atq; fecundant. Per pecora campi intelliguntur delitiosi atq; carnales, qui velut pecora pascunt seipios. Per volucres cœli accipiuntur superbi & iactantes seipios: vel etiam contemplatiui, quorū cōuersatio est in cœlis. Nam per pecora accipi possunt optimi Christiani, qui sequendo Christum dicere possunt, Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis. Per pisces autem maris intelliguntur qui in rebus mundanis vagantur & fluctuatur: isti enim perambulant semitas maris, id est, seculi huius. de quo postea dicitur, Hoc mare magnum & spaciosum manibus. Omnia ista hominū genera subiecta sunt Christo. Quia quos vult, saluare potest, & vniuersos & singulos poterit ac iuste iudicabit. Et quoniam etiam reprobī modo in ecclesia cum electis cōiuncti sunt, & Christo per fidem subduntur, aliqui quoque malorum conuertuntur ad ipsum per charitatem, & vitæ munditiam: sicut testatur Apostolus, Quoniam Christus venit in hunc mundū, peccatores saluos facere. Postremo ex consideratione horū mirabilium inflammat, & spiritualiter exhilaratus sanctus Propheta, repetit psalmi huius exordium dicens, (9) D O M I N U S dominus noster, quā admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. In hoc igitur psalmo de duplici natura Christi, videlicet diuina & humana, & de vnitāte personæ in ipso euidentissimè locutus est sanctus Dauid, sicut etiam in psalmo secundo fecit, & infra sepius faciet. Quoniam autem psalmus iste ad diuinam pertinet laudem, & ad commemorationem beneficiorū ipsius, debemus eum semper cum ingenti cordis lætitia & magno charitatis seruore depremere, quatenus congratulemur domino deo nostro, & grati inueniamur beneficijs eius.

EXPOSITIO eiusdem psalmi iuxta sensum tropologicum.

Moraliter autem exponi potest psalmus iste ab eo loco, vbi dictū est, Quid est homo, de quolibet homine: vt sit sensus, Quid est homo quod memor es eius, aslūmendo naturam humanam pro eo: aut filius hominis, id est, quilibet de genere Ade: quoniam visitas eum, non solū spiritualiter per gratiæ infusionem, sed etiam corporaliter post incarnationem inter homines cōuersando: quemadmodū Baruch dicit, Qui fecit stellas, hic est deus noster, & post hæc in terris visus est, & cum hominibus cōuersatus est. Vel, visitas eum, per apparitionem angelorū, per oracula Prophetarū, per prædicationem Apostolorum, per operationem signorum. Minuisti eum paulominus ab angelis, id est, tam vehementer hominem sublimasti per beneficia ista prædicta, vt videatur quasi angelis parificatus, & partū distans à dignitate ipsorum: & hoc clarius probat, gloria (inquens) & honore coronasti eum, id est, fecisti eum spectabilem & honorabilem in mentibus angelorū. ex hoc enim quod deus ita visitauit & benefecit hominibus, angeli sancti reputant eos dignos gloria & honore, & diligentius eos custodiunt, reuerentia liūsq; ipsi ministrant. Vel, gloria & honore coronasti eum, id est, imagine sanctæ trinitatis ornasti animam eius, propter quod sublimior atq; præstantior est omni creatura irrationali: & ideo additur, Et constituisti eum super omnia opera manuum tuarum. Omnia enim elementa & mixta condidit deus propter nos, ordinauitq; ea ad nostram vtilitatem, necessitatē, & vsum. Omnia subiecisti sub pedibus eius: non simpliciter omnia, sed omnia, de quibus subiungitur, Oves & boues vniuersas, & cæter. non quod omnia ista cunctis hominibus ad nutum obediant, nullique noceant: sed quoniam homo naturaliter dignior eis est, quia ad imaginem & similitudinem dei creatus est. Veruntamen dicere possumus, quod etiam angeli atque cœlestia corpora aliquo modo sunt subiecta homini, inquantū ei ministrant: quia de angelis ait Apostolus, quod omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter electos. De orbibus quoque cœlorum & planetis, ac astris Moses dicit, Ne oculis eleuatis ad cœlum, videas solē & lunā & omnia astra cœli, atq; errore deceptus adores ea & colas, quæ creauit dominus deus tuus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cœlo sunt. Siue autē de Christo, siue de quolibet homine exponatur hic locus, semper ostenditur ex eo error Manichæorum, dicentium hæc corruptibilia ac corporalia non esse creata à deo lucis. Error etiam quorundam philosophorum ponentium ista variabilia atque irrationabilia diuinæ prouidentię non esse subiecta: ex quorū persona in Iob dicitur, An cogitas quod deus excelsior cœlo sit, nec nostra considerat, & circa cardines cœli perambulat. Destruiunt insuper ex his Pythagoricorum opinio, qui dicebant esse sacrilegum, bruta occidere & manducare.

EXPOSITIO eiusdem psalmi iuxta sensum anagogicum.

Denique iuxta anagogicum intellectum exponendus est psalmus iste de triumphante ecclesia seu quolibet beatorum in patria. Ecclesia ergo triumphans (quæ ex angelorum & hominum societate constat) faciē sanctæ trinitatis semper contemplans, nec tamen eam perfectè cōprehendere valens, ait, Domine omnium per tuam omnipotentiam, dominus noster per beatam fruitionem & gloriam consummatam, quā admirabile est nomen tuum, id est, incomprehensibile, in vniuersa terra, id est, in omni regione viuorum, in tota terra viuentium, in mentibus vniuersorū cœlestium ciuium. Solus nanque deus seipsum perfectè comprehendit, & ideo addunt, Quoniam eleuata est magnificentia tua, id est, maiestatis tuæ sublimitas exaltata est super cœlos, id est, super omnem capacitatem atque notitiam cœlestium intellectū. Cum enim sit deus benedictus & sanctus vere immensus, omnis creati & finiti intellectus capacitatem in infinitum transcendit. Et ideo sancti in patria, quanuis videant deum, sicuti est, scilicet per speciem, non tamen cognoscunt deum tam clare & plene, sicut ex seipso cognoscibilis est: propterea dicunt, eleuata est magnificentia tua, non per motum aut locum, cum sit immobilis & illocalis, sed per dignitatem & incomprehensibilitatem. Et

A ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Hoc beati in patria ad literam dicere possunt ad gloriam dei de animabus sanctorum innocentium ab Herode interfectorum, imo de spiritibus omnium paruulorum electorum ante tempus discretionis defunctorum, qui tempore legis naturæ saluabantur fide parentum, tempore legis scriptæ per circumcissionem, sed tempore legis gratiæ per baptismum. Ex horum enim ore, id est, mente, deus in patria perficit laudem suam, quoniam facit eos ineffabiliter laudare seipsum propter inimicos tuos confundendos, videlicet, vt confundas Luciferum, & angelos eius, dum vident animas puerorum sublimari ad gloriam illam, de qua ipsi prolapsi sunt, vt destruas inimicum, id est, primum illum apostatam humani generis aduersarium, & vltorē, id est, eundem qui vltor vocatur, quia seduxit primos parentes, & per satellites suos tentare non cessat genus humanum. Potest quoque istud exponi de omnibus sanctis in patria: quoniam quantumcunque sint sapientes ac magni, tamen per comparisonem ad immensam sapientiam atq; infinitam potentiam creatoris, sunt quasi infantes atque lactentes. Vnde ex humilitate sui, & ex reuerentia dei dicunt de seipsis ad deum, Ex ore infantium & lactentium, id est, ex intellectu humilium angelorū & hominum, perfecisti laudem tuam, ostendendo eis essentiam tuam, quam intendo te semper laudant: propter inimicos tuos, id est, vt reprobos superbos angelos, & omnes superbiæ filios, vt destruas. i. desiderato sine priues, æternaliterq; condemnes inimicum & vltorem, id est, ærias potestates, contra quas est nobis colluctatio iugis. Deinde triumphans ecclesia seu quilibet beatorū ait ad deum, Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorū, id est, omnes angelicos ordines, animasq; beatas, in quibus per charitatem fruitur & gloriam habitas: & videbo lunam, id est Christi humanitatem, quæ est vnita soli iustitiæ, verbo seu filio dei: & stellas, id est, summos quosque beatorū, qui instar stellarum præ cæteris ex diuini luminis infusa plenitudine radiant, aliosq; illustrant: quatu fundasti, id est, beatifica tur visione æternaliter cōfirmasti. Et quoniam sic est o domine deus, Quid est homo, quod memor es eius, conuertendo eum ad te, atq; ad æternam beatitudinem perducendo, aut filius hominis, quoniam visitas eum, non solū per gratiam in via, sed etiam per gloriam in patria. Minuisti eum paulo minus ab angelis, quia licet in naturalibus sit inferior angelis, tamen in supernaturalibus similis est. Promittitur enim & datur hominibus similis beatitudo cum angelis, sicut ait Saluator, Quod erunt sicut angeli dei. Gloria & honore, id est, iucunditate & excellētia sublimasti eum, dando ei felicitatem angelicam, & constituisti eum super opera manuum tuarum: Nam, Omnia subiecisti sub pedibus eius. Istud potissimè referendum est ad Christum hominem, quoniam ipse est super omnes angelicas hierarchias exaltatus, omnesq; angeli ipsi ad nutum ministrant. Cætera verò quæ restant, in præcedenti expositione satis videntur exposita.

COMMENTARIVS IN PSALMVM IX.

EXPOSITIO Tituli.

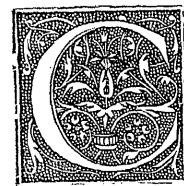
Titulus psalmi istius est, In finē pro occultis filij, psalmus Dauid, id est, psalmus iste dirigens nos in Christum, factus & scriptus est à Dauid pro occultis filij, id est, de duplici Christi iudicio nobis occulto, quia inconprehensibilia sunt iudicia eius. Primum est iudicij discretionis quomodo quidam vocantur pro misericordiam, alij verò relinquuntur per iustitiā. Secundū autē est iudicium discussionis & retributionis, quod fiet in fine seculi: quod licet aperte ac visibiliter fiet, tamen dies & hora eius occultæ sunt. Loquitur ergo Propheta in isto psalmo in persona ecclesiæ, seu cuiuslibet fidelis de duplici Christi iudicio, & de iudiciaria potestate ipsius, de multis quoq; beneficijs sibi collatis, & de malitia ac damnatione Antichristi. Ait igitur,

PRECATIO.

Refugium pauperum tuorum deus, qui in necessitatibus suis te querentes non derelinquis, ad te nos in tribulatione clamantes non despicias: sed exalta nos de portis mortis, ut hic ex æternum exultemus in liquidibus tuis.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

CONFITEBOR tibi domine in toto corde meo, id est, laudabo te integro ac sincero affectu, tanq̄ totaliter tibi adhærens, & à rebus vanis omnino me abstractens: vel in toto corde meo, id est, ratione & volūate, ita quod laudis meæ confesio ex sapientia & charitate procedet. Ille quippe in toto corde confitetur & laudat dominum, cuius cor non est ex aliqua parte rebus caducis inhærens, neque ad inutilia inclinatū, sed in deo totaliter recollectum. [NARRABO,] id est, alijs ad laudem tuam intimabo [O M N I A mirabilia tua.] Videtur hoc esse cōtrariū ei, quod in Ecclesiastico dicitur, Multa sunt abscondita maiora his. Paucæ enim (inquit) vidimus operum eius. Et in Iob, Ecce hæc ex parte dicta sunt viarū eius: & cum vix paruam scintillam sermonū eius audierim, quis poterit tonitruum magnitudines illius intueri? Sed & in Euāgelio Iohānis ait scriptura, Multa alia fecit Iesus, quæ nō sunt scripta, quæ si scribatur p̄ singula, nec ipsum arbitror mundū posse capere, qui scribendi sunt, libros. Denique quis hominum nouit vniuersa mirabilia, quæ deus omnipotens & immensus indefinenter facit in cœlo & in terra, atq; in abyssi? Est igitur sensus, narrabo omnia mirabilia tua, id est, omnia magna tua in lege tua cōscripta, vel mihi à te reuelata: & hoc in Ecclesiastico habetur, Nonne dominus fecit sanctos suos enarrare omnia mirabilia sua, quæ cōfirmavit dominus omnipotēs stabilis in gloria sua? [E T EXULTABO] exteriori gaudio ex interiori lætitia, p̄cedēte, [I N] te] do

1. Iohā. 3.

Eccl. 43. Iob, 26.

Iohā. 21.

Eccl. 43.

mine, non in carnalibus & vilibus rebus. [P S A L I A M,] id est, bene operando laudē dicam [N O M I N I T U O,] id est, tibi ipsi d[omi]n[u]s [A L T I S S I M E,] cui null[us] est similis: vel altissimē aduerbiallyter. i. excellen-
tissimo modo, videlicet exhibendo tibi lauriae cultum seu adorationem tibi soli competentem. At-
tende ergo qui verba hęc legis, vt secundū hunc modū ad deū te habeas, cōfistendo ei non vago &
sordido animo, alibi q̄ in deo delectate. ¶ (3) I N conuertendo inimicum meum retrorsum id est,
quando d[omi]ne cōuerteris inimicum meum. s. quemlibet aduersantem salutē meā retrorsum, ex-
pugnando eum, & dādo mihi uirtutem vt ei resistam, tunc [I N F I R M A B V N T V R,] id est, debili-
tabūtur, [E T] peribunt, id est, deficient [A facie tua,] id est, a præsentiā gratiæ tuæ, per quam eis re-
sistam & praeualebo. Primō ait inimicū indeterminate, ponens singulare pro plurali: deinde adiun-
git, infirmabuntur, vbi pluraliter exprimit quod antē singulariter nominauit. Moraliter potest qui-
libet tentatus à d[omi]ne, carne, vel mundo hunc versum ad deū clamare, tanquā dicat, Ego quidē
propria uirtute resistere nequeo aduersariis istis: sed d[omi]ne in conuertēdo te inimicos meos re-
trorsum deficient. Nam si deus pro nobis, quis contra nos? Potest quoque hic uersus specialiter esse
u[er]bum ecclesiæ ad Christum, vt sit sensus, In cōuertēdo inimicū meum retrorsum. i. dum per me-
ritum tuā passionis superaueris d[omi]n[um], tunc infirmabūtur, id est, infirmati sunt omnes aduersarij
mei. Vel quando in finali iudicio condēnaueris eum, tunc peribunt omnes à facie tua, quia ibūt
in ignem æternum. ¶ (4) Quoniam fecisti iudicium meum, id est, disciuisisti per tuam iusticiam
inter me & inter aduersarios meos, me approbando, & illos reprobando. hoc nāque iudicium deus
quotidie facit, [E T] causam meam fecisti, iudicando pro me, & rationem pro qua iudicor cōmendan-
do. Hoc deus semper facit occulte, quia semper boni sibi placēt, & mali displicent. Fecit etiā hoc
per Prophetas & Apostolos, & quotidie facit hoc per ministros ecclesiæ seu prelatos, quorum est
bonos laudare, & impios reprobare. Vel sic, Quoniam fecisti iudiciū meū, id est, sustinuit iudiciū
mortis quod ego promerui, quādo à Pilato iussus es crucifigi, & hoc pro peccatis meis propter es:
propter quod additur, & causam meam fecisti, id est, p[en]ā perulsi per culpam meam propter quas
ego mortem promerui. Et tunc hoc u[er]bum (fecisti) sumitur quasi passiue. Potest quoq; intelligi de
iudicio extremæ discissionis ac remunerationis, vt sit sensus, Quoniam fecisti, id est, facies, iudiciū
meū in die nouissimo, quando separabis ecclesiam electorum a corpore impiorum loco & p[re]mio:
& tunc etiā facies causam meam approbando iusticiam meam. [S E D I S T I] super thronum qui iudi-
cas iusticiam. Deus in circūscriptibilis & incorporeus specialiter fertur sedere super thronū, id est,
super angelos de ordine thronorū, qui sunt infimi in prima hierarchia cœlesti, quia per eos iudicia
sua discernit, & ipsi familiariter ap[er]ti sunt ad recipiendū deū in se: vnde in ipsis habitare, eisq; p[re]-
sidere, & super eos sedere dicitur. Sic igitur ait, sedisti, imo & semper sedes super thronum, id est, su-
per quolibet angelū de ordine illo. Potest quoq; per thronum iudicaria Christi potestas intelligi,
vt sit sensus, Sedisti d[omi]ne Christe super thronū, id est, quiescis & demoraris in potestate iudicādi, quia
omniū constitutus es iudex, & cum tranquillitate iudicas. Sic enim dicere solemus de aliquo, Ille se-
dit ibi tribus annis, id est, fuit, atq; moratus est ibi tanto tēpore. Qui iudicas iusticiam, id est, distri-
ctē eā examinas, an sit uera & pura iustitia, & si quid iniustitiæ ei inhæserit, hoc punies. Vnde p[ro]-
pter districtū istud iudiciū Petrus in Canonica sua dicit, Si iustus uix saluabitur, peccator & impius vbi
apparebunt? Vel iudicas iusticiam ab iniustitia eam discernendo, ac iuste remunerando. ¶ (5) I N
c[ir]cūscripti gentes per Prophetas, per te ipsum, & per sanctos Apostolos, arguendo peccata eorū,
[E T] perijt impius, id est, peccator ad emendationē conuersus est, & ita perijt, non per corruptio-
nem naturæ, sed per expulsionē culpæ: quemadmodū in Prouerbijs scriptū est, Verpe impios, & nō
erunt. Vel, perijt impius, id est, diabolus ex cordibus p[en]itētium est eiectus, vt Saluator ait, Nunc
iudiciū est mundi, nunc princeps huius mundi eiecietur foras. [N O M E N] eorum, id est, gentiū in-
crepatarum, & ad Christum finaliter conuersarū [D E L E S T I] in æternum & in seculū seculi, quia
qui olim dicebātur, & erant idololatræ, infideles, filij d[omi]n[um], post conuersionē ad Christū facti &
dicti sunt Christiani, id est, filij dei. Vel sic, Increpasti gentes, id est, obstinatos & rebelles iuste dā-
nasti. Increpatio enim quandoq; in malū accipitur: iuxta illud Zachariæ, Increpet domin[us] in te [Sa]-
tan. Et perijt impius, id est, ab esse spiritali, & ab existētia gratiæ prorsus defecit: & cecidit, & ideo
domine nomen eorū delecti in æternum: vnde, nisi à libro uitæ, & à numero eorū qui misericordiam
cōsequuntur? ¶ (6) I N R M I C I defecerunt frameæ in finem. Per frameā, quæ est gladius ex vtraq;
parte acutus, intelligitur multiformis uersutia d[omi]n[um], quibus homines tentat, & superant. frameæ
ergo, id est, deceptiones & laquei inimici. i. d[omi]n[um], defecerūt in finē, id est, æternaliter perierunt,
quantum ad electos, per precii sanguinis & meritū mortis Christi. [E T] ciuitates, id est, corda &
corpora impiorū, in quibus olim regnabat & habitauit diabolus, quasi in ciuitatibus à se possessis,
destruxisti, obstinatos perdendo, & p[en]itentes saluando: sicque obstinatos [D E S T R U X I S T I,]
ab esse gratiæ, p[en]itentes uero ab esse culpæ. ¶ (7) P E R I T memoria eorum cum sonitu, id
est, maligni, & à gratia dei destituti, traditi sunt obliuioni apud deum, secundum quod dicit, Nescio
uos vnde sitis: non enim cognoscuntur per approbationem, nec vniquam acquirunt diuinā pietatis
respectū, cum sonitu. i. uelociter & quasi repente obliuioni traduntur. Quia quacunque hora pec-
cat homo mortaliter, meretur à deo relinqui: & si in peccato mortali decedit, subito sempiternæ ob-
liuioni donatur, omniūq; iusticiarum quas fecit, obliuiscitur dominus. [E T] dominus in æter nū per-
manet. Ipse enim est inuariabilis & æternus. ¶ (8) P A R A V I T in iudicio thronū suum. i. Chris-
tus omniū iudex ac dominus ordinauit iudiciariā suā potestatem ad iudicandum, vt nihil omnino
indiscussum uel impræmiatum relinquat. [E T] ipse iudicabit orbem terræ. i. habitantes in terra. [I N

A equitate] i. dando singulis secundū opera sua: [E T] populos in iustitia, exponit quid dixit orbē ter-
re. Iudicabit ergo dominus populos in iustitia. Non enim est personarū acceptor deus, sed in omni
gente qui timer deū, & operatur iusticiam, acceptus est illi. ¶ (9) E T factus est dominus refugium
pauperi, id est, Christus qui in morte singulorum & in extremo iudicio est iustus atque terribilis iu-
dex, nunc interim factus est refugium nostrū, id est, aduocatus noster: quemadmodū Iohānes in sua Ca-
nonica testatur, Aduocati, inquit, habemus ad patrē Iesum Christū iustū, & ipse est propitiatio pro
peccatis nostris. Ipse quippe ostendit patri latus & vulnera, imo naturā nostram quam pro nobis as-
sumpsit, sicq; interpellat pro nobis tanquam pro fratribus suis, vt dicit Haymo. Vel dominus. i. deus
trinus & simplex, factus est refugium pauperi, quia semper paratus est exaudire orantes, & auxiliari
recurrentibus ad ipsum cum plena fiducia: factus est refugium pauperi. i. cōtrito & humili, sicut Esaias
ait, Ad quem respiciā, nisi ad pauperculū & contritū spiritū, & tremētē sermones meos? Pauper est
qui non cōfidit in proprijs uiribus, nec gloriatur in semetipso de proprijs meritis, neq; in terrenis
diuitijs inordinatē afficitur, sed habens victū & quibus tegatur, his contentatur. Quomodo autē do-
minus factus est refugium pauperi, subdit, [A D I V T O R] in opportunitatibus in tribulatione: do-
minus enim factus est adiutor in opportunitatibus conferendo gratiam, & ea quæ ad salutem neces-
saria sunt, conferuando uidelicet hominē, ne extollatur in prosperis, sed gratias referat, & factus est
dominus adiutor in tribulatione, dādo patientiam in aduersis, & liberando à malis. Indigemus e-
nim adiutorio dei in prosperis & aduersis, quatenus ubique regia uia tendamus: secundum quod
scriptum est, In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bono-
rum. ¶ (10) E T quoniam sic est, iccirco d[omi]ne [S E R E N T] in te qui nouerunt nomen tuum, id
est, qui ex interna inspiratione, aut scripturarum eruditione, aut propria consideratione cogno-
scunt, quā bonus, dulcis, fidelis ac pius sit dominus: prout Ieremias in Threnis testatur, Bonus est
dominus sperantibus in se, animæ quærenti illum. [Q U O N I A M] non dereliquisti quærentes te do-
mine, si tamen perseueranter ac fideliter pulsent, nec fatigētur quærendo: dicētes cum sancto Iob,
Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Longanimiter ergo & cum certissima fide expectādis est do-
minus, secundum quod Esaias hortatur, Deus iudicij dominus, beati omnes qui expectant eū. Quo-
niā ergo tam bonus est dominus, propterea ¶ (11) P S A L L I T] bene uiuendo, & gratias semper
agendo [D O N I N O] qui habitat in Sion. i. in sanctis & contēplatiuis spiritibus, tam triumphantis
q̄ militantis ecclesiæ. Et d[omi]ne, id est, spirituales uiri, qui nunc per fidē non per speciem ambulatis,
[A N N U N C I A T E] inter gentes, id est, alijs prædicate [S T V D I A] eius, id est, uirtuosa opera atq;
beneficia dei humano generi præstita. Potest quoq; istud specialiter referri ad Apostolos & primos
Euangelij prædicatores, vt sit sensus, Annunciate inter gentes studia eius. i. prædicate Euangelicā
legē gentibus, & ne timeatis hoc facere, quia non frustra facietis hoc, sed erit merces operi uestro, &
ideo additur, ¶ (12) Q U O N I A M] requirens sanguinē eorū recordatus est. i. ipse dominus requi-
rens sanguinē annunciantū gentibus studia sua, recordatus est quantū uidelicet annunciatōres stu-
diorū suorū laborauerint, & fecerint pro eo: quanta etiam sustinuerint à persecutoribus & tyrannis
propter iusticiam, propter quod ista recordando, requirit sanguinē eorū. i. persecutionem ac mortē
quam iniuste perpepsi sunt uindicabit, impios affigēdo. [N O N] est oblit[us] dominus [C L A M O R E M]
pauperū, id est, prædicationem, laudationem, orationem humiliū: quia tēpore suo reddet eis copio-
sam mercedem, quāuis interdū uideatur quasi oblitus: quia diu differt, & sanctos suos tribulari per-
mittit. Post hæc ostendit quis sit iste clamor pauperū, qui etiam esse potest oratio singulorū mundi
vanitatem spernentū. ¶ (13) M I S E R E R E] mei domine] op[er]e ferendo, [V I D E] humilitatem meā, id
est, considera oppressionē & p[en]am quam patior, [D E] inimicis meis, id est, à persecutoribus &
tyrannis: & hoc oro, non vt illos in æternum condemnes, sed vt in me gratiam augeas, fortitudinem
patientiamq; corroboreas. [Q U I] exaltas me de portis mortis, id est, qui per passionem & sanguinē
Christi filij tui liberas me à morte æterna, vel à peccatis mortalibus, quæ sunt uia spatiosa ac lata, per
quam mortis gradiūtur ad p[en]am inferni, quæ est mors æterna. Et ideo d[omi]ne exaltas me de por-
tis mortis, [V T] annunciem, id est, re gratiando cōmemorem, alijsq; docendo ac inflammando de-
cantem [O M N E S] laudationes tuas. i. sermones ad laudem tuā pertinentes, [I N] portis filiæ Sion, id
est, in fide, spe, & charitate, per quas itur ad regnū cœlorū tanquam per portas filiæ Sion. i. mili-
tantis ecclesiæ, cuius mater est triūphans ecclesia. Omnia enim quæ agimus, in fide, spe, & charitate
agere nos oportet, si meritoria esse debeant. Vel, in portis filiæ Sion. i. in ipsa militati ecclesia, seu in
conspētu fidelium. Debemus nāq; alios ad laudem dei inducere prædicādo, docendo, seu exēplari-
ter conuersando, secundum quod uiniuciuusq; uocatio exigit, prout Saluator ait, Sic luceat lux ues-
tra coram hominibus, vt uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est.
¶ (15) E X V L T A B O] in salutarī tuo. i. in beatitudine mihi promissa à te, in qua nunc gaudeo per
spem, postmodum autem gaudebo in ea per rem: uel exultabo in salutarī tuo. i. in saluatione mihi im-
pensa à te: uel, in salutarī tuo. i. in Christo filio tuo, qui (teste Simeone) est salutare tuum, quod para-
sti ante faciem omnium populorum. In hoc inquam salutarī exultabo, contemplan-do beneficia eius
mihi collata, & expectādo eius promissa mihi reposita atque parata. [I N] F I X A B] sunt gentes in in-
teritu quem fecerunt. Hoc est quod in septimo psalmo prædictum est, Incidit in foueā quam fecit.
Gentes itaque & impij cōuersantes in fixā. i. demersæ & captæ sunt in interitu quem fecerūt, id est,
in morte quam sanctis hominibus intulerunt. Quia pro morte corporali ac temporali sanctis illata,
ipsi spiritalem atq; perpetuam mortem incurrerunt. Multi quoque tyranni propter mortem sanctis
inflictam, etiam in præsenti uita miserabiliter perierunt, sicut in Chronicis inuenitur. ¶ (16) I N

Roma. 8.

Mat. 27.
Mar. 15.
Lucę 23.
Iohan. 19.

A&o. 10.

1. Pet. 4.

Prou. 12.
Iohā. 12.

Zach. 2.

Lucę 13.

Ezec. 12.

Ast. 10.

1. Ioh. 3.

Esaię vii.
1. Tim. 6.

Thren. 3.

Iob. 13.

Esai. 30.

Matth. 7.

Matth. 3.

Iaqueo isto quem absconderunt, id est, in malo quod alijs occultè parauerunt, [C O M P R E H E N S V S est pes eorum, id est, iuste punitus est affectus ipsorum, qui malum quod alijs parauerunt, ipsi etiam in presenti passi sunt, ut Aman qui in patibulo, quod Mardochæo parauerat, suspensus est. Et si in presenti non fiat retributio talis, tamen procul dubio in futuro terribilior fiet, & tunc in laqueo quem absconderunt, cõprehendetur pes eorum, quoniã dolus atque malitia ipsorum redidabit in caput eorum, præsertim in die iudicij, propter quod subditur, (17) C O G N O S C E T V R dominus iudicia faciens. In futuro enim iudicio videbit omnis caro salutare dei nostri, & tunc Christus manifestè apparebit, omnibusque patebit, quod ipse sit iudicia faciens, seu omnia iuste iudicã. In operibus manuum suarum cõprehensus est peccator.] opera enim illorum sequuntur eos. Et ergo quem dominus in peccatis decessisse inuenerit, hunc in iniquitate sua cõprehendit ac damnat. (18) C O N V E R T A N T V R peccatores in infernũ, id est, in die iudicij in infernũ retrudentur omnes obstinati in malo: illi videlicet, de quibus subiungit, [O M N E S gentes quæ obliuiscuntur deũ]. i. quæ deũ a sua memoria expellant, non contẽplando, nec diligendo ipsum, sed contemendo aut non curando mandata ipsius. (19) Q U O N I A M non in finem obliuio erit pauperis, id est, fidelis & humilis homo, quanuis ad tempus videatur derelictus a deo, tamẽ finaliter in memoria eterna erit iustus, quia in die iudicij saluabitur in eternũ. [P A T I E N T I A pauperum non peribit in finem]. i. non carebit debito præmio, sed eterna felicitate ditabitur. In sequẽtib; ecclesia loquitur Christo de Antichristi deiectione. (20) E X V R G E domine Jo Christe iudex tẽpore Antichristi [E X V R G E] i. fidelibus auxiliando, atque ad iudiciũ properando: quia tanta erit persecutio eius, vt nisi breuiati fuerint dies illi, non fieret salua omnis caro. [N O N confortetur homo]. i. non præualeat contra ecclesiã Antichristus, qui erit pessimus homo, & adeo quidẽ, vt eius malitiã ferre non poterit humana conditio. [I V D I C E N T V R gentes in confectu tuo]. i. omnes Antichristi satellites ac fautores ei finaliter adherentes iudicentur iudicio reprobationis a te in extremo iudicio. Interim quoque seu ante finale iudicium quod statim sequetur post Antichristi persecutionem, prout in Euangelio patet. (21) C O N S T I T V E legillatorem, id est, Antichristum legem blasphemij Christi plenam adducet [S V P E R eos]. i. super gentes iniustas ab eo fallendas. Aduertendum est autem qd malũ poenã est effectiũ a deo, sicut per Amos Prophetam dicitur, Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit. Malum verò culpã est a deo permissiue & indirecte, quia non impedit ipsum, quemadmodum dominus dicitur indurasse cor Pharaonis, & obfirmasse cor Seon regis Amorrhæorum, & Og regis Basan. Sic quoque dicitur dominus constituere Antichristũ super gentes, quia permittit hoc fieri propter peccata eorum. Vnde de Antichristo loquens Apostolus, Tunc, inquit, reuelabitur ille iniquus, cuius aduentus erit secundũ operationẽ Satanã in omni virtute, & signis & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt: eod quod charitatis veritate non receperunt, vt salui fierent: & ideo mittet illis deus operationẽ erroris, vt credant mendacio. [S C I A N T]. i. per experiẽtiã poenã cognoscant [G E N T E S] Antichristo credentes, [Q U O N I A M homines sunt] uanitate seducti, non filij dei, sicut putabant: nam estimabant Antichristum esse verũ Christum, & se p fidem eius fieri filios dei. Sed o domine iuste iudica eos, vt se errasse vel in penis inferni cognoscant, qui in presenti vita vero Christo adherere noluerunt. [V T quid domine recessisti longe.] Hoc dicit ad Christũ ecclesia, ad designandum sæuisimã rabiẽ persecutionis Antichristi. Tanta equidẽ erit persecutionis illius seueritas, vt videatur deus quodammodo relinquere suos. Quanta enim erit persecutio illa dum pius martyr corpus suum poenis exponet, & impius persecutor ante oculos patientis miracula faciet: imo ecclesia tunc creditur non esse factura miraculã, nisi forte Helias & Enoch vel alij pauci. Mirando ergo dicit ecclesia, Vt quid domine recessisti longe. i. ita te habebis ac si longe abesses. [D E S P I C I S], id est, per modũ despiciẽtis te habebis [I N opportunitatibus]. i. in necessitatibus Christianorũ: [I N tribulatione?] quam ipsi in psecutione illa amarissima sustinebunt: quia enim permittes eos tradi manibus impiorũ, atq; tam grauitè tribulari, vt nunq fuerit, nec sit, neque futura sit tribulatio tanta: & ob id apparebit, ac si omnino despiceres orationes fidelium. (23) D V M supbit impius]. i. Antichristus, qui se filiũ dei vocabit, & teste Apost. Extollitur super omne quod dicitur deus: dum (in q) ita supbiet homo peccati, filius perditionis, [I N C E N D I T V R pauper, id est, tunc varijs poenis occidetur populus Christianus, quia tunc multũ pauper contempusq; erit. Solet aut scriptura per ignẽ omne genus poenarũ significare. Ad literã etiam accipi potest, quoniam Antichristus multos Christianorũ igne cõburet. [C O M P R E H E N D V N T V R in cõsilijs quibus cogitant]. i. Antichristus & eius ministri comprehendentur & capientur seu cruciabitur a Christo in consilijs quibus cogitant: quia quod ipsi cogitabant facere Christianis, hoc Christus faciet eis, quoniã attestante diuo Apost. Iesus interficiet Antichristum spiritu oris sui: quod Esaiã quoq; prædixit, Spiritu, inquit, labiorũ suorũ interficiet impiũ. i. Antichristum. Deinde ponitur causa confirmans Antichristum in suo errore, (24) Q U O N I A M laudatur peccator in desiderijs animã suã]. i. Antichristus qui est caput malorum, a suis laudabitur in omni suo affectu & opere. Desiderium enim ipsius est, vt fidem Christi Iesu omnino euellat, quatenus ipse Christus esse credatur: in hoc autẽ desiderio a suis laudabitur. [E T iniquus]. i. Antichristus impietatis magister [N E D I C I T V R], id est, a suis cultoribus tanquam deus benedicetur. (25) E X A C E R B A V I T], id est, vehemẽter offendet [D O M I N V M] Iesum [P E C C A T O R]. i. Antichristus [S E C V N D V M multitudinem irã suã]. i. secundũ exigentiam multorum peccatorũ suorũ, quibus iram dei merebitur, [N O N quæret] poenitentiam. s. quoniam obstinatus erit in malo. (26) N O N est deus in conspectu eius]. i. Antichristus non considerabit vindictã sibi a deo paratã & iminentem, neq; ti-

Luca 3.

Apoc. 3.

Psal. 111.

Mat. 13.

Amos 5.

Exod. 10

Deute. 4

Num. 21.

2. Thef. 2

Ibidem.

Esaiã 11.

A mebit deũ, sed quemadmodum Daniel prophetauit, Aduersus omnẽ deũ, & aduersus deum deorũ Dan. 7. loquetur. [I N Q U I N A T A E sunt viã illius]. i. vitiose sunt operationes Antichristi [I N omni tẽpore]. i. a primo instanti quo coeperit vt ratione, imo tota vita eius erit peccatũ. Diabolus enim Lucifer descendet in eum in vtero matris, & diriget eum in omnibus. (27) A V F E R V N T V R iudicia tua a facie eius: quia intantũ excæcabit eum superbia sua, vt non putet se iudicandũ a deo: & fortẽ ex admirabili cecitate putabit se esse verũ Christum, eod qd videat sibi omnia ad nutũ succedere, nec deũ se de ipso in aliquo vindicare. Non tamen excusabitur de peccato, quia non erit possessus a demone, quẽadmodũ arreptitij & amẽtes: sed erit cõpos rationis: & si voluerit aduertere, sciet se errare. Auferentur ergo iudicia diuina a facie eius, i. a cõsideratione sui intellectus. [O M N I V M inimicorũ suorũ dominabitur]. i. omnĩ sibi nolentiũ obedire dominabitur, quia occidet eos, vel fugiet & abscondet se ab eo. Vnde apud Danielẽ legimus, Aspiciẽbã, & ecce cornu illud faciebat bellũ aduersus sanctos, & præualebat eis. (28) D I X I T enim in corde suo]. i. cogitauit illud quod sequitur, [N O N mouebo] a generatione in generatione]. i. non deiciar a potestate ista, & regno, & gloria a generatione in generatione. i. vilo tẽpore: vel aliqua duratione qua generatiões sibi iucẽ succedere possunt, quia putabit regni sui non esse finẽ venturũ qd diu ipse fuerit. Quoniã. n. iudicia dei auferẽt ab oculis eius, cõsequens est, vt non æstimet se ab aliquo superandũ, sed quasi perpetuo duraturum. [S I N E malo, hoc pferatur ad pronomen, ego, subintellectum: vt sit sensus, Ego sine malo. i. ego viuens & regnãs sine omni impedimẽto & poena, non mouebo, & c. (29) C V I V S maledictione os plenu est]. i. blasphemijs contra Christũ, [E T amaritudine]. i. cõminatione auferã, quoniam sibi non obediẽtis cõminabitur mortẽ: [E T dolo]. nam multos blãdimentis decipiet: vel dolo. i. subdola ac fallaci allegatione & expositione sacrã scripturã. Allegabit. n. scripturã veteris testamenti pro se, sicq; eã exponet, vt videatur quasi impleri in eo, ac per hoc Christũ esse putetur: imo per hoc a multis Christũ esse putabitur. [S V B lingua eius labor & dolor, quia mente tractabit, & ore loqur quomodo sanctis hominibus inerat laborẽ seruilem & dolorem mortiferũ: non solũ per se, sed & per suos fautores. Vnde subiungitur, (30) S E D E T in insidijs, id est, sedet insidiã, modos nocendi occulte excogitans more latronũ, [C V M diuitibus]. i. cum suis ministris, quos diuites faciet, quatenus plures sibi alliciat, [I N eritis]. i. se cretis modis fallẽdi. Nam magnam apparentiã habebunt ea per quã mundũ decipiet, eritq; tunc valde difficile inter verum & falsum, & inter bonũ & malũ discernere. Decipiet enim mundum varijs modis, videlicet per miraculorũ operationem, per scripturarum allegationem, per sanctitatis simulationẽ, per suorum falsã felicitatem, & per innumerabilem multitudinem adherentiũ sibi. Sedet autem prædicto modo in insidijs, [V T interficiat innocentem], id est, populum Christianum piũ & charitatiuum. (31) O C V L I eius] tam cordis quã corporis [I N pauperem, id est, in fidelẽ Christianũ] [R E S P I C I V N T], quatenus vel attrahẽdo seducat, vel resistẽtẽ sibi occidat: [I N S I D I A T V R in abscondito, id est, occultemachinatur insidias, [Q U A S I leo in spelunca sua]. Leo quippe in spelunca sua animalibus mãfuetis insidians est sæuus, & fortis: sic Antichristus pijs hominibus erit seuerus & præualens. (32) I N S I D I A T V R vt rapiat pauperem] scilicet vt comprehendat Christianum, non in se, sed in domino cõfidentem, & insidiatur [R A P E R E pauperem dum attrahit eum.] Hoc dupliciter exponi potest, primo sic, Insidiatur rapere pauperem, id est, vt interficiat eum spiritualiter, auferendo ei fidem & gratiam Christi, dum attrahit eum, id est, dum inducit & allicit eum ad legem suã, secundò sic, insidiatur rapere pauperem, quatenus interficiat eum corporaliter dum attrahit eum ad tormenta. (33) I N laqueo suo]. i. in deceptionibus, & fraudulentijs suis [N V M I L I A B I T E U]. i. opprimeret & affliget pauperem & fidelem. Nam persecutio Antichristi non solum erit violenta sicut est persecutio tyrannorũ, nec solum fraudulenta vt hæreticorum: sed erit simul violenta propter secularẽ potentiam, & fraudulenta propter vitã apparentẽ sanctitãtẽ, & signorũ operationẽ. Vnde de Antichristo scriptũ est, Habebat cornua duo similia agni. i. mendacia signa, & vitam simulãtã. [I N C L I N A B I T E & cadet cũ dominatũ fuerit pauperũ]. i. Antichristus postq hæc omnia fecerit, tũc necessitate cõpulsus inclinabit se. i. humiliabit se non per verã humilitatẽ, sed coactẽ deponet animi sui tumorã: quẽadmodũ figura eius Antiochus, qui cum grauisimo laboraret dolore, non ex vero poenitentia, sed ex poenarum experientia dixit, Iustum est subditum esse deo, & mortalem non paria deo sentire: & cadet. i. occidetur a Christo, cũ dominatus fuerit pauperũ, scilicet Christianorũ. Dominabitur autem pauperum seu militanti & ecclesiã persequendo opprimẽdoq; eam tribus annis cum medio, prout in Daniele prophetatũ agnosimus. Tradentur, inquit, sancti in manus eius vsque ad tempus, & tempora, & dimidiũ temporis. Hebræi enim per tẽpus intelligũt annũ: per tẽpora duos annos: & mediũ tẽporis mediũ annũ, & hoc est quod de Antichristo & suis fautoribus dicitur, Ciuitatẽ sanctã calcabuũt mēsis 42. i. militante ecclesiã opprimẽt tribus annis cũ medio. Nã menses 42. tres annos cũ medio faciunt. Vnde rursus in Apoc. dicitur, Datũ est illi os loquens magna & blasphemias, & data est illi potestas facere menses 42. Hoc igitur tẽpore euoluto cessabit persecutio Antichristi: quia sicut grauisima erit, ita breuiissima fiet. Nam Saluatore testãte, ppter electos breuiabitur dies illi. Deinde subiungitur causa casus & mortis Antichristi. (34) D I X I T enim in corde suo oblitus est deus]. i. non attendit opera mea vt iudicet ea, [A V E R T I T faciẽ suã]. i. cõsiderationẽ, [N E vi deat in finẽ]. i. ne vnq condẽnet me. Istud Antichristus in corde suo dicit, vel quia propter excæcationẽ suã mentis ita putabit, vel quia ita viuere ac si deũ æstimaret non esse iudicẽ hominũ: sed non est putandum quod apertẽ dicit hæc verba, imo dicit deum omnia iudicaturum, etiã se esse filiũ dei ac iudicem vniuersorũ, sed an hoc dicit ex animi sententia, ita esse putã, vel vt alios sub specie bonã

Dan. 3.

Apoc. 13.

3. Mac. 9

Dan. 15.

Apoc. 11.

Apoc. 13.

Mat. 24.

defraudet, non est adeo certū. ¶ (35) **E**xurge domine deus. Hæc est oratio ecclesiæ quæ orat pro Antichristi finali deiectione, fideliumque plena liberatione. Exurge domine deus, qui diu differendo & non exaudiendo quasi dormiens videbaris: sed nunc exurge auxiliādo, & per modū stātis te habendo, [v t exaltetur manus tua]. i. manifestetur potētia tua, occidendo atq; damnando Antichristum, [n e obliuiscaris pauperū]. i. id est, ne diuitiū subtrahas protectionē & opem misericordiæ tuæ, à populo tuo. ¶ (36) **P**ropter quid. i. quo fructu seu utilitate [r r r i t a v i t]. i. offendit [i m p i v s]. i. Antichristus [d e v m] dixit enim in corde suo, Non requiret. i. deus non exigit rationē de actibus meis, nec vlscetur sanguinē Christianorū quos occido. Insuper cōuertit se ecclesiā ad deū. ¶ (37) **V**idēs. i. falsum est, qd Antichristus dicit te auertisse faciem tuam ne videas in finē. imo tu vides: nam oculis tuis omnia nuda sunt & aperta: & hoc patet ex eo, [q v o n i a m tu laborē & dolorē cōsideras]. i. tu diligēter attendis laborē & dolorē, quos sancti tui ab Antichristo & suis perpēsi sunt, [v t tradas eos in manus tuas]. i. vt acceptes & gratos habeas laborē & dolorē sanctorū, tribuendo eis æternam quietem perpetuamq; lætitiā. Vel, vt tradas eos, videlicet Antichristum & suos in manus tuas. i. in potestatem iustitiæ tuæ, quatenus æternaliter eos condemnes. ¶ (38) **T**ibi dō domine [d e r e l i c t v s est pauper]. i. populus Christianus, quia non est alius qui pugnet pro eo, nisi tu domine deus, p̄sertim tēpore Antichristi: [o r p h a n o]. i. populo desolato, qui p̄ter te nullū habet consolatorē, & est quasi non habēs patrē auxiliantē, aut matrē consolantē, quemadmodū erit plebs Christiana tēpore Antichristi. [v t eris adiutor]. quia redimes eos, nec derelinques electos tuos finaliter. ¶ (39) **C**ontere. i. ad nihilū redige [b r a c h i v m] peccatoris & maligni, i. id est, potestātē Antichristi, qui s̄m Danielis vaticinium tam diu conteret sanctos altissimi, donec cōteratur. [q v a b e r e t v r] peccatū illius, & non inuenietur. i. omnis voluptas & gloria atq; malitia Antichristi sic destruetur, quasi nunquā fuisset: vel sic, quæretur peccatū illius, & nō inuenietur, quia post mortē Antichristi quidam de suis obstinatis ministris persistēt in sua malitia, & quærēt peccatū principis sui occisi, desiderātes delitari & p̄uaricari, quemadmodū ille fecit: sed peccatū illius non inueniet ab illis. Nam cum dixerint, pax & securitas, tunc Christo testāte supueniet eis repētinus interitus. ¶ (40) **D**omine. i. Iesū Nazarenus qui est verus Christus & omnium creator ac dominus [r e g n a b i t] in æternū & in seculū seculi, quoniā regnū eius non erit finis: nec etiā fides catholica, p̄r quā regnat in seculo isto, vnq̄ mūdo durāte in toto deficiet, quanuis tēpore Antichristi magis quā antē decreset. [p e r i b i t i s] gentes. i. impij, qui Antichristo adhaeserunt, nec penituerunt [p e r] terra illi. i. de regione visorū, quia expellemini à regno celorū imo de terra ista inferiori & elementari peribitis, quia retrudemini in infernū: & hoc ideo. ¶ (41) **Q**uoniam desiderium pauperum. i. orationem fidelium [e x a v d i v i t] dominus, p̄parationē cordis eorum. i. p̄p̄tudinē, qua tibi in aduersis fideliter adhererant. [a v d i v i t] dō domine, [a v r i s] tua. i. acceptauit & remuneravit sapiētia tua. ¶ (42) **I**ndicāre pupillo & humili. i. tale atq; iustum iudiciū, p̄fer, vt ab omnibus iudicaris. i. iustus cognoscaris & approberis: pupillo & humili. i. ad salutē & gloriā pupilli ac humilis: sicut inferius dicitur, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris, videlicet vt iudicādo salues pupillum & humiliē. i. vnumquenq; terrena ista spernentē, & seipsum pro nihilo reputantē. [v t] non apponat vltra magnificare se homo super terram, i. id est, vt finem accipiat Antichristi superbia, neq; p̄sumat de cætero velle alijs dominari.

Heb. 4.

Dan. 7.

Luc. 21.

1. Thes. 5.

Luc. 1.

Psal. 50.

F

G

H

COMMENTARIUS IN PSALMUM X.

EXPOSITIO Tituli.

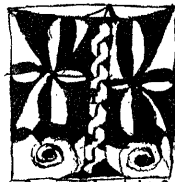
Eniq; titulus Psalms istius est, In finē Psalmus David. i. Psalmus iste dirigens nos in Christū seu deum, est ipse David, qui loquitur hic in persona cōfidētis in domino. Aduertendū autem, qd sicut doctores catholici scripturas veteris testamenti, quæ conuenienter applicantur cuilibet fideli, & etiā toti congregationi fidelium, exponunt ad literam de ecclesiā & quolibet vero Christiano: Ita Hebræorum doctores scripturas has exponunt ad literam de synagoga, & quolibet verē Iudæo seu Israëlitā. Vnde quædam nostrī doctores exponunt Cāntica Cantico-rum de Christo, & de ecclesiā: sic Iudeorum doctores exponunt ea de rege Mesiā & synagoga.

A ¶ Iste itaque Psalmus sicut p̄cedens ad literam exponi possēt de David & synagoga, & de hereticis veteris legis, cuiusmodi erant Sadducei, & alij quidam: & ita exponeretur de ecclesiā & quolibet eius membro tropologicē, & de Christo allegoricē. Breuiter ergo tangendo primam expositionē David in persona sua, ac cuiuslibet Iudæi seu synagogæ spiritualiter intelligentis, ait.

PRECATIO.

Qui es deus æternus, esto nobis propitijs in te confidentibus: tribue nos tuo munere p̄asserit esse disimiles, fac nos tua virtute sagittas maligni extinguere, æquitate gratiæ tuæ viuere, qua nobis dones tibi in sempiternum complacere.

EXPOSITIO psalmi literalis.

B

C

In domino confido. i. spem salutis meæ in filio dei incarnādo, in rege Mesiā futuro cōstituo, quia per fidem eius saluari expecto: & quia sic est [q v o m o d o] Iudæi (legē carnaliter intelligentes) [d i c i t i s] animę meę, Tranmigra in montem sicut passer? i. ascēde & cōuola ad legē diuinitus datā & in monte Sinai primo receptam, constituendo spem tuam in ea, quasi sine fide & gratia Christi saluari possē, videlicet per solā obseruātiā legis, quæadmodum multi Iudæi putabāt, de quibus scribit A post. Ignorantes dei iustitiā (scilicet quod iustus ex fide viuūt) & suam volentes constituere, cōfidentes in proprijs viribus, & exteriori obseruatione legis, iustitiæ dei non sunt subiecti. ¶ (2) **Q**uoniam in domino confido. i. carnales hereticę Iudæi [i n t e n d e r v n t] arcū. i. assumpserunt pro suo errore legē secundum literālē ipsius intellectum, de quo ait A post. Litera occidit. [p a r a v e r v n t] sagittas suas. i. quādam allegationes in lege cōscriptas, quæ videntur eorū errori apparentiā facere, [i n] pharetra. i. in ore suo, ex quo profertur iacula mortis. [v t] sagittę. i. peruerse instruunt [i n] obscuro. i. in his quæ difficultatē habēt, qualiter intelligi debeant [r e c t o s] corde. i. iustus ac simplices, quibus exponit obscura talia pro suo errore corroborando. [q v o n i a m] quæ percussisti. i. sacras legis ac prophetarum scripturas a te perfecte & pure inspiratas [d e s t r u x e r v n t] per expositiones suas extortas. [i v s t v s] autem. i. verus Iudæus eorum assertioni nō credens [q v i d] fecit: & respondet. ¶ (3) **D**omine in templo sancto tuo. i. deus per fidem & gratiā habitat in homine iusto, qui tēplum dei vocatur. Et ergo si queratur quid fecit iustus, respondetur qd sperauit in domino, quoniam dominus est in eo, sicut in templo per fidem & spem. [d o m i n v s] in cælo sedes eius. i. sedes domini est in cælo, id est, in anima iusti, quæ est sedes sapiētia: vel in cælo empyreo, in quo deus specialiter sedere perhibetur, quoniam ibi excellentius operatur, clariūsq; videtur. In corporeus autem deus materialem sedem non habet, sed sedes eius sunt sanctæ mentes, in quibus quietit per fidem & gratiā in præsenti, per speciem verō & gloriā in patria. Et quoniam quies atque inhabitatio dei per speciem & gloriā est eminentior quiete & inhabitacione per fidem & gratiā, ideo deus magis proprie excellentiusq; esse, habitare, & tendere dicitur in cælo & comprehensioribus, quā in terra ab viatoribus. Porro sequentia verba huius psalmi secundum quamlibet expositionem satis conformiter, & quasi eodem modo exponuntur, idcirco ipsorum expositionem nunc differo vsque ad principalem psalmi istius explanat. onem.

EXPOSITIO tropologica psalmi eiusdem in persona ecclesię & vniuersiūsq; fidelis, qui est viuū membrum ecclesię.

Ræuidens igitur sanctus propheta David in spiritu sancto fraudulentos doctores sive hereticos tēpore Christianæ legis futuros, ait in persona ecclesię, [i n] domino confido. i. in deo pono spem meam, veritatibus sacræ paginæ credo, sanctorum patrum catholicorūmq; doctorum expositiones recipio: propterea ò heretici, [q v o m o d o] id est, qua ratione [d i c i t i s] animæ meę, tranmigra in montem. i. ascende propriam rationem, crede proprio sensui, ingenio tuo confide, & scripturam sacram intellige secundum nostram expositionem, qui propter subtilitatem nostri ingenij montes vocamur: quomodo, inquam, dicitis animæ meę, tranmigra de secura & humili simplicitate ad periculosam sublimitatem, & maiestatis prohibitam perscrutacionē. [s i c v t] passer? id est, velociter alte volando, in mirabilibus super te ambulando, & terminos à patribus constitutos transgredieris. Vana est ista vestra persuasio, quoniam Salomon ait, Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Et iterum, Deus protegit gradientes simpliciter. Qui verò scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Consequenter propheta ostendit qd heretici istud irrationabiliter dicunt. ¶ (2) **Q**uoniam in domino confido. i. diuinas scripturas, patrum sanctorum decreta ac ordinationes subuertunt, introducendo nouas ac vanas doctrinas. [i v s t v s] autē quid fecit. i. quomodo istis hereticis resistit: & respondet, ¶ (4) **D**omine in templo sancto tuo. i. dominus manet in corde iusti, vt protegat eum à fraudibus peruerforū, & in vera fide ipsum cōseruet. quasi dicat, Iustus quidem non acquiescit hereticis, sed resistit: nō tamē propria virtute, sed dominus in eo per gratiā habitans dat efficaciam resistēdi, quæadmodū ait A post. Orate dominū vt liberemur ab importunis & malis hominibus. Vel dominus in templo sancto suo. i. in cōgregatione electorum suorū habitat,

Exod. 20

Rom. 10.

2. Cor. 5.

2 Cor 6

Sapient. 7.

Eccle. 3.

Prou. 10

Prou. 2

Prou. 25

2 Thes. 3.

D. DIONYSII CARTHVSIANI.

vt eos ab omni hereticorum prauitate defendat. [D O M I N V S in celo sedes eius.] Hoc in precedenti expositione satis expositum est. Insuper locus iste de quolibet fidei à spiritu elationis & vanæ gloriæ tæto exponitur. Dicit ergo verus humilis, qui non in se, sed in domino gloriatur, nec cupit præesse aut apparere. In domino confido, à quo est omne bonū quod habeo. Quomodo ergo d tentator diabole, vel homo inanis, vel cogitatio propria, quomodo, inquam, dicitis animæ meæ, interius suggerendo, aut foris loquendo, aut occasione superbiendi subministrando, Trāsmigra in montē. i. extolle teipsum, reputando te aliquid esse cum nihil sis: & hoc sicut passer: non quod isti manifeste dicant animæ, vt erigat se ad alta sicut passer, nam si hoc dicerent, persuasio ipsorum apparentiam non haberet, neque deciperet animam: quoniam passer est animal petulans, inquietum & leue. Imò ipsi dicunt, Euge, euge, quā bene fecisti, quā laudabiliter vixisti, merito te magnū & sanctum reputant homines: sed quoniam ista suggestio tendit ad hoc, vt homo inaniter gloriatur & extollatur, atque per hoc passer iniquo conformetur, idcirco homo iustus & humilis ponit, non verba seductorum istorum, sed rem in quo designat se aduertere calliditatem ipsorum, nec velle cōsensum præbere: & ideo addit, Quoniam ecce peccatores, videlicet prædicti persuasores fallaces intendunt arcum. i. excogitauerunt nocua consilia, ex quibus velut ex arcu procedunt verba & stus quibus decipiunt alios: parauerunt sagittas suas in pharetra. i. disposuerunt sermones adulatorios in ore suo, seu deceptoriam opera in vita sua, scandalizando, tentando, in sciendoque alios. Vita namque peccatoris in cathedra per silentiæ residens pharetra appellatur, quia per eam vulnerat animā proximi sui, vt sagittæ inducēdo ad peccatum, in obscuro proponendo mala ac fallā sub specie boni & veri. Nam teste Apostolo satanas transfiguratur se in angelum lucis, similiter & ministri ipsius transfigurant se in ministros iustitiæ: rectos corde. i. innocētes ac simplices: tales enim facilius inficiuntur à simulacris & versutis, quoniam æstimant alios tales esse quales ipsi sunt: propter quod scriptum est, Innocens credit omni verbo. hoc tamen valde cauendum est, quoniam sapiens dicit, Qui cito credit, leuis est corde, & minorabitur. Vnde innocentes ac simplices discretione cautelaque indigent, & bona informatio expecti vtri eis necessaria est: imò nisi deus qui protegit gradientes simpliciter, protegeret eos, raro vel nunquam euaderent laqueos seductorum. Quoniam quæ perfecti deluxerunt, id est, verā & immaculatam iustitiam diuinorum præceptorum, atque consiliorum, quam tu domine præcepisti conlulisti, & opere impleuisti. Qui cepisti facere & docere: & qui non venisti soluere legem, quantum ad præcepta moralia, sed implere, destruxerunt peccatores prædicti, qui contra charitatē dei ac proximi alios moluntur subuere. [S] O C V L I eius, id est, misericordia & prouidentia dei [I] N pauperem, id est, humilem seu terrena despicientem ac sponte egenum, [R] E S P I C I V N T exaudiendo preces ipsius, & præseruando eum à malis. [P] A L P E B R A H eius, id est, patientia & longanimitas dei, qua dissimulat peccata hominum, differendo vindictam, qua etiam differt reddere iustis mercedem [I] N T E R R O G A N T id est, examinant [I] L I O S hominum, inquirēdo & quasi probando, an peccatores omnino oblati existant, & an iusti veraciter iusti consistant. Nempe ex hoc quod deus sic differt iudicium, innotescit an mali penitus mali esse velint, perseverando in vitis: an etiam iusti constanter sint iusti, æquanimiter omnia tolerant. Propter quod in Ecclesiaste habetur, Quia non cito profertur contra malos iudicium, absque vilo timore filij hominum perpetrata mala. Et rursus sapientissimus Salomon ait, Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda filiorum hominum implentur malitia & contemptu. Conuenienter autem per palpebras dei intelligitur longanimitas & patientia eius, nam palpebræ sunt tegumentum atque operculum oculorum seu visus. Deus vero ex hoc quod tam longanimis patiensque existit, videtur quasi non considerare atque nescire opera hominum, secundum quod Abacuc, quasi impatiēs & admirans ad dominum ait, Mundi sunt oculi tui ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non potes: quare non respicis super inique agentes, & taces deuorante impio iustiorē se? Dicitur enim deus iniquos non respicere, quia non vindicat statim. Ex hoc quoque quod deus permittit iustus varijs modis affligi, neque in præsentī remunerat eos, solent interdum corda infirmorum turbari, & quasi de prouidentia dei dubitare, atque à virtuosa conuersatione deficere. Ex quorum persona scriptum est, Inualuerunt super me verba vestra, dicit dominus: & dixisti, Vanus est qui seruit domino, & quod emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram domino? Sed horum errorem David redarguēs addit, [D] O M I N V S I N T E R R O G A T iustum & impium, id est, prædictis modis probat, tentat, & discuit homines, scilicet per tribulationes, & hæreses, atque aduersa, vt appareat qui vere ad eum pertineant. Propter quod Moses dixit, Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te dominus deus tuus vt affligeret te, atque probaret, & nota fierent, quæ versabantur in corde tuo, vtrum custodires mandata illius, an non. [Q] V I autem diligit iniquitatem, id est, qui delectatur in malo & appetit quæ non licet, odit animā suam, id est, seipsum. Nam sicut amare, aliud nihil est quam alicui bonum velle: ita odire aliud non est, quam alicui malum velle. Qui ergo illud desiderat quod saluti animæ suæ repugnat, ille veraciter odit seipsum. [P] L V I T, scilicet dominus [S] V P E R peccatores laqueos. Hic ponitur poena. i. diligentium iniquitatem. Dominus enim pluit. i. effundit, super eos laqueos in vita præsentī, in morte, in futuro iudicio, & in inferno. In præsentī enim constringuntur vinculis vitiorum, ita vt nil meritorium agere possint, neque ad deum mentem per charitatē erigere: sed seruiunt diabolo, à quo secundum Apostolū captiui tenentur ad ipsius voluntatē. Propterea Salomon asserit, Iniquitates suæ capient impiū, & funibus peccatorū suorū cōstringentur. In morte etiā dominus pluit laqueos super peccatores, quia post mortē nunquā cōverti possunt ad dominū, sicut nec angeli mali post casū, quoniam Damascen⁹ ait, Qd̄ in angelis est casus

A hoc in hominibus est mors. Quemadmodū nanq; angeli mali inconvertibiliter à deo auersi sunt, & æternaliter in illo affectu manent, in quo erant quādo peccādo ceciderūt: sic animę in mortali peccato decedentes inconvertibiliter avertuntur à deo, in æternūq; permanent in illa mentis dispositione, & affectione, in qua erāt dum à corpore exierunt. In futuro aut iudicio pluit deus laqueos super peccatores, quoniam tradet eos damnationi æternæ, quam euadere non valebunt, sed & in inferno ligabuntur, projicientur enim ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores. Et in inferno erūt [I] N T E R R O G A T I O N E S inextinguibiles, [S] V P E R H O M I N E S. i. fœtor horribilis, [E] T S P I R I T U S p[ro]cellarū. i. intolerabilis strepitus clamoris ac vultus miserorum, aëris in tempestas, & variorum tormentorum grauissimus strepitus, [P] A R S calicis. i. poenæ [E] O R V M.] tanta enim est poena ipsorum quod tota explicari non potest, nec plene ac integre cogitari: nam alia multa genera tormentorū quæ hic enumerata non sunt, imo quæ nulli hominum innotescunt in inferno erunt & sunt. Deinde ponitur causa tātæ damnationis malorum, [Q] V O N I A M iustus dominus & iustitias dilexit.] Deus quippe naturaliter & substantialiter iustus est. Et sicut diuinus intellectus est mensura & fons omnis veritatis: ita diuina voluntas est mensura, causa, & fons omnis iustitiæ. Vnde scriptū est, Cū ergo sis iustus domine, omnia iuste disponis: virtus enim tua iustitiæ initium est. Quicquid ergo deo iustum videtur, & quicquid ab eo procedit, eo ipso quo ei iustum videtur, vel ab ipso causatur iustum est. Et ideo quædam leguntur à deo præcepta hominibus quæ aliā iusta non fuissent, nisi videlicet à deo fuissent præcepta. Sicut quod Abrahæ præcepit filium innocentem occidere, & quod in Osee habetur Principium loquendi domino ad Osee, & dixit dominus ad Osee, Vade, sume tibi vxorē fornicationis, & fac tibi filios fornicationis: similitudo autem est causa dilectionis: & ideo dominus qui iustus est, dilexit iustitias. i. opera iusta propter se: operatores vero iustitiæ propter iustitiā. [A] B Q V I T A T E M vidit vultus eius. i. aequalitate retributionis, qua singulis redditur prout digni sunt: approbavit intellectus diuinus. Liquet ergo ex præinductis quā sententiosus & medicinalis atque moralis sit psalmus iste. Et debes d frater quando psalmum hunc legis, omnia verba eius ad tuam informationē conuertere, quatenus affuecas, quotiescunq; inani gloria aut spiritu elationis tentaris, dicere intra te, In domino confido, &c. Dum autem peccata impiorum commemoras, attendas tibi, ne inueniantur in te, quæ condemnas in alijs. Ita quum dicis, Oculi eius in pauperem respiciunt, &c. aduertent prouidentiam dei, & pensā quomodo ante oculos iudicis cuncta cernentis sollicitē ambules. Postremū dum dicis, Pluit super peccatores laqueos, &c. concipere debes magnum & sanctum timorem distictæ vltionis dei, & poenarum inferni. Et qui ita affueuerit legere psalmos, mirabilem fructum atque saporem in psalmodia reperiet.

EXPOSITIO allegorica eiusdem Psalms de Christo.

S Anctus ergo Propheta loquens in Christi persona, In domino, inquit, confido: quemadmodum postea dicitur, Domine spes mea à iuuetute mea: quomō ergo d scribæ & pharisei, dicitis animæ meæ, transmigra in montē? id est, laude ac adulatione emollitus inaniter gloriare, & quære placere hominibus, atq; à vera humilitate recede, & dic quæ placent hominibus quibus sint falsa. Quoniam ecce peccatores videlicet iudei prædicti intenderunt arcū. i. insidias: parauerunt sagittas suas. i. verba dolosa, in pharetra. i. in corde & lingua, vt sagittēt in obscuro rectos corde. i. Christum & eius discipulos: quibus dicebant, Quare cum peccatoribus & publicanis manducat & bibit magister vester? Christo quoque blandientes dicebant, Magister, scimus quia verax es, & viam dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo. Ecce quomodo conabantur eum transferre in montē vt passerem, quatenus laude hac inaniter delectatus, responderet pro voluntate eorum. Quoniam quæ perfecti d̄ Christe. i. vitam tuam perfectissimā, optimāq; doctrinā, detrahendo ac blasphemādo corruerunt: iustus autem. i. Iesus Christus, qui est forma iustorū, & sanctus sanctorum, quid fecit ad hæc? & respondet, Dominus. i. verbū dei humanam naturam assumens in templo sancto suo. i. in humana Christi natura, tanquam in templo sanctissimo fuit ac mansit conseruās ac protegens eā vbiq; & semper. Vnde Christus corpus suū templū vocauit, Soluite, inquit, templū hoc, & in tribus diebus refuscitabo illud. Dicebat autem de tēplo corporis sui. hoc tamen intelligendū non est, quasi vnio verbi cum humana natura in Christo fuerit solū accidentalis & per gratiæ inhabitationem: & non potius personalis atq; per duarum naturarum immediatam vnionem, sicut putabat inimic⁹ dei Nestorius, qui erat Constantinopolitanus episcopus. Christus ergo secundū assumptam humanitatē dicitur tēplum verbi atq; totius beatissimæ trinitatis excellentissimo modo, quoniam plenus erat omni charitate & gratia, nec vnq; separatus à deo fuit. Dominus in celo. i. in anima Christi: sedes eius, quia in ea inseparabiliter requieuit à primo creationis suæ momento, multo excellentius q̄ in thronis celestibus, qui specialiter sedes dei dicuntur. Oculi eius. i. domini in pauperem respiciūt. i. in Christū, qui cū diues esset, propter nos egenus factus est. Cætera verba psalms istius satis exposita sunt.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XI.

EXPOSITIO Tituli.

P Ræsentis psalms titulus est, In sinē psalmus David pro octaua. i. psalmus iste dirigens nos in finem, scilicet Christum, est David, qui loquitur hic in persona viri perfecti pro octaua. i. aduentu futuri iudicij, cuius diem desiderat propter multiplicationem malitiæ hominum, quam destrui cupit. Dies autem iudicij appellatur octaua, quia post septem mundi ætates adueniet. Loquens ergo Propheta in persona iusti pro deo zelantis & mundo compariētis ait,

Tu domine fidelium custos, conserva et custodi nos a generatione pravorum in aeternum, et coniunge nos generationi iustorum eloquia tua casta custodientia, ut et in dilectione tua semper maneamus, et tuae protectionis auxilio perpeti salute gaudeamus.

EXPOSITIO literalis Psalmi vndecimi.

Philip. 2.

3. Re. 19.

Philip. 2.

Ecc. 37.

Ecc. 39.

Iob. 36.

Ezec. 39.

Luc. 2.

Luc. 21.

ALVVM me fac domine]a collegio peccatorum, a periculo vitiorum, ab omni malo praeterito, praesenti atq; futuro: [QYONIAM defecit sanctus,] i. quia no est qui legem tua custodiat. & ergo multa mihi pericula instant, cum sit periculum inter impios conuersari: nec habeo adiutorium proficiendi in mundo, quia omnes me ad peccandum suo exemplo allicunt: idcirco peto saluari a te, ne malitia immutet cor meum, aut fictio decipiat animam meam. [QYONIAM diminuta sunt veritates a filiis hominum.] Diminuta est enim veritas vitae, quia inualuit peruersitas morum: diminuta est veritas doctrine, quonia multiplicata sunt documenta errorum: diminuta est veritas iustitiae, quia oes quaerunt quae sua sunt, & nemo quae Iesu Christi: dicit aut vir iustus, Saluum me fac domine, quonia defecit sanctus, non quod estimet nullum esse sanctum in mundo praeter seipsum, sed quia tam pauci sunt sancti coparatione malorum, vt videatur quasi penitus defecisse. Nam quod modicum est pro nihilo reputatur: sicq; ait Helias ad dominum, Prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum ego solus. Propter quod etiam dixit, Tolle animam meam, quasi diceret, Saluum me fac domine, quonia defecit sanctus. Secundum hunc quoq; intellectum dicit Apostolus, Quia oes quae sua sunt quaerunt, & nemo quae Iesu Christi. Cosequenter ostedit, quomodo diminuta sunt veritates a filiis hominum. (2) VANA, inquit, locuti sunt vnusquisq; cum proximo suo,] quasi omnes locuti sunt sibi inuicem falsa & friuola, decipiendo, inficiendo, & cotaminando se mutuo: sicq; vnus trahit alium ad mortem, cum merito vnus traheret alium suo exemplo & verbo ad vitam. Ideo aut locuti sunt vana, quoniam [L A B I A] eorum sunt [P O L O S A] in corde,] quia aliud sonant in ore, & aliud in corde praetendunt, & ita bilingues sunt simulatores & callidi. Vnde subit git, [E T corde locuti sunt] i. ex intentione locuti sunt vana & falsa: quod q; vitiosum sit, in Ecclesiastico scriptum est, Qui sophistice loquitur, odibilis est: in omni re defraudabitur, non est illi data a domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est. Et iterum ait scriptura, Deuotio pessima sup bilinguem. Et sanctus Iob, Simulatores, inquit, & callidi prouocant iram dei. Fugiamus ergo hoc vitium pessimum, quoniam sequitur, (3) D I S P E R D A T dominus vniuersa labia dolosa, i. tollat seu auferat omnes dolosos de congregatione fidelium, [E T linguam magniloquam] i. hominem praesumptuosum. Hos itaq; deus disperdat, (4) Q V I dixerunt linguam nostram magnificabimus,] id est, magna & praesumptuosa ac mirabiliter de nobis ipsi loquemur, quatenus ab hominibus honoramur. [L A B I A] nostra, i. eloquentia nostra atq; sermonis subtilitas [A nobis sunt,] id est, nobis ascribenda sunt, & nos inde laudandi sumus. [Q Y I S] noster dominus est?] Hoc vel aperte dicunt, vel si ore non dicant, tamen corde ita superbiunt, ac si dominum non haberent: quemadmodum ad Pharaonem Ezechiel, Audi, inquit, Pharao rex Aegypti, draco magne, qui dicis, meus est fluuius, & ego feci me ipsum. Hoc vero quod dictum est, Disperdat dominus vniuersa labia dolosa, & c. dupliciter intelligi potest. Primo, per modum orationis, videlicet vt dominus donet dolosis gratiam poenitendi ac emendandi: sicq; disperdant quantum ad culpam, non quantum ad salutem, videlicet vt non sint quales erant, sed conuertant & spiritaliter viuunt. Secundo intelligi potest, p modum propheticam denunciationis, ad ostendendum, quod nisi poenitione viri perfecti dicentis, Saluum me fac domine, & c. ait enim, (5) P R O P T E R miseriam inopum,] i. quatenus liberent inopes a sua miseria: i. ab imperfectionibus vitae praesentis, a cunctis periculis atq; a poenalaribus quotidianis: [E T] propter [G E M I T V M] pauperum,] i. propter crebra suspiria affectuosaq; preces pauperum spiritu pura humiliu. [N V N C] exurgam,] i. statim auxiliabor, & faciam pro quo rogatis [P R O] dominum. (6) P O N A M in salutari,] i. inopes & pauperes colloco in subsidio gratiae meae, vel in statu salutis stabiliu eos: [F I D V C I A L I T E R] agam in eo,] i. fideliter protegam eos in tali subsidio, nec permittam eos a peruersis peruertere. Et ne o inopes dubitetis de veritate praemissionis domini, quonia (7) E L O Q V I A] domini, eloquia casta,] i. pura & omni falsitate impermixta, videlicet sacra scriptura, [A R G E N T V M] igne examinatum,] i. eloquia domini assimulantur argento per ignem] pbato: quonia sicut tale argentum est splendidum atq; dulcisonum: sic sacra scriptura est lucida, deuotiq; metu suavis & sapida: & eloquia domini sunt argentum [P R O B A T V M] terra,] hoc est,] pbatum ab omni fece terrena, [P V R G A T V M] septuplum,] i. omni modo mundatum. Septenario enim vniuersitas designatur: eloquia ergo domini coparantur argento ita] pbato atq; purgato, quoniam faciunt homines, non terrenam & carnalem, sed caelestem vitam in hoc seculo ducere: & eos qui ipsis obediunt, faciunt septem donis spiritus sancti impleri. Potest aut hic locus aliter & conuenientius explanari, vt sit sensus, Propter miseriam inopum, i. ad succurrendum miseris paganorum, qui omni miseria pleni erant, quia nec fide nec gratia dei habebant: & gemitu pauperum, hoc est, ad consolandum tristitia fidelium aduentum regis Messiae optantium in veteri testamento: nuc exurgam mittendo filium meum in mundum, vt liberet eu, dicit dominus deus pater. Ponam auxilium ac mundi salutem in salutari, i. in filio meo incarnato, p quem omnes electi saluantur: de quo Simeon ait, Quia viderunt oculi mei salutarem tuum, fiducialiter agam in eo, hoc est, efficaciter & infallibiliter operabor per ipsum mundum redemptionem. Eloquia domini, i. Christiana doctrina, eloquia casta, i. sincera atq; verissima: quonia possibilibus est caelum & terram transire, quam

E

F

G

H

A minime verbum euangelicae legis perire. (8) T V domine] creator omnipotens [S E R V A B I S] nos] a malo [E T] custodies nos] in bono [A] generatione hac,] de qua iam dictum est, Disperdat dominus vniuersa labia dolosa, ne communicemus malis operibus eius. [I N] aeternum,] hoc est, in praesenti cotidie nos ab eorum culpa, & in futuro ab eorum poena. Et est istud verbum bonae spei, estq; implicitate quadam oratio, nam sensus est, Tu domine seruabis nos, id est, ex charitate & magna fiducia, quam habeo ad te domine, spero quod seruabis nos: imo hoc oro intendente. (9) I N] circuiu impij ambulantes,] id est, non tendunt per arctam & rectam viam, quae ducit ad vitam, sed in caducis rebus circuncunquaq; vagatur: [S E C V N D V M] altitudinem tuam,] id est, secundum maiestatem seu magnitudinem potentiae tuae [M V L T I P L I C A S T I] filios hominum,] hoc est, posteros primorum partem multitudinem indiuidua speciei humanae, in qua sunt tam innumerabilia supposita, vt ex eorum multitudine clareat, quam alta sit potentia creatoris. Vel, secundum altitudinem tuam, i. secundum quod decet te sublimem ac summum dominum, multiplicasti filios hominum: non solum numero, sed merito: non exterioribus bonis, sed gratia, fide, donis spiritus sancti, atque vniuersis virtutibus, quod tempore non usque praesertim impletum est, ex quo gratia spiritus sancti copiosissime est effusa. Denique psalmus iste moraliter docet nos vitia linguae totaliter execrari: quemadmodum scriptum est, Qui morderatur labia sua prudentissimus est.

Mar. 7.

Prou. 10.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XII.

EXPOSITIO TITVLI.

Habet interea psalmus iste hunc titulum, In finem psalmus Dauid, id est, psalmus iste in Christum nos ducens, ascribitur sancto Dauid loquenti hic in persona fidelium, Christi praesentiam vehementer optantium. Et est psalmus iste carmen ardentissimi amatoris, verba ignea atque omni affectu plenissima cotinens, quemadmodum veris deuoto hunc psalmum cordialiter decantanti constat. Potest autem hic psalmus ad literam exponi de synagoga ac singulis sanctis veteris testamenti, primum Christi aduentum, videlicet incarnationem filii dei toto corde desiderantibus. In horum ergo persona ait propheta,

PRECATIO.

Omnipotens sempiternus deus, illumina oculos cordis nostri lumine spiritus tui, ne unquam in peruersis actibus dormitemus: sed tua gratia optulante in praecipis eius iugiter uigilemus, ut ad praemium supernae uocationis Christo adueniente transeamus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

S Q V E Q V O domine obliuisceris me in finem,] id est, quadiu o fili dei, o verbum patris aeterni, coaeternum deo patri, ita te habes circa me, ac si omnino oblitus esses mei, videlicet tadiu differendo tuum aduentum. [V S Q V E Q V O] auertis faciem tuam a me,] i. quousq; elongas ac subtrahis a me praesentiam tuam, non solum diuinam, per quam semper & vbiq; es: sed etiam corporalem, quam in fine seculorum induisti. Hanc nempe Christi corporalem praesentiam antiqui sancti ardentissime affectabant, quemadmodum in exordio Cantici amoris Salomon in persona synagoga seu antiquorum patrum loquens demonstrat, Osculetur me, inquit, osculo oris sui, id est, vni genitus dei coniungat se meae naturae immediata ac personali vni one. Et Esaias, Vtinam, inquit, dirumperes caelos & descenderes. Abacuc quoq; ait, Vsq; quo domine clamabo, & non audies? vociferabor ad te uim patiens, & non saluabis. (2) Q V A N D I V] ponam consilia,] id est, dubiosas inquisitiones [I N] anima mea,] Nam homo qui aliquid adipisci vehementer desiderat, multa consilia & varias vias cogitat, quibus possit sortiri quod cupit: sic veteres sancti multipliciter cogitabant & inquirebant, quibus obsequijs possent efficacius impetrare misericordiam dei, videlicet missionem Christi in mundum, & quadiu ponam [D O L O R E M] i. tristitiam propter dilationem & moram aduentus Christi [I N] corde meo per diem?] hoc est, incessanter & quolibet die. Prou. 13. Na spes quae differtur affligit animam. (3) V S Q V E Q V O] exaltabitur inimicus meus super me?] hoc est, quadiu praeualebit diabolus, & fomes peccati atque reatus originalis peccati aduersum me. Luc. 11. Nam sine Christi aduentu nemo sanctorum intrare potuit regnum caelorum, sed descenderant omnes in limbum inferni. Potestas quoq; diaboli & fomitibus multo maior ac fortior erat ante Christi incarnationem ac mortem, quam postmodum. Et ideo inimicus tunc quasi exaltabatur super sanctos. Christus vero alligauit forte armatum, i. diabolum, debilitando eius virtutem, & vasa eius diripuit, faciendo sibi de hominibus templum dei, qui ante extiterant habitaculum diaboli. Itaq; ne amplius exaltetur inimicus meus super me, [R E S P I C E] , & exaudi me domine deus meus,] assumendo naturam humanam, & redimendo me de manu omnium qui oderunt me. (4) I L L V M I N A] oculos,] hoc est, fide, gratia, & illuminatione spiritus sancti doce intellectum meum, tam speculatiuum, vt recte cognosca: quam practicum, vt iuste viuam. Vel, illumina intellectum meum, apparendo & conuersando per incarnationem inter homines, atq; docendo euangelicae legis perfectionem. Quia tu es lux vera, quae illuminas oem hominem venientem in hunc mundum. Et hoc o fili dei ideo fac, [N E V N Q] i. vt nunquam [O B D O R M I A M] in morte,] i. ne aliquo tempore cada: in mortale peccatum, in quod cadendo obdormio & spiritaliter morior, quia a charitate & gratia dei deficio. [N E Q V A N D O] ,] hoc est, vt nullo tempore [D I C A T] inimicus meus] qui aduersatur salutem animae meae, [P R A E V A L V I] aduersus eu] inducdo eu ad peccati consensum, vel in damnationem perpetuam. (5) Q V I] tribulat me] tetado atq; conado vt auertat me a te: [E X V L T A B V N T] si moro fuero] i. gaudebit in coram peruersitati consensero, & a te sumo & incomutabili bono p instabilitate

Cant. 1.

Esai. 64.

Abac. 1.

Prou. 13.

Luc. 11.

tem cecidero: [E o d autem in misericordia tua speravi,] id est, spem victoriae sumpsit, non de proprijs viribus, sed per gratia Christi saluari & praeualere confusus, & ab omni peccato purgari, a quo per legem mundari non potui. Vnde in Actibus apostolorum Paulus ad Iudaeos loquens, Per Iesum (inquit) remissio peccatorum annunciat vobis ab omnibus, a quibus non potuistis in lege Mosi iustificari. ¶ (6) EXULTABIT cor meum [spirituali laetitia] in salutari tuo, hoc est, in incarnato filio tuo, o pater aeternae, qui est Saluator & salus omnium hominum. In hac quidem vita exultabo in eo, per fidem ipsum contemplando, & per spem ipsum expectando. In futuro autem seculo exultabo in eo per speciem ipsum videndo, videlicet facie ad faciem, quia videbo eum sicuti est, & cognoscam eum, sicut & cognitus sum. ¶ (7) CANTABO domino qui bona tribuit mihi, hoc est, laudem dicam & gratias agam, semperque gratus ero filio dei Saluatori meo, qui tanta beneficia contulit mihi, [E t psallam nomini domini altissimi,] id est, non solum verbo, sed verbo simul & opere laudabo altissimum deum vnum ac trinum.

EXPOSITIO tropologica eiusdem Psalmi.

Moraliter vero exponendo hunc psalmum, Propheta in persona cuiuslibet hominis sancti, siue ecclesiae aduentum Christi in praesenti per gratiam, atque in futuro per gloriam desiderat, ut ait, Viquequo domine deus omnipotens, cui proprium est, misereri semper & parcere, obliuisceris me seruum & pauperem tuum in finem, id est, tam diu, non dando desideratam vitam & gratia perfectionem in conuersatione praesenti. desidero enim tibi in sanctitate & iustitia deservire. Et oro te quotidie vt des mihi omnes passiones refrenare, ac vitia extirpare, quatenus tibi tranquilla, pura, ac stabili mente ministrem: sed non obtineo gratiam istam a te secundum desiderium meum. Et hoc utique o domine non est ex defectu tuae bonitatis: sed propter indignitatem meam conuersationis, quoniam obicem pono, & me ipsum gratiae tuae incapacem efficio. Sed o domine a te est omne bonum, & ergo in quocumque vides me ex me deficere, in illo digneris mihi ex tua benignitate succurrere. Viquequo ergo obliuisceris in finem, non exaudiendo cordis mei affectum, viquequo auertis faciem tuam a me. i. quod diu suspendis gratiosam pietatis tuae praesentiam atque dulcissimam gratiae tuae consolationem a me desolato & sterili, afflicto & arido, qui non gusto quam dulcis est dominus, neque proficio sicut opto & teneor. Interdum enim deus ad tempus suspendit a bonis hominibus gratiae suae consolationem, non quidem auferendo gratiae habitum, sed operationem & experimentalem deuotionem, atque optatam alacritatem: & hoc plerumque contingit ex dispensatione diuina propter negligentiam nostram. Quandoque autem contingit ex dispensatione diuina, videlicet ne inaniter gloriamur & extollamur, dum gratia nobis ardet, & adest: & vt deum ardentius, frequentius, ac fiducialius inuocare assuescamus. Deinde exponi potest hic versus de hoste amaro, qui cum Paulo cupit dissolui, & esse cum Christo. ait itaque homo talis, Viquequo domine obliuisceris me in finem? non liberando me de corpore mortis huius, & ab incolatu praesentis miserandae exilij: viquequo auertis faciem tuam a me? hoc est, quam diu denegas mihi beatificam tuae essentiae visionem, non transferendo me a fide ad speciem, & de via ad patriam. Quam diu ponam consilia in anima mea, in quirendo & anxie cogitando qualiter tibi perfecte adhaeream, atque proficiedo semper placeam, quomodo etiam ad beatissimam tuae bonitatis fruitionem perueniam: dolore in corde meo per diem? id est, quando affligam me ipsum in animo meo quotidie, propter multitudinem imperfectionum mearum, & propter absentiam gratiae tuae aut gloriae. Viquequo exaltabitur inimicus meus super me? id est, quando ero subiectus tentationibus diaboli, carnis ac saeculi, propter quorum instantiam saepius cado, & seruus peccati efficio. Et si non mortaliter pecco, tamen prohdolor venialiter saepius pecco, quia iustus septies in die cadit, & quantum ad hoc exaltatur & praeualet inimicus meus super me, habeo enim domesticum inimicum: de quo ait Apostolus, Video aliam legem in membris repugnantem legi mentis meae. Haec lex membrorum est fomes peccati & concupiscentia carnis. Vnde Petrus in sua prima Canonica ait, Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinerere a carnalibus desiderijs quae militant aduersus animam. Et Paulus, Qui, inquit, in carne sunt, deo placere non possunt. Vt ergo inimicis istis efficaciter repugnem, respice & exaudi me domine deus meus, respice me per misericordiam, qui omnia respicis per scientiam. Illumina oculos meos, hoc est, doce & dirige intellectum meum atque memoriam quatenus quae tibi placent agnoscam & impleam, ne vnquam obdormiam in mortem, hoc est, ne vnquam in anima moriar, recedendo a te fonte felicitatis ac vitae, ne mortaliter peccem: & si mortaliter peccauero, ne saltim in peccato tali permaneam aut finiar moriendo in eo: ne quando dicat inimicus meus, praeualui aduersus eum, separando eum a deo. Qui tribulant me, scilicet daemones & eius ministri, exultabunt si motus fuero. Hoc atque sequentia iam in praecedentibus satis exposita videntur.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XIII.

EXPOSITIO Tituli.

Titulus psalmi istius est, In finem Psalmus David, id est, psalmus iste in Christum nos dirigens est psalmus sancti David. Exponitur autem hic psalmus ad literam de induratis reprobisque Iudaeis, illis praesertim qui Christo corporaliter in mundo conuersantibus atque miracula facientibus credere contempserunt: ait ergo,

Actu. 13.
1. Cor. 13.
Philip. 1. Rom. 13.
Prou. 24 Rom. 7.
Ibidem. 1. Pet. 2.

A

PRECATIO.

Perpetuam captiuitatem deus pater a populo tuo auerte: et pacem in illo, qui facit utraque unum, nobis (rogamus) concede: in qua Iacob homo noster exultet in carne, donec effectus Israel mereatur te deum videre.

EXPOSITIO iuxta sensum literalem.

Dixit insipiens in corde suo. i. infidelis Iudaeus Christi (qui est sapientia dei aeterna) doctrinam respiciens, cogitauit, & intra se affirmavit, ac sensit, non est deus, hoc est, Iesus iste Nazarenus, cuius mater & fratres apud nos sunt, qui cum peccatoribus manducat, & sabbatum non custodit, non est deus, nec filius dei, deo patri consubstantialis ac coaeternus, sed potius peccator atque blasphemus. Hoc nempe Iudaeos fuisse dicturos de Christo a Ieremia prophetatu agnoscimus, ubi sic legitur, Praeuaticatione praeuaticata est in me domus Israel, & domus Iuda, dicit dominus, negauerunt dominum, & dixerunt non est ipse. ¶ (2) CORRUPTI sunt [putredine vitiorum, & consuetudine criminosa, & mentis integritate perdidit] propter auersionem a summo vno & vero deo Iesu Christo Iudaei increduli, [E t abominabiles facti sunt in studijs suis,] hoc est, contemptibiles facti sunt deo & homini praedicti Iudaei, in operibus, verbis, & cogitationibus suis: quia caelestis magistri doctrinae & fidem spreuerunt, & rebus temporalibus inhaeserunt. Nam superbi auarique erant, & cordibus incircumcis. [NON est qui faciat bonum.] Non dicit simpliciter nullum esse operatore boni, sed non est, inquit, qui faciat bonum ex his ita abominabilibus, & corruptis, quia nullus eorum fecit bonum seu opus meritorium, quoniam iustus ex fide viuit: & ideo addit, [NON est vsq; ad vnũ], i. tam verè nullus est qui faciat bonum ex illis, vt nec vnus reperitur ex eis qui faciat bonum: & ita (vnum) ponitur inclusiuè. Vnde incredulis Iudaeis Christus dixit, Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? De quibus Ieremias, Indurauerunt (ait) facies suas super petra, & noluerunt reuerti, sed reuerunt capere disciplina. ¶ (3) DOMINVS .i. Christus verbi dei ac deus [D E COELO], i. de humanitate assumpta, in qua velut in caelo habitauit diuinitas eius [P R O S P E X I T] super filios hominum, hoc est, attendit & considerauit Iudaeos, ad quos specialiter missus fuit: iuxta illud, Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel, [V T] videat si est intelligens aut requirit deũ, i. an sit aliquis per fidem cognoscens deũ patrem, & quem misit Iesum Christum. ¶ (4) OMNES declinauerunt, hoc est, nullum talem inuenit ex illis corruptis, sed omnes declinauerunt. i. per incredulitate a Christo recesserunt, [S I] MVL inuitiles facti sunt: quia nec seipso possunt saluare, nec digni sunt deum laudare. [NON est qui faciat bonum,] ex illis incredulis, [NON est vsq; ad vnũ], hoc est, omnino nullus est ex eis benefaciens. Si autem quod dictum est de Iudaeis, Non est qui faciat bonum, & omnes declinauerunt, &c. accipiat simpliciter absoluteque dictum de omnibus, tunc intelligendum est per Synedochem, & per comparisonem, quia videlicet maior pars Iudaeorum incredula mansit, imo tam multi infideles permanserunt, vt coparatione eorum caeteri qui crediderunt, quasi nulli videantur. ¶ (5) S E P V L C R V M patens est guttur eorum. i. simile sepulcro patenti: quia quemadmodum ex tali sepulcro foetor atque infectio quaedam mortifera profluunt: sic ex cordibus Iudaeorum per guttur, lingua & ora ipsorum verba blasphemata, foetida, ac animam occidentia processerunt. [I N] G V I S suis dolose agebant. [N]am saepe tentauerunt Christum, vt caperent eum in sermone, & haberent causam contra eum. Principes quoque & scribae eorum seduxerunt alios, auertendo eos a Christo, quia in passione quoque persuaserunt populo, vt peteret sibi dari Barrabam, Iesum vero occiderent. [V E] N E N V M aspudum. i. verba infectiua, & animae interfectiua [S V] LABIJS eorum, hoc est, in ore infidelium Iudaeorum, qui auctore vitæ & mundi saluatore negauerunt, diffamauerunt, & occiderunt. ¶ (6) Q V O R V M os maledictione. i. blasphemia contra Christum, [E T] amaritudine. i. condemnatione Christi ad mortem [P L E] N V M est: dixerunt enim, Reus est mortis. [V E] L O C V S pedes eorum ad effundendum sanguinem. Nam mente & corpore parati fuerunt & prompti, vt occiderent Christum: sicque ex inuidia cordis etiam pedes corporis festinabant currendo ad Christi occisionem. ¶ (7) CONTRITIO. i. spiritualis esse cominutio, charitatis destructio, gratiae extinctio, [E T] infelicitas. hoc est, omnis beatitudinis priuatio, & a summo bono auersio [I N] VIJS eorum. i. in conuersatione, & studijs peruersorum Iudaeorum. Quoniam principem vitam, fontem gratiae, & deum salutis suae persequebantur: idcirco omne spirituale esse gratiae gratificantis in eis contritum seu cominutum atque contractum est, propter quod opera eorum infelicia extiterunt, & ad infernalem miseriam eos duxerunt. [E T] viam pacis. i. Christi doctrinam, per quam peruenerunt ad pacem aeternam, [NON cognouerunt] per approbationem & imitationem, sed ea spreuerunt. Vel, viam pacis. i. penitentiam non cognouerunt, sed indurati in malo sunt, quemadmodum Esaias praedixit, Incrassatum est, inquiens, cor populi huius: [NON est] timor dei ante oculos eorum, quoniam Christum non timuerunt, nec eius cominationibus intenderunt, neque miracula de ipso testimonium perhibentia curauerunt: sed odio excæcati impleuerunt mensuram patrum suorum, quia vt illi occiderunt Prophetas, sic ipsi Christum regem ac dominum prophetarum. ¶ (8) NONNE cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? .i. praedicti maligni [Q V I] deuorant plebem meam. i. Christum & eius discipulos in principio nascetis ecclesiae occiderunt, [S I] C V T escam panis. Nonne, inquam, cognoscent veritatem. i. se errare? q. d. non: quia in praesenti seculo non cognouerunt, sed obstinati manserunt: quemadmodum postea dicitur, Obscurerunt oculi eorum, ne videant. Et Esaias praedixit, Quis caecus, nisi ad quem misit seruos meos? id est, populus Iudaeorum, vel sic, Nonne cognoscent omnes, &c. q. d. imo: quia in die iudicij quoad o videbunt in quem transfixerunt, tunc per experientiam poenitentiam cognoscent. ¶ (9) DOMINVM. i. deum patrem &

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

X

Y

Z

Mat. 13.
Mar. 2.
Luc. 3.
Iohan. 9.
Ierem. 5.

Abac. 2.

Luc. 11.
Iere. 5.

Mat. 15.

Ioh. 17.

Mat. 22.
Mat. 27.
Marc. 15.
Luc. 24.
Ioh. 18.

Mat. 26.

Esa. 6.

Mat. 23.

Psal. 68.
Esa. 42.
Iob. 19.

filium eius vnigenitum [NON INUOCauerunt] .i. mente per charitatem & fidē atq; internū affectum E
 non orauerunt. [I L L I c trepidauerunt timore, vbi non erat timor] .i. vbi merito non debuissent ti-
 mere. Nam plus timebant homines q̄ deū, & magis timebant tēporalia damna q̄ spūalia detrimen-
 ta, & perdere regna cœlestia. vnde dicebant, Quid facimus? quia hic homo (i. Iesus) multa signa fa-
 cit: si dimittimus eū sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent locū nostrū & gentē.
 sed de hoc q̄ Christo homines adhærebant, non debebant dolere, nec propter iustitiā persecutionē
 timere, cuius rationē Propheta assignat, (10) QVONIAM dominus in generatione iusta est]. i.
 deus omnipotens in conuentu fidelium & congregatione Christo adhærentium cōmoratur, estq; in
 eis per charitatē & gratiā. Et ita erat in multitudine eorū, qui ex Iudeis primitus Christū sequeban-
 tur, sicut erant Apostoli alijq; discipuli, & quedā scēmne religiose. Sed o vos Iudei increduli [c o n-
 s I L I V M inopis confudistis] .i. euangelica Christi consilia contēpsistis, nolētes terrena relinquere,
 atque cœlestia toto corde appetere. Ideo nanq; vt Euangelista testatur, cū Christus contra auari-
 tiam disputaret, dixistis astantibus, Infante, quid eū audistis? Christus verō inops vocatur, quia Apo-
 stolus ait, Quoniā cūm dñes esset, propter nos egenus factus est. Et cur hoc, nisi vt eius tēporalis ac
 corporalis inopia fieret nobis spiritualis abundantia, locupletatioq; æterna? De hoc inopē Christo
 Zacharias ait, Iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascen-
 dens super asinā. Ideo autē confudistis consiliū inopis, [QVONIAM dominus spes eius est] .i. quom-
 iam docuit in solo deo esse sperandum, non in incerto diuitiarū, nec in copiā temporalium rerum.
 Deinde sanctus David de finali Iudæorū conuersione vaticinans, (11) QV I S] inquit [D A B I T
 ex Syon] .i. quis procedens ac nascens ē populo synagoga, seu stirpe Iudæorum dabit [S A L V T A-
 R E] .i. redemptionē [I S R A E L] hoc est, Israeliticæ plebi. q. d. quis saluabit eos? Et respondet, [C V M
 auerterit dominus captiuitatem plebis suæ] .i. cūm Christus expulerit ex cordibus Iudæorum mali-
 tiam eos excæcantem, atq; diaboli in eis regnantē, ipsosq; in captiuitate perfidiæ & peccati liga-
 tos tenentem, tunc [E X V L T A B I T Iacob] .i. gaudebit populus ex Iacob exortus vitiorum supplan-
 tator: [E T lætabitur Israel] .i. idē populus deū contēplans. tunc enim gaudebunt, quia cognoscēt
 verum Messiam, & credent in eū, ministrabunt ei corde iucundo & mente gratissima. Hæc autē eorū
 conuersio fiet in fine seculi ad prædicationē Helie. De quo Malachias ait, Ecce ego mittā ad
 filios, & cor filiorū ad patres. Per hoc nanq; quod faciet Iudæos verū Christū recipere, & eum de-
 uotissimē colere, sancti patres defuncti, qui erant à Iudæis propter ipsorū incredulitatem auerſi cō-
 uertentur ad eos, & diligēt ipsos. similiter filij qui tēpore infidelitatis erant à patribus sanctis auerſi,
 per fidem Christi conuertentur ad ipsos. Propter quod in Euangelio ait Saluator, Helias cūm ve-
 nerit restituet omnia. Quod autem ista scriptura, scilicet vltimus versus psalmi istius congruē expo-
 nat de conuersione Iudæorum futura, hinc patet, quod Apostolus ad Romanos istam scripturam
 inducit ad probandum conuersionem Iudæorum futuram.

EXPOSITIO tropologica eiusdem Psalmi.

Dixit insipiens, id est, diuinorū cognitionem non habens, nec Christum (qui est sapientia dei)
 vita & moribus sequens: in corde suo, non est deus, hoc est, non est aliquis qui sit omnīū iu-
 dex ac dominus, & prouidentia de actibus hominū habēs. Quāuis enim pauci vel nulli sint,
 qui putent Deum absolutē non esse, multi tamen fuerunt, qui putabant deū non esse eo mo-
 do, quo fidēs catholica astruit eū esse, videlicet omnīū prouisorum, iudicē, ac remuneratorem. Possit
 hic introduci quedā difficultas. s. quomodo aliquis possit dicere in corde suo, non est deus: quū deū
 esse sit per se notū, vt ait Anselmus: cui consonat Damascenus, qui primo libro ait, Omnibus natu-
 raliter inserta est cognitio deū existendi. Thomas verō & Scotus tenent oppositum. Hanc autē diffi-
 cultatē omitto, quia in libro de natura diuina eam diligenter tractaui, tenuiq; probabiliter cum An-
 selmo, q̄ deum esse sit maximē per se notū, etiam magis q̄ prima principia. Nec obstat, q̄ insipiens
 dixit in corde suo deū non esse, quia nonnulli Philosophi negauerunt prima principia, quæ nihilo-
 minus sunt per se nota. Nunc autē breuiter dico, q̄ omnis qui deum inhonorat, cōtemnit, & in vitis
 perseuerat, dicit in corde suo, non est deus. Quāuis enim nec in corde suo affirmet, nec ore pronū-
 tiet deum non esse, tamen sic viuūt, quasi deū non esse putaret. Propterea enim Apostolus dicit, Di-
 cunt se nosse deū, factis autem negant. Ex quibus Propheta subiungit, Corrupti sunt & abominabi-
 les facti sunt in studijs suis. Corrupti & integrum opponuntur, & non nisi in rebus corporeis pro-
 priē inueniuntur: in spiritualibus autem transumptiue, seu similitudinariē accipiūt. Quemadmo-
 dum ergo integritas mentis est eius ad deum perfecta conuersio: sic mentis corruptio est eius à deo
 auersio. Itaque peccatores corrupti sunt, id est, mente à deo auerſi, & vitijs vulnerati, & abominabi-
 les facti sunt in studijs suis, hoc est, in occupationibus interioribus & exterioribus: quoniā creatore
 relicto ac spreto in rebus caducis, vanis & turpibus occupantur, quærentes ditari, delitari, aut do-
 minari: non est qui faciat bonum ex illis, sed à minimo vsque ad maximum omnes circa illicita stu-
 dent, non est vsque ad vnum, hoc est, nullus est ex eis bene viuens. Vel potest (vsque ad vnum) ex-
 clusiuē exponi, & illud quod dicitur, Non est qui faciat bonum, absolutē intelligi, vt sit sensus, non
 est qui faciat bonū, id est, nullus homo ex proprijs viribus bene viuūt, quia non est volētis neq; cur-
 rentis secundū Apostolū, sed dei miserentis. & in Osee legimus, Perditio tua Israel ex te, in me tan-
 tummodo auxilium tuum. Sic igitur, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, id est, præter
 vnum. Quoniā vnus est qui propria virtute bene agit, ac naturali proprietate sanctus ac iustus est. f.

Iohan. 11
 Luc. 8. 23
 Iohā. 10.
 2. Cor. 8.
 Zach. 9
 Mat. 17.
 Rom. 3.

A Christus. Et ideo ait Apostolus, Conclufit deus omnia sub peccato, vt omnīū miseretur. Dominus
 de cœlo .i. qui habitat in cœlo, secundū modum prædictum, respexit super filios hominū. i. cōsidera-
 uit cogitationes, verba ac opera singulorū, vt videat, si est intelligēs aut requirēs deum, hoc est, si sit
 aliquis intelligens deū, nō vtq; in formi & nudo intellectu, sed intellectu formato, & ad operationes
 sanctas se extendēte: aut requirēs eū per poenitentia, p orationes seruētes, p cōuersationē sollicitam.
 Hoc est quod in Ieremia habetur. Fortissime, magne, potēs, dominus exercituum nomen tibi, ma-
 gnus consilio, & incōprehensibilis cogitatu: cuius oculi aperti sunt super omnes filios Adā, vt red-
 das vniciq; secundū viam suam. Dicitur autē deus de cœlo respicere vt videat, non q̄ sua cognitio
 ex aliqua causa dependeat, sed humano modo loquitur scriptura de deo. Vel quod dicitur (vt vide-
 at) intelligendū est, vt alios videre faciat, quia in die iudicij vnuerſis ostendet quis bene vel male
 operatus est. Secundū hunc intellectū scriptum est, Dixit dominus ad filios Israel (quādo videlicet
 adorauerunt vitulum) Iam nunc deponē ornatū tuū vt sciam quid faciam tibi. i. vt sciri faciam, debi-
 tam poenam pro culpa infligendo. Omnes videlicet illi corrupti declinauerunt à lege dei, & ideo si-
 mul inutiles facti sunt, hoc est, inanes ac perditī: non est ex eis qui faciat bonū, non est vsq; ad vnum.
 cūm enim charitatē, que est animē vita, non habeant, nihil deo viuo ac vero acceptū agere possunt.
 Sepulcrum patens est guttur eorū, quoniam pestifera proferendo per guttur seipſos occidunt, deo
 rant, & quasi sepeliūt, aliosq; vitiosorū verborū fetore cōmaculant. Linguis suis dolose agebant,
 decipiendo alios, imo fallendo seipſos. Nam qui aliū decipit, primō seipſum seducit, quia vniscu-
 iusq; peruersitas primō redundat in seipſum, & prius nocet agentī quā alteri. Venenū aspīdum, id
 est, rancor nequissimus seu sermo dolosus, sub labijs ipsorū, vt cūm poterunt euomant illum, & tan-
 quam apſis inficiant proximū. Quorū maledictione os plenus est, quia maledicentibus remaledicūt,
 & contra, benedicientibus aut nihil nocētibus ediuerso maledicūt: & amaritudine, hoc est, indigna-
 tione & zelo amaro contra deū & proximū: & dolo. i. occultis insidijs. Veloces pedes eorum, hoc
 est, cordis affectus, & etiam corporis pedes, ad effundendū sanguinem propter causas iniustas. Con-
 tritio. i. gratiuit esse destructio, & infelicitas in vijs. i. in operibus eorum: & viam pacis. i. cōuersatio-
 nem amorosā, per quam veniunt ad pacem æternā, non cognouerunt, per imitationem: non est ti-
 mor dei ante oculos eorum. i. deum non timent. Nam si deū timerent, tot mala non facerent: quoniā
 scriptum est, Timor domini expellit peccatū. Et Salomon ait, Qui timet deum, nihil negligit. Non-
 ne cognoscēt omnes qui operantur iniquitatē, imo cognoscēt quā male faciant, quia mox vt de
 corpore exierint, & ante Christi tribunal peruenerint, scient quid meruerunt, & per poenas cogno-
 scēt quod iam scire contēnunt: qui deuorant plebem meā, hoc est, cōtristant, opprimunt, vel occi-
 dunt pauperes spiritu, innocentes ac simplices: sicut esca panis, hoc est, tāquam panem qui est esca.
 Hanc verō sententiā in Osee inuenimus pulchrē expressā. Iudiciū, inquit, domino cum habitato-
 ribus terræ, non est veritas, & non est misericordia, & non est scientia dei in terra: maledictū, & ho-
 micidium, & mendaciū: furtum & adulteriū inuaduerunt, & sanguis sanguinem tetigit: deum non
 inuocauerunt. Versus iste iam prius satis expositus est. Quoniam dominus in generatione iusta est. i.
 inter iustos per gratiam habitat. De quibus æterna sapientia per Salomonem dicit, Delicta meq̄ esse
 cum filijs hominū. Et in Apocalypsi, Ecce tabernaculū dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Cō-
 siliū inopis confudistis. i. increpationem, admonitionē, & informationem humiliū, piorum, ac reli-
 giosorum virorū d' impij contēpsistis: quemadmodū scriptū est, Impius cūm in profundum peccato-
 rum venerit, contēnit. Et ideo illud spreuitis, quoniā dominus spes eius est, hoc est, quoniā prædi-
 cat in solo deo spem esse ponendā, & omnia carnalia oblectamēta, temporales honores, ac seculares
 vanitates esse spernendas. Quis dabit ex Syon. i. quis cōtemplatiuorū ac sanctorū virorū, ex Syon,
 hoc est, ex cōgregatione speculantium deum procedens tanq̄ vnus illorū, pertinensq; ad sortem seu
 numerum ipsorū, dabit salutare. i. verā felicitatē Israel, hoc est, collectioni fidelium, deū nunc per fi-
 dem videntium. Et respondet, Cūm auerterit dominus captiuitatē plebis suæ. i. cūm Christus libera-
 uerit Christianos ab omni seruitute peccati, ac iugo diaboli: quod nō erit vnuerſaliter, nisi in die iu-
 dicij, tunc exultabit Iacob. i. fidelis, mala supplantās, & vitijs efficaciter iam resistens: & lætabitur
 Israel, idem est, Exultare Iacob, & lætari Israel, quia idem est Iacob & Israel: sed fidelis quisq; in præ-
 senti vita dicitur Iacob, quādiū luctatur cum vitijs: in futuro autem veraciter dicitur Israel, quan-
 do videbit deū facie ad faciem. Iacob equidem interpretatur supplantator Israel verō interpretatur
 vir videns deum. Fidelis ergo qui peccata supplantat est Iacob, & idem est Israel, inquantū est deum
 contēplans. In die autē iudicij Iacob & Israel, hoc est, quislibet verē fidelis, lætabitur mente, & exul-
 tabit corpore, quando audiet iudicem dicentem, Venite benedicti patris mei, percipite regnū, quod
 vobis paratū est ab origine mundi. tunc enim absterget deus omnem lachrymam ab oculis sancto-
 rum. Et tunc mortale hoc induet immortalitatē, implebiturq; quod ab Esa. ex persona dei prædictū
 est, Ecce serui mei laudabūt præ exultatione cordis: & vos d' impij præ dolore cordis clamabitis, qm̄
 obliuioni traditē sunt angustia priores. Vnde Malachias de futura gloria beatorū sic dicit, Egredie-
 mini & salietis quasi vituli de armēto, & calcabitis impios in die quo facio, dicit dominus. Sed attē
 de tibi d' frater, q̄ psalmū hunc cātas, audis, vel legis, ne ea que in ipso de reprobis scripta sunt, tibi
 cōueniāt. Examina & diligēter scrutare conscientia tuā, & si horū vitiorū quippiam in te repereris,
 poenitentia age, & de cetero caue. Nō viuas quasi non sit deus, sed reuerenter ac cū timore corā do-
 mino ambula, in choro quasi deo præsentē teq; aspiciēte, in oſibus decēter, deuotē, ac tremebūdē te
 habe, cordialiter semper aduertēs quod dictū est, Dominus de cœlo prospexit super filios hominū,
 vt videat si est intelligens aut requirēs deū. Deniq; Male dictus hō qui facit opus dei negligenter.

Iere. 31.
 Exod. 33.
 Eccl. 31.
 Eccl. 8.
 Osee. 4.
 Prou. 8.
 Apoc. 21.
 Prou. 18.
 Matt. 25.
 Apoc. 21.
 1. Co. 13.
 Esa. 65.
 Mala. vlt.
 Iere. 48.

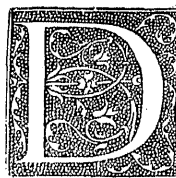
EXPOSITIO TITULI.

Titulus Psalmi est, Psalmus Dauid. i. psalmus iste est sancti Dauid hic loquentis. Volens namque Propheta nos moraliter informare, quemadmodum verè pertinere possimus ad numerum electorum in presenti per gratiam, & in futuro per gloriam, deum interrogat,

PRECATIO.

Visita nos quesumus domine abs te peregrinantes in corpore, & in tuo sancto seruitio confortare dignare: ut iustitie operatione assidue intenti, sine macula inhabitatores aeterni mereamur esse tabernaculi.

EXPOSITIO Psalmi iuxta sensum tropologicum.

DOMINE quis habitabit in tabernaculo tuo? i. quis verè perseverat in militanti ecclesia. i. re & nomine tanquam viuum Christi membrum à capite Christo motum, ac vitam. i. operationem ac gratiam recipies, sicut membra corporalia à proprio capite? multi enim habitant in ecclesia solo nomine, ut mali Christiani atque haretici. De quibus ait Iohannes in sua Canonica, In nobis erant, sed non erant ex nobis. Nam si ex nobis fuissent, permansissent utique nobiscum: [A V T quis] domine [R E Q U I E S C E T] in monte sancto tuo? i. post presens exiliū laboriosum, aeterna requie perfruetur in caelo empyreo, in quo post vitam hanc suauiter requiescent, qui nunc pro dei amore pijs laboribus fatigantur. Insuper Propheta quasi eruditus à domino, qui pulsantibus aperit, ad hanc quaestionem respondet. Videtur autem hæc quaestio bipartita, quia primò inquit, quis habitet in ecclesia militante. Secundo, quis moraturus sit seu quieturus in ecclesia triumphante. Sed quaestio ista est quasi vna aut simplex. Nam quicumque, nunc verè & perseveranter pertinet ad militantiē ecclesiam, in futuro veraciter pertinebit ad triumphantem ecclesiam. Idcirco ad utranque quaestionē datur vna responsio, quæ est, [Q U I] ingreditur sine macula, id est, qui declinat à malo, qui nemini nocet, qui sine mortali crimine conuertatur. Cur potius dixit Propheta, Qui ingreditur, quam qui egreditur? cum tamē utrunque dici possit Saluatore contestate, qui ait, Per me si quis intrauerit, saluabitur, & ingreditur & egredietur. Accipit ergo Propheta hoc loco ingressum pro operatione, quæ sine errore ducit ad finem, qui deus est. Multi autem errant à via, & hi non ingrediunt sine macula, sed seducuntur in via, ambulantes vias difficiles, & viā domini ignorantes. Quoniam verò non sufficit declinare à malo, propterea addit, [E T] operatur iustitiam, hoc est, actum iustitiæ, prout iustitia dicitur virtus cōmunis, & virtualiter est omnis virtus. Vel etiā, prout iustitia est virtus specialis. [Q U I] loquitur veritatē in corde suo, hoc est, in seipso syncerè & verus est, & vera intra se cogitans, ut non sit simulator atque hypocrita, [Q U I] non egit dolus in lingua sua, hoc est, verbis fraudulentis atque mendacibus alios non decepit. [N E] c fecit proximo suo malum, hoc est, nulli Christiano exterius nocuit, sed proximū diligit tanquam seipsum, [E T] oprobrium non accepit aduersus proximos suos, hoc est, verba detrahentiū, maledicentium, & iniudorum non aduertit, nec libenter audiuit, sed reprobaui ac repulsi detrahaorem: quemadmodum in Prouerbijs Salomon monet, Labia detrahentium procul sint à te. Et iterum scriptum est, Quasi à facie colubri fuge à detractore. Eiusdem enim impietatis est detrahere & detrahenti applaudere, quia utrunque ex suo genere est mortale peccatū magis quam furtum. Et si non esset, qui audiret, nec esset qui detraheret. [A D] nihilum deductus est in cōspectu eius malignus, hoc est, peccator in quantum peccator nullius est reputationis in anima iusti: nec est honore dignus ut peccator, cum honor sit exhibitio reuerentiæ in signum virtutis. Potest tamen malignus honorari, in quantum est superior, seu ad dei imaginē factus: quemadmodum Petrus præcipit seruis, ut obediāt dominis suis: non solū modestis, sed etiā discolis. Et secundū hunc intellectum Aristoteles dicit, quod magnanimus est cōtemptiuus aliorum. Non quod simpliciter alios spernat, sed vitiosos paruipendit, & neminē honorandū existimat, nisi quem virtus nobilem facit. Quauis autē iustus peccatores contemnere debeat in communi, nō tamē iudicare debet de alijs in singulari, nisi in manifestis & certis peccatis: nec sic debet contemnere, ut naturā contēnat, sed vitium. Pro natura verò offerat charitatiuā precē. [T I M E N T] es autē dominum, i. virtuosos [G L O R I F I C A T]. i. reputat & honorat. [Q U I] iurat proximo suo & non decipit, i. qui iurat ubi, quando, & in quibus, & propter quid iurandum est, & iuramentum adimplet atque verificat. Vel, qui iurat. i. firmiter aliquid asserit & proponit, & non decipit: [Q U I] pecuniam suam] materiale[m] [N O N] dedit ad vsuram, quemadmodum vsurarij faciūt: [E T] munera super innocentē non accepit, i. dona nulla accepit, quatenus opprimat inferiorem in iudicio, aut in alia qualibet causa. Ex hoc igitur versu constat, quod vsura non erat Iudæis cōcessa, vel præcepta ut licita: sed solum permissa, quatenus erat maioris mali prohibitiua, sicut libellus repudiij. Vnde Aristoteles naturali ratione instructus affirmat, quod vsura est maximè cōtra naturam. Veruntamen in Evangelio dominus ait seruo nequam, Oportebat te pecuniam meam dare nummularijs, & ego veniens recepissem illam cum vsura: sed ibi pecunia sumitur pro cōmisso talento. i. pro gratia data, & specialiter pro cognitiōe sacræ scripturæ: quam qui acceperit, alios instruere debet. Et ita vsura est fructus sciētiæ date, vel gratiæ aut beneficij. Ab eo namque, qui plus accepit, plus exigit. Hic ergo Propheta descripsit virū iustū, attribuendo ei decē actus virtutū. Et subdit, [Q U I] facit hæc non mouebitur in aeternum. Porro in presenti adhærebit domino, & stabilis erit in deo per gratiam: in futuro autē seculo confirmabitur in eo per beatitudinem sempiternam. De tali nempe viro seu homine

1. Iohā. 2.

Luc. 11.

Iohā. 10.
Sap. 5.

Prou. 4.
Eccl. 21.

1. Pet. 2.

Deut. 13.
24.

Mat. 19.

Mar. 10.

Ethic. 4.

Mat. 25.

Luc. 19.

A dominus in Euangelio dicit, Similabo eum viro sapienti, qui edificauit domum suam supra petram, Matt. 7. Non sunt autem hæc intelligenda, quasi necesse sit hominē iustum nūquam vitia incidisse, semperque his virtuosis actibus fuisse intentum: sed quia nō permanet in peccatis mortalibus, imò redit ad se & studet in his operibus sanctis exercitari, in quibus si vitā finierit aeternaliter saluus erit. Ex horum itaque virtuosorum operum, & bonarū proprietatū contemplatione attēde tibi o frater, an vere sis membrum Christi, & inhabitator ecclesiæ, atque in statu salutis. Vide an sine mortali vitas peccato, an quæ tibi præcepta sunt, impleas: an talis sis foris in verbo & opere, qualis intus in corde: an nulli facias quod tibi fieri non vis: an diuites, potentes, in carne florentes, & in naturalibus eminentes & seculares magis reputes & honores, quam pauperes, debiles, corpore castigatos, gratuitis adornatos, claustrales, ac religiosos. Attende quos amplius diligis, cum quibus libentius conuersaris ac loqueris, & quorum vitam ac mores studiosius imitaris.

EXPOSITIO allegorica eiusdem psalmi.

Postremo psalmus iste specialiter exponi posset de Christo. Videns enim propheta in spiritu multos esse vltimos, qui se Christum assererent, & maxime propter discretionem veri Christi, scilicet Iesu Nazareni ab Antichristo, interrogat, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, i. quis omnium horum, quorum vnusquisque dicit se esse Christum, morabitur & permanebit in militanti ecclesia, tanquam princeps & caput atque saluator fidelium: aut quis requiescit in monte sancto tuo, i. quis omnium horum ascendet super omnes caelos, vsque ad dexteram tuam, vt regnet tecum sine fine. Qui ingreditur sine macula, i. nec Antichristus, nec pseudopropheta, nec aliquis seipsum exaltans & Christū se simulans: sed Iesus est qui est agnus sine macula, qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Quomodo autē sequentes actus virtutū Christo vere ac summe conueniant facile est intueri. Christus enim impleuit omnē iustitiā: & ideo quoniā ista fecit, non mouebitur in aeternum. Nam regni eius non erit finis, quemadmodum Zacharias prædixit, Ecce vir oriens nomen eius Lucae 1. (translatio autem Chaldaica habet, Mefsias nomen eius) & edificabit templum domino (scilicet militanti ecclesiam) & ipse portabit gloriam, & sedebit & dominabitur in solio suo.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XV.

EXPLANATIO TITULI.

A Scribitur autem huic psalmo hic titulus, Titulus inscriptio ipsi Dauid. Hic uero titulus non de Iohan. 19 veteri testamento creditur sumptus, sed ex Euangelio, ubi narratur, quod crucifixo Iesu Christo, Pilatus posuit causam ipsius scriptam. i. titulum istum in vertice crucis, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hoc enim esse futurum Efdras spiritu dei reuelate cognouit. Et est sensus tituli, Triumphantis ac regnum, quæ per tituli prædicti inscriptionē signantur, attribuitur ipsi Dauid, id est, Christo. nam titulus quem affixit cruci Pilatus, est titulus triumphalis, significans quod Christus per mortem mundum fidei suæ subijceret, dæmonemque foras eijceret. Christus ergo, secundum quod homo, & aliquo modo viator, ait ad patrem.

PRECATIO.

Sperantes in te clementissime deus, tua protectione conserva. notas nobis fac vias vitæ, quas te duce usque in finem constanter incedentes aeterna lætitia adimpleri, & uultu tuo delectemur satiari.

EXPOSITIO iuxta sensum literalem.

CONSERVA ME, i. fiat uoluntas tua in me, eripe me à periculis, & clarifica me Iohan. 17 claritate quam habui, antequam mundus fieret [D O M I N E] pater aeternè. Christus uero, quia comprehensor erat & cōfirmatus in bono, non orauit conseruari à culpa: nisi intelligatur hoc dicere pro corpore suo mystico, quod est ecclesia, ut sit sensus, Conserua me domine, id est, custodi credentes in me, & omnes prædestinatos auerte à malo, eosque conserua in bono. Et decet o pater vt audias me, [Q U O N I A M] speraui in te, hoc est, omne bonum tibi ascribo, & effectum precū mearū à te expecto, [D I X I] ego Christus in quantum homo [D O M I N O] deo vni ac trino [D E V S] meus es tu, singularissimo modo propter summā reuerentiam atque dilectionem mei ad te, sicut frequenter exposuit: & ideo deus meus es tu, [Q U O N I A M] bonorum meorū non eges, quia licet humanitas mea vnita sit verbo, quatenus mundus per eam saluetur, tamen hoc factū non est propter tuam indigentiam, sed propter hominū uilitatem. Nil enim tibi o domine perfectionis accrescit ex honore & gloria tibi à creaturis tuis impētis. Deinde Christus mutans personas, & quasi ecclesie loquens de beneficijs dei patris. [S A N C T I S] (inquit) qui sunt in terra eius, id est, sanctis apostolis, alijsque præelectis hominibus, qui ad literam erant in terra promissionis, quæ specialiter dicitur terra dei, vel qui in terra sunt eius, id est, quorum conuersatio est in caelo, quod est in terra uiuentium vita beata, his inquam sanctis [M I R I F I C A V I T], id est, mirabiliter & copiosissime adimpleuit deus pater [O M N E S] voluntates meas in eis, id est, omnia desideria, omnesque preces meas, uidelicet Christi filij sui. saepe enim accipitur uoluntas pro actu sine effectu uoluntatis: Christus uero vt homo multa desiderauit à patre pro membris suis, puta fidelibus: vt est Lucae 22. illud, Ego rogauit pro te Petre, vt non deficiat fides tua. & rursus, Ego rogabo patrem, & alium para- 10. r. 4. 16 cletum dabit uobis. Et uolo pater, ut ubi ego sum, illic sit & minister meus. In omnibus uero his & similibus, exauditus est Christus à patre pro sua reuerentia. Mirificusque pater spiritum sanctum, qui dedit apostolis omnia quæ Christus orauit pro eis: propterea Christus precē suam, qua dixit pro mem-

bris suis, Conferua me domine, exaudita declaras, ait, sancti qui sunt in terra eius, hoc est, qui sunt in regione viuorū, siue per rem, siue per spem, mirificauit oēs voluntates meas in eis. ¶ (3) M V L T I P L I C A T A B sunt infirmitates eorum, hoc est, peccata & defectuositates eorū, qui per fidem & gratiam sancti effecti sunt, multa erant antequam conuerterentur ad Christum. ¶ P O S T E A accelerauerunt, hoc est, postquam cognouerant per inspirationē diuinā, & sanctā prädicationem, prädicias suas infirmitates, tunc festinauerunt conuerti ad dominum, & ad baptismatis gratiā, in quo vnuerſa peccata donātur. Et istud de gentibus cōuerſis, praesertim verum ac planū est, qui antequam conuerterentur, sedebant in tenebris & vmbra mortis, idolis seruendo, super quo peccato omnis ingemiscit natura. ¶ (4) N O N congregabo] ego Christus per me & per apostolos [C O N V E N T I C V L A eorum de sanguinibus,] id est, conuentus seu collectiones eorum qui sunt de sanguinibus, i. viros sanguinum & iniquos non congregabo intra ecclesiam electorū; nō q̄ omnino nō congregabo eos cum vnerim salū facere quod perierat, sed non cōgregabo eos secundū illorū malitiā, & quatenus sunt iniqui, videlicet vt maneant quales fuerunt; sed cōuertā impios & erunt boni, qui fuerant mali; erunt diuini & sancti, qui erant carnales & diabolici. Propter quod subditur, [N E C memor ero nominū eorum per labia mea,] hoc est, non vocabo eos tali nomine quo antea vocabātur pagani, ceci, increduli, illiterati, abiecti, post cōuersionem suā a me nominabuntur Christiani, illuminati, fideles, doctores gentium, & principes populorū. Hoc est quod per Ezechielem dominus ait, Quacunq̄ hora peccator genuerit pro peccatis suis, omniū iniquitatū suarū nō recordabor amplius. Et hęc est mutatio dexteræ excellē, de qua per Olīce dominus ait, Vocabo nō plebē meā, plebē meā. Et Esaias, Ecce, inquit, gentem quam nesciebas, vocabis, Et iterum, Seruos suos vocabit dominus nomine suo. ¶ (5) D O M I N V S pars hęc reditatis meę, & calicis mei, id est, deus est portio credentium in me, qui cœlestia proponit terrenis, & creatorē precligūt creatoris; & ipse dominus est pars calicis mei. i. deus est finis & merces passionis meę, quoniam ideo passus sum, quatenus homines vltimo finis dei beatissime vniantur, & eius visionem pro mercede sui laboris ac meę passionis recipiant. Vel sic, Dominus pars hęc reditatis meę, i. deus est illud bonū, quod ego Christus vt homo prę omnibus bonis creatis elegi, dilexi, tenui, & possedi, quasi hereditariā partem, quanuis ipse me prior elegit atq; dilexit. Hoc modo deus per Moſen de Leuitis dixit, Non dabis eis possessionem & hereditatē inter filios Israel, quia ego possessio & hęc reditas eorum. Per Leuitas verō figurantur clerici noui testamenti. Et ideo cum primo tonsurantur, dicunt versiculum istū, tāquam qui specialiter deputantur ad cultum diuinorū, & quorum hęc reditas deus efficitur. Dicitur enim deus hęc reditas nostra, quoniā colimus eū venerando, & possidemus cum amando siue fruendo. Nosq; appellamur hęc reditas dei, quoniam & ipse colit & alit nos perfectendo, & possidet nos in nobis regnando, & ideo Christus subiūgit, [T V E S] d̄ deus pater [Q V I restitues hęc reditatem meā mihi]. i. qui per gratiam tuam trahes ad me omnes quos prędestinasti in me, omnesq̄ electos, qui sunt hęc reditas mea reduces ad me, per meritum passionis & mortis meę; qui antequam redimerentur a me, erant in ea priuitate diaboli, atque sub reatu originalis peccati; propter quod nullus eorū regnum æternæ beatitudinis ingredi potuit. Hos ergo restitues mihi, quemadmodum in Eua ngelio dixit, Nemo venit ad me nisi pater meus traxerit eum. Et rursus, Omne quod dat mihi pater ad me veniet. Ideo nanq; Apostolus ait, Elegit nos in ipso (scilicet pater in filio) ante mundi constitutionem. Et rursus, Gratificauit nos in dilectō filio suo, quod nō est intelligendum quasi aliquid sit causa prędestinationis, prout in deo est, sed quia effectum prędestinationis statuit deus nobis impendere per meritum filij sui. Hanc vtiq̄ hęc reditatem restituit deus Christo, quando impletū est quod in Actis apostolorū Lucas testatur, Crediderunt (inquiens) quotquot pręordinati erant ad vitā æternā; imō quotidie restituit eam sibi, vel quando peccatores reuertuntur ad gratiam, vel quando iusti ingrediuntur ad gloriā. ¶ (6) F V N S ceciderunt mihi in pręclaris]. i. diuisiones, quibus deus quosdam misericorditer vocauit, & aliquos iuste reliquit, contigerunt mihi in pręclaris & preeiosis, deoq; charis hominibus. Cum enim sint multi vocati & pauci electi, fors mea cecidit super electos, ita quod ipsi sunt portio mea, in qua æternaliter tanquā in hęc reditate regnabo, nunc quidem per gratiam, in futuro verō per gloriā. Ipsenim sunt benedicti patris mei, quibus paratum est regnum cœlestē a mundi constitutione. Loquitur autem de finibus metaphoricę. Fun es nanque dicuntur mensurę seu termini, quibus hęc reditas terrena diuiditur. [T E R R I M hęc reditas mea,] hoc est, multitudo prędestinatorum ab æterno, de qua in Luca scriptum est, Nolite timere pusillus grex, quia cōplacuit patri vobis dare regnū. hęc (inquam) hęc reditas [P R A E C L A R A]. i. multum dilecta, nobilis, ac pretiosa [B S T mihi] Christo, quia animam meā pono pro ea; tamq; pręclara est mihi vt sit sponsa mea, quam redemi sanguine proprio. Insuper Christus vt homo gratus agens deo pro omni sapientia animę suę collata a primo incarnationis suę instanti, in quo etiā vnita est dei verbo, & facta cōtemplatrix diuinitatis per speciem ait. ¶ (7) B E N E D I C A M dominum qui tribuit mihi intellectum]. i. intellectualem noticiam omnium prędictorū, & non obstante, q̄ hoc facturus sum, tamen [I N S V P E R]. i. vltra hoc [I N C R E P E R V N T me,] hoc est, reprehenderunt, blasphemauerūt & persecuti sunt me [R E N S mei]. i. Iudæi, & etiam tribus Iudæ; de quorum carne & sanguine incarnatus & natus sum. [V S Q V E ad noctem] hoc est, vsq̄ ad terminum vitę meę, seu mortis occasum; sed frustra conati sunt me subuertere, quoniam ego Christus. ¶ (8) P R O V I D E B A M dominū in conspectu meo semper]. i. in prosperis & aduersis in omni causa, loco, & tempore proposui deum coram oculis cordis mei, & semper actualiter eum aspexi, [Q V O N I A M a dextris est mihi,] hoc est, immediate cōiunctus est mihi, & semper de proximo mihi assistit. Nam verbo vnita est mea humanitas vnione personali: toti verō trinitati, quæ est vnus verus simplex deus, vnita est

A beatifica fruitione: iccirco autē a dextris est mihi dominus [N E cōmouear]. i. ne aliquo modo a medio virtutis, a recta ratione, a dei voluntate recedā: ne prosperis cleuer, aut aduersis deiciar: sed regia via semper incedam. ¶ (9) P R O P T E R hoc letatū est cor meū, hoc est, intellectus atque effectus animę meę de tātis beneficijs gratias deo agēs spiritualiter in deo gauisā sunt. Vnde in euāg. dicitur, Exultauit Iesus spiritu sancto, & ait, Cōfitebor tibi pater, domine cœli & terrę. [E T exultauit lingua mea,] hoc est, ex magna exuberantia interioris iucunditatis etiā lingua corporis mei mota est ad iucundum dei laudem, & beneficiorū suorū delectabilem cōmemorationē. [I N S V P E R & caro mea]. i. corpus meum in triduo mortis ab anima, non tamē a verbī diuinitate separatum [R E Q V I E S C E T in spe,] hoc est, in sepulcro iacebit in spe tali, q̄ tertia die resurget, sed spes illa fuit subiectiue in anima Christi: & ideo subdit, ¶ (10) Q V O N I A M non derelinques animā meam in inferno [tanquā dicat, iccirco caro requiescet in spe resurrectionis prędictę tam proximę: quoniam non derelinques. i. non diu permanere permittes animā meā in inferno. i. in limbo patrū. Nam anima Christi ibi nō fuit, nisi vsq; ad horā resurrectionis tertio die facta: statim quippe quādo Christus in cruce spiritum tradidit, anima Christi ad limbum patrū descendit, animasq; sanctorū ibidem beatifica dei visione glorificauit, quia tunc pro reatu originalis peccati, pro quo solo dilationē diuinę visionis patiebatur, satisfactū fuit: sed nō mansit ibi nisi vsq; ad tertiu diem. [N E C dabis sanctum tuum videre corruptionē,] i. non desines corpus sanctissimū filij tui, qui est sanctus sanctorū, corrumpi, incinerari, putrefieri, sed cito suscitabis illud a tumulo. ¶ (11) N O T A S mihi fecisti vias vitę]. i. dedisti mihi scientiā salutarē, per quam actus virtutū, quę sunt vię vitę impleui, & alios docui. Vel, notas mihi fecisti vias vitę, hoc est, experimetaliter notificasti, & sensibiliter ostēdisti mihi resurrectionē tertio die peractā, & ascensionem quadragesima die cōpletā. Per resurrectionem nanque & ascensionē ad immortalē vitā pertingitur. [A D I M P L E B I S me lætitia cū vultu tuo,] id est, cū per ascensionem vsq; ad cōsedendum tecū in dextera tua peruenero, tunc dabis mihi plenam beatitudinē, vt nō solum in anima felix sim (quę nunquā in essentiali prēmio profecit) nec solum in corpore gloriosus sim, in quo glorificatus surrexi: sed etiā super omnes cœlos, super oēs creaturas, super omnes angelicos spiritus exalter, vt omnia impleā, & in nomine meo omne genu flectatur: sicq; in accidētali prēmio [C V M vultu tuo,] hoc est, in pręsentia maiestatis tuę, quę in cœlo pręcipue esse cōsuetur, perfecte implear. [D E L E C T A T I O N E S]. i. varię & ineffabiles iucunditates [I N dextera tua,] hoc est, in fauorabili tua pręsentia: tanquam dicat, hi quibus prospere ades, quibus per gloriā præsens es, quibus per charitatis fauorē assistis, habent delectationes multiplices, tam essentialis quā accidentalis pręmij: quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēderunt, quę pręparasti deus diligentibus te, vsq̄ in finem. Vel sic, delectationes, supple sunt mihi Christo, in dextera tua. i. q̄ per hoc collocatus sum ad dexteram tuam. Porro q̄ psalmus iste ad litteram de Christo intelligi debeat, hinc constat q̄ gloriosissimus Apostolici agminis princeps beatus Petrus in Actis scripturam psalmi istius inducit ab eo loco quo dictum est (Prouidebam dominum in conspectu meo semper) ad probandum quod Christus resurrexit a mortuis.

¶ X P O S I T I O tropologica seu moralis eiusdem psalmi.
Pre persona ad gloriam dei, ita vt dicat, [C O N S E R V A me domine] ne in vitijs iaceam, ne gratiam perdam, sed in omni euctu in te stabilis perseuerem: quoniam speraui in te, non in perfectione aut viribus meis: dixi domno, omniū per generalem causalitatē & prouidentia: deus meus es tu. i. propter specialem benignitatē mihi a te collatā, & cultū, quo te summe ac vnice cōlo, tu es specialiter deus meus, in quo omne & totū bonū meū constituo, extra quem nihil requiro, & cuius voluntati me totū offero atq; subiicio: quoniā honorū meorū non eges. in te enim est omniū bonorum omniumq; pulchrorū ac desiderabilū perfecta & immensa perfectio: & ideo merito in te spero, & te solum in deū mihi cōstituo, quia sufficis tibi in te, & per te, & solus saluare potes me, qui in nullo indiges me. Deniq; homo in dei amore successus vehementer desiderat, quatenus honor & gloria dei augeatur in omnibus: ideo addit, Sāctis qui sunt in terra eius. i. electis, qui vel in ecclesia militan te adhuc peregrinātur a domino, vel in ecclesia triūphante iam perfruuntur vultu diuino. mirificauit omnes voluntates meas in eis. i. miro modo impleuit in eis quicquid desiderauit pro ipsis, quoniā viatoribus sanctis contulit multa copiosaq; munera gratiarū: sanctis verō cōprehensoribus pręstitit tantū vt amplius desiderare non possint de prēmio essentiali. Multiplicate sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Hic versus ex pręcedenti expositione satis patet. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus. i. nō colligā eos ad numerū beatorum, neq; apponam eos ad patres priores, quatenus sunt cōuentus maligni, & de sanguinibus vitiosi, videlicet secundū q̄ multiplicatae sunt infirmitates eorū: nec sic memor ero nominū eorū per labia mea, vt reputē eos secundum q̄ tales sunt, pertinere ad sortē sanctorū: sed secundum q̄ postea accelerauerūt. i. secundum q̄ feruēt ad dominū cōuerſi sunt, æstimabo eos ad cōsortium beatorū spectare: quēadmodum per Zachariam dictum est, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos dicit dominus. Dominus est pars hęc reditatis meę, non q̄ aliquid plus velim possidere q̄ deū: ideoq; ipse sit non totū bonum meum, sed pars boni ac hęc reditatis meę: sed dominus est pars hęc reditatis meę. i. ipse est mea hęc reditas, quam ex omnibus, & prę omnibus rebus dilexi: quēadmodum postea dicitur, Deus cordis mei & pars mea deus in æternū. & calicis mei. i. dominus est illud bonū, propter quod omnes aduersitates, persecutiones, & poenitentiales labores libetē sustineo, propter quod tota die mortificor, atq; per ignē & aquam incedo: tu es qui restitues hęc reditatem meam mihi. Antē dixit dominū esse hęc reditatem: nunc autē di-

Lucę 10:

Epphe. 4 Philip. 2:

Esa. 54. 1. Cor. 2:

Act. 2:

2. Cor. 5:

Zach. 1:

Psal. 72:

Roma. 8. Psal. 65:

D. DIONYSII CARTHUSIANI.

cit dominū esse restitutum sibi hereditatem suā. Quid ergo est, tu es qui restitues hereditatē meam... Nam peccādo deū amittimus, nec possumus eū reapiſci de cō-

Psal. 14.7 Roma. 7 Iacobi 4 Sapient. 3 Psal. 64 Philip. 3 3. Reg. 17 4. Reg. 3. 1. Cor. 10

COMMENTARVS IN PSAL. XVI.

Præterea titulus istius psalmi est, Oratio Dauid. Et quantum hic psalmus ad literam possit expo-

EXPOSITIO PSALMI XVI. Exaudi domine iustitiam. XXV.

Mirifica deus misericordias tuas, ut sub umbra alarum tuarum nos protegas, ut pupillā oculi custodias: quo per-

XAVDI domine iustitiā meā. i. fac illud propter quod iuste vixi, & nunquā a vera iustitia recessi, sed vsque ad mortē obedientē beatitudinē acquirēdā, nec propter

A B C D

Philip. 2. Esai. 2. 9. Iob. 23. Esai. 53. Mat. 12. Iohan. 3. Matt. 6. Mar. 2. Mat. 26.

Mar. 14. me, quemadmodum in Euangelio legitur, Quod eiecerit eum extra synagogam, & duxerunt eum ad supercilium montis, ut precipitarent eum. [O C V L O S suos statuerunt declinare in terram, id est, intellectum suum auerterunt à veritate diuina, & passionem suam fecerunt respicientes deorsum, non sursum, neque volentes credere signis quibus pater testimonium perhibuit filio suo. (13) S V S C E P E R V N T sicut leo paratus ad prædam, & sicut carulus leonis habitans in abditis.] quando videlicet cohors & tribunus, & ministri Iudæorum accesserunt, & iniecerunt manus in Iesum, & ligauerunt atque duxerunt ad Capharnam. Quod Ieremias prophetauit de Christo, Dedi, inquit, dilectam animam meam in manu inimicorum meorum, facta est mihi hæreditas mea, id est, populus Iudæorum quasi leo in sylua dedit contra me vocem suam, ideo odiui eam. (14) E X V R G E domine] ad succurrendum, [P R A E V E N I eum] ita ut prius mihi in adiutorium venias, & illos cæcitate cordis percutias, quam ipsi mihi nocere præualeant. Vnde in Euangelio legitur, quod apparuit Christo angelus de cælo confortans eum, passione iam imminente. [E T supplanta eum,] id est, deijce populum istum Iudæorum me persequentem, ita ut perdant regnum & sacerdotium. [E R I P E animam meam ab impio] populo isto, non derelinquendo eam diu cum generatione hac pessima: sed tertia die eam corpori impassibili reuincendo. [F R A M E A M tuam,] id est, potestatem seu gladium quem contulisti eis contra me, eripe a inimicis manus tuas, id est, a persecutoribus & crucifixoribus meis, ne mihi de cætero nocere possint. Christus enim Pilato dixit, Non haberes contra me potestatem ullam, nisi tibi datum esset desuper. Et ad Iudæos, Hæc est, inquit, hora vestra & potestas tenebrarum. Hanc Christus orat Iudæis auferri, ne diutius ipsum persequi possint quam à deo præfixum erat. Propter quod passione instanti te Apostolis ait, Etenim quæ de me scripta sunt finem habent. Vel sic, frameam tuam, id est, animam meam, quæ dicitur framea, id est, potestas tua & gladius tuus, quia per eam principem huius mundi viciisti, & mortem occidisti, ruinam angelorum reparasti, vniuersum seculum reparasti, & tuo imperio subdidisti: hanc frameam eripe de inimicis manus tuas, id est, de potestate Iudæorum, reaficiendo eam corpori immortalis. Consequenter orat Christus pro generali Iudæorum deiectione quam desiderat, in quantum se diuine voluntati ac æquitati conformat. (15) D O M I N E à paucis de terra diuide eos in vita eorum, tanquam dicat, o domine pater diuide eos de terra, id est, expelle eos de terra sancta, & per diuersa loca disperge eos: & per gladium, famem, ac captiuitatē destrue eos, ac diuide à paucis, id est, ab electis fidelibus, qui comparatione reproborum pauci sunt: & hos paucos non diuidas, sed in vnitatem ecclesie congrega eos per fidem, spem, & charitatem: illos verò diuide modo prædicto in vita eorum, quemadmodum per Vespasianum ac Titum impletum est. [D E absconditis tuis,] id est, de precipuis & maximis bonis tuis corporalibus & terrenis. [E T adimpletus est venter eorum,] id est, saturati & diuites facti sunt. Nam terram omnium terrarum præcipuam melle & lacte manantem dedisti eis: ipsi verò tibi ingrati fuerunt, & me vnicum filium tuum occiderunt. Vel sic, de absconditis tuis, id est, de peccatis & concupiscentiis prauis, quæ ignorantur à te per approbationem, saturatus est venter eorum, id est, carnalis ipsorum affectus, cui satisfecerunt, quia auari, luxuriosi, & ambiciosi fuerunt. (16) S A T V R A T I sunt filijs,] quia fecunditatem carnalis propaginis eis dedisti, multiplicado eos ut stellas cæli. [E T diuiserunt reliquias suas,] id est, ea quæ ipsi superfluerunt [P A R V L I S suis,] id est, successoribus. Commemorat namque Christus beneficia dei ipsi collata, ut peccatū ipsorum amplius aggraueretur. Vel sic, saturati sunt filijs, id est, malis operibus. Opera quippe vocantur filij operantis, quoniam omne agens quale est, tale operatur. Et ita operatio secundum rationem similitudinis ab agente procedit, filiatio autem in similitudine consistit. Et dimiserunt Iudæi increduli reliquias, scilicet infidelitatis, maledictionis, ac vitiorum paruulis suis, id est, posteris. Peruenit enim ita dei super eos vsque in finem secundum Apostolum. Et impletum est in ipsis quod coram Pilato de Christo clamabant, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Illi ergo ita peribunt à te. (17) E G O autem in iustitia apparebo conspectui tuo, id est, semper iuste & sanctè ambulabo coram te, & consummato humanæ redemptionis mysterio, post ascensionem apparebo tecum in gloria, sedens à dextris tuis, & interpellans pro electis. [S A T I A B O R] omni iucunditate accidentalis præmij, [C V M apparuerit gloria tua,] id est, cum manifestata fuerit omnibus sanctis in cælo & in terra gloria tua, quam mihi dedisti, & quam ego mea passione mundo promerui. Tunc enim satiabor salute generis humani, propter cuius desiderium in cruce clamaui, Sitio. Tunc quoque satiabor, videns honorem tuum recuperatum per me, murorumque cælestis Ierusalem reedificatos per me.

EXPOSITIO eiusdem Psalmi iuxta sensum tropologicum.
Secundum sensum autem morale hoc quod dicitur, Exaudi domine iustitiam meam, potest esse oratio cuiuslibet hominis perfecti, qui non solum de misericordia dei, sed de proprijs meritis confidit: quauis hæc sua merita sciat esse dei dona à diuina misericordia sibi concessa: ut sit sensus, Exaudi domine non solum orationem vocalem, sed iustitiam meam, ita ut omne opus bonum & meritum quod facio tibi sit placitum, præstesque mihi quod cupio propter vitam meam iustitiam. Nam opus bonum ac meritum coram deo est oratio, nec cessat orare qui non cessat laudabiliter viuere. Beatus vero est qui cum secura & humili conscientia allegare potest coram domino vitam suam perfectionem ac propria merita. Talis planè extitit Ezechias, de quo Esaias ait, Fleuit Ezechias fletu magno, & dixit, Obsecro domine memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Denique quam efficax sit oratio illa, constat ex eo, quod non solum orationem Ezechie deus impleuit, adijciendo vitam suam prioribus, quæ naturaliter finem non habent, quindecim annos: sed insuper ad eius instantiam reuersus est sol decem lineis per gradus quos descenderat in horologio Ahas. Potest etiam hoc quod dicitur, Exaudi domine iustitiam meam, esse oratio hominis

4. Re. 2.
 Efaie 30.
 Efaie 38.

A imperfecti, propriam imperfectionem humiliter cognoscens, tanquam dicat, Exaudi, id est, acceptam habe domine iustitiam meam, non despicendo eam propter imperfectiones annexas. scio namque verum esse quod in Esaiâ habetur, Quasi pannus menstruatus vniuersa iustitia nostra: sed suppleat domine pietas tua id in quo defecit fragilitas mea, & exaudi iustitiam meam, quæ non est digna absolute appellari iustitia, sed potius iniustitia: intende deprecationem meam, quia peto mihi mala omnia indulgeri. Auribus percipe orationem meam, quia postulo virtutes & gratiam mihi semper donari: orationem, inquam, non in labijs dolosis factam, id est, non mente vaga & intemorata, atque in peccandi proposito existente effusam. De vultu tuo iudicium meum predeat, id est, omne quod iudico de meipso vel alijs procedat de vultu tuo, id est, dirigatur secundum veritatem tuam diuinam, ut nil temerarie aut fallaciter iudicem, nec aliquem ex suspitione condemnem, nec contra euangelicam sapientiam de aliquo iudicare presumam. Vel sic, de vultu tuo, id est, de pio aspectu tuo iudicium meum, quo à te iudicandus sum predeat, ne iuste condemnem, sed misericorditer saluem: oculi tui videant, id est, benignè respiciant, ac respiciendo perscrutentur, id est, conuersationis meæ iustitiam. Probasti cor meum per prospera & aduersa tentando & experiendo an tibi in omnibus fidelis permaneam: & visitasti nocte, id est, per flagella venisti ad me, adhibendo castigationes paternas, quemadmodum in Apocalypsi testatus es, Ego quos amo arguo & castigo: igne me examinasti, id est, per impetuosa & durissimas tribulationes scrutatus es me, probando an vsque ad mortem constans persistam: & non est inuenta in me iniquitas. Hoc dicit ecclesia seu homo iustus, vel quia mortaliter non peccauit (quod de multis sanctis creditur) vel quia de peccatis penituit: vel quia si peccauit, tamen per probationem, visitationem, & examinationem premissas, de peccatis suis purgatus est, sicut in Iob habetur, Beatus homo qui corripitur à domino. Ut non loquatur os meum opera hominum, id est, non propter inanem gloriam dico ista, prout est moris vanis hominibus, qui opera hominum, non dei laudem loquuntur: propter verba laborum tuorum, id est, propter sermones sacre scripturæ adimplendos. Ego custodiui vias duras, hoc est, custodiui cor meum, quo nihil laboriosius est, & feci actus virtutum, qui sunt viæ duræ: quia secundum Philosophum, Ars & virtus sunt circa difficilia. & hoc quantum ad incipientes maxime verum est, quibus pœnale est veteri vitæ renunciare, ab omni illicita concupiscentia abstinere, & per angustiam portam intrare: quantum verò ad ad proficientes aliquid verum esse videtur: sed quantum ad perfectos verum est quod ait Saluator, Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Et in Ecclesiastico, Nihil, inquit, dulcius quam respicere in mandatis eius. Nulla siquidem forma operatur tam promptè atque suauiter sicut amor. Idcirco quanto in diuino amore proficimus, tanto omnia dura sunt nobis faciliora ac dulciora, quoniam fortis est, ut mors, dilectio. Ecclesia ergo perfectorum, quæ non solum custodiuit dei mandata, sed etiam adimpleuit Christi consilia, verissime dicit domino, Propter verba laborum tuorum, quibus o Christe dixisti de his, qui implent consilia, quia centuplum accipient, & vitam æternam possidebunt. Ego custodiui vias duras, id est, præcepta atque consilia, quæ saltem in principio mihi dura fuerunt: & naturæ dura essent, nisi gratia tua adesset. Sed quoniam nemo est in hac vita tam perfectus, aut mundus, ut non sit magis magisque perficiendus, præsertim cum dicat Apostolo, Ego non arbitror me apprehendisse, sed quæ priora sunt oblitus, in anteriora extendo meipsum. Idcirco adiugit, Perfice gressus meos, hoc est, omnes affectiones & opera mea, quibus tendo ad finem in semetipso, id est, mandatorum atque consiliorum tuorum obseruationibus, ut non moueantur, hoc est, ut non recedant à lege tua vestigia mea, id est, opera quibus ad te incedo. Ego clamaui voce, quoniam exaudisti me deus, id est, quia orationem meam mentalem, qua petiui à te, ut inspirares mihi salubrem, tibi que placentem orationem: exaudisti, dando mihi interiùs quod orarem ore tenus. Nam illam orationem exaudis, quam tuius inspiras. Vel sic, Ego clamaui, nunc te orado, quoniam exaudisti me deus ante seu alias dum orarem, si que ex illa exauditione audaciam sumpsisti nunc te orandi. Inclina aurem tuam mihi, id est, benigno favore mihi approxima, & exaudi verba mea, quæ sunt interni affectus indicia. Mirifica misericordias tuas, id est, quanto vides me miserabiliores, indigniores, & indigentiores, tanto amplius subueni mihi in omnibus, in quibus opere tuæ pietatis indigeo, quatenus misericordia tua mirificetur, hoc est, mirabilis esse noscatur in me, quæ tanto amplius mirificatur in me, quanto ego peior & vilior sum. Itaque domine mirifica misericordias tuas, id est, multas pietatis tuæ gratias ostende in me, ut sim cum sancto Apostolo vas electum, vas misericordiæ in honorem: non vas iræ, in contumeliam. A resistentibus dextera tuæ, hoc est, à tentationibus demonum, à vanitate secularium hominum, & ab omni vitio superbiorum resistentium quantum in se est, dextera tuæ, id est, iustitiæ tuæ & voluntati tuæ rectifima. Vel dextera tuæ, id est, legi Christi ac gratiæ per quam peruenitur ad dexteram tuam in cælis, custodi me ne illis consentiam, ne tibi per inobedientiam resistere velim: & non qualitercunque, sed diligenter in omni causa, loco, & tempore custodi me ut pupillam oculi, quæ diligenter custoditur. Sub umbra alarum tuarum protege me, loquitur transumptiuè de deo, sicut ex huius versiculi præcedenti expositione satis clarescit. Sub umbra, inquit, alarum tuarum, id est, sub latitudine bonitatis & multitudine misericordiæ tuæ, protege me à facie impiorum, hoc est, ab inuasionem mundi, carnis, & diaboli, qui me affligerunt, tentando, persequendo, deordinando. Nam animus inordinatus sibi ipsi afflictio est. Inimici mei, qui me moliantur à deo abstrahere: animam meam, quæ in medio laqueorum posita est, circumdederunt. Nā demones eam circumdant vitia suggerendo, carnales concupiscentiæ stimulo, mundus ad illicita attrahendo. A dipeum suum concluderunt, id est, carnalia blādimenta inter se absconderunt, ut sub specie boni ad mala me pertrahat delectabilia proponendo, os eorum locutus est superbia, quia conati sunt me facere deo rebellē, & ea ausi sunt mihi proponere atque laudare quæ diuina lege prohibentur.

Efaie 64.
 Apoc. 3.
 2. Ethic.
 Mat. 7.
 Mat. 11.
 Eccl. 23.
 Cant. 8.
 Matt. 19.
 Philip. 3.
 Act. 9.

ta sunt. Pro iocientes me nunc, inimici mei isti praedicti a contemplatione diuina ad curiositates inanes, a stabilitate in deo ad euagationem cordis in mundo, a dei amore ad creaturarum inordinatum affectum, circumdederunt me malis consilijs ac varijs dolis: oculos suos statuerunt declinare in terram, quia considerationes suas a caelestibus ac diuinis bonis auerterunt, & temporalia atq; caduca ania ad aspexerunt, aliosque & me ad talia inclinare laborauerunt. Susceperunt me, quando peccaui, & seruitute ac vinculis vitiorum ligaueyunt me, ne statim redirem ad te creatorem ac iudicem meum. Susceperunt, inquam, me sicut leo paratus ad praedam, quia statim sub suo dominio redegerunt me, & spiritaliter deuorauerunt ac interfecerunt me: & sicut catulus leonis habitans in abditis, hoc est, in locis occultis. Vnde Petrus, Aduersarius, inquit, vester diabolus, taquam leo rugiens circuit quaerens quem deuoret. Exurge domine ad adiuuandum me, praueeni eum. i. ante quam aduersarius meae salutis noceat animae meae, tu adesto, gratiam tribue, victoriam praesta, & supplata eum, vt tua ope ei, scilicet diabolo, mundo, & omni peccato praualeam. eripe animam meam ab impio. i. ad omni inimico praedicto frameam tuam. i. potestatem persequendi, nocendi, fallendi, inimicis a te collata. Nam omnis potestas a deo est, etiam illa qua impij abutuntur. hac frameam eripe ab inimicis manus tuae. i. a daemone, mundo, & carne, qui aduersari nituntur potentiae tuae, ne mihi praualeat publice, neq; fallat occulte. Daemones quoque potestate sibi concessa vt non possunt pro libitu suo, sed quantum permittuntur a deo, qui eos per angelos sanctos coarctet, ne quantum volunt & possunt hominibus noceat. Orat ergo fidelis pro coertione potestatis diaboli, du ait, Frameam tuam, &c. Domine a paucis de terra. i. ab electis qui sunt de terra formati, quantum ad corpus: diuide eos. i. inimicos praedictos separando eos a iustis: in vita ipsorum. i. nunc per iudicium discretionis, & postea per iudicium retributionis. Vel sic, Domine a paucis diuide eos de terra. i. separa eos de militati ecclesia, quae modo peregrinatur in terra: separa, inquit, inimicos & reprobos a paucis. i. electis, in vita ipsorum. i. inimicorum. i. nunc. Nunc enim separat deus malos a bonis voto ac merito: postea autem separabit eos loco & praemio, quando ibunt hi quidem in vitam aeternam, hi autem in ignem aeternum. De absconditis tuis. i. de peccatis tibi per approbationem ignotis, adimpletus est venter eorum. i. immundus appetitus eorum, in quo velut in stomacho ventris congregatur spurcitia vitiorum, faecores concupiscentiarum, ac superfuitates vniuersorum malorum: propter quod etiam tibi odibiles sunt, & foetidi, vani, atq; miserissimi reputantur a te. Saturati sunt filijs, quia multos & innumerabiles filios genuerunt per imitationem peccati. Quot enim filios habet daemone ille nequissimus, qui est pater super omnes filios superbiae? Denique stultorum qui aeterna sapientiae. s. Christo non acquiescunt, infinitus est numerus: & hi omnes sunt filij scilicet diaboli, carnis, & mundi, propter quod saturati dicuntur filijs. Vel, sicut expositum est, saturati sunt filijs. i. malis operibus, quae gignuntur ex vitiosis habitibus intus latentibus, de quibus praedixi t, de absconditis tuis adimpletus est venter eorum, & dimiserunt reliquias suas paruulis suis, id est, quos diaboli & homines seculares per seipsos decipere nequeunt, hos relinquunt posteris suis decipiendos: vel dimiserunt reliquias suas. i. malas suarum peruersitatum memorias, & mala exempla, & caetera quae ex vitijs consequuntur, paruulis suis, id est, filijs paterna peccata sectantibus. Ego autem qui per gratiam tua o domine ad istorum sortem non pertineo, sed tibi feruenter ministro, in iustitia quam feci, apparebo conspectui tuo, cum fuero tribunali tuo praesentatus: opera nanq; singulorum sequuntur illos. Et vt ait Apostolus, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. labor, id est, omni bono replebor, & tanta felicitate ditabor, vt nil amplius cupere possim: cum apparuerit gloria tua, id est, cum manifestaueris te ipsum mihi sicuti es, vt videam te per speciem, qui te iam cerno per fidem. Nil enim satiare potest rationalem appetitum, nisi bonum infinitum: nec aliquid implere potest intellectum, nisi veritas aeterna. Tunc ergo satiabitur desiderium iusti, cum diuinae veritatis clara visionem, atque diuinae immensa bonitatis beatificam fruitionem adeptus fuerit. Nihilominus animae beatorum in patria expectant & optant gloriam corporis & resurrectionem futuram, quomodo ergo nunc fatiantur? Satiantur vtique nunc, quantum ad praemium essentiale, quod est visio dei. quia tam clarè deum vident, tamque suauiter eo fruuntur vt desiderant. Post diem autem iudicij satiabuntur etiam, quantum ad praemium accidentale, quod tamen tam modicum est comparatione praemij essentialis, vt quasi pro nihilo reputari possit. Et ideo nunc quoque dici potest, quod omnes beati in patria satiati sunt omni bono. Nam teste Philosopho, Quod modicum est, pro nihilo reputatur. O quanta est virtus huius psalmi. O quanta ac feruida orationes continentur in ipso, quarum ardor dulciter sapit ei qui psalmum hunc pura mente decantat. Specialiter vero tres illi versus, videlicet, Mirifica misericordias tuas, cum duobus sequentibus, igne spiritus sancti, & omni sancto affectu plenissimi sunt, quorum primus maxime competit incipientibus, secundus proficientibus, tertius autem perfectis. Quoties ergo o frater miseris tuis opprimeris, quoties tentationibus fatigaris, quoties vitiorum stimulis agitaris, clama ad dominum, Mirifica misericordias tuas in me, qui saluos facis sperantes in te. Studemus igitur semper & praesertim tempore orationis animam nostram taliter ab inutilibus phantasmatibus denudare, vt possimus hunc psalmum intentè ac saporosè decantare, orationumque ipsius effectum copiosè sortiri.

1. Pet. 5.
Rom. 13.
Mat. 25.
Iob. 14.
Eccl. 1.
2. Cor. 5.
1. Ioh. 3.
2. Phy.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XVII.

EXPOSITIO Tituli.

Psalmi huius iste est titulus, In fine puero David domini, qui locutus est domino verba cantici huius in die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum suorum, & de manu Saul. In libris

A Regum & Paralipomenon scriptum est, quemadmodum David post diuersas victorias sibi diuinitus concessas, atque post mortem Saul caeteris dominis psalmum istum pro gratiarum actione beneficiorum dei. Vnde qui psalmum hunc ad literam de David exponere velle, expositione tituli parum indigeret, quia sic titulus planus esset. Sed quia hic psalmus de Christo toto, i. de ipso Christo & corpore mystico, quod est ecclesia, quae comprehendit omnes electos ab Adā vsque ad finem mundi potius exponendus est, ideo titulus declarandus est. Est igitur sensus tituli, Verba cantici huius dirigentis nos in finem, videlicet Christum, conueniunt David puero domini. i. Christo filio dei, quae verba Christus locutus est domino. i. ad gloriam patris pro se ac suis fidelibus, in die qua eripuit eum dominus de manu inimicorum suorum, hoc est, in die resurrectionis, quando surrexit a mortuis, liber a potestate Iudaeorum, & quando ecclesiam liberauit a captiuitate diaboli, & de manu Saul, de potestate mortis. Nam Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Pro hac itaque spiritali liberatione Christus deo gratias agens dicit,

Agnosce a nobis domine peccatorum nostrorum obscura, & illumina corda nostra consubstantialis uerbi tui lucerna: eius nos quae sumus uirtute praerange, & uiam nobis in eo immaculatam ostende.

B **D**ILIGAM te domine, & conuenit principium huius psalmi Christo homini, atq; ecclesiae, imo cuilibet verè fideli: ait ergo, Diligam te domine. i. semp amabo te, tum propter immensam tuam bonitatem, propter quam sine mensura amabilis es, tum propter beneficia tua mihi collata, tum propter promissa tua mihi parata. Amor quippe est primus & maximus donus, & in ipso omnia dona gratuita dantur. Idcirco non possumus deo pro beneficijs suis, imo nec alicui benefactori aliquid maius aut dignius rependere, nisi amorem. Christus autem vt deus diligit patrem amore simpliciter infinito, sed vt homo diligit deum maiori dilectione quam omnes simul electi. Vnusquisq; verò nostrum tanto ardentius tenetur deum diligere, quanto plura beneficia ab ipso receperit. Potest quoque uerbum istud per modum orationis intelligi, vt sit sensus, Diligam te domine. i. da vt amem te domine. **P**OTESTOR MEA. i. causa rotius fortitudinis meae, sine quo nihil possum. **D**OMINVS (est) firmamentum meum. i. stabilitamentum meum, & causa stabilitatis meae. Nam Christus in omni passione constans & solidus mansit, nec in aliquo actus rationis vel operationis uirtuti impediabatur aut turbabatur in ipso, quod valde supernaturale fuit: [E]T REFUGIUM MEUM. Nam Christus passione instate ad patrem confugit, dicens, Mi pater si fieri potest, transeat a me calix iste: [E]T LIBERATOR MEVS. de tentatore diabolo, & de persecutione Iudaeorum, qui me frequenter occidere conabatur, quando non dum uenit hora mea. Vel, liberator meus, quia resuscitauit me ad impassibilem vitam. **D**eus meus (est) adiutor meus. in quantum homo sum. Christus enim miracula fecit, non humana aut naturalia, sed diuina uirtute, [E]T SPERO IN EO. i. expectabo omne bonum ab eo quod nondum habeo. Quomodo autem Christo conuenit sperare in deo, frequenter dictum est. **P**ROTECTOR MEVS. i. deus est defensor humanitatis meae, defendens eam ab omni malo culpe, [E]T CORNU. i. excelsa & eminens caula. **S**ALVTIS MEAE. i. felicitatis tam corporis quam animae meae, beatificando me in anima, statim quando creauit eam: & in corpore, quando a mortuis suscitauit me. [E]T SUSCEPTOR MEVS. i. deus dei filius ad suam personale substantiam assumpsit humanitatem meam. **L**audas inuocabo dominum. Frequenter in Euag. legitur Christus patrem cum laude & gratiarum actione inuocasse, vt apud Ioh. Gratias, inquit, ago tibi pater, quonia audisti me. [E]T AB INIMICIS MEIS. puta Iudaeis. **S**ALVS ero, per resurrectionem a mortuis. Nam & Christus oratio meruit, vt tam cito resurgeret, quauis ex alijs causis debebatur ei resurrectio festinata, praesertim propter unionem suam humanitatis cum uerbo. **C**IRCVNDEDERUNT ME DOLORES MORTIS. i. poenam atq; tristitiam mortis: quia in Euagelio dicitur, Coepit Iesus pauere, taedere, & cotristari. In cruce autem circumdederunt eum dolores morte inferentes, quando vndiq; poenis repletus dixit, Consummatum est, & inclinato capite tradidit spiritum. **T**ORRENTES INIQUITATIS. i. abundanter multae iniquitates. **P**ersecutiones iniustae mihi a Iudaeis illatae tempore passionis. **C**ONTVRBAUERUNT ME. i. inferiore animae parte ac corporale naturam a naturali sua dispositione immutauerunt, propter acerbiter poenam inflatam: non tamen turbauerunt vel deordinauerunt actum rationis in Christo. Est autem quaedam conturbatio bona & sponte assumpta, de qua Ioh. ait, Quod Iesus conturbauit seipsum, & infremuit spiritum, & fleuit. **D**OLORS inferni. i. dolores ueniētes ex consideratione donationis hominum in inferno. **C**IRCVNDEDERUNT ME. Nam dum Christus pendens in cruce dixit, Sitio, significauit se hominum liberationem sitire: & eadem hora ueritatis cordis torquatur dolore, quoniam considerauit passionem suam tam multis non debere posse, sed eos in infernum, propter ingratitude suam debere descendere. Ideo ait, Dolores inferni circumdederunt me. i. animam meam inuaserunt. **P**RAECCIPUERUNT ME LAQUEI MORTIS. i. deceptiones ad mortem ducetes: non quod Christo aliquid ex improuiso contigit, aut aliquis eum decipere conuenerit: sed quia infideles Iudaei putabant eum nescire consilia, quibus trahebatur, quomodo eum dolo tenerent & occiderent, ac nescientem, ne fugeret, anticiparet. Est. n. mos scripturarum aliquid enarrare, put est in opinione multorum. **I**N TRIBULATIONE MEA. i. passione instate. **I**N VOCATI DOMINI. quia vt scriptum est, Procidit Iesus in faciem suam, plixius orauit, & factus est sudor eius sicut guttae sanguinis decurrētis in terram. [E]T AD DEUM MEUM CLAMAUI. quonia teste Apost. Christus cum clamore valido & lachrymis exorauit. **E**T EXAUDIUIT (dominus) de templo sancto suo. hoc est, de summo caelo, vel de corde meo, in quo sicut electissimo templo habitauit non solum

Mat. 26.
Iohan. 2.
Ioh. 11.
Ioh. 19.
Luc. 22.
Ioh. 19.
Ioh. 11.
Ioh. 19.
Luc. 22.
Hebr. 5.

per gratiam, sed etiam per suppositalem vniohem, intelligendo per cor ipsam animam. [V O C E M E] meam, id est, orationem quam fudit [E T] clamor meus, id est, feruens cordis mei affectus. [I N] conspectu eius, id est, coram eo. [I N] T R O I V I T I] in aures eius, hoc est, placuit auribus misericordie sue, vt exaudiret eum. [C O M M O T A] est & contremuit terra. Hoc ad literam in Christo in cruce sit spenso impletum est, quia tunc terra mota est. Similiter in die resurrectionis angelo ad sepulcrum Christi descendente terramotus factus est magnus. [F V N D A M E N T A] montium conturbata sunt & commota sunt, quoniam tempore passionis terra sancta quae fertur esse montosa tam valde mota est, vt etiam petrae scinderentur, prout Euangelista testatur. [Q U O N I A] miratus est eis, scilicet dominus, id est, dominus iram suam qua hominibus filium suum dilectum occidentibus irascebat, ostendit in elementis turbando atq; mouendo manumata: vt vel sic rationales creaturas errore suum aduertent, dum inanimata suspensa in cruce sic condolere conspicerent. Vel sic & melius, commota est, per admirationem: & contremuit per timorem, terra, id est, habitantes in terra, videlicet Iudaei, & Gentiles, praesertim in terra sancta, quando videbat Christo moriente solem supernaturaliter eclipsari, terram moueri, & Iesum alta voce clamantem expirare. Vnde in Euangelio scriptum est, Centurio autem & qui cum ipso erant videntes quae fiebant, & quia sic clamans expirasset, timuerunt valde: & glorificauit deum Centurio, & ait, Vere filius dei erat iste. Hic homo iustus erat. Et omnis multitudo eorum qui aderant ad spectaculum istud, & videntes quae fiebant, percipientes peccata sua reuertebantur. Fundamenta montium, id est, capitanei superborum, videlicet principes sacerdotum, Pilatus & Herodes, conturbata sunt, & commota sunt, quia visis praedictis mirabilibus utiq; ad tempus perterriti erant, maxime principes sacerdotum, quando videbant velum templi scissum; & custodes sepulcri referre quae facta erant ad monumentum per angelum. Potissimum, quoque quando mortui illi qui simul cum Christo surrexerunt, eis vt creditur, apparuerunt. Ideo autem turbati & commoti sunt, quonia iratus est eis, scilicet dominus. Ira dei est vindicta diuina iustitiae. Haec vero vindicta quantum ad impenitentes hic incipit, & in futuro aeternaliter puerat. Praedicta autem fiebat ad deo in vitionem peccati eorum qui Christum interfecerunt, quantum ad eos qui non penituerunt, quia ex hoc quod his visis non sunt conuersi grauius sunt danati. Idcirco quonia iratus est eis dominus derelinquendo eos iustissime ob id conturbati sunt, & commoti sunt, non ad penitentiam & fidem, sed ad admirationem & obstinationem. Vel, fundamenta montium, id est, magistri philosophorum conturbata sunt & commota sunt, hoc est, admirati & obstupefacti sunt Christo patiente propter mirabilissimam solis eclipsim, dicentes vel deus natura patitur, aut astra mentiuntur, aut machina mundi peribit. De qua re in epistola ad Polycarpum scribit Dionysius. Consequenter describitur poena persecuentium Christum, videlicet obstinatorum Iudaeorum, qui propter ista & alia mirabilia per Apostolos & Stephanum alioque primitiue ecclesiae sanctos facta non sunt conuersi, dum subditur, [I O] A S C E N D I T F U M U S, hoc est, vapor incendij quo Titus combussit Ierusalem ac reliquas vrbes vicinas, [I N] ira eius, id est, in vitione qua deus pater vindicauit iniuriam a Iudaeis Christo illatam, [E T] ignis praedictae combustionis [A] facie eius, hoc est, a conspectu diuinae iustitiae omnia iustissime iudicatis, [E X] A R S I T] cuncta velociter deuorando: [C A R B O N E S], id est, peruersi Iudaei tenebris infidelitatis obscuri & vitij nigri [S V C C E N S I] sunt ab eo, scilicet deo in combustione eorum. Vel carbones, id est, materia combustibilis successi sunt ab eo, quia deo ordinata & instigata principes Romani succenderunt habitacula Iudaeorum. [I N] C E L I N A V I T] caelos ipse Christus, id est, habitantem in caelo, videlicet semetipsum, descendens a regalibus sedibus in vteru dulcissimae virginis: exinanit nante seipsum formam serui accipiens. [E T] descendit in inferiores partes terrae, secundum Apostolum. [E T] caligo, hoc est, omnis obscuritas tenebrarum ac vitiorum [S V B] pedibus eius, id est, longe ab eo, quonia ipse est lux vera, & tenebrae non sunt in eo. Vnde secundum Iohannem. Vel, caligo, id est, diabolus corda hominum obscurans, sub pedibus eius, quia Christus diabolum conculcauit, & penitus vicit. Vnde Iohannes in prima sua Canonica, In hoc, inquit, apparuit filius dei, vt destrueret opera diaboli. [E T] ascendit, id est, Christus [S V P E R] Cherubin, hoc est, supra ordinem illum angelicum in die ascensionis, [E T] volauit vsque ad dexteram patris. Vel super Cherubin, id est, supra omnem plenitudinem creatae scientiae, quonia Christus trascendit omnem capacitatem intellectu creatorum. [V O] L A V I T] super pennas ventorum, hoc est, super omnem speculationem rationabilium animarum. Contemplatio nempe est penna animae: & anima ventus vocatur iuxta Esaiam, Flatus ego feci, hoc est, animas. Anima hancq; instar venti, velociter mobilis est. [E T] posuit tenebras, hoc est, incomprehensibilem propriae lucis plenitudinem [L A T] I V L V M] suum, hoc est, occultam habitationem suam. Na deus propter immensitatem suae perfectionis ac lucis latet nos. Vnde secundum Apostolum lucem habitat inaccessibilem, & secundum sacratissimum principem theologorum Dion. in epistola ad Caium monachum, Inuisibilis plenitudo diuini luminis appellat diuina caligo seu tenebrae dei. Haec ergo caliginem seu tenebras istas ponit deus latibulum suum, quia propter eos incomprehensibilis est. Propterea Dion. Diuinae, ait, tenebrae cooperuntur omni lumini, & absconduntur omni visioni, propter incircumscribibilem & superplenissimam propriam splendoris claritatem. Vel posuit tenebras, id est, formas sacramentales latibulum suum, quia sub illis in sacramento altaris Christi ineffabiliter occultatur. Vel tenebras, hoc est, carnem mortalem quam assumpsit, quonia diuinitas mirabiliter in ea latuit: [I N] circuitu eius, hoc est, in his quae vndiq; ad eum accedunt. In omnibus sanctis in caelo & in terra [T A B E R N A C U L V M] eius, quia in illis habitat deus qui ad eum accedit, & in sanctis terrenis est tabernaculum eius quod vocat ecclesia militans: in sanctis vero caelestibus est tabernaculum eius, quod dicit triumpans ecclesia, [T E N E B R O S A] aqua, hoc est, obscura scientia est [I N] nubibus aeris, hoc est, in sanctis prophetis atq; apostolis: de quibus Esaias dicit,

A Qui sunt isti qui vt nubes volant? Omnis enim cognitio viatorum obscura est, prout testatur Apostolus. 1. Cor. 13. Cognosimus iniquis nunc per speculum in aenigmate. Et nunc cognosco ex parte. Dicuntur autem Apostoli atque prophetae nubes aeris, quia praeter ceteris hominibus diuinae lucis illustrationes prius copiosiusque receperunt, & per contemplationem altius volauerunt. Dicitur autem nubes aeris ad differentiam angelorum qui nuncupantur nubes caeli secundum Dion. ultimo caelestis hierarchiae capitulo. Non autem tam alte volauerunt, quando in terris peregrini & hospites erant, sicut angeli sancti, qui recipiunt illuminationes diuinas receptione prima, clara ac immediata: homines vero recipiunt eas receptione secunda, symbolica ac mediata, quia per angelos deferuntur ad eos secundum Theologum. Potest autem verbum istud Psalmiste specialiter referri ad apostolos ante Christi passionem, quando propter suam ruditatem a Christo meruerunt audire, Adhuc & vos sine intellectu estis: & etiam ante Christi ascensionem, quoniam Iohannes de seipso dicit, pro tempore illo quod nondum sciebat scripturas, scilicet quod oportet Christum a morte resurgere, cum tamen Christus ante passionem suam hoc frequenter & clare praedixerit. ex quo ostenditur quod Apostoli mirabiliter simplices erant vsque ad missionem spiritus sancti, in quo utique fides Christiana immobiliter confortabatur, videlicet quod per homines paucos tam rudes ac simplices idololatria extirpata est, & fides tam supernaturaliter totum mundum diffusa. Hoc enim esse non potuit, nisi quod post Christi passionem supernaturaliter illuminati ac docti fuerunt, quemadmodum Christus ante passionem eis promisit. [I] [P] [R] [A] [B] [F] [U] [L] [G] [O] [R]E] hoc est, praeter claritate doctrinae, & propter illuminationem Christi, quam ipse apostolis tradidit [I] [N] conspectu eius] id est, in beneplacito & in praesentia patris respectu domini Saluatoris [I] [N] [V] [B] [E] [S] hoc est, sancti apostoli [T] [R] [A] [N] [S] [I] [E] [R] [V] [N] [T] in vniuersum mundum praedicare euangelium omni creaturae. tanquam dicat, praeter claritate sapientiae, & propter illuminationem praefulgidam, quam Christus apostolis in die Pentecostes infudit, ipsi apostoli transferunt in conspectu domini cuncta cernentes, & exierunt ad aedes atq; securi, qui ante propter metum Iudaeorum clausi confederant in conclauis. Est consuetudo scripturae vt aliquid dicatur fieri coram domino vel in conspectu domini, quando placet domino, sicut dicitur, quod Iesse genuit Dauid qui ambulauit coram domino. Sic ergo Apostoli transferunt in conspectu domini, quia placuit domino transitus ille. Vel sic, Praefulgore in conspectu eius nubes transferunt, quoniam Christus adhuc inter discipulos in mundo conuersans, misit illos binos & binos ante se in omnem locum quo ipse erat venturus. Vel sic, & bene, Praefulgore, id est, propter excellentiam perfectionis, claritatis ac sapientiae Christi in conspectu eius, id est, in comparatione ipsius, nubes, id est, omnes sancti transferunt, id est, defecerunt, & quodammodo euauerunt, quoniam quantumcunque sancti ac docti fuerunt, tamen comparatione Christi quasi nihil fuerunt, in tantum vt de maximo illo gigante Ioh. Bap. Euangelista affirmet, Non erat ille lux. Vnde Origenes ait, quod Petrus Paulus per comparationem ad Christum sunt tenebrae. Potest quoque quod dicitur, Praefulgore, esse vna dictio, vt sit sensus, Praefulgore id est, praefulgida nubes in conspectu eius, & c. sed conuenientius puto vt duae dictiones dicantur. Itaq; praefulgore in conspectu eius nubes transferunt, id est, apostoli qui non solum sunt nubes, sed etiam [G] [R] [A] [N] [D] [O], dura tormenta impijs comminado, falsitati fortiter resistendo, atque audientium corda per increpationem feriendo. [E] [T] ipsi sunt [C] [A] [R] [B] [O] [N] [E] [S] ignis, mundum illuminando, & mentes credentium diuino amore accendendo. Vel carbones ignis, id est, igne tribulationum exusti, tanquam carbones igniti. [E] [T] in tonitru de caelo dominus, scilicet Christus in die Pentecostes, quando factus est repente de caelo sonus tanquam aduenientis spiritus vehemens, seditque spiritus sanctus super singulos eorum, [E] [T] altissimus, id est, Christus [D] [E] [I] [T] vocem suam. quia illo die impleuit quod paulo ante apostolis ipopodit: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri: tunc ergo dedit vocem suam quando loquebatur per eos sicut praedixit, Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Vox enim dei est sacra scriptura, & quoniam scripturarum notitiam dedit discipulis, ideo dedit vocem suam. Vel altissimus dedit vocem suam. Nam Christus post resurrectionem praesentialiter loquebatur apostolis, cuius vox est grando & carbones ignis, propter causas praedictas. [E] [T] misit, scilicet Christus [S] [A] [G] [I] [T] [A] [S] suas, id est, verba sua acutissima per os apostolorum loquendo. Viuus est enim sermo dei, & acutior omni gladio accipiti, perungens vsq; ad diuisionem animae & spiritus, [E] [T] dissipauit eos] separando electos a reprobis, fideles ab infidelibus, bonos a malis: sicut in die Pentecostes Petro loquente verba acuta ac ignea, tria millia Iudaeorum conuersa sunt, alijs irridentibus, [F] [V] [L] [O] [R] [A] hoc est, signa preclara, ac magna miracula [M] [V] [L] [T] [I] [P] [L] [I] [C] [A] [V] [I] [T] per fideles & sanctos suos: quemadmodum eis praedixit, Qui credit in me, opera quae ego facio, & ipse faciet, & maiora his faciet. [E] [T] conturbauit, scilicet auditores & inspectores quosdam ad penitentiam, quosdam ad admirationem, quosdam vero ad timorem. [E] [T] apparuerunt] per Christi illuminationem & Apostolorum praedicationem [F] [O] [N] [T] [E] [S] aquarum, id est, riuus sapientiae salientes in vitam aeternam. Hi fontes, id est, sacrae doctrinae apparuerunt, id est, manifestatae sunt cordibus hominum, prout Saluator differuit: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent atque viuere. [E] [T] reuelata sunt fundamenta orbis terrarum, hoc est, sancti prophetae qui sunt fundamenta orbis terrarum, id est, militantis ecclesiae per totum orbem diffusa, intellecti & veraces inuenti sunt per Christum & eius discipulos. Nam ante Christi aduentum verba prophetarum obscura erant: sed per illuminationem spiritus sancti apostolis misit clarissime intellecta sunt, & gentibus explanata. Christus quoque in seipso manifestauit veritatem prophetarum implendo in se quod illi de ipso vaticinati fuerunt. Propter quod Ioh. ait, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Haec autem perfecta sunt. [E] [T] in increpatione tua domine,] qua per teipsum & per sanctos praedicores increpasti

1. Cor. 13.
Ioh. 10.
Matt. 15
Matt. 20.
A. 2.
Ruth. vlt.
Marc 16.
Luc. 10.
Iohan. 1.
A. 2.
Luc. 21
Matt. 10.
Heb. 4.
A. 10
Iohan. 4.
Iohan. 7.
Iohan.

homines quatenus pœniterent: sicque ad recipiendum prædictas apparitiones, ac reuelationes idonei fierent sacra scriptura. Et facta sunt [H A B C ab inspiratione spiritus iræ tuæ] .i. ab instinctu spiritus sancti corda peccatorum interius perterritis. Spiritus enim sanctus primo salubriter irascitur electis, in presenti puniendo eos pœna temporalis per pœnitentiã, ne irascatur eis in futuro puniendo eos pœna æterna per condensationem. Deinde spiritus sanctus mœnibus pœnitentiũ consolationẽ infundit, veritatem ostendit, & lumine impletita ut eis appareat fontes aquarũ. Primo siquidẽ purgat, secundo illuminat, tertio perficit. Deinde Christus voce nature assumptę loquens ad patrem ait, [(19) M I S I T,] scilicet deus pater [D E I summo] .i. de sinu suo verbũ suum æternũ, [E T] verbũ eius [A C C E P I T] me] uniendo suę personalitati diuinę & increatę meã humanitatẽ: & deus pater [A S S U M P S I T] me de aquis multis, [hoc est, de varijs tribulationibus subleuauit me in die resurrectionis, & ascensionis: quãdo ab omni passibilitate & iniquorum cohabitatione assumpsit me ad se. [(20) B E R I P V I T] me de inimicis meis fortissimis, [hoc est, a principibus sacerdotum, [E T] ab his qui oderunt me] .i. a ceteris persecutoribus meis, [Q V O N I A M] cõfortati sunt super me, [hoc est, quia permisi sunt ad tẽpus pœnuale eõtra naturã meã passibilem, quã affligerunt & occiderunt. [(21) P R A E V E N E R V N T] me] multis accusationibus & fallacibus interrogationibus, ut haberent causam mortis contra me [I N] die afflictionis meę]. In die passionis, [E T] factus est dominus protector meus: ne animę meę nocerẽt. [(22) B E T] eduxit me] de angustia sepulchro [I N] latitudinem] paradisi, vel eduxit me de angustijs mortis in latitudinem gaudiorum. [S A L V V M] me fecit] a morte per resurrectionẽ. [Q V O N I A M] voluit] .i. quia dilexit me. Hic est [inquit] filius meus charissimus, in quo mihi cõplacuit. [(23) B E T] tribuet mihi dominus] accidentale præmium, in quo proficere potuit: ut pote resurrectionem festinatam, corporis glorificationem, ascensionem beatam [S E C V N D V M] iustitiam meam] .i. secundum exigentiam meritorum meorum. Deus cuiuslibet tribuit secundum quod meruit. [E T] secundum puritatem manuum mearum, [hoc est, secundum perfectionem operationũ mearum] [E T] I B V E T] mihi] in die resurrectionis meę, sicut modo impletũ est. [(24) Q V I A] custodiui vias domini] .i. omnes actus virtutũ, præsertim dilectionẽ dei & proximi adimpleui, [N E C] imple gessi, [contra] legẽ diuinam agendo aut recedendo] a deo meo.]. Et ideo non recessi ab eo. [(25) Q V O N I A M] omnia iudicia eius, [hoc est, omne quod ipse dicit esse vel bonũ vel malum] [I N] cõspectu meo]. In consideratione animę meę sunt ut ea obseruem, [E T] iustitias eius] hoc est, obseruantias mandatorum suorũ [N O N] repuli a me,] per inobedientiam, negligentiã, vel contemptum. Vnde Christus in Euangelio ait, Sicut præceptũ dedit mihi pater, sic facio. Et rursus, Quę placita sunt ei facio semper. Quoniam ergo tam iuste vixi, ideo, [(26) B E T] ero immaculatus] ab omni peccato] c v m e o,] id est, ipsi firmiter adharebo, vel eum eo .i. sicut ipse immaculatus est: iuxta quod scriptum est, Sancti eritis sicut & ego sanctus sum dominus deus vester. [E T] obseruabo me ab iniquitate meã.] Christus iniquitatẽ non fecit nec habuit, quomodo ergo ait & obseruabo me ab iniquitate meã? Nisi sic exponatur, obseruabo me ab iniquitate, quam habere potuissem, nisi me dominus præseruasset. Si enim a Christo homine gratiam tollas, non est in quo ab alijs differat, secundum Augustinum. [(27) B E T] tribuet mihi dominus secundum iustitiam meam] in die extremi iudicij, quando merito passionis meę beatificabit omnes electos: de quorum beatificatione aliquid mihi accidentalis præmij adiungitur, quia con gratulabor sponsę meę, quę est ecclesia electorum. [E T] secundum puritatem manuum mearũ,] scilicet quam habui] [I N] conspectu oculorum eius,] id est, coram eo omnia conscientie, supple restitue mihi. [(28) C V M] sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. [Cum] sancto [inquit] id est, cum Christo, qui est sanctus sanctorum & naturaliter atque totaliter sanctus, sanctus eris, õ quilibet homo fidelis, si ei constanter adhaeris, neque a vestigijs eius recesseris. Et cum viro innocente, hoc est, cum Christo: qui quãtum in se est, nulli vnquam nocuit, sed omnibus summe & maxime profuit, innocens eris, si ipsum fueris imitatus. [(29) B E T] cum electo,] id est, cum Christo qui ratione nature assumptę vocatur electus: quia secundum Apostolum, Ipse prædestinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sancti sanctificationis. Et in Esaia, Ecce, ait, puer meus quem elegi, complacuit sibi in illo anima mea, quod de Christo ad litteram dici sequentia verba ostendunt. Cum hoc ergo electo, si ipsi perseueranter serueris, electus eris. Non quod aliquis de nouo eligatur, quoniam omnes electi ab æterno electi fuerunt: sed [E T] B C T V S] eris,] id est, beatitudinem electorum consequeris: secundum quem sensum ait Augustinus, Si non es prædestinatus, fac ut prædestineris, id est, si suspicaris te non esse prædestinatũ, noli propterea ab opere bono cessare: sed sic vine, ut gloria prædestinatorum dignus habearis. [E T] cũ peruerso] .i. cũ eo qui Christũ non sequitur [P E R V E R T E R I S,] si mores eius sequaris. Et hæc ideo vera esse constat, [(30) Q V O N I A M] tu] õ domine, [P O P V L V M] humilem saluũ facies,] in presenti seculi habitando per gratiã, & in futuro per gloriam, sicut in Euãg. dicit, Beati pauperes spiritu. i. humiles, quoniam ipsorum est regnũ cõelorum. Et denuo, Qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. [E T] oculos superborum,] .i. præsumptiones & estimaciones corũ, qui magni sunt in oculis suis, reprobabis, & ipsos superbos [H V M I L I A B I S] vltq; ad p. fundum inferni. Omnibus quoque sanctis ostendes, præsertim in die iudicij quã abominabiles atque damnandi sint omnes superbi. Vnde & scriptum est, Odibilis coram deo & hominibus est superbia. [(31) Q V O N I A M] tu illuminas lucernam meã,] id est, rationẽ meã, quę est directrix ac domina operationum mearum. Nam ratio dirigit voluntatem, & ceteras vires: domine Iesu Christe, qui es lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum: & non solum illuminans me lumine naturali, sed etiam lumine gratię. Et quoniã sic est õ [D E V S] meus, illumina tenebras meãs,] id est, me tenebrosum vel interiora meã, quę propter magnam imperfectionem suam ac viciorũ cali-

Mat. 3. 17

Exod. 22

Rom. 1. Lucę 14. 18.

Matt. 5 Lucę 14. 18.

Eccl. 10.

Iohan. 1

A ginem tenebrę nuncupantur, quemadmodum homines multum virtuosi ac eruditi lumina appellantur. Itaque domine Christe [I L L V M I N A,] tenebras meas,] id est, expelle ab anima mea ignorantie cecitatem, passionum obtenebrationem, peccatorumq; omnium maculam: quatenus illud mihi conueniat, Cum sederò in tenebris, dominus lux mea est: & deducet me dominus in lucem, & videbo iustitiam eius. [(32) Q V O N I A M] õ domine] in te,] id est, tua virtute & gratia [E R I P I A R] a tentatione,] id est, ab omni impugnatione diaboli, ac Iudæorum me persecutorum. [E T] I N] deo meo,] id est, in virtute & adiutorio dei mei [T R A N S G R E D I A R] murum,] id est, vincam omne obstaculum quod me a deo retrahere nititur. Vel ad litteram, Transgrediar murum, quoniam Christus resurrexit de clauo sepulchro, & introiit ad discipulos ianuis clausis: sicque pertransiit lapidem monumento superpositum, ostiumque conclauis, quę nomine muri intelligi possunt [(33) D E V S] meus] qui est trinitas sancta, ac simplex diuinitas [I M P O L L V T] a via eius] .i. immaculata lex per quã itur ad eum. Quemadmodum Salomon ait, Via domini via pulchra, & omnes semitę eius pacificę, [E T] O Q V I A] domini,] scilicet præcepta, consilia, testimonia, ac tota sacra scriptura [I G N E] examinata,] id est, claritate spiritus sancti purificata: atque tã pulchra, ac si essent igne decocta. [P R O T E C T O R] est] dominus] õ m n i v m] sperantũ in se. [Quod] ideo verum est, [(34) Q V O N I A M] quis deus præter dominum? id est, quis est verus deus potens in se sperantes saluare, & ab omni periculo defendere, præter dominum, qui est vniversorũ creator, prouisor ac princeps, quasi dicat, nullus. [A V T] quis] est verus [D E V S] præter deum nostrum? id est, deum Christianorum, qui est vnus in essentia, & trinus in personis. Qui in Deut. ait, Videte quod ego sim solus, & non sit alius deus præter me. Et rursus Moses dicit, Non est deus alius, ut deus rectissimus, magnificentia eius discurrunt nubes, habitaculum eius sursum, & subter brachia sempiterna. [(35) D E V S] qui præcinxit me] Christum, secundum quod homo sum] [V I R T V T E],] .i. omni fortitudine spiritus sancti ad currendam viam, & ad exequendum ac patendum inuictissime atque promptissime quicquid ad humanę redemptionis mysteriam pertinet, & ad debellandum aereas potestates. Anima enim Christi omnibus donis spiritus sancti, ac omni virtute perfecta plenissima fuit. [E T] posuit immaculatam viam meam] .i. totam conuerationem meam, & operationem quam in mundo deduxi. Nam Christus nullo vnquam peccato maculatus est. [(36) Q V I] perfecit pedes meos,] .i. gressus & actus meos [T A N Q V A M] ceruorum,] videlicet ut velocissime & efficacissime operarer, ac paterer in mundo quicquid patris voluntati complacuit: sicut sitrem hominũ salutem in omni vita mea, quemadmodum ceruus cursu lassatus cupit aquarũ fluentia. [E T] super excelsa,] id est, in cordibus hominum contemplatorum per spem in cõlis erectorum [S T A T V E N S] me,] .i. facies me per gratiã talũ corda inhabitare: sicut ait Apostolus, Fleto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cõelo, & in terra nominatur, ut det vobis secundum diuitias glorię suę virtutẽ corroborari per spiritum eius in interiore homine, Christum habitare per fidem in cordibus nostris. Vel super excelsa, .i. super altitudinem omnium cõelorum ad dexteram suam statuens me in die ascensionis. Vel super excelsa, .i. in vertice vnuerſarum virtutum statuens me, concreando animę meę omnes virtutes perfectas. [(37) Q V I] docet manus meas,] id est, intellectum practicũ & voluntatem, quę sunt due principales potentie operative, [A D] prelium] contra diabolum & Iudęos, omnesque aduersarios humane salutis. Deinde Christus mutat personã, & ait ad patrem, [E T] posuisti ut arcũ erectũ brachia mea,] id est, virtutes meas quibus festinanter valde emitit: ita virtutes Christi morte celerime occiderunt, quemadmodum ait, Ero mors tua õ mors: diabolum vulnerauerunt ac minuerunt: sicut per eundem testatur, Ero mors tua inferi: neque atque operationes optimas tanquam sagittas incessabiliter produxerunt. [(38) B E T] dedisti mihi] õ pater] [P R O T E C T I O N E M] salutis tuę,] id est, protexisti me protectione salubri, per quã ego saluatus sum quantum ad resurrectionem & gloriam corporis. Mundus verò per eam saluatus est a morte æterna, & beatificatus beatitudine mentis & corporis sempiterna, quam in die iudicij plene consequentur electi. [E T] dextera tua,] id est, gratiosa tua presẽntia ac felix [S V S C E P I T] me] exaudiendo preces meas, & de omni malo seculi huius nequam ac generationis pœsimę eripiendo naturam quam assumpsi. [(39) B E T] disciplina tua,] id est, paterna ac pia castigatio tua [C O R R E X I T],] id est, puniuit] me in sinu,] id est, usque ad consequendam vitã æternam electis. Correxit autẽ atq; puniuit me non propter propriam culpam, sed propter mĩdi tollenda peccata: quemadmodum scriptum est, Disciplina pacis nostrę super eum, cuius liuore sanati sumus: ipse autẽ vulneratus est propter peccata nostra. Vnde Apostolus, Factus est, inquit, propter nos maledictum, ut nos de maledicto liberaret. [E T] disciplina tua,] id est, passio, quam tu domine pater voluisti me subire] [P S A M] e doceret] per experientiam compati: sicut testatur Apostolus, Debuit, inquit, per omnia fratribus assimulari, ut miserios fieret. Et iterum, Non habemus, ait, pœnitentem qui non possit compati infirmitatibus nostris. [(40) D I L A T A S T I],] id est, per charitatẽ latos, copiosos ac multos fecisti] [G R E S S V S] meos,] id est, actus anime meę, quibus te honorauit, & mundum saluauit, quia a primo conceptionis maternę instanti usque ad vltimum vitę meę momentum nunquam cessauit ab actuali exercitio operis virtuosi. [E T] non sunt infirmata vestigia mea,] id est, opera mea quę sunt signa atque indicia interne dilectionis atque dispositionis meę: quia non egi segniter, nec desij ab opere cõcepto, donec pendens in cruce dixi, Consummatum est. [(41) P E R S E Q V A R] inimicos meos,] id est, diabolum, expellendo eos de cordibus peccatorum, & templis idolorum. Vnde in Euangelio legĩtur clamasse ad Christum, Iohan. 8. Quid nobis & tibi Iesu Nazarenę? Venisti ante tempus torquere nos. Hęc autẽ persecutio est diabolo tanto pœnalior, quanto inuidia eius contra homines est maior. [E T] comprehendam eos vin-

Mich. 8

Matt. 27 Iohan. 20

Proti. 3

Deut. 32 Deut. 33

Esa. 11

Eph. 3

Osee 13

Esa. 53

Galat. 3

Heb. 2. Heb. 4:

Iohan. 8. Marc. 11

cendo eos atque ligando, [a t non conuertar,] id est, non redibo, neq; cessabo à persecutione dæmonum. [D O N E C deficiant,] id est, vsque in diem iudicij quando penitus separabuntur ac damnabuntur. Nam quotidie Christus per angelos sanctos & homines virtuosos, persequitur, cruciat, & vincit diabolos. [(42) C O N F R I N G A M illos,] hoc est, voluntatem eorum qua nuntur electos seducere [N E C poterunt stare] resistendo potèntiæ meæ: sed [C A D E N T] vsq; vsq; pedes suos. i. omnino opprimuntur ac supplantabuntur à me. Nā dæmones potestati Saluatoris prorsus subiecti sunt. Vel sic, Persequar inimicos meos, hoc est, Iudeos incredulos per aduentū principū Romanorum propter quorū metū omnes confugerūt in Hierusalē. Et cōprehendam eos. i. intra Hierusalē faciā eos capi, sicut & factū est. Et non conuertar ab ira mea donec deficiant, hoc est, donec interficiantur, vendantur, vel dispergantur, & omni priori potestate, gloria & habitatione priuentur. Sed confringam illos, propter obstinatam suam perfidiam. [N E C poterunt stare,] sicut expositū est. Et hoc est quod dominus ait, Dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephor, & sine theraphim. Et in Daniele idem clare prædictū est. Post hebdomadas, inquit, sexaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est, & ciuitatē & sanctuarium dissipabit populus cū duce vëturo, & finis eius vastitas, & vsq; in finē perueherat desolatio. Et quāuis omnia ista modo impleta sint, nihilominus excæcatissimi Iudei in sua incredulitate perdurāt quatenus propheta qui hanc prædixerunt, in hoc quoque inueniantur veraces. [(43) E T præcinxisti me virtute ad prælium,] hoc iam prædictū atq; expositum est. [E T supplantasti,] id est, deiecisti [I N S Y R G B N T E S in me,] hoc est, persecutores meos [S V B T V S me,] id est, sub potestate mea quia eorum Christus constitutus est index qui eum dijudicauerunt. [(44) E T inimicos meos dedisti mihi dorsum.] i. fecisti eos tanquam victos fugere à me. nam qui fugit ab aliquo faciem suam ab eo auertit, & dorsum suum ad ipsū conuertit: & ideo per prophetā de peccatoribus dominus ait, Verterant ad me dorsum & non faciem. Tunc ergo inimici Christi, i. increduli facti sunt Christo dorsum quando à facie Christianorum fugerunt, quod sæpe impletum est. Potestq; in hono exponi vt sit sensus, Inimicos meos, hoc est Iudeos, qui me aliquādo persequerantur, dedisti mihi dorsum. i. subiecisti mihi, ita vt tollerent iugū meū super se, & discerent à me quā mitis sum & humilis corde, ferrentque pondus dei & æstus super dorsum cordis & corporis sui, sicut de illis octo milibus à Petro conuersis, & de Paulo qui supra modū vt ipsemer dolēs factus persequeretur ecclesiā, patet. De talibus enim Christus ante passionem Iudeis dixit, Cum exaltaueritis filij hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. Veruntamen primā expositioni magis cōcordat, quod sequitur, [E T odientes me,] hoc est, Iudeos, de quibus in Euangelio ait Saluator, Nūc autē oderūt me, & patrē meū gratis: hos ergo domine pater [D I S P E R D I D I S T I] in persecutione Titi, & postea per totū mundū, dādo eos in captiuitatē istam vsq; in finē seculi duraturam. Vel, disperdidisti. i. diuersis modis eos perdidisti priuādo eos in præsentī gratia, & post hāc vitā gloria, ac alijs calamitatibus eos opprimendo, sicut nūc vsq; opprimuntur, quia nec principē, nec terrā, nec hereditatē aliquā habent, sed inimicorū suorū dominio subiiciuntur. [(45) C L A M A V E R V N T] prædicti Iudei quādo vastabantur à Tito. quia vt Iosephus refert multas preces & hostias pro sua liberatione domino obtulerūt. [N E C erat qui saluos faceret] eos ab illis periculis, quoniam dominus spreuit eos, ipsi tamē clamauerūt, nō ad falsos deos, quēadmodum patres eorū sepe fecerunt, sed [A D dominū,] qui est verus deus. [N E C exaudiuit eos,] q̄p̄ filij sui occiderunt: imo vsq; in præsentē diem non audie eos cū iam currat annus domini millesimus quadringentesimus 34. Hoc autē esse nō possit, nisi aliquo grauissimo peccato obnoxij essent, & tāto grauiori peccatis patrū eorū, quanto ista eorū captiuitas maior & grauior atq; prolixior est omni captiuitate patrū suorū. Tale verō peccatū esse non potest, nisi occisio Christi. Vnde conuincuntur Christum interemisse: nam pro illo duntaxat peccato sancti prophetae prædixerunt eos perpetuo desolandos vt modo ostensum est, & plenius si dominus dederit ostendetur. [(46) E T comminā eos.] i. inimicos meos prædictos [V T puluerem ante faciem venti,] priuādo eos omni esse spirituali, sicq; spiritualiter morientur. In gladio quoq; & fame eos corporaliter occidendo, atq; in omnes mūdī fines ipsos dispergendo, quēadmodum puluis ante faciē venti. i. à præsentia venti dispergētur. [V T lutum platearū] quod ad aliū locū defertur [D E L E B O eos] à terra patrū suorū. Deinceps Christi dicit ad patrē, [(47) E R I P I E S] me de contradictionibus populū Iudeorum, qui Pilato dicenti regem vestrū crucifigendū dixerunt, Non habemus regē nisi Cæsare. Ab hoc populo cōtradicente Christus per resurrectionē ereptus est. [C O N S T I T V E S] me [D O] pater [I N] caput gentium. i. in ducē & principem gentium ad fidem catholicā conuersorū: sicut per Esaiam dixisti, Ecce testē populis dedi eū ducē ac præceptorē gētibz. Nā militantis ecclesiæ ex gētibz præsertim collectæ Christus est caput ac legislator. [(48) P O P V L V S] quem non cognoui. i. gentiles quos tēpore infidelitatis & vitiorū suorum per approbationem non sciuī [S E R V I V I T] mihi fideliter, postquam ad fidem cōuerfus est [I N] auiditu auris] prompte & statim cum verba mea audisset [O B E D I V I T] mihi implendo diuinā mandata. Hoc est quod Esaias ad dominū clamat, Ecce gentē quam nesciebas vocabis, & populi qui non cognouerunt te, ad te current. Vel sic, Populus quem non cognoui, id est, peccatores reputati inter Iudeos, quemadmodum publicani & Samaritani, seruiūt mihi. Quoniam de illis dixit Christus, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Et denuo, Venit filius hominis quærere & saluū facere quod perierat. Ex quibus erant Matthæus, Zachæus & Magdalena, qui etiam in auditu obediuerunt Christo, prout Euangelistæ testantur. [(49) F I L I I] alieni, id est, solo nomine filij, sicut Pharisei & Scribæ increduli que Iudei de quibus Christus asseruit, Filij regni eius erunt in tenebras exteriores. Quibus etiam aperte dixit, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno cælorum. Hi ergo filij

Osee 2. Dan. 9

Hic, 2. 32

Matt. 11. Galat. 2. Iohan. 12. Iohan. 15

Annus quo autor hæc cōmētaria scripsit.

Iohan. 19. Esa. 55.

Eph. 1. & 5. & alibi. Esa. 55. Matt. 9. Matth. 19. Matth. 19. Lucæ 8. Matth. 8. Matt. 21.

E H F G

A N N E N T I T I sunt mihi dicentes se regem Mesiā expectare, & velle in eum credere, me verò regem Mesiā, & verū Christū in præsentia eorū positum abnegantes: hi meriti quoq; sunt mihi, similitudina ac adulatoria verba miscendo, quatenus fallerēt me: & filij alieni [I N] V E T E R A T I sunt [in] vitijs, & obdurati in malis. non enim audierunt illud, Nouate vobis nouale, & nolite ferere super spinas. [E T] claudicauerunt à semitis suis, id est, non fecerunt quod alios docuerunt. Vel claudicauerunt à semitis suis, id est, non recte ambulauerūt in præceptis dei eis cōmissis. Insuper de cōuersione gentiliū ac cæteris beneficijs iam prædictis Christus homo gratias agens, deo ait, [(50) V I V I T] dominus] trinus ac simplex, qui est fons vitæ, & naturaliter ipsa pura ac beatissima vita totaliter & superessentialiter viuens. Itaque de immensa beatitudine vitæ dei congratulans Christus dicit, Viuit dominus qui hæc omnia operatur. [E T] benedictus deus meus, id est, in seipso, est sanctus, & omnimodū laudē dignus, omnisiq; benedictionis largitor, qui est deus meus secundum formam serui quam accepi. [E T] exaltetur deus salutis meę. i. ab omnibus cognoscatur, diligatur, ac honoretur cum omni reuerentia & obedientia. Hoc enim ad veram pertinet charitatem dei ad proximi, vt toto affectu optemus deum ab omnibus exaltari, cū hoc sit honor dei & nostra felicitas: quoniam primū exigit charitas dei, secundū verò charitas proximi. [(51) D E V S] qui das vin dicitas. i. prædictas iustas vitas atq; victorias [M I N I], & subdis populos sub me] dando eis fidem & gratiam, quibus cōuertuntur ad me, & mihi ministrant, [I B E R A T O R] meus de inimicis racundis. i. de Iudeis furentibus cōtra me quos deiecisti. [(52) E T] ab insurgentibus in me, id est, ab infidelibus & tyrannis, & maxime ab Antichristo, de quo subditur, [A V I R O] iniquo eripies me] quoniam ipse est homo peccatis, filius perditionis: ab his inquam exaltabis me destruendo prauitatem eorū, & ostendendo iustitiam meam. Præcipue autē in die iudicij exaltabis me ab his, quia tunc facies me iusti exercere iudicium de omnibus illis. Tuncq; illud implebitur, quod ait, Ad eum. i. Christum, veniet, & cōfundentur omnes qui repugnant ei. Et quia sic est, [(53) P R O P T E R] ea confitebor tibi in populis domine. i. per meipsum & per apostolos aliosq; discipulos laudabo te coram gētibz & Iudeis, quēadmodum modo impletū est. [E T] nomini tuo, id est, tibi ipsi. [P S A L M V M] dicā. i. ore & opere te laudabilem profitebor. Et hoc merito faciā, quoniam ipse est [(54) M A G N I F I C A N S] salutem. i. magnā faciens felicitatē animæ & corporis [R E G I S] eius, id est, Christi filij sui. [E T] facies misericordiam Christo suo Dauid. i. Iesu Nazareno, cuius humanā naturā sola pietate assumpsi fecit à verbo, omniq; gratia adimpleuit, ac tertia die resuscitauit. Solent autē sancti prophete nomine Dauid intelligere Christū, quemadmodum in Ezéch. dominus ait, Saluabo gregē meū, & suscitabo super eum pastorē vnū, qui pascat eum, Dauid seruum meum. i. Christum: & seruus meus Dauid princeps eorum. Et Ierem. Seruient, inquit, Dauid regi suo, id est, Mesiæ secundum omnes expositores. Et nō solum est dominus facies misericordiam Christo suo Dauid, sed [E T] femini eius, id est, populo Christiano in Christo spiritualiter regenerato [V S Q V E] in seculum. id est, in æternū. Vnde propter magnitudinē misericordiæ dei super populum Christianum, tempus euangelicæ legis vocatū est tempus nouæ legis, id est, tempus gratiæ: quod in Zacharia pulchre inuenitur vbi habetur, Erit ex eis qui offenderit in die illa quasi Dauid, & domus Dauid quasi dei sicut angelus domini in conspectu eorum. i. sicut Dauid post culpā suam magnā misericordiam cōsecutus est: sic qui offenderit ex eis, id est, ex populo Christiano in die illa. i. tempore gratiæ, misericordiā consequetur. Propter quod dicitur maestas dei innotuisse philosophis, æquitas Iudeis, misericordia verò Christianis. De hoc semine scriptum est, Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum.

Iere. 4. Philip. 2.

Esa. 53.

Ezec. 34.

Zach. 12.

Esa. 53.

[E X P O S I T I O] eiusdem psalmi iuxta sensum allegoricum.

P Orrò secundū allegoricā explanationē psalmi istius, per Dauid intelligitur ecclesia, & quilibet fidelis, & ita sensus tituli præinducti est talis, Verba cantici. i. psalmi huius dirigēt nos, in finē, id est, in Christū, cōueniūt Dauid puero domini. i. ecclesię vel fidei, qui est filius dei per gratiæ adoptionem: quæ verba fidelis quisq; locutus est domino. i. ad laudem ipsius, in die qua eripuit eum de manu inimicorū suorū, hoc est, ab omni molestia tentatorum, & de manu Saul. i. de imperio mortis. Vnusquisq; ergo fidelis beneficia dei sibi exhibita pensans, sequē à Christo redemptū cōsideras, atque ad bona futurę felicitatis se inuitatū atten dens, gratissimā, iucundissimā, ac ardentissimā mente domino dicat, Diligam te domine, tibi præ omnibus adherēdo, nec propter aliquod bonū creatum à te recedēdo: qui es fortitudo mea, dominus firmamentū meū, istud satis expositum est. & refugium meum, ad quod in omni necessitate confidenter recurro, sicut ad fidelissimum amatorem, inuicissimum adiutorem, & benignissimum saluatorem: qui vbique & semper apertas habet misericordię vltimas ad amplexandum confugientem ad se: & liberator meus, quoniam pater misit filium suum ad liberandum me, & filius proprio sanguine me redemit. Deus meus, quem affectuosissimē colo: est adiutor meus, cooperando mihi per gratiam suam: & ideo sperabo in eum, non in aliqua pura creatura: nec solum sperabo in eum non desperando, sed sperabo in eum fideliter operādo quod possum: nec tamen in meis meritis principaliter, sed in eum sperabo, quia sine eius adiutorio peruehere nō possum in bono. Et ipse dominus est, protector meus, ab insidijs dæmonū, à fraudibz hominū, & ab euentu omnium periculorū, & cornu. i. reuelator seu insinuator salutis meæ. Nam ipso reuelante cognoscimus in quo vera salus nostra consistit. Sicq; deus dicitur cornu propter similitudinē. Cornu enim est instrumentum, cuius nos aliquid insinuari alijs solet. Quoniam ergo per naturalem rationē agnoscere homo non potuit, in quo vera beatitudo seu salus consisteret, sed per diuinā reuelationem hoc sibi innotuit, iam deus dicitur cornu salutis nostrę. Alia autem expositio huius verbi præhabita est,

Psal. 72.

Iohan. 1. Rom. 8.

Iohan. 15.

Et susceptor meus. i. exauditor precum mearum, & per misericordiam me amplectens. Ponuntur hic multa nomina, idem realiter significatia, vel se inuicem includentia, quatenus homo deum tam varijs nominibus affectuosis exprimendo, totaliter inflammetur amore: semperq; intellectus nominis posterioris sic suu affectu in mente producat, vt prioris nominis affectu roboretur, renouetur, atq; accendat. Vnde hic est deuotissimus & efficacissimus modus deum orandi & laudandi, multa nomina amorosa se mutuo includentia proferre, ac deo ascribere, sicut nunc factu est. Idcirco subiungitur, Laudans inuocabo dominu, hoc est, multa predicata comendatoria deo attributa, & illis verba deprecatoria admiscebo, dicedo, O deus eterne, omnipotes, immese, supergloriose, naturaliter bone, suscipe me, posside, perforce semper, & salua me. Cui enim laudare & orare sint duo nobiles actus latrice, sitq; laudare deum nobilitas q; orare, constat qd actus ex utroq; comixtus sit nobilissimus: & hic est laudando deum orare, seu orando laudare: & est hic actus forte remediū contra omnes tentationes, aduersitates atq; tristitias. Propter quod subdit, & ab inimicis meis saluus ero; id est, a tentationibus liberabor. Nec aliquid animam meam laedet, quāuis carne affligat. Hinc scriptu est, Tristatur aliquis vestru, oret æquo animo & psallat. Cum ergo te frater aliquid grauat, laudas inuoca. i. intus & cordialiter voca dominu in tuu subsidiu: quod si perseveranter feceris, ab inimicis tuis saluus eris. Et merito dico, ab inimicis meis saluus ero, quonia, Circundederunt me, hoc est, vndique vallauerunt & infixi sunt mihi, dolores mortis. i. inordinatæ affectiones, ac passiones pœnales, vt ira, inuidia, tristitia, que sunt animum affligentes, & ad perpetuam mortem trahentes. Vel dolores mortis. i. pœnæ ex originali peccato secutæ, videlicet molestiæ corporis, & virium animæ infectiones: torrētes iniquitatis. i. capitalia vitia ex quibus tanquā ex fontibus cætera deriuantur: conturbauerunt. i. inquietauerunt me impugnando, vel ad consensum trahendo. Vel, torrentes iniquitatis. i. iniquitas tentationū & persequecium me instar aquarū magna ac multa conturbauerunt me, recreando ac blandiendo aut simili modo. Dolores inferi, id est, diabolica mala seu afflictiones tam graues, vt videantur posse comparari doloribus inferorum id est, pœnis inferni, circūderunt me miserū tantis malis expositū in hac valle lachrymarū: preoccupauerunt, hoc est, possederunt, & ante alia mala inuaserunt me laquei mortis. i. originale peccatu: quod licet sit vnū formaliter. s. priuatio originalis iustitiæ debite inesse secundum Anselmū, est tamen multa materialiter ppter suos effectus, seu quatuor vulnera animæ, quib; infecta sunt eius potētiæ, sicut prædictū est. Ideo hoc peccatu appellatur pluraliter, laquei mortis. Capit enim animam suo reatu, & facit nos nasci filios iræ, fuimusq; propter ipsum prius damnati quā nati. Vnde de ipso pluraliter inferius scriptum est, Ecce enim in iniquitatibus concepit me. In tribulatione mea. i. tēpore tētationis & angustiarū: inuocaui. i. interno affectu vocaui dominū ad meū succursum: & ad deū meū in quo rotā meam fidutiā fixi: clamaui clamore vocali ex interioris feruoris excessu nascente. Et tu ergo o frater in omni tribulatione & necessitate adiuuare dominū inuocare: quonia sicut in lib. Paralipomenō habetur, Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad dominū. Nec potest inanis esse inuocatio talis, quia subiungitur, Et exaudiuit (scilicet dominus) de templo sancto suo. i. de loco habitationis suæ vocē meā. Quæadmodū dicitur deus esse in templo seu loco, vel in aliqua creatura: sic dicitur agere & exaudire de templo illo & loco seu creatura illa: & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius, quia vt in Ecclesiastico dicitur, Oratio iusti penetrat cælos. Alias, Oratio humiliantis se, nubes penetrat. Vnde Moses ait, Cum quæseris dominū deū tuū, inuenies eū: si tamē toto corde quæseris eum, & tota tribulatione animæ tuę. Cōmota est & cōtremuit terra, hoc est, incolę terrę, hominesque terreni audita prædicatione Christi & apostolorū, atq; fidelium aliorū mente cōmoti sunt ad pœnitentiā, & corpore expauerunt ad satisfactionem: fundamenta mōtium. i. tyranni & principes superbiorum: cōturbata sunt, propter magna prodigia, quæ viderunt a sanctis ac martyribus fieri: & cōmota sunt, non ad emendationē, sed ad indurationē, dicentes, mira eula illa magica fieri arte: & hoc ideo, quonia iratus est eis, id est, quia dominus iuste subtraxit eis gratiā, tradēs eos in reprobū sensum. Ascēdit fumus, hoc est, lachrymosa oratio, in ira eius. i. ex timore irę dei seu vltionis peccati, quonia peccatores audita prædicatione euāgelij, quod impij ibūt in ignē eternū, compuncti sunt corde, & cū lachrymis veniam postulauerunt. Et ignis a facie eius exarsit, hoc est, amor diuinus in cordibus prædictorū pœnitentium accensus est post veniā impetrationē. A facie eius, id est, ab aspectu & miseratione pietatis diuinæ. Nam post lachrymosam pœnitentiā de peccatis infundere solet pius dominus dulce ac feruidum desiderium pro gaudijs sempiternis adipiscēdis: sicut de eo scriptura testatur, Post tēpēstatem tranquillum facis. Carbones, id est, Aethiopes, mētē & corpore olim nigri, ac alij peccatores vitijs denigrati: succēsi sunt ab eo, hoc est, a deo, diuino amore impleti sunt. Nam vbi superabūdauit iniquitas, superabūdāt & gratia. Inclinauit cælos, hoc est, deus misit angelos sanctos, qui oēs sunt administratorij spiritus ad homines custodiendos, vt suo aduentu in cordibus humanis viam pararēt qua parata & ipse descendit. i. benignitatē gratię suę infudit, atq; per fidem & charitatem in mentibus electorum habitationē sibi constituit: prout in Zacharia propheta habetur, Ecce ego veniam & habitabo in medio tui, dicit dominus. Non autem descēdit deus motu locali, sed dignatione clementi. Porro quæ sequuntur in psalmo isto, vsque ibi, Et intonuit de cælo dominus, exponēda sunt sicut in priore expositione declarata sunt. Et intonuit de cælo dominus, hoc est, deus pater per filiū suū incarnatum locutus est mundo, forū & incōsuetū ac mirabilem locu. Quæadmodum Iudæi a principibus suis missi ad Christū redeuntes, dixerūt, Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur. Vel sic, Et intonuit de cælo dominus. i. de ore apostolorū, qui cęli dicuntur: locutus est fortia verba, tanquam tonitrua. Nam & Christus Iohannem & Iacobū appellauit filios tonitruū: prout

Iacob. 5
Anselm.
Epphe. 2
Psalm. 50
2. Par. 20
Eccle. 35
Deut. 4
Roma. 1
Mat. 25
Tob. 3
Roma. 5
Heb. 1
Zach. 2
Iohan. 7
Marc. 3

A Marcus euāgelista inducit. Deinde ecclesia ait, Misit de summo, id est, deus pater de throno glorię misit vniuersū suū, & accepit me in sponsam gloriosam, nō habentē rugā aut maculā, & dādo mēbris meis. i. fidelibus potestātē filios dei fieri. Vel accepit me, hoc est, naturā meā speciei assumpsit filius dei missus ad me. Et assumpsit me de aquis multis. i. de morte eterna plena doloribus me te demit. Erripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderūt me, hoc est, de potestate & feruitute demōni, quib; humana fragilitas nō posset resistere, nisi gratia dei succurreret. Idcirco subiungitur: quonia cōfortati sunt super me, hoc est, fortiores sunt naturali potētiā meā, cū sint inuisibiles, astutissimi, & infatigabiles. Præuenerūt me. i. primo inuaserūt me, vēdicādo sibi ius quoddam in me, in die afflictionis meę, hoc est, in die qua in vtero conceptus sum, vel de vetre egressus sum: Quonia enim in originali peccato concipimur & nascimur, statim in principio nostri esse demones nocent nobis, quia demōnis suggestione factū est vt primi nostri parētes tali peccato naturā inficerent. Bene autē per diē afflictionis intelligitur diēs natiuitatis, quia in illo ad dolorē & laborē, atq; ad multas misērias nascimur: sed ab huius peccati reatu, & ab alijs malis liberauit nos Christus. Ideo additur, & factus est dominus p̄ceptor meus. Et eduxit me de vinculis peccatorū, in latitudinē caritatis. Nam & in baptismo, vbi originale peccatū dimittitur, fides, spes, charitas, virtutesq; ceterę infunduntur: sicq; anima dilatur, vt deū recipiat intra se. Saluū me fecit, nō ppter merita meā, sed quonia voluit me. i. quia cōplacuit sibi, & quia elegit me, vt apud Ezechielem legimus, Non ppter vos ego faciā, ait dominus, notū sit vobis, sed propter nomē sanctū meū. Deinde Propheta in persona hominis virtuosi dicit, Et retribuet mihi dominus, Christus iustus iudex: secundū iustitiā meā. i. secundū exigētiā bonæ cōuersationis meę. Et secundū puritatē manū mearū, hoc est, secundū munditiā cordis & actū eorū: retribuet mihi, in præsentī gratiā, in futuro gloriā, vt in Apoc. etiā scriptum est, Ecce venio cito, & merces mea meū est, dare vnicuiq; secundū opera sua. Quia custodisti vias domini, &c. hoc est, mādāta siue cōsilia, ambulando per viā angustā. Cū sancto sanctus eris, quia bona eius exēpla ad imitationē te prouocabunt: & cū viro innocēte. i. nulli malū faciente: innocens eris, sequendo innocentiam eius. Et cū electo electus eris, hoc est, gloriā electorū acquires, mores eorum & vitā scādo: & cū peruerso peruerteris. Hinc patet quantū noceat societas mala, quātumq; proficit societas bona. Vitandum est ergo homini volenti in deo proficere, ne sit socialis, & maxime, ne sit familiaris ei qui nō est syncerus, timoratus, atq; sollicitus in dei obsequio: quia vt ait scriptura, Qui tetigerit picē inquinabitur ex ea. Et Apost. Exite (ait) de medio eorū, & immundū ne tetigeritis. Deniq; esse sociale ac familiarē homini virtuoso maxime cōfert volenti spiritualiter crescere. Propter quod scriptū est, Cum viro sancto assiduus esto, & quęcunq; cognoueris obseruante timorem dei, cuius anima est secundū animā tuā. Deus qui præcinxit me virtute. i. animā meā armauit fortitudine spirituali, quonia quicquid virtutis in me est, ab ipso mihi donatū est: & posuit immaculatam viā meā, hoc est, cōuersationē meā a peccatis mortalibus immunē seruauit. Vel si talia incidi, per pœnitentiā me purgauit. Qui perfecit pedes meos. i. gressus animæ meę. s. affectus meos, quibus bus ad deū accedo: tanquam ceruorum. i. quasi pedes ceruorū, ita quod sicut ceruus velociter currit, & alta cōscendit: sic anima mea seruēti affectu & corde p̄optissimo custodiret & adimpleret quicquid deo placere cognouit, seruādo mādāta, vel potius viā mandatorū currendo. i. cōsilia obseruando, quia cōsilia faciūt hominē expeditum ad seruandū mādāta. Omnia quoq; hæc faceret propter gloriā dei & felicitatē eternā: non propter tēporalia cōmoda, aut laudes humanas, ac per hoc, tanquam ceruus ad alta mōtium. i. ad mansionē cælestē aspiraret. Propterea subdit, Et super excelsa statuens me. i. per cōtēplationē & spem in cælestibus collo cās me, dando mihi vitā angelicā in carne ducere: sicut ait Apost. Nostra cōuersatio in cælis est. Hoc conuenit ei, qui illud implet, Seruite domino corde perfecto atq; verissimo. Qui docet manus meas ad pręliū, hoc est, qui dat mihi discretionē spiritūū, & instruit rationē meā qualiter singulis vitijs resistendum sit, quomodo demōni, quomodo mundo, quomodo carnī obuiare oporteat, quomodo proprias passiones extirpare, & omnem pigritiā vincere debeat. Qui docet manus meas. i. operationes meas, ad pręlium, ita vt propter nullam aduersariorū impugnationē a bono opere cessem, nec amore, nec fauore emolliar, nec terrore frangar, nec tristitia aut pusillanimitate desiciar: sed sic ad spirituale pręliū instructus sim, quæadmodum Iudas Machabæus, cuius verba totius spiritualis pręlij formā ostendūt, scientiamq; pugnandi præscribūt. De quo legitur, Machabæus autē cōsīdebat semper cum omni spe, auxilium sibi a domino affuturū, & hortabatur suos, ne formidarēt, sed sperarēt ab omnipotente sibi futurā victoriā: & allocutus eos de lege & prophetis, singulos armauit, nō hasta aut clypeo, sed sermonibus optimis. Et iterū, Iudas autē, & qui cū eo erant, manibus quidē pugnant, cordibus verō dominū exorabāt: sic & nos agere contra tentatores oportet. Manibus. i. bonis operibus pugnādo contra malignos: cordibus autē dominū exorare pro triūpho, quæadmodū per Hsā dicitur, Quis ambulat in tenebris, & non est lumen ei? Speret in nomine domini, & innitatur super deū suū. Nihilominus debemus facere semper quod in nobis est. Deinceps in personam viri perfecti ait Propheta, & posuisti o domine, vt arcū aerū brachia mea. i. virtutes & opera mea, stabiliendo me in omni virtute & sancta vita, quibus vici diaboli, carnē, ac mundū: sicut per arcū aerū inimicus facile læditur atq; occiditur. Et dedit mihi proteccionē salutis tuę. i. protexisti me in aduersitatibus & tentationibus ad salutē animæ meę, quæ est tua salus, quia præstatur a te, & dextera tua, id est, benignitas gratię tuę & pia præsentia tua suscepit me, confugiētē ad te. Et disciplina tua, id est, pia vltio, qua in præsentī electos tuos castigas, ne postea grauius punias: correxit me, id est, pro peccatis emendauit atque afflixit me: in finem, id est, ad hoc vt adipiscar felicitatē eternā, quæ est finis noster: quæadmodum dicit, Ego quos

Eph. 5
Iohan. 1
Gene. 3
Tobie 3
Ezec. 37
2. Ti. 4
Apo. 22
Eccle. 13
2. Cor. 6
Eccle. 17
Psal. 118
Philip. 3
Iosue 22
2. Mac. 14
Esa. 50
Apo. 7

Heb. 12. amo, arguo & castigo. Cui enim peccata perseuerare non possint inulta, magna pietas dei est, atque precipuam diuinae dilectionis indicium, dum deus in praesenti seculo peccatore flagellat. Propter quod ait Apostolus, Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo aduersarij & non filij estis. Patienter ergo ferre debemus, quicquid nobis aduersitatis contingit, rogaereque dominum ut tales momentaneas poenas reputet nobis pro peccatis nostris, quatenus taliter expurgati, gratia eius capiores reddamur in via, & gloria eius exuberantius sortiamur in patria. Na sicut dicit Apostolus, Id quod in praesenti est momentaneum & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternae gloriae pondus operatur in nobis. Vel sic, Disciplina tua. i. disciplinaris instructio tua & illuminatio salutaris correxit me. i. pro peccatis meis fecit me poenitere, & poenam satisfactoriam sponte assumere atque propter vitam aeternam agere: ideo subdit, In fine: & disciplina tua. i. poena per infirmitatem, ipsa me docebit, de cetero a peccatis cauere, meipsum humiliare & alijs posse consulere. Vel, Disciplina tua. i. instructio tua, ipsa me docebit, ut cognoscam meipsum & sollicite ambulem coram te. Disciplina nepe dei, expertos nos facit, probatos & exercitatos. Scriptum est enim, Qui non est tentatus, quid scit? Et iterum, Vir in multis eruditus, cogitabit multa. Dilatasti gressus meos subtus me. i. per charitatis seruum rem & gratiae multiplicationem fecisti actus meos amplos & copiosos seu multos sub rationis meae imperio, quatenus abundare in operibus bonis, essentque subiecti rationis dominio passionibus & motibus, seu affectionibus sensualitatis. Idcirco addit, & non sunt infirmata vestigia mea. i. non defecerunt, opera mea virtuosa, quibus te sequor, & ad tuam beatitudinem proficiscor. Quonia ergo o domine tantam mihi gratiam contulisti: ideo confidenter dico, Persequar inimicos meos, qui conatur me a diuina legis obseruantia impedire: hos persequar oratione deuota, lachrymis poenitentiae, moribus bonis, & sancto affectu. Per haec enim demones maxime affliguntur & eorum ministri, videlicet homines prauis deiciuntur: & comprehendant eos. i. vincam tentationes eorum, & non conuertar ab isto proposito, donec deficiat, victi a me. Constringam illos. i. malam voluntatem eorum suo effectu cassabo in me, nec poterunt stare. i. resistere mihi. Cadent subtus pedes meos. i. victi ab operibus meis deficient. Et praecipuam mihi virtutem. i. spiritualibus armis, ad bellum contra omnes tentationes: & supplantasti insurgentes in me subtus me, quonia tota victoria mea tibi attribuo. Clamauerunt inimici mei. i. homines mali tempore suae angustiae pro adiutorio, nec erat qui saluos faceret eos ab ultione diuinae iustitiae, quae sepe in praesenti incipit vindicare peccata reprobatorum, quae in futuro aeternaliter vindicat. Et quonia nemo adiuuare poterat: ideo clamauerunt tandem ad dominum, nec exaudiuit eos, quonia clamor orationis eorum non venit ex poenitentia cordiali, nec ex diuino amore, sed ex poenali angustia, atque ex seruilis timore, qui nihil meretur: quodammodo de Antiocho scriptum est, Orabat autem secessit dominum, a quo non esset misericordia consecutus. Et comminatus eos ut puluerem ante faciem vestri, hoc est, quod ante iam dixit, Confringam illos, nec poterunt stare. Cominatus, inquit, eos, non naturam eorum sed peruersitatem eorum resistit. Propterea ut lutum platearum delebo eos. i. repellam atque proieciam eos a meo consensu. Insup ait ad Christum ecclesiam, Eripies me de contradictionibus populi. i. de perfidia & impugnatione haereticorum schismaticorum, omniumque detrahentium mihi. Nam deus in perpetuum non derelinquit suos electos, sed tandem liberat eos. Constitues me in caput gentium. i. facies me in dominam omnium populorum. Populus enim Christianus est omnium populorum dignissimus atque excellentior gentibus vniuersis, ad quem princeps apostolorum sic ait, Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Vel sic, Constitues me. i. prelatos & sacerdotes ecclesiae, in caput gentium. i. in rectores & dominos caeterorum. Populus quem non cognoui. i. peccatores indurati atque increduli, seruauit mihi, postquam ad poenitentiam vel fidem conuersi sunt: & tunc in auditu auris obediuit mihi. i. preceptis ecclesiae. Filij alieni. i. solo nomine Christiani simulators, contumaces, hypocritae, falsi religiosi, mentiti sunt mihi, quoniam aliud dicunt, aliud agunt, aliud ostendunt in habitu, aliud agunt in victu. Veniunt in vestimentis ouium, intus vero sunt lupi rapaces. Filij alieni inueterati sunt, id est, obdurati in vitijs. Non enim aduertunt Apostolum Colossensem exhortantem, Expoliare vos veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum qui renouatur in agnitione dei. Et alibi, Renouamini spiritu mentis vestrae, & estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donauit nobis: & claudicauerunt a beneficijs iam commemoratis, ait, Viuit dominus, qui versus in praecedenti explanatione satis expositus est. Deus qui das vindictam mihi, puniendo persecutores iustorum atque ecclesiae, quodammodo scriptum est, Mihi vindictam & ego retribuam, dicit dominus: & subdit populus sub me, conuertendo peccatores ad gremium matris ecclesiae, & ad obedientiam sanctam. Vel, subiiciendo incredulos potestati fidelium, liberator meus de inimicis iracundis: utpote demonibus, in quibus (secundum Dionysium) est furor irrationalis, amens concupiscentia, & phantasma proteruum. Quod tamen sagaciter intelligendum est, cum demones incorporei existentes, materiales passiones non habeant. Et non solum liberator meus es domine de demonibus, sed & ab hominibus iracundis, peruersis & reprobis. Et ab insurgentibus in me, scilicet ab aduersarijs qui contra me insurgunt, quoad in praesenti exilio uiuo, sicut ait August. Perseuera vsque in finem, quia tentatio perseuerat vsque in finem. Ab his ergo exaltabis me, dando mihi victoriam in praesenti atque coronam gloriae in futuro: a viro iniquo, id est, a quolibet homine pestifero eripies me, ne ab eo inficiar. Propterea, id est, propter tanta beneficia tua confitebor tibi in nationibus domine, praedicando & gloriose laudando nomen tuum coram populo, eiusque beneficia tua ac pietatem tuam gratanter & affectuosissime insinuado. hoc quotidie agit ecclesia per praedicatores verbi diuini: & nomini tuo, o domine, psalmum dicam, ore & opere te laudando. Hoc vnusquisque per se agere potest & debet, quoniam dominus est. Magnificas salutes, id est, magnip-

A dens, & multum apprecians redemptionem ac felicitatem seu duplicem stolam regis eius. i. cuiuslibet Christiani atque electi: qui dicitur rex, quonia diabolo dominatur, ac proprio animo sicque fortior est rege vrbes & castra expugnante. In tantum quippe magnificauit ac magnipendit deus salutem nostram. i. glorificationem corporis & animae nostrae, ut propter eas recuperandas vnigenitum suum mitteret in mundum. Talem namque ac tantum legatum non misit propter modicam causam. Et tu ergo magnifica & magnipende salutem hanc tuam, noli propter carnalia oblectamenta, propter sensibilia comoda, propter temporales honores ea neg ligere, sed in due virilem ac nobilem animam, & propter aeterna atque inuisibilia bona mercanda paruipende & sperne omnia transitoria, vana ac vilita. Et dominus est, faciens misericordiam Christo suo Dauid, id est, cuiuslibet homini perfecto spiritus sancti vnctione excellenter vncto, & semini. i. his quos ipse in Christo spiritualiter generat verbo & opere eos docendo: quodammodo de quibusdam ait Apost. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis vsque in seculum. Quae autem in praecedentibus duabus expositionibus declarata sunt, hic o mittuntur. Postremo quam beatus est qui ista magnifica dona dei ac sublimes perfectiones, de seipso psallere, & domino canere potest ad gloriam eius: qui vero tantam perfectionem nondum adeptus est, ut ista in propria persona dicere queat, discat ex his quantum a vera perfectione distet, quo tedere habeat, quid sibi a domino postulandum sit, studeatque vitam suam taliter ordinare, ac talem perfectionem acquirere, ut praedicta omnia de ipso ad dei honorem possit cantare prompto atque gratissimo corde.

COMMENTARIUS IN PSAL. XVIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Præscribitur denique psalmo huic titulus iste, In fine psalmus Dauid, id est, iste psalmus ascribitur Dauid, respicienti in fine. i. in Christum. Nam loquitur hic de primo Christi aduentu, qui factus est in fine seculorum, & in plenitudine temporum. Loquiturque de praedicatoribus euangelicæ legis, & de legis Christianæ sinceritate, & ait,

PRÆCATIO.

Domine adiutor noster & redemptor, iustitie tue recte & laetificent corda nostra, occulta nostra verbi tui gratia emunda: quo nobis a delictis maximis expiatis, placeat in conspectu tuo meditatio cordis, & eloquia oris nostri.

EXPOSITIO PSALMI literalis.

C AELI enarrant gloriae dei. Quod tripliciter intelligi potest. Primo sic, Caeli, id est, sancti Euangelistae atque apostoli, enarrant gloriam dei. i. praedicant regnum & excellentiam Christi, [ET opera manuum eius,] id est, magnalia Christi, scilicet opera eius miraculosa, quae sunt opera manuum suarum, id est, virtutes diuinae ac humanae. Miracula enim Christi diuina virtute facta sunt principaliter, humana vero virtute instrumentaliter. Vnde humanitas Christi comparatur ad naturam eius diuinam, sicut instrumentum coniunctum ac animatum ad ipsum artificem. [ANNUNCIAT firmamentum,] id est, ecclesia in qua homines perfecti firmantur, sicut stellae in caelo figuntur: & ipsa ecclesia in firma petra, quae Christus est, firmiter stabilitur. Dicuntur autem Apostoli & Euangelistae caeli, propter conuersationem caelestem, & propter diuinam in habitationem, & propter eminentiam gratiarum: sicque omnes viri perfecti ac spirituales caeli vocantur, quemadmodum Moyses ait, Audite caeli quae loquor, & audiat terra verba oris mei. Et Esaias, Audite caeli, & auribus percipite terra. Merito quippe caeli dicuntur homines spirituales, quibus Apost. loquitur, Vos in carne non estis, sed in spiritu. [DIES dicitur cruciat verbum,] id est, diuinitus illuminati, sapientesque homines eructant, seu pleno corde pronunciant dei, id est, spiritualibus ac eruditis hominibus, verbum. i. Christum, secundum quod deus est: prout ait Apost. Sapientiam loquimur inter perfectos. Et rursus, Et si cognouimus Christum, secundum carnem, tamen iam non nouimus. [ET nox nocti indicat scientiam,] i. homines paruae scientiae, vel praedicti viri perfecti assumptes imperfectorum personarum: quodammodo Apost. asserit, Omnibus omnia factus sum infirmis infirmus, docent homines adhuc carnales ac rudes, scientiam. i. notitiam pertinentem ad Christi naturam creatam, videlicet ad humanitatis suae mysteria quomodo illa se haberent: prout rursus dicit Apost. Ego fratres non potui vobis loqui, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: quasi paruulis in Christo lac potum dedi, non escam. Secundo exponitur hic locus sic, Caeli, id est, orbis caelestes, enarrant gloriam dei. i. maiestatem & potestatem eius ostendunt. Dicuntur enim caeli enarrare gloriam dei, id est, sicut dicitur benedicere deo, eumque laudare, videlicet quoniam praebent intuentibus occasionem atque materiam contemplandi creatoris potentiam, sapientiam & perfectionem. Propter quod scriptum est, Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit haec. Et simili modo, opera manuum eius. i. creaturas diuinae potentiae, annunciat firmamentum. i. sphaera octaua, in qua fixae sunt stellae, annunciat quidem opera dei materialiter, quoniam est obiectum contemplandi quam potenter & gloriose caetera omnia a deo sunt condita. Dies dicitur cruciat verbum. Dicitur namque, tempus facere id quod fit in tempore: sicque dies & nox dicuntur eructare verbum & indicare scientiam, quoniam opera alia facta sunt per temporum interualla, & de die in diem, atque de nocte in noctem creuit cognitio dei seu praedicatio Christi. Secundum hunc modum legitur lib. 1. Machab. Videns Ionathas quia tempus eius iuuat. Tertio exponitur passus iste anagogicæ, ut sit sensus, Caeli. i. angelici spiritus omnesque bea-

Iohan. 3.

Galat. 4.

1. Cor. 10.

Deut. 32.

Esaia 1.

1. Cor. 2.

1. Cor. 9.

1. Cor. 3.

Esa. 40.

1. Mac. 12.

ri, enarrat gloriam dei, quoniam incessabiliter laudant deum & opera manuum eius. i. effectus diuinae virtutis, annunciat firmamentum. i. Christus qui est caput & robur omnium sanctorum, & ipse omnes comprehensores in patria illuminat & rationibus diuinorum effectuum. Dies dei eructat verbum. i. angeli superiores de plenitudine sue cognitionis infundunt inferioribus angelis, purgato, illuminato, perficiendoque eos secundum Dionysium. Et nox nocti indicat scientiam, quoniam demones sepe peruersis hominibus quedam secreta reuelant. Quauis autem magis literalis secunda expositio videatur: prima tamen secundum veritatem literalis est ad intentionem Prophetarum, & magis conueniens, eisque sequentia consonant.

Act. 12. **C**(3) NON sunt loquese neque sermones. i. nullum est genus idiomatis & sermonis [QVORVM NON audiantur voces eorum]. i. ab eis puta a caelis predictis & apostolis. Nam apostoli omnium lingua loquebantur. Et Paulus inquit, Gratias ago deo meo, quod omnium vestrum linguis loquor. **C**(4) IN omnem terram exiit sonus eorum. id est, apostolorum, [ET in fines orbis terre verba eorum,] quia apostoli facta diuisione ipsorum per seipsum atque per suos discipulos predicauerunt euangelium Christi in quatuor plagis terrae, & in principalibus partibus mundi. Et hoc est quod ab Isaiâ predictum est, A finibus terre audiuimus laudes, gloriam iusti. Et rursus per Isaiâ dominus aperit sicut dicit, Mitta ex eis qui saluati fuerint, ad gentes, in mare, in Africam, in Lidiam, tenentes sagittam in Italia & Graecia, ad insulas longe, & annuntiant gloriam meam gentibus. Porro quod dictum est, In omnem terram, & c. allegat Apostolus ostendendum quod fides est ex auditu, & ex predicatione apostolorum. Vnde consequitur, quod psalmus iste loquatur de Christo atque apostolis ac predicatione euangelicæ legis. Deinde de Christi incarnatione subiungit, **C**(5) IN sole, id est, in mundo inferiori, sub sole videlicet in oculis hominum [POSUIT] filius dei [TABERNACULUM] suum, id est, corpus assumptum, quod dicitur tempore inuisibilis deitatis: quia ut à Propheta dicitur, Ipse in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, quatenus qui ante latebat in sinu dei patris, appareret in forma assumptæ carnis: & qui ante habitabat lucem inaccessibilem, iam per incarnationem exhiberet seipsum visibilem oculis, atque palpabilem manibus. Sicut Iohannes contestatur, Quod vidimus oculis nostris, quod audiuimus, & manus nostræ tractauerunt de verbo vite. Denique hanc dei incarnationem à Zacharia predictam cognoscimus, ubi sic dicitur, Lauda & letare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit dominus. Per Isaiam quoque dominus ait, Ecce ego ipse qui loquebar, assum. Et iterum, Primus, id est, deus æternus ad Sion dicitur, Ecce assum. Vel sic, In sole. i. in beata virgine Maria, posuit Christus tabernaculum suum. i. corpus suum habitans in utero eius noue mensibus: quemadmodum Ieremias ait, Non uum creauit dominus super terram, femina circumdabit virum. Felicissima namque virgo Maria sol dicitur, propter excellentissimam diuinam gratiarum in ea splendorem. De qua in Canticis spiritus ait, Tota pulchra es amica mea. Et iterum, Pulchra, ut luna, electa ut sol. [ET ipse] Christus [TABERNACULUM] suum sponsum procedens de thalamo suo, id est, de utero virginali, in quo carne induendo desponsauit sibi ecclesiam, sicut ante per prophetas diu & frequenter spondit. **C**(6) EXUIT AVITUR UT gigas ad currendam viam. i. Christus letanter aduenit, & libenter descendit in uterum suæ charissimæ filie amabilissimæ virginis [AD] currendam viam. i. ad festinater profequendum humanæ redemptionis mysterium. Vel, ad currendam viam, id est, ad conuersandum in hoc seculo, cuius vita est via ad vitam beatam: [A] summo caelo egressio eius. Nam Christus descendit de sinu patris in utero virginis, descendit à caelo in tellectuali in terram sensibilem. Ipse enim ait, Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis qui est in caelo. Descendit autem, non locum mutando, sed nouiter apparere: descendit, non ratione essentiae, sed effectus. Ipse est namque qui per Ieremiam testatur, Caelum & terram ego impleo. **C**(7) ET occursum eius. i. Christi regressus siue ascensus [VSQUE] ad summum eius. i. usque ad eundem locum vnde exiit, videlicet ad dexteram patris: sicut ait, Exiit à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. [NEC] est qui se abscondat à calore eius. i. nemo se excusare potest à Christi amore, quoniam ista beneficia tanta, tamque patentia sunt, ut ignorantia nullum excuset. Idcirco Christum omnes super omnia amare tenentur. Vel sic, Nec est qui se abscondat à calore eius. i. ab operatione seu examinatione spiritus sancti, qui est ardentissimus amor patris & filij. Christus enim de spiritu sancto praedixit, Cum venerit ille spiritus veritatis, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Arguet enim homines de peccato commisso, de iustitia omnia, & de iudicio quod preconsiderare atque timere continent. Vel quod dicitur, Nec est qui se abscondat à calore eius: ideo dicitur, quia tanta est liberalitas gratie spiritus sancti tempore noue legis, ut merito nullus se abscondere debeat à receptione ipsius. **C**(8) LEX DOMINI, id est, Christiana religio & Christi traditio [IMMACULATA] nil habens vitij vel impuritatis admixtum [CONVERTENS] animas, id est, homines. Ponit enim partem pro toto, quia retrahit eum, qui sibi obedit, à rebus illicitis & caducis ad opera sancta, atque ad summum & incommutabile bonum. [TESTIMONIUM] domini fidele, id est, cognitionem diuinorum prebens humilibus, qui suum intellectum fidei subdunt: & quod credit, opere attestatur. Vnde Isaias ait, Nisi credideritis, non intelligetis. Et Saluator, Confiteor inquit tibi pater, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. i. fide & conuersatione humilibus. Testimonium autem proprie pertinet ad credenda, sicut preceptum ad agenda. **C**(9) IVSTITIAE DOMINI, id est, diuina precepta [RETE] & iuste ad beatitudinem sine errore ducentes [LAPIDEM] corda. eorum, qui per charitatem eas obseruant. Naturaliter enim delectabile est virtuosè viuere, & deo in omnibus obedire. Propter quod (secundum philosophum) signum virtutis est delectatio operationi adiuncta [PER] domini lucidum id est, clarum ac splendidum, tanquam radius diuinae iustitiae ac lucis æternæ [ILLUMINANS] oculos.

A los [cordis videlicet intellectum, & memoriam, ne in tenebris victorū mergatur, sed in deo permaneat. **C**(10) TIMOR domini sanctus. i. timor filialis, amabilis & castus, non ferulis aut humanus est [PERMANENS] in seculo seculi. quia hic incipit, & in patria perseverat, quantum ad habitum: & etiam quantum ad aliquid suum actum manet in patria, scilicet quo ad reuerentialem subiectionem. Non autem manet in patria, quantum ad fugam, quæ pertinet ad timorem, quia beati sciunt se à deo non posse auerti: ideo non metuntur malum futurum, sed deo cum reuerentia timore subiecti sunt. [VIDE] domini, id est, omne dictamen, & omnis sententia diuina sapientia [VERA] sunt [IVSTITIA] in semetipsa quoniam eo ipso quo sunt dei iudicia, necesse est ea fore iusta & sancta: nec est alia ratio requirenda, vel authoritas maior inuocanda, quoniam deus est mensura, & ratio omnis veritatis & æquitatis. **C**(11) DESIDERABILIA super aurum & lapidem preciosum multum. Nihil enim corporaliū sensibilemque, honorum tam amabile tamque optabile esse potest, sicut diuina iudicia. i. precepta & testimonia legis diuinae quæ à deo data sunt & approbata, & ad æternam felicitatem perducunt. Vnde inferius dicitur, Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti. [ET] dulciora super mel & fauim. i. in obseruando diuina iudicia seu precepta consistit maior dulcedo, quam in aliqua re carnali siue sensibili. Spirituales enim delectationes ex sua natura maiores sunt delectationibus corporalibus, quauis interdum ex parte nostri oppositū accidat propter imperfectionem nostram, & pronitatem ad mala: sed viris perfectis quæ suauis est dominus expertis, dulciora sunt diuina quæ quæcumque carnalia: imò quo diuina amplius gustant, eo sensibilia ipsis magis desipiunt. **C**(12) TENIM SERUUS tuus custodit ea, in solum per memoriam, sed per charitatem & obedientiam, quatenus impleat ac faciat ea. Nec frustra, quia [IN] custodien dis illis retributio multa, hoc est, vita æterna reddetur pro premio, ei qui diuina iudicia seu precepta custodit. Hoc est quod Christus in Evangelio suis imitatoribus spondet, Qui reliquerit patrem aut matrem, & centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Centuplum namque accipit in presenti, quia hic incipit premium eius: nam gratiam recipit, Deus eum diligit, mundum & carnem suppediat, virtutibus splendet, spirituales delectationes acquirit. **C**(13) DELICTA quis intelligit, hoc est, singula quæcumque peccata, quis aduertere potest? quasi dicat, nullus. Iustus enim septies cadit in die, & tanta est nostra fragilitas ut quodidianos defectus sigillatim cognoscere, deplorare, atque vitare nequaquam possimus. Propter quod in libro Iob habetur, Non iustificabitur homo comparatus deo, & si voluerit cum eo contendere, non poterit respondere vnum pro mille. Quoniam igitur ita est, oro o domine [AB] occultis meis, id est, ab istis peccatis latetibus mihi ignotis [MUNDAME] dando mihi eorum memoriam quantum oportet aut expedit, vel infundendo penitentiam in communi sufficientem, vel dando ea de cætero quantum possibile est præcauere. [ET] alienis, id est, à diabolo & aduerfarijs meæ salutis [PER] seruo tuo non permittendo eos præualere in me per tentationes nepharias, sicut quotidie in oratione dominica dicimus, Et ne nos inducas in tentationem, id est, in consensum illicitum, vel in tentationem tam fortem ut repugnare non possimus: sed fac cum tentatione prouentum. **C**(14) SEMEI non fuerint dominati, scilicet hostes predicti non præualuerint aduersum me rationem vincendo, [TUNC] immaculatus ero hoc est, immunis à labe peccati, ad quod me inducere optant. Tentatio enim cui non consentitur, non est peccati, sed virtutis & meriti exercitium, ac triumphandi occasio. [ET] emundabor à delicto maximo, hoc est, à consuetudine mala seu habitu vitioso. Ex hoc namque quod sepe tentatori succumbimus, generatur in nobis consuetudo mala seu habitus prauus, à quo emundamur dum tentatori resistimus perseveranter, quo facto impletur quod sequitur. **C**(15) ET erunt ut complacent eloquia oris mei, id est, si talis fuerit conuersatio mea, ut sic ab occultis munder, & inimicis præualeam: tunc eloquia oris mei erunt ut complacent tibi. i. tunc tibi placebunt verba mea. Nam cuius vita virtuosa est, eius sermo gratus est tibi. Peccatori vero dixit deus, quare tu enarras iustitias meas? [ET] meditatio cordis mei in conspectu tuo semper, hoc est, si predictam vitam habuero, tunc cogitatio mea erit semper in conspectu tuo, id est, in approbatione seu complacentia sapientie tuæ cuncta cernentis, & omne bonum approbantis. Vel sic, meditatio, & c. hoc est, omnis cogitatio mea siue sit bona, siue mala, est cognita tibi, qui omnia conspicias, renescque & corda scrutaris, quemadmodum Helias ait, Viuit dominus ante cuius conspectum sto. Et Iob loquens ad dominum dicit, Tu quidem gressus meos dinumerasti. Quam cæcus est ergo, & quam infelix qui sine sollicitudine viuat, & coram deo timorato non ambulat. Certe incidet post hanc vitam horribiliter in manus dei viuens, qui in presenti negligit honorare vultum diuinae presentie vniuersa spectantis. **C**(16) DOMINUS tuus, vel esto deprecor [AB] IVTOR meus] cooperando mihi per gratiam, [ET] redemptor meus] à cunctis periculis qui proprio sanguine liberaffi me. O quam gratulabundo ac deuotissimo animo cantandus est psalmus iste omni Christiano, in quo Christianæ fidei fundamenta narrantur, apostolorum predicatio, verbi incarnatio, euangelicæ legis commendatio, propria quoque fragilitatis recognitio, atque diuinae misericordiae imploratio, mirabiliter continentur. Tanto (ni fallor) vnusquisque fidelis hunc psalmum dulcius decantabit, præcordialius puriusque concinet, quanto bonum commune. i. fidem catholicam Christi, in incarnationem ardentius diligit.

COMMENTARIUS IN PSAL. XIX.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus Psalms presentis, videlicet, In finem Psalmus David, ex predictis satis est euidens. In multis enim iam psalmis titulus talis expositus est, Primo autem exponi potest de Christo, cui orat Propheta dari à deo patre, quæ spiritu sancto reuelante nouerat ei esse donanda. Air itaque,

Exaudi nos, quesumus domine, in die tribulationis, & protege nos ab omnibus malis, ut surgentes & erecti stantes prostratis hostibus in te domino deo nostro semper exultemus.

EXPOSITIO iuxta sensum literalem.

Lucę 23.

EXAUDIAT te] d[omi]n[us] deus omnipotens [IN die tribulationis] .i. in tempore peregrinationis tuę in hoc mundo, in quo tota cōuersatio tua tribulationibus plena fuit, & sępe pro mūdi orasti salute. Vel, in die tribulationis, hoc est, in die passionis, quādo pro transgressoribus exorasti, dicēs, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. [P[ro]t[eg]e nos] te nomen dei Iacob, hoc est, deus verus, non a malo culpę, quia nunquam potuisti peccare: sed a malo p[œ]nę, quod tibi Iudęi sępe parabant ante tēpus. [(2) M[em]or sit tibi] tibi auxiliū, non propter tuam indigentiam aut necessitatem, sed propter disp[er]sationem, quemadmodum apparuit tibi angelus de cęlo, confortans te [D]e sancto, .i. de seipso.

Luc. 22

Vel sic, Mittat tibi auxiliū, hoc est, naturę tuę assumptę cōferat opem & gratiā, ad liberandum genus humanū: de sancto .i. teipso, secūdum quod deus es. Quicquid enim virtutis in humana Christi natura fuit, a diuinitate verbi profluxit. [E]t de Sion, hoc est, de cęlestibus [T]e [V]er[ba] te] ab aduersis, sicut p[re]dictum est. [(3) M[em]or sit] omnis sacrificij tui] .i. omniū operū, quę ei pro salute hominum obtulisti, p[re]dicando, orando, laborando, ieiunando. [E]t holocaustū tuum, hoc est, natura tua humana, quam in cruce patri totaliter immolasti, igne passionis cōsumptā [P]ingue fiat, id est, efficax atq; exuberans ad succurrēdum. Hoc orat Propheta, non q[uod] sacrificiū & holocaustum Christi, possint esse in accepta patri aeterno, cum ipse sit agnus sine macula, filiusq; dilectus, in quo patri complacuit: sed ut deus merito sacrificij & holocausti Christi, mūdo subueniat, parcat, & cum saluificet. [(4) T[er]ribile] tibi] d[omi]n[us] deus [S]e[rv]u[us] m[er]ito tuum] .i. quicquid desideras, [E]t omne consiliū tuū] quo decreuisti mundum redimere [C]onfirmet, hoc est, ad salutarem effectum perducatur, videlicet ut mundus felicitatem acquirat, quemadmodum in Euangelio deprecatus es. Volo pater, ut vbi sum ego, illic sit & minister meus, quibus peractis, [(5) L[ib]erabis] me] d[omi]n[us] pater cęlestis [I]n salutari tuo] .i. in Christo filio tuo saluatore nostro: qui dicitur salutare tuū, quia per ipsum saluasti nos. Vel, letabimur, d[omi]n[us] in salutari tuo .i. in saluatione, quia saluasti nos, [E]t in nomine dei nostri] .i. in virtute & fide sanctę trinitatis [M]ag[is] [I]m[per]abis] magnitudinē spirituali, ita ut simus filij dei, coheredesq; Christi. [(6) I[m]p[er]abis] dominus omnes petitiones tuas] d[omi]n[us] Christe, tam illas quas pro proprij corporis glorificatione sudisti, quā illas, quas pro alijs obtulisti, quā etiam quibus iam ad dexterā patris sedens pro omnibus interpellas, ostēdendo patri latus & vulnera: [N]on c[on]c[ess]i] ego Dauid per spiritū [C]ongruenter] quoniam saluū fecit dominus Christum suū] resuscitando eū a mortuis. Et loquitur de futuro per verbū de p[re]terito, propter certitudinem prophetię. [(7) Exaudi] d[omi]n[us] deus pater [D]e cęlo] sancto suo, hoc est, de throno glorię, seu de cęlo empyreo, de quo dicitur deus exaudire, quia in eo specialiter esse & habitare censetur, [I]n potētatibus] .i. in magnis virtutibus seu fortibus dei auxilijs consistit, & est [A]l[ia] v[er]s[us] dexterę eius, hoc est, beatitudo seu redemptio hominū, procedens a dextera eius. .i. a benigno dei fauore seu misericordi eius assisistētia. Salus enim nostra a dei pietate donatur nobis, & in actibus p[re]cipuarū virtutū cōsistit, qui mentem corroborant atq; in deo stabiliunt. [(8) H[ab]itabis] in curribus, hoc est, quidam secularium in transitorijs, ac volubilibus mundi bonis cōsident, [E]t hi in equis, id est, quidam eorum in vanitatibus, pompis, honoribus, atque potētia propria sperant: [N]on autē] qui veraciter Christo connectimur per charitatem & fidem [I]n nomine domini dei nostri] .i. per Christum dei filium [I]n v[er]o c[on]s[er]u[us] patrem, quemadmodum ipse in Euangelio docet, Quicquid petieritis patrē in nomine meo, dabit vobis. [(9) I[m]p[er]abis] in curribus & equis confidentes [O]bligati] sunt] vitijs, atque obnoxij facti variorū peccatorum reatibus, [E]t ceciderunt] a gratia & bono statu mentis: [N]on autem surreximus] per p[œ]nitentiā a peccatis, [E]t erecti sumus] per contemplationem ad deum. [(10) D[omi]n[us] pater] [S]al[ut]e[m] fac regem, id est, Christum, imponendo breuem finem angustijs eius, & ad immortalē statum eum resuscitando: [E]t exaudi nos] per Christum, scilicet merito eius exaudiri optantes [I]n die qua inuocauerimus te] .i. in quacunque hora te deprecati fuerimus, nam semper dum te inuocamus, spiritualiter nobis dies est, quoniam Christus qui est intellectus qualis dies & sol iustitię lucet per fidem, & gratię claritatem in cordibus nostris, p[re]sertim cum oratio non sit nisi ascensus mentis in deum.

Exod. 12

Mat. 3.17

Iohan. 17

Rom. 8.

Iohā. 17.

Iohā. 14.

Aēt. 4.

EXPOSITIO tropologica eiusdem psalmi de ecclesia ac vnoquoque fidelī. Vniam vnuerfos electos charitas dei congregat, & vnum in domino facit, ut legitur in Actis Apostolorum, quod multitudinis credentiū erat cor vnum & anima vna. Idcirco sanctus Propheta charitate vrgente, pro tota ecclesia, atque pro quolibet eius membro orat & ait, Exaudiat te d[omi]n[us] ecclesia dei, & vnusquisq; fidelis in die tribulationis. .i. in hora t[ri]stitionis, necessitatis, seu aduersitatis, protegat te nomen dei Iacob, sancti videlicet patriarchę ne succubas, nec pericliteris. Mittat tibi auxiliū, per quod consolationē victoriāq; obtineas: de sancto .i. de sanctissima liberalitatis suę bonitatis immensā, per quā (teste Iacobo) dat omnibus affluenter & non improp[er]at: & de Sion .i. de ecclesia triphate, quę eū per speciē cōtemplatur, tueatur de cōtra aduersa, mittēdo videlicet angelos sanctos ad tuā custodiā, protectionē ac liberationē. Memor sit omnis sacrificij tui, hoc est, totius

obsequij quod ei impēdis, recipiēdo illud benigne, & beatitudinē tibi pro eo restituēdo: & holocaustum tuum, id est, interna illa ac charitatiua oblatio, qua teipsum domino offers & mactas: sicut inferius dicitur, Quonia[m] propter te mortificamur tota die: pingue fiat, hoc est, bonis operibus adornetur, & copiosa mercede impleatur atq; ditetur. Holocaustū quippe in veteri lege appellabatur quod ad dei honorē totaliter cremabatur, sicut qui seipsum totaliter abnegat, & Christi crucē super se baulant, seipsum holocaustū domino offerūt: sicq; per holocaustū intelligi potest ipsa volūtas seu anima: quę tūc pinguis fit, dū Christi amore saginatur, diuinisq; cōsolationibus dilatatur. Vel sic, Memor sit dominus, d[omi]n[us] ecclesia, sacrificij tui, hoc est, sacramēti altaris, quod est sacrificiū nouę legis, cuius petit propheta dominū remitti: non q[uod] ipsum sacrificiū displicere possit, sed ne deus per peccata offerentis offensus effectū sacrificij huius nō donet fidelibus. Nam ut ait Apost. Quicquid manducauerit panē hunc, vel biberit calicē domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Vnde sacerdos quoq; in missa orat, ut sacramentū corporis & sanguinis Christi acceptū sit deo, dicēs, Supra quę propicio ac serenouletu, &c. Et holocaustū tuū, d[omi]n[us] ecclesia .i. p[re]dictū sacrificiū: quod holocaustum vocatur, quonia[m] Christus seipsum perfecte ac integre obtulit patri in odorē suauitatis secundum Apostolum. Hoc (inquam) holocaustū pingue fiat, hoc est, recipientes & offerētes spiritualiter pingues efficiat, dando eis effectus sacramentales. Tribuat tibi deus, secūdum cor tuū .i. secundum rationabile desiderij cordis tui, & omne cōsiliū tuū confirmet, quatenus cōsilia tua in ipso permaneāt atq; ab ipso inspicientur, dirigantur, & perficiantur. quod fit per hoc quod deus dat animę donū cōsiliij per quod fit bene mobilis a spiritu sancto in omni inquisitione cōsiliatiua. Debemus quoque semper dominum inuocare pro dono consilij, quēadmodum dominus ait apud Esaiam, V[er]e filij desertores, vt faceretis consiliū, & non per me: & ordiremini telā, & non per spiritū meū. Indigemus nāq; hoc dono ne decipiamur in cōsulendo, p[ro]pter variabilitatē rerū humanarū, & varias circūstantias atq; euentus: quę omnia considerare non possumus, nisi per spiritū sanctū moueamur in cōsulendo: quia scriptum est, Cogitationes mortalium sunt timidę & incertę prouidentię nostrę. Merito ergo orat Propheta vt omne consiliū tuum confirmet, &c. Nunc cognoui quonia[m] saluū fecit dominus Iesus Christus Christum suum, hoc est, quemlibet fidelem vnctione spiritus sancti interius vnctum, sicut ait Iohannes, Vos vnctionem habetis a sancto, & nostis omnia. Exaudiet Christus illum sic vnctum de cęlo sancto suo, in quo ipse cū patre & spiritu sancto viuūt, regnat, ac residet, &c. Domine saluū fac regē, hoc est, quemlibet Christianorū rectorē, principem, seu p[re]latū. Vel regem .i. vnusquēq; seipsum rationabiliter gubernantē ac animo proprio dominantē. Cętera ex p[re]cedenti expositione satis clarescunt. Denique vnusquisq; dicere potest hunc psalmum pro seipso orans, videlicet direngo sermonem ad propriam animam: sicq; a sacerdote celebraturo seipsum alloquente conuenienter diceretur. Specialiter quoque tres versus in ipso contenti videlicet, Mittat tibi auxiliū de sancto, cum duobus sequētib; valde cōgruenter dici possunt ab assistantibus, quando se vertit sacerdos in missa ad populum petens orari pro se.

EXPOSITIO TITVLII. Paterea psalmi nunc exponēdi talis est titulus, In finem psalmus Dauid, hoc est, psalmus iste attribuitur Dauid dirigente[m] mentis suę intutum in Christum, de quo & cuius regno psalmus hic ad literam exponendus est. Primo autem ostendit gloriosus Propheta beneficia humanitati Christi collata a sua diuinitate, & ait, PRECATIO. Virtutum meritis domine nos exalta, quibus deuote cantemus & psallamus virtutes tuas: da nobis benedictionem perpetuam consequi, & gaudiū per æuum cum uultu tuo desiderabili letificari.

COMMENTARIUS IN PSAL. XX.

EXPOSITIO TITVLII.

Paterea psalmi nunc exponēdi talis est titulus, In finem psalmus Dauid, hoc est, psalmus iste attribuitur Dauid dirigente[m] mentis suę intutum in Christum, de quo & cuius regno psalmus hic ad literam exponendus est. Primo autem ostendit gloriosus Propheta beneficia humanitati Christi collata a sua diuinitate, & ait,

PRECATIO.

Virtutum meritis domine nos exalta, quibus deuote cantemus & psallamus virtutes tuas: da nobis benedictionem perpetuam consequi, & gaudiū per æuum cum uultu tuo desiderabili letificari.

EXPOSITIO PSALMI literalis.

DOMINE] pater, ex quo (secundum Apostolum) omnis paternitas in cęlo & in terra nominatur [I]n virtute tua] .i. in omni potētia tuę maiestatis tāquam in obiecto [L]ib[er]abis me] rex] .i. dominus Iesus, qui est rex regū & princeps regum terre. Christus enim vt homo gloriat[ur] est de p[er]fectione & potestate diuina, per quam faciebat miracula, & nō lætabatur de se secundū q[uod] homo nisi in deo. [E]t super salutare tuū, hoc est, de saluatione sui corporis per resurrectionē, & de omni beatitudine ei a te collata, p[re]sertim de personali vnione suę humanitatis cum verbo.

[E]xultabis] vehementer, quoniam Christus vt homo tanto vehementius gaudet in deo, quanto se videt magis electum ab eo, pluraq; salutaria dona sortitū ab ipso. [(2) D[omi]n[us] desiderium] cordis eius tribuisti ei] exaudiendo eum in omnibus, & beatificādo animā eius a suę creationis principio, [E]t voluntate] laborum eius, hoc est, effectū orationum, instructionum, ac aliorum sermonum suorum [N]on fraudasti eum: sed exaudisti eum, eiusq; doctrinam fecisti in cordibus electorū fructificare in vitam eternā, imperioque oris sui subiecisti spiritus immundos. Nam ad imperiū Christi eiiciebantur dæmonia, quemadmodum Euangelistę testantur. Ideo autem hęc Christo homini competunt, [(3) Quonia[m]] prænuesti eum in benedictionibus dulcedinis. Jomni enim gratia excellentissime adornasti animā Christi ab instanti suę creationis, cōseruādo eā ab omni peccato originali & actuali immunem, vnuerisq;ue donis spiritus sancti dulcissimis eam replendo, & quod

Eph. 3 super omnia est, beatifica tua visione ipsam felicitate, & hoc sine precedentibus meritis eius. Benedictio equidem dei, vocatur collatio gratie eius. Anima ergo Christi preuentia est benedictionibus dulcedinis, id est, gratuitis donis diuine collationis sine praeiis meritis. [P O S V I S T I] domine pater [IN capite eius]. i. in superiori parte anime Christi, in qua trinitatis imago consistit, videlicet in intellectu ipsius [C O R O N A M] triumphalem, salutem, seu victoriosam felicitatem [D E lapide precioso,] hoc est, de perfecta atque firmissima charitate copacta: quoniam beatitudo intellectus per actum charitatis perficitur, stabilitur, & immobilitatur. [C (4) V I T A M]. i. resurrectione secundata a morte, scilicet vi tertia die suscitaretur [P E T R I T] Christus [A T] domine pater, [E T] tribuisti ei [R]efuscitatus eum tertia die: nec solum dedisti ei vitam aeternam, cuius duratio omne tempus includit. Et ergo est [C (5) M A G N A gloria]. i. delectatio [E I V S] in salutari tuo, hoc est, in salutaris coniunctione ad te. Gloria enim Christi hominis est in vnione sua beata ad deum: & tanto est haec gloria eius maior, quanto propinquius deo vnitus est [G L O R I A M]. i. anime iucunditatem de electorum saluatione ac celestis Hierusalem reedificatione, [E T] magni decoris hoc est, corporis splendidissima glorificatione [I M P O N E S] super eum. i. Christi, sicut in die resurrectionis, & ascensionis iam factum est. Vel sic, gloriam, id est, claram notitiam, & magni decoris. i. praeclarum ornatum impones super eum, videlicet copulando sibi ecclesiam immaculatam sui sponsam, claram cum laude notitiam habentem, eumque, decorantem, & laetificantem sicut sponsa ornat & laetificat sponsum suum. Ideo autem haec facies o deus pater, [C (6) Q V O N I A M] dabis eum, scilicet Christum [I N] benedictionem in seculi seculi, [I]ta vt non solum sit in seipso aeternaliter benedictus, sed etiam alij benedicantur per ipsum: prout inferius dicitur, Et benedicetur in ipso tribus terre. [L A B E T F I C A B I S] eum in gaudio, hoc est, omni gaudio Christum implebis [C V M] vultu tuo. i. ex aspectu vultus tui, in cuius visione beatitudo consistit, ita vt Christus iam tibi presens gaudeat, non solum de propria felicitate, sed de omnium quoque, saluandorum per ipsum salute. Talis verum accidentaliter merces & gloria Christo debetur. [C (7) Q V O N I A M] rex. i. Christus [S P E R A T] in domino, hoc est, omne bonum nodum adeptum ab eo expectat, & ei attribuit, neque creatam potentiam sibi sufficere ad felicitatem existimat, sed totam fiduciam in deo ponit. [E T] in misericordia altissimi non commouebitur. i. sperando in misericordia dei non derelinquetur, nec a domino separabitur. Nam Christus nunquam motus est vel separatus a domino. Cosequenter agit Propheta de reprehensione hostium Christi, & ait, [C (8) I N V E N I A T V R] Christus iudex [M A N V S] tua. i. potestas tua vltimae peccata [O M N I B V S] inimicis tuis [videlicet, hereticis, schismaticis & impoenitentibus, ita vt experiatur in poenis iusta iustitia, qui noluerit in via acquirere tuam clementiam. [D E X T E R A] tua]. i. reuersissima atque distincta iustitia [I N V E N I A T] per examinationem ac poenae inflictionem [O M N E S] qui te oderunt, hoc est, peruersos incredulosque Iudeos, qui te per inuidiam occiderunt. Hos grauior poena possideat, quoniam grauius peccauerunt. Et ita erit. Nam [C (9) P O N E S] eos vt clibanu ignis [I N] flammam eos corpore igne sensibili, & anima vi doloris ac verme conscietia [I N] tempore vultus tui. i. in die iusti iudicij, quando per retributionem aspicias, que modo per loganimitatem dissimulas. [D O M I N V S] Christus [I N] ira sua. i. in visione sua iustitiae [C O N T R A B A B I T] eos] proiectendo in tenebras exteriores, vbi umbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. [E T] deuorabit eos ignis [I N] infernalis, non vt consumpti moriantur: sed vt miseris inuoluti aeternaliter crucietur, sicut in libro Iudith legitur, Dominus omnipotens iudicabit in eis, in die iudicij visitabit illos. Dabit enim ignem & vermem in carne ipsorum vt vratur, & sentiat vsque in sempiternum. [C (10) F R V C T V M] eorum. i. delectationem ipsorum carnalem ac turpem [D E] terra perdes] hoc est, a regione viuorum separabis, ne gaudeat in caelis cum deo, qui nunc illicite deliciauit in seculo, [E T] semen eorum. i. opera eorum perdes [A] filijs hominum, hoc est, a beata societate eorum qui in mundo rationaliter & humane & pie vixerunt: quemadmodum scriptum est, Tollatur impius ne videat gloriam dei. Tota ista sententia quae inter bonos & malos discernit, etiam per Malac. pulchre innuitur, Conuertimini, inquit, & videbitis quid sit inter iustum & impium, & inter seruientem deo & non seruientem ei. Ecce enim dies veniet succedens, quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula. Et in flammabit eos dies veniens, dicit dominus, quem non derelinquet eis radicem. Insuper ista specialiter & conuenienter, imo & literaliter exponi possunt de oppressione, occisione, & combustione Iudeorum per Romanos principes facta: vt sit sensus, Inueniatur, o Christus, manus tua omnibus inimicis tuis, hoc est, experiatur infideles Iudaei potentiam tuam, ac iustam vindictam. Pones eos vt clibanu ignis, replendo magnis ac varijs calamitatibus, in tempore vultus tui. i. in die vltionis qua per Titum & suos respexisti vindicare mortem tibi illatam: dominus in ira sua conturbabit eos timore atque dolore, & deuorabit eos ignis. i. magna & vehemens poena consumet eos, sicut & factum est. Fructu eorum de terra perdes, &c. Nam in praedicta persecutione de terra sua expulsi sunt, & ipsi & filij eorum vsque in die praesentis. Quae autem sequuntur de praedictis Iudeis optime exponuntur: Subiungit enim causam tunc oppressionis, & dicit, [C (11) Q V O N I A M] declinauerunt o Christus [I N] te manum] imponendo tibi grandia crimina. Nam coram Pilato clamabant, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissimus eum. Et iterum, Tolle tolle crucifige eum. [C O G I T A V E R V N T] consilia quae non potuerunt stabilire. Frequenter namque excogitauerunt Iudaei qualiter aliquam occasionem eontra Christum inuenirent: sed non potuerunt sua consilia stabilire, quia non poterant rationabilem causam reperire, nec suas accusationes probare aut verificare. [C (12) Q V O N I A M] pones eos dorsum] hoc est, permittes eos excacari, indurari, & omnino auerti a te, ita vt fugiant a lege, & fide tua, veritentes a te dorsum, non faciem mentis, [I N] reliquijs tuis] id est, in paucis quos tibi elegisti ex illis

A. Iis, de quibus ad Rom. ait Apostolus, Reliquiae saluae fient [P R A E P A R A B I S]. i. recte dispones, & Roma. ordinabis [V V L T V M] eorum, hoc est, scientiam legis ac prophetarum, qua ipsi male atque carnaliter intellexerunt, sequere in ea sapientes esse iactabant, sed ita non erat. Verum Christus per spiritum sanctum contulit reliquijs suis verum & sanum intellectum legis ac prophetarum: sicque in electis suis reliquijs praeparauit, seu perfecte parauit vultum vel cognitionem carnalium Iudeorum. [C (13) E X A I T A R E] domine] Christus [I N] virtute tua, hoc est, propria potestate resurge, ascende, teipsum mundo declara, per doctrinam atque miracula apostolorum, principem huius mundi eijce foras, in cordibus fidelium regna, & totum mundum tuo imperio subde. Quo facto [C A N T A B I M V S] voce [E T] psallemus] vita ac moribus [V I R T V T E S] tuas, id est, sanctitatem, ac perfectionem conuersionis tuae. Miracula quoque & cetera quae ad nominis tui honorem & gloriam pertinent. Statim enim post Christi ascensionem, & spiritus sancti missionem coepit ecclesia publice securaque mente cantare, & psallere, Act. 2.3 praedicare, & scribere virtutes sui Saluatoris.

EXPOSITIO anagogica eiusdem Psalmi.

D. Eniq; secundum anagogicum intellectum exponitur psalmus iste de quolibet beatorum in patria. Nam ecclesia in natalitjs martyrum, magnam partem cantus assumpsit ex psalmo praesenti. Ait ergo, Domine simplex ac trine, qui es fons vniuersae sanctae letitiae, in virtute tua, hoc est, in teipso, qui est virtus tua: vel in virtute tua, id est, in Christo filio tuo, qui teste Apostolo est virtus & sapientia tua, laetabitur rex, id est, quilibet comprehensor in patria. quonia in visione tua, ac filij tui consistit beatitudo aeterna: quemadmodum vnigenitus tuus testatur, Haec est, inquiens, vita aeterna vt cognoscant te verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Omnes enim beati in patria merito reges vocantur, cum sint perfecti, perfectique filij aeterni regis: quemadmodum in Apocal. scriptum est, Videbunt faciem eius & regnabunt in seculo seculorum: & super salutare tuum, id est, de salutari tui notitia, seu clara visione tuae essentiae, exultabit vehementer, imo ineffabiliter, & omni viatori incognoscibiliter: prout per Prophetam dominus ait, Orietur vobis rimentibus nomen meum sol iustitiae, & sanitas in pennis vestris. Salietis quasi vituli de armento & calcabitis impios. Et sacratissimus Apostolorum princeps in canonica sua, Videtes (inquit) Iesum, exultabitis letitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei vestrae salutem animarum vestrarum. Et Paulus, Non sunt (ait) condigne pansiones huius temporis ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis: ideo autem o domine exultabit sine fine vehementer, quonia desiderium cordis eius, hoc est, bonum desiderium a corde suo tribuisti ei, dando ei teipsum in praemium. Vel desiderium cordis eius tribuisti. i. affectum quo te desiderauit videre praesentem perduxisti ad actum ostendendo ei teipsum, ac illud euangelicae veritatis ei dicendo, Euge serue bone, quia in modico fidelis fuisti, supra multa te constituam: Intra in gaudium domini tui. Proprie autem sumendo desiderium pro affectu boni futuri, sic sancti in patria non habent desiderium respectu praemij essentialis, sed amorem, quoniam amor est de bono praesenti: sed respectu accidentaliter praemij desiderium habent. Nihilominus Petrus loquens de Christo, dicit, quod angeli desiderant in ipsum prospicere, in quo vult; prospectu praemij essentialis consistit: sed ibi desiderium sumitur pro amore fastidium excludente, & voluntate laborum eius, hoc est, desiderio orationis oris sui, quibus in via nondum orant peruenire ad patriam, non fraudasti eum: & hoc ideo, Quoniam praeuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, id est, quonia ab aeterno elegisti eum ad hanc gloriam benedictam atque dulcissimam, sicut Apostolus ait, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Vel praeuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. i. virtutes theologicas, scilicet fidem, spem, & charitatem, per quas benedicimur, & deo coniungimur, infudisti ei in via sine praeiis merito. Has enim virtutes nullus de condigno meretur, sed nec habitum gratiae nouum: sed deus misericorditer praeuenit nos secundum ordinem praedestinationis aeternae, prouidens nobis de omnibus necessarijs ad adipiscendum vitam aeternam. Posuisti in capite eius, hoc est, in intellectu eius, qui est suprema vis animae, secundum Thomam: coronam, id est, essentialia praemium, quam theologij auream nominant, scilicet visionem diuinae essentiae: & hanc coronam posuisti in capite eius, de lapide precioso, hoc est, de obiecto aeterno seu summo bono causatam, quia ex vnione intellectus ad deum causatur in ipso ista felicitas: sicque corona sanctorum est de lapide precioso: non sicut de causa materiali, sed sicut de finali, ac efficienti. Nam deus sublimis ac benedictus est effector, & finis omnis creaturae felicitatis. Hac corona non coronatur, nisi qui legitime certauerit, & mundo corde deo seruerit. haec enim corona facit nos deo perfecte similes, seu deiformes, quemadmodum apud Iohannem legitur, Charissimi nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Vita aeternam & caelestem petijt a te, dum adhuc peregrinabatur in seculo isto, cuius vita est potius mors dicenda quam vita secundum Gregorium: & tribuisti ei quod petijt, scilicet longitudinem dierum in seculo, & in seculo seculi, id est, diem aeternum, qui non causatur a sole sensibilis: sed a claritate diuina, sicut Iohannes testatur, Ciuitas non eget sole, neque luna: nam claritas dei illuminabit eam & lucerna eius est agnus. Magna gloria eius scilicet comprehensoris cuiuslibet in salutari tuo, hoc est, in contemplatione verbi aeterni: in Christi enim visione beatitudo reposita est: gloria & magni decoris, id est, duplicis stolam, videlicet anime felicitatis, & corporis claritatem: impones super eum, in resurrectione mortuorum, quando mortale hoc induet immortalitatem, & quando iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Vel sic, gloria, id est, tres dotes anime scilicet visionem quae succedit fidei, tentationem quae succedit spei, & fruitionem quae succedit charitati: & magni decoris, id est, quatuor dotes corporis: vtpote claritatem, impassibilitatem, agilitatem, & subtilitatem impones super eum. Quoniam dabit e iij

eam in benedictione, hoc est, facies eum adhaerere benedictioni tuae, quatenus sit benedictus in seculo seculi. i. sine fine: nam qui libet comprehensor est confirmatus in bono: laetificabis eum in gaudio cui vultu tuo, hoc est, ex claro ac immediato aspectu vultus tui: sicut superius dictum est, Adimplebis me laetitia cum vultu tuo. Omnia ante praedicta bona habet comprehensor vniuersusque in patria, quia in hac vita speravit in bonitate diuina: ideo subdit, Quoniam rex sperat in domino, non in patria, sed in via. In patria enim non manet fides & spes, quoniam fides includit obscuritatem: notitiae, spes autem absentiam boni optati, quorum neutrum in patria manet: & in misericordia altissimi non commouebitur, id est, confidendo in deo, & innitendo gratiae & misericordiae eius, non cadet, neque damnabitur. Ideo Salomon ait, Turris fortissima nomen domini, ad ipsum currit iustus, & exaltabitur. Et Esaias, Qui autem sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assumunt poenas ut aquilae, volabunt & non deficient. Postremo ecclesia triumphans dicit domino, non orando, sed regnando, Exaltare domine in virtute tua, secundum magnitudinem tuae potentiae, ostende nobis altitudinem tuam immensam, manifestando nobis teipsum sicuti es: sicque aeternaliter cantabimus & psallemus virtutes, hoc est, laudabimus perfectiones tuas, videlicet, sapientiam, iustitiam, omnipotentiam, felicitatem, liberalitatem, &c. Vel sic, Exaltare domine in virtute tua, damnando ac deiciendo aduersarios tuos, omnes videlicet reprobos, sicut in Apoc. habetur, Sub ara dei sancti clamabat, Vtique domine non vindicas sanguinem nostrum? quo factum, cantabimus nos & psallemus virtutes tuas, laudando tuam iustitiam atque potentiam. Vnde scriptum est, Exultate caeli & sancti apostoli & prophetae, quoniam iudicauit deus iudicium vestrum. Caetera in praecedenti expositione declarata sunt. Ecce audiuimus ex elucidatione praesentis psalmi inestimabilem beatitudinem electorum, atque horribiles poenas malignorum. Eligat ergo sibi vnusquisque cum quibus post hanc breuem ac labilem vitam locari ac praemiari desiderat, studiatque illorum nunc opera imitari, cum quibus vult in futuro demorari. Si cum beatis regnare desideramus in caelo, satagamus cum eis compati Christo, mundum despiciere, passionem immoderatas & vitia abhorrere: atque ordinata, munda, ac stabili mente omnipotenti domino deferuire.

COMMENTARIUS IN PSAL. XXI.

EXPOSITIO TITULI.

Huius in super psalmi iste est titulus, In finem psalmus David pro susceptione vel assumptione seu cerua matutina, id est, psalmus iste in finem nos dirigens, est David, id est, Christi per David figurati, pro assumptione vel susceptione matutina, id est, pro sua resurrectione, quae mane facta est in psalmo isto orantis. Vel pro cerua matutina, id est, pro Christi humana natura: quae comparatur ceruae, quoniam ad similitudinem ceruae semper per contemplationem alta conscendit, & terrena transiit. Quod autem hic psalmus ad litteram de Christo sit exponendus, constat ex eo quod beatus Hieronymus allegat verba psalmi huius in Christi passione esse impleta, sicut patebit. Dicuntque Hieronymus & alii multi, quod Christus in cruce cecinit totum hunc psalmum cum psalmis sequentibus usque ad illum versiculum, In manus tuas commendo spiritum meum, quod satis probabile est. Matthaeus enim & Marcus testantur Christum in cruce dixisse principium huius psalmi, scilicet Deus deus meus, ut quid dereliquisti me? Lucas vero commemorat eum dixisse versus illum, In manus tuas commendo spiritum meum. Vnde videtur intermedios quoque versus dixisse. In Hebraeo namque psalmus iste sic incipit, Eli, eli, lamahazababthani. Quod autem adiungitur in nostra translatione, Respice in me, non est in Hebraeo, nec in translatione Hieronymi. Iuxta Hebraeorum, sed a 70 interpretibus additum creditur. Porro psalmus iste pulcherrimus valde est, & omni deuotione plenissimus: estque cum fidei ac pia compassione Christi cantandus, & qui eum sine affectu promit, nescio si Christo gratus est, eumve diligat. Non est enim aliquis psalmus qui tam euidenter, determinate, ac proprie Christi passionem describat, sicut hic psalmus, ita ut potius historia videatur, quam prophetia. Nec recolo in toto veteri testamento tam diffuse & clare descriptam Christi passionem, sicut in hoc loco, & Esa. 53. Quamuis etenim Daniel apertissime dixerit Christum occidendum, non tamen ita prolixè ac determinate describit modum & acerbiter huius occisionis, sicut & David & Esaias in locis praedictis. Diligenter ergo & affectuose quantum dominus dare dignabitur, exponendus est psalmus iste dulcissimus, & mira virtute repletus, cuius singula verba sunt faculae quaedam ignis diuini amoris, qui est spiritus sanctus. O quam clare & condolenter vidit sanctissimus David in spiritu acerbiter, horrorem, ac totum proceps dominice passionis: & quod Christo patienti compatiendum sit, quando hunc psalmum conscripsit, & quomodo virtus causae principalis huius psalmi, videlicet virtus spiritus sancti resultat & continetur in hoc suo effectu, scilicet in psalmo praesenti. Ait ergo propheta in persona Christi, vel potius ipsemet Christus ratione humanitatis assumptae,

PRECATIO.

Deus pater omnipotens qui filium tuum dominum nostrum Iesum Christum ad passionem in mundum mittere, et hominem ligni uetiti gustu seductum, et a paradisi felicitate eiectum, ad caelestia regna reuocare uoluisti: respice nos ad te clamantes, libera nos a uerbis delictorum, et saluos facias in te sperantes in aeternum.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

Deus deus meus.] repetitio dei indicium est feruētis desiderij. Itaque deus vnuerforum: deus meus specialissimo modo, sicut frequenter expositum est. Vnde post resurrectionem Christus Mariae Magdalene, ait, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum. In quo designat, quod sicut deus est specialiter suus pater ratione diuinae naturae, quam per generationem a patre recepit: sic specialiter est suus deus, ratione humanitatis assumptae: quam pater plus diligit, quam totum vnuersum: & ipsa quoque deum plus diligit quam totum vnuersum, sicut ostensum est. Ait itaque vnicus atque amantissimus dei filius in cruce patibulo pendens, & inexcogitabilibus poenis circumdatus, [Deus deus meus respice in me]. i. attēde & vide quid pro tuo honore ac mundi salute sustineo, quomodo sic auctis vel potius auctere uideris facie tuae a puero tuo, de quo toties asseruisti, Hic est filius meus dilectus? Respice in me, id est, condole mihi, qui semper respexi in te cum omni reuerentia, faciendū quae tibi sunt placita. [Quare me dereliquisti?] id est, cur ita te habes circa me, quasi omnino non pertineret ad te, sed displiceret tibi, & essem traditus obliuioni, sicut & illi, de quibus ait scriptura, Nescio vos. Quare me dereliquisti, in manus impiorum: quare me dereliquisti, subtrahendo patenti naturae ac inferioribus uiribus solitam diuinae consolatoris dulcedinem, seu consuetam redundantiam gaudij a superioribus animae uiribus inferiores eius potētias? In hora enim passionis non fiebat aliqua redundantia felicitatis quam habuit Christus in supremis animae suae potētis, per comparationem earum ad uerbum, ad inferiores suas potētias: sed tam graues patiebatur poenas in corpore, & tantis in anima afficiebatur doloribus, quasi derelictus uideretur a deo: non tamē simpliciter derelictus erat, quia nec personalem vnionem cum uerbo, nec beatificam mentis fruitionem in deo amisit, imò intellectus & uoluntas animae Christi tempore passionis erant simul & semel in maximo gaudio beatae fruitionis, atque in summo dolore per comparationem ad humanam eius naturam, quae tota in afflictionibus fuit, quatenus totam humanam naturam redimeret. Hinc quoque probatur, quod nunquam aliquis martyr amariorem pertulit mortem Christo. Martyres namque in suis passionibus mirabiles habebant consolationes, adeo ut multi eorum quodammodo non sentirent tormenta foris illata. Ad insinuandum igitur acerbissimam passionis suae dolorē, & ut te quoque ad piam ac Christianam prouocet copassionem Christus ait, Quare me dereliquisti, ita ut uidear omnino contemptus a te? Hoc est quod apud Esa. legimus, Nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum a deo, & humiliatum. Denique quod sequitur, [Et non est a salute mea,] refertur potest ad ea quae dicta sunt, scilicet Quare me dereliquisti? Vt sit sensus, quare a corporis sanitate seu corporali salute dereliquisti me, id est, hominum per me liberandorum. Haec uerba sunt causa passionis meae, quemadmodum Esaias testatur, Ipse autē vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: sicque delictorum & meorum diuini construenda sunt. Possunt tamen coniunctim construi, ita ut propter unitatem Christi & ecclesiae seu capitis & membrorum, Christus peccata nostra dicat sua delicta. Potest etiam, quod dicitur, longe a salute mea, refertur ad id quod sequitur, scilicet, uerba delictorum, ut sit sensus, Verba delictorum meorum quae sunt longe a salute mea, quoniam diuidunt inter deum & homines sunt causa, quod ita relinquo ac patior, sicut Ierem. fatetur, Spiritus oris nostri, Christus dominus, captus est in peccatis nostris. Christus enim passus est, ut mundi peccata auferret. Iuxta illud Apostoli, Christo confixus sum cruci, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Vnde in Danieli apertissime scriptum est, dixit Gabriel ad Daniele, Septuaginta hebdomadae abbreviate sunt super populum tuum, ut deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia, & uigatur sanctus sanctorum. [(2) Deus meus clamabo per diem.] Nam Christus in die parasceues circa horam nonam clamauit, Eli, eli, lamahzababthani: sicut iam patuit. [Et non exaudies] minuendo corporis mei dolorem, animique tristitiam: sed morte amarissima atque turpissima me occidi permittes. [Et non tunc] clamabo, videlicet, ante diem passionis, quando ter orauit eundem sermonem, & dixi, Mi pater, si fieri potest, transfer calicem istum a me: sed nec tunc exaudies, non tamen oratio mea indecens aut reprehensibilis fuit. Vnde subiungitur, [Et non ad insipientiam mihi,] id est, nec a te, nec ab aliquo poterit mihi ad stultitiam seu indiscretionem imputari, quod ea rogauit, in quibus exauditus non sum. Habent autem ista difficultatem non paruam: apud Iohan. namque habetur Christum dixisse, Gratias ago tibi pater, quoniam audisti me: ego autē sciebam, quoniam semper audis me. Quomodo ergo nunc ait, Deus meus clamabo per diem, & non exaudies? Ad Hebraeos insuper euidenter ait Apostolus, quod Christus in diebus carnis suae preces, supplicationesque ad deum qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Dicendum ergo, quod sicut Damasc. affirmat, Oratio est petitio decentium a deo. Et secundum August. Ea licet orare, quae licet desiderare. Christus uero nunquam petiuit a deo aliquid indecens aut illicitum. Propterea quicquid vnquam absolute orauit, id est, quicquid ex deliberata uoluntate petiuit, semper obtinuit. Praedictae uero postulationes in quibus se Christus asserit non exauditu, non erant orationes simpliciter fuses, sed cum quadam conditione: procedebantque magis ex affectu doloris, & motu sensituae partis, quam ex rationis pleno iudicio, non tamen contra ordinem rationis. Voluit autem Christus has orationes effundere, quas sciebat non esse exaudiendas. Primo, ut ostenderet se ueraciter incarnatum, atque passibilem ad confundendum haereticos, oppositum opinantes. Secundo, ut ostenderet se

cundo propter nostram instructionem, videlicet ne fatigemur, nec desperemus, dum non exaudimur. **E** statim, vel pro voto a domino: sed exemplo Christi subijciamus, & committamus nos beneplacito creatoris: certi quoniam ipsi cura est de nobis. Quod autem praedictae orationes non erant simpliciter & absolute orationes dicte, constat ex hoc, quod dum Christus dixisset, Pater transfer calicem istum a me, protinus subdidit, Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat: non quod Christi humana voluntas fuerit diuinae voluntati contraria, sed in hoc Christus omnem suum appetitum, etiam sensitiuum subiecit voluntati diuinae. Sicque absolute loquendo, exauditus est pro sua reuerentia, quauis non sit exauditus, quantum ad naturalem suam humanitatis appetitum secundum se consideratum, quoniam naturaliter abhorruit mortem: sed tamen quantum ad istum appetitum ad superiorem rationem ac diuinam voluntatem relatum, exauditus est, quia finaliter & absolute optauit mori pro mundi salute: propter quod post trinam suam orationem processit festinat & intrepide obuiam Iudaeis, dicens, Quem queritis: alias non videretur ipse personaliter impleuisse quod alios docuit, Nolite inquit eos timere qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed eum timete qui habet potestatem & corpus & animam perdere in gehennam ignis. **(3)** **T** v autem in sancto habitas,] taquam dicat Christus, Merito dixi, Et non ad insipientiam mihi reputabitur, quod non sum exauditus, quia ex hoc non sequitur me aliquo modo esse auersum a te: sed tu domine pater, in sancto, i. in me filio tuo sancto ac praedilecto habitas, & semper in me es ac permanes. Vnde ait Saluator, Tu pater in me, & ego in te, quia dilexisti me ante mundi constitutionem. Et alibi, Verba inquit quae ego loquor, a meipso non loquor: pater vero in me manens, ipse facit opera. Tu ergo in sancto habitas [**L A V S I S R A E L,**] id est, obiectum laudis meae qui sum verus Israelita, in quo dolus non est, & qui facie tuam semper per speciem vidi, nec unquam a tua contemplatione cessavi. **(4)** **I** n te, i. in tua benignissima bonitate [**S P E R A V E R V N T**] patres nostri,] videlicet patriarchae, prophetae, & ceteri iusti: [**S P E R A V E R V N T,**] nec frustra, quoniam [**E T**] liberaisti eos.] Propter quod alia scriptura dicit, Memores esse debetis, quomodo pater noster Abraham tetatus est, & per multas tribulationes pbarus dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt deo per tribulationes transierunt fideles: illi autem qui tentationes non receperunt in timore dei & patientia, exterminati sunt. **(5)** **A** d te clamauerunt] tempore necessitatis atque angustiae, [**E T**] salui facti sunt] quantum ad animam, quauis interdum permisi sunt in corpore grauius flagellari, ledi, siue occidi. [**I N**] te sperauerunt, & non sunt confusi] quia quod desiderabat obtinere a te, videlicet vitam beatam, & requiem sempiternam, post hanc temporalem afflictionem sortiti sunt, & non sunt fraudati spe sua. Hoc est quod venerabilis ille Matathias commemorat, Abraham nonne in tetatione inuentus est fidelis, & reputatus est ei ad iustitiam? Ioseph in tempore angustiae custodiuit mandatum dei, & factus est dominus Aegypti. Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonis: & omnes qui sperant in domino, non infirmantur. **(6)** **E** go autem sum vermis, & non homo,] i. in passione mea tam lamentabiliter, tamque horribiliter dilaceratus sum, conculcatus & excruciat, ut similibus viderer vermi, quam homini: imo in tantum spreuerunt me persecutores mei, ac si irritabile brutum fuisset, sicut apud Esaiam propheta dicit, Non est ei species neque decor: vnde nec reputauimus eum. Et Lucas ait, Viri qui tenebant Iesum, illudabant ei, caedentes eum, & velauerunt eum, & percusserunt faciem eius, & coeperunt conspuere in eum, & expuerunt in faciem eius. Ecce quantus contemptus, ecce quid perulit dominus maiestatis, vt sua confusio tam poenalis fieret nobis honoris, & ter nus ac beatitudo celestis. [**O P P R O B R I V M**] hominum,] id est, factus sum Iudaeorum opprobrium coram Pilato dicentium, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Et iterum, Noli scribere, rex Iudaeorum: sed quia ipse dixit, rex sum Iudaeorum. [**E T**] abiectio plebis] ita vt omnibus iustis apparerem, quemadmodum in Euang. narratur, vbi sic legitur, Tunc apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit: & milites praefidis plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum, & dicebant, Aue rex Iudaeorum, & dabant ei alapas. Tunc eduxit eum Pilatus, Exiit ergo Iesus, portans spineam coronam, & purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce homo, Illi vero clamabant, Crucifige, crucifige eum. Ecce dicitur Christiane, & corde fideli perpende, quid pro te pati dignatus est Christus rex gloriae. Hoc spectaculum imprimere indefinenter animae tuae, quemadmodum in Cant. Christus horratur, Pone me vt signaculum super cor tuum. **(7)** **O** mnes videntes me deriserunt me,] non simpliciter omnes, quia Nicodemus, Ioseph ab Arimathia, alijque multi non deriserunt eum: sed omnes, de quibus praedixit, Factus sum opprobrium hominum & abiectio plebis, videlicet, omnes peruersi. Vel omnes simpliciter, vt sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Vel omnes, i. tam multi, quod comparatione eorum alij qui non deriserunt me & affuerunt, quasi nulli videntur. Omnes itaque videntes me deriserunt me. Tunc itaque omnes isti deriserunt filium dei, & sapientiam patris aeterni, quando Christus spreuit Herodes cum exercitu suo, & illudit (vt ait Lucas) indutum veste alba: & quando Pilatus adiudicauit fieri petitiones eorum, tradens Iesum flagellatum voluntati eorum vt crucifigeretur: & quando baiulans sibi crucem, exiuit: & quando crucifixerunt eum, & latrones hinc & hinc, medium autem Iesum. Propter quod praedictum est, Inglorius erit inter viros aspectus eius. Et Ieremias ait, Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die. Vnde quemadmodum S. propheta Ezechiel in figura Christi toties vocatus est filius hominis: sic in figura Christi dictum est ei a domino, Ego dedi te in portentum domui Israel. Haec dices filijs Israel, Ego portentum vestrum. Et iterum, Ezechiel erit portentum vestrum. [**L O C V T I**] sunt labijs] multas blasphemias contra me, [**E T**] mouerunt caput] congratulando miserijs meis, & detestando atque vt pseudopphetam me subannando. Quid autem locuti sint, subdit, **(8)** **S** peraui in domino,] hoc derisorie asserabant: quasi dicerent, Dixit se sperare in domino, & ergo [**E R I P I A T**] eum] de istis tormentis, [**S A L V M**] faciat eum] abi ista turpissima morte.

1. Pet. 5.
Marc. 14.
Luc. 22.

Iohan. 18.
Mat. 10.

Ioh. 17.
Ioh. 14.
Iohan. 1.

Iudith 8.

1. Mac. 2.
Gene. 22.
Iudith. 8.
Heb. 11.
Gen. 39.
Dan. 14.
Esa. 53.
Luc. 22.

Luc. 23.
Ioh. 19.

Ibidem.

Psal. 23.
Cant. 8.
Matt. 27.
Marc. 15.
Luc. 23.
Iohan. 19.
1. Cor. 1.
Luc. 23.
Ioh. 19.
Luc. 23.
Esa. 51.
Thren. 3.
Ezech. 24

F.
F.
G.
H.

A [**Q V O N I A M**] vult eum,] i. quoniam ipse dixit se electum a deo, & filium dei. Sicut enim sacratissimi Euangelista affirmant, suspensus in cruce domino Iesu, illuserunt ei principes & pharisaei cum alijs, & dicebant, Si rex Israel es: vel, Si hic es Christus dei electus, descende nunc de cruce. Confidit in deo, li beret eum nunc si vult. Dixit enim, Filius dei sum. O admiranda concordia euangelicae historiae cum denunciatione prophetica. Sed quoniam ista Christo conueniunt propter formam serui, qua pro nobis accepit: ideo addit, **(9)** **Q V O N I A M** tu] domine pater [**E S**] qui extraxisti me] supernaturali & ineffabili modo: iuxta illud, Generatione eius quis enarrabit? [**D E**] ventre] i. de incorrupto & clauso atque virgineo vtero Mariae, non obfistibus extui meo de virginis ventre dimensionibus corporum, [**S P E S**] mea] secundum quod homo sum [**A B**] veribus matris meae:] quia Christus vt homo semper a principio incarnationis sperauit in domino, non per spem, quae est virtus theologiae, sed per expectationem seu quandam fiduciam, qua bonum futurum a deo expectauit, & quicquid boni habuit, ei attribuit, sicut iam saepe ostensum est. [**I N**] te] o pater [**P R O**] i e r v s u m] iactu amorosae adhaesionis ac filialis fiduciae [**E X**] vtero,] quia ab instanti, quo Christus de virgine natus est, patri aeterno adhaesit, atque in ipso confirmatus fuit, quemadmodum infra habetur, Dominus spes mea a iuuetute mea, in te confirmatus sum ex vtero. **(10)** **D** e ventre matris meae deus meus es tu,] quem ineffabiliter colo, summum honoro, ardentissime diligo, indefinenter aspicio: & ideo [**N E**] discesseris a me] derelinquendo me penitus. Quod idcirco oro, **(11)** **Q V O N I A M** tribulatio proxima est] i. quoniam passio mea iam instat [**E T**] non est qui adiuuet] liberando me de crudelitatevolentium crucifigere me. Hoc est quod apud Esaiam Christus inducit, Circumspexi, & non erat auxiliator: quaesiuimus, & non fuit qui adiuuaret. Et alibi, Fraxea discurrat super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit dominus. Percute postorem, & dispergerunt oues gregis: quae dicta esse de Christo Euangelista Matt. insinuat. **(12)** **C** i r c u n d e d e r v n t me] i. persecutores Iudaei, homines instar vitulorum indomiti & lasciuui, [**T A V R I**] pingues] i. magistratus & principes eorum, & etiam gentiles ac serui Pilati, homines instar taurorum superbi & duri. Vnde in Ecclesiastico dicitur, Non te extollas in cogitatione tua velut taurus: hi ergo [**O B S E D E R V N T**] me.] Na Euangelista testante, cum Christus dixisset Iudaeis, Tanquam ad latronem exiit cum gladijs & fustibus comprehendere me, tunc cohors & tribunus ac ministri Iudaeorum accesserunt & iniecerunt manus in Iesum, & ligauerunt eum. Mane quoque facto, in die parasceues, duxerunt eum in concilium suum, dicentes, Si tu es Christus dic nobis palam. **(13)** **A** p e r v e r v n t] super me os suum sicut leo rapiens & rugiens.] quando nisi dum ante Pilatum clamabat, Crucifige eum? Et quanto ille magis laborabat eum eripere, tanto amplius illi clamabat, Tolle tolle. & Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris. Et inualecebant voces eorum. Cum vero misisset ad Herodem Pilatus Iesum, stabant (vt Lucas testatur) principes sacerdotum constanter accusantes eum: ipse vero non respondit ulli verbum, quatenus impleretur quod dictum est per Prophetam, Tanquam ouis ad occisionem ducetur, & sicut agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Et alibi, Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. **(14)** **S** i c v t] aqua effusus sum] i. toto corpore exhaustus sum sanguine, propter frequentem sanguinis mei effusionem in die parasceues. i. in corporis durissima flagellatione, in capitis mei spineae coronatione, praesertim quando percusserunt caput meum arundine, in pedum ac manuum meorum perforatione. [**E T**] dispersa sunt omnia ossa mea] i. a se inuicem dissiuncta sunt, & a iuncturis naturalibus dissoluta propter violentissimam corporis extensionem in cruce. **(15)** **F** a c t v m] est cor meum tanquam cera liquefscens.] Interdum in scripturis per cor intelligitur mens vel ipsa voluntas, quemadmodum Christus ait, Beati mundo corde. Interdum vero accipitur cor pro organo corporali partis sensitivae, sicut ait Philosophus, quod in animali cor est primum viuens & vitium motus. Primo igitur modo sumendum cor, tunc sensus est, Factum est cor meum tanquam cera liquefscens. i. mens mea praenimia affectione diuini honoris, atque humanae salutis, & etiam praevahemendi dolore patientis naturae, & praetristitia propter ingratitude reproborum, spiritualiter resoluta est, vt dilectus locutus est. Et ad designandum horum affectuum impetum & ardorem Christus in caena no uissima discipulis dixit, Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Si vero sumatur cor secundo modo, tunc sensus est, quod sicut cera resoluitur seu liquefit calore ignis: sic cor Christi corporaliter immutatum est, & liquefactum praemagna tristitia & afflictione patientis naturae, omniumque animae virium. Passiones enim seu affectiones sensitivae partis sunt cum corporali transformatione. Denique ex magna affectione superioris appetitus. i. voluntatis, sequitur semper immutatio aliqua in inferiori appetitu seu corde, & ita cor Christi instar cere liquefactum est tempore passionis, tum propter redundantiam affectionum voluntatis in ipsum, tum propter sensibiles dolores appetitus inferioris. Videtur tamen hoc loco accipi cor secundo modo, quia subiungitur, [**I N**] medio vteris mei] i. in medio interiorum meorum. **(16)** **A** r u i t] tanquam testa virtus mea] id est, quemadmodum fragmen ollae igne siccat, atque arefcit: sic fortitudo mea defecit, & aruit propter naturalis harmoniae corruptionem, sanguinis effusionem, atque vitalium humorum defectum: [**E T**] lingua mea adhaesit faucibus meis] praesiccitate & siti corporali, [**E T**] in puluerem mortis] i. in corruptionem corporeae vitae [**D E**] v x i t] i me] o domine pater. i. permisisti me in eam induci. Tunc enim corporalis vita Christi quasi in nihilum redacta est, quando anima eius separabatur a corpore. **(17)** **Q V O N I A M** circundederunt me] in cruce pendente [**C A N E S**] multi] i. homines insanientes & furentes aduersum me, & sanguine meum sitientes, ac vndique me mordentes verbis blasphemis, irrisionibus inuidiosis, & iustibus dolorosis. [**C O N**] c i l i v m] malignatum obfedit me] i. consilia totes maligni, videlicet scribae, pharisaei, ac alij, cogitantes quomodo exquisitis tormentis ac morte turpissima occiderent me, e v.

Matt. 27.
Marc. 15.
Luc. 23
Philip. 2.
Esa. 53.

Psal. 70

Esaie 63.
Zach. 13.
Mat. 26.
Marc. 14

Eccl. 6.
Mat. 26.
Marc. 14
Ioh. 18.
Luc. 22.
Ioh. 19.
Mat. 27.
Iohan. 19
Luc. 23

Esaie 53.
Iere. 11.

Ioh. 19.
Mat. 17.
Marc. 15
Ioh. 19.

Mat. 5.

Cant. 5.
Luc. 22

Ioh. 19

Sap. 2. vt satiarentur angustijs meis. Hi tales vndique vallauerunt me. ¶ (18) F O D E R V N T manus meas & pedes meos. i. clavis magnis, spissis & obtusis perforauerunt, ac cruci affixerunt manus meas & pedes. O bone Iesu, & innocens agne, & sancte fili dei, quanta sustinuiti pro me. Verè, vt ait Apostolus, Pater celestis proprio filio non pepercit, qui te tam horrendæ, tamque pœnalisimæ mortis confusi- it. Hæc autem perforsio pedum ac manuum Christi, erat vna de grauissimis eius pœnis. Mors enim confixorū grauissima est, quoniã loca in quibus configuntur, loca neruorū sunt, & maximè sensibilia ac pafsua. ¶ D I N V M E R A V E R V N T omnia ossa mea. i. dinumerare poterant, quia ob violentam extensionem mēbrorum apparebāt ossiū iuncturæ, præsertim cum Christus nudus credatur suspen- sus, sicut & Adā nudus peccauit. Hæc quoq; extensio sacratissimi corporis Christi super omnē æsti- mationem pœnalisima fuit. ¶ (19) I P S I verò] persecutores & hostes mei [C O N S I D E R A V E R V N T & inspexerunt me] blasphemando, deridendo, & tanto cordialius exultando, quāto me gra- uius viderant pati. ¶ D I V I S E R V N T sibi vestimenta mea] quatuor milites crucifixores, [E T super vestem meam]. i. super tunicā inconfutile[m] I S E R V N T fortem] cuius esset tota, quia nolebāt eam diuidere. Hanc verò scripturā allegat Euāgelista Iohannes in Christo impletā. Porro his quæ nunc de Christi passione inducta sunt, consonant quæ de sancto Iob leguntur, Nunc oppressit me dolor meus, & in nihilū redacti sunt omnes artus mei. Rugæ meæ testimoniū dicunt contra me, & suscitauit falsiloquus aduersus faciē meam contradictionē. Collegit furorē suum in me, & cōminans mihi infremuit cōtra me dēibus suis, hostis meus terribilibus oculis me intuitus est. Apuerunt super me ora sua exprobrantes, percusserunt maxillā meā, saturati sunt pœnis meis. Concluit me deus apud iniquū, & manibus impiorū me tradidit. Tenuit ceruicem meā, confregit me, & posuit me sibi quasi in signū. Concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas. Facies meā intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt. Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ. Sapiens autem de Chri- sti passione, ac Iudæorum consilio pulchrè ac notabiliter scribens, Dixerunt, inquit, impij apud se, Circūueniamus iustum, quoniã contrarius est operibus nostris, & impropere nobis peccata legis. Promittit se scientiā dei habere, & filium dei se nominat. Grauis est nobis etiā ad vidēdum, quoniam dissimilis est alijs vita illius. Tanquā nūgaces estimati sumus ab eo, & gloriatur patrē se deū habere. Videamus ergo si sermones illius veri sint. Si enim est verus filius dei, suscipiet eū, & liberabit eū de manu contrariorū. Cōtumelijs & tormento interrogemus eū, vt sciamus reuerentiā illius, & probe- mus patientiā eius. Morte turpissima condēnemus eū. Erit enim respectus ex sermonibus eius. Hæc cogitauerunt & errauerunt: Excæcauit enim illos malitia eorum. Deniq; ex his & alijs multis sacræ scripturæ testimonijs euidenter ostenditur cæcitas Iudæorum, qui putant Christū in primo suo ad- uentu in tanta maiestate & gloria esse venturum, vt totum mundū sibi subijciat, etiā gladio corpora- li, vniuersaq; regna plebi Iudæorū subdat, deseruireque cogat. Hæc autē à verò intellectu prophe- tarum discordant. Sancti nanque prophætæ loquuntur de duplici aduentu, quorū primus est in hu- militate ac paupertate, vt iudicetur & moriatur. Secundus in maiestate & gloria, & quatenus iudicet & regnet. De primo aduentu apud Zachariā legitur, Exulta satis filia Sion, ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator: ipse pauper, & ascendens super asinā & super pullum filium asinæ. Et Ieremias ait, Quare quasi colonus venturus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare venturus es velut vir vagus & fortis qui non potest saluare? O quā notabilia atque pulcherrima sunt verba hæc beatissimi Ieremiæ. Ex his nanq; clarissimè demonstratur Christū esse verum deū & hominē. Nam quod ista de deo dixerit, qui per incarnationē pauper in mundū venit velut colonus, cōstat ex eo quod paulo antè præmisit, Tibi peccauimus expectatio Israel saluator in tempore tribulationis. Moxq; subiūgit, Quare quasi colonus vēturus es. cui pphetiæ cōcordat quod in Euāgel. Christus de seipso testatur, Volucres cœli nidos habēt, & vulpes terræ foueas: filius autē hominis non habet vbi caput reclinet. Et beatus Apost. loquens de Christo, Propter nos, inquit, factus est pauper cum diues esset, vt eius inopia diuites essemus. Nos ergo fratres imaginem crucifixi in cordibus nostris firmiter imprimamus, lingua eius tormēta mentibus nostris indelebiliter infigamus, quatenus cum Apost. singuli dicere valeamus, Christo confixus sum cruci: viuus autē iam non ego, viuus verò in me Christus. Et iterum, De cætero, inquit, nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata domini Iesu por- to in corpore meo. Non est enim efficacius remedium vincendi omnes tētationes, nec compendio- sior via discendi omnes virtutes, q̄ Christum in cruce suspensum iugiter contēplari, affectuose pen- sare, ac diligenter attendere. Quomō enim aliquid carnale eū poterit delectare, qui non cessat Chri- sti pro se pafsi amarissimas pœnas recolere? Et quomodo poterit deū non amare, vel Christo ingra- tus esse, qui considerat deum propter se p̄prio filio non pepercisse, filii quoque propter se vsque ad mortē patri obedisse? Postquā Christus quæ pertulit cōmemorauit, pro gloria resurrectionis orās, nobis orandi formā præscribens subiūgit, ¶ (20) T V autem domine] pater æternæ [N E elonga- ueris]. i. ne diu differas auxiliū tuū, sed statim, scilicet tertio die, resuscita me [A D defensionem meā conspice]. i. aspice vt defendas me: non vt non moriar, sed ne in morte detinear, & ne post mortē diu derideant me hostes mei, dicendo, Ecce quomō sēductor ille surrexit à mortuis. ¶ (21) E R V N T à frama] .i. à morte seu gladio, hoc est, ab omni læsuo[A N I M A M meā,] non q̄ essentia animæ se- cundū se posset lædi aut mori, quippe quæ immaterialis atq; p̄petua scitur & creditur: sed ne à cor- pore suo diu permaneat separata. [E T de manu] canis]. i. de potestate furibundi ac rabidi populi Iu- dæorū contra me more canū latrantium erue[V N I C A M meam]. i. animā meā tibi summè dilectam, quæ sola redēptore non eget, nec similem habet. ¶ (22) S A L V A me ex ore leonis]. i. à deuoratio- ne superbæ plebis, quæ me penitus cōterere voluit, & tanquā falsum prophetam in æternum con-

A fundere, [E T à cornibus vnicornium]. i. à præsumptionibus atq; superbis malignorū [H V M I L I - T A T E M meam]. i. me inter homines pauperē, humilē, & abiectum. Ab his inquam salua me, me hu- milē exaltando, & illos superbos humiliādo. Et bene nomine vnicornis designantur præsumptio- si, quoniã vnicornis est animal sup̄bissimum, quod (vt fertur) ex indignatione moritur, si cōtra desi- derium suū teneatur. ¶ (23) N A R R A B O nomen tuū] domine pater omnipotens [F R A T R I B V S meis]. i. sanctis apostolis, aliisque discipulis. Nā post resurrectionē Christus frequēter istis apparuit, eosque de patris ac filij diuinitate, totiusque trinitatis gloria informauit, quemadmodum euāgeli- ca docet historia. [I N medio ecclesiæ]. id est, inter fideles [I A V D A B O te] per me atq; alios. Chri- stus enim per seipsum laudauit patrem ante ascensionem suam, stando in medio discipulorū suorū, & post missionē paraclēti laudauit eū per totū mundū per prædicationē apostolorum ac ceterorum fidelū. Hunc autē verum prædicatū esse allegat Apost. de Christo, dum ait, Non confunditur eos vo- care fratres, dicens, Narrabo nomen tuū fratribus meis. Vnde Christus ad Mariam Magdal. dixisse narratur, Vade ad fratres meos, & dic eis, Ascēdo ad patrem meum. Itaque Christus: ad patrem ait, In medio ecclesiæ laudabo te. Sic autē laudabo, sicq; laudans te pronuncio. ¶ (24) Q V I time- tis dominū] timote casto ac sancto [L A V D A T E eum], omne bonum ipsi fontaliter ascribēdo, ac om- nia ad laudē & gloriam eius agēdo, [V N I V E R S V M semen Iacob]. i. omnes qui veri filij estis pa- triarchæ Iacob, non solū carnis propagine, sed fidei quoq; ac vitæ imitatione, vitia supplantādo cū Iacob qui supplantator interpretatur. [G L O R I F I C A T E eum]. i. gloriā date nomini eius, non vo- bismetipsis, quoniã & Apost. ait, Soli deo honor & gloria. Et apud Esaiā domin⁹ dicit, Ego domin⁹ hoc est nomen meū, gloriam meā alteri non dabo. ¶ (25) T I M E A T eū omne semē Israel]. i. omnes filij Iacob, qui dictus est Israel, quoniã vidit deū. Omnes ergo homines contēplatiui, videlicet mun- di corde & simplices, atq; quietem amātes sunt semen Israel. i. vitæ & contēplatione, sanctum Iacob secundū quod Israel dictus est, imita tes. In Genesi enim legitur, Factus est Esau vir gnarus venā- di & homo agricola, Iacob autē vir simplex habitabat in tabernaculis. Ideo autē omne semen Israel timeat deū timore reuerentiā ac filialit, ne sit deo ingratus de beneficijs Christo & per cōsequens to- ti generi humano collatis. Nam subditur, [Q V O N I A M non spreuit] displicētia interiori, [N E Q V E despexit] exteriori repulsa [D E P R E C A T I O N E M pauperis]. i. mei filij ipsius, qui pauper vixi in mundo. N E C auertit faciē suam]. i. pietatis suæ respectum [A me, & cum clamare ad eum exau- diuit me.] Videtur hoc contrarium his quæ superius dixit, Deus meus clamabo per diem, & non ex- audies. Sed quoniã ibi ostensum est, q̄ licet Christus non sit exauditus à patre quātum ad aliquid, simpliciter tamen exauditus est. Idcirco quod nunc dicitur prædictis cōsonat, & ea corroborat. De- inde Christus ait ad patrē, ¶ (26) A P V D te laus mea in ecclesia magna]. i. laus qua ego laudor, teq; laudari exhortor, est apud te. i. tibi placet, & refertur ad te in ecclesia magna. i. in ecclesia Christiana quæ per orbē terrarū longè ac latè diffunditur, quia per totā plebem catholicā deus pater & filius eius laudantur. Propter quod dominus ait, Ab ortu solis magnū est nomē meū in gētibus. Et rursus, Cantate domino canticū nouū, laus eius ab extremis terræ. [V O T A mea]. i. sacrificium nouæ legis, videlicet sacrificiū corporis & sanguinis mei [R E D D A M]. i. per sacerdotes meos offerri faciā do- mino [I N conspectu timentū eum]. i. præsentibus atque cernentibus populis Christianis. Reddidit quoque Christus vota. i. desideria sua deo patri in conspectu timentū eum, dum post cenā instante iam passione orauit, & orando desideria sua expressit, quæ habuit pro patris clarificatione, sui ipsius glorificatione, & discipulorū omniūq; electorum saluatione. Vnde apud Iohannem loquitur, Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Et rursus, Pater serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. ¶ (27) E D E N T pauperes]. i. humiles māducabunt sacramentum altaris, non so- lum sacramentaliter, sed etiā spiritualiter, ideo [E T saturabuntur]. i. mētāliter impinguabuntur cha- ritate, gratia, consolatione ac donis spiritus sancti, [E T laudabunt dominū] Iesum Christū, qui est in hoc sacramento dator ac donū, [Q V I requirunt eum] affectu, fide, & opere sequendo vestigia eius, [V I V E N T corda eorum] spirituali vita [I N seculum seculi]. i. sine fine. Nunc enim viuunt per fidem & charitatē: consummatōq; cursū præsentis exilij, viuunt per contēplationē & gloriā. Viuent enim, quoniã fontē vitæ. i. Christū dignè recipiunt, sicut & ipse testatur, Ego sum panis viu⁹ qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane viuēt in æternū. Id super S. Dauid totius mundi cōuer- sionem ad Christū prænuūciās ait, ¶ (28) R E M I N I S C E N T V R]. i. delictorum suorū diuorūq; beneficiorum quæ non pensabant, recordabuntur, [E T conuertentur ad dominum] saluatore[m] [V N I - V E R S I fines terræ] laudata euāgelicæ veritatis prædicatione. Ecce hīc cōuersio gentiū apertissi- mē denūciatur, quā & Daniel prædixit sub his verbis, Ecce in nubibus cœli quasi filius hominis ve- nit, & ad antiquū dierū peruenit, & dedit ei potestātē & honorē & regnū, & omnes populi, tribus, & lingua seruient ei. Et Esaias ait, Parauit dominus brachiū sanctum suū in oculis omnium gētium, & videbunt omnes fines terræ salutare dei nostri. ¶ (29) E T adorabunt in conspectu eius]. i. ipsum dominum tanq̄ præsentem adorabunt [V N I V E R S A B familia gentium]. ¶ (30) Q V O N I A M do- mini] saluatoris [E T regnum] cuius non erit finis. Ipse enim est regnum militantis ac triumphan- tis ecclesiæ, quemadmodū Ieremias prædixit, Regnabit & sapiens erit. [E T ipse] dominus [D O M I - N A B I T V R gentium] sibi per fidem obedientiū. Vnde in Zacharia de Christo habetur, Et loque- tur pacem gentibus. Potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ. ¶ (31) M A N D V C A V E R V N T] corpus & sanguinē Christi sacramentaliter vel spiritaliter, [E T adora- uerunt] ipsum sacramentum. f. Christū in sacramento contentum [O M N E S pingues terræ]. i. omnes in gratia dei atque virtutibus diuites: de quibus dominus per Esaiam ait, Delectabitur in craisitudi-

Mat. 28.
Mar. 16.
Luc. 24.
Iohā. 20.
21.
Heb. 2.
Iohā. 20.
1. Co. 10.
Gen. 35.
1. Tim. 1.
Esai. 42.
Gen. 27.
Mala. 1.
Esai. 42.
Luc. 22.
Iohā. 7.
Iohan. 6.
Dan. 7.
Esai. 52.
Luc. 1.
Iere. 23.
Zach. 9.

Esa. 55. ne anima vestra. Et in Canticis, Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi. In conspectu eius cadent, id est, Christum deuote colent atq; humiliter adorabunt [O M N E S qui descendunt in terram]. i. omnes nascetes ac habitantes in mundo: secundum quod ad Abraham dicitur, In semine tuo, videlicet Christo, benedicentur omnes cognationes terrae. Ista vero distributio intelligitur de generibus singulorum, non de singulis generibus. [32] Et anima mea illi viuet. i. ad honorem & gloria eius tota sua vita dei obsequio mancipabit, [E T semina meum, id est, qui meo exemplo conuertuntur ad dominum, [S E R V I T I P S I.] Hoc ad literam de Dauid accipi potest, quoniam anima eius deo fidelis fuit, & multi filiorum suorum deo deuotissimi erant. [33] AN NVN C I A B I T V R domino generatio vetera. i. populus Christianus dicitur ad Christi pertinere, & per annuntiationem praedicatorum conuertetur ad Christum, [E T annuntiabunt caeli iustitiam eius]. i. Apostoli aliiq; coeliformiter conuersantes in terra, praedicabunt euangelicam legem [P O P V L O qui natus est]. i. populo in Christo credenti: [Q U Y E M fecit dominus]. i. quem ex aqua & spiritu sancto regenerauit. Mirabilis videtur ista conexio, quia verbo futuri temporis, puta, nascetur, adiungit verbum praeteriti temporis, scilicet fecit. Nam quod S. Propheta vidit futurum quoad temporalem successione, vidit iam factum secundum praedestinationem aeternam, tamque certissime cognouit futurum, ac si iam factum fuisset.

Expositio eiusdem Psalmi iuxta sensum tropologicum.

Denique sancta ecclesia seu vnusquisque fidelium capiti suo se conformans, ac Christi vestigia cruciformiter sequens, atq; varijs tribulationibus grauius molestatus, cum Christo clamare potest ad dominum, Deus deus meus. i. o creator meus quem vnice diligo, cui me totum committo, in quo plenissime spero: respice in me miserum & afflictum, non oculis visibilibus iustitiae, sed oculis tuae paternae dilectionis, tuae infinitae pietatis, tuae liberalissimae bonitatis: quare me dereliquisti taliter cadere, tam dure tetari, tam dure affligi, in tanta mentis ariditate ac desolatione vexari, ita vt videar esse longe a salute mea. i. ab interiori vnione cum te deo ac domino meo. Veruntamen id dico non quasi existimans aliquid sine rationabili causa fieri vel permitti a te. Vnde perpeto causam huius derelictionis meae esse peccata mea, quae admodum in Esaia legitur, Ecce non est abbreviata manus domini vt saluare nequeat, neq; aggravata est auris eius vt non exaudiat, sed iniquitates vestrae diuiserunt inter deum vestrum & vos. Vnde Ieremias ait, Nos iniqui egimus, & te ad iracundiam prouocauimus, iccirco tu inexorabilis es. Ic circo derelictionis tuae causam designans ait fidelis, Verba delictorum meorum. i. insolentia seu clamor vitiorum meorum id exigit: sicut & alibi scriptum est, Nunquid grande est deo vt consoletur tibi? sed peccata tua hoc prohibent. Deus meus clamabo corde & ore per diem. i. quotidie, imo indefinenter, sicut ait Apostolus. Sine intermissione orate: & non exaudies ad votum vel secundum desiderium meum, nisi quod Iacobus ait, Petitis & non accipitis, eo quod petitis. Male enim petitur, quod non in nomine Saluatoris rogatur. i. quod ad veram beatitudinem non suffragatur. Ego itaq; clamabo ad te more aegri, qui propter doloris molestiam saepe petit, quod sanitati, quam optat, repugnat: sed tu domine more pijsissimi ac expertissimi medici non exaudies, quonia diligitis me. Ideo enim non exaudies, quia anima mea quod peto, non expedit: exaudies tamen ad salutem, si perseueranter pulsauero: dabis enim mihi quod nostri prodesse ad beatitudinem animae. Sic indulgentissimus pater filio insipienti negat quod postulat, & praestat ei quod non postulat, vel etiam quod non vult: & nocte, & non ad insipientiam mihi. i. per noctes clamabo ad te, qui non exaudies: sed clamor meus non imputabitur mihi ad insipientiam, dummodo intentio bona sit. non enim possumus semper in speciali agnoscere quid nobis expediat. Instruimur ergo hoc loco vt non deficiamus, nec pusillanimitate fragmur orando, dum non exaudimur secundum desiderium nostrum: sed dilationem & inauditionem iniquitatum nostrae ascribamus, vel etiam interdum nostrae vtilitati, seu dispositioni diuinae, credamusq; firmissime verbis Christi, Prophetarum, ac Apostolorum, quoniam quicquid a deo petimus, si petimus sicut petendum est. scilicet perseueranter, salubriter, & pro nobismetipsis, tunc absque omni ambiguitate fortitemur a deo quod petimus. Non enim mentiri potest Christus qui ait, Omnis qui petit, accipit: & qui querit, inuenit: & pulsanti aperietur. Itaq; domine non exaudies, sed non ad insipientiam mihi, propter id quod subiungitur, Tu autem in sancto habitas. i. in his qui tuis praecipis obediunt, qui cum Propheta dicere possunt, Custodi animam meam quoniam sanctus sum. Propter quod alibi scriptum est, Hec dicit dominus excelsus & sublimis habitans aeternitatem & sanctum nomen eius, in excelsis & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, vt viuificet spiritum humilium & cor contritorum. Tu ergo in sancto. i. in mundo corde habitas per charitatem, fidem, & gratiam: laus Israel. i. quem laudat omnis Israelita seu homo contemplatiuus, qui vitia supplantauit: cuius cum Apostolo conuersatio est in oculis, & reuelata facie gloriae domini speculatur. In te sperauerunt patres nostri, sancti apostoli, martyres, anachorita, eremita, omnesque viri Christiani adulti sperauerunt, & liberaliter eos a praesenti miseria, & ab aeterna damnatione, atque ab vniuersis animarum salutis contrariis. Ad te clamauerunt cum certa, perseueranti ac inconcussa fiducia, quasi dicentes cum Iob, Etiam si occiderit me, in ipso sperabo: & ideo salui facti sunt, tanquam aeternam felicitatem adepti: in te sperauerunt, & non sunt confusi: quae admodum in Ecclesiastico legitur, Respicite filij nationes hominum, & scitote quonia nullus sperauit in domino, & confusus est: aut quis inuocauit eum, & despexit illum? Ego autem sum vermis & non homo. Hoc quilibet dicere potest vel propter mala poenae, vel propter mala culpa. Vnde qui varijs poenis mente & corpore cruciatur ad prouocandum misericordiam domini, clamare potest ad eum, Ego autem sum vermis, quia poenis atque doloribus conculcatus: & non homo. i. non similis hominibus alijs, sed miserabilior ipsis. Ic circo sum opprobrium hominum & abiectio plebis. Nam omnes

Aspernantur, vilipendunt, & deserunt me. Ideo subiungitur, Omnes videntes me, deriserunt me, locuti sunt labijs contra me, & mouerunt caput, subannando illud edocq; mihi: sicque deridendo dixerunt, Sperauit in domino, eripiat eum. hoc homines carnales dicunt dum vident iustos affligi, non intelligentes quod deus electos suos in praesenti vita expurgat, quatenus emendatos post mortem statim recipiat. Hinc nempe legitur, Stabant iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Et de impijs subdit, Videtes turbabatur timore horribili, dicentes, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos in sensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem sine honore. Vnde & Christus discipulis dixit, Eritis odio omnibus hominibus propter me. Denique quod dictum est, Ego autem sum vermis, exponi potest de homine propter mala culpa, vt sit sensus, Ego autem sum vermis & non homo, id est, tam irrationabiliter vixi, tantis peccatis subiectus sum, ac tantis culpis oppressus sum, vt dignus non simi homo vocari, sed vermis. Omnes videntes me, id est, diaboli deriserunt me. Tunc enim nos derident diaboli, dum seducti ab eis a via dei recedimus, atque eorum suggestionibus consentimus. Ideo autem mundanae mentes derident me, sicut & Iob ait, Deridetur iusti simplicitas. Quoniam tu domine es qui extraxisti me de ventre. i. de sacro baptismo renatum in Christo, eduxisti me per tuos ministros. Mater enim nostra est ecclesia, cuius veteri dici potest sacrum baptisma, in quo spiritaliter regeneramur: de hoc deus extrahit baptizatos, quonia gratia atque virtutibus adornatos educit. Et tu domine es spes mea. i. obiectum, causa, & finis spei meae, ab vberibus matris meae. i. ab vberibus sanctae matris ecclesiae. Vera autem ecclesia sunt sapientia & charitas. Ait ergo homo fidelis ad deum, Spes mea ab vberibus matris meae. i. in te confusus sum ex eo tempore quo ab ecclesia informatum sum instructione sapientiae salutaris, atque expertus viscera charitatis tuae circa me. hoc cooperit eis qui vestem innocentiae in baptismo recepta custodierunt immaculatam. De his vberibus in Canticis scriptum est, Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Et alibi, Gaudete gaudio magno omnes qui iugebatis, vt potemini a lacte, & satiemini ab vberibus consolationis eius. Demum haec vbera hortatur nos sugere excellentissimus archiepiscopus in prima sua Canonica, dicens, Quasi modo geniti infantes, rationabiles, sine dolo, lac concupiscite, vt in eo crescat in salutem. Hic igitur iustus, cuius deus sic spes est ab vberibus matris suae, dicere potest quod sequitur, In te proiectus sum ex vtero, hoc est, ex fonte baptismatis coniuuctus sum tibi per fidem, spem & charitatem. Nam in baptismo non solum peccata donantur, sed etiam gratia, virtutes, & dona diuinitus infunduntur. De vterre matris meae iam dicto. scilicet ab ipso baptismo ecclesiae, deus meus es tu, per cultum, quonia interim fide & opere colui te solum vt deum. Dum ista o peccator dicis vel audis, ingemisce ex concupitione cordis tui, quae vestem innocentiae perdidisti, quae rursum ad vomitum reuersus ista de te ipso dicere nequis, & satage gratiam recuperare amissam, & cura ne recuperata perdas, sed in eo incessanter proficias. Ne disceleris a me gratiam subrahendo, aut non exaudiedo: quoniam tribulatio. i. tentatio multiplex, mundi, carnis, ac daemonum proxima est mihi, qui in medio periculorum versor ac fluctuo. Ideoque ne disceleris a me, quonia non est qui adiuet. i. adiuuare me possit praeter te. Na si alius me iuuat, hoc facit tua virtute, sicut testatus es, Ego dominus, & non est alius, deo infusus & saluus non est praeter me. Circundederunt me vituli multi. i. homines luxuriosi, petulantes, instabiles, qui nituntur me ad vitia inclinare quibus ipsi sordescunt: tauri pingues, hoc est, superbi vitijs pleni: obfederunt me, quatenus vel minus vel blanditijs auertant me a tuo obsequio. Aperuerunt super me os suum, calumniando & persequedo me, sicut leo rapies & rugies, quonia animam meam conatur spirituali vita priuare. Sicut aqua effusus sum. i. ex molestia tentationum lassatus sum animo, exhaustusque viribus & victus, virtutes & gratiam perdidisti, atque per hoc effusus sum, hoc est, mente euacuatus: & dispersa sunt omnia ossa mea. i. virtutes animae meae infirmatae sunt propter aduersitates insurgentes continuo. Istud vero de sanctis martyribus planè intelligi potest, qui pro Christo sanguinem effuderunt, & corpore lacerati sunt. Factum est cor meum tanquam cera liquefacta, i. praedidit se futurorum bonorum resolutum est cor meum in te, & praetimore atque dolore variorum malorum mollificatum est tanquam cera in medio venteris mei, hoc est, corporis mei. Aruit tanquam testa virtus mea. i. fortitudo animae meae contracta est, & quasi praetudio atque accedia defecit, quando videlicet gratiam tuam atque consolationem internam subtrahis vel suspendis a me: & lingua mea adhaesit faucibus meis, quonia propter animae sterilitatem atque inopiam gratiae non habui in ore verbum consolationis aut informationis, vt alius possit. Dicit enim spiritus sanctus intus non agit, lingua otis mox deficit. Propter quod ad Ezechiel dominus ait, Lingua tua adhaerere faciam palato tuo, & non eris quasi vir obturgans. Quo contra per Esaia dicitur, Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo. O quam magnum donum est hoc, atque praetatis maxime necessarium. & in puluere mortis deduxisti me, hoc est, charitatem, quae est vita animae permixta extinguit aut minorari in me, exigentibus culpis meis. Hec etiam de martyribus corporaliter intelligi possunt, in quibus tempore passionis eorum de propter sanguinis exhalationem virtus corporalis exaruit, sicut de Christo ostensum est. Quonia circundederunt me canes multi. i. detractores, iracundi, furiosi, vel qui blandiendo vel deterrendo conantur animam meam mordere, hoc est, a mansuetudine, humilitate, ac tranquillitate auertere, & suis caninis operibus conformare. De quibus ad Philippenses ait Apostolus, Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem: Consilium malignantium obsedit me. i. homines in cathedra pestilentiae sedentes, videlicet verbo aut opere alios inficientes vallauerunt me, quatenus decipiant me. Foderunt manus meas & pedes meos, hoc est, laeserunt, corrupe runt, seu imperfectos fecerunt, vel penitus impediunt operationes meas, ac animam meam gressus. Frequenter enim peruersi impediunt bonos ab aliquibus operibus bonis, & tunc manus eorum ac pedes quasi confodiunt, ligant, & immobiles reddunt, diuine

Sap. 5.

Mat. 10.

Iob. 12.

Can. 1.

Esa. 66.

1. Pet. 2.

Ibidem.

Esa. 45.

Ezec. 3.

Esa. 50.

Philipp. 3.

Psal. 1.

rauerunt omnia ossa mea, hoc est, opera mea virtuosiora seu firmiora considerauerunt, non ut imitentur, sed ut male interpretentur, aut occasionem calumniandi seruetur. Ipsi vero praedicti homines mali considerauerunt mente, & inspexerunt oculis corporis me ex inuidia, quatenus nocent mihi: diu seruant sibi vestimenta mea. i. exteriora bona mihi abstulerunt, vel animae virtutes, quibus ipsa spiritaliter adornatur, quantum poterunt corruerunt in me: & super vestem meam. i. super charitatem quae est vestis nuptialis electorum ad cenam aeterni conuiuij, miserunt sortem, consilendo inter se, quis eorum cautus esset, quod charitate in me occidere posset, ac per hoc me penitus perdere. Spem numero enim homines seculares dum videt aliquem deo fortiter adhaerentem, seu omnia relinquentem, atque monasterium introeuntem, diligenter inquirunt seductorem subtiliter ac lupum veste ouina obtectum, ut vestem conuersi diripiatur. i. charitatis feruorem in eo occidat, sicque infrigidatum ad pristina conuersationem reducat. Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum a me, in tantis tribulationibus constituto: ad defensionem meam conspice. i. vide quibus auxilijs egeo, & sicut indigeo sic semper succurre. Erue a fratre id est, a peccato mortali quod est ensis & mors rationalium creaturarum, animam meam indulgendo mihi poenam & culpam: & de manu canis. i. de potestate & nocumeto eorum, de quibus praedixi, Erue vnicam meam, id est, animam meam, quae non est nisi vna in me, quod est contra eos, qui ponunt plures formas substantiales in vno individuo. Vel vnicam meam. i. animam meam, quam sola pra omnibus rebus creatis custodire, saluare, ac diligere teneor: sicut tu domine in Euangelio testaris, Quid proficit homo, si lucratur vniuersum mundum, se aut ipsam perdat, & detrimentum sui faciat? Salua me ex ore leonum, hoc est, a deuoratione diaboli, qui circuit tanquam leo rugiens querens quem deuoret. De quo scriptum est, Ecce absorbebit fluuium. i. animas seculares, & non mirabitur, & habet fiduciam quod influat Iordanis. i. animam religiosam in os eius, & salua a cornibus vnicornium, hoc est, a perditione & popa animosorum, humilitatem meam. i. paupertatem & vilitatem meam, videlicet me vilem & pauperem. Humilis quippe non humilis, sed vilis appellari desiderat. Vnde dum homo pius se humile nominat, non intendit sibi humilitatis virtutem ascribere, sed vilitatem & abiectionem suam cupit ab alijs sciri. Quemadmodum David ait, Ego sum vir pauper & tenuis. Et alibi, Ludam, inquit, & vilior fiam plus quam factus sum, & ero humilis. i. vilis in oculis meis. Narrabo de domine nomen tuum fratribus meis. i. laudem tuam alijs nunciabo in medio ecclesiae, hoc est, inter fideles laudabo te, nec erubescam nomen tuum coram hominibus, sed in conspectu eorum confitebor tibi mente, ore, & opere. Quidam narrant, laudant, seu praedicant deum ore, non opere, quia non agunt quod docent: & eo ipso quo sic docent mortaliter peccant, quonia vilitate scripturae, ac spiritus sancti qui est principalis autor scripturae intentionem, quantum in se est euacuant. Alij docent vita & fama duntaxat, quemadmodum monachi, & hi bene sufficienterque agunt, dummodo non teneantur ad informationem vocalem: aliam intelligeret de eis illud Esaiam, Canes muti non valentes latrare. Alij docent ore & opere, de quibus dicitur ad Danielelem, Qui multos erudit ad iustitiam, fulgebunt quasi stellae in perpetuas aeternitates. Apud te domine deus laus mea in ecclesia magna. i. laus quam ego tibi attribuo in ecclesia Christiana est apud te, id est, in conspectu tuo, qui omnia vides: & complacat tibi: vota mea, id est, desideria atque orationes, ac hostias reddam, id est, diuinam maiestati offeram in conspectu timentium eius, publice bene agendo, & domino immolando: quemadmodum in Euangelio monet Saluator, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Quod intelligendum est de his bonis, ad quae ex debito obligamur, & quae notam singularitatis aut simulationis non continent. Edet pauperes, id est, spiritaliter a domino cibabuntur, quemadmodum scriptum est, Cibauit illum panem vitae & intellectus, & saturabuntur pietate diuina atque consolatione aeterna in praesenti inchoatione, & in futuro completet. Caetera ex praecedentibus satis elucescunt.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XXII. EXPOSITIO Tituli.

Ascribitur demum praesenti Psalmo titulus talis, Psalmus David. i. psalmus iste conuenit David, & significatis per ipsum, videlicet Christo & ecclesiae, ac singulis vere fidelibus. Exponendo ergo primo hunc psalmum de ecclesia & vnoquoque fidei, sic ait, PROPHECATIO. Propter nomen tuum domine deduc nos super semitas iustitiae: subsequatur nos misericordia tua, ut in sempiternum habitemus in domo tua.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem. OMNIVS cui cura de omnibus in huius peregrinationis exilio REGIT me, hoc est, ad aeternam beatitudinem dirigit me de necessarijs tam menti quam corpori prouidet mihi, & impedimenta perueniendi tollit a me: regit me, quonia sua legi ac fidei facit me subditum, & a dominio demonum ac seruitute peccati defendit me. Quonia ergo sic regit me, ideo inquit, timete dominum omnes sancti eius, quonia nihil deest timentibus eius: non quod simpliciter nihil deest eis, alias essent perfecte beati, nec aliam vitam optarent: sed nihil deest eis, eorum quae necessaria sunt saluti, vel eorum quae petunt a domino. Vnde dominus in Euangelio ait, Primum querite regnum dei, & haec omnia adiacentur vobis. Nihil quoque deest ei, quem deus regit per speciale prouidentiam, quonia bona futura quae nondum habet in re, habet in spe, & in propinqua dispositione: imo iam vnum pedem

Sap. 2. 12. 1. Pet. 5. Psal. 33. Matt. 6.

A habet in caelo, itaque nihil mihi deerit: sed ubi? subiungit, In loco pascuae ibi me collocauit, faciens me fidele atque obediens membrum ecclesiae, ita ut stado & perseverando in ecclesiastica vnitatem, possum frui praedictis ecclesiae pascuis, quibus spiritaliter impinguatur fideles anima. Istud ergo est primum beneficium gratiae dei, quod deus ponit hominem in vnitatem ecclesiae, quae in sacra scriptura frequenter dicitur regnum dei. Propter quod ait Apostolus, Gratias agimus deo & patri qui nos transfudit in regnum filij dilectionis suae. Et Petrus, Virtutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. Deinde commemoratur secundum beneficium dei. (2) SUPER PASCUAM aqua refectiois educavit me, hoc est, saluari eruditione enutriuit me, ut ita possim inter bonum ac malum discernere in virtutibus, & ad spiritualis incrementi perfectionem venire. Aqua refectiois est diuina doctrina mentem consolans, confortans, & alens: iuxta illud Eccl. Aqua sapientiae salutaris potabit illum. Et ad Romanos, Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Super igitur hanc aquam educatur homo a deo, quando illuminatur a spiritu sancto, vel proprio studio, vel alterius magisterio intelligit quae ad interiore profectum respiciunt, sicut monet Apostolus, Docentes & commones vosmetipsos in hymnis & psalmis & canticis spiritalibus, cantantes & psallentes domino in cordibus vestris semper. & Esaias ait, Haurietis aquas. i. spirituales doctrinas in gaudio, de fontibus Saluatoris. i. de Euangelij seu instructionibus Christi. Deinde ponit tertium beneficium dei. ANIMAM MEAM conuertit. i. per salutare eruditionem accendit animam meam diuino amore qui vnit mentem creatam proprio creatori, quae vnio amorosa vocatur conuersio mentis ad deum. Itaque animam meam conuertit a multis ad vnum, a turbatione ad quietem, a creatis caducisque rebus ad increatum incommutabilem bonum. Post haec subdit de quarto beneficio. (3) DEUS VITAM super semitas iustitiae. i. gratia sua auxiliante ac duce fecit me diuina praecipua seruare, mandata charitatis dei & proximi adimplere: & hoc contulit mihi non propter mea merita, sed propter nomen suum, hoc est, propter propriam suam bonitatem & charitatem ad gloriam nominis sui. Quemadmodum Salomon ait, Vniuersa propter seipsum opatus est dominus. Vnde per Osee dominus dicit, Perditio tua Israel ex te, in me tatummodo auxiliium tuum. Nullus ergo laetetur in se, nullus de sua iustitia gloriatur in seipso: sed ut ait Apostolus, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Attende autem pulcherrimum ordinem horum. Primo educatur anima super aquas refectiois. Secundo conuertitur. Tertio super iustitiae semitas ducitur. Primo enim oportet animam illuminari ad cognoscendum: deinde ex veritatis cognitione inflamari ad amorem boni: tertio ex amore ad exterioris conuersationis rectitudinem tendere. Posuit autem haec de populo nouae legis specialiter explanari, ut sit sensus, super aquam refectiois. i. in fonte baptisimalis hominem spiritaliter regeneratis, & gratia refouentis educavit me. i. de imperfecto puerili statu ad statum perfectum transtulit animam meam. Deduxit me super semitas iustitiae. i. euangelica consilia dedit mihi adimplere: & in hoc deduxit me, quonia ipse prior impleuit ea, quatenus ego sequar vestigia eius. Insup ponitur quintum beneficium quod est quasi signum praedictorum beneficiorum. (4) NAM & si ambulauero in medio umbrarum mortis, hoc est, si fuero inter magna pericula quae tam propinqua sunt morti vel umbrarum caliginum, non timebo mala. i. non timebo incidere malum culpae, neque timebo perpeti mala poenae propter fiduciam in deo, & animi fortitudinem quam mihi de disti. Vnde subiungit, QUI VITAM tuam mecum est. i. per gratiam. Talis erat Apostolus, Certus sum, inquit, quia neque mors neque vita, neque angeli, neque creatura alia poterit nos separare a charitate dei. Hoc est quod apud Ieremiam dicit, Dominus mecum est quasi bellator fortis. Idcirco qui persequuntur me cadent, & infirmi erunt. (5) VIRGAM tuam. i. paterna tua correctio, sicut baculus tuus, hoc est, pia subuertio tua in pascua me consolata sunt, quia ex tali vicissitudine visitationum tuarum concepi fiduciam in te, credes me pertinere ad numerum filiorum tuorum, quos in praesenti vita per virgam praesentis tribulationis emendas, atque per baculum pie consolationis sustentas. Talis quoque vicissitudo facit me cognoscere propriam infirmitatem, & experiri tuam clementiam. Gaudeamus ergo dum aduersis concutimur: quia ut Iob ait, Beatus homo qui corripitur a domino. Et in Apocal. dominus, Ego, inquit, quos amo, arguo, & castigo. & hoc est sextum beneficium dei. (6) PARASTI in conspectu meo mesam. hoc est, contra omnes tentationes hostium animae meae. Vel mesam. i. diuinam scripturam, in qua tot sunt ferocula quot salutare sensus continentur in ea. Istud quoque est septimum beneficium dei. (7) IMPINGVASTI in oleo caput meum, hoc est, animam meam spiritali iucunditate implesti: quod est octauum beneficium. (8) ET misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitae meae. i. gratia tua quae me praue nit pmanebit in me, neque relinquet a te donec ad te summum bonum beatificandus peruenero. & hoc est verbum bonae spei. Omnia autem praedicta mihi a domino praestitisti propter id quod sequitur, (9) ET in domo domini, hoc est, ut post praesentem miseriam demorari merear in regno caelorum quod est domus tua, de qua in Euangelio scriptum est: In domo patris mei mansiones multae sunt. Ad huc etenim fine referenda sunt omnia dona, & opera vitae praesentis, ut inquam inhabitet in domo tua non modico, aut tempore finito, sed in longitudinem dierum. i. in aeternum.

EXPOSITIO anagogica eiusdem Psalmi de Christo, & de beatis, seu comprehensibus. Liter reguntur viatores a deo, & aliter comprehensores. Viatores enim reguntur per hoc quod ad beatitudinem nondum adeptam seu finem a se distant diriguntur. Comprahensores vero per hoc reguntur a deo, quod immobiliter in ipso sine adepto seu beatitudine cōseruantur. Christi

A

Coloff. 1. 1. Pet. 2. Eccl. 15. Rom. 15. Coloff. 3. Esai. 12. Prou. 16. Osee. 13. 2. Co. 10. Rom. 8. Iere. 20. Iob. 5. Apoc. 7. Ioh. 14.

stus ergo ut homo seu cōprehensor, singulique beati dicere possunt in patria cōmemorando beneficia dei ad gloriā creatoris. Dominus regit me, quia in nullo finit me errare: & nihil mihi deerit, quia aeternaliter contentantur in deo: in loco pascuæ. i. in supercœlesti paradiso beatissimę voluptatis: ibi me collocauit, inter angelicos choros. Vel, in loco pascuæ. i. in affluentia cœlestium deliciarū. Super aqua refectōnis educauit me, hoc est, visione clara per speciē seu beatifica cognitione diuinę essentia aluit me: de qua visione infra habetur, Tōrrete voluptatis tuę potabis eos. Ipsa nāq; visio dei est omnium beatorū refectio vniuersę iucunditatis plenitudinē cōtinens, & hac visione anima Christi ab initio suę incarnationis excellentissimē plena fuit: animā meam cōuertit. i. inauertibiliter sibi cōiunxit, confirmādo eam in sui amore, ita ut nil inordinatē possit appetere. Deduxit me super semitas iustitię propter nomen suū. Beati in patria deo attribuūt q̄ saluati sunt, eiq̄ue de sua saluatione regratiantur, dicentes inter se, Deduxit me super semitas iustitię, quando adhuc peregrinabar in mundo, & non dereliquit me falli, sed propter nomen suum perduxit me recto tramite de viā ad patriam. Nam & si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala, quoniā tu mecum es. Hunc versum beatis cōpetere certum est, quoniā nec malū culpę, nec malū pena possunt timere. Quāuis enim in ipsis permaneat donū timoris, non tamen quantū ad hoc q̄ actus eius est fugere malum sed prout actus eius est deū reuereri. Virga tua & baculus tuus, quibus in viā vltimati me, ipsa me consolata sunt, hoc est, ad istā consolationem cœlestem prouexerunt me. Nam flagella pro peccatis inflata, quę nomine virgę signantur, purgant animā, vt luci diuinā fiat vnibilis. Consolationes verō diuinę in hac vita à deo clementer infusę animā accendunt ad concupiscendam perfectā dulcedinē patrię. Beati ergo in patria regratiantes deo, q̄ eos in hac vita tam paternē correxit, atque tam dulciter sustentauit, dicunt, Virga tua & baculus tuus ipsa me cōsolata sunt. Sed videtur, q̄ istud beatis conuenire non possit, videlicet vt recordentur in patria eorū quę passi sunt in viā: quoniā in Eisaia habetur, Oblitiōni traditę sunt angustię priores, & non erunt in memoria. Et respondēdū, q̄ sancti in patria recordantur malorū quę passi sunt in viā, quatenus talis memoria est ipsis materia gaudiorum: non aut in quantum memoria mali seu pena est occasio alicuius tristitię. Nam & Christus in corpore suo gloriosissimo sibi retinuit signa quinq; vulnerū, non solum vt in die iudicij ingratis ostendat quid pro eo passus sit, sed vt in aeternum homines sancti in patria videant, quid pro ipsorū salute pertulerit, atq; ex hoc inestimabili inflāmentur amore sancti in patria videant, quid pro ipsorū salute pertulerit, atq; ex hoc inestimabili inflāmentur amore ac gratiarū actione. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulāt me. Istud beatis non cōpetit, quoniā nullus tribulāt eos, sed de Christo secundū q̄ conuersabatur in mundo, & passibilis erat tanquam aliquo modo viator, exponi potest. Ait ergo Christus ad deum, Parasti in conspectu meo mensam. i. pane illo pauisti me semper: de quo in Euangelio scriptum est, Beatus qui manducabit panē in regno dei. Illa enim mensa quę modō paratur beatis in patria: de qua dicit Saluator, Ego dispono vobis regnū vt edatis & bibatis super mensam meā in regno meo. Illa, inquam, mensa animę Christi semper parata fuit, quoniā semper deū per speciē vidit, sicuti beati. Hęc verō mensa intelligi potest ipsa felicitas, in qua velut in mensa constitutę sunt omnes delitię, quoniā teste Boetio, Felicitas est status omnium bonorū aggregatione perfectus. De hac itaque mensa ait Christus ad patrē, Parasti in conspectu meo mensam, hoc est, animę meę ostendisti ac pręstitisti felicitatem perfectā aduersus eos, qui tribulant me, puta Iudeos. Hęc siquidem mensa intantū cōfortauit & immobilitauit animā Christi, q̄ aduersarios non expauit. Impinguasti in oleo caput meū. i. perfecta dulcedine atq; dulcissima beatitudine lētificasti mentē meā. Hoc omnibus cōprehensōribus conuenit, & calix meus inebriās, hoc est, fons vitę ad faciētatē me potans, vel ipse sapor aeterni fontis me plenē reficiens, quā pręclarus est. i. quā incōprehensibiliter omnē sensibile delectationē excedit: quod nemo nouit nisi expertus. Et misericordiā tua subsequetur me omnibus diebus vitę meę. i. lumen glorię, quod est gratia cōsummata, & beatitudo cœlestis quę est vita aeterna mihi misericorditer. i. vltra condignū collata in me perseverabunt sine fine, quatenus sim securus de aeternitate beatitudinis meę. Et vt inhabitē in domo domini, hoc est, cœlo empyreo, quod est locus beatificę cōtēplationis, in longitudinē dierū. i. per secula infinita seu in æuo quod est mēsurā durationis beatorū infinitos dies, si essent, cōplectēs. Ecce in Psalmo isto breui verbis, sed non breui virtutibus, cōmemorauit deiformis Propheta multa & magna atq; pręcipua dei beneficia. Idcirco decet nos hunc psalmum tanto cordialius, iucundius, atque deuotius decantare, quo tantum benefactorem ardentius obligamur diligere, eiusq; piissimā ac liberalissimā dona diligentius considerare, magnipendere, ac amare: & vtique qui psalmū istum attentē pronuntiat, ipsum promendo vehementer in dei amore incalcēscere potest.

COMMENTARIUS IN PSALMVM XXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Denique huius Psalms iste est titulus, Psalmus David prima sabbati. Prima sabbati est dies dominica, qua dominus à morte surrexit. Iudæi enim propter reuerentiā sabbati, omnes dies septimanę appellāt à sabbato. Nā diē immediatē sequentem diem sabbati nominant primam sabbati: secundo sequentem secundam sabbati, sicque de alijs. Gētilēs verō vocant dies nominibus planetarum, dicentes dies Solis, dies Lunę, &c. Christiani aut nuncupant ferias, quoniam semper feriandum est à peccatis. Est igitur huius tituli sensus, Psalmus David. i. Psalmus iste conscriptus est à David, pro gloriā resurrectionis Christi, quę facta est prima sabbati valde mane. Ait itaque,

PRECATIO.

Domine virtutum et rex gloria purifica conscientiam nostram, ut innocentes manibus et mundi corde semper exsistentes, benedictionem et misericordiam aeternam à te percipiamus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

DOMINI, cuius nutui omnia parent, [E S T terra & plenitudo eius] .i. ipsum elementū & omnia in ipso cōtenta, videlicet homines, terra nascētia, & iumentā: quod cōsequenter clariū exponit [O R B I S terrarū] hoc est, omnis circūferentia partū terrę, [E T vniuersi q̄ habitāt in eo.] Omnia ista sunt domini, sicut creatoris, gubernatoris & cōseruatoris: quęadmodū in libro Iob de deo habetur, Quę cōstituit aliū super terrā, aut quem posuit super orbē quem fabricarus est: In quo hęc Manichęi ac Valentini dicentiū ista inferiora non esse creata à deo lucis, cōfunditur. Signū aut huius .i. q̄ domini est terra & plenitudo eius, est id quod subditur, [Q V I A ipse] dominus [S V P E R maria,] hoc est, sup aliqua brachia maris oceanū, quod terrā cūgit & ambit, [E V N D A V I T] .i. firmiter collocauit [E V M] .i. orbē terrarū: non q̄ terra simpliciter sit supior aqua: quā terra est cœtrum vniuersi. Vnde necesse est ipsam esse in medio mīdi, & per consequēs ab aqua cingi, & in medio eius locari pro maiori sua parte. Dicitur ergo terra sup maria fundata, quia diuina virtute factum est, vt nō sit tota aquis operata, nec mare erūpens ipsam operiat, sed pars eius est supior mari quātum ad partes maris terrę vicinas, quatenus ant malia commorari possint in ea. Idcirco subiungit, [E T super flumina pręparauit eum] .i. fecit orbē terrę quantū ad aliqua loca eminentiorē ripis fluiorū pręparans habitatiōni viuētū. Et in isto apparet ineffabilis sapientia, atque omnipotens virtus creatoris: quemadmodū per Ieremiā ait, Audi popule stulte qui non habes cor. Me non timebitis qui posui arenā terminū mari, pręceptum sēmpiternū quod non pręteribit? Intumescēt fluctus eius, & non trāsibunt illud. Ad beatum Iob, Quis, inquit, cōclūdit ostijs mare quādo erumpebat quasi de vulua procedens? Circūdedi illud terminis meis, & posui vectes & ostia: & dixi, Hucusq; venies, & non pcedes amplius. Potest aut hic locus magis spiritualiter explanari: vt sit sensus, Domini est terra, hoc est, militans ecclesia in terra peregrinans atque instar bonę terrę vberes fructus sanctę conuersationis producens: & plenitudo eius .i. tota virtus, gratia, atque perfectio fidelium domino ascribēda est, sicut datori qui dedit, & fini, propter quem omnia fieri debent. Orbis terrarū. i. hac ipsa ecclesia per totum mundū diffusa, seu ex populis omnium finium mundi collecta, & vniuersi qui habitant in eo. i. omnes Christi fideles in ecclesiastica vnitate, fide & opere stabiles sunt domini Iesu Christi, qui proprio sanguine sibi acquisiuit eandē, secundū Apostolum: cuius rationem subiungit, Quia ipse super maria, hoc est, super homines seculares, tanquā mare fluctuātes de vanitate in vanitatem, & nunq̄ in domino stabilitos. Vel, super maria. i. super tribulationes & amaritudines fluctūsq; seculi: fundauit eum. i. corroboraui ecclesiam, non q̄ prędicta sint fundamenta ecclesię: sed quia Christus stabiluit ecclesiam aduersus prędicta, ne obruatur, vel penitus superetur ab eis, fecitque ecclesiam firmiorem ac sublimiorem prędictis, su per quę fundata asseritur. Propter quod subditur, Et super flumina. i. super vitia, tāquā flumen fluentia, sicut luxuria atque cupiditas, quę in bonis delectabilibus & vtilibus, inordinatē & sine quiete discurrunt, nec satiant, sed magis accendunt. Super hęc itaq; flumina pręparauit eū. i. ecclesiam, seu fidelium congregationem, disponendo eam ad bellum contra vitia ista, quemadmodum ait Apostolus, In carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militię nostrę non carnalia, sed potentia deo. Postquam Propheta testatus est omnia domini esse, nunc sciscitatur atq; declarat, qui ad dominum tantę maiestatis pertingere possit, & ait, [Q V I S] ascendet in montem domini? Id est, quis de naturalibus peruenit ad apicem gratię? quis de seculo nequam intrabit sanctam religionem? quis de seruitute peccati ascendet ad obedientiam matris ecclesię? quis de imperfectiōne ascendet ad perfectionem? quis de hac valle lachrymarum ascendet ad regnum cœlorum? [A V T] quis stabit in loco sancto eius? Id est, quis vsque in finem perseverabit, in monte domini iam prędicto atq; exposito? Ascēdunt enim interdū & iam reprobi, sed non stant nisi electi. Omnes interrogationes istę in idem redire vidētur, & omnes per rēspōsionem sequentem soluntur. Respondet enim Propheta, [I N N O C E N S] manibus] qui alteri operando non nocuit, [E T] mundo corde] .i. à sordē peccatorū purgatus. [Q V I] non accepit in vanum animā suam, hoc est, qui non neglexit implere id propter quod anima sua creata est, corpori que infusa. Creata enim & corpori cōiuncta est anima, vt virtutibus adornetur, scientiam salutarem adipisci conetur, domino cum omni obedientia famuletur. Qui igitur ista acquirit & implet, non accepit in vanum animam suam. [N E C] iurauit in dolo proximo suo] .i. nil pmisit, quod non soluit: nil firmiter affirmauit, quod verificare nō potuit: nil cum iuramento asseruit, vt aliū falleret. [H I C] qui ista obseruat [A C C I P I E T] benedictionē] .i. gratiarū dona, & multiplicationē eorum [A] domino, & misericordiā] .i. indulgentiā, & omne quod petit [A] deo salutari suo] .i. à deo in quo salus sua cōsistit, vel à Christo saluatore. Deinde quod singulariter dixit, omnibus applicat iustus. [H A B E T] qui taliter viuūt [E S T] generatio quę rentium eū: quia isti sunt renati in domino, pertinentes ad numerum regeneratorum in Christo, & quærunt dominum per fidem & sancta desideria, bonaq; opera. Nec solum quærunt dominū per fidem, sed hęc est (inquit) generatio [Q V A B E R E N T I V M] faciem dei Iacob, hoc est, desiderantiū videre deū in patria clarē per speciē, in pręsenti quærūt eum contemplari volentes eum sicut nunc possunt: sed in futuro cupiunt eum cognoscere, sicut & cogniti sunt. Si ergo tu deum quærīs, si eum videre, si ei cōiungi desideras, fac proximo, quod tibi vis fieri: talem te exhibe fratri, qualem optas, 1. Co. 13. Thob. 4.

vt se deus exhibeat tibi. Ab omni vanitate & vili occupatione atq; malitia purga acie mētis, quoniā deus non nisi à purgatissimis mētibus cernitur, nilq; vel minimè maculæ esse potest in anima, quæ diuinæ luci immediatè iugetur, quoniā tantū à deo distamus, quantum vitis subiacem. **(7)** **A**T T O I -
L I T B portas principes vestras.] Hæc est vox angelorū sanctorū cum Christo ad inferos descendē-
tū, eaq; præcunctū vt famuli dominū, & ad dæmones ita loquentiū, Attollite. i. apite o principes te-
nebrarū, portas vestras. i. claustra inferni, seu potestates & ius, qd hucusq; habuistis in animas ele-
ctorum, ppter originalis peccati reatū, ob quē impediēbatur ab ingressu regni cælorū. [E T eleuamini
portæ æternales.] i. apiamini prædictæ portæ, quæ ab origine mudi clausæ fuistis vniuersis, & sine fi-
ne clausæ manebitis reprobis, quantum ad liberationē. Vel, eleuamini portæ æternales. i. ad Christi cō-
templationē erigite vos o animas electorū, quas Christus mō ingreditur per beatificā visionē & in
æternū in vobis manebit. Propterea subditur, [E T introibit rex gloriæ.] quod ad vtrāq; expositionē
refertur. Nā infernum. i. limbū patrū Christus intrauit, mētes quoq; animarū illic captiuarū ingres-
sus est. Nā statim vt anima Christi à corpore suo gloriosissimo separata fuit, infernū intrauit, & oēs
animas sanctorū clara diuinitatis visione beatificauit, quoniā pro originali plenissimè satisfecit, pro
pter cuius reatū animæ sanctæ retardabatur à visione beata. Ad hæc vocē admirati dæmones aiunt,
(8) **Q**u is est iste rex gloriæ? qui tā incōsuetē, tam gloriose, tāq; securē descēdit ad nos? Quibus
angeli sancti respōdēt, [D O M I N V S fortis] ratione diuinitatis, [E T potēs] ratione humanitatis, per
cuius passionē, mortē, ac dæmones supauit. [D O M I N V S potens in prælio.] i. in passione qua prin-
cipē huius mundi alligauit, forās eiecit, & vasa eius diripuit. Hic ergo est rex gloriæ. Porro per hoc,
quod isto in versu vocatur Christus rex gloriæ, atq; in versu sequenti domin⁹ virtutū, manifestē pba-
tur, qd ipse sit verus deus. Nulla enim pura creatura dici potest rex gloriæ, aut dominus virtutū, quia
auctoritatem regni, atq; dominij ex se ipsa non habet. **(9)** **A**T T O I T E portas principes vestras.]
Hæc est vox sanctorū angelorum Christi in ascensione præcedentū, & cælestibus ciuibus atq; prin-
cipibus clamantium, Attollite o principes, id est, angelicæ potestates, portas vestras. i. referate ingres-
sum regni cælorum, parantes introitū filio dei, ac venientibus seclū, quatenus cum reuerentia debita
suscipiatis eundē. [E T eleuamini portæ æternales.] i. patefacite vos ianuā vitæ æternæ. Portæ istę nō
sunt corporaliter intelligendæ, sed facultas, virtus, seu ius ingrediendi vitam æternā, est porta celo-
rum. [E T introibit rex gloriæ] sicut ait Apostolus, Non in manufacta sancta Iesus introijt exem-
plaria verorū, sed in ipsū cœlū, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Interea angeli audientes hæc
vocē, aspicientesq; Christū tam gloriose ascendere, inquirunt ab angelis superioribus, **(10)** **Q**u is
est iste rex gloriæ? tanq̄ à doctoribus cupientes plenius edoceri, quibus angeli cum Christo veniē-
tes respōdēt, [D O M I N V S virtutū] i. implemet deus vnigenitus dei patris, qui est domin⁹ Sabaoth. i.
exercitū atq; vniuersarū virtutū cælestiū, [I P S E est rex gloriæ] i. princeps lætitiæ, fons felicitatis
æternæ, rex tā excellētiæ: cui fm qd homo est, data est omnis potestas in cælo & in terra. Aduertē
dum est hic, qd iuxta doctrinā diuinā ac magni Dionysij, septimo cælestis Hierarchiæ capitulo, Chri-
sto ascendente, Angeli tres quæstiones fecerunt. Prima fuit inferiorū, quærentiū à superioribus cum
Christo venientibus, Quis est iste rex gloriæ? Non. n. tā perfecte nouerunt mysteria Christi, vt superi-
ores, quis secundum Augustinū omnes angeli sancti agnouerunt à principio mundi mysteriū Chri-
sti, videlicet incarnationē filij dei, & hoc salte in generali. Secunda erat quæstio angelorū primæ ac
summæ hierarchiæ, quærentium inter se, Quis est iste qui venit de Edon, tinctus vestibus de Bosra?
Edon interpretatur sanguinea, Bosra verò munita. Est igitur sensus, Quis est iste tam præclarus &
candidus, qui venit de mundo sanguineo per peccata, ac munito contra deum per malitiā? Hanc
autem quæstionem faciunt angeli summi inter se, non quasi volentes à seiniuicem edoceri, quoniā
omnes immediatè illuminantur à deo: sed quærent sic cōferendo inter se, quatenus ostēdant se sciē-
tiam sanctā appetere, neq; audere diuinā in eos pcesiam instructionem anticipare, aut præfixos
sibi terminos transilire, quasi deliberent primò inter se, vt fiant idonei ad illuminationem diuinā.
Vnde & Christus per seipsum eis respondet, Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad sal-
uandū. Tertia quæstio est, quā angeli summi faciunt Christo, dicētes, Quare ergo rubrū est indumē-
tum tuū, & vestimenta tua sicut calcantiū in torculari? Indumentū Christi est corpus eius, quod fuit
sua diuinitatis templū atq; latibulū. Est itaq; sensus, Quare sanguine rubricatū fuit corpus tuum, si-
cut cicatrices testantur, si tam iustus es, & idē saluator? Quibus Christus respondet, Torcular calca-
ui solus, & de gentibus non est vir mecum. i. diabolum, peccata, & mundum solus deuici, & passionē
pro omnibus pertuli, ne c est aliquis patiens mecum pro mundi scele ribus. Has quæstiones faciūt an-
geli summi, quia nec ipsi penetrare possunt pfunditatē incarnationis, ac aliorū mysteriorum domi-
ni saluatoris. Ecce psalmus iste lucifusus breuiter docuit nos maiestātē contēplari diuinam, cuius im-
perio vniuersa subdantur, quatenus excitet nos ad reuerentiam, ac sanctū timorem altissimi creato-
ris. Docuit quoque qualem esse oporteat eum, qui ad dominum pertinere desiderat, quatenus exhor-
tetur nos ad cordis munditiā. Postremò docuit nos de Christi felicissima ascensione, quatenus eri-
gat corda nostra ad superna: quemadmodum ait Apostolus, Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus
est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

COMMENTARIVS IN PSALMV M XXIII.

Titulus psalmi est, In finem psalmus Dauid, id est, psalmus iste in finem, perficientē seu cōsum-
mantem. i. in Christum nos dirigens, est Dauid loquentis hic in persona penitentis, per fla-

Lucq. 11.

Heb. 9.

Mat. 28.

Esa. 63.

Esa. 63.

Ibidem.

Ibidem.

Coloss. 3.

Agella correcti. Est enim hic psalmus oratio ecclesiæ, atque cuiuslibet verè contriti, consolationem ac
opem quærentis, contra mala culpæ & pœnæ. Ait itaque,
P R E C A T I O .

Memento nostri domine secundum misericordiam & bonitatem tuam, & pedes nostros de laqueo inimicorū euel-
le: ut qui diquando ad mala currendo proni exiscebant, vias & semitas iustitiæ tandem te docente apprehendant, easq;
que constanter & perseveranter incedere non desistant.

EXPOSITIO Psalmi.

De domine] deū totius salutis meæ, summūq; bonū cordis mei [L E V A V I animam
meā,] per fidē certissimā te contēplando, carnalia ac sensibilia deserendo, atq; in te om-
niū rerū altissimo vertice, mentis meæ intuitū affectuosissimè figendo: quemadmodum
Esa. monet, Excutere de pulvere, cōsurge. [D E V s meus] quem summè ac vnice colo
& diligo, [I N te cōfido] nō in rebus caducis, idcirco [N O N erubescā] .i. da mihi vt nil
dignū erubescētia agā, videlicet vt non peccem. Est enim erubescētia timor de aliquo turpi. Nil autē
peccato turpius esse potest. Vel sic, non erubescā. i. non timeā ppra peccata cōfiteri, sed impleam il-
lud, Fili mi, da gloriā deo Israel, & cōfiteri atq; indica quid feceris. Vel, non erubescā de opere bo-
no, de quo inspecti sæpius erubescunt, ppter aliquod cōsequens. s. ppter pœnā, vel irrisionē aliorū.
B Itaq; non erubescā, ne mihi cōtingat quod tu domine Iesu in Euāgelio dicis, Qui me erubuerit &
meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in regno suo. Veruntamē est quædā eru-
bescētia bona, de qua ait Philosophus, quod sit optima passio. Est enim timor de aliquo in honesto.
De hac ergo non loquitur hic Propheta, imo rogare debemus dominū, vt omnino erubescamus, dū
aliquid vitiosum cōmittimus: ne illud nobis dicatur, Frons mulieris meretricis facta est tibi, nolui-
sti erubescere. Nam qui in malo habituati sunt, non erubescunt. Vel, non erubescā. i. non cōfundar à
te in die iudicij mei particularis, quādo anima mea à corpore extens, statim iudicabitur à te, neq; in
die vniuersalis iudicij. Vnde subiungitur, **(2)** **N** E Q V E irrideat me inimici mei. i. dæmones, qui
suos ministros modo occultè deridēt: sed in die vtriusq; iudicij, maximè tamen in die extremi iudi-
cij eos manifestè irridebunt. [E T E N I M] vniuersi qui sustinēt te. i. qui nūc omnia, quæ sibi contin-
gunt, æquanimiter ferūt, & tibi vtiōne iudicijq; cōmittunt, quæadmodum scriptū est, Mihi vindic-
tā, & ego retribuā, dicit dominus. Isti [N O N confundētur] in tēpore iudiciorū istorū: sed audiet ver-
bū illud honorificū atq; dulcissimū, Venite benedicti patris mei, percipite regnū, &c. **(3)** **C** O N -
F V N D A N T V R oēs iniqua agētes supuacū. i. pccōres qui inutiliter & vanè malitias pperant, cō-
fundantur in pſenti vita ad penitentia salutarē, ne æternaliter confundant, quæadmodū scriptū est,
Cōfundimini & erubescite sup vijs vestris, dicit dominus. Et hoc modo qd dicitur, cōfundant, op-
tādō exponitur. Vel sic, Cōfundant oēs iniqua agētes supuacū. i. vitupentur à te, in æternūq; pere-
ant, sicut cōminaris, Dabo, inquit, vos in opprobriū sempiternū, & ignominia æternā, quæ nūq ob-
liuione delebit. & ita quod dicitur, Cōfundant, intelligendū est pphetiæ, nō optatiū, nisi pphe-
ta dicat hoc de his, qui obstinati permanēt, vel cōformando affectū suū diuinæ iustitiæ. **(4)** **V** I A S
tuas. i. mādara tua domine] **D** E M O N S T R A mihi. i. lumen gratiæ tuæ mihi infunde, quatenus tua
præcepta actualiter pensem, ac diligenter obseruē, [E T semitas tuas doce me.] Aliud nihil dicit, nisi
quod dictū est, sed dictū alijs verbis resumit, ppter affectus sui feruorē, atq; vt corda nostra inflam-
met. Vel, semitas tuas. i. vias pfectas, que sunt euāgelica cōsilia doce me: nō solū vt ea informiter scia-
m, sed vt ad tuum honorē oīa agā, [I N veritate tua] .i. in lege diuina, quatenus se-
cundū eius rectitudinē & doctrinā omnia opera mea disponā, ac ordinem ad vltimū finem, [E T dō-
ce me.] vt scia quid acceptū sit corā te omni tēpore, sciaq; (prout hortatur Apłs) quæ sit volūtas dei
bona, beneplacēs, & pfecta. Idcirco autē oro doceri à te, [Q V I A tu es deus saluator me⁹,] quia anima
tuā posuisti pro me, & à peccatis, & à iugo diaboli, à dānatione æterna redemisti me: [E T te sustinui
tota die] .i. omni tpe, quo viuo sub sole præstolatus sum tuā clementiā, & meipsum, ac omnia quæ mi-
hi eueniūt, tuæ pietati cōmisi: idcirco **(6)** **R** E M I N I S C E R E miseratiōnū tuarū domine, & mise-
ricordiarū tuarū, quæ à seculo sunt. Reminiscētia & obliuio, in incōmutabili deo, pprē non cadūt,
sed p transumptionē dicit de⁹ reminisci, dū exaudit, parcat, succurrit: obliuisci verò, dum opposito
mō se habet. Deniq; misericordia, put in deo esse cōset, non est nisi bonitas eius pijsima. Miseratio
autē dei, est effectus misericordiae ei⁹. Multę ergo possunt esse miseratiōes dei, quoniā multa sūt opa
pietatis diuinæ: sed misericordia dei nō est nisi vna q̄ est diuina essentia. Cur ergo mō pluraliter ait,
Et misericordiarū tuarū, nisi qd diuina misericordia, quæ in se vna, & simplex est, pluraliter notatur,
ppter diuersitatē suorū effectū? Igit domine, reminiscere miseratiōnū tuarū. i. atrede quātā pietatē
& grām prioribus sanctis dedisti, & mihi fac, quæadmodū illis fecisti, indulgēdo mihi semp in omni-
bus. Et reminiscere misericordiarū tuarū, quæ à seculo sunt. i. recorderis pietatis tuæ æternæ, quæ ab
origine mudi fuit in te, & effunde benignitatis tuæ effectus in me, clemētie tuę abyssum, atq; totius
misericiordiæ tuæ pelag⁹ in æternū ostēde in me. **(7)** **D** E L I C T A iuuētutis meę. i. pccā cōmissio-
nis facta in iuētute, [E T ignorātiā meas] .i. pccā omisiōis [N E memineras] reseruādo mihi pœnam
æternā pro eis, sed in pſenti da mihi ea delere. Vel, delicta. i. pccā ex malitia, seu electiōe mali ppetra-
ta, & ignorātiā. i. pccā ex infirmitate admissa, ne memineras. Omnis. n. qui peccat, vel peccat ex passi-
one, & iste facilius emēdat, qd passiōe cessante, cessat peccatū: vel ex habitu malo, videlicet ex certa
malitia, & iste difficilius corrigit, qd difficile est habitū extirpare. Theologi verò dicūt, peccatum
pcedere, vel ex infirmitate, qd est peccatum cōtra patrē, cui appropriat potentia: vel ex ignorantia,
f i j

Esaie 52.

Iosue 7.

Luc. 9.

Ierem. 3.

Deut. 32.

Rom. 8.

Mat. 15.

Ezec. 36.

Iere. 23.

Sap. 9.

Rom. 12.

Iohā. 10.

quod est peccatū cōtra filiū, cui appropriat sapiētia: vel ex certa malitia, qđ est peccatū contra spūm E. sanctū, cui appropriata est bonitas: sed hec tria reduci possunt ad duo p̄dicta. ¶ (8) S E C V N D V M misericordīā tuā memēto mei tu. i. nō s̄m mea p̄ctā, nō s̄m iustitīā tuā rigore, sed s̄m misericordīā tuā fac mihi, p̄ctā ignoscēdo, gratiā infundēdo, meq; in omni bono cōseruādo: & hoc fac [P R O P T E R] honitātē tuā domine. i. p̄pter teipm, & nōis tui honorē. Hoc est quod Nehemias ait, Memēto mei de^o me^o in bonū, & ne deleas miserationes tuas ad me. ¶ (9) D V L C I S & rebā^o domin^o. i. suis. i. iustis, imo ipse est vnuerse dulcedinis causā fontalis, cui^o dulcedo in seipso verē simplicitēq; immēsa existit. [P R O P T E R] hoc legē dabit delinquentib^o in viā. i. hominib^o q̄ s̄pē delinquit in vita p̄senti, quā est p̄grinatio & viā ad vitā aeternā. Triplicē legē cōtulit de^o hominib^o. I. legē naturālē, legē scriptā, & legē euāgelicā: & oēs hec leges sunt datē hominib^o, quatenus iustē viuāt: & deus p̄pter suā dulcedinē & aequitatē prestīit eas hominibus, quonīā piū ac iustū fuit, vt creator rōnali creaturē legē viuēdi p̄figeret, p̄pter quod in Eccl. dicitur, Ostēdit de^o hominibus bona & mala, & lege vitā hareditauit illos. Iustitiam & iudicia sua ostēdit illis, & dixit eis, Attēdite vobis ab omni iniquo. Quod autē hīc dicitur, dulcis & rectus dominus, cōuenienter de Christo accipit, q̄ legē euāgelicā dedit in mōte, vbi oēs beatitudines discipulis declarauit. ¶ (10) D I R I G E T ipse domin^o p̄ inspirationē & gratiā spūs sancti [M A N S V E T O S]. i. patietēs [I N] iudicio [d]iscretionis, vt seipos verē discutāt, iudicēt, & emēdent. Diriget equidē eos, qm̄ impatētia, q̄ rōnis iudiciū plurimū impedit, carēt, ac p̄ hoc capaces ac digni sunt ad dominū dirigi p̄ dona spūs s̄a ēti. Nā per donū sapiētię iudicam^o de diuinis, per donū sciētīę de creatis, p̄ donū cōsiliij de actibus humanis. [D O C E B I T] mites vias suas. i. domin^o informabit homines, qui iracūdiā mot^o vicerunt, opationes salubres ac sanctas, quia ad omne bonū dirigit eos. Cōiter accipi solēt māfuetudo & mititas pro eodē: sed quia Propheta loquit^o de eis distinētē, idcirco māfuetudo iā sumpta est pro patētia, quā est virtus moralis, refrenās passiōē tristitia, sicut & mititas irā restringit. ¶ (11) V N I V E R S A E vię domin^o. i. oīa opa dei sunt [M I S E R I C O R D I A & V E R I T A S]. i. in omnibus effectibus dei apparet atq; relucēt misericordia dei & iustitia eius. In aliquibus tamē misericordia dei euidenter apparet, vt in electis: & in quibusdā manifestius apparet iustitia, sicut in reprobis. Tamē quonīā reprobi citā cōdignū à deo in hac vita relinquūt, & in inferno torquentur, idcirco in eis misericordia dei apparet. Electi verō vltra cōdignū p̄miāt, sicq; in eis misericordia locū habet. & q̄ istud est verū, cōstat [R E Q V I R E N T I B V S] testamētū eius, & testimonia eius. i. hominib^o, qui in hac vita requirunt legē diuinā, & veritates quā in ea credēda tradūt. Possent hīc multa dici, quomō in omni opere creatoris cōmiscetur misericordia & veritas. De quib^o Anselm^o in suo Prologo, pulcherrimē tractat, ostēdens quādā esse iusta ex parte dei, vt q̄ malis miseretur: quia tā bonus est deus, vt iustū sit etiā cū malis benefacere. Quēdā verō sunt iusta ex parte dei & nostri, sicut dū bonis benefacit. Cur verō potius deus iustē eligat misereri vni malo q̄ alteri, à nobis inueniri non potest, imo, vt ait Aug. Hoc noli inuestigare, si nō vis errare. Sed de ista materia trāseō, & ad Anselm^o studiosos remitto. ¶ (12) P R O P T E R nōmē tuū. i. p̄pter teipm, & vt ostēdas diuitias misericordię tuā in me, [P R O P T E R] I A B E R I S p̄ctō meo, [v]t spero: [M V L T V M] est enim. [N]ō q̄ multitudo peccati sit causā meritoria indulgētiā dei, sed quia est causā p̄pter quā peccati remisiō dici potest p̄pitiatio. Pōnit autē hīc singulare pro plurali, dū ait, propitiaberis p̄ctō meo, quonīā sensus est, propitiaberis omnib^o peccatis meis. Vnū nanq; mortale peccatū sine alio nunq̄ dimittitur in eo qui plura mortalia habet: sed vnū veniale sine alio potest dimitti. Interea Propheta mutat personā, & subdit. ¶ (13) Q V I S est hō qui timet dominū] casto ac filiali timore? hīc talis magnus & felix est, quonīā domin^o [I B G E M] statuit ei. i. legē diuinā p̄posuit ei [I N] viā quā elegit. i. in sancta cōuersatione quā spōte assumpsit, malā cōuersationē contēnens. ¶ (14) A N I M A eius [qui sic timet donū] [I N] bonis demorabitur. i. in p̄senti vita p̄seuerabit in gratia atq; virtutibus, & in futuro aeternaliter p̄manebit in gloria cum electis: sicutq; vtrobiq; diues in Christo. [E T] semen eius. i. fructuosa vita sua [H A E R E D I T A B I T] terrā. i. in hoc seculo habebit corpus sibi ac rationi subiectū, in futurōq; seculo possidebit regnum cōelorum, quod est regio viuorum seu terra viuentium. Et de vtraq; hac terra exponi potest secundum modum p̄dictum, quod Christus in Euang. dicit, Beati mites, quonīā ipsi possidebunt terrā. ¶ (15) F I R M A M E N T V M. i. causā omnis stabilitatis ac perfectiōis [E T] domin^o timentib^o eū, [quemadmodum] Apostolus, Optimū, inquit, est gratia stabilire cor. [E T] testamentū ipsius. i. lex dei ad hoc data est [v]t manifestetur illis. i. quaten^o agnoscat^o & impleat^o ab ipsis. Sequitur versus dū cōmunitus ac saluberrimus. ¶ (16) O C V L I mei semper ad dominū. i. intentiō & contemplatiō cordis mei ad deum erecta est semp. i. in omni tēpore debito, vel semper actu aut habitur. Hoc cōuenit hīs qui cū Apostolo dicere possunt, Nos autē reuelata facie gloriā domini speculātes, in eādē imaginem trāformamur de claritate in claritatem. Vnde ait Iere. Leuemus corda nostrā cum manibus ad deum in cōelos. Ideo autem, Oculi mei semper ad dominū, [Q V O N I A] ipse euellit de laqueo [liberabit] de insidiis inimici, de omni tētatione & vitio, quibus anima captiatur [P E D E S] meos] id est, peregrinationē meam, seu actus vitā meę in isto exilio, laqueis pleno. ¶ (17) R E S P I C E in me [implendo] cordis mei affectum in bonis, [E T] miserere mei, quoniam vnicus [id est, solus & p̄ter te adiutorē ac miseratorē] non habēs, [E T] pauper [indigēs] gratiā tuā, & nil boni potens per me [s v m] ego. [Hoc] mō vnica & paup fuit illa sanctissima Hester, quę dixit ad dominū, Adiuua me solitaria, & cuius p̄ter te nullus alius auxiliator est. ¶ (18) T R I B V L A T I O N E S cordis mei multiplicatę sunt [quia] affligor pro peccatis cōmissis, affligor p̄pter defectū perfectiōis, affligor timore p̄ccatū, desiderio gaudiorū. Spes. n. quā differtur, affligit animā. Affligor molestia tētationū, com-

Neh. 13
Ecc. 17
Mart. 5
Luc. 9
Matt. 5
Hebr. 13
2 Co. 13
Thren. 3
Hest. 14
Prou. 13

F
H
G
H

A passione proximorum. Quoniam ergo tantis malis nunc tribulor, ideo oro [D E] necessitatibus meis erue me. i. ab indigentis istis corporalibus cibi, potus, somni, vestitus, atq; similis libera me, vt non tam frequenter impediāt animā meā à contemplatiōe diuina, sed vt eis solū quantum oportet, non tantū deleat: nec s̄m sollicitus de castino, sed primō quārā regnū dei, ac per hoc omnia illa mihi adiiciāt. ¶ (19) V I D E humilitatē meam. i. benigne considera vilitatē & contritiōnem meā, quomodo mersum contemno, [E T] laborem meum. i. satisfactionē pro culpis meis atq; conatū, quo facio quod in me est pro gratia acquirēda. [E T] dimitte vniuersa delicta mea. [quod] p̄nam & culpam. ¶ (20) R E S P I C E inimicos meos. i. demones reprime, & homines malos cōuer te, meq; ab eis conserua: [Q V O N I A] multiplicati sunt. [quia] proprijs viribus eis resistere nequeo, propterea ad tuam pietatē confugio. [E T] odio iniquo oderunt me, [quia] spiritualia bona mihi auferre conantur, & à te deo meo elongare me cupiunt, quod est pessimum odium, & peccatum in spiritum sanctum, quod dicitur inuidentiā fratērnā gratiē. ¶ (21) C V S T O D I V I animā meam [in] profectu virtutū & omni bono. Scio, onim q̄ vtiliter scriptura admonet, Omni custodia serua cor tuū, quoniam ex ipso vita procedit. Sed quoniam non sufficere pro meā virtutem hoc ipsum implere, quia (vt Ieremias ait) non est in homine viā eius: idcirco dō domine custodi tu per continuam gratiā atq; angelicā opem: animā meā, ne recedat à te: [E T] erue me] à malis p̄teritis, p̄sētib^o & futuris. [N O N] erubescam, quoniam speraui in te. [Hoc] in primo huius psalmi versu satis, expositū est. Deinceps cōmemorat beneficium sibi collatum, à domino, seu fructum sperādī in deo, & ait ad gloriā creatoris. ¶ (22) I N N O C E N T E S & recti. i. simplices, nulli nocentes, sed recedentes à malo, & iustē facientes bonum. [A D] H A E S E R V N T mihi [cordis] consensu approbando opera mea, & opitulando studijs meis, [Q V I A] sustinui te. i. longanimiter atq; fiducialiter expectaui in omni euentu. Vnū quodque enī applaudit suo simili, quoniam similitudo est causā amoris. Ideo boni bonis adhærēt: & hęc sola est vera & sancta dilectiō, quā in similitudine virtutis ac bono honesto fundatur. ¶ (23) I B E R A deus Israel. i. populum te fideliter contēplantē [E T] x omnibus tribulationibus suis, [dādo] ei vitam ac requiem sempiternam, post huius seculi peregrinationē p̄nalē. Ecce q̄ affectuosissime & efficacissime orationes cōtinentur in psalmo isto: & q̄ suauiter atq; p̄clare laudatur deus in eo, tam quoad seipsum, q̄ in ordine ad suos effectus. Studemus ergo hunc psalmum p̄nobilem, cum cordiali cōtritiōne, cū gustu mētali, cum charitate diuina, cum delectatione diuini p̄conij, cum ardētū affectu proficiendū cātare, vt deuotę orationis effectū, diuinęque laudis fructū mereamur sortiri.

Matt. 6
Prou. 14
Iere. 10

COMMENTARIUS IN PSALMUM XXV.

EXPOSITIO TITVLI.

B Reus demum est titulus psalmi istius. I. Psalmus Dauid. Et dicunt aliqui expositores, q̄ hoc loco per Dauid non intelligitur Christus, sed quilibet homo perfectus. Veruntamen quicquid sit de hoc, videtur omnino psalmus iste posse exponi de Christo, etiam aptius q̄ de aliquo alio. Christus ergo vt homo ait ad deum,

PRECATIO.

Deus innocentie autor, et restitui mentiu sanctificator, ure renes nostros, et cor nostru castimonie pacem nobis inferēdo: nō seclēam cū cōsilio uanitatē, ut stribus pedibus nostris in directo dignē in ecclesijs nomē tuū benedicam^o

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem. V D I C A M E domin^o. i. à malis discerne & separa me, atq; s̄m iustitiā meā restitue mihi accidētale p̄miū. Christus enim optauit à malis secerni, ad patrē redire, & beatificari in corpore. Vnde in Euāg. ait, O generatio mala & incredula, q̄ diu apud vos ero, q̄ diu patiar vos? Et iterū, Pater clarifica me claritate quam habui, antequā mundus esset coram te. Deus quoq; iudicauit Christū hominē, iudicio discretionis & remunerationis. Ideo autē iudicari peto dō domine, [Q V O N I A] ego in innocētia mea ingressus. i. innocētē in omnibus cōuersatus [s v m], & in domino sperans non infirmabor [mēte], licet in corpore patiar, nam animo stabilis ero ac fixus in domino. Christus nanq; à perfecta fortitudine mēris nunquam defecit, q̄uis spōtanea dispensatione quādā passiōes animā assumpsit. Illę quippe passiōes non impediuerūt actū rationis in ipso. Nulla .n. passio appetitus sensitui p̄uenit rationem in Christo, sed ipse quas voluit sponte admisit. ¶ (2) P R O B A me domine. i. p̄mitte me pati aduersā ac dura pro mundi salute, vt oēs cognoscāt me probatum & tibi acceptū. Itaq; proba me. i. p̄ p̄nas experire obedientiā meā, nō vt tu aliqd de nouo agnoscas, sed vt alijs p̄batōnē ac approbationem meā ostendas. [E T] tenta me. i. tentari me sine à Satana, & à pharīs ac scribis, quatenus mea tētatio fiat alijs. causā vincēdi tētationes: & mea resistētia atq; victoriā fiat alijs forma resistēdi tētatiōibus, su p̄dīq; eas. [V R E] igne passiōis [R E N E S] meos & cor meū. i. naturā sensitiuā & appetitū ipsius. Nā tota natura corporea Christi vehemētī dolore passa fuit, dolor quoq; interior, & timor atq; tristitia, prout sunt passiōes animę afflixerūt cor. i. appetitum sensitiuū animę Christi. Vel sic, vte, igne sancti spūs renes meos & cor meū. i. vt feruor charitatis in voluntate existēs redundet in inferiorē partem animę, faciatq; appetitū sensitiuū ardentē paratū, ad sustinēdū ignominia mortis pro mundo. Istud autē in Christo impletū est. Nam postq̄ ab oratione surrexit, Iudæis intrepidus obuiā iuit, & dixit, Quem quæritis? ita q̄ tunc natura inferior p̄p̄tissime, & sine pauore sequebatur appetitum intellectualem ac rationem. Porro q̄ ista Christo cōueniant, patet ex eo quod Apost. ait, Non habemus pontificem qui non possit cōpati infirmitatibus nostris, tētati autē per omnia pro similitudine, abiq; peccatō.

Matt. 17
Ioh. 17
Ioh. 18
Heb. 4

Et iterum de Christo loquens, Debit, inquit, per omnia fratribus similari. In quo enim passus est ipse & tentatus, potens est eis qui tentantur auxiliari. Ideo etiam Christus orat probari, tentari, & vni, quia aliter non potuit gloriam suam intrare, ac mundum saluare, eo modo quo ipse asserit, Nonne haec oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Cōsequenter rationem assignat, cur tam securē ista desiderat, & ait ad deum. ¶ (3) Q V O N I A M misericordia tua ante oculos meos est, id est, quia incessanter cōfido in te & in gratia tua, quam mihi misericorditer praestitisti, cōfirmatus sum, ex quo certus sum nō me posse deficere, [E T cōplacui in veritate tua] i. in tua iustitia, & secundum exigentiā seu dictamen diuinæ tuæ iustitiæ, placui tibi, eo q̄ nihil vñ peccati contraxi aut feci. Vnde nil erat in me vnde displicere iustitiæ tuæ possem. Hoc est q̄d Euāgelistæ patrē dixisse testat̄ ad Christū, Hic est filius me⁹ dilectus, in quo mihi bene cōplacuit. ¶ (4) N O N sedi cum concilio vanitatis, i. cū vanis cōsiliatoribus vana & mala quærentib⁹, non feci morā, adiuuando eorū consilia, vel eis consensum prēbēdo. [E T cū iniqua gerētibus non introibo] i. iniustā, faciēdo quæ ipsi faciūt, vel cōmunicando opibus eorū infructuosis, & hoc ideo, q̄ (5) O D I V I ecclesiā malignantiū, i. congregatiōē eorū, qui ex pposito peccatis insistūt, hos odio, inquantū sunt malignantes, non inquantū sunt homines. Odio igitur in eis non naturā, sed culpā, imo Christus peccatores dilexit, instruxit, cōuertit, redemit, quoniam filius hominis venit quærerere & saluū facere quod perierat. [E T cum impijs] qui peccant in deū, [N O N sedebo] mente approbando que agunt. Christus tamen (sicut in Euāg. scribitur) cum publicanis & peccatoribus interdū comedīt, bibit, & sedīt, non vtiq; nisi vt eos ab errore reduceret, sciens q̄ infirmi medico indigerent. ¶ (6) L A V A B O inter innocentes manus meas, i. opera mea pura exhibebo: vel me ab omni peccato, quod Iudæi imputant mihi, vtraciter me coram te domine excusabo, sicut & omnes innocētes, qui falsē accusantur, facere possunt. [E T circūdabo altare tuū domine] i. charitatē qua diligo te & p̄ximū, vndiq; adornabo operib⁹ sanctis, agēdo & patiēdo quicquid charitas exigit. Bene autē charitas appellatur, quia necessē est omnia in charitate offerri & facere. Vnde in Leuit. habetur, Ignis est iste perpetuus, qui nunquā deficiet in altari. Per hunc etenim ignē charitas designatur, quæ semp̄ in ara cordis ardere exigitur. ¶ (7) V T audiā vocē laudis, i. propterea circūdabo altare tuū, vt audiā vocē laudis, videlicet vt mente aduertam, quod mihi deus de sua maiestate per modū laudis reuelat. Quemadmodū infra habet, Audiā quid loquatur in me dominus deus. Et de Christo apud Esā. legitur, Dominus deus apuīt mihi aurē: ego autem non cōtradico, retrorsum non abij. Propter quod subditur hīc, [E T enarrem] vniuersa mirabilia tua. Christus enim prædicādo narrauit: mirabilia dēi hominibus: secundū q̄ ipse apostolis dixit, Omnia quæcūq; audiui a patre meo, nota feci vobis. Omnia enim quæ deus inspirauit animæ Christi, vt ea hominibus manifestaret, illa Christus enarrauit, non tamē simpliciter vniuersa mirabilia dei narrauit, quia nec mundus ea capere posset. ¶ (8) D O M I N E dilexi decorē domus tuæ, i. interiorē ornatū animæ, seu cordis munditiā, quia hæc docui verbo & ope. Dicitur autē anima domus dei, quoniam anima iusti sedes est sapiētiæ, & deus per fidē habitat in cordibus nostris, teste Apost. Vel sic, Domine dilexi decorē dom⁹ tuæ, i. domū tuā dacorā, videlicet ecclesiā militatē, quā mihi elegi in sp̄sām, non habentē maculā, neq; rugam: hanc dilexi, quia pro eius salute sanguinem fudi, dilexi quoq; [E T locū habitationis gloriæ tuæ] i. ecclesiā trīsphāntē, qua vt rexdificare-tur eius ruina, descendī in mundū, & pertuli mortem: sed & ego cum magno affectu ascendī in locū illum cælestē. Hoc est quod ait Apost. Decebat enim eū ppter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriā adduxerat, autorem salutis eorū per passiones cōsummari. ¶ (9) N E perdas cum impijs deus animā meā, id est, dimitte dō eā diutius in inferno, q̄ vñ; ad tertiuū diē, sicut sæpe prædictū est, & ne perdas [c V M] viris sanguinū, i. peccatoribus [V I T A M] meā corporālē, differendo resurrectionē meā vltra tertiuū diē. ¶ (10) I N quorum [M A N I B V S] i. operibus [I N I Q V I T A T E S] sunt, quia opera eorū sunt vitiosa. [D E X T E R A] eorū, i. actio eorū, quæ iusta videtur [R E P L E T A] est muneribus, propter quæ a recta via recedūt. Est enim munus a lingua, i. adulatio, aut fauor humanus: munus a manu, vt pecunia seu res terrena: munus ab obsequio, sicut seruitiū impensum. Propter hæc munera multorum dextera, i. apparens iustitia obligatur atque inficitur. Quoniam teste scriptura, Munera obcæcant oculos, etiā sapientum. ¶ (11) E G O autem] Christus filius tuus [I N] innocentia mea ingressus sum, quia sine dolo & iniustitia vixi: [R E D I M E] me a malis præsentis sæculi, [E T] miserere mei] accelerādo resurrectionem corporis mei. ¶ (12) P E S meus, id est, gressus totius conuersationis meæ [S T E T I T] in directo, i. mansit & stabilis fuit in via arcta & recta, quæ ducit ad vitam. Quemadmodū scriptum est, Quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater sic facio. Postremō, locus iste de Christo literaliter exponi potest, quod breuiter tēgere congruit. Ait itaque Christus, Non sedi cum concilio vanitatis, i. Iudæorum, quorū consilio nunquam interfui, vel consensī: & cum iniqua gerentibus, i. cum scribis & phariseis, legem Mosi carnaliter intelligentibus & malē seruantibus non introibo, vt sim particeps prauitatis eorū. Odiui ecclesiā malignantiū, vt pote prædictorū Iudæorū, quæ potius fuit synagoga satanæ quam dei. & cum impijs istis non sedebo in cathedra pestilentie, docendo quæ non ago, quæadmodum ipsi. In his autem verbis tangit Christus causam, ob quam Iudæi inflammati sunt inuidia contra eum, & ipsū occiderunt. Nam quia vituperauit vitam eorū, seq̄ue ab ipsis subtraxit, idcirco oderunt eum. Quemadmodū alio loco scriptū est, Dissimilis est alijs vita illius, & tanquā nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se a vijs nostris, tanquā ab immunditijs, & gloriatur se deum patrem habere. Idcirco probe mus patientiam eius, & morte turpissima damnemus eum. Lauabo inter innocentes manus meas, id est, inter apostolos, aliōsq̄ meos discipulos, immaculatam vitam agam, & irreprehensibi-

Heb. 2.
Luc. 19
Marc. 9.
Leuit. 6.
Psal. 84.
Esa. 30.
Iohā. 15.
Sap. 7.
Eph. 3.
Eph. 5.
Heb. 2.
Exod. 23
Eccl. 20.
Mat. 7.
Iohā. 14.
Apoc. 1.
Psal. 1.
Sap. 2.

E
F
G
H

A liter conuersabor, & circūdabo altare tuum domine, i. altare templi, quod est in Ierusalem, in quo Christus sæpe intrauit & docuit. Vel altare, i. mensam illam, in qua Christus primā missam celebrauit in diē cœnæ. Hoc altare Christus circūdedit, quando singulis apostolis corpus suū sanguinēq; porrexit. Vt audiā vocē laudis: nam in vtroq; horum altariū erant aliqui boni deum laudātes, quorū voces Christus libenter audiuit: & enarrē vniuersa mirabilia tua. Ideo. n. Christus altare tēpli atque altare cœnacuū circūdedit, quatenus mirabilia dei doceret ac p̄dicaret: sicut scriptū est, Venit ad tēplū suū dominator quē vos queritis, & sedebit cōflans & emūdans, & purgabit filios Leui. Domine dilexi decorē dom⁹ tuæ, i. tēpli in Ierusalē, ppter q̄d eieci de illo oēs videntes & emētes, & dixi, Nolite facere domū patris mei, domū negociationis, & dilexi locū habitationis gloriæ tuæ, quia in tēplo illo deus se velle habitare perhibuit. Ne perdas cū impijs Iudæis, deus animā meā, dimitte dō me in manibus eorū, & cū viris sanguinū, qui prophetas occiderunt, meq; occidere volunt, ne perdas vitam corporālē. Dextera eorū repleta est muneribus, quoniam pro pecunia procurauerūt a discipulo meo, vt traderet me, sicut scriptū est, Dixi, si bonū est in oculis vestris, afferte mercedem meam: & si non, quiescite, & appenderunt mercedē meā triginta argenteos. Et dixit dominus ad me, projice eos ad statuarium decorum pretium, quo appreciatus sum ab eis. Cætera satis exposita sunt.

EXPOSITIO tropologica eiusdem Psalmi, de vnoquoq; viro perfecto. **D**enique in persona hominis virtuosū loquēs Propheta ait, Iudica me domine. Cū dicat Apostolus, Horrēdū est incidere in manus dei viuētis. Et Salomō, Nescit homo an amore dignus sit, an odio: sed omnia in futurū seruantur incerta. Videtur incautū ac p̄sumptuosū, dicere domino, Iudica me domine. Verū quāuis hæc secundū cōmunem legem ita se habeant, nemōq; nouerit sine speciali inspiratione, aut reuelatione, an placeat deo: tamen si quis veram perfectionem sortitus est, vt cū Apostolo dicere possit, Cupio dissolui. Et iterū, Quis nos separabit a charitate dei quæ est in Christo Iesu domino nostro? Et rursus, Ipse sp̄s testimonium reddit spiritui nostro q̄ filij dei sumus: hic talis securē dicit, Iudica me domine, i. secundū iustitiam meam fac mihi, & a malis diuide me, nunc merito, atq; in futuro diuide me ab eis mercede seu p̄mio. At ergo vir sanctus, Iudica me, non ex p̄sumptione meritorū suorū: sed ex cōscientiæ testimonio, & ex charitate diuina, quoniam cupit soli domino adherere, nīque cum malis commune habere. Itaque iudica me domine, iam nunc iudicio discretionis, ne facias mihi sicut impijs, quibus gratiā & non das, sed eos relinquis: mihi autem adde gratiarū augmenta, & libera me ab his qui malum merentur. Hoc iudicio se priuatum fuisse conuertere Iob, quantum ad hoc quod sustinuit mala p̄nalialia. Viuit, inquit, dominus: qui abstulit iudiciū meū. Ipsūq; desiderauit pijs, ille Ezechias, qui dixit, Obsecro domine, Memēto quomō ambulauerim corā te in veritate & corde perfecto. Vnde causam subiūgit Propheta, cur audeat iudiciū implorare, Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, per viā mandatorum tuorum, & conuersatus sine offensa & nocumento alterius. Quoniam igitur scio, quia quā mēsurā mēsus fuero, remetietur mihi: & non sum mihi conscius de iniustitia aliqua cōtra deum vel proximum, ideo iudicari non timeo. Hanc igitur perfectionē suā fatetur vir bonus, non seipsum inaniter iactādo, aut alijs p̄ferendo: sed deo humiliter gratias agēdo. Hoc enim sancti homines sæpe legūt fecisse, sicut Iob ait, Donec deficiam, non recedā ab innocentia mea. Et Ieremias, Diem hominis non concupiui, tu scis. Quid ergo peccauit phariseus qui dixit, Gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominū? Vtiq; statim constat ex verbis suis q̄ alios spreuit, nec bona sua synccrē deo attribuit, propterea seipsum exaltauit ac alijs p̄tulit: quo contrā scriptum est, Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Denique q̄ ista non dixit homo perfectus ex aliqua vanitate aut elatione, aut in sua virtute confidens, patet ex eo quod subdit, Et in domino sperās non infirmabor. i. ideo iudicari desidero, quia in deo confido, & in ipso sperando non infirmabor in anima, id est, nulla tentatione vincar, nulla aduersitate deiciar, sed de die in diem in omni gratia demorabor atq; proficiam. Propter ea adhuc dicere audeo, Proba me domine, per aduersā & prospera, & per correptiones tuas paternas examina me, non vt tu me agnoscas, sed vt me probatum ostendas atque coronas, quemadmodum probasti sanctum Iob dicētem, Probauit me dominus quasi aurum quod per ignem transit. Sic etiam probauit electos dominus, & quasi holocausti hostiam accepit eos. Ideo nunc additur, & tenta me. Tentare est experimentum de alio sumere. Deus autem omnia nouit, & ideo propriē non conuenit deo tentare. Propter quod Iac. ait, Nemo cūm tentatur dicat, quia a deo tentatur. Ipse enim neminē tentat. Sed aduertendū q̄ diuersi sunt fines tentationis. Interdū enim aliquis tentat alium vt noceat ac fallat. Interdū, verō vt sciat, interdum autem vt instruat & succurrat. Primo modo tētat dæmon & mundus, & de hac tentatione intelligitur quod in oratione dominica dicimus, Et ne nos inducas in tentationem. Secundo tentat ignorans, de alio certificari desiderās qualis sit. Tertio tentat deus, quemadmodū in Gen. habetur, Tētauit deus Abraham. An verō debeat aliquis desiderare tētationes diaboli & mundi, de hoc diuersi diuersimodē sentiunt: sed videtur q̄ perfecti eas desiderare possunt sine periculo, eo q̄ gaudeāt in aduersis. Desiderāt tamen eas cū moderamine & p̄sumptione diuini auxiliij. Vre renes meos, i. labore abstinentiæ, & afflictione penitentiæ reprime & extingue in me delectationes & culpas carnales: sic vre & cor meū, i. affectiones & cogitationes inordinatas, ac spiritalia vitia. Vel sic, vre, igne diuini amoris, & flamma charitatis accende renes meos, i. appetitum sensitīuū, qui in cōcupiscibilem irascibilemq; partitur: & cor meū, i. appetitū intellectualem seu vo-

Matt. 21.
Matt. 11.
Iohā. 13.
Mat. 26.
Mala. 3.
Mat. 21.
Marc. 11.
Mat. 13.
Zach. 12.
Hebr. 10
Eccl. 9.
Philip. 1.
Rom. 8.
Ibidem.
Iob. 19.
4. Re. 20
Matt. 7.
Iob 27
Iere. 17.
Luc. 18.
Eccl. 3.
Iob 27.
2. Tim. 3.
Actu. 14.
Sap. 13.
Iaco. 1.
Matth. 4.
Gen. 22.

D

luntatem, ita q̄ ignis spūssan. voluntatē tam vehemētē accēdat, vt amor seu ignis iste in inferiorem E
 appetitum redundet, eūmq̄ per omnia reuerti ac sanctæ voluntati subijciat. Vel sic, vte igne tribu-
 lationis in p̄sentitēnes meos & cor meū. i. corpus & animā, quatenus sic in vtroq; expurger à vitijs
 in hoc seculo, q̄ aliam penā sustinere non cogar in purgatorio, & vt Christo mente & corpore cō-
 patiar atq̄ conformer, sicut decet seruū condolare & conformari domino suo. Idcirco autē dō domi-
 ne, omnia ista tā fiducialiter peto, Quoniā misericordia tua ante oculos meos est. i. quia pietatē tuā
 agnosco, eā semper confidero, nec ab eius fiducia discedere volo: & cōplacui in veritate tua. i. in ve-
 ro iudicio iustitiæ tuæ. Innocentes enim & iusti cōplacent tibi. Ideo autē cōplacui tibi, quia Non
 sedi cum cōsilio vanitatis. i. cōsensum non præbui, nec opem contuli consiliarijs vanis: idcirco bea-
 tus sum, quia superius dictum est, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorū: & circundabo altare
 tuum domine: secundū Ambr. Altare dei est Christus vt homo, quia in ipso & per ipsum, omnia opa
 atq; sacrificia nostra offerri & fieri debent. Quid est ergo circūdabo altare tuū domine, nisi filio tuo
 Iesu Christo adhærebo, ad eū accedā, eum sequar, & per contēplationem ambiā. eum? Altare quoq;
 dei, est mens deuota, in qua deo offertur spiritus cōtribulatus. Itaq; circūdabo altare tuū domine. i.
 ad meipsum redibo, mentem meā discutiam, eamque sanctis affectibus adornabo. Vt audiam auribus
 cordis, de quibus in Euang. dicitur, Qui habet aures audiēdi, audiat vocē laudis. i. doctrinā Christi,
 ac sacrā scripturā: sicut scriptū est, Qui ex deo est, verba dei audit. Et iterum, Beati qui audiunt ver-
 bum dei, & custodiunt illud: & enarrem vniuersa mirabilia tua. i. vt ea quæ audiui & didici de laude
 diuina ac sacrā scriptura annuncie alijs, vel saltem in ore proprio ea reuoluam laudādo, benedicē-
 doq; dominū, qui tāta mirabilia hominibus fecit, sicut script. diuina testatur, Domine dilexi decore
 domus tuę. i. p̄peritatē, profectū, ac perfectionē fidelium, quorū cōgregatio est domus dei, quæ voca-
 tur ecclesia. Debemus enim bonum cōmune, & spūale profectū totius ecclesiæ vehemētissimē desi-
 derare, orare, atq; diligere, vt nobis cōueniat quod de Onia dicitur, Hic est fratrū amator, qui mul-
 tum orat pro populo, & vniuersā sancta ciuitate. Vel, dilexi decorem domus tuę. i. interiorē splen-
 dorem & sanctitatē animæ meę, desiderans tibi cordis mei hospitium immaculatū ac placitū exhibe-
 re, sicut cōsultur mihi, Præparare in occursum dei tui Israel. Dilexi & locū habitationis glorię tuę,
 id est, mansionē cœlestē & regnū cœlorū. De quo ait Apost. Scimus, quoniā si terrestris domus no-
 stra huius habitationis dissoluatur, q̄ ædificationē habemus ex deo, domum non manufactam, æter-
 nam in cœlis. Et ipse Saluator, Vado, inquit, parare vobis locum, & iterum veni ad vos, & assumam
 vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Hunc locum domine diligo, non propter ipsum locum,
 sed propter te habitatorē ac dominum loci illius: vt videant oculi mei te regē glorię in decore tuo.
 Præterea totus hic psal. ad sacerdotes specialiter applicari posset, præsertim ab eo loco quo dicitur, G
 Lauabo inter innocētes manus meas. Dicit ergo deuotus ac dignus Christi sacerdos, Lauabo, quā-
 do ad celebrationem accessurus sum, inter innocētes. i. cum sanctis ac veris sacerdotibus nouæ le-
 gis, quorū est nulli nocere, sed verbis & exēplis cunctis prodesse: manus meas, non solū corporales,
 quibus Christi sacramenta tractabo, sed etiā affectus, cogitationes & opera, istas lauabo in confesio-
 ne, quoniā teste scriptu. Omnia in cōfessione lauātur. Sed & facer dos ante q̄ ad celebrandum accē-
 dit, digitos, vel potius digitorum extrema lauat. Primō propter reuerentiam sacramenti. Secūdō ad
 designandū spūalem lotionē, qua mentē purgari oportet à maculis peccatorū. Loto enim extrema-
 rum partium digitorū, secundū Diony. signat abstersionē minimarū culparum. Debet nanq; sacer-
 dos non solū mortalia ac grauiora venialia abhorrere, confiteri ac fugere, sed & minimā quæq; vi-
 tare, vt omnino mundus & mente collectus, affectūq; feruens ac stabilis deo assitit, habens Chri-
 stum & passionem eius ac cætera beneficia dei, firmiter cordi suo impressā, Et circundabo altare tuū
 domine, videlicet materiale altare ecclesiæ. In cuius vtroque cornu ac medio stabo, dum celebroy. Vt
 audiā vocem laudis. i. cātum ecclesiæ, responsionēq; chori. Vel saltē ministri mei, quorū voces deum
 collaudant, vt tanti sacramenti mysterium dignē agatur, & enarrē in missa, vniuersā mirabilia tua. i.
 omnia Christi admirandā mysteria. i. incarnationem, passionem, resurrectionem, & ascensionem. De
 quibus sit memoria in officio missæ. Domine dilexi decorem domus tuę. i. deuotionem ministrorū
 altaris ac populi, ne indignē celebrādo & comunicādo rei efficiamur corporis & sanguinis Chri-
 sti: & locū habitationis glorię tuę, quoniā cupio iā in militate ecclesiæ Christū sub sacramentorū ve-
 lamine tam reuerenter atque fideliter contēctare, vt postmodū in triumphate ecclesiā merear ego
 & omnes pro quibus oro ac celebroy, ipsum clarē cōspicere: sicut ipse digno ministro promisit, Ma-
 nifestabo ei meipsum. Ne pdas cū impijs. i. malis sacerdotibus & ingratis hominibus, deus animam
 meā, deferēdo eā in præsentī à gratia, repellendōque eam in futura gloria: & cum viris sanguinum,
 qui corpus Christi māducant, & sanguinē eius bibunt indignē, vel à cōmunionē sacra penitus absti-
 nent propter odium Christi, seu negligentia sui: ne perdas vitā meam, derelinquendo me vitiose &
 turpiter uiuere, & postea in infernum dānando me. Ego autē in innocentia mea ingressus sum, am-
 bulando in hoc mundo per fidem, spem & charitatem. Ideo domine redime me, ne incidā culpā, &
 Mich. 6
 Efa. 64. perdam innocentia hucusque seruata. Non enim debeo esse securus durate huius exilij vita, sed iō-
 licitē ambulare cū domino. & miserere mei, ignoscēdo impfectioni iustitiæ meę, quæ est sicut pānus
 menstruata, si cōparetur ad perfectionē diuinæ iustitiæ, & ad sanctitatē mentis æternæ, substācialiter,
 totaliter, ac in circūscriptibiliter sanctæ. Pes meus. i. cōuersatio mea qua rēdo ad te, stetit in dire-
 cto. i. in obseruatiā præceptorū tuorū, in ecclesijs. i. inter fideles benedicā te domine, laudādo benefi-
 cia tua mihi cōcessa, & glorificādo nomē tuū æternaliter benedicā. Cætera nūc omiſſa in p̄cedēti ex-
 positione satis elucidata vidētur. Ecce ex psalmo isto sentētiosō & splēdidō, audiuius qd ad Chri-

Palm. 1.

Luc. 8.

Iohā. 8.

Luc. 11.

2. Ma. 15.

Amos 4.

1. Cor. 5.

Iohā. 14.

Efa. 33.

1. Co. 11.

Mich. 6

Efa. 64.

A stianum perfectum pertineat. Si igitur aliquid horum in nobis inuenimus, deo gratias referamus, & Philip. 2.
 ad perfectionem feramur. Si autē prædictæ perfectiones viri perfecti longe à nobis sunt, ingemisca-
 mus, emendemus, atque iuxta verbum gloriosi Apostoli, cum timore & tremore nostram operemur
 salutem.

COMMENTARIUS IN PSAL. XXVI:

EXPOSITIO TITULI.

Rapponitur autē huic psalm. hic tit. In fine psal. Dauid priusquā liniretur. Pro cuius intellectu
 ferendum, q̄ Dauid in libris Regum describitur ter vnctus fuisse. Primo, in domo patris sui in 1. Reg. 16
 signum futuri regni. Secūdō, in Hebron super tribum Iuda. Tertio, super totum populū Israel. 2. Re. 2. 3
 Similiter Christianus ter vnctus. Primo, in baptismo, in quo accipit pignus spiritus sancti. Secūdō,
 in cōfirmatione. Tertio, in extrēma vnctione. Hic verō psalmus intulatur de Dauid, antequam
 vngeretur secundo. Nam secunda eius vnctio ad præsentem pertinet psalm. Est igitur sensus tituli,
 Psalmus iste dirigens nos in finem. i. beatam cōsummationem & Christum, est Dauid. i. conuenit
 cuiuslibet fidelis, antequam liniretur secundo, id est, antequam perueniat ad beatitudinis patriam, in
 qua omnes beati perfecte vncti sūt spiritu sancto. Quemadmodum enim Dauid post primam suam 4. Re. 18.
 vnctionem maximas habuit persecutiones à Saule, & aliquas post secundam suam vnctionem ab I- 19. & 20.
 hoseph filio Saul, quasdam etiam post tertiam suam vnctionem à proprio filio, scilicet Absolone: sic 2. Re. 2. 3
 Christianus post vnctionem baptismi multas patitur tribulationes à dæmone, mundo, & carne, do- 3. Re. 13:
 nec cōfirmationis vnctionem recipiat, qua adeptā, adhuc varijs tribulationibus fatigatur à satelli- 16.
 tibus dæmonum, filijs superbiæ, vsque ad extremum vitæ suæ, quo vltimo vnctus: & nec tunc qui-
 dem tribulationibus caret, donec ad vnctionem cælestem pertingat. In hoc itaque psalmo demon-
 stratur, quanta oporteat pati hominem dei in præsentī exilio, contra quæ in exordio psalm. indu-
 cuntur arma fortissima, vt pote eleuatio mentis in deum, confidentia de bonitate ipsius, atque me-
 moria beneficiorum dei. Ait ergo,

PRECATIO.

Deus omnipotentia, adiutor & protector vite nostræ, protege nos ab hostium insidijs, & ab omnibus periculis
 animæ & corporis, ut tuæ pietatis dono placitis tibi operibus perseveranter insistentes, bona tua in terra uiuentium
 uidere digni inueniamur.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

DOMINVS illuminatio mea, id est, illuminator animæ meę, illuminans me lu-
 mine naturali atque gratuito, seu donis naturæ & gratiæ illuminans rationem
 ne erret, ne fallatur, ne peccet. Ideo Micheas ait, Cum sedero in tenebris, do-
 minus lux mea est, [E T salus mea,] id est, ipse dominus est obiectum & causa sa-
 lutis meę, dator & cōseruator totius perfectionis & gratiæ meę. Propterea
 [Q V E M timebo?] quasi dicat, nullum, nisi dominū deū meū, quia vt ait Apost.
 Si deus pro nobis, quis contra nos? Si ipse illuminet, quis obtenebret? Si ipse
 me saluet, quis condemnare me poterit? Ideo Salomon dicit, Iustus quasi leo
 confidens, absq; terrore erit. [2] DOMINVS protector vitæ meę, id est, defensor ab his qui con-
 trariantur spirituali vitæ animæ meę, qui etiam per angelorum custodiam protegit nos ab aduerſi-
 tibus mentis & corporis: & si non ab omnibus propter nostra demerita, tamen à multis propter
 suam clementiam. Dum ergo sit ita [a quo trepidabo?] itaq̄ dicat, Nec dæmones, nec mundū, nec
 carnis impugnationem verebor. Hæc autem intelligenda sunt de timore inordinato, scilicet carna-
 li, humano, & pure seruili. Nam cuius mēs in deo fixa est, ac dono fortitudinis in ipso firmata, is nul-
 metuit, scies certissime, deum sibi vbique præsentē, ac paratus omnia sustinere, quæ deus sibi eueni-
 re aut infligi iubet vel finit, imo in aduerſitatibus gaudet: sicut Apostoli, qui ibant gaudentes à con-
 spectu consili, quoniā digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Nec mirū, cum ma-
 gnum sit donum altissimi propter iustitiam pati: prout testatur Apost. Vobis datū est à Christo, non
 solum vt credatis in eum, sed etiā vt patiamini pro illo. Non ergo in aduerſis & impropertis atq; in-
 iurijs contristemur. [3] DV M appropiant super me nocentes, id est, dum contra me insurgunt
 maligni [v t edant carnes meas,] id est, tam inuidiosē & valide me inuadentes, ac si carnē meam de-
 uorare deberent. Vnde ait & Apost. Si inuicem morderis & comeditis, videte ne ab inuicem consu-
 mamini. Itaque nec tunc trepidabo, dum sic appropiant super me nocentes: & hoc ideo, quia [4]
 Q V I tribulant me, scilicet inimici mei, vt pote dæmones, hominesq; iniusti [i p s i infirmati sunt]
 virtute passionis Christi & angelorum præsidio, qui dæmones prohibent ne quantū volunt impu-
 gnent. Homines etiam mali, quanto amplius roborantur contra iustitiam, tanto corda eorum magis
 debilitantur à gratia, suntq; magis subiecti vitijs atque dæmonibus, & ad omne bonū infirmi: [E T
 ceciderunt,] id est, prædicti inimici mei, per gratiam victi sunt à me, quoniam tentationibus restiti,
 nec propter aduersa à deo recessi. Hunc verum ad gloriam dei dicere potest & debet, qui se tenta-
 tiones ac laqueos aduersariorū suæ salutis, per gratiā dei vicisse cognoscit: sicq; ex priori triumpho
 fortius sperans in domino, non expauescat de cætero aggredi viam iustitiæ, sed domino auxiliante,
 præualere cōtra tentantes ac persequentes confidens, dicat quod sequitur, [5] S I cōsistant aduer-
 sum me castra, id est, dæmonum acies me tentantes ac persequentes, [N O N timebit cor meū] vincet

Roma. 8:
Prou. 28:

Act. 5.

Philip. 2

Galat. 5

rificatus. Christus ergo ut homo sic ait, Dominus. i. deus trinitas, est illuminatio mea. i. causa totius sapientiae meae creata, & ab instanti creationis animae meae illuminavit eam lumine gloriae atque beatifica visione. Vbi pensandum, quod in Christo erat sapientia increata, quae est idem quod diuina essentia ac verbi persona, & per hanc Christus actualiter eternaliterque cognoscit quicquid pater & spiritus sanctus, imò hanc sapientia est vna in tribus personis. Erat quoque in Christo sapientia creata, & haec multiplex fuit. Habuit enim sapientiam patrie seu beatorum, cognoscendo cuncta in verbo per vnionem diuinae essentiae cum intellectu ipsius, per modum formae intelligibilis copulatae. Habuit etiam sapientiam inditam seu infusam, qua ab exordio suae conceptionis in matre cognouit res omnes in propriis earum naturis, per species intelligibiles sibi concreatas. Praeter hanc quidam attribunt Christo homini sapientiam acquisitam seu experimentalem, in qua profecerit: non tamen ab alijs quippiam discendo, sed per propria inuentione, ita quod per naturale lumen intellectus agentis abstraxit à phantasmatis intelligibilibus species, easque in intellectu passibili reposuit, atque per hunc modum scientiam acquisiuit. Nulla enim naturalis perfectio aut operatio defuisse videtur animae Christi. Nam ut astruit Damascenus, nihil eorum Christo defuit quae deus in natura plantauit. Ob has scientias animae Christi colatas ait Saluator, Dominus illuminatio mea, & ipse est salus mea, id est, obiectum felicitatis meae creatae, quem timebo? Nullum utique, nisi sponte voluero passionem timoris assumere, sicut & passionem instantem peregi, quando coepi contristari & moestus esse: quas utique passiones, sicut sponte assumpsit, sic imperialem eas deposuit. Dominus protector vitae meae, singularissimo ac excellentissimo modo intus custodiens me à malis culpa ac periculis animae, ita quod talia in me esse non poterant, & foris à laesionibus corporis, nisi in quantum humani generis redemptio exigebat me pati. Nam quando Iudaei querebant eum praecipitare & lapidare, Iesus abscondit seipsum, domino ipsum protegente. Quando etiam demon reliquit eum in monte altissimo, statim angeli accesserunt, & ei ministrabant: à quo trepidabo? quasi dicat, nec Iudaeos, neque gentes, neque tentatorem diabolum formidabo, secundum modum praedictum. Dum. i. pro eo tempore, quo appropriant super me nocentes. Iudaei cum paganis, me capientes atque ligantes in nocte ante passionem, ut edant carnes meas, id est, ut occidant me. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt. Hoc iam in Iudaeis hostibus Christi videmus impletum. Infirmati sunt, fidem & gratiam amittentes: & ceciderunt, sceptrum & principatum omnemque legis honorem perdentes. Si consistant aduersum me castra, id est, acies Iudaeorum, qui ante Herodem & Pilatum stabant fortiter proclamantes, Crucifige eum: non timebit cor meum eos qui corpus occidere possunt, sed animae detrimentum inferre non praevalent. Si exurgat aduersum me praellium, id est, impugnatio persecutorum me crucifigere affectantium, in hoc ego sperabo, in tali articulo confidentiam in domino, quod victurus sum, scilicet mortem destructurus, peccatum ablaturus, mundum redempturus, demones deiecturus, tertio die resurrecturus, atque incredulos iudicaturus. Vnam. i. vni quoddam praecipuum petij à domino, hanc requiram perseveranter orando: & haec vna est, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus vitae meae. i. ut per gratiam habitem in cordibus hominum, & in militanti ecclesia regnem per fidem. Christus enim ut homo, frequenter orauit pro mundi salute, videlicet ut deus aperiret corda hominum ad recipiendum inhabitationem Christi per fidem: imò propter hoc passus est, ut habitaret in nobis. Propterea dixit etiam Christus ad Petrum, Ego pro te rogaui ut non deficiat fides tua. Nos enim sumus domus dei, & Christi filij eius, in qua Christus habitare desiderat. Propter quod ait & Apostolus, Christus tanquam filius fidelis erat in domo sua, quae domus sumus nos, si fiduciam vsque in finem firmam retineamus. Ut videam voluntatem domini, id est, ideo habitare petij in domo domini, ut videam fideles diuinam voluntati obedientes. Saepè enim accipitur diuina voluntas pro effectu & signo voluntatis diuinæ, sicut ait Apostolus, Haec est voluntas dei sanctificatio vestra. Et in oratione dominica dicimus, Fiat voluntas tua. i. impleatur praecipuum tuum: & visitem templum eius, id est, mentes humanas per gratiam & consolationem spiritus sancti ingrediar, & per sacramenta mea cum hominibus maneam. Vnde Christus loquens ecclesiae, Ecce, ait, ego vobiscum sum in omnibus diebus vsque ad consummationem saeculi. Vel sic, Ut inhabitem in domo domini, id est, ut ascendam ad caelos, sedensque ad dexteram patris. Sicut enim ostensum est, Christus interdum orauit pro sui corporis glorificatione & exaltatione. Ut videam voluntatem domini impleri ab omnibus ciuibus caeli, qui omnes deo ad nutum obtemperant, & visitem templum eius. i. ut mittam angelos sanctos de caelo ad visitandum & custodiendum ecclesiam militantem. Vel, ut mittam paraclatum spiritum sanctum apostolis alijsque discipulis, quem non mitterem nisi primo ascenderem: quemadmodum apud Iohannem scriptum est, Nisi ego abiero, paracletus non veniet ad vos. Denique ista rationabiliter oro, Quoniam ipse dominus abscondit me in tabernaculo suo. i. in vmbraculo atque custodia suae diuinitatis, in qua sicut in tabernaculo non manufacto omnes beati morantur, in die malorum, id est, tempore quo me persequantur Iudaei, quemadmodum & in Euangelio habetur, Iesus autem abscondit se, & exiit de templo. Et Lucas, Ipse, inquit, transiens per medium illorum ibat. Nam ipsa eius diuinitas fecit corpus ipsum inuisibile his, qui eum ledere conabantur. Protexit me in abscondito tabernaculi sui. i. in seipso, & in intima contemplatione ipsius. Ipsa enim persona verbi protexit in omnibus hominibus quem assumpsit. Deus autem merito dicitur absconditum tabernaculi, quoniam de eo apud Esaiam legitur, Vere tu es deus absconditus, deus Israel. In petra, id est, in immobili charitate dei & proximi, & in certa fiducia nominis sui, exaltauit me ab omni defectu & vitio, stabiliens me in seipso, in quo stabiliri, est maxime exaltari: & nunc id est, in die resurrectionis, exaltauit caput meum, hoc est, me ipsum: ponit enim partem pro toto. Super inimicos meos. i. super aereas potestates, quas vici: & super Iudaeos, qui me in sepulcro custodiri fecerunt. Circuui, quando inter homines conuersabar Iudaeam & alias multas terras, praedicando euan-

gelium regni dei, & sanando infirmos: quemadmodum de Christo Petrus testatur, Pertransijt, inquit, benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo. Et immolauit in tabernaculo eius. i. in synagoga, & in templo in Hierusalem, hostiam vociferationis. i. duræ & altae increpationis malorum, deuotae orationis pro eorum conuersione, ac laudis diuinæ. hanc Christus frequentissime obtulit deo: cantabo, & psalmum dicam domino, per me ipsum, & per meos ministros deum laudando ac venerando. Propterea & apud Iohannem ait Saluator, Ego non quero gloriam meam, sed honorifico patrem meum. Exaudi domine vocem meam qua clamaui ad te, offerendo tibi praedictam hostiam vociferationis, & subueni mundo per gratiam incessantem: miserere mei, liberando me à molestijs vitae praesentis, & exaudi me pro mundi salute. Tibi dixit cor meum. i. mens mea te semper interior allocuta est, contemplando atque laudando te indefinenter: exquisiuit te facies mea, hoc est, tota interior mea semper quesiuit nominis tui honorem & gloriam: faciem tuam. i. claram atque beatam tuae essentiae visionem domine requiram, non ut eam mihi ostendas, quoniam ab initio vidi eam per speciem tanquam comprehensor perfectus: sed ut eam ostendas electis, pro quorum salute misisti me. Hoc est quod Christus ait, Pater quos dedisti mihi, volo ut videant claritatem quam dedisti mihi, quia dilexi te ante mundi constitutionem. Ne auertas faciem tuam à me, repellendo preces istas quas fundo, ne declines in ira à seruo tuo, hoc est, ne propter peccata hominum differas adimplere quae peto pro eis: ego, qui secundum formam serui quam accepi, sum seruus tuus, de quo per Esaiam prophetam dixisti, Ecce seruus meus, suscipiam eum. Et iterum per alium, Ecce ego adducam seruum meum orientem, & auferam iniquitatem terrae illius, id est, populi sui, in vna die, videlicet in die passionis suae. Adiutor meus adesto domine pater, cooperando mihi in omnibus, ne derelinquas me in manu impiorum, vel in sepulcro, neque despicias me. i. corpus meum mysticum, puta ecclesiam, pro qua passus sum, deus salutaris meus, hoc est, salus mea in quantum homo sum. Quoniam pater meus & mater mea. i. populus Hebraeorum ex quorum semine natus sum, dereliquerunt me, quoniam noluerunt recipere me, prout in Euangelio habetur, In propria venit, & sui eum non receperunt: dominus autem assumpsit me, resuscitando me ad immortalitatem, & conuertendo gentes ad me. Legem pone mihi domine, &c. Hunc versum orat Christus pro corpore mystico, quod ita dilexit sicut seipsum. Ne tradideris me in animas tribulantium me, hoc est, in potestate Iudaeorum: non ut penitus non moriar, sed ne in morte detinear: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Hoc in Christo tempore passionis esse impletum euangelistae commemorat, quemadmodum apud vnum eorum scriptum est, Cum multi falsi testes accessissent, nouissime surgit duo falsi testes, dicentes, Nos audiuimus eum dicentem, Possunt destruere templum dei, & in triduo reaedificare illud: & mentiumque vita in mundo deduceret. Vel sic, Credo videre bona domini, hoc est, accidentale premium recipere in terra viuentium. i. in patria, & etiam corporali oculo cernere gloriam dei in suis effectibus. In hoc ergo versu tangit Christus fructum & premium passionis suae. Non autem conuenit Christo credere per fidem, quae est virtus theologica, quoniam fidem talem non habuit: sed sumitur credere hoc loco pro quacunque agnitione, ut sit sensus, Credo videre. i. visurum me scio. Postremo Christus consolatur & animat fidelem suum imitatore, & ait, Expecta dominum, viriliter age, qui versus cum ceteris nunc transcurtis in praecedenti expositione satis declaratus est. Ecce psalmus iste pulcherrimus, quomodo in principio sui mentem psallentis ad dominum eleuat, fiduciam excitat, timorem inordinatum excludit. Nos ergo ad consequendum hanc bona deuotissime cantemus hunc psalmum, videturque multum idoneus & fructuosus atque conueniens ad hoc, quod à quolibet deuote & intente cantetur contra tenebras, formidines, & insidias noctis.

COMMENTARIUS IN PSALM. XXVII.

EXPOSITIO TITULI.

EST autem titulus psalmi iam exponendi, Psalmus ipsi David. Dum dicitur in titulo, ipsi, intelligendus est Christus ad literam. Est ergo sensus tituli, Psalmus iste attribuitur & conuenit ipsi David id est Christo, quem sancti prophetae frequenter David appellant, sicut ostensum est. Quibus iam adijci potest quod Amos scripsit, In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit. Quam scripturam Iacobus apostolus spiritu sancto repletu introducit in Act. apostolorum de Christo sub alijs verbis, videlicet secundum translationem Septuaginta interpretum, sic dicens, Reaedificabo tabernaculum David quod cecidit, id est, reparabo militantem ecclesiam Christi. Hic itaque psalmus conuenit Christo in passione constituto. Ait igitur Christus homo,

PRECATIO.

Ad templum sanctum tuum manus cum genibus leuantes inuadidas, quae sumus domine, ne tradas cum peccatoribus non te agnoscentibus animas nostras, non nos deseras, non nos cum operantibus iniquitatem perdas: sed nos regedo tecum in caelesti regno extollas.

Aet. 9.
Iohan. 8.
Iohan. 17.
Esa. 4. 2.
Zach. 3.
Ioh. 1.
Matt. 26.
Luc. 22.
Heb. 3.
Thef. 4.
Mat. 6.
Matt. 28.
Ioh. 14.
Ioh. 8.
Luc. 4.
Esa. 45.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

Luc. 23

Esa. 35

Galat. 3

Deut. 21

Psal. 87

Heb. 2.

Ioh. 12.

Matt. 21

Ioh. 6.

Rom. 1.

Iere. 17.

Esa. 63.

Matt. 12.

Mat. 11.

Ioh. 10

Luc. 23

Iacobi 1

De te domine pater æterne [CLAMA BO]. i. affectuose orabo, p̄dens in cruce patibulo, in quo Christus affectuosissime dixit, Pater ignosce illis, & alia multa in cruce orauit intra se quæ scripta non sunt, imò credendū est quòd nunquam amorosius orauerit pro mundi salute, quàm t̄pore quo p̄debat in cruce. [DVS meus ne sileas à me]. i. ne per modum silentis & nõ exaudientis te habeas: sed respõde mihi per inspirationẽ internã verba bona, verba consolatoria. [NE QVANDO]. i. ne aliquo t̄pore [TACEAS à me] differendo quod peto, [ET assimilabor descendentibus in lacu]. i. similis ero descendentibus in sepulcrũ & in infernũ, quorũ corpora detinẽtur in terra, & anime in gehẽna. Christus enim (vt Esaias ait) cum sceleratis reputatus est, & ipse (secũdum Apostolum) factus est p̄pter nos maledictum, vt nos maledicto eriperet. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Ob id igitur Christus asserit assimilari se peccatoribus descendentibus in lacu, non secundum veritatẽ, sed secundum iniquorũ astimationẽ: sicut inferius dicit, Aestimatus sum cum descendentibus in lacum: vel sic, assimilabor descendentibus in lacum. i. sanctis patribus, qui ante passionẽ meam descendebant in limbum inferni. His assimilatus est Christus secundum veritatẽ, quoniam anima eius in hunc limbum descendit, statim quãdo à corpore emigravit. Propter quod Apostolus ait, Debit per omnia fratribus assimilari. [(2) EXAVD] domine vocẽ deprecationis meã. i. cordiale precis meã clamorẽ & ferventẽ affectũ [DVM oro ad te]. i. dum oro, vt adipiscar te ipsum quantũ ad accidentalis præmij susceptionẽ: quantũ verò ad beatificã visionẽ Christus homo ab incarnationis principio deum possedit, nec sic cum adipiscit orauit, & intentionẽ ad te finaliter dirigo, [DVM extendo manus meas] corporales in ara crucis [AD t̄plum sanctũ tuũ] reedificandum. i. ad redimẽdum genus humanũ, quod est t̄plum dei viui. Hoc est quod ait Saluator, Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum: vel sic, Dum extendo manus meas. i. desideria cordis mei erigo ad templũ sanctũ tuũ. i. ad cœlestem patriã, quatenus ego in breui post passionem illuc ascendam: atq; electi mei, pro quibus hæc patior, merito mortis meã ad eam perueniant. [(3) NE simul tradas me] potestati malorum [cvm peccatoribus], id est, quemadmodum illos tradis, quos permittis non solum corporaliter occidi, sed etiã in sepulcris putrefieri, & in inferno teneri, [ET cum operantibus iniquitatem ne perdas me.] Christus qui cõpræhensor fuit, & confirmatus in bono, nequaquam orauit ne damnaretur aut peccaret. Quid ergo est, Et cũ operantibus iniquitatem ne perdas me, nisi corpus meum non permittas in terra corrũpi, vel diu ab anima separari, sed statim resuscita me? Itaq; Ne simul tradas me cum peccatoribus, id est, cum pharisæis & scribis, cæterisque peruersis Iudæis, [QVI loquuntur pacem], id est, verba pacifica fraudulenter [cvm proximo suo]. i. mecum qui sum frater & proximus eorum, quia de eorũ genere natus sum: [MALA autem], id est, inuidia, dolus, affectus me occidendũ [IN cordibus eorum]. Frequent enim vt aiunt euangelistæ, conuenerunt Iudæi vt caperent Iesum in sermone, adulatoria verba promettes, sed corde fallaciam intendentes. [(4) DA illis] domine omnium iuste iudex [SVM DV] opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum, id est, secundum quod maligna eorũ consilia prõmerentur. [(5) SVM DV] opera manuum eorum tribue eis, id est, secundum actus eorum interiores & exteriores restituẽ eis, [REDDERE] retributionem eorum ipsis] tradendo eos in manus principum Romanorum, & in reprobum sensum, & in iram finalem. Eandem sententiã sapius repetit, ad insinuandum cordis sui affectum pro obseruanda iustitia. Hæc autem Christus dicit, non optando vindictam simpliciter, sed prænucciãdo quid eis futurũ esset. Vel dicit hæc etiam optatiue, conformando cordis affectum diuinæ iustitiæ, quemadmodum sancti in patria. Secũdum hunc intellectũ apud Ieremiam Christus ait, Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego, induc super eos diem afflictionis, & duplici cõtritione contere eos domine deus noster. Dies vltionis in corde meo, annus retributionis meã venit. Ideo autem sic pereant. [(6) QVONIAM] non intellexerunt opera domini, id est, diuina miracula Christi quæ Christus fecit in nomine domini, [ET in] opera manuum eius, id est, opera Christi, humane videlicet conuersationis suæ sanctitatem, atque doctrinã veritatem. Nam miracula eius ascripserunt Beelzebub principi dæmoniorũ. Vitam verò arguebant dicentes, Homo vorax, potator vini, amator publicanorum, transgressor legis, non custodiẽs sabbatum. Doctrinã quoque irridẽtes, dicebant, Insanit, quid eum auditis? Et, Hunc inuenimus subuertentem gẽtem nostram. Propterea domine pater [DVS TRV] eos] gladio, fame, siti, ac venditione atque expulsionẽ de terra natali: quæ omnia inducã sunt eis per Titum. [ET non] ædificabis eos, id est, nec intus reparabis eos, ædificando corda eorũ in habitaculũ tibi, per fidem ac gratiam: nec foris recuperabis eos, reducendo eos ad terrã patrũ suorum, sed vsque ad finem sæculi deferes eos. Deinde Christus de sua exauditione gratias agit, & ait, [(7) BENEDICTVS] dominus] pater, seu trinitas deus, [QVONIAM] exaudiuit vocem deprecationis meã] iam præmissã, qua orauit pro corpore meo vero ac mystico. [(8) DOMINVS] adiutor meus] cooperando mihi in omnibus per gratiam suam, dandoque mihi idoneitatem ac efficaciam satisfaciendi pro seculo vniuerso: Christus enim vt homo meruit: sed eius humanitas à verbo sibi vnito efficaciam promerẽdi præmium tam inmensum recepit. [ET] dominus est [POT] or meus] in aduersitatibus, sicut iam sepe dictum est, [ET in] ipso sperauit cor meum, id est, in eius bonitate ac ope semper cõfisa est anima mea, sciẽs omne bonum ab ipso procedere. Nec frustra sperauit, nam sequitur, [ET] adiutus sum] id est, efficaciter profecutus quicquid ad humanam redemptionem necessarium fuit. [(9) ET RE-

A floruit caro mea, quæ tertia die resuscitata est & glorificata, atque impassibilis & inalterabilis facta: [ET] ex voluntate mea confitebor ei, id est, ex totis præcordijs laudabo patrem meum cœlestem, & deo trino ac simplici gratias agam, quatenus homo sum, [de] omnibus bonis mihi secundũ formã serui ab ipso collatis. [(10) DOMINVS] fortitudo plebis suæ, id est, conseruator eorum in bono, & causans in eis quicquid virtutis & perfectionis ac fortitudinis habet, [ET] p̄fectior saluatorũ Christi sui est. Saluationes Christi sunt salutares effectus suæ beatissimæ passionis, videlicet liberatio à peccato, infusio gratiæ, apertio ianue regni cœlestis. Harũ Christi filij sui saluatorũ est deus pater protector: quia defendit electos, ne istis effectibus spolientur à t̄tatore, & protegit eos finaliter vt saluentur. Insuper Christus homo mediator dei ac hominum, pro ecclesia quam redemit precatur, & ait, [(11) SALVVM] fac populum tuum domine, id est, populum fidelem, vel omnem populum, etiã infidelẽ, conuertendo eos ad fidem, omnes namq; sunt tui per creationem. [ET] benedic] i. multiplicata gratiarum multipliciter tribue [HABEDITATI] tuã, id est, plebi Christianæ, quam tu specialiter colis, possides, & fecundas. [ET] rege eos] dirigendo eos in vitam æternam, [ET] extolle illos, id est, sublimem conuersationem, & alta merita præsta eis in præsentĩ [VSQVE] in æternum, id est, tam diu rege eos atque extolle, donec ad æternã felicitatem pertingant. Ecce cur metuis, cur pusillanimus es, cur non plenissime speras ò Christiane? Attende quid Christus oret pro te. Vide quoniam creator tuus factus est saluator tuus, deus tuus factus est frater tuus, iudex tuus factus est aduocatus tuus. Qui cum patre & spiritu sancto exaudit, ipse pro te patrem ac spiritum sanctum exorat.

1. Tim. 2.

Heb. 4

EXPOSITIO eiusdem psalmi iuxta sensum tropologicum.

M Oraliter deniq; conuenit psalmus iste cuiusq; fidelis mente vel corpore, aut in vrõq; afflictio, qui pro releuamine clamat ad dominũ, Ad te domine clamabo in omni tribulatione & angustia: non ad aliquẽ aliũ, quoniam tu solus es deus totius salutis meæ, in quo solo finaliter immobiliterq; cõfido: ita qd licet occideris me, nihilominus cõsiderẽ in te, sciẽs possibilis esse cœlũ & terram annihilari, quàm in tua bonitate sperantem fraudari. Iccirco deus meus ne sileas à me, sed intus instrue me, ne quãdo taceas à me, dissimulando aut repellendo desideria mea: sed loquere domine, quia audit seruus tuus. Loquere mihi per inspirationem internam, per sacrã scripturã exhortationem, per deuorum famulorum tuorum informationem. Consolare ò domine animã meam, abstrahẽ eam à mundanarum rerum tumultu, & quiescẽtem alloquere atque illumina: quemadmodum de anima pia testatus es, Ecce (inquiens) ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius: & assimilabor descendentibus in lacum, hoc est, tot tribulationibus crucior, tot malis afficio, vt similis videar descendentibus in infernum, in quibus est plena miserã. Vel sic, & assimilabor descendentibus in lacum, hoc est, nisi tu preces meas pie exaudias, descẽdam & ego cũ alijs in lacum, id est, in profundum vitiorũ, in voraginem periculorum, & in foueam carceris infernalis. Exaudi domine vocem deprecationis meã dum oro ad te, hoc est, dum adoro te, dum extollo manus meas corporales & spirituales ad templum sanctum tuum, id est, ad patriam beatorum, eleuando manus meas corporeas cum ardentibus desiderijs mentis ad triumphantem ecclesiam, salutans eam, & petens ad eam perducĩ: quemadmodum Ieremias monet, Leuemus corda nostra cum manibus ad dominũ ad caelos. Vnde Apostolus dicit, Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Ecce quã frequenter vir sanctus eãdem sententiam orando repetijt. Ardẽs nepe affectus mensuram ignorat: nec fatiatur orando, sed indefinẽter accenditur, & flamma flammã producit, ignisq; amoris ignem affectuose orationis nutrit & auget. Etenim diuinã rerum nullã saturitas est, sed quo magis gustantur, eo amplius appetuntur: quemadmodum scriptum est, Qui edunt me, adhuc esuriunt: & qui bibunt me, adhuc sitient. Ne simul tradas me cum peccatoribus, id est, ne permittas me iugo peccati & seruituti diaboli subijci, quibus peccatores subduntur: sicut in euãgelio habetur, Omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati: & qui à diabolo in tentationibus vincitur, eius ditioni infelix subijcitur: & cum operantibus iniquitatẽ, hoc est, in malo perseuerãtibz ne perdas me, subtrahendo mihi gratiam in præsentĩ, & gloriã in futuro. Qui loquũtur pacẽ cum proximo suo, mala autẽ in cordibus eorum, id est, qui ore benedicũt, & corde maledicunt, vt sunt adultores, mēdaces, fallaces. Tales (prò dolor) multi sunt, imò pauci inueniuntur fideles ac integri amici. Propterea optime dictum est, quod vtinam efficaciter pensaretur. Ait etiã Micheas propheta, Petijt sanctus de terra, & rectum in hominibus non est. Vir fratrem suum venatur ad mortẽ. Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui: quia filius cõtumeliam facit patri, & inimici hominis domesticus eius. Nam vt ait Apost. Omnes quæ sua sunt quarunt. Da illis secundum opera eorũ. Hic versus cum sequẽti ex præcedenti expositione patescit. Ideo autem redde illis debitas pœnas ò domine. Quoniam non intellexerunt opera domini, hoc est, exempla Iesu Christi, cuius tota vita est informatio nostra, & in opera manuum eius, id est, Christi, non intellexerunt, hoc est, iudicia Christi, quibus bonis dat vitam æternam, & malis pœnas perpetuas non considerauerunt. Hæc opera domini non intelligunt mali, quia etiã se intelligere asserant, factis tamen negant, & se nescire ostẽdunt, quẽadmodum scriptum est, Sapientes sunt vt faciãt mala, bene autem facere nesciũt: destrues illos ò domine, auferendo eis esse spirituale, & voluntatẽ eorum priuando bonis cupitis, quãdo in pœnas æternas dei cics ipsos: & non ædificabis eos, interius per illuminationem & gratiã spiritus sancti: nec ordinabis, neq; stabiles interiora eorum, sed erũt miseri & caduci. Benedictus dominus, id est, bene-

Iob. 13.

1. Reg. 3.

Osce. 2.

Thren. 3.

1. Tim. 2.

Eccl. 2.4.

Ioh. 8.

2. Pet. 2.

Psal. 61

Mich. 7.

Philip. 2.

Iere. 4.

claritate ac fame splendore, vel ingenij aut scientie eminentia, seu seculari potentia inaniter gloriantes. Libanus enim candidatio interpretatur. Has cedros Libani deus confringit secundum triplicem modum predicti. Vnde sacratissima atque Christifera virgo Maria, Deposuit, inquit, potentes de sede, & exaltauit humiles. Cui concordat illud Ecclesiastici, Sedes du cum superbiorum destruxit deus, & sedere fecit pro eis mites. ¶ (5) E T comminuet eas tanquam vitulum Libani, hoc est, cedros predictas coteret dominus, sicut coteritur vitulus nutritus in Libano, auferendo eis vel cul-pam, vel gratiam, vel salutem eternam. Sicut enim tripliciter intelligi potest cedrorum confractio: ita quoque earum comminutio tripliciter accipi potest. [E T dilectus, hoc est, humilis, de oq; placet erit, [Q V B M A D M O P V M filius vnicornium, id est, non comminuetur vt cedri, sed fortis atque securus erit in domino deo suo, & tanquam pullus vnicornis seu rhinocerotis, qui est fortissimum, grande, atq; imperterritum animal. In hoc ergo quod ait, & dilectus quemadmodum filius vnicornium, ponit distinctionem inter superbos, & in suis viribus confidentes, & humiles in deo sperantes. ¶ (6) V O X D O M I N I intercedentis flammam ignis, hoc est, dominus ipse per rorem gratie sue interruptit & extinguit in feruis suis ignem seu inflammationem ire, atque luxurie, perducendo eos ad refrigerium mansuetudinis & castitatis. Ad litera quoque Christus sepe extinxit, & scidit ignem materialem, cui sancti martyres aut fideles ad martyrium preparati inieci fuerunt. Sicut de sancta Agnete narrat Ambrosius, imo multi sanctorum in igne omnino illesi manserunt. Christus etiam scidit flammam ignis, quando quosdam Iudeorum contra se furentium misericorditer illuminauit, & quosdam in sua incredulitate iuste reliquit. ¶ (7) V O X domini concutientis desertum, id est, sermo Christi excitat corda infructuosa, pigra, ac arida, concutendo ea sancto timore ac diuino amore, vt fiant agilia, fructuosa, & feruida. Cor enim peccatoris desertum vocatur, tanquam a deo relictum, & ab humore ac fructu salutis & gratie alienum. [E T commouebit dominus, id est, ad penitentiam & vitam laudabilem, [D E S E R T V M Cades, id est, cor electorum & fidem dei habentium. Cades enim immutata vel sancta interpretatur. Electi igitur, quoniam ad tempus errare possunt, sed finaliter perire non valent, commouebantur a domino ad salutem, antequam morerentur. Posset autem per desertum Cades Iudaea intelligi, que legem a deo recepit, & in fine seculi immutanda ad fidem est. Hanc dominus commouebit in fine mundi, vt conuertatur ad Christum, quemadmodum Oseas testatur, Post hac reuertentur filij Israel & quarent dominum deum suum, & Dauid regem suum, id est, Messiam, vt omnes exponunt. ¶ (8) V O X domini preparantis ceruos, id est, Christus per suum sermonem disponit ad currendum velociter viam preceptorum suorum seruos suos feruientes, & ipse preparauit apostolos dando eis primitias spiritus sancti, vt per totum mundum disseminarent verbum dei, prosequendo velociter onus sibi iniunctum, quemadmodum cerui veloces sunt in actibus suis, [E T reuelabit condensa, id est, illuminabit corda seruatorum istorum, vt intelligant abdita scripturarum. Hoc enim Christus in apostolis ac alijs multis effecit. [E T in templo eius omnes dicent gloriam, id est, in ecclesia dei omnes fideles deo gloriam ac laudem attribuent. ¶ (9) D O M I N V S diluuium, id est, plenitudinem seu exuberantiam gratiarum [I N H A B I T A R E facit in cordibus electorum, pretertim tempore Euangelice legis, quod propter superfluentem misericordiam dei Christianis exhibitam, nuncupatur tempus gratie. [E T sedebit dominus rex in aeternum, id est, aeternaliter presidebit fidelibus suis, & habitabit in eis, modo per gratiam, in futuro autem per gloriam: quemadmodum Zacharias de Christo predictit, Ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur in folio suo, & erit sacerdos. ¶ (10) D O M I N V S virtutem populo suo dabit, vt declinet a malis, & faciat bona. [D O M I N V S benedicet populo suo, id est, gratiam multam tribuet eis [I N pace, id est, dum tranquilli fuerint & mente quieti. Corda enim turbata & inquietata non sunt diuinae benedictionis capacia. Vel, in pace, hoc est ad finem illum, vt veram ac stabilem pacem consequantur. Vel, in pace, in seipso. Christus enim (vt ait Apostolus) est pax nostra, que facit vtraque vnum.

COMMENTARIVS IN PSAL. XXIX.

EXPOSITIO TITVLI.

Huius demique psalmi titulus est, Psalmus cantici in dedicatione domus Dauid. Psalmus bonam operationem vel laudem cum operatione significat. Canticum vero spirituales letitiam. Dedicatione vero domus Dauid, est resurrectio corporis Christi. Sapientia nanque dei edificauit sibi domum, quando corpus assumpsit humanum. In resurrectione vero dedicauit hac domum, resuscitans corpus suum ad impassibilem, inuolabilem ac sollemnissimum statum. Est igitur tituli sensus, Psalmus cantici, id est, laus operosa, & ad beneoperandum nos instruens. Laus, inquam, cantici, id est, spirituales letitiam continens, in dedicatione domus Dauid, id est, pro resuscitatione corporis domini saluatoris. Igitur Christus pro sua resurrectione deo patri gratias agens, ait,

PRBCATIO.

Audi domine preces nostras et miserere nobis, conuerte planctum nostrum in gaudium, et circumda nos letitia salutis: ut pro vniuersis beneficijs tuis tibi cantemus et confiteamur in beata sede aternitatis.

EXPOSITIO Iuxta sensum literalem.

A EXALTA BO TE DOMINE pater. i. laudabo te, & alios illustrabo vt te exalte, & venerentur, teq; immensum agnoscant, & omnibus creaturis incomparabiliter digniorem. [Q V O N I A M suscepisti me in resurrectione ad impassibilem statum, & in ascensione ad dexteram tuam, [N E C delectasti inimicos meos super me] hoc est, non permisisse eos finaliter aut diu gaudere de afflictionibus meis. Nam quauis Iudaei ad tempus gauisi sunt de Christi occisione, non tamen tadium sicut putabant. Putabant enim omnino extinguere nomen atq; memoriam eius, & corpus eius corripendum aestimabant in tumulo: sed du a custodibus monumenti auiderunt, quae facta erant, contristari coeperunt: praesertim propter testimonium illud, quod mortui cum Christo resuscitati perhibuerunt de Christi resurrectione. Venerunt enim (sicut testatur Matth.) in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis, quod principes sacerdotum non latuit, imo & eis apparuisse leguntur. Maxime autem contristati sunt in die Pentecostes, & postmodum, quando videbant in Christi discipulis tam manifesta miracula dei, & tot milia conuertere ad Christum. Porro diaboli ad tempus gauisi sunt de tribulationibus Christi. Nisi enim daemón optasset Iesum occidit, nequaquam misisset in cor, vt eum Iudas Simonis Ischariotis traderet. Verutamen in ipsa nocte videns admirabilem patientiam Iesu, & alia quaedam, ex quibus conijci potuit, Iesum esse verum Christum, cepit timere, & de eius traditione dolere. Vnde vxorem Pilati sollicitauit de nocte per visum, vt marito consuleret, ne iustum illum occideret. Cum ergo agnouerant daemones Iesum, cuius mortem procurauerunt, esse Christum: tunc omnis delectatio, quam de eius persecutione habebant, cessauit. Hinc ergo ait Saluator ad patrem, Nec delectasti inimicos meos super me. Et secundum hac intelligentiam per inimicos designatur tam infideles Iudaei quam daemones. (2) D O M I N E deus meus clamauit ad te] passione instante, dum dixi, Non mea voluntas fiat, sed tua. Atque in cruce dum dixi, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, [E T sanasti me] a laesione mortis reuiniendo animam corpori immortali & glorificato. ¶ (3) D O M I N E eduxisti ab inferno, id est, a limbo patrum [A N I M A M meam] in die resurrectionis, [S A L V A S T I M E a descendentibus in lacum, id est, praeseruaui me, ne essem de eorum consortio qui in infernum inferiorem descendunt. Idcirco hortor vos ego Christus, ¶ (4) P A L L I T E domino] deo patri, qui tanta bona contulit mihi, o omnes [S A N C T I eius, & confitemini memoriae sanctitatis eius]. i. confessione laudis enunciate atq; recolite misericordiam diuinam sanctitatis, seu sancti dei, per quam recordatus est vestri, mittendo me filium suum in mundum vt redimeret vos. Hortatur itaq; Christus vt psallamus domino propter bona quae prestitit sibi, & vt confiteamur ei, qui tam benigne recordatus est nostri, qui obliti eramus illius, propter beneficium quae dedit nobis per Christum. ¶ (5) Q V O N I A M ira] i. humani generis perditio seu originalis criminis ultio est [I N indignatione eius]. i. ex iusta detestatione diuina, quae illud peccatum intantum detestata est, vt non remitteretur, nisi ego pro eo morte subirem: imo & ipse pater quodammodo vltus est illud peccatum in me, sicut per Esa. testatur, Propter scelus populi mei percussit eu, [E T vita] i. humanae naturae redemptio ac mea resuscitatio est [I N voluntate eius]. i. ex pio beneplacito dei patris procedit. Deus enim omnia libere facit, quemadmodum Apost. ait, Omnia operatur secundum consilium voluntatis suae. Et ita ex misericordissima voluntate profuxit, quod per Christi passionem liberatus est mundus a morte peccati, & gratiae vita sortitus. ¶ (6) A D vesperum demorabitur fletus, hoc est, Christo in cruce iam mortuo magnus planctus, ac vehemens dolor fuit in suis discipulis & amicis, imo vt ait Euangelista, Centurio & omnis turba eorum qui aderant percutiētes pectora sua reuertebantur. [E T ad matutinū lassitia] i. Christo surgente valde diluculo incepit consolatio predictorū lugētium. Nam in die resurrectionis Christus quinquies apparebat, & corda suorum letificabat. Vel sic, Ad vesperum, hoc est, tempore huius exilij, quo sedemus in tenebris, & umbrae mortis. Demorabitur fletus, id est, Christo condolere oportet, & compati, & propter nostram ingratiudinem lachrymari, & ad matutinum laetitia, hoc est, in die beatae remunerationis ac lucis caelestis, erit exultatio his qui in predicto vesperare lugent, quemadmodum ait Apostolus, Si copatimur & conregnabimus. ¶ (8) E G O autem dixi in abundantia mea, id est, ego Christus existens in plenitudine gratiae & exuberantia consolationis diuinæ, dixi [N O N mouebor in aeternum, id est, non semper agitabor persecutione hominum impiorū. Vnde & in nouissima cena Christus discipulis dixit, Etenim quae sunt de me finem habent. Vel, non mouebor in aeternum. i. ab obedientia patris mei nunquam recedam, nec a rectitudine sanctae conuersationis vnquam desectar: sed immobilis ero in deo. Christus enim propter abundantiam gratiae suae comprehensor fuit, & confirmatus in bono. Propterea dicere potuit, non mouebor in aeternum. ¶ (9) D O M I N E] pater [I N voluntate tua] i. in beneplacito tui amoris ac pij fauoris [P R A E S T I T I S T I decori meo, hoc est, sanctae & immaculate ac splendide conuersationi meae [V I R T U T E M] i. stabilitate predicta in te. Verutamen ¶ (10) A V E R T I S T I faciem tuam a me] i. tempore passionis subtraxisti internam ac solitam consolationem ab inferioribus viribus animae meae, & ita me tractari permisisti, ac inter latrones suspendi, ac si non fuisset filius tuus dilectus, vnde clamare compulsus sum, Deus meus deus meus, vt quid dereliquisti me? [E T factus sum conturbatus, non conturbatione culpae, quia superius dixi, non mouebor in aeternum: sed conturbatione poenae seu naturalis vehemētisq; afflictionis, quemadmodum a Ioh. scriptum est, Cum haec dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, Vnus ex vobis me tradet. Et Luc. ait, Factus in agonia prolixius orabat: & factus est sudor eius, sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Nihilominus post hanc turbationem ¶ (11) A D T E domine clamabo, iorando in cruce pro crucifixoribus meis totiusque mundi salute.

Luc. 1 Eccl. 10.

Osee. 3.

Psal. 128. Rom. 8.

Zach. 6.

Ephc. 2.

Mat. 27 Act. 1.

Ioh. 15. Matt. 27.

Mat. 26. Luc. 23. Psal. 30.

Esaie 53.

Ephc. 1.

Luc. 23.

Roma. 8. Luc. 22.

Mat. 27. Psal. 21.

Ioh. 13.

Luc. 22.

Luc. 23.

Deinde Christus mutans personā, hoc idem quod dixit ad patrē, dicit ecclesiā, vt eam ad familia faciēda informet, & ait, [E T ad deū meum deprecabor,] non cessādo ab inuocatione ipsius propter angustiam tribulationis acerbitateq; passionis. Et hoc rationabiliter ago. ¶ (12) QV AE vtilitas in sanguine meo,] hoc est, quis fructus esset incarnationis & vitæ meæ atque effusionis sanguinis mei [D V M descēdo in corruptionē,] .i. si in sepulcro relinquer, & in cinerē redigor. Christus enim incarnatus, & passus est vt mundum cōuerteret. Si autē ipse nō resurrexisset, mūdus in eū nullatenus credidisset: sicq; nulla videretur vtilitas passionis suæ ac mortis. Propter quod ait Apostolus, Si Christus non resurrexit, ergo inanis est fides vestra, inanis est prædicatio nostra. Vnde Christus consequenter probat quod dixit, subiungens, ¶ (13) N V N Q V I D consistebit tibi puluis] hoc est, nunquid caro mea incinerata atq; corrupta erit occasio atq; materia credendi & confitēdi nomini tuo? [A V T] ipsa sic puluis effecta [A N N V N C I A B I T] veritatē tuā?] apparēdo apostolis, & ostēdendo eis cicatrices, atq; dicendo, Palpate & videte: & verificando prophetarum scripturas, qui omnes concorditer vaticinātur carnē meā protinus resurrecturā. Ideo enim post resurrectionē Christus discipulis dixit, Necessē est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moisi, & prophetis, & psalmis de me. ¶ (14) A V D I V I T dominus] orationes præmissas, [E T miserus est mei] scripiendo me de vniuersis penalitatib; vitæ præsentis, [D O M I N V S factus est adiutor meus] dādo mihi omnē potestatem in cælo & in terra. ¶ (15) C O N V E R T I S T I] ō domine [P L A N C T V M meum] .i. tristitiam qua dixi, Tristis est anima mea vsq; ad mortem [I N gaudium mihi] quoniam tribuisti pro illa temporali tristitia sempiternam lætitiā præmij essentialis cunctis electis, & gaudium accidentalit præmij mihi metipso, transferendo me ab ignominia passionis ad gloriā resurrectionis. Sicut enim testatur Apostolus, Christus cum clamore valido & lachrymis supplicationes fudit ad deū. [C O N S C I D I S T I] factū meum,] hoc est, corpus meū animæ atq; diuinitatis meæ contemptū latibulum, permisisti in passione multis vulneribus lacerari, ita vt à planta pedis vsq; ad verticem capitis non esset in eo sanitas, [E T circumdedisti me lætitiā] .i. corpus gloriosum reddidisti animæ meæ in resurrectione. ¶ (16) V T cātet tibi gloria mea,] hoc est, vt ego anima & corpore glorificatus laudem te, [E T non compungar,] id est, non amplius pariar. Nam Christus resurgēs ex mortuis, iam non moritur. [D O M I N V S] deus meus in æternum confitebor tibi] laudando te secundum quod homo sum sine fine in regno cælorum, vbi tecum sedeo ad dexteram tuam.

EXPOSITIO tropologica eiusdem Psalms.

Moraliter autem exponēdo hūc psalmum, per domū Dauid intelligitur ecclesia, vel quicumq; fidelis, in quo deus per fidem & gratiā habitat. Et per dedicationē huius domus intelligitur deputatio seu exhibitio qua exhibemus nos ipsos seruire deo vero ac viuo: scq; tituli sensus est, Psalmus cantici in dedicatione domus Dauid, hoc est, pro exhibitione gratiarū actionis atq; obsequij, quibus corde, ore, & moribus regratiamur altissimo pro beneficijs suis eiusq; famulatu nos ipsos voluntarie exhibemus. Ecclesia igitur vel quilibet Christianus se à multis periculis præseruat, vel liberatū à deo perpendens, gratias agat & dicat, Exaltabo te domine, me ipsum humiliando, & tibi reuerētē obsequēdo, tuam altitudinem confitendo, omnem perfectionem, bonitatē, & gratiam tibi attribuēdo. Quāto enim nos ipsos profundius humiliamus, tanto deum gloriosius exaltamus. Idcirco autē exaltabo te domine, quoniā suscepisti me. i. orationē meā & penitentiam ac feruitutē meam grata ac placita habuisti, & non contempsisti, nec repulisti me vilem & pauperē peccatorē, nec delectasti inimicos meos super me, hoc est, non permisisti homines malos ac dæmones, qui delectantur de aduersitatibus meis, finaliter gloriarī super me: sed à penis vel vitijs eripuisti animam meam, & ita delectasti angelos sanctos, piosque homines super me, quoniam gaudium est angelis dei super vno peccatore penitentiam agente. Domine deus meus clamaui ad te, pro indulgētia peccatorū m, infusione virtutum, ac releuamine pœnarum seu persecutionū: & sanasti me, ab interiori læsione peccati, vel etiam ab exteriori tribulatione, seu morbo corporali. Domine eduxisti ab inferno animā meā, hoc est, à reatu & macula mortalium peccatorū, per quē homines merētur infernum: liberasti me, saluasti me à descendētibus in lacū. i. nō permisisti me perseuerare in malis, quæadmodum illos qui in infernalē foucā, seu vitiorū profunditatē descendunt. Ecce quantū beneficiū dei est hoc, quod illis potissimū datur, qui deo inspirante, mundum, & omnia quæ in mundo sunt derelinquunt, & Christo in religione fideliter seruiunt. Hi à pristina cōuersatione & societate malorū cōuersi, hūc versum verissime dicere possunt, imō cum magna ac deuotissima iucunditate dicere debent. Considerare enim debemus nos qui mundum reliquimus, vel ad veram ac perseuerantem penitentiam conuersi sumus, quot propinquorum, cōtaneorum, confortium nostrorum iam infernum absorbit, qui pauloante nobiscum conuersati sunt, & forte multo meliores nobis fuerunt. Quantū ergo regratiari tenemur deo altissimo, qui illos iam iuste damnauit, & nobis tam pie pepercit, & ad vitam meliorem transevit. Vnde vir sanctus pro tam ineffabili beneficio digne regratiari deo nequaquam per se solum sufficiens, omnes sanctos qui vel in cælo sunt, siue in terra ad laudem dei & gratiarū actionē inuitans subiungit, Psallite domino sancti eius & confitemini, confessione laudis, memorie sanctitatis eius, id est, sanctæ memoriæ dei, sed sancto deo nostri misericorditer recordanti, qui à se auersos ac sui oblitos non est oblitus, sed reduxit ad se. Hinc enim dominus ait per Esaiam, Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Nos ergo nō obliuiscamur misericordiarū domini, qui nos ita præuenit in omni pietate & gratia. Sed illud Esaiæ intēte dicamus, Miserationū domini recordabor, Laudem domini

Luc. 15.
Esa. 44
Esa. 63.

A super omnibus bonis quæ reddidit nobis dominus, quæ largitus est secundum indulgentiam suam. Illud quoque Ierem. Misericordiam domini quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Quoniam ira .i. effectus diuinæ iustitiæ, spriuationo gratiæ, vltio culpæ, inductio pœnæ est in indignatione eius, hoc est, ex iusto iudicio dei, q̄to ingratiss & impijs indignatur: & vita, id est, viuificatio mētis per gratiam, omnisq; effectus misericordiae dei est, in voluntate eius, hoc est, ex diuinæ pietatis beneplacito oritur & causatur. Ad vesperum, id est, in aduersis, & cōsideratione propriæ tenebrositatis ac imperfectionis demorabitur fletus pro peccatis, & incolatu vitæ præsentis, & ad matutinum, id est, in prosperis, & ex contemplatione diuinæ perfectionis beneficiorumque dei demorabitur lætitia, id est, lætabuntur homines boni qui fleuerunt ad vesperum. Ego autem post peccata conuersus ad te, dixi in abundantia mea, id est, in excessiua confidentia feruoris mei, nō mouebor in æternum, hoc est, nunquam reuertar ad priora peccata, nunquā desolabor, aut tristis ero, nunquam à femita dei recedam. Solet enim istud contingere nouiter conuersis, vt dum insolitam consolationem & gratiam spiritus sancti percipiunt, statim incaute præsumant, & quasi nunquam perdituri sint dulcedinem talem, magna lætante proponunt, non satis propriam fragilitatem pēfantes: sed istud incaute fit. Idcirco subiungit, Domine in voluntate tua, id est, secundum quod tibi complacuit, præstitisti decori meo, hoc est, interiori renouationi animæ meæ, quæ renouatur quotidie de claritate in claritatem: virtutem, id est, gratiæ stabilitatem. tanquā dicat, Non sicut ego præsumo & estimo, sed sicut tibi decens & bonum videtur, tribuisti mihi gratiæ dona. Propterea nō debui tam inconsulte in abūdantia mea præsumere. Propter quod subditur, Auertisti faciem tuam, hoc est, pium consolationis tuæ subsidijque respectum à me: & factus sum conturbatus, id est, tristis & piger tanquam fraudatus spe illa, qua dixi, non mouebor in æternum. Veruntamē pro conuersione vultus tui ad me. Ad te domine clamabo, ardenti affectu, & ad deum meum deprecabor pro omni re qua indiget anima mea. Et merito nam, Quæ vtilitas in sanguine meo? hoc est, vita mea. Sanguis nanq; sedes est animæ à qua vita causatur, dum descēdo in corruptionē, id est, dum spiritualiter morior, atq; in anima pereō? quasi dicat, Nulla, imō melius esset mihi non esse, quam sine gratia esse, quoniam sine gratia tibi placere non valeo. Ideo sequitur, Nunquid cōfitebitur tibi puluis, hoc est, homo inconstans, superbus atque impœnitens: de quo in primo psalmo præhabitum est, quod erit tanquam puluis quem projicit ventus à facie terræ, aut annūciabit veritatem tuam homo talis te digne laudando, aut alijs efficaciter admonēdo? non vtique, quoniam nō est speciosa laus in ore peccatoris. Audiuit dominus, ista quæ dixi ad prouocandum & concutiendum viscera misericordiae suæ, & miseratus est mei, liberando me à miserijs multis: dominus factus est adiutor meus, cooperādo mihi per gratiam. Conuertisti ō domine planctum meum in gaudium mihi, id est, post dolorem de peccatis in fuditisti mihi de spe veniæ gratiam consolationis: quemadmodum Propheta dicit, Cum iratus fueris misericordiae recordaberis. Et alius, Filij patietē sustinete iram quæ superuenit vobis. Qui enim induxit vobis mala, ipse rursus adducet vobis lætitiā sempiternā cum vestra salute: conscidisti factum meum, id est, laboribus penitentij scilicet abstinentia, vigilijs, disciplinis, macerasti & afflixisti corpus meum, & circumdedisti me lætitiā, hoc est, spirituali exultatione replesti animam meam post prædictos labores. Qui enim seipso in labore penitentiali digne affligunt, omni consolatione diuina refrigerari idonei sunt, quemadmodum Apostolus ait, Omnis disciplina in præfenti quidem videtur esse non gaudij, sed meroris: postea autem fructum pacatissimū exercitatis reddet. Idcirco autem circumdedisti me lætitiā, non vt glorier in meipso: sed, Vt cātet tibi gloria mea, id est, vt omnis gratia, omnisq; gloria: & quicquid boni in me est, sit mihi occasio atq; materia laudandi te, & gratias referendi nomini tuo, excelsō, & non compungar, hoc est, non stimulet conscientia mala: sed nihil mihi conscius sim, nilq; in anima mea remaneat, de quo merito remorsum pati possit mēs Christiana. Postremo vir sanctus, & domino gratus se offert paratum ad hoc, quod gloria sua cantet deo & ait, Domine deus meus inq̄ternum confitebor tibi, id est, quandiu fuero, & hoc est verbum bonæ spei ac sancti propositi, non p̄sumptionis ex abundantia erumpentis, sicut superius dixit, non mouebor in æternum. Confitebor autem inq̄ternum, quoniam vita contemplatiua ad quam spectat confessio laudis diuinæ hic incipit & in futuro eternaliter perseuerat: prout in Apoc. habetur, Requiem non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus omnipotens.

EXPOSITIO anagogica eiusdem psalms.

A Nagogice demum per domū Dauid intelligitur quilibet beatorum, in quo deus habitat per gratiam consummatā in genere, charitate perfectam, ac vnionē immediatam. Per dedicationem quoque huius domus intelligi potest assumptio electorum ad beatificam fruitionem. Secundum anagogicum intellectum sensus tituli est, Psalmus cantici, hoc est, ineffabilis atque celestis lætitiæ, in edificatione domus Dauid, id est, pro assumptione electorum ad gloriā. Quilibet ergo comprehensor in patria ait, Exaltabo te domine, qui es obiectum & causa ac fons totius celestis lætitiæ, quoniam suscepisti me in heredem ac filium felicitatis aternæ: nec delectasti inimicos meos, videlicet dæmones, super me, qui tunc gaudebant de me, quando in mundo iniuste vixi, & in purgatorio affligebar: nunc verō tristatur, quoniam à culpa & pœna ereptus sum, & in cælo locatus. Porro angeli sancti & anime innocentes, & qui nunquam peccauerunt, vt Christus & virgo beata, dicunt, Nec delectasti inimicos meos super me, quia nūquam permisisti me vitio maculari. Nam & dæmones cum sint inuidissimi contristantur de permanentia & felicitate angelorum sanctorum. Ipsi

Thren. 3.
Psalm. 1
Ecccl. 15.
Abac. 3
Baruc. 4
Heb. 12
Apoc. 4.

verò angeli sancti de sua fitione in bono regratiantur deo, & dicunt, Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine deus clamavi ad te, dum eram in mundo vel in purgatorio, & sanasti me ab omni tormento. Animę nanq; in purgatorio existentes sciūt se liberandas, & vehementissimè liberari desiderant: imò dilatio glorię est eis ita pœnalis, vt nulla pœna sensibilis huius mundi æquari possit pœnę quam habent propter glorię dilationē. Iam enim via in eis finita est, & ergo non retardantur à patria sine amarissima pœna. Istud itaque desiderii earum clamor dicitur. Nil tamen clamando proficiunt, & mereri non possunt, nec se ipsos iuuare. Veruntamen dum ad patriam veniunt, gaudent de euasione pœnarum, & dicunt, Domine deus meus clamavi ad te, per me ipsam, & per eos qui orauerunt pro me. Deinde homines iam saluati dicunt, Domine, eduxisti ab inferno animam meam, quia non permissisti me mori in peccato mortali, de quo beati ineffabiliter domino grati sunt: saluasti me à descendentibus in lacu. i. illis relictis atq; damnatis me assumpsisti ac beatificasti. Propterea comprehensores cohortantur se mutuo ad gratiarum actionem ac laudem diuinam dicentes, Psallite domino sancti eius & cõfitemini memorię sanctitatis eius, quoniam ira, id est, vindicta seu pœna quam passi sumus, p. culpis nostris, fuit in indignatione eius, hoc est, ex zelo diuinę iustitię, quę nil mali impunitū relinquit. Vel vt verbum istud omnibus beatis cõueniat sic exponitur, Quoniam ira, id est, reprobatorum damnatio est in indignatione eius, id est, ex offensā dei & contemptu quo despiciuntur à deo: vnde nec corrigi possunt, nec pœnitent: quemadmodum Salomon ait, Considera opera dei, quod nemo possit corrigere quę ille despexerit. & vita. i. nostra felicitas quę est vita eterna, est in voluntate eius. i. ex diuinę voluntatis beneplacito & amore nobis collata est. Ad vesperū, id est, in exterioribus tenebris ergastulii infernalis, demorabitur, hoc est, semper manebit, sicut in Euag. asserit Christus, Tbi erit sletus & stridor dentium: & ad matutinum. i. in regno cælorum, vbi lux diuina incessabiliter oritur, demorabitur, lætitia, quoniam ibi est iucunditas plena atque perpetua. Ego autem, qui sum comprehensor dixi in abundantia mea, id est, in plena lætitia: de qua securitate, nõ mouebor in æternum, hoc est, nunquā à deo auertar. Omnes enim beati sciunt se confirmatos in bono: ideo secure affirmant, non mouebor in æternum. Domine in voluntate tua prestisti decori meo. i. beatitudini meę quę est summus ornatus mentis, virtutem. i. securam stabilitatem, seu confirmationem in te. Auertisti faciem tuam à me, quando adhuc peregrinabar in mundo, & factus sum conturbatus pro tempore illo: nunc verò ostendisti mihi faciem tuam, ideo saluus sum. Ad te domine clamabo, orando pro amicis & familiaribus meis, & his qui implorāt suffragium meum, & ad deum meum deprecabor pro resurrectione corporis mei. Sancti enim in patria resurrectionem futuram desiderāt. Quę utilitas in sanguine meo, hoc est, quid mihi, quid prodesset corpori meo quod ita cooperatū est animę in diuino obsequio, dum descēdo in corruptionē, id est, si ipsum corpus maneret corruptum neque resurgeret. Interdum enim aliquid attribuitur toti ratione partis, quemadmodum Christus dicitur iacuisse in sepulcro, & Maria Magdalene corpus Christi sublatum credens, dixit, Tulerunt dominum meum, & nescimus vbi posuerūt eum. Simili modo comprehensor ratione corporis quod reliquit in terris ait, dum descēdo in corruptionem. Audiuisti dominus preces has, & misertus est mei, non pro me ipso qui miser nõ sum: sed pro miseris pro quorum salute precatus sum, & pro resurrectione ac glorificatione corporis mei: dominus factus est adiutor meus, dando mihi virtutem supernaturalem, per quam sibi inauertibiliter adhærebo. Cõuertisti planctum meū in gaudium mihi, hoc est, sletum quem pro peccatis & pro adeptione felicitatis effudi in terra, commutasti in iucunditatem cælestem ac sempiternam: quęadmodum scriptū est, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Vnde in Esa. Christus ait, Spiritus domini super me, vt darem lugentibus coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu meroris: conscidisti saccum meum. i. corpus meum redeigisti in puluerē, quęadmodum scriptum est, Cinis es & in cinere reuertaris: & circūdedisti me lætitia, hoc est, æterna felicitate omnifariam adornasti me. Vt cõtet tibi gloria mea. i. vt beatitudo & omnis excellentia mihi à te impartita sit mihi causā, & ratio laudandi te laude perfecta, ac indefinēti: & non cõpungar. i. nullo dolore de cætero vnquā afficiar, prout in Apoc. dicitur, Absterget deus omnem lachrymā ab oculis sanctorū, & mors non erit vltra, neq; luctus, sed nec vllus dolor. Domine deus meus in æternū cõfitebor tibi. i. incessanter, sine interruptione, fatigatione, ac tædio, laudabo te deum sublimem & benedictum. Ecce quā cõpendiosus, speciosus ac dulcis est psalmus iste ex diuinę sapientię thesauro emanans, qui tam multipliciter exponi potest. Hunc ergo ad gloriam creatoris in commemoratione beneficiorū suorū & resurrectionis glorificationisq; Christi deuotissime concinamus.

Eccl. 7.

Mat. 13.

Iohan. 2.

Mat. 5. Esa. 61 Gene. 3

Apoc. 7

COMMENTARIUS IN PSAL. XXX.

EXPOSITIO TITVLLI.

Prescribitur deniq; huic Psalmo titulus talis, In finem Psalmus Dauid pro extasi. i. psalmus iste sancti Dauid qui loquitur hic in persona Christi atq; fidelium. Psalmus (inquā) dirigēs nos in finē vltimū. i. deū, est scriptus, tractās ac habitus pro extasi. i. excessu mētis Christi, mēbrorūq; eius, qui excessus cõtingit vel ex pauore tribulationis magne imminētis, vel ex cõtēplatione sublimiū veritatū in reb⁹ diuinis. Hic itaq; Psalmus de Christi passione, ac fidelium psecutione cõscript⁹ est. Vnde primo de Christo exponēdus est, Christ⁹ ergo vt homo ppter passionē sibi instantē, ait ad patrē,

PRECATIO.

Spes et salus fidelium deum, in te sperantes non confundamur in æternum. Iapsis nobis te exorantibus aurē clemens

A tie inclina propitiis, et laxando debita mihi nos iustificas, atque indult a delictorum uenia, salua nos ineffabili misericordia tua.

EXPOSITIO iuxta sensum literalem.

IN TE domine speravi, inquitū homo & aliquo modo viator, videlicet quantum ad naturam passibilem nondum glorificatam. Iam enim toties dictum est quomodo Christo cõuenit sperare seu spes, vt fastidium pariat, si denuo repetatur. Itaq; domine pater non in mea natura creata, sed in te speravi, expectās atque confidens tua virtute & gratia cooperante redimere genus humanū, à morte resurgere, omnemq; mundi ac dæmonum malitiam superare. Idcirco o pater non confundar in æternum, id est, nunquam confundar confusione illa quę oritur ex aliquo accidēti quod inest ei qui cõfunditur, scilicet, ex defectu aut inordinatione nature, culpę, vel pœnæ. Vel, non confundar in æternū. i. quanuis ad tempus in hoc mundo à Iudæis irrideor & cõfundor ante passionē, in passione, & post passionem: non tamen duret ista confusio in æternū: sed statim resuscita me, per miracula quoq; glorifica me, vt confundantur qui me persequuntur: & nõ cõfundar ego de cætero [IN IUSTITIA TUA,] hoc est, secundū cõsuram siue dictamen tuę diuinę iustitię [LIBERA ME] à passibilitate corporis & imperio mortis. Vel, iniustitia. i. propter iustitiā meā mihi à te collatā, libera me. [(2) IN CLINA AD ME AUREM TUAM] impendendo mihi misericordię tuę effectum, [ACCURVA UT ERUAS ME] hoc est, cito age quod rogo, & tertia die resuscita me. [(3) EST MIHI IN DEUM PROTECTOREM,] id est, non solum sis mihi deus meus eo modo quo es omnium deus, sed per specialem curam ac gratiā esto deus meus, videlicet vt in omni aduersitate defendas me, protegendo corpus meum in sepulcro à corruptione, & nomen ab infamatione. Hoc est quod apud Ierem. ait Saluator, Tu scis domine, recordare mei, & visita me, & tuere me ab his qui persequuntur me. Esto mihi quoq; o domine, [ET IN DOMUM REFUGIJ,] hoc est, pro domo refugij, quatenus in omni necessitate ad te confugiam, atq; in te securus sim, quemadmodum homo ab hostibus infecurus ad domū munitam fugit, & in ea tute quiescit: sic oro & ego in te quiescere, stabili, & imperterritus permanere, [VT SALUUM ME FACIAS] à corporis passibilitate, ac morte corporis. Et hoc ideo oro, [(4) QUONIAM FIRMAMENTUM MEUM & REFUGIUM MEUM ES TU,] id est, præter te aliud firmamentum non habeo, neque refugium: sed tu es firmamentum meum, id est, causa totius stabilitatis meę, & refugium in quo sicut in vltimo sine quiesco. [ET PROPTER NOMEN TUUM,] hoc est, propter te ipsum, seu nominis tui clarificationē ac venerationē [DEUS ME] à cruce in sepulcro, à sepulcro ad discipulos in conclaue, & aliò ab alijs, vtpote à monte oliueti in regnū cælorum: [ET ENUTRIES ME] transferendo me à nutrimento status mortalis ad alimētum impassibilis status, & à cibo terreno ad cibum cælestem. Vel, enutries me, id est, corpus meum mysticum, videlicet congregationem fidelium, dando eis gratiam paulatim proficiendi, ac spiritualis virtutem augmenti. Primitium quoque ecclesiam deus enutriuit, quoniam de die in diem auxit fideles merito & numero: sicut in Actibus apostolorum Lucas testatur, Verbum (inquiens) domini crescebat & confortabatur valde, & dominus auxit quotidie qui salui fierent. [(5) DEUS ME DE LAQUEO HOC] .i. à mortis periculo, [QUO VEM] laqueum [ABS CONDERNATI MIHI,] hoc est, quem putabant Iudæi se mihi occulte parare, & me eorum nequitiam ignorare. Putabant nanq; Iudæi Christū nescire studia eorum cõtra se. Ideo autē educes me de laqueo isto, [QUONIAM TU ES PROTECTOR MEUS] sicut pauloante precatus sum, dico tibi, pater, [(6) IN MANUS TUAS,] hoc est, in potestatē & charitatē tuā cõmittens me, [REDEMISTI ME] ab omni pœna in ipsa separatione animę meę à corpore [DOMINE DEUS VERITATIS] .i. causā, mēsurā, & cõseruator omnis veritatis creatæ. Nā mors Christi fuit finis suę miserię, & principij suę felicitatis seu glorificationis in corpore. In pferēdo huius versus principij, scilicet, In manus tuas cõmēdo spiritū, libēter seq̄ solēt hoies boni q̄ vere sunt mēbra Christi caput suū: vtpote Christū, ita vt ipsi dicāt morti iā proximi, In manus tuas cõmēdo spiritū meū. Et vti nam domine Iesu talē vitā mihi cõferre digneris, vt in hora mortis meę hæc verba dulcissima digne, fidutialiter atq; affectuosissime promā. [(7) O DOMINE] o domine [OBSERVANTES VANITATES] .i. peccatores vana sectātes, [SERVA COR ME] .i. inutiliter. Quomodo autē deus dicatur peccatores odio habere, cū tamē nihil corū quę fecit odio habeat, dictū est in expositione quinti psalmi, in quo dicitur, Odisti omnes qui operātur iniquitatē. [(8) EGO AUTEM IN DOMINO SPERAVI] & nõ in me sicut illi qui vanitates obseruāt: de quibus Mich. ait, Vq̄ qui cogitatis inutile & operamini malū in cubilib, vestris. Idcirco domine pater [EX VILABO] forinsecus, [ET LÆTabor] intrinsecus [IN MISERICORDIA TUA,] hoc est, cõtēplando tuā misericordiā, vel recipiendo eius effectū. Hoc modo exultauit atque lætatus est Christus in die resurrectionis. [(9) QUONIAM RESPEXISTI] oculo paternę dilectionis ac pię subuētionis [HVMILITATEM MEAM] .i. me filiū tuū mitē & humilē [SALVASTI DE NECESSITATIBUS ANIMAM MEAM] .i. de pœnis quas necesse fuit me pati propter verificādas prophetarū scripturas, eripuisti me per resurrectionē beatā. [(10) NON RECLUSISTI ME IN MANIBUS INIMICI] .i. nõ permisisti me cõprehēdi ac detineri finaliter in pœnis atque cõuitijs, quæ inferebantur mihi ab aduersarijs meis. Vel sic, Nec cõclusisti me in manib. inimicorū. i. nõ pmisisti me superari & opprimi ab hostibus meis: sed ego potius superavi oppressiq; eos. Ideo subdit, [SATVISTI] in die ascensionis [IN LA] .i. iij

Iere. 17.

Iere. 15

Act. 1.

Act. 6.

Sap. 1. Psal. 1. Mich. 2.

Apoc. 3. eo spatioſo] .i. in regno cæloru[m] [P E D E S meos] .i. meipſum collocandò ad dexterà tuã in folio maieſtatis tuæ. Hoc eſt quod in Apoc. ait Saluator, Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici & ſedi cum patre meo in throno eius. Vel ſic, ſtatuiſti in loco ſpacioſo .i. in toto vniuerſo pedes meos .i. virtutē meam operatiuā: quemadmodum apud Matth. dicitur, Data eſt mihi omnis potestas in cælo & in terra. Vel ſic, ſtatuiſti in loco ſpacioſo .i. in latitudine charitatis, quæ anguſtari & coarctari non nouit, pedes meos .i. opera mea & deſideria. Nã Chriſtus in deſinētē charitatē habet ad nos, & charitatiue interpellat pro nobis. Vel, ſtatuiſti in loco ſpacioſo .i. per totū mundum miſiſti, diſperſiſti ac collocaſti pedes meos .i. ſanctos apoſtolos alioſq; prædicatores deuotos, qui ſunt columna, baſis, ac pedes eccleſiæ. ¶ (11) M I S E R E R B mei domine | liberando me in reſurrexione ab iſtis miſerijs quibꝰ pro hominibus crucior & occidior, [Q V O N I A M tribulor] in paſſione varijs pœnis [C O N T R A T V S eſt in ira oculus meus.] Quomodo hoc cõuenit Chriſto penſandū eſt. Nam in eo inordinata ira non fuit, nec aliqua paſſio eius intellectum (qui nomine oculi designatur) impediuit in actu ſuo aut obnubilauit. Eſt igitur ſenſus, Conturbatus eſt, conturbatione penali non conturbatione culpabili, in ira .i. propter iram, & iræ effectū, videlicet, perfectionem inimicorū meorum Iudæorum, oculus meus, id eſt, ratio mea ſeu conſideratio virtutis cogitatiuæ. Jam enim oſtenſum eſt quòd tempore paſſionis etiam intellectus atque voluntas animę Chriſti petiebantur ſecundum quòd erant naturales potentie humanitatis Chriſti, quæ tota exiit in dolore. Poſteſt quoque per oculum intelligi corporalis oculus Chriſti, quoniam in paſſione propter vehementiſſimã Chriſti pœnam oculi eius corporei obtenebrati, lachrymati, & item euerſi ſunt. ¶ (12) Q V O N I A M defecit in dolore vita mea, id eſt, propter acerbitatem pœnarum extinda eſt in cruce vita mea corporalis, [E T anni mei in gemitibus,] hoc eſt, tota conuerſatio mea in mundo à natiuitate vſque ad paſſionem aduerſitatibus & compaſſionibus proximorum tam plena fuit, quòd quaſi deſeciſſe, id eſt, ab exaltatione & proſperis minorata videtur. Chriſtus enim ſemper elegit quæ carni moleſtiſſima eſt, quatenus imitemur veſtigia eius. ¶ (13) I N F I R M A T A eſt in paupertate virtus mea, id eſt, omnipotentia mea ſeu diuina potestas eſt infirmata .i. infirmæ ac debili potestati ſimilis reputata, & apparenter aſſimilata: quoniam actionem ſuam ſuſpēdit, & naturam quam aſſumpſit quodammodo dereliquit in paupertate, id eſt, tempore abiectiſſimæ mortis meæ. Vel Chriſtus ex parte naturæ aſſumptę ſic ait, Infirmata eſt, id eſt, varijs infirmitatibꝰ naturalibus, atq; defectibus indetrahilibilibus ſubdita, virtus mea, id eſt, perſona verbi quod eſt virtus & ſapientia patris, & etiam virtus mea aſſumptã naturam fulcens & conſeruans. Hęc virtus infirmata eſt in paupertate, id eſt, in humanitate aſſumpta, ita quòd prædicationes prædicte conueniunt ei ratione naturæ aſſumptæ, quatenus ipſa ſecundum ſe propriamq; naturã impaſſibilis ſit. Nam de perſona verbi ſeu filio dei, imò de verbo & incommutabili deo vere conceditur quòd ſit incarnata, paſſa, ac mortua, & per conſequens infirmata. In Chriſto enim diuina cõueniunt homini, humanaque deo: ſed quid, propter quid dicatur intueri oportet, [E T oſſa mea conturbata ſunt,] id eſt, caro mea & tota corporalis natura infirmata eſt, in gemitibus propter aſſectionū mearum moleſtiam, ſicut ſuperius dictum eſt, Sicut aqua effuſus ſum & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Dentq; quod dictum eſt, Infirmata eſt in paupertate virtus mea, exponi poſteſt de virtute ſeu fortitudine Chriſti corporali, humana & naturali, ſecundum illum intellectū quo antea dixit, Auit tanquam teſta virtus mea. ¶ (14) S V P E R omnes inimicos meos, id eſt, plus quàm aduerſarij mei [F A C T V S ſum opprobrium,] hoc eſt, contemptus & vilipēſus [V I C T I S meis.] id eſt, his qui aliquando me ſequebantur, & opera mea laudabant, ſamq; videbantur pertinere ad me. Luc. 24. His factus ſum opprobrium, præſertim in paſſione, quando quidam eorum ex inſtructione principum ſacerdotum, clamabant coram Pilato, Non hęc, ſed Barrabam dimitte nobis. Factus ſum quoque, [E T timor notis meis,] id eſt, cauſa timoris his qui familiariter mihi adharebant, videlicet apoſtoli alijsq; diſcipulis, qui ex timore fugerunt à me, & poſt paſſionē claui ſedebant in cõclau propter metum Iudæorum. ¶ (15) Q V I videbant me, foras fugerunt à me, hoc eſt, tam horribiliter & miſerabiliter patiebar, tractabar & apparebam, quòd homines ex ſolo aſpectu abominati ſunt me, atque auerſi à me, [O B I V I O N I] datus ſum, tanquam mortuus à corde [id eſt, ſtatim dum eram ſepulchris oblitus ſunt mei infideles Iudęi, non ſimpliciter, quia fecerunt cuſtodiri ſepulchrum: ſed quantum ad hoc, obliuioni datus ſum, quòd nihil curabant de me, nec reputauerunt me pro aliquo quaſi reſurrecturus eſſem à morte, ſed inter damnatos & reprobos aſtimauerūt computandum. Hoc modo vſque in hodiernum diem datus eſt obliuioni in cordibus Iudæorum: non tamē ſimpliciter oblitus ſunt eius, quia quotidie blaſphemant nomen eius, & orant pro deſtructione Romani imperij atq; extinctione nominis Chriſtiani. ¶ (16) F A C T V S ſum tanquã vas perditū, id eſt, ita à Iudæis contemptus ſum quaſi nulli vtilitati proficuum eſſem, nec aliquid boni cõtinerem in me, ſed eſſem fraudibus atque blaſphemijs plenus. Reprobi enim dicuntur vaſa perditã, quoniam à gratia vacui ſunt niſique meritorium continent: electi verò appellantur vaſa ſelecta, ſicut de Paulo Chriſtus, Vas, inquit, electionis eſt mihi iſte. Ideo autem ego Chriſtus aſſero me factum tanquam vas perditū, [Q V O N I A M] audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu. Nam in diebus azymorum populi vniuerſi Iudææ in circuitu Hieruſalem habitates confluxerant ad ipſam urbē Hieruſalem, & hi pene omnes conſenſerūt in morē Chriſti vituperantes eum. ¶ (17) I N eo] tēpore] p V M conuenirent ſimul aduerſum me, .i. in die Paraſceues [A C C I P E R B animã meã] cõſiliati ſunt, id eſt, occidere vitam meam corporalem conſuluerunt. Nam coram Pilato clamabant, Tolle, crucifige eum. ¶ (18) E G O autē in te ſperavi domine] ſicut in exordio Pſalmi dictū eſt atq; expoſitū, [D E I X I, deus meus eſt tu,] .i. corã hoĩbus cõfeſſus ſum, teq; veraciter colui, idcirco falſe accuſor & iniuſte cõdēnor.

A [I N] mibus tuis, id eſt, in virtute ac diſpoſitione tua ſunt [S O R T E S] meæ .i. euentus mei, vel tēpora mea, quaſi dicat, Quicquid mihi contingit, in poteſtate tua repoſitum eſt, & potes me liberare ab illo: nec aliquid euenit mihi, niſi ſecundum moderamen ſapientiæ tuæ, propterea patienter cuncta ſuſtineo, ſciēs te non ſine magna ratione permittere. ¶ (19) E R I P E me] per reſurrectionē beatam & acceleratã] p E manu inimicorū meorū, id eſt, de poteſtate Iudæorum crucifigentū me, [E T] à perſequentibus me, id eſt, corpus meū myſticū tuere à perſecutoribus ſuis. Vnde Paulo adhuc ſæuienti Chriſtus dixit, Saule quid me perſequeris? Hoc ergo Chriſtus pro eccleſia orat, quia quòd fidelibus ſuis inferitur, ipſe ſibi ipſi inferri teſtatur. ¶ (20) I L L V S T R A facie tuã ſuper ſeruū tuū.] Chriſtus à principio ſapientia plenus fuit, & cõprehenſor perfectus: non ergo pro illuminatione ſui intellectus nunc orat. Quid itaque eſt quod ait, Iluſtra faciem tuam ſuper ſeruū tuum? niſi quod alibi ait, Clarifica me tu pater apud temetipſum claritate quam habui priuſquam mundus eſſet. Orat igitur Chriſtus vt lux diuina corpus ſuum claritate glorioſa adornet, atque hominibus gloriã ſuam reuelet, [S A L V M] me fac] à morte & pœnalitatibus corporis [I N] miſericordia tua] .i. propter teipſum, & nominis tui bonitatē. Quatenus Chriſtus iuſtiſſimē meruit tertio die reſurgere, tamen potius quærit exaudiri à patre propter diuinã bonitatē, q̃ humanam iuſtitia. In quo præſtat nobis exemplū, quatenus quantūcunq; profecerimus, aut iuſti fuerimus, ſemper in miſericordia dei principaliter conſidamus. [D O M I N E] non confundar] .i. non inueniar falſum dixiſſe, aſſerendo me tertio die reſurrecturum, [Q V O N I A M] inuocaui te, hoc eſt, interna, affectuoſaq; prece, pro hac re deprecatus ſum te. Ita que non confundar ego, ſed potius ¶ (21) E R V N B S C A N T] impij] .i. blaſphemi Iudæi, [E T] deducantur in infernum, in æternum damnati. Hoc Chriſtus dicit, vel prædicendo quòd futurū erat, vel ſe diuinæ iuſtitie conformando, vel explicando quid reprobi mereantur: [M V T A] ſiant labia dolofa] .i. ora Iudæorum, qui me dolofe occidere tentauerunt, retundantur atq; claudantur, & comprehendantur aſtuti in ſua aſtutia. ¶ (22) Q V A B] loquuntur aduerſus iuſtū iniquitatem] .i. quæ mihi ſancto ſanctorum, & iuſto filio dei, peccata impoſuerunt. [I N] ſuperbia,] qua me aſpernabantur & vilipēdebant, [E T] abuſione,] qua beneficijs meis abuſi ſunt, omnia opera mea atque miracula dæmoni aſcribendo, & meã doctrinam, tanquã ſeductionē reputando: ac per hoc abuſi ſunt bonis meis, quia vnde meliorari debebāt, inde peiores effecti ſunt. Hinc Stephanus dixit Iudæis, Dura ceruice, & incircūciſi corde & auribus, vos ſemper reſtiſtiſti ſpiritu ſancto, ſicut & patres veſtri. Quem prophetarum non ſunt perſecti patres veſtri? Et occiderunt eos, qui annunciarunt de aduentu iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuſtiſ. ¶ (23) Q V A M] magna multitudo dulcedinis tuæ domine.] Hoc nouerunt qui eam experti ſunt: & quoniam nemo eam tam plenē experiebatur in hac vita vt Chriſtus, idcirco nemo tam congruenter dicere poteſt verbum iſtud, quàm Chriſtus. Deniq; multitudo dulcedinis dei, in ſuo fonte, videlicet in ipſo deo, eſt verē immenſa, imò intenſiſſa atq; ſimpliciter infinita: ſed & multitudo dulcedinis dei, quam ipſe chariſſimis ſuis miniſtris, in præſenti vita ſæpe inſundit, magna eſt nimis, & omnem carnalem dulcedinem prorsus excedens: & iſta dulcedo eſt quoddam præambulum futuræ dulcedinis beatorum. [Q V A M] abſcondiſti timentibus te.] Duplex eſt timor, videlicet filialis atq; ſeruilis, ſecundum hoc dupliciter poteſt exponi hic locus. Primò ſic, quam dulcedinis tuæ multitudinem, abſcondiſti .i. occultati, ignora feciſti, & in expertam, timentibus te, timore ſeruili. Tales enim neque digni ſunt, neq; capaces deguſtationis diuinæ dulcedinis, quoniam operantur bona, non amore boni, ſed horrore ſupplicij. Secundò ſic, quam abſcondiſti .i. occulte oſtendiſti, & per guſtum internum in cordis abſcondito declarati timentibus te, timore filiali. Hi enim, quoniam omnem inordinatam lætitiã, omnem corporalem delectationem, omnemque ſuperfluam conſolationem contemnunt, & ſemper ſolliciti ſunt, ne deum quem filialiter ſuper omnia diligunt aliquo modo offendant: propterea experiri merentur quantũ ſit multitudo dulcedinis dei. Veruntamen interdum timentes deum timore initiali, ſicut nouiter conuerſi ad horam admittuntur ad menſam filiorum, ita vt paululum guſtent dulcedinē dei, & clamant ad dominum, Quam magna eſt multitudo dulcedinis tuæ domine: ſed hoc eis præſtat ſapientia dei Ieſus Chriſtus, quatenus eos ſibi alliciat, ab exterioribus reuocet, ad interiora inuitet, in aduerſis cõſtantes efficiat, faciãtque eos in die malorum memores eſſe bonorum. Vnde huiusmodi magna eſt cautela, & diſcretionē præcipua, ne dum prædicta conſolatione diutiùs carent, puſillanimes fiat, vel eam importunè deſiderent: imò domino cõmittendum eſt, quando eam donare dignetur. Hanc diuinæ dulcedinis multitudinem experiri, eſt edere de micis, quæ cadunt de menſa dominorū ſuorū, ſcilicet beatorum comprehenſorum: eſtque ad menſam Chriſti ſedere, ad quam ſapientia dei patris inuitat ſuos electos, dum ait, Comedite amici & bibite, & inebriamini chariſſimi. Et, Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini: ſpiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauum. Ad hanc quoque menſam ſedit beatiſ. Ieremias, qui dicit, Ieremias .i. delectationem temporalē & corporalem, aut humanam non concupiuit: quemadmodum ipſe de ſe in libro viſionum ſuarum proficitur, Factum eſt mihi verbum tuum domine in gaudium, & lætitiã cordis mei. Et alio loco, Factus eſt ſermo domini in corde meo quaſi ignis exaſtuans, clauſiſque in oſibus meis: & defecti, ferre non ſuſtincens. Hinc ait Apoſtolus, Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. ¶ (24) P E R F E C T I S T I] eis qui ſperant in te, in ſpectu filiorum hominum, hoc eſt, prædictam dulcedinis tuæ multitudinem perfectē oſtendiſti, & guſtare feciſti eos, qui non erubeſcunt nomen tuū coram hominibus, qui propter ſpem, quam habent in te, patienter ſerunt aduerſa, & in omni perſecutione atque contēptu ſperant in te, non erubeſcentes viã iuſtitie. ¶ (25) A B S C O N D E] eos in abſcondito faciei tuæ, &

Actu. 9. Matt. 25.

Iohā. 17.

Actu. 7.

Eccle. 11. 12a.

Mat. 15. Can. 3. Eccl. 24. Iere. 17. Iere. 13. Iere. 20. 2. Cor. 1.

Luc. 9. 1. Pet. 4.

conturbatione hominum, hoc est, corda eorum, qui dulcedinem tuam degustant, cōvertentes ad te, & ab exterioribus reduces ad interiora, ut ponant se in præsentia vultus tui, per cōtemplationem syn-
ceram, ne ab hostibus cōturbati, amittant gustum internum, & tranquillitatem mentis. Absconditum enim faciei diuinæ, est ipsa cōtemplatio eius, per quam occultè ad deū cōuertimur, vel ipsamet facies dei, quæ mundanis hominibus abscondita est, quoniā in maliuolam animam non introibit sapiētia. Hoc modo abscondit deus contemplatiuos, ac solitariam vitam ducētes, quorum animabus cōpetit quod per Osee dominus dicit, Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. (26) P R O T E G E eos in tabernaculo tuo. i. in militanti ecclesia, vel potius in ipso eorum cordis cubiculo, in quo intra se conuersi stant in deo securi [A contradictione linguarum]. i. a strepitu aduersantium veritati, & ab omni tumultu eorum qui interiore sua uitam auferre cōnatur. Ex quibus ostenditur quàm sit necesse eum qui vult diuinam experiri dulcedinem, fugere homines, fugere lites & contradictiones, omnesque seculares tumultus, ut sit corde tranquillus ac stabilis. (27) B E N E D I C T V S dominus, id est, laudatus sit deus, & benedicatur, ac glorificetur ab omnibus, [Q Y O N I A M mirificauit misericordiam suam mihi,] hoc est, mirabiliter magnam gratiam, misericorditer mihi impendit [I n ciuitate munita,] id est, in ecclesia militanti ac triumphanti, quarum utraque firma est, & deo protegente munita. Hoc maxime conuenit Christo. Nam eius humanitas sola misericordia dei assumpta est ad personalem vñionem cum verbo ab omni culpa præseruata, & omni gratia adimpleta, quātum creata potest capere natura. Hæc autem misericordiam cōtulit deus Christo homini, primò in terris, & deinde in cœlis conseruauit, & adimpleuit eandem. Vel, Benedictus dominus, quoniā mirificauit misericordiam suam mihi. i. ad laudem & gloriā meā, in ciuitate munita. i. in populo Christiano, dando eis diuersa charismata spiritus sancti, atque ineffabilem gratiam eius, præsertim in primitiua ecclesia, & in die Pētecostes, dum misit ad inſtātiā meam spiritum sanctum in igneis linguis. Vnde Christus discipulis dixit, Ecce ego rogabo patrem, & aliū paractetum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere. (28) E G O autem dixi in excessu mentis meæ. i. in magna passione, & cordis mei extasi quadam, [P R O I E C T V S sum à facie oculorū tuorum,] hoc est, derelictus ab aspectu tuæ pietatis paternæ. Christus enim in cruce clamauit, Deus meus, deus meus, ut quid dereliquisti me? quod quāliter intelligendum sit, in expositione psal. 21. præhabitu est. (29) I D E O. i. quia in tanta angustia inuocauit te, [E X A V D I S T I vocem orationis meæ, dum clamarem ad te] iudicēdo in cruce, Pater ignosce illis. & in manus tuas cōmendo spiritum meum. Idcirco (30) D I L I G I T E dominum omnes sancti eius. i. qui immaculatam vitā ducitis, & sine reprehensione atque querela domino seruitis, [Q Y O N I A M veritatem requirit dominus. i. iustitiam exigit, & pro me, qui tanta patior sine propria culpa iudicabit, nilque indiscussum relinquet.] E T retribuēdo abundanter facientibus superbiam, quia pro culpa temporalī infligit eis poenā æternā: quemadmodū scriptum est, Si ascenderit vsq; ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur, luet quæ fecit omnia, nec tamen cōsumetur, iuxta multitudinē adinuetionum suarum sustinebit. Idcirco in Apoc. habetur, Quantum glorificauit se, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum & ludium. Et apud Soph. dominus ait, Visitabo sup omnē qui arrogāter ingreditur. (31) V I R I L I T E R agite, præcepta siue cōsilia Christi, [E T cōfortet cor vestrū] in gratia: sicut ait Aposto. Optimum est gratia stabilire cor, [O M N E S qui speratis in domino.] Qui enim in seipsis cōfidunt, deficient.

EXPOSITIO eiusdem Palmi iuxta sensum tropologicum.

Porro ecclesia, quilibetq; fidelis, p̄secutionib⁹, t̄tationib⁹, & varijs poenis lassatus, in seipso quoque deficientes, ad deū cōfugiat, & corde deuotissimo dicat, In te domine speraui, non in viribus meis: ideo non cōfundar in æternū. i. non cadam à spe mea, ne priuer effectū ipsius, nec à t̄tationibus vincar, atque æternam cōfusionem incidam post vitam præsentem: in iustitia tua, quæ est ipsa essentia tua: in hac iustitia qua sperantes in te saluas, & præsumētes de te atq; malignos relinquis, libera me, à t̄tationibus, & omni periculo interioris salutis. Vel, in iustitia tua, hoc est, p̄pter meritum iustæ cōuersationis, quam mihi dedisti, ita ut sperarem in te: libera me, non permittendo me tentari, affligi & concuti super id quod possum suffere, sed faciendo cum t̄tatione prouentum, sic ut omnia cooperentur mihi in bonum. Inclina ad me aurē tuam. i. misericordiam tuā effunde super me, & preces meas pio fauore prosequere. Satis autē dictum opinor quomodo in deo non sunt corporeæ aures: sed misericordia per quam exaudit, & sapientia per quam vniuersa cognoscit deo. Esto mihi in deum protectorē. i. si tu deus protector meus, & in domū refugij, hoc est saluator, ad quem semper fiducia ter fugiam: ut saluum me facias. i. eruas me ab omni peccato cordis, oris, & operis. Propter nomen tuum deduces me in isto exilio, ostendendo mihi viam bonā per illuminationem internā, deducesque me, de via ad patriam, & enutries me, dando mihi panē quotidianū, panem sacramentalem, panē gratiarū, panē lachrymarum, & ab omni imperfecto animalique statu, ad statum spiritualem atq; perfectum me transferendo. Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi. i. ab insidijs omnium aduersariorum meorum, præcipuè dæmonum, quorū laquei tanto sunt periculosiores, quo inuisibiliores, saluabis me. Ab his laqueis educit nos deus per angelorum custodiā, per sanctorum suffragia, per orationum merita, gratiam conferens, per quam illuminamur, roboramur, & vitijs reluctamur. In manus tuas cōmendo spiritū meum, tam in corpore existentem quā de corpore egredientem, ut in omni loco, tempore, atque negotio eum paterne custodias. Tu es enim

A creator meus fidelis, amator præcipuus, saluator pijsissimus. Ideo sequitur, Redemisti me deus veritatis. Domine Iesu Christe, qui pretioso sanguine tuo liberaſti animam meā. Ego autē in domino speraui. i. in bonitate & misericordia Christi, & in virtute ac merito passionis ipsius, sperans ab eius misericordia adipisci quicquid mihi salubre est, per sanguinis sui pretiū mortuæque meritum, atq; per dignitatē & sanctitatē totius cōuersationis suæ in seculo isto: exultabo & lætabor in misericordia tua, id est, in cōtemplatione tantæ pietatis ac beneficiæ tuæ. Quoniā respexisti humilitatē meam. i. p̄cōsiderasti paupertatē, vilitatē, paruitatēque meam, & subuenisti mihi egeno & fragili. Nam saluasti de necessitatibus animam meam. i. de malis quæ euadere nequeo, ut sunt mala veniatū peccatorum, de quibus saluat nos Christus per patientiā: mala quoq; corporalium indigentiarū, de quibus saluat nos Christus per t̄perantiam. Ab his necessitatibus iam saluati sumus in spe, & in futuro saluabimur de eis in re, quādo mortale hoc induet immortalitatē, & corruptibile incorruptionem. Vnde Apost. Spe, inquit, saluati estis. Et Esaias, In silentio, ait, & spe erit fortitudo vestra. Nec conclusisti me in manibus inimici. i. non permisisti me superari & rapī ab hostibus meis, nec dānasti me dum dignus eram dānatione in mortali peccato viuendo: sed statuisti in loco spacioſo, hoc est, in ipsa ecclesia quæ per orbē terrarū longè ac latè diffunditur, pedes meos. i. me ipsum & opera ac desideria mea, subijcēdo me præceptis ac monitis sanctæ matris ecclesiæ. Miserere mei domine, misericorditer indulgendo, celeriter succurrendo, & fortiter triumphando, quoniā tribulor cōcupiscentijs malis, t̄tationibus varijs, poenis diuersis: conturbatus est in ira oculus meus. i. passio iræ interdū immoderata fuit in me perturbans rationis iudiciū. Vel sic, conturbatus est in ira oculus meus. i. propter peccata mea tam iratus fui mihi ipsi, sicque vltus sum ea in me, ut oculus meus tam interior q̄ exterior aliquo modo turbaretur, non tamen vitiose: nam & ira per zelum rationē aliquo modo turbat, ira verò per vitii eam excæcat. Vel, conturbatus est in ira. i. propter iram aduersariorū meorum cōtra me oculus meus: anima mea. i. vita mea sensitua ac animalis: & venter meus. i. corpus ipsum. Passio enim iræ fit cum corporali t̄smutatione, & ira conturbat & afficit totam naturā irascētis. Per ventrē tamen intelligi potest memoria, quæ est velut venter & locus specierū & cogitationum. Quoniā defecit in dolore vita mea. i. tantis miserijs, angustijs, poenis atque tristitijs plena fuit, q̄ ad defectū siue interitum multū appropinquauit. Passiones quippe præsertim passionēs poenales, ut odiū, irā, tristitiā, timor & dolor corporalem vitā vehementer abbreviant, & nōnunquā omnino extinguunt, propter innaturalem t̄smutationē, quam corpori inferunt: & anni mei. i. conuerſatio mea, per annos exacta defecit in gemitibus & singultibus, quibus affligor, & gemo propter mala quibus mundū repletum conspicio, quibus & ego afficior ac diuersimodè crucior. Infirmata est in paupertate virtus mea, hoc est, perfectio cordis mei & exercitatio bona frequenter interrumpitur, ac debilitatur propter carnis fragilitatē & necessitudines corporales: & ossa mea. i. fortiores virtutes animæ meæ conturbata sunt. i. ab actione sua suspensæ, impeditæ ac motæ: quoniam passionēs interiores & exteriores frequenter impediunt actū virtutum, eò q̄ anima circa vniuersæ potentie operationē int̄ra minus queat vacare operationi alterius potentie: super omnes inimicos meos. i. magis q̄ omnes hostes mei, non q̄ ego odio habeā eos, sed quia odiunt me: factus sum opprobrium vicinis meis. i. cōchristianis & proximis seu carne p̄pinquis valde, ita ut multum abhorrent ac spernunt me propter aduersa & mala quæ mihi contingunt: & timor notis meis. i. tantis miserijs & afflictionibus sum repletus, ut familiare me me v̄so timerent, meq; relinquerent, ne similia mala inciderent. Iste versus cum tribus sequentibus maxime conuenit ecclesiæ vehementer oppressæ à tyrannis, hæreticis, schismaticis & persecutoribus, sicut erat primitiua ecclesia, & sicut erit ecclesia t̄pore Antichristi, vnicuique quoque fidelium cui multū successus aduersi eueniunt, & qui infortunatus videtur, atq; præ cæteris sibi propinquis ac notis contēptus: qualis erat beatissimus Dauid autor psalmi præsentis, quando Saul cum p̄secuebatur. Nā & occasione illius p̄secutionis creditur fecisse hunc psalmum. Vnde & psalmus iste facillè de eo exponi posset, si deuotionē importaret. Præcipuè ergo cōpetunt verba ista sanctis martyribus & iustis hominibus à toto mundo contēptis. Talibus nāque Christus in Euang. ait, 21. 24. 26. Qui viderent me ita afflicti & miserū, foras fugerunt à me ne fierent participes poenarū mearū, vel ne viderentur consentientes mihi, atq; ob hoc associarētur mihi in poenis. Hoc est quod sanctus Iob ait, Fratres mei elōgauerunt à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me: obliuioni datus sum tanquā mortuus à corde. i. prædicti vicini ac noti mei obliuati sunt mei, nil curādo de me, nec cōpatiēdo, neque succurrendo miserijs meis. Factus sum tanq̄ vas perditum, hoc est, omnino vilis & inutilis reputatus sum, quasi ad aliud nihil valens nisi ad conculcationē, quoniā audiui vituperationē multorum cōmorantium in circuitu. i. vicini & noti mei inter quos habito, vituperāt me, detrahēdo, calūniando & persequendo. In eo casu, conuentu, negotio, vel t̄pore, dum cōuenirent simul aduersum me, facti concordēs ad infestandū virum innoxium, accipere animā meā consiliati sunt, id est, consiliū habuerunt intra se ut vitā meam extinguerēt, læderent, aut suæ voluntati peruersæ subijcerent, conātes me à via recta subuertere, & suis iniustitijs conformare. Ego autem in te speraui domine, confidens tua pietate præseruari ac triumphare. dixi ex corde & animo, deus meus es tu, quem singulariter colo ac diligo, & cui æternaliter adhærebo. Eripe me de manu inimicorū meorum. i. de potestate aduersariorū meorū, ne eis in malo consentiam, & à persecuentibus me, ne vitā meā corrūpant ma-

1. Cor. 15.
Rom. 8.
Esai. 30.

1. Regum
18. 19. 20
1. Regum
21. 24.
26.
Luc. 21.
Iohā. 16.

1. Co. 10.
Rom. 8.

Matt. 6.

H

D

Io exemplo, fraude, & simili modo. Illustra faciem tuam, hoc est, radium tuam notitiam ac lucem sapientiae tuae effunde super me seruum tuum, illuminando fidem, dirigendo in omnibus ratione & coelestium contemplationem intellectui infundendo: saluum me fac in presenti ab omni peccato per gratiam in misericordia tua, hoc est, propter bonitatis tuae clementiam: domine non confundar propria peccata confiteri, tuam legem seruare: nec confundar, repellar, seu reprober a te, praesertim cum fuero tuo tribunali oblatas, quoniam inuocauit te. Erubescant impij, i. confusione digni appareant, & deducatur in infernum post vitam praesentem. Hoc dicit Christianus fidelis de impijs eo modo, quo Christus videlicet praedicando quid restat, vel insinuando quid mali merentur, vel conformando se diuinae iustitiae: muta fiat labia dolosa, i. fraudulenta verba proferre prohibeantur a te, & cessent detrahere, vel iam per poenitentiam, vel in futuro per poenam. Quae loquitur aduersus iustum, quicumque sit ille, iniquitatem, eum mendaciter criminando, in superbia, i. ex proprii cordis tumore & abusione, hoc est, ex peruersa interpretatione, qua vitam iusti ex simulatione seu vana intentione procedere asserunt, & sic abutuntur bono exemplo iustorum: nam inde inuidia inflamantur unde aedificari debebant. Benedictus dominus, i. gratias ago deo, & laudo eum, quoniam mirificauit, hoc est, magnam fecit misericordiam suam mihi, dando mihi gratiam magnam, indulgentiam in regram, profectum in bono, & alia dona mihi indignissimo contulit: in quo constat quod mirabiliter magna sit misericordia eius. Hanc autem misericordiam suam mirificauit mihi in ciuitate munita, i. in anima mea quae est ciuitas regis coelestis, quando virtutum consonantia venustatur. Vel, in ciuitate munita, i. in congregatione deuota, seu claustro, vel certe in ipsa ecclesia, faciens me viuum fideleque membrum ipsius. Ego autem dixi in excessu mentis meae, hoc est, ex abundantia tribulationum, & ex quadam alienatione cordis mei a seipso, quae accidit ex dolore, timore, seu acerbissima aliqua afflictione, proiectus sum, id est, derelictus sum a facie oculorum tuorum, id est, ab effectu tui pijsissimi respectus, videlicet a gratia & misericordia tua. Superius dixit ex abundantia diuinae consolationis & gratiae, Non mouebor in aeternum: nunc dicit ex abundantia tribulationis & miserie, Proiectus sum a facie oculorum tuorum, & videtur vtrunque esse incautum, quoniam inter prospera & aduersa semper regia debemus incedere via, ne in prosperis extollamur, aut nimium gloriamur, nec in aduersis deiciamur quemadmodum scriptum est, In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum. Et sapientissimus Paulus, In omnibus exhibeamus nos sicut dei ministros in multa patientia, per arma iustitiae a dextris & a sinistris. Quae autem iam exposita non sunt, ex praecedenti expositione satis innotescunt. Ecce quam praeclearus, mysterialis, affectuosusque psalmus, in quo tam ardentissimae preces continenter, in quo verba bonae spei abundant, in quo Christi passio explicatur, in quo diuinae dulcedinis copia commemoratur, in quo dei beneficia describuntur, in quo humanae infirmitatis fragilitas referatur, & quid nos pati oporteat, si Christi vestigia sequi optamus, ostenditur. Cum quanta ergo ardentissimae dilectionis deuotione, cum quanta spei fiducia, & orationis seruiore cantare nos decet psalmum tam splendidum, praesertim in completorio, vsque ad illum versum, In manus tuas commendo spiritum meum, quem verum sum dicendo, recommendare debemus nos ipsos totaliter fideli creatori nostro cum ingenti affectu ac plena fiducia, contra omnes noctis molestias.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XXXI.

[EXPOSITIO Tituli.

Præterea psalmus nunc exponendus hoc titulo prænotatur, Intellectus Dauid, id est, cognitio veraciter poenitentis. Docet enim hic psalmus quid necesse sit intelligere peccatorem verè poenitere volentem, scilicet vt expurgatos a vitijs beatos existimet, seque ad eorum statum perducere desideret: quod quoniam fieri nequit, nisi propria confiteatur atque deplangat peccata, & diuinam pietati ac gratiae totaliter innitatur. Idcirco docet hic psalmus propriorum humilem confessionem, ac fiducialem ad misericordiam dei refugium. Dauid ergo in persona poenitentis loquens, ait,

PRÆCATIO.

Domine Iesu Christe sapientia dei patris, da nobis intellectum, et instrue nos de præceptis tuis, firma super nos ossa tua in via qua gradimur: ut te ductore ad te, qui es via, veritas, et vita sine errore perueniamus.

[EXPOSITIO Psalms.

Beati quorum remissa sunt iniquitates, id est, quibus deus omne peccatum dimisit, per poenitentiam salutarem, gratiam baptismalem, aut simili modo. [E T] beati sunt [Q V O R V M] tecta sunt peccata, hoc est, per emendationem & gratiam ita deleta quasi nunquam fuissent, sic quod deus ea ignorat: quoniam non commemorat nec vindicat ea de reliquo, quantum eius agnitionem nil lateat. Realiter verò idem sunt iniquitatis remissio, peccatque tectio. [2] B E A T V S V I R, id est, felix homo, felix inquam in spe & gratia, futurus felix in re & gloria. [C V I] non imputauit dominus peccatum, id est, qui diuino iudicio reputatur a peccato immunis & absolutus. Deus enim non fallitur, sed homo decipi potest. Idcirco non propterea beatus cui homo non imputauit peccatum: sed multum beatus est, cui deus peccatum non imputauit, praesertim egredienti de corpore: [N E C] est in spiritu, id est, in intentione & voluntate [E I] v s d o l u s, hoc est, simulatio, falsa confessio, palliata excusatio: id est ex intimo corde peccata sua deplangit, confitetur, emendat. Hi ergo beati sunt, sed ego infelix & miser sum: [3] Q V O N I A M

A tacui] abscondi vitia mea, idcirco [I N V E T E R A V E R V N T] omnia ossa mea, id est, vetustate praenae consuetudinis & diuturnitate peccati consumptae sunt virtutes animae meae, mihi in baptismo aut postmodum infusa seu acquisita. Peccata enim non confessa neque contrita charitatem & gratiam, omnesque virtutes mortificant & expellunt. Inueterauerunt itaque omnia ossa mea [D V M] clamarem tota die, id est, dum in cessanter loquerer vana, & magna de meipso praesumerem, aliosque aspernarer. Non ergo celestem vitam nostram, nec veterascat peccatum in mentibus nostris, sed attendamus illud Ieremiae, Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiae? Illud quoque Iob, Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celauit in sinu meo iniquitatem meam. [4] Q V O N I A M] die ac nocte, id est, indefinenter [G R A V A T A] est super me manus tua, hoc est, aduersitates & poenae, quae infliguntur a tua iustitia pro peccatis, multiplicatae & aggravatae sunt in me, ita vt castigans castigasti me flagellis diuersis, quatenus redirem ad te, quod etiam feci. Nam sequitur, [C O N V E R S V S] sum in arumna mea, id est, propter afflictiones, aduersitates, atque miseriae, quae mihi tuo moderamine euenierunt, attendi peccata mea, & discussi conscientiam meam, intellexique mihi tantam aduersam contingere propter peccata mea quibus offendi te: idcirco in hac arumna conuersus sum ad te, [D V M] configuror spina, hoc est, dum arumna seu miseria mea varijs doloribus atque poenarum puncturis afficitur. Hoc continet his qui compelluntur intrare, qui quam diu prosperantur deum contemunt: sed cum aduersitates fatigantur incipiunt seipsos attendere. Haec autem aggravatio manus dei super peccatores in vita praesenti, ad magnam misericordiam pertinet. Electos namque solet deus in hoc seculo castigare & tribulare, ne aeternaliter pereant. Unde hanc castigationem Ieremias desiderat, Corripe, inquit, me domine, verum in iudicio, & non in furore, ne forte ad nihil redigas me. Hinc & apud Micheam habetur, Iram domini portabo, quia peccaui ei. Et per Osee dominus ait, Ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria. Et apud Ieremiam, Castigabo te in iudicio, vt non tibi videaris innoxius. [5] D E L I C T V M] meum, id est, peccatum omissionis [C O G N I T V M] tibi feci] humiliter confitendo: non quod deus aliquid nesciat, sed loquitur ad deum humano more, secundum quem dicitur aliquid alteri notificari dum publice reuelatur. [E T] iniustitiam meam non abscondi, id est, peccata commissionis confessus sum. Debemus enim non solum nos ipsos discutere, iudicare, damnare, corrigere propter mala quae fecimus, sed etiam propter bona quae omissionibus: quia non solum arbor faciens fructum malum in ignem mittetur, sed & illa quae non facit fructum bonum excidetur & comburetur. Superius dixit beatus, quorum tecta sunt peccata: nunc asserit se peccatum suum publicasse domino, & non abscondisse: in quo innuit quod illorum peccata deus tegit, & demon accusare non valet, qui sua peccata integrè confitentur, nec abscondunt: id est, subditur, [6] D I X I, id est, mente proposui, [C O N F I T E B O R] aduersum me, id est, meipsum non alios accusando, & inculpando [I N I V S T I T I A M] meam domino, id est, ad gloriam dei quem offendi. Sic tu confiteri debes peccata tua, omne malum tuae ignaviae, malitiae, seu fragilitati attribuendo, non teipsum excusando, & alios criminando: alias timendum est tibi quod dominus ait, Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, Non peccaui. Et iterum, Arguet te malitia tua, & auerfio tua in crepabite. Itaque, Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, nec frustra, quoniam sequitur, [E T] tu] domine [R E M I S I T I] impietatem peccati mei, id est, impij peccatum meum. Ecce quanta benignitas dei, qui naturaliter bonus est, essentialiter clemens, cui proprium est misereri semper & parcere. Mox quippe vt dixit se confessurum domino, dominus ei indulget. Quocumque enim momento peccator genuerit pro peccato, iudicium & iustitiam fecerit, deus protinus ei ignoscit. Nihilominus debet Christianus cum opportunum fuerit confiteri vicario dei, alias propter inobedientiam damnaretur. Nec confessio coram deo meretur nunc remissionem peccati, nisi aliquo modo includat propositum confitendi presbytero, si possibile fuerit: ideo propositum executioni mandandum est. Debet autem confessio non ex solo seruli timore procedere: sed etiam ex charitate, alias meritoria non esset de condigno: tamen si facit peccator quod in se est, dominus gratiam statim infundit, sicque confessio & poenitentia ex charitate emanare incipiunt. [7] P R O] hac] re, id est, pro remissione peccati [O R A B I T] ad te omnis sanctus, id est, omnis viator quantumcumque perfectus [I N] tempore opportuno, id est, determinato & congruo tempore, non semper. Quauis enim iustus in principio accusator sit sui, & venia implorator, tamen vir iustus, perfectus, sanctus diuturnius atque feruentius occupare se debet in altioribus actibus, scilicet in contemplatione diuinorum, in actuali diuinitatis amore, in meditatione passionis dominicae, in studio perfectionis maioris acquirenda. Verumtamen quoniam [Salomone attestante] non est homo super terram qui faciat bonum, & non peccet: idcirco omnis sanctus in tempore opportuno orare indiget pro remissione peccati. Qui verò adhuc passionibus languet, & ad vitam pronus est, neque de transactis criminibus condignam poenitentiam egit, quasi continuè orare debet pro remissione peccati, & tali tempore opportuno orandi pro remissione peccati est totum tempus vitae suae, donec ad perfectionem deductus in diuinioribus exercitijs occupare se queat. [8] V E R V N T A M E N] in diluuium aquarum multarum, id est, homines in fluxu luxuriae, & superfluitate gulae, ac caeteris vitijs carnalibus seu spiritualibus perterantes [A D] eum, scilicet deum [N O N] approximabunt: quoniam peccata eorum diuidunt inter eos & deum, & quandiu in peccati proposito atque in actibus vitiosis perdurant, in regione dissimilitudinis sunt, & longè a deo: non loco, sed voto: non conditione, sed dilectione: non natura, sed gratia: non conseruatione, sed cultu. Ideo scriptum est, Scimus quoniam peccatores deus non audit, sed si quis dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. Itaque si vis deo appropinquare, propositum peccandi relinque: si vis ei proximior fieri, serua mandata: si vis ei proximus esse, imple confi-

Iere. 4. Iob. 31.

Luc. 14.

Iere. 10.

Mich. 8. Ose. 2.

Iere. 30.

Matth. 3.

Iere. 2.

Ezec. 18.

Prou. 18.

3. Re. 18. Eccl. 9.

Esai. 59.

Ioh. 9.

lia. Deniq; pœnitens post confessionem peccatam, ampliorē ad deum sumens fiduciā ex peccati remissione & gratiā infusione, confidenter & amorose ad deū confugit, & ait, ¶ (9) T V ES REFUGIUM meum. i. is in quo solo spero saluari [A tribulatione]. i. persecutione, tēratione, & pœna, [Q V AE circumdedit me]. i. multipliciter & vndiq; insurgit & oritur in me, à suggestione dæmonis, à persuasione seu molestatione mūdi, & à lege peccati, quę viget in mēbris meis: & tu domine [B X V L T A T I O mea]. i. obiectū interioris lætitię meę, causā gaudij mei spiritualis, & finis totius gloriationis meę. ideo [E R V B ME] à circumdantibus]. i. libera me ab his, qui prædictas tribulationes inferunt mihi, videlicet ab hostibus visibilibus & invisibilibus. Insuper misericors deus ostēdens se recepisse preces pœnitentis, consolatorie ait ad eum, ¶ (10) I N T E L L E C T V M tibi dabo]. i. intellectualem notitiam: [E T I N S T R U M E N T A] vt cognoscas & pēs tuā miseriam, defectibilitatē, malitiā, & omnia quę expedit tibi scire de rebus creatis. Et itē vt cognoscas & contēptis meam bonitatē, perfectionē, misericordiam & gratiā, & beneficia cūctā quę tibi donauit. [I N V I A] hac quę gradieris]. i. in peregrinatione huius exilij, [F I R M A B O] super te oculos meos]. i. per sapientiā meam, puidēbo tibi de necessarijs ad salutē, & per misericordiā meam erigam te labētem, ac semper custodiam, ita vt dicere possis quod infra habetur, Dominus sollicitus est mei. Ecce charissimi quam fructuosa atq; salubris est vera & humilis peccatorū confessio, quę tantam gratiā plenitudinem promeretur, videlicet vt pœnitenti dicatur à domino, quod verus iste proposuit, quā verē beatus ac tutus est, quem deus ita illuminat & custodit. Sed quoniam charitas fraternā depōsit, vt quilibet nostrum gratiā sibi diuinitus datam alijs communicare conetur, secundum quod status tuus permittit: iuxta illud, Vnusquisq; sicut accepit gratiā in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratię dei. Idcirco pœnitens misericordiam consecutus, tanquam à deo illuminationem sortitus, conuertit se ad aliorum exhortationem, & ait, ¶ (11) N O L I T E] q̄ peccatores [F I E R I] sicut equus, hoc est, ne sitis superbi & rebelles lumini, [E T M U L U S]. i. ne sitis ad diuinā pigri, [Q V I B V S] scilicet equo & mulo [N O N] est intellectus, id est, ratio potens pāsiones appetitus sensitiui refrenare: imo vos cū sitis rationales creaturę, nolite irrationabiliter viuere: sed per rationem pāsiones refrenate, & humiliter atq; seruenter confessionē peragite. Nam homo peccator decies millies peior est bestijs. Verū quia oratio interdum plus proficit quā exhortatio, ideo pœnitens iste ex abundantia charitatis orat pro alijs, vt suam admonitiōē adimpleat, & ait ad deum, ¶ (12) I N C H A M O & F R E N O]. id est, per varias aduersitates, & per magnas ac paruas afflictiones [M A X I L L A S] eorum constringe] hoc est, linguam & ora retunde, claudē, compescere eorum inquam [Q V I] non approximant ad te, id est, superborum, præsumptuosorum, & confiteri nolentium, quatenus eruditi verberibus & doloribus castigati, cōuertantur ad te. ¶ (13) M V L T A] flagella peccatoris, hoc est, varię sunt peccatoris pœnæ: eius præsertim, qui perseuerat in vitijs. Nam in præsentī à deo relinquitur, & in futuro æternis pœnis torquetur. [S P E R A N T E M] autem in domino, id est, effectus pietatis diuinę] M I S E R I C O R D I A] circumdabit, quoniam anima eius implebitur gratiā, virtutibus, & consolatione spiritus sancti, & angeli dei custodient eum, eritque incessanter sub vmbra alarum sui creatoris securus. Postremo de tantis beneficijs misericordissimī dei cupit pœnitens iam perfectus & iustificatus, omnes lætificare, & sui gaudij participes facere, atque ad gratias deo referendas inducere dicens, ¶ (14) L A E T A M I N I] in domino, non in rebus carnalibus, vanis & transitorijs, [E T] exultate, hoc est, signa interioris lætitię foris ostendite deum vocaliter collaudando, ceremonijs honorando, atq; exteriori patrię cultu hilariter ministrando, [S I] v s T I], qui redditis vnicuiq; quod suū est: sicut hortatur Apostolus, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicē diligatis, [E T] gloriamini omnes recti corde, id est, in deo, non in vobis: in cruce Christi, non in vanitate seculi læti estote omnes, quorū corda sunt recta, id est, ad nullum vitium obliquata, ad nihil illicitū inclinata, sed diuinę legi in omnibus subdita, ita vt deus dicere possit vnicuique vestrum, quod dixit ad huius psalmi autorem, Inueni hominem secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Ecce iste est pœnitentiā psalmorum secundus: paruus quantitate, sed magnus virtute, instructiuus valde & accensiuus pij pœnitentisq; cordis, quem decet nos cum profundissima cordis cōtritione, humilitate, & affectione depromere, quatenus in primis indulgentiam consequi, deinde spem magnam in domino adipisci, tertio ab eo in omnibus dirigi & custodiri, sicq; ad cœlestem beatitudinem promoueri mereamur.

Psal. 39.

Rom. 13.

Palm. 88.

A&u. 13.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XXXII.

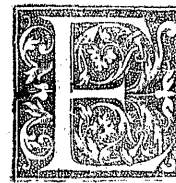
EXPOSITIO TITVLI.

Secundum beatum Hieronymum in prologo libri psalmorum, multi sunt psalmi, videlicet decē & septē, qui apud Hebræos titulis carent, videlicet psalmus primus, psalmus quoque secundus, & iste nunc exponendus, alij quoq; nōnulli sequentes. Veruntamen communiter intitulatur in Biblijs & expositionibus Latinorū, quibus cōformari me decet. Est igitur titulus eius, In finem psalmus David, id est, psalmus iste in deum nos dirigens ascribitur David, qui hic in persona deuoti ac feruēdi amatoris, laudat deum super excellentiā suę potentię, & misericordię, & de operibus creationis ac recreationis. Ait ergo,

PRECATIO.

Verbū patris æterni Christe quo cœli firmati sunt, munere spiritus oris tui nos illustra, & in opere bono cōfirmat: ut fide trinitatis & operatione tibi placita iusti simus, & cō populo in hereditatē tibi deputato, maternū glorificādi.

A

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem. X V L T A T E] iusti in domino, hoc est, toto & exuberanti affectu gaudete in primo vniuersorum principio. Gaudium autem est diffusio animi in conceptu boni, & oritur ex vnione potētīe cum obiecto cōuenienti. Consequitur enim aliquam operationē cōnaturalem seu virtuosam: iccirco impijs non conuenit, quoniam operationes eorum sunt innaturales & viciose. Peccatum enim est recessus ab eo quod est secundū naturam & ordinē secundum Dionysiu & Damascenum. Vnde scriptum est, Non est gaudere impijs dicit dominus. Et Philoſophus ait, q̄ signū virtutis est delectatio operis. Operationes verō quibus rationalis creatura immediatē coniungitur deo tanquā obiecto, sunt operationes intellectus & voluntatis, videlicet contemplatio veritatis, & dilectio bonitatis. Exultatio itaque mentis in deo procedit vel ex cōtemplatione, vel ex sancta & ordinata dilectione, vel ex alijs actibus virtuosis, qui à ratione & voluntate imperantur, causantur, & digeruntur. Quid ergo est, exultate iusti in domino, nisi cōsiderate deū eiusq; opera, & diligite eū, ac facite ea quę deo sunt placita, & in his cordialiter exultate, non in vobis tāquam pprijs viribus bona agatis, aut aliquid à vobismetipsis habeatis: sed in domino, à quo est omne donum optimum, & omne datum perfectū? Interdum autem accipitur exultare, gaudere, lætari magis communiter atque improprie pro gestire: & ita scriptura diuina tribuere solet iniustis prædicta, secundū quod Salomō ait, Lætatur cū malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Et Iob, Gaudet ad sonum tympani, [R E C T O S] decet collaudatio, hoc est, iusti & cōdecens est vt recti deum collaudent. Primo, quoniam ipsi digni sunt laudare deum. Secūdo, quoniam dona maiora à deo receperunt. ¶ (2) C O N F I T E M I N I] domino in cythara, in psalterio decem chordarum psallite ei. Ad literam S. David hortabatur ministros templi in his musicis instrumentis domino laudes offerre: sed secundum spirituales intelligentiā per cytharam intelliguntur misericordię opera, & per psalterium custodia præceptorū. Cythara enim aperturam habet inferius, & ab inferiori reddit sonum, habetq; sex chordas vel septem secundum quosdam, per quas sex opera misericordię intelliguntur, quę circa corporalem necessitatē versantur. Psalterium verō 10. habet chordas, & à superiori sonum causat, per quę intelliguntur diuina præcepta, quę de cœlestibus profluxerūt, atque sublimē ac cœliformem melodiam in auribus dei efficiunt. Itaque consistemini domino in cythara, hoc est, laudate eū per opera misericordię: in psalterio decē chordarum psallite ei, id est, per diuinorum obseruantia præceptorū glorificate dominum, non tam ore quā opere. ¶ (3) C A N T A T E] corde deuoto & ordinato] C A N T I C V M] nouum, id est, laudem ex recenti feruore & nouo affectu manātem. Feruida namq; dilectio fatigari non potest in laude dilecti: sed noua semper præconia suggerit, & mille modis in laudē dilecti accenditur & prorumpit. [B E N E] psallite ei in vociferatione, id est, sic laudate deum ore seu vocibus, vt vita cōsonet verbis, idq; obseruetis in moribus quod vocibus prædicatis, ne vobis conueniat quod per Eſaiam dominus ait, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū longē est à me. Ideo autem debetis bene psallere, ¶ (4) Q V I] a rectum est verbū domini, id est, sacra scriptura & omnis sermo diuinus iusti sunt, veri & sancti. [E T] omnia opera eius in fide, id est, fidelia & irreprehensibilia sunt, nihil habētia de admixtione fallacię. Vel, omnia opera eius in fide, id est, quicquid deo placet, & meritorium esse debet, necesse est in fide fundari, & ex ea procedere, quoniam teste Apost. Quicquid non est ex fide peccatum est. Et Abacuc, Ecce qui incredulus est, non erit anima eius recta in semetipso. Iustus autem in sua fide viuēt. ¶ (5) D I L I G I T] dominus misericordiam, id est, mutuā atq; fraternam cōpāsionem, subuentionem, & celerem offensę remissionem. Hoc est quod in Euāg. ait Saluator, Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequētur. Et intantum dominus misericordiam diligit, vt in die iudicij de operibus misericordię præsertim perhibeat se inquisitionē facturum. Propterea monet nos diuinus Apost. Induite vos sicut electi dei viscera misericordię, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiā, supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Christus donauit nobis. Hinc de immisericordi homine alibi scriptum est, Homo homini seruat irā, & à deo querit medelā. In hominē sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur altissimum. Quis exorabit pro delictis illius? Itaq; dominus diligit misericordiam] E T] iudicium, hoc est, actum iustitię, scilicet vt iudicet homo seipsum, & alios sibi cōmissos cum diligētī examinatione, & iusta correptione. Propter quod Apost. ait, Quod si nosmetipsos disiudicauerimus, non vtiq; iudicauerimur. Denique hanc sententiā per Zachariā dominus præcepit, Iudicium, inquit, verū iudicate, & misericordiā & miserationes facite, vnusquisque cum proximo suo. Et Micheas, Indicabo tibi o homo quid sit bonū, & quid dominus requirat à te, Facere iudiciū, & diligere misericordiā. Veruntamen est quoddā iudiciū temerarium, quo homo interta iudicare præsumit, vel suum superiorē, vel sibi non cōmissos, de quo Christus, Nolite, inquit, iudicare & non iudicabimini. Et Apost. Tu quis es qui iudicas alienū seruum? Suo domino stat aut cadit. Et, Tu quis iudicas fratrem tuū? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Diligit quoq; dominus iudicium remunerationis, quod duplex est, scilicet particulare, in morte singulorū, & generale, in die nouissimo, hoc vtrunq; iudicium dominus diligit, facit, ac faciet. [M I S E R I C O R D I A] domini plena est terra, hoc est, beneficijs dei, gratia Christi, & varijs donis spūs sancti repleti sunt homines Christiani in terra peregrinatēs: imo omnes homines aliquo modo pleni sunt misericordiā dei, quoniam deus omnes longanimiter expectat, & omnibus quantum in se est, gratiam suā offert, atq; vbiq; terrarū Euāgelium regni prædicari disposuit. ¶ (6) V E R B O] domini, hoc est, per sapientiam patris æterni, quę est

Eſaię 57.

Iacobii

Prou. 2. Iob 2. i.

2. Par. 15.

Eſa. 28.

Rom. 14. Abac. 2.

Mat. 5. Mat. 12. Coloss. 3.

Eccl. 28.

1. Cor. 11. Zach. 7. Mich. 6.

Luc. 6.

Rom. 14.

Iohā. 1.

Christus dominus, [C O E L I,] id est, orbis coelestes [F I R M A T I] sunt, hoc est, fundati & stabiliti. **E**
 Coloss. 1. Omnia enim per ipsum facta sunt, quemadmodum ait Apostolus. Gratias agimus deo & patri, qui nos
 Heb. 1. transtulit in regnum filij dilectionis sue, qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creature,
 quia in ipso condita sunt vniuersa in caelo & in terra, visibilia & inuisibilia. Et ad Hebræos loquens
 de filio dicit, Qui cum sit splendor gloriae & figura substantiae eius, portansque omnia verbo virtu-
 tis suae, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. [E T] spiritu oris eius, hoc est, a spiritu sancto, qui est
 spiritus patris ab ore, id est, a voluntate patris procedens, ab hoc spiritu est [O M N I S] virtus eorum,
 hoc est, omnis potestas & decor caelorum. Virtus autem caelorum in stellis atque planetis praesertim
 Iob. 26. consistit. Vnde alibi scriptum est, Spiritus eius ornauit caelos. Vel sic, Verbo domini caeli, id est, san-
 Ioh. 15. cti apostoli firmati sunt. Nam illis Christus dixit, Sine me nihil potestis facere. & spiritu oris eius, id
 est, spiritu sancto, qui a filio quoque procedit, omnis virtus eorum, id est, tota potestas faciendi miracu-
 la, efficaciterque loquendi. Vnde scriptum est, Coeperunt apostoli loqui varijs linguis, prout spiri-
 tus sanctus dabat eloqui illis. Denique ipse dominus est, [(7) C O N G R E G A N S] sicut in vtre a-
 quas maris, hoc est, ipsum elementum aquae seu mare oceanum, quod ambit & cingit terram, domi-
 nus claudit & seruat in vno loco, sicut homo claudit aliquam partem aquae in vtre, id est, in vase de
 corio facto. Hoc est quod Iob inducit, In fortitudine illius repente maria congregata sunt. Et Salo-
 Prou. 28. mon, Certa lege & gyro vallauit abyssos. [P O N E N S] in thesauris abyssos, id est, locans ac retinens
 ipsum mare quod appellatur abyssus, id est, sine termino propter inestimabilem suam profundita-
 tem. Propter quod sapientia dei, scilicet Christus vnigenitus filius patris aeterni ait, Gyru caeli circui-
 Eccl. 24. cuiui sola, & profundum abyssi penetraui. Itaque dominus locat ac retinet abyssos in thesauris. i. in-
 ter ripas secretas receptaculorum suorum, quemadmodum ad Iob loquens asserit, Quis conclusit
 Iob 33. ostijs mare, quando crumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius,
 & caligine illud quasi panis infantiae inuoluerem? Circūdedi illud terminis meis, & posui vectes, &
 ostia, & dixi, Hucusque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
 Quoniam ergo tanta est maiestas dei, & tanta excellentia atque omnipotentia creatoris in operibus
 suis, iccirco [(8) T I M E A T] dominum, hoc est, timore filiali & casto [O M N I S] terra, id est, vni-
 uersi incolae eius. Vnde his qui creatorem ex consideratione effectuum suorum praedictorum non ti-
 ment, ipsemet per Ieremiam ait, Audi popule stulte qui non habes cor, me non timebitis qui posui
 Iere. 3. arenam terminum mari, praecipuum sempiternum quod non praeteribit. [A B] eo autem, id est, ex cō-
 sideratione diuinæ potentiae [C O M M O V E A N T V R] ad poenitentiam ac salutarem conuersionem
 [O M N E S] inhabitantes orbem, id est, sphaerā seu circulum terre. Hoc est quod alio loco scriptū est.
 Non est similis tui domine. Magnus es tu, & magnū nomen tuū in fortitudine. Quis non timebit te,
 Iere. 10. o rex gentium? [(9) Q V O N I A M] ipse deus omnipotens [D I X I T], id est, intra se practico intel-
 lectu, intellectualiter protulit producenda, [E T] statim [F A C T A] sunt: ipse mandauit, id est, per vo-
 luntatē imperialiter voluit, ut quae non erant, essent, [E T] mox [C R E A T A] sunt. [E X] quo innotescit,
 quod deus est causa rerum per intellectum & voluntatem. Nam dicere pertinet ad intellectū, man-
 dare ad voluntatē. Ad intellectum pertinet ordinare, distinguere, specificare. Ad voluntatē, exequi
 quae ad intellectum disposita sunt. [(10) D O M I N V S] dissipat consilia gentium, hoc est, confundi-
 dit, destruit, disperdit, & ab effectu optato impedit, inquisitiones & studia idololatrarū, & etiā Chri-
 stianorum gentiliter conuersantū. Horum consilia dominus dissipat finaliter, quauis inter dum ad
 tempus permittat eos regnare ac prosperari: [R E P R O B A T] autem cogitationes populorū non om-
 nium, sed infidelium & malorum. De quibus apud Esaiam testatur, Sicut exaltatur caeli a terra: sic
 Esai. 55. exaltatae sunt cogitationes meae a cogitationibus vestris, & viae meae a vijs vestris. [E T] dominus re-
 probat cōsilia principū, qui tales sunt, quales gentes & populi nunc descripti, videlicet iniquorum,
 non autem principes boni, de quibus habetur, Princeps ea quae digna sunt principe cogitabit. Vnde
 ait & alia scriptura, Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens. [(11) C O N S I L I V M] autem
 Esai. 32. domini in aeternum manet. [C]ōsiliū propriē sumptū non cōpetit deo, nam cōsiliū est inquisitio
 Iob 36. de agendis: inquisitio autem ignorantia praesupponit, & ideo Damascenus dicit, quod cōsiliū est
 ignorantis naturae. Veruntamen sacra scriptura frequenter attribuit deo cōsiliū, sed tunc sumitur
 cōsiliū secundū in perfectionis, quod id eius ratione includitur. A scribitur nanque deo cōsiliū,
 non inquantū includit inquisitionem dubiosam, sed inquantū excludit improvidā determinationē.
 Deus enim nil agit fortuito, sed secundum aeternas atque incommutabiles rationes omnia agit. Itaque
 Sap. 12. cōsiliū domini in aeternū manet, quoniam nullus ei resistere potest, sed subest ei quando voluerit
 Esai. 46. posse: quemadmodū ipse ait, Cōsiliū meū stabit, & omnis volūtas mea fiet. [C O G I T A T I O N E S]
 Malac. 3. cordis eius in generationē & generationē. [N]ihil. n. volubile, nihil instabile, nihil mutabile esse po-
 test in deo aeterno, qui etiā alibi dicit, Ego dominus, & nō mutor. Ideo nō est in deo vicissitudo, aut
 Zach. 8. variatio cōsiliij, aut cogitationū, praesertim cū quicquid in deo sit, sit ipsemet deus sublimis & benedi-
 ctus. Sed videtur obuiare, quod Zachar. ait, Sicut cogitavi ut affligerem vos, cum me ad iracundiā
 Iere. 18. prouocassent patres vestri: sic conuersus in diebus istis, cogitavi ut benefaciam Ierusalem, & domū
 Iuda. Et alio loco, Repente loquar aduersus gentem & regnum, ut eradice & destrua illud. Si pe-
 nitentiam egerit gens illa super malo quod fecit, agam & ego poenitentia super malo, quod cogita-
 ui ut facerem ei. Sed haec atque similia non sunt intelligenda quasi aliquid in deo varietur: sed pro-
 pter diuersitatem effectuum dicitur deus cōuerti & poenitere, seu aliter aliterque se habere, per quae
 designatur mutatio in creatura non in creatore. Quicquid enim deus operatur circa creatā, hoc ipse
 ab aeterno se acturum praesciuit atque decreuit: sicq; ab inuariabili & aeterna voluntate summi opifi-

A cis, procedere possunt temporales ac recentes effectus, sine omni mutatione ipsius: quoniam quicquid
 deus operatur in mundo, hoc prauidit se acturum in illo momento, in quo fit, secundum omnē mo-
 dum & circumstantiam sui effectus, & circa hoc quidam philosophi grauer errauerunt. Vnde Gre-
 gorius asserit, quod deus non mutat consiliū, quauis mutat sententiā: non illā quae exprimit aeternā
 diuinā sapientiae dispositionē: sed illam quae explicat naturalū seu proximarū causarū ordinē,
 sicut praedixit Ezechiam moriturum, & Niniūm subuertendā, quia vtrūq; futurum erat secundū
 4. Re. 20. proprias causas, scilicet secundum infirmitatem Ezechiae, & crimina Niniūe: sed diuina ordinatio,
 Ion. 1. quae omnes causas secundas cōplectitur & excedit, aliter praegnouit, & illius consiliū non est muta-
 tum. [(12) B E A T A] gens nunc per gratiā & spem [C V I V S] est dominus [O M N I S] meus
 specialiter modo, videlicet per fidē & cultū. Et merito dicitur gens talis beata, quoniam ipsa est [P O P V L V S]
 quem elegit dominus in haereditatē sibi, ita q; ipse vult eū possidere per prouidentiam singu-
 larem, & gratiam consummatā, ne pereat in aeternum, sed ad caelestem beatitudinem perducatur. Baruc 4.
 Propterea scriptum habetur, Beati sumus nos, quoniam quae deo placita sunt, manifesta sunt nobis.
 [(13) D E] caelo respexit dominus. i. dominus, qui specialiter dicitur in caelo esse & habitare, simi-
 li modo dicitur de caelo respicere: respexit ergo dominus de caelo, quoniam ipse est omnīū puifor, re-
 Iere. 29. ctor, iudex, cōsiderator, ac testis: quemadmodū per Ieremiā ait, Ego sum testis & iudex. [V I D I T], id
 est, intellexit, & ab aeterno cognouit [O M N E S] filios hominū. i. totā posteritatē Adae ac Euae. Non
 enim nomine filij exclusae sunt filiae. [(14) D E] praeparato habitaculo suo. i. de summo caelo, quod
 ipse sup̄ ipsius & beatorum habitationi aptauit [R E S P E X I T] super omnes [hominē], [Q V I] habitant
 Eccl. 23. terrā, vt reddat vnicuiq; quod meretur, imo & indignis miseretur. Propter quod in Ecclesiastico
 dicitur, Oculi domini multo plus lucidiores super solē, circūspicientes omnes vias hominū. Domi-
 Iere. 23. no enim deo antequā crearentur omnia sunt cognita. Et per Ieremiā ipse ait iterū, Putasne deus ē
 vicino ego sum, dicit dominus, & non deus de lōge? Si occultabitur vir in absconditis suis, & ego nō
 videbo eum, dicit dominus. [(15) Q V I] dominus [F I N X I T], i. creauit [S I G I L L A T I M], i. singu-
 lariter & seorsum [C O R D A] eorū. i. animas hominū. Anima enim creādo infunditur, & infundendo
 creatur. Per hoc ergo quod propheta asserit animas sigillatim produci, destruitur error ponentium
 omnes animas rationales simul creatas a principio mūdi cum angelis. [Q V I] intelligit omnia opera
 eorū. [D]ominus enim agnoscit omnia opa hominū interiora & exteriora. [(16) N O N] saluatur rex
 per multā virtutē. i. nec corporālē salutē, puta victoriā, neq; interiorē salutē, vt pote beatitudinem
 consequetur proprijs viribus, aut per fortitudinē sui exercitus: sed secundū diuinā prouidentiae or-
 dinationē datur victoria per virtutē diuinā: secundū quod Salomon ait, Equus paratur ad diē belli,
 dominus autē salutē tribuet. Et sine gratia non potest adipisci felicitas. Vnde Ionathas ait, Non est
 domino difficile saluare in multis vire in paucis. Et saepe diuina virtute pauci multos vicerunt. [E T]
 1. Reg. 14. gygas nō saluabitur in multitudine virtutis suae, hoc est, nec corpore praualebit, nec corde beatus
 erit, sua naturali virtute, nisi inquantū deus ei praestiterit, qui vtiq; potest per hominē mediocriter gy-
 1. Reg. 17. gantē deicere, sicut deiecit Goliā per Dauid. [(17) F A L L A] equus ad salutē. i. insufficientis est
 suo seffori ad saluationē, imo decipit eū, si in ipso sperauerit. [I N] abundantia autē virtutis suae. i. in
 Iere. 9. magna potentia equi [N O N] saluabitur [I]edens in equo. Propterea dominus ait, Non gloriatur sapiēs
 in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitijs suis: sed in
 hoc gloriatur, qui gloriatur, scire & nosce me. [(18) E C C O] oculi domini. i. sapientia prouidens, &
 misericordia parcens [S V P E R] iustos, & aures eius, hoc est, pietas ac liberalitas, per quae exaudit &
 donat [I N] precēs eorū. [(19) V T] eruat a morte. i. a peccato quod mentē occidit [A N I M A S] eorū.
 [V E L] a morte etiā corporali interdū, quando expedit bono cōmuni, vel animā iusti, [E T] alat eos.
 in fame, hoc est, mētes eorū sitiētes iustitiā, impleat gratia, & corpora si necesse fuerit, nutriat pane.
 Vnde Saluator in Euāgelio asserit, Primum quaerite regnum dei, & haec omnia adicientur vobis, Mat. 6.
 [(20) A N I M A] nostra sustinet dominū. i. equanimiter ac longanimiter expectat eum, sperans sibi
 semper a domino gratiam & misericordiam affuturam: nec in aduersis recedit ab eo, desperando vel
 diffidendo de bonitate ipsius, [Q V O N I A M] adiutor in bonis, [E T] protector noster est: a malis
 ipse dominus. Nam ipse per gratiā cooperatur atq; defendit. Et signū huius q; ipse est adiutor, pro-
 tectorq; noster, est quod sequitur, [(21) Q V I] A in eo laetabitur cor nostrum. i. cōtemplatione atque
 dilectione ipsius, atq; de omni opere bono ac beneficijs eius, non in nobis, sed in domino laeta-
 bimur. [E T] in nomine sancto eius sperabimus. Hoc autē nequaquā possemus, nisi ipse dominus nos
 adiuuaret. Et istud est verbū bonae spei ac sancti propositi, non praesumptionis aut cōfidentiae, pprie
 perfectionis. Quoniam ergo o dominū in te sperabimus, ideo [(22) F I A T] misericordia tua domine
 super nos. i. effectū misericordiae tuae. [O P E] & gratiā, & dona spiritus sancti nobis infunde, [Q V E M] A
 D M O D V M sperauimus in te. i. tam copiose & citō, sicut de tua bonitate cōfidimus. Et tu ergo cū
 hunc versum dicis, attēde quomodo aut quantū speres in domino, & ante orationē hanc praepara
 animā tuā, ne sis sicut homo tērans deū. Si enim mēte vagāti haec dicis, non actualiter speras in domi-
 no. Ecce q; gratā ac pulcherrimā laudes altissimi cōtinenter in psalmo isto, & primo omnium hor-
 tatur omnes generaliter ad laudē diuinā: dein de praecōnia dei prosequitur, & tandem saluberrimā
 ponit doctrinam, ostendens in solo deo esse salutem. Et tu igitur dum ais, Rectos decet collaudatio,
 vide vt recta sit anima tua cum deo, ne inueniaris indignus dei laudator. Denique ex cōtemplatio-
 ne magnificentiae dei atque mirabilium operum eius, cōcipe reuerentiā timorem ad ipsum, & age
 quod psallis, dum ais, Anima nostra sustinet dominum. Et, In eo laetetur cor nostrum. Nam quam
 fructuosum sit dominum sustinere, ostenditur vbi scriptum est, Eruis sustinētes te, & liberas eos de

Eccl. 51. Eccl. 1. Iohā. 1. omni angustia, domine deus noster. Postremo cōtemplandum est q̄ euidēter tāgatur Trinitas super- benedicta in versu illo, Verbo domini cœli firmati sunt. Nā nomine verbi exprimitur filius, de quo alio loco habetur, Fons sapiētiae verbum dei in excelsis. Et iterum, In principio erat verbum. Nomi- ne autem domini, intelligitur pater. Et per spiritum oris eius, accipitur spiritus sanctus, qui procedit à patre & filio, sicut ab vno principio, vno spiratore, ac vno superplēdidissimo fonte.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XXXIII.

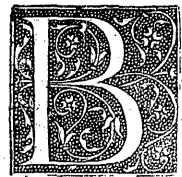
EXPOSITIO Tituli.

Asignatur demum psalmo iam exponendo titulus talis, Psalmus David cum mutauit vultum suū coram Abimelech, & dimisit eū, & abiit. Primo Regū narratur, quemadmodum sanctus David persecutionem Saulis perpeffus venit ad Achis regē Geth, qui alto nomine appella- tur Abimelech, vt saluaretur in terra ipsius. Philistæi verò famuli Achis agnoscētes ipsum David, dixerūt ad regem, Nōne iste est David rex terræ? hoc est, futurus rex? Quasi dicerēt, Expedi nobis interficere eū, ne promotus ad regnum, impugnet & opprimat terram nostram. Quo audito, voluit eum rex occidere, quod sentiens David, & resistere nequens simulauit amētiam, & ferebatur mani- bus suis, & impingebat in portam, decurrebantque saluæ ex ore ipsius. Quo viso, ait Abimelech ser- uis suis, Vidistis hominem insanum? Ad quid adduxistis eum, vt fureret me præsentē? Fecit ergo eū expelli, & ita saluatus est David. Vnde ad literam fecit hunc psalmum pro liberatiōe ista gratias referēs deo. Sed secundum spiritualem ac mysticum intellectu, per David intelligitur Christus, & per Abimelech, qui interpretatur regnum patris mei, intelliguntur Iudæi, de quibus in Euangelio ait Saluator, Filij regni eijcietur in tenebras exteriores. Venit ergo David ad Abimelech, hoc est, Chri- stus ad Iudæos, secundum quod ipse ait, Nō sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Quem cum vidissent Iudæi, dixerūt, Hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas, id est, ne veniant Romani, & tollat nostrum locum. David autem simulauit amentiam cum volu- isent eum occidere: sic & Christus nihil respondit Herodi. Propter quod reputauit eum insanum, fe- cētq; eū tāquam fatuū alba veste in dui atq; illudi. Abimelech quoq; dixit de David ad seruos suos, Vidistis hominē insanum? Iudæi dixerunt de Christo, insanit. Et Caiphas, Audistis, inquit, bla- sphemiam, quæ est insania maxima. David autem liberatus a rege ini quo & populo eius, gratias egit deo, & cecinit psalmū præsentē: sic & Christus in resurrectione liberatus de principibus sacerdotū, & malitia Iudæorū, gratias retulit patri, secundum quod antē dixit, Narrabo nomē tuū fratibus meis, in medio ecclesie laudabo te. Hic itaq; psalmus cōuenit Christo, imo cui libet Christiano à varijs tribulationibus liberato, & inde gratias domino referenti. In horū ergo persona loquēs Propheta, volensq; vniuersos accendere ad deum laudandum, ait,

PRECATIO.

Propiciator omnium deus fac nos declinare à malo, & facere bonum: da nobis pacem semper inquirere & sectari, per quam suauitatem tuam gustantes & uidentes preueniente clementia tua, beatificemur in te sperantes.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

Benedicam dominum,] hoc est, bona de domino dicam eūque laudabo, & omne bonum ipsi attribuam, [In omni tempore] opportuno, & ad actualem laudem mihi conuenienti seu deputato. Vel simpliciter, omni tempore benedicā dominū, non ore, sed opere, vel cessatione ab opere, scilicet somno, quoniā omnia ordinabo ad gloriā dei, [semper] laus eius in ore meo. Repetit quod prædixit, ad designandum amoris sui feruorem, quem habet ad hoc, vt sit domino gratus. Nil enim aliud est dominum benedicere, quàm esse laudem eius semper in ore. Nam sicut est benedictio mentalis, & benedictio vocalis: ita est & os interius seu mentale quo angeli colloquuntur, & quo verbum cordis profertur. Est quoque & os exterius seu corporale, quo verbum sonans ac transiens dicitur, & de vtroque intelligi potest quod ait, Semper laus eius in ore meo. Vnde scriptum est, Laudabit vsq; ad mortem anima mea domi- num. Et Tobias ait, Omni tempore benedic deum, & pete ab eo, vt viam tuam dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant. Et Apostolus, Cantātes, inquit, in cordibus vestris domino semper. Semper ergo, ð frater, sit laus dei in ore tuo, fac tibi consuetudinem bonam, & nullam des- quietem labijs tuis, assuesce indefinenter psalmos in ore reuoluere, domino psallere, in laudibus dei gaudere: & quanuis ad tempus sit tibi laboriosum hoc continuare, tamen si constanter laboraueris in hoc ipso, fiet tibi in breui leue ac dulce, quod antē fuerat graue atque pœnale. Consuetudo nan- que, seu habitus, est altera natura, & ideo delectabiliter agit. Cogita quàm miserabile sit tempus in- fructuose expendere, & quod nulla sit occupatio vitæ præsentis diuini atque præstantior, tàmque angelica ac cœlestis, vt deum laudare: & ex hac consideratione noli fatigari in laudibus dei, quoniā ipse ait, Ego glorificantes me glorifico. Porro domino saluatori, sicut & comprehensoribus, versus iste primus perfectē semper conuenit, ita quod Christus vt homo à primo suæ maternæ con- ceptionis instanti, actualiter omni tempore dominum benedixit, & laudem eius suo ore, saltem in- teriori reuoluit. Non enim somnus, cibus, collocutio & similia vnquam animam Christi ab actuali diuinitatis contemplatione, amore, aut laude suspenderunt aut impederunt. [(2) In domino laudabitur anima mea,] hoc est, si quis velit me laudare propter virtutes quas videt in me, non in meipso, sed in domino laudet me, quoniam ab ipso est omnis perfectio mea. Nec aliquid ha-

Eccl. 51. Thob. 4. Coloss. 1. 1. Reg. 2. 2. Co. 4. in meipso, sed in domino laudet me, quoniam ab ipso est omnis perfectio mea. Nec aliquid ha-

A beo, quod non aliunde acceperim, idcirco nec volo nec debeo in meipso laudari. Nemo itaque adu- lerur mihi, nemo mihi applaudit, sed domino gratias referat de omni virtute & bonitate in rebus creatis reperitis: quemadmodum ait Apostolus, Soli deo honor & gloria. Volentibus verò in seipsis laudari, dominus per Ieremiam dicit, Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum disipant. Quotiescunq; ergo palpari te sentis tentatione inanis lætitiæ seu motu elationis propter bona quæ habes, responde, In domino laudabitur anima mea. [A v d i a n t m a f i e r i] hoc quod dixi: nam ipsi sapit quod dictum est. Iracundi enim, indignabundi, atque superbi, in seipsis non in domino volunt laudari. Mansueti verò qui iram & per consequens indignationem, superbiamque vicerunt, quia ex superbia oritur indignatio, & ex indignatione impatientia: ex impa- tientia verò ira. Mansueti itaque in domino solum laudari desiderant, & dum laus eorum alijs ce- dit ad ædificationem, & deo ad gloriam, tunc libenter audiunt sua præconia: imo ob hanc causam aliquando pandunt propria bona, quemadmodū Paulus in epistolis suis frequentissimè facit. Nihil (inquens) arbitror me minus fecisse ab his, qui sunt supra modum apostoli, Et, Abundantius illis omnibus laboraui. Et, Scio hominem in Christo raptum vsque ad tertium cœlum. Et, In faciem re- stiti Cœphæ, hoc est, Petro archiepiscopo, quia reprehensibilis erat, multaque alia. Itaque au- dian mansueti, quod dixi, in domino animam meam debere laudari: [E t lætentur,] id est, gratiæ mihi collatæ congratulentur, meūque desiderium imitentur, quærentes in domino solum laudari, sicut Sophonias ait, Querite dominum omnes mansueti terræ, qui iudicium eius estis operati. De- inde vir sanctus non sufficiens per se dominum sufficienter laudare, alios incitat ad dei præconia, di- cens, [(3) M A G N I F I C A T E] dominum mecum,] hoc est, magnitudinem dei, videlicet immen- sam eius perfectionem agnoscite, confiteamini, honorate sicut & ego: [E t exaltemus,] id est, reuerē- ter veneremur. O m e n i u s] in eius in idipsum,] id est, concordia affectu & simili fide: prout monet Apo- stolus, Idipsum dicatis omnes docentes & commonentes vosmetipsos in hymnis, & psalmis, & can- ticis spiritualibus. [(4) E x q u o] in domino,] quemadmodum Esaias hortatur, Querite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Et si interrogas quādo est hoc? Respō- det Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nunc enim propè est domi- nus. Nam omnis qui quærit inuenit. Et ipse in Apocalypsi testatur, Ecce ego sto ad ostium, & pulso. Sic ergo exquisiui dominum fideliter contemplando, ardentè amando, bene viuendo, & affectuose orando, [E t exaudiuit me,] ita quod reperi eum, & vnitus sum ei per charitatem & gratiam, [E t ex omnibus tribulationibus meis eripuit me,] vel omnino auferendo eas à me, vel dando mihi gra- tiam patienter sustinendi. Christo quoque istud conuenit, nam & ipse deum orando exquisiuit, & in die resurrectionis deus eum ab omnibus tribulationibus eripuit. Vt ergo & vos ð fratres & proximi mei eandem gratiam obtineatis, [(5) A c c e d i t e] ad eum] non corporis motu, sed cordis af- fectu: non pede, sed fide: non solo verbo, sed opere & veritate. [E t illuminamini,] id est, si sic accesseritis, tunc utiq; illuminabimini intus in anima lumine gratiæ, & sapientiæ claritate atq; decore ius- titiæ. Vnde beatus Iacobus inquit, Si quis indiget sapientia, postulet à deo: qui dat omnibus affluē- ter, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Et apud Malachiam dominus ait, Orietur vo- bis timentibus nomen meum sol iustitiæ. [E t facies vestræ non confundentur,] id est, intellectus ve- stri seu corda non fraudabuntur spe sua, nec patebunt cōtemptui, sed certissimè adipiscētur quod que- runt, & hoc constat ex eo, [(6) I s t e] pauper,] scilicet Christus, qui cum diues esset, propter nos egenus effectus est: vel iste pauper, scilicet David, qui 1. Regum de se asserit, Ego sum vir pauper & tenuis: vel, iste pauper. i. quicumq; humilis & paruus in oculis proprijs, qui imperfectū suum atten- dit. Itaque iste pauper [c i a m a v i t] ardētī affectu, & prece deuota, pro misericordia dei impetra- da, [E t dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus] mentis & corporis [s a l u a v i t] eum] in præsentī vitæ per releuamen & spem, & post vitam præsentem per omnimodam amotionem malorum: secundum quod scriptum est, Absterget deus omnem lachrymam ab oculis sanctorū suo- rum. [(7) I m m i t t e] angelus domini] adiutorium suum [i n] circuitu timentium eum,] scilicet dominum, id est, ex omni parte proteget eos, arcendo ab eis dæmonum impugnationem, mundi pericula, atque interius eos ad bonum persuadendo ac illustrando. Quidam nanq; angelici spiritus præfunt cōmunitati, sicut archægeli, & horū vnus defendit, & adiuuat multos, vt Michael, qui nunc tuetur ecclesiā, sicut in veteri testamēto tuebatur synagogā. Alij verò angelici spiritus singulis præ- sunt hominibus, vt angeli infimi ordinis, & horū singuli singulos protegunt. Vnde si de his intelli- gatur quod ait, Immittet angelus domini & c. tūc ponitur singulare pro plurali, quæadmodū in Exo. scriptū est, Venit musca grauisissima in domū Pharaonis. [E t eripiet eos], i. angelus homines à mul- tis malis. Nullus enim tā impius est, quin angelus sanctus custos ipsius à multis peccatis eū præfer- uet. [(8) G v s t a t e] & videte], i. taliter viuite tam sanctè, purè, atq; internè domino adherete, vt gratia tanta vobis præfetur, per quam certò & experimentaliter agnoscatis quod sequitur, [Q u o] n i a m] suauius est dominus. Deū nāq; esse suaue omnes sciūt per intellectu, sed non omnes sapiunt per affectū. Per naturalē rationē dei dulcedo cognoscitur, sed per gratiā degustatur. Nil autē dulciter sapit, nisi ametur: idcirco amor est causa saporis. Ad hoc ergo qd homo diuinā dulcedinē expiat, oportet vt deum feruidè dilgat: quod esse non potest nisi excludat à se quæ charitatem diminuunt. Charitatis autē venenum & diminutio est cupiditas, seu amor priuatus, & ad se inordinatè reflexus. Incrementū verò seu profectus charitatis est priuati amoris minoratio. Perfectio autē charitatis est priuati amoris mera expulsiō, quādo videlicet homo diligit se purè in deo, vtpote nihil desiderās, ni- hilq; amās, nisi deū, ppter se, & se in ordine ad deū, & alia inquantū p ipsa ad deū pducitur. Qui ex-

go ita diligit deum, omnes corporales delicias, omnes delectationes carnales, omnes temporales honores, & vniuersa caduca & vana continent & fugit, quonia per talia elogatur a deo. Porro carnis maceratione, mundi contemptum, irrisione, aduersa, & dura, sacras vigiliis, continuas orationes, atque similia amat, quia per talia deo coniungitur. Qui itaque talis est, gustare potest, quoniam suauis est dominus. Verè enim suauis est dominus, & fons vniuersæ dulcedinis, a quo omnia dulcia dulcedinem sortiuntur, est ipse deus excelsus & benedictus essentialiter dulcis: est & dulcedo separata, immensa, super substantialis, atque fontana omni creaturæ, quantum ad suam plenitudinē in experta. Et verè omnino dignissimum est, vt qui hanc diuinæ bonitatis dulcedinē gustare desiderat, omnē indignā & vilem ac transitoria delectationem abhorreat, & cum omni mētis custodia, charitate, ac reuerētia, deo ministret. Hæc enim degustatio est futura beatitudinis certa & supernaturalis prælibatio, quam nemo philosophorum, aut superbiorū theologorum vnquā gustauit: sed mites & humiles corde, qui totum suum affectū in illo vno, quod solum necessariū est, figunt, eam sapere promerentur. Hanc autem dulcedinem gustauit sacratissimus Esaias, dum verba illa super mel & fauum suauia dixit, Nomē tuum & memoriale tuum domine in desiderio animæ. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritus meus in præcordijs meis, de mane vigilabo ad te. Ieremias quoque dum ait, Factus est sermo domini in corde meo quasi ignis exarsit, claususque in osibus meis: & defecit ferre non sustinēs. Vnde alio loco scriptum est, O quam bonus & suauis est dominus spiritus tuus nobis in omnibus. [B E A T V S V I R Q U I S P E R A T I N E O.] Hoc iam frequenter expositum est. Denique vt gustare mereamini dulcedinem dei, [(9) T I M E T E] timore filiali, amorofo, & sancto [D O M I N V M O M N E S S A N C T I E I U S] qui adhuc peregrinamini in terra, & aspiratis ad patriā, [Q V O N I A M N O N E S T I N O P I A T I M E N T I B U S E U M.] Nam in spiritualibus & corporalibus bonis, puidet eis dominus sufficere, imò & in bonis interioribus dat eis quotidianū augmentum, & copia magnā: quæadmodum in Euangelio ait Saluator, Habētis, i. gratia & coram domino sollicitè ambulanti, dabitur & abundabit. [(10) D I V I T E S E G E R U N T,] id est, in diuitijs huius mundi gloriantes, vel eas superflue desiderantes, egerunt gratia & virtutibus animæ. Nā vt ait Christifera virgo, Deus diuites dimisit inanes. i. a spiritualibus gratijs vacuos, [E T E S U R T E R U N T,] non vtique iustitiā & regnum dei, sed opes mundanas: quoniam sicut in Ecclesiastico dicitur, Auarus non impletur pecunia. quanto enim plura acquirunt diuites isti, tanto plura desiderant: [I N Q V I R E N T E S A U T D O M I N U M,] i. esurientes ac sitientes iustitiā [N O N M I N U E T U R O M N I B O N O,] imò incessanter proficiunt, donec æternam beatitudinē euolantes inueniant. [(11) V E N I T E S I L I J A D I T E M E,] i. in domū disciplinæ cōgregate vos, & informationē meam percipite auribus cordis [I M O R E M D O M I N I D O C E B O V O S,] i. ostendam vobis quid pertineat ad dei timorem, & quomodo acquiratur, conferuetur, ac perficiatur. Et debetis libenter audire me, quoniam instructio mea valet ad obtinendum vitæ æternæ: quā quia diligitis, expedit vobis acquiescere mihi, ideo sequitur, [(12) Q V I T S E S T H O M O Q U I V U L T V I T A M,] i. religiosam, spirituale, & sanctam, [D I L I G I T D I E S V I D E R E B O N O S,] id est, quis est qui cupit acquirere vitam æternam ille aduertat quod dicam. [(13) P R O N I B V S I N G U A M T U A M A M A L O,] hoc est, cohibe teipsum ab omni sermone illicito, [E T L A B I A T U A N E L O Q U A N T U R D O L U M,] quis est qui vult vitam, [religiosam, spirituale, & sanctam,] id est, abstinete a peccato, quemadmodum alibi scriptum est, Quasi a facie colubri fuge peccatum, [E T F A C B O N U M,] id est, serua madata, & quæ deo sunt placita. [I N Q V I R E P A C E M,] id est, stude & satage in mente tranquillitatem habere, atque cum proximis tuis concordiam: maxime verò omnia age ac ordina quatenus ad celestis patriæ pacem merearis perducere. [E T P E R S E Q U E R E E A M,] hoc est, perfecte & infatigabiliter sequere eam, amplectendo & operando quæ proficua sunt ad pacem acquirendam ac conseruandam, ea quoque vitando quæ pacem corrumpunt, videlicet lites, propriæ sententiæ defensionē pertinacem, verba pungitua, & derisionem. Hinc enim dicit Apostolus, Si enim fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete. Et iterum ait, Quæ pacis sunt sectemur, & quæ ædificationis sunt, in inuicem custodiamus. Et ad Coloss. Pax Christi exultet semper in cordibus vestris. Præterea in eo quod ait Psalmista, Declina a malo, & fac bonum, tangit duas partes iustitiæ, in quarum obseruatione totius perfectionis summa consistit, & has duas iustitiæ partes Christus in Euangelio tangit, dum ait, Sint lumbi vestri præcincti, id est, abstinete a malo: & lucernæ ardentes in manibus vestris, id est facite bonum. Patet quoque ex his quàm magna sit virtus, linguam refrenare ab omni sermone nocuo. Idcirco Salomon ait, Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconfidetur, raturus est ad loquendum, sentiet mala. Et alibi, Vidisti hominem velocem ad loquendum, stultitia magis speranda est quàm illius correctio. Et rursus scriptum est, Qui multis vitur verbis, laedit animam suam: qui verò moderatur labia sua, sapientissimus est. Et Iacobus ait, Si quis se putat religiosum esse, non refrenans linguam suam, huius vana est religio. [(15) O C V I T D O M I N I S U P E R I U S T O S,] id est, aspectus diuinæ pietatis expansus est super eos qui deo obediunt, vt eos conseruet & dirigat [E T A U R E S E I U S,] id est, miseratio & liberalitas dei [I N P R E C E S E O R Ū,] vt eas exaudiat. Nam oratio humiliantis se nubes penetrabit. [(16) V V I T V S A U T E M D O M I N I,] hoc est, aspectus diuinæ iustitiæ [S V P E R F A C I E N T E S M A L A,] vt perdat de terra memoriā eorum. i. excludat eos a regno cœlorum, quod est terra viuentium vita beata, ita vt nullus sanctorum in cœlo sit memor eorum in bonum, videlicet condonando eis, aut intercedendo pro ipsis. [(10) C I A M A V E R V N T I U S T I,] orando feruenter pro diuino auxilio, [E T D O M I N U S E X A U D I U I T E O S,] & ex omnibus tribulationibus eorū liberauit eos] vel in præsentia vita, vel certe post vitā præsentē, dando eis requiem sempiternā, sicut patet in sanctis martyribus. [(18) I V X T A E S T D O M I N U S,] per gratiā & misericordiā suā [H I S Q U I T R I B U L A T O S U N T C O R D E,] i. qui propter iustitiam tribulantur, aut bono dolore, scilicet pro peccatis afficiuntur, aut aduersitates propter

Luce. 10. Bla. 26.

Ierc. 22.

Sap. 12.

Matt. 25. Luc. 19. Luc. 1. Eccl. 10.

Mat. 5. Eccl. 31.

Eccl. 21.

Rom. 12. Rom. 14. Coloss. 3.

Luc. 12.

Prov. 13.

Prov. 29.

Eccl. 20.

Iaco. 1.

Eccl. 25.

A deum æquanimiter ferunt, imo & omnibus tribulatis prope est, quatum ad hoc quod citius inclinatur ad miserendum, indulgendū, succurrendūque eis quàm alijs, loquendo in genere, & cæteris paribus: quoniam (teste Apostolo) abiecta & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia. Vnde Baruch ait, Anima quæ tristis est super magnitudine mali, & incedit curua & infirma, & oculi deficientes dant gloriā & iustitiam tibi domino. Nam in eis relucet diuina iustitia, & ideo, quoniam in hac vita torquentur, deus pronus est vt miseretur eorum. [E T H U M I L E S S P I R I T U S A L I A B I T,] quemadmodum in Euangelio dicitur, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorū. [(19) M V L T A E T R I B U L A T I O N E S I U S T O R Ū,] Nam corde & corpore affliguntur varijs modis, & propter causas diuersas, scilicet propter propria crimina, propter perfectionis carentiam, propter proximorum errorem, & propter dei inhonorationem, ac similes causas. [E T D E O M N I B U S H I S L I B E R A B I T E O S D O M I N U S,] partim in hoc seculo per consolationem spiritus sancti, & perfecte in seculo futuro, quando beatitudinē plenam possidebunt. Propter quod ait scriptura, Bonus dominus & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se. [(20) C V S T O D I T D O M I N U S O M N I A O S S A C O R U M,] i. dominus conseruat virtutes iustorum, quæ sunt robur & fixio ac fulcimentū cordis in deo. [V N V M E X H I S N O N C Ō T E R E T U R,] hoc est, nulla virtus iustorū peribit: sed domino cōseruante, in tētatione seruabitur, ne vitio obruatur. Hoc verū est de electis & perseverantibus vsq; in finem. Vel sensus est, quod eorum quorū virtutes cōseruantur, nō ab ipsis, sed a domino custodiuntur. Potest quoque exponi de osibus corporis, quæ licet in passione vel post mortem conterantur, & corrumpantur, custodiuntur tamen a domino: neque finaliter manebunt contrita, sed resuscitantur, & animæ copulabuntur, sicut & caro in die no uissimo. Secundum hunc modum Christus in Euangelio ait, Capillus de capite vestro non peribit. [(21) M O R S P E C C A T O R U M P E S I M A,] quoniam ipsa est via ad mortem æternam, & non potest esse reparatio gratiæ post eam: [E T Q U I O D E R U N T I U S T U M, D E L I N Q U E N T,] Nam odium iusti est magnum peccatum, & maius quàm odium peccatoris: cum tamen vtrunque sit mortale peccatum, sicut & odium inimici. [(22) R E D I M E T D O M I N U S A N I M A S S E R U O R U M S U O R U M,] indulgendo eorum peccata, & de via huius exilij transferendo eos ad patriam. [E T N O N D E L I N Q U E N T O M N E S Q U I S P E R A N T I N E O,] non quod nunquam peccabunt, sed quoniam penitentia agent, nec in peccato finaliter perseverabunt. Secundum hunc intellectum alio etiam loco scriptum est, Qui natus est ex deo, non peccat, quoniam semen eius manet in eo, & non potest peccare: sed generatio dei conseruat illum. Ecce quàm admirabilis est virtus huius psalmi, & quàm cōsolatorium est atque iucundum attentè depromere psalmum hunc ipsum. Primò omnium cōtinet laudes altissimi: dein de excitat omnes ad laudem ipsius: narrat quoque varia beneficia dei, & ad diuinæ dulcedinis gustum nos inuitat. Exhortationem etiam saluberrimam, & præcepta perfecta proponit. Postremò, inter iustos & impios præclare distinguit, & secularium hominum vanitatem ostendit, ipsumque omnium creatorem asserit singulos intueri, vt vel sic studeant homines viuere timorātē coram deo omnia cōsiderante. Studeamus ergo cum omni stabilitate, attentione, atque feruore cantare hunc psalmum: quod si fecerimus, mirabilem suauitatē in ipso experiemur, ad proficiendum accendemur, & ad mundi contemptum erudiemur.

1. Cor. 1.

Baruc 2.

Matth. 3.

Num. 1.

Luc. 21.

1. Ioh. 3.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XXXIII.

EXPOSITIO Tituli.

Habet autem psalmus iam exponendus hunc titulum, Psalmus ipsi Dauid, id est, Psalmus iste a Dauid compositus cōuenit Christo per Dauid præfigurato & membris ipsius. Primò igitur exponendus videtur de Christo, deinde de membris ipsius. Christus ergo vt homo passio- nem iam ingruente ait ad patrem æternum, seu totam superfelicitissimam trinitatem,

PRECATIO.

Deus potens et fortis apprehende arma et scutum, et contra nos impugnantem exurge nobis in adiutorium, et ab eorum malignitate si agilitatem nostram ubique defende: ut in te exultantes et letantes te semper tui magnificemus, et tota die perennitatis laudes tibi decantemus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

V D I C A domine nocentes me, hoc est, profer sententiam tuæ iustitiæ contra Iudæos me persequentes, [E X P V G N A impugnantem me,] id est, vince, deijce, & potestate, regno ac patriā priuā Iudæos me verbis atque verberibus inuadentes. Hoc impletum est in Iudæis per principes Romanorū, qui eos grauissimè vastauerunt, expugnaverunt, expulerunt, aut occiderunt. [(2) A P P R E H E N D E arma & scutum,] id est, armis & scutis muni, ac roborā principes Romanorum, videlicet Vespasianum ac Titum cum populo suo aduersus Iudæos, [E T E X U R G E I N A D I U T O R I U M M I H I,] hoc est, per manum illorum debella aduersarios meos. [(3) E F F V N D E frameā,] i. extrahe gladiū, multiplica vitionē, emittē vindictā, [E T C O N C L U D E aduersus eos qui persequuntur me,] i. omnia mala ista poenalia induc super Iudæos, & trade eos in manum inimicorū suorū, propter peccata quæ cōmiserunt in me. Vel sic, & spiritualius, Apprehende arma & scutum, id est, accipe virtutē tuā diuinam ac omnipotentem, per quam in teipso fortis es, & quasi armatus, aliisque potēs defendere. Hæc virtus dei est ipsemet deus omnipotens: sed dum deus hac potestate non vitur, vt pote desines iustos tribulari a malis, tunc videtur quasi deponere ar-

Abac. 2. ma sua & scutum, id est, virtutem suam secundum quod Propheta alius inquit, Quare non respicis E
 contemptores domine, & taces conculcantes impio iustiorum se? Dum autem deus potestatem suam
 Apoc. 11. exercet, bonos eripiens, impiis que affligens, tunc accipere dicitur virtutem suam, hoc est, arma & scu-
 tum. Iuxta hunc sensum scriptum est, Gratias agimus tibi domine deus omnipotens, qui es, & qui e-
 ras, qui accepisti virtutem tuam magnam, & regnasti. Quando enim permisi idololatriam ita inua-
 lescere, & demones hominibus praevalere, quasi deposuisti suam virtutem: sed cum incarnatus venit
 in mundum exultans ut gigas ad currendam viam, aeriisque potestates expugnans, ac homines re-
 dimens, tunc accepit suam virtutem, & regnavit in his, in quibus ante regnavit diabolus. Sic ergo
 Psal. 18. ait Christus homo ad deum patrem, Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi, id
 Ephes. 2. est, ad mortalitatem redime me per resurrectionem beatam, [D I C animam meam,] hoc est, vitam meam cor-
 porali, [S A L V S tua ego sum,] hoc est, tertio die reparabo te, & immortalem te faciam, vivendo ani-
 mam corpori immortali. In his itaque precibus Christus orat pro resurrectione corporis sui. ¶ (4) C O N F U N D A N T V R, id est, confusione digni appareant, & poenam suam perveritatis incurrant, [E T
 reuereantur,] id est, poenam sibi infligendam formident, [Q V A B E R N T E S animam meam,] id est, extin-
 guere cupientes vitam meam. Hoc modo confusi atque reueriti sunt Iudaei in praesenti vita, & post eam.
 Nam modo ab omnibus contemnuntur & opprimuntur, & possunt hanc vitam cadunt in poenam aeter-
 nam. ¶ (5) A V E R T A N T V R retrorsum, hoc est, mentis caecitate obtenebrentur, & non conuertantur
 ad te, sed per obstinationem recedant a te, [E T confundantur,] id est, per experientiam tormen-
 torum erubescant de suis malitijs in hoc seculo, vel in inferno [C O G I T A N T E S mihi mala] .i. qui
 mala concipiunt contra me, cogitantes quomodo possint me capere in sermone, & accusare, atque oc-
 cidere. ¶ (6) F I A N T tanquam pulvis ante faciem venti .i. Iudaei praedicti tam facile pulverentur ab
 Ioh. 11. hostibus suis, & per aera dispersentur. [E T angelus domini coarctas eos] .i. Michael qui erat aliquando
 Dan. 12. princeps atque protector synagogae, iam desinat eos vastari & coarctari per populum Romanum in
 obsidione Ierusalem a Tito. Potest quoque, per angelum intelligi angelum malum, cuius cooperatione
 tam atrociter coarctabantur, & interficiebantur Iudaei in vltionem sanguinis Christi. ¶ (7) F I A T
 via, hoc est, vita seu operatio illorum, scilicet Iudaeorum [T E N E B R A E,] id est, excacata ac priua-
 ta lumine fidei, agnitionisque Christi, [E T lubricum,] id est, vaga atque inconstans, ita vt propriae
 habitacionis terra stare non possint, nec alicui stabili fundamento innitantur, eod quod Christum
 negauerint, qui est solum & verum fundamentum omnium electorum: quemadmodum ait Aposto-
 1. Cor. 3. lus, Fundamentum aliud nemo ponere potest praeter id quod positum est, quod est Christus Ie-
 sus. [E T angelus domini persequens eos,] id est, angelus sanctus desinat eos persecutionibus fati-
 gare. Vel, angelus malus persequatur eos detinendo corda eorum in obstinatione perfidiae, suisque
 Ioh. 15. tentationibus eos fallendo. Et ista eis contingant, ¶ (8) Q V O N I A M gratis absconderunt mihi in-
 teritum laquei sui, id est, sine culpa mea tetenderunt insidias, & fecerunt consilia contra me quomodo
 mortem mihi inferrent. Mors namque hoc loco vocatur interitus laquei, hoc est, laqueus interitus.
 Iudaei enim dolosissime & quidem occulte tractabant inter se, quomodo Christum occiderent. [S V
 P E R V A C V E exprobrauerunt animam meam,] id est, superflue & inultiter imposuerunt mihi cri-
 mina multa, atque contumelias affecerunt me, dicentes, Homo vorax seducit populum, insanit atque
 Matt. 11. similia. ¶ (9) V E N I A T I L L I, hoc est, populo me persequenti [L A Q V E V S quem ignorat] .i. tribu-
 Luc. 23. latio improvisa morsque incerta, [E T captio quam abscondit,] id est, comprehensio, tentio seu ligatio,
 Ioh. 10. quam inter se proponebant mihi inferre, ac intulerunt in nocte passionis meae, dum cohors & tribu-
 nus ac ministri Iudaeorum iniecerunt manus in me. [A P P R E H E N D A T eum,] hoc est, fiat eis cau-
 sa, meritum, & occasio qua ab aduersarijs suis capiantur, ligentur, ac detineantur. [E T in laqueum ca-
 dat in idipsum,] hoc est, captio ista quam absconderunt, fiat eis nociua & laqueus mortis: mihi vero non
 nocet, sed causa honoris & gloriae fiat mihi. Hoc totum in Iudaeis & Christo impletum videmus.
 Porro haec omnia dicit Christus, non imprecando seu oprando aduersarijs suis mala, imo (vt infra
 habetur) ipse orauit pro eis, sed conformando se diuinae iustitiae, & futura praedicendo ac insinuan-
 do, quid culpa eorum promeruit. Veruntamen quod dictum est, Confundantur & reuereantur quaer-
 entes animam meam, & c. exponi posset in bono, & per modum orationis, ita vt Christus intelliga-
 tur desiderasse conuersionem Iudaeorum, & castigationem eorum in praesenti, ne aeternaliter punire-
 tur, quemadmodum patebit in sequenti expositione. ¶ (10) A N I M A aut mea exultabit in domino. Anima enim
 Christi semper erat in actuali gaudio beatificae fruitionis. [E T delectabitur] interiori
 laetitia [S V P E R salutari suo,] hoc est, de omni beatitudine quam dominus praestitit ei. ¶ (11) O M -
 N I A ossa mea, .i. tota fortitudo mea, & oes virtutes animae meae [D I C E N T, domine quis similis tui?]
 q. d. Nullus, quoniam tu omnia in infinitum excedis in omni nobilitate & gloria. Vel sic, Omnia ossa
 mea dicent, hoc est, ossa corporis mei signis & gestibus deuotis declarabunt interiorem laetitiam,
 quam habeo in te ex consideratione tui ac beneficiorum tuorum. Magna namque hilaritas cordis re-
 dundat in corpus, & facit in eo gestus iucundos, internam laetitiam demonstrantes: domine quis si-
 milis est tui? ¶ (12) E R I P I E N S inopem, id est, me Christum adeo pauperem, vt non haberem vbi
 caput reclinarem, [D E manu fortiorum eius,] id est, de potestate & rabie Iudaeorum, qui quantum
 ad hoc visi sunt fortiores me fuisse, quod permisi sunt praevalere in me mortem corpori inferendo,
 & eripiens in die resurrectionis meae [E G E N V M] in temporalibus bonis, qui de aliorum facultati-
 bus vixi, [E T pauperem,] hoc est, abiectum & humilem, [A diripientibus] .i. crucifigentibus [E V M]
 ¶ (13) S V R G E N T E S testes iniqui in nocte passionis meae in domo Caiphae, [Q V A E ignorabam]

A per approbationem, hoc est, quae non commisi. [I N T E R R O G A B A N T me,] id est, per modum in-
 quirentium obijciebant mihi, exigentes responsum a me. Vnde Matthaeus dicit, Principes autem
 Matt. 26. sacerdotum & seniores & omne concilium querebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum
 morti traderent, & non inuenerunt cum multi falsi testes accessissent. ¶ (14) R E T R I B V E B A N T
 mihi mala pro bonis, quia pro praedicatione, oratione atque miraculis, quibus eos ad fidem conuertere
 Ioh. 10. volui, persecuti sunt me vsque ad mortem. Vnde Christus dixit Iudaeis, Multa bona ostendi vobis ex pa-
 Iere. 18. tre meo, propter quod horum vultis me lapidare? Et apud Ieremiam prophetam ait, Attende domine
 & audi voces aduersariorum meorum: nunquid reddetur pro bono malum, quia foderunt foueam animam
 meam? Itaque retribuere mihi mala pro bonis, scilicet [S T E R I L I T A T E M animam meam] .i. bonorum
 infecunditatem, seu vitam, quae sunt sterilitates animae, imposuerunt mihi. ¶ (15) E G O autem cum mihi
 molesti essent .i. dum me persequerentur Iudaei, praesertim tempore passionis [I N D V E B A R cilio.]
 ¶ (16) H V M I L I A B A M in ieiunio animam meam. Ad literam non legimus Christum vsum fuisse ci-
 licio, sed ieiunasse. Quid ergo per cilicium, nisi carnis infirmitas, & similitudo carnis peccati signifi-
 tur? Itaque, Christus in persecutione & passione sua cilicio induit se, hoc est, sub mortalis carnis tegu-
 mento diuinitatem abscondit, ita vt potius videbatur vermis quam deus. Propter quod ipse in Euage-
 lio ait, Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. .i. qui propter humilia & abiecta quae corporaliter
 Mat. 11. ago, aut patior, non abnegat in me confiteri diuinitatis naturam. Et Esaias de Christo inquit, Quasi
 absconditus vultus eius & despectus. Humiliabam in ieiunio animam meam, hoc est, corporali ieiunio
 me affixi maxime in deserto, vbi quadraginta diebus ac noctibus sine omni cibo vixi. [E T oratio
 mea,] quam fudi pro his qui noluerunt conuerti, dicendo in cruce, Pater ignosce illis: & alias saepe pro
 Iudaeis orando. [I N sinu meo,] hoc est, ad meipsum [C O N V E R T E T V R,] id est, effectus & meritum
 orationis redundabit in me. Sed videtur huic sententiae repugnare, quod iam saepe inductum est, puta
 Christum semper exauditu a patre, quemadmodum ipse testatur, Pater gratias ago tibi, quonia au-
 didisti me. Ego autem sciebam, quonia semper me audis. Sed huius dilutionem satis arbitror posse pate-
 re ex his quae dicta sunt in expositione psalmi 21. vbi dictum est atque expositum ex persona Christi,
 Deus meus clamabo per diem, & non exaudies. ¶ (17) Q V A S I proximum, quasi fratrem nostrum,
 sic complecebam. Hoc dupliciter exponi potest. Primum sic, Quasi proximum, quasi fratrem nostrum,
 subaudi arbitrans populum Iudaeorum & vnumquemque eorum sic complecebam, id est, sic de co-
 rum profectu & prosperitate gaudebam. Vel sic, Quasi proximum & c. hoc est, tanquam de proximo
 & fratre sic complecebam, id est, sic mihi in eis complacui, & de eorum affinitate gaudebam, at-
 que pro eis tanquam pro charissimis propriam animam posui, qui mihi (sicut praedictum est) retribu-
 Ioh. 10. eant mala pro bonis, & me tandem crucifixerunt. [Q V A S I lugens] oculis corporis, [E T con-
 tristatus] compassione pij affectus [S I c humiliabar,] id est, sic meipsum pro eorum salute humiliavi
 atque afflixi. Vnde scriptum est, Videns Iesus ciuitatem fleuit super eam, id est, super populum eius.
 C Et rursus, Contristatus est, inquit, Iesus super caecitate cordis eorum. Et vtique quanto populus il-
 le sibi propinquior fuit, tanto de eorum ingratitude atque duritia amplius doluit. Denique ingratitudinem
 Iudaeorum Christus consequenter insinuat, dicens, ¶ (18) E T aduersum me laetati sunt, id est, de aduersitatibus meis
 ex odio gauisi sunt, quemadmodum in Luca habetur, Abijt Iudas, & lo-
 cutus est cum principibus sacerdotum, quomodo illum traderet eis, & gauisi sunt, & pacti sunt pecu-
 niam illi dare. [E T conuenerunt,] hoc est, consilium contra me adinuitem habuerunt, sicut Iohan-
 nes testatur, Collegerunt pontifices & pharisaei concilium, & dicebant, quid facimus, quia hic homo
 Ioh. 11. multa signa facit? Et Matthaeus, Congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi, & consi-
 lium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. [E T congregata sunt super me flagella,] hoc est,
 Mat. 26. persecutiones & poenae, praesertim in die paraecetes, quando satiati sunt poenis meis. [E T ignorauit]
 hoc est, per modum ignorantis me habui, qui non fugi. Vel, ignorauit, id est, de causa tantarum poe-
 narum, videlicet de culpa, mihi conscius non fui. Vel, ignorauit, secundum aestimationem eorum & etiam
 Iere. 11. Iudae. Secundum hunc sensum apud Ieremiam scriptum est, Ego quasi agnus mansuetus, qui por-
 tatur ad victimam, & non cognoui, quia super me cogitauerunt consilia. ¶ (19) D I S S I P A T I
 sunt, hoc est, cordibus dissoluti ex pauore mirabilium, quae tempore passionis fiebant, quando vide-
 licet aspiciebant terram moueri, solem obscurari, & velum templi esse conscissum. [N E c cōpuncti,] id
 est, de peccato suo nequaquam poeniterunt, sed in incredulitate maserunt. Vel sic, Dissipati sunt, hoc
 est, ab inuicem dispersi, & per totum mundum dispersi: nec cumpuncti. .i. ex tanta sua poena non ad-
 uertunt se propter peccatum in me commissum a deo relinqui. [T E N T A V E R V N T me] dicens, Magi-
 ster scimus quia verax es: ac alijs modis, vt aliquid reprehensionis inueniret in me. [S V B S A N N A V E
 R V N T me subannatione,] quando me in cruce pedente illudendo dixerunt, Si rex Israel es: vel, Si
 hic es Christus dei electus, descende nunc de cruce. [F R E N D V E R V N T super me dentibus suis]
 Ioh. 19. id est, furibundo rancore stridebant in me, sicut dum caput meum spinis puxerunt, aridine percusse-
 Iob 16. runt, & coram Praeside clamabat Iudaei, Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris. Vnde sanctus Iob,
 Aperuerunt, inquit, super me ora sua, exprobrantes percusserunt maxillam meam, & satiati sunt poe-
 nis meis. ¶ (20) D O M I N E] pater coelestis [Q V A N D O respicies?] hoc est, quando oculo paternae
 subuentionis te ista videre ostendes? [R E S T I T V E animam meam] suo corpori per resurrectionem
 [A malignitate eorum,] hoc est, de persecutione Iudaeorum eam saluando, [A leonibus,] id est, a Iu-
 daeis superbis ac feris restitue seu libera [V N I C A M meam] .i. animam meam tibi summam ac vnicam prae-
 dilectam. Vel, vnicam, hoc est, vnam sola in corpore meo existentem. Nam in vno corpore anima
 to non est nisi vna anima. ¶ (21) C O N F I T E B O R tibi] deo patri [I N ecclesia magna] .i. in plebe
 h iij

catholica per meipsum & meos ministros, quando restitueris animam meam a malignantate eorum, tunc E
 quoque [i n populo graui]. i. in populo Christiano, probitate morum honesto atque maturo. [i a v-
 d a b o te.] Hoc est quod superius dictum elucidaturque est, Narrabo nomen tuum fratribus meis,
 in medio ecclesie laudabo te. Est autem & aliud genus populi grauis, in quo Christus patrem non
 laudat. De quo dicitur, Vae populo graui iniquitate, dereliquerunt dominum, blasphemauerunt san-
 ctum Israel. De quo in Apocalypsi ait Iohannes, Dicunt se Iudaeos esse, & non sunt, sed sunt syna-
 goga satanae. Veruntamen in hoc quoque populo Christus aliquo modo laudat patrem, in quantum
 per seipsum suosque discipulos verbum salutis praedicauit, atque misericordiam dei ac beneficia eius
 ipsis patefecit. ¶ (22) N O N supergaudeant mihi. i. domine pater, & si permittis Iudaeos gaude-
 re de poenis meis vsq; ad crucis patibulum, tamen non supergaudeat mihi, hoc est, post passionem non
 diu neque superflue gaudeant de meo interitu, quasi omnino extinctus sim, nec resurrexturus. [Q V I
 aduersantur mihi iniqui]. i. Iudaei qui sine culpa mea quarunt opprimere, & prorsus delere nomen
 ac memoriam meam: quemadmodum scriptum est ex persona eorum, Mittamus lignum in panem eius,
 Iere. 15. hoc est, morte crucis cibemus eum, & eradamus eum de terra viuentium. [Q V I] Iudaei [O D E R V N T
 me gratis,] hoc est, sine merito meo, quia nil nocui eis. [E T annuunt oculis,] id est, inter se gestus
 irrisionis fingunt, quibus se mutuo cohortantur ad deridendum me. Hanc autem scripturam allegat
 Christus dicens, Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberet: nunc au-
 tem videntur, & oderunt me & patrem meum: sed vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est,
 Ioha. 15. quia odio habuerunt me gratis. Ex quo apparet, quod psalmus iste ad literam sit de Christo expo-
 nendus, quoniam allegatio seu probatio non valet nisi ex sensu literali, sicut eundem Augustinum. Pro-
 pterea expositio huius Psalms de Dauid ad literam non placet, quantum situram possit applicari ad Da-
 uid, sicut ad caeteros iustos, quemadmodum in sequenti expositione introducam. Quidam vero nimis
 inhaeret literae in psalms expositione. Porro non solum psalmum praesentem, sed & alios plurimos
 psalmos, qui manifeste loquuntur de Christo & eius passione atque mysterijs, exponit ad literam de
 Dauid, nulla de Christo mentionem inducens: quos tamen psalmos sancti atque catholici doctores,
 videlicet Hieronymus, Augustinus, Cassiodorus, & Hugo de Christo exponunt. Praeterea psalmum
 praehabitu, videlicet tricesimum, cuius exordium est, In te domine speravi, qui euidenter de Christo per
 tractat, non exponit nisi de Dauid, cuius defectus ex suo argumento ostenditur. Psalmus enim 21. cu-
 ius principium est, Deus deus meus respice in me, probat ad literam exponendum esse de Christo, per hoc
 quod Christus pendens in cruce protulit principium huius psalmi, tanquam dictum ex sua persona. Si ergo
 ob hanc rationem psalmus ille explanatur de Christo, pari ratione & psal. 30. ad literam exponendus
 erit de Christo, quoniam Christus pendens in cruce protulit prosecutionem illius psalmi, vt pote ver-
 sum illud, In manus tuas commendo spiritum meum, tanquam dictum ex sua persona. Pariformiter & de Psal-
 mo praesenti argui potest, in quo ait Propheta, Oderunt me gratis: quod Christus apud Iohannem
 clare fatetur de se prophetatum, alias non dixisset, vt impleatur sermo, &c. quia si de ipso Dauid hoc
 ad literam dictum fuisset, tunc vtique sermo ille diu fuisset impletus ante Christi aduentum. Deinde Chri-
 stus ait, ¶ (23) Q V O N I A M mihi quidem pacifice loquebantur Iudaei increduli, hoc est, verba quae
 videbantur esse amorosa atque pacifica, sicut ex Euangeliorum patet decursu, vt est illud, Magister quod
 est mandatum magnum in lege? Et de muliere in adulterio deprehensa, Magister, inquit, quid tibi
 videtur? Et, Magister volumus a te signum videre. [E T in iracundia terrae,] hoc est, ex ira orta ex vi-
 tioso amore rei terrenae [I O Q V E N T E S] inter se, & etiam mecum [D O L O S] cogitabant, videlicet vt
 possent me reprehendere tanquam transgressorem legis. Iudaei enim terram inordinat amabant, vide-
 licet diuitias, honorem, & gloria temporalem: & quoniam Christus reprehendit eos de hoc, inuidiam conce-
 perunt contra eum, atque ex ira cordis locuti sunt seculi verba dolosa. Et ideo ait Saluator in Euangelio,
 Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. ¶ (24) E T dilata-
 uerunt super me os suum, i. lato ore deriserunt, vituperauerunt, & blasphemauerunt me, maxime te
 pore, passionis: tuncq; [D I X E R V N T,] Euge, euge, hoc est, valde bene iam accidit, quoniam captus es:
 [V I D E R V N T] oculi nostri, hoc est, nos ipsi vidimus mala quae tibi imponimus. sed quod seduxisti po-
 pulum, & legem transgressus es, dicendo te Christum esse. Hoc est quod Iudaei coram Pilato dicebant,
 Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Saepem autem in scripturis acci-
 pitur vitus pro quolibet sensu communiter. ¶ (25) V I D I S T I domine] pater omnia mala mihi ini-
 ste illata, [N E sileas]. i. pater sententiam approbando meam iustitiam, & reprobando illorum malitiam. [D O M I-
 N E ne discedas a me]. i. a natura humana quam assumpsisti: sed da mihi tertio die resurgere, & quadrage-
 simo die ascendere. ¶ (26) E X V R G E, hoc est, per modum surgentis te habe, mihi assistendo, & suc-
 currando, quantum ad corporis glorificationem, [E T intende iudicio meo,] hoc est, considera iudicium,
 Iohan. 1. quo tam iniuste & ignominiose ad iudicatus sum morti, & pro illo iudicio da mihi iudicariam potesta-
 tem, quoad manifestationem, vt sim iudex viuorum & mortuorum per executionem. Hanc enim potestatem
 hancque actuum iudicium meruit Christus, eo quod iudicium iniquum passus sit. Itaque intende iudicio
 meo, & iudica me iudicio praedictae remunerationis. [D E V S meus &] tu qui es [D O M I N U S] meus,]
 secundum quod formam serui accepi intende [I N causam meam,] hoc est, respice ob quam rationem ista susti-
 neo, videlicet propter tuum honorem ac mundi salutem, & non propter aliquam culpam meam, quemadmodum
 latrones, inter quos ad mortem ducor, atque in cruce suspendor. Hoc est quod in libro Iob scriptum est,
 Mat. 17. Iob 26. Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies. ¶ (27) I V D I C A me] iudicio remu-
 nationis, quantum ad praemium accidentale [S E C V N D V M] iustitiam tuam, id est, secundum dicta-
 men tuae diuinae iustitiae. Vel, secundum iustitiam meam mihi a te collatam, [D O M I N E] deus meus]

A Hoc Christus securus rogauit, quoniam sine omni malitia fuit, & se esse filium dei, in quo patri summe Sap. 2
 complacuit, nouit, [E T non supergaudeant mihi. Hoc iam semel in psalms praesenti expositum est:
 ¶ (28) N O N dicant in cordibus suis,] id est, non cogitent amplius [A V G E] euge anime nostrae, hoc
 est, quam delectabiliter contigit nobis, quod ita potuimus turpissima morte occidere istum, qui erat
 nobis grauis ad videndum, [N E dicant, deuorabimus eum,] id est, nomen atque memoriam eius, & o-
 mnes eius sectatores extinguemus: sed per miracula demonstra me resuscitatum a mortuis. Vnde Petrus
 cum sanasset claudum ex vtero, dixit Iudaeis, Viri Israelitae, deus patrum nostrorum glorificauit filium suum,
 hoc est, viuum & gloriosum ostendit, per istud miraculum, propter cuius miraculi euidentiam non au-
 debant Iudaei in Apostolos mittere manum, cessabantque aliquo modo Iesum reputare inter iniquos, Aet. 3
 nam & volebant quasi immunes videri a morte ipsius, dicente apostolis, Ecce repletus Hierusalem
 doctrina vestra, & vultis super nos in ducere sanguinem hominis huius. Hinc quoque Christus subi-
 iungit, ¶ (29) E R V B E S C A N T] Iudaei increduli de peccatis commissis in me, & morte mihi ab ipsis
 inflata, [E T reuerentur simul,] hoc est, pariter timeat diuinae iustitiae vitionem [Q V I] gratulantur ma-
 lis meis, hoc est, qui de poenis meis laetati sunt ex mera inuidia. Eandem autem sententiam sequens versus
 sub alijs verbis includit. ¶ (30) I N D V A N T V R] confusione & reuerentia, hoc est, metum & corpore
 confundantur & expauescant, atque totaliter operiantur erubescencia, & timore, quemadmodum ho-
 mo tegitur vestimento [Q V I] maligna loquuntur super me, hoc est, qui crimina grauiora mihi impo-
 nunt. ¶ (31) E X V L T E N T] exteriori laetitia, [E T laetentur] mentali delectatione [Q V I] volunt iu-
 stitiam meam]. i. qui amant, approbant, & sequuntur doctrinam, vitam, & passionem meam, [E T di-
 cant, semper magnificetur dominus,] hoc est, incessabiliter laudent deum [Q V I] volunt pacem serui
 eius, id est, qui ad ipsius desiderium, vel ad eam affectuose custodiunt pacem Christi, qui est seruus dei,
 quemadmodum per Zachariam dominus ait, Ecce ego adducam seruum meum orientem. Orat itaque Zach. 3
 Christus vt filij pacis, qui pacem veram affectant, deum collaudent, quoniam digni sunt deum laudare
 tanquam filij eius, vt Christus ipse testatur, dicens, Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Pax
 Christi alia est a pace mundi, vt idem ipse affirmat, Pacem, inquit, relinquo vobis, pacem meam do-
 vobis, non quomodo mundus dat ego do vobis. De pace autem mundi iterum ait, Non veni pacem mit-
 tere, sed gladium. Itaque pax Christi in interiori homine sita est. Est enim tranquillitas mentis seu quies
 a perturbatione peccati, consistens in hoc, quod caro perfecte obedit spiritui, sensualitas rationi, &
 ratio legi diuinae, vt sit homo fixus in deo & mente tranquillus, nil habens amaritudinis contra ali-
 quem. Porro pax mundi est quies fructus temporalium bonorum, exclusis his quae carnalem delecta-
 tionem, transitoriasque delicias auferunt siue diminuunt. Hanc pax non est vera pax, sed pessima quies:
 quia non est pax impijs dicit dominus. Hanc ergo Christi pacem quaeramus, diligamus & conserue-
 mus, si volumus esse idonei laudatores altissimi. ¶ (32) E T lingua mea meditabitur, hoc est, ex in-
 teriori meditatione loquetur [I V S T I T I A M] tuam] o pater caelestis, docedo euangelicam legem, quae
 est lex perfecte iustitiae [T O T A] laudem tuam, id est, indefinenter atque quotidie laudabit te.
 ¶ (33) E X P O S I T I O] tropologica seu moralis eiusdem Psalms, de quocunque
 iusto atque ecclesia.

M Odo videndum est, quomodo quilibet nostrum possit ac debeat psalmum istum in propria per-
 sona cantare, ipsumque intelligere de Christi ecclesia, quae capiti suo ac sponso semper conformari
 desiderat. Fidelis ergo Christiformiter viuens, & varijs tribulationibus circumseptus, atque
 considerans se proprijs viribus praualere non posse, clamet ad deum, Iudica domine nocentes me. Totus
 hic locus quo petitur auxilium contra hostes vno modo exponi potest de inuisibilibus hostibus: vt sit
 sensus, Iudica domine, hoc est, iuste condemna nocentes me. i. daemones me tentantes, meque a profe-
 ctu frequenter impediens, immittendo mihi phantasmata inutilia tempore diuinorum. Sed cum dae-
 mones iam iudicati sint, & irreparabiliter condemnati, quid necesse est orare vt iudicentur? Sciendum
 ergo, quod daemones nondum habent omnem poenam quam habituri sunt, imo frequenter de nouo auge-
 tur poena eorum. Quantum enim sunt in termino, tamen sicut angeli sancti merentur praemium acciden-
 tale, homines custodiendo: sic daemones promerentur augmentum miseriae accidentalis, videlicet poe-
 nam sensus, homines pios tentando: sed quantum ad essentialem miseriam (quae est auersio a sum-
 mo bono, seu diuinae visionis carentia) sunt omnino in termino, & quantum ad eam, nec merentur, nec
 demerentur, sicut nec animae in inferno iam existentes. Dum ergo ait, Iudica domine nocentes me,
 scilicet daemones, sensus est, Argue & afflige eos. Et iuxta hunc sensum in Zacharia scriptum est, Inere-
 pet dominus in te Satan, & increpet dominus in te. Expugna impugnantes me, hoc est, aereas pote-
 states me tentationibus varijs molestantes, aliosque ad me persequendum incitantes debella, prestan-
 do gratiam mihi per quam eorum suggestioni efficaciter resistam, & aduersa quae mihi ex eorum ma-
 chinatione contingunt, patienter sustineam. Vnde Apostolus ait, Deus pacis conteret Satanam sub
 pedibus vestris velociter. Apprehende arma & scutum, id est, potestatem tuam exercendo assidue,
 meque per eam conforta, & protege, & exurge in adiutorium mihi, ne tentationi succumbam, ne
 concupiscentiam sequar, ne infirmitate deiciar. Effunde frameam, hoc est, increpationem, & poe-
 nam super tentatores praedictos, & concludere aduersus eos qui persequuntur me, id est, fac bonam
 ac triumphalem conclusionem pro me, & contra illos, ita vt eorum malitia reuertatur in caput ipso-
 rum, & mihi non noceat. Dic anime meae, per spiritum sancti instinctum, seu reuelationem internam,
 atque per experientiam misericordiarum tuarum, Salus tua ego sum, hoc est, causa salutis tuae, & sal-
 uabo te de periculis istis. Hoc est quod ait Apostolus, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui no-
 stro, quod filij dei sumus. Itaque oro domine, dic anime meae, Salus tua ego sum, id est, dic mihi per
 h v

Mich. 4 Inspirationem secretam, verba illa bona, verba consolatoria, quæ apud Michæam scripta sunt, Nunc **B**
 quare mœrore contraheris? Nunquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia comprehen-
 dit te dolor, sicut parturientem? Saluabo te, & liberaberis, noli timere. Confundantur, hoc est, cõfi-
 sibiliter à me repellantur, ac superentur, & se victos erubescant, atque à te æternaliter confundantur
 in die nouissimo, & reuerantur, i. me timeant impugnare de cætero. Dum enim dæmones à sanctis
 vincuntur, tunc metuunt eos, nec sine formidine eos inuadunt. Itaq; reuerantur, hoc est, tantã vir-
 tutem ac gratiã mihi concede ô domine, quatenus dæmones à cõspectu meo, quasi perterriti fugiãt,
Gene. 32 dicentes, Castra dei sunt hæc, Fugiamus Israël, quoniã dominus pugnat pro eo, quæretes animam
 meam. i. diaboli, qui quærent eã à deo auertere, & suo infelici collegio sociare. Auertatur retrorsum
 hoc est, victi cadant ac fugiãt & cõfundantur, sicut iam dictũ est: cogitãtes mihi mala, hoc est, de-
 mones intra se cõsiliantes, quomodo animã meã decipiant, & pœnam æternam ei procurent. Fiant
 tanquam puluis ante faciẽ venti. i. iam cito, tamq; facile cõmoueantur ac repellantur à me, sicut mo-
 uetur atque impellitur puluis à vento, ita vt nequaquã eis aperitã ianuã cordis mei seu portã confen-
Eph. 4 sus: quemadmodum docet Apostolus, Nolite locũ dare diabolo, & angelus domini coarctãt eos, hoc
 est, sanctus angelus dei, qui custos est animæ meæ, reprimat malignitatẽ eorum, & à me reijciat eos.
 Fiat via illorũ. i. machinatio tẽtatoria, tenebræ & lubricũ, hoc est, obscura & vacillã, sic vt nõ perti-
 gat ad cõsensum meũ sub specie boni, sed agnoscat falsitas dæmonũ à me: ad quod necessariũ est
2. Cor. 11 donũ discretions spiritui. Nam Satanã transfigurãt se in angelũ lucis, apparetque via eius lumi-
 fa: sed dum per illuminationẽ diuinã aduertimus eius fallacias, tunc via eius fit tenebræ & lubricũ: &
 angelus domini persequẽs eos. i. angelus bonus prælietur pro nobis, & eos affligat. Vehemẽter enim
F diaboli affliguntur dum per adiutoriũ angelorũ sanctorum vincuntur à nobis. Quoniã gratis, hoc
 est, sine iusta & rationabili causã absconderunt mihi diaboli. i. in occulto preparauerunt interitũ la-
 quei sui. i. mortẽ tentationũ suarũ, seu tentationes mortiferas animã occidẽtes: superuacue exprobra-
 uerunt animã meã. i. infructuose insultauerunt mihi. Interdum enim tẽtat nos dæmon, impropere
 nobis peccata præterita, quatenus in desperationẽ nos pertrahat, vel rursus ad secularẽ vitam
 reducat. Vnde quibusdam peccatoribus magnis efficacissimẽ pœnitẽtib; dæmones visibilib; appar-
 uerunt, dicentes, Ecce postquã tanto tempore in omni spurcitiã & iniquitate vixisti, & nobis in
 omnibus paruisti, nostrisq; voluptatibus satiat; es, iam ad Christum cõuertere vis, nosq; relinquere,
Hierony. prout S. Hieronymus refert, Veniat illi, hoc est, dæmoni seu dæmonũ cõgregationi, laqueus quem
 ignorat. i. improuise ac subito coarctetur ab angelo sancto, & captio quã abscondit. i. captiuitas seu no-
 cumentũ quod mihi occulte parauit, apprehendat eum. i. noceat ei, eũq; in inferno liget captiuũ:
 & in laqueũ cadat in idipsum, hoc est, captio ista quam mihi abscondit, fiat ei laqueus damnationis, &
 causã tormenti. Præterea totus hic locus de visibilib; quoque hostibus. s. hominibus impijs exponi
 potest, vt sit sensus, Iudica domine nocẽtes me. i. homines me iniuste persequẽtes, & à tuo obsequio
 impedire conãtes, discerne, distingue, & separa à me, nunc quidem afflicti & merito (quod pertinet
 ad iudiciũ discretions) & in futuro loco & præmio, quod pertinet ad iudiciũ remunerationis. Hæc
G autẽ atq; similia orat ecclesia seu fidelis quicunq; non appetit vindictã, sed zelo iustitiæ, præfer-
 tim nisi pœnitẽt: & est potius prænuñciatio futuri, quã imprecatio mali. Propter quod Calsiodo-
 rus affirmat hunc locũ & similes passus scripturæ, in quibus videtur oratio fieri pro damnatione seu
Calsiod. pœna inimicorũ, non debere exponi de visibilib; hostibus, sed & dæmonibus, maxime cum iubeamur
Mat. 5. inimicos diligere atq; aduersarijs benefacere. Sed quicquid sit, omnino videtur, q; loca huiusmo-
Rom. 12. di possint exponi etiã de hostibus visibilib; quantum ad pœnas tẽporales, videlicet vt in præsentĩ
 emendentur ne æternaliter pereant. Sic quod dictũ est, Iudica domine nocẽtes me, intelligi potest
 de iudicio remunerationis quo deus plerũq; in præsentĩ vindicat & castigat peruersos, vt vel sic ces-
 sent à malis. Possumus quoq; eorũ deiectionẽ & afflictionem, quantum ad mala temporalia. s. damna
 & pœnas vitæ præsentis appetere, qui aduersantur bono cõmuni & fidei Christianæ, ac vnitati ec-
 clesiæ, in quantum per hæc coercentur à malis. Propter quod subditur, expugna impugnantẽs me, id
 est, pugna pro me & vince aduersarios meos. Hoc maxime orat ecclesia contra infideles, & tyrãnos,
 hæreticos, schismaticos, quorũ interdum corporalẽ mortẽ licite optat, quia eorũ salutĩ aliter prouidẽ
 dere non valet. Apprehende arma & scutũ, hoc iam satis expositũ est: & exurge in adiutorium mihi,
 hoc est, paratus & facilis esto vt mihi succurras, ne hominũ impiorum mala exempla, fallacia blan-
 dimenta, minæ hostiles, insectiue doctrinæ seu persecutiones tyrannicæ, me à tua voluntate ac lege
 abducant, scandalizet aut superent. Effunde frameam, hoc est, emitte castigationes & adhibe flagel-
 la paternæ correctionis, & concludẽ aduersus eos qui persequuntur me, hoc est, induc ea super ho-
 mines malos me tribulantes, ac per hoc restringe & cohibe malignitatẽ eorum, ne sint de cætero po-
 tentes vt faciant mala: sed infirmitatibus corporis atque doloribus animæ castigati discant bene age-
 re. Confundantur de irrationabili studio suo & vita iniusta, & reuerantur. i. pœnas sibi imminentes
 expauescant, quærentes animã meã subuertere vel vitam meã perimere. Auertantur retrorsum,
 hoc est, à proposito malo cessent, & ab opere inchoato recedant, & confundantur quod tam inhone-
 ste egerunt, cogitantes mihi mala. Fiant tãquam puluis ante faciẽ venti, hoc est, faciliter mouean-
 tur ad pœnitentiam, nec obdurentur vt lapis: sed sicut puluis sequitur impetum venti, sic isti se quan-
 tur internam directionem angeli sancti. Ideo sequitur, & angelus domini sit coarctãt eos, hoc est, à
 malo retrahat eos, & si opus est per tribulationem compellat. Fiat via eorum tenebræ & lubricum, id
 est, operatio eorum similis fiat tenebrorũ ac lubricæ semitæ, vt sicut homo in tali semita sæpe offen-
 dit, cadit, lassatur, nec ad finem faciliter pertingere potest: sed redit: sic in operatione suã iniusta im-

A pediantur, fatigentur, nec ad effectum peruenire sinantur: sed conuertantur & viuãt, & angelus do-
 mini persequẽs eos, hoc est, angelus sanctus puniat vel puniri permittat peccata eorũ in seculo isto,
 nec desinat eos exequi desideria sua mala. Hoc enim multũ desiderabile est, quẽadmodum in secun-
 do libro Machabeorum habetur, Etenim multo tempore non finire peccatoribus ex sententia age-
 re, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Hęc autem mala eueniant eis in vita præ-
 senti: Quoniã gratis, hoc est, sine causã, absconderunt mihi interitũ laquei sui, id est, decõptiones atq;
 infidias preparauerunt aduersum me, superuacue exprobrauerunt animam meam, hoc est, inutiliter
 contumelijs, male dictis & insultationibus affecerunt me. Hunc versum sicut & præcedentes præfer-
 tim dicit ecclesia de hæreticis, schismaticis, infidelibus & tyrãnis. Veniat illi, hoc est, vnicuiq; eorũ
 laqueus quem ignorat, id est, tribulatio improuisa qua corrigatur: & captio quam abscondit, hoc est,
 malum quod mihi inferre occulte tentauit, apprehendat eum, hoc est, reuertatur in ipsum: sic quod
 ipse seipsum pro peccato suo castiget, & in laqueum cadat in idipsum, hoc est, in iugũ Christi por-
 randum super se conuertatur idem, videlicet vt ex consideratione peccati sui ardentior fiat, & iu-
 gum Christi perfectius tollat, quatenus ubi abundauit delictum superabundet & gratia. Porro si eã
 quæ dicta sunt ab illo versu, Effunde frameam, exponantur quantum ad damnationem perpetuã,
 seu quantum ad iustã vltionem diuinã æquitatis in peccatores (quæ expositio literæ magis cõcor-
 dat, sicut & in præcedenti expositione declarata sunt) tunc intelligenda sunt hæc non optando, sed
B prænuñciando, quẽadmodum sæpe ostensum est. Anima autẽ mea exultabit in domino, hoc est, in mi-
 sericordia eius respirabit, & ex cõsideratione passionis Christi consolationẽ recipiet, imò & libẽter
 omnia sustinebit, quatenus conformetur domino suo, & deleabitur delectatione mẽtali ac intellẽ-
 ctuali super salutari suo. i. de saluatione qua me redemit, & de beatitudine quam promisit: sicut ait
 Apost. Gloriamur in spe adoptionis filiorũ dei. Et Esaias, Ecce deus noster, exultabimus & lætabi-
 mur in salutari eius. Et tu domine es eripiens inopem. i. me pauperẽ & afflictũ de manu fortiorũ
 eius, hoc est, de potestate & persecutione inimicorũ visibilib; ac inuisibilib;, quibus propria po-
 testate resistere non valerem. Quis enim sua industria subtilitati dæmonũ resistere possit? Et tu es
 eripiens egenum & pauperẽ. i. quemlibet tẽporalia contemnentem, & spiritu pauperẽ à diripiẽtibus,
 hoc est, instantibus, deprædantibus, seu occidẽtibus eum: quẽadmodum in Esaiã habetur, Domi-
 ne deus meus exaltabo te, quia factus es fortitudo pauperi & egeno in tribulatione sua. Surgẽtes tes-
 tes iniqui quæ ignorabã interrogabãt me, hoc est, quæ nõ feci obiecerunt mihi. Hoc quilibet Chri-
 stianus falsorũ testũ accusatione seu cõtestatione grauatus dicere potest, qualis erat Naboth Israe-
 lita, quem Ambrosius in libro de officijs sanctum ac martyre vocat. Retribuebant mihi mala pro bo-
 nis. Hoc cõuenit ecclesiæ atq; vniuersis fidelibus & bonis corde, qui pro aduersarijs orãt, & ab in-
C gratis odium pro dilectione ac maleficia pro beneficijs recipiunt: sterilitatem animæ meæ, subaudi re-
 tribuebant pro fecunditate: tanquã dicat, Ego quantum ad eos eram in benefaciendo fecundus: ipsi
 autem quantum ad me steriles erant nil boni reddẽtes, nec in spiritualib; nec in tẽporalibus me di-
 citare optãtes. Ego autem cum mihi molesti essent homines impij & ingrati, induebã cilicio, hoc est,
 veste pœnitentia. Humilabam in ieiunio animam meã. i. abstinentia me afflixit, quatenus impetra-
 rem illis veniã, & mihi subsidiũ. Istud frequẽter agit ecclesia, dum hæreses aut schismata oriuntur, aut
 bella grauissima imminet, sicut Iosaphat rex Iuda & omnis populus eius fecisse leguntur: similiter
 sanctissima illa Hester & venerabilis Iudith fecisse scribuntur. Et nos ergo horũ exẽplo ita agamus,
 dum nobis peruersi sunt molesti atq; ingrati: patientiam seruemus gloriantes in hoc, quod domino
 Saluatori conformari mereamur. Talia enim pati est donum dei: quemadmodum ait Apostolus, Vo-
 bis datum est à Christo non solum vt credatis in eum, sed etiam vt patiamini pro illo. Et oratio mea
 in sinu meo conuertetur, hoc est, oratio quam pro aduersarijs & reprobis aut damnatis seu indignis
 propter indignitatem vel incapacitatẽ eorum, non tamẽ ob hoc infructuosa manebit: imò omnis actus
 ex charitate procedens est meritorius vitæ æternæ. Quasi proximũ, quasi fratrem nostrum reputamus
 vnũquẽq; fidelem, etiã inimicũ, sic complacebam. i. sic de eius profectu ac prosperitate gaudebam,
 quasi lugens & cõtristatus sic humiliabar, hoc est, sic de eius aduersitate afflictus sum. Hoc est quod
D ait Apostolus, Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Hoc modo sanctus Euãgelista Io-
 hannes sibi in filijs suis complacuit, qui ait, Maiorem horum gratiam non habeo, quã vt audia fil-
 ios meos in veritate ambulantes. Non ergo de aduersitate inimici lætemur, sed eius profectui cõ-
 gratulemur, quatenus cum sancto Iob dicere mereamur, Si gauisus sum ad ruinã eius qui me oderat,
 & exultauit quod inuenisset eũ malum. Et iterũ, Flebam (inquit) quodam super eo qui afflictus erat,
 & cõpatebatur anima mea pauperi. Ista profectio ad prælatos maxime pertinet. Ego igitur tãta bo-
 na feci illis, sed quid illi? Sequitur, Et aduersum me lætati sunt, hoc est, de meis infortunijs & pœnis
 ac malis gauisi sunt, & conuenerunt, quatenus me multitudine vincerent, quem per rationẽ supera-
 re non possunt: congregata sunt super me flagella & ignorauit. i. improuise acciderunt mihi perlecu-
 tiones hominum, tentationesq; dæmonũ. Dissipati sunt, hoc est, aduersarij mei prædicti à vera con-
 stantia fracti sunt, & à charitate diuisi, nec compuncti. i. de malo suo non pœnituerunt. Retauerunt me
 terrendo, blandiendo, torquẽdo, cogẽdo, subfannauerunt me subfannatione. Hebraici idiomatis cõ-
 suctudo est, talẽ facere repetitionẽ seu repetitionẽ eiusdẽ, quẽadmodum Zacharias dicit, Iratus est
 dominus patribus vestris iracundia. Ait ergo ecclesia seu vnusquisque vir iustus, Subfannauerunt me
 subfannatione. i. inimici mei quibus non nocui, sed benefeci, insultauerunt illuseruntq; mihi. Hoc est
 quod dicit Apostolus, Maledicimur & benedicimus, blasphemamur & obsecramus. frenauerunt su-
 2. Mac. 6;
 Roma. 5;
 Rom. 5;
 Esa. 25;
 Esa. 25;
 3. Reg. 21
 2. Par. 20
 Hester 4
 Iudith 8,
 9.
 Philip. 1
 Rom. 1
 3. Iohã 2.
 Iob 31
 Iob 30
 Zach. 1
 1. Cor. 4

1. Cor. 4 per me dēcibus suis, quasi ex feruore rancoris & impetu pāssionis deuorare me vēlēt. Domine quā-
do respicies id est, quasi diu dīsimulasti & dereliquisti me tribulari: sed nūc respice, restitue animā
meam in pristina pace & gratia tuā, à malignitate eorum ereptam: à Leonibus vnicam meam. i. à de-
monibus, qui tanquam leones rugientes circueūt, atq; superbis hominibus, qui opprimūt innocen-
tes quemadmodum ouē leones: restitue vnicam meā. i. animā meā, quam tam vnice custodire indigeo,
vt non proficiat mihi si vniuersum mundum lucratus fuero, & eam perdidero. Consequēter ait fi-
delis, Confitebor tibi. i. ad gloriam tuam confessione tuā laudis, & item confessione meā iniquita-
tis, in ecclesia magna, Christiana, apostolica, atq; catholica. Non supergaudeat mihi. i. de ruina ani-
mæ meæ & seductione ipsius non superflue gaudeant, qui aduersantur mihi inique, hoc est, demones
& homines perfidi ac pestilentes, qui mihi spirituale damnū inferre nituntur: de quibus superius
dictum est, Qui tribulant me exultabunt si motus fuero, qui oderunt me gratis, hoc est, sine demeri-
to meo: & annuunt oculis. i. sibi mutuo me ostendunt ad persequendum ac illudendum. Quoniam mihi
quidem pacifice loquebantur. i. demones sub specie boni suggererūt mala mihi, & homines frau-
dulenti verba concordia locuti sunt mecum in dolo, sicut Ioab cum Abner & Amasa: & in iracundia
terre loquentes dolos cogitabant. Demones loquuntur nobis interius in iracundia terre, hoc est, ex
ira quam habent contra nos, eo qd possessuri sumus terram viuentium, quam ipsi per superbiā perdi-
derunt, & cogitant dolos, videlicet vt inducant nos ad amorem sensibilibus atq; carnalibus rebus, sicq;
amittamus regnū cælorum. Homines vero mali loquuntur iusto in iracundia terre, hoc est ex ira con-
cepta contra eum propter amorem terrenorum bonorum: sicut dum homines seculares inuident &
irascuntur religiosi, eo qd temporalia bona possideant. Et dilatauerunt super me os suum, hoc est, la-
to ore locuti sunt contra me id quod sequitur. Dixerūt, Euge, euge. i. bene, bene, viderūt oculi nostri
malum quod accidit tibi, & ergo gaudemus. Vidisti domine ista, qui omnia nostri: ne fileas à prolatio-
ne sententiæ, sed iudica pro me, & loquere mihi per inspirationem occultam. Domine ne discedas à
me cōsolationē & gratiā subtrahendo. Exurge & intende iudicio meo deus meus, hoc est, diligēter
considera quale iudicium merear qui tanta mala sustineo propter iustitiā. Hoc secure oro, quoniam
scriptum scio, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnū celo-
rum. Et tu qui es dominus meus intende in causam meam, hoc est, vide iustitiam meā pro qua ab im-
pijs iudicor velut iniustus: nā propter bona quæ facio odiunt me. Iudica me secundum iustitiā tuam
domine deus meus. i. secundū iustitiam quam per gratiam tuam operatus sum reddere mihi. Sēper ta-
men admisce misericordiam tuam iudicio meo, & non supergaudeat mihi sicut nunc dictū est. Non
dicant de cætero in cordibus suis, Euge, euge animę nostrę, id est, quā iucunde accidit vobis quod
seduximus istum, & poenis eum affliximus: nec dicant, Deuorabimus eum, occidendo in deo charita-
tem dei ac proximi, & cetera dona spiritus sancti. Erubescant & reuereantur simul, &c. Hoc est quod
in principio psalmi dictū est, Confundantur & reuereantur querentes animā meam, Exultent & leti-
rentur in te domine deus, & tibi gratias agant, qui volunt iustitiā meam, hoc est, quibus placet pro-
fectus meus in spiritualibus rebus, qui cooperātur mihi in bono, & dicant, Seuper magnificetur do-
minus, qui volunt pacem serui eius. i. qui desiderant me famulum Christi veram ac stabili pacē ha-
bere. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, hoc est, legem tuam loquetur, & alios informabit to-
ta die in laudem tuam, id est, omne bonum tibi semper ascribet. Cætera ex præcedenti expositione
patent. Ecce quā sentētiosus quāque diuersimode exponibilis est psalmus iste, quā late descri-
bit mysteria Christi, quā euidenter instruit charitatem, docet patientiam atque ad omnem perfe-
ctionem informat fideles. Cum omni itaque attentione cum legamus, talit erque viuamus, vt quę in
eo scripta sunt nobis vere conueniant.

1. Pet. 5
Mat. 16.
Marc. 8
Luc. 9.

Psalm. 12

2. Re. 2.
2. Re. 20.

Matt. 5.

F

G

COMMENTARIUS IN PSAL. XXXV.

EXPOSITIO TITULI.

A Scriptus est deniq; psalmo huic talis titulus, In finem seruo domini psalmus Dauid, hoc est,
psalmus iste in finem. i. in deum nos dirigens, ad quem per humilitatem ascenditur, est psal-
mus sancti Dauid seruo domini, id est, ad instructionē cuiuslibet famuli dei. Vel est psalmus
Dauid seruo domini, id est, conueniens ipsi Dauid seruo domini, intelligendo per Dauid quęcun-
que vere fidelem. Docet enim hic psalmus superbiam abhorrere, humilitatem amplecti, totamque
spem in domino figere, ac omne bonum ei ascribere. Ait itaque,

PRECATIO.

Confugientibus ad te domine, misericordiam nobis præstende, ut spiritu humilitatis uncti & sanctificati, pedem su-
perbiæ à nobis remoueamus, & eodem spiritu ducti humili pede gressus nostros rectos faciamus.

EXPOSITIO IUXTA SENSUM LITERALEM.

Philosop.

Dixit iniustus id est, apud se statuit, & fixe proposuit vt delinquit in semet-
ipso, hoc est, quod ex deliberata ratione & ex pleno consensu faciat malū. Vt
enim Philosophus dicit, dupliciter peccat homo, videlicet ex passione, & ex
habitu malo: quod theologus ita dicit, quia vno modo peccat homo ex infirmitate,
alio modo ex certa malitia. Idē autē est dicere ex habitu malo, ex certa ma-
litia, ex deliberata ratione, & ex pleno cōsensu peccare. Qui vero ex passione
seu infirmitate peccat, cito poenitet & emēdat: nam passione cessante, quę non
est nisi actualis motio appetitus sensitui, ex apprehensione boni vel mali sen-

A fibilis, cessat peccatū, vt patet de incontinenti: sed qui ex habitu malo peccat difficulter corrigitur, **Ibidem**
nec cessat faciliter: modo secundū Philosophū, quasi incorrigibilis est, eo quod ratio peccati videlicet
habitus vitiosus, sit radicata in ipso, vt patet de temperato. Veruntamē per gratiā dei subito tales
frequenter conuertuntur, & virtuosissimi fiūt: gratia enim dominatur nature. Hoc itaq; modo proponi
boni peccare iniustus. i. qui habituatus est in malis, & ex consuetudine legem transgreditur diuinā.
Boni verō ita non peccant, sed ex infirmitate & passione. Virtuosī quoque cito deueniunt ad tātū
lapsū, vt ex electōne & habitu peccent. Vnde Origenes in Petarehon dicit, Nemo eorum qui in
perfecto summoq; gradu extiterint subito euacuatur: sed paulatim atq; per partes necesse est eū de-
ficere. Cōsequenter tangitur causa, cur iniustus ita delinquit: quoniam nō est timor dei ante o-
culos eius. hoc est, timorē domini non habet, nec oculis cordis considerat ea quę ad timorē dei indu-
cunt: vt pote deum iudicē omnia cernere, nil mali inultum relinquere, & poenas æternas nō timenti
insurgere. Timor autē domini (vt ait scriptura) expellit peccatum. Et iterum scriptum est, Qui timet
deum nihil negligit. Quod verō timor dei non sit in conspectu iniusti, hinc constat, **(2) Q**uoniam
N I A M dolose egit in conspectu domini, hoc est, deo præsentē, vidēte ac prohibēte ausus est fallaciter
agere, ac dolose in proximum suum committere, vt inueniatur iniquitas eius ad odium. hoc electi-
tur nō casualiter, sed cōsecutiue. Non enim ideo agit dolose vt inueniatur iniquitas eius ad odium,
id est, vt malitia sua sit deo ac omnibus sanctis odibilis: sed hoc consequitur ad id quod est non ha-
bere timorē dei, sed dolose agere coram eo. **(3) V**erba oris eius iniquitas & dolus. i. iniqua
& fraudulenta. **N O L V I T** intelligere vt bene ageret, id est, nō acquieuit sanctę doctrinę, nec voluit
scire testimonia scripturarum, quę docent quāta tormēta immineant malis. Multi enim sunt, qui vt
securius & delectabilius peccent, nolunt aduertere, scire aut discere veritatem scripturę. De quibus
S. Iob ait, Dixerunt deo, Recede à nobis, scientia viarum tuarū nolimus. Isti ex habitu vitioso pec-
cant, & vt dictū est, difficillime emēdantur: sicut de talibus in Ieremia legitur, Si mutare potest Ae-
thiops pellem suā, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere cum didiceritis malū. Si er-
go vis declinare à malo & facere bonum, discite scripturas, audi verbum salutis, veritatē ama atq; in-
tellige. Hinc enim hortatur nos sermo diuinus, Erudite ait dominus, ne forte recedat anima mea à
te. Et rursus, Interrogate quę sit via bona, & ambulate in ea, & inuentietis requiem animabus vestris.
Et Apost. Attende lectioni, exhortationi, doctrinę. Omnis nāq; scriptura diuinitus inspirata (teste
eodem diuino Apostolo) utilis est ad docendū, ad arguendū, ad corripiendū, ad erudiendū in ius-
titia, vt perfectus sit homo ad omne opus bonū. Veruntamen multi sunt qui volunt intelligere, non
vt bene agant, sed vt sapienter appareant: volunt scire non propter virtutē, sed propter vanitatem.
De quibus B. Iasus ait, Sapientia tua & scientia tua deceperunt te. Et denuo, Vt qui sapientes estis in
oculis vestris, & corā vobismetipsis prudentes. Hi infelices sunt, & omni dānatione dignissimi, quia
vt Petrus ait, Melius erat non cognoscere viam iustitię, quā post agnitionem retrorsum reuer-
ti. **(4) I**NI QUITATEM meditatus est iniustus in cubili suo. hoc est, in corde suo: & hanc me-
ditationem ad effectum perduxit, quoniam **A S T I T** omni viā non bonā, id est, omni operationē
iniquā adhæsit. **M A E I T A M** autem, hoc est, peccatum **N O N** odiuit, sed dilexit. Non tamen di-
ligit malitiā sub ratione malitię: sed sub ratione boni apparentis, in quantum est delectabilis pec-
catori. Vnde secundum Dionysium, nullus respiciens ad malum, malum operatur. **(5) D O M I N U S**
in celo misericordia tua, hoc est, in electis, videlicet in angelis sanctis ac bonis hominibus, qui sunt
ciues cæli, maxime apparet ac splendet misericordia tua, sicut in reprobis iustitia. Electi enim sunt
vasa misericordię in honore: & reprobi sunt vasa irę in interitū. **V T** veritas tua vsque ad nubes, id
est, illuminatio tuę veritatis ad prædicatores sanctos pertingit, & eos illustrat. De quibus B. Iasus
admirando dicit, Qui sunt isti qui vt nubes volant? Dionysius autem ait, per nubes in sacra scriptu-
ra intelligi angelos sanctos, quoniam sicut nubes materiales prius & copiosius illuminantur à sole quā
terra, sic angeli prius ac plenius illustrantur à deo quā homines. Potest ergo de eis exponi quod di-
citur, Et vsque ad nubes veritas tuā: vt sit sensus, Veritas tuā, hoc est Christus, qui est sapientia, ver-
bum, ac filius tuus, vsque ad nubes. i. vsque ad angelicas mentes radios suę illuminationis expandit
ac influit. Nam Christus (etiam vt homo talis) omnes angelos illustrat multo excellentius, quā ali-
quis angelus superior inferiorem. **(6) I V S T I T I A** tua sicut montes dei, iudicia tua abyssus mul-
ta. Quemadmodum iudicia dei comparantur abyssis multæ, id est, pelago quātum ad nos infinito:
ita diuina iustitia comparatur montibus dei. Sicut enim montes altissimi quātum ad nostrum intui-
tum infinitę altitudinis sunt, ita vt visus noster aspicere nequeat cacumen corū, nec mēsurare quā
alti sint: sic diuina iustitia nostri interioris oculi aspectum excedit, nec comprehendi potest à nobis.
Simili modo sicut abyssus, hoc est, mare magnum, propter suam latitudinem ac profunditatem à no-
bis taliter videri non potest, nec mensurari: sic diuina iudicia propter suam profunditatem incompre-
hensibilia sunt, prout clamat Apostolus, O altitudo diuitiarū sapientię & scientię dei, quā incom-
prehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius. Iudicium autē est actus iustitię. Vnde per
iudicia intelligi possunt electio bonorū, & reprobatio malorum, actiue videlicet: prout in deo sunt, Malac. 2.
iuxta illud quod dominus dicit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Vel per iudicia intelliguntur oc-
culi effectus diuinę iustitię, scilicet prædestinatio, vocatio, obstinatio passiue acceptę. Cū ergo iu-
dicia dei sunt abyssus multa, nō præsumamus discutere ea, quę vt Salomon dicit, Sicut qui multum
comedit mel, non est ei bonus: sic qui perscrutator est maiestatis opprimetur à gloria. Propter quod
ait & Apost. O homo, tu quis es qui respondeas deo? **(7) H O M I N E S** & iumenta, hoc est, hu-
dæos & Gentiles, vel spirituales & animales **S A L V A B I S** domine] Nam pro omnibus mortuus

Eccl. 7
Eccl. 7
Iob. 21
Ierem. 13
Ierem. 6
1. Tim. 4
2. Tim. 3
Esa. 47
Esa. 5
2. Pet. 2
Rom. 9
Esa. 60
Diony. c.
15. angeli
Hierarc.
1. Cor. 5
Rom. 11
Malac. 2.
Prou. 25
Rom. 2
2. Cor. 5

2. Cor. 5 est Christus, & omnes sua morte saluauit, & per gratiam suam peccatores conuertit, ac de animalibus spirituales facit. [Q V E M A D M O D V M multiplicasti misericordiam tuam deus, id est, sicut copiose ac mirabiliter effudisti super genus humanum benignitatem ac gratiam tuam, omnes tibi reconcilians, & quasi intrare compellens. Potest quoque quod dicitur: & iumenta, ex poni de brutis, quae deus saluat quantum ad vitam corporalem, dans ei necessaria vitam, sicut inferius dicitur, Qui dat (inquit) iumentis escas ipsorum. Et in libro Iob, Quis preparat coruo escam, quando pulli eius clamant ad eum, vagientes eo quod non habeant cibos? Et in Euangelio ait Saluator, Respicite volatilia caeli, non laborant, nec congregant in horrea, & pater vester caelestis pascit ea. (8) F I L I I autem hominum, id est, posteritas primorum parentum, seu ecclesia militans, & maxime homines non bestialiter, sed humane & pie rationabiliterque, viuentes] I N tegmine alarum tuarum, id est, in defensione misericordiae tuae atque potentiae [S P E R A B V N T,] non in proprijs meritis aut viribus. Propterea (9) I N E B R I A B V N T V R ab vbertate domus tuae. domus dei intelligitur ecclesia militans vel triumphans. Vbertas militantis ecclesiae, est affluentia gratiarum spiritus sancti, quibus deus implet electos in vita praesenti: quemadmodum ait Apostolus, Misit deus spiritum filij sui in corda nostra. Vbertas autem triumphantis ecclesiae, est beatitudo sanctorum. Itaque filij hominum in tegmine alarum dei sperantes inebriabuntur. i. tam copiose implebuntur affluentia gratiarum spiritus sancti, vt a seipso abstrahantur ac alienentur, & in deum absorbeantur per charitatis feruorem in via. In patria vero beatitudine implebuntur tanta, vt sine interruptione & sine perfectissime transformentur in deum per assimilationem deiformem: iuxta illud, Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. [E T torrens voluptatis tuae,] hoc est teipso, qui es fontalis torrens & prima origo totius purae & internae voluptatis [P O T A B I S eos,] hoc est, irrigabis ac fecundabis corda hominum praedictorum, ostendendo eis teipsum, in qua ostensione consistit felicitas mentis creaturae: quae utique felicitas est riuus tuae increatae voluptatis, & potus quo potas & inebrias omnes beatos. Hoc est quod dominus per Esaiam ait, Ecce ego declino in eos vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloriae. Vnde & Apostolus ait, Oculum non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quae preparauit deus diligetibus se. Quid enim liberalissimus ac superdulcissimus deus preparauit amatoribus suis nisi seipsum? Ipse namque est immediatus obiectum, & proxima causa vniuersae gloriae electorum, quemadmodum Moses asserit, Ipse dominus est vita tua & longitudo dierum tuorum. Ipse quoque est cibus & potus, ad quorum spirituale gustum ac sobriam ebrietatem ipsemet electos inuitat dicens, Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi. Ecce quanta est electorum felicitas. Sed quam immaculatam ac sanctam esse oportet intellectualem creaturam, quae immensa pulchritudinis fonti atque infinitae sanctitatis ac sincerissimae voluptatis torrenti, deo excelso & benedicto tam vnice & intime copulatur? Certe oportet eam tam immunem & puram existere ab omni reatu & vitio, vt audire mereatur a domino, Tota pulchra est amica mea, & macula non est in te. Si ergo cupis deum videre, stude cor mundum habere, quoniam tanto clarius eum conspicias, quanto affectum tuum magis purgaueris. Propter quod ipsemet per Prophetam ait, Laua a malitia cor tuum vt salua fias. Sic autem o domine potabis inebriabisque homines in via inchoatiue, & in patria consummatiue. (10) Q V O N I A M apud te est fons vitae, id est, in teipso est fontana indeficiensque origo omnis vitae, videlicet vitae naturae, vitae gratiae, & vitae gloriae: imo tu ipse es prima, super essentialis, atque incommutabilis vita & beatitudo creata, quae est quaedam participatio tuae beatissimae vitae. Quoniam ergo tu domine es vita per essentiam, & fons vitae per communionem, ideo potes inebriare electos, sicut ostensum est. [E T in lumine tuo videbimus lumen.] Hoc tripliciter potest exponi. Primo sic, O deus pater in lumine tuo, id est, in verbo incarnato, quod est lux vera, illuminans omnem hominem, videbimus in patria lumen, id est, totam supergloriosissimam Trinitatem, quae est vnum infinitum ac simplicissimum lumen, in cuius visione consistit felicitas. Dicuntur enim beati omnia videre in verbo, quoniam verbo appropriatur sapientia. Secundo sic, In lumine tuo, id est, per diuinam essentiam, per modum intelligibilis formae vnitam, videbimus o deus trine & simplex lumen, id est, teipsum qui es purum perfectumque lumen. Non enim potest intellectus deus creatus deum videre per speciem, & sicuti est, seu vt ait Apostolus, facie ad faciem per aliquam formam creatam, quoniam omnis forma creata in infinitum distat a perfectione diuina. Propterea eam repraesentare non potest sicuti est, necesse est ergo vt ipsa diuina essentia vnatur mentibus beatorum per modum intelligibilis speciei seu formae: non quod sit forma inharens, sed illustrans. Cum autem hoc modo viderimus deum, erimus ei veraciter similes, & cognoscemus sicut & cogniti sumus, vt ait Apostolus. Nam sicut in deo sunt idem, quod videt, & quo videt (deus enim videt se per se) sic in nobis tunc idem erunt, quod videmus & quo videmus: quia videbimus deum per seipsum. Sed quoniam vnio ista mentis creatae cum diuina essentia est omnino supernaturalis: ideo indiget mens creata aliqua dispositione supernaturali, per quam eleuetur & apta fiat ad hanc vnionem deificam: & ista dispositio appellatur lumen gloriae, cuius luminis est gratia viae inchoatio quaedam. Vnde de lumine gloriae tertio modo exponitur, In lumine tuo, hoc est, mediante lumine gloriae menti infuso, videbimus lumen diuinum, quod est totus felicitatis obiectum. (11) P R A B T E N D E] o domine [M I S E R I C O R D I A M tuam scientibus te,] id est, his qui te iam per fide toto corde perquirunt, in te solo sperantes: de quibus superius dictum est, Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum. [E T I V S T I T I A M tuam his qui recto sunt corde,] hoc est, iustis auge iustitiam, dando eis pro bonis operibus gratiarum augmenta in via, & vitam aeternam in patria. (12) N O N veniat mihi pes superbiae, id est, affectus elationis non oriatur in corde meo: qui affectus vocatur pes, quia per eum incedit homo ad infernum. Vel sic, Non veniat mihi pes superbiae, hoc est, homo superbus & persecutor tyrannicus non

A superueniat mihi, nec opprimat me. [E T manus peccatoris] id est, potestas daemonis seu operatio hominis mali [N O N moueat me] ab obseruatione legis diuinae: sed maneam fixus & rectus in te domine deus meus. (13) I B I,] hoc est, in affectu superbiae [C E C I D E R V N T] a statu salutis ac gratiae in statum damnationis ac mortis aeternae [O M N E S qui operantur iniquitatem,] id est, qui de peccato suo non poenitent. In omni enim peccato includitur superbia, quia in omni peccato contemnitur deus dum violantur & paruipenduntur eius precepta. [E X P V L S I sunt] praedicti iniqui a deo, a charitate, a societate humilium. Nam per superbiam a deo auersi sunt, & charitate amissa ad societatem bonorum non pertinent. [N E C potuerunt stare] in via salutis: non quod penitus non potuerunt, sed quoniam voluntatem suam subiecerunt peccato, & facti sunt serui peccati. Ecce psalmus iste breuis in verbis quam mirabiliter virtuosus est, sententiosus, & inflammatus. Primo enim describit virtutem iniquum, vt eius malitia euerteret. Secundo, commendat deum ratione suae misericordiae apparentis in caelo, ratione suae veritatis pertingentis ad nubes, ratione suae iustitiae assimilatae motibus, ratione suorum inscrutabilium iudiciorum abyssis similibus. Tertio, commemorat beneficia dei, & bona promissa fidelibus, quatenus corda nostra accendat diuino amore. Postremo, deuotissime ac compendiosissime orat, ne a tantorum bonorum adeptione impediatur. Semper ergo cum reuerentia, affectu, ac stabili mente decantemus hunc psalmum.

COMMENTARIUS IN PSAL. XXXVI.

EXPOSITIO TITULI.

B Reus autem & planus est titulus psalmi istius, videlicet, Psalmus ipsi Dauid. i. psalmus iste conuenit sancto Dauid, tanquam auctori, qui hic loquens in persona Christi, siue ecclesiae, pulcherrime disputat contra temporalem prosperitatem malorum, ostendens felicitatem secularium hominum vanam esse ac falsam, nec appetendam: neque debere aliquem scandalizari aut infirmari ex consideratione prosperitatis impiorum, vel ex consideratione aduersitatis bonorum. Solent namque pusilli ac debiles, qui zelum dei habent: sed non secundum scientiam, mirari, affligi, tritari, & scandalizari dum vident impios prosperari, atque innocentes opprimi. Ex quorum persona in Ieremia scriptum est, Iustus quidem tu es domine, si disputet tecum. Veruntamen iusta loquar ad te, Quare via impiorum prosperatur, & bene est omnibus qui preuaricantur? Perfectos autem istud non mouet, quoniam intelligunt quod ait Apostolus, Omnes qui volunt pie viuere in Christo persecutionem patientur. Et ipse deus, Ego, inquit, quos amo, arguo, & castigo. Instruens ergo Propheta pusillos ne scandalizentur in tali euentu ait,

PRECATIO.

Concede, quaesumus, misericors deus, ut in te sperantes bonitatem ingiter faciamus, in qua consummati habitacionem terrae uiuentium obtineamus, in qua tua gratia largiente aeternis diuitijs pascamur.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

NOLI aemulari in malignantibus. Aemulari interdum significat amare, sicut dum ait Apostolus. Aemulor vos dei aemulatione. Interdum significat imitari, vt cum idem ait Apostolus. Aemulamini charitatem meliora. Quandoque verò significat inuidere, & vicissim inflari. Hic verò accipi potest pro inuidere & imitari, vt fit sensus, Noli torqueri inuidia propter malignantium prosperitatem, nec imiteris eos, [N E Q V E zelaueris facientes iniquitatem,] hoc est, non afficiaris amorofo iniqua agentibus. Zelus ex amore causatur: & sicut amor est duplex, scilicet diuinus & priuatus: sic zelus est duplex. scilicet bonus & spiritualis. De quo ait Helias, Zelo zelatus sum pro domino exercituum. Et inferius Christus dicit, Zelus domus tuae comedit me. Alius est zelus inordinatus, priuatus, carnalis, secundum quem viri zelantur suas uxores, & superbi superbos, ne vnus impediatur excellentiam quam alius amat: & de isto zelo nunc loquitur psalmus. deinde subiungit causam suae doctrinae, (2) Q V O N I A M tanquam scenu velociter arefcet, id est, hoc est, maligni qui prosperantur ad tempus, subito a prosperitate sua deficient, quemadmodum scenu quod hodie est, & cras in clibanum mittitur. Vnde Esaias ait, Vere scenum est populus. [E T tanquam olera herbarum cito decident,] i. sicut herbae virentes quae nunc florent in terra, & statim eradicantur atque marcescunt: sic impij dum flores & prosperari videntur, cito labuntur ac pereunt. Sed apparet oppositum, quoniam impij saepe longo tempore regnant, & praevalent bonis, sicut & Saul diu persequebatur Dauid. Et respondendum quod licet temporalis prosperitas impiorum interdum apparet diuturna, tamen in comparatione miseriae quae cum consequetur, est velut momentanea. & hoc modo Apostolus dicit tribulationem iustorum in hoc seculo momentaneam fore, quae tamen frequenter durat vsque ad mortem. Vnde dicit, Id quod in praesenti est momentaneum & leue tribulationis nostrae, aeternum gloriae pondus operatur in nobis. Secundo dicendum est, quod impiorum prosperitas cito decedit, quoniam incessabiliter breuiatur donec penitus terminetur. Hinc enim Matathias ait, A verbis peccatoris ne timueritis, quia gloria eius steruus & vermis. Hodie extollitur, & cras non inuenitur: quoniam conuersus est in terram suam, & cogitatio eius perijt. (3) S P E R A in domino, id est, secundum quod alibi legitur, Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo. [E T fac bonitatem,] id est, laudabiliter viuere. quali dicat, Non sic speres in deo vt negligas facere quod in te est: quoniam modum homines vani qui sic de

misericordia dei praesumunt, ac si iustitia in eo non esset. Spera ergo in domino non spe in formi, sed E
 Eccl. 9. formata, hoc est, sperando fac opera bona, secundum quod Salomon dicit, Quicquid potest manus
 tua, instanter operare. Non enim ignavis, sed feruidis: non dormientibus, sed vigilantibus provenit
 Iosue 2.4. regnum caelorum. Propter quod Iosue inquit, Timeate dominum & seruite ei corde perfecto atque ve-
 rissimo, [E T inhabita terram,] hoc est, per obedientiam & fidei puritatem permanere in vnitatem eccle-
 siae. Vel, inhabita terram, hoc est, posside & subiecti habe proprium corpus, ne caro dominetur ani-
 ma & sensualitas rationi. Vel, inhabita terram, hoc est, per desiderium & spem demorare in regno ce-
 lorum, quod est terra viventium. Et hoc utroque modo intelligi potest quod ait Saluator, Beati mi-
 tes, quoniam ipsi possidebunt terram, [E T paciferis in diuitijs eius,] id est, anima tua aletur & impin-
 guabitur gratijs Christi, consolationibus spiritus sancti, sacramentis ecclesiae, & praesertim preciosis-
 simo corpore & sacratissimo sanguine filij dei. Haec sunt diuitiae sanctae matris ecclesiae, de quibus scri-
 ptum est, Quid bonum domini, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum & vinum germinas
 Zach. 9. [4] DELECTARE in domino,] hoc est, prompto & hilari animo famulare ei, atque in
 consideratione ac delectatione bonitatis diuinae, beneficiorumque eius exultare: quemadmodum apud
 Tobie 13. Tobiam legitur, Ego autem & anima mea in deo laetabimur. Non ergo laetemur in rebus sensibilibus
 & rebus caducis neque in aliqua creatura, nisi in quantum per ea manuducimur & adiunamur in via
 perueniendi ad deum. Si hoc egeris, experieris quod sequitur, [E T dabit tibi petitiones cordis tui,]
 hoc est, orationes tuas exaudiet. Oratio autem est petitio, non quarumlibet rerum, sed decentium se-
 cundum Damascenum, ut spiritualia bona propter seipsa petantur, corporalia in ordine ad spiritua-
 lia, nec magis quam ad spiritualia sunt necessaria: sicut ait Apostolus, Habentes victum & quibus te-
 gamur his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tetrationes & laqueum diaboli,
 1. Tim. 6. [5] REVELA domino] qui omnia nouit, [VIA M tuam,] hoc est, cor tuum fiducialiter coram eo
 effunde, peccata tua accusa, indigentias tuas expone, de imperfectionibus tuis conquerere, & totam
 vitam tuam coram deo, sicut coram fidelissimo amico, recolle & pertracta, [E T spera in eo,] hoc est,
 sic faciendo, confide certissime, quod quicquid desideras impetrabis, dummodo constanter quaesie-
 ris. Ideo subdit, [E T ipse faciet] quod tu cupis, videlicet vitia indulgendo, gratiam conferendo, con-
 solationem praestando. [6] E T educet quasi lumen iustitiam tuam,] hoc est, vitam tam alijs mani-
 festabit ad edificationem ipsorum, ita ut impleatur in te quod scriptum est, Luceat lux vestra coram
 Matt. 5. hominibus. Et iterum, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. [E T iudicium tuum tan-
 Ibidem. quam meridiem,] hoc est, dominus praedicto modo educet iudicium tuae discretionis, quo te ipsum
 iudicas & Christo obsequi eligis, tanquam meridiem: hoc est, sicut clarum lumen. Dum enim diuina
 ordinatione contingit, ut homo iustus & humilis, qui semper latere ac sperni desiderat ab omnibus,
 iustus esse cognoscitur, honoratur & aliorum rector efficitur, tunc utique dominus educit iudicium
 eius tanquam meridiem. Educit enim illud de occulto ad publicum, secundum quod Christus in
 Euangelio mystice loquitur, Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio: sed super can-
 delabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Lucerna est homo iustus, quemadmodum de Iohane
 Iohan. 5. Christus testatur, Ille erat lucerna ardens & lucens. Hanc lucernam Christus diuino amore ac-
 cendit & lumine gratiae suae illuminat, non ut sub modio occultetur, sed ut alijs luceat, vita, fama, seu
 documento, & dum homo talis in veritate & iudicio constans permanferit, tunc dominus educit iudicium
 eius tanquam meridiem, ponens eum super candelabrum, id est, in sede praelationis, vel in
 alta opinione aliorum: sic ut impleatur in eo quod per Esaiam dictum est, Omnes qui viderint eos co-
 gnoscant illos, quia isti sunt semen cui benedixit dominus. [s v b d i t v s esto domino,] id est, serua
 Eg. 61. mandata, [E T ora eum,] quoniam illorum oratio placet deo, quorum vita consonat precibus: quemadmo-
 dum in Ecclesiastico asseritur, Oratio humiliatis se penetrat nubes. [7] N O L I aemulari] hoc est,
 Eccl. 33. inuidia torqueri, vel imitari quod vides [I N eo qui prosperatur in via sua,] non in via dei, videlicet
 cui temporaliter bene succedit, ut potest [I N homine faciente iniustitiam,] qui sequitur & implet prop-
 riam voluntatem, non legem diuinam. [8] D E S I N E ab ira] per vitium, non ab ira per zelum,
 quae cooperatur iustitiae, de qua superius dictum est, Irascimini & nolite peccare. Itaque desine ab
 ira, id est, cessa ab appetitu vindictae, & ignosce proximo tuo, & errantibus fraterne condole, [E T
 derelinque furorem,] hoc est, inflammatam iracundiam, rationis iudicium penitus perturbantem [N O L I
 aemulari,] hoc est, imitari seu affici [v t maligneris,] id est, ut malus efficiaris & nequiter agas, in
 te & in proximum tuum. [9] Q V O N I A M qui malignantur,] hoc est, qui maligna operantur, &
 alijs nocent [E X T E R M I N A B V N T V R] a grege ouium Christi, & a regno caelorum: quemadmo-
 dum scriptum est, Tollatur impius ne videat gloriam dei. [s v s t i n e n t e s autem dominum,] id
 est, qui in aduersis eum longanimitate fiducialiterque expectant [I P S I hereditant terram,] hoc est,
 haereditate possidebunt regnum caelorum, & etiam corpus proprium in resurrectione sanctorum, quan-
 do implebitur illud Apostoli, Christus reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpo-
 ri claritatis suae. Tunc nanque anima habebit corpus sibi vnitum, vnioue perpetua, gloriosa atque
 beata: ideo tunc veraciter haereditabit terram, id est, proprium corpus. [10] E T A D H V C pusil-
 lum,] id est, modicum praestolare & parum patienter expecta. [E T non erit peccator,] id est, non sub-
 sistet in vita praesenti. Iam enim dictum est, quod malignantes tanquam foenum velociter auferent.
 [E T quaeres locum eius, & non inuenies.] Locus enim proprius, de quo hic loquitur, & locatus sunt
 simul, secundum Philosophum, quoniam locus est vltima superficies corporis continentis. subtrahito
 ergo locato, locus eius non manet. Itaque quaeres locum eius, & non inuenies, hoc est, si quaeres non
 reperies. Vel, quaeres locum eius, hoc est, vsum quem haberi in rerum natura, qui vsum est, ut innocen-

A tem exerceat. Sic ergo peccator & locus eius ac opus cito deficiunt. Propter quod scriptum est, Laus Iob 20.
 impiorum breuis est, & gaudium hypocritae adinstat puncti. Velut somnium auolans non inuenie-
 tur: transiet quasi visio nocturna. Vnde & impij deprehensi in poenis in libro Sapientiae dicit, Quid Sapien. 5.
 nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Tranfierunt omnia illa tanquam
 umbra & tanquam nuncijs praecurrens, sic & nos nati continuo defuimus esse, & in malignitate no-
 stra consumpti sumus. [11] M A N S V E T I autem,] hoc est, homines qui irae impetum vincere di-
 dicerunt [H A E R E D I T A B V N T terram,] sicut iam dictum atque expositum est de sustinentibus
 dominum, [E T delectabuntur in multitudine pacis,] hoc est, in pace Christi, quae omnem sensum
 Philip. 4. exuperat, copiose fruuntur, nunc quidem interdum per gratiam, in futuro autem indefinenter per glo-
 riam. Maxime enim mansueti cordis pacem iam habent, & in seipsis suaves sunt, quoniam dictum est,
 quod pax est tranquillitas ordinis. Hanc vero tranquillitatem nil impedit, nisi turbatio. Ira autem &
 vitia quae ex ea nascuntur maxime generant turbationem in animo, & faciunt hominem irrationali-
 bus similem, sicut Ecclesiastus dicit, Ira in sinu stulti requiescit. Propterea mansueti seu mites, quoniam
 Eccle. 3. iram superauerunt, ampliore, dulciorem, ac stabiliorem pacem sortiuntur. Et est mansuetudo ma-
 gna atque amabilis virtus, redditque hominem non solum deo, sed cunctis quoque hominibus diligi-
 blem: quemadmodum ait scriptura, Fili, in mansuetudine opera tua fac, & super hominum gloriam
 Eccl. 3. diligeris. Dionysius quoque mansuetudinem vehementer commendat, affirmans, Moisen & Ioseph
 ac Dauid, aliosque nonnullos idcirco maximam gratiam apud dominum inuenisse, quoniam mansue-
 ti erant. Si ergo desideramus perfrui pace Christi, audiamus & impleamus exhortationem, imo praec-
 ceptum eius quo ait, Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Vnde in Vitis patrum scriptum est,
 quod iracundus quantus mortuos suscit, deo tamen non placet. Et iterum, Sicut famus expellit hospi-
 tem, sic ira expellit a corde spiritum sanctum. [12] O B S E R V A B I T peccator iustum,] hoc est,
 opera eius explorabit intentione nocendi, [E T iridebit super eum dentibus suis] ex crudelitate ani-
 mi & furore. [13] D O M I N V S A V T E M iridebit eum,] id est, confusione dignum ostendet, sicut
 in psalmo fecido habetur, Qui habitat in caelis iridebit eos, quod illic plenius pertractata est. [Q V O N I A M
 prospicit quod venit dies eius,] hoc est, ipse dominus nouit diem futurae vltionis atque iudi-
 cij, in quo peccatori reddet quod meruit, in quo die implebitur quod ipse apud Esaiam testatur, Heu
 ego consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis. [14] G L A D I V M E V A G E R N A V E R V N T
 peccatores.] Est quidam gladius linguae, de quo inferius dicitur, Lingua eorum gladius acutus. Huc gladium euaginare, est
 Matt. 26. verba comminatoria, pungitua, fallacia, contumeliosa profer-
 re. Alius quoque est gladius, de quo Christus Petro dixit, Conuerte gladium tuum in vaginam. Hunc
 gladium euaginare, est armis alium impetere, & utrunque gladium euaginauerunt peccatores. [I N T E N D E R V N T
 arcum suum,] id est, insidias, vel arcum materialem [v t decipiant pauperem,] hoc
 est, humilem & in temporalibus indigentem [E T in opem,] hoc est, aliorum auxilium non habentem,
 [v t T R V C I D E N T rectos corde,] hoc est, ut iustos corporaliter vel spiritualiter occidant. Gladio
 oris atque insidijs volunt decipere, gladio manus & arcu corporali volunt occidere. [15] G L A D I V S
 eorum interet,] id est, intrabit [I N corda ipsorum.] Omnis enim qui acceperit gladium, gla-
 Matt. 26. Luc. 23. dio peribit. Non quod gladius materialis ingredi possit mentem seu animam, vel, quod omnes qui
 gladium accipiunt, gladio pereant, sicut nec latro cum Christo suspensus, nec Petrus: Sed ideo dicitur
 in corda euaginantium intrare, eosque interimere, quoniam malitia eorum, primo nocet eis, & a-
 nimas eorum spiritualiter occidit, quam noceat alijs. Vnde quod ait Saluator, Qui acceperit gladium,
 Matt. 26. gladio peribit, aliud nihil est, nisi quod vniuersiusque malignitas in proprium caput redundat, & am-
 plius nocet agenti quam patienti. Hoc modo gladius intravit in corda tyrannorum, & aeternaliter
 eos occidit. Intrauit autem in corpora martyrum, & eos in caelestibus coronauit [E T arcus eorum
 confringatur,] hoc est, insidiae eorum frustrentur effectus optato. [16] M E L I V S,] hoc est, vtilius, iu-
 cundius, & magis sufficiens [E T modicum] id est, tantum, quantum necessarium est vicijs [I V S T O,]
 qui temporalia ad spiritualia ordinat [s v p e r diuitias peccatorum multas,] hoc est, quam multa bo-
 na temporalia, mobilia, immobilia, avaris & impijs. Iustus enim dum necessaria habet, domino gra-
 tias agit, quiescit, contentus est, & spiritualiter proficit: peccatores vero avari non satiantur diuitijs,
 nec omnium largitori deo grati sunt, atque ab ipsis suis diuitijs demerguntur in profundum inferni.
 Propterea scriptum est, Avaro nihil scelestius. Et rursus, Nihil est iniquius, quam amare pecuniam. Ecc. 10.
 Hic enim animam suam habet venalem. Et iterum, Vae qui coniungitis domum ad domum, & agrum
 Ibidem. agro copulatis. Nunquid habitabitis vos soli in medio terrae? [17] Q V O N I A M B R A C H I A
 Esa. 5. peccatorum conterentur,] id est, fortitudo & robur atque diuitiae impiorum ad nihilum deducuntur,
 ita ut ad salutem nihil eis proficiant, nec a morte aeterna eruant eos. [C O N F I R M A T A V T E M iu-
 stos dominus] per gratiam spiritus sancti, sicut ait Apostolus, Optimum est gratia stabili cor. Heb. 8.
 [18] N O V I T dominus dies immaculatum,] hoc est, conuersationem eorum qui sine mortali
 2. Tim. 2. peccato sibi deseruiunt, approbat, sicut ait Apostolus, Firmum fundamentum dei stat habens signa-
 culum hoc: Nouit dominus qui sunt eius. [E T haereditas eorum in aeternum erit,] id est, merces san-
 ctorum seu beatitudo quam a deo percipient, tanquam haereditarium bonum, nunquam finietur. Cum
 Rom. 8. enim iusti sint filij dei, sequitur, quod sint & haeredes: haeredes quidem dei, cohaeredes autem Christi.
 Ephes. 5. [19] N O N confundentur in tempore malo,] id est, in seculo isto, de quo ait Apostolus, Redimen-
 tes tempus, quoniam dies mali sunt. Vel in tempore malo, id est, in diebus aduersitatis & tribulationis: sed
 tunc sperabunt in domino, & ipse proteget eos, ita ut in aduersis laetentur, quemadmodum monet Ia-
 cobus in sua canonica, Omne gaudium exultate fratres mei cum in tentationes varias incideritis, Iacobi 1.

opus iustitię pax, & cultus iustitię silentium & securitas, vsque in sempiternum: & sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fidutię, & in requie opulenta. Veruntamē quoniam directe ac proprie pax est charitatis effectus, quoniam charitas parit concordiam, propter quod infra habetur, Pax multa diligentibus nomen tuum. Dicitur tamen pax opus iustitię, in quantum iustitiā aufert impedimenta pacis. ¶ (39) **I**N I V S T I A autem disperibunt,] quoniam eternaliter misererunt. Hinc enim in libro Iob scribitur, Recordare obsecro te, quis vnquam iuocens perijt? quin potius vidi iniquos domino stante penisse, [s I M V L reliquię impiorum interibunt] id est, semen eorum opera eorum, imitatores eorum, gloria atque memoria ipsorum, a domino reprobabuntur, a sanctis derelinquentur, & ab omni beato esse deficient: sicut scriptū est, Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descendit ad inferos non ascendet. Et hoc est quod in sequentibus dicitur, Quoniam cum transierit non sumet omnia. ¶ (40) **S**A L V S autem iustorum a domino,] hoc est, quicquid perfectionis & gratię habent in mente & corpore, a deo profluxit & datum est. Quid enim habes quod non accepisti? [E T protector eorum,] hoc est, iustorum est dominus [I N tempore tribulationis] tentationis, infirmitatis ac mortis. ¶ (41) **E**T A D I V V A B I T eos dominus,] confortando naturalem virtutem auxilio gratię, [E T liberabit eos] a vinculis vitiōrū, [E T eruet eos] a peccatoribus,] hoc est, a tentationibus atque molestijs hominum impiorū, ac dæmonum, [E T saluabit eos] in regno celorum, post huius seculi cursum atque exilium: sed quibus meritis, subdit, [Q V I A sperauerunt in eo,] hoc est, omne bonum ab eius misericordia expectauerunt, nil proprijs viribus ascripserunt: sed totamente in deo confisi sunt, facientes nihilominus quod in se fuit, quia spes vera, salubris, & perfecta, est certa expectatio futurę beatitudinis ex misericordia dei, & proprijs meritis nascēs, idcirco actus spēs formata ex charitate procedit. Hęc quoq; diffinitio potius datur de actu quā de habitu spēs, quoniam spes secundū se, est habitus infusus non adeptus, neque causatus proprijs meritis. Sed quoniam nullus scit sine speciali reuelatione, an sit dignus amore, quomodo potest homo habere certā expectationem felicitatis futurę? Sciendum ergo, quōd spes principaliter innititur misericordię dei quā proprijs meritis. Certitudo igitur conuenit spēs, quantum ad hoc quōd diuinę misericordię innititur. Certum est enim, quōd defectus salutis non erit ex parte misericordię dei: non autē conuenit certitudo spēs ex parte priorum meritorum, nisi forte quis scire se confirmatum in gratia, sicut erant apostoli post aduentum paraclēti. Itaque dominus saluabit iustos, quia sperauerūt in eo, quemadmodum ipsemet apud Ieremiam testatur, Eruēs liberabo te, & erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti fidutiā, ait dominus. Ecce quā moralis & cōsolatorius est psalmus iste, quem decet nos diligenter aduertere, vt discamus cuncta transitoria parū pendere, & sola cęlestia semper mansura, feruenter optare.

Psal. 118
Iob 4
Iob 7
Psal. 48
1. Cor. 4
Eccl. 9
Iere. 39

COMMENTARIVS IN PSAL. XXXVII.

EXPOSITIO TITVLII.

Porro titulus psalmi istius est, Psalmus Dauid in rememoratione sabbati. Sabbatum requiem æternitatis significat, quam peccādo amittimus, atque peccata commissa penitentialiter reculendo recuperamus. Est igitur tituli sensus, Psalmus Dauid, hoc est, psalmus iste ascribitur Dauid tanquam auctori, & hic in persona penitentis loquenti in rememoratione sabbati, hoc est, pro commemoratione & indulgentia peccatorum, quę commemoratio assumitur desiderio veniendi ad requiem beatorum, & ad eam finaliter ordinatur. Loquens ergo propheta Dauid in persona cuiuslibet magni peccatoris cordialiter penitentis ait,

PRECATIO.

Aurem pietatis tuę querentes supplices deprecamur, ne nos domine deus noster derelinquas, nec a nobis discedas, presta ut quod in natura fragilitatis nostrę possibile non habemus, per tuam gratiā nobis subministrari sentiamus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

DOMINE ne in furore tuo arguas me.] Verus iste in exordio sexti psalmi diligenter expositus est, ideo lectorem illuc remitto. ¶ (2) **Q**UONIAM sagittę tuę infixę sunt mihi,] hoc est, idcirco precor non argui in furore tuo, quoniam sagittę tuę, hoc est, vindictę seu pœnę quas pro peccatis infers, infixę sunt mihi, id est, profundē penetrant me. Quomodo enim originalis iustitia, erat quoddā retinaculum animę, quo caro spiritui, sensitua pars rationi, & ratio deo in omnibus subdita fuit: sic pœnę pro huius iustitię amissione inflicte, totum occupant hominem: quoniam corpus infirmitatibus necessitatique mortis subiacet, sensitua pars animę inordinatissimis passionibus & concupiscentijs vitiōsis impletur. Intellectua quoque portio animę, ignorantia, instabilitate, & malitia vulneratur. Nam ignorantia est in ratione, instabilitas in memoria, malitia verō in voluntate. Omnia autem hæc mala, sunt sagittę humano generi inflicte propter originale peccatum. & istud est graue iugum quod scriptura inductum est super omnes filios Adę, a die natiuitatis eorum vsque in diem mortis ipsorum. Sunt autem & alię sagittę, quę pro actualibus peccatis singulis infliguntur, sicut comminatio dei, timor iudicij, remorsus conscientię, dolor de culpis præteritis, aduersitates, diffortunia, suspensio consolationis & gratię dei, ac alia multa præsentis vitę flagella, de quibus

Eccl. 4

AS. Iob ait, Sagittę domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me. Et Ecclesiast. Cuncti dies hominis doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per nohem mentē quiescit. Et denuo, Peccatori, inquit, dedit deus afflictionem & curam superfluum. [E T confirmasti] dō domine [V T E R me manuum tuam,] hoc est, prædictas sagittas ac pœnas fortiter imprimis mihi, & continuas eas in me vsque ad mortem, vt patet de pœnalitatibus corporis, sicut sunt fames, sitis & cætera ineuitabilia mala. ¶ (3) **N**O N est sanitas in carne mea a facie irę tuę,] hoc est, non est in corpore meo sanitas stabilis, integra, & perfecta, propter animaduersionem seu aspectum tuę iustitię, quę peccata mea considerat atque prædictis sagittis ea vlciscitur, implens carnem morbis ac alijs pœnis diuersis. Hęc autem tormenta debemus patienter sufferre, quatenus vitia nostra purgentur: quę admodum in Michęa habetur, Iram domini portabo, quia peccauit ei, donec iudicet causam meam. Et Ierem. ait, Dixi plane hæc infirmitas mea est, & portabo illam. [N O N est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum,] hoc est, prædictę vindictę diuinę iustitię vsque ad interiora carnis meę pertingunt, & eius ossa perturbat atque affligit. Nam carnes & ossa morbis & pœnis torquentur: sicque totum corpus pœnis afficitur, a facie peccatorum meorum, id est, propter peccata quę me conterūt, & de quibus mihi conscius sum. Vel sic, Non est sanitas in carne mea, id est, ego carnem meam in penitentiali labore ita afflixit, a facie irę tuę, id est, propter considerationem tuę iustitię, quam pensavi mihi terribiliter imminere, quia non est in ea sanitas derelicta: sed abstinentijs, orationibus, disciplinis, seu istibus atque vigilijs attenuata, exhaustaq; est. Non est pax ossibus meis, id est, ossa quoque corporis mei pelle & carne quasi nudata sunt, propter laborem quem assumpsi, a facie peccatorum meorum, id est, ex consideratione offensionum mearum in te. Et merito tam dure afflixit me, ¶ (4) **Q**UONIAM iniquitates meę supergressę sunt caput meum,] id est, vitia & concupiscentię meę excæcauerunt, vicerunt & oppresserunt lumen rationis meę, & captiuus ductus sum in legem peccati: sicut & Daniel dicit, Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuū. Quo contra Paulus ait, Noli vinci a malo. Et iterum, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius. Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. [E T erit onus graue grauata sunt super me,] hoc est, per consuetudinem malam & negligentiam seu obstinationem, multę & magnę factę sunt iniquitates meę, & tam grauitur trahunt affectum meum ad inferiora ac vilia appetenda, sicut pondus trahit corpus leue ne ascendat. Peccata ergo nostra a celestiu nos contemplatione impediūt, rationis iudiciū opprimūt, ad alia quoque vitia ito pondere nos inclinant, & tandem in inferis animā non penitente demergunt. Propter quod Ieremias ait, Peccata vestra prohibuerunt bonum a vobis, ¶ (5) **P** V T R E V E R V N T & corruptę sunt cicatrices meę,] id est, reliquię seu sanationes culparum mearum redactę sunt ad pristinum languorem peccati, quoniam vitia per penitentiam mihi indulta reiteraui, & priorem animę morbum incurri. Putrefactio autem ad corruptionem disponit, & cogitatio seu consensus ad opus. Dum ergo in peccata præterita iterum consentimus, cicatrices animę nostrę putrefiunt. Dum verō ad opus procedimus, tunc penitus corrumpuntur: [A F A C I E I N S I P I E N T I A E meę,] id est, recidiuatio ista peccati contigit mihi ex insipientia mea, videlicet quoniam non pensavi quā periculosum, mortiferum, atque ingratum est addere malum malo, & iterum vinculis pristinis irretiri: quemadmodum scriptum est in Ecclesiastico, Peccator adiciet ad peccatū. Quo contra in eodem libro scriptum est, Fili, ne adicias peccatum super peccatum, & dicas, Misericordia domini magna est. Nam secundum multitudinem misericordię eius, sic & multitudo irę illius. ¶ (6) **M** I S E R F A C T V S sum,] id est, peccando gratiam perdidit, & omnibus spiritualibus bonis priuatus sum, atq; euangelicas octo beatitudines amisi, [E T curuatus sum,] id est, a rectitudine iustitię obliquatus sum, & viam veritatis reliqui [V S Q V E in finem,] hoc est, vsque ad consensum mortalis peccati, quod est mors animę & finis spiritualis vitę præhabita. Vel sic, Miser factus sum, id est, meipsum miserū esse cognoui, & humiliavi spiritum meum, qui se in malis putauit beatum: & curuatus sum vsque in finem, hoc est, iugo dei suppositi humerum meum, & cepi portare onus Christi & crucem ipsius vsque in finem, id est, perseveranter: vel ad hoc quōd deum, qui est omnium vltimus finis, acquiram. Ista curuitas bona est. Nam de ea scriptum est, Anima quę incedit curua, dat gloriam tibi domine. [T O T A die contristatus ingrediebar] hoc est, propter peccata mea indefinenter tristabar bona tristitia: de qua ait Apostolus, Quę secundum deum est tristitia, penitentiam stabilem operatur in salutem. Et Ecclesiastes, Cor sapientum vbi tristitia, & cor stultorum vbi lætitia. Dolor autem de peccatis in principio debet esse magis frequens & quasi continuus: sed in processu dum penitēs ad altiora profecerit, non oportet vt sit tam frequens atq; continuus, imō tunc debet se talis in actibus diuinę charitatis & sublimioribus exercitijs occupare, cōtemplando bonitatē diuinā & beneficia ac promissa ipsius. Vicissim verō & maxime in principio sui actus debet seipsum humiliare, & peccata sua recolere, ac per hoc humillime ad deū accedere: ideo ait scriptura, Iustus in principio accusator est sui. ¶ (7) **Q**UONIAM lumbi mei impleti sunt illusionibus,] hoc est, ego, in cuius lumbis viget motus luxurię, carnali voluptate pollutus sum, & delectationibus luxuriōsis seductus. Dicuntur autem delectationes & actus luxurię illusiones, quoniam intellectu maxime obruant, hominemq; omnino decipiunt. Istud autem de gratia dei non cōuenit omnibus: nō enim cōpetit eis qui corde & corpore virgines sunt: sed Dauid qui cū vxore Vrię tantum peccauit: Salomon quoque, de quo legitur, Inclinaisti foemora tua mulieribus, & dedisti maculam in gloriam tuam. Cui ergo istud non conuenit, non vane gloriatur nec intumescat, sed gratias domino agat, & tanto ardentius quanto donū hoc maius est. [E T non est sanitas in carne mea,] nā vt ait Apost. qui fornicatur, peccat in corpus suum. ¶ (8) **A** F F L I C T V S sum] pro peccatis

Iob 6
Eccl. 2
Ibidem.
Mich. 8
Iere. 10
Dan. 13
Rom. 12
Roma. 6
Ierem. 5
Eccle. 3
Eccle. 5
Baruc. 2
2 Cor. 7
Eccl. 7
Prou. 18
3 Reg. 10
3 Reg. 11
Eccl. 27
1 Cor. 6

meis castigatione diuina, & poenitētia salutari. [E T humiliatus sum nimis,] hoc est, afflictiones has pro peccatis meis illatas humillime toleraui, imò irrationabilib⁹ creaturis viliorē me reputaui. [R V G I E B A M à genitu cordis mei,] hoc est, ex magnitudine interioris tristitiæ de peccatis in exteriorē singultum & gemitum magnum prorupi, quæadmodum Iob dicit, Antequam comedam suspiro, & quasi inuidantis aquæ, sic rugitus meus. Ex his autem docemur qualis esse debeat poenitētia vera, videlicet vt cordialissime compungamur atque totaliter ingemiscamus, flagellemur, & humilemur. ¶ (9) D O M I N E ante te omne desiderium meum, id est, o domine tu vides cor famuli tui, & omnem eius affectum cognoscis, & cernis quia nil aliud quæro, nisi te, [E T gemitus meus à te non est absconditus,] id est, tu conspicias, quòd nō seculariter tristor, nec propter temporalia gemo, sed quia offendi te. ¶ (10) C O R M E V M conturbatum est, id est, ratio mea vitij deordinata est, & veram tranquillitatem amisit. Vel cor meum conturbatum est, conturbatione salubri & bona, videlicet ad poenitentiam; ad fletum; ad timorem futuri iudicij, & ad quandam admirationem ingratiitudinis meæ, ita vt considerando meipsum displicui mihi, & propter magnitudinem peruersitatis meæ obstupui. [D E R E L I Q V I T me virtus mea,] hoc est, naturalis potestas mea fuit mihi insufficientis ad salutem. Vel dereliquit me virtus mea, hoc est, spiritualem profectū, quem fui adeptus, peccādo amisit. Dereliquit me etiam [E T lumen oculorum meorum,] id est, gratia habitualis & actualis illuminatio spiritus sancti recessit à me, quando peccaui, [E T ipsum non est mecum,] id est, lumen gratiæ non est in me quādiu in peccatis permaneo. Vel sic, Dereliquit me virtus mea, id est, pro peccatis meis condignam poenitentiam facere non potui, & lumen oculorum meorum, id est, grauitatem peccatorum meorum plene comprehendere non valui propter enormitatem eorum. Quanto enim homo copiosius illuminatur à spiritu sancto, tanto amplius ponderat, aggrauat, & abhorret scelera propria, ita vt quæ alijs parua & pene nulla apparent, ipse grauisima reputet, & tali homini sapit hic psalmus nec alicui alteri, & ipsum non est mecum, id est, adhuc deficio in consideratione malitiæ meæ, nec capere possum quān miser ac miserabilis factus sum, eò præferim quòd præterita mala retererai. Hinc enim scriptum est, Quam vilis facta es nimis, iterās vias tuas. Præterea, quæ sequitur, ad perfectionem pertinent poenitentis, & post conuersionem atque inchoatā poenitētiā sibi cōueniunt. ¶ (11) A M I C I mei & proximi mei, hoc est, qui aliquando erant fautores mei, quādo videlicet consensu voluntati eorū, seculariter conuersando, & mundi delicias, atque honores amando [A D V E R S V M M E appropinquauerunt & steterunt,] id est, post conuersionem meam aduersati sunt mihi, & in malitia perseuerauerūt contra me, eo quòd vita mea dissimilis sit vitæ eorum, & ea relinquam ac reprobem, quæ ipsi quærunt & approbant. Et hoc est quod Christus talibus in Euāgelio ait, Trademini à parentibus & propinquis & amicis, & morte afficient ex vobis. ¶ (12) E T Q V I iuxta me erant tempore prosperitatis meæ [D E longe steterunt,] hoc est, mente auersi sunt à me, quando flagellis poenitētiæ cōteror, varijsque aduersitatibus patienter affligor. Istud in sancto Iob euidentissime pater. Vnde & in Ecclesiastico habetur, Si possides amicū, in tentatione posside eum, & ne facile credas ei teipsum. Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanet in die tribulationis, [E T vim faciebant,] hoc est, violentiam mihi intulerunt [Q V I querebāt animam meam,] id est, qui conabantur me à deo auertere, & rursus ad mundanam conuersionem allicere. Vel quia conati sunt vitam meam extinguere, eo quòd noluerim eis acquiescere. ¶ (13) E T qui in querebant mala, hoc est, qui mundum & ea quæ in mundo sunt, diligūt. Vel, qui consilia deceptorū excogitauerunt [M I H I locuti sunt vanitates,] id est, rationes inanes & persuasiones inutiles mihi proposuerunt, quatenus ab arrepta poenitentiæ semita me reuocarent & pristinis me vanitatibus implicarent, [E T D O L O S T O T A die meditabantur,] id est, adulationibus comminationibus, & varijs fraudibus nisi sunt fallere animam meam, videlicet vt temporalem prosperitatem atque mundanam felicitatem appeteret. Istud autem potest poenitens & conuersus contra dæmones dicere ab illo loco, & vim faciebant, &c. Nam & ipsi frequenter cum violento quodam impetu tētant nos, & gaudia mundi sub magna apparentia nobis ostendunt, vt ad eorum amorem inclinent nos. Sed iam audiamus quid in tanta persecutione atque molestia poenitens fecit. ¶ (14) E G O A V T E M tanquam surdus non audiebam, id est, consensum non præbui, vel me audire dissimulaui, vel omnino non audiui, quia auerti aurem meam & abij, [E T S I C V T M V T V S non aperies os suum,] hoc est, nihil respondi, verbis contendere nolui, contumelias patienter & cum silentio toleraui, vana consilia & tentationes diaboli in tantum con tempsti atque abhorruī, vt nec responsione digna ea putarem. Hanc autem sententiam sequens versus clarius pandit. ¶ (15) E T F A C T V S S V M S I C V T H O M O non audiens, id est, tam æquanimitè verba malignantium passus sum, ac si mihi dicta nō essent, quem admodum surdus verbis irritari non potest quæ non audit, [E T N O N habens in ore suo redargutiones,] id est, factus sum sicut homo qui arguentem redarguere nescit, qui maledicentem non re-maledicit, & stulto secundum suam stultitiam non responderet. Vnde scriptura hortatur, Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Porro in his duobus versibus tangitur optimum remedium ad vincendum tentationes spiritus blasphemie. Dæmon enim blasphemie melius vinci non potest, nisi per hoc quòd omnino auertit se à cōsideratione suggestionis quam patitur, non disputans neque confabulans cum tentatione pestifera, neq; con-tristans seipsum propter impugnationem huiusmodi: sed ad alia fructuosa exercitium suum conuertens, & spiritualibus viris tentationem suam manifeste aperiens. Hoc enim præsertim debilitat potestatem diaboli. Quidam verò propter verecundiam malam & inexperientiam talis tētationis, reuelare non audent quod sustinent, quod valde periculosum consistit. Veruntamen non expedit cuiusq;

A indifferenter tentationem talem reuelare, sed erudito atque experto, qui nouit consolationem pro-tinus adhibere. Si ergo tentationem hanc sentis, dic ex corde prædictos versus, & releuamen mox senties. Dæmon nanque cum sit superbus, ferre non potest, quòd ita non cōtemnitur, & ergo recedit. Nihilominus (vt Cassianus docet) est quadam taciturnitas mala, qua aliqui interdum plus tur-bant & cōcitant fratres & proximi sui, quān si ei aperte resisterent: talis enim taciturnitas, non ex militate, sed ex elatione & alterius paruipensione oritur, & per duritiam cordis nutritur. Dum ergo potes proximum tuum dulci verbo sanare aut pie instruere, noli tacere: si verò respondendo magis cum inflammas quān mitiges, tace. Hinc enim scriptum est, Est tacēs nō habens sensum loquēdi, & est tacens, sciens tempus aptum. ¶ (16) Q V O N I A M inter tot mala [I N T E] sōlo domino, qui mutas tristitia in læta [S P E R A V I] propter te prædicta sustinendo, & remedium à te expectando. Salutaris medicina est in malis sperare, & nō deficere. Imo merito spei [T V] exaudies me dominus deus meus. Si ergo exaudiri desideras, spera in deo: & quantum speras tantum impetrabis, si tamen instanter & digne petieris, & in nomine Iesu, id est, ea quæ ad verā beatitudinem pertinet. Beatitudo quippe est finis noster, & ergo per se appetenda, speranda, implorandaque est, cætera verò in ordine ad eam, & nec magis nec minus quam ad beatitudinem adipsendam proficiunt. Ecce quān fiduciale verbum est hoc, tu exaudies me domine deus meus. Quid autē exaudiri desiderat, subdit, ¶ (17) Q V I A dixi in oratione qua allocutus sum te, [N E Q V A N D O] supergaudeat mihi inimici mei, hoc est, nūquam superflue gaudeant de ruina animæ meæ aut de victoria contra me homines mali seu dæ-mones, qui meo spiritali profectui inuident. Et hoc est quod scriptura dicit, Domine pater, & domina-tor vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu & consilio eorum, & incidam in cōspectu aduersario-rum meorum, & gaudeat inimicus meus. [E T dum commouentur pedes mei,] hoc est, dum desideria mea & opera, quibus vel ad infernum vel ad cælum incedo, à rectitudine deflectūt & deuiant, [S V P E R M E magna locuti sunt] hoc est, magnifice iactauerunt se, quia vicerunt me, & ex presumptione gauisi sunt. Hoc est quod superius dixit, Qui tribulant me exultabunt si motus fuero. Ideo o domi-ne exaudies me, ¶ (18) Q V O N I A M ego in flagella paratus sum, hoc est, virgam correctionis tuæ & poenam pro culpa libenter sustineo, imò quicquid aduersitatis mihi contigerit pro culpis meis, vel pro gratia impetranda mihi accidere puto, propterea omnia libentissime fero, [E T dolor meus in conspectu meo semper,] hoc est, tristitia quam merito pro peccatis assumere debeo, omni tempore conuenienti est in consideratione animæ meæ, ita vt penso quantum mihi tristandum est quòd deum meum tam dire offendi. Et quòd ita sit patet ex eo, ¶ (19) Q V O N I A M iniquitatem meam annun-tiabo iaccusando me coram te, & confessionem faciendo vicario tuo presbytero. [E T C O G I T A - V O] pro peccato meo, id est, diligenter considerabo vt omnia peccata mea recorder, confitear, veni-amque de eis obtineam. Vnde in libro Iob legitur, Vias meas in cōspectu eius arguam, & ipse erit Saluator meus. Et alibi, Qui abscondit scelera sua non dirigitur: qui autem confessus fuerit & reli-querit ea, misericordiam consequetur. ¶ (20) I N I M I C I A V T E M M E I V I V V N T non vita gra-tiæ: sed naturæ & temporaliter florent, [E T confirmati sunt super me,] hoc est, fortiores facti sunt me, nec possum eis naturali potentia præualere, omnes eorum molestias, tētationes & suggestiones vin-cendo, sed gratiæ tuæ ope indigeo, sicut Iob inducit, Ecce non est auxilium mihi in me. [E T multi-plicati sunt qui oderunt me in inique,] id est, hostes mei visibiles atque inuisibiles multi sunt, qui ex o-dio pessimo quærent peruertere animā meam. ¶ (21) Q V I retribuunt mala pro bonis, hoc est, in-grati [D E T R A H E B A N T] mihi mala interpretando opera mea, & crimina quæ non commisi mihi imponendo, ne alij edificarentur per poenitentiam meam, & sequerentur vestigia mea. Vnde subiun-gitur, [Q V O N I A M] sequebar bonitate, hoc est, ex eo quòd recessi à malo & secutus sum opera vir-tuosa, moti sunt inuidia & detrahebant mihi. ¶ (22) N E derelinquas me domine deus meus, id est, ne omnino deferas me gratiam subtrahendo, [N E discesseris à me,] id est, elonges te à me quasi incipiendo me derelinquere gratiam minorādo, sed ¶ (23) I N T E N D E in adiutorium meum, hoc est, considera, quibus indigeo, & illa pie in funde, conserua, & perfice [D O M I N E] deus salutis meæ, id est, deus in cuius potestate tota est felicitas mea, & qui es obiectum causæque totius beatitudinis meæ. Denique locus iste, qui ad laudem poenitentis pertinet, de Christo conuenienter exponitur, vt sit sensus, Amici mei & proximi mei, id est Iudæi, qui videbantur esse amici mei, dicentes se dili-gere deum & expectare filium eius Christum, qui erant proximi mei, quoniam ex semine Abrahæ na-ti erant, sicut & ego, aduersum me appropinquauerunt & steterūt, quando videlicet collegerūt con-silium quomodo occiderent me, & quando corā Pilato clamabant, Tolle crucifige eum. Et qui iuxta me erant, hoc est, qui aliquando erant discipuli mei, sed abierunt retrorsum dicentes, Durus est hic sermo, de longe steterunt, id est, omnino alienauerunt se à me, imò apostoli quoque qui ante passio-nem iuxta me erant, quasi parati mori mecum, fugerunt à me: & vim faciebant qui quærebant ani-mam meam, id est, Iudæi atque ministri Pilati, qui desiderabant occidere me, manus violentas inie-cerunt in me comprehendendo, ligando, colaphizando, perforando, & crucifigendo. Et qui inqui-rebant mala, hoc est, Iudæi quærentes contra me aliquam occasionem, mihi locuti sunt vanitates, id est, verba adulatoria dicendo, Magister scimus, quia verax es, & viam dei in veritate doces, & nō est tibi cura de aliquo: & dolos tota die meditabantur, cogitando & inquirendo quomodo possent me capere in sermone, & blandiendo ad hoc inducere, vt magis dicerem ipsis placentia quā iustitiæ con-sona. Ergo autē tanquā surdus non audiebam. Christus vt homo aure corporis nō omnia audiuit, quæ dicebantur aduersus eū, multa tamen præfens audiuit, sed nō audisse se asserit vana & mala, quæ sibi dicebant Iudæi: quoniam omnia patientissime pertulit, & tanquā surdus ad omnia dissimulauit. & si-

Iob. 3.

Iere. 2.

Luc. 21.

Eccle. 6.

Prou. 26.

Eccle. 28.

Eccle. 20.

Iohā. 16.

Eccle. 23.

Psal. 12.

Iob. 13.

Prou. 27.

Iob 6.

Iohan. 8.

Iohan. 11.

Matt. 26.

Iohā. 19.

Iohan. 6.

Iohā. 18.

Mat. 22.

cut mutus non aperiens os suum. Christus enim in passione, nec Pilato, nec Herodi respondit, ita ut E
 miraretur Pilatus vehementer & diceret, Mihi non loqueris? Et factus sum sicut homo non audiens.
 Nā ut Lucas attestatur, Herodes interrogavit Iesum multis sermonibus: Iesus vero non respondit ei
 ad vllum verbū: Et non habens in ore suo redargutiones, hoc est, in passione ita me habui, sicut qui
 se non excusant, nec alios accusant, sed penitus tacent. Propter quod Pilatus dixit, Non audis quan-
 ta aduersus te dicant testimonia, nec respondes quicquam? Hoc est quod de Christo per Esaiam di-
 ctum est, Tanquā ouis ad occisionē ducetur, & sicut agnus corā tondente se, sic obmutescet. Et Pe-
 trus de Christo loquens, Cum pateretur (inquit) non cōminabatur, cum malediceretur non male-
 dicebat. Quoniā in te domine, pater, speravi, secundum quod homo & aliquo modo viator, tu exau-
 dies quicquid ex deliberata ratione absolute petiero. Quia dixi in oratione, nequādo supergaudeat
 mihi inimici mei, id est, ne Iudæi, qui vsq; ad diē Pētescostes gaudent de occisione mea, quasi omni-
 no extincti sum, & in inferno detentus, vltra hoc tēpus nō gaudeant ita de me, sed tunc per misē-
 nem paraleti, per predicationē apostolorum, per signa & prodigia magna clarifica nomen meū in
 cōspectu eorū, & demonstra me resuscitatū, glorificatū, & super celorū a. titudinē eleuatū, quatenus
 confundantur, & contristentur qui supergaudebant mihi. Et dum cōmouentur pedes mei, hoc est,
 dum clavis perforantur, & cruci affiguntur: super me magna locuti sunt, impropērādo, deridendo,
 ac blasphemando, atque dicēdo, Euge, euge, quomodo rex Israel coronatur? Quoniā ego in flagella
 paratus sum. Christus enim paratissimus fuit ad patiendum omnia quæ de ipso prophetata fuerunt.
 Propter quod patri dixit, Fiat voluntas tua. Et ipse per Esaiam prophetam testatur, Corpus meum
 dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciē meā non auerti ab increpātibus & conspuen-
 tibus in me: & dolor meus in conspectu meo semper, hoc est, passio quam pro mundo sustinui, inces-
 sante inest memoriæ meæ, ut eam patri offerā atque merito eius hominibus semper succurrā. Vnde
 Apostolus, Debuit, inquit, per omnia fratribus simulari, ut misericors fieret. Versum autē sequentem
 Christus non dicit in propria persona, sed in persona membrorū suorum seu corporis mystici, scili-
 cet, Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, &c. Inimici autē mei viuunt, hoc est, Iudæi tūc tēpor-
 raliter vixerunt, & confirmati sunt super me, quantū ad hoc quod me occidere potuerūt: & mul-
 tiplicati sunt, numero atq; malitia, non virtute & gratia, qui oderunt me inique videlicet Iudæi, qui
 oderunt & me & patrem meum gratis, dicētes, Hic est hæres, venite occidamus eum. Qui retribu-
 bant mala pro bonis, hoc est, ingrati Iudæi, quibus multa beneficia prestiti docēdo, miracula facien-
 do, detrahebant mihi, dicendo inter se, Seducit turbam, Infant, Homo vorax: quoniā sequebar bo-
 nitatem, hoc est, quoniam iuste in omnibus vixi, & vitia eorū non tacui. Vnde Christus dixit ingra-
 tis Iudæis per prophetam Michām, Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? respon-
 dit mihi. Ne derelinquas me domine deus meus, hoc est, corpus meum non derelas in sepulcro, sed
 tertio die viuifica illud: ne discesseris a me, hoc est, animam meam in inferno non derelinquas vltra
 tertium diem. Intende in adiutorū meum, id est, assiste & cooperare mihi ut sanctos omnes de lim-
 bo inferni educam, atq; cū eis in cælos conscēdam domine deus saluus meæ, hoc est, o deus trine &
 simplex, qui es causa totius salutis meæ creatæ. Ecce quam affectuosus est psalmus iste, & quam præ-
 clare instruit, qualem esse oporteat veraciter, pœnitentem, videlicet ut peccata sua vehemēter exag-
 geret, humiliter referet, omnemque pœnam pati paratus sit. Quoniā verò psalmus iste est vnus psal-
 morum pœnitentialium, debemus specialiter laborare, ut eum clare intelligamus (aliqua enim obs-
 curus est) & deuote legamus. Quidam enim exponunt eum ad literam de Dauid, quæ expositio
 minus fructuosa videtur, quoniam non declarat, qualiter vnusquisque in propria persona eum lege-
 re possit. Casiodorus verò exponit eum in persona Iob.

COMMENTARIVS IN PSAL. XXXVIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Renotatur interea psalmus iste hoc titulo, In finem canticum Dauid pro Idithum. Quemad- H
 modū in primo lib. Paral. scribitur, sanctus Dauid instituit cantores ducentos octoginta octo,
 ut caperent in domo domini laudes diuinas in vicibus suis. Præficitq; eis tres principales can-
 tores, videlicet Asaph, Heman & Idithum. Fecit quoque Dauid psalmos, qui ab his cantoribus can-
 nerentur. Hic ergo psalmus erat ab Idithum, & sibi subiectis cantandus. Idithum verò interpretatur
 transiliens eos: per quem designatur fideles & vere Israelitæ, non litera, sed spiritu: non carnis pro-
 pagine, sed fidei firmitate, qui derelictis terrenis, ad cælestia per cōtemplationem volant. Sensus igitur
 tituli est, In finem canticum Dauid, id est, psalmus iste qui dicitur canticum, quoniam spiritualem
 lætitiā cōtinet, & de æterna beatitudine agit, ascribitur Dauid tanquam authori: canticū inquam
 dirigens nos in Christum, qui est Alpha & ω, principium & finis: & factum pro Idithum, id est, con-
 ueniens viro perfecto tēporalia transiliens: qui cum Apostolo dicere potest, Infelix ego homo, quis
 me liberabit de corpore mortis huius? Et iterum, Nostra cōuersatio in cælis est. In persona ergo ec-
 clesiæ, seu hominis virtuosi ardenti desiderio proficere cupientis, loquens Propheta ait,

PRECATIO.

Expectatio te diligentium domine, ab omnibus iniquitatibus nos erue, & cōtinua quiete in te fac exultare, ut tua
 munici protectione immobiles tibi semper valeamus adhaerere.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.
 Dixi, hoc est, constat pposui, & in corde ac ore asserui, [CVSTODIAM VI-
 as meas.] hoc est, ab inordinatione & culpa præseruabo cogitationes meas, af-
 fectiones, & opera mea: quæ dicuntur viæ, quia per eas tēdo ad terminum quē-
 dam, videlicet ad felicitatem cœlestem, vel ad miseriam infernalem. [VT NON
 delinquam in lingua mea.] id est, ad hunc finem statui custodire vias meas, vt non
 offendam in verbo, sed in omnibus temperem labia mea. Ecce quam notabilis,
 sententiosus, & instructiuus est versus iste. Tria enim vtilissima tanguntur in
 eo. Primò tangit propositum bene agendi, dum ait, Dixi. Secundò tangit ad
 quod bonū propositū tēdere debeat, dum subiūgit, Custodiā vias meas. Tertiò tangit in quo pfectio-
 nem suā quantum ad exteriora constituat, cum subdit, vt non delinquā in lingua mea. Tu ergo si ad
 linguā moderationem & ad verā perfectionem pertingere cupis, primò firmum fac tibi propositum
 in corde tuo feruenter proficendi, & nunquā a lege diuina recedendi, quale erat propositum sancti
 Iob, dicentis, Donec deficiā, non recedā ab innocentia mea. Et Petri, qui dixit ad Christum, Etiā si
 oportuerit me mori tecum, non te negabo. Sed vide ne in proponēdo innitaris proprijs viribus, sed
 gratiā misericordissimi creatoris humiliter innitaris, considerans illud Ieremiæ, Scio domine, quia
 non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Illud quoque Apostoli, Non
 volentis, neque currentis, sed miserentis est dei. Secundò satage custodire in omnibus vias tuas, sapa-
 citer considerando testimonio scripturarum & exemplo sanctorum quid placeat deo, quid bonum,
 quid melius, quid optimum. Hinc enim Apostolus monet, Videte quomodo caute ambuletis. Et ite-
 rum, Cum timore, inquit, & tremore vestra salutē operamini. Vnde & Salomō ait, Beatus homo qui
 semper est pauidus. Hoc modo custodiunt vias suas Iob qui testatur, Verebar omnia opera mea, sciēs
 quod non parceres delinquenti. Tertiò denique imple quod perfectum est scilicet, vt non delinquas
 in lingua tua. In hoc beatitudo modo quodam consistit, iuxta illud Eccles. Beatus homo qui non est
 lapsus in verbo ex ore suo. Et Iacobus ait, Si quis in verbo non offēdit, hic perfectus est vir. Ad hoc
 autē quod non delinquit homo in lingua sua multa sunt obseruāda. Primò, ne loquatur illicita, quo-
 niam teste Apostol. Corruptunt mores bonos colloquia mala. Et ad Timot. Sermo, inquit, vanilo-
 quorum vt cancer serpit. Secūdo obseruare oportet, vt loquamur de bonis ac licitis, sicut ait Apoft.
 Tu loquere quæ decent sanam doctrinā. Primò enim in regimine linguæ oportet à malo recedere,
 deinde ad bonum accedere. sed quia bonum opus bene fieri debet, videlicet cum circumstātijs debi-
 tis, quæ ad actū virtutis requiruntur, idcirco in loquēdo de bonis, primò vidēdum cui loquamur, qua-
 tenus & proportionemus sermonē nostrum secūdam exigentiā, conditionē, & qualitatem eius cum
 quo loquimur, ne fortè præsumamus sapientiorē docere, seniorē increpare, vanū laudare, inexplum
 consulere, obstinatū corrumpere, contēptorem instruere, simplicioribus alta proponere, vel inter infi-
 pientes verba effundere. Hinc enim Eccle. dicit, Adolescens loquere in causa tua vix cū necesse fu-
 erit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput respōsum tuū. Et iterum, Loqui in medio magnatorum
 non præsumas, & vbi sunt senes non multū loquaris: & vbi non est auditus, nō effundas sermonem.
 Salomon quoque, In auribus insipientium ne loquaris, ne fortè despiciant doctrinam eloquij tui. Se-
 cundo pēsandum est quādo, seu debitum tēpus loquendi: quoniam tempus est tacendi, & tempus lo-
 quendi. Dum enim nulla ex sermone nascitur aut speratur vtilitas, tempus est tacendi: dum autē fru-
 ctus salubris verisimiliter sperari potest, tempus loquēdi est. Vnde alibi scriptum est, Homo sapiens
 tacebit vique ad tempus: inscius autem & imprudens non seruabit tēpus. Tertiò, pensare debemus
 vbi loquendum sit, scilicet non in ecclesia, nec in locis prohibitis. Quarto, quantum, videlicet non
 plus quāam oportet aut expedit. Propter quod Salomon ait, In multiloquio non deerit peccatum, qui
 autem moderatur labia sua prudētissimus est. Et iterum, Totum spiritū suum profert stultus, sapiens
 verò differt & reseruat in posterum. Vnde alibi habetur, Verba prudentium statera ponderabūtur.
 Sit ergo sermo noster sale discretionis ornatus, quæadmodum ait Apostolus, Sermo vester in gratia
 semper sale sit conditus, vt sciatis quomodo oporteat vos vniciūque respōdere. Quintò, pensare de-
 bemus, qualiter sit loquendum, videlicet modestē, mansuētē, suauiter. Vnde Salomon ait, Responso
 mollis frangit iram, sermo durus suscitāt furorē. Et Eccl. Verbum dulce multiplicat amicos, & mi-
 tigt inimicos, & lingua eucharis in bono homine abundabit. Et ideo Apoft. monet, Noli verbis cō-
 tendere, ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Sextò autem & vitimò atq; præci-
 piuē considerare debemus, cur, id est, qua intētionē loquamur, & generalis quidem, finalis ac sum-
 ma intentio esse debet honor dei. Aliæ autem intentiones secundariæ ac proximæ multæ & variæ ef-
 se possunt, videlicet vt aliū instruamus, vel ab alio instruamur, vel propter recreationem vel similem
 causam, & secundū modum finis intēti cōsiderare debemus, an is cum quo loqui volumus sit talis, qd
 ex colloquutione secum habenda adipsū possūmus finem intentum. Si itaque ista pensemus & obser-
 uemus, tunc non delinquemus in lingua nostra, quod nemo naturali virtute valet implere secundū
 quod a Iacobo dictum est, Linguā nullus homo domare potest. Sed per gratiam fieri potest, quæad-
 modum in Prou. legitur, Hominis est animus præparare, & domini gubernare linguā. Inuocemus
 igitur gratiam Christi, & dicamus quod infra habetur, Pone domine custodiam ori meo, & ostiū cir-
 cūstantiæ labijs meis. Porro quod nunc dixi, Dixi custodiam vias meas, postea clariū dicitur, vbi
 ait Psalmista, Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. [CVSTODIAM VIAS MEAS.] in
 incautē aut malitiosē aliquid loquerer, [VT NON] consisteret peccator aduersum me [INTENDENS ME] in
 verbis prouocare aut fallere, Non ergo reddamus verbum malum pro malo verbo, quæadmodum Salo-
 mon ait, Non reddam verbum malum pro malo verbo, quæadmodum Salo-

Iob 27.
 Matt. 29.
 Iere. 10.
 Rom. 9.
 Eph. 5.
 Philip. 2.
 Prou. 28.
 Ioh. 9.
 Eccl. 14.
 Iaco. 3.
 1. Co. 15.
 1. Tim. 2.
 1. Tim. 3.
 Eccl. 28
 Ibidem.
 Prou. 23.
 Eccl. 3.
 Eccl. 20.
 Prou. 10.
 Prou. 29
 Eccl. 21
 Coloss. 4
 Prou. 15
 Eccl. 6
 1. Tim. 2
 Iacobi 3
 Prou. 16
 Psal. 140
 Psal. 118
 Prou. 20

mon iubet, Ne dicas, reddā malum pro bono: expecta dominū, & liberabit te. **(3) O B M V T V I.] E**
 non ex indignatione, sed ex patientia atque prudentia, videns me loquendo mihi proficere. **[E T** humiliatus sum **].** i. in corde meo cogitavi me dignum esse contumelijs, & verbis malis mihi illatis: **[E T** filii a bonis sermonibus, quoniam qui mihi male loquebatur, exultationem, satisfactionem, seu rationabilem responsionē recipere noluerit. Propterea melius reputavi omnino tacere, quam contemptoribus veritatis sermonē bonum proferre. **[E T** dolor meus renouatus est, **]** quoniam dum pœnas atque iniurias ab alijs patior, de nouo recolo peccata mea, quibus iram merui, & ita quasi recēter doleo, quod peccaui. Pœnæ enim & aduersitates peccatori inflictæ reducunt ei ad memoriā mala quæ fecit: iuxta illud, Castigabo te in iudicio, vt non tibi videaris innoxius. Vel, dolor meus renouatus est. i. sicut ante tristabar de proprijs culpis: sic modo cōtristor de proximorū peccatis ac varijs mūdi erroribus. Talis autem tristitia ex charitate procedit, & est multum meritoria ac placita deo: quam Ieremias se habuisse insinuat, quum ait, Quis dabit capiti meo aquā, & oculis meis fontē lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Et si piū est plorare in terfecto corpore, quanto benignius est plorare interfectos in anima? Denique hunc etiam se habuisse dolorē fatetur Apostolus, dum ait, Tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo. Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis Iudæis. Vnde & sanctus dei Propheta Michæas intantū Israheli, cui futuras pœnas prædixit, condoluit, vt diceret, Vtinam non essem vir habens spiritum, & mēdaciū potius loquerer. Vides ergo quā ineffabiliter vigeat fraternā sanctorum dilectio, etiam pro ingratis & impijs? Hinc nanque Moyses ait ad dominum, Aur dimitte populo hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro quem scripsisti. Veruntamen ad prælatos præcipue pertinet ista compassio.

(4) C O N C A L V I T cor meum intra me, **]** hoc est, dum ita obmutui, atq; recenti dolore afflictus sum, anima mea ardētī affectu accensa est, quatenus sibi ipsi perfectionem gratis acquireret in præfenti, & ad lumen gloriæ citius perduceretur ac proximorum errori succurreret, atque indigentibus subueniret. Ecce quā sancta calefactio cordis. Nōne hoc modo cōcaluit cor Pauli intra se, qui ait, Fratres mei dilectissimi, gaudium meū, & corona mea sic state in domino. **[E T** in meditatione mea exardescet ignis, **]** hoc est, ex consideratione bonitatis beneficiorumque dei, & ex consideratione peccatorum & vitiōrū, quibus homines implicantur, inflamabitur in me amor dei & proximi, quatenus iniurias dei impediam, fratrumque saluti succurrā, increpando, instruendo, exhortādo. Necessē est enim prædicatōrē & doctōrē verbī dei ex charitatis feruore impleri omni cōstātia & fortitudine mentis, quemadmodū Michæas de seipso testatur, Ego, inquit, repletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & virtute, vt annunciē Israel peccatū suū. Propter quod dicit & Apost. Prædicā verbum, infra oportū, importū. Argue, obsecra, increpa in omni patientia. Quod vtique ad omnem animarum curā habentem, certū est pertinere. **(5) L O Q V V T V S** sum in lingua mea, **]** id est, in ore meo, videlicet secretē orādo, quæadmodum i. lib. Reg. de matre Samuelis inducitur, Porro Anna loquebatur in corde suo, tantūmque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Quid autē in oratione locutus sit, subiungit, **[N O T V M** fac mihi domine finē meū, **]** Finis noster cōsumens, est mors: finis verō cōsummans, est deus seu vita æterna. Nam deus est finis obiectalis extrinsecus: beatitudo autē seu vita æterna, est finis noster intrinsecus. De vnoquoque igitur finium horum exponi potest, quod ait, Notum fac mihi domine finē meum, vt sit sensus, quantum ad finem cōsummentem. Notum fac mihi domine finem meū, id est, da mihi considerare mortem mihi quotidie appropinquantē, vt meditatio mortis assidua fiat mihi à peccatis abstractio fortis, & vigilatio diligēs: quemadmodū Ecclesiasticus dicit, In omnibus operibus tuis memorare nouissima tuā, & in æternū non peccabis. Et in Euangelio Christus, Vigilate, inquit, quia nescitis diem neque horam. Secundo sic, Notum fac mihi domine finē meum, hoc est, te ipsum, vt considerē me creatum propter te: & ita inquietum sit cor meū, donec pueniat ad te. ne alteri, q̄ tibi inhæreat. Tertio sic, Notū fac mihi domine finē meum, id est, da mihi attendere cœlestem illā beatitudinem, ad quam creasti animā meā, ne in aliquo bono caduco creato, sed in te solo semper finē sibi cōstitui animā meā. Ideo nanque ait Apostolus, Pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, vt sciatis quæ sit spes vocatiōnis eius, id est, vt sciatis quæ sit res speranda, ad quam vocauit vos. Res autē speranda est beatitudo æterna, quæ est finis noster. Hanc ergo petimus nobis reuelari, dum dicimus, Notum fac mihi domine finem meum. Notum quoque fac mihi **[E T** numerū dierum meorum quis est, **]** Hoc dupliciter intelligi potest. Primo de diebus vitæ præsentis, vt sit sensus, Da mihi actualiter aduertere, & diligenter pensare, quā breues & mali ac miseri sunt dies, quibus in hoc mundo victurus sum, quatenus sic præsentī vitæ cōtempta, ad futuram toto corde aspirem: sicut ait Apostolus, Qui vtuntur hoc mundo, sint tanquam non vtentes. Et iterum, Non habemus hīc manentem ciuitatem, sed futurā in mundo, sint tanquam telligitur de diebus futuri seculi, qui appellantur dies æternitatis: & est sensus, Da mihi per fidē cōtemplari durationem illā innumerabilium dierū lōgitudinem cōplectentem, videlicet aui illud quo beati in patria sine fine regnabunt, vt hanc semper desiderem. Hæc duratio beatorū vocatur numerus dierum nostrorum, qui est, id est, qui non habet successiōē, corruptionem, & terminum, sed verē est quia stabiliter manet. Numerus verō dierum huius vitæ quasi non est, quoniam dies isti non stant, & nihil habemus de tempore nisi nunc, quod tamē non est tempus, nec pars temporis, sed suo fluxu causat tempus. Vnde ista aui duratio dici potest dies multi seu numerus dierum, quoniam omne tempus includit: & vna dies, quia realiter non multiplicatur. Idcirco de ea scriptū est, Erit dies vna, quæ nota est domino, non dies neq; nox: & in die illa erit dominus rex super omnem terram. Et ad designandum interminabilem permanentiam huius durationis atq; die, Esaias ait de ea, Erit mēsis

A ex mense, & sabbatum ex homine. Itaque domine notum fac mihi numerum dierū meorum, **[v t scia Esai. 66.** quid desit mihi, **]** hoc est, quatenus diligenter agnosca quātum mihi desit pfectionis & gratiæ ad ingreditū dies illos æternos. Vel vt ex cōsideratione breuitatis dierum, quibus in hoc seculo viuā, sollicitē pensē quid mihi desit de spiritali processu, ac interiori profectu: ac per hoc tanquā modico tempore hīc māsurus, festinanter tendā ad patriam omni tempore excluso feruenter tibi deseruiam. Ideo etiam dicit Apostolus, Festinamus ingredi in illā requiem. **(6) E C C E** mensurabiles, **]** Heb. 4. hoc est, breues ac facillē numerabiles **[P O S V I S T I** dies meos, **]** quibus secundum tuā ordinationē in hoc mundo victurus sum. Vnde inferiūs scriptum est clarius, Dies annorū nostrorū in ipsis septuaginta anni. Et Iob, Breues dies hominis sunt, numerus mensum eius apud te est. Constituisi terminos eius qui præteriri non poterunt. **[E T** substantia mea tanquam nihilum ante te **].** i. ego ipse subsistēs, qui aliquid esse videor cōparatione tuæ immensæ maiestatis magis sum nihil quā aliquid, quoniam finiti ad infinitū nulla existit proportio. Propter quod apud Esaiam legitur, Ecce gentes quasi stilla stulæ, & quasi momentū stateræ reputatæ sunt ei. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilū & inane reputatæ sunt ei. Hinc quoq; Nabuchodonosor maiestati dei expertus humiliter dixit, Ego Nabuchodonosor oculos meos ad cœlū leuauī, & altissimo benedixi, & viuentē in secula seculorum glorificauī, quia potestas eius potestas sempiterna, & omnes habitatores terræ apud ipsum in nihilum reputantur. **(7) V E R V N T A M E N** vniuersa vanitas, i. non solum substantia mea est tanquā nihilum apud deum, sed & omnia, maximē inferiora & corruptibilia vanitas sunt, id est, modica, instabilia, infelica, & caduca: quæadmodum Ecclesiastes dicit, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Et Apostolus, Vanitati, inquit, creatura subiecta est **[O M N I S** homo viuēs, **]** id est, non solum irrationalia, sed etiam omnis homo viator & peccator est vanitas, id est, mutabilitati subiectus multisque miserijs. Vel sic, Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens, hoc est, tanta est miseria & defectibilitas hominum propter mala culpæ, mala pœnæ, & mala naturæ, quæ in ipsis sunt, quod omnis homo secundum communem legem dici potest vniuersa vanitas, id est, totaliter vanus ac vanitatibus plenus. Propter quod Paulus de apostolis loquens, Nos, inquit, intra nos gemimus, qui primitias spiritus accepimus, reuelationem gloriæ filiorū dei expectātes. **(8) V E R V N T A M E N** in imagine pertransit homo, i. quāuis homo sit a deo vanus, vt dici possit vniuersa vanitas, tamen in imagine pertransit, id est, in imagine sanctæ trinitatis in anima insignitus temporaliter viuūt & ad finem currūt. Vel sic, In imagine pertransit homo, hoc est, tam citō vita eius fluūt & deficit, sicut imago apparet in speculo, & vmbra quæ apparet in terra, quæadmodum dicit & Iob, Sicut vmbra dies nostri super terrā. Et alibi, Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terrā. **[S E D & frustra cōrū batur, **]** id est, ultra hoc q̄ tam breuis est vita præsens, ipse homo turbatur & anxietur vbi non deberet anxietur aut turbari, videlicet pro temporalibus cōgregandis seu perditis, & ita sollicitudinibus seculi implicari, quasi nunquā relinquitur esse hoc seculū. Ideo sequitur, **(9) T H E S A V R I Z A T** id est, temporales diuitias congregat, **[E T** ignorat cui congregabit ea, **]** Nam cū mors incerta sit, non potest scire an ipse diu vteur diuitijs suis. Et simili modo ignorat an filij sui seu alij, quibus pponit bona sua relinquere, diu ea possidebūt. Hęc ergo thesaurizatio vana est. Vnde hoc modo thesaurizanti, & in diuitijs suis delitanti proponenti atq; dicenti illud, Anima habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare: dixit deus, Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te: quæ autem parasti cuius erunt? Hinc quoq; ait alia scriptura, Vbi sunt principes gentium, & qui dominātur super bestias terræ, qui in aubus cœli ludunt, qui argentum thesaurizant, & aurum, in quo cōsidunt homines, & non est finis acquisitionis eorū? Exterminati sunt, & ad inferos descendunt, & alij in loco corū surrexerunt. Est tamen alia thesaurizatio bona, de qua ait Saluator, Facite vobis sacculos qui non veterascūt, thesaurū non deficiētem in cœlo. De cuius thesaurizationis possessione ac fructu apud Esaiā scriptū est, Diuitiæ salutis sapientiæ & sciētia, timor domini ipse thesaurus eius. **(10) E T** nunc est expectatio mea, nōne dominus? **]** Ecce hīc ostendit exauditam esse precem quam superiūs sudit ad dominū, dicens, Notum fac mihi domine finē meū, id est, finale bonū quod vltimatē ac summē appetere debeo. Ait ergo, Et nunc, id est, dum alij sibi thesaurizant in terra, vbi erugo & tinea demolitur, & fures effodiunt & furātur, quæ est expectatio mea? id est, quæ est res à me finaliter expectata & summē optata? Et respōdet, Nōne dominus? q. d. Vtique ipsemet deus gloriosus & sanctus est quem finaliter expecto, atque ad quem omnia ordino. Deus enim est omne bonum nostrū, & ipse est omnia nostra, & vnū (quod est ipse) est necessarium. Propterea ab Esaiā dicitur, Dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster ipse saluabit nos. **[E T** substantia mea apud te est, **]** Substantia interdū pro diuitijs seu possessione accipitur, quemadmodū de patre filij prodigi scribitur, Dimisit illis substantiā. Sanctorum autē diuitiæ sunt opera virtuosa, charitāsq; & gratia, & alia spiritus sancti dona. Hæc verō diuitiæ sunt apud deū, quoniam placent ei, & remunerationē ab eo recipiūt, iuxta illud Ieremiæ, Quiescat vox tua à ploratu, quia est merces operi tuo. De his ergo diuitijs ait, substantia mea, id est, interiores meæ diuitiæ, scilicet merita & præmia, apud te est, id est, in beneplacito tuæ memoriæ. Superius verō dum dixit, substantia mea tanquā nihilum ante te, sumpsit substantiā pro essentia vel pro exterioribus bonis. Possit autem & nunc pro essentia accipi. Dicuntur nanque esse, apud deum quæ in deo sunt, sicut de filio dicitur, Verbum erat apud deum. i. in deo, secundum q̄ filius loquens ad patrem testatur, Tu pater in me, & ego in te. Et hoc modo substantia nostra, imo cuncta creata sunt apud deum, quoniam omnia in ipso sunt. Quod factū est, id est, omne quod non est deus, videlicet omnis creatura in ipso vita erat. Omnia nanq; viuūt deo, & omnia sunt in eo vitaliter. Propter quod dicit Apost. Ex ipso, Rom. 11.**

Ierc. 30.

Ierc. 9.

Rom. 9. Mich. 1.

Exod. 13

Phillip. 4

Mich. 3

2. Tim. 4

1. Reg. 1.

Eccl. 7. Matt. 25.

1. Cor. 7. Heb. 4.

Zach. 14

Psal. 89. Iob. 14.

Esai. 40.

Dan. 4.

Eccl. 1. Rom. 8.

Iob 8. 2. Re. 14

Luc. 12. Baruc 9.

Luc. 12. Esai. 33.

Mat. 6.

Luc. 16. Esai. 33.

Luc. 15. Iere. 31.

Iohan. 1. Iohā. 17.

Iohā. 1. Rom. 11.

& per ipsum, & in ipso sunt omnia. ¶ (11) A B omnibus iniquitatibus meis erue me. Indulgentiam dando, & gratiam infundendo. [O P P R O B R I V M insipienti dedisti me, id est, ab indoctis diuina, & æterna non cõtemplantibus me derideri permisti propter iustitiam, qua tibi soli adhiisti. Deridetur enim iusti simplicitas. Et Salomon dicit, Ambulans recto itinere, & timens deum, despicietur ab eo qui infami graditur via. Vnde alio loco scriptum est, Ezechiel erit portetum vestrum. ¶ (12) O B M V T V I, & pro id est, [N O N aperui os meum,] cum sustinerẽ aduersa, [Q V O N I A M tu fecisti,] hoc est, aduersa mihi inferri permisti, vel præcepisti, vlciscendo culpam meã per pœnas tẽporales. Sic & nos facere debemus dum impropria toleramus, ascribentes hæc nostris excessibus, & submittẽtes nos diuino iudicio. Quam enim salubre sit hoc ostẽditur in Eccl. vbi sic legitur, Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certũ, vt non cadã ab ipsis, & lingua mea me perdat? [A M O V E à me plagas tuas,] hoc est, rigorem vindictę tuę, qua me castigas, mitiga, aufer, ignosce: & non secundũ exigentiã vitiorum meorum facias mihi, nec potestati inimicorũ meorum me tradas. 2. Cor. 2. Vnde & Paulus ter rogauit dominum, vt auferret à se stimulũ carnis, qui vtiq; habuit in eo rationem plagę seu pœnã, nõ culpã. Et Daniel orauit, Exaudi domine, placare domine, auertatur obsecro ira tua. Et sanctus Iob ait, Manum tuã lõgẽ fac à me, & formido tua non me terreat. Itaq; domine amoue à me plagas tuas. Quod ideo oro, nam ¶ (13) A F O R T I T V D I N E manus tuã ego defeci in increpationibus, hoc est, à potentia vltionis tuę, qua me flagellasti, succubi! non potens sufferre increpationes tam duras, quoniam tentor & crucior supra vires. Non tamen õ domine arguo te, quoniam iustẽ hæc patior propter peccata mea. Ideo subditur, [P R O P T E R iniquitatẽ corripuisti hominem] peccatorem. Sed videtur hoc obuiare, quod ait Apostolus, Fidelis deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Et respondendum, quod deus non finit nos tẽtari supra id quod possumus pati per gratiam. Et ergo qui ad gratiam eius non confugit diuinum inuocandum auxilium, superantur: qui verò ad ipsum confugiunt dicentes, Et ne nos inducas in tentationem, non vincuntur. Dum ergo afflicto atque tentato apparet, quod vltra vires tentetur, ac succumbere debeat, si tunc clamat ad dominum, dicens, Amoue à me plagas tuas, tunc dominus adiuvat eum, nec finit eum vltra vires affligi, quia inspirat ei affectum orandi. Quid enim oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis, id est, postulantes nos facit. Hæc verò inspiratio spiritus sancti est primũ adiutoriũ dei, ad quod sequitur aliud adiutoriũ, quod est effectus seu meritũ orationis. Denique cõstat ex his qd interdũ orare potest homo deuotus pro mitigatione vel ablatione aduersitatum & afflictionũ quas patitur, siue sint naturales, siue ex dispositione diuina: & in hoc quilibet agar seundũ qd se posse ferre cognoscit. Imperfecti enim tantũ ferre non valent, quantum perfecti, quibus cum Paulo dicitur, Virtus in infirmitate perficitur. [E T tabescere fecisti sicut araneã animam eius.] Aranea est animal rapax & nocens, de facili tamen lædi occidique potest. Est igitur sensus, sicut aranea faciliẽ infirmatur & læditur: sic per flagella tuę iustitię tabescere fecisti, hoc est, humiliasti & afflixisti ac decicisti animã hominis seu hominem ipsum. Vnde & sanctus Iob flagella experitus, atque eorũ rigore oppressus ait, Ego quondam ille opulentus repẽte contritus sum. Et Ieremias taliter labefactus clamat, Væ mihi misero, quia dominus addidit dolorẽ dolori meo: laboraui in gemitu meo, & requiẽ non inueni. Ideoq; iterum clamauit, O mucro domini, vsquequo non quiescis? [V E R V N T A M E N vanẽ conturbatur omnis homo,] id est, quauis tanta sit instabilitas ac miseria vitę præsentis (vt dictum est) adhuc omnis homo, id est, pene omnes: vel, omnes, id est, aliqui de omni conditione seu genere hominum, conturbatur solitudine tẽporalium & curis seculi, vanẽ .i. su perfluẽ. Secun dum hunc sensum apud Esa. habetur, Omnes diligunt munera, se quoniam retributiones. Et alibi, A minori vsque ad maiorem, omnes auaritiã student. Sed ne ego tam vanẽ conturber, ¶ (14) E X A V D I orationem meã domine,] qua veniã quæro, [E T dẽpicationem meã,] qua gratiam peto, [A V R I B V S percipe lachrymas meas,] .i. clementer ac diligẽter aduerte affectum animę meę, ex quo lachrymę profluunt: sed & ipsas lachrymas respice propter fontem, ex quo manant, quoniã lachrymę sunt signa affectus, & vim orationis participant, etiam si nec desiderium cordis nec oratio oris directẽ & immediatẽ ad dominũ dirigantur: sed loquatur homo cum seipso, & intra se lugeat ex remorũ conscientię, vel ex desiderio patrię: sicut scriptum est, Loquar in tribulatione spũs mei, cõfabulabor cum amaritudine animę meę. ¶ (15) N E fileas,] id est, ne ab effectu oratiõis quiescas, ne à pia inspiratione ab interna respõsione taceas: sed dic animę meę, Salus tua ego sum. [Q V O N I A M aduena ego sum apud te,] hoc est, viator & de exilio ad patriam veniens. Alia litera habet, quoniam incola ego sum, id est, de potestate inimici translatus in regnum Christi, & de statu damnationis positus in statu salutis: sicq; factus sum ecclesię incola, qui aliquãdo eram diaboli verna, & seruus peccati. Vnde & Apost. ait, Gratias agimus deo & patri, qui nos trãtulit in regnum filij dilectionis suę. [E T peregrinus sicut omnes patres mei,] hoc est, sicut omnes sancti defuncti erant in hoc mundo peregrini non habentes hĩc locum manẽtem, aut patriam finaliter concupitã: sic & ego peregrinus sum coram te, quoniam aliã vitã & patriã credo, spero, imo & quæro. Propterea ait Apostolus, Expectabat Abraham fundamenta habentẽ ciuitatem, cuius artifex & conditor deus. Et de omnibus antiquis sanctis loquẽs idẽ Apostolus, Iuxta fidem, inquit, defuncti sunt hi omnes, non acceptis reppromissionibus, sed à longẽ eas aspicientes, & salutantes & confidentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Hinc quoq; sanctissimus patriarcha Iacob interrogatus à Pharaone, Quot sunt dies vitę tuę? Rospõdit, Dies peregrinationis vitę meę super terrã 130. annorum sunt parui & mali: & non peruenerũt vsque ad dies parum meorum, quibus peregrinati sunt super terram. Ecce quomodo omnes sancti antiqui se peregrinos agno

A uerunt, & nos ergo hunc mũdum, & omnia quę ad eum p̃tinent contemnamus, & ad patriam illam cœlestem, sicut prudentes peregrini properemus, omni ornatu mundi & gaudio abiecto. Veruntamen obuiare videtur prædictis quod ait Apost. Iam non estis hospites & aduena, sed estis ciues sanctorum. Et respondendũ, quod Apostolus dicit hoc ad distinguẽdum fideles ab infidelibus, qui omnino extranei sunt à deo. Dicitur ergo aliquis aduena & peregrinus seu hospes dupliciter. Primò, quia inhabitat per spem & fidem, nondũ per rem & speciem, & hoc modo omnes viatores sunt peregrini & aduena, secundũ illud Apostoli, Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Secundo, dicitur aliquis peregrinus & aduena, quasi non p̃tens ad locum in quo est, & ad quem merito tenderet. Sicque infideles & mali quorum conuersatio non est in cœlis, sunt peregrini. ¶ (16) R E M I T T E mihi õ domine omne peccatũ & debitam pœnam, [V T refrigerer,] id est, quatenus in misericordia tua respirem, & anxietatẽ conscientię temperẽ, ac dolorẽ in me renouatum, per consolationem spiritus sancti depellam. [P R I V S Q V A M abeam,] id est, antequam moriar, [E T amplius non ero,] id est, post mortem in statu p̃merendi non remanebo, nec ad statum huius mundi redibo. Si habes ergo õ homo aliquẽ singularem amicũ periculose conuersantẽ, ante mortem ora pro eo, imò omnibus quibus speciali iure astringeris, subueni quantum uales, priusquam abeat. Potes enim ante mortem gratiam ei impetrare, non autem post mortem. Idcirco quanto maius est animam eripere de pœnis inferni, quàm de pœnis purgatorij, tãto quodammodo maius est peccatori in hac vita gratiam conuersionis acquirere, quàm defuncto in purgatorio existentĩ ueniam remissionis procurare. Ecce quã admiranda atq; præclara est virtus Psalmi istius. Studemus igitur documẽta eius implere, transitoria trãsilire, cœlestia ardẽter appetere, & psalmum ipsum cum omni deuotione decantare.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XXXIX.

EXPOSITIO Tituli.

Huius deniq; Psalmi iste est titulus, In finem Psalmus David. i. Psalmus iste qui est psalmus David sicut autoris, dirigit nos in finem, id est, in Christum, de quo psalmus iste ad literã loquitur, quia Apost. ad Heb. magnam partem huius psalmi allegat de Christo prædictã, & in Christo impletam, sicut patebit. Doctores ergo catholici exponunt hunc psal. de toto Christo, scilicet de capite & membris: ita vt quædam conueniant Christo, quædam ecclesiã. Veruntamen fatendum est, vt quantum fieri potest, totus hic psal. exponatur de Christo, & totus de ecclesia. Christus ergo vt homo ad ædificationem ecclesię ait,

PRECATIO.

Deus infinite misericordie manum tuam porrige lapsis, & eduo nos de lacu miserie & deluto fecis: ut per te directis gressibus nostris hymnum tibi laudis & placationis incessabili uoce persoluamus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

EXPECTANS expectaui dominum, id est, speras speraui in domino deo uero & uiuo. Cum enim spes diffiniatur, qd sit certa expectatio futurę beatitudinis, constat qd idem sit dominum expectare, & in ipso sperare. Quomodo uero conueniat Christo spes, sæpe ostensum est. Christus itaq; expectaui dominũ, dum pateretur, dum pendebat in ligno, dum orauit, quatenus à mortuis suscitaretur, & in corpore glorificaretur. Propter quod ait, Nunẽ anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora. [E T intendit mihi,] id est, respexit & diligenter aduertit desiderium spei meę, & expectationẽ meã in longanimum. ¶ (2) E T exaudiuit preces meas. Nam quicquid Christus absolute & deliberata reuerentia orauit, obtinuit: [E T eduxit me de lacu miserie,] id est, de limbo inferni eduxit animã meã. Vel, de lacu miserie, id est, de valle lachrymarũ seu mundo hoc miserij pleno, eduxit me in die resurrectionis & ascensionis: [E T de luto fecis,] hoc est, de sepulcro eduxit corpus meũ, & à putrefactione illud eripuit, ne corruptionem videret. ¶ (3) E T statuit supra petram pedes meos, id est, supra omnipotentem ac diuinam suam virtutem collocauit me ab omni aduersitate me defendendõ & impassibilitatem corpori meo in resurrectione præstando, meque immobiliter in seipso firmadõ. [E T direxit gressus meos,] id est, omnes operationes meas ordinauit, & animam meam de corpore exeuntem, de limbo redeuntem, ad cœlos ascẽdentem direxit rectõ itinere. ¶ (4) E T inmisit in os meum canticũ nouum. Christus enim euãgelicam legem edocuit, nouum testamẽtum fundauit, post resurrectionem suã inaudita atque recentia gaudia intra se habuit, & alijs intimauit, sicut cãm dixit, Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum. Et, Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Et, Ego mittam promissum patris mei in uos. [C A R M E N deo nostro,] id est, cãticum nouum quod dominus misit in os meum, est carmen, id est, laus deo nostro, id est, ad honorem ac gloriam dei. Vnde Christus dixit, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Christus enim vt homo omnia sua ad dei honorem finaliter reulit. ¶ (5) V I D E B V N T multi, id est, omnes ad fidem conuersi oculo fidei cernent mysterium meã incarnationis, passionis, & resurrectionis, [E T timebũt] me, ne mihi ingrati sint & condemnentur à me, timebunt non hominẽ: quoniã scriptũ est, Qui timet hominẽ, cito corruet, sed time eum qui potestatem habet & corpus & animã perdere in gehẽnam ignis: [E T sperabunt in domino] deo patre æterno, qui proprio filio non pepercit, sed pro omnibus tradidit illum.

Ephc. 2
2. Co. 5
Heb. 16
Iohã. 2
Ibidem
Luc. 24
Iohã. 8
Prou. 29
Mat. 10
Rom. 8

Hoc credendo fideles sperant in domino. Si enim consideremus, quæ, qualia, & quanta deus pater filium suum dilectum pro nobis assumere, operari ac pati voluit, desperare non possumus: sed certissime confidimus, quoniam ipsi cura est de nobis, nec vult perire peccatorem, sed magis ut conuertatur & vivat; quemadmodum scriptura testatur, Non vult deus perire animam, sed retractat, cogitans ne periret qui abiectus est. Sperabunt ergo in domino, & hoc valde salubre est, quoniam **(6) B E A T V S V I R**, cuius est nomen domini spes eius, hoc est, felix est homo cui ipse dominus est obiectum & causa spei, ita ut in domino, non in rebus vanis confidit, nec aliud finaliter sperat nisi dominum, [E T non respexit in vanitates, id est, rebus caducis, transitorijs atque carnalibus non intendit, neque in hæc sit, [E T infansias falsas, id est, fallaces doctrinas, irrationabiles motus, falsos deos non est secutus neque intuitus, sed totum suum affectum in deo finaliter fixit, & in ipso omnia bona invenit, habet ac possidet, sciens verum esse quod veritas asserit, Vnum est necessarium: propendens quoque quod per Ieremiam, dominus ait peruersis Iudæis, Quid iniquitatis inuenerunt in me patres vestri, quia dereliquerunt me, & abierunt post vanitates, & vani facti sunt? Deinde Christus ut homo ait, **(7) M V L T A** fecisti tu domine deus meus mirabilia tua in me & per me. Deus enim per Christum hominem omnia miracula fecit, & in ipso mirabilia maxima egit, coniugendo naturam humanam personæ verbi, ipsamque animam Christi beatifica fruitione felicitatis a primo suæ creationis instanti, & alia multa supernaturalia in ipso egit. Natura autem Christi humana erat diuinitatis sibi vnitæ instrumentum coniunctum, animatum, ac proprium. Actio verò instrumenti magis est ascribenda principali agenti quam instrumento, idcirco Christus ut homo deo attribuit mirabilia, quæ ipse diuina virtute effecit. Vnde Dionysius operationem Christi appellat theandricam, id est, dei virilem. Propter quod Christus ait, Pater in me manens ipse facit opera. Et item, Non potest filius a se quicquam facere, nisi quod viderit patrem facientem. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, [E T cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi,] hoc est, nulla mens creata comparari potest in profunditate cogitationum, in præcipientia futurorum, in immensitate sapientiæ, aut in plenitudine misericordiæ menti diuinæ. Quæ autem sunt cogitationes dei, quibus assimilari nullus potest, nisi imperferutabilis altitudo diuini consilij, quo deus in seipso inuenit modum saluandi genus humanum, ita ut nec dero garetur iustitiæ, factisque fieret misericordiæ? De his enim cogitationibus per Zachariam dominus dicit, Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis. Et alio in loco, Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, dicit dominus. Quia sicut exaltatur cæli à terra, sic exaltatae sunt cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Et Sapiens, Quis hominū poterit scire dei consiliū, aut quis poterit cogitare quid velit deus? Porro quæ sequuntur, de Christo ab omnibus exponuntur. **(8) A N N V N C I A V I** & locutus sum. Christus enim primò per patriarchas & prophetas, deinde per seipsum docuit homines mirabilia dei, & per seipsum atque apostolos vniuerso mundo proposuit euangelicam legem. Vnde post resurrectionem Christus dixit apost. Eritis mihi testes in omni Iudæa & Samaria, & vsq; ad fines terræ. Quod ergo nunc Christus ait, Annūciaui & loquutus sum, hoc de ipso Esaias prædixit, Doccebit, inquit, nos de visis suis, & ambulabimus in semitis eius. **[M V L T I P L I C A T I]** sunt super numerum, qui per annunciationem seu prædicationem mei ac ministrorum meorum ad fidem conuersi sunt. Quamuis enim non sit omnium fides, & pauci dicantur electi cõparatione vocatorum, absolute tamen loquendo valde multi sunt electi, sicut inferius legitur, Dinumerabo eos, & super are nam multiplicabuntur. Et legitur in Apocalypsi de electis, Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. **(9) S A C R I F I C I V M** & oblationem noluit. Hic Christus ostendit veteris legis & sacrificiorum eius cessationem, & nouæ legis ac sacrificij eius institutionem, promulgationem, ac perpetuationem. Sacrificia enim veteris legis ad tempus bona & licita erant: sed quoniam figuratiua erant Christi, & immolationis eius in cruce, quemadmodum de agno paschali præcipue patet, idcirco veritate exhibita, id est, Christo per apostolos hominibus nunciato cessare debebant. Volens itaque Christus significare insufficientiam sacrificiorum legalium, & necessitatem immolationis suæ, ait, Sacrificiū & oblationem veteris testamenti noluit, quia in se gratiā non continebant; nec peccata auferre valebant, neque per se accepta & meritoria erant, sed ex offerentium deuotione ditata. Quamuis ergo deus sacrificia legalia ad tempus placita habuit, finaliter tamen & perpetuo sibi non placuerunt: quoniam Christo veniente & agnito cessare cõeperunt. Hanc autem scripturam allegat Apost. de Christo ad Hebræos, dicens, Impossibile est sanguine hircorum & vitulorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum vnigenitus scilicet dei per carnem assumptam dicit, Hostiam & oblationem noluit, corpus autem aptasti mihi. Et magnam verborum sequentium partem inducit Apostolus in Christo impletam, quamuis in verbis sit quædam diuersitas: quoniam Christus atq; apostoli interdum magis allegant sensum prophetarum, quam verba. Porro secundum hunc sensum intelligenda sunt verba Prophetarum quæ videntur passim reprobare sacrificia veteris legis, sicut est illud, Holocausta arietum & adipem pinguium nolui. Et rursum, Qui immolat bouem quasi qui interficiat virum. Qui maculat pecus quasi qui exciret canem. Et alibi, Nunquid offeram domino holocaustomata? nunquid placari potest deus in milibus arietum, aut in multis milibus hircorum pinguium? Propter quod apud Ieremiam legitur, Quid est quoddam dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferet à te malitias tuas? Ait itaq; Christus ut homo ad deum patrem, vel ad totam supbeatissimam trinitatem, Sacrificiū quod fiebat de brutis & auiibus, & oblationem quæ fiebat de rebus inanimatis, noluit, hoc est, per se accepta non habuisti, nec auferre poterat peccata mundi. **[A V R E S** autem perfecisti mihi,] hoc est, aures obediens dedisti mihi, quoniam factus sum obediens vsque ad mortem. Et Hebræi. 10 in idem redit quod ait Apostolus, Corpus autem aptasti mihi, id est, corpus aptum passioni, & his quæ

necessaria erant redemptioni generis humani, mihi donasti **(10) H O L O C A V S T V M**,] hoc est, sacrificium quod totum comburebatur quasi omnino incensum, quia offerebatur deo ad reuerentiam suæ maiestatis ac bonitatis. [E T pro peccato,] id est, hostiam pro delicti culpa oblatam, quæ media comburebatur & media à sacerdotibus comedebatur, **[N O N** postulatam] itaque sufficientiam ac perpetuo duratura: ad tempus tamen deus præcepit sibi talia immolari. Quocirca sciendum, quod vna ratio sacrificiorum legalium fuit, quatenus Iudæi per sacrificia talia deo exhibita, retraherentur à sacrificijs idolorum: & ideo deus non dedit præcepta sacrificiorum, nisi postquam ad idololatriam declinauerunt. Vnde apud Hieremiam dominus ait, Non sum locutus patribus vestris, nec præcepi ei de verbo holocaustomatum in die qua eieci eos de terra Aegypti. Et alibi, Nunquid hostias & sacrificium obtulisti mihi in deserto annis quadraginta domus Israel? **[T V N C** dixi, Ecce venio,] id est, postquam cognoui sacrificia legis non esse accepta, nec posse delere mundi peccata: tunc ego filius dei incarnatus dixi deo patri, Ecce venio ad passionem & immolationem meam in cruce, quemadmodum ait Apost. Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam in odorem suauitatis. **(11) I N** capite libri scriptum est de me. Hoc tripliciter exponitur. Primo sic, In capite libri, id est, in primo psalmo, qui est caput huius libri, scriptum est de me, **[V T** facerem voluntatem tuam,] hoc est, ut tibi obediam. Illic enim scriptum est, In lege domini voluntas eius; & secundum hoc primus psalmus ad literam exponendus esset de Christo. Cum autem David hunc psalmum scripsit, primus psalmus nondum editus fuit, quoniam Esdras creditur eum fecisse, oportet ergo secundum hanc expositionem asserere, quod David in spiritu præuidit hunc psalmum ab alio componendum, & huic libro pro modum prologi præponendum. Secundo exponitur sic, In capite libri, id est, in exordio Genes. scriptum est de me. Ibi enim habetur, In principio, id est, in verbo, creauit deus caelum & terram, omnia hæcque per ipsum creata sunt. Et ut Apost. ait. In ipso condita sunt vniuersa in caelo & in terra. Tertio sic, In capite libri, id est, in supremo libri diuinæ prædestinationis, scriptum est de me. In diuina enim prædestinatione continetur quicquid ad salutem pertinet electorum: & quæto aliquid magis pertinet ad hanc salutem, tanto principalius scriptum dicitur in prædestinatione diuina. Quoniam ergo mysterium incarnationis, passionisque Christi præcipue pertinet ad liberationem humanam, idcirco scriptum dicitur in capite libri, id est, in principali apice eius, ut facerem voluntatem tuam, hoc est, præceptum tuum, quod est signum tuæ increatae voluntatis, quam nemo facere potest. Hinc enim Christus ait, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Et alibi, Descendi (inquit) de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. **[D E V S** meus volui] sicut tu vis, **[E T** legem tuam in medio cordis mei,] hoc est euangelicam legem in intimo cordis mei secreto retinui, sicut superius dictum est, In lege eius meditabitur die ac nocte. **(12) A N N V N T I A V I** iustitiā tuā,] hoc est, præcepta atque consilia nouæ legis, in quibus consistit plenitudo iustitiæ **[I N** ecclesia magna,] id est, in templo quod erat Hierusalem, in quo frequenter prædicauit, quemadmodum Malachias testatur. Statim venit ad templum suum dominator, quem vos queritis. Vel, in ecclesia magna, id est, in populo Christiano, quem per seipsum & meos discipulos erudui. **[E C C E** labia mea non prohibebo] nec prohiberi permitta, quin veritatem annuntiet. Hoc est, quod Christus asseruit, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. **[D O M I N E]** pater **[T V** scisti,] hoc est, ab æterno me facturum præcognouisti. **(13) I V S T I T I A M** tuam non abscondi in corde meo,] sed sicut prædictum est, annuntiaui eam in ecclesia magna **[V R I T A T E M** tuam,] hoc est, adimpletionem seu verificationem scripturarum veteris testamenti in me. **[E T** salutare tuum,] id est, salutem & gratiam quam confers per me credentibus in me, dixi cunctis audire volentibus. Vnde in Euang. legitur, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et Zacharias ait, Loquetur pacem gentibus. **(14) N O N** abscondi misericordiam tuam] quam per me conferre dignatus es toti mundo, **[E T** veritatem tuam,] hoc est, iudicij oriturum æquitatem qua noluit peccata mundi inuisa manere **[A** consilio multo,] id est, ecclesia magna: sed omnibus publice annuntiaui misericordiam patris, qua per me mundum voluit redimere. & iustitiam eius, qua in tantum abhorret peccatum ut mihi filio suo dilecto non parceret, sed pro omnibus morti me traderet. Vel sic, Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam à consilio multo, hoc est, ab Anna, Caipha, cæterisque scribis ac pharisæis, magistratibus ac sacerdotibus, qui summo mane in die Parasceues interrogauerunt me, dicentes, Si tu es Christus, dic nobis. Illis enim confessus sum me esse Christum & iudicem seculi, eisque cernentibus veterum in nubibus cæli, ut iudicem mundum. Vnde apud Iohannem legitur Christus respondisse Annæ, Ego semper doctus sum in templo & synagogis, ubi omnes Iudæi cõueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Veritatem enim his quæ nunc de Christo dicta sunt repugnare videtur, quod apud Esaiam de ipso inducitur, Non clamabit, nec audietur foris vox eius. Quomodo ergo publice annuntiaui iustitiam dei? Et respondendum, quod Propheta non intendit manifestam prædicationem à Christo auferre: nam paulo ante permisit, iudicium gentibus profert: sed inordinatum clamorem: & ideo subdit, Non erit tristis nec turbulentus. **(15) T V** autem domine ne longe facias miserationes tuas,] hoc est, misericordiam tuam effecisti **[A** me,] sed statim tertia die resuscita atque glorifica me. **[M I S E R I C O R D I A** tua & veritas tua,] id est, tuiple qui es misericors & verus, in omni misericordia sempiterna & veritas increata, **[S E M P E R** susceperunt me,] hoc est, preces meas semper exaudierunt. In omni enim opere dei conueniunt & miscentur misericordia & veritas eius, sicut superius dictum est, Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Ideo autem oro, ne longe facias miserationes tuas à me, **(16) Q V O N I A M** circumdedit me mala, quorum non est numerus,] hoc est, innumerabiles pœnæ animæ & corporis, maxime tempore passionis, quando à planta pedis vsque ad verticem capitis non remansit in me sanitas, & singula

Leuit. 47

Hiere. 3

eplie. 5

Coloss. 1

Ioh. 46

Mala. 3

Iohan. 18

Iohan. 7

Zacha. 9

Rom. 8

Matt. 26

Luca 22

Iohan. 18

Esai. 42

Ibidem

Psal. 24

Esaia 1 vires animæ proprijs cruciabantur doloribus. [C O M P R E H E N D E R V N T me iniquitates meæ, id est, peccata corporis mei mystici puta ecclesie quæ ego accepi super me, me comprehendi fecerunt, & vinculis tormentorū ligari, quæadmodum per Esa. dominus ait de me, Propter scelus populi mei percussus sum. [E T non potui ut viderem] pœnas mihi instantes, id est, per modum non prævidentis seu nescientis me habui, quia non fugi, sicut in expositione psalmi 34 patuit, vbi scriptum est, Congregata sunt super me flagella, & ignoravi, plenius explanatum est. (17) M V L T I P L I C A T I sunt super capillos capitis mei] Iudæi & Gentiles in die Parasceues contra me insurgentes. Modus loquendi est hyperbolicus ad designandum multitudinem aduersariorum Christi. [E T C O R meum dereliquit me.] id est, cor ipsum corporale quod est primum viuens & vltimum moriens in passione amisit naturalem vigorem, & ab anima mea est separatum. (18) C O M P L A C B A T tibi domine vt eruas me] de manibus Iudæorum, & de limbo inferni eduas animam meam, ac de sepulcro corpus meum, sicque anima corpori reunita ab omni passibilitate cripias me, [D O M I N E ad adiuuandum me respice,] hoc est, humanitati meæ assumptæ per diuinam tuam virtutē & gratiam in omnibus cooperare, quatenus opera diaboli destruas, sanctosque de limbo eduas, & cum illis in caelos ascendam. (19) C O N F V N D A N T V R & reuereantur simul.] Hic versus cum duobus sequentibus in psalmo tricesimoquarto, quasi sub eadem forma verborum habetur, & ibi prolixè ac diligenter ostensum est, quomodo tales locutiones tripliciter exponi possunt, idcirco propter tædium vitandum ad expositionem psalmi illius lectorem remitto. (20) B X V L T E N T & latentur super te omnes querentes te.] hoc est, corde & corpore gaudeant in te, non in rebus illicitis, omnes qui te per fidem requirunt, & tibi per charitatem adherent, & in te sincere cōfidunt. [E T dicat semper, magnificetur dominus,] id est, semper magnificent, & ab alijs magnificari desiderent dominū [Q U I diligenter salutare tuum,] hoc est, vitam eternā, quæ est beatitudo & salus mentis creatæ. Vel me Christū filium tuum: qui sum salutare tuum,] id est, saluator, per quem & in quo saluare dignatus es genus humanū. (21) E G O autem mendicus sum. Nam Euangelista testante, Susanna & aliæ quædam mulieres à Christo sanatae, & ipsum sequentes de facultatibus suis ministrabant ei [E T pauper.] Christus enim adeo pauper fuit, vt diceret, Filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Vnde Hieremias vehemētè admirans Christum in tanta paupertate venturū, sic eum alloquitur, Quare quasi colonus venturus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare venturus es velut vir vagus? [D O M I N V S sollicitus est mei] deus singularissimā prouidentiam habuit de Christo secundum quod homo est. Vnde ipse in Euang. ait, Et non sum solus, sed ego & qui misit me pater. (22) A D I V T O R meus,] id est, cooperato humanitatis meæ, [E T protector meus,] id est, defensor eiusdem à malis [T V E S] domine deus. In bonis enim semper cooperabatur virtus diuina Christo homini, propter quod ipsemet testatur, Non possum ego à meipso facere quicquam. Sed & ab omni malo culpæ deus præseruauit animam, Christi, sicque protexit eum, imò interdum à malis pœnæ defendit eum, sicut dum Iudæi voluerūt eum præcipitare & lapidare, [D E V S meus ne tardaueris] exaudire has preces. (23) D I L I G E N T I S S I M E autem considerari opto ab omnibus quod dicam, Ecce psalmus iste in quo aliqua continentur quæ secundum se non conueniunt, scilicet, Comprehenderunt me iniquitates meæ, Apostolica autoritate probatur de Christo ad literam exponēdus: saltem pro magna parte: ergo multo amplius psalmi illi in quibus nil continetur quod Christo proprie nō cōueniat, de ipso exponendi sunt, quantum nullus apostolorum & euangelistarum eos de Christo allegat: ideoque nonnulli satis superflua sunt in expositione psalmorum, multos psalmos de Dauid vel alijs quibusdam ad literam exponentes, qui tamen proprijsime atque verissimè Christo conueniunt.

C B X P O S I T I O tropologica eiusdem psalmi de Ecclesia, seu vnoquoque fideli.

Quilibet ergo fidelis Christi aduentum spirituale desiderat, quo quotidie venit per gratiam in mentes fidelium dicere potest, Expectans expectaui dominū, id est, cum interiori & cordiali affectu dei præsentiam præstolatus sum, quatenus mansionē in corde meo cōstrueret: & intendit mihi, id est, oculum suæ pietatis conuertit ad me taliter expectantem. Et exaudiuit preces meas, veniendo ad me: quemadmodum amorosè expectaui promissit in Euang. dicens, Pater meus diligit eum, & ad eū veniemus, & mansionē apud eum faciemus: & eduxit me de lacu miserie, id est, de corpore isto in quo habito quod est plenum miserie, eduxit me per contemplationem,

Iohan. 14 & spem futurorū bonorum, ita vt conuersatio mea incipat esse in caelis, & in carne viuens, non secundum carnem ambulem, sed secundum spiritum, merearque audire illud Apostoli, Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Qui enim in carne sunt (inquit) deo placere non possunt. Vel, de lacu miserie, hoc est, de consuetudine mala, quæ est fouea profunda & misera, de qua Salo. dicit, Impius cum in profundum peccatorū venerit, contēnit: eduxit me per gratiam conuersionis, & poenitentiam salutarem. Vel de lacu miserie, hoc est, de inferno, in quem incidissē, & adhuc eundem incidere nisi misericordia dei succurreret. Vel, de lacu miserie, id est, de mundo isto, de quo eduxit me auertens affectum meum ab amore seculi, quæadmodum Iohan. in sua canonica monet, Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Vnde & alibi scriptum est, Nescitis quia amicitia huius mundi inimica est deo: Quicumque voluerit amicus huius seculi fieri, inimicus dei constituetur: & de luto fecis, hoc est, de carnali cōcupiscentia, seu de foetore luxurie animam turpissime deformatis, eduxit me, & gratiam contulit adimplēdi illud Apostoli, Sobrie & caste & pie viuamus in hoc seculo. Specialiter autē exponi potest hic locus de synagoga antiquorum patrum à Christo de limbo inferni liberatorum. Horum igitur vnusquisque deo gratias agens de aduentu regis Messie, & proprii liberatione, ait, Expectans

A expectaui dominum. Affectuosissimè enim antiqui sancti præstolabatur Christi aduentum. Vnde ait Gen. 49. Iacob, Salutare tuum expectabo domine. Et Mich. Ego, inquit, ad dominum aspiciam, & expectabo Mich. 7. deum & saluatorē meum. Audiet me deus meus. Hinc quoque apud Esaia scriptum est, Vtinā difrum Esa. 64. peres caelos & descenderes. Propter quod Moses dixit, Obsecro domine, mitte quem missurus es: & Exod. 4. intendit mihi, hoc est, Christus filius dei descendit per incarnationem in mundum, sicut optaui. Et exaudiuit preces meas, omnia faciendo & patiendo quæ de ipso scripta erant, & humanæ redemptioni necessaria, & eduxit me de lacu miserie, & de luto fecis, id est, de limbo inferni, quemadmodum Zach. alloquens Christum prophetauit, Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos Zach. 9. de lacu in quo non est aqua. Et statuit supra petram pedes meos, id est, in Christi amore stabiluit & confirmauit dominus desideria mea, ita vt dicere possim illud Apostoli, Quis nos separabit à charitate Christi? & direxit gressus meos, hoc est, opera mea in sua lege disposuit: secundū quod Salomon Prou. 16. attestatur, Cor hominis disponit viam suam, sed dei est dirigere gressus eius. Et immisit in os meum canticum nouum, id est, nouā laudē & gratiarum actionē de prædictis beneficijs suis mihi collatis, quemadmodum dicit Apostolus, Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione. Et alibi, Vetera transierunt. Quod enim antiqui in vetere testamento cum anxio desiderio & afflictione animi propter dilationē cantabāt futurum, hoc in euāgelica lege seu nouo testamento cantant Christiani cum hilari gratiæ mente iam factum. Et ideo in Apoca. de Christo ait Iohannes, Apoc. 21. Dixit qui sedebat in throno, Ecce noua facio omnia, carnē deo nostro, hoc est, canticū istud est carmen ad honorem & gloriam dei cantandum. Videbunt multi, id est, fide & gratia Christi illuminabuntur, & mirabilia eius considerabunt, sicut ab Esaia prædictum est, Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: & timebunt deum, ex cōsideratione eorū quæ per fidē agnoscunt: timebunt quoque pœnas inferni, & sperabunt in domino, quod per gratiam eius euadent tormenta inferni, & adepturi sint gaudia cæli. Deinde ecclesia seu quilibet Christianus ait ad Christum, seu totam trinitatem, Multa fecisti tu domine deus meus mirabilia tua. Multa enim & magna fuerunt Christi miracula: vnde in Euāgelio scriptum est, Virtus exibat de illo, & sanabat omnes. Et iterum, Quotquot tangebant sumbram vestimenti eius sanabantur. Et Christus dixit discipulis Iohannis, Euntes Mar. 6. renunciate Iohanni quæ vidistis, Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, claudi ambulant, mortui resurgunt. Et hæc mirabilia in aduentu Christi fuisse perpetrata Esaia de Christi aduētū loquens ita prædixit, Tunc aperietur oculi cæcorum, & aures surdorum patebūt: tunc saliet quasi ceruus claudus, & lingua balborū velociter loquetur. Hæc mirabilia Christi narrat ecclesia, quemadmodū in Eccles. habetur, Nōne dominus fecit enarrare omnia mirabilia, quæ cōfirmavit dominus omnipotens stabilis in gloria sua? Quam desiderabilia sunt opera eius, & quis satiabitur videns gloriam eius? Præterea ecclesia ex persona apostolorum & prædicatoꝝ atque doctorū ait, Annunciaui primò Iudæis, deinde Gentilibus, & quotidie prædico cunctis fidelibus o domine Iesu Christe vitam & mirabilia tua: & locutus sum, proponendo eis doctrinam euāgelicam: multiplicati sunt super numerum, qui per prædicationem meā ad fidem cōuersi sunt, quoniā numerari à nobis non possunt, quantum non sint simpliciter infiniti. Vnde per Mala. dominus ait, Ab ortu solis magnū est nomen meū, quia rex magnus ego sum, dicit dominus, & nomē meū horribile in gētibus. Hanc autē apostolorū annunciationem & fidelium multiplicationē deus pater loquēs ad Christū filiū suum per Esaia euidenter prædixit, Partū est, inquit, vt sis mihi ad suscitandas tribus Iacob: dedi te in lucem gētium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Sacrificium & oblationem, hoc est, legalia sacrificia nolisti, tēpore nouæ legis: aures autem cordis, de quibus in Euang. dicitur, Qui habet aures audire audi: perfecisti mihi, id est, pfectas mihi dedisti, ita vt proptè obediētē tibi in omnibus, sicut superius de me testatus es; Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Has aures populus Iudæorum non habuit, de quibus per Prophetam dominus ait, Quis cæcus nisi seruus meus? Et quis surdus nisi ad quem nūcios meos misi? hoc est, prophetas. Holocaustum, legale, & pro peccato, id est, hostiā pro peccato immolatā, non postulasti, tempore euāgelicæ legis. Considerandum est nanque quod tripliciter erant præcepta veteris testamēti, scilicet moralia, iudicialia, & ceremonialia. Præcepta autē moralia manēt tēpore nouæ legis, cum sint de lege naturali, & pfecturū à Christo per consilia in Euāgelio tradita, & ad ista præcepta pertinent mandata decalogi. Præcepta verò iudicialia sine periculo obseruari possunt in noua lege, si ab aliquo cuius est legē condere, instituantur. Præcepta autem ceremonialia ad quæ pertinent præcepta sacrificiorum, tēpore nouæ legis, mortifera sunt, cum sint solū figuralia, & ideo ea seruare, esset realiter dicere, quod Christus nōdum venisset. De his præceptis intelligendum est, quod per Ezech. dominus asserit, Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuunt. Et quod Apostolus ab Hebr. introducit, Vmbram habens lex futurorum bonorū, non ipsam imaginem rerum, nunquā potest accedere perfectos facere. Et alibi, Nihil, inquit, ad perfectum adduxit lex. Hanc autem legalium sacrificiorum cessationem atque vnus veri sacrificij institutionem ac perpetuam durationem, per Malach. spiritus sanctus prædixit, ad Iudæos sic loquens, Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. In omni enim loco sacrificatur & offerretur nomini meo oblatio munda, videlicet corpus & sanguis Christi, quod est sacrificium finale per se intentum, omnibusque sacrificijs legis succedens. De his autem triplicibus præceptis veteris legis in prima secundæ elegantissimè atque pulcherrimè loquitur gloriosus & sanctus doctor beatus Thomas: tunc, id est, iam tempore gratiæ quādo cessant sacrificia legis, dixi, ego Christi vestigia sequens, seu ego ecclesia Christi sponsa, Ecce, domine Iesu, venio ad fidem & gratiam tuam, & in te sperando spero saluari, nec in lege salutem constituo. Venio quo-

que ut offeram tibi meipsum diuinis obsequijs me totaliter mancipando, & propter te me quotidie mortificando. Quod ideo facio, quoniam, in capite libri, hoc est, in secundo versu primi psalmi scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam deus. Ibi enim dictum est, In lege domini voluntas eius. Deus meus volui tibi in omnibus obedire, & legem tuam, scilicet euangelicam legem in medio cordis mei, infixi, abscondi, ac memoriter tenui. Et istud est sacrificium tibi placens, teque summe honorans: quemadmodum ab Esaiâ pulchre inducitur, Requies dabit tibi dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam, si glorificaueris dominum, dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem, tunc delectaberis super domino, & sustollam te super altitudinem terræ, dicit dominus. Et hoc est quod in Euangelio Christus ait volentibus se cruciformiter imitari, atque seipsum quotidie immolare, Qui vult, inquit, venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Annunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna, id est, in toto populo Christiano, quia in omnem terram exiit sonus apostolorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, sed publice eam predicavi, quoniam audiui te domine in Euangelio terribiliter cominantem, Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in regno suo. Et ideo Petrus principibus sacerdotum dixit, Si iustum est in conspectu dei vos potius audire quam deum, iudicate. Non enim possumus quæ vidimus non loqui. Non ergo abscondenda est iustitia dei, id est, doctrina Christi, sed instruendus est proximus. Nam sapientia abscondita & thesaurus occultus quæ vtilitas in vtroque? Vnde de ignauis & abscondentibus iustitiam dei apud Esaiâ scriptum est, Speculatores eius cæci omnes, canes muti non valentes latrare, videntes vana & dormientes, quod contra negligentes & indoctos prælatos præcipue dicitur: veritatem tuam, in sacra scriptura contentam, & salutarem tuam, hoc est, felicitatem fidelibus in cælo paratam, dixi, proximis. Sed quomodo nunc ait, Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, cum inferius dicat, In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi? Et respondendum est, quod sacra doctrina est in corde meo abscondenda, & non abscondenda. Est enim abscondenda, ne obliuioni tradatur, aut per presumptionem seu iactantiam aperiatur & amittatur: sed non est abscondenda ne proximis communicetur, & instructuosa permaneat: sic enim feruus piger & nequam increpatur à domino, quia abscondit talentum sibi commissum in terra. Non abscondi misericordiam tuam, hoc est, beneficia tua nobis clementer exhibita, seu pietatem ac liberalitatem tuam bonitatis, & veritatem tuam à consilio multo, id est, à populo Christiano consilium requirenti, qualiter possit veram beatitudinem adipisci. Tu autem domine ne longe facias miserationes tuas à me, sed tolle peccata, gratiam tribue, virtutes conferua, & cõsummationem felicem cõcede: misericordia & veritas tua semper succurrunt me, quando perseveranter orauit. Sicut enim veritas tua in Euangelio promittit, dicens, Petite & dabitur vobis: sic misericordia tua exaudit, & præstat quicquid salubriter atque constanter rogetur. Maximè tamen exaudit deus preces totius communitatis seu multitudinis. Et ideo fiducialiter confidendum est, generalia consilia dirigi à spiritu sancto, propter id quod ait Saluator, Si duo ex vobis consenserint de omni re quancunque petierint, fiet illis à patre meo. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum: quanto magis si omnes consentiunt atque conueniunt exaudientur, & Christum in medio sui habebunt? Propterea quoque rationale est maiorem esse auctoritatem consilij generalis quam alicuius quatuor doctorum. Quoniam circumdederunt me mala peccata & culpa, quorum non est numerus mihi certus. Multa enim sunt tribulationes iustorum. Et in medio laqueorum positi sumus. Et iustus septies in die cadit: & venialia nostra peccata quæ cogitando, loquendo & operando committimus, vel per omissionem incurrimus, adeo multa sunt, ut numerum excedere videantur: comprehenderunt me iniquitates meæ, id est, in legem peccati me captiuum duxerunt, & iugo peccati ac seruituti diaboli subiecerunt, vinculisque malitiæ ligauerunt. Vnde ait Saluator, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: & non potui ut viderem, id est, omnia mala prædicta quibus circumdatus sum, determinatè & sigillatim cognoscere non potui. Ecce quanta est miseria nostra, & quantum nos timere oportet diuinum iudicium. Quot enim in die iudicij nostri consurgent contra nos vitia iam ignorata, quæ quasi de insidijs erigent se contra nos? Humiliemur igitur sub potenti manu dei, dicentes sicut prædictum est, Ab occultis meis munda me domine, & desicemus & emendemus saltem in generali, quæ in speciali desicere nequimus, studeamusque vltra debita nostra aliqua, ino & multa bona agere contra peccata ista ignota, ne dæmon ea contra nos inducat in die iudicij nostri. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, iniquitatum mearum excessus, præsertim quantum ad venialia mala: & cor meum dereliquit me, id est, intellectus meus defecit in consideratione multitudinis peccatorum meorum. Quonia enim numerum & capillos capitis mei transcendunt, certum est quod singula in corde meo perscrutari non possunt. Dicamus ergo ex totis præcordijs cum magna humilitate quod Manasses ille rex Iuda ait, Peccaui super numerum arenæ maris: multiplicatae sunt iniquitates meæ, & incuruatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi: quia excitauit iram tuam statuens abominationes, & multiplicas offensiones. Et nunc flecto genua cordis mei, rogās te domine, remitte ne simul peccata me cum iniquitatibus meis, neque in eternum referes mihi mala. Hinc quoque Esdras ait, Deus meus cõfundor, & erubescor leuare faciem meam ad te, quonia iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & peccata nostra creuerunt vsque ad cælum. Denique tunc cor nostrum derelinquit nos, cum auferuntur à nobis. Tunc verò auferuntur à nobis, cum vsus rationis vitiorum caligine impeditur, obtenebratur, aut fallitur. Propter quod Osee dicit, Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. Quotiescunque ergo per impetum passionis à medio rationis abducimur, quoties peccato consensum præbemus, quoties à summo bono auersum.

A ad infructuosam & vana conuertimur, & relicto illo vno quod solum necessarium est, per diuersa vagamur, toties cor nostrum relinquit nos: & ista sunt fornicationes cordis humani, quibus fornicatur à deo, & propter quas à deo contemnitur: sicut dominus per Ezechiel ait, Contritum cor eorum fornicans & recedens à me. Homini quoque cor tale habenti ait alibi sermo diuinus, Noli lætari Israel, quia fornicatus es à deo tuo. Omni ergo custodia custodiamus cor nostrum, maxime in diuinis, quia ex ipso vita procedit, si bene custodiatur: sin autem, tunc vitæ mors ex eo procedit, sicut in Euangelio Christus ait, De corde exeunt cogitationes malæ, furta, & cætera mala. Complacere tibi domine ne vitæ eras me, à malis omnibus. Ecce quam blanda, dulcis, affectuosa, ac reuerentialis oratio, Complacere, inquit, tibi domine, quasi dicat, Non quod ego volo, sed quod tu. Et hoc est quod in oratione dominica quotidie dicimus, Fiat voluntas tua, domine ad adiuuandum me respice, id est, ad hoc intende in me ut pie succurras mihi propter tuam clemenciam, non ut me iuste abijcias propter meam malitiam. Ego autem mendicus sum: nam quotidie & indefinenter in oratione dominica clamo, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quamuis corporalem panem hostiatim non quero, spirituales tamen panes, videlicet panem lacrymarum, panem salutis & gratiæ, de quo Christus affirmat, Meus cibus est ut faciam voluntatem patris mei: panem quoque Eucharistiæ incessanter mendo: de circo sum & pauper, id est, in spiritualibus imperfectus, & in omnibus deficiuosus. Propter quod David ait, Ego sum vir pauper & tenuis: dominus sollicitus est mei. Ipsi enim cura est de omnibus, quanto magis de rationalibus creaturis? Propterea scriptum est, Tu domine pater noster, redemptor noster, nos verò lutum: & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Contemplandum autem quam indultiosa sit ista oratio. Vocat enim se mendicum & pauperem, quatenus misericordiam prouocet, non iustum, sicut pharisæus qui dixit, Non sum sicut cæteri hominum. Et tu igitur si misericordiam dei prouocare desideras, si copiosam à deo elemosinam, & pinguem panem recipere cupis, si spiritualiter ditari ac satuari peroptas, fac coram deo sicut agunt mendici huius seculi coram diuitibus, à quibus elemosinam petunt. Si corpore læsi sunt, vlcerosi, hydropici, paralytici, aut simili ægritudine languidi, vestem à loco infirmitatis deponunt, indigentiam suam proclamant, se pauperes animæ nostræ deo ostendamus, pauper tatem nostram humiliter referemus, & opem misericordiæ dei affectuosissime inuocemus: & quanto miseriam nostram cum præcordiali ac profundiori humilitate professi fuerimus, tanto plenior a deo gratiam acquirimus. Postremo pensandum, quæ excellentiæ & speciositatis sit psalmus iste præclarus ac nobilis, in quo primum exhibetur deo gratiarum actio pro beneficijs suis, præsertim pro incarnatione filij sui. Secundò, Christus alloquitur patrem, & declaratur legalium sacrificiorum euacuatio, & veri sacrificij, quod est Christi passio, necessitas: docetque Christus hoc deo summe placere, ut obediatur voluntati ipsius: quemadmodum Samuel protestatur, Nunquid vult dominus holocausta ac victimas, & non potius ut obediatur voci eius? Melior est enim obedientia quam victimæ: & auscultare magis quam offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum arietandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Declaratur quoque in psalmo isto institutio ecclesiæ per predicationem Christi. Dein de ponitur efficacissima ad deum oratio, atque humillima peccati confessio. Studeamus itaque semper cum cõcedenti ac debita deuotione hunc psalmum depromere. Quæ autem iam exposita non sunt, ex dictis in præcedenti expositione liquent.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XL.

EXPOSITIO Tituli.

Praeposuit denique psalmo iam declarato titulus talis, In finem intellectus filij Chore. Chore qui propter suam ambitionem in libr. Num. perijisse legitur, interpretatur Caluaria, quod est nomen loci, in quo crucifixus est Christus. Filij verò Chore spiritualiter dicuntur filij crucis, seu imitatores Christi crucifixi. Et propter hanc interpretationem fit sæpe in psalmodum titulis mentio de filijs Chore. Ipsi enim patris sui peccatum secuti non sunt, propter quod à David in ministerium templi assumi meruerunt. Est igitur sensus tituli, Intellectus huius psalmi tendens in finem, id est, in Christum nos dirigens, attribuitur filijs Chore, id est, imitatoribus passionis Christi competit, quatenus ex prophetia & sensu huius psalmi perfectius conuertantur ad Christum, & eius passionibus conformentur. Porro quod psalmus iste ad literam de Christo loquatur, patet ex hoc quod Christus allegat scripturam huius psalmi de se prædictam in cæna nouissima dicens, Sed ut impleatur scriptura, Qui manducat panem meum, leuabit calcaneum suum contra me: quod secundum omnes expositores catholicos in hoc psalmo scriptum est his verbis, Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos. Christus enim interdum magis allegat sensum quam verba prophetarum. Doctores ergo communiter exponunt hunc psalmum partim de Christo, & partim de ecclesia, sicut patet: sed fatagendum est, ut quantum fieri potest totus de Christo exponatur. Decet enim Christianum libenter audire & loqui de Christo, nec vnquam fatigari in hoc ipso. Ait ergo Propheta,

PRECATIO.

Quæsumus deus clementiæ, pater indulgentiæ, qui solus hominum potens es peccata relaxare, nostri deprecamur miserere, et animas tibi peccantium sanare dignare: resuscita nos de tumultu vitiorum, et in die mala libera nos propter nomen tuum.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

BEATVS qui intelligit super egenum & pauperem, hoc est, ipse Christus qui pio intellectu respexit, & misericorditer considerauit genus humanū dānatiōni obnoxium ppter originale peccatū, est beatus. Nam in quātum est deus, est essentialiter beatus: sed in quantum homo, fuit beatus in anima à primo instāti conceptionis suae in virgine matre. Piē enim intellexit Christus super egenū & pauperē hominē, quādo per Ieremiā prādidit, Ego cogito cogitationes pacis & non afflictionis. Et per Zachariā, Ecce ego venio & habitabo in medio tui. Et per Mich. Prope est salus tua, saluabo te, noli timere. Et per Esa. Ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quae omnia in Christo iam incarnato scimus implera, sicut & ab alio scriptū est, Qui fecit stellas, hic est deus noster, & post hāc super terrā visus est, & cū hominibus cōuersatus est. Deniq; piē intellexit Christus super genus humanū egenū & pauper, quādo ipsemet in Euang. ait, Non venit filius hominis vt iudicet mundū, sed vt saluetur mundus per ipsum. Et rursus, Venit filius hominis querere & saluū facere quod perierat. Et iterum, Animā meam pono pro ouibus meis. Pijsimē verō intellexit dominus Iesus sup egenū & pauperē, quando passione instāte dixit, Pater, si non potest hic calix tāsire, nisi bibā illū, fiat voluntas tua. Et quando in cruce suspēsus clamauit, Sitio. Quid vtiq; nisi mundi salutē? Superpijsimē autem intellexit sup egenū & pauperē, quando pro transgressoribus suisque crucifixoribus rogans, Pater, inquit, ignosce illis. Et vt oratio sua exaudibilior fieret, adiūxit excusationem pro impijs, dicens, Quia nesciunt quid faciunt. [I N die mala,] hoc est, in omni tempore quo persecutionem passus est Christus, & maxime crucifixionis suae, [L I B E R A V I T] & iam liberauit [E V M] dominus [D E U S] omniū potens. Liberauit enim eum, quando Iudaei volebant eum praecipitare & lapidare: & quanuis interdum permittit eum cōtumelias pati, & tandē occidi, semper tamen liberauit eum, quoniā Christus semper patientiā vicit, & sibi coronā accidentalē praemij totique mundo coronā essentialis praemij meruit. In passione quoque liberauit eum quantū ad hoc quod passio illa fuit finis totius passibilitatis persecutionis quoque suae. Quae autem sequuntur magis prophetando & congaudendo quā orādo dicuntur. [(2) D O M I N V S] conferuet eum. [D E U S] enim pater praeseruaui Christū hominem ab omni malo culpae, quia praenit eum in benedictionibus dulcedinis, & confirmauit animā eius in bono à principio suae creationis, sed & à malis poenae praeseruaui eum, quoad hoc quod poenae illae non ei nocuerūt spiritualiter, sed profue runt. [E T] viuificet eum, [I D] est, à mortuis tertia die eum resuscitet. [E T] beatum faciat eum in terra, hoc est, beatitudinem eius manifestet hominibus per praedicationem atque miraculā apostolorum, & aliorum sanctorum, quemadmodum deus per Esaiam de Christo loquens, testatus est, Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde. Super ipsum continebūt reges os suum. Vnde & alibi de Christo inducitur, Potestas eius à mare vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terrae. Et Daniel ait, Aspicebam, & ecce filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquum dierum peruenit, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus & linguae seruient ei. Hoc modo sciens beatissima virgo & mater beatificadum in terra Christum, seque à cre dituris in filium suum beatificandam, prophetice cecinit, Beatam, inquit, me dicent omnes gene rationes. Vel sic, beatum faciat eum in terra, id est, gloriosum faciat Christū in corpore, & super coe los eleuet ipsum, sicque in terra viuentium beatificet eum beatitudine accidentalē, quae cōsistit in re bus creatis ad deum relatis, videlicet in bono vsu earum, secundum quod vna creatura alteri domina tur, vel in ea laetatur aut ea peruitur. [E T] non tradat eum in animam inimicorum eius, hoc est, de us pater non derelinquat Christum finaliter in potestate Iudaeorum, nec corū volūtati subijciat eū. Hoc Christus in se impletum ostendit, dum ait, Potestatem habeo ponendi animā meā, & potestātē habeo iterum sumendi eā. Et denuo, Nemo, inquit, tollit animā meā à me, sed ego pono eā, & iterū sumo eam. Propter quod Esa. de eo inquit, Oblatus est quia ipse voluit. Et hoc clarissime patet ex eo quod apud Iohan. dicitur, Interrogauit Iesus Iudaeos dicens, Quem quaeritis? Responderunt, Iesum Nazarenū. Dixit eis Iesus, Ego sum. Vt ergo dixit, ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderūt in ter ram. Quomō ergo ait Apostolus, Proprio filio suo non pepcit deus, sed pro omnibus tradidit illum? & respondendū, qd deus pater tradidit illū, ita vt permisit eum à malignis occidi, non autē quod ipsi maligni aliquid possint inferre tormenti Christo inuito, sed Christus sponte tradidit se in mortem, quemadmodum Esaias ait, Tradidit in mortem animam suam. Et ad Galatas Apostolus asserit, In fide viuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Alter ergo tradidit Christum Iu das, & aliter pater. [(3) D O M I N V S] opem ferat illi super lectum doloris eius. [L E C T U S] doloris Christi fuit patibulum crucis, in quo tamen non habuit puluinar super quod caput lassum & spinis confixum paululum repauescet. Super hunc lectulum contulit deus opem Christo homini, quoniam conseruaui eum in bono, & cooperabatur ei in redemptione generis humani, & in debellatione mortis atque diaboli. Tota nanque efficacia meriti Christi erat ex diuinitate vnita. Quanuis enim Christus dixerit, Deus meus deus meus vt quid dereliquisti me? videlicet subtrahendo inferioribus viribus ac patietī naturae solitā redundantia beatitudinis, quā in anima habuit, nō tamē penitus erat relictus, sed deus erat in eo mundū recōcilians sibi secundum Apostolum. [V N I V E R S V M] stratum eius, hoc est, totum patibulum crucis Christi, vel potius totum Christum in cruce suspensum, vt po natur continens pro contento. [V E R S A S T I] id est, frequenter seu multipliciter conuertisti [I N] infirmitate eius, hoc est, in passione ipsius Christi. Versatus est enim Christus in cruce non loco, sed voto, videlicet diuersis affectibus, nunc propter amaritudinem passionis, clamādo, Vt quid de-

Iere. 29.
Zach. 2.
Esa. 52.
Baruc 3.
Iohā. 3.
Luc. 16.
Iohā 10.
Mat. 26.
Marc. 14
Luc. 22.
Iohā. 19.
Luc. 23.
Luc. 4.
Iohā. 10.
Psal. 20.
Esa. 52.
Zach. 9.
Dan. 7.
Luc. 1.
Iohā. 10.
Ibidem.
Esa. 53.
Iohā. 18.
Rom. 8.
Esaia 55.
Gal. 2.
Luc. 9.
Mar. 13.
2. Cor. 5.
Marc. 15.

E

F

G

H

A reliquisti me? quasi inuitus pateretur. Non tamen patiebatur inuitus, sed libētissimē tanquam arden tissimus hominum amator, atque paterni honoris zelator: nunc propter desiderium humanae salutis dicendo, Sitio, quasi libēter pateretur: nunc quasi oblitus proprii doloris de matre sollicitus fuit di cēdo Iohāni, Ecce mater tua. [(4) E G O] dixi domine miserere mei. [H]ec oratio non cōpetit Chri sto, nisi pro corpore suo mystico: & in sequēti expositione versus iste traabitur. [(5) I N] I M I C I M I, videlicet Iudaei persequētes me [D I X E R V N T] mala mihi, hoc est, ad ignominia & contume liā meā: quid autē dixerūt, cōtinuō pādīt, [Q V A N D O] morietur, i. quādo occideret iste à nobis, [E T] peribit nomē eius? hoc est, quādo fama atq; memoria eius penitus extinguetur? Hoc est quod Iohā. inducit dixisse sacerdotē & pharisaeos dicens, Videtis quia nihil pficimus? Ecce totus mūdus abiit post eum. Et rursus apud Matthaeum ait scriptura, Cōgregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum, & concilium fecerūt vt Iesum dolo tenerent & occiderent. [(6) E T] si ingrediebatur. [F]requenter in psalmo isto sicut & alibi mutat Propheta personā & nu merum, nunc singulariter, nunc pluraliter, nunc in tertia persona, nunc in secunda loquēs. Nunc ergo singulariter loquens ait, Et si ingrediebatur inimicus meus, scilicet Iudas proditor, cum alijs apo stolis mecum in domū coenaculi, & in domū Marthae, [V T] videret, [I D] est, vt obseruaret & exploraret quid essem adurus. [V A N A] loquebatur cor eius, quoniam dixit intra se, qd ego nescire ppositū suū. Vana quoque & fallā ac simulata verba dixit corde & ore, quando indignabatur Mariæ Magdal. eō quod fudit super caput meum alabastrum vnguenti preciosi, & dixit, Ad quid perditio hāc? Poterat enim hoc vnguentum venundari plus quā trecentis denarijs, & dari pauperibus. Hoc autem dice bat, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & ea quae mittebantur furabatur, sicut Iohan. enarrat. [C O N G R E G A V I T] iniquitatem sibi, hoc est, Iudas accumulauit sibi peccata diuer sa. Nam ex auaritia inuidebat, & indignabatur Mariæ Magdal. proposuitque Christum viderē, & in mortē hostibus suis exhibere. [(7) E G R E D I E B A T V R] foras, ipse Iudas à me quarta feria ante passionem meā, intrans domum, in qua sciuit congregatum esse concilium Iudeorum aduersum me, [E T] loquebatur in idipsum, [I D] est, in toto illo concilio dixit, Quid vultis mihi dare, & ego eum vo bis tradam: Hoc ipsum Euangelistae elatē testatur. Vel, egrediebatur foras in hora cenae, quādo admo dum Ioh. testatur dicens, Dixit Iesus Iudae, Quod facis fac citius. Cū ergo ille accepisset buccellā, exiit cōtinuō. [(8) A D] V E R S V M me susurrabant omnes inimici mei, [V I D] elicer, principes sacer dotum & magistratus templi cum vniuerso concilio, qui latenter & detractoriē cōsulebant inter se, quomodo crucifigerent me: [A D] V E R S V M me cogitabāt mala mihi, hoc est, tormenta multa & ma gna proposuerunt mihi inferre, sicut in libro Sap. habetur, Morte turpissima condemnemus eum. Hāc autem Ieremias qui vaticinijs & passionibus apertissimē praesfigurauit Christi passionem fre quenter praenunciatur. Ait enim Christi persona, Tu domine demonstraisti mihi studia eorum, & cognoui, & cogitauerunt super me consilia dicentes, Venite, mittamus lignum in panem eius. Et ali bi, Foderunt, inquit, foueā animae meae. [(9) V E R V M] iniquū constituerunt aduersum me, i. Iu dasi sermonē malignum firmiter conpererunt contra me. Quis autē sit sermo iste subiungit, [I N] V N Q V I dormit non adiciet vt resurgat? hoc est, nunquid iste qui se dicit resurrecturū à mortuis, veraciter resurgere potuit, cū in morte dormierit, & in sepulcro clausus iacuerit? quasi dicat, Non. Et hoc est quod à Matth. dicitur, Dixerūt principes sacerdotū ad Pilatū, Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuēs, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulcrū, & c. Puta bant nempe Iudaei Christum ita occidere, quod nec ipse resurgeret, neque memoria eius permaneret: quādo admodum Ierem. praenunciatur, dicens, Eradamus eum de terra viuentiū, & nomē eius non memoretur vltro. Et quid mirū est, si Iudaei hāc agant? [(10) E T] E N I M homo pacis meae in quo speraui, i. Iudas discipulus meus cui ego pacificus fui, & cui signa pacis ostendi, & ad quē tam chari tatiū me habui, ac si de eius adiutorio multū sperassem. Nam & procuratorē meū ipsum cōstitui, & oculos tulit. [Q V I] edebat panes meos, quoniam saepe mecum comedit, & de elemosynis mihi datis pariter vixit, atq; in cena duplicē panē de manu mea suscepit, videlicet panē iūctū, p quem ostē di Iohanni quod ipse traditor esset, & buccellā sub qua erat corpus meum, de qua à Iohā. dicitur, Et post buccellam introiuit in eum satanas. [M A G N I F I C A V I T] super me supplantationem, hoc est, magnifice induxit super me aduersarios meos, qui me supplantauerunt & occiderūt. Vnde & S. Iob in figura Christi ait, Quē maxime diligebam aduersatus est mihi. [(11) T V] autem domine misere re me, [L I B E R A D O] me à pœnalitatibus corporis, [E T] resuscita me [T E R T I O] die, [E T] retribuā eis, hoc est, iustam vltionē super Iudaeos inducam, excācādo corda eorum, & in manus Romanorū eos tradendo, atque incredulos aeternaliter cōdemnando. Vnde per Esa. Christus ait, Calcaui eos in fu rore meo, & cōculcaui eos in ira mea. Dies enim vltionis in corde meo, annus retributionis meae ve nit. Et simile quiddam Iere. scribit dicens, Tu domine Sabaoth, qui iudicas iustē, & probas renes & corda, videā vltionē tuā ex eis. Tibi enim reuelau causam meam. [(12) I N] hoc cognoui [D O] domine pater, id est, experimentaliter didici, [Q V O N I A M] voluisti me, [I D] est, qd dilexisti me, & tibi cōpla cui, [Q V O N I A M] non gaudebit inimicus meus super me, hoc est, quia populus Iudaeorum aduer sams mihi & membris meis, non diu neq; finaliter exultabit de me, vtpote quasi omnino extinxerit nomen meum, & quasi non resurrexerim de sepulcro: sed cōfundentur atque dolebūt cū viderint miracula fieri in nomine meo, & per apostolorum praedicationē multa milia ad fidem conuertī, sicut iam videmus impletū. [(13) M E] autem [C H R I S T U M] filiū tuum dilectum [P R O] P T E R innocentiam suscepisti, [I D] est, propter immaculatā ac iustā vitam meā exaudisti in precibus quas tibi iam obtuli, & in die resurrectionis suscepisti me ad

Iohā. 19.
Ibidem
Iohā. 12.
Matt. 26.
Matt. 26.
Marc. 14
Iohā. 13.
Matt. 26.
Iohā. 13.
Sap. 2.
Iere. 11.
Iere. 18.
Mat. 27.
Iere. 11.
Iohan. 13
Ibidem
Iob. 19.
Esa. 63.
Iere. 11.

dexterā tuā. [Et cōfirmasti me in cōspectu tuo in æternum. Id est, in throno glorię & in cœlo empyreo firmiter & sine fine collocaſti me, sicut ad Hebręos dicit Apost. Christus id quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotiū, vnde & saluare potest in perpetuum, accedens per semetipsum ad deum semper viuens ad interpellandum pro nobis. Postremō de omnibus his laudat Christus homo deū trinū ac vnū, & ait; (14.) BENE DICTVS dominus deus Israel. Id est, ab omnibus benedicatur, laudetur, & honoretur deus trinitas, qui est deus Israel, id est, Iacob qui dictus est Israel. Vel Israel. i. populi p fide cœlestia cōtemplātis, [A seculo & in seculū, Id est, p omne seculū, & à primo seculo. f. à mundi principio vsq; in seculū illud futurū, quod nunq; finē habebit. [F I A T, fiat, Id est, ita fit, ita fit. Replicatio verbi est magni affectus indicium. Ecce q̄ euidentissimē atq; plenissimē loquitur psalmus iste de passione Christi, & quanta mysteria Christi David cognouit, & q̄ speciosa ac fulgida est cōsonantia huius propheticę prænūciationis cum euangelica historia. Porro secundū eos qui diuidunt librū psalmodum in quinq; libros partiales, hoc loco primus liber finitus est.

EXPOSITIO eiusdem Psalmi iuxta sensum tropologicum.

Tropologicē autem exponēdus est psalmus iste de membris Christi, seu vnōquoque fidelium. Ait ergo, Beatus qui intelligit sup egenum & pauperē: quod dupliciter exponi potest. Primō sic, Beatus qui intelligit. i. per spem felix est homo, qui Christum in carne mortali quondam passibilem ac indigentem sapiēter cognoscit, ita vt in ipso duplicem contēplatur naturam, videlicet diuinam & humanam, nec propter diuinitatis insignia negat in eo veram humanitatem, nec propter humanitatis humilia & abiecta negat in eo veram diuinitatē. Et hoc est quod ait Saluator: Postquam enim diuina sua miracula enarraſset, adiecit, Et beatus est homo qui non fuerit scandalizatus in me, tanquam diceret, Beatus est qui ppter humanam infirmitatem & passionem, quam videt in me non denegat mihi diuinitatem inesse. Multi quippe hæretici considerantes humilia & indigna quę de Christo leguntur, abhorruerunt veram diuinitatem in ipso fateri. Alij verō cōsiderantes sublimia quę de ipso scribuntur, reuerunt asserere veram in eo humanitatem cōsistere. Nos autem vtrunq; in ipso intelligimus, & diuina & humana Christo ascribimus: sed quid propter quid ei conueniat prudenter penſandum est. Secūdo exponitur sic, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, id est, qui membris Christi, videlicet indigentibus misericordem oculum exhibet, opem impendit, elemosynam spiritualem aut corporalem cōmunicat. Nam vt Christus testatur, quod vni ex suis fit, sibi fit. In die quoque iudicij dicturus est eis qui hoc modo super egenum intelligunt, Esuriui & didistis mihi manducare: sitiuui, & didistis mihi potum: nudus fui, & vestistis me. Vnde alibi scriptum est, Frange esurienti panem tuum, & egenos vagōsque induc in domum tuam: tunc erumpet quasi lumen iustitię tuę. Et alibi, Mitte panem tuum super transeuntes aquas, & post multa tempora inuenies eum. Atque in Euangelio Christus, Quod superest, inquit, date elemosynam, & omnia munda sunt vobis. Hinc quoque Iob de seipso testatur dicens, Oculus fui cæco, & pes claudō, Pater eram pauperum, & causam quam ignorabam diligentissimē inuestigabam. Et rursus ait, Si comedi buccellam meā solus, & non comedit pupillus ex ea, quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, & de vtero matris meę egreſſa est mecum. Foris non manſit peregrinus, ostium meum viatori patuit. Si autem tam salubre est corporalem elemosynam atque exteriora misericordię opera exercere: quanto salubrius atq; sublimius est spiritualem elemosynam agere, docendo ignorantē, increpando errantē, cōsulendo ambiguo, orando pro impio, disciplinādō peccantē, consolando morēntem? Faciat ergo vnusquisque eas elemosynas, in quibus magis abundat, sicut Tobias cōsultū filio suo dicens, Noli auertere faciem tuam ab vilo paupere. Ita enim fiet vt nec à te auertatur facies domini. Quomodo poteris ita esto misericors. Itaq; beatus qui intelligit sup egenū & pauperē: & hoc ideo, quoniā in die mala. i. in die tērationis & persecutionis ac aduersitatis liberauit eū dominus, ne tēratione vincatur, ne in psecutione per impatientiā supetur, ne in aduersis frāgatur. Liberabit etiā eum à peccatis præteritis, & à reatu peccati, quoniā sicut aqua extinguit ignē, ita elemosyna extinguit peccatū. Propter quod Daniel regi Nabuchodonosor dixit, Peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperū. Si ergo vis pseruari à malis, esto misericors, cōdole pximis, succurre egēti. Ideo enim Christus ait, Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiā cōsequētur. Et Salomon exhortatur, Misericordia & veritas nō te deserāt, & inuenies gratiā corā deo & hominib;. Sed quatenus sup spūaliter egenos & paupes spūaliter intelligamus, curemus implere illud Apost. Corripite inquietos, cōsolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patietes estote ad omnes. Dominus cōseruet eū in bono, & stabilit eū in semetipso, & viuificet eum in præſenti per gratiā, & in futuro per gloriā, & beatū faciat eū in terra, hoc est, in peregrinatione huius seculi, in carne mortali, in ecclesia militanti faciat eum beatū in spe, & in sufficientia temporalium rerum, atque in cordibus proximorum suorum, ita vt omnes beatificent eum tanquam hominem pium deo placentem. Omnino enim hæc concomitantur misericordem in vita præſenti: quemadmodum scriptum est, Benefacit animæ suę vir misericors. Et rursus, Qui pronus est ad misericordiam benedicitur. In terra autem viuentiū, & in triumphanti ecclesia faciat eum dominus beatū in re, & in omnium bonorum plenissima possessione, & non tradat eum in animam inimicorum eius. i. ab aduersarijs suis non permittat eum spiritualiter lædi, vinci, aut opprimi, ita vt animæ eius nil noceant insidię inimici. Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. i. in loco & tempore infirmitatis ac indigentię suę, & maxime in hora mortis, quatenus tunc misericordiam consequatur, quando amplius misericordia indiget: vniuersum strātū versasti in infirmitate eius, id est, corpus eius, in quo anima quasi in strato iacet

Mat. 23. Esai 58. Eccl. 17. Luc. 11. Iob. 19. Iob 31. Tob. 4. Dan. 4. Mat. 5. Prou. 3. 1. Thes. 5. Prou. 11. Prou. 22.

A multipliciter conuertisti à graamine ad reuamēn, à dolore ad respirationem, atque interdum ab ægritudine ad sanitatē. Vel, versasti stratum eius, id est, eum in strato iacentem, consolationibus tuis interius refocillasti. Solet enim deus homines misericordes tempore infirmitatis frequēter & piē fo uere ac roborare. Ego dixi, corde & ore considerando meipsum, domine, miserere mei, hoc est, misericordię tuę effectum mihi infunde, & quasi condolendo succurre: sana animam meā à læsione peccati, & à carentia gratiæ. Quod ideo rogo, quia peccaui tibi, id est, ad iniuriā tuā. O quā affectuosa & sententiōsa ac efficacē oratio huius versiculi, quam vtinam dicamus non q̄ tantum, sed intimo corde & penitentiā humili. Inimici mei dixerunt mala mihi, illa videlicet quę sequuntur: quādo morietur, & peribit nomen eius? Hoc primitiua ecclesia maxime dicere potuit, quādo omnis qui interficiebat Christianū, arbitrabatur obsequiū se præſtare deo. Nam & Diocletianus, ac alij quidam tyranni intēdebant Christianum nomē omnino auferre de terra, & fidem Christi penitus eradicare. Quilibet quoque Christianus persecutionē vsque ad mortem propter iustitiā passus, dicere potest versiculum istū: sed & de inuisibilibus hostibus potest: quilibet nostrū hīc dicere. Dæmones enim quotidie inter se dicunt de nobis, quando morietur? id est, quando inducemus eum ad mortale peccatum, quod est mors animæ, & peribit nomē eius: de libro vitę, & de memoria beatorū ac misericordię dei, videlicet vt nobiscum æternaliter condēnetur? Et si ingrediebatur ad me Christi ecclesiam seu hominē iustum aliquis insidiator, hæreticus, schismaticus aut peruersus, vt videret, quid credere, sperarem, amarem, & agerem, vana loquebatur cor eius. i. dolos cogitauit, proponens aduersari fidei, orthodoxę, aut vitę virtuosę ac iustę, cōgregauit iniquitatē sibi, id est, ad ppriā suam damnationē multiplicauit sibi peccata, varias vias nocendi excogitando. Egrediebatur foras ad malitię suę fautores ac socios, & loquebatur in ipsum. i. eis exposuit quid contra me concepit. Istud dicere potest ecclesia & quilibet iustus de falsis fratribus, & exploratoribus atq; hypocritis assidue peruersis, de quibus Iohannes in sua Canonica scribit, Ex nobis prodierunt, & non erant ex nobis. Nam si ex nobis fuissent, permanissent vtique nobiscum. Deinde ecclesia ait de his, Aduersum me susurrabant, hoc est, occulte & malitiose loquebatur, omnes inimici mei aduersum me cogitabāt mala mihi, videlicet quomodo possent affligere me. Vnde Iohannes ait, Nolite mirari si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitā, quia diligimus fratres. Verbum iniquum cōstituerunt, id est, posuerunt aduersum me dicentes, Nunquid qui dormit non adiciet vt resurgat? hoc est, nunquid est alia vita & beatitudo sicut Christiani dicunt, in qua post hanc vitam viuēt & regnabit ipse, quos nos modo occidimus: aut nunquid futura est resurrectio mortuorum? Hęc dicebant infideles contra Christianos, præſertim in primitiua ecclesia. Etenim homo pacis meę, in quo speraui, qui e-debat panes meos, hoc est, qui videbatur esse domesticus fidei & filij ecclesię atq; propinquus & proximus mei, qui sacramentum corporis Christi quandoq; cum alijs acceperunt, magnificauit super me supplantationem, hoc est, tales excitaerunt persecutionem & aduersitatem magnā aduersus me. Hoc dicit ecclesia maxime cōtra hæreticos, qui ad tempus erant in ecclesia, sed exeuntes sectas perditionis intrōdixerunt. Quilibet etiam qui specialem habuit ac familiarē amicum, si amicus ille recedit à se, & opponit se ei verbis & factis, reuelando quoque quę tempore familiaritatis & amicitię in fide recepit, talis dicere potest versiculum istum. Talis verō qui ita ab amico recedit, & ei resistit, ac detrahit, grauissimē & plus quam mortaliter peccat, quoniā non solum cōtra charitatem, sed etiā cōtra magnā charitatem atq; iustitiā directē agit & adhuc grauius erit peccatū, si fuerit inter eos pactum seu fœdus amicitię, quod sine mortali peccato solui non potest, secundū Thomā quartū Sententiariū. Vnde scriptū est, Qui dissoluit pactū nunquid effugiet? Grauisime igitur peccant, qui amicis pristinis tam molesti infidelesq; fiunt, & in secreto dicta propalant. Propter quod in Ecclesiasti dicitur, Qui denudat arcana amici, fidem perdit. Denudare enim amici mysteria, desperatio est animi infelicitis. Salomon quoque ait, Qui ambulat fraudulēter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, & e-lat amici cōmissum. Deinde ecclesia orat, Tu autē domine miserere mei ita afflicta, & resuscita me: id est, ruina occisorū fidelium reparā per multiplicatiōnē credentiū. Vel resuscita me, à somno peccati, sicut hortatur Apostolus, Surge qui dormis. Es iterū, Tēpus est iam nos de somno surgere. Vel resuscita me resuscitatione beata in die nouissimo, quando omnes resurgemus, sed nō omnes immutabimur: & retribuam eis, hoc est, hostibus meis iusta vindiçam retribuam, vel in præſenti eos excōmunicando, vel in die iudicij tecum eos diiudicando, quęadmodum alio loco scriptū est, Iudicabit sancti nationes. Et sicut affirmat Apost. Nescitis quia sancti de hoc mūdo iudicabūt? In hoc cognoui dō domine quoniam voluisti me, hoc est, quod à te electa sum, & tibi cōplacui, quoniā non gaudebit inimicus meus super me, id est, nec visibiles nec inuisibiles hostes mei æternaliter exultabunt de aduersitatibus meis, quāuis ad tempus permittas me ab eis affligi. Nam ad minus post hanc vitā cessabit eorum lætitiā, & conuertetur in æternam tristitiā, sicut & mea temporalis tristitiā conuertetur hac vita finita in æternam lætitiā. In die quoque iudicij quando stabo in magna constantia aduersus eos qui me iam angustijs premunt, ipsi videntes me turbabuntur timore horribili, gementes præ angustia spiritus. Hinc enim per Esaiam dominus ait ecclesię electorum, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis meę abscondi parumper faciem meam a te, & in misericordia sempiterna miserus sum tui. Me autem ppter innocentiam suscepisti, hoc est, exaudisti & approbasti. Elegit enim Christus sibi ecclesiam gloriosam, non habentem maculam neque rugam, secundum Apostolum. Hanc tamen innocentiam ecclesia à Christo sortita est, nec ideo electa, quoniam innocens & immaculata: sed ideo innocens & immaculata, quia electa: & confirmasti me in conspectu tuo in æternum, hoc est, in fide roborasti me

Iohā. 16. I. Ioh. 2. I. Iohā. 3. Ezecl. 17. Eccl. 27. Prou. 11. Ephe. 5. Rom. 13. 1. Cor. 13. Sap. 3. 1. Co. 6. Esai. 54. Eph. 8.

vſq; in finem ſeculi, ſicut re promittit? Ecce ego vobis ſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſumma-
 tionē ſeculi. Et alibi, Sponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in fide. Non enim defi-
 ciet eccleſia dei in toto, quādiu durauerit generatio hominū. Poſtremo eccleſia gratias agit deo; &
 ait, Benedictus dōminus deus Iſrael, qui verſus in præcedenti expoſitione expoſitus eſt. Ecce pſal-
 mus iſte pulcherrimus miſericordiæ opera vehementer cōmendat, & quantæ ſint perſecutiones iu-
 ſtorū euidēter demonſtrat, aſſerens impios ſuſurrare contra innocios. Quōd circa cōſiderare vtile eſt,
 quid ſit ſuſurratio, & de granitate huius peccati. Sciendū ergo quod ſuſurrator & detractor conueni-
 unt in materia & forma loquendi: vterq; enim malū de alio loquitur, & hoc occultē: ſed differunt
 in fine, quia detractor intendit famā alterius denigrare: Suſurrator verō intēdit inter amicos diſcor-
 diam ſeminare, mutuūq; dilectionē extingere. Vnde in ſcriptura habetur, Suſurrone ſubtracto iur-
 gia cōquieſcunt. Ideo ſuſurro non ſemper intendit malū de alio dicere, ſed quicquid purat poſſe
 ſe cōcordiā amicorū deſtruire. Loquitur enim vtriq; ſeorum quod æſtimat vnicuiq; eorū in alio
 diſplicere, & ideo ſuſurro & bilinguis idē ſunt. Contumelioſus autē intendit honori alterius deroga-
 re. Ex quibus patere poteſt quod horū vitorū ſit grauius. Peccatum enim, præſertim quod com-
 mittitur in proximū, dicitur, quoniā nocet: quanto ergo peccatum maius nocementum inferat, tanto
 eſt grauius. Amicitia verō eſt maius bonū, quā honor aut fama: iuxta illud, Amico fideli nulla eſt
 cōparatio. Honor quoq; maius bonū videtur quā fama: propterea ſuſurratio eſt maius peccatum q̄
 contumelia vel detractio. Cōtumelia quoq; peior eſt detractio, & detractio eſt grauius furto, quoni-
 am maius bonū auferat quā furto, videlicet bonam famam, quæ maior eſt & appetibilior exte-
 rioribus rebus: iuxta illud, Curam habe de bono nomine. Hoc enim plus proderit tibi, quā mille
 theſauri magni & pretioſi. Furtum tamen ex genere ſuo eſt mortale peccatum, quoniā contraria-
 tur iuſtitiæ. Si ergo furto eſt mortale peccatum, & ſi detractio eſt grauius furto, & detractio con-
 tumelia, atq; ſuſurratio peior q̄ cōtumelia, cōſtat quod mortalis atq; peſtifera ſit ſuſurratio. Propter
 q̄d in Eccleſiaſtico habetur, Suſurro & bilinguis maledictus. Multos enim turbauit pacem habenti-
 bus. Et iterum, Suſurro cō inquinat animam ſuā, & in omnibus odietur, & deuotio peſſima ſuper bi-
 linguem. Frequenter autē ſuſurratio & detractio pro eodem ſumuntur, ſicut & in pſalmo præſenti. Fu-
 gamus ergo chariſſimi quaſi baſiliſcum & colubrum vitia iſta tam venenōſa atq; mortifera, diſca-
 mūſq; ex pſalmo iſto miſericordiam veram ac patientiam ſtabilem.

COMMENTARIUS IN PSALMUM XLI.
 EXPOSITIO Tituli.

Aſſignatur in ſuper pſalmo nunc explanando titulus talis, In finē intellectus filijs Chore, hoc
 eſt, intellectus iſte in finem ſeu vitam æternam nos dirigens, competit filijs Chore, hoc eſt,
 imitatoribus Chriſti crucifixi, qui terrena deſpiciunt, cupientes diſſolui, & eſſe cum Chriſto.
 Hieronymus autē affirmat hunc pſalmum à filijs Chore, vel potius ab vno eorū cæteris excel-
 lentiore compoſitum. Vnde ipſe in translatione ſua, iuxta Hebræum, talem ponit titulum, In finem
 intellectus doctiſſimi filiorum Chore. Auguſtinus verō qui omnes pſalmos à Dauid editos aſſerit,
 dicit hunc pſalmum aſſcribi filijs Chore, propter ſpiritualem interpretationem, ſicut in præceden-
 tis pſalmi tituli expoſitione oſtenſum eſt, vel quia cantabatur ab eis in templo. Loquēs ergo author
 pſalmi huius in perſona ardentis amatoris, qui dicere poteſt illud, Fulcite me floribus, ſtipate me ma-
 lis, quia amore langueo, ait,

PRECATIO.
 Appareat in nobis domine virtus tua, ne deſperando pro offenſis anima noſtra nimia abſorbeatur triſtitia: ſed tran-
 quillitate indulgentiæ tuæ præcepta deſideremus quotidie te deum, ſicut ceruus ad fontes aquarum.
 EXPOSITIO pſalmi iuxta ſenſum literalem.

QUEMADMODUM desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima
 mea ad te deus. [O verbum dulciſſimum, & ſermo ignitus, & ſcintilla ex diuino
 igne emiſſa, etenim deus noſter ignis eſt. Et quid dicā ego infelix & tepidus, ac
 per hoc euomi dignus? Verbum enim iam recitatum exhortatione eget, non
 expoſitione. O verē beatus homo qui verbum iſtud veraciter de ſeipſo dicere
 poteſt, cuius anima à charitate vulnerata eſt, qui vniuerſum affectum ſuum in
 diuinitatis amore purē & immobiliter fixit, ita q̄ cū Apoſto. dicere queat, Viuo
 autē iam non ego, viuit verō in me Chriſtus. Talis autē nemo eſſe, aut fieri vā-
 let, niſi ſuiſſipius priuatum amorē proriſus euulſerit, omneſq; animæ affectiones ſedatas ac ordinatas
 habuerit, totumq; vniuerſum velut nihilū ſpreuerit, quatenus ſoli dulciſſimo deo ſyncerē & affectu-
 oſiſſimē inhærere, immergi, inuiſcerariq; poſſit, omnia arbitrās vt ſtercora, vt Chriſtū lucrifaciat, ac
 deum poſſideat. Tanto enim perfectiſſus inhæret affectus vni alicui bono, quanto minus per diuerſa
 diſpergitur. Ait ergo, Quemadmodum desiderat, hoc eſt, ſicut ceruus ab infrequentibus atq; venatibus
 fatigatus, aquarum fluentia ardentiffimē cupit, & ad ea velociſſimē currit: ita & creator & deus ac do-
 minus meus, anima mea huius vitæ miſerijs laſſa, tētationibus moleſtata, variūq; impedimētis huma-
 næ fragilitatis à tua cōtēplatione ac dilectione ſæpius impedita desiderat ad te, hoc eſt, deſiderium
 ſuum extendit ad te ſummū atq; incōmutabile bonum, ſummē ac vnicē finaliterq; deſiderans ad te
 venire, deſiderans te amplecti, tua dulcedine frui, tuam pulchritudinem intueri, tibi inauertibiliter

Deute. 4.
 Apoc. 3.
 Gal. 2.
 Philip. 3.

Aq̄ beatificæ, intime ac proxime vniri deſiderans. Tu enim & domine ſancte, & deus benedicte, & glo-
 riōſe creator eſt theſaurus meus, iecireo vbi tu eſ, ibi eſt cor meū. Tu eſ totū bonū meū, & tu ſolus eſ
 omnia mea; cupio diſſolui, cupio ingredi gaudiū domini meū; cupio cognoscere ſicut & cognit⁹ ſum.
 Et quia in hac vita mortalī nō queo te perfecte diligere, inceſſanter laudare, clāre agnoſcere, atq; to-
 taliter honorare: propterea ſicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te
 deus. Non vtrique principaliter intuitu proprii præmij ac felicitatis, ſed amore diuini honoris ac bo-
 nitatis, quatenus perfecte te diligā, inceſſabiliter laudem, facie ad faciem videā, & integraliter vene-
 rer. Tu eſ enim bonū æternū & infinitū, in quo eſt omniſ honorem & pulchrorū & deſiderabiliſſimū
 perfectæ poſſeſſio. Denique tria ſunt quæ nos ad dei amorē inducere debēt. Primi eſt ipſamet boni-
 tas & charitas dei, quæ ſicut omniſ bonitatem & charitatem creatam in infinitum excedit: ita præ o-
 mnibus bonis creatis in infinitū extat deſiderabilis atq; amabilis: ideoq; debemus deū in infinitum
 plus amare deo noſtipſo, aut aliq̄d bonū creatū, ſeu omnia ſimul. Secundū eſt conſideratio bene-
 ficiorum dei, videlicet naturalium gratiarumq; donorum, & ad hāc vtrāque cauſam referri poteſt
 quod Iohannes ait, Chariffimi, diligamus deum; quoniā ipſe prior dilexit nos. Tertium eſt cōſide-
 ratio promiſſorum dei, videlicet beatitudinis quam nobis in caelis promiſit ac præparauit: quemad-
 modū ipſe Saluator ait, Vado parare vobis locū, & aſſumā vos ad meipſum, vt vbi ſum ego & vos ſi-
 tis. Porro deſideriū ex amore procedit. Nullus enim deſiderat niſi quod amat, amor verō eſt tam ab-
 ſentium quā præſentium. Nam tam viatores quā cōprehenſores deū amare dicuntur. Deſideriū
 autē proprie ſumptū, eſt tantū abſentiū: ideo verſus iſte proprie Chriſto nunquam conuenit, quoni-
 am anima eius à ſui principio ſemper deo preſentialiter fruēbatur: nec cōprehenſoribus conue-
 nit, niſi ſumatur deſideriū pro amore faſtidii excludente, ſecundum quē modum Petrus in ſua Ca-
 nonica ait, q̄ in Chriſtū deſiderant angeli proſpicere. In quantū tamen Chriſtus aliquo modo via-
 tor erat, & corporis ſui glorificationem atq; in caelos aſcenſionem optauit, ſic ei verſus iſte cum ſe-
 quentibus competere poteſt. Vnde & ipſe in euāgelio dicit, O generatio peruerſa & incredula, quā-
 diu apud vos ero, quando patiar vos: In quo palam declarat ſe deſideraſſe reuerti ad patrē per cor-
 poris glorificationem, quod etiā oſtendit loquens diſcipulis, Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia
 vado ad patrē. Et iterum loquens ad patrē, Clarifica (inquit me tu pater apud teipſum) clari-
 tate, quam habui prius quā mundus fieret. Vehementer denique deſiderauit ad patrē, quādo in
 cruce pendens & moriens dixit, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Amor autē eſt o-
 mnium virtutum ſinis & vertex ac domina. Propter quod Moſes ſcribit, Et nunc Iſrael quid dōminus
 deus tuus petit à te, niſi vt diligas eum & ſeruias ei in toto corde tuo & in tota anima tua: Propterea
 amori correſpondet præmiū eſſentiale in patria, ſcilicet viſio dei. Tanto enim clari⁹ atq; iucūdi⁹
 deum videbimus, quāto nunc eius viſionem ardentius deſideramus, quoniā amor vitæ deſiderium
 cauſat. Deſideriū verō patet acit & aperit affectum amatis ad recipiendū amatum: imo quid eſt deſi-
 derium, niſi apertio appetitus ad receptionē dilecti diſponens? Quā glorioſe ergo, clare ac intime
 deū videbit in patria, qui nunc ad eū ita deſiderat ſicut ceruus ad aquarū irrigua. Amemus igitur &
 affectuoſiſſime deſideremus deū ſublimen & ſanctū patrē lūminum, fontē dulcedinis, principii o-
 mnis decoris, in quo eſt pulchritudo immēſa, felicitas infinita, pax ſuperdulciſſima, voluptuoſiſſima
 vita, interminabilis ſapientia, omniumq; deſiderabiliū copia ſine menſura: & omnia iſta nō ſunt in
 eo niſi ſimpliciſſimū eſſe & vnitas pura, atq; ſubſtantialis & ſuperignora ſubſiſtētia. Deinde Pro-
 pheta cōuertit ſermonē ad nos, quatenus ſui exēplo ad deū amandū nos. puocet, ſubdēs, (2) S I-
 T I V I T, id eſt, ardentē & calida affectione cōcupiuit [A N I M A mea ad deum fontem] & omnipo-
 tentem [V I V M] & omnis vitæ fontale principii, à quo eſt vita naturæ, vita gratiæ, & vita gloriæ.
 Cuius fortitudinē expertus Darius rex ait, A me conſtitutū eſt, vt omnes timeant deū Danielis, quia
 ipſe eſt deus viuens. Appellaturq; deus viuus ad differentiā eorū, qui putantur dñj & immortales,
 ſed corpora eorū ſunt putrefacta, & animæ damnatæ, videlicet Iouis, Saturni, Martis, Mercurij. Me-
 lius quoq; eſt vt ſcribatur deū fortē viuū, quā fontē viuū. Nam in Hebræo habetur fortē viuū.
 [Q V A N D O veniam] de corpore mortis huius ad impaſſibilem ſtatum, de exilio iſto ad regnū, & de
 peregrinatione vitæ huius ad patriam. [E T apparebo ante faciē dei] ita vt ipſe mihi appareat & ſe-
 ipſum mihi per ſpecie manifeſtet: Tūc enim ſatiabor cū hoc modo apparuerit gloriā eius. Per faciē
 enim dei intelligēdus eſt ipſemet deus, vt præſens & agnitus. Hoc modo ſitiuit anima Pauli ad deū,
 qui clamat, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Moſes quoq; qui ait ad do-
 minum, Si inueni gratiā in conſpectu tuo, oſtende mihi faciē tuam vt ſciam te. (3) F V E R V N T
 mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, [hoc eſt, non ſolū fuit mihi cōſolatio, recreatio, atque reſe-
 ctio mentis ad deū ſitientis, q̄ præ deſiderio dei interim lachrymari & ingemifcere potui die ac no-
 cte, hoc eſt, certis tēporibus diei ac noctis. Spes enim quæ differtur affligit animā, ſimiliter deſideriū
 cruciat ardentē amantē donec veniatur dilecto. Vnde qui deū & patriā vere ac feruide diligit, non
 parū affligitur ex mora dilationis: propter quod pallor & macies ſunt ſigna amoris. Dolor autē in-
 terior per exteriores lachrymas mitigatur, quia per fletū afflictio mētis, quæ ante in ſe clauſa fuit. e-
 rūpit: licq; minuitur, præſertim quoniā cordis intentio ad plura diſfunditur, & ita interior triſtitia
 minoratur, & ergo lachrymæ panes ſunt anime gemebūdę & amorofæ, eamq; dulciter cōſolantur,
 abūdātē reſciūt, & in gratia dei pingue efficiūt. Vnde inſerius ſcriptū eſt, Cibabis nos pane lachry-
 marū. Tunc autē fuerunt mihi lachrymæ meæ panes [D V M dicitur mihi quotidie] ab infidelibus &
 peruerſis: [V B I eſt deus tuus:] in quo ſperas, & quem ita deſideras? Quaſi dicāt, Inanis eſt fides tua,
 & vana facta eſt ſpes tua. Hoc primitiua eccleſia dicere potuit, quādo perſecutores occiderūt & irri-

Iohā. 4.
 I. Cor. 13.
 Iohā. 14.
 I. Pet. 1.
 Marc. 9.
 Iohā. 14.
 Iohan. 17.
 Luc. 23.
 Deut. 10.
 Dan. 14.
 Pſal. 16.
 Roma. 7.
 Exod. 33.
 Prou. 13.
 Pſal. 79.

ferunt fideles, Christi; nomē blasphemauerūt dicentes; Vbi est Christus vester? Iuuet & liberet vos modo si potest. (4) H A B E T videlicet dilationem presentie dei; atq; irrationes malorū. [R E C O R D A T V S sum, & effudi in me animā meā] i. ab exterioribus & sensibilibus meipsum abstraxi, considerationem meam ad interiora itea conuertens, & de rebus salutaribus cogitans, sicut Ieremias dicit; Bonum est prestolari cū silentio salutare dei, Et iterū, Sedebit solitarius & tacebit, quia leuabit se super se. Itaque effudi in me animā meā, quatenus ab exterioribus & inutilibus absolutus, diuinis rebus libera mente vacare: quod facere nequit, quāterū tumultibus implicatur. Et hoc est quod dominus ait per Prophetam alium, Si reuertamini & quiescatis, salui eritis. In silentio enim & spē erit fortitudo vestra. Ideo autem effudi animā meam in me, [Q V O N I A M transibō in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domū dei,] id est, quia spem habeo q̄ hac peregrinationē completa ingrediar domum, non manufactā æternā in cælis, videlicet regnū cæleste, cælum empyreum, quod est tabernaculum beatorū, ac triumphante ecclēsiā, que est domus dei. Vnde ait Apostolus, Scimus quoniam si terrestres domus nostra huius habitationis dissolatur, q̄ ædificationem habemus ex deo, domum nō manufactam æternam in cælis. Et ad Hebræos, Habentes, inquit, fiduciam in introitu sanctorum per sanguinem Christi, accedamus cum corde verō in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala. Quod verō nūc dixit in psalmo: tabernaculi admirabilis, cōstrui potest diuini & coniuncti. Nam & cælū est locus tabernaculi, quod in se mirabile est, & hoc ipsum tabernaculū est admirabilis; hoc est dei, qui summe mirabilis est: de quo infra habetur, Mirabilis deus in sanctis suis. Interim verō, dum scilicet in hoc corpore manere cōpellor, trāsibo quotidie in locū tabernaculi huius per cōtēplationem & spē, sicut ait Apostolus, Nos autē reuelata facie gloriā domini speculantes, & promissiones cælestes, seu bona tabernaculi huius admirabilis a longe aspiciam & salutabo, cōtētorq; quoniam peregrinus & hospes sum super terram, atque per hoc adimplebo quod hortatur diuinus & sanctus Apost. Festinemus (inquit) ingredi in illā requiē, vt non existimetur aliquis ex nobis deesse. Hoc modo ingrediebatur quotidie tabernaculū illud cæleste spōsa, quæ ait spōso virgineo, Trahe me post te, curremus simul in odorē vt gementū tuorū. (15) I N voce exultationis & cōfessionis sonus epulantis. Hoc explanatur dupliciter. Primo, de viatoribus: vt fit sensus, sonus epulantis. i. verbum seu sermo eius, qui in presenti gustat & experitur quā dulcis est dominus, & panem filiorum in mensā Christi manducat, fit in voce exultationis. i. in cōmmemoratione iucunda bonitatis, beneficiorum dei, & confessionis, hoc est, in cōmmemoratione lugubri propriæ ingratitude & iniquitatis. Dum enim secundum exhortationē Apostoli epulamur non in fermēto veteri. i. in obseruantia ceremonialibus legis, neq; in fermēto malitiæ & nequitie, gloriādo in malis, & exultādo in rebus pessimis, sed in azymis sinceritatis & veritatis, tūc simul recordari debemus diuine bonitatis & largitatis, nostræ quoque prauitatis & peruersitatis: sicq; contemplanādo dei misericordiam, prorumpet sonus noster in voce exultationis, dicendo illud Ieremias, Nō est similis tui domine, magnus es tu. Quis non timebit te, o rex gentium? Cōtemplanādo autem nostram miseriam, prorumpet sonus noster in vocem confessionis, dicendo illud Iob, Vias meas in cōspectu eius arguam, & ipse erit Saluator meus. Secundo exponitur sic, Sonus epulantis. i. diuinā dulcedinē in suo fonte gustantis, & deo feliciter in patria perfruētis, est in voce exultationis, hoc est, exuberantissimā hilaritatis ex cōtēplatione diuinitatis, & confessionis. i. diuinæ laudationis, quemadmodum apud Esaiam dicitur, Gratiarū actio inuenietur in ea & vox laudis. Cū ergo tanta sint tibi bona promissa atq; parata. (6) Q V A R E tristis es anima mea? seculari & mala ac inordinata tristitia propter temporales aduersitates atq; malitias, [E T quare conturbas me,] conturbatione actū rationis impediēte, & ex superfluarum cogitationū tumultu nascente? Est enim quædā inordinata tristitia, que in viro iusto locū non habet, secundum quod Salomon asserit, Non contristabit iustū quicquid ei acciderit. Et in Ecclesiast. Iucūditas cordis hæc est vita hominis. Tristitiā verō lōge expellē a te, quoniam multos occidit tristitia, & nō est vtilitas in ea. Et de ista tristitia intelligendū est quod de Christo ab Esaiā inducitur, Non erit tristis neq; turbulentus. Contra hanc tristitiā ordinatur patientia, sicut contra iram mansuetudo, de qua ait Apostolus, Patiēcia vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes reportetis reprimissionē. Hæc ergo tristitia cōtēplatione & spē futurorū bonorū penitus extirpanda cōsistit, & de ea potissime psalmus nunc loquitur. Est autem alia quædam tristitia bona, quæ est actus virtutis procedens ex cōsideratione propriæ imperfectiōis & culpæ, vel dilatione gloriæ, seu ex cōtēplatione errorū ac vitiōrū quibus homines implicantur: de qua tristitia scriptum est, Cor sapientū vbi tristitia, & cor stultorū vbi lætitia. Itemq; Per tristitiā vultus corrigitur animus delinquentis. Et ista tristitia fuit in Christo: quemadmodum dictū est ab Euangelista, Contristatus est Iesus super cecitate cordis eorū. Et ipse, Tristis est (inquit) anima mea vsque ad mortem. Hæc autē tristitia moderāda est, ne (vt ait Apost.) absorbeat quibus abundantiōri tristitia, Talis enim tristitia quāuis in se bona sit, tamen per accidens nocere potest propter corporalis læsionem naturæ, secundū quod Salomon profitetur, Animus gaudēs ætatē floridā facit, spiritus tristis exiccet ossa. Vnde quod iā ait, Quare tristis es anima mea? de hac quoq; tristitia ali qualiter accipi potest. Deinde datur consiliū optimū contra tristitiā. (7) S P E R A I N deo, quoniam adhuc confitebor illi, hoc est, confide quod per gratiam dei euades tandem omnes causas tristitiæ, & confiteberis domino confessione laudis perfectā atque perpetua. Quod enim spes expellit tristitiā liquet ex eo quod ait scriptura, Qui timetis dominum, sperate in illo, & in oblationē vobis veniet misericordia. Confitebor itaque domino qui est [S A L V T A R E vultus mei], id est, obiectum & causa beatitudinis animæ meæ, tam in presenti quam in futuro: quemadmodum scriptū est, Salus populī ego sum

A dicit dominus. Et per Osce, Extra me nō est saluator. Qui etiam est & deus meus, a cuius causalitate dependo, & cuius prouidentie subdor. (8) A N meipsum anima mea turbata est, id est, ex inordi nata conuersione mei ad meipsum, & ad inferiora ac sensibilia bona, perturbationem incurrit anima mea. Nam peccata veram tranquillitatem & pacem impediunt, confusionemque & perturbationem inducunt. Dum verō ad deum conuertimur, pacē sortimur. Propter quod ab Osce dicitur, Conuerte ad dominū deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua, propterea memor ero tui de terra Iordanis. In Iosue historia scribitur, quemadmodum aquæ Iordanis conuersæ sunt retrorsum, ambulaueruntque filij Israel per arenam autem. Hæc autē ambulatio per Iordanem, figurauit inquit inquitio: nem fidelium in baptismo, præsertim cum Christus legatur in Iordane baptizatus. Est itaq; sensus, Memor ero tui de terra Iordanis & Hermonium, hoc est, de mirabilibus, seu propter mirabilia quæ fecisti in terra seu fundo Iordanis, & in terra Hermonij, quæ sita est iuxta Iordanē, & nomen accepit ab Hermon monte paruo iuxta Iordanem locato, Memor, inquam, ero tui, recordādo, videlicet miraculorū quæ tempore filiorum Israel in hac terra fecisti. Et maxime decet nos memores esse domini Iesu de terra Iordanis. i. propter opera eius in Iordane, quatenus recordemur illius ineffabilis dignationis atq; incomprehensibilis humilitatis, quæ ipse rex gloriæ, sanctus sanctorum, & deus, in carnatus inter cæteros peccatores venit ad Iohānem in Iordanem, vt baptizaretur ab eo, & quomodo illic tactu suæ mundissimæ carnis omnibus aquis vini, regeneratiuā donauit, qualiter in supermysteriū super sancte trinitatis illic ostēsum est, quādo filius apparuit in carne, spiritus sanctus in columba, & pater in voce, & quædammodum Iesu baptizato aperit cælū, in signū quod in baptismo omnia peccata donantur. Vel sic, Memor ero tui de terra Iordanis. i. de fonte baptismatis, & Hermonij, id est, de abrenūciatione diaboli seu anathematizatione peccati, Iordanis quippe interpretatur descensio eorum, Hermonij autē anathema, a mōte modico. i. a cogitatione mei ipsius, quam per gratiam mihi dedisti, in qua propriam paritatem, humilitatē recognosco. Est igitur sensus, Memor ero o domine quāta misericordiā in baptismo sortitus sum, quomodo ibi Christum indui, virtutes accepi, operibus dæmonis abrenūciaui, atq; aliu superbie montē deponens, montē modicum me cognoui. Deniq; de terra Iordanis ita exposita. s. de baptismo, cuius semper reminisci debemus, quatenus innocentie vestē illic receptam custodiamus, aut perditā reparemus, sicut scriptum est, In diebus illis erit fons patens domui Daud & habitatibus Hierusalē, in ablutionē peccatoris & menstruata. (9) A B Y S S V S abyssum inuocat,] Abyssus dicitur quasi sine fine. Vnde, & mare propter suam profunditatē appellatur abyssus. Quid autē in rebus creatis tam sine fine, sicut ignorantia nostra, sicut miseria nostra, sicut malitia nostra? Quid autē in deo tam sine fine, sicut sapientia eius, cuius non est numerus, sicut misericordia eius cuius nullus est terminus: sicut bonitas eius cuius nullus est finis? Est igitur sensus, Abyssus nostræ cecitatis & ignorantie, inuocat domine deus abyssum tuæ sapientie, dicens, Illustra faciem tuā super seruū tuū. Abyssus quoq; nostræ miseriæ & indigentiæ, inuocat abyssum tuæ misericordiæ & sufficientiæ. Postremo, abyssus nostræ prauitatis, inuocat seu exorat abyssum tuæ misericordiæ & sufficientiæ bonitatis, & hoc [I N voce cataractarū tuarū] i. in sermone & documentis sacra scripturæ, quæ est vox cataractarū tuarū. i. doctrix ac nunciū tuæ bonitatis, misericordiæ & charitatis. In sacra enim scriptura discimus q̄ pius sit dominus, q̄ pronus ad indulgēdū, quā liberalis & bonus ad dandū, & q̄ amorosus ad opera manū suarū, præsertim ad rationalem creaturā. Ex hac autē notitia incitatur ad implorationē misericordiæ dei: sicq; abyssus orat abyssum, dicens illud Danielis, Propter temetipsum deus meus inclina aurē tuā & audi. Neque enim in iustificacionibus nostris prosterminimus preces ante faciē tuā, sed in miserationibus tuis multus. Porro cataractæ propriæ nominantur aqueductus aquarum, seu ossa fluuioŕū, & fenestræ seu nubes, ex quibus pluuia oritur. Vnde in Genesi legitur, Quando inundauit diluuiū, aperti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt. Et apud Malachiā dominus ait, Inferte omnem decimam in horreum meum, & sit cibus in domo mea & probate me super hoc, si non aperuerō vobis cataractas cæli & dederō vobis pluiam. Cū ergo sapientia & misericordia, seu bonitas atq; potentia dei sint maxime principia omnū emanationū dei a dextra. (Nā in scire, posse, & velle est vniū, quodque perfectum ad operandū, secundū Platonē) idcirco, sapientia, bonitas, & potētia dei dici possunt cataractæ ipsius, quia ex eis causantur & fluunt dona diuina, sicut ex aqueductu oritur aqua. (16) O M N I A excelsa tua, hoc est, alta & inscrutabilia iudicia tua, [E T fluctus tui,] hoc est, pœnæ ac tribulationes reprobis præparata, vel iustos in hoc seculo expurgantes [S V P E R me transferunt,] hoc est, in cōsideratione animæ meæ fuerunt, cuiusque aciem reuerberauerunt, & superauerunt, quia in cōtēplatione iudiciorū tuorū desicio, & pœnas inferni satis formidare non valeo. De pœnis quoq; presentibus, nescio an sint futurarum pœnarum exordia, an potius vitiorum meorum remēdia: eo quod scriptum sit, Omnia in futurum reseruantur incerta, quoniam vniuersa æquē eueniunt iusto & impio, mundo & immundo. (11) I N die mandauit dominus misericordiam suam, id est, in tempore prosperitatis, gratiæ, atq; lætitiæ præcipit deus omnia bona suę pietati ascribi, quatenus qui gloriatur, in domino gloriatur: & qui proficit, deo profectū suum attribuat, quoniam omnis sufficientia nostra ex deo est, & qui peccatorum indulgētiā recipit, non suo labori, sed deo gratias referat: secundum quod dominus per Esaiam dicit, Ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. [E T nocte canticum eius,] id est, tempore aduersitatis & afflictionis, suspensionisq; gratiæ ac cōsolationis diuine, mandat deus canticum suum, id est, humilem gratiarum actionem & patientiam ac diuini nominis benedictionem, quatenus nec in prosperis, nec in aduersis a deo recedat cor nostrū, sed impleat illud, Misericordiam & iudiciū custodi, & spera in deo tuo semper. Hoc canticum cātauit Iob

Osce. x.
Iosue 3.
Luc. 3.
Matt. 3.
Luc. 3.
Zach. 13.
Psal. 146.
Psal. 30.
Dan. 9.
Gen. 7.
Malac. 3.
Eccle. 9.
2. Co. 10.
1. Cor. 3.
Esa. 43.
Osce 12.

Coloff. 3 cum corpore, sed indefinenter virefcit per gratia donec ad patriam anima sancta transferatur. Propter quod iubet Apostolus, Expoliate vos veterem hominem cum actibus suis, & induite noui qui renouatur in agnitionem dei, secundum imaginem eius qui creauit illum. Hanc ergo iuuentus est spiritalis profectus in gratia dei: hanc deus letificat, dum anima corde iucundo & feruido domino feruit dicens, quod infra habetur, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Psal. 118 Confitebor tibi, hoc est, laudabo te in cithara, id est, in obseruatione & obedientia mandatorum celestium, quae obseruatio dum tribulationibus admiscetur, per citharam designatur: quemadmodum in expositione psalmi tricimesecundi plenius dictum est, ubi sic legitur, Confitemini domino in cithara. Sic ergo in aduersis laudabo te. Deus deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Istud cum versu sequenti in praecedenti satis expositum arbitror. Porro hic psalmus sicut praecedens ad sacerdotes praecipue pertinet, quorum vita tanto debet esse excellentior vita populi, quanto ipsi ad deum vicinius accedunt, altiorisque gradus consistunt. Sacerdos ergo celebraturus, singularem a Christo gratiam postulans dicat, Iudica me deus, & discerne causam meam de gente non sancta, secundum sensum praeductum, ne impleatur in me, quod per Esaiam & Osee praedictum est, Et erit sicut populus sic sacerdos. E

Iohan. 5. Qui es deus fortitudo mea, secundum quod homo sum: sic enim non possum a meipso facere quicquam. Nam in quantum sum homo, ab alijs hominibus sola gratia differo: quare me reppulisti, hoc est, cur me in cruce ita dereliquisti vt clamarem, Deus meus deus meus, vt quid dereliquisti me? Quod quomodo intelligendum sit, in expositione psalmi vicesimiprimi patuit: & quare tristis incedo dum affligit me inimicus? Christus enim in nocte cenae, cum discipulis exiens a Hierusalem trans torrentem Cedron, dixit eisdem, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Tunc namq; inimicus, hoc est, Iudas eum afflixit, quia ministros Iudaeorum secum adduxit. Emitte lucem tuam, id est, clarifica me sicut & ego clarificaui te, manifestando nomen tuum hominibus, & veritatem tuam, hoc est, sicut per prophetas dixisti te resuscitaturum me tertio die, sic age & omnia de me propheta adimple, mittendo apostolis spiritum sanctum, sicut Iohel praedixit, conuertendo quoque mundum ad fidem. Ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, hoc est, ad thronum gloriae, vt sedeam tecum ad dexteram tuam: & in tabernacula tua, id est, in congregatione celestium ciuium, vt sicut in terra visus sum, & cum hominibus conuersatus sum: ita a beatis comprehensoribus in caelis videar, & inter eos laetus recumbam. Per gratia enim dei assumpta est Christi humanitas, seu Christus vt homo, ad thronum gloriae super omnes caelos, vt veritas scripturae impleteret. Et introibo ad altare dei, hoc est, aram crucis, in qua me ipsum offeram patri, ascendam: deinde introibo, ad deum qui letificat iuuentutem meam, ascendendo ad caelos. Oportuit enim Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Vel sic, Et introibo ad altare dei, &c. hoc est, in ipsum caelum ingredi, quod est altare dei, in quo angeli sancti offerunt deo preces & vota viatorum, & in quo ego pro mundo rogaturus sum patrem: quemadmodum ait Apostolus, Non in manufacta sancta Iesus introijt, sed in ipsum caelum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Confitebor tibi in cithara, id est, in obedientia & patientia, faciendo semper & patiendo quae tibi sunt placita, deus deus meus. Hoc modo Christus confessus est patri confessione laudis non culpae: dum dixit, Fiat voluntas tua. Et iterum, In manus tuas commendo spiritum meum: quare tristis es anima mea, tristitia naturali non inordinata, propter naturalem horrorem poenarum ac mortis: & quare conturbas me, ita vt in agoniam fierem? Quomodo autem turbatio erat in Christo sepe dictum est. Spera in deo, in quantum viatrix es atq; passibilis, quoniam adhuc, scilicet tertia die post passionem, confitebor illi, laudando eum coram illis, quibus post resurrectionem apparui. Vnde superius dictum est, Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo te. Itaq; confitebor ei, qui est salutare vultus mei, id est, beatitudo intellectus mei creati, & causa salutis ipsius, & deus meus. Deus enim qui omnium deus est, singularissimo modo est deus Christi hominis, secundum quod cum incomparabiliter praelegit, praedilexit, assumpsit, & glorificauit. De hac expositione velociter transeo, quoniam ex praeductis vbertim facile innotebit.

COMMENTARIUS IN PSAL. XLIII.

EXPOSITIO TITVLI.

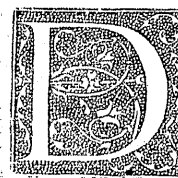
Titulus deniq; psalmi istius est, In finem filijs Chore ad intellectum. Hic autem titulus in verbis & sensu idem ac similis est titulo psal. 41, idcirco ad locum illum lector recurrat. Communiter vero exponunt commetatores hunc psalmum, partim de populo synagogae, & partim de populo ecclesiae, scilicet de vtroque commixtum. Sed satagendum est, vt de vtroque populo seorsum atq; totaliter exponatur. Literaliter enim conscriptus est de populo veteris legis. Moraliter au-

tem intelligi potest de populo Christiano. Loquens ergo Propheta in persona synagogae seu cuiuslibet fidelis, sub veteri testamento, ait,

PRECATIO.

Quaesumus omnipotens misericordia, propter delicta nostra ne declines semitas nostras de via tua, sed sic eas iuste & pie viuendo teneamus, ut a te mandatas salutes Iacob in aeternum obtineamus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

Deus patrum nostrorum, qui per Moysen dicitis, Hec dices filijs Israel, Deus patrum vestrorum, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob misit me ad vos. Hoc nomen mihi in aeternum, & hoc est memoriale, meum in generatione & generationem. Itaque, Deus [A V R I B V S nostris audiuimus.] Vt tali replicatione eiusdem nomine vel re, modus est linguae Hebraeae, sicut per Esaiam dicitur, Auditum au-dietis & non intelligetis. Et iterum, Dispersione dissipabitur terra, commotione commouebitur terra. Nec talis modus loquendi superfluum est: tumet, quoniam per ipsum aliquid seriosius ac diligentius insinuat. Est igitur sensus, Deus auribus nostris, non solum corporis, sed etiam cordis diligenter audiuimus atq; aduertimus. Et merito, quonia [P A T R E S nostri annunciauerunt nobis,] videlicet Moyses, Iosue, alijque prophetae. Quae enim a patribus re feruntur, diligenter aduertere decet. Propter quod in Eccle. habetur, Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit. Et in Ecclesiaste, Quae per magistrorum consilium data sunt a pastore vno, his amplius filii mihi ne requiras. Quid autem auditu atq; narratum sit subdit, [O P E S quod operatus es in diebus eorum,] hoc est, mirabilia quae fecisti in terra Aegypti, in mari rubro, in deserto, atq; in terra promissionis, [E T in diebus antiquis] id est, mirabilia quae fecisti a principio mundi vsq; ad tempora Abraham, seu Moysi, quomodo scilicet mundo impiorum diluuium induxisti, vniuersaq; carnis labium confundisti, atque pentapolim, vtpote Sodomam, Gomorra, Adama, Soboim, & Segor igne & sulphure subuertisti. [M A N V S tua gentes disperdidit.] i. virtus tua omnipotes habitatores terrae promissionis, videlicet Chanaanos, Iebuseos, &c. diuersimode perdidit & occidit, scilicet per lapides grandinum & manum filiorum Israel. [E T plantasti eos,] id est, patres nostros in terra promissionis firmiter radicasti, & habitare fecisti. [A F F I X I S T I populis] Chanaanorum timore & desperatione: quoniam sicut in libro Iosue scriptum est, Non remansit in eis spiritus pre timore, cum audissent filios Israel transisse Iordanem. [E T expulisti eos] de terra sua per mortem & fugam. [N E c enim in gladio suo possederunt terram,] hoc est, patres nostri virtute armorum non sunt terram praedictam adepti, [E T brachium eorum non saluauit eos,] id est, naturalis eorum potentia non eripuit eos de manibus inimicorum suorum, quonia multo debiliores eis fuerunt, pensando duntaxat vires humanas. Vnde Moyses dixit populo Hebraeorum, Ne dicas in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meae haec omnia mihi praestiterunt: sed recordare domini dei tui, quod ipse tibi vires praebuerit. Vnde subiungitur, [S E D dextera tua] domine, id est, prospera & iucunda subuenit tua, [E T brachium tuum,] hoc est, potestas tua, [E T illuminatio vultus tui,] id est, directio qua per gratia infudisti eis bona ac recta consilia. Haec inquam saluauerunt eos, [Q V O N I A M complacuiisti in eis,] hoc est, propter propriam bonitatem tuam, qua eos elegisti, & eos tibi placentes fecisti, praestitisti eis haec bona, non propter eorum iustitiam. Et hoc est quod Moyses dicit, Ne dicas in corde tuo, propter iustitiam meam introduxit me dominus in terram haec, cum populus durissime ceruicis sis. [T U V] deus patrum nostrorum [E S ipse rex meus,] qui singulari prouidentia gubernasti filios Israel, tanquam populum tibi peculiarem, [E T deus meus,] qui me specialiter colis, vita extirpando, & gratias infundendo, quem & ego specialiter colo credendo, sperando, amando, ac ministrando. [Q V I mandas salutes Iacob] hoc est, qui per prophetas bona annuncias, victoriamque promittis semini Iacob. Vnde Moyses profitetur, Te elegit dominus deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram: non quia cunctas gentes numero vincebatis, cum sitis omnibus populis pauciores, sed quia dilexit vos dominus. [I N te] sperando, & in tua potentia confidendo [I N I M I C O S nostros ventilabimus,] id est, in omnem ventum & terram dispergemus [C O R N V,] id est, clamore deuotae orationis, ac humilis confessionis, [E T in nomine tuo] sperando [S P E R N E M V S,] id est, non reputabimus, neque timebimus [I N S V R G E N T E S in nobis] quoniam credimus verum esse quod Moyses ait, Persequetur vnus ex vobis centum, & decem ex vobis mille, & nullus vobis resistere poterit. Propter quod in secundo lib. Paralip. dicitur, Domine non est apud te vlla distantia, vtrum in paucis auxiliens, aut in pluribus. [N O N enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me,] hoc est, in nullo genere armorum aut humani auxilij ponam spem meam, nec aliquid horum de hostibus meis defendet me. Hinc enim scriptum est, Adiua nos domine deus noster, in te enim & in nomine tuo habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem. [S A L V A S T I enim nos de affligentibus nos,] sicut in libro Iudicum frequentissime scribitur, [E T O D I E N T E S N O S confundisti,] id est, eos qui praesumpserunt, quod vincerent atque occiderent nos, vincti & occidi fecisti a nobis, aut in fugam eos vertisti, aut alio modo confessione dignos ostendisti. Propter quod in libro Iudicum scriptum est, Flebat dominus misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberauit eos de caede vastantium. [I N D E O] laudabimur tota die, hoc est, victoria, salus, & excellentia nostra deo ascribeda, & laudabimur de bonis a deo nobis collatis, non in nobis quasi non acceperimus: sed in deo, ne vani, superbi, atque ingrati inueniamur. [E T in nomine tuo] domine [C O N F I T E B I M V R,] id est, ad honorem &

Iere. 13. gloria nominis tui confitebimur indefinēter, & tua bona, tuamq; laudem & nostra mala, ac nostram E
 misericordiam, quæadmodum apud Ieremiam dicitur, Nolite eleuari, sed date domino deo vestro gloriam
 antequam contenebretur, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos. ¶ (11) T V N C
 autem] Jo domine, scilicet tēpore captiuitatis Babylonicæ & Machabæorū, & sepe post mortem iu-
 dicū [R E P V L I S T I nos,] id est, tuo auxilio priuasti nos, [E T cōfudisti nos] tradendo nos in manus
 Baruc. 1. inimicorū nostrorū. Propter quod Baruch dicit, Domino deo nostro iustitia, nobis cōfusio faciet, si-
 cut est hodie. [E T non egredieris in virtutibus nostris,] id est, nō eris dux nostri exercitus, nec pu-
 gnans pro nobis, neque ostendens potestatem tuā in nobis, deijciendo aduersarios nostros, sicut fuisti
 2. Par. 13. dux & egressor ac propugnator patrū nostrorū, quæadmodum in 2. lib. Paralip. scribitur, In exercitu
 Exod. 33. nostro deus dux est. Et Moses ait ad dominum, Si non tu ipse præcedes nos, ne educas nos de loco
 isto. In quo scire poterimus inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum?
 ¶ (12) A V E R T I S T I nos retrorsum,] id est, in fugam nos cōverti permisisti [P O S T inimicos no-
 Iosue 8. stros] ita quod conuertimus dorsa nostra hostibus nostris, quæadmodum Iosue ait, Mi domine quid
 Baruc. 2. dicam, videns Israel hostibus suis terga vertentem? Baruch quoque, Facti, inquit, sumus subiti &
 non supra, quia peccauimus domino deo nostro. [E T qui oderūt nos, diripiebant sibi,] id est, nos ipsi
 & possessiones nostræ factæ sunt prædæ inimicorū nostrorum. ¶ (13) D E D I S T I nos tanquam o-
 ues escarū,] id est, permisisti nos deuorari ac opprimi ab hostibus nostris, quæadmodum oues, quæ
 Efa. 9. sunt escæ, deuorantur a lupis, & ab hominibus comeduntur, sicut & Esaias prædixit, Deuorabūt (in-
 quiens) Israel toto ore. Hoc sepe in Iudæis impletū est, maxime tamen tempore obsidionis Hierusa-
 Thren. 4. lem à rege Babylonis, quādo in tantum angustati sunt, vt Ierem. restatur, Manus mulierū misericor-
 dium coxerūt filios suos, facti sunt cibi carū. [E T in gentibus dispersisti nos,] scilicet permisisti nos
 expelli à propria terra. ¶ (14) V E N D I D I S T I populum tuū sine precio,] id est, tam bono foro eos
 vendi permisisti, quod precium illud quasi pro nihilo reputari possit, [E T non fuit multitudo] pecu-
 niæ seu emptorū [I N commutationibus,] id est, venditionibus eorū, sed pauci erant ementes, & m-
 2. Mac. 5. dicum precium respectu eorū qui vendebantur. Propter quod 2. lib. Machab. legitur, Erant autem
 in Hierusalem toto triduo octoginta milia interfecti, 40. milia uincti, non minus autem uenduntur.
 ¶ (15) P O S V I S T I nos opprobriū vicinis nostris,] i. contēptibiles & abiectos corā circūiacētibus
 & circumorantibus populis. Possuisti quoq; nos [S V B S A N N A T I O N E M & derisum] i. subfannari
 nato rugato ac irrideri ore lato nos permisisti ab his [Q V I sunt in circuitu nostro,] uidelicet à Sama-
 Nehe. 2. ritanis & Moabitibus ac Amonitis. Vnde Nehemias, Audi deus noster, quia facti sumus despectus.
 ¶ (16) P O S V I S T I nos in similitudinē gentibus,] id est, in exemplum maledictionis nam tantam
 induxisti super nos afflictionē, vt dum quis uoluerit maledicere alteri, dicat, Sic fiat tibi, quemadmo-
 dum cōtigit populo illi. [C O M M O T I O N E M capitis in populis,] id est, ita nos vastari passus es, vt
 Iere. 23. omnis qui audierit, moueat caput suum, vel ex admiratione, vel ex cōgratulatione seu compassione,
 sicut per Ieremiam prædixisti, Derelinquam vos, & ciuitatem quam dedi patribus vestris, & dabo vos
 in opprobrium & ignominiam. ¶ (17) T O T A die uerecundia mea contra me est,] id est, rubor, seu
 G erubescencia qua erubescō propter peccata quæ feci, & pœnas quas patior, incessanter affligit me,
 [E T confusio faciei meæ,] qua in meipso confundor [C O O P E R V I T M E,] id est, tam magna, lataque
 fuit, quod per modum uestimenti obtexit me, & ex omni parte impleuit me. Sicut peccatoribus per
 Ezech. 36. Ezechielem dicitur, Confundimini & erubescite super uisus uestros. Vnde scriptū est, Vniuersa do-
 1. Mac. 1. mus Iacob induit confusionem, uidelicet tempore Antiochi regis pop. Israel affligentis. ¶ (18) A
 uoce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis,] id est, uerecundia atque confu-
 sio mea inducta est mihi ab his qui exprobrabāt, detrahebantq; mihi, & ab his qui me persequeban-
 tur, uidelicet à gentilibus, legem Moysi atque obseruantias Iudaismi spernentibus ac reprobantibus.
 ¶ (19) H A B C omnia] mala iam dicta [V E N E R V N T super nos, nec obliti sumus te,] recedendo a fi-
 de, [E T inique non egimus in testamēto tuo,] hoc est, mandata legis diuinæ transgressi non sumus.
 ¶ (20) E T N O N recessit retro cor nostrum,] derelinquendo te summum & incommutabile bo-
 num, & bona caduca ac uana sectando. Sed cum deus non inferat pœnam nisi pro culpa, & præser-
 tim per Moysen atq; prophetas promiserit se ab omni hostili incurſu defensurum filios Israel, mirum
 apparet cur tantas super eos pœnas induerit, si ipsi tam innocentes ac iusti fuerunt. Et respondend-
 dum, qd psalmus iste loquitur in persona diuersorū. Nunc enim ponit ea quæ bonis cōueniunt, nunc
 3. Rē. 19. uerò quæ malis. Quauis ergo quidam filiorum Israel peccauerunt, pœnāque illatas meruerūt, ali-
 Rom. 11. qui tamen in fide & cultu creatoris stabiles permanserunt, & in horum persona locutus est iam pro-
 pheta. Vnde ait deus ad Heliam, Derelinquam mihi septem millia uirorum, quorum genua nō sunt
 curuata ante Baal. [E T declinasti semitas nostras à uia tua.] Hoc dupliciter exponitur. Primo, vt di-
 catur in persona bonorum, eritq; sensus, Et declinasti. i. per gratiā tuam fecisti vt nos declinaremus,
 & auerterem⁹ cogitationes nostras carnales & malas ac uia, à uia tua, id est, à præceptis tuis per quæ
 Mat. 7. itur ad te, ita quod nos abiecimus atq; reliquimus proprias uias, latas, & spatiosas: & ingressi sumus
 Eccl. 18. uiam tuam quæ est arcta & angusta salutis que ianua, & ita impleuimus illud cuiusdam Sapientis,
 Ionæ 3. Post concupiscentias tuas non eas, & à uoluptate tua auertere. Illud quoque propheticum, Reuertat
 Efa. 53. tur uir à uia sua mala, & ab iniquitate quæ est in manibus eorū. Vnde de his uisus seu semitis humanæ
 adinventionis apud Esaiam scriptum est, Omnes nos quasi oues errantes vnusquisq; in uiam suam
 Efa. 63. declinauit. Secundo, & vt uidetur magis ad literā, exponitur, vt sit dictum in persona malorū, & est
 sensus, Declinasti semitas nostras. i. opera nostra permisisti esse erronea ac recedentia à uia tua, id est,
 à lege diuina, gratiam non apponendo: sicque corda nostra in suis erroribus dimittendo. Secundum

A hunc sensum scriptum est, Quare nos errare fecisti de uisus tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus
 te? ¶ (21) Q V O N I A M humiliasti nos in loco afflictionis,] hoc est, in terra captiuitatis seu persecu-
 tionis nostræ, subiecisti nos potestati inimicorum nostrorū qui nos contempserunt, [E T cooperuit
 nos umbra mortis,] id est, tanta tribulatio quæ propter suam uehemētiam dici potest imago mortis,
 1. Rē. 20. morti propinqua ac similis vndique uenit super nos. Vnde Dauid uehementer tribulatus, ait, Vno
 1. Iohā. 2. tantummodo gradu ego & mors diuidimur. Tales autem fuisse interdum tribulationes Iudæorū, ex
 libro Iudicum & Regum, ac Machabæorum clarissime constat. ¶ (22) S I obliti sumus nomen dei
 nostri,] id est, si neglexerimus obseruare diuina præcepta & contemplationem legis diuinæ abieci-
 mus. Negligit enim, imò & ignorat nomē dei, qui eius præceptis non pareat: quæadmodum in epi-
 stola Iohan. habetur, In hoc scimus quoniam cognouimus deum, si mandata eius obseruamus. Qui
 dicit se nosse deū, & mandata eius non custodit, mendax est. Et de inobedientibus deo Paulus testa-
 Philip. 3. tur, Dicunt se nosse deum, factis autem negat. Ideoque alia ait scriptura, In maliuolam animam non
 Iob. 31 introibit sapientia. [E T si expandimus manus nostras ad deum alienum,] hoc est, si adorauimus siue
 coluimus alium quàm uerū deum, si potius feruimus creaturæ quàm creatori: si uenter noster deus
 noster est: si in auro sperauimus, aut obryso diximus fiducia nostra: quasi dicat, Nō. Omnis enim qui
 magis colit ac diligit creaturas quàm creatorē, creaturam sibi in deum constituit, & manus suas, id
 est, desideria sua ad deum alienum extendit. ¶ (23) N O N N E deus requirit ista? imò utiq; nam ipse
 est iudex iustus, cuncta discutens, uniuersa iuste disponens, secundum quod S. Iob asserit, Nonne
 deus considerat uerum meam, & omnes gressus meos dinumerat? Et denuo, Verebar (inquit) omnia
 Iob 9
 Heb. 4 opera mea, sciens quod nō parceres delinquenti. [I P S E enim nouit abscondita cordis. Nā omnia nu-
 da & aperta sunt oculis eius, secundum Apostolum. Propter quod alibi scriptum est, Si occultabitur
 Ierem. 23 uir in absconditis, & ego non uidebo eum dicit dominus? ¶ (24) Q V O N I A M propter te morti-
 ficamur tota die,] hoc est, propter iustitiam persecutiones continuas patimur multisq; flagellis atte-
 rimur, eo quod fidem ac legem tuā relinqueret nolumus. [A E S T I M A T I sumus sicut oues occisio-
 nis,] id est, sicut oues quæ occiduntur, ad nihil uiles æstimantur, nisi vt occidantur & manducen-
 tur: sic nos ab infidelibus & malignis reputati sumus uita indigni. Istud autem tempore Machabæo-
 rum præsertim impletum uidetur, quando Antiochus iussit vt omnes qui legē Moysi obseruabāt tru-
 cidarentur. Vnde scriptum est, Parati sumus magis mori quàm patrias dei leges præuaricari. Et ite-
 rum, Rex mundi deus defunctos nos pro suis legit⁹ in æternā uitæ resurrectione suscitabit. Postre-
 mo orat propheta pro liberatione à malis prædictis. ¶ (24) E X V R G E,] id est, per modum à seſsio-
 ne surgētis te habe & succurre, [Q V A R E obdormis domine? id est, cur ab adiutorio cessas, & pre-
 ces seruatorum tuorum audire dissimulas? [E X V R G E] protinus suffragādo [E T ne repellas in finem,]
 id est, noli nos diu seu omnino relinquere, quanuis ad tempus succurrere differas. ¶ (26) Q V A R E
 C faciem tuam,] id est, pietatis tuæ aspectum atque auxiliij gratiā [A V E R T I S,] non statim subuenien-
 do nobis ita afflictis? [O B L I V I S C E R I S inopiā nostræ & tribulationis nostræ,] hoc est, ita te ha-
 bes, ac si non attenderes pauperatē, quam propter te incurrimus, & tribulationem quam propter
 te patimur. Hoc dicitur, non simpliciter asserendo, quia superius dictum est, Iuxta est dominus his
 qui tribulato sunt corde: sed dolentis animi affectum explicando, pietatisque aures prouocando:
 iuxta quem modum S. Iob ait ad dominum, Clamo ad te, & non exaudis, me: ito ad ostium, & nō re-
 spicis me: mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi. Vnde & Abacuc,
 quasi impatiens factus est propter dilationem exauditionis diuinæ, ita exortus est. Vsq; quo domine
 clamabo & non exaudies, uociferabor ad te uim patiens, & non saluabis? Esaias quoque propheta,
 Multitudo (inquit) uiscerum tuorum, & miserationum tuarum super me continuerunt se. In tali
 ergo casu non debemus deficere, nec ab oratione deficere, sed immobiliter credere possibilibus esse
 celum & terram perire, quàm in domino confidentem ac perseueranter pulsantem relinqui. Ideo
 nanque ait Saluator, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et, Oportet semper orare &
 non deficere. Solet enim nonnunquam deus tandiu differre vt probet constantiam nostram, atque
 vt nostra desideria dilacione crescant, ac per hoc gratiam exuberantiorē obtineant. Propter quod
 Moses ait, Recordaberis cuncti itineris per quod adduxit te dominus deus tuus, vt affligeret te at-
 que tentaret, & nota fierent quæ uersabantur in corde tuo, utrum custodires mandata eius an non.
 Deut. 8. ¶ (27) Q V O N I A M humiliata est in puluere anima nostra,] hoc est, nos ipsi humiliuimus nos co-
 ram te, proijciendo pulueres ac cineres super capita nostra, [C O N G L V T I N A T V S est in terra uen-
 ter noster,] id est, proni in terram cecidimus, & totum corpus nostrum ad honorem tuæ maiestatis
 prostrauimus, quatenus misericordiā consequamur. Sic enim facere tempore necessitatis erat con-
 suetudo Iudæorum. Vnde dicitur, Iosue cecidit pronus in terram coram domino vsque ad uesperā.
 Sequitur oratio uere deuota & efficax atq; ignita, ¶ (28) E X V R G E domine adiuua nos] quorum
 præter te nullus est auxiliator, [E T redime nos] à malis pœnæ & culpæ, cunctisque periculis [P O-
 P T E R nomen tuum,] id est, propter te ipsum ac propriam bonitatem atque ad nominis tui honorē:
 quemadmodum per Ezechielem dixisti, Non propter uos ego faciam notum sit uobis, sed propter
 nomen sanctum meum.

EXPOSITIO tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

Porro moraliter cōuenit psalmus iste ecclesiæ Christi multipliciter tribulatæ, seu vniciq; Chri-
 stiano afflictionibus mētis seu corporis pleno, & maxime sanctis martyribus. Horū ergo vnus-
 quisque pristina beneficia dei cōmemorās, propriamq; persecutionē corā deo proponēs atq; ab
 Luc. 8
 Deut. 29 ea liberari desiderās, ait, Deus, dei uirgenite, auribus nostris audiuimus. Auribus utiq; cordis, de quibus

Luc. 8. in Euangelio dicitur, Qui habet aures audire audiatur: quas non habent Iudaei, quibus Moyses dixit, E
 Deu. 29. Vos vidistis vniuersa magna quae coram vobis dominus fecit: & non dedit dominus vobis cor in-
 telligens, & oculos videntes, & aures quae possent audire vsque in praesentem diem. De quibus & Esa.
 Esa. 13. restatur, In crassatum est cor populi huius, & auribus grauius audierunt: patres nostri, videlicet san-
 cti Apostoli & Euangelista, annunciarunt nobis sermonibus & scripturis: opus quod operatus es
 in diebus eorum, id est, miracula quae coram eis fecisti ante passionem & post passionem, & in diebus
 Iudaei. id est, miracula quae fecisti tempore Moysi. Vnde Iudas apostolus ait, Iesus populum saluans
 de terra Aegypti, secundo eos qui non crediderunt, perdidit: manus tua, id est, potestas tua, o domi-
 ne Iesu omnipotens gentes, id est, tyrannos & persecutores ecclesiae, populumque Iudaeorum, qui pri-
 mitiuam ecclesiam penitus extinguere proponebant: quemadmodum narratur in Actis, quod principes
 Aet. 4. sacerdotum praeeperunt apostolis, ne omnino loqueretur in nomine Iesu. Has itaque gentes manus
 tua disperdidit, quoniam multi eorum in praesenti vita pessima morte consumpti, & omnes aeterna-
 liter perierunt. Saepae etiam gladio Christianorum principum gentiles disperdidisti, videlicet Theodo-
 Mich. 3. sif, Caroli Magni, & Godofridi de Bologna. Vnde per Mich. de Christo praedictum est, Egressus eius
 ab initio a diebus aeternitatis, & magnificabitur in medio vniuersae terrae. Et apud Esaiam pater a-
 Efa. 53. ternus ait de Christo, Disperdiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia. Et Zacharias loquens de
 Zach. 14. Christo, Egredietur (inquit) dominus & praerabitur contra gentes, & stabunt pedes eius super mon-
 Psa. 44. tem oliuarum: & plantasti eos, scilicet patres nostros apostolos, constituendo eos principes super om-
 nem terram, sicut in psalm. sequenti dicitur, afflixisti populos, infideles secundum modum praedictum,
 & expulisti eos. Nam Iudaeos de terra promissionis eiecisti, & in ea Christianos habitare fecisti: mul-
 tas etiam regiones olim gentilibus subditas Christianis dedisti. Nec enim in gladio suo possederunt,
 patres nostri Christiani, terram. i. orbem terrarum, quem fidei subiecerunt & Christianis imple-
 runt. Apostoli enim pauci & idiotae fuerunt, nec humana eloquentia praediti. Vnde ait Apostolus,
 1. Cor. 2. Praedicatio mea non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis fuit, sed in sapientia spiritus & vir-
 tutis: & brachium eorum, id est, naturalis eorum potentia, non saluauit eos de periculis, a quibus fre-
 Aet. 5. quenter saluati sunt. Nam cum apostoli in custodia positi essent, angelus eos eduxit. Paulum quoque
 tertio naufragantem Christus de pelago liberauit, Iohannem ex feruentis olei dolio sanum eripuit.
 Sed dextera tua, id est, pia custodia tua & brachium tuum, id est, operatio miraculorum & illuminatio
 Aet. 2. vultus tui, id est, sapientia quam eis dedisti, praesertim in die Pentecostes, mittendo eis spiritum san-
 ctum, qui docuit eos omnem veritatem ac futurorum praescientiam contulit eis. Per haec enim insti-
 tuta aucta & stabilita est Christi ecclesia, ita vt Christiani qui sunt semen & filij apostolorum possi-
 dent terram, & ab hostibus inuisibilibus visibilibusque saluantur. Hinc ait Apostolus, Signa aposto-
 2. Cor. 12. latus mei facta sunt super vos in signis & prodigijs & virtutibus. Et ad Heb. apertius ait, Quomodo
 Heb. 2. effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quae in nos confirmata est, contestante deo, signis & por-
 tentis & virtutibus & spirituum distributionibus? De illuminatione quoque vultus sui super aposto-
 Luc. 21. los Christus praedixit, Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterit resistere & contradicere omnes
 Matt. 28. aduersarij vestri. Denique de dextera sua, id est, gratiosa sua praesentia ac pia custodia ait, Ecce ego
 Ioha. 15. vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem saeculi. Per haec itaque salutem mentis & cor-
 1. Pet. 2. poris Christiani sortiti sunt, quoniam o. Christe, coplacuisti in eis sicut in euangelio protestaris. Non
 vos me elegistis, sed ego elegi vos. Vnde Petrus credentibus scribit, Vos genus electum, regale sacer-
 Aet. 17. dotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit
 Eph. 3. in admirabile lumen suum. Ideo Christiani ad fidem Christi ac interiorum salutem perducti sunt ab
 exordio praedicationis apostolorum, quia a Christo electi fuerunt. Hinc nanque Paulus Atheniensis
 Aet. 17. dixit, Tempora prioris ignorantiae despiciens deus, nunc annunciat hominibus vt omnes vbiq;
 Eph. 3. poenitentiam agant, eo quod statuit diem in quo iudicaturus est orbem in aequitate in viro quem sta-
 tuit. Ad Ephesios quoque, Secundum reuelationem (inquit) notum mihi factum est sacramentum,
 quod alijs generationibus non est agnatum, sicut nunc reuelatum est sanctis apostolis eius in spiritu,
 esse gentes cohaeredes & corporales, & participes promissionis dei in Iesu Christo, imo in
 Christo omnes fideles & praedestinati ab aeterno electi sunt: quemadmodum Apostolus rursus fassus
 Eph. 1. est, Deus elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in con-
 August. spectu eius. Vnde secundum Augustinum in libro de praedestinatione sanctorum Christus est praer-
 clarissimum exemplar & causa praedestinationis omnium electorum. Quocirca pensandum, quod in
 praedestinatione duo considerantur, videlicet ipse actus praedestinationis: sic autem nec Christus, nec
 aliquid est causa praedestinationis, quoniam praedestinatio sic accepta est deus praedestinas, sicut crea-
 tio actiua est deus creans. Secundo consideratur in praedestinatione, gratia praedestinantis, quae est
 praedestinationis effectus. Praedestinatio enim est praeparatio gratiae in praesenti & gloriae in futuro:
 sic verò Christi praedestinatio est exemplar & causa praedestinationis sanctorum. Deus enim praer-
 dinauit mundum saluare per Christum, & merito eius conferre hominibus gratiam. Ideoque Apo-
 Eph. 1. stolus ait, Deus praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum secundum propo-
 situm voluntatis suae in laudem gloriae gratiae suae, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. Et alibi,
 Rom. 2. Quos praesciuit (inquit) & praedestinavit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in
 multis fratribus. Denique Christus causam illuminationis humilium assignans, complacentiam voluntatis
 diuinae pro causa inducit, dicens, Confiteor tibi pater domine caeli & terrae, quia abscondisti haec a sa-
 pientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Etiam pater, quia sic placuit ante te. Vnde & deus ad
 Luc. 10. Moysen apertissime ait, Miserebor cui volueris, & clemens ero in quae mihi placuerit. Ex quo concludit

A sacratissimus noster philosophus, ergo cuius vult miseretur, & quae vult indurat. Haec autem introdu-
 cta sunt contra inimicos gratiae dei, videlicet contra Pelagianos, & ne aliquis vnquam in semetipso glo-
 Exo. 33. riarum praesumat, sed sciat totum bonum nostrum, id est, merita & praemia esse dei dona, solaque gratia
 Rom. 9. nos esse saluatos. Ideo enim Apostolus loquitur, Deus qui diues est in misericordia propter nimiam
 charitatem suam, quia dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo cuius
 Eph. 2. gratia estis saluati: gratia enim saluati estis per fidem, & hoc non ex operibus: dei enim donum est, non
 Rom. 3. ex operibus ne quis gloriatur. Deinde ecclesia quilibetque fidelis ait, Tu, domine Iesu, es ipse rex meus,
 Efa. 33. de quo scriptum est, Dominus iudex noster, dominus legislator noster, dominus rex noster: ipse veniet
 Iere. 23 & saluabit nos. Et, Suscitabo Dauid germem iustum: & regnabit rex, & sapiens erit. Et, Ecce rex tuus
 Zach. 9. veniet tibi iustus, & saluator, ipse pauper & ascendens super asinam. Christus enim ecclesiam regit,
 colit, purgat, perficit, atque ad vitam aeternam perducit. Vnde de Christo alio loco scriptum est, Stabit
 Mich. 3. & pascet in fortitudine domini, & conuertentur ad eum. Et dominus per Ezechielem ait, Saluabo
 Ezech. 34. gregem meum, & suscitabo super eum pastorem vnum, qui pascat eum, seruum meum Dauid. Ego do-
 minus ero eis in deum, & seruus meus Dauid princeps eorum. Per Dauid autem, secundum omnes
 doctores etiam Hebraeorum intelligitur rex Messias seu Christus. Tu quoque domine Iesu Christe es
 & deus meus. Tu enim es vnigenitus dei deo patri consubstantialis, coequalis, & coaeternus. Vnde
 Iohannes ait, Simus in filio dei Iesu Christo. Hic est verus deus & vita aeterna: qui mandas salutes Iac-
 1. Ioha. 5. cob, hoc est, qui gratiam & misericordiam tuam gratis impendis ac offers ecclesiae, & supplantatoribus
 vitiorum, qui in euangelio dicis, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam
 Matt. 11. vos. Et iterum, Petite & accipietis, quae vobis & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. In te ini-
 Luc. 7. micos nostros, scilicet daemones, ventilabimus cornu, superando tentationes eorum per gratiam tuam.
 Philip. 4. Apostolus enim, Omnia (ait) possum in eo qui me confortat. Christus quoque discipulis ait, Ecce dedi
 Luc. 10. vobis potestatem super omnia daemona. Principes etiam Christianorum frequenter Christi virtute
 Matt. 10. visibiles hostes superauerunt: & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis, non formidando eos
 Luc. 12. qui corpus occidunt, sed implendo quod tu ipse dicis, Dico autem vobis amicis meis, ne terreami-
 Ibidem. ni ab his qui corpus occidunt, sed eum timere qui habet potestatem & corpus & animam perdere
 in gehennam ignis. Et rursus, Nolite timere pusillus grex, quoniam coplacuit patri vestro, dare vobis
 Ioha. 14. regnum. Et alibi, Non turbetur cor vestrum neque formidet. Hoc beatissimi martyres excellen-
 tissime impleuerunt, qui tyrannos deriserunt atque spreuerunt. Et de primis nostris principibus, sci-
 licet de sanctis apostolis scriptum est, Ibant gaudentes a conspectu consilij: quoniam digni habiti sunt
 Aet. 5. pro nomine Iesu contumeliam pati. Et Paulus testatur, Ego non solum ligari, sed & mori paratus
 sum pro nomine domini Iesu Christi. Non enim in arcu meo, hoc est, in naturali industria aut
 subtili consilio, aut adinventionibus fraudulentis sperabo. Saluasti enim nos de afflictionibus nostris
 Aet. 1. de persecutoribus & tyrannis, quia per mortem corporalem quam nobis intulerunt aeternam vitam ade-
 pti sumus: & odientes nos confundisti, quia praedictos aduersarios fidei atque ecclesiae eternaliter con-
 demnasti. Potest quoque exponi hic versus de demonibus nos tentantibus, & concupiscentijs ma-
 lis nos impugnantibus, contra quos viri sancti continuu bellum habent: sed in nomine Christi ho-
 stibus omnibus praualent. In deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in seculum.
 Versus iste in praecedenti expositione satis expositus est. Quod autem ecclesiae Christi praesertim
 conueniat, patet ex eo quod ait scriptura, Omnes qui credebant erant pariter, & erant illis omnia
 Aet. 2. communia, & sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis: & collaudabant deum habentes
 gratiam ad omnem plebem. Nunc autem, videlicet quando haeretici, schismatici, pagani, tyranni
 & impij deastant ecclesiam orthodoxam martyresque occidunt, repulisti o. domine Iesu, id est, po-
 pulum tuum affligi permixisti & confundisti nos, permittens nos ab impijs subannari ac despici, sicut
 ait Apostolus, Spectaculum facti sumus deo, & angelis & hominibus: & non egredieris in virtutibus
 1. Cor. 4. nostris, hoc est, de tribulationibus, poenaeque mortis in praesenti saeculo non eripies nos. Auertiste nos
 retrorsum post inimicos nostros. Frequenter enim fideles nondum parati ad martyrium fugerunt,
 & propria loca reliquerunt timore persecutorum, & captiui ducti sunt atque post terga hostium vin-
 cti venerunt ac trahebantur: & qui oderunt nos, diripiebant sibi, terras, ciuitates, & omnia nostra,
 quae reliquimus fugientes seu capti. Temporibus quippe martyrum diripiebant sibi tyranni quae-
 Iohan. 16. cunque martyrum erant. Dediti nos tanquam oues escarum, hoc est, tam copiose, tamque pro ni-
 Luc. 21. hilo nos occidi permixisti, sicut oues maectantur, vt manducentur. Implesti enim in nobis domine
 Iesu, quod in Euangelio praedixisti, Venit hora, vt omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se
 praestare deo, Et iterum, Trademini a parentibus & propinquis & amicis, & morte afficient ex vo-
 bis, & in gentibus disperdisti nos. Vsque in hodiernum diem multi fidelium inter infideles morantur,
 sub graui tributo atque pressura, quemadmodum inter nos comorantur Iudaei. Vendidisti populum
 tuum sine precio. Eodem modo & multo amplius contigerunt frequenter Christianis mala, seu poenae
 quae in isto versu, ac duobus sequentibus recitantur, quomodo acciderunt populo veteris testamenti,
 idcirco expositio patet ex praecedenti expositione. Tota die verecundia mea contra me est. Erubuit
 enim ecclesia Christi, vel propter membra sua infirma, quae interdum ex horrore poenarum in martyrio
 defecerunt, vel fugerunt aut se absconderunt. Vel quia videbatur legem dei sui contemni & conculcari. Vel
 quia Christiani ab omnibus aspernabatur velut insensati & magi, atque phantastici, sicut de eis dictu-
 Sap. 5. ri sunt infideles in die iudicij, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem im-
 perij, nos insensati vitam illorum aestimabam in insania, & sine fine honore. Quomodo ergo coputati sunt
 inter filios dei, & inter sanctos fors illorum est? Vnde & S. Iob ait, Deridetur iusti simplicitas. Haec o-

Luc. 9 Heb. 12 Roma. 8. 1. Coz. 13 mania, tormenta & dura, venerunt super nos, martyres tuos & seruos domine Iesu Christe: nec oblitum sum te, fidem tuam negando, & inique non egimus in testamento tuo, id est, propter persecutiones nequaquam reliquimus viam iustitiae, & non recessit retro cor nostrum, te derelinquendo, & rebus transitorijs inherendo. Quonia propter te, id est, amore tuo, & propter spem vite aeternae, mortificamur tota die, in labore penitentiae, in ieiunio & fletu & plactu, in vigilijs & castigationibus mentis & corporis, atque omnimoda abnegatione propriae voluntatis, baiulando quotidie crucem Christi, & sequendo vestigia eius: quemadmodum monet Apostolus, Deponentes omne pondus & circumstant nos peccatum per patientiam curramus propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, vt non fatigemur animis nostris: estimati sumus sicut oves occisionis. Hoc & cetera nunc omissa in praecedenti expositione satis elucidata videntur. Hunc autem versiculum allegat Apost. tanquam de se ac sibi similibus dictum, quos nulla aduersitas a dei amore auertere potest: sic nempe inducit, Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an gladius? Sicut scriptum est, Quoniam propter te mortificamur tota die estimati sumus vt oves occisionis. Et alibi ait, Quotidie morior propter vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro.

COMMENTARIUS IN PSAL. XLIIII.

EXPOSITIO TITULI.

Psalmus iam elucidatus tali titulo prenotatur, In finem pro his qui commutabantur filijs Chore, ad intellectum canticum pro dilecto. Psalmus iste gloriosus ac nobilis de duplici Christi natura ac diuina generatione ipsius, & de vnitae personae ipsius, de coniunctione quoque Christi spūs & spūsae suae ecclesiae, seu virginis gloriose, aut fidelis animae excellenter euidenterque tractat, & ideo appellatur epithalamium, id est, carmen thalami, nuptias sponsi ac sponsae collaudans. Sensus ergo tituli talis est. Canticum in finem, id est, psalmus iste, qui dicitur canticum, tendens in Christum, qui est principium nostrae creationis, & finis nostrae recreationis: Canticum, inquam, scriptum pro his qui commutabantur, hoc est, pro electis, qui non solum resurgent, sed etiam immutabuntur, id est, beatam immortalitatem adipiscuntur, videlicet pro filijs Chore, id est, imitatoribus Christi in loco Caluarie crucifixi. Chore enim interpretatur Caluaria. Pro dilecto, hoc est, canticum istud etiam scriptum est pro Christo, ad quem pater dixit, Tu es filius meus charissimus. Sic ergo canticum istud est pro Christo & fidelibus eius, id est, de sponso ecclesiae, & ipsa ecclesia loquitur. Ad intellectum, id est, quatenus Christifideles sapienter intelligant Christum & eius mysteria, scilicet incarnationem & coniunctionem cum ecclesia fideliter contemplantur. Hieronymus autem in translatione sua, iuxta Hebraeam, ponit hunc titulum. Victori, pro filijs filiorum Chore, eruditionis canticum amantissimum, & redit in idem cum titulo praeducto. Per lilia enim intelliguntur fidelis Christi membra, quae sunt filij sponsae. Porro exordium psalmi huius, videlicet primi duo versus dupliciter exponuntur. Primo, vt sint verba dei patris, in cuius persona loquens Propheta ait,

Matt. 27 Luc. 3

Fac nos quae sumus deus pater aeternae, specie & pulchritudine unigeniti filij tui diligere, ipsumque speciosum formam patris filijs hominum toto corde desiderare, et ut uncti oleo sancti spūs ipsius gratia semper tuis in oculis placeamus.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

R. VCTAVIT cor meum verbum bonum, hoc est, mens mea paterna, seu ego ipse qui aliud nihil sum, nisi mens paterna simplicissima atque purissima, vel intellectus meus aeternus, siue memoria mea fecunda, de plenitudine suae infinitae fecunditatis ac bonitatis, & de ipso fonte meae essentiae infinitis diuitijs pleno, intellectualiter protuli, aeternaliter dixi, vereque genui, vnicū filium mihi consubstantialem, qui est verbum bonum. De quo scriptum est, Fons sapientiae verbum dei in excelsis. Et, In principio erat verbum & verbum erat apud deū, & deus erat verbum. De quo superius dictum est, Verbo domini caeli firmati sunt. Sapiens quoque, Dum quietum silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine de caelo exiliens a regalibus sedibus venit. [DICO EGO] pater aeternus [OPERA MEA], hoc est, quaecunque ago [REGI], hoc est, Christo filio meo amantissimo, qui est rex regum, & dominus dominarum. Hoc est quod Christus ait, Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quae ipse facit. Quicquid enim pater in seipso cognoscit, hoc in verbo suo exprimit, ita vt quicquid in patris essentia continetur, hoc plane respicitur in filio. Ipse nanque vnicigenitus est mentis paternae verbum aeternum, intelligentiae distinctio, & sapientiae eius plena expressio. Denique quicquid pater in ordine rerum a principio condidit hoc aeternaliter in verbo suo dixit, atque per ipsum congruo tempore fecit. Propter quod Iohannes testatur, Omnia per ipsum facta sunt. Et iterum, Quod factum est in ipso vita erat. Deinde ait pater aeternus, [LINGVA MEA CALAMVS SCRIBAE, VELOCITER SCRIBENTIS], id est, intellectus meus similis est stilo hominis cito scribentis, Et hoc propter duo. Primo, quoniam verbum quod stilo scribitur, non est sonans ac transiens, sed silens, firmum ac permanens: sic verbum dei patris non est transiens, sonans, atque instabile, sed secretum, firmum, immobile, & aeternum. Secundo, quoniam sicut stilius velociter scribentis sine labore ac mora notabili verbum exarat: sic intellectus diuinus ad in-

Eccle. 1 Iohā. 1 Psal. 32 Sapie. 18

Apoc. 19 Iohan. 5

Iohan. 1 Ibidem

A tra loquens, vel deus pater sine motu, labore, & mora verbum suum produxit in ipso aeternitatis momento: quemadmodum sapientia aeterna, quae est verbum ac filius dei, ait, Dominus possedit me in initio viarum suarum antequam quicquam faceret a principio, ab aeterno ordinata sum. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Secundo exponi potest hic locus, vt sint verba Prophetae, eritque sensus, Eructauit cor meum verbum bonum, id est, ex plenitudine diuinae illuminationis, & ex abundantia prophetalis notitiae intellectus meus protulit, intra se dixit, & ore expressit psalmum praesentem, qui est verbum bonum & salubre, ac optimus sermo: dico ego opera mea regi. i. scripturam istam & alia cuncta quae ago, dico, canto, & scribo ad gloriam regis Messiae, de cuius nuptijs in hoc psalmo tractabo. Lingua mea calamus scribae velociter scribentis. i. lingua oris mei in scribendo hunc psalmum fuit calamus, stilius, penna, seu graphium scriptoris cito scribentis, id est, meipsum qui psalmum istum sine proprio studio scripsi & sine labore, secundum quod spiritus sanctus me docuit. Lingua enim Prophetae fuit instrumentum anime suae: quemadmodum penna instrumentum est manus scribentis. Scripsitque Propheta hunc psalmum velociter, sicut apud Ieremiam habetur, Dixit Baruch ad principes Iude, Ex ore suo loquebatur Ieremias, quasi legens omnes sermones istos ad me, & ego scribebam in volumine atramento. Vel sic, Lingua mea calamus fuit scribae velociter scribentis, id est, spiritus sancti, qui quos ad scribendum inspirat, velociter scribere facit. Nescit enim tarda molimina spiritus sancti. gratia, teste Ambrosio. Et huic sensui consonat quod Dauid alio loco fatetur, Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Prima autem expositio horum versuum melior est atque profundior, & ei concordat, quod per Esaiam ait deus pater, Egredietur de ore meo iustitiae verbum, & non reuertetur. Illud quoque cuiusdam Sapientis, Ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Non solum autem dixit, Eructauit cor meum verbum: sed, verbum bonum: ad insinuandum, quod verbum istud sit verus deus. Nam Christo testate nemo bonus, nisi deus. Ipse enim deus est naturaliter atque quomodolibet bonus: & secundum Dionysium, Natura eius est bonitas, primumque dei nomen est bonum. Consequenter prorumpit Propheta in laudem regis istius, & primo commendat eum propter pulchritudinem, dicens, [3] S P E C I O S V S forma patris filijs hominum.] Triplex speciositas in Christo fuit. Vna aeterna, diuina, & infinita: quae conuenit ei ratione diuinae naturae, estque essentialiter idem cum diuina essentia atque in tribus personis vna ac indiuisa. Et de hac pulchritudine Christi, qui est sapientia patris: scriptum est, Sapientia emanatio quaedam est omnipotentis dei sincera. Candor est enim lucis aeternae, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et Apostolus, Qui cum sit splendor gloriae & figura substantiae eius, sederet ad dexteram maiestatis in excelsis. Vnde sanctus Hilarius appropriata diuinarum personarum designans, Aeternitas (inquit) est in patre, species in imagine, vsus in munere. Quid autem est species in imagine, nisi pulchritudo conuenit filio tanquam per omnia simili deo patri? Propter quod filius contentatur, Qui videt me, videt & patrem. Hoc enim ait, non propter identitatem personae, vt asserbat inimicus sanctae Trinitatis Sabellius: sed propter omnimodam similitudinem vtriusque, secundum quod ait Apostolus, Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturae. De hac increata pulchritudine dei Dionysius pulcherrime loquitur, Propter hanc quoque speciositatem ait de Christo Petrus apostolus, In quem desiderant angeli prospicere. Alia est speciositas Christi creata & spiritalis quae consistit in perfectione suae sapientiae, in excellentia gratiae, & in eminentia suae charitatis atque virtutum: & ista speciositas Christi summa & incomparabilis fuit, imo & maior quam omnium simul electorum, quia scriptum est, Non ad mensuram dat deus spiritum, subintelligendum est, Christo homini. Tertia autem speciositas Christi fuit creata & corporalis, quae consistit in debita proportione, situ & quantitate membrorum, & in congrua superfusione viuacis coloris: & ista pulchritudo Christi magna ac vehemens fuit. Primo, quoniam nulla naturalis perfectio defuit ei. Secundo, quia decebat vt anima illa sanctissima atque pulcherrima proportionatum sibi corpus, vt potest pulchrum ac nitidum fortiretur. Tertio, quoniam corpus Christi sumptum erat ex purissima materia, scilicet ex mundissimis sanguinibus dignissimae virginis. Quarto, quia formatum compactumque fuit ab agente infallibili non errante, puta a spiritu sancto. Verum, an ista corporalis speciositas Christi fuerit simpliciter maior quam aliqua vnquam alterius hominis speciositas fuerit, de hoc diuersimode dicitur. Ego autem pie credo, quod dominus meus Iesus Christus etiam quantum ad corporalem pulchritudinem ceteros omnes, imo & Absolonem exceperit propter rationes praedictas.

D Non tamen semper (vt arbitror) aequae pulchritudinis in vultu apparuit, quoniam ea quae pulchritudinem corporalem ornant atque conseruant, non curauit sed spreuit. Pulchritudo autem eius spiritalis semper equalis fuit, quia in gratia non profecit: pulchritudo vero corporis sui tempore passionis in tantum euauit, vt de ipso ab Esaiā dictum sit, Non est ei species, neque decor: & vidimus eum, & non erat ei aspectus. De hac autem multiplici pulchritudine sponsi caelestis, ac regis Messiae, ait sponsa, Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus. Et, Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Sic ergo (o Christe) tu speciosus es forma patris filijs hominum. Quod enim id ipsum ad litteram de Christo dicatur, patet ex translatione Chaldaica, apud Hebraeos autem, quae sic habet, Pulchritudo tua rex Messia maior quam filiorum hominum. Porro in libris Annalibus Romanorum legitur, quod Christus fuit stature procerae, mediocris & spectabilis, vultum habens venerabilem, quem possent intuentes diligere & reformidare: capillos habens coloris nucis auellanae praematurae, planos fere vsque ad aures, ab auribus, cincinnos crispulos aliquantulum ceruliores & fulgentiores ab humeris ventillantes, discrimen habens in medio capitis iuxta morem Nazareorum: frontem planam ac serenissimam sine macula ac ruga, quam rubor moderatus venustauit, nasi & oris nulla prorsus reprehensio: barbaram

Prou. 8

Iere. 36

2. Re. 23

Esa. 45

Eccl. 24

Marc. 10

Sap. 7

Heb. 1

Iohā. 14

Coloss. 1

1. Pet. 1

Iohan. 3

2. Reg. 4

Esa. 5

Cant. 5

Cant. 1

habens copiosam capillis concolorem, non longam, sed in mento parum bifurcatam, aspectum simplicem & maturum, oculis laucis, varijs & claris exsistentibus. In increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris seruat gravitate: aliquando fleuit, sed nunquam risis: statura corporis propagatus & reclus, brachia vero & manus visui delectabiles, alloquio grauis, rarus & modestus, talis vtiq; per opera vt merito diceretur, Speciosus forma prę filiis hominum.

Hęc ex epistola Publii Lentuli, quam tēporibus Octauiani Cæsaris Senatus scripsit Romano desumpta videtur. Cuius quidem epistola infra omnem seriem & integritatem, cum alia quadam quę Pontii Pilati ad Claudium dicitur, ex antiquissimo quodam eorū manu scripto libro aditimus.

Publius Lentulus Sc. Ro. Salutem.

Apparuit temporibus nostris, atq; adhuc nobiscum est homo magnę virtutis, quem eius discipuli filium dei vocant, sanctans mortuos & languidos sanans. Homo quidem statura procerus, mediocris & spectabilis: vultum habens venerabilem, quem intuentes possunt & diligere & formidare: capillos in modum coloris nucis aut lince præ naturę, planos fere vsque ad aures, ab auribus vero vsque ad humeros circincisos & crispas, aliquantulum cerulicos & fulgentiores ab humeris ventillantes. Discrimen habet in medio capitis, iuxta motem Nazæorum, frontem planam & serenissimam, cō facie sine ruga aut macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla protus est replectio. Barba copiosa & capillis concolor, non longa sed in medio bifurcata. Aspectus simplex & maturus, oculis laucis varijs & claris exsistentibus. In increpatione est terribilis, in admonitione blandus, amabilis & hilaris, seruat vbiq; maiestate. Hic nunquam visus est ride-re, flere autem p̄ sepe. Statura corporis propagatus & reclus, brachia vero & manus visui delectabiles. In colloquio grauis, rarus & modestus ac speciosus inter filios hominum, Iesus Christus Marię filius &c.

Pomius Pilatus Claudio Tiberio Cæsari Salutem.

Vper accidit, quod & ipse probavi, iudicos per inuidiam in se suosque posteros crudeli damnatione arsisse. Nam cum promissum haberent patres eorum quod deus ipsorum illis in terras vnicum suum per virginem nasciturum mitteret filium, qui eorum Rex merito diceretur & Messias. Iste me præside Hebræorum deus cum venisset, & vidissent eum cæcos illum, leprofos mundasse, paralytico curasse, demones ex hominibus fugasse, mortuos suscitasse, ventisque imperasse, ac sic per pedibus super vndas maris ambulasse, multaque alia miracula fecisse: vnde cum omnis populus hunc filium dei diceret, inuidiam contra eum passi sunt sacerdotes sacerdotumque principes, & mihi eum occidendum tradiderunt. Aliaque alijs mentientes dixerunt eum magum esse, & omnia contra ipsorum agere legem. Ego ita esse credens eundem flagellatum & coronatum tradidi arbitrio eorum. At illi crucifixerunt eum, & sepulcro eius custodiam fortissimam adhibuerunt. Ille vero, mihi bus meis sepulcrum custodiens, cum tertia die à mortuis resurrexisset in tantum nequitia exarsit Iudæorum contra Christum, vt copiosam custodibus darent pecuniam, quatenus populo dicerent, quia discipuli eius nocte venientes corpus ipsius rauerunt. Verum milites mei cum accepissent pecuniam, quod factum fuerat tacere non potuerunt: Nam & illi resurrexisse publice coram omni populo testati sunt, & se à Iudæis accepisse pecuniam vt sicerent quod factum fuit. Hęc idco tibi scripsi, ne quis aliter mentatur aut mendacis credat Iudæorum, qui de Christo omne malum mentuntur, Vale.

Deinde Christus laudatur ab eloquentia, [D E F V S A est gratia in labijs tuis,] hoc est, fructuosa & efficax eloquentia data est tibi. Vnde per Esaiam Christus ait, Posuit dominus os meū quasi gladium acutum. Et ipsi quoque aduersarij Christi compulsi sunt dicere, Nūquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur. Sed & de ipso apud Lucam legitur, Mirabantur omnes in verbis gratiæ quę procedebant de ore eius. Efficaciam autem Christi in loquendo pandit Euāgelista dum ait, Erat docens sicut virtutem habens, non sicut Pharisęi & Scribæ. Sciendum quoque quod Christus habuit donum linguarū, sicut & ceteras gratias gratis datas, non tamen legitur vsus hoc dono, quia non predicauit nisi in Hebręo. Vnde ipse ait, Non sum missus nisi ad oues quę perierūt domus Israel. Deniq; sicut manus est organum intellectus practici, sic lingua est organum seu instrumentum intellectus speculatiui. Quemadmodum ergo Christus habuit summam sapientiam, sic deuit cum habere summā eloquentiam. Ideo de gratia labiorum Christi sponsi sui ait spōsa, Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. [P R O P T E R B A benedixit te deus in æternum,] benedictio dei est collatio seu infusio gratiæ dei ac diuinorum donorum, & multiplicatio eorundem. Christus autem in gratia non profecit, nec sibijpsi aliquid de essentiali premio meruit, sicut vbertim prehabitu est. Quomodo ergo propter gratiam labiorum suorum benedictus à deo asseritur? Et respondendū quod benedictio ista intelligenda est quantum ad accidentale premium Christi. Nam per predicationem suā sanctissimam meruit sibi corporis sui glorificationem & ascensionem. Potest quoque benedictio ista referri ad fructum eloquentię Christi, atque ad mysticum corpus ipsius. Dicimus enim terram seu arborem benedici, dum fert copiosum fructū. Similiter quoniā per Christi doctrinā multi salutem sortiti sunt, ipse Christus ratione suā eloquentiæ benedici asseritur. [A C C I N G E R E gladio tuo super fœmur tuum potentissimē,] hoc est, rex Christe qui es Saluator omnipotens & debellator aerearū potestatis fortissimus accingere, id est, te ipsum accinge, vel à tota Trinitate accingaris gladio tuo, id est, prædicatione diuina, verbo dei, sermone iustitiæ, ita vt gratiam in labijs tuis diffusam effundas, eaq; ad mundi informationem vtaris: accingere inquam super fœmur tuū .i. super intellectu tuum, ita vt sapienter loquaris, & efficaciter doceas. Bene equidem per gladium intelligitur verbum dei seu prædicatione euāgelij, iuxta illud diuini Apostoli, In omnibus sumentes scuti fidei, & gladiū spiritus quod est verbū dei. Et iterum, Vitius est (inquit) sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio accipiti. Dicitur enim verbum dei gladius ratione sui effectus, quoniam intima mētis penetrat, peccata occidit, dæmonemq; exuperat. Vnde ad Ieremiam dominus ait, Nunquid non verba mea sunt ignis, & quasi malleus conterens petram? Et Ecclesiast. ait, Verba sapientum quasi stimuli, & quasi clauis in altum defixi. Conuenienter quoque per fœmur accipitur intellectus. Quemadmodum enim fœmur corporis est seminarium generationis, secundum illud, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est: sic intellectus est seminarium spiritualis procreationis. Nam vt Christus in euāgelio asserit, semen est verbum dei. Verbum autem ab intellectu procedit, sicut ait Philosophus, Sunt ergo earū quę sunt in voce ea quę sunt in animo passionū nota. Intellectus itaque per verbum oris spiritualiter generat, prout ad Gal. dicit Apostolus,

Esa. 49. Iohā. 7. Luc. 4. Matt. 7

Matt. 15

Cant. 5

Ephē. 6. Heb. 4

Iere. 23. Eccl. 12. Gen. 49. Luc. 8

A Filioli mei quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis. De hoc fœmore intellectuali cui supercingitur gladius verbi, ait Ieremias, Conuerte me domine & conuertar: postquam enim cōuertisti me egi penitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussisti fœmur meum. De potētia autē Christi in præcedentis psalmi elucidatione multa inducta sunt, quibus hoc adijci potest quod apud Michęam de ea commemoratur, Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. Et Apostolus de Christo loquens, Cum sit, inquit, splendor glorię, portansque omnia verbo virtutis suę. Vnde Christus dei sapientia inquit, Omnium excellentium & sublimium colla calcaui.

[S P E C I E tua] creata, [E T pulchritudine tua] increata [I N T E N D E] prospere, hoc est, feliciter respice & ad nostram æternam prosperitatem pie considera genus humanum, vt illud saluifices. [D R O C E D E] de sinu patris in vterum virginis, de cęlo summo in inferiores partes terrę, de vtero matris in præsepē, de præsepē in publicum, deinde in crucem, & tandem in cęlum. Sic ergo procede quemadmodum sponsa ait, Ecce iste venit saliens in montibus transiens colles, [E T regna] in militanti ecclesia per fidem & gratiam, atque in triumphanti ecclesia per visionem beatam. Itaque o Christe regna quatenus impleatur illud, In die illa erit dominus rex super omnē terrā. Et illud, Erit domino regnū. De hoc Christi regno etiam ait Apost. Deus exaltauit illum, & dedit illi nomē quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cęlestium & terrestrium & infernorum. Et iterum, Deus, inquit, constituit illum ad dexterā suam in cęlestibus super omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationē. Propter quod in euāg. etiam Christus affirmat, Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. Considerandum autem quod Christus hoc dixit post resurrectionem suā: sed non est hoc ita intelligendum quasi tunc primū data sit Christo homini prædicta potestas, imō à primo suę humanę conceptionis instanti, data est ei omnis potestas in cęlo & in terra. Nā eo ipso quo Christi humana natura vnita est deo vnione personali, subiecta est ei omnis creatura. Ideoque Christus ante passionem dixit, Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Et iterum ait, Quęcunq; facit pater, hæc & filius similiter facit. Et in hoc Christus insinuat vnā atque eandem esse essentiam & potentiam sui ac patris, quia à diuersis seu distinctis suppositis emanare non potest operatio eadem numero, nisi in natura & potestate conueniant: imō in verbis his factetur se Christus verum deum. Nisi enim esset verus deus, ipse non faceret quę facit pater: similiter patri, vel similiter sicut pater. Nam si pura creatura esset, vt Arriani mentiti sunt, pater faceret principaliter, & filius instrumentaliter. [P R O P T E R] veritatem & mansuetudinem & iustitiam, id est, quia in veritate & mansuetudine atque iustitia confirmatus fuisti o Christe ex vtero matris, iccirco [E T] deducet te mirabiliter, hoc est, in omni conuersatione tua sine culpa, & omnino irreprehensibiliter dirigit te [D E X T E R A] tua, id est, diuina tua natura, quę tua humanitate dignior atque robustior est, sicut dextera nobilior potentiorq; consistit quā sinistra. Christus enim sine omni peccato inter homines conuersatus est, quod vtiq; super hominē est, & mirabile nimis, præsertim cū iustus septies cadat in die. Vel sic, Propter veritatē & mansuetudinē & iustitiam, hoc est, propter actus harum virtutum, & merito earū, videlicet quia vita & doctrina verus fuisti, & in aduersis mitis ac patiens, atq; in omnibus iustus, non propriam, sed patris gloriam hominumque salutem quærens: propterea deducet te mirabiliter dextera tua, videlicet eleuans te de terra ad cęlos, & statuens te iudicem vniuersorum. Ascensionem enim & iudiciariam potestatem Christus sua exinanitione & sancta cōuersatione promeruit. Christus enim in omnibus veritatem dixit, & obseruauit, secundum quod ipse coram Pilato testatus est, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundū, vt testimonium perhibeam veritati. Erat etiam mansuetus: quemadmodum ait, Discite à me quia mitis sum & humilis. Erat & iustus sicut ad Iudeos Stephanus ait, Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunderunt de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis. [S A G I T A] acuta, id est, verba prædicationis tuę o Christe sunt penetratiua cordis & interiora animę expurgantia, atque timorē salubrem incutientia, [P O P U L I] sub te cadent, hoc est, infideles qui ante tibi inobediētes rebellesq; fuerāt, audita prædicatione tua ac discipulorum tuorum conuertentur ad fidem, & tibi obedient. Cadent autem sub te [I N] corde tuo, .i. in medio [I N] I M I C O R V M regis, hoc est, gentilium qui erant hostes tui, qui es rex summus, & verus. In toto enim mundo ceciderunt spiritualiter .i. in Christo per fidem subiecti sunt qui tempore incredulitatis inimici extiterāt. Vnde Apost. ait, Cōmendat autē charitatē suā deus in nobis, quoniam cum adhuc inimici essemus, ille pro nobis mortuus est. Et Christus est pax nostra qui fecit vtraque vnū per crucē dissoluens inimicitias in semetipso. Cui consonat quod de Christo à Propheta prædictum est, Et erit iste pax Assyrijs, cum venerit & cū calcauerit in domibus nostris. Huic autē expositioni cōcordat quod infra de Christo habetur, Dominare in medio inimicorū tuorū. Id quoq; quod ait Michęas, Cōuertetur ad ipsū quia nūc magnificabitur in medio vniuersę terrę. De hoc autem casu populorū sub Christo & regno eius sup inimicos suos pulcherrime vaticinat̄ est Daniel, Suscitabit, inquit, deus cęli regnū quod in æternū non dissipabitur, secundum quod vidisti, qd de monte abscisus est lapis sine manibus, & cōmunit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum. Lapis enim abscisus de mōte sine manibus est Christus, natus de virgine sine viri seminibus, & hic lapis cōmunit prædicta metalla, per quę designatur mundi regna, dum apostoli virtute Christi ad fidem atq; obsequiū eius vniuersum mundū conuerterūt, idololatriā extirpātes. Et hoc est quod à Sophonia inducitur, Horribilis dominus super impios, & attenuabit omnes deos terrę, & adorabūt eū vniuersi de loco suo omnes insulę Gentiū. Propter quod Esaias ait propheta, Idola penitus cōterētur. Vel sic, Populi sub te cadēt in corde. .i. casus iste erit spiritualis per obedientiam mentis, non corporalis.

Gal. 4. Iere. 32. Mich. 5. Heb. 1. Eccl. 24

Cant. 2

Zach. 14. Naum 3. Philip. 2. Ephē. 1

Matt. 28.

Iohā. 3. Iohā. 5.

Iohā. 18.

Matt. 11. Act. 6.

Rom. 5.

Ephē. 1

Psal. 109. Mich. 5. Dan. 2

Sopho. 2

Esa. 2

(8) SED ES tua deus in seculum seculi, hoc est, thronus glorię tuę atq; iudiciaria tua potestas dicitur, qui es deus verus æternaliter stabit, nec vnquam deficiet, quemadmodum ab alio dictū est, Potestas eius potestas æterna, quę non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Et per alium, Ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur in folio suo. [VIRGA] A directionis, virga regni tui, id est, lex seu doctrina tua quę est virga regni tui, id est, ecclesię, per quam ipsa fideles regit & iudicat, est virga directionis, hoc est, iusta directio & rectū iudiciū, quia neminē palpat, & personam nō accipit. Christus enim præfixit ecclesię suę iustitię regulas, per quas dirigit Christianos. De hac virga Christi Esaias ait, Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorū suorū interficiet impiū. Vel sic, Virga regni tui, hoc est, ipsum regimen tuum quo regis & iudicas ecclesiā, quę est regnum tuum, est virga directionis. i. iusta correctio, equa retributio, & gubernatio omnī directiua. Christus nāq; in seipso iustus est iudex, & singula rectissime atq; iustissime dirigit. Vnde de hac virga Christi iudiciaria apud Esaiam legitur, Non secundum visionē oculorū iudicabit, neq; secundum auditū aurium arguet: sed iudicabit in iustitiā pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terrę. Vnde & Christus in Euangelio ait, Nolite secundum faciem iudicare. Sed & de virga hac regiminis Christi apud Ieremiam dicitur, Regnabit rex & sapiens erit, & faciet iudiciū & iustitiā in terra. Hunc autem versiculum cum sequenti allegat Apost. ad Hebręos de Christo prædictū. Vnde liquet psalmum istū ad literā esse de Christo conscriptū. Postremo diligentissime advertendū, qd sanctus Propheta in versu hoc aperte insinuat Christum esse deum. Nam de eodem de quo prædixit, Spectosus forma præ filijs hominum, &c. vsque ad hunc versum, de eo nunc addit, Sedes tuā deus in seculū seculi: & qd hoc de Christo dicitur euidentissime patet ex eo quod protinus de eodem, de quo prælocutus est, subdit, **(9)** DILEXIT IUSTITIAM & odisti iniquitatē, propterea vnxit te deus. Hoc enim de deo secundum naturā diuinā non dicitur, quia secundum eam vnctus nō est de deo: igitur incarnato ista dicuntur. Quauis enim Christo secundum vtranque naturam cōueniat diligere iustitiam, odiq; habere iniquitatem, tamen presenti loco ista dicuntur de Christo secundum humanitatem assumptam, quia subiungit: propterea vnxit te deus. In precedenti versu vocauit Christū deum, nunc dicit eum vnctū à deo. Innuit ergo personalem esse distinctionem in deo, & est sensus: quia dicitur dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatē, propterea vnxit te deus omnium [DEVS] singularissimo modo [OLEO] lætitię, id est, gloria resurrectionis & ascensionis accidentalique præmio [PRAE] confortibus tuis, id est, prius & plenius quā alios homines, quoniam tu es primogenitus ex mortuis. Alij aliter exponūt dicentes, Propterea vnxit te deus tuus oleo lætitię. i. dulcedine seu plenitudine gratię & conseruatione ab omni peccato. Sed his obuiare videtur, qd Christus à primō suę conceptionis humanę instanti plenus erat omni virtute & gratia, nec aliquo modo meruit per actum præcedentem gratię infusionē. Possit tamē, ni fallor, dici ad hoc, quod ista vox, propterea, non dicit causam, sed signum. Nam quod Christus dilexit iustitiam, signum est quod deus vnxit eum oleo gratię, secundum quod ante inductū est, Præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Et per Esaiam ipse Christus, Spiritus, inquit, domini super me, eo quod vnxit me. **(10)** MYRRA & gutta & casia à vestimentis tuis à domibus eburneis.] per myrrhā quę amara est, & à putrefactione præseruat cadauera, vermesque arcet, mortificatio carnis accipitur, quę concupiscentiarū fectores ac vitiorum squalores expellit, secundum quod ait Apostolus, Nihil dānationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Et iterū, Si secundum carnem vixeris, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueris, viuetis. Per guttā verō quę aromatica est, & infaturas ac duritias tollit, humilitas designatur. Vnde Salomon ait, Qui mentis est durę, corruet in mala, sed humilem spiritu suscipiet gloria. Per casiam verō quę in locis humidis nascitur, & altissime crescit, intelligitur baptismus seu fides. Est igitur sensus, Myrrha & gutta & casia, hoc est, virtutes per has species aromaticas significatę, à vestimentis tuis, id est, à natura tua humana dicitur, quę fuit quasi vestimentum diuinę tuę naturę, procedunt & dantur ecclesię tuę. Omnis enim sufficientia eius ex te est, & hæ virtutes quantum ad actum suum sunt non solum à vestimentis tuis, sed etiam à domibus eburneis, hoc est, à castis atque constantibus fidelium mentibus. Oportet enim nos cooperari gratię dei, & ideo actus virtutum sunt simul à te, & ab hominibus virtuosis: quibus ait Apostolus, Hortamur vos ne inuacuum gratiam dei recipiatis. Et ad Timotheū, Noli negligere gratiam, quę in te est, quę data est tibi. [EX] quibus virtutibus [DE]LECTA VERVNT te,] hoc est, tibi, complacuerunt [FILI]AE regum,] id est, animę religiose mundo & carnī atque dæmonibus dominantes, [IN] HONORE TVO.] hoc est, ad honorē nominis tui opera bona agentes. Solę enim virtutes faciunt intellectualem creaturam deo acceptam & gratam. Ad literam quoque multę filię regum videlicet Catharina, Barbara, atque sacratissima Virgula cum suis felicissimis ac præmandis sodalibus Christo propter prædictas virtutes delectabiliter placuerūt, ita vt eius delitię sint esse cum talibus regum filiabus. **(11)** ASTITIT dicitur Christo [RE]GINA,] hoc est, sponsa tua sancta ecclesia [A] DEXTRIS TVIS,] id est, in potioribus gratię tuę muneribus, & in prospero beneplacito tuo [IN] VESTITV DEAVRATO,] id est, in charitate diuina sanctis operib; adornata [CIRC]VNDATA VARIETATE,] id est, vndique perornata diuersis charissimatis gratię spiritus sancti, atque diuersis generibus populorum, statuum, officiorum, ac graduum. Astat quippe Christo sancta ecclesia tanquam parata obedire eius imperio, & cooperans gratię sui sponsi, filios suos docendo, corrigendo, perficiendo. Stat quoque à dextris eius, & non à sinistris, tanquam sponsa suo charissima: quemadmodum dicit & Apostolus, Christus dilexit ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt illam sanctificaret, mundans illam lauacro aquę in verbo, vt exhiberet sibi gloriosam ec-

Dan. 7
Zach. 6
Esa. 11
Matt. 7
Iere. 23
Heb. 1
Psal. 20
Esa. 61
Luc. 4
Rom. 8
Prou. 28
2. Cor. 6
1. Tim. 4
Eph. 9

E
F
G
H

A clesiam non habentem maculam neque rugam. De hac Christi sponsa matre ecclesia & regina in Apocalypsi scriptum est, Signum magnum apparuit in celo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarū duodecim: & clamauit parturiens vt pareret. Hęc enim mulier amicta est sole, id est, Christo, sicut ait Apostolus, Induimini dominū Iesum Christum: & luna, id est, defectus & inconstātia sub pedibus eius. Ait Iohannes, Venerūt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Hęc autem regina induta est vestitu deaurato. Nam per aurū intelligitur charitas, iuxta illud, Suadeo tibi emere aurū ignitū, pbatum. Hoc enim tepido dicitur. Deinde huic reginę Christique spōsę dicitur, **(12)** A V D I uerbum dei. Beati enim qui audiūt verbū dei, & custodiūt illud: dicitur [FILI]A in Christo ex aqua & spiritu sancto regenerata, [ET] vide id est, per fidem cōsidera omnia quę Christo spōso tuo sunt placita, [ET] inclina aurem tuā,] vt ei obedias: [ET] obliuiscere populū tuū,] id est, inordinatū affectū hominū tibi notorū depone, [ET] domum patris tui,] id est, societate prauiorum fuge, & propinquos carnaliter diligere cessa, quatenus deo tota adhareas. Quod si feceris, tunc **(13)** ET concupiscet rex decorem tuum,] id est, Christus pulchritudinem mentis tuę amabit. [QUONIAM] IPSE EST dominus deus tuus,] cui soli debes velle placere, nec alium spōsum ei præferre: [ET] adorabunt eum omnes in ipsum credentes, quemadmodum in Daniele scriptū est, Omnes populi, tribus, & lingę seruient ei. Ecce hic rursus testatur Psalmographus regem, de quo nunc loquitur, scilicet Christū esse deum, imo verum deū in eo quod ait, Et adorabūt eum. Adoratio namque propriē sumpta conuenit soli vero deo. Propter hanc autē amorosam concupiscentiā, qua Christus amat decorem spōsę suę, in Canticis ipse ait, Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum. Et, Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, Et, Pone me vt signaculum super cor tuū, vt signaculum super brachia tua, quia fortis est vt mors dilectio. **(14)** ET filia Tyri in muneribus,] Tyrus ciuitas erat famosa ac nobilis vicina Iudęe atque pagana: idcirco per Tyrū designatur Gētilis. Et est sensus, Non solum ex Iudęis conuersi Christum adorabunt, sed & filię Tyri in muneribus, id est, Gentiles ad fidem conuersi Christum adorabunt munera offerēdo, id est, se ipsos & sacrificium nouę legis, & alias oblationes tempore nouę legis cōsuetas ac licitas. Et hoc est quod Esaias ait, Cognosceret dominus ab Aegypto, & cognoscent Aegyptij dominum, & colent eum in hostijs & muneribus. Per hęc enim atque similia insinuat tota Gentilitas conuertenda ad Christum, secundum quod legitur, In die illa radix Iesse qui stat in signum populorum, ipsum Gētes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Hęc in Iesu Nazareno verissime sunt impleta. Nam & Tyrus illa multo tempore Christiano cultui dedita fuit. [VIR] TVM tuum deprecabuntur omnes diuites plebis,] id est, teipsam seu tuam participationem atq; presentiam dicitur ecclesia Christi orabunt omnes Gētes ad fidē conuersę, quę spiritualiter diuites sunt in charitate & grata. Iam enim videmus qd magni & parui omnesq; fideles deprecātur pastores ac sacerdotes ecclesię, quatenus orent pro se, & verbum dei sacrametāque Christi sibi cōmunicent, sicut apud Malachiam habetur, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent. Vel sic, Vultum tuum dicitur ecclesia deprecabuntur omnes diuites plebis, ita vt vultus tuus erit id quod petēt, non id à quo petent: vt sit sensus, Deprecabuntur à deo vultum tuum, quatenus pertineant ad gregem credentium, quoniam extra ecclesiam non est alius salus: sicut nec extra arcam Noe quisquam à diluuiō saluatus est. **(15)** OMNIA gloria eius] vt pote [FILI]AE regis,] quę nunc regina vocata est, & spōsa Christi, atque ecclesia, [A] B intus,] hoc est, tota perfectio fidelium in interiori mentis decore cōsistit, non in exterioribus rebus caducis ac vanis. Deus enim intuetur cor, & mentem scrutatur: homo autē ea quę foris sunt aspiciet. Sed quia virtus interior procedere debet in exteriores sanctas operationes, quemadmodū Christus ait, Quid vocatis me domine domine, & non facitis quę dico? Ideo addit, [IN] simbrijs aureis circumamicta varietatibus,] id est, gloria seu vitę excellētia etiā consistit in operibus charitatis, & gloria seu perfectio ista circumamicta est varietatibus. i. actibus diuersarū virtutum ornata: quia vt ait Apost. Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non querit quę sua sunt. Perfectio ergo Christianorum animorū in interioribus maxime sita est. Propter quod monet Apost. Renouamini spiritu mētis vestrę, & induite nouum hominē, qui secundum deum creatus est. Et iterum exhortatur, Mūdemus nos ab omni inquinamēto carnis & spiritus perficientes sanctificationem in timore dei. **(16)** ADDVCENTVR regi virgines post eam,] hoc est, post primitiuam Christi ecclesiam adducentur ad Christum per prædicatores sanctos homines mente & corpore continentēs & integri. [PRO]XIMAE eius,] id est, cōiugati ac ceteri qui virginibus appropinquant, quoad hoc quo voluptatibus carnis non adherēt finaliter. [AFFERENTVR] tibi dicitur Christo per fidē & cultum deuotum. In ipsa ecclesia congregantur virgines, & coniugati, & omnes Christo vniuntur per fidem & gratiam. De his nanque virginibus Christus in Euagel. dicit, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum dei. De quibus scriptum est, Non dicit eunuchus, ego lignum aridum, quia hæc dicit dominus eunuchis, Qui custodierunt fœdus meū, & elegerunt quę volui, dabo eis in domo mea nomen melius à filijs ac filiabus. **(17)** AFFERENTVR in lætitiā & exultatione,] hoc est, cum gaudio mentis & corporis ad Christum accedent, & ei deseruient. [ADDVCENTVR] id templum regis,] id est, triumphantem ecclesiā seu regnum celorū post huius exilij incolatum. **(18)** PRO patribus tuis nati sunt tibi filij,] hoc est, loco patriarcharū & prophetarum orti sunt tibi dicitur ecclesię dei apostoli atque discipuli Christi, qui patribus successerūt, & ex eorū femine nati sunt tibi dicitur eos dicitur Christo [P]RINCIPES super omnem terram,] nam in illis terris quas sancti apostoli ad fidem conuerterunt, principatum sortiti sunt, sicut Iohannes in Asia, Andreas in Achaia, Petrus & Paulus in Italia, Thomas & Bartholomæus in India. De

Apoc. 2
Rom. 13
Apoc. 19
Dan. 7
Cant. 4
Cant. 5
Cant. 8
Esa. 19
Esa. 11
Mala. 2
Gen. 7
Matt. 7
1. Co. 13
Eph. 4
2. Co. 7
Esa. 59

Esai. 66. hac enim missione & principatu apostolorum ait Christus per Esaiam, Mittam ex eis qui saluati fuerint ad Gentes in mare, in Africam, in Lydiam, tenentes sagittam in Italiam & Græciam ad insulas longè: ad eos qui non audierunt de me, & annuntiabunt gloriam meam gentibus. ¶ (19) M E M O R E R O J e g o P r o p h e t a a u t o r p s a l m i i s t i u s , v e l e g o e c c l e s i a , [N O M I N I S t u i d o m i n e] r e x C h r i s t e [i n o m n i g e n e r a t i o n e & g e n e r a t i o n e .] q u a d i u e n i m p s a l m u s i s t e à f i d e l i b u s l e g i t u r , t a m d i u P r o p h e t a d o m i n i r e c o r d a t u r , q u i a a l i o s a d d e i r e c o r d a t i o n e m i n d u c i t . E c c l e s i a q u o q u e i n d e f i n e t e r N o m e n C h r i s t i p r a d i c a n d o a n n u n c i a t . ¶ (2 0) P R O P T E R E A p o p u l i C h r i s t i a n i [C O N F I T E B U N T V R t i b i ,] h o c e s t , l a u d a b u n t t e , a t q ; a d h o n o r e n o m i n i s t u i p e c c a t a s u a a p e r i e n t , [i n æ t e r n u m ,] i d e s t , v s q u e a d f i n e m m u n d i , q u a n d i u f i d e s C h r i s t i a n a d u r a u e r i t , [E T i n s e c u l u m s e c u l i ,] i d e s t , l a u s i s t a i n p r æ s e n t i v i t a i n c i p i t u r , & i n f u t u r o s e c u l o s i n e f i n e c o n t i n u a b i t u r .

EXPOSITIO tropologica eiusdem Psalmi

Postremo pensandum qd triplex est Christi sponsa, videlicet vniuersalis, quæ est ecclesia: particularis, scilicet anima fidelis, & singularis, utpote virgo diuina. Quemadmodum Cætica cantiorum de hac triplici Christi sponsa exponi possunt, ita quæ nunc dicta sunt de sponsa Christi vniuersali, exponi possunt de sponsa eius particulari ac singulari. Quælibet nanque anima pia atq; fidelis Christo per fidem vnita, per charitatem desponsata, atq; à Christo bonis operibus fecundata, dici potest regina, tanquam summi regis filia, Christi cohæres ac sponsa à spiritu sancto lumine gratiæ impregnata. Et ista regina astat à dextris Christi in vestitu deaurato secundum intellectum expositum. Cætera quoque facilliter applicari possunt ad quamlibet animam sanctam.

EXPOSITIO eiusdem Psalmi iuxta sensum allegoricum.

Proprijsimè autem conueniunt ista virgini benedictæ, ipsa est enim vnica illa ac summa regina astantis semper à dextris filij sui, quæ ineffabiliter delectat patrem æternum, & placet incomparabiliter sponso ac filio suo, quæadmodum ait ad eam spõsus cælestis, Pulchra es amica mea, suavis & decora. Et iterum, Vna est colûba mea, perfecta mea. Astat verò regina hæc regi gloriæ in vestitu deauratissimo, splendidissimo, ac rubicundissimo, quoniam ipsa charitate dei & proximi ineffabiliter atque excellentissimè æstuat, & æstuat ardentissimo optans affectu Christi filij sui mortem & sanguinem fructificare in nobis, erâque sanctis operibus penitus superplena. Propter quod ipsa in Canticis proclamatur, Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languet. Vnde de ea in Prou. habetur, Fortitudo & decor indumentum eius. Erat etiam circumdata varietate vniuersarum virtutum, sicut de ea Salomõn est locutus, Inæstimabilis odor in vestimentis eius, hoc est, mira fragrantia spiritualis dulcedinis in virtutibus atque operibus suis. Nam & de tali odore Paulus testatur, Christi bonus odor sumus in omni loco. Et Moyses dicit, Odoratus est dominus odorem suauitatis, id est, piæ deuotionis. Deniq; huic filia dicitur, Audi filia quæcumq; in lege & prophetis conscripta sunt, & quæ loquitur in te dominus deus. Audi etiam salutationem angelicâ, & vide, quæ, quanta, & qualia deus promisit hominibus per prophetas: & inclina aurem tuam, vt diuine inspirationi in omnibus acquiescas, atque angelicæ annunciationi credas, assensumque præbeas: & obliuiscere populum tuum, id est, Israël secundum carnem & literam, non secundum spiritum & spirituales interpretationes: & domum patris tui, à quo carnaliter genita es, quatenus patri spirituum in cunctis adheareas. Tunc enim concupiscet rex Mefsias vnguentus dei decorem tuum interiore, scilicet humilitatē, castitatem, charitatem. Concupiuit enim tam vehementer filius dei decorem Mariæ, vt exultaret quasi gigas ad currendam viam, descenderetq; in vterum eius purissimum atq; dulcissimum, assumens sibi ex ea corpus humanum, ac partē virginalis substantiæ suæ diuinitati vniret. Hinc nanque in Cant. ait ad eam, Ostende mihi faciem tuâ, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. O quantum dilexit te deus virgo dignissimam beatissimam dominam meam, quæ deum verum concipere, nutrire, parere, contrètare, lactare, osculari, amplecti, & ad incrementa vsq; perducere meruisti. Bene dicere poterat illud Salomonis, Ego dilecto meo, & ad me cõuerfio eius. Illud quoque, Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Nam vtique frequenter adolescentulus ille candidissimus puer Iesus tecum in lecto florido conqueuit, dormiuit, & vbera tua virginea fuxit, te blandè aspiciens, dulciter osculans, reuerendissimèq; cõplectens. Vultum tuum ò domina deprecabuntur omnes diuites plebis. Beatam enim te dicunt omnes generationes, misericordiam tuam implorant, & ad te sicut ad benignissimam aduocatam in omni necessitate confugiunt. Adducentur regi virgines post eam. Omnes enim virgines ad Christum accedentes in via per fidem, & in patria per spem Mariam tanquam primam & summam sequuntur, & eius exemplo Christo obsequuntur. Ecce quàm præclarissimus & gloriosissimus est psalmus iste. Et quæ lingua eius præconium dignè euoluat? Sed quoniam satis difficilis est, studeamus eum clarè intelligere, itemque cum deuotione decenti cantare.

COMMENTARIUS IN PSALMVM XLV.

EXPOSITIO TITVLI.

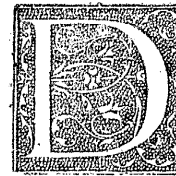
Habet deniq; psalmus modò tractandus hunc titulum, In finem filijs Chore pro arcanis, hoc est, psalmus iste in Christum finem nostrum nos dirigēs, cõuenit filijs Chore. i. Christifidelibus crucifixi vestigia dignè sectantibus: pro arcanis, hoc est, psalmus iste tractat de secretis Christi mysterijs. i. de eius aduentu & incarnatione. In horum persona loquēs Propheta ait,

A

PRECATIO.

Deus Iacob & domine uirtutum, arcum nobis aduersantium contere, & eorum arma nequissima contra nos confringe: ut tua uirtute ablatis bellis perenniter tibi uacemus, & uideamus quoniam tu es deus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

Deus noster] de quo Moyses dicit, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Qui & alibi testatur, Videte qd ego sum solus, & non sit alius deus præter me. Itaque iste deus noster est [R E F U G I U M ,] ad quod in omni necessitate atque periculo fiducialiter accedere debemus, vt protegamur ab ipso. Ipse enim solus & alius nullus saluare nos potest ab omni discrimine: ideo sequitur, [E T uirtus,] hoc est, deus noster est fortitudo nostra seu forte atque omnipotens refugium ad se confugientium, quæadmodum inducitur, Ecce non est abbreviata manus domini vt saluare non possit. Turris enim fortissima nomē domini, ad ipsum currit iustus, & saluabitur. Quidam autem ad eos confugiunt, qui nec seipfos, neq; ad se confugientes valent saluare. De quibus scriptum est, Oculi impiorum deficiet, & effugiu peribit ab eis, & spes illorum abominatio erit. Tu ergo propriam pensans insufficientiam, totam spem tuam in domino fige, recolēs quod dominus ait, Perditio tua Israel ex te, in me tantummodo auxiliu tuum. Ideo autem Iob, Ecce, inquit, non est auxiliu mihi in me. Insuper deus noster est adiutor [i n tribulationibus] sicut asseritur, Bonus dominus & confortans in die tribulationis. Vnde & infra habetur, Inuoca me in die tribulationis, eruam te. Deus igitur est adiutor noster in tribulationibus, [Q U A E] inueniunt nos nimis, id est, quæ abundanter uenerunt super nos. Omnes enim qui uolūt pie uiuere in Christo persecutionem patientur. Et, Homo natus de muliere breui uiuens tempore, repletur multis miserijs. In tribulationibus nanq; pronissimus est deus ad succurrendu. Porro quæ sequitur multipliciter exponitur, possunt autē literaliter ita exponi, ¶ (2) P R O P T E R E A non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris, hoc est, quoniam deus noster est nostrum refugium, nostra uirtus, & noster adiutor: idcirco non timebimus quauis terra moueatur uehementer, & montes transferantur in profundum abyssi, seu medium pelagi uolenter, quia (vt ait Apostolus) Si deus pro nobis, quis contra nos? Et scriptum est, Qui timet deum nihil trepidabit. Ecce quanta est securitas mentis in deo sperantis, quanta stabilitas cordis in deum credentis. In nullo enim euentu pauebit, cuius animus in deo ueraciter fixus est. Secundò sic, Non timebimus nos in deo confisi, dum turbabitur terra, hoc est, homines terreni, qui temporalia damna atq; tormenta corporalia timeant: qui & in die iudicij turbabuntur timore horribili, quando iusti in magna constantia stabunt: secundum quod scriptum est, In diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris duceatur, & de furore omnipotētis bibet: & transferentur mōtes in cor maris, id est, nec tunc timebimus, quando superbi projicientur in lacum inferni, cum dicet eis iudex, Ite maledicti in ignem æternum. Tunc enim iusti cum securitate & gaudio audient, Venite benedicti patris mei. Tercio sic, vt ea quæ dicta sunt, sint uerba primitiua ecclesiæ, quæ totam fiduciã suam in domino collocauit, & ait, Propterea non timebimus, timore carnali, humano, & inordinato, dum turbabitur terra, hoc est, Iudæa, seu populus Iudæorum, qui Christi discipulos ex irrationabili perturbatione passionum conabatur omnino delere & extirpare. Vnde de primitiua ecclesia legitur, quod ita orabant, cum principes sacerdotum prohibuissent prædicari nomen domini Iesu, Da seruis tuis domine cum omni fiducia loqui uerbum tuum. Et cum orassent, motus est locus in quo erant, & repleti sunt omnes spiritu sancto, & loquebantur uerbum dei cum fiducia. Et transferentur montes in cor maris, id est, nec tunc metuemus, dum apostoli qui propter altitudinem uitæ & sapientiæ montes dicuntur, Iudæam relinquunt, & ad Gentes conuertendos transibunt. Gentiles enim in corde maris, id est, in medio mundi habitabant, de quo infra habetur, Hoc mare magnum & spaciosum manibus. Et iterum, Veni in altitudinem maris. Patet itaque quod tempore diuisionis apostolorum Christiani in Ierusalē cū Iacobobo permanentes securi atque imperterriti permanerunt, certi quod Christus protector eorum esset. Vnde & beatus frater domini Iacobus secularis homines paruipendens, & Christi famulos omnia contemnentibus beatificans, ait, Agite nunc diuites, plorate uiuantes in miserijs, quæ adueniēt uobis. Thesaurizastis uobis iram in nouissimis diebus. Deinde fidelibus loquens, Patientes, inquit, estote usque ad aduentum domini, & confirmate corda uestra, quoniam aduentus domini appropinquabit. ¶ (3) S O N A U E R V N T] montes prædicti, hoc est, sancti apostoli, Euangelium Christi prædicauerunt, [E T turbata sunt aquæ eorum,] id est, gentes, ad quas missi erāt apostoli, audita prædicatione eorum, turbata sunt: quædam ad impatientiam & persecutionem, quædam ad penitentiam & imitationem, sicut in Actibus apostolorum frequenter narratur. [C O N T R A T] sunt mōtes,] hoc est, principales inter homines [i n fortitudine eius,] scilicet Christi, id est, ex potētī prædicatione & miraculosis operibus apostolorum, ac aliorum Christi discipulorum. Hæc autem conturbatio accipi potest in bono & in malo. Nam quidam potentes & magni ad fidem conuersi sunt, tam ex Iudæis quàm ex paganis: quemadmodum scriptum est, Multa etiam turba sacerdotum obediebat Euangelio. Quidam quoque timore ingenti turbati sunt, teste Luca, Multa, inquit, prodigia & signa fiebant per apostolos in Ierusalē, & metus magnus erat in uniuersis. Quidã & plures prioribus conturbati sunt conturbatione maligna, uidelicet peruersi principes Iudæorum atque tyranni gentiliu. Pro maiori equidē parte montes seculi, hoc est, potentes ac nobiles in sua malitia permanserunt. Propter quod Apostolus ait, Videte uocationem uestrã fratres, quia non multi sapientes secundum car-

Deute. 6.
Deut. 32

Esai. 59.
Prou. 8.

Iob 11.

Osee 13.
Iob 6.
Naum 3.
Psal. 49.
2. Tim. 3.
Iob 14.

Rom. 8.
Eccl. 7.

Sap. 5.
Iob 21.

Mat. 25.

Actu. 4.

Psal. 103.
Esai. 68.

Iacobi 3.

Act. 6.

Actu. 2.

1. Co. 1.

Iaco. 2. nem, non multi potentes, non multi nobiles sunt inter vos. Et Iacobus, Nonne (inquit) deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide? Omnes autem montes, hoc est, superbi, deo rebelles, turbati sunt, vel in presenti, vel in futuro, imo & vtrouque: quoniam nusquam veram pacem habent qui deo resistunt. Iuxta illud, Sapiens corde est deus & fortis robore. Quis resistit ei & pacem habuit? Et per Esaiam dominus dicit, Vt in omni capia, & non resistit mihi homo. Et alibi, Quis similis mei, & quis sustinebit me? ait dominus, Et quis est iste pastor qui resistat vultui meo? Si autem quis velit ista ad litteram in sensu grammaticali accipere, tunc palam est, quod etiam diuina virtute montes terrae suo modo turbantur, & de locis suis transferuntur ac comminuantur, vt in libro Iob legitur, Qui transfudit montes, & commouet terram de loco suo, & columnae eius concutientur. Et Saluator ait, Habete fidem dei. Amen dico vobis, quicumque dixerit huic monti, tollere, & mittere in mare, & non haesitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. Omnia enim (sicut scribit Marcus) possibilis sunt credenti. ¶ (4) FLVMINIS impetus, id est, fons sacri baptismatis [L A E T I F I C A T] spirituali laetitia [C I V I T A T E M] dei, id est, militiam ecclesiam Christi. Gaudent enim fideles de sacramento ac beneficio tanto, in quo omnia peccata donantur, gratiae infunduntur, & homo spiritualiter regeneratur. De hoc fluminis impetu scriptum est, Ecce aquae egrediebantur subter limen domus ad orientem, & omnis anima viuens quaerit quocumque uenerit torrens, viuet. [S A N C T I F I C A V I T] tabernaculum suum, hoc est, ecclesiam electorum, seu ipsos electos [A L T I S S I M V S] deus, qui solus potest facere mundum de immundo. De hoc tabernaculo ait Apostolus, Vos estis templum dei viuus, sicut dicit dominus, Quonia in habitabo in illis. Et iterum ait, Templum dei sanctum est, quod estis vos. ¶ (5) D E V S in medio eius non commouebitur. Hoc dupliciter legitur, primo sic, Deus in medio eius, subaudi, est, id est, in ipsa ciuitate seu militante ecclesia, iuxta illud, Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum: non commouebitur, hoc est, ecclesia non cadet a fide, eo quod Christus in medio eius sit, nec tetationibus deijciatur, secundum quod Christus Petro in persona ecclesiae dixit, Ecce satan expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem orauit pro te, ut non deficiat fides tua. [A D I V V A B I T] eam, scilicet ecclesiam [D E V S] manet, hoc est, statim cum ad eum clamauerit, [D I L V C V L O], id est, in spirituali aurora, vt pote in infusione gratiae, seu spiritus sancti illuminatione. ¶ Denique, locus iste potest analogice explanari, vt fit sensus, Fluminis impetus, hoc est, fons sapientiae, seu inundatio spiritus sancti, vel ipsemet deus, qui (vt scriptum est) est fluminis gloriosus, exiliens in terram sitientem, laetificat laetitia beatificae fruitionis, ciuitatem dei, id est, triumphatam ecclesiam: sanctificauit tabernaculum suum, hoc est, corda beatorum altissimus: nil enim impuritatis esse potest in patria: deus in medio eius est, quia in triumphante ecclesia deus facie ad faciem cernitur, quemadmodum Esaias ait, Erit tibi dominus in lucem perpetuam: idcirco non commouebitur ecclesia triumphans a sua beatitudinis statu, sed aeternaliter deo fruatur. Adiuuabit eam, hoc est, ciuitatem caelestem, deus mane diluculo, hoc est, mox cum aliqui sanctorum ad caelos susceperit, confirmabit eum in bono, vt amplius peccare non queat. Propterea exponi potest hic passus de virgine gloriosa, hoc modo, Fluminis impetus laetificat ciuitatem dei, hoc est, verbum dei, in quo est omnium sanctorum deliciarum fontalis atque immensa affluentia, sancta Mariam exultare fecit, praesertim quando in vterum eius cum omni sua plenitudine descendit, eamque superimpleuit, atque humanam naturam sibi elegit & condidit ab omni immunditia culpae purissimam praeseruaui, & eam in vtero suae matris sanctificauit, ac spiritu sancto impleuit multo sublimius quam Ieremiam aut Iohannem Baptistam. Deus in medio eius: nam Christus deus & homo in sacratissimo virginis vtero nouem mensibus requieuit. Ideo virgo Christifera non commouebitur a bono in malum, sed stabilis erit in deo atque immobilis. Adiuuabit eam deus mane diluculo, hoc est, ex vtero matris suae stabilis erit in omni perfectione ac gratia secundum actum vel habitum, seu dispositionem propinquam. Quod verum dictum est, Deus in medio eius non commouebitur, secundum sic legitur, vt nihil subaudiatur, vt fit sensus, Deus non commouebitur in medio ecclesiae militantis, triumphantis, seu Mariae virginis. Quiauis enim deus in seipso omnino impassibilis immobilisque consistat, solent tamen ei ascribi quaedam ad passionem ac motum spectantia, quia circa rationalem creaturam ita se habet, quasi talia sibi verum contingerent. Hinc enim apud Malachiam legitur, Laborare fecistis dominum in sermonibus vestris. Et dominus, Me, inquit, configitis gens tota. Sequenti quoque capitulo, Inualuerunt super me vestra. Apostolus vero apertius ait, Nolite contristare spiritum sanctum dei. Simili modo dicitur deus commoueri, quando a peccatore contemnitur, & recedit: dum vero incessanter in aliquo per gratiam manet, dicitur non commoueri. ¶ (6) C O N T R A B A T A E sunt gentes, ex praedicatione atque mirationem & resistentionem. [E T] inclinata sunt regna, id est, incolae regnorum humiliati sunt ad fidem, & sancta conuersationem, discentes a Christo, quia mutis est & humilis corde. Hoc est quod beatissimus Esaias de Christo praedixit, Quia incuruabit habitantes in excelsu, ciuitatem sublimem humiliabit. Per ciuitatem autem sublimem intelligit Romam, quae tunc erat domina mundi. De qua Propheta idem subiungit, Conculcabit eam pes pauperis, gressus egenorum. Per pedem pauperis Petrum piscatorem intelligit: per gressus egenorum, praedicationem Petri & Pauli nihil in hoc mundo possidere volentium. Horum enim praedicatione infidelem gloriam Romanorum atque pomposam eorum sublimitatem ad Christianae humilitatis profunditatem perduxit. [D E D I T] vocem suam] Christus per seipsum & praedicationem seruorum suorum, [M O T A] est terra] ad fidem & admirationem, vel etiam ad perturbationem & indurationem, maxime quoad Iudaeos: de quibus per Esaiam Christus testatur,

A Israel me non cognouit, populus meus non intellexit. Hoc quoque, quod ait, mota est terra, conuenienter refertur ad verum sequentem, quo dicitur, ¶ (7) D O M I N V S virtutum nobiscum, hoc est, Christus rex gloriae, virtus & sapientia patris venit ad nos, & habitauit nobiscum per assumptionem carnis & animae rationalis: & ideo subdit, [S V S C E P T O R] noster, id est, qui nostram naturam assumpsit, nosque redemit, est [D E V S] Iacob patriarchae, id est, verus deus, non pura creatura, vt haeretici asseruerunt. Huic autem expositioni concordat quod dominus asserit, Adhuc vnum modicum & ego mouebo caelum & terram, & mare, & aridam: & veniet desideratus cunctis gentibus. Circa aduentum enim & in aduentu Christi motum est caelum, quando angelo pastoribus Christi natiuitatem annunciante, facta est cum eo multitudo caelestis exercitus laudantium deum, & dicentium, Gloria in excelsis deo, quando etiam stella caeteris radiantior Magis apparuit, eosque ad creatorem caelorum hominem factum perduxit. Terra vero mota est, quando omnes mirabantur propter ea quae a pastoribus dicebantur. Mare vero & arida mora sunt ante Christi aduentum, quando per dispensationem diuinam potestati Romanorum subiecta sunt regna mundi, & insulae maris: tunc igitur venit desideratus cunctis gentibus, id est, Christus, de quo Iacob praedixit, Ipse erit expectatio gentium. De quo nunc quoque dicitur, Dominus virtutum nobiscum. De quo alibi scriptum est, Vocabitur nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum deus. Moraliter denique, dominus virtutum, id est, deus trinitas, est nobiscum, quando per charitatem & gratiam in nostris cordibus manet: & susceptor noster, hoc est, orationum nostrarum auditor est deus Iacob, id est, qui supplantatoris vitiolum. Qui enim vitijs relinquantur, exaudiri merentur, non quorum visio in vitiis manet. Propter quod caecus apud Iohannem aiebat, Scimus quonia peccatores deus non audit: sed si quis cultor dei est, & voluntatem eius facit, hunc deus audit. Cui consonat quod alibi ait scriptura, Deus non proiecit simplicem, nec porriget manum malignis. ¶ (8) V E N I T E, non tam gressibus pedum, quam fide affectuque, cordium, [E T] videte] oculo mentis, o omnes qui vultis saluari, [O P E R A] domini, quae posuit prodigia super terram, id est, mirabilia opera creatoris facta in terris: de quibus subiungitur, [A V F E R E N S] bella vsque in finem terrae. In Christi enim aduentu inaudita pax erat in mundo omnibus populis Romano imperio subditis: quod vti que non humana sed diuina ordinatione atque potentia factum est, non propter meritum Romanorum tunc existentium, sed propter futuros electos. ¶ (9) A R C V M contereat & confringet arma, & scuta coburet igni, id est, pax ista insolita tam diu durabit, quod vsus armorum ultra solitum tempus cessabit: sicque deo disponente homines bellica instrumenta in alios vsus conuertent, sicut quotidie fit in terris, in quibus bella longo tempore conuiescunt. Et hoc est quod alibi dicitur, De Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem. Et constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium: nec exercibitur ultra ad praellium. Hoc enim dicitur eo modo, quo de aliqua re ultra solitum perdurante dicimus, Istud nunquam habebit finem, cum tamen quandoque infra diem vel mensem seu horam habiturum sit finem. ¶ (10) P O T E S T autem hic locus spiritualiter interpretari, vt fit sensus, Venite & videte opera domini, quae posuit prodigia super terram, hoc est, incarnationem filij, partum virginis, passionem, & resurrectionem saluatoris: qui est auferens bella vsque in finem terrae, hoc est, qui tentationes a nobis excludit, & homines deo reconciliauit. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, hoc est, Gentes atque Iudaeos in vnitatem fidei congregauit: quae admodum legitur, Pax erit inter duos illos. Et secundum Apostolum, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Arcum contereat, hoc est, Christus occultas malorum insidias condemnabit ac destruet: & confringet arma, hoc est, persecutiones apertas ac insidias diabolicas: & scuta, hoc est, defensiones fallaces, quibus peruerii suos conantur errores defendere: comburet igni, infernali, damnando peruersos, vel igne spūs sancti illuminando fideles ad resistendum errantibus. ¶ (11) V A C A T E & videte, quonia ego sum deus.] Ecce quae pie ac dulciter exhortatur nos dominus deus noster, Vacate, inquit, a rebus vanis & malis ac inutilibus abstrahite corda vestra, & mihi tota mente adhaerete, mihi intendite, in me vestra desideria figite, in me vestras occupationes simplicate ac colligite, & videte per affectuosam contemplationem, experimentalēque gustum, quonia ego sum deus creator, prouisor, saluator, & rector vester, qui incessabilem curam de vobis habeo, vobisque semper succurrere, & consolationem infundere paratus existo, ita vt experimentaliter agnoscatis me esse deum vestrum. Qui enim ista gustare & deo sincere intendere cupit, indiget omni custodia cor suum seruare, concupiscentias fugere, voluptates contemneret, dissolutiones vitare, occupationes superfluas propulsare, loquacitates abijcere, & illud vnum, quod solum necessarium est, indefinenter appetere. Ideo Ieremias praecipit, Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Circumcidite & auferte praepuria cordium vestrorum. [E X A L T A B O R] in gentibus, id est, ego vnigenitus dei ac mundus saluator a gentilibus agnoscat, & honorabor per praedicationem apostolorum secundum quod per Esaiam inquit, Quibus non est annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt, contemplanti sunt. Et iterum, Videbunt omnes fines terrae salutare dei nostri. Et denuo, In doctrinis glorificate dominum a finibus terrae audiuimus laudes gloriam iusti. Et per alium prophetam Christus ait, Ab ortu solis magnam est nomen meum in gentibus. De quo & Michaeas praedixit, Magnificabitur in medio vniuersae terrae. [E T] exaltabor in terra, hoc est, in populo Iudeorum in fine seculi. Cum enim plenitudo gentium intraret, tunc omnis Israel saluus fiet. Nam vsque ad finem mundi durabit Iudaeorum caecitas atque captiuitas, iuxta illud, Finis eius vastitas, & vsque ad finem perseuerabit desolatio. Circa finem autem seculi conuertentur adueniente Helia, quae admodum dominus ait, Ecce ego mitto vobis Heliam prophetam, antequam veniat dies domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres, ne forte veniam, & percutiam terram anathemate. ¶ (11) D O M I N V S

i. Co. 1.
Agg. 2.
Luc. 2.
Mat. 2.
Luc. 2.
Gen. 49.
Esai 7.
Mat. 1.
Iohan. 9.
Iob 8.
Esai. 1.
Mich. 3.
Eph. 2.
Zach. 6.
2. Cor. 3.
Prou. 4.
Luc. 10.
Iere. 4.
Esai. 52.
Ibidem.
Esai. 24.
Mala. 1.
Mich. 3.
Rom. 8.
Dan. 9.
Mala. 4.

D. DIONYSII CARTHUSIANI.

tutum nobiscum. Versus iste propter significationis suae dulcedinem ad dignitatem repetitur, qui iam satis declaratus videtur. Ecce quam plenus est hic psalmus sacramentis, in quo fides roboratur, spes in deo stabilitur, fortitudo excitatur, nascentis ecclesiae primordia explicantur, baptismi gratia commendatur, beneficia dei recoluntur, Christi incarnatio designatur, fideles ad considerationem dinorum operum inuitantur, diuina potentia praedicatur, dulcissima atque paterna dei admonitio continetur, saluatoris magnificentia praedicatur, atque ad primum ac summum & suauissimum dei beneficium, scilicet ad incarnationem ipsius reditur, & in hoc beneficio psalmus finitur, ne aliquo modo obliuioni tradatur. Enitatur ergo psalmum tam fecundum ac pulchrum deuotissimè decantare.

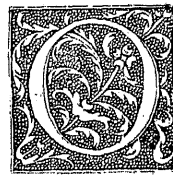
COMMENTARIUS IN PSALMUM XLVI.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus psalmi est, In finem pro filijs Chore, psalmus Dauid, cuius intellectus ex expositione titulorum praecedentium clarus est. Propheta autem in hoc psalmo fideles ad congratuladum Christo ascendenti inuitat, & ad laudandum dominum pro beneficijs eius, & ait,

Rex omnis terrae deus, sedens super sedem sanctam tuam elige nos tibi in haereditatem: ut tecum regnantes in aeterna gloria te praestante exultemus coram te letitia inenarrabili & glorificata: qui cum eodem deo patre & spiritu sancto uiuis & regnas in omnia secula. Amen.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

MNES gentes ad fidem conuersae [PLAUDITE MANIBUS,] hoc est, tam cordialiter exultate, ut ex copia interioris laetitiae exteriora membra ad dei honorem ac laudem extendantur, interioremq; hilaritatem ostendant, sicut Apostolus docens ait, Leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Et Ieremias, Leuantes, inquit, ad deum manus tuas, & miserebitur tui. Vel sic: plaudite manibus, hoc est, bonis operibus deum laudate & honorate. Hoc enim optimè est genus laudandi altissimum, actibus uirtuosius venerari maiestatem ipsius. Propter quod scriptum est, Quis sapiens & disciplinatus inter uos ostendat ex bona conuersione operationem suam in mansuetudine sapientiae. [IN VOCE EXULTATIONIS,] hoc est, cum iucundo praeconio oris. Iubilus enim est inexpressibile gaudij cordis, quod nec occultari potest in toto, nec exprimi ualet in integro. Vult ergo Propheta ut tantam dei laudem concipiat anima nostra, quod eam ore explicare non possit.

1. Tim. 2
Thren. 2

Iacobi 3

Hest. 13.

Job 11.

Job 26.
Eccl. 16

Job 38.

Apoc. 1.

Philip. 2.

Luc. 21.

Mat. 3. 10

Num. 24

Mala. 1.

Esa. 60.

Rom. 8.

(2) QVONIAM dominus excelsus, id est, incomprehensibilis, sublimis, atque immensus terribilis, cum sit iudex infallibilis, districtus & iustus. [REX MAGNUS SUPER OMNEM TERRAM,] in ditone enim eius cuncta sunt posita, & omnia ei elementa subiecta sunt. De hac excellentia ad sanctum Job dicitur, Excelsus caelo est, & quid facies profundior inferno, & unde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari: si subuertit omnia vel in unum coarctauerit, quis contradicet ei? Et rursus, Columnae, inquit, caeli contremiscunt & pauent ad nutum ipsius. Et alibi ait sermo diuinus, Ecce caelum & caeli caelorum, abyssus, & uniuersa terra, & omnia quae in eis sunt, in conspectu dei commouebuntur, montes simul & colles, & cum cospexerit illa deus, tremore concutientur. Quam magnus uero & liber, ac potens rex sit deus super omnem terram, ostenditur, ubi dominus ait ad Job, Ubi eras quando ponebam fundamenta terrae? Indica mihi si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius, & quis tetendit super eam lineam, aut super quo bases eius consolidatae sunt? Potest tamen hic locus conuenientius exponi hoc modo, Quoniam dominus Iesus qui est princeps regum terrae excelsus, quia secundum diuinitatem est patri aequalis, secundum humanitatem uero dedit ei deus nomen quod est super omne nomen creatum, uidelicet esse mediator dei & hominum, dicente Apostolo, Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen: terribilis propter futurum iudicium, sicut ipse testatur, Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium, praecofusione sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus praetimore & expectatione quae superueniet uniuerso orbi: & tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cum potestate magna & maiestate. Ecce quam uerè & inestimabiliter terribilis Christus, qui potestatem habet & corpus & animam perdere in gehennam ignis. Rex magnus super omnem terram, id est, Iesus Christus in toto mundo ad ipsum conuerso, est rex magnus & praepotens, quemadmodum Balaam prophetauit, Orietur stella ex Iacob, & exurget homo de Israel, & erit Idumaea possessio eius. Per Idumeam autem gentilitas designatur. Unde alia translatio habet, Et erit omnis terra possessio eius. Propter quod Christus per Mala. 1. prophetam dicit, Nomen meum horribile in gentibus. (3) SVBIECI POPULOS nobis, & gentes sub pedibus nostris. Haec est vox apostolorum seu primitiuae ecclesiae, quibus Christus subiecit populos, id est, Iudaeos ad fidem conuersos, & gentes credentes, imò deus uult totum mundum esse subiectum ecclesiae militanti: & non subiectos aeternaliter cruciabit, quemadmodum in Esa. legitur, Gens & regnum quod non seruerit tibi, peribit. Deinde ecclesia electorum summum dei beneficium commemorans dicit, (4) ELIGIT nobis suam haereditatem, id est, Christus decreuit nobis dare bona caelestia, non terrena, felicitatem uitae aeternae, non prosperitatem uitae mundanae: magisque uoluit nos facere haeredes dei, cohaeredesque sui, quam dare nobis temporalia bona, quae esse possunt malis ac bonis communia. Sic ergo elegit nobis, id est, ad nostram salutem, haereditatem suam, hoc est, feli

EXPOSITIO PSAL. XLVI. Omnes gentes. LXXXVIII.

A. citatem aeternam, uidelicet [RECEM Iacob,] id est, pulchritudinem electorum uita supplantantium, [QVEM] Iacob seu designatos per Iacob deus [DILEXIT.] Nam & sanctum Iacob deus dilexit, sicut Mala. fatetur, Nonne frater erat Esau Iacob? Et, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Electos quoque per Iacob significatos dilexit Christus, quemadmodum legitur in Apoca. Qui dilexit nos & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Haereditas itaque dei quam deus elegit dare electis, est species Iacob, hoc est, summus ornatus ac decor pulcherrimus electorum, cum sit summa eorum perfectio. Propter quod superius dictum est, Domine dilexi decor domus tuae, id est, beatitudinem patriae. (5) ASCENDIT deus [de unigenitus Iesus Christus] super omnes caelos [IN iubilo,] id est, in ineffabili laude, & gaudio tam suuipsum quam sanctae multitudinis quae ipsum ascendere uidit, quam angelorum sanctorum, qui ipso ascendente dicebant, Dominus fortis & potens, dominus potens in praelio. Et dominus uirtutum ipse est rex gloriae, sicut in expositione psalmi octauo plenius dictum recordor. Christus quippe cum iubilo proprii cordis accedit, dicens ad angelos sanctos, Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. De apostolis quoque & alijs qui Christum ascendente uidebant, scriptum est, Eduxit eos Iesus foras in Bethaniam, & benedixit eis, & ferebatur in caelum, & ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno, laudantes & benedicentes deum. [IN VOCE TUBAE,] hoc est, Christus ascendit cum uoce tubae angelorum discipulos consolatum, secundu quod in Actis scriptum est, Cumque intuerentur in caelum euntem illum, ecce duo uiri, id est duo angeli in forma uirili astiterunt iuxta illos, qui & dicebant, Viri Galilaei quid statis aspicientes in caelum? Vel, dominus ascendit in uoce tubae, hoc est, cum sonora, altaque uoce suuipsum, quia (ut dicit Lucas) eleuatis manibus benedixit eis, & recessit ab ipsis. Et alia multa atque sublimia dixit discipulis ascensurus, ut in Act. dicitur. Cum ergo sit ita, omnes fideles [PSALITE] deo nostro, uidelicet Iesu Christo creatori, saluatori, ac iudici nostro [PSALITE] i. bonis opibus ipsum laudate, [PSALITE] regi nostro] i. Christo, qui caelum terramque regit, & ecclesiam suam non deserit, [PSALITE] [QVONIAM] rex omnis terrae deus, id est, Christus est dominus totius mundi in ipsum credentis. Unde dixit apostolis, Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudaea, Samaria, & usque ad ultimum terrae. Et Apost. ait, Nouissime diebus istis loquutus est nobis deus in filio, quem constituit haeredem uniuersorum. [PSALITE] sapienter] i. cum interiori mentis sapore, cordialique gustu uerba psalmodiae proferte, deum laudate ac honorate: non cum uago & arido corde, quatenus sicut gustus corporis singulas alimeti particulas discernit, sapit, ac digerit: ita interior animae gustus singula uerba spiritus sancti attendit, gustet, atque reuoluat. Hoc modo psallere est uerè sapienter psallere, quoniam sapientia dicitur quasi sapora scientia. Quidam uero insipienter psallunt & orant. De quibus dominus per Prophetam ait, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Et talis laudatio siue oratio infructuosa est, iuxta illud Apostoli, Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Ideo subdit, Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Quod quam salubre, fructuosumque sit, patet sub iungens, In ecclesia uolo quinque uerba loqui sensu meo, quam decem milia lingua. Studeamus ergo psallere sapienter, quod ad nos solitarios tato amplius pertinet, quanto praeceteris ad maiorem mentis puritatem tenemur. Vel sic, psallite sapienter, id est, Christum laudate & colite, non solum ut hominem, sed etiam ut uerum deum, secundum quod ait Apostolus, Et si Christum secundum carnem cognouimus, tamen iam nunc nouimus. (8) REGNAUIT deus super gentes ad se per fidem & cultum conuersas, [DEUS] sedens super sedem sanctam suam. Christus sedet ad dexteram patris in throno maiestatis. Vel, super sedem sanctam suam, id est, in mente omnium beatorum, secundum quod infra habetur, Qui sedes super Cherubin manifestare. Unde Propheta ait, Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Thronus eius flammis ignis. i. angelis sanctis, de quibus in sequentibus scriptum est, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem uentem. Apostolus uero ita allegat hunc uersum, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. (9) PRINCIPES populorum congregati sunt cum deo Abraham, hoc communiter ita exponitur, principes populorum, id est, quidam ex principalibus plebis, sicut Ceterio & alij principes conuerii, congregati sunt cum deo Abraham, id est, Christo, qui est deus Abraham per fidem coniuuncti sunt. Sed conuenientius magisque proprie ad literam de apostolis exponendum uidetur, quibus Christus in Euang. ait, Beati oculi qui uident quae uos uidetis. Et iterum, Vobis datum est nosse mysterium regni dei. Rursusque, Non possunt filij sponsi lugere, quando uisus est sponsus. Ipsi enim corporaliter cum deo Abraham, id est, cum filio dei incarnato in mundo conuersati sunt, inueneruntque preciosissimam illam margaritam, per quam Christus in Euang. seipsum significat. Et quod ista expositio sit magis ad literam, constat ex eo quod in natalitijs apostolorum cantantur uerba praedicta de apostolis loco antiphonae. [QVONIAM] dii fortes terrae, id est, sancti apostoli per excellentiam gratiae deificati, & terrae, id est, hominum dii effecti, eos regendo & instruendo, & quasi saluando, [VEREMENTER] eleuati sunt, quia primitias spiritus sancti receperunt, tam in donis gratum facientibus, quam gratulis: & ipsi constituti sunt principes super omnem terram, sicut in alio psalmo tractatum est. Si autem scire optamus, quae uehementer eleuati sunt dii terrae, hoc est, sancti apostoli, pensemus quid eis in Euang. Christus dicat, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remittentur eis: & quorum retinueritis retenta sunt. Et denuo, Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Itemque, Vos estis lux mundi. Et, Vos estis sal terrae. Et iterum, Ecce dedi uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & supra omnem uirtutem inimici: & nihil uobis nocebit. Et rursus, Mortuos suscite, infirmos curate, leprosos mundate, daemones eijsi. Unde tales ac tantos futuros esse apostolos prauidens Elaias, uehementer admiratus est, dicens, Esa. 60.

Mala. 1.
Apoc. 1.
Psal. 14.
Psal. 13.
Esa. 63.
Luc. 24.
Act. 1.
Ibidem.
Heb. 1.
Esa. 29.
1. Co. 14.
2. Cor. 5.
Psal. 79.
Dan. 7.
Psal. 105.
Heb. 1.
Mar. 13.
Rom. 8.
Psal. 44.
Ioh. 20.
Mat. 19.
Mat. 5.
Luc. 10.
Matt. 10.
Esa. 60.

Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi columbae ad fenestras suas? Volabant enim vt nubes, sublimiter contemplando, velociter per mundum currendo, atque altissimè prædicando. De quibus accipi potest illud in Thren, Cãdidiore niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo. Erant nempe apostoli candidiores niue, propter splendorem sapientiã sibi infusã: nitidiores lacte, propter innocentiam atque munditiã vitę: rubicundiores quoque ebore antiquo, propter ardorem charitatis diuinę, atque fraternę. Merito ergo dij terrę dicuntur, quia doctores & iudices hominum facti sunt, aliisque excellenter prælati. Vnde dominus ait ad Mosē, Ecce constitui te deum Pharaonis. Ecce psalmus iste eloquio breuis, quã verè amœnus est, pulcher, & dulcis ac sententiosus, in quo tam repetitis vicibus ad dei laudem excitamur: nam quinquies in eo psallere deo admonemur.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XLVII.

EXPOSITIO TITVLI.

Præponitur demum psalmo nunc exponendo hic titulus, Psalmus cantici filijs Chore secunda sabbati, id est, psalmus iste qui canticum appellatur, quoniã agit de rebus diuinis, in quibus solis vera ac sancta exultatio est habenda, cõuenit filijs Chore, hoc est, imitatoribus crucifixi, secunda sabbati, id est, tractans de his, quæ facta sunt in secunda sabbati. Prima enim sabbati fecit deus cœlum & terram, diuisitque lucem à tenebris, & per hanc mysticè intelligitur dies dominicę resurrectionis, in quo Christus omnia creauit. Secunda verò sabbati seu hebdomadæ fecit firmamētum per quam spiritualiter designatur constitutio ecclesię, quæ post Christi resurrectionem, adueniente spiritu sancto, in Christo fundata atque firmata est: & de hac fundatione ecclesię psalmus iste ad litteram loqui videtur. Ait ergo sanctus Propheta, cui Christi mysteria excellentissimè claruerunt,

PRECATIO.

Qui es magnus dominus & laudabilis nimis in omnibus creaturis tuis. suscipe nos ad te respirantes in misericordia tua: pone corda nostra in uirtute tua, & tu deus noster rege nos in eterna secula, qui in trinitate perfecta uiuis & regnas deus.

EXPOSITIO Psalmi.

AGNVS dominus & laudabilis nimis. Quod licet de tota trinitate qualibetque persona diuina accipi possit, propter sequentia tamen de Christo specialiter dictum est. Ipse enim est magnus dominus, imo immensus & laudabilis nimis, utpote in infinitum. Quantum enim res habet de bonitate, in tantum laudabilis est. Cùm ergo dei natura sit bonitas circumscripta ac pura, patet, quod ipse in infinitum laudabilis sit, nec dignè, nec satis à creatura laudari queat. Propterea alibi scriptum est, Terribilis dominus, & magnus uehementer, & omnipotens super omnia opera sua. Glorificate dominum quantumcunque poteritis, superuelebit adhuc: maior enim omni laude. In ciuitate dei nostri, id est, in Ierusalem diuino cultui deputata, quam Euangelista Matthæus appellat sanctam ciuitatem: spiritualiter tamen in monte sancto eius, id est, in templo ædificato in monte Moria, seu altiori loco urbis istius. Vel in monte sancto eius, id est, in cœnaculo, in quo Christus nouissimam cœnã cum apostolis fecit. Hoc enim cœnaculum situm fuit in monte prædicto non longè à templo. Itaque Christus dicitur magnus & laudabilis nimis in ciuitate & monte prædictis, quoniã maiestas atque laudabilitas eius in hac ciuitate præcipuè monstrata sit, sicut patebit. Propter quod apud Matth. legitur, Cùm intrasset Iesus Ierosolymã, commota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Populi autem dicebant, Hic est Iesus propheta à Nazareth Galileæ. Maxime verò apparuit Christi maiestas & laus in monte sancto huius ciuitatis, id est, in templo atque cœnaculo, quia in templo multa miracula fecit, quemadmodum Euangelista Matthæus ibi subiungit, Accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanauit omnes.

M
Eccl. 43.
Matt. 27.
Iohã. 13.
Mat. 21.
Ibidem
Esai. 2.
Actu. 13.
Lucæ 2.
Dan. 2.
Esai. 2.
G
H

(2) FVNDATA ver exultatione vniuersæ terræ, id est, ciuitas sancta Ierusalẽ ædificata est ad magnam lætitiã omnium in toto mundo credentiu, quia in ea fuit primitiua ecclesia Christi, cœpitque fides catholica primò in ea per apostolos prædicari, & exinde diffusa est fides Christi per omnes gentes. Propter quod per Esaiam scriptum est, De Sion exibit lex (haud dubiu quin euangelica) & verbum domini de Ierusalem. Ex hoc autem gaudium magnum ortum est omnibus gentibus ad Christum conuersis, secundum quod legitur Paulus ad Iudeos dixisse, Vobis oportebat primu loqui verbu dei: sed quia repulistis illud, ecce conuertimur ad gentes. Audientes autem gẽtes gauisæ sunt, & glorificabant verbum domini. Hinc quoque angelus ad pastores dixit, Annuncio vobis gaudium quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie saluator. Hęc enim natiuitas primò prædicata est publice in Ierusalem. [MONS Sion,] qui est ex vno latere Ierusalẽ. [LATRA aquilonis,] hoc est, pars huius monti opposita, sunt [CIVITAS] regis magni, id est, dei altissimi. Ex extremitatibus enim partium suarum constituitur ciuitas, & partes simul acceptæ sunt idem quod totum. Potest quoque spiritualius hic locus explanari, & reddi quasi in idem. Magnus dominus & laudabilis nimis in ciuitate dei nostri, id est, in ecclesia militanti, quæ per fidem & gratiã fundata est in monte sancto eius, id est, in Christo, qui est mons magnus, propter omniu diuinorum charismatum eminentiã. De quo in Daniele scriptum est, Lapis qui abscisus est sine manibus creuit in montẽ magnum, & impleuit vniuersam faciem terræ. Vel quod dicitur, in monte sancto eius, est idẽ quod prædixit in ciuitate dei nostri. Quia ecclesia Christi est mons magnus propter altitudinem gratiæ. Propter quod apud Esai. de ea scriptum est, Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium, &

A eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Per dies autem nouissimos intelligunt tempus gratiæ, atque euangelicæ legis, quæ est lex finalis & vltima. Hoc itaque tempore fuit mons domini. i. ecclesia Christi in vertice montium. i. sublimior in donis ac gratijs spiritus sancti synagoga & omnium electorum ecclesia quæ a principio mundi fuit usque ad Christi aduentum. Vel mons domus domini appellatur mons Sion, qui tempore Christi fuit in vertice montium. i. altior monte Sinai & Thabor. Non propter situm localem, sed propter præsentiam & prædicationẽ, atque miracula Christi qui in monte Sion. i. in templo & in domo cœnaculi præsentialiter apparuit, prædicauit, & miracula maxima fecit, præsertim in cœnaculo seu conclau, in quod ingressus est ianuis clausis, in quo cõsecrauit corpus & sanguinem suum, in quo etiam misit apostolis spiritum sanctum in signo visibili, dans eis omnium linguarum ac diuinarum scripturarum præclaram notitiã. Fundatur exultatione vniuersæ terræ. Hoc est, primitiua ecclesia in Christo fundata stabilitaque est ad omnium exultationem fidelium. Ex hoc enim quod primitiua ecclesia tantam à Christo gratiam & virtutem recepit, totus mundus ad Christum conuersus est, ex qua conuersatione electi summè gauisi sunt, mons Sion. id est, populus ex Iudæis conuersus, latera aquilonis, hoc est, Gentiles, vitijs torpidi, affectu insipidi, & in bonis operibus frigidus. Aquilo enim est plaga frigida, iuxta illud Eccl. Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallu ab aqua. Hi ergo sunt, ciuitas regis magni, id est, ecclesia Christi: quia in Christo sicut in lapide angulari cõiuncti sunt Iudæi atque Gentiles ad constituendã vnã ciuitatem seu templum, in quo deus per gratiam habitat. De quo templo in Zacharia scriptum est, Ecce vir oriens. i. Messias nomen eius, & ædificabit templum domini. i. militantem ecclesiam, & consilium pacis erit inter duos illos, hoc est, inter montem & latera aquilonis, secundum expositionem iam habitam. Et hoc est quod ait Apostolus, Qui eratis sine Christo & sine deo in hoc mundo, nunc in Iesu Christo: qui aliquãdo eratis longè facti estis propè in sanguine ipsius. Ipse enim est pax nostra qui fecit vtraque vnũ, & medium partem maceriæ soluens inimicitias in carnẽ suã, vt duos condat in semetipso in vnũ nouum hominem faciens pacem per crucem interficiens inimicitias in semetipso. (3) DVSI in domibus eius, hoc est, à ciuibus seu habitatoribus Ierusalem [COGNOSCENTVR,] cùm suscipiet eam, id est, cùm per gratiam suã vocauerit eam ad fidem & gloriam tantam. Cognitus est namque Christus à Simeone & Anna, & alijs multis in ciuitate Ierusalem. Vel, in domibus eius, id est, in ecclesijs particularibus seu singulis Christianis fidelibus cognoscetur, cùm suscipiet eam. i. cùm ecclesiam ita illuminauerit, vt cognoscatur ab omnibus, quemadmodum per Esaiam prædictum est, Repleta est terra scientia domini, sicut aquæ mare operietes. Sed quia habitatores Ierusalem inducti sunt ad cognoscendum Christum esse natum ex aduentu triũ Magorum in Ierusalem venientium atque dicentiu, Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Idcirco subiungitur, (4) QVONIã M ecce reges, videlicet tres Magi [CONREGATI] sunt corporaliter [CONVENIUNT] in vnũ, spiritualiter. i. in vna fide & intentione adorandi Christum natum. (5) IPSI habitatores Ierusalem. i. Herodes & principes sacerdotum, ac alij multi [VIDENTES] sic Magos venire cum tanto comitatu & gloria [ADMIRATI] sunt, cõturbati sunt. i. inquietati propter sollicitudinem. [COMMOTI] sunt [ad inuidiam,] [TREMOR] apprehendit eos: quia Herodes timuit regno priuari, & ex hoc cæteri Iudæi timebant magnas sibi persecutiones instare. Vnde apud Mat. legitur, Audiens autẽ Herodes rex turbatus est, & omnis Ierololyma cum eo. Vel, ipsi. i. tres magi videntes sic stellam sibi apparere, & postea disparere, ac iterum apparere, admirati sunt, conturbati sunt per tristitiã, quando stella disparuit, cõmoti sunt ad interrogandum vbi Christus nasceretur: tremor apprehendit eos, hoc est, timor reuerentialis intravit in mentẽ eorũ, ex eo quod spiritu sancto reuelate cognouerunt puerum, quẽ viderunt, & adorauerunt, esse verũ deũ. Vnde cũ metu & reuerentiã maxima offerrebãt ei munera, secundum quod Esaias prædixit, Reges videbunt, & adorabũt, ppter dominũ deũ tuum. Hoc tamen intelligi potest, de omnibus terrę principibus ad fidẽ cõuersis. (6) IBI, scilicet in terra Iudææ. [DOLOR] est vt parturientis: quia genitricis infantium, qui ab Herode occidebãtur, tantu affligebãtur de filiorũ suorũ interitu sicut partu, [IN] spiritu uehementi. i. in ira impetuosa [CONTERES] domine deus. i. ab Herode cõburi pmittes [NAVES] Tharsis. Videns enim Herodes se à Magis illusum, iratus est valde, fecitque destrui naues Tharsis, eõ quod audierat per eas redisse Magos ad propria. Deinde Propheta ait in psona primitiue ecclesię quæ Christi mysteria vidit impleri, seu omniu Christianorũ qui facta Christi fideliter contẽplantur, & ait, (7) SCIVITAV diuimus [in] scripturis diuinis, [SCIVIMUS] ioculo mētis aut corporis [IN] ciuitate domini virtutũ, id est, vt potest [IN] ciuitate dei nostri, i. in Ierusalẽ, quia in ea Christus apparuit, sicut Propheta vaticinatus erãt. Vel, in ciuitate domini virtutũ. i. in ecclesia quæ est ciuitas dei, qui est dominus virtutũ. i. angelorũ: [DEVS] fundauit eã. i. ecclesiã [IN] æternũ: quia fides ecclesiæ usque in finẽ mudi durabit, quẽ admodu Christus apost. in psona ecclesiæ dixit, Ecce vobiscũ sum omnib' diebus usque ad cõsummationẽ seculi. (9) SVSCEPIVS] pater in die purificationis [MISERECORDIAM] tuã, hoc est, Christu filiũ tuũ nobis misericordissimè missum ac natũ. de quo p Esaiã dixisti, Prope est vt ueniat salus mea. Et denuo, Dabo in Sion salutẽ, & in Ierusalẽ gloriã meã [IN] medio tẽpli tui, quia tunc virgo beata obtulit Christum in tẽplo, suscepitque eũ Simeon in vlnas suas, & Anna sancta cõfitebatur eidẽ loquens de eo omnibus qui expectabãt consolationem Ierusalem, quemadmodum apud Lucam legitur. Hanc autem representationem Christi in templo etiam Malachias propheta clarissimè prædixit. Loquens enim in Christi persona, Ecce, inquit, ego mitto angelum meum, & præparabit viã ante faciem meã: quod certum est de Christi præcuratore esse prædictum. Deinde subiungit de Christi aduentu, Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos queritis,

Iohã. 20.
Mat. 29.
Actu. 2.
Eccl. 34.
Eph. 2.
Zach. 6.
Eph. 2.
Luc. 2.
Esai. 11.
Mat. 2.
Ibidem.
Esai. 49.
Matt. 28.
Esai. 36.
Esai. 46.
Luc. 3.
Mala. 3.

Agg. 2. & angelus testamēti quem vos vultis. Porro & Aggeus propheta de eodē pulchrē locutus est, Cūm enim dixisset, Veniet desideratus cunctis gentibus, statim subiecit, Et implebo domum istam gloria dicit dominus. Scientibus autem scripturas certum est quod loquitur de templo in Ierusalem aedificato post reditum à captivitate Babylonica, ad cuius reedificationem ipse & Zacharias hortabantur Iudæos. De huius autem templi gloria subdit, Magna erit gloria domus istius novissimæ, plus quàm primæ dicit dominus. Hæc verò excellentia domus novissimæ ultra templū à Salomone aedificatum in nullo fuit, nisi quod Christus in propria persona in ea apparuit, docuit, atque miracula fecit. Alias enim templum illud novissimum nullius erat reputationis ad templum primum à Salomone constructum. Propter quod scriptum est, quod aedificato templo secundo, illi qui viderant templum primum vehementer lugebant. Qui verò illud non viderant, multum gaudebant, ex quibus accipi potest evidens argumentum, quod rex Messias iam venit, & in templo illo apparuit quod iam diu à Romanis destructum est. ¶ (10) S E C V N D V M nomen tuum deus, sic & laus tua in fines terræ, hoc est, secundum magnitudinem tuam, seu nominis tui maiestatem diffusa est fama sublimitatis tuæ, & publicata dignitas tua, exhibeturque reuerētia tibi in omnibus partibus mūdi. Deo enim impenditur latræ cultus qui ei soli debetur, & ita secundum nomen suum, ita & ipse ubiq; honoratur, quanvis nemo possit ipsum laudare, amare, aut honorare, quantum ipse dignus existit. Et hoc est quod ipse dominus apud Esa. protestatur, Ego dominus, hoc est nō meum. Gloriā meam alteri nō dabo, & laudem meam sculptilibus. Quod autem secundum hoc nomen suum laudetur deus in finibus terræ, ostendit Propheta protinus subdens, Cantate domino canticum novum, laus eius ab extremis terræ. Et iterum, Ponent domino gloriam, & laudem eius in insulis nuntiabunt. Hoc Paulus apostolus impletū esse denunciāns, ait Gentibus scribens, Converteri estis à simulacris mutis seruire Deo viventi: [I V S T I T I A plena est dextera tua, hoc est, gratiosa præsentia tua, pia protectio tua, seu propitiatio tua dō domine plena est æquitate. Inferius enim scriptum est, Iustus dominus in omnibus vijs suis, quia dum impijs miseretur, iustē facit ex parte suæ bonitatis, quoniā ipse tam bonus est, ut iustum sit ipsum indignis benefacere, ingratisque misereri: dum autem bonis gratiam dat, iustum est tam ex parte sui quàm iustorum. Vel sic, Iustitia plena est dextera tua, hoc est, Tu ipse omnino iustus es quoad illos qui in die iudicij erunt ad dexteram tuam quibus dicturus es, Percipite regnum quod vobis paratū est, in quibus omnia bona etiam minima remanerebātis. ¶ (11) L A E T E T V R mons Sion, hoc est, primitiva ecclesia in mōte Sion instituta & illuminata, sicut iam patuit, [E T exultent filie Iudæ, id est, omnes successores primorum fidelium seu omnes ecclesie filij, qui sunt filij Iudæ, hoc est, filij confessionis laudis diuinæ, ac propriæ culpæ. Solent enim sancti prophetæ nomine filie, vel in singulari, vel in plurali totum populum designare. Vnde Esaias ait, Descende, sede in pulvere filia Babylon. Et Zacharias, Exulta facta filia Sion. Et Sophonias, Exulta in omni corde tuo filia Ierusalem: ita hoc loco numine filiarum Sion intelligitur totus fidelium populus. Hi ergo exultent] P R O P T E R iudicia tua domine, quibus cui vis miseris, & quæ vis induras, quibus iustos salvas, & impios damnas, quibus nihil inordinatū relinquis, quibus in præsentia vita bonos à malis discernis, ac separas gratia, voto & merito, in futuro separaturus eosdē loco ac præmio. Hæc autem iudicia dei sunt, ipsemet deus omnia iudicans, vel effectus diuinæ iustitiæ. ¶ (12) C I R C V N D A T E Sion, hoc est, ecclesiam Christi verbo & opere defenstate, nullū scandalizantes, pervertentes, aut opprimentes, sed fidē atque fideles totis viribus protegentes, confirmantes, ac venerantes, ut vobis conveniat quod Abacuc ait, Super custodiam meam stabo, & figam gradum meum super munitionem, & contemplanor. Hoc modo circumdedit Sion sacratissimus Esaias qui ait, Super speculam domini ego sum stans iugiter per diem, & super custodiam meam ego sum stans totis noctibus. Hoc ad prælatos ecclesie potissimum pertinet. [E T complectimini eam, hoc est, cordiali affectu amate ecclesiam, & omnia membra ipsius. Qui enim diligit proximum legem implevit, quoniam plenitudo legis, dilectio. Propter quod Christus ait, Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Et iterum, In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. [N A R R A T E in turribus eius, hoc est, in ecclesijs prædicate Evangelium Christi. Vel, narrate in turribus eius. i. principibus atq; prælatos fidelium annunciate Christi doctrinā, dō prædicatores verbi dei, quatenus secundum Christi præcepta vivant, aliosque gubernēt, secundum quod Paulus ecclesie turribus, hoc est, aliorum pastoribus dicit, Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos posuit spūs sanctus episcopos regere ecclesiam dei, quam acquisiuit sanguine suo. Et Petrus, Seniores, inquit, obsecro, pascite qui in vobis est gregem, forma gregis effecti, & ex animo. ¶ (13) P O N I T E corda vestra in virtute eius, hoc est, Applimate mentē vestram ad cognoscendū ac imitandū perfectionem, seu charitatē ecclesie ut sitis viua ac digna Christi membra, & non serui inutiles ne projiciamini in tenebras exteriores: [E T distribuite domos eius, i. ipsos ecclesie filios ordinate, & vnicuique propriū officium deputate, quatenus sicut ait Apostolus, Omnia decēter & secundum ordinē fiant in vobis. Sic vnusquisq; dignē ambulet ea vocatione qua vocatus est. Vnde Moyses ait, Non transeres terminos, quos fixerunt priores in possessione sua. Quod planius allegari solet hoc modo, Non transeres terminos antiquos quos posuerunt patres tui. Et Dionysius sæpe affirmat, qd angeli sancti nequaquam præsumunt aliquid agere, nisi secundum quod eis à lege diuina præfixum est. Et nos ergo custodiamus ordinem nostrum, faciātq; vnusquisque quod sibi incumbit, nec occupet se cum his quæ ad ipsum non pertinet, quia nec aliter veram ac stabilem pacem habere poterimus. Hæc itaque agite dō doctores & aliorum rectores, [V T enarretis in progenie altera] .i. quatenus successores vestros instruatīs cūm audierint vitam vestram laudabilem salutaremque

A doctrinam. Quid autem enarrare posteris debeant, subdit, ¶ (14) Q V O N I A M hic, id est, Christus qui propter nos incarnatus ac passus est, [E S T deus] omnium tanquam creator, [D E V S noster] tanquam noster saluator, [I N æternum, & in seculum seculi] .i. in præsentī seculo & in futuro sine fine, [I P S E reget nos in secula] hoc est, quandiu fuerimus. Regit enim Christus nos per sacram scripturam, in qua docemur quid agere debeamus, item per angelorum custodiam, per vicarios quoque suos ecclesiarum pastores, & etiam per semetipsum, gratiam & dona sancti spiritus infundendo, per quē in omnibus scimus quid deo sit placitum. Propter quod in libro Sapientie dicitur, Iustum deduxit dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum dei. Quod autem in hoc versu iam dictum est, hoc idem ecclesie Christi promittitur alibi, Lauda filia Sion, abstulit dominus iudiciū tuum, auertit inimicos tuos, dominus deus tuus in medio tui fortis ipse saluabit te, gaudebit super te dominus in letitia, silebit in dilectione tua. Ecce psalmus iste in profunditate sensu plenus quàm copiose ac splendide describit mysteria Christi, exordiumque Ecclesie.

COMMENTARIVS IN PSALMV M XLVIII.

EXPOSITIO TITVLI.

E Lucidandi nunc psalmi titulus talis est, In finem filijs Chore psalmus, hoc est, psalmus præfens in finem. i. in Christum & veram felicitatem nos dirigēs, conuenit filijs Chore. i. imitatoribus Christi occisi, qui Christum sequentes temporalem prosperitatem contemunt, & verā beatitudinem patriæ quærunt. Loquitur namq; hic psalmus contra eos qui tunc scandalizāt, & cadunt, dum aliquid aduersitatis eis occurrit: dum verò omnia prospera sibi succedunt, deum glorificāt. De quibus ait Saluator, Cūm audierint verbum dei cum gaudio suscipiūt illud: & hi radices non habēt, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Cuius recessionis causam Christus assignans alibi ait, Aerumina seculi & deceptio diuitiarū, & circa reliqua cōcupiscentiæ introeites in cor suffocāt verbum dei, & sine fructu efficiunt. De prædictis quoq; per Mala. scriptū est, Dixistis, vanus est qui seruit domino. Et quod emolumentū, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus crīstes corā domino? Ergo beatos nūc dicitur arrogātes. Siquidē aedificati sunt faciētes impietatem. Cōtra hos igitur locutus est Propheta, præmittit procemium, quatenus attētos nos reddat, & dicit,

PRECATIO.

Vie redemptor Christe, qui pro salute mundi in ligno crucis innocens pependisti, & moriendo populum sanctorum ad imperium reuocasti celorum, tuæ quæsumus miseratio nis operatione, cum nos acceperis, animas nostras de manu inferni redime, atque eas partem beatæ resurrectionis fac obtinere.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

V D I T E hæc] quæ sequuntur [O M N E S gentes.] Quia ad omnium vestrum salutem respiciunt, nec ignorantia horū vos excusat, [A V R I B V S] cordis & corporis: [P E R C I P I T E] omnes qui habitatis orbem, hoc est, homines vniuersi. ¶ (2) Q V I Q V E terrigenæ & filij hominum; idem frequenter refumit, ut omnino nos sollicitos efficiat, [S I M V L] in vnū diues & pauper; quia commune bonum vobis proponam. ¶ (3) O s meum loquetur] in psalmo isto [S A P I E N T I A M], id est, notitiam de rebus diuinis. Tractat enim in psalmo isto quadam de deo & beatitudine vera, quæ est vita æterna: [E T meditatio cordis mei] loquetur per os corporis [P R V D E N T I A M], hoc est, moralem scientiam. Aliqua namque in psalmo præsentī tractantur ad formationē mortis spectantia, sicut patebit. ¶ (4) I N C L I N A B O in parabolā aurē meæ, hoc est, ad intelligendū occultas seu mysticas inspirationes atq; aliorū sanctorū scripturas parabolicē traditas applicabo ingenij meū. Vnde in Ecclesiastico habetur, Sapientiā omnium antiquorū exquirat sapiēs, & in prophetis vocabit. [A P E R I A M] in psalterio, hoc est, in psalmo huius libri, qui Psalterij nūcupatur, [P R O P O S I T I O N E M] meā. i. cordis mei conceptū. Vel, in psalterio. i. in bona opatione, ita qd non solum dicā, quæ dicturus sum ore & lingua, sed ope & veritate. Hoc enim necesse est, ut vita cōcordet doctrinæ. Nam cuius vita despicitur, eius quoq; instructio vilipēditur. Hucusq; prologū, & vtiq; nisi quæ sequitur, valde notabilia essent, nequaquā Propheta tam præclarū procemium induisset. Narrationem ergo incipiēs quæstionem proponit, ¶ (5) C V R timebo in die mala? hoc est, Quid poterit mihi in die iudicij esse causa timoris, vel cur tunc timebo, si penitentiā modo non egero? Et hæc quæstionem proponit in persona vnuerforū maximè peccatorum: & respondet, [I N I Q V I T A S] calcaneum mei. i. operationes meæ. Per calcaneum enim seu pedem, gressus, & conuersatio, seu operatio designatur, [C I R C V N D A B I T] me, hoc est, vndiq; obijcietur mihi, & redundabit in me. In die namq; iudicij accusabitur homo à dæmonibus, ab angelis, à cōscientia propria, imo & à iudice ipso, quemadmodum dominus ait per Malachiam, Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis & adulteris, & qui calumniantur & opprimunt pauperem, & non timuerunt me. Et Esaias ait, Ecce nomen domini venit ardens furor eius, & grauis ad portandum. Labia eius repleta sunt indignatione, spiritus eius velut torrens inundans ad perdendas gentes. Hæc ego est causa timendi futurum iudiciū, quia operationū nostrarū iniquitas tunc circūdabit nos. Propter quod in Apocalypsi dicitur, Opera illorū sequuntur illos. Et Saluator ait, Amen dico vobis, nisi penitentiā egeritis, omnes simul peribit. Dicitur autē dies iudicij mala, nō à malitia culpæ, cūm sit dies iustissimæ remun-

Soph. 1 nerationis, prudētissimæ discretionis, & districētissimæ examinationis: sed à malitia pœnæ, quia mul-
 ta mala pœnalia erūt in eo, quæ admodum Sophonias testatur, Dies iræ dies illa, dies tribulationis, &
 angustia, & dies calamitatis & miserie, dies tenebrarū & caliginis, dies nebulæ & turbis, dies tubæ
 & clangoris. Ecce quæ horrida ac horribilissima dies, cuius horrore tot nominibus Propheta expli-
 care curauit. ¶ (6) Quid confidunt in virtute sua,] hoc est, Qui proprijs viribus se posse saluari præ-
 sumunt, & in seculari, naturali seu corporali potentia sperant, nō in misericordia & gratia creatoris,
 [E t in multitudine diuitiarum suarū gloriantur,] hoc est, in possessionibus seu proprijs meritis atq;
 iustitijs inordinatè lætantur, non omnium largitori gratias referendo, sed in seipsis quasi non acce-
 perint iucundando, aut alios contemnendo. Hi tales timeant, quia in die mala euadere non valebūt.
 Quod cōsequenter ostendit. ¶ (7) F R A T E R non redimit,] hoc est, Nullus cōsanguineus seu propin-
 quus aliū liberare poterit in die iudicij, secundū quod apud Ezechielē dominus p̄testatur, Ter-
 ra cūm peccauerit, interficiā de ea hominē & iumentū. Et si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe,
 Daniel, & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas: filiū autē & filiam non liberabunt. Et rursus
 ait idem Propheta, Iustitia iusti erit super eū, & impietas impij erit super eum. Cū ergo sit ita, [R E-
 D I M E T homo?] quod interrogatiū legendū est, ut sit sensus, Si propinquus & frater non redimet
 peccatorē, multo minus homo, hoc est, alius quicunq; extraneus seu remotus, & minus propinquus
 redimere poterit aliū. Vnde & alibi dominus ait, Si steterint Moses & Samuel corā me, non est ani-
 ma mea ad populum istum. [N O N dabit deo placationem suā.] i. peccator in die iudicij deū placare
 non poterit, quia post mortē non patet precum meritorū locus, nec est tunc pœnitentiā fructuo-
 sa, secundū quod Christus innuit de virginibus fatuis serō venientibus atq; dicentibus, Domine, do-
 mine, aperi nobis: quibus ipse respondet, Amen dico vobis, Nescio vos. Hæc quippe vita est via ad
 vitam futuram: idcirco hac vita finita cessat modus merendi ac demerendi: sicque ad aliam vitā per-
 tingendi, sed per mortē ponitur hō in termino motus. Vnde Damascenus, Quod angelo, inquit, est
 casus, hoc hominibus est mors. ¶ (8) E t pretium redemptionis animæ suæ,] hoc est, peccator post
 mortē nullo genere satisfaciendū poterit animā suā à debita pœna erueri. Ecce quā terribilis deus
 post mortē, qui ante mortē tam misericordiissimè p̄testatur, sicut & Esaias ait, Propterea expectat
 dominus, ut misereatur vestri. Nemo igitur nostrum in sua virtute cōsidat, nemo in sua sapiētia, ne-
 mo in suis meritis gloriatur, ne sibi cōueniat quod ait Iere. ppheta, Arrogantia tua & superbia cor-
 dis tui decepit te. Illud quoq; Esaiæ, Væ qui sapientes estis in oculis vestris. Qui iterum ait, Sapien-
 tia tua & scientia tua deceperunt te. Sed & in spūalibus diuitijs gloriantī Iohannes ait in Apocaly-
 p̄si, Dicis quia diues sum, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & ca-
 nus, & nudus? Diuitibus verō in corporalibus diuitijs gloriātibus apud Lucam dicitur, Væ vobis di-
 uitibus qui habetis consolationem vestram. Deinceps ponitur pœna malorum, qui in finali iudicio
 dānabuntur, [E t laborabit in æternum,] hoc est, impijs æternaliter affligetur, & laboriosissima pœ-
 na torquetur: quemadmodum scriptum est, Cruciabitur iniquus igne & sulphure in cōspēctū ange-
 lorū sanctorum: & fumus tormentorum eius ascendet in secula seculorum, & requiē non habebit
 die ac nocte. [E t viuet adhuc in finem.] i. naturalē vitā nunquā amittet, quāuis eā amittere cupiet,
 sed æternaliter viuet in natura, ut incessabiliter perseueret in pœna. Propter quod Iohannes ait, In
 diebus illis quærent homines mortē, & non inuenient eā: & desiderabūt mori, & fugiet mors ab eis.
 Nec dissonat quod alibi legitur, Eligent magis mortem quā vitam omnes de generatione hac pes-
 sima. Quāuis enim secundū philosophos omne ens naturaliter appetat esse, omnēque viuens natu-
 raliter appetat viuere, tamen reprobi in inferno appetent non esse, & non viuere, quoniam quāuis
 miserie vehemētiā superabit appetitus naturalis ab appetitu sensitiuo seu intellectiui. Quod
 verō de peccatore iam dictum est: laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem: cōsonat ei quod de
 reprobis in Daniele scriptum est, Euigilabunt de puluere in opprobriū ut videāt semper. O quan-
 ta miseria, & quā odibile, esse, semper esse, & nunquam bene esse, æternaliter permanere: & non ob
 aliud, nisi ut æternaliter compellatur tormenta sentire. Vnde ob tam infelicem ac pœnalissimū sta-
 tum male dicit in inferno deum verū & sanctum incessanter blasphemant, sicut in Apoc. legitur, Cō-
 manducauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt deum cœli præ doloribus & vulneri-
 bus suis. ¶ (9) Non videbit interitum,] hoc est, peccator non considerabit post mortem tempora-
 lem instare & esse mortē æternam malignis, [c v m viderit sapiētes.] i. homines doctos & virtuosos,
 [M O R I E N T E S] corporaliter sicut & ceteri moriuntur. Multi enim ex hoc quod vident bonos &
 malos sapientes & insipientes quoad præsentem statum corporalemque vitam æqualiter pertran-
 sire ac mori, putant non esse vitam aliam quā præsentem: ex quorum persona in lib. Sap. scriptū est,
 Non est qui agnitus sit reuersus ab inferis, quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus quasi nō fu-
 erimus. Venite ergo fruamur bonis quæ sunt. Et alibi, Manducemus & bibamus, cras enim morie-
 mur. [S I M V L insipiens,] hoc est, diuina non cognoscens, sed diabolicè viuēs, [E t stultus,] id est, nec
 sciens, nec operans bona. [P E R I B V N T] morte perpetua, sicut Apostolus ait, Qui ignorat ignora-
 bitur. ¶ (10) E t relinquet alienis diuitias suas,] hoc est, Insipiens & stultus dimittent possessiones
 suas extraneis. Vnde de peccatore supius dictum est, Thesaurizat, & ignorat cui cōgregabit ea. [E t
 sepulcra eorum domus illorū in æternū,] id est, impij secundum suam perfidiā æstimabunt se nun-
 quam de terra surrecturos, sed in terra penitus relinquendos, quia non credūt quod apud Danielem
 legitur, Qui in puluere dormiunt, euigilabunt. Et quod sanctus Iob profiteretur, Scio quod redēptor
 meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. ¶ (11) T A B E R N A C V L A eorum in pro-
 genie & progenie,] hoc est, Domus ab impijs edificatæ manent per generationes successorū suorū.

A Construunt enim sibi nonnunquā magna palatia, quatenus tam diu maneant in memorijs hominū,
 quādiu durant eorum structura. Quoniam enim non ponunt vitam futurā post istam, desiderāt sal-
 tem in memoria hominum pmanere: ideo subditur, [V O C A V E R V N T nomina sua in terris suis.] i.
 memorialia aliqua studuerunt relinquere posteris, ne obliuioni tradantur. Vnde in Gen. filij homi-
 num dixit leguntur, Venite construamus turrim, cuius altitudo vsque ad cœlos pertingat, & cele-
 brems nomen nostrum super terrā. ¶ (12) E t homo cūm in honore esset non intellexit,] hoc est,
 Peccator cūm ad creatoris sui imaginem factus esset, propriam dignitatem non aduertit, nec ratio-
 naliter vixit, nec celestem atque angelicā beatitudinem concupiuit, sed in rebus temporalibus atq;
 carnalibus se immerfit, nec per rationē passionibus suis præualuit, idcirco [c o m p a r a t v s est iu-
 mentis insipientibus,] factus sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, [E t similis factus est
 illis,] sequendo concupiscentiæ impetum, & vitiorum impulsū, non recte rationis imperium, neq;
 diuinæ legis censuram. De tali homine in Genesi ait dominus, Non permanebit spiritus meus in ho-
 mine in æternū, quia caro est. Non enim adimplet quod dominus ait, Sub te erit appetitus illius, hoc
 est, concupiscentia mala, & tu dominaberis illius. O q̄ multi sunt hodierna die prælati & doctores, jac
 alij multi qui p̄prium honorē non intelligūt, sed in honestissimè corā deo & turpiter, atque carna-
 liter viuunt, & deo ingrati rebellesq; sunt. ¶ (13) H A E C via illorū,] hoc est, prædicta opinio & ma-
 la cōuersatio est via seu operatio impiorū [s c a n d a l v m i p s i s.] i. ad casum & mortē æternam eos
 perducens. Est. n. eis talis via ruine ac dānationis occasio. Vnde Salomon dicit, Via impiorum tene-
 brosa, nesciunt vbi conuertunt. [E t postea in ore suo complacebunt.] i. peccatores postquā diuitias cō-
 gregauerint, & temporalia fuerint boni facti, sibi inuicem complacebunt, se mutuo beatificantes,
 collaudantes, & blandientes, sicut superius dictum est, Quoniam laudatur peccator in desiderijs ani-
 mæ suæ. Et infra, Beati dixerūt populū cui hæc sunt. Hi enim gloriantur, cūm malefecerint, & exul-
 tant in rebus pessimis. Veruntamen ipsi miserissimi sunt, & se mutuo fallunt, sicut dominus per Esaiā
 contestatur, Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorū dissi-
 pant. ¶ (14) S I C V T oues in inferno positi sunt,] hoc est, quemadmodum oues repente & improuise ad
 mortem ducuntur, & occiduntur: ita maligni subito & inopinatè condemnabuntur. Cūm enim (vt
 Paulus ait) dixerint, Pax & securitas, tunc repentinus superueniet eis interitus. Propter quod Chri-
 stus hortatur, Vigilate, nescitis enim quando dominus veniat, sero an media nocte, an gallicantu, an
 mane, ne cūm venerit repente, inueniat vos dormientes. Et, Vigilate, inquit, omni tempore oran-
 tes, vt digni habeamini fugere omnia quæ ventura sunt, & stare ante filium hominis. [M O R S depa-
 sct eos,] hoc est, ipsa pœna inferni, quæ morte amarior est, erit cibus impiorum ac damnatorum: ita
 vt sicut esuriens cibo impletur, sic ipsi pœnis perpetuis implebuntur: & sicut per cibum conseruatur
 anima in esse, sic pœna infernalis seruabit iniustos in esse, semper eos torquendo, & nunquam consu-
 mendo. Vnde per Ieremiam dominus ait, Ecce ego cibabo eos absynthio, & potabo eos felle. Iere. 23.
 ¶ (15) E t dominabuntur eorum iusti in matutino,] hoc est, electi in resurrectione beata præuale-
 bunt iniustis. Stabunt enim in magna constantia aduersus eos. Et iudicabunt sancti nationes, & do-
 minabuntur populis. Tunc nanque maligni in nullo resistere sanctis, aut eorum felicitatem minuire
 poterunt, nec ad eos ascendere, aut eorum gloriā intueri. Iusti verō si eis placuerit ad damnatos de-
 scendere poterunt, & eorum miseriam cernere, eisq; iustissimè insultare. [E t auxilium eorum vete-
 rascent in inferno à gloria eorum,] id est, fortitudo & spes ac omne subsidium quē impij habēt in vita
 præsentī in rebus caducis ac transitorijs, omnino peribunt, cessabunt, & ad instar veteris pāni defici-
 ent in inferno, à præsumptione & vana exultatione, quas habuerunt in hoc mūdo: quia tunc nihil
 proderit eis, quæ admodum in lib. Sapiēt. ipsi protestātur, Quid nobis profuit superbia, aut quid di-
 uitiarum iactātia cōtulit nobis? T rāserunt omnia illa tāq̄ vmbra. Et hoc est, quod dominus ad pec-
 catores per Ezech. terribiliter ait, Ecce cōplosi manus meas super malitias tuas. Nunquid sustinebit
 cor tuum, an præualebit manus tuæ in diebus quos ego faciā tibi? Et conflabo & succedam vos in
 igne furoris mei. ¶ (16) V E R V N T A M E N deus redimet animā meā de manu inferi,] hoc est, de
 causa ac merito cadēdi in pœnas inferni, id est, de peccato mortali ac seruiture diaboli, [c v m acce-
 perit me,] hoc est, cūm grauiore ac misericorditer egerit me, vitia ignoscēdo, & gratiā infundēdo.
 Vel, redimet de manu inferi, hoc est, de omni potestate diaboli ac pœnis inferni, cūm accepit me ad
 immortalē ac impassibilem statū, videlicet in die iudicij, quādo diciturus est iustus, Venite benedicti
 patris mei. ¶ (17) N E timueris] timore humano & turbulēto, [c v m diues factus fuerit homo,] in
 temporalibus ac sensibilibus bonis: [E t cūm multiplicata fuerit gloria domus eius,] hoc est, fama,
 honor, voluptas, fortitudo, prosperitas, atque similia, quæ sæpe in hoc mundo reprobis cōceduntur.
 ¶ (18) Q V O N I A M cūm interierit non sumet omnia,] hoc est, nihil horū secū portabit, [N E Q V E
 descendet] ad pœnas inferni [c v m eo] iam mortuo & iudicato [e l o r i a eius] temporalis atque
 mundana prosperitas. Vnde ait Apostolus, Nihil intulimus in hunc mūdum, haud dubium, quia nec
 auferre quid possumus. Et sanctus Iob dicit, Diues cum dormierit, nihil secum auferet: aperiet ocu-
 los suos, & nihil inueniet: apprehendet eum quasi aqua inopia. Nihil ergo sequitur morientem, nisi
 merita aut demerita eius. Propterea Salomon iubet, Quodcunque potest facere manus tua instanter
 operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Et
 rursus, Mortuo homine impio nulla erit vltra spes. ¶ (19) Q V I A anima eius in vita ipsius benedi-
 cetur,] hoc est, ideo nō debes timere cū diues factus fuerit hō, quia anima nō benedicetur à deo, p-
 pter diuitias, sed ppter iustitiā suā: quam si non habuerit, nō benedicetur diuinitus. Vel sic, Anima
 eius in vita ipsius benedicetur, id est, peccator in præsentī vita ab adulatoribus & vanis hominibus
 m iij

argum en hnt

H

Gen. 6.

Esa. 31

Gen. 6.

Gen. 4.

Prou. 4

Psal. 9

Psal. 143

Prou. 2

Esa. 3.

1. Thef. 3

Matt. 13

Luc. 21.

Iere. 23.

Sap. 5

Sap. 3

Ibidem

Ezech. 22

Mat. 25.

1. Tim. 6.

Iob 27.

Eccl. 9.

Prou. 11.

Pfal. 9 beatificabitur atque laudabitur, sicut praedictum est, Quonia laudatur peccator in desiderijs animae suae, & iniquus benedicatur. Ponit enim partē pro toto, videlicet animā pro homine. [C O N F I T E B I T V R tibi,] hoc est, gratias tibi domine aget, teq; laudabit, [c v m benefeceris ei], i. cum omnia ei ad nutum succedūt, cum aduersa nō sustinet, cum tēporaliter prosperatur. Sed nūquid peccatum est in prosperis domino cōfiteri? Nōne Apostolus ait, Gratias ago deo sup inenarrabili dono eius. Et iterū, Benedictus deus qui cōsolatur nos. Et Esaias, Misericordiam, inquit, domini recordabor: laudem domini super omnibus quae reddidit nobis. Cur ergo opus iusti gratiūque hominis appropriatur nunc impio? nisi quod iustus in prosperis & aduersis domino confitetur, malus autem in prosperis tantum. Et ideo cōfessio seu gratiarum actio hominis malī nō oritur ex charitate diuinā, sed ex amore priua to aut naturali, videlicet quia naturaliter amat homo seipsum. Naturale est enim benefactorē laudare atque diligere. Si autem amaret se homo in deo ordinato amore, tūc in omni eūctū gratias ageret dispensationi diuinā, gloriareturq; in aduersis in quātum per talia a peccatis purgatur, ad gratiam coaptatur, Christo cōformatur, atq; ad aeternam felicitatem perducitur. Quicquid ergo nobis acciderit, maneamus fixi in domino. Si spiritualis cōsolatio subtrahitur, si gratia secundū desiderium nostrum non augmentatur, si tentationes grauantur & multiplicantur, p̄seueret spes nostra in domino stabilita, & faciamus quod in nobis est, sine intermissione ad deum gemētes, clamātes, & obsecrātes. ¶ (20) I N T R O I B I T V S q; in p̄genijs patrū suorū,] hoc est, peccator dum morietur, colligetur ad reprobos in inferno, qui sunt patres eius, quonia opa eorū ipse secutus est. Duae enim sunt generationes: vna bonorū, alia malorū. Quēadmodum itaq; frequēter in sacra scriptura iusti dicuntur collecti ad patres, seu ad populū suū. i. additi societati electorū: sic mali dum moriūtur generationem seu societate dānatorū ingrediuntur. Sic quippe scriptum est, Venerunt filij Israel in montem Hor, & dixit dominus ad Moysen, Pergat (inquit) Aaron ad populos suos, [v s q v in aeternum non videbit lumē]. i. nūquam visurus est gloriam beatorū, iuxta illud, Tollatur impius ne videat gloriam dei. Et sanctus Iob de tali homine ait, Obliuiscatur eius misericordia, & dulcedo illius vermīs. Dedit enim illi deus locum p̄nitentiā, & ipse abiicitur eo in superbiā. In inferno enim nulla redemptio est, sed fletus & stridor dentium atq; palpabiles tenebrae, nec vnquam asurgere poterunt condemnati ad lumē gratiae, claritatemq; gloriae. ¶ (21) H O M O cūm in honore esset, non intellexit.] Versus iste propter scientiae suae decorem ac vtilitate repetitur, qui iam satis elucidatus videtur. Ecce psalmus iste q̄ pulchrē temporalem prosperitatem & gloria reprobis, atque futura impiorū tormenta demonstrat, quam pulchrē peccatricis animae ignobilitatē & caecitatem ostendit, iustorumq; futurum dominium p̄dit. Conemur ergo temporalia cuncta despiciere, florētem mundū cum omni sua voluptate ac vanitate respicere, quonia mūdus trāsit, & cōcupiscentia eius. Et sicut Esaias asserit, Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos foeni: exiccatur est fenum, & cecidit flos. Paremusque nos indefinenter ad laetam mortis susceptionem, quam securē expectat atque laetanter recipere potest, qui nil carnale, seculare, aut trāsitōrium diligit, sed toto affectu caelestia quaerit, & deum sanctū & benedictū, omnis sanctae laetitiae fontem dulcissimū summē desiderat, illud sapiētissimi Salomonis efficaciter pensans, Nescit homo finem suū: sed sicut pisces capiūtur hamo, & aues laqueo, sic capiuntur homines tempore malo, cūm eis extemplo superuenierit.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XLIX.

EXPOSITIO TITVLI.

Reuis autem est titulus psalmi praesentis, videlicet Psalmus Asaph. Secundum Hierony. verō & Hebraeorum doctores, Asaph erat propheta, & author psalmi istius. Secundum August. autem Dauid est author psalmi huius, & ascribitur Asaph sicut cantori, quonia erat vnus de principalibus cantoribus a Dauid in templo dispositis. Secundum Casiodorū quoq; Asaph ponitur hic pro titulo propter nominis sui interpretationem: interpretatur enim congregatio. De congregatione autem fidelium tractat hic psalmus. Denique psalmus iste mysterijs Christi plenus est, de nouae legis institutione ac veteris testamenti cessatione, & duplici Christi aduentu, multisq; alijs loquens. Ait ergo Propheta,

PRECATIO. Dirige domine super nos oculos misericordiae, & in die tribulationis potentia tuae brachio nos erue, ut te honorificemus, ac pro nostra liberatione sacrificium tibi laudis deuotē immolemus.

DEVS deorū dominus] i. Christi vnigenit⁹ dei, deus ver⁹ angelorū, hominūq; sanctorū domin⁹ [I O C V T V S est] nobis in carne assumpta p seipsum, sicut ait Apost. Nouissimē dieb. istis locutus est nobis in filio, quemadmodū filius dei p Esaiā p̄misit, Propter hoc sciet populus meus nomē meū in die illa, quia ego ipse qui loquebar ecce adsum. Dicuntur autē angeli sancti & homines virtuosi dij, qm̄ excellētius diuinā naturae p̄fectionē participant, & de talibus dijs Moyses ait, Dijs non detrahes. Et Saluator, Illos, inquit, dixit deos, ad quos sermo dei factus est. [E T vocauit terrā]. i. Christus p seipsum atq; discipulos homines uocauit ad fidē & cultū suū. Et hoc, [A S O L I S ortu vsq; ad occasum]. i. ex omnibus partibus mūdi, sicut p̄dictum est, quia in omnē terrā exiuit sonus eorum. Et Christus alibi ait, Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terrae. Et, Eūctes docete oēs gētes, baptizātes eos in nomine patris, &

Heb. 1. Esai. 52. Exod. 22. Iohā. 10. Psal. 18. Esai. 45.

A filij, & spiritus sancti: quod alibi clarius dicitur. Euntes in mundū vnuersum, praedicate Euāgelium omni creaturae. [E X S I M species decoris eius,] hoc est, ex monte Sion & ciuitate sancta Ierusalē p̄dicata ac publicata est primō pulchritudo seu claritas euangelicā legis, seu humanā naturē Christi, diuinitatisq; eius. Iam enim in praecedentiū psalmorū explanatione ostēsum est, quomodo euāgelica lex instituta est a Christo in die coenae & pentecostes, seu alijs certis temporibus in monte Sion, & quomodo in Ierusalē primō p̄dicata est resurrectio atque Euāgelium Christi, quemadmodum ab Esā. praedictum est, De Sion exibit lex, & verba domini de Ierusalem. De hac autē datione ac institutione nouae legis Ieremias apertissimē prophetauit, Ecce, inquiens, dies veniunt, dicit dominus, & serui domui Israel, & domui Iuda pacē nouū, & scribā leges meas in corde eorū. ¶ (3) D E V S manifestē veniet.] Hic tractat Propheeta de secundo Christi aduentu, qui erit in maiestate & gloria, sicut primus erat in humilitate & pena. Quia enim primō Christus venit vt iudicaretur ac pateretur, oportuit primū suū aduētū quodāmodo esse occultū: quonia si cognouissent, nūquam dominum gloriae crucifixissent: quā verō secūdo Christus vēturus est vt iudicet mūdum, idcirco secūdo eius aduētū erit omnibus manifestus. Propter quod Christus Iudaeis dixit, Ammodo videbitis filij hominis sedētem a dextris virtutis desq; venientē in nubibus caeli cum potestate magna & maiestate. Et, Sicut fulgur coruscans de caelo in ea quae sub caelo sunt fulget: ita erit aduentus filij hominis. [D E V S noster,] videlicet Iesus Christus qui est verus deus, aeternus, immensus, & sup̄substantialis, [E T non fielebit] in secūdo aduētū sicut in primo. In secūdo enim aduētū cuncta disciet, sententiā profert, & p̄nas infliget. Sic autē in primo aduentu non habuit se, secūdo quod ipse in Euāg. asserit, Non venit filius hominis vt iudicet mūdum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Et hoc est quod ipse per Esaiam testatur, Tācui, semper filij, patiens fui, sicut parturiens loquar. Dissepabo & absorbebo simul. Et per Amos, Ecce ego stridē super vos, sicut stridet plaustrū onustū feno. Et peribit fuga a veloce, & fortis non ialuabit animā suā. ¶ (4) I G N I S in conspectu eius exardescet.] Sicut mundus primō per diluuiū periit, sic vltimō peribit per ignem conflagrationis, qui terram & mare exuret, aeternūq; purgabit, ac peccatores durante iudicio inflābit, & eos prolata sententiā simul inuoluet, atq; cum eis in infernū descēdet, quantū ad id quod caliditatis fumo statūq; habebit: quod verō claritatis ac lucis in ipso extiterit, ad superiora ascēdet. Secūdo Basilium tam alte quoq; ascēdet ignis conflagrationis, vt aqua diluuij. s. quindecim cubitis super omnes montes, vt creditur. De isto itaque igne nunc ait, Ignis in cōspectu eius exardescet. Praecedet enim Christi descēsum & durabit vsq; ad finem iudicij. [E T in circuitu eius]. i. Christi iudicij erit [T E M P E S T A S] valida, [id est] strepitus ingens, gemitus vehemens, vylulatus atque ploratus. Videntes enim impij iudicem venientem ac discitentem, turbabuntur timore horribili, dicentes, Montes operite nos, & colles cadite super nos. Et, Abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira agni. De huius diei tempestate horrenda apud Iohēlem scriptum est, Curturbentur omnes habitatores terrae, quia veniet dies domini, dies tenebrarū & caliginis. Similis ei non fuit a principio, & post eum non erit. Ante faciem eius ignis vorās, & post eū exurēs flamma, omnes vultus redigētur in ollā, a facie eius cōtremuit terra, moti sunt caeli, sol & luna obtenebrati sunt, & stellae retraxerunt splendorē suū. ¶ (5) A D V O C A B I T caelum desursum,] hoc est, Christus ad iudicij veniens cōuocabit & secum adducet omnes caelestis patriae ciues. s. angelos sanctos omnesq; beatos, qui etiam visibilibus tunc omnibus apparebunt secūdo Gregor. Vnde in Zacha. legitur, Veniet dominus deus meus, omnesq; sancti eius cū eo. Et erit in die illa erit non lux magna, sed frigus & gelu. i. tēpestas (vt dictū est) valida. Nā & Christus in nocte venturus est. Hinc per Esā. dicit, Dominus ad iudicij veniet cum senibus populi sui, & principibus eius. Vnde & Iudas ait, Prophetauit autē de his septimus ab Adam Enoch, dicens, Ecce veniet dominus in sanctis milibus suis facere iudicij, & arguere omnes impios de omnibus opibus impietatis eorū, & de omnibus duris quae locuti sunt cōtra dominum. [E T terram]. i. Christus ad iudicij vocabit habitatores terrae, videlicet omnes homines, eos potissimum, qui per ignē cōflagrationis consumpti erant, & omnes quorum corpora suscitabit. Propter quod in Euangel. testatus est, Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocē eius, [D I S C E R N E R E] populū suū,] hoc est, Christus ideo caelum & terram aduocabit, quatenus ipse eis praesentibus populū suū discernat. i. electos a reprobis diuidet, & agnos ab hōdis loco ac p̄mio separet, cōgregans triticum in horreū suū, paleas verō cōburens igne inextinguibili. Vnde dominus ait, Cōgregabo oēs gentes, & deducā eas in vallem Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis, quia ibi sedēbo vt iudicē omnes gentes in circuitu. Sed quia adductio ista fiet ministerio angelorū (ipsi enim cineres corporum resuscitandorū colligent, resuscitatosq; ad iudicij deferent) idcirco consequenter ad angelos dicitur, ¶ (6) C O N G R E G A T E illi.] i. Christo iudicij [S A N C T O S] eius,] qui et in hac vita sanctē seruiērunt, quatenus mercedem dignā ac plenā recipiant angelos suos, & colligent de regno eius omnia scādala, & eos qui faciunt iniquitatē, & mittent eos in caminū ignis. Et iterū, In consummatione seculi exhibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorū. Itaq; congregate illi sanctos eius [Q V I] ordinant testamentū eius super sacrificia]. i. qui in militanti ecclesia disponunt, quēadmodum exequēda sint mandata diuinā legis circa oblationes & sacrificia. Quāuis enim Christus praecipit sibi offerri sacrificia aliqua tam in nouo q̄ in veteri testamento, non tamē determinat omnem modum ac ritum, quibus hoc fieri debeat, sed hoc ordinationi sanctorū, quos spiritu sancto implere decreuit relquit, sicut circa missae officium multa a sanctis sunt patribus ordinata. ¶ (7) E T annuabunt caeli iustitiam eius.] i. angeli sancti hominesq; perfecti qui in die iudicij cum Christo iudicabunt tāquam

Mat. 28. Mar. 16. Esai. 2. Iere. 31. 1. Cor. 2. Matt. 26. Lucā 17. Iohā. 3. Esai. 42. Amos 2. Basil. Gen. 7. Ofec 10. Apoc. 6. Iohel 2. Zach. 14. Esai. 3. Iudā 2. Iohā. 5. Mat. 25. Iohel 3. Mat. 13. Ibidem.

afflores ipsius approbabit atque laudabit sententiā iudicis, & remunerationē quam unicuique faciet. & hoc agent, [Q V O N I A M deus iudex est.] hoc est, quoniam sciet quod ille qui iudicat, nec falli nec fallere potest, nec personas accipere, nec aliquid dissimulare, cum ipse sit deus in quem error & iniustitia cadere nequeat. Si vero iudex iste esset pura creatura, non videretur adeo tutum approbare iudiciū eius, quoniam creatura errare potest ac falli. Vel sic, Et annūciabunt cœli, hoc est, apostoli ac alij prædicatores sancti cœlestem vitā in terra ducentes: iustitiam eius. i. præcepta atque consilia Christi per vniuersum orbē terrarum. Ad vtrāque autē expositionem referri potest, quod in Apoc. sancti dixisse propheticē describuntur, Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus: iustæ & veræ sunt viæ tuæ rex sanctorum, Quis non timebit te, & magnificabit nomen tuū? Et iterum, Etia domine deus omnipotēs iusta ac vera iudicia tua. Deinde agitur de institutione euāgelicæ legis, atque Saluator, qui in vnitāte personæ est deus ac homo, [(8) A V D I popule meus.] i. aure cordis & corporis auscultate o Iudæi, qui eratis populus dei peculiaris, quemadmodū Moses scribit, Te elegit dominus deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terrā, [E T loquar] doctrinam perfectā, [I S R A E L, & testificabor tibi.] populū suū iam repetit vocans eum Israel, quia de semine Iacob, quem angelus Israel appellauit, nati sunt. Sæpe nanque nomine Israel designatur totus populus Iudæorum, secundū quod ad Pharaonē dominus dicit, Filius meus primogenitus Israel, dixit tibi, Dimitte filium meum ut sacrificet mihi. Moraliter quoque per Israel intelligitur etiam militās ecclesia, seu quilibet homo deū contemplans. At ergo Christus, Israel & testificabor tibi. i. o filij Israel ad quos specialiter missus sum, audite & testificabor, id est, verbis, virtutibus atque miraculis affirmabo quod sequitur, [D E V S deus tuus ego sum. Christus enim in propria persona prædicauit Iudæis, seq; deū esse sæpe asseruit. Vnde scriptum est, Quærebant Iudæi eū interficere, quia non solū solvebat sabbatum, sed patrē suū dicebat deum, æqualem se deo faciens. Cūque dixissent ei Iudæi, Tu quis es? Respondit, Principium qui & loquor vobis. Et hoc idem Christus miraculis cōfirmavit. Propter quod ipse ait, Si non facio opera dei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non creditis, operibus credite. [(9) N O N in sacrificijs tuis arguam te.] i. propter omissionē sacrificiorum legalium non reprehendā te tēpore nouæ legis & gratiæ, quia tunc cessant. [H O I C A V S T A autē tua in conspectu meo sunt semper.] Negatio quæ in principio versus ponitur, hic repetenda est, sicut ita versus præcedētis psalmi, vbi dictū est, Non dabit deo placationē suā, & pretiū redēptionis animæ suæ. i. nec pretium redemptionis suæ. Est igitur sensus, Sicut in sacrificijs omīssis non arguā te, sic holocausta tua legalia mihi amplius accepta non sunt. Quomō autē differant sacrificiū & holocaustū, & de modo ac tēpore cessationis eorū, dictū est satis plixē in expositione psalmi 39. cuius exordium est, Expectans expectaui dominum. [(10) N O N accipiam] tēpore nouæ legis [D E D O M O tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos,] ut offerantur eo modo, sicut in veteri testamēto offerebātur, quamuis alio modo offerri possint ministris ecclesiæ seu pauperibus propter deū ad sustentaculum vitæ. [(11) Q V O N I A M mæ sunt omnes feræ syluarū.] i. animalia syluestria. [I V M E N T A in motibus & boues.] i. animalia domestica. Omnia nāque creauit. [(12) C O G N O V I omnia volatilia cœli] i. aëre: idcirco necesse non est, ut in templo meo cōspectui representētur: [E T pulchritudo agri mecū est.] i. omnis fœcunditas atque ornatus terræ mihi innotescit, & in mea potestate cōsistit. Vnde nec sacrificijs, quæ de fructibus terræ fiebant, indigeo. [(13) S I esuriero, non dicam tibi,] non quod deus in sua natura vnquā esuriat: sed sensus est, si sic mecū dispositum esset, quod cibo aut potu egerem, non necesse haberem hoc tibi insinuare, aut te aliquid postulare: [M E V S est enim orbis terræ, & plenitudo eius,] sicut superius dictum est, Domini est terra & plenitudo eius. Ex his autē confunditur error, dicentū deū hęc inferiora vel non creasse, vel non cognoscere particulariter & distinctē, nec puidētiam eorū habere. [(14) N V N Q V I D māducabo] ego æternus & incōmutabilis deus [C A R N E S taurorum] qui offeruntur, [A V T sanguinē hircorū] immolatorum [P O T A B O] ego incorporeus deus in meipso omnino perfectus ac plenus? non utiq;. Cū ergo sit ita o ecclesia catholica, [(15) I M M O L A] deo [patri, totique trinitatis] [S A C R I F I C I V M] laudis.] i. sacramentum corporis & sanguinis Christi, quod est sacrificiū per se intentum, receptū, ac vltimū in quo beneficia dei recolūtur, nostra peccata purgantur, & deus summē honoratur, [E T redde altissimo vota tua.] i. promissiones tuas, quas vel in baptismo, vel in susceptione ordinis, vel alibi promissisti, adimple: quia (ut ait scriptura) Displicet deo infidelis & stulta promissio. Ideoque Ionas, Quæcunque, inquit, vom, reddam domino pro salute. Denique locus iste quoniam iuxta literalem intelligentiam planus est, moraliter exponi potest ad informationē cuiuslibet nostrū, ut sit sensus, Audi popule meus qui a me Iesu Christo appellatus es Christianus, pro cuius redēptione meipsum occidi permisi: & loquar tibi per inspirationē internā, per prædicatores ecclesiæ, per studiū sacræ scripturæ, Israel, cuius cōuersatio est in cœlis, & reuelata faciē gloriæ domini contemplaris: & testificabor tibi, quod deus deus tuus ego sum, qui te ab æterno eligi, teque ad fidem vocaui, ac tuæ salutis incessanter prouideo. Non in sacrificijs tuis arguā te. i. sacrificia tua interiora & exteriora mihi sunt placita, per se accepta, non figuratiua. Holocausta autē tua. i. oblationes tuæ, quæ igne diuini amoris totaliter inflāmantur, videlicet abnegatio propriæ voluntatis, patientia in aduersis, interior mortificatio spiritus, & baiulatio crucis quotidiana, oratio feruida, atque similia in conspectu meo sunt semper, id est, mihi indefinenter placent, nec obliuioni tradentur, sed æterna beatitudine præmiabuntur. Vnde & beatus Cornelio Centurioni angelus dixit, Orationes tuæ & elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu dei. Et Iohannes ait, Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram deo. Non accipiam de domo tua. i. de corde tuo quod est domus cogitationū tuarū, vitulos. i. insolentes motus, seu inobe-

diētes atque instabiles affectiones & concupiscentias, quæ instar vitulorū petulantes & inquietæ existunt. Hinc enim alio loco scriptū est, Væ qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Et, Væ qui cogitatis inutile, & operamini malū in cubilibus vestris: neque de gregibus tuis hircos, id est, de numero operationū tuarum non recipiam, nec gratam habebō vitem illā simulationē seu hypocritism, quæ ad modū hirci foris seueritate seu duritiā quandam præterdit, sed intus vanitati succumbit. Propter quod scriptū est, Simulatores & callidi prouocant iram dei. Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarū, id est, omnes animæ mundanā atque carnalem mollitiē fugiētes, & duos penitentia labore viriliter sustinētes, iuncta i. qui iugū diuini præcepti super se portant, in montibus. i. in perfectione virtutum: & boues. i. prædicatores, aliorūque cordiū spirituales cultores. Cognoui per approbationē & spirituale inhabitationē, omnia volatilia cœli. i. eos qui terrena spernēdo cœlestibus vacant, qui assumunt pennas cōtemplationis ut aquilæ, volant ut angeli, & pulchritudo agri, id est, perfectio cordis seu exterioris cōuersationis, exemplaris honestas, aut probitas vitæ vulgarium, qui sunt agri prælatorū ecclesiæ, mecū est, id est, per dissimilitudinem culpæ nō distat a me, sed cōplacet mihi. Si esuriero, non dicam tibi. Esuriet & desiderium si proprie accipiantur deo nequaquā conueniunt, quia defectum absentiamque alicuius boni includunt. Dicitur tamē deus esurire nostrā iustitiam, & desiderare nostrā salutē ac perfectionē: quoniam in quātum in se est, paratissimus est unicuique gratiam impartiri, nec vult mortem peccatoris, neque letatur in perditione viuentium. Vnde superius dictum est, Et concupiscent rex decorē tuum. Et in Deut. sic legitur, Dixit dominus ad Moysen, Quis det talem eos, scilicet filios Israel habere mentē, ut timeāt me, & custodiant vniuersā mandata mea, ut bene sit eis in æternū? Erit ergo sensus, Si esuriero, id est, si desiderauero spirituale profectum ac perfectionē creaturarū mearum intellectualiū, non dicam tibi. i. non indigebo a te postulare auxilium, quo desiderium meum ad effectum perducā: meus est enim orbis terræ. i. quia tota ecclesia per orbem diffusa in mea potestate cōsistit: & plenitudo eius. i. vniuersa perfectio gratiæ & virtutum cunctorū fidelīū mea est, quia a me datur, conseruatur & consummatur: & ita in me, per me, & ex me, potens sum perficere & saluare quæcunque voluero, neque indigeo hoc alteri indicare. Et sicut peccata hominum mihi non nocent, sic eorum saluatio mihi non prodest: propterea ratione indigentia meæ nullius salutem desidero, & si electorum salutem esuriero, hoc tibi referare non egeo. Hoc est quod testatur sermo diuinus, Si peccaueris, quid deo nocebis? Porro si iuste egeris, quid donabis ei? Homini qui similis est tui nocebit impietas tua, & filiū hominis adiuuabit iustitia tua. Nunquid manducabo carnes taurorum? id est, nunquid ego deus qui humiles amo in abstinētia superbiorum delectationem, quæ est refectio mentis, habebō? Nequaquā. Talibus enim per Esaiam dico, Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra: aut sanguinem hircorum potabo? id est, nisi quid in apparenti mortificatione hypocritarum complacentiam possideo? Non utique: quia in euāgelio dixi, Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Tu autē cum ieiunas vnge caput tuū, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunās. Immola deo sacrificium laudis, id est, gratiarum actionem in aduersis & prosperis, omnique bonum ei ascribas, ita ut impleas quod supra inductum est, scilicet Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo: Et redde altissimo vota, id est, desideria tua coram deo effunde, eumque duntaxat in omni angustia deprecare: quæ admodum de viro sapiente ac iusto in Ecclesiastico habetur, Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum qui fecit illum, in conspectu altissimi deprecabitur. [(16) P E C C A T O R I] autem in peccatis perseveranti, nec voluntatem peccandi per penitentiam relinquenti [D I X I T] deus [de]i filius incarnatus per seipsum & suos prophetas, [Q V A R E] tu enarras iustitias meas? id est, quomodo prædicare audes verbum dei, aliosque docere quod tu ipse non facis? [E T] assumis testamentū meū per os tuū? id est, legem dei sanctam & immaculatam proferre præsumis per os tuū pollutū? Hoc enim Christus per Esaiam dixit, Appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longe est a me, inuauit colunt me. Hanc ipsam quoque scripturam allegat Christus versus deus, phatisos increpans, & dicens, Bene prophetauit de vobis Esaias, Populus hic labijs me honorat, &c. Vnde in Ecclesiastico dicitur, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Quid ergo agendum est peccatori ad celebrandum seu prædicandum obligato? Si facit quod sibi incumbit, peccat: & si non facit, peccat, quoniam debitum negligit: sicque videtur esse perplexus. Et respondendum, quod nemo perplexus est, sic enim impossibile esset peccatum vitare. Sacerdos ergo & prædicator indignus perplexus nō est, quoniam penitere potest, & mutato proposito sine peccato officii diuinum exequi. Melius tamen facit ut communiter, quandiu in peccato manet, non exequendo, quia exequendo mortaliter peccat. Alia tamen diuina, videlicet horas canonicas, melius est persolvere, quam omittere a quocunque peccatore ad horas obligato. Nam non persoluendo, mortaliter peccat, tanquam contra præceptum ecclesiæ agens: non autem mortaliter peccat, si eas extra gratiam existens persoluat, quia non est speciale præceptum de persolutione horarum in statu salutis seu gratiæ: sicut est speciale præceptum de celebratione & administratione sacramentorum Christi ac verbi diuini in statu salutis: ita ut quotiescunque sacerdos aliquo sacramentum Christi indigne dispensat, mortaliter peccat. [(17) T V] vero] o peccator [O N I S T I] disciplinam, id est, instructionem & correptionem ac debitam pœnam pro tuis excessibus: sicque de numero eorū es, de quibus scriptum est, Odio habuerūt corripientem. Quo contra Salomon monet, Disciplinā domini fili mi ne abijcias, & ne deficias cum ab eo corripieris. Qui iterum ait, Egestas & ignominia ei qui deserit disciplinam, qui autem acquiescit arguētī glorificabitur. Et alibi, Qui abiecit disciplinam, despicit animam suam, qui autē acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Idem autem periculum est despiciere disciplinam prelati &

Amos 6
Mich. 2
Iohā. 36
Esa. 40
Ezec. 18
Psal. 44
Deu. 5
Iob 35
Esa. 58
Matt. 6
Psal. 33
Eccl. 33
Esa. 29
Matt. 15
Eccl. 15
Amos. 5
Prou. 3
Prou. 15
Prou. 15

Luc. 10 des, quoniam praelati sunt dei vicarij. Propter quod de talibus ait Saluator, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et magnus ille praelatus S. Moses dixit ad filios Israel, Non contra vos est murmur vestrum, sed contra dominum. Si ergo saluari optamus, disciplinam dei ac superiorum nostrorum amemus, quia scriptum est, Viro qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus superueniet interitus. [E T] proiecisti sermones meos retrorsum, id est, preceptis meis non paruisti, sed tua voluntatem voluntati meae praeponisti. [18] Si videbas furem, curuebas cum eo] simul furando vel furanti fauendo aut cooperando, [E T] c v m adulteris portionem tuam ponebas] faciens te confocium atque participem vitiorum eius. Est autem quoddam spirituale furtum, quo homo honorem & gloriam soli deo debitam sibi usurpat, & tali furto se maculat, qui superbo comunicat: iuxta illud, Qui communicauerit superbo, induetur superbia. [19] Os tuum abundauit malitia, id est, verbis illicitis, [E T] lingua tua concinnabat dolos, id est, verba fraudulenta composuit ad alios defraudandos. Quod patet ex eo, Nam [20] S E D E N S] in cathedra pestilentiae, [A D V E R S V S] fratre] id est, proximum [T V M] loquebaris] sermones fallaces, pungitios, detractorios & rancorosos: [E T] aduersus filium matris tuae, [P O N E B A S] scandalum] praeibendo ei occasionem ruinae, seu offendiculum verbo vel facto inordinato, quod est contra admonitionem Apostoli, ubi ait, Non ergo amplius inuicem iudicemus: sed hoc iudicatis magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Noli illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Saluator quoque, Vae [inquit] homini illi, per quem scandalum venit. Est nihilominus scandalum quoddam Phariseorum, quod venit ex malitia & caecitate scandalizati, non ex defectu scandalizantis, & tale non est semper vitandum. Nam, vt Euangelista testatur, cum discipuli Christo dixissent, Scis quia Phariſei audito hoc verbo, scandalizati sunt? Ipse respondit, Sinite illos, caeci sunt duces caecorum. Scandalum autem pusillorum vitandum est, imò interdum quaedam non mala vel etiam bona non iussa omittenda sunt, differenda, aut ascondenda, ne scandalizentur pusilli, sicut dicit Apostolus, Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in aeternum. Qui autem scandalizatur, pusillus est: perfecti enim non scandalizantur secundum Hieronymum, nec scandalizant, secundum Thomam. Vehementer ergo studendum est nobis, vt simus adinuicem exemplares. [H A E C] mala [F E C I S T I] o peccator, [E T] tacti] Christus enim frequenter diu expectat, nec statim se vindicat. [21] E X I S T I M A S T I] inique, q̄ ero tui similis, id est, an propter meam longanimitatem expectationem arbitraris q̄ peccata tua dissimulabo aut eis fauebo, nec tibi poenas iustas infligam, quoadmodum iustus gloria tribua? [A R G V A M T E] vel ante mortem, vel in morte, & maxime in die generalis iudicij, [E T] statuam contra faciem tuam, id est, peccata tua tibi manifeste obijciam, & de omnibus operibus tuis rationem requiram, tam in hora mortis, quam in die nouissimo. [22] I N T E L I G I T E] haec, id est, intime ea pensare [Q V I] obliuiscimini deum] non curantes eius praeccepta, nec pensantes eius horrenda iudicia, nec attendentes eius gloriosa promissa, [N E] quando rapiat, id est, ne deus aliquo tempore vos imparatos ab hac vita abstrahat, & suo tribunali praesentari praecipiat, [E T] non sit qui cripiat] vos de iusto eius iudicio, quia in mortali peccato morientem nemo redimere potest, nisi ex speciali gratia reducatur ad pristinum statum. [23] S A C R I F I C I V M] laudis, id est, de quo iam dictum est, Immola deo sacrificium laudis] H O N O R I F I C A B I T] me, quia per se acceptum est, [E T] illiciter, id est, in tali sacrificio, scilicet in laude deo reuerenter oblata est via [Q V O] ostendam illi] tale sacrificium immolanti] S A L V T A R E] dei, id est, Christum humani generis saluatorem. Nam per sacrificium laudis ad Christi visionem in praesenti per fidem, & in futuro per speciem peruenitur, imò laudatio dei est optima via beatitudinem acquirendi, secundum quod dominus alio loco asserit, Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum. Ecce quam admiranda est virtus huius psal. quam fructuosa est eius scientia. Et quis laudem eius exprimere queat, in quo benignitas primi aduentus domini Saluatoris tam pulchre describitur, eo quod deus deorum per seipsum locutus sit mundo, vniuersos ad suam fidem inuitans? In quo insuper terror futuri iudicij seu secundi aduentus eiusdem tam terribiliter explicatur, multaque alia praeclearissime de cantantur? Conemur ergo humilitatem, paupertatem, ac pietatem primi aduentus Christi ita festari, vt secundo eius aduentu maiestatem & gloria, atque iustitiam eius sine formidine mereamur conspiciere. Proponamus oculo mentis nostrae, & in corde nostro fortiter depingamus qualitatem futuri iudicij, quam horrendum erit videre elementa ardentia, acies angelorum, facies demonum, monstruosissima corpora reproborum, scissa alta caelorum, terra hiantem, iudicem irascentem, & expectare ineuitabilem aeternae damnationis sententiam, videreque ante se parata sempiterna supplicia. Si ista atq; similia modo sollicitè consideremus, tunc proculdubio in die tanti horroris securi gaudentesque stabimus.

COMMENTARIVS IN PSAL. L.

EXPOSITIO TITVLI.

Declarandi iam psalmi iste est titulus, Psalmus Dauid, cum venit ad eum Nathan propheta quando intravit ad Bethsabee. Hic autem titulus planus est scientibus historiam secundi libri Regum, in quo narratur, quemadmodum Dauid cum vxore Vriae adulterium fecit, & postea scilicet post mortem Vriae, quando Dauid duxit eam in coniugem, tunc Nathan venit ad Dauid, & eum de tanto piaculo arguit. aduertensque Dauid crimen commissum, vehementissime doluit, atq; ex cordiali poenitentia hunc psalmum conscripsit, in quo persona propriam, seu cuiuslibet intime

A poenitentis, affectuosissime loquitur, humilime orat, ardentissima verba effundit. Tanta enim est virtus & dignitas psalmi istius, vt ab eius praeconio lingua deficiat. Ait ergo.

PRECATIO.

Miserator deus faciem tuam a peccatis nostris auerte, & omnes in conspectu tuo iniquitates nostras dele: i. aua nos ab iniustitia nostra, ut dono gratiae tuae emundati, in sancta ac tibi placita conuersatione semper maneamus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

IS ER ER E mei deus secundum magnam misericordiam tuam, [O] verbu salubre, o consilium vnicum, o singulare refugium. Cum ignoret peccator quid agere, quid incipere, quo se vertere debeat, hoc vnicu ei manet solatiu, tutum refugium, prudentissimuq; consilium, vt dicat, Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Cum priorum scelerum mole opprimitur, cum ingratitude sua excessu terretur, dum peccatoru suorum multitudine ac magnitudine cotabescit, hoc solum restat, vt dicat, Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tua. Ideo enim scriptu est, Cum ignoremus quid a-

Bgere debeamus, hoc solu habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Deniq; duo praecipue pensanda sunt poenitenti, imo cuiuslibet viatori orati, videlicet propria miseria, & diuina misericordia: quatenus ex consideratione suae miseriae ad orationem festinet, seipsum humiliet & accuset. Ex consideratione autem misericordiae dei respiret, spem veniaeumat, deoq; cum incessabili fiducia inuocet. Si enim peccator vitiorum suoru enormitate perpendens, diuinam iustitiam solimodo penset, desperare poterit potius quam orare: quoadmodum accidit Cain, qui dixit, Maior est iniquitas mea, quam veniam merear. Ac Iudae proditori, qui cum dixisset, Peccauit, tradens sanguinem innocentem, abiens, laqueo se suspedit & crepuit medius. Nihilominus considerare debet peccator diuinam iustitiam, vt sciat se puniendum: ac timeat diuinam potentiam vt sciat non posse euadere aut resistere, atq; diuinam sapientiam vt sciat se non posse latere. Sed quonia horu consideratio aliud nihil incurrit ree conscientiae nisi horrore ac merores, restat vt ad sola dei misericordiam se conuertat, & ex eius contemplatione consolatione, fiduciamq; concipiat. Vnde beatus Iob considerans omnipotentiam, sapientiam atq; iustitiam iudicis sui, ad solam misericordiam se transferens, ait, Non iustificabitur homo compositus deo: & si voluerit cu eo contendere, non poterit respondere vnu pro mille. Etiam si habuero quippiam iustu, non respondebo ei, sed vt meum iudicem deprecabor: Et si iustificare me voluero, os meum condemnabit me, etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Peccator itaq; in conspectu summi iudicis omnia inspicientis, seipsum constituens, & peccatoru suoru enormitate exhorrens, perpendens quoq; se diuine iustitiae rigore tolerare non posse, nec diuinae sapientiae oculu aliquid posse latere, neq; diuinae potentiae se posse resistere, ad sola misericordissimi creatoris pietate confugiens, dicat, Miserere mei deus. i. quonia ego miser, tuq; misericors, ideo miserere mei, copatiendo non indignado: ignoscendo non vlciscendo: succurrendo, non relinquendo. Noli in me ostendere virtute tuae iustitiae, ne sim vas contumeliae seu irae in interitu: sed abyssum tuae clementiae, vt sim vas misericordiae in salute. Non intres in iudicium cum seruo tuo, neque secundum peccata mea restituas mihi: sed quonia ego multum miser sum [peccata enim miserum faciunt peccatorem] & tu multum misericors: ideo, Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tua: quae cum sit immensa, omnem miseriam meam in infinitu excedit. Sicut igitur magnitudo maris guttam aquae quasi nihil absorbet: sic misericordiae tuae immensitas, o domine omnem miseriam meam consumat & aeternaliter delet. [2] E T secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem mea. Deus naturaliter misericors est, & proprium est sibi misereri ac parcere. Propter quod scriptum est, quia solus pius est. Misericordia autem dei actiue significata, est ipsa misericordia dei, secundum q̄ actualiter miseretur. Et quantum ad misericordiam dei & miserationem eius in ipso deo sit vna ac simplex, dicuntur tamen misericordiae dei multae & miserationes eius quamplurimae, propter diuersitatem seu multitudinem suorum effectuum. Misericordia vero dei passiue accepta, est misericordia suae effectus. Est igitur sensus, Secundum multitudinem miserationu tuarum, id est, secundum q̄ tu multis modis varijsq; auxilijs misereri potes: secundum hoc dele iniquitate mea, quoniam infinitis modis, & inefficientibus auxilijs succurrere vales: & hanc precor multitudinem miserationum tuaru ostende in me. Vel sic, Secundum multitudinem miserationu tuarum. i. secundum quod prioribus sanctis & peccatoribus conuersis multipliciter miseratus es, secundum hoc postulo vt mihi misericordiam multiformem impendas, & iniquitate omissionis & commissionis ab anima mea deleas: non oro o domine vt secundum multitudinem meritoru meoru mecu agas, sed secundum multitudinem miserationu tuaru iniquitate mea amoueas. Et hoc est quod Dan. postulat, Per te metipsum inclina deus meus aure tuae. Neq; enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante facie tua, sed in miserationibus nostris prosternimus preces ante facie tua, ne moreris. Porro nunquam mortale peccatu deletur, nisi gratia infundatur. Per hoc ergo q̄ orat iniquitate sua deleri, implicite postulat gratiam sibi infundi. [3] A M P L I V S] laua me ab iniquitate mea, id est, per infusionem gratiae tuae purga anima mea a macula quam peccando incurrit, & praesta mihi copunctione internae ac fontem lachrymaru, quibus ab immunditijs vitiorum lauer, vt a Ierem. praecipitur mihi, Laua a malitia cor tuu, [E T] a peccato meo munda me] dimittedo poenam & culpam, ornandoq; mente claritate gratiarum, & virtutu. Peccata naq; anima mea deturpat ac maculant, atq; diabolo simile faciunt, & sanctae trinitati deformem, omneq; bonu gratiae tuae ab ea impediunt, sicut Ierem. propheta ait, Peccata vestra

Conspiciens, seipsum constituens, & peccatoru suoru enormitate exhorrens, perpendens quoq; se diuine iustitiae rigore tolerare non posse, nec diuinae sapientiae oculu aliquid posse latere, neq; diuinae potentiae se posse resistere, ad sola misericordissimi creatoris pietate confugiens, dicat, Miserere mei deus. i. quonia ego miser, tuq; misericors, ideo miserere mei, copatiendo non indignado: ignoscendo non vlciscendo: succurrendo, non relinquendo. Noli in me ostendere virtute tuae iustitiae, ne sim vas contumeliae seu irae in interitu: sed abyssum tuae clementiae, vt sim vas misericordiae in salute. Non intres in iudicium cum seruo tuo, neque secundum peccata mea restituas mihi: sed quonia ego multum miser sum [peccata enim miserum faciunt peccatorem] & tu multum misericors: ideo, Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tua: quae cum sit immensa, omnem miseriam meam in infinitu excedit. Sicut igitur magnitudo maris guttam aquae quasi nihil absorbet: sic misericordiae tuae immensitas, o domine omnem miseriam meam consumat & aeternaliter delet. [2] E T secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem mea. Deus naturaliter misericors est, & proprium est sibi misereri ac parcere. Propter quod scriptum est, quia solus pius est. Misericordia autem dei actiue significata, est ipsa misericordia dei, secundum q̄ actualiter miseretur. Et quantum ad misericordiam dei & miserationem eius in ipso deo sit vna ac simplex, dicuntur tamen misericordiae dei multae & miserationes eius quamplurimae, propter diuersitatem seu multitudinem suorum effectuum. Misericordia vero dei passiue accepta, est misericordia suae effectus. Est igitur sensus, Secundum multitudinem miserationu tuarum, id est, secundum q̄ tu multis modis varijsq; auxilijs misereri potes: secundum hoc dele iniquitate mea, quoniam infinitis modis, & inefficientibus auxilijs succurrere vales: & hanc precor multitudinem miserationum tuaru ostende in me. Vel sic, Secundum multitudinem miserationu tuarum. i. secundum quod prioribus sanctis & peccatoribus conuersis multipliciter miseratus es, secundum hoc postulo vt mihi misericordiam multiformem impendas, & iniquitate omissionis & commissionis ab anima mea deleas: non oro o domine vt secundum multitudinem meritoru meoru mecu agas, sed secundum multitudinem miserationu tuaru iniquitate mea amoueas. Et hoc est quod Dan. postulat, Per te metipsum inclina deus meus aure tuae. Neq; enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante facie tua, sed in miserationibus nostris prosternimus preces ante facie tua, ne moreris. Porro nunquam mortale peccatu deletur, nisi gratia infundatur. Per hoc ergo q̄ orat iniquitate sua deleri, implicite postulat gratiam sibi infundi. [3] A M P L I V S] laua me ab iniquitate mea, id est, per infusionem gratiae tuae purga anima mea a macula quam peccando incurrit, & praesta mihi copunctione internae ac fontem lachrymaru, quibus ab immunditijs vitiorum lauer, vt a Ierem. praecipitur mihi, Laua a malitia cor tuu, [E T] a peccato meo munda me] dimittedo poenam & culpam, ornandoq; mente claritate gratiarum, & virtutu. Peccata naq; anima mea deturpat ac maculant, atq; diabolo simile faciunt, & sanctae trinitati deformem, omneq; bonu gratiae tuae ab ea impediunt, sicut Ierem. propheta ait, Peccata vestra

1. Par. 20

Gen. 4
Matt. 27
Act. 1

Iob 9

Rom. 9
Psal. 142
Psal. 78.

Apoc. 15

Dan. 9.

Iere. 14

Iere. 5

Esa. 59. Iob. 15. Esa. 27. Mich. 7. Esa. 1. Matt. 7. Iob. 33. Ierem. 2. 2. Par. 36. Ofec. 14. Rmo. 3. Ezec. 33. Psal. 115. Iob. 15. Matt. 27. Esa. 58. Gen. 8.

prohibuerunt bonum a vobis. Et Esa. Iniquitates vestrae diuiserunt inter deum vestrum & vos. Et peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis. Vnde in lib. Iob legitur, Nunquid grande est vt cõsolatur te deus? Sed verba tua praua hoc prohibent. Quonia ergo dõ domine (Esa. teste) hic est omnis fructus, vt auferatur peccatum, oro, laua me ab iniquitate mea, quatenus impleatur in me quod scriptum est de te, Non immittet dominus vltra furorẽ suum, quoniam volens misericordiam est, reuertetur & miserabitur nostri. Deponet omnes iniquitates nostras, & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Imple quoq; in me, quod quaerentibus te per Esa. promissisti, Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabitur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erit. Ideo autem peto a peccato mundari. ¶ (4) Q V O N I A M iniquitatẽ meam ego cognosco. Non illa abscondo, nec me ipsum excuso, nec dæmoni, nec alteri illa imputo, sed peccatum meum confiteor. Quoniam ergo initium bonorũ est confessio malorũ seu recognitio peccatorũ, ignosce mihi & spiritualem vitam in me ordire ac renoua. Tu ergo si misericordiã consequi cupis, peccatum tuum agnosce, nec in oculo fratris tui festucã inspicias, sed trabẽ quẽ in oculo tuo est aspice, dicq; quod scriptũ est, Peccaui, & vere deliqui, & vt eram dignus non recepi. Hinc apud Hieremiã dominus ait excusanti seipsum, Ego iudicio cõtendam tecum, eo quod dixeris, Non peccaui. Si autem vis scire quid sit vere iniquitatẽ propriam recognoscere, audi Manassen orantem, & dicentẽ, Peccaui domine peccaui, & iniquitatem meam agnosco. Peto rogãs te, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis. [E T peccatum meum contra me est semper, id est, semper displicet mihi & detestor illud. Alia litera habet, corã me est semper, & redit in idem. Nam sensus est, semper obijcio illud cõsiderationi meã & inspicio illud, quatenus ipsum deplangam. ¶ (5) T I B I soli peccaui,] quia omne peccatum est cõtra legem tuã aliquo modo, nec peccatũ in proximũ vel seipsum habet rationẽ peccati, nisi inquantũ originaliter contrariatur aut dissonat ordini tuẽ sapientiẽ atque iustitiẽ, quoniam tu es mẽsura, causa, & fons vniuersæ sanctitatis, [E T malum corã te feci,] id est, te præsentẽ & omnia inspicientẽ, nõ sum veritus facere malum: & in hoc aggrauatur iniquitas mea, quoniam tuã præsentiam tam partũ curauit. [V t iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.] Secundum expositores cõmuniter subintelligitur aliquod hoc loco, videlicet remitte mihi seu miserere mihi, vt sit sensus, Tibi soli peccaui & malum corã te feci: & peto vt mihi remittas ac miseraris, vt iustificeris, id est, iustus ac verax inueniaris in sermonibus tuis, quibus per os sanctorũ prophetarũ poenitentibus veniam promissisti, sicut est illud, Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontane, quia auersus est furor meus ab eis: & vincas. i. in iustitia ceteros excedas ac superes, cum iudicaris, id est, dum alij iudiciũ tuũ innotescit, ac per hoc iudicant te bene & recte fecisse, sicq; iudiciũ tuũ iustificiant. Sed melius arbitror vt nihil subintelligatur, imò si bene pensemus nihil subintelligendũ videbitur. debemus enim sequi expositionẽ Apostoli. Apostolus verò introducit atq; allegat ad Rom. hæc verba hoc modo, Est autẽ deus verax, omnis autẽ homo mendax, sicut scriptũ est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Patet ergo quod secundum intentionem Apostoli S. David ad hunc sensum prædicta verba induxit, quod deus ex nostra iniquitate iustificatur, & vincit cum iudicatur, & hoc ex sequentibus verbis Apostoli clarius liquet. subdit enim, Si autem iniquitas nostra iustitiam dei commendat, quid dicemus? Sciendum tamen quod deum ex nostro peccato iustificari, & glorificari, & vincere cũ iudicatur, intelligi potest dupliciter. Primo causaliter & directe, & ita verũ nõ est. Secũdo, occasionaliter & indirecte seu cõsecutiue, & ita verum est, sicut inducit Apostolus, & iste est sensus literalior, quauis prima expositio stare possit. Est itaque sensus, Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt ex hoc occasionaliter & cõsecutiue iustificeris in sermonibus tuis, quibus dixisti per prophetas nullum hominem esse sine peccato, sed omnem hominem esse mendacem verbo aut opere, seu aliquo vitio, quia in lib. Iob scriptũ est, Nemo mundus a sordẽ. Vel in sermonibus tuis, quibus peccatorem damnas & punis, iustum verò saluas atque glorificas. Malum naq; meũ a te bene ordinatũ. i. iuste punitum, seu pie indultum, cedit ad gloriam tuam, quemadmodum in Enchiridio August. fatetur, imò in omnibus reprobis refucet, & commẽdat iustitia tua atque potentia. Denique vt plenius loquar verba prædicta quadrupliciter exponi possunt. Iam enim duobus modis exposita sũnt. Tertio autem exponuntur, Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, id est, quatenus cõsecutiue seu concomitanter iustus appareas in verbis, quibus promissisti te incarnandũ ex semine meo. Dũ enim ego tam dire peccaui, & tu nihilominus imple quod promissisti, patet quod nõ propter merita mea, sed propter tuã iustitiã qua promissa adimple, humanam naturã ex stirpe mea assumas, & vincas alios in æquitate, cũ iudicaris, a populo non te debere promissa implere propter enormitatẽ peccatorũ meorum. Quarto exponitur sic, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris. i. quatenus tu solus verus comproberis in sermonibus tuis: & vincas cũ iudicaris, sic vel sic debuisti fecisse, vel cũ a Pilato, atque Iudæis iudicaris ad mortẽ, qui sine dolo & culpa existis, & propter mea delicta omnia pateris: sicq; per modũ sequelæ ex meo peccato iustificaris. Deinde Prophetã fragilitatẽ ac pronitatem mortalis naturæ ad culpã commemorat, quatenus per hoc deum ad pietatem ac veniã prouocet & inclinet, secundũ quod Noe in Gen. ipse deus sponddit, Nequaquam (inquis) vltra maledicã terrẽ propter homines: sensus enim & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Ait ergo David. ¶ (6) E C C E enim in iniquitatibus conceptus sum,] tanquam dicat, Bene misereri te decet mihi fragili peccatori, quia ecce in vitis cõceptus sum, [E T I N peccatis concepit me mater mea,] quoniam ergo fomes peccati mihi innatus est, mirum non est quod in peccatũ prolapsus sum. Sed quomodo potest homo in iniquitatibus cõcipi, cum subiectum peccati & virtutis non sit nisi in anima seu intellectuallẽ essentia, quæ corpori humano nõ statim in

A. conceptione infunditur? Iterum quaeritur, quomodo in iniquitatibus cõcipiatur, cum non cõcipiatur nisi in originali peccato, quod non est nisi vnũ peccatũ, sicut originalis iustitia non erat nisi vna virtus? Et respondendũ quod originale peccatũ cũ semine transfunditur, nõ est tamẽ in semine vt in subiecto, sed vt in radice: & ergo anima mox cũ semini sic infecto infunditur, maculatur, & originali peccato coinquinatur, cuius exemplũ est de semine leprosi. Leprosus enim non nisi leprosum generat, & lepra cum semine transfunditur, non est tamen in semine, vt in subiecto, sed quasi in radice: anima verò infusa, statim proles cõtrahit leprã ex seminis infectione. Ad secũdum dicendũ, quod originale peccatũ formaliter vnũ est, vt pote carentia originalis iustitiæ debita inesse: materialiter verò multa propter quatuor animæ vulnera ex originali peccato secuta, quæ sunt, ignorantia, malitia, infirmitas & cõcupiscentia, sicut superius dictũ est. Tertio quaeri potest, quomodo parẽtes originale peccatũ transfundant, cum tamen in baptismo dimissum sit peccatũ originale merito passionis dominicæ. Et respondendum, quod licet dimissum sit quantũ ad reatũ pœnæ seu maculã, non tamen fomes seu inclinatio omnino extinguitur, quauis debilitetur. Sed tunc fortius inuestigatur, quomodo peccatũ istud transfunditur in omnibus positi, cum tamen ipse concubitus maritalis omni positi peccato carere, imò & virtuosus ac meritorius esse, inquantũ est actus iustitiæ, qui ab Apostolo præcipitur dicente, Vxorĩ vir debitum reddat & vxor viro, nullũ autẽ peccatũ seu peccato inseparabiliter annexum præcipitur. Item inquantum est actus religionis. Tertio inquantum est actus sacramenti. Et respondendũ quod parentes peccatũ originale nõ transfundunt secundũ quod particulares & proximæ causæ generationis existit, vel quia in ipso cõcubitu semper seu inuitabiliter peccent, sed inquantum ex corrupta radice prodierit: per hoc quippe proles originale peccatũ incurrit, vnde ad originale iustitiã aliquo modo tenetur: nõ autẽ ad eã tenetur, inquantũ a primis partibus nascitur, sed secundum quod a primis parentibus propagatur, tam secundũ rationẽ seminalem, quam secundũ corruptam substantiam. ¶ (7) E C C E enim veritatem dilexisti. q. d. quia tu veritatẽ diligis, ego propriam culpã sine excusatione confiteor, & quia ago quod complacet tibi, decet te mihi propitiũ fieri. Vnde ait Saluator, Cognosceis veritatẽ, & veritas liberabit vos. Deus autẽ veritatẽ potissimũ diligit: nam similitudo est causa amoris. Quonia ergo deus naturaliter verus est, & essentialiter veritas in creata, cõstat, quod veritatẽ naturaliter diligit. [I N C E R T A] id est, futura contingẽtia, de quibus pprie est propheta, & quæ præuidere deo propriũ est. Iuxta illud Esa. Quæ ventura sunt annunciate nobis, & sciemus quia dii estis vos, [E T occulta sapientiẽ tuẽ,] hoc est, profunda & alta mysteria de diuinitate, ac summa trinitate, Christi quæ incarnatione, passione, resurrectione, & ascensione [M A N I F E S T A S T I] mihi [per illuminationẽ spiritus sancti,] clarius, purius & copiosius q̃ ceteris verbis: quia nõ per symbolica illustrationẽ seu p̃ sensibiles formas, sed per anagogicã irradiationẽ. i. p̃ intelligibilẽ atq; internã illuminationẽ sine sensibiliũ representatione formatũ, accepti a spiritu sancto quacũque in hoc libro cõscripsi. ¶ (8) A S P E R G E me domine hyssopo,] In Leu. legitur: quædam modũ dominus iusserit mundatũ a lepra aspergi hyssopo, vt mūdaretur: dũ ergo ait, Asperges me hyssopo, designat se spirituale incurrisse leprã, a qua petit purgari hyssopi aspergione. i. humilis poenitentia cõtritione. Hyssopus nanq; est herba breuis loco saxoso radicatus hæret, pulmonisq; inflationẽ repellens ac sanans: idcirco per eã poenitentia designatur, quæ in Christo (qui petra vocatur) fundatur, cordisque superbia sanat, & hominẽ in pprijs oculis paruũ & modicũ efficit. [E T mūdabor] a macula interiori: [I A V A B I] s me [] lotione spiritali per gratiæ infusionẽ, [E T super niuem dealabor] .i. ampliori spiritalis mūditiæ ornatu atque candore splendebo q̃ fit niuis albedo. Spiritus enim puritas, corporalẽ puritatẽ omnino excedit. Et hoc est quod per Ezec. dominus ait, Effundam super vos aquã mundã, & mundabimini ab omnibus inquinamẽtis vestris. De hac aspergione, mundatione, ac lotione Saluator etiã ait, Tu autẽ cũ ieiunas, unge oculos tuos vt videas. Vel sic, Asperges me hyssopo. i. fide & fructu seu merito sanguinis Christi, cuius vtiq; fide ac fideli aspergione saluati sunt omnes veteres sancti: & mundabor, quia per meritũ sanguinis Christi ab omni culpa purgamur: lauabis me in fonte baptismatis, qd̃ ad cathecumino præsertim refertur: & super niuem dealabor, qm̃ in baptismo vniuersa peccata donatur: iuxta illud, Saluos nos fecit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogatio in deũ. ¶ (9) A V D I T V I meo] exteriori & interiori [D A B I] s gaudium] de indulgentia peccatorũ, [E T lætitiã] de restitutione gratiarũ. Ad literã deus dedit sancto David hoc gaudium, hancq; lætitiã, dũ ei per Nathan prophetã, atq; per inspirationẽ internã veniã repromissit gratiamq; repẽdit. Nos quoq; gaudiũ & lætitiã a deo recipimus, dũ nos per sacra scripturã cõsolatur, dicẽdo illud, Si impius egerit poenitentia, omnium iniquitatũ eius nõ recordabor amplius. Et iterũ, Reuertimini & viuite, quia nolo mortẽ peccatoris, sed vt cõuerteretur & viuat. Nec his dissonat quod Saluator affirmat, Non est (inquiens) voluntas ante patrẽ vestrũ vt pereat vnus ex pusillis istis. Propter quod alibi habetur, Deus mortẽ non fecit, nec delectatur in perditione viuorũ. Denique magnã nobis ingerit lætitiã, dũ se tã paratũ, imò paratissimũ offert ad gratiã infundendã, secundum qd̃ ipse p̃testatur, Omnis q̃ petit accipit, & qui quaerit inuenit, & pulsanti aperietur. Et iterũ, Pater vester cœlestis dabit spiritũ bonũ petentibus se. Per instinctũ quoq; occultũ sp̃s sancti dat nobis deus gaudiũ & lætitiã, quia (vt ait Apost.) ipse sp̃s reddit testimoniũ spiritui nostro quod filij dei sumus. Et iterũ, Dedit nobis pignus sp̃s. [E T exultabũt ossa humiliata.] Nõ est partis designatũ est totũ, vt sit r̃esus, De infusione gaudij & lætitiæ exultabo ego peccator & poenitẽs quẽ vsq; ad ofsiũ humiliationẽ, seu corporis inclinationem, genuflectionem seu prostrationem humiliavi me ipsum. Vel, exultabũt ossa humiliata. i. interior lætitiã ex sua plenitudine in corp̃ redũdabit, & ossa corporis cer-

1. Cor. 7.

Iohã. 8.

Esa. 41.

Leui. 14.

1. Co. 10.

Ezec. 36.

Matt. 6.

Apoc. 3.

1. Pet. 3.

2. Re. 12.

Ezec. 18.

Matt. 18.

Sapien. 1.

Luc. 11.

Marc. 11.

Rom. 8.

1. Cor. 5.

Prou. 17.

Rom. 5. tis indicij interiorē iucunditatem ostendent. Sicut enim spiritus tristis exicat ossa: sic spiritus hilaris impinguat atque lætificat ossa. Vel, exultabit, hoc est, hilariter & fortiter agēt, ossa humiliata, id est virtutes animæ quæ ante penitentiam oppressæ, sopitæ ociosæque erant: sed post penitentiam hilariter & feruenter operari cœperunt, quoniam ubi abundauit iniquitas, abundat & gratia. ¶ (10) A V E R T E [d]o domine [F A C I E M tuam] id est, cōsiderationem tuam [A peccatis meis,] & obliuiscere ea, id est, per modum obliuiscens te habe in non vlciscendo & ignoscendo. Et hoc vtique deus pijsimus libenter faciet, si tu ipse peccata tua aspicias, pōderes, defleas, corrigas, atque deuites: alioquin faciet tibi quod de perseuerantibus in peccato per Amos propheta ait, Iurauit dominus si oblitus fuero vsque ad finem omnia opera eorum. Vnde negligenti & propria mala non deploranti ait Apostolus, An diuitias bonitatis dei & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam patientia dei ad penitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam & impoenitens cor tuū thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei. Itaque o domine, Auerte faciem tuam, hoc est, iustitiæ tuæ animaduersionem, a peccatis meis, vt nec gratiam & ignoscendo. Et hoc gloriam in futuro mihi propter eorum demerita abstrahas, [E T omnes iniquitates meas dele,] dimittendo penam & culpam, recipiendoque me ad amicitiam tuam, ac si nunquam peccassem. ¶ (11) C O R mundum crea in me deus,] hoc est, esse spirituale & meritorium age & inchoa in me per gratiæ creationem. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Cordis enim munditia omnium exercitorum nostrorum finis vltimus esse debet, secundum quod Salomon admonet, Omni custodia custodi cor tuum. Et si veram cordis puritatem adipisci desideras, hunc verum mēte & ore sic iteres, tractes, cogites, ores, & depromas, quomodo naribus tuis anhelitum attrahis. Magna nanque est & ineffabilis virtus versus huius atque sequentium, [S P I R I T U M rectum in noua] id est, spiritum sanctum de nouo infundere [I N visceribus meis,] id est, in intimis animæ meæ, dando gratiam, sapiētiam, charitatem, ceterasque virtutes, ac dona spiritus sancti. ¶ (12) N E proijcias me] propter peccata mea [A facie tuā,] id est, a pietatis tuæ aspectu & conseruatione, [E T spiritum sanctum tuum,] id est, inhabitationem gratiosam & piam præsentiam spiritus sancti [N E auferas a me,] sed in bono conserua me. ¶ (13) R E P D E mihi lætitiā salutariū tuū,] hoc est, cōtemplationem iucundam de Christo, in quo omnium salus consistit. Hanc enim videtur Dauid per culpam ad tempus perdidisse, & spiritum propheticum amisisse. Vnde nec proprii peccati enormitatē aduertit. Nos quoque eam peccando amittimus, quoniam in maliuolam animam non introibit sapientia. Idcirco pro eius restitutione, augmento, & conseruatione indefinenter orare debemus. [E T spiritu principali,] id est, spiritu sancto [C O N F I R M A me] stabiliendo cor meum in gratia eius: quia vt ait Apostolus, Optimum est gratia stabiliri cor. Nemo enim coronatur, nisi legitime certet, nec saluabitur, nisi qui vsque in finē perseuerauerit: quod nulli possibile est, nisi quem deus spiritu sancto confirmat. Ecce in verbis istis beatus Dauid super gloriosissimæ Trinitatis fidem atque mysteriū euidenter demonstrat. Nam nomine dei designat patrem. Nominē spiritus recti, principalis & sancti, exprimit spiritū sanctū. Nominē autem salutariū, explicat filium, de quo Petrus ait, Non est in alio aliquo salus. Similiter Esaias propheta trinitatem diuinarum personarum clare fatetur, dum per eum dominus ait, Ego primus & ego nouissimus, & post pauca iste primus & nouissimus, subdit, Et nūc dominus misit me, & spiritus eius: ibi per primum & nouissimum intelligitur Christus, qui in Apocalypsi ait, Ego sum Alpha & ω, principii & finis. Et rursus, Ego sum primus & nouissimus & viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuus in secula seculorū, & habeo clauēs mortis & inferni. Dum ergo Christus se missum a domino, & spiritu eius testatur, Trinitatis mysterium clarissime demonstrat. ¶ (14) D O C E B O iniquos vias tuas,] hoc est, gratiā mihi a te concessam alijs communicabo, eosque ad penitentiam salutarem inducere meo exemplo studebo, atque præcepta diuina obseruare eos exhortabor. Hoc ad sanctum Dauid tanquam ad populi principem pertinebat, imò ad quolibet aliquo modo pertinere videtur, secundum illud, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrat, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei. Propter quod Paulus ait, Fratres, & si homo preoccupatus fuerit in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, cōsideras templum ne & tu teneris. Vnde Dionysius dicit, quod omnium diuinarū perfectionum altissima est dei cooperatorem existere in reductione animarum ad primum principium. [E T impij ad te conuertentur] ex mea doctrina, quod valde meritorium est: quemadmodum scriptum est, Qui conuertit fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius a morte & operit multitudinem peccatorum. Et Daniel dicit, Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Sed quis dignus est ita illuminari diuinitus, vt sit ipse ad aliorum informationem idoneus? Respōdeat nobis illustrissimus Esaias qui ait, Quæ docebit dominus scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablatatos a lacte, auulso ab vberē, id est, eos qui carnales delicias atque sensuales voluptates deuitant & solidum cibum capere possunt: qui in carne viuētes, non secundum carnem ambulant, nec mundi vanitates admittūt. Hinc enim videmus multos ad alios instruendos multum paratos, sed parum aut nihil proficiunt, quoniam non ex spiritu sancto, sed proprio sensu loquuntur, habentque verba frigida, arida: non acuta, penetratiua & calida: quibus singulis ait Apostolus, Confidis te magistrum infantium, doctorem paruulorū: qui ergo alium doces, teipsum non doces: qui gloriaris in lege, per præuaricationem legis deum in honoras? ¶ (15) L I B E R A M E D E sanguinibus,] hoc est, peccatis præteritis, præsentibus, & futuris [D E V S] omnium [D E V S salutis meæ,] in cuius potestate salus mea consistit, a quo tota perfectio mea procedit, & omne bonū animæ meæ dependet: [E T exultabit,] id est, cum exultatione can-

A tabit, & dicet [L I N G V A mea iustitiam tuam.] id est, iusta iudicia tua quibus obstinatos condemnas, penitentibus misereris, orātes e iudis, toto corde conuersis abundantiam gratiæ tribuis, & peccatorem propria peccata confitentem iustificas. ¶ (16) D O M I N E labia mea aperies,] hoc est, ex interiori deuotione & gratiā facies labia mea in actum bonæ locutionis prorumpere, sic quod ex monitione spiritus sancti ad loquendum procedam, non quasi ex meipso inductus. Qui enim a seipso loquitur, gloriam propriam querit. [E T os meum annuntiabit laudem tuam,] quia tūc verē dignus ero laudator, si labia mea aperiantur: quemadmodum alibi dicit, Aperis os tuum, & ego implebo illud. Deinde Dauid causam al legat, cur deicit deum sibi ignoscere. ¶ (17) Q V O N I A M S I. V O L V I S S E S sacrificium] legale [D E D I S S E M V T I Q V E] sacrificiū, pro satisfactione mei excessus, sed [H O R O C A V S T I S] legalibus & figuratiuis [N O N delectaberis.] Sacrificia enim veteris legis, nec continebant gratiam, neque per se accepta erant, sed ex deuotione offerentis duntaxat. Idcirco per ea nullus deum placare potuit, nisi qui ante oblationem, vel saltem in ea gratiam habuit. Vnde ait scriptura Genesim, Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. Primo enim respexit ad offerentem, deinde ad hostiam. Indignū itaque Dauid ante sacrificiorum oblationem vel in ea gratiam adipisci. Quilibet quoque, fidelis de seipso hæc verba dicere potest, quia si deo placeret etiam in nouo testamento sacrificia legalia permanerent, & pro satisfactione a Christianis immolarentur.

B ¶ (18) S A C R I F I C I V M deo spiritus contribulatus,] id est, anima pro peccatis gemens ac tristis est sacrificium deo acceptum, quia seipsum deo offert propriam voluntatem ei subiiciens ad agenda & patiēda quæ sunt deo placita. Vnde Ecclesiasticus inducit, Salutare sacrificiū est, attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate. Et Baruch, Anima tristis super magnitudine mali, quæ incedit curua & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat gloriam & iustitiam tibi domino. [C O R contritum & humiliatum deus non despicies.] sicut per Esaiam testatus es, Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritū spiritū, & tremētem sermones meos? Et Iob ait, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria & saluabitur innocens. Et Ecclesiasticus, Oratio humiliantis se cælos penetrabit.

¶ (19) B E N I G N E fac domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificetur muri Hierusalē.] Verfus iste cum sequenti primo exponendus est literaliter: & est sensus, O domine, in tua bona voluntate qua promissisti mihi, quod filius meus Salomon ædificaret tibi templum, fac benigne Sion, hoc est, pie adimple in monte Sion quod promissisti, vt scilicet in eo ædificetur templum nomini tuo, & ædificetur muri Hierusalē, id est, parietes templi vel muri ciuitatis, quos Dauid vidit in spiritu sepius destruendos. ¶ (20) T V N C,] hoc est, templo ædificato [A C C E P T A B I S sacrificium iustitiæ] quod tibi iuste offertur [O B L A T I O N E S] quæ non totaliter incendebantur, [E T holocausta] quæ omnino comburebantur, [T V N C imponent] ministri templi [S V P E R A L T A R E tuum] in templo [V I T V L O S] quia secundum legem vitulus erat animal aptum ad offerendum. Moraliter verò sic exponuntur, Benigne fac domine in bona voluntate tua, qua hominibus semper gratiam repromittis, dummodo conuertantur ad te: Sion, hoc est, ecclesiæ militanti te per fidem speculanti, conseruandō eam in fide & gratia Christi, vt ædificetur muri Hierusalē, id est, prælati ecclesiæ, qui sunt aliorum defensores ac muri seu firmamentum. Hi ergo spiritualiter ædificentur, hoc est, in propria virtutum & gratiæ confirmantur, quemadmodum dicit Apostolus, Quæ ædificationis sunt in quicquid studiamus. Et, Vnusquisque proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Vel ædificantur muri Hierusalē, id est, duo populi Iudæi & Græci in vnâ ecclesiæ fidem concurrant, & vnus in Christo populus fiant, sicut Apostolus dicit, Non est distinctio Iudæi & Græci. Tunc acceptabis in Ecclesiæ catholica sacrificium iustitiæ, hoc est, sacrificium laudis & Eucharistiæ, oblationes orationum & elemosynarum, exteriorumque rerum: & holocausta, id est, propriarum voluntatū meram, atque spontaneam abnegationem, eorum videlicet, qui se totos diuino cultui offerunt, cuncta contemnit, nec aliquid sibi proprium retinent: tunc imponent super altare tuum, quod est humanitas Christi, per quam omnia nostra officia fiunt accepta, vitulos, id est, seipos sequendo vestigia eius, & eius exemplo seipos quotidie mortificantes, sicut testatur Apostolus, In omni fiducia magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortē. Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum. Vel imponent super altare tuum vitulos, hoc est, in fide ecclesiæ offerent tibi laudes diuinas, sicut apud Osē scriptum est, Reddemus vitulos laborum nostrorum. Porro anagogice exponuntur hæc sic, Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion, id est, triumphanti ecclesiæ te per speciem contemplanti, vt ædificentur muri Hierusalē, hoc est, ruina angelorum malorum reparetur per saluationem hominum electorum. Tunc, quādo videlicet venerit quod perfectum est, maxime post diem generalis iudicij, quando omnino reædificati erunt muri cælestis Hierusalē, quæ est mater nostra, de qua nobis quotidie gloriosa dicuntur, vtinam & digne desiderantur: tunc, inquam, o domine, acceptabis sacrificium iustitiæ, id est, laudes perpetuas, purissimas, atque perfectas oblationes, quibus omnes beati in patria se totos offerunt tibi, stantes semper inauerubiler conuersi & fixi in te, & holocausta, id est, actus charitatis perfectos. Sancti enim in patria præceptum de amando deum perfecte adimplent, quod in via fieri nequit: & hi actus charitatis holocausta dicuntur, quia per eos intellectuales creaturæ in diuinum amorem totaliter resoluuntur. Tunc imponent super altare tuum, id est, in celo empyreo, vitulos laborum, sicut expositum est: vel vitulos, hoc est, seipos, quoniam igne diuini amoris incenduntur, liquefunt, & in deum penitus transformantur. Ecce excellentissimum psalmum audiuimus, qui nō solum verborum suorum sensu nos instruit, sed etiam auctoris sui exemplo nos plurimum erudit. Quis enim de seipso præsumere potest, cum videat auctorem psalmi huius sanctum Dauid post tantam diuinorum ademptionem eharisimatam, tam grauiter cecidisse, nō solum

Iohan. 7
Psal. 80
Gen. 4
Ecc. 35
Baruc. 2
Esa. 66
Iob 22
Ecc. 35
2. Re. 7
Rom. 14
Rom. 15
Roma. 8
Philip. 1
Os. 14
1. Coz. 13
Amos. 9
Gal. 4
Psal. 86

1. Re. 24 in adulterium, sed & in homicidium: Qui cum iuuenili ætate tam perfectus & humilis extitisset, vt nec inimicum suum lætalem lædere vellet, aut lædi permitteret, sed bonum pro malo reddens, cum 1. Re. 26 à morte eriperet, qui totis viribus se interficere laborabat, qui leonem & vrsum deuicit, qui gygætem defecit, qui tantas tamque sacratissimas reuelationes suscepit, iam senectute potius in tam immania se peccata prostravit. Deniq; quis desperare possit, dum audit virum adulterum, & homicidâ ad tam tam perfectionem reductum? Studemus ergo charissimi, cû sancto Dauid veraciter penitere, atq; in omnibus non simulatam humilitatem amplecti, quia (vt ait Leo papa) tota Christianæ sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputadi, neque in appetitu laudis & gloriæ, sed in vera & voluntaria humilitate cõsistit: quam dominus Iesus ab vtero matris vsque ad supplicij crucis pro omni fortitudine, & elegit, & docuit. Et iterum, Tota (inquit) victoria Saluatoris quæ & diabolum superauit & mundum, humilitate est concepta, humilitate confecta.

Matt. 18

Vnde Christus testatur, Nisi conuerſi fueritis, & efficiamini sicut paruuli non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humilauerit se sicut paruulus iste, hic maior est in regno cælorum. Ad quod nos post huius incolatum exilij statim perducatur creator omnipotens trinus & simplex, qui est super omnia deus sublimis & benedictus, Amen.

Finis Commentariorum D. Dionysij Carthusiani in primam quinquagenam Psalterij.

D. Dionysij Carthusiani in secundam quinquagenam psalterij Davidis regis israel

PROCEMIVM.

Act. 13 1. Reg. 10

TESTIMONIUM PERHIBENS DEVS DAVID, DIXIT, INVENI DAVID filium Iesse virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. O quanta perfectio, quamque sublime præconium attributa sunt sancto viro prophetarum eximio in verbis inductis. Quid enim tam altum, sicut diuinæ menti esse vnanimem, diuino cordi seu voluntati esse concordem? Porro quorum vna affectio corque conforme, horum summa est amicitia: & quorum summa est amicitia, horum maxima est communitio, intima vnio familiaritatisque præcipua. Amicis nanque sunt cuncta communia: & quanto quis amplius diligit, tanto bona iua quæ habet, ei copiosius impartitur, si eget, aut expedit. Propterea sicut beatissimus Dauid diuinæ voluntati conformior fuit: sic deo amabilior extitit, & ideo secreta sua ei plenius atque lucidius reuelauit, ea præfertim, quæ ad Christum & sponsam eius Ecclesiam pertinent. Propter quod humiliter gloriatur, & veraciter confitetur, Incerta (inquens) & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Vnde & liber psalmodum sententiosior creditur, & Christi mysterijs plenior, quam cæteri prophetarum libri. Cû ergo in superiori libro exposita sit (prout dominus dedit) prima quinquagena psalterij, inchoada iam est secunda quinquagena eiusdem, & sicut illic professus sum hanc esse intentionem meam in elucidatione libri psalmodum, vt tam stili quam sententiæ difficultatem deuitem, ipsosque psalmos quadrifariâ (dum materia patitur, & expedire videtur) explanẽ, sic nunc quoque profiteor, & omnino in promptu scire oportet, quæ sit distinctio inter sensum scripturæ, literalem, allegoricum, tropologicum, & anagogicum. quod quia in superiori libro positum est, iam reiterandum non arbitror. Ego verò totis præcordijs inuoco spiritum sanctum, quatenus me in elucidatione diuinæ scripturæ dignetur dirigere. Et vt hoc plenius fiat, precor bonitatem ipsius, vt tali ac tanta gratia impleat animam meam, qua tam amorosè deo coniungar, vt ab ipso in omnibus instrui merear. Vere enim deus sanctus & benedictus, electos suos amicos singulariter & mirabiliter illustrare consuevit & erudire. Propter quod scriptum est, Non faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Et Christus discipulis ait, Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos, quia omnia quæcumque audivi à patre meo, nota feci vobis.

2. Re. 7

Psal. 30

Luc. i Amos 3 Iohã. 15

COMMENTARIVS IN PSAL. LI.

EXPOSITIO TITVLI.

Psalmus iam declarãdus hoc titulo prænotatur, In fine intellectus Dauid cum venit Doeg Idumæus & annunciauit Saul & dixit ei, Venit Dauid in domum Achimelech. Iuxta intellectum lite-

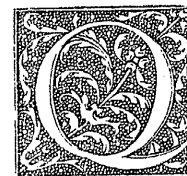
A ralem, sensus tituli huius clarus est ex historia libri Regũ. Legitur enim ibidem, quæadmodum Saul dolens de euasione Dauid dixit ad seruos suos, Audite me filij Iemini, quia nõ est in vobis qui doleat vicem meam, & annunciet mihi de Dauid filio Isai. Respondens autem Doeg Idumæus, qui erat primus inter seruos Saul & potentissimus pastorem eius, Vidi (inquit) filium Isai in Nobe apud Achimelech sacerdotem, qui cibaria & gladium Goliath dedi ei, ob hanc causam præcepit Saul occidi ipsum Achimelech (seu Abimelech, quia vtrunque dicitur) & omnem domum patris eius: cuius facti cinoris Doeg executor fuit, sicut ibidem legitur. Conuersus Doeg, irruit in sacerdotes, & trucidauit in illa die 85 viros vestitos Ephoth lineo. Nobe quoque ciuitate sacerdotum percussit in ore gladij, tam homines quam iumenta. Abiathar verò filius Achimelech euasit, & venit ad Dauid, eiq; retulit cuncta quæ facta sunt. De hoc igitur edidit Dauid hunc psalmũ, qui ad literã exponi potest de ipsa re gesta, quando fructuosus cõuenientiusque exponatur de re significata seu figurata. Dñ enim psalmi de Christo vel ecclesia literaliter intelliguntur, literalis sensus dulcis & plenus est, & diligenter scrutandus. Dum verò de Dauid, seu simili aliquo intelligitur, literalis sensus parum deuotionis atque dulcedinis confert. Vnde deuoti parum afficiuntur in expositione huiusmodi. Ideo de tali expositione pauca dicam. Secundum hanc itaque expositionem sensus tituli est, Intellectus Dauid, id est, in psalmo isto ponitur eruditio sancti Dauid, dirigens nos in finem, id est, in veram felicitatem & Christum, ad quam peruenimus, si eruditioni huius psalmi paruerimus. Intellectus (inquã) a Dauid conscriptus, cum venit, id est, postquam venit Doeg Idumæus, cætera enim iam patuerunt. In creatori ergo alloquens Dauid ipsum Doeg, ait,

B

PRECATIO.

Defensor vitæ & animæ nostræ domine, præuis conatibus nostris semper obſiste, & ne finas nos in nostrâ præuolare uanitate, ut sicut oliua fructificantes in domo tua, in æternum expectemus nomẽ tuũ in cõspectu sanctorũ tuorũ.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

VID gloriaris in malitiã? hoc est, quo fructu & utilitate lætaris de opere malo, & perpetratione peccati, quo me virum innocentem & Achimelech sacerdotem prodidisti, cumq; cû suis cõsanguineis occidisti? Gloriabatur enim Doeg de his, quia per hæc maximam sibi amicitiam acquisiuit regis iniqui. Sed hæc gloriatio mala, animæque nocua fuit: ideo Dauid Doeg redarguit, Quid (inquens) gloriaris in malitiã, quod tibi non expedit? [Q V I potens es in iniquitate, Jid est, qui potens fuisti ad occidendum viros innoxios, & potestate tibi collata abusus es, opprimendo te meliores? (2) T O T A die, Jid est, incessanter [I N I V S T I T I A M cogitauit lingua tua, Jhoc est, opus iniustum, dolos, atque insidias contra me, & meos amicos concepit lingua cordis tui, videlicet intellectus, quo interiora verba seu cogitationes formatur. Vel, lingua oris cogitauit. i. ex interiori cogitatione dixit. Doeg enim assidue insidiabatur sancto Dauid & suis confocijs. Vnde Dauid ad Abiathar, Sciebam in die illa, quod cum ibi esset Doeg Idumæus, proculdubio annunciarẽt Sauli. [S I C V T nouacula acuta fecisti dolum.] Nouacula acuta cum pilos tollere habeat, aliquãdo dire & subito vulnerat: sic detractores & impij cum regem & dominum sum bene & recte informare deberent, falsa ei vel non reuelanda annunciant, alijs detrahunt, damna insigunt, & mortem procurant: & hoc modo Doeg dolum quæsiuit in Dauid & Achimelech, atque in cæteros, quos primo diffamauit, deinde occidit. (3) D I L E X I S T I O Doeg [M A L I T I A M, Jid est, opus crudele [S V P E R benignitatem, Jid est, magis quam opus misericordiæ: quoniam sacerdotes ei ueliter trucidasti, neque innocentibus es misertus. [I N I Q V I T A T E M magis quam loqui equitatẽ, Jid est, magis amasti loqui verba iniqua, dolosa & inuidiosa quam vera ac iusta. Doeg enim vt Sauli amplius complaceret, multa crimina Dauid imposuit, & quod dixit Achimelech consuluisset dominum pro Dauid, aliqui dicunt fuisse falsum, & a Doeg confictum, sicut moris est detractoribus, dum aliquid verum annunciant, falsa miscere. Non enim in textu libri Regum habetur, quod Achimelech consuluerit dominum pro Dauid, sed quod panes & gladium dederit ei. (4) Dilexisti omnia verba præcipitationis, Jhoc est, sermones ad præcipitandum & occidendum ordinales, tam proprij oris quam domini tui Saulis, quem libenter audisti loqui dura aduersum me, [L I N G V A dolosa, Jid est, o tu Doeg, qui linguam dolosam habebas. Solet nãq; nomine partis totum significari, præfertim dum quis maxime vacat actui partis alicuius: quemadmodum ait Apostolus, Cretenſes ventres pingues. [P R O P T E R E A] o Doeg [D E V S] iustus iudex [D E S T R V E T te in finem,] omne spirituale & meritum esse tibi auferendo, seu non præstando, teq; æternaliter condemnando, nisi poenitentiam egeris, [E V E L E T te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, Jid est, te ab hostibus tuis occidi permittet, sicut & factũ est. In monte enim Gelboe cum Saule occisus es, quia secundum Hebræos ipse tunc erat armiger Saul, qui cum vidisset Saul irruisse in gladium suum, irruit etiã ipse in gladium propriũ: tunc ergo euulsus est Doeg de tabernaculo suo, id est, anima eius a corpore separata fuit, & domũ suã nõ magis inhabitauit, sed alijs eã reliquit. [E T radicẽ tuã de terra uiuentiũ,] i. semen seu filiũ tuũ euellet dominus de terra Iudææ. Nam & filiũ eius Dauid occidit, vt dicit Hebræi, qui ei nũciauit dicens Saul & filios eius cecidisse in prælio, adiciens se irruisse in Saul, filius Doeg fuisse putatur. Cû enim dixisset ei Dauid, Vnde es tu? Respondit, Filius hominis aduenç Amalechites ego sum, tũc; occidit eum Dauid, eo qd dixisset se misisse manũ suã in Christum domini. Ecce ex isto apparet, qd Dauid in spiritu præcognouit deiectionẽ & poenã Doeg,

1. Re. 22

1. Reg. 21 1. Re. 22

1. Re. 22

1. Re. 22

1. Reg. 21

Titum 1

1. Par. 10. 1. Reg. 31.

2. Reg. 1

Pro. 19 (6) VIDE BUNT iusti, hoc est, diligenter considerabunt iustam dei vltionem in Doeg, [E T timentebunt] diuinum iudicium ne ipsis simili modo contingat. Pestilent enim flagellato sapiens sapiens...

Exp o s i t i o allegorica eiusdem psalmi, videlicet de Christo.

Allegoric denique sensus sacrae scripturae est, dum ea quae de veteribus sanctis leguntur, de Christo intelliguntur. Omnia enim in figuris contingebant illis. Secundum hunc itaq; intellectum per Dauid, qui interpretatur manu fortis seu desiderabilis aspectu, intelligitur Christus...

A Iuda asseruit, & radicem tuam de terra viuentium, id est, deus in tantum destruet atque euellet te & Iuda de terra viuentium, id est, de ecclesia electorum & regione viuorum, vt reparari non possis, neque ad vitam resurgere...

Mat. 27 A& 1. Esā. 53. Psal. 37 Iohā. 19. Luc. 23 Iohā. 19. Matt. 22. Iohā. 19. Mat. 27 1. Thef. 2. Dan. 9 Amos 5 Dan. 9. Matt. 8 Rom. 10 Luc. 16. Iohā. 10 A& 4. A& 8. Heb. 2 A& 4. Esā. 49. Dan. 7. Heb. 3. Philip. 1. Luc. 10. Rom. 1 A& 23 1. Pet. 1. Eph. 4.

EXPOSITIO eiusdem psalmi tropologica seu moralis.

Moraliter insuper per David intelligitur vnusquisq; fidelis. Per Doeg vero quilibet inuidus & terrenus. Per Saul vero iniqua potestas seu regnū reprobū. Per Abimelech vero ecclesiā dei. Igitur iuxta moralē intelligentiā iste est tituli sensus. In finē intellectus David. i. doctrina psalmi presentis, in finē, hoc est, in considerationē finalis retributionis, & iustae remunerationis nos dirigens; cōpetit David, id est, fideli, cum venit Doeg ad Saul, id est, aliquis terrenus & obrectator ad principem malum seu quempiam pestiferum & potentem, bonos tyrannice opprimen- tem, & annunciauit ei, Venit David in domū Abimelech, id est, fidelis quisq; venit in obedientiam sanctae matris ecclesiae. Ideo enim iniqui persequi solent iustos, quoniam vitā atque praecepta eorum abominantur, & quoniam iusti praeceptis ecclesiae obsequuntur. Itaque dicit, Quid gloriaris in malitia, id est, cur ex electione & habitu malo atq; proposito peccas? Quidā enim ex inimitate peccant, & horū peccatum est veniale, vel minus graue. Quidam vero ex habitu malo, & hi gloriantur in malo, & difficillime corriguntur; estq; gloriatio eorū mortalis & pessima: quia secundum Philosophum gloriatio seu delectatio operationi annexa, est signum habitus interioris. De sic quoque gloriati- bus in Prouerb. scriptum est, Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et in euan- gelio, Vā vobis qui ridetis nūc, quia lugebitis & flebitis. Hæc autem est gloriatio mūdi in æternam tristitiam conuertenda, cui contrariam tristitiam habent electi in æternam lætitiā permutandam: quemadmodum Christus discipulis protestatur, Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: sed tristitia vestra vertetur in gaudium, & gaudium vestrū nemo tol- let a vobis. Veruntamen nemo gloriatur in malo sub ratione mali: sed sub ratione aliquid apparetis boni, quia secundū Dionysium nemo respiciens ad malum operatur bonum, cum bonū sit obiectum appetitus, in quo est prima radix peccati. Itaq; quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Secundum Anselmū qui potest quod sibi non expedit, quāto id amplius potest, tanto impotentior est. Possē enim peccare impotentia magis dicenda est quā potētia: sicut peccatū potius dicitur nihil, q̄ aliquid. Quomodo ergo aliquis potēs est in iniquitate? Et respōdendū q̄ homo dicitur potēs in ini- quitate, non q̄ potētia male agēdi, secundū quod est origo & causā peccati sit vera potētia: sed quia potentia sibi diuinitus ad bene agēdū collata abutitur, atq; per eam mala violenter & prōpte exe- quitur. Iuxta hunc sensum in Ieremia scriptū est, Sapientes sunt vt faciant mala. Non quod sapientia malefaciendi sit vera sapientia, sed quādā peruersa industria. Vnde sapiēs quidā dicit, In maliuolā a- nimā non introibit sapientia: sed quia nonnulli dato ingenio atque scientia abutitur, & vias peccan- di subtiliter indagāt: idcirco sapientes dicuntur vt faciant mala. Tota die. i. indefinenter & animo obstinato iniustitiam, id est, dolum & detractionem cogitauit lingua tua. Si linguā sumamus pro or- gano corporis, & cogitationem pro interiori actū meditantis, tunc linguā nō cōuenit cogitare, sed cordi. Per hoc ergo quod hæc duo confociat lingua & cogitauit, insinuat quod quāto cito cogitauit iniustitiam, elocutus est eam: quemadmodum in Ecclesiastico habetur, Cor fatui quasi vas confra- ctum. Et iterum, In ore fatuorum cor illorum, & in corde sapiētum os eorum. Hæc est expositio ve- nerandi theologi Hugonis: veruntamen quia superius de viro sapienti & iusto dictum est, Et lin- gua mea meditabitur iustitiam tuam, vbi meditari seu cogitare ascribitur linguæ sapientis, cuius vt dictum est, os est in corde ipsius, quoniam aptum tempus loquendi expectat: iuxta illud, Totum spi- ritum suum profert stultus, sapiens differt & reseruat in posterum. Ideo superiores duæ expositiones acceptiores videntur: sicut nouacula acuta fecisti dolum, decipiendo proximum tuum, idcirco ma- ledictus es: iuxta illud Malachiae, Maledictus dolosus, quia rex magnus ego sum, dicit dominus. Et alius propheta, Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse enim cogitationes suas concinnabit ad perden- dos mites in sermone mendacij. Quocontra de Nathanaele Christus ait, Ecce vere Israelita, in quo dolum non est. Omnino ergo caueamus tam pessimū vitium, si Christo conformari optamus: de quo scriptum est, Nec inuentus est dolum in ore eius. Dilexisti malitiam super benignitatem. Omnis qui peccat scienter diligit malum magis quā bonum, Dilexisti etiam iniquitatem, id est, verba illicita magis quā eloqui æquitatem, hoc est, verba iusta, vera, & instructiua. Quocontra Ecclesiast. dicit, Quasi a facie colubri fuge peccatū. Et apostolus, Omnis, inquit, sermo malus ex ore vestro nō pro- cedat. Et, Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor tollatur a vobis. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit nobis. Dilexisti omnia verba præcipitationis, quod est charitati fraternæ contrarium, & per consequens mortale peccatum, cui debetur æternum tormentum. Vnde subiungitur, Propterea deus destruet te in finem. Expositio huius versus ex præcedentibus elucescit. Videbunt iusti poenam malorum in præsentī seculo, & in finali iudicio, & timebunt, id est, diuinam iustitiam reuerentur, & filialem timorem concipient circa deum. Hoc etenim modo etiam angeli sancti timebunt ex condemnatione reproborum, prout in Iob de diabolo sub appellatione Beymoth dicitur, Cum sublatus fuerit timebūt angeli, & ter- riti purgabuntur. Et Christus in euangelio, Virtutes (inquit) calorū mouebuntur, & super eum, scilicet iniquum & reprobum ridebunt, sicut inferius dicitur, Lætabitur iustus cum viderit vindi- ctam. Propter quod per Malachiam dominus ait de iustis, Egrediemini & salietis quasi vituli de ar- mento, & calcabitis impios in die qua ego facio, dicit dominus. Et in Esaia, Egredientur & videbūt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me. Et dicent iusti de impio, Ecce homo qui non posuit deum adiutorem suum, quod est contra exhortationem Esaig, Quis ambulat in tenebris & non est lumen eius? speret in nomine domini, & innitatur super deum suum. Sed sperauit in multitudine diui- tiarum suarum, vel corporalium, vel spiritualium, scilicet meritorum, reputans se aliquid esse, cum

1. Re. 22

Ecc1.1

Prou. 2

Luc. 6

Iohā. 16

Iere. 4

Sapic. 1

Ierem. 4.

Ecc1. 21

Psal. 34

Prou. 29.

Malac. 1

Esa. 32

Iohā. 1

Esa. 55.

Ecc1. 21

Ephc. 4

Iob 40

Matt. 24

Psal. 57

Malac. 3

Esa. 66.

Esa. 50

E

F

G

H

A nihil sit, & de bonis operibus glorians in se, quasi non acceperit aliunde. Non ergo in propria iusti- 1. Cor. 4. tia confidamus, nec in incerto diuitiarum speremus, vt dicere valeamus cum sancto Iob, Si iustifica- Iob 9 re me voluero, os meum condemnabit me. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Iob. 31. Et rursum ait, Si putauit aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea. Si lætatus sum super diuitijs meis multis. Hinc enim Apostolus dicit, Diuitibus huius seculi præcipe non sublimē sapere, nec spe- 1. Tim. 6. rare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo. Et alibi, Nemo (inquit) gloriatur in hominibus, scilicet in seipso, sed qui gloriatur in domino gloriatur. Omnem quippe vanam gloriam de proprijs meritis excludit prorsus a nobis quod Christus ait, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite; 2. Cor. 10. Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus: & præualuit in vanitate sua, id est, in temporalī prosperitate ad tempus floruit, & in desiderijs proprijs ambulauit, aliosq; oppressit. Ego autem si- cut oliua fructifera in domo dei. Hoc cuilibet homini competit, qui opera bona producit, alios vero & moribus instruit, atque in vitam æternam fructificat: qualem fuisse Leui patriarchā Malachias tes- 2. Cor. 17. tatur, dicens, Pactum meum vitæ cum Leui, & a facie nominis mei pauebat, in pace & æquitate am- bulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Istud autem ad prælatos & aliorum rectores maxime pertinet, de quorum manu deus sanguinem pereuntium requirit: speraui in misericordia dei in ætern- Malac. 2. num, & in seculo seculi. Scio enim quia non sum sufficiens cogitare aliquid ex me, quasi ex me, sed sufficientia mea ex deo est. Cætera ex præhabitis lucent. Ecce psalmum breuem & doctrinalem au- Ezec. 3. diuimus, in quo inter bonos & malos pulchre distinguitur, iudiciumque diuinum euidenter comme- 2. Cor. 3. moratur. Studeamus ergo ab operibus tenebrarum diffugere, & oliuæ fructiferæ comparari omnēq; tempus fructuose expendendo, & neminem scandalizando, ne simus alij lapis offensionis & petra Matt. 5 scandalus: sed sic luceat vita nostra proximis nostris, vt ædificentur ex nobis.

COMMENTARIUS IN PSAL. LII.

EXPOSITIO TITVLI.

EST autem titulus psalmi iam explanandi, in finem pro Amalech intellectus David. De titulo isto plura dici possent, quia diuersi de ipso diuersimode sentiunt. Sed breuiter transiens dico, sicut & Hugo affirmat, quod psalmus iste quāuis videatur cōscriptus occasione Amalechitarum, qui vxores David atque virorum suorum rapuerunt cum pueris & iumentis, succensa ciuitate 1. Reg. 30 Sicelech, quam Achis rex Geth dedit David fugienti Saulem: quæ admodum 1. Reg. scribitur, nō tamen agit psalmus iste de ipsa historia, sed de re significata per Amalech, qui interpretatur dolēs suæ parturiens, & designat corpus Christi mysticū, puta ecclesiā pro peccatis gementem, & filios spiri- Gal. 4 tualiter per verbum prædicationis parturientē: quemadmodum ait Apostolus, Filioli mei quos ite- 1. Cor. 14 tur parturio donec formetur Christus in vobis. Et alibi, Per euangelium ego vos genui. In hoc au- tem psalmo increpantur homines contra ecclesiam insurgentes, & est tituli sensus, Intellectus Da- uid, id est, psalmus iste in quo ponitur eruditio David, in finem, hoc est, in Christum nos dirigēs, est cōscriptus pro Amalech. i. pro significata per ipsum, videlicet pro ecclesia, cuius aduersarij hic in- crepantur. Præterea psalmus iste in verbis & sensu multum conformis est psalmo 13, quoniam tamen Psal. 13 in titulo differt, quia illius psalmi titulus est, Psalmus David, credendum est q̄ etiam intentione sen- suq; differat, saltem in parte. Ait ergo sanctus Propheta,

PRECATIO.

Proprijs vitijs inutiles factos deus de caelo propitius prospice super nos: suscita in nobis gratiam tuam, qua illustra- ti non nobis ipsis, sed tibi placere studeamus.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

DIXIT insipiens in corde suo Id est, diuinorū notitia carens apud se cogitauit, [NON est deus.] Quod dupliciter accipi potest. Primo, q̄ aliquis propter ni- miam mentis cæcitatem putet deum non esse, sicut quidam philosophi nega- bant prima principia, cum tamen nec deum non esse, nec prima principia esse falsa ab aliquo intelligi possit, cum vtrūq; sit per se notum secundum opinio- nem probabilem. Secundo sic accipi potest, Dixit insipiens in corde suo, non est deus, id est, omnis insipienter agens, & criminaliter viuens ita se habuit, ac si putaret deū non esse, imō quē verbo cōfiteretur, opere negat, sicut de quibus- Titim 1. dam ait Apostolus, Dicūt se nosse deum, factis autem negant. Vnde & in primo Iohannis habetur, 1. Iohā. 2. Qui se dicit nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Quod de notitia formata intel- ligēdum est. Notitiam enim informē de deo reprobi habent, sicut de eis ait Apostolus, Cum cognou- issent deū, nō sicut deū glorificauerunt. Hoc secūdo modo multi dicūt in corde suo, Non est deus: omnes videlicet qui iudiciū dei nō timēt: sic enim agūt ac si deū putarēt nō esse iustū. Sed primō mo- do pauci dicūt deum nō esse, quia Augustino attestāte, sicut magna perfectio paucorū est: sic magna quoq; insania paucorū est. Deinde de insipientib. loquitur Propheta pluraliter dicēs, (2) C O R- R U P T I sunt & abominabiles facti sunt in iniquitatibus,] Integritas mētis est cōuersio eius ad deū. Corruptio verō ipsius est auersio a deo, & ad caduca cōuersio. Propter quod de quibusdā a summo vno auersis, atq; ad ista terrena & vana cōuersis in Osee scriptū est, Diuisum est cor eorū, nūc inte- Rom. 1 n iij

2. Tim. 3. ribunt. De talibus quoque Apost. ait, Homines mente corrupti, reprobis circa fidem. Sic ergo corrupti sunt mente, & abominabiles facti sunt, hoc est, irrationabiles atque odibiles, in iniquitatibus, seu propter iniquitates. [NON est qui faciat bonum] eterna vitæ meritum ex illis insipientibus, quoniam gratia & charitate non habent, sine quibus nemo valet mereri, aut deo acceptus esse. [(3) DEVS de cælo prospexit super filios hominum, quemadmodum deus speciali modo dicitur esse & habitare in cælo, sic dicitur specialiter de cælo respicere, cum tamen ipse cæli & terræ impleat, omnia penetret, & vniuersa in seipso conspiciat. Itaque deus de cælo & sancto habitaculo suo respexit super filios hominum. i. omnes priorum parentum filios consideravit, [VT videat] id est, aliquos scire faciat, vel se scire ostendat, [SI est intelligens aut requirens deum,] id est, an sit aliquis de deo recte sentiens, & intellectu formato atque fideliter ipsum cognoscens, seu bene operans, & quod in se est, faciendū, ipsum requirens. Hoc est quod ait scriptura, Fortissime, magne, potens, dominus exercituum nomen tibi, cuius oculi aperti sunt super omnes filios Adam, ut reddas unicuique, secundum vias suas. [(4) OMNES] prædicti insipientes [DE CLINA VERVNT] a recta ratione, a vera iustitia, a vero deo: a quo declinat, seu receditur, non locali distantia, sed mentis inobedientia: iuxta illud Osee, Dominum dereliquerunt in non custodiendo. [SI MVLI inutiles facti sunt,] id est, ad veram felicitatem inepti, & ad vltimum finem, ob quem creati sunt, inidonei. Peccata namque impediunt homines ab adeptione vitæ æternæ, & separant inter deum & eos. [NON est qui faciat bonum,] id est, opus deo acceptum ex illis insipientibus, [NON est usque ad vnum,] id est, omnino nullus est inter eos operans bonum, quoniam omnes gratia carent. [(5) NON] scient omnes qui operantur iniquitatem, id est, nonne peccatores deum cognoscunt? quasi dicat, Imo, quia ad minus post hanc vitam turbantur in pœnis diuinam iustitiam, quemadmodum in libro Sapientiæ de eis inducitur, Videntes turbantur timore horribili, gementes, & præ angustia spiritus dicentes, Errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Et sequitur, Talia dixerunt hi, qui in inferno positi sunt, [QUI] deuorant plebem meam, id est, qui opprimunt, lædunt, aut perimunt innocentes & bonos [VT cibum panis,] id est, sicut panis qui cibum est a manducante conteritur atque consumitur. [(6) DEVM] non inuocauerunt, id est, interno affectu eius misericordiam non implorauerunt, quia non intellexerunt nec exquisierunt eum, nec in ipso sperabant, nec gratiam dei sibi necessariam attēdebant. [ILLI] crepidauerunt timore ubi non fuit timor, id est, non timenda timuerunt, & timenda non timuerunt. Deum non timuerunt, sed homines: pœnas temporales timuerunt, non infernales. Temporalem prosperitatem, honorem, famam & gloriam timuerunt amittere, non felicitatem cælestem. Morbos atque incommoda corporis timuerunt incurere, & labores pœnitentiales subire, viamque perfectionis arripere: sed gratiam deo perdere, in mortalibus vitijs viuere, deo iudici displicere non timuerunt. Sic ergo habuerunt timorem humanum, carnalem & inordinatum, non filialem, diuinum & castum. Cuius contrarium Christus discipulis misit, Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Et rursus, Nolite timere opprobrium hominum & blasphemias eorum. Vis scire virum qui timenda timuit, & non timenda non timuit? Audi Iob de seipso testantem, Si expaui ad multitudinem nimiam, & despecto propinquorum teruit me. Ecce non timuit milia populū circa dantis se, nec ab hominibus despicī horruit. Sed quem timuit? Semper (inquit) quasi tumētes super me fluctus timui deum. Et rursus ait, Deus solus est, & cogitationem eius nemo auertere potest: idcirco a facie eius turbatus sum, & considerans eum timore sollicitor. Ad quem utique sanctum timorem hortatur nos Esaias dicens, Dominum exercituum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester. [(7) QVONIAM] deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, id est, in præfenti vita spiritualem fortitudinē omnesque perfectiones gratiū faciētes abstulit eis, qui hominibus secundū quod homines sunt atque seculariter viuunt, placēt, aut placere desiderāt. In futuro quoque iudicio dissipabit ossa eorum, non cōminuēdo ea in frustra, sed corpus & animā projiciendo in æterna tormēta. Huiusmodi etenim homines multipliciter a via æquitatis recedūt propter humanū fauorē, amorē, timorē, aut aliā similem affectionē. Vnde & scriptum est, Qui timet hominē cito corruet. Et ad Gal. Apost. asserit, Si adhuc hominibus place-

Luc. 12. rem, Christi seruus nō essem. Et Christus ait suis electis, Si de hoc mūdo effectis, mūdus quod faum erat diligeret. Quia verō de mūdo non estis, sed ego elegi vos de mūdo, propterea odit vos mūdus, & repugnare videtur quod ait Apostolus, Sine offensione estote ecclesiæ dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis. Et alibi, Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete. De Samuele quoque & alijs nonnullis. i. libro Regum & in Ecclesiastico scriptura pro magno præconio introducit, quod placebat plus deo quam hominibus. Et respōdendum, quod de hominibus loqui possumus dupliciter. Primo secundum id, quod sunt sine charitate, fide, & gratia: & sic velle hominibus placere peccatum est, maxime quod ad naturam corruptam, seu rationem concupiscentijs consentientem, & ita de hominibus loquitur Apost. Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Et rursus, Cum alius dicit, ego quidem sum Pauli, ego autē Apollō, nonne homines estis? Hoc enim modo loquēdo de homine, semper inclinatur ad errores & vitia opinionēque varias. Propter quod dicit iterū Apostolus, Obsecro vos fratres, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu. Secundo autem loqui possumus de hominibus, secundū quod ratio informata est lege & gratia dei: sicque laudabile est placere hominibus in deo & propter deum. Vnde admonet Apostolus, Vniuersusque vestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. Sic

E
F
G
H

A quoque venerari atque timere homines maxime præfidentes debemus, eo quod Christus dicat, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. [CONFRVSI sunt] qui hominibus inordinate placere concupiscunt. [QVONIAM] deus spreuit eos, propter eorum peccata: quæadmodum per Osee testatur, Exosos habui eos propter malitiam adinventionū ipsorum. Maxime autem confundentur in die extremi iudicii, quando in æternū peribunt. [(8) QUI] dabit ex Sion, id est, quis de numero electorum deū spiritualiter speculantū tribuet [SALVAT] Israel? id est, salutē seu liberationē ecclesiæ militanti? Nemo vtiq; nisi Christus, qui inquantū homo, satisfecit pro nobis, & fratres ac sociū hominū per incarnationē se fecit, sicq; ad numerū electorū pertinere cognoscitur. Vel sic, Quis dabit ex Sion. i. quis ex ciuitate cælesti atque triumphatē ecclesiæ dabit salutare Israel, id est, populo fidei? Nemo plane, nisi ipsemet deus sublimis & benedictus, qui per Osee ait, Ego dominus deus tuus, & saluator non est præter me. De quo Esaias dicit, Hæc dicit dominus redeptor tuus, Ego deus tuus docens te vitia, gubernās te in via qua ambulās. [CVM] conuerterit deus captiuitatē plebis sue, hoc est, dum Christus per passionē suā electos redemerit de potestate diaboli vinculisque peccati [EXVLTABIT] Iacob, id est, tunc populi vitia supplantantes, & fidem ac opera sancti Iacob sequētes, spiritualiter exultauerūt de tantis beneficijs Christi, sicut in Actibus apostolorū frequenter impletū narratur, [ET] lætabitur Israel, id est, tunc viri contēplatiui hominesque perfecti, videlicet vere Israelitæ lætati sunt, non solum qui peregrinabantur in mundo, sed etiā qui detinebantur in purgatorio & in limbo. Vel sic, cū conuerterit deus captiuitatē plebis sue. i. dū militatē ecclesiā de corruptione atque miserijs huius vitæ redemerit, & ad triumphantis ecclesiæ societatem transtulerit, quod in die nouissimo fiet: tunc exultabit Iacob, & lætabitur Israel gaudio interiori & exteriori consummato atque perpetuo: iuxta illud propheticum, Qui redempti fuerint a domino reuertentur, & venient in Sion, laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum, & fugiet dolor & gemitus.

Osee 9
Osee 12
Esa. 18
Act. 2
Act. 6
Esa. 35

EXPOSITIO allegorica eiusdem psalmi per relationem ad Christum.

EX declaratione denique psalmi 13 facillime patet, quomodo psalmus iste applicari possit ad Christū. Breuiter ergo tangendo, sicut per filios Chore secundū præhabita intelliguntur imitatores & filij Iesu Christi crucifixi, eo quod Chore interpretetur Caluaria, quod est nomen loci, in quo cruce appensus est mundi Saluator: sic per Amelech, qui interpretatur dolens siue parturientis, intelligi potest Christus, de quo scriptum est, Vere languores nostros ipse tulit, & propter nos dolens factus est. Et iterum, Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Sic ergo sensus tituli erit, In finem pro Amelech intellectus Dauid, id est, intellectus psalmi præfentis in finem vitæ æternæ nos dirigentis a Dauid conscriptus est pro Amelech, hoc est, pro significato interpretationis huius nominis Amelech, puta pro Christo. Ait itaque, Dixit insipiens, id est, populus Iudæorum Christum dei sapientiam incarnatam, ac inter se conuersantem, irridens, spernens ac persequens in corde: non est deus, id est, iste Iesus Nazarenus similis nobis passibilis, non est deus, nec dei vniuentus, sed seductor atque blasphemus. Vnde Christus ostēdit cæcitatem & insipientiam Iudæorum in ipsum credere cōtemnentium, In parabolis (inquit) loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt neque intelligunt, ut impleatur in eis propheta Esaiæ dicentis, Auditū audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non percipietis. In crastinum est enim cor populi huius: quæ verba quantum ad sensum, in libro visionum Esaiæ habentur. Insuper enim dixissent Pharisei ad Iesum, Magister, volumus a te signum videre, in crepat eos quod tempus sui aduentus non aduerterunt ex prophetarum scripturis, præsertim ex vaticinio Danielis, qui in libro visionum suarum tempus aduentus passionisque Christi euidentissime declarauit dum ait, Post hebdomadas sexaginta duas occidet Christus, & loquitur de hebdomadibus annorū, nō dierum, ita quod vna hebdomada continet septem annos. Sic igitur Christus Phariseis respondit, Faciē cæli iudicare noītis. Nam factū vespere dicitis, Serenum erit: rubicundum est enim cælum, signa autem temporum non potestis. Deinde Propheta hunc populum insipientem pluraliter exprimit, dicens, Corrupti sunt, id est, ab omni gratia destituti, & etiā a Romanis corporaliter interfecti & abominabiles facti sunt, id est, deo atque hominibus odibiles: sicut de eis ait Apostolus, Deo non placēt, & omnibus hominibus aduersantur: & hoc in iniquitatibus suis, id est, propter peccata quibus Christus persecuti sunt, eumque coram Pilato negauerunt, & occiderunt: sicut de eis apud Ieremiā Christus testatur, Facta est mihi hereditas mea quasi leo in sylua. Dedit cōtra me vocem suam, ideo odiui eam. Et rursus de incredulis Iudæis Ieremiā prædixit, Negauerūt dominū & dixerunt: non est ipse. Vnde in Osee Christus apertissime ait, Recellerūt a me, & ego erudiu eos, & roborauī brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam. Reuerſi sunt, ut essent absque iugo, & ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia: non est qui faciat bonum meritorū ex illis insipientibus & peruersis Iudæis. Propter quod Christus in euangelio ait ad eos, In peccato vestro moriemini. Et iterum, Vos ex patre diabolo estis. Rursusque, Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Deus de cælo, hoc est, verbum dei, veritas, atque sapientia patris de humanitate assumpta, in qua tanquam in cælo purissimo habitauit, prospexit super filios hominum, id est, specialiter super Iudæos, primo prædicans eis regnum cælestē, sicut & Christus in euangelio fatetur, Non sum missus nisi ad oues que perierunt domus Israel, ut videat si est intelligens aut requirens deum patrem, & filiū eius unicū Iesum Christum. Ideo enim Christus venit in mundum, ut deum requirentes saluaret, & approbando cognosceret. Omnes prædicti increduli declinauerunt a Christi doctrina & fide catholica, sicut de eis dominus per Ieremiā ait, Verterūt ad me dorsum & nō faciē. Nōne sciēt oēs qui operātur iniqui-

Esa. 53
Matt. 13
Esa. 6
Matt. 13
Esa. 6
Mat. 16
Dan. 9
Matt. 19
1. Theſ. 2
Iere. 12
Ierem. 5
Osee 7
Iohā. 8
Matt. 15
Ierem. 2

tatem, hoc est, nonne praedicti infideles Iudaei tadem cognoscent me esse verum Messiam? quasi dicat, Imo cognoscent, quia in die iudicii videbunt me in quem transfixerunt: quemadmodum per Zachariam dictum est. Et in Apoc. ait Iohannes, Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: qui deorant plebem meam, hoc est, qui oppreserunt, tribulauerunt, & partim interfecerunt, partimque de suis finibus eiecerunt primitiuam ecclesiam in Ierusalem primo collectam: quemadmodum in Act. Lucas inducit, Facta est, inquit, in die illa, quando videlicet Stephanum occiderunt, persecutio magna in ecclesia quae erat in Ierusalem, & dispersi sunt omnes praeter apostolos. Deum non inuocauerunt isti increduli, quia nec eum veraciter agnouerunt, sicut Christus ait ad eos, Neque me scitis, neque patrem meum: & si deum labijs conclamabant, cor tamen eorum longe erat ab eo, & ideo non inuocauerunt illum: illic trepidauerunt timore ubi non fuit timor. Timebant enim aduentum Romanorum nisi Christum occiderent: sicut dicebant, Ne forte veniat Romani, & tollant locum nostrum & gentem: sicque magis formidabant homines & temporalia damna, quam deum & spiritualia detrimenta. Quoniam deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, id est, praedictorum infidelium Iudaeorum, vel qui Romanis displicere timetis, vel principibus sacerdotum placere optantes, mortem Christi procurauerunt: horum ossa Christus dissipauit, & dissipabit secundum sensum in praecedenti expositione inductum. Nam Christus ait ad eos, Quomodo potestis vos credere Titii & Vespasiani, & quotidie a fidelibus confunduntur, tandemque a Christo aeternaliter confundentur, quando implebitur quod Christus eis praedixit, Amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis dei, & venientem in nubibus caeli. Sic ergo confusi sunt, quoniam deus spreuit eos, propterea informari, conuerti que nequeunt: sed incorrigibiles sunt, vt verificetur in eis quod Salomon asserit, Considera opera dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexit. Caetera ex praecedenti expositione clara sunt. Ecce quam multa salubria documenta ex psalmo praesenti elici valent, videlicet ne deum quem ore confitemur, factus negemus, deumque omnia considerantem cogitemus, veneremus, & diligamus, futurum iudicium formidemus, impiorum tormenta vereamur, & super omnia verum illum diligentissime recolamus, quo dictum est, Quoniam deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, quatenus soli deo placere quaramus, eique soli displicere vitemus, ne simus de numero eorum, de quibus scriptum est, Dilexerunt gloriam hominum magis, quam gloriam dei.

COMMENTARIVS IN PSAL. LIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Ardens amator satiri non valet audiendo, loquendo, & cogitando de eo quem diligit: idcirco deuoti Chrifticolae, qui omnia arbitrantur cum Apostolo vt stercora propter eminentem scientiam Christi, atque vt Christum lucrifaciant, in expositione illa praecipue epulatur, qua dicta prophetarum & legis ac psalmi de Christo elucidantur. Ipse enim est finis legis, & omnium salus: & sicut Iudaeorum quoque magistri fatentur, omnes prophetae non sunt locuti, nisi super dies Messiae. Vnde secundum Augustinum libri prophetarum, nisi in eis Christus intelligatur, aqua sunt, & sine sapore ac fructu: Si vero in eis Christus intelligatur, vinum sunt, & reficiunt atque inebriant. Denique licet tituli psalmodum frequenter ex historia quae contigit Dauid, videantur accepti, ex hoc non sequitur, quod psalmi tales de Dauid sint exponendi ad litteram, quamquam interdum littera ad hoc valeat applicari. Per huiusmodi etenim titulos datur intelligi, quid fuit occasio sancto Dauid psalmos sic intitulatos scribendi. Sed quoniam Dauid propheticum spiritu plenus fuit, & Christi mysteria excellenter agnouit, sequitur Christi figuram genere sciuit: imo quoniam totum statum veteris testamenti cognouit esse figuram status noui testamenti seu legis Christi & gratiae, sciens proculdubio quod omnia in figura contingebant eis, alioquin quomodo prophetae non fuissent eximii? Propterea certissime credendum est, quod S. Dauid oculum cordis sui semper ad Christum & statum ecclesiae, secundum illuminationem sibi a spiritu sancto factam, conuertit: & quamquam in psalmis de seipso aliquid recitare videretur, principalis tamen sua intentio erat de Christo & eius mysterijs atque ecclesia loqui.

Iuxta quod ipsemet innuit, Dixit (inquiens) Dauid filius Isai, dixit vir cui constitutum est de Christo dei Iacob, Spiritus domini locutus est per me. Insuper si Dauid in psalmis tam saepe de seipso, & non potius de Christo & ecclesia loqueretur, vt aliqui somniant, qui hunc librum psalmodum nimis superficialiter exponunt, pro magna parte exponentes ipsos psalmos ad litteram de Dauid, tunc psalmi tales non pertinerent ad dicta prophetica, sed ad sermones historicos. Videretur enim Dauid non de futuro vaticinari, sed de praeterito historiam texere: sicque satis parum prophetae Dauid de Christo. Imo si subtiliter consideretur, inueniretur Esaias multo copiosius describere mysteria Christi & ecclesiae quam Dauid propheta, quod tamen nemo concedit. Amplius gratia prophetalis spectat ad gratias gratis datas. Nam bonis & malis communis est. Gratiae autem gratis datae ordinantur ad aliorum vtilitatem: iuxta illud Apostoli, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Itaque spiritus sanctus, qui Dauid tantam prophetalis notitiae gratiam contulit, ad hoc eam ipsi donauit, vt tota ecclesia informationem de Christo hauriret. Haec propterea dico, vt sciatur quam inepta sint eorum commenta, qui in dictis prophetarum & psalmis adeo superficiales ac literales existunt, & vt semper conentur, quantum fieri potest, ipsos psalmos de Christo & corpore eius mystico, quod est ecclesia, explanare. Quamuis itaque ex tenore tituli huius psalmi videatur psalmus de Dauid intelligendus, non tamen agit psalmus de historia tituli, sed de mystico significato per il-

A Iud quod contigit. Nihilominus psalmus iste exponi posset de Dauid, sicut & de vnoquoque fidelis moraliter intelligi potest, quae expositio in sequenti explanatione elucebit. Nunc vero de Christo exponendus est psalmus qui talem titulum habet, In finem in carminibus intellectus Dauid, cum venissent Ziphæi, & nunciassent Saul, Nonne Dauid absconditus est apud nos? Titulus iste ex historia 1. Ibr. Regum acceptus est. Legitur enim ibidem quemadmodum Dauid cum suis a facie Saul fugiens, apud Ziphæos se abscondit: Ziphæi vero quamuis essent de tribu Iuda sicut & Dauid, tamen regi suo placere volentes, prodiderunt ipsum Dauid. Dicuntur enim Ziphæi a Ziph, vinculo ad fortis tribus Iudae pertinentem. Audiens autem Dauid se proditum a Ziphæis, psalmum hunc edidit, liberari desiderans a tanto periculo: Ziphæi qui interpretantur florentes, designant Iudaeos temporali prosperitate gaudentes. Dauid autem significat Christum, Saul Pilatum. Ziphæi ergo, id est, Iudaei nunciauerunt Sauli, id est, Pilato, Nonne Dauid absconditus est apud nos? id est, nonne Iesum inuenimus populum seducentem, & eum iam apud nos tenemus ligatum? Est itaque sensus tituli, Intellectus Dauid, id est, sensus huius psalmi Christo conueniens, & in aeternam vitam nos dirigens, in carminibus, id est, ita quod semper domino gratias referamus tam in aduersis quam prosperis. Intellectus inquam conscriptus & habitus pro eo, cum venissent Ziphæi, id est, Iudaei increduli, & nunciassent Saul, id est, Pilato, Nonne Dauid absconditus est apud nos? hoc est, nonne Iesum hunc cepimus, & ligatum tibi adducimus? Propeta ergo in Christi persona loquens, seu Christus secundum quod homo, & aliquo modo viator, & passioni iam proximus ait ad deum patrem seu totam super-gloriosissimam Trinitatem,

PRECATIO.

Deus in te sperantium salus summa, in nomine tuo nos salua, et contra fortes querentes animas nostras non potentes adiuua, ut ex omni tribulatione erepti per te cunctos inimicos despiciamus securi.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

Deus in nomine tuo saluum me fac, id est, in tempore omnium summo ac vero saluatore & ad gloriam nominis tui a morte resuscita me, & in ipsa passione conserua atque conforta me contra naturalem horrorem, seu timorem mortis instantis. Vnde & in Luca habetur, Apparuit illi angelus de caelo confortans eum. Et in virtute tua iudica me, id est, secundum iustitiam tuam restitue mihi filio tuo dilecto, separando & liberando me a generatione hac pessima mihi non credente, meque atrociter persequente. Hoc enim Christus se desiderasse insinuat, dum ait, O generatio incredula, quando apud vos ero, quando patiar vos? (2) Deus exaudi orationem meam, quia oro pro corpore meo mystico, scilicet pro ecclesia electorum, vt fructum passionis meae participent. Hoc nanque orauit Christus, Non pro mundo rogo, sed pro eis quos dedisti mihi. Et iterum, Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. [A VR I BVS percipe verba oris mei.] Aures dei sunt sapientia, qua cuncta cognoscit, & misericordia qua orantibus subuenit. Itaque domine pater auribus percipe verba oris mei, qua pro me ipso, videlicet pro corporis mei glorificatione ascensioneque deprecor. Clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quam habui priusquam mundus fieret. Et alibi Christus precatur, Tu scis domine, recordare mei, & visita me, & tuere me ab his qui persequuntur me. (3) Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, hoc est, infideles Iudaei alieni a me non carnis propagine, sed vitae imitatione: non natura, sed gratiae carentia, persecuti sunt me: prout Iohannes ait, Cohors ergo & tribunus & ministri Iudaeorum accesserunt, & iniecerunt manus in Iesum: idcirco per alienos intelligi possunt Gentiles, qui procurantibus Iudaeis Christum interfecerunt. [Et fortes quererent animam meam,] hoc est principes sacerdotum quaesierunt animam meam, hoc est, corporalem vitam meam extinguere, sicut sapiens quidam ex persona eorum asserit, Morte turpissimam condēemus eum. [Et non proposuerunt deum ante conspectum suum,] hoc est, deum non timuerunt committentes tantum peccatum, sed homines, quia dixerunt, Ne forte veniat Romani, & tollant locum nostrum & gentem. Nam & Pilatus cum ei dixissent Iudaei, Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris, statim adiudicauit fieri petitiones eorum. Consequenter ait Christus se exaudiri illisque nihil proficere. (4) Deus enim deus adiuua me, quia diuinitas Christi in omnibus cooperabatur humanitati assumptae, eamque in omnibus confortauit atque protexit: iuxta illud Ieremiae, Dominus mecum est quasi bellator fortis: idcirco qui me persequuntur, cadent & infirmati erunt. Et Saluator ait, Non sum solus, sed ego, & qui misit me pater. [Et dominus,] id est, deus trinitas [suscipiet orationem meam,] id est, exauditor orationum ipsius. Vel, dominus susceptor est animae meae, id est, verbum seu filius dei verus deus ad suam diuinam personalitatem animam meam assumpsit, nec eam in triduo mortis reliquit. Quamuis enim tempore mortis & sepulturae Christi separata fuerit anima eius a corpore, vt runge tamen verbo misit vnitum. Et hoc est quod apud Esaiam prophetam deus ait de Christo homine, Ecce seruus meus suscipiam eum, electus meus coplacuit sibi in illo anima mea. (5) Averte mala inimicis meis, hoc est, mala & penas mihi a Iudaeis paratas retorque in caput eorum, & libera me, ita vt laqueus quem mihi parauerunt eos cocludat, prout in Ecclesiaste scriptum est, Qui fodit foueam incidet in eam: & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber. Et rursus Salomon, In insidijs suis capientur iniqui. Vniuscuiusque enim malum in proprium redundat authorē, & prius nocet peccatum agenti quam patienti. Illud quoque in Iudaeis impletum est, quoniam

ipſi diſpoſuerunt Chriſtū occidere, & nomen eius omnino extinguere: ſed oppoſitum contigit, quoniam Chriſtus à morte eſt ſuſcitatus, ipſi verò in vltionem ſanguinis Chriſti occiſi ſunt atque diſperſi: & ideo ſubditur, [IN veritate tua,] id eſt, ſicut per prophetas dixiſti, [DISPERDE eos,] id eſt, variis plagis perde eos, ſcilicet gladio, fame, & peſte, quemadmodum tempore Titi factum conſtat. Vel, in veritate, id eſt, in tua iuſtitia diſperde eos, id eſt, de terra promiſſionis eos expelle, per totūque mundum diſfunde & diuide, ſicut ab Oſee prædictum eſt, Abijciet dominus deus meus, quia nō audierunt vocem eius, & erunt vagi in nationibus. Hanc quoque prophetiam in Iudeis eſſe impletam oſtenditur per Oſee, Circundederunt, inquit, eos adinventiones ipſorum. Aduertendum autem quod Chriſtus hæc orat vel conformando ſe diuinæ iuſtitiae, vel prænunciando quod erat futurum, vel inſinuando quod illi meruerint: non autem abſolutè imprecatur mala aduerſarijs ſuis, præfertim cum ipſe nobis præceperit, Diligite inimicos veſtros, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vobis, (6) VOLUNTARIE ſacrificabo tibi, id eſt, ſponte atq; ardentiffima charitate dei & proximi offeram meipſum in ara crucis tibi deo omnipotenti pro mundi ſalute, quemadmodum de me ait Eſaias, Oblatus eſt quia voluit, & ipſe peccata multorum tulit. Vnde in Euangelio dicit Saluator, Ego ſum paſtor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis. Et ruruſ, Nemo tollit animam meam à me, ſed ego ponam. Propter quod Apoſtolus dicit, In fide viuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Sicut ergo Chriſtus ſacrificauit, hoc eſt, in ſacrificium ſalutiferū dedit ſeipſum ex feruētiffima charitate, tam dei quàm proximū. ſ. vt dei honorē recuperaret, hominūque ſalutem perſiceret: quemadmodum teſtatur Apoſtolus, Sanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruendum deo viuenti. [ET confitebor nomini tuo domine] cōfeſſione laudis, [QUONIAM bonum eſt,] quia naturaliter atque quomodolibet bonū eſt, & bonitas pura, perfectā, atque infinita. Propter quod ſcriptum eſt, Nemo bonus niſi ſolus deus: ideoque tu domine deus propter teipſum laudādus eſ, & omni laude ſuperdigniffimus. Confeſſus eſt autē Chriſtus cōfeſſione laudis deo patri in omni vita ſua, & in paſſione dum dixit, Pater in manus tuas cōmendo ſpiritum meum. Atq; poſt mortem dum ait, Aſcendo ad patrem meum. Hinc nanque ait, Ego glorifico patrē meum. Et, Ego non quaero gloriam meā. Et, Ego quæ placita ſunt deo facio ſemper. Ideo quoque dō domine confitebor nomini tuo, [QUONIAM] ex omni tribulatione eripuisti me, [in die reſurrectionis,] quādo ad impaſſibilem vitam reſuſcitasti me, ſicut Apoſt. aſſerit, Chriſtus reſurgēs ex mortuis iam non moritur. Duæ ergo ſunt cauſæ laudandi deum. Prima eſt bonitas eius, propter quam dixit, Confitebor nomini tuo, quoniam bonum. Secunda eſt exhibitio beneficiorū iplius, propter quam ait, Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. Magis autē ac dignius magiſque meritorium laudare, honorare, diligere deum propter propriam bonitatem q̄ ob beneficia ſua, quia procedit ex charitate purius perfectiūque diuina. Sed Chriſti veſtigia imitantes laudare debemus atq; amare dominū deum noſtrum propter cauſam vtranque. Hoc enim perfectiſſimum eſt. Porro quod dictū eſt, Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, referri poteſt ad id quod ait, Quoniam bonū eſt: ſed tunc coniunctio hæc, quoniam, non denotat cauſam, ſed ſignū. Non enim ideo deus bonus eſt, quoniam eripit nos: ſed ideo eripit nos, quoniam bonus eſt: ſicque ereptio qua eripit nos eſt ſignū bonitatis diuinæ, non cauſa. vel ſi dicatur cauſa, non eſt cauſa ſimpliciter & à priori, ſed quoad nos & à poſteriori: quia per hoc innoceſcit nobis bonitas dei, q̄ tam miſericordiſſimè eripuit nos. [ET ſup inimicos meos] me perſequeſtes [DESPERET] oculus meus, id eſt, eos non timui, nec eorum fallam felicitatē atq; malitiam pro aliquo reputaui, ſed in omnibus cōſtans atque victorioſus permansi. Quoniam nanq; Chriſtus paſſione inſtante timorem ſponte admittit, inordinatum tamen pauorem non habuit, ſed poteſtatiue aſumptum timorem depoſuit, ſuſque hoſtibus intrepidus obuiā iuit. Vnde ſuperius de viro iuſto præhabitu eſt, Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus. Et per Eſaiam Chriſtus ait, Iuxta eſt qui iuſtificat me, quis contradicet mihi? Stemus ſimul, Quis eſt aduerſarius meus? Accedat ad me Ecce dominus deus auxiliator meus, & ideo non ſum conſuſus. Ad hunc quoq; magnanimē deſpectum iniquorum, in quantum huiuſmodi, Chriſtus paſſione inſtante hortabatur diſcipulos, Non turbetur cor veſtrum, neq; formidet. Verò enim peccatores, in quantum peccatores, pro nihilo reputādi ſunt, & condolendum eſt eis, ſicut & Iacobus in ſua Canonica ait, loquēs de eis, dicensq; Agite nunc diuites, plorate vltulantes in miſerijs, quæ aduenient vobis.

EXPLANATIO eiusdem Palmi moralis ſimul & literalis.

Moraliter aut per Ziphæos, qui ſicut oſenſum eſt, interpretantur florentes, intelliguntur ſeculi amatores, tēporaliter floridi, inter quos abſconditur Dauid, id eſt, inter quos nunc cōuerſantur & latēt fideles tēporalia contēnentes, atq; à mundanis hominibus pſecutionē perpeſſi. Per Saul quoq; intelligūtur peſtiferi principes & mali prælati, apud quos ſeculares & impij iuſtos accuſant, pdunt, ac lacerant. Quilibet ergo fidelis perſecutiones variāſque tentationes expertus ac patiens, ſeq; ppendens naturalī virtute nō poſſe reſiſtere, ferre, ſeu pualere, ſed ope diuinæ clemētiae indigere, totis medullis ad deum cōfugiat, clamans & dicens, Deus in nomine tuo increato, ſeu in reipſo, non in aliqua pura creatura, ſaluū me fac, culpam delēdo & gratiam infundendo: ſaluū me fac ab omnibus malis præteritis, præſentibus & futuris: ſaluū me fac à malo pœnæ, à malo culpæ & à malo naturæ: ſaluū me fac ab omnibus hoſtibus viſibilibus & inuiſibilibus, à tentationibus cūctis atq; vniuerſis periculis. Itaque domine ſaluū me fac in præſenti per fidem & gratiam & incessantem proſectum, in futuro autem per beatificam tuæ bonitatis fruitionem. Et hoc fac

A in nomine tuo, ita q̄ tu ſis meæ ſaluationis cauſa efficiens atque finalis. Nec enim eſt aliud nōmen datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, niſi nomen tuum ſicut princeps apoſtolorum teſtatur, & ſicut tu ipſe per Eſaiam locutus es, Deus iuſtus & ſaluās non eſt præter me. Et non dubito domine deus quin precem meā exaudies, dūmodo perſeueranter orauerim, quoniam verum eſſe credo quod ſcriptū eſt, Omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Et in virtute tua omnipotētī, cui nihil difficile eſt, iudica me. Cum dicat Apoſtolus, Horrendū eſt incidere in manus dei viuentis, præfertim cum neſciat homo an amorē ſit dignus an odio, inferiūſq; dicatur, Non intres in iudiciū cum ſeruo tuo domine: ad quod pertinet quod ſanctus Iob ait de deo, Nolo multa formidine contendat meū. Cum in quā ſit ita, nōnne præſumptuoſum & periculoſum apparet, vt audeat quis dicere deo, Et in virtute tua iudica me? Sed aduertendū q̄ duplex ponitur iudiciū dei, videlicet diſcretionis, q̄d agitur in vita præſenti, quod boni à malis, & electi à reprobis ſecernuntur ac diuiduntur gratia, voto, & merito, non loco & præmio. De iſto iudicio ait Saluator, Nunc iudicium eſt mūdi. Quoniam enim hoc iudicium a principio mundi inceperit, tamen in aduentu & prædicatione Chriſti atque apoſtolorum maximè inchoauit: quia ex tunc gratiadei copioſius effuſa eſt, & fideles ac boni ab infidelibus & peruerſis abundantius euidentiūſque diſcreti ſunt. Iſtud ergo iudicium optare debemus, videlicet vt deus in hoc mundo ſepare nos à grege malorū, & inter electos nos reputet. Vnde de iſto iudicio ait beatus Iob dicitū eſt, Nunquid qui non amat iudicium ſanari poteſt? Porro aliud eſt dei iudicium diſcretæ diſcuſſionis, & iuſtæ remunerationis, quod omnes vtiq; timere debemus, & exorare ne ad illud non parati trahamur, aut in eo ſecundū noſtras malitias, negligentias, & imperfectiones iudicemur: ſed potius in hac vita miſericordiā cōſequamur, ſatiſfactioniſq; gratiam fortiamur. Vnde ob huius iudicij horrendum rigore ait beatus Iob, Etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non respondebo ei, ſed vt meum iudicē deprecabor. Et alibi, Si iuſtus fuero, non leuabo caput. Hęc autem memoriter ſunt tenenda, quia in ſequentibus frequenter occurrunt. Itaque domine in virtute tua iudica me, diſcernēs ac ſeparās me à grege malo, de quo in Euang. dicit, Multi ſunt vocati: & in puſillo grege me ſtatuens, de quo ibi ſubdit, pauci verò electi. De quo & ais, Nolite timere puſillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnum. Deus exaudi orationem meam iam fuſam: auribus percipe verba oris mei. i. per exauditiōnē benignam oſtende te precē meam aduertere. Moris eſt ſacræ ſcripturæ in his maximè, quæ ad affectum p̄tinent, eandē ſententiā ſub alijs verbis vbertim repetere, ad inſinuandū magnum deſideriū cordis, & ad facilius prouocandā miſericordiam creatoris, atq; vt ipſe appetus in ſeipſo accendatur & inardescat. Quo enim verba frequentius proferuntur, eo deſiderium ſæpius iteratur, cor amplius inſtāmur, ipſeque habitus charitatis vehementius confortatur. Quoniam alieni à charitate fraterna, à dei timore atque iuſtitia inſurrexerunt aduerſum me, reſiſtendo, detrahendo, aut ſimili modo contrariando mihi & ſpirituali meo proſectu, neque tentando, lædendo, aut moleſtando. Omnes enim qui volunt piē viuere in Chriſto, perſecutionē patientur: & fortes hoſtes inuiſibiles ſiue viſibiles. ſ. demones & principes ſeculares, queſierunt animā meā à deo auertere, in culpam allicere, ſpiritualiterque occidere, prauando eā charitate & gratia, quæ eſt animæ vita. Vel, queſierunt animā meam. i. vitam meam corporalē affligere ſiue extinguere. Iſtud ad literam Dauid dice re potuit de Ziphæis & Saule eiuſque fautoribus: & non propoſuerunt deū ante conſpectum ſuum, conſiderando quā iniquē agerent, q̄ grauior deū offenderent, & quantam pœnā in futuro ſibi acquirerent: ſicut de talibus ſcriptū eſt, Theſaurizatiſtis vobis iram in nouiſſimis diebus. Deū onte oculis cordis ſui non proponit, qui diuinā prouidentiam vel non credit, vel non attendit, qui iudicium dei non timet: qui nec terrore pœnarum, neq; amore præmiorū à peccato retrahitur, ſed ſine timore legē altiſſimī præuaricatur, & ſine reuerentia ante conſpectum æterni iudicis cuncta cernētis conuerſatur. De homine tali ſcriptum eſt, Anguſtia vallabit impium, ſicut regē qui paratur ad prælium. Tere dedit enim cōtra deum manum ſuā, & erecto collo cucurrit aduerſus eum. Quoniam autē tot aduerſa obſideant iuſtum, non ramē deſperat, quoniam inſuperabilē adiutorē habet: ideo ſubditur, Ecce enim deus adiuuat me, confortando me per gratiā, & cuſtodiendo per angelicā proteſtōnem. Vnde Apoſt. loquens de deo, Ipſe, inquit, dixit, Non te deſeram nec dimittā, ita vt confidenter dicamus, Dominus adiutor meus, non timebo quid faciat mihi homo. Et alibi, Ipſe faciet cum tēratione prouentum, vt poſitis ſuſtinere, idcirco non debemus inordinate timere. Nam ſi deus p̄ nobis, quis cōtra nos? Ecce q̄ plenū fiducia & amore eſt hoc verbum, Deus adiuuat me, Simus igitur grati & obediētes tanto adiutori, ne eius ſubuentione per ingrati tudinē reddamur indigni. Propterea enim Samuel dicit, Præparate corda veſtra domino, & ſeruite illi ſolī, & liberabit vos de manu inimicorum. Et alibi, Nolite, inquit, recedere à tergo domini, ſed ſeruite ei in toto corde veſtro, & nolite declinare poſt vana quæ non proderunt vobis, quia vana ſunt, & dominus ſuſceptor eſt animæ meæ, miſericorditer eam brachijs pietatis amplectens, citò indulgens, piē conſeruans, & de omnibus ad ſalutem neceſſarijs prouidens. Auerte mala inimicis meis, hoc eſt, nocuenta mihi ab eis parata aufer à me, & in ipſos ea retorque. Videtur hoc eſſe contrarium documento Apoſtoli dicentis, Vince in bono malum. Et iterum, Nulli malū pro malo reddentes. Sed ex dictis patet ſolutio. Non enim vir iuſtus hæc ait, abſolutè malum aliquod aduerſarijs impreando, ſed ſe diuinæ iuſtitie conformando, & quid impij mereantur prodendo. Impius nanque meretur, vt malum quod alteri parat, in ipſum reſundat, ſibi que noceat: quemadmodum Salomon faſſus eſt, Iniquitates ſuæ capient impij, & finibus peccatorum ſuorum cōſtringentur. Iuxta hunc ſenſum ſcriptum eſt in Geſi, Qui effuderit ſanguinem humanum, effunderet ſanguis illius. Quam multi ſanguinē affuderūt, quorum ſanguis effuſus non eſt: ſicut nec Moſi iſta dicentis, qui occidit Aegyptiū, & in pace quieuit. Quid ergo eſt, Qui

Actu. 1.
Eſai. 45
Oſee 13
Iob 13.
Ioh. 2.
Actu. 4.
Ier. 32
1. Re. 14
Hebr. 10
Eccl. 9.
Pſal. 142
Iob 23
Iohā. 12.
Iob 34.
Iob 9.
Mat. 22.
Luc. 12.
2. Tim. 3.
Iacobi 3.
Eccl. 2
Iob. 16
Hebr. 13
Pſal. 114
1. Cor. 10
Rom. 8
Coloff. 3
Eſai. 11
1. Reg. 7
12.
Heb. 11.
Rom. 12.
1. Pet. 3.
Prou. 5
Gen. 9.
Exod. 2
Deu. 24

effuderit sanguinem humanum, effundetur sanguis illius nisi quod malitia homicidij prius occidit seipsum spiritualiter quam alium corporaliter. Simile quoque intelligitiam habet, quod ait Saluator, Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. In veritate tua disperde illos, id est, in tua iustitia, & iusto iudicio ac promissione fidelis deice aduersarios meos pugnando pro me. Deice, inquam, eos, impediendo eorum malitiam a prauo effectu, ne mihi praualeant. Non autem desidero ut damnentur, sed in presentis seculo corrigantur. Inuisibiles autem hostes omnino opprimi cupio, sicut promittit Apostolus, Deus autem pacis conteret satanam sub pedibus vestris. Voluntarie, id est, sponte, & propter te ipsum duntaxat atque gloriam nominis tui, & non intuitu alicuius commodi temporalis, sacrificabo tibi sacrificium laudis, hostiam virtuosa conuersationis sacramentum altaris, imo me ipsum & totum quod sum, possum, & ago: quia haec tibi debeo, sicut a te ea sortitus sum. Quemadmodum enim totum meum esse, posse, & agere, a te mihi collata sunt: sic ea in tuum honorem & cultum expendere teneor, atque me totum ditino mancipare obsequio obligor. Quatenus tota mea substantia, potentia, & vita te creatorem sanctum & benedictum veneretur atque loquantur. De his sacrificijs seu hostijs ait etiam diuinus Apostolus, Per Christum offeramus hostiam laudis deo semp. Et de sacrificio sanctae conuersationis subiungit, Beneficentiae & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostijs placatur deus. De quo etiam sacrificio in Eccle. habetur, Salutare sacrificium est attendere mandatis, & discere ab omni iniquitate. De sacrificio autem quo homo offert seipsum superius dixit Psalmographus, Sacrificium deo spiritus contribulatus. De sacrificio demum altaris in Euag. ait dominus, Hoc facite in meam commemorationem. Apud Malac. quoque, In omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, & confitebor nomini tuo domine, mea mala & tua bona, me accusando, teque laudando, me spernendo, & te exaltando. Quoniam ex omni tribulatione, a qua hucusque liberatus sum, tu eripuisti me, in re: a futuris quoque tribulationibus iam eripuisti me in spe. Non enim propria virtute praualeui, sed omnis victoria mea a te est: ideo & super inimicos meos desepit oculus meus, propter fiduciam magnam, quam in te habeo fixam, & quoniam toties expertus sum gratiam tuam. Hinc ergo iniquos paruipendo, & te solum formido, quemadmodum 1. libro Macha. praecipitur, A verbis peccatoris ne timeueritis, quia gloria eius stercore & vermibus. Hodie extollitur, & cras non inuenitur. Ecce psalmus hic breuis quam ingentem sanctae deuotionis ignem includit. Discamus ergo ex eo ardentibus deo offerre preces, in omni persecutione & teneratione ad ipsum confidenter recurrere, eumque amorose affari, de ipso affectuose ac fiducialiter loqui, ei quoque nos ipsos promptissimè sacrificare, in omnibus gratias agere, deum laudare, & eius beneficia grate mente recollere.

Matt. 26
Heb. 13
Ibidem.
Eccl. 35
Psal. 50
Matt. 26
Mala. 1.

1. Mac. 2.

COMMENTARIUS IN PSALMUM LIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Adem ni fallor ratione, qua supra probatum est psalmum quadragesimum (scilicet, Beatus qui intelligit) ad litteram exponendum esse de Christo, nunc quoque ostendi potest hunc psalmum ad litteram de Christo debere exponi. Ibi enim probatum est psalmum illum loqui de Christo, quia Saluator allegat scripturam illius psalmi predictam de se, vt impleatur, inquit, scriptura, Qui manducat meum panem leuabit calcaneum suum contra me. Hoc nanque psalmo quadragesimo dicitur his verbis, Etenim homo pacis meae in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Cum ergo hoc quod Saluator de se praedictum allegat, quantum ad sensum habeatur in isto psalmo, sicut in illo. Videtur hic psalmus exponendus de Christo, sicut & ille, praeter tunc cum nec in illo psalmo habeantur verba Christi, nisi quantum ad sensum, & si diligenter pensemus, inuenimus sensum verborum Christi in hoc psalmo diffusius traditum, quam in psalmo 40. Sic enim inferius dicitur, Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique, &c. Tu vero homo vnanimis dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, &c. Denique S. Gregorius aperte testatur, quod Christus haec verba de Iuda proditore inducit. Hierony. quoque & Cassiodorus psalmum istum de Christo exponunt. Non tamen negandum est, quia moraliter exponi possit de Dauid, sicut de quolibet iusto aduersitatibus exercitatu atque ecclesia, secundum quem modum in sequenti expositione exponetur. Nam hanc expositionem August. & Hugo amplius profequuntur: propterea vito expositiones steriles eorum, qui psalmum hunc & conformes ad litteram de Dauid exponunt. Christus post resurrectionem apparuit discipulis, Necessè est, inquit, impleri omnia quae scripta sunt in lege Mosi & prophetis & psalmis de me. Postquam Christus commemorauit legem Mosi & prophetas, quid necessè fuit de psalmis specialem facere mentionem, quasi author psalmodum ad numerum Prophetarum non pertineret, nisi quia in psalmis specialiter, id est, plenius euidentiusque prophetatur de Christo quam in ceteris prophetarum scripturis? Idcirco quantum fieri potest semper curandum est, vt psalmi de Christo intelligantur. Titulus autem psalmi praesentis est iste, In finem in carminibus intellectus Dauid. Per Dauid sancti Prophetae Christum frequenter intelligunt. Vnde apud Ierem. scriptum est, Non dominabuntur Iacob amplius alieni, sed seruient domino deo suo & Dauid regi suo, quem suscitabo eis, id est, Christo, vt omnes exponunt. Est itaque tituli sensus, Intellectus Dauid, id est, sensus psalmi istius couenit Christo. Intellectus, inquam, dirigens nos in finem, hoc est, in deum seu vitam aeternam: in carminibus, ita vt deo semper in aduersis & prosperis gratiae referantur, sicut & Christus egit ac docuit. Igitur dominus noster Iesus

Luc. 24.

A Christus, qui vt ait Lucas, erat pernoctans in oratione dei, secundum quod homo passibilis & viator ante passionem sic ait,

PRECATIO.

Omnipotentiam tuam supplices exoramus, qui es ante secula deus, ut orationem nostram exaudias, ac deprecationem nostram ne despicias: ut qui te saluantem nos expectamus, liberes nos a pusillanimitate spiritus, & omni vitae & animae tempestate.

B

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum litteralem. XAVDI DEUS] pater, seu trinitas vnus deus [ORATIONEM MEAM] qua oro pro accidentalibus praemio conuersationis, humiliationis, passionisq; meae. Christus enim sua humilitate & morte sibi ipsi promeruit praemium accidentale non essentiale, videlicet iudicariam potestatem, festinatam resurrectionem, corporis glorificationem, & ascensionem. Propter quod ipsemet de seipso & deo patre loquens, sic ait, Potestatem dedit ei & iudicium facere, quia filius hominis est. Et Apostolus, Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, propter quod & deus exaltauit illum. Hinc quoque in Esaia de Christo predictum est, Pro eo quod laborauit anima eius videbit & saturabitur: non vtique gaudio praemij essentialis, quia hoc Christus non meruit: sed accidentalis, quod Christus partim habet, saltem extensiuè vel quantum ad manifestationem ex saluatione electorum. Vnde & regnum militantis ecclesiae, seu multiplicatio fidelium Christo pro praemio apud Esaiaam promittitur. Si posuerit animam suam pro peccato videbit semen longeuum, & voluntas domini in manus eius dirigetur. Et iterum dominus de Christo dicit, In scientia sua iustificabit ipse seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit: ideo disperitiam ei plurimos & fortium diuider spolia, id est, multos ad eius fidem conuertam: & daemonum spolia, hoc est, animas quae factae sunt daemonum praedae per peccatum originale vel actuale, eripiet non omnium sed electorum, quemadmodum ait per Osee, Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne: vt ne despereris deprecationem meam, quam feci pro his, pro quibus incarnatus & passus sum. Vnde Christus dixit ad Petrum in persona ecclesiae, Ego pro te rogavi, vt non deficiat fides tua. [IN TERNUM] mihi, id est, respiciendo adimple precem, qua pro me ipsius liberatione a morte, seu resurrectione precatus sum, dicens, Pater sanctifica me ex hac hora: vt exaudi me] orantem pro nominis tui honorifica clarificatione, videlicet, vt ab omnibus agnoscaris ac venereris. Hec enim orauit

Ioh. 5
Philip. 2
Esa. 53.

Esa. 33
Ibidem.

Osee 13.

Luc. 22.

Ioh. 12.

C Christus, Pater, inquit, clarifica nomen tuum. [CONTRISTATUS] sum in exercitatione mea, hoc est, in praedicando atque miracula faciendo dolui de caecitate & ingratitude Iudeorum, quemadmodum scriptum est, Contristatus est Iesus super caecitate cordis eorum. Haec autem tristitia inordinata non fuit, sed ex vera charitate manauit, quoniam malis atque peruersis condoluit. Propterea quoque Salomon asserit, Non contristabit iustum quicquid ei acciderit. Itemque quod de Christo predictum est, Non erit tristis neque turbulens, intelligendum est de seculari & inordinata tristitia, quae

Ibidem
Ioh. 17
Mar. 3

Prou. 21.

Esa. 42

1. Co. 7.

Eccl. 30

Marc. 14

Mat. 26.

Mat. 12.

Marc. 3

Ioh. 12

Ioh. 13

Luc. 22.

Marc. 14

Heb. 5

Luc. 23

Mat. 27.

Marc. 15

Ioh. 8

Ioh. 10

Psalm. 20

Osee 7

Psal. 21.

Mat. 27.

Mat. 14

D factus est sudor eius sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Et ad Hebr. de Christo ait Apostolus, Cum clamore valido & lachrymis orationem obtulit. Denique in ipsa passione conturbatus est Iesus secundum modum praedictum a tribulatione peccatoris, id est, a persecutione populi ipsum conspuentis, flagellantis, transfigentis, & occidentis. [CONIAM] declinauerunt in me iniquitates, hoc est, Iudaei multa mihi scelera imposuerunt, quemadmodum ab Euang. dictum est, Ceperunt autem illum accusare, dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Caesari. Et iterum, Stabant, inquit, principes sacerdotum constanter accusantes eum. Sed ante passionem frequenter calumniabantur eum Iudaei. Propter quod scriptum est, Dicebant, quoniam in furorem versus est. Et rursus, Daemonium habet, & insanit. Quid eum auditis? Vnde superius de Christo dixit Psalmista, Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia, quae non poterunt stabilire. Et apud Osee. Christus ait, Vastabuntur, quia praenunciati sunt in me, & ego redemi eos, & loquuti sunt contra me mendacia. [IN IRA] molesti erant mihi, hoc est, peruersi, increduliq; Iudaei ex ira, quam conceperunt aduersum me, persequeuti sunt me: quorum persecutio mihi erat molestia, non quia aduersa, & dura, inuitus inpatienterque pertulerim: sed quia eorum caecitati condolui. [COR MEUM] conturbatum est in me] ex magna affectione, non ex aliqua deordinatione, sicut expositum est: vnde superius dictum est, Factum est cor meum tanquam cera liquefrens: vt formido mortis cecidit super me, id est, naturalis timor de morte instante fuit in me, praesertim quando ter

Lucæ 22 patrem orauit, ut si fieri posset, transferret à me calicem passionis. ¶ (5) T I M O R] animæ seu interioris appetitus [E T tremor] corporis ex interiori timore causatus [V E N E R V N T super me,] non sine prædeliberatione, sed ex præuia ratione. Passiones nanque appetitus sensitium in Christo rationem non præuenerunt, sed sponte affluebantur à Christo, atque ad rationis imperium cessauerunt. Huiusmodi autè timor & tremor irruerunt præsertim in Christu, quando ex inestimabili metis angustia factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrâ. [E T cõtuerunt me tenebræ,] id est, magnæ & pœnalissimæ aduersitates me penitus operuerunt: quoniam corpore & anima plenus fui doloribus: quia in omnibus membris corporis & animæ viribus patiebar. Vel sic, contexerunt me tenebræ, id est, peccatores peccatis obtenebrati irruerunt vndique in me. De peccatoribus nanque conuersus ait Apost. Fuisisti aliquando tenebræ, nunc autè lux in domino. Propter quod ante de Christo inductum est, Quoniam circundederunt me canes multi. ¶ (6) E T dixi] mentaliter cogitando, vel ore loquendo, [Q U I S dabit mihi pennas sicut columbæ?] Christus pennas se desiderare inuenit, nisi vel pennas resurrectionis & ascensionis, quibus de tumulo volat ad inferos, de inferno ad credentes in mundo atque ad cœlos: & ad patris dexteram requiescat? Vel, pœnas, fugæ à Iudæis, donec impleteretur passiois sue tempus præordinatum à deo, secundum quod Iohan. Euang. fatetur, dicendo, Iesus ergo iam non palam ambulabat, sed in desertis locis morabatur cum discipulis suis iuxta ciuitatem quæ dicitur Effrem. Ad hæc igitur loca Christus penna fugæ volauit, id est, velociter transiit, quia transiens per medium illorū ibat, cum eum lapidare tentarent, & præcipitare, quemadmodum scriptum est, id est, inuisibiliter manus Iudæorū elapsus est. In his quoque locis Christus à Iudæorum tumultu & persecutionibus requieuit. Ideo subdit, ¶ (7) E C C E elongaui] me à Iudæis me persequeutibus [E V G I E N S] ad loca deserti, [E T mansi] cum discipulis meis [I N solitudine] seu deserto. Præterea antequam Christus prædicare inceperet, ductus est à spiritu utiq; sancto in desertum eratque cum bestijs, & angeli ministrabant ei. ¶ (8) E X P E C T A B A M eum qui saluum me fecit,] id est, ego Christus ordinationem dei patris prætolabar, ut illa cõpleretur in me, quatenus tempore ab eo præordinato me manifestare atq; occideret. Non enim fugi ne morerer, qui ad hoc veni, ut mundum moriendo redimerem: sed ne ante præfixum tempus occiderem: propter quod Euang. Iohã. sapius dicit, Nemo misit in eum manū, quia nondū venit hora eius. Sic itaque expectabam cum qui saluum me fecit, [A pusillanimitate spiritus,] id est, ab excessiuo timore mortis & mudi, [E T tempestate,] id est, ab impetuoso animi motu & turbulentia mentis. Hoc Christus affirmat, non quod vnamquam fuerit in eo pusillanimitas spiritus & tempestas, cum vtrunq; sit vitiosum: sed quia anima eius diuina virtute præseruata fuit à motibus illis. Deinde Christus orat pro deiectione aduersariorum suorum, secundum sensum in præcedentium psalmorum expositione clarè inductum, & ait, ¶ (9) P R A E C I P I T A domine] pater, [E T diuide] linguas eorum,] id est, confunde, falsifica, condemna, & destrue verba Iudæorum mihi detrahentiu, & de modo capiendi & occidendi me consilia vana habentium, horum linguas, id est, sermones præcipita, deiice, & ab effectu oprato ne differas impedire, non ut non occidat me, sed ut non detineat in morte, neq; ab hominū cognitione abscondat: sed resuscita me, & nomen meū clarifica, eos verò in æternū præcipita, & in præsentī vita disperge, ita ut ipsi sibi imprecari sint, Veniat sanguis meus super eos filioiq; eorum. Hæc omnia iam in Iudæis impleta videmus. Intendebant nanque Iudæi sic Christum occidere, ut neque resurgeret, neq; de cætero in hominum memoria remaneret, quemadmodum apud Iere. dicunt, Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur vltra. Sed huius oppositum accidit, quoniam Christus per mortem omnimodè clarificari, honorificariq; meruit: iuxta illud Apostoli, Videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia dei pro omnibus gustaret mortē. Et hæc ideo oro, [Q U O N I A M] ego Christus qui cuncta cognosco, & qui sciuī quid esset in homine, [V I D I] iniquitatem,] id est, propositum interficiendi me, [E T cõtradictionem] aduersus me & meā doctrinam, [I N ciuitate,] id est in populo in Ierosolyma cõmorante. Vel contradictionē eorum inter se mutuo, quia nonnulli resistebant volētib; me occidere. Vnde Nicodemus dicit aduersus Iudæos incredulos, Nunquid lex nostra iudicat aliquem, nisi audierit ab ipso prius & cognouerit quid faciat? Et rur sus scriptum est, Multi ex principibus crediderunt in Iesum, videlicet ante passionem. ¶ (10) D I E ac nocte,] id est, indefinenter [C I R C V N D A B I T] eam super muros eius iniquitas,] id est, in principibus populi Iudæorum, qui esse debuerant firmamentum, & murus aliorū, cõfirmando eos in bono, fuit magna & summa malitia, quoniam principes sacerdotū alios instigauerunt ad Christi occisionem. Vel, circūdabit eam super muros eius iniquitas, quia ad literam custodes murorum Ierusalem, quasi in canticum verterunt Iesum Christum assiduè eum deridendo, sicut inferius clarius dicitur, Aduersam me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum, [E T labor in medio eius & iniustitia,] id est, pœnalis malitia & iniustitia fuit quasi in toto populo ciuitatis Ierusalem. Peccatum enim labor vocatur, quoniam (Augustino teste) animus inordinatus sibi ipsi est pœna. Veram enim quietem & pacē excludit, & remorsum conscientie habet adiunctū. Magnus labor & iniustitia maxima erat in medio ciuitatis seu populi huius, quando respondens vniuersus populus dixit ad Præsidentem, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. ¶ (11) E T non defecit de plateis eius,] id est, de habitatoribus platearum Ierusalē [V S V R A & dolus:] Iudæi enim avari atque dolosi fuerunt, propter quod Christus de templo vendentes & ementes eiecit. Et apud Miche. legitur, Vir fratrem suum venatur ad mortem. Et alibi, A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. Consequenter Christus peccatum traditoris sui exaggerat. ¶ (12) Q U O N I A M] inimicus

A meus,] id est, qui nunquā antè amicus meus fuisset, vel cui ego aliquid mali fecissem, vel cui tot signa dilectionis non ostendissem, [M A L E D I X I S S E T mihi,] vendēdo atq; prodēdo me hostibus meis, [S V S T I N V I S S E M vtiq;] id est, tolerabilius reputassem, & minus corde afflictu fuisset, neque tam dirè vindicasset, sicut vltus sum peccatū Iudæ, quem iusto iudicio desperare, & seipsum laqueo necare permisi: quod erat vindicta grauissima in præsentī, quam sequitur pœna durissima in futuro. Tanto equidem grauius peccatum deus vlciscitur, quanto peccatē in grauiora peccata cadere patitur. ¶ (13) E T i s qui oderat me,] id est, qui se inimicum meum fuisse palā dixisset & ostendisset, [S V P E R me magna locutus fuisset,] id est, verba supplationis & conculcationis contra me aduersarijs meis dixisset, [A B S C O N D I S S E M me forsitā ab eo,] id est, tam familiaris vel præsens sibi non existissem, ut extitit Iudæ, à quo etiam non abscondi me, sicut interdum à Iudæis mihi apertè insidiatibus me abscondi. Non tamē putādo est, quod Christus finaliter se aliquo modo occultasset, quoniam mortem euadere noluit. ¶ (14) T V verò] dō Iudæ, [H O M O vnanimis] mihi, quantum ad apparentiam & verborum profensionē, & etiā fortè secundum veritatē quantum ad tempus, [D V X meus,] id est, quem ego cum aliis apostolis cõstitui ducem populi mei, mittens te ante passionem cum illis prædicare regnum dei, & sanare infirmos, [E T notus meus,] tanquam cohabitans familiarisq; mihi. ¶ (15) Q U I simul mecum dulces capiebās cibos,] eo tempore quo procurator meus fuisti, comedens panē in mensa mecum, qui charitatiuè ac dulciter tecum vescerbar. Præsertim autem in cœna nouissima accepit Iudas à Christo & cum Christo dulces cibos, id est, corpus eius & sanguinē, [I N domo dei,] id est, in synagoga Iudæorum, & templo Ierusalē, seu congregatione fidelitū discipulorum meorum, [A M B V L A V I M V S,] id est, cõuersati sumus, [C V M consensu:] eo etenim modo ambulauerit Christus & Iudas cum cõsensu, quo vnanimes erat. Patet autè ex his, illas persecutiones atq; iniurias esse molestiores, quæ à propinquis & amicis seu familiaribus inferuntur, præcipuè quando de eorum dilectione præsumimus, & aliud nihil nisi bonū apud eos meruimus: ppter quod passio Christi amarior fuit, quia à discipulo vendebatur, & à populo electo ac peculiari occidebatur, & ideo per Mich. ait, Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Et alibi, Quis vltra debui facere vnae meæ, & non feci? ¶ (16) V E N I A T mors super illos] qui discipulum meū sic corruperunt, vel ei pares existunt. Hoc Christus ait, non desiderando sed prænunciando, nisi intelligatur hoc desiderare zelo iustitiæ secundum ordinē diuinæ æquitatis, non aut inordinato appetitu vindictæ. Veniat, inquam, mors animæ & corporis super illos, videlicet ut gratia dei priuentur, & ab aduersarijs trucidentur, quæadmodum ab exercitu Romanorum Iudæi occisi sunt. [E T descendant in infernū viuētes] in die iudicij cum corpore & anima æternaliter condemnandi. Hoc enim promeruerunt. ¶ (17) Q U O N I A M] nequitia,] id est, multæ & peruersæ malitiæ [I N habitaculis eorum,] id est, in cordibus ipsorum, in quibus homines cogitando morantur. Vel, in habitaculis eorum, id est, in habitatoribus tabernaculorum, [I N medio eorum,] ita quod omnes communiter nequiter agunt. ¶ (18) E G O autem] Christus filius dei [A D deum] clamaui,] sicut in Psal. huius exordio patuit, [E T dominus est,] quæadmodum Marthæ ait ad eum, Scio quia quæcunq; poposceris à deo, dabit tibi deus. ¶ (20) R E D I M E T in pace,] id est, redimendo cõstituet in vera ac stabili pace [A N I M A M meam,] id est, meipsum, seu vitam meā, transferendo me de vita mortali ad impassibilem vitam: redimet itaque animam meam [A B his qui appropinquant mihi,] id est, à Iudæis & alijs qui accesserunt ad me, ut me comprehenderent, ligarent, atque occiderent. [Q U O N I A M] inter multos erant mecum,] id est, ideo me exaudivit deus, quoniam isti Iudæi ita accedentes ad me, sæpe interfuerunt prædicationibus meis inter plurimos alios in me credentes, & ita excusationē non habent. Propter quod ait Saluator, Ego semper docui in tēplo, & synagoga, vbi omnes Iudæi cõueniunt. Et iterum, Si non venissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent. ¶ (21) E X A V D I T D E U S] præcē meam,] E T humiliabit illos] superbos in præsentī & in futuro. Nunc autem humiliati sunt Iudæi, quia priuati sunt omni gloria legis paternæ, regno, loco, sacerdotē, & principe, & in futuro quoque cum cæteris superbis in ima inferni humiliati labētur. [Q U I] est ante secula,] id est, deus æternus ante omnia secula in se subsistens. ¶ (22) N O N enim est illis cõmutatio] de malo & infidelitate ad penitentiam & fidē Christianam, quemadmodum in Iere. legitur, Indurauerunt facies suas super petram, & noluerunt reuerti. Et ad Iudæos dominus per Esa. ait, Scio quia durus es tu, & nernus ferreus ceruix tua, & frons tua ænea. [E T non timuerūt deum,] cuius filium occiderūt, [E X T E N D I T] manum suā in retribuēdo,] id est, deus virtutē suæ potentie preparauit, ut illis iustā mercedem retribuatur. ¶ (23) C O N T A M I N A V E R V N T] testamentū eius,] id est, prædicti Iudæi legem dei non seruauerunt, sed polluerunt iniquè contra eam agentes, eamque inhonorantes, atq; carnaliter intelligentes. [D I V I S I] sunt] per totum mundū [A B ira] vultus eius,] id est, à iusta vindicta diuinæ iustitiæ. Nam propter sua peccata deus eos à propria terra eiecit, per orbem dispersit à chari-

Matt. 27 A&u.1.
Ioh. 8.12.
Mat. 10.
Ioh. 13.
Ibidem.
Mich. 26
Esa. 5
Dan. 4.
Hebr. 5.
Ioh. 13.
Psal. 30.
Luc. 23.
Ioh. 12.
Ioh. 18
Marc. 6
Ioh. 15
Dan. 7.
Iere. 5.
Esa. 48

tate & fide Christi, electorumque numero separavit. [E T appropinquavit cor illius,] id est, voluntas diuina, seu pietas dei, reprobatis Iudæis ad gentiles cōuersa est: sicut dominus ad Iudæos per Propheetam ait, Non est mihi ultra voluntas in vobis, quia magnum nomē meum in gentibus. Et Apostolus ait, Cęcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Et iterum, Illorū delictum salus est mundi. I. occasio saluationis gentilium, quoniam Iudæis non credentibus iusta facta est ad gētes transfmigratio. ¶ (24) M O L I T I sunt sermones eius super oleum, [E T ipsi sunt iacula,] id est, infideles Iudæi tāquam sagittę repugnaverunt doctrinę atque operibus Christi, pungentes eum verbis blasphemis, & clavis tandem confodientes. Sed tu o Christiane illis sic pereuntibus, ¶ (25) I A C T A super dominum curam tuam, [id est, inordinatas atque superfluas sollicitudines fuge,] & in domino vigilans esto ordinatam curam habendo, videlicet ut sollicitus ac timoratus existas, quomodo deo cōplaceas: de tēporalibus verō noli vel ante tempus vel nimis anxie sollicitari, sed non sic, ut negligas facere quod in te est, fac autem quod tibi possibile est, & scito q̄ tua prudentia tibi non sufficit: idcirco confide in domino, & curā tuam in ipso dispone ac ordina, quia superius dictum est, Dominus sollicitus est meis: ipsi quoque de omnibus cura est, quemadmodum Sap. dicit, Et ipse te enutriet, id est, necessarijs tibi providebit, sicut Christus spondit, Querite primum regnū dei, & hæc omnia adjicientur vobis. Et iterum, Nolite, inquit, solliciti esse in crastinum: scit enim pater vester cęlestis, quod his omnibus indigetis. Hinc ait, Omnē sollicitudinē vestram projiciētes in eū, quoniam ipsi cūra est de vobis. [N O N dabit in æternum fluctuationem iusto.] Hoc dupliciter intelligi potest: primo sic, Deus nunquā permittet fluctuare iustum, id est, a se recedere, seu esse instabilem, quia per gratiā fixus manet in deo, in omni tentatione atque euentu, sicut inferius de viro iusto inducitur, Paratum cor eius sperare in domino, confirmatū est cor eius, non cōmouebitur. Vnde dominus per Iere. ait, Si abstuleris offendicu la tua à facie mea, non cōmoueberis. Peccata equidem faciunt hominē fluctuantem atq; instabilem: iuxta illud, Peccatum peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est. Et alibi, Tenebit iustus viam suam, & mundjs manibus addet fortitudinem. Et iterū scriptura ait, Iustus in sapientia permanet ut sol, stultus autem mutatur ut luna. Non tamen intelligēda hæc sunt, quasi iustus peccare non possit: sed quid iusto conueniat, secundum quod iustus est, locus iste declarat. Secundo intelligitur sic, Non dabit in æternum fluctuositatē iusto, id est, quanuis ad tempus desinat eū deus tētari, tribulari, & anxari: veniet tamen tempus, quo in bono firmabitur, atque ab omni instabilitate & inquietudine eripietur. ¶ (26) T V verō deus omnium iustus iudex [D E D V C E eos,] id est, Iudæos Christo rebelles [I N puteum interitus,] id est, in lacum inferni, vel in obstinationem & profundissimam cęcitātē eos deduci permittes propter eorū malitiā: sicut de eis scriptum est, Computrescere faciā superbiam populi huius pessimi, qui nolunt audire verba mea. ¶ (27) V I R I sanguinū, [id est, peccatores,] E T dolosi non dimidiabunt dies suos, [id est, tam diu non viuunt ut æstimant, & sæpe medietatem tēporis quod sibi restare arbitrantur, non attingunt, quia statim dum cōpleta fuerit corū iniquitas, à domino auferuntur, secundum quod de diuine sibi longā vitā pollicente ait Saluator, Stulte hac nocte animā tuam repetunt à te. Propter quod ait & alia scriptura, Viri iniqui ante tēpus suū sublati sunt. Vel sic, Viri prædicti non dimidiabunt dies suos, videlicet ut sicut præteritum vitę suę tempus cōsumpserunt in voluptate ac vitijs, sic tempus residuum expendant in pœnitentiā atque virtutibus: sed dato tempore abutuntur, perseverādo in culpa, sicut de quolibet tali in libro beati Iob dicitur, Deus dedit illi locum pœnitentię, & ille abutitur eo in superbiam. Hi enim assimilātur diabolo, quia diabolicum est perseverare in malo. Vnde de talibus per Iere. dominus conqueritur, Quare auersus est populus iste auersione cōtentiosus? [E G O autem sperabo in te domine,] Christus vt homo, & aliquo modo viator, videlicet in quantum passibilis sperauit in deo, expectando ab eo bona, quę nondū habuit, sed adipisci orauit, vt corporis glorificationem, ascensionem, &c. Ecce iam liquet quā verē & propriē psalmus iste exponatur de Christo. Cū ergo Euangelista itēq; apostolica autoritate cōpellamur quosdam psalmos ad literam de Christo exponere, in quibus tamen quādā habentur, quę Christo secundum se nullatenus competunt, vt sunt psal. 39. & 40. I. Expectans expectaui dominū, in quo inter cętera dicitur, Comprehenderunt me iniquitates meę, & non potui vt viderem. Et, Beatus qui intelligit: in quo legitur, Sana animam meam, quia peccauit tibi: quanto magis psalmus iste atque consimiles, in quibus nil ponitur, quod Christo secundum se non conueniat, erit ad literam intelligendus de Christo?

EXPLANATIO eiusdem Psal. tropologica siue moralis, de ecclesia seu vnoquoq; fidelis.

Constat autem per David designari ecclesiam, seu quemlibet verē fidelē, & ita sensus tituli erit, In finem in carminibus intellectus David, id est, intellectus huius psalmi, in finem, hoc est, in Christum nos dirigens, conuenit David, id est, ecclesię fidei credenti multipliciter tribulato, in carminibus, id est, in aduersis gratias referenti ac læta. ait ergo, Exaudi deus orationem meā. idem sensus sub alijs verbis hic quater repetitur, quatenus ipse orātis affectus in seipso feruescat, totiesque accendatur, quoties sensus ipse repetitur. Itaque, Exaudi deus orationem meam, propter tuā bonitatem, & ne despexeris deprecationē meam propter meam imperfectionem ac fragilitatem, intē de mihi, oculo paternę pietatis respiciendo in me, & exaudi me, orantem pro vitiorum omniumque malorum ablatione, & virtutum ac præmiorum adeptione. Contristatus sum in exercitatione mea

A Duplicem esse exercitationem, videlicet interiorē & spiritualē, exteriorē quoq; & corporalē docet Apostolus, Exerce te ipsum ad pietatē. Nam corporalis exercitatio ad modicū utilis est, pietas autē ad omnia utilis est. In vtraq; autē exercitatione boni tristatur, non de ipsa exercitatione, sed ppter imperfectiones adiunctas: & culpas cōmissas: & quia in hac valle lachrymarum exulādo peregrinantur à domino: aspicientes ipsum mundum vitijs erroribusq; replem: sicq; ex pia cōpassione errantium cōtristantur, maxime tamē ppter dei iniuriā, & offensam, tanquam dei zelum habētes. Hęc est bona tristitia, quę secundū Apostolum operatur salutē. De qua Salomon protestatur, Cor sapientium vbi tristitia, & cor stultorū vbi lætitia. Et iterū, Melius est ire ad domum luctus, q̄ ad domū conuiuij. Iam enim est tempus lugendū & flendi, quęadmodum dominus apud Iohelē admonet, dicens, Conuertimini ad me in toto corde vestro in fletu & planctu. Nec enim postea gloriabuntur cum Christo, qui iam eligunt iucundari cum mundo: & conturbatus sum à voce inimicū, ab iniurijs verborū, & à tribulatione peccatoris. i. ab iniurijs verberum seu dānorum. Duplex autem est conturbatio. s. bona, de qua in præcedenti expositione dictū est: & mala, qua aliquis plus debito irascitur, timet, tristatur, aut simili modo inordinatē afficitur, ita quod actus rationis impeditur. Conturbari itaq; bona cōturbatione à voce inimici, & à conturbatione peccatoris, est perfectorū, qui aduersa æquanimitē ferunt, sed conturbantur. i. malē agentibus vehementer cōpatiuntur, aut simili modo rationabiliter afficiuntur, qualis erat Apostolus qui ait, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Et Iob qui dicit, Antequam comedam, suspiro, & quasi inundantis aquę, sic rugitus meus. Conturbari verō secundo modo imperfectorū est, qui omnia nodum, trāquillē susterre, atque in aduersis lætari didicerunt: quos Iacobus in sua Cano. instruens, Omne, inquit, gaudium existimate fratres mei cū in tentationes varias incideritis. Vnde & Christus ait, Beati estis cum maledixerint vobis homines, & psecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Non ergo propter aduersa, iniurijsq; turbemur, nec propter verba dura ac pessima nobis illata tristemur, nisi peccata cum condolendo. Deniq; merito cōturbatum me dico, Quoniam declinauerunt in me iniquitates. i. peccata mihi iniuste imposuerunt maligni, propter quod perfecti turbantur turbatione virtuosa, vt dictum est, gloriantes in hoc quod Christo aliquid conformantur, qui à Iudæis falsissimē criminabatur: imperfecti verō interdū turbantur ex hoc turbatione irę & impatientię: & in ira (non per zelū, sed per vitij) quam cōceperunt aduersus me, molesti erant mihi, verbis, signis, seu factis. i. vindicando se de me, grauabant me, quod ego molestē sustinui, non tam propter meam iniuriā, quā propter illorum ruinā ac damnationem. Hoc modo Paulus molestē tulit mala sibi illata, quia instar indulgentissimi patris, qui quanto à filio phrenetico plura verbera patitur, tanto in sano magis cōpatitur: sic quanto homines impij Paulū durius flagellabant, tanto ipse eorum errori amplius cōdolebat. Cor meum cōturbatum est in me. i. appetitus meus interior sensitius seu intellectus vehementer, seu excessiue motus est aliqua passione seu affectione, ex qua ipsum quoq; corporale turbatur. i. innaturaliter agitur, quoniam passiones sūt cum corporali trāsmutatione: & formido mortis cecidit super me. i. tam grauitur sum afflicus, vt mori verebar. Vel, formido mortis. i. horror peccati, quod est mors animę, cecidit sup me, quia videlicet ex p̄turbatiōe mihi inflicta timui impatientię, irę, rancoris, aut similis vitij motū, & culpam mortalem incidere, vel tentationibus dæmonum, mundi, & carnis formidabā succumbere, quod est spiritualiter mori atq; deficere: iuxta illud, Venit sup te plaga, & defecit: tetigit te, & cōturbatus es. Timor animę, & tremor exterior, venerūt super me, ppter mala & tormēta seu pericula mihi imminētia & futura. Timor enim est de malo futuro, sicut dolor de malo præfenti. Et omnino expediens est, vt talis timor & tremor in nobis sint ppter mille pericula nobis infantia, & propter futurū iudiciū, inferiq; tormenta. quia in medio laqueorū versamur, & cōtra inuisibiles ac nequissimos hostes luctamur: & contexerunt me tenebrę, hoc est, aduersitates & pœnę seu vitia circūdederunt & operuerunt me totum, ita quod malis multis repleta est anima mea, quęadmodum ait Apost. Foris pugna, & intus timores. Per varias enim tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorū. Propter quod sanctus Iob ait, Expectabam bona, & venerunt mihi mala. Præsolabar lucē, & eruperunt tenebrę. Et dixi intra me, Quis dabit mihi pennas, sicut colūbæ: id est, quā libetē habere pennas virtutū, videlicet verā & columbinā simplicitatem & innocentiam, quatenus mala prædicta euadere, & immaculatā vitā ducere valeā inter iniquos: & volabo penna contemplationis, speculando cęlestia, propter quorum amorem terrena despicio, aduersaq; libenter sustineo, & requiescam, in deo per fidem & charitatem & pacem internam à terrenarum rerum tumultu, & inquietudine passionum, ac sollicitudine tēporalium rerū, sicut superius dictum est, In pace in idipsum dormiam & requiescam. Ecce elongaui me ipsum affectū, seu loco, vita & voto in solitudine, id est, soli deo vacare tentauī. Vel etiam in loco deserto moram feci, vt deo liberius adhererem, atque in eo suauius repauserem. Maximē enim confert solitarius locus ad vitam quietam & speculatiuam. Propter quod per Osee dominus ait animę sibi deuotę, Ecce ego lætabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Et Ieremias, Quis dabit mihi in solitudine diuersorium viatorum, & derelinquam populum meum? Vnde Christus apostolis dixit, sicut Marcus testatur, Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum, Expectabam eum, id est, longanimitē sustinui, & in ipso speraui, qui saluum me fecit, per gratiam suam à pusillanimitate spiritus, & tempestate aduersitatum & periculorum, quas habui vel habuissem, nisi gratia dei me cōseruasset. Non debemus esse pusillanimes nec præsumptuosi, sed magnanimes, humiles, fortes, semper confidendo in domino, dicentes cum Apost. Omnia possum in eo qui me con-

1. Tim. 4. 2. Cor. 5. 2. Cor. 7. Eccl. 7. Iohē. 2. 2. Cor. 11. Iob 3. Iacobi 1. Mat. 5. Actu. 22. Iob 4. Iob 12. 2. Co. 7. Actu. 14. Iob 30. Psal. 4. Psal. 17. Ofsee 2. Iere. 9. Marc. 6.

se fatiabant tota die parasceues:impugnās verbis atq; verberibus tribulauit me vsq; ad mortē homō E
Psal.108 prādictus.i.homines impij de quibus apertus subditur, (2)C O N C I L I A V E R V N T me] secun-
dum modū iam dīctū[I N I M I C I M E I ,] qui posuerunt aduersum me mala pro bonis, & o diū pro di-
lectione mea[T O T A die] prāfata, vel tota die.i.toto tēpore quo prādicādo & miracula ppetrando
Mat.9.12 inter eos cōuersabatur. A principio enim quo Christus prādicare exorsus est, aduersabatur ei Iudaei,
Mar.3 sicut ex euangelica liquet historia:[Q V O N I A M multi bellātes aduersum me]. I principes sacerdotū
Luc.7.13 cum suis fautoribus, sed ego per patientiā vici eos. Propter quod supius de me legitur, Dominus for-
Ioh.8.10 tis & potēs in praelio. Hinc quoq; Christus apud Iere. Audiui, inquit, cōtumelias multorū, & terro-
Psal.23 rem in circuitu psequentiū. (3) A B altitudine diei timebo.] Dum aliquis magna tormēta certa die
Iere.20 passurus est, dicitur timere illum diē: & quāto in aliqua hora diei duriora se pnoscit passurū, tanto ho-
ram illā amplius formidare asseritur. Passio autē Christi ab hora noctis quā capiebatur incipiēs, & vs-
que ad horā nonā p durans, cōtinuo augebatur & creuit. Idcirco eo mō quo Christus passionem sibi
Psal.21 instantē naturali affectu abhorruit, etiam diē passionis suae timebat, & tāto amplius se pnoscit passurū, tanto ho-
Mat.27 quid dereliquisti me? Vnde & sudor eius factus est sicut guttae sanguinis decurrentes in terrā. Sed timor
Luc.22 iste fuit in Christo tēpore trinae orationis antequā caperetur: [E G O verō in te] deo patre meo
[S P E R A B O] confidens me conseruandū, & resuscitandū, ac glorificandū a te. (4) I N deo lau-
Iohā.7 dabo sermones meos,] hoc est quod Christus in Euangelio testatur, Mea doctrina non est mea, sed
Ibidem eius qui misit me. Et iterū, Qui a seipso loquitur, gloriā p priā querit: qui autē querit gloriā dei, hic
Iohā.18 est, Iudaeus aut quilibet alius. Quauis enim Christus ad horam timebat passione instāte, tamē sicut
hunc timorē ex deliberatione rationis assumpsit, sic eū imperio eiusdem cessare fecit. Vnde & intre-
pidus hostibus obuiauit, & dixit, Quem queritis? (5) T O T A die] passionis meae vel totis diebus
Mat.16 prādicacionis meae [V E R B A mea execrabantur]. i. a Iudaeis contēbantur, & malē interpretaban-
Iohā.9 tur. Dixerunt enim vt legitur apud Mat. Blasphemauit, & Reus est mortis. Atque apud Iohan. Non
Amos 5 est hic homo a deo qui sabbatū non custodit. Hoc est quod per Amos de Iudaeis inducitur, Odio ha-
Iohā.7 buerunt corripientē, & loquentem perfectē abominati sunt. Ideo nanque & Christus dicit, Me odit
mūdus, quia testimoniū perhibeo de illo, quoniā opera eius mala sunt. [A D V E R S V M me omnes cogi-
tationes eorū in malum,] videlicet vt me false acculent, atq; iniuste occidāt. (6) I N H A B I T A -
b v n t .] hoc est, inhabitauerunt infideles Iudaei mecū & cum discipulis meis in synagoga, seu domo
domini quantū ad fidē, quia dicebat se deū colere, & Christū regē expectāre, sicque per fidem infor-
mē cum credētibz in deū inhabitauerūt in synagoga, [E T abscondent]. i. occultē mihi insidiati sunt,
tentantes me verbis dolosis: [I P S I calcaneū meum obseruabunt]. i. opera mea explorabūt, quatenus
Marc.3 occasionem contra me reperirent. Propter quod scriptum est, Obseruabāt Iudaei si sabbatis curarer,
vt accusārent eum. (7) S I C V T sustinuerunt animā meam pro nihilo,] hoc est, sicut me vilipēde-
bant, & vitam meā expectabant, quatenus eam pro nihilo. i. ac si nihil nulliusq; reputationis asse-
ret, perderent, non arbitrātes esse peccatū occidere me, [S A L V S facies illos.] q. d. non, ac si dicat,
Quā veraciter bene fecerunt me taliter persequētes, tam verē eos saluabis. Ideo addit, [I N ira po-
pulos confringes,] hoc est, per vindictā diuinā iustitiā in credulos, meq; persequentes Iudeos im-
penitentes totaliter destrues, quantum ad esse gratiā, & gloriā, non dando eis aliquod meritorium
Osce 9 esse, & etiam in hac vita cōminuendo, dispergendo, ac humiliando. Hinc enim de eis apud Osce di-
Esa.63 citur, Radix eorum exiccata est: fructū nequaquā faciēt. Et per Esaia Christus de eis locutus est, Cal-
caui eos in furore meo, & cōculcaui eos in ira mea. (8) D E V S vitā meā annunciaui tibi,] hoc est,
ad honorem & gloriā nominis tui professus sum alijs conuersationis meae sanctitatē, & omnia quae
Iohā.14 feci coram te feci, & tibi ascripsi. Hoc modo Christus vitā suā deo patri annūciāuit, dū asseruit, Di-
Iohā.8 ligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Et alibi, Ego quae placita sunt patri meo fa-
Luc.4 cio semper. Et in Luca quoq; allegans impletū in se, quod prādictū fuit per Esa. Spūs, ait, domini su-
Esa.61 per me, eō q vnxit me, ad annūciandū mansuetis misit me, vt mederer cōtritos corde: [P O S V I -
s t i lachrymas meas in cōspectu tuo,] hoc est, acceptas eas habuisti, idq; p quo lachrymas fudi, im-
Heb.3 plesti. Vnde ait Apost. Cum clamore valido & lachrymis preces fundens exauditus est pro sua reue-
Iohā.11 rentia. In resuscitatione in super Lazari lachrymatas est Iesus, & ait, Gratias ago tibi pater, quoniā
audisti me. (9) S I C V T & in pmissione tua,] hoc est, sicut per prophetas dixisti, Hoc. n. prādictū
Esaic 42 est, quōd lachrymas meas ac preces acceptas haberes, dicente te de me per beatum Esaia prophetā,
Ecce seruus meus suscipiā eū, electus meus, cōplacuit sibi in illo anima mea. [T V N C]. i. cū me exau-
dieris suscitādo me a mortuis [C O N V E R T E N T V R inimici mei,] puta Iudaei [R E T R O S V M] re-
Iere.2 cedendo a te & non credēdo in me, sicut apud Ierem. prophetā de eis testatus es, Vteritū ad me dor-
Dan.9 sum & non faciē. De quibus alibi legitur, Post hebdomadas sexaginta duas occiderit Christus, & nō
Iohā.19 erit eius populus qui eū negaturus est. i. Iudaei qui dixerunt, Non habemus regē nisi Cēsarē. (10)
I N quacunque die inuocauero te] orando pro seipso aut corpore mystico, [E C C E cognoui] per ex-
perientiā, seu experimētālē exauditiōē, [Q V O N I A M deus meus es] specialissimo mō vbiq; & sem-
per regēs atq; exaudiēs me. (11) I N deo laudabo verbū, in domino laudabo sermonē.] Vnū expo-
nit aliud. i. quicqd dico aut prādicō ad deū finaliter referā, eiusq; illuminationi ascribā, nec propriā
Iohā.3 gloriā querā. Propterea Christus dixit, Claritatē ab hominibus non accipio. Et aliās, Ego non qua-
Ibidem. ro gloriā meam; [I N deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo,] mihi iniuste repugnans.

A (12) I N me sunt deus vota tua]. i. in corde meo sunt sancta desideria mihi a te infusa, per quae tuū
honorem hominūmq; salutē desidero, [Q V A E reddā laudationes tibi]. i. quae offerā tibi tanquā sacri-
cium laudis ac laudandā materiam. Per sancta enim desideria deus laudatur & honoratur. (13)
Q V O N I A M eripuisti animam meā de morte] in die resurrectionis, vniendo eam corpori, a quo per
mortem extitit separata: [E T pedes meos de lapsu]. i. omnes operationes meas gratia prāueniente
prāferuasti a ruina peccati, ita vt nūquam cecidi, sed tibi placencia incessabiliter egi. Et hoc ideo tu
fecisti, ego quoque idcirco haec ad gloriā tuam profiteor, [V T placeā coram deo in lumine viuētiū]. i. vt tibi cōplaceam, & in te & non in me complacentiā habeā. Placeam (inquam) corā te in lu-
mine viuētiū. i. in splendidissima patria beatorū, vbi corā deo assisto interpellās pro mundo, quem-
admodum ad Hebrēos inducit Apost. Non in manu facta sancta Iesus introiit, sed in ipsum cōelum
Hebrē.9 vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Christus igitur sibi in se non placuit, sed in deo. i. in seipso
vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Christus igitur sibi in se non placuit, sed in deo. i. in seipso
atque stultissimi vnquam efficiuntur, vt placeamus nobismetipsis, alios contemnendo atque in nobis
Rom.13 gloriamur? Aduertamus admonitionem S. Pauli, Debemus, inquit, nos firmiores imbecillitates infir-
morum sustinere, & non nobis placere. Etenim Christus non sibi placuit.

Topologica siue moralis eiusdem Psal. mi.
T Ropologicē deniq; exponendo hunc Psalmū prāductus titulus sic intelligendus est, In fi-
nem. i. Psalmus iste in Christo vnigenito scriptus pro populo qui lōgē factus est a sanctis. i.
qui vita & moribus discordat ab electis, in tituli inscriptione, quia titulus crucifixi, videlicet,
B hic est rex Iudaeorū, quem sancti fide & opere venerantur: ipsi vel vita reproba vel mente incredula
negant. Psalmus, inquam, ipsi David. i. conueniens ecclesiae, seu fidei per David figurato, cum tene-
rent eū Allophylī in Geth. i. cum vndiq; vallaret alienigenā a charitate & fide formata ipsam eccle-
siam seu quēlibet Christianum tribulationibus, tentationibz atque pressuris. Ecclesia ergo quae modo
aduersatur, vel in torculari cōprimitur, quilibetq; fidelis persecutionibus multis circumdatus, cla-
met ad deum, (1) Miserere mei deus. i. tu creator, gubernator, saluator, indexq; meus, qui naturaliter
pius es, & totus misericors, mihi misero condole: non pœnalē affectum habendo, sed clementer atq;
celeriter succurrendo: vehemētē nanq; indigeo, quoniā cōculcauit me homo, detractor, laesor, anti-
marū corruptor, charitatis persecutor, innocentiae aduersator, pede elationis contumelose me oppri-
mens: de quo pede superius dictum est, Non veniat mihi spes superbiāe. Conculcauerunt me inimici
mei, domestici & extranei visibiles & inuisibiles, occultī & manifesti, tota die, naturali. i. tēpore diu-
rum atq; nocturno, tentādo, aspēnādo, aut simili modo aduersando: quoniā multi sunt bellātes aduer-
sum me, qui me a te conantur auertere, & ad vitā inclinare. Pugnant enim cōtra nos mūdus. i. homi-
nes seculares, vt puertamur cum perueris: caro. i. passionēs seu motus sensualitatis, quatenus homi-
nem a medio recte rationis abducant: & dæmōnes, de quibus ait Apost. Non est nobis colluctatio ad-
uersū carnē & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, contra spūalia nequitiae in cōlesti-
bus. Quod intelligendū non est, quasi non sit nobis aliqua colluctatio contra carnē & sanguinē, cum
dicat Apost. Si secundū carnē vixeritis, moriemini. Et rursum, Qui cū carnē suā cruci-
fixerūt cum vitijs & cōcupiscentijs: sed hoc ideo dictū est, quia non est nobis colluctatio cōtra carnē
& sanguinē tantū aut prin cipaliter. Ab altitudine diei timebo. i. ab ascensu seu processu tēporis mihi
cōcelsi formidabo ppter pericula mihi instātia. Quo enim diutius vivo, eo frequentius pecco, prāfer-
tim cū in iustis septies cadat in die: idcirco tēpus futurū timeo, quia dies mali sunt, eo q saepius pec-
cet homo in eis. Vel sic, Ab altitudine diei cuiuslibet artificialis quo victurus sum timebo, qm plures
peccādī occasiones occurrūt in die q̄ in nocte, prāsertim die in altū ascendēte. De mane enim est ho-
mo ad deuotiōē habilior, sed circa meridiem obuāt corporis grauisimā necessitudines, quia cibo
potūq; egemus. quibus acceptis est homo ad deuotiōē inepior. Propterea hanc horā timēt deuoti,
videlicet ne grauetur corda eorū crapula, aut ebrietate: ideōq; accedūt ad mensam velut ad carcerē,
ego verō in te sperabo. i. quauis tot malis circūdatus sim, non tamē despero, sed in te incessanter cō-
fido q non succumbā aut vincar: sed in nomine tuo p̄ualeā verissimē scriptū sciēs, Maior est qui in
nobis est, q̄ qui in mūdo. Et dicēte beatissimo Helisaeo, Noli timere, plures enim nobiscū sunt. q̄ cū
illis. Cum illis nanq; est brachiū carnē, nobiscū autē est dominus deus noster. Vnde & per Osce di-
1. Ioh. 4
4. Reg. 6
Osce 12
Coloss. 2
citur, Misericordiā & iudicium custodi, & spera in deo tuo semper. In deo laudabo sermones meos,
ad eius honorem eos ordinando, nec in vana philosophia, sterili eloquentia, sermone rhetorico, ver-
bo prāsumptuoso, malo, & garrulo gloriabor: sed in verbo cōfessionis, orationis, diuināq; laudis lē-
tabor, in deo speraui non timebo, de cætero timore deijciente & inordinato quid faciat mihi caro. i.
homo carnalis. Non enim timebo eos qui corpus occidunt, quinimo tribulationem tanquā donū dei
Matt. 10 recipiam, amplexabor, & hilariter feram, recolens illud Apost. Vobis datum est pro Christo non fo-
lum vt credatis in eū, verum etiam vt patiamini pro illo. Tota die verba mea execrabantur: hoc est,
Philip. 1
1. Cor. 4
Iohā. 15
Iob 12
quod ait Apost. Maledicimur & benedicimur. Propter quod etiam Christus ait discipulis suis, Si me
persecuti sunt, & vos persecuentur. Contemnunt enim atque vituperant impij verba iustorum, & si-
cut Iob dicit, Deridetur iusti simplicitas: aduersum me omnes cogitationes eorū, videlicet, heretico-
rum, schismaticorum, & peruersorum sunt, in malum, vt mihi contrarientur, ac noceant, malāque
pœnā & culpā infligant. Inhabitabunt mecum in ecclesia militanti, in qua boni & mali miscen-
tur, vel in terra ac seculo isto prādicti aduersarij mei, & abscondent, hoc est, fraudulenter & clam-
nocere nitentur. De talibus siquidem Christus prāmonuit, Attendite a falsis prophetis, qui veniunt
Matt. 7
Mich. 7
ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et iterum, Inimici hominis dome-
o iij

Gal. 2 Psal. 36 Lucæ 13 Alia expositio Efaia 2 Iohã. 3 Psal. 36 4. Re. 20 Thren. 2 Iacobi 4 Iohã. 16 Ofce 12 Psal. 33 Iob 23

COMMENTARIUS IN PSALMUM LVI.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus Psalms istius in fine ne disperdas David in tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in speluncã i. lib. Regũ legitur sanctus David a facie Saul bis in speluncam fugisse. Primò in speluncã Odollam. Secundò in speluncã in quam descendit etiã Saul vt virem purgaret, in qua abscondit David summitatem chlamidis Saul, prohibuitq; Abisai ne Saul occideret. Ab hac autem fuga intulatur hic Psalmus: qui licet exponi posset de David, sicut in sequenti expositione de quolibet iusto exponetur, conuenientius tamen de Christo per David significato exponitur, præsertim cum David non legatur titulum erexisse. Est itaque sensus tituli huius, In finem. i. psalmus iste in Christum nos erigens, ne disperdas David, id est, ne Christum neget verbo aut facto regem ac dominum omnium, sicut significabatur in tituli inscriptione qua scripsit Pilatus de Christo, Hic est rex Iudæorum: cum fugeret David a facie Saul, hoc est, cum Christus a Iudæorum cognitione recessit, illis que se abscondit, in spelũ ca, hoc est, in carne sua mortali, in qua eius diuinitas latuit, in credulitate Iudæis; abscondit. Christus itaque passioni iam proximus ex parte hominis assumpti adhuc mortalitatis, & mortem naturaliter abhorrentis orat ad patrem,

PRECATIO.

In umbra alarum tuarum domine sperantibus, & ad te deum altissimum clamantibus deus miserere: mitte misericordiam tuam & veritatem tuam, que auferant a nobis opprobrium hostium conculcare nos uolentium, ut erepti de medio eorum gloriam potentie tue magnificemus in perpetuum.

A M B C D

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

ISERERE mei deus [ab hoc passibili statu ad immortalem statum me transfere: do: MISERERE mei] orãtis pro corpore meo mystico, vt fructũ passionis meæ cõsequatur. [QYONIAM in te cõfidit anima mea] .i. in tua bonitate ego spero secundum quod homo passibilis & viator aliquo modo, non vt deus & cõprehensor. [E T in vmbra alarũ tuarum,] hoc est, in defensione ac ope misericordie atq; potetie tuæ [S P E R A B O donec trãseat iniquitas] .i. donec finẽ accipiat malitia Iudæorũ aduersum me. s. quãdiu in hac vita viuo mortalis. Christus enim semper a deo protectus est, nec aliquid ei nocere valebat Iudæi donec ipsemet voluit. [C L A M A B O,] id est passione instante, mente & ore orans clamauit [A D deum altissimũ,] sicut fateatur Apostolus, Cum clamore ualido & lachrymis Christus preces fudit ad deũ, [D E V M qui benefecit mihi] .i. multa mihi beneficia cõtulit, piẽ exaudiuit, omniq; virtute & dono ac gratia spiritus sancti repleuit, quantum capere potuit natura creata a principio creationis & conceptionis meæ humanitatis. Non enim ad mensuram dat deus spiritum homini Christo. [M I S I T de cœlo & liberauit me,] hoc est, Deus pater desuper adiutorium mihi impendit, & angelum confortantẽ ad me misit, & de manibus Iudæorum in die resurrectionis me penitus eripuit. [D E D I T in opprobrium conculcantes me] .i. persecutores crucifixoressque meos confudit, cõfusione dignos ostendit, contempribiles fecit in presenti, & in futuro priuans eos propria terra omniq; gratia, sicut de eis apud Ieremiam prædictum est, Induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos domine deus noster. Et apud Danielem, Ciuitatem & sanctuarium .i. habitatorum Ierusalem, qui Christum occiderunt, & templum dissipabit populus cum duce venturo. i. exercitus Romanorum cum Tito. [M I S I T deus misericordiã suã & veritatem suã,] hoc est, effectum suæ misericordie atque iustitiæ effudit super me, quia in omni ope dei cõmiscerunt misericordia & iustitia. Misit autem deus misericordiam suã, dum animã Christi tam gratiose in omni benedictione præuenit: & veritate quãdo eã sicut per Prophetas prædixit, inseparabiliter corpori reuiniuit. Ideo subditur, [E T eripuit animã meã] in die resurrectionis, [D E M medio carulorũ leonũ] .i. de multitudine superbiorum atq; ferociũ Iudæorũ ad immortalẽ statum me suscitans, [D O R M I V I] in morte & monumẽto, [C O N T R A B A T V S] conculcatus. s. oppressus, occisus. [F I L I I hominum] non filij dei, videlicet prædicti aduersarij mei, [D E N T E S eorũ arma & sagitte] .i. similes sunt armis, itemq; sagittis, quia quemadmodum aliquis per arma impugnatur, & per sagittam læditur: sic Iudæi verbis quæ ore & dentibus formantur, me impugnant, ac lædi percurant, Pilato dicentes, Si non esset hic malefactor non tibi eum tradidissẽmus. [E T lingua eorum gladius acutus,] quia clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. Propterea scriptum est, Sagitta vulnerans lingua eorum. Deinde Propheeta Christi sic conculcatũ & passum conspiciens, eius resurrectionẽ, ascensionem, & glorificationem desiderans, [E X A L T A R E] inquit [S V P E R cœlos deus] .i. tu Christe verus deus sup omnes cœlos ascendens: sicut ait Apost. Qui descendit, ipse est qui ascẽdit sup omnes cœlos: [E T in omni terra gloria tua,] hoc est, per totũ mundũ prædicetur excellentia tua, manifestetur potentia tua, & gloria tua hominibus reueletur, secundũ quod apud Esa. legitur, In doctrinis glorificate dominũ in infinis maris: A finibus terræ audiuimus laudes gloriã iusti. Vnde post resurrectionẽ Christus ait discipulis, Eritis mihi testes in omni Iudæa & Samaria, & vsq; ad vltimũ terrę. [L A Q V E V M] mortis] .i. in sidias occidendi [P A R A V E R V N T] Iudæi [P E D I B V S meis] .i. mihi ipsi, [E T incurauerunt] .i. humiliauerunt & persecuti sunt [A N I M A M meã] calũniando, ac detrahẽdo verbis, operibus, atque miraculis meis, dicẽtes, Seducit turbas. Et, Homo vorax. Et, In Beelzebub eicit demones. Vel, incurauerunt animã meã. i. a via iustitiæ, & ab ipsã veritate eã conabatur deflectere aduẽdo, dicen, Magister scimus quia verax es. [F O D E R V N T] ante faciẽ meã [fouẽ] .i. mortis deuotionem seu crucis passionẽ mihi apte preparauerunt, [E T inciderunt in eã,] quia me interficiendo meruerunt a Romanis occidi, æternaliterq; dãnari. Qui enim alteri nocere disponit, primò seipsum interimit: iuxta illud, Propter malitiã tuã circumdatus es laqueis, & cõturbat te formido subita. [P A R A T V M] cor meũ deus, paratũ cor meum [ad agendum & sustinendum quæcunq; tibi placita sunt, & humanæ redemptioni necessaria. Et hoc est quod Christus ait ad patrẽ, Veruntamẽ non sicut ego volo, sed sicut tu. Et iterũ, Calicẽ quem dedit mihi pater, non bibã illum? Descẽdi enim, inquit, de cœlo non vt faciam voluntatẽ meã, sed voluntatẽ eius qui misit me: [C A N T A B O & psalmum dicã,] hoc est, verbo & opere te laudabo, & gratias referam. Psalmus enim bonam operationem designat. [E X V R G E] gloria mea] hoc est, dignitas gratiæ, omnisq; excellentia meã humanitati collata appare, & hominibus manifestare per prædicationem apostolorum atq; credentium, quatenus sciant gloriam mihi diuinitus datam: sic quoq; [E X V R G E] psalteriũ] .i. doctrina mea euangelica, qua dei insignia docui, quæ doctrina ad instar psalterij suauiter sonat, [E T cithara] .i. doctrina mea moralis & vita exemplaris ac passio mortis, videlicet vt doctrina mea, & vita ac passio ad hominum agnitionem exurgant, easque credendo assequi studeant. Hinc enim apud Esa. prophetam Christus ait, Mittã ex eis qui saluati fuerint ad gentes, & annuntiabunt gloriã meã gẽtibus. [E X V R G A M] de claufo sepulcro [D I L V C V L O] .i. valde mane. Iuxta illud, Surgẽs Iesus mane prima sabbati. [C O N F I T E B O R] tibi confessione laudis [I N] populis domine] .i. in Iudæis quibus per me ipsum prædicauit, teque laudauit & honorauit, [E T psalmum,] id est, laudem bonæ operationi coniunctam [D I C A M] tibi, id est, ad nominis tui honorem [I N] gentibus [ad fidem conuersis. Christus enim in mundo conuersans etiam quibusdam gentibus prædicasse ostẽditur ex euangelica relatione, sicut dum ibat per

Tyrum & Sydonem: quidam quoque Gentiles veniebant inter Iudæos ad eius prædicationem, secundum quod in Euang. Iohan. apostoli scribitur, quod quidam gentium qui simul ascenderat in Ierusalem dixerunt ad Philippum, Domine, volumus Iesum videre. Verum quoniam Christus raro & parum Gentilibus prædicavit, & quod modicum est pro nihilo reputatum secundum Philosophum, idcirco istis non obuiat quod Christus afferuit, Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. Ideo quod Christus nunc dicit, Psalmum dicam tibi in gētibus, magis per discipulos quæ per seipsum effecit. Illis enim quibus ante passionem dixit, In viam gentium ne abieritis, post resurrectionem locutus est, Prædicate Euangelium omni creaturæ. Et iterum, Euntes docete omnes gentes. Ideo autem o domine confitebor tibi, **(13) QVONIAM** magnificata est usque ad cælos misericordia tua, hoc est, quia misericordie tue effectus magnus factus est, pertingendo a terra usque ad ciues cælestes, quoniam per gratiam tuam homines peccatores conuertuntur, atque ad angelorum consortium perduntur. In futura siquidem resurrectione nec nubent, neque nubentur, sed erunt tanquam angeli dei: [Et usque ad nubes veritas tua,] id est, veritatis & sapientie tue illuminatio magna facta est pertinens usque ad sanctos Apostoli, diuinitusque verbi predicatorum atque doctorum, qui nomine nubium intelliguntur, quia a sole iustitie & fonte sapientie domino Iesu Christo prius ac plenius illustrati sunt, quam ceteri homines in terra morantes: quemadmodum nubes æris prius recipiunt radios solis, quam terra. Dicuntur quoque apostoli & doctores nubes, quia de eis velut de nubibus deus tonat mædatis, fulgurat signis, & pluit salutaribus documentis. De his namque scriptum est, Qui sunt isti qui ut nubes volant? Et rursus, Assument pennas ut aquilæ, current, & non laborabunt: volabunt, & non deficient. **(14) EXALTARE** super cælos deus. Versus iste qui iam videtur satis elucidatus repetitur, propter sententiam suam dignitatem, & quia Christi exaltatio omnium præcedentium actionum & passionum eius finis censetur.

EXPOSITIO tropologica siue moralis eiusdem Psalmi.

DEnique iuxta tropologicum sensum per Dauid fugientem a Saul in speluncam, intelligitur quilibet Christianus a tentante ac persequente mundo seu dæmone fugiens ad Christum, atque in eius vulneribus se abscondens, in quibus est omni fidei summum tutissimumque refugium: iuxta illud, Ingredere in petram, abscondere in fossa humo, id est, accede ad Christum & in corpore eius propter te vulnerato teipsum absconde. Vnde per Esaiam iterum dominus ait, Vade popule meus in intra cubicula tua, claude ostia tua super te: abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio mea, id est, tempus persecutionis præsentis. Ecclesia ergo seu quilibet Christianus, qui per multas tribulationes tendit ad patriam, illudque sancti Iob pensat, Ecce non est auxilium mihi in me, diuinam inuocet opem, & dicat, **Miserere mei peccatoris vilissimi deus piissimi** me veniam conferendo; miserere mei, gratiam infundendo, qui sum miser & miserabilis, pauper, cæcus, & nudus, putans me aliquid esse cum nihil sim: qui ad illorum pertineo numerum, de quibus scriptum est, Exacerbasti eum qui fecit vos deum æternum: quoniam in te confidit anima mea, quia tu solus potes facere mundum de immundo, meque saluare. Scio enim veraciter scriptum, Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a domino recedit cor eius. Nam de his qui in rebus creatis & hominis caducis spem suam constituunt, apud Esaiam scriptum est, Confidunt in nihilo, & loquuntur vanitates. Et Amos propheta ait, Væ qui lætamini in nihilo, qui dicitis, Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? omnia enim creata per comparationem ad deum immensum, sunt velut nihilum & inane, secundum quod per Esaiam dicitur, est de deo sublimi & benedicto. Extendit velut nihilum cælos. Ecce quæ fructuosus dulcis & salutaris est iste versiculus, quæque incessanter est nobis mente & ore reuoluendus. Dicamusque eum cum plena & amorosa fiducia, quoniam quantum ad adipisci confidimus, tantum utique recipiemus & exaudiemur, orantes, Fiat misericordia tua domine super nos, quemadmodum sperauimus in te. Et in umbra alarum tuarum, hoc est, in protectione tua, sperabo donec transeat iniquitas. id est, quædiu in hac vita, in qua sine peccato non viuunt, præsertim cum iustus septies cadat in die, permansero. Cum enim in medio laqueorum positi simus, nunquam securi esse debemus, nec desperare, sed sub diuinæ pietatis alis indefinenter nos ipsos statuere, atque in domino deo sicut in patre indulgentissimo & affectuosissimo semper sperare. Clamabo, non tam alta voce, quam ingenti affectu, ad deum altissimum, die & nocte eius gratiam inuocando, deum qui benefecit mihi multa beneficia conferendo, videlicet dona naturæ, & munera gratiæ: & quia hucusque benefecit mihi, confido quod de cætero quoque benefaciet mihi. Deinde beneficia eius plenius enarratur, Nam misit deus pater de cælo, vnigenitum filium suum, & liberavit me, pater per filium, seu filius per passionem & sanguinem suum de originali peccato & morte æterna. Hoc est quod Esaiam precabatur, Emitte agnum domine dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiam Sion. Et rursus, Rorate cæli desuper, & nubes pluat iustum, aperiat terra, & germinet saluatorem. Quæ omnia impleta esse ostendit sacratissimus Euangel. Iohan. In hoc, inquit, apparuit charitas dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit deus in mundum, ut viuamus per eum. Propter quod & Petrus scribit, Non corruptilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione, sed pretioso sanguine agni immaculati Christi: dedit in opprobrium conculcantes me, hoc est, filius dei mundi saluator pro me dedit, & expugnauit aduersarios meos, utpote mundum atque diabolum. Ipse enim, sicut in Euangelio scriptum est, Fortem armatum, id est, dæmonem ligauit, & vasa eius. id est, peccatores de manu eius diripuit. Propter quod passione instante Christus dixit, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, id est, de mentibus hominum expelletur. Quod autem Christus vicerit mundum, constat ex eo quod ipse ait discipulo. In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. Christus namque sua conuersatione ac passione gratiam

A nobis promeruit formamque monstrauit vincendi omnia delectabilia & terribilia mundi: ita quod nec prospera seculi nos delectent, nec aduersa deterreant: sed Christi in omnibus imitates vestigia gradiamur regia via, de qua scriptum est, Hæc via, ambulate in ea, & neque ad dexteram neque ad sinistram. Misit deus misericordiam suam & veritatem suam, hoc est, filium suum, qui dicitur misericordia dei, quantum ad gentes, quibus sola misericordia datus est, & veritas, quantum ad Iudæos, quibus ex promissione est datus: sicque ratio quædam iustitiæ consideratur in hoc quod ad Iudæos descendit. Vel sic, Misit deus misericordiam suam, id est, gratiam copiosam infudit hominibus, maxime tempore euangelicæ legis, & veritatem suam, id est, sicut in veteri lege prædixit, ita per Christum impleuit, secundum quod scriptum est, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est: & eripuit deus pater per filium suum dilectum, animam meam de medio catulorum leonum, id est, de exercitu dæmonum, de quorum vnoquoque Petrus differuit, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumcui, quærens quem deuoret. Dum enim a peccatis eripimur, de medio dæmonum liberamur, cum idem sit esse seruum peccati & dæmonis. Christus autem ab omni nos labe peccati redemit: iuxta illud, Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Dormiui conturbatus, id est, antequam gratiam Christi recepim, peccatis subiacui, interiusque inordinatus fui, quod ad mortis pertinet somnium. Propter quod taliter dormiui, videlicet in vitijs permanenti clamant Apost. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Huius autem verficuli sensum Christus apud Osæ pulchre inducit, **dicendo**, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Fili hominum, ecclesiam persequentium, iustis detrahentium, seu falsè docentium, dentes eorum, id est, maligni sermones, sunt arma, quibus electos impugnant, & agitant quibus famam denigrant, & animas lædere cupiunt, & lingua eorum, id est, peruersa doctrina, gladius acutus, usque ad interiora pertingens, animam a deo separans, eaque spiritaliter occidens. Nam teste Apost. Sermo talis ut cancer serpit. Exaltare super cælos deus, id est, ab omnibus cælestibus ciuibus exalteris ac honoreris. Quod dicit ecclesia, non orando, sed diuinæ beatitudinis cōgratulando, suum affectum beatis conformando, & in omni terra gloria tua. Gloria proprie dicitur clara cum laude notitia. Orat ergo vir iustus ut deus ab vniuersis in terra clare per fidem agnoscat, atque per charitatem laudetur, quod tempore Christi præcipue adimpletū videtur: propter quod Esaiam legitur, Repleta est terra scientia domini. Laqueum parauerunt pedibus meis, hoc est, quod Christus discipulis & in eorum persona toti ecclesie ait, Si me persequuti sunt, & vos persequentur, quia non est seruus maior domino suo. Inuisibiles etiam hostes, Laqueum, id est, deceptiones parant pedibus nostris, id est, desiderijs nostris. Vadit enim diabolus & assumit septem spiritus nequiores se, qui si inromittantur, habitant in corde humano: & incurauerunt, a via iustitiæ, animam meam, vel saltem conati sunt eam incuruare a recto dei itinere. Vel, incurauerunt, id est, tribulauerunt, sicut testatur Apostolus, Deijcimus, sed non perimus: Foderunt ante faciem meam foueam, id est, aperte insidiati sunt mihi, & contumeliosi atque iniuriosi affecerunt me, & inciderunt in eam, id est, seipos in foueam culpæ, mortemque animæ præcipitauerunt. Omnia enim, etiam dura & mala cooperantur electis in bonum, sed iniqui eos persequentes sibi metipsis nocent & damnationem lacus infernalis acquirunt. Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Hoc est quod quotidie in oratione dominica dicimus, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Vnde ait Apostolus, Non ex tristitia aut necessitate. Hilarem enim datorem diligit deus. Hanc sanctam cordis parationem facit propriæ voluntatis abnegatio, obedientia vera, & charitas seruida. Studeamus ergo charissimi cor paratum habere ad vniuersa agenda a patianda quæ deo sunt placita, nec aliquid nobis cōtingens moleste feramus: sed diuinæ voluntati nos pure & integre offeramus, commendemus, & relinquamus, nec possumus deum amplius venerari quam ita: imo quo istud perfectius agimus, eo magis meremur deo chariores atque in omni virtute perfectiores efficiamur. Implemus enim quod Apostolus ad Romanos tradidit, Probetis quæ sit voluntas dei bona, beneplacens & perfecta. Exurge gloria mea, id est, anima mea imagine trinitatis insignita: exurge inquam a peccato, a torpore, & omni ignauia, & age quod admonet Ieremias, Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum, & effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum domini dei tui. Esaias quoque, Excutere, inquit, de puluere, cōsurge, sede Hierusalem, id est, anima sancta. Primo enim oportet ut anima ab inferioribus & terrenis se rebus excutiat, deinde ad cælestia ac summa conseruat: sicque in quiete cōtemplationis resideat. Vel, Exurge gloria mea, id est, omnis gloriatio mea in deum ascendere, ut in meipso non glorier, sed acquiescam Apostolo ad momentū, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Vnde & apud prophetam Esaiam legimus, Addent mites in domino lætiam, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt. Vel, Exurge gloria mea, id est, gratia mihi collata, omnisque habitualis perfectio mihi diuinitus in baptismo infusa, seu postmodum data in actum procedere & efficaciter operare: quemadmodum iubet Apostolus, Noli negligere gratiam quæ data est tibi: exurge psalterium, id est, laus psalmodie exciteur in me, & cithara, id est, operatio coram deo suavis atque sonora, ut est exercitatio pietatis ad omnia vitia, exurgam ab imperfectione ad vitam perfectiorem, diluculo, id est, cum splendore gratiæ tuæ o domine radiauerit in me. Et ad literam consurgendum est diluculo ad laudandum altissimum: iuxta illud, Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum. Et illud, Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritu meo in præcordijs meis, de mane vigilabo ad te. Confitebor tibi in populis domine, id est, in medio fratrum ac proximorum atque fidelium te laudabo, sicut ait Apostolus, Vnanimis vno ore honorificetis deum, & psalmum dicam tibi in gentibus, laudem tuam eis narrando, & de earum cōuersione tibi gratias agendo, ipsas quoque ad tua præconia incitando. Cætera ex præcedenti patent expositione. Ecce psalmum vere suauem, nobilem, & ignitum audiuimus, cuius virtutem gustat ardens amator, ac purus laudator.

Iob 17 Conformemur igitur vitam nostram sensui huius psalmi, vt vere nobis in eo conscripta conueniant, nec vnquam ab alis diuinæ defensionis anima nostra recedat, dicens deo cum sancto Iob, Pone me iuxta te & cuiusuis manus pugnet contra me.

COMMENTARIUS IN PSAL. LVII.

EXPOSITIO TITULI.

EST denique titulus psalmi huius, In finem ne disperdas David in tituli inscriptione. Omnia tituli huius verba in titulo psalmi præcedentis continentur, taliterque vt ibi exposita sunt, intelliguntur. Christus ergo Iudæos incredulos increpans, ait,

PRECATIO.

Da nobis quesumus domine deus vere iustitiam tuam semper loqui, diligere, & sectari: & qui uile & reprobum efficis preciosum, fac nos iniquitates in terra nõ operari, ut ope miserationis tue iustificati, saluandis in iudicio iustis possimus aggregari.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

VERE vtique iustitiam loquimini, id est, si veraciter legem atq; prophetas legitis, intelligitis, & laudatis, & si (vt dicitis) Christum veraciter expectatis, & desideratis, si quoq; ex animo me Rabbi nominatis, & viam dei in veritate docere asseretis: tunc [RECTE iudicate,] id est, ex lege & prophetis, me esse regem Messiam, aduertite, atq; discernite õ vos Iudæi qui estis secundum carnis originem, nõ autem secundum dei imitationem [FILIUM hominum,] id est, rationabiliter in hoc mundo conuersatorum, scilicet prophetarum ac patriarcharum. Ad rectum verò iudicium hortatur Christus Iudæos in euangelio dicens, Nolite secundum faciõ iudicare, sed iustum iudiciũ iudicate. Sed vos õ Iudæi erronee iudicatis: cuius ratio subditur, [ET ENIM in corde iniquitates operamini in terra,] id est, dolos & mala contra me cogitatis, meq; persequi & occidere proponitis. Vnde apud Marc. scriptum est, Cognitõ Iesus spiritu suo, quod ista cogitarent apud se, dixit, Quid cogitatis ista in cordibus vestris? Et rursus ait ad eos, Intus pleni estis hypocritis & iniquitate. Et alibi, Nunc autem queritis me occidere hominem, qui veritatem loquor vobis: [INIVSITIAS,] id est, opera mala [MANS vestra cõcinnant,] congregat & accumulans, quia quod corde cõcepistis, ad effectum perducitis, me persequendo, obseruando, deridendo, & occidendo. [ALIENATI sunt peccatores a vulua,] id est, prædicti Iudæi ab ipso natiuitatis exordio a deo auersi sunt, non q̃ statim nati peccauerunt, sed quia peccare præuisi sunt, & ad mortem præsciti, & prius odio habiti, quàm nati, eo modo quo Malachias dicit, Etsi uõ odio habui. Secundum hunc sensum errauerunt ab ytero, quia præfati erant a deo, Christum summam veritatem negaturi. Propterea Christus ad eos locutus est, Vos ex patre diabolo estis, & desideria eius uulcis perficere: & ideo non auditis, quia ex deo non estis: [OCVTI sunt falsa] quia me mendaciter accusauerunt, sicut de eis a Ierem. scribitur, Negauerunt dominum, & dixerunt, Non est ipse. Et alibi, Ego, inquit, redemi eos: & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Vnde de eis iterum scriptum est, Dereliquerunt dominum, blasphemauerunt sanctum Israel, alienati sunt retrorsum. [FOR illis secundum similitudinem serpentis,] sicut enim serpens iratus venenum effundit & necat: sic Iudæi contra Christum furentes inuidiæ suæ venenum euomebant, procurantes contra eum sententiam mortis, eumq; crucifigentes. De hoc Iudæorum furore contra Christum patriarcha Iacob prædixisse videtur dum ait, Maledictus furor eorũ, quia pertinax, & indignatio, quia dura: quod licet ad literam contra Leui & Simeon dictum putetur, de sacerdotibus tamen & Pharisæis ex illorũ stirpe progenitis verè accipitur. [SCVT aspidis surdæ & obturatis aures suas] id est, talis fuit Iudæorum malitia contra Christum, qualis est serpentis nequitia circa incatorem. Quemadmodum enim aspis vnã aurem obstruit cauda, aliam terra, ne vocem incatantis percipiat: sic Iudæi aures suas clausurunt vnã per auaritiã, alteram per inuidiã, ne Christi & eius discipulorum prædicationem audirent. Propter quod scriptũ est, Dicebat ex Iudæis de Iesu, Dæmonium habet & insanit. Quid eum auditis? Et alibi, Audiebant hæc Pharisæi & Scribæ qui erant auari & deridebãt eum. [QUAE] aspis, cui videlicet assimilatur Iudæi, [NON exaudiet vocẽ incatantis,] & venefici incantantis sapienter] secundum suæ artis principia: non enim de cauerna sua egreditur. Hinc ergo Iudæi viperæ conformantur. Vnde Iohan. Baptista ait ad eos, Progenies viperarũ, quis ostendit vobis fugerẽ a ventura ira? Denique ipse Christus, Genimina, inquit, viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ? [DEVS cõteret dentes eorum in ore ipsorum,] hoc est, malignitatem verborum quæ contra Christum dixerunt, retorquet in eos, & proprio sermone mortem sibi acquirunt: quemadmodum factum est, quando dixerunt, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Extunc nanque venit super eos ira dei vsque in finem, secundum Apõst. [MOLAS leonum confringet dominus,] id est, minas, verba & verbera ferocium Iudæorum Christo illata, dominus cito cessare fecit, Christum ad immortalẽ vitã resuscitãs. Propter quod Christus in cena dixit, Et enim quæ sunt de me, finem habent. [AD nihilum deuenient tanquam aqua decurrens,] Iudæi enim increduli per Titum & Vespasianum destructi fuerunt. ipsi quoque spiritualiter ad nihilum deueniunt, quoniam omnem gratiam & esse gratificum penitus amiserunt. [IN TENENT arcum suum donec infirmentur,] id est, deus præparauit arma exercitus Romanorum contra Iudæos, donec

A omnino debilitarentur: quemadmodum Christus eis prædixit, Venient dies in te, & circũdabunt te inimici tui vndique, & coangustabunt te, & ad terram prosternent te. [SCVT cera que fluit, auferentur,] Iudæi enim de terra sua subito & improuise sublati sunt. Auferentur quoque in die iudicij a regione viuentium, nõq; auferuntur quotidie a grege fidelium atque consortio electorum. [SCVT ignis, & non viderunt solem,] solet in scriptura per ignem quælibet magna tribulatio designari. Est igitur sensus, Super infideles Iudæos venit & irruit tribulatio maxima a Romanis, propter peccatum in Christum commissum, nec tamen ex hoc perpendebant se talia pati propter Christi occisionem, nec agnouerunt per pœnas solem iustitiæ Christum, sed in tenebris infidelitatis manserunt & indurati sunt, secundum quod Esaias testatur, Populus non est reuersus ad percipientem se, & dominũ non exquiescent. Et per Amos dominus ait, Percussis vos, & nec sic estis reuerfi ad me. [PERIVSAM] increduli Iudæi [INTELLIGERENT spinæ vestræ] .i. pœnæ vobis inflatæ, & conscientiarum vestrarum remorsus [RAMVM,] id est, dæmonem vos ad mala incitantem, seu dæmonum suggestiones & vitia, propter quæ ista patebamini [SCVT viuentes, sic in ira absorbet eos,] id est, quemadmodum viuentes iniqui, qui se diu victuros arbitrantur, sed subito moriuntur, & sicut iratus repente absorbet eum cui irascitur: sic deus absorbet, absorpsit, & absorbet vos. Iam enim ostensum est quàm multipliciter perierunt, & quomodo ad nihilum redacti dicuntur. Vnde de finali hac Iudæorum deiectione dominus per Amos prophetam dicit, Venit finis super populum meum Israel non adijciam ultra vt pertranseam eos. Conuenienter autem per ramum intelliguntur, diabolus, concupiscentia seu peccatum. Ramus nanque est herba in principio mollis, cum autem creuerit & matura facta fuerit, durissime pigit, quoniam acutissimos aculeos tunc acquirat: ita diaboli, concupiscentiæ, atque peccata in principio delectabilia offerunt, & tanquam mollis herba dulcia ingerunt, sed consentientem ad amarissimas pœnas perducunt. [OLETAVR iustus cum viderit vindictam,] non vtique zelo vindictæ, sed iustitiæ amore: Quemadmodum enim, sicut scriptum est, Deus mortem non fecit, in quantum est mors, nec directe eam intendit, nec lætatur in perditione seu pœna viuentium, in quantum est quoddam malum, sed in quantum est iustitiæ effectus: iuxta illud propheticũ, Heu cõsolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis, ait dominus. Et alibi, Complebo furorem meum, & requiescere faciam indignationem meam, & confortabor. Simili modo homo iustus lætatur, dum videt vindictã iniuriæ non sibi, sed deo illatæ, in quantum vindicta est quoddam bonum diuinæ iustitiæ, non in quantum est proximorum perditio. Quoniam autem iustus de vindicta malorum lætetur in hoc mundo, in quantum vindicta huiusmodi est pro vititate ecclesiæ, vel ampliori pereuntium commodor: tamen in die iudicij magis lætabitur de vitio ne diuina, atque in patria æternam, quoniam tunc perfecte conformabitur, & inseparabiliter vnietur æquitati diuinæ, placebitque ei plenissime quicquid concordat diuinæ iustitiæ. Hinc enim in libro Iob legitur, Videbunt iusti, & lætabuntur, & innocens subsannabit iniquos. Et alio in loco, Animæ interfectorum clamabant voce magna, Vsquequo domine sanctus & verus, non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Porro ob hoc non debemus absolute impiorum vindictam appetere, nisi forte vt in præfenti seculo corrigantur, ne in futuro damnentur, aut vt mitius crucientur: quemadmodum de quodam peccatore scribit Apostolus, Tradidi huiusmodi Satanæ in interitum carnis, videlicet vt ab ecclesia excommunicetur, vt spiritus saluus fiat in die domini. In primitiua enim ecclesia excommunicati sensibilibus torquebantur, aut etiam occidebantur a dæmone, propter fidei cõfirmationem [MANVS suas lauabit,] id est, iustus operationes suas purgabit [IN sanguine peccatoris,] id est, ex consideratione miseriæ atque pœnarum peccatori inflatarum. Ex hac enim consideratione propriam imperfectionem deplangit, timoratus & cautior redditur. Nam felix quem aliena damna faciunt peritum. Propterea Salomon asserit, Pestilente flagellato stultus .i. peccator, sapientior erit. Hinc quoque de diabolo ad beatũ Iob dicitur, Cum sublatus fuerit timebunt angeli, & territi purgabuntur. [ET dicit homo] sapiens in corde suo [SCVT vtiq; est fructus iusto,] id est, si bene agenti restat merces a deo [VTI QVE] est deus iudicans] iudicio damnationis, & reprobationis [EVS,] videlicet peccatores [IN terra,] id est, in corpore, quia præciet corpus eorum, & animam in gehennam. Vel in terra, quia in valle Iosaphat omnes dijudicabuntur. Vel, in terra, in qua modo morantur, quoniam impiorum damnatio iam inchoatur, & in futuro completur. Nunc enim priuantur lumine gratiæ, & in futuro lumine gloriæ. Spiritualiter verò applicari hæc possunt ad Christum, vt fit sensus, Lætabitur iustus, id est, populus Christianus, cui viderit vindictam Iudæorũ Christum negantium: manus suas lauabit in sanguine peccatoris, quia ex cõsideratione reprobationis Iudæorum perfectius Christo adhæret populus in Christum efficaciter credens. Et dicit homo, si vtiq; est fructus iusto, ad Christum conuerso, tunc sequitur, quod, vtiq; est deus iudicans eos, puta Iudæos incredulos, in terra promissionis, in qua iudicauit eos, & reprobatum tradens eos in manus aduersariorum suorum. Vnde dominus plebi huic, Ego, inquit, iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, Non peccauit. Et rursus, Iuxta desiderium meum corripiam eos. Postremo quod dictum est de homine iusto, manus suas lauabit in sanguine peccatoris, aliter potest intelligi, ita vt conueniat beatis in patria: eritq; sensus, manus suas, id est, actiones suæ beatissime vitæ lauabit, non ab immunditia culpæ, sed aqua consolationis & irrigatione lætitiæ, in sanguine peccatoris. Beati enim ex contemplatione pœnæ reprobatorum multipliciter gaudent. Primo, quoniam dei iniuria vindicatur. Secundo, quoniam ordo iustitiæ obseruatur. Tertio, quia sapientia dei in toto vniuerso nil inordinatum relinquit. Quarto, eo quod ipsi tanta pericula euaserunt.

Luc. 19

Amos 4

Amos 8

Esa. 1

Ezec. 4

Iob 22

Apoc. 6

1. Cor. 5

Prou. 19

Iob. 41

Iere. 2

Iere. 10

Declaratio tropologica eiusdem psalmi, in persona ecclesie ad quoslibet peccatores impenitentes.

Sancta ergo ecclesia egre ferens regnum sponsum suum diminui, per hoc quod impij vel verbis, vel factis negant Christum suum saluatorem ac iudicem, ad perseverantes in malo, sic ait, Si vere utiq; iustitiam loquimini. i. si vita vestra sermonibus vestris concordat, & Christum, quem labijs confitemini vere mundi Saluatorem arbitramini, & si Christi doctrinam veram esse putatis, ut dicitur, tunc recte iudicate, o filij hominum, id est, inter summum atque diuinum ac incommutabile bonum, & inter bona creata, caduca & inferiora bene discernite, auertedo corda vestra a vanis atq; illicitis rebus; & ad summum bonum vos totaliter & inaueritabiliter conuertendo, illud amando, in ipso sperando, semperque finalem intentionem ad eius dilectionem, honorem, & gloriam referendo. Est autem quoddam iudicium quod nobis Christus prohibuit, Nolite iudicare, & non iudicabimini, scilicet ne alienum iudicemus, praesertim in dubijs rebus, & quae in bonum accipi possunt. Nunc vero iubemur recte iudicare nos ipsos, & nobis commissos, ac opera manifesta, & maxime, ut inter bonum increatum, & bona creata veraciter discernamus: quod fit per dona spiritus sancti, videlicet per dona scientiae atq; consilij. Praeterea ad recte & digne iudicandum multa exiguntur. Primo, ut ipse prelatas se iudex iuste viuatur. Nam secundum Philosophum, Iudex esse debet velut quaedam viuens lex & animata iustitia, aequitatisque regula, quatenus nunquam a via aequitatis flectatur. Secundo, ut ordinem iuris obseruet, & secundum statuta iuris procedat. Vnde de ignorantibus, viamq; iuris deserentibus dominus ait, Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. Vnusquisque in viam suam declinavit. Tertio, ne cedat multitudini aut clamori multorum: iuxta illud, Ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiae, ut a vero deus. Quarto, ut causam bene requirat atq; discutiat. Iuxta illud Iob, Causam quam ignorabam, diligentissime inuestigabam. Quinto, ut non sit personarum acceptor, sicut in Deuter. dominus per Moysen ait, Ita paruim audietis, ut magni: pauperem audietis, ut diuitem. Sexto, ne propter timorem a recto recedat iudicio. Propter quod in Eccle. dicitur, Nolite querere fieri iudex, nisi valeas virtute erumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis. Septimo, Ne plus debito compatiatur, secundum quod scriptum est, Pauperis non misereberis in iudicio. Octauo, ut auaritiam oderit, & dona contemnat, quia subuertunt verba iustorum. Nono, ne aliquas preces in prauiudicium alterius partis recipiat. Decimo autem, & maxime opus est, ut amorem priuatum & odium penitus derelinquat. Amor enim & odium peruertunt omne iudicium. Vnde secundum Philosophum, homo non est bonus iudex sui ipsius, quia nimis amat seipsum: nec hostis sui, quoniam odit eum, sed vos o filij hominum, non humane, sed irrationabiliter conuersantes, non recte iudicatis: cuius ratio est, Etenim in corde iniquitates operamini in terra. i. in proposito & cordis vestri affectu, in utilia & nociua atque prohibita cogitatis, & operari intenditis. Corde enim malum concipere cum consensu, apud deum pro opere reputatur. Operamini autem haec mala, in terra, corporis vestri, quia secundum carnem ambulatis, & concupiscentias eius perficere desideratis: & sicut mites possident terram corporis sui, sic vos a terra corporis vestri possidemini. Vnde de vobis scriptum est, Vae qui cogitatis inutile & operamini malum in cubilibus vestris: iniustitias manus vestrae concinnant: quemadmodum in Ecclesiastico dicitur, Peccator adijcet ad peccandum. Nam, ut ait etiam Esaias propheta, Trahitis iniquitatem velut longam restem. Cum enim deberet peccator quotidie commissa mala desistere, non solum non desistit: sed iniquitatem velut fasciculum colligit. Idcirco Apostolus ad Romanos terribiliter loquitur homini tali, An diuitias bonitatis dei & patientiae & longanimitatis contempsit? Ignoras quoniam benignitas dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam, & impenitentem cor tuum thesaurizas tibi iram in die irae iustitiae dei. Quicumque igitur corde malis consentiunt, aut illicita operantur, non vere, sed false & nequiter iudicant, quia & si ore vera pronunciant, tamen operibus contradicunt. Nam & secundum Philosophum nullus est prudens, nisi virtuosus: iudicare autem est actus prudentiae. Propterea de peccatoribus scriptum est, Vae qui conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiae in absinthium. Quod planius dicitur, & quasi exponitur alibi, dicente sancto propheta Esaias, Vae qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum dulce, & dulce amarum. Alienati sunt peccatores a vulua. Sensus huius versiculi ex praecedenti expositione innotescit. Pesandum tamen, quod saepe sermo ipse sine prauiudicio veritatis videtur modum excedere, quoniam ipse qui loquitur nouit quousque credatur. Fit autem hoc quatenus aliquid seriosius ac euidentius insinuetur, & hoc modo in euangelio legitur, Multa alia fecit Iesus, quae si scribantur, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros. Sic quoque nunc dicitur, Alienati sunt peccatores a vulua: errauerunt ab vtero. Non quod ante usum rationis peccauerint, & ab exordio natiuitatis indefinenter errauerint: sed ista dicuntur ad designandum quam perseueranter & pertinaciter multi peccatores deum offendant. De quibus Salomon dicit, Absque vilo timore filij hominum perpetrant mala. Per modum quoque oppositum iusti dicuntur ad deum conuersi a vulua, & in virtute esse ab vtero, vel propter electionem diuinam, vel bonam inclinationem ad virtutes, vel propter fortiter ac stabilem adhaesionem, qua deo cohaerent, & ita sanctus Iob ait, Ab infantia mecum creuit miseratio, & de vtero matris meae egressa est mecum. Furor illis secundum similitudinem serpentis. Quemadmodum enim serpens homini inimicatur, eumque veneno inficit & occidit: sic homines pestilentes ac impij proximos suos verbis furiosis, veneno irae inflammant, malis exemplis inficiunt, & vel adulando, vel comminando, vel alio modo seducendo occidunt. Propter quod Moyses, Recedite, inquit, a tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quae ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum: sicut

E
F
G
H

aspidis surdae & obturantis aures suas. Omnis qui verbum dei contemnit, & pius informator aut in creporem repellit, a similitudine aspidi aures obturanti. De talibus ait Saluator, Sermo meus non capit in vobis. Non ergo claudamus aures nostras verbo salutis, in crepationibus vitae, ac salutari doctrinae. Beati enim qui audiunt verbum dei & custodiunt illud. Scimus quoque, quoniam qui ex deo est, verbum dei audit. De peccatore autem verbum dei negligente scriptum est, Omnis qui facit peccatum ex diabolo est, & non cognouit deum. Istud ergo est signum praedestinationis & gratiae, affectuose & libenter audire verbum dei. Propter quod de reprobis alio loco scriptum est, Ipsi de mundo sunt, & de mundo loquuntur, & mundus eos audit. Vnde Iohannes Bapt. testatur, Qui de terra est de terra loquitur. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, id est, superbos, impiosque sermones malorum damnabit, ab effectu impedit & retudet: quemadmodum superbissimo regi Assyriorum praedixit, Cum fureres aduersum me, superbia tua ascendit in aures meas. Ponam ergo circulum in naribus tuis, & frenum in maxillis tuis. Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Peccatum nihil est, & qui peccat, ineffabiliter perit, & a deo pro nihilo reputatur, ac spernitur, quia ab omni esse diuino gratioso & meritorio euacuatur. Propter quod in lib. Sap. reprobi dicunt, Nos nati continuo desuimus esse, & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere. In malignitate autem nostra consumpti sumus. Quemadmodum igitur aqua decurrens mox defluit, nec apparet: sic peccatores quotidie defluunt, & in hora mortis damnantur, atque in extremo iudicio cum anima & corpore pereuntes, ab omni beato esse annihilabuntur: intendit arcum suum donec infirmetur, hoc est, comminationes & poenas deus iniquis parauit, donec a fortitudine peccandi deficient, aeternasque inferni miseriae incidunt. Vnde dominus preuaricatoribus horribiliter per Prophetam comminatur & dicit, Ecce ego stridabo super vos sicut stridet plaustrum onustum foeno, & peribit fuga a veloce, & fortis non saluabit animam suam. Sicut cera quae fluit auferetur. Hoc inferius euidentius ita inducitur, Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie dei. Quemadmodum enim calor ignis ceram resoluunt & destruit: sic ira diuina iustitiae peccatores a presenti vita tollit, atque a futura vita beata repellit: quod vtrouique auferuntur, & spiritualiter corrumpuntur. Propterea dominus ait apud Osee. Occurram eis quasi vrsi raptis catulis, & dirupam interiora eorum, & consumam eos vt leo. Nam & peccatores peccando merentur abbreviationem vite praesentis: quemadmodum diuiti auaro dominus ait, Stulte, haec nocte animam tuam repetent a te. Et Salom. Non sit (inquit) bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi umbra transiant qui non timent faciem domini: supercecidit ignis, & non viderit solem, id est, ignis infernalis cadet super iniquos, & deum non videbunt, quia nec sapientia, nec scientia, nec opus nec ratio erunt apud inferos. Vel, supercecidit ignis, id est, calor libidinis, passionumque, feruor, vt sunt, inflammatio irae, aestus auaritia, flamma inuidiae ceciderunt super peccatores, qui facta carnis modo non mortificant, nec sensualitate rationi subijciunt, & non viderunt solem. i. Christum solem iustitiae, veritatis, & sapientiae, non considerauerunt, nec eius praecipis obtemperauerunt, quoniam ignis passionum istarum rationem obtenebrat, charitatem extinguit & gratiam fugat. Ideo sero fatentur, Errauimus a via veritatis, & iustitiae lumen non luxit nobis, & sol intelligentiae non est ortus nobis. Vel supercecidit ignis, id est, tribulatio irruit super malignos in seculo isto. Peccatori enim dedit deus afflictionem & curam superfluum: & non viderunt solem, id est, non poenituerunt neque ad deum conuersi sunt, sed impatientes effecti sunt, & obstinati: quemadmodum in Apoc. legitur, Blasphemiauerunt deum caeli praedictorum & vulneribus suis, & non egerunt poenitentiam ex operibus suis, vt darent gloriam deo. Priusquam intelligerent spinam vestre rhamum, id est, antequam vermibus conscientiae vestrae, & punitiones inordinationis internae pensaret enormitatem peccati, ac grauitatem tormenti vobis in inferno parati, sicut viuentes, sic in ira absorbet eos, id est, deus vos subito tollet, opprimet, & damnabit, sicut tolluntur a seculo isto viuentes, qui diu viuere aestimant, sed improbitate decedunt. Quauis enim iniusti remorsum conscientiae habeant interiorisque inordinationis punitiones persentiant, quoniam animus inordinatus sibi ipsi est poena. Nolunt tamen ex hoc vitae suae prauitatem aduertere, neque futura tormenta prospicere: ideo deus eos imparatos inueniens, subito absorbet eos, & damnat, sicut iam patuit. Hic autem versiculus in praecedenti expositione plenius elucidatus est. Caetera quoque iam omnia illic plene exposita sunt. Omnino ergo curemus iuste iudicare, recte discernere, & vitam a mores iusto iudicio subiugare, conformare, atque secundum diuinam legis tenorem dirigere agnoscentes certissime, quoniam erit merces operi nostro, nec impij iustas poenas euadent. Vnde Salomon testatur, Peccator ex eo quod centies facit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognoui quod erit bonum timentibus deum, qui quaerunt faciem eius.

Iohan. 8
Luc. 11.
Iohan. 8
1. Ioh. 3.
1. Ioh. 4
Iohan. 3
Esa. 37
Sapientia 15
Amos 2
Psal. 67
Osee. 13
Luc. 12
Eccl. 8
Eccl. 9
Sap. 5
Eccl. 2
Apoc. 19.
Mat. 26
2. Par. 15.
Eccl. 8

COMMENTARIUS IN PSAL. LVII.

EXPOSITIO TITVLI.

Asignatur praeterea psalmo iam explanando hic titulus, In finem ne corrumpas Dauid in tituli inscriptione, quado misit Saul & custodiuit domum eius, vt interficeret eum. 1. lib. Reg. legitur, quod Dauid coram Saul pfallente, nissus est ipse Saul percutere lancea sanctum Dauid, qui fugit ad domum suam. Saul vero satellites suos misit, faciens nocte illa custodiri domum Dauid, quatenus mane facta, Dauid comprehenderetur, & occideretur: sed Micol filia Saul annunciauit hoc viro suo, eumque in sporta deposuit, & ita Dauid euasit. Huus igitur saluationis occasione edidit Dauid hunc psalmum, quem multi ad litteram exponunt de Dauid, applicando litteram praesentis psalmi ad praedictam historiam. Quod quauis aliquo modo fieri possit, tamen vt in processu patebit, mul-

1. Reg. 18
1. Reg. 19

ta in hoc psalmo habentur, quae de Dauid valde improprie exponuntur. Conuenientius ergo & ve- rius exponitur de significato per rem gesta q̄ de ipsa re. Dauid enim figura est Christi, domus quoq; Dauid significat Christi sepulcrum: Saul autem regnum Iudaeorum. Est igitur tituli sensus, In fine, id est, iste psalmus in Christum nos erigens, agit, vel scriptus est, ne disperdas Dauid, id est, ne Christi honore aut regno, quod est ecclesia, diminuas, in tituli inscriptione, verbis vel actibus malis, negando Christum esse verum saluatorem, quando misit Saul, id est, regnum Iudaeorum, & custodiuit domum eius, quia Iudaei miserunt milites Christi sepulcrum custodientes, signantes lapidē cum custo- diibus, vt interficerent eum, id est, Iudaei igitur custodiri fecerunt Christi sepulcrū, quatenus no- men atque memoriam eius deleterent: quemadmodum apud Ieremiam ex eorum persona inducitur, Eradamus eum de terra viuētium, & nomē eius non memoretur ultra. Vnde superius quoq; Chri- stus, dixit, Inimici mei dixerunt mala mihi, quādo morietur & peribit nomē eius? Itaq; Christus ad- huc passibilis, & passioni iam proximus, ad immortalem vitam resuscitari desiderans, deprecatur.

Mat. 27.
Iere. 11.

Psal. 40.

PRECATIO.

Visitā nos domine gratuito benignitatis munere, & esto refugium nobis in die tribulationis, eripiens nos ab insur- gentibus inimicis nostris, ut ab omnibus subducti hostium incurribus, tibi adiutori modo indefessi psallamus.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

Iohā. 9.

Iohā. 18.

Luc. 22.

Mat. 27.

Iohā. 17.

Iohā. 12.

Iohā. 1.

Psal. 68.

Iohā. 10.

Esa. 53.

Psal. 18.

Iohā. 14.

1. Iohā. 2.

Iob. 15.

Eccl. 7.

Luc. 23.

Gen. 32.

Luc. 1.

RIPER me de inimicis meis [mihī inuidētib; & mala parātib;], puta Iudaeis, de quibus in Euāg. dicitur, Iam enim cōspirauerāt Iudaei, vt si q̄s confiteretur eum esse Christum, extra synagogam feret. [E T ab insurgētib; in me,] id est, a cohorte & tribuno ac ministris Iudeorū, qui accesserunt & in- iecerunt manus in Iesum, & comprehenderunt & ligauerunt eum [IIBERAME] per celerem resurrectionem, ne in morte ultra triduum detinear.

¶ (2) ERIPER me de operantibus iniquitatem,] id est, a Iudaeis qui tota no- cte me affligebant, vt in Luca habetur, Viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes eum, & velauerunt eum, & percusserūt faciem eius, & expuerūt in eū. [E T de viris sangui- num salua me,] id est, ab his qui in die parasceues vel lingua, vel manu persecuti sunt me vsq; ad san- guinis effusionem & mortem, corpus meum lacerando flagellis, caput perforando spinis, manus ac pedes confodiendo grauib; clauis. Ab his Christus eripi & saluari precatur, non vt hæc non patia- tur, sed vt statim a morte suscitetur, in mundo clarificetur, & corpore glorificetur. Quamobrē ait ad patrem, Pater venit hora, clarifica filium tuum. Alibi quoque, Pater, inquit, saluifica me ex hac hora. Merito autem o pater æterne hæc oro. ¶ (3) QVIA ecce ceperunt [prædicti Iudaei, præsidisq; mi- nistri] ANIMAM meam,] id est, vitam meam corporalem, vt eam extinguant. Vel animā meā, id est, meipsum, vt me interficiant. Sæpe enim per partem in scripturis totum signatur, vt ibi, Verbum caro factum est. Ecce istud ad literam non conuenit proprie ipsi Dauid. Nunquam enim a Saul & eius fautoribus captus fuit, nec capi præualuit. [IRRVRVNT in me] Christum filium tuum, sanctum & innocentem [FORTS] in malo, videlicet principes sacerdotum, Pilatus condemnans, & Herodes deridens. ¶ (4) NE QVIA iniquitas mea] contra deum, [NE QVIA peccatum meum] contra pro- ximum [DOMINE] Deus, id est, nulla mea culpa merui ista pati, sed quæ nō rapui exoluebam, & pro peccato totius mundi hæc pertuli, vt scriptum est, Animam meam pono pro ouibus meis. Vnde Esa- ias ait, Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, [SINE iniquitate cucurri] per viam mandatorum tuorum & seculi huius campum: sicut superius dictum est, Exultauit vt gigas ad cur- rendam viam mandatorū tuorū. Vnde Christus testatur, Sicut mandatū dedit mihi pater, sic facio. [E T direxi] totam cōuersationem meam humanam in hoc mundo secundum voluntatem diuinam, nec vnquam in aliquo aberravi. Istud quoque satis improprie conuenit Dauid, quauis enim a Sau- le occidi non meruit, non tamen penitus sine iniquitate cucurrit & direxit. Si enim dixerimus, quia peccatū non habemus nos ipsos seducimus. Et nemo mundus a sordē nec infans, cuius est vita vnius diei. Propter quod Salomon asserit, Non est homo super terram qui faciat bonū & non peccet. Nec videtur quod Dauid in tantum seipsum iustificare præsumperit ante deum. ¶ (5) EXVRGE in oc- cursum meum,] hoc est, tu domine pater mihi ad locum Caluarie exeunti, & proprijs humeris cru- cem baiulanti occurre, id est, per modum exurgētis & occurrentis te habe, meā humanitati in om- nibus assisendo, cooperando, & succurrēdo. Tota enim efficacia meritū humanitatis Christi, erat ex virtute diuina. Animā quoque meā de corpore emigranti, & limbū intranti, & vna cū corpore cælos ascendenti, occurre, eam in omnibus deducendo & amplectendo. Hoc enim Christus orauit dicendo, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. [E T vide] oculo pietatis atque iustitiæ, quanta pro tuo honore ac mundi redemptione sustineo: hocq; videndo, da mihi præmium acciden- tale, detentis in limbo præmium essentielle, & totum mundum ad rectam fidem cōuerte, [E T tu do- mine] vnuerforū [DEVS virtutum,] cælestiū, scilicet angelorū [DEVS Israel,] id est, spiritualium hominū te per fidem contemplantium, qui ad literam specialiter eras deus sancti Iacob, qui dictus est Israel, & populi Iudaeorum, qui sæpe in scriptura Israel nominatur. ¶ (6) INTENDE ad visi- tandas omnes gentes.] Visitatio dei in sacra scriptura interdum in bono accipitur, scilicet pro mise- ratione & subuentione diuina: quemadmodum in Luca habetur, Per viscera misericordie dei nostri, in quibus visitauit nos, Interdū autem accipitur in malo, videlicet pro vitione diuina, secundū quod

F.

G.

H.

Aper Sophoniam dominus ait, Visitabo super omnem qui arrogāter ingreditur. Sic quoque accipitur apud Esaiaem vbi legitur de dæmonibus & damnatis. Congregabuntur cōgregatione vnius fascis in Iacum, & claudentur in carcere, & post dies multos visitabuntur. Origenes autem putauit visitatio- nem hoc loco sumi in bono: propterea dixit omnes damnatos tandem saluādos. Secundum duplicem igitur hanc visitationem exponi potest dupliciter locus iste. Primo sic, Intēde (o domine) ad visitan- das omnes gentes, id est, peccatores gentilitē conuertentes, iusto tuo iudicio visita, subtrahēdo eis gratiam in præsentī, & gloriam in futuro, atque vtrobique debitas eis pœnas infligendo. Ideo sequit- ur, [NON miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.] quod dicitur magis prænuiciando quā imprecando, nisi intelligatur de perseuerantibus in peccato, propriūq; affectum conformando di- uinæ iustitiæ. Nec tamen sic intelligi debet, quasi deus nullo modo misereatur damnatis: quia in præ- senti citra condignum relinquantur, eo quod angeli eorum a multis malis ipsos auertant. In futuro quoque citra condignum puniuntur. Sed deus dicitur eis nō miseri, quia nō saluat eos finaliter, & quoniā magis ac euidentius relucet in eis diuina iustitia q̄ misericordia, & sic Iacobus ait, Iudicium Iacob sine misericordia fiet ei qui non fecerit misericordiam. Secundo exponitur sic, Intēde ad visitādas omnes gentes, ita vt eas per gratiam tuam illumines, ad fidem cōuertas, super semitas iustitię ducas, quatenus omnes benedicantur in Christo, secundum quod Abraham in Gen. sæpe promittitur, In se- mine tuo benedicentur omnes gentes: non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem, id est, in præsentī vita eis non parcas, sed argue & castiga, nūcūq; vlscere, ne postmodum grauius vlscaris. ¶ (7) CONVERTENTVR ad vesperam.] Istud quoq; dupliciter explanatur. Primo, de gētilib; Conuertentur ad vesperam, hoc est, gentiles ad Christum conuertentur in sexta ætate ac vltima, se- cundum quod Iohannes in sua Canonica ait, Nouissima hora est. Et Paulus, Nos sumus in quos fi- nes seculorū deuenerunt. [E T famem patientur vt canes,] id est, iustitiam esurient ac sitient, deique verbum aude audient, sicut in Act. apostolorum de Theff. Lucas commemorat, Hi sunt qui eum om- ni auiditate receperunt verbum dei, quotidie scrutantes scripturas, si hæc ita se haberent. [E T cir- cuibunt ciuitatem,] id est, militantē ecclesiam, quatenus a prædicatoribus audiat verbū salutis quod optant. De hac gētium conuersione & fame Amos inquit, Ecce dies veniunt, dicit dominus, & mit- tam famem super terram: nō famem panis, neque sitim aquæ, sed audiēdi verbum dei: & commoue- buntur a mari vsque ad mare, id est, circuibunt ecclesiam quæ per orbem terrarum longe ac late ex- tenditur. ¶ (8) Ecce loquentur in ore suo,] hoc est, gentes ad fidem conuersæ non solum corde, sed etiam ore Christi mirabilia dicent, laudes diuinas cantabunt, deumq; verbo & opere audacter & publice confitebuntur: sicut ait Apostolus, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. [E T gladius in labijs eorū,] id est, prædicatio euang. erit in ore ipsorū. Hæc enim prædica- tio gladius dicitur: iuxta illud Apostoli. Et gladiū spiritus quod est verbum dei. Et in Esa. Christus de deo patre loquens, Posuit (inquit) os meum quasi gladium acutum. Prædicatores enim verba in- star ensis acuta loquuntur, mundum terribiliter increpādo. [QVONIAM quis audiuit?] id est, quo- niam pauci sunt qui fide & moribus Euang. Christi obediūt. Multi enim sunt vocati, pauci verò ele- cti. Vnde Esaiaes dicit, Domine quis creditit auditui nostro? ¶ (9) E T tu domine iuste iudex, deus omnipotens, sanctus & verax [DERIDEBIS eos,] id est, vocatos multos Christi Euang. verbo aut opere contradicentes [AD nihilum deduces omnes gentes,] id est, gentilitē conuertentes omni spirituali & meritorio esse eas priuando finaliterque damnando, atque pro nihilo reputādo. Secun- do exponitur de Iudæis hoc modo, Conuertentur ad vesperam, id est, in fine mundi, & termino hu- ius vltimæ ætatis conuertentur ad Christum: quemadmodum in Osee legitur prophetatum, Dies multos sedebunt filij Israel sine rege & principe, & sine sacrificio, altari, & sine Ephoth, & sine Te- raphin: & post hæc conuertentur & quærent dominum deum suum & Dauid regē suum. i. Messiam vt omnes exponunt, & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum. Tunc quip- pe implebitur quod in Ezech. prædictum est, Saluabo gregem meū ait dominus: & seruus meus Da- uid, id est, Christus, princeps eorum. Vnde ait Apostolus, Cum plenitudo gētium intrauerit, omnis Israel saluus fiet. Nec dissonat quod Christus in Euangelio protestatur, Elias cum venerit, restituet omnia. Et rursus, Fiet vnus pastor & vnus ouile. Ad prædicationem nanque Eliæ conuertentur Iu- dæi, secundum quod per Malach. dominus ait Iudæis, Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbyten an- tequam veniat dies domini magnus & horribilis, & famem patientur vt canes, quoniam tunc Iudæi audisime audient verbum dei, & circuibunt ciuitatem, id est, ecclesiam Christi ex gentibus cōgre- gatā, quam modo contempnunt, tunc reuenter atque fideliter visitabunt, quatenus informationem Euang. legis acquirant. Ecce loquentur in ore suo. Versus iste ita conuenit Iudæis tunc cōuertē- dis, sicut iam declaratum est conuenire gentibus ad fidem conuersis: potest tamen exponi de Iudæis, qui Christum præsertentur spreuerunt & occiderunt, vt sit sensus, Ecce Iudæi tēporē Christi loquen- tur de ore suo detractiones & crimina atque blasphemias cōtra Christū, & gladius, id est, sermo per- secutionis & mortis sententiam deprecans in labijs eorum: dixerunt enim coram Pilato, Nos legem habemus & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit: quoniā quis audiuit? hoc est, Iudæi inter se tractabant se velle ista scelera Christo obijcere, atq; has pœnas ei inferre, quia putabāt con- filium suum Christum latere, nec aliquem alium ipsorum malignitatē aduertere. Volebāt enim eum sine præsentia turbæ occidere. Dicebant enim, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo, & tu domine deridebis eos, dando eos in manus Romanorum, & in hora mortis ipsorū irrifisti eos. In finali quoque iudicio ipsos irridebis, ostendendo eos errasse, & irrisione dignos existere, sicut su- perius dictū eū, Qui habitat in cælis irridebit eos. In lib. Prouerbiorum quo legitur, Ego in interitu Prou. 1.

Gen. 23

1. Iohā. 2.

1. Cor. 10

Act. 17

Amos 8

Rom. 10

Eph. 6

Esa. 49

Matt. 20

Esa. 49

Osee 3

Ezec. 34

Rom. 11

Matt. 11

Iohan. 10

Malac. 4

Iohā. 19

Matt. 26

Psal. 2

Prou. 1.

vestro ridebo, & subfannabo, cum vobis quod timebatis euenerit. ¶ (10) FORTITVDINEM E meam ad te custodiam.] Hæc sunt verba Christi ad patrem, quibus concordat quod ipse in Euag. testatur, Non potest filius à se quicquam facere, nisi quod viderit patrem faciẽtem. Et iterũ, Non possum ego à meipso facere quicquam. Est igitur sensus, Totam meam virtutem, perfectionem atq; potestiam ad te, hoc est, ad tuum honorem, & laudem, o pater, custodiam, id est, obseruabo & ordinabo, ne aliquo modo aberrem aliquid mihi ascribendo, cum totum à te receperim. Non solum autem refert Christus ad patrem totam suam virtutem creatam fortitudinemq; humanam, sed etiam diuinam & in creatam, profitendo se illam quoque recepisse à patre. Propter quod dicit, Pater quod dedit mihi, maius omnibus est, id est, diuina essentia quã à patre accepi, per hoc enim probat se esse verũ deũ. Nam subdit, Ego & pater vnũ sumus. In creatam autem suam virtutẽ retulit Christus ad patrem, tanquam ad originẽ, non sicut ad finem. Vel sic, Fortitudinem meam, qua aduersarios meos possem subito varijsq; tormẽtis destruere, deijcere atq; occidere, ad te custodiam, hoc est, secundum voluntatem tuam o deus pater restringam & differam, nec statim viliscar meipsum, sed tempus penitentiaẽ ipsi concedam. Hinc enim ait Petro, An putas, quia nõ possum rogare patrem, & exhibebit mihi modo plus quã duodecim legiones angelorum? Nam & cum solo verbo, passione instantẽ, hostes suos protraxisset dicens, Ego sum, fortitudinẽ suam compefcuit, eosq; surgere fecit. [Q V I A deus susceptor meus,] id est, verbum dei humanitatẽ meam ad suam personalitatem assumpsit. Deus quoq; trinitas susceptor est Christi hominis, quoniam omnes eius preces exaudiuit, resurgente, & ascendente accepit, atque ad dexteram suam collocauit. Vnde deus pater de Christo per Esaiam ait, Ecce seruus meus suscipia eum. [D E V S meus misericordia eius præueniet me.] Nullam vnquam creaturã, imò nec omnes simul deus tam gratiose misericorditerq; præuenit vt Christũ hominẽ. Sola enim benigntate & gratia dei assumpta est Christi humana natura a verbo. Non enim præcesserant merita, sed in eodem instanti est creata & deo vnita. ¶ (11) D E V S ostendit mihi super inimicos meos,] hoc est, mihi hominẽ reuelauit de ipsis Iudæis quod sequitur, [N E occidas eos,] id est, noli o Christe fili dilecte crucifixores tuos, eorũque posteros penitus eradicare de terra, sed ora pro eis in bono, dicendo, Pater ignosce illis. Nec omnes interficiantur, sed quidam eorum remaneant in memoriam ac testimonium euangelicæ veritatis: ideo subiugit, [N E Q V A N D O obliuiscatur populi mei,] id est, ne aliquando Christiani me & legem meam tradant obliuioni non credendo quod fuerint aliquãdo Iudæi, qui tãtum scelus perpetrare præsumserunt: sed videndo Iudæos inter se commorari incessabiliter sint memores mei, elicentes etiam fidei suæ argumẽtum ex repulsa dispersione ac derelictione Iudæorum. Ecce ex his trahitur ratio cur Iudæi non sint occidendi, nisi speciali peccato meruerint. Deinde Christus ait ad patrem, ¶ (12) D I S P E R G E illos] per totum mundum, vt sint vagi in nationibus, sicut per Osce prædictum est. [I N virtute tua] omnipotente, per quam tibi omnia facilia sunt, per quam etiam contulisti Romanis potentiam dispergendi Iudæos, [E T deponere eos] à prosperitate & gloria tẽporali, à regno, à sacerdotio, omniq; honore legis paternæ [P R O T E C T O R meus,] id est, meã humanitatis domine pater, deponere (inquam) non ignoscendo, sed ab effectu impediendo. ¶ (13) D E L I C T V M oris eorum] hoc est, [S E R M O N E M laborum ipsorum,] quo dixerunt coram Pilato, Si non esset hic malefactor, nõ tibi tradidisset eũ. Et alibi, Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam, [E T comprehendantur in superbia sua,] id est, in peccato suo moriantur, secundum quod Christus dixit Iudæis, In peccato vestro moriemini: quod Christus dicit potius prænunciando quã imprecando. Vel comprehendantur, id est, obsideantur, concludantur, & capiantur in ciuitate Hierusalem ab exercitu Romanorum, sicut & Christus prædixit. Vel comprehendantur in superbia sua, id est, confundantur à Christi apostolis, verbis atq; miraculis Christi resurrectionẽ docentibus, demonstrantibus, ac palam probantibus. ¶ (14) E T de execratione,] id est, abominatione, qua Christo detraxerunt, eũque spreuerunt, dicẽtes, Homo vorax, amicus publicanorum, [E T mendacio] quod contra Christum locuti sunt, dicendo, Seducit turbam: & quod discipuli furati essent eum de monumento [A N N V N C I A B V N T V R,] id est, redarguentur, à iudice Christo [I N consummatione] .i. in fine mundi iudicioq; finali. De qua consummatione Christus in Euang. dicit, Sic erit in consummatione seculi. Tunc enim videbunt in quẽ pupugerunt. Vnde clarius subdit, [I N ira consummationis,] id est, in diuina ultione & increpatione quẽ erit in die iudicij redarguentur à Christo, quia tunc dicit eis, Ite maledicti in igne æternũ, [E T non erunt] in numero electorum neque in gloria: iuxta illud, Tollatur impius ne videat gloriã dei. Tunc enim in æternum peribunt. ¶ (15) E T scient] in die nouissimo per experientiam pœnæ, & per corporalem Christi intuitum, [Q V I A deus,] id est, Christus [D O M I N A B I T V R] Iacob,] id est, verõ Israeli, videlicet populo Iudæorum in Iesum Christum credenti, [E T finium terræ,] id est, omnium gentiũ in ipsum credentium. Horum enim post finale iudiciũ dominabitur Christus deus in triumphanti ecclesia, sicut & nunc dominatur vniuersorum fidelium in ecclesia militanti. ¶ (16) C O N V E R T E N T V R ad vesperã,] Iste versus iam semel expositus est, quem modo resumit Propheta ad consolandum seipsum super interitu populi sui. ¶ Consolans ergo seipsum, insinuat quod reliquias saluæ fient: quemadmodum Esaias & Paulus testatur, Si fuerit (inquiunt) semen filiorum Israel sicut arena maris, reliquias saluabuntur. ¶ (17) I P S I dispergentur ad manducandum,] id est, Iudæi in fine seculi conuertendi circumqua; ibunt ad homines virtuosos, vt panem vitæ & intellectuũ acquirant, cognoscendo & obseruando Christi doctrinam: sicq; obedientiaẽ cibum mādudent. de quo asserit Christus, Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei. [s i verõ non fuerint saturati] pane prædicto, id est, iustitia quam maxime desiderabunt, tunc [E T murmurabunt] non contra deum, sed

A contra seipfos redarguentes se, quod tam sero conuersi sunt, nec iuxta desiderium suum proficere possunt. Vel, dispergentur ad manducandum corpus & sanguinem Christi: quæ vtique tunc deuotissime sumunt, sicut plenissime credent, imò deuotissime sacramentum altaris percipient, sicut primitiua ecclesia, quæ (vt Luc. affirmat) perseuerauit in cõmunionẽ fractionis panis: si verõ non fuerint saturati gratia sacramentali, videlicet effectibus huius superdignissimi sacramenti, & murmurabunt, secundum intellectum inductum. ¶ (18) E G O autem (o deus) cantabo fortitudinẽ tuam,] hoc est, laudabo coram discipulis meis tuam potentiam qua me resuscitasti à mortuis, [E T exultabo,] id est, exultanter gaudioseq; proferam & annuntiabo [M A N E] prima sabbati, quando Mariæ Magd. apparuit [M I S E R I C O R D I A M tuam,] hoc est, gratiam qua me tam celeriter resuscitasti, & quam detentis in limbo vniuersõq; mundo per me dare dignatus es. Christus enim post resurrectionẽ dei potentiam prædicauit, quando (vt Luc. commemorat) per quadraginta dies apprensus discipulis loquebatur eis de regno, Non est, inquiens, vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Exultauit quoq; mane, id est, tempore euangelicæ legis & gratiæ misericordiã dei, quãdo discipulis dixit, Quicumque crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Atque iterũ, Accipite spiritũ sanctum, quorum remisistis peccata, remittuntur eis. ¶ (19) Q V I A factus es] o deus pater [s v s c R P T O R meus] secundum sensum iam dictũ, [E T refugium meũ in die tribulationis meæ,] hoc est, toto tẽpore cõuersionis meæ in mudo, quæ tribulationibus plena fuit. Nam & passione instantẽ Christus ad patrem confugit orans, & dicens, Mi pater, si vis, transfer calicẽ istum à me. Mories quoq; clamauit, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et istud conueniebat Christo inquantũ erat passibilis & aliquo modo viator. ¶ (20) A D I V T O R meus tibi psallam.] Deus Christi hominis adiutor fuit in omnibus. Iuxta illud Esaiæ prophete, Dominus deus auxiliator meus, ideo nõ sum confusus. Et in euangelio dixit, Pater in me manẽs, ipse facit opera. Huic adiutori Christus per seipsum, & fideles psallit verbis & operibus ipsum laudando, [Q V I A deus susceptor meus es, deus meus misericordiã meã.] Christus vt homo vocat deũ misericordiam suam, non quia pœnã aut culpam propria sibi indulsit: sed quia tã gratiosissime ipse in omni benedictione dulcedinis prænũit & adimpleuit, ac per hoc ab omni peccato præseruauit. Incõparabili enim gratia animã eius impleuit faciẽs eam diuinã essentia cõtemplatricẽ per speciem excellentissimo modo à primo suę creationis exordio.

EXPOSITIO OTROLOGICA siue moralis eiusdem psalmi.

Moraliter insuper conuenit Psalmus iste ecclesię Christi tribulatę, & vnicuiq; Christiano afflicto. Fidelis ergo tentationibus, varijsq; aduersis circũdatus totis medullis proclamet ad deum, Eripe me de inimicis meis deus meus, id est, ab inuidentibus atque occulte & industriose mihi nocere studentibus, erue me. Hoc autẽ ad inuisibiles hostes maxime pertinet. Vnde vehementer egemus adiutorio dei, id est, discretione spiritũ, seu illuminatione spiritus sancti ad cognoscendum insidias dæmonis, quatenus cum Apostolo dicere valeamus, Non ignoramus cogitationes eius: & ab insurgentibus in me, id est, à manifestis inuasoribus ac persecutoribus libera me, ne animam meam ad impatientiã aut alia vitia pertrahant, ne dãmna aut vulnera amplius inferãt, quã animã expedit. Hinc enim Apostolus discipulos deprecatur, Rogate vt libere mur à malis & importunis hominibus. Eripe me de operantibus iniquitatẽ .i. ab omni male viuenti: quauis non sit æmulus meus: imò à familiaribus, propinquis, vicinis, & fratribus, malam vitam ducentibus: maxime erui indigemus, ne cũ peruersis peruertamur, ne ipsi in malo consentiamus, ne propinquitas nature, loci & conuictus, fiat occasio imitationis peruersæ: & de viris sanguinum, qui affectu & opere proximos suos occidunt in carne aut corde. Qui enim alium ad mortale peccatũ inducit, spiritualiter eum occidit. Omnis quoque qui fratrem suum odit, homicida est. Ab his domine salua me, ne sim similis eis. Denique primus versus hoc modo conuenienter exponitur, Eripe me de inimicis meis deus meus, id est, à malis habitibus seu consuetudinibus vitiosis intus latentibus, & quodammodo quiescentibus, redime me per gratiam talia funditus ex corde meo eradicando, oppositosque virtutum habitus inferendo: & ab insurgentibus in me, hoc est, actualibus vitijs à passionibus impetuosis, à motibus inordinatis, libera me, quatenus per gratiam tuam huiusmodi statim adijciam, vin cam, atque de die in diem minus ac rarius sentiam. Quia ecce, o domine, prædicti aduersarij ceperunt animã meã .i. vinculis peccatorum eam vinxerunt in peccati cõsensum eam trahendo. Vel, ceperunt, id est, obsederunt, inuaserunt, & capere tentauerunt animam meam, insidiãtes salutĩ mentis aut corporis sospitati. Vndique nanque anima nostra hostibus circumuallatur, id est, impugnationibus mundi, carnis, & dæmonis: irruerunt in me fortes, aduersarij, scilicet dæmones, mundi potentes, aut vitia in me radicata, vel ad quæ ex natura pcliuus sum. Hi quotidie irruunt in nos, conantes subuertere animas nostras. Idcirco incessanter clamãdum est nobis ad dominum. Neque iniquitas mea, neq; peccatũ meũ domine, hoc est, nulla culpa merui pati ista flagella. Hoc prohdolor paucissimis conuenit, illis videlicet qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, qui dicere possunt cum S. Iob, Hæc passus sum sine iniquitate manus meæ, cum mundas haberẽ ad deum preces, hi scilicet quibus pro bonis mala red-duntur, qui cũ Apostolo dicere queũt, Maledicimur & benedicimur. Talis quoq; fuit beatiss. David editor psalmi presentis, q cũ multa bona fecisset Sauli, grauisimã persecutionẽ patiebatur ab eo, sine iniquitate cucurri & direxi. Hoc nulli præter Christũ eiusq; gloriosã genitricẽ absolute cõuenire videtur, nisi taliter exponatur, sine iniquitate .i. sine peccato mortali, cucurri viam huius exilij vel mādatorum, & direxi opera mea, cogitationes, ac verba secundũ diuinę legis præcepta. Vel, sine iniquitate cucurri .i. in peccatis nõ perseueravi & de venialib. quotidie satisfeci. Sic enim Apost. ait, Nihil mihi cõscius sum. Et Iob, Neq; reprehendit me cor meũ in omni vita mea, videlicet, quoad peccata

A&2
Marc. 16
A&1
Marc. 16
Iohã. 20
Luc. 22
Psal. 30
Luc. 23
Esa. 50
Iohã. 14
Psal. 20
2. Cor. 2
2. The. 2
Psal. 17
1. Iohã. 3
Iohã. 13
Matt. 5
Iob. 16
1. Cor. 4
1. Re. 24
1. Re. 26
1. Cor. 4
Iob 27

mortalia: sine venialibus. namque non sunt. Solent autem interdum homines sancti propriam perfectionem sine omni superbia enarrare, & confiteri propter rationabiles causas, scilicet ad honorem dei, ad proximi aedificationem, aut ut sibi faciant supplicandi fiduciam, vel spiritus pusillanimitatem expellant.

Esa. 38 Vnde piissimus regum Ezechias pro magna causa oraturus sic ait, Memento domine quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis feci. Ierem. quod de seipso ad nostram informationem ait, Non sedi in consilio ludentium, & diem hominis non concupiui. Exurge in occursum meum. i. in omni euentu, causa, opere, atque negotio, mihi o domine appropinqua, praesensque esto, ostende te mihi, & suscipe me. Occurre ergo, non locum mutando, cum tu sis incircumscripibilis atque immobilis, sed opem & gratiam impendendo, quia tu solus seruare me potes. Occursus autem dei quandoque in malo accipitur. s. pro resistentia & ultione qua deus peccatoris voluntate ab opere impedit, punit, ac datat, secundum quod dominus de peccatoribus profestatur, Occurrat eis quasi vrsa raptis caulis. Interdum vero in bono accipitur, sicut iam dictum est. Sicque puer Abraham, Domine, inquit, obsecro, occurre hodie mihi, & fac misericordiam. Nos igitur considerantes, quia adiutorio dei indefinenter in omni negotio indigemus, semper dicamus, Exurge in occursum meum domine. Sed ut huius precis sortiamur effectum, agamus quod Amos scribit, Preparare in occursum dei tui. i. fac quod in te est, & para te ipsum, ut dignus efficiaris obuiatione diuina. Hinc etiam per Ierem. dominus ait, **F** Quis est iste qui applicet cor tuum, ut appropinquet mihi? & vide. i. o domine clementer considera quanta mihi instet discrimina, quantum indigeo gratia tua, quam affectuose & confidenter te inuoco. Conuertetur ad vesperam: hoc dicere potest mater ecclesia de his qui nec adolescentia, neque in iuuentute obedire volunt exhortationibus sanctis. De talibus namque desperandum non est, quia fortassis in tertia vigilia seu vndecima hora conuertentur, & sanae iustitiae patienter ut canes, tam cupide proficiendo ut mane conuersos praecedant, sicutque nouissimi primi, & primi nouissimi. Fortitudinem meam ad te custo diam. i. tota potestate, virtutem, & gratiam meam tibi attribuam, dicendo cum sancto Iob, Ecce non est auxilium mihi in me. Et cum Apostolo, Gratia dei sum id quod sum. Confiteborque verum esse quod tu domine per Prophetam sanctum dicis, Perditio tua Israel ex te, in me tantummodo auxilium tuum. Si ergo fortitudinem tibi diuinitus praestitam optas seruare, non perdere, omne quod es, potes & agis, deo ascribe, dicque, illud, Domine fortitudo mea, & refugium meum, & robur meum: quia deus susceptor meus. Deus dei filius susceptor est nostrae naturae in incarnatione, & deus trinitas susceptor nostrorum desideriorum in oratione, nostrae poenitentiae in iustificatione, nostri obsequij in tua pietate, nostrae animae in glorificatione, nostrique corporis in resurrectione: imo benignissimus dominus deus noster incessanter paratus est nos in brachijs suis paternae dilectionis recipere, conservare, protegere, atque saluare: sicut per quendam Prophetam animae peccatricis dicit, Tu fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, & non auertam faciem meam. Et iterum, Noluisse erubescere, ergo salutem amodo voca me, pater meus es tu. Et per Ezech. dicitur, Quacunque hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius: deus misericordia eius praeniet me. Hoc est verbum bonae fidei, estque implicite seruus oratio. Hoc enim dicit fidelis, non praesumens, sed sperando, ac desiderando. Desiderium enim pauperum exaudiuit dominus, etiam antequam in formalem aut vocalem orationem erumpat. Nisi autem misericordia dei nos praenieret, salui fieri non possemus, quoniam gratiam primam nullus de condigno meretur: oportet ergo ut gratia dei nos praeniat, conferuet, perducatur, perficiat. Ideo enim Christus, Sine me (inquit) nihil potestis facere. Deus ostendit mihi super inimicos meos ne occidas eos. Hoc dicit Ecclesia sicut & Christus de Iudaeis inter Christianos morantibus, quos non occidit propter rationem in praecedenti explanatione expositam. Potest quoque intelligi de omnibus hostibus, ut sit sensus, Deus ostendit mihi super inimicos meos, hoc est, Christus praecipit mihi de aduersarijs meis, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. i. ne proximi scandalizentur in vestra vindicta, imitenturque opera vestra, & obliuiscantur mea praecipita quibus praecipit, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Et, Orate pro persecutoribus & caluniantibus vobis. Hoc ergo agens ecclesia orat, Dispice illos in virtute tua, hoc est, a malitia separa eos, qui solus potes facere mundum de immundo, & depone eos a malo proposito, depone quoque, id est, indulge & dele delictum oris eorum, videlicet sermonem illicitum laborum ipsorum quo vel in te, vel in proximum peccauerunt: & comprehendantur in superbia sua, id est, per flagella tuae paternae correctionis coarctentur ac restringantur eorum superbia, quatenus humiliati per poenas cessent a vita superba. Et de execratione, qua iustos abominati sunt, & viam dei spreuerunt, & mendacio annuntiabuntur, id est, accusabuntur & redarguentur a praedicatoribus Christi in seculo isto quotidie, quorum officium est errantes instruere, peccatores arguere, nulliusque peccata palpare. annuntiabuntur autem in consummatione. i. in doctrina eos perficiete, vel ad hoc ut consummentur in bono, in ira consummationis, id est, in increpatione charitatiua ad consummationem virtuosam tendente. Ex charitate enim procedit ira per zelum, qua praedicatoribus & iusti impios arguunt & castigant, quemadmodum Apostolus ait, Dure increpa illos, & non erunt. i. peccatores post annunciationem & consumptionem praedictam, non erunt tales quales ante fuerunt: relinquent enim seipsos, & viuunt iam non ipsi, sed Christus in eis. Vnde Salomon admonet, Verte impios & non erunt. Et scient per experientiam misericordiae dei sibi exhibitae, quia deus dominabitur Iacob. i. supplantatoribus, vitiatoribus, videlicet iustis, & finem terrae. i. etiam vitiosis, dummodo velint ad ipsum conuerti. Sic enim regnabit in eis per fidem & gratiam, faciens eos sibi famulos efficaces. Ego autem o deus cantabo fortitudinem tuam. i. laudabo potentiam tuam circa me, qua me de ore diaboli eruisti, ex impio iustificasti, ad vitam laudabilem perduxisti. Laudabo quoque omnipotentiam tuam, quam parcendo maxime & miserando manifestas,

A quia caelum & terram creasti, conseruas, gubernas, per quam facis magna & inscrutabilia, & mirabilia absque numero: & exultabo, id est, hilariter pronuntiabo mane. i. cito & in principio, scilicet antequam in alijs occuper, secundum quod a Matthaeo scriptum est, Primum quaerite regnum dei. Vel Matt. 6 mane. i. gratia tua veniente, ac radiante in me, misericordiam tuam. i. te ipsum misericordem ac misericordiam tuam effectum, confitendo beneficia tua mihi clementer collata: quemadmodum Raphael angelus Tob 12 iubet, Benedicite deum caeli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Quia factus es sine tui mutatione susceptor meus, conuertendo cor meum ad te. Fit enim deus susceptor noster alterando cor nostrum per gratiam suam, non mutando seipsum, & refugium meum in die tribulationis meae, quia dedisti mihi gratiam hanc, per quam in omni necessitate ad tuam pietatem confugio. Adiutor meus tibi psallam. i. laude operosa. s. vita & voce te laudabo, quia deus susceptor meus es, propterea te satis laudare non valeo, deus meus misericordia mea. Cur non potius miseror meus, nisi quod tanta tamque inestimabilis, ineffabilis ac infinita est misericordia dei super nos, ut aptius dicatur in abstracto nostra misericordia, quam in concreto miseror noster? Sic enim dicere solemus de eo quem ardentem amamus, Tu es amor meus. Itaque tu domine deus meus, misericordia mea: diffiniant seu describant te alij sicut volunt, ego conuenientius te describere nequeo, quam deus meus, misericordia mea. Dicit Aristoteles, Deus est actus purus: dicit Plato, Deus est per se bonum: dicit Auicenna, Deus est bonitas pura: ego in aeternum dicturus sum, Deus meus misericordia mea. Tu enim bonitate creatus sum, tua incarnatione deificatus, tua conuersatione sanctificatus, tua passione redemptus, tua ascensione glorificatus. Praeterea quoties in psalmo isto tam inclyto iam dictum est, deus meus & susceptor meus, & nonne deus omnium caelestium, terrestrium & infernorum deus existit? Cur ergo deus meus? Non est hoc omnium dicere deus meus. Deus enim a causalitate & proidentia nomen accepit. Nos quoque illud deum vniuersiuiusque vocamus, quod summe ab eo amatur & colitur. Ideo enim gulosorum deus venter est, auarorum aurum. Ille igitur vere ac proprie dicere potest deus meus, qui ipsum singulariter colit & seruide diligit, de quo etiam deus specialem proidentiam habet, ipsum praeseruando a malis, & promouendo in bonis. Hinc enim magnus ille atque diuinus Areopagita Dionysius absolute dicere non praesumpsit, deus meus: sed ita in libris suis scripsit: deus, & si fas est dicere, meus. Totum igitur affectum nostrum congregemus & stabiliamus in deo, nil prorsus amates in creaturis, nisi in ipso, & propter ipsum. Ipsum vero finaliter, pure & propter se diligamus, quia in ipso est omnium bonorum pulchrorum ac desiderabilium plenitudo simpliciter infinita.

COMMENTARIUS IN PSAL. LIX.

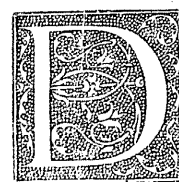
EXPOSITIO TITULI.

H vius psalmi titulus est, In finem pro his qui commutabuntur in tituli inscriptione Dauid in doctrina, cum succedit Mesopotamiam Syriam, & Syriam Sobal, & conuertit Iob, & percussit Edom in valle Salinarum duodecim milia. Iuxta intellectum literalem sensus tituli huius dependet ex historijs librorum Regum & Paralipomenon. Ad literam enim fecit Dauid hunc psalmum de statu & regno Israel, eius miseras deplangendo, eiusque reparationem deprecando. Legitur enim 2. Regum 10. 1. Par. 8. 2. Regum 10. 2. Regum 10. quo factum timesipsum Dauid, conduxit sibi in adiutorium quosdam de Mesopotamia, & quosdam de Syria ac alijs locis, qui omnes victi sunt a populo Dauid. Est igitur sensus tituli, Psalmus iste in finem, sicut licet Christum nos dirigens, qui est finis totius diuinae scripturae, scriptus est ad literam pro his qui commutabuntur in tituli inscriptione Dauid. i. pro populo Israel, qui tenuit Dauid pro rege suo a deo electo, sicut & titulus dicit, quia deus per Samuelē praedixit Dauid debere esse & nominari regem Israel, Psalmus, dico scriptus ea occasione, cum Dauid succendit Mesopotamiam Syriam, & Syriam Sobal, sicut historiae praedictae plenius pandunt: & conuertit Iob. i. aciem direxit, & percussit Edom. i. Idumaeos in valle Salinarum. Loquens igitur Dauid in persona regni Israel, ait,

PRECATIO.

Solatum afflictorum domine, da nobis auxilium in omni tribulatione, et sana contritiones nostras, atque peccata dimitte, ut tribulantibus nos ad nihilum deductis, in te faciamus virtutes pietatis.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

D eus repulisti nos] a tua defensione, [E t destruxisti nos,] permittendo hostes ingredi terminos nostros, & ciuitates nostras vastare, hominesque occidere. [I r a t v s es] aduersus nos propter peccata nostra. Regnum enim Israel tempore Iudicum multipliciter affligebatur. Vnde 1. lib. Reg. dicitur, quod faber ferrarius non erat in terra Israel. Cauerat namque Philistaei ne facerent Hebraei lanceam aut gladium ut pugnare non possent. [E t miseror es nobis.] non penitus conterebo nos, neque nos affligendo tam vehementer, sicut meruimus. [(2) C o m m o v i s t i t e r r a,] hoc est, inhabitates in terra nostra permittendo nos impugari, & eradicari a terra. Expulerunt enim Philistaei Hebraeos, & habitabant in ciuitatibus ipsorum. [E t conturbasti eam.] i. terrore aduersariorum turbasti eos permisti, [s a n a c o n t r i t i o n e s e i u s] id est, ruinas eius & afflictiones recupera, [q u y i a c o m o t a e s t.] i. propter praedictas miseras nostras moueatur pietas

tas tua ad miserendum succurrendumque nobis. ¶ (3) O S T E N D I S T I populo tuo dura, id est, diuersa flagella super nos induxisti, [P O T A S T I nos vino compunctionis,] id est, compunctione seu mœrore, & mentis dolore nos implesti, sicut homo vino potatur, & potu impletur: quemadmodum apud Ieremiam legimus, Ecce ego cibabo eos absynthio, & potabo impios felle, dicit dominus. ¶ (4) D E D I S T I metuentibus te significationē .i. intellectum [v t fugiant à facie arcus] .i. à comminatione diuini iudicij. Per castigationes enim præsentēs illuminat deus corda humana, vt timeat futura supplicia. Propter quod apud Ieremiam habetur, Castigasti me, & eruditus sum. Hoc autē facis o domine, ¶ (5) V T liberetur dilecti tui,] videlicet filij Israel quos dilexisti: iuxta illud, Puer Israel, & dilexi eum. Et illud, In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. [S A L V V M fac] me orantem, & eos pro quibus exoro [D E X T E R A tua] .i. per dexterā tuā. f. per piā tuā assistentiam, fauorabilem præsentia, & gratiosam clementiam, [E T exaudi me] ista precantem. ¶ (6) D E V S locutus est in sancto suo,] hoc est, per sanctū suum Prophetā. f. Samuelē seu Nathan, quorū vtriq; reuelauit prosperitatē regno Israel affuturam tēpore Dauid. Locutus est verō deus quod sequitur, [I A E T A B O R] .i. q̄ ego Dauid in ipso lætarer sicut in deo salutis meæ, [E T partibor Sychimam,] id est, spolia terræ Sychē diuidam seruis & adiutoribus meis, eāmq; restitua habitatoribus suis, quæ omnia per Dauid completa sunt, [E T conuallem tabernaculorum,] hoc est, locū iuxta Iordanē situm, quem Iacob appellauit Socoth .i. tabernacula, quia de Mesopotamia rediens, & Esau fratrem suum declinans, fixit in eo tētoria. Hanc ergo conuallem metibor, id est, filijs Israel diuidam secundū debitam vniuersi cuiusque mensuram, expulsi de ea Philistæis, qui eam iniuste ad tēpus possederant. Hęc quoq; actus sum adiutorio populi mei, eorum præcipue, qui bellicosiores & fortiores fuerunt, de quibus subiungitur, ¶ (7) M E V S est Galaad,] hoc est, populus habens terram Galaad in possessionem trans Iordanem, qui erant nominati in robore, propter Iair & Iephthe, [E T meus est Manasses,] id est, populus ex tribu Manasse progenitus, qui erat famosus propter Gedeonem de hac stirpe exortū, [E T Ephraim,] id est, populus ex tribu Ephraim natus est [P O R T I T V D O capitis mei,] id est, potestas regni mei, vel fortitudo principalis quodammodo & capitanea. Habebat enim hic populus in vna extremitate regni Israel versus Aquilonem, sicut & populus Iudæ in alia extremitate versus in Austrum. ¶ (8) I V D A rex meus,] quia ex tribu Iudæ reges sunt orti, eratque populus Iudæ defensor & custos regni Israel. [M O A B,] id est, terra & populus Moabitarū, est [O L L A spei mei,] hoc est, per adiutorium spero illam adipisci & possidere, eāq; vti tam libere, sicut homo paterfamilias vitur olla in suā domus obsequio. ¶ (9) I N Idumæam,] hoc est, in terra Edom, in qua Esau habitauit [E X T E N D A M calceamentum meum] .i. pedibus calceatis ibo per illā, faciens eam mihi tributariam, [M I N I alienigenæ,] scilicet Philistæi & alij in circuitu habitates [s v b I T I sunt] ad obediendum & tributa soluendum. Porro vt Dauid ostēdat se ista nō præsumere proprijs viribus, sed diuina virtute adiungit, ¶ (10) Q V I S deducet me in ciuitatem munitam] muris ac portis, [Q V I S deducet me vsq; in Idumæam] vt eam mihi subijciam? & respondet, ¶ (11) N O N E T U deus qui repulisti nos?] quandoque, sed modo ira tua in misericordiam versa est, [E T non egredieris deus in virtutibus nostris?] interrogatio est, ac si dicat, Imo egredieris in virtutibus nostris, id est, in exercitu nostro, erisq; dux belli & auxiliator: quemadmodū de nostro exercitu scriptum est, Dominus deus eius cum eo est & clangor victoriae regis in illo est. Et alibi legitur, In exercitu nostro deus dux est. Vel, non egredieris, ante nos in virtutibus nostris, sed tuis, quoniā propria potestate nos proteges. ¶ (12) D A nobis] o domine [A V X I L I V M de tribulatione,] id est, quo à persecutione eripiamur, [E T vana salus hominis,] Nam maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. ¶ (13) I N deo faciemus virtutem,] id est, diuina virtute præualebimus, & opera virtuosa agemus. [E T ipse ad nihilum deducet tribulantes nos,] Deus enim tempore Dauid contriuit aduersarios Israel.

¶ Expositio eiusdem psalmi tropologica seu moralis.
Iuxta mysticum verò sensum exponenda sunt nomina tituli secundum vim interpretationis, quam habent, vt sit sensus, In finem, id est, psalmus iste in Christū nos ducēs, scriptus est pro his qui commutabuntur, id est, à veteri vita ad Christiformem cōuersationem conuerterentur, in tituli inscriptione contententes verbo & opere Christum esse regem Iudæorum: quemadmodum titulus asserit: commutabuntur autem Dauid, id est, ipsi Christo, vt viuant non sibi, sed domino saluatori, cū succendit Mesopotamiā Syriæ, id est, dum Christus sua humilitate & sanctitate inflāmauit igne diuini amoris mundum sua reputatione sublimē. Mesopotamia enim alta vocatio interpretatur, & Syriam Sobal, id est, sublimitatem vanæ vetustatis. Sobal nanque vetustas exponitur: & cōuertit Ioab, id est, Christus conuertit populum Iudæorum & percussit Edom in valle Salnarum, id est, mundū terrenū, & vitijs sanguinolentum, percussit sancto timore, ipsum conuertendo ad fidem. Percussit verò duodecim millia, id est, omnes gentes à quatuor finibus mundi. Numerus nāque duodenarius est numerus perfectionis, quo totalitas designatur. At ergo ecclesia, Deus repulisti nos permittendo nos vastari ab hostibus fidei, vel non exaudiendo preces nostras. Quantis autem ad tempus deus plebem suam videatur repellere, non tamen finaliter eam relinquit. Propter quod dicit Apostolus, Nūquid reppulit deus plebem suam? Absit. Inferius quoq; habetur, Quia non reppulit dominus plebē suā, & destruxisti nos, corporaliter permittēdo nos ab iniustus occidi, quod in persona martyri dicere potest ecclesia. Vel spiritualiter indurādo corda nra, seu gratiā abstrahēdo, ppter peccā nostra. Sine charitate. n. & gratia existētes destruiuntur, & nihil sumus: iuxta Apost. Si distribuero in cibos pauperū omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Charitas enī est animę vita, iratus es famulis atq; fidelib. tuis, eo modo quo pater filio peccati irasci-

Atur, quem flagellat ne amplius peccet: sic tu afflixisti nos in presenti varijs pœnis in corpore & in anima intus & foris, & miserus es nobis, quia per tēporales has castigationes peccata nostra dimisisti, gratiam infudisti, nosque de cætero cautiore fecisti. Commouisti terram, id est, ecclesiam militantem in terra versantem, quam multipliciter impugnari permittis, multisque inquietudinibus agitari, ita vt pene nunquam in eodem statu permansat: & conturbasti eam, propter magnitudinem persecutionis. Iob 14.
 & ex his quæ passus est cōpansionem. Omnes enim qui volunt pie viuere in Christo persecutionem patientur. Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Hinc ad Hieremiam Act. 14.
 dominus ait, Castigo te in iudicio, ne tibi videaris innoxius. Et in Apoc. Ego quos amo, arguo & castigo. Dediisti metuentibus te significationem, id est, per temporalia mala eis inflicta significasti eis vt Apoc. 3.
 fugiant à facie arcus. i. à perpetuis pœnis diuinæ vltionis, videlicet vt gaudenter & æquanimiter perferant cuncta præsentis vitæ aduersa, quatenus æterna mereantur euadere tormēta. Vnde hanc significationem intelligēs Hieremias propheta, in hac vita corripit cupit, dum ait, Corripe me domine, verò Hier. 10.
 runtamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Propter dura ergo quæ nobis deus ostendit non murmuremus, sed agamus quod sanctus dei propheta Micheas ait, Iras domini portabo, quia peccauit ei. Vt liberentur dilecti tui, videlicet re & nomine Christiani, de quibus Sal. Iohan. 16.
Buator ait, Ipse pater amat vos. Et in 1. sua Cano. ait Iohan. Charissimi diligamus deum, quoniam ipse prior dilexit nos: saluum me fac dextera tua. i. in dextera tua, ita vt in dextera tua in cælo resideam, id est, in bonis tuis potioribus atque cælestibus, prout Christus promisit, Qui vicerit dabo ei mecum sedere in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cū patre meo in throno eius. Deus locutus est in sancto suo. i. pater locutus est nobis in filio, qui est sanctus sanctorum. Porro quæ sequuntur possunt esse verba dei patris, vel Christi, seu ecclesie. Pater igitur ait, Lætabor in vobis o electi cum benefecero vobis, quemadmodum sponsondi, Dabo, in quibus, eis cor vnum, & lætabor super eis cum benefecero eis, & partibor Sychimam, id est, Gentiles diuidam, quosdam conuertendo, & quosdam deserendo. Non enim est omnium fides. Per Sychimam nanque, in qua morabantur pagani, designantur Gentiles, & conuallem tabernaculorum, id est, populum Iudæorum metibor, quosdam assumendo, & quosdam relinquendo. Hęc autem conueniunt Christo, sicut & deo patri. Vnde in cœna dixit, Non de omnibus vobis dico, Ego scio quos elegerim. Apostolus quoque ad Romanos, Vide (inquit) bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderūt seueritatem: in te autem bonitatem, si tamen permanseris in bonitate. Meus est Galaad, id est, congregatio martyrum, qui sanguinis effusione Christo & fidei testimonium præbuerunt. Galaad nanque interpretatur aceruus testimonij, per quod martyres designantur. Nam martyr Græcè, Latine testis vocatur: & meus est Manasses, id est, populus priora obliuiscens, & in anteriora extendens seipsum, pertinet ad numerum electorum meorum. Manasses quippe interpretatur obliuio. Debemus autem temporalium, sensibilibus, & inferiorum obliuisci, atque æternorum ac diuinorum ingiter recordari, quatenus sicut ait Apostolus, Reuelata facie gloriam domini speculemur, & Ephraim. i. populus in bonis operibus copiosus ac fertilis, est fortitudo capitis mei, id est, stabilimentum Christi, cuius ego caput sum, & qui est caput ecclesie. Populus autem prædictus dicitur stabilimentum Christi, quia per eum Christus conseruat & stabilit alios in fide & gratia. Pater quoq; appellat Christū caput suū, quia ipse pater cōstituit Christū in caput omnī electorū, Ephraim autem fertilitas seu crescēs interpretatur. Iuda. i. populus confessorū, qui vita atq; doctrina domino cōsistentur & laudē eius & prædicationē salubre annūciant alijs, tāquā scribæ docti in regno cælorū. Rex meus, hoc est, sponsonus iste est rector ecclesie, quia per eū inferiores gubernat, quemadmodum per Prophetā testatus sum, Dabo vobis pastores secundum cor meū, & pascēt vos sciētia & doctrina, Moab olla spei meæ. Videtur hoc sic posse intelligi, nam Ruth de cuius femine ortus est Dauid, & insuper Christus, Moabites erat, & ita Moab. i. Christus ortus ex Ruth Moabitide dicitur olla spei dei patris, quia in ipso tanquā in olla seu vase dedit nobis deus pater plenitudinē spei adipiscendi bona diuina, secundum quod ait Apost. Proprio filio nō pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Quomodo etiā non omnia nobis cū illo donauit? Dedit enim omnibus in Christo credentibus interpretatur ex patre, per quod Christus signari potest, qui de seipso ait, Exiui à patre. Vel si istud nō placet, exponatur hoc modo, Moab. i. Ruth Moabites, olla spei meæ, quia in vtero suo velut in vase portauit Obeth auum Dauid, de quo natus est Christus, qui est spes patris, quia pater dedit eū nobis, vt sit spes nostra atq; saluator. Hęc autem possunt esse verba ecclesie, vt sit sensus, Deus locutus est in sancto, videlicet quod ego ecclesia lætabor in deo saluari meo, & partibor Sychimā, & conuallem tabernaculorū metibor. Primitiua enim ecclesia, pura apostoli Christi & eorū discipuli, quosdam conuertunt ad fidem, tam ex Gentibus q̄ ex Iudeis: & quosdam in sua perfidia reliquerūt. Populi quoque designati per Galaad, Manassen, Ephraim & Iudam, sunt ecclesie, tāquam membra eius ac filij. Deinde Christus ait, In Idumæam. i. in terram ipsam Gentilium extēdam calceamentū meum, hoc est, naturam meam humanā, quæ erat quasi calceamentū diuinitatis. Dum enim Christus prædicari fecit euangelium per totū orbem, extendit calceamentum suum in Idumæam, quia incarnationē suam ac humanitatē manifestauit hominibus, sibiq; subiecit credentes in se: propter quod subdit, Mihi alienigenæ. i. nationes gentilium subditi sunt per fidem & obedientiā, sicut superius de eis inductū est. Populus quem non cognoui, seruauit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Hinc nanque de Christo Ba. laā prophetauit, Orietur stella ex Iacob, & exurget homo de Israel, & erit Idumæa possessio eius. Alia Fsal. 17.
 litera habet, Et erit omnis terra possessio eius. Sed quoniam Christus vt homo ista non fecit, sed diuini Num. 24.
 p. iij

Ena virtute, ideo subditur, Quis deducet me in civitatem munitam? Per hanc intelligi potest vrbs Roma, quae tunc erat caput & domina mundi. De qua Esaias praedixit, Civitatem sublimem humiliabit. In hanc urbem deus pater induxit Christum per praedicationem Petri & Pauli, quod sine divina virtute fieri nullatenus poterat, propter quod Christus respondet, Nonne tu deus qui repulisti nos? id est, corpus meum mysticum, propter cuius persecutionem dixi Paulo, Quid me persequeris? Vel, repulisti nos, id est, corpus meum & animam multis doloribus affici permisisisti. Vnde clamavi in cruce, Deus meus ut quid dereliquisti me? Et non egredieris deus in virtutibus, id est, praedicta non facies naturali potestate corporis mei vel animae, sed potestate divina. Dicitur enim deus egredi non loco, sed operatione, videlicet quia procedit ad actum. Denique ista convenire possunt ecclesiae, quoniam ipsa extendit calceamentum suum in Idumaeam, disseminando verbum dei per totum mundum. Alienigenae quoque ei subiecti sunt, quia praelatis ecclesiae parent Gentiles conuersi. Da nobis auxilium de tribulatione, per quod liberemur ab omni periculo, persecutione, & tentatione. In deo faciemus virtutem. Non enim sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos, quia nisi poeniteant aeternaliter damnabuntur. Saepe etiam in praesenti seculo divina potentia conteruntur, quemadmodum cernimus factum de crudelissimis illis tyrannis sanctorum martyrum persecutoribus, qui dudum ad nihilum sunt redacti, & ipsa ecclesia Christi in pace quiescit. Propter quod ei alibi promittitur, Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt.

COMMENTARIUS IN PSALMUM LX.

Exploratio tituli. Praescribitur insuper praesenti psalmo hic titulus, In finem, in hymnis psalmus David, id est psalmus iste a David conscriptus, & Christo per David significato conveniens, dirigit nos in finem, id est deum, in hymnis, quatenus deum laudibus veneremur, hymnumque, & gratias deo referamus pro universis beneficiis Christo homini, & per eum toti generi humano collatis. Christus igitur in summae deitatis laudem prorum pens propter beneficia suae humanitati concessa ab oratione orditur, & ait, Precatio.

Domine deus spes nostra & turris fortitudinis nostrae, protege nos sub umbra alarum tuarum, ut in timore tuo tibi iugiter servientes, & conformes facti gloriae tuae, mereamur in spiritualium oblatione votorum psallere nomini tuo in secula.

Ioh. 12. Iohan. 17. Matt. 26. Marci 14. Luc. 22. Philip. 2. Esa. 52. Marci 2. Ofce 11. Matt. 28. 2. Cor. 6. Leuit. 26. XAVDI Deus] pater seu trinitas sancta [DEPRECATIONEM] mea, qua pro meipso, videlicet corporis mei resurrectione & glorificatione oro, dicendo, Pater sanctifica me ex hac hora. [INTENDE ORATIONI] mea, qua oro pro mystico corpore meo, videlicet pro salute ecclesiae, dicendo, Pater sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Pater sancte serva eos in nomine tuo. [2] A FINIBUS terrae ad te clamavi. Fines terrae non solum dicuntur partes eius extremae, sed etiam pars eius superior atque inferior. Superficies namque corporis dici potest finis ipsius. Est itaque sensus, A finibus, id est, a superioribus partibus, seu superficie terrae Israel, in qua inter homines conuersatus sum, ad te deum patrem meum clamavi, alto affectu te deprecando atque dicendo, Mi pater si fieri potest, transfer a me calicem istum. [D] V M anxietur cor meum, id est, passione instante, dum appetitus meus naturalis & sensitivus mortem naturaliter abhorrebat, quando incepi contristari & pauere, factusque in agonia, prolixius te orabam, & factus est sudor meus sicut guttae sanguinis. [I] N PETRA exaltasti me, id est, in templo sicut in summo ac fortissimo firmamento, vel in gratia tua seu virtute ac dono fortitudinis, per quam mortis pericula audacter aggressus, ac passus sum, sublimasti me ab omni inordinato pavore & animi deiectione. Vel, exaltasti me, clarificando nomen meum per totum mundum, & dando mihi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine meo omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. De hac enim Christi exaltatione dominus apud Esaiam ait, Ecce intelliget servus meus, & exaltabitur, & sublimis erit valde. Super ipsum continebunt reges os suum. [3] D E D V X I T I M E, quia factus es spes mea. Deus enim Christi humanitatem in cunctis operibus suis direxit, & Christum hominem per viam praesentis seculi sine omni ruina & labe deduxit. Deduxit eum adhuc infantem in Aegyptum, & inde eum reduxit, sicut per Osee contestatur, Ex Aegypto vocavi filium meum. Deduxit eum in crucem, quia pro omnibus nobis tradidit illum. Deduxit quoque eum in limbum inferni, & de hoc mundo ad altitudinem caeli, & hoc fecit deus, quia fuit spes Christi, id est, quoniam Christus speravit a deo hoc bonum orando impetrare. Deus autem erat spes Christi, in quantum erat mortalis & nondum corpore glorificatus. [T] V R R I S fortitudinis a facie inimici, hoc est, sicut turris fortis protegit existentes in se ab hostium iaculis: sic tu deus in omnibus protexisti me in tuo adiutorio confidentem, atque in te immobiliter habitantem. [4] I N H A B I T A B O I N T A B E R N A C V L O T V O I N S E C U L A, hoc est, in ecclesia militanti, secundum quod in Evangelio scriptum est, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Vel in tabernaculo tuo, id est, in cordibus electorum per fidem & gratiam commorabor. Electi enim sunt tabernaculum dei, sicut de eis ait Apostolus, Vos estis templum dei vivi, sicut dicit dominus. Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum deus. Vel, inhabitabo in tabernaculo tuo in secula, id est, in triumphanti ecclesia & caelo empyreo aeter-

naliter commanebo: quemadmodum testatur Apostolus, Non in manufacta sancta Iesus introijt, sed in ipsum caelum. [P] R O T E G A R I N veltamento alarum tuarum, id est, sub defensione tuae pietatis atque potentiae ero securus. Hoc est quod apud Esaiam Christus dicit, Protexit me in umbra manus suae. [5] Q U O N I A M tu deus meus, qui es singularissimo modo deus meus, tamquam summe & vnicè diligens me, summe quoque dilectus a me, [E] X A V D I S T I orationem meam: quemadmodum factus sum, Gratias ago tibi pater quoniam audisti me. Ego autem sciebam quoniam semper me audis, [D] E D I S T I hereditatem timentibus nomen tuum, id est, merito incarnationis meae ac passionis praestitisti timentibus te timore filiali & casto, ut sint filij tui adoptivi. Si autem filij, ergo & haeredes. Haeredes quidem dei, cohaeredes autem Christi. Haec autem hereditas est participatio gratiae & gloriae Christi, seu vita aeterna, quam nobis iam dedit pater in spe, daturus est eam postmodum in re. Nunc quoque dat eam inchoatiue per infusionem consolationis internae, conversationis divinae, & gratiae quotidianae. Gratia enim dei vita aeterna, secundum Apostolum. Ait etiam Saluator, Qui verbum meum audit & credit ei qui misit me, habet vitam aeternam. In futuro autem dat deus hanc hereditatem consummativè, quando videbimus eum per speciem & sicut est, cognoscentes sicut & cogniti sumus. [6] D I E S super dies regis adicies. [H] o c est, dies beatè immortalitatis & securae aeternitatis, addes o deus pater, super dies temporales mortalis conversationis mei filij tui, qui sum rex Messias, de quo in Zacharia legitur, Tubia filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, Et Esaias ait, Dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster, ipse veniet, & saluabit nos. Hos dies aeternos adiecit deus super dies Christi temporales, dum eum ad impassibilem vitam resuscitavit. Ideo subditur, [A] N N O S eius usque in diem generationis & generationis, hoc est, dies aeternitatis praedictos adicies diebus temporalibus Christi, tanquam annos eius durantes usque in diem generationis & generationis, id est, usque in diem aeternitatis omnem generationem includentis & excedentis. Dies ergo quos deus adiecit Christi diebus, sunt dies aeternitatis: qui dici possunt plures dies & anni, non quod successione temporali discurrant ac defluant, sed quoniam omne tempus comprehendunt & ambiunt. Vnde de eis ab Esaiam dictum est, Erit mensis ex mense & sabbatum ex sabbato. Veruntamen dies isti magis proprie appellantur vnus dies quam multi dies, non enim interrumpunt nocte. Proprijs fine vero vocantur non dies, seu aenum, seu participata aeternitas, & quoniam hi dies aeternitatis adiecti sunt Christo, ideo ipse [7] P E R M A N E T I N aeternum in conspectu dei in caelo, in quo sedet ad dexteram patris interpellans & apparens nunc vultui dei pro nobis, secundum Apostolum, [M] I S E R I C O R D I A M & veritatem eius, id est, gratiam atque iustitiam Christi. [Q] U I S requirit? in vita praesenti, implorando gratiam remissionis, & observando Christi mandata, eius imitando vestigia, quasi dicat, Pauci sunt qui eas ex corde requirunt. Pauci enim electi, & omnes quae sua sunt quaerunt. Vel, misericordiam & veritatem eius quis requirit, in vita futura? Quasi dicat, Nullus. Misericordia enim miseris necessaria est. Veritas autem concernit adimpletionem promissi. In patria vero nemo est miser, & divina promissa in eis impleta sunt: quoniam gaudium sempiternum adepti, amplius pro se ipsis non rogant, saltim pro premio essentiali. Idcirco Saluator loquens apostolis, Vos, inquit, nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis, & in illa die non rogabitis quicquam. [8] S I C, id est, quoniam ita est, ego Christus [P] S A L M V M dicam nomini tuo, id est, tibi deo patri per meipsum & meos ministros in caelo & in terra [I] N seculum seculi te sine fine laudando, [V] T reddam vota mea, id est, vt offeram tibi preces meas, ac desideria pro militanti ecclesia, pro qua apud te, secundum quod homo interpello, [D] E die in diem, id est, indefinenter usque ad seculi finem. Christus enim pro nobis representat patri latus ac vulnera, & ipse est angelus perferens nostra sacrificia in sublime altare dei, facies ea deo accepta. Vnde Iohannes, Adlocutum, ait, habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris.

Exploratio tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

Non est negandum quin psalmus iste ad literam exponi possit de David, sed quoniam expositio talis parum detractionis atque dulcedinis continet, parumque ab expositione tropologica differt, ideo ea relicta, tropologicum prosequor sensum, quomodo psalmus iste convenit unicuique Christiano, siue ecclesiae deum oranti, & ei gratias referenti, dicendo, Exaudi deus orationem meam, impendendo mihi gratiosè & cito precibus meae effectum, qua oro indulgentiam & gratiam in praesenti, intende deprecationi meae, qua deprecor consequi gloriam in futuro. i. considera quatenus affectu, quatenus fiducia, & quali intentione ac fine te inuoco. A finibus terrae, id est, a cunctis partibus atque climatibus mundi, ad te clamavi in precibus ad te fuis, vel gratiarum actione ac laude quam tibi obtuli in adversis: dum anxietur cor meum, id est, sollicitaretur & affligeretur timore periculorum sibi imminentiū, merore quoque propter quotidianos defectus & negligentias suas, videlicet quia secundum quod desiderat, non proficit, nec te quantum cupit honorat. Vel, dum anxietur tentationibus daemonum, & persecutionibus hominum, ac motibus passionum: in petra exaltasti me, id est, in Christo sublimasti me de imperfectio- ne naturae ad celsitudinem gratiae, & de inferioribus ac terrenis ad caelestia atque divina. Quilibet quoque nostrum dicere potest a finibus terrae, id est, a superficie qua terra in qua habito finitur: in altitudine ad te clamavi, secundum sensum praedictum. Vel a finibus terrae, id est, a terminis corporis mei, in quo velut in terra habitat anima mea, imò ab omnibus membris & sensibus meis ad te clamavi. eo modo quo dictum est supra, Omnia ossa mea dicent, domine quis similis tibi? Assuescat ergo anima nostra in omni angustia cum omni fiducia ad deum clamare: quemadmodum Ionas propheta se fe-

Heb. 9. Esa. 49. Ioh. 11. Rom. 8. Rom. 9. Ioh. 5. 1. Co. 14. 1. Ioh. 3. Zach. 9. Esa. 33. Esa. 66. Heb. 9. Matt. 20. & 22. Philip. 2. Ioh. 16. Rom. 8. 1. Ioh. 3. Psal. 34. Ion. 2.

cisse affirmat, dicendo, Clamaui ad dominum de tribulatione mea & exaudiuit me, Cum angustiare- E
tur in me spiritus meus, domini recordatus sum. Deduxisti me in presentem exilio per viam mada-
torum tuorum, ostendendo mihi in lumine gratiae tuae viam rectam, in qua ambulem. Nam sine gratia
tua caecus sum mente, & ambulo vias non bonas, vitiosas ac lubricas, in quibus grauius cado, & in-
cessabiliter pecco, nisi tu animam meam deducas de via ad patriam, de labore ad praemium, de crea-
tura ad creatorem. Hinc enim apud Esaiam dicit, Ego dominus deus gubernans te in via qua am-
bulas. Et alibi scriptum est, Iustum deduxit dominus per vias rectas, & ostedit illi regnum dei. Et To-
bias ait, Dominus sit in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscum. Deduxisti autem me do-
mine, quia factus es spes mea, hoc est, tu es bonum illud, in quo finaliter spero, & quod finaliter ad-
ipisci desidero, atque per cuius auxilium tempus adipisci confido. Fit vero deus spes nostra, quoniam
facit nos in ipso sperare. Factus quoque es mihi turris fortitudinis, hoc est, robusta protectio atque subli-
mis defensor a facie inimici, quicquid sit ille, hoc est, ab omni incurfu hostili: quemadmodum apud
Salomonem legitur, Turris fortissima nomen domini, ad ipsum currit iustus & exaltabitur. Et apud
prophetam Abacuc, Deus dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum. Quid eum
despicere, quid ei nocere poterit, qui in hac summa atque inexpugnabili turri inhabitat? Unde beatus
Iob ait, Quis mihi tribuat, ut cognoscam deum, & veniam usque ad solium eius? Nam de habitanti-
bus in hac turri fortitudinis, id est, diuino auxilio innitentibus scriptum est, Deus dextera sua teget
eos, & brachio suo defendet eos. Inhabitabo in tabernaculo tuo, hoc est, ego ecclesia militans ad con-
fortium triumphantis ecclesiae pertingere spero, & fiducialiter dico, quia in ea & in celo empyreo post
huius vitae incolatum morabor in secula, id est, sine fine: quemadmodum Christi fidelibus repromi-
sit dicens, Vado parare vobis locum, & iterum veniam, & assumam vos ad meipsum. Vel, ego Christi-
delis inhabitabo in tabernaculo tuo, hoc est, in unitate ecclesiae, in indiuidua charitate, sancta obe-
dientia, & fide catholica, protegar ab omni periculo animae, in velamento alarum tuarum, in subfi-
dio misericordiae atque potentiae tuae. Quoniam tu deus meus, in quo solo confido, quem solum de-
sidero, in quo totam salutem meam constituo, exaudisti orationem meam, ut spero: tu enim dixisti,
Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Dies super dies regis adjicies, id est, dies
aeternae beatitudinis addes post hanc vitam diebus huius breuis vitae. Diebus dico regis, id est, do-
minatoris atque victoris mundi, carnis ac daemonis, qui dominatur animo suo, & vincit seipsum. Unde
dicit Apostolus, Id quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostrae, aeternam gloriae
podus operatur in nobis. Propter quod inferius dicitur, Longitudine dierum replebo eum. Permanet
in aeternum in conspectu dei. i. ecclesia usque in finem seculi in fide persistet, quemadmodum do-
minus Petro in persona ecclesiae, Ego (inquit) rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Et ista vita de-
cursa perueniet ad regis sui gloriosum aspectum: quemadmodum in Esaiam scriptum est, Regem in de-
core suo videbunt oculi eius. Denique homo iustus permanet in aeternum in conspectu dei, dicens
semper cum sancto Helia, Vivit dominus, in cuius conspectu sto hodie. Et cum sancto Iob, Iustifica-
tionem quam cepi tenere non deseram. Nemo enim mittens manum suam ad aratrum & respiciens
retro, aptus est regno dei: sed qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Sic psalmi dicitur
nomini tuo in seculum seculi, hoc est, vita & verbis incessanter te laudabo, sicut ab Ecclesiastico dicitur,
Confitebor tibi domine rex, & collaudabo te deum saluatorem meum. Et rursus, Laudabit usque ad
mortem anima mea dominum, ut reddam vota mea de die, id est, quatenus promissiones tibi factas
in receptione baptismi, sacri ordinis, aut religionis quotidie impleam. Vel, ut reddam vota mea, hoc
est, desideria mea purificem, tibi que ea semper exhibeam, sicut superius dictum est, Domine ante te
omne desiderium meum. Ecce psalmum breuem, pulchrum, delectabilem ac sententiosum audiuimus,
qui tam Christo quam eius fidelibus optime conuenit, in quo a deuota oratione incipitur, post quam
salubris doctrina inducitur, deinde diuina beneficia feruide recoluntur, postremo per verba bonae fi-
deltiae pium propositum inflammatur. Conformemus ergo affectum nostrum psalmi huius sententis,
eiusque beneficia affectuosissime recolamus, & conemur implere quod dicimus, Sic psalmum dicam
nomini tuo in seculum seculi. Hoc est enim diuinissimum, saluberrimum atque dulcissimum vitae
praesentis exercitium, deo psallere, eumque laudare, magnificare, & toto affectu extollere, prout etiam
in Ecclesiastico scriptum est, Benedicentes dominum, exaltate illum quantum poteritis: maior est enim
omni laude.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXI.

EXPOSITIO TITULI.

Hic praeterea psalmo titulus iste praemittitur, In fine pro Idithun psalmus David. i. psalmus
iste a David conscriptus, & in finem qui Christus est nos dirigens, habitus est per Idithun,
id est, pro homine omnia terrena transiente ac parvipendente, & sola caelestia finaliter cu-
piente. Potest quoque titulus ita exponi, quod David fecit hunc psalmum pro Idithun, hoc
est, ut specialiter cantaretur a cantatoribus seu Leuitis constitutis sub Idithun, qui erat vnus de prin-
cipalibus templi cantatoribus. Homo ergo ad diuina se erigens, atque innumerabiles mundi errores,
vanitates ac praeruaricationes considerans, dicat,

PRECATIO.

Deus virtutum a quo est omnis virtus sanctorum, deum auxilij & spei gloriae nostrae, corda nostra effundimus coram
te, esto adiutor noster deus in aeternum pius, ut te cooperante animas nostras in patientia possideamus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.
NONNE deo subiecta erit anima mea [et fideliter adheredo, & eius praecceptis
in omnibus obsequerando: utiq;]. Ac si dicat, Subiiciatur alij concupiscentijs car-
nis, alij mundi principibus, alij daemonum suggestionibus variisque peccatis,
ego & anima mea domino obediemus. Nemo enim potest duobus dominis de-
seruire contraria approbantibus. Quoniam ergo non possumus deo & seculo
obedire, potius eligo deo parere quam mundo. Unde de inobediente apud Ie-
remiam scriptum est, Confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti,
Non seruauit, dicit dominus. Quo contra Christus praecipit nobis, Tollite iu-
gum meum super vos. Subiecta igitur erit anima mea domino. Nam Salomon ait, Mens iusti medita-
bitur obedientiam. Ratio quoque subiectionis subiungitur, [A B ipso enim salutare meum,] id est, ro-
ta mea salus atque felicitas a deo procedit, dependet, & profectum sortitur. Propter quod per Osee
dominus ait, Populus meus pendebit ad reditum meum. Vel ab ipso. i. a deo patre est salutare meum. i.
filius eius meus saluator. Sic enim deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret. [2] N A M
& ipse [est] D E V S meus,] hoc est, causa, gubernator & conditor naturae meae naturaliumque dono-
rum, [E T salutaris meus,] id est, iustificator & gratiae dator: [S V S C E P T O R meus,] id est, precium meo-
rum auditor, semper paratus me poenitentem brachijs pietatis amplecti, meque conuertentem me, &
quod in me est facientem sibi attrahere, & vnire, iuxta illud, Si direxerit homo ad deum cor suum, spi-
ritum illius & statum ad se trahet. Cum ergo sit ita, [N O N mouebo amplius] ab inchoato virtutis ite-
nere, a bono proposito, a lege diuina, nec a deo meo per mentis auersionem recedam, sed ei immobili-
ter adherere. Hoc autem non praesumptuose aut certo, sed humiliter ac fiducialiter ait viator transi-
liens, nisi forte ex reuelatione diuina agnosceret se confirmatum in bono. Vel dicitur hoc ad designan-
dum quid virtuosus conueniat, in quantum huiusmodi. Quae admodum enim passionis & vitia instabili-
tatis, distractionis, & auersionis sunt causa: sic virtus seu gratia interioris stabilitatis ratio perhibetur
Propter quod Salomon protestatur, Iustus quasi fundamentum aeternum Et in lib. Iob, Si iniquita-
tem quae est in manu tua abstuleris, eris stabilis, & non timebis. [3] Q V O V S Q V E] o maligni
[I R R V I T S in hominem] iustum & innocentem, eum propter iustitiam persequendo: [I N T E R-
F I C I V I S vnueris vos?] hoc est, o vos omnes interficere vultis eum ex odio, quemadmodum Sapientia
inducit, Dixerunt impij, opprimamus virum iustum, quonia contrarius est operibus nostris. Vel,
interficiatis vnueris vos. i. omnes occiditis vosmetipsos, quia dum iustum affligitis, animas vestras per
peccatum occiditis. Unde Iohan. Omnis, inquit, qui odit fratrem suum, homicida est: vel quia animam
propria spiritualiter occidit, vel quia per affectum alium perimit, vel quia coram deo poenam homi-
cidiae incurrit. [T A N Q V A M] parietem inclinatum & maceriae depulsa. Aliquid subintelligendum est,
ut sit sensus, Sic aduersarij homini iusto, quasi parietem inclinatum ad casum, & quasi maceriae a statu
suo depulsa. Putatis enim quod sicut paries talis fundamento priuatur, facileque deiicitur: sic iustus deum
conseruatorem ac adiutorem non habeat, ideoque a vestra malignitate opprimi possit, & cum eum
occideritis, ipsum omnino perisse putatis, non attendentes quid gloriae deus illi refundat, & quid poe-
nae vobis immineat. Hinc enim scriptum est, Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, & vi-
ri misericordiae tolluntur, & non est qui intelligat. [4] V E R V N T A M E N,] id est, his non ob-
stantibus [P R E C I V M] meum cogitauerunt repellere. i. iustitiam meam seu opera virtuosa ac vitam lau-
dabilem proposuerunt subuertere, dissipare, & a praemio impedire. Bona enim operatio precium ap-
pellatur, quia per eam vita aeterna mercatur. [C V C V R R I in siti.] i. cum magno desiderio ad patriam
festinaui, sicut superius dictum est, Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum. Vel cucurri viam mada-
torum dei in siti perfectionis, videlicet sitiendo iustitiam amphiorem, & culmen perfectionis attinge-
re affectuose concupiscens. [O R E] suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Hoc faciunt subuer-
sores animarum, adulatores, bilingues, & simulatores, qui eos quos aperte peruertere nequeunt, adu-
lando, & mala sub specie boni proponendo decipere quaerunt. Propter quod de quolibet tali apud
Ieremiam legitur, In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. [5] V E-
R V N T A M E N] deo subiecta esto anima mea,] id est, propter persecutiones, tetationes, & tribulationes
tibi iniuste inflatas noli deficere, noli a lege dei recedere, noli contra deum murmurare, sed ei
subiicere. [Q V O N I A M] ab ipso patientia mea,] per quam in aduersis praualeo, sine tristitia omnia pa-
tiendo. Deus enim patientiam tribuit, sicut & ceteras virtutes infusas. Solet autem interdum homo
de ipsa sua quam in aduersis habuit patientia inaniter gloriari atque extolli tanquam magnum ali-
quid fecerit, & Christi vestigia excellenter secutus sit: sed iste non pensat patientiam suam esse a deo,
quoniam gloriatur in se, quasi non acceperit. Sit ergo anima nostra omnino deo subiecta, videlicet
non solum in hoc quod aduersa aequanimiter sustinet, sed etiam in hoc, quod de sua patientia in se-
ipsa non gaudet, & eam deo attribuit. Ideo autem dico patientiam meam esse a deo, [6] Q V I A
ipse [est] D E V S meus] a quo omne bonum procedit, & tota mea sufficientia fluit, [E T saluator meus:]
quia ab eo solo vera beatitudo donatur. Aliter demum conuenit Christo esse saluatorem, in quantum
deus, & aliter in quantum homo. Nam ut deus vocatur saluator per autoritatem, tanquam gratiae in
praesenti, & gloriae in futuro creator & dator. In quantum vero est homo, appellatur saluator quasi
instrumentaliter, cum sit satisfactor pro culpa generis humani, reconciliator ac mediator. Deus itaque
secundum diuinitatem saluator est, quoniam ipse solus peccata dimittit, solus iustificat, solus gratiam
creat ac influit, beatitudinem quoque solus largitur, imo hoc modo proprium est deo esse saluatorem,
iuxta illud propheticum, Ego dominus, & saluator non est praeter me. Deus quoque est [A D I V T O R]
P V

1. Par. 9

Mat. 6
Luc. 6
Iere. 2

Mat. 11
Prou. 15

Osee 2
Ioh. 3

Iob 34

Prou. 10
Iob 11

Sap. 2

1. Ioh. 3

Esa. 57

Psal. 41
Psal. 118

Iere. 9

1. Cor. 4

Luc. 1
Rom. 8

Esa. 43
Osee 13

meus] in omni opere bono mihi per gratiam cooperans, meque confortans. [NON emigrabo,] de v- nitate ecclesie & grege electorum ad auersos a deo, & societatem prauorum: quoniam ¶(7) IN deo salutare meum]. I. salus mea in hoc consistit, quod non emigrem ab eo, [ET gloria mea,] quia in solo deo vera & licita habetur gloriatio, quemadmodum Apostolus dicit, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Et Abacuc, Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. [DEVS auxilij mei,] id est, ab eo dependet ac deriuatur auxiliu meum, sicut per Osce ait, Perditio tua ex te, in me tan- tummodo auxiliu tuu. [ET spes mea in deo est,] quia diuina pietati innititur, deumque pro immedi- ato obiecto & causa sortitur, cum sit virtus theologica & infusa. Ecce quam preclarus & splendidus, suauissimisque, versiculus omni menti deuote sup mel & fauum dulcis & saporosus. ¶(8) SPERAT- TE in eo omnis congregatio populi, id est, tota ecclesia [EFFUNDITE coram illo corda vestra,] id est, orationes vestras & desideria, necessitates, anxietates, pericula & peccata, & quicquid vestris in mentibus residet coram deo exponite, in lucem producite, ei ostendite, coram ipso discutite: sicut Ieremias hortatur, Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum domini dei tui. Vnde in 1. lib. Re- gum sancta Anna testatur, Effudi anima mea coram domino. [DEVS adiutor noster in aeternum,] id est, quoadiuuauerimus, quonia in via cõseruat & iuuat per gratia, in patria quoque per gloria, quae in- cludit confirmatione in bono. ¶(9) VERVNT AMEN vani filij hominum, loquendo de filijs ho- minum, eo modo quo de eis loquitur Moses, dicendo, Videntes filij dei filias hominum, eorum videli- cet qui sine charitate & gratia viuunt, talium ergo hominu filij vani sunt, quonia opera sua & vitam presentẽ ad debitum finem, videlicet vitam aeterna non referunt: sed in rebus creatis sibi sine consti- tuunt, adhaerentes creaturis magis quam creatori. [MENDACES filij hominu in statere,] quia iniu- sta pondera habent, vel mendaciter iudicant, preferentes mala ac falsa bonis & veris. Quocirca do- minus per Moysen ait, Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, & in mensura. Iustus modius, æquusque sextarius. [VT decipiant ipsi de vanitate in idipsum,] hoc est, seinuicẽ fallat in rebus vanis tẽporalibus & caducis. Huius proinde oppositu consilens sanctus Propheta, ¶(10) NO- LI TE] inquit [SPERARE in iniquitate,] sicut de impijs scriptum est, Confidunt in nihilum. Peccatu enim nihil est, ergo nolite in peccato confidere, quasi per iniusticia atque malitiam possitis saluari aut prosperari. [ET rapinas nolite concupiscere,] id est, nec manu, nec affectu auferatis alicui sua, neque raptoribus comunicetis, quia non solu morte digni sunt qui faciunt, sed etiam qui consen- tiunt. [DIUITIAE] exteriores] affluant] copiose, [NOLITE cor apponere,] id est, voluntatem vestram nolite inordinate affigere, nolite inordinate amare, retinere, augere. Nolite in eis superflue occupari, videlicet vt cum labore acquiratur, cu timore possideatur, cum dolore perdatur. Non er- go culpantur diuitiae, sed inordinatus affectus. Custodiendae enim & amadae seu colligendae sunt di- uitiae, secundu quod ad spiritualia bona sunt necessariae, quatenus habentes victum & vestitum con- tentemur & quiescamus, atque de eo quod superest elemosynam faciamus. Veruntamen difficile sa- tis est circa affluentes diuitias cor non apponere, secundu quod Christus in Euangelio asserit, Quam difficile qui diuitias habent intrabunt in regnu caelorum. Nihilominus sicut deus potentes non abij- cit, cum ipse sit potes, nisi abutantur potetia: sic ipse diuites non repellit cu ipse sit diues, nisi diuitia- rum abusi fuerint copia. Sanctus Iob diuitijs suis cor non apposuit, qui ait, Si letatus sum super diui- tijs meis multis. Et alibi cunctis amissis, Dominus dedit, inquit, dominus abstulit: sicut domino pla- cuit, ita factum est: sit nome domini benedictu. ¶(11) SEMEL, id est, sine retractatione, vt pote im- mobiliter, firmiter atque certissimẽ [LOCUTVS est deus] per seipsum iam incarnatu, & per prophe- tas ac apostolos, [DVORUM] in illa locutione occulta & interna, scilicet in illuminatione su- pernaturali facta per spiritum sanctu. Quae autem sint duo haec subdit, [QUIA] potestas dei est]. I. iu- sta potentia ad puniendu iniquos, [ET tibi domine misericordia] ad coronandum bonos vltra codi- gnũ, & hoc sic esse constat ex eo, [QUIA] tu reddes vnicuique iuxta opera sua] tanquam iustissimus iudex, de quo in lib. Iob legitur, Abiit a deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim ho- minis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Videtur autem hic potestas pro iustitia accipi, quia ad exercendum iustitiam praecipue est necessaria potestas. Vnde de deo alibi scriptum est, Vir- tus tua iustitiae initium est. Attribuuntur itaque haec duo deo potissimum, quoniam omnia quae de deo affirmat diuina scriptura, praesertim per cõparationem ad creaturas, ad ista duo reducuntur, propter quod ante dictum est, Vniuersae viae domini misericordia & veritas. Porro vt tactum est hoc quod di- citur, Semel locutus est deus, non est referendum ad numeru, cum multifariẽ multisque modis locu- tus sit nobis, sed ad firmitate. Iuxta quem sensum in lib. beati Iob dicitur, Semel loquitur deus, & se- cundo idipsum non repetit. Aduerrendum quoque quod psalmus iste convenientissime exponi possit de Christo, quoniam anima eius semper perfectissime fuit deo subiecta, sicut ipse testatur, Sicut manda- tum dedit mihi pater, sic facio. Et alibi, Quae placita sunt ei facio semper. Tota etiam salus animae Christi creata fuit a deo, eratque deus salutaris, id est, beatificator animae Christi, propter quod apud Iohan. dicitur, Non potest homo accipere quicquam, nisi ei datum fuerit desuper. Quod autem adij- citur, non mouebo amplius, sic de Christo exponendum est. Post resurrectionem non patiar magis, sed immobilis a vita, id est, impassibilis ero. Quousque, o Iudaei increduli irruitis in hominem, scilicet in me filium hominis quem volebatis occidere? Vnde ait Iudaeis, Vos ex patre diabolo estis, & desi- deria patris vestri vultis perficere. Et iterum dicit ad eos, Quid me quaeritis interficere? Interficetis vnuerfi vos, id est, animas vestras non credendo in me. Hoc ad litera Christus dixit Iudaeis, In pec- cato vestro moriemini. Veruntamen precium meum cogitauerunt repellere, hoc est, sanguine meum voluerunt infructuosum efficere. Volebant enim nomen atque memoriam Christi delere, omnesque

A homines ab eius fide auertere, ac per hoc sanguinis effusionem sine fructu statuere, cucurri in sit, id est, vitam in hoc mundo trasegi in magno desiderio humanae salutis. Propter quod in cena dixit, De- siderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Et pendens in cruce, Sitio, in- quit, ore suo benedicebant mihi Iudaei dicentes, Magister scimus quia verax es, & viam dei in verita- te doces, & corde suo maledicebant. Talia enim dicebant, vt occasione mortis ex verbis meis elice- rent. Denique deus dicitur Christi saluator, id est, a morte resuscitator ac glorificator, non a peccato redemptor. Quomodo autem caetera Christo conueniant ex praecedentibus innotescit. Ecce quam ineffabilis & admiranda est pulchritudo atque sententia huius psalmi: in quo ignea verba diuini amo- ris piam mentem totaliter inflammantiam tam copiose includuntur, totiesque repetuntur: in quo obe- dientia commendatur, moralissima ac saluberrima documenta proponuntur, impij increpantur, & in ipso sine deus pulcherrime collaudatur. Sit ergo anima nostra deo semper subiecta, tamque reue- renter ac pure intenta, vt amorosa verba psalmi praesentis ardent & saporose pronuntiet, cor suum coram deo confidenter effundat, nec exterioribus rebus cor apponat, sed in deum se penitus erigat, simplifcet, figat.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXII.

B EXPOSITIO TITVLI. TITVLVVS psalmi est, Psalmus David cum esset in deserto Idumae, id est, psalmus iste cõuenit ecclesiae seu fidelis per David significato, cum esset ipsa ecclesia in deserto Idumae, id est, in praesenti exilio & valle hac lachrymarum vitijs atque ærumnis repleta, a bonis vero deserta seu derelicta. Ecclesia ergo seu quilibet iustus praesentis seculi afflictiones expertus, diuinamque conso- lationem efflagitans, dicat,

PRÆCATIO.

Deus deus noster, fac nos in oratione de luce spiritus tui ad te vigilare, ac in te stare, ut tua praesente gratia adipe & virtutis pin guedine repleatur anima nostra, quo tibi adherentẽ eã in caelestibus suscipiat dextera tua.

EXPOSITIO psalmi literalis.

D EVS deus meus, id est, tu creator omnipotens, qui es omnium deus ratione creationis, & gubernationis: specialiter vero deus meus propter speciale pro- uidentiam tuam circa me, qua me a malis protegis, in bonis promoues, atque ad vltimum finem recte perducis. Itemque propter singularem dilectionem & venerationem, qua te solum summe amo & colo. [AD te de luce vigilo,] id est, statim cum splendor gratiae tuae insulerit animae meae confurgo, ad te cor- diali affectu mentẽ erigendo, ad te contemplantum, diligendum, adorandum, colendum ac promerendum. Ad literam quoque de luce, id est, summo mane euigilare & surgere debemus ad dei cultum ac laudem, quatenus sobrio spiritu deum laudantes ac in- uocantes: sic interiores oculi illustrentur lumine gratiae, sicut oculi exteriores persunduntur solis splen- dore. Propterea Elaias, De mane vigilabo ad te. ¶(2) SITIVIT in te anima mea, hoc est quod di- xit superius, Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum. Situs etenim animae est ingens desideriu boni nondum adepti. Est igitur sensus, Anima mea, id est, appetitus meus intellectualis, puta voluntas, si- tiuit in te, id est, intellectu ac magno desiderio concupiuit te adipisci, consolatione tuam acquirere, a praesentibus malis saluari, atque ad te vniuersae beatitudinis fontem perducere, sicut Tobias ait, Domi- ne secundum voluntatem tua fac mecum, & praecipue in pace recipi spiritum meum, Et Elaias, Nomen, inquit, tuu & memoriale tuu in desiderio animae meae. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spi- ritus meus in praecordijs meis. Hac siti ardebat mens Apost. dicentis, Desideriu habeo dissolui, & ef- fe cum Christo, [QUIA] multipliciter tibi caro mea, id est, quam multis suspirijs variisque affecti- bus sitiuit tibi. i. ad gloriam tuam caro mea, id est, appetitus inferior sensitius. Insinuat iste versicu- lus carnem multipliciter affici ad deum quam animam, quod sane intelligendum est. Siue enim caro sumatur pro corpore solo, siue pro appetitu sensitiuo non cõueniet ei sitire in deum directe, proprie, & immediate: quoniam nanque deus immaterialis & simplex est, solo immateriali appetitu ad ipsum pertingitur, sicut & solo intellectu oculo contempletur. Carni autem secundum se desiderium non conuenit, sed in quantum anima informatur, ipsumque desiderium potius conuenit toti composito, & animae quam carni. Quod ergo nunc dicitur caro sitire in deum, dupliciter intelligi potest. Primõ, quoniam ipsa est animae occasio sitiendi in deum. Corpus quippe quod corrumpitur aggrauat ani- mam, multasque necessitudines, solitudines, afflictiones ac miseras incidit anima ex vnione ad cor- pus. Nam deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Hinc ergo dicitur caro multiplici- ter deum sitire, etiam multipliciter quam anima, quoniam anima plures causas & incitamenta sitiendi deum sortitur ex corpore quam ex seipsa. Tot enim habet causas deum concupiscendi, quot se ex- peritur impedimentis ab eo elongari ac retrahi. Ideo ad Romanos exclamat Apostolus, Infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? Simili sensu dicitur caro concupiscere aduersus ani- mam, non quod caro secundum se concupiscat, sed quia est animae occasio concupiscendi aduersus seipsam. Anima enim secundum appetitum sensitiuu concupiscit contra seipsam, quantum ad appetitum intel- lectualem. Secundo intelligitur sic, quod caro, id est, appetitus sensitius sitit in deum, non directe & im- mediate, quasi deus sit desiderij sui obiectum: sed quoniam ea quae desiderat, secundum deum deside-

Lucę 22 Iohan. 19 Matt. 22.

Thren. 12.

Esa. 26. Psal. 41.

Tobitę 3. Esa. 26.

Philip. 1.

Sapient. 9.

Rom. 7.

rat, scilicet secundum rationis imperium ac directiones virtutum moralium, sicutque multipliciter deum quam appetitus superior, quoniam plures poenas, culpas, atque miseriae habet homo ex parte appetitus sensitivi quam intellectui, praesertim cum passiones animae quae nobis sunt origo peccati, in appetitu sensitivo fundentur. ¶ (3) In terra deserta & inuia & inaquosa, id est, in corpore isto corruptibili, ab originali iustitia derelicto, ad errores proclui, & secundum se omni gratia destituito. Caro enim non prodest quicquam. Et Apostolus (inquit) quia non habitat in me, in carne mea bonum. In hac igitur terra, velut in carcere habitans ego [s i c i n sancto apparui tibi] id est, in sancto affectu, desiderioque celesti repraesentavi me ipsum tuo conspectui, effundendo cor meum coram te, atque pendens me semper a te inspici. Itaque non obstante corporis mole ad coelestia aspiremus, & mundo corde nos ipsos deo exhibere conemur, quatenus illud beati Apostoli vere dicamus, In carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Vel sic, in terra deserta & inuia & inaquosa, in hoc seculo nequam, quod est virtutibus destitutum, & lata via ducens ad mortem, in aquosum quoque, i. in fructuosum & aridum. De hac terra Christus in Euang. dicit, Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida & inaquosa: sic in sancto apparui tibi, quia in mundo isto non seculariter vixi, nec peccatorum vestigia sum lectatus, sed tibi in sanctitate & iustitia ministravi. & hoc [v t viderem] in patria clare per speciem [v i r t u t e m tuam], hoc est, omnipotentiam tuam, quia omnia in caelo & in terra disponis, omnesque beatos potentissime in bono confirmas. [E t gloriam tuam,] id est, beatitudinem tuam, quatenus intrem in gaudium domini mei, & omnem excellentiam eius in caelo cōspiciam. Vel sic, vt viderem, o pater eterne, virtutem tuam & gloriam tuam, id est, Christum filium tuum, qui est virtus & sapientia patris secundum Apostolum. Si enim teste scriptura, filius sapiens est gloria patris, quanto magis Christus dei vnigenitus, qui est ipsa aeterna, immensa, & increata sapientia patris, dici potest gloria eius? Vtroque itaque modo per virtutem & gloriam dei intelligitur ipsemet deus sublimis & gloriosus. Nam propter dei visionem per speciem, tanquam ob praemium vltimum, finale, & consummatum, omnia quae agimus operari debemus. Propter quod ait Saluator, Haec est vita aeterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et Moses ait ad dominum, Ostende mihi gloriam tuam. Haec autem ideo oro, ¶ (4) Q V O N I A M melior est misericordia tua, id est gratiae tuae praesentia seu pia conuersatio quo hominem in esse spirituali & gratioso conseruas [s v p e r v i t a s], id est, super omne genus ac modum vitae naturalis. Praestatio- ra quippe sunt munera gratiae donis naturae, meliusque existit, nec esse, nec viuere vita naturali peccatis obnoxia, quam sine charitate & gratia esse: quemadmodum veritas de Iuda protestatur, Bonum ei esset si natus non fuisset homo ille. Non ergo optemus viuere, nisi vt bene viuamus, magisque optemus omnino non esse, quam miserationibus dei carere. [L a b i a mea laudabunt te] propter beneficia mihi ac ceteris a te clementer impensa ¶ (5) S i c benedicam te in vita mea, hoc est, toto tempore, quo subsisto, & in vita permaneo te benedicam, id est, bona de te dicam, bonitatem tuam glorificando, superexaltando, & ei gratias referendo, sicut superius dictum est, Benedicam dominum in omni tempore. Et alius dicit, Omni tempore benedic deo, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat. Vel, Benedicam te in vita mea, id est, taliter viuam, qd conuersatio mea erit quaedam nominis tui benedictio, quia ad nominis tui honorem, laudem, & gloria, tota vitam meam ordinabo. Et tunc non minus benedicatur deus iusta vita, qd voce sonora. [E t in nomine tuo,] id est, in te atque ad tuum honorem [L a b i a mea] corporales ad caelum, vt sic spiritus propius fratatur ad creatorē. Ceremoniae namque corporales disponunt non modicum ad deuotionem internam. Vel leuabo manus meas, i. desideria mea ac opera erigam, atq; firmabo in te: sicut in vltimo fine, sicut admonet Hieremias, Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum in caelos. Vnde Apostolus. Volo, inquit, viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & discipatione. ¶ (6) S i c v t adipe & pinguedine] repletur, impinguatur, & alitur caro, sic [R e p l e a t v r anima mea] consolatione interna, charitate ardenti, & gratia spiritualiter incrassante, secundum quod ait Apostolus, Aemulamini charismata meliora. [E t] tunc [L a b i a] exultationis laudabit te os meum, id est, exultantibus labijs te os meum laudabit, ita quod in laude tua gaudebo, atque ex interiori laetitia ad te laudandum mouebor, & signa mentalis iucunditatis foris ostendam. Amanti namque delectabile est occupari in laude dilecti: & quanto in gratia dei altius crescimus, tanto iucundius eum laudamus, estque signum magni amoris in dei laudibus exultare. ¶ (7) S i, hoc est, quia [M e m o r fui tui] meditatio, orando, plangendo [s v p e r stratum meum,] id est, in lecto meo tempore noctis [i n matutinis] meditabor in te, id est, in hora atque officio matutinali te contemplantur, & quae tibi sunt placita, cogitabo. Hoc enim consequens est, vt qui in lecto suo dei non obliuiscitur, extra lectum tempore diuini obsequij eius reminiscatur. Et omnino debemus esse memores dei in strato nostro, sic collocantes nos in lecto quasi in tumulto. Vel sic, Si memor fui tui super stratum meum, i. in quiete ac prosperitate in matutinis, id est, gratiae tuae radio mihi illucente, meditabor in te, recolendo bonitatem tuam atque beneficia infinita. [Q u i a] fuisti adiutor meus] naturae meae infirmitatem confortando per gratiam tuam: nam gratia tua sum id quod sum. ¶ (8) E t in velamento alarum tuarum exultabo, id est, non in propriis viribus ero securus, nec in meipso laetabor: sed sub defensione tuae potentiae ac misericordiae laetus quiescam, & quiete ac tute gaudebo. Nam vt scriptum est, Deo concedente pacem quis est qui cōdemnet? Hinc enim sponsa ait, Sub umbra illius quem desiderabam sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. [A d h a e s i t] o domine [A n i m a mea] post te] hoc est p charitate tibi inhaesit, ad te peruenire conatur in anteriora extēdes seipsum Christi vestigia sequens & clamans cum sponsa, Trahe me post te, curemus in odorem vnguentorum tuorum. In hac adhaesione pax nostra & salus tota consistit. Propter quod Hieremias ait ad dominum,

Iohan. 6
Roma. 7
Thren. 2
2 Cor. 10
Matth. 7
Luc. 11
Luc. 19
1. Cor. 1
Ioan. 17
Exod. 32
Psal. 32
Tobiae 4
Tren. 3
1. Tim. 2
1. Cor. 12
Iob 3
Cant. 2
Cant. 1
Hierc. 27

A Ego non sum turbatus te pastorem sequens. Hanc quoque adhesionem facit ac roborat ardens dilectio creatoris, [M e] pœnitentem, orantem, confitentem, teque laudantem [s v s c e p i t] & exaudiuit [D e x t e r a tua], id est, fauor gratiae tuae, seu pia tua praesentia, quae me pie praenit, clementer conseruat, & ad consummationem benigne perducit. ¶ (9) I p s i verò inuaniunt quæsierunt animam meam, id est, quoniam dextera dei me suscepit ac sustinet, propterea hostes mei visibiles & inuisibiles frustra conati sunt vitam meam spiritualem extinguere, animam meam seducere, aut alio modo nocere. [I n t r o i b v n t] propter peccata sua [i n inferiora terrae], id est, in lacu inferni, de quo alibi scriptum est, Veruntamen in infernum detraheris, in profundum lacu. [T r a d e n t v r] in manus gladij, partes vulpium erunt, id est, hominum fraudulentorum & diabolorum fallacium participes erunt in poenis. ¶ (10) R e x verò, i. seipsum rationabiliter regens, & ad regale Christi sacerdotium pertinens [L a e t a b i t v r] in deo, in quo solo est vera ac pura laetitia. Propter quod in lib. Iob legitur, Si conuersus fueris, tunc super omnipotente delictijs afflues, & eleuabis ad eum faciem tuam. Hanc autem in deo laetitia habere non potest hypocrita & dolosus, quemadmodum Iob ait, Nunquid deus audiet vocem hypocritae, aut poterit in omnipotēte delectari? [L a v d a b v n t v r oēs], id est, a deo & sanctis omnibus approbabitur [Q u i iurant in eo] cum debitis circumstantijs operis virtuosus. Iurare namque si debite modificetur ordinatq; fiat, est actus virtutis, scilicet laetitia. Scriptum est enim, Reddes domino iusturandum tuum. Et rursus, Per nomen illius iurabis. Quod verò ait Saluator, Ego verò dico vobis non iurare omnino, non est dictum prohibitue simpliciter, sed vt sine necessitate non assuescamus iurare. Vel laudabuntur omnes qui iurant in eo, id est, qui fortiter bonum proponunt seu spondent, illudque fideliter prosequuntur ac implent. [Q u i] a obstructum est os loquentium iniqua. Nam enim obstructum est per prohibitionem diuinam, in die quoque iudicij obstruetur per condemnationem aeternam. Nihilominus reprobi mala loquentur in aeternum. nam & in inferno dei iugiter blasphemabunt, eo qd tantā potentia habeat qua eos sic cruciat, eisq; preualeat.

EXPLANATIO allegorica eiusdem Psalmi de Christo.

Q uod autem beatus Dauid a facte Saul fugiens in deserto moratus est, hoc praefigurauit quod Euangelista Iohannes de Christo commemorat, Conspirauerunt, inquit, Iudaei, vt eum occiderent. Iesus ergo iam non in palam ambulabat, sed erat in desertis locis cum discipulis suis iuxta ciuitatem, quae dicitur Etsrem. Christus igitur vt homo in hoc degens exilio ait ad deum patrem seu totam beatissimam trinitatem, vnum verum ac summum deum. Deus deus meus, qui es specialissimo modo deus meus secundum quod homo sum, quia summē honoratus atq; dilectus a me, ad te de luce vngilo, id est, per claritatem lucis diuinæ animae meae infusa tibi semper intendo. Erat enim in anima Christi a suae creationis principio non solum lux gratiae, sed etiam excellentissimum lumen gloriae, per quod incessabiliter vigilauit ad deum, eum amado ac intendo. Non enim somnus, cibus, potus, praedicatio, aut alia quæpiam occupatio animam Christi ab actuali dei contemplatione vnquam impediuit: sed ipse sine interuallo iugiter deo intendit. Sitiuit in te anima mea, quatum ad id quod erat viatrix atque passibilis. Anima namque Christi quantum ad vires superiores ad deum relatas semper erat in beatifica dei fruitione, nec sic proprie sitiuit in deum, cum sitis sit desiderium boni absentis, sed amabat & amplectebatur ipsum deum: quantum verò ad vires inferiores erat anima Christi viatrix & passibilis, sicque sitiuit in deum, desiderado praemium accidentale, & liberationem ab omni passibilitate. Vnde & ipse discipulis dixit, Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia vado ad patrem: quam multipliciter tibi caro mea. Corpus etenim Christi multo pluribus passionibus subiacebat quam anima, quia mortale fuit, non glorificatum, idcirco multipliciter sitiuit in deum, desiderando resuscitationem, ascensionem, & glorificationem, pro quibus etiam frequenter orauit dicendo, Pater saluifica me ex hac hora: &, Pater clarifica filium tuum. Nonne vtiq; anima corpusq; Christi sitiuit in deum, dum dixit, O generatio incredula quandiu apud vos ero, quandiu vos patiar? Et alibi, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Quomodo autem corpori competit sitire in deum, dictum est in praecedenti expositione. In terra deserta & inuia & inaquosa, hoc est, in mundo isto vitioso, errabundo, & infœcundo, sic in sancto desiderio apparui tibi. Nam Christus inter homines viuens vitia hominum ignorauit, sed diuino aspectui semper seipsum repraesentauit in sancto desiderio, quo dei patris honorem & mundi salutem ardentissime concupuit: vt viderem virtutē tuam, id est, quatenus experientialiter intuerer potentiam tuam, qua per me passionemq; meam principem huius mundi superare & mortem destruere decreuisti. Nam Christus diuina virtute diabolus vicit, & mundum redemit: & gloriam tuam, hoc est, vt viderem excellentiam gratiae in praesenti, & gloriae in futuro, quam merito meae passionis dare disposuisti electis. Hanc gloriae dei in electis Christus maxime desiderauit, quoniam propter eam mori dignatus est. Vel sic, vt viderē, non solum spirituali ac interiori, sed etiā oculari corporali corporis glorificati, virtutē tuam & gloriam tuam, post ascensionem in caelo intelligendo per virtutem & gloriam effectus diuinæ potentiae, in quibus virtus & gloria dei relucet. In tali enim visione corporali praemium accidentale partim consistit. Vnde post diē iudicij corpora caelestia & elementa splendidiora erunt quam modo, vt in eorū corporali visione beati delectentur, diuināq; in eis virtutē & gloriam admirentur. Sepe equidem in diuinis scripturis per virtutem & gloriam dei intelliguntur effectus diuinæ potestatis, sicut Christus ait ad Martham, Si credideris, videbis gloriae dei, hoc est, gloriosum miraculū resuscitationis fratris tui. Et in libro Paralipomenon, O Iuda & Ierusalem nolite timere: cras videbitis maiestatem dei in vobis, hoc est, opus magnae potestatis dei certis. Quoniam melior est, o deus pater, misericordia tua, id est, gratia, qua me praenitisti, implesti &

Esa. 14
Iob 22
Iob 27
Deut. 29
Deut. 6
Mat. 5
Iaco. 5
1. Re. 21
Iohā. 11
Iohā. 12
Ibidem.
Marc. 9
Mat. 17
Apoc. 29
Gal. 3
Iohā. 11
2. Par. 20

Iohā. 31
 Lucē 10
 Iohā. 8
 Philip. 4
 Mat. 27
 Luc. 23
 Psal. 30
 Luc. 23
 Luc. 24
 Iohā. 8
 Marc. 16
 Heb. 1
 Iohā. 8
 Apoc. 19
 Psal. 20
 2. Par. 15
 Iohā. 11
 Iob 5
 2. Tim. 4
 Mat. 26
 2. Co. 10

perfecti, super vitas, id est, super omnē vitam naturā, gratiā & gloriā omnium electorū. Maior enim dignior ac melior fuit gratia Christo collata gratijs omnium intellectualium creaturarum, quia non ad mēsuram dedit deus spiritum Christo homini: labia mea laudabūt te, interioribus labijs, hoc est, intellectu, memoria, & affectu anima Christi indefinēter sine omni interruptione deū laudavit, sicut beati in patria. Corporalibus quoq; labijs eum laudavit, loco & tempore opportunis. Vnde, Confiteor, inquit, tibi pater. i. laudo te. Sic benedicā te in vita mea. Christus vtiq; verbo & opere deo perfectissimē benedixit. Propter quod testatur, Ego honorifico patrē meum, & nō quāro gloriā meam: & in nomine meo. i. in tua virtute, vel ad nominis tui honorem, leuabo manus meas. i. omnia desideria mea ac opera ad te deum altissimum dirigam, & ad cōlestē beatitudinem alijs per me promerendam ordinabo. Vel, leuabo manus meas corporales ad te in oratione, quam fudi passione instante, atque in cruce dum obtuli meipsum tibi hostiā beneplacētē. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, gaudio prēmij accidentalis, præsertim de saluatione electorū. Christus autē pro augmento charitatis gratiā habitualis seu prēmij essentialis non orauit, quia in talibus anima eius à principio perfectissima fuit, nec in talibus proficere potuit: & labijs exultationis laudabit os meum. i. hilari ore & corde iucundo gratias tibi agam pro omni beneficio per me electis collato, tuāmq; deus bonitatem exultanter laudabo. Si memor fui tui sup stratum meum. i. quia in cruce in qua infirmatus & mortuus sum, memor fui tui, o pater dicendo, o pater, Vt quid dereliquisti me? Et, Pater ignosce illis: &, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. In matutinis, hoc est, tempore resurrectionis, meditabor in te. Tunc enim Christus sine omni tristitia bonitatem & beneficia patris, propriamque passionē recoluit, dicens discipulis, Nōne hæc oportuit pati Christum? quia fuisti adiutor meus, cooperando mihi in redemptione generis humani, atque à morte resuscitans me. Et in velamento alarum tuarū exultabo, hoc est, de tua protectione semp lætabor. Hinc enim Christus dixit Iudæis, Pater non reliquit me solum: adhæsit anima mea post te, quia tot o corde, tota fortitudine, totaq; mente te semper dilexit, & præceptum charitatis perfectē in hac vita impleuit, quod nulli viatori extat possibile: me suscepit dextera tua in ascensione, quando me collocasti ad dexteram tuā in cœlis. Vel, me suscepit dextera tua. i. naturam meam humanā assumpsit verbum ac dei filius. Quemadmodum enim spiritus sanctus vocatur digitus dei, quoniam deum atq; occulta per illuminationē demonstrat & edocet: sic filius appellatur brachium, & dextera patris, quoniam ipse est virtus dei, & verbo virtutis suæ omnia portat secundum Apostolum. Ipsi verō, puta Iudæi increduli, inuanum, hoc est, contra animarum suarum salutem, quæsierunt animam meam corporalem, vt eam extinguerent: introibunt propter peccata in me cōmissa in inferiora terræ, hoc est, in profundum inferni, tradentur in manus gladij, hoc est, in potestatem gladij Romanorum, scilicet Titi ac Vespasiani, qui eos igne & gladio peremerunt: partes vulpium erunt, hoc est, portio atque possessio dæmonum summē fallacium, quia non credendo in Christum, facti sunt filij dæmonum, atque ad eorum portionē pertinetes. Propter quod Christus ait ad eos, Vos ex patre diabolo estis. Ad literam quoque Iudæi facti sunt partes vulpium, dum eorum cadauera insēpulta tradita sunt vulpibus, feris, & aubus deutoranda. Rex verō, scilicet Christus, de quo in Apoc legitur, Vocabitur nomen eius verbum dei, & habet in vestimento & in scemore suo scriptum, rex regum, & dominus dominantium. hic rex lætabitur indefinēter in deo, sicut de eo superius dictum est, Domine in virtute tua lætabitur rex, & super salutare tuum exultabit vehementer, laudabuntur omnes qui iurant en eo secundum sensum in præcedēti expositione positum, secundū quem modū iurauerunt, de quibus 2. Paral. dicitur, In omni corde suo iurauerunt domino, & in tota voluntate sua quæsierunt eum & inuenerunt, qua obstructum est os loquētium iniqua. Iam vtiq; obstructum est os Iudæorum dominū Iesum blasphemātium & interficiētium. Dixerunt enim, Ne fortē veniant Romani, & tollāt locum nostrum & gentē. Volebāt quoq; nomen atq; memoriam Iesu prorsus delere, & ecce deus cōprehendit astutos in astutia eorum, quoniā oppositum cōtigit. Nam & ipsi locum suum seu terrā natalē, & populum perdidērunt. Nomenq; domini saluatoris post passionē multo latius clarificatum est quā antē. Ecce quā dulcissimus atq; affectuosissimus Psalmus, cuius virtutē ac suauitatē mens sapit deuota & amorosa. Studeamus igitur semp mentaliter vigilare ad dominū, sicut ad Tim. ait Apost. Tu verō vigila, in omnibus labora, sobrius esto. Et Christus ad discipulos, Vigilate, inquit, & orate, ne intretis tentationē. Sitiat anima nostra ad deum, & in carne viuētes non carnaliter cōuersemur: sed domino deo nostro in sancto desiderio appareamus, summeq; solliciti simus, imo vt semp stemus in gratia dei, potiusq; optemus non esse, q̄ sine omni dei misericordia, sine charitate & gratia esse. Deum in omni tēpore, loco & vita laudemus, & puras ad eum manus leuemus, atq; in diuino amore semper proficere satagamus.

COMMENTARIVS IN PSALMV M LXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Denique titulus Psalmsi præsentis est, In finem Psalmus Dauid, id est, Psalmus iste in vitimum finem nos dirigens conuenit Christo per Daujd præfigurato. Christus igitur vt homo viator passibilis, passioni iam proximus ait ad deum patrem,

PRECATIO.

Benigna & summa potestas deus, à timore inimicorum eripe animas nostras, ut qui scrutari iniquitates contra salutem nostram non cessant, tuo insuperabili abacti brachio deficiant à nobis scrutantes scrutinio.

A **EXPOSITIO** psalmi iuxta sensum literalem.
XAVDI deus orationē meam cum deprecor] vel pro meipso, sicut dum dixi, Pater si fieri potest, aufer à me calicem istum: verumtamen non mea voluntas fiat. Et iterum, Pater clarifica me claritate quam habui antequam mūdus esset. Vel pro corpore meo mystico, sicut dum dixi, Ego pro te rogavi Petre, vt non deficiat fides tua. Et iterum, Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi. [A timore inimici eripe animā meam.] Christus qui pro mundo mori aduenit, atque in bono confirmatus fuit, non orauit absolute, vt non occideretur, aut ne inordinate formidando in vitium laberetur. Quid ergo orauit dicēdo, à timore inimici eripe animam meā, nisi vt naturalis timor mortis ab eo recederet? vel vt ad impassibilem vitam suscitaretur, in qua nullus eum terrere posset aut persequi? Tunc enim ab omni timore aduersariorum ereptus est, quando ad immortalem statum surrexit. **(2)** PROTEXISTI me à conuentu malignantium,] id est, à fallaci consilio Iudæorum, qui me frequenter tentabant, quatenus me caperent in sermone & accusarent. Ab hoc conuentu deus Christum protexit, quia per sapientiam animæ suæ infusam fecit eū irreprehensibiliter respondere, ita vt ipsi eius aduersarij dicerent, Nunquam sic loquutus est homo, sicut hic loquitur. Protexisti me etiam o domine pater [A multitudine operantium iniquitatem,] hoc est, à Iudæis volentibus me à supercilio montis præcipitare, atq; in porticu Salominis lapidare. Tunc enim diuina virtute euasi, quia inuisibilis eis effectus sum. Vnde Iohannes dicit, Iesus autem abscondit se. Et iterum, Quærebant eum Iudæi apprehēdere, & exiuit de manibus eorum. Potuit nanque Christus seipsum dum vellet inuisibilem alijs reddere **(3)** QUIA exacerunt] infideles Iudæi [vt gladium linguas suas,] verba mortifera dicendo aduersus me, scilicet, Tolle, tolle, crucifige eum: [INTENDERUNT arcum rem amaram,] id est, dolos atque insidias mihi præparauerunt, dicētes, Non in die festo, ne fortē tumultus, fieret in populo. Et item à discipulo suo vendatur & tradatur, à præside condēnetur, ab eius militibus occidatur. Nos totum faciamus, & nihil fecisse videamur. Hæc autem fecerunt, [vt sagittæ in oculis immaculatum,] hoc est, vt Christū agnum sine macula lædant, ac perimant in occulto, id est, alijs ignorātibus eorū veritatem atque latenter. Sic enim volebant principes sacerdotū cum suis fautoribus Christum occidere, vt nec Pilatus, nec alij scirent eorum fallas adinventiones contra Christū, & vt ipse quoq; Christus improuisè caperetur ab eis, quia putabant eum nescire eorum consilia. **(4)** SVB ITO sagittabant eum,] id est, Christū repente occiderunt. Non enim tenebant eum diu in vinculis, sed captū mox tradiderunt Pilato, & die eodem crucifixerunt, [et non timebunt] deum in tanto piaculo. Nam excæcauit & obstinauit eos malitia eorum: propterea sequitur, [FIRMAVERUNT sibi sermonē nequam,] id est, pertinaciter quæsierunt à præside, vt Iesum occiderent. Vnde Lucas dicit, At illi instabant vocibus magnis vt crucifigeretur, & inualecebant voces eorum. Quanta enim scribit Pilatus, vt eum erueret? sed illi firmauerunt sibi sermonem nequam, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quo audito Pilatus timens hominem magis quā deum sedit pro tribunali, & sanctū sanctorum damnauit ad mortem. **(5)** NARRAVERUNT,] id est, inter se tractauerunt, [vt absconderent laqueos,] id est, quatenus causas ac insidias mortis Christo occultè pararent. Ideo nanq; mane in die paraſceues, duxerunt eum in conciliū suum dicentes, Si tu es Christus, dic nobis, vt response sua audita accusarent eum coram Pilato. Quæadmodum & fecerunt dicendo, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. [DIXERUNT] inter se, [quyis videbit eos?] id est, quis cognosceret nostra fraudulenta machinamenta contra hunc Iesum? Non enim putabant suam malitiā ita omnibus manifestandam, vt factum est. Nam vt in Act. apostolorū legitur, Volebant se excusare de morte Christi, dicentes apostolis, Ecce repleti sunt Ierusalem doctrina vestra, & vultis super nos inducere sanguinem hominis huius. **(6)** SCRVTATI sunt iniquitates,] id est, cum magna deliberatione atque industria excogitauerunt modū & vias, quibus Christū occiderent, quæadmodum apud Ioh. dicitur, Collegerunt pontifices & pharisæi concilium, & dicebant, Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Et Matth. Consilium, inquit, fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. [DEFECERUNT,] hoc est, oprato effectu frustrati sunt, [scrutantes] scrutinia,] id est, Iudæi inuestigantes consilia quomodo Christum extinguerent. Ideo nanq; eum interfecerunt, ne venientibus Romanis gentē & locum amitterent: volebantque Iesum non solū occidere, sed turpissima morte damnare, quatenus nomen atque memoria eius omnino perirent: quemadmodum apud Iere legitur, Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur vltra: & ecce oppositum contigit. Nam & ipsi occisi sunt, à Romanis expulsi, & omni gloria legis paternæ priuati. Christus verō ex ipsa sua passione fructificauit, quia totius mundi cōuersionem ad fidē promeruit. Propter quod ipse dicit, Nisi granum frumētī cadēs in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autē mortuum fuerit, multum fructum affert. Seipsum equidē grano comparauit, quoniam ipse erat granum malitia Iudæorum mortificandum, conuersioneque gentium multiplicandum. **(7)** ACCEDET homo & cor altum,] id est, homo Christus mediante corde suo alto seu sapientissimo ad passionem sponte procedet, sicut superius dixit, Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, Ecce venio. Et teste Iohan. ait, Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam. Oblatus est enim quia voluit. Per hoc autem quod dicitur, Accedet homo & cor altum idē significatur: iuxta quem modum alibi scriptum est, Ego autem & anima mea in deo lætabor, non quod homo & anima sint diuersi lætantes, sed quoniam anima est quasi proxima causa lætitiæ, quia per eā homo lætatur, sicut per eam viuūt & ratioinatur. Simili modo iam dicitur, Accedet homo & cor al-

Mat. 26
 Iohā. 17
 Luc. 22
 Iohā. 17
 Mat. 22
 Iohā. 7
 Luc. 4
 Iohā. 10
 Iohā. 8
 Iohā. 10
 Mat. 27
 Mat. 16
 Ibidem.
 Mat. 27
 Sap. 2
 Luc. 23
 Iohā. 19
 Luc. 22
 Iohā. 19
 Actu. 4
 Iohā. 11
 Mat. 36
 Sap. 2
 Iere. 11
 Iohā. 12
 Psal. 39
 Iohā. 10
 Esa. 53
 Tob. 13

tum. Nam cor, id est, intellectus est homini causa accedendi ad ea quae deo sunt placita, quoniam intellectus dirigit actus humanos. Alij habent sic, Accedet homo ad cor altum, id est, Christus per considerationem accedet ad intuendum profundum ac mysticum dei consilium, pensando videlicet quomodo a summa trinitate decretum erat, ut ipse sua passione mundi saluaret. Ad hoc enim cor Christus accessit, dum deprecans dixit, Veruntamen non mea voluntas fiat, sed tua. Et iterum, Quia sic scriptum est, & sic oportet fieri. [E]t exaltabitur deus, id est Christus, qui in passione homo accessit, in resurrectione agnosceretur esse deus. Deus enim exaltatus est, non quod diuinitas perfectior aut sublimior fiat, sed quoniam in mentibus creatis sublimatur, dum quem ignorabant, aut non timebant, agnoscere, adorare, & colere inchoant. Sicque in resurrectione exaltatus est dominus Iesus, quemadmodum inducit Apostolus, Videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Vel sic, exaltabitur deus, hoc est, deus trinitas per Christi accessum ad cor altum ab ipso Christo glorificabitur, atque per totum mundum clarificabitur, & in honore habebitur. Ideo namque Christus in carnatus & passus est, quatenus deus a toto mundo agnosceretur & honoraretur. Propter quod apud Iohannem scriptum est, Pater iuste, mundus te non cognouit: ego autem te cognoui, & notum feci eius nomen tuum. Et in prima sua Canonica Iohannes apertius loquens, Scimus, inquit, quoniam filius dei venit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus deum verum. [E]t [S]A[G]I[T]A[E] paruulorum factae sunt plagae eorum. [I]stud multipliciter intelligi potest: primo sic, Sagittae paruulorum, id est, insidiae & persecutiones Iudaeorum Christo illatae, factae sunt plagae eorum, quia per eas meruerunt a Romanis occidi, aeternaliterq; danari. imo & seipfos spiritaliter occiderunt. Dicuntur autem Iudaei paruuli non propter humilitatem, sed propter inuidiam, quae omnem inuidum facit paruulum, iuxta illud, Viri stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia. Inuidus enim eo ipso quo alteri inuidet dimittit & bono alterius se indigentem ostendit: quoniam inuidia est tristitia de bono alterius, secundum quod aestimatur propriae excellentiae diminutiuum, ut ait Philosophus. [E]t infirmatae sunt contra eos linguae eorum, id est, sermones, accusationes, atque consilia Iudeorum intento effectu priuati sunt, sicut iam patuit: & hoc contra eos, id est, in malum eorum: quoniam malum quod Christo paruulerunt, ipsimet inciderunt: & sermo ille quem dixerant, Sanguis eius super nos, & super filios nostros, fecit eos morti obnoxios. Secundum sic, Sagittae paruulorum, id est, praedicationes & verba humilium Christi apostolorum, factae sunt plagae eorum, scilicet Iudaeorum. Nam per praedicationem apostolorum clarificatus est Christus, & Iudaei confusi sunt, uicti & exterminati: & infirmatae sunt contra eos, videlicet Christi apostolos, alioque credentes, linguae eorum, utpote Iudaeorum. Non enim resistere poterant verbis atque miraculis discipulorum domini saluatoris. Vnde scriptum est, Videtes principes sacerdotum Petri & Iohann. constantiam, comperto quod homines sine literis essent & idiotae, mirabantur. Et rursus, Non poterant resistere sapientiae & spiritui qui loquebatur per Stephanum. Tercio sic, Sagittae paruulorum factae sunt plagae eorum, id est, plagae quas Iudaei Christo intulerunt, similes erant sagittis puerorum, quoniam sicut puerorum sagittae inanes sunt, nec nocent, & si aliquantulum laedant, vulnus inflatum cito sanatur: sic plagae a Iudaeis Christo illatae, vanae fuerunt, nec eum in morte detinere poterant, quin potius Christus tertia die ab omni laesione sanus & immortalis surrexit, & infirmatae sunt contra eos linguae eorum, id est, Iudaei proprias assertiones prophanas non poterant, neque defendere, quae admodum legitur, cum custodes sepulcri dixissent quae viderant, scilicet terrae motum, & angelum descendente, principes Iudaeorum dederunt eis copiosam pecuniam, quatenus dicerent, discipulos Iesu eum fuisse furatos ipsis dormientibus. Hoc autem fictitium facile improbat. Si enim custodes dormierant, scire non poterant, a quibus, vel quomodo Christi corpus esset sublatum: sed nec apparentiam habet, quod discipuli qui omnes a magistro adhuc viuo aufugerant, inter armatos milites iam defunctum requirerent. Denique impossibile quasi est, quod adeo fortiter dormiuissent, ut in reuolutione lapidis a monumento excitati non exstitissent. erat namque lapis magnus valde, & diligenter signatus, fortiterq; impressus: propter quod sine ingenti strepitu ab homine auferri non potuit. [E]t [C]O[N]T[R]IB[UT]I sunt, id est, compuncti & ad poenitentiam moti. [O]M[N]E[S] qui videbant eos, id est, qui cognouerunt Iudaeos in Christi occasione tam dire peccasse, sanguinem innocentem fundendo. Hinc enim de Centurione in Euang. dicitur, Quia videns quod sic expirasset Iesus, timuit valde, & glorificauit deum, & dixit, Verum filius dei erat iste. Et Luc. ait, Omnis turba eorum, qui aderant & videbant quae fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Post resurrectionem quoque praedicante Petro, compuncti sunt corde, & conuersi sunt ad Christum octo milia Iudaeorum. Tunc enim impletum est quod Christus ante passionem praedixit, Cum exaltaueritis filium hominis tunc cognoscetis quia ego sum. [E]t timuit omnis homo, non simpliciter omnis homo, sed ut sit distributio pro generibus singulorum, quia de omni genere hominum quidam ad Christum conuersi sunt, & deum timuerunt. [E]t [A]N[N]U[N]CIAVERUNT opera dei, id est, praedicti iam Christiani effectum laudauerunt, & alij nuciauerunt opera atq; miracula Christi, praesertim apostoli, de quibus istud specialiter dicitur: de quibus & subiungitur, [E]t facta eius, scilicet Christi [I]NTELLI[X]ERUNT per illuminationem spiritus sancti, praecipue post diem Pentecostes, quando Christus impleuit quod eis repromisit, Ego, inquit, mittam promissum patris mei in vos. Et iterum, Cum venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. [E]t [L]AETABITUR iustus gratia Christi iustificatus & sanguine eius redemptus [I]N domino non in rebus illicitis & caducis, ut ait Apostolus, Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete, [E]t sperabit in eo, id est, in misericordia dei, non in sua iustitia sperans per meritum Christi ad beatam immortalitatem perducere, [E]t laudabuntur a Christo iudice [O]M[N]E[S] recti corde, qui deo in sanctitate & iustitia seruauerunt.

A Illis enim Christus dicitur est, Venite benedicti patris mei, & c.

EXPOSITIO tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

Quemadmodum tertium psalmum poenitentiale quidam doctores catholici, inter quos est Cassiodorus, exponunt ad literam de S. Iob: sic psalmum praesentem quidam ad literam exponunt de Daniele, imitantes (ut dicunt) in hoc antiquos Hebraeorum doctores. Veruntamen sicut Psalmus ille tertius poenitentialis conuenientius explanatur de quolibet vere poenitente: sic Psalmus praesens congruentius elucidatur de quocumq; iusto in afflictionibus posito, praecipue in persona martyrum: quorum quilibet dicere potest, Exaudi deus orationem meam cum deprecor, id est, de cordiali affectu te precor. Translatio Romana habet, cum tribulor. In tribulationibus namque potissimum exaudiri & conseruari indigemus. Qui autem sic deum deprecatur, utique exaudietur: quemadmodum Moses ait, Cum quaesieris dominum deum tuum, inuenies eum: si tamen toto corde quaesieris eum, & tota tribulatione animae tuae. A timore inimici eripe animam meam, non ut non tenter a demone, nec in mundo persequutionem sustineam, cum per multas tribulationes oporteat nos intrare in regnum caelorum: sed ut non formidem inordinato pauore inimicos animae meae: magis vero adimpleam quod tu domine Iesu iubes, Ne timeamini ab his qui corpus occidunt. Et, In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum. Hinc apud Esa. legitur, Noli timere opprobrium hominum & blasphemias eorum. Protexisti me a conuentu malignantium, ita quod eorum iniquum consilium mihi non nocuit, neq; eorum malignitati cor meum consensit. Hoc modo deus martyres sanctos protexit, qui coram tyrannis insuperabiliter perstiterunt, atque ab omni fraude eorum erepti sunt. Protexisti me quoque a multitudine operantium iniquitatem, ne cum peruersis peruerterer, aut eorum multitudine territus superarer. Istud etiam quilibet dicere potest, qui daemonum tentationibus viriliter refutit, & deo protegente, eorum laqueos victor euasit: praecipue autem claustrales, qui mundum & omnia quae in mundo sunt propter Christum reliquerunt, & in cenobijs deo efficaciter militant, hunc versum dicere habent, deo gratias referendo. Vere enim protexit eos deus a conuentu malignantium, id est, a turbis propinquoarum & amicorum carnaliter viuentium, & claustralem conuersationem dissipauerunt. Sunt & protecti a multitudine operantium iniquitatem, hoc est, a mundanis hominibus, de quibus in prima sua Can. ait Iohan. Quicquid est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae. Sunt autem protecti ab his, non quod penitus sint securi, sed quia iam unum pedem habent in paradiso, quia de eis ait Saluator, Qui reliquerit patrem aut matrem, & centuplum accipiet, & vitam aeternam habebit. Quia exacerunt tyranni, & persecutores iustorum, detractores deo odibiles, ut gladium linguas suas, praeparantes os suum ad proferendum verba acuta, pungitua, inuidiosa, accusatoria, atque letalia: intenderunt arcum rem amarum, id est, fraudulentas insidias excogitauerunt, ut sagittent in occultis immaculatum, id est, quatenus virum innocentem in lege domini ambulantes, occulte affligant, laedant, diffament aut perimant. Subito sagittabant eum, id est, nocumentum ei improuise inducent. Vnde Christus ait discipulis, Si me persequuti sunt & vos persequentur, quia non est seruus maior domino suo: & non timebunt deum, quia nonnunquam sic exaerantur inuidia atque malitia, ut nec peccare se putent, ut dominus proteftatur, Venit hora, ut omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se praestare deo: firmauerunt sibi sermonem nequam, nolentes remittere minas, nec ad pietatem ac veritatem reduci: sed quod animo conceperunt ad effectum perducere satagunt. Narrauerunt ut absconderent laqueos, id est, tam homines mali, quam daemones inter se tractauerunt quomodo bonis hominibus vias perditionis expandant, & in foueam peccati, mortis aut damni alicuius eos praecipitent. ineffabiliter enim moliantur insidias contra deuotos: dixerunt inter se, Quis videbit eos? scilicet laqueos nostros? Frequenter namque student occulte nocere, maxime daemones, qui sub specie boni mala proponunt, atque (ut dicit Apostolus) in angelos lucis se transformant. Scrutati sunt iniquitates. i. modos nocendi diligenter indagati sunt, sicut apud Mich. scriptum est, Vir fratrem suum venatur ad mortem: defecerunt scrutantes scrutinia, quia iustos a fide & veritate auertere non potuerunt: quemadmodum Christus in Euangelio iustus promittit, Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere & resistere omnes aduersarij vestri. Deniq; nonne tyranni qui nomen Christianorum prorsus extirpare conabantur, penitus defecerunt? Nam quo horribiliora tormenta martyribus intulerunt, eo deus gloriosus & fortis sanctos suos excellentius mirificauit: sicq; fides catholica inter tormenta multo amplius creuit, q̄ modo tempore pacis: in quo utiq; omnipotens virtus Christi & fidei veritas lucidissime comprobantur, dum tam experimentaliter ostenditur operata diuinitas. Accedet homo fidelis cōtemplatiuus, ad cor altum. id est, cōsideratione profundas, speculando mirabilia de lege dei, quomodo quae stulta sunt mundi elegit deus, ut cōfundat sapientes: & infirma mundi elegit deus, ut confundat fortia. Quomodo etiam deus in hoc mundo reprobos prosperari, electos autem multipliciter affligi permittat, & qualiter per incarnationem ac mortem vnigeniti filij sui mundum liberare decreuit. In hoc vero hominis accessu ad cor altum & exaltabitur deus, quia ex horum cōtemplatione diuinā sapientiam admiramur, diuinā iustitiam formidamus, maiestatemque diuinā venerari optamus. Vnde ait sermo diuinus, Ideo timebit eum viri, & non audebunt cōtemplari omnes qui sibi videtur sapientes. Et rursus, Ecce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legillatoribus. Sagittae paruulorum factae sunt plagae eorum. Sicut praecedenti expositione versus iste tripliciter expositus est, respectu Christi, & Iudaeorum: sic nunc exponi potest per comparisonem ad tyrannos & martyres sanctos, seu iustos afflictos. Nam & ipsi tyranni ac persequutores iustorum sagittis & plagis, quas inferunt virtuosus hominibus semet-

Psal. 30

Deut. 4

Act. 14

Luc. 12

Ioh. 16

Esa. 51

Psal. 17

1. Ioh. 2

Matt. 19

Rom. 1

Ioh. 15

Iohan. 13

Ioh. 16

2. Co. 11

Mich. 7

Luc. 21

Psal. 14

Psal. 118

1. Cor. 1

Iob 37

Iob 36

ipfos damnant, spiritualiterque occidunt. Sagittae quoque paruulorum, id est, praedicatione, & respon-
sa iustorum ac martyrum factae sunt plagae impiorum, quia fidelibus mundum impleuerunt, idolola-
triam destruendo, & persecutoribus praualendo. Ipsi quoque persecutores saepius vehementissi-
me cruciabantur propter responsa martyrum Christi, sicut in legendis sancti Vincentij, Agathae, a-
liorumque legitur. Conturbati sunt ad poenitentiam omnes qui videbant eos, id est, qui considera-
uerunt praedictorum impiorum ruinam ac damnationem aeternam: & timuit, ex poena eorum, omnis
homo, rationabiliter viuens ne sibi simile accidat, si deum offenderit. Caetera patent ex praecedenti
expositione. Ecce quam mysterialis & pulcher est psalmus praefens, in quo Christi mysteria continen-
tur. Omnino igitur laboremus sequi caput nostrum, desiderantes communicare passionibus eius, &
in praesenti seculovilipendi, ne sciri, variisque tribulationibus emundari, quatenus vita hac fallaci ac
labili consummata, statim mereamur a domino Christo amplexari & coronari, a quo tanto sublimius
erigemur, quanto nunc ob eius amorem nos ipsos amplius abnegamus, humilisque; deprimimus: pro-
pter quod ait Saluator, Quod hominibus altum est, abominatio est apud deum.

Ephc. 4

Luc. 10

COMMENTARIUS IN PSAL. LXIII.

EXPOSITIO TITULI.

Habet interea psalmus iam exponendus hunc titulum, In finem psalmus David, canticum Ie-
remiae & Aggae, de verbo peregrinationis cum inciperent proficisci. Psalmum praefentem Da-
uid conscripsit de reditu Iudeorum a captiuitate Babylonis & reedificatione templi. Vnde
secundum sensum literalem titulus planus est. Sic enim intelligi debet, psalmus iste sancti Da-
uid in finem, id est, in Christum nos dirigens, est canticum, id est, exultatio seu gratiarum actio, Iere-
miae & Aggae prophetarum: canticum inquam, loquens de verbo peregrinationis, seu populo trans-
migrationis, ut alij habent, cum inciperent proficisci, de Babylone ad Iudaeam. Tractat enim hic
psalmus de peregrinatione & transmigratione ac reductione Iudeorum: & dicitur canticum Iere-
miae seu Ezechielis & Aggae, non quod ipsi psalmum hunc fecerint, sed quoniam eis appropriatur,
ob hoc quod Ieremias atque Ezechiel reditum Iudeorum a Babylonia praedixerunt: Aggaeus vero
reuerfis prophetauit de templi reedificatione, sicut & Zacharias, propter quod (ut videtur) posset
in titulo poni canticum Zachariae tam bene ut Aggae aut Ieremiae, praesertim cum omnia ista, vide-
ret canticum Ieremiae, & c. vsque ad finem sunt quaedam additiones expositorum, non enim in He-
braeo habentur, nec in translatione Hieronymi iuxta Hebraeum. Loquens igitur David in persona
populi a praedicta captiuitate cum ingenti laetitia redeuntis, ait,

Iere. 44

Ezec. 41

Aggae 1

Zach. 9

PRECATIO.

Deus pater indulgentiae, spes omnium finium terrae & in mari longe, impietatibus nostris quae sumus propitiare:
et ne uerba iniquorum super nos in aeternum prauealeant, tua nos inuicta tuio non derelinquat.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

1. Par. 6

2. Reg. 6.

T

Aet. 7

2. Mac. 5.

Ierem. 25

Baruc. 4.

Deut. 17.

Aggae 2

E decet hymnus, id est, laus diuina cum cantico, d[omi]n[us] in Sion, id est, in
loco quo templum a Babylonijs dissipatum fuerat situm, quia hunc locum deus
elegit ad suum cultum: quemadmodum in libro Paral. ostenditur. [E T T I B I
reddetur votum, id est, promissio persoluetur, vel desideria sancta offerentur
[I N Hierusalem] quia in ea erat templum construendum, in quo offerebantur
quae per votum domino debebantur. (2) EXAVDI ORATIONEM
meam] quam pro ciuitatis ac templi reparatione effundo [A D T E omnis caro
ueniet, id est, de omni natione aliqui venient templo restaurato, quatenus te
in eo adorent, nam & multi gentilium ad ipsum conuenerant, ut in Actis legitur de eunucho regine
Candacis. Et in libro Machabaeorum habetur, quod templum illud toto orbe famosissimum erat, ita
ut Seleucus rex Asiae maximas ad ipsum immolationes transmitteret. (3) V E R B A iniquorum
praualuerunt super nos, id est, dicta & facta Babylonijs oppresserunt nos propter scelera no-
stra, [E T impietatibus nostris tu propitiaberis] eas dimittendo: quemadmodum per Ieremiam dixi-
sti, quod septuaginta annis expletis reduceres nos, templumque; & ciuitatem Hierusalem, reedificares.
(4) B E A T V S est iam in spe, [Q V E M elegisti & assumpsisti,] ut eum ad terram Iudaeae reducas,
& in ea tibi seruire, habitareque; facias. Propterea Baruch ait, Filij patienter sustinete iram quae super-
ueniet vobis: qui enim induxit vobis mala, ipse rursus adducet vobis sempiternam iucunditatem cum ve-
stra salute. [I N H A B I T A B I T in atrijs tuis], i. locis ac domibus circa templum situatis, in quibus sacri-
ficia, orationes, lectionesque legis fiebant. (5) R E P L E B I M V R in bonis domus tuae] na temporalium
spiritualiumque; bonorum sufficientiam contulit deus reuerfis a Babylone, ministri quoque; templi ex oblatiis in
templo copiose sustentabantur: [S A N C T V M est templum tuum] materiale. i. ad sanctum tuum obsequium de-
putatum [M I R A B I L E in aequitate] quia in eo sacerdotes causas dubias atque difficiles iudicabant
prout dominus Moysi iussit. Vel, sanctum est templum tuum, id est, congregatio populi tui quam re-
ducis ad terram tuam, est sancta & mirabilis in aequitate, quia in ea fuerant sanctissimi atque iustis-
simi viri, ut pote Esdras, Neemias, & alij multi. (6) E X A V D I nos deus salutaris noster] ut tem-
plum istud secundum, praeratur in gloria templo primo a Salomone constructo, sicut Aggaeus
promittit, Magna, inquit, erit gloria domus huius nouissimae magis quam primae. [S P E S omnium

A finium terre, id est, spes omnium hominum in toto orbe morantium, [E T in mari longe] non enim po-
nenda est spes, nisi in deo, & qui alibi eam ponit, errat. (7) P R A E P A R A N S montes in virtute
tua,] tanquam dicat, Tu domine deus exaudire nos potes, & bona Israel promissa facile adimplere,
qui es tantae potestatis, ut sis praeparans, id est, fundans, sustentans, & pro tua voluntate disponens
montes terrae, quorum nonnulli mirabiliter alti sunt. & hoc agis in virtute tua propria, non aliunde
adepta: subest enim tibi, cum volueris, posse. Vnde inferius dicitur, Ascendunt montes, & descendent
campi in locum quem fundasti eis. [A C C I N C T V S potetia,] hoc de deo metaphorice dicitur. Deus
nanque est ipsa sua potentia, sicutque in deo omnino idem esse, posse, & agere. Dicitur ergo deus ac-
cinctus potentia, id est, potestate & omnipotentia vndique adornatus atque indutus, quoniam sicut
homo armis accingitur ut ad praelandum sit fortis, & ad exercitum expeditus: sic deus seipso seu
propria & consubstantiali sibi potentia ad praualendum omni aduersae potestati est fortis, & ad o-
perandum quicquid sibi placuerit, promptus & expeditus. [Q V I conturbas profundum maris] com-
mouendo in eo varias tempestates [S O N V M fluctuum eius,] id est, inundationem ac strepitum gur-
gitum pelagi tu auges & mitigas supra naturam, secundum propriae voluntatis imperium. Propter
quod infra habetur, Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Et alio in
loco, Dominus misit ventum magnum in mare, & facta est tempestas magna in mari. Vnde de domi-
no Iesu ait Euangelista, Surgens comminatus est vento, & dixit mari, Tace & obmutescet, & facta est
tranquillitas magna. (8) T V R B A B V N T V R gentes, & timebunt qui habitant terminos a si-
gnis tuis,] hoc est, omnes in toto orbe manentes admirabuntur, & pauebunt propter mirabilia quae
facis in mari & terra, sicut frequenter factum est in terremotibus, tempestatibus, aliisque prodigijs.
[E X I T V S matutini & vesperi delectabis,] id est, immolationes sacrificij, quod offertur mane & eius
quod vesperae immolatur, facies tibi acceptas, tuisque fidelibus delectabiles. Propter quod in Esdra
scriptum est, quod templo reedificato, obtulerunt in eo holocaustum domino mane & vesperae. Con-
sequenter beatus David prophetaet de vbertate terrae post reditum a praedicta captiuitate, de qua et-
iam vbertate Ieremias atque Ezechiel clare prophetauit. Ait enim de futuro per modum praeriti,
propter prophetiae certitudinem inconcussam. (9) V I S I T A S T I terram] Iudaeam, dando ei v-
beres fructus, [E T inebriasti eam,] id est, pluuijs opportunis eam copiose irrigasti: quemadmodum
Esaias inducit, Descendit imber, & inebriat terram, & infundit eam. [M V L T I P L I C A S T I locuple-
tare eam,] id est, pluribus modis terram ditasti, quoniam ex fertilitate terrae nascuntur, quae sunt na-
turales diuitiae, acquiruntur & augmentantur diuitiae artificiales. (10) F L V M E N dei repletum
est aquis,] id est, Iordanis aquis abundauit. Dicitur autem Iordanis flumens dei propter mirabilia quae
deus in eo peregit, arefacies alueum eius, & aquas eius superiores in altitudine turris ascendere, per-
manereque faciens, donec filij Israel pertransissent: quemadmodum in Exodo & libro Iosue legitur
[P A R A S T I cibum illorum], i. escam Iudaeis reuerentibus praeparasti, terram fecundando, [Q V O N
I A M ita est praeparatio eius,] id est, quia repletio Iordanis facit ad terrae fecundationem, & cibi
praeparationem. (11) R I V O S eius inebria,] id est, riuos Iordanis fac copiosum fructum produce-
re, [M V L T I P L I C A gemina eius,] hoc est expositio verbi praecedentis. Multiplicatio nanque ge-
minum seu fructuum terrae, est inebriatio riuorum. Vel, riuos eius inebria, i. abundanter auge ac im-
ple [I N S T I L L I C I D I S eius laetabitur germinans], i. in guttis aquarum Iordanis a caelo stillanti-
bus, terra laetabitur, i. habitatores suos faciet gloriari. Vel, laetabitur, metaphorice, sicut pratum ri-
dere afferimus. (12) B E N E D I C E S coronam,] i. circunvolutioni seu circulo [A N N I benignitatis
tuae], i. temporum misericordiae tuae, dando ea quae ad fructuum productionem exiguntur. Dicitur enim
deus benedicere temporibus, quando his quae in tempore fiunt aut sunt benedicit, id est, gratiam seu bo-
nitatem aliquam eis impendit, [E T campi tui], i. campi culti Iudaeae [R E P L E B V N T V R vbertate]
fructuum diuersorum. (13) P I N G V E S C E N T speciosa deserti], i. pinguis pascua proferent ad a-
nimalia nutrienda, [E T exultatione colles accingentur,] hoc est, fructu seu germine homines laetifi-
cantes, vndique implebuntur. (14) I N D V T I sunt] lana copiosa [A R I E T E S ouium,] sicque non
erit indigentia vestimentorum, [E T valles abundabunt frumento] quia valles terrae illius aptae dicun-
tur, ut in eis grana bona serantur [C I L A M A B V N T etenim, hymnum dicet,] Dicitur autem inani-
mata, sicut terrae nascuntur, atque similia, deo benedicere & clamare materialiter, quoniam sunt materia
& occasio, vnde homines ad laudem diuinam prouocentur, suaque; pulchritudine, fecunditate, & dispo-
sitione inducunt nos, si bene consideremus, ad clamandum, benedicendumque; dominum. Propter quod
in Ecclesiastico legitur, Quam desiderabilia sunt opera dei. Et quis satiabitur, videns gloriam eius?
Hinc nepe apud Danielem omnes creaturae, etiam inanimatae, inuitantur ad benedicendum creatori.

EXPOSITIO tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

Porro moraliter titulus praeductus ita exponitur, In finem psalmus David, hoc est, psalmus
iste tendens in Christum, conuenit David, id est, ecclesiae militanti iam peregrinanti, & ad pa-
triam suspiranti, cui libet quoque; fideli, de Babylone, i. de confusione vitijs ad terram Iudaeae &
Sion, i. confessionem, laudem ac speculationem diuinam redeunti. Et psalmus iste ad canticum Ieremiae
& Ezechielis de populo transmigrationis, i. agit de re significata per transmigrationem ac reditum Iu-
deorum a Babylone, videlicet de reditu nostro a captiuitate vitijs atque diaboli ad pacem ecclesiae &
libertatem filiorum dei. Qui enim vitijs seruit, a daemone captus est: sicut ait Apostolus, de pecca-
toribus loquens, Resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui detinentur, ad ipsius voluntatem. Et
euangelica ait scriptura, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Reuertendum ergo est nobis a

Sapie. 12
Psal. 103.

Psal. 88

Marc. 4

1. Esdr. 3
Iere. 31
Ezec. 28

Esaias 35

Exo. 14
Iosue 3

Exod. 16

Ioh. 12

Eccle. 39
Eccl. 42
Dan. 3

2. Tim. 2
Ioh. 8

confusione ad ordinationem, à culpa ad gratiam, à regno diaboli ad regnū Christi. Sicque redeuntes cum precordiali hilaritate dicamus, ¶ Te decet hymnus deus in Sion, id est, in sancta ac militanti ecclesia, in qua incessabiliter deum laudare ac honorare debemus, implentes quod ait Apostolus, Regi seculorum immortalis, inuisibilis, soli deo honor & gloria. Sion namque speculatio dicitur, per quam ecclesia designatur, quæ Christum iam fideliter contemplantur: & tibi reddetur votum, id est, tibi perfecte soluetur promissio, in Hierusalem, illa quæ sursum est, quæ est mater nostra atque triumphans ecclesia. Dum enim in sacro baptisate per votum fidelitatis diabolo & omnibus eius operibus abrenunciamus, corpusque nostrum ac animam deo offerimus, eius nos cultui totaliter dedicantes, tenemur sic vitā nostram dirigere, vt omnis nostra cogitatio, loquutio, & operatio deo semper intendat, deum loquatur ac veneretur, in quo consistit perfecta adimpletio præcepti de charitate. Istud autem in præfenti perfecte implere non possumus, sed in patria perfecte implebitur, tunc enim corpus animam non retardabit. Exaudi orationem meam, o domine, vt te in hoc seculo ac militanti ecclesia tam pulchris atque deuotis hymnis collaudem, quatenus quod nunc perfecte solvere nequeo, in superna illa Hierusalem sine fine felicitate reddam: ad te omnis caro veniet, id est, omnis homo, præsertim in finali iudicio, quando congregabuntur ante filium hominis omnes gentes. Ponitur itaque hic pars pro toto, videlicet caro pro toto composito, sicut in Genesi & Exodo dicitur Iacob descendisse in Aegyptum in animabus septuaginta. Sed nonne sic accipiendo carnem, equus & mulus caro sunt? Nonne veraciter scriptum est, Aegyptus homo & non deus, & equi eorum caro & non spiritus? Nunquid ergo & irrationalia animantia ad Christum in die iudicii venient? Et respondendum, quod ponit hic genus pro specie, scilicet carnem pro carne humana. Vel sicut nomen prophetæ antonomastice conuenit Dauid: sic caro per se posita pro carne humana, quæ nobilissima est, sumitur. Verba iniquorum præualuerunt super nos. Interdum in sacra scriptura verbum pro facto accipitur, prout dixit Dauid, Quod est verbum quod factum est? Et Zacharias propheta, Hæc sunt (inquit) verba quæ facietis. Est igitur sensus, Verba iniquorum, hoc est, persequutiones peccatorum, tentationesque dæmonum præualuerunt super nos, id est, in via iustitiæ abduxerunt nos, & in magnam nos miseriam deiecerunt. Vel, verba iniquorum, id est, suggestio dæmonis protoplastos nostros parentes tentantis. Persuasio quoque Euz, quæ virum suum insecit, & excusatio Adæ, peccatum suum in sceminam retorquentis, præualuerunt super nos, quoniam de paradiso nos expulerunt, estque graue iugum inductum super omnes filios Adæ, & originalis iustitia nobis ablata est, & nascimur filij iræ, id est, in originali peccato: & impietatibus nostris tu propitiaberis, id est, peccata actualia quæ ex originali peccato incurrimus, tu pie dimittes penitentibus nobis, dando nobis penitendi tempus ac locum: quemadmodum Esaias dicit, Propterea expectat dominus, vt misereatur vestri. Vel, impietatibus nostris, de quibus superius dictum est, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, tu vnigenite dei propitiaberis miserendo, succurrendo, & satisfaciendo pro nobis, quod nos ipsi facere non poteramus. Hinc per Esaiam dominus ait, Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuiisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Beatus quem elegisti & assumpsisti. Proprie accipiendo electionem, omnis electus assumitur: sic enim soli prædestinati dicuntur electi, quandoque tamen electio communiter sumitur pro vocatione alicuius ad gratiam, siue perducatur ad gloriam, siue non: & ita non omnis electus assumitur, sicut de Iuda proditore ait Saluator, Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Ait itaque, Beatus, est, quem elegisti, ab æterno, & assumpsisti, in tempore, dando ei gratiam in præfenti, & gloriam in futuro. Vnde & Baruc dicit, Beati sumus nos, quia quæ deo sunt placita, manifesta sunt nobis: habitabit in atrijs tuis, hoc est, nunc moratur in militanti ecclesia per totum mundum diffusa, & postea habitabit in ecclesia triumphanti. Dicitur autem ecclesia militans ac triumphans pluraliter atria, propter amplissimam capacitatem, omniumque bonorum plenitudinem: iuxta illud, O Israel quam magna est domus dei, & ingens locus possessionis eius. Magnus & non habens finem, excelsus, & immensus. Vel ecclesia triumphans dicitur atria propter mansiones diuersas: quemadmodum Christus testatur, In domo patris mei mansiones multæ sunt. Replebimur in bonis domus tuæ, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Versus iste primo intelligi potest de ecclesia militante, vt sit sensus, Replebimur in bonis domus tuæ, id est, in diuitiis ecclesiæ, quæ sunt sacramenta, virtutes, & gratiæ multiformes, in quibus iam deuoti quotidie adimplentur & impinguantur, in tantum, vt superius dictum sit, Nihil deest timentibus eum. Et Christus, Omnia (inquit) quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & venient vobis: sanctum est templum tuum, id est, nomini tuo consecratum. Vel, sanctum est templum tuum, id est, homines sancti sunt, in quorum cordibus tu per fidem & gratiam habitas. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos, ait Apostolus, mirabile in æquitate. Magna namque & admiranda est sanctitas, æquitasque sanctorum in hac vita, qui in carne & seculo non carnaliter aut seculariter viuunt: sed spiritualiter atque diuine secundum perfectissimam Christi doctrinam, quæ in omni æquitate valde mirabilis est, suosque sectatores admirabiles efficit. Secundo exponitur versus iste de triumphanti ecclesia. Replebimur in bonis domus tuæ, id est, in beatitudinibus patriæ. In essentiali enim beatitudine, quæ est visio dei, omnes beati replentur, quoniam deum tam clare vident, sicut desiderant. In accidentalibus quoque præmijs maxime replebuntur post diem iudicii, dum animæ sanctæ corporibus gloriosis reunitæ, non solum in intellectualibus viribus, sed in sensitiuis quoque potentijs felicitabuntur. Vnde Esaias dicit, Oculus non vidit deus absque te, quæ preparasti expectantibus te. Quod Apostolus clarius introducit, dicendo, Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparauit deus

A diligentibus se. De quibus & supra inductum est, Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Et, Satiabor cum apparuerit gloria tua: sanctum est templum tuum. i. triumphans ecclesia. Nihil enim imperfectioris aut maculæ esse valet in patria, vbi omnes beati fonti puritatis immediate coniuncti sunt: mirabile in æquitate. Quauis enim omnes nostræ iustitiæ in via sint velut pannus menstruatus, iustitia tamen beatorum in patria perfecta mirabilisque consistit, quoniam quicquid à deo receperunt, ei plenissime offerunt, & incessabiliter atque totaliter stant deo intenti, in ipsum cõuersi, demersi, absorpti. Exaudi nos deus salutaris noster, id est, saluator noster, sine cuius auxilio nihil ualemus, tu qui es, spes, id est, causa & obiectum spei, omnium finium terre, & in mari longe, id est, vniuersorum fidelium in toto mundo & insulis maris manentium, quia in te solo consistit omnium vera salus, qui per Prophetam domini loquutus es, Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ. Præparans montes, id est, angelos sanctos, de quibus infra habetur, Leuauit oculos meos ad montes. Et iterum, Montes in circuitu eius: in virtute tua, quia propria potestate eos disponis ad agenda cuncta tibi placencia, ad gubernandum ecclesiam, ad refrenandum diabolos, ad custodiendum, promouendumque homines. Vel, Præparans montes in virtute tua, id est, tua omnipotentia perficiens sanctos apostolos, ceterosque omnes vita & doctrina sublimes, ita vt alios instruant, regant, & ad te omnium rerum vltimum finem perducant accinctus potentia. Hoc in præcedenti expositione de deo satis videtur expositum, sed de Christo incarnato specialiter explanatur, tanquam dicat, Tu Christe quauis humana & naturali virtute hæc facere nequeas, tam cum sis accinctus potentia, id est, diuina potestate armatus, accinctus, & ad operandum idoneus, ista potes. Propter quod verissime dicit, Quæ nunque facit pater, hæc & filius similiter facit: qui conturbas, hoc est, timore concutis, ad penitentiamque conuertis, profundum maris, id est, seculum nequam, seu corda vitiosa in peccatorum amaritudinemersa. Conturbas autem & sonum fluctuum eius, hoc est, cõtradictiones superbas ac impetuosas secularium principum, quorū nonnulli salubriter sunt turbati, id est, ad penitentiam moti. Turbabuntur gentes & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis. Hoc tempore Aposto. præsertim impletum est, quando propter excellentissimam eorum miracula homines in toto mundo morantes, pro magna parte ad Christum conuersi sunt, ex consideratione vitiorum suorum seipfos turbantes, & penas inferni timentes: exitus matutini & vesperti delectabis. i. cõuersione seu penitentia tam eorum qui in iuuetute à vitijs exeunt, atque ad deum confugunt, quam eorum qui in senectute cõuertuntur, acceptam habebis & delectabilem facies angelis sanctis. Nam quacunque hora peccator conuertitur, omniū iniquitatum eius mox obliuisceris. Gaudium quoque est angelis dei super vno peccatore penitentiam agente. Hoc est quod Christus in Euangelio loquitur, Si in secunda vigilia venerit dominus, & si in tertia venerit, ita inuenerit, scilicet seruos suos vigilantes, beati sunt serui illi. Vel, exitus matutini. i. conuersiones eorum qui tempore prosperitatis, quæ mane ac lumini comparatur, veniunt ad te: & vesperti. i. conuersiones eorum qui tempore aduersitatis pergunt ad te, delectabis, siue tempore abundantia & prosperitatis, siue tempore inopia & aduersitatis, quis cõuertatur ad dominum, ab eo misericorditer recipietur: quemadmodum Christus fatetur, Eum qui venit ad me, non eijciam foras. Visitasti terram, visitatione benigna. i. habitantes in terra, videlicet, homines, destinando apost. per totum mundum, dicens eis, Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. & inebriasti eam, id est, conuersos ad fidem spiritualibus donis exuberanter implesti diuino amore à seipsis alienasti, & sobria spiritus ebrietate potasti. Propter quod ait Apost. Gratias ago deo meo semper pro vobis in gratia dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illor. multiplicasti locupletare eam, id est, multipliciter eam ditasti charismatibus spiritualibus ac diuinis. Alij enim datur, vt ait Apost. sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij gratia sanitatum, alij operatio virtutum, &c. Et iterum, Vnusquisque proprium donum habet à deo. Vel sic, Visitasti terram. i. primitiuam ecclesiam, mittendo ei in die Pentecostes omnium linguarū notitiam, ita vt iudæi increduli diceret, quia multo pleni sunt isti: multiplicasti locupletare eam, quia per gratiam illis collatam alios quoque locupletasti. Vnde dominus, Noli (inquit) timere serue meus Iacob. Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam. Et apud Iohalem legimus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filia vestre. Hinc nempe tempus Euangelicæ legis tempus gratiæ appellatur. Flumen dei repletum est aquis, id est, fons baptismatis impletus est donis spiritus sancti, abluendo & sanctificando in ipso renatos. Vel dicitur fons iste aquis repletus, quia in Hierusalem primo cepit operari, & iam in vniuerso mundo multiplicatur, operatur, & consecratur. De hoc fonte seu flumine alio loco scriptum est, Fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum, id est, corda peccatorum lauabit, sicut in Zacharia apertius commemoratur, In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris & mestrutæ: parasti cibum illorum. i. spirituales escam fidelium præparasti, videlicet sacramentū corporis & sanguinis Christi, de qua dictum est supra, Parasti in cõspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me: quoniam ita est præparatio eius. i. quia hæc esca non datur, nisi in fonte baptismatis denuo natis, cuius figura fuit quod populus Hebræus nõ peruenit ad manna, nisi postquam pertransiit mare rubrum. Quæadmodum enim mare rubrum erat typus baptismi: sic manna erat figura Eucharistiæ. Propter quod ait Apost. Omnes in Mose baptisati sunt in nube, & in mari, & oēs eandem escam spiritalem manducauerunt. Illi baptisati sunt figuratim, nos baptizamur veraciter. Illi quoque manducauerunt eandem escam spiritaliter seu significatiue: sicque eundem potum spiritalem biberunt: nos manducauimus ac bibimus eandem escam, eundemque potum essentialiter. i. corpus & sanguinem Saluatoris. Riuis eius inebriasti. i. particulares baptismos ex baptismo primitiuæ Ecclesiæ deriuatos, sicut ri-

ui propagantur ex fonte: hos ritos inebria, ita ut vndique multiplicentur, & sacramentalibus gratijs E
 implentur: multiplicata gemina. i. fructus eius, quatenus plurimi renascatur per baptismum in Chri-
 sto: sicq; Ecclesia impletur fidelibus, in stillicidijs eius. i. in guttis baptismi super capita baptizato-
 rum cadentibus dum baptizantur, lætatur germinas, id est, sancta mater ecclesia novos in Christo
 filios adipiscens ac procreans. Benedices. i. gratiarum munera tribues, coronæ. i. populo ad te vndique
 confugiendi per modum coronæ seu circuli: sicut superius dictum est, Synagoga populorum circum
 dabit te. Infra quoque de deo inducitur, Magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.
 Benedices ergo coronæ anni benignitatis tuæ. i. tempori misericordie seu gratiæ tuæ. Ac si dicat,
 Benedices populo Christiano tempore euangelicæ legis. Annus nanque benignitatis diuine, à primo
 Christi aduentu incepit, & vsque ad finem seculi durat: & hoc tempore deus populo suo copio-
 sius benedicit, quam tempore legis naturalis ac scriptæ, propterea appellatur tempus gratiæ & an-
 nus benignitatis diuinæ: & campi tui. i. corda fidelium quæ tu collis, impinguis, fœcundas semine ver-
 bi, replebuntur vbertate, diuinorum charismatum, operationum sanctarum, spiritualiumque profectuum.
 Pinguescent speciosa deserti. i. animæ peccatorum à gratia derelictæ, & tamen naturali summe Tri-
 nitalis imagine insignitæ atq; decoræ, in spiritualibus bonis abundabunt per conuersionem ad fidem
 atq; obedientiam Christi. Vnde & ipse ait, Venit filius hominis querere & saluum facere, quod perierat. F
 Et sicut dicit Apost. Vbi abundauit peccatum, abundat & gratia. Siquidem cui plus donatur, plus dili-
 git: & exultatione colles accingentur. Quæadmodum nomine montium intelliguntur apostoli, sic no-
 mine collium, qui montibus sunt minores, intelliguntur viri perfecti, apostolicam vitam sectantes, &
 maxime martyres: qui non solum vitam, sed etiam passionem ac mortem apostolorum secuti sunt. ta-
 les igitur colles accingentur exultatione, hoc est, gaudio spiritali, recipiendo in hac vita consolatio-
 nem internam, in futuro autem beatitudinem consummatam. Induti sunt arietes ouium, hoc est, du-
 ces ouium Christi, videlicet, prelati, pastores, atq; doctores induti sunt fortitudine spiritus sancti sa-
 pientia & iustitia, quatenus alios fortiter pascant, corripiant, instruant, & cõfirment. Taliter induun-
 tur veri & digni prelati ecclesiæ, quatenus alios vita, doctrina, & omni perfectione præcedant. De
 arietibus sic indutis apud Ierem. ait dominus, Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascet vos
 scientia & doctrina: & valles. i. subiecti & inferiores, abundabunt frumeto, id est, semine verbi, quod
 à suis superioribus audient, diligenter implebunt, ut fructibus vitæ æternæ dicerentur: clamabunt, af-
 fectuose orando ac dei beneficia confitendo. etenim hymnum dicet, domino regratiantes pro vni-
 uersis beneficijs suis, eiusque bonitate indefinenter laudantes, quemadmodum dominus per Esa. ait,
 Ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis. ¶ Ecce psalmum mirabili venustate splendentem
 transcurri, in quo deus benedictus & sanctus pulchre laudatur, affectuose preces comprehenduntur,
 diuina beneficia commemorantur. Conemur ergo totis viribus tam immaculatam ac sanctam duce-
 re vitam, ut deum cum omni affectu laudemus, in eius præconio delectemur, ipsum cordialiter inuo-
 cemur, beneficiorumq; eius nunquam immemores efficiamur: sed taliter ei in præsentem hymnos can-
 temus, ut hinc emigrantes in cælesti Hierusalem continuo collaudemus.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXV.

EXPOSITIO TITULI.

Psalmi præsentis titulus talis est. In finem canticum Psalmus resurrectionis. Hoc est, Psalmus iste
 de spiritali fidelium resurrectione pertractans, & in finem, qui est vita æterna, nos dirigens, est
 canticum, id est, exultatio magna de resurrectione prædicta. Loquens ergo Propheta in persona
 Ecclesiæ cuiuslibet fidelis ait,

PRECATIO.

Deus conditor uniuersorum, qui dominaris in uirtute tua in æternum: oculis clementiæ (quæ sumus) super nos semper
 respice: pone animam nostram ad bonæ actionis uitam, & nunquam amoueas à nobis misericordiam tuam.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

VIBILATE deo omnis terra. Iubilatio gaudium est, quod propter exuberantiam
 suam non potest totaliter reprimi, neque totaliter explicari: magis autem
 iubilatur mente quam voce. Ait itaque, Iubilatio, hoc est, ineffabiliter exultate,
 deo, id est, in deo, & ad gloriam dei ex contemplatione bonitatis diuinæ, & ex
 consideratione beneficiorum ac promissorum ipsius: & hoc faciat, omnis ter-
 ra, hoc est, totus mundus, seu incolæ eius, non solû Iudæa, sed vniuersa gẽtilitas
 ad fidem conuersa, spemq; futuræ resurrectionis per Christum adeptæ: cui dicit
 etiam Esaias, Lauda sterilis quæ non parit, decanta laudem, & hinni, quæ non

parturiebas: quod ad plebem Gentilium olim sterilem, nunc verò in Christo fœcundam dictum esse
 docet Apostolus. [PSALMVM dicite nomini eius.] Psalmus bonam operationem significat. Quid
 ergo est deo psallere, nisi voce & opere ipsum laudare? Qui enim deum verbis magnificat, & operi-
 bus inhonorat, sibi metipsum contradicit: imo quoniam opera præponderant verbis, magis affirmat
 deum inhonorabilem esse quam honorandû. [PATRE gloriam laudi eius.] id est, clarificate laudem di-
 uinam verbis ac factis docendo seu ostendendo quam excellenter laudandus sit deus. Gloria quippe
 dicitur clara cum laude notitia. Dum ergo quis docet, q̃ magnifica atq; incomparabilis laus deo debe-
 tur, tunc dat gloriam laudi eius. i. laudem dei glorificat. ¶ (2) Dicit deo] confitendo magnifi-

centiam eius, maiestatemq; eius laudando. [QUA TERRIBILIA sunt opera tua domine.] Terribilia nan-
 que sunt opera diuinæ iustitiæ, quæ a principio mundi fecit, videlicet condemnando totû genus hu-
 manum propter primorum parentum peccatum, perdendo mundum diluuiò, submergendo AEGY-
 ptios in mari rubro, & alia quæ sacra scriptura commemorat. Maxime tamen metuenda sunt opera
 dei circa iniquos, quos æternaliter damnat. Vnde scriptum est, Horribilis dominus super impios. Et
 alibi, Vnus est altissimus creator omnium, omnipotens, rex potens & metuendus nimis. [IN multitudinẽ
 virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui,] hoc est, propter multa miracula atq; miracula tua nõ con-
 uertentur ad te, potentiam tuam humiliter venerando. nam & si verbis opera tua fatentur, tamen o-
 peribus negat. Hoc modo mentiti sunt Christo Iudæi qui miracula eius ascripserunt diabolo dicen-
 tes, In Beelzebub principe dæmoniorum eiecit dæmonia. Et, Non est hic homo à deo. Et, A Naza-
 reth non surgit propheta. Sic quoq; deo mentiti sunt Ananias & vxor ipsius, dicente Petro ad Ana-
 niam, Non es mentitus hominibus, sed deo. ¶ (3) OMNIS terra adoret te,] hoc est, cultum patriæ
 tibi soli exhibeant omnes homines in terra morantes, falsos deos spernendo, teque in omnibus, & su-
 per omnia venerando. Adoratio enim proprie sumpta est cultus patriæ, & soli deo debetur, tanquam
 omnium creatori omnipotenti, altissimo principi, deo vero, viuo trino ac simplici. Vnde deus subli-
 mis apud Esaiam testatur, Ego dominus: hoc est nomen meum. Gloriam meam alteri non dabo, &
 laudem meam sculptilibus. In hoc quoque quod ait Propheta, Omnis terra adoret te deus, prophe-
 tauit implicite totum mundû ad vniuersi dei summi cultum fuisse conuertendum, atq; ab omnibus a-
 dorandum esse, sicut per Christi Apost. factum est. Propter quod in Esaiâ habetur, Redemptor tuus
 sanctus Israel deus omnis terræ vocabitur. Et apud Zach. In die illa erit dominus rex super omnem
 terram. [ET psallat tibi] mentaliter te laudando, sicut ait Aposto. Psallentes in cordibus vestris deo
 semper. [PSALMVM dicat nomini tuo,] ore seu vobis te laudando, sicut ait Apostolus, Loquentes
 vobismetipsis in hymnis, & psalmis, & canticis spiritualibus. ¶ (4) VENITE] ad audiendum ver-
 bum dei, venite ad ecclesiam, venite non tam corporis gressu quam fidei passu, cõtemplationis pro-
 fectu, interiorique reditu, [ET videte] per contemplationem internam, per fidei lumen, per spiritus
 sancti irradiationem [OPERARI] qui est [TERRIBILIS] in cõsilijs super filios hominum.] Hæc
 opera in quibus deus tam metuendus ostenditur maxime sunt effectus prædeterminationis ac reproba-
 tionis diuinæ, quibus nonnulli per misericordiam sunt electi: cæteri verò iustitia exigente præsciti.
 Porro quam terribilis sit deus in cõsilijs super filios hominum aduertere possumus, si diuinæ scriptu-
 ræ testimonia diligenter pensemus. Ecce dominus apud Ezech. ait, Reuertimini & uiuite, quia nolo
 mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Cui concordat quod dicit Apost. Deus vult omnes
 homines saluos fieri, & ad cognitionem veritatis venire. Et nihilominus in Act. Apost. legitur. Veta-
 ri sunt autem Paulus & sui à spiritu sancto, loqui verbum dei in Asia, & non permisit eos spiritus Ie-
 su. Quomodo ergo vult deus omnes conuerti, quando ipsemet prohibet prædicatores ab instructio-
 ne quorundam? Sed forte quis dicit istud non esse multum mirabile, neque deum ostendi terribi-
 lem in cõsilijs super filios hominum ex isto facto, asseretque spiritum sanctum propterea prohibuisse
 Paulum ab informatione Asianorum, quia præuidit eos nõ credituros: & ita ad misericordiam per-
 tinet, quod verbum de eis prædicatum non fuit. Vel forte, quoniam digni non erant prædicationem
 diuinam verbi audire. Sed nonne alijs multis prædicatum est euangelium Christi à sanctis apostolis,
 qui illud non receperunt atque omnino indigni fuerunt? Denique fortius mouet quod ad Ezechie-
 lem dominus ait, Fili hominis vade ad domum Israel. Non enim ad populum profundæ sermonis &
 ignotæ linguæ tu mitteris: & si illos mittereris, ipsi audirent te: Domus autem Israel nolunt audi-
 re te, quia nolunt audire me. Ecce non misit sanctum Prophetam ad eos quos nouerat audituros, si
 eis missus fuisset Propheta, & misit eum ad eos quos nouerat non audituros. Nõne terribile est hoc
 consilium iusti dei? Terribile quoq; est illud consilium dei, quod Paulus ad Rom. de Jacob & Esau
 loquens cõmemorat, Cum nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni aut mali, ut secundum ele-
 ctionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet mi-
 nori: sicut scriptum est, Quoniam Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Alia multa sunt in diuinis
 scripturis in quibus deus terribilis esse demonstratur in cõsilijs suis super filios hominum, quæ in-
 uestigatione non indigent, sed pia ac sobria fide. Propter quod Salomon protestatur, Sicut qui mel
 comedit multum, non est ei bonum: sic qui perscrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Verun-
 tamen aduertendum quod consilium proprie sumptum non competit deo. Consilium nanque pro-
 prie dicitur, inquisitio de faciendis, & ita dubitationem præsupponit. Propterea Damascenus, Con-
 silium (inquit) est ignorantis natura. Dum ergo consilium deo ascribitur, sumitur ipsum consilium
 pro eo quod perfectionis in ipso est, omni sua imperfectione seclusa. ¶ (5) QUI CONVERTIT] ma-
 re in aridam.] Hoc deus ad literam fecit in mari rubro atque Iordane. Spiritualiter verò per mare
 intelliguntur peccatores in fluctibus vitiorum submersi, hos deus conuertit in aridam, dum fluctua-
 tione animi vitiosa per gratiam dei extincta incipiunt igne amoris sicari, iustitiamque finire. [IN
 flumine,] id est, in mundo qui mari magno & flumini comparatur. Vel, in flumine præsentis morta-
 litatis. Vel, in flumine tentationum & aduersitatum, [PERTRANSIBUNT] homines boni [PRE-
 DENT] sancti desiderij suspirando ad patriam, & ob æternæ vitæ amorem omnia prospera mudi sper-
 nentes, omnia quoque eius aduersa fortiter tolerantes: quemadmodum monet Apost. Deponentes
 omne pondus, & circumflâs nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamẽ aspici-
 entes in authorẽ fidei & consummatore Iesum: [IBI lætabimur in ipso]. i. in prædicta transitione de
 via ad patriam, de mundo ad cælum, de fluctibus vitiorum ad quietis securitatisque portum gaudebi-

mus spirituali læticia, sicut in omni actu virtuoso gaudendum est in eo, de quo subiungitur. ¶ (6) **Q**ui dominatur in cælo & terra, omnibusq; abyssis [in virtute sua] sibi consubstantiali, cœterna ac propria, non aliena aut aliunde adeptus [in æternum] sine fine, sicut de deo conscriptum est, iuxta voluntatem suam facit, tam in virtutibus cæli, quam in habitatoribus terræ. & non est qui resistat manui eius. Potestas eius, potestas sempiterna, & regnum eius in generatione & generatione. [oc vlti] **B**EVVS SVPER gētes respiciunt, id est, intellectus diuinus omnia opera hominum intuetur ac pensat, vt singulis quod merentur restituat. Vnde ipse dominus dicit, Si occultabitur vir in absconditis, & ego nō videbo eum; Et alibi, Domine deus cuius oculi aperti sunt super omnes filios Adam, vt reddas vnique secundum vias suas. [QVI exasperant,] id est, interioribus suis nihil proficiant, sed omni gratia destituantur atque dispereant: sicut ait scriptura, Anima quæ per superbiam aliquid commiserit, quoniam aduersus dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. Hęc autem Propheta non imprecando, sed præficiendo, aut diuinæ se iustitiæ conformado locutus est: & quoniam vt per Ezechielem dominus frequentissime asserit, Domus Israel exasperans fuit, idcirco exaltati non sunt: sed propter iniquitatem suam in Christum commissam humiliati sunt, oppressi, detecti.

¶ (7) **B**ENEDICTE gentes deum nostrum] ipsum laudando, [ET auditam facite vocem laudis eius] coram alijs ipsum glorificando, & vniuersos, quantum potestis, ad eius laudem alliciendo.

¶ (8) **Q**UI POSUIT animam meam ad vitam] spiritualem à morte peccati eam eripiens, & dono gratiæ eam viuificans: sicut ait Apostolus, Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo: cuius gratia estis saluati. [NON dedit in cōmotionem pedes meos,] id est, desideria mea & opera nō permittit esse instabilia, vaga, & lubrica: sed confirmauit ac fixit cor meum in se, ita vt nec propter tētatio nes diaboli, nec propter blandimēta aduersitatesve seculi potui ab eius amore atque obsequio separari, imò perseverantiā contulit mihi. Hoc modo stabiliti erant pedes Apostoli dicentis, Certus sum quia neque mors, neque vita, neq; angeli, neque principatus, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei. ¶ (9) **Q**UI ONIAM probasti nos deus] Per aduersa & prospera, per te ipsum quoque effectiue, & per aduersarios nostræ salutis permisiue. Probat equidem deus homines, quatenus innotescat, non ipsi deo, sed alijs, an veraciter timeant deum, non recedendo ab eius præceptis propter ea quæ retrahere solent à bono: hoc facit deus interdum effectiue per se vel suos pios ministros, non statim preces orantium exaudiendo, gratiam suspendendo, penuriam seu aliquam infirmitatem infligendo. Propter quod Moses, Recordaberis (inquit) cuncti itineris, per quod adduxit te dominus, deus tuus, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ verfabantur in corde tuo, vtrum custodires mandata legis an non. Interdum autem probat nos deus permisiue, per tentationes dæmonum persecutionesque hominum. Iuxta illud, Tanquam aurum in fornace probauit eos dominus [IGNOS examinasti,] id est, acuta tribulatione nos discussisti, si fideliter essemus tibi adherentes, [SCVT examinatur argentum,] id est, quemadmodum per ignem inquiritur, an aliquid sit verum argentum. Hinc in libro Iob dicitur, Deus scit viam meam, & probauit me quasi aurum quod per ignem transit. ¶ (10) **I**NDVXISTI NOS in laqueum.] Quidam est laqueus deceptionis & culpæ, alius verò est laqueus probationis & pœnæ. In primum laqueum introducit nos deus permisiue, dum nos suo iusto iudicio tentari, superari, ac falli permittit. In laqueum verò secundum sæpe inducit nos effectiue, quandoque verò permisiue duntaxat. [POSUIT tribulationes in dorso nostro.] Per dorsum intelligitur totus homo, qui frequenter anima & corpore tribulatur. Quædam enim super dorsum corporis onera ponuntur, & deferuntur: sic super totum hominem variæ tribulationes cadunt ac perferuntur. [IMPOSUIT homines super capita nostra,] id est, super nos ipsos & super propriam nostram libertatem ac rationem: ita vt nec proprium sensum, nec propriam voluntatem sequi præsumimus. Hoc deus aliquando efficienter agit, sicut dum bonos præfidere facit. Interdum verò permisiue, sicut dum impij præferuntur. Vnde apud Iob habetur, Regnare facit deus hominem hypocritam propter peccata populi. Et dominus dicit per Esaiam, Dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eorum. Dum ergo indigni & impij præfunt, patienter ferre debemus, à quorum dominio liberari nequimus, cogitantes sic accidisse propter nostra demerita: nec debemus potestati resistere, quantumcumque aperta & magna sit præfidentis iniquitas, dummodo ea præcipiat, in quibus ei subijcitur, vt ipse quæ diuino honori, & nostræ salutis non opponuntur. ¶ (11) **T**RANSIIMVS PER IGNEM ET AQVAM,] hoc est, per contrarias pœnas, sustinendo afflictiones oppositas, vt sunt abundans aeris seu corporis calor, & intemperata frigiditas. Vel, per ignem & aquam, tanquam per duo extrema intelligenda sunt omnia genera tribulationum intermedia, quibus electi in hoc mundo purgantur: quemadmodum scriptum est, Beatus homo qui corripitur à domino, [ET eduxisti nos in refrigeriū.] Non enim permittit nos deus tentari supra id quod possumus, nec solet tribulatio esse continua: sed deus vicissim consolatur & releuat suos fideles: quemadmodum scriptum, In crepationem domini ne reprobes: quoniam ipse vulnerat & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. Et alibi, Pro certo habet omnis qui colit te domine, quia si in tribulatione fuerit, liberabitur: quia post tēpestatem tranquillum facis, & post fletū exultationē infundis. Deniq; si in hac vita refrigeriū non præstatur, in futuro vtiq; tâto copiosius dabitur, quâto magis negatur. ¶ (12) **I**N TROIBO in domum tuam,] hoc est, ad animam meam, quæ est domus & templum sui creatoris, dummodo iuste viuatur, examinando, diiudicando, & exercitâdo me ipsum: quemadmodum scriptum est, Redite præuaricatores ad cor. Et alibi, Cōsidera

A te ipsum. Vel, Introibo in domum tuā, puta militantē ecclesiam fide & opere in ecclesiastica vnitate morando: vel, Introibo, vt confido, post hanc vitam, in domum tuam, id est, in regnum cœlorum seu ecclesiam militantem, sicut tu domine Iesu dixisti, Pater quos dedisti mihi volo vt vbi ego sum, & Iohā. 17 illi sint mecum. In quâlibet harū domorū introibo] in holocaustis, id est, in feruida oblatione me ipsius, me totum tuæ voluntati offerendo & exponendo, nec aliquid mihi proprium retinendo. Holocaustum nanq; dicebatur sacrificium diuinæ maiestati oblatum, quod ad eius honorē totaliter cōburebatur, in signum qd homo debet seipsum omnino relinquere, atq; diuino honori se penitus micipare cum ardenti amore. Dum ergo hoc modo nos deo impēdimus, domum eius ingredimur, deo vnimur, & in ipso manemus. [REDAM tibi vota mea,] hoc est, promissa mea persoluam, quæ vel in baptismo, vel in ordinis seu religionis susceptione promisi, secundū quod Salomon iubet, Si quid vouisti domino, ne moreris reddere. Displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Vel, reddam tibi vota mea. i. tibi offeram omnia desideria mea, nil desiderando extra te, præter te, contra te, sed totum affectum colligendo in te, sicut superius dictum est, Domine ante te omne desiderium meū: quæ promissa seu desideria [DISTINXERUNT] hoc est, distincte & ordinatē pronunciauerunt [LABIA mea.] Si enim illicitum aliquid esset promissum, non esset soluendum. ¶ (13) **E**T locutum est os meū] verba promissionis & orationis [in tribulatione mea.] Homines enim in tribulatione constituti orationes atque promissiones facere solent vt liberentur. Quid autem promiserit, subiungit, ¶ (14) **H**OLOCASIT a medullata,] hoc est, bona ac pinguis, scilicet me ipsum igne amoris inflāmatum & corpore ac anima tuę volūtati paratū [OFFERAM tibi] o domine deus [cvm incenso arētū,] id est, cum oratione ducum gregis dominici, videlicet prælatorū ecclesię, quatenus per intercessionē eorū fiat accepta oblatio mea. [OFFERAM tibi boues,] id est, doctores ac prædicatores verbi dei [cvm hircis,] id est, peccatoribus pœnitentibus vt omnes isti orent pro me. Recte autem per holocausta medullata accipitur proprij corporis & animæ amorosa oblatio, quia medulla, quæ est ossis pinguedo, designat cordis deuotionem atq; amorem. Arietes verò dicuntur prælati, quoniam sicut aries ductor est ouium, sic ipsi aliorum ductores sunt. Boues quoq; teste Apostolo, prædicatores figurant, quæ corda audientium vomere prædicationis scindāt, & semine verbi fecundent. Hircus nāq; qui est animal vile ac foetidum peccatores significat. ¶ (15) **V**ENITE] mentis affectu, & si opus est etiā corporis gressu, & in domo disciplinæ cōgregate vos, [AUDITE] auribus carnis & cordis, [ET narrabo] vobis [OMNES] qui timetis deum [timori casto & filiali. Talibus nanque narranda sunt occulta ac specialia dona creatoris non impœnitentibus & peruersis: iuxta illud Saluatoris, Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras ponatis ante porcos. Quid autem narrare velit, adiungit, [QUANTA fecit animæ meæ,] id est, quàm multa beneficia piæ & dulciter cōtulit mihi præferuando à malis, conseruando in bonis. Debet autem quilibet diligenter pensare specialia beneficia dei sibi exhibita, quatenus deo gratus existat. Elucefcit ex his quoq; qd interdum specialia beneficia dei sint alijs enarranda ad gloriam dei & ædificationem auditorum, sicut in Euangelio Christus ait cuidam, Vade & narra quanta tibi fecit deus. Hęc autem enarratio maximè licita est prælati, & eis qui inanis gloriæ tentationem vicerunt: cæteris non videtur multum secreta, nisi ædificatio proximi id requirat. Propter quod Christus in Euangelio cuidam ait, Vide nemini dixeris. Et Esai. Secreti inquit, meum mihi, secretum meum mihi, ¶ (16) **A**D ipsum ore meo clamaui,] deum laudando & inuocando, [ET exultauit sub lingua mea,] hoc est, delectationem quandam in cōscientia sensu ex ipsa laude & inuocatione altissimi. Hęc autem delectatio mētis quandoque tam magna est, vt redundet in corpus, faciāque delectationem, seu exultationem in ore. ¶ (17) **I**NQUIRITA TEM si aspexi in corde meo] per approbationem seu consensum peccati, [NON exaudiet dominus.] Qui enim sibi de peccato mortali conscius est in peccandi proposito manens, non exauditur: quemadmodum scriptum est, Deus non projiciet simplicem, nec porriget manum malignis. Et in Euangelio legitur, Scimus quoniam peccatores deus non audit. ¶ (18) **P**ROPTEREA,] id est, quia mihi de peccato mortali conscius non sum, [EXAVDIUIT] deus, & [PROPTER] hoc in te voci deprecationis meæ.] Hoc est quod in lib. Iob scribitur, Si omnipotentem fueris deprecatus, si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te. Et alibi, Si quis cultor est dei, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. Orati autem & in peccandi proposito perseveranti dominus per Ieromiam ait, Quid clamas ad me? infanabilis est dolor tuus. Oportet ergo vt vitā studeamus precibus conformare, proponentes semper ex toto corde emēdationē in omnibus. Postremò, sanctus Propheta gratias refert deo de beneficijs tātis. ¶ (19) **B**ENEDICTVS deus,] hoc est, benedictus sit, & laudetur seu benedicatur ab omnibus, [QUI non amouit orationem meam & misericordiam suam à me,] sed eam piè accepit misericorditerq; impleuit. Ecce in Psalmo isto præclaro accēditur animus noster in laude diuina, renouatur in eo diuinorum beneficiorum memoria, informatur in eo intellectus noster quanta oporteat pari electos in via præsentis. Roboratur quoque in eo bonum propositum bene agendi. Cum omni ergo hilaritate, seruire, coniunctione & puritate decantemus hunc psalmum in laude diuina in timē glorianres, dedimq; sublimē ab omnib; benedici ac honorari optātes, eius beneficia affectuose reminiscētes, ob eius amorem vniuersa contraria libentissimè tolerantes, & sibi in omnibus finaliter regramtantes.

COMMENTARIVS IN PSALMV M LXVI.

EXPOSITIO TITVLI.

Huius insuper Psalmi iste est titulus, In finem in hymnis psalmus canticum David, hoc est, Psalmus iste in finem seu Christum nos dirigens, est Psalmus canticum, id est, spiritualis iucunditatis, & cō-

D. DIONYSII CARTHUSIANI.

uenit Dauid. i. fidelis, in hymnis. i. in laudibus deo exhibedis. Psalmus iste ad litteram est inuocatio & gratiarum actio pro Christi in carnatione olim futura, iamq; praeterita. Ait ergo,

PRECATIO.

Deus miserator omnium, deus lux lucis, & fons luminis, illumina super nos uultum tuae miserationis, benedic nos, & fac cognoscere in terra uiam tuam: ut in hac inoffense ambulantes, letantes & exultantes ad mansionem pertingamus aeternam, qui in trinitate uiuis & regnas deus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum litteralem.

DE vs misereatur nostri, culpam nostram delendo, & omne impedimentum a Christi aduentu impediens remouendo, [E T benedicat nobis,] hoc est, munerum gratiae nobis impendat, eademq; in nobis copiose multiplicet. Benedicit autem creator rationali creaturae, eam per gratiam sanctificando. Creatura quoque benedicit creatori, eum laudando, & omne bonum ipsi attribuendo. [I L V M I N E T vultum suum super nos,] id est, intellectum suum faciat radiare super nos: sicut superius dictum est, Illustra faciem tuam super seruum tuum. Illuminat igitur deus vultum suum super nos, dum per sapientiam nobis ab ipso infusam facit nos contemplatores intellectus diuini, dumque precibus nostris & actibus pie arridet, [E T misereatur nostri] praeseruando nos a malis futuris, ne efficiamur aduentu eius indigni gratiam pristinam amittendo. [E T cognoscamus] deus pater [I N terra,] hoc est, in praesenti exilio [V I A M tuam] ambulando in praecipis legis diuinae. Vel, uiam. i. Christum, qui de seipso ait, Ego sum uia, ueritas, & uita. [I N omnibus gentibus salutare tuum,] hoc est, ad hoc peto misereri, ut cognoscamus omnes gentes conuerti ad Christum, qui est salutare tuum, de quo Simeon ait, Quia uiderunt oculi mei salutare tuum. Orat ergo fidelis in isto uersu pro illuminatione spiritus sancti, ne erret in uia uita praesentis, sed operando cognoscat, & cognoscendo ambulet in uia domini, de qua Saluator in Euangelio dicit, Quam angusta est uia quae ducit ad uitam, & pauci inueniunt eam. Vnde apud Tobiam habetur, Pete a deo ut uiam tuam dirigat. In hoc quoq; quod ait, In omnibus gentibus salutare tuum, orat Christum ab omnibus gentibus agnosci & honorari. Consequenter pro beneficio incarnationis Christi, conuersionisq; mundi gratias agit, [E T CONFITEANTUR tibi populi deus] confessione laudis tuae & propter culpam, te glorificando, & seipos accusando: [CONFITEANTUR tibi populi omnes] beneficia tua recolendo ac praedicando, tibiq; gratias infinitas referendo pro Christi incarnatione & sua conuersione, quemadmodum ab Esaiâ scriptum est, Miserationem domini recordabor, laudem domini super omnibus quae reddidit nobis, & quae largitus est nobis secundum indulgentiam suam. [E T LAETENTUR] interiori letitia, [E T exultent] forissecus signa interna iucunditatis ostendendo [G E N T E S] ad fidem Christi uocatae, [Q U O N I A M] iudicas populos in aequitate. Nunc enim quotidie iudicat deus populos in aequitate iudicio discretionis: de quo ait Saluator, Nunc iudicium est mundi. Nam sine personarum acceptione dat deus fidem & gratiam cunctis se disponentibus, & quod in se est facientibus, ceteros derelinquens: & ita nunc separat electos a reprobis uoto & merito. In morte autem cuiuslibet, atque in fine seculi erit iudicium remunerationis, quo separabuntur boni a malis loco & praemio. Sed quoniam teste Apost. Horrendum est incidere in manus dei uiuentis, mirum apparet, cur hortetur Propheta gentes letari, & non potius formidare, quoniam deus iudicat populos in aequitate, nisi quod illas gentes alloquitur, de quibus praedixit, Confiteatur tibi populi deus. Qui enim deum nunc laudant, seque accusant & corrigunt, futurum iudicium securi expectant, & de eius aduentu gaudere merito possunt, quoniam tunc beatam immortalitatem beatitudinemque completam recipient. Propter quod Christus discipulos exhortatur, His autem fieri incipientibus, leuate capita uestra, hoc est, exhilarate corda, quoniam appropinquat redemptio uestra. Ideo quoq; gentes praesertim laetentur, quia [E T] gentes in terra dirigis] per gratiam tuam atque angelicam opem, dirigendo eas in uiam salutis aeternae. Hac naq; directione maxime indigemus: iuxta illud Ieremiae, Scio domine, quia non est hominis uia eius: nec uiri est ut ambulet, & dirigat gressus suos. [E T CONFITEANTUR tibi popule deus, confiteantur tibi populi omnes:] resumitur uersus iste propter sententiae suae iucundam & fructuosam dulcedinem. [T E R R A] dedit fructum suum, hoc est, uirgo Maria peperit Christum. De qua terra scriptum est, Aperiat terra & germinet Saluatorem. De fructu etiam huius terrae apud Esaiâ inducitur, In die illa erit germen domini in magnificentia & gloria, & fructus terrae sublimis. Moraliter uero terra dat fructum, dum sancta ecclesia filios suos spiritualiter instruit, perficit, & conseruat, & dum corpus nostrum sobrietate uiuit profectibus animae in cunctis deseruiens. [E T BENEDICAT nos deus deus noster, benedicat nos deus.] Quauis oratio ista ad totam superbeatissimam Trinitatem, singulasque diuinas personas dirigi possit, tamen ad insinuandum personalem distinctionem in deo hoc modo exponi potest, Benedicat nos deus pater, per filium suum, quemadmodum ait Apostolus, Benedixit nos omni benedictione in caelestibus in Christo Iesu. Benedicat etiam nos deus noster, hoc est, filius dei incarnatus qui specialiter dicitur deus noster: iuxta illud, Hoc est nomen quod uocabunt eum, dominus iustus noster. Et illud, Uocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum deus: benedicat nos deus, id est, spiritus sanctus, [E T] metuant eum, [scilicet] deum unum in essentia, & trinum in personis [O M N E S] fines terrae, id est, omnes homines in toto orbe morantes. Hi metuant deum timore sancto ac filiali. Secundum doctores catholicos in eo quod ter nominatur hic deus, & post singulariter repetitur, eius,

Psal. 30

Ioh. 14

Luc. 2

Matt. 7

Iob 4

Esa. 63

Ioh. 12

Mat. 25

Heb. 10

Luc. 21

Iere. 10

Esa. 45

Esa. 4

Eph. 1

Iere. 23

Esa. 7

Mat. 1

EXPOSITIO PSAL. LXVII. Exurgat deus. CXXVI.

A innuitur trinitas in personis, & unitas in natura, quemadmodum de Seraphim per Esaiam dicitur, Clamabant alter ad alterum, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus exercituum. Et dominus per Zachariam dicit ad Satan, Increpet dominus in te Satan, & increpet dominus in te. Iudaei tamen affirmant, quod in talibus locis scripturae ter dicitur deus, propter maiorem expressionem, secundum quod apud Ieremiam habetur, Terra, terra, terra, audi uerbum domini. Ecce psalmus breuis & omni seruiore ac deuotione plenissimus. Conformemus ergo cordis nostri affectum sacratissimis uerbis psalmi praesentis, totiq; medullis diuinam in omnibus misericordiam imploremus, quatenus uitijs pulsus, benedictionibus Christi ditemur, diuiniq; uultus illustratione erudiamur. Deinde pro omni bono communi & generali uiuorum salute cordialissimè deum deprecemur, quatenus omnes domino confiteatur, & eum honorèt. In huiusmodi etenim prece diuinae mentis amor uicunq; assimilatur, sequentes patrem nostrum caelestem, qui omnes homines uult saluos fieri, & solè suum facit super bonos impiosq; oriri. Vnde ait diuinus Apostolus, Obsecro primum omnium fieri obsecrationes pro omnibus hominibus, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate.

COMMENTARIUS IN PSALMUM LXVII.

EXPOSITIO Tituli.

B Eclarandi nunc Psalmi titulus est, In finem Psalmus catici Dauid. Psalmus iste in Christum nos ergens est, catici, id est, spiritualis exultationis, quia de nostrae reparationis mysterijs copiose & clare pertractat: & conuenit Dauid Prophetae, taquam auctori: significato autem per Dauid, uidelicet Christo, competit sicut subiecto. Praesens etenim psalmus iste ad litteram loquitur de Christo, & eius mysterijs: quia Apostolus plenus spiritu sancto, introducit huius psalmi scripturam de missionis spiritus sancti, Vnicuique, inquit, nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi: propter quod dicit, Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Et subiungit, Quod autem ascendit, quid est, nisi quia descendit primum in inferiores partes terrae? Ecce per hanc scripturam Christi ascensionem probat Apostolus. Probatio autem non ualeat, nisi ex sensu literali, ut Augustinus testatur. Ait ergo,

PRECATIO.

Rex uirtutum domine compunctionis pluuia saluarem segeta nobis hereditati tuae, ut quia peccatis infirmati sumus receptis a te rectae intentionis uiribus, ad uitam tibi placitam proficiamus.

EXPOSITIO Psalmi.

R EX V R G A T deus, id est, Christus qui est uerus deus a morte resurgat, [E T] dissipentur inimici eius, id est, Iudaei qui eum occiderunt, uastetur, dispergantur, & occidatur. Hoc enim contigit eis a Tito atq; Romanis in ultionem sanguinis Christi: quemadmodum apud Danielè praedictum est, Ciuitate & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo. [E T] fugiant qui oderunt eum a facie eius, id est, infideles Iudaei, de quibus Christus in Euangelio ait, Nunc autem & uiderunt & oderunt me & patrem meum gratis. Hi fugiant a facie eius, hoc est, ab aspectu seu animaduersione uindictae, quam Christus in eos exercuit per Romanos: de qua uindicta Christus apud Esaiam ait, Dies ultionis in corde meo annus retributionis meae uenit. Nam ante obsidionem Iudaeae a Romanis, omnes Iudaei confugerant in Ierusalem propter timorem illorum. [E T] S I C V T deficit fumus, deficient. Sicut enim deficit fumus lignis subtrahis: ita praedicti Iudaei defecerunt uitalibus iam consumptis, compulsiq; sunt se hostibus tradere. Paulatim quoque defecerunt ab illo tempore usque in praesens, non solum numero & merito, sed potestate, regno, sacerdotio, & omni honore legis paternae, [S I C V T] fluit cera a facie, id est, ab aspectu & influenza [G N I S], sic pereant peccatores, id est, Christicidae praedicti [A facie dei], id est, in praesenti uita multipliciter opprimantur, atq; in seculo futuro aeternaliter crucientur. Deniq; locus iste de inuisibilibus Christi hostibus intelligi potest, ut sit sensus, Exurgat deus (ut dictum est) & dissipentur inimici eius, id est, potestas & malignitas daemonum, quibus hominibus nocuerunt, debilitentur. Christus namq; fortem armatum ligauit, & merito suae passionis daemonum potestatem maxime minorauit: & fugiant qui oderunt eum, id est, daemones a cordibus peccatorum atq; corporibus obsessorum eiciantur, a facie eius. i. uirtute praesentiae Christi, qui operatur ubique. Vnde Christus passione instante dixit, Nunc princeps huius mundi eicietur foras. Post resurrectionem quoq; ait Apost. Signa eos qui crediderint haec sequentur, In nomine meo demonia eiciet. Sicut deficit fumus, deficient, id est, cultus daemonum seu idololatria per Christi ministros euacuetur, & ipsi diaboli a Christi apostolis & eorum successoribus penitus superentur, solusq; Christus a seculo sicut deus colatur. Vnde per Esaiam dicitur, Eleuabitur dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur. Hinc etiam ait Saluator, Ecce dedi uobis potestatem calcandi super omnem uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit: sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores, id est, diaboli in malo obstinati a facie dei, quia in fine mundi in infernum retrudentur. Ad litteram quoq; istud impletum fuit in Iesu Christo adhuc in mundo conuersante, secundum quod in Euangelio legitur, Quotquot

Dan. 9

Ioh. 15

Esa. 63

Mat. 12

Ioh. 12

Marc. 16

Esa. 2

Luc. 10

Marc. 5

Marc. 5

Luc. 4

habebant plagas & spiritus immundi cum Iesum videbant, procidebant ei, dicentes, Tu es filius dei. Et iterum, Quid nobis, inquit, & tibi Iesu fili dei summi? Venisti ante tempus disperdere nos? Potest etiam locus iste magis communiter explanari, & de deo secundum diuinam operationem intelligi hoc modo, Exurgat deus, non motu aut loco, sed operatione, quatenus bonis subueniat, impijsq; resistat, & ita per modum exurgentis se habeat, sicut superius dictum est, Exurge domine adiuua nos: & disspensent inimici eius, qui nolunt conuerti, videlicet heretici, schismatici, pagani, Iudaei, & indurati: & fugiat qui oderunt eum a facie eius. i. taliter flagellentur a deo, vt se abscondere cupiant, nec tamen possint, quoniam deus vbique est. Vnde ait scriptura, Reges terrae, principes, tribuni, diuites, & fortes, absconderunt se in speluncis & petris montium, dicentes montibus & petris, Cadite super nos, & abscondite nos a facie sedetis super thronum, & ab ira agni. Sicut defecit fumus deficiat, ne opus malum queant implere, & sanctis nocere. Impii namque indefinenter deficiunt, quonia tanquam foenum velociter arefcet, sicut fluit cera a facie ignis, &c. Hoc est quod apud Esaiam scriptum est, Sicut deuorat stipulam lingua ignis, sic radix impiorum quasi fauilla erit, & germen eorum vt puluis ascendet. Haec autem orat ecclesia, quilibetque fidelis, non zelo vindictae, sed amore iustitiae, conformans se aequitati diuinae. Vel orat vt in praesenti seculo castigentur, ne aeternaliter condemnentur. Possent autem ista, dissipatio, fuga, defectio, ac disperitio peccatorum accipi in bono, videlicet vt ore nus in eis dissipari, fugari, deficere, atq; perire, non naturam aut gratiam, sed malitiam. Vnusquisq; vero tentatus versus istos dicere potest pro dissipatione, expulsionem atque victoriae demonum, scilicet vt deus ad auxilium suum exurgat, sicq; virtute gratiae dei demones teratores dissipetur, fugiat, deficiat, pereant. ¶ (3) E T Iusti epulentur & exultent in conspectu dei, & delectentur in laetitia. Hoc ad litteram accipi potest de sanctis apostolis ac primitiua ecclesia in Ierusalem primo collecta, de quibus scribitur in Actis Apost. Erant perseverantes in doctrina & communicatione fractionis panis. Et iterum, Omnes qui credebant, erant pariter, & erant illis omnia communia: & sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis. Generaliter vero exponi potest hoc modo. Et iusti epulentur, nunc per fidem contemplatione diuina, reficianturque pane vitae & intellectus, & aqua sapientiae salutaris, id est, charitate & gratia ac donis spiritus sancti; praecipue autem sacramento corporis & sanguinis Christi. In futuro quoque epulentur cum angelis, manducantes panem in regno dei, id est, ipsa superbeatissima deitate, quae est omnium beatorum refectio beatificae perfruens. De hac enim epulatione spirituali ait Salomō in Cant. Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi. Et filius dei ait ad suos, Ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno: & exultent in conspectu dei, id est, iusti gaudebunt coram deo, sicut Apostolus dicit, Qui gloriatur, in domino gloriatur. In praesenti enim vita coram deo, seu in conspectu diuino exultare est de his & in his letari, quae deo sunt placita, atq; seipsum coram deo statuere, & in serenitate sanctae conscientiae de actibus virtuosis, ac diuino honore gaudere. In patria enim sancti exultant in conspectu dei, id est, de ipsa visione diuiniae essentiae, quoniam vident eum sicuti est. Propter quod dictum est supra, Adimplebis me laetitia cum vultu tuo: & delectentur in laetitia, quam deus praestitit eis. Vnde de Christianis primitiuae ecclesiae scriptum est, Gaudii sunt super consolatione. Intellectuales namq; potentiae, scilicet ratio & voluntas reflectuntur super proprium actum, & ita mens ipsa delectari potest de sua laetitia. ¶ (4) CANTATE DEO corde ac vocibus eum laudando [P S A L M V M] id est, verba ac laudem psalmodum [D I C I T E] nomini eius, quia in psalmis deus pulcherrime collaudatur. Vel, psalmum id est, bonam operationem dicite nomini eius, non solum verbis, sed etiam actibus eum praedicando, prout Christus hortatus est, Videant, inquiens, bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Non enim oblivioni tradendum est, qd liber iste idcirco Psalterium nuncupatur, quonia David in instrumēto quod Psalterium dicitur, psalmos decantare solebat, ore canens & manibus ludens, sicut nunc agit ecclesia in organo. Psalmus vero, ppriū dicebatur ipse sonus seu modulatio instrumenti quod psalterium dictum est: deoq; cantica huius libri psalmi vocantur, quia cum tali modulamine canebantur. Hinc ergo per psalterium intelligi potest operatio bona ad laudem dei exhibita, vel ipsa laus deo impensa. [I T E R] facite ei qui ascendit super occasum, id est, viam Christo parate, qua veniat habitaturus in cordibus vestris, quia delicta eius sunt esse cum filiis hominum. Quid vtiq; est deo iter facere, nisi seipsum pro posse ad gratiam dei disponere, obicem remouere, propositum peccandi abijciendo, de praeteritis malis dolendo, atq; ad obediendum diuinis praecceptis se extendendo? Hinc enim Iohā. Bapt. ait allegas verba Esaiæ, Parate, inquiens, viam domini, rectas facite in solitudine semitas dei nostri. Itaq; iter deo parare aliud nihil est, nisi quod iubet Amos propheta, Praeparare in occursum dei tui Israel. Iter igitur facite ei, qui ascendit super occasum, hoc est, Christo, qui omnem mortalitatem, passibilitatem, ac defectibilitatem in resurrectione transcendit, quonia teste Apostolo, Christus, resurgens ex mortuis iam non moritur. Veruntamē diligēter aduertere cogruat, qd loco eius quod hic dicitur, super occasum, Hebraica veritas habet Arobet, quod secundum Hebraeos est nomē proprium vnus de septem caelis: & ergo secundū eos ista est vera litera, iter facite ei qui ascendit in caelum, quod proprie competit Christo qui in caelum empyreum gloriose ascendit, quod sine additamento antonomasticè caelum vocatur. Ad idem quoq; reduci potest, quod dicitur super occasum. Iudaei enim versus occidentem adorabant, quatenus a gentilibus distinguerentur, qui omnes orientem versus orabant ad reuerentiam solis: & ita per hoc quod Christus asseritur ascendisse super occasum, datur intelligi, qd ascendit super locum adorationis humanae ad locum habitationis angelicae, scilicet in caelum empyreum: [D O M I N V S] nomē illi, per hoc Propheta demonstrat Christum esse verum deum, quoniam dominus est nomē proprium deo: iuxta illud, Ego dominus, hoc est

Psal. 43
Apc. 6
Esa. 2
Act. 2
Actu. 4
Eccl. 15
Luc. 11
Cant. 5
Luc. 22
2. Cor. 10
Iere. 9
1. Iohā. 3
Psal. 15
Mat. 5
Act. 15
Prou. 8
Luc. 3
Esa. 9
Amos. 5
Rom. 6
Deut. 3
Esa. 42

E
F
G
H

nomē meum. Et illud, Qui vocat aquas & effundit eas super faciem terrae, dominus nomē illi. Quamuis enim hoc nomē dominus conueniat alijs secundum participationē, & imperfectē, tamen deo est proprium ratione propriae naturae, & secundum plenitudinem vniuersalem, quoniam in ditione eius cuncta sunt posita. Vnde in Esaiā ait, Ego dominus, & non est alius. Christo quoq; secundum humanam naturam conuenit esse omnium dominatorē ac dominum, secundum quod ipse ait, Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Et alibi, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra: sed hoc dominium competit sibi vt homo est: non per naturam, sed per gratiam. ¶ (5) EXULTATE in conspectu eius, hoc est quod superius dixit, Iusti epulentur & exultent in conspectu dei: [T V R B A - B V N T] a facie eius patris orphanorum & iudicis viduarū, id est, infideles Iudaei & omnes peruersi turbabuntur ab aspectu seu vltione Christi, qui est pater orphanorum & iudex viduarum. Iudaei enim turbabantur, quando a Romanis vastabantur. In extremo quoq; iudicio omnes maligni turbandi sunt, sicut in libro Sapiētia scriptum est, Vidētes turbabuntur timore horribili, gemētes praangustia spiritus. ¶ (6) D E V S in loco sancto suo. Locus sanctus in quo deus esse & habitare cōfetur, est anima pura, quae admodum alibi scriptum est, Anima iusti sedes est sapientiae, vel caelum empyreum, in quo diuinitas eminentius operatur, clariūque refulget. Propter quod apud Esaiam dicitur, Caelum mihi sedes est. Vel ipsa ecclesia militans ac triumphans, quarum vtraq; appellatur templum, domus & locus dei. Vnde & alibi, Dominus in templo sancto suo. Et rursus dominus testatur, Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. [D E V S] qui inhabitare facit vnus moris in domo. Per hanc domum intelligi potest ecclesia militans, & quaelibet congregatio deuota, vel ipsum habitaculum deuotorum. Deus namq; per fidē, charitatē, & gratiam efficit seruos suos vnus voluntatis, eiusdemque ritus & consuetudinis. Vnde in Actis Apostolorum legitur de primitiua ecclesia, Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Propter quod ait Apostolus, Obsecro vos fratres per nomē domini nostri Iesu Christi, vt id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Multum ergo vitandum est vitium singularitatis, praesertim in claustralibus, quibus vna praefixa est regula. Veruntamē quoniam (teste Apostolo) vnusquisque in suo sensu abundat, non potest esse perfecta conformitas morum in omnibus in vita praesenti, sicut nec perfecta charitas aut gratia: sed quanto charitas & gratia fuerint ampliores, tanto laudabilius morū maior erit conformitas. Ideo quod ait, qui inhabitare facit vnus moris in domo, praecipue verum est de ciuibus triumphantis ecclesiae, quia in eis summa cōcordia est, plena conformitas, gratia consummata, charitasque perfecta. ¶ (7) Q V I, scilicet Christus [D E V S] vnus, id est, patres & iustos omnes antiqui temporis in limbo olim detētos [I N] fortitudine] propria diuina. Christus enim statim post resurrectionem de limbo patrum eduxit sanctos in eo captiuos, vt Zacharias ad Christum loquens ait, Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vincētos tuos de lacu in quo non est aqua: Sed quia de ista eductione infra clarius scribitur, ideo verba praedicta conuenientius aliter exponuntur, hoc modo, Qui educit vnctos, id est, peccatores, vinculis vitiorum irretitos, & demonum iugo subiectos, in fortitudine sua omnipotentis atque diuina. Nam peccata relaxare, gratia impartiri, & impium iustificare, deo est proprium, estq; maius & fortius opus impiū iustificare, quam caelum & terrā creare, secundum August. Hos vnctos Christus educit de morte ad vitam, de culpa ad gratiam, de statu damnationis ad salutem. [S I M I L I T E R] eos qui exasperant, id est, illos quoq; deus educit iuxta modum expositum, qui non solum peccant, sed etiam fidem impugnant, deo rebelles sunt & eum exasperant: qualis erat Saulus quem alloquutus est Christus, Saule, inquires, quid me persequeris? [Q V I] habitant in sepulcris. Exasperatores enim diuinā maiestatis habitant in sepulcris, id est, in pessima consuetudine, in profundissima miseriae lacu, sub graui sarcina habitus vitiosi: quibus conuenit illud Prouerb. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. In alium ergo eductione seu conuersione maior refulget diuina potentia, quam in iustificatione peccatoris non indurati, nec in vitijs, sed etiam in mortali peccato defunctos: resuscitās illos ad vitam naturalem ac meritoriam, vt patet de iuvene quem suscitauit Iohannes Euangelista: de mortuo quoque qui seipsum suspendit, quem suscitauit beatus Martinus, & in hoc maxime declaratur omnipotentia creatoris. Consequenter ponit Propheta exemplum vel potius argumentum ab exemplo acceptum. ¶ (8) D E V S cum egrederis in conspectu populi tui] educendo filios Israel ex Aegypto, [C V M] pertransires in deserto] perducendo eos ad montē Sinai. Dicitur autem deus egredi & pertransire, non locum mutando, cum ipse incircumscribitibilis incommutabilisq; consistat, sed quia in die ostēdebat populo suo viā per columnam nubis, & in nocte per columnam ignis. Secundo ratione protectionis & prouidentiae, qua misericorditer eos defendit & gratiose prouidit. Hinc enim Moses ait ad dominum, Si non tu ipse praecedes nos, ne educas nos de loco isto. Tertio dicitur deus tunc egressus & pertransisse in conspectu populi sui, quonia nuncius eius, videlicet angelus ex persona dei apparēs & loquens eos praecessit, secundum quod Moysi dixit dominus, Ecce ego mitto angelum meum, qui praecedet te & custodiat in via, & introducat ad locum quem paraui. ¶ (9) T E R R A mota est. Tunc enim mōs Sinai videbatur moueri ac tremere. Vel, terra mota est. i. habitātes in terra, hominesq; terreni cōmoti sunt, vt in Exodo legitur, Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor. [T E R R A] caeli distillauerunt a facie dei Sinai, a facie dei Israel, id est, caeli aerei tunc pluuiā emisērunt a praesentia dei apparentis per creaturam subiectam in monte Sinai, & a praesentia dei Israel. i. populi ex Iacob progeniti. Tunc namq; nubes densissima opuit montem Sinai, & ex nube illa pluua ema-

Amos 5
Hest. 13
Esa. 45
Iohā. 3
Matt. 28
Sap. 5
Sap. 7
Esa. 66
Psal. 10
Mat. 18
Actu. 4
1. Cor. 1
Rom. 14
Zach. 9
August.
Actu. 9
Prou. 18
Exod. 15
Ibidem.
Exod. 25
Exod. 15

nabat, & manna de caelo per modum stillicidiorum descendit. Denique ista mystice exponi possunt, hoc modo, Deus, dei vnigenite cum egrederis de secretissimo sinu dei patris, apparendo in mundo per carnem assumptam: egrediens in conspectu populi tui, scilicet apostolorum ac aliorum creditum, inter quos conuersari dignatus es cum pertranires in deserto. In mudo vitij pleno, & bonis derelicto. Vel, in deserto mittendo apostolos ad gentilitatem olim desertam ac sterilem: terra mota est, id est, homines terreni & peccatores ad fidem, poenitentiamque conuersi sunt: etenim caeli, id est, sancti apostoli distillauerunt aquam sapientiae salutaris, & pluiam gratiae caelestis, a facie dei Sinai. id est, gratiosa praesentia dei qui legem dedit in monte Sinai. Hoc modo apostoli praedicatoresque; sancti irrigauerunt ad fidem conuersos. Propter quod Apostolus loquitur, Ego plantavi, Apollo rigauit. Ex primo autem & literali sensu horum duorum versuum Propheta cocludit, dicendo, ¶ (10) P L V V I A M voluntariam segregabis deus haereditati tuae,] quasi dicat, Si tu tantam gratiam contulisti Israelitis in deserto & monte Sinai, dando eis legem & manna per descensum angeli in montem Sinai: tunc utiq; multo amplius gratiam magnam dabis populo tuo per ascensionem tuam in caelum. Ait ergo, Pluiam voluntariam, id est, rorem gratiae tuae, flueta doctrinae, irrigationesque; varias spiritus sancti gratiae ac spote infusas, segregabis. id est, scilicet ac specialiter dabis haereditati tuae, id est, populo Christiano electo, quem proprio sanguine liberaisti. Hoc Christus in dicit Petecotes, & interim sepe fecit. ¶ T infirmata est,] id est, ecclesia quae est haereditas tua ex seipso sibi sufficiens non fuit, nec per naturam saluari aut aliquid promereri valebat. Non enim sumus sufficentes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est: ideo subdit,] T v vero perfecisti eam,] conferendo ei per gratiam, quod non habuit per naturam. Hinc nanq; Christus post resurrectionem dixit discipulis, Sedete in ciuitate quoadusq; induamini virtute ex alto. Ad literam quoq; ecclesia dei saepe infirmata est, refrigescente charitate multorum, & propter varias persecutiones tyrannorum. Deus vero perficit eam, gratiam renouando, & aduersarios auferendo. ¶ (11) A N I M A L I A tua,] id est, populi Christiani, qui sunt oues tuae,] H A B I T A V N T in ea,] id est, in ecclesia per fidem & obedientiam manendo in ecclesiastica vnitate. ¶ P A R A S T I in dulcedine tua,] id est, dulci bonitate ac pia clemetia tua. ¶ P A V E R I deus,] id est, populo Christiano pauperi spiritu, qui in primitiua ecclesia pauper erat atq; abiectus. Huic populo paraasti temporalia bona ad sufficientiam: iuxta illud, Primum quaerit regnum dei, & haec omnia adiacentur vobis. Paraasti etiam ei cibum ac potum superdignissimum corpus tuum ac sanguinem sub sacramentalibus formis contentam, sed & gratiam, consolationem interpa, omniumque; diuinarum charismatum abundantiam nobis paraasti, quibus promissisti, Quodcumque petieritis, inquit, patrem in nomine meo, hoc faciam. ¶ (12) D O M I N V S dabit verbum,] id est, sermonem promptum atque prudentiam] E V A N G E L I Z A N T I B V S virtute multa,] id est, sanctis apostolis, & eorum sequacibus, qui potenter praedicauerunt, confirmando doctrinam miraculis atque effusione proprii sanguinis. Illis enim in Euangelio Christus ait, Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere oes aduersarij vestri. ¶ (13) R E X virtutis dilecti dilecti,] Versus iste intricatus est atq; obscurus. Interdum vero vna translatio alia exponit, & ita vile fuit plures fieri translationes. Translatio autem Hieronymi iuxta Hebraeum sic habet, Reges exercituum foederabuntur. Nam per apostolorum doctrinam, in Christi amore, fide & cultu vnanimis facti sunt multi reges, principes, nobiles & potentes. Sic ergo nunc dicitur, Rex virtutum, id est, reges fortes accipiendo singulare pro plurali, vt in Exod dominus ait ad Pharaonem, Adhuc retines filium meum? id est, filios Israel? Sic ergo, reges fortes, supplendum est, facti sunt dilecti, id est, amici dilecti, id est, Iesu Christi, de quo ait pater, Hic est filius meus dilectus. Vel sic, Rex virtutis, id est, deus pater, qui est rex angelorum, qui dicitur virtutes caelestes, & sunt dilecti, id est, ipsius Christi, qui est filius dei charissimus. Omnes enim angeli sancti sunt ipsius Christi, sicut serui sunt dominorum suorum. Vnde Christus in Euangelio de seipso asserit, Mittere filios hominis angelos suos. Repetit autem dilecti, & sequitur,] T speciei domus di uidere spolia,] id est, Christus qui est dei patris dilectus, est etiam dilectus in quantum homo & electus, diuidere spolia, id est, secundum diuersos gradus ac status distinguere homines quos ipse de ore inimici redemit, atq; de morte eripuit, dando eis diuersa munera gratiarum, quemadmodum Apostolus attestatur, Quosdam, inquit, posuit in ecclesia, primo apostolos, deinde prophetas, tertio doctores: & hoc fit speciei domus, id est, ad ornamentum ecclesiae. Talis enim distinctio ecclesiasticarum personarum cedit in ornamentum ecclesiae. Deinceps alloquitur sanctus Dauid fideles, dicendo, ¶ (14) S I dormitis inter medios cleros,] id est, si tranquilla conscientia quiescatis inter duas haereditates, seu inter duo genera bonorum diuinitus concessorum, id est, inter bona temporalia vite praesentis, & inter bona spiritualia vite futurae, sic traesendo per bona temporalia, vt non amittatis aeternatunc: ¶ P E N N A E columbae,] id est, virtutes ac operationes ecclesiae sunt & sunt] D E A R G E N T A T A E,] id est, purae & immaculatae, quando temporalia non appetuntur inordinate, sed solu pro necessaria siue vtilia sunt ad adipiscenda bona caelestia,] T posteriora,] id est, extrema opa] D O R S I eius,] id est, scapularum columbae seu ecclesiae super se portatis iugum domini,] I N pallore auri,] id est, terminabuntur in feruore charitatis perfectae, quae designatur per aurum. Charitas enim non excidit, sed quae nunc imperfecta est, in patria fit perfecta, dummodo quiescamus inter medios cleros (vt dictum est) quoniam qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Per cleros itaq; intelliguntur haereditates, quoniam cleros graece, latine dicitur fors. Sortes autem ex diuina promissione, partes haereditatis vocantur. Ecclesia quoq; appellatur columba, propter innocentiam atq; munditiam vitae. Aurum vero charitatem significat: iuxta illud, Suadeo tibi emere aurum ignitum probatum. Apoc. 3 ¶ (15) D V M discernit caelestis reges super eam,] id est, dum Christus qui singulariter vocatur caele

stis: quippe de quo scriptum est, Qui de caelo venit, sup omnes est. Dum ergo iste rex caelestis discernit, id est, discretè ac sapienter disponit, reges super eam, id est, rectores, videlicet apostolos & eorum imitatores super ecclesiam, destinando eos per totum mundum ad docendum omnes gentes. ¶ (16) D E A L B A B U N T U R in Selmon,] id est, super niuem purificabuntur fideles in vmbra gratiae dei. Selmon enim vno modo est proprium nomen cuiusdam montis, alio modo est nomen commune, obscuritatem significans, sicq; accipitur modò & potest designare gratiam viae, quae obscura est per comparationem ad gratiam patriae. Vel potest ita intelligi, niue dealbabuntur gentes, quae ante conuersionem ad fidem seu gratiam erant in obscuritate ac tenebris. Et quoniam fideles taliter mundabitur, iccirco ¶ (17) M O N S dei,] id est, ecclesia militas, de qua in Esa. dicitur, Erit preparatus mos domus domini in vertice montium. Dicitur enim ecclesia mons propter altitudinem gratiae dei, sublimitatemque; vitae fidelium caelestia contemplatum. Hic itaq; mons dei est ¶ (18) M O N S pinguis,] id est, spiritualibus bonis abundans, ex infusione donorum spiritus sancti. Est quoque hic ¶ (19) M O N S coagulatus,] id est, per modum casei ex diuersis personis compactus, videlicet ex simplicibus, pauperibus, & abiectis collectus, ¶ (20) M O N S pinguis,] quonia multas elegatas personas intra se habet, sicut sunt viri orthodoxi, id est, gloriose fideles, alios verbo atq; exemplo spiritualiter impinguates. Cum ergo sit vna ecclesia, extra quam nullus saluatur: sicut nec extra arca Noe aliquis saluabatur,] v t quid suspicamini motes coagulatos?] id est, cur estis matis esse separatas ecclesias seu loca salutis extra catholicam apostolicamque; ecclesiam? quae est ¶ (21) M O N S in quo beneplacitum est deo habitare in eo.] Hic enim mos est congregatio electorum, de quibus inucreata sapientia in Prou. ait, Deliciae meae, esse cum filiis hominum. Et in Apoc. Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis. ¶ (22) T E N I M dominus habitabit in fine,] non ad horam, seu modicum temporis, sed vsq; in fine seculi, imo in sempiternum habitabit cum ecclesia electorum, habitando in eis per fidem & gratiam: quemadmodum Christus promisit, Ecce, inquit, ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. ¶ (23) C V R R V S dei decem milibus multiplex.] Versus iste primò de angelis sanctis exponitur. Inuitat enim Propheta angelos ad exhibendum Christo ascendenti confortium, quoniam ad magnificentiam regis pertinet comitatum multitudo: iuxta illud, In multitudine populi dignitas regis: in paucitate vero plebis ignominia principis. Primitit autem Propheta ad suum propositum quoddam exemplum de multitudine angelorum assistentium in datione legis Moisaice, secundum quod in Deute. scribitur, Dominus de Sina venit, & de Seir ortus est nobis. Apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum milia: haud dubium, quin angelorum sanctorum. Ait ergo, Curus dei, id est, numerus angelorum deum in se recipientium, deferentium, atq; ad humanas mentes dei notitiam circunducientium, decem milibus multiplex, id est, decem milia angelorum intra se comprehendit, non quòd hic exprimat certum numerus angelorum sanctorum, sed ponitur finitum pro infinito, seu determinatum pro indeterminato. Nam per millenarium, qui est numerus perfectionis, decies repetitum insinuatur inestimabilis multitudo angelorum sanctorum. Quemadmodum enim Dionysius docet, Multitudo angelorum sanctorum omnem materialem atq; sensibilem multitudinem incomparabiliter excedit. Et iuxta hunc sensum apud Daniele scriptum est, Milia milium ministrabant ei. ¶ (24) M I L I A laetantium,] id est, multitudo angelorum in deo gaudentium, indeterminata milia continet, prout Daniel subdit, Decies milies centena milia assiscebant ei. ¶ (25) D O M I N V S in eis,] id est, associatus fuit ipsis] I N Sinai in sancto,] id est, in monte Sinai, qui est mons sanctus & locus sacratus. Angelus nanq; qui Mos loquebatur habebat deum sibi assistentem, omnesque angeli dationi legis assistentes, deum sibi praesidentem habebat, sicut Moses ait, Omnes sancti in manu eius sunt. Ex his infert Propheta, quòd maior debuit esse multitudo angelorum associantium se Christo ascendenti, subiungens, ¶ (26) A S C E N D I S T I] d. Christe] I N altum,] id est, in caelum empyreum,] C E P I S T I captiuitatem,] id est, in limbo detentos & captos, atq; in purgatorio sufficienter mundatos eripuisti antequam ascenderas, eosque tecum ducebas. ¶ (27) A C C E P I S T I dona in hominibus,] id est, tu Christe, prout homo es, accepisti a deo parte seu tota superfelicitissima trinitate, dona seu gratias conferendas hominibus. Haec dona anima Christi accepit a primo suae creationis inflati, quia Christus semper plenus fuit gratia & veritate, & de plenitudine eius omnes accepimus. Erat enim in Christo non solum gratia personalis vnionis, gratia quoq; beatè fruitionis: sed etiam gratia capitis, per quam ipse omnibus suis membris, seu toti ecclesiae influere potest, & omnes ditare, quemadmodum post resurrectionem dixit, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra: non quòd tunc primo sibi praestita fuit ista potestas, sed quia extunc cepit innotescere omnia esse Christo subiecta. Sic nunc ait Propheta de Christo, Ascendisti in altum, accepisti dona in hominibus: non quòd in ascensione primò accepit charismata gratiarum hominibus distribuenda, sed quia extunc euidentissimè cepit patere, Christum omni beatitudine ac plenitudine spiritus sancti esse impletum. Vnde in signum perfectae glorificationis Christi datus est spiritus sanctus post ascensionem in signo visibili. Propter quod apud Iohannem scriptum est, Nòdum erat spiritus datus, quia Iesus nòdum erat glorificatus. ¶ (28) E T E N I M non credentes inhabitare dominum deum,] id est, tu Christe accepisti hoc donum, videlicet non credentes, id est, infideles inhabitare dominum. Christo enim merito suae passionis est datum, vt per eum infideles conuerterentur ad fidem: sicq; in illis habitaret deus, in quibus antè inhabitabat diabolus. Porro Apostolus scripturam istam allegans sensum magis quam verba inducit. Ait enim, Propter quod dicit, Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Solè nãq; Christus & Euangelistae atque apostoli in allegatione scripturarum veteris testameti magis sententiam quam verba commemorare. Nec mirum, quoniam mentem prophetarum clarissimè cognouerunt, & eam magis quam verba attederunt. Còstat ergo ex praeductis quòd hoc loco nomine cur-

Iohã. 3
Mat. 28
Esaie 2
Gen. 6
Prou. 8
Apoc. 21
Mat. 28
Prou. 13
Deut. 33
Dan. 7
Ibidem
Heb. 12
Deut. 15
Marc. 15
Lucæ 24
Iohã. 1
Mat. 28
Act. 2
Iohã. 7
Eph. 4

Pfal. 97 rus seu curruum, intelliguntur deiferi angeli, qui & sedes dei dicuntur: & ita accipiuntur currus, ubi dominus ait ad synagogam seu viros Israelitas, Mittam ex eis qui saluati fuerint, in Aphricam & Lydiam, & Italiam, & Græciam: & adducunt omnes fratres vestros in equis & quadrigis, in lecticis & mulis. Hæc nanq; vehicula spiritualiter exponenda sunt, quia intelliguntur per ea sanctorum angelorum ministeria, quibus cooperabantur apostolis in Iudæorum ac Gentium cōuersione. Secundo autem exponitur quod dictum est, Currus dei decem milibus multiplex, de sanctis hominibus. Superius nanq; dixit, Mous in quo beneplacitum est deo habitare in eo, & hunc montem nominat currum, quia fideles deum intra se portant, sicut ait Apostolus, Glorificate & portate deum in corpore vestro. Vel ideo, quoniam deus eos dirigit, sicut auriga dirigit currum. Vnde Helisæus vocat Heliam currum Israel & aurigam eius. Nam sicut pastor gregem suum portat ac dirigit: sic Helias filios Israel portauit atque direxit. Simili quoq; modo rex Israel Helisæo morituro dixit, Pater mi, currus Israel & auriga eius. Itaq; currus dei, id est, populus fidelis, decem milibus multiplex. i. ex innumerabilibus populis, linguis ac tribubus constans & congregatus. Nam ex omni genere hominum collecta est Christi ecclesia. Maxime verò per currum dei intelliguntur apostoli & successores eorum, qui nomen Saluatoris per totum mundum uehebant, sicut de Paulo ait Saluator, Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram regibus, & gentibus, & filijs Israel: & hic currus est decem milibus multiplex, hoc est, per innumerabilia credentium milia multiplicatus. Dicitur enim aliquis multiplicari per multiplicationem eorum quos vel spiritualiter vel carnaliter generat. Vnde dominus ait ad Iacob, Augebo & multiplicabo te, milia lætantium, hoc est, multa & innumerabilia sunt milia fidelium hominum qui in præsentī seculo gloriantur in domino ex cōtēplatione bonitatis beneficiorumq; eius, ex spe quæ futurorum bonorum, & de omni spirituali profectu proximorum: dominus in eis. Nam per charitatem & gratiam demoratur in ipsis, & hoc in Sinai. i. in mandato seu obseruatione mandati in Sinai præstiti. Sinai enim interpretatur mandatum, in sancto, quia mandatum sanctū est. Vel, in sancto, quoniam sanctitas est ratio ppter quam deus in nobis manet. In illis enim deus est, manet, & habitat qui suis mādatis obediunt, prout asserit Christus, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Ascendisti domine Iesu in altum, quemadmodum de te in Actis dicitur, Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Et alio in loco, Eleuatis manibus benedixit eis, & ferebatur in cœlis: cepisti captiuitatem, hoc est, totum mundum quantum in te est, eruisi de manu diaboli, qui eum propter reatum peccati tenebat captiuū, sed à te eiectus est foras, qui ais, Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. (21) BENE DICTVS dominus die quotidie. Hic ait Propheta de profectu ecclesie. tāquam dicat, laudatus sit deus, & glorificetur ab omnibus de die in diem, propter prædicta beneficia nobis collata, & item propter beneficia conferenda. Nam [P R O S P E R V M iter faciet nobis, id est, beatā atq; securam viam veniendi ad vitam æternā nobis ostendet, illuminādo corda nostra, & dirigendo opera nostra in vltimum finem: quemadmodum ipse ait, Faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini. Non enim potest homo rectā viam incedere sine gratia duce. Propter quod Salomon ait, Cor hominis disponit viam suam, sed dei est dirigere gressus eius. Vnde Apostolus etiam deprecatur, Ipse deus dirigat corda vestra, & intelligētias vestras, vt integer spiritus vester seruetur in aduentu domini nostri Iesu Christi. Itaq; prosperū iter faciet nobis [D E V S salutarium nostrorum, id est, author & finis saluationum seu beatitudinum nostrarum. Octo sunt enim beatitudines, quas enumerat Christus apud Matth. totq; nobis saluationes largitur, à quantis peccatis atque periculis nos saluare dignatur: & omnis nostra salus ab ipso dependet. ideo sequitur, (22) D E V S noster, scilicet Christus Iesus, seu trinitas sancta, est [D E V S saluos faciendi, id est, saluandi: ideo nanq; in Euangelio loquitur, Non venit filius hominis vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum: & deo proprium est saluare: nra illud, Ego dominus, & saluator non est præter me. Dicitur etiam, deus noster, deus saluos faciendi, quoniam omnes homines vult saluari, & ad veritatis notitiam peruenire, quemadmodum etiam in libro Tobie dicitur, Nō delectaris in perditionibus nostris. Et in Euangelio Saluator, Non est volūtas ante patrem vt peccat vnus ex pusillis istis. [E T domini domini exitus mortis. Bis ponitur domini, ppter expressiōnem maiore, & est sensus, Exitus mortis, hoc est, egressus de morte, videlicet liberatio à morte peccati atq; gehennæ, est domini sicut authoris, iustificatoris & redemptoris, quoniam ipse solus peccata dimittit, & pœnas æternas relaxat, gratiamq; infundit. Vel per hoc quod ait, & domini domini exitus mortis, dubitationem quandā absoluit. Possit nanq; quis dicere, Si deus est deus saluandi, cur igitur morimur? Ad quod respondet hoc mirū non esse, quia & ipsius domini, scilicet Iesu Christi est exitus mortis, quoniam ipse per mortem hunc mundum exiuit, & amarissimam mortem sustinuit. Dicitur ergo deus deus saluos faciendi, quia à morte culpæ seu animæ eripit, atq; à mortalitate corporis in die nouissimo liberabit, quando mortale hoc induet immortalitatem. Propterea per Osce, De manu inquit, mortis liberabo eos, de morte redimam eos. (23) V E R V N T A M E N deus confringet capita inimicorum suorum. Sequendo pro virtutibus sensum literalem, quæ sequuntur, sic exponenda sunt, Verūtamen. i. quantum deus sit deus saluandi, quantum in se est, non tamē saluat omnes propter eorum malitiam, sed confringet capita, id est, principales & capitaneos, inimicorum suorum, videlicet principes sacerdotum: hos deus confregit, omne spirituale esse ab eis tollendo, eosque excæcādo & in æternum damnando. [V E R T I C E M capilli perambulantium in delictis suis, id est, deus cōfringet & destruet per exercitum Romanorum ciuitatem Ierusalem, quæ erat vrbs perambulantium in delictis suis, id est, habitatio Iudæorum, qui Christum & prophetas atque apostolos occiderūt, per-

A secuti sunt, sicut ad eos Stephanus dixit, Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Dicitur autem Ierusalem vertex capilli. i. vertex capillofus, quoniam propter turres ac muros eam cingētes inexpugnabilis videbatur, sicut & vertex capillofus est: nihilominus fuit subuersa, quemadmodum prædixerat Christus, Quia ad terram prosternent te, & non relinquent in te lapidem super lapidem. (24) D I X I T dominus, ex Basan conuertam. Basan terra erat vicina Iudææ ex vno latere: mare autē mediterraneum ex alio latere Iudææ vicinum. Vespasianus verò & Titus ab Imperatore contra Iudæam (cuius metropolis erat Ierusalem) missi, ex vtroq; loco seu latere contraxerunt exercitum ad deustandam Iudæam. Est igitur sensus, Dixit dominus, quoniam ex diuina ordinatione fiebat deuastatio Ierusalem in vltionem sanguinis Christi, ex Basan. i. ex illo loco conuertā exercitum versus Iudæam: [C O N V E R T A M in profundum maris, hoc est, exercitum Romanorum dirigam ad mare, vt inde sibi auxilium capiant: sicq; combinati in vnum Iudæam suppeditēt. (25) V T intingat pes tuus] id habitator Ierusalem seu pugnator Romane, [I N sanguine] occisorum, quia tot milia occidebantur, quod in sanguine defluente poterant ambulantiū intingi pedes. [L I N G V A canum tuorum] etiam intingi valebat, [E X inimicis ab ipso,] id est, ab ipso sanguine ex inimicis Christi occisis manante, ita vt canes sanguinem bibere possent ad satietatem. Nempe vt Iosephus scribit in lib. de Iud. bello, à principio obfidionis vsque ad finem interfecti fuerunt decies cētum milia. Deinde ponit Propheta causam tantæ deiectionis. (26) V I D E R V N T ingressus tuos deus, hoc est, Iudæi increduli & peruersi viderunt opera tua, cōuersionem tuā atq; miracula domine Iesu Christi, teq; prædicantem audierunt: sed conuerti & credere contempserunt. Idcirco vastari & opprimi meruerūt. & hoc est quod in Euangelio affirmas, Si non venissem, & locutus es fuisse, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent. Et rursus, Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem viderunt & oderunt, & me & patrem meum gratius viderunt ergo [I N G R E S S V S dei mei regis mei] .i. Christi vnigeniti dei patris, qui est deus meus & rex meus. Ecce in hoc versu aperuissimè declaratur incarnatio dei & vera diuinitas Christi. (27) P R A E V E N E R V N T principes conuerti psallentibus, hoc est, principales inter Christianos, videlicet sancti apostoli, aut successores eorum, conuerti mente & corpore alijs Christianis psallentibus seu deum laudantibus, [I N medio iuuenularum tympanistrarū] .i. virginū deuotarum. A principio nāq; ecclesie erant virginē aliquæ deo sacratæ, quæ dicuntur tympanistræ, non quod utebantur materialibus tympanis, sed quoniam cum apostolis insisterent laudibus creatoris. Sic itaque principes conuerti psallentibus in medio virginum, præuenerūt & euaserunt prædictā obfidionem Ierusalem. Nam vt in Eccle. historia scribitur, ex admonitione angeli exierunt Ierusalem & Iudæam, ingredientes regnum Agrippæ, quod erat confœderatum Romanis. (28) I N ecclesijs, hoc est, congregationibus vestris id Christiani fideles [B E N E D I C T V S deo] eū laudando [D O M I N O de fontibus Israel] .i. ipsi domino vestro benedicite, de apostolis. i. propter gratiosum illud beneficium quod dedit apostolis, atq; per eos vobis. Illuminatio nāq; & gratia eis collata, salus est mundi. Appellatur autem apostoli fontes Israel, quia ex eis suscepit ecclesia riuos doctrinæ, originemq; virtutis ac gratiæ: & sicut Christus eis dixit, Vos estis lux mundi: sic dici possunt fontes ecclesie. (29) I B I scilicet in ecclesia [B E N I A M N adolescentulus] .i. Paulus de tribu Bēiamin natus, vt ipsemet ad Romanos fatetur, qui iuuenis ad Christum conuersus est, scilicet statim post Stephani occisionem. Vel dicitur adolescentulus, quoniam vltimo respectu aliorū apostolorum venit ad fidē. [I N mentis excessu] Nam erat in Damasco tribus diebus ac noctibus, nec manducans, nec bibens, vt pote raptus vsq; ad tertium cœlum, in quo audiuit arcana verba, vnde ab omni exercitio sensuū exteriorū fuit abstractus, præsertim cum in raptu illo credatur vidisse diuinam essentiam. (30) P R I N C I P E S Iuda, id est, quidam apostolorum ex tribu Iuda orti [D V C E S eorum] .i. duces ac principes extiterunt hominum ad Christi fidem conuersorū, sicut enim Christus secundum humanitatem de tribu Iuda fuit: sic Iohānes & Iacobus maior, iteq; & Iacobus minor, Simon & Iudas filij sororū virginis gloriose, de tribu Iuda nati creduntur, & isti tanq; apostoli duces fuerūt Christianorū. [P R I N C I P E S Zabulō, & principes Neptalim,] hoc est, nonnulli ex tribu Zabulon Neptalim; exorti duces fuerūt populi Christiani. Quemadmodū nāq; habetur in libro Iosue, tribus Zabulon & Neptalim fortes suas pro magna parte acceperunt in Galilæa, ex qua multi apostolorum discipulorumque Christi fuerūt, Iosue 8 propter quod Galilæi vocati sunt, sicut angelus ad eos ait, Viri Galilæi quid admiramini? Deinde Propheta in persona primitiæ ecclesie loquēs precatur, (31) M A N D A deus virtuti tuæ] hoc est, potestati angelicæ præcipe, vt nos protegat atque promoueat. Non enim humana virtute resistere Iudæis aut præualere valemus. Hanc orationem deus exaudivit probatur ex multis locis Actū apostolorū. Angelus enim Petri de carcere liberauit. Et de principibus sacerdotum scriptū est, Posuerunt apostolos in custodia publica. Angelus autem domini per noctem aperiens carcerem eduxit eos. [C O N F I R M A hoc deus quod operatus es in nobis,] hoc est, doctrinam apostolicam confirmamiraculis, & corda credentium spiritu sancto corroborata, ecclesiamque augeri ac perfici præsta, vt perficiatur opus fidei, quod operatus es in nobis, id est, per nos. (32) A T E M P L O tuo in Ierusalem, quia in templo illo apostoli publicè prædicauerunt Christum resurrexisse. Vel, à templo tuo in Ierusalem, id est, à congregatione fidelium, qui primò in Ierusalem sunt collecti. & est sensus, Cōfirma opus fidei, quod inchoasti à tēp'o prædicto, quatenus fides quæ ibi incipit, per vnuersum mundum discurrat. Hinc enim primitiua ecclesia, Domine, inquit, respice in minas eorum, videlicet Iudæorum: & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbū tuū. Et cum orassent, motus est locus in quo erāt: & repleti sunt oēs spiritu sancto, & loquebatur verbū dei cū magna fiducia. [T I B I offerent re-

Act. 6
Luc 21
Ios. lib. 7. bel. Iuda. cap. 17
Ioh. 17
Ibidem.
Mat. 5
Rom. 9
Act. 9
1. Co. 12
Luc. 1
Iosue 8
Act. 1
Act. 12
Act. 5
Act. 4

ges munera.] Multi reges ad fidem cōuersi non solum seipfos Christo obtulerunt, sed & munera copiosa dederunt ad sustentationem indigentium, & ædificationem ecclesiarum. Insuper orat Prophetam pro deiectione aduersariorum ecclesie, ¶ (33) INCURBA domine, deijce & castiga [FERAS arundinis,] hoc est, crudeles tyrannos atq; hæreticos, qui omni vitio & vento doctrinæ circumferuntur, tanquã arundo vento agitata: qui feræ ppter crudelitatem vocatur, tanquã dilaniatores animarum propriarũ & aliorum. Hæ autem feræ præsertim fuerunt Imp. Romani, videlicet Nero, Domitianus, Diocletianus, Decius, pluresque alij, qui fidem Christi penitus eradicare conati sunt. ¶ (34) ONGERGATI otaurorum,] id est, multitudo seu grex principum superborum, & in domitorum hæreticorum deum nequaquam timentium, demoratur, & est [IN vaccis populorum]. i. inter homines laicos ac leues. Nam qualis princeps, tales & ministri eius: & qualis magister, tales discipuli. Vel, in vaccis populorum, hoc est, inter homines ineruditos ac simplices, quos nituntur subuertere. Ideo sequitur, [Vt excludant] a fide & regno Christi, [eos qui probati sunt argeto]. i. diuino eloquio eruditi, credendo & obediendo sermonibus Christi. Nomine nãq; argenti designatur sermo diuinus, sicut superius dictum est, Eloquia domini eloquia casta, argētum igne examinatum. ¶ (34) DISSIPANTES quæ bella volunt,] hoc est, prædictos tyrannos & hæresiarachas, & omnes bonorum persecutores, qui ecclesie dei lites & inquietudines concitant, destrue, impediendo eorũ affectũ ab opere malo, & paci ecclesie providendo. Hoc nunc impletum conspicimus, quoniam tyrannos & hæresiarachas sopitos videmus. [VENIEN] legati ex Aegypto.] Ad literam, multi Aegyptiorũ cōuersi ad Christi apostolos accesserunt in Ierusalẽ, & in Romam, quatenus plenus infuissent ab eis, sicut Dionysius scribit. Quidam verò exponunt istud de Philone, à quo liber sapientiæ editus est, qui cum socijs suis ab Alexandria Aegypti missus est Romam ad Claudium imperatorem, & ibi cum beato Petro locutus est, & ei familiaris effectus. Vnde Alexandriam rediens, ecclesiam Marci Euangel. discipuli sancti Petri magnificè honorauit, atq; de eius præconijs librũ cōscripsit, quæ omnia in libro vris illustris. S. Hieron. plenius enarrauit. [ATHIOP] præueniet manus eius,] puta Aegypti [DE] ad gloriam dei. Nam prius ad fidem conuersa est Aethiopia quàm Aegyptus, quoniam Euang. Matth. filium regis Aethiopiæ defunctum suscitauit, quo factõ, regẽ cum filio & filia magnãq; populi parte cōuertit & baptizauit, ipsamq; Aethiopiã ecclesijs adimpleuit. Deinceps hortatur Prophetam totum mundum ad Christi ascendens præconium. ¶ (35) REGNATE,] hoc est, populi omnium regnorum [CANTATE] deo,] id est, Christo qui est vniversorũ creator, verusq; deus ac vita æterna, [PSALLITE] domino] Christo omnium gubernatori ac principi. ¶ (36) PSALLITE deo qui ascendit.] 40 die post resurrectionẽ [SUPER] cœli.] i. super summũ cœli cuiuscũq; cœli cõtentiuũ. Christus nãq; ascendit vsq; ad extremitatẽ cœli empyrei. [AD] orientẽ.] vsq; ad dexterã partem, qui est super splendidissimũ oriẽs, omniumq; luminum orientale atq; fontale principium. Vel ad orientẽ. i. ab oriẽte, videlicet à mõte Oliueti, qui est in oriẽtali parte iuxta Ierusalẽ. ¶ (37) ECCE dabit voci suæ vocẽ virtutis,] hoc est, Christus sermones suos, quib; se ascensurũ prædixit, ad effectũ poterit perducere: sicut enim per prophetas & per seipsum prædixit, ita efficit. Dat enim voci suæ vocẽ virtutis, qui verba sua opere complet: idcirco ò oēs fideles [AD] gloriam deo.] i. Christo ascendentũ, [SUPER] Israel.] i. propter beneficia apost. alijsq; fidelibus præstita, qui erãt veri Israelitæ. Gloria autẽ est clara cum laudẽ notitia: propterea deo gloriã darẽ est nomẽ ipsius alijs notificare cum pfectione laudis diuinæ, sicut dum aliquis bonitatẽ dei aut beneficia eius prædicat & extollit. [MAGNIFICENTIA] eius, & virtus eius in nubib;] i. magna opatio Christi atq; potẽtia eius apparuerũt in nube, in qua ascẽdit corã discipulis, sicut in Act. dicitur, Vidẽtib; illis eleuatus est, & nubes suscepit eũ ab oculis eorũ. Interdũ nãq; scriptura ponit plurale pro singulari, & cõuerso, & ita nunc ponit, nubibus pro nube. Et fortẽ non solũ erat nubes vna, sed sicut v̄turus est in nubibus, ita recessit in nubibus, præsertim cum in Act. dicitur, Quẽadmodũ vidistis eũ ascendentem in cœlũ, sic veniet. Per nubes quoq; intelligi possunt angeli sancti, qui Christo ascẽdẽtũ ministeriũ præbuerũt, in quibus magnificẽtia & virtus Christi relucebãt, put magnificẽtia & potẽstas regis relucet in dignitate & excellentia ministrorũ. & quia duo angeli altiterũt apostolis, eisq; magnificẽtia & virtutẽ Christi annũciãuerũt, dicẽdo, Hic Iesus qui assumptus est à vobis, sic veniet. Vnde Diony. 15 ca. de hierarchia cœlesti dicit, q̄ in diuinis scripturis per nubes frequẽter intelligãtur angeli sancti. Deniq; p nubes accipi possunt apostoli, de quibus scriptũ est, Qui sunt isti qui vt nubes volãt? In his etenim nubibus refulgebãt magnificẽtia Christi atq; potẽtia, quãdo post ascẽsionem dedit eis os & sapientiã, cui non poterãt resistere oēs inimici eorũ, præsertim dũ misit eis in igneis linguis spiritũ sanctũ. Propter quod sequitur, ¶ (38) MIRABILIS deus in sanctis suis,] quoniam mirabiliter magnificauit & exaltauit apostolos & ceteros primitiuẽ ecclesie filios, maxime illos centũ viginti, qui in die Pẽtecostes simul receperũt spũm sanctũ. In his itaq; mirabilis fuit, quãdo intãtum cõfortum corda eorũ, vt qui passiõne instãte oēs fugerũt, spũ sancto recepto eũ publicẽ p̄dicauerũt: erãtq; sup̄mirabile in principe apostolorũ, vt qui ante passiõnẽ ppter vocẽ ancillæ Christi negauit, post spũs sancti aduentũ toti multitudini Iudeorũ intrepidẽ diceret, Deus patrũ nostrorũ glorificauit filiũ suũ Iesum, quẽ vos qdẽ tradidistis, & negastis ante faciẽ Pilati, & petistis virũ homicidã donari vobis: sanctũ verò & iustũ negastis, & authorẽ vitę interfecistis. sed hæc est mutatio dexterę excelsi. Ideo subdit, [DE] Israel ipse dabit virtutẽ & fortitudinẽ plebi suę,] videlicet primitiuẽ ecclesie. Dedit nãq; eis virtutẽ cõstanter loquẽdi, miracula faciẽdi, & irrep̄sibiliter cõuersandi. Fortitudinẽ quoq; cõstã aduersã non solũ æquanimitẽ, sed etiam exultanter sustinendi, quemadmodũ in Act. scriptum est, Ibat apostoli gaudentes à cõspectu cõcilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliã pati. Propter tãto-

Arũ gratiã beneficiorũ Christianidelibus cõcessorum, sit in æternũ. [BENEDICTVS] deus] cui pro donis suis nihil dignũ repẽdere possum; quoniam bonorũ nostrorũ nõ eget: p̄cipue eũ omnia nostra bona eius sint dona, quẽadmodũ Dauid deuotissimẽ ait, Tua domine sunt oĩa, & quẽ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Sed hoc nobis incũbit, vt soli deo honorẽ & gloriã impẽdamus, eũ dignissime venerãdo: omneq; bonũ ipsi attribuẽdo, sicut & S. Dauid fecit, dicẽdo, Nunc ergo deus noster cõfitemur tibi, & laudamus nomẽ tuũ in clytũ. Tua est domine magnificẽtia, & potẽstas, & gloria, atq; victoria, tibi laus, tuã diuitiã, tuã dominariã omnium. Porrò quæ dicta sunt ab illo loco, Veruntamẽ deus cõfringet capita inimicorũ suorũ, spiritualit; atq; cõmunius intelligi possunt hoc modo, Veruntamẽ. i. quãuis autẽ sit deus saluos faciẽdi, nihilominus ipse cõquassabit ac destruet capita inimicorũ suorũ. à parte totũ significat, quẽadmodũ Philistai dixerunt regi suo de Dauid, Quomodo melius poterit placare dominũ suũ, nisi in capitibus nostris? Est itaq; sensus, deus, vel in præsentĩ, vel saltem in futuro inimicos suos cõfringet, vlciscendo peccata eorũ, eisq; nunc occidẽdo, aut postmodũ condẽnando. Vel sic, Deus cõfringet capita inimicorũ suorũ. i. superbiã eorũ humiliabit, deprimet & dãnabit: iuxta illud Esaiã, Dies domini super omnem superbum & excelsũ, & super omnem arrogantem, & humiliabitur. Et per alium Prophetam, Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur. Confringet etiam deus verticem capilli, id est, excellentiam cogitationis perambulantiũ in delictis suis, id est, perseverantiũ in peccatis. Vnde alibi scriptum est, Vẽ qui cogitatis inutile. Et Esaiã ait, Incurabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Sic ergo non solum superbiã actio-

B quit, excellentium & sublimium colla virtutis propria calcaui. Hinc & alia scriptura ait, Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitãss attonitos habes oculos? Quid timent cõtra deum spiritus tuus? Nominẽ autem capilli cogitatio designatur, quoniam sicut capillus ex capite nascitur, & ei adheret: sic cogitatio p̄cedit ex corde, & adheret eidẽ. Dixit dominus, hoc est, intra se immobiliter decreuit, atq; per seruos suos locutus est. Non enim faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas: ex Basan, hoc est, ex immunditia vitę & confusione peccati conuertam peccatores, quatenus qui ante turpiter & inordinatẽ vixerũt, implere incipiãt illud Apostoli, Omnia autem decenter & secundum ordinem fiant in vobis. Basan enim turpitudõ seu confusio interpretatur: conuertam in profundum maris, hoc est, gratiam conuersionis mittam in hoc seculum nequam, in corda obstinata, in gentilitate olim fluctibus vitiorum submersã. Propter quod Petrus ait, Redempti estis de vana vestra conuersatione precioso sanguine agni immaculati. Et Paulus apertius loquens, Tempora, ait, prioris ignorantie despiciens deus, nunc annũciat hominibus vt omnes vbiquẽ penitentiam agant. Vnde & ipse Saluator de seipso fatetur, Non venit filius hominis vt iudicet mundũ, sed vt saluetur mundus per ipsum: vt intingatur pes tuus in sanguine, hoc est, ad hoc deus conuertet te ò homo, vt desiderium tuum seu actio tua effectum & fructum sanguinis Christi consequatur, ita vt merito passionis Christi salueris, vnitus, imo intinctus sanguine Christi per fidem & charitatem. Vnde ait Apostolus, Vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi: lingua cantu tuorum ex inimicis ab ipso, id est, lingua prædicatorum tuorum, formata & sumpta est ex infidelibus atque gentilibus ad fidem conuersis: & hoc factum est ab ipso omnium Saluatore Iesu Christo, cuius pietate & gratia ex inimicis sunt amici. Multi siquidem gentilium olim Christo contrarij, fide recepta facti sunt prædicatores fortissimũ, vt sacratissimus Dionysius, Clemens papa, diuinus Ignatius, magnus ille Polycarpus. Tales autem dicuntur fuisse inimici secundum præsentem malitiã, seu priorum meritorum exigentiam: secundum verò prædestinationem æternam semper fuerunt amici, quia de talibus loquitur Christus, Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et Apostolus dicit, Cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij sui. Erant igitur amici & inimici secundum diuersos respectus. Viderũt ingressus tuos deus, hoc est, fideles per fidem considerauerunt conuersationem tuam domine Christe, suntque secuti vestigia tua sanguinem effundendo, vel seipfos quotidie mortificando, abnegando, & crucẽ suam post te baiulando. Viderunt etiam oculo contemplationis purissimã ingressus tuos, id est, incarnationem quam mundum intraisti, ascẽsionem qua cœlum introisti, apparitiones quoque quibus post resurrectionem apostolis apparendo ingressus es conclaue hostijs clausis, atque descensum ad inferos. Præueniũt, hoc est, in omni opere bono alios præcesserunt principes, id est, prælati ecclesie coniuncti psallentibus, hoc est, ouibus sibi cõmissis deum laudantibus in medio iuuenularum tympanistrarum, id est, animarum deuotarum: de quibus in Canticis dicitur, Adolescentularum non est numerus. Dicuntur namq; animæ Christo per fidem & charitatem desponsarẽ iuuenular, propter spiritualem iuuentutem interioris reformationis & gratiẽ: de qua ait Apostolus, Licet is qui foris est noster homo corumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Dicuntur quoq; tympanistrar, quoniam per labores penitentia & mortificationem carnis propria, dulciter in auribus dei sonant, eũque gratissimẽ laudãt, quemadmodum ipse cuiuslibet animæ tali dicit, Sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis. Itaque præueniunt principes coniuncti psallentibus, & hoc est quod omni prælato ait Apostolus, Esto exemplum fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate. In ecclesijs, id est, in congregationibus catholicorum virorum, non in cõuentibus hæreticorum, schismaticorum, aut malignorum, à quibus omnino fugiẽdum est. benedicite deo domino de fontibus Israel hoc est, propter fontes Israel, vt pote propter gratiam doctoribus atque pastoribus ecclesiarum collatam, quos deus impleuit donis spiritus sancti, sapientiã, intellectu, consilio, fortitudine, scientia, pietate, timore, ita vt eis quasi ex fontibus inferiores sortiantur ac hauriant fluenta doctrinæ, exempla virtutum,

Psal. 15
1. Par. 29
Ibidem.
1. Re. 29
Esa. 2
Sopho. 1
Mich. 2.
Esa. 2
Eccl. 24
Iob 15
Amos 3
Rom. 15.
1. Pet. 1
Act. 17
Luc. 9
Eph. 2
Iohã. 15
Rom. 1
Luce 1
Mar. vlti.
Act. 1
Iohã. 20
Cant. 6
2. Cor. 4
Cant. 2
1. Tim. 4

gratiāq; diuinam. Ibi. i. in vnitāte ecclesie Benjamin adolescentulus, hoc est, filius dexterę, scilicet E
 filius dei adoptiuus in gratia dei incessanter proficiens, cui deus est dexter. i. fauens & pius in eo per
 Deut. 33 gratiam habitans. De tali etenim Benjamin in Deuter. scriptum est, Amantissimus domini habitabit
 confidenter, in eo quasi in thalamo tora die commorabitur, & inter dueros illius requiescet. Talis
 Aggei 2 est omnis qui gratiæ dei totus innititur, cuius anima beneplacita est deo, cui conuenit quod domi-
 nus per Aggeū ait, Assumam te serue meus, & ponam te quasi signaculū, quia te elegi. Principes Iu-
 da duces eorū, principes Zabulon, principes Neptalim. Iuda interpretatur confessio, Zabulon autē
 habitaculum fortitudinis, Neptalim verō dilatio mea. Est igitur sensus, Principes Christianę cōfē-
 sionis sunt duces eorum, videlicet Christianorum. Hi enim principes sunt prælati ecclesie, & maxi-
 mē martyres sancti, qui primō & eminentius nomen Christi coram hominibus sunt confessi. Idcirco
 aliorum constituti sunt duces, incumbitq; nobis eorum imitari exempla: sed & principes Zabulon,
 hoc est, principes spiritualis fortitudinis, qui in virtutibus stabili sunt, & inauertibiliter deo adhæ-
 rent, & principes Neptalim. i. dilatorum, quorum corda per charitatē dilatātur ad deum & proxi-
 mum, dēum brachijs dilectionis recipiendo, amplectendo, ac reseruando: pximis quoque per chari-
 tatem in omnibus succurrendo. Hi tales sunt duces ouium Christi. Verē enim digni sunt præesse qui
 istis ornantur virtutibus. Confessio pertinet ad fidem, fortitudo ad spem, dilatio ad charitatē. Mā-
 da deus virtuti tuę, confirma hoc deus quod operatus es in nobis. Hęc est oratio optima quam ec-
 clesia omnisq; fidelis deo offerre potest & debet, deprecando vt deus virtutem angelicam ad suā cus-
 Tob. 5 todiam mitat, quemadmodum Tobias dixit, Bene ambuletis, & sit dominus in itinere vestro, & an-
 gelus eius comitetur vobiscum. Orare quoq; debemus, vt deus bonum, quod ipse in nobis gratiose
 Hebr. 13 incepit, piē corroboret, & ad finem securum cum iugi profectu perducatur. Ideo enim Paulus, Opti-
 mum, inquit, est gratia stabiliri cor. A templo tuo in Ierusalem. Deus enim in cœlesti Ierusalem seu
 triūphanā ecclesia habitas operatur in nobis quicquid boni agimus, & habemus. Iuxta illud, Omnia
 Efa. 26 opera nostra operatus es in nobis. Et Apostolus, Deus est qui operatur in nobis & velle & perface-
 Philip. 2 re pro bona voluntate: & hęc operatur deus in nobis, a templo cœlestis Ierusalem, quoniam inde nō
 bis transmittit angelos sanctos, munera gratiarum secum portantes, nōque ad superna erigentes: ti-
 bi offerent reges, id est, omnes Christiani, qui sunt genus regium & sacerdotale, qui dominantur ani-
 mo proprio & rationis imperium fortiter prosequuntur: munera, id est, sacras hostias, preces deu-
 otas, elemosynas largas, spontaneūque obsequium, imo seipfos. Increpa feras arundinis. Hunc ver-
 sum cum parte versus sequentis dicere quilibet potest secundum explanationem inductam. orando
 pro conseruatione ecclesie, & repressione aduersariorum ipsius. Regna terrę cātate deo. Vnusquis-
 que nostrum zelo diuini honoris accensus, omnes fideles ad dei præconium quantum valet inducere
 & incendere debet, recolendo ardentē beneficia eius: & si solus est, potest ista in persona ecclesie
 dicere, omnes alloquendo fideles, respicietq; deus bonitatem sui affectus, nec illū in fructuosum re-
 linquet. Ecce dabit voci suę vocem virtutis. Istud intelligi potest de voce illa, qua omnes euigilaturi
 1. Thef. 4 sumus in die nouissimo, de qua ait Apostolus, Ipse dominus in iussu, & in voce archangeli, & in tu-
 ba dei descendet de cœlo: huic voci dabit vocem virtutis, dum per eam omnes mortuos suscitabit,
 1. Cor. 15 quemadmodum Paulus testatur, Canet tuba, & mortui resurgent incorrupti. date gloriam deo super
 Israel, id est, nomen domini glorificate propter omnia bona veris Israelitis, videlicet re & nomine
 Christianis exhibita vel promissa: magnificentia eius, scilicet Christi, & virtus eius in nubibus cœli
 Mat. 24 materialibus apparebit in die nouissimo, quando (vt ipse prædixit) videbunt filium hominis venien-
 tem in nubibus cœli cum potestate magna & maiestate. Mirabilis deus in sanctis suis. In sanctis enim
 Gen. 6 ante legem mirabilis fuit, sicut in Noe, quem in arca saluauit, & in Enoch quem transfudit in Abra-
 Gen. 5 ham quoque & Loth, ac alijs multis. Mirabilis etiā fuit in populo suo quem de Aegypto eduxit, cui
 Exod. 12 in monte Sinai terribiliter sublimiterque apparuit. In Iosue quoque, ad cuius imperiū sol & luna ste-
 Exod. 19 terunt in cœlo immobiles spatio vnus diei. Sic in Helia, Helisæo, & alijs multis tempore legis mira-
 Iosue 10 bilis fuit. Maximē autē mirabilis fuit in sanctis tēpore gratiæ, & nunc vsq; incōprehensibiliter opera-
 4. Reg. 12 tur & commoratur in Christianis, præsertim in sacramento altaris: multa etiā signa per suos ele-
 12. 13 ctos hucusque operari dignatur: singuli quoq; deuotorum scire possunt quā mirabiliter deus ope-
 Eccl. 4.8 retur in ipsis quotidie preces eorum exaudiendo, corda cōsolando, a tentationibus liberando, spiri-
 Iohā. 6 tualem profectum præstando, ignemque diuini amoris in ipsorum præcordijs frequenter incendendo,
 augendo, ac perficiendo. Ideo enim subiungit, Deus Israel, id est, hominis deū oculo contēplati-
 uo videntis, dabit virtutem & fortitudinem plebi suę, dādo ei per gratiam quod nec habet, nec vi-
 det per naturam. Cætera satis exposita sunt. Ecce psalmum gloriosum, mirabilem, & verē mysterijs
 plenū audiuius, in quo Christi resurrectio, incredulorum delectio, ecclesie institutio, promotio,
 1. Ioh. 4 spiritus sancti missio, Christi quoq; ascensio describitur. Conemur igitur adimplere quod psalmus
 iste roties exhortatur, videlicet deo cātare, psallere, eius præconia enarrare, suo aduentui in cordibus
 nostris iter parare, quatenus ipse per gratiā maneat semper in nobis, nōq; per dilectionē maneamus
 in eo: quēadmodū scriptū est, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet, & de⁹ in eo.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXVIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus psalmi nunc declarandi est, In finē pro his qui cōmutabuntur ipsi Dauid. i. psalmus iste
 1. Co. 15 in vltimū finē, qui Christus est, nos dirigēs, scriptus est pro his, qui cōmutabuntur, id est, qui

A in Christo reformantur, qui sicut portauerunt imaginē primi hominis terreni & peccatoris: sic por-
 tare incipiunt imaginem secundi hominis immaculati atq; cœlestis. Cōuenit quoq; hic psalmus ipsi
 Dauid propheta sicut achori: significato autem per Dauid, vt pote Christo, cōuenit sicut subiecto.
 Non enim dubitare permittitur, quin psalmus iste ad literam sit intelligendus de Christo, quod ex
 scriptura canonica noui testamenti multipliciter demonstratur. Apostolorum enim gloriosissimus
 princeps scripturam psalmi istius dicit oportere impleri in Iuda, qui tradidit Christum, propter pec-
 catum in Christum commissum. Sic enim allegat, Fiat commemoratio eius deserta, & non sit qui habi-
 tet in ea. Vnde quod inferius pluraliter dicitur, Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis ipso
 rum non sit qui inhabitet, ipse applicat ad Iudā, singulariter scripturam istam allegans. Deniq; etiā
 Paulus apostolus introducit quod infra habetur, Fiat mensa eorū coram ipsis in laqueum, cum versū
 sequenti, dictum atque impletum in Iudæis, qui Christum interfecerunt, propter scelus in ipsum pa-
 tratum. In eadem quoque epistola dicit in persona Christi prædictum, quod inferius dicitur, Oppro-
 bria exprobrantur tibi ceciderunt super me. Simili modo quod in psalmo isto habetur, Zelus do-
 Rom. 11 mus tuę comedit me, Iohan. Euāg. asserit de Christo prædictum, & in eo completum, recitans quo-
 Rom. 15 modo Christus flagello de funiculis factō eiecit de tēplo ementes & vendētes. Insuper quod in psal-
 Iohā. 2 mo hoc dicitur, Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis, Christus affirmat
 de se prænunciaturum: Vt impleatur, inquit, sermo qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habu-
 Iohā. 15 erunt me gratis. Hoc tamē superius manifestē etiam dicitur hoc modo, Non supergaudeat mihi qui
 Psal. 34 aduersantur mihi iniquē, qui oderūt me gratis. Propterea sicut ex isto testimonio domini Saluatoris
 ostenditur iste psalmus ad literā de ipso cōscriptus: sic & ille, sicut & illic plenius dixi. Christus ita-
 que passioni propinquans vel in ea cōsistens, orans ait ad patrem seu sanctam Trinitatem, vnū sim-
 plicissimum deum.

PRECATIO.

Deus cui est omnis cogitatio manifesta, & a quo delicta nostra non sunt abscondita, respice nos in multitudine mi-
 sericordie tuę: & maculas te offendentes a nobis absterge, intende animę nostrę, & libera eam ab improprio & ab
 æterna confusione.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

SALVUM ME FAC DEUS, non a malo culpæ, quia peccare non potui: sed a malo
 pœnæ, videlicet a doloribus corporis & animæ mihi in flictis aut infligēdis: de
 quibus subiungitur, [QVONIAM] intrauerunt aquę, hoc est, tribulationes &
 pœnæ [VSQUE] ad animā meā. I. vsq; ad extinctionē vitę meę corporeę, scili-
 cet vsq; ad separationem carnis & animæ. Interdū in sacra scriptura per aquam
 intelligitur cōsolatio: iuxta illud, Emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat
 Zach. 9 aqua. Interdū verō per aquam intelligitur grauis persecutio: iuxta illud in lib.
 Iob 22 Iob, Putabas te tenebras non visurū, & impetu aquarū inundantium non op-
 pressum iri. Vnde Esaias apertius dicit, Adducet dominus sup populum istū aquas fortes & multas,
 Efa. 6 regē Assyriorum: & ita iam per aquas designatę sunt persecutiones. (2) INFIXVS sum in limo
 profundi. Hoc quidam dicunt Christo cōpetere ratione suę sepulturę, quia tunc sub terra reclusus
 Mat. 12 est, quemadmodū ipse in Euangelio prædixit, Sicut fuit Ionas in vētre ceti tribus diebus & trib⁹ no-
 ctibus, ita erit filius hominis in corde terrę. Videtur tamen quod istud conueniat Christo etiā rati-
 one suę incarnationis, per quam descendit in mūdum: qui dicit potest limus profundi, vel propter ele-
 Eph. 4 mentum terrę limosum, vel propter vitiositatem & limositatem vitę carnalis hominum in mūdo vi-
 uētium. In hoc limo Christus defixus est: quoniam teste Apost. descendit in inferiores partes terrę,
 atq; in medio nationis prauę & pueris multo demoratus est tēpore. [ET] non est substantia. I. in cor-
 Iob 14 pore meo non fuit stabilis vniformisq; status vitę naturalis. De Christo nāq; secundū qd erat aliquo
 modo viator atq; passibilis, verū est dicere quod apud beatū Iob scriptū est, Homo natus de muliere
 breui viuens tempore, repletur multis miserijs, & nunquā in eodē statu permanet. Vel, non est substā-
 tia. i. substantia, seu naturalis subsistendi potestas in corpore crucifixo, exhausto, mortuo, & sepulto.
 Luc. 9 Vel, non est substantia. i. naturales diuitiæ mihi defuerant. Christus enim non habuit vbi caput suū
 Matt. 27 reclinaret, & nudus cruci appēsus est, habuitq; pro cibo potūq; acetū & fel. Ecce quid rex glorię, cu-
 2. Cor. 8 ius sunt cœlū & terra, & omnis ornatus eorū, p nobis pati dignatus est. Nēpe cū diues esset, ppter
 nos egenus, & sine substantia factus est, vt eius inopia diuites efficeremur. (3) VNI] de summo
 cœlo & sinu patris per assumptionē humanę naturę [IN] altitudinē maris. i. in pfunditatem perse-
 cutionis, & pœnæ ac mortis, [ET] tēpestas demersit me. i. magnitudo pœnarū mihi in crucis patribus
 Thre. 3 autē per altitudinem profunditas designari: iuxta illud, Puteus alius est. (4) LABORAVI cla-
 Iohan. 4 mās. Christus enim non sine labore prædicādo discurrebat. Vnde scriptū est, Iesus fatigatus ex iti-
 Iohā. 19 nere. Clamauit quoq; Iudęos in crepādo, populū instruēdo, euāgelicā legē docēdo. Maximē tamē in
 Luc. 23 passione laborauit, quando & baiulās sibi crucē exiuit, atq; in cruce clamauit, Pater ignosce illis. &
 Ioan. 19 Cōsummatum est. &. In manus tuas cōmendo spiritum meum. Hinc enim de Christo apud Esaiam
 Efa. 53 scriptū est Pro eo qd laborauit anima eius, videbit & saturabitur: [RAUCA] factę sunt fauces meę
 Psal. 21 Ad literā rauca factę erant fauces Christi. Rauco nāq; caufatur ex desiccatione humorū in fauci-
 bus & arterijs: quā ergo Christi⁹ in passione sanguinē copiose effudit, put dictū est suprā, Sicut aqua
 effusus sum, ideo rauca erat vox eius. Metaphoricē autē dicitur fauces fieri rauca, dum sermo pro-
 r ij

Iohā.8 latus audienti nō proficit, sed sine fructu consistit: sicque fauces Christi raucae erant, quātum ad in-
 credulos & peruersos, quibus ipse in Euangelio ait, Sermo meus non capit in vobis. [DEFECER-
 VNT oculi mei dum spero in deum meum.] Videtur hoc repugnare ei quod Christus superius ait,
 Pſal. 25 In domino sperans non infirmabor. Est igitur sensus, Oculi mei interiores, videlicet cōtemplatio &
 mentalis oratio, quibus in cruce pendens deum indefinenter aspexit, vñ sunt defecere, id est, frustra-
 ri, & suo effectu seu diuina subuentione priuari, dum deus pater reliquit me in manibus impiorū, p-
 pter quod ipsi dixerunt, Confidit in deo, liberet eum nunc si vult. Et iterum, Si rex Israel est. Vel, Si
 Mat. 27 hic est Christus dei electus, descendat nunc de cruce. Et Esaias, Nos putauimus eum quasi leprosum
 Marc. 15 & percussum a deo & humiliatū. Solet enim Christus de se aliquid affirmare, iuxta quod in opinio-
 Lucæ 23 ne aliorum fuit. Vnde apud Ieremiam, Ego, inquit, quasi agnus innocens qui portatur ad victimam,
 Esā. 53 & non cognoui, quia super me cogitauerunt consilia, & c. Iudæi nanque putabant Christum nescire
 Iere. 11 ipsorum consilia contra se. Vel sic, defecerunt oculi mei dum spero in deum meum, id est, quando in
 cruce pendens certissimē cōfidebam de tertia die resuscitandum: tunc oculi mei corporales defecere-
 runt, quia obtenebrati sunt atque euerſi. ¶ (5) MULTIPlicATI sunt super capillos capitis
 mei qui oderunt me gratis. [per hoc Christus insinuat multitudinem aduersariorum suorum Iudæo-
 rum, qui eum gratis, id est, sine rationabili causa oderunt: & fortē ad literam numerus odientium &
 Mat. 26 & persequentium Christum excoisit numerum crinium capitis sui. Multa enim milia fuisse vidētur in
 Luc. 23 populo illo, de quo Euangelista testatur, Respōdens vniuersus populus dixit, Sanguis eius super nos,
 & super filios nostros. ¶ (6) CONFORTATI sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste.]
 Omnes enim confederati sunt in malo, & inualeſcebāt voces eorū aduersum me, non ppter ratio-
 nem, sed propter multitudinem. Principes sacerdotum præbuerūt auxiliū Phariseis, qui primō cō-
 Iohā. 19 tra Christum conceperunt rancorem. Herodes quoque & Pilatus cooperati sunt eis, quia Herodes
 Christum alba veste illuſit, Pilatus verō eum flagellauit atque damnauit: & isti persecuti sunt me ini-
 iuste, id est, sine offensa & culpa, imo pro beneficijs multis rependebant mihi iniurias & flagella, si-
 Pſal. 34 cut superius dictum est, Retribuebant mihi mala pro bonis. Hoc est quod in Euangelio Christus ait
 Iohā. 11 Iudæis, Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod horum vultis me lapidare? Et
 Iere. 81 per Ieremiam, Nunquid redditur pro bono malū, quia foderunt foueā animæ meæ? [QVÆ non rapui,
 Rom. 6] hoc est, culpā quam non cōtraxi, malū quod non feci, [TUNC exoluebā,] quoniam sine culpa p-
 pria passus sum pœnā. Pœna autē est præmiū culpæ, sicut & mors est pœna peccati. Quoniam ergo Sal-
 uator ab omni peccato immunissimū extitit, & nihilominus acerbiſsimā mortem sustinuit, cōstat q̄
 soluit quæ non rapuit: satisfecit verō pro nobis, & merito suæ particularis tēporalisq; mortis abſtu-
 lit à genere humano vniuersalem æternalemq; mortem pro originali peccato infictam. Vnde scri-
 Thre. 4 ptū est, Spiritu oris nostri Christus dominus captus est. Et rursus, Ipse vulneratus est ppter iniquita-
 Esā. 53 tes nostras, attritus est ppter scelera nostra. Porro Christus aptissimē ait per Esaiā, Seruire me fecisti
 Esā. 43 in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis. ¶ (7) DEVS tu scis insipientiā meā,
 & delicta mea à te non sunt abscondita.] Versus iste tripliciter explanatur: primō sic, Deus tu scis
 id est, si est in me aliquid insipientiæ & peccati, sicut Iudæi affirmant, dicētes me falsā docere ac bla-
 sphemare, hoc tu nosti. Iste est enim modus loquendi eorum, qui se sobriē excusant coram deo dum
 mendaciter accusantur, tanquam dicant, Nos nobis conscij non sumus de aliquo malo, sed quid mali
 in nobis est deus agnouit, & hoc modo Iudas patriarcha seipsum & fratres suos excusans de furto
 Gen. 44 coram Ioseph ait, Deus inuenit iniquitatē seruorum tuorū. Secundo intelligitur à contrario sensu,
 hoc modo, Deus tu scis per approbationem insipientiam meā, i. sapientiā meā, quæ à Iudæis insipie-
 tia reputatur, & delicta mea, i. virtutes & opera bona, quæ Iudæi iudicant esse peccata, à te non sunt
 abscondita, sed per approbationem nota sunt tibi. Quoniam enim Christus mundi contemptum docuit,
 & deum suum patrem vocauit, propterea dicebant Iudæi, Dæmonium habet, & insanit, & blasphemias
 Matt. 7 loquitur. Vnde & dixerunt Pilato, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia fi-
 Iohā. 19 lium dei se fecit. Secundum hunc modum loquendi ait Saluator, Confiteor tibi pater quia abscondi-
 Luc. 10 ti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, quod à contrario sensu intelligendū est
 2. Cor. 12 secundum Augustinum. Et ita Paulus ait, Factus sum insipiens, vos me coegistis. Et rursus, Nos stulti
 1. Cor. 4 ppter Christum. Tertio, intelligitur dictū à Christo, non pro seipso, sed pro corpore suo mystico,
 quod est ecclesia: sicque insipientiam & delicta membrorum suorum, quæ super se excepit, & pro qui-
 Act. 9 bus satisfecit, nominat sua: sicut alibi ait, Saule quid me persequeris? Et iterum, Esuriui, & non de-
 Mat. 25 distis mihi manducare: nudus fui, & non cooperuistis me. ¶ (8) NON erubescant in me, qui ex-
 pectant te domine, id est, sancti in limbo detenti me cum ingenti desiderio prætolantes, non vere-
 cundentur quasi frustrati spe sua: sed sicut propheta prædixerunt, & alij crediderunt, ita resuscita
 me, & fac me sanctos de limbo educere, quatenus gloriantur se consequi fidei fructum, & spei effe-
 ctum. Sancti autem in limbo expectabant & Christum & deum patrem: Christum sicut mittendum
 atque localiter descensurum: patrem verō sicut missurum ac spiritualiter consolaturum. Itaque non
 Gen. 17 erubescant qui expectant te domine vniuersorum, [D O M I N E virtutum] cœlestium, scilicet ange-
 Iob 14 lorum, cui nihil est impossibile. ¶ (9) NON confundantur super me qui quærunt te deus Israel, i. i.
 Apostoli alijq; fideles te per fidem & opera bona quærētes non cōfundantur super me, i. de mea hu-
 miliatōne, persecutiōne, & occisione, sed corrobora eos ad confitendum me, atq; ad imitandum ve-
 stigia mea. Hoc fuit impletum præcipuē in die Pentecostes spiritu sancto recepto. ¶ (10) QV O-
 Act. 4 N I A M propter te, i. propter nominis tui honorem quem summē quæsiui: vel propter te, i. propter
 sapientiæ tuæ dispositionem, qua me pati decreuisti, quemadmodum loquitur Petrus, Conuenent

A aduersus sanctum puerum tuum Iesum facere, quæ manus tua & consiliū tuum decreuerunt fieri:
 vel propter te, hoc est, propter iustitiam meam, quam ob tuam voluntatem immobiliter obseruauit,
 [S T I N V I opprobrium] Iudæorum dicentium, Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Et,
 Nunquid interficiet semetipsum? [O P E R V I T confusio faciē meā,] id est, illud quod solet alijs esse
 Iohā. 8 causa confusiois, multipliciter irruit super me tempore passionis, quando ligatis manibus tradide-
 Mat. 27 runt me præſidi, & quando coram Pilato atq; Herode nihil respōdi, & quādo alba veste illuſus sum,
 Marc. 15 nudatus, columnæ alligatus, flagellisq; cæsus, spinis coronatus, p̄p̄rijsq; humeris crucē baiulans ad
 Lucæ 23 mortem ductus, & inter latrones suspensus. Proprie tamen non fuit in Christo confusio, quia consu-
 Iohā. 19 sio propter virtutem in viro perfectō locum non habet. Ad literam etiā operuit confusio faciē Chri-
 sti, quando viri qui tenebant eum, illudabant ei, & velauerunt eum, & percusserunt faciem eius dicē-
 tes, Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? ¶ (11) E X T R A N E V S factus sum fratribus
 Luc. 22 meis, id est, Iudæis de genere Abraham mecum natis. Erat enim Christus extraneus Iudæis in ipsū
 non credentibus, quia longe erat à corde eorū, quāuis inter eos corporaliter ambulabat. Erat quo-
 q; extraneus fratribus suis apostolis, qui omnes relicto eo fugerūt. Vnde sanctus Iob in p̄sona aut cer-
 te figura Christi ait, Fratres mei elōgauerunt à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me: [E T pe-
 Iob 9 regrinus factus sum filijs matris meæ,] hoc est, Iudæis filijs Saræ vel synagogæ. Quæadmodum pe-
 grinus seu hospes non diu sustinetur, sed de domo expellitur: ita Iudæi Christū velut vilē abiecerūt,
 atque spreuerunt, illud apud Iohannem dicētes, Nos scimus quoniam Mōsi loquutus est deus, hunc
 Iohā. 9 autem nescimus vnde sit. Idem quoque Euangelista testatur, Iam conspirauerant Iudæi, vt si quis cō-
 Ibidem. fiteretur eum Christum, extra synagogam fieret. Hoc modo Christum fuisse venturum, & in mundo
 Iere. 14 victurum, Ieremias cum admiratione prædixit, Quare quasi colonus venturus es in terra, & quasi
 viator declinans ad manendum? Cur autem Christus tanta pati dignatus sit, pandit subdendo,
 ¶ (12) QV O N I A M zelus domus tuæ comedit me,] hoc est, ardens dilectio ædificationis, in-
 formationis, & conuersionis ecclesie, seu fidelium aut electorum, pro quorum salute sum incarnatus,
 me totum accendit, & absorbit, & consumpsit. Propter salutem enim ecclesie Christus prædicauit,
 Iudæos increpauit, miracula fecit. Hunc quoque zelum palam ostendit, quando eiecit de tēplo emē-
 Mat. 25 tes & vendentes, dicens, Nolite facere domum patris mei domū negociationis. Hic etiā zelus Chri-
 Iohā. 2 stum comedit, id est, in morte consumpsit, quoniam propter charitatem suam ad nos tradidit semet-
 Gal. 2 ipsum pro nobis in mortem, sicut Paulus fateatur, In fide, inquiens, viuo filij dei, qui dilexit me, & tra-
 Heb. 3 didit semetipsum pro me. Et rursus Christus tanquam filius fidelis erat in domo sua, quæ domus
 sumus nos. Voluit enim Christus construere templum deo patri, ecclesiamque perfectam ex viuis la-
 Zach. 6 pidibus, prout de ipso apud Zachariam fuit prædictum, Ecce vir oriens nomen eius, & ædificabit tē-
 plum domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit & dominabit in solio. Hoc templum Christus
 C. Cū enim de Christi aduentu dixisset Malachias propheta, Statim veniet ad templum suum do-
 minator quem vos quæritis, de ipsius doctrina mox addidit, Ipse enim quasi ignis conflans, & se-
 Mala. 3 debit conflans & emundans quasi argentum, & purgabit filios Leui. Denique hoc templum Christus
 Amos vi. promissit se ædificaturum in suo aduentu per Amos prophetam, In die illo suscitabo, inquiens, taber-
 Act. 15 naculum David quod cecidit, & reædificabo aperturas eius, quod Iacobus in Actibus apostolorum
 allegat de Christo prædictum. [E T opprobria] Iudæorum [E X P R O B R A N T I V M tibi,] o pater
 eterne, me vniuentum tuum negando, & opera mea miraculosa atque diuina dæmonibus ascriben-
 do, [C E I D E R V N T super me,] hoc est, in mea humanitate passibili habuerunt effectum. Nam ver-
 ba atq; iniuriæ impiorū tibi illata, diuinitati nocere non poterant, sed meam humanitatem lædere &
 occidere valuerunt. Vel, ceciderunt super me, hoc est, mihi quoque inferebantur. Quicquid enim
 Iohā. 5 vni diuinæ personæ irrogatur iniuriæ, irrogatur & alij. Propter quod asserit Christus, Qui non ho-
 norificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Exprobrabant autem Iudæi deo patri, imo
 toti Trinitati, præcipuē tamen spiritui sancto, dum Christi miracula totius Trinitatis potestate pa-
 Marc. 3 trata attribuebant Beelzebub. Vnde cū dixissent scribæ, Beelzebub habet, volens Christus osten-
 dere eos spiritu sancto intulisse blasphemiam, Qui blasphemauerit, ait, in spiritum sanctum, non ha-
 bet remissionem in æternū, sed reus erit eterni delicti: & cur hoc dixerit de Iudæis, manifestat Euā-
 gelista subiungens, Quoniam dicebant, spiritum immundum habet. ¶ (13) E T operui in ieiunio
 Eſā. 61 animam meam.] Operatio virtuosa animæ vestimentum vocatur: iuxta illud, Exultabit anima mea
 Mat. 4 in deo meo, quia induit me vestimento salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me. Christus au-
 tem ieiunauit quadraginta diebus & totidem noctibus: & ita ieiunio, quod est actus temperantiæ,
 operuit, id est, spiritualiter vestiuit animam suam. [E T factum est in opprobrium mihi,] id est, in oc-
 casionem tentationis à dæmone, qui ex hoc motus est ad tentandum me, intātum vt idololatriæ spe-
 ciem mihi proponeret dicens, Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me. Vel sic, operui in ie-
 iunio animam meam, hoc est, pallio compassiois atque tristitiæ indutus sum propter infidelitatem
 Marc. 3 malitiamque peruersorum. Hinc nanque in Marco dicitur, Cōtristatus est Iesus super cæcitate cor-
 Apoc 3 dis eorum. Sicut enim Christi refectio est nostræ mentis ad deum conuersio, secundum quod ipse
 protestatur, Si quis aperuerit mihi, cenabo cum illo: sic eius ieiunium est nostri cordis à deo auersio.
 [E T factus est opprobrium mihi,] hoc est, labor & studium quo pro hominum conuersione sudauit,
 cucurri, & laborauit, fuit Iudæis occasio detractiois, irrisiois & accusationis aduersum me. Dice-
 Luc. 23 bant enim, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. ¶ (14) E T posui vestimentum
 meum cilitium,] hoc est, non mollibus, sed duris vestibus vsus sum. Quoniam enim Christus Iohā-
 r iij

nem Baptistam de vestimentorum asperitate collaudat, vestitumque mollitiam reprobatur, apparet quod ipse vestibus asperis utebatur. Cœpit equidem facere & docere: & hoc liquet, quia tunica eius inconfutis fuit desuper contexta per totum, quemadmodum vestes cilicinz fieri solent. Vel posui vestimentum meum cilicium, hoc est, carnem mortalem indutus sum, & ea diuinitatem meam velauit. De qua carne atque cilicio superius dixi, Conscidisti saccum meum, & circumdedisti me læticia. [E T factus sum illis in parabolam,] hoc est, in similitudinē improprij & in derisum: quemadmodum in Euangelio scribitur, Audiebant hæc Pharisei, & deridebant eum, & dicebant, quoniam in furorē versus est. [E T] (15) A D V E R S V M me loquebantur qui sedebant in porta, [id est, sacerdotes iuxta portam templi sedentes & populum instruētes, vel iudices in portis ciuitatis ad iudicandum residentes, quemadmodum iustum erat per Moysen, Iudices constituit in omnibus portis tuas. Isti contra Christum loquebantur, auertentes plebem ab eo, tantum vt tandem peterent sibi virum homicidam donari, & Iesum occidi.] [E T in me,] hoc est, de me & contra me [P S A L E B A N T,] hoc est, irridendo cantabant, [Q V I bibebant vinum,] hoc est, Iudæi gulosi. Cantilenas enim irrisorias composuerunt & cecinerunt de domino saluatore, sicut est illud, Homo vorax, potator vini, amicus publicanorum. Vnde per Ieremiam dicitur, Factus est mihi sermo domini in opprobriū & in derisum tota die. Et in Osee Christus, Ego, inquit, redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia. [E T] (16) E G O vero orationem meam ad te domine [deus pater dixi & infudi, orando pro persecutoribus meis, quemadmodum per Prophetam ad te locutus sum, Recordare quod steterim in conspectu tuo, vt loquerer pro eis bona, & auerterē indignationē tuam ab eis. Et in Euangelio dixi, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.] [E T] (17) I N multitudine misericordiz tuaz, [id est, secundum & propter magnam misericordiam tuam,] [E X A V D I] me in veritate salutis tuaz, [quam peto à te, videlicet vt veram beatitudinē seu salutē, quæ à te solo præstatur, dones mihi atque ecclesiz, pro cuius saluatione cuncta sustineo. Salus autem seu beatitudo est duplex, scilicet essentialis, quæ est fructus dei: & accidentalis, quæ in bonis creatis consistit. Primam beatitudinem animam Christi à principio habuit, nec eam sibi nunc petit, sed eam petit ecclesiz peregrinanti ac militanti. Secundam vero beatitudinem, quæ est præmium accidentale, Christus postulat sibi nunc, & in versibus qui sequuntur. Hinc enim Christus pro ecclesiz salute orans, postulat ei præmium essentialē à patre, dicendo, Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi. Hæc autē visio est tota merces. [E T] (18) E R I P E me de luto vt non infingar,] Lutum & limus idem sunt. Cum ergo Christus superius dixit, Infixus sum in limo profundi, quomodo nunc orat eripi vt non infingar? Dicendum ergo quod Christus ad tempus erat infixus in limo secundum sensum inductum: nunc vero orat educi seu eripi, ne diu aut semper maneat luto infixus. Est itaque sensus, Eripe me deus pater de luto, hoc est, de mundo terreno, de malignorum consortio, sepulchrorumque loco, vt non infingar. i. ne diutius quam à te ordinatum est, in hoc luto permaneat. Desiderauit etenim Christus de hoc mundo redire ad patrem, & de conuentu malignorum ad societate[m] ascendere angelorum. Vnde discipulis ait, Si diligeretis me, gauderetis vti que, quia vado ad patrem. Et, O generatio incredula, quã diu apud vos ero? [L I B E R A] me ab his qui oderunt me,] hoc est, à Iudæis, suscitando me ad impassibilem statum, [E T] de profundis aquarum,] hoc est, à vehementia persecutionum. [E T] (19) N O N me demergat tempestas aquaz,] id est, impetus mortis mihi illata, de qua superius dixi, Tempestas demersit me, non me demergat penitus, scilicet vt non permaneam mortuus vsque ad diem vniuersalis resurrectionis, sed à voragine mortis tertia die eripiar. [N E Q V E] absorbeat me profundum,] id est, fouea monumenti, videlicet ne corpus meum in sepulchro permanens corrumpatur, sed ab hoc profundo exalta me per resurrectionem acceleratam. [N E Q V E] vrgeat super me puteus os suū,] id est, limbus sanctorum patrum in quem descendendi, non diu me teneat, nec os, hoc est, aditum suum super animam meam obturet seu claudat: sed quemadmodum corpus peto educi à conclusione sepulchri: sic animam meam peto eripi à limbo inferni, sicut superius dictum est, Quoniam non dereliques animam meam in inferno. [E T] (20) E X A V D I] me domine [pater in orationibus iam præmissis,] [Q V O] N I A M benigna est misericordia tua,] id est, ideo me exaudi, quia dulcis est misericordia tua, sicque propter eam exaudi me. Quoniam enim Christus iusto dei iudicio exaudiri meruit merito conuersionis suæ sanctissimæ, orat tamen exaudiri propter misericordiam bonitatis diuinæ. Primò, vt nobis præstet exemplum, quo semper innitatur misericordiz dei, non proprijs meritis. Secundò, quoniam misericordia dei, sicut iustitiam animæ Christi creatam in infinitum excedit: sic incomparabiliter maior est ratio exaudiendi propter diuinam misericordiam, quam propter quancunque iustitiam creatam. [S E C V N D V M] multitudinem miserationum tuarū respice in me,] oculo dilectionis paternæ, & subueni mihi sicut precatus sum. Misericordia dicitur actus misericordiz: misericordia autē dei in se vna est ac simplex. Dicuntur tamen multe misericordiz propter diuersos effectus misericordiz dei, vel potius, propter plenitudinē bonitatis diuinæ, qua deus nouit varijs modis, imò infinitis succurrere suis. Si autē misericordia dei dicatur ipse actus dei miserētis, in ipso consistēs: sic eodē modo misericordia dei est vna & plures, sicut de misericordia dictū est. Si verò dicatur misericordia dei effectus misericordiz eius, sic miserationes dei sunt realiter multe. [E T] (21) E T] ne auertas faciem tuam,] hoc est, piū & gratiosū tuū respectū [a puero tuo], i. à me vnigenito tuo: [Q V O] N I A M] tribulor vsque ad mortē i die parasceus: idcirco [V E L] O C I T E R] exaudi me [nō differēdo] ultra triduum corporis mei glorificationē. [E T] (22) I N] T E N D E] animę meę] preces eius ac vota exaudies, [E T] libera eam] ab interioribus pe-

Mat. 3

Deut. 16

Mat. 1

Iere. 11

Osee 7

Iere. 8

Luc. 13

2. Cor. 6

Iohā. 17

Iohā. 14

Mar. 9

E
F
G
H

nis, quas habuit tēpore passionis, à timore atque tristitia [E R O P T E R] inimicos meos [Iudeos] [E R I P E] me [ab] omni mortalitatis, passibilitatisque statu, vt odiū & prauitas eorum aduersus me, sit tibi occasio succurrendi filio tuo dilecto. Vel propter inimicos meos, i. propter salutē eorū eripe me de sepulchro, ne in infidelitate sua peristat, sed audita prædicatione euangelij cōuertantur ad me, sicut eis testatus sum, Cum exaltaueris filiū hominis, tūc cognoscetis quia ego sum. Quod in Actibus apostolorum impletum ostenditur, vbi octo milia Iudæorū conuersa leguntur, multa quoque turba sacerdotū conuersa asseritur. [E T] (23) T V] domine pater [s c i s] improprium meum,] hoc est, iniuriam verborum mihi dictorum, [E T] confusionē meam,] hoc est, contemptū & vilipensionem aduersariorū meorum, me pro nihilo æstimatum, [E T] reuerentiam meam.] Non sumitur hic reuerentia pro veneratione: sed pro verecundia seu ignominia. Verecundia autem proprie sumpta, est timor de honestationis, seu pudor de re turpi, ad vitādum difficili. Sic verò eam sumēdo non habuit locū in Christo. Scuit enim nil inhonestū à se fieri posse, nec aliquo modo erubuit propter iniurias sibi illatas, sed per patientiam in aduersis gaudebat. Quomodo ergo fuerunt in eo reuerentia, hoc est, verecundia atque cōfusio nisi quod illa, quæ alijs solent esse causa confusionis, & verecundiz, abundanter in ipso fuerunt, cum ipse sit tanquam latro captus, consputus, nudatus, & inter iniquos suspensus. [E T] (24) I N] cōspectu tuo,] hoc est, tibi cogniti [s v n t] omnes qui tribulant me,] videlicet sacerdotes, scribæ, pharisei, ac ceteri, & tuæ potestati subiecti sunt, potesque, me de eorū manu eripere & eos opprimere. [I M P R O P T E R] I V M] expectauit cor meum & misericordiam. Quanto tempus passionis amplius appropinquauit, tātō Christus de viciniore expectauit iniuriam verborū, & irrogationem pœnarū. Vnde passione[m] suam apostolis sæpe prædixit, & passione iam proxima, propter expectationē pœnarū imminentiū, in tantum expaui, quod factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. [E T] (25) E T] sustinui] hoc est, expectaui & consideraui [Q V I] simul contristaretur] compatiendo doloribus meis, [E T] non fuit] qui condoleret. Sustinui quoque, [E T] qui consolaretur] me tristem, [E T] non inueni.] Hoc Christus asserit, non quod sibi nemo condoluit aut consolationem sibi impendere cōcupiuit, præsertim cum scriptum sit, Sequēbatur illum multa turba populū, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Et apostolis dixit passionē inflāte, Et nunc quidem tristitia[m] habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum. sed quia pauci contristabantur respectu aliorum, & quod modicum est pro nihilo reputatur: idcirco asserit non fuisse qui consolaretur. Et simili modo per alium prophetā ait, Circūspexi, & non erat auxiliator. Ad minus enim Petrus aduuit, qui Malcho aurem abscidit. [E T] (26) E T] dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.] Non leguntur Iudæi Christo crucifixo fel seorsum dedisse, sed acetum selle mixtū. Dicit enim Mat. Euang. Dederunt ei vinum bibere cum selle mixtum. Et Marcus, Dabant ei bibere vinum myrrhatum. Iohannes autem, Vas posuit erat aceto plenum. Quoniam ergo in eo quod Christo offerebant, nil erat solidum comestitionis aptum nisi fel, ideo ait, Dederūt in escā meam fel. Christus quoque in cruce corporaliter sitiebat, dicentique, Sitio, acetū porrigebant: quod & accepit, secundum Iohan. Marcus tamen dicit quod non accepit: sed non est discordia, parum enim quasi gustando accepit, statimque potare cessauit: propter quod scriptū est, Cum gustasset noluit bibere. Denique quod Matt. affirmat vinum illud fuisse sellitū, & Marcus myrrhatum, facile concordatur, quia vel cōmixtum erat myrrhæ ac felli, vel quia Marcus dicit illud myrrhatū, propter qualitatem, scilicet amaritudinē potus, non propter substantiam myrrhæ. [E T] (27) F I] a T] mensa eorum coram ipsis in laqueum,] hoc est, cibus iste & potus, quem mihi ex inuidia porrigebant, sit eis causa captiuationis, fiatque eis laqueus animæ & corporis. Iudæi enim propter hanc Christi fellē potationē meruerunt in obsidione à Romanis illata, inestimabili fame ac siti torqueri, & tandem captiuari. Dando etiam Christo hunc potū illaqueata & captiua est anima eorū vinculo peccatorum, & laqueo vitorum, secundum quod in Prouerbij scriptum est, Iniquitates suaz capient impiū, & funibus peccatorum suorū constringetur: fiat etiam eis, [E T] in retributiones] damnationis eternæ & infernaliū tormentorum, [E T] in scandalum,] hoc est, in confusionem. Maxima enim confusio Iudæorū est quod Messiam sibi in lege promissum occiderunt. Vel, in scandalū, hoc est, in occasionem amphoris ruinæ, quia per hanc mensam meruerunt de peccato in peccatū incidere. Vel sic, Fiat mensa eorū, hoc est, scriptura legis & prophetarū, in qua resectio animæ continetur corā ipsis in laqueum, ita vt à Christianis conuincantur Christum occidisse ex proprijs libris: & in retributiones, i. in grauiorē damnationē. Quanto enim se sapientiores putabant, & quanto plura de Christo legerant, tanto grauius peccauerunt, quod præsentem non agnouerunt, sed negauerunt & crucifixerunt. Hinc enim Christus in euāgelio ait ad eos, Si cæci essetis, non haberetis peccatū: nunc autē quia dicitis, quia videmus, peccatum vestrū manet: & in scandalum. Nam sacra scriptura veteris testamenti est eis occasio quotidiani erroris: quoniam enim in Christū credere nolunt, illā extorte & false exponunt, & per falsam expositionē perfidiam suam confirmant. Ad literam quoque mensa Iudæorū facta est eis in laqueū. Nam ante obsidionē à Tito, cōuenerunt omnes in Ierusalem ad celebrandū paschale cōuiuium, quod extra Hierusalem celebrari non licuit: & antequam egredierentur, à Romanis obsessi sunt, puniti, atque confusi. Hæc autem atque sequentia non optādo, sed prænuantiando dicuntur. Non enim dicuntur per modū orationis, vt fiant, sed per modū prophetiz, quoniam fiēt: quemadmodum Ieremias etiam prophetauit, Tu domine scis omne consiliū eorum aduersus me, ne propitius iniquitatis eorum & peccatum eorum non deleatur. [E T] (28) O] B S C V R E] N T] V R] oculi eorū ne videant,] hoc est, corda Iudæorum, propter peccatū in Christū cōmissum, lumine veritatis priuentur & omnino cæca reddantur. Ex cæcationem Iudeorum in primo aduentu Christi sancti prophætæ copiosissime prædixerunt, & maxime sacratissimus Esaias, cuius testimonia

Iohā. 12
Act. 3
Act. 4
Act. 6

Matt. 22

Luc. 22

Iohā. 16

Esa. 63

Iohā. 18

Matt. 27

Marc. 15

Iohā. 19

Ibidem.

Matt. 27

Marc. 15

Ibidem.

Marc. 15

Prou. 5

Iohā. 9

Ierem. 8

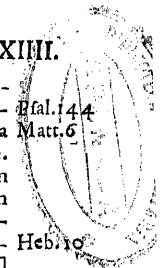
Esa. 42

Iohan. 12 in epist. ad Rom. Apostolus abundanter inducit. Nempe sic ait, Quis cæcus nisi seruus domini? Et
Esa. 65 quis cæcus nisi ad quem nuncios meos misi? Et alibi, Excæcatus est cor populi huius, & auribus graui-
ter audiverunt. Et iterum dominus ait per Esaiam de populo Iudæorum, Tota die expandi manus meas
ad populum incredulum. [E T dorsum eorū semper incurua.] Est quoddam dorsum mentis, in quo de-
uoti portant iugū domini, seu diuina præcepta: hoc dorsum est ipsa voluntas, in qua virtus & vitium
primo atq; præcipue inueniuntur. Est igitur sensus, Dorsum eorū, hoc est, voluntatem, affectum, seu
appetitū Iudæorū semper incurua, hoc est, ad terrena & vana conuertere, ad falsā delectē, ad obliqui-
tatem culpæ acclina. Hoc videmus in Iudæis impletū, cū sint auari, à summo bono auersi, suisque er-
roribus indefinenter intenti. Nam & in aduentu Messie, quem putant venturū, expectant temporale
regnum adipisci, & vniuersis hostibus suis dominari. Dicitur autem deus dorsum eorum incuruare,
non effectiue, sed permissiue, quemadmodum dicitur Pharaonem indurasse. [(39) E F F V N D E su-
per eos iram tuam,] hoc est, vltionē tuā iustitiæ, tradendo nos in manus Romanorum, [E T furor ire
tuæ,] hoc est, grauissima tua vindicta [C O M P R E H E N D A T eos,] videlicet vt vsque in finem mun-
di in sua cæcitate permaneant, & vagi in nationibus sint, Christumque incessanter blasphemēt, &
multis opprimantur ærumnis. Nisi enim furor iræ dei eos cōprehendisset, mitum videretur, quomo-
do tam grauissime excæcari valeret, quōd captiuitatē suam non aduerterēt. Vnde in Esaiā ait Chris-
tus, Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & in Ieremia, Facta est mihi hereditas
mea, videlicet domus seu populus Israel, quasi leo in sylua. Dedit contra me vocem suam: ideo odiū
eam. Quod alius apertius dicit, Exosus habui eos propter malitiam adinuetionum ipsorū, nō addam
vt diligā eos. Et Sophonias apertissimē protestatur, Effundam super eos indignationē meā, & omnē
iram furoris mei. [(30) F I A T habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorū non sit qui inhabi-
tet.] Romani enim ciuitatē Hierusalē & tēplum & reliquas vrbes Iudæe penitus destruxerunt, sicut
& Christus prædixit. Non relinquet in te lapidē super lapidē, eo quōd nō cognoueris tēpus visita-
tionis tuæ. Et Ieremias, Reliqui domum meā, & dimisi hereditatē meam. Hinc & Osee propheta di-
xit, Abijciet eos dominus deus meus, quia non audiverunt vocē eius, & erunt vagi in nationibus. De-
inceps ponitur causa tantæ deiectionis Iudæorum. [(31) Q V O N I A M quē tu percussisti persecuti
sunt,] hoc est, Iesum Christū quem tu percuti permisisti, vsque ad mortē tribulauerunt. Dicitur enim
deus Christū percussisse: quemadmodum Esaiās prædixit, Propter scelus populi mei percussisti eum. Pe-
trus quoque inquit, Iesum definito cōsilio & præscientia dei traditum, viri Israelitæ interemiserunt. Sic
enim deus dilexit mundū, vt filiū suū vnigenitum daret, [E T super dolorem vulnerū meorum addi-
derunt.] Iudæi enim supra iniuriā verberū intulerunt Christo iniuriā verborum, irridendo, blasphe-
mandoq; eum. Sed & vltra dolorem Christo inflictū in proprio corpore, addiderunt iniuriam infli-
gere corpori suo mystico, scilicet primitiue ecclesiæ, quam grauitur molestabant, sicut in Actibus ap-
ostolorum ostenditur. [(32) A P P O N E] dō domine, non effectiue, sed permissiue, [N I Q V I T A T
A M super iniquitatem ipsorum] permittendo eos cadere de culpa in culpam. Cum enim homo sine
gratia dei nil boni agere possit, dum deus hominē exigentibus vitijs suis gratia spoliat, de peccato in
peccatū continuo cadit, [E T non intrent in iustitiā tuam.] Introitus seu ostiū iustitię, est fides. Iustus
nanque ex fide viuit. Quid ergo est, non intrent in iustitiā tuam, nisi fide Christi priuentur, & man-
datis eius non pareant: sed in suis peruersitatibus perseuerent? [(33) D E L E A N T V R] de libro vi-
uentium. [Liber viuentiū, seu liber vitæ est prædestinatio electorū in mente diuina, quia quemadmo-
dum fixum & firmū est, quod in libro fuerit scriptū: sic quod in sapientia mentis diuinæ decretū est,
stabile manet, & variari non potest. Quomodo igitur aliquis de libro viuentium valet deleri, præfer-
tim cū nemo scriptus sit in hoc libro, nisi electus? Liber enim vitæ est notitia dei, qua prædestinauit
electos. Et respondendū, quōd dupliciter dicitur aliquis in libro viuentiū scriptus. Primo, secundum
veritatem: & taliter scriptus deleri non potest. Vnde Christus in libro vitæ scriptus perire nō posse
insinuans ait, Surgent pseudoprophetæ, & pseudochristi, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt
in errorem ducantur, si fieri potest, etiam electi. Secundo dicitur aliquis scriptus in libro viuentium,
secundum suam spem vanā, & opinionē fallacem. hoc modo erāt scripti Iudæi, qui se præelectos à deo
opinantes, cæteros cōtempserūt, & Christum occiderunt. Et simili modo Christus in euangelio ap-
pellat eos filios regni, non quod vere erant filij regni. Filius nanque manet in dōmo in æternū. Sed filij
regni erant secundum suam superbissimā opinionē, dicentes ad Saluatorem, Vnum habemus patrem
deum. Quorum errorem Christus declarans, Vos (inquit) ex patre diabolo estis. Sic autem de libro
vitæ deleri, aliud non est, nisi in eo non scribi nec in diuinæ pietatis memoria cōtineri. Idcirco qua-
si exponens quod dixit, Deleantur de libro viuentium, subdit, [E T cum iustis non scribantur] non
quod aliquis de nouo possit libro vitæ inscribi: sed dicitur deus illud in libro vitæ scribere, quod fi-
naliter approbat. Quoniā ergo reprobi nil deo acceptū aut meritorij operātur, secundū quod tales
sunt, dicantur in libro vitæ non scribi. Insuper Christus ait, [(34) E G O sum pauper.] Pauperem
nanque matrem elegit, in paupertate vixit, in passione pauperrimus est effectus, quia nudus in cruce
suspensus. Propter quod dixit, Volucres cæli nidus habent, & vulpes foveas: filius autem hominis
non habet, vbi caput suū reclinet. [E T dolens.] Christus multos in hac vita dolores sustinuit, maxi-
me tamen in passione dolorissimū extitit, quando à planta pedis vsque ad verticem capitis non re-
manit in eo sanitas. [S A L V S tua deus suscepit me,] hoc est, beatitudo tua perfecta in resurrectione
glorificauit me, quantum ad corpus, & ita, salus tua, deus pater suscepit me, hoc est, ego salutem
tuam, videlicet præmium accidentale, in resurrectione suscepi. [(35) L A V D A B O] nomen dei cum
santico,] hoc est, cū spirituali lætitiā, & hilaritate interna atque vocali melodiā si opus est, [E T ma-

A gnificabo eum in laude, [hoc est, per laudem quam ei cantabo, dicam & offeram, confitebor & mani-
festabo, quod deus sit dominus magnus atque laudabilis valde. Quæadmodum enim in oratione do-
minica dicimus, Satisficetur nomē tuū, non quod aliquid sanctitatis deo ex nobis accrescat, sed quia
per nostrā seruitutis puritatem probatur & declaratur esse sanctus, simili modo magnificamus eum.
[(36) E T placebit deo] salus & magnificatio ista [S V P E R vitulum nouellū,] hoc est, anniculum
[C O R N V A] producentem] pro munimine capitis, [E T vngulas] pro pedum defensione. Sacrificium
nanque laudis & euāgelicæ laudationis, acceptabilius deo est, quàm sacrificia illa legalia: que secun-
dam Apost. nec auferre poterant peccata, nec accedentē facere perfectum. [(37) V I D E A N T] o-
mnia nunc prædicta [P A V P E R E S,] hoc est, humiles spiritu, fideliter cōtemplando, [E T latentur]
in domino de beneficijs eius [Q V A R E T E] deum] faciēdo quod in vobis est, & fide ac opere in eum
tendite, [E T viuet anima vestra,] hoc est, gratiam cōsequetur, que est vita anime, sicut anima est cor-
poris vita. Hoc est quod Esaias propheta dicit, Querite dominū dum inueniri potest, inuocate eum
Esai. 55 dum ppe est. Et in euang. Christus, Omnis qui querit inuenit, & pulsanti aperietur. [(38) Q V O-
N I A M exaudiuit pauperes] spiritu [D O M I N V S,] qui de talibus dicit, Beati pauperes spiritu. Et
Esaias, Dominus sublimis in sancto habitans, vt viuificet spiritū humilium & cor contritorum, [E T
vinctos suos,] hoc est, peccatores electos, qui ad tempus errant, sed in finē errare non possunt [N O N
despexit,] quoniam penitētes libenter ac misericorditer recipit: quemadmodum per Ieremiā loqui-
tur, Reuertere ad me, & non auertā faciem meā. Vel, vinctos suos, hoc est, eos qui seipfos diuina lege
constringunt, & mandatis diuinis quasi vinculis quibusdam ab omni viā mala coercēt. Vel vinctos
suos, hoc est sanctos in limbo detentos, deus pater seu Christus non despexit, quia pater per filiū eos
redemit. Vnde apud Esaiam deus ait ad Christū, Dedi te in fœdus populi, vt possideres terrā, & di-
ceres his qui vincti sunt, Exite: & his qui in tenebris, Reuelamini. [(39) L A V D E N T] illum cæli &
terra, [hoc est, angeli ac homines: sicut Moyses, Audite (inquit) cæli, quæ loquor, audiat terra verba
oris mei, [M A R E & omnia reptilia in eis] laudēt deū materialiter, præbendo hominibus occasionem
laudandi creatorē in creaturis reluctantem, sicut resulget natura atque perfectio causę in suo effectu.
[(40) Q V O N I A M] deus saluum faciet Sion,] hoc est, militantē ecclesiam, dando hominibus gra-
tiam, [E T ædificabuntur] ciuitates Iudæe,] id est, particulares ecclesiæ Christo confitentes Iuda-
enim interpretatur confessio. Vel, ciuitates Iudæe, hoc est, corda contentiū, quæ ædificātur per fidem &
charitatem, ac opera virtuosa, prout ait Apostolus, Quæ ædificationis sunt, in inuicem custodiamus. Rom. 14.
[(41) E T] inhabitabunt ibi,] hoc est, fideles in ecclesia commorabuntur, obediendo eius præceptis,
[E T hereditate acquirunt eam,] quoniam vsque ad finem mūdi durabit fides catholica, per quam fi-
deles in ecclesia habitare dicuntur. [(42) E T] semen seruorum eius,] hoc est, spirituales filij apo-
stolorū, videlicet omnes credētes [P O S S I D E B I T] eam,] hoc est, ecclesiā hereditario iure, [E T qui
diligunt nomen eius,] hoc est, ipsum deum [H A B I T A B V N T] in ea.] Dilectio enim præcipua causa
est, ob quam in ecclesia atque in Christo manere censetur. Videtur etiā posse exponi de triūphanti
ecclesia, quam vocat Apostolus Sion, Accessistis (inquens) ad Sion montem & ciuitatem dei viuen-
tis, Hierusalem cælestē. Eritque sensus, Quoniā deus saluā faciet Sion, præcipue in die iudicij, quan-
do salutē corporum dabit electis, configurando corpus humilitatis nostræ corpori claritatis suæ: &
ædificabuntur ciuitates Iudæe, hoc est, ordines angelorū reparabūtur, & ruina cælestis Hierusalē re-
formabitur per homines illic ascendentes: sic ciuitates Iudæe, hoc est, māliones cælestes, ex viuis la-
pidibus ædificabuntur. Et inhabitabunt ibi, hoc est, in ecclesia triumphante electi, & hereditate ac-
quirent eam, dum Christus dicit ad eos. Venite benedicti patris mei, percipite regnum, vobis para-
tum ab origine mundi. Et semen seruorum eius, hoc est, imitatores sanctorū, possidebit eam. i. terram
viuentium sine fine: & qui diligunt nomen eius, habitabunt in ea. Charitas enim nunquā excidit: sed
ciues cælestis Hierusalē efficit. Veruntamē, sicut, quod dictum est. Fiat habitatio eorum deserta, & c.
literaliter explanatū est de vrbe Hierusalem & ciuitatibus reliquis tribus Iudæe: sic nunc introducta
videntur ad literam posse exponi de ciuitatibus materialibus Iudæe, vt sit sensus: ædificabuntur ciui-
tates Iudæe. Hierusalē nanque, & aliæ vrbes à Romanis destructæ, postmodum erant reædificatæ,
multoq; tempore habitabant in eis veri Israelitæ, & spirituales Iudæi, videlicet Christiani, donec
exigentibus culpis suis, hereditatem suam perdiderunt, & à Sarracenis deiecti sunt.

EXPOSITIO tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

Q uoniā sicut ait discipulus quē diligebat Iesus, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut il-
le ambulauit, & ipse ambulare (non enim est seruus maior domino suo) idcirco mirū nō est,
quod psalmi illi qui ad literā de Christi humilitate & passione loquūtur, moraliter de corpo-
re eius mystico exponūtur, præsertim cū dicat Apost. Omnes qui volūt pie viuere in Christo,
persecutionem patientur. Hinc ergo psalmus iste, qui de Christi passione ad literā expositus est, mor-
raliter elucidatur de corpore eius mystico, quod est ecclesia. Ecclesia igitur, seu fidelis quicumque, in
medio laqueorum se videns, & vndique tribulari se pensans, nec proprijs viribus se posse præualere
expertus, proclamat ad dominum, Saluum me fac deus, ab omni vulnere mentis, & si vile mihi est,
etiā ab omni infirmitate corporis, quoniam intrauerunt aquæ, tentationum diaboli, persecutionum
mundi, & impugnationum appetitus sensitui, vsque ad animam meam, hoc est, profunde & fortiter
mihi impressæ sunt, nec possum de facili reijcere eas, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam
meam, id est, vsque ad delectationem seu cōsensum mentis. Hoc vnusquisque tentatus atq; afflictus
totis clamet præcordijs, dū se grauitur impugnari experitur. Infixus sum in limbo profundi, id est, in

Psal. 144
Matt. 6

Heb. 10

Esa. 55

Luc. 11

Mat. 5

Esaie 57

Ierem. 3

Esa. 49

Deut. 32

Rom. 14

Heb. 12

Philip. 3

Mat. 25

1. Cor. 13

1. Iohā. 2.

Iohā. 13

2. Tim. 3.

voluptate carnali, in seculo isto vitioso atque fallaci, ita vt vitijs sum subiectus, in turpibus rebus delectatus, mundo isti per inordinatum affectum intentus, & non est mihi substantia, id est, virtus euadendi, resistendi, ac praevalendi. Vel, non est substantia, hoc est, substantia stabilis, quoniam vanitati subiectus sum, corde vagus, & fragilis mente. Veni in altitudinē maris, hoc est, in aduersitates ingentes, tribulationesque maximas: & tempestas demersit me, hoc est, fortitudo ac impetus aduersitatum huiusmodi defecit, laesit, occidit, vel ad peccatum me induxit: sicut ait Apostolus, Nullam requiem habuit spiritus noster. Et rursus, Supra modū grauati sumus, ita vt tederet nos viuere. Dum primi nostri parentes nondum peccassent in paradiso, velut in portu erant tranquillo: perpetrato autem peccato, ipsi & omnis eorū posteritas in altitudinē maris, hoc est, in profundū huius mūdi proiecti sunt, in quo toties nos demergit tēpestas, quoties aduersitati cedimus per impatientiā seu pusillanimitatē, & quoties tentationi consentimus, aut molestia aliqua frangimur. Tempestas hęc exteriorum persecutionum demersit martyres sanctos in mortē corporalem, apostatantes verō à fide demersit in mortem animæ spiritalem. Vel sic, Veni in altitudinem maris, hoc est, ad gradum prælationis in mundo isto, & tempestas demersit me. i. strepitus negotiorū secularium, sollicitudo temporalium rerum, occupatio exteriorū causarū, mentis quietem, lumen deuotionis, ac cordis custodiam extinxit, aut minouit in me. Deniq; si velimus ista omnino ad literā exponere, sic etiam quibusdam Christi membrorum conuenient, videlicet sanctis martyribus in aquas proiectis, quorū nonnulli diuina virtute educi sunt. Aliqui verō submersi: sed omnium anima est saluata. In his autem aqua materiales ac elementares intrauerunt per os vsque ad animā, id est, vsque ad interiora, vel vsque ad extinctionem corporis vitæ. Hi quoque infixi sunt in limo profundū, id est, in terra lutosā, in fundo aquarum, vel in carceribus aquosis atq; limosis. vt erant Ieremias, Michæas, & alij multi. Vnde Ieremias de seipso scribit, quod descendit in lutum carceris vsque ad renes. Venerūt etiam quidam iustorum in altitudinem maris, sicut de multis beatissimis martyribus scribitur, qui de nauī, ripa, aut rupe, ligatis ad eorū corpora saxis in mare iactati sunt. Horū autē vnus extitit Ionas propheta, qui in pelago missus, & à cete absorptus, ita de ventre piscis orauit, Proiecisti me domine in profundum, in cor maris: & flumen circumdedit me, omnes gurgites tui super me transferunt, circumdederunt me aque vsque ad animam, abyssus vallauit me, pelagus operuit caput meū. Laboraui clamans, rauca facta sunt fauces meae. Laborat ecclesia desiendo sua peccata, poenitentiamq; agendo, atq; pro aliorum cōuersione discurrendo, docendo, increpando, alluciendo: clamatq; ad dominū pro indulgentia vitiorum, pro infusione gratiarū, pro illuminatione errantium, & emendatione prauorum. Raucae sunt voces ipsius dum alijs prædicando nil proficit, vel dum difficulter ac tarde exauditur in deo, vel etiam ex nimio dolore inflicto, aut labore assumpto, humore viribusq; exhaustis. Hinc enim sanctus Iob ait ad dominū, Clamo ad te & non exaudis me: isto, & non respicis me: mutatus es mihi in crudelem, & in duritiā manus tuæ aduersaris mihi. Et iterum, Sagittæ domini in me sunt, quorum indignatio ebibit spiritū meum, & terrores domini militant contra me, defecerunt oculi mei dum spero in deum meum. Hoc sæpius contingit infirmis ecclesiæ membris, qui propter duritiā ac vehementiam tentationum & tribulationum, dum non exaudiuntur pro voto à deo, infirmantur & nutant in spe, & pusillanimes fiunt. Non enim conuenit eis illud beati Iob, Etiam si occiderit me deus, in ipsum sperabo. Vel, defecerūt oculi mei corporales, plangendo, aut penitus pereundo, dum spero in deum meum, quia in ipso sperando incessanter affligor, aut propter iustitiā seu fidem catholicam morior. Vnde de Dauid eiusque socijs scriptum est, Eleuauerunt vocē suam & fleuerunt, donec deficerent in ipsis lachryme. Vel, defecerūt oculi mei, interioris intellectus, dum spero in deum meū, quoniam non tam fiducialiter, amoroſe, & im mobiliter in deo confido sicut deceret. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Multi & innumerabiles sunt hostes ecclesiæ atq; sanctorū, videlicet omnes infideles, hæretici, schismatici, falsi fratres, detractores, ambitiosi, ac inuidi. Hi omnes gratis, & sine rationabili causa persequuntur ecclesiā. Habemus quoq; inuisibiles inimicos multos & fortes: de quibus dicit Apostolus, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed contra principatus, & potestates, contra spiritualia nequitie in cælestibus. Habemus etiā hostes domesticos multos ac periculosos, qui sunt propriæ passionis ac vitia. De his aduersarijs dicere potest ecclesia & quilibet iustus, Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste, quæ non rapui tunc exoluebam, hoc est, poenas quas non merui passus sum. Hoc sanctis martyribus maxime cōpetit, qui pro deo, pro fide, pro iustitia occubuerunt. Vnde & Iob hæc ait, Passus sum absque iniquitate manus meæ, cum mundas haberē ad deum preces. Deus enim frequenter permittit tribulari electos sine eorū demerito, quatenus gloriosius coronentur. Nunquam tamen infert alicui damnū in bonis spiritualibus gratiæ gratū faciētis, sine propria hominis culpa. Deinde ecclesia in persona infirmorū suorum loquens membrorum, seu quilibet poenitens propriā insipientiā atque peccata humiliter confitetur, dicendo, Deus tu scis insipientiam meā, Insipiens est enim omnis qui peccat, quia in maliuolam animā non introibit sapientia. Et quid tam stultū atq; vesanum, quā non obedire præceptis, nec acquiescere consilijs & exhortationibus æternæ sapientiæ? Insipientia magna est, carnis vitijs deseruire, animæ salutem negligere, in statu tali viuere, in quo nō audeat quis mori. Porro delicta nostra, deo sunt cognita, sicut ipse alibi testatur. Cognoui multa scelera vestra, & fortiora peccata vestra. Hæc, propriæ insipientiæ atq; iniquitatis confessio, veræ sapientiæ infusione, & gratiæ iustificationē meretur. De eo nanque qui seipsum æstimat sapientem in Esaiā scriptum est, Sapientia tua & scientia tua decepit te. Et denuo, Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Propterea hortatur Apostolus, Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Confiteamur igitur semper cum omni humilitate insipientiam

A nostram, qui veraciter insipientes sumus: quæadmodum scriptum est, Stultus factus est omnis homo à scientia sua. Non erubescant in me, qui expectant te domine. Dum ecclesia, seu quilibet iustus, iniurias patitur, tentatur, aut simili modo affligitur, nisi tunc deus ei subueniat, erubescere poterunt alij deum expectantes, hoc est in ipso sperantes, quorum ista spes est, quod, sicut affirmat diuina scriptura, deus ecclesiam suam non dereliquit, nec iustos finaliter opprimi sinxit: sed agit quod ait scriptura, Mihi vindictā, & ego retribuam. Et, Non vidi iustū derelictū. Et, Non permititur vos tentari supra id quod potestis. Quid est ergo, Non erubescant in me, qui expectant te domine: nisi in omni necessitate atque angustia mihi succurre, ab omni persecutione & tentatione me eripe, omnesque preces meas exaudi: sicut in sacra scriptura te facturū promittis, quatenus alij in te sperantes corroborentur in spe, videntes misericordiā tuam mihi impensam? Ad eūdem sensum pertinet versus sequens. In his enim quæ ad effectū respiciunt, solet scriptura frequenter eundem sensum sub alijs verbis repetere. Ait enim, Non confundantur super me, hoc est, propter derelictionem meam & oppressionem, qui quærunt te deus Israel, qui vtique confunderentur & scandalizarentur, nisi viderent mihi opem & gratiā donari à te. Dicerent enim, Vanus est qui seruit domino. Et quod emolumentū quia custodimus præcepta eius? Quoniam propter te sustinui opprobrium, hoc est, propter iustitiā, propter fidem, propter nominis tui amorem atque honorē passus sum contumeliā, non propter meam offensam aut culpam. Hæc est vera sustinentia, patientiaque beata: quemadmodum ait Saluator, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiā, quoniam ipsorum est regnū cælorum. Et iterum, Beati eritis cū maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malū aduersum vos mentientes, propter me. Quidam tamen opprobriū sustinēt, non propter deū atq; iustitiā, sed propter seipſos seu propriā culpam. Et quidē hoc æquanimiter ferre, tanquam poenam pro culpa inflictam, bonū meritoriumq; cōstitit: sed multo minus virtuosum est hoc, quā si propter deū sustineatur. Propter quod princeps apostolorum dicit, Hęc est gratia, si propter conscientia dei sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ est enim gratia, si peccantes & colaphizati suffertis? Si autem beneficientes sustinetis, hæc est gratia apud deum. Aliqui verō verba saluatoris iam præinducta, quibus ait, Beati qui persecutionem, & c. in conuenienter allegant, dum enim pro suis corriguntur excessibus, excusant seipſos, seque grauari arbitrantur, consolantur seipſos & dicunt, Beati qui persecutionem patiuntur, propter iustitiā. Stigunt poenas atque iniurias propter deum nobis illatas, patienter ferre nequimus, hoc valde intolerabile est, quod disciplinas, increpationes, & poenas, propter nostros excessus irrogatas, pati contemnimus: sicut de quibusdam in Ieremia legitur, Reuerunt accipere disciplinam. Et alibi, Odio habuerunt corripientem, operuit confusio faciem meā, hoc est, vehemētē & ex omni parte confusus sum propter te, non quod homo virtuosus erubescat, seu confundatur propter iniurias sibi inflictas, imō in talibus gaudet: quemadmodum Christus hortatur, Gaudete in illa hora & exultate, ecce enim merces vestra multa est in cælo: sed quia hoc sustinet, de quo alij erubescere solent, videlicet exprobrationē, contemptū, abiectiōem, & similes poenas. Imbecilliores tamen in talibus animo confunduntur, & vultu erubescūt. Sed talibus elaborandū est, vt discat Christi vestigia cū gaudio imitari, dicentes cum Apostolo, Ego stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Extraneus factus sum fratribus meis, hoc est, quasi alium eiecerunt, spreuerunt & reputauerunt me propinqui, cognati, amici familiaresq; mei: & hoc idem sub alijs verbis resumitur. Et peregrinus filijs matris meæ, hoc est, velut hospes, qui vna nocte recipitur, & alio die emittitur, factus sum proximis meis, qui sunt filij matris meæ, quæ est ecclesia vel Eua, aut mater mea immediata. Hinc enim in euangelio dominus ait discipulis, Trademini à fratribus & propinquis & amicis. Et iterū, Odio eritis omnibus hominibus, propter nomē meū. Religiosus etiam & deuotus, qui Christū sequendo reliquit patrem, matrem, sororem, fratrem, siue vxorē, versum hunc dicere potest. Cur verō ista perpessus sit subdit, Quoniam zelus domus tuæ comedit me, hoc est, magna affectio boni status ecclesiæ ac diuini honoris, boni cōmunis ac fraternæ salutis, spiritualiter meipsum absorbit, & in charitatis viscera transformauit. Zelus nanq; est affectus ex intenso amore procedens, per quem vtique zelum nititur homo repellere à se ea, quæ consecutionē boni optati impediunt. Et sicut amor est duplex, nimirum concupiscentiæ, quo amat quis aliquid propter propriā vtilitatē aut delectationē: quemadmodum homo amat agrum, vestem, pecuniā: & amor amicitia, quo diligit homo bonū dilecti, & ipsam dilectum, vt in seipſo perfectus existat: sic zelus est duplex, puta carnalis & inordinatus, de quo dictum est supra, Neque zelaueris facientes iniquitatē. Et Apostolus: Cum sit inter vos zelus & cōtentio, nonne carnales estis? Alius est zelus diuinus & charitatus, quādo videlicet nititur homo ex dilectione excludere, quæ contrariatur diuino honori, aut bono fratris dilecti. De hoc zelo ait Helias, Zelo zelatus sum pro domino exercituum. De eo quoq; nunc dicitur, Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Etenim bono zelo comeditur, qui quælibet praua, quæ videt, corrigere cupit: si autem non potest, tolerat & gemit. Talem zelum multi deuoti in claustris habent, qui ordinis rigore stricte obseruari desiderant. Et de isto zelo Gregorius loquitur, Acceptissimū sacrificiū est zelus animarum. Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Quemadmodum lapis contra turrim proiectus, quem frangere nequit, resistit, & vitrum ex opposito situm, super quod cadit, frangit: sic blasphemia & maledicta, deo & Christo eius illata, ipsi non nocent: sed seruis dei sunt occasio mortis aut læsionis, dum se falsitati opponunt, & mori malunt, quā talia dissimulare aut tolerare. Opprobria autem seruis dei illata, dici possunt opprobria dei & deo inflicta: quæadmodum per Zachariam dominus ait, Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei. Et in Euangelio, Quos audit, me audit: & quis vos spernit, me spernit. Et operui in ieiunio animam meam, corporaliter abstinendo ad imple-

Iere. 10
Deut. 32
Rom. 12
Psal. 36
1. Cor. 10
Malac. 3
Matt. 5
Ibidem
1. Pet. 2
Matt. 5
Iere. 5
Amos 5
Luc. 19
Gal. 6
Luc. 21
Matt. 10
Psal. 36
1. Cor. 3
3. Reg. 19
Zach. 2
Luc. 10
Iohe. 2

randum misericordiam creatoris: prout ipse alibi admonet, Cōuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu: & factū est in opprobriū mihi. Peruersi enim opera bona sanctorū sinistre interpretantur, & ob id oblocutionem, irrisionemq; sustinent, sicut Iob ait, Deridetur iusti simplicitas. Vnde dominus ait ad Ezechielem, Portentum te dedi domui Israel. Dic, Ego portentum vestrum. Sunt etenim nonnulli peruersi, qui bona aliorum, quæ imitari, vel nolunt, vel nequeunt, irridere atque vituperant. Et posui vestimentum meum cilicium. Hoc facere solet ecclesia, præsertim dum inquant magna pericula, sicut etiam in veteri testamento sæpius factum scriptura commemorat: & factus sum illis in parabolam. Quanto enim boni se magis humiliant, tanto maligni amplius cōtra eos infantunt. Propter quod dicit Apostolus, Blasphemamur & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsēma vsque adhuc. Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, hoc est, qui in apertis & publicis locis sedebant, obloquuti sunt mihi: & in me psallebant, cum irrisione, qui bibebant vinū, gulosi & ebriosi: de quibus apud Esaiam habetur, Væ qui confurgitis mane ad ebrietatem festandam, & potandum vsque ad vesperum. Tales enim cōtemnunt atq; derident iustos & sobrios, qui eorū vitia arguunt & cōdemnant, dicentes illud Iohelis, Expergiscimini ebrij & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Ego verò orationem meam ad te domine, fudi, orando pro meis ac hostibus meis, prout tu domine iussisti, Diligite inimicos vestros, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Et decet te domine exaudire, quoniam tempus talis orationis, est tempus beneplaciti, hoc est, tempus tibi acceptū, o deus, quia in eo fit quod tibi maxime placet. Orantibus enim pro aduersarijs suis Christus in euangelio promittit dicēs, Eritis filij altissimi: ideo eorū oratio est accepta, & tēpus eius beneplacitū est. In multitudine misericordiæ tuæ, id est, propter multam tuam clementiā, exaudi me in veritate salutis tuæ, dando mihi veram salutem mentis & corporis, quam peto à te. Eripe me per gratiam tuam, de luto, de quo superius dixi, Infixus sum in limo profundi, videlicet de vita carnali, & seculo isto vitioso atque tenaci, vt non infigar, hoc est, ne luto huic omnino immergar: libera me ab his, qui oderunt me, scilicet ab inuisibilibus & visibilibus inimicis, & de profundis aquarum, hoc est, de magnitudine tribulationū, de quibus in Threnis scriptum est, Inundauerūt aquę super caput meū. Non me demergat, finaliter, nec me demersum teneat, tempestas aquæ, hoc est, impetus tentationis strepitus vitiorum, vel sollicitudo rei secularis ac temporalis: neque absorbeat, hoc est, animā meam non perdat, profundum, hoc est, desperatio, obstinatio, seu pessima consuetudo. De quo profundo Salomon ait, Impius cū in profundum venerit peccatorum, contemnit. Ab hoc profundo videntur absorpti, de quibus per Ieremiam dicitur, Si mutare potest Aethiops pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere cū didiceritis malum. Et, Indurauerunt facies suas supra petram, noluerunt reuerti: neque vrgeat super me puteus os suum. Puteus est quoddā profundum, & modo idem designat: sed dicitur profundum, seu puteus os suū virgere seu claudere super peccatorē, dum ipse peccator obstinationi & prauæ consuetudini superaddit finalem impoenitentiam, ita vt confiteri cōtemnit, & in sua auersione decedit: sicut de eo Esaias dixit, Scio (inquit) quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ænea. Ieremias quoque, Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Qui autē peccata sua humiliter confitetur, huius putei clausuram egreditur: iuxta illud, Qui abscondit scelera sua, nō dirigetur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Vnde & sanctus Iob asserit, Vias meas in conspectu dei arguam, & ipse erit saluator meus. Exaudi me domine, non propter vitæ meæ iustitiam, sed, quoniam benigna est misericordia tua. Vere enim ineffabiliter pius es, totaliterq; benignus, ad cuius misericordiam peccatores tam dulciter inuitantur. Conuertimini ad dominum deum vestrum, quia benignus & misericors est, patiens & multa misericordiæ, & præstabilis super malitia: secundum multitudinem miserationū tuarum respice in me, oculo tuę pietatis immensæ. Et ne auertas faciem tuā, hoc est, intellectus tui piam memoriā, singularem prouidentiam, benignissimā approbationem à puero tuo, hoc est, à me famulo tuo, ne obliuioni tradar à te, & inter eos inueniar quibus dicitur es, Nescio vos. Solet autem scriptura nomine pueri, seruum significare: quemadmodum de Helia dicitur, Reliquit ibi puerū suum. Interdum quoq; per puerū intelligitur filius, sicut de Christo in Actis scribitur, Conuenerunt aduersus sanctū puerū tuum Iesum: & ita nunc accipi potest pro filio dei adoptiuo: sicq; blande ac dulciter sonat quod dicitur, Et ne auertas faciem tuā à puero tuo. Nec est omnium hoc dicere: sed eorum qui deo familiares esse meruerūt, de quibus per Esaiam Christus testatur, Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi dominus in signum, quoniam tribulor velociter exaudi me, continuis quippe tribulationibus laborant electi, quia militia est vita hominis super terram. Intende animæ meę per singularem custodiā, prouidendo ei de omnibus necessarijs ad æternam salutem, & libera eam à malo culpæ & pœnæ: propter inimicos meos, hoc est, occasione inimicorum meorū, eripe me ab omni periculo. Malitia nanq; aduersantium electis, est occasio qd deus eis succurrat, propter quod tempore tribulationis deus maxime pronus est ad exaudiendum & succurrendū, si tamen oratio tribulati ex vera charitate procedat, non ex seruilis timore. Tu scis imperium meum & confusionē meam, & reuerentiam meam. Quicquid enim aduersitatis aut pœnæ homini accidat, deus cognoscit. Et istud cū versu sequenti, dicit homo ad prouocandū misericordiā dei, qui afflictis subuenire consuevit. Vnde Ieremias, Vide, inquit, domine quoniam tribulor. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, nec aliquid possunt in me nisi permittantur à te: imperium expectauit cor meum & miseriam. Hoc iusto in tribulationibus constituto atque ecclesię sæpiissime conuenit, qui iniuriam verborum atque factorū sibi imminere cognoscunt ab impijs. Præcipue verò competit hoc,

A & sequentia sanctorū martyribus, qui dum essent clausi in carcere, agnoscebant se die sequenti verbis & ictibus grauius molestandos. Et sustinui qui simul contristaretur & non fuit, &c. Cōpalsio & consolatio afflicto exhibitæ ex charitate procedunt. Quoniam ergo Christus in euangelio ait electis, Luc. 6 Odio eritis omnibus hominibus propter me, ideo accidit qd electi interdum nullum reperiunt compatentem aut consolatorem, imò frequenter à proximis & fratribus suis despiciuntur. Et dederunt in escam meam fel, &c. Hoc ad literam quibusdam martyribus factum est. Spiritualiter verò dat alij fel pro cibo & aceturum pro potu, qui malo exemplo alium inficit, atq; ad amaritudinem & indignationem animum eius perducit. Ideo nāque Moyses ait, Non sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Et Abacuc propheta, Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum. Fiat mensa eorum Deut. 29 coram ipsis in laqueum, hoc est, malum quod mihi parauerunt, irruit super eos, & iniquitate propria Abac. 2. constringatur ac puniantur: quemadmodum in Prouerbij scribitur, In impietate sua corruet impius, & insidijs suis capientur iniqui. Vniuersusque enim malum in proprium redundat auctorem; & iniuriato nulla nocet aduersitas persequētis, si nulla in ipso dominetur iniquitas propriæ mentis. Obscurentur oculi eorum ne videant, quanta eis æternæ mortis tormenta parata sint, & quātam felicitatem amittant. Effunde super eos iram tuam, derelinquendo eos in suo errore, sicut inferius de reprobis dicit, Dimisi eos secundum desideria cordis eorum. De quibus & Iob ait, Non est virga dei super eos: ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt: & furor iræ tuæ comprehendat eos, damnando eos finaliter, irreparabiliter, & æternaliter: quemadmodum alibi legitur, Naum 1 Vliscens dominus, & habens furorē, vliscēs in hostes suos. Fiar habitatio eorū deserta. Ciuitates & domus infidelium sæpe à fidelibus destructæ, possessę & inhabitatę leguntur, & tunc tabernacula infidelium proprio inhabitante carebant. Spiritualiter autem habitatio impiorum fit deserta, dum corpora eorum ab animabus ante tempus separantur, ita vt propter sua peccata occiduntur, aut celerius moriuntur. Vel dum anime eorum, quæ esse deberent sedes sapientiæ, reclinatorium dei, & domus Christi à gratia relinquuntur, nec à deo per fidem formatam inhabitantur, sicut per Ezechielem dominus ait de peccatrice, Recessit anima mea ab ea. Et de impijs Osee, Væ eis, cū recessero ab eis. Quoniam quem tu percussisti, permissiue, persecuti sunt, malitiose, atrociter, & mala intentione. Permittit enim deus electos ab impijs tribulari, quatenus expurgentur. Impij verò non ideo tribulant eos, vt purgentur, sed inuidiose eos affligūt. Idcirco quemadmodum pater virga corrigit filium, quo correcto, projicit virgam in ignem: sic deus per reprobos corrigit electos, quibus emendatis atque saluatis, projicit reprobos in ignem æternum: & super dolorem vulnerum meorum addiderūt, mihi dolorem verborum malorum, irrisiones, maledictiones, blasphemias. Deleantur de libro viuentium, hoc est, à consortio beatorum, ad quorum numerum se pertinere existimant etiam infideles & pessimi, quantum ignorent in quo vera beatitudo consistat. Ego sum pauper præsertim in bonis gratiæ, in donis spiritus sancti, in spiritualibus atque internis diuitijs: & conuenit mihi quod in Apocalypsi habetur, Tu es miser & miserabilis, pauper, cæcus, & nudus: sum quoque & dolēs, propter peccata commissa, & mundi errores ac tuas iniurias: idcirco, salus tua deus suscepit me, hoc est, gratia tua saluifica mihi infusa est, & tu ipse, qui es vera salus omnium electorum me misericorditer suscepisti, propterea gratias referam deo, & laudando nomen dei cum cantico, psalmodiæ, diuinorū hymnorum, deuotionisque feruidæ: quia non clamor, sed amor insonat auribus omnipotentis. Cetera parent ex præcedenti expositione. Ecce psalmum præclarum & sanctum audiuimus, de Christi passione, Iudæorum excæcatione, & edificatione ecclesię, diffuse ac lucide pertractantem. Discamus igitur exemplo Christi, in omni persecutione esse patientes, in omni tentatione constantes, in omni aduersitate robusti. Continentur quoque in psalmo præsentis deuotissimæ & ardentissimæ orationes, mirabilis dulcedine redundantes. Quid enim tam amorosum atque suauē, sicut tres versus illi, Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, &c. Cum multa itaque mentis custodia, munditia & seruire ingenti, canamus semper hunc psalmum.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXIX.

D EXPOSITIO TITVLI. Abet autem hic Psalmus titulum istum, In finem psalmus David, in rememoratione quod saluum fecit eum dominus: hoc est, Psalmus iste à David conscriptus, & in finem, qui Christus est, nos dirigens. Psalmus, inquam, sancti David, hic in persona hominis iusti loquentis, in rememoratione, id est, de memoria, quod saluum fecit eū dominus. Et ita David fecit hunc psalmum ad recolendum beneficia sibi diuinitus præstata. Nicolaus de Lyra dicit hunc psalmum in Hebræo taliter intitulatum, Ad victoriam David, ad recordandum. In trālatione quoque Hieronymi iuxta Hebræum sic. Victori ad recordandum. Quod autem adiungitur, quod saluum fecit eum dominus, asserit ab aliquo expositore adiunctū: propterea ait hic esse prophetiam de futuro, ita vt præuidit in spiritu sancto, principium huius Psalms esse recordandum in omni canoniarum horarum initio. Vel iuxta intuitū, sicut iam fit in ecclesia. Loquēs ergo Propheta in persona viri iusti, tribulati, atque tentati, ait,

PRÆCATIO.

Deus auctor salutis humane cōtra querentes animam nostram in adiutorium nostrum intende: ut eorum per te in festatione à nobis cessante te adiutorem & protectorem nostrum magnificemus sine fine.

Iere. 2.9
Mich. 2

Iohan. 15
2. Cor. 3.

Eccl. 4
Ibidem.

Rom. 6.

Osee. 11.

Eccl. 23

Iere. 2

Ierem. 8

Deut. 7

Est. 6.4

Matt. 6.

1. Reg. 18.

DEVS IN adiutorium meum intende.] id est, ad hoc respice in me, vt adiutorium mihi impendas. Intende in adiutorium meum, non in derelictionem, excecationem, danationemque meam. Cogita super me cogitationes pacis, no afflictionis: quemadmodum de quibusdam dicit, Ecce ego cogito super familiam istam malum: vnde non auferetis colla vestra. Sed quia o domine indefinenter tua ope indigeo, tua conseruatione subsisto, idcirco [DOMINE ad adiuuandum me festina.] Tu enim dixisti, Sine me nihil potestis facere. Et per Paulum, Non sumus sufficetes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex deo est. ¶ (2) CONFUNDANTVR & reuerantur, qui querunt animam meam.] Versus iste cum duobus sequentibus exponi potest dupliciter in bono & in malo. Primo igitur exponendi versus isti in bono, eritq; sensus, Confundantur de suis peccatis, & ex confusione poeniteat & reuerantur, hoc est, deum honorat, deumq; iudicem ex parte, qui querit animam meam, i. hostes mei, qui querit vitam meam corporalē laedere siue extinguere, aut spiritum meum inficere atq; subuertere. Est autē duplex confusio: quē admodum ait scriptura, Est confusio adducens peccatū, & est confusio adducens gratiam & gloriam. Confusio adducens peccatū, est verecundari de bono. Vnde scriptū est, Non confundaris confiteri peccata tua. Confusio autē adducens gratiam in præsenti, gloriamque in futuro, est verecundari de malo culpę: sicut de quibusdam ait Apōstolus, Quem fructū habuistis tunc in illis, in quibus nūc erubescitis? ¶ (3) AVERTANTVR retrorsum,] hoc est, a malo opere cessent, a proposito prauo desistant, neque in malo procedant & crescant, [ETRUBESCANT] quod tam inhoneste ac viciose egerunt aut agere optauerunt, [QVI] volunt mihi mala poenę vel culpę: quod ad inuidiam pertinet, & ita vir iustus pro aduersarijs suis intime deprecatur. ¶ (4) AVERTANTVR statim,] a suo errore [SERVAVESCENTES] de propria iniquitate, quoniam periculosum est eis perseverare in culpa. [QVI] dicunt mihi, euge euge! gaudendo de mea miseria: vel de mea prosperitate se gaudere dicentes, no vere, sed adulatorie aut irrisorie. Habet autem homo duplices hostes, invisibiles atque visibiles. Si ergo invisibilibus hostibus nunc loquamur, tunc ista nullo modo exponenda erunt in bono, præsertim cum hostes huiusmodi sint incorrigibiles & obstinati. Secundo exponuntur in malo, hoc modo, Confundantur iniqui, confusione reprobationis diuinę ac damnationis aeternę: & reuerantur, id est, verecundantur in conspectu iusti iudicij dei de peccatis proprię voluntatis: quemadmodum in Osee scribitur, Confundetur Israel in voluntate sua. Solet enim interdum, reuereri, accipi pro verecundari, sicut & irreuerens dicitur innerecundus: iuxta illud, Animę irreuerenti ne tradas me, qui querunt animam meam seducere, vel vitam meam destruere. Auertantur retrorsum, id est, a summo bono auertantur, & caducis ac vanis rebus inhæreant: sicut de eis dominus per Ieremiam ait, Verterunt ad me dorsum, & non faciem. Et alibi, Auersus est populus iste auersione contentiosa: & erubescant, erubescantia damnationis non confessionis, qui volunt mihi mala, siue suā voluntatem perducant ad actū, siue non. Auertantur statim erubescant, id est, protinus gratia tua priuentur & nomen tuum confiteri, suęque vitia propalare, erubescant. Vnde Moyses loquitur, Dominus deus tuus, ipse est deus fortis & fidelis, reddens odientibus se statim, ita vt disperdat eos, & vltra non differat, protinus eis restituens quod merentur. In præsenti etenim seculo statim subtrahit eis gratiam atque protectionem, permittens eos cadere de malo in malū, quod est maxima vitio. ¶ (5) [EXVLTENT,] hoc est, signa lætitię foris ostendant, & ex interiori hilaritate quasi extra se saltent: [ETR] letentur in interiori gaudij in te] non in vanitatibus mundi [OMNES] qui querunt te] fide & opere, aut faciēdo quod in se est, vt gratiam tuam, cōtemplationē ac dilectionē bonitatis tuę acquirat, conferuent, possideant, [ETR] dicant, semper magnificetur dominus,] hoc est, ab omnibus honoretur ac benedicatur, magnusque esse cognoscatur [QVI] diligunt salutare tuū,] id est, salutem gratię in præsenti, & beatitudinem glorię in futuro. Vel salutare tuū Christum omnium saluatorem. ¶ (6) [EGO] verō egenus & pauper sum.] Egeni sumus, propter imperfectionē naturalem animę nostrę ac virium eius. Anima enim rationalis est infima in ordine intellectualium substantiarū, & intellectus possibilis in principio sui, est tanquam tabula omni carens pictura. Voluntas quoque naturaliter ad malum procliuis est, & memoria labilis. Pauperes verō sumus propter gratię imperfectionē. Nā omnes nostrę iustitię sunt velut pānus mēstruati: & hoc ipsum quod boni in nobis est, aliunde recepimus, nec aliquid ex proprijs viribus praualemus. Propter quod quotidie mendicamus panem a patre cęlesti, dicentes, Panem nostrū quotidianum da nobis hodie. Et ipse Dauid alio loco, Ego, inquit, sum vir pauper & tenuis. Cum ergo sim adeo egenus & pauper, o [DEVS] adiuuā me] per gratię infusionem, per Christi passionem, per angeli sancti custodiam, per intercessionem sanctorū, per consiliū atq; auxiliū proximorum & prælatorum meorum. ¶ (7) [ADIVTOR] meus] in faciendo bono, [ETR] liberator meus] in declinando a malo [ES TU] & alius nullus, nisi in tua virtute hoc faciat. [DEVS] quem singulariter amo & colo [N] tardaueris] preces has implere. Denique psalmus iste de Christo exponi potest. Nam ipse vt homo frequenter petiuit adiutorium dei, vt a morte suscitaretur, in corpore glorificaretur, & per totū orbem clarificaretur. Sed expositio ista ex sepe inductis atque dicendis clarissime patet. Nam & psalmus iste pro magna parte in psalmo sequenti continetur: totus verō continetur in psalmo 39. cuius exordium est, Expectas expectaui dominum, ab illo loco quo dicitur, Complacet tibi domine vt eruas me. Siue autem de Christo, siue de eius membris exponatur hoc quod dicitur, Confundantur & reuerantur, & cum duobus sequentibus versibus, quando in malo exponitur, tripliciter intelligi potest. Primo, per modum prænunciationis, nō imprecationis, ad designā-

Adum quid impijs sit futurū, nisi poeniteant. Secundo, per modū declarationis ostendentis quid mereantur maligni. Tertio, per modū orationis, qua se homo conformat diuinę iustitię, cupiens impios iustas luere poenas, vel in præsenti ne aeternaliter pereat, vel in futuro, nisi iam cōuertatur & deo ministrat. Si autē intelligatur hi versus de invisibilibus hostibus, tunc simpliciter & absolute accipiuntur in malo. Magna proinde & admiranda est virtus primi versus psalmi præsenti, propter quod merito mater ecclesia a spiritu sancto instructa, instituit in singularū horarū principio, vel circa principium dici hunc versum quatenus diuinę subiectionis clypeo præsuntit, vniuersas euadamus inimici insidias, qui vtiq; tūc nobis fortius insidiat, nequiusq; obsistit, dū diuina inchoare curamus. Laudē præterea huius versiculi, illustri pater noster Casianus lib. 1. collationū, pulchre psequitur, describens ea quę ex ore Sancti Anachoretę abbatis Isaac didicit. Ad perpetuam (inquit) dei memoriā possidentam, hic versus inseparabiliter proponendus est mēti: recipit. n. oēs affectus qui inferri possunt humane nature, & ad oēm statū atq; vniuersos incurfus proprię & cōuenienter aptatur. Habet siquidē aduersus discrimina inuocationē dei, habet humilitatē pię cōfessionis, habet sollicitudinē, perpetuęque timoris vigilantiam, habet cōsiderationē fragilitatis sue, exauditionis cōfidentiam semper præsenti astansq; præsidiū. Qui enim iugiter suū inuocat. ptektorē, certus est eū semper esse præsenti. Habet amoris & charitatis ardorē, habet insidiarū cōtemplationē inimicorūq; formidinē, quibus perspicies se dię noctuq; vallatū, cōtinetur se nō posse sine sui defensoris auxilio liberari. Hic versiculus oīs infestatione dæmonū laboratibus inexpugnabilis murus est, & impenetrabilis lorica ac munitissimus clypeus. Hic versus in acedia & anxietate animi collocatos seu tristitia, vel cogitationib⁹ quibuscūque depressos, salutis remediā desperare nō patitur, ostēdens illū quē inuocāt inaspicere iugiter nostra certamina, nec eū suis deesse supplicib⁹. Admonet nos versus iste in prosperis successibus, spiritualibusq; profectibus nō extollit: sed sicut in duris ac tristibus, ita in lætis ac prosperis nos semper diuino indigere auxilio, quatenus ab illis eruamur, & in istis stabiliter immoremur. Porro quocūq; peccato pulsemur, quacunq; passione tentemur, quacunq; aduersitate, euagatione, ariditate, tædiōq; molestemur, semper nobis clamandum est, Deus in adiutorium meū intende,] & c. Huius ergo versiculi meditatio in tuo pectore indifrupta voluatur. Hunc in omni opere, ministerio, atq; itinere decantare nō desinas. Hunc dormiens & reficiens, & in vltimis naturę necessitatibus meditare. Hęc enim meditatio, non solū ab omni dæmonū incurfione te illasum custodiet: sed a cūctis quoq; vitijs terrenę cōtagionis expurgans, ad illas invisibiles ac cęlestes theorias perducet, atq; ad illum ineffabilem ac perpaucis expertū prouehet orationis ardorem. Hunc versiculum meditando obdormi, donec ineffabili eius exercitatione formatus, etiā per soporem eum decantare consuefcas. Hic tibi expergefatto primus occurrat, vniuersas quoque cogitationes inanes anticipet, teque omni tempore prosequatur.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXX.

EXPOSITIO TITVLI.

Rēsentis psalmi titulus est, Psalmus Dauid filiorū Ionadab, & primorū captiuorū. Ieremias nar. Iere. 35
Prat, quomodo Ionadab filijs suis pcepit nō bibere vinū, neq; in domibus residere, sed in tabernaculis habitare: cui filij fideliter obediērūt, ppter quod dominus improperat filijs Israel, qd verba Ionadab preualuerūt verbis suis, quibus filijs Israēl obedire neglexerūt. Psalmus verō iam declarandus nō agit de ista historia, sed de re significata per eā, videlicet de his, qui diuinę voluntati sponte obediunt, qui fuerūt primi captiui, hoc est, ante quā ad deū conuerfi sunt, subditi erāt seruituti peccati, & iugo diaboli: quemadmodum ait Apōst. Nos aliquando cōuertati sumus in desiderijs carnis nostrę, & Eph. 2
eramus natura filij irę, sicut & cęteri. Quandū enim portamus imaginem preuaricationis Adę captiui, ducimur in legē peccati: dum verō imaginē Christi portare incipimus, imitando vestigia eius, Rom. 5.
liberamur a misera captiuitate culpę atq; diaboli, effimurq; filij gratię, & in domino liberi. Hinc enim dicit Apōst. Primus homo de terra, terrenus: scūdus homo de cęlo, cęlestis. Qualis terrenus, 2. Cor. 15
tales & terreni: & qualis cęlestis, tales & cęlestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginē cęlestis. Sensus itaque tituli est, Psalmus iste, qui est Dauid propheta, sicut auctoritas, editus est ad instructionē filiorum Ionadab, hoc est, filiorum obedientię, sponte seruituti deo primorum captiuorū, i. filiorum quī erant captiui, secundū modum iam dictū, ante quā domino obedi-
dissent, cui seruire, est vere regnare. Loquens ergo Propheta in persona hominis vehementer afflicti, & in domino pure ac integre confidentis, sibiq; nil boni aut perfectionis attribuentis, ait,

PRECATIO.

Deus misericordie ineffabilis, ne eligeris a nobis, respice in auxiliū nostrū: & ne nos derelinquas usque in senectam & senium: unifica nos & pie consolare, & glorię magnitudinem tuę fac nos perpetim digne decantare.

EXPOSITIO psalmi literalis.

IN T V domine speraui,] id est, in tua pietate immensa, in tua bonitate purissima, in merito passionis tuę, & Christe, non in proprijs meritis, vel in incerto diuitiarū, aut in aliquo bono creato caduco & vano confusus sum: idcirco oro vt [N O] confundar in æternum,] id est, ne aeternaliter peream, nec in die iudicij verbum illud æternę confusionis cum reprobis audiam. Ite maledicti in ignem æternum. Quanus ergo o domine in præsenti vita a malignis confundor, despicior, tribulor, non confundar in æternum, nec spei meę priuer esse-tū, sed fructū eius adeptus saluificer: quemadmodum testatus es speranti in te
per Ieremiam, Eruens liberabo te, & erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam. [I N Iere. 39
f

D. DIONYSII GARTHVSIANI

iustitia tua libera me.] iustitia dei duplex est, scilicet increata, quæ est ipsemet deus. In hac iustitia liberat deus viros iustos atque perfectos, qui merito suæ cõuersationis virtuosæ, saluari merentur à domino. Alia verò est iustitia dei creata, quæ dici potest omnis gratia, virtus, & perfectio nobis à deo cõcessa. Omnis enim nostra iustitia, est dei, sicut datoris, cõseruatoris, ac præmiatoris. Specialiter tamen ista iustitia dici potest pœnitentiæ seu forum pœnitentiæ, in quo de peccato iustitia agitur, dum ipsum corrigitur atque punitur. In hac ergo iustitia pœnitentiæ, qua homo de propria culpa dolet, seque ad deum conuertit, petit liberari peccator & pœnitens, qui nondum virtutibus plenus est, nec bonis operibus meritisque abundans. Aut ergo, in iustitia tua. i. sicut exigit iustitia tua diuina iustitia, libera me à malo culpæ in seculo isto: & erue me à malo pœnæ in seculo venturo. Hoc enim diuina iustitia tua exigit, vt sperantē in te, pœnitentemque, liberes. Vel, in tua iustitia, mihi à te infusa ac data, videlicet merito actuum virtuosorum, quos virtute gratiæ tuæ feci, libera me. Liberatio enim actui virtutis correspondet. Nec ista petitio repugnat ei quod dictum est, In te domine speravi. Spes enim principaliter innititur deo, secundario autē innititur p̄ merito, quod homo agnoscat sibi à deo cõcessum, quia & nostra merita sunt dei dona. ¶ (2) I N C L I N A ad me aurē tuā,] hoc est, misericordiā tuam applica mihi, [E T salua me] nunc per gratiā, per opera virtuosā, per inchoationē felicitatis futuræ, videlicet per contemplationem deiformem & consolationem internā: in futuro verò me salua per gloriam. ¶ (3) E S T O mihi in deū protectorem, & in locū munitum,] hoc est, tu qui es omnium deus & cõseruator, sic sis mihi deus vt me protegas & conserues, sicut in loco munito custoditur homo à iaculis atque insidijs inimici, quatenus sicut qui offendit & iram iudicis metuit, ad locum refugij properat, & in eo tutatur: sic mihi peccatori sic semper recursus ad tuā clementiā, securitasque, in ea, [V T saluum me facias.] quod ideo deprecor te, ¶ (4) Q U O N I A M firmamentum meum] i. causa totius firmitatis stabilitatisque, meæ, [E T refugium meum] hoc est, terminus fugæ meæ, spes meā, & summum bonum meū, in quo solo salutē cõstituo [E S T O domine.] ¶ (5) D E V S meus eripe me de manu peccatoris] i. de potestate diaboli, ne eius impugnationi succumbam. De quo in euāgelio scriptū est, Homicida erat ab initio, & in veritate nō stetit. Et alibi, Diabolus ab initio peccat. Eripe quoque, me, [E T de manu cõtra legē agentis,] hoc est, cuiuslibet hominis impij iustos persequentis, ne ab homine talis inficiar, & seducar, [E T iniqui] qui fraternæ charitatis iura dissoluens, me persequi sine causā. maxime tamen ò domine, eripe me de manu peccatoris, hoc est, à meipso peccatore, secūdm quod impius sum, & de manu meipsum contra legem agentis cõuertendo me ad te, ne talis sim qualis fui, sed esse desistam iniustus: quemadmodum scriptū est, Verte impios, & non erunt. ¶ (6) Q U O N I A M tu es patientia mea domine,] id est, causa, finis, & præmium patientiæ meæ. Vnde & Sanctus Iob ait, Vbi est præstolatio mea & patientia mea? Tu es domine deus meus. [D O M I N E spes mea à iuuentute mea] vel corporali, quoniā multi à iuuentute iugum domini super se portant, & in deo confidunt, illi videlicet qui in prima vigilia cõuertuntur. Propter quod Ieremias testatur, Bonū est viro, cū porterit iugū domini ab adolescentia sua. Et alius, Laudabo nomen tuū domine assidue, & confitebor tibi cum adhuc iunior sum, aut equā oberrem. Vel, à iuuentute mea spirituali, hoc est, ab illo tempore quo cœpi renouari spiritu mentis meæ, expoliando in me veterem hominē cū actibus suis, & induendo nouum qui renouatur in agnitionem dei, secundum Apost. Ab hac iuuentute est deus spes hominis, quia sic renouari & taliter conuerfari nemo potest, nisi in domino sperās. ¶ (7) I N te confirmatus sum ex vtero,] hoc est, tua virtute sum conseruatus in esse naturali in vtero matris meæ carnalis, vsque ad egressum ex vtero, & deinceps. Nisi enim deus conseruaret infantē in vtero, esse & permanere non posset, sicut nec aliquid sine manutenentiā dei subsistere valet: & nisi infantē in vtero à cunctis præseruaret periculis, frequenter, facileque moreretur in ventre. Propterea dicit S. Thomas & alij multi, quod infanti adhuc in vtero existenti, deputatur angelus bonus qui eū custodiat. [D E v̄tre matris meæ tu es protector meus,] hoc est, ab ortu natiuitatis meæ vsque in præsens: tu protexisti me per teipsum, & angelum tuum sanctum. Quauis enim iusto iudicio suo permittat deus aliquem aliquando cadere, quemlibet tamen electum in tantum defendit, quod non permittit eum in peccato mortali decedere, vel à diabolo finaliter absorberi: imò in quolibet reprobo hoc agit misericordia creatoris, q̄ per angelicam custodiam à multis malis retrahitur, atque ad aliqua bona instigatur. Spirituualiter verò ita exponendus est versus iste, In te confirmatus sum, hoc est, in fide & gratia tua cœpi stabiliri ex vtero. i. ex catechismo, vbi in Christiana doctrina instructus sum de ventre matris meæ, hoc est, de ventre ecclesiæ, vtpote ex sacro baptisate, in quo spirituualiter regeneratus sum ex aqua & spiritu sancto. In baptismo enim infunditur nobis gratia, fides, spes, charitas: tu es p̄tector meus, me cõseruando in donis gratiæ gratum facientis, in baptismo collatis. ¶ (8) I N te cantatio mea semper] i. laus mea vocalis, exultatio cordis, & regratiatio animæ meæ, circa tua beneficia versatur, & de tua bonitate concipitur, ita quod incessabiliter te laudare desidero, in omni loco, causa, ac tēpore. Et si hominē laudo, vel aliquid creatū, hoc ago ad gloriā tuā, tibi omnia bona ascribens, & ad tuum honorē omnia referens. nec aliquē laudo in malo, sicut superius dictū est, Quoniā laudatur peccator in desiderijs animæ suæ: sed si quē laudo, propter virtutes & gratiæ dona hoc facio. Hoc modo Paulus suos frequēter laudauit discipulos. [T A N Q U A M prodigiū factus sum multis,] hoc est, velut portentum à multis sum reputatus, irrisus ac spretus, quoniā vita mea vitæ illorū dissimilis inuenitur. temporalia enim, carnalia, & delectabilia, quæ ipsi magnipendūt, laudant, acquirunt & diligunt, ego velut stercora arbitror, vt Christo pura ac libera mente adhæream, cælestia, inuisibilia & æterna, terrenis, visibilibus & transitorijs præfero: patrē, matrē, fratres, sorores, vxorem, propinquos, agros, & cæteravniuersā pro Christi amore relinquo: ideo vitam meam putant insaniam. Vnde & ait diuinus

Iohan. 8. I. Iohā. 3. Prou. 12. Iob 17. Thren. 3. Eccl. 51. Coloss. 3. Iohā. 3. Psal. 9

A Apoto. Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Ad Philipenses quoque, Existi- 1. Cor. 4
mo, inquit, omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam domini nostri Iesu Christi. Hinc Philip. 3
eriam per S. Ezechielē ait ad populum suum, Ezechiel erit portentum vestrum. [E T tu adiutor for- Ezec. 24
tis,] id est, vt domine fortiter mihi assististi, magnamque gratiam ac fortitudinem donasti, ita quod
propter improborum irrisiones & persecutiones non recessi à te, nec ab opere bono cessāui, sicut
heu plurimi facere solent, qui dum se ab alijs aspernari, molestari, & vituperari conspiciunt, viā per-
fectionis arreptam relinquunt. Quo contra exhortatur nos diuinus Apostolus, Per patientiam cur- Hebr. 12
ramus ad propositum nobis certamē, aspicientes in authore fidei Iesum, qui proposito sibi gaudio sus-
tenuit crucē cõfusione contēpta. Recogitate eum, qui talē sustinuit à peccatoribus aduersus semet-
ipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris. Et rursus, Exeamus igitur ad eum extra ca-
stra improperium eius portantes. Deinde vir iustus cupiens de tantis beneficijs gratus domino in- Hebr. 13
ueniri, precatur, ¶ (9) R E P L E A T V R os meum laude,] hoc est, tu domine mentem accende, il-
luminā, quatenus tuam bonitatem & beneficia contemplando, os diuina laude repletur. Ex abundan-
tia enim cordis os loquitur: & nisi tu mentem diuino calore succenderis, cito fatigabitur in tua
laude os corporis, imo & spiritus meus: idcirco superius dictum est, Sicut adipe & pinguedine re-
pleatur anima mea, scilicet diuino amore, & labijs exultationis laudabit os meum. Vnde nunc ple-
nius subdit, cur petat os suum laude impleri, [V T cantem gloriam tuam,] hoc est, quatenus prædi-
cem famam tuam gloriosam, tuamque excellentiam cantando annunciem [T O T A die magnitudi-
nem tuam,] hoc est, semper, quantum huic vitæ possibile est, maiestatem ac dignitatem tuam decan-
tem. Hoc nempe est diuinissimum ac illustrissimum præsentis vitæ exercitium in diuinis laudibus iu-
giter delectari, hilariter occupari, affectuosissimē immorari cum beatissimo Esaiā propheta dicen-
do, Domine deus meus tu es, exaltabo te, & confitebor nomini tuo. Et iterum, Nomen tuum & me-
moriale tuum in desiderio animæ. Hæc est vera angelica cœliformisque vita, diuinæ glorificationis
meritoria: sicut & ipse dominus affirmat, Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum. ¶ (10) N E
projicias me in tempore senectutis.] Quemadmodum duplex assignata est nunc iuuentus, spiritua-
lis & corporalis, sic duplex senectus est. Vna corporis, dum calor deficit, & corporea virtus occum-
bere incipit. Alia verò est senectus animæ, dum spiritualis calor amoris frigidescit, nec anima per gra-
tiarum incrementa renouatur: sed in negligentia sua & vitijs inueteratur, vel tædio persecutionum
grauatur, aut minus actiua in bonis efficitur. Et de vtraque senectute intelligi possunt hæc verba, Ne
projicias me in tempore senectutis, hoc est, ne gratiam tuam auferas mihi, dum corporaliter senesco,
aut mente deficio, sed tunc tanto benignius mihi subuenias, quāto me amplius indigere agnoscis. &
ideo quasi exponendo quod dictum est, addit, [C V M deficiet virtus mea] corporalis aut spiritua-
lis, quod maxime fieri solet & potest in agone & tempore magnę infirmitatis, [N E derelinquas me]
In hoc versu sanctus Thomas singularem præcipuamque deuotionem habere solet, & in dulces la-
chrymas ac vberem stertum amorose resolut. Versus enim hic mirabiliter affectuosus est, efficax, & sa-
lubris. Merito autem ò domine peto ista à te, ¶ (11) Q V I A dixerunt inimici mei mihi] quicquid
excogitare potuerunt ad fallendum & opprimendum me. Dæmones enim honores proponūt, mun-
dus diuitias, caro delicias. [E T qui custodiebant,] hoc est, obseruabant [A N I M A M meam,] ad deci-
piendum [C O N S I L I V M fecerunt in vnum,] id est, pari proposito & sine eodem facti vnanimēs ad
perpetrandum illicita. ¶ (12) D E V S, deus dereliquit eum.] Quoniam enim factus sum il-
lis prodigium, putant vitam meam domino non placere, præsertim cū videāt se in hoc seculo pro-
sperari ac præualere, me verò varijs calamitatibus fatigari atque deficere. Hoc nanq; opinantur ma-
ligni, dum iustos cernunt affligi, se autē lætari ac dominari. Vnde Abacuc, Quia, inquit, impius præ-
uat aduersus iustum, propterea egreditur iudiciū peruersum: & quia me putant à deo derelictū, ar-
bitrantur se obsequium præstare deo me persequendo, & cohortando se dicunt, [P E R S E Q V I M I-
N I & comprehendite eū,] hoc est, facite ei quod vultis, [Q V I A non est qui eripiat eum] de manibus
vestris: ipse nanque humanum auxilium spreuit, & in deo cõfusus est. Non aduertunt isti insensati &
reprobi, quoniā sicut aurū in fornace, sic deus probat electos, & quia per multas tribulationes oportet
nos ingredi gloriam dei: quemadmodum apud sanctum Iob inducitur, Qui humiliatus fuerit, erit Iob 22
in gloria, & saluabitur innocēs. ¶ (13) D E V S ne elongeris à me] auxilium differendo, gratiā subtra-
hendo, ac minorari sinendo, sed ò [D E V S meus] in quo summē & plenē cõfido, [I N auxilium meum
respice,] tanto gratiosius succurredo, quanto illi malitiosus me subuertere enituntur: quemadmodū
scriptū est, Bonus dominus & cõfortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se. ¶ (14) C O N-
F V N D A N T V R] de suis sceleribus, [E T deficiant] ab executione operis mali, [D E T R A H E N T E S
animæ meæ] bonam eius famam denigrare oprantes, quod est mortale peccatum, quoniam bona fa-
ma multū preciosa atque amabilis est, & melior cunctis diuitijs: quemadmodū Salomon profiteretur, Me-
lius est nomen bonum quā vnguenta preciosa. Et rursus quidā, Curā habe de bono nomine: hæc enim
magis proderit tibi, quā mille thesauri. Propterea detractio est maius peccatum quā furtū. [O P E R I A N-
T V R confusione] prædicta [E T pudore,] qui in cõfessione peccati maxime cooperatur ad culpæ re-
missionem, etiam quantum ad pœnam. [Q V I quærunt mala mihi] inferre, meque ad peccandum in-
ducere, aut simili modo iniuste affligere. De hac bona confusione apud Ezech. scriptum est, Confun-
dimini & erubescite sup vijs vestris ait dominus. Veritatem quomodo ista cõfusio, pudor, & defectio
multipliciter accipi queant, in præcedentis psalmi explanatione inductum est. ¶ (15) E G O autem
semper sperabo] i. quantūcumque illi me persequantur verbis & factis, occulte, & publice, ego nihilo-
minus incessanter in te confidere volo: sicut beatus Iob de se fatetur, Etiam si occiderit me, in ipso Iob 13
f ij

1. Cor. 4
Philip. 3
Ezec. 24
Hebr. 12
Hebr. 13
Mat. 12
Psal. 62
Esa. 25
Esa. 26
1. Reg. 2
Abac. 1
Iob 22
Naum. 1
Eccl. 7
Eccl. 41
Ezec. 36
Psal. 69
Iob 13

Prou. 3
Prou. 20
Prou. 8
2. Cor. 10
Actu. 4
1. Re. 16
& 17
Mat. 11
Mat. 18
1. Cor. 3
Gala. 2
Rom. 8
Esa. 25
Luc. 11
Heb. 1

ſperabo. Et Salomon, Habe fiducia in domino ex toto corde tuo. Et, Expecta dominum, & liberabit te. [E T ad iudicia ſuper omne laudem tuam]. i. omnem laudem qua te venerari potero, vel ab alijs es laudatus, confitebor eſſe minorem tua dignitate, & in infinitum deficere a præconio, quo tu dignus es propter tuæ bonitatis plenitudinē prorsus immenſam: idcirco quantum mihi poſſibile fuerit ſemp conabor te nouis hymnis laudare, perfectiori laude extollere, & nūquam a tua laude ceſſare. ¶ (16) O ſe meum annuciabit] apud ſe te laudando, teque coram alijs prædicando, [I V S T I T I A M tuam,] qua vnicuique reddis quod meretur, & ſine perſonarū acceptione omnia operaris. Te ergo o domine iuſtificabo, tua iudicia approbabo, me verò accuſabo & condēnabo. Poſteſt quoque per iuſtitia dei ſacra ſcriptura intelligi, in qua diuinæ iuſtitia præcepta atque conſilia continentur. Vnde Sapiētia ait, Iuſti ſunt omnes ſermones mei, & non eſt in illis peruerſum quid, neq; prauum: & ita dei iuſtitia annunciare, eſt ſacram ſcripturā docere, prædicare, aut legere. Annunciabit quoque os meū [T O T A die ſalutare tuum,] hoc eſt, indefinenter competentibus horis diei, narrabo atq; laudabo dominum Chriſtum omnium ſaluatorē. Vel ſalutare tuum. i. ſalutem & ſaluacionē quam nobis miſericorditer impendiſti per Chriſtū, atq; in cœlis paraſti. ¶ (17) Q V O N I A M nō cognoui literaturā.] Iſtud varijs modis exponi poſteſt. Primum ſic, non cognoui literaturam. i. non approbavi inanem philoſophiam, & omnem ſcientiam extollētem ſe auduerſum ſcientiā dei: non q̄ philoſophia ſit per ſe odibilis aut vitanda: ſed quia non debemus in ea quieſcere, & inaniter gloriari aut inſiſtari, ſed ad diuinam doctrinā ipſam ordinare. Vel, non cognoui literaturam, id eſt, nihil me ſcite arbitratuſ ſum quando in coſpectu dei meipſum conſtitui, & ad eius ſapientia infinitam me cōparauī. Vel, non cognoui literaturam, id eſt, aliquam ſcientiā per humanam exercitacionē, informationē & ſtudiū. Hoc non cōpetit omnibus, ſed Perro & Iohanni, de quibus legitur, q̄ erant homines ſine literis & ſcholas frequētaſſe, vt ali qui dicunt: ſed non videtur certum, quia & pſalmos metro conſcripſit. Quoniam ergo his modis vel aliquo horum, non cognoui literaturam, [I N T R O I B O] per contemplationem ſupernaturalem [I N potentias domini,] id eſt, in perfectiones ſeu veritates diuinas, eaſque cognofcam & alios inſtruum. Perfectio dei & virtus eius eſt vna ac ſimplex, vtpote ſua eſſentia, ſed dicuntur plures potentia, perfectiones, virtutesque dei, quoniam deus in ipſo ſuo ſimpliciſſimo eſſe omnium rerum perfectiones eminentiſſimē comprehendit. Ad harum diuinarum perfectionum, quæ ſunt ſapientia, iuſtitia, miſericordia, contemplationem ingreditur, qui in proprio ſenſu non confidit, neque naturali rationi innititur, ſed diuinitus illuſtratur. Vnde & Chriſtus in Euang. Cōſiteor tibi pater, quia abſcōdiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & reuelati ea paruulis. Quid eſt a ſapientibus & prudentibus, niſi a literatis? Et nōne Paulus literatus erat, qui legem ad pedes Gamalielis didicerat? Quid ergo eſt, abſcōdiſti hæc a ſapientibus, prudentibus, & literatis, niſi ab his, qui in ſua ſapientia & literatura inaniter gloriantur, ſeq; ſapientes & literatos arbitratuſ? Tales propter ſuam ſuperbiam diuinæ illuminationis capaces non ſunt, nec ſunt, niſi conuertantur & efficiantur vt paruuli. Ideo nanque ait ſapientiſſimus Paulus, Si quis videtur inter vos ſapienter eſſe, ſtultus fiat vt ſit ſapienter. Vel ſic, introibo in potentias domini. i. fortes dei illuminationes & potentes ac magnas gratias eius recipiam, tanquā nihil de proprio ſperans ingenio, ſed deo me humiliter applicando, ſicque contemplantur & ſciam q̄ potens & glorioſus ſit deus meus: & tunc o domine [M E M O R A B O R iuſtitia tuæ ſolius,] hoc eſt, tuam duntaxat iuſtitiam commemorabo, nihil de mea iuſtitia allegabo, omne bonum, virtutē, & gratiam tibi aſcribam, omne malum, omnem defectum & culpam mihi attribuum, dicāque cum Apoſtolo, Gratia dei ſum id quod ſum. Et denuo, Qui ſe putat aliquid eſſe cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. Et iterum, Ignorantes, inquit, dei iuſtitiam, & ſuam volentes ſtatuerē, iuſtitia dei non ſunt ſubiecti. Et quaſi quis diceret, ſi o ſerue dei literaturā non noſti, quomodo tam decora documenta atq; ſublimes ſententias noſti atq; conſcribis? Reſpōdet ad dominū loquēs, ¶ (18) D E V S docuiſti me] per inſpirationē ſpūs ſancti, & illuminationē ſupernaturalem, [A iuuentute mea] vel corporali, vel ſpirituāli, de quibus modō ſatis prædictū videtur. [E T vſq; nunc] cōſeruando, augendo, ſeu perficiendo gratiā tuā in me. [P R O N V N C I A B O mirabilia tua,] quæ faciſ in cœlo & in terra in operibus nature ac myſterijs gratiæ, maxime tamen incarnationē, paſſionem & mortem tuam o Chriſte pronuncio. ¶ (19) H E T vſq; in ſenectū] ſpiritualem, [E T ſenium] corporale, de quibus diſtinctio aſignata eſt, pronuncio mirabilia tua, [D E V S ne derelinquas me,] ¶ (20) D O N E C annuncie brachium tuum. i. maieſtatis tuæ potentia. Vel, brachium tuū. i. vnigenitum filium tuū, qui eſt fortitudo & virtus tua, de quo Eſaias dixit, Parauit dominus brachiū ſuū in oculis omnium gentium. Sicut & ſpūs ſanctus vocatur digitus dei ratione ſui effectus, quoniam cūcta demōſtrat: ſic filius appellatur brachiū dei, qui omnia portat & ſuſtinet verbo virtutis ſuæ: annuncie itaq; domine brachiū tuū [G E N E R A T I O N I] omni quæ vctura eſt vſq; ad finē mūdi. Hoc author pſalmi præſentis excellēter perfecit. Per librū enim Pſalmorū quem edidit & nobis reliquit, annunciat iſta indefinēter toti mundo, & quilibet noſtrum hoc agit, dum quantū ſibi poſſibile eſt nomen dei glorificat, & eius honorem augere conatur, atque poſt ſua mortem diuinæ legis testimonia diſſerit, verbo, fama, & vita verū eſſe conteſtans, quod fides affirmat catholica. Annuncie quoq; o domine ¶ (21) P O T E N T I A M tuam,] quæ verē immenſa eſt, per quā omnia creaſti, cōſeruas & regis, [E T iuſtitia tuam deus,] quā vnicuiq; quod meretur repēdis: potentia inquam & iuſtitiam tuā annunciem, non ſecundū q̄ in ſe eſt, quoniam ſic omnino incognita eſt, ſed per comparationē ad ſuos ſublimes effectū, videlicet [V S Q V E in altiſſima quæ feciſti magnalia.] Quæ aut ſunt iſta magnalia altiſſima a deo p̄ducta, niſi angelicorū diſtinctio ordinū, creatio viſibilium & inuiſibilium, beautificatio electorū, gubernatio mundi, iuſtificatio impij, redēptio humanæ my-

A ſteria & reliqua dei prodigia, ſigna atque miracula? In his effectib⁹ relicet creatoris iuſtitia & admiranda potentia. Cum ergo tanta ſint tua magnalia, o [D E V S] quis ſimilis tibi? quaſi dicit, nullus. Similitudo autem eſt duplex, imitatio ſeu imperfecta, & naturalis ſeu perfecta. Secundum primam ſimilitudinem creatura ſimilis eſt creatori, præcipue homo, qui ad dei imaginem & ſimilitudinem factus eſt: ſed quantum ad ſimilitudinem ſecundam nil creatum ſimile eſt creatori. Vnde per Eſaiam prophetam dicitur, Cui ſimilem feciſtis deum, atq; quam imaginē ponetis ei? Et Iob, Ecce excelſus deus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legillatoribus. ¶ (22) Q V A N T A S] o deus [O S T E N D I S T I] mihi] per experientia [T R I B V L A T I O N E S] mundi, carnis, ac dæmonum [M V L T A S] numero, [E T malas] malitia penæ acerbas ac duras, aut certe iniuſta ſeu mala intentione aliorum illatas, [E T conuerſus]. i. placatus & mei miſertus [V I V I F I C A S T I] me] vita gratiæ, auferēdo a me flagella iracundiæ tuæ, [E T de abyſſis terre,] i. de ſubmerſione peccati, & fluctibus ſeculū [I T E R V M,] id eſt, frequenter [R E D V X I S T I] me] ad ſtatū ſalutis & gratiæ. ¶ (23) M V L T I P L I C A S T I] magnificētiam tuā] i. magnā tuam potentia multipliciter oſtendiſti in me, flagellando me varijs modis [E T conuerſus] ab ira tuā vindictæ ad manſuetudinē tuā dilectionis paternæ abſque tua mutatione [C O N S O L A T V S] me] inſuſione interioris lætitiæ, contēplatione felicitatis futuræ, ſeu præmorū conſideratione, & allocutione ſacra ſcripturæ, in qua dicitur, Quoniam non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futurā gloriā, quæ reuelabitur in nobis. Et, Si cōpatimur, & contregnabimus. Rom. 8
Ibidem.

B Huius autem conſolationis mæ indicium eſt, ¶ (24) N A M E T ego confitebor tibi] confeſſione laudis [I N] vāſ pſalmi,] id eſt, in pſalmis quæ ſunt vāſ laudis diuinæ in ipſis contentæ. Vel in vāſ pſalmi, id eſt, in vāſ deſotis, in quorū cordibus velut in vāſ continetur laus tua. Vel, in vāſ pſalmi. i. in pſalterio, quod dicitur vas pſalmorum [V E R I T A T E M tuam deus]. i. ad gloriā tuam confitebor ſeu laudabo veritatē tuam in diuinis ſcripturis traditam. Vel, veritatem tuam in creatā, quæ eſt omnis veritatis fontana origo, [P S A L L A M] tibi in cythara] ſpirituāli, ſcilicet in carnis mortificatione per cytharam ſignificata, o domine qui eſ [S A N C T V S] Iſrael]. i. ſanctificator populi te fideliter cōtempantis. ¶ (25) E X V L T A B V N T] labia mea] exteriora, id eſt, ſigna lætitiæ manifeſtabūt [C V M] cantauero tibi,] quoniam vultu hilaris ero, ſecundum faciem ſanctorum cum te ore laudauero. Vel, exultabunt, id eſt, exuberanter gaudebūt labia mea interiora, intellectus & voluntas, quibus interiora verba & vota formantur cum cantauero tibi, id eſt, ad tuum honorem, [E T anima mea] quam redemiſti] per gratiā tuā a culpa, atq; per ſanguinis tui precium a gehenna, exultabit tibi cantando. ¶ (26) S E D & lingua mea] interior, ſcilicet intellectus [T O T A die,] id eſt, horis apris ac debitīs [M E D I T A B I T V R] iuſtitiam tuam] reuoluendo intra ſe legem tuam iuſtiſſimam. Vel lingua mea corporea meditabitur, id eſt, ex interiori cogitatione loquetur iuſtitiam tuam. [C V M] cōfuſi,] id eſt, repulſi, vidi,] id eſt, reuerſi,] id eſt, perterriti [F V E R I N T] qui quærunt mala mihi,] id eſt, dæmones mihi nocere optantes, vel homines mali, de quorum conſuſione atque repulſa gaudent boni tranquillam vitam amantes. Sed quia in hac vita non poſſumus plene erui, totaliter iugi terque ab eorum impugnatione eſſe ſecuri, iccirco verſus iſte anagoge exponi poſteſt de ſtatu futuro in patria. Tunc enim lingua noſtra interior & forte etiā exterior tota die æternitatis, id eſt, continuē & indefeſſe meditabitur iuſtitiam dei per contemplationem clariffimā, cum conſuſi & reuerſi fuerint, &c. quia in die iudicij irreparabiliter confundentur omnes iniqui: iuxta illud Eſaiæ, Præcipitabit dominus mortem in ſempiternum, & opprobrium populi ſui auferet. Vnde & viro electo ait dominus, Ne timas quia ego tecum ſum. Ecce confundentur omnes qui pugnant contra te.

¶ (27) Q V O N I A] pſalmus iſte glorioſus atq; decorus in principio ſui, verbis & ſenſu cōformis eſt pſalmo 30. qui ſic incipit ſicut iſte: in proceſſu autē ſimilis eſt in aliquibus pſalmo 21. cuius exordium eſt, Deus deus meus reſpice in me, quorū vterque ad literam de Chriſto exponitur. Iccirco ſtudentū eſt, vt & præſens pſalmus exponatur quantū fieri poſteſt de domino ſaluatore. Chriſtus ergo ſecundū q̄ homo paſſibilis, & aliquo modo viator extiterat, ad paſſionem propinquans, orauit ad patrem dicendo, In te domine pater ſperavi, id eſt, omne bonum quod deſideraui teq; rogauī, a te adipiſci conſuſus ſum, non per ſpem, quæ eſt virtus theologica, ſed per quandam fiducia. Spes enim quæ eſt virtus theologica, eſt expectatio futuræ beatitudinis. Cū igitur anima Chriſti a ſua creationis principio beata fuerit, deum videndo per ſpeciēm, cōſtat quod ſpem talem nō habuit, nihilominus habuit quādam prætolationem ſive fiducia, de qua in Prouerb. ſcribitur, Gemma gratiſſima expectatio prætolanſis. Sperauit nāque anima Chriſti a deo gloriā corporis, & alia quædam ad præmium accidentale ſpectantia. Quoniam ergo in te domine ſperavi, nō confundar in æternum. i. quāuis ad tempus a Iudæis deſpicior & illudor, ab Herode quoque & Pilato atq; eorum militibus, nō tamen duret diu iſta cōfuſio, ſed tertia die honorer a te per reſurrectionem beatam in iuſtitia tua. i. ſecundum iuſtitiam tuam, & ſecundum exigētiam eius libera me a generatione hac infideli ac peſſima, de qua locutus ſum, Quādiu apud vos ero, quādiu patiar vos? & eripe me ab omni corporis mortalitate ac paſſibilitate. Inclina ad me filium tuum vnicum & dilectum, aurē tuam, quod oro, non quaſi incertus q̄ ſic faciſ, ſed quia per orationē decreuiſti dare quod opto, vt ego oſtendā me a te habere omne bonū quod habeo, aliſq; formam orandi exhibeam: & ſalua me ab omni malo pœnē dando etiā præmium accidentale, videlicet corporis glorificationem & aſcenſionem. Eſto mihi in deum proteſtorem, ne ante tēpus a te præordinatum a Iudæis cōprehendar, occidar, aut lædar, qui me præcipitare lapidareque conati ſunt: ſed non poterunt, quoniam nondū venit hora mea. Eſto etiā mihi & in locū munitionum, vt in te quaſi in loco confugij ſecurus ab omni inuaſione

quiescam, vt saluū me facias, animā corpori reuniendo. Quoniam firmamentū meum. i. confirmator meae humanitatis, & causa vniuersae fortitudinis eius, & refugium meum. i. adiutor meus in quātum homo sum, ad quem in omni necessitate cōfugio. Hinc enim ait Saluator de semetipso, Non possum ego à meipso facere quicquā. Et iterū, Pater in me manēs ipse facit opera. Esaias quoq; Ecce dominus, deus, auxiliator meus. Et Ieremias, Dominus meū est, quasi bellator fortis, iccirco qui me persequuntur cadēt. Deus meus, qui es specialissimo modo deus meus, eripe me de manu peccatoris. i. de potestate Iudae proditoris, cuius iniquitatē celi reuelabunt, & terra aduersus eū confurget, & manu contra legē agentis & iniqui. i. populi Iudaeorū, de quo dixi, Nōne Moses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Et rursus, Quare vos transgredimini mandata dei propter traditionem vestram? Quoniam tu es patietia mea domine. Omnis enim perfectio anime Christi, à deo infusa collataque fuit. Christus quoque omnia propter dei honorem sustinuit, sicut superius dixit, Quoniam propter te sustinui opprobrium: sicque deus erat causa efficiens & finalis patientiē Christi: domine spes mea à iuuentute mea. Nam Christus per praedictam fiduciam semper certissimē & immobiliter sperauit in deo, propter quod dixit, Ego autem sciebam, quoniam semper me audis, in te confirmatus sum ex vtero, hoc est, in ipso matris meae virgineo vtero, per gratiam consummatam. i. per beatificam fruitionem fixus & roboratus sum in te, ita vt à te nunquā possum auerti. Non enim solum erat anima Christi in vtero virginis sanctificata per gratiam, sed & immobilis facta per gloriā, de ventre matris meae tu es protector meus. i. ab instanti natiuitatis meae vsque ad mortē protexisti me ab omni ruina peccati, à tentatione diaboli, & à poenis, quas Iudae ante tempus inferre volebant. Quoniam enim Christus confirmatus erat in bono in virginis vtero, post natiuitatem peccare nullatenus potuit. Hinc de seipso per Esaiam praedixit, Quis est aduersarius meus? Accedat ad me. Quis contradicit mihi? Stemus simul. Ecce quanta securitas propter protectionē diuinā, propter quod nullo modo opinandum est, qd Christus expauit, quando ducebant eum ad supercilium motis, quatenus praecipitarent eum. In te cantatio mea semper. i. te o deus pater semper laudauī, nominis tui honorē, non propriā gloriā, semp quaeui sicut testatus sum, blasphemis Iudaeis, Ego nō quero gloriā meā, sed honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me: tanquam prodigium factus sum multis, puta Iudaeis, de quibus scriptum est, Dicebant multi ex Iudaeis, Daemonium habet & insanit, quid eum auditis? Et cum filiam archilymagogi suscitaturus dixisset, Puella non est mortua, sed dormit, deridebāt eum. Vnde de Christo apud Esaiam praedictū est, Inglorius erit inter viros aspectus eius, & tu adiutor fortis, quoniam in omni aduersitate fecisti me, constantem atque immobilem. Repletur os meum laude. Christus in gratia habituali nunquam profecit, nec in ea proficere exorauit. Vnde quemadmodum sancti in patria deum non rogant pro gratia benefaciendi: sic nec Christus exorauit, vt ex gratiā interioris incrementi ad dei laudem prorumperet. Ideoq; quod ait, Repletur os meum laude, congratulando qd sic est, quam orando vt sic sit, intelligendum videtur. Vel orat vt corpus suum in morte ab anima separatum, denuo vniatur eidem, & ita os suum corporale in triduo mortis clausum per resurrectionem aperiat, laudibusque diuinis impleatur, vt cantē inquit gloriā tuam. Christus enim ore interiori iugiter decantauit gloriā summę Trinitatis, laudando eam in seculū seculi multo sublimius, quam aliquis beatorū in patria, secundum quod comprehenfor fuit, & tota die, hoc est incessanter, & in die aeternitatis participat, quae fuit mēsurā operationū suarū interiori cōuenientium sibi vt cōprehensori cātavit interiori melodia magnitudinē dei, illā clarissime cognoscēdo, atque dignissime extollēdo. Deniq; etiam ante passionē & post resurrectionem cantauit ore corporali gloriā dei, scilicet euangelicę legis doctrinam, in qua deus pulchre laudatur, & tota die, hoc est, semper congruis horis cātavit seu praedicauit magnitudinem dei per seipsum ac suos ministros. Ne proicias me in tempore senectutis. Dicere aliquis possit Christum orasse hunc versum, nō pro seipso, sed pro corpore suo mystico, eo modo quo iam impassibilis factus dixit ad Paulum, Quid me persequeris? praesertim cū nec corporalis senectus nec spiritalis in Christo fuisse noscantur: nam iuuenis occisus est, & in interioribus semper aequaliter recens virensque extitit: propter quod viridi ligno comparauit seipsum. Veruntamen dicere possumus, qd hoc loco per tempus senectutis, intelligatur tempus dominicę passionis, in qua corporalis natura Christi instar hominū antiquorū, à suo virore atq; vigore occubuit, eritq; sensus exponendo hunc versum de Christo, Ne proicias me in tempore senectutis. i. tempore passionis non subtrahas mihi tuę paternę pietatis praesentiam, derelinquēdo corpus in tumulo, aut animā in limbo. Non enim orauit Christus ne proijceretur à deo, gratiam amittendo aut gloriā, quoniam se confirmatum cognouit in bono: cum deficiet virtus mea corporalis in cruce, quādo expirauit, inclinato capite tradens spiritum, ne derelinquas me, sed audi quod dico, Pater, in manus tuas cōmendo spiritum meū. Merito quoq; precor ista o pater, Quia dixerunt inimici mei Iudae mihi, quicquid mali excogitare valebant. vt est illud, Nunquid interficiet semetipsum? Et alibi, Homo vorax, potator vini. Hic blasphemar, multa que talia: & qui custodiebāt animam meam, id est Iudae, qui obseruabant vitā meā vt eam arguerent: quemadmodum in euangelio scriptum est, Obseruabant si sabbatis curaret Iesus, vt accusarent eum: consilium fecerunt in vnum, id est, ad inuicem & pari malitia: iuxta illud, Consilium fecerunt vt Iesum dolo tenerent & occiderent, dicētes, Deus dereliquit eum. Iudae nāque putabāt deū recessisse à Iesu tanquā à peccatore. Vnde dicebant Nos scimus, quia hic homo peccator est. Et iterū, Nō est hic homo à deo qd sabbatū nō custodit: persequimini & cōprehendite eū, hoc est quod à Iohā. dicitur, Miserrūt Iudae: ministros vt cōprehenderent Iesum. Et in nocte cenę dixerūt hac verba suis ministris principes sacerdotū, qui eos miserunt cum Iuda vt caperent eum. Propter quod apud Ieremiā dicitur, Audiū cōrumelias multorū, & ter-

A rorem in circuitu, persequimini & persequamur eum, quia non est qui eripiat. i. nullus est qui Iesum de vestris manibus eruat, eo qd deus reliquerit eum. Hinc enim dicunt aduersarij Christi, Contumelios & tormento interrogemus eum, & probemus quae ventura sunt illi. Ea propter Esaias, Nos (inquit) putauimus eum quasi leprosum & percussum à deo & humiliatum. Deus pater ne elongeris à me, differendo resurrectionem meam vltra triduum, deus meus in auxilium meum respice, tua diuina virtute cooperando meae humanitati in redemptione generis humani, atque de manibus Iudaeorum me eruedo per resuscitationem ad impassibilem statū. Hoc est quod Christus ante passionem orasse apud Iohā describitur, Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora. Confundantur & deficiant detrahentes animae meae. Multipliciter confusi sunt & defecerunt Iudaei dominum saluatore persequentes & occidētes. Nōne confundebantur dum Christo in cruce pendente sol obscuratus est, terra commota, velumque templi scissum? dum etiam in die resurrectionis milites eis narrabant quae circa Christi sepulcrum contigerunt, & quomodo resurrexisset? dum insuper ab apostolorum principe beatissimo Petro audierunt, Iesum Nazarenum virum approbatū à deo, in virtutibus & prodigijs & signis quae fecit deus per illum in medio vestri interemissis? dum quoque per manus apostolorū signa magna fiebāt in Hierusalem, & multa milia conuertebantur ad Christum? Maxime autē confusi sunt, & penitus defecerūt in obsidione Titi ac Romanorum: operiantur confusione & pudore, id est, vndique confundantur & erubescant, intus quoad scriptos, & foris quantū ad alios, qui quarunt mala mihi, id est, Iudaei, qui mihi mala culpae imponunt, & mala poenae infligunt. Vnde apud Ieremiā Christus ait, Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego: paucaut illi & non paucaut ego, & duplici contritione contere eos, videlicet in praesenti & in futuro. Hae autem à Christo dicuntur potius praenunciatio quam imprecatio. Quomodo tamen ista multipliciter possent exponi, scilicet per modum orationis in bono, ex praehabitis innotescit. Ego autem semper sperabo. Nam quicquid Iudaei Christo dixerunt siue fecerunt, ipse in deo mansit immobiliter sperans, certitudinaliterque ab eo expectans resuscitari, corpore glorificari, & super alta caelorum eleuari: & adiciam super omnem laudem tuam, hoc est, omni laudi qua in lege atque prophetis laudaris, addam euangelicę legis praenonium, & noui testamenti scripturam, in qua multo sublimius continentur laudes diuinę, quam in veteris legis doctrina. Os meum annuntiabit iustitiam tuam. Quandiu Christus praedicauit in mundo, annunciauit iustitiam dei, docēdo qd deus sit iustus, nec peccatum relinquit inultum, increpādo etiam peccatores, & recta praeccepta saluberrimaeque consilia proponendo. Propter quod ipsemet ait, Ego sum lux mundi. Et, Sicut docuit me pater, loquor. Vnde de ipso apud Iohēlem habetur, Exultate in domino deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiae. Et per Osce dicitur, Tempus requirendi dominum, cum venerit qui docebit vos iustitiam. Annuntiabit quoque os meum o deus pater tota die, hoc est, quandiu in mundo sum, salutare tuum, id est, salutem quam mūdo impendis per me. Merito autem tempus quo Christus in mundo vixit, dies vocatur, quoniam sol iustitiae hominibus luxit atque apparuit: secundum quod ipse testatur, Quandiu in mundo sum, lux sum mundi, & tota hac die annunciauit Christus verbo vel opere salutem dei, id est, seipsum seu saluationē qua ipse mūdum saluauit: & ideo ait in euangelio, Me oportet operari opera eius qui misit me donec dies est. Hoc modo annunciauit Christus salutare dei dicens, Qui credit in filium dei, habet vitam aeternam: qui autem incredulus est filio, ira dei manet super illum. Et, Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem, nisi per me. Et in alio loco, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Quoniam non cognoui literaturam. i. scientiam per exercitationem & studium seu informationem humanam: inxta illud, Mirabantur Iudaei dicentes, Quomodo hic literas scit, cū non didicerit? Quoniam ergo nō cognoui literaturā per studiū, sed illuminationē diuinā, iccirco in te roibo pro contēplationem perfectā seu visionē frutuam atque beatam in potētias domini, cognoscēdo perfectiones & virtutes diuinę naturę, & magna opera eius. Anima enim Christi à suae creationis exordio vidit per speciem diuinā essentia, & perfectiones eius potentes, non nisi per illuminationē supernaturalē. domine memorabor iustitiae tuae solius, hoc est, nihil boni mihi ex me ascribā, secundū quod homo sum, sed omnē conuersationis meae iustitiā tibi attribuā, & alios sic facere edocebo. Hoc est quod asserit Christus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Et, Claritatē ab hominibus nō accipio. Et, Cū feceritis omnia quae praeccepta sunt vobis, dicite, serui inuitiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Deus docuisti me à iuuentute mea, & vsque nunc. Deus Trinitas docuit animā Christi à primo instanti quo eā creauit, dando ei multiplicē sapientiā, utpote sapientiā beatificę visionis, qua cognouit deū per speciem increatā, sicut & sancti in patria. Sapientiā quoq; infusam seu inditā, qua omnia nouit in proprijs naturis per species innatas seu cōcreatas, sicut & omnes angeli ante lapsum, & confirmationē nouerūt. Habuit etiam Christus (secūdum quosdam) scientiā acquisitā seu experimentalē, de qua ait Apostolus, Didicit ex his quę passus est obedientiam, secundum ponentes scientiam acquisitam in Christo. Vnde de hac sapientia intelligi potest quod legitur in euangelio, Iesus proficiebat scientia & aetate. Sed quoniam Christus a principio perfecte instructus fuit, quomodo nunc ait, Deus docuisti me à iuuentute mea, & vsque nunc, ac si se eundem successum temporis addita sibi fuisset scientia? Et respondendum, qd deus dicitur sanctos in patria, & animam Christi semper docere, in quantum sapientiā ipsi infusam incessanter in eis conseruat. pronūciabo mirabilia tua. Christus occultissima, supernaturalissima, penitusque incōprehensibilia docuit, sicut qd deus est vnus ac trinus, qd ipse in vnitāte personę sit deus & homo, quod beatitudo nostrā in diuinę essentiae visione consistit, quod ipsemet sit resuscitaturus & iudicaturus mort-

Sapient. 2
Esa. 53
Iohā. 12
Act. 2
Ibidem
Act. 4
Iere. 17
Iohā. 8
Ibidem
Iohel. 2
Olee. 10
Iohā. 3
Iohā. 6
Iohan. 3
Iohā. 14
Marc. 16
Iohā. 7
Iohā. 8
Iohā. 3
Luc. 17
Vide Sā.
Tho. c. p.
q. 9. ar. 4.
Hebr. 5
Luc. 2.

tuos vniuersos, & alia multa: sicque mirabilia dei per seipsum & discipulos pronunciauit. Et vsque in senectam & senium, hoc est, vsque ad tempus passionis meae pronunciauo mirabilia. Vnde in nocte passionis dixit Iudæis, Amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis dei, & venientem in nubibus caeli. Coram Pilato quoque in die passionis testatus est, Rex sum ego: ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Vel, vsque in senectam & senium, hoc est, vsque ad vltimam mundi ætatem, & finem seculi pronunciauo per meos ministros mirabilia tua. Nam vsque ad terminum mundi cõtinentur Christiani a Christo instructi mirabilia dei in nouo ac veteri testamento scripta: deus pater, ne derelinquas me in monumento aut limbo. Donec annunciem brachium tuum, id est, potentiam tuam generationi omni quæ ventura est, hoc est, vniuersis hominibus vsque in finem seculi nasciturus. Hoc in Christo videmus implerum, quoniam post resurrectionem instruxit suos discipulos, aperiens illis sensum vt intelligerent scripturas & tandem quinquagesimo die misit eis spiritum sanctum, qui eos in omni lingua atque sapientia erudiuit. Per hoc verò quòd Christus illis diuinam potentiam reuelauit, etiam omnem generationem veteram ar c. 13. edocuit, quia per apostolorum doctrinam, fidem catholicam promulgauit, mundumque conuertit. Vnde & Christus in Euang. ait, Quod vni dico, omnibus dico. Potentiam tuam, & iustitiam tuam deus, vsque in altissima, quæ fecisti magna. In Christi incarnatione, passione, & ascensione potentia atque iustitia dei excellentissime splendent. Quod enim deus & homo in vnam cõuenerunt personam, infinitam esse ostendit potestatem diuinam. Similiter quòd Christus de virgine natus est, itaque miracula fecisse credendus est. Iustitia verò dei relucet in hoc, quòd proprio filio nõ peperit, sed pro mundi peccatis tradidit illum, ne culpa remaneret inulta. Hanc autem dei potentiam & iustitiam Christus annunciauit verbis & factis, protestando se esse patri equalem, primū principium verumque dei, & nihilominus hominē verū, patre minore, atque passibile, sed & iustitiā patris Christus professus est, dum ait, Pater iuste mundus te non cognouit, ego autē te cognoui. Sic ergo Christus pronunciauit potentiam & iustitiā dei, vsque in altissima quæ fecit magna, hoc est, per cõparationē ad humanam redemptionis mysteria, quæ sunt altissima magna, super omnia naturalia opera creatoris. Christus namque suam incarnationē, passionē, resurrectionē, ascensionē & spiritus sancti missionē, ante passionem vbertim prædixit. Quas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, hoc est, persecutiones, & varias penas mihi infligi permisisti: quemadmodū Eiaias prædixit, Dominus voluit eum cõterere in infirmitate, & dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Et Petrus, Deus (inquit) qui prænuiciauit per os omnium prophetarum, patri Christum suum, impleuit sic. Vnde per Iere. Tu domine ostendisti mihi, & cognoui, tu ostendisti mihi studia eorum, & conuersus. i. mudo per meā passionē placatus, viuificasti me, resuscitando me tertia die a mortuis, & de abyssis terræ, hoc est, de sepulcro & inferno, iterū reduxisti me, in die resurrectionis. Multiplicasti magnificentiam tuam, gloriose atque potēter me resuscitando. Nam angelus domini descendit, & accedens reuoluit lapidē, & terra mox mota est, custodes quoque perteriti, & quasi exanimis facti sunt: sed & duo angeli sederunt iuxta sepulcrum, vnus ad caput & alter ad pedes: & conuersus ab ira qua hominibus irascebaris, cõsolatus es me, liberando me ab omni dolore atque tristitia quos habui tēpore passionis, & corpus meū glorificans, nouaque gaudia ad accidentale præmiū pertinētia mihi post resurrectionē præstando. Nam & ego vniuentus tuus, cum fitebor tibi. i. laudabo te, in uasis Psalms. i. in deuotis hominib. laudē tuā cordialiter cõtinentibus, cõfitebor veritatē tuā deus, te per ipsos laudādo, & eos ad tua præconia inflāmādo: quemadmodū per Eiaia. ppheta locutus sum, Laudate caeli & exulter terra, iubilante mōre laudē, quia cõsolatus est dominus populū suum, & pauperum suorum miserebitur: psallam tibi in cythara, hoc est, in carne mea propter te crucifixa & mortua o domine, qui es, & cuius nomē est, sanctus Israel, secundū quod alibi scriptū est, Redēptor noster dominus exercituum, sanctus Israel nomē eius. Exultabunt labia mea cum cõtauero tibi. Tanto ampliori hilaritate & exultatione semper gauisā sunt, & in æternū gaudebūt labia Christi, interiora & exteriora, in laude diuina, quāto ipse præ alijs deū ardētius dilexit, clariorque cognouit. Vnde legitur in euang. Exultauit Iesus spiritu sancto, & ait, Cõfitebor tibi pater, & anima mea in tua laude exultabit quā redemisti, ab omni passibilitate & loco inferiori, itemque, a culpa, nõ illa quam habuit, quoniā omni penitus culpa carebat: sed illa quā potuisset habere, nisi præuēta fuisset affluentia gratiæ tuæ, & hypostatica vnione cum verbo. Sed & lingua mea interior atque exterior, tota die, eternitatis in patria, meditabitur iustitiā tuā, illam laudando ac proferēdo ad gloriam tuam, cum confusi & reueriti fuerint, confusione perfecta atque consummata, tanquā æternaliter condemnati, qui quærunt mala mihi, secundum sensum inductum. Ecce psalmus præclarus ac luciformis cælestis harmoniæ dulcedine plenus, verba ignea sanctæ dilectionis completēs, affectuosissimas preces includens, deum pulcherrime laudans, omnemque pusillanimitatem propulsans: psalmus utique mirabiliter cõsolatorius atque lectori, qui etiā de domino saluatore tam cõgruenter exponitur. Quidam verò exponunt eū ad literā de Dauid, quam explanationē propter prolixitatē, & quoniā parū deuotionis adducit, omitto. Cū ingenti igitur alacritate & omni mentis feruore atque custodia psalmum ram fulgidum decantare conemur, præsertim cū omnium visibilibus inuisibilibusque, aduersariorum persecutiones & tentamenta, præsentis Psalms desiciantur, vincantur, ac prosternantur virtute.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXI.

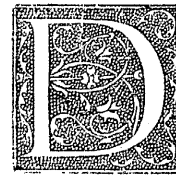
Titulus Psalms est, In Salomone asserit quidā, quòd Dauid fecit hunc psalmū p filio suo Salomone, orādo pro prosperitate regni ipsius: sed hoc nullatenus verisimile esse potest, quoniam

multa in hoc Psalmo cõtinentur, quæ Salomoni nullo modo cõueniunt, sicut patebit. Hieron. autē dicit hunc Psalmum a Salomone intitulatum tanquam ab authore, ita quòd Salomon edidit Psalmum præsentem. Augustinus vero & Casiodorus (quorum positioni magis consentiendum videtur) dicit hunc Psalmum, sicut & omnes alios, a Dauid cõscriptum. Omnes quoque magni catholici doctores, videlicet Hieronymus, Augustinus, Casiodorus, Hugo, exponit hunc Psalmum de Christo ad literam. & est sensus tituli, In Salomone, id est, Psalmus iste tendit & ducit nos in Christum, per Salomonem figuratum. Salomon nempe interpretatur pacificus: & ita Christus est verus Salomon mundum patri reconciliās, de quo dicit Apostolus ad Eph. Christus est pax nostra, qui fecit utraq; vnū, per crucem dissoluens inimicitias in semetipso, & veniens euangelizauit pacem his qui propere, & his qui procul. Et ad Romanos, Cū adhuc inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortē filij eius. Propter quod Zach. Ipse, inquit, portabit gloriam, & dominabitur, & erit sacerdos: & consilium pacis erit inter duos illos, videlicet inter Gentiles & Iudæos diuinitus prælectos: de quibus ait Apostolus, Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis prædicamus Christum dei virtutem & dei sapientiam. Christus nāque est lapis angularis, in quo sibi connexi atque cõiuncti sunt in vnitate ecclesie per fidem & charitatem, Iudæi atque Gentiles. Ait ergo Propheta ad deum patrem, seu totam beatissimam Trinitatem, cuius dona & opera indiuisa consistunt.

PRECATIO.

Tu domine largiatis indulgentiam suscipiamus pacem & iustitiam, quam iugiter te adiutore obtineamus, ut humiliatis calumniatoribus nostris nomen tuum benedictum in secula magnificemus.

EXPOSITIO Psalms.

Deus iudicium tuum, hoc est, iudiciariam tuam potestatem [REGI]. i. Christo regi regum, & domino dominorum [DA] constituendo eum iudicem viuorum ac mortuorum: [ET] iustitiam tuam, hoc est, habitum veræ æquitatis, per quem in diuino iudicio rectè procedat, da [FILI] o regis. i. Christo, qui secundum diuinā generationē est filius regis æterni, vt pote tui: secundum generationē autē humanā est filius Dauid regis terreni. [2] IVDICARE populū tuū in iustitia. i. ad hoc da Christo iudicari atque iustitiā, quatenus populū Christianū iudicet iuste, discernēdo ac separādo eū ab infidelium plebe, & dando singulis quod merētur, vt etiā iudicet [ET] pauperes tuos. i. verè & spiritualiter pauperes, de quibus in Matt. habetur, Beati pauperes spiritu. [IN] iudicio] discretionis in præsentī, & in iudicio remunerationis in futuro, quatenus vnus separet eos a diuitibus & superbis voto & merito, in futuro quoque loco & præmio. Sed mirum videtur, quomodo Propheta qui utique fuit & est membrum Christi, præsumperit orare pro capite. f. Christo, orando patre vt Christo iudicium det atque iustitiā. Et respondendum quòd S. Propheta non dicit ista orādo pro Christo, quasi Christus sua prece indigeat, sed ad insinuandum cordis sui affectum, quem habuit pro Christi honore & gloria. Iuxta quem modum etiam inferius dicit, Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Denique in eo quod ait, Pauperes tuos in iudicio, fecerunt & diuidit pauperes dei a pauperibus mundi atque diaboli. Est enim pauper avarus, & est pauper superbus, & est pauper inuoluntarius, quorum nullus est pauper dei. Est quoque pauper spiritu, pauper affectu, pauper rebus & mente, vt deo liberè vacet, & isti sunt pauperes dei, de quibus ait Elias propheta, Pauperes homines in sancto Israel exultabunt. Quod autem nunc dicit Psalms, Deus iudicium tuum regi da, Daniel euidentissimè de Christo prænuiciauit dicens, Aspiciebam in visione noctis, & ecce in nubibus caeli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit: & dedit ei potestatem & honorem & regnum. Quod etiam Saluator in se impletum fatetur in Euangelio dicēs, Neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Et Petrus de Christo loquens, Præcepit, inquit, nobis testificari, quia ipse est qui constitutus est a deo iudex viuorum & mortuorum. Sed his contrariari videtur quòd Christus ait, Ego non iudico quenquam. quod idem beatissimus Euangelista clarius protestatur dicendo, Non misit deus filium suum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Considerandum est utique, quòd in iudicio duo pefantur, iudicadi authoritas, & iudicialis authoritatis executio, seu sententiæ prolatio. Quantū ad primum horum, conuenit deo patri seu toti trinitati iudicium, & non Christo secundum quod homo est. Vnde ipse Christus, Ego, inquit, non quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet, scilicet deus Trinitas. Quantum verò ad secundum quo ad prolationem sententiæ, competit Christo homini iudicare, sicut in Euangelio affirmat dicens, Potestatem dedit ei pater & iudicium facere, quia filius hominis est. Et horum utriusque Paulus breuiter innuit dicens, Deus statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro quem statuit. Sic igitur constat, quomodo deo Trinitati & Christo homini iudicium diuersimode competat. Veruntamen quòd Christus ait, Ego non iudico quenquam, referri potest ad tempus sui aduentus, atque exponi de iudicio remunerationis ac vltionis. Prius namque Christi aduentus in humilitate fuit, veniūque non ministrari aut iudicare, sed ministrare ac iudicari. Vnde (vt legitur apud Lucam) cū Iohannes & Iacobus Christo dixissent, Domine vis dicimus vt veniat ignis de caelo, & consumat eos? videlicet qui dominum Iesum non receperunt. Respondit eis Iesus, Nescitis cuius spiritus estis. Filius enim hominis non venit animas perdere, sed saluare. Hinc quoque femina in adulterio deprehensam noluit condemnare. Quod autem Christi

Esa. 11. stus tam iuste ac iudicialiter iudicaturus erat populum suum. Esaias manifestat, dicendo, Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in equitate pro mansuetis terræ. ¶ (2) SVS CIPRIANT montes, hoc est, sublimnes & apostolici viri ac magni prælati ecclesiæ, [PACEM populo,] id est, gratiam veræ internæque pacis ad salutem informationemque populi, ita ut ipsi apostoli & successores ipsorum à deo acquirant tam sibi quam gregi eis commisso stabilem pacis quietem. Hoc autem in apostolis impletum est, dum à domino Iesu audierunt, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et, In quacunq; domum intraveritis, primum dicitis, Pax huic domui. Suscipiant quoque [ET colles iustitiam,] id est, inferiores recipiant gratiam obediendi diuinis præceptis à superioribus assignatis. De horum motum colligunt, fecunditate apud Iohalem scriptum est, In die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac, & mel, &c. Deinde Propheta ostendit fuisse implendum, quod ipse fieri exorabat, ¶ (4) IVDICABIT ET pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum. In presenti enim iudicat pauperes suos iudicio discretionis, ut dictum est: in die autem nouissimo iudicabit eos iudicio beatæ remunerationis, quæ admodum ipse in Apocalypsi asserit, Ecce venio cito, & merces mea mecum est, dare unicuique secundum opera sua. [ET humiliabit calumniatorem,] hoc est, Christum confesorem ecclesiæ, diabolum, & Antichristum iuxta illud in Esaiâ, Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium, scilicet Antichristum, de quo apud eundem habetur, Triturabitur Moab sub eo. De quo etiam ait Apostolus, Reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Multos verò calumniatores atque tyrannos etiam in hac vita Christus humiliavit, priuado eos vita aut regno: omnes autem in die iudicii finaliter humiliabit, quia tunc omnis qui se nunc exultat, humiliabitur: non humilitione virtuosa, sed defectuione damnosa. ¶ (5) ET permanebit cum sole & ante lunam, in generatione & generationem. Sicut per lunam intelligi potest ecclesiâ, ita per solem pater æternus qui est lumen fontale cuncta illustrans: & de utroque sole & luna hic versus exponitur. Christus enim permanet cum sole intellectuali, scilicet deo patre, quoniam cogiternus est ei, cum hoc sole permanet à parte antè secundum diuinam naturam, tanquam splendor gloriæ, & candor lucis æternæ. Permanet quoque Christus à parte post secundum suam humanam ac diuinam naturam cum sole materiali: quoniam sicut sol incorruptibilis est, ita & Christus incorruptibiliter perseuerat, & ante lunam vtranque, puta ecclesiâ, & lunam vnam planetarum permanet Christus à parte ante, secundum suam diuinam naturam, quemadmodum in Ecclesiastico ipsa Sapientia testatur. Ego ex ore altissimi prodium primogenita ante omnem creaturam. Et in Proverb. Dominus possedit me initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio. Quando præparabat cælos, aderam: & eram cum eo cuncta componens. Ecce hic manifestè declaratur diuinitas Christi, & eius æternitas. Propter quod dicit etiam Apostolus, Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. ¶ (6) DESCENDIT sicut pluuia in vellus. Libro Iudicum narratur, quemadmodum ad instanciam Gedeonis complutum seu rore madefactum est vellus, terra sicca manente, & postea madefacta est circumquaque terra, vellere non adæquato. Est igitur sensus, Christus rex noster descendit in vterum virginis, sicut descendit pluuia in vellus Gedeonis. Quemadmodum enim pluuia in vellus illud descendit, ita ut per vellus non distillauit, nec aliquid diuisionis aut corruptionis velleri intulit: sic verbum dei de sinu patris in virginem veniens eam in nullo læsit, aut violauit: quoniam non de viro concepit, sed spiritu sancto obumbrante est impregnata: supernaturaliter quoque formatum est corpus Christi in virginis aluo. Iuxta illud Zach. Ecce ego celabo sculpturam eius, ait dominus. i. corpus eius formabo. [ET sicut stillicidia stillata supra terram.] Quemadmodum guttæ leniter atque suauiter cadunt de cælo in terram, & eam refrigerant, & fecundant: sic Christus per suam incarnationem dulciter & sine strepitu descendit in matrem virginem, & per eam in mundum. Nam primus eius aduentus in humilitate, paupertate ac mansuetudine fuit, secundum quod Zach. prædixit, Exulta satis filia Sion, ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, ipse pauper. Et in Euangelio ipsemet fassus est, Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet. ¶ (7) ORIETUR in diebus eius, id est, in primo Christi aduentu [IUS TITIA,] id est, perfectio vitæ, seu fides catholica. Tempus enim Christi est tempus gratiæ, propterea homines Christi vestigia imitantes, perfectius sanctiusque vixerunt quam Iudæi tempore legis. Et ideo Christus in Euangelio ait, Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & pharisæorum non intrabitis in regnum cælorum. Et ad Iohannem Baptistam. Sic, inquit, decet nos implere omnem iustitiam. In tantum enim abundauit gratia atque iustitia tempore Christi plus quam antè, ut scriptum sit apud Iohannem, Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus: non quod antè nequaquam fuerat datus, sed quia tam exuberanter datus non erat. [ET abundantia pacis.] hoc est, quod superius dictum est, Venite & videte opera domini quæ posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad fines terræ. Et Esaiâ ait, Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebitur ultra ad prælium. Et ita ista abundantia pacis tempore Christi orta, intelligeretur de pace temporalis, quæ fuit in toto mundo sub Cæsare Augusto, sub quo natus est Christus, ita quod ad vnus viri imperij describeretur vniuersus orbis. Sed quia hæc pax non durauit, donec auferatur luna: idcirco secundum hanc expositionem hoc quod dicitur, [DONESC auferatur luna] referendum est ad iustitiæ Christianæ durationem, quæ vsque in finem mundi durabit: non autem ad durationem pacis prædictæ. Cõuenientius tamen apparet, ut hæc abundantia pacis intelligatur de magnitudine pacis æternæ, in tranquillitate conscientie collocata: de qua Apostolus loquitur, Pax Christi exultet semper in cordibus vestris: quam Zacharias prophetauit Christum suis fidelibus esse daturum, Loquetur, inquiens, pacem gentibus. Hanc etenim pacem

annunciauerunt angelus in Christi natiuitate, dicentes, Gloria in excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Hæc pax in bonis abundat hominibus, sicut orat Apostolus, Pax Christi, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras. Et ob eius copiam vocatus est Christus princeps pacis. Hæc itaque abundantia pacis permanet in electis, donec auferatur luna, hoc est, nunquam cessabit, sicut nec luna. Vel, donec auferatur luna. i. quousque ecclesiâ militas transferatur ad societatem triumphantis ecclesiæ, omni corruptione & mortalitate abiecta. Non quod tunc cessabit, sed quia tunc perficietur, sicut & luna semiplena perficitur, & ita, donec, non denotat terminum pacis, sed continuationem ipsius, quemadmodum de Ioseph & Maria ait Matth. Non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum. ¶ (8) ET dominabitur Christus [A mari] orientali [VSQUE ad mare] occidentale, quia in omnem terram exiit sonus apostolorum, & conuersi sunt in omnibus finibus mundi, quidam ad Christum, [ET à flumine] paradisi terrestri seu Iordanis. Vel à flumine quocunq; puta à cunctis fluminibus, accipiendo singulare pro plurali, [VSQUE ad terminos orbis terrarum.] Vnde in Zach. scriptum est, Potestas eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad fines terræ. Et hæc de Christo dicitur. Primo, quoniam omnia etiam inanimata & irrationalia subiecta sunt ei, prout ipse in Euang. dicit, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Secundum, quoniam omnis homo in omni mundo existens, velit nolit Christi subiectus est potestati, secundum quod ipse ait loquens de seipso ad patrem, Dediti ei potestatem omnis carnis. Tertio, quoniam in omni parte terræ habitabilis, aliqui Christo per fidem & opera, obediunt: propter quod deus pater ait ad Christum apud Esa. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et hoc est quod ait Saluator apostolis, Eritis mihi testes in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. ¶ (9) CORAM illo procident Aethiopes. Hi enim per Euang. Matth. conuersi Christum humiliter adorauerunt. Possunt autem per Aethiopes accipi gentiles, qui antè conuersionem suam ad Christum, erant vitiorum caligine denigrati, sicut Aethiopes nigra pelle teguntur, [ET inimici eius,] Christo increduli [ET RRAM] lingunt, hoc est, rebus terrenis adhærebunt, & eas præ amore sibi intime applicabunt. Vnde Ierem. Recedentes, inquit, à te, in terra scribentur. Vel sic, inimici eius. i. qui Christo aliquando repugnabant post conuersionem, terram lingunt, hoc est, eam ex deuotione ad Christum, osculabuntur, prosterneudo se vsque ad terram propter reuerentiam Christi. ¶ (10) REGES Tharsis & insularum munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducet. Hoc ad literam non solum impletum est in tribus Magis, Christo in die Epiphaniæ aurum, thus, & myrram offerentibus: sed & in alijs multis regibus atque principibus harum terrarum, quæ multo tempore fuerunt sub fide catholica, & Christo seu ecclesiæ diuersa munera obtulerunt, videlicet spirituales corporalesque hostias. ¶ (11) ET adorabunt eum omnes gentes, omnes gentes seruent ei. Vtranque distributionem istarum sumenda est pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Nam & de omni genere regum ac gentium aliqui Christum adorauerunt, & ipsi ministrauerunt: iuxta uarietatem Danielis dicentis, Omnes populi, tribus & linguæ seruiet ei. Et Mich. Stabit & pascet in fortitudine domini, & cõuertentur, quia nunc magnificabitur in medio vniuersæ terræ. Consequenter inducitur causa vniuersalis dominij Christi, ¶ (12) QUI liberabit pauperem à potestate. Sed qualem pauperem? Subdit, [ET pauperem cui non erat adiutor] alius, nisi ipse deus. talis pauper est omnis humilis, qui proprijs viribus nequaquam innititur, sed toto affectu in deo confidit: huiusmodi autem pauperem deus multipliciter liberat à potestate, hoc est, à dæmone, quem Christus in Euangelio fortem armatum appellat, & de quo apud Iob scriptum est, Non est potestas super terram, quæ ei comparetur, qui factus est ut nullum timeat. Vel, à potestate, id est, homine quocunq; superbò, & forti per naturalem fortitudinem, aut secularem potentiam alijs præualente. Primo, liberat Christus pauperes ab his potentibus, dando eis patientiam in aduersis, constantiamque in bonis, sic quod illorum malignitas ipsis non nocet, imò cooperatur eis in bonum. Secundum, quoniam facit eos tædationes viriliter superare, & tanto instantius studere virtutibus, quanto amplius impugnantur. Tertio, quoniam æternaliter eos saluabit, illis in æternum damnatis. Hinc enim apud Ieremiam dicitur, Cantate dominum, laudate dominum quia liberauit animam pauperis de manu malorum. Et per Esaiâ dominus ait, Ego dominus exaudiam egentem & pauperem, non derelinquam eos. ¶ (13) PACET pauperi & inopi, peccata dimitteudo, poenam relaxando, & gratiam tribuendo. Vnde per Malachiam ait, Pacem timentibus me, dicit dominus, sicut parit vir filio suo seruienti sibi, [ET animas pauperum saluas faciet,] modo per gratiam, & in futuro per gloriam. Propter quod ait Apostolus, Altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum. ¶ (14) EXVSURIS & iniquitate redimet animas eorum. Christus namque per suos ministros atque vicarios, per summum pontificem, aliosque prælatos ac principes, damnat & prohibet vsuras sub æternæ damnationis periculo. Est autem alia quoque vsura, ex qua suos eripit Christus, videlicet obligatio ad poenam inferni, quæ sequitur perperationem peccati. Peccatum namque est quasi pecunia dæmonis, & pro eo exigit ipse à nobis poenas perpetuas, quas non suscipimus, sed soluimus propter iniquitatem, quam à diabolica suggestionem cõtraximus. Ab hac vsura & omni iniquitate redemit Christus pauperes suos semel precio sanguinis sui, quotidie quoque ab his redimit eos per infusionem gratiæ spiritualis, quæ est effectus meriti dominicæ passionis. [ET honorabile nomen eorum coram illo,] id est, nomen pauperum dei, quo Christiani vocantur, coram deo dignum est ueneratione ac laude. Hoc quippe est nomen, de quo Esaiâ Iudæos redarguens ait, Interficiet vos dominus deus, & seruos suos vocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terram, benedicatur in deo, Amen. Hoc nomen (sicut in Actibus apostolorum Lucas commemorat) primo impositum est discipulis Christi in Antiochia. ¶ (15) ET viuert. i. Christi

Luc. 2
Philip. 4
Esa. 9
Mat. 1.
Psal. 18
Matt. 28
Ioh. 17
Esa. 49
Actu. 1
Mat. 2
Iere. 17
Mat. 2
Dan. 7
Mich. 5
Luc. 11
Iob 12
Iere. 20
Esa. 42
Mala. 3
2. Cor. 8
Esa. 65
Act. 11

D. DIONYSII CARTHUSIANI

stus morte deuicta, immortalis resurget, & aeternaliter uiuet: [E t dabitur ei de auro Arabiae.] Multi enim principum Christianorum tale aurum (quod optimum est) Christo & eius ministris obtulerunt ad sustentationem pauperum, constructionem ecclesiarum, & in alios pios usus. Mystice uero per aurum signatur sapientia, per Arabiam uero gentilitas, & ita datur Christo de auro Arabiae, dum sapientes huius seculi & in naturali philosophia doctissimi, ad fidem ecclesiae sunt conuersi, ut patet de diuo Dionysio, August. & alijs multis. Datur etiam Christo de auro Arabiae, dum sibi ipsi homo non inuenitur, sed omnem naturalem scientiam fidei subicit, sicut creatura subdenda est creatori. [E t adorabunt de ipso semper.] id est, fideles deum adorabunt de Christo, id est, ex cōtemplatione bonitatis, beneficiorumque eius. Propter beneficia namque per Christum nobis collata, deum semper adorare & uenerari debemus. [T o t a die] .i. qualibet parte diei conuenienter ac debita [B e n e d i c e n t e i,] id est, Christum regem laudabunt. [(16) E r i t] rex Christus [F i r m a m e n t u m] in terra, id est, causa totius firmitatis ac stabilitatis hominum in terra manentium, [I n s u m m i s] montium, .i. profundiissima doctrina prophetarum, confirmando, & illuminando suos electos in sapientia scripturarum, illas verificans in semetipso, sicut in Euangelio Iohannis habetur, Veritas per Iesum Christum facta est. Vnde & ipse post resurrectionem dixit discipulis, Oportet impleri omnia, quae scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me. [S u p e r] Libanum fructus eius] .i. effectus passionis Christi, uidelicet gratia dei, seu ipsi electi, qui sunt sanguine Christi redempti, eleuabuntur super omnem dignitatem atque candorem huius seculi. Libanus enim candidatio interpretatur, & in eo arbores altae, scilicet cedri, nascuntur, per quae altitudo & flos praesentis seculi figuratur. Veruntamen quidam diuersarum translationum inspectores solliciti uersum hunc sublimius fructuosissimae exponunt. Nam loco eius quod hic dicitur, Erit firmamentum, & c. in Hebraeo habetur, Erit abundantia frumenti. In translatione uero Hieronymi, Erit memoriale triticum. In translatione quoque Chaldaica apud Hebraeos autentica, Erit placenta tritici, sicque uidetur nostra traslatio uitio scriptorum corrupta, habendo pro frumento, firmamentum: & ita exponendus est locus iste de sacramento Eucharistiae, in quo Christus sub specie panis tritici ueraciter continetur. Ait ergo S. Dauid de Christo loquens, Erit abundantia frumenti seu memoriale triticum, aut placenta tritici, quoniam rex Messias Christus dominus sub forma panis tritici in modum placentaē congesti continetur, ut in ecclesijs reseruatur, & ipse Christus est tale frumentum, in summis montium, id est, in capitibus sacerdotum, hostiam altaris in sublime tollentium. Dicuntur autem sacerdotes montes, propter eminentiam ordinis sapientiae & potestatis: super extollitur super Libanum fructus eius, quia per fructum huius sacramenti homines eriguntur & perducuntur ad caeli palatium, & ecclesiae triumphantis confortiū: [E t] florebit fideles [D e] ciuitate, id est, de ecclesia, [S i] c v t foenum terrae.] Quemadmodum enim foenum tempore suo sublimiter crescit, & pulchre uirescit: sic Christiani post sacram communionem de ecclesia egredientes spiritaliter florent in gratia, & altē crescūt in uita perfecta, dum fuerint huius sacramenti effectum sortiti, prout Christus testatur, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Et denuo, Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum. Propter tanta ergo beneficia Christi [(17) S i] t nomen eius benedicuntur in secula, id est, per omnes generationes laudetur & clarificetur, [A n t e] solem permanet nomen eius.] Nam Christus ab aeterno fuit, & omnem creaturam aeterna generatione precessit, sicut de eo scriptum est, Egressus eius ab initio a diebus aeternitatis. [(18) E t] benedicentur in ipso omnes tribus terrae.] Ex hoc constat quod uera sit expositio Pauli apostoli, qui illud quod ad Abraham locutus est deus, In te, in quiens, benedicentur omnes cognationes terrae, exponit de Christo ad Galatas, sic enim allegat Apostolus, In semine tuo, id est, in Christo (ut ipse interpretatur) benedicentur omnes gentes. Et hoc est quod iam ait Psalmista, Et benedicentur in ipso omnes tribus terrae, quia non solum duodecim tribus Israel, sed & omnes mundi progenies benedicuntur in Christo, quia per illum saluantur, & gratiam dei nunc, postquam gloriam beatorum adipiscuntur, merito incarnationis, cōuersationisque Christi. Propter quod ait Petrus loquens de Christo, Huic testimonium perhibent omnes prophetarum, remissionem accipere peccatorum per nomen eius, omnes qui credunt in illum. [O m n e s] gentes magnificabant eum] laude & opere. Et est in uersu isto distributio pro generibus singulorum, quia ex omni genere tribuum ac familiarum quidam imo & multi crediderunt in Christum, quemadmodum praedixit Zacharias, Lauda & laetare filia Sion, quia ecce ego uenio & habitabo in medio tui, & applicabuntur gentes multae ad dominum in die illo. [(19) B e n e d i c t u s] dominus deus Israel] tanta beneficia praestans hominibus, [Q u i] facit mirabilia solus] propria auctoritate ac potestate. Quauis enim per sanctos deus mirabilia operetur, secundum quod in Euangelio ipse ait, Qui credit in me, opera quae ego facio, & ipse faciet: hoc tamen sancti non faciunt nisi uirtute diuina, & ita deus est auctor principalis. Sunt autem quaedam mirabilia, quae etiam fieri possunt per daemones & impios, sed mirabilia quae totum ordinem, cursum, & legē naturae creatae transcendunt, a solo deo efficiuntur, sicut est statio solis, resuscitatio mortuorum, reuelatio secretorum cordis. [(20) E t] benedicuntur in ipso omnes tribus terrae, id est, nomen magnae potestatis dei, quo ipse omnipotens appellatur ab omnibus semper laudetur & glorificetur. [E t] replebitur maiestate eius omnis terra, id est, cognitione maiestatis diuinae omnis homo implebitur, sicut ab Esaiā praedictum est, Repleta est terra scientia domini, & hoc factum est in toto mundo per sanctos apostolos. Vel, maiestate eius id est, magnificentia operum diuinorum seu gloriosis effectibus creatoris, replebitur mundus, quemadmodum factum est in die Pentecostes, & postmodum quando effudit deus de spiritu suo super omnem carnem, quia tunc spiritus domini repleuit orbem terrarum, ceperuntque in uniuerso mundo fieri ma-

EXPOSITIO PSAL. LXXII. Quam bonus Israel. CXLIII.

A gna miracula in nomine Christi. Postremo desiderans Propheta cum ingenti affectu praedicta uaticinia verificari in actu, adiungit, [F i a t] fiat. Ecce psalmum uerē per omnia caelesti pulchritudine candidatum audiuimus, in quo Christi duplex natura & una persona clarissime commēdatur, regni eius uniuersale describitur, ecclesiae institutio declaratur, deo gratiae exhibetur. Et patet ex his, quae multa in hoc psalmo dicuntur, quae de Salomone nullatenus verificantur.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXXII.

EXPOSITIO TITULI.

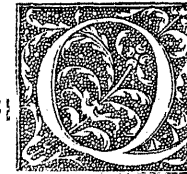
P salmi autem praesentis titulus est, Defecerunt laudes seu hymni Dauid filij Iesse psalmus Asaph, id est, postquam impleta fuerunt quae in praecedenti psalmo dicebatur futura, uidelicet Christo incarnato, defecerunt laudes seu hymni Dauid filij Iesse, id est, populi Iudaeorum, significati per Dauid. Solebant enim deum laudare propter beneficia temporalium & exteriorum bonorum: sed Christo nato defecerunt hae laudes, quoniam perdidit locum & gentē. Praedictas igitur laudes sequitur psalmus praesens, in quo ostenditur reuerentia dei omnia disponentis, cuius tamē cōtrarium nonnullis imperfectis uidetur, dum malos nunc florere ac prosperari, bonos uerō tribulari, & opprimi cernunt. Dicitur quoque hic psalmus esse ipsius Asaph, tanquam auctoris secundū Hieronymum: secundum Augustinum sicut cantoris, ita quod Dauid fecit hunc psalmum decantandum i. Par. 16 per Asaph, qui erat unus de principalibus templi cantoribus tempore Dauid. Primō autem proponit propheta Dauid principale propositum seu conclusionē intentā, deinde arguit ad partē utranque. Dicit ergo,

PRECATIO.

Deus cordis nostri, deus pars nostra in aeternum, te confortante in bonis agentis non deficiat caro et cor nostrum: fac nos tibi semper adherere, et in te domino deo spem ponere, donec te praedio duce caeleste sanctuarium tuum mereamur introire: qui trinus et unus deus uerus et dominaris in omnia secula.

EXPOSITIO psalmi literalis.

V am bonus Israel deus, id est, multum bonus est deus populi Christiani, diuina fideliter contemplantis, [H i] s qui recto sunt corde, id est, iustis, nil mali machinantibus, sed diuinae legi se semper conformantibus. Omnibus autē bonus est deus, in quantum cuncta conseruat in esse, & singulis prouidet: sed iustus deus est ualde bonus, id est, pius, dulcis, liberalis. Bonum enim uocatur, quod est sui diffusiuum. Deus uerō quantum in se est, omnibus promptus est suam bonitatem communicare, & aliud nihil impedit nos a perceptione diuinorum donorum, nisi negligentiae nostrae atque peccata, quemadmodum Ieremias testatur, Peccata uestra prohibuerunt bonum a uobis. Quoniam ergo recti corde hoc impedimentū abieciunt, digni sunt accipere dona diuina, idcirco bonitatem diuinam, quam alij informiter ac simpliciter sciunt, ipsi experimentaliter norunt ac dulciter gustant, propterea deus est eis ualde bonus. Iuxta illud, Bonus est dominus sperantibus in eum, animae quarenti illum. Deinde Propheta incipit ad oppositam partem arguere, loquēque in persona infirmorum, ait, [(2) M e] i autem pene moti sunt pedes, id est, affectus mei quasi incuruati sunt, & a diuinae legis obseruatione pene auersi. Vel, pedes mei. i. intellectus atque uoluntas, quia per has vires tendimus in deum, contemplando & diligendo, [P e] n e effusi sunt gressus mei, id est, opera mea quasi euacuata sunt, & mercede priuata, propter inconstantiam meam. [(3) Q u] i a zelauit, id est, inuidia & irrationabiliter motus sum [S u] p e r iniquos, inuidendo temporalī prosperitati eorum, [P a] c e m] fallam, carnalem & transitoriam [P e] c c a t o r u m] uident, quam aequanimiter ferre non potui propter imperfectionem meam. Non enim debet homo ita moueri, quia superius dictum est, Noli aemulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Si autem quis doleat de prosperis impiorum successibus, in quantum eorum salutē repugnant, hoc ex dilectione procedit, neque ad zelum inuidiae pertinet. Aestimare uerō nō debemus, quod impij ueram habeant pacem, cum pax sit tranquillitas bonae ordinationis, qua caret maligni, quia in eis sensualitas praevalet rationi, & caro dominatur spiritui. Vnde scriptum est, Non est pax impijs, dicit dominus. Septennumero denique sancti prophetae hanc quaestionē & rationem infirmorum inducunt, cur i. boni in hoc seculo affliguntur, & impij prosperantur. Hinc Ierem. ait, Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum, uerū tamen iusta loquar ad te: Quare uia impiorum prosperatur, & bene est omnibus qui prauaricantur in te? Et Abacuc, Quare non respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiores se? Mundi sunt oculi tui, ne videas malū. Quare non respicis super inique agentes? Iob quoque, Nunquid contra hominem disputatio mea est, ut merito nō debeā cōtristari? Quare ergo impij uiuunt, subleuati sunt, confortati que diuitijs, & non est uirga dei super eos? Haec autē malignorum prosperitas uero perfecta & iusto uacillationem aut anxietatem non facit, nō enim ignorat, quod deus flagellat omnē filium quem recipit. Et quod sicut aurum in fornace, probat electos, & quod per multas tribulationes oporteat nos intrare regnum celorum. Cur autē uideatur pax esse peccatoribus, subdit, [(4) Q u] i a non est respectus morti eorum, id est, quoniam ipsi non aspiciunt neque considerant mortem sibi instantem, ideo sic uiuunt securi, quasi non essent morituri. [E t] firmamentum in plaga eorum, i. resumpta est negatio in principio uersus posita, ut sit sensus, Non est firmamentum, id est, aliqua uirtus seu stabilis poenitentiae fortitudo, in plaga eorum. i. uictiosa

Iohā. 1 Lucē 24

Iohā. 6 Ibidem.

Mich. 3

Gen. 12 Gal. 3

Adu. 10

Zach. 2.

Iohā. 14

Iosue 10

Esa. 11 Act. 2

Iohel. 2 Sapi. 1 Act. 2

I. Par. 16

Iere. 5

Thre. 3

Psal. 36

Esaie 57

Iere. 12

Abac. 1

Iob 21

Hebr. 13

Sap. 3

Act. 14

Iob 21
Esa. 30
Esa. 57
Eccl. 7
Sap. 5
Eccl. 2
Mat. 11
Iohā. 8
Prou. 30
Gal. 5
1. Pet. 2
Esa. 31
Esa. 43
Iob 15
Exod. 5
2. Par. 32
Iob 22

ac miserabili vita ipsorum. Peccatum enim est animæ plaga, & ipsi in vitijs perseverant: sicut de eis ait sanctus Iob, Dixerunt deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Esaias quoque, Dicunt videntibus, nolite videre: & aspicientibus, nolite aspicerere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini nobis placentiâ, videte nobis errores. Vel sic, Quia non est respectus mortis eorum, id est, ideo in vitijs pacem habent, quoniam deus non respicit eos oculo suæ clementiæ. prout apud Esaiam ipse ait de peccatore, Abscondi faci meam, & abijt vagus in via cordis sui, & ita non prospicit deus morti eorum æternæ, quia non impedit eam: idcirco est & firmamentum. i. perseverantia fortis, & obstinatio dura in plaga eorum interiori. i. in culpa, quia non pœnitent. Vel sic, & magis ad literâ, Quia non est respectus morti eorum, id est, non videntur cito mori, sed interdum viuunt diutius quam iusti: quæ admodum scriptum est, Iustus perit in iustitia sua, & impius multo viuunt tẽpore in malitia sua. Hoc tamen contingit ad damnationem ipsorum grauiorem: interdum autẽ merentur per aliqua opera bona extra charitatem facta, temporalis vitæ prolongationem: & firmamentum in plaga eorum. i. si mali aliquam plagam incurrant, cito curantur, & non diu in ea perdurant propter multa suffragia & humana solatia eis parata, quibus sæpe iusti egent & carent. ¶ (5) In labore hominum, id est, virorum sanctorum & virtuosorum, non sunt, & cum hominibus, verè rationabiliter conuersantibus, non flagellabuntur flagello filiorum, ad emendationem in vita præsentis, sed flagello reproborum, & ad perditionem in lacu inferni. Non autem sunt hæc intelligenda, quasi peccatores non laborent in hac vita, præsertim cum ipsi alibi dicant, Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles. Ecclesiastes quoque, ait, Bono homini deus dedit sapientiâ & scientiâ: peccatori autem afflictionem & curâ supflua. Est igitur duplex labor, labor pœnitentiæ, & labor iniquitatis. Quæ admodum nãq; virtus ex sua natura delectabilis est: sic vitium ex sua natura amarum est, triste, laboriosum, atq; pœnale: sæpe tamẽ contrarij accidit quantũ ad nos, ppter nostræ naturæ corruptionẽ. In sancto ergo atq; pœnitentiæ labore peccatores non sunt, quia nec facris vigilijs, nec precib. puris, nec debitis disciplinis, saluberrimissq; ieiunijs vacat, sed in vanitate & perueritate tẽpus sui expẽdunt, & perdunt. Quauis autẽ vita eorũ secundum veritatem multo laboriosior sit atq; pœnaliõ conuersatione bonorũ, quoniam tamen vita peruersa eis amplius placet, idcirco sine labore se viuere arbitrantur, & vitã iustorum laboriosam putant, eamq; abhorrent & aspernantur. Iusti autẽ verum habent iudiciũ, & per experientiã didicerũt, quã dulce sit deo seruire, quãta sit delectatio serenæ cõscientiæ, quã vehementer sit lætitia animæ pura, quã verè suauis sit iugum Christi, & leue onus ipsius. Secundum Bernardum vericulus iste nullis tam propriè competit, quã clericis nostri temporis. Quoniã itaq; sic prosperantur & ociantur maligni, ¶ (6) Iob tenuit eos superbia, id est, vinculo elationis cõstrikti sunt, & in captiuitatem ac seruitutẽ superbic ducti, imo serui superbiæ facti: iuxta illud, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. ¶ (7) Pœnitentia sunt iniquitate & impietate sua, id est, quemadmodum viri perfecti dicuntur opti atq; vestiti iustitia: sic isti vndique operiuntur malitia, facientes iniquitatem in proximum, & impietatem in deum. ¶ (8) Pœnitentia sunt iniquitas eorum, id est, ex abũdantiã atq; pinguedine, seu copia temporalium rerum iniquitas eorum causatur, quoniam temporalium copia rerum omnis transgressiõnis est fomentum: ideo orat vir iustus, Tantũ vitium meo tribue necessaria. ¶ (9) Pœnitentia sunt in affectu cordis, id est, concupiscentijs carnis illicitisq; desiderijs consenserunt. Quocõtra de iustis ait Apostolus, Qui autem sunt Christi, carnẽ suã crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Ad quod monemur à principe apostolorum, dicente, Obsecro vos tanquã aduenas & peregrinos, abstinere à carnalibus desiderijs, quæ militat aduersus animam. ¶ (10) Cogitauerunt cum consensu mentali, ¶ (11) Cogitauerunt in re, id est, fraudulenta & crudelia verba contra virtuosos viros, quos querunt opprimere, quod in tyrannis beatorum martyrum homicidij maxime patet. Vnde in Esaiã legitur, Fraudulenti vasa pessima sunt: ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites. ¶ (12) Cogitauerunt in re, id est, verba iniqua in excelsu, i. in sublimi, audacter, altè & publice locuti sunt, sicut alibi scriptum est, Peccati suum quasi Sodoma prædicauerunt, & non absconderunt. ¶ (13) Cogitauerunt in re, id est, erecto collo, & tumida mente, cõtra deum loquuti sunt verba blasphemie: prout in libro Iob scribitur, Cucurrit impius aduersus deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Vnde & Pharaõ dixit, Nescio dominum. Et Sennacherib, Non te decipiat deus tuus, quia nõ poterit liberare te. Nero quoque, Domitianus, Diocletianus, & alij plures, maximas contra Christũ dixerunt blasphemias. ¶ (14) Cogitauerunt in re, id est, lingua eorum transiuit in terra, id est, sermo eorũ rebus terrenis inhæsit, vel in opus processit, atque humanæ fragilitatis mensuram excessit. Deinde dominus ait de populo preelecto, ¶ (15) Iob conuertetur populus meus hic, id est, quoniam tanta iniquitas atq; damnatio concomitantur temporalem prosperitatem impiorum: idcirco populus saluandus conuertetur ad me, h. e. in hac consideratione præsentis, quia perpendet quã periculosa sit mundana prosperitas, & carnalis voluptas: & ita eas abhorrebit & fugiet, nec amplius super iniquos zelabit, sed cõdolebit, atque ad spirituales ac arduam conuersationem se dabit: ¶ (16) Cogitauerunt in re, id est, dies pleni fructibus pœnitentiæ, & bonis operibus ¶ (17) Cogitauerunt in re, id est, ad iudicium ¶ (18) Cogitauerunt in re, id est, plenitudinem enim ¶ (19) Cogitauerunt in re, id est, vita sanctorum habet, inanes autem sunt dies malorum. ¶ (20) Cogitauerunt in re, id est, infirmi antequam perfectè essent ad deum cõuersi, ¶ (21) Cogitauerunt in re, id est, ista inferiora, si ista permittit, videlicet vt impij prosperentur, ¶ (22) Cogitauerunt in re, id est, si est scientia in excelsu? id est, si est prouidentia in deo sublimi: imo videtur quod non, quia si esset, daret deus malis aduersa & pœnas, sicut merentur, iustis autem prosperitatem & gaudium. Hoc est quod scribitur apud beatum Iob, An cogitas quod deus excelsior cælo sit, nec nostra considerat, & circa cardines cæli perambulat? Vnde de negotijs diuini

A nam prouidentiam alio loco scriptũ est, Aestimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ ad lucra compositam, & oportere vndecunq; acquirere. Cur autẽ infirmi hæc dicant, subiungitur, ¶ (12) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (13) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (14) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (15) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (16) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (17) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (18) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (19) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (20) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (21) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (22) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt

Sap. 15
Prou. 14
Mala. 3
Psal. 50
Exod. 38
Apo. 3
Eccl. 7
Deut. 32
Iob 15
Abdæ 1
Iob 20
Iob 21
Sap. 5
Ibidem.
Iob 20
Ier. 20
Gala. 6
1. Cor. 8
Rom. 12

nam prouidentiam alio loco scriptũ est, Aestimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ ad lucra compositam, & oportere vndecunq; acquirere. Cur autẽ infirmi hæc dicant, subiungitur, ¶ (12) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (13) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (14) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (15) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (16) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (17) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (18) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (19) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (20) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (21) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt ¶ (22) Eccc ipsi sunt peccatores, & nihilominus sunt

apud te, id est, tuo iugo dorsum meum suppositum, tuisque preceptis tam prompte obedivi, ut iumentum domino suo obedit, onera eius portando. [Et ego semper tecum.] Qui enim seipsum coram deo humiliat, eiusque parat, indefinenter manet in eo per gratiam. (23) T E N V I S T I manum dexteram meam, id est, per gratiam me consolidasti & sustentasti, quemadmodum sustentatur cuius dextera ab amico tenetur, [Et in voluntate tua,] id est, in observatione preceptorum tuorum, vel secundum tuam voluntatis beneplacitum [D E V X I S T I] in via peregrinationis atque exilij huius, ducendo me per rectam viam ad felicitatem aeternam. [Et cum gloria,] id est, gloriose atque potenter [S V S C R I P S I T I] me] uniendo me tibi per charitatem, quem ex ore diaboli & morte peccati rapuisti. Vel, cum gloria i. celesti beatitudine, susceperisti me. i. susceperis, transferendo me de via ad patriam, & de corpore mortis huius ad incorruptibilem statum, presertim in die iudicij, quando mortale hoc induet immortalitatem. (24) Q U I D enim mihi est in caelo, & a te quid volui super terram? id est, nihil requiro a te nisi te ipsum, nec in aliqua creatura caelesti siue terrestri spem meam constituo, aut felicitatem repono: sed tu mihi obiectum & causa es fidei, spei, charitatis, & felicitatis. Omnia arbitrari videri, ut Christum lucrificam. Insufficiens & angusta est mihi omnis creatura, et creatorem super omnia diligenti, nec satiare potest affectum meum bonum finitum: sed tu deus aeternus, qui es bonitas infinita, & veritas incircumscrippta, solus quietare, implere, & beatificare potes intellectum meum atque affectum. (25) D E F E C I T caro mea, id est, appetitus inferior, [Et cor meum,] id est, appetitus superior in contemplatione ac dilectione summi boni, & beatitudinis mihi a deo meo paratae, quoniam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae preparavit deus diligentibus se. [D E V S cordis mei,] id est, amor animae meae, summum bonum ipsius, & deus totius beatitudinis suae. Quod enim quis maxime colit ac diligit, hoc est deus ipsius. [Et pars mea deus in aeternum,] id est, deus est illud bonum, quod ego ex omnibus bonis elegi, praevniuersis rebus dilexi, cui semper adherere intendo, quoniam ipse solus sufficit mihi, quia in ipso omnium bonorum, pulcherrimum, ac desiderabilium plenitudinem inuenio. Vnde & Esaias hoc bono contentus ait, Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animae. Anima mea desideravit te. Et alia scriptura, Qui diligit te domine, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent. (26) Q U I A ecce qui elongant se] per peccatum mortale] a te] omnium saluatores] P E R I B V N T,] quoniam ibunt in ignem aeternum. [P E R D I D I S T I] omnes qui fornicantur abs te, id est, in praesenti perdis, eis gratiam subtrahendo: & in futuro perdes a gloria repellendo omnes, qui adulterinis & peccatis cogitationibus a te recedunt, & rebus caducis inhaerent. Est enim quaedam fornicatio spiritualis, qua anima summae trinitatis imagine insignita, quae esse debet sui creatoris filia, Christi; sponsa, deo suo infidelis efficitur, & creatoris potius quam creatori innititur, delectatur, & fruitur: sic fornicantes a deo conteruntur, sicut scriptum est, Contritui cor eorum fornicans & recedens a me, dicit dominus. Et iterum, Noli letari Israel, quia fornicatus es a deo tuo. (27) M I H I autem adherere deo] per charitatem & humilem feruitute, [B O N U M est,] imo optimum, saluberrimum, atque dignissimum. Summa nanque nobilitas mentis creatae est conuersio eius ad deum. [P O N E R E] in domino deo spem meam] bonum est mihi. Hinc etenim sponsa ait, Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Et Christus in Evangelio, Vnum, inquit, est necessarium. (28) V T annunciem] alijs, vel per me decantem ad gloriam nominis tui, [O M N E S] praedicationes tuas] in sacra scriptura contentas, vel mihi diuinitus inspiratas, [I N] portis filiae Sion,] id est, in ecclesijs militatibus, quae sunt filiae Sion, id est, caelestis Ierusalem, quae est mater nostra: multae autem sunt particulae ecclesiae, id est, congregatio fidelium. Porro secundum venerandum Hugonem, septem sunt genera praedicandorum, quae designantur hoc versu, Sacra, fides, virtus, vitium, laus, praemia, poenae. Praedicanda sunt enim sacra, id est, septem sacramenta ecclesiae: fides, id est, duodecim articuli fidei: virtus, id est, virtutes theologicae, morales & intellectuales, quatenus acquirantur: vitium, id est, peccata mortalia ut vitentur: laus, id est, praecordia, exempla, & vita Christi atque sanctorum: praemia quoque electorum, & poenae reprobatorum. Ecce completus est psalmus, omni laude dignissimus, qui deuotarum est mentium maxime consolatiuus, in cuius exordio ponitur verbum omni dulcedine plenum, in cuius processu pulchre concionatur Propheta, & tandem concludit, quam vana ac fallax sit impiorum prosperitas, quam contempnda sit diuitiarum superfluitas. Nam (ut ait Hieronymus) continuus temporalium rerum successus, certum indicium est reprobationis aeternae. Et haec grauissima ira dei, cum permittit hominem temporaliter prosperari, nec eum castigat, sed in suis adinventionibus voluntatibusque relinquit. Ostendit insuper psalmus iste quam certam & iustam providentiam habeat deus actuum humanorum. Copiose etiam manifestat, qualis sit vita hominis electi ac iusti, videlicet ut cor suum iustificet, manus suas inter innocentes lauet, tota die flagelletur, atque in matutinis castigetur, cor habeat diuino amore succensum, carnem mortificatam, & in proprijs oculis nihil existat, insipientiam suam domino humiliter confiteatur, eiusque imperio instar pium iumenti, in omnibus sabijciatur. Deinde beneficia gratiae dei commemorantur, & totus spiritualis profectus deo ascribitur. Postremo anima deum affectuosissime ac deuotissime affatur, affirmans se extra deum nihil appetere, deum finaliter desiderare, in eius dilectione & contemplatione profusus deficere, vel quia non valet cum tam clare cognoscere, tamque ardenter diligere, sicut ipse cognoscibilis amabilisque consistit. Vel, quia ex feruida dilectionis excessu, contemplationisque raptu infirmata sit corpore, & in corde alienata a semetipsa. Vltimate etiam eligit omnibus derelictis deo totaliter adherere, atque in eo pure considerare: & hoc non ob praemium cum reflexione ad se, sed ut omnes laudationes dei pronunciet. Cum multa igitur attentioe presens & decantem psalmum presentem, quatenus omnis mundana prosperitas nobis vleseat, & illud vni quod solum est necessarium, summè copleceat, ametur, atque delectet.

1. Cor. 15

Philip. 3

1. Cor. 2

Esai. 64

Esai. 26

Iudic. 5

Mat. 26

Ezech. 5

Osee 9

Cant. 5

Luc. 10

Psal. 80

Luc. 10

COMMENTARIUS IN PSALMUM LXXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Explicandi iam Psalmsi titulus est, Intellectus Asaph. Asaph interpretatur congregatio, quae in veteri lege dicebatur synagoga, nunc vero vocatur ecclesia. Secundum Hieronymum, psalmus iste ab Asaph compositus est, sicut & alij psalmsi ab Asaph intitulati. Augustinus vero aliter sentit: & ergo secundum Augustinum sensus tituli est, Intellectus Asaph. i. in psalmsi hoc agitur, quid synagoga seu ecclesia intelligit. s. figuram iam transferunt, atque per Christum impletur, & quae a Christo expectare & quaerere debemus non temporalia sed aeterna. Porro secundum doctores catholicos psalmus iste ad litteram loquitur de captiuitate & destructione Iudaeorum per Titum & eius exercitum facta. Propheta ergo vt dei misericordiam citius prouocet, causam huius destructionis regni & populi Hebraeorum per modum admirationis & condolentis inquirat, dicendo,

PRECATIO.

Deus rex noster ante secula Christe, qui in fine seculi operatus es salutem in redemptione ecclesiae tuae, quam ab initio tuam possidisti praedestinatione, respice in testamentum sanguine tuo confirmatum, faciendo eandem ecclesiam tuam deuotam permanere, et in securitate iugis consistere: qui cum deo patre et spiritu sancto etc.

B

EXPOSITIO psalmsi iuxta sensum litteralem.

T quid deus repulisti] terram & populum tuum a teipso & tua protectione, tradendo eos in manus aduersariorum] in finem] i. totaliter & vsque ad finem mundi. Quidam vero exponunt hunc psalmum ad litteram de captiuitate Babylonica, sed illa non durauit in finem, imo deus frequenter per Ieremiam dixit, se non dare eos in consummationem: sed velle reducere eos ad terram suam post septuaginta annos. Non igitur de illa captiuitate, magis autem de ea in qua iam sunt, loquitur psalmus hic, quoniam ipsa durat vsque in finem: quemadmodum apud Daniellem habetur, vsque in finem perseverabit desolatio. Et alibi, Venit finis super populum meum Israel, non adiciam ultra vt pertranscam eum. Veritamen quae ratio oritur, quomodo Propheta Iudaeos illos incredulos & peruersos appellet in sequentibus oues pascuae domini, & congregatio-

V

ne dei. Et respondendum, quod eo modo dicitur oues & congregatio dei, quo Christus in Euang. nuncupat eos filios regni, vt potest quoniam ex semine sanctorum patriarcharum ac prophetarum orti fuerunt, specialiterque a deo vocati, quia Christus? in Euang. Non sum, inquit, missus, nisi ad oues quae pierunt domus Israel. Vel dicitur oues pascuae dei, quoniam terra] promissionis lacte & melle manante] praeiur eis, pauitque] patres eorum pane caelesti annis 40. in eremo. Siue autem exponat hic psalmus] de captiuitate facta per Romanos, siue per Babylonicos, constat quod Iudei] p. tunc pessimi] erant: tempore enim captiuitatis Babylonicae deos alienos adorauerunt: tempore vero captiuitatis a Tito induta] Christum occiderunt, & ob eius occisionem vastati sunt: quod & Propheta istum non latuit, quis per modum interrogatis exorsus sit: orat tamen pro liberatione Iudeorum a captiuitate praesenti, illa potest] qua spiritualiter capti sunt a demone, & vinculis infidelitatis obtinacionisque, irretiti, quae illa qua a terra sua expulsi sunt. Agnouit namque] S. Propheta] tandem fore Iudeos ad Christum conuertendos. Varijs. n. temporibus, quidam ex eis conuersi sunt, sed generaliter non conuertentur, nisi in fine seculi. Cum etenim plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus] erit] fm Apost. De hac quoque] vastatione Iudeorum a Romanis pulchre & clare] prophetauit Balaam, Veniet, inquit, in trieribus de Italia, supabunt Assyrios, vastabuntque] Heb. [I R A T V S] est furor tuus super oues pascuae tuae] i. filios Israel, quia puenit in eos ira dei, secundum Apost. Et quoniam] tam dicitur atque] finaliter derelicti sunt, intus] & foris priuati omni] gratia dei, &] propria terra: idcirco dicit in eos furor dei irae? Ascribit autem diuina scriptura deo furorē] & iram, fm quod alio loco scriptum habet, Vlciscens dominus] & habes furorē, non quod in deo sit aliqua passio aut immutatio recēs] seu iniquitudo, sed] propter similitudinem] opis, quia] per modum irati] & furētis] se habet, dum] peccata] nostra] vlciscit] per poenas horribiles. Quod autem deo non] competat] verē] &] proprie] passiones] huiusmodi, ipse apud Iere. testat, Nūquid] ad iracundiam] me] puocāt, dicit dominus? Nōne] semetipsum] in] consusione] vultus] sui?] (2) M E M O R] esto domine] misericordiam] impediendo, non] aliqd] cognoscendo] de nouo, [congregationis] tuae] i. synagoge] [Q V A M] possidisti] tanquam] populum] peculiare] &] electum] [A B] initio,] quo] patres] eorum] allocutus] es] Abraham, Isaac, & Iacob,] promittēs] eis, quod] semē] eorum] esset] populus] tuus,] put] Moyses] ait, Patribus] tuis] coglutinatus] est] dominus, &] elegit] eos, amauitque] semē] eorum] post] eos. Orat] ergo] Propheta] pro] illuminatione] Iudeorum, commemorat] quoque] industriosē] prius] beneficia] dei, quatenus] deus] recedens] facilius] Nā] ad] magnanimitū] prinet] citius] indulgere] amico] se] offendēt] propter] familiaritatem] antiquam, amicitiamque] priorē. Subdit] ergo, (3) R E D E M I S T I] virgā] hereditatis] tuae,] hoc] est,] virgā] tuā] hereditaria] vt] potest] Israeliticā] plebem, quae] dicit] virga, quia] per] eā] corripisti] patres] in] terra] Chanaan] habitantes, &] quia] ad] similitudinem] virgē] recta] fuit] p] iustitiam] legis, atque] ad] superiora] erecta] p] fidē] &] contemplationē] futurorum] bonorum. Interdū] equidē] sacra] scriptura] p] virgā] designat] singularē] personam, fm] Esai. 11] qd] de] incōparabili] atque] Christifera] virgine] Maria] apud] Esai. scriptum] est, Egrediet] virga] de] radice] Ies] se. Nūc] verō] p] virgā] significata] est] congregatio] populi. Hāc] deus] redemit] de] terra] Aegypti] &] Babyloniae, aliisque] multis] p]suris, vt] patet] in] lib. Iudic. Machab. Hester, & Iudith. Quid] autē] sit] virga] haec,] 2. Machab. subdit, [M O N S] Sion] i. synagoga, vt] sumat] locus] pro] locato, quia] in] mōte] Sio] constructū] erat] templū:] in] hoc] mōte] habitauit] deus] p] gratiam] specialem, ostēdēs] in] templo] mirabilia] sua, &] in] populo] illo] familiariter] habitans, sicut] p] Moysen] ait, Ego] sum] dominus] qui] habito] in] medio] filiorum] Israel. Et, Dominus] de] templo] ambulat] in] medio] castrorum. Possū] quoque] dicere, quod] de] dei] vnigenitus] Christus] hō] habitauit. i. Exod. 29] frequenter] &] satis] diu] aliquādo] fuit] in] templo] seu] mōte] isto, quemadmodū] a] Mala. p]dictū] est, Statim] veniet] de] templo] suū] dominator,] quē] vos] queritis, &] angelus] testis] quē] vos] vultis. (4) L E V] A] manus] tuas] in] sinu] Mala. 3

Ierc. 4

Dan. 9

Amos 8

Mat. 8

Mat. 15

Exod. 16

Exod. 16

Ierc. 50

Rōm. 11

Num. 24

Eph. 2

Naum 1

Ierc. 7

Deut. 10

Esai. 11

Iudic. 3

7, 22, 23

2. Machab. 6, 9

Hest. 8, 9

Iud. 13, 15

Exod. 29

Deut. 23

Mala. 3

perbias eorū in finē. [Hoc eōdē mōdō sancti doctores in bono accipiunt, vt sit oratio Prophetae pro emēdatione Gentiliū, Iudæos hoc modo vastantū. critq; sensus, Extēde potentia tuā in supbias eorū, videlicet Romanorū, extinguēdo in eis culpā non gratiā, & ita destrue eos in finē. i. salubriter, quā tenus per tuam correctionē vitam mercantur aeternā. Litera tamen potius cōuenire videtur, vt intēligatur in malo, & sit oratio pro destructione Romani imperij, quantū ad extinctionē Gentiliū imperatorū, & populū infidelis, non autē in quantū Christo subiecti fuerūt: & ita cōpletum est tempore Constantini, nam ex tunc regnare cepit in populo Christiano. [Q V A N T A malignatus est. i. quā multa opera mala fecit [I N M I C V S]. i. quilibet aduersarius, seu Titus cū suis militibus [I N sancto] .i. monte Sion & in ciuitate sancta Ierusalē, quae omnia à Romanis vastata sunt, Et dicitur Titus & eius exercitus malignus seu malignatus, quoniā idololatriā seruēbāt, vel quoniā Ierusalē & templū iniusta intētionē destruxerūt, non in vltionē sanguinis Christi, sed desiderio dominādi. [E T g l o r i a t i s u n t] in malo & vitijs [Q V I o d e r u t t e]. i. prae dicit i idololatrie [I N medio solēnitatis tuae,] id est, in medio templi, quod ingressi deiecerūt cum risu & exultatione. Vel, in medio solēnitatis tuae. i. in medio festiuitatis paschalis. Nā cū Iudaei in Ierusalē cōfluxissent ad celebrandū festiuitatē paschale à Romanorū exercitu & Tito ac Vespasiano obfessi sunt. [P O S V E R V N T] ipsi Romani [I N G N A s t a]. i. propria signa siue vexilla quib⁹ vtebātur in p̄lijs, vt pote aquilas & dracones; [S I G N A] .i. pro certo indicio victoriā, expādentes sua vexilla super turres & muros Ierusalē pro signo triumphi: [E T non cognouerūt] verū deū neq; iustitiā eius, quoniā nō p̄sabat Iudæos hāc pati p̄pter peccatū in filiū dei cōmissum, sed propria potestate se praeualere opinabātur. Posuerunt autem signa sua [S I C V T in exitu] belli fieri solet, [S V P E R summum] id est, super altiora loca, vt procul apparerent. [Q V A S I in sylua lignorum]. i. sicut in syluis ligna praescindūt, sic ipsi [S E C V R I B V S] exciderunt & confregerunt [I A N V A S] eius. i. tēplū & ciuitatis Ierusalē [I N I D I P S V M], id est, pari situ dīo atq; vnanimi voluntate, [I N securi & alicia]. i. per talia instrumēta carpētoraria [D E I E C E R V N T] eā, id est, ciuitatē & domū dei in ea fundatā. [I N C E N D E R V N T] igni sanctuariū tuū. i. tēplū tibi dicatū in terra Iudæae: quod enim aliter non cōmīnerunt, flāma vorauit. Vnde Daniel inducit, Ciuitatē & sanctuariū dissipabit populus cū duce vēturo, & finis eius vastitas. [P O L T V E R V N T] tabernaculū nominis tui, quia Romani praedictū tēplū ingressi sunt cū equis & fœminis, quod in lege p̄hibitu fuit, imo p̄hibuit lex gētilis & incircūcisos ingredi tēplū. [D I X E R V N T] in corde suo, cognatio eorū simul]. i. ipsi existētes generatio praua cogitauerūt qd sequi, [Q V I E S C E R E] faciamus oēs dies festos dei à terra]. i. oēm cultum dei, quē isti colunt, impediamus, homines occidēdo, & tēplum destrūdo. Hoc dicebāt Romani directē vel equalēter. Si enim nō dixerunt hoc manifestē, tamē interpretatiū seu equalēter ita locuti sunt: nā ad destructionē ciuitatis ac tēplū, destructionēq; populū cōcomitabatur cellatio dierū festorū: & ergo vnū intēdēdo, aliud quoq; saltē indirectē intēdēdū. Cōsequēter ponit vox Iudæorum in praedicta afflictione positorū, qui gemebundē ac querulose dixerunt, [S I G N A] nostra nō vidimus. [T A N Q] dicerēt: vbi sunt iam mirabilia illa, quae deus fecit cū patrib⁹ nostris, quādo de terra Aegypti eos eduxit p̄ mare rubrū atq; desertū deduxit, & in terrā p̄missionis induxit: mulotiesq; eos redemit de potestate vastitū? Hoc etiā mō S. Gedeon dixisse scribitur, Nepe cū ei dixisset angelus, dominus tecū virorū fortissime. Dixit Gedeon, Obsecro domine, si dominus nobiscū est, cur apprehēderunt nos hāc mala? Vbi sunt mirabilia eius, quae narrauerunt patres nostri: [I A M] non est propheta qui nos cōsoletur, & pro nobis dominū deprecetur, nosq; erudiat, quid facere debeamus. Nā postq; Iudaei Christū occiderūt, & eius discipulos eiecērunt, nullū habere prophetā: ex quo cōstat, qd P̄salms iste non loquit̄ de captiuitate Babylonica. tunc enim Iudaei habuerūt veros ac sanctos prophetas, quia eodē tēpore p̄phetauit Ezechiel in Babylone, & Ieremias in Iudæa, fm Hierony. dixitq; vterq; eorum Iudæis, quid agere expediret, & de liberatione eos cōsolabātur: quēadmodum certū est intuenti libros prophetarū istorum. [E T] nos non cognoscet amplius. Iudaei tēpore obfidiōis à Tito maximas fecerunt preces, ieiunia, & hostias, quatenus liberatētur diuinitus. cū autē nullum expirētur dei auxilium, seq; iā capiēdos cōspicerent, quasi desperātes locuti sunt, Nos nō cognoscet amplius. i. deus de nobis iam nō amplius curat, nec opa nostra acceptat, nec nos per approbationē cognoscit. Cōsequēter Propheta dilationē diuinę subuētionis grauitē ferēs, deumq; ad misericordiā puocare desiderās, lamētabiliter ait, [V S Q V E] q v o deus impropabit inimicus? hoc est, qd diu nobis insultabit plebs ista Italiae & successores eorū, gloriātes de terrā nostrā destructione, de nostra expulsionē & oppressionē? [I R R I T A] aduersarius nomē tuum in finē]. i. qd diu gēs infidelis te irritabit, nomē tuum blasphemās, & maiestātē tuam despiciēs: In hoc orat Propheta imperium Romanorum à Gētilibus tolli, & verorum Israelitarum. i. Christianorum dominio subiugari. Quidā exponunt hanc vltimā partē huius versiculi, vt in eo reddatur causā quāstionis, quā in prima parte praesentis versiculi ponitur. Interrogādo enim dixit, Vt que quo deus impropabit inimicus? & respōdēs rōnē assignat, dicēdo: irritat aduersarius &c. tanq̄ dicat, ideo tā diu impropat inimicus noster nobis, quia irritat aduersarius. i. popul⁹ Iudæorū Christo aduersans, discredēs, & obstinat⁹, offendit & blasphemāt nomē tuū d̄ Christe verax deus, in finē. i. sine cessatione, & vsq; in finē mundi, ideo nō liberabunt à Christo, vt verificetur quod scriptū est, Nō erit eius populus qui eum negaturus est. [I T V] T quid auertis manū tuā? hoc est, subtrahis à nobis potestatis tuā adiutorium, derelinquēdo populū Iud. in captiuitate hac duplici, qua & p̄pria terra priuati sunt, & à demone ligati tenēt: ad ipsius voluntatē? Cur etiā deus auertis [E T dexterā tuā] .i. p̄pium ac p̄sperum tuę assilētū, p̄sperū, cōseruationē, atq; fauorē [P E] medio sinu tuo in finē? Loquit̄ sanct⁹ Propheta de deo morē hūano, quia dum hō nō subuenit indigētī, dicit manū suā in

Dan. 9
Deut. 23

Exod. 12
Exod. 14
Iof. 13, 15
Iudic. 5

Ezec. 1, 3
Iere. 1, 35

Dan. 9

A sinu reponere, dū vero auxiliatur, manū extrahere dicitur. Quoniā ei go Propheta intuebatur deum Iudæos tam finaliter derelinquere, quārit cur in finē. i. in aeternū. i. vsq; in terminū seculi, manū suam ab eorū retrahat ope. [D E V S] ait rex noster ante secula, [hoc est, deus verus, vnus, aeternus; ante omnia secula aeternaliter manēs] [O P E R A T V S] est salutē in medio terrā, [quia in terra Iudæae cōstituit, cōseruauit, & saluauit patres nostros. [T V] confirmasti in virtute tua mare. [Ad literam; deus confirmauit mare Oceanū in loco suo, ne erumpat, & terrā operiat, sicut ait Manasses rex Iuda, Domine deus signasti mare verbo praeccepti tui, qui conclusisti abyssum, & signasti terribili & laudabili nomini tuo, quod omnes pauent. Cōfirmasti quoq; dominus mare supernaturali firmitate, quādo eduxit Israelē p̄ fundū arenē maris rubri, erātq; Hebraeis aquae ex vtraq; parte pro muro. [C O N T R I B V L A S T I] capita draconū in aquis. [Allegat atq; cōmemorat hic Propheta quēdā diuinā miracula antiquitus facta, quatenus manifestet qd deus nūc quoq; redimere possit filios Israel de captiuitate praesenti, auferēdo velamen de corde eorū, & eos ad Christianā veritatē fidei cōuertendo: ad quod ostendēdū contribulasti (inquit) capita draconū in aquis. Per dracones intelligit tyrannicos principes, per aquas autē tribulationes seu poenas. Vnde dominus ait ad Pharaonē, Er tu Pharaō dracono magne, qui cubas in medio fluminū tuorū. Est igitur sensus, Tu domine cōtribulasti, laedēdo, aut occidēdo capita draconū, hoc est, capitales dracones seu principes & tyrānos, in aquis tribulationū subitaneae atq; horrendae morte, seu poena eos plectēdo, vt paret de Og & Seon regibus Amorrhæorū, & alijs multis in libris Iosue & Iudicum. Vel, in aquis materialibus, eos submergēdo, vt factū est Pharaonē & eius principibus. [T V] confregisti capita draconis, hoc est, potestatem & suggestionē principis dāmoniorū, aliorūq; immundorum spiritū, dando patribus nostris virtutē vincēdi tentationes ipsorū, & ita saluasti eos de visibili inuisibiliq; hostiū potestate & persecutione. [D E D I S T I E U] .i. draconē seu dāmonem [E S C A M] populis Aethiopiū. i. gētib⁹ ad fidē cōuertēs, qui ante cōuersionem nigredine vitiorū erant deformes: postmodū vero per fidem & gratiā super niuē dealbati sunt. Dicitur autē dāmonē dari in escā fidelibus. Primo, quoniā corpus suū sibi auferunt & minoratur. Corpus nanq; diaboli est cōgregatio peccatorū ac perfidorū, quae tāto amplius minoratur, quanto plures ad fidem & gratiam perduntur. Secūdo, quoniā ipse diabolus ab hominibus iustis quasi deuator, cōsumitur, & māduatur, dū ab eis virtute Saluatoris uincitur & calcatur. Vnde & Moses ad populū Israeliticū ait, Deuorabis oēs gētes. i. vinctes & cōteres. [T V] dirupisti fontes & torrentes] educendo de silice à Moise bis percussa, tam copiosa aquarū fluentia, vt populus biberet & iumenta. Et inde inferius dicitur, Qui conuertit perrā in stagna aquarū, & rupem in fontes aquarū. [T V] siccasti fluuios Echan]. i. flumē Iordanis, deducēdo filios Israel per arenē aluēū eius, secundum quod in libro Iosue dicitur, Ingressis filijs Israel steterunt aquae descendentes in vno loco, & ad instar mōtis intumescētes apparebant procul &c. Nominat autē Propheta Iordanē pluraliter flumina, quoniā aquae eius in duas partes diuisae sunt, sicq; facta sunt duo flumina desiccata. Propter quod à Iosue dicitur, Aquae inferiores in mare solitudinis descenderūt, quousq; omnino desiccarent. Vel ponit plurale pro singulari, sicut frequēter facit scriptura. Nā & filij Israel dixerūt, Isti sunt dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti, & tamen non erat nisi vitulus vnus conflatis. Cōsequenter ostendit Propheta omnipotentiam dei per opera creationis, quatenus cōster quāmpotens sit erucere filios Israel de captiuitate praesenti. [T V] v s est dies, & tua est nox. [Omnia enim tēpora deus instituit, distinguit, regit, dispensat, & cuncta ei obediunt. Vnde & Christus volēs ostendere se non esse sub lege, sed omnū rerū creatorem, deum ac dominum, ait, Dominus est filius hominis, etiam sabbati. Nullus verō est dominus temporū nisi deus, ad cuius nutū tempora currunt. Sicut enim (secundum sacratissimū Dionysium in epistola ad Polycarpū) soli creatori obediunt motus caelestes, qd nullus alius eos valeat immutare, ita de tēpore sentire par est. [T V] fabricatus es aurorā atque meridiem. [Cū enim deus creauerit solem, sequitur, qd ipse sit fabricator aurorae, quoniam quod est causa causae, est causa causati, & prima causa plus influit in effectū quā aliqua causa secūda, secundum philosophos. Per creationem autem solis intelligenda est creatio omnū caelestium corporū à deo productorū. De quo per Esa. dicitur, Qui extendit velut nihilū caelos, & expādit illos sicut tabernaculum ad inhabitandū: & omnia astra caeli cum sole diuino nutū parent in omnibus: iuxta illud in libro Iob, Praecipit soli & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo. [T V] fecisti omnes terminos terrae. [secūdū quod in Esaia scribitur, Deus sempiternus dominus, qui creauit terminos terrae. Vnde & ad beatum Iob ait creator omnipotens & sublimis, Vbi eras quādo ponebā fundamenta terrae: iudica mihi si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras eius, aut quis tetēdit super eam lineam, aut super quo bases eius solidatae sunt? [A E S T A T E M] & ver]. i. tempus actuale atque vernale [T V] plasmasti: tempus enim cū sit causatum à motu primi mobilis, à deo plasmatum est, sicut & primum mobile. Quatuor nāq; ponuntur coaequeua. i. simul creata, videlicet angelus, caeli, tempus, materia. [M E M O R] esto huius] d̄ domine, huius (inquā) quod sequitur, [I N I M I C V S] impropavit domino]. i. aduersarius tuus Titus idololatra, de quo dictū est supra, Quāta malignatus est inimicus in sancto. Hic inimicus impropavit domino, putās se virtute deorū suorū praeualisse, nec deū Israel populū Iudæorū potuisse defendere: hoc forsitan cogitauit, vel dixit: [E T] populus insipiens]. i. exercitus Romanorum, veri dei notitia carens, & idola colens [I N C I T A V I T] nomē tuū, id est, te offendit in obfisione & destructione Ierusalē, quia non recta intētionē fecerūt hoc: sed erat virga furoris domini, sicut Assyrij & Babylonij, quorū omnū cor erat, nō ad corrigēdū, sed cōterēdū: quēadmodū per Esa. dominus ait de rege Assyriorū, Vae Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est. Ipse autem nō sic arbitrat̄ur. [N E] tradas bestijs, hoc est, dāmonibus, tyrannīs, eru-

3. Par. 36

Exod. 14

2. Cor. 3
Ezech. 19

Iosue 10
Iudic. 11
Exod. 14

Psal. 50

Deut. 7

Num. 20
Psal. 113
Iosue 3

Ibidem
Mat. 12

Exod. 32

Esa. 40
Iob 9

Esa. 40
Iob 38

Esa. 10

delibuisse hominibus [ANIMAM] confitentē tibi. i. si hominē sua peccata & tua p̄conia recolentē. [E] Ponit enim partē. i. animā pro toto homine. [E] T animas pauperū tuorū. i. abiectionū & egenorū [N] E obliuiscaris in finē] deferendo eos in opportunitate & tribulatione, ac si nō pertinerēt ad te. Orat ergo ad literā Propheta pro liberatione populi Israel, vt eruatur à morte peccati & captiuitate diaboli. (21) R E S P I C E in testamētum tuū. i. legē à te datā, & testimonia eius aduerte, quia in ea p̄mit tuis ignoscere paupibus tuis, & vt magis exaudire digneris, attēde malignitatē inimicorum tuorum: [Q] V I A repleti sunt, qui obcurati sunt terræ domibus iniquitatum. i. p̄dicti Italici in malis suæ infidelitatis in terius obtenebrati, dirati sunt, & repleti terræ domibus iniquitatu. i. diuitijs terrenis atq; iniustis, de quibus ait Saluator, Facite vobis amicos de māmōna iniquitatis. (22) N E auertatur] à gratiā tuę misericordię. [H] V M I L I S factus cōfusus. i. populus Iudæorum per captiuitatē p̄sentē multum humiliatus, [P] A V P E R & inops] spiritu [I] A V D A B V N T nomē tuū] cum magno ser uore & exultatione ingenti, quēadmodum Baruch dicit, Nō mortui in inferno dabunt honorē do mino: sed anima quæ tristis est sup magnitudine mali, & incedit curua & infirma, dat gloriā & iusti tiā tibi domino. (23) E X V R G E deus] non locū mutādo, sed foriter succurredo: [I] V D I C A cau sam tuam,] quam habes cōtra aduersarios tuos, & ei qui iustam habet causam, p̄stata victoriam: [M] A M O R esto impropiorū tuorum. i. famulis tuis inflictorū, vel blasphemiarū nominis tui, [E] O R V M] inquam, impropiorū [Q] V A E ab insipiente sunt tota die:] quī populus Roman⁹ insipies multa dixit cōtra deum in obidione p̄dicta: horum impropiorum orat Propheta deum reminisci, quaten⁹ po niat Iudæis hanc p̄nā tēporalis deiectionis & opp̄sionis pro peccato eorū, & cōuertantur, & nō ar guat eos secundū rigorē iustitię suę, subtrahēdo eis gratiam in p̄senti, & gloriā in futuro: p̄pter qđ subdit, (24) N E obliuiscaris voces inimicorū tuorū] i. verba iniqua eorū recordare, quaten⁹ hac occasione parcas populo Israel sic afflicto: [S] V P E R B I A corū qui te oderunt ascēdit semp. [P]ri mō, quoniā peccatis p̄cā adijcitur iuxta illud, Peccator adijciet ad peccādū. Et in Apoc. Qui in fordī b⁹ est, sordescat adhuc: & qui iust⁹ est, iustificet adhuc. Secūdo, quoniā elatio superborū tēdit ad alta. P̄pter quod E. s. dicit, Cūm fureres aduersum me, supbia tua ascēdit in aures meas, dicit dominus.

EXPOSITIO tropologica siue moralis eiusdem Psalms.

Secundū intelligentiā autē moralē loquitur Propheta in Psalmo p̄senti in persona ecclesię, seu cuiuslibet hominis fraterna charitate ardētis, atque pro reformatione populi Christiani orantis. Ecclesia ergo seu hō virtutis p̄fectionē, lapsum & deiectionē Christianorū cum magna cōpas sione p̄ficiens dominū affectuosissimē alloquatur, deprecetur, & dicat, Vt quid deus trinitas, deus gloriose, benedictē & felix, vt quid. i. qua utilitate & causā repulisti populū Christianū, exponēdo eū tantis miserijs, tantis impugnationibus: hæreticorū, schismaticorū & infidelū, imo & falforū fratru, qui fide sunt Christiani, sed opere diabolici, & hoc in finem. i. tam perseueranter? P̄cipuē autē dice re possimus hęc propter amisionē sepulcri Christi, & terrę sanctę ac vr̄bis Ierusalē. Iratus est furor tuus super oues pascuę eius. i. grandē vltionē exerces cōtra populū tuum Christianum, quem ita finis opprimī, tentari, affligi & fatigari incurſu visibiliū inuisibiliūque inimicorū, ita vt terras Christia norū iam possideant infideles, corda vero seu animas plurimorū peccata & demones. Deniq; indu striosū, pulchrū & efficac oratiōis genus est, in ipsā prece ea includere, ex quib⁹ rationabile & quo dāmodo debitū est, eū qui oratur mitigari & exaudire. Oīno autē decēs videē, vt dominus populo si bi peculiari, & multis beneficijs à se honorato facilliter recōciletur, idcirco ecclesia seu hō fidelis pro alijs deprecās Christianis, asserit Christianos esse oues pascuę deę, quod est verbū amorosū, fiduci ale, familiare atq; dulcissimū, & cōuenit hoc Christianis multo p̄fectius q̄ Iudęis. Illi enim pasti sunt manna, nos autē corpore & sanguine Christi figuratis per māna quotidie pascimur, multiformi gra tia tanti sacramenti rescimur, Christo incorporamur, & nisi in nobis defectus sit, spiritualiter impin guamur, ditamur, perficimur. Corpus enim Christi est verē frumētum electorū, & sanguis eius est ve rē vinum germinans virgines. i. animas castas, Christi q; sponsas. De quo frumento & vino in Zach. scriptum est, Quid bonum domini, aut quid pulchrū eius, nisi frumentū electorū, & vinū germinans virgines? Memor esto o rex Christe mundi Saluator congregationis tuę. i. vniuersalis ecclesię, eam vbq; terrarū reparādo, p̄tegēdo, augēdo atq; saluādo, quam possidisti per gratiā baptismalē, & bea tissimā p̄sionē hereditario iure, sicut supius pater ait ad te, Postula à me, & dabo tibi gētes heredi tatē tuam. Hanc autē cōgregationem possidisti ab initio primitiuę ecclesię, quia extunc crediderūt, quotquot p̄ordinati erant ad vitam æternam. Et vt ait Apost. Firmū fundamentū dei stat, habens signaculū hoc, Cognouit domin⁹ qui sunt eius. Vel dicit deus possidisse ecclesiā ab initio. i. ab æter no s̄m rationē p̄destinationis diuinę, secundū quā ab æterno eā dilexit. Christus quoq; eam hoc modo ab æterno possedit, inquantū deus (secundū Apost.) nos in Christo ab æterno elegit, & grati ficauit, vniuersaq; gratiā dona in ipso nobis dare decreuit, imo & dedit s̄m Apost. Deus, inquit, vo cauit vos vocatione sua sancta, non secundū opa nostra, sed secundū p̄positū suū & gratiā quę da ta est nobis in Christo Iesu ante tēpora secularia, manifestata est autē nūc. Verūtāme datio illa ante tē pora secularia s̄m p̄destinationē diuinā, nō secundū actualē infusionē sumēda est. Redemisti virgē hereditatis tuę. i. populū Christianū ad diuina erectum, qui est genus regitū & sacerdotale, de spūali Aegypto. i. de cōuersione mundana, vitiosa ac tenebrosa, de multis erroribus, cūctis peccatis, infer niq; p̄enis, & hoc p̄ciosissimo precio, vt pote sanguine p̄prio. Vnde in Apoc. scriptum est, Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnū & sacerdotes deo & patri suo. Et Petrus in sua Canonica, Non corruptibilibus auro vel argento redēpti estis de vana vestrā cōuer satione, sed p̄cioso sanguine agni immaculati. Propter quod ip̄emet Christus p̄testatur, Ego sum

Exod. 20
Luc. 16
Baruc 2
Eccl. 3
Apoc. 22
Esa. 37
Exod. 16
Iohā. 6
Zach. 9
Psal. 2
Act. 13
2. Tim. 2
Eph. 1
2. Tim. 1
1. Pet. 2
Apoc. 1
1. Tim. 1
Iohā. 10

A pastor bonus, & agnosco oues meas, & animā meā pono pro ouibus meis. Hęc autē congregatio tua est mons Sion. i. ecclesia militans, deum fideliter specularans, in quo monte habitasti corporaliter, vi sibiliterq; in eo, quādo in terris visus es, & inter discipulos cōuersatus. Propter quod dicit Apostol. Christus tanquā filius in domo sua, quæ domus sumus nos. Nunc quoq; & vsq; in finē mundi habit at Christus in nobis, sicut ipse ait, Ego vobiscum sum cunctis diebus. Et rursus, Vbi fuerint duo vel tres cōgregati in nomine meo, ibi in medio eorū sum. Sion autē speculatio interpretatur: idcirco per eā ecclesia designatur, in cuius p̄sona ait Apost. Nos reuelata faciē glorię domini specularēs. Leua ma nus tuas in superbias eorū in finē. Ecclesia deī nō est erudita à magistro suo Christo reddere malum pro malo, sed vincere in bono malū, orando pro æmulis: ideo versus iste in bono exponendus est, vt sit sensus, Leua manus tuas. i. potentiā tuā extēde in superbias eorū. Inimicorum ecclesię: perseque rium iustos, destruēdo in eis nō naturā sed culpā: vel in p̄senti eos paternaliter ac misericorditer ca stigando, ne æternaliter pereāt: sicut Apost. tradidit illū Corinthiū satanæ in interitum carnis, qua tenus spūs saluus fieret in die domini. Illa verō traditio aliud nil erat nisi ex cōmunicatio, quam in pri mitiua ecclesia cōcomitari solebat ad fidei cōfirmationem sensibile signum. i. corporalis vexatio ex cōmunicati à dæmone, ad quam sequi saepe solebat mors corporis: sed nunc fide firmata necessarium nō est tale sensibile signū. Et q̄ ista fit expositio apta, liquet ex eo quod subditur, in finē, hoc est, in vi tam æternā ac verā salutē ordina correctionē tuā qua superbos flagellas: quāta malignatus est inimi cus in sancto. i. q̄ magna mala fecit per suos successores Mahometus in terra sancta, quæ eius populo iam est subiecta, quēadmodum Christus in Euangelio p̄nunciavit, Ierusalem calcabitur à gētib⁹, donec impleatur tēpora nationū. Vel, quanta malignatus est inimicus, hoc est, quilibet hæresiarcha, tyrānus, aut peruersus in sancto populo tuo, eū decipiēdo, affligēdo, aut occidēdo, sicut de Arria nis maximē patet, qui innumerabiles Christianos iugulauerunt, & imperatores Arriana perfidia in toxicati innumeros in carcerauerit episcopos: p̄t in Chronicis legitur: Et gloriati sunt cūm male fecerūt & in rebus p̄sims qui oderunt te. i. p̄dicti maligni, & hoc in medio solennitatis tuę, quā ipsi frequenter violauerunt, Sæpe enim peruersi in sacratorijs solenniorib⁹q; diebus deteriora opera faciunt, secundum quod dæmones corda eorū possidentes, inspirant. Posuerunt signa sua. Arriani hæretici circūferre solebant sua vexilla ad derisionem catholicorum: & multi tyranni eccle siam deuantantes, vberrim exererunt in signum victorię contra Christianos sua vexilla. Porro quod in tribus sequentibus versibus dicitur, tam saepe ad literam factum est ecclesię Christi secundū sen sum in p̄cedenti expositione introductū, vt non sit necesse specialia cōmemorare exempla, p̄fer tim cū nostris quoq; tēporibus talia (prohdolor) abundāntissimē facta sint ecclesijs, in regno Bohe mia, & terris ei vicinis, à detestādīs ac nephādīs regni illius hæreticis, quorū (exigētibus culpis no stris, atq; diuino permittēte iudicio) rabies multū nimis ac diu defecit, sed iā de gratiā deī nō parū p̄ pressa est, gladioq; extincta. Sed cū Christiani fideles tot afficerēt flagellis, p̄secutionibus, fame, siti, ac mortibus, qđ dicerēt nisi quod subdit, Signa nostra nō vidimus. i. tā admirabiles diuinę virtutis p̄ tectiones expti non sumus nec experimur, quales interdum viderunt atq; experti sunt patres nostri Christianissimi, qui cū pauci essent maximas infidelū multitudines deiecerūt, auxilio eis desuper cō donato, vt patet de Theodosio religiosiss. Carolo magno, Godefrido de Bononia, multisq; alijs. Sed & ipsi apostoli & successores eorū saepe angelica ope de carcerib⁹, vinculis, & omni molestia in credulorum erepti noscuntur: nunc autē nil tale nobis apparet, p̄pterea sola patientia nobis necessaria est cum fide certissima: dicendūq; est nobis illud Machabæorū, Parati sumus magis mori, quā dei leges p̄uaricari. Nec ideo frangi debemus, quia in p̄senti occidi permittimur, sciētes verum esse quod in eodem loco subiungitur, Rex mundi deus defunctos nos pro suis legibus in æternā vitæ resurrectione suscitabit. Vnde & alibi scriptū est, Si corā hominib⁹ tormēta passi sunt, spes illorū in mortalitate plena est. Et rursus, In paucis vexati, in multis bene disponētur. In paucis (inquit) vexa ti, cur nō pot⁹ in multis, p̄sertim cū (teste Apost.) p̄ multas tribulationes oporteat nos ingredi reg nū dei, nisi quod ait idē Apost. Non sunt cōdignę p̄siones huius tēporis ad futurā gloriā, quę re uelabitur in nobis? Iā nō est propheta. Merito deplāgit ecclesia lapsum suū, qđ nūc refriguit charitas plurimorū, nec modō inueniatur in Christianis gratiē spūs sancti, quas Paul⁹ enumerās, Alij, inquit, datur sermo sapientię, alij sermo scientię, alij operatio virtutum, alij discretio spiritūū, alij propheta, & c. tam copiose quemadmodum olim, p̄cipuē tamen in primitiua ecclesia, in qua multi fuere propheta, & interim non pauci fulserunt gratiā prophetali, sicut Antonius, Hilarion, Iohannes he remita, Benedictus, & alij multi. Nunc verō heu nimis infirmatur ecclesia, & iam non est p̄pheta: & sic dicere possunt in afflictionibus constituti, & non cognoscer amplius deus noster, approbando opera nostra. Quod dicitur non asserendo, sed dolentis animi gemitum exprimendo, vel quia sic ef fē videtur. Deinde vir iustus seu ipsā ecclesia improbitate hostium fatigata, ait ad dominum, Vt que quo deus improperabit vel insultabit tibi, aut seruis tuis inimicus hæresiarcha, paganus, Iudæus, vt tyrannus? Qui enim seruis dei improperat, deo improperat. Propter quod ait Saluator, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit: & vsquequo domine deus irrat aduersarius nomen tuum in finem, te ipsum in honorando, & tua mandata spernendo, & tuosque ministros persequendo? Deus autem rex noster ante secula, id est, Christus ante omnia tempora æternaliter genitus à patre, operatus est salutem in medio terrarū, videlicet in Iudæa, & in monte Sion, reconcilians nos deo per p̄sionem suam & sanguinem. Humiliauit enim (vt ait Apostolus) semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortem autē crucis. De hac Christi saluatione ait pater æternus, de Christo loquēs apud Zach. Ecce adducā seruū meū orientē, & auferam iniquitatē terrę illius in die vna, videlicet in die

Ioh. 1 Parascues: tunc enim Christus agnus dei tulit peccata mundi, sicut & ipse dixit, Venit filius hominis...

COMMENTARIUS IN PSALMUM LXXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Deniq; titulus Psalmi presentis est, In fine ne corrupas Psalmus cantici Asaph. Quidam exponit hunc Psalmum ad literam de populo Iudaeorum redeunte a captivitate Babylonis, ut sit gratiarum...

Actio populi inde liberati, & in Iudaeam reuersi: sicque sensus tituli est iste, Psalmus cantici est ipsius Asaph, ne corrupas, id est, ne disperdas o domine populum Israel, sicut fecisti in captivitate Babylonis...

PRECATIO.

Singulare refugium paenitentium domine, confitemur tibi confitemur: peccata nostris propitiare, ut percepta indulgentia dignos nos efficias sancti tui nominis inuocatione, ut pro salute nostra in seculum tibi deo Iacob cantemus in gaudio & exultatione.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

CONFITEBIMUR tibi deus, nos de captivitate reuersi ex licentia Darij regis Medorum, & Cyri regis Persarum, quia iuste castigasti nos, quia peccauimus: confitebimur tibi, quia misericorditer reduxisti nos, imo & iuste, quoniam promissisti per Ieremiam, quod post 70 annos eripendi essemus de captivitate...

Iere. 2 Dan. 3, 6 Dan. 13

I. Esd. 3, 5 Agg. 1, 2

Dan. 5 Esa. 13 Iere. 5, 5, 1

Denique iuxta tropologicum sensum praedictus titulus ita exponitur, Psalmus cantici, id est, spiritualis iucunditatis, quoniam agit de remuneratione iustorum, est Asaph, i. conuenit designatis per Asaph, videlicet congregationi fidelium seu ecclesiae. Asaph enim congregatio interpretatur...

Mat. 11 Psal. 95 Iaco. 5

Iacobi 1 I. Cor. 4 Iacobi 1 I. Co. 14

ra ad laudē dei dicuntur: & inuocabimus nomen tuū, id est, teipsum ex interno affectu, ex tōtis præcordijs intimisq; medullis precabimur, quatenus tibi grati inueniamur, in bono conferuemur, proficiamus & cōsummemur. Laudabimus ergo te propter beneficia iam adepta, & inuocabimus te propter beneficia adipiscēda, seu propter promissa obtinenda. Narrabimus mirabilia tuā, in veteri ac nouo testamento conscripta, laudando te deum opificem in tuis effectibus supernaturalibus. Præsertim autem narrare debemus, vt soli coram deo, vel etiam si ratio exigit, proximis mirabilia dei, quæ circa vnumquēq; nostrū operari dignatus est, peccata nostra misericorditer indulgendo, gratiam cōuersionis præstādo, & animas nostras olim peccatrices iustificando, quod est magnū mirabile dei, quoniā (Augustino teste) maus est impiū iustificare, quā cælū & terrā creare. Vnde in Can. Petri legitur, Virtutes eius annuncietis, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumē suū. Maximē verō narrare, incessabiliterq; commemorare debemus mirabilia domini nostri Iesu Christi quæ ipse pro nostra salute assumpsit, fecit, ac pertulit, vt pote mysteria redemptionis humanæ, incarnationē, cōuersionē, vitam, doctrinam, signa, passionē, resurrectionem, ascensionemq; Christi. Hinc enim scriptum est, Nōne dominus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ confirmauit dominus omnipotēs stabilis in gloria sua? Deinde vox Christi inducitur, Cūm accepero tēpus, ego iustitias iudicabo. i. dū tēpus ad iudicandū dei sapiētia institutū atq; præfixum aduenit, ego iudicabo iustitias. Quod dupliciter explanatur: primō sic, iustitias. i. opera quæ vidētur hominibus iusta ego discutiam an sint veraciter iusta & recta intentione peracta: nam tunc districtē deus opera iustorum discutiet, vt Petrus in sua Cononica dicat, Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi apparebunt? Secūdo sic, iustitias iudicabo. i. iustas sententias proferam, electos iudicando iudicio approbationis, & reprobos iudicio condemnationis. Propter quod Salomon loquitur, Qui inspector est cordis, ipse intelligit, & seruatorem animę tuę nihil fallit, reddetq; homini iuxta opera sua. Oportet autē (secundum Apostolū) nos omnes manifestari ante tribunal Christi, & vnumquēq; nostrū Christus iudicabit singillatim in hora proprię mortis, vniuersaliter verō de omnibus iudicabit in die nouissimo. In primo quoq; suo aduentu accepit Christus tempus iudicandi passiū & miserendi: iuxta illud, Venit filius hominis quærere & saluū facere quod perierat. In secundo autē aduentu suo accipiet tempus iudicandi actiū & vindicandi, vt ait Iohannes, Ecce venio cito, & merces mea mecum est, dare vnicuique iuxta opera sua. Et Daniel, Iudicium sedit, & libri aperti sunt, & ecce in nubibus celi quasi filius hominis veniebat. Sed quā terrible erit illud iudiciū, pandit Propheta, subdēdo, Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea. Nam ante finale iudicium terra & aer igne conflagrationis accendentur ac purgabuntur, hominesq; tunc viuētes timore instar plumbi liquefcent & dissoluentur, prout Saluator ait, Erunt signa in sole & luna, & in terra pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi. De hac terrę liquefactione futura in die iudicij, de qua nunc loquitur Propheta per modum præteriti secundum consuetudinē prophetiæ ait beatissimus Petrus, Adueniet dies domini tanquā fur, in quo celi supple aërei magno impetu transient, elemēta vero calore soluentur, terra autē & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Esaias quoque, Ecce, inquit, dies domini veniet crudelis & indignationis plenus, ad ponendam terram in solitudinem, & conterendum peccatores de ea: ego dominus cōfirmāui columnas eius, id est, iustos & viros perfectos, qui erunt circa finem mundi tēpore Antichristi, confirmabo & conseruabo in gratia, ne in tantis persecutionibus atque erroribus deficiendo frangantur & cadant. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit à principio mundi. Et nisi breuiatū fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur. Possunt quoque nomine columnarum intelligi sancti apostoli, quos Christus post resurrectionem confirmauit in fide. dicuntur verō viri perfecti, sapiētes, & sancti columnæ mundi atque ecclesię, quia per preces, doctrinas & exempla eorum alij sustentantur. Dixi ego Christus per meipsum, per prophetas, per apostolos, aliosq; electos, iniquis, nolite iniquē agere. Vnde in Euangelio scriptum est, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum. Et Esaias, Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, discite bene agere, quærite iudicium, subuenite oppresso. Dixi & delinquentibus, id est, legem diuinam præuaricantibus, nolite exaltare cornu, id est, nolite vosipfos iactare, nolite per superbiam intumescere, & deo repugnare. Hinc quippe scriptum est, Iurauit dominus in anima sua, detestor ego superbiam. Et ad superbos ibidē ait, Væ qui dicitis, nunquid non in fortitudine nostra assumpimus nobis cornua? Nolite extollere in altum cornu vestrum, id est, animum vestrum magnificum nolite vltra mensuram erigere, sed facite quod docet princeps apostolorum, Humiliamini sub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore visitationis. Et quod in Ecclesiastico scriptum est, Quanto maior es, humiliatē in omnibus, & inuenies gratiam coram deo & hominibus. In altum extulerūt cornu suum, quibus Moyses dicit, Multum erigimini filij Leui. Et Mich. Hæc dicit dominus, Ecce ego cogito super familiam istam malum, & non ambulabit superbi, quoniam tempus pœsimum est, nolite loqui aduersus deum iniquitatem, laudando, amando & operando quod ille vituperat, odit & prohibet. Nolite peccata vestra palliare, excusare, defendere. Nolite contra prælatos vestros murmurare, aut vestra peccata in creatorem retorquere, dicendo vos propter constellationem, dispositionem fatalem seu naturalem non posse peccata effugere. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus poteritis euadere aut latere, quoniam deus iudex est, qui de seipso apud Ieremiam asserit, Ego sum testis & iudex. Et alibi per eundem Prophetam fatetur, Si occultabitur vir in absconditis suis, & ego non videbo eum, dicit dominus. Vnde & per Malach. deus loquutus est, Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis. Hunc superbum deus humiliat: & hunc, id est, humilem exal-

Arat, sicut in Euang. ait, Omnis qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Præterea in presenti deus quosdam temporaliter exaltat, promouendo eos ad statum sublimem: & quosdā humiliat, priuando eos pristino statu, potestate, seu regno, vt patet de Babyloniis quos deiecit per Medos ac Persas, & de Medis ac Persis, quos deiecit per Græcos, & de Græcis quos deiecit per Romanos: & hoc agit deus omnipotēs omnium moderator regnorum, secundum ordinem suæ iustitię. Propter quod apud Daniele scriptum est, Sit nomen domini benedictū, quoniā ipse mutat tempora & ætates, transfert regna atque constituit. Et i. Reg. Arcus fortis superatus est, & infirmi accincti sunt robore. Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat. Sufficit de puluere egenum, vt sedeat cum principibus, &c. Et Ecclesiasticus, Sedes ducū superborū destruxit dominus, & sedere fecit miser pro eis. Quod expertus Nabuc. ait, Iuxta voluntatē suā facit, tam in virtutibus cæli quā in habitatoribus terræ: & non est qui resistat vultui eius, quia calix in manu domini. Per calicē scriptura significat passionem seu pœnam, secundū quod Christus ait ad patrem, Transfer calicem istū à me. Et ad filios Zebedei, Calicem meū bibetis. Calix ergo in manu domini, est pœna in diuina potestate consistens, qua deus potest reddere iniustus tormenta. Est autem hic calix plenus mixto vini meri, id est, repletus varietate diuersarum pœnarū, sicut superius dictum est, Pluit super peccatores laqueos, ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorū. Per vinū merum intelligit amarū saporem, seu gustum austerū, quem sentiunt peccatores ex inflictione vltionis diuinę. Alij ita exponūt, Calix, hoc est, mensura retributionis, est in manu domini iudicis mundi, calix, inquam, vini meri. i. puri vini, per quod signatur retributio electorum in patria, in quibus nihil inuenitur tristitię. Et calix iste est plenus mixto, id est, commixtione tristitię & consolationis, quantum ad viatores, in quibus cum consolatione interna diuinitus inspirata, miscetur tribulatio carnis seu alia quęlibet pœna. In electis enim nunc miscetur virga & baculus dei, hoc est, correctio pœnalis, & sustentatio consolatiua. Vel dicitur calix iste plenus mixto, id est, temperamento misericordię atque iustitię, quæ in omni opere dei contēperantur: iuxta illud, Vniuersę vię domini misericordiā & veritas. Et inclinauit ex hoc in hoc, id est, ipse dominus omnium iustus iudex calicem suum effudit de vno populo in alium, flagellando paulatim vnum per alium, sicut flagellauit Hebræos per Chaldæos, & Chaldæos per Medos, Medos quoque per Græcos, & Græcos atque Assyrios per Italicos. Vel inclinauit ex hoc in hoc, id est, deus ex calice seu mensura consolationis, effudit in calicem actionis: & econuerso, per hoc quod in viatoribus miscet consolationem retributioni seu afflictioni, & vice versā. Veruntamē fex eius nō est exinanita, id est, inferior potus calicis domini, scilicet pœna sine consolatione nō defecit, quoniam pœna inferni, quæ omni caret solatio & nomine fecis exprimitur, nunquā finitur, bibēt de hac fece, omnes peccatores terrę, qui modo nō pœnitent, quia æternaliter damnabūt. Vnde alio loco scriptum est, Malus de furore omnipotentis bibit. Ista fex calicis domini est fel atque absinthiū, de quibus dominus apud Ieremiam profestatur, Ecce ego cibabo eos absinthio & cibabo eos felle. Deinde ecclesia, seu quilibet iustus, de sua illuminatione & correctione domino gratias agere cupiēs ait, Ego autē annuncio beneficia dei & laudes eius, in seculum. i. perseueranter, quandiu sum, cantabo, cum mentali lætitia, deo Iacob, hoc est, cuiuslibet hominis vitia supplantantis. Eorū enim qui vitia supplantare non cessant, deus proprie deus vocatur. Iacob autem interpretatur supplantator. Sequitur autem vox Christi, Et omnia cornua peccatorum confringā, hoc est, omnes dignitates & exaltationes superborū & impiorū deiciam, maxime in die nouissimo: iuxta quod in Esaiā scriptū est, Visitatione super orbis mala, & requiescere faciā superbiam infidelium. Et apud Osee, Gloriā eorū in ignominiam commutabo: & exultabunt cornua, hoc est, virtutes & alta fiducia contemplatiōq; sublimis iusti: quoniā quicquid perfectionis iam inuenitur in homine iusto, hoc post mortē in patria vehementer perficitur, atque æterno honore præmiatur, & in die iudicij iusti anima & corpore, super omnem cælorum mobilium altitudinē locabuntur. Agamus ergo quod in præsentī psalmo cantamus, dei laudibus insistendo, nostra vitia recolendo, atq; præ omnibus & in omnibus omnem superbiam abhorrendo, verāmq; humilitatē incessabili studio amplectendo, quoniā deus superbis resistit, humilibus autē dat gratiam. Ipse quoq; summus & vnicus noster magister, Discite (inquit) à me, quia mitis sum & humilis corde. Odibilis enim (teste scriptura) corā deo & hominibus est superbia. Propter quod bonus pater filium instruens ait, Superbiam nunquam in tuo animo, aut in verbo tuo dominari permittas. In ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Et in libro beati Iob dicitur, Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum agri se liberum natum putat. Porro ipsemet Christus humilitatem nos vltimo docuit verbo & opere, in cœna nouissima discipulorum pedes lauādo, eisq; dicendo, Qui maior est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor sicut ministrator.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXV.

EXPOSITIO TITVLI.

Præterea titulus Psalms præsentis est, In finem in carminibus Psalmus Asaph canticū ad Assyrios. Psalmus nunc declarandus, secundum doctores Hebræos atque catholicos, ad literam loquitur de admiranda victoria populi Iudæorum tempore Ezechię, quam deus contulit eis de Assyrijs, quando percussit angelus domini in castris Assyriorum centū octoginta quinque milia hominum, quo viso fugit Sennacherib. Hanc ergo liberationē prænosces in spiritu author Psalms præsentis, fecit hunc Psalmum, cuius titulus ita exponitur, Psalmus præfens in finem, id est, in Christum nos dirigens in laudibus, quoniā continet laudem dei, quam decantādo in deum dirigimur, est ipseus

Afaph vel sicut authoris secundum quosdam, vel sicut catoris. Vel Afaph, id est, synagogæ tanquam pro eius ædificatione conscriptus, & est canticum, id est, spiritualem exultationem includens, scriptum ad Assyrios conterendos, id est, de Assyriorum deiectione pertractans. ait ergo,

PRÆCATIO.

Deus scrutator renum & cordium, cui omnis confitetur cogitatio hominum, mentium nostrarum infirma benedictionis tuæ virtute corroborata: ut quæ iusta & pia sunt cogitemus, & nota fidelia recte uiuendo, tibi domino deo nostro reddamus.

EXPOSITIO psalmi literalis.

OTVS in Iudæa, id est, in terra & populo Iudæorum [DEVS.] Alijs nanque nationibus ad idololatriam declinantibus, permāsit in populo Iudæorum cultus vnus veri summiq; dei, [IN ISRAEL] magnū nomen eius. Per Israel eisdem designat, quos per Iudæam, qui a Iudæi erant filij Iacob, qui dictus est Israel. Vel per Israel specialiter exprimit decem tribus, quæ tempore Ezechia nondum translatae erant: & quāuis illæ pro maiori parte ad idololatriam essent conuersæ, adorantes vitulos aureos quos fecit Ieroboam: multi tamē manserunt in populo illo deum verum colentes: quorum vnus erat Tobias, vt patet in libro

Gen. 32. Eia. 38

N

3. Re. 12. Tobie 1. 3. Re. 19. 3. Re. 12

Tobia. Vnde scriptum est, Dixit dominus ad Heliā, Dereliqui mihi in Israel septem milia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal. Sic ergo in Iudæa, hoc est, in populo tribus Iudæ & Beniamin, inter quos morabantur etiam Leuite, quoniam Ierobabam fecit sibi sacerdotes de extremis populorū. Et itē, in Israel, id est, in populo decem tribuum credente, & deum colente, magnum fuit nomen eius, scilicet dei, quoniam magnitudinem dei nouerunt, & deus eis ostēdit potentia suā, & magnificentiam, tam mirabiliter occidendo Assyrios. Dicitur enim nomē alicuius magnum illic, vbi magna eius virtus ostenditur, & ipse clare cognoscitur. Et horum veritas liquet ex eo quod Moses ait populo isti, Te elegit dominus deus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terrā. Et rursus, Ecce ostēdit nobis dominus deus noster maiestatem & magnitudinē suā. (2) Et factus est in pace locus eius, hoc est, terra Iudææ, quæ impugnabatur à rege Assyriorū, pacē adeptā est, occiso regis exercitu. [ET] habitatio eius, scilicet dei facta est [IN] Sion, hoc est, in templo, in monte Sion constructo. Reddita nanque pace rex piissimus Ezechias cum sacerdotibus & populo deuotissimē deo gratias retulit, atque seruauit in templo, & sic deus per gratiam magnā habitauit in templo suo: secundum quod Abacac ait, Dominus in templo sancto suo. (3) In I, videlicet in terra Iudææ dominus [CON]FRUIT potentias arcuum, scutum, & gladium, id est, omnia bellica instrumenta Assyriorum, [ET] bellum, hoc est, bellatores regis Sennacherib. Vel, bellum, id est, præliū eius dissipauit. Confregit autem deus hæc bellica instrumenta, impediēdo ea ab actu per interfectionem bellatorum, vel ipsi Iudæi confregerunt hæc arma pro magna parte, sicut & cætera spolia.

Deut. 7. Deut. 3

4. Re. 20

Abac. 2

(4) ILLUMINANS tu mirabiliter, hoc est, lucem miserationum tuarum mirabili pietate nobis emittens atque infundens, [AMONT] in v's æternis, id est, ab angelis sanctis: qui dicuntur montes æterni, quoniam sublimes sunt & immortales. Ab his deus Iudæos mirabiliter illustrauit, quoniam per preces atque ministeria angelorum Iudæos custodiētiū deus cōcessit istam victoriam. Quāuis etenim scriptum sit, Egressus angelus percussit in castris Assyriorum, &c. Credēdum est tamen, quod angeli singuli singulos Iudæos sigillatim custodiētes orabant deum pro illo triumpho. [TV]RBATI sunt omnes insipientes corde, id est, ministri peruersi perfidi regis, videlicet Assyrij idola honorantes, corde perterriti sunt, & corpore interfecti per gladium angeli. Vel, omnes insipientes corde turbati dicuntur, quoniam gentes in circuitu Iudææ morātes audita deiectione Sennacherib obstupuerunt de tam admirabili plaga. Vnde etiā longo post tempore, dum Nabuchodonosor obsideret Ierusalem, non putabant gentes vicinæ Iudææ, quod Nabuchodonosor præualeret, propter memoriam deiectionis Sennacherib. Propter quod Ieremias ait in Threnis, Non crediderūt reges terre, quod ingrederetur hostis per portas Ierusalem. Dicitur quoque illuminatio ista mirabiliter facta, quoniam corpora Assyriorum fuerunt redacta in cineres. (5) DORMIERE VNT, id est, Assyrij diuina virtute occisi [SOMN]VM suum, id est, somnum mortis, à quo nemo suscitatur, nisi deus, [ET] nihil inuenerunt omnes viri diuitiarū in manibus suis, id est, prædicti Assyrij, qui diuites erant propter spolia, quæ in multis terris à se vastatis collegerant, cum essent occisi, nullum habuerunt subsidium, aut profectum ex suis diuitijs: sed opera eorum sequebantur eos, non autem diuitijs, sicut superius de diuite dictum est, Quoniam cum interierit, non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius. (6) A B increpatione tua, id est, à districta tua ultione, [DE]VS Iacob patriarchæ, qui dicis, Ego sum deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generationem & generationē. [DORMIT] A VERVNT dormitione mortis, de qua in libro Iob scriptum est, Diues cum dormierit nihil secum auferet. Et Christus, Lazarus amicus noster dormit: [QV]I ascēderunt e quos, id est, ministri & milites regis Assyriorum. (7) TV terribilis es, propter vindictam tuę iustitię, & imperferabilem profunditatem iudiciorum tuorum. Propter quod sanctus Iob ait, Semper quasi tumentes super me fluctus, timui deum. [ET] quis resistet ei? quasi diceret, nullus: quemadmodum etiā apud Ierem. inducitur, Quis similis mei, & quis sustinebit me, dicit dominus? Et quis est istepastor, qui resistat vultui meo? [ET] quis est, tēpore quo occidisti Assyrios [IRA] tua, id est, ultio tuę iustitię euidenter innotuit. (8) DE cælo auditum fecisti iudiciū id est, instam ultionem, quam exercuisti in omnem exercitum Assyriorū, audiri fecisti in terra de cæ-

Apoc. 14. Plal. 48. Exod. 3. Iob. 27. Iohan. 11

Iob 31. Iere. 49

ALo, id est, virtute cælesti, qua hanc ultionem fecisti. Sicut enim hæc ultio de cælo facta est ministerio angelis: sic dicitur facta, audita de cælo, quoniam virtus cælestis, quæ fuit causa existentię huius ultionis, existit etiam causa promulgationis ipsius. Vel sic, De cælo auditum fecisti iudicium, id est, audiri fecisti ab hominibus iudicium cælestis: sic quoque quod dicitur, de cælo iudicium, tantum est dicere ac si dicatur, iudicium cælestis. Hoc autem cælestis iudicium fuit, quod dominus de rege atq; exercitu Assyriorum peregit, occidendo tantam cateruam. Vel sic, De cælo auditum fecisti iudicium, id est, cælestis reuelasti iudicium istud. Reuelauit enim deus Esaiæ quæ futura erant regi huic & populo eius, imò Esaias frequenter in libro visionum suarum vaticinatur. Esaias quoque idipsum Ezechia prædixit. [TERRA] tremuit, id est, populus Iudæorum propter aduentum Assyriorum vehementer expauit. Vel dicitur terra tremuisse, propter multitudinem exercitus Assyriorum: quemadmodum primo Machabæorum habetur, Commota est terra à voce exercituum. [ET] quieuit, id est, populus terrę Iudææ à suo pauore cessauit, occisis Assyrijs. (9) CVM exurgeret in iudiciū deus, id est, in actum iudicandi procederet, committendo angelo suo, vt prædictum populum cruciaret. [VT] saluos faceret omnes mansuetos terræ, id est, quatenus Ezechiam regem mitem & sanctū cum populo suo, de manu Assyriorum erueret. (10) QVONIAM cogitatio hominis, id est, cor & meditatio cordis regis Ezechia & cuiuslibet ferui ipsius, cum in virtutibus sequētis, [CON]FITEBITVR tibi confessione laudis, gratias tibi agendo de liberatione tam gratiosa, [ET] reliquæ cogitationis, id est, memoriæ huius facti, nascentes in ipso Ezechia ac populo suo, posterisq; eorum, ex prima cogitatione facti istius [DE]M festum agent tibi, id est, occasio erunt vt solenniter recolatur liberatio talis à populo Ezechia, imò & ab alijs qui norunt tam mirabile opus, quia nos omnes hoc miraculum audientes, diem quemadmodum festum agimus, contemplando, & admirando deum in opere tam præclaro. Deinde propheta alloquitur populum Iudæorum ab Assyrijs liberatū, quatenus deo sint grati, atque, (11) VOVENTE] pro gratiarum actione vota spontanea, [ET] reddite, id est, vota per soluita [DOMINO] deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera, id est, qui ex omni terra circa Hierusalem & in gyro ipsius ac templi, in quo deus esse & habitare asseritur, conuenitis, vt domino hostias immoletis: domino [IN]quam] (12) TERRIBILI &] pro, id est, [ET] qui aufert spiritum principum] occidendo magnos sicut & paruos, [TERRIBILI] apud reges terræ] qui audientes deiectionem Sennacherib, deum Israel formidabant. Vnde & Nabuchodonosor ait, Nunc igitur laudo, magnifico, & glorifico regem cæli, quoniam omnia opera eius sunt vera. Et Darius, Pauca inquit habitantes in vniuersa terra decem Danielis, quia ipse est liberator & saluator, faciens signa, & mirabilia in cælo & in terra.

Esa. 36. 4. Re. 18.

1. Mac. 9.

B

Dan. 4. Dan. 14

C

EXPOSITIO Tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

IVxta intellectum autem moralem exponēdus est Psalmus hic de statu ecclesię Christianæ, videlicet de quolibet homine, populo, seu cōmunitate Christianifideli, à multis periculis liberata, atque ex hoc deum magnifice collaudate, & multos ad sanctam deuotionem ac gratitudinem inuitante: eritque sensus tituli superius positi talis, Psalmus Afaph, id est, congregationi fidelium, significata per Afaph, conueniens, atque in finem (qui Christus est) tendens ac dirigens in laudibus, ita vt ipsa ecclesia ex prompitudine voluntatis, & impetu sanctæ dilectionis, deo laudes concinat, & non ex tristitia seu necessitate, quoniam hilarem datorē diligit deus: estque psalmus iste, canticum, id est, laus spiritualis iucunditatis, ad Assyrios, id est, ad dirigentes eos, videlicet qui cor suū ad dominū dirigunt. Assyrij nanque dirigentes interpretantur. Ait itaque, Notus in Iudæa deus. Hoc modo ad literā accipi nequit pro tempore isto, quia & terra Iudææ iam à Sarracenis (proh dolor) inhabitatur, & populus Iudæorum deum verum ignorat: quæadmodum Iudæis loquutus est Christus, Neque me scitis, neq; patrem meum. Et alibi, Est pater meus, quem vos dicitis, quia deus noster est, & non cognouistis eum. Quæ est ergo Iudæa, in qua modo veraciter notus est deus, nisi Christiana ecclesia in deū corde credens, eumque ore confiteus atque operibus bonis honorans? De hac quippe Iudæa ait beatissimus euangelista Iohānes, Scimus, quoniam filius dei venit & dedit nobis sensum, vt cognoscamus deum verum. Vnde Christus testatus est, Pater iuste mundus te non cognouit, ego autem te cognoui, & nolum feci eis, scilicet quos dediisti mihi, nomen tuū. Iudæa enim interpretatur confessio. Ecclesia autem domino verissime confitetur, quoniam ipsa sola de deo veraciter sentit per catholicę fidei veritatem, agnoscens deum vnū ac trinū, dei vni genitum incarnatū, nostram beatitudinē in dei visione esse repositā: in Israel, id est, in homine seu populo, deum per fidem syncerā contemplante, magnum nomen eius, id est, magnificum reputatur & gloriosum, & incōparabile esse cognoscitur nomen dei seu ipsemet deus, qui de seipso alio loco ait, Rex magnus ego sum, & magnum nomen meū in gentibus. Et factus est in pace locus eius, id est, per pacem disponitur, aptatur, & dignificatur rationalis creatura, vt in ea habitet deus, qui de seipso per Esaiam locutus est, Super quem requiescet spiritus meus, nisi super quietum & humilem? Quietus autē pacificus est, quoniam pax est quies mentis. Est enim pax tranquillitas bene ordinati cordis, dum, scilicet caro seruit ac pareat spiritui, sensualitas rationi, & ratio deo, ita vt semper inferius suo superiori prompte obedit. In anima hanc pacem sortita deus liberet moratur: de quo Paulus ait, In pace vocauit nos deus. Et iterum, Non est inquit] dissensionis deus, sed pacis. Hæc siquidem pax facit hominem filium dei: iuxta illud, Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. In homine ergo pacifico, tanquam in filio dilecto, habitat deus: idcirco omni Christiano, & maxime religiosis & solitarijs, summe studendum est, vt veram atque internā pacem stabiliter & immobiliter, quantum fieri potest, possideant. Propter quod monet Apostolus, Pacem

2. Cor. 9.

Iohā. 8. Ibidem.

1. Iohā. 5. Iohā. 17.

Malac. 1

Esa. 66

1. Cor. 7. 1. Co. 14.

Matt. 5

Hbr. 12

Gal. 6 sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum, contemplantes, ne qua radix amaritudinis sursum germinas impediatur. Et alibi, Si fieri potest quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete. In pace enim splendide requiescit omnis anima sancta, in presenti degens in auxilio, secundum quod dominus apud Esaiam asserit, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Denique quantum appetenda sit omni Christiano haec pax, constat ex eo, quod Christus ante passionem discipulos mittens, praecipit eis ut pacem ante omnia hominibus imprecarentur. In quancumque inquitens, domum intraveritis, primum dicite, Pax huic domui. Post resurrectionem quoque apparens discipulis, pacem primitus annunciauit, dicendo, Pax vobis. Sed & omnes apostoli qui scripserunt epistolas, nonne in salutationibus suis pacem singulariter eis quibus scribunt, desiderant, dicentes, Gratia vobis & pax, aut simile aliquid? Omnem ergo perturbationem, discordiamque vitemus, quatenus deum pacis intra nos comanentem habere possimus, & habitatio eius, scilicet dei est in Sion, id est, in ecclesia Christiana, seu quolibet homine deum fideliter speculante. His enim ait Saluator in Euangelio, Ego vobiscum sum cunctis diebus. Et, Ad eum veniemus ego & pater, & mansio in apud eum faciemus. Sion namque speculatio interpretatur, & certum est omnem speculatuam animam inhabitare sanctam atque altissimam Trinitatem. Ibi, hoc est, in hoc homine virtuoso atque ecclesia, deus per gratiam suam, confregit, destruxit, & extirpauit potentias arcuum, id est, vires fallacium suggestionum diaboli, atque occultas insidias doli humani, scutum, id est, excusationem propriae culpae, qua se contra corripientem defendit peccator, gladium, id est, manifestam resistenciam, qua homo deo repugnat, veritatem impugnat, superiori suo resistit, & bellum, hoc est, inobedientiam seu rebellionem, qua contra spiritum caro concupiscit atque luctatur. Omnia mala haec deus per gratiam suam pietatis expellit ab homine, quoniam ei proprium est peccata auferre & impium iustificare: sicut Iob ait, Quis potest facere mundum de immundo, nonne tu qui solus es? Potest quoque per arcum intelligi delectatio subita, quae ad similitudinem arcus improuise ferit, ac repente occidit. Per scutum autem peruersa voluntas, qua se armat iniustus ad vitia. Per gladium vero operatio vitiosa, qua se homo actualiter perimit. Per bellum quoque consuetudo peccandi, qua contra legem diuinam peccator, incessabiliter pugnat. De his enim, qui his vitijs obnoxij sunt alibi scriptum est, Vae eis, quonia contra deum est manus eorum. Illuminans tu, deus mirabiliter, hoc est, supernaturaliter, a montibus aeternis, hoc est, ab angelicis spiritibus seu per angelos sanctos ecclesiam militantem. Quoadmodum enim gloriosissimus Theologorum princeps Dionysius docet, Hierarchiam Ecclesiasticam, seu militantem Ecclesiam, deus gubernat per Hierarchiam angelicam, quia & singulis hominibus affunt, profunt, & praesunt angeli singuli. Regna quoque archangelos habent praesidentes, & ipsa vniuersalis Ecclesia Michael, paradisi praepositi creditur habere rectorem: quoadmodum olim synagoga, cuius Michael princeps fuisse refertur. Per hos montes, diuinitus copiosissime illustratos, illuminat deus corda humana, mittens nobis per eos gratiam sui auxilij, directionemque mentis in omnibus. Vnde secundum Dionysium, multi gentium per illuminationem angelicam ad fidem conuersi sunt, atque ad vniuersum dei cultum, etiam ante legem scriptam. Alij autem exponunt hunc locum de Apostolis, per quos praedicationem deus mundum mirabiliter illustrauit, conuertendo eum ad fidem per multa miracula, diciturque; sancti Apostoli montes propter excellentiam gratiae, eminentiam vitae, & altitudinem sapientiae. Vocantur quoque montes aeterni, quoniam sunt cum Christo aeternaliter regnaturi. Turbati sunt omnes insipientes corde, hoc est, vniuersi qui vel angelicae inspirationi, vel Apostolicae praedicationi non consenserunt, mentis deordinationem, inquietudinem, & verae pacis carentiam, tumultum vitiorum, & strepitum passionum inciderunt. Propterea dormierunt somnum suum, hoc est, somnum peccati, de quo clamat Apostolus, Surge qui dormis. Et rursus, Tempus est nos iam de somno surgere. Hunc somnum dormire, est in rebus carnalibus, transitorijs, caducis, & vanis delectari, quiescere, aut finaliter perdurare. Vel sic, Dormierunt somnum suum, hoc est, miserabilem mortem gustauerunt, moriendo in vitijs. Siue autem exponatur de somno peccati, siue de somno mortis, conuenienter ad eum est, suum, ita ut insipientes dormisse somnum suum narrantur. Est enim & duplex somnus iustorum, videlicet somnus sanctae contemplationis, seu interna quietis ac interioris virtutis in domino, de quo dictum est supra, In pace in idipsum dormiam. Et in Genesi, Immisit dominus soporem in Adam, Est quoque & somnus beatae mortis, qui appellatur natalis sanctorum, de quo in Actis dictum est, Cum haec dixisset Stephanus obdormiuit in domino, & nihil inuenierunt omnes viri diuitiarum, hoc est avari, in manibus suis, id est, in operibus suis: quia in hora mortis suae, itemque in die iudicij, ab omni opere bono ac meritorio inueniuntur inanes & vacui, nec tunc profunt eis diuitiae, deliciae, & bona huius momentaneae vitae. Propter quod dicit, Quid nobis profuit superbia, aut quod diuitiarum iactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra. Et rursus scriptum est, Diues cum dormierit, nihil secum auferet. Apprehendet eum quasi aqua inopia. Vnde & alibi habetur, Agite nunc diuites, plorate, ululantes in miserijs quae aduenient vobis. Diuitiae vestrae putrefactae sunt, & vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum & argentum vestrum eruginauit, & erugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Ab increpatione tua, id est, de ipsa tua castigatione seu disciplina, & de tua exhortatione, comminatione, correptione, & praedicatione, o deus Iacob dormitauerunt, hoc est, non sunt emendati, nec ad virtutes euigilauerunt, sed in peccato obdormierunt, qui ascenderunt equos: hoc est, qui temporales honores, dignitates, praedationes, & pompas dilexerunt. Increpat enim deus peccatores per flagella, & exhortationes sacrae scripturae, sed quidam inde obdurantur vnde merito corrigerentur: sicut de talibus per Amos dominus ait, Percussit vos vento vrtae & erugine & grandine, & non fuit ex vobis qui reuerteretur ad me, dicit dominus. Vel, quia ascenderunt equos, id est,

A qui in fortitudine equi cossit sunt magis, quam in auxilio dei. Propter quod talibus dicitur in Esaiam, Dixistis, ad equos fugiemus, ideo fugietis. Et super veloces ascendemus: ideo veloces erunt qui persequerentur vos. Et nobis per Osse consulitur, Conuertimini ad dominum, & dicite ei, Super equos non ascendemus: non quod bestiam (quae equus nuncupatur) ascendere culpa sit: sed vel in equo confidere, vel in altum elationis seipsum erigere, & contra deum ceruicem protendere nephas est. Tu terribilis es: quemadmodum in Ecclesiastico inducitur, Ecce caelum & caeli caelorum, abyssus & vniuersa terra, & omnia quae in eis sunt, in conspectu dei commouebuntur, & cum conspexerit ea deus, tremore concutientur. Et in omnibus his insensatum est cor hominis, deum non formidantis. Iob quoque, Potestas & terror apud ipsum sunt, qui facit concordiam in sublimibus suis, & quis resistit tibi? nullus utique, quoniam tuispe apud Esaiam locutus es, Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Et scriptura alia testatur, Deus cuius irae resistere nemo potest, sub quo curuatur qui portant orbem. Propterea beatissimus Iob ait, Deus solus est, & cogitatione eius nemo auertere potest, idcirco a facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor. Maxime autem in futuro iudicio deus apparebit terribilis, in tantum ut dicat Apostolus, Horrendum est incidere in manus dei uiuentis: exitunc, hoc est, ex tempore quo per gratiam tuam iustam subtractionem, turbati sunt omnes insipientes corde, & dormierunt somnum suum, & c. ira tua, hoc est, ultio tua cepit apparere. Grauisissima namque ira dei in hac vita, est peccatorem relinquere in suo errore, & ita dum impius in vitijs perseverat, ira dei in eo apparet. Hinc enim conscriptum est, Etenim multo tempore non finire peccatoribus exsententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium. Vel extunc, hoc est, ex tempore nouissimi diei, inqertum apparebit ira tua perfecta in damnatis, quia ipsi sunt vasa irae, secundum Apostolum: de caelo auditum fecisti iudicium, hoc est, de ore Christi & Apostolorum sanctorum ac aliorum praedicatorum fidelium, qui omnes caeli dicuntur, propter vitam suam angelicam, & conuersionem caelestem, audiri fecisti, o deus Trinitas, iudicium, discretionis, quo separas in presenti electos a reprobis, vita & moribus. Christus enim atque discipuli eius praedicauerunt ac docuerunt, quomodo deus quosdam ab aeterno praedestinaffet, & aliquos odisset, & nunc quotidie inter illos discerneret, hos misericorditer aspiciendo, illos autem iuste spernendo. Hoc vero iudicium tempore Christi facti in exordio Euangelicae praedicationis cepit praecipue innotescere, quoniam tunc maxime apparere cepit, qui essent electi, & qui praescit. Propter quod dixit Saluator, Nunc iudicium est mundum. Et hoc quare, subiungit, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, videlicet ex cordibus electorum, ut pateat qui ad deum pertineat. Vel de caelo, id est, per illuminationem caelestem, seu spiritus sancti inspirationem, auditum fecisti iudicium, quod in fine mundi futurum est, quoniam ipsi apostoli & successores ipsorum ac praecessores sancti prophetarum, concorditer docuerunt, & hominibus nunciauerunt istud finale iudicium. Vel, de caelo auditum fecisti iudicium, hoc est, audire facies, quando ipse dominus in iussu, & voce archangeli, & in tuba dei descendet de caelo, & tuba canet, dicens, Surgite mortui, venite ad iudicium. Sed & quando ipse Christus sententiam proferet, dicens, Ite maledicti in ignem aeternum, & venite benedicti patris mei. Deus trinitas auditum faciet iudicium, quod ipse intra se de vniuersis concepit, cuius iudicij executor vel prolator est Christus ut homo, terra tremuit & quieuit cum exurgeret in iudicium deus. Hoc diuersimode accipi potest. In aduentu enim Christi ad iudicium, omnes homines in terra existentes terrebutur: sed boni ab hoc terrore cito quiescent, quonia deus iudicabit pro eis. Impij quoque quiescent a pristinis vitijs, quoniam amplius delitari non poterunt. De hac enim quiete apud Esaiam praedictum est, Quiescite agere peruersi. Vel ipsum elementum terrae tunc tremet, hoc est, ad similitudinem tremantis se habebit, propter ignem conflagrationis & impetum fluctuum maris, & quiescet ab hac agitatione, quonia factum iudicium, tempus, & motus caeli cessabunt, & terra splendebit ut aurum. Sic ergo terra tremuit & quieuit, hoc est, contremiscet atque quiescet. Cum exurgeret in iudicium deus, id est, dum Christus ad iudicandum veniet cum omnibus incolis caeli: iuxta illud Esaiam. Dominus ad iudicium veniet, cum senioribus populi sui & principibus: ut saluos faceret. i. quatenus ab omni corruptione, mortalitate, molestia, saluet omnes mansuetos terrae, id est, homines mites, qui iram resrenant. Potest quoque, exponi de Christo resurgente. Nam ut dicit Mattheus, Christo resurgente terrae motus factus est magnus. Angelus enim domini descendit, &c. Ab hoc autem motu terra quieuit cum exurgeret deus dei filius, scilicet Christus, a morte in iudicium, id est, ut suo tempore iudicet mundum, qui est iudicatus a mundo, & ut iudicaret Iudaeos. Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, id est, prima occupatio seu principalis exercitatio cordis hominis virtuosi, laudabit te, & accusabit se: sicque implebit illud euangelij, Primum quaerite regnum dei: & reliqua cogitationis, id est, caeterarum meditationes ex hac prima occupatione nascetes, die festum agunt tibi, id est, mentem implebunt bonis considerationibus, quibus intenta tibi soleniter vacabit & inharebit, tempusque festiue & fructuose expendet. Dum namque homo deo primo confitetur sua beneficia, & mox memor efficitur peccatorum suorum, tunc anima eius impletur splendoribus gratiae, perpenditque homo quantam beatitudinem peccando amisit, quantam miseriam incidit, poenamque promeruit, quam viliter tempus expedit, quam graue peccatum sit ingratitude, quam clementis est deus qui sibi tam diu pepercit, & gratiam conuersionis modo largitus est, multaque alia considerat anima sic conuersa. Vouete, id est, consulo vobis ut voueat, vel in susceptione sacri ordinis, vel in ingressu religionis, vel aliud aliquid ad dei honorem agendo vel dando: & reddite, id est, iubeo ut reddatis domino deo vestro. Vouere enim consilium est, quia ad supererogationem pertinet: soluere autem vota, praecipuum: quemadmodum Moses asserit, Quod semel egressum est de labijs tuis obseruabis, & facies sicut promissisti domino deo tuo: imo & cito reddendum est, secundum quod in Ecclesiastico

Esai. 30.
Osse 14
Eccle. 16
Iob 25
Esai. 46
Iob 9
Iob 23
Hebr. 19
2. Mic. 6.
Rom. 9
Ioh. 12
1. Thef. 4
1. Cor. 15.
Mat. 25
Esai. 1
Esai. 3
Matt. 28
Matt. 6
Deut. 23
Eccl. 5

habetur, Si quid vouisti domino, ne moreris reddere. Displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Ideo Thomas affirmat, qd votum plus obligat quam iuramentum. Denique multo perfectius est, magis meritorium, bonum ex voto facere, quam sine voto: sicut & maius est dare arborem cum fructu, quam fructum tantum. Voluntas nanque est veluti arbor, vnde fructus boni & mali, hoc est, opera virtuosa ac vitiosa nascuntur. Qui ergo promittit voluntatem, ipsam deo offert & obligat, ostenditur quoque homo talis magis promptus & ardens ad dei obsequium, quam non promittens: sed & ipsum votum seu promissio, cum sit actus virtutis, quae laetitia dicitur, magnum recipit praemium: sicque ex voto operans dupliciter promeretur, videlicet ratione voti, & item ratione operis boni. Sunt autem quaedam vota cunctis communia, sine quibus nemo potest saluari: sicut in fonte baptismi promittimus credere, & operibus satanae renunciare, & ista cadunt sub praeepto sicut baptismus. Alia vero sunt specialia vota: quaedammodum votum castitatis, paupertatis, & caetera, & ista ante promissionem sunt in consilio: vota autem emissa sunt sub praeepto. Sic ergo vouete & reddite domino deo vestro o omnes fideles qui in circuitu eius affectis munera, hoc est, qui ex omni parte ad deum confluitis, atque per modum coronae ad deum acceditis, qui utique est in medio vestrum, non tamen sic sunt omnes homines in circuitu dei, quasi deum intra se claudant ac terminent, quoniam ipse immensus est. Caetera patent ex praecedenti explanatione. Ecce psalmum iucundum, amoenum, & dei laudibus plenum audiuimus, quem decet nos cum interna dulcedine, cordiali laetitia, & intellectu intento preferre, quatenus nos ipsi & vnusquisque nostrum esse queat Iudaea, domino fide & opere consistendo, Israel gloriam eius reuelata facie speculando, & ita toto corde pacifico & sincero, praeparemus domino habitationem in nobis.

Matt. 18
2. Cor. 3.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXXVI.

EXPOSITIO TITULI.

Declarandus nunc psalmus hoc titulo praesignatur, In finem pro Idithun psalmus Asaph. Idithun interprete tatur transiliens, Asaph autem congregatio. Est igitur sensus, Psalmus Asaph, id est, tractatus iste congregationi fidelium, puta ecclesiae competens, atque in finem, qui Christus est & vita aeterna nos dirigens, scriptus ac editus est pro Idithun, id est, pro viro perfecto, vniuersa caduca, omnia vana, cuncta transitoria, creata atque finita transiliente parumpendente, & conueniente, & sola diuina, aeterna, caelestia, vel potius ipsum super simplicem deum summe & vnice concupiscente. Vere equidem, quemadmodum beatissimus Augustinus fatetur, sentire, gustare, seu intellectualiter sapere nequit huius psalmi virtutem ac sensum, nisi qui hoc modo inuenitur transiliens, qui omnia cum Apostolo arbitratur vt stercorea, vt Christum lucrifaciat. Loquens ergo Propheta in persona viri iusti huc ecclesiae, ait,

August.
Philip. 3

PRECATIO.

Ineffabilis pietatis deus misericors in milibus, non in finem iratus pro peccatis nostris misericordiam tuam abscondas a nobis, non obliuiscaris miserere nostri, sed tua misericordione iube nos aeternae saluationi annumerari.

EXPOSITIO psalmi literalis.

Ob mea ad dominum clamaui, id est, voce cordi meo consentiente, voce attempta & propria non aliena ad dominum clamaui, non tam alto sono quam magno affectu, nisi quod forte ex desiderio feruente prorumpit homo in clamore vocalem. Clamaui ergo ardentem orando, non quasi deus longe distaret a me, aut suscitandus esset meo clamore, cum ipse vbique existat, & omnia distincte agnoscat: sed clamaui, quatenus deus conspiciens me facere quod in me est, & studij ac desiderij mei impetum cernens, statim mihi attendat: quemadmodum scriptum est, Si omnipotentem fueris deprecatus, & mundus ac reclus inaccessibilis, statim euigilabit ad te. Voce mea interiori seu exteriori ad deum clamaui, ipsum solummodo inuocando, in eum sperando, & non aliud ab ipso nisi ipsum petendo, & ea quibus indigeo ad hoc quod ad eum pertingam, nec inaniter feci hoc. Quia & intendit mihi deus, considerando clementer precem meam, & eam exaudiendo. Ostendit ergo in me verum esse quod ait scriptura, Quis inuocauit deum & desepxit illum? Atque in euangelio, Omnia quaecunque petitis, credite quia accipietis, & venient vobis. Porro in hoc versu & in sequentibus proficitur vir iustus fructum suae orationis & studij suae deuotionis, quatenus nobis exauditionis fiduciam praestet, nosque ad sanctae conuersationis & intimae exercitationis exercitia incitet & inflammet. In die tribulationis meae, hoc est, tempore aduersitatis, persecutionis seu tentationis in adiutorem & saluatorem in die tribulationis meae, id est, eximio modo diligentique studio expetiui corporalibus ad caelos expansis, quemadmodum ait Ieremias in Threnis, Leuemus corda nostra cum manibus in caelum. Vel, manibus meis, id est, operibus bonis quae vim fortiuntur orationis, quia non cessat orare, qui non cessat bene agere. hoc est, tempore nocturno, quod ad orandum conuenientissimum est, propter cessationem exteriorum strepituum, atque vacationem sensuum exteriorum. Propter quod Esaias, Anima mea inquit desiderauit te in nocte. Et Ieremias, Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum. Vel nocte, id est, in vita praesenti, quae per comparationem ad diem aeternitatis, vitamque futuram nox potius appellatur quam dies. Sic vero orauit hoc est, dirigendo oculos

Job 8
Ecl. 3
Marc. 11
Thren. 3
Esa. 26
Thren. 2.

A meos ad locum mihi ex aduerso seu in opposito situm, in quo habitat deus, videlicet ad caelum empyreum: quod est contra me, quia est sursum, & ego deorsum. Vel contra eum, hoc est coram eo, constituendo meipsum in praesentia dei, eumque velut praesentem precando, secundum quod ait Helias, Viuit dominus in cuius conspectu sto hodie. Nam loco eius quod hic dicitur: contra eum, alia translatio habet, coram eo, hoc est, non sum deceptus, hoc est, fraudatus non sum spei meae effectu, sed verum esse expertus sum quod in euangelio scriptum est, Omnis qui petit accipit, & qui quaerit inuenit, & pulsanti aperietur. Sacra scriptura neminem fallit, sed possibilis est caelum & terram transire, quam vnus apicem de lege perire, vt ait Saluator. Quoniam ergo diuina scriptura frequenter promittit deum adesse omnibus inuocantibus eum, palam omnino est, nullum inuocantium deum decipi posse, si tamen oret sicut orandi sit, Quomodo enim orandi sit, Christus ostendit, Oportet inquam semper orare, & non deficere. Et istud certissime credere atque sperare debemus, & ex tam certa atque fidelis fiducia deum rogare, sicque nequaquam fallimur: quanto enim fiducialius exoramus, tanto libentius liberaliusque exaudit nos. Consequenter inducit saluberrimum documentum & institutionem perfectam, qua homo diuina exauditione, consolatione, & perpetua in habitatione dignus efficitur. In presenti seculo arummo, afflictionibus pleno, in quo ego multipliciter tribulor, temporalia amittendo, corporaliter infirmo, tetationes varias incidendo, pro peccatis meis ac alienis plorando, & maxime quoniam minus quam cupio in spiritualibus bonis proficio, sepius cado, gratiae minorationem sustineo, internae consolationis atque feruoris suspensionem incurro, mentesque duras ac steriles florid in tantis miserijs nolo consolationem vilem recipere, contemno in temporalibus exultare, sperno humana solatia, inania verba, gesta scurrilia, atque ob dei mei super omnia praedilecti amoris omnem adulterinam laetitiam respuo, confidens & prestolans cum reuerentia ad me, & animam meam amore afflictam & languidam clementissime consolaturum. Istud autem est signum perfecti atque sinceri amoris omnem consolationem dilecto contraria aspernari, eiusque reditum longanimiter praestolari. Vnde dilecta amatrici dicitur per Osee, Dies multos expectabis me, & non fornicaberis, & non eris viro. Apud eundem Osee quoque dominus ait, Populus meus pendebit ad reditum meum. Qui talis est, potest dicere illud Ecclesiastes, Risum reputauit errorem, & gaudium dixi, Quid frustra deciperis: Ideoque Salomon iterum proficitur, Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. In illa enim finis cunctarum admonetur hominum, & viuentis cogitat, quid futurum sit. Porro consolationem habentibus in diuitijs, delictijs, honoribus, domibus, familiarijs, atque similibus mundi huius stultitijs ait Christus, Vt vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Haec autem ad religiosos & solitarios tanto amplius pertinent, quanto ipsi ad eminentiorem diuinitatis dilectionem tenentur. Ipsorum enim est in solo domino delectari. In bonitate ipsius contemplantur, beneficia eius recolendo, promissa ipsius expectando. Intellectuali delectatione ex huiusmodi speculatione, hoc est, exercitatus sum, hoc est, occupauit meipsum in laudibus atque operibus dei, quoniam charitas otiosa non est, hoc est, defecit spiritus meus. Vel quoniam deum digne laudare, sufficienter cognoscere, plene amare, efficaciter honorare non valuit: vel quoniam ex magna atque extranea eleuatione seu raptu in deum, a semetipso alienatus est, hoc est, ab exteriorum sensuum operatione abstractus, & in deum omnino absorptus, sicut saepius contingit deuotissimis pueris domini saluatoris, quibus deus ostendit diuitias gloriae suae. An tunc vigilas oculi mei, id est, ante lucem surrexi, seu tempus quo alij surgunt, praueui quatenus deum orarem, laudarem, & contemplerer: quemadmodum in scriptura habetur, Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum. Hoc in amorosis famulis Christi efficit actiuus amor, qui separationis impatientis est, semperque ad unionem & amplexum dilecti suspirat. Ignorat siquidem tardamolumina benedicti creatoris dilectio feruida, quia de ea veraciter scriptum est, Aquae multae non poterunt extinguere charitatem. Lampades eius lapides ignis atque flammam. Ex consideratione peccatorum meorum, quibus intus commaculor, & laqueorum seu periculorum quibus foris circundor, hoc est, non sum locutus, id est, praenimia confusione os meum ad dominum aperire ausus non fui, secundum quod in primo libro Esdras habetur, Deus meus confundor & erubescor leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostrae multiplicatae sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad caelum. Similiter tres pueri loquebantur in camino. Et nunc non possumus aperire os, confusio & opprobrium facti sumus. Veruntamen non debet homo in tali formidine diu persistere, ne desperet. Talia enim dicuntur ad insinuandum grauitatem nostrorum facinorum. Vel, non sum locutus, excusando meipsum, aut alijs mea scelera imponendo, aut humana refocillationem quaerendo. Vel, non sum locutus, alijs considerationum mearum secreta pandendo: sed feci quod ab alio dictum est, Secretum meum mihi, secretum meum mihi, hoc est, in diebus antiquis, id est, in historiis veteribus & operibus dei ab exordio mundi, cursumque seculi vsque ad tempus iam instans recolui: iuxta quod Ecclesiasticus dicit, Sapientia omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit: sed quia inueni omnia quae sub sole geruntur vanitati subiecta, iccirco, hoc est, annos aeternos in mente habui, hoc est, statum seculi futuri & diem quo viuunt electi cum deo, reprobiq; in inferno, corde reuolui quatenus ex consideratione aeternarum laetitiarum in patria, perpetuorumque tormentorum in gehenna, contemnerem vniuersa quae modo delectant, patienterque ferrem quaecumque temporaliter grauant. O quam salubris est cogitatio talis. Si enim aeternorum horum annorum longitudinem perpendamus, momentaneam arbitramur vitam praesentem quantumcumque protractam: sicque in eius contemptu atque in futurae vitae amorem accendimur: imo si quis a protoplasti parentis tempore vsque in praesens vixisset, nonne omne tempus praeteritum velut momentum videbitur, praeteritum si ad futurae vitae aeternos annos

3. Re. 17.
Matt. 7
Iuc. 11
Luca 18.
Iacobi 1
Philip. 3.
Osee 3
Osee. 11
Ecl. 2
Ecl. 7.
1. Cor. 13.
Ecl. 39.
Cant. 8
1. Esdr. 9
Dan. 3.
Esa. 24 nota
Ecl. 39
Rom. 8

comparatur? Cordialiter ergo & prae cordialissime penitus consideremus praesentis vitae breuitatem, gaudiorum mundi fallaciam, huiusque status infinita pericula. Habeamus insuper in mente aeternos annos qui restant, cōtemplando solatia electorum, atque supplicia reprobatorum, hisque pensatis eligamus quod nobis amplius expedire censemus, vel nunc gaudere cū seculo, & postmodū aeternaliter cruciari cum reprobis in inferno: vel nūc sectari vestigia Christi, & paulo post possidere gaudia caeli. Hinc quippe sapientissimus Salomon loquitur, Si multis annis vixerit homo, & in his omnibus letatus fuerit, meminisse debet tenebrosi tēporis & dierū multorum: qui cum venerint vanitatis arguentur praeterita. ¶ (6) E T meditatus sum nocte cū corde meo. i. intellectu meo non vana & friuola atque illicita cogitavi: sed in lege domini versatus sum, discutiendo & intuendo, qualiter aeternos annos miserorum possem euadere, annosque aeternos beatorum in patria adipisci, [E T exercitabar,] id est, mentaliter ac seriose occupabar in his, [E T scopebam spiritū meū,] id est, animam meam disculsi, conscientiam examinavi, & quicquid dignū erat remorsū eieci, mūdauī ac vitare decreui. Sed quoniam deus non semper exaudit hominē tam cito ut cupit, sed vicissim satis diū est affligi permittit, propterea subditur vox iustorum, qui in tali dilatione propter poenarum ac persecutionū grauitatem ex humana fragilitate conqueruntur, & dicunt, ¶ (7) N V N Q V I D in aeternū projiciet deus] preces meas, ipsas non exaudiendo, nec me ad gratiam desideratā perducendo? Hic enim est modus loquendi afflictorum, quibus duratio modica videtur longa, longa verō aeterna. Vnde beatus Iob ait, Clamo ad te & non exaudis me, esto & non respicis me, [A V T non apponet vt complacitor sit adhuc?] hoc est, nunquid deus semper aequē crudelis & durus erit, nec poterit aliquo modo placari? Hec autem non affirmando, sed negando dicuntur, sicut sequentia: imō deus non solū dignatur placari, sed etiam occasionem quaerit qua mitigetur propter ineffabilissimam suam clementiam. Propter quod ipse apud Ezech. testatur, Quisui virū qui interponeret sepem, & staret oppositus cōtra me pro terra, ne disperderem eam. Et Iob, Si fuerit angelus pro homine loquens, miseretur ei deus, & dicit, Libera eum, inueni in quo ei propitius. ¶ (8) A V T in finem misericordiam suam absceider] non subueniendo nobis viatoribus ad ipsum clamātibz an inquam absceider misericordiam suam, id est, an misericordiae suae effectū non impendet? [A G E N E R A T I O N E in generationem,] hoc est, in generationibus sibi succedentibus, visitando seu visitando peccata patrum in posteris sine cessatione? ¶ (9) A V T obliuiscetur misereri deus,] cui propriū est misereri, [A V T cōtinebit in ira sua,] scilicet exercendo iustitiam, seu infligendo vindictā [M I S E R I C O R D I A S suas] non miscendo effectū misericordiae operi suae iustitiae, nec ab ultione & indignatione cessando? Quasi dicat, Non, quoniam scriptū est de eo, Cum iratus fueris, misericordiae recordaberis. Porro nonnulli ex his verbis veritatis ac vitae occasionem sumpserunt falsitatis & mortis, dicentes q̄ poena inferni quādoque esset terminum habitura, cū tamen manifeste pateat, q̄ praesens scriptura loquatur de deo per comparationē ad viatores & poenitentes. ¶ (10) E T dixi, nunc coepi, haec mutatio dextrae excelsi,] Hebraica veritas, translatio quoque Hieronymi iuxta Hebraeum sic fertur habere, Et dixi imbecillitas mea est haec, id est, secundum rationem asserit, q̄ praedicta querulatio ex fragilitatis humanae imbecillitate nascatur. Nostra autē translatio ita exponitur, Et dixi, corde seipore, nunc coepi, id est, iam primitus spiritaliter viuere, sapienter intelligere & vere cognoscere orsus sum, intelligendo praesentis seculi vanitatem, & futuri seculi felicitatē, vel totam pristinā meam conuersionem, profectum, & perfectionem pro nihilo arbitrandō, atque cū recenti proposito, cū nouo feruore, cū studio vehementi melioris vitae semitas apprehēdendo, spiritaliter profectus itinera ingrediēdo, imō quotidie quasi de nouo incipiēdo. Sic enim agendū esse docuerat illustris pater noster Arsenius. Nam & ipse beatus Apostolus ad nostram informationem professus est, quae priora sunt obliuiscens, ad anteriora autem extendens meipsum. Christus quoque, Cū feceritis (inquit) omnia quae praeccepta sunt vobis, dicite, Serui inutilis sumus, quod debuimus facere fecimus. Non ergo gloriemur in meritis vitae prioris, nec aliquid aestimemus nos ipsos: sed quotidie tam recēter tamq̄; seruēter agamus, ac si eodē die primū inchoaremus, atque morituri essemus, attendentes illud diuini Apostoli, Ego non arbitror me apprehendisse. Sequor autem, si quo modo comprehendam. Sed quoniam iste profectus non humanae virtutis est, sed donū gratiae dei: ideo subditur, haec mutatio dexterae excelsi, hoc est, q̄ ita mutatus sum de tenebris ignorantiae ad splendorē sciētie, de vitijs in virtutes, de carnali & animali in spirituale, ascribēdum est pio subsidio seu misericordiae praesentiae dei sublimis. Nō enim sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Vnde à Ieremia dicitur est, Scio domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Propterea dicit Apostolus, Deus est qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate. Veruntamen omnia iam praedicta ab illo versa, Nunquid in aeternum projiciet deus? vsque ad versum praesentem, accipi possunt non solum quasi ex infirmitate prolata, sed quasi consolatorie negatiueque dicta, videlicet vt sic dicta sumantur, q̄ deus in aeternum non projicit, nec placari contemnit, neq̄; finaliter misericordiam suam absceider, &c. sicque anima orantis roboratur ex his ad perseueranter fiducialiterque orandum, etiam quauis deus longo tempore differat. ¶ (11) M E M O R fui operum domini,] id est, gratiarum ac misericordiarū suarum, quas mihi ostendit, infudit ac praestitit, quia Apostolus ait, Noli negligere gratiam dei, quae data est tibi. Huius quoq̄; memoriae meae signum est, [Q V I A memor ero ab initio mirabilium tuorum] quae fecisti ab origine mundi in caelo, terra, marique. ¶ (12) E T meditabor in omnibus operibus tuis] quae in sacra scriptura lego vel audio, contemplan-do te deum operatorem ex tuis operibus: quemadmodum Apostolus asserit, Inuisibilia dei per ea quae facta sunt, conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Et quidā sapiens, A magnitudine speciei & creaturę, po-

Eccle. 11

Prou. 1. Mich. 3

Iob. 30

Ezec. 2. 2. Iob 30

Abac. 3

Philip. 3. Luc. 17

Philip. 3.

2. Cor. 14

Iere. 10

Philip. 2.

2. Ti. 4.

Rom. 1 Sap. 13

A terit creator horum cognoscibiliter videri, [E T in adinventionibus tuis,] id est, in secretissimis illis mysterijs redemptionis humane, quae tu solus ineffabiliter excogitasti, decernens humanum genus esse redimendum per Christi incarnationem, passionem, ac mortē [E X E R C E B O R] talia cordialiter reuoluendo: quemadmodum Ieremias eloquitur, Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. Et subdit, Haec recolens in corde meo, in deo sperabo. Verissime namq̄; cōfidit in domino, quicumque considerat cum talia adinuenisse atque fecisse, seu pertulisse pro genere humano. Vel, in adinventionibus tuis, id est, in praecceptis & cōsilijs tuis, quae pro nostra salutē instituiti. Dicitur autem deus adinuenisse, non vtique inquirendo aut proficiendo, sed aliunde non accipiendo. Talis namque locutio atque consimiles, negatiue sunt exponendae. Et hoc modo apud alium scriptum est, Qui fecit stellas, est deus noster. Hic adinuenit omnē viam disciplinae. Pensandum tamen, quod hoc dictū est de filio dei. Sequitur etiam, Post haec, super terram visus est, & cum hominibus conuersatus est. Cum ergo filius dei a patre accepit quicquid habet & est, quomodo dicitur omnem viam disciplinae adinuenisse, praesertim cum ipse euidenter testatus sit, Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quae ipse facit. Et alibi, A meipso non loquor, sed sicut docuit me pater. Non enim ista dicuntur de Christo duntaxat propter naturā a sumptā, cum de spiritu sancto Christus dicat, Non loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet loquetur. Et respondendum, q̄ filius dei dicitur omnem viam disciplinae adinuenisse, quoniam non accipit ab aliquo substantialiter a se conditū: imō ipse & pater sunt vna sapientia, vnumque omnis sapientiae creatae principium, quia de filio scriptū est, Fons sapientiae verbum dei in excelsis. ¶ (13) D E V S in sancto via tua,] hoc est, in Christo sancto sanctū est via colendi te, quoniam ipse est omnis virtutis ac perfectionis magister, exemplar & causa. & qui sequitur operationem. Ipse quoque est via, veritas & vita. Vel sic, Deus in sancto, hoc est, in omni corde puro, est via tua. i. obseruatio mandatorū tuorū. Vel, in sancto via tua. i. via tua, scilicet lex diuina in vera sanctitate consistit: quemadmodum Daniel cōmemorat, Benedictus es domine quia iustus es in omnibus, & via tuę rectae, & omnia iudicia tua vera. [Q V I S deus magnus] in omni nobilitate, sapientia, pulchritudine, maiestate, beatitudine, sanctitate, dulcedine [S I C V T deus noster] q̄ est trinus in personis & in essentia simplex? Nullus vtique, quoniam deus sublimis & benedictus omnia alia incomparabiliter seu infinite excedit. Propter quod ait Esaias propheta, Cui simile facitis deum, aut quam imaginem ponetis ei? [T V S deus qui facis] propria potestate [M I R A B I L I A,] id est, supernaturalia opera, de quo in libro Iob dicitur, Qui facit magna & inscrutabilia & mirabilia absque numero. ¶ (14) N O T A M fecisti in populis virtutem tuam,] hoc est, in Pharaone, & in populo eius demonstrasti potentiam tuam, imō in populo vniuersa terrae notam fecisti virtutē tuam, ad quos fama deiectionis Aegyptiorum peruenit. Vnde deus ait ad Pharaonem, Iccirco posui te, vt ostēderem in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Hinc nempe & Ietro cognatus Mosi, Aegyptiorū deiectione audita dixit, Nūc cognoui quoniam magnus dominus super omnes deos. [R E D E M I T T I] in brachio tuo,] hoc est, in fortitudine tua de manu & terra Aegyptiorū eduxisti [P O P U L V M] tuū filios Iacob & Ioseph. i. tā eos qui nati sunt ex his, qui simul cū Iacob in Aegyptū à terra Chanaan descenderunt, q̄ eos qui nati sunt ex his quos genuit Ioseph in terra Aegypti, videlicet ex Ephraim & Manasse. ¶ (15) V I D E R V N T te aquae] hoc est, ita tibi obedunt mare rubrum in sua diuisione & consolidatione, ac si fuisset intellectualis naturae, & tuum imperium cognouisset. Omnia enim ad nutum diuino parent imperio per obedientialem potēciam omni naturae creatae ingentiam. Repetitur autem ista sententia ad confirmationem, [V I D E R V N T te aquae] maris rubri, [E T] timuerunt,] id est, per modum timentis se habuerunt, fugiendo versus ripas atque in modum muri illic sistendo, [E T] turbatae sunt abyssi,] id est, ambae partes maris rubri, eo quod contra vel potius supra naturam steterunt ex lateribus, neque fluebant in locum inferiorem donec transissent filij Israel, sicut habetur in Exodo, Filij Israel ambulauerunt per medium sicci maris, & aquae eis erant quasi pro muro à dextris & à sinistris. ¶ (16) M V L T I T V D O sonitus aquarum,] hoc est, magnus sonus seu strepitus erat in aquis maris rubri, quoniam cum ingenti fragore ac impetu reuertebantur aquae maris rubri ad locum priorem, & super Aegyptios, serbāturq̄; Aegyptij in profundū. [V O C E M] dederūt nubes,] hoc est, ex colūna ignis ac nubis deus fecit pcedere fulgura atq̄; tonitrua cōtra Aegyptios. ¶ (17) E T E N I M sagittae tuae trāscunt,] hoc est, poenae tuae in Aegyptios processerūt, quorū subuertisti currus & equites, [V O X] tonitruū tuū. i. sonus tonitruorū illorū fuit [I N] rotam] id est, ad similitudinem rotę se habuit: quoniam sicut rotarum simul currētium strepitus magnus est, ita erat vox tonitruorū tuorū ex nube praedicta egrediētium. ¶ (18) I L L V X E R V N T] coruscationes tuae orbi terrae. i. fulgura tua in terra Aegypti fulgere fecisti: quemadmodum scriptū est, Dominus dedit tonitrua & grandinē ac discurrētia fulgura super terrā. Vel, Illuxerunt coruscationes tuę orbi terrae. i. coruscationes illae in Aegypto factae ad omnium hominū peruenērūt notitiam. [C O M M O T A] est & cōtremuit terra,] hoc est, Aegyptij ex tantis prodigijs moti sunt, quidā ad admirationem, quidam ad obstinationē, quidā verō ad vnius dei fidē & cultū, sicut vulgus illud promiscuum innumerabile, quod simul ascēdit cū filijs Israel ex Aegypto, vt dicitur in Exodo, Cōtremuit quoque terra, hoc est, Aegyptij ex illis miraculis territi sunt. Vel, tota terra. i. homines vniuersi ad quorū deuenit notitia opus mirabile dei in Aegypto cōmōti sunt & cōtremuerunt, secundū modū iam dictum. ¶ (19) I N] mari via tua,] q̄a in mari rubro viā parasti populo tuo, [E T] semitę tuę. i. itinera per quae deduxisti filios Israel, erāt [I N] aquis multis,] id est, in medio aquarū maris rubri, vel inter partes huius maris, quoniam aquae ex vtraque parte stabant solidatae. [E T] vestigia tua non cognosce-

Thren. 3.

Baruc 4.

Ibidem.

Iohā. 5

Iohan. 16

Eccle. 1

Iohā. 8

Iohā. 10

Iohā. 14

Dan. 3

Esa. 40

Iob 5

Exo. 9

Exod. 18

Gen. 47

Gen. 41

Exod. 14

Exo. 14

Exod. 9

Exod. 18.

Exod. 9

Exod. 14

Exod. 14

tur, id est, nulla apparuerunt indicia pedum seu gressuum populi tui cum pertrāsissent. statim enim mare ad proprium redijt locum, & intra seipsum fuit conclusum. Et simili sensu in lib. Sapientie dicitur, Transferunt omnia illa. f. seculi vanitates, tanquam vmbra, & tanquam nauis quae pertransit fluctuantem aquam, cuius cum praterierit, non est vestigium inuenire, neque semita carinae illius in fluctibus. ¶ (20) D E D V X I S T I sicut oues populi tuum, id est, filios israel per desertum, in quo eos pauisti, protexisti, & custodisti: quemadmodum pastor agit & protegit oues suas, & hoc fecisti in manu Moysi & Aaron, id est, per manū & ministerium Moysi ducis populi tui, & Aaron primi ac summi pontificis tui in populo Iudaeorum. Spiritualiter autē seu mystice exponendus est locus iste hoc modo, Notam fecisti o deus pater in populis totius mundi virtutem tuam. i. Christum, qui est virtus & sapientia patris: mittēdo enim filium tuum in mundum per incarnationē homines illustrasti, & tandem per sanctos apostolos totum mundum ad Christi notitiam conuertisti: redemisti in brachio tuo populum tuum, id est, in Christo per quem omnia operaris, & qui virtus tua vocatur, liberaisti omnes electos de poenis inferni & morte peccati, utpote filios Iacob, id est, Iudaeos, qui fidem & opera Iacob sequuntur, & Ioseph qui interpretatur augmentum, id est, populum ex Gētilibus, ex quo augetur ecclesia. Viderunt te aquae deus viderunt te aquae, id est, populi ad fidem conuersi tam ex Gētilibus quam ex Iudaeis, oculo contēplationis seu fidei te inspexerunt & cognouerunt. Etenim aquae multae sunt populi multi, & timuerūt iam ad fidem translati tua iudicia, tuam maiestatem, poenas inferni, aduersitatesque seculi: & turbatae sunt abyssi, id est, corda humana ex praedicatione euangelij mota sunt, quaedam ad indurationem, quaedam ad poenitentiam. Dicitur autem cor humanum abyssi, id est, adeo inscrutabile & profundum, ut soli deo sit cognitū. Propter quod alibi scriptū est, Praeuium est cor hominis & inscrutabile. Quis cognoscet illud? Ego dominus scrutans cor & probās renes. Multitudo sonitus aquarum, id est, varia fuit vox populorum ad fidem catholicam cōuerforum. Nam quidam benedixerunt deum in hymnis & confessionibus, quidam deplanxerunt sua peccata in precibus atque gemitibus, alij informauerunt alios doctrinis & praedicationibus sanctis. Hoc verō iccirco fecerunt, quoniam vocem dederūt nubes, id est, quia apostoli eos sua praedicatione induxerunt ad tam sancta exercitia. Dicuntur autem apostoli nubes: iuxta illud Esaiæ, Qui sunt isti, qui vt nubes volant? Etenim sagittae tuae transeunt, id est, acutissima spiritus sancti verba in corda electorum infixae sunt ab ore praedicatorum sanctorum. Qui enim ex deo fuerūt verba praedicatorum receperunt: vox tonitruum tui in rota, id est, voces tonitruorum tuorum, videlicet sermones apostolorum, processerunt in omnem mundi circuitum, & in fines orbis terrarum. Dicuntur enim apostoli tonitrua propter eminentissimam altitudinem praedicationū suarum. Vnde & Christus in euangelio Iohannem & Iacobum filios tonitruum legitur appellasse. Illuxerūt coruscationes tuae orbi terrae, id est, virtutes & gratiae atque miracula quae cōtulisti apostolis & reliquis sanctis, manifestata sunt vniuersis hominibus, te domino sermonem illorum confirmante sequentibus signis: cōnota est & contremuit terra, id est, habitantes in terra ex praedicatione atque prodigijs apostolorum ac reliquorū apostolicorum virorum, diuersimode moti sunt, & tremefacti, videlicet ad admirationem, ad poenitentiam, vel etiam ad persecutionem, & item blasphemiam. In mari via tua, id est, in plebe gētili praedicatione est lex euangelica: & semitae tuae, id est, praecipua tua & consilia, in aquis multis, id est, in plurimis nationib⁹ manifestata sunt, recepta, & adimpleta: & vestigia tua o Christe, id est, opera tua & exempla non cognoscuntur a populo, cui specialiter missus eras, utpote ab incredulis Iudaeis, qui opera tua ascripserunt Beelzebub. Vel, vestigia tua non cognoscuntur, id est, occultae impressiones mirabilesque effectus, quos in toto vniuerso exerces a nullo homine viatore poterunt perferuari. Vnde ad Iob dicitur, Forsitan vestigia dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies. Deduxisti o deus trinitas sicut oues populum tuū. i. Christianos per viā huius exilij ad patriam felicitatis aeternae, in manu Moysi & Aaron. i. in virtute & gratia Christi per Moysen Aaronque praefigurati, quoniam Christus est dux noster atque sacerdos. Vnde de eo in Daniele habetur, Ab exitu sermonis vsque ad Christum ducem, &c. Et Zacharias ait, ipse erit sacerdos super solio suo. Et Aposto. Christus eo quod maneat in aeternum, sempiternū habet sacerdotium. Ecce psalmum sententiosum, doctrinalem, & totius spiritualis institutionis dogmata includentem audiuimus, in quo primo omnium proficitur se homo transiliens, mundana contemnens, soli diuinitati ardentissime inhians, ad dominum ingenti proclamasse effectu, eumque in tribulatione sua cordialiter exorasse, nec aliquam consolationem vilem, carnalem, indignā admittere voluisse: sed dei fuisse recordatum, atque ex hoc mentaliter delectatum. In super asserit se paenuisse vigilias causa orandi laudandique dominum, annos quoque aeternos considerasse, propriam conscientia diligentissime discussisse. Deinde ostēdit quā inestimabilis sit misericordia creatoris, & postmodum deum laudat ac superexultat, mirabilia eius commemorat, beneficia recolat. Omnino ergo conemur tanti psalmi ignea verba feruida mente cantare, tam doctrinalis psalmi documenta implere, vniuersa terrena amore caelestium aspernari, in solo saluatore vera solatia adipisci, dei in omni angustia reminisci, & ex contemplationis laetitia omnem inordinatam tristitiam propulsare.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXXVII.

EXPOSITIO TITVLII.

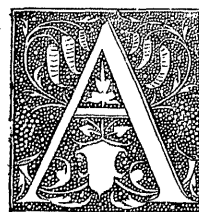
Linguis hic psalmus hoc breui est titulo inscriptus, Intellectus Asaph, id est, in psalmo praesenti datur intelligi quomodo accipiēda sint ea, quae deus in veteri testamēto populo suo dixit & fecit.

A Omnia enim in figura contingebant illis, & scripta sunt ad nostram doctrinam. Dum nanq; titulus psalmi ait, Intellectus Asaph, admonetur ista non simpliciter seu solū historialiter sumere, sed mystice elucidare, praesertim cū in sequenti secundo versu dicatur, Aperiam in parabolis os meū. Parabolica autē eloquia non superficialiter, sed diligenter scrutanda sunt. Porro euāgelista Matth. primum istius psalmi versum allegat de Christo praedictū, Haec omnia (inquens) facta sunt, vt impleteretur illud quod scriptū est, Aperiam in parabolis os meū, eruēt abo abscondita a constitutione mudi: quod in hoc psalmo alijs verbis ita exprimitur, Loquar propositiones ab initio. Hinc infert S. Hieronymus quod euāgelista Matth. hoc intellexerit ex persona Christi. Duos igitur primos psalmi huius versiculos, qui per modū praefationis seu prologi praemittuntur sequētibus, dicit Propheta, author psalmi praesentis, siue ille sit David, siue Asaph in persona Christi. Veruntamen quae sequuntur ad literā dicta videntur de populo veteris testamēti, videlicet de mirabilibus dei circa populū illū, olim sibi peculiarem, de ingratitude quoque populi huius, & digna castigatione ipsius, atque de electione David, posterisque suis ad regnum: quae omnia spiritualiter exponi possunt de populo Christiano, sicut aliquantulum tangam in subditis. Volens ergo propterea populum cui loquitur, docilem, beneuolum, attentum efficere, sic orsus est loquens, vt dixi, non in sua, sed in Christi persona, qui etiam per os omnium prophetarum locutus est.

PRECATIO.

Deus qui omnium misereris, et lapsos ad te redeuntis paterna pietate suscipere non desinis, recordare (quae sumus) quia caro sumus, et abunda ut auertas iram, et non accendas contra nos omnē iram tuam, sed mitiga eam et largire nobis indeficientem gloriam tuam.

EXPOSITIO psalmi literalis.

TENDIT E popule deus electus a me ad fidem cultūque diuinū [L E G E M meā] .i. legē decē praepceptorū moralium, quae in veteri testamēto ac nouo eadem sunt, quae primo Moysi in mōte Sinai diuinitus data noscuntur, atque a Christo in euang. approbantur. [I N C L I N A T E autē vestrā] tam corporis quae cordis [I N verba oris mei] .i. in verba sacrae scripturae ac praedicationis diuinae, ea reuerētē auscultando, fideliterque obseruādo. ¶ (2) A P E R I A M in parabolis os meū. ¶ Hoc de Christo ad literā verū est, propter quod in euang. dicitur, Sine parabolis nō loquebatur ad turbas. Et ipse ait discipulis, Vobis datum est scire mysteriū regni dei, illis verō qui foris sunt omnia in parabolis aiant. Dicuntur autē parabolae quaedā rerū similitudines, quae cōparantur rebus de quibus tractatur, dū quod de vno asseritur, de alio intelligi datur. [L O Q V A R propositiones ab initio.] Sicut iam patuit, Matthaeus ita allegat, Eruēt abo abscondita a cōstitutione mudi. Cōmuniter autē dicunt expositores, quod ab initio in nostra translatione positū, non sit referendum ad mundi exordium, sed ad initiū educationis Israelitarū ex Aegypto. Veruntamen quoniam euāgelista spiritu sancto repletus allegat a constitutione mundi, dicēdum videtur, quod in hoc psalmo saltē implicite & in generali cōmemorantur mirabilia dei, ab initio mundi peacta, quia in eo quod sequitur, Quanta audiuius & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis, non solum oportet accipere opera dei a tempore Moysi facta, atque a patribus sibi contēporaneis, seu posterioribus ipso posteris relata: sed in super intelligere possumus magnalia dei a constitutione mundi facta, sicut erat diluuium, submersio Pētopolis, scilicet Sodomae, Gomorrae, Adam, Seboim, & Segor, atque similia, quae Abraham, Melchisedec, Loth & alij veteres patriarchae narrauerūt posteris suis, & etiam filijs Israel mediate. Talia verō abscondita Christus in euangelio narrauit, prout studiosis lectoribus constat. Facit nanque mentionem de Noe, atque diluuiō, de submersione quoque Sodomae, & de primæua quoque matrimonij institutione. Quidam verō quod nunc dicitur, Aperiam in parabolis os meū. i. dicta & facta veteris testamēti, quae sunt figurae eorū quae sunt in nouo testamento, narrao. Loquar propositiones. i. orationes seu quaestiones disputatorias, quae Graece dicuntur problemata, Hebraice autem aenigmata. Propositiones in quā loquētes de rebus quae cōtigerunt ab initio liberationis Israel de Aegypto. Deinde author psalmi in sua ac populi Israelitici loquēs persona subiūgit, ¶ (3) Q V A N T A [mirabilia opera, & magnifica beneficia dei] [A V D I V I M V S, & cognouimus ea]. i. aure cordis intelligendo percepimus, [E T patres nostri,] scilicet Moyses, Iosue, & similes sancti patres [N A R R A V E R V N T nobis] mediate atque per libros quos ediderunt, & nobis reliquerunt. ¶ (4) N O N sunt occulta illa opera dei facta in Aegypto, in mari rubro, in deserto, in terraq; Chanaan [A F I L I I S eorum,] id est, ab eis qui patrū suorum fidem & opera sunt secuti, nō obliui beneficiorum dei altissimi. Non autem innotuerunt omnibus filijs eorum, quoniam in libro Iudicum scriptum est, Surrexerunt interea alij qui non cognouerunt dominū, & opera eius quae fecit cum Israel, tales enim fuerunt solum filij secundum carnem, non secundum fidei imitationem. Non sunt ergo occultata a filijs eorum [I N generatione altera,] id est, a filijs qui fuerunt in generatione succedente, quia ad posteros peruenit rerum gestarum memoria. Quod autē patres narrauerūt filijs subditur, ¶ (5) N A R R A N T E S laudes domini. i. laudabilia opera eius, & verba diuinæ laudis cōtentia, [E T virtutes eius,] id est, potentias dei, qui Aegyptū decē principalibus plagis percussit, [E T mirabilia eius quae fecit] in mari rubrum diuidendo, & Aegyptios submergendo. ¶ (6) E T suscitauit testimonium in Iacob. i. testamētum quoddam contulit populo Iudaeorum ex Iacob natorum. [E T legem posuit in Israel] quoniam legem de dit per Moysen, & legem hanc scripsit in tabulis lapideis, quatenus seruaretur, & esset posteris I N testamēti diuinæ locutionis, & legislationis caelestis: peruersis quoque esset in te-

Deut. 31. testimonium damnationis, sicut in Deuterono. Moses saepe testatur. Nam ob hanc causam praecepit do-
 minus scribi Deuteronomium legis, tabulasque testamenti seruari in tabernaculo. Idem sunt ergo
 testimonium & lex, quemadmodum idem sunt Iacob & Israel, sed ratione differunt. Lex quippe vo-
 catur quoniam iubet, coarctet, & religat. Iubet inquam quid agendum, quid euitandum: coarctet à malo
 per prohibitiones ac poenas: religat animam sub deo per obseruationem legalem. Testimonium verò
 vocatur, quoniam probat & conuincit. ¶ (7) QVANTA, id est, quàm multa & magna facta & ver-
 ba [M A N D A V I T patrib' nostris] ex Aegypto eductis [N O T A facere ea filijs suis] narratio aut scri-
 bendo quae fieri conspexerunt, [v t agnoscat generatio altera,] id est, quelibet generatio illis succe-
 dens. ¶ (8) F I L I I qui nascuntur] ex vtero, [E T exurgunt] ad perfectionem etatis, quantitatis & ra-
 tionis, [E T narrabunt filijs suis.] Hoc in populo Iudaeorum saepe impletum est. Ideo autem narrabunt
 filijs suis, quatenus doceant eos in deo confidere. ideo sequitur, ¶ (9) V T ponant] filij isti [I N deo
 spem suam,] non in proprijs viribus aut aliqua creatura. [E T non obliuiscatur operum dei,] quae fe-
 cit, saluando patres eorum atque incredulos occidendo, [E T mandata eius exquirant,] id est, exqui-
 site ac diligenter scire desiderent, quatenus impleant ea. ¶ (10) N E fiant sicut patres eorum] ex Aegy-
 pto deducti, qui erant [G E N E R A T I O praua,] id est, inobediens, [E T exasperans,] id est, diuinā iu-
 stitiam ad vindictam inflammas. Vnde Moses generationi isti locutus est, Ego scio contentionem
 tuam & ceruicem tuam durissimam. Adhuc viuente me & ingrediente vobiscum, semper contetio-
 nem te egisti contra dominū. Pro maiori enim parte mali fuerit, propter quod in deserto profstrati sunt.
 ¶ (11) G E N E R A T I O quae non direxit cor suum,] id est, quae dominum deum non quesituit corde
 perfecto & vero atque sincero. Propterea Moses ait ad eos, Vos vidistis vniuersa magna quae co-
 ram vobis fecit dominus, & non dedit vobis dominus cor intelligens vsque in praesentem diem. [E T
 non est creditus cum deo spiritus eius,] i. spiritus seu anima populi huius non est deo per fidem con-
 iunctus, quoniam diuinis promissionibus non crediderunt. Vnde alia translatio clarior est, dicēs, Et
 non credidit deo spiritus eius: & istud referendū non est ad omnes, sed ad peruersos qui erant in po-
 pulo isto Israelitico, secundum regulam in principio expositionis huius libri inductam, qua dicitur
 quod sacra scriptura interdū loquitur cōmixtim de corpore domini permixto ex bonis & malis, vbi
 considerandum est quid ad quos referri oporteat. Interdum nanq; tota cōgregatio laudatur propter
 aliquos bonos in ea contentos. Vicissim quoq; tota vituperatur propter quosdam malos in ea cōclu-
 sos, sicut nunc agitur. ¶ (12) F I L I I Ephrem] i. aliqui nati ex proge Ephraim, filij Ioseph [I N
 T E N D E N T E S & mittentes arcū], i. arcū protendentes, & ex arcu emittentes sagittas [C O N V E R-
 S I sunt in die belli], i. terga verterunt atque fugerunt, in die quando contra praeceptum Mosi ascen-
 derunt in montē ad praelandum cōtra Amalechitas & Amorraeos, vt scribitur in lib. Num. A prin-
 cipio nanq; filij Ephraim praesumptuosi fuerunt & ambitiosi, quoniam pater eorum, scilicet Ioseph do-
 minus erat fratru suoru, & quoniam Iacob praetulit Ephraim secundo natū primogenito Ioseph, qui e-
 rat Manasses, & quia Ioseph minister Mosi & electus ex multis Ephraeus extiterat. Vnde eorum cla-
 tio saepe patescit in libro Iudicū: ideoque Propheta in psalmo isto singulariter inuehitur cōtra filios
 Ephraim, ostendens eos non fuisse electos ad regiam dignitatem seu tribum Iuda. ¶ (13) N O N cu-
 stoderunt testamentum dei,] quia transgressi sunt iurisdictionem dei per Mosē, eundo ad praeliū, sicut
 nunc dictum est. [E T in lege eius noluerunt ambulare,] id est, diuina praepcepta contempserunt im-
 plere. ¶ (14) E T oblitū sunt benefactorū eius,] id est, filij Israel cōmuniter, & nō solū filij Ephraim,
 seu Ephrem, quod idem est, beneficijs dei ingrati fuerunt, vel penitus nō recolendo, vel gratias non
 agēdo, nec benefactorū ipsū amādo, nec venerādo. sic quoq; oblitū sunt [E T mirabiliū eius quae o-
 ffendit eis] in terra Aegypti, dicēs adinuitē, Constituamus nobis ducē, & reuertamur in Aegyptū.
 Num. 14. ¶ (15) C O R A M patribus eoru fecit mirabilia in terra Aegypti,] vt patet in Exodo, & hoc maxime
 Exo. 7. 8. fecit deus [I N campo Thaneos], i. in planitie ciuitatis illius. Thaneis enim fuit ciuitas regalis, in qua
 9. 10. 11. rex cum suis consiliarijs habitare solebat. Propter quod apud Esaiam scriptum est, Stulti principes
 Esa. 14. Thaneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederūt consiliū insipientis. Quoniam ergo rex & cōsules sui,
 qui erant principales causae totius peccati & afflictionis Aegypti, in hac vrbe regia demorari sole-
 bant, ideo verisimile est, qd ciuitas ista grauius flagellabatur quam reliquae. Hincq; iam dicitur deus
 Exod. 14. specialiter fecisse mirabilia in loco, seu campo vrbis istius. ¶ (16) I N T E R R V P T mare] rubrū di-
 uidens illud, [E T perduxit eos] sicco pede per alueum eius, [E T statuit aquas] maris rubri sic diuisas
 [Q V A S I N V T R E], i. ita firmavit eas in loco suo ne fluerēt, ac si fuissent in vase collectae. ¶ (17) E T de-
 duxit eos], i. filios Israel ex Aegypto, & per mare rubrū atq; desertū [I N nube diei], i. columna nubis
 apparētis in die, [E T tota nocte], i. omnibus noctibus quibus ambulabāt [I N illuminatione ignis,] id
 est, in columna ignis viā ostendentis in tenebris noctis. Quae admodum enim de die ambulabant sub
 nube, eos ab ardore solis protegentes: ita de nocte sequebantur ductū ignis, nec vnquam defecit co-
 lumna nubis aut ignis, donec ingressi essent terrā promissionis, nec pphicēbātur diebus aut nocti-
 bus, nisi colūna nubis aut ignis prius locū mutaret, recedendo à tabernaculo: quae omnia in Exodo &
 Num. frequenter à Mosē describuntur. ¶ (18) I N T E R R V P T petram in eremo,] Bis legitur deus
 Num. 10. & 12. omnipotens eduxisse aquā de petra filijs Israel: semel videlicet de Petra Oreb, de qua educatione lo-
 quitur iste versiculus, quae in Exodo plenius inuenitur descripta. Secūdo, quādo Moses percussit bis
 Exod. 16. silicē, & egressae sunt aquae largissime, ita vt populus biberet & iumenta, de qua educatione in lib. Num.
 Num. 20. habetur: fuerūtq; educationes istae diuersae, qm prima erat ante dationē legis, secūda post eā. Ait ergo,
 Interrupit petra in eremo. i. ita facit quādam cōcauitatē seu diuisionē in ea ac si rupta fuisset, & de pe-
 tra sic rupta aquas eduxit, [E T adaquauit eos], i. aqua eos potauit [V E L V T in abyssō multa], i. eā abun-

A denter ac si fuissent iuxta pelagus magnum, de quo ad libitū aqua hauritur. Cū enim fuerint sexcen-
 ta milia virorū in exercitu Hebraeorum, praeter mulieres & pueros, eos videlicet qui nondū viginti
 annos attigerant, & item praeter vulgus promiscuum Aegyptiacum innumerabile, constat qd maxi-
 ma copia aquae fluxit de petra vnde vniuersi biberent. ¶ (19) E T eduxit aquam de petra] dum Mo-
 ses percussit bis petram seu silicem, sicut iam dictum est, [E T eduxit] ex petra hac [T A N Q V A M flu-
 mina aquas,] id est, aquas copiose fluentes instar fluuiorum. ¶ (20) E T apposuerunt adhuc peccare
 ei,] id est, tantis beneficijs creatoris ingrati fuerunt, reddideruntque malum pro bono, & prioribus
 suis sceleribus adiecerunt noua peccata, quia & ipsa ingratitude magnum est peccatū. [I N iram ex-
 citauerunt excelsū,] id est, ad similitudinem irae, seu ad effectum iracundiae: vt pote ad iustam vltio-
 nem atque magnarū inflictionē poenarum prouocauerunt deū sublimē suis peccatis, & hoc [I N ina-
 quoso,] id est, in deserto, in quo est naturaliter aquae penuria. ¶ (21) E T tentauerunt deum in cordi-
 bus suis,] id est, ex proposito praemeditationeque cordis experiri volebant pronidentiam dei, an sci-
 licet deus haberet curam eorum, prouidendo eis de necessarijs ad viuendum. Ideo sequitur, [V T pe-
 terent escas animalibus suis,] id est, alimentum pro sustentatione vitae. Bis autē escas hoc modo pe-
 tisse leguntur, semel ante legislationem, quando dixerunt ad Mosē, Cur induxisti nos in desertum
 Exod. 16. istud, vt occideres omnem multitudinem famē? & tunc dominus cepit pluere manna. Secundo pe-
 tebant carnes sibi praestare dicētes, Anima nostra arida est, nihil vident oculi nostri nisi man, quem-
 admodum in lib. Num. scribitur est. ¶ (22) E T male,] videlicet infideliter & peruersē [I O C V T I
 sunt de deo, dixerunt] quod subditur, [N V N Q V I D deus poterit parare mensam in deserto,] id est,
 refectioem pinguem & delitiosam? Hoc non assertiue, sed dubitatiue dixerunt: arguebant tamen qd
 deus hoc posset. ¶ (23) Q V O N I A M percussit petra & fluxerūt aquae] ex ea, [E T torrentes inunda-
 uerunt,] id est, aquae copiose inde egressae sunt, sicut nūc patuit. Cū ergo sit ita, ¶ (24) N V N Q V I D
 & panem poterit dare?] Per panem (secundum quosdam) non intelligitur hic manna, quoniam deus
 hūc panē ante educationē aquae praedixit dedit: sed per panem intelligitur hic quilibet cibus deli-
 catus ab eis desideratus. Solet quippe scriptura nomine panis quamcunque cibum significare, sicut
 & nomine aquae quemlibet potum. Vnde i. lib. Reg. de Saul habetur, quod tota die non comedit pa-
 nem, nec bibit aquam, id est, nihil gustauit. Et legitur Eliseus dixisse regi Israel, vt apponeret exer-
 citui regis Syriae, quem Eliseus miraculose adduxit, panem & aquam. Et sequitur illic, Apposita est
 eis magna praeparatio ciborum: sic ergo & nunc per panem intelligi dicunt cibum delitiosum: &
 4. Re. 6. ideo additur, [A V T parare mensam populo suo?] vbi per mensam intelligi volunt refectioem de-
 licatam, praesertim quoniam in Hebraeo & in translatione Hieronymi iuxta Hebraeorum habetur, aut
 parare carnem populo suo. Haec verò (vt tactum est) non affirmando, sed dubitando dixerūt. Dixe-
 runt enim, vt Moses scribit, Eit ne deus in nobis an non? Denique de hac infidelissima tentatione
 Exo. 17. eorum in lib. Num. scribitur, Flagrabant desiderio carniū, & dicebant, Quis dabit nobis ad vescen-
 dum carnes? In mentem nobis veniunt cucumeres & pepones, porri & allia, quae comedebamus in
 Num. 11. Aegypto. ¶ (25) I D E O,] id est, ex quo ista ex infidelitate dixerunt, non habētes pro certo, quod
 deus posset implere quod desiderabant. [A V D I V I T dominus] petitionem ipsorum, non quia ipsi
 hoc meruerunt, sed vt ipse suam omnipotentiam declararet. [E T distulit,] id est, non statim vltus est
 peccatum eorum, sed distulit debitam poenam, vt postmodum tempore conuenienti eam infligeret,
 & primo ostenderet suam potestatem. [E T ignis,] id est, vehemens furor seu grandis vindicta [A C-
 c E N S V S est in Iacob,] id est, iuste inflictus est posteritati Iacob, videlicet filijs Israel, quod conse-
 quēter clarus dicitur, [E T ira dei,] id est, vltio diuinā iustitiae [A S C E N D I T in Israel,] id est, in po-
 pulum Israeliticum, de semine Iacob, qui dictus est Israel, genitum. Hoc modo communiter versus
 iste explanatur. Sed quoniam in libro Num. euidenter habetur, Ortum est murmur populi quasi do-
 lentium pro labore: quod cum audisset dominus iratus est, & accensus in eos ignis domini, deuora-
 uit extremā partem castrorum, quod certum est dici de igne materiali. Ideo potest hic versus de illo
 igne exponi, nec obstat quod d illius ignis accensio hanc tentationem praecessit, quoniam in diuina
 scriptura gesta non semper narrantur eo ordine quo contigerunt, sed quaedam per anticipationem,
 quaedam per recapitulationem, quaedam per supplementum dicuntur, quod maxime fit in libris me-
 trice scriptis, qualis est liber psalmodum. Ideo autem deus eos ita puniuit, ¶ (26) Q V I A non credi-
 derunt in deo] qui eis promissit quod induceret eos in terram Chanaan. Dixerūt nanque vt in libr.
 Num. habetur, Vtinam pereamus, & non inducat nos dominus in terram hanc, ne cadamus gladio
 & nos & filij nostri & vxores. Vnde dominus ad Mosē dixit, Viquequo multitudo haec pessima
 Num. 14. non credit mihis? [N E C sperauerūt in saluari eius,] id est, salubri auxilio dei, quod deus eis promissit
 per Mosē, dicēs, Deus pugnat pro vobis. ¶ (27) E T madauit nubibus desuper], i. ex diuino im-
 perio factū est vt ex aere, in quo nubes gignūtur, māna descēderet. Dicitur enim deus irrationabili-
 bus & inanimatis praecipere, quādo ex diuinā virtutis nutu aliquid patitur & agunt. Propter quod
 1. Re. 7. dominus ait Eliae, Praecepti coruis vt pascāt te. [E T ianuas caeli aperuit], i. vias fecit in caelo aereo per
 Exo. 16. quas manna descendit. ¶ (28) E T pluit illis manna ad manducandum & panem caeli,] id est, in caelo
 aereo ministerio angelorum formatū [D E D I T eis] ad vescendū. Propterea subditur, ¶ (29) P A-
 N E M angelorū] ministerio angelico productū ac descēdentē, non qd angeli sancti eo vescūtur, quo-
 niam non vtuntur cibo corporeo, sicut habetur in lib. Tobiae, [M A N D V C A V I T homo] quilibet in
 Tobie 12. exercitu Hebraeorū. [C I B A R I A misit eis in abundantia,] id est, vsq; ad satietatē. Ex isto sequi vide-
 tur, quod id quod dictum est supra, Nunquid & panem poterit dare? intelligi poterit de manna, quia
 tunc dicitur deus petitionem eorum audiuisse, & manna seu panem caelestem eis didisse. De hoc pa-
 v iij

ne seu manna quod simul descendit cum rore in lib. Exodi sic dicitur, Mane ros iacuit per circuitum **E** castrorū, & apparuit in solitudine māna minutū, & quasi pilo tulum in similitudinē pruinę super terram, & appellauerunt filij Israel illud Manhu, id est, quid est hoc? quod erat quasi semē coriandri album, gustusque eius quasi similitudo cum melle. Propterea quoque alio loco scriptum est, Angelorum mescia nutritiū populū tuum, & panem de cęlo pręstitisti eis, omne delectamentum in se habentē, & omnis saporis suauitatem: deseruiens enim vniuersiuiusque; voluntati ad quod quisque volebat, conuertebatur. ¶ (30) **T R A N S T V L I T** Austrū de cęlo, id est, deus cessare fecit in aere ventū australem seu meridionalem, [E T induxit in virtute sua Africū, id est, in potentia sua flare fecit ventum occidentalem, lateralem versus meridiem. Flar enim hic ventus inter meridiem & occidentem. Ideo verò induxit hunc ventum ab Africa flantem, quatenus multitudinē coturnicum ab illa parte existentem suo impetu vltra mare afferret ad locum filiorū Israel: iuxta illud in lib. Num. Ventus autem egrediens à domino arreptas trans mare coturnices dimisit in castra. Iccirco subiungitur, ¶ (31) **E T** pluit super eos sicut puluerem carnes] non mortuas sed viuas, de quibus subiicitur. [E T sicut harenam maris volatilia pennata. Jerāt nanque coturnices aues circa terram volantes, duobus cubitis in altitudinem super terram. Hęc autem animalia deus pluit, id est, per modū pluuię misit de aere tam copiose quasi arenam maris: secundum quod à Mose dicitur, Ventus detulit coturnices in castra itinere quantum vno die confici potest ex omni parte castrorū per circuitum. ¶ (32) **E T** ceciderunt animalia hęc [I N medio castrorum eorum]. i. intra vel prope castra seu tentoria filiorum Israel, scilicet [C I R C A tabernacula] seu papilionēs [E O R V M] ita quod sine labore capi poterant. Vnde dicitur in Numeris, Surgens populus toto die illo & nocte, ac die sequenti, congregauit coturnicum multitudinē, & ficcauerunt eas per gyrū castrorum. ¶ (33) **E T** manducauerunt filij Israel carnes has, [E T fatirati sunt nimis] vsque ad collum & nauseam, [E T desiderium eorum attulit eis, id est, rem ab eis desideratam contulit ipsis. I N O N sunt fraudati à desiderio suo, id est, adeptione rei desideratę non sunt priuati, quoniam carniū copiam sunt adepti, quę omnia in lib. Numerorum clarius inducuntur, hoc modo, Dixit dominus ad Moysen, Populo dices, crās comedetis carnes, & comedetis nō vno die, neque duobus vel quinque, sed vsque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam. ¶ (34) **A D N V C** cęcorum, scilicet carnes istę, [E R A N T in ore ipsorum, & ira dei,] scilicet vltio sequens, [A S C E N D I T super eos.] Nam, ¶ (35) **E T** occidit pingues eorum, id est, in diuitijs abundantes, superbos, carnales, [E T electos Israel impediuit.] Hoc dupliciter accipi potest. Primo sic, electos Israel, id est, bonos & iustos Iudęos, impediuit, ita quod sua exhortatione aut prece nihil proficere poterant reprobis illis: quoniā exigētibz vitijs reprobos, electi pro eis exauditi non sunt. Secūdo sic, electos Israel. i. elegantes personas populi huius, ab ingressu terrę promissionis impediuit. Et hoc est quod in Nume. dicitur, Adhuc carnes erāt in dentibus eorum, nec defecerat huiusmodi cibus, & ecce furor domini cōcitatus in populū, percussit eum plaga magna nimis, vocatusque est locus ille, Sepulcra cōcupiscentię. ibi enim sepelitur populus qui desiderauerat carnes. ¶ (36) **I N** omnibus his [iam prędictis non emēdati, sed in suis peruersitatibus perdurantes] [E T] adhuc, videlicet post reditū exploratorū, volentes tūc in Aegypto reuerri. [E T] non crediderunt in mirabilibus eius. i. ex consideratione primorū mirabiliū quę deus fecit eorū in Aegypto in mari rubro, in deserto, volebant credere quod deus posset eos in terrā Chanaan saluos inducere, propter fortitudinem populi, ciuitatū, atque murorū terrę illius: imō volebāt Caleph & Iosue lapidare, eo quod dixerāt deū facile posse verbū suum implere, & Chananęos deicere. ¶ (37) **E T** defecerunt in inuitate dies eorum. i. propter peccata sua inanes erant dies ipsorū, [E T] anni eorum cū festinatione defecerunt. i. cito consumpti sunt, occisi atque prostrati in eremo. quoniā omnes qui tunc munerati erant & murmurauerunt, intra quadraginta annos defuncti sunt in ipso deserto, nec ingredi poterant terram promissam, multi quoque eorum subita morte occisi sunt per serpentes ignitos, & in contradictione Chore, & propter peccatū Phogor. ¶ (38) **C V M** occideret eos querebant eū, & reuertebantur. [N O N] quod ijdem numero occidebantur & reuertebantur, sed secundum regulam in principio positā, loquitur hic scriptura de diuersis ad eundem populū pertinentibus, quasi de eisdem suppositis. Itaque cum deus quosdam pręuaricatores occideret, aliqui territi sunt ne similia experirentur tormenta, iccirco querebant eum. i. misericordiam dei pro indulgentia inuocabāt, & reuertebantur ad deū per pœnitentiā. [E T] diluculo, id est, celeriter ex magno pœnarum timore [V E N I E B A N T] ad eum [non gressibus pedum spatioque locorum, sed mentis immutatione & pœnitentia cordis. ¶ (39) **E T** memorati sunt] ex cōsideratione priorum mirabilium dei, & occisione eorum qui ita non recoluerūt, [Q V I A] deus est adiutor eorū [in omnibz] bonis, sicut fuit adiutor eorum in Aegypto, & contra Amalech, [E T] deus excelsus redemptor eorum est] ieruens eos à cunctis periculis, sicut eruit eos de manu Pharaonis & eius exercitu. Veruntamen quoniam ista reuersio non erat ex charitate diuina, sed ex timore seruili, quo pœna timetur, per cuius imminentiā seu experientia pœsar homo veritatē iuxta illud, Tantūmodo sola vexatio dabit intellectū auditui, ppterea modo subiūgitur, ¶ (40) **E T** dilexerūt eū in ore suo. i. verbis precatorijs simulabāt se deū amare, [E T] lingua sua mētiti sunt ei. i. verba eorū falsa fuerunt, neque ex corde sincero prolata sunt. ¶ (41) **C O R** autē eorum non erat rectū cum eo. i. deo nō placuit, quoniam iustus & verum non fuit, [N E C] fideles habitū sunt in testamēto eius. i. fideliter nō egerūt in lege diuina, eius custodiēdo pręcepta. ¶ (42) **I P S E** autē deus [E T] misericors & propitiū fiet peccatis eorū] posteritatē eorū non penitus aufereudo, & ipsos citra condignū puniēdo, [E T] nō disperdet eos. i. nō penitus disperdit eos, sed quosdā ad tēpus in vita seruaui, & eis posteritatē cōcessit. ¶ (43) **E T** abundauit vt auerteret irā suā. i. co-

A piose paratus fuit vindictam interdum inceptam dimittere, populo parcere, & Mose preces atque sacrificia Aaron pro peccatis acceptare. [E T] non accendit omnem iram suam, id est, tantum non flagellauit eos vt mererentur. ¶ (44) **E T** recordatus est, id est, per modum recordantis se habuit, misericorditer ignoscendo [Q V I A] caro sunt, spiritus vadens & non rediens. Ponit hic partem pro toto, appellando hominem carnem, deinde spiritum euntem & non redeuntem. Est itaque sensus, Recordatus est quia caro sunt, id est, deus benigne attendit quod corporales & fragiles erāt ac procliuēs in malum: recordatus est quoque quia spiritus sunt vadens & non rediens, id est, quod animę hominum sunt multum defectuosa, tanquam euntes de vna dispositione in aliam, vagę, instabiles, & tandem vadunt de corpore isto mortali ad regionem ignotam, nec redeunt naturali virtute ad pristinum statum. Ex hac autem recordatione inducitur deus ad indulgendum nobis facile. Vnde & ipsemet alibi testatur, Nequaquam vltra maledicam terrę propter homines. Sensus enim & cogitatio cordis humani prouidit in malum ab adolescentia sua. Propter quod Esdras ait ad dominum, Quid est genus corruptibile vt ita amariceris de illo? Consequenter ostendit deus enormitatem peccati populi huius, propter multitudinem & recidiuum transgressionis ipsorū. ¶ (45) **Q V O T I E S** exacerbauerunt eum in deserto, in iram concitauerunt eum in aquo? quasi dicat, multoties. Vnde dominus ad Moysen ait, Tentauerunt me iam per decem vices. Quomodo autem dulcissimus atque incommutabilis deus exacerbari, & ad iracundiam concitari dicatur, sępe expositum est. ¶ (46) **E T** conuersi sunt] ad seipsos vt facerent propriam voluntatem à deo auerli, [E T] tentauerunt deum, sicut nunc sępius dictum est, [E T] s A N C T V M Israel, id est, deum omnium verorum Israelitarum sanctificatorem [E X A C E R B A V E R V N T] ita quod propter eorū peccata factus est eis austerus, amarus, & durus ratione effectus seu vltionis, qui in seipso naturaliter, æternaliter & inuariabiliter benignus, suavis & mitis est. ¶ (47) **N O N** sunt recordati] isti ingrati [M A N V S] eius, id est, porfestatis & operatonis diuinę ostensę eis [D I E] qua redemit eos de manu tribulantis, id est, de imperio & oppresseione regis Aegypti, ¶ (48) **S I C V T,** id est, quemadmodum seu qualiter deus [P O S V I T] in Aegypto signa sua, id est, decem plagas, secundum quod in Exodo ait, Percutiam Aegyptum in omnibus mirabilibus meis, [E T] prodigia sua in cępo Thancos, quod qualiter intelligi debeat paulo antē satis prolixè monstratum est. Deinde in speciali tractat de istis prodigijs. ¶ (49) **E T** cōuertit in sanguinem flumina eorum. i. Aegyptiorum, [E T] imbres. i. cisternas seu aquas ex imbre scaturientes [N E] biberent. Quemadmodum in Exodo dicitur, Prima plaga Aegypti fuit, quę extendente Mose virgam super fluuios Aegypti, versę sunt omnes aquę Aegypti in sanguinem, foderuntque Aegypti circunquaque, & inuenerunt sanguinem pro aqua, nec poterant bibere aquas fluminis propter alienationē saporis. ¶ (50) **M I S I T]** deus in eos, [puta Aegyptios] [C Y N O M I A M] . i. muscā caninā, seu omne genus muscarū, quia cynomia dicitur à cenos, quod est commune, & musca, [E T] comedit eos. i. musca ista pūxit momorditque eos, [E T] ranā, & disperdidit eos. Ponuntur autem in versiculo isto singularia pro pluralibus, quia per cynomiam & ranam intelligenda est multitudo muscarū & ranarum. Missio quoque muscarū erat quarta plaga Aegypti, vt dominus ait ad Pharaonem, Immittam in te, & in seruos tuos, & in populū tuum & in domus tuas omne genus muscarum. Et sequitur alibi, Venit musca grauissima. i. multitudo muscarum in domum Pharaonis, & in omnem terram eius, corruptaque est terra ab huiusmodi muscis. Missio autem ranarum erat secunda plaga Aegypti, de qua in Exodo scribitur, Dixit dominus ad Pharaonē, Ecce ego percutiā omnes terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas quę ingredientur domum tuam & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum, & in domos seruorum tuorum, & in populū tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum. ¶ (51) **E T** dedit erugini. i. vento vrenti segetes corruptenti vel erugini. i. aurę noxię, siue rubiginis [F R V C T V S] eorum. i. blada terrę ad destruendum. Hęc plaga nō est scripta in Exodo, sicut nec plaga pruinę, de qua loquitur finis versus sequētis, quia in Exodo non recitantur nisi plagę principales & notabiles. [E T] labores eorum, hoc est, fructus Aegyptiorum, per eorum laborem productos, dedit deus [I O C V S T A E], id est, multitudinē locustarum ad deuorandum. Hęc fuit plaga Aegypti octaua, de qua in Exod. scriptum est, Hęc dicit dominus ad Pharaonem, Ecce ego inducam locustam in fines tuos, quę operiet superficiem terrę, ne quicquam eius appareat: & venerunt locustę innumerabiles, omnia deuorātes, quę nō erant consumpta à grandine. ¶ (52) **E T** occidit in grandine, id est, per casum maximę grandinis [V I N E A S] eorum, Hęc erat septima plaga Aegypti, de qua à Mose dicitur, quod maxima grandis cecidit in terra Aegypti, & homines & iumenta super quę cecidit grandis moriebantur, cūctam quoque herbam agri percussit, & omne lignum regionis confregit, [E T] muros eorum] deus destruxit [I N] pruina, id est, in frigo re congelante atque nocturno, vel in humore maris nociuo. ¶ (53) **E T** tradidit grandinē iumentis eorum. quia omnia bruta in agris reperta grandis occidit, dedit [E T] possessionem eorum, scilicet Aegyptiorum [I G N I] ad consumendum, quia vt dicitur in Exodo, Grandis & ignis mixta pariter ferebantur. ¶ (54) **M I S I T]** in eos iram indignationis suę, hoc est, vindictam suę vltionis iustitię, scilicet [I N] D I G N A T I O N E M, id est, effectum sui contemptus, quo opera eorum indigne ferebat. [E T] iram, id est, æquitatis suę vltionem, [E T] tribulationem] multiplicem hic non expressam, [I M M I S S I O N E S] quoque [P E R] angelos malos, id est, pessimas cogitationes, indurationem, & obliuionem permittit deus immitti cordibus Aegyptiorum per suggestionem cooperarumque demonum. Mala pœnę sunt à deo effectiue, sed mala culpę non nisi permisiue: quia de malo pœnę apud Amos prophetam dicitur, Si erit malum in ciuitate quod dominus non fecit. ¶ (55) **V I A M** fecit semitę irę suę, hoc est, plagas suę iracundię misit versus Aegyptios, non versus He-

Exod. 16
Sapic. 6
Num. 11
Ibidem.
Num. 11
Exo. 6, 7 & 8.
Exo. 12
Exo. 17
Esa. 28

Num. 21
Gen. 8
Num. 14
Exod. 3
Exo. 7
Exod. 8
Exod. 8
Ibidem
Exo. 10
Exod. 9
Exod. 9
Exod. 7
Amos 3

Exo. 8 bræos: sicq; angelum vastatorē fecit declinare à terra Rameffes, in qua morabatur Iudæi. Vnde dominus ait ad Pharaonē, Ponā diuisionē inter populū meū & populū tuū. [Nō n̄ peperit à morte animarū eorū]. i. deus sine misericordia occidit Aegyptios magnos & paruos. [E t iumenta eorū in morte cōclūsit]. i. occidit. Hęc verō fuit quinta plaga Aegypti, de qua dixit dominus ad Pharaonē, Ecce manus mea erit super agros tuos, super equos & asinos & camelos, boues, & oues, pestis valde grauis: mortuaq; sunt omnia animātia Aegyptiorū, videlicet in agro propter pestilentia. [(56) E t percussit omne primogenitum] tam hominum q̄ iumentorum [i n̄ terra Aegypti.] & hęc erat decima plaga Aegypti, vt dicitur in Exodo. Percussit etiam deus [P R I M I T I A s omnis laboris eorum], id est, primitiua atque potissima fractuum terræ Aegypti, puta frumenta & cætera [i n̄ tabernaculis Cham,] id est, in locis Aegyptiorum, qui nati erant de semine Cham filij Noe. Mesraï quippe, vt dicitur in Genesi, erat filius Cham, & ab hoc Mesraï Aegyptus nomen sortita est, quia in ea dominabatur, & ideo vbi nostra translatio habet Aegyptus, in veteri testamento dicitur Mesraim. Deinde post descriptionem plagarum Aegypti, recitatur liberatio Hebræorum. [(57) E t abstulit sicut oues populum suum,] hoc est, quemadmodum bonus pastor eruit oues suas de inuasiōne luporum: sic deus de Aegyptijs reprobis & malignis abstulit filios Israel, [E t perduxit eos tanquam gregem in deserto.] quia, puidit eis de bono pastore ac duce, scilicet Mose, & de cibo ac potu. [(58) E t perduxit eos in spe] promittendo quōd induceret eos in terram lacte & melle manantem, [E t non timuerunt] ad tempus, quia secuti sunt Mosen per medium maris rubri, [E t inimicos eorum operuit mare,] videlicet Pharaonem & omne eius exercitum. [(59) E t induxit eos in montē sanctificationis suæ,] hoc est, in Herusalē & montē Sion, in quo postmodum constructū est templum. Huc induxit, non eosdem qui ex Aegypto egressi fuerant & numerati, præter Caleph & Iosue, sed filios illorum secundū quod dominus dixit, Omnes qui murmurastis cōtra me nō intrabitis terrā super quam leuaui manum meam, vt darē eam vobis, præter Caleph filiū Iephone, & Iosue filium Nun. Duxit ergo eos in montem sanctificationis suæ [M O N T E M quē acquisiuit dextera eius]. i. quem deus, cuius sunt omnia, de manu indignorum propria potestate eripuit, & suo populo dedit. Propter quod additur, [(60) E t eiecit à facie eorum gentes,] hoc est, à conspectu Israelitarum expulit gentes, in terra promissionis habitantes, eas occidendo, effugādo, aut subiyciendo populo suo, vt patet de Gabaonitis & cæteris Chanaanais, qui sub tributo manebant inter filios Israel, sicut in lib. Iosue commemoratur. [E t sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis] per manum Eleazari sacerdotis & Iosue ac principum tribuum Israel, qui ad imperium domini diuiserunt nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manasse, terram Chanaan, dantes pluribus maiorem, paucioribusq; minorē. De qua diuisione plene tractatur in libro Iosue. Tribus nanque Ruben & Gad, mediā quoq; tribus Manasses ante hanc diuisionem receperunt possessionem trans Iordanem. Tribus verō Leui non habuit possessionem, nisi ad habitandū, & ad pecora nutrienda: sed deus Israel fuit eorū hereditas. [(61) E t habitare fecit in tabernaculis eorū,] id est, in ciuitatibus & villulis Chanaanorū [T R I B U S Israel.] Consequenter narrantur peccata filiorum Israel commissa in terra promissionis, [(62) E t tentauerunt deum] fidelem & verum, de eius virtute dubitantes, [E t exacerbauerunt deum excelsum] secundum sensum præexplanatum, [E t testimonia eius non custodierunt.] Duæ sunt partes legis diuinæ, videlicet testimonia & præcepta: testimonia pertinent ad credenda, præcepta ad operāda aut omittenda. Quoniam ergo deum tentauerunt ex infidelitate, constat quōd eius testimonia, id est, assertiones sacræ scripturæ diuinitus inspiratæ, non custodierunt firmiter, inuolubiler credendo. [(63) E t auerterunt se] à deo & eius imperio, [E t non seruauerunt pactum] quod cum deo inierunt, dicētes, vt legitur in Exodo, Omnia quęcunq; locutus est dominus, faciemus, & erimus obedientes, [s i c v t patres eorum] murmuratores deo rebelles, & vituli adoratores [c o n v e r s i sunt in arcū prauum]. i. similes facti sunt arcui malo, quoniam sicut ex arcu prauo iaciuntur sagitte nō vulnerantes: ita ex ore ipsorum verba mortifera processerunt. Et iterū, Quoniam sicut arcus prauus extensus cito laxatur atque remittitur: sic ipsi facilliter à bono proposito & cultu diuino auersi sunt, & ad iniquitatem laxati. [(64) I n iram concitauerunt eum in collibus suis] sacrificando in excelsis, quod erat illicitum. Veruntamen aduertendum quōd quādo arca domini non habuit certā ac stabilem mansionem, videlicet, antequam posita erat in Silo, & post destructionem Silo vsq; ad cōstructionē tēpli Salomonis, licuit Iudæis offerre oblationes, sacrificiaq; votiuā, alibi q̄ vbi fuerat arca: dum verō erat in Silo & templo Salomonis, istud non licuit. Quoniam ergo Hebræi terram promissionis ingressi, immolabant deo in locis excelsis seu collibus, etiam tunc quādo arca erat in Silo Salomonisque templo, idcirco nunc dicitur, In irā concitauerunt eum in collibus suis. Pensandum tamen quod ex dispensatione diuina licuit prædictis temporibus alibi immolare, quā in loco arcæ, quemadmodū 3. Reg. lib. legitur, Helias obtulisse sacrificiū in mōte Carmeli. Ex his innofescit quomodo saluatur quod dicitur Salomon obtulisse sacrificium in excelsis Gabaon, sed & Samuel in excelsis legitur immolasse, cum tamen in libro Regum frequenter imputetur populo in peccatū quōd obtulit in excelsis. [E t in sculpilibus suis]. i. idola adorando [A D A MULATIONEM]. i. indignationem [E V M prouocauerunt. [(65) A V D I V I T deus,] hoc est, mente cognouit ista eorum peccata, [E t spreuit] tam eos q̄ culpas eorū, quoniam sicut sapiens quidam ait, Odio sunt deo impius & impietas eius. Hinc quoque corrigi non valebant. Iuxta illud sapientissimi Salomonis, Considera opera dei, quōd nemo possit corrigere quem ille despexerit, [E t ad nihilum redegit valde Israel.] Spiritualiter nanq; ad nihil eos redegit, quoniam omne esse charitatis & gratiæ eis subtraxit: corporaliter quoq; eos ad nihilum redigebat, tradendo iniquos potestati inimicorum suorū, vt patet in lib. Reg. & Iudicū.

A [(66) E t repulit tabernaculum Silo,] hoc est, domum in qua erat arca, destrui arcamq; captiua- 2. Mac. 5
ri permisit. Repulit ego tabernaculum Silo, vel potius habitatores tabernaculi eius, quia non ppter
locū gentē, sed ppter gentē locū dominus elegit. Similiter non propter locū gentē, sed ppter gentē
locū dominus repulit. [T A B E R N A C U L V M] inquam [i n̄ quo habitauit in hominibus,] id est, in- 1. Iohā. 1
ter homines. Deus enim in cordibus hominum bonorum per gratiam habitat, & quādiu in ipsis ho-
minibus demoratur, in tabernaculis duque eorum & maxime in consecratis habitare censetur: Pro-
pter quod ait scriptura, Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit in eis. Et Moses dicit, Apoc. 21
Dominus deus ambulat in medio castrorum. Et ipse dominus per Mosen, Ego, inquit, sum qui habi-
to in medio filiorum Israel. [(67) E t tradidit] dominus [i n̄ captiuitatem] Philistæis; qui aliās di-
cti sunt Palestini atq; Allophyli, [V I R T V T E M eorum,] id est, potentiam filiorum Israel, per quam
intelligi potest robur exercitus eorum, seu fortes ipsorū: vel ipsa arca, cuius præsentia & virtute præ-
ualere in prælijs confueuerunt. [E t pulchritudinem eorum,] id est, pulchras personas, seu arcā quæ 1. Reg. 4
exitit decor & gloria eorum, [i n̄ manus inimici]. i. populi Philistinorum. [(68) E t conclusit
in gladio populum suum,] hoc est, per arma & bella Philistinorū occidi permisit filios Israel: [E hæ-
reditatem suam spreuit]. i. populum istum, quem sibi elegit & coluit, non protexit. Verūtamen repro-
bi illi non dicuntur populus atq; hereditas dei nisi secundum vocationem & nomen, nō secundum
prædestinationem æternam, quemadmodum & Saluator in Euāgelio de Iudæis locutus est, Filij au-
tem regni eiuentur foras in tenebras exteriores. [(69) I v v e n s eorum,] scilicet Iudæorum
[c o m e d i t,] hoc est, deuorauit & interfecit [i g n i s,] id est, magna impugatio & vehemens furor
Philistinorum, [E t virgines eorum non sunt lamentatæ,] quoniam vnusquisq; pro suis ipsius euasione
ne tam sollicitus erat, quōd aliorū deplorationi vacare non potuit. [(70) S A C E R D O T E S eorū,]
videlicet filij Eli, Ophni & Phinees [i n̄ gladio] Philistinorum [c e c i d e r v n t] & mortui sunt,
[E t viduæ eorum non plorabantur,] propter causam de virginibus assignatam. Nam & vxor Phi-
nees audito rumore de morte viri sui, mox incurruauit se, & in ipso partu defuncta est, nec potuit
propter perturbationem deseri. Deinde ponitur reconciliatio dei circa populum suum atque indig-
natio eius contra eorum aduersarios, [(71) E t excitatus est tanquam dormiens dominus, tan-
quam potens crapulatus à vino.] Quemadmodum homo dormiens & vino inebriatus propria forti-
tudine non vitur, nec pro suis præliatur: excitatus autem à somno ad sobrietatem reuersus, virtutem
suam ostendit, & fortiter pugnat, hostesq; prosternit: sic deus omnipotens quādiu populo suo iras-
cebatur, nec eum tuebatur, erat quasi dormiens & crapulatus seu inebriatus à vino, quasi non atten-
dens afflictionem populi sui, & captiuitatem arcæ testamēti: dum verō Philistæos hos cepit per Sa-
muelelem, Saul ac Dauid deiecere, occidere & vastare, videbatur quasi à somno suscitari, atq; ab ebrie-
tate ad vsum rationis reuerti. [(72) E t percussit inimicos suos] Philistæos [i n̄ posteriora,] hoc
est, in secretioribus natium partibus, vbi mures rodebant prominētes extales eorum, & cōputruerūt,
[c o p p r o b r i v M sempiternum dedit illis,] quia in præsentī vita nulla obliuione delebitur memo-
ria tātæ cōfusionis ipsorum, in inferno quoq; sine fine culpa eorum torquetur. Deinde manifesta-
tur, quōd sola tribus Iuda erat ad regiam dignitatem electa, [(73) E t repulit] deus [T A B E R -
N A C U L V M,] hoc est, familiam [i o s e p h. i.] Vel, tabernaculum Ioseph. i. locum & urbem Silo, quæ
dicitur tabernaculum Ioseph, quoniam erat in sorte Ephraim filij Ioseph, eratq; in Silo posita arca
in tabernaculo Iosue Ephraite: quæ primo Regum plenius recitatur. [E t tribum Ephraim non ele-
git] ad regnandum. Nam quāuis deus contulit Ieroboam filio Nabath de tribu Ephraim decē tri-
bus Israel, non tamen electus erat ad persuerandum in regno per suam posteritatem, sicut nec Saul
de progenie Benjamin, sed vterque assumptus fuit ad tempus. Dentq; ad declarandum quōd tribus
Iuda fuit ad regnum electa, merito excludit tribū Ioseph, hoc est, Ephraim & Manasse. Deinde spe-
cialiter tribum Ephraim: primò, quoniam Ioseph sanctior erat fratrib⁹ suis, eum iniuste vendētib⁹.
Secundò, quia sublimior eis, vt potē dominator Aegypti. Tertio, quia primogenita ei data fuerunt:
Iuxta illud, Ruben fuit primogenitus Israel, sed cum violasset rhorum patris sui, data sunt primoge-
nita filijs Ioseph, & hoc à Iacob patriarcha: sicq; progenies Ioseph videbatur ad regnandum pro-
pinquior: maxime autem tribus Ephraim, quoniam sicut in Genesi dicitur, Iacob præposuit Ephraim
ipsi Manasse. [(74) S e p e legit tribum Iuda,] ad sceptrum & regnum. Vnde & Iacob prædixit,
Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat qui mitendus est. [M O N -
T E M Sion] sic dictū deus elegit, vt esset in eo habitatio sua, quoniam Dauid ædificauit in eo altare, &
postea Salomon templum. [(75) E t ædificauit sicut vnicornium sanctificium suum,] hoc est, deus
ædificari fecit templum suum sanctum in mōte hoc, sicut vnicornium: quod dupliciter accipi potest,
primò sic, sicut vnicornium. i. Iudæorum, qui vnicornes per similitudinem appellantur, quoniam sicut
animal quod vnicornis appellatur, vnum duntaxat cornu habet in fronte: sic ipsi vnus dei cultum
& fidē habebant: ædificauit ergo sanctificium suum sicut vnicornium, id est, sicut decuit ædificari tē-
plum Iudæorum vnum verum deum colentiū. Secūdò sic, sicut vnicornium. i. sicut constructur habita-
culum animalium, quæ vnicornes seu rhinoceros dicuntur, quoniam sicut hoc animal prohibet om-
nia cætera bruta ab ingressu tabernaculi sui, sic deus prohibuit alienigenas ab introitu tēpli. Hinc
quoque Balaham comparat deum rhinoceros, dicendo, Deus eduxit Israelē de Aegypto, cuius
fortitudo similis est rhinoceros. [i n̄ terra quam fundauit in secula,] id est, deus ædificari fecit tē-
plum suum in terra promissionis, quam ad cultum suum consecrauit perpetuò, quantum erat in se.
[(76) E t elegit Dauid seruum suum] ad stabile regnum, [E t sustulit eum de gregibus ouium,] id 1. Reg. 16
est, ab gregibus patris sui quos paut eum reduxit, [D e post tæratēs,] id est, post oues fœtas seu pro-

lem habentes, accepit eum ad gloriam regni. **(77)** PASCERE Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam. i. quatenus bene & digne regeret in spiritualibus ac temporalibus populum Hebræorum, ex Iacob, qui etiam dicitur esse Israel, natum. **(78)** ET PAUIT EOS DAVID hoc modo [IN INNOCENTIA cordis sui,] id est, pura ac simplici intentione, [ET IN INTELLECTIBUS manuum suarum,] hoc est, in prudentia operationum suarum [DEBENT eos] ad debitum finem, veramque pacem.

EXPOSITIO eiusdem Psalmi mystica.

Quemadmodum David figura exitit Christi, sic synagoga erat figura ecclesie, & regnum ac populus David typus fuit regni Christi & populi Christiani. Exponendo ergo hunc Psalmum de Christo & populo Christiano, ipse Saluator & dominus noster Iesus Christus primo exci-
 cat nos ad diligentissimam aduertentiam dicens: **(77)** ET PAUIT EOS DAVID hoc modo [IN INNOCENTIA cordis sui,] id est, pura ac simplici intentione, [ET IN INTELLECTIBUS manuum suarum,] hoc est, in prudentia operationum suarum [DEBENT eos] ad debitum finem, veramque pacem.
Act. 11 us, id est, plebs Christiana, meo sanguine liberata, atque a me Christo Christiana vocata, legem meam euangelicam, inclinate aurem vestram in verba oris mei, id est, reuerenter suscipite, humiliterque implete doctrinam noui testamenti, quod proprio ore edocui. Aperiam in parabolis os meum &c. Quomodo hoc de Christo exponendum sit, in precedenti elucidatione patuit. Sequitur vox ecclesie, Quanta audivimus mirabilia Christi, quae ipse in mundo egit, & quae de eo dicta ac scripta sunt, atque in nomine eius a suis discipulis facta creduntur, & cognouimus ea per fidem certissimam. Et quoniam fides est ex auditu, secundum Apostolum: ideo subditur, Et patres nostri, euangelistae atque apostoli, enarrauerunt nobis, quia per totum mundum opera Christi praedicaerunt, & ea ad memoriam sempiternam nostramque informationem in scriptis reliquerunt. Non sunt occultata a filiis eorum spiritualibus, scilicet bonis Christianis, qui quoniam ex deo sunt, verba dei auide audierunt, in generatione altera, id est, in populo Christiano, priorum Christi fidelium vestigia imitante. Narrantes patres nostri praedicti laudes domini. i. praecordia Christi contestando, quod ipse sit vnigenitus filius dei patris, aeterno patri consubstantialis, coaeternus, & coequalis, pro mundi salute veraciter incarnatus & passus, omniumque iudex constitutus: & virtutes eius. i. diuinitatis suae omnipotentiam, & suae humanitatis potestatem, cui data est omnis potestas in caelo & in terra. Vel, virtutes eius. i. conuersationis suae perfectissimam sanctitatem, videlicet eius charitatem, mansuetudinem, humilitatem, patientiam, & mirabilia eius quae fecit, tres mortuos suscitando, caecum natum illuminando, cordium secreta propalando: non tamen omnia mirabilia Christi narrauerunt, sicut scriptum est, Multa alia fecit Iesus, quae si scriberentur per singula, nec ipsum (inquit) mundum arborum posse capere eos qui scribendi sunt libros. Et suscitauit Christus testimonium, id est, nouum testamentum, & ea quae credenda sunt, in Iacob. i. in populo Christi-fideli contra vitia colluctante, & eadem supplantante, & legem vitae & gratiae posuit in Israel, id est, in ecclesia sancta catholica, deum spiritualiter contemplante. Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis, id est, valde multa praecipit Christus suis apostolis, aliisque nonnullis discipulis, quatenus manifestarent ea his, quos ipsi in Christo spiritualiter gignerent, sicut Apost. ait ad Galat. Filij mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis, vt cognoscat generatio altera. i. omnes posteri, Filij qui nascentur. i. spiritualiter regenerabuntur ex aqua & spiritu sancto, & exurgent, a somno peccati ad vigilantiam custodiam cordis, & a terrenis ad amorem caelestium, & narrabunt filijs suis veraciter Christianis, vt sciant & impleant diuina praecpta. Ad hanc annunciationem hor-tatur nos S. Apostolus, Implemini, inquit, spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & in hymnis, & canticis spiritualibus. Et rursus, Patres, ait, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione domini. Vt ponant in deo spem suam. i. per meritum Christi saluari confidant, ne (quod abest) ignorantibus dei iustitiam, & suam querentes statuere, iustitiae dei non sint subiecti, & non obliuiscantur operum dei, sed opera Christi incessabiliter recolant, quoniam omnis eius actio nostra est instructio. Vnde monet Apostolus, Recogitate eum, qui talem aduersus semetipsum a peccatoribus sustinuit contradictionem. Et Petrus, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Qui enim opera Christi cordialiter meminit, torius perfectionis documenta inuenit, nec facilliter cadere valet, aut perire: & mandata eius exquirant, hoc est quod Christus apostolis dixit, Euntes docete omnes gentes, docetes eos seruare quaecumque mandauit vobis. Sine obseruatione enim mandatorum nemo potest saluari. Propter quod ait Iohannes, Qui se dicit nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Ne fiant sicut patres eorum, carnales, Filij Ephrem, hoc est, mali & reprobj Christiani, qui multi sunt, & electis ad exercitium apponuntur. Ephraim enim fructificatio interpretatur, intendentes & mittentes arcum oris sui, hoc est, pulchra loquentes, & plurima promittentes, sed turpiter operantes, & promissa non adimplentes conuersi sunt, ad seipsos & vitia sua, in die belli. i. tempore aduersitatis eis a mundo, carne, demonibusve inflatae. Nam sicut ait Saluator, Hi radicem non habent, quia ad tempus credunt, & tempore tentationis recedunt. Contigit quippe eis illud veri prouerbij, quod Petrus commemorat, scilicet, Canis reuersus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti. Propter quod Christus iterum loquitur, Quid dicitis mihi domine domine, & non facitis quae dico? Non custodierunt testamentum dei, dicentes se nosse deum, & factis negantes: & in lege eius euangelica noluerunt ambulare, & ita peccabant ex certa malitia, atque ex proposito, non ex infirmitate, aut ex ignorantia: quod quam damnabile sit, Petrus docet, Melius erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem reuerti retrorsum. Seruus nanque sciens voluntatem domini sui, & non faciens, plagis vapulavit multis. Et obliui sunt benefactorum eius, hoc est, mali Christiani obliuioni dederunt beneficia Christi, qui pro eis incarnatus est, conuersatus in mundum, suspensus in ligno, qui tantum eos dilexit, quod animam suam posuit pro eis, & corpus suum ac

A sanguinem in saluberrimum reliquit viaticum, suamque passionis amarissimam, ac dilectionis eximiam memoriale perpetuum. Hoc modo obliuiscitur beneficia Christi, quicumque eum non diligit, qui mundi vanitatibus vacat, qui carnis suae concupiscentijs seruit. Qui autem Christo compatitur, qui eius passionibus propriam crucem baiulando quotidie assimilatur, & in labore poenitentiae quotidie mortificatur, hic vere memor est beneficiorum domini sui. Non enim ad veram ac gratam memoriam sufficit nuda & superficialis reminiscencia, sed necessaria est affectuosa quaedam recordatio, & operis exhibitio. Obliti quoque sunt & mirabilia eius, scilicet Christi, quae ostendit eis per praedicationem famulorum suorum, & instructionem sacrae scripturae, vel inspirationem & illuminationem spiritus sancti. Mirabilia Christi fuerunt, quod pertransiuit benefaciens, sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo, secundum quod Euangelistae testantur, omnesque oppressos a diabolo, vt astruit Petrus: quos autem sanauit in corpore, iustificauit in anima. Horum mirabilium obliuiscitur, qui hoc exemplo ad Christum misericordissimum, prudētissimum, ac potentissimum medicum non festinat, qui animae suae vulnera ei non detegit, qui fontem omnis salutis & gratiae pro oleo pietatis & riuius gratiarum non deprecatur, praesertim cum ipse proclamet, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Et alibi, Eum qui venit ad me, non eiciam foras. Coram patribus eorum, hoc est, in conspectu apostolorum & discipulorum suorum, qui patres sunt omnium Christianorum, fecit Christus mirabilia in terra Aegypti, id est, in mundo isto. Aegyptus enim interpretatur caligo seu tribulatio: sicque per eam accipitur seculum istud nequam, & mundus qui totus in maligno positus est, in quo electi multipliciter tribulantur. in capto Thaneos, hoc est, in planitie humilis mandati, quia & Christus ait, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Non enim per iactantiam aliquid fecit, quemadmodum ipsemet rursus dicit, Claritate ab hominibus non accipio. Christus etiam nobis praecipit humilitatis proposuit, dicens, Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Quia etenim Thaneos humile mandatum interpretatur, recte per capum Thaneos humilis mandati planities designatur. debemus quoque praecipue humilitatem a Christo discere & sectari. Interrupit mare, & perduxit eos. Per mare (vt saepius dictum est) intelligi potest gentilitas vitiorum amaritudine qualificata. Vnde conuersis gentilibus Paulus clamat, Omnis amaritudo, ira, & indignatio, & clamor tollatur a vobis. Post quoque per mare designari tribulationum multitudinem, sicut in Threnis ait Iere. Magna est velut mare contritio tua. Vtroque autem modo interrupit Christus mare, & perduxit patres nostros sanctos apostolos & eorum imitatores: nam per medium mare gentilitatis ipsos perduxit conuertendo paganos ad fidem, gentilitatemque rupit, destruendo ritum gentium, conterendo etiam peccata, & idola paganorum. Perduxit insuper eos per varias tribulationes, & de omnibus illis eripuit eos, quemadmodum Paulus testatur, Benedictus deus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: & statuit aquas quasi in vitro, quia gentiles ad fidem conuersos in diuino timore stabiluit, & a fluxu libidinis sub iugo diuinorum praecceptorum compescuit, tribulationes fecit cessare, & quasi in vitro quiescere. Et deduxit eos, videlicet omnes Christi fideles, qui voluerunt pie viuere in Christo, & idcirco perse-cutionem perpessi sunt: in nube diei, hoc est, in refrigerio consolationis diuinae, & sub rore ac stillicidijs gratiae suae, & tota nocte, hoc est, in omni aduersitate & impugnatione, in illuminatione ignis, id est, in splendore sapientiae spiritus sancti, & in radio interioris illuminationis Christi, qui afflicti maxime prope est. Interrupit deus pater, id est, perforari & rumpi permisit petram, hoc est, Christum, seu Iesus ipsum, in eremo huius mundi, seu in cruce omni humano solatio destituta. Vnde Christus clamauit, Deus meus vt quid dereliquisti me? In huius petrae vulneribus tuti effimur ab omni inuasi-one hostili, imo & ab iracundia dei. Propterea apud Esaiam dicit scriptura, Ingredere in petram, abscondere in fossa humo a facie timoris domini. Et adhaeruit eos velut in abyso multa, id est, deus merito sanguinis Christi Christianos abundanter potauit aqua gratiae salutaris, & donis spiritus sancti: & ideo Christus ait, Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aqua viuae. Et eduxit aquam de petra, quia de latere Iesu lancea perforato exiuit sanguis & aqua. & deduxit tanquam flumina aquas, hoc est, deus trinitas de Christo capite nostro deduxit in membra ipsius, id est, in nos copiosa munera gratiarum, quia vt Iohannes ait, de plenitudine eius accepimus omnes gratiam pro gratia. Apostolus quoque ad Titum, Secundum suam, inquit, misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum. De hac aqua dominus ait per Ezechielem, Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et apposuerunt ad huc peccare ei. Sic (proh dolor) multi Christiani post gratiam baptismi & caetera beneficia Christi pro gratiarum actione multiplicanc offensiones. In ira excitauerunt excelsum, hoc est, Christum dei virtutem, in iniquo, id est, in corde suo avari & infueto, omni aqua gratiae caelestis priuato. Et tentauerunt deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis. Hoc excessiue sollicitos respicit, qui promissionibus Christi increduli sunt, quibus ipse ait, Primum querite regnum dei, & haec omnia adijciuntur vobis. Rursusque, Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus? Sed enim pater vester, quia his omnibus indigetis. nimis sollicitantur pro temporalibus congregandis, non acquiescentes Paulo, qui ait, Habentes alimeta & quibus tegamur, his contenti simus. Qui etiam auaritiam nominat idolorum seruitutem. Ideo audiuit dominus Iesus ista peccata Christianorum, & distulit, non statim vlciscendo se, sed longanimitate expectando, quemadmodum in Ecclesiastico scribitur, Altissimus patiens est redditor. Et Petrus, Patienter, inquit, agit dominus propter nos, nolens aliquem perire, sed omnes ad poenitentiam reuer-ti. Maxime autem apparet patientia dei tempore nouae legis. Nam sicut philosophis innotuit dei maiestas, Iudaeis autem iustitia: sic Christianis innotescit misericordia creatoris. Propter quod Aposto-

Act. 10
Mat. 11
Ioh. 6
Rom. 10
Mat. 24
Marc. 16
Ioh. 8
Act. 10
Matt. 28
Mat. 19
Luc. 11
Ioh. 11
Ioh. 9
Ioh. 2.1
Gal. 4
Ioh. 3
Eph. 5
Eph. 6
Rom. 10
Heb. 12
1. Pet. 2
Mat. 28
1. Ioh. 2
Mat. 13
Luc. 8
2. Pet. 2
Luc. 6
Titum 1
2. Pet. 2
Luc. 12
Baruch 3
Ioh. 10
Ioh. 13
Mat. 26

Tit. 3 Ius afferit, Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri dei: & ignis irae Christi. scilicet ultio eius, accensus est in Iacob, hoc est, in ecclesia Christiana, quia non redeuntes nec poenitentes Christus tanto horribilius punit, quanto diutius eos expectauit: & ira dei ascendit in Israel, quia ecclesia Christi propter sua peccata varijs modis saepe oppressa est. Nunc quoque opprimitur à Sarracenis, haereticis, & tyrannis, quoadmodum olim synagoga à Chanaanais, Philistais, Amonitis, & Moabiticis. Quia non crediderunt in deo, hoc est, in deum, eius praecipit obtemperando: nec sperauerunt in salutari eius, id est, in Christo, sed potius in vanitatibus suis, aut proprijs meritis seu viribus sunt cõfisi. Et madauit nubibus desuper. Per nubes intelligi possunt angeli sancti, secundum Dionysium. Itemq; apostoli, de quibus Esaias interrogat, Qui sunt isti, qui vt nubes volant? Quonia ergo ministerio archangelis Gabrielis nunciata est virgini gloriose incarnatio Christi: ministerio quoq; angeli nunciata est pastoribus natiuitas Christi iam facta, ministerio quoq; angelorum propheta illuminati sunt, ad vaticinandum de Christi tunc futura incarnatione: idcirco nunc dicitur deus madaisse nubibus caeli desuper. i. angelis sanctis, videlicet vt exhiberent obsequium circa Christi descensum in mundum. Porro apostoli praedicauerunt per mundum incarnationem Christi impleram, mandauitque apostolis, vt circa Christi clarificationem in cordibus hominum famulatum impenderent: iuxta illud Petri, Praecipit nobis testificari, quia ipse est qui constitutus est iudex viuorum ac mortuorum. Vtriusq; ergo nubibus deus mandauit, & ianuas caeli. i. ora apostolorum aperuit ad praedicandum Christi euangelium. Nam & Christus eis praedixit, Ego dabo vobis os & sapientia: vel ianuas caeli empyrei aperuit quantum ad hoc, quod ex eo ad nos angelos misit. Et ita pluit illis manna ad manducandum. i. per hunc modum misit Christum in mundum, & annunciauit eum gentibus, vt in eum crederent, eiusq; corpus in sacramento comederent. Vnde Esa. habet, Rorate caeli desuper, & nubes pluatur iustum. Christus enim est verum manna, cuius figura erat manna illud patribus datum: & panem caeli dedit eis. i. corpus Christi contulit Christianis in salutarum animarum cibum, secundum quod Christus fatur, Non Moyses dedit vobis panem, sed pater meus dabo vobis panem verum. Et iterum, Ego sum panis viuus, qui de caelo descendi. Panem angelorum, hoc est, Christum sub formis sacramenti altaris, madauit cuiuslibet Christianus electus sacramentaliter vel spiritualiter, seu modo vtroq; Christus nanq; qui est omnium beatorum refectio in caelis, ipse quoq; est cibus noster in terris, put ipse testatur, Qui manducat me, & ipse viuat propter me: estque necessarium omni credenti, hunc panem aliquo praedictorum modorum comedere, sicut ipse affirmat, Nisi madaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: cibaria misit, deus pater eis. scilicet Christianis, in abundantia, quoniam omnes Christiani qui volunt, hoc pane caelesti refici possunt, nec tam eum consumere aut comminueri queunt, Transtulit autem de caelo, hoc est, praedicatorum angelicam conuersationis, statum verbi diuini corda audientium perflantes, misit per mundum, & induxit eos trinitas in virtute sua diuina & propria, Aphricum. i. praedicatorum de cluuiora dogmata praedicantes. Aufter enim ventus est meridionalis. Aphricus autem est ventus occidentalis, & lateralis versus meridiem: ideo per Austrum designantur sublimiora praedicantes, quemadmodum ait Apostolus, Sapientiam loquimur inter perfectos. Per Aphricum vero humiliora praedicantes, in quorum persona idem ait, Non iudicauit me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et pluit super eos, hoc est, super omnes ad catholicam fidem conuersos, sicut puluerem. i. copiosissime nimis, carnes. i. corpus Christi, quod licet sit vnum & idem in omnibus hostijs consecratis, tamen propter multitudinem materiarum seu panum, qui conuertuntur in ipsum, dictum est carnes. Vel propter partes suas: vnde Psalmista ait, Confige timore tuo carnes meas. Quod enim corpus Christi sit caro, & cibus quo reficiuntur fideles, ipse de se ostendit dicens, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Pluit etiam deus super Christianos, & sicut arenam maris, hoc est, innumerabili multitudine volatilia pennata, id est, homines contemplatiuos, & dei amicos: de quibus infra habetur, Dinumerabo eos, & super harenam multiplicabuntur. Hos deus pluit super ecclesiam suam, quatenus populum Christi irrigarent & fecundarent pluuia verbi caelestis, essentque aliorum pastores. Possunt quoque per volatilia pennata intelligi angeli sancti, quoniam deus singulis Christianis mittit singulos angelos ad custodiam atque subsidium: imo secundum Apostolum omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis. Hos autem misit deus multo copiosius atque frequentius tempore legis Christi quam Mosi. Et ceciderunt, hoc est, descenderunt pastores praedicti & angeli sancti in medio castrorum eorum. i. ecclesiarum fidelium, circa tabernacula eorum, hoc est, circa ciuitates, villas, imo & circa corpora Christianorum. Angeli naq; custodiunt corpora hominum à multis laesionibus atq; periculis. Vnde in Actibus apostolorum, angelus dei primò eduxit omnes apostolos de ergastulo carceris, deinde Petrum eripuit. Deinde legitur gratia spiritus sancti, & spiritualiter impinguati, secundum quod Christus locutus est, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Et iterum, Qui manducat hunc panem, viuat in aeternum: & desiderium eorum attulit eis, exaudiendo preces eorum. Adhuc est eorum erant in ore ipsorum, non electorum, sed indigne manducantium, & ira dei ascendit super eos, quoniam satanas eos ingreditur, sicut & Iudam proditorem, quia de eis ait Apostolus, Quicumque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Et occidit deus pingues eorum, hoc est, carnaliter Christum sumetes, spiritualiter interfecit, sub-

A trahendo eis charitatem & gratiam. Nam vt ait Apostolus, Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. i. non sentiens de illo spiritualiter, nec sumes illud reuerenter atq; fideliter, sed sicut alios cibos: & electos Israel, id est, qui videbantur esse magni in ecclesia, impediunt ad introitu regni caelestis, propter peccatum indigne communionis. Electi enim non semper in sacra scriptura dicuntur praedestinati ad vitam aeternam, quoniam Christus in Euangelio apostolis ait, Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Et alibi habetur, Erat Saul vir electus, quem tamè multi sanctorum dicit damnatum. In omnibus his peccauerunt adhuc, hoc est, non obstantibus tantis beneficijs Christi, ingrati Christiani Christum offenderunt. Et defecerunt in vanitate dies eorum, hoc est, sine fructu & merito defluerunt, & anni eorum cum festinatione, quia sicut in libro Iob habetur, Impius antequam impleantur dies eius peribit. Et iterum de peccatoribus scriptura testatur, Quoniam ante tempus suum sublatis sunt. Vnde ipsi fatentur, Nos nati continuo desuimus esse, & in malignitate nostra consumpti sumus. Cum occideret eos, querebat eum. Nam multi peruersi qui tempore securitatis conuerti contemunt, dum similes sibi male petire conspiciunt, subiq; eadem flagella imminere perpendunt, conuertuntur ad dominum. Tuncq; reminisci incipiunt, quod deus auditor est eorum. Verùtamen quoniam poenitentia ista potius procedere solet ex humano timore quam diuino amore, idcirco de ipsis mox additur, Et dilexerunt eum in ore suo, dicentes, Domine, domine: & lingua sua mentisunt ei, quia ex eius reuerentia non recesserunt à malo. Ipse autem Christus est misericors, ex proprietate naturali, & propitius fiet peccatis eorum, dummodo verè conuertantur, & digne poeniteant, & non disperdet eos ab electorum consortio, nec denegabit eis gratiam in praesenti, nec gloriam in futuro, quoniam ipse ait, Gaudium est angelis dei super vno peccatore poenitentem agente. Et alibi, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Et abudauit Christus in seipso diuitijs misericordiae suae, vt auerteret iram suam ab ecclesia sua clementissime indulgendo. Nam cum adhuc inimici essemus, ipse pro nobis mortuus est, & quantum in se est nullum perire permittit: & non accendit contra nos omnem iram suam. i. iustitiae suae rigorem, sed effudit super nos copiose misericordiam suam. Sed quanta est ingratitude Christianorum quorundam: nam quoties, id est, quam saepe, quasi dicat, multoties valde exacerbauerunt eum, scilicet saluatorem tam misericordissimum, dulcissimum, atque mitissimum, in deserto, id est, in mundo isto à bonis relicto malis impleto, arefcenti, & infructuoso: & quoties in iram concitauerunt eum in iniquo, videlicet in animo suo indurato & sicco, tanquam aquis gratiae destituto. Et conuersi sunt post baptismum & poenitentiam ad pristinam conuersationem mundanam, & tentauerunt deum, quarentes experiri potentiam habeat, & an vnuerla cognoscat. Non sunt recordati Christiani ingrati, manus eius, id est, patris subuentio Iesu Christi, qua eis subuenit, die qua redemit eos de manu tribulantis, hoc est, de potestate diaboli, de seruitute peccati, & morte aeterna. Hoc autè Christus fecit in die pascae, quando ipse iustus pro nobis iniustus passus est, vt nos offerret deo, mortificatos quidem carne, viuificatos autem spiritu: quoadmodum scriptum est, Sicut posuit in Aegypto. i. in mundo isto vitij inuoluto, signa sua, quonia eo in cruce pendente obscuratus est sol, tempore oppositionis per suppositionem lunae sub sole, quod mirabilissimum fuit: sicut in epistola ad Polycarpum magnus Dionysius pulchre profequitur: sed & terra tunc mota est, & multi defuncti surrexerunt, non in die passionis, sed resurrectionis. Et conuertit in sanguinem flumina eorum. decem plagae quae Aegyptijs corporaliter contigerunt, peruersis fidelibus spiritualiter accidant. Conuertuntur enim flumina eorum in sanguinem, dum sapientia eorum carnalis efficitur, & spiritualia ab eis carnaliter sentiuntur: quonia, sicut ait Apostolus, animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus dei. Misit, & quotidie mittit Christus, non effectiue sed permissiue, in eos. i. in ingratos Christianos conuincit, hoc est, mores caninos, videlicet rabiem irae, furorem impatentiae, irreuerentiam circa parentes atq; praelatos, & comedit eos, ista tortuositas mox spiritualiter eos annihilat: & ranam. i. in custodiam linguae, & impudentissimam garrulamq; loquacitatem: & disperdidit eos, hoc est, diuersimode perdidit animas eorum loquacitatis peccatum. Vnde Salomon dicit, Vidisti hominem velocem ad loquendum, stultitia magis speranda est quam illius correctio. Et Iacob. Vniuersitas iniquitatis lingua constituitur. Propter quod in Ecclesiastico etiã scriptum est, Qui multis vitur verbis, laedit animam suam. Sit igitur omnis homo velox ad audiendum, tardus autè ad loquendum, & tardus ad iram. Et dedit erugini fructus eorum. Per eruginem, quae est ventus seu aura occulte nocens, & fructus inficiens, designatur latens arrogantia cordis, per quam omnium operum bonorum fructus dissipatur: quoniam sola superbia destruit omnia, si comiterur. Nec mirum, quoniam deus superbis resistit: & certum quoniam non sit tutum facile contra deum pugnare. Et labores eorum locustae. i. opera laboriosa & bona prius facta ab ingratis & reciduantibus deus permittit euacuari à praemio per vitium detractionis, quia ingrati deo hoc vitium detractionis incidere solent, quod valde abominabile est: iuxta illud Ecclesiastes, Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit. Et occidit in grandine. i. in iniquitate alios violenter opprimente, sicut & potestas tyrannica, vineas, hoc est, animas eorum, quia dum deo ingrati & arrogantes alios opprimunt & contristant, semetipsos intus occidunt, & proprio gladio spiritualiter ruunt, & mores eorum. i. opera eorum priora igne amoris succensa, occidit. i. occidi permittit deus, in pruina, hoc est, in nocturno frigore mentis, vt pote in rancore & odio, quod est frigus & congelatio spiritus, sicut dilecto est ignis & liquefactio eius. Qui enim post charitatem receptam ad interiorem frigiditatem odij ducitur, priorum operum in charitate factorum praemio iuste priuatur, & varijs vitij implicatur. Propter quod ait Saluator, Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum. Hoc frigore tacto ait

Iohã. 6
1. Reg. 9Iohã. 15
Sap. 5

Mat. 7

Luc. 15
Mar. 9

Rom. 5.

1. Pet. 3

Mat. 27

Ibidem

1. Cor. 2

Prout. 29

Iacobi 3

Eccl. 20

Iacobi 1

Iaco. 4

1. Pet. 5

Eccl. 10

Mat. 24:

Apoc. 2 Iohannes, vel potius per Iohannem Christus. Habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris, & age poenitentiam. Et tradidit grandini, hoc est, praedicta iniquitati iumenta eorum. i. sensiuas eorum potentias, tam cognitiuas quam appetituas, videlicet sensus exteriores & interiores, appetitum quoque concupiscibilem & irascibilem. Dum enim peccator deo ingratus toto studio quaerit, quomodo alios opprimat, laedat, aut eis praeualeat, tunc praedicta potentia grandini datur, quoniam per operationes earum quaerit & sagat, quomodo peruersum suum propositum exequatur, & possessionem eorum, hoc est, statum & praefectiones seu interiores diuitias mentis hominum horum dat deus igni. i. auaritia aetui, quia dum a spiritualium amore bonorum labuntur, ad terrenarum atque inanum rerum desideria conuertuntur, sicque auaritia ignis in eis deuasat & destruit quicquid praefectionis ante inhasset. Vnde & Paulus ad Timotheum scribit, **1. Tim. 6** Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. Et Ecclesiasticus, Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim (puta auarus) animam suam venalem habet. Viam fecit deus semitae irae suae, id est, effusioni suae vindictae. Dum enim peccator in suo errore relinquit, viam facit semitae irae suae, quia non tollit impedimentum incurrendi poenam diuinae iustitiae. hoc facit deus in vasis irae, quae ad contumeliam facta sunt, puta in reprobis, quos deus in suis adinventionibus iuste relinquit, quia in eis suae iustitiae distributionem ostendere cogitauit, sicut in electis misericordiae suae diuitias. De qua re plenius docet Apostolus, non pepercit a morte animarum eorum, quoniam charitatem, quae est vita animae, deus protinus subtrahit cunctis hominibus, qui mortaliter peccant: & iumentorum. i. carnales eorum affectus & opera carnis, deus in morte conclusit. i. aeterna morte damnauit, quoniam, teste Apostolo, qui talia agunt, regnum dei non consequentur. Et iterum, Si secundum carnem, inquit, vixeritis, moriemini. Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, id est, in omnibus cordibus in tenebris huius mundi manentibus deus occidit fidem formatam, inquam formatam, licet in eis fides infirma perseveret. Fides namque, formata est in nobis, primogenitum. i. primum dei donum & omnium operum meritoriorum principium: iuxta illud Abacuc, Ecce qui incredulus est, non erit anima eius recta in semetipsa. Iustus autem meus ex fide viuit. Et Esaias, Qui incredulus est, infideliter agit: primitias omnis laboris eorum, id est, interiores sanctae charitatis seruoeres, ex quibus omnis labor deo placens meritoriusque procedit, deus occidit, secundum modum praedictum, in ingratia, & ad vitia pristina remeantibus, in tabernaculis Chae, id est, hominum mundanorum, seu demonum, qui sapientes sunt ut faciunt mala, sed benefacere nesciunt. Cham enim callidus interpretatur. Et Christo testate, Filij huius seculi prudentiores in generatione sua sunt filij lucis. Et abstulit Christus sicut oues populum suum, id est, electos de potestate diaboli, de conuersatione seculari, de societate reproborum, quemadmodum per Osee ait, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Et alibi electis loquutus est, De mundo non estis, sed ego elegeri vos de mundo. Hoc agit Saluator, quotiescumque homini gratiam conuersionis infundit: & perduxit eos tanquam gregem in deserto, id est, in praesenti exilio pascendo eos gratis atque virtutibus. Propter quod de se ait, Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meae, & ego vitam aeternam do eis. Pascat quoque eas cibo dignissimo, scilicet preciosissimo corporis sui & sanguinis sacramento. Et deduxit eos in spe felicitatis futurae, & non timuerunt inordinato timore, damna temporalia aut diaboli tentamenta, quoniam audierunt quod Saluator ait ad eos, In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. Et alibi, Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Et, Nolite timere eos qui corpus occidunt: & inimicos eorum, hoc est, persecutores iustorum operuit mare. i. iniquitas propria seu damnatio infernalis, vel tumultus occupationum vitae secularis. Et induxit eos in montem sanctificationis suae, id est, in obedientiam sanctae matris ecclesiae, quae est regnum Christi in ea per fidem regnantis. Idcirco dicit Apostolus, Gratias agimus deo & patri, qui nos transtulit in regnum filij dilectionis suae: montem quem acquisiuit dextera eius, scilicet Christi, pro nobis in cruce expansa atque transfixa. Christus namque emittit ecclesiam non corruptibilibus auro & argento, sed sanguine suo precioso: iuxta illud Apostoli, Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. In Actibus quoque Paulus apertius loquens, & pastores exhortans, Attendite, inquit, vobis & vniuerso gregi, in quo vos posuit spiritus sanctus episcopus, regere ecclesiam dei, quam acquisiuit sanguine suo. Et eiecit a facie eorum genes. Hoc in Christianis ad literam constat impletum, quoniam in vniuerso mundo ubi olim habitabant gentes, postmodum habitauerunt Christiani, nuncque morantur, quod vtiq; factum est virtute diuina per multa miracula, quibus eradicata est idololatria, & publicata fides catholica: & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Per sortem Dionysius interdum intelligi vult quaedam splendorem, seu ordinationem spiritus sancti. Quoniam ergo apostoli secundum spiritus sancti instinctum mundum sibi partiti sunt, abeuntes singuli in sortem seu partem sibi deputatam, sicut Iohannes in Asiam, Petrus in Italiam, Andreas in Achaia, Thomas in India &c. ideo dicitur deus diuisisse eis terram in funiculis distributionis. Vnde & Paulus fatetur, Nos non in infinitum gloriamur, sed secundum mensuram, qua mensus est nobis deus mensuram pertingendi ad vos. Et habitare fecit deus in tabernaculis eorum, hoc est, in locis, terris, & vrbibus paganorum: tribus Israel, id est, populum Christianum, qui sunt patriarcharum, non carne sed spiritu. Iterum redit Propheta ad describendum peccata Christianorum malorum, qui patrum suorum non sunt imitauit vestigia, sed solo nomine & fide infirmi Christiani existunt: de quibus nunc subditur, Et tetauerunt & exacerbauerunt deum excelsum secundum modum nunc saepe expositum. In iram concitauerunt eum in collibus suis, hoc est, in timore superbiae suae transferentes honorem dei, cui soli debetur omnis honor & gloria, ad semetipsos quaerentes praesentem, dominari ac honorari. Talibus equidem a Christo dicitur, Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab

A inuicem accipitis, & gloriam quae a solo deo est, non quaeritis? & in sculptilibus suis, hoc est, in idolis seu phantasmatibus imaginationum suarum, & in vanis memoriae suae simulacris, ad emulationem, hoc est, ad indignationem eius prouocauerunt, cogitantes peruersa, & viliu rerum recordationibus inhæreres, atque per hoc diuinorum obliuiscetes, & deum iudicem offendentes: qui per Michaeam ait, Vae qui cogitatis inutile. Similiter per Esaiam, Auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. De talibus namque dicit Zacharias, Posuerunt cor suum vt adamantem, ne audiret legem. Audiuit deus, hoc est, omnia ista populi peccata cognouit, quemadmodum Amos testatur, Cognouit multa scelera vestra, & spreuit operantes & opera, sicut inferius dicitur, Spreuisti omnes discedentes a iustitijs tuis, & ad nihilum redegit valde Israel, hoc est, plebem fidelium, spoliando eos omni virtute & gratia spiritus sancti propter peccata commissa. Et repulit tabernaculum Silo, per quod intelligi potest ecclesia, quam deus frequenter vastari permisit a tyrannis, & impijs, eo quod legem Christi reliquerit. Potest etiam per hoc accipi corpus nostrum, in quo deus habitare censetur: sicut ait Apostolus, Glorificate & portate deum in corpore vestro. Et rursus, Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti? Hoc tabernaculum deus repellit, dum animam deserit ab ea offensus propter vitam carnalem. Vnde dominus olim loquutus est, Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est. Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, hoc est, a tentatore permisit eos superari, & perfectionem eorum extingui. Superbi enim in seipsis confidentes, & ingrati deo bona sua non ascribentes, diuina protectione indigni sunt, ideoque a demonibus superantur: & pulchritudinem eorum in manus inimici, hoc est, splendorem gratiae interiora ornantis permisit obtenebrari & tolli a suggestione & impugnatione carnis, mundi, aut demonis in hominibus sibi ingratiss. Nam de ingrato ait Saluator in Euangelio, Ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo. Sic ergo captiui sunt, secundum quod Petrus protestatur, Iniqui serui sunt corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Et conclusit in gladio infidelium populum suum Christianum, quem Saraceni in terra sancta saepe occiderunt, & expulerunt. Potest quoque nomine gladij intelligi impugnationis tetratoris, seu peruersitas animae seipsam necantis, imo & totum hominem spiritualiter occidentis gladio consensu illiciti: & hereditate sua spreuit, hoc est, plebem Christianam, quae merito foret hereditas dei, tanquam eius sanguine empta ab infidelibus non protexit, nec a culpa retraxit. Iuuenes eorum comedit ignis concupiscentiae carnalis: sicut Osee ait, Spiritus fornicationis recepit eos: & virgines eorum vanae & fatuae non sunt lametae, quia non est qui earum vanitate deploret ex concupiscentia charitatis fraternae, sed laudatur peccatrices in vanitatibus animae suae. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Gladius spiritualis, secundum Apostolum, est verbum dei. Est igitur sensus, Sacerdotes Christianorum proprij oris praedicatione occisi sunt intus. Dum enim docet quae ipsi non implent, mortaliter peccant, & ita seipsos danant, spiritualiterque occidunt. Vnde Apostolus ait, In quo alium iudicas, te ipsum condemnas: eadem enim facis. Et beato Iob dicitur, Os tuum condemnabit te, & non ego, & labia tua respondebunt tibi. Et viduae eorum non plorabatur, sicut ait Apostolus, Vidua quae in delictis viuit, viues mortua est. Viduae ergo non plorabatur, dum earum carnales delictae non defleunt pio concupiscentiae affectu. Et percussit inimicos suos in posteriora, hoc est, extrema atque finali poena eos damnauit. Quaedam modum per Ieremiam ait quibusdam, Dabo vos in opprobrium sempiternum, & ignominiam aeternam, quae nunquam obliuione delebitur: idcirco nunc additur, opprobrium sempiternum dedit illis, proijciendo eos in lacum carceris gehennalis. Propter quod in Ieremia scriptum est, Dabo eos in vexationem, & maledictionem, & stuporem, & in sibilum, & in opprobrium, eo quod non audierint verba mea. Consequenter agit Propheta de populo ad regnum Christi veraciter pertinente. Et repulit deus tabernaculum, hoc est, posteritatem, domum, familiam Ioseph, hoc est, populi Iudaeorum in lege sibi sine & sufficientiam constituentis, qui se putat sine gratia Christi per legem posse saluari. Merito quoque per Ioseph populus Iudaeorum signatur. Primum, quoniam Ioseph ceteris patriarchis fratribus suis sanctitate atque imperio eminebat. Secundum, quoniam Ioseph interpretatur additamentum, & ita per eum designatur Iudei, quibus temporalium honorum promittebantur augmenta: & tribu Ephraim non elegit. Ephraim interpretatur frugifer seu fructificatio, per quem significatur idem populus qui per Ioseph, in quarum terrenis fructibus inhiabat. Sed elegit tribum Iuda, hoc est, populum Christianum domino contententem deuote, & pure propter bona caelestia ac diuina: motu Sion, hoc est, militantem ecclesiam, quem dilexit: iuxta illud Apostolus, Christus dilexit ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt illam sanctificaret. Et edificauit sicut vnicornium, hoc est, sicut edificari decuit domum Christianam, quem edificauit faciendo sibi in cordibus nostris habitaculum aptum per fidem & gratiam spiritus sancti. De hac quippe edificatione ait Christus per Amos, Suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reedificabo aperturas eius. Hoc sanctificauit deus edificauit in terra quam fundauit in secula, hoc est, in vniuerso mundo, sicut apud Malachiam testatur, Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco offertur mihi oblatio munda, videlicet sacramentum altaris. Et haec terra est fundata in secula, quoniam sicut Ecclesiastes ait, Terra in aeternum stat. Et elegit deus trinitas Dauid seruum suum, hoc est, Christum hominem, qui secundum quod homo est, seruus dei atque electus est. Quaedam modum in Esaiam dominus ait, Ecce seruus meus, suscipiam illum, electus meus concupiscit sibi in illo anima mea. Quod Euangelium, Matheus de Christo dictum allegat. Christum ergo deus elegit, vt sit caput & princeps vniuersalis ecclesiae, dux, pastor, iudex, & dominus omnium electorum. Propter quod dominus ait, Saluabo gregem meum, & suscitabo super eum pastorem vnum qui pascat eum Dauid seruus meus. i. Christum, vt oes exponunt: & suscitauit eum. f. Christum deum trinitas, de gregibus ouium. i. praeter omnibus electis exaltauit, glorificauitque, eum, quemadmodum sponsa decantat, Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus: de post factates accepit eum, hoc est, postquam oues suas in hoc mundo spi-

Mich. 5
Esa. 1
Zach. 7
Amos 5
Psal. 118

1. Cor. 6
Ibidem.

Gen. 6

Mat. 25
2. Pet. 2

Osee 4
Psal. 6
Eph. 6

Rom. 2
Iob 15
1. Tim. 5

Iere. 23

Iere. 24

Eph. 5

Amos 9

Mala. 1

Ecl. 1

Esa. 4

Mat. 12

Ezec. 34

Gen. 5

Iohā.17 Mat.15 Iohā.10 Efa.33 Iohā.13 Mat.23 Act.1 1.Co.3 ritualiter forecūdavit, redemit, & confirmavit, recepit eum pater in caelos ad dexteram suam. Propter quod Christus ait ad patre, Opus cōsummaui, quod dedisti mihi vt facerem: nunc autē ad te venio. Vel de post fœtates accepit eū, quia Christus primò missus est ad oues perditas domus Israel, quibus reparatis, quoad electos, misit discipulos suos per totum mundū ad oues ex gentibus congregandas, sicut ipse ait, Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. Accepit autē deus Christū. Pascere. i. vt pasceret, Iacob seruum suum. i. populū Christianū vitia conculcāntē, & Israel hœreditatē suam. i. eundem populū spiritualia contemplantē, & ad vitam æternam electā. Et paut eos Christus in mundo corporaliter viuens scientia & doctrina, & hoc in innocentia cordis sui, quoniā ipse iniquitatē non fecit, nec inuētus est dolus in ore eius, sicut in Efaia legitur, Et in intellectu manuū suarum deduxit eos. Ipse nēpe est virtus & sapiētia patris, qui de seipso discipulis dixit, Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis. sum etenim. Et iterū, Nolite, ait, vocari Rabbi, Vnus est enim magister vester, Christus. Omnes autē vos fratres estis. Christus ergo deduxit oues suas in intellectu manuū suarū. i. in doctrina & sanctitate, quoniā cœpit facere & docere. Pascit autē, deducit; Christus oues suas per seipsum, per vicarios suos ecclesiarū praelatos, & prædicatores, per angelos sanctos. Ipse enim solus gratiā influit, angeli verbō nos ad eam disponūt, nosq; illuminant, quod etiam homines facere possunt, quemadmodū Paulus ad Corinth. loquitur, Ego plantauī, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit. Ecce Psālmum prolixum audiuius in superficie planum, in interioribus suis mysterijs plenum, quem expedit prōptē intelligere, quoniam comprehendiose includit quæ in diuersis libris Mosi dispēditiose tractantur. Cæterum nunc omiſſa præcedenti expositione vel plene omnia pateſcunt, vel de facili intelligi queunt.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXVIII.

EXPOSITIO Tituli.

Sensus tituli Psalms iam declarādi, videlicet Psālmus Afaph, ex præcedentibus clarus est. Aduertendum verò q̄ ter leguntur Iudæi repulsi, loquendo de repulsione eorum grauiori & magis famosa: quarum prima facta est per Chaldæos, secunda per Antiochum regem, tertia per Romanos. Quod autē hic Psālmus scriptus non sit de repulsione eorū per Romanos inducta, Augustinus in expositione Psalms huius satis ostendit. Illis namq; non conuenit, quod in secūdo versu Psalms istius habetur, videlicet, Posuerūt morticina seruorū tuorū escas volatilibus cæli, carnes sanctorū tuorum bestijs terræ. Erāt enim Iudæi à Romanis occisi, infideles, obstinati, ac reprobi. Casiodorus ergo & Hugo exponunt hunc Psālmū de oppressione Iudæorum ab Antiocho inducta, sed istud Nicolao de Lyra non placet, p̄pter id quod in fine primi versus huius Psalms habetur, Posuerūt Ierusalem in pomorum custodiam: loco cuius habet Hebraica veritas, Posuerunt Ierusalem in aceruū. Translatio quoq; Hierony. Posuerunt Ierusalem in aceruis lapidum, per quod designari videtur destructio ciuitatis & templi: quæ ab Antiocho facta non inuenitur, sed pollutū tēplum, statuēdo in eo idolum abominādum. Veritamen ista obiectio facillimē soluitur. Nam ciuitas & templum destructa dicuntur, vel propter occisionem populī & sacerdotum, vel propter destructionem quarundam partium ciuitatis Ierusalem, quæ tempore Antiochi maximē impugnata est, partimq; destructa, vt patet in libris Machabæorū. Vbertim enim in diuinis scripturis per habitatores intelliguntur habitacula, & per partem totum exprimitur. Non ergo oportet hunc Psālmū ad literā duntaxat intelligi de Iudæorum deiectione, & templi ac ciuitatis destructione factis tempore Chaldæorū. Mihi quoq; videtur, quod de vtraque eorum deuastatione aptē ac literaliter possit intelligi, quoniā ad vtranq; literā facillē applicatur: & sicut vnā, sic & aliam credere possumus, sancto Propheta diuinitus fuisse reuelatam, ac per hoc de vtraq; simul prophetat. Nam qua ratione dicitur vaticinatus in Psalmo præsentis de vna, dici potest prophetasse de alia. At ergo Propheta in persona congregationis fidelium,

PRECATIO.

Preces nostras quæsumus domine placatus intendē, ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarū propter nomē tuum laudabile & gloriosum, ut te præstante ab omnibus liberi offensis iugiter operibus inuigilans equitatis.

EXPOSITIO psalms iuxta sensum literalem.

Ibidem. Efa.19 4.Re. 25 1-Mach.1 Thre.1 1-Mach.1 Ibidem. **D**EVS venerunt gentes, videlicet Babylonij & Antiochus cum suis [IN hæreditatem tuam] .i. in Iudæam, quæ erat terra diuino cultui præcedita, & filijs Israel à deo specialiter atq; hæreditariē cōdonata. Vel, in hæreditatem tuam, id est, in populū Iudæorum. Vnde per Efaiam dominus ait, Benedictus populū meus Aegypti, & opus manuū mearum Assyrius: hæreditas autē mea Israel. [POLLUERUNT templum sanctum tuum.] Nam Chaldæi polluerunt & destruxerunt templum à Salomone cōstructum. Antiochus verò cum suis polluit templum à Zorobabel & populo à captiuitate Babylonica redeunte ædificatum. Dicuntur autem hi templum polluisse, quia fecerunt in eo quæ erant per legem prohibita, ponendo in eo idola, vel gentes introducendo in ipsum. Vnde Ieremias, Vidit, inquit, gentes ingressas in sanctuarium tuum, de quibus præceperas, ne ingrederentur in ecclesiam. De hac pollutione templi 1. lib. Mach. scriptū est, Accepit Antiochus altare aureum & omnia vasa eius, & cōminuit omnia

A Rursūque, AEdificauit Antiochus rex abominandum idolum desolationis super altare dei, nempe (vt alibi dicitur) posuit in templo statuam Iouis. [POSVERUNT Ierusalem,] id est, domos eius ac templum [IN pomorum custodiam,] hoc est, tam vilem eam reputauerunt, sicut reputatur domuncula, in qua custodiuntur poma. Vel, in pomorum custodiam, quia sicut custodia pomorum, id est, domus in qua poma seruantur, relinquuntur atque destruitur, pomis sublatis: sic isti ciuitatem Ierusalem destruxerunt, & eam à proprijs incolis relinqui fecerunt. Propter quod in primo libro Machabeorum legitur, Misit rex principem tributorum, & accepit spolia ciuitatis, & succendit eā igni, & destruxit domus eius, & muros eius in circuitu: ex quo constat obiectiōnem Nicolai prætaçā nullam esse. Et iterum ait scriptura loco præallegato, Fugerunt habitatores Ierusalem propter eos, facta est habitatio exterorum. Vnde & Efaias, Relinquetur, inquit, filia Sion velut vmbraculum in vinea, & sicut turgurium in cucumerario. [(2) POSVERUNT morticina seruorum tuorum,] hoc est, corpora Iudæorum occisa [HSCAS volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum,] id est, cadauera meliorum ac perfectiorum famulorum tuorum dederunt in escam bestijs terræ: non enim sepelierunt ea, sed proiecerunt ea ad deuorandum auibus cæli, & bestijs terræ. Propter quod Ieremias ait, de valle filia Ennon, Non vocabitur amplius vallis filia Ennon, sed vallis occisionis. [(3) EFFVERUNT sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret.] Propter quod libro primo Machabeorum habetur, Effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & non erat qui sepeliret occisos præ multitudine corporum occisorum. Nam sicut alio in loco habetur, Erant in toto triduo octoginta milia occisi ab Antiocho. [(4) FACIT sumus opprobrium vicinis nostris,] quod consequenter clarius dicitur, [SVBSANNATIO- & illusio his, qui in circuitu nostro sunt.] Gentiles enim in circuitu Iudææ morantes, videlicet Ammonitæ, Moabitæ, Idumæi, Philistæi, &c. communiter gloriari solebant, quando filijs Israel aliquid aduersitatis euenit, tunc deridebāt eos & subannabāt. Et ideo Nehemias inducit, Audi deus noster, quia facti sumus despectui. In libro quoque Machabeorum legitur, Sāctificatio Ierusalem, scilicet tēplum, desolata est sicut solitudo: dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum. Secundum gloriam eius multiplicata est ignominia eius. Deinde sequitur vox populī ita afflicti, lamentabiliter & querulose ad dominum proclamantis, [(5) VSYEQYO domine irascere in finem:] id est, quando vindicabis peccata nostra, tamque prolixē nos vastari permittes? quasi dicant, noli tam diu populo tuo irasci, [ACCENDITVR velut ignis zelus tuus,] id est, quā diu indignatio tua tam vehementer vlciscetur se de nobis, tradendo nos in potestatem tam crudelium hominum? [(6) EFFVNDERE iram tuam in gentes, quæ te non noverunt,] id est, vindictam quam in nobis exerceas, aufer clementer à nobis cultoribus tuis, te per fidem scientibus, eamque exerce in præditis hominibus idololātris te ignorantibus: [ET in regna] Chaldæorum, & eorum quibus imperabat Antiochus, [QVAE nomen tuum non inuocauerunt,] sed deos vanos quos coluerunt. [(7) QUIA comederunt Iacob,] id est, populū ex Iacob patriarcha, puerū tuo dilectō natum, consumpserunt in ore gladij, aut alia morte, quemadmodum à manducante cibus consumitur. Vnde Ieremias propheta ait, Primus Assur comedit eum, iste nouissimus Nabuchodonosor exossauit eum. [ET locum eius desolauerūt,] quoniam vrbes Iudææ destruxerūt, vel populū eius effugauerunt, secundum quod primo libro Machabeorum scriptum est, Exclamauit Mattathias voce magna, dicens, Omnis qui zelum habet legis, exeat post me. Et fugit ipse & filij eius in montes, & reliquerunt quæcunq; habebant in ciuitate. Oratur autem hoc loco pro punitione aduersariorum, non ex odio, sed zelo iustitiæ, vel ex charitate, quatenus in præsentis corrigātur atque à malis prohibeantur, ne quotidie addant peccata peccatis, & postmodum grauius condēnentur. [(8) NE memineris iniquitatum nostrarum antiquarum,] quas nos ipsi & patres nostri multo tempore perpetrauimus. Dicitur autem deus iniquitatum nostrarum meminisci, dum eas in nobis vlciscitur: dum verò indulget, obliuisci asseritur, cum tamen eius cognitio æternaliter inuariabilis perseueret. [CITRO anticipent nos misericordiae tuæ,] hoc est, effectus tuæ pietatis æternæ præueniant nos, ne incidamus iudicium tuum, & ne iustitiæ tuæ effectus preoccupent nos, faciendo nobis sicut meruimus. Hoc autem oramus, [QUIA pauperes facti sumus nimis,] quoniam templo & possessionibus ac vrbibus spoliati sumus. In spiritualibus quoque inopes sumus exigentibus vitijs nostris. Gratiam enim & spiritualium bonorum copiam peccando perdidimus. Peccatum enim spiritualis paupertatis atque miseræ causa est: iuxta illud Salomonis, Miseros facit populos peccatum. Ecclesiastes quoque, Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Propterea propriā mentis inopiam ignorantī, spiritualiterque ex cæcato, propter carentiam gratiæ in Apocalypsi dicitur, Dicis quia diues sum, & nescis, quia tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Ob hanc nimiam paupertatem dixit Mattathias, Sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata est. O quāta est virtus versuculi huius, atque duorum versuculorum sequentium. Verē enim omnem humanum sensum virtus eorum transcendit, & deficit lingua ab elocutione laudis eorum, sed & quā bonum est propriam paupertatem agnoscere, sicque indefinenter in oratione dominica proclamare, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Admiranda est virtus orationis versuum horum, & omnino saluberrimum est mentali affectu cum attentione ingenti, cum præcordiali sapore hos sacros versus depromere, quoniam possibilibus foret cælum & terram perire, quā talem orationem inefficacem existere. [(9) ADIVVA NOS DEVS salutaris noster,] hoc est, saluator noster, & causa nostræ salutis. Tu enim dixisti, Sine me nihil potestis facere. Nec sumus sufficientes aliquid co-

Ibidem.

Ibidem.

Efa.1

Ierem.7 1.Mach.1

2.Mac.5

Neh.4 1.Mac.1

Iere.50

1.Mac.2 Eccl.3

Prou.14 Eccl.8 Apoc.3 1.Mac.2

Mat.6

Iohā.15 2. Cor.3

gitare ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex te est. Itaque adiua nos, confortando naturam nostram per gratiam, dando in aduersis patientiam, in tentatione victoriam, in persecutione ereptionem. Mittendo quoque ad nostrum subsidium ciues coelestes angelos sanctos, & per preces ac merita omnium tibi placentium, tribue nobis quod nostra non mereretur oratio, nec propria obtinet vita. [E T P R O P T E R gloriam nominis tui domine libera nos,] hoc est, idcirco & ad hunc finem eripe nos a tribulationibus cunctis, omnibusque peccatis atque periculis, quatenus misericordia tua glorificetur in nobis, ab omnibus, tuque misericors praediceris, & hoc ob cunctis lauderis & honoreris. Hæc est ordinatissima deprecatio. Quamuis enim propria liberationem & beatitudinem debeamus a deo deprecari, tamen hanc ipsam nostram redemptionem debemus ad dei honorem referre, deumque precari, ut propter seipsum & nominis sui honorem nos audiat. Nam de ipso Salomon dicit, Vniuersa propter seipsum operatus est dominus. Sic orando deum honoramus, ideoque ab eo exaudiri & honorari meremur: quemadmodum ipse testatur, Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum. Deus enim gloriosus & sanctus, ad sui ipsius laudem & gloriam omnes electos creauit, secundum quod ipse alibi asserit, Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum. Semper igitur toto affectu, & intentione sincera, ordinemus ad dei honorem & gloriam, quicquid pro nobis ipsi vel alijs postulamus, nec vnquam reflectamur ad nos ipsos per priuatum amorem, neque gloriemur in nobis per stultissimam vanitatem. ¶ (10) E T PROPITIUS ESTO peccatis nostris, [penam relaxando, & culpam penitus indulgendo,] [P R O P T E R N O M E N tuum,] id est, propter teipsum & propriam bonitatem, quoniam tu dixisti, Non propter vos ego faciam, notum sit vobis, sed propter nomen sanctum meum. Et hoc facio domine deus, [N E F O R T E dicant in gentibus,] id est, inter gentes & insipientes, [V B I E S T deus eorum?] hoc est, iam apparet quod deus eorum ipsos saluare non potest, aut eorum cultum contemnit. Ne ergo tibi o domine tanta irrogetur iniuria, audi nos, sicut per Esaiam dixisti, Propter me ego faciam, ut non blasphemem. ¶ (11) E T innotescat in nationibus, id est, in praedictis gentilibus, [C O R A M oculis nostris,] id est, tam manifeste ut nobis pateat, [V I T I O sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est,] hoc est, effusionem sanguinis innocentis populi nostri vindica in paganis praefatis. Orat Propheta in persona populi Iudæorum, pro vltione homicidiorum in Ierusalem & in Iudæa factorum. Vnde secundo libr. Machabæorum orat hic populus, Afflige opprimentes nos, & contumeliam facientes in superbia. Quod etiam Moses praedixit deum esse facturum, Sanguinem, inquit, sanctorum suorum vlciscerur, & vindictam retribuet in hostes eorum. ¶ (12) I N T R O E A T I N cõspectu tuo gemitus compeditorum, id est, captiuorum tuorum suspiria pie exaudi, & eos de captiuitatibus eripe. Multos enim Iudæorum captiuauerant serui Anthiochi atque Chaldaei. ¶ (13) S E C V N D V M magnitudinem brachij tui, id est, nos, quorum patres a gentilibus istis occisi sunt, ita ut protegas atque conserues eos, sicut custoditur possessio propria ab hærede. ¶ (14) E T redde vicinis nostris, id est, de quibus superius dictum est, Facti sumus opprobrium vicinis nostris, [S E P T V L V M,] id est, perfectam vindictam. Septenario enim designatur perfectio, [I N finem eorum,] hoc est, tam euidenter, & tam infallibiliter poena cadat super eos, & recipiatur ab eis ne euadant, quam infallibiliter recipit homo quod in gremium eius projicitur. Hoc enim non resistit [I M P R O P E R I V M] ipsorum, id est, poenam pro inproperio. [Q U O D] exprobrauerunt tibi domine, [dicens de nobis, Vbi est deus eorum?] ¶ (15) N O S autem populus tuus peculiaris, [E T oues pascuæ tuæ,] de quibus alibi dixisti, Ego ipse pascam oues meas: saluabo gregem meum, in motibus Israel pascam eas. [C O N F I T E B I M V R] tibi in seculum, id est, diu & perseueranter laudabimus te, gratias tibi canendo pro nostra liberatione. ¶ (16) I N generationem & generationem annuntiabimus laudem tuam, hoc est, in generatione nostra quoad usque viuimus, laudabimus te per nos ipsos. In generationibus autem futuris laudabimus te per filios seu fidei nostræ imitatores, quibus relinquimus materiam te laudandi, dum beneficia tua nobis exhibita eis insinuamus verbo aut scripto.

EXPOSITIO topologica eiusdem Psalmi.

Ecclisia in super Christi & quilibet Christianus merito potest & debet hunc Psalmum cantare lamentabili voce, propter amissionem terræ sanctæ, præsertim quoniam ipsa sacra vrbs Ierusalem, in qua Christi sepulcrum est, cum ipso venerandissimo & sanctissimo Christi sepulcro in manus Sarracenorum est data, atque ab eis diu possessa: & ad hoc applicari potest hic Psalmus hoc modo, Deus dei vnigenite I E S V Christe, qui es verus deus & vita æterna, venerunt gentes, videlicet Sarraceni seu Pagani, legem Machometi sequentes, in hæreditatem tuam, hoc est, in ciuitatem Ierusalem, ab imperatore Elia reedificatam, vel in populum huius ciuitatis Christifidelem, qui est hæreditas tua, polluerunt templum sanctum tuum, id est, ecclesiam, in qua sepulcrum tuum continetur, quoniam templum illud irreuerenter tractant, nec Christi cultum in eo fieri sinunt: posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam, occidentes in ea aut expellentes de ea omnem Christianum. Et de Christianorum in ea atque in terra sancta multorum occisorum cadaveribus loquitur versus sequens, Posuerunt morticina &c. secundum sensum in præcedenti elucidatione introductum. Effuderunt sanguinem eorum, scilicet Christianorum Sarraceni, tanquam aquam, id est, valde abundanter, in circuitu Ierusalem, & in ciuitatibus per gyrum eius iacentibus, Hoc, prodo-

Alor, factum est nimis frequenter, quemadmodum chronica testantur. Facti sumus opprobrium vicinis nostris. Omnes enim terræ circa terram sanctam situate, & legi Machometi subiectæ, videlicet Philistinum, Amonitæ, Moabitæ, &c. contemnunt nos, & nobis illudunt, quod terra sancta & Christi sepulcrum eorum potestati subduntur. Effunde iram tuam in gentes, videlicet in Sarracenos, quæ te non nouerunt, per fidem & cultum, sed immundissimi hominis ritui seruiunt, & legem vanissimam seruant, & in regna Sarracenorum, quæ nomen tuum non inuocauerunt, quia nec sperauerunt in te, sed in omni angustia Machomet inuocant. Orat ergo hoc loco ecclesia pro recuperatione terræ sanctæ, & expulsionem gentium inde. Quia comederunt Iacob, id est, populum Christianum, fidem & simplicitatem Iacob patriarchæ sanctam, & locum eius, id est, vrbes terræ sanctæ & ciuitatem Ierusalem desolauerunt, id est, incolas Christianos inde eiecerunt, & paganis hominibus loca sancta impleuerunt. Sed quoniam tantam miseriam Christiani meruerunt propter pessimam suam vitam, maxime in terra sancta, quæ cum adhuc a Christianis in pace habitaretur, Christiani in ipsa sceleratissime vixerunt. Propterea orat modò ecclesia pro indulgentia peccatorum tantorum & antiquorum, quatenus remissione percepta terrenam Ierusalem reedificatur, & ad coelestem Ierusalem perducatur. Denique omnia hæc generalius possunt exponi hoc modo, Deus venerunt gētes, id est, infideles seu infideliter conuersantes, in hæreditatem tuam, id est, in populum tuum electum & Christifidelem: quemadmodum lupi oues impugnare solent & dissipare. Talibus enim electis ait Christus, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Et, In mundo pressuram habebitis: polluerunt templum sanctum tuum, quia ecclesiam multipliciter destruxerunt, dehonestauerunt, & opera nepharia commiserunt in ea, non solum pagani sed etiam hæretici, maxime Arriani, posuerunt Ierusalem, id est, militantem ecclesiam, in qua est visio pacis, & locus internæ quietis, in pomorum custodiam, expellendo de ea ministros altaris, ipsamque cõminuentes. Sequens autem versiculus de corporibus plurimorum martyrum ad literam conuenienter exponitur, imò interdum intantum desquirit rabies persecutorum, ut corpora martyrum sepulta effoderent, & comburerent, dissiparent, vel auibus cæli ac bestiis terræ ad deuorandum projicerent. Effuderunt tyranni atque eorum satellites sanguinem eorum, videlicet martyrum, tanquam aquam in circuitu Ierusalem, id est, per omnem gyrum ecclesiæ, utpote per totum mundum, vbi Christiana viguit fides. Ecclesia nanque per vniuersum orbem diffunditur, & sæpe imperatores Romani ordinauerunt & præceperunt, ut omnes Christiani trucidarentur, vbiq; inuenirentur, quatenus nomen & memoria Christi omnino deficeret: & non erat qui sepeliret occisos. Hoc nanque sub poena mortis erat frequenter prohibitum, ne quis Christianos martyrizatos sepelire præsumeret. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, &c. Hoc secundum sensum præhabitu dicit ecclesia, quilibetque fidelis in persona Christianorum, iuxta vel inter gentes, hæreticos, seu persecutores morantium, qui Christianos sæpe subannant, præcipue dum in prælijs prævalent eis. Effunde iram tuam in gentes, &c. Orat ecclesia inimicos suos diligens, pro punitione & deiectione aduersariorum suorum in præsentem seculo, ne pereant in futuro. Et innotescat in nationibus coram oculis nostris vltio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est. Orat ecclesia pro vltione sanguinis martyrum, eo modo quo & in Apocalypsi habetur, Animæ interfectorum clamabant voce magna, Vsq; quo domine sanctus & verus non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Vnde & Christus in Euangelio loquitur, Deus non faciet vindictam seruorum suorum clamantium ad se die ac nocte? Dico vobis, quia cito faciet vindictam eorum. Introeat in conspectu tuo, hoc est, exaudiatur à te gemitus compeditorum, qui propter iustitiam corporaliter ligantur & incarcerantur, vel vinculis diuinæ ac fraternæ dilectionis constinguntur intantum, ut etiam pro hostibus & persecutoribus fideliter orent, teque omnipotentem deum ligare & prohibere dicantur, sicut tu ipsi ad Mosen dicis, Cerno quod populus iste, scilicet filij Israel, duræ cervicis sit, dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, & delea eos. Sed quid fecit Moses sanctus? Non acquieuit tibi, quin potius ligatum te tenuit, dicens, Aut dimitte populo hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro quem scripsisti. Libenter o domine hoc modo vincus teneris vinculis sancti amoris. Tu enim es amor, & nullus te ita ligat, nisi cuius tu mentem tam vehementer inflammas. Vel, gemitus compeditorum, hoc est, seruorum tuorum mortalium, multis necessitudinibus humanæ corruptibilitatis, & vinculis præsentis miseræ, quotidianorumque lapsuum miserabiliter vincorum, atque in carcere corporis huius gementium & cum Paulo clamantium, Infelix ego homo, quis me liberabit de cordore mortis huius? Et rursus, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Secundum magnitudinem brachij tui posside, per indefinitem custodiam & gratiæ multiplicationem, filios mortificatorum, hoc est, nos omnes qui sumus filij spirituales apostolorum & martyrum, ac reliquorum sanctorum pro nomine tuo corporaliter occisorum, vel quotidie afflictorum, & in laboribus poenitentiae, exercitijsque spiritualis vitæ inextinguibiliter interfectorum: quemadmodum ait Apostolus, Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Postremò inducitur vox ecclesiæ domino regrantis pro beneficijs eius, Nos autem populus tuus, à te Christo Christianus vocatus, tuo sanguine liberatus, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, qui fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes, & oues pascuæ tuæ, id est, qui sacramentis tuis reficimur, aqua sapientiæ à te potamur, pane vitæ cibamur, gratia tua roboramur & crescimus, & tua gubernatione subsistimus, atque ad finem beatum pertingimus, confitebimur tibi in seculum. Cætera ex præcedenti elucidatione clarissime elucescunt. Decet autem nos Psalmum hunc pro reparatione terræ sanctæ quotidie cum affectuosissima mente depromere, quia & hoc verè sanctum est, & deo gratissimum pro hac tam pia intentione orare,

Luc. 10 Ioh. 16

Apoc. 6

Luca 18

Exod. 3 2

Rom. 7 Philip. 1

2. Cor. 4

Act. 11 1. Pet. 2 Apoc. 1

& si non exaudimur pro hoc, deus tamen qui nostrum desiderium approbat, in alijs copiosam nobis E mercedem impendit.

COMMENTARIUS IN PSALMUM LXXIX.

EXPOSITIO Tituli.

Habet interea Psalmus iam declarandus hunc titulum, In finem pro his qui commutabuntur testimonium Afaph pro Assyrijs, id est, Psalmus praesens in Christum, qui est finis praeccepti ac legis, nos erigens, est testimonium Afaph, hoc est, congegationis fidelium, Christi incarnationem fideliter recipientium, est scriptus pro his qui commutabuntur, id est, ad instructionem & utilitatem eorum, qui toto corde conuertuntur ad dominum, puta pro Assyrijs, hoc est, vitam suam coram deo recte dirigentibus. Assyrii nanque dirigentes interpretatur. Non enim sumitur hoc loco nomen, Assyrijs, pro populo illo, de quo in Threnis asserit Ieremias, A Egypto dedimus manum & Assyrijs, de quo in libro Regum habetur. Psalmus iste secundum doctores catholicos de primo Christi aduentu, videlicet de incarnatione Saluatoris, ad literam scriptus est. Incarnatio autem Christi salus est totius mundi, seu omnium electorum, qui nunquam in mundo fuerunt, existunt, & erunt. Vna quoque est omnium fidelium ecclesia, eorum videlicet qui fuerunt ante legem, sub lege, & tempore gratiae. Haec autem ecclesia nomine vineae designatur, quoniam deus eam colit, fecundat, & regit. Sed quoniam tempore legis Moisaicae penes omnes declinabant ad idololatriam, idcirco pro tempore illo per vineam domini designabatur synagoga, seu congregatio Iudaeorum. Tempore quoque evangelicae legis per vineam domini intelligenda est Christianorum ecclesia, quoniam extra ecclesiam Christi nemo potest saluari: quemadmodum ait Saluator, Si quis in me non miserit, mittetur foras, & arefiet. Sancti igitur veteris testamenti Christi incarnationem vehementissimè desiderantes, deum orabant ut vineam suam, quam saepe per angelos sanctos & homines virtuosos visitauerat, per seipsum visitare dignaretur, apparendo in carne. Hoc nempe desiderare audebat, quoniam deus eis hoc promissit, quemadmodum apud Esaiam testatur, Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar ecce adsum. Vnde & iterum beatissimus Esaias prophetauit, Dominus iudex noster, dominus legislator noster, dominus rex noster, ipse veniet & saluabit nos. Per Zachariam quoque ait, Lauda & laetare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui. Itaque duo primi versus ad ecclesiam dei pertinent, quae erat tempore legis scripta: qui tamen allegoricè exponuntur de ecclesia dei, quae est tempore gratiae. Ait ergo,

Thre. 5
4. Re. 17

Ioh. 25

Esai. 52

Esai. 33

Zach. 2

PRECATIO.

Deum pater virtutum esto propitius dux itineris recti in conspectu populi, filij tui sanguine redempti: ut forti à te plantata radice Christiana professionis impleat terram aeterna reprobationis.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

Gen. 37

VI REGIS Israel, hoc est, tu deus qui gubernasti Iacob patriarcham, & populum natum ex eo, [IN TENDERE,] hoc est, preces meas & populi tui vota, misericorditer intueri, [QUI] deducis velut ouem Ioseph, hoc est, qui Ioseph in innocentia & simplicitate tua custodisti, velut ouem electam ad tuum ouile pertinentem. Vel, velut ouem, id est, sicut pastor ouem suam ducit, custodit, & alit. Vel sic, qui deducis Ioseph, hoc est, populum Israel designatum per Ioseph: quoniam ipse erat excellentior fratribus suis, eosque tempore famis saluauit. Hunc populum deus deduxit per desertum, praecedens eum per columnam nubis in die, & per columnam ignis in nocte, potius autem per angelum sanctum, qui columnam nubis & ignis mouebat. Vnde dominus ait ad Moysen, Ecce ego mitto angelum meum qui praecedat te, & custodiat in via, & introducat ad locum quem paraui. In scripturis enim per Iacob & Israel intelligere possumus vel personam illam filium Isaac, qui dictus est Iacob & Israel. Similiter quoque per Ioseph interdum accipimus filium Iacob, qui Ioseph vocatus est. Aliquando autem populum ex semine Ioseph ortum. Quandoque verò totum populum Israeliticum. [2] QUI sedes super Cherubin, id est, qui omnem altitudinem creaturae scientiae superexcedis, & in angelicis illis spiritibus Cherubin nuncupatis resides, eos excellenter illuminando. [MANIFESTARE,] id est, euidenter teipsum nobis ostende, descendendo ad nos, & nobis visibiliter apparendo, manifestare (inquam) [CORAM Ephraim, Benjamin, & Manasse,] hoc est, coram omni populo fideli, per has tribus significato. Per Ephraim nanque, qui interpretatur fructificatio, intelliguntur hi qui dignos poenitentiae fructus & opera sancta producunt. Per Benjamin quoque, qui filius dextrae dicitur, intelligendi sunt illi, qui deo per operationem iustitiae fortiter feliciterque cohaerent. Per Manassen verò, qui obliuio dicitur, designantur qui propter diuinorum amorem, terrenorum atque carnalium omnium obliuiscuntur. Qui autem huiusmodi sunt, digni & apti sunt, ut deus eis appareat. Tales verò utique extiterunt patres antiqui, qui Christi aduentum tam inhiante optabant. Sciebant enim quia beati oculi qui viderent. Et de eis Christus dixit discipulis suis, Multi reges & prophetae voluerunt videre quae vos videtis, & audire quae vos auditis. Moraliter, per Israel designatur ecclesia dei per fidem conspicies, quae deus nunc specialiter regit, dirigendo eam ad vitam aeternam, quae admodum olim specialiter rexit synagogam tanquam populum peculiarem. Per Ioseph quoque, qui interpretatur augmentum, intelli-

Exod. 13

Exod. 23

Gen. 25

Gen. 30

Marc. 1

Matt. 14

guntur fideles ex gentilitate ad Christum conuersi, & primitiuae ecclesiae ex Iudaeis collectae adhaesi, quia hi duo populi in Christo lapide angulari vniuntur, sicut duo parietes, constituuntque vnam ecclesiam. Hunc autem populum deus deducit in huius mundi exilio per viam mandatorum suorum, illum minans eum per euangelicam apostolicamque doctrinam, per inspirationem occultam, per aliorum informationem. Vnde apud Esaiam habetur, Haec dicit dominus redemptor tuus, Ego deus tuus doctus te vtilia, gubernans te in via qua ambulas. Sed quia non sufficit ardentissimo amatori semel aut bis diuinam inuocasse praesentiam, ideo rursus petit quod ante petiuit, scilicet Christi aduentum, dicendo, [3] EXCIPTA] tu domine deus vngentis dei. [POTENTIAM tuam,] quae quasi obdormisse videtur dum electos tuos non liberas, praesertim dum sanctos patres in limbo inferni dereliquisti, & vniuersum penes mundum per idololatriam aliosque diuersos errores permisisse deduci, atque diabolicæ dominationi miserabiliter subiugari. Excita ergo, id est, exerce, in actum extende, declara potentiam tuam, quia potes fortem armatum, id est, diabolum ligare, & vasa eius diripere, id est, peccatores saluare: [ET VENI] non per legatum, sed in propria persona per carnem assumptam, [VT] saluos facias nos] à reatu originalis peccati, imo ab omni peccato mortali & veniali, & à potestate diaboli. Ob haec enim Christus aduenit: quemadmodum Iohannes dicit, In hoc apparuit filius dei, vt dissoluat opera diaboli. Potest etiam quilibet nostrum pro seipso quotidie ista orare, videlicet vt dominus per gratiae infusionem seu spirituale aduentum ad ipsum descendat: sicut Saluator de seipso & deo patre loquens, Ad eum, inquit, veniemus, & mansionem apud eum faciemus. [4] DEVS conuertere nos, hoc est, corda nostra tu aduentui praepara, à rebus caducis & vanis auerte, tibi incommutabili bono fac inhaerere, [ET] ostende faciem tuam, hoc est, teipsum nobis manifesta, apparendo in forma visibili. Vel, ostende faciem tuam, hoc est, placatus respice nos, & ne nobis tuis famulis indigneris. Vel, ostende faciem tuam, post hanc vitam, quatenus videamus te in patria facie ad faciem, hoc est, sicuti es, atque per speciem, quemadmodum in prima sua Canonica ait Iohannes, Nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicut est. Itaque ostende nobis statim post egressum à corpore faciem tuam, hoc est, essentiam tuam, vt simus sicut angeli dei, de quibus scriptum est, Angeli in caelis semper vident faciem patris. Huius faciei ostensionem concupiuit Moyses dicens, Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam. Si autem sic feceris domine, [ET] salui erimus, in praesenti vita à culpa, & in futuro à poena: erimus quoque salui, hoc est, beati, nunc in spe & inchoati, post verò in re & completi. [5] DOMINE deus virtutum, hoc est, dator & conseruator omnium potestatum, sine quo nil valet omnis natura creata. Vel, deus virtutum, hoc est, angelorum sanctorum, qui omnes dici solent virtutes, de quibus & Christus testatur, Virtutes caelorum mouebantur. [QUI] irascaris super orationem serui tui? hoc est, quam diu precem famuli tui repelles exaudireque differes? Et quousque [6] CIBAVIS nos pane lachrymarum, hoc est, doloribus & erumnis nos implebis aut impleri permittes, sicut impletur quis cibo? Et quam diu [7] dabis nobis in lachrymis, id est, potu lachrymarum nos implebis, sicut de pane praeractum est, [IN] mensura] iustitiae tuae, id est, tam vehementer sicut meruimus, scilicet secundum exigentiam culparum nostrarum non relaxando tormentum, quemadmodum testatus es. Quantum glorificauit se & in delictis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Vel, in mensura, id est, secundum nostram possibilitatem, videlicet quantum ferre nos posse cognoscis. Non enim permittis nos tentari supra id quod possumus ferre, sed facis cum tentatione profectum. Est autem quidam panis & potus lachrymarum valde desiderabilis & salubris, sicut sunt lachrymae prodeuntes ex poenitentia pro peccatis, ex charitate diuina, pro desiderio regni caelestis, ex dilectione proximi, ex compassione infirmitatis ipsius: & hinc cibus veraciter animam reficit ipsius, indulgentiam obtinet, gratiamque acquirit. [7] POSUIT nos in contradictionem vicinis nostris, hoc est, in tantum opprobrium atque miseriam nos venire & cadere permisisse, quod hostes nostri nobis loco propinqui audenter contradicunt nobis, [ET] inimici nostri subsannauerunt nos, quasi inaniter deum coleremus. Hoc modo synagoga reprobatatur & subsannabatur à Babylonijs tempore transmigrations, & post reditum ad terram Iudae à Samaritanis: secundum quod in libro Esdrae frequenter habetur, Factum est (inquit) cum audisset Sannaballath, quod aedificarem murum, iratus est valde, & subsannauit Iudaeos. Sed & Tobias proximis eius dixit, Aedificet, si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum. Primitiua quoque ecclesia Christi multiplicem contradictionem sustinuit. Primò à Iudaeis, vt patet in Actibus apostolorum: deinde per totum mundum à paganis, vt scribitur in legendis sanctorum. Pro huius contradictionis & subsannationis amotione orat Ieremias, Ne nos des in opprobrium propter nomen tuum, neque facias nobis contumeliam. Veruntamen Paulus hanc contradictionem & subsannationem non timuit, cui Athenienses philosophi dixerunt, Quid vult semiuerbis hic dicere? nouorum demoniorum videtur annunciator esse. Nihilominus propter duas causas potest homo perfectus deum orare pro ablatione subsannationis & contradictionis huiusmodi. Primò propter periculum infirmorum, ne in aduersis frangantur. Secundò propter charitatem aduersariorum, quorum errori condolere debemus ex vera charitate ne pereant: & ita possumus desiderare, vt cessent nos persequi, ne deum offendant, & damnationem incurrant. [8] DEVS virtutum conuertere nos, Non enim sine gratia tua praeueniens conuertit valemus, quemadmodum à Ieremia dicitur, Conuertere nos domine ad te, & conuertemur. Vnde & iterum flagitat Ieremias, Conuertere me domine & conuertar. Postquam enim conuertisti me egi poenitentiam, [ET] ostende faciem tuam] nunc per fidem & gratiam, in futuro quoque per speciem & gloriam, [ET] salui erimus:] ex quo clarissime constat, quod salus seu

Esai. 48

Matt. 1
Mar. 32

Luc. 11

1. Ioh. 3

Ioh. 14

1. Cor. 13

1. Ioh. 3

Matt. 18

Exod. 33

Luc. 21

Apoc. 12

1. Cor. 10

Ibidem.

Act. 8

Iere. 14

Act. 17

Thre. 5

Iere. 31

beatitudo nostra, in ostensione seu visione diuini vultus consistit, videlicet in actu intellectus. Vnde Saluator ait, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum deum. Denique Christus promittit faciei suæ ostensionem pro præmio, dicens, Qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & manfestabo ei meipsum. Propter quod Augustinus, Visio, inquit, est tota merces. Non ergo (vt aliqui putant) beatitudo in actu voluntatis essentialiter sita est. ¶ (9) VINEAM DE AEGYPTO TRANSLISTI.] hoc est, synagogam seu populum Iudæorum de terra Aegyptiorum eduxisti, atque per modum agricolæ eam in alia terra transplantasti, videlicet in terra promissionis. Dicitur autem synagoga vinea, quoniam deus diligenter eam excoluit, purgavit, fecundauit, & in cellam suam vinariâ introduxit, vt habetur in Canticis. Propter quod apud Esaiam asseritur, Vineam domini exercituum domus Israel est, & vir Iuda germen delectabile eius. [E T I B C I S T I gentes] Chananæorum de terra promissionis, [E T plantasti eam,] hoc est, populum Iudæorum in terra hac firmiter collocaisti, & sine vilo pauore habitare fecisti. ¶ (10) D V X ITINERIS FUISTI IN CONSPECTU EIUS.] hoc est, populum Hebræorum in via duxisti de Aegypto vsque in terram eis promissam, præcedendo eos per angelum sanctum, & columnam ignis ac nubis, quemadmodum paulo ante plenius dictum est, [E T plantasti radices eius,] hoc est, genitores seu patres, duces ac principales populi huius fortiter roborasti in anima, stabiliterq; locasti in terra prædicta. [E T impleuit terram,] hoc est, populus iste multiplicatus est longe ac late, & per totam terram promissionis diffusus. Quanta enim fuerat multitudo populi huius tempore Dauid, scriptum est primo Paralipomenon, Dedit Ioab numerum populi Dauid, & inuentus est omnis Israel mille milia, & centum milia virorum. De Iuda autem trecenta septuaginta milia: nam Leui & Beniamin non numeravit, eo quod inuitus exequeretur imperium regis. Ecce quomodo populus iste terram impleuit. Nam quando post egressionem de terra Aegypti primò à Mose numerabantur, erant circiter sexcenta milia tantum, & tempore Dauid erant fortasse in triplo plures. ¶ (11) O P E R V I T montes vmbra eius,] hoc est, vinea ista tam altè excreuit, quod vmbra eius mōtes operuit, quia tam sublimes personæ ex populo isto nati fuerunt, videlicet reges, prophetae, Nazarej, sacerdotes & iudices, quorum vmbra, hoc est, gratia in hac vita concessa, quæ gratia vmbra est respectu gratiæ quæ habetur in patria, operuit, id est, vehementer transcendit atq; excessit mōtes, hoc est, sublimes personas aliarum nationum & omnium gentium. Vnde Moses, Non est, inquit, alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest dominus noster cunctis obsecrationibus nostris. Et denuo, Quæ est alia gens sic incluta, vt habeat ceremonias iustaque iudicia, & vniuersam legem sicut populus Israel? Per vmbra quoque intelligi possunt ceremoniæ veteris legis, quæ erant obscuræ figuræ non evidentes similitudines futurorum bonorum: iuxta illud Apostoli, Vmbra habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Quemadmodum enim Dionysius docet, status Christianæ religionis medio modo se habet inter statum veteris testamenti, & statum beatorum in patria: ideo quæ in nouo testamento geruntur, sunt evidentes similitudines futurorum cælestiūque bonorum, hoc est, status patriæ & eorum quæ illis geruntur: sed quæ in veteri testamento fiebant, erant remotæ atque obscuræ figuræ futurorū bonorum. Est igitur sensus, Operuit montes vmbra eius, hoc est, lex ceremonialium præceptorum atque figuræ veteris testamenti operuit nostrum intellectum, id est, obscuros & ad intelligendum difficiles reddidit mōtes, hoc est, prophetas, qui propter gratiæ excellentiam montes dicuntur. Obscuræ enim & quasi in vmbra loquuntur. [E T arbuta eius cedros dei.] Arbuta sunt quæ iuxta arborem nasci solent, per quæ hoc loco intelliguntur augmenta seu excrementa vineæ, videlicet posteri patriarcharum patrūmq; filij, quorum adoptionis gratiæ atque imperij dignitas tanta fuit, vt cedros dei, hoc est, excellentes valde personas excellant. Ex patriarchis enim & populo ex Aegypto translato orti sunt sanctissimi & maximi reges, prophetae, sacerdotes, & alij multi altissimæ gratiæ homines. Qui autem vineam istam omnino ad literam vellet exponere, hunc quoque versiculum posset corporaliter explanare. Operuit montes vmbra eius, hoc est, ædificia, turres, domus, & muri populi Iudæorum tam altè erant cōstructa, quod propter eorum sublimitatem montes terræ Israel, quæ montosa est, radijs solis priuabantur, sicque vmbra patiebantur. Prope Ierusalem in gyro montes fuerunt, quos certum est sole oriente vmbra sustinuisse ad tempus ex vno latere vrbs, propter altitudinē ædificiorum ipsius. Vnde de Iosaphat dicitur, quod ædificauit in Ierusalem domos in modum turrium altas: & arbuta eius, hoc est, tiguraria iuxta ædificia sita, vel arborum excrementa operuerunt propter suam altitudinem cedros dei, hoc est, cedros terræ promissionis: quæ dicuntur cedri dei, quia fuerunt cedri terræ diuinitus præelectæ. Descripta altitudine vineæ huius, describitur latitudo ipsius, dum subditur, ¶ (12) E X T E N D I T palmites suos vsque ad mare,] id est, vinea seu populus Iudæorum filios genuit, quorum habitatio protensa est vsque ad mare mediterraneum: extendit [E T propagines,] hoc est, generationes suas [V S Q V E ad flumen,] magnum Euphratem: & ita possederunt filij Israel omnem terram sibi promissam, multiplicatiq; sunt in ea à termino vno vsque ad terminum alium. Cum ergo dō domine tanta bona præstiteris olim vineæ huic, ¶ (13) V T Q V I D] postmodum [D E S T R V X I S T I,] hoc est, abstulisti [M A C E R I A M] eius,] hoc est, sepem, parietem, seu protectionem, subtrahendo ei tuum auxilium angelicūq; defensionem, quibus destituta in idololatriâ, & alia multa facinora lapsa est, promeruitque quod sequitur, [E T vindemiant,] hoc est, vastant, conculant & destrunt [E T] omnes qui prætergrediuntur viam,] id est, omnes nationes gentiliū, in cuius cuita eius & procul manentes? Porro hoc modo destructurum se esse maceriam vineæ huius per Ierem. 12 Esaiam dominus prædixit, Ostendam (inquiens) vobis, quid faciam vineæ meæ. Auferam sepem eius, & erit in concalcationem. Quod & factum ostendit apud Ieremiam, Pastores multi de-

A moliti sunt vineam meam. Vnde & in primo libro Machabæorum inducitur, Quæ gens non hæreditaui regnū eius, & non obtinuit spolia eius? ¶ (14) E X T E R M I N A V I T eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eā.] Quidam Casiodorum imitantes, per aprū intelligūt Vespasianum: per singularē verò ferū, filium eius Titum, sed non videtur. Nam populus Iudæorum tempore deuastationis suæ sibi à Vespasiano & Tito inductæ, nullo modo erat vinea domini, quia nec deus coluit eā per gratiā, nec ipsa coluit deum per fidē: sed erat populus ille pro tunc sicut & nunc omnino infidelis & reprobus, habuitq; veritatem in eis, quod ait Iohannes in Apocal. Dicunt se Iudæos esse, & nō sunt, sed sunt synagoga Satane. Aptius ergo per aprum & singularē ferum accipimus eundē tyrannum, siue ille dicatur fuisse Nabuchodonosor, siue Antiochus. Horum nāq; vterque exterminauit. i. extra proprios terminos posuit populum istum ædificia eius destruendo, & habitatores transferēdo, seu effugando, sicut de Iuda Machabæo & fratribus eius legitur, qd inter feras in desertis locis morabatur: & hic singularis ferus depastus est vineam istam, populū hunc terribiliter trucidando. Iudei autem in sua perfidia indurati per aprum singularemq; ferum intelligunt Titum seu Vespasianum. Hæc verò quæ de synagoga sub nomine vineæ dicta sunt, de ecclesia Christi mysticè accipi possunt hoc modo, Vineam, hoc est, militantem ecclesiam seu populum Christianum de Aegypto. i. de seculo isto tenebroso translulisti in regnum Christi, vt essent Christiani tui hæredes & Christi cohæredes. Propter quod ait Apostolus, Deus eripuit nos de presenti seculo nequam, & trātulit nos in regnum filij dilectionis suæ: eiecisti gentes, hoc est, gentiles commutasti in melius, conuertēdo eos ad fidē, & conuerti nolentes fecisti deficere. & plantasti eam, id est, populum Christianum habitare fecisti in locis & terris, in quibus gentiles olim morati sunt. Vel, plantasti eam in Christo per fidem & charitatem. Dux itineris fuisti in conspectu eius, quia apostolos per totum mūdum duxisti, & omnes electos per gratiam ad teipsum omnium rerum vltimum finē perducis: quemadmodum protestaris, Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem, nisi per me. Et iterum, Non relinquam vos orphanos, vado & venio ad vos: & plantasti radices eius, id est, primos ecclesiæ principes aliorū vtique spirituales genitores, videlicet apostolos & eorū præcipuē sectatores, vt erant Dionysius, Polycarpus, Ignatius, in Christo incōcussè corroborasti, ita vt possent ipsi alios in Christo fundare, sicut fundatur palme in vite. Nā & Christus ait, Ego sum vitis vera, vos palmites: & impleuit terrā, quia ecclesia per vniuersum orbem diffusa est. Vnde scriptū est in Esaia, Florebit & germinabit Israel, & implebit faciem orbis semine. Quod exponi non potest de carnali generatione & multiplicatione Iudæorum, sed de spirituali generatione apostolorum ex populo Israel prodeuntium, & multiplicatione fidelium, qui sunt semen apostolorum. Operuit montes vmbra eius, id est, electio Christianorum omnem altitudinem gratiæ alijs datæ excessit. Nam & apostoli securè præferuntur prophetis, & ecclesia synagoga: & arbuta eius cedros dei, quoniam gratia maior effusa est in communem populum Christianum, quàm olim in homines dei sublimes. Extendit ecclesia palmites suos, id est, filios suos, vsque ad mare occidentale à mari orientali: quemadmodum de Christo alibi habetur, Potestas eius à mari vsque ad mare, & vsque ad flumen, id est, fontem baptismi extendit propagines suas, quoniam quotquot gignit ecclesia, omnes intingit baptismi aqua, sicut Saluator præcepit apostolis, Doce te omnes gentes, baptizates eas in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Propter quod Petrus propagini, quam in exordio suæ prædicationis in Christo produxit, dixisse scribitur, Baptizetur vnusquisque vestri in nomine Christi, in remissionem peccatorum. Vt quid destruxisti maceriā eius? hoc est, cur permisisti ecclesiam ira deficere, tuo auxilio ei subtracto? & vindemiant eam, id est, spiritualibus bonis eam spoliant omnes qui prætergrediuntur viam, hoc est, qui mandatorū tuorū semitas transgrediuntur, videlicet dæmones hominesque peruersi. Exterminauit eam aper de sylua, id est, Machomet Saracenorum legiflator, cuius populus ecclesiam Ierosolymorum subuertit, & singularis ferus depastus est eam. Per hunc singularem ferum intelligi potest ipse Machomet, seu quilibet crudelis tyrannus aut hæresiarcha. ¶ (15) D E V S virtutum conuertere,] id est, teipsum ad nos clementer conuerte, quemadmodum alibi testatus es, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos: [R A S P I C E de celo] oculo pietatis tuæ immensæ, [E T vide] indigentiam nostram, [E T visita] in ppria persona [V I N E A M] istam,] id est, ecclesiam tuam, visita quoque corda humana quotidie per gratiæ infusionem, & spiritualium bonorum augmentum. ¶ (16) E T perfice eam,] scilicet ecclesiam, dando ei spirituales profectum & euangelica consilia, quibus perficiuntur præcepta. [Q V A M] plantauit] in fide & indiuidua charitate [D E X T E R A] tua,] id est, misericordia tua seu potentia tua benigna. Christus enim stabiluit ecclesiam suam in terra: specialiter autē vide [E T] super filium,] hoc est, Christum, qui seipsum in Euangelio sæpe appellat filium hominis, in cuius figura Ezechiel tam frequenter dictus est filius hominis. [Q V E M] Christum [C O N F I R M A S T I] tibi,] hoc est, inseparabiliter tuæ diuinitati coniunxisti, tam secundum vniōnem personalem, quàm secundum vniōnem fructiuā: & ita Christus homo peccare non potuit, nec aliquo modo separari à deo. Nam & in triduo mortis corpus eius & anima verbo mæserunt vnita. Vel, super filium tuum dilectum dominum Iesum, quem confirmasti tibi, id est, quem firmiter testatus es esse filium tuum, confirmando eum tibi in conspectu hominum, dicendo ad eum tam in baptismo quàm in monte sancto, Hic est filius meus charissimus, in quo mihi complacui. Si autem sic feceris, ¶ (17) I N C E N S A igni,] id est, peccata ex igne concupiscentiæ seu flamma inordinati amoris commissa, [E T suffossa,] id est, peccata ex timore malo, deprimente & humiliante prouenientia, [A B] increpatione vultus tui peribunt,] id est, in peccatore penitente cessabunt per increpationē tui respectus, dum hominem paternaliter increpas corrigendūque respicis, illuminas, & conuertis. In his verò qui in vitijs perseverant, peribunt ista pec-

Apoc. 23

2. Mac 5

Gala. 1

Iohā. 14

Ibidem.

Iohā. 15

Esa. 27

Zach. 9

Matt. 28

Act. 5

Mat. 8

Marc. 9

Luc. 6

Mat. 3, 17

Mar. 1

Luc. 3, 9

Mat. 25 cata. i. æternaliter damnabuntur ab increpatione vultus tui. i. à rigore tuæ diuinæ iustitiæ, quâdo peccatoribus dices, Ite maledicti in ignem æternum. Sciendum vero, quod sicut omnia opera meritoria veniunt ex bono amore, aut bono timore: sic omnia opera mala nascuntur aut ex malo amore, aut malo timore. Timor autem ad amorem sicut ad causam atq; radicem reducitur. Nô enim timemus, nisi cuius oppositum amamus: idcirco omnia opera bona originaliter ex amore diuino procedunt. Nam si ne charitate nihil est meritorium, omnia quoq; mala ex inordinato amore nascuntur. ¶ (18) F I A T manus tua, id est, diuinitatis tuæ potestatis deus pater [s v p e r] viri dexteræ tuæ, id est, super Christum hominem, ita quod tua diuinitas eius humanitati in omnibus cooperetur, & per eam nostrâ salutem finaliter operetur, secundum quod ipse Christus ait, Pater in me manens ipse facit opera, [E T] super filium hominis, id est, Christum filium deiferæ virginis, [Q V E M] confirmasti tibi secundum modum expositum, secunda pars exponit priorem. Dicitur autem Christus vir dexteræ dei. Primo, quoniam fauor, amor, gratia, & misericordia, & felix dei præsentia in omnibus plenè eius humanitatem præuenit, impleuit, & beatificauit: put scriptum est, Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenû gratiæ & veritatis. Secundo, quoniam secundum diuinitatē æqualis est patri, quæ æqualitas nomine dextræ designatur. Tertio, quoniam sedet ad dexteram dei patris: iuxta illud, Dominus Iesus assumptus est in cælum, & sedet à dextris dei. ¶ (19) E T non discedamus à te] .i. non cessamus clamare ad te, & inuocare præsentiam Christi: idcirco fiducialiter dico, quia [V I V I F I C A B I S] nos] vita gratiæ in præsentia, & vita gloriæ in futuro, per meritum incarnationis & passionis domini saluatoris. Tu enim per Etsam tuam dixisti, Ego dominus super quo non confundetur omnes qui expectant eum: [E T] nomen tuum inuocabimus, donec æternam beatitudinē impetremus. Non ergo discedamus à deo, si differat exaudire, dicamus cum Iob, Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. ¶ (20) D O M I N E deus virtutū conuerte nos, &c.] Ecce iam trina vice versus hunc repetit, quoniam in summæ trinitatis visione nostra salus consistit: & item ad designandum affectus sui feruor huiusq; versiculi vtilitatem, dulcedinem, & virtutem. Est enim hic verius admirabili potestate referus, quia in eo petitur, quod ad nostram saluationem requiritur, etiam eo ordine quo petendum est. Primo enim à deo cōuertimur, quia ab eo est omnis boni principium. Deinde diuinitus illustramur, & ita deinceps salui efficiamur. Explicari non potest quanta sit virtus, dignitas, atq; sententia huius versus. In eo namq; quod dicitur, Domine deus virtutum, tangitur diuina maiestas, quæ est omnium potestati fontana origo: excitaturq; anima nostra ad reuerentialem tanti dominatoris timorem, de quo à Ieremia scriptum est, Magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te ô rex gentium? In eo quoque quod additur, Cōuerte nos, profitemur totam nostram perfectionem & salutem à deo penitus depēdere inchoatiuè, prosequitiuè, & completiue, in tantum vt ipsa primordialis nostra conuersio sit dei largitio: quod Salomon innuens sic orat, Sit dominus deus noster nobiscum, & inclinet corda nostra post se, vt ambulemus in omnibus vijs eius. Quod autem prosequitio seu conuatio boni sit donum altissimi, Dauid alio loco professus est dicens, Domine deus custodi in æternum hanc voluntatem eorum, & semper in veneratione tui mens ista permaneat. In eo autem quod sequitur, [O S T E N D E] faciem tuam] accenditur, & certe merito incomparabili flamma amoris ætuare debet in nobis diuina dilectio. Quid enim tam bonum, quid tam amabile, dulce, pulchrum, salubre, incundum, & nobile, sicut videre faciem dei? O facies pulchra, ô pulchritudo immensa, ô felicitas infinita. Promittitur nobis aspectus faciei creatoris nostri: sed quis eâ videre dignus habebitur, nisi cuius anima fuerit ab omni immunditia depurata? Propterea beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Ecce si deum diligimus, affectuose dicamus, ostende faciem tuam, & tanto affectuosius, quanto frequentius. Non enim decet nos ex frequenti iteratione & longa consuetudine in bono tepescere, pristinam sollicitudinem perdere, aut remissius agere. Qui enim opus dei non negligenter, sed reuerēter excoluit, quotidie in gratia crescit, sicq; de die in diē diuinū obsequium perfectius soluit. Indefinenter igitur dominum deprecemur, vt faciem suam nobis ostendat, nunc quidē per fidem illuminatam, & gratiæ claritatem, contemplationemq; quotidie synceriores, in futuro autem per speciem & gloriæ lumen. Tanto demum faciem dei clarius iucundiusque conspiciemus in præsentia exilio, futurôq; seculo, quâto nunc affectuosius exoramus hunc versum, qui veraciter inæstimabili dulcedine superexuberat. Sed & totus hic Psalmus præclarus est nimis, & liquet in eo quàm vehementissimo desiderio veteres sancti Christi aduētum oprabâr, & turpe est nobis, si eius incarnationem iam factam minori dilectionis feruore amplectimur, quàm illi futuri desiderabant.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXX.

EXPOSITIO Tituli.

EST autem Psalmi iam perscrutandi titulus iste, In sinem pro torcularibus quinta sabbati Psalmus ipsi Afaph. Titulus hic magis pertinere videtur ad mysticâ, quàm ad literalē Psalmi præsentis explanationem, præsertim cum multa habeatur verba in eo, quæ nec in Hebræo ponuntur, nec in titulo Hieron. iuxta Hebræum. Idcirco in sequenti explanatione, in qua Psalmus iste spiritaliter exponitur, præinducto quoq; titulo correspondēt explanabitur. Porro Hierony. in trāslatione sua iuxta Hebræum talē titulum ponit, Victori in torcularibus Afaph. Pro cuius intellectu habendo pensandum, quod Psalmus iste specialiter erat decantandus in festo tubarum, quod fuit primo die Septembris: circa quod tempus solent esse completæ vindemiæ in terra promissionis, quoniam

A calida est, idcirco tunc fiebant libamina sacrificiorum in templo: & ergo hic Psalmus titulum fortitur à torcularibus, vnde vina exprimitur, quia in eo redditur deo gratiarum actio pro fructibus anni collectis. Ait ergo,

PRECATIO.

Fac domine populum tuum vocem tuam audire, dilata os nostrum, & imple illud laude gratiæ tuæ, ut in tribulatione præsentis vite te inuocantes nos exaudias, & ab omni impetu inimicorum ac tempestatis æternæ subducas.

EXPOSITIO psalmi literalis.

H VLTATE deo adiutori nostro, id est, ad gloriam & honorē ac laudem dei, nos in omni bono adiuantis per gratiam suam, tam cordialiter ac vehementer gaudete in eo, vt ex abundantia interioris letitiæ foris erumpant signa gaudij interioris. Dicitur enim exultatio, quasi extra saltatio, puta dum ex plenitudine gloriæ interioris, extra manifestatur eius indicia: [I V B I L A T E] deo laudate, id est, ineffabiliter intus gaudete, & foris affectuosissima laude deo cātate. Est enim iubilis gaudium animi, quod præ vehementi excessu, nec integre valet explicari, nec in toto taceri. Dicitur autem deus vnuerforum, specialiter

deus Iacob, propter excellentissimam gratiam sibi collatam. Vnde de deo ait scriptura, Dedit viam disciplinæ Iacob puero suo. ¶ (2) S V M I T E psalmum] vt cum deo deuote cantetis, [E T] date tympanum, hoc est, non tantum voce, sed etiam musico instrumento deum laudate, & simul cum sono tympani psalmos vocibus decāteris. Solebant enim Hebræi in instrumentis musicalibus psalmos cantare, sicut nunc in organis cantat ecclesia. Sic quoque date [P S A L T E R I V M] iucundum cum cithara] laudando deum in talibus instrumentis, secundum quod Dauid instituit. ¶ (3) B V C C I N A T E] in neomenia, id est, in die nouilunij [T V B A] ad buccinandum formata, quoniam Moses iussit fieri tubam ad hoc. Iudæi autem in omnibus nouilunij egerāt festum in memoriam gubernationis diuinæ. In nouilunio verò septimi mēsis communiter occurrebat festum tubarum, apud Hebræos valde solenne in memoriâ redemptionis Isaac ab immolatione: prout in Leuit. legitur. Idcirco nunc subditur, [I N] insigni die solennitatis vestræ, .i. in solēni festo tubarū. Cur autē hæc agere debeat, pādicitur, [I N] insigni die solennitatis vestræ, .i. in solēni festo tubarū. Cur autē hæc agere debeat, pādicitur, ¶ (4) Q V I A præceptū in Israel est, quoniam dominus iussit sic fieri in populo Israelitico, sicut habetur in lib. Num. [E T] iudiciū deo Iacob, .i. istud mandatū est à deo Iacob, qui hoc iustū esse dictauit. Vel sic, iudiciū deo Iacob, .i. iudiciū dānationis erit Iacob, .i. populo ex Iacob nato à deo omnium iusto iudice, si populus iste omiserit istud præceptū implere. ¶ (5) T E S T I M O N I V M] in Ioseph posuit illud, id est, deus istud præceptū cum attestatione proprii testimonij proposuit Ioseph, .i. populo Iudæorū per Ioseph designato, propter hoc quod Iacob primogenita cōtulit ei, & ipse alijs fratribus suis sanctior atq; sublimior fuit. [E T] exiret] Ioseph, id est, populus Iudæorū, [D E] terra Aegypti] per manum Moysi, [I N] G V A M] quam non nouerat audiuit, id est, legem diuinam à deo per Moysen sumpsit, quam ante nesciuit. Vel hoc ideo dicitur, quoniam populus Iudæorū cum accessisset ad montem Sinai, audiuit deum, vel potius angelum dei sibi loquentem de medio ignis, propter quod territi dixerūt ad Moysen, Non loquatur nobis deus, ne forte moriamur: sed loquere tu nobis. Propter quod Moyses, Ecce, inquit, ostendit nobis dominus deus noster maiestatem suam, & probauimus hodie, quod loquente deo cum homine vixerit homo, vocem eius audiimus de medio ignis. Vel quod dicit, linguam quam non nouerat audiuit, forsitan ideo dicit, quoniam filij Israel in Aegypto nati & educati, cum venissent ad terras Amorrhæorum, Madianitarum, Moabitarum, Idumeorū, &c. linguas ignotas audierant. ¶ (6) D I V E R T I T] ab oneribus dorsum eius, hoc est, deus populum Iudæorum eripuit à deportatione onerum, quæ portabant in terra Aegypti ex imperio Pharaonis, construentes ei ciuitates tabernaculorum, vt patet in Exodo. [M A N S] eius in cophino serauerunt. Nam filij Israel in sportis collegerunt & detulerunt lateres, seu alia quæque necessaria ad structuram. Deinde mutat propheta personam, loquiturq; in persona dei, subdens, ¶ (7) I N] tribulatione inuocasti me, id est, ô popule Iudæorum, dum in Aegypto affligebaris à præpositis operum atque Aegyptijs, vitam vestram ad amaritudinem perducentibus, clamasti ad me pro liberatione, [E T] liberaui te] in manu forti & maximis signis. Hinc enim dominus ait ad Moysen, Clamor filiorum Israel venit ad me, descendique vt liberem eos [E X A V D I V I] te in abscondito tempestatis, id est, in afflictione cordis tui occulta, quando gemebunde suspirabas ad me, non audens manifeste me inuocare aut cōqueri propter Aegyptiorum formidinem, [P R O B A V I] te apud aquam contradictionis, hoc est, ibi ostendi tuam ingratitude & peruersitatem. Vnde in libro Num. legitur, Hæc est aqua contradictionis, vbi iurgati sunt filij Israel contra dominum. Potest quoque istud specialiter ad Moysen Aaronq; referri, qui circa hunc locum deum per incredulitatem offenderunt, propter quod terram promissionis intrare prohibiti sunt, dicente ad eos domino, Quia non credidistis mihi vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. ¶ (8) A V D I] populus meus] peculiaris verba legis meæ, auribus cordis & corporis, [E T] contestabor te, hoc est, testis ero verborum meorum, operumque tuorum. Iuxta illud, Ego sum iudex & testis, ait dominus: [I S R A E L,] id est, plebs Israelitica [S I] audieris me, hoc est, si præcepta legis meæ impleueris [N O N] erit in te deus recens] quem colas, quia nil temporale aut creatum pro deo recipias, [N E Q V E] adorabis deum alienum, sed me solum verum, æternumque deum. ¶ (9) E G O] enim sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti] & adhuc plura beneficia dare paratus sum. Nam [D I L A T A] os tuum, id est, desiderium tuum aperi ad recipiendum, & os corporale ad petendum, [E T] implebo illud] gratia mea,

ando tibi quod postulas. Consequenter ostenditur populi ingratitude, ¶ (10) E T non audiuit populus meus] aure cordis, [v o c e m meam,] id est, verba præceptorum meorum, [E T Israel non intendit mihi,] id est, non aduertit neque curauit me. Sed mirū apparet, quod deus populum rebellem & inobedientem appellat populum suum, præsertim cum de tali populo per Osee prophetam dicat, Non populus meus vos, & ego non deus vester. Et respondendū, sicut nunc sæpius dictum est, quod populus Iudæorum (etiam reprobis) dicitur populus dei, inquantū à deo præ cæteris gentibus vocati erant, & multis beneficijs eius honorificati. Ideo nanque dominus apud Ieremiam ait, Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi domū Israel, vt esset mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & gloriam, & non audierunt. Sic quoque dicuntur dilecti à deo, secundum quod dominus apud eundem ait, Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nō quod vere atque finaliter dilecti erant à deo, de quo dictum est supra, Odisti omnes qui operantur iniquitatem: sed quantum ad beneficia eis à deo exhibita in presenti dicuntur dilecti. Huius autem ingratitude grauisima poena mox subditur, ¶ (11) E T dimisi eos secundum desideria cordis eorum,] hoc est, gratiam meam eis subtraxi, qua subtrahere non præseruauerunt à culpa, sed concupiscentias suas sequuntur, & proprias cogitationes & inclinationes sectantur: propter quod additur, [I V N T in adiuuentionibus suis,] hoc est, in erroribus suis, & vitijs à se excogitatis viuunt & perdurant.

¶ (12) S I populus meus audisset me,] id est, legem meam [I S R A E L si in vijs meis,] id est, in obseruantijs mandatorum meorum [A M B V L A S S E T,] ¶ (13) P R o nihilo,] id est, tanquam nihil, seu gratis [F O R S I T A N,] id est, certitudinaliter, dummodo ipsi in vijs meis perseuerassent, [I N I M I C O S eorum humiliassent,] id est, septem gētes terræ promissionis, & cæteros gentiles eorum hostes deicissent, atque potestati eorum subiugassent, sicut per Moſen sepe promisi, [E T super tribulantes eos,] id est, super persequutores eorum [M I S I S S E M manu meam,] id est, potestatem meam, & vltionē iustitiæ meæ extēdissem. ¶ (14) I N I M I C I domini,] id est, Iudæi ingrati, de quibus Moſes loquitur, Audite rebelles & increduli, [M E N T I T I] sunt ei,] id est, ad iniuriā eius, qui non impleuerunt quod sponponderunt, dicentes, Omnia quæ loquutus est dominus, faciemus. Nam paulo post vitulum aureum adorauerunt, [E T erit tempus eorum in secula,] id est, damnatio & poena eorum in æternum durabit, quoniā in inferno sine fine cruciabitur. Vnde dominus dixit ad Moſen, Ego in die vltionis visitabo hoc peccatū eorum. ¶ (15) E T cibauit eos,] hoc est, non obstante prædicta ingratitude Iudæorum, deus cibauit illos [E X adipe frumētī,] scilicet pane cælesti seu manna, quod adeo dulce fuit ac si de simla & adipe factum fuisset. Vel sic, Cibauit eos ex adipe frumenti, quoniā postquam ingressi sunt terram promissionis tritico abundantem, aluit eos pane, de simla tritici facto, [E T de petra melle saturauit eos,] id est, melle emanate de petra. Nam terra promissionis dicitur lacte & melle manare. Apes nanque in rupibus terræ promissionis mellificant, & ita de locis petrosi mel satis copiose colligitur.

¶ EXPOSITIO Tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

Spiritualem deniq; intellectu sequēdo, titulus Psalms huius in principio præcedentis expositionis positus, ita exponitur, Psalmus iste in fine, qui Christus est nos dirigēs, proponitur & cantatur, ipsi Asaph. i. cōgregationi fidelium per Asaph designatē. & agit hic Psalmus pro torcularibus, id est, de tribulationibus seu ecclesijs pressura tribulationum afflictis, quibus mali separantur à bonis: quæ separatio designata est, quinta sabbati, id est, quinta die hebdomadæ, in qua ex aqua producti sunt pisces, auesque. Remanseruntque pisces in aqua, & aues conscenderunt in aera. Per quod præfiguratum est, quod in ecclesia Christi contingit. omnes enim Christiani in fonte baptismatis spiritaliter producantur & regenerantur, sed quidam eorum manent in terra, transitorijs inherendo, ceteri volant in altum, amādo cælestia. Itaque ò vniuersi filij ecclesiasticæ cōgregationis, ¶ Exultate deo adiutori nostro, videlicet, summæ Trinitati, simplici deo, iubilare deo Iacob, id est, supplantatiū vicia. Per Iacob nanque, qui interpretatur supplantator, conculcatores vitiū in intelliguntur. Versiculus iste spiritali hilaritate redundat. Est enim exhortatio iucundissima, admonitio saluberrima, doctrina prorsus angelica. Quid enim tam cælisforme, angelicū, deiforme, ac splēdidum, sicut in deo exultare & domino iubilare, cōgaudendo infinitæ perfectioni creatoris, infinitæ beatitudinē diuinitatis, infinitæ iucūditati supergloriosissimæ trinitatis? Hoc nempe est præclarissimū exercitium summæ virtutis, videlicet charitatis diuinæ, quo esse nō potest sublimius in seculo isto. Quāto enim dignitati & gloriæ domini dei nostri cordialius congratulamur, tanto cum ardentius diligere comprobamur: quo autem deum calidiori mēte amamus, eo deiformiores ac nobiliores consistimus, quoniā summa nobilitas mētis creatæ est amor diuinus, id est, actualis dilectio superbenedictæ diuinitatis. Sumite Psalmū, hoc est, bonā operationem à gratia dei accipite, quam operationē nō nisi à deo habere potestis, quoniā (sicut ait Apostolus) ipse est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate, id est, ex sua voluntate benigna: ad quem Esaias loquens, Domine (inquit) dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Vnde & Christus ait discipulis, Sicut palmes à semetipso non potest ferre fructum, nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis: & date tympanum, id est, dulcem reddite sonum, dei auribus beneplacentem, qui vtiq; non est proprie sonus sensibilis atque exterior, sed intellectualis, videlicet mortificatio carnis, & castitas sancta, quæ etiam est odor bonus. Quemadmodum nanque tympanum, id est, corium in ligno expansum, nō nisi percussum dulciter sonat: sic caro castigationibus poenitentialium flagellorū lassata & attenuata domino placet, & sua operatio coram altissimo sonat. Sumite quoque psalterium iucundum cum citha-

Philip. 2.
Esa. 26
Iohā. 15

A ra. Psalterium quod à superioribus sonat, & decē chordas habet, designat decalogum legis diuinitus datum. Cithara verò habens sex chordas, & ab inferioribus sonās, significat sex opera misericordiæ. Est igitur sensus, Sumite psalterium iucundum cū cithara, id est, diuinæ legis præcepta implete, vacando cælestibus, sed cum cithara, quatenus simul exercetis opera misericordiæ, quoniā non debetis sic esse intenti cælestibus, vt negligatis succurrere proximorū necessitatibus. Buccinate, ò Christiani fideles, hoc est, audacter & amore sonate dei præconia, vestra peccata, & proximorum documenta, ita vt deum laudetis, vos ipsos vituperetis, & proximos instruatis, in neomenia, id est, in exordio illuminationis vestræ à sole iustitiæ, scilicet, in insigni die solennitatis vestræ interioris, quādo videlicet spiritus sanctus venit ad vos, & mansionem sibi facit in vobis. tunc enim gratiam vobis concessam alijs libenter debetis communicare. Sic autem buccinate tuba, hoc est, verbo dei, Quia præceptum in Israel est, id est, ecclesię Christianorū deum per fidem speculanti, diuinitus iustum est taliter facere. Christus enim in Euang. damnat seruum, qui talentum sibi concessum abscondit. Et Paulus vult vt singuli non quæ nostra sunt queramus, sed quæ aliorum. Propter quod in Ecclesi. scriptū est, Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtriusque? Deniq; excellentissimus apostolus ordinis princeps euentius atque præclarus loquens, Vnusquisq; (inquit) sicut accepit gratiam in alterutrum illum administratēs, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei. Testimonium in Ioseph posuit illud, hoc est, in populo ex gētilitate ad Christum conuerso, & ecclesiæ addito. Ioseph enim interpretatur augmentum: sicque per eum signantur ex gentibus Christo per fidem adacti, & his deus testatus est præceptum prædictum, vt patet ex autoritatibus allegatis, cum exiret de terra Aegypti, id est, cum gentiles in Christo credentes, egredere de pristinis suis obscuritatibus, vitijs & ignorantijs: linguam quam non nouerat audiuit, id est, tunc audire cœperunt Euangelicam prædicationem, apostolicamque doctrinam ante ipsi prorsus ignotā. Propter quod Athenienses ad Paulum dixerūt, Volumus scire quæ est hæc noua, quæ à te dicitur doctrina. Noua enim quædam inferis auribus nostris. Tunc quoq; cum sic de Aegypto exiret hic populus, deus diuertit ab oneribus dorsum eius, id est, à pondere vitiū, à seruitute peccati, à iugo mundi, carnis, atque diaboli. Talibus enim clamat Christus, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos: manus eius, hoc est, operationes populi huius antequam conuerteretur ad deum, in cophino, id est, in vasis immundiciarum ac sordium vitiū, seruerunt legi peccati, imò peccato ac dæmoni. Dum enim peccator vitijs immoratur, manus operationū suarum tenet in vase peccati, id est, in actione inordinata, seu voluntate peruersa, in quibus culpa fundatur. Deinde Christus ait ecclesiæ, cuiuslibetq; deuoto. In tribulatione, id est, persequutione, tentatione, seu alia quacunque molestia, inuocasti me, quod est tutissimum, saluberrimumque remedium, idcirco quandoquæ affligimur, siue à dæmone, siue à malis hominibus, siue à proprijs passionibus, deum inuocare debemus cū omni fiducia atque constantia, & ita efficiemur securimam exaudiemur, sicut subiūgitur: & liberaui te, exaudiui te in abscondito tempestatis, tempore diabolicæ suggestionis seu intimæ afflictionis, quando ad alium nullum con fugere poteras. Denique hoc debet esse summa & vnica consolatio omni afflictio, quod certissimum est deum maxime adesse afflictis, quoniā promptus est succurrere eis, sicut superius dictū est, Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde. Inferus quoque ipse testatur, Cum ipso sum in tribulatione. Propterea viri perfecti in tribulationibus gaudent, & in eis libenter existunt propter præsentiam dei, sed pro patientia & fortitudine animi dominum deprecantur: probauit te apud aquam contradictionis, id est, apud quamcunque aduersitatem & resistantiam, qua tibi in bono resistitur ab hostibus tuæ salutis, videlicet mundo, carne, & diabolo. Aduersitas enim & resistantia quam sustinet homo in via dei, ab his qui moluntur eum à bono opere auertere, declarant an homo vere, fideliterque deo adhæreat. Vnde Moſes ait, Adduxit te dominus vt affligeret atque tēteret, & notum fieret vtrū custodires mandata illius, an non. Et ista est ratio cur deus permittit famulos suos talia impedimēta pati, videlicet vt probentur, & innotescat vtrum sincere querant iustitiam, sicque gratiam ampliore acquirant, & alijs in exemplum proponantur. Propter quod scriptum est, Tanquam aurum in fornace probauit electos dominus, & quasi holocausti hostiā accepit eos. Audi populus meus, qui à me Christianus vocaris, qui etiam Israel diceris, id est, deum per fidem conspicias: tu ergo, si audieris me, implendo præcepta mea, ita vt deū tota anima, toto corde, & tota fortitudine diligas, nō eris in te deus recens, hoc est, me non derelinques, & nec alijs magis quam mihi adhærebis. Non seruius creaturæ potius quam creatori, nō magis amabis ventris ingluuiem, carnis luxuriam, mundi honorem temporaria bona, siue pecuniam, quam me summum atque incommutabile bonum. Qui enim castitatem relinquit & voluptati deseruit, recentē suscipit deum, quoniā luxuriosus deus est sua dilectā, gulosus deus est venter, auarus pecunia. Quod enim quis amplius cogitat, amat, & colit, hoc deus ipsius esse conuincitur. Ego enim, vnigenitus dei propter te incarnatus, sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, hoc est, de hoc seculo nequam, videlicet de caligine culpæ & tenebris ignorantie, per mortis meæ meritum & sanguinis precium, per gratiam baptismalem, per virtutum infusionem, & spiritus sancti multiplicem illustrationem: dilata os tuum, & implebo illud, id est, ad gratiam te dispone, & eam recipies. Misericordiam meam implora, & faciā tecum misericordiam, inuita me ad cordis tui hospitium, & ingrediar illud. Ego enim isto ad ostium & pulso, ora pro illuminatione interna, & dabo tibi sapientiæ claritatem: quemadmodum spondet Apostolus meus, dicens, Si quis indiget sapientia, postulet à deo & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Ad minus enim recipiet illam, quæ est donum spiritus sancti, quam habet omnis qui gratiam gratum facientem sortitus est. Itaque, dilata os tuum, hoc est, aperi cor tuum, obicemque depone & implebo illud, quia non est abbreviata

Iohā. 14.
Mat. 25
1. Cor. 10.
Eccl. 41
1. Pet. 4
Aet. 17
Matt. 11
Psal. 33
Psal. 90
Deut. 8
Sapiē. 3
Deut. 8
Rom. 1
Philip. 3
Gal. 1
Apoc. 3
Iacob. 1
Esa. 11
Esa. 59

manus mea, ut saluare non valeat. Et non audiuit populus meus, qui solo nomine Christianus est, seu per fidem & non per charitatem, qui se dicit nosse deum, & factus negat, vocem meam, id est, præcepta & exhortationem sacræ scripturæ. Sic enim reprobi dicuntur populus Christi, quomodo ipse in Euangelio ait cuidam, Amice, quomodo huc intraſti non habens vestem nuptialem? Et sicut de aliquibus dicitur, In propria venit, & sui eum non receperunt. Idcirco, Et dimisit eos secundum desideria cordis eorum. Hæc est maxima vitio dei, dū hominē exigētibz suis peccatis sibijpsi relinquit. Hoc enim tam malum est, quā bonū est a domino cōseruari in præſenti vita, filialiter corrigi, a vitijz cohiberi. Vnde certissimū signum diuinæ reprobationis atq; futuræ damnationis est, nunc in omnibus prosperari ad libitum, a deo relinqui iuxta propriū desiderū, nec flagellari cū filiis adoptionis. Ideo nanq; dominus ait, Ego quos amo arguo & castigo. Apostolus quoq; ad Hebræos, Quis filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinā estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filij estis. Et hoc quoq; Salomō monet, Disciplinā domini fili mi ne abijcias, & ne deficias, cum ab eo corripēris. Quem enim diligit dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Si ergo beati esse optamus, in præſenti vita pro nostris excessibus castigari desideremus, pensantes prudentissima mētē illud in libro beati Iob, Beatus homo qui corripitur a domino. Increpationē ergo domini ne reprobes, quia ipse vulnerat & medetur. Hinc insuper angelus dixit Tobiaz, Quia acceptus eras domino, necesse fuit ut tentatio probaret te. Vnde ex persona omnū electōrum testatur alia scriptura, Non sicut in alijs nationibus dominus paciēter expectat, ut eas, cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorū puniat, ita & in nobis statuit, ut peccatis nostris in finē deuolutis, ita demum in nos vindicet, propter quod nunquā misericordiā suā a nobis amouet, corripiens verō in aduersis, populum suum non derelinquit. His autē verbis præmittit quod sæpius allegatū recordor. Et enim multo tempore non sineret peccatoribus ex sentētia agere, sed statim vitioſes adhibere, magni beneficij est iudicium. Si populus meus audisset, &c. Pro nihilo forsītā inimicos eorū visibiles & invisibiles humiliasset, quoniam ego superbos humilio, & ego demones superbientes vehementer humilio, dum eos a feris meis humilibus, vinci, fugariq; facio. Ideo nanque dicit Apostolus, Deus pacis conteret satanam sub pedibus vestris velociter: & super tribulantes eos misisset manum meā, electos protegendo, & illos opprimendo, saltē post terminū vite præſentis. Inimici domini. i. mali Christi stant, de quibus ait in Euāg. Inimicos meos, qui noluerunt me super se regnare, adducite huc & occidite coram me, mentiti sunt ei. i. in promissionem illam fregerunt, quam in fonte baptismatis fecerunt, promittentes se abrenunciaturos Satanæ, & eius operibus. Omnes quoque qui post confessionem, penitentiā & sacram cōmunionem ad pristina vitia reuertuntur, nec student coram deo ambulare sollicite, inimici sunt Christi, mentiunturq; ei: & erit tempus dānationis eorū in secula. i. in æternum, quoniam ibunt in ignem æternum. Non est tamen hoc ita sumendum, quasi post diem extremi iudicij tempus erit. Nam primi mobilis motu cessante, cessabit & tempus: iuxta illud in Apocalypsi, Angelus leuauit manū suā ad cælū, & iurauit per viuentem in secula seculorum, quia tempus vltra non erit. Et cibauit Christus illos, scilicet Christianos, ex adipe frumenti. i. sacramento corporis sui sub forma panis triticej, & de petra melle. i. melle quo designatur dulcis effectus sacramenti corporis Christi, videlicet consolatio spiritualis, in fusio gratiæ sacramentalis, impingatio mētis hoc melle fonte de petra. i. Christo, seu merito passionis & sanguinis eius. Nam per meritum Christi datur nobis quicquid gratiæ participamus, saturauit eos, saturitate interiori, dando eis desiderū cordis sui. Ecce psalmum spirituali doctrina repletum, & diuina beneficia recolentem, hominū ingratiudinē, dei quoque vindictam breuiter commemorantem audiuimus. Elaboremus itaque omnia hæc ad nostram informationem trahere, deo exultare & iubilare, diuinorum beneficiorū reminisci, sacramenti Christi gratiā adipisci, summe ac diligentissime præcauētēs, ne tam inæstimabilibus beneficijs Christi inueniamur ingrati. Quæ autem nunc omiſsa sunt, in præcedenti expositione patent.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXXXI.

EXPOSITIO TITVLI.

Renis hic Psalmus, breui & facili titulo prenotatur, dum dicitur, Psalmus Asaph. Dicitur enim Psalmus Asaph, vel quia ab eo compositus est, vel quoniam congregationi per Asaph designate preponitur. Ad literam quoque dicitur Psalmus iste esse conscriptus contra iudices iniustos, eorum peruersitatem redarguens, diuinamque iustitiam contra eorum iniustitiam postulans. Ait ergo,

PRECATIO.

Deus a quo omnis iusta operatio procedit & fortis consistit, iustifica nos spiritu iustitiæ, & fortitudinis: ut non iniquitatem iudicantes, nec facies peccatorum sumentes, iusta & tibi placita semper peragere studeamus.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

Deus stetit in synagoga deorum] Deus incorporeus & immensus, in quonul- lus est situs aut locus secundum naturam diuinitatis, dicitur in synagoga deo- rum, id est, in congregationibus iudicum stetit & stare, quoniam ipse vbique est, & omnium verba ac opera intuetur, pensat, & iudicat: maxime tamen & di- stinctissime iudicum corda, verba & facta considerat. Dicuntur autem iudices dij: iuxta illud in Exodo, Ad deos vtriusque causa perueniet, id est, ad iudices. Vnde & iterum Moses, Djs (inquit) non detrahes. [In medio autem,] id est, deus in medio vniuersorū existens. Vel in medio, id est, secundum æqualitatem

Exod. 22

A iustitiæ [DEOS], id est, iudices [D I V D I C A T S], hoc est, impios iudices reprobos, & bonos a malis discernit. Vnde in libro Sapientiæ scriptum est, Audite reges, & discite iudices finitū terræ, quoniam data est vobis a deo potestas, qui interrogabit opera vestra, cogitationes vestras scrutabitur, quoniam cum effectis ministri regni illius, non recte iudicatis, neq; custodistis legē iustitiæ. Horrendē & cito apparebit, quoniam iudicium durissimū in his qui præsumunt, fiet. [V S Q V E Q V O] iudices impij [I V D I C A T I S] iudicio approbationis [I N I Q V I T A T E M], illam excusando, laudādo, aut occultando, [E T] facies peccatorū sumitis? id est, personas malorū acceptatis, iustificando causam eorum amore propinquitatis aut munerum, vel timore potestatis ipsorū? hoc valde iniquū est, & contra documentū gloriosi regis Iosaphat, cuius verba omnū iudicū plenissime instructiua sunt. Scri- ptum est enim de eo, Precepit Iosaphat iudicibus, Videte quid faciatis. Non enim hominū iudicium exercetis, sed domini, & quodcūque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor domini vobiscum, & cum diligētia cuncta facite. Deinde Propheta admonet iudices ad emendationem, [3] I V D I C A T E, [I] d est, iustum iudicium facite [E G E N O] & pupillo [qui seipso defendere nequeunt contra potentes & diuites. [H V M I L E M & pauperem] spiritu, nō auarū aut impium [I V S T I F I C A T E], [I] d est, iustum esse dicitate, sicut veraciter est. [4] E R I P I T E pauperē [de violenta impetitione poten- tis, [E T] egenum de manu, [I] d est, iusta potestate [P E C C A T O R I S] liberate. Talis iudex erat beatus Iob, qui de seipso testatur, Cum fiderem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen moerentiū con- solator. Oculus sui cæco, & pes claudō. Pater eram pauperum, & causam quam ignorabam diligen- tissime inuestigabam. Et hoc est quod domin⁹ admonet apud Esaiā, Querite iudiciū, subuenite op- presso, iudicate pupillo, defendite viduam. Consequenter inducitur causa erroris & iniustitiæ iudi- cum iniustorum, [5] N E S C I E R V N T] regulas iuris [N E Q V E intellexerunt] subtiliter inten- tionem legislatoris seu legum: sed sicut sonant, sic eas intelligunt. [I N] tenebris] cordis & operum, id est, in cogitationibus rudibus atque iniustis operibus [A M B V L A N T,] mouebūtur, [I] d est, Christum iudicem formidabunt, [I] talem in die iudicij [O M N I A] fundamēta terræ, [I] d est, omnes principes ter- reni, qui aliorum fundamenta atque columnæ esse deberent. Vel, mouebūtur omnia fundamēta ter- ræ, hoc est, elementum terræ mouebitur, quoniam, ut dicit Sapientis, Deus armabit creaturam ad vltionē inimicorū, & pugnabit cum illo orbis terrarū contra insensatos. Quauis ō iudices mali, tam indigni sitis propter vestram abusionem atque malitiam, tamen [6] E G O dixi, dij estis, [Q]uia per Moſen vocaui vos deos, propter potestatem desuper vobis datam, & quia ad vos sermo dei dirigi- gitur. Hæc verba Christus allegat loquens Iudæis, In lege (inquit) vestra scriptum est, Ego dixi, dij estis, quod quare dicatur subiungit, Illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est. Dicitur autem iu- dices dij nō per naturam, sed per diuinā proprietatis participationem, videlicet quoniam alijs pro- uidere & præesse debent, quod deo proprie competit. [E T] filij excelsi omnes, [H]oc dupliciter acci- pi potest, secundum quod, excelsi, accipi potest singulariter & pluraliter. Si enim singulariter accipia- tur, sensus est, Vos iudices estis filij excelsi, scilicet dei sublimis, quia ad eius imaginem conditi estis. Si verō sumatur pluraliter, sensus est, Vos iudices estis filij excelsi, id est, sublimes, quoniam cæteris fi- lijs hominum præfideus ac imperatis. [7] V O S autem sicut homines [cæteri] [M O R I E M I N I] in anima dum peccaueritis, atque in corpore dum hora a deo præfixa aduenerit, nec poterit vos a mor- te eripere vestra potestas. [E T] sicut vnus de principibus, [I] d est, angelis apostaticis & superbis [C A D D E T I S] nunc in foueam culpæ, & postmodum in lacum mortis æternæ, nisi modo vixeritis iuste. Et quoniam vitio ista a nullo infligi potest nisi a deo, qui solus est dominus dominorum, & princeps ac iudex regum ac iudicum terræ: ideo quatenus nullum malum maneat impunitum, Asaph implorat diuinum iudicium. [8] S V G G E D E V S, [I] hoc est, ad actum iustitiæ tuæ procede sine motu ac mu- tatione. [I V D I C A] terram, [I] d est, omnes habitātes in terra, seu homines vniuersos per Iesum Chri- stum quem constituit iudicem vniuersorum. [Q V O N I A M T V] HÆREDITABIS in omnibus gentibus, [H]oc est, omnes gentes tanquam hæreditatē quandā tibi subijcies, præsertim in die iudicij, quia ex tūc erūt electi perfecte immobiliterq; subiecti ordini tuæ misericordiæ, reprobi verō ordini tuæ iustitiæ, quoniam culpa tunc erit per poenam ad quandam iustam ordinationem redacta. Augu- stinus autem & eum sequentes exponūt hunc psalmum de Christo & sacerdotibus ac scribis Iudæo- rum, ut sit sensus, Deus, id est, Christus dei filius homo factus, de quo ait Iohānes, Hic est verus deus & vita æterna, stetit corporalibus pedibus suis in synagoga deorum, quia frequenter in synagogis ac templo Iudæorum prædicauit, atque miracula fecit: quæadmodum dixit ad Annam, Ego semper do- cui in synagoga & in templo, quo omnes Iudæi cōueniunt. Et cum factus esset annorum duodecim, inuentus in templo a matre dixit, Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse? Quod etiam a Malachia prophetatum est ita, Statim veniet ad templum suum dominator quem queritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Dicuntur autem sacerdotes dij propter rationem prædictam, quia erāt principes & iudices populi. In medio autem synagogæ Christus deus & homo, id est, sacerdotēs & primos Iudæorum diiudicat, id est, redarguit, reprobos, & condemnat. Sæpe enim (ut euangelistæ testantur) Christus in templo sacerdotēs increpauit. Propter quod Malachias de Chri- sto loquens, Ipse (inquit) quasi ignis conſans, & purgabit filios Levi, & colabit eos quasi aurum. In- super Propheta sacerdotes magistratusque templi redarguens ait, Viquequo iudicatis iniquitatem, id est, quā diu iudicando approbabitis verba & dicta eorū, qui domino saluatori obloquuntur, dicen- tes eum esse seductorem: & facies peccatorū sumitis, id est, falsos testes laudatis, & acceptatis qui fal- sum testimonium cōtra Christum locuti sunt? Iudicate egeno & pupillo, id est, Christo qui erat ege- nus, quoniam nō habuit vbi caput reclinaret, & pupillus, quoniam sicut in cælis habuit patrem sine

Sapient. 6

2. Par. 19
Ibidem.

Iob 29

Esaię 1

Lucę 21
Sap. 5

Exod. 22

Iohā. 10

Gen. 1

Apo. 8
Hebr. 12

Act. 10

i. Iohā. 1

Iohan. 18
Lucę 2

Matt. 23
Malac. 3

Luc. 23
Luc. 9

Matt. 11 matre, ita in terris matrem sine patre, humilem & pauperem, id est, Christum, qui ait, Discite a me quia mitis sum & humilis corde. iustificata, id est, iustum esse asserite, & nolite contra eum blasphemias dicere. Erripite pauperem Christum de morte, & non Barrabam homicidam atque latronem, cuius contrarium o principes sacerdotum fecistis, persuadentes populo ut peterent Barrabam, Iesum vero perderent, & egenum Christum de manu peccatoris, scilicet Iudae proditoris, Pilati vel Caiphae liberate. Nescierunt hi principes Iudaeorum Iesum esse Christum, quoniam excacavit eos malitia eorum. Et si cognovissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Vnde Petrus loquens Iudaeis, Fratres, ait, scio quia per ignorantiam peccastis, sicut & principes vestri: neque intellexerunt doctrinam ipsius esse a deo, sed dixerunt, Hunc invenimus subvertentem gentem nostram. Miracula quoque ipsius principi demonum ascripserunt: in tenebris perfidiae ambulant, propterea movebuntur omnia fundamenta terrae, id est, terra Iudaeorum tam horribiliter vastabitur, destruetur, & coburentur civitates ipsius, habitatoresque occidentur, quod praenimia perturbatione videbitur ipsa terra moveri & interiori concuti, quae omnia a Romanis facta sunt loco & genti Iudaeorum, in ultione sanguinis Christi: quemadmodum Christus praedixit, Ego dixi dii estis. hoc de Iudeorum principibus dicitur, propter rationem de alijs iudicibus assignatam. Surge deus, id est, tu vngente dei, qui in morte occubisti, & in sepulcro dormisti, surge tertia die a mortuis, iudica terram. iusto iudicio damna hos terrenos atque carnales Iudaeos: quemadmodum alibi protestaris, Calcaui eos in furore meo, & coculcaui eos in ira mea. Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis meae venit: quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus, id est, populo Iudaeorum excacato & derelicto, tu per praedicationem apostolorum totum mundum haereditarie possidebis, regnando per fidem & gratiam in cordibus omnium gentium ad fidem catholicam converterarum: quemadmodum de te ait scriptura, Omnes populi, tribus, & linguae servient ei. Hunc verum allegat Augustinus contra haereticos, praecipue contra Donatistas, probans ex eo quod Christus ex morte resurgens, non solum in vno angulo terre seu modico populo, ut erat pars Donati, sed in toto mundo, in cunctisque gentibus per fidem regnaret. Adducitq; August. ad hoc verba Christi, quae post resurrectionem dixit postolis, Eritis (inquiens) mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudaea & Samaria, & vsque ad ultimum terrae. Ex quo sequi videtur, quod psalmus iste secundum August. ad literam de Christo passo & resurgente, atq; principibus sacerdotum loquatur maxime, quoniam secundum Augusti. argumentum per scripturas pro fide non valet, nisi ex sensu literali. Postremo exhortandi essent ex psalmo praesenti pastores omnium Christi & iudices populi Christiani, ut in omni iudicio circumspecti, cauti, & iusti consistant, pensantes se iudicem habere in caelis, qui vsque ad novissimum quadrantem exigit rationem ad eis de omnibus, quae circa subditos commiserunt aut omiserunt.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXXXII.

EXPOSITIO TITULI.

Denique psalmi iam pertractandi titulus iste est, Canticum psalmus Asaph, hoc est, Canticum praesens est psalmus Asaph, vel quia ab eo est editus, vel quia congregationi fidelium per Asaph, qui interpretatur congregatio, designata proponitur. Praesens enim psalmus ad literam scriptus est de diversis hostibus populi Iudeorum: & orat Propheta pro iusta deiectione & poena aduersariorum populi sui, atque,

PRECATIO.

Deus supernae maiestatis, cui non est similis, propter multitudinem peccatorum non disperdas nos de gente electorum, sed clementi bonitate facias nomen nostrum memorari in Israel in aeternum.

EXPOSITIO psalmi literalis.

Deus aeter ne atque omnipotens, deus Israel, deus patrum nostrorum [Quis similis erit tibi] similitudine vniuoca, essentiali & perfecta? nullus vti que. quoniam tu solus cuncta in infinitum excedis, & tui comparatione est totus mundus quasi puluis exiguus. De te enim veraciter scriptum est, Domine deus, creator omnium, terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es rex bonus, solus praestans, solus iustus, omnipotens & aeternus. In libro quoque Iob, Digne eum inuenire non possumus. Magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest, ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari, qui sibi videntur esse sapientes. Est tamen quaedam similitudo imitativa, imperfecta, atque gratuita, & secundum hanc similis est creatura creatori, sicut & omnis effectus assimilatur suae causae. Vnde & dominus, Faciamus (inquit) hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ad hanc quoque deiformem similitudinem inuitamur in nouo ac veteri testamento. Dominus nanque ait, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et Saluator, Perfecti estote, sicut & pater vester caelestis perfectus est. Quonia ergo non est tibi similis, [Nunc taceas,] hoc est, noli dissimulare iniurias tibi ac populo tuo illatas, sed vindicac eas. [Nunc quae compescaris deus,] hoc est, ne videaris compesci sustinendo blasphemias perfidorum, sed omnipotentiam tuam vlticendo declara. [Quonia] ecce inimici tui, videlicet aduersarij nostri pagani [Sonsa verum], hoc est, irrationabiliter contra te locuti sunt, & tuis in praelio cecinerunt, atque cum fremitu super nos famulos tuos irruerunt. [Et qui oderunt te,] scilicet

Esaie 40
1. Mic. 1

Iob 37

Gen. 1
Leuit. 19.
20.

Matt. 5

A inimici praedicti [Et tulerunt] hoc est, ceruicem contra te erexerunt presumptuose cogitando, superbe loquendo, contumaciterque agendo. [Sonsa verum] hoc est, fecerunt malum [consilium] tractantes populum tuum omnino extinguere, [Et tulerunt] hoc est, cogitauerunt aduersus sanctos tuos [prophetas & Nazaraeos ac reliquos religiofos]. [4] Dixerunt, venite & disperdamus, hoc est, diuersimode perdamus [Sonsa de gente,] id est, de alijs populis, occidendo eos, ne amplius inter populos demorentur. Nec solum voluerunt vitam populi tui extinguere, verumetiam eius memoriam tollere: ideo additur, [Et non memoretur nomen Israel vltra,] id est, tam funditus destruamus ciuitates & templum ac populum Hebraeorum, ut nemo de caetero recordetur eorum, neque reliquiae aliqua eorum permaneat. [5] Quonia cogitauerunt vnanimiter, [id est, pari consensu in malo] [Sonsa] aduersum te testamentum, [id est, for te pactum, & male propositum]. [Disonsona] tabernacula Idumaeorum, [id est, habitatores Idumaeae videlicet nati ex semine Esau, qui alio nomine dictus est Edom, a quo Idumaei nomen sortiti sunt. [Et Ismahelite,] hoc est, populi nati de Ismaele filio Abrahae, fratre Isaac. Quemadmodum enim Esau persequebatur Iacob, volens eum occidere, sicut habetur in Genesi, & Ismael Isaac, ut dicitur Apostol. ad Gal. sic Idumaei persequebantur Iudeos de Iacob descendentes, similiter Ismaelite. Propter quod ait Abdias propheta, Propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te confusio, & peribis in aeternum. In die quando capiebant alieni exercitum eius, tu quoque, eras quasi vnus ex eis. [6] Moab, [id est, Moabitae nati de Moab filio Loth, [Et Agareni,] hoc est, filij Abrahae ex Agar ancilla Sarae, quae Agar alio nomine appellatur Cethura, ut aliqui dicunt, quae legitur peperisse multos filios Abrahae post mortem Sarae coniugis suae, sicut in Genesi patet, [Ibbi] sic dictus, [Et Amon,] id est, Amonite filij Amon, filij Loth, [Et Amelec,] id est, Amelicitae de Amelec nati, qui Amelec primo impugnavit filios Israel, quando egrediebantur Aegyptum, & in deserto meabant, ut dicitur in Exodo, ubi sic legitur, Cum eleuaret Moses manus vincebat Israel: si autem paululum remississet vincebat Amelec. [Alitae] id est Philistaei. na in Hebraeo habetur, Philistaei qui erant Iudaeis valde molesti [Cum habitantibus Tyrum,] id est, cum Tyrijs. Quannis etiam Tyrii confederati essent Hebraeis tempore Iram regis sui, qui habuit foedus cum Dauid & Salomone, ut legitur 2. & 3. Regum, postea tamen ruptum est foedus pacis eorum. [7] Etenim Assur venit cum illis, [id est, Assyrij] [Et tulerunt] sunt in adiutorium filijs Loth, [id est, Moabitis & Ammonitis: ex quo videtur quod filij Loth fuerunt principales aduersarij Israelitarum in praelio, de quo agitur hic. [8] Fac illis] deus Israel [Sonsa] Madian & Sifare, sicut Iabbin in torrente Cifon. Quoniam liber iste metricae scriptus est, contingit saepe in eo variari ordinem rerum gestarum in narratione, sicut & nunc. Nam in libro Iudicum legitur, Iabbin rex Chanaan oppressisse filios Israel, habuitq; principem militiae Sifaram. Porro in eodem libro leguntur filij Israel dati in manus Madianitarum. Orat ergo Propheta ut deus deiciat praedictos inimicos populi sui qui erant tempore regum Iuda & Israel vel postea, sicut debellauit Medianitas & Sifara. Medianitas nanque miraculose debellauit per Gedeonem & trecentos viros eius. Similiter exercitum Iabbin regis Chanaan expugnauit per manum Barac. Et Iahel vxor Aber Cinei clauum infixit in tempus Sifarae, eumque occidit, sicut Iabbin in torrente Cifon. Nam iuxta torrentem Cifon percussus est populus Iabbin a filijs Israel. Vnde Delbora propheta dixit ad Barac, Vade & educ exercitum in montem Thabor, ego autem adduca ad te in loco torrentis Cifon Sifaram & omnem multitudinem eius. In hoc quoque torrente quidam submersi leguntur: iuxta illud, Torrens Cifon traxit cadauera eorum. [9] Disonsona] in Endor, [id est,] quia prope locum sic dictum occisi sunt, [Et tulerunt] sunt ut stercus terrae. [id est,] quia in sepulsi manserunt, & pro nihilo reputabantur. [10] Pone principes eorum, [id est,] scilicet Idumaeorum, Ismahelitarum, Moabitarum, Agarenorum, & c. de quibus dictum est paulo ante [Sonsa] Oreb & Zeb, [id est,] eos occide: quemadmodum occidisti Oreb & Zeb. [Et Zebec & Salmana] principes Madianitarum, quos occidisti per Gedeonem & adiutores ipsius. Oreb enim & Zeb Ephrataei decollauerunt. Zebec autem & Salmana ipsemet Gedeon interfecit, ut scribitur in libro Iudicum. [11] Deus meus pone illos ut rotam, [id est,] fac illos instabiles, curretes, & non perficientes: quemadmodum rota mouetur motu circulari, in quo non est finem certum accipere, [Et] pone eos [Sonsa] stipulam ante faciem venti [id est,] quatenus sicut stipula a vento mouetur & cadit: sic ipsi tua virtute succumbant. [12] Sonsa] ignis qui comburit syluam, igne succensam, seu ligna syluae in ignem proiecta, [Et] sicut flamma comburens montes, [id est,] loca montana quae igne succenduntur cum habitaculis suis. [13] Ite] persequeris illos, [id est,] prenominato, videlicet Moab, Agarenos, Iebal & Amon [In tempestate tua,] id est, in ira furoris tui, hoc est, in districta ultione iustitiae tuae. Hoc totum impletum est. Nam sicut ignis consumit ligna syluarum: sic deus frequenter consumpsit hostes populi sui Israel, ut patet in occisione exercitus regis Assyriorum ac alijs multis. [Et] in ira sua turbabis eos [vertendo eos in fugam, aut terrendo, occidendove eos. Potest quoque haec poena sicut & sequens referri ad damnationem inferni, & ad poenam futuri iudicij. [14] Ite] facies eorum ignominia [ita ut manifeste deiciantur, omnibusque innotescat quod victi sunt, [Et] quereat nomen tuum domine. [id est,] quidam enim Gethilium videntes populum Iudeorum tam mirabiliter preualere, & se tam inopinata diuina virtute succumbere, ad deum Israel conuertebantur. [15] Ervescant & conturbentur in seculum seculi] in die finalis iudicij, sicut de impijs sapiens quidam dicit, Turbabitur timore horribili. Et in lib. Iudicum, Sic pereant inimici tui domine, & confundantur & pereant. Saepe eundem sensum resumit ad designandum zelum iustitiae, qua aduersus malignos mouetur. Non enim ex impatientia aut rancore, sed ex zelo iustitiae & pro dei honore ista precatur. [16] Et cognoscant] per experientiam suae

Gen. 25
Gen. 16
Gen. 27
Gal. 4
Abdie 1

Gen. 22
Gen. 19

Exo. 17

2. Reg. 5
3. Re. 3

Iudi. 4
Iudi. 5

Iudi. 7

Iudi. 4

Iudi. 5

Iudic. 7

Iudic. 8

4. Re. 19

Sapie. 5
Iudi. 5

damnationis in futuro, seu experientiam poenae in seculo isto [Q V I A nomen tibi dominus, Jid est, q tu vere & digne dominus appellaris, tanquam vniuersorum princeps, prouisor, & iudex, cuius in ditione cuncta sunt posita, qui singulis tribuis quod merentur, qui per Esaiam testatus es, Ego dominus, hoc est, nomen meum. Gloriam meam alteri non dabo. Cognoscat quoque [Q V O N I A m tu solus altissimus in omni terra, Jid est, quod non solum Iudaea in tua potestate consistit, sed quod omnia regna terrae & dii eorum tuo imperio sunt subiecta, sicut & Ezechias rex ait, Deus Israel, tu es deus solus omnium regnorum terrae.

EXPOSITIO Tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

M Orale autem intelligentiam profecundo, longe subtilior ac fructuosior est psalmi praesentis expositio: sic enim materia psalmi huius est secundus Christi aduentus, & persecutio dura ac grauis fidelium a peruersis. Triplex autem fuit ecclesiae persecutio. Prima erat in gladio tyrannorum. Secunda in verbis hereticorum. Tertia in malis operibus fratrum fallacium. Quarta restat quae ex omnibus istis constabit, videlicet persecutio Antichristi, qui potestate armorum, verbis disputationum, operibus simulatorum virtutum, fideles persequetur, occidet & plurimos fallat. Quatenus igitur tempus illud grauisimae persecutionis abbreviatur, orat nunc Asaph pro secundo Christi aduentu, seu acceleratione finalis iudicii, quando secundum Apost. dominus Iesus spiritu oris sui occidet, & illustratione aduentus sui destruet Antichristum, de quo & Esaias, Spiritu (inquit) labiorum suorum interficiet impium. Admiras itaque Asaph virtutem & gloriam, quibus Christus in iudicio apparebit, ita orditur, Deus quis similis erit tibi? id est, o vnice fili patris aeterni domine Christe vniuersorum iudex quis similis tibi in sapientia discernendi inter bonum & malum? nullus utique: iuxta illud in Iob, Ecce deus magnus vincens scientiam nostram. Quis similis tibi in aequitate cunctis reddendi quod promerentur? nullus utique: quia de te scriptum est, Non est apud dominum deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec acceptio munerum. Quis similis tibi in potestate exequendi sententiam iusti iudicii? nullus utique, quia de te ait sermo diuinus, Potestas eius, potestas aeterna quae non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Cum ergo o Christe sis talis tantusque iudex, ne taceas iam regnans in caelo, aut in secundo tuo aduentu iudicioque futuro: quemadmodum in primo tuo aduentu a iudicio tacuisti, dicens, Ego non iudico quenquam. Et iterum, Non misit deus filium suum ut iudicet mundum, sed ut saluet mundum per ipsum: neque compescaris deus, id est, ne retraharis ab vltione iustissima, sed verum esse ostende quod de te proficitur diuina scriptura, Absit a deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Quoniam ecce inimici tui, videlicet mali Christiani, haeretici, Iudaei, pagani: sonuerunt, id est, irrationabiliter voces iniquas protulerunt, verba vana, vacua & peruersa, effando: & ideo non ait, locuti sunt, sed sonuerunt, quoniam non more hominum rationabiliter sunt locuti, sed more ferarum irrationabilem strepitum effuderunt murmurando, contradicendoque tibi, quod tempore Antichristi maxime fiet: tunc namque Antichristiani in liberam vocem prorumpent, sed irrationabilem profus, ut sonitus magis vocetur quam sermo: & qui oderunt te, id est, qui malitiam diligunt, & vitia amant, extulerunt caput, sicut superbi caput suum erigere solent. Vel extulerunt caput, id est, propriam rationem, confidentes in suo ingenio, atque seipsos sapientes esse putantes. Vel extulerunt caput, id est, Antichristum exaltauerunt, credentes esse filium dei, & dominum Iesum blasphemantes: siccirco non ait, capita, sed caput, quoniam omnes in vnum filium perditionis, scilicet Antichristum consenserunt. S. Augustinus affirmat, quod nullius pene conscientia potest deum odisse: sed quia frequenter ait scriptura quod peccatores deum odio habeant, debemus absolute concedere, quod impij deum habeant odio. Quemadmodum enim diuini praecipit obtemperantes deum amare dicuntur: sic deo rebelles cum utique odio habent. Nonne deum odiuit, de cuius ore semel audiui, cum ad meliora hortarer, atque diuinae maiestatis beatitudinem commendarem. Mallem (inquit) deum non esse, quam me vera vitam, videlicet Carthusiensis ordinis conuersationem debere subire? Quomodo verum est quod asserit Augustinus? Et respondendum sicut & S. Thomas respondet, quod aliquis dicitur deum odisse dupliciter. Primo secundum seipsum, secundo ratione sui effectus. Primo modo pene nullus deum odit, cum ipse sit pura infinitaque bonitas, sed secundo modo multi deum odiunt, videlicet propter poenas quas pro peccatis infligit, vel quia eorum voluntati placenta prohibet, displicentia iubet. Super populum tuum, hoc est contra Christianos, malignauerunt consilium tyranni & fratres falsi, quatenus eos vel blandimentis alluciant, vel poenis & minis deterreat, aut aliquo modo a deo auertant, laedant, aut occidant: & cogitauerunt aduersus sanctos tuos, quia non solum mediocres famulos tuos, sed & viros perfectos subuertere quaerunt, imitantes in hoc caput suum diabolum, de quo dominus ait ad S. Iob, Absorbabit fluuium, & non mirabitur, & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius. Vbi per fluuium designantur animae seculares, vagae atque instabiles, quas absorbet diabolus, nec inde miratur, id est, hoc pro magno non reputat. Per Iordanem vero intelliguntur animae religiose ac sanctae, quas confidit demon se posse decipere: ideo membra eius, videlicet reprobi non solum communem populum Christianum, sed sanctos, fallere student. Dixerunt isti aduersarij tui o domine, venite & disperdamus eos, scilicet Christianos de gente, id est, omnes interficiamus, ne quisquam eorum de caetero inter gentes commoretur, & nomen Israel, id est, militantis ecclesiae non memoretur vltra. Multi namque tyranni conati sunt cultum & fidem atque memoriam populi Christiani prorsus auferre. Simul aduersum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumaeorum & Ismaelitarum, Moab & Agareni, Iebal & Amon, &c. Quemadmodum populi isti aduersarij tui synagogae Iudaeorum: sic designant per eos aduersantur ecclesiae Christianorum. Qui autem intelligatur per populos istos, pensare debemus ex interpre-

hester 13
Esa. 42
Esa. 37
2. Thess. 2
Esa. 11
Iob 36
2. Par. 19
Dan. 7.
Ioh. 8
Ioh. 3
Iob. 34
Rom. 1
Psal. 37
Iob 40

E
F
G
H

A tationibus nominum horum, sicut in Genesi legitur, dum natus esset Esau, apparuit totus in modum pellis hispida atque sanguinea. Propterea vocatum est nomen eius Edom. Idumaei ergo ab Edom nomen sortiti, interpretantur sanguinei seu terreni, per quos designantur avari, terrenarum rerum amatores inordinati. Ismaelitas interpretantur inobedientes, per quos hoc loco signantur qui propriam voluntatem sequuntur, non deo sed sibimetipsis obtemperantes, per quos significantur gulosi, qui non Christo, sed suo ventri deseruiunt. Moab interpretatur ex patre, per quem designatur peruersi ex deo secundum naturam exorti, sed propter malitiam ex patre diabolo nati, quibus Christus ait, Vos ex patre diabolo estis, per quem exprimentur luxuriosi, quoniam filia maior ipsius Loth genuit Moab ex patre proprio. Agareni interpretantur alieni seu aduenae, per quos figurantur falsi fratres, qui solo nomine inter electos computantur, sicut Iohannes asserit, In nobis erant, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Iebal interpretatur vallis vana: sicque per eum explicantur fallaciter humiles atque hypocritae, de quibus in lib. Iob habetur, Simulatores & callidi prouocant iram dei. Et in Ecclesiastico, Est qui nequiter se humiliat, interiora autem eius plena sunt dolo. Talibus ait Saluator, Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, deus autem nouit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est ante deum. Per Amon, qui interpretatur populus turbidus, designati sunt iracundi, quoniam ira rationem perturbat, & hominem stulto assimilat. Propter quod Ecclesiastes ait, Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit. Et in libro Iob, Virum stultum interficit iracundia. Per Amalech quem genuit Elephat primogenitus Esau, & interpretatur populus lingens, significantur adulatores fallaciter blandientes, quo vitio se caruisse ostendit Apostolus dicens, Neque aliquando fuimus in sermone adulationis. Alienigenae, hoc est, Philistaei, qui interpretantur cadentes potione, per quos designantur vitij atque luxuria ebrij, cum habitantibus Tyrum, id est, cum inuidis. Tyrus enim interpretatur angustia. Inuidi autem in seipsis torquentur, quasi loco angusto conclusi: hi utique omnes populo praeclecto ad vitam repugnant. Etenim Assur venit cum illis. Per Assur, qui interpretatur deprimens seu elatus, significatur diabolus, qui in profundum peccando prolapsus est, & in mentis tumorem erectus, qui etiam pater est super omnes filios superbiae, sicut in libro Iob scriptum est, Facti sunt in adiutorium filij Loth, hoc est, declinantibus. Loth namque interpretatur declinans, quo signatur apostatae angeli, qui cum principe suo Lucifero declinauerunt a deo. Daemonum vero adiutores sunt homines impij iam praediti: quemadmodum iusti adiutores seu cooperatores sunt dei. Deinde orat ecclesia pro deiectione & iusta punitione istorum, potius futura tormenta praedicendo, quam mala imprecando. Vel conformando se diuinae iustitiae, vel orando ut in praesenti castigentur, ne aeternaliter condemnentur, aut diutius viuendo grauius praenarcentur, & ne bonum commune atque ecclesiam diutius persequi permittatur. Fac illis sicut Median & Syrae, & caetera. Median qui erat filius Abrahae ex Cethura, interpretatur relinquens iudicium, quo figurantur qui seipsos non iudicant, neque dei futurum iudicium metuunt, propter quod saluari non poterant, secundum quod in lib. Iob quidam dicit, Nunquid qui non amat iudicium sanari potest? Per Syram, qui interpretatur exclusio gaudij, illi signantur, qui propter mundi & carnis suae delicias, aeternae beatitudinis gaudia a seipsis excludunt, sicut de talibus ait dominus Iesus, Vae vobis qui nunc ridetis, quia lugebitis & flebitis. Salomon quoque, Cor sapientum vbi tristitia, & cor stultorum vbi laetitia. Est tamen quaedam spiritualis laetitia non abiciens, de qua dicit Apostolus, Gaudete in domino semper. Per Iabbin qui interpretatur sapiens, intelligitur carnaliter sapientes, quibus ab Esai dicitur, Vae qui sapientes estis in cordibus vestris. Per Gison, quod interpretatur duritia, intelliguntur obstinati in malo, seu induratio cordis. Orat ergo ecclesia ut persecutoribus suis fiat sicut peccatoribus nunc praeditis sapius factum est: praecipue tamen ista petuntur contra exercitum Antichristi. Pone principes eorum, scilicet persecutorum ecclesiae, sicut Oreb & Zeb & Zebae, & caetera. Per Oreb, qui interpretatur siccitas, designantur aridi a gratia dei: de qua ariditate scriptum est, O pastor & idolum derelinques gregem, brachium eius ariditate siccabitur, id est, operatio eius gratia dei priuabitur. Per Zeb qui interpretatur lupo, significantur rapaces. Per Zebae, qui interpretatur victima lupi, figurantur qui peccando facti sunt praeda diaboli. Per Salmana, qui interpretatur vmbra commotionis, seu in prauitate perfectus, signantur instabiles, seu cum diabolo vnum corpus effecti, qui simul cum illo proijcendi sunt in caminum ignis aeterni. Omnes principes eorum, id est, capitaneos peccatorum iam praenomnatorum iustos vastantium, qui principes dixerunt, Haereditate possideamus sanctuarium dei, id est, terram, possessiones, ecclesias Christianorum, vel potius ipsos Christianos, subiciens eos nostro imperio, legi & cultui. Populus namque fidelis sanctuarium dei vocatur: iuxta illud Apostolus, Templum dei sanctum est, quod estis vos. Caetera exponenda sunt sicut in praecedenti expositione. Psalmus iste contra iniquos satis terribiliter inuehitur, & quam inestimabili confusione ac poena in futuro iudicio sint plectendi, qui modo non conuertuntur, in ipso ostenditur. Quod vero hic dicitur, Imple facies eorum ignominia, accipi potest de tarda & infructuosa poenitentia reproborum, non ex amore iustitiae, sed timore poenarum de peccato dolentium: de quorum poenitentia in libro Sapient. scriptum est, Dicentes intra se poenitentiam agentes, & praer angustia spiritus gementes. Et sequitur, Talia dixerunt in inferno. Denique versus iste, Imple facies eorum ignominia, accipi potest in bono, estque sensus, Da domine ut in praesenti resitentur & contemnantur ac vituperentur, secundum quod peccatores sunt, quatenus ipsa sua ignominia cessent peccare. Quemadmodum enim per adulationem & laudem falsissimam roboratur peccator in culpa, ita per ignominiam sibi illatam a malo retrahitur, cum se ab omnibus argui contuetur, & ita salubriter quaerent nomen tuum domine, per poenitentiam

Gen. 25
Rom. 16
Ioh. 8
Gen. 16
1. Ioh. 2
Iob 36
Eccl. 9
Luc. 16
Eccl. 7
Iob 5
Gen. 36
1. Thess. 3
Iob 40
Gen. 25
Iob. 34
Luc. 6
Eccl. 7
Philip. 4
Esa. 5
Zach. 11.
2. Cor. 6.
Sap. 5

Luc. 14 salutarem & veram cōpunctionem. Pertinere quippe videtur hoc ad eos, de quibus in euangelio scriptum est, Compelle intrare.

COMMENTARIUS IN PSAL. LXXXIII.

EXPOSITIO TITULI.

D. Eclarandi nūc psalmi titulus est, In finē pro torcularibus filijs Chore psalmus. i. psalmus iste in finē. i. in Christū, qui est beatitudo nostra ac vita eterna, nos dirigens conuenit filijs Chore. i. imitatoribus Iesu Christi crucifixi, scriptus pro torcularibus. i. tribulationibus atq; prefuris ecclesiarum, seu ipsi ecclesijs multipliciter tribulatis, agens & tractās. Chore enim interpretatur caluaria. Caluaria autem est locus in quo crucifixus est dominus. Psalmus iste ad litteram de inestimabili desiderio feruentium viatorum ad patriam suspirantium, atque dei incomprehensibili beatitudine comprehensorum scriptus videtur. Aut ergo,

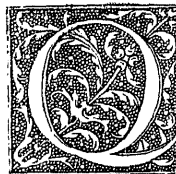
Iohā. 19

PRÆCATIO.

Auxiliator deus fortis, astitit nobis quasumus uirtus tua hac in ualle plorationis, doce nos ascensiones in cordibus nostris disponere, ut de uirtute in uirtutem euntes deum deorum in caelesti Sion nos te uidere concedas latantes.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

Luc. 16

V. A M dilecta tabernacula tua, hoc est, uehementer dilecta, multū amanda, & incomparabiliter desiderabilia sunt habitacula curiæ celestis, loca & mansiones beatorū in patria. De quibus tabernaculis etiam ait Saluator, Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut recipiāt uos in æterna tabernacula. Et rursus, In domo patris mei mansiones multæ sunt, nō q̄ in cælo empyreo, quod est locus domus & patria beatorū sint habitacula parietibus seu interstitijs opacis diuisa, sed pluraliter dicitur tabernacula & mansiones, ad designandum varios gradus præmiorum in patria. Quemadmodum enim alia est claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarū, sic diuersa est quantitas gloriæ beatorū, secundum exigentiā meritum eorū. Beatitudo tamē seu uita æterna quā habent, una ex parte obiecti, quæ designatur per denariū, quem singuli operarij receperunt, sicut in euangelio ueritas docet. Itaque multū dilecta cordi deuoto sunt tabernacula tua caelestia, & [DOMINE uirtutū]. i. angelorū sanctorū seu omniū potestatum celestium, terrestriū & infernorū. Quæadmodum enim omnes angelici spiritus angeli appellatur: ita & uirtutes dicuntur secundū principē theologorū, propter efficaciam quā habent in exequendo omnem operationē deiformē eis à deo præfixā. Hæc superna tabernacula quātum ad locū corporeum sunt unū tabernaculū. scilicet cælum empyreū, de quo ait Apost. Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, q̄ ædificationē habemus ex deo, domū nō manufactā æternā in cælis. Et ad Hebr. Non in manufacta sancta Iesus introijt exemplaria uerorū, sed in ipsum cælū. Horū supermundanorū tabernaculorū figuræ erant tētoria filiorū Israel, de quibus ait Balaham Propheta uerus, sed homo iniquus, Quam pulchra tabernacula tua Iacob, tētoria tua Israel, ut ualles memorose, ut horti iuxta fluuios irrigui, ut tabernacula quæ fixit deus. Hæc tabernacula sibi precabatur ostendi anima Christi amore succensa, eiusque sponsa dicens in Can. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubas in meridie. Veruntamen mirū uidetur cur Propheta non potius commendat amabilitatem regis, & habitatoris tabernaculorū istorum, quam ipsa tabernacula, præsertim cum non propter tabernacula hæc amandus sit rex celestis, sed propter regis decorem amada sint tabernacula eius? Et respondendum, quod ideo tabernacula commendantur, ut cognoscamus, quæ sit patria nostra, in qua mentis nostræ affectum atque intuitum semper erigere ac stabilire debemus. Nominē quoq; tabernaculorū insinuatur decor, gloria, & amabilitas regis ac creatoris ipsorū. Denique tam dilecta ac diligenda sunt tabernacula ista, quantum sunt bona, iucunda, beata. Quam autē iucunda, itemque beata consistant, inferius tangit, [CONCUPISCIT & deficit anima mea.] De duplici concupiscentia loquitur sacra scriptura, quarum una est sancta & nobilis, alia foeda ac uilis. Concupiscentia sancta & clara intellectualis uocatur, de qua in libro Sapientiæ dicitur, Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnū perpetuum. Et Ecclesiasticus, Auris, inquit, bona cum omni concupiscentia audiet sapientiam. De concupiscentia uero immunda & uili, quæ sensualis dicta est, scribitur apud eundem, Post concupiscentias tuas non eas, & a uoluptate tua auertere. Nunc autem de intellectuali concupiscentia, quæ est desiderium uoluntatis, sermo inducitur. Itaque concupiscit, id est, uehementer desiderat anima mea cum creatore suo esse uolens, & tendēs [IN ATRIA domini], id est, in tabernacula iam prædicta, quæ appellantur tabernacula propter inhabitationem, & atria propter capacitatis suæ latitudinem. Nec solum concupiscit, sed in super deficit, quod dupliciter accipi potest. Primo sic, deficit, id est, tantum desiderare atria ista non ualeat, quantum desiderabilia sunt, quia nec intellectus uiatorum digne aut satis cognoscere, neque affectus eorum digne aut satis appetere potest gaudia beatorum: iuxta illud Apostol. Oculis non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se. Et si ab eo interrogaremus, unde hoc nobis respondens, Nobis (inquit) reuelauit deus per spiritum suum. Secundo exponitur sic, deficit anima mea in atria domini, id est, ex uehementi affectu in alienationem seu extasim cecidit, quoniam ex uehementissima occupatione intellectualium potentiarum in deo, corporalis natura mirabiliter immutatur, naturalis harmonia constringitur, corpus obrigescit & obstupefcit: sicque sensitiuæ potentia à suis operationibus suspēduntur, & homo à seipso alienari atq; deficere perhibetur. (2) COR

1. Cor. 15

Mat. 20

Dionysio

2. Cor. 5

Heb. 9

Num. 24

Cant. 1

Sapient. 6

Eccle. 3

Eccle. 8

1. Cor. 2

Esa. 64

A meum]. i. appetitus intellectualis, [ET caro mea]. i. appetitus sensitiuus. Vel cor meū, i. anima, & caro mea. scilicet corpus [EXVLTAUERUNT in deum uiuum]. i. cum exultatione tenderunt in eum omnis uitæ principium, & in ipso & de ipso lætati sunt, ita quod deus est obiectum, causa, & terminus lætitiæ meæ. Sed non uniformiter conuenit exultatio ista appetitui intellectuali seu uoluntati, appetitui quoque sensitiuo & carni. In uoluntate nanque est secundum essentiam, in appetitu sensitiuo secundum redundantiā, in carne uero secundum aliqua signa interioris lætitiæ, sicut est serenitas uultus, risus, & resploratio quædam ætatis: quia ut scriptū est, Animus gaudēs ætatē floridā facit, spiritus tristis exiccac ossa. Appetitus autem superior, qui est uoluntas, appetitū sensitiuū mouet, & secum trahit, quemadmodum sphaera superior inferiorem: propterea magnæ affectiones uoluntatis in appetitū sensitiuum redundant, ita quod ipse participat naturā affectionis, quæ in uoluntate consistit. (3) ET ENIM passer inuenit sibi domum, & turtur nidum ubi ponat pullos suos. Verficulus iste diuersimode exponitur. Hieronymus enim ad litterā ita exponit, quod Propheta quodammodo probat arguens à maiori, quod utique rationalis creatura habeat locum beatū, in quem deueniēs quietetur ac requiescat, quoniam passer qui est irrationale animal, post uolatum & lassitudinē inuenit locū quo quiescat. Turtur quoque nidū habet in quo pullos proprios collocet, ergo & homo locum fortitur, ubi opera sua reponat, sicut & Christus hortatur, Thesaurizate uobis thesauros in cælo. Secundo exponitur sic,

Prou. 17

Et enim passer. i. homo pœnitens, de quo inferius dicitur, Factus sum sicut passer solitarius in tecto, inuenit sibi domum. i. locum misericordie in ecclesia Christi, qui eum qui uenit ad se, non eijcit foras. Et turtur. i. homo perfectus caelestia specularis, inuenit nidum sibi. i. mansionem, haud dubiū quin in cælo, ubi ponat. i. finaliter statuatur, pullos suos. i. opera sua, non querens mercedē in terra ab homine, sed in cælo à deo. Dicitur autem homo pœnitens passer. Primo, quoniam ante conuersionem ad similitudinē passeris mobilis erat, uagus, libidinofus, & petulans. Secundo, quoniam post conuersionem ad similitudinē passeris in alto ædificat, turrim uirtutū construere cupiens, & opera sua ab insidijs dæmonū in Christo abscondens. Vir quoque perfectus turtur ideo dicitur, quoniam desiderio celestium gemit, in terra que Christus est, nidificat, pro cætu. i. pro gaudijs mundi, gemit. i. terrenarū rerū habet contemptū. Tertio sic, Et enim passer. i. ratio que instar passeris sublimiter uolat penna contemplationis atq; uirtutis, inuenit sibi domū nunc in militate ecclesia, habitando in ea per fidem, dilectionem, & postea in ecclesia triumphanti, habitando in ea per speciem, fruitionemque beatā. & turtur. i. caro mortificata, spiritui prompte obediens, in operibus pœnitentiæ gemens, nidū sibi ubi ponat pullos suos, quoniam opera sua ponit in loco securo, uidelicet nō in ore hominum, sed in cōscientiæ puritate. (4) ALTRA tua domine uirtutū, rex meus & deus meus. Versus iste uero modo exponitur, ita ut ad præcedentem uersum pertineat, & declaret quæ domus, & quis nidus, quæ passer & turtur sibi inueniūt, utpote, Altaria tua. i. mansiones caelestes, de quibus in principio psalmi huius iam dictū est, quæ idcirco appellantur altaria, quia in eis incessabiliter sacrificia laudū domino offeruntur, imò & nostra obsequia, oblationes & vota sibi ab angelis sanctis deo repræsentantur & immolantur. Hæc ergo altaria tua domine sunt domus & nidus uiatorū ad cælos tendentiū & domine uirtutū: qui licet sis omnium deus & rex, quoniam cuncta creasti & regis: specialiter tamen es rex meus, quoniam specialiter prouides mihi, præseruando me à multis periculis & peccatis, gratiāque recte tendendi ad patriā uitæ æternæ præstando: es etiam specialiter deus meus, quia non tantum in naturale esse me produxisti, sed in esse supernaturali, diuino atq; gratifico me per gratiā reformati, & ego te præ omnibus rebus singulariter amo & colo. Non est hoc omniū dicere, sed perfectorū duntaxat, uel etiā seruēter efficaciterque proficientiū, qui deum quotidie feruidorū desideriorū brachijs cōplectuntur, dicētes, Tenui illum, nec dimittā. Et, Mihi adhaerere deo bonum est. Secundo exponitur uersus iste per se, aliquid tamen subintelligendo, ut sit sensus, Altaria tua domine uirtutū sunt illa, in quibus humanus quietatur affectus, uidelicet tabernacula illa superna, quæ dicta sunt nidus, propter securitatē, altaria uero propter oblationē perfectā, præsertim cū in eis etiam Christus interpellat pro nobis. (5) BEATI

Matt. 6

Psal. 101

Iohā. 6

illud, nec dimittā. Et, Mihi adhaerere deo bonum est. Secundo exponitur uersus iste per se, aliquid tamen subintelligendo, ut sit sensus, Altaria tua domine uirtutū sunt illa, in quibus humanus quietatur affectus, uidelicet tabernacula illa superna, quæ dicta sunt nidus, propter securitatē, altaria uero propter oblationē perfectā, præsertim cū in eis etiam Christus interpellat pro nobis. (5) BEATI

1. Cor. 10

Cant. 3

Psal. 72

Rom. 8

Heb. 9

Apoc. 4.

Esa. 6

Esa. 51

Luc. 74

1. Pet. 1

Esa. 61

2. Cor. 10

Apoc. 14

illud, nec dimittā. Et, Mihi adhaerere deo bonum est. Secundo exponitur uersus iste per se, aliquid tamen subintelligendo, ut sit sensus, Altaria tua domine uirtutū sunt illa, in quibus humanus quietatur affectus, uidelicet tabernacula illa superna, quæ dicta sunt nidus, propter securitatē, altaria uero propter oblationē perfectā, præsertim cū in eis etiam Christus interpellat pro nobis. (5) BEATI

[LAVDAUERUNT te] prout in Apoca. habetur, Requie nō habebant die ac nocte, dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus omnipotens. Et alibi, Qui redempti fuerint uenient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorū, gaudiū & lætitiā obtinebunt & fugiet dolor & gemitus. Tāta est equidem beatitudo habitantium in domo ista caelesti, ut omnem defectum, omnē miseriam, omnem displicitiā, omnem insecuritatē ac terminationē excludit, omnem uero sufficientiam, omnem complacentiam comprehendat. Quicquid enim appetitur præsto est, quicquid respicitur longe est. Merito igitur in euangelio scriptū est, Beatus qui manducat panem in regno cælorum. Et Petrus, In Iesum non uidentes creditis, uidentes autem exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata. In hoc itaq; beatitudinis regno, summa & unica occupatio nostra, totum exercitium nostrum, iucundissimūque nostrum negotium erit deum laudare, superfelicitissimam trinitatem glorificare, deo sublimi & benedictio incessabile Alleluia cantare: prout in Esaia scriptum est, Gaudium & lætitia inuenietur in ea gratiarum actio & uox laudis. Sed quis ad hanc laudem perennē, mansionemque celestem perducitur, nisi qui nunc dominum laudat, nūc in eius præconijs gaudet, nunc in eius ueneratione lætatur, qui in carne uiuens non carnaliter conuersatur, sed in presenti seculo angelicam ac caelestem conuersationem orditur ac imitatur, implere studens quod scriptum est, Timete dominum, & date illi honorem, & adorare eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum? Insuper manifestat Propheta, quod non humana & naturali uirtute, sed ope gratiæ dei perueniat ad domum cæ-

lestem. ¶ (6) **B** E A T V S vir, cuius auxilium abs te. Id est, felix homo nunc in spe, & tandem in re, cui tu domine modo auxilium gratie tuę impendis, vt operetur, & adipiscatur per gratiā, quę est superna rurale donū, omnē naturalem dignitatē & facultatem excedens, quod nec agere neq; acquirere sufficit per naturā. in quo error Pelagianorū confunditur, asserentū hominem sine gratia speciali & supernaturali posse mereri atq; saluari. Propterea enim ait Apost. Deus viuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluati. Et rursus, Gratia (inquit) saluati estis per fidem, & non ex operibus. Dei enim donū est, ne quis gloriatur. Dominus quoq; per Osee dicit, Perditio tua Israel ex te, in me tantūmodo auxiliū tuū. Igitur, beatus vir cuius est auxiliū ab te. quasi dicat, si deus pro nobis quis cōtra nos? [A S C E N S I O N E S]. i. spiritualiū profectū gradus, virtuosorū processum incrementa [I N corde suo disposuit] proponēs fortiter proficere, & gratię dei per liberi vsum arbitrii cooperari [I N valle lachrymarū], id est, in presentis peregrinationis exilio, in quo peccata semper plangenda sunt [I N loco quem posuit]. i. quem homo sibi ipsi vallem lachrymarū effecit, quoniam peccando paradiso expulsi est, & in hęc vallem proiectus. Vel, in loco quem deus posuit homini pro valle lachrymarum, quatenus in eo vitia sua deploret, ad patriamq; plorās aspiret. Vnde dominus Adę, Maledicta (inquit) terra in opere tuo. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Veruntamen de hac valle lachrymarum faciunt sibi nonnulli domum lætitię, vtentes hoc mundo vt patria, non vt via: vt paradiso, non quasi exilio. Talibus clamat scriptura, Quicumque voluerit amicus huius mundi fieri, inimicus dei constituetur. Nos verō vtamur hoc mundo tanquam peregrinatione, via, exilio, lachrymarumq; valle, & carcere, & ascensionē spiritualium profectuum intra nos disponamus, & consummationem verō & executionem a domino expectemus, secundum quod a Salomone scribitur, Cor hominis disponit viam suam, sed dei est dirigere gressus eius. Ideo subditur, ¶ (7) **E** T E N I M benedictionem, id est, celestis gratię infusione ac diuinorum donorum multiplicationem [D A B I T] in hac via electis suis [L E G I S L A T O R], id est, Christus vtriusque testamenti collator, qui per Esaiam admonet. Attendite ad me popule meus, quia lex a me exiit, & iudiciū meum in luce populorū requiescet [I B V N T] fideles [D E] virtute in virtutem. i. de bono in melius, donec ad optimū perducantur: ibunt de vnius virtutis actu in opus, virtutis alterius, nunc orando, nunc alijs succurrēdo, nūc propria mala descedo, & ita post hanc peregrinationem ab eis clare [V I D E B I T V R] deus deorum. i. summus & verus deus omnium, participatiue dīstorū deorū creator & dominus [I N] Sion Jilla celestis, de qua Apost. loquitur, Accessistis ad montem Sion, & ciuitatem dei viuētis Hierusalem celestem, & multorū miliū angelorum frequentiam. Hic deus a sanctis in patria cernitur: quemadmodum in Apoca. ostenditur, Videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorū. Ecce quanta & quā iucunda est merces spiritualis ascensionis, in vera humilitate fundamentum habentis, cui visio dei promittitur. Propter quod dicitur a quodam sapiente, Bonorū laborum gloriosus est fructus, videlicet dei clara cognitio: de qua ait eadem scriptura, Nolite te domine, consummata iustitia est: & scire virtutem tuam, radix est immortalitatis. Vt ergo homo hoc dei auxilium consequi mereatur, deuote nunc postulat. ¶ (8) **D** O M I N E deus virtutum exaudi orationem meā, id est, quod peto [A V R I B V S] percipe, id est, per misericordiā & sapientiam tuam demonstra, te precē meam acceptasse [D E V S] Iacob patriarchę & populi vitia supplantantis per Iacob signati. ¶ (9) **P** R O T E C T O R noster in aduersis [A S P I C I T] preces, vota, & opera mea, [E T] respice in facie Christi tui domini saluatoris, quem habemus aduocatum apud te, & est propitiatio pro peccatis nostris, secundum Iohannem, qui secum dum Paulum, ascendit in cælum, vt appareat nunc vultui tuo pro nobis. In hunc respice, & per omnem sanctitatem, dignitatem, ac meritum omnī quę ipse pro nostra salute assumpsit, fecit, ac pertulit, tribue nobis quod nostra opera non merentur, & quicquid in nomine eius precamur: quatenus verificetur quod Christus tuus ait, Amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Gratiam hanc perueniendi ad gloriam tuam, o domine ideo peto. ¶ (10) **Q** V I A melior est dies vna in atrijs tuis, id est, in prædictis tabernaculis tuis tam dilectis, mansionibusque celestibus, [S V P E R] milia, id est, vltra quamcunque multitudinem dierum vitę presentis. Nulla est enim cōparatio gaudiorum seu diuitiarum regni celestis, ad bona vitę presentis, nobilitusq; existeret deum vna die per speciem contemplari: quā multis milibus dierum eum per fidem conspiciere. Dicit autem melior est dies vna, & c. non quia in cælo sint plures dies, quia in cælo dies nocte non rūpitur, nec vicissitudinem temporum patitur: sed quoniam illa vna dies sanctorum in patria, quę est participata æternitas, appellaturque æuum, multos dies continet & includit. Coniunctio quoque causalis in principio versus istius posita, & ad sequentem versus potest referri. ¶ (11) **E** L E G I abiectus esse in domo dei mei, id est, malui despectus videri, humiliari, subesse, obedire, contemni, & castigari in ecclesia Christi seu qualibet congregatione fidei, [M A G I S] Q V A M habitare in tabernaculis peccatorum, id est, quā honorari in mundo, sublimari in seculo, præesse, dominari, hominibus impijs commiseri conformari aut complacere. Per humilitatem nanque, & non aliter, ad altitudinem peruenitur. Hinc Moses, recedite (inquit) a tabernaculis impiorum hominum, & nolite tangere quę ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. ¶ (12) **Q** V I A MISERICORDIAM ET VERITATEM, id est, iustitiā [D I I G I T] deus in seipso, & item in nobis, quia per eas deo placemus: quemadmodum Michęas commemorat, Iudicabo tibi homo quid sit bonum, aut quid dominus requirat a te, vtique facere iudicium, & diligere misericordiam. Nam & superius dictum est, Vnuerſę vitę domini misericordia & veritas, quę etiam in omni opere deo conueniunt. Et Salomon docet, Misericordia & veritas non te deserant, & inuenies gratiam coram deo & hominibus, [G R A T I A M] dā presentī, [E T] gloriam] in futuro [D A B I T] dominus.] ab eo enim descendit omne bonum opti-

A mum, & omne donum perfectum. ¶ (13) **N** O N priuabit bonis] prædictis, videlicet auxilio gratię, Iacob. r benedictione celestis, & præmio glorię [E O S] qui ambulant in innocentia] cordis, id est, qui iuste viuunt, nulli nocendo, & diuinis mandatis obediendo: de quibus asserit Salomon, Qui iusti sunt habitabunt in terra, & simplices permanebunt in ea. Vnde & ad sanctum Iob quidam dicit, Recordare obsecro, quis vnquam innocens perijt: quin potius vidi iniquos deo flante perisse. Et alibi, Saluabitur innocens: saluabitur autem mūditiā manuum suarū, [D O M I N E] virtutum, beatus homo qui sperat in te] per spem formatam, prout Esaias fatetur, Deus iudicij dominitus, beati omnes qui expectant eum. Vnde alio loco scriptum est, Respiciete filij nationes hominum, & scitote quia nullus sperauit in domino, & confusus est. Quā glorioſum, amorosum, & sanctum psalmum au diuimus, qui etiā religiosos & claustrales præcipue consolatur, qui domino malunt in cœnobio, spretō seculo, in humili, abiectaque vita seruire, quā in mundo deliciari, atque florere. Amemus igitur & in comparabili dilectione præamemus dilecta tabernacula domini virtutum, omnia transitoria trāscendendo, & velut stercora reputando. Concupiscat, & concupiscendo deficiat anima nostra in atria dei, scientes & proficentes quoniam non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, tanquam aduenę & peregrini. Exultemus in super intus & foris in domino, eius dignitatem, bonitatem, & beatitudinem contemplando, eius beneficia recolendo, eius promissa præstolando, eum in omnibus amando, eum in singulis venerādo, intendendo, & exquirendo. Conemur quoque incessanter proficere, de actu vnius virtutis in operationē alterius transire, atque in istis diuinis operibus perseuerare, quoad usque deum deorum in Sion per speciem contemplari sinamur.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

H Abet præterea psalmus nunc declarandus hunc titulum, In finem filijs Chore psalmus, id est, psalmus præsens in finem, qui Christus est, nos dirigens cantatur, & conuenit filijs Chore, atque imitatoribus Christi crucifixi, cuius tota conuersatio erat velut quędam continua passio. Psalmus iste ad literam scriptus est de primo Christi aduētū seu incarnatione, varijsq; beneficijs humano generi per Christi passionem collatis, sicut sæpe iam præhabitu est. Psalmi isti, in quorum titulis ponuntur filij Chore, secundum Hierony. & Hebrę. a filijs Chore seu vno eorum cōscripti sunt. Secundum Aug. verō omnes psalmi a Dauid editi asseruntur, & filij Chore spiritualiter exponuntur, sic quod per eos intelligatur filij domini Iesu pro nobis crucifixi, quoniam Chore interpretatur Caluaria, vbi Christus crucifixus est. Hebręi verō (quos imitatur Hierony.) asserunt, quod dum Chore incipit Mosi esse rebellis: quemadmodum Dathan & Abyron, & Hon de tribu Ruben, tunc filij Chore consenserant patri suo, sed postmodum penitebant. Cum verō Moses iusserat vt omnes recederent a tabernaculis Chore, & Dathan & Abyron, ne simul cum illis perirent: filij Chore non recesserunt, sed cum patre suo in tentorio permanerunt, quatenus eum a sua rebellionē auerterent. Verum dum ille fleētī contempit, dirupta est terra sub pedibus eius, & ipse cum tabernaculo suo a terra absorptus est, descēditque in inferum humo opertus. Et factum est grande miraculum, vt e o pereunte filij eius non perirent, manserant nanque in aere suspensi, quousq; reclusa est terra, quę omnia in lib. Num. Moses astruit. Quibus gestis & consideratis, filij Chore totis præcordijs ad deum conuersi sunt, propter quod spiritum prophetę recipere meruerunt, plurimosque psalmos fecerūt. Et dicit Hieron. omne psalterium sagaci mente perlustrās, nihil triste in psalmis filiorum Chore inuenio, semper enim in psalmis eorum læta sunt omnia & iucunda ac amorosa secularibusque cōtempit, celestia & æterna desiderant. Ait itaque sanctus Propheta,

PRECATIO.

Supplices domine deus clementiam tuam exoramus, remitte iniquitatem plebis tuę, auerte a nobis iram indignationis tuę, iustificanos pia actiōne, potenti dextera tuā, ut plebs tuā lætetur in te pace presentī et sempiterna.

EXPOSITIO psalmi literalis.

B E N E D I X I S T I domine] pater seu deus trinitas per Christi incarnationem [T E R R A M] tuam, id est, omnium electorum ecclesiam, dando eis salutem & gratiam per Christi aduentum. Quod enim facit incarnatio & passio Christi iam facta, hoc fecit antiquis temporibus fienda atque futura, in omnibus Christo tunc futuro per fidem formatā. i. charitati cōiunctam vnitis. Vnde Iohannes in Apoc. affirmat agnum qui Christus est, ab origine mundi occisum. Benedictio autem dei vocatur collatio munerū diuinorum, [A V E R T I S T I] captiuitatem, id est, obligationē ad pœnā damni propter originale peccatū, & spiritua-lem captiuitatē, quā a demonibus passio tenetur homo, propter iugū iniquitatis & seruitutem culpę ac dæmonis. Sic igitur auertisti captiuitatem [I A C O B]. i. populi fidelis vitia supplantantis ex Iacob corporaliter vel spiritualiter nati, eripiendo eum a seruitute peccati, & captiuitate diaboli. Christus enim fortem armatū alligauit, & principem huius mundi foras proiecit. De huius captiuitatis auersione per Christum iam facta, Zacharias lætabundus cecinit, Iurauit ad Abraham patrē nostrū, daturum se nobis. Vt sine timore de manu inimicorum nostrorū liberati, seruiamus illi. Ieremias quoque de futura hac liberatione dicit, In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Et dominus apud Esaiam ait ad Christum, Dedit te in scædus populi, in lucem gentium, vt educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Merito autem per Iacob seu popu-

lum Iudæorum, intelliguntur ad literam vniuersi fideles, quoniam eo tempore quo scriptus est psalmus præfens, totus pene mundus ad idololatriam declinauit præter filios Iacob: sicque per Iacob omnes designantur qui fidem eius sequuntur. ¶ (2) R E M I S I S T I ; dicitur trinitas [I N I Q U I T A T E M plebis tuæ fidelis & electe, per Christi aduentum ac passionem: qui non solum originale peccatum deleuit, sed etiam actualia vitia abstulit, satisfaciendo pro totius mundi delictis; quemadmodum scriptum est, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et Apostolus, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Esaias quoque, Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Sed si virtus seu meritum incarnationis, conuersionis, passionisq; Christi nobis proficere debet, oportet vt applicetur nobis: applicatur autem nobis per fidem & charitatem, & sacramenta ecclesiæ. Propter quod Paulus testatur, In hoc omnis qui credit, iustificatur, [O P E R V S T I omnia peccata eorum] per Christi mortem ac obedientiam, qui quantum in se est, ita omnia peccata moriendo deleuit, ac si nunquam fuissent. Idcirco tu deus de Christo testatus es, Ecce ego adducam seruū meum orientē, & auferam iniquitatem terræ illius in vna die, hoc est, in die passionis ipsius. ¶ (3) M I T I G A S T I omnem iram tuam, id est, vindictam tuam iustitiæ in effectum misericordiae conuertisti, nõ vlciscendo amplius originale peccatum, quoniam propter illud nullus a beatifica visione differtur post Christi passionem, dummodo aliunde defectum nõ habeat, scilicet quia meritum Christi sibi applicatum non est, [A V E R T I S T I teipsum ab ira indignationis tuæ, id est, à magna vltione tuę iustitię, quoniam vsque ad Christi aduentum, dimisisti gentes varijs erroribus falli, multipliciterq; damnari, sed Christo adueniente cœpit gentilitas illuminari. Propter quod Paulus, Tēpora (inquit) prioris ignorantie despiciens deus, nunc annunciauit hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant. Et scriptura ait, Nos omnes quasi oues errauimus, vnusquisq; in viam suam declinauit. Sed domino saluatore iam nato, Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, cœperuntq; homines proprias vias deserere, & Christi itinera ambulare, quemadmodum Iohannes edocuit, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Hęc autem mitigatio etiam ad Iudæos extenditur, imò & vsque ad patres in lybno. nam & ipsis per Christum indultus est originalis peccati reatus, propter quem retardabantur à gloria. Vnde dominus ait, Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontaneę, quia auersus est furor meus ab eis. Quod Michæas quoque introducit, dicendo, Non immittet dominus vltra furorem suum, quia volens misericordiam est. Reuertetur & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & projiciet in profundū maris omnia peccata nostra. ¶ (4) C O N V E R T E nos deus salutaris noster, cōuersione stabili & perfecta, ita vt toto corde, tota anima, tota virtute tibi adhareamus per contemplationem sinceram, dilectionem feruentem, deuotū & humilem cultum, [E T auerte iram tuam à nobis] per temetipsum, descēdendo ad nos, & satisfaciendo pro nobis. Sed quia superius dixit, mitigasti omnem iram tuam, quid necesse est nunc orare, vt iram suam à nobis auertat? Et respondendum, quod deus quantum in se est, omnino placatus est nobis per Christum: sed si nos Christo ingrati efficiamur, grauius quàm ante irascitur nobis deus. Oramus itaque vt iram suam auertat. Primo, ne dimittat nos cadere. Secūdo, quatenus si ceciderimus, ipse protinus misereatur atque subueniat. ¶ (5) N V N Q V I D in æternum irasceris nobis] subtrahendo operam & gratiam tuam, propter nostra demerita, [A V T extendes iram tuam,] id est, continuabis tuam vindictam, [A G E N E R A T I O N E in generationem,] id est, à qualibet generatione præcedenti in quamlibet generationem sequentem sine fine. nõ vtique, quoniam tibi proprium est misereri & parcere: qui locutus es, Ego scio cogitationes, quas cogito super vos, cogitationes pacis, & nõ afflictionis, vt dem vobis finem & patientiam. ¶ (6) D E V S tu conuersus] ad nos per tuam incarnationem & corporalem presentiam, [V I V I C A B I S nos] vita gratiæ in præsentia, & vita gloriæ in futuro. Vnde Christus ait, Ego veni vt vitam habeat, & abundantius habeant. Alibi quoque, Gratia & veritas, per Iesum Christum facta est. Et ipse iterum, Ego (inquit) sum resurrectio & vita, qui credit in me, non morietur in æternum. Viuificauit autem nos Christus, quoniam à morte peccati & nece inferni nos eruit, atque salutari sua doctrina & gratia corda nostra impleuit. Et ideo scriptum est, Tempus inquirendi dominum cum venerit qui docebit nos iustitiam. Rursusq; De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos, [E T plebs tua] Christiana electa & sancta [L A E T A B I T V R], non in rebus carnalibus, vanis, illicitis, sed [I N T E] tuę bonitati, perfectioni, & beatitudini congratulando atque de tuis beneficijs ac promissis cordialiter exultando. Ad hanc sanctam in deo lætitiā admonemur à Iohēle, Exultate in domino deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitię. Esaias quoque in persona populi Christiani pulcherrime ait, Ecce deus noster iste. Expectauimus eum, & saluabit nos. Iste dominus, sustinuit eum, exultabimus & lætābimur in salutaris eius. Hinc etiam Abacuc ait, Ego autem in domino gaudeo, & exultabo in deo Iesu meo. ¶ (7) O S T E N D E nobis domine misericordiam tuam, id est, Christum filium tuum misericordię fontem, per quem tu nostri summe miserari, sicut per Baruch dictum fuit, Post hæc super terram visus est, & cum hominibus conuersatus est. Orat ergo propheta, vt Christus visibiliter in mundo appareat, assumendo naturam humanam: quod modo impletum est, prout Iohannes in sua canonica pandit, Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, & manus nostrę contrectauerunt de verbo vitę. Alibi quoque, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. [E T salutare tuum,] id est, Christum saluatorem, per quem tu saluas nos, [D A nobis] gratis ex tua charitate, & bonitate, non ex nostra iustitia, mittendo eum ad nos per natiuitatem ex virgine: quemadmodum per Esaiam prædictum est, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Et Iohannes, Sic

Iohā.1
2. Cor. 6.
Esa. 53
Act. 13
Zach. 3
Act. 17
Esa. 53
Esa. 9
I. Iohā. 2
Osee. 14.
Mich. 8
Ierem. 19
Iohā. 10
Iohā. 1
Iohā. 11
Osee 10
Osee 13
Iohēl. 2
Esa. 25
Abac. vl.
Baruc. 3
I. Iohā. 3
Iohā. 1

E
F
G
H

A deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitū daret. Nos quoque quotidie versum istū congruenter orare debemus ad hunc sensum, Oñede nobis domine misericordiam tuam, id est, effectum pietatis tuę euidenter & copiose ostende in nobis, & salutare tuum, id est, saluationem salutarem dà nobis, vel etiam Christum, dando eum nobis quotidie in sacramento altaris, & per spiritualem aduentum eius in nobis, sicut de ipso sub nomine sapiētię scriptum est, Da mihi domine sedium tuarū asilictricem sapiētiām. ¶ (8) A V D I A M] auribus mentis cum ingenti aduertentia, [Q V I D loquatur in me dominus deus] per inspirationē internam, seu illustrationem angelicā & occultam. Et merito audiam, [Q V O N I A M loquatur pacē in plebem suam,] id est, mihi per alloquutionem internā inspirabit ea, quę spectat ad pacē plebis suę, quia dum mihi inspirat de Christi aduentu, passione & morte, ea in me loquitur, per quę totus mundus verā cælestemq; pacē foritur. Propterea Christo nato angelus dixit pastoribus, Annuntio vobis gaudium magnū, quia natus est vobis hodie Saluator. Quo ista loquente, subito facta est multitudo cælestis exercitus laudantium & dicentium, Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonę voluntatis. ¶ (9) E T super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor, quoniam ista loquutio pacis non solum pertingit ac pertinet ad plebē communem, sed etiā ad perfectos, & ad gentiles ac peccatores, qui de idololatria, quę summa est stultitia & irrationabilissimus error, vel de sensualitate atq; peruerso iudicio redeunt ad cor, id est, ad vsum rationis, obediēdo legi diuinę, rationiq; rectę. Docemur hoc loco diligēter aduertere, quid in nobis dominus deus noster loquatur, quatenus eius inspirationi acquiescamus. Ideo nāque Abacuc inquit, Super custodiā meam stabo, & cōtemplabor vt videam quid dicatur mihi. Sed ad hoc satis necesse est scire, quis sit instans diuinus, quis angelicus, quis naturalis, quis diabolicus. Veruntamen quicquid menti nostrę secundum deum & legē Christi occurrit, deo sine periculo ascribere possumus, illudq; implere seu conseruare debemus. De ipsa enim increata sapiētia ait scriptura, Omnibus mobilibus mobilior est sapiētia. Attingit autem vbiqu; propter suam mundiciā. Et cum sit vna, omnia potest, & in animas sanctas se transfert, prophetas & amicos dei constituit. Ideo & Iohannes, Vñtio (inquit) eius docet vos de omnibus. nec dissonat quod Paulus testatur, Dabit tibi dominus de omnibus intellectu. ¶ (10) V E R V N T A M E N prope timentes eum salutare ipsius, id est, Christus, qui est salutare dei patris, adest timentibus deū timore initiali seu filiali. Nam qui deū timet, declinat à malo, & ita Christus demoratur in corde ipsorū per gratiā. Vnde superius dictū est, Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus deum. Ecclesiasticus quoque, Qui timet dominum præparabunt corda sua, & in cōspectu illius sanctificabunt animas suas, [V T in habitet gloria,] id est, Christus rex glorię, qui est imago dei inuisibilis, splendor glorię, & figura substantiæ eius, imò & gloria patris, prout scriptum est, Gloria patris filius sapiens. Vel, gloria, id est, Christus, qui est honor & gloria nostra, [I N terra nostra,] id est, in Iudæa, in qua Christus inter homines corporaliter vixit & habitauit, vt Zachar. testatur, Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui. Et Hierē. Expectatio Israel, saluator quasi colonus vterus es in terra, & quasi viator declinans ad manēdum. ¶ (11) M I S E R I C O R D I A & veritas, id est, pietas & iustitia dei, [O V I A V E R V N T sibi,] id est, conuenerunt, apparuerunt, & sibi inuicem sine discordia occurrerūt in Christo. Misericordia enim dei in Christi incarnatione apparuit, quoniam ex ineffabili misericordia dei factum est, vt vnigenitus filius carnem assumeret. Iustitia quoque in ea relucet, quoniam deus in Christi incarnatione impleuit, quod per prophetas prædixit ac repromisit, [I V S T I T I A & pax osculatae sunt], i. iusta satisfactio, qua Christus pro nobis per viā iustitię satisfecit, sustinendo pœnā pro culpa nostra, & confederatio generis humani cum deo hanc satisfactionē cōcomitantes amorosē in Christo vnitę sunt. Christus nāque (secundū Apostolum) factus est nobis à deo iustitia & redemptio. Ipse quoque est pax nostra, qui fecit vtraque vnū. Propter quod ait Apostolus, In ipso cōplacuit omnē plenitudinē inhabitare, & per ipsum cōciliare omnia, pacificas per sanguinē crucis eius, siue quę in cælis sunt, siue quę in terris. Hęc quoq; iustitia & pax osculantur se mutuo in nobis per Christū redemptis, quoniam ad iustificationē nobis per Christū collatā, sequitur statim in nobis pax qua deo pacificamur. ¶ (12) V E R I T A S] i. Christi deus filius incarnatus, qui de seipso loquitur, Ego sum via, veritas & vita, [D E terra orta est], i. de vtero virginis gloriōsę carnē assumpsit, & nascēdo processit, sicut de hac terra, videlicet sancta Maria, per Esaiam affectuosissime dicitur, Aperiat terra, & germinet Saluatorem, [E T iustitia de cælo prospexit], i. æquitas dei, seu deus iustus hūc Christi ortū approbavit, gratumq; habuit, atq; per eū genus humanū redemit. Moraliter verò veritas de terra oritur, dum cor peccatoris rebus terrenis intolutū, proprias culpas integre confiteatur, dumq; deus omnipotens peccatorē cōsentē statim iustificat, iustitia de cælo mox prospicit. Vnde Iohannes ait, Si cōfiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, vt remittat nobis peccata, & emūdet nos ab omni iniquitate. Conueniēter autē virgo mater designatur per terrā. Nam vt deuotissimus ait Bernardus, Quęadmodum campus seu terra sine omni humano flore amminiculo, nõ seminatus ab aliquo, nõ defossus sarculo: sic virginis vter floruit, sic inuiolata, casta, integra Marię viscera æterni virosi florē ptulerūt, cuius pulchritudo & gloria nõquā marcescit. Sed ne alicui impossibile videatur qd virgo generet Christū, ostēdit modū generationis istius, videlicet qd nõ sit humana virtute, sed potestate diuina. ¶ (13) E T E N I M dominus], i. trinitas deus, cuius opera sunt induisa, [D A B I T benignitatē], i. gratię misericordissimā affluentia, dando per spiritū sanctū virginī prælegetę fecūditatē supernaturalē, & plenitudinē gratiarū: prout Gabriel declarauit, dum virginī huic locutus est, Ave (inquens) gratia plena, dominus tecū, [E T terra nostra], i. virgo Maria nostra saluatrix, mater & aduocata, [D A B I T fructum suū] Christū gignendo, sicut de ipsa superius dictū est, Terra dedit fructum suum. De quo fructu

Sapient. 9
Luc. 2
Abac. 2
Sap. 7
I. Iohā. 2.
1. Tim. 2
Psal. 33
Eccl. 2
Prou. 19
Zacha. 2.
Iere. 14
1. Cor. 1
Ephē. 2
Colof. 1
Iohā. 14.
Esa. 45
I. Iohā. 1
Luc. 1
Ibidem.

Et sum suu. De quo fructu ait ad eam S. Elizabeth, Benedictus fructus vetrici tui. Spiritualiter dominus dabit benignitatem, dum corda nostra implet per gratiam, nostrasque preces exaudit, peccatorem gratis iustificat, impiu prauent, iustu cõseruat, pficientemq; perficit. Et terra nostra dat fructu suu, dñi corpus nostru obedit spiritui, & in pijs exercitijs occupatur, quado implemus illud Apost. Obsecro vos vt exhibeatis corpora vestra hostia viuete, sancta, deo placete. ¶ (14) I V S T I A ante eu ambulabit. i. iusta doctrina & cõuerfatio sancta Christu in omnib⁹ anteibit, ita qd de corde ac ore ipsius nihil nisi iustu & sanctu pcedet. Cõpitemur Iesus facere & docere, haud dubiu quin iusta & vera. Vnde Ecclesiast. ait, Ante omnia opera verbu verax pcedat te, & ante omne actu verbu stabile. [E T ponet in via gressus suos]. i. ipse Christus opere adimplebit quod docebit. In via enim gressus suos doctor ponit, dum doctrina, quæ est via ad vitã eternã, quã alijs proponit, ipse bene operãdo verã esse ostendit. Alij ita exponunt. Iustitia. i. Iohannes Bap. aite eu ambulabit, quonia Christi precursor extiterat, & ponet in via gressus suos, quia impleuit quod docuit. Sed qd Iohã. Bap. appelleret iustitia, nõ inuenio in scriptura canonica: quod tamen de Christo reperio scriptu in Esaia, vbi de Christo ait pater eter-nus, Prope est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur. Moraliter. Iustitia ante eu ambulabit. i. iustitia hominis in cõfessione & poenitentia culpe cõsistens, aduentu Christi ad animã hominis talis pcedet. Prima nanq; iustitia hominis est de malo poenitere, & hæc pcedit & preparat viã aduentu Christi in animã: & tuc Christ⁹ ponet in via sic sibi parata gressus suos, dãdo homini gratiã Christi formiter cõuerfandi. Sed quonia tota nostra iustitia originaliter dei donu est, nec possit esse in ho-mine vera iustitia. f. meritoria & infusa, nisi deo eu pueniente, fidẽ, gratiãq; prestãdo: idcirco nõ videtur proprie dictu qd iustitia hois pcedit Christi spiritualẽ aduentu, imo per eius aduentu peccator iustificatur. Apud ergo apparet expositio prima. Postremo quis intelletus cõcipere, que lingua exprimere possit dignitate ac laude psalmi presentis, in quo primo dei beneficia deuotissimẽ reco-lit, deinde oratio efficacissima introducit. f. Conuerte nos deus salutaris noster? Et merito versus iste cõtra noctis insidias, dæmonu tenebras, & hominis infinitas indigentias de sero ante cõpletoru dicitur, quatenus diurno iam lumine recedete, mens ipsa ad deũ cõuerfa, luce gratiæ perfundatur at-que ab omnibus sensibilibus rebus abstracta, intelligibili, in cõmutabili, summoq; bono firmiter im-mergatur. Et ne tãta nobis gratia denegetur propter nostra delicta, cõuenientissimẽ superaditur, Et auerte irã tuã à nobis. Hic itaq; versus, presertim in cõpletorio cũ vehemẽti affectu & cordis syn-ceritate dicamus. In versibus quoque sequentibus spes cõsequendi misericordiã inflamatur, omnisq; pusillanimitas ac diffidentia penitus eradicatur. Sed & versiculus iste, Ostende nobis domine miseri-cordiam tuam, nõne sententia dulcedine ac dulci sententia omnẽ carnalium rerum situatitẽ ex-cedit? Præterea tres primos versiculos huius psal. quidam ad literã exponunt de terra Iudææ & po-pulo Iudæorum à captiuitate Babylonica redeunte. Veritamen melius arbitror, vt totus psalm. de Christo exponatur, & spirituali liberatione ecclesiæ secundum sensum inductum, quatenus totus sen-sus sit sibi cõnexus & cõsonus. Versiculu in super illu, misericordia & veritas obuiauerit sibi, S. Ber-nardus profundissime, atq; pulcherrime in quodam sermone pertractat, in quo sic eu exponit, qd cir-ca mysterium redẽptionis humanæ videbantur quodãmodo subijnuicem contradicere, misericordiã dei, & veritas, quonia misericordiã exigebat miseru liberari, veritas autẽ dictabat reum damnari. Sed in hac obuiatione iustitia & pax osculatæ sunt, quia miser redemptus est, & culpa eius impunita non fuit. Hanc verõ expositionem, quoniam satis communis & proluxa est, derelinquo.

Comendatio

COMMENTARIUS IN PSAL. LXXXV.

EXPOSITIO TITULI.

Titulus Psalmi est, Oratio David. i. Christi secundum Hieronymum, in cuius. f. persona David hic loquitur. Secundum alios psalmus iste partim cõuenit Christo, & partim mēbris ipsius. Secundum quosdam verõ ad literã de David exponitur. Christus itaq; secundum qd homo, & passioni iam proximus, ait ad deum patrem, seu totam superbeatissimam Trinitatem,

PRECATIO.

Famulantes tibi nos domine deduc in uia tua, et ingrediamur in ueritate tua, ut magna super nos stillante miseri-cordia tua, animam nostram eruas ab inferno inferiori, atque æternæ gloriæ facias participari.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

Esa. 63
2. Cor. 3.

NCLINA domine aurẽ tuã, hoc est, pietatem tuam paternã extende ad me, [E T exaudi me] dando quod postulo. Loquitur hic Propeta de deo, quasi de homine, qui dum oratur primo aurẽ suã inclinat ad deprecentem, deinde eum exaudit, [Q V O N I A m inops & pauper sum ego.] Christus inops. i. sine ope al-terius erat, presertim in passione secundũ qd Esaias contestatur, Circumspexi & non erat auxiliator. Erat etiã pauper, sicut de eo ait Apostolus, Cũ diues ef-fet, propter nos pauper factus est. ¶ (2) C V S T O D I animã meam, hoc est, vitã meam corporalem cõserua, ne à Iudæis, Herode, aut aliunde occidar an-te tempus passioni præordinatũ. Hoc Christus petere potuit, quando quærebãt eum Iudæi præcipi-tare & lapidare. Nõ autẽ orabat Christus custodiri à ruina peccati, quonia cõprehensor erat, & cõfir-matus in bono. [Quonia sanctus sum] Hic Christus meritũ suũ allegat, cur dignus sit exaudiri, quo-niam (inquit) sanctus sum. Christus enim vt deus essentialiter sanctus est, & sanctitas infinita, inquã-zum verõ est homo oĩm creaturaru sanctitate solus excedit, ppter quod sanctus sanctoru vocatur à

A Daniele, Vngat sc̄tus sc̄toru. Vnde & inimicus eius diabolus cõpulsus est dicere, Scio quia sis sanctus dei. [s A L V M fac seruũ tuũ]. i. me Christu, qui ppter hominẽs redimẽdos formã serui accepi, de quo tu dicis, Ecce seruus meus, suscipiã eu. Et qui ad te ait, Hec dicit dominus, formas me ex vtero serui sibi, vt reducã Iacob ad eu. Itaq; saluũ fac seruũ tuũ d [D E V S ME] qd es omniu de⁹ generaliter, sed meus deus sume & specialiter, sicut quẽ incõparabiliter colo & diligo, & à quo incõparabiliter elect⁹ atq; dilect⁹ sum, [S P E R A N T E M in te]. i. in tua virtute & bonitate. Christ⁹ nãq; quis spem (que est theologica virt⁹) nõ habuit, nihilomin⁹ in quãtũ hõ passibilis sperauit in deo per quãdã fiducialem cõfidentia, qua expectauit ab eo adipisci omne bonũ qd cõcupiuit. Petiit autẽ Christ⁹ saluari à deo nõ vtq; à peccato, à morte ppetua, quonia peccatũ nõ habuit: sed à passibilitate corporis, à rabie Iudæ-oru, à corporis morte p resurrectionẽ beatã, sicut supi⁹ de eo inductũ est, Salua me ex ore leonis &c. Vnde & ipse ait, Pater saluifica me ex hac hora. ¶ (3) M I S E R E R E mei domine pater, liberãdo me à presctis vitæ pœnis atq; miserijs, [Q V O N I A M ad te clamaui] corde ardẽti seu voce sublimi [T O T A die,] hoc est, cõstis dieb⁹ quibus vixi in mudo. Christus nãq; etiã vt homo semp in actu diuine cõtẽ-ptionis dilectionisq; fuit, & ita indefinẽter orauit, cũ oratio (secundũ Damascenũ) sit ascẽsus mēris in deũ, nec cesset orare qui nõ cessat laudabiliter agere. Orauit ergo Saluator iugiter, & s̄sertim pro humana salute, [L A B I P I C A animã serui tui] letitia accidẽtalis premij. Anima nãq; Christi incessa-biliter erat in gaudio beatificæ fruitionis: sed animã suã, quæ tristis erat in passione, ita vt diceret, tri-stis est anima mea vsq; ad mortẽ, petiit letificari in resurrectione de corporis sui glorificatione, patrũ in limbo existẽtiũ educatione, omniu electoru salute seu iustificatione. Mortuus est enim propter deli-cta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostrã, secundũ Apost. [Q V O N I A M ad te domine ani-mã meã leuaui] cõtẽplãdo, seu intẽte orãdo. ¶ (4) Q V O N I A M tu domine deus pater seu Trinitas benedicta es [S V A V I S & mitis] deus vere, proprie, & naturaliter, imò supereffentialiter in circũscri-ptibilitẽr; suauis est, & ipsa diuina essentia est dulcedo fontana, viuã, simplex, & infinita, omnẽ sen-sum exuperãs, quantũ ad suã plenitudinẽ omni mēti creatæ ignota & inexperta, à qua fuit omnis su-auitas, omnis cõsonantia, omnis fragrantia. Mititas verõ seu mansuetudo deo nõ cõpetit proprie, sicut nec ceterę virtutes morales circa passionũ moderatõẽ versantes: sed sicut deo ascribitur ira, nõ p-pter veritatẽ affectus, sed propter similitudinẽ effectus: sic mititas quæ proprie appellatur virtus mo-ralis passionẽ iræ refrenãs, deo ascribitur transumptiuẽ, videlicet quia iustã vindictã relaxat. Itaque deus suauis est iustus ipsum purẽ & amorofo cõtẽplantibus, in quoru affectu diuine dulcedinis degu-statio omnẽ mēdanã delectationis fallaciã facit odibilẽ. Mitis quoq; est deus peccatoribus ad ipsum toto corde reditibus, quonia talibus pro modũ hominis mansueti cito omnẽ vltionẽ indulget: quẽad-modũ Ieremias ait, Reuerte ad me, & non auertã faciẽ meã. [E T multæ misericordiæ omnibus in-uocãtibus te,] hoc est, multum misericors es, multiplicemq; pietatis effectũ impendis cõstis te inti-mẽ deprecãtib;: sicut habetur, Pius & misericors est deus, & remittit in tẽpore tribulationis peccata & pector est omnibus exquirentibus se in veritate. Itemq;, Quis inuocauit illum, & despexit eum? ¶ (5) A V R I V S percipe domine orationẽ meã. [supius dixit singulariter, inclina domine aurẽ tuã, & ibi per aurẽ intellecta est misericordia creatoris: nunc verõ pluraliter, auribus percipe, Quid ergo modo per aures dei, nisi misericordiã & sciẽtia eius intelligendũ videtur? Per misericordiam siquidẽ deus exaudit, per sciẽtia verõ omnia audit. Interdũ autẽ per aures dei nõ designatur misericordiã et sciẽtia, sed sciẽtia & iustitia: sicut dũ dominus ait, Superbia tua ascendit in aures meas, videlicet vt eã iustẽ vlciscar. His igitur auribus percipe domine orationẽ meã, vt eã tibi me ipsi tenaciter imprimas, nõ obliuiscẽdo ipsius, hoc est, nõ tardãdo eius effectũ, seu exauditionẽ. ideo subditur, [E T intẽde vo-ci deprecationis meæ]. i. orationẽ meã vocalẽ diligẽter ac piẽ aduerte. ¶ (6) I N die tribulationis meę .i. tẽpore persecutionis & passionis [C L A M A V I ad te] dicens, Pater si fieri potest, trãseat à me calix iste. Et, Pater ignosce illis. Et, In manus tuas cõmẽdo spiritũ meũ. Fiducialiter autẽ & securẽ te depre-catus sum, [Q V I A exaudisti me] semp in omnibus, & ego ipse dixi, Pater, gratias ago tibi, quonia au-distu me. Ego aut sciebã, quonia semp me audis. ¶ (7) N O N est similis tui in dijs domine. [Quonia omnes deos, qui vel mēdaciter dij appellãtur, & veraciter demones sunt, vel gratiã diuinitatis excel-leter participãt, p quã efficiunt diuinæ cõsortes naturæ, & dij dicuntur p participationẽ, tu summe ve-rãxq; deus in infinitũ excellis, sicut & Moyses loquitur, Quis similis tui in fortibus domine, qd similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, & faciẽs mirabilia? Sophonia quoq; p̄statur Horribilis dominus, & attenuabit omnes deos terrę. [E T nõ est secundũ opa tua,] hoc est, nõ inueni-tur qui tibi similia possit efficere. Multa nãq; sunt opera tua propria, quæ nulli creaturæ cõueniunt, sicut creatio, iustificatio, felicitatio, cordiũ perscrutatio, futuroru purẽ cõtingẽtiũ certa p̄notio trãf-substãtiatio, miraculoru operatio. De talib⁹ operibus Christus p̄cipue ait in Euãg. Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor. ¶ (8) O M N E S gẽtes quascũq; fecisti, veniẽt & adorabũt corã te do-mine. Hec est p̄phetia de gẽtiũ illuminatione & vocatiõẽ ad fidẽ: estq; distributio ista intelligẽda, si-cut & illa qua dictũ est Abrahã, In semine tuo benedicẽtur oēs familię terræ. Et qua ait virgo Chri-stifera, Beatã me dicẽt oēs generationes. Nõ enim est in istis distributio pro singulis generũ, sed pro generibus singuloru. Est igitur sensus, Omnes gẽtes quascũq; fecisti, hoc est, quãdã de omni genere ho-minũ à te creatoru veniẽt ad fidẽ, & adorabũt corã te domine, qui oĩa cernis. Adorabũt autẽ te deũ in spũ & veritate, sicut apud Sophoniã p̄dixisti, Quia tuc reddã populis labiũ electũ, vt inuocẽt oēs nomẽ domini, & seruiat ei humero vno. Et alibi, Ecce leuo ad gẽtes manũ meã, & exaltabo ad popu-los signũ meũ. Quæ oĩa apud Daniele clare tãgunẽt his verbis, Omnes populi, tribus, & lingue seruiẽt ei: [E T glorificabũt nomen tuũ]. i. te gloriosum esse verbis pronũciabunt, & opere demonstrabunt, si-

Esa. 42
Esa. 49

Iohã. 12

Rom. 4
Rom. 6

Iere. 3

Eccle. 2
Ibidem

Esa. 37

Mat. 27
Luc. 23
Psal. 30
Iohã. 11

Exod. 15

Soph. 2

Iohã. 3

Gen. 22

Luc. 1

Soph. 3
Esa. 49
Dan. 7

Esa. 34. cut apud Esaiā pulchrē inducitur, In doctrinis glorificate dominum. A finibus terrā audiuimus lau- des, gloriā iusti, scilicet Christi. ¶ (9) Q Y O N I A M magnus es tu, iuxta illud, Adonai domine ma- gnus es tu, & præclarus in virtute. Denique tam magnus es, vt magnitudinis tuæ nullus sit finis, [et faciens mirabilia] in celo & in terra [et v es deus solus,] qui per Moſen locutus es, Vide quia ego sum solus, & non fit alius deus præter me. Et per Esaiam, Ego sum dominus faciens omnia, extendens celos solus, stabilis terram, & nullus mecum. Sumitur autem deus in his locis absolute & pro deo Trinitate. Vnde Apostolus ait, Vnus deus, vna fides, vnum baptisma. Et iterū, Et si sint qui dicantur dii & domini, nobis tamen vnus deus est, ex quo omnia, & vnus dominus per quē omnia. ¶ (10) D E- duc me domine in via tua. [Secundum expositores Christus hunc versum dicit non pro seipſo, sed pro corpore suo mystico, secundum quem modū ait apud Zachariā, Qui tetigerit vos, tæget pupillā oculi mei. Et in Actis Christus, Saule, Saule, quid me persequeris? Potest tamē hic versus de Christo exponi hoc modo, Deduc me domine in via tua: via dei fuit qua anima Christi in lumbū patrū descēdit, atq; post resurrectionē in celos cōscendit, & in hac via petijt Christus à deo deduci, sicut & san- cti in patria orant in corpore glorificari. Omne etenim bonū futurū nōdum appetit quod licite desi- deratur, licet oratur secundū Augustinū. [et ingrediā] in regnū celorū vsq; ad dexterā tuā [in veritate tua]. Quomodo per sanctos prophetas veraciter promissū. Scriptum est enim, Aspi- ciebam in visione noctis, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque antiquū die- rum. i. deum æternū peruenit, & in cōspectu eius obtulerūt eū, & dedit ei potestātē, & honorē, & re- gnum. [et] A E T E R R E cor meū vt timeat nomē tuum [timore filiali ac casto. Hoc Christus dicit non orando, vt sic sit, sed cordialiter exultando, qui sic est: ficut & sancti in patria dicunt illud in Apoca. Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriā deo. Timuit autē Christus vt homo deū timore casto, illo præcipue qui est vnum septē donorum spiritus sancti, secundū quod scriptū est, Replebit eū spiritus timoris domini. ¶ (11) C O N F I T E B O R tibi domine deus meus. i. laudabo te [in toto corde meo,] id est, integro nō diuiso, nec vago affectu & intellectu. Hoc Christo perfectissime cōpetit, quoniā in- definēter tota anima, tota virtute, tota mēte ferebatur in deū, sicut & sancti in patria. nec erat cor su- um per euagationē aut inordinatū amorē diuisum. Hoc modo cōfessus est Christus deo, ex toto corde ipsum laudādo, prout de ipſo in Euāgelio scriptū est, Exultauit Iesus in spiritu sancto, & dixit, Cō- fitebor tibi pater domine cœli & terrę, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et alibi Christus patri confitetur cōfessione laudis, dum eum iustum & sanctū appellat, eique ait, Sermo tuus veritas est. [et] glorificabo nomen tuū in æternū [verbis & factis, per meipsum & ministros, qui per meā doctrinam & gratiā ad te glorificandū inducuntur. Vnde ait Saluator, Ego nō quero gloriam meā, sed honorifico patrē meum. ¶ (12) Q V I A misericordia tua magna est super me,] hoc est, super naturā meam humanā quam assumpſi. Misericordia dei super illū esse asseritur, qui misericordiā cōsequitur. Multiplex autē est misericordiē dei effectus, & secundum hoc diuersimodē dicitur misericordia dei esse super homines magna. Vnus nanq; effectus misericordiæ dei est pecca- ta dimittere. Alius, gratiā cōuersionis infundere: sicq; misericordia dei magna est sup peccatores pœ- nitētes & cōuersos. Propter quod in fine 2. Paralip. & in fine libri Esdræ ait scriptura, Tu deus pro- pter nos miseris misericors appellaris. Alter effectus misericordiæ dei est, hominē per gratiā p̄que- rere, atq; in innocētia sine peccato custodire: & ita misericordia dei magna & incōparabiliter magna in Christo est, quoniam sola gratia natura eius humana est dei vnita, à principio suæ creatio- nis beata fructione dotata, cōfirmata in bono, & præseruata ab omni malo, & præseruata ab eo distum est deo patri. Præuenit eū in benedictionibus dulcedinis. Et in Euāg. Nō ad mensurā dat deus spi- ritū sanctū homini Christo. [et] eruiſti [in die resurrectionis] A N I M A M meā ex inferno inferiori,] hoc est, ex limbo inferni infra terrā existēti, de quo limbo Iacob in Gen. Descendā, inquit, lugēs ad filiū meū in infernū. Iob etiā, In profundissimū inferni descēdent omnia mea, putāne ibi erit requi- es mihi? Ex hoc inferno eruit deus animā Christi tertia die, secundū q̄ Christus supius dixit, Domi- ne eduxisti ab inferno animā meā. Et, Quoniā nō derelinques animā meā in inferno. ¶ (13) D E V S Trinitas [I N I Q V I] Iudæi [I N S V R R E X E R V N T super me]. i. cōtra me, [et] t synagoga potentū]. i. principes sacerdotū, scribā, pharisæi, magistratūq; tēplū [Q V A E S I E R V N T animā meā]. i. vitam meā ad occidendū, secundum q̄ in Euāgelio dicitur, Quærebāt summi sacerdotes, quomodo Iesum tenerēt & occiderēt. Et Sapiēs quidā, Dixerūt impij apud se cogitantes non rectē, Opprimamus virū iustū, quoniā cōtrariū est opibus nostris, & gloriatur se deū patrē habere, & filiū dei se nominat. [et] nō p̄posuerūt deū in cōspectu suo]. i. diuinū iudiciū nō expauerūt in tāto facinore, put de quibusdā alio loco dictū est, Euerterūt sensum suū ne recordarētur iudiciorū iustorū. ¶ (14) E T tu domine deus miserator [in opere,] [et] misericors [in natura,] [p A T I E N S] lōganimīter expectando, in xta il- lud, Altissimus est patiens redditor. Nō tamen cōuenit paciētia propriē sumpta deo, sicut de mititate ostēsum est: quoniā paciētia propriē est virtus moralis, passiōē tristitiæ reprimēs. Dicitur ergo deus patiens p̄pter similitudinē operis, quoniam scilicet peccatorē lōganimīter prætolatur ad veniā: [et] multę misericordię [vt expositū est,] [et] verax [in verbis, factis atq; p̄missis. ¶ (15) R E S P I C I E in me] oculo pietatis paternę, [et] miserere mei] secundū sensum iam explanatū: [D A I M P E R I Ū tuū puero tuo] . i. regnū militaris ecclesię iudiciariāq; potestātē da mihi Christo filio tuo dilectō, quēadmodū alibi prædictū est, Domin⁹ dabit impiū regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Sed quoniā omnis creatu- ra subiecta est Christo à suę cōceptiōis maternę exordio, qd nūc orat vt sibi detur imperiū, nisi vt de⁹ pater manifestet hominib⁹ hoc impiū Christo esse collatū? Hoc em̄ Christus apud Iohā. deprecatur dicēdo, Pater clarifica filiū tuū, vt filius tuus clarificet te, [et] saluū fac [a morte] p̄ resurrectionē [et] I-

lium ancillæ tuæ, [id est, me] Christum natū Mariæ, quæ ait, ecce ancilla domini. ¶ (15) F A C me- Iohā. 17 cum] Iō domine deus pater [s I G N V M in bonum,] [id est, signum] resurrectionis ostēde in me ad clari- Luc. 1 ficationem nominis mei per mūdum, [vt videāt qui oderunt me,] [id est, Iudæi seu custodes sepulcri] Mat. 28 qui angelo viso territi ceciderunt, & facti sunt velut mortui. Videāt [inquā] per certa argumēta atq; miracula me surrexisse. [et] confundantur [de suis peccatis nunc per pœnitentiā, vel postmodum per condemnationē. Quidā etenim Iudæorum per hæc signa & argumēta Iesum esse verū Christum per fidē viderūt post resurrectionem, qui antē clamauerunt, Tolle, tolle, crucifige eū. De ipſis nāque Iohā. 19 Christus loquebatur, Cū exaltaueritis, inquiēs, filiū hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Hoc Iohā. 12 signū quod Christus hic p̄tuit, est signū Ionæ prophetæ, quēadmodum in Euāgelio dicit de Iudæ- is dominus Iesus, Generatio adultera & peruersa signū quærit, & signū non dabitur ei nisi signū Io- Mat. 12 næ prophetæ, qui tertio die exiuit de piscis vētre. Non ergo datū est Iudæis signū descētionis de cru- ce quod petebāt, dicentes, Si rex Israel est. Et, Si hic est Christus dei electus, descendat nunc de cru- Ionæ 2 ce, & credimus ei: sed signū resurrectionis de monumēto, de quo Sophonia loquitur, Expecta me in Mat. 27 die resurrectionis meæ in futurum. De quo etiam ait alibi sermo diuinus, Viuificabit nos post duos Mar. 17 dies, in die tertia suscitabit nos. Potest quoq; per hoc signum intelligi operatio miraculorū, per quod Soph. 3 S. apostoli in Ierusalem primitus probauerunt Christum resuscitatū. Vnde Petrus claudo nato sana- Osee 6 to, dixit Iudæis, Deus patrū nostrorū glorificauit filiū suū Iesum. Itaq; fac mecū signum in bonū, vt A&. 3 videant, &c. [Q V O N I A M tu domine adiuuisti me] cooperando mihi in omnibus, [et] consolatus es me] in resurrectione, liberando me ab omni pœna & p̄sibilitate.

B EXPLANATIO tropologica siue moralis eiusdem Psalms de quolibet verē fideli.

P O T I O cūm Psalms iste magna excellentia polleat (continet nanq; ardētissimas preces viri de- uoti, pulcherrimas laudes dei, beneficiorūq; diuinorum gratā memoriā) ideo plenius pertra- ctandus est, hortando magis quā exponendo: difficultatem enim non habet in sensu, & si ali- qua in eo difficultas consistat, ex precedenti expositione elucescit. In primis ergo p̄sandum, q̄ licet Luc. 18 homo dominum orās, misericordiæ eius debeat præcipuē inniti, dicēdo cum publicano, Deus propi- Eccl. 7 tius esto mihi peccatori. Nam & alibi scriptum est, Non te iustifices coram deo. Vnde & S. Iob asse- Iob 9 rit, Si iustificare me voluero, os meum condēnabit me. Nihilominus potest homo interdū in oratio- ne aliqua opera sua bona commemorare, non ea sibi ipsi cōtumaciter, sed deo humiliter attribuēdo, quatenus maiorem exauditionis fiduciam inde concipiat. Sic enim Ezechias orās locutus est, Obse- 4. Re. 20 cro domine, memento quomodo ambulauerim corā te in veritate & corde perfectō. Iudith quōque, 2. Par. 32 Domine deus cœli & terræ, intuere superbiā eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciē san- Esa. 38 ctorum tuorū attende. Sed & sancta ac venerabilis Hester deum ita precatur, Domine mi rex adiua Iudith. 6 me solitariam, cuius præter te nullus alius auxiliator est. Tu scis q̄ abominer signū superbiæ & glo- Hest. 14 riæ meæ, quod est super caput meū, quasi p̄num mēstruatæ, & nō portē illud in diebus silentij mei, & q̄ nunquam lætata sit ancilla tua ex quo translata sum huc. O quā verē sublimis perfectio. Ecce Hester 1 ex humili statu facta erat imperatrix & coniunx potentissimi illius regis Assueri, qui regnauit super centum vigintiseptem prouincias: & cū esset in tanta maiestate, honore, & gloria, nunquam macu- lauit animam eius ambitio, nunquam inuiciter est lætata, nunquam regis incircūcisi adamauit cubile. Quid ad hæc nos barbati dicemus? Simili itaq; modo in psalmo præsentī homo deuotus multas cau- sas allegat, cur deceat se exaudiri à deo, quarum quædam sumuntur ex parte sui, quædā verō ex parte dei. Earum autem quæ sumuntur ex parte sui, quædam pertinent ad suæ imperfectiōis confessio- nem, quædam verō ad suam perfectiōem. Primō igitur allegat causas ex parte sui, quarū prima est propria indigentia & paupertas, de qua modō fatetur, Inclina domine aurē tuam, & exaudi me, quo- Ephe. 2 niam inops & pauper sum ego. Tanquam dicat, tu deus qui diues es in misericordia, cuius manus nō Esa. 50 est abbreviata, in cuius manu sunt omnia, in quo sunt infinitæ diuitiæ, exaudi me egenum & paupe- Psal. 94 rem. Decet enim liberalē & diuitem dominū pauperē famulum exaudire, sicut tuipse apud Prophe- tam testatus es, Ego dominus exaudiam egenum & pauperē, non derelinquam eos. Dicit autē, Inclina domine aurē tuā, non q̄ in incircūscripto ac simplici deo sint aures corporeæ, aut inclinatio mo- Esa. 41 tus localis, sed secundū sensum præhabitu. Secūda ratio exauditiōis ex parte hominis est bonitas vitæ, & istam allegat subiungēs, Custodi animā meā ab omni tentationis & aduersitatis periculo, quo- niam sanctus sum, hoc est, mundus & innocens. Sanctitas enim (secundum Dionysium) est munda- Prou. 20 tia ab omni impuritate seiuicta. Sed quis viator audeat hoc dicere, cū asserat Salomon, Quis po- Iob 9 test dicere, mundū est cor meum, purus sum à peccato? Iob quoq; Etiam, inquit, si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, Et S. Iohannes protestatur, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Viderūtque prorsus periculosum homini dicere coram deo, Sanctus sum, in cuius cōspectu cœli mundi non sunt, præsertim cū omnes nostræ iustitiæ sint tanquam pannus mēstruatæ, secundū Esaiā. Et teste scriptura, Nescit homo an sit dignus amo- re vel odio. Hucusque argumētatus sum, quod non sit tutum dicere coram deo, Custodi animā meā, quoniā sanctus sum. Nūc ex scriptura argumentandū est ad partē oppositam, quatenus tandē ratio- nabile medium inueniamus, & solutionē cōdignam. Ecce scriptura testante in cōfessione omnia vi- tia dimittuntur. Adultus ergo baptizatus securē atque verisimē dicit, Sanctus sum: imo nisi hoc pu- tet, gratiæ baptismatis derogat, & Christianus non est. Similiter in p̄fessione vitæ monasticæ, & pas- sione martyrii pro Christo, omnia indulgentur peccata, sanctificaturque homo. Et qui ex cōtione & bono proposito confitetur, fiducialiter credere potest se esse ab omni peccato mortali immunem.

Rom. 8 Denique Paulus apostolus seipsum & coepiscopos suos non solum sanctos, sed & sanctissimos & prophetis sublimiores esse demonstrat, dicens, Nos ipsi qui primitias spiritus accepimus. Quid enim est dicere, primitias spiritus accepimus, nisi primas seu summas gratias spiritus sancti adepti sumus? Ieremias etiam in principio libri visionum suarum fatetur se sanctificatum in vero. Et respondendum, quod de eadem re diuersa proferunt iudicia secundum considerationes diuersas, quemadmodum Christus ait, Neque me scitis, neque patrem meum. Et tamen alibi dicit eisdem, Et me scitis, & vnus sum scitis. Similiter Iob, qui sicut nunc allegatum est, dicit, Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Idem ipse loquitur, Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Iustificacionem meam quam cepi tenere, non deseram. In quibus utique, verbis testatur seipsum innocetum esse, iustum, constantem, & perseverantem. Sed parum est hoc, addit namque, Neque reprehedit me cor meum in omni vita mea. Hoc Paulus dicere non potuit, qui licet veraciter dixerat, Nihil mihi conscius sum, quantum ad hoc quod de preteritis doluit, & a futuris abstinere peccatis proposuit, reprehedit tamen eum cor suum in multis, propter quod dixit, Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Et rursus, Venit Iesus peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Non tamen praefero sanctum Iob Paulo, imo securus praefero Paulum illi. Dicendum ergo quod nemo dicere potest se sanctum esse simpliciter & absolute, videlicet quasi nullo peccato obnoxius sit, quoniam ut alibi scriptum est, Nemo mundus a sordibus, nec infans cuius est vnus dies vita super terram, ad minus enim originali peccato fuit obnoxius. Potest tamen homo ad punctum omni peccato carere, quantum ad maculam culpae & poenae reatum, ut patet de euolatibus, qui sine dilacione regnum ingrediuntur caeleste: sed non potest homo diu in hac vita sine venialibus viuere, quoniam in Proverbia scriptum est, Iustus septies in die cadit. Et Iob dicit, Quid est homo ut immaculatus sit, & iustus appareat natus de muliere? Dicitur autem viator sanctus, secundum exigentiam & possibilitatem vitae praesentis, quoniam de mortalibus sollicitus abstinet, venialia desistit, in gratia dei & sancto eius amore quotidie crescere studet, sicut seipsum sanctum sine periculo proficitur, qui integro proposito deseruire domino nititur, proponens incessanter proficere, quotidiana mala deplacere, atque in his seipsum quotidie pro posse exercens. Dicere ergo, Custodi animam meam, quoniam sanctus sum, non est sermo elati, neque praesumptio hominis vani, sed vox domini non ingrati, qui sanctitatem suam non suo labori aut viribus, sed gratiae & misericordiae Saluatoris cordialiter tribuit. Quod autem Salomon ait, Nescit homo an sit dignus amore an odio, non ideo dictum videtur, quasi nullus ex speciali gratiae dono hoc sciat, imo multi ex reuelacione diuina cognouerunt se esse predestinatos: multi quoque sciunt se esse in gratia, in quorum persona dicit Apostolus, Ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filij dei sumus. Et denuo, Nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quae a deo donata sunt nobis. Verum est tamen quod homo certitudinaliter scire non valet, an sit dignus gratia gratum faciente, sine speciali instinctu spiritus sancti seu reuelacione diuina: idcirco secundum communem legem loquendo, nescit homo an sit dignus amore an odio. Ex his (ut reor) multa diuinae scripturae eloquia, quae prima fronte dissonare videntur, concordari faciliter possunt. Quod autem non dicat se homo pius sanctum ex elacione, hinc constat, quod in praecedenti versu se inopem pauperemque vocauit, & nunc se considerare dicit, non in seipso seu meritis proprijs, sed subiungit, Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. Tertia causam quam allegat pro sua exaudicione, est perseverantia in orando. Oportet namque, instanter orare: iuxta illud Apostolus, Sine intermissione orate. Ideo subditur, Miserere mei domine, culpas delendo, poenas laxando, gratias multiplicando: quoniam ad te clamaui tota die, naturali, qui tempus nocturnum includit. I. singulis horis diei ad orandum deputatis aut debitis. Laetifica animam serui tui, animam meam infunde consolacionem internam de remissione peccatorum, de infusione diuinorum charismatum, de contemplacione & spe futurorum honorum laetifica animam serui tui, ut tibi laeto corde deseruiam, quoniam hilarem datorem tu diligis.

1. Cor. 9 Omnem inordinatum merorem expelle a me, fac me omni profectui proximorum congaudere, de omni bono euentu letari, quoniam ad te domine animam meam leuavi, per fidem, spem, & charitatem, te summum bonum contemplando, expectando, ac diligendo, teque deuote inuocando. In die tribulationis meae, dum vel a carnis concupiscentijs stimolor, aut a passionibus animae pulsor, vel a demonibus tentor, aut a mundo affligor, aut corpore infirmor: clamaui ad te pro succursu & assistentia gratiae tuae pijsissimae, sicut tu ipse alibi admones, Inuoca me in die tribulationis, erua te, & glorificabis me. Et rursus, Salus populi ego sum, de quacumque tribulatione clamauerint ad me, exaudiam eos. Ideo autem inuocaui te, quoniam exaudisti me. I. quoniam expertus sum prius me exaudiri esse a te, ideo nunc fiduciam habui te inuocandi, teque inuocaui. Deduc me domine per gratiam tuam angelicamque custodiam, in via tua, id est, in lege diuina, per quam itur ad te, quatenus illam sine offensione custodiam, dignum & sanctum ambulando in tua praesentia: & ingrediar in veritate tua, id est, in hac vita degam, & ad futuram vitam deambularem in veritate tuae doctrinae, illi credendo & obediendo: in veritate tuae iustitiae illam sequendo, ut impleatur in me de domine Christe, quod tu pro electis orasti, Pater sanctifica eos in veritate. Nec in illorum societate inueniar, de quibus apud Ieremiam dicitur, Veremendacium possederunt, vanitatem quae eis non profuit: laetetur cor meum, ut timeat nomen tuum, hoc est, cum interiori delectacione te timeat, sancto & casto timore qui ex amore procedit. Cum enim timere deum sit actus virtuosus, delectabiliter fieri debet, quoniam signum virtutis est delectatio operationi adnexa.

Deut. 28 Porro quam necessarius ad salutem sit timor domini, Moses ostendit populo Israelitico, loquens, Nisi timueris nomen domini gloriosum atque terribile, augetur plagas tuas: & sicut ante laetabatur super vos benefaciens vobis, sic nunc laetabitur, vos disperdens atque subuertens. Dominus quoque per Malachiam ait, Filius honorat patrem suum, & seruus timet dominum suum. Si ergo pater ego sum, ubi est honor

A meus? Et si dominus ego sum, ubi est timor meus? Perfecti igitur timeant deum timore filiali, ne ab ipso separentur, aut eum offendant. De hoc nempe timore ait scriptura, Ecce timor domini ipsa est sapientia. Hic enim timor verus iucundus est, sicut in Ecclesiastico scriptum est, Nihil dulcius quam timere deum. Imperfecti vero timeant deum, vel potius nomen domini quo iudex vocatur, timore partim seruili & partim filiali, quia de hoc metuendo nomine domini scriptum est, Ecce nomen domini venit de ligno quo, ardens furor eius, & grauis ad portandum. Confitebor tibi domine deus meus in toto corde meo, confessione tuae laudis & meae iniquitatis, confitebor ad gloriam tuam mea peccata & tua praecordia. Ex intus ergo praecordijs, & corde ad deum pure conuerso confiteamur domino suam bonitatem & beneficentiam, nostramque prauitatem, & ingrati tudines plurimas: & glorificabo nomen tuum in aeternum, hoc est, tuam felicitatem & gloriam verbis & factis testando, quod fit dum ei in sanctitate & iustitia seruit, eiusque laudes iugiter resonat. In hac glorificatione qua deum glorificamus consistit nostra felicitas, quemadmodum ait Altissimus, Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum. Et rursus, Ego diligentes me diligo. Propterea autem haec faciam, quia misericordia tua magna est super me. I. quoniam multiplicem pietatis tuae effectum mihi largitus es, mittendo filium tuum pro me, eius passione me eruedo, per patientiam tuam me longanimiter expectando, ita quod & eruisi animam meam ex inferno inferiori, hoc est, de peccatis mortalibus, quorum demerito peruenitur ad inferiorem infernum, in quo reprobi demorantur in aeternum damnati. Quadruplex autem ponitur infernus, videlicet locus purgatorij, vnde in missis pro defunctis cantatur, Libera animas fidelium de poenis inferni. Secundus infernus est locus infantum non baptizatorum. Tertius autem limbus patrum, ad quem infernum Christus descendit. Quartus est locus reproborum sine fine pereuntium. Creditur quoque infernus esse sub terra, sicut & purgatorium limbusque patrum. Infernus vero reproborum in infimo loco est, in quo sepultus est diues, de quo Christus in Euangelio loquitur. Deus iniqui, id est, spiritus maligni insurrexerunt super me, animam tentando: & synagoga potentium, id est, congregatio tyrannorum hominumque malorum, quaesierunt animam meam malo exemplo subuertere, a tuo itinere elogare, suis peruersitatibus conformare. Respice in me, vulnera animae meae pie sanando, & miserere mei, miseriae meas tollendo. Da imperium tuum, id est, praecceptum tuum da mihi pueri tuo implere & custodire: quemadmodum in Euangelio dictum est, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: & saluum me fac filium ancillae tuae, puta ecclesiae, seu foeminae Christianae. Ecce quam dulcis, amorosus atque blandissimus versus, Fac mecum signum in bonum, id est, talem effectum operari in me, per quem innocetcat me esse dilectum ac praedestinatum a te, liberando, videlicet me ab omni incursum hostili, & gratiam infundendo, per quam ea agam, quae sunt signa praedestinationis. Quae sunt, verbum dei libenter audire, vitia abhorreere in quantum sunt vitia, bonum habere propositum ad semper bene viuendum, ut demones hominesque peruersi videant signum hoc, qui oderunt me odio iniquo ac pessimo, invidentes non solum temporali meae prosperitati, sed animae quoque salutis: & confundantur, aspicientes se non posse obtinere de me quod cupiunt: imo oppositum sui desiderij in me conspicientes, quoniam in omni tribulatione atque angustia, ita ut illud Iacobi adimplerem, Omne gaudium existimate fratres, cum in tentaciones varias incideritis. Illud quoque Saluatoris, Gaudete & exultate in illa hora, quando videlicet exprobramini & multa aduersa patimini, quoniam merces vestra copiosa est in caelo. Vnde de Apostolus, Gloriamur, inquit, in spe gloriae filiorum dei. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes, quoniam tribulatio patientiam operatur. Hoc modo consolatus fuit deus apostolum, qui testatur, Sicut abundans passiones Christi in nobis, ita per Christum abundans consolatio nostra. Ineffabilis plane est virtus huius versiculi, sed & totus hic Psalmus diuina dulcedine, sancto favore, spirituali iucunditate, & admiranda deuotione redundat, quem cōdecet nos cum mentali sapore, cum magna laetitia, cum attentione praecipua decantare.

Iob 28
Eccl. 29
Esa. 30

Luc. 1
1. Reg. 2
Prou. 8

Luca 16

Matt. 19

Iacobi 1
Mat. 5
Rom. 5

2. Cor. 1

D COMMENTARIUS IN PSALMVM LXXXVI.

EXPOSITIO TITVLI.

Psalmi iam pertrahandi, qui paruus est quantitate, & magnus virtute, breuis verbo, sed magnus sententia, iste est titulus, Filij Choro Psalmus cantici, hoc est, Psalmus iste spiritualem laetitiam continens, cantatur & scriptus est filijs Choro, id est, fidelibus imitatoribus Christi. His enim in hoc psalmo describitur atque laudatur ciuitas dei. I. ecclesia secundum duplicem eius statum. Primo namque agit de ea secundum statum suam militiam in praesenti, & inde in titulo dicitur: Psalmus, per quem operatio designatur, quia operari conuenit ecclesiae in statu militiae. Secundum, scilicet in ultimo versu loquitur de ecclesia secundum statum sui triumphum, seu in quantum est cum deo regnans in caelo. Idcirco in titulo additur, canticum, per quod spiritualis significatur iucunditas, quae maximè conuenit sanctis in patria. Ait ergo,

PRECATIO.

Viuifica nos domine ab operibus mortuis, & fundamenta sincere fidei & bonae operationis in nobis construe, quibus fructum virtutum superaedificantes animas nostras ad te proficiscentes, gloriosa ciuitas tua suscipiat gratulando.

Iohā. 20

FUNDAMENTA eius. Non exprimit cuius eius, & quare hoc facit? puto quod eandem causam, ob quam Maria Magdale ne dixit ei, quem hortulanum cre...

Mat. 5 Apoc. 21

Matt. 5

Mat. 17

Num. 7 2. Reg. 6 3. Reg. 8 1. Esd. 6 Heb. 7

Mala. 1

Esa. 54 Esa. 60 Esa. 55 Osee 1 Amos 9 Aet. 15 Mich. 5

Apoc. 21

Rom. 10 Iohā. 11 Iohā. 17 1. Cor. 1

Iosue 2

E

F

G

H

A bylon verò interpretatur confusio, & ita per Babylonem intelliguntur peruersi vitij deordinati. Est itaq; sensus, Memor ero misericordiam impendendo, Raab & Babylonis. i. Gētilium superborū, & in peccatorū cōfusione existētium: scientium me per fidē, postquam eorum recordatus sum. Horū memor fuit deus, mittēdo ad eorum cōuersionē sanctos apostolos, per quorum prädicationē corda eorum edocuit, humiliavit & ordinauit: quemadmodū scriptum est, Ecce ego mittā piscatores multos dicit dominus, & piscabuntur eos. Ad literam quoque memor fuit dominus Babylonis, quoniam per prädicationē Simonis & Iudæ magnam partem terræ illius conuertit ad fidem. ¶ (4) Ecce alienigenæ, hoc est, olim à fide extranei. In translatione Hieronymi iuxta Hebræum habetur, Ecce Pa-

Ierem. 16

Iohā. 1 Esa. 40

Heb. 2

Ibidem:

Zach. 6

Psal. 82 Eccl. 1

1. Cor. 2

Mar. vlti.

Iere. 31 Matt. 1

Psal. 44 Psal. 46

Philip. 2

Apoc. 7 dei laudatio, de qua in Apocalypsi scribitur, Absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, sed nec ullus dolor. Itaq; hæc dictio, sicut, hoc loco non similitudinem sed veritatem designat. Ecce in Psalmo hoc compendioſo præclare laudatur ecclesia, Christi continentur mysteria, celeſtis patriæ commendatur lætitiâ, quem decet nos eo deuotius affectuoſiſſiq; cantare, quo in eo vocatio Gentium clarius prænnunciatur: & quoniam ſatis intricatus eſt, decet vt eius intellectum ſtudeamus luculenter cognoscere, & lymphidè intueri, quia nec aliter poterit cum deuotione perfe&ta proferri.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXXVII.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus Psalms nunc explanandi talis eſt, Canticum Psalmus filijs Chore in finem pro Melech, ad reſpondendum intellectus Eman Iſraelitæ. i. tractatus præſens, qui dicitur canticum, quoniâ agit de his, per quæ ad ſpiritualem lætitiâ peruenitur, videlicet de Christi paſſione, quæ eſt porta ad gloriâ: qui tractatus appellatur etiam Psalmus, quoniâ monet ad bene operandum, ſcilicet ad imitationem dominicæ paſſionis, & dirigit nos Psalmus iſte in finem, qui Chriſtus eſt. Proponitur quoq; filijs Chore. i. ſectatoribus crucifixi, qui carnem ſuam crucifigunt cum vitijs & concupiſcencijs. Et ſcriptus eſt Psalmus iſte pro Melech. i. pro populo fideli per modum coronæ ſeu chori ad Chriſtum concurrenti ad reſpondendum. i. vt ei tanquam præcentori reſpondeant, imitâdo veſtigia eius: quatenus exiſtendo ſocij tribulationum, ſocij ſiât & cõſolationis. Et hic Psalmus eſt intellectus Emã Iſraelitæ, hoc eſt, in eo deſcribitur quid frater & conſors Christi intelligere debet, vtpote terrenas delectationes eſſe ſperendas, & pro dei amore dura & aſpera ſponte & æquanimitè eſſe tolerãda. Melech interpretatur chorus. Eman verò frater fidelis. Ergo cõcorditer & ex omni latere Chriſtum imitando ſunt Melech, vnusquisque quoque eorum Chriſto ſe conformando eſt Eman. i. frater Chriſti, qui ait in Euangelio, Vade & dic fratribus meis. Eſt etiam Iſraelita. i. domini ſpeculator. Secundũ Hugonem Psalmi in quorum titulis ponitur, Psalmus, agunt de operatione: in quorum autem titulis ponitur canticum, agunt de ſpirituâli lætitiâ: ſed in quibus vtrunq; coniungitur, de operatione & lætitiâ agunt. Denique ſecundum Hieronymum Eman Iſraelita, vel vt alij dicunt, Iſraelita extitit author Psalmi præſentis, ſicut & cæterorum in quorum titulo ponitur. Loquẽs ergo Propheta in perſona Chriſti in paſſione exiſtentis, ait,

PRECATIO.

Domine deus ſalutis noſtræ noſtri piè miſerere, & repletam malis animam noſtram, & inferno peccatis appropinquantem vitam noſtram abundantia tuæ propitiatiõis reuoca, & ab omni miſeria nunc & ſemper nos elonga, ut miſericordiâ tuâ prærogatiua laudum tibi præconia perſoluamus in ſecula.

EXPOSITIO psalmi iuxta ſenſum litteralem.

DOMINE deus ſalutis meæ. Deus trinitas ſeu deus pater eſt deus ſalutis Chriſti, loquendo de ſalute Chriſti creata, quam anima eius habuit à principio ſuæ creationis deum per ſpeciem intuendo. Huius nãq; ſalutis pater ſeu trinitas dicitur deus, tanquam dator, conſeruator & obiectum ipſius. Erat autem in Chriſto etiam ſalus in creata, æterna & infinita, quæ eſt ipſa diuina eſſentia. Et quantum Chriſtus verbum dei hanc à patre ſuſcepit ſicut diuinã eſſentiam, non tamẽ pater dicitur deus huius ſalutis Chriſti, quoniam in nomine dei designatur excellentia ſuper id cuius eſt deus. Pater autem non eſt excellentior filio, quãtũ ad increatam eius ſalutem. In die clamaui & nocte, id eſt, in proſperis & aduerſis, atq; aſiduè exorauit coram te, hoc eſt, corde non vago & à te diſtracto: ſed coram te conſtituto, attento & deuoto. Vel in die paſſionis ſeu die paraſceues, & nocte præcedente clamaui magno affectu te inuocãdo, dicẽs, Pater ignoſce illis. Et, Si poſſibile eſt, trãſeat à me calix iſte. Clamore vocali & exteriori Chriſtus vt homo non orauit deum nocte & die, ita q̃ nunquã ceſſauit quãtũ diu in mundo moratus eſt: ſed credendum eſt q̃ ab interiori clamore nunquam ceſſauit, imo quemadmodum ardentiffimè humani generis ſalutem optauit: ſic indefinenter ac affectuoſiſſimè pro ea mentaliter deum deprecabatur. Quid verò orando dixerit, ſubditur. Intra in conſpectu tuo, hoc eſt, tibi accepta ſit oratio mea, inclina aurẽ tuam ad precem meã, eam implẽdo: & hoc igitur oro, Quia repleta eſt malis anima mea. Triplex eſt malum, videlicet malũ naturæ, ſicut naturalis defectus, malum pœnæ, & malum culpæ. Malum autem naturæ in Chriſto non fuit, quia ſecundum Damascenũ, detrahiles defectus non aſſumpſit. Malum quoque culpæ longè erat à Chriſto omnium ſanctificatore: ſed malis pœnæ ſeu pœnis plena erat anima eius & caro, puta vulneribus, timore, dolore, triftitia. Propter quod dixit, Triftis eſt anima mea vſq; ad mortem. Et, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquiſti me? Vnde in Eſaiã ſcriptum eſt, Vidimus eum deſpectum & nouiſſimum virorum, virũ dolorum, & ſciẽtem infirmitatẽ. Vel dicitur anima Chriſti in malis repleta, id eſt, peccatis, non proprijs, ſed eorum pro quibus paſſus eſt Chriſtus, eo modo quo per Eſaiã dicitur, Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum. Iuxta quem modũ Apoſtolus loquitur, Chriſtus factus eſt pro nobis maledictum, vt nos de maledicto legis liberaret, Scriptum eſt enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Et vita mea in inferno, id eſt, morti per quam ad infernum tranſiit, & quæ inferno aſſimila-

Luc. 23
Mat. 26
Ibidem.
Mat. 27
Pſal. 21
Eſai. 53
Ibidem
Gal. 3
Deut. 27

tur. [APPROPINQVAVIT] quia morti expoſita eſt. [4] ABSTIMATVS ſum] à peruerſis Iudæis & infidelibus vniuerſis [v m descendebus in lacum]. i. talis quales ſunt, qui propter ſua peccata ad infernũ descendunt, & ſepulturæ traduntur. Quoniam enim videbant Chriſtũ ſimiliter alijs mori, putabant eum cum alijs ſimilem cauſam mortis habere, ac per hoc corpus eius in ſepulcro debere reſolui, animã quoq; ipſius in inferno teneri: idcirco apud Eſaiã dictũ eſt, Nos putauimus eum quali leproſum, & à deo percuffum & humiliatũ. Et hoc eſt quod impij dicũt de Chriſto, Tormẽtis interrogemus eum, & probemus quæ ventura ſunt illi, & ſciamus reuerentiã eius. Si enim vere filius dei eſt, liberabit eum de manibus aduerſariorũ. i. nõ ſinet eum occidi. [FACTVS ſum ſicut homo ſine adiutorio]. i. illis factus ſum ſimilis quibus nullus ſuccurrit, quos deus non protegit, nec adiuuat homo. Talibus Chriſtus factus eſt ſimilis. Primo ſecundũ exteriorẽ apparentiã, quoniã deus permiffit eum ab impijs cruciari, ac ſi ad ipſum non pertinuiſſet. Propter quod Chriſtus dixit Iudæis, Hæc eſt hora veſtra & poteſtas tenebrarũ. Tũc nepe filius hominis (ſicut ipſe prædixit) traditus eſt in manus peccatorũ, feceruntq; in eum quæcunq; voluerunt. Secũdo, factus dicitur Chriſtus ſicut homo ſine adiutorio, ſecundum Iudæorum reputationem, qui putabant deum non eſſe auxiliatorem ipſius, dicentes, Si rex Iſrael eſt, defendat nunc de cruce, & credimus ei. Conſidit in deo, liberet eum nũc ſi vult. Et iterũ, Alios ſaluos fecit, ſeipſum nõ poteſt ſaluum facere. Tertio, propter ſolitã cõſolationis ſubtractionem, qua inferior pars animæ Chriſti impleri, vel aliquid participare ſolebat à plenitudine beatitudinis ſuperioris partis animæ ſuæ: & ideo ait, Eloi, eloi, lamaſabathani. Secũdum veritatem tamen absolute loquẽdo, nunquam erat Chriſtus homo ſine adiutorio dei, ſicut per Eſaiã teſtatur, Dominus deus auxiliator meus, ideo non ſum cõſuſus. Per Ieremiã quoque, Dominus mecũ eſt tanquã bellator fortis. Itaq; factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, ego Chriſtus, qui ſolus ſum [INTER mortuos liber]. hoc eſt, inter mortales culpa carens, & liberatore non indigens, qui neceſſitatẽ moriendi non habui, neq; in morte detineri præualui: ſed de clauſtris gehennæ ac foſſa ſepulturæ propria poteſtate egreſſus ſum. Merito dicitur Chriſtus inter mortuos, morte peccati ſeu morte naturali liber, qui de ſeipſo loquitur, Venit ad me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. De cæteris verò Apoſtolus aſſerit, Omnes peccauerunt, & egent gloria dei. Rurſusque, Concluſit deus omnia ſub peccato, vt omniũ miſereretur. Reputatus in ſuper à Iudæis ſum ſic per iſſe, [SCVR vulnerati dormientes in ſepulcris], id eſt, ex vulnere inſiſtione occiſi, ſomno mortis in tumulis quieſcentes [QVORVM non eſt memor amplius], qui in peccatis mortalibus obierũt, & ideo ſempiternæ obliuioni traduntur, quantum ad perceptionem miſericordiæ dei: ideo additur, [ET ipſi de manu tua reſuſcitati ſunt], hoc eſt, tua prote&ctione atque ſalute omnino priuati ſunt. Talibus ſceleratis putabant Iudæi Chriſtum conſimilem. Vnde Pilatum aſſati ſunt, Domine recordati ſumus, quia ſeductor ille dixit adhuc viuens. Iam ergo opinabantur eum cum fallacibus condemnatum. [OS VERVNT me in lacu inferiori], id eſt, cum his deputauerunt me, qui ad infima ac pœnaliſſima loca inferni proijciuntur. Quemadmodum enim maxima ſcelera Chriſto adhuc viuenti aſcripſerunt, dicendo, Blaſphemauit: ſic maxima tormenta mortuo in eſſe arbitrabantur. [IN tenebris & in vmbra mortis]. Infernus enim loc⁹ tenebroſus eſt & vmbra mortis: iuxta illud, Dimitte me antequã vadam ad terrã tenebroſam, & opertam mortis caligine. Terram miſeriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis & nullus ordo ſed ſempiternus horror inhabitat. [7] SVPER ME CONFIRMATVS eſt furor tuus, hoc eſt, rigorem iuſtitie tuæ, quem demonſtraſſes in cõſiſtis hominibus, niſi ego pro eis ſatiſfeciffem, demonſtraſti in me, non parcendo proprio filio tuo, ſed morte amariffima atque turpiſſima me occidi: permitte: imò pro vniuerſis hominibus me tradendo, quemadmodum per Eſaiã proteſtatus eſt, Propter ſcelus populi mei percufi ſum. [ET omnes fructus tuos], id eſt, omnia genera tormentorum [INDVXTI], id eſt, induci permiffiſti [SVPER ME]. Paſſio enim Chriſti generaliffima fuit, quia omnes cruciatus generis humani pertulit quantum ad genus. In omnibus enim viribus animæ & membriſ corporis paſſus eſt, ſcilicet captus, vincus, colaphizatus, conſpuſus, contriſtatus, ab omnibus dereli&ctus, contemptus, deriſus, & ſic omnia pœnera pœnarum, quæ inſtigi debuerant generi humano pro peccatis, deus pater Chriſto induxit quodammodo. Vnde in Eſaiã dicitur, Diſciplina paciſ noſtræ ſuper eum, cuius liuore ſanati ſumus. [8] LONGE feciſti notos meos à me, id eſt, diſcipulos meos à me fugere permiffiſti timore Iudæorum, quemadmodum apud Matthæum legitur, Tunc diſcipuli omnes relictõ co fugerunt. Vel notos meos, id eſt, eos qui me no uerunt, & opera mea atque doctrinam approbauerunt, quando prædicabam atque miracula coram eis faciebam, de quibus in Euangelio ſcriptum eſt, Omnis plebs vt vidit, dedit gloriã deo. Hos tẽpore paſſionis meæ permiffiſti auerti à me. Multi enim Iudæorum qui ſæpe Chriſtum & eius opera laudauerunt, à principibus ſacerdotum ſedu&cti, in die paraſceues Chriſtum occidi petierũt, de quibus dicitur apud Matthæum, Reſpondens vniuerſus populus dixit, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. De quibus ſubiungitur, [OS VERVNT me abominationem ſibi], id eſt, me contempſerunt, & tanquam vilem æſtimauerũt: ſicut ſuperius dictum eſt, Omnes videntes me, deriſerũt me. Vnde in Luca ſcriptum eſt, Deridebant eum principes dicentes, Alios ſaluos fecit, ſeipſum ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus dei electus. [9] TRADITVS ſum & non egrediebar. Chriſtus à deo patre traditus legitur, iuxta illud Apoſtoli, Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit illum. Chriſtus quoque ſeipſum tradidit in mortem: ſicut per Eſaiã dictum eſt, Tradidit in mortem animam ſuam. Propter quod in Euangelio dixit, Nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam. Traditus quoque eſt Chriſtus à Iuda proditore: & non egrediebar à voluntate paterna, ſed patri vſque ad mortem obediens fui, dicendo, Fiat voluntas tua. Vel, non egrediebar fugiendo

Eſai. 53
Sap. 2
Luc. 22
Mat. 20
Mat. 27
Mar. 15
Eſai. 50
Iere. 20
Iohã. 18
Iohã. 14
Rom. 3
Galat. 3
Matt. 27
Matt. 26
Iob 10
Eſai. 53
Luc. 18
Matt. 27
Pſal. 21
Luc. 23
Rom. 8
Eſai. 53
Iohã. 10

Luc. 22 Iudæos, sed eis impauide obuiau ac dixi, Quem quæritis? Vel, non egrediebar .i. propter passionis E
Iohā. 18 meæ horrore, & crucis abiectionem, foris non cognoscebar qualis interius fui, quoniam sub carnis fra
Esa. 53 gilitate abscondebatur diuinitas. Propter quod ab Esaia scribitur, Quasi absconditus vultus eius, vn-
de nec reputauimus eum. [O C V L I mei] corporales [L A N G V E R V N T] præ inopia] sanitatis . Nam
ex velatione & percussione Iudæorum, ex abundantia etiam lachrymarū, & maxime ex interiori
tristitia animæ Christi, oculi eius exteriores infirmabantur, quoniam dolor interior solet præcipue in
oculis apparere. Vel, oculi mei .i. oculi corporis mei mystici, puta apostoli, qui inter cæteros celestis
visione & luce præfulgent, languerunt præ inopia fidei atq; constantiæ. nam & princeps eorum me
cum iuramento negauit. De eis etenim dictum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.
Mat. 26 [E T] C L A M A V I ad te domine, sicut in huius psalmi exordio patuit, [T O T A die]. i. cūctis dieb⁹
Zach. 13. vitæ meæ, [E X P A N D I] ad te manus meas]. i. ad te direxi, & ad tui nominis honorem ordinaui operā
Esa. 63 mea, vbique & semper te honorando. Vel, tota die, hoc est, pro magna parte diei parasceues, expandi
ad te manus meas corporales in cruce, quatenus omnes electos tibi colligerē atq; amplecterer. Deinde
Christus argumentando ostendit, qd ex decore diuine iustitiæ deuit se exaudiri non seipso & cor-
pore suo mystico, quatenus ipse suscitaretur in corpore, & fideles per gratiam suscitarēt in anima.
Decet nāque vt deus hanc admirabilem gratiā aliquibus tribuat, sed non tribuit eam defunctis, ergo
sibi ipsi. I. Christo & viuus dāda est. Ait ergo, [(11) N V N Q V I D] mortuis] corpore & anima] [F A C I -
Iob 14. B s mirabilia] resuscitando eos ad pristinā vitā & gratiā statū? quasi dicat, non: iuxta illud beati Iob,
Iob. 16 Homo cum dormierit nō resurget. Et denuo, Semitam per quam nō reuertar, ambulo. Quāuis enim
qui defuncti, etiam impij, sint ex speciali gratiā resuscitati: tamen de lege communi mortuus non re-
furgit. [A V T] medici suscitabant] mortuos, [E T] confitebātur tibi] mortui suscitati ab eis, tua præco-
nā & sua peccata non vtq; quoniam hoc naturalem artē & potestātē tranfcēdit. [(12) N V N Q V I D]
narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam? quasi dicat, non, quia in monumento nō iacet nisi
corpus exanime. Et nunquid narrabit aliquis, [E T] veritatē tuam in perditione] damnationis æter-
næ? nequaquam, quoniam in inferno veritas tua non enarratur: iuxta illud, Nec sapientia nec scien-
tia erunt apud inferos. [(13) N V N Q V I D] cognoscentur in tenebris? hoc est, in his qui fide & lu-
mine gratiæ carent] [M I R A B I L I A] tua? non vtique. Et nunquid cognoscentur] [I V S T I T I A] tua in
terra obliuionis]. i. in his qui obstinātur in malo, quorū pietas tua nō recordatur, misericordiam im-
pendendo? quasi dicat, nullatenus, secundum quod apud aliū Prophetā habetur, Nō mortui qui sunt
in inferno, quorū spiritus acceptus est à visceribus eorū, dabūt honorē tibi domino. Hi ergo exclusi
sunt à gratiā dei, quatenus cæteri ostendantur exaudiendi. Augustinus & alij literam istam exponūt
alio modo. Quoniam enim opera & merita Christi non omnibus sed solis prædestinatis ad veram sa-
lutem proficiunt: ideo dicitur, Nunquid mortuis intus in anima morte peccati, facies mirabilia, ad
utilitatē ipsorū quasi dicat, non, quoniam tales indurati in culpa ex aspectu mirabilium dei nō mouen-
tur ad emendationē. Nam ipsi per Ierem. dicitur, Si mutare potest Aethiops pellē suā, & pardus va-
rietates suas, & vos poteritis benefacere cum didiceritis malū: aut medici, spirituales .i. prædicatores
verbi dei, qui animarū languoribus medentur, suscitabūt mortuos iam præfatos, & confitebūt tibi? G
non vtq;, quoniam nisi deus intus operetur per gratiā, frustra laborat prædicator per linguā. Nūquid
narrabit aliquis in sepulcro malæ cōsuetudinis seu corpore vitioso, quod est animæ in peccato iam
mortuæ monumentū, misericordiā tuā, laudando beneficia pietatis diuinæ, & reparationē naturę hu-
manæ, & veritatē tuā in perditione .i. in vita desperata ac perditā non, quia nō est speciosa laus in ore
peccatoris. [(14) E T] ego ad te domine clamaui.] Hæc atq; sequentiā exponūt doctores de corpore
Christi mystico, quod est ecclesia: sed enitendū videtur, vt totus Psalmus de domino saluatore elu-
cidetur. Christ⁹ igitur ait, Ego ad te domine pater clamaui, quæadmodū ad Hebræos inducit Apost.
Christus cum clamore valido & lachrymis preces offerens, [E T] mane,] hoc est, cito & in splendore
gratiæ tuæ. [O R A T I O] mea præueniet te]. i. orationē meā ad te dirigā antequā alia agā. Vel, præue-
niet te .i. vltionē tuæ iustitiæ atq; horrendū tuū iudicium, ita quod in ea oratione te mitigabo, ne ge-
nus humanū penitus perdas ac dānes. [(15) V T] quid domine repellis orationē meā?] hoc de Chri-
sto sumendum est, quæadmodum illud quod dixit superius, Deus meus clamabo per diē, & nō exau-
diēs. Dicitur enim oratio Christi non exaudita seu repulsā, nō illa quæ ex deliberata eius ratione ac
rationali voluntate processit, de illa quippe ait, Pater ego sciebam quoniam semper me audis: sed illa
quam secundum naturalem affectum seu sensitiuum appetitum effudit dicendo, Pater si fieri potest, H
transeat à me calix iste. [A V E R T I] s faciem tuam à me,] id est, cur o pater consolationis tuæ præsen-
tiam & solitiæ pietatis aspectum subtrahis naturæ meæ passibili in cruce vexatæ, ita vt clamare com-
pulsus sim, Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Nunquam tamen facies dei, quæ est
ipsemet deus benedictus, in cuius visione beatitudo consistit, ab anima Christi auersa erat, sed inde-
sine inter eam aspexit visione beata, etiam tempore passionis. [(16) P A V E R S U M] ego] & totius
paupertatis exemplar, qui non habui vbi caput reclinarem, & de elemosynis vixi deuotarum femi-
narum] [E T] in laboribus à iuuentute mea.] Christus nanq; nec intus nec foris extitit otiosus, sed o-
rando, ieiunando, Ioseph & Mariæ seruiendo, deinde prædicando, discurrendo, esuriendo, sitiendo,
patiēdo, ac moriendo laborauit. Propter quod apud Esaia protestatur, Seruire me fecisti in pec-
catis tuis, præbuiisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Vnde ab eodem propheta scriptum est, Pro
eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur. Et alibi, Iesus fatigatus ex itinere [E X A L T A -
Iohā. 4. T V S] A V T E M H V M I L I A T V S S Y M]. Nam sicut Euangelista affirmat, cum voluissent Iudæi
Iohā. 6 Christum regem facere, fugit & declinauit à turba. Cum etiam laudaretur à populo conclamante,

A Omnia bene fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Itemque, Nunquam sic apparuit in Isracl, Marc. 7
nihil sibi ipsi attribuit, sed totum ad patris retulit gloriā. Dum quoq; exaltatus fuisset à Iudæis in die Mart. 9
Palmarum, clamantibus, Osanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine domini, paulopost ab Luc. 19
ab eisdem humiliatus fuit, dicentibus, Tolle crucifige eum. [E T] conturbatus] non inordinata pas- Lucē 23
sione, sed vehementi affectu impletus, mortem naturaliter metuendo, seu peccatoribus condolendo.
Vnde in Euangelio legitur, Iesus infremuit spiritu, & turbauit seipsum. [(17) I N] me tranfierunt ire Iohā. 11
tuæ,] hoc est, vindictæ tuæ iustitiæ mihi inflictæ sunt pro peccatis hominum, quæ super me cepi, &
pro quibus debitas poenas exolui: sicut alibi scriptum est, Spiritus oris nostri Christus dominus, cap- Thren. 4
tus est in peccatis nostris, [E T] terrores tui,] hoc est, terribiles poenæ quas me pati voluisti [O N -
T V R B A V E R V N T] me,] id est, vehementer animam meam affecerunt: ita vt dicerem, Nunc anima Iohā. 12
mea turbata est. Propter quod apud Marcum scribitur, Cœpit Iesus pauere & redere. [(18) C I R - Marc. 14
c v n d e d e r v n t] me] ire & poenæ prædictæ, seu persecutores Iudæi [S I C V T] aqua,] hoc est, abun-
danter & copiose [T O T A] die] parasceues, [C I R C V N D E D E R V N T] me simul] in tantum vt à plan-
ta pedis vique ad verticē capitis non esset in me sanitas. Vnde in figura Christi sanctus Iob ait, Col-
legit furorem suum in me, & comminās mihi infremuit spiritu. Confidit me vulnere super vulnus, E
irruit in me quasi gigas. [(19) E L O N G A S T I] à me inimicum & proximum,] id est, discipulos
meos, qui erant mei amici & proximi, à me discedere permisisti, [E T] notos meos] elongasti, [A M I -
S E R I A] mea, ita quod mihi nō cōpatiebantur, eo modo quo dictum est supra, Et sustinui qui simul Psal. 68
contristaretur, & non fuit: quod non de discipulis, sed de ingratis Iudæis dominus ait. De quibus ali- Oiee 7
bi loquitur, Recefferunt à me, & ego erudui eos, & in me cogitauerunt malitiam. Translatio Hiero- Esaie 63.
nymī sic habet, Et notos meos abfultisti, ita videlicet quod mihi nō possunt auxilium ferre, quemad- Iob 19
modum scriptum est, Circumspexi & non erat auxiliator. Iob quoque, Noti mei, quasi alieni receffe- Iohā. 16
runt à me. Et hoc est quod Christus dixit discipulis, Venit hora & iam venit, vt dispergamini vnū-
quisque in propria, & me solum relinquantis.

[E X P O S I T I O] Tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

C V M dicat Apostolus, semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vi- 1. Cor. 4.
ta Iesu manifestetur in carne nostra mortali, debemus caput nostrum in passionibus eius secta- 2. Tim. 2
ri, quatenus cōglorificemur eidem. Vnde dicit Apostolus, Fidelis sermo. Si commortui sumus
& conuiuemus. Si sustinemus, & conregnabimus. Hinc igitur mirum non est, si Psalmi qui de Chri-
sti passione ad literam loquuntur, de mēbris ipsius spiritualiter explanentur. Ecclesia ergo seu qui-
libet Christianus tribulationes expertus, varijsq; aduersitatibus & tentationibus circumuallatus,
proclamet hunc Psalmum, dicendo, Domine omnium gubernator, deus salutis meæ, id est fons, ori-
go, & causā totius beatitudinis meæ, à quo tota salus mea dependet, sine cuius misericordia inces-
sabiliter pereō, grauitè pecco, in æternū condemnor, deus salutis meæ, in via per fidem & gratiā. Deus
quoq; salutis meæ, in patria per speciem & gloriæ lumen: in die clamaui & nocte, id est, certis & cō-
gruis horis diei ac noctis, corā te, omnia conspiciente. Oportet enim sine intermissione orare. Quia
repleta est malis poenæ & culpa anima mea, videlicet multis afflictionib⁹, varijs vitijs, passionibusq;
diuersis, quæ sunt vulnera animæ. Vnde in Ecclesiaste habetur, Cūcti dies hominis doloribus & æ-
rumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. Hoc de malis pœnalibus. De malis verò culpæ
alibi scriptum est, In multis offendimus omnes: & vita mea inferno appropinquauit. Anima nanque
peccando tendit ad inferos: & quoties peccat, toties inferno propinquior fit. Peccatum verò morta-
le est porta inferni: veniale autem peccatū est quoddam præambulum & dispositio quædam ad pec-
catum mortale, & poenam gehennæ. Qui autem mortaliter peccat, statim meretur damnari, quauis
deus misericorditer præstoleretur, sicut Petrus dicit, Patienter agit dominus propter vos, nolens ali-
quos perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum. Hōc
omnibus sanctis martyribus conuenit, quos tyranni & infideles tanquā sacrilegos occiderunt, in tan-
tum vt arbitarentur obsequium se præstare deo illos occidendo. Iusti quoq; qui in iustitia moriun-
tur, & à peruersis iniusti reputantur, æstimantur cum descendentibus in lacum: factus sum sicut ho-
mo sine adiutorio. Hoc conuenit his quibus in Euangelio ait Saluator, Odio eritis omnibus homi-
nibus propter me: inter mortuos liber. Solus populus Christianus inter cæteros homines veraciter
liber est. Nam Christi seruitus summa libertas est, reliqui verò vniuersi, serui sunt iniquitatis ac dæ-
monis. Vnde ait Apostolus, Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiri-
tū adoptionis filiorum in quo clamamus, Abba pater. Et ad Galatas, Non sumus filij ancillæ, sed
liberæ, qua libertate Christus nos liberauit. Sic ergo ab infidelibus & seruis peccati, qui spiritualiter
mortui sunt, reputatur populus Christianus, seu quicumque fidelis ac iustus. Reputatur etiam, sicut
vulnerati dormientes in sepulcris, &c. Super me confirmatus est furor tuus, id est, rigorosus effectus
iustitię tuæ. Nam quid intelligendum sit per furorem dei, subiungitur, Et omnes fluctus tuos, id est,
omnia genera tribulationum siue poenarum, quæ pro peccatis infliguntur, induxisti super me. Hoc
ecclesiæ Christi atque fidelibus conuenit, quoniam deus in hac vita iustos multipliciter & districte
castigat, quemadmodum in libro Sapientiæ scriptum est, Tanquam aurum in fornace probauit ele-
ctos dominus, & quasi holocausti hostiam accepit eos. Et Iudith, Omnes (inquit) qui plauerūt deo,
per multas tribulationes tranfierunt fideles. Et Christus discipulis ait, In mundo pressuram habebi-
tis, sed confidite, ego vici mundum. Hæc autem deus fecit electis vt venialia eorum expurgentur, &
ipsi ad gratiam ampliorem in præsentī disponantur, alijs quoque in exemplum proponantur, & in
z ij

futuro gloriam ampliorem consequantur. Hunc furorem super se confirmatum expertus erat Iob, qui dixit, Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suum. Jeremias etiam qui profitebatur, A facie manus tuæ solus sedebam, quoniam comminatione replesti me. Longos fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi. Hoc est quod Christus in Euang. suis electis locutus est, Trademini à parentibus, & fratribus, & amicis, & propinquis. Denique Christus venit separare patrem à filiis, fratrem à fororibus, consulendo nobis ut relinquamus omnes propinquos, uxorem, atque diuitias. Sæpe etiam contigit ut noti à Christianis aufugerent, eosque abominarentur propter vehementissimas persecutiones, aduersitates, & pœnas sibi illatas, sicut & S. Iob sibi accidisse fatetur. Traditus sum vel dæmoni ad tentandum, vel tyranno ad occidendum, vel homini prauo ad persecuendum, & non egrediebar. i. has pœnas non fugi, sed omnia æquanimiter passus sum, sciens quoniam copiosa est merces mea in cælo. oculi mei corporales, languerunt præ inopia naturalis virtutis, eo quod interior dolor in oculis corporis magis redidit. Vnde à beato Iob dicitur, Facies mea intumuit à fletu, & oculi mei caligauerunt. Vel oculi mei interiores & intellectuales, languerunt præ inopia diuinæ illuminationis, & præ abundantia propriæ cecitatis. Tota die, hoc est, horis competebus totius diei, expandi manus meas ad te, domine. i. desideria mea, seu opera aut manus corporeas, sicut scribitur in Threnis, Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum in cælis. Et Apostolus ait, Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Plurimum quidem confert ad excitandum mentis feruorem ac deuotionem internam manus corporis in altum erigere, quatenus spiritus dirigatur ad proprium creatorem, in cælestibus demorante. Nunquid mortuis facies mirabilia? &c. Hunc verum cum duobus sequentibus dicere potest ecclesia, seu quicumque fidelis ad ostendendum quam rationabile sit exaudiri à domino, sicut in præcedenti expositione à Christo inducti sunt. sensus enim est idem. Et mane, hoc est, in principio infusionis gratiæ tuæ: vel mane, hoc est, in principio lucis solaris, oratio mea, tibi porrigenda, preueniet te, hoc est, tibi offeretur antequam alia operer. Iuxta illud, Querite primum regnum dei, & iustitiam eius. Vel, preueniet te, hoc est, tuum iudicium, ita ut quod nunc quando est tempus acceptabile & dies salutis, conabor te mitigare & tibi placere. Vt quid domine repellis orationem meam, non statim eam exaudiendo seu diutius differendo? Videtur nanque deuoto, quod oratio sua repellitur dum pro suo voto non exauditur. Propter quod Iob dixit, Ecce clamabo vim patiens, & nemo exaudiet: vociferabor, & non est qui iudicet. Et Abacuc, Vsq; quo domine clamabo, & non exaudies? Interdum quoque oratio omnino repellitur, quia non in nomine Iesu fit, scilicet cum id non postulatur, quod expedit ad salutem. Nam & Paulus ter deprecatu est dominum, & exauditus non fuit. Quandoque etiam oratio in nomine Iesu oblata, ad tempus repellitur seu differtur, quatenus deuotius cõtinuetur, & res optata ardentius appetatur: sicque copiosius obtineatur. Certissime tamē tenere debemus, quod oratio in nomine Iesu formata si cõtinuetur, & pro ipso orante fiat, semper acceptatur: auertis faciem tuam à me, gratiam suspendendo, meque tribulationibus exponendo, nec statim consolando. Ista auersio non est auersio simpliciter dicta, sed similis est auersioni qua mater à paruulo filio suo faciem suam abscondit, tãquam offensa esset, quatenus filius eam cum lachrymis repetat, affectuosiusque aspiciat. Pauper sum ego, vel rebus seculi, vel merito & gratia, vel affectu, omnia terrena arbitrando ut stercorea, & in laboribus à iuuentute mea, id est, à principio quo coeperunt esse electi in mundo. Multi nanque sunt labores sanctiori, videlicet exercitia pœnitentiæ, vigiliæ, abstinentiæ, orationes, opera exteriora, afflictiones & pœnæ. Propter quod in libro Iob ait quidam, Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum. Ideoque de reprobis dictum est supra, In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Et secundum Apostolum, nullus coronatur nisi qui legitime certauerit, quod sine magno labore fieri nequit: exultatus autem humiliatus sum. Nam dum boni laudantur & sublimantur ab alijs, in proprijs cordibus coram deo humiliantur: quia non sibi sed domino omnia bona attribuunt, & hoc est signum boni, virtuosisque viri. Propter quod Salomon ait, Quomodo probatur in confatorio argentum, & in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantis. Vel exaltatus per prospera, humiliatus sum protinus per aduersa: quia non permanet homo diu in eodem statu, sed nunc prospera, nunc aduersa ei contingunt, idcirco in Ecclesiastico scribitur, In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum. Vel exaltatus superbe & inobedienter viuendo, humiliatus sum, veraciter confitendo & conturbatus propter enormitatem peccatorum meorum, seu asperitatem pœnarum & persecutionum. In me transierunt iræ tuæ, id est, effectus tuæ iustitiæ seu cogitationes pœnosæ mihi inflatæ sunt, sicut in libro Iob habetur, Sagittæ domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me: ideo subditur, Et terrores tui conturbauerunt me, id est, formidines de effectibus tuæ iustitiæ, scilicet de futuro iudicio, de pœnis inferni, de expulsiōe à gloria, conceptæ, sollicitum me fecerunt, pœnitentem & anxium. Iuxta illud, A facie dei turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor. Circumderunt me afflictiones prædictæ, sicut aqua tota die, imò toto tempore vitæ meæ, quia militia est vita hominis super terram. Et secundum Aug. perseuerandum est vsq; in finem, quia tertio perseuerat vsq; in finem. Circumderunt me simul. Multoties namque electi simul & semel à mundo, carne, atque diabolo impetuntur ac fatigantur. Cætera ex dictis in præcedenti expositione elucescunt. Ecce psalmum mysteralem, doctrinalem & vere deuotum audiuimus, in quo decet nos Christi passionem intente recolere, eique intume cõdolere, & eius vestigia digne sectari, quatenus illud beati Apostoli dicere singuli valeamus, De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Illud quoque spõsæ, Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ybera mea cõmorabitur. Et hanc arbitremur summam esse nostram felicitatem dispositiue, & in præsentem

A perfectionem & gratiam, Christi passionibus conformari, eius obiectiones imitari, eiusque charitati utcumque assimilari. Propterea enim hortatur Apostolus, Estote imitatores dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. Et altissimus ille apostolici ordinis Vertex, Ephe. 5. Cõmunicantes, inquit, Christi passionibus gaudete, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudetis. Rur- 1. Pet. 4. susque, Si exprobramini (inquit) in nomine Christi, beati eritis. Quid enim gloriosius Christiano, Ibidem quam esse consumilem Christo?

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXXVIII.

EXPOSITIO TITVLI.

D Eclarandi nunc psalmi titulus est, Intellectus Etham Israelite, i. in Psalmo presenti cõtinetur, quid homo robustus per gratiam, deumque cõtemplans per fidem, de Christo intelligere debet. Etham nanque interpretatur robustus. Secundum omnes autem expositores, psalmus hic tractat de stabilitate perpetuitateque regni David, quæ in nullo completa est, nisi in Christo. Propterea psalmus iste ad literam de Christo pertractat: & quoniam stabilitio ista per gratiam dei efficitur, ideo sanctus Propheta à fonte omnium gratiarum, videlicet à diuina misericordia orsus est.

PRECATIO.

Deus gloria uirtutis sanctorum da nobis semper in lumine uultus tui ambulare, & in nomine tuo exultare, ut misericordia tua faciem nostram præeunte, perfecto cursu iustitiæ ad te ualeamus peruenire.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

MISERICORDIAS (inquens) domini in æternum cantabo. Dulcissimum plane exordium, & omni mūdana, carnali & uana voluptate uehementer suauis. Non ait, Misericordiam domini, sed misericordias, quoniam secundum multitudine miseriarum nostrarum, multiplicatæ sunt super nos misericordie domini. Misericordia autem dei interdum uocatur ipsa pietas diuinæ naturæ, quæ naturaliter clemens est: & ista misericordia non est nisi una, sicut diuina essentia: quandoque uero misericordia dei nominatur effectus pietatis diuinæ, sicut Raphael ait, Benedicite dei celi, quia fecit uobiscum misericordiam suam. Et utroque modo accipi potest hoc loco misericordia domini: sed si primo modo accipiatur, tunc una ac simplex misericordia dei pluraliter explicatur, propter multiplices suos effectus. Deus enim mille modis nouit suis misericorditer auxiliari. Eruntque sensus, Misericordias domini, id est, ipsum deum naturaliter misericordem, seu pietatem diuinam multipliciter miseretem, in æternum cantabo, hoc est, indefinenter laudabo, nunc inchoatiue, & in futuro completiue. Quæadmodum nanque secundum Apostolum, Charitas nunquam excidit, quia nunc incipit, & in futuro perficitur: sic actus charitatis, qui sunt deum diligere, contemplari, admirari, laudare, ipso frui, in ipso lætari, nunquam deficiunt, sed in præsentem habent exordium & in patria complementum. Propter quod de Maria Magdalena his occupata, dixit Saluator, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Si uero misericordiam domini iam dicatur effectus seu opera misericordissimi creatoris, sensus erit, Misericordias domini, hoc est, dona gratiæ seu beneficia dei, & multiplicem suæ bonitatis effectum, tam mihi quam toti generi humano impensum, in æternum cantabo: quemadmodum in Esaiâ dicitur, Miserationum domini recordabor, laudem domini super omnibus quæ reddidit nobis, & quæ largitus est nobis secundum indulgentiam suam. Recolat hic unusquisque, ut ualeat misericordias domini, id est, beneficia eius generalia & specialia. Generalia quippe beneficia dei sunt, creatio, iustificatio, & glorificatio, Specialia uero beneficia dei sunt, quæ unicuique singulariter data sunt. Sed utraque uere omnem rationem, linguam, numerumque transcendunt. Quis enim omnia beneficia Christi cõcipiat, eloquatur, aut numeret? Propter nos factus est homo, conuersatus in mundo, suspensus in ligno. Nobis dedit seipsum in sacramento, promisit pro præmio, in cordibus nostris uult habitare, delitari, quiescere. (2) In generationem & generationem annuntiabo ueritatem tuam in ore meo. Propheta autor Psalmi præsentis, sicut prædixit, effecit. Prædixit namque se annunciatum dei ueritatem à generatione in generationem. i. à qualibet generatione in qualibet generationem, succedentem, quoniam Psalmus eius usque in finem mundi cõtabitur. Solet autem scriptura per generationem & generationem, designare perpetuam durationem, quemadmodum ait Maria, Et misericordia eius à progenie in progenies. Cum ergo nos breui uiuamus tempore, & paulopost moriamur, scrutandum est quomodo quilibet nostrum in persona propria hæc dicere queat. Certum est enim quia in persona ecclesiæ dici à quolibet possint. Et respondendum quod quilibet nostrum hæc dicere potest, secundum duplicem sensum. Primo, nam qui bene & exemplariter operatur, imitatores suæ bonæ conuersationis relinquit, & ita per suos sequaces ueritatem diuinam incessanter annunciat. Secundo exponitur sic, A generatione, uia seu uiatorum, in generationem sanctorum in patria, annuntiabo ueritatem tuam, ita quod in generatione sanctorum uiatorum hanc annunciationem incipiãt in generatione uero beatorum cõprehensorum eam cõtinuabo atque perficiã. Per ueritatem autem dei hoc loco accipi potest iustitia eius, quæ ideo annunciat ab eo qui misericordiam domini cõtatur, quia in omni opere dei misericordia & iustitia cõmiscetur. Potest quoque per ueritatem intelligi promissionum diuinarum impletio, quia deus hominibus per Christum largitus est, quod se

Iohā. 1 per illum præstaturū spondit. Sicq; accipitur quū dicitur apud Iohā. Gratia & veritas per Iesum Christū facta est. Sic ergo propheta in hoc versu mutans personam, ait ad dominū, In generationē & generationē annūciabo veritatē tuā in ore meo, reuoluēdo stabilitē in ore meo verba diuina, & non solum transitorie atque celeriter ea proferēdo ex ore. Propterea autem veritatem tuam annūciabo, Heb. 1 ¶ (3) QVONIAM dixisti, id est, intra te decreuisti, & multipharie multisq; modis locutus es per angelos, per prophetas, per filium tuū incarnatū, atque apostolos, istud. s. [IN AETERNUM misericordia ædificabitur in cælis,] id est, per effectum misericordiæ ruinæ cælorum reparabitur, & muri cælestis Hierusalem ex viuis lapidibus construētur, dum per Christi incarnationē ac passionē homines ad sedes apostatarum angelorum transferūt. Vnde superius dictū est, Domine in cælo misericordia tua. Et, Magnificata est vsque ad cælos misericordia tua. Vel sic, Quoniam dixisti, per teipsum & sanctos prophetas, in æternum misericordia ædificabitur in cælis. i. in apostolis seu per apostolos, quia per eos fabricata est ecclesia catholica, operāte per eos misericordia tua. Dicitur namq; misericordia dei in æternū ædificari, dum eius effectus æternaliter perseuerat. Ecclesia verò per misericordiam dei cōstruēta vsq; in finē seculi permanebit. [P R A E P A R A B I T V R veritas tua in eis,] id est, impleto promissionum tuarū & prophetarū per apostolos disponetur, vt per eos ad homines vniuersos perueniat, quatenus per gratiam illis primo cōcessam cæteri cōuertantur, quemadmodum ab Ecclesiastico dictū est, Vt propheta tui fideles inueniantur. Vel sic, præparabitur veritas tua in eis, id est, in cælestibus ciuibus seu angelis sanctis, quoniam ipsi primitus de diuinis mysterijs illustrātur, & ita per eos veritas diuinæ illuminationis ad homines sanctos deducitur. Ecclesiastica nāque hierarchia à hierarchia angelica purgatur, illuminatur & perficitur. Dixisti quoque o domine, ¶ (4) D I S P O S I testamētum electis meis, id est, vetus testamētum, seu legē Moisaicam dedi filiis Israel. F. Quoniam enim lex disponebat ad Christū: iuxta illud Apostoli, Lex pædagogus noster fuit in Christo, idcirco data nō est, nisi populo illi ex quo Christ⁹ incarnari elegit, videlicet filiis Israel. [I V R A V I Daud] filio Iesse [s E R V O meo, vsque in æternum] preparabo semē tuum, id est, propagatio filiorum tuorū vsque ad Christū ex eis nasciturū pertinet, & in ipso Christo perpetuabitur. Hoc in exordio Euang. beati Matth. verū esse probatur, vbi genealogia Daud vsq; ad Christum deducitur. ¶ (5) E T ædificabo in generationem & generationem, id est, per omnem progeniē firmabo & conseruabo s E D E M tuam, id est, regiam potestatem. primo libro Paralipomenon, & alibi deus promittit regi Daud, quod non deficeret vir de semine eius sedens in throno ipsius, ita dicitur si custodierent filij eius præcepta diuina: sed quia frequēter illa trāsgressi sunt ad idololatriam declinātes, propterea tempore Zedechię regnum Daud interruptionem sustinuit, quemadmodum quarto Regum describitur. Quauis tamē sedes seu regnum Daud ad tēpus cessauerit, nihilominus in Christo reparatum est, firmatum ac perpetuatum, prout Archang. ait ad virginem, Ecce concipies & paries filium, & filius altissimi vocabitur, & dabit illi dominus deus sedem Daud patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nō erit finis. Quod etiam in Esaia clarissime scriptum est, Super solium Daud & super regnum eius sedebit, vt cōfirmet illud in iudicio & iustitia, amodo & vsque in sempiternum. Ecce quanta concordia Euangelicæ narrationis cum sermone prophetico. Vel sic, & magis secundum doctores catholicos, Disposui, hoc est, ordinate dedi atq; proposui testamētum nouum, id est, euangelicam legem, vbi æterna hæreditas est promissa, quod etiam testamētum in morte Christi confirmatum est, electis meis, id est, te & nomine Christianis, de quibus ait Apostolus, Firmum fundamētum dei stat, habens signaculum hoc, Cognouit dominus qui sunt eius. Petrus quoque, Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. De hoc testamento & dispositione ipsius Paulus testatur, Noui testamēti mediator est Iesus, vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaticationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis: iurauit, id est, certitudinaliter, firmiterque promisi Daud seruo meo, hoc est, Christo, qui vt homo minor est me: & seruus meus, vsque in æternum, id est, vsque in finem seculi, imò vsque in vitam æternam, præparabo semen tuum, hoc est, per fidem & gratiam formato & dissonam Christianos & fideles: de quo semine apud Esaia dictum est, Si posuerit, scilicet Christus, animam suam pro peccato, videbit semen, longeuum. Frequenter in diuinis scripturis per Daud intelligitur Christus. Vnde dominus per Ieremiam ait, Non dominabuntur Iacob amplius alieni, sed seruient domino deo suo, & Daud regi suo, quem suscitabo eis, id est, Messia, vt omnes exponunt. Non enim suscitauit nec suscitabit deus defunctum illum Daud filium Isai, ad regnandum in hoc mundo. Hinc quoque in Osee scriptum est, Post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dominum deum suum, & Daud regem suum. Sed vbi iurauit deus Christo, quod in æternū præpararet semen ipsius: Ecce ad Abraham dicitur, Per meipsum iurauit, dicit dominus, quia non peperisti filio tuo vniogenito propter me, benedicam te: & in semine tuo benedicentur omnes gētes terræ. Quid autem per semen hoc intelligere debeamus, Apostolus exponit ad Galatas dicens, Non dicit in seminibus quasi in multis, sed quasi in vno, & semine tuo quod est Christus. Daniel etiā dicit, Omnes populi, tribus & linguæ seruient ei. Et ædificabo, hoc est, stabiliam in generationem & generationem, id est, in æternum [s E D E M tuam,] hoc est, iudiciariā tuam potestatem, & regiam dignitatem. Vnde in Daniele scribitur, Dedit ei potestatem & honorem & regnum. Qualis verò sit ista potestas & regnum, subiungitur, Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum quod non corrumpetur. Vel, ædificabo per charitatē & dona sancti spiritus, sedem tuam, hoc est, corda fidelium siue ecclesiam in quibus tu Christe per gratiam habitas. Anima equidem iusti sedes est sapientiæ, & in ecclesia residet Christus: quemadmodum scriptum est, Ipse sedebit & dominabitur in throno suo. Vel ædifi-

A cabo sedem tuam, non manufactam, sed thronum cælestem, vt sedear in cælo ad dexteram meam in sede, de qua tu Christe loquutus es, Ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. ¶ (6) C O N F I T E B V N T V R cæli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Quauis hæc de angelis sanctis & cunctis cæli ciuibus exponi possint, qui vtique confitentur indefinenter cōfessione ineffabilis laudis mirabilia opera dei, & veritatem ipsius in ecclesia triumphanti sanctorum seu beatorū in patria, sicut de talibus in Apoc. dicitur, Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotēs, iusta & verē sunt viæ tuę rex sanctorum. imò secundū diuinū & magnū Dionysium, angeli superiores illustrāt & docēt angelos inferiores de quibusdam mirabilibus dei effectibus & veritatibus diuinorum effectuum. Denique cæli isti confitentur etiam mirabilia dei & veritatem ipsius, in ecclesia militati, sanctorū viatorū, quorū mētes illuminant de admirādis dei operibus & sacris scripturis. Propter quod apud Mathæum angelus scribitur docuisse Ioseph de mirabili cōceptione Christi. Et in Actis legitur angelus apostolos eduxisse de carcere, eisq; dixisse, Ite & stātes loquimini in templo plebi omnia verba hæc. Nihilominus per cælos hoc loco cōuenientius intelligitur sancti apostoli, alijq; apostolici viri, angelicam atq; cælestē cōuersationē in terra habētes. eritque sensus, Confitebuntur, id est, secure protestabuntur, docebunt & prædicabunt atque laudabunt cæli, id est, apostoli atque eius confimiles, mirabilia tua domine, id est, miracula tua o Christe, & omnia quę de tuis mysterijs sunt cōscripta: etenim, id est, etiam cōfitebuntur & prædicabūt, veritatē tuā, id est, iustitiam atq; euangelicam legem, omni veritate plenissimā, in ecclesia sanctorum, id est, congregationibus fidelium electorum. Istud in Actibus apostolorum clare docetur impletum, vbi inter cætera scriptum est, Videntes principes sacerdotum Petri & Iohannis cōstantiam mirabantur. quorum cōstantia patuit, quādo dicebat, Obedire oportet deo magis quā hominibus. Non enim possumus quæ audiuimus & vidimus nō loqui. Nōne mirabilia dei & Christi eius hoc modo cōfessi sunt sancti apostoli, dum Petrus voce omnium dixit Iudæis, Iesum Nazarenū virū approbatū in vobis à deo, virtutibus & prodigijs & signis, interemisistis? Ideo autem ista egerunt apostoli, ¶ (7) QVONIAM quis [tanquam dicat, nullus] in nubibus, id est, in sublimibus creaturis, quales sunt apostoli & prophete [A E Q V A B I T V R domino] deo trino, vni, & benedicto, seu filio dei Iesu Christo, de quo Petrus ait, Hic est omnium dominus. Quauis enim creatura possit deo assimilari, non tamen valet ei equari, sed in infinitū distat ab eo. Propter quod apud Esaia dicitur, Cui adæquatus me dicit sanctus? Dicuntur verò prophete & apostoli nubes, sicut de apostolis ait Esaia, Qui sunt isti, qui vt nubes volant? Primo, quoniam sicut nubes primo illustrantur à sole, deinde terram illuminant: sic prophete atq; apostoli prius, copiosiusque à sole iustitiæ Christo domino sunt edocti, deinde homines illustrauerunt. Vnde dicit eis Saluator, Vos estis lux mundi. Secundo, quoniam sicut nubes terrā pluet, do irrigant & fecundant: sic apostoli & prophete corda hominum pluuiā salutaris doctrinę, & verbo gratiæ perfuderunt, impleuerunt, & à damnabili ariditate & sterilitate liberauerūt, ideo dictū est eis, Vos estis sal terræ. Tertio, propter altitudinem cōtēplationis, eleuationem desideriorum, sublimitatemque vitæ. Possunt quoque per nubes [secundum Dionysium cap. 15. cælestis hierarchiæ] intelligi angeli sancti, de quibus subiungitur, [s I M I L I S erit domino in filiis dei.] tāquam dicat, neque in angelis inuenitur aliquis deo æqualis. Omnes enim [secundum Apostolum] sunt administratorij spiritus. Conueniēter verò per filios dei accipiuntur etiā angeli, quia de eis dominus apud Iob sciscitatur, Vbi eras cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij dei? De quibus etiam in libro Iob narratur, Quadam die cum venissent filij dei, & assisterent coram domino, affuit inter eos & Satan. ¶ (8) D E V S qui glorificatur, hoc est, gloriosus esse asseritur, honoratur, & exaltatur in cōsilio sanctorū, id est, diligenti perscrutatione omnium electorū, in cælo & terra versantiū, quorum vnum, parque consiliū est, vt deum præ cunctis glorificent corde, ore ac opere [M A G N V S] imò immensus, atque in omni nobilitate simpliciter, interminabiliterq; perfectus, [E T] terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt, hoc est, venerāndus seu metuendus præ cunctis beatis & sanctis ei assistentibus, & ad eum ex omni parte accedentibus. Dicuntur autem electi esse in circuitu dei, nō quod eum intra se claudant ac finiant, cum ipse illocalis, incircūscriptibilisque consistat: sed quoniam sic ad eum vndique confluunt, ei deseruiunt & assistunt, ac si intra se seu in medio sui eum includerēt. Vel quoniam ipse deus gloriosus & sanctus omnia penetrat, cūctisq; intus est, & magis vicinus, quā aliquid sibi metipso, seu ipsa essentialia rei principia toti principiato, propterea dicitur esse in circuitu eius: verius tamē ipse est in circuitu eorum sicut inferius dicitur, Dominus in circuitu populi sui. Vnde in Actibus Paulus testatur, Non longe est ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, sicut & quidam poetarum vestrorum dixerunt, secundum Thomam Aratus poeta hoc dixit. ¶ (9) D O M I N E deus virtutum quis similis tui? nullus vtique, loquendo de similitudine naturali, & perfecta. Finitū enim & infiniti nulla extat proportio, quoniam quotiescunque finitum finito addatur, nunquam exinde infinitum efficitur. Ideoque ad insinuandum infinitam dei excellentiam super omnia scriptū est apud Esaia, Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palma ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera? Vnde alio in loco dictum est, In antiquam momentum statere, sic ante te est orbis terræ, & tanquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram. [V O T E N S es domine] per essentiam, quoniam idem est tibi esse & posse, & sicut tuum esse est infinitum: sic tua potentia est immensa, cui omnia extant facultia, prout ait scriptura, Subest tibi cum volueris, posse. Differt autem potentia dei ab aliorum potentia. Primo, quoniam deus ex seipso seu propria potētia potens est, sicut de eo superius dictum est, Qui dominatur in virtute sua in æternum. Secundo, quoniam deus vniuersaliter potens est: iuxta

Esa. 59 illud, Misereis omnium, quonia omnia potes. Tertio, quia potentia dei est penitus infinita, nec possunt tanta tamve sublimia a deo producti, quin possint in infinitum plura atque maiora ab eo creari seu effici: iuxta illud, Nunquid manus domini inualida est? Et alibi, Deus sempiternus dominus, non deficiet. Potens vero esse deus designatur, dum dicitur in libro Iob, Deus potentes non abiicit, cum ipse sit potens. [Et veritas tua] diuina & increata, resultat, splendet, atque apparet. [I N C I R C V I T V T U O,] id est, in omnibus creaturis seu tibi assistentibus, in quorum tu medio es. Quemadmodum enim diuina potentia in rerum creatione relucet, sic sapientia seu veritas dei in earum ordinibus lucet. Propter quod scriptum est, A magnitudine speciei creaturae, poterit creator cognoscibiliter videri. Et iterum, Gloria dei, plenum est opus eius. Vel, veritas tua, id est, vera illuminatio tua, sacra doctrina & sapientialis ordinatio est in circuitu tuo, id est, in corde seu intellectu eorum, de quibus iam dictum est, Magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt. Nostra quippe veritas, & scientia a rebus causantur: sed veritas & scientia dei causa est rerum, & vti ab vno vultu diuersae resulant imagines in pluribus speculis, ita quidem ab vna ac summa veritate, multae causantur veritates in rebus creatis. Propterea de hac veritate seu sapientia creata in Ecclesiastico habetur, Deus creauit illam in spiritu sancto, & effudit illam super omnia opera sua & super omnem carnem, & praebet eam diligentiibus se. [(10) T V D O M I N A R I S potestati maris,] id est, ipsum mare & omnis naturalis cursus, ordo & virtus ipsius tibi subiecta sunt. Hoc patuit in diuisione maris rubri. Vnde de Christo vero & altissimo deo scriptum est, Ventus & mare obediunt ei. Iob quoque ait, In fortitudine illius reperiunt maria congregata sunt. Per obedientialem namque potentiam omnibus concreatam, vniuersa creatori suo obediunt. [M O T V M A V T E M fluctuum eius tu mitigas,] hoc est, impetuofos fluctus abyssi quietoscere facis, sedas, atque confringis, quemadmodum ad sanctum Iob testatus es, Circuedi mare terminis meis, & dixi, Hucusque venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Hinc quoque de Christo a Marco inducitur. Comminatus est vento, & dixit mari, Tace & obmutesce, & facta est tranquillitas magna. Moraliter exponitur sic, Tu dominaris potestati maris, id est, potentibus seculi & principi huius mundi, videlicet tyrannis & daemonibus, ne quantum velint in tuos deficiant: ideo sequitur, motum aut fluctuum eius, id est, impetus tentationum diaboli, perfectionumque mundi, tu mitigas, quia secundum Apostolum non permitte nos tetari super id quod possumus, sed facis cum tentatione prouentum. Vnde Petrus ait, Nouit dominus pios de tribulatione non eripere. Nonne motum fluctuum horum mitigat deus: de quo asserit Paulus, Benedictus deus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra? [(11) T v humiliasti sicut vulneratum superbum,] id est, quemcunque elatum, & praecipue primum illum apostatam angelum, qui est pater super omnes filios superbie deiecti & oppressi, sicut deiicitur vulneratus: quemadmodum scriptum est, Deus superbis resistit. Et rursus, Qui se exultat, humiliabitur. Ideo ait Saluator, Videbat Satanam sicut fulgur de caelo cadentem. De cuius humiliatione seu casu alibi scriptum est, Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? Vnde & alibi habetur, Prudencia dei percussit superbum. [I N brachio virtutis tuae,] hoc est, in excelsa & propria tua potestate [D I S P E R S I S T I inimicos tuos] daemones, hominesque iniustos. Hos namque deus dispergit ab vnitare quae ipse est, & ira conuertuntur ad multa caduca & vana, amittentes iam esse gratiae, & in futuro esse gloriae: idcirco in libro Iob asseritur, Vidi impios domino flante perisse. [(12) T v i sunt caeli & tua est terra,] id est, omnia superiora & inferiora, [O R B E M terrae & plenitudinem eius,] hoc est, vniuersa in eo contenta [T v fundasti,] id est, stabiliter collocasti: iuxta illud, Dominus sapientia fundauit terram, stabiliuit caelos prudentia, [A Q V I R O N E M,] id est, partem terrae aquilonarem austro oppositam, seu ventum Aquilo dictum, [E T mare] in gnum oceanum terram cingentem [T v creasti.] Vnde in libro Iob scriptum est, Qui extendit Aquilonem super vacuum. Et in Apocalypsi, Timete dominum, & date illi claritatem, & adorare eum qui fecit caelum & terram, mare & fontes aquarum. Propter quod sanctus Iob ait, Quis ignorat, quod manus domini fecit haec omnia? Vel, Tui sunt caeli, id est, angelicae mentes, seu sancti praedicatores califormiter conuersantes, & tua est terra, hoc est, homines terreni quantum ad id quod sunt. Sunt enim tui per naturam: orbem terrae, id est, vniuersalem ecclesiam per totum mundum diffusam, & plenitudinem eius, hoc est, spirituales eius diuitias, scilicet munera gratiarum, sacramenta, virtutes, & caetera spiritualia bona tu fundasti, quoniam sine te conseruari non possunt, sicut nec haberi valent nisi a te. Aquilonem, id est, diabolium Aquiloni, id est, peccatoribus propter charitatis carentiam frigidis dominantem, qui dixit, Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, & mare, id est, homines ad instar maris instabiles, impetuofos, amaros, tu creasti, dando eis esse naturae & naturales proprietates, perfectiones, ac vires, non tamen in malitia conditi sunt. [(13) T H A B O R & Hermon in nomine tuo exultabunt,] id est, hi duo montes erunt fidelibus occasio atque materia exultandi in deo, propter beneficia dei in eis ostensa. Thabor enim est mons in terra sancta, in quo denunciata fuit victoria Barac de Syfara & eius exercitu. Hermon vero est mons prope Iordanem, quem transferunt Hebraei arido pede: sicque montes hi propter miraculosa opera dei in eis ostensa, praebuerunt Iudeis occasionem laetandi in deo. Et maxime praebent Christianis materiam exultandi, quia in monte Thabor transfiguratus est Christus, quem montem Petrus sanctum appellat, Hanc (inquiens) vocem audimus, cum essemus secum in monte sancto. In Iordane vero, iuxta quem Hermon mons situs est, baptizatus est Iesus. Spiritualiter vero per Thabor, quod interpretatur lumen veniens, designantur Iudaei, quibus primo data est lex & gratia dei infusa. Per Hermon autem, quod interpretatur anathema, significantur gentiles qui tempore suae perfidiae erant anathema deo & quasi anathematizati ab eo, propter idololatriae crimen. Est itaque sensus, Thabor & Hermon, id est, Iudaei & Gentiles ad vitam electi,

A non in se aut proprijs viribus, sed in nomine tuo exultabunt, [T v m brachium] .i. tua fortitudo est [c v m potentia,] ita vt nihil ei difficile. [(14) F I R M E T V R manus tua,] hoc est, virtus tua praeualeat hostibus veritatis, eos deiicendo, [E T exaltetur dextera tua.] Aduertendum quod manus dei, quae est virtus eius operatiua, interdum accipitur in bono, sicut cum in libro Iob dicitur, Manus eius sanabunt. Interdum vero in malo, vt cum ait Apostolus, Horrendum est incidere in manus dei uiuentis. Et Iob, Manum tuam longè fac à me, Dum itaque manus dei in bono accipitur, tunc dextera eius respicit bona aeterna. Sinistra vero temporalia bona, secundum quod in Prouerbijs legitur, Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra eius diuitiae & gloria. Dum vero manus dei in malo accipitur, scilicet prout concernit malum poenae, tunc per sinistram dei intelligenda est minor poenitio, per dexteram vero quae durius percutit, poenitio maior. Vnde superius dictum est, Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Similiter modò cum dicitur, Firmetur manus tua, per manum accipitur virtus dei leuius puniens, per dexteram vero eadem virtus grauius puniens, quam peccati exaltari, per deprecationem & deiictionem omnimodam hostium pessimorum. Posset tamè hic versus exponi in bono, hoc modo, Firmetur manus tua. i. virtus tua firmiter auxilietur famulis tuis, eoque praeualeat hostibus faciat, & exaltetur dextera tua. i. benignitas tua sublimetur, liberaliter comunicando dona gratiae & virtutum, [I V S T I T I A & iudicium praeparatio sedis tuae,] hoc est, per iustitiam atque iudicium tuispe paratus ac dignus es iudicare. & sedes tua. i. iudicaria tua potestas per iustitiam atque iudicium paratur, aptatur, & idonea redditur ad iudicandum. Per iustitiam namque vniuique quod suum est tribuetur, & iudicium quod est actus iustitiae, fit iudex dignus ad iudicandum. Vel sic, iustitia & iudicium praeparatio sedis tuae. i. per iustam conuersationem & rectum iudicium suispe, fit quilibet dignus vt in eo quasi in throno ac thalamo dominus sedeat, demoretur, & coquietur. Ideo namque homini tali ait Saluator, Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. [(15) M I S E R I C O R D I A] per quam culpam deles & gratiam influis, [E T veritas,] qua sicut promissisti, agis. In omni enim opere tuo misericordia veritasque concurrunt, [P R A E D E N T] faciem tuam,] id est, spiritualem tuam praesentiam, qua quotidie tuis electis per contemplationem appares, secundum illud Apostoli, Nos autem reuelata facie gloriae domini speculantes. Non enim adest alicui deus per contemplationem synceram, nisi primò per misericordiam suam peccata dimittat, gratiamque concedat: & tunc sicut promissit, seipsum per fidem formam atque ostendit. Vel, Misericordia & veritas istae praecedent faciem tuam. i. aduentum tuum seu representationem vultus tui, qua apparebis in finali iudicio. Tunc quippe erit tempus iustitiae & iudicij, interim vero est tempus misericordiae & veritatis. [B E A T V S] populus [nunc in spe] [Q V I] [sicut] per gustum seu experientiam [I V B I L A T I O N E M] .i. ineffabilem mentis exhilarationem in deo. Iubilatio nempe seu iubilis est quaedam excessiua atque insolita metris in deo iocunditas, adeo affluans & erumpens ac vehemens, vt nec plenè possit exprimi neque totaliter occultari. Haec iubilatio ex contemplatione causatur, & interdum praecedit ex contemplatione diuinæ bonitatis in se, cuius beatitudinem cogaudemus. Interdum vero ex contemplatione beneficiorum diuinorum. Et verè modò beatus in spe, qui in horum consideratione tam vehementer laetatur. Est namque talis laetitia, certum, dulce, ac ingens praebulum felicitatis futurae. Sic iubilas deo seipsum non capit praegaudij, stillant per oculos lachrymae dulces, miraturque animus, quod deus tantam gratiam sibi praestare dignatur. [(16) D O M I N E] in lumine vultus tui [naturali & supernaturali,] [A M B V L A B V N T] de bono in melius, de virtute in virtutem, de via in patriam, de consideratione ad opera bona fideles. Est enim in nobis naturale lumen ab intellectu seu vultu diuino animae nostrae impressum, quo inter bonum & malum, verum ac falsum discernit, de quo dictum est supra, Signatum est super nos lumen vultus tui domine. In isto ambulamus, dum rationis iudicium sequimur. Sed quoniam homo ad supernaturalem beatitudinem ordinatur, quae est visio dei per speciem, ideo naturale lumen ad meritoriam vitam non sufficit, sed indiget homo lumine supernaturali, scilicet fide & donis spiritus sancti: & ita electi ambulat in lumine naturali, informato ac confortato lumine supernaturali, omnia opera sua ordinando ad dei honorem ac vitam aeternam. Vnde Saluator, Ambulate dum lucem habetis, vt non tenebrae vos comprehendant. Non in hoc lumine, sed in sensualitatis errore & ignorantia vitiorum ambulat peccator, de quorum via scriptum est, Via impiorum erit quasi lubricum, in tenebris impellentur & corrumpent. [E T in nomine tuo] .i. in teipso [E X V L T A B V N T] tota die] qua in corde eorum lux gratiae diem spiritualem producit. Vel, tota die. i. assidue, prout presenti vitae possibile est, [E T in virtute tua] .i. per adiutorium gratiae tuae, non in naturali & propria potestate [E X A L T A B V N T V R,] mundum, carnem daemoneque vincendo, & ad regna caelestia pertingendo. [(17) Q V O N I A M] gloria virtutis eorum, id est, obiectum, causa, & terminus gloriationis, qua de sua perfectione ac bonis operibus gloriantur [T v es:] quoniam non in se sed in te gaudent, omnia tibi ascribendo, sicut dicit Apost. Qui gloriantur, in domino glorietur. Propter quod Esaias asserit, Erit dominus exercituum corona gloriae, & certum exultationis residuum populi sui, [E T in beneplacito tuo] .i. pia voluntate tua seu per effectum voluntatis tuae, qua tibi in nobis complacuit. [E T gratiam tuam] [E X A L T A B I T V R] cornu nostrum.] i. fortitudo & dignitas nostra, qua dicimur genitricem electum, regale sacerdotium, gens sancta, quia per gratiam tuam fortitudo nostra perseverat, proficit, & coronatur, cuius ratio est, [(18) Q V I A] domini est assumptio nostra, id est, a deo misericorditer assumpti sumus, qui nos in sua protectionem, gratiamque suscepit, ne ab hostibus deuoremur. [E T] pro, id est, ista assumptio est [S A N C T I] Israel regis nostri, id est, dei sicut auctoris, qui est sanctus sanctorum & sanctificator Israelis & rex noster. Vel, domini, id est, filij dei est assumptio nostra, quoniam ipse in sua in carnatione sanctissima nostram naturam assumpsit. [(19) T V N C] locutus es in visione sanctis tuis, &c.] Hanc partem

Gen. 18
Iob 5
Heb. 10
Iob 13
Prou. 3
Psal. 20
Ioh. 14
2. Cor. 3
Psal. 83
Psal. 4
Ioh. 12
Iere. 23
1. Co. 1
Esa. 28
1. Pet. 2

tem psalmi huius, vsque ibi, Tu vero repulisti & despexisti, quidam ad literam exponunt de Dauid, quidam vero de Christo: vtraque autem tangenda est, sed prima cursorie pertranscenda, quonia minus fructuosa, secundae vero diligentius immorandum. Denique in natalitijs confessorum, pontificum, cantat ecclesia aliquos versus huius psalmi sequentes. Alloquitur ergo Propheta dominum ait, Tunc, id est, dum ista mihi diuinitus sunt ostensa & inspirata, loquutus es loquutione interiori, scilicet in vi- sione prophetali, sanctis tuis prophetis de vnctione Dauid, successione & processu regni ipsius Da- uid. Isti sancti fuerunt Samuel, Nathan, & Gad: [E T dixisti] per eos, [P O S V I adiutorium] meum [I N potente,] id est, in Dauid manforti, qui (sicut legitur) adhuc adolescens existens, leonem & vrsium occidit, & sic Dauid mediante adiutorio meo regnum & populum suum defendit, [E T exaltavi electum,] videlicet Dauid [D E plebe mea,] id est, praeter ceteris elegi eum ad regnum, quod etiam Dauid 1. Reg. & primo Paral. protestatur. ¶ (20) I N V N I Dauid seruum meum, id est, consideravi quod Dauid est ser- uus meus fidelis & verus, idcirco [O L E O sancto meo vnxi eum] in regem per Samuelem. Ter quip- pe vnctus est Dauid. Primo, in domo patris a Samuele, quando puer erat, & oues patris sui pascebat. Secundo, post mortem Saulis in Hebron, super solam tribum Iuda. Tertio, super totum regnum Israel. ¶ (21) M A N V S enim mea, id est, potestas mea [A V X I L I A B I T V R E I] contra aduersa, [E T bra- chium meum,] id est, fortitudo mea [C O N F O R T A B I T E U] in regno & prosperis. ¶ (22) N I H I L proficiet inimicus inuisibilis, scilicet daemon in eo finaliter. Nam quauis eum aliquoties ad magnam ruinam induxit, non tamen finaliter eum decipere potuit, sed omnia etiam mala cooperata sunt in bo- num, quia post culpam cautior humiliorque surrexit. Vel, Nihil proficiet inimicus visibilis, scilicet Saul [I N eo,] quia non potuit eum occidere. [E T filius iniquitatis non apponet nocere ei,] id est, Achitophel, Doeg, Absolon, Siba filius Bocer, seu alius quiuis iniustus aduersarius Dauid, non iterabit fre- quenter persequutionem suam in Dauid: quoniam redimam eum, & inimicos eos cessare faciam a per- sequutione ipsius, eos occidendo, sicut occisus est Absolon & Siba. Vel ad penitentiam eos conuertem do, sicut penituit Semai. ¶ (23) E T concidam a facie ipsius, id est, a conspectu eius scindam, de- struam & repellam [I N I M I C O S eius] Philistaeos, Amelechitas, Amonitas, [E T odientes eum in fu- gam conuertam.] Hoc secundo Reg. frequenter accidisse narratur. ¶ (24) E T veritas mea qua promissa adimpleo, [E T misericordia] qua peccata dimitto, [C V M ipso & in nomine meo,] id est, in mea virtute [E X A L T A B I T V R] cornu, id est, regia dignitas eius. ¶ (25) E T ponam in mari ma- num eius, id est, fortitudinem eius. Dauid enim sibi subiecit Palestinos, quorum terra sita est super ma- re mediterraneum: [E T in fluminibus dexteram eius,] id est, magnam potestatem ipsius ponam in Sy- ria in medio fluminum situata: propter quod dicta est Mesopotamia Syriae, a meso, quod est medium, & potamos, fluiuius: quia in medio fluminum hinc inde currentium iacet. Secundo autem Reg. legitur Dauid Syriam debellasse, eratque Syria seruens ei sub tributo. ¶ (26) I P S A inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis meae. Saepe in hoc libro vocat Dauid in sua oratione do- minum vniuersorum deum suum, & susceptorem suae salutis. Nec mirum si deum in sua prece patrem voca- uit Propheta tam sanctus, cum etiam praesumptuosus ille Elihu dixerit deo, Pater mi, ne desinas ab ho- mine iniquitatis. ¶ (27) E T ego primogenitum ponam illum, id est, ceteris honorabiliorem & ex- cellentiorum, sicut primogenitus honorabilior esse solet. [E X C E L S V M] praerogibus terrae [suae, scilicet] ceterrae Iudaeae, quia non extitit similis ei in illa omnibus consideratis, quauis Salomon quantum ad aliquid eum excelsit. Vel, praerogibus terrae, regno suo vicinae quam sibi subiecit. ¶ (28) I N aeternum seruabo illi misericordiam meam, quia finaliter derelictus non est, quauis ad tempus permis- sus sit incidere mala culpa & poenae. [E T testamentum meum,] id est, promissio quam ipsi feci de suc- cessione regum [I N] ipso, id est, fideliter in ipso implebitur. Ideo additur, ¶ (29) E T ponam in seculum seculum semen eius, id est, filios eius non permittam deficere, sed vsque ad Christum generatio eius deducetur, atque in ipso perpetuabitur. [E T thronum eius,] id est, sceptrum seu regiam potestatem ipsius ponam & continuabo, [S I C V T] continuantur [D I E S] caeli, id est, dies, ad motu solis causati, quia in Christo regnum Dauid perpetuatur. Porro ne quis putet haec promissa frustranda propter peccata posteritatis Dauid, propterea de pia correptione filiorum Dauid dominus subdit, ¶ (30) S I autem dereliquerint filij eius, videlicet reges ab eo nati [L E G E] meam, sicut & multi eorum fecerunt, vi- delicet Roboam, Achaz, Amon, Sedechias: [E T] in iudicijs meis, id est, in praecipis quae ego iusta & obseruanda iudico, [N O N] ambulauerint, ¶ (31) S I iustitias meas id est, iustas leges & ceremoni- as a me traditas [P R O P H A N A V E R I N T], id est, transgressi fuerint, & quasi pollutas duxerint, [E T] mandata mea non custodierint, ¶ (32) V I S I T A B O in virga] paternae correctionis [I N] iu- uen- tate eorum, eos temporaliter castigando, si poenitere voluerint, ut patet in Manasse & Ozia: [E T] in verberibus] aeternae damnationis visitabo [P E C C A T A] eorum, si poenitere neglexerint, ut patet in Achaz. ¶ (33) M I S E R I C O R D I A] autem meam, id est, effectum pietatis meae, videlicet per- petuationem regni [N O N] dispergam ab eo, quia praedicti reges quauis iniqui habuerunt successio- res regnantes vsque ad Sedechiam, & extunc fuerunt filij Dauid vsq; ad Christum, [N E Q V E] nocebo in veritate mea. [E]cce iuramentum dei, id est, tam veraciter non inferam perpetuum nocumtum ipsi Dauid, quam veraciter verus sum. ¶ (34) N E Q V E] prophanabo testamentum meum, id est, promissum meum non violabo, [E T] quae procedunt de labijs meis, id est, verba oris mei [N O N] faciam irrita, id est, sine effectu. ¶ (35) S E M E L] iuravi in sancto meo, id est, meipso essentialiter san- cto, & sancto sanctorum, prout alibi iurasse me dico, Per memetipsum, inquitens, iuravi, [S I] pro non, [D A V I D] mentiar, implebo namq; quae dixi. Nam [S E M E N] eius in aeternum manebit, quia in Chri- sto filio Dauid perpetuatur. ¶ (36) E T thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna per-

1. Reg. 2
2. Re. 22
1. Reg. 17
1. Reg. 17
1. Par. 28
1. Reg. 16
Ibidem
2. Reg. 2
2. Reg. 5
2. Reg. 11
Rom. 8
2. Re. 15
1. Re. 15
2. Reg. 15
2. Re. 18
1. Re. 20
2. Re. 19
2. Re. 5, 6
2. Reg. 8
Iob 34
2. Reg. 3
2. Reg. 11
4. Re. 16
4. Re. 21
4. Reg. 24
2. Pa. 24
2. Par. 26
4. Re. 16
Gen. 22
Gen. 28

E
F
G
H

A facta in aeternum, id est, sicut sol & luna nunquam deficiunt in natura, sic nec thronus Dauid defici- et: quonia Christus filius eius regnat in ecclesia militanti per fidem vsque in finem seculi: in ecclesia ve- ro triumphanti regnat per gloriam sine fine. [E T] huius rei est [T E S T I S] fidelis in caelo, scilicet: Heb. 29 deus benedictus & sanctus, qui horum est causa ac testis, qui ait per Ieremiam, Ego sum iudex & te- Iere. 33 stis: Deus nanque ista alibi loquutus est, dicens, Si irritum fieri potest pactum meum cum die, & pactum Ibidem. meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo, & pactum meum irritum esse poterit cum Da- uid seruo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno eius. Rursusque, Si leges caelo & terrae non posui, equidem & semen serui mei Dauid projiciam, ut non assumam ex eo principes. Veruntamen 2. Re. 25 quonia regnum Dauid longam & magnam interruptionem sustinuit, videlicet a tempore Sedechiae vsque ad Christum, vel circiter, ideo de hac deiectione regni Dauid, & de mora seu dilatione adue- nus Christi, in quo recuperandum & perpetuandum fuerat regnum Dauid, Propheta conqueritur, ¶ (37) T V E] repulisti Dauid a regno, [E T despexisti] eum, id est, posteritatem ipsius: quod ma- xime factum est tempore captiuitatis Babylonicae, quia extunc nullus ex Iudaeis regnauit vsq; ad Io- hannem Hircanum. [D I S T V L I S T I] Christum tuum, id est, diu moratus es mittere regem Mesiam in mundum. ¶ (38) A V E R T I S T I] testamentum serui tui, id est, promissionem factam regi Da- uid interruptisti propter peccata filiorum tuorum: [P R O P H A N A S T I] in terra sanctuarium eius, id est, templum eius in Ierusalem, cuius impensas atque materiam Dauid parauit, permististi a Chaldaeis prophanari, & per eos ¶ (39) D E S T R U X I S T I] permististi [O M N E S] sepes eius, id est, muni- menta seu muros Ierusalem, aliarumq; urbium Iuda. [P O S V I S T I] firmamentum eius formidinem, id est, fortiores viros, & vrbes regni Dauid intantum vastari ac destrui permististi, ut omnes hoc vi- dentes exhorrescerent, & ipsi filij Dauid ac populi regni eius metuerent. Hoc & Ieremias saepe praedi- dixit futurum tempore captiuitatis Babylonicae, dicente deo per ipsum, Ponam vos in maledictionem & sibilum, & stuporem omnibus regnis terrae. ¶ (40) D I R I P V E R V N T] eum omnes transun- tes viam, id est, Samaritani & reliqui per Iudaeam euntes, & populum Iudaeorum occidentes: [F A C T V S] est opprobrium vicinis suis, videlicet Idumaeis, Amonitis, Moabitibus, Philistaeis, qui omnes populum Iudaeorum irriserunt, & de eius calamitate laetati sunt. ¶ (41) E X A L T A S T I] dexteram de- primetium eum, id est, manu hostium suorum praualere permististi aduersum eum, [L A B I] [F I C A S T I] permististi [O M N E S] inimicos eius praenominatos. ¶ (42) A V E R T I S T I] adiutorium gladii eius, id est, arma bellica ei non profuerunt, & viri bellatores ab eo recesserunt. Vnde scriptum est, quod viri bellatores a Sedechia fugerunt. [E T] non es auxiliatus ei in bello] quo impugnavit eum Na- buchodonosor cum suo exercitu. ¶ (43) D E S T R U X I S T I] eum, scilicet populum & regem Iu- daeorum [A B] emundatione, id est, a purificationibus templi, quas non habuerunt templo destructo, & ipsis in Babylonem translatis, [E T] sed eum, id est, regiam maiestatem [I N] terra collidisti, id est, ad nihilum deduxisti, sicut colliditur vas fictile. ¶ (44) M I N O R A S T I] dies temporis eius, id est, populum Iudaeorum pro magna parte in sua iuuentute permististi, & omnium pene mors accelerata fuit per gladium, famem, aut pestem, iuxta viticinia Ieremiae, [P E R] [F V] [D I S T I] eum confusione, id est, contemptu & derisione eum replesti. Quidam ea quae de oppressione & deiectione regni & populi Iudaeorum sub appellatione Dauid inducta sunt, atque exposita de captiuitate & persecutione illis a Chaldaeis illata, exponunt de vastatione & deiectione Iudaeorum per Romanos inflata. Et quauis licet ad hoc facillime possit applicari, conuenientior tamen videtur expositio praerelata, quoniam in exordio descriptionis huius vastationis Propheta conqueritur de mora seu dilatione aduentus Chri- sti, dicendo, Tu vero repulisti & destruxisti, distulisti Christum tuum: ideo pro profectio huius quere- lae accipienda apparet de afflictione regni Iudaeorum, praecedente Christi aduentum. Consequenter orat Propheta pro reparatione regni Dauid, ¶ (45) V S Q V E] [Q V O] domine auertis] populum tuum a te, & misericordiam tuam ab eis [I N] finem, id est, tam diu, videlicet septuaginta annis? Nunquam enim tam diu repulsi erant Iudaei a deo, & ab hostibus suis oppressi a tempore quo egressi erant Aegy- ptum, sicut in captiuitate Babylonica, excepta hac finali repulsione eorum: de qua dominus per Amos Amos 2 prophetam ait, Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor, non conuertam eos, [E X A R D E] [S C E T] sicut ignis ira tua, id est, vsquequo vltio tuae iustitiae ita desauit in nos, penitus non consumendo, si- cur consumit stipulam ignis? Deinde loquens in persona totius populi, & quandam persuasione alle- gans ad prouocandam dei misericordiam, subingit, ¶ (46) M E M O R A R E] quae mea substantia, id est, considera quam fragilis, labilis, & imperfecta sit natura humana: propter quod in Esdra scriptum Esdr. 10 est, Quid est genus corruptibile, ut ita amaricetis de eo? In Genesi quoque, Sensus & cogitatio ho- minis prona sunt in malum ab adolescentia sua: propterea minoratur, & magis propitiabile est pec- catum hominis. Et merito domine recordari debes huius, [N V N Q V I D] enim vanum constituisti o- mnes filios hominum? non vtique. Vanum est nanque & inaniter constitutum, quod ad nullum finem debitum ordinatur. Deus autem cum sit summus bonus, potens ac sapiens, vniuersa propter aliquem finem molitus est. Vnde secundum Philosophum, deus & natura nil agunt frustra. Et scriptura ait, Tu dominator domine cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Et iterum, Sap. 12 Cum sis iustus, omnia iuste disponis. Deus enim omnia regit, prout in libro Iob scriptum est, Quem Ibidem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Vnde denuo san- Iob 34 ctus Iob, Vniuersorum, inquit, finem ipse considerat, & omnia quae sub caelo sunt, respicit. Propter Iob 28 quod alibi dicitur, Omnia in mensura & numero, & pondere constituisti. Quoniam itaque domine non vanum, sed propter certum finem, videlicet supernaturalem & sempiternam beatitudinem homi- nem constituisti, quem finem homo sine gratia & magna misericordia tua nequit forturi: idcirco de-

2. Re. 25
2. Reg. 7
4. Re. 17
Iere. 19
Iere. 25, 51
4. Re. 25
Iere. 29
Iere. 11
Amos 2
Esdr. 10
Gen. 2
Sap. 12
Ibidem
Iob 34
Iob 28
Sap. 11

cet te misereri, meque precantem benignè audire, quoniam aliter saluari seu finem hunc adipisci nequimus. Veruntamen qui hunc finem non consequuntur, sed æternaliter condemnantur, vanè con-
 tituti non sunt, quoniam deus voluntate antecedente vult omnes homines saluari, secundum Da-
 mascenum. Propter quod ait Saluator, Non est voluntas ante patrem, vt pereat vnus ex pusillis istis.
 Et Apostolus dicit, Deus omnes homines vult saluari, & ad agnitionè veritatis venire. Ideoq; Eze-
 chiel dicit, Reuertimini, viuite dicit dominus, quia nolo mortem peccatoris, sed vt cõuertatur & vi-
 uat. Impij ergo ad vitam æternam seu vltimum finem, qui deus est, creati sunt, quod etiam Salomon
 profitetur, Vniuersa, inquitens, propter seipsum operatus est dominus. Quauis autem iniusti hoc si-
 ne priuentur, non tamen inaniter conditi sunt, quia eorum damnatio auget gloriam electorum, com-
 mendat diuinam iustitiam, & cedit ad gloriam dei. Vnde Apostolus dicit, In magna domo nõ solum
 sunt vasa argentea & aurea, sed & lignea & fictilia. Fragilitas autem nostræ substantiæ declaratur dũ
 subditur, ¶ (47) Quis est homo qui viuere, & non videbit mortem? tanquã dicat, nullus est homo
 in mudo isto cõuersans, qui non moriatur. Omnes enim moriuntur, tam naturali necessitate condi-
 tionis, quã merito originalis culpæ, præter Christum, secundum doctores, qui mortuus est sponta-
 nea voluntate. Christus enim homo non solum potuit non mori propter vnionem cum verbo, sed etiã
 propter beatitudinem animæ suæ: quæ tanta erat, quòd redundãtia eius tam copiosa fuisset in corpus
 Christi & vires inferiores, nisi diuina dispensatione fuisset suspensa, quòd Christi corpus fuisset im-
 passibile, & Christus homo totaliter immortalis, secundum Augustinũ in epistola ad Dioscorum. Et
 quis homo viuens? ER V E T animã suam de manu inferi? id est, de damnatione inferni naturali vir-
 tute, & sine adiutorio Christi? quasi dicat, nullus præter Christum. Primo, quoniam ante eius aduen-
 tum omnes, quantumcũque sancti, ad inferos descenderunt, ad quos tandem Christus sponte descen-
 dit, vt eos erueret, sicut per Osee ait, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors
 tua o mors. Secundo, quoniam nullus adultus vitare potest peccatum mortale sine gratia dei, præter-
 tum cum sine fide & gratia nesciat ad quem finem opera sua dirigere debeat. Cum ergo sit ita, orat
 Propheta pro gratia dei & Christi aduentu. ¶ (48) Vbi sunt misericordie tuæ antiquæ? id est, quod
 M B M O R E S T O domine opprobrii seruatorum tuorum, id est, perpende quantas aduersitates popu-
 lus tuus perpeffus est ab hostibus suis, à quibus indiges liberari per Christum, opprobrii inquam,
 [Q U O D continui in sinu meo] i. in medio cordis mei æquanimiter passus sum: & opprobrii [M V L T
 T A R V M gentium,] id est, à diuersis nationibus populo tuo inflicti. Loquitur autè Propheta in perso-
 na populi tribulati, Tale quoque opprobrium orat Ieremias auferri fidelibus, Ne nos, inquit, des in
 opprobrium propter nomen tuum, neque facias nobis contumeliam. ¶ (50) Q u o d] opprobrium
 [E X P R O B R A V E R V N T,] id est, exprobrãdo intulerunt populo tuo [I N I M I C I tui] peruersi & in-
 fideles, [Q U O D exprobrauerunt, cõmutationem Christi tui,] id est, quod exprobrando fidelibus tuis
 obiecerunt, cõmutationem Christi tui, id est, nouam doctrinã, conuersationem mirabilem, & passio-
 nem ignominiosam ipsius. Iudæi enim peruersi primitiæ ecclesiæ imposuerunt, quòd Christus do-
 ctrinam prophetis contrariam docuisset, atq; cũ publicanis & peccatoribus manducasset. Vnde di-
 xerunt de Stephano, Nos audiuimus eum dicentem, quia Iesus Nazarenus destruet locum hunc, &
 immutabit traditiones, quas tradidit nobis Moses. Pagani verò Christianis opposuerunt, quòd in ho-
 minem crederent crucifixũ, inter latrones suspensum. In translatione Hieronymi sic habetur, Quòd
 exprobrauerunt vestigia Christi tui. Principes nanque Iudæorum cum suis fautoribus dicta, & ope-
 ra Christi vituperauerunt, & propter imitationem vestigiorum Christi, ecclesiam primitiuam affli-
 xerunt, quam postea tyranni & falsi fratres, atq; hæretici grauiter persequebantur. Sed quoniã Chri-
 stus hanc cõmutationem pro nobis accepit, & deus gratiam patientiæ nobis largitus est, ideo
 ¶ (51) B E N E D I C T V S dominus in æternum, id est, ab omnibus sine fine laudetur, & benedictus
 esse sciatur ac honoretur: [F I A T,] fiat, id est, ita agatur, ita agatur. Quod iteratur ad insinuãdum ar-
 dentis desiderij zelum, & prouocandum aliorum affectum.

EXPLANATIO eorundem verborum de Christo & membris eius.

Tunc loquutus es in visione sanctis tuis. Tunc, inquit, quando iam prædicta mihi cœlitus reue-
 lasti, locutus es in visione sanctis tuis prophetis, quibus secreta tua velut familiaribus, & ami-
 cis reuelare consueuisti, quemadmodũ Amos dicit, Non faciet dominus verbum, nisi reuela-
 uerit secretum suum ad seruos suos prophetas. His loquutus es in visione, non solum imaginaria, sed
 etiam intellectuali, quia intelligentia est opus in visione. Interdum quidè in somno: iuxta illud, Per
 somnũ in visione nocturna aperit deus aures virorum. Interdum autè in vigilia, vt patet de Daniele.
 Et ita sunt ostensa Mosi diuina mysteria, cum quo loquebatur dominus. i. angelus domini, facie ad fa-
 ciẽ, sicut loqui solet homo ad amicũ suũ: & dixisti, in cordibus prophetarum per inspirationẽ inter-
 nam: quæ tamen loquutio fit ministerio angelorum, secundum quod Zachariã de seipso protestatur,
 Ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occursum eius, &
 dixit ad eum, Curre & loquere ad puerum istum. Vel, dixisti manifestè ad aliquos pueros sanctorum,
 qui à seculo sunt prophetarum tuorũ, Posui adiutorium meum, scilicet humani generis redemptione-
 nem in potente, id est, in Christo, qui est virtus & sapientia patris, qui (secundum Apostolum) por-

Amos 3
 Dan. 20
 Iob 33
 Dan. 10
 Exod. 33
 Zach. 2
 Luc. 1
 1. Co. 1
 Hebr. 1

A tat omnia verbo virtutis suæ, purgationẽ peccatorum faciens. & exaltaui electum, id est, Christũ, qui
 secundum naturã assumptam appellatur electus & præelectus, sicut de eo in Canticis sponsa fatetur, Cant. 5
 Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus. Vnde secundũ Apostolũ, Prædestinatus Rom. 1
 est filius dei in virtute, secundũ spiritum sanctificationis, de plebe mea, id est, ex populo Iudæorũ, ex
 quibus Christus. Vel, de plebe mea, quia præ vnuerfis hominibus exaltatus est Christus. Inueni Da-
 uid, id est, Christum manufortẽ & aspectu desiderabilem, seruum meum, quia vt homo minor est deo
 & seruus ipsius, sicut de eo dominus per Esaiam ait, Ecce seruus meus, suscipiam eum. Deniq; apud Esai. 42
 Ezechielem Christus & Dauid & seruus dei vocatur, Saluabo gregẽ meum ait dominus, & suscitabo Ezec. 34
 super eum pastore vnum, qui pascat eum, Dauid seruum meũ: oleo sancto meo, id est, vnctione spiri-
 tum sancti, plenitudine gratiarum, & omnibus donis spiritus sancti, vnxi eum, sicut superius præhabi-
 tum est. Vnxit te deus tuus oleo exultationis. Propter quod alio loco asserit Christus, Spiritus Psal. 44
 domini super me, eò qd vnxit me. Et Euangelista, Non ad mensuram, inquit, dat deus spiritum, sci- Esai. 61
 licet Christo homini. Tota nanq; capacitas naturæ creatæ in Christo, impleta est gratia dei. Manus Iohã. 3
 enim mea, id est, diuinitas mea ei vnita auxiliabitur ei in omnibus. Humanitas enim Christi erat in-
 strumentum animatum, cõiunctum, & proprium diuinæ virtutis sibi vnitæ & operantis per eam, se-
 cundum Damascenũ, sicut & corpus nostrum est animæ nostræ instrumentũ cõiunctum, animatũ,
 ac proprium. Vnde Christus apud Esaiam ait, Dominus deus auxiliator meus. Et in Euangelio, Nõ Esai. 50
 possum ego à meipso facere quicquam: & brachium meum cõfirmabit eum. Quemadmodũ digitus Iohã 5
 dei est spiritus sanctus, quia per eum omnem veritatem nobis ostendit: iuxta illud, Cũ venerit ille Iohã. 16
 spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: sic brachium dei est vnigenitus filius eius, quia per
 eum omnia operatur. De quo brachio in Esaiã scriptum est, Parauit dominus brachium sanctũ suum
 in oculis omnium gentium. Et alio in loco, Fecit potentiam in brachio suo. Est igitur sensus, brachiũ
 meum, id est, verbum seu filius meus, confirmabit eum, scilicet Christũ, secundum quod homo est, assu-
 mendo eius humanitatem ad sup̄ius personalem vnionem, & confirmando eam in bono per beati-
 ficam fructuionem, cooperandõque ei per gratiam singularem. Nihil proficiet inimicus in eo, puta di-
 abolus, quia tẽtator victus atque confusus recessit à Christo dicente ad illum, Vade retro Satana: & Matt. 4
 filius iniquitatis, id est, Iudas, quem Christus in Euangelio diabolũ & filiũ perditionis appellat. Vel Ioh. 17, 8
 filius iniquitatis, id est, plebs Iudæorum, quibus Christus ait, Vos ex patre diabolo estis: non appo-
 net nocere ei, id est, non iterabit nocumentum suũ in Christo. Quauis enim ante resurrectionẽ eum Matt. 28
 occiderant, postmodũ tamen non apposuerunt nocere ei per effectũ, quia nec corpus eius tenere po-
 terant in sepulcro, nec resurgentis gloriam impedire. Nempe & Christus resurgens ex mortuis, iam
 non moritur. Vel, non apponet nocere ei in anima, quoniam spirituale nocumentum Christo non in-
 tulerunt, & hoc ipsum nocumentũ quod corpori eius inflixerunt, cessit ad gloriam Christi, totũq; Esai. 50
 seculi. Vnde per Esaiam loquitur, Quis est aduersarius meus? Accedat ad me. Quis cõtradicit mihi?
 Stemus simul. Ecce omnes quasi vestimentũ conterentur. Et concidam à facie ipsius inimicos eius,
 puta Iudæos, qui propter Christi occisionem ab exercitu Romanorum trucidati sunt, venũdati, atq;
 per mundũ dispersi, quẽadmodum scriptum est, Abiciet eos dominus deus meus, quia non audierũt
 vocem eius, & erunt vagi in nationibus: & odientes eum in fugã cõuertam: quia & prædicti Iudæi fu-
 gerunt à facie Romanorum in Ierusalẽ, sed non effugerunt. Dæmones quoque frequenter à Christo
 & eius ministris fugerunt, & tandem in die iudicij omnes aduersarii Saluatoris fugere desiderabũt:
 secundũ illud, Reges terræ, principes, & tribuni, diuites, & fortes absconderunt se in speluncis & pe-
 tris montium, dicentes montibus & petris, Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedẽtis super
 thronum. Et veritas mea & misericordia mea cũ ipso. Christus enim veritate plenus fuit, sicut scri-
 ptum est, Vidimus gloriã eius, gloriã quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Erat etiam
 veritas dei cũ Christo, quoniã omnia quæ de Christo per prophetas prædixit, in ipso impleuit. Et de
 Christo filij falsitatis veraciter loquebantur, Magister scimus quia verax es, & viam dei in veritate
 doces, & non est tibi cura de aliquo. Est quoque veritas dei cum Christo, sicut cum omnium iusto &
 infallibili iudice. Sed & misericordia dei erat cum Christo, quoniam per solã misericordiã dei natu-
 ra eius humana à verbo dei assumpta est, & ab omni culpa præseruata, omniumque diuinorum cha-
 rismatum gratia adimpleta, & misericordiam sibi impensam, Christus paratus est nobis comunica-
 re: & in nomine meo exaltabitur cornu eius, id est, regia dignitas, ita vt omnes tribus, linguæ ac po-
 puli ei ministrent. Vnde de Christo pater seu trinitas per Esaiam ait, Ecce intelliget seruus meus, &
 exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde. Et ponam in mari manum eius, id est, in terris & po-
 pulis circa mare morantibus dominabitur Christus. Hoc modo videmus impletum in Cypro, Por-
 tugallia, & alijs regnis: & in fluminibus dexteram eius, id est, fortitudinem Christi ponam in insulis,
 ita qd populi habitantes in insulis Christo obediunt. Vnde apud Esaiam dominus ait, Mittam ex eis Esai. 66,
 qui saluati fuerint, ad gentes in mare, in Aphricam, & Lydiam. Alibi quoq; habetur, Poner domino 42
 gloriã, & laudem eius in insulis inuocabunt. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & succe-
 ptor salutis meæ. Nam Christus dixit, Pater ignosce illis. Et, Pater in manus tuas commendo spiritũ
 meum. Ecce quoties inuocauit Christus deum, nominãs eum patrem? Vocauit eum etiam deũ suum,
 dicendo, Deus meus, deus meus vt quid dereliquisti me? Sed & susceptorem suæ salutis, id est, qd eum Psal. 39
 suscepit ad salutem, vocauit eum, dicendo, Omnia mea abs te sunt. Et ego primogenitum ponã illũ. Iohã. 17
 Christus vt deus est vnigenitus dei, vt homo autem est primogenitus prædestinatione & dignitate,
 non tempore. Vnde Apostolus ait, Quos præsciuit & prædestinauit cõformes fieri imaginis filij sui,
 vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et rursus, Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus Coloss. 1

B
 C
 D

Cant. 5
 Rom. 1
 Esai. 42
 Ezec. 34
 Psal. 44
 Esai. 61
 Iohã. 3
 Esai. 50
 Iohã 5
 Iohã. 16
 Esai. 52
 Luc. 1
 Matt. 4
 Ioh. 17, 8
 Matt. 28
 Rom. 6
 Esai. 50
 Osee 9
 Apoc. 6
 Iohã. 1
 Mat. 22
 Dan. 7
 Esai. 52
 Esai. 66,
 42
 Luc. 23
 Psal. 39
 Iohã. 17
 Rom. 8
 Coloss. 1

omnis creaturæ. Dicitur quoque Christus primogenitus, quoniam ante omnia creata est ge nitus. Po-
sue itaq; deus Christu primogenitum, faciedo eum omnibus electis excellẽtiorem. & caput ecclesiæ:
Pfal. 71 excelsum præ regibus terræ ponã illum, quoniã ipse est rex regu, & dominus dominatũ, & princeps
regu terræ. Idcirco supra de eo inductũ est, Et adorabũt eũ cõs reges terræ. In æternũ seruabo illi mi
Luc. 24 seruitutem meam fidele ipsi. i. promissionẽ sibi à me factã fideliter adimplebo, sicut & ipse ait, Necessẽ
Mat. 24 se est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Mosi & prophetis & psalmis de me. Et ponã in seculum
Esa. 54 scilicet semẽ eius. i. populũ Christianũ ex aqua & spiritu sancto in Christo renati, vsq; in finẽ seculi cõ
tinuabo. Ecclesia enim in finẽ mudi perũstet, præsertim cum Christus ei promiserit, Ecce ego vo-
biscum sum cunctis diebus vsq; in cõsummationem seculi. De huius seminis Christi perpetuatione
Luc. 1 apud Esaia scriptum est, Si posuerit in mortẽ animam suam, videbit semẽ lõgæum. Ponã & thro-
Osee 4 num eius, id est, sedem & potestatem eius regalẽ, sicut dies cœli, ita quod nõquam cessabit, & regnabit
in domo Iacob in æternũ, & regni eius nõ erit finis. Si autẽ dereliquerint filij eius per fidẽ & gratiam
baptismalẽ, videlicet Christiani legẽ meam euangelicã eam non obseruãdo: prout de quibusdam in
Apoc. 3 Osee habetur, Dereliquerũt dominũ in non custodiẽdo. Visitabo in virga iniquitates eorũ, paternã-
liter eos corripiedo non penitus exterminãdo: quoniã ego quos amo, arguo & castigo. Misericordiã
Zach. 12 autẽ meam non dispergã ab eo. i. gratiã meam non penitus auferam à populo Christiano: & in isto no-
tatur magnitudo misericordiæ dei tẽpore euãgelicæ legis, quod ideo dicitur tẽpus gratiæ. Vnde ali-
bi scriptũ est, Erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid, cui vtq; deus maximã misericordiam
fecit. Neq; prophano testamẽtum meum. i. promissionẽ meam, Christo & semini eius factã. Semel
iurauit in sancto meo. i. in meipso, si Dauid mẽtiar. i. Christo nõ mẽtiar, semẽ eius. i. populus Chri-
stianus in æternum manebit, nõ in via per fidẽ & gratiã, deinde in patriã per fruitionẽ & gloriam.
Tu verõ repulisti & despexisti. Hæc & sequẽtia exponũt doctores catholici de regni & populi Da-
uid deiectione, sicut in præcedẽti expositione patuit, quæ tamen aliquo modo de statu ecclesiæ ac-
cipi possunt, quoniã populus Christianus sæpe similia passus est à paganis atq; hereticis, qualia susti-
nuerunt Iudæi à Chaldæis & alijs gẽtibus: posteq; litera applicari ad hoc. Postremõ quædã in hoc
psalmo cõtenta de cõfessoribus põtificibus cantat ecclesia. f. Posui adiutoriũ in potente. Posuit nanq;
deus auxiliũ gratiæ suæ in illis, Et exaltaui electũ de plebe mea. i. quemlibet sanctũ episcopum subli-
maui ad statum, gradum, ac ordinem episcopalem. Nemo enim sibi assumit honorẽ, sed qui vocatur à
deo tanquã Aaron. Inueni Dauid seruum meũ. i. quemlibet sanctum cõfessorem anistitem cõtra mun-
dum, carnem ac dæmonem fortiter dimicantẽ: oleo sancto meo vnxi eum, quia põtifices oleo sancto
ungũtur, & sancti episcopi spũaliter vngebãtur ex infusione gratiarum spũs sancti, cuius vnctio do-
cuit eos. Quomõ autẽ cætera quæ cantantur eis conueniant, ex præinductis clarissimẽ liquet. Ecce
Psalum verbis & sensibus magnũ, mysterijs plenũ, omni laude dignũ audiuius, in quo primo o-
mnium misericordia dei suauissimẽ cõmendatur, eius promissa tanguntur, ipsa summa diuinitas pul-
cherrimẽ præconizatur, Christus secundũ vtrãque naturam mirabiliter describitur, eius mysteria co-
piose traduntur: tandẽ humanæ naturæ cõmemoratur fragilitas, diuinæ maiestatis imploratur beni-
gnitas, atq; finaliter deus iucũdo laudatur versiculo, quo dicitur, Benedictus dominus in æternũ, fi-
at, fiat. Elaboremus igitur cũ deuotione cõdigna, & sancta hilaritate ac puritate præcipua tantũ psal-
mum depromere, quatenus nobis cõueniat quod in eo cantatur, Beatus populus qui scit iubilatiõẽ.
& Domine in lumine vultus tui ambulabũt, & in nomine tuo exultabũt tota die, &c. Omnino equi-
dem decet nos in laudibus dei creatoris & saluatoris nostri cordialiter exultare, & summẽ lætari, tã-
quam in summo bono, omnium bonorum nostrorum scaturiente & supermisericordissimo fonte.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXXIX.

EXPOSITIO TITVLLI.

Exponendi nunc Psalms titulus talis est, Oratio Mosi hominis dei. Secundũ Hebræos atq; Hie-
ronymũ Moses est author Psalms præsentis: secundũ August. verõ & eũ sequentes, Dauid eum
cõposuit: sed intitulatur à Mose, quia in eo quædã tanguntur ad vetus testamẽtũ spectantia,
& quædã ad nouũ pertinent testamẽtum: sicq; cõgruenter intitulatur à Mose, qui erat veteris testa-
menti legislator, & noui testamẽti propheta. Author itaq; psalms præsentis, quicũq; ille sit, rogatu-
rus deũ pro beneficijs acquirẽdis primõ gratias agit de beneficijs iam cõcessis, quoniã ad impetrãda
dona futura optimus modus est, gratũ existerẽ de donis præteritis seu receptis. Habenti enim. i. gra-
to, dabitur: ei autẽ qui non habet. i. ingrato, & quod videtur habere auferetur ab eo. Itaque ait,

PRECATIO.

Sis domine nostrum ubique refugium, qui es deus à seculo & usq; in seculũ: respice clementer in nos seruos tuos, &
sit splendor diuinitatis tuæ super nos, ut opera nostra à te semper dirigantur, & cœpta per te finiãtur.

DEPOSITIO Psalms.
DOMINE refugium factus es nobis, hoc est, per beneficia tua nobis collata,
dedisti nobis fiduciam plena fide confugiendi ad te, in omni necessitate & ca-
su. Ab initio enim fecisti cœlum & omnia sidera, solem ac lunam in ministeriũ
cunctis gentibus. Deinde fecisti hominem ad imaginem & similitudinẽ tuam,
fecisti que eum dominari piscibus maris, & bestijs terræ. Habuisti que ab exor-
dio specialem prouidentia generis humani, intantũ vt dicat Apostolus, Nun-
quid cura est deo de bobus? Propter hæc atque similia refugium factus es nobis

Deut. 4
Gen. 1
1. Cor. 9

A [A GENERATIONE in generationem, id est, indefinẽter per omnium generationum successio-
nem. Veruntamẽ modõ ð domine multo amplius refugium factus es nobis per beneficium tuẽ bene-
dictissimẽ in carnationis, per meritum tuẽ sanctissimẽ cõuersationis, & effusionẽ tui pretiosissimi san-
guinis, per missionem spiritus sancti, pe sacramẽtum corporis & sanguinis tui: idcirco tu dicis, Ve-
nite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Et iterum, Qui sitit, veniat & ac-
cipiat aquã vitæ gratis. Dicitur autẽ deus factus refugiu nostrum, nõ per aliquam mutationẽ seu no-
uitatem ipsius, sed per nouam cõuersionem nostrã mœtis ad ipsum, sicut columna fixa stans, fit mihi
dextera & sinistra sine sui mutatione secundum quod ego me diuersimode ad eam habeo. (2)
PRIVS QVAM montes fierent, & formaretur terra & orbis, hoc est, totus mundus, scilicet ante o-
mnem creaturam seu totum vniversũ [A S E C V L O & in seculũ, id est, æternaliter [T V E S D E U S] nõ
quod ante mundi creationem fuerint seculũ & seculum, sed quia tunc erat ipsa æternitas, omniũ secu-
lorum durationem immobiliter continens. Possunt autem per montes intelligi angeli dei, vel partes
terræ sublimes. Ante omnia ista est deus, quia creator eorum: creator autem creaturam præcedit na-
tura, dignitate, ac tempore. Vnde per Esaia ait, Ego sum dominus faciens omnia, extendens cœlos
solus, stabiliens terram, & nullus mecum. Conuenienter quoque dicit, tu es deus, & non eras, quia in
deo semper est stabile atq; inuariabile esse, in quo nec præteritum est neque futurũ, sed æterna præ-
sentia, ac presens ac pura æternitas, quæ est interminabilis vitæ tota simul perfecta possessio. Et hoc
modo loquendi vitur Christus, Antequam, inquit, Abraham fieret ego sum. (3) Nã auertas
hominem, hoc est, ne auerti permittas hominem à teipso summo bono & à bonis spiritualibus atq;
virtutibus [I N humilitatem, id est, in vilitatẽ, ita vt conuertatur ad bona temporalia, & caduca, &
concupiscẽtias carnis. Hoc age, quia [E T dixisti, conuertimini filij hominum, id est, per angelos &
homines sanctos exhortatus es homines ad penitentiam. Da ergo implere quod mones. Idcirco autem
hortatus es hominem ad conuersionem salubrem. (4) QVONIAM mille anni ante oculos
tuos, hoc est, quia quælibet duratio temporalis seu longitudo vitæ humanæ, quantumcunque sit lõ-
ga, reputatur à te, & brevis est coram te, seu cõparatione tuæ æternitatis, [T A N QVAM dies hester-
na quæ præterijt, id est, nullius momenti est, & velut nihil existit, quia finiti ad infinitum non inue-
nitur proportio. Quẽadmodum itaque (secundum Esaia) omnes gentes quasi non sint sic sunt co-
ram eo, & quasi nihil & inane reputatæ sunt ei. Propter quod dictum est supra, Et substantia mea tan-
quam nihilum ante te. sic omnis duratio vitæ præsentis sic est tanquam nihil sit cõparatione dura-
tionis vitæ futuræ, seu felicitatis æternæ. Propterea admonet deus vt despiciamus præsentia, trãsitõ-
ria & terrena: inquirentes bona futura, æterna, atque cœlestia. Propter quod ait Apostolus, Non ha-
bemus hęc manentem ciuitatem, sed futurã inquirimus. Et iterum, Festinemus ingredi in illã requiẽ.
Hinc quoq; Salomon loquitur, Si multis annis vixerit hõ, & in his omnibus lætus fuerit, meminisse
debet tenebrosi tẽporis, & dierum multorum: qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita. Huic
autẽ versiculo consonat quod in Cãnonica beati Petri scriptũ est, Vnus dies apud deũ tãquam mille
anni: & mille anni sicut dies vnus. (5) E T custodia in nocte.] Illud sensum versus præcedentis
concernit, vt sit sensus, Mille anni ante oculos tuos sunt tanquã dies hesterina quæ præterijt: & custo-
dia in nocte. i. tãquam custodia noctis quæ est breuior die, quoniã cõtinet tres horas. ac si dicat, non
solum duratio vitæ humanæ comparatur diei præteritæ, quæ viginti quatuor horas habet, sed etiam
custodiẽ noctis continenti tres horas. Et conuenienter adiungit similitudinem de custodia noctis cõ-
tinente tres horas: quoniam tantum distat ac deficit duratio vitæ hominum post diluuium à duratio-
ne vitæ eorum qui ante diluuium erant, quantum integra dies custodiam noctis excedit, idcirco de-
berent homines nunc præcipue hanc vitam paruipendere, & futurã inquirere. Sumitur verõ iam cu-
stodia pro vigilia, quoniã nox in quatuor vigiliis diuiditur, quibus antiquitus siebãt excubiæ pro cu-
stodia exercitus, à militibus sibijnuicem succedentibus per quatuor vices, scilicet cõdum quatuor vigiliis
noctis. Aptissimẽ insuper comparat vitam humanam custodiã noctis, in qua omnia sub obscuritate
ac trepidatione geruntur, quoniã tota vita nostra in ignorantia est, & periculossissima nimis: [QVÆ
pro nihilo habentur, eorum anni erunt, id est, anni seu tẽpora vitæ hominum erunt de numero ho-
rum quæ pro nihilo computantur, propter nimiam breuitatem vitæ ipsorum. Propter quod Iacobus
ait, Quæ enim est vita vestra? Vapor est ad modicum parës, & deinceps exterminabitur. Et istud cõ-
sequenter ostenditur clarius, (6) M A N E sicut herba transeat, hoc est, prima ætas seu pueritia ho-
minis tam citõ percurrat, mutetur, & defluat, sicut herba quæ celeriter decidit. [M A N E] prædictum
[F L O R E A T,] quia in principio sui temporis est homo quasi in flore, & similis fœno virenti, [E T
transeat] non diu in eodem statu manendo, quemadmodum Iob dicit, Homo quasi flos egreditur &
conteritur, & fugit velut vmbra, & nõquam in eodem statu permanet. [V E S P E R E,] id est, senectus
seu vltima hominis ætas [D E C I D A T] à pristina fortitudine, [I N D V R E T,] id est, siccetur propter
consumptionem humidi radicalis, [E T arefcet] propter defectum naturalis caloris non valentis re-
parare deperditum. Vnde senes naturaliter sunt sicci ac frigidũ. Cur autẽ ista nobis contingant, sub-
iungitur, (7) QVIA defecimus] à primordiali institutione cõditionis humanæ, & solita duratio-
ne ætatis paternæ seu patrum nostrorum, qui præcesserunt diluuium, & diu vixerunt, videlicet circa
nongentos annos, sicut in Genesi legitur, [I N ira tua,] hoc est, in vltione tua seu propter vindictã
tuã iustitiæ: nam propter originale peccatum venimus in hunc statum mortalitatis & vallem lachry-
marum, qui aliã nati efflemus in originali iustitia, collocati in paradiso terrestri: fuisse mĩsq; immor-
tales per obediẽtiam facti. Vel ira ista intelligi potest diluuium, quod deus mundo impiorum indu-
xit, atq; extunc minorati & abbreviati nimis sunt dies nostri, & debilitata humana cõplexio. Propter

Matt. 11
Apoc. 22
Esa. 44
Iohã. 8
Esa. 40
Psal. 38
Heb. 13
Heb. 4
Eccle. 11
2. Pet. 3
Iaco. 4
Iob 24
Gen. 7

Gen. 6 quod dominus ait, Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est: eruntque dies vitæ illius centum viginti annorum: [E T in furore tuo,] hoc est, in multiplici pena, quem nobis propter originale peccatum, & per diluuium induxisti, [T V R B A T I sumus,] id est, vehementer afflicti, instabiles facti, formidolosi atque miseris pleni. In magna namque metis tranquillitate creati eramus, quoniam per originalem iustitiam subiecta erat in homine caro spiritui, sensualitas rationi, & ratio deo: sed homine præuariçate inflicta sunt nobis poenæ diuersæ grauesque, quia in carne secuta sunt infirmitates, passibilitates, & mors. In sensualitate autem timor, dolor, tristitia. In mente verò ignorantia, instabilitas, & difficultas ad bene agendum: veniuntque super nos, quod dictum est protoplasto nostro parenti, Maledicta terra in opere tuo: in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram: quia pulvis es, & in puluerem reuerteris. ¶ (8) P O S V I S T I iniquitates nostras in conspectu tuo, hoc est, eas non indulxisti, sed considerasti, quatenus iustam poenam pro eis infligeres, quemadmodum per Amos dixisti, Cognouit scelera vestra. Et alibi, Adiuuaciones eorum coram facie mea factæ sunt. Posuisti & [S E C V L V M nostrum,] id est, opera temporis nostri quo viuimus [I N illuminatione vultus tui,] id est, in lucida inspectione intellectus tui, quatenus vnicuique tribuas quod meretur, secundum illud Ieremiæ, Fortissime, cuius oculi aperti super omnes filios Adam, vt reddas vnicuique secundum vias suas. Ecce. Oculi, inquit, domini multo plus lucidiores super solem, circûspicientes omnes vias hominum. ¶ (9) Q V O N I A M omnes dies nostri, hoc est, duratio seu operatio vitæ nostræ [D E F E C E R V N T,] id est, abbreviati sunt, velociterque consumpti. Iob enim dicit, Dies mei velociores fuerunt cursore, transierunt quasi naues poma portantes. Et scriptum est, Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora. [E T in ira tua defecimus,] sicut iam dictum est atque expositum. ¶ (10) A N N I nostri sicut aranea meditantur. Huic simile est quod dictum est ante, Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Est itaque sensus, Anni nostri, id est tempora vitæ nostræ, vel nos ipsi in hoc tempore breui viuentes, meditantur sicut aranea, id est, similes esse iudicabuntur araneæ: quoniam sicut aranea semetipsam euiscerat & fatigat tela formâdo, quatenus muscas capiat, citò tamen opus eius destruitur, modico scilicet vento flante, & labor eius cassatur, ipsaque perit: sic homines multipliciter occupantur temporalia congregando, honorem & gloriam seculi huius querendo, & alios opprimendo, & tamen ipsi celeriter moriuntur, labores eorum inutiles efficiuntur, imò incessabiliter tendunt ad casum, quemadmodum S. Iob asserit, Quasi putredo consumedus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. Vnde & alibi dicitur, Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertentur. [D I E S annorum nostrorum] secundum communem cursum sunt [I N I P S I S] hominibus [S E P T V A G I N T A] anni, quibus homo viuere potest in fortitudine competenti. ¶ (11) S I autem in potentatibus, hoc est, foribus & bene complexionatis hominibus inueniantur [O C T O G I N T A] anni, & amplius eorum, id est, tempus vltioris ætatis erit [L A B O R & dolor,] quoniam senex plenus est querelis, & ipsa senectus est velut labor cõtinuus. Istud de communi cursu & lege intelligendum est. Nam & multi ante septuaginta annos ærumnosam ac languidam senectutem incurrit. Aliqui verò post octoginta annos satis robuste atque hilariter viuunt. Sanctus Thomas allegat hos duos versiculos, ad ostendendum, quod vita hominum ante diluuium tam prolixa fuit potius ex diuina virtute, seu miraculose, quam ex causa naturali: adducitque ad hoc illud, quod de Berceilai scriptum est, Erat autem Berceilai Galaadites senex valde. i. octogenarius. Et confirmatur idem per hoc quod de Dauid inducitur, Rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos annos, & tamen Dauid septuagenarius obiit. Asserit quoque Thomas, Dauid hos versus tempore suo scripsisse: & ita secundum Thomam Dauid est auctor Psalmi præsentis: ex quo sequi videtur, quod Thomas senserit omnes Psalmos à Dauid cõscriptos. Hanc autem vitæ abbreviationem & temporalem poenam nobis induxisti, ¶ (12) Q V O N I A M superuenit mansuetudo, hoc est, quia iudicio tuo clemenciam addidisti, per quam rigorem tuæ iustitiæ temperasti. Meruerunt namque homines penitus destrui ac damari, sed pro totali destructione inducta est decurtatio vitæ: pro damnatione verò perpetua temporalis afflicto. [E T corripimur,] per has tuas castigationes mansuetè inflicta, cauendo de cætero à peccatis, ne grauiora patiamur flagella. ¶ (13) Q V I S nouit [S I] fine tua speciali illustratione [P R A E] timore tuo, id est, virtutem iustitiæ tuæ, & vltionum tuarum rigorem, [E T] quis nouit [P R A E] timore tuo, hoc est, præ metuendo iudicio tuo, seu præ timore proprii cordis de tua maiestate concepto [I R A M] tuam dinumerare, id est, omnes poenas peccatoribus a tua iustitia præparatas mensurare aut explicare? quasi dicat, nemo. Incõprehensibilia namque sunt opera diuinæ iustitiæ, quibus in peccatoribus operatur. Quorundam enim poena nunc incipit, & in futuro continuatur. Aliorum nunc inchoatur, & in futuro seculo definit. Aliorum poena modo differtur, quatenus in æternum cõtinuetur. Quis autem ista discernere valet, & cur singula singulis accidant considerare, nisi quem deus supernaturaliter mirabiliterque docuerit? Elucescit ex his, quia sancti homines nonnunquam præ nimio timore maiestatis diuinæ, deficiunt à cõtemplatione diuinæ iustitiæ. Nam & timor vehemens actum rationis locutioneq; impedit. Propter quod in libro Iob habetur, Pauor eius non me terreat, neque enim possum metuens respondere. Veruntamen moderata afflictio timoris siue tristitiæ confert interdum ad veritatis notitiam adipiscendam, in quantum dissolutionem & excessiuam libertatem & hilaritatem excludit. Vnde Esaias inducit, Dominus in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Insuper pro illuminatione diuinæ orat, dicendo, ¶ (14) D E X T E R A M tuam, hoc est, potestatem diuinam & eius correctionem terribilem [S I] cõnotam fac nobis iam per fidei cõtemplationem synceram à spiritu sancto infusam, quatenus eam veneremur, & eius iram seu poenam formidemus, dicentes ex animo illud, Iustæ & veræ sunt viæ

A tua rex sanctorum. Quis non timebit te, & magnificabit nomen tuum? Fac quoque nos homines [E T] eruditos corde in sapiencia legis diuine, quoniam omnis sapiencia à domino deo est. Et beatus homo quem tu erudieris domine. ¶ (15) C O N V E R T E R E domine sine tui mutatione, cõuertendo me ad te, & clementer respiciendo in me, [V S Q V E Q V O], i. non cessando ab hac conuersione, donec ad vltimum finem pertingam. Vel aliquantulum, vt alia translatio habet. i. modicum: quoniam quantumcumque parum de gratia tua præsteris mihi, ego illud pro magno habebō. Vel, aliquantulum. i. tribulationes meas mitiga atque diminue, non penitus tolle, quoniam tribulatio necessaria est electis: [E T] deprecabilis esto super seruos tuos non differendo nec indignando propter eorum peccata, sed cito ac dulciter succurrendo secundum misericordiam tuam. Versiculus iste efficacissimè, affectuosissimè, ac deuotissimè continet precem, quem tanto ardentius, quanto frequentius dicere corde atq; affectu vim verborum gustare debemus. ¶ (16) R E P L E T I sumus mane. i. cito [M I S E R I C O R D I A] tua, quia quam cito corde sincero te inuocamus, plus quæ mereamur, recipimus. Vel, mane. i. in spirituali aurora seu spiritualis diei principio, quando videlicet sol iustitiæ Christus dominus lucè gratiæ imprimit metibus nostris. Vel, mane. i. hora resurrectionis dominicæ, & hora missionis spiritus sancti, quæ & Christus mane surrexit, & spiritus sanctus in die Pentecostes mane super discipulos visibiliter venit: tuncque repleti sumus misericordia dei, quoniam Christus (sicut apostolus) resurrexit propter iustificationem nostram, & illa paraclisi missio erat totius mundi illustratio: [E T] exultauimus, i. signa lætitiæ fortis ostendimus: [E T] delectati sumus interius. Vel, exultauimus, secundum intellectualem appetitum, & delectati sumus secundum appetitum sensuum per redundantiam intellectualem exultationis in ipsum, sicut superius dictum est, Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. i. appetitus superior atque inferior: [I N] omnibus diebus nostris. i. certis horis omnium dierum quibus in gratia viuimus, eo modo quo ait apostolus. Semper gaudete. Et, in omnibus gratias agite. Et, Cõtate & pällite domino in cordibus vestris semp. Homines namque virtuti offi non solus gaudet in prosperis, sed etiã in aduersis, quemadmodum Christus horatur. Gaudete in illa hora & exultate. ¶ (17) L A E T A T I sumus mane. i. cito nos humiliasti. i. humiliari, tentari, & opprimi permisisti. s. pro [A N N I S] quibus vidimus. i. experti sumus [M A I A] poenæ. Magna quippe est ratio exultandi in deo sustinuisse patienter aduersa & aspera, quoniam hoc est signum prædestinationis æternæ, quod scriptura dicit, Beatus vir qui suffert tentationem, Et, Beatus homo qui corripitur à domino. Et, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et, Ego quos amo, arguo & castigo. Quidam hos versus exponunt de ecclesia triũphanti, exponendo præteritum pro futuro, & per mane intelligentes horam resurrectionis futuræ: nec dubium est, quin hoc modo versiculi isti plenius competunt beatis in patria, quæ electis in via. In beatis namque est misericordia cõsummata ineffabilisq; lætitia, atque iucunda præteritarum tribulationum memoria. ¶ (18) R E S P I C E ioculo pietatis paternæ, [I N] seruos tuos & in opera tua, hoc est, in seruos tuos qui sunt opera manuum tuarum. Vel, in opera tua. i. operationes tuas per quas gratia facis in eis, quæadmodum in Esai, habetur, Omnia opera nostra operatus es in nobis. Apostolus quoque, Deus, inquit, est qui operatur in vobis, & velle & perficere pro bona voluntate. Hæc opera sunt tua & nostra: tua sunt, quia à te principaliter procedunt: & nostra, quia per nos facta. Respice, conferuando perficendosque: ea in vitam æternam: [E T] dirige gratia duce in vitam æternam [F I L I O S] eorum, videlicet seruorum tuorum. Vt autem hoc fiat, oro, ¶ (19) E T sit splendor domini nostri super nos, hoc est, gratia tua semper cordibus nostris effulgeat, sicut Ecclesiasticus dicit, Miserere nostri deus omnium, & respice nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum: [E T] opera manuum nostrarum. i. operationes nostras interiores & exteriores, quæ à viribus operatiuis causantur, quæ nomine manuum designantur, [D I R I G E] super nos, id est, in finem supernaturalem, in vitam æternam ad cuiusmodi honorem & gloriam, quatenus non hominibus sed tibi in omnibus cõplacere optemus, & premium supercœlesti pro nostro labore adipisci curemus & intendamus: [E T] opus manuum nostrarum dirige: postquam pluraliter supplicauit opera sua dirigi, quid necesse iam est singulariter exorare, vt opus dirigatur, nisi quod actum charitatis, præsertim & summè dirigi cupit, quoniam actu charitatis manente, ceterarum virtutum permanent opera: & actu autem charitatis cessante, omnia opera meritoria cessant, quoniam sine actu charitatis nullius actus virtutis meretur vitæ æternam. Ecce inclytum Psalmum audiuimus, cuius primus versiculus est versus magnæ fiduciæ atque charitatis præcipuus. Debemus namque ad dominum deum nostrum omni fiducia ac dilectione cõfugere, sicut ad patrem & saluatorem. Vnde Saluator ait, Si vos cum sitis mali, nostis bona data filijs vestris: quanto magis pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Studeamus ergo ex documentis psalmi præsentis vitæ nostræ breuitate pensare, æternæ felicitatis indeficere. Lucæ 11

COMMENTARIVS IN PSALMVM XC.

EXPOSITIO TITVLI.

A Scribitur Psalmo iam pertractando hic titulus, Laus cantici ipsi Dauid, id est, in Psalmo hoc continetur laus spiritualis iucunditatis cõueniens ipsi Dauid, & cuiuslibet fidei per Dauid significato. Agit enim hic Psalmus de tentationibus varijs generis humani, quoniam victor in hoc psalmo laudatur, & de æterna iucunditate per promissionem dei certus efficitur. Refert autem Nicolaus de Lyra quod Psalmus iste cum psalmis sequentibus vsq; ad psalmum centesimum, qui incipit,

Misericordiam & iudicium, &c. in Hebræo titulo caret, & q̄ titulus iste ab aliquo expositore secundum propriam voluntatem appositus sit. Asserit quoque quod Psalmus iste cum sequentibus vsque ad psalmum centesimum, à Mose factus sit secundum Hebræos. Hæc autem à doctoribus catholicis dissonant. Credendum est nanque titulos psalmorum ab aliquo sancto ex diuina inspiratione formatos: sed & sancti doctores pene omnes allegando verba horum psalmorum, frequenter S. Dauid commemorant tanquam authorem eorum. Ait ergo,

Deus altissime concede nos que sumus in adiutorio tuo habitare, & in tua commorari protectione: ut dextera tua auertere non accedat ad nos malum, nec tangat nos peccatoris flagellum: sed te mandante ab angelis in omnibus custodiamur uis nostris.

EXPOSITIO Psalmi.

Esa. 50 Prou. 3

VI habitat in adiutorio altissimi, hoc est, homo mentem suam in deo stabilis, in nitido auxilio gratiæ eius, quæ admodum Esaïas dicit, Quis ambulauit in tenebris, & non est lumen ei. Speret in nomine domini, & innitatur sup̄ deum suum. Et Salomon, Habe fiduciã in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Hic talis in protectione dei cæli comorabitur, i. à deo stabiliter protegetur. Sicut enim in adiutorio dei habitat sperans ab eo adiuuari: sic in protectione dei cæli comorabitur, effectus spei adipiscendo, quoniam deus protector est omnium sperantium in se: iuxta illud, Respiciet filij nationum, & scietote, quia nullus sperauit in domino & confusus est. Ad hoc itaque quod mereamur à deo cælorum defendi, non sufficit transitorie seu instabiliter eius subiectioni inniti, sed debemus in adiutorio altissimi habitare, hoc est, fixo animo permanere, pensantes nos eius ope incessabiliter indigere, quemadmodum ait filius dei, Sine me nihil potestis facere. Nequaquam enim permittimur in nobismetipsis seu proprijs meritis uiribusque, considerare, si uerum esse fatemur quod ait diuinus Apost. Gratiã dei sum id quod sum. Et rursus, Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Idcirco Christus, Qui manet, inquit, in me & ego in eo, hic fert fructum multum. Sciendum uero est, quod quidam sunt homines in deo non sperantes: alij sunt de deo desperantes: alij autem sunt in deo frustra sperantes. Qui enim confidunt in uanitatibus suis, in proprijs uiribus, meritis seu diuitijs, non in deo sed in seipsis sperant. Qui autem sine operibus in deo sperant, inaniter sperant. Habitemus igitur semper quantumcunque profecerimus in adiutorio altissimi, omnem profectum & perfectionem nostram suæ misericordissimæ bonitati, deuotione plenissima ascribentes, atque cum Esaïa dicentes, A facie tua domine cœcepimus, & quasi parturimus & peperimus spiritum. Et iterum, Tantum in te recordemur nominis tui. Ad hoc namque, inducit nos deus apertissime per Osee dicens, Perditio tua Israel est te, in me tantummodo auxilium tuum. (2) Dicit domino homo taliter in adiutorio dei habitans, sicut pater meus es tu, id est, orationum mearum pius adiutor, meæ infirmitatis clemens curator, mei poenitentis atque ad te redeuntis clemensissimis brachijs misericordiam amplector, sicut refugium meum, quoniam ad te in omni periculo, necessitate, & indigentia securè confugio sicut ad patrem ac saluatorem, sicut pater meus. Omnium quidem generaliter deus es, tanquam omnium conditor & promissor, sed specialiter deus meus: primo ex parte tui propter specialem pietatem & gratiam, quam mihi impendis: secundo ex parte mei propter specialem dilectionem & cultum, quibus tibi adhæreo, teque honoro, & summè ac uicè colo: sicut pater in eum, non in homine puro, quoniam maledictus uir qui confidit in homine: nec in aliqua pura creatura, sed in te sperans per opem & gratiam tuam omne malum euadere, omne bonum acquirere. Scriptum est nanque, Benedictus uir qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Sperabo autem in eum, (3) Quoniam ipse per gratiam liberabit me de laqueo, hoc est, à deceptione atque pestifera infectione uenturorum, id est, iniquorum ad peccata quibus anima captiuatur ac moritur, inducentium. Venatores nanque hic appellantur, qui currunt & latagunt fallere animas, easque à deo auertere, ac per hoc priuare gratia in presenti, & gloria in futuro. Hi uero venatores non solum sunt demones, sed eorum quoque imitatores homines reprobi, de quibus scriptum est, Inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius. Vnde alibi legitur, Vir fratrem suum uenatur ad mortem. Laqueus uero nunc dicitur id, quo anima demonum seruituti subijcitur, ab hostibus suæ salutis capitur, uinculisque æternæ mortis ligatur. Hoc autem nihil aliud est, nisi mortale peccatum. Propter quod Apostolus laqueum istum interdum singulariter exprimit, nominans eum auaritiã. Qui, inquit, uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. Interdum uero exprimit eum pluraliter, intelligendo quantumcunque peccata mortalia nomine laqueorum, sicut cum ait, Det illis deus poenitentiam, ut respiciant à laqueis diaboli, à quo captiui tenentur ad ipsius uoluntatem. Vnde de his laqueis, quibus anima miserabiliter irretitur & spiritualiter moritur, in Euangelio asseritur, A Erumnæ seculi, & deceptio diuitiarum, & circa reliqua concupiscentiæ introeunt in cor, suffocant uerbum, & sine fructu efficiunt. Quid ergo est, Ipse liberabit me de laqueo uenantium, nisi ipse per misericordiam suam eripiet me, atque saluabit ab insidijs hostium uisibilem & inuisibilem: iuxta illud, Erit omnipotens contra hostes tuos? Liberabit in super me, i. ab omni sermone nociuo contra me dicto, ita ut non fiam impatiens, dum alij me irrident, calūniantur, uidentur. Deridet enim iusti simplicitas, & uitam iustorum peruersi sermonibus impijs lacerant. In his (sed gratia dei iuuante) non conturbamur, imo lætamur, pensantes quod ait Saluator, Beati eritis,

Eccl. 1

Iohã. 15 1. Co. 13 2. Co. 3 Iohã. 15

Esa. 26 Ibidem Osee 13

Iere. 17 Ibidem

Sap. 2 Mich. 7

1. Tim. 6

2. Tim. 2

Marc. 6

Iob 22

Iob 12 Mat. 5

A cum maledixerint uobis homines, & persecuti uos fuerint, & dixerint omne malum aduersum uos mentientes propter me. Gloriari nanque debemus, dum insurgit in nos imprudentium contumeliosa loquacitas, quoniam conformamur aliquantulum domino nostro Iesu Christo, qui ait, Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Et, Omnes uidentes me deriserunt me. Cui frequenter dixerunt Iudæi, Dæmonium habet, & insanit, homo uorax, amicus peccatorum, & in principe dæmoniorum dæmonia eiicit. Vel, à uerbo aspero, id est, à sententiã iudicis, qui dicit in die iudicij impijs uerbum illud aspernum, Ite maledicti in ignem æternum. (4) Scapulis suis obumbrabit tibi. Per scapulas dei intelligit potestatem diuinam electos protegentem. Est igitur sensus, Scapulis suis, id est, potestate sua benigna obumbrabit tibi, id est, ab æstu tentationis & igne persecutionis refrigerabit, alleuiabitque te, sicut infra dicitur, Obumbrasti super caput meum in die belli. Vnde Apostolus dicit, Sicut abundat passioe Christi in nobis, ita per Christum abundat consolatio nostra: [Et sub pennis eius, id est, sub alis ipsius, uidelicet sub extensione misericordie atque potentie dei] spirituali in anima [Et ueritas eius, id est, sacre scripturæ cognitio, seu illustratio spiritus sancti. Vnde ait Saluator, Si manseritis in sermone meo, ueritas liberabit uos. Et Apostolus, Omnis, inquit, scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad corripiendum, ut perfectus sit homo ad omne opus bonum. Quæ admodum enim scuto materiali defenditur corpus à læsionibus hostis: sic per considerationem sacre scripturæ & commemorationem diuinæ doctrinæ protegitur anima ab impugnationibus tentatoris, reijciturque à suo consensu, quicquid diuinæ legi conspiciat dissonare. Propterea Sapiens quidam dicit, Sermo tuus domine, eos qui in te credunt, conferuat. Qui enim in omne quod agit uel deserit, sacre scripturæ testimoniũ adhibet, tuæ pugnabili scuto innititur, nec potest errare. Non timebis à timore nocturno id est, non formidabis incurere noctis timorem, neque pauebis his quæ solent nocturnis temporibus timorem incurere. Multi enim imbecilles & modicæ spei timent die adhuc durante quod in nocte perterrebuntur. Et quidam paululum animo fortiores hoc non timent, tamen in ipsa nocte de facili perterrentur ex aliquo strepitu seu imaginatione aut somnio. Hic timor magnæ imperfectionis indicium est, liberatque ab eo ueritas sacre scripturæ seu illuminationis supernæ, quæ ait, Ne paueas repentino terrore. Vnde Salo dicit, Fugit impius nemine persequente. Iustus autem quasi leo confidens absque terrore erit. Denique contra hunc stultum timorem, quo timeamus de nocte propter absentiam hominum, seu propter somniorum aut fantasmarum occursum, quasi deus & sancti angeli non essent nobiscum de nocte sicut in die, aut quasi dæmone aliquid posset in nos nisi permissus à deo. scriptum est enim, Qui timet deum nihil trepidabit. Et iterum, Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur uentum, secundum hoc uisio somniorum. Qui ista uerba æternæ ueritatis perpendit, hoc carebit nocturno timore: quemadmodum sapietia proficitur, Qui me audierit, absque terrore quiescet. Quod si imaginationes rerum timorem in cutierum oriuntur in nobis, uidelicet commemorationes iam defunctorum, &c. multum prodest statim in corde describere imaginem Christi in cruce pendentis, & ea quæ ipse pro nobis perpessus est. Non timebis etiã (6) A sagitta volante in die, hoc est, ab aspera aduersitate quæ manifestè inferitur, sicut est contumelia, deprecatio, & quæcunq; manifesta afflictio, imo aduersitas talis tanquam donum dei recipitur, & incundè suscipitur: iuxta illud Apostoli, Uobis datũ est à Christo non solum ut credatis in eum, uerum etiam ut patiamini pro eo. Et ad Hebr. Rapinã, inquit, bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis. Nec timebis a negotio, i. dæmonio in tenebris, i. qui nocturnis temporibus permittitur inquietare homines. neque formidabis a uinculo & demone meridiano, i. demone qui in die permittitur dequirere. A quatuor ergo tationibus liberatur, quæ in adiutorio altissimi habitat. i. à timore nocturno à sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, & ab incurso & demone meridiano, & ita nullã tentationem quantumcunque grauem seu uindictam illatã ueretur, dices cum Apost. Omnia possum in eo quod me confortat. Et illud Iere. Domine fortitudo mea, & refugium meum, & robur meum in die tribulationis meæ. Vnde superius dictum est, Dominus illuminatio mea, & salus mea, quæ timebo? &c. Propter quod Petrus prestat, Quis est qui uobis nocet, si boni æmulatores fueritis? Nepe si deo pro nobis, quis contra nos? igitur nec demone perambulante in tenebris, nec demone meridiano timebis. (7) Cadent à dextris tuis, quia quicumque seu quotcumque ad te tentadum accesserint, diuina uirtute superabuntur, ac fugient, quemadmodum dicit Apostolus Deus pacis cõteret satanã sub pedibus uestris uelociter. Ideo Heliseus locutus est, Nolite timere: plures enim nobiscum sunt quam cum illis. Per latus autem sinistrum à quo mille cadere perhibetur, intelligendus est status animæ in aduersis. Per dexteram uero, status eius in prosperis. Dicit ergo quod mille casuri sint à latere tuo sinistro, quoniam nulla aduersitas te dejiciet, si in adiutorio altissimi habitas: imo quantumcunque fuerit spiritus tuus afflictus, nec murmurabit, nec à deo recedet, neque pusillanimitate uictus tætorum succubet. Cadet quoque decem milia à dextris tuis, quoniam nulla prosperitas te extollet, & quantumcunque prosperè succedat, nunquam in teipso gaudebis, nec aliquid boni tibi ascribes, nec tætorum blandienti consenties. Sed cur à sinistro latere asserit mille casuros, atque à dextris decem milia? Primum sciendum quod hic ponitur numerus determinatus pro numero indeterminato, quemadmodum Dan. inquit, Milia milium ministrabat ei, & decies milies centena milia assidebant ei. Et in Apoca. Erat numerus angelorum milia milium dicentium, Dignus est agnus qui occisus est accipere uirtutem. Est igitur sensus, quod à lateribus tuis cadet multitudo dæmoniorum, quantumcunque fuerit numerosa seu multa. Nam ut in scriptura habetur, Non est domino difficile saluare in multis uel in paucis, suntque plures ac fortiores pro nobis, uidelicet angeli sancti, quam contra

nos angeli mali. Veruntamen dicuntur plures *caſuri* à dextris quàm à ſiniſtris: quoniam plures homines ſeducuntur per blandimenta atq; illecebras proſperitatis, quàm per moleſtias aduerſitatis. Delectationem nanque omnes naturaliter vehemèterque appetunt: [A d] te autem non appropinquare tentatio dæmonum per conſenſum, ſeu multitudo dæmonum à te viſta per opem gratiæ dei. Dæmones nanque victi ceſſant à tentatione & fugiunt, quemadmodum ſcriptum eſt, Reſiſtite diabolo, & ſugiet à vobis. Et aſſerunt aliqui, quòd dæmon ſemel victus ab aliquo, nunquam redeat ad tentandum eundem. Alij dicunt, quòd nunquam redeat ad tentandū eundē de illo peccato, quo ſemel ab eo extirrit victus. Sed probabilis reor, quòd & ſancto Thomæ amplius placet, videlicet quòd quantum dæmones victi ad tempus recedant, & à tentatione deſiſtāt, redeunt tamen viciffim ad tentandum eundem de quocūque peccato, & ad huius cōfirmationem allegat Thomas quod de Chriſto apud Luc. ſcriptum eſt, Cōſummata omni tētatione, diabolus receſſit ab eo vique ad tempus. ¶ (8) V E R V N T A M E N oculis tuis interioribus [C O N S I D E R A B I S] hanc victoriam tuam tibi diuinitus præſtitam, ne deo ingratus exiſtas, & ad hanc conſiderationem requiritur ſpiritus ſancti inſuſio: iuxta illud Apoſtoli, Nos non ſpiritus huius mundi accepimus, ſed ſpiritus qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis: [E T] retributionem peccatorum videbis, jid eſt, iuſtam pœnam reproborum penſabis & cernes, nunc quidem per fidei ſpeculationem, recolēdo diſtinctionem futuri iudicii, pœnæſque inferni: in ſeculo autem futuro ac finali iudicio eam videbis per certiffimam manifeſtationē: & vt eam euadere queas, dicis deo, ¶ (9) Q V O N I A M tu es domine ſpes mea, jid eſt, obiectū, cauſa, & terminus ſpei meæ. Vel, ſpes mea, id eſt, bonū à me principaliter finaliterq; ſperatum, quia non aliud bonum deſidero, nec aliud præmium quæro, nec alium finem expecō niſi reipſum. [A L T I S S I M V M] poſuiſti refugium tuum, i. in teipſo collocaſti terminū noſtri refugij. ſ. vt non quieſcamus, nec ſtemus citra ſeu infra te, ſed mentē erigamus in tuę bonitatis cōtemplationem, ſicq; ad tuiffimam ineffabilem & ſupraltiſſimam confugiamus elemētā. ¶ (10) N O N accedet ad te malum, jid eſt, peccator non admittetur ad ſocietate & gloriā tuam. Vel, malū, id eſt, peccatū non accedet ad te per approbationem, quia non cōplacet tibi, ſicut prædictum eſt, Quoniam non deus volens iniquitatem tuas: [E T] flagellū non appropinquaret tabernaculo tuo, i. triumphātī eccleſiæ, ſeu celo empyreo, quia in patria nulla inuenitur triſtitia, afflictio aut miſeria, ſed gaudiū & lætitia, gratiarū actio & vox laudis. Vel ſic, homo iuſtus dicit, Quoniam tu es domine ſpes mea, & ſi hoc deo veraciter dixeris o homo quicumq; ille eſt, tunc vtiq; altiſſimum poſuiſti refugium tuum, id eſt, in Chriſto vniuerſorum conditore, non in rebus creatis & vilibus, ſtatuiſti tibi locum refugij. Idcirco non accedet ad te malum pœnæ vel culpæ in ſeculo illo, vbi ſpei tuę mercedem recipies, & flagellum non appropinquaret tabernaculo tuo, id eſt, corpori tuo quod in futura reſurrectione reſumes, quoniam corpus impaſſibile, clarum, agile, atque ſubtile habebis. Oportet nanque (ſecundum Apoſtolum) mortale hoc induere immortalitatem. Vnde apud Eſaiam dominus ait, Erat ſecuritas vſque in ſempiternum, & ſedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & requie opulenta. Vel, Non accedet ad te malum culpæ mortalis in præſenti per conſenſum, quoniam ſperātem in ſe dominus à ruina præſeruat, ſe undum quod in Petri Can. habetur, Satagite vt per bona opera certam faciatis electionem veſtram. Sic enim facientes non peccabitis aliquando: & flagellum non appropinquaret tabernaculo tuo, hoc eſt, corpori tuo in detrimentum & nocumentum ipſius: imo tale flagellum potius reputandum eſt dulce ac proſperum purgamentum, & maximū meritū, quàm durū tormentū aut aliquod nocumentum: quia vt ait Apoſtulus, Non ſunt cōdignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriā noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum glorię pōdus operatur in nobis. ¶ (11) Q V O N I A M angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis. [O]mnes nanque (ſecundum Apoſtolum) ſunt adminiſtratoriſp̄ ſpiritus, in miniſterium miſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis. Quòd enim angeli deputantur ad cuſtodiam hominum, Chriſtus apud Matth inſinuat, Angeli, inquit, eorum in cœlis ſemper vident faciē patris mei. Vbi Hierony. dicit, Magna eſt dignitas animarum, vt vnaquæque à natiuitatis exordio habeat angelum ſanctum ad ſui cuſtodiam deputatum. Sed cum ſingulis hominibus ſinguli præſint angeli, cur non ait, angelo ſuo mandauit de te, vel angelis ſuis mandauit de vobis? Et reſpondendum, quòd quāuis quilibet homo in quantum eſt ſingularis perſona ſpecialem habeat angelum, tamen ſicut vnum eundemque hominem plures tentant diaboli, ſic eidem homini ad eſſe atque ſuccurrere poſſunt angeli plures. Cuſtodiant autem nos angeli quantum in ipſis eſt, in omnibus vijs, hoc eſt, operibus noſtris. In bonis enim actibus nos cuſtodiant, ne ceſſemus à bono, ſed ſemper perfeueremus in finem. In malis quoque actibus nos cuſtodiant, ne ſtatim à dæmone rapiamur, & ne in vitijs perſiſtamus. Cuſtodiant etiam nos à tentationibus dæmonum, ne quantum deſiderant, nos moleſtent, & à multis periculis mentis & corporis. Vnde ſecūdum Thomam infantes in vtero matrum ſuarum angelum ſpecialem pro cuſtodia ſortiuntur, quia infanti in vtero accidere poſſunt aliqua nocumenta. ¶ (12) I N manibus ſuis, hoc eſt, in ſua poteſtate & ſapientia [P O R T A B V N T], jid eſt, dirigent [T E] de via huius exilij ad patriam electorum. Adiuuant enim ſua virtute noſtram firmitatem, & ſua ſapientia tenebras cordis noſtri illuſtrant: ſicque gradiuntur nobiſcum portantes nos ſecum, cooperando nobis in omni bono operē. Portabit igitur te, [N E] forte offendas ad lapidem pedem tuum, jid eſt, ne aliquid tibi in via obſiſtat, ſed pede inoffenſo, & calle ſecuro tendas ad patriam. Vel, ne offendas ad lapidem pedem tuum, id eſt, ne Chriſtum qui eſt lapis angularis, peccando offendas. Vel, ne offendas ad lapidem, hoc eſt, ad culpam mortalem ab ingreſſu patrię prohibentem, quemadmodum lapis obſtruit viam, prohibetque ingreſſum.

Luc. 4

Pſalm. 5

Eſa. 51

1. Cor. 15

Eſa. 32

1. Pet. 1

Rom. 8

2. Cor. 4

Heb. 1

Mar. 18

Eſa. 28

Act. 4

1. Pet. 2

A ſum, pedem ſuum, id eſt, affectum ſuum, ſeu operis tui greſſum, ſeruiēdo ac inhærendo creaturæ potius quàm creatori. Hos duos verſiculos propoſuit Chriſto diabolus, quafi de Chriſto prædictos, ſed cum ipſe ſit mendax, & cum mendacium loquitur, ex proprio loquitur, ideo mendaciter allegauit. Non enim de Chriſto dicta ſunt (ſecundum Hieronymū) ſed de membris eius, quoniam Chriſtus angelorum cuſtodia nullatenus eguit, quippe qui errare non potuit. miniſtrauerunt tamen ei angeli, non propter neceſſitatem, ſed propter reuerentiam atque decentiam. ¶ (13) S V P E R aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Huius ſimile eſt quòd Chriſtus ait diſcipulis, Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Quæ licet ad literam accipi poſſint de irrationalibus, venenofiſque brutis, quæ multi ſanctorū præſertim in noua lege ſine læſione calcauerunt, ſic vt eorum venena ſine nocumento biberunt: iuxta illud Chriſti apud Marcū, Si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Quod etiam partim contigit filijs Iſrael ex Aegyptō gradiētibz per eremum vaſtā atque horribilem, & venenofiſ animalibus plenam, quæ nocumētum non intulerunt filijs Iſrael. Quæ admodum Moſes ſcripſit, Dominus ductor tuus fuit in ſolitudine magna & terribili, in qua erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dyphas. Conuenientius tamen per animalia iſta accipimus dæmones, horum animalium proprietatem habētes, vel eundem dæmonem diuerſis his proprietatibus vel potius malitijs informatum, ſeu ipſa vitia taliter nocentia, qualiter nocent animalia iſta. Dæmon itaque dicitur aſpis, in quantum cordi virus inuidiæ ingerit, & occultæ tentationis venenō animam inſicit & occidit: ſicque per aſpidem intelligi poteſt inuidia, quæ ſuo veneno charitatem dei & proximi, omniumque virtutum virorem intoxicat, & penitus demolitur ac deſtruit: quoniam ſicut ait Iohannes, Qui non diligit, manet in morte. Et iterum, Qui odit fratrem ſuum homicida eſt. Dæmon quoque dicitur baſiliſcus, dum ſola fraudulenta ſuggeſtione animam tētāt atque interficit proponēdo ei mala ſub ſpecie boni, vtpote in angelum lucis ſe tranſfigurās, ſecundum Apoſtolum. Baſiliſcus nanque ſolo viſu interficit, non quolibet, ſed eos (vt fertur) à quibus ipſe primitus nō videtur. Nam ſi homo illum prius conſpiciat, non ſibi nocet oculus venenofiſſimi baſiliſci, imo (vt legitur) ſi quis ſpeculum baſiliſco obijciat, repercutitur venenum, rediens ad eum vnde manauit, & proprium interimit effuſorem, ſcilicet ipſum baſiliſcum. Sic planē iſte diabolus, qui per baſiliſcum ſignificatur, & in angelum lucis transformatur, non videntem interimit: ſi verò aſpiciat homo primum dæmonem iſtum, eius verſutiam perdenō, non læditur, ſed redit malignitas dæmonis in caput ipſius: ſicq; per baſiliſcum vana gloria ſignatur, quæ incautos & mentaliter cæcos proſternit: videnti verò & ſpiritualiter illuſtrato nocere non valet. Dicitur etiam dæmon leo, dum contumaciter, violenter, ac impetuoſe hominem maximē innocentem perſequitur. Propter quòd princeps apoſtolorum admonet, Sobrijs eſtote & vigilate, quia adueſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circūit, quærēns quem doueret, cui reſiſtite fortes in fide. Vnde per leonem ſignificatur ferocia animi ſeū omne peccatum ad violentiam pertinens. Dicitur autem diabolus draco, cum per ſuarum peſtiferarum immiſſionum abundantiā hominem proſus abſorbet, ſicut de eo ſcriptum eſt, Abſorbebit fluuium, & non mirabitur. Itaque per draconem obſtinatio ſignatur. Poſſent quoque per bruta iſta intelligi homines impij, propter ſimilitudinem imitationis in malo. Nam peruerſis increduliſque Iudæis ait Iohānes Baſtiſta, Progenies viperarum quis oſtēdit vobis fugere à futura ira? Pharaoni quoque per Ezechielem dicitur, Audi Pharao draco magne. Si ergo in deo plena mente confidis, ſuper omnes has aſpides & baſiliſcos ambulabis, omneſque iſtos leones & dracones calcabis, quoniam in omni tēratione, perſequeutione, & vitiorum impuſſu à peccato immunis exiſtes: iuxta illud Apoſtoli, In omnibus hijs ſperamus propter eum qui dicit nos. Deinde ſequitur benigniſſima conſolatio promittentis ſperanti in ſe multiplicem gratiam in præſenti, plenāque in futuro beatitudinem. ¶ (14) Q V O N I A M in me ſperauit, non ſpe caſſa & vacua, ſed operoſa atque formata, agens quod ſibi poſſibile fuit, nec tamen vberibus ſuis aliquid tribuens, nec propriæ perfectioni confidens, ſed in me principaliter ſperans [L I B E R A B O E V M] iam à vitijs, & in futura reſurrectione ab omni pœnalitate ac imperfectione mentis & corporis, quando reformabo corpus humilitatis ſuę, figuratum corpori claritatis meę: [P R O T E G A M] eum in omni periculo, [Q V O N I A M] cognouit nomen meum, jid eſt, quoniam ſciuit, & fide ac opere recognouit me eſſe miſericordem in ignoſcendo, fidelē in adiuuando, veracem in promittendo. Eſt autem quædam cognitio dei, quæ vocatur informis, id eſt, ſine decore & ornamento, quoniam non eſt charitati & bonæ conuerſationi coniuncta: de qua cognitione dicit Apoſtulus, Conſitentur ſe noſſe deum, factis autem negant. Et ad Roman. Cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Alia appellatur cognitio dei formata, id eſt, dilectioni vnita, de qua alio loco ſcriptum eſt, Qui dicit ſe noſſe deum, & mādāta eius non ſeruat, mendax eſt. Nunc igitur loquitur Propheta de cognitione dei formata, quæ vtiq; diuinam protectionē meretur, cum ſit acceptabilior deo quàm holocauſtomata, quæ admodū domin⁹ per Oſe proph. ait, Sciētiam dei volo plus quàm holocauſta. Ecce q̄ magnum bonum eſt cognitio dei. Nēpe tam magnum eſt, vt ipſa dicatur ſinis aduentus Chriſti & vita æterna. Scriptum eſt enim, Sciens quoniam filius dei venit, & dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus deum verū. Et iterū, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcāt te deum verum. ¶ (15) C L A M A V I T ad me] ſeruenter orādo, [E T] exaudiam eum, jidādo quòd rationabiliter atq; ſtabiliter poſtulat: [C V M] ipſo ſum in tribulatione, ſicut ſuperius dictū eſt, iuxta eſt domin⁹ hijs qui tribulato ſunt corde. Nō ergo formidemus, nec dedignemur tribulationes iugiter ſuſtinere, ſi cupimus deum nobis inceſſanter ad eſſe. [E R I P I A M] eū ab aduerſis, [E T] glorificabo, hoc eſt, glorioſum & beatum efficiam [E V M] in patria, dicendo ad eum, Eugē

Iohā. 8
Matt. 4

Marc. 16

Iohā. 3

2. Cor. 11

1. Pet. 5

Iob 40

Rom. 8

Rom. 1

1. Iohā. 2

Mat. 26 serue bone, quia supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui. E
Luc. 19 (16) LONGITVDINE dierum, hoc est, interminabili duracione vitæ beatæ seu æuo, quod est
Ioh. 14 Christus in hac ostensione sui felicitatem nostram consistere innuit dicens, Qui diligit me, diligetur a

COMMENTARIUS IN PSALMUM XCI.

EXPOSITIO TITVLI.

Habet Psalmus iam exponendus hunc titulum, Psalmus cantici in die sabbati, hoc est, Psalmus
Exod. 51 spiritus lætitiæ decantandus in die sabbati, hoc est, in sabbato mentis, videlicet in tranquillitate conscientiæ, quatenus ad sabbatum æternitatis mereamur perducere. Ad literam, Psalmus iste specialiter conveniebat sabbato, & catabatur à Iudæis in eo, quoniam agit de opere creati-

PRECATIO.

Virtutibus plantans in domo tua domine, et ut bonum semen fac nos in omni speciosa religione fructificare, in quo ut palma flore iustitiæ surgentes, in eo per te consummati perenniter ante te floreamus exultantes.

EXPOSITIO Psalmi.

Luc. 10 BONA est confiteri domino. Sicut ubertim prædictum est, duplex est confessio, scilicet confessio laudis diuinæ, de qua ait Saluator, Confiteor tibi pater domine cæli & terræ. Et confessio nostræ culpæ, de qua alibi scriptum est, Confitemini alterutrum peccata vestra. Vtraque autem confessio bona est & salubris, sed prima multo melior, nobilior, atque diuinior, cum sit actus angelicus. Sed quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris, propterea peccatori confessio culpæ in primis magis necessaria est ac salubris, quatenus vitij per confessionem istam deletis, dignus reddatur domino confiteri, seu deum laudare. Nunc verò de confessione laudis loquitur Psalmus. Bonum est etiam [E T psallere,] hoc est, publicè & in sublimi psalmos ac laudes diuinas cantare [NOMINI TVO,] hoc est, ad honorem nominis tui ò deus [ALTISSIME.] Vnde Tobie angelus Raphael ait, Benedicite deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini illi, quia fecit vobiscum misericordiâ suam. Idcirco nunc subditur, [C(2) AD ANNUNCIANDVM] mane, id est, in principio diei, de quo Esaias, De mane [inquit] vigilabo ad te. Vel, mane, id est, in spirituali aurora, quando videlicet infusionem supernæ claritatis corde sentimus ex immutatione ac nouitate sanctæ deuotionis. Vel, mane, id est, tempore prosperitatis ac iucunditatis [MISERECORDIAM tuam,] id est, gratiosa beneficia tuæ pijsimè bonitatis, seu benignitatem tibi cõnaturalem, eam laudâdo ac prædicando. In quolibet mane iam dicto annunciate debemus misericordiam dei, omnia bona nostra diuinæ bonitati deuotissimè ascribêdo: & bonū ac optimū est à diuina laude diem incipere, quatenus totum diem in dei præconio expendamus: quemadmodū dictum est supra, Repleatur os meum laude, vt cantem gloriâ tuam, tota die magnitudinem tuam. Ad annunciandum quoque [E T veritatem tuam,] id est, sacram scripturam Christi doctrinam, seu diuinam iustitiam [PER noctem,] i. certis horis nocturni tēporis, sicut Ieremias hortatur, Consurge lauda in nocte, in principio vigiliarum. Vel, per noctem, i. tempore aduersitatis, quatenus in nostra castigatione tuâ laudemus iustitiam, nostram fateamur malitiam, ob quam flagellari

A meruimus, dicentes illud Tobie, Benedico te domine, quoniam tu castigasti me. Illud quoque Iob, Tobie 11 Peccavi & verè deliqui, & vt dignus eram non recepi. Vel, per noctem mentis spiritualem, quâdo vi Iob 33 delictis spiritualis consolatio tollitur, gratia dei suspenditur, & anima propriam infirmitatem experitur; tunc enim diuinam iustitiâ laudare debemus, & non fieri pusillanimes, neque adulterinas consolationes desiderare, sed affectuosè orare pro reditu pristinæ gratiæ, patienterq; sufferre dilecti abstinentiam vel potius absconsionem. Veraciter nãq; præsens est, non tamen sentitur eius præsentia, dicentes cum Esaias, Anima mea desiderauit te in nocte, cordialiterq; pensantes, quod apud eundem Prophetam dominus asserit, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis meæ abscondi parumper faciem meâ à te, & in misericordiâ sempiterna miserus sum tui. Et quia Hebræi cum musicis instrumentis deum laudare solebât, sicut ecclesiâ iam agit, organum vtens, ideo additur, [C(3) IN decacordo psalterio, cum cãtico in cithara.] Qualiter verò psalterium decacordum, id est, decem cordarum & cythara spiritualiter exponantur, dictū est supra in elucidatione psalmi 80. cuius exordiū est, Exultate deo adiutori nostro. Breuiter nãque tangendo, in decacordo psalterio deum collaudat, qui decem præcepta obseruat. Laudat quoq; in cithara qui opera misericordiæ non omittit. Taliter conuersantis vita & laus, dulcè efficit melodiâ in auribus dei: ita vt dicat illud, Sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis. Ideo autem bonum est mihi psallere nomini tuo ò deus altissime, [C(4) QVI A delectasti me domine] spirituali, interna ac pura delectatione, [I N factura tua,] hoc est, in consideratione ac vsu creaturarum tuarum [E T in operibus manuum tuarum,] i. omnipotentis tuæ, videlicet in ordine vniuersi, in specibus rerum, in pulchritudine mundi, in operibus creationis, recreationis, & glorificationis, in cõtemplatione visibilium ac inuisibilium rerum [E X V L T A B O.] Vnde scriptum est, Quam desiderabilia sunt omnia opera eius. Et quis satiabitur videns gloriâ eius? In creaturis autè dei, dupliciter delectari quis potest: primò in ipsis creaturis secundum se. Secundò, referendo omnem perfectionem earum ad creatorem, ita quòd in sapientia atq; potetia dei potius quàm in rebus creatis homo lætatur: & ista delectatio sancta est. prima quoque mala non est secundum se, nisi quis finaliter insistat in ea, vel immoderatè in ipsa occupetur, diffundatur, aut resoluatur. Quoniam autem deum in hac vita in seipso, seu per speciem cernere nõ valemus, compellimur ex rebus creatis ad eius cognitionem assurgere. Nam sicut in Proverbij scribitur, Omnia propter seipsum operatus est dominus, quatenus scilicet diuinæ naturæ perfectiones in eñibus relucere, sicut perfectio causæ splendet in suo effectu, In quantum igitur ordo specierum vniuersi est velut scala pertingendi ad creatoris notitiâ, delectari & exultare debemus in operibus dei. Ex consideratione insuper rerū, videlicet ex rapidissimo ac superuelocissimo motu cælorum ac syderum, solis ac planetarum, ex magnitudine cælestium orbium, ex ordine, puritate ac ministerio angelorum, docemur q̄ sublimis sit deus, q̄ reuerenter sit ei ministrandum, quàm promptè obediendum. Sed & in infimis rebus, puta in ape, formica, lepuleculo, atque similibus innotescit ineffabilis sapientia dei. Omnis quoque pulchritudo, ornatus, dulcedo, bonitas, harmonia, atq; amabilitas creaturarum ad omnipotentis creatoris desiderium & amorem nos prouocant. Vnde ad hanc cõtemplationem ac delectationem ab Esai. inuitamur, Leuate, inquit, in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Exultare etiâ debet homo in operibus dei, quoniâ omnia facta sunt propter nos, & ad sustentandam indigentiam nostram condidit deus omnipotens pisces maris, volucres cæli, bestias terræ, ligna pomifera, herbas diuersas. [C(5) QVI A magnificata sunt opera tua domine,] id est, valde magnificè, sapienter, potenter, & inscrutabiliter sunt instituta, distincta, atque ornata. Decuit nãq; (quemadmodum Plato affirmat) à sapientissimo, speciosissimo, optimoq; opifice opus pulcherrimum, præclarissimū, excellentissimūque produci, qualis est machina mundi, qui incomparabili pulchritudine cõstat. Maiora autè & incomprehensibilia sunt opera recreationis ac glorificationis, quàm creationis. Vnde quæ vnigenitus filius dei pro nostra salute assumpsit, fecit, ac pertulit, omnem magnificentiâ, inuestigationem, sermonem transcendunt. Propter quod in Apocalypsi dicitur, Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotens. Et in Ecclesiaste, Cunctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. Sapiens quoque alius, Difficile inuenimus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cælo sunt, quis inuestigabit? Denique si subtilius cõtemplari desideramus, quàm magnificata sunt opera creatoris, profundè pensemus quid dominus dicat ad sanctum Iob, Vbi (inquit) eras quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi si habes intelligentiâ. Quis posuit mensuras eius, aut quis tetendit super eam lineam? Super quo bases eius solidatæ sunt? Quis conclusit ostijs mare, quando erumpibat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantia obuoluerem? Circumdedi illud terminis, & posui vestes & ostia, & dixi, Hucusque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Nunquid coniungere valebis micantes stellas pleiades, aut gyrum arcturi poteris dissipare? Nunquid nosti ordinem cæli, aut pones rationem eius in terra? Quis posuit in visceribus hominum sapientiam, aut quis dedit gallo intelligentiâ? Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli dormire quis faciet? Sed vere quicquid de operibus supergloriosissimi creatoris intelligere aut profari valemus, pene nullius momenti est ad id, quod in re ipsa est. Propter quod iterum in Iob habetur, Ecce hæc ex parte dei & sunt viarum eius, & cum vix paruam stillam sermonum eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? Propter quod etiam Plato testatur, quòd ea quæ scimus, minima & prope nulla sunt respectu eorum quæ ignoramus. Aristoteles quoque disseruit, Quia sicut se habet oculus vesperilionis ad solis fulgorem: ita se habet intellectus humanus ad cognitionem manifestissimorum

naturæ, hoc est, ad noticiam substantiarum seperatarum. Itaque si opera dei tam magna & incomprehensibilia sunt, quam incomprehensibilis est creator eorum? Ipse enim in infinitum cuncta in omni nobilitate transcendit. Ideo subditur, [N I M I S profunda facta sunt cogitationes tuæ.] hoc est, consilium, ratio, & ordinatio sapientiæ tuæ, qua omnia certo sine fecisti atque in numero, mensura, ac pondere constituisti, valde & penitus imperscrutabilis ineffabilisque consistit. Certissimè enim cognoscimus nihil sine legitima ratione à te fieri aut permitti. Veruntamen rationem operum tuorum in speciali assignare omnino impossibile profitemur. Quis enim excogitet cur in primordiali rerum institutione seu creatione, quando merita nulla præcesserant, amplio rem perfectionem dederis vni quam alteri? Quis nouit cur mundum ab æterno non feceris, vel cur eum creaueris in illo instanti quo factus est, & non prius neq; posterius? Quis insuper capere poterit, cur potius vnum angelum, vnumque hominem ab æterno ad vitam æternam elegeris quam alium? Cùm ergo omnia hæc tam incomprehensibilia sint, liquet qd cogitationes tuæ, hoc est, sapientialis tua dispositio vniuersorum finè, rationem, ac ordinem pensans sit nimis profunda, idcirco scrutator maiestatis opprimitur à gloria. Et veraciter scriptum est, Sensum tuum domine quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum tuum de cœlis? Efasas quoque profunditatem cogitationum diuinæ mentis declarat ex eo, qd nullus prior deo formam agendi ostendit, sed ipse ex propriæ sapientiæ supersplendidissimo atque certissimo fonte cuncta molitus est. At enim, Quis adiuuit spiritum domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Cùm quo inijs consilium, & instruxit eum, & docuit eum, semitam iustitiæ, & erudiuit eum scientia, & viam prudentiæ ostendit illi? Huic autem prophetalis eloquio cõsonat apostolicus sermo, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, &c. Dicuntur aut cogitationes dei pluraliter, nõ qd in deo sint distinctæ ac multæ cogitationes, cùm cogitatio dei sit eius essentia, intellectus, & sapientia: sed sicut dicuntur in deo plures atque distinctæ idææ, per relatione ad creata in deo idealiter existentia, sic dicuntur in deo plures cogitationes secundum diuersitatem operationum quæ cognoscuntur à deo. ¶ (6) V I R insipiens, hoc est, illa sapientia carens, quæ in multuolam animam non intrat, quæ est donum spiritus sancti, per quam utique sapientiam iudicat homo rectè de deo, nõ per informem noticiam, sed per cognitionem formatam & sapidam, [N O N cognoscat] quomodo ex creaturis honorandus atq; amandus sit deus creator, de quo scriptum est, Fecit deus opera sua vt timeatur. Propter quod de philosophis huius mundi dicit Apostolus, Euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. [E T stultus,] hoc est, qui vel vera scientia diuinæ legis priuatus est, vel ea quæ nouit esse agenda non operatur, [N O N intelligit hæc] dicta atque dicenda, per intelligentiam salutarem ac operosam. Propter quod dominus apud Ieremiam ait, Audi popule stulte qui non habes cor. Me non timebitis, qui posui arenam terminum mari? Et Apostolus dicit, Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, scilicet mysteria dei, præmia bonorum, & pœnas malorum. De quorum damnatione subtingitur, ¶ (7) C V M exorti fuerint peccatores sicut fœnum, id est, quando iniqui cœperint cõsurgere, prosperari, atque florere sicut fœnum quod hodie floret & est, cras verò in clibanum mittitur, esseque desinit, quoniam sicut nunc superius dictum est, impiorum prosperitas momentanea est, statimq; marcescit eorum floritio, quemadmodum viror fœni mox decidit. Vnde in Efasia legitur, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Et denuo, Verè fœnum est populus, exciccatus est fœnum, & cecidit flos. [E T apparuerint] aliquid esse, seu modico tempore præualere & gloriari [O M N E S qui operantur iniquitatem] quos deus permittit ad horam in suis desiderijs ambulare, quatenus æternaliter iusta pœna pleantur, quemadmodum sequitur. ¶ (8) V T intereant, id est, spiritaliter moriantur & condemnentur [I N seculum seculi,] id est, sine fine, tanquam separati à fonte omnis vitæ ac gloriæ. Vnde Salomon ait, Impium operatus est dominus ad diem malum. De quo die, impiisque damnatione in libro Iob scriptum est, In diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur, & de furore omnipotentis bibet. [T V A V T E M altissimus in æternum domine,] quia omnes in omnipotentia, in sapientia, in æquitate, in bonitate & felicitate incomparabiliter superas. Quod patet ex eo, ¶ (9) Q V O N I A M ecce inimici tui, id est, tibi rebelles, ingrati ac reprobis [D O M I N E, quoniam ecce inimici tui peribunt,] gratiam in præsentem perdendo, gloriâque regni cœlestis postmodum amittendo, atque æternæ mortis incendio in inferno ferendo. Quam horribile nimis est esse inimicum dei, imò horribile est hoc ipsum audire, idcirco repetitur vt amplius expauescas. [E T dispergentur,] id est, à grege electorum repellentur in die iudicij [O M N E S qui operantur] sine cessatione & pœnitentiâ [I N I Q V I T A T E M.] tunc enim dicetur ad eos, Ite maledicti in igne æternum. Propterea ait scriptura, Ruinæ impiorum erunt, & dispergam eos à facie terræ, dicit dominus. Itemque, Disperdam eos qui auertuntur de post tergum domini, dicit dominus: & qui dominum nõ exquisierunt, nec inuestigauerunt eum. Deinde ab hac damnatione distinguntur electi, de quorum tribulatione & gloria subditur, ¶ (10) E T exaltabitur sicut vnicornis cornu meum. I. imperium rationis meæ sensualitati ac animo dominantis sublimabitur per confirmatione gratiæ dei, sicut vnicornis cornu sublimatur, quia hoc animal fortissimum est, vnoq; cornu ab aliorum inuasionem se protegit: sic cornu meum. I. fortitudo siue dominium rationis meæ roborabitur cõtra passionum, tētationum persecutionumq; vniuersos incurtus. In die autē iudicij cornu hoc animæ intantū exaltabitur in electis, vt caro nõquam cõcupiscat aduersus spiritum, neq; aliquid actū rationis impediatur, quinimo corpus corruptibile nunc aggrauas animam, tunc erit spirituale, immortale, animam ornas atq; exhilaras, [E T senectus mea]. I. ætas mea vltima erit [I N misericordia vberi,] quia cùm deficiet virtus mea non derelinques me. Et licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur.

Sap. 11

Prou. 15

Sap. 9

Efas. 40

Rom. 11

Sap. 1

Iere. 5

1. Co. 1

Efas. 40

Prou. 16

Iob 22

Mat. 25

Soph. 1

Ibidem.

Gal. 5

Sap. 9

Psal. 70

1. Co. 4

A tur de die in diem in gratia dei secundum Apostolum. Ista sunt verba bonæ spei, non præsumptionis iniquæ, quoniã ex charitate ardenti & fiducia magna mentis in deo, ista dicuntur ab ecclesia seu quolibet iusto. ¶ (11) E T despexit oculus meus in intellectualis [I N I M I C O S meos] dæmones hominesq; peruersos, quoniam propter spem quam habeo in domino deo meo, nõ timeo superari ab eis: sicut inferius dicitur, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Et rursus scriptum est, In timorem eorum ne timueritis, nec conturbemini. Inimici nostri visibiles, scilicet homines mali, in quantum sunt homines gratiæ, gloriæque capaces, amadè sunt: iuxta illud, Diligite inimicos vestros. In quantum verò sunt impij, & veritatis aduersarij, despiciendi sunt, odiendi, & vilipendendi. Vnde superius de viro iusto præhabitu est, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. [E T insurgentibus in me] iniuste videlicet [M A L I G N A N T I B V S] audiet auris mea, id est, cum quadam derisione, & sine pauore audiam minas eorum. Vel, insurgentibus in me, id est, malignantibus ad confusionem eorum audiet auris mea sententiam iudicis iusti, qui eos damnabit meque saluabit. ¶ (12) I V S T V S, id est, diuina mandata obseruans [V T palma] quæ est arbor fructifera [F L O R E B I T] flore charitatis, virore virtutum ac bonis operibus. Non enim florebit vt fœnum quod statim siccat & discoloratur, sed vt palma quæ diu virefcit atque fructificat. [I C V T cedrus Libani] multiplicabitur] procreatione spiritalium filiorum & numero meritorum. Quemadmodum nanq; cedrus crescens in monte Libano, est arbor decora, imputribilis, præ cæteris arboribus in sublime excrefcens: sic iustus per gratiam splendet, per iustitiam intus non veterascit, & proficiedo de bono in melius super alios volat, neque quiescit donec ad thronum gloriæ perducat. ¶ (13) P L A N T A T I, id est, fideles per fidem & obedientiam radicati [I N domo domini,] id est, in ecclesia Christi, [I N atrijs domus dei nostri,] id est, in proprijs cordibus, quæ sunt atria mansionis diuinæ, quæadmodum ait Apostolus, Christum per fidem habitare in cordibus nostris. [F L O R E B V N T] proficiedo in gratia dei, implentes illud Apost. Exhibete vos sanctos & immaculatos & irreprehensibiles coram deo. Et alibi, Renouamini spiritu mentis vestræ. Porro huic cõcordat comparationi quod dominus per Osee prophetã dicit, Ero quasi ros, & Israel germinabit quasi lilium. Erumpet radix eius vt Libani, ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani. Simile quoque est in Eccle. Obaudite me diuini fructus, & quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificat, florete flores quasi lilium, & date odorem, & frondete in gratiam. ¶ (14) A D H V C multiplicabuntur, id est, iugiter perseuerabunt in bono, & cum labuntur multiplici dono spiritus sancti ac merito [I N senecta vberi,] hoc est, in senectute fœcunda, matura ac graui bonis operibus plena, de qua scribuntur in libro Sapientiæ, Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata, ætas senectutis, vita immaculata. [E T bene patientes erunt,] id est, hilariter atque feliciter patientur infusionem illustrationis diuinæ. Vnde secundum Philosophum, beneficiatus dicitur bene passus. Hęc nanque est passio perfecta, nõ destructiua, [V T annuncient] laudem dei quæ sequitur, ¶ (15) Q V O N I A M rectus, hoc est, iustus [D O M I N V S deus noster,] & non est iniquitas in eo, quemadmodum & alibi dictum est, Non est apud dominum nostrum iniquitas, nec acceptio personarum aut munerum. Et in libro Iob, Absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Deus etenim sublimis & benedictus est omnis sanctitatis veritatis & æquitatis causa fontana, iudex non errans, conseruator immobilis. Propter quod à sapiente quodam dicitur ei, Veritas tua iustitiæ initium est. Ecce psalmum cœlesti melodia sonorum atque admiranda dulcedine plenum audiuimus, in quo dei laudatio commendatur, creatoris beneficia recoluntur, deus in suis effectibus glorificatur, inter electos reprobosque discernitur, deus postremo benedicitur. Si ergo dominum deum nostrum diligimus, si eius beneficijs grati existimus, si eum in suis operibus contemplari entimur, si impiorum tormenta euadere, electorumq; præmia adipisci conamur, studeamus hunc psalmum corde iucundo, deuoto, custodito, ac timorato depromere.

Psal. 117.

1. Pet. 3
Mat. 5

Psal. 14

Ephe. 3

Colof. 1

Ephe. 4

Osee 14

Eccl. 39

Sapient. 4

2. Par. 19

Iob 34

Sap. 2

Matt. 27.

COMMENTARIUS IN PSAL. XCII.

EXPOSITIO TITVLI.

A Ssignatur autē psalmo præsentem hic titulus, Laus cãtici ipsi Dauid in die ante sabbatū quando fundata est terra. Dicit verò quidã hunc titulum non haberi in Hebræo, sed ab aliquo expositore appositum secundum suam voluntatem & imaginationem, & idem dicit frequenter in alijs psalmis. Sed dato quod ab aliquo expositore additus esset, non tamen bene sonat, quod ille titulum istum apposuit secundum suam voluntatem seu imaginatione, imò firmiter est credendum titulos psalmorum secundum spiritus sancti inspirationem formatos esse, atq; psalmis appositos: quoniam omnes sancti catholicique doctores communiter approbant & exponunt hos titulos. Est igitur sensus tituli huius, Psalmus præsens est laus cãtici cõuenientis ac decantandi ipsi Dauid, id est, Christo, de quo psalmus iste ad literam scriptus est. Laus, in quã, Christo decantanda in die ante sabbatum, id est, propter ea quæ fecit ac passus est sexta feria, puta in die parasceues, quando fundata est terra, id est, formata ecclesia per sanguinem de eius latere emanatam. Secundum omnes expositores catholicos psalmus iste ad literã tractat de Christo & regno ipsius. Describit nanq; inchoationem, impugnationem & confirmationem regni Christi, quod est ecclesia. Vnde de inchoatione regni huius ita orditur,

PRECATIO.

Domine regnator celi & terre, indue nos bonorum operũ decore & fortitudine gratiæ tuæ, ac præcinge castitate tua.

A v

monie uirtute, daque his nitidis & nuptialibus uestibus tibi uenienti obuiare, & ornatis lampadibus ad eternitatis nuptias tecum intrare: qui cum deo patre uiuis & regnas deus per omnia secula seculorum.

EXPOSITIO psalmi literalis.

A&10 Iohā.13

DOMINVS,] scilicet Christus: de quo Petrus ait, Hic est omnium dominus, & qui de seipso asserit in Euāgelio, Vos uocatis me magister & domine, & benedicitis, sum etenim. [REGNAVIT,] per fidē in corde credentiū, seu in ecclesia militanti. Christus nāq; ut deus a principio mundi in cordibus electorū regnauit, subiiciendo eos per gratiā uoluntati diuinę per humilē seruitutē, ut homo autem habuit potestatem regnandi in toto mundo a suę conceptionis principio. In eodem nāq; instāti quo vnita est eius humanitas uerbo, data est ei uirtus atq; dominiū super omnem creaturā. Propter quod ante passionē Christus asseruit, Pater diligit filiū, & omnia dedit in manu eius. Dum uerō cepit predicare, miracula facere discipulosq; colligere, tūc cepit regnare in domo Iacob, & sedere super solium Dauid. Post passionem autē misso spiritu sancto, & apostolis publice predicātibus ac multa milia cōuertentibus regnauit Christus aperte & late, donec per uniuersum mūdum diffusa est fides ecclesiāq; cōstructa, & ipse Christus ab omni gente, tribu & lingua cognitus est ac honoratus. Tuncq; impletū est illud Esaię, Redēptor tuus sanctus Israel, deus omnis terrę uocabitur, [DEORUM] indutus est, indutus est dominus fortitudinē] Cur non potius dicit dominus Christus unigenitus dei tam speciosus & potēs ut pater, indutus deformitatē infirmitatē seu fragilitatē, quia assumpsit carnē mortalem, naturā creatā, formā seruilem, qua respectu diuinitatis Christi non sunt decor & fortitudo, sed deformitas atq; infirmitas? Sed ad hoc duplex responsio est. Prima quōd Christus deus humanā naturā assumendo, dicitur indutus decorē & fortitudinē, quoniam licet eius humanitas secundum se cōsiderata, & diuinitati cōparata, possit dici deformis ac fragilis, tamen in quantum est diuinę naturę personali unione coniuncta, eiusq; instrumentū effecta, uere appellatur decor ac fortitudo: sic enim plena fuit a suę creationis initio plenitudine omniū gratiarum, beatifica fruitione diuinitatis, omnibusq; donis spiritus scti. Sic quoque per eam sunt facta miracula, debellatę potestates aerę, reparatū genus humanū. Secunda responsio est, qd Christus dicitur indutus decorē non in incarnatione, quando uerbum caro factum est, nec in passione, quando non fuit in eo species neq; decor, sed erat quasi leprosus & a deo percussus: sed in resurrectione, quoniam tūc resumpsit corpus suū, non tale quale antea fuit, sed gloriosum, splēdidum, agile, subtile, immortale: idcirco tunc indutus est fortitudinē, hoc est, corpus impassibile. Vel, indutus est fortitudinem, quoniam tunc cepit potestātē suam ostendere, dicendo illud, Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra, quā tamen (ut dixi) ante passionē habebat, quoniam passione instante dixit, de seipso loquēs ad patrem, Dediti ei potestātē omnis carnis, ut omne quod dediti ei det eis uitam æternā: quod etiam factus ostendit, quando solo uerbo hostes suos prostrauit. Cum nanque dixisset Iudęis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrā. Tunc etiā eduxit sanctos de limbo inferni, misitq; apostolis spiritum sanctum. Istud itaq; diuinitatis Christi indumentum decorū ac forte, est natura humana. De quo indumento apud Esaiam scriptum est, Quare ergo rubrū est indumentū tuum? [ET PRÆCINXIT SE] Christus, hoc est, ad redimendū genus humanū, debellandumq; demonū turbas paratū se, dicens ad patrem, Si non potest hic calix transire nisi bibā illū, fiat uoluntas tua. Factus est enim obediens usque ad mortē, secundum Apostolum, Et exultauit ut gignas ad currendam uiam, quod S. Ambrosius in hymno eleganter & supra humanū intellectū expressit dicendo, Procedens de thalamo suo pudoris aula regia, geminę gigas substantię, alacris ut currat uiam. Vnde superius de Christo inductum est, Accingere gladio tuo super femur tuū potentissime. [(2) ET ENIM] firmavit orbem terrę qui non cōmouebitur.] Quauis hoc accipi posset de creatione ac firma locacione terrę in medio mundi, quam Christus deus cōdidit & firmavit: iuxta illud, Ego sum dominus faciens omnia, extendens cęlos, stabiliens terram, quę etiā terra nō commouetur, quoad se totam, cum sit centrū mundi immobile. Propter quod ait scriptura, Generatio pręterit, & generatio aduenit, terra uerō in æternū stat. Conuenientius tamen exponitur iste uersiculus de confirmatione ecclesię, eritq; sensus, Etenim dominus Christus firmavit per adiutorū seu gratiā spiritus sancti orbem terrę, hoc est, militantiē ecclesiā per quatuor partes terrę diffusam. Christus ecclesiā suam primitiuam pręcipue confirmauit in die Pentecostes, mittēs ei Paracletū. Tunc enim impleuit quod ante passionem promisit, Ego dabo uobis os & sapientiam, cui nō poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij uestri. Alibi quoq; dixit ad Petrum, Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam, & portę inferi non pręualebunt aduersus eam. In tātum nanq; confirmauit Christus ecclesiam, ut dicat Apostolus, Ecclesia dei uiuū est columna & firmamentum ueritatis. Vnde in A& apostolorum Lucas testatur, Ecclesia per totam Iudęam & Samariā habebat pacē, & edificabatur ambulās in timore domini, & cōsolacione spiritus sancti replebatur, idcirco nūc subditur, qui non commouebitur. Ecclesia nanq; usque in finem mundi stabilis permanebit in fide seruitutēq; Christi, quia regnabit in domo Iacob in æternū, & regni eius non erit finis: iuxta testimonium Gabrielis, [(3) PARATA] sedes tua] Christus, hoc est, thronus quo sedes ad dexteram patris: de quo dicit, Ego uici, & sedi cum patre meo in throno eius [EX TUNC,] hoc est, principio mundi. Si enim omnibus sanctis hominibus paratū est regnū cęlorum ab origine mundi: iuxta illud, Venite benedicte patri mei, percipite regnū uobis paratū a cōstitutione mundi: quāto magis sedes tua cęlestis tibi parata est ab exordio seculi. Vel, Parata est sedes tua, hoc est cęlum empyrēū, quod est sedes tua iuxta

Iohan.3 Matt.4 Esa.9 Act.2.3 Act.4.6 Esaię 54.

Iohā.1 Esa.53

Matt.28 Iohā.17

Iohā.18

Esaię 36 Matt.26

Philip.2 Psal.18

Psal.44 Gen.1

Esa.44

Eccl.1

Luc.21

Matt.26 1.Tim.3

A&.9

Luc.1 Apoc.3

Matt.25

A illud, Cęlum mihi sedes est, terra autem scabellū pedum meorū: quod etiam dicitur thronus tuus & Esaię 66. omnium electorū: de quo cōtestaris, Qui uicerit dabo ei sedere mecum in throno meo, hoc est, in cęlo Apoc.3 empyreo, in quo omnes beati feliciter resident. Vel, Parata est sedes tua. i.e. ecclesia, seu anima iusti, quę est sedes sapientię, ex tunc, hoc est, a tempore predicto quo ea firmasti per gratiam spiritus sancti. Ex tunc enim parata est ad tuam inhabitationem, obedientiam atq; aduētum, adimplens quod ei dixisti, Vigilate itaq; omi tempore orantes ut digni habeamini stare ante filium hominis. [A seculo,] id est, Luc.21 ab æterno [T V S] inuariabiliter secundum quod deus. Vnde dicit Apostolus, Iesus Christus heri & Heb.13 hodie, ipse & in secula. Et cōgrue ait, a seculo tu es. & non fuisti, quoniam Christus ut deus incōmutabiliter per modū æternę presentię est, in qua non est prius aut posterius. Propter quod apud Iohanem ait, Antequam Abrahā fieret, ego sum. Esse quippe deo uerissimē, plenissimē, atq; propriissimē Iohā.8 cōuenit, quoniam in eo est infinita plenitudo, immēsa nobilitas, incircūscripta perfectio, simplicitasq; perfecta essēdi. Omnis autem creatura per cōparationem ad esse diuinū, est potius nihil seu non esse, quā aliquid. Propterea dominus ait ad Mosen, Ego sum qui sum. Hęc dices filijs Israel, Qui Exod.3 est misit me ad uos. Hinc quoq; septimo de Trinitate Hilarius asserit, Esse non est accidens deo, sed subsistens ueritas, manēs causa, & naturalis proprietates. [(4) EL E V A V E R V N T] flumina domine, eleuauerunt flumina uocem suam. [(5) EL E V A V E R V N T] flumina fluctus suos.] Per flumina quę eleuauerunt uocem suam, quidam intelligunt primos ac principales Christianę fidei predicatores, qui flumina appellantur, quoniam aquam sapientię salutaris cordibus hominū infuderūt, & hi tanquam fideles eleuauerunt uocem suam, rationabiliter loquēdo, & fidem Christi publicē predicādo. Per flumina uerō quę eleuauerūt fluctus suos, intelligunt persecutores ecclesię, scilicet principes sacerdotum, imperatores Romanos, ceterosq; tyrānos Christianā doctrinā reprobantes & extirpare conantes. Hi nanq; sicut peruersi ac reprobi eleuauerunt nō uocē rationalē, sed fluctus suos. i. graues comminationes, uerba blasphemię, impetus passionum, persecutionesq; duras cōtra ecclesiam Christi & flumina dei. Quidam uerō utraq; flumina cum suis eleuationibus exponūt de aduersarijs Christi & persecutoribus sacrosanctę ecclesię: flumina autem, hoc est, tyranni eleuauerunt fluctus suos [A uocibus quarum multarum,] id est, per sermones seu uerba multorum populorum, qui edita tyrannorum perduxerunt ad actum. Erant nanq; ministri & executores sententię, quam contra ecclesiam dictabant tyranni. [(6) M I R A B I L E S] elationes maris,] hoc est, mirabiliter magnę & atroces erant persecutiones seculi huius seu hominū impiorum aduersus Christi ecclesiam. Sed & [M I R A B I L I S] in altis dominus] id est, Christus qui martyres sanctos cōfortauit, ecclesiamq; protexit, mirabilis apparebat, & suam omnipotentiam ostendebat tempore persecutionū ecclesię, in altis, hoc est, in magnis miraculis, in sublimibus signis, in prodigijs inauditis: quę fecit deus per suos fideles, in tantum ut inter crudelissimas persecutiones ecclesię non solum non timeret neq; deficeret, sed mirabiliter dilataretur, augetur, confortaretur, & cum ingenti alacritate uniuersa tormēta ferret, donec tandem tyranni deficerent, ipsumq; Romanum imperium fidei Christi collū suum subijceret. Propterea, [(7) T E S T I M O N I A] tua] Criste, id est, quęcunq; sacra scriptura testatur de te, uidelicet uaticinia prophetarum, uerba euangelistarum, articuli fidei [C R E D I B I L I A] facta sunt nimis] propter miracula quibus fidem confirmasti. Duę sunt partes legis diuinę, utpote testimonia & pręcepta. Testimonia pertinent ad credenda, pręcepta ad operanda. Duo quoq; sunt modi probandi ueritatem, uidelicet naturalis rationis argumentatio, & diuinorum miraculorum operatio. Testimonia autem fidei Christianę per naturalem rationem probari non ualent, quoniam fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium, secundum Apostolum. Probantur autem per diuina miracula. i. per opera talia, quę fieri nequeunt nisi a deo duntaxat, sicut est mortuorum resurrectio, immutatio motus solis & lunę, quę fiebat Christo in cruce pendente, quantū ad lunam & supernaturalem solis eclipsim, futurorum pure contingentium certa prænunciatio, secretorum cordis reuelatio, quę in nomine Christi, & a Christo copiosissime facta sunt in lege & plebe Christiana. Ex quibus certissimē liquet fidem ecclesię esse uerā atque diuinam, uel, quod solo auditu horribile est, deum esse salutatē confirmatorem, hominumq; deceptorem. Idcirco Iohannes, Qui non credit [inquit] in filiū dei, mendacē facit deum, quoniam non credit in testimoniū quod testificatus est deus de filio suo. Et iterū, Spiritus testificatur, quoniam Christus est ueritas. Hinc etiā Christus ait, Opera quę dedit mihi pater quę facio, testimonium perhibent de me. Et iterū loquens Iudęis, Si non facio, inquit, opera patris mei, nolite credere mihi. Si autē facio, & si mihi nō creditis, operibus credite. Ineffabiliter quoq; roboratur fides nostra per hoc qd nō solū Christus, sed & ministri eius predicta signa fecerunt, sicut & Christus ante passionem promisit, Qui credit in me, opera quę ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem uado. Nos in super euidētissime scimus quales sunt illi, per quos Christus miracula facit, quoniam homines sunt in omni uirtute perfecti, qui suspensus priuatū amorē penitus expulerunt, atque in dei amore prorsus absorpti sunt, fide immobilēs, spe longanimes, humillimi, misericordissimi, innocētissimi, in diuino obsequio maxime timorati, feruentēs, continui. Ecce his bene pensatis, sunt nobis testimonia fidei credibilia valde, incōcussē credentibus, quoniam possibilis esset cęlū & terram perire, quā unum apicem de lege Christiana falsificari. Propter quod monet Apostolus, Abundantius oportet nos obseruare ea quę audiuimus. Quo modo enim effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quę in nos confirmata est, contestante deo signis & portētis & uirtutibus & spiritus sancti distributionib? [D O M V M] tuam,] hoc est, ecclesiam seu populum Christianum: iuxta illud Apōst. Scias quomodo oportet te conuersari in domo dei, quę est ecclesia. [D E B E T] sanctitudo,] id est, sancta cōuersatio & cordis munditia, [D O M I N E] in longi-

Luc.21

Heb.13

Iohā.8

Exod.3

Eccl.15

Heb.11

Lucę 27

1.Iohā.5

Ibidem

Iohā.5

Iohā.10

Iohā.14

Lucę 16

Heb.2

1.Tim.6

Luc. 2 1. Pet. 1 2. Cor. 7 2. Cor. 6 Sap. 7 Deut. 8 Marr. 5 tudinem dierum, hoc est, perseveranter, quando subsistit, ut serviat tibi in sanctitate & iustitia omnibus diebus suis: quemadmodum Petrus ait, Secundum eum qui vocavit vos, sanctum, & ipsi sancti in omni conversatione sitis. Ecce psalmum breuem verbo, sed sensu vberum, veritate conspicuum, mysterijs plenum, preconio dei dulcissimum, venustissimumque; audiuimus, in quo anima sancta dulce, fiduciale ac amorosum habet cum deo colloquium. Non ergo sine deuotione precepta cantentur hic psalmus a nobis: & ut sic cum mereamur cantare, purgemus nos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, quatenus corpus nostrum templum spiritus sancti, & anima nostra sedes sit eternae sapientiae, scilicet Christi: sicque sanctitudo ornet animam nostram & carnem spiritui obedientem, ut impleatur in nobis quod Moses docet, Perfectus & absque macula eris cum domino deo tuo. Vnde & Christus ait, Estote & vos perfecti, sicut & pater vester caelestis perfectus est. Omnino enim condecens est, ut domus suo habitatori conformetur & proportionetur. Si ergo esse optamus domus Christi, necesse est ut eius conversationem sequamur, eiusque sanctitati assimilemur.

COMMENTARIUS IN PSAL. XCIII.

EXPOSITIO TITULI.

Gen. 1. Eccl. 4. 3. Philip. 2. Signatur psalmo praesenti hic titulus, Psalmus David quarta sabbati, id est psalmus iste, qui est David prophetae sicut auctoris, agit de his quae signatur per opus quartae diei sabbati seu septimanae. Quemadmodum enim scriptum est in Genesi, Quarta die facta sunt sydera caeli, & duo luminaria magna, vi delictet sol & luna, quae secundum diuinum praecceptum velocissime currunt, creatori suo promptissime seruiunt, sicut de sole scriptum est, Magnus dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter. Per sydera vero & luminaria caeli, designantur electi ac iusti, quibus ait Apostolus, Omnia facite sine murmuratione, ut sitis irreprehensibiles in medio nationis prae uae & peruersae, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. De horum patientia, obedientia ac zelo iustitiae agit hic psalmus, in primis ostendens errorem ac iustam damnationem eorum, qui diuinam prouidentiam negant, aitque,

PRECATIO.

Deus auxilium spei nostrae, in omni necessitate esto refugium familiae tuae, mitiga nobis a diebus malis, et semper letificent animam nostram consolationes tuae pietatis.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

Eph. 2 Rom. 9 Exo. 33 Deut. 7 Naum. 1. Luc. 6 Rom. 2 Amos 3 Prou. 2 Iacobi 1 De iusta vero repentina ac libera ultione dei in Deuteronomio scriptum est, Dominus deus fortis est, reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, & ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur. Et Naum propheta ait, Deus emulor & ulciscens dominus & habens furorem, ulciscens ipse in hostes suos. Deinde Propheta conformans suum affectum diuinae iustitiae orat. (2) EXALTARE, id est, iustitiam tuam declara, atque te summum esse iudicem vniuersorum ostende. (3) QVI IUDICAS terram, id est, habitantes in terra, [REDE retributionem,] hoc est, iustam poenam [SVPERBIS] tibi rebellibus, puniendo eos nunc temporalibus poenis, ne aeternaliter pereant. Debemus enim pro omnibus orare in bonum, nec alicuius aeternam damnationem appetere: cum iubeamur inimicos diligere, & de nullo desperare. Veruntamen conditionaliter possumus exorare pro impiorum damnatione perpetua, scilicet si conuerterentur, & obstinati permaneant, & tunc expedit eis ut cito moriantur & pereant, ne diu viuendo thesaurizent sibi iram in die iusti iudicij dei. De talibus enim apud Amos prophetam dicitur, Nescierunt facere rectum thesaurizantes impietatem. (3) VSQVE QVO, id est, quando [PECCATORES] domine iuste iudex [VSQVE QVO] peccatores gloriabuntur non vera sed falsa ac pessima gloriatione, videlicet cum malefecerint exultantes in rebus pessimis de quibus Iacobus, Nunc (ait) exultatis in superbijs vestris. Omnis exultatio talis maligna est. Et utique quo domine, (4) EFFABUNTVR & loquentur, id est, corde & ore dicent [INIQUITATEM] id est, verba iniqua, loquentur, inquam talia [OMNES QVI] operantur iniustitiam, id est, opera diuinis praecceptis contraria. (5) POPVLVM tuum domine tibi obedientem, electum & piuum, [HVMILIAVERUNT,] hoc est, contempserunt ac oppresserunt, [ET HAEREDITATEM] tuam, videlicet populum iam praedictum, quem tu haereditarie possides, ipsum colendo, foecundando, conseruando, donec eum in vitam aeternam promoueas. [VERBAVERUNT] nam (6) VERBAVERUNT] solatio viri sui priuatam, [ET aduenam,] scilicet peregrinum, compatriotarum auxilio destitutum, [INTERFECERUNT,] & pupillos occiderunt. Isti sunt specialiter populus atque hereditas dei, & deus specialiter vindicat eorum iniurias: iuxta illud, Deus magnus, fortis atque terribilis facit iudicium pupillo & viduae, amatque peregrinum. Sed quia veraciter scriptum est, Peccator adijciet ad peccandum, idcirco istis malignis non sufficit peccare hoc modo, in proximum, sed insuper peccat in deum, &

A sicut Iudas apostolus in sua Canonica dicit, Eum qui emit eos dominum negat, dominationem contemnunt, maiestatem blasphemant: vnde subiungitur, (7) ET dixerunt, non videbit dominus nos [NEC] intelligit deus Iacob patriarchae seu populi ex eo nati opera nostra, quasi dicant, Deus non habet particularem cognitionem de indiuiduis speciebus humanis, nec distincte intelligit actus humanos, & per consequens non est timendum diuinum iudicium, nec retributio in alio seculo expectanda. Hic est pessimus error negantium prouidentiam dei, ex quorum persona dicitur in libro Iob, An cogitas quod deus circa cardines caeli perambulat, nec nostra considerat? De quibus etiam dominus ait per Malachiam prophetam, Inualuerunt super me verba vestra, & dixisti, Vanus est qui seruit domino, Et quod emolumentum, quia custodiimus praeccepta eius? Contra hos arguit dominus per Ieremiam dicens, Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum? Nunquid non caelum & terram ego impleo dicit dominus? Nunc vero plenius arguetur contra eos propheta, (8) INTELLIGITE] quae sequuntur [INSPIRENTES] in populo & stulti, hoc est, vera fide atque notitia diuinorum priuati [ALIQUANDO] sapite hoc est, cum intellectuali sapore intendite istud, (9) QVI plantauit aurem, non audiet? hoc est, deus qui dedit hominibus sensum auditus, & ex fonte propriae sapientiae instituit modum, viam ac ordinem, quo alij audiunt, prauidens scilicet quid ad audiendum exigatur, & necessaria ad audiendum donans, non audiet ipse? hoc est, an ipse intellectualiter non cognoscat quod tu sensibilibiter audis? quasi dicat, imo: nisi enim ipse omnia praecognouisset, scilicet naturam verborum atque sonorum, caetera quoque; praedicta, non potuisset organum auditus placasse. Et simili modo de oculo arguit. [AVT] qui finxit oculum] corporalem & interioris] non considerat? quasi dicat, utique. Nam quicquid perfectionis reperitur in creaturis, excellentius perfectiusque in creatore consistit. (10) QVI corripit genes, hoc est, qui peccatores in hac vita flagellat pro culpis, ut patet in Pharaone & in populo eius quos submersit, & Chanaanitis, quos per filios Israel interfecit. Vel, qui corripit genes, hoc est, peccata eorum redarguit per prophetas & alios sanctos. [NON] arguet Ieremiam vos? quasi dicat, imo vos arguet atque damnabit, sicut per Ieremiam frequenter testatur, Nunquid super his non visitabo, & in gente huiusmodi non ulciscetur anima mea? [QVI] docet hominem scientiam] dando ei legem scriptam & euangelicam. Nonne & ipse scientiam prouidentiamque; habebit vitae humanae? Qui vellet haec subtiliter considerare ac proficere, possit ex eis insolubiles rationes elicere, ad ostendendum prouidentiam dei, atque distinctam cognitionem intellectus diuini de omnibus rebus creatis. (11) DOMINVS] dei cogitationes hominum, omnia enim aperta sunt oculis eius & nuda. [QVONIAM] vanae sunt, hoc est, hoc scit de eis quae inanes ac fatuae sunt. Hoc autem probat dominus in Apocalypsi, increpando mulierem nephariam Iezabel, minando ei poenam durissimam: vnde concludit, Et scient omnes ecclesiae, quia ego sum scrutans corda & renes, & dabo unicuique secundum opera sua. Hunc versum allegat Apostolus hoc modo, Dominus scit cogitationes prudentium, quoniam vanae sunt. (12) BEATVS] homo quem tu erudieris domine] per inspirationem internam, per illuminationem occultam, specialem atque continuam. [ET] de lege tua] data per Moysen atque per Christum] dicens] dando et gratiam sane ac lucide intelligendi, obseruandique; eam. Propterea ad Colossenses orat Apostolus, Postulamini ut impleamini agnitione voluntatis dei in omni sapientia & intellectu spirituali, ut ambuletis digne deo, per omnia crescentes in scientia dei. Et ad Ephesios, Pater gloriae det vobis spiritum sapientiae, ut sciatis quae sit spes vocationis vestrae. Vnde ait sermo diuinus, Populus non intelligens vapulabit. Sed quia secundum scripturam, in maluolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis: idcirco qui hanc beatitudinem diuinae eruditionis consequi cupit, remoueat obicem, hoc est, peccata abhorreat, poeniteat, confiteatur, se corrigat, tuncque; pro gratia diuinae illustrationis exoret, & experiatur verum esse quod scriptum est, Si quis indiget sapientia, postulet a deo, & dabitur ei. Itaque; domine beatus quae ita docueris, ad hoc scilicet, (13) VTI mitiges ei] tempus huius exilij] a diebus malis] in quibus maligni & impij gloriatur & florent. Ipse vero tribulatur & plangit, hoc est, ut pie ac dulciter secum agas, quatenus tribulationes quae sibi contingunt aequanimiter patiat, neque de impiorum prosperitate tristet, arbitrando eam aliquid esse, aut appetibile fore. Mitiges (inquam) ei tam diu] donec] fodiatur peccatori fouea.] monumentum & lacus in ferni ei praestetur, id est, donec peccator moriatur, corpusque eius in sepulcro, anima vero in inferno locetur: quo facto ipsum a te eruditum tandem perduces ad gloriam. Haec autem beneficia dabit deus petentibus se. (14) QVI] non repellat dominus plebem suam] fidelem, id est, preces eius non spernit, desideria eius adimplet, obsequiumque acceptat. [ET] haereditatem suam, id est, regem electorum] non derelinquet] finaliter. Propter quod ait Apostolus, Non repulit dominus plebem suam, quam praesciuit. Et Saluator, Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnum. Non itaque derelinquet eam, (15) QVOD] vsque iustitia] eius] in actum seu executionem iustitiae, dabo bonis & malis congrua praemia, quod erit in die iudicij. Interim ergo deus suos custodit per gratiam, ne decipiantur, & penitus opprimantur ab impijs: post iudicium vero eos custodiet per gloriam, ut nihil mali patiantur a malis. [ET] qui iuxta illam? id est, qui homines nunc diuinae iustitiae acquiescunt, & in futuro iudicio ei concorditer adhaerent? Respondet, [OMNES] qui recto sunt corde], i. omnes iusti. Horum namque; intentio, affectio & conuersatio, diuinae iustitiae placet, adhaeret, & aeternaliter coniungitur. Nam cum similitudo sit causa amoris ac vnionis, deus iustus iustos sibi coniungit eosque; diligit. Vnde Moses ait, Notum faciet dominus qui ad se pertineat, & sanctos applicabit sibi, & quos elegerit appropinquabunt ei. Deinde Propheta in persona hominis iusti loquens, accensus amore dei ac proximi, zelo zelatur pro domino exercituum, atque; pro conseruatione seruorum dei in bono: & ait, (16) QVI] conseruet mihi, id est,

Iob 2 2 Malac. 3 Ierem. 23

Exod. 14 Iud. 1.

Iere. 5

Heb. 4

2. Cor. 1

Colos. 1 Ephe. 1 Osee 4 Sapien. 1

Iacob. 1

Rom. 11 Luc. 12

Num. 16 3. Rc. 19

ad salutem meam [A D V E R S V S malignantes?] .i. quis me iuuabit vt malignis resistam, eorumque im-
 pia gesta impediam, ne eorum malo exemplo aliquis inficiatur, & deo à multis irreuerentia irrogetur?
 [A V T quis stabit mecum] .i. quis mihi constanter assistet [A D V E R S V S operates iniquitatem?] ne
 ipsi quod moliantur exequi valeant, sed iusta poena plestantur. Hoc sancto zelo inflammatus erat cor
 Moysi, qui dixit cum fecissent filij Israel vitulum aureum atq; conflatilem, Si quis est domini, iungatur
 mihi, & ponat vir gladium super foemur suum, & occidat vnusquisq; fratrem & amicum & proximum
 suum. [17] N I S I quia dominus adiuuit me,] id est, si dominus non adiuuisset me aduersus ma-
 lignos [P A V L O M I N V S,] id est, pene [I N inferno habitasset anima mea] .i. eorum malis consilijs im-
 pijsque exemplis seductus fuisset, mortaliterq; peccassem, & ita habitasset anima mea in inferno post
 terminum vitae praesentis: & etiã in hac vita habitasset in inferno, faciendo opera, quibus ad infer-
 num venitur: quemadmodum viatores sancti dicitur habitare, & couersatione habere in celo, quo-
 niam faciunt opera, quibus ad regnũ caeleste pertingitur. Vel, in inferno. i. in peccato mortali, quod
 est causa perueniendi ad poenas inferni, imò veraciter dicere potest omnis qui mortaliter deũ offen-
 dit: & tamen nondum in infernũ proiectus est, Nisi quia dominus adiuuit me. i. nisi pietas dei miseri-
 corditer mecu egisset, totaliter habitasset per damnatione aeternã in inferno anima mea. Dum enim
 homo mortaliter peccat, meretur omnib⁹ beneficijs gratiae dei priuari, & poena aeternã incidere: vn-
 de quod poena inferni sibi differtur, misericordiae dei ascribere necesse est. Ideoq; à Ieremia dicitur,
 Misericordiae domini, quia non sumus consumpti. Quonia verò ad humilem propriae in firmitatis con-
 fessionem sequitur pia subiectio dei, subiungitur, [18] S I dicebã] mente coram te, seu corde in hu-
 mili confessione [M O T V S est]]a rectitudine vitae, & obseruatione legis diuinæ [P E S meus] .i. affectus
 cordis mei seu gressus conuersationis meae, [M I S E R I C O R D I A tua domine adiuuabit me,] id est,
 tunc misericordia tua statim mihi subuenit, indulgentiã præstitit, gratiamq; infudit. Vnde Tob, Vias
 inquit] meas in conspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus. Hoc autẽ consequenter clarius ma-
 nifestatur. [19] S E C V N D V M multitudinem dolorum meorum in corde meo] .i. secundũ quod mul-
 tipliciter afflictus sum corde pro iustis causis, scilicet pro peccatis proprijs aut alienis, pro dilatione
 felicitatis aeternae, pro iniuria maiestatis diuinæ [C O N S O L A T I O N E S tuas]] letificauerunt animã meã
 id est, multiformiter consolatus es me consolatione spiritali, occulta, angelica. Hoc est qd dicit Apo-
 stolus, Sicut abundant passionibus Christi in nobis, ita per Christum abundat consolatio nostra. Et de-
 nuo, Benedicite deus qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Hinc alibi quoque scriptũ est,
 Post tempestatẽ domine tranquillum facis, & post fletum exultationem infundis. Omnis nempe qui
 pro causa honesta affligitur, dummodo afflictionẽ suam æquanimitè toleret, omnemq; carnalem ac
 vilem delectationem despiciat, promeretur consolari à domino tato exuberantius, quanto abundantius
 dolet. Si igitur ad diuinã consolationẽ, quæ verè dulcissimèq; consistunt, gustum pertingere niti-
 mur, multarum tribulationum afflictionẽ perpeti nõ dedignemur, sed gratelemur, quoniam si socij
 fuerimus passionis, erimus & socij consolationis, se cõdum Apostolum. [20] N V N Q V I D adhe-
 ret tibi sedes iniquitatis,] id est, anima iniusta, quæ est sedes peccati, sicut anima iusta est sedes sapien-
 tiæ & virtutis: id est, nunquid peccator tecũ erit, aut tibi placebit, [Q V I singis laborẽ in præcepto,]
 id est, qui facis quandam difficultatẽ esse in obseruatione præceptorũ tuorũ? Non enim sine labore
 implemus diuinã mãdata. Nam secundũ Philosophũ, Ars & virtus sunt circa difficultia. Propter quod
 dictũ est supra, Propter verba laborũ tuorum ego custodiui vias duras. Itaq; dicit, Nunquid adhe-
 ret tibi? & c. quasi dicat, nõ, quonia sicut alibi habetur, Deus fidelis & absque vlla iniquitate, iustus &
 reclus: idcirco iniusti nequaquã ei adherent, præsertim cum Salomon dicat, Lõgẽ est dominus à pec-
 catoribus. Peccata enim diuidũt inter deũ & nos, sicut Esaias asserit. Vel qui singis laborẽ in præce-
 pro. i. qui formas, facis & plasmas de ipso labore atq; dolore præceptũ, quonia præcipis nos in hac vi-
 ta laborare atq; dolere, dicendo, Beati qui lugent. Et iterũ, Regnũ celorum vim patitur, & violenti
 rapiũt illud, Propter quod Paulus, Labora inquit] sicut bonus miles Christi. Et Iacob⁹, Risus vestester
 conuertatur in luctum, & gaudium in moerorem. Potest quoq; hic versus ad hominẽ dirigi, & de pec-
 catore exponi, eritq; sensus, Nunquid õ homo adheret tibi sedes iniquitatis, id est, nõquid insepara-
 biliter adheret tibi iniquitas, seu habitatio in peccato, quæ est cathedra pestilentiae, qui singis la-
 borẽ in præcepto. i. qui mēdaciter dicit se non posse dei mãdata implere? quasi dicat, nõ. Potest enim
 se homo corrigere quandiu in via est. Istud dicitur contra eos, qui cum admonentur cessare à pecca-
 to, & viam penitentiae introire, respondent, Non possum consuetudinem meam relinquere, nec mũ-
 dum deserere, nec concupiscentias refrenare. Itemq; non possum ieiunare, multum orare, diu vigila-
 re, in solitudine esse. Horum damnatio iusta est, quoniam mentiuntur, & deum indiscretũ affirmant,
 quasi deus aliquid impossibile iusserit. fatentur quoq; suum affectũ diuinæ volũtati omnino esse cõ-
 trarium. [21] C A P T A V N T,] id est, frequẽter violentiã faciunt [I N animam iusti]] quatenus falsis
 persuasionibus, peruersis operibus, minis aut blandimentis eam à virtutibus separent, grauet ac peri-
 mant. Vnde talibus dominus ait, Moerere fecistis cor iusti me ndaciter, quem ego non contristauit, &
 confortastis manus impij. Et vir iustus ait iniquis, Vsq; quo affligitis animã meã, & atteritis me ser-
 monibus? E n decies confunditis me, & non erubescitis opprimẽtes me, [E T sanguinẽ innocentem,]
 id est, hominẽ iustum ac simplicem [C O N D E M N A V N T,] vitam eius reprobando, seu ipsũ morte
 dignum asserendo. Ideoq; scriptũ est, Interfecerũt animas quæ nõ moriuntur, & viuificabãt animas
 quæ non viuunt. [22] E T factus est mihi dominus in refugium,] quoniam dedit mihi charitatem
 & spem, quibus ad ipsum fiducialiter in omni necessitate confugio. [E T deus meus]] factus est mihi,
 [I N adiutorium spei meae,] id est, deus ad effectũ perducet spem meam, cooperãdo mihi per gratiam

Exo. 23

Thren. 3

Iob 13

2. Cor. 1

Ibidem

Tob. 3

2. Cor. 1

Sapic. 7

Psal. 16

Deut. 32

Prou. 15

Esa. 59

Matt. 11

2. Tim. 2

Iacob. 4

Psal. 1

Ezec. 13

Iob 19

Ezec. 13

A suam, ita vt non frustrer spe mea, sed omnia possim in eo qui me confortat. [13] E T reddet illis,] Philip. 4
 scilicet impijs [I N I Q V I T A T E M] ipsorum] .i. iusta tormẽta, quæ eorũ peccata meretur, prout apud
 Iohelẽ asserit, Cito velociter reddam vicissitudinẽ super caput vestrũ. [E T in malitia eorum,] hoc
 est, propter malam vitam eorum [D I S P E R D E T,] id est, diuersimode perdet [E O S] prout singuli di-
 uersimode promeretur: dabit enim vniciq; tantum de poena, quãtũ gloriatur in culpa: iuxta illud
 Iohan. in Apoca. Quantum glorificauit se, & in delictijs suis, tantum date illi tormentum & luctum. Apo. 18
 [D I S P E R D E T illos dominus deus noster]] Christus omnĩ iudex in die iudicij dicit ad eos, Ite ma-
 ledicti in ignem aeternum. Discamus ex psalmo praesenti diuinã vltionem metuere, omniaq; peccata
 cordialiter abhorre, ne dum psalmum hunc dicimus, os nostrum cõdemnet nos. Nam sicut in Ec-
 clesiastico legitur, Dum maledicit impius diabolus, maledicit ipse animã suam: sic dum peccator vi-
 tia execratur, semetipsum condemnat. Propter quod dicit Apost. In quo alium iudicas, teipsum con-
 demnas. Taliter ergo Christo iudici ministremus, taliterque diuinæ voluntati ipsius nostrum cõfor-
 memus affectum, vt mente sincera atque secura contra peruersos cum ipso loquamur, eiusque pro-
 uidentia ac rigorosum iudiciũ indefinẽter pensemus: dicentes cũ S. Iob, Nõne deus cõsiderat vias
 meas, & omnes gressus meos dinumerat? Itemq;, Verebar omnia opera mea, scies qd non parceres de-
 linquenti. Postremo, quia in psalmis iam explanatis saepe fit mentio de sabbato, sciendũ qd triplex est
 sabbatum, videlicet sabbatum temporis, quod est dies hebdomadæ, seu ipsa hebdomada. Secundum,
 est sabbatum mentis, id est, quies conscientiae immaculatæ. Tertium verò est sabbatum aeternitatis,
 de quo agitur in psalmo praesenti.

B

COMMENTARIUS IN PSAL. XCIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Huius praeterea psalmi titulus est, Laus cantici ipsi Dauid .i. psalmus praesens, qui est laus spi-
 ritualis exultationis, de contemplatione diuinitatis concepta, cantatur ipsi Dauid. i. Christo.
 Dum nanq; in titulis dicitur ipsi Dauid, per Dauid intelligitur Christus communiter. Agit
 nanq; hic psalmus de tempore gratiae, quo per Christi mysteria ad requiem sempiternã deducimur.
 Loquitur itaq; psalmus iste de Christo & eius aduentu, atq; introitu caelestis quietis seu regni
 celorum. Nam Paulus apostolus ad Hebræos psalmum istum allegat ab illo versũ, Hodie si vocẽ eius
 audieritis, vsque ad finem, tanquã loquentem de Christo, & ingressu regni caelestis nobis per Chri-
 stum patefacto, vbi etiã asserit psalmũ istum à Dauid cõpositum, inter cetera sic dicens, Propter quod
 determinat alium diem in Dauid, dicẽdo, Hodie si vocem eius audieritis, & c. Ex quo absolute con-
 cluditur omni Christiano, quod dictũ Hebræorum dicẽtium, vndecim psalmos istos, scilicet, Do-
 mine refugium factus es nobis, & eos qui sequuntur vsque ad psalmũ qui incipit, Misericordiam &
 iudiciũ cantabo tibi domine, inter quos hic psalmus continetur, editos à Mose, falsum sit. Et qui-
 dam qui Hebræos sequens, affirmat hos psalmos à Mose factos, isto excepto, fundamento ruinoso in-
 nititur. Denique vbicunq; in scriptura Canonica noui testamenti allegantur verba psalmorũ, vel
 nullus author, vel Dauid exprimitur. Vnde probabile valde est omnes psalmos à Dauid cõscriptos.
 Nec valet si quis dicere velit, ideo interdum non exprimi Dauid, quia non omnes psalmos compo-
 suit, quoniam etiam in illorum allegatione psalmorum, quos omnes concorditer dicunt à Dauid fa-
 ctos, non semper exprimitur ipse Dauid in scriptura noui testamenti: quemadmodum subtiliter con-
 sideranti patefcit. Inuitans itaque sanctus Propheta nos omnes ad præcordiale præconium summae
 Trinitatis, vnus veri ac simplicis dei seu Christi, qui in vnitare personæ est deus & homo, ait,

Heb. 3.4

Heb. 3.4

Psal. 94

Psal. 100

C

PRECATIO.

Tuae largitatis dono, accepto continuæ pacis bono exultemus et iubilemus tibi deo saluari nostro: presta nos cog-
 noscere vitam tuam, quam perambulantes, te iurante intremus in requiem tuam.

EXPOSITIO psalmi literalis.

ENITE] mentis affectu, & si opus est etiã corporis gressu, quatenus mente &
 corpore adunati, agamus quæ sequuntur. Venite qui distatis à deo per repro-
 bam vitam: venite inquam, id est, ad ea quæ sequuntur vos preparate per hu-
 milem confessionem & satisfactione iniquitatũ vestrarũ. Venite õ omnes de-
 uoti ac religiosi, id est, à diuersis ac multis rebus, quæ non sunt necessariae, mē-
 tes vestras abstrahite, & ad illud vnum, quod solum necessarium est, accedite.
 Venite per fidei contemplationem, per spei certissimã præstolatione, per cha-
 ritaris feruorem. Venite per puritatem mentalem, per laudem vocale, per con-
 uersatione laudabilem. Venite cognoscendo, diligẽdo & operando [E X V L T E M V S domino] .i. tam
 vehemẽter intus in domino gaudeamus, atq; ad gloria eius iucudemur, vt interioris letitię signa for-
 ris appareant. Exultemus ergo domino. i. de eius bonitate immenã & beneficijs gloriemur, quẽad-
 modum Abacuc dicit, Ego autẽ in domino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. [I V B I L E M V S
 deo saluari nostro,] id est, in Christo nostro saluatore, seu deo trino saluatore ac saluari nostro. i. sa-
 lutis nostræ obiecto & causa, tam exuberanter lætemur in anima, vt gaudiũ illud præ suo excessu nec
 penitus possit restringi seu occultari, nec integre explicari. Exultatio nanq; est exhilaratio mētis, fo-
 ris ostensa per sensibilia signa, quoniam exultare est extra se altare. Iubilatio autem est tam copiosa

Luc. 10

Abac. 36

mentis in deo iucunditas, vt nec penitus contineri, nec plene valeat exprimi. (2) P R A E O C C V P E M V S faciem eius, id est, aspectu dei nostri, seu eius praesentiam praeniamus, ita quod ipsum in primis quaeramus, quemadmodum scriptum est, Primum quaerite regnum dei, & iustitiam eius. Praeoccupemus inquam [I N C O N F E S S I O N E] iucunda suae bonitatis, in confessione quoque dolorosa nostrae prauitatis. Vel, Praeoccupemus faciem eius, id est, futurum eius aduentum, quo in iudicio praesens videbitur, praeniamus in confessione peccatorum nostrorum, studentes mitigare eius furorē, ipsumque placatum habere in die iudicij, quia tunc hilariter cum sunt visuri qui modo quotidie fatagunt ei recociliari. Vel, Praeoccupemus faciem eius, id est, omnia diuinā venerationis impedimenta, inprimis a corde nostro projiciamus, & antequam aliquam cogitationem extraneam, aut phantasma inane admittamus, praeniamus, contemplerur, ac honoremus dei praesentiam. [E T I N P S A L M I S] id est, canticis spiritualibus, carminibus quoque deuotis [I V B I L E M V S E I], ipsum ore laudando: quemadmodum docet Apostolus, Implemini spiritu sancto, cantantes & psallentes in cordibus vestris domino semper. Huc psalmum in principio matutinarum proferimus, quatenus cor nostrum ex verbis igneis psalmi praesentis diuini amoris calore flammescat, diuinumque obsequium hilariter, prompte, ac feruente inchoet, non pigra, vaga, frigida, indeuotaque mente. Sed & cum soli sumus dicere possumus, Venite exultemus domino, &c. id est, o omnes vires animae meae, tota substantia mea, o omnia quae intra me sunt, & praesertim o ratio, voluntas, atque memoria, venite, ita quod ratio diuina consideret, voluntas eadem appetat, memoria autem stabiliat in illis: exultemus concorditer domino, sicut iam dictum est. Consequenter assignantur variae causae, cur ista agere debeamus. (3) Q V O N I A M deus trinitas, seu Christus deus in carnatus, est [M A G N V S dominus], quoniam in ditione eius vniuersa sunt posita, & non est qui possit eius voluntati resistere, vt scriptum est in libro Hester. Ipse quoque est, [E T R E X magnus] immensus atque omnipotens [S V P E R omnes deos] qui per gratiam facti sunt diuinā naturae confortes, videlicet super omnes sanctos in caelo terraque viuentes. Omnes enim hi dii sunt creaturae summi dei, ab eius excellentia infinite deficientes, & solus deus est vniuersalis dominus ac generalis rex: creaturae vero sortuntur ab eo aliquod particulare dominium, specialesque regnum, & comparantur ad deum sicut ministri ad dominum, instrumenta ad principalem agentem, causae secundae ad causam primam ac independentem. Vnde Apostolus, Non est potestas nisi a deo, & qui potestati resistit, dei ordinationi resistit: minister enim dei est, scilicet princeps terrenus. Hinc etiam Ietro cognatus Moysi, auditis mirabilibus dei, dixit, Nunc cognoui quoniam magnus dominus super omnes deos, [Q V O N I A M] non repellit dominus plebem suam. Hoc ad Iudaeos referri potest, quos deus non totaliter destruit, quia reliquit per electionem saluam factam secundum Apostolum, & in fine saeculi conuertitur ad Christum, propter quod de eis dicit Apostolus, Nunc quid repulit dominus plebem suam? Absit. Melius tamen exponitur de populo Christiano, Christi sacratissimo sanguine liberato, quae Christus non repellit sicut testatur, Eum qui venit ad me non eiciam foras. Haec verba in praecedenti psalmo dicta atque exposita sunt, nec pertinent ad psalmum hunc, quauis quotidiano officio annexatur. Deus itaque est rex magnus, &c. (4) Q V I A in manu eius sunt omnes fines terrae, id est, in sua potestate consistunt omnia climata mundi, & habitatores eorum, videlicet omnes gentes. Omnia enim creauit, conseruat, destruere potest, & de gentibus quas vult misericorditer saluare, & quas vult iuste relinquit ac damnat. [E T altitudines montium], id est, virtutes, perfectiones, & gratiae angelorum sanctorum, hominumque bonorum seu predicatorum [I P S I V S] sunt, id est, Christi, quoniam omnia bona ab ipso originaliter fluunt. Vnde Apostolus, Gratia, inquit, dei sum id quod sum. (5) Q V O N I A M ipse est mare oceanus terram circumdans, ex quo caetera maria deriuantur, [E T ipse fecit illud] sicut & caetera elementa. Propter quod Ionas loquitur, Deum caeli ego timeo, qui creauit mare & aridam. [E T siccam] id est, terram ex sua natura siccam & frigidam [E V N D A V E R V N T] manus eius, id est, omnipotens virtus dei seu sapientia atque potentia eius: iuxta illud, Dominus sapientia fundauit terram. Idcirco [V E N I T E] secundum modos praeratos [A D O R E M V S] adoratione patriae soli deo exhibenda, [E T proci damus] i. humiliter prosternamur, [E T ploremus] praenimo desiderio existendi cum deo, & propter nostra & aliorum peccata [A N T E] dominum qui fecit nos [c]onstituendo nos ipsos in eius praesentia per contemplationem fidelem, dicentes cum Helia, Viuit dominus, in cuius conspectu assistimus, nullam sinistra intentionem habentes, sed dei in omnibus quaerentes honorem, atque illud Apostoli adimplentes, Vnanimis vno ore honorificetis deum & patrem. [Q V I A] ipse est deus noster [qui] creauit nos, nosque gubernat, pascit, conseruat ac perficit. Ideo subditur, (6) E T nos [sumus] [P O P V L V S] pascae eius, id est, pascae eius nutrimur mente & corpore, scilicet cibo ac potu corporali, sacramento altaris, & gratia deuotionis, quae est optima alimonia mentis, quoniam optimus est gratia stabiliri cor, secundum Apostolum. Sumus quoque, [E T oues manus eius] i. oues potestatis diuinae, seu in potestate dei constitutae, quoniam in manu eius est tota salus nostra. (7) H O D I E si vocem eius audieritis, [Secundum expositionem] certissimam sancti Apostoli, ista dicuntur specialiter ad Iudaeos, qui erant tempore euangelicae praedicationis, quos hortatur Propheta, vt tempore gratiae euangelicam legem recipiant, ne sint rebelles filio dei, quemadmodum patres eorum rebelles fuerunt deo patri. At ergo, Hodie, id est, tempore gratiae, quod dicitur dies vt Zacharias ait, In die illa applicabitur gentes multae ad dominum. Et Esaias, In die illa erit germen domini in magnificentia & gloria: si vocem eius, id est, praedicationem Christi vel discipulorum ipsius audieritis o Iudaei [N O L I T E] obdurare corda vestra, id est, nolite esse increduli & peruersi. (8) S I C V T in irratione] illa contigit [S E C V N D V M] diem tetationis in deserto, id est, in die, qua ex incredulitate experiri volebant potentiam meam, & veritatem verborum meorum. (9) V B I tentauerunt me patres vestri] in deserto, dicentes, Est ne deus

A in nobis an non? Hic loquitur Propheta in persona dei, [P R O B A V E R V N T] per experientiam quid Exod. 17 agere possent, [E T viderant] oculis proprijs [O P E R A] mea] mirabilia in Aegypto, in mari rubro at- Exo. 7, 8, que deserto. Sumitur autem hoc loco, si, pro quia, vt sit sensus, Si vocem eius audieritis. i. quia ea audieritis, 9, 10 & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Hortatur ergo nos spiritus sanctus, ne obduremus corda nostra, repellendo a nobis euangelica documenta, dum vocem seu doctrinam Saluatoris audimus, sicut populus ille Hebraeorum cor suum obdurauit, deum irritas. i. ad iustam vltionem inducens. Quilibet etiam nostrum verba haec ad interiora sua dicere potest hoc modo, Hodie, scilicet in die praesenti, si vocem eius audieritis, o intellectus, memoria, atque voluntas animae meae, nolite obdurare corda vestra. i. proposita vestra: sed auscultate diligenter, tenete memoriter, adimplete viriliter quaecumque vobis dicuntur. (10) Q V A D R A G I N T A annis offensus fui generationi illi. i. populo Iudaeorum me tetanti irascebar, eum iuste castigans toto tempore, quo ipsum per desertum deduxi, quia (sicut in Deuteronomio legitur) semper contentiose egit contra me. Alia litera habet, Proximis sui generationi huic, quoniam deus non reliquit eos in toto: imo indefinenter pluit illis manna, praecelsitque in die per columnam nubis, in nocte autem per columnam ignis. Propter quod Moses, Non est, inquit, alia natio tam grandis, quae habet deos appropinquantes sibi, sicut adest dominus deus noster cunctis obsecrationibus nostris. [E T dixi] semper] per angelum ad Moysen, per Moysen quoque ad populum, eum reprehendendo, [N I] mihi ingrati, & murmuratores increduli [E R R A N T] corde,] falsitati credendo, & illicita appetendo. (11) E T isti non cognouerunt vias meas] i. mandata mea non agnouerunt per approbationem mentis, & obedientiam voluntatis: cognouerunt tamen ea per cognitionem informem, quoniam Moses legem omnibus manifeste proposuit. Vel, non cognouerunt vias meas. i. opera mea miraculosa spiritualiter non intellexerunt, neque ex eis considerauerunt, quae merito considerarent. Hinc namque, Moses ait ad eos, Vos vidistis vniuersa magnalia, quae coram vobis dominus fecit, & non dedit vobis dominus cor intelligens: quae in praesenti die. Tales quoque fuerunt filij eorum, scilicet Iudaei, qui erant tempore Christi & apostolorum. Propter quod Christus ait ad ipsos, Caeci duces caecorum, implete mensuram patrum vestrorum. Et alibi, Murmuratores filij murmuratorum, [Q V I B V S] iurauit] i. firmiter dixi per Moysen, [S I] introibunt in requiem meam] i. non ingredientur terram promissionis, in qua quietam habitationem eis dedissem, nisi inobedientes fuissent, sicut scriptum est, Omnes qui murmurastis contra me, non intrabitis terram, super quam leuaui manum meam, vt darem eam vobis. Hic sumitur, si, pro non, secundum quem modum accipitur, cum per Amos dicitur, Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit. Denique, quoniam terra promissionis erat figura regni caelestis seu patriae, & quies illius figura fuit quietis beatorum in caelis: idcirco intedit Dauid per verba haec admonere fideles, & maxime populum Hebraeorum, ne propter rebellionem ad Christum impediantur ab introitu patriae, quae est terra viuentium, in qua est quies perfecta omnium beatorum. Propter quod monet Apostolus, Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum discedendi a deo viuo & vero: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Et alibi, Festinemus ingredi in illam requiem. Ecce psalmum omni iucunditate plenum audiuius. Psalmum utique igne spiritus sancti animam piam totaliter inflammantem, quem decet nos praecipue cum omni attentione atque seruore cantare, audire seu legere in exordio maturi nalis officij, quatenus opus dei ardentem inchoantes, totum diem salubriter expeditamus. Agamus igitur ad quod in psalmo praesenti inuitamur, & dum ad matutinale officium surgimus, strenue inchoemus, omnes cogitationes inanes & phantasmata inutilia procul a corde pellamus, cum solo deo cor nostrum sollicitate occupemus, dicentes ad interiora nostra, vel ad alios si adsint, Venite exultemus domino, &c. & omnes hos nobilissimos actus, ad quos psalmus iste nos excitat mente collecta ac amorosa exequamur. Hi etenim actus sunt, domino exultare, iubilare, faciem eius in confessione praecipere, coram eo adorare, proci dere atque adorare.

D COMMENTARIUS IN PSALMVM XCV.

EXPOSITIO Tituli.

P Salmi nunc declarandi titulus est, Psalmus Dauid quando domus edificabatur post captiuitatem. Titulus iste spiritualiter exponendus est, quoniam psalmus praesens nullatenus loquitur de aedificatione templi in Ierusalē post reditum a captiuitate Babylonica, sed de re significata per illius aedificationem templi. Sicut enim per captiuitatem, qua a Chaldaeis capti erant Iudaei, figurata est captiuitas generis humani, quod per incredulitatem & impiam vitam captiuatum a daemonibus fuit: sic per aedificationem templi in Ierusalē post captiuitatem dictam significata est constructio ecclesiae, quae est domus dei, non ex insensibilibus saxis constructa, sed viuus lapidibus. i. Christi fidelibus congregata, atque a Christo fabricata, & in ipso fundata. Propter quod dicit Apostolus, In Christo omnis aedificatio constructa, crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto. Loquitur ergo psalmus iste ad literam de Christo & duplici eius aduentu, de constructione quoque & immolatione ecclesiae. Est igitur sensus tituli, Psalmus Dauid, id est, psalmus iste est Dauid prophetae sicut authoris, conscriptus pro tempore illo, quando edificabatur domus, id est, quando ecclesia Christi cepit aedificari per praedicationem ipsius & apostolorum suorum, post captiuitatem, id est, post liberationem generis humani, quae facta est per incarnationem & passionem filij dei, qui

Gal. 3 Iohā. 12 Iohā. 3 genus humanum redemit de potestate diaboli & seruitute peccati, quæ admodum asserit, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras: & Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Vnde Iohannes, In hoc, inquit, apparuit filius dei, vt dissoluat opera diaboli. Ad Christi itaq; seu summæ Trinitatis præconium nos inuitans sanctus Propheta, ita exorsus est,

PRECATIO.

Domine qui fecisti celos, & terribilis es super omnes deos, misericordia tua præueniente, fac nos confessionis pulchritudine faciem tuam placare, ut expurgati peccatorum colluuiionibus, sincera mente & uoce tibi domino iugiter cantemus.

EXPOSITIO Psalmi.

ANTATE domino canticū nouū. i. noui testamenti scripturam, euangelicam legem, & maximè hymnū ex consilijs Christi compositum, cuius cōsilia quædā ante eius aduentum erant ignota: sed nouus magister, doctor cælestis, & fons sapientiæ Christus dominus nouā doctrinā nouūq; canticū secum aduenit, & mundo proposuit. Nouū canticum est, Porro vnū est necessarium. Et, Si vis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus. Itemq; Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarum & pharisæorū, non intrabitis in regnum cælorum. Et, Patrem nolite uocare super terram, vnus est enim pater uester in cælo. Et hoc modo noui testamenti scriptura noua est caritatis plena, quæ debemus Christo ac summæ trinitati cantare per mentis deuotionem, per oris laudationem, seu diuinorum uerborum reuerentialem prolationem, atq; per operis executionem, seu obedientiam sanctam. Peccatori enim dixit deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et Christus in Euang. Quid dicitis mihi domine domine, & non facitis quæ dico? Non ergo sufficit cantatio oris, nisi cōcordet exhibitio honestæ cōuersationis. Nec sufficit honestas exterior, nisi adfuerit collectio atq; sinceritas mētis interior, prout dominus per E. Iaiā ait de populo sibi non cōplacente, Appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autē eius lōgē est à me. [CANTATE domino omnis terra]. i. incolæ terræ, qui in hoc mundo peregrinos uos esse cognoscitis, & ad futuri seculi patriā festinatis, dicentes domino cāticum illud dulce ac nouum, quod uobis præcinit Apostolus, Propter nimiam charitatē suam qua dilexit nos deus pater, filiū suū unigenitū misit in mundum. [2] CANTATE domino & benedicite nomini eius. i. ipsum laudate, beneficia eius recolite, dicentes cum iubilo, Videte qualem charitatē dedit nobis deus pater, vt filij dei nominemur & simus. Dicitur autē canticum nouum, non solum propter temporis nouitatem, sed etiā propter recentē animi deuotionem, & ita debemus ex feruenti nostri Saluatoris amore, semper noua cantica secundum proprii cordis illuminationem reperire, quomodo seculi amatores noua carmina constringunt & canunt de eo, seu ea quam carnaliter amant. [ANNUNCIATE de die in diē]. i. quotidie, [SALUTARE] i. Christum indefinenter exprimate, collaudate, ac prædicate, per quem, & in quo deus pater nos saluat. De quo saluari loquitur Iacob patriarcha, Salutare tuum expectabo domine. [3] ANNUNCIATE] i. prædicatores, & ceteri zelum diuini honoris atq; fraternæ salutis habentes, [INTE]R gentes] cōuertendas ad fidē, vt credant, seu conuersas, vt diligāt Christum ac laudent, [GLORIAM] eius. i. gloriosa omnia quæ de eo conscripta sunt, quomodo ab exordio suæ incarnationis usque ad ascensionem angeli sancti sibi ministrauerūt, & omnis creatura sibi obediēs fuit, quod tertie die à resurrectione, quadagesimo die ascendit, 50 autē paracletum misit. [4] QUONIAM] magnus dominus & laudabilis nimis, Imò tantum laudabilis quantum bonus. Cū ergo sit bonitas eius immensa, ipse quoq; in infinitum laudabilis est, nec ualet ab aliqua creatura plenē laudari. Propter quod in lib. Iudith dicitur, Adonai domine magnus es tu & præclarus in uirtute. In lib. Iob quoque, Dignē eum inuenire non possumus, & enarrari non potest. [TERRIBILIS] est super oēs deos. i. plus quàm omnes dii, super omnes deos, quoniam omnes deos terribiliter cōdemnabit, & cruciabit. In præcedenti enim psalmo dii uocati sunt, qui gratiam diuinæ perfectionis excellenter participant, sicut ad Moysen dominus ait, Ecce cōstitui te deū Pharaonis, & Aaron erit ppheta tuus. nunc uerò dii uocātur, qui à paganis mendaciter dii putantur, inaniterq; colūtur. Dicitur autē deus terribilis præ omnibus creaturis ac dijs propter duas causas. Primò, quoniam à nullo est tam malum separari sicut à deo. Secundò, quoniam nullus tam dira tormenta infligit, ut deus. Vnde scriptum est, Deus cuius iræ nemo resistere potest, sub quo curuantur qui portant orbem. De his falsis dijs subiungitur, [5] QUONIAM] omnes dii gentium. i. infidelium, sunt [DEMONIA]. Occurrit mihi hic dubitatio quædam, quam non uidi ab alijs tactam, unde nec eam libenter tango, ne fortē eam insufficienter dissoluam. Ecce multi gentium coluerunt homines quosdam pro dijs, uidelicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Priapum, &c. Alij coluerunt solem, lunam, ac sydera cæli, alij ignem, alij aquam, alij bestias terræ, sicut ad Romanos Apostolus inuuit, Quomodo ergo omnes dii gentium dæmonia? Possent de hominibus impijs, qui tanquam dii colebantur, respondere, quod appellantur dæmonia propter imitationem diabolicæ prauitatis, quemadmodum homines aliqui angeli nuncupantur propter participationem angelicæ dignitatis, prout Iohannes pastores seu episcopos septem ecclesiarum in Asia angelos nominat: & alibi sacerdos dicitur angelus domini exercituum. De alijs uidetur posse dici, quod licet nullo modo sint dæmones, quoniam tamen cultores ipsorum eo ipso quo ea colunt, dæmonibus seruiunt, idcirco omnes dii gentium dæmonia asseruntur. Nam & Apostolus ad Corinthios dicit, Quæ immolant gentes, dæmonibus immolat. [DOMINVS] autem cælus fecit, id est, omnes orbis cælestes, angelos sanctos, hominesque in terra cælifor-

Luc. 10 Mat. 16 Mat. 5 Mar. 25 Psal. 49 Luc. 6 E. Iai. 29 E. phe. 2 1. Iohā. 3 Gen. 49 Mat. 4 Mat. 28 Act. 1, 2 Iudith 16 Iob 37 Exod 6 Iob 9 Rom. 1 Apo. 2, 3 Mala. 2 1. Co. 10

miter cōuerfantes creauit, distinxit, ornauit. In principio enim creauit deus cælum & terrā. Et rursus scriptū est, Tu forsitā cum eo fabricatus es cælus, qui solidissimū quasi ære fusi sunt. [6] CONPULCHRITUDO] in conspectu eius, sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius. Versus iste decorus est ualde, si lucidē intelligatur. Dicitur autem esse seu fieri in cōspectu dei, seu coram deo, nō quia fit & est ipso presente, sed quoniam approbatur ab eo, & cōplacet ei: sicut in libro Ruth dicitur, Iesse genuit Dauid, qui ambulauit coram domino. Et dominus ait ad Abraham, Ambula corā me. Et quasi quæres, quid est ambulare cō domine coram te? subdit, & esto perfectus. Et iuxta hunc sensum scriptum est in lib. Iob, Non ueniet in conspectu dei omnis hypocrita. Porro cōfessio est duplex, scilicet confessio laudis diuinæ, atq; cōfessio ppræ culpæ. Pulchritudo etiā quædā interior est, quædā exterior. Sed si propter exteriorē pulchritudinē placeret quis deo, pulcherrimus Absalon tantū ei non displicuisset, neque delirus ille Martinus tantū ei cōplacisset. Non ergo corporis, sed mentis pulchritudinem appetamus. Cerum est autem, quod cōfessio culpæ locum non habet in patria, in uia autem utraque confessio reperitur: sed cōfessio laudis diuinæ in uia ualde est imperfecta. Primò itaq; intendamus quomodo presens uersiculus exponi debeat de deo in triumphanti ecclesia: sic enim ei plenissimè competit hoc modo. Cōfessio, id est, diuina laudatio, & pulchritudo, id est, decor interior seu splendor puritatis internæ, est in conspectu eius, id est, coram deo in patria, ita quod sancti in patria deo ineffabiliter offerunt confessionem seu laudem suæ infinitæ bonitatis, sicut superius dictum est, Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Hęc autem cōfessio maxime cōplacet deo, quia in suis ministris ipsum in patria ita laudantibus est pulchritudo interior, id est, sanctitas pura, munditia impermixta, & gratia cōsummata. Nihil enim imperfectiōis culpabilis reperitur in patria. Propterea cōfessio beatorū, quorum tanta est pulchritudo, precipue grata est deo. Nostra autem confessio multum est imperfecta, quoniam omnes nostræ iustitiæ sunt tanquam pannus mēstruata. Pulchritudo quoque nostra interior multis deformitatibus, saltem uenialium peccatorum, miscetur & uolatur, præsertim cū iustus septies in die cadat. Itaq; in conspectu dei in patria sunt confessio ineffabilis laudis, qua iugiter à beatis trinitas super benedicta laudatur, & pulchritudo mundissimæ sanctitatis: quoniam nihil impuritatis aut culpæ esse potest in ministris deum hoc modo laudantibus. Propter quod scriptum est, Non intrabit in illam, scilicet patriā beatorum aliquid coinquinatum. Dicitur etiam ista confessio & pulchritudo in conspectu dei, quoniam cōplacet ei sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius, id est, in cultu, laude seu ueneratione, qua deus in patria à beatis sanctificatur, & sanctimonia, id est, sanctitas, scilicet omnis impuritatis exclusio, & magnificentia, id est, magna excellentia seu magna efficiētia & honor sublimis. Hoc autem diuinæ sanctificationi precipue competit. Dicitur nanque nunc sanctificatio dei cultus, quo deus à beatis sanctus esse perhibetur, & tanquā sanctus laudatur ac honoratur. In hac uerò sanctificatione est sanctitas seu sanctimonia, quia quo deus amplius atque perfectus à suis ministris sanctificatur, eo sanctificatio illa est uerior, purior, & ab omni errore immunior, quia dei laudatio excessum nō habet: sed quo maior, eo est sanctior. Vnde in Ecclesiastico dicitur, Glorificate dominū quātumcunq; poteritis, superualebit adhuc: maior est enim omni laude. Hoc autem creaturis non competit: possent nanque in tantum sanctificari à nobis, id est, tam sanctæ ac magnæ putari, tamque magnificè honorari, quod in sanctificatione huiusmodi non esset sanctimonia, sed idololatria, nō sanctitas, sed falsitas, non uerus honor, sed pessimus error, sicut si alicui puræ creaturæ cultus latræ impēdatur, seu infinita perfectio ascribatur. Hinc patet quomodo in sanctificatione dei sit magnificentia. Est enim in ea summa excellētia, quoniam deus super omnia in infinitum extollitur, omniumq; creator, saluator, atque immensæ maiestatis dominus appellatur. Est quoq; in ea magna quædam efficiētia, quoniam nullus effectus seu actus hominis dignior est, quàm deum sanctificare, propter quod in sanctificatione hac est honor sublimis, uidelicet adoratio seu latræ cultus soli deo exhibendus. Præterea uersus iste conuenit deo etiam in militanti ecclesia, quāuis minus perfectè ac propriè. In militanti ergo ecclesia est confessio propriæ culpæ ac laudis diuinæ, in conspectu dei: quoniam talis cōfessio deo à fidelibus reuenter offertur, qui seipsos accusant, & deum collaudant, atque à deo misericorditer acceptant. Per hanc uerò confessionem uentur ad interiorē pulchritudinem mentis, quoniam in confessione omnia lauantur secundum scripturas. Student quoque fideles deo in pulchritudine mentis asistere, id est, in sanctitate, & cordis puritate adhærere, intendere, atque seruire, ut sit pulchritudo eorum corā deo, id est, placens, & grata coram deo, pensantes uerbū sui Saluatoris dicētis, Beati mūdo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. In sanctificatione quoq; qua deum per obedientiam diuinorum præceptorum sanctificant: sicut quotidie orant, Sanctificetur nomen tuum, est sanctimonia seu sanctitas secundum modum & possibilitatē uitæ præsentis, uidelicet pura ac pia intentio, deuotaque laus ac prompta subiectio, & ita inuenitur in ea quædā magnificentia qua deū præ omnibus mente, ore ac opere superexaltant, dicētes illud Dan. Benedictus es domine deus patrum nostrorū, & laudabilis, & superexaltatus in secula. Et benedictū nomē gloriæ tuæ sanctum, & superlaudabile, & superexaltatū in omnibus seculis. [7] AFFERT] i. exhibete [DOMINVS]. i. Saluatori, [PATRI] æ gētū. i. o homines in patrijs gētū habitates, qui fidē Christi recepistis. Vel, o homines asserite domino patriæ gentiū. i. Christo qui est deus omnium regionū, patriarū, ac nationū [AFFERT] in quā [DOMINVS]. i. impēdite in deo soli [GLORIAM] & honorē, quæ admodū in Apostolo habetur, Regi seculorum, immortalis, inuisibilis, soli deo honor, & gloria. Gloria est clara cum laude notitia, secūdu Ambrosiū, Quid est ergo deo asserere gloriā, nisi nomē eius corā alijs clarificare, seu alios ad clarā ac laudi cōiunctam notitiā dei introducere, quatenus deū uerè agnoscant, & dignè col-

Gen. 1 Iob 37 Ruth 4 Gen. 17 Iob 13 2. Re. 14 Psal. 83 E. Iai. 64 Prou. 24 Apoc. 21 Eccl. 43 Mat. 5 Mat. 9 Dan. 3 1. Tim. 2

laudant? Honor autem est exhibitio reuerentię in signum virtutis. Quid est ergo deo afferre honorę, nisi deo humiliter obedire, omne bonum ei ascribere, & ad eius venerationem omnia ordinare? [A F F E R T E domino] non solum exteriora dona, sed [G L O R I A M] nomini eius, dicentes, Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. In exordio Psalmi huius ter dicebatur, cantate: nunc verò ter dicitur, afferte: quatenus vtrouiq; sanctę trinitatis mysterium designetur: tanquam diceret, Cantate patri, cantate filio, cantate spiritui sancto. Et item, Afferte patri, afferte spiritui sancto gloriam & honorem. ¶ (8) T I O L I T E hostias, hoc est, ferte vobiscum dona ac sacrificia domino immolanda, videlicet spiritum cõtributum, quoniã sacrificium deo spiritus cõtributus, animum ad obedientiã dei paratum, quoniã salutare sacrificium est attendere mandatis, vt dicit Eccelesiasticus. Preces quoque deuotas quę penetrãt cęlos, seu alia qualibet munera domino offerenda, [E T] in introitu] mente deuota, & corpore rationi subiecto [I N] atria eius, i. in ecclesiam dei, seu loca sacra, diuino cultui deputata, & maximè in corda p̃pria, redeunt ad interiora vestra, quatenus deum intra vos honoretis, cõtemplando, amando, & omni custodia vitę deuitando. Tẽplum enim dei sanctum est, quod estis vos. [A D O R A T E] dominum in atrio sancto eius, id est, in templo suo materiali, quod est domus orationis, magis autem in templo eius immateriali, quod est mēs ipsa seu spiritus, vbi per gratiam habitat deus, vbi & adorare eum oportet: quemadmodum ait Saluator, Spiritus est deus, & eos qui adorant, in spiritu & veritate oportet adorare. Et alibi, Tu autẽ cum oraueris, intra in cubiculum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. s. corde collecto, fixo, nõ vago. ¶ (9) C O M M O V E A T V R à facie eius vniuersa terra, hoc est, vniuersi incolę terrę ex consideratione pręsentię maiestatisq; Christi, motu casti timoris, & admirationis ac obedientię conuertantur ab iniquitate ad deum. [D I C I T] s̃ sancti apostoli & successores ac imitatores eorum [I N] gentibus] ad quartũ conuersionem seu informationem misisti estis, [Q V I A] dominus (Christus) regnauit in toto vniuerso, pręsertim tamen in cordibus suorum fidelium per charitatem & fidem. Christus vt deus ab initio mundi regnauit, sed vt homo cępit regnare, pręcipue (i. potestatem suam exercere atq; ostendere) post resurrectionem, & spiritus sancti missionem, quia per mortem vicit eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, diabolum, secundum Apostolum. Vnde post resurrectionem spoliavit infernũ, mũdũque cõuertit ad suũ obsequium: & quia hæc facta sunt merito passionis Christi, in xta illud Apostoli, Factus est obediens vsque ad mortem, propter quod & deus exaltauit illũ, ideo additur, à ligno, hoc est, à crucis patibulo, in quo mundum redemit, secundum quod Apostolus dicit, Christus nos redemit de maledicto, factus pro nobis maledictus, quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendit in ligno. Veruntamẽ istud quod dicitur, à ligno, non est de textu, nec in Hebręo habetur, sed ab aliquo translatore æstimatur appositum. Ex his elucescit psalmum pręsentem factum à Dauid, sicut in hymno ecclesię canitur, Impleta sunt quę cecinit Dauid fidelis carmine, dicẽs in nationibus regnauit à ligno deus. Et qui aliter dicunt, non videtur satis cõsonare ecclesię, generaliter atq; solẽniter hunc hymnum canenti. ¶ (10) E T E N I M (Christus) correxit orbem terrę, hoc est, homines vniuersos, seu vniuersalem ecclesiam toto orbe terrarum diffusam à vitijs & idololatria conuertit per incarnationem & prędicationem seruorum suorum. Vnde scriptum habetur, Eleuabitur dominus solus in die illa, & idola penitus cõterentur. Et Zacharias, In die illa, dicit dominus, disperdam nomina idolorum de terra. Hinc quoque de Christo dicitur, Percutiet terram virga oris sui. Correxit itaque orbem terrę, [Q V I] non cõmouebitur] à fidei veritate in toto, quia ecclesia vsque ad finem sculũ stabilietur in fide, quantum ad aliquos, quantumcunque tribulationibus concutiat. [I V D I C A B I T] populos in æquitate, Christus in primo suo aduentu iudicauit populos in æquitate, loquendo de iudicio discretionis, quemadmodum ipsemet ait, Nunc iudiciũ est mundi. Et alibi, In iudicium, inquit, ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant, & qui vident, cęci fiant. Per hoc ergo Christus iudicauit populos in æquitate iudicio discretionis, quod aliquos piẽ vocauit ad fidem & gratiã, ceteros iuste deseruit: quę discretio omnino iusta est, quauis sit nobis incõprehensibilis & ignota. Non autem iudicauit Christus populos in primo suo aduentu iudicio remunerationis. Propter quod ait, Non misit deus filium suum vt iudicet mundum: sed istud iudiciũ Christus acturus est in die nouissimo. Deinde inuitantur creaturę ad gaudium spiritale ex consideratione primi aduentus Christi, qui fuit & est mundo magna ratio exultandi: quemadmodum angelus dixit pastoribus, Annuncio vobis gaudium magnum quod erit omni populo, quia natus est vobis Saluator. Ait igitur, ¶ (11) L A E T E N T V R cęli, hoc est, ciues cęlorum, seu angeli sancti. nam Christo nato facta est cum angelo multitudo cęlestis exercitus laudantium deum. In carnatio equidem Christi erat angelis materia gaudij, quia per eam reparatur eorum ruina. [E T] exultet terra, hoc est, genus humanum in terra exilium ducens, [C O M M O V E A T V R] ad pœnitentiam & gratiarum actionem [M A R E], hoc est, gentilitas vitijs turbulenta amara & falsa, [E T] plenitudo eius, id est, viscera eius interiora, videlicet ratio & voluntas, & ceterę animę vires. [O A V D E B V N T] campi eius, id est, homines bonis operibus floridi, gratiãq; fecundi in Christi primo aduentu, & postea spiritualiter exultabunt, [E T] omnia quę in eis sunt, id est, interiora eorum in domino lætabuntur. ¶ (12) T V N C exultabunt omnia ligna sylvarum, hoc est, populi nationũ ad fidem cõuersi [A facie] domini, id est, ex consideratione pręsentię Christi, [Q V I A] venit in mundum per incarnationem. Vnde in Actis apostolorum dicitur, Audientes autem gentes gauisę sunt, & glorificauerunt verbum dei. His duobus versiculis consonat quod in Esaiã legitur, Laudate cęli & exultet terra, iubilare montes laudem, quia consolatus est dominus populum suum. Et quia non solum gaudendum est de primo atque occulto Christi aduentu, quo venit iudicari, sed etiam de secundo eius aduentu, quo venturus est iudica-

re, secundũ quod ipse ait, His autẽ fieri incipientibus leuate capita vestra i. exhilarate corda (secundũ Lucę 21 Greg.) quia appropinquat redẽptio vestra. Ideo subditur, [Q V O N I A] M venit iudicare terrã] i. quoniã Christus vterus est iudicare viuos & mortuos iudicio remunerationis. Ponit enim pręteritũ p̃ futuro more prophetali, propter certitudinẽ prophetię. Per hoc ergo quod bis ait, venit, inuitur duplex Christi aduētus, quorum primus fuit in humilitate & occultus. Secundus erit in maiestate ac manifestus, quemadmodum scriptum est in Euang. Tunc videbũt filiũ hominis venientẽ in nubibus cęli cum potestate magna & maiestate. ¶ (12) I V D I C A B I T] in die extremi iudicij [O R B E M] terrę, hoc est, homines] in æquitate] dando singulis quod promeruerunt, [E T] populos in veritate sua] i. sic eos iudicabit sicut in sanctis scripturis prędixit. Hoc est quod de Christo apud Esã. scriptum est, Non secundum visionẽ oculorũ iudicabit, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in equitate promerueris terrę. In lib. quoq; Iob quidã ait, Omnipotēs causas singulorũ intuebitur. Ecce psalmũ cęlesti pulchritudine adornatũ audiuimus, in quo gẽtilium pronuntiatur cõuersio, diuina maiestas sonorõ cõmendatur oraculo, ad laudẽ & oblationem fideles inuitantur, duplex Christi aduētus innuitur, atq; diuini iudicij æquitas collaudatur. Quoniã ergo psalmus pręfens Christi laudibus atq; mysterijs plenus est, debemus eum cum singulari deuotione cantare, nostrãmq; cõuersationem metu futuri iudicij taliter custodire, vt idonei laudatores domini Saluatoris inueniamur.

COMMENTARIVS IN PSALMV M XCVI.

EXPOSITIO Tituli.

Pręterea titulus Psalmi nunc pertrahandi talis est, Psalmus ipsi Dauid, quãdo terra eius restituta est ei, hoc est, Psalmus pręfens cõpetit Christo manuforti, desiderabiliq; aspectu, agēs de eo quod accidit, quãdo terra eius i. genus humanũ seu ecclesia electorũ quam per peccatum primo parētis amisit, restituta est ei precio sanguinis sui. Loquitur nãq; hic psalmus ad literam de Christo, & secũdo eius aduētũ atq; iudiciaria potestate ipsius, quam Christus homo passione sua promeruit. Eodem enim tempore restituta est Christo terra sua iam dicta, & iudiciaria potestas collata, videlicet statim in egressiõẽ animę suę à corpore. Tunc enim plenissimẽ satisfecit pro genere humano, & tũc dedit ei pater gentes hæreditatem suam, sicut superius dixit, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, quauis (vt sæpius diximus) Christo homini ab exordio cõceptionis in virgine data sit omnis potestas in cęlo & in terra. Quod autem hic psalmus de Christo loquatur, hinc constat quod Paulus ad Hebręos inducit scripturam huius psalmi de Christo pręnunciatam dicendo, Et cum introducit primogenitum suum in orbem terrę, dicit, Et adorent eum omnes angeli eius. Hoc quippe inferius ita exprimitur, Adorate eum omnes angeli eius. Ait ergo,

PRECATIO.

Super omnem terram altissime domine deus doce nos te tota deuotione diligere, & malum odire: custodi in hac uita animas nostras, & hinc migrantes eas de locis perpetuarum pœnarum tripas.

EXPOSITIO Psalmi.

DOMINVS, scilicet Christus habēs in vestimẽto & in femore suo scriptũ, Rex regũ & dominus dominantũ] in militatũ ecclesia, seu condibus electorũ, sicut de eo Abdias dixit propheta, Et erit domino regnũ. De quo in Apocalypsi sancti hilariter cantant, Regnauit dominus deus noster omnipotens, gaudeamus & exultemus, & demus gloriã ei. [E X V L T E T] terra, hoc est, habitatores terrę Christo domino suo regnatũ cõgratulentur, & de eius regno in seipsis piẽ lætentur. [L A E T E N T V R] hoc modo in domino [I N] s V L A E] mul tã] ad fidẽ cõuerse, sicut est Anglia, Hybernia, Cyprus, Sicilia, de quibus apud Esã. prędictum est, Ponent domino gloriam, & laudem eius in insulis nunciabunt. Dicuntur enim insulę terrę supra mare sitę. Vnde in Esã. habetur, Glorificate dominum in insulis maris. ¶ (2) N V B E S & caligo in circuitu eius, hoc est, in die iudicij erũt, & apparebũt in circuitu Christi iudicis nubes materiales, quia veniet in nube. Christus nãq; ascēdit in nube: iuxta illud, Nubes suscepit eum ab oculis eorũ. Vterus est ergo in nube, quoniã sicut illic angeli sancti testati sunt sanctis apostolis, Sic veniet quẽadmodũ vidistis eũ euntem in cęlũ. [E T] caligo] i. obscuritas aeris, quoniã dies domini tanq̃ fur in nocte ita veniet. Et media nocte clamor factus est, ecce sp̃sus venit, quẽadmodũ ipsemet sp̃sus ac iudex testatur. Creditur enim Christus tempore noctis ad iudicandũ venturus. Sed quęstio est, quomõ tunc erit caligo, pręsertim cum totus mũdus stabit in igne cõflagrationis, qui vtiq; (vt apparet) aērẽ illustrabit. Possit fortassis responderi ad hoc, quod ignis ille fumosus erit, nec tenebras omnino expellet, sicut nec ignis inferni. Sed quia de necessitate cõcedere cogimur, quod ipse iudex. s. Christus p̃b vniuersis hominibus etiã corporalibus oculis cõspicietur: sicut & Iob ait, In nouissimo die surreturus sum, & in carne mea videbo deum saluatorem meum: imõ (secundũ Greg.) omnes angeli tunc corporalibus oculis videbũtur, quãto magis homines? Idcirco nõ arbitror quod in die iudicij erit caligo in circuitu iudicis, ita quod aēr omnino tenebrosus erit, sed propter ignis illius fumositatẽ poterit aliquid tenebrositatis remanere in aere. Potest quoq; per caliginẽ accipi tempestas illa horribilis, quę erit in die iudicij, de qua dictum est suprã, Et in circuitu eius tempestas valida. Vnde & Naum, Dominus in tẽpestate & turbine viã eius. ¶ (3) I G N I S] cõflagrationis qui elementa exuret, atque purgabit, & tam altẽ ascēdet, vt aqua diluuij] A N T E ipsum pręcedet, hoc est, secundũ Christi aduẽ-

Gen. 7 tum prueniet, quia quemadmodum mundus primo perijt aquis diluijt, sic vltimo peribit ignibus cofla gratians, qui oēs viuētes in mūdo occidet. [E T in flāmbit in circuitu inimicos eius]. s. reprobos, quonā durāte hora iudicij ignis coflagrationis in quo vniuerſi tunc ſtabūt, incēdet malignos, electos vero non tāget, nec coftrifabit, nec aliquid moleſtiae inferet: cuius figura p̄ceſit in tribus pueris, quos rex Babyonis miſit in fornacē ignis, quos non tetigit ignis, ſed Chaldaeos cofuſit, vt dicit Daniel. [4] L L V X E R V N T fulgura eius orbi terrae, hoc eſt, magnae atq; terribiles cofuſationes circa iudicij horam apparebunt, de quibus homines terrebutur: ſicut Lucas dicit, Arefcētibus hominibus p̄ timore & expectatione, quae ſuperueniēt vniuerſo orbi: idcirco ſubiungitur, [V I D I T & cōmota eſt terra,] hoc eſt, habitātes in terra hāc fulgura cernēt, & ad magnū timorē mouendi ſunt. Propter quod alibi ſcriptū eſt, Cōturbentur oēs habitatores terrae, quonā venit dies domini, dies tenebrarū & caliginis. Similis ei non fuit a principio, & poſt eum non erit. Ante faciē eius ignis vorās, & poſt vorax flāma. A faciē eius cōtremuit terra. [5] M O N T E S ſicut cera fluxerūt a faciē domini,] quia in die iudicij, ſeu mox eo peracto cōplanabitur terra, ſed & ante iudiciū erunt terramotus magni per loca. Melius tamē per mōtes hoc loco accipiūt ſuperbi, non in montem domini, ſed in montem ſuū perbiae aſcendentes, ſequentes eū qui dixit, Sedeo in mōte teſtamenti, & aſcendam ſuper altitudinē nubium. Iſti in die iudicij ſicut cera fluent, hoc eſt, corde diſſoluētur atq; pauebūt, [A faciē domini,] id eſt, a conſpectu iudicis: nec ipſi ſolum, ſed a faciē domini, hoc eſt, a iudicis metuēda praēſentia, ſuēt hoc modo [O M N I S terra], i. omnis homo terrenus atq; peccator. Ideo nāq; ab alio praēdictum eſt, Montes cōmōti ſunt ab eo, & colles deſolati ſunt, & cōtremuit terra a faciē eius, orbis & oēs habitantes in eo. Et alibi, Ecce turbo dominicae indignationis egredietur, & tempeſtas erūpens ſuper caput impiorum veniet. [6] A N N V N C I A V E R V N T caeli iuſtitiam eius,] hoc eſt, per ſigna in caelo apparentia manifeſtabitur iuſta vltio Chriſti in impios. Erunt enim ſigna in ſole & luna & ſtellis, Vnde ait Saluator, Strati poſt tribulationem dierū illorum ſol obſcurabitur, & luna non dabit ſplēdorem ſuum. Per hāc autē patebit, quāta ſit Chriſti iuſtitia vltioſa peccata: [E T viderunt oēs populi gloriam eius]. i. omnes tunc in mundo exiſtentes, cōſpiciēt magnalia iſta operū diuinorū. Melius autem exponitur iſte verſiculus de ſanctis apoſtolis, quia ne crederetur iudiciū illud ſine praedmonitione & cōminatione futurū adiecit, Annūciauerunt celi. i. apoſtoli iuſtitiam eius, quia in vniuerſo mundo praedicauerūt Chriſtū eſſe omnium iuſtiſimū iudicē, quia ſine perſonarū acceptione irreprenſibiliter iudicabit. [E T viderunt,] hoc eſt, per fidē cognouerūt [O M N E S populi] ad Chriſtum conuerſi ex annunciatione horum calorū [G L O R I A M eius]. i. maiestātē & excellentiā Chriſti, quae in Euangelio copioſe deſcribitur. Vnde & per Eſaiā dominus dicit, Mittam ex eis qui ſaluati fuerint ad inſulas longē, & annūciabūt gloriā meā gētibus. Cū ergo tāta ſit gloria Chriſti, [7] C O N F V N D A N T V R] vel modo ad poenitentiam ſalutarē, vel ſi modo non poenitent, aeternaliter erubefcant [O M N E S] qui adorant ſculptilia, & qui gloriātur in ſimulacris ſuis [ſeu idolis, qui ſeruiunt creaturae potius quā creatori. Nam quā graue ſit hoc peccatum declarat Sap. Initium, in quibz, in quibz, fornicationis a deo, eſt exquiſitio idolorum. In ſandorum enim idolorum cultura omnis mali cauſa eſt, initium & finis. [8] A D O R A T E eū]. i. Chriſtū, ſeu deū trinum ac ſimplicem [O M N E S] angeli eius.] De his enim angelis dominus loquitur Iob, Vbi eras cū me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij dei? [A V D I V I T & laetata eſt Sion]. i. eccleſia militās, quae dicitur Sion. i. ſpeculatrix bonorū caeleſtium, audiuit auribus mentis & corporis annunciationem ſeu praedicationē apoſtolorum, vel doctrinam eorum, de duplici Chriſti aduentu ac iuſto iudicio, & inde laetata eſt ſpirituāli laetitia, tanquam ſeipſam confortans, fauens, atque conſentiens voluntati Saluatoris ac iudicis ſui. [9] E T exultauerunt filiae Iudae,] hāc eſt, animae deo veraciter cōfiteſcentes. Iuda enim interpretatur conſeſſio. Vnde cū Lia vxor Iacob patriarchae peperiffet Iudā filiū ſuū, dixit, Modo cōſitebor domino. Et ob hoc vocauit eum Iudam. Hāc itaq; filiae exultauerunt [P R O P T E R] iudicia tua domine. i. ex cōſideratione iuſtorum iudiciorū tuorum; quibus nil inordinatum relinquis, nulli iniuriā facis, nullius violentiam inultam dimittis, ſed eos qui in hoc ſeculo contemnuntur, opprimuntur, pro nihilo reputantur, & propter iuſtitiam patiuntur, in aeternum exaltas: eos vero qui modo florent, proſperantur, ac delitiantur, ſine fine condemnas. [10] Q U O N I A M tu dominus] [eſt] [A L T I S S I M V S] ſuper omnem terram. [Omnia nāq; creasti, & cuncta in infinitum excellis, omniumq; omnipotens iudex es, idcirco, [N I M I S,] hoc eſt, incomparabiliter, incōprehensibiliter, & ſine menſura] [E X A L T A T V S] eſt ſuper omnes deos,] de quibus iam dictum eſt: nam & illorū creator ac iudex cōſiſtiſ. Propter quod de te teſtatur ſcriptura, Bene dictus es domine in templo ſancto gloriae tuae, & ſuper laudabilis & ſuper exaltatus in omnibus ſeculis. [11] Q U I diligitis dominū, odite malum] [culpa], hoc eſt, peccatum omne abhorrete, non quia poenā meretur, ſed quia peccatū eſt diſplicēs deo. Qui enim diligit dominū, debet habere affectum diuināe voluntati conformem, ideōq; quēadmodum deus odit peccatum in quantum peccatum, ſic diligens deum debet odiſſe peccatum in quantum peccatum, ſeu diuināe voluntati contrarium. Sic autem odio habere peccatum, eſt evidens ſignū dilectionis & gratiae dei in homine: imō hoc modo ſocietatem ac familiaritatem cum deo ſortimur. Vnde Iohannes, Societas, inquit, noſtra ſit cum patre, & filio eius Ieſu Chriſto. Rurſusq; Deus lux eſt, & tenebrae in eo non ſunt vllae. Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum illo, & in tenebris ambulamus, mentimur. [c v s t o d i t dominus animas ſanctorum ſuorum] in praēſenti vita per gratiam, angelicāque cuſtodiam, in futuro autem iudicio eas cuſtodiet ab omni dānatione atq; periculo [D E manu peccatoris,] hoc eſt, poteſtate omnium iniquorum [L I B E R A V I T eos] ſcilicet ſanctos ſuos. Nūc enim liberat eos a tentationibus & perſecutionibus, ne eis noceant, dādo patientiam in aduerſis, vel

A ereptionem totaē ab eis, in die quoq; iudicij perfectē redimet eos. Hinc enim ſcriptū eſt, Omnis qui natus eſt ex deo non peccat, quonā ſemē dei manet in eo, & malignus non tangit eum. [12] [L V X] hoc eſt, ſplendor gratiae dei, ſeu Chriſtus ſol iuſtitiae [O R T A] eſt iuſto] qui deo ex charitate obedit: quod nemo facere poteſt, niſi in quo orta eſt lux gratiae Chriſti, qui teſtatur, Sine me nihil poteſtis facere. [E T] reſtis corde. i. iuſtus omnibus orta eſt [L A E T I T I A]. i. copioſa ratio atque materia ſpirituālium gaudiorum, ex incarnatione & ceteris beneficijs & promiſſionibus Chriſti. Propterea [13] [L A E T A M I N I] [O I V S T I I N] domino] ſummo creatore, piſſimo redemptore, ac liberaliſſimo benefactore veſtro, [E T] confitemini] conſeſſione laudis [M E M O R I A E] ſanctificationis eius,] hoc eſt, recordationi diuināe mētis ſeu menti diuināe, quae clemēter memorata eſt veſtri, videlicet, ſanctificādo vos gratis per dona ſancti ſpiritus: propter quod gratias agere inceſſanter debetis, nec obliuiſci eius, qui veſtri oblitus non eſt. Admonemur ex Pſalmo praēſenti futuri iudicij horrore diſtributionemq; peſare, cogitando corderetens q̄ horrendum tunc erit incidere in manus dei viuētis, deū iudicem furioſum cōſpicere, totū mundum in cenſum videre, vniuerſorum angelorū agmina videre armata ad aſſiſtendum Chriſto iudici contra iniquos, coram cēlo & terra de omnibus cogitationibus, verbis & actibus rationem exoluere, coram vniuerſis hominibus, angelis, dāmonibusq; confundi, ac reprobari, audire verbum illud apertimū, & omni tormento poenaliſſimo, ſeu maledicti in ignē aeternū: expectare incertam ſeu etiā certam ſententiam iudicis, intueriq; ſub ſe hians chaos carceris infernalis, & tandē ab electorū cōſortio ſeparari, atq; aeternae dānationis ſententiā adipiſci in profunda inferni incidere, in extinguiſſimis flammis ſine ſpē vnquam euadendi exuri. De hac etenim die cōueniēter accipitur, quod & alibi ſcriptū eſt, Dies irae dies illa, dies tribulationis & anguſtiae, dies calamitatis & miſeriae, dies tenebrarū & caliginis, dies tubae & clangoris. Et iterū, Ecce dies domini veniet crudelis, & indignationis plenus, ad conterendos peccatores de terra, quoniam ſtellae caeli & ſplendor earum non expandēt lumen ſuum, obſcuratus eſt ſol in ortu ſuo, & luna non ſplendebit. Vnde altiſſimus ille Archiapoſtolus, Adueniet, inquit, dies domini tanquam fur, in quo caeli magno impetu tranſient, elementa vero calore ſoluentur: terra autem & quae in ipſa ſunt opera exurentur. Idcirco dum Chriſtus multa horrenda dixiſſet, tandē ſermonem concludens ita hortatus eſt nos, Vigilate omni tempore, orantes, vt digni habeamini ſtare ante filium hominis.

COMMENTARIUS IN PSALMV M XCVII.

EXPLANATIO TITVLI.

T itulus Pſalmi praēſentis eſt, Pſalmus David. Pſalmus iſte ad literam competit Chriſto, quia de ipſo ac duplici eius aduentu conſcriptus eſt: ſpecialiter tamen & euidenter loquitur de primo Chriſti aduentu ſeu incarnatione, & ait,

PRECATIO.

Omnipotens aeternus deus qui facis mirabilia ſolus, recordare miſericordiae tuae, noſq; aberrantes corrige, atque tibi perſeueranter atq; fideliter ſac adhaerere, ut digni efficiamur tibi domino cantica placita perpetim decantare.

EXPOSITIO Pſalmi.

A N T A T E domino] Chriſto [C A N T I C V M] nouum,] videlicet euangelicā legis praecōnia, ſicut paulo antē plenius exponebatur in pſalmo nonageſimo quinto, qui cum iſto in verbis atq; ſcientia pro magna parte in idem concurrat. Ideo autē cātate domino cantici nouū, [Q U I] mirabilia fecit,] imō ſuperincōprehensibilia fecit, aſſumendo humanā naturā in vnitae ſuppoſitali, progrediendo de claſſo virginē matris vtero, reſurgendo, & de claſſo monumento egrediendo, in caelos aſcendendo, ſpiritu ſanctū mittēdo. Quanta autem mirabilia Chriſtus in ſua praedicatione ac paſſione molitus ſit, euangelia pandunt: vehementiſſimē tamen mirabile exitit, q̄ deus pater propriū filiū ſuū miſit in mundū quatenus per eius paſſionē ac mortē ſaluaretur genus humanū, [2] S A L V A V I T ſibi dexterā eius, & brachium ſanctū eius,] hoc eſt, dextera Chriſti & brachiū eius, videlicet magna virtus Chriſti, & fortitudo ſua excellēſa ſaluauit. i. de morte aeterna genus humanū redemit ſibi. i. ad nominis ſui honorē. Chriſtus nāque propria poteſtate hominē liberauit. Vnde per Eſaiā ait, Saluauit mihi brachiū meū. Alij ita exponūt, Dexterā eius & brachiū ſanctū eius. i. Chriſtus qui eſt virtus ſeu dextera dei. Iuxta illud Apoſtoli, Praedicaui Chriſtū dei virtutē & dei ſapientiā, qui etiā dicitur brachium patris, quia per eum omnia fecit. Sicq; per brachiū intelligitur Chriſtus, de quo apud Eſaiā legitur, Brachiū domini cui reuelatū eſt: ſaluauit genus humanū ſibi. i. deo patri ſeu ad gloriā eius. Hec enim ſaluatio fuit op⁹ quod pater dedit filio, vt faceret: de quo Chriſtus in cruce ſuſpēſus dixit, Cōſummatū eſt. Et ante paſſionē, Pater ego te clarificauit ſuper terrā, opus cōſummatū quod dediſti mihi vt faciā. Deinde Propheta de futuro loquēs per modū praeteriti quod tamē iā cōpletum cōſpiciamus, ſubdit, [3] N O T V M fecit dominus]. i. deus pater [S A L V T A R E] ſuū,] hoc eſt, Chriſtū filiū ſuū mūdī ſaluatorē. Primō in Iudaea, quia per miracula quae Chriſtus in nomine patris opabatur, pater declarauit Ieſum Nazarenū eſſe filiū ſuū, ac regē Meſſiā: p̄pter quod Chriſtus ait, Opera quae dedit mihi pater teſtimoniū perhibēt de me. Notificauit quoq; pater filiū ſuū paſtorib⁹ p̄ angelū, Zachariē atq; Elizabet, p̄ ſp̄m ſanctū, Annæ & Simeoni ſimiliter. In ſup Chriſto baptizato, & poſtea trāſfigurato, pater de cālo intonuit, Hic eſt, inquit, filius meus dilectus. Secūdo notificauit ſaluare ſuū gētibus. Vnde ſubiungitur, [I N] conſpectu gētiū reuelauit] per praedicationē apoſtolorū [i uſtitiam ſuā]. i. Chriſtū eſſentialiter iuſtū atque iuſtitia, q̄ appellatur iuſtitia dei, q̄ pater p̄ eū mundū redemit, nō p̄ poteſtā tātū, ſed p̄ modū ac viam

iusstitia. Vel iustitia suam. i. euangelicæ legis præcepta atque cõsilia, in quibus continetur plenitudo iustitiæ. Huius pulchri dulcisque versiculi sensum ac verba illustrissimus Esaias frequenter in libro visionum suarum deprompsit: ait enim, Reuelabitur gloria domini, & videbit omnis caro salutare dei nostri. Et, Parauit dominus brachium suum in oculis omnium gentium. Et, Videbunt omnes fines terræ salutare dei nostri. Et, Prope se ei iustitiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur.

¶ (4) RECORDATVS est deus pater [M I S E R I C O R D I A E S U A] quæ clementer promissit se futurum filium suum in mundum, [E T V E R I T A T I S S U A] qua veraciter adimpleuit promissum, mittendo Christum. Dicitur autem deus recordatus misericordiæ suæ & veritatis suæ, impendendo nobis effectum suæ misericordiæ ac veritatis: & quia specialiter promissit patriarchis & prophetis filiisq; eorū de Christi aduentu, idcirco nūc dicitur recordatus misericordiæ suæ & veritatis suæ [D O M I N I I N I S R A E L] i. populo Iudæorum, videlicet ad salutem ipsorū. Vnde & Christus in Euang. Non sum, inquit, misus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. Et virgo Christifera, Suscepit Israel puerū suum, recordatus misericordiæ suæ, Sicut locutus est ad patres nostros, &c. ¶ (5) V I D E R V N T omnes terminibus singulorum, per fidem cognouerūt salutare dei nostri. f. Christum. Ideo enim Simeon iustus ait, Viderunt oculi mei salutare tuum. Quod paraſti ante faciē omnium populorum. Et Christus dixit Apost. Euntes in mundū vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Propter tantū autem beneficiū inuitatur oēs homines ad gratiarū actionē. [I V B I L A T E], hoc est, cum excessiuo atq; inenarrabili gaudio mētis, laudē dicite domino Christo seu [D E O] trino [O M N I S] terra, [I D] est, omnes habitantes in terra, [C A N T A T E] voce laudando, [E T] exultate [c]orde gaudendo, [E T] psallite [b]ene viuendo. ¶ (6) P S A L L I T E, hoc est, psalmos deuotē proferte [D O M I N O] & hoc [I N] cithara & voce psalmi, in tubis ductilibus. Ad literam, Hebræi utebantur his musicis instrumentis in laudibus dei, psallendo ore & organis istis. Spiritualiter autem per citharam intelliguntur misericordiæ opera, seu mortificatio carnis, sicut frequenter ostensum est. Per tubas ductiles quæ tundendo formantur, designantur tribulationes & aduersitates vitæ præsentis, quibus electi tunduntur vt sint lapides apti in ædificium regni celestis. Per tubam corneam, id est, de cornu corio factā, quod carnē regit & eminet, significatur contemplatio diuinorum, per quam temporalia transcenduntur. Est itaq; sensus, Psallite domino, in cithara, id est, cum carnis mortificatione & operibus misericordiæ: ne vitæ carnalis atque crudelis psalmodiam vestram faciat inacceptam, in cithara, inquam, & voce psalmi, quatenus vitæ voci cõcordet. Psallite quoq; domino in tubis ductilibus, id est, in aduersis & tribulationibus atq; tentationibus vestris gratias agite Christo, quæadmodum Iacobus monet, Omne gaudium extimate fratres, cum in diuersas tētationes incideritis. Psallite etiā domino, [E T] in [V O C E] tubæ corneæ, i. in laude vocali, ex diuinorū contemplatione procedente. ¶ (7) I V B I L A T E in conspectu regis domini, hoc est, corā Christo omnī rege ac domino, iubilādo ei corde collecto, atq; in eius præsentia cõstituto, [M O V E A T V R] mare, i. seculū istud, [E T] plenitudo eius, i. habitates in eo, ad fidē & reuerentiā Saluatoris. Quod clarius exponēdo subiungit, [O R B I S] terrarū, & qui habitat in eo, [G] vel per mare & plenitudinē eius, intelligunt negotiātes in mari, & habitātes circa ipsum. ¶ (8) F I D E M I N A, hoc est, fideles aqua baptismatis regenerati, & riuus gratiæ pleni [P L A V D E N T] manu simul, i. deū cõcorditer cum exultatione cordis ac bonis operibus collaudabunt [M O N T E S], hoc est cõtēplatiui, & in omni virtute sublimes [E X V L T A V N T] ac cõspectu domini, [I D] est, ex cõsideratione aductus atq; præsentia Christi quod de vtroq; eius aduentu & cõspectu intelligi potest. Vterque enim iustus iucundus est, [Q V O N I A M] venit iudicare terrā in primo suo aduentu iudicio discretiōis, increpādo vitia ipsorum: in secundo autē aduentu veniet iudicare mundum iudicio retributionis finalis, sicut subiungit, ¶ (9) I V D I C A B I T orbē terrarū in iustitia, & quid sit hoc exponit adiungens, [E T] pro, id est, [P O P V L O S] in æquitate. Omnes enim nos oportet stare ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque prout gessit, secundū Apost. Est autē iudicium discussionis seu retributionis duplex, videlicet particulare, quo animæ singulorum iudicantur mox dum a corpore exeunt: & vniuersale, quod erit in fine mundi, & de vtroq; accipi potest, quod scriptum est, Patietes estote vsq; ad aduentum domini, & confirmate corda vestra, quoniam aduentus domini appropinquabit. Ecce iudex ante ianuam assisit. De ista materia cito pertrāseo, quoniā in expositione duorum psalmorū præcedentium multa de eo commemorata recordor. Deniq; decet nos psalmū istū dulcissimū ac amēnū tāto affectuosius deuotiūsq; cātare, atq; in eius decātatione tanto iucundius domino iubilare, quāto in eo de Christo & eius primo aduentu cæterisq; mysterijs, & gentium vocatione ad fidē & gratiā Saluatoris euidentius agitur, atq; ad dei præconia perfoluenda frequētius inuitamur. Nil enim Christiano dulcius sapere debet quā sermo diuinus, in quo de Christi incarnatione ac mundi redemptione tractatur, idcirco psalmi inde loquentes deuotissimē sunt cantandi.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XCVIII.

EXPOSITIO Tituli.

Porro titulus psalmi nunc exponendi in verbis ac sensu idē est cū titulo psalmi immediate præhabiti. Loquitur enim hic psalmus ad literā de Christo, & regia magnificētia atq; multiplici laude ipsius. Et qui eum ad literam exponunt de David & regno eius, non solum sanctis catholicisq; doctoribus superficialiores sunt, sed etiam quibusdam Hebræorum doctoribus, qui ipsum ad literam exponunt de rege Messia. De eo igitur loquens Dauid Propheta ait,

EXPOSITIO psalmi literalis.

A Excelsus super omnes populos deus, famulis tuis esto propitius, da nobis qua sumus custodire testimonia & san- & a qua dedisti nobis præcepta, ut ea in fine vsque obseruantes deuote, mercedem a te in beata fortiamur æternitate.

D O M I N V S J. Christus, qui primo suo aduentu non venit ministrari, sed ministrare [R E G N A V I T] in Ecclesia militanti post resurrectionem, & ascensionem, & vsque in finem mundi regnabit in ea: [I R A S C A N T V R P O P V L I] id est, in fideles quantumcunque irati, indignati, reluctatiq; fuerint regno Christi, illud impedire non poterunt. Vel, irascantur, id est, irascantur, quia peruerſi conati sunt regnum Christi destruere, eiusq; famam & gloriam extirpare. Propter quod Paulus, Ostium (inquit) mihi apertum est, & aduersarij multi. Vel, irascantur, id est, ira salubri contra vitia sua insurgant ac vindicent [Q V I] sedet super Cherubim, [I D] est, Christus qui, vt deus omnem plenitudinem creatæ sciētia superexcedit. De quo ipse lib. Iob dicitur, Non audebunt deū cõtēplari omnes qui sibi vidētur sapientes. Qui etiam vt homo eleuatus est super omnes ordines angelorum: regnauit [M O V E A T V R] terra, [I D] est, populus vniuersæ terræ cõuertatur moru seruitutis ac fidei ad dominum saluatorem. Vel, moueatur ad impatientiam quantumcunque voluerit inuidendo gloriæ Christi: sed nihil proficiet. Hoc autem non optando seu imprecando, sed inſinuando inſuperabilem potestatem Christi afferitur. Vel, moueatur, id est, mouebitur ad resistendum Christo. Quod non optādo sed prænunciando intelligi debet. Vnde dicit Apost. Quæadmodum Iamnes & Mambres resistērūt Moſi, ita & hi resistunt veritati, sed vltra nō proficiēt. Inſipientia enim illorū omnibus manifesta erit. ¶ (2) D O M I N V S J. Christus est [I N] Sōi, hoc est, in ecclesia ipsūm fideliter cõtēplāte [M A G N V S], quæadmodū Gabriel virgini matri prædixit, Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Est autē Christus magnus duplici magnitudine. Nam vt deus est magnus magnitudine infinita, & increata, quæ est tribus personis vna & indiuisa, idemq; quod ipsa diuina essentia. Vnde dicit Apost. Sobrie, iuste, & pie viuamus in hoc seculo, expectantes beatā spem, & aduentum gloriæ magni dei. Est itemque Christus magnus magnitudine creatæ atq; finitæ, non corporali, sed spiritali, id est, in omni gratia, sapientia ac virtute perfectus: iuxta illud, Puer Iesus crescebat, plenus sapientia, & gratia dei erat in eo. Hac magnitudine magnus erat a principio conceptionis suæ in virgine, & ob eam dicitur est vir adhuc existēs in vtero matris secūdum qd de ipso apud Iere. conscriptū est, Nouum creauit dominus super terram, mulier circumdabit virum, [E T] dominus iste est, [E X C E L S V S] loco ac dignitate [S V P E R] omnes populos, [I] Sedet enim ad dexteram patris, & vt deus omnia in infinitū excedit in omni dignitate & perfectiōne: sed vt homo perfectior est in omni gratia, q̄ oēs electi simul in cælo & terra. Propter quod Esai. inquit, Ecce gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentum stateræ reparatæ sunt. ¶ (3) C O N F I T E A N T V R Jō Christe, homines vniuersi [I N] omni tuo magno: de quo dicit Apostolus, Dedit illi, scilicet Christo, pater nomen quod est super omne nomen: huic omnes confiteantur, id est, tibi ipsi, duplici cõfessione, videlicet te laudādo & se accusādo, [Q V O N I A M] terribile & sanctum est. Est enim terribile, quoniam omnes districtissime iudicas: & sanctum, quoniam purum ac bonum, omnissq; puritatis fontale principiu, [E T] honor regis, [I D] est, regia dignitas Christi [I V D I C I V M], id est, actum iustitiæ [I L L I G I T]. Præcepit namque Christus rex noster, in veteri ac nouo testamento iudicium fieri, ordinans prælatos ac principes in militanti ecclesia, quorum est inferioribus iudicium facere. Vult quoq; vt ipsi prælati ac iudices propria facta discutant, discernāt ac iudicēt, imō a quolibet nostrū requirit vt per rationem iudicet semetipsum, vitia propria condēnando, vlciscendo, ac relinquendo. Propter quod dicit Apostolus, Si nos ipsos diiudicemus, non vtiq; iudicemur. Et alibi habetur, Querite iudicium, subuenite oppresso. ¶ (4) T V Christe, legis noster [P A R A S T I] direxerunt, [I V D I C I V M], id est, discretionem inter bonū ac malum, verum ac falsum, [E T] iustitiam, i. iustitiæ executionem seu boni operationem ac mali cõtationē [I N] Iacob] patriarcha & populo Iudæorū, seu populo Christiano, quorū est vitia supplantare, [T V] fecisti per gratiam, dando eis virtutē recte iudicandi, ac iuste agendi. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis, secundum Esai. & deus est qui operatur in nobis & velle & perficere, secundum Apostolū. Idcirco de cæcis beneficijs o fideles ¶ (5) E X A L T A T E, [I D] est, sublimiter colite, excellentissime honorate, & laude præclara vniuersis perferte [D O M I N V M] deum nostrum, [Q]ui solus est verus deus, dicēs illud Danielis, Oculos meos ad cælū leuo, & altissimo benedico, & viuētē in sempiternum glorifico, & regem cæli laudo atque magnifico, [E T] adorate scabellum pedum eius, [I D] est, humanā naturā Christi, in qua diuinitas verbi ite tit quasi supra scabellū. Hæc humanitas in quantum est vnita deo in vnitate personæ, adoratur adoratione patriæ, non per se, neque seorsum: sed dū Christus deus & homo a te personæ, adoratur & eius humanitas. Penſandum verō circa præsentē materiā, quæ multis facit difficultatē, dubitationemq; anxiam, qd secundum beatū Thomā in tertia parte, quæst. 24. duo considerari possunt in eo qui honoratur, videlicet ipsum totum subsistens, & ea quæ in ipso sunt. Honor autem non impenditur proprie & per se, nisi toti subsistenti. Si enim pars alicuius honoretur, videlicet manus aut pes, hoc non est propter se, sed in quantum est aliquid totius: sicq; totum honoratur in parte. Causa autem honoris est excellentia honorati, quoniam honor est exhibitio reuerentiæ alteri impensa in signum seu testimoniū perfectiōis sue virtutis. Dum ergo in vno supposito sunt plures

Matt. 20
1. Cor. 16
Iob 37
2. Tim. 3
Luc. 1
Titum 2.
Luc. 2
Iere. 31
Marc. 16.
Esaie 40
Phlip. 2.
1. Cor. 11.
Esaie 1.
Esaie 33
Esaie 26
Phlip. 4.
Dan. 4
B v

excellentiæ, scilicet prælatio, sapientia, sanctitas vitæ, erūt plures atq; distinctæ honorationes vnius, secundum ordinem ad causas honorationis, secundum q; causæ plures sunt & distinctæ: sed ex parte personæ quæ honoratur, erit honoratio vna. Denique adoratio in sacra scriptura non semper accipitur prout est actus latræ, s. pro cultu soli verò deo impendendo, sed vicissim sumitur pro quacun- que excellenti veneratione alterius. Vnde scriptū est, Surrexit rex Salomon in occursum matris suæ, adoravitq; eā. Et in eodē libro legitur Bethsabee capite inclinato Dauid regē adorasse. Similiter in libro Iosue scriptū est: quēadmodū Iosue angelū adoravit. Cū igitur queritur, an vna atq; eadē adoratione sit adoranda humanitas ac diuinitas Christi. Dicendū q; imò secundū cōparationē sē ordi- nem ad totū subsistens, quoniā vna est adoratio qua totus Christus adoratur propter vnitatē perso- næ: sed dici possunt plures adorationes, sumendo adorationē cōmuniter secundū diuersas causas ho- norationis, propter quas Christus adoratur. Nam propter sapientiā in creatā, adoratur adorationē la- træ, pprie sumpta, propter sapientiā verò & sanctitatē & gratiā suā creatā, adoratur adorationē cōm- munitè sumpta, quæ dicitur adoratio dulciæ, vel potius hyperdulciæ, i. excellenti honoratione dulciæ. Sicut enim latræ est virtus, quæ deo cultū ceremoniamq; impedit: sic dulciæ dicitur virtus, quæ crea- turis excellentibus debitū offert honorē. Cū insuper queritur an adoratio latræ sit impendenda hu- manitati Christi. Respondendum sicut nunc tactum est, q; adoratio proprie nō cōpetit nisi toti subsi- stenti seu supposito: idcirco humanitas Christi non dicitur proprie aut directe adoranda seorsūm vel per se, sed tamē eo modo quo potest adorari. Dicendum q; adoratio humanitatis Christi dupliciter intelligi potest. Primo, vt adoratio eius intelligatur esse illius cuius est ipsa, s. verbi, & ita debetur hu- manitati Christi adoratio latræ: sic namq; adorare Christi humanitatē, aliud nō est, nisi adorare ver- bum incarnatū: quēadmodum adorare purpurā regis, est adorare regē purpuratū. Secundo, intelligi potest adoratio humanitatis Christi, ita vt sit eius secundū se, s. vt impendatur ei ratione sui, sed propter plenitudinē gratiæ suæ: sicque non debetur neq; impeditur ei adoratio latræ, sed veneratio dul- ciæ. Christus itaq; duplici honoratione adoratur, vt pote adoratione latræ propter naturā diuinā & in creatā, & adoratione dulciæ propter naturā humanā. Loquendo ergo de adoratione proprie di- ctæ, nulli debetur proprie & per se, nisi in creatō supposito. Vnde Damascenus tertio lib. dicit, Ado- ratur autē caro Christi in verbo dei incarnato, non propter seipsam, sed propter vnitū, secundū hypo- stasim verbū. Cuius simile ponit de purpura regis, quæ honore soli regi debito honoratur, nō secū- dum vel propter se, sed prout est indumentū regis, & sicut rex purpuratus regio veneratur hono- re; rex quidē proprie & per se, purpura verò, prout est aliquid regi coniunctū: sic verbū incarnatum adoratur adoratione latræ propter se proprie & directe, caro verò seu humanitas eius, prout est ali- quid sibi vnitū. ¶ (6) M O S E S & Aaron iā sacerdotibus eius, i. de numero sacerdotū dei fuerunt in veteri testamento. Aaron nanque pontifex erat & summus sacerdos, preces & hostias populi domi- no offerens. Moses verò consecrando seu ordinando Aaron in pontificem, & filios eius in sacer- dotes, prout in Leuitico legitur, sanctus est officio sacerdotis, [E T Samuel inter eos, qui inuocāt no- mē eius,] i. de numero fuit eorū, qui deum intime orauerūt in veteri testamēto. Nam & pro aduer- sarijs suis præcatus est, dicens, Absit à me hoc peccatū in domino, quominus cessem orare pro vobis. ¶ (7) I N V O C A B A N T dominum] Moses & Aaron & Samuel pro populi ignoratiā, [E T ipse] do- minus [E X A V D I T V A T eos,] quod patet de Mose & Aaron in libro Exodi & Numer. ac alibi. De Samuele etiā scriptū est hoc primo Regum, [I N columna nubis,] i. in nube per modum columnæ ap- parente [I O Q V E B A T V R ad eos] dominus, non in propria persona, sed per angelum ministratē. De quo dominus Mosi dixit, Ecce ego mitto angelum meū qui præcedat te. Quod autē loquutus sit hoc modo dominus Mosi & Aarō in columna nubis, legitur in Exod. sed de Samuele nō legitur hoc in scriptura canonica manifeste, nisi in psalmo præsentī, propter quod certū est sic esse. Veruntamen in scriptura canonica manifeste, nisi in psalmo præsentī, propter quod certū est sic esse. Veruntamen 1. Reg. manifeste describitur, qualiter dominus orante Samuele dedit voces & pluuas, quæ sine nu- be non erāt: & forte tunc dominus loquebatur Samuēli in columna nubis, quāuis alij loquutionem illam non audierunt, sicut nec cæteri audierunt (vt aliqui asserunt) vocem patris dicētis de Christo, Hic est filius meus dilectus, quam tamen audiuit Iohan. Bap. Christo baptizato atq; orante, vt dicit Lucas. ¶ (8) D O M I N E deus noster] trinitas adoranda & superbenedicta [E T exaudiebas eos] in iustis eorū petitionibus [D E V S tu propitiū fuisti eis] i. pie ipis indulxisti tam propria q; aliorū pec- cata: quod maxime patet in Aaron, qui grauiter nimis peccauit in formatione vituli aurei & murmu- ratione contra Mosē, [E T vlciscēs,] id est, paternæ in præsentī vita castigās [I N omnes adinuetio- nes eorum,] i. omnia peccata ipsorū, quæ non processerunt ex inspiratione diuina, sed ex adinuetio- ne humana. Hæc nanque eorū peccata deus in hoc mūdo clementer ac tēporaliter vltus est, ne in fu- turo seculo grauius punirentur. Vnde propter incredulitatē, qua ad aquas contradictionis Mosēs & Aaron deo increduli erant prohibiti sunt ingredi terram promissionis. Cōstat ergo quod dominus non nunquā permittat sanctos suos ex humana infirmitate cadere, tuncq; clemētē adhibet tēporalis pœnæ remediū, quatenus tam ex propria culpa, quā ex diuina vindicta suā fragilitatē aduertant, & humiliores, cautioresq; resurgant. Quem verò deus odit, huius adinuetiones non vlciscitur cōplete vel semper in seculo isto, sed futuro: interdum tamen vlciscitur eas in præsentī per inchoationem, vt patet in reprobis, quorū pœna nūc incipit, & in inferno sine fine perdurat. ¶ (9) E X A L T A T E] cum reuerentia mentis, cū præconio oris, cum obsequio operis [D O M I N V M deum nostrum] Chri- stum dei filium, qui est verus deus, ac vita æterna, [E T adorate eum in monte sancto eius,] i. in eccle- sia militanti, in Christo monte summo fundata: & nō solum in mōte Sion, qui erat in Hierosalem, aut in mōte sito iuxta Sichar, de quibus ait Saluator mulieri Samaritanæ, Crede mihi, quia venit hora,

A quando neque in monte hoc, neque in Hierosale adorabit patrem, [Q V O N T A M sanctus dominus deus noster.] Ipse enim est substantialiter sanctus & sanctitas pura, separata, & infinita. Ipse quoq; est prima origo, mensura, & causa omnis sanctitatis, virtutis atq; munditiæ. Propter quod Pater noster cælestis volens nos esse sibi cōsimiles, quatenus vere ac digne eius adoptiuū filij nominemur, ait, No- lite cōtaminate animas vestras. Sancti estote, quoniā ego sanctus sum. Maculatos autē, immūdos, seu vitiosos abominatur, odit, & damnat, quēadmodum Iosue dicit, Deus sanctus & fortis emulatur est. nec ignoscet sceleribus vestris. Sed & Christus deum patrem sanctum appellat, suosq; fideles ab eo sanctificari precatur, dicens in euāg. Pater sancte sanctifica eos in veritate. Agamus ergo propter quod Christus venit ad nos, Iuraur nāque daturū se nobis, vt seruiamus illi in sanctitate & iustitia omni- bus diebus nostris. Ecce psalmū præsentem laudibus dei suauem, beneficia Christi recolentē, nosq; ad dei venerationē repetitis viribus exhortatē, decet nos non sine iucūditate interna, deuotioneq; præcipua decantare, & deum non solum verbis, sed humili quoq; ac diligenti obsequio exaltare.

COMMENTARIVS IN PSAL. XCIX.

EXPOSITIO TITVLI.

Psalmi nunc declarandi titulus est, Psalmus in confessione, id est, psalmus iste agit de cōfessione diuinæ laudationis, de confessione quoque propriæ accusationis, principaliter tamen tractat de confessione laudis diuinæ, quia in se hinc nos inflammare atque inducere ad laudandum, regra- tandum, ac benedicendum deo creatori nostro. Dicit ergo,

PRECATIO.

B Aeterna cæli gloria deus, fac nos portas tuas in confessione, & atria tua in hymnis introire, ut cōfiteātes maiesta- ti tuæ, coronam vitæ, quam repromissisti te diligentibus, te donante accipiamus.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

V B I L A T E domino, i. tam exuberanter, ineffabiliterq; gaudete ac hymnum dicite deo vt sanctæ deuotionis lætitia contineri cōpescique nequeat, quin for- as per sensibilia signa erumpat, nec tamen integre exprimi possit, sic iubilate domino [O M N I S terra,] i. d. vniuersi incolæ terræ. Tam copiose decet nos do- mino iubilare, quoniā sicut eius maiestas nostram paruitatem infinite excedit, sic nostra iucunditas de deo concepta propriam infirmitatem & elocutionem transcendere debet. Debemus autē domino iubilare, primo & summe propter

propriam bonitatem ac beatitudinem eius, cui decet nos ineffabiliter congaudere, si tamen dili- gemus, sicut & Christus ait apostolis, Si diligetis me, gauderetis vtique, quia ad patrem vado, id est, meæ exaltationi ac glorificationi congratularem. Secundo, propter multiplicia beneficia dei no- bis exhibita, scilicet propter dona naturæ ac munera gratiæ. Dedit enim nobis esse, viuere, sentire, intelligere, corpus & animam, vires ac membra, multiformia quoque dona gratiæ, atque misericor- dia suæ immensæ. Tertio, propter maxima bona nobis promissa, in cælestibusque parata. Hinc ergo

C d homines cuncti [S E R V I T E] domino in lætitia, i. prōpte atque hilariter, non tamen dissolute aut irreuerenter, sed in lætitia timori cōiuncta, sicut superius dictū est, Seruite domino in timore, & ex- ultate ei cū tremore. Quid autē est domino in lætitia deseruire, nisi diuini præceptis ex vera & fer- uida charitate parere: Nulla quippe forma tam facile, prōpte, & delectabiliter operatur vt charitas. Habetq; charitas feruida in omni sua operatione anexā cordialem lætitiā. Non enim gaudet super iniquitate, congaudet autē veritati, secundum Apostolum. Debemus itaq; domino in lætitia mini- strare, quia nō cōplacet ei famulatus coactus. Propter quod dicit Apost. Non dedit nobis deus spiritum timoris, sed sobrietatis ac dilectionis & virtutis. Ad Coloss. quoque, Quodcunque (inquit) fa- citis, ex animo operamini. Quanto autē deo ex prōptiori ac hilariori affectu seruimus, tanto pleni- ore ab eodem mercedē fortimur, videlicet ampliōrē gratiā in præsentī, gloriāq; maiore in cælo.

¶ (2) I N T R O I T E] in templū domini] I N cōspectu eius] quia supra templū domini aperti sunt o- culi misericordiæ eius: quemadmodum Salomon orauit, Audi domine hymnū & orationē serui tui, vt sint oculi tui aperti super domū istā die ac nocte. Quāuis autē hoc de templo materiali accipi pos- sit, quod est domus orationis, in quam aspicit deus, in qua etiā domo homines aspiciuntur à deo, id est per approbationē cognoscuntur ab eo & misericorditer attenduntur: aptius tamen accipitur de tem- plo immateriali, quod est anima rationalis, quæ est cubiculū, thalamus, thronus, sedes, domus ac tem- plum sui creatoris ac saluatoris. Debemus ergo introire in animā nostrā, redire ad cor, & conside- rare diuina, atque discutere nostra interiora in conspectu eius, i. coram deo, cogitando præsentia dei, & coram eo statuendo nosipsos, dicentes, Testis est deus, qui præsens aspicit. Sic autem introite [I N exultatione,] id est, introeundo cōfiteamini deo, eius præconia & vestra facinora, quatenus in cō- templatione diuinæ bonitatis lætemini, in cōsideratione autem vestræ prauitatis tristemini, vt con- tristando consolari mereamini consolatione æterna. ¶ (3) S C I T O T E] non solum per fidem, sed etiam per naturalem rationem & gustū (seu experiētiam) [Q V O N I A M,] id est, quod [D O M I N V S,] v- niuersorum [I P S E] est deus] creator, gubernatorq; vester, [I P S E] fecit nos] per creationem, refe- cit etiam nos per suam incarnationem ac gratiæ infusionem. Quod autē deus creando omnia fecit, omnia protestantur & clamant, ordo rerum ostendit, ratio dicit, scriptura affirmat, philosophi co- gnouerunt, theologi prædicant. Videmus nanque ordinem decentissimum esse in speciebus vniuer- si, quoniā vna natura est posterior, compositior, vtilior, ac dependentior alia. Oportet ergo venire ad

3. Reg. 2
3. Re. 1
Ios. 5
Num. 11
Heb. 5
Leuit. 8
Leuit. 9
1. Re. 12
Exod. 32
Num. 21
1. Re. 12
Exod. 23
Exod. 33
1. Re. 12
Mat. 3
Luc. 9
Exo. 32
Num. 12
Num. 20
Ioh. 4

Leuit. 11
Iosue 24
Ioh. 17
Luc. 1
Ioh. 14
Psal. 2
1. Cor. 13
2. Tim. 1
Colof. 3
3. Re. 8
Esa. 56
Esa. 46
Gen. 31

vnām naturā simpliciter primam, maxime simplicem, summe dignissimā, penitentiāq; independētem, seu nullius egentē, & ista est deus. Primū atq; dignissimū in omnī genere rerum est causā posteriorum in genere suo: quē admodum primū calidum est causā caloris in alijs, & primū lucidum .i. sol, est causā claritatis in alijs omnibus. Deus ergo, qui est primū ens, summe perfectū, simplex ac independens, est causā omnis entitatis, veritatis ac perfectionis in ceteris omnibus. Quod etiā Aristoteles secūdo primæ philosophiæ demonstrat: propter quod alibi dicit, Ab hoc ente omnibus cōmunicatum est esse & viuere: his quidē clarius, his autem obcurius. Quē admodum itaq; omne quod habemus & sumus, à deo recipimus, ita nos ipsos & omnia interiora, exterioraq;ue nostra deo offerre, & in dei laudem ac seruitutem expendere obligamur. Ideo subditur, **(4) P O P U L V S** eius & oues pascuæ eius, .i. ò vnuerſi fideles quos possidet deus per fidē & gratiā, qui estis oues pascuæ eius, .i. qui sacramentis eius reficimini, & mente & corpore donis dei sustentamini atque alimini. **I N T R O I T E** non tam corporis gressu quā mentis profectu **[P O R T A S** eius]. .i. virtutes seu opera virtuosa, quibus ad regnum cæleste pertingitur. **I N** confessione peccatorū vestrorum. Oportet enim cōfessionem propriæ culpæ præcedere cætera opera virtuosa. Per confessionē nanq; culpa deletur, gratia datur, & homo idoneus laudator efficitur. Vnde de non confitētibus dominus per Esaiā ait, Cum extēderitis manus vestras, auertā oculos meos. Manus enim vestre sanguine plene sunt. Introite quoq; **[A T R I A** eius]. .i. latitudinem charitatis, implentes illud beatissimi principis apostolorū, Ante omnia mutamini in vobismetipsis charitate cōtinuam habentes, quoniā charitas operit multitudinē peccatorū. Vnde & Paulus, Ambulate (inquit) in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. Nam plenitudo legis est dilectio: & qui diligit proximū, legē impleuit. Vel, introite atria eius, .i. per contemplationē & spem intrate amplitudinē cælestis palatii, & oculis fidei circūspicite plateas regni cælōrū, ac ordines beatorum, habentes cōuersationem in cælo. Denique potest hic versus intelligi de materialibus portis, atrijque ecclesiæ ex lapidibus fabricatæ, ita quod admonemur visitare ac ingredi ecclesiam dei, vbi diuina aguntur, missæ celebrantur, prædicatio verbi cælestis auditur: **I N** hymnis, **[I D** est, spiritualibus laudibus **[C O N F I T E M I N I** illi]. .i. deū laudate, sicut in Apocalypsi admonetur, Laudem dicite deo omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni. **(5) L A V D A T E** nomen eius] mente deuota, collecta, & amorosa, **[Q U O N I A M** suauis est dominus. Est enim deus benedictus & sanctus, essentialiter dulcis, & eius infinita essentia aliud nihil est, nisi dulcedo prorsus immensa, à cuius odore, suauitate, ac amēnitate in infinitū occumbit omnis dulcedo creata. Hanc tamen dulcedinem dei aliquatim gustare meretur, qui in continuis laudibus eius diligenter persistit, dicens ac implens quod dictum est supra, Benedicā dominū in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Et Ecclesiasticus, Confitebor (inquit) tibi domine rex, & collaudabo te deum saluatore meū. Laudabo nomē tuū assidue, **I N** æternū misericordia eius. Misericordia enim dei est ipsemet deus misericors, & ita æterna est sicut & deus. Vel, in æternū misericordia eius, .i. effectus pietatis diuinæ æternaliter permanebit in electis, qui sunt vasa misericordiæ, **[B E T V S** que in generationē & generationē]. .i. per omnes generationes & line sine permanet **[V E R I T A S** eius]. .i. veritas sacre scripturæ: quē admodum Christus testatur, Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Propter quod etiā in Esaiā habetur, Verbum dei nostri stabit in æternū. Vel veritas dei intelligi potest ipsemet deus verax, seu vera impletio promissionū ipsius quæ nunquā cessabit, quoniā ibit reprobi in ignē æternum, electi verō in vitā æternā. Ecce psalmū dulcissimum, angelica iocunditate repletū, dei præconijs redolentem audiuius: quē debemus in persona ecclesiæ cū ingēti attētionē proferre, eiusq; exhortationibus efficaciter obedire domino iubilando, ei hilariter seruido, eiusq; præsentia iugiter cogitādo, ipsumq; esse deū nostrū fide ac opere p̄sēdēdo, nec vnquā ab eius præconio segniter discedendo. Quod facere nullo modo poterimus, nisi quotidie grauiā vitæ integerrimo corde abhorreamus, venialia quoq; diligēter pro posse vitemus, corrigamus, ac deploremus, cōsistendo frequēter, & emēdando seruenter, pensantes illud Salomonis, Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autē cōfessus fuerit & reliquerit ea, misericordiā consequetur. Hæc requiritur ad actus ad quos inuitamur in psalmo præsentī, quoniā actus isti omnino deiformes sunt, cælestes atq; angelici, saluberrimi & incōparabilis meriti.

COMMENTARIUS IN PSAL. C.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus psalmi nouissimi huius quinquagenæ secundæ talis est, Psalmus David. Est enim hic psalmus David prophete tanquā authoris, sed Christo cantatur tanquam largitori omnium perfectionū, virtutū, seu gratiarū, de quibus tractat hic psalmus. Conuenit verō cuiuslibet homini virtuoso, cuius vita alijs in exemplū proponi potest. Faciet enim in hoc psalmo vir perfectus suas virtutes, non presumptuose aut ad gloriā propriā, sed ad dei honorē & proximorum edificatiōnem, quē admodum Iob, Tobias, Ieremias, & alij multi sanctorum diligēter describunt bona propria, quod etiam Paulus in suis epistolis sæpius ait, in tantū vt dicat aliquoties, Factus sum insipiens, vos me coegistis. .i. charitas qua vestra salutē desidero, compulit me laudare meipsum, quod insipientiæ simile est, & diuinæ scripturæ videtur contrarium, quoniam Salomon dicit, Laudet te alienus, & non os tuū: extraneus, & non labia tua. Sed hoc iam dictū est, ne quis laudet seipsum sine ratione legitima, aut ex gloria vana. Non autem prohibemur per hoc ad gloriam creatoris, ædificatiōnemq; auditoris, & maxime subditorum, proprias enarrare virtutes, præcipue quoniā Christus in euangelio, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificet patrem vestrū qui in cælis est. Vnde & Petrus ait, Conuersationē vestrā inter gentes habētes bonā, vt in eo

Iob 27
To. 12. 13
Ier. 15. 18
2. Cor. 12
Mat. 5
1. Pet. 2

A quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificentur in die visitationis. Et Paulus dilecto discipulo ait, Profectus tuus manifestus sit omnibus. 1. Tim. 4
Loquens ergo David in persona ecclesiæ, seu cuiuslibet viri perfecti, sic orsus est,

PRECATIO.

Misericordia tua domine interueniente, præsta nobis quæsumus cordi prauo nō adherere, sed fac nos domus tuæ innocenter semper perambulare atria, quo tibi placentes æternæ gloriæ tuæ nos digneris associare.

EXPOSITIO psalmi literalis.

ISERICORDIAM & iudicium cātabo tibi domine] .i. pietatē & æquitatem tibi ò deus cū laude iucunda ascribā, non solum laudabo te tanquā misericordem, misericorditer indulgentē, miserationesq; maximas peccatoribus facientem: sed etiā tanquā iustum, iusta iudicia diligentē ac facientē, terribiliter vicicentem, & nil mali impunitū, imò nil penitus indiscussum, iniudicatum, im-præmiatumq; derelinquentē. Nunc enim frequenter prædictū est, quomodo vnuerſæ viæ domini sunt misericordia & veritas, intelligēdo per veritatē iustitiam seu iudiciū. Cantamus autem domino iudiciū multiplex, videlicet particulare, quod singulis dum moriūtur facit scorsum; & vnuerſale, quod in fine mūdi facturus est. Cātamus eius iudicium discretionis, quod agit in nobis quotidie, electos à reprobis in vita hæc diuidēs, gratia, voto, & merito. Iudiciū quoq; retributionis finalis, quod erit in fine seculi, quādo separabuntur boni à malis loco & præmio. Vel sic, Misericordiam in prosperis, & iudiciū in aduersis, cātabo tibi. .i. ad laudem tuā ò domine, ita quod quicquid boni seu cōsolationis tuæ mihi acciderit, & quicquid meriti in me fuerit, totū tibi attribua, & tuæ misericordissimæ bonitati ascribā. Porro quicquid aduersitatis, imperfectionis aut culpæ contigerit, hoc meis peccatis, & tuo iusto iudicio deputabo, cantans tibi illud Danielis, Iustus es domine in omnibus quæ fecisti nobis, & vnuerſa opera tua vera, & omnia quæ fecisti nobis in vero iudicio fecisti, quia peccauim⁹ tibi, & mādatis tuis non obediuius. Sicut ergo deus singulariter præcipit nobis misericordiam, quantum ad proximos, & iudiciū quantum ad nos ipsos, secūdo illud Zachariæ, Iudicium verum iudicate, & misericordiam & miserationes facite vnusquisque cū fratre suo. Et Michæas, Indicabo tibi ò homo quid sit bonū, aut quid dominus requirat à te, vtique facere iudicium & diligere misericordiam: sic deus in omni opere suo misericordiam, iudiciumq; cōmiscet, propter quod hæc duo sibi specialiter decantantur, ne vel iudicium dei nos desperare compellat, vel misericordia intimoratos efficiat. Sed vtunque horū pensando timendo speremus, & timendo timeamus atque solliciti ambulemus cum deo nostro, cum metu & timore ac tremore nostrā operatēs salutē, iuxta admonitiōnē diuini Apostoli. **(2) P S A L L A M**] spiritalia cantica proferendo; **[B E T** intelligam]. .i. intus legā, seu intēte aduertā, quæ psalmo, ne sim vagus & mente inanis sed impleam illud Apostoli, Psallam spiritu, psallam & mente. Vnde supra dictū est, Psallite sapiēter. Sic autē psallam & intelligam **[I N** via immaculata]. .i. cū intentione sincera, in desiderio puro, in obseruatione legis diuinæ, quatenus vita voci concordet. Hæc nanq; sunt viæ immaculatæ, quibus ad deum anima rēdit. De quibus legitur in Proverb. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes semitæ eius pacificæ. In via verō sancti desiderij, quo sitiuit anima mea ad te, dixi tuā præsentia vehementer optando **[Q U A N D O** venies ad me]. .i. vitinā cito venias, quotidie quidē per gratiæ accumulationem, & in breui tollendo me de isto exilio ad patriā. Cupio enim dissolui & esse tecū, quia hoc multo melius. Consequenter prosequitur in speciali, qualiter in via immaculata psallebat, dicendo, **(3) P E R A M B V L A B A M**, **[I D** est, in hac valle lachrymarū cōuersabar **[I N** innocētia cordis mei] ita quod non feci alteri, quod mihi nollem fieri, sed in simplicitate ac puritate conscientie vixi: quē admodum ait Apostolus, Neminem læsimus, neminem corrupimus, neque aliquando in sermone adulationis fuimus **[I N** medio domus meæ]. .i. in medio ecclesiæ seu fratrum meorū, nullū malo exemplo intoxicando. **(4) N O N** proponebam ante oculos meos] corporales seu interiores **[R E M** iniustam]. .i. quicquid illicitū vt appetere, sicut in Iob habetur, Pepigi fœdus cū oculis meis, ne cogitarem quidem de virgine. Vnde iterum scriptum est, Vnusquisque offensiones oculorū suorū abiciat, dicit dominus. Maxime enim nocet oculus incustoditus, sicut in Ecclesiastico dicitur, Oculo quid nequius creatū est: Semper ergo oculum cordis ac corporis refrenemus, si corde puro domino placere optamus. Si hoc modo David oculos suos custodisset, in adulterium, homicidiumque lapsus non fuisset. **[F A C I E N T E S** prauaricationes]. .i. diuina mandata transgredientes **[O P I V]** in quantum huiusmodi sunt: dilexi tamen eos secundum quod homines sunt, & gratiæ atque salutis capaces, quia eorū cōuersiōne desidero, quoniā pro inimicis & impijs orare præcipior: & in hoc ostēdit se diuinæ voluntati conformē, quoniā (sicut Sapiēs dicit) odio sunt deo impius & impietas eius. Et de impijs apud Ieremiā dominus ait, Non est anima mea ad populū istū. **(5) N O N** adhæsit mihi cor prauū]. .i. affectio cordis mala mihi nō placuit. Multū quippe pœnales sunt homini iusto affectus & actus hominis prauī: quē admodum Petrus testatur de Loth, Aspectu & auditu iustus erat habitans inter eos, qui de die in diē animā iustam iniquis operibus cruciabant. Verū tamen in tali euentu seu casu seruanda est patientia, & immoderata ac impetuosa displicētia remouenda, atque pia compassio impendenda, prout docet Apostolus, Fratres, & si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et rursus, Alter (inquit) alterius onera portate. **[D E C L I N A N T E M** à me malignum]. .i. igne vitiorum accensum, à mea recta voluntate auersum, & mihi in vita dissimilem **[N O N** cognoscebam] per approbationē, quoniā mihi non placuerunt opera

M

B

C

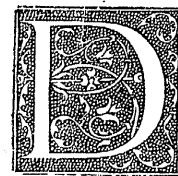
D

Iob. 24
Prou. 19
Psal. 24
Matt. 13
Dan. 3
Zach. 7
Mich. 6
Philip. 2
1. Cor. 14
Psal. 46
Prou. 3
Philip. 1
Tob. 4
2. Cor. 7
Iob 31
Ezec. 20
2. Re. 11
Luc 6
Sap. 14
Ierem. 15
2. Pet. 2
Galat. 6
Ibidem

Luc. 13 eius, & in hoc deo seipsum cōformat, qui impijs dicit in die iudicij. Nescio vos. De quibus etiā al-
bi ait, Non est mihi voluntas in vobis. ¶ (6) D E T R A H E N T E M secreto proximo suo, eius famam
Malac. 1 denigrādo coram me seu me sciente, [H V N C persequer] affligendo, increpando, seu fugiendo. Est
enim detractionis vitium graue nimis, & grauius furto, quod tamen ex suo genere est mortale. Vnde
Eccle. 10 scriptum est, Si mordeat serpens in occulto, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Detractorem
igitur persequi debet verus diligensque praelatus, & quilibet nostrum eum arguere debet, si est spes
de emendatione ipsius si verò correctionem verborum non recipit, debet ei ostēdere vultū tristem,
vel omnino faciem ab eo auertere, seu aliquid boni proponere, quatenus sic erubescat & emendetur.
Eccl. 7 Hinc enim Salomon dicit, Per tristitiā vultus corrigitur animus delinquentis. Et alibi habetur, Se-
Eccl. 28 pi aures tuas spinis, & nolī audire linguā nequam. Hic itaque persequitur detractoris bonus ac pius
est non crudelis: & quicumque cupit vere proficere, debet in primis vitium detractionis penitus ab-
1. Iohā. 4 horrere & funditus extirpare, nec omni spiritui credere, seu de facili assensam præbere omni narra-
tioni aliorum, præcipue imperfectorū. Maxime nanque animam in quietat, mentisque stabilitatem ac
grauitatem tollit ac impedit, quā cito omnia credere, obloquentiumque sermonibus leuiter adhe-
rere cœperit. Hinc etenim frequētes discordiæ & iniusta odia generantur, ita vt interdum de ami-
cissimis fiat inimici, dum vnanimis quidem, sed nimium credulas animas, maliloqua lingua disun-
git. Magna verò quies est animæ, & ingēs grauitas morum, non temere neque facile de aliquo quic-
quam finistrū velle recipere aut audire. Et ista valde pensanda sunt innocentibus atque simplicibus,
qua facilius torum credunt, putantes alios tales, quales sunt ipsi. Propter quod Salomon, Innocens
Prou. 14 (inquit) credit omni verbo. ¶ (7) S V P E R B O oculo & insatiabili corde, id est, auaro qui non im-
pletur pecunia [c v m hoc non e debam] cū in teriori consensu. Et ad literā, si fieri potest sine dispen-
dio, vitandi sunt in mensa superbi atque auari, iuxta illud, Viri iusti sine tibi conuina. Et Apostolus
Eccl. 9 dicit, Si quis non obediit verbo, per epistolam hunc notate, & ne cōmisceamini cū illo vt confun-
2. Thes. 3 datur. Alibi quoque, Cum humis modi, inquit, nec cibum sumere: propter correctionem tamen & in-
1. Cor. 5 formationem seu aliam rationabilem causam, possumus cum talibus manducare, præsertim cū Chri-
Luc. 7 stus cum publicanis & peccatoribus comedisse legatur, quatenus eos conuerteret. ¶ (8) O C V L I
mei] interiores & etiam exteriores [A D fideles terræ,] id est, ad homines deo fideliter seruientes [v r
fedeant mecum] in consilijs mentis atque iudicij, quia ad tales affectuose respicio, eis que communi-
care desidero [A M B V L A N S in via immaculata,] id est, sine labe peccati conuersans, & deo in puri-
tate cordis deseruiens [N I C mihi ministrabat.] Tales nāque esse decet ministros praelatorū ac prin-
cipum, præcipue autem decet religiosos habere deuotos seruos, non seculares, leues, vanos, in vesti-
tu curiosos, & opere inconstantes. ¶ (9) N O N habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam,]
id est, superbis non cohabitabo, ne cum peruerso peruertar, & si corpore ei cohabitabo, mente tamen
G longe distabo ab eo: quoniam scriptum est, Qui tetigerit picē, inquinabitur ab ea, & qui communi-
cauerit superbo, induet superbiam. Vnde Sapientia asserit, Arrogantiam & superbiam, & viam prau-
am, & os bilingue detestor, [Q Y I loquitur iniqua, nō direxit in conspectu oculorum meorum,] hoc
Psal. 17 est, meo iudicio non fecit bene, nec ambulauit ad deum dīre & te, imō reprobo eum. ¶ (10) I N matu-
Eccl. 33 tino,] id est, tam cito vt commode iustitiae potui [I N T E R F I C I E B A M] gladio materiali vel spiri-
Prou. 8. tuali [O M N E S peccatores terræ,] hoc est, omnes grauius criminosos, causas morte dignas habentes,
[v t disperderem de ciuitate domini,] id est, de ecclesia seu congregatione iustorum [O M N E S
operantes iniquitatem] tam grauem vt dictum est. Debent nanque principes seculares, gladio mate-
riali, praelati autem gladio spiritali iniquos occidere seu intus mortuos declarare, vt mudent ec-
clesiam a commixtione prauorū, secundum Decreta. Vel in matutino, hoc est, in exordio tentationis
24. q. 1. interficiebam. i. cadere atque deficere feci per orationem deuotam & adiutorium gratiæ Christi, o-
Audiui- mes peccatores terræ, hoc est, diabolos me tentantes, & terrenas concupiscentias mihi suggerentes,
mus. vt disperderem de ciuitate domini, id est, de consensu animæ meæ, quæ est ciuitas dei, omnes operā-
tes iniquitatem, hoc est, omnia diabolica tentamenta, me ad opera mala inducere quærit. Quomo-
do autem hic Psalmus Christo conueniat, certum ac facile est. Ipse enim vt perfectissimus cantauit
deo patri, ac toti Trinitati misericordiam & iudicium, quia in toto euangelio docet deum piū esse
ac iustum. Psallebat quoque & intelligebat in via immaculata, hoc est, in tota sua conuersatione san-
ctissima, quando venies ad me: hoc est, quando o deus pater veniam ad te optabat nanque redire ad
Mar. 9 patrem, quemadmodum testatur, O generatio mala, quandiu apud vos ero? Non ad hæc etiā Chri-
Iohā. 15 sto cor prauum, vt pater de Iuda proditore. Cætera omnia plana sunt. Porro secundū doctores, tres
sunt status Christianæ religionis. Primus est incipientium, quorum est in lectu & actibus poenitentiæ
Psal. 50 occupari. & huic appropriatur prima quinquagena psalterij, quæ terminatur in psalmo poenitentia-
li, videlicet, Miserere mei deus. Secundus est status proficientium, qui in spiritu ambulant, quorū est
in actu iustitiæ exerceri, eundo de virtute in virtutem, & huic appropriatur hæc secunda quinquage-
na, quæ terminatur in psalmo præsentis, de rigore iustitiæ pertractante. Tertius verò est status perfe-
Psal. 83 ctorum a vita actiua ad contemplatiuam ascendentium, quorum est laudibus dei iugiter inhærere, &
Psal. 100 huic appropriatur tertia quinquagena, quæ terminatur in laude diuina. Docetur deniq; vnusquisq;
superior ex psalmo præsentis, vt habeat se deuote ad deum, iuste ad proximum, immaculatè ac sancte
Psal. 150 ad seipsum: imō singulis nobis conandum est, vt taliter conuersetur in hoc mundo fallaci ac fragili
corpore, quod vita nostra alijs exemplaris reddatur, atque in propria persona verba Psalmi huius a
nobis cantentur, ad gloriam Saluatoris, qui est super omnia deus sublimis & benedictus, Amen.

A D. Donyfii Carthusiani in ter-
TIAM PSALTERII QVINQ VAGENAM

PRAEFATIO.

D E D I T David confessionem sancto & excelso, & de omni corde suo laudauit
deum, & dilexit dominum qui fecit illum. In verbis inductis commendatur glo-
riosus Propheta & rex sanctus David de tribus. Primò, videlicet de cōfessione
Eccl. 47 pprie culpæ, quam sancto excelsoq; deo humiliter est confessus, Tibi (inquies)
Psal. 50 soli peccavi, & malum coram te feci. Secundo, de intima confessione laudis di-
uinae, quia de omni corde suo, id est, toto & integro corde, cum omni alacrita-
te ac promptitudine dominum laudauit. Sicut inferius ait, Cantabo domino in
vita mea, psallam deo meo quā diu sum. Tertio, de sancta dilectione proprij
Psal. 203 creatoris. In istis consistit vniuersa spiritalis vitæ perfectio. Cum enim non sit speciosa laus in ore
Eccl. 15 peccatoris, prius confiteri oportet propria mala, quoniam omnia in confessione lauantur. Vnde Io-
sue, Fili mi da gloriam deo, & confitere quid feceris. Mente autem per confessionem purgata, factus
Ios. 7 est homo dignus atque idoneus dominum laudare, quia confessio propriæ culpæ disponit & aptum
reddit hominem ad confessionē laudis diuinae, in qua inflammatur mens pura diuini amoris ardore,
Ierem. 20 intantū vt dicere possit illud Ieremiæ, Factus est sermo domini in corde meo, quasi ignis exaltans,
claususq; in osibus meis. Et defeci, ferre non sustinēs. Denique sicut confessio culpæ est actus hu-
manus, quia non competit nisi homini: sic dominū laudare est actus angelicus, quoniam eis a princi-
pio suæ creationis inerat, incessabiliter inest, & iugiter inerat. Deum autem diligere est actus omnino
diuinus. nam deo æternaliter, perfecte, infiniteq; conuenit. Confitēdo itaq; nostra peccata, ducimus
vitam laudabilem & humanā. Quemadmodum enim humanū est ex infirmitate peccare, sic humanum
per confessionem resurgere. Deum autem laudando ducimus vitā angelicam & cælestem: sed deum
amando deificamur, & deiformem vitam sortimur. Ad cuius adeptionem omnia nostra exercitia or-
dinare debemus. Præcipue verò confert ad eam acquirendam, laus perennis seu psalmodia conti-
nua. Iuxta illud Esaiæ, Implebit dominus splendoribus animā tuam, si glorificaueris eum. Quoniam
igitur domino saluatore auxiliante, vt cūq; expositæ iam sunt duæ quinquagenæ libri Psalmorum,
incumbit nunc aggredi tertiam, secundum modum & formā in exordio explicatōs. Videlicet sim-
pliciter procedendo sine stili ornatu & sensuum profunditate, atq; ipsos Psalmos dum fieri potest &
expedire videtur, quadriformiter explanādo, hoc est, literaliter, allegorice, tropologice, & anagogi-
ce, quantum ille dare dignabitur, de quo scriptum habetur, Omnis sapientiā a domino deo est, & cum
Eccl. 1 illo fuit semper, & est ante æuum. Cuius misericordissimam illustrationē affectuosissime inuoco, per
dilectionem, preces, ac merita aduocata saluatoricis & dominæ nostræ virginis sanctæ dulcis Mariæ.

C COMMENTARIUS IN PSAL. CI.

EXPOSITIO TITVLI.

P Salmi nunc declarandi titulus est, Oratio pauperis, cum anxaretur, & in conspectu domini ef-
fuderit precem suam, hoc est, Psalmus præsens est oratio hominis poenitentis, cum anxietur ti-
more futuri iudicij ac suppliciorum inferni ex recordatione peccatorum suorum, & in conspe-
ctu domini effuderit precē suam, quatenus misericordiam consequatur, videlicet a præsentibus tri-
bulationibus releuamen, peccatorum indulgentiam, innocentiae restitutionem & gloriam in futuro.
Loquens igitur sanctus Propheta in persona hominis propriam infirmitatem, iniquitatem atque mi-
seriam recognoscentis, ac spiritualem inopiam deplorantis, ait,

PRECATIO.

A d te clamantiū exaudi orationem nostram domine, & de excelso sancto tuo in terram aspice, & mala presentia
Eccl. 1 & futura a nobis propitiatus auerte, ut annunciemus in Sion gloriam tuam, & in Hierusalem celesti laudem tuam.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

D O M I N E] Deus omnipotens, simplex, ac trinus totaliter naturaliterque misericors
[E X A V D I,] hoc est, cognoscendo adimple [O R A T I O N E M meam,] quia petitionem
decentiū petij a te, [E T clamor meus] mētalis, videlicet ardens affectio, desideriumque
cæleste, seu clamor vocalis, qui est magni ac sancti desiderij nuntius [A D te veniat,] hoc
est, tibi acceptus sit, tibi complacat & attendatur, ac impleatur a te: quemadmodum de
Iaco. 5 quibusdam ait scriptura, Clamor eorum in aures domini sabaoth introiuit. Et tu ipse dicis, Clamor
Exo. 3 filiorum Israel venit ad me. Venit autem clamor noster ad dominum, non loco, sed acceptance.
¶ (2) N O N auertas faciem tuam,] hoc est, pietatis tuæ respectum [A M E] vili ac paupere peccato-
re, sed poenitente. Loquitur autem Propheta de deo modo humano, quasi in deo essent auris & facies,
conuersio ac auersio nouæ siue recentis, secundum nouitatem meritorū ac demeritorum nostrorum:
sed omnia hæc in deo spiritaliter, immutabiliterq; consistunt. Facies enim dei est diuini intellectus
respectus. Auris dei est misericordia eius subueniens. Auersio dei est detestatio mali. Cōuersio autem

approbatio boni. [I N quacunq[ue] die tribulor] id est, corde affligor propter peccata commissa, vel tentamenta seu aspera mundi ac daemorum [I N C L I N A ad me aurem tuam,] hoc est, misericordiam tuam applica mihi, pietatis tuae effectum declarando in me. i. consolando animam tristem, roborando corpus infirmum, mitigando seu auferendo tribulationes quas patior, prout expedire noueris animae meae. **(3)** I N quacunq[ue] die, [I N] quacunq[ue] hora aut momento diei seu noctis [I N] uocauero te] ex intimo mentis affectu, tuam bonitatem precando [V E L] o c t e r sine mora, sicut indigeo [E X] a u d i me] iustificando mihi lucem atque praesentiam miserationum tuarum: quemadmodum dicit scriptura homini iusto, Inuocabis, & dominus exaudiet, clamabis & dicitur: Ecce assidum. Ecce quam saepe repetit sensum eundem sub alijs uerbis. Est enim consuetudo scripturae (praesertim in his quae pertinent ad affectum) frequenter eandem sententiam alio sermone resumere. Quod valde salubre est. Quoties namque uerba affectuosa reiterantur, toties interna affectio renouatur, augetur, perficitur. Quoniam una bona affectio ad aliam similem praeparat mentem. Et in repetitione affectus accedit appetitus, sicq[ue] oratio exaudibilior redditur, quia tanto amplius grata est deo, quanto ex calidiora manat affectu. Propter quod expedire eidem sancto desiderio immorari in prece, ipsum multoties reuoluendo, nec pigre aut frigide ab ipso cessando. Omnino enim cauere debemus, ne ab oratione segniter desistam, sed feruenter inchoandum ac consummandum est omne opus diuinum, praecipue laudatio dei atq[ue] oratio. Demum ad exauditionem orationis tria requiruntur, secundum Augustinum. Primo ut salubriter tententur. Hoc enim est petere in nomine Iesu seu saluatoris, ea rogare quae spectant ad ueram salutem. Propter quod Paulus exauditus non est, petens sibi auferri stimulum carnis. Stimulus etenim ille ei tanquam uiro exercitato ac strenuo militi cooperabatur ad bonum, quoniam erat occasio meriti amplioris. Secundo, ut perseueranter oremus: quemadmodum ait Saluator, Oportet semper orare, & non deficere. Et Apostolus, Orate omni tempore in spiritu, vigilantes in omni instantia & obsecratione. Tertio, ut pro nobis precemur. Non enim semper exaudimur pro alijs propter incapacitatem eorum. Et sicut beatus Thomas testatur, ad hoc ut homo exaudiatur pro alio, necessaria quodammodo est quaedam plenitudo & exuberantia bonitatis, gratiae, uirtutis, seu meriti in orate, quatenus scilicet de plenitudine eius accipiat alter. Non tamen ob id cessare debemus nos imperfecti ab auxilio mutuae orationis, cum scriptum sit, Orate pro inuicem, ut saluemini. Sed qui pro alio orationem assumit, talem se coram deo recte uiuendo exhibeat, ut pro alio recipi fiat idoneus. Merito autem o domine ista precatus sum, **(4)** Q uia defecerunt, hoc est, uelociter defluerunt [sicut] in c v t flumines dies mei]. i. tempora quibus uixi. Quemadmodum enim fumus ascendit, ascendendo quoque deficit: sic dies nostri crescendo ascendunt, & ascendendo fini propinquant. Vnde in Iob habetur, Dies mei uelociores fuerunt cursore: transferunt quasi naues poma portantes. Et Iacobus ait, Quae enim est uita uestra? Vapor est ad modicum parus, deinceps exterminabitur. Vel, Defecerunt sicut fumus dies mei, hoc est, sine fructu & bonis operibus sunt consumpti, & quicquid uanitatis, uoluptatis, & impietatis in eis feci ac habui, cito pertransiit: iuxta illud, Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Transferunt omnia illa tanquam umbra, & quasi nuntius praecurrens. Hinc quoque Apostolus peccatoribus conuersis dicit, Quem fructum habuistis tunc in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Verum enim inanes & uacui sunt dies praetoriorum. Plenitudinem uero sortiuntur dies iustorum, secundum Ambrosium, [E t] ossa mea sicut cremum aruerunt. Cremum appellatur caro cremata seu frixa quae remanet, pinguedine per ignem extracta. Cremum namque ac cremando nomen accepit. Quemadmodum itaq[ue] caro talis per ignem arefcit, induratur & tabescit, sic ossa corporis per abstinentiam arefcunt, & per timorem dei siccantur: secundum illud, Spiritus tristis exccat ossa. Ossa quoque animae, hoc est, uirtutes ac vires ipsius tanquam cremum in frixorio torrefactum arefcunt, dum per negligentiam gratia deuotionis subtrahitur, & cibus interior (scilicet obedientia sancta) relinquuntur. De hoc etenim cibo dicit Christus, Meus cibus est ut faciam uoluntatem patris mei. Interdum uero ossa ista arefcunt igne tentationis ac tribulationis, praesertim in his in quibus uirtus non perficitur in infirmitate, qualis non erat Apostolus. Vtroq[ue] autem modo intelligi possunt haec uerba de poenitente. Nam ante conuersionem suam ossa animae infeliciter aruerunt, nulla spiritali pinguedine existente in eis. Post conuersionem autem & arreptam poenitentiam ossa corporis in quibusdam salubriter arefcunt, quibus H. H. H. carnalis uoluptas, omnis temporalis iucunditas, omnis etiam alimonia corporis ex fastidio sunt propter intentam mentis occupationem in deo. **(5)** P e r c v s s u m] uirga tentationis ac tribulationis [u]t foenum] quoniam sicut foenum falce abscinditur: sic ego per tentationem aut aduersitatem a gratia excidi: sicut de nonnullis ait Apostolus, Propter incredulitatem excisi sunt. [E t] aruit cor meum] a spiritali gratiarum fomento, [Q uia] oblitus sum] ex mea ignauia [o m e d e r e] panem meum] mihi a deo semper paratum, dummodo eum instanter requiram, dicendo, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Iste panis est impletio preceptorum dei: sicut Christus dicit, Meus cibus est ut perficiam opera dei: seu studium sacrae scripturae & meditatio diuinorum, de quibus scriptum est, Cibabit illum panem uita & intellectus, & aqua sapientiae salutaris potabit illum. Vel sacramentum corporis Christi, in quo est omnium caelestium deliciarum plenitudo & uita animae sempiterna. Quemadmodum ueritas ait, Qui manducat hunc panem uiuet in aeternum. Qui hos panes spiritaliter edere negligit, corde arefcit, & est pauper, caecus, nudus, miser & miserabilis. **(6)** A u o c a g e m i t u s m e i] hoc est, praenimio gemitu & dolore cordis mei, quem uoce oris expressi [A d h a e s i t] os meum] carnem meam] id est, tantum attenuatus sum corpore, ut ossa mea pelliculae adhererent, quemadmodum Iob dicit, Pelliculae meae consumptis carnibus adheruit os meum. Dolor namq[ue] interior de peccatis conceptus si magnus sit & continuus, carnem uehementer consumit. Sumitur itaque hoc loco caro pro pelle. **(7)** S i m i l i s

Esa. 58

1. Thef. 5

Ioh. 15
1. Cor. 11

Luc. 18
Ephe. 6

Iaco. 5

Iob 9
Iaco. 3

Sapie. 5
Rom. 6
Iere. 17

Prou. 17

Ioh. 4

1. Cor. 12

Rom. 15

Marc. 6

Luc. 11

Ioh. 4
Eccl. 13

Ioh. 6

Apoc. 3

Iob 19

A factus sum pellicano solitudinis, hoc est, sicuti pellicanus est auis solitaria, solitudinem diligens, & naturalis quadam macie confecta: sic ego ut peccata mea liberius possem deslere, homines fugi, in solitudine mansi, atq[ue] humanum solatium euitaui, prout superius dictum est, Ecce elongaui fugi, & mansi in solitudine. Per pellicanum autem designatur primum genus poenitentium, scilicet ordo eremitarum, qui in eremo carnem suam castigant, ac macerant, & sua ac aliorum peccata deplangunt. Ad hoc namque agendum locus solitarius est aptissimus. Vnde cum Ieremas dixisset, Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Inueniens se hoc facere non posse in populo tam bene solitudinem caput, dicendo, Quis dabit mihi in solitudine diuersorum uiatorum, & derelinquam populum meum? [F a c t u s] sum sicut nycticorax in domicilio, hoc est, quoadmodum noctua seu coruus nocturnus in pariete domicilij habitans, ceteris auibus odibilis & abominabilis est, nec in die apparet, sed noctibus cibum querit: sic ego nocturno tempore ceteris quiescentibus cibum animae quaero operibus bonis & luctibus poenitentiae insistendo. In die autem dum alij foras uagantur, & occupantur, ego domi resideo, nec me dignum arbitror inter homines apparere, propter abominabilem uitam quam duxi. Per nycticoracem ergo significatur secundum genus poenitentium, eorum uidelicet qui humanos aspectus declinant, & domi cum magna contritione ac humilitate animi sedent. **(8)** V i g i l a u i] sicut dicit Apostolus, Orationi instate vigilantes in ea in gratiarum actione. Vigilauit, hoc est, a peccato surrexit: iuxta illud Apostoli, Tempus est iam nos a somno surgere. Et alibi, Surge qui dormis, & exurge a mortuis. Vigilauit sanctis operibus inharendo: secundum quod monet Apostolus, Vigilate, state in fide, uiriliter agite, confortamini, & omnia uestra in charitate fiant. Et Christus apud Matthaeum, Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem. Sic vigilantibus prouenit regnum caelorum. Quapropter Salomon dicit, Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat. Vel, Vigilauit, tempore noctis, & illis horis quibus licite dormire poterat, quatenus tempus inutiliter perdidit recuperare, laudibus creatoris vacando, & corpus lacris uigilijs affligendo. Et ista est magna gratia, dum deus dat seruo suo deuoto & studioso modico contentum reddi somno, cum somnus sit morti similis, & operatori multum odibilis. Vnde in Prouer. Salomon sciscitatur, Vt quae piger dormies? quando conuerges de somno tuo? Veruntamen sicut in abstinentia, sic in uigilia discretionem seruare oportet, & proprias vires diligenter metiri, ne efficiatur homo sacrilegij reus, incurratq[ue] maledictionem, de qua inquit Ieremas, Quia plus fecit quam potuit, idcirco periit. [E t] factus sum sicut passer solitarius in tecto, hoc est, quemadmodum passer in alto ac tuto nidificat, ne uel ipsa capiatur, aut pulli eius uorretur: sic ego ne a diaboli laqueis irretiret, aut operum bonorum fructibus spoliaret ad nidum gremiumq[ue] Ecclesiae seu loca monasterij fugi, ut a conuentu malignantium separatus, illic cogerer atque saluificer. Ecclesia namque signatur per montem, de quo angeli dixerunt ad Loth, Noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac. Claustrum uero signatur per ciuitatem, de qua Loth angelo ait, Quae domine mihi ciuitas hic iuxta, ad quam possum fugere parua, & saluabor in ea. Per passerem designatur tertium poenitentium genus, puta eorum qui claustra ingrediuntur. Deinde poenitentis tribulationes suas commemorat, quatenus deum ad miserationem inclinet. **(9)** T o t a die, hoc est, quotidie atq[ue] assidue [E X] p r o b a b a n t] mihi inimici mei] i. amatores huius mundi quos ego non odio, sed ipsi me odunt, & mihi insultant, sicut scriptum est, Detrahetur in sti simplicitas, & S. Iohannes in sua Canonica de quodam superbo testatur, Verbis malignis garris in nos, [E t] qui laudabant me] in aperto, uel dum eorum conuersationi prae faucebam [A d] u e r s u m me iurabant, hoc est, nunc postquam eorum uitam abhorreo, atque poeniteo firmiter statuerunt me persequi uerbis aut factis. **(10)** Q uia cinerem tanquam panem manducabam, hoc est, ideo ista fecerunt, quoniam ego concupiscentias uentris contempsi, & cibo uili, duro, ac modico usus sum, [E t] poculum meum cum fletu miscebam] i. potum corporis cum lachrymis sumpsi. Vel, poculum animae, i. iucunditatem temporalem cum fletu miscebam, hoc est, bonae tristitiae miscui, ne inaniter gloriando resoluerer. Spirituualiter cinerem sicut panem manducat, qui reliquias cogitationum suarum diligenter examinat, ac peccata minuta quotidie deslet, dicens deo cum sancto Iob, Signasti quasi in sacculo peccata mea, & tu quidem gressus meos dinumerasti. Haec autem feci o domine **(11)** A f a c i e] irae indignationis tuae, hoc est, ex consideratione districti iudicij tui, & praetimore iustarum poenarum, quas impijs praeparasti. Hoc timore, hacq[ue] consideratione impleta erat anima beatissimi Iob, qui ait, Deus solus est, & cogitationem eius nemo auertere potest: idcirco a facie eius turbatus sum, & consideras cum timore sollicitor, [Q uia] eleuans, id est, gratia tua adornans, & summam Trinitatis imagine me consignans, ac omnibus sensibilibus rebus me praefere[n]s [A l l i s i t] me, hoc est, cadere me permisisisti, & multis miserijs subiacere. Sic deus allidit nos, ne unquam iactemus nos ipsos, aut de proprijs uiribus praesumamus, sed dum stamus, timeamus de casu, dum cadimus, resurgere affectemus. Ideo namque Apostolus admonet, Qui stat, uideat ne cadat. Et iterum, Considerans teipsum, ne & tu tentis, & apud Ecclesiasticum scriptum est, In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum. **(12)** D i e s] mei sicut umbra, hoc est, uelocissime [D e] c l i n a u e r u n t, quemadmodum in primo libro Paralipomenon habetur, Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora. Iob quoque ait, Dies mei uelocius transierunt, quam a texente tela succiditur, [E t] ego sicut foenum] quod hodie est, atque uirescit, & cras in clibanum mittitur & arefcit [A r] u i] mente & corpore: motu ex defectu gratiae dei, corpore propter afflictiones multiplices. Vnde apud Esaiam legitur, Vere foenum est populus. Et rursum, Omnis caro foenum, & omnis gloria eius quasi flos foeni. Consequenter ponitur efficacia dei ad liberandum. **(13)** T u] a u t e m domine in aeternum permanes,]

Psal. 54

Iere. 8.

Colof. 4.
Rom. 13
Ephe. 5

1. Cor. 16
Matt. 26.

Prou. 20.

Prou. 6

Iere. 48

Gen. 16

Ibidem

Iob 12
3. Ioh. 1

Iob 14

Iob 28

Prou. 28.
1. Cor. 10
Gal. 6

Eccl. 11

1. Par. 26

Iob 7

Matt. 6

Luc. 12
Esa. 4

Ibidem

Malac. 3 hoc est, æternaliter, inuariabiliterque subsistis: quemadmodum in Malachia asseris, Ego dominus & non inuor. [E T memoriale tuum,] id est, præcipuum opus quod in creatura fecisti, per quod cõseruatur in nobis memoria nominis tui, permanet [I N G E N E R A T I O N E M & generationem,] hoc est, præ magnitudine sua non permittit nos sui, vel tui obliuisci. Hoc autem memoriale dei est miseratio eius, quam ab exordio mundi hominibus cõtulit. Vnde apud Esaiam inducitur, Nomen tuum & memoriale tuum domine, in desiderio animæ. Nunquam enim obliuisci debemus beneficiorum dei. [(14) T V] domine, [E X V R G E N S,] hoc est, potenter nobis succurrens, & per modum exurgentis te habens, potentia tua recenter vtendo [M I S E R E B E R I S S I O N E M,] i. ecclesiæ militanti, te fideliter contẽplanti, [Q U I A venit tẽpus miserẽdi eius,] hoc est, tempus salutis & gratiæ, de quo ait Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Hoc tempus incepit præcipue ab incarnatione Christi, [Q U I A venit tẽpus,] id est, aduentus Christi in mũdum, de quo tempore dicit idem Apostolus, Vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum. Et vere miserebere Sion, [(15) Q U O N I A] placuerunt seruis tuis, [hoc est, angelis tibi semper ministrantibus [L A F I D E S E I U S,] id est, Ecclesiasticæ personæ, ex quibus tanquam ex viuis lapidibus constructur sancta ecclesia. Vnde in Apocalypsi angelus ait Iohanni, Conferuus tuus sum & fratrum tuorum. Gaudium quoque est angelis dei super vno peccatore poenitentia agente, [E T T E R R A E I U S] miserebuntur, [id est, angelis pie succurrent ecclesiæ, per orbem terrarum diffusis. Omnes enim sunt administratorij spiritus, preces hominum domino offerentes, & eius gratias reportantes. [(16) E T] timebunt gentes] ab idololatria ad fidem verã conuersi [N O M E N tuum domine,] hoc est, teipsum. Hoc in Christianis ex gentili populo natis impletum videmus. Quod etiam in Malachia prædictum est, Rex magnus ego sum dicit dominus, & nomen meum horribile in gentibus, [E T omnes reges terræ,] id est, aliqui de omni genere regum, vt sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generũ, timebunt [G L O R I A M tuam] õ Christe, id est, maiestatem tuam, quam per fidem cognoscunt. De omni namque genere regum, sunt quidam ad Christum conuersi eũque cum tremore adorauerunt, quemadmodum Esaias prædixit, Reges videbunt [inquit] & confurgẽt principes, & adorabunt propter dominum deum tuum. Idemq; rursus de Christo asserit, Super eum continebunt reges os suũ. [(17) Q U I A] ædificabit dominus [Christus [S I O N,] hoc est, ecclesiam sanctam, [E T] videbitur] ipsa ecclesia [I N gloria sua,] id est, in magna excellentia, quoniam Christus confirmauit eam aduersus omnes reprobos & peruersos. Magnis quoque ac varijs gratijs eam decorauit, Alij dans sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij gratiam sanitatum, alij operationem virtutum. Ponensque quosdam quidem apostolos, quosdam autẽ euangelistas, quosdam verò doctores, sicut plenius pandit Apostolus. Vel, videbitur dominus Christus in gloria sua à filiis ecclesiæ ipsam per fidem specularibus, sicut testatur Apostolus, Nos autem reuelata facie gloriam dominum speculantes. Et Esaias, Regem in decore suo videbunt oculi eius. In die autem iudicij, atque in patria, tam Christus quam ecclesia electorum, multo clarius videbuntur in gloria sua, quando implebitur illud Apocalypseos, Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui cum pupugerunt. Hanc autem ecclesiam Christus per seipsum ædificare cepit, prædicans mundo, congregansque discipulos. Deinde per apostolos, aliosque apostolicos homines, ædificauit eam per totum orbem, prout Zacharias prædixit, Ecce vir oriens nomen eius, id est, Christus, & ædificabit templum domino. [(18) R E S P E X I T] dominus [I N orationem humilium] orantium pro Christi aduentu, & ædificatione ecclesiæ, [E T] non spreuit precem eorum,] sed clementer eam impleuit. Exaudiuit enim prophetas, & alios sanctos ista orantes. Quotidie etiam dominus oculo pietatis, in orationem humilium respicit, sicut per Esaiam protestatur, Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum & contritum spiritu, & tremẽtem sermones meos? [(19) S C R I B A N T V R] hæc [quæ dicuntur de deo, ac beneficijs eius] I N generatione altera, [id est, a posteris vsq; ad finem seculi, ne vnquam obliuioni tradantur,] [E T] populus qui creabitur, [hoc est, plebs Christiana ex aqua & spiritu sancto renata [L A V D A B I T] dominum] de vniuersis beneficijs suis. [(20) Q U I A] prospexit [dominus] de excelso sancto suo] hoc est, de sancto ac sublimi habitaculo suo, clementer genus humanum attendit [D O M I N V S] de cælo in terram aspexit] oculo pietatis. Sicut enim deus vbique existens, & omnia vndique cernens, dicitur specialiter habitare & esse in cælo, quoniam ibi euidentius operatur, clariusq; videtur: sic specialiter dicitur de cælo aspicere, non quod inter ipsum & ea quæ respicit sit distantia aliqua, cũ ipse omnia penetret, impleat circũcludat. Respexit ergo de cælo, [(21) V T] audiret gemitus compeditorum,] hoc est, vt gementibus vinculis vitorum ligatis succurreret, ignoscẽdo eorum sceleribus, sicut in libro Iudicũ inducitur, Flebatur dominus misericordia, & audiuit afflictorum gemitus: & liberauit eos de cæde vastantiũ, [V T] solueret, [id est, a peccatis absolueret] [F I L I O S] interemptorum, [id est, homines de parentibus peccatoribus natos (peccatũ enim mors animæ est) omnes autem in primo parente cecidimus. Eramus quoque natura filij iræ, sicq; parentes nostri interẽpti, seu spiritualiter interfecti erant fraude diaboli. Ideo autẽ audiuit & soluit eos, [(22) V T] annuncient in Sion,] hoc est, in ecclesiã [N O M E N] domini] Christũ libere prædicãdo, per fidem catholicã ore ac opere cõfittendo, [E T] laudẽ eius] annunciant [I N Hierusalem], i. in ipsã ecclesia quæ dicitur Sion propter speculationẽ, & Hierusãlẽ propter internæ pacis quietẽ. Sio quippe interpretatur speculatio, Hierusãlẽ verò visio pacis. Pax autẽ interna maxime fuit & est in populo Christiano. De quo angeli cecinerunt, In terra pax hominibus bone voluntatis. Hæc autẽ annũciatio fit, [(23) I N] conueniẽdo populos in vnũ & reges,] hoc est, per hoc quod populi vulgares, & etiam reges ac principes, in vnitate fidei congregantur, atque in Christo vnum corpus mysticum per charitatem efficiuntur, [V T] seruiant domino] in vnitate ecclesiæ. Ob

A hauc enim spirituales electorum cõgregationem, Christus mori dignatus est: iuxta illud, Iesus moriturus erat, vt filios dei qui dispersi erant, congregaret in vnum. [(24) R E S P O N D I T] populus fidelis [E T], scilicet domino suo [I N] vna virtutis suæ] per operationem virtuosam. Quandoque enim respondemus alicui verbo, quandoque opere. Populus autem fidelis Christo respondet bene viuendo, gratias referendo, & eius imperio obtemperando. De tali nanque responso ait sanctus Iob domino, Vocabis me & ego respondebo tibi. Vocat enim nos deus per inspirationem internam ad vitam meliorem: & tunc respondemus, cum obedimus. Dum verò negligimus, silemus: sed dum contemnimus, contradicimus. De tali quoque responso ait Iacob, Cras respondebit mihi iustitia mea. Et vt populus iste deo perfecte responderet, orauit, [P A V C I T A T E M] dierum meorum nuntia mihi,] hoc est, da mihi sapienter attendere breuitatem vitæ præsentis, quatenus gaudia temporalia vilipendam, atque ad semper mansuram beatitudinem properem. [(25) N E] REVOCES ME IN dimidio dierum meorum,] hoc est, ne me tunc de hac vita egredi iubeas, dum me in dimidio vitæ meæ esse opinor, confidens me diu victurum, ne imparatus decedam: & ne illo tempore moriar, dum vita magis regnant in me, quod esse solet in dimidio vitæ [I N] G E N E R A T I O N E M E T] generationẽ anni tui,] hoc est, duratio seu æternitas tua per omnem generationem extenditur, nec vnquam finitur. A Eternitate nempe creationis annos appellat, quoniam omnem longitudinem temporum seu annorum immutabiliter comprehendit. [(26) I N] I T I O] temporis & simul cum tempore [T V] D O M I N E] terram,] hoc est, elementum infimum [F V N D A S T I],] id est, firmiter in medio vniuersi, tanquam centrum mundi locasti, [E T] opera manuum tuarum,] id est, creaturæ potestatis tuæ [S V N T] cæli] vniuersi: quemadmodum in Genes. habetur, In principio creauit deus cælum & terram. Et in Iob, Quis ignorat quod manus domini hæc omnia fecit? Vnde per Esai. dominus ait, Ego sum dominus faciens omnia, extendens cælum solus, stabiliens terram & nullus mecum. Sed videtur istis contrarium quod in Ecclesiastico habetur, Primo omnium creata est sapientia. Et respondendum, quod sapientia super omnia opera dei effusa, seu natura angelica dicitur primo omnium creata, non tempore sed dignitate. [(27) I P S I] peribunt,] Nec cælum, nec terra peribit substantialiter, sed peribunt in fine mundi quantum ad esse forme accidentalis, quoniam alium statum habebunt post iudicium quam modo. Cælum autem aerium peribit hoc modo per ignem conflagrationis, qui aerem emundabit. Cæli verò supra spheram ignis existentes peribunt per cessationem cælestium motuum. Dum enim generatio & corruptio in inferioribus finiuntur, desinent motus cælorum. Omnia autem generabilia & corruptibilia & inferiora, ordinantur ad hominem sicut ad finem, idcirco numero electorum completo, cessabit generatio hominum, & per consequens generatio & corruptio cæterorum. Et ita motus & tempus cessabunt in cælis mobilibus. Quapropter in Apocalypsi scriptum est, Angelus lenauit manũ ad cælum, & iurauit per viuentẽ in secula seculorum, quia tempus vltra non erit. Denique quæcunque ex sua natura habent aliquem ordinẽ ad semper existendũ, substantialiter manebunt post diem iudicij, cætera corruptentur. Propterea homines permancbunt, quoniam licet secundum corpus corruptibiles sint, secundum animã tamẽ incorruptibiles sunt. Elementa quoq; manebunt: nam licet secundum partẽ corruptibilia sint, tamẽ secundum se tota corrumpi non possunt. Cæli verò secundum se totos incorruptibiles sunt, ideo non peribunt, nisi secundum modum essendi, sicut nunc dictum est: & ita intelligenda sunt, quæ in scripturis sanctis affirmant cælos corruptendos, vt est illud, Cæli sicut libri complicabuntur, & quod apud Lucam dominus ait, Cælum & terra transibunt. Et illud Petri, Cæli qui nunc sunt & terra igni seruati sunt in diem iudicij. Petrus tamen de cælis aëris loquitur. Item illud Apocalypseos, Vidi cælum nouum & terrã nouam. Primum enim cælum & prima terra abiit, & mare iam non est. Hic autem destruit opinio philosophorum, qui mundum & generationem atque corruptionem, motus quoque cælestes ac tempus ab æterno fuisse, & sine fine mansura ponebant. [T V] A V T E M] õ domine inuariabiliter, [P E R] M A N E S,] quoniam tuum esse à nullo dependet, ideo vere æternum est, totum simul & semper æque perfectũ, in quo nulla vicissitudo concipi potest, [E T] omnes] cæli [S I C V T] vestimentum veterascent] à statu volubili quem iam sortiuntur. [(28) E T] S I C V T] opertorium] quod secundum temporis exigẽtiam induitur & exiit siue deponitur [M V T A B I S] eos] à statu præsentis, [E T] M V T A B V N T V R] in melius, quia lux solis erit septemplex, & lux lunæ sicut lux solis, vt dicit Esaias, Orbes quoque cælestes clariori lumine vestientur, quantum scriptura quantitatem huius immutationis non determinet. [T V] A V T E M] idem ipse es,] qui nec substantialiter nec accidentaliter variaris, sed æternaliter in optimo simpliciterque perfecto statu subsistis, [E T] A N N I] tui non deficient,] id est, æternitas tua finiri non poterit. [(29) F I L I I] seruorum tuorum,] id est, posteri apostolorum, qui sunt spirituales filij ac imitatores ipsorum. iuxta illud Apostoli, Filij quos iterũ parturio, donec formetur Christus in vobis [H A B I T A B V N T] nũc in ecclesia militãti per fidem & gratiã, vsq; ad seculi consummationem. Postmodũ verò in ecclesia triumphanti per gloriã, vsq; in sempiternũ, [E T] semen eorum,] i. bona & fructuosa conuersatio ipsorum [I N] S E C V L V M,] hoc est, indefinenter [D I R I G E T V R] ab ipsis per gratiã tuam, vsque in vltimũ finem seu vitam æternam. Vel diriget, à te donec perducantur ad patriam. Ecce audiuius voce veraciter poenitentis, formamque perfectæ poenitentia. Discamus ergo ex Psalmo præsentis, quid ad vere poenitentem pertineat. Studeamus quoque ea digne implere. Primitẽm versũ psalmi istius declarãt, q̃ ardentẽ & seriose clamare oporteat poenitentẽ ad deũ. Deinde docemur nostræ paupertatis ac defectuositatis calamitatẽ atque miserã coram domino lugubriter recitare. Deinceps instrumur qd nos poenitẽdo oporteat vel expediat agere, vt pote tã cordialiter, profunde ac dolorose ingemiscere, vt ossa cuti ex maceratione carnis adhærẽt. Debemus etiam

Ioh. 11
Iob 14
Gen. 30
Gen. 1
Iob 12
Esa. 44
Eccl. 1
Apoc. 10
Esa. 34
Luc. 21
2. Pet. 3
Apoc. 21
Esa. 30
Gal. 4
C ij

asimilari pellicano loca solitaria ingrediendo, in quibus libere nos ipsos in poenitentia lectu mactemus. Debemus & cibo vili contenti esse, potumque planctui commiscere, atque iram iudicis nostri ineffabiliter formidare. Postremo docet nos Psalmus hic gloriosus recitationi ac deplorationi nostrae paupertatis, paruitatis ac culpe miscere diuina praecordia, creatoris nostri maiestatem laudando, beatitudinem admirando, bonitatem amando, misericordiam ac benevolentiam imitando, ut simus filij patris nostri qui in caelis est, quoniam ipse benignus & bonus est, super gratos & ingratos, bonos ac malos solem suum faciens oriri, pluuiamque descendere super omnes.

Luc. 6
Mat. 5

EXPOSITIO eiusdem psalmi allegorica de Christo.

Quantis autem aliquibus visum sit hunc Psalmum non posse conuenienter exponi de Christo, praesertim cum sit vnus poenitentialium psalmorum peccatori conueniens, (Christo autem nec poenitentia competit nec culpa) nihilominus de Christo multum conuenienter exponitur. Primo, quia Apostolus ad Hebraeos inducit verba psalmi huius ab illo loco, Initio tu domine terram fundasti, vsque ibi, Et anni tui non deficient, de Christo praedicta, probat psalmum apte Christo competere, & si nihil fecerit poenitentia dignum, probans ex eis filium esse patri aequalem in potentia & dominatione. Probatio autem, secundum Augustinum, non valet nisi ex sensu literali. Psalmus igitur iste ad litteram tractat de domino saluatore. Secundo, quia Ecclesia in officio missae feria quarta ante cenam assumpsit tractum de principio huius psalmi. Vnde relinquitur quod psalmus iste exponi possit de Christo in passione constituto. Totum enim officium illius diei, imo totius hebdomadae ante Pascha, est de passione dominica. Tertio quia, secundum Augustinum, non est inconueniens etiam eandem scripturam multiplicem sensum habere ad litteram, ita quod sensus literalis eiusdem scripturae multiplex esse possit. Quamuis igitur quaedam in hoc psalmo contenta proprie exponantur de poenitente, non tamen inconueniens est ipsa de Christo intelligi secundum alium intellectum. Elucidando itaque psalmum istum de Christo, praehabitus titulus ita exponitur, Oratio pauperis, hoc est, psalmus praesens competit Christo propter nos pauperes, qui non habuit vbi caput reclinaret, de quo in Zacharia habetur, Ecce rex tuus venit tibi, ipse pauper & ascedens super asinum: cui anxius fuerit .i. dum ipse Christus passione iam imminente expauit atque tristatus est: iuxta illud Marci, Coepit Iesus paucere & tædere, & coram domino deo patre effudit precem suam, dicendo, Pater si fieri potest, transeat a me calix iste. Christus ergo ut homo passibilis passioni iam proximus ait ad deum patrem seu totam super beatissimam trinitatem, vnum verum simplicissimum deum. ¶ Domine exaudi orationem meam, qua oro pro corporis mei glorificatione ac celeri resurrectione. Vnde ipse in Euangelio ait, Pater saluifica me ex hac hora, & clamor meus, quo oro pro corpore meo mystico, quod est ecclesia, ad te veniat, ut facias quod peto apud Iohannem, Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint vnum sicut & nos. Non auertas faciem tuam a me, id est, non habeas te circa me pro alijs exorantem per modum indignantis, ita ut precem meam pro alijs suam repellas propter aliorum indignitatem, sed propter me illis ignosce. Christus qui erat a principio suae maternae conceptionis comprehensor perfectus, & in bono immobiliter confirmatus, non orauit ne pater faciem suam .i. suam cognitionem beatificam, seu piam praesentiam ab ipso auerteret (hoc enim sciuit nunquam fieri posse) sed orauit, ne pater propter facinora hominum, exauditionem suam auerteret a prece Christi pro peccatoribus suam: in quacunque die tribulor, id est, a Iudaeis persecutionem sustineo, inclina ad me aurem tuam, ut mihi assistas, & passionem quam tolero pro satisfactione vitorum mundi suscipias. Hoc Christus exorauit. Pater pro his rogo quos dedisti mihi de mundo, quia tui sunt. Quia defecerunt sicut fumus dies mei, id est, velociter defluerunt dies, quibus in mundo conuersatus sum. Nam Christus senuit seu antiquior fiebat, id est, ad senium tendebat sicut & caeteri, diesque eius in continuo fluxu erant, quemadmodum tepus. Indetrahiles quippe defectus assumpsit secundum Damascum. Propter quod ad Hebraeos dicit, Debut per omnia fratribus assimilari: & ossa mea corporalia, sicut cremum, id est, caro cremata aruerunt in passione, sicut superius dictum est, Aruit tanquam testa virtus mea. Nam in die Parasceues propter extractionem largissimam sanguinis Christi, & carnis suae extenuationem, desiccationem, & indurationem, ossa sacratissimi corporis sui aruerunt instar carnis in frixorio vsque ad pinguedinis educationem combusta. Propter quod de Christo ab Esaias praedictum est, Vidimus eum, & non erat aspectus, & nos putauimus eum quasi leprosum, & a deo percussum. Vnde nunc subditur, Percussus sum ut foenum, id est, quemadmodum foenum dum adhuc floret falce a terra abscinditur: sic ego in iuuentute mea gladio passionis a societate videntium ablatum sum & occisus, quemadmodum in Ieremia impij aiunt, Eradimus eum de terra videntium. In libro quoque Sapientiae. Morte turpissima condemnemus eum: & aruit cor meum corporale a suo naturali humore, propter totius corporis vehementissimam vulnerationem, & sanguinis emanationem. Non autem aruit cor .i. mens Christi ab humore seu plenitudine gratiae dei: quia oblitus sum comedere panem meum. Hoc videtur Christo non posse competere, & tamen verissime competit ei. Panis enim animae est consolatio eius. In passione vero Christi appetitus sensitius, atque inferior portio animae eius priuata est solita redundantia consolationis diuinae in ipsam, in tantum ut exclamaret, Deus meus deus meus, ut quid dereliquisti me? Et ita oblitus est Christus, id est, per effectum recordatus non est comedere panem consolationis, quantum ad inferiores animae suae potentias, Oblitio autem non semper ignauam seu negligentiam signat, quia superius dictum est, Oblitiscere populum tuum. Et in Genesi. Ioseph fatetur, Oblitiscit me fecit dominus omnium laborum meorum, & domus patris mei. Vnde interdum dicitur

Mat. 27.
Psa. 44.
Gen. 41

A tur homo oblitiscit, quia non operatur, & ita se habet tanquam nesciret, & ita accipitur nunc. Quoniam itaque Christus inferioribus viribus animae suae, ac corporali naturae redundantiam beatitudinis animae in sua superiori parte existentis, seu consolationem subtraxit, idcirco pati morique potuit: alias nec pati nec mori potuisset. Quia secundum Augustinum in epistola ad Dioscorum tanta extitit beatitudo animae Christi, quod si ipsa redundasset in corpus ipsum, ab omni passibilitate fuisset immune, multo utique magis quam erunt corpora electorum post diem iudicij. Sed dispensatiue suspens debatur redundantia illa, praecipue hora passionis. Idcirco tunc percussus est Christus ut foenum, & aruit cor eius. A voce gemitus mei, id est, ex magna & gemituosa cordis mei compassione atque dolore, quibus peccatoribus compatiebar, & de propria laesione dolebam: adhuc os meum carni meae, id est, cuti, quia ex illis poenis macerata atque exhausta est caro mea tempore passionis: sicque ossa cuti haerebant, intantum ut dinumerari valuerint. Iuxta quod dictum est, Dispersa sunt omnia ossa mea: & similis factus sum pellicano solitudinis, quia ad loca deserta progressus sum, deuotans Iudaeorum tumultum, quemadmodum apud Iohannem dicitur, Iesus iam non in palam ambulabat, sed abiit in regionem iuxta desertum. Ductus est quoque a spiritu in desertum, ut teteretur a diabolo, illicque quadraginta diebus ac noctibus se iunxit, non pro suo, sed pro nostro excessu. Porro secundum Augustinum Christus comparatur pellicano, quoniam auis haec proprio rostro pullos suos fertur occidere, triduoque lugere, & tandem sanguinem suum super pullos rostro effundere, vnde illi reuiuiscunt. Sic Christus occidit in nobis vitam nostram, & sanguine proprio viuificauit nos deuotissimam sicut nycticorax in domicilio, quoniam tempore noctis in oratione & bonis actibus vigilauit, dum alij somno vacabant. Hinc in Luca habetur, Erat Iesus pernoctans in oratione dei. Dicitur etiam Christus similis nycticoraci, quoniam sicut auis illa caeteris sic Christus ab omnibus erat despectus, prout superius dixit, Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum. Propter quod Esaias de ipso dicit, Inglorius erit inter viros aspectus eius. Vigilauit semper in opere bono. Non enim somnus corporis impediuit in Christo operationem interiorum, atque vigiliam mentis: & factus sum sicut passer solitarius in tecto, quoniam homines dereliqui, & montem ad orandum ascendit: iuxta illud, Exiit Iesus in montem orare. Tota die passionis meae & multis diebus praedicationis meae, exprobrabant mihi inimici mei Iudaei, dicentes illud Matthaei. In Beezebub principe demoniorum eiecit demonia. Et item illud Iohannem. Demonium habet & insanit. quid eum auditis? Et qui laudabant me, quando eis praedicaui & coram ipsis miracula feci, eosque de quinque panibus saturavi, dicentes, Quia propheta magnus surrexit in nobis, & quia nunquam sic apparuit in Israel: aduersum me iurabant, id est, in mortem meam vnanimiter coniurabant in die Parasceues proclamantes, Tolle, tolle, crucifige eum. Et, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Vel, qui laudabant me, ab extra fallaciter, scilicet pharisaei & scribae dicentes, Magister scimus, quia verax es, & viam dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: aduersum me iurabant, occulte proponentes firmissime me occidere. Vnde ait scriptura Iohannem. Sagitta vulnerans linguam eorum. In ore suo pacem cum amico loquitur, & occulte ponit ei insidias. Quia cinerem tanquam panem manducabam. Hoc Christo secundum duplicem conuenit sensum. Quia enim cepit facere & docere, constat quod sicut parcitate vilitatemque cibi ac potus edocuit, sic eam impleuit, & ita cinere, id est, non delicato seu exquisito, sed simplici cibo vsus est: & poculum meum corporale cum fletu oculorum seu cordis miscebam. Quando enim Christus cum publicanis & peccatoribus comedebat, dubium non est, quin eis toto corde condoluit: & in resuscitatione Lazari infremuit spiritu, & lachrymatus est. Spiritualiter vero per cinerem designatur magna humiliatio sine afflictio, & ita Christus cinerem tanquam panem manducauit, id est, in afflictione derisione & humiliatione sui, epulabatur mente in aduersis laetando: quemadmodum docuit, Exultate (inquiens) in illa hora, quoniam merces vestra copiosa in caelo. Se ipsum nanque sponte atque hilariter passioni exposuit, sicut ait, Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: & poculum meum, id est, hilaritatem quam habui de electorum salute, cum fletu miscebam, hoc est, cum tristitia quam de reproborum damnatione habebam. Specialiter autem exponi potest hic versus de fellea cibatione, ac acetosa potatione Christi in cruce. Haec vero feci ac pertuli a facie irae indignationis tuae, hoc est, propter iram tuam mitigandam seu poenam tollendam, qua irascebaris generi humano propter originale aliaque peccata quae super me posuisti, & pro quibus tibi satisfacere volui, prout Esaias dicit, Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, & ut in Apocalypsi de Christo habetur, Vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomen eius, Verbum dei. Et ipse calcat torcular vini furoris irae dei omnipotentis. Haec autem sustinui, quia tu o deus pater eleuans, id est, me omni creaturae praeficiens, allististi me in mortem, id est, me occidi & opprimi permisisti: quemadmodum apud Esaiam protestaris, Propter scelus populi mei percussisti eum. Diei mei temporales, non dies aeternitatis sicut umbra cito pertransiens declinauerunt, id est, fini & morti appropinquauerunt, quoniam citra tricesimum tertium annum finiti sunt, & ego sicut foenum arui in passione, sicut nunc patuit. Tu, deus pater exurgens misereberis Sion. i. ecclesiae, quia tepus miserendi eius est me incarnato, quia venit tempus liberationis me passio. Haec omnia in praecedenti articulo plene exposita sunt, nec modo specialem expositionem recipiunt. Dominus de caelo in terram aspexit, ut annunciant fideles in Sion nomen domini & laudem eius in Hierusalem. Hoc ad litteram accipi potest de primitiua ecclesia, quae post missionem paracliti nomen & gloriam Christi constantissime annunciat in Sion, id est, in templo aedificato in monte Sion, ut scribitur in Actibus, & in Hierusalem, cuius iustitiae sancta: de qua Christus in Euangelio dixit, Non capit propheta perire extra Hierusalem. Initio tu domine terram fundasti, & c. sicut ostensum est. Istam scripturam allegat Apostolus de Christo con-

Psal. 21
Ioh. 11
Matt. 4
Luc. 6
Esa. 52
Luc. 6
Matt. 12
Ioh. 10
Mat. 14
Luc. 7
Mat. 9
Ioh. 19
Matt. 27
Matt. 22
Iere. 9
Act. 1
Ioh. 11
Matt. 5
Esa. 50
Ioh. 19
Esa. 53
Apoc. 19
Esa. 63
Thren. 1
Esa. 53
Act. 3
Luc. 13
Heb. 1
C iij

Apoc. 1 Scriptam. Christus nanque secundum quod deus est vniuersorum creator, prout ipsemet in Apocalypsi testatur, Ego sum Alpha & ω, principium & finis. Denique sicut patris & filij & spiritus sancti est vna essentia, sic eorum est vna potentia, vnaq; actio, & tres personæ sunt vnus deus vnus creator, vnum principium, vnus prouisor. Cætera ex præinducta expositione clarescunt.

EXPOSITIO Psalmi istius iuxta sensum literalem.

Praterea quidam expositores catholici affirmant hunc Psalmum ad literam scriptum de populo Iudæorum grauius afflicto, vel tēpore captiuitatis Babylonicæ. Vel tempore persecutionis Antiochi, qui grauius nimis Iudæos oppressit, sicut in libris Mach. narratur. Adijciunt tamen expositores hi, quod Psalmus iste loquitur de populo Iudæorum pro tēpore Christi, videlicet, quia in persecutionibus illis maxime desiderabant Christi aduentum, per quem sciebant se perfecte liberandos: iuxta illud Iere. In diebus illis saluabitur Iuda & Israel habitabit confidenter. Quemadmodum autem hi exponunt hunc Psalmum de populo Iudæorum qui fuit, sic Iudæorum doctores moderni exponunt Psalmum istum de populo Iudæorum existenti in captiuitate præsentis per Romanos ipsis inflata, in qua quotidie orant & præstolantur aduentum Messie, quem scimus venisse. Verum quia prædicta expositio parum deuotionis importat, non nisi cursorie tangenda videtur. Loquetur igitur sanctus Propheta in persona populi Iudæorum, temporibus Nabuchodonosor seu Antiochi vehementer anxii ac depauperati, ait, Domine exaudi orationem meam, & patet sententia trium versuum horum ex dictis. Deinde Psalmus iste dicit, Quia defecerit sicut fumus dies mei. Chaldaei namque & serui Antiochi Iudæos pro magna parte occiderunt, & ossa mea sicut cremium aruerunt, præ fame, timore, ac multiformi angustia. Vel hoc dicitur ex persona eorum, quos Antiochus fecit in sartagine torreret, cremari, ac frigi, prout in libro Machabæorum legitur, Percussus sum, feruore & igne durissimæ tribulationis, ut scenum percussus ardore solis, & aruit cor meum, præ inopia atque dolore: iuxta quod in Threnis inducitur, Vide domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus, Thren. 4 subuersum est cor meum in me. Vnde iterum in Threnis de populo isto ait Ieremias, Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: quia oblitus sum comedere panem meum, hoc est, quia mandata legis non obseruauit: quæ faciens homo, viuet in eis, ut Moyses asserit. Vel, oblitus sum comedere panem meum materiale, quoniam tempore persecutionis Antiochi multi Iudæorum fugerunt subito ad loca desertæ, ubi panem habere non poterant, propter quod dicit scriptura, Iudas Machabæus secessit in desertum locum, ibique inter feras vitam in motibus cum suis agebat, sceni cibo vescens. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ, id est, cuti, quia in Iudæis caro contabuit præ timore, luctu, ac gemitu, sicque cuti ossa adhæserant. Similis factus sum pellicano solitudinis, fugiendo ad eremi loca præ pauore aduersariorum, factus sum sicut nycticorax in domicilio, quia in die apparere ausus non fui. Absconderunt se namque temporibus illis in diuersis latibulis, sicut in libris Machabæorum, Ieremiæ & Regum conscriptum est. Vigilauit etiam noctibus, quia præ solitudine ac timore periculorum non valebam quiescere, & factus sum sicut passer solitarius in tecto, id est, à meipso diuisus, atque hinc inde dispersus, sicut fugitiui non vadunt collectim, sed quilibet prouidet sibi ipsi si potest & abscondit se, ubi possibile est. Tota die, id est, assidue exprobrabant mihi inimici mei Chaldaei, & alij blasphemantes deum Israel & legem ac populū eius, quemadmodum in Threnis scribitur, Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die: & qui laudabant me, fraudulenter & simulatorie, aduersum me iurabant, proponentes occidere me. Hoc maxime factum est Iudæis tempore Machabæorum à Nicanore cæterisque ministris Antiochi, & regum eum sequentium. Sæpe namque loquebantur Iudæis verba pacis ac laudis in dolo. Translatio Hieronymi iuxta Hebræum sic habet, Exultantes mihi, per me iurabant, id est, prædicti inimici mei me deridentes, atque de mea calamitate gaudentes, iurabant per me iuramento execrationis, ponendo miseriam meam pro exemplo, ita ut diceret, nisi egero istud seu illud, sic accidat mihi sicut Iudæis. Quia cinerem tanquam panem manducabam, fecerunt enim subcinericeos panes, in quibus mixti fuerunt cineres pani. Tempore verò obsidionis Hierusalem à Chaldaeis, vehementissima fames erat in populo Iudæorum, ita ut in Threnis dicatur, Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos. Et rursus, Qui nutriebatur in croceis, amplexati sunt stercorea, sicque cineres pro panibus sumere poterant: & poculum meum cum fletu miscebam, id est, potando plorauit propter imminentiā mala. A facie iræ indignationis tuæ. i. à iusta tua ultione, quia propter peccata mea hæc mihi fecisti, quemadmodum apud Ieremiam testatus es, Dabo vos in vexationem & maledictionem, eo quod non audieritis verba mea: quia eleuans, id est, aliquando me honorans, dando mihi legem, prophetas, reges, & sacerdotes, allisisti me temporibus persecutionum istarum, prout primo Machabæorum scriptum est, Facta est ira magna valde super populum Iuda. Et iterum, Secundum gloriam eius sic & ignominia eius. Deinde ponitur consolatio Iudæorum per aduentum Christi, qui secundum diuinitatem suam æternus est. Vnde de eo nunc dicitur, Tu autem domine in æternū permanes, hoc quoque Iudæis innotuisse videtur, qui loquebatur domino Christo, Nos audiuius ex lege quia Christus manet in æternum. Tu exurgens, opem præbendo, seu per incarnationem veniendo, misereberis Sion. i. populo Iudæorum afflicto & capto. Vel Sion. i. tēplo & ciuitate Hierusalem à Chaldaeis impie demolitis, quia tempus miserendi eius. i. tēpli & ciuitatis ut reedificaretur, consummatis 70. annis à Iere. prædictis. Vel ut reparentur tempore Machab. post dignam castigationem populi Iudæorum. Vnde in libro Machab. dicitur, Ira domini in misericordiam conuersa est. Vel, venit tempus miserendi eius. i. tempus tui aduentus in mundum, in Daniele prædeterminatum, impletum est, & ita decet te aduenire,

A & populum Sion à spirituali captiuitate redimere, sicut in Esaiâ promissisti, Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce assum: quia venit tempus prædictum, hoc repetitur ad euidentiā ampliore. Quoniam placuerunt seruis tuis, sanctis prophetis lapides eius, scilicet Sion, quia optabant ex lapidibus reedificare templum & ciuitatē Hierusalem, & terræ eius miserebuntur. i. pro liberatione populi & reedificatione ciuitatum Iudæ orabunt. Pro hac etenim causa multum orauerunt Zacharias, Daniel, Aggæus, & alij sancti. Potest autem exponi hic versus de ædificatione ecclesiæ, intelligendo per lapides, personas seu membra ecclesiæ, per seruos autem apostolos, qui primo post Christum construxerunt ecclesiam, cōuertendo homines ad Christum obsequium: & terræ eius. i. Iudææ miserebuntur, quia apostoli primo conabatur Iudæos ad Christum conuertere, prout in Actibus Paulus fatetur, Vobis oportebat primum loqui verbum dei. Hæc autem expositio superius tacta est. Respondit ei in via virtutis suæ. Hic secundum aliquos describit Propheta tribulationem ecclesiæ tempore Antichristi futuram, quæ erit durissima, sed non longa. Ait ergo, Respondit ei, id est, ecclesiæ Christo tunc respōdebit, in via virtutis suæ, id est, in obseruatione patientiæ quæ tunc summè necessaria erit: paucitatem dierum meorum, id est, breuitatem tribulationis meæ nuncia mihi, quatenus in spe propinquæ liberationis respirem ac roborer. Nisi enim breuiati essent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur, ut scribitur in Matthæo. Ne reuocet me de hac vita, id est, ne omnino finas extirpari ecclesiam: ne inquam reuocet me in dimidio dierum meorum, id est, intra primum atque secundum tuum aduentum, sed vsque ad finem mundi conferua me: quemadmodum spondisti dicens, Ecce ego vobiscum sum cunctis diebus vsque ad consummationem seculi. Quia verò omnia in figura contingebant Hebræis secundum Apostolum, propterea si ista expositio esset literalis, posset hic psalmus tropologice explanari de populo Christiano vehementer afflicto, sicut superius de quolibet penitente expositus est. Postremo si quæ nunc omissa sunt, in primo articulo euidenter patuerunt.

COMMENTARIUS IN PSAL. CII.

EXPOSITIO TITVLI.

A signatur autem psalmo præsentis hic titulus, Psalmus ipsi David, id est, psalmus iste cātandus est Christo per David significato. Agit namque hic psalmus de multiplici beneficio Christi, & hortatur Propheta seipsum ad gratiarum actionem condignam. Sicut enim in præcedenti psalmo locutus est in persona penitentis, suamque miseriam gemitu & anxie commemorantis, sic modo loquitur in persona feruidi amatoris atque gratissimi seruatoris: & hoc congruo ordine, quia post humilem confessionem propriæ imperfectionis, & variam afflictionem contribulati spiritus, sequi solet ex infusione diuina in cuncta laudatio diuinæ bonitatis, hilarisque memoria beneficiorum creatoris. Propter quod in Tobia scriptum est, Post tempestatem domine tranquillum facis, & post fletum exultationem infundis. Ait itaque,

PRECATIO.

Deus saluator uiuentium, qui non uis mortem peccantium, tu pie pater cognosce signum nostrum, & peccatoribus nobis non irascaris in perpetuum, sed corrobora super nos misericordiam tuam, & redime de eterno interitu uitam nostram.

EXPOSITIO psalmi literalis.

ENE DIC anima mea domino.] Benedicere alteri, est bonum de ipso asserere. Nos autem benedicimus deo, & deus benedicit nobis. Sed quia dicere dei est causa rerum: iuxta illud, Ipse dixit & facta sunt, nostrum uero dicere non est causa rerum: ideo benedictio dei actiua, est causa bonitatis nostræ, & quod benedixi sumus. Nostra autem benedictio non est causa alicuius bonitatis in deo, nec ob eam est deus benedictus. Et ideo benedictio qua nos deo benedicimus, est benedictio confessionis seu laudis, de qua in Luca scriptum est, Benedixit Simeon deum. Et Tobias, Omni (inquit) tempore benedic deo. Benedictio autem qua deus benedicit nobis, est benedictio consecrationis seu actiuationis. Secundum primam benedictionem, minor benedicit maiori, ipsum laudando: quantum uero ad benedictionem secundam, maior benedicit minori, ipsum sanctificando seu perficiendo: quemadmodum ad Hebræos dicit Apostolus, Sine ulla contradictione quod minus est à maiore benedicitur. Benedic ergo anima mea domino, id est, bona profer de deo, laudem, & gratiarum actionem ei in omnibus impendendo, ipsum in omnibus atque per omnibus mente, uerbo & opere honorando. Et non solum anima mea, quantum ad id quod es, benedic deo, [s e d t omnia quæ intra me sunt,] id est, omnes vires, omnes habitus, omnes actus, omnes virtutes, omnes scientiæ, omnes cogitationes animæ meæ, benedicite [N O M I N I sancto eius,] hoc est, ipsi deo nomen sanctum habenti. Hæc autem benediciunt deo occasionaliter seu materialiter, quia sunt occasio atque materia benedicendi deo, dum scilicet perpendimus nos omnia ista à deo habere: & ita ascribimus ea deo tanquam primo principio cum laude & gratiarum actione. Vel benedicunt hæc deo causa liter, quia per ea cognoscimus deum ac beneficia eius. Tunc anima nostra & omnia intra eam existentia benedicunt altissimo, dum ipsa secundum totum suum esse, posse, & agere deum uerbo & uita honorat, quemadmodum in Ecclesiastico habetur, Date magnificentiam nomini eius, & confitemini illi in uoce labiorum uestrorum.

¶ (2) B E N E D I C anima mea domino.] Quod tibi iterū dico, quatenus accendaris & penset quam

vtile, salubre & iustum sit benedicere creatori, [E T noli obliuisci] per ignauiam & inaduertentiam
 [O M N E S retributiones eius]. i. dona pietatis diuine, que tibi frequenter collata sunt, & ad minus re-
 tributa. i. rursus tributa sunt tibi semel, quia in primo parente omnes peccauimus, & munera gratia-
 rum dei perdidimus: sed misericordia dei per Christum nobis retribuit quod primus parentis abstulit
 & amisit. Propter quod ad Corinthios Apostolus ait, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chri-
 sto omnes uiuificabuntur. Non ergo obliuiscamur misericordiam dei nostri, sed attendamus quoties
 nobis gratia sua retribuit, quotiesque corde ingemiscimus, statim ignoscit, gratiamque refundit, imo
 legatos ad nos mittit, hortans & per eos deprecans, ut conuertamur ad ipsam: quemadmodum profite-
 tur diuinus Apostolus, Legatione (inquiens) pro Christo fungimur, tanquam deo exhortante per nos.
 Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Nunquam igitur obliuiscamur uiscerum misericordiae
 Saluatoris, quia Seneca asserit, Maxima ingratitude est beneficij collati obliuio. Prima uero gratitu-
 do & gratiae repensio, est beneficij gratiter recipere. Esaias oblitus non fuit retributionem dei, qui ait,
 Miserationem domini recordabor, laudem domini super omnibus que reddidit nobis, & que largitus
 est nobis secundum indulgentiam suam. Vnde Ecclesiast. inquit, Memoratus sum misericordiam tuam domi-
 ne, & cooperationis tuae, quae a seculo sunt. Porro cum deus honorum nostrorum non egeat, aliquid ta-
 men a nobis requirat, nil dignius, nihilque acceptius ei retribuere possumus, quam benedictionem & lau-
 dem. Nam sacrificium laudis honorificat ipsum. Consequenter commemorantur quaedam beneficia dei, &
 prius beneficij indulgentiae. ¶ (3) Q V I propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.] Mox enim dum
 poenitemus, & confitemur, deus iniquitates omnes nobis dimittit quantum ad culpam. Non enim di-
 mittitur unum peccatum mortale, quin aliud si assit, dimittatur: unum tamen ueniale sine alio quandoq;
 dimittitur. Propitius est autem deus pijsissimus iniquitatibus nostris frequenter. I. in baptismo, in cofes-
 sione, que est secunda post naufragium tabula, in ingressu seu professione religionis. [Q V I sanat omnes
 infirmitates tuas]. i. interiores languores, qui per gratiam in fusionem sanantur. Vel qui sanat omnes in-
 firmitates tuas. i. fomitem seu prouocantem ad malum, & quatuor principalia vulnera animae, quae sunt, ma-
 litia, ignorantia, concupiscentia, infirmitas. Has deus nunc sanat inchoatue, debilitando eas in bap-
 tismo & quotidiano profectu, impediendoque eas per gratiam a consensu ac opere malo. In resurre-
 ctione autem futura sanabit eas perfecte, quando mortale hoc induet immortalitate, secundum Apo-
 stolus. Tunc nempe Christus auferet ab electis omnes poenas pro originali peccato inflatas, quantum
 ad reatum & existentiam: nunc uero auferet eas quo ad reatum, non quantum ad existentiam. Manet
 enim in nobis fomes post baptismum, sed non imputatur ad culpam, nec pro ea poena damni incurri-
 mus morientes. Cum autem Christus perfecte sanauerit omnes infirmitates nostras, tunc laeti cantabi-
 mus illud Apost. Vbi est mors uictoria tua, ubi est mors aculeus tuus? ¶ (4) Q V I redimit de interitu
 vitam tuam.] Interdum redimit deus vitam nostram corporalem ac naturalem a morte improbia &
 corporali praeseruando nos a periculis varijs. Vitam quoque animae nostrae spirituales de interitu spi-
 rituali redimit, dum charitatem & gratiam suam in nobis conferuat, a peccatis mortalibus nos praeser-
 uans. Vel, Qui redemit, merito suae passionis de interitu. i. morte inferni seu damnatione aeterna vitam
 tuam. i. vitam gratiae tibi in praesenti collatam seu conferendam, & vitam gloriae tibi in futuro parata.
 Vel, vitam tuam. i. te uiuentem, quemadmodum dicimus, Rogo dilectionem tuam. i. dilectionem. De hac autem
 redemptione ait Saluator, Ego ueni ut vitam habeant, & abundantius habeant. Et iterum, Animam
 meam pono pro ouibus meis, [Q V I coronat te in misericordia & miserationibus]. i. qui in sua mis-
 cordia & per effectus uarijs suae clementiae nunc coronat te, dando tibi uictoriam de mundo, carne
 ac demone: sicut ait Apostolus, Gratias deo qui semper triumphat nos in Christo Iesu nostro.
 Coronat nos etiam deus in misericordia sua, faciendo animas nostras filias, sponas atque haeredes reg-
 ni aeterni. Propter quod Petrus ait in prima sua Canonica, Vos (inquit) genus electum, regale sacer-
 dotium. In futuro quoque coronabit nos corona felicitatis perfecte, quemadmodum Paulus affirmat,
 De reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in die illa. ¶ (5) Q V I re-
 plet in bonis desiderium tuum.] i. rationabilem tuum affectum seu piam orationem ad actum perducit,
 dando tibi quod cupis & postulas. Omnis enim qui petit accipit, ut dictum est supra. Desiderium
 pauperum exaudiuit dominus. Et, Nihil deest timetibus eum. Nunc itaque implet deus desiderium
 nostrum gratia atque uirtutibus, non simpliciter, nec plene, sed secundum modum uiae praesentis.
 In patria uero implebitur simpliciter atque perfecte: iuxta quod dictum est, Satiabor cum apparue-
 rit gloria tua. [R E N O U A B I T V R ut aquilae iuuentus tua,] hoc est, quemadmodum aquila in uete-
 rata reparat pristinam iuuentutem; sic tu o anima mea ad pristinam atque deperditam spiritualis iu-
 uentutis ualitudinem reuerteris, nunc quidem per gratiam, implendo illud Apostoli, Renouamini spi-
 ritu mentis uestrae, & induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est: in futuro autem per
 gloriam, quia in die iudicij uestieris duplicibus, id est, duplici stola immortalitatis, uidelicet gloria men-
 tis & corporis, & ultra senectus non erit, sed iuuentus perpetua: iuxta illud Apocalypsis, Dixit qui
 sedebat in throno, Ecce noua facio omnia. Iuuentus quoque corporis in die iudicij renouabitur, quia
 in aetate uirili resurgent defuncti. Demum sicut refertur, ista aquilae est natura, quod tempore sen-
 ectutis suae superius labium suum per modum uinci in tantum excreuit, quod nec os aperire, nec cibum
 sumere potest. Propter quod tandem fame sentioque grauata, ex naturali instinctu labij collidit ad pe-
 tram, deponitque, uincatum quo sumptio cibi impediatur: quo facto reparatur ad ualitudinem pristinam
 per sumptionem escarum: sic anima corporis atque terrenae in habitationis mole grauata, & a con-
 templatione caelestium impedita, nunc quidem quotidie quantum sibi possibile est, a carnis comunio-
 ne se abstrahit, & vitam caelestem in terra ducere satagit: sic quoque quotidie renouatur interior, sicut ad

A Corinth. dicit Apost. Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur
 de die in diem. Gratia enim dei & summae trinitatis reformatio in nobis, est renouatio iuuentutis ani-
 mae nostrae. Conuersatio autem uiciofa senectus est anima; Propter quod scriptum est, Quid est Israel
 quod inueterasti in terra aliena? conquinatus es cum mortuis, deputatus es cum descendentibus in infer-
 num, & causam subiungit, Dereliquisti fontem sapientiae. Nam si in uia dei ambulasses, habitasses utique
 in pace super terram. Quae autem hucusque inducta sunt, ad literam exponi possent de specialibus be-
 neficijs sancto Dauid collatis: imo quilibet nostrum hos quinque uersus dicendo, beneficia sibi specia-
 liter praestata pensare, & deo cum omni gratiarum actione debet ascribere, ne propter ingratitude-
 m & obliuionem animae nostrae dicatur, Eris deserta, quia oblita es dei saluatoris tui, & adiutoris tui non
 es recordata. ¶ (6) F A C I E N S misericordias dominus,] id est, deus misericorditer agit nobiscum, &
 misericordias. i. pietatis suae dona nobis communicat: & non solum facit misericordias misericordibus,
 de quibus ait, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, sed etiam impijs & indig-
 nis, quos saepe gratis iustificat, quos longanimitate praestolatur, quibus beneficia naturalium donorum
 largitur, uidelicet lumen solis, uisum & uictum, rationem & sensum, corporis sanitatem, ac alia mul-
 ta. Proprium namque est deo misereri. Est quoque dominus faciens [E T iudicium]. i. iustam ultionem,
 [O M N I B V S iniuriam patientibus] equanimitate propter iustitiam, quemadmodum alibi ait, Mihi uin-
 dictam, & ego retribuam. Vult enim deus sibi reseruare uindictam, prout in Leuitico hortatur, Non
 quaeras ultionem, nec memor eris iniuriae ciuium tuorum, Denique; quantum aliquis impatienter ferat ini-
 urias sibi illatas, deus tamen qui nullum malum inordinatum seu impunitum relinquit, uisceribus
 praecipue tamen uisceribus pro patientibus & mansuetis. Vnde in Prover. Non dicas, reddam malum pro
 malo: exspecta dominum, & liberabit te. ¶ (7) N O T A S fecit uias suas,] id est, praecipua moralia, iud-
 dicialia & ceremonialia [M O S I] legislatori in monte Sinai, & notas fecit per Moysen filijs Israel [V O-
 L U N T A T E S suas,] id est, signa suae aeternae uoluntatis, uidelicet infusiones bonorum, prohibitiones
 malorum. Idem autem significatur per uias dei & uoluntates ipsius. Haec autem tunc specialiter notifi-
 cant illis. Propter quod Baruc in persona populi Israelitici dicit, Beati sumus nos, quoniam quae deo
 placita sunt, manifesta sunt nobis. Moraliter uero per Moysen intelligitur quilibet fideus de aquis co-
 cupiscentiarum sublatus, cui deus per spiritum sanctum inspirat qualiter sit uiuendum, quemadmodum in
 Iohanne habetur, Vnctio eius docet uos de omnibus. Per filios uero Israel intelligitur omnes fide-
 les, quibus deus praecipua sua largitus est. ¶ (8) M I S E R A T O R & misericors dominus.] Secundum
 Damascenum misericors dicitur, quasi cor miserorum habens, uidelicet quia alterius miseriae condolet.
 Deus autem impassibilis immutabilisque consistens, non condolet, neque compatitur. Non ergo miseri-
 cordia competit deo, prout compassionem importat: sed in quantum gratitiam subuentionem desi-
 gnat, sicque uocatur deus miserator actualiter miserendo. Misericors autem propter naturalem proprie-
 tatem, qua ad succurrendum paratus est. [L O N G A N I M I S,] id est, diu expectans conuersionem malo-
 rum. Vnde in Ecclesiast. scriptum est, Altissimus est patiens redditor. Et in lib. Sapient. Misereris o-
 mniui, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter poenitentiam, [E T multum miseri-
 cors,] imo abundantia pietatis suae & merita supplicum excedit, & uota & miserationes eius super o-
 mnia opera eius. Propterea Iacobus asserit, Superexaltat autem misericordia iudicium. ¶ (9) N O N
 in perpetuum irascetur] exercendo uindictam [N E Q V E in aeternum comminabitur] se poenas in-
 flicturum. Non absolutum intelligenda sunt haec, ne incidamus eorum insaniam, qui poenas inferni ta-
 dem finiendas dixerunt. Sed non in perpetuum irascetur dominus electis suis, neque in aeternum com-
 minabitur eis: quia licet ad tempus eos flagellat seu deserat, finaliter tamen eis placatur, secundum il-
 lud Thren. Non repellet in sempiternum dominus, quia & si abiicit, miserebitur secundum multitudi-
 nem misericordiarum suarum. ¶ (10) N O N secundum peccata nostra fecit nobis.] Primo, quia ei-
 tra condignum nos punit. Secundo, quoniam nullus peccator qui est in mortali, gratiam de condi-
 gno meretur. Idcirco si gratia ei restituitur, non secundum peccata sua fit sibi. Tercio, quoniam ubi su-
 perabundauit delictum, superabundat & gratia. Ideo ad Timotheum Apost. ait, Deus liberauit nos, & uoca-
 uit nos uocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam.
 [N E Q V E secundum iniquitates nostras retribuit nobis,] quia frequenter poenam aeternam commu-
 tat in poenam temporalem per gratiam suam. ¶ (11) Q V O N I A M secundum altitudinem caeli a
 terra corroborauit misericordiam suam super timentes se,] id est, sicut caelum super terram maxime ele-
 uatur, sic misericordia dei eleuata est supra nostram malitiam, ita quod incomparabiliter fecit cum
 timentibus se timore filiali & casto, quam merebantur: iuxta illud Apost. Commendat autem charita-
 tem suam in nobis deus, quoniam cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Vel sic,
 Quoniam secundum altitudinem caeli a terra, & c. id est, quemadmodum caelum ratione altitudinis & ex-
 cellentiae suae terram operit, circuit, fecundat, illuminat, sic deus in circuitu populi sui existens cum in
 bono conseruat, intus illustrat, fecunditatem operum bonorum impendit, prout filius dei apud Ioh-
 hannem profertur, Pater meus agricola est. ¶ (12) Q V A N T V M distat] distantia quantitativa atque
 localis [O R T V S,] id est, pars caeli orientalis [A B occidente,] hoc est, a parte caeli occidentali, quae uirg-
 tanta est, quanta est distantia inter polum arcticum & antarcticum, cum caelum sit sphaericum. Vel
 quantum distat distantia qualitatis ortus, id est, lux seu origo dei, ab occidente. i. a tenebris, dieique; ter-
 mino [L O N G E fecit a nobis iniquitates nostras] quia ita nobis poenitentibus eas indulget, ac si nun-
 quam fuissent. Vnde per Ezechielem testatur, Si impius egerit poenitentiam, omnium iniquitatum eius
 non recordabor amplius. Et in Michea habetur, Deponet iniquitates nostras, & projiciet in profun-
 dum maris omnia peccata nostra. ¶ (13) Q V O M O D O miseretur pater] carnalis ac indulgentif-
 C V

1. Cor. 15.
 2. Cor. 5.
 Esa. 63.
 Psalm. 15.
 Psal. 49.
 Eccl. 1.
 1. Cor. 15.
 Ibidem.
 Osee 13.
 Ioh. 10.
 2. Cor. 1.
 1. Pet. 2.
 2. Tim. 1.
 Luc. 11.
 Psalm. 9.
 Psal. 33.
 Psal. 16.
 Ephe. 4.
 Apoc. 21.

e. Cor. 4.
 Baruc. 3.
 Esai. 17.
 Mat. 5.
 Deut. 32.
 Leuit. 19.
 Prou. 20.
 Baruc. 4.
 r. Ioh. 8.
 Eccl. 5.
 Sap. 11.
 Iacobi 1.
 Thre. 3.
 Rom. 5.
 2. Tim. 1.
 Rom. 8.
 Ioh. 15.
 Ezecl. 18.
 Mich. 8.

simus[FILIORVM] suorum[MISERTVS] est dominus timētibz se. quonia sicut pater filiu diligit... Mala.3 Rom.8 Gen.1 Gen.3 Job 7 Job 14 2.Re.14 Gen.8 Esai.63 Apoc.13 2.Tim.1 Mat.25 Deut.33 Ibidem Iohā.14 Heb.9 Dan.7 Apoc.17

A suum. Quāvis autem per angelos accipi possint angelici spiritus infimi ordinis, quorum est minima... Heb.1 Job 41 Exod.11 Esai.37 4.Re.19 Mat.28 Hester 13 Marc.16 Lucē 10 Luc.12

COMMENTARIVS IN PSALMV M CIII.

EXPOSITIO Tituli.

C Reuis autem & planus titulus est psalmi praesentis, dum dicitur, Psalmus David. Loquitur vero... PRECATIO.

Deus qui respicis terram, & facis eam tremere, timorem tuum salutarem cordibus nostris immitte, ut relictis malis quibus te grauitate offendimus, per spiritum tuum renouata in nobis facie peccati sancta tibi deuotione adhaereamus, & in incunctitate perceptae salutis semper tibi psallamus.

EXPOSITIO Psalmi.

B ENEDICTIO anima mea domino: quod qualiter intelligi impletur, & debeat, in psal. 102... B rem induisti. i. ita in teipso pulcher, imo pulcherrimus es, ac si pulchritudo esset vestis tua te vndiq...

Gen. 1 in Genesi, Dixit deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, ut diuidat aquas ab aquis. Fecitque deus firmamentum, & diuisit aquas quae erant supra firmamentum ab aquis quae sunt sub firmamento. Quidam ergo literam praedictam sequentes dicunt supra firmamentum esse aquas per modum glaciei congelatas, & caeli regentes. Alij vero magis philosophice loquentes, dicunt per aquas habere intelligendum esse nonam sphaeram, quae dicitur caelum crystallinum seu aqueum, sicut caelum immobile appellatur empyreum, hoc est, igneum: non quasi nona sphaera sit de natura aquae, vel caelum empyreum de natura ignis: sed quia caelum crystallinum cum aqua in diaphaneitate conuenit: nam per modum aquae congelatae apparet. Caelum vero empyreum cum igne in claritate conueniat. Huic quoque, quod nunc ait, qui tegis aquis superiora eius, concordat illud Danielis, Benedicite aquae omnes quae super caelos sunt domino. Basiliius autem per caelum hoc loco, & caelos de quibus Daniel loquitur, atque per firmamentum, de quo in Genesios libro fit sermo, intelligit caelum aereum, supra quod nubes feruntur. Et hanc expositionem asserit Augustinus laude dignissimam. Mystice per caelum designatur ecclesia, quae in Canticis canticorum propter pressuram & tribulationem dicit, Nigra sum sed formosa, sicut pelles Salomonis, hoc est, caelum quod est pellis veri Salomonis, scilicet Christi. Extendit ergo Christus caelum, hoc est, ecclesiam sicut pellem, dum ea per omnes partes mundi diffundit, & ad diuinorum sublimia per contemplationem exaltat. Huius autem caeli superiora, hoc est, apostolos atque prophetas & efficaces imitatores ipsorum tegit aquis scientiae salutaris & gratiae, seu donis spiritus sancti, quemadmodum apud Ioannem testatur Saluator, Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquae viuae. (4) Qy i ponis nubem ascensum tuum, id est, qui efficit ut nubes materialis sit res tuus iussione ascendens. Diuino enim imperio agitur, ut ex vaporibus nubes generetur ac sursum feratur. Vnde de deo scriptum est apud Prophetam, Qui vocat aquas & effundit eas super faciem terrae. Et in Deuteronomio, Magnificencia eius discurrunt nubes. [Qy i ambulat super pennas ventorum,] hoc est, qui in operatione tua procedis velocius, quam venti discurrant. Velocitas quippe venti in motu per pennas significatur. Dominus autem in instanti agit quodcumque; voluerit, cum sit virtutis simpliciter infinitus. Idcirco agit velocius quam venti ferantur. In lib. Iob autem 20. cap. dicitur dominus circa cardines caeli perambulare, & alibi de eo legitur, Qui graditur super fluctus maris. Et in Deutero. legitur, Ascensor caeli auxiliator tuus. Nunc vero super penas veterum ambulare censetur. Sed omnium horum est similis sensus. Ambulatio enim dei est operatio eius, quemadmodum in Exodo Moses ait dominum, In quo poterimus scire inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum? Dominus autem propter operationem omnipotentiae suae, quam circa caelos & mare ostendit, ambulare super ea asseritur. Ad literam quoque exponi haec possunt de Christo, qui posuit nubem ascensum suum, ambulauitque super pennas ventorum, quando, ut in Act. habetur, videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Mystice ascendit dominus supra nubem, dum per gratiam suam ascendit cor praedicatoris, seu nunciatoris verbi dei. Ambulat etiam supra pennas ventorum, hoc est, operando excedit virtutes & contemplationem animarum sanctarum. Pennae enim virtutes hoc contemplationes dicuntur, quibus animae in caelum vehuntur, quemadmodum Esaias dicit, Qui sperant in domino assument penas ut aquila. Venti vero sunt animae, prout per Esaiam dominus protestatur, Ego dominus das flatum populo qui est super terram. (5) Qy i facis angelos tuos spiritus, hoc est, quod operatus es ut angeli sancti sint spirituales non corporales substantiae. Vel, facti ut spiritus seu spirituales substantiae sint angeli, hoc est, nuncij tui. Qui enim per creationem facti sunt spiritus, per iussionem & ordinationem diuinam facti sunt angeli, hoc est, nuncij dei. Spiritus enim est nomen naturae, angelus autem officij: ut ministros tuos ignem vrentem, hoc est, seruientes tibi zelo ac tanto diuinitatis amore inflammas, ut dici possint ignis vrens, seu flamma ignis. Nam & deus (secundum Apostolum) ignis consumens est. Et Daniel scriptum reliquit, Antiquus dierum sedit, thronus eius flammam ignis accensus. Quid autem per thronum & rotas dei aeterni nisi angelicas deiformes, atque deiferas mentes accipimus? Vel, facis ignem vrentem, id est, summam hierarchiam seu angelos de ordine Seraphim, qui summe & ardentissime diuino flagrant amore ministros tuos, quia per eos illuminas alios. Ipsiq; mitti dicuntur, dum missi ab eis veniunt ad nos. Propter quod Esaias, Volauit, inquit, ad me vnus de Seraphim. Vel dicuntur ministri dei seu angeli sancti fieri ignis vrens, quia frequenter in specie ignis apparuerunt. Vnde Mattheus de angelo dicit, Erat aspectus eius sicut fulgur. Et in Exodo scribitur apparuisse angelus Moysi in rubro ardenti. Helias quoque, in curru igneo est translatus ministerio angelorum. In hominibus insuper facit deus angelos suos spiritus, dum per religiosos atque deuotos alios nunciat verbum salutis: & ministros suos ignem vrentem, quando per exhortationem, increpationem, seu informationem praedicatorum seu praelatorum corda audientium igne spiritus sancti succendit. (6) Qy i fundasti, hoc est, firmiter collocasti TERRAM super stabilitatem suam, id est, super immobilem basim suam, videlicet supra centrum ipsius, quoniam omnes partes terrae naturaliter tendunt ad centrum, secundum Philosophum, non inclinabitur in seculum seculi, hoc est, nunquam mutabit locum quoad se totam, quemadmodum Ecclesiastes testatur, Terra mater num stat. Vnde & Baruch ait, Fundasti terram in sempiterno tempore. Spiritualiter fundauit deus terram, id est, ecclesiam militatem super stabilitatem suam, hoc est, super Christum, tanquam super immobile fundamentum, in quod omnes tendere ac quiescere debent. Non inclinabitur, & caetera. ecclesia nunquam a fide in toto abibit. (7) A vss vs sicut vestimentum amictus eius, hoc est, mare oceanum, quod propter immensurabilem suam profunditatem vocatur abyssus, ex omni parte circumdat, cingit, & velut amictus infra se continet terram, sicut vestimentum circumdat vestitum. Quemadmodum enim aer circumdat & operit mare, sic mare terram, nisi quod vna pars terrae ex diuina dispositione manet discooper

A ta propter animalium vitam saluandam, [svper montes stabunt aquae] pluuiales in nubibus colligatae. Nubes enim montibus altiores sunt, & in nubibus aquae seruantur: prout in lib. Iob de deo conscriptum est, Qui ligat aquas in nubibus, ut non erumpant pariter deorsum. Vel, super montes stabunt aquae, id est, cacumina montium ascendunt deo iubente, dum ei placuerit, sicut in vniuersali diluio Gen. 7 semel factum cognouimus, atque in particularibus diluuijs saepe contingit. Vel, super montes stabunt aquae, quoniam aquae in medio Oceani altiores sunt montibus terrae. Hoc Nicolaus de Lyra refert hoc loco asserere rabbi Salomonem, & dicit eum falsum dicere. Sed vtiq; rabbi Salomon in hoc verum asserit, & ideo ratio ipsius Lyra non procedit: dum ait, Aquae cum sint graues & fluidae aequaliter tendunt ad centrum, & non sunt altiores in medio quam in ripa. Primum destruitur hoc ita, quoniam aqua est corpus homogeneum, hoc est, eiusdem naturae in se & in partibus suis. Propterea sicut quaelibet pars aquae, videlicet gutta tendit ad rotunditatem, ut patet ad sensum de guttis: sic tota aqua quantum potest ad rotunditatem seu sphaericam tendit figuram. Demum terra est grauior aquis, non tamen partes terrae aequaliter propinquat ad centrum: sed terra in medio sui altior extat quam alibi multo magis aqua. Insuper constat ad sensum stantibus iuxta ripam, quod quanto nauis in mari longius abscedit, tanto videtur altius sublimari, & illud omnes magni philosophi contestantur. Spiritualiter per abyssum intelligitur inuidatio tribulationum. Abyssus ergo, hoc est, tribulatio copiosa est amictus terrae, id est, ecclesiae, quoniam vniuersae tribulationes ecclesiae & circumdatur aduersis velut amictu, quia per multas tribulationes oportet nos intrare regnum caelorum, id quod in Actibus Pauli sententia docet. Propter quod Aet. 14 & Iudith contestata est, Omnes qui deo placuerunt, per multas tribulationes transierunt fideles: sed & super montes, hoc est, perfectos viros stabunt aquae tribulationum, quia omnes qui volunt pie viuere in Christo, persequutionem patientur. Stabunt quoque interdum super hos montes aquae consolationum diuinarum, quoniam iuxta Apostolum, sicut pro Christo abundant passiones nostrae, ita per Christum abundat consolatio nostra. Propter quod alias dicitur de deo, Cum iratus fueris, misericordiam recordaberis. (8) A v increpatione tua, id est, te per modum increpantis iubente [svper montes] aquae a montibus quos operuerunt, vel, a loco aeris, in quo nubes ante fuerunt [a voce tonitru tui,] id est, a praeccepto tuo terribili [svper montes] id est, per modum formidantis se habebunt, obediendo tuo imperio. Hinc enim Iob inquit, In fortitudine illius repete maria congregata sunt. Et Eccl. 16 clesiasticus, Abyssus, & terra, & omnia quae in eis sunt, in conspectu dei commouebuntur. & cum contempserit ea deus, tremore concutientur. Mystice autem aquae tribulationum deo impios increpante ab ecclesia fugiunt atque deficiunt: iuxta illud, Deo concedente pacem, quis est qui condemnet? (9) A v s c e n d v n t motes, & descendunt campi in locum quem fundasti eis, hoc est, vna pars terrae motuosa est, aliaque caepetris: & tam motes quam valles tantum ascendunt seu descendunt, quantum tua sapientia eis praefixit. Spiritualiter motes ascendunt, dum homines virtuosius proficiunt: & campi descendunt, dum inferiores eorum doctrina seipsos humiliter subdunt: in locum quem fundasti eis, id est, in congregationem ecclesiae. (10) T e r m i n v m posuisti [svper montes] aquas Oceanis [svper montes] non transgredientur, nec effluent ripas, [nec vbi conuertentur] ex eundo alueum suum, [svper montes] animalium habitationi deputatam. Vnde Salomon dicit, Certa lege & gyro vallabat abyssos. Iob quoque inquit, Terminum circumdedit aquis, vsque; dum finiatur lux & tenebrae. Et in hoc relucet magna dei potestas, ob quam metuendus est nimis. Propter quod ipse per Ieremiam locutus est, Audi popule stulte, me non timebitis qui posui arenam terminum mari, praeciptum sempiternum quod non praeteribit: Hoc modo communitate exponitur iste versiculus. Sed quia in versu praecedenti non de aquis sed de motibus mentis facta est, videtur de montibus posse exponi, eritque sensus, Terminum posuisti montibus in latitudine & caeteris dimensionibus, quem non transgredientur, ut altius protendantur seu latius extendantur, neque conuertentur operite terrae. cadendo non obruent loca habitationum & homines, nisi te volente, iubente, aut permitte, sicut & saepius dictum est, prout in libro Iob asseritur, Deus transfudit montes, & nescierunt hi quos subuertit. Spiritualiter, terminum ponit deus aquis tribulationum, & montibus elationis dum non sinit electos tentari seu tribulari supra id quod possunt ferre, sed facit (sicut ait Apost.) cum temptatione prouentum. Neque conuertentur aquae & montes huiusmodi operite terram, id est, corda bonorum opprimere, extinguendo in eis charitatem dei ac proximi. Propter quod ait scriptura, Aquae multae non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent eam. (11) Qy i emittis fontes in conuallibus, id est, riuos aquarum ex fontibus in motibus ortis manantes, descendente facis ad loca humilia, [svper montes] medium montium, hoc est, inter motes [svper montes] aquae, id est, defluent, nec illic stabunt, sed in locis basis quiescent. Aqua enim petit locum deorsum. Spiritualiter emittit deus de caelo fontes, id est, dona gratiae in conuallibus, id est, in humilibus mentibus. Inter medium montium pertransibunt aquae, hoc est, inter superbos gratia non manebit. Quemadmodum Iacobus inquit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et Esaias, Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur. (12) P o t a v n t omnes bestiae agri, id est, de aquis ex fontibus ad loca bassa venientibus, [svper montes] onagri, id est, asini feri, syluestres ac naturaliter calidi [svper montes] potari & refrigerari his aquis. Alij ita exponunt, Expectabant onagri in siti sua, id est, pluuiam caelestem prestolabantur. Non enim (ut asserunt hi) onagri bibunt de aqua ex fonte fluente: sed diu expectant pluuiam de caelo, quatenus inde bibant. Mystice, de riuis aquarum Christi bibunt omnes bestiae agri, id est, omnes gentiles ad fidem conuersi expectabant vsque ad finem mundi. Onagri, hoc est, crudeliter Iudaei in siti sua, id est, in desiderio quo Christum expectant venturum. Nempe in siti sua durabant vsque ad terminum seculi: tunc enim conuertentur ad Christum. (13) S v p e r m o n t e s, scilicet in cacuminibus montium, & circa vndas aquarum [svper montes] hoc est, aues in

Gen. 7

2. Tim. 3

Abac. 3

Iob 26

Iob 34

Iob 26

Iob 26

Iob 9

Iob 9

2. Cor. 10

Can. 3

Iacobi 4

Esa. 40

cælo aëreo volitantes [HABITABUNT], quia in talibus locis nidificant. [DE medio petrarum]. i. de locis petrosis, in quibus sunt auium nidi. [DABUNT vocem] suam, dominum pro suo modulo colaudantes. Spiritualiter super ea iam prædicta, scilicet super montes & aquas, volucres cæli, id est, viri sancti & contemplatiui habitabunt viuendo secundum Christum mandata, atque angelicam vitam in terra ducentes. De medio petrarum dabunt voces. i. gratiarum actionem ac laudem tibi offeret de firmisimis locis ecclesiæ. [(14) RIGANS] montes de superioribus suis, id est, tu deus montes humidos facis de nubibus pluuiosis, quæ altiores sunt montibus. Vel, de fontibus in summitate môtium ortis, qui decurrendo loca môtis humectant. [DE fructu operum tuorum], id est, de terræ nascētibus [SATIABITVR] terra, id est, incolæ terræ. Spiritualiter rigat deus montes. i. viros in gratia altos de superioribus suis. i. de cælo & ministerio angelorū & de fructu operū dei. i. prædicatione môtium talium satiabitur terra, hoc est, ecclesia. Tu quoq; domine es [(15) PRODUCENS] fœnū iumentis ad pabulum, [ET herbam], id est, species varias & medicinales [SERVITVTI] hominum, id est, ad commodum atque obsequium hominum. Quâuis enim hæc fiant per causas secundarias: principaltorū prouidentiam habet, sicut ex isto clarissimè innotescit. Producis autem fœnum iumentis ad sustentationem vitæ. [(16) VTE] educas panem, id est, bladum vnde fit panis, [DE terra] per iumenta arata & culta, [ET vinum] lætificet cor hominis. Creauit namque deus vinum, vt moderatè sumptum sumentem ordinatè lætificet. Propter quod in Ecclesiastico scribitur, Vinum in iucunditate creatū est, non in ebrietate. Est autem cum magna sobrietate potandum, quemadmodum scriptū est, Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum. Si autem immoderatè sumatur, intrat quidem suauiter, sed pigrit intus vt coluber. Verū tamen quoniam homines in vino diffi culter & raro moderatè obferuant: idcirco Ecclesiasticus monet, In cōuiuio vini non arguas proximi. Spiritualiter educit deus panem vitæ & intellectus de terra. i. de corde humano gratia informato, dum facit hominem bonum verbum salutis alijs prædicare, & opera sancta producere. Vinum quoq; spirituale, videlicet cōsolatio fortis spiritus sancti lætificat animam. [(17) VTEXHILARET] homo [FACIEM] suam [IN] oleo, id est, ex condimentis ciborū, non enim sufficit ei panis sine cæteris condimentis, [ET panis] de terra educit [COR] hominis confirmat [ALENDO] naturam corpoream. Spiritualiter exhilaratur facies, id est, mens in oleo. i. in vñctione seu gratia spiritus sancti, secundum quod in Apocalypsi legitur, Collyrio unge oculos tuos. Sed & panis ipse cælestis, videlicet Christus, qui de seipso ait, Ego sum panis vitæ, summè confirmat cor hominis, quia conuertit sumentem in eum qui sumitur: qui vti que est virtus & sapientia patris: ideo dicit, Qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in eo. [(18) SATVRABVNTVR] ligna campi, & cedri Libani quas plantauit deus principaliter, & homo instrumentaliter. i. ex humore terræ plenariè nutrietur. Humor namq; est arboris alimentum. Nam Christus in Euangelio arborem asserit aruisse, quia non habebat humorem. Demum iuxta Philosophum, radices arborum se habent sicut os in animali: per radices ergo alimentum attrahitur. [ILLI] cęputa in cedris [PASSERES] nidificabunt. Inuenitur enim quoddam genus passerum, quod nidificare solet in cedris. Aliud verò passerum genus in cętis domorū nidificat. Mystice verò ex pane vitæ & vino ac oleo spiritualiter intellecto saturabuntur in anima ligna campi, id est, mēbra ecclesiæ, seu inferiores humilesq; persone, & cedri Libani, id est, viri perfecti quos deus per gratiam in ecclesia sua plantauit, illic. i. in ecclesia passeres, i. pœnitentes per modum passerū in tuto se collocantes nidificant. i. sibi thesaurum operum bonorum reponunt. Vnde superius à pœnitēte dictū est, Factus sum sicut passer solitarius in tecto. Illic quoq; videlicet in cedris, est. [(19) HERODI] domus dux est eorum, id est, nidus aus, qui appellatur Herodius, quæ est aus rapax, de rapina viuens cæteris aibus maior, quæ etiam aquilam superat atque manducat: & vocatur dux passerum seu auium, eo modo quo leo nominatur rex animalium: [MONTES] excelsi seu alti sunt refugia [SERVIS] qui ad talia loca confugiunt, [ET TERRA] cauernosa seu subterraneus locus est refugium [ERINACIIS], id est, ericijs. Est autem ericius animal paruū atq; spinosum, habitans in cauernis, & vescitur pomis. Cūmq; aduersum quid sentit, per modum globi se contrahit, & intra arma sua se colligit, intantū vt si eū tangere velis, prius videas tuum sanguinē, quàm eius corpusculū. Per ceruus ad montes confugiens designantur homines virtuosī & contemplatiui, qui dum tribulātur, ad contēplanda diuina accelerāt. Per ericiū verò significati sunt peccatores morbo animę languētēs: qui dicitur, Noli me tægere, qui dum reprehēduntur, remurmerant: dum aliquid eis negatur, cum indignatione despiciunt: & vnde emendari debebant, inde deteriorantur. Consequētē laudatur deus ex ordine temporū, ex vicissitudine lationū cælestium, ex alternatione actuum naturalium rerū. [(20) FER] deus [LVNAM] quæ est in finibus planetarū [IN] tempora, vt per eius varium motū distinguantur anni lunares & menses. Vnde scriptū est, Luna ostensio temporis, & signū xpi mensis secundum nomen eius est, crescens mirabiliter in consummationem. Vas castrorum in excelsis, in firmamētō cæli resplendens gloriose. [SOL] cognouit occasum suū, id est, tam ordinate atq; stabiliter fertur in occidentem, ac si intellectualis esset nature, quod secundum Augustinū de eo nec affirmari debet neq; negari, donec certius cognoscatur. Mystice, fecit deus lunam. i. ecclesiam militatē, lumē suū à Christo sole iustitiæ participantem, in tempora, quatenus nunc temporaliter pugnet, tentetur, triumphet, sicq; æternaliter coronetur & regnet. Sol. i. Christus deus noster vniuersa illustrans cognouit occasum suum, id est, passionem propriam præcognouit. [(21) POSVIT] tenebras [IN] hemisphærio illo, de quo sol recedit, [ET facta est] nox [SOLE] abeūte, [IN] ipsa nocte [PER] tenebras [IN] vniuersa omnes bestię syluæ [PRO] victu quærendo. Dicitur autem deus ponere tenebras, non quod tenebræ sint ali-

Iudith 9

Ecc1. 31

Ibidem

Apoc. 3

Iohā. 6

1. Cor. 1

Iohā. 6

Luc. 8

Psal. 101

Ecc1. 43

Iohā. 1

A quid positiuū, sed sunt priuatio tantum. i. carentia lucis, quæ admodum cæcitas est carentia visus. Dicitur ergo deus tenebras ponere, quoniam facit lumen recedere, vel cessat illud in fluere. Sic etiā dicitur aliquos excæcare & obdurare. Spiritualiter posuit deus pmissiue tenebras infidelitatis & culpę Christo occiso: & facta est nox. i. verę fidei defectus: in ipsa pertransibunt ad animas miserā deorādas, omnes bestię syluæ. i. diaboli. Nam vbi fides non est, nil boni esse valet. [(22) CATVL] leonum] tempore noctis egrediuntur de suis latibulis [RUGIENS] vt rapiant [PRÆ] dam [ET] pro id est, [QU] Y A E R A N T à deo escam sibi] non quod ipsi deum agnoscant, sed quia ex naturali instinctu diuinitus impresso mouentur, atq; à deo, cuius est omnium curam habere, aluntur: quemadmodū de volatilibus cæli Christus ait, Pater vester cælestis pacifit ea. Spiritualiter, dum animæ nostræ occumbit sol lucis æternæ. i. Christus, obuiant nobis catuli leonum. i. adhæsores atq; fautores dæmonum rugientes, vt spiritualiter deuorent quempiam. [(23) ORTVS] est sol, & congregati sunt, id est, sole orto colligitur hæc bestia, [ET] in cubilibus. i. latibulis suis [COLLOCA] B V N T V R:] statim enim die splendente antra sua introeunt. [(24) EXIBIT] in die [HOMO] qui est animal mansuetum & rationale [AD] opus suum] faciendum infra domum seu muros, [ET] ad operationem suam] foris, [VS] Q V E ad vesperam.] Tunc enim cessat vt comedat & quiescat, atque pericula noctis deuiter. Hęc tamen secundū communem legem & solitum cursum dicuntur & fiunt, quauis interdum ex speciali causa aliter accidat. Spiritualiter, dum oritur nobis sol intelligētie Christus nos adiuuans, congregantur & fugiunt dæmones. Et ita exit homo à Christo adiuuus ad opus suum intrinsecum, & ad operationem suam extrinsecam peragendam & continuandam vsque ad vesperam. i. perseveranter, quādiu lux gratiæ sibi refulget vsq; ad mortem, aduertens quod in Apoc. ait Saluator, Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Quoniam autē ex prædictis apparet ineffabilis sapiētia summi regis ac primi opificis, ideo admirandū subiungitur, [(25) QVAM] magnificata sunt opera tua domine, id est, valde magnificē facta sunt, valde potenter, sapienter & piē creata, ordinata & conseruata. Propter quod in Apocalypsi dicitur, Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotens. Sunt enim omnino incomprehensibilia & imperscrutabilia nobis: iuxta illud Ecclesiast. Multa dicimus & deficiunt verbis. Rursūq; Multa sunt abscondita maiora his. Pauca enim vidimus operū eius. Er rursus Ecclesiast. Cunctæ res difficiles: non potest eas homo explicare sermone. Ecce enim in infimis ac minimis rebus relucet inestimabilis sapiētia dei, quemadmodum in formica, quæ hyeme accedente cibum sibi colligit & reponit. In culice quoq; minutissimo, oculos, vniuersaq; mēbra habente sicut & nos. Propterea Ecclesiast. inducit, Quam desiderabilia sunt omnia opera eius: & quis satiabitur videns gloriam eius? [OMNIA] in sapiētia fecisti, id est, secundū dictamen tuæ æternæ mentis, secundum ideales rationes, secundū ineffabilem gloriam artis diuinæ. Omnia namq; in mēsurā, & numero, & pondere constituit, vt ait Sapientia. [IMPLE] T A est terra possessione tua, id est, hominibus & iumentis ac cæteris creaturis, quæ iure creationis tua sunt: quauis enim hæc vera consistant de opere creationis totius vniuersi, veriora tamen sunt de opere recreationis generis humani, ac reparatione ruinæ cælestis Ierusalem. Hęc namq; per filij dei incarnationem, passionem, resurrectionem, ascensionem, & spiritus sancti missionē magnificentissimè facta sunt, fecitque deus pater omnia hæc in sapiētia sua genita, id est, per Christum deū & hominē. Impleta quoque est terra. i. genus humanū seu ipsa ecclesia, possessione dei. i. sacramētis Christi, donis spūs sancti, viris catholicis, atq; diuersis corporalibus ac spiritalibus bonis. Cōsequenter deniq; sanctus Propheta inducit rationem laudis diuinæ ex dispositione atq; decore maris Oceani, [(26) HOC] mare] Oceanus terram circundās est [MAGNUM] quantitate, quoniam terram in mole vehemēter nimis excedit, [ET] spatiosum manibus, id est, latū ad mēsurandū, [ILLI] cę, id est, in eo sunt [REPTILIA]. i. pisces natando repentes, [QVORVM] non est numerus] nobis cognitus, quāuis non sit, nec esse possit in creaturis aliquid simpliciter infinitum. [(27) ANIMA] pusilla cum magnis, id est, pisces parui & magni reperitū in mari. Spiritualiter, Hoc mare magnum & spatiosum manibus, est præfens seculum nequam tribulationibus & amaritudinibus ac vitijs plentū. Illic reptilia, quorum non est numerus. i. peccatores innumeri terræ cordialiter adhæretēs vitijs inuoluti, & more pecorum in vanis sensibilibusq; repentes, quorum nonnulli sunt magni in hoc mundo, alij verò parui & ministri eorū, [ILLI] cę, id est, in mari] N A V E S pertransibunt] cum nauis diuersa onera de loco & regno ad locū & regnum ferentes. Spiritualiter nauis appellatur ecclesia, quæ filios suos defert ad patriam regni cælestis. Naues verò sunt particulares ecclesiæ seu digni prælati, qui sibi commissos portāt ad Christum. Hęc naues Christo duce ac nauta securē pertransēunt fluctuantem hunc mundum, tandemque perueniunt ad portum salutis æternæ. Deinde specialiter nominat vñ animal magnū in mari existens, [(28) DRACO] iste, id est, cetus, qui est piscis maximus, cuius (secundum Plinium) magnitudo est quatuor iugerū terræ. Vnde Moyses ait, Creauit deus cete grandia, [QVEM] formasti, id est, creasti, primò per te, & produxisti exinde per causas secundas [AD] illudendū ei, id est, vt huic draco ni illudatur. Et tenetur hæc dictio, vt, consecutiue, non casualiter: non enim finaliter factus est vt ei illudatur, imò ad ostendēdum potentiam dei, & complēdum ordinem vniuersi formatus est. Sed ista illusio eius formationem consequitur. Nam quauis sit corpore & fortitudine maximus, multipliciter tamen, itemq; facile ei (vt fertur) illuditur, scilicet per symphoniam quam audit libēter, & ob hoc ad ripam accedit: per gallinam quoq; astatam, quæ sibi in pertica aut veru ostēditur, eamq; insequitur, donec sibi aquæ deficiat & capiatur. Insuper cū sit corpore magnus, multo indiget cibo, & pisces plurimos deuorat, propter quod pisces eo viso ex naturali instinctu ad ripas cōfugiunt, vbi cū cetus insequendoperuenit, impingit in terram, quoniam propter aquæ paruitatem non valet natare,

Mat. 6

Apo. 2

Apoc. 15

Ecc1. 43

Ecc1. 1

Ecc1. 42

Sap. 11

Gen. 1

Esa. 14
Ezec. 28
Iob 3
Math. 4
Luc. 4

& ergo à piscatoribus occiditur, quia se mouere non potest: sicque spe sua frustratus illuditur. Spiritu-
tialiter, draco iste est angelus apostata, serpens antiquus diabolus, & satanas, quem Esaías Lucife-
rum, Ezechiel Cherub, Iob autè Leuiathà nūcupat. Iste in cælo per naturā factus est bonus, sed pro-
pria voluntate factus est malus, & de cælo prolapsus & consecutus factus est, & in hunc mundū re-
trusus, vt illudatur ei, quia à Christo, ab angelis sanctis, à fortibus Christi militibus, scilicet bonis ho-
minibus ei illuditur. Dum enim Christum deuorare tentauit, victus & captus est, perdiditque quos in
inferno tenebat. Sed & regno huius mundi spoliatus est, cunctis ad Christum conuersis. Angeli etiā
sancti dum cum ab intento seu cæpto malo prohibent, homines quoque dum eius tærationi resistunt,
ei illudunt. [O M N I A] animantia & reptilia iam prædicta [A] te expectant, vt des illis escam in tēpo-
re, [I]d est, expectare coguntur cibū à te, quoniam aliunde non habent nisi à te qui omnī bonorū causale
principium es. [C] (29) D A N T E te illis [quod expectant,] [C O L I G E N T] necessaria sibi pro con-
seruatione indiuidui & speciei. [A P P R E H E N D E] te manum tuam, [I]d est, potestate tua illis necessaria
largiente [O M N I A] implebuntur bonitate, [I]d est, bono sibi conueniente. Spiritualliter, Draco iste. i.
diabolus prestolatur sibi cibum dari à deo. i. animas peccatrices, quas colligit, domino eas damnate.
[C] (30) A V E R T E N T E autem te] ab illis [F A C I E M] tuam. i. prouidentia tuā benignam ac lar-
gam præsentiam, [T R A B A V N T V R], [I]d est, inordinatiōe magnā famis, sitis atque clamoris incur-
rent: [A V F E R E S] spiritum eorum, i. animas irracionales ipsorum tolles à vita per alimenterum de-
fectum, [E T] deficient animalia ista à vita naturali, [E T] in puluerē suum reuertentur, [I]d est, in præ-
iacentem resoluuntur materiam quæ pro maiori parte terra censetur. Vnumquodque enim in ea resolu-
uitur, ex quibus componitur. Spiritualliter, dante domino nobis sua diuina charismata, cōgregamus
spiritualia eius dona. Cūmq; manū suā aperuerit nobis, omnia viscera animarum nostrarum diuino-
rum participatione bonorum, videlicet charitate, sapientia, gratiaque; replentur. Dum verò faciē suam
auerit. i. gratiam suam dispensatiuē suspendit vel iuste auferit, turbamur. i. interius deordinamur, an-
xiamur, tristamur, seu in vitia multa illabimur, propriamque; debilitatem experimur. Dum enim auferit
spiritum nostrum. i. spiritum sanctum nobis diuinitus datum, subtrahendo nobis consolationē, ac mu-
nera eius, deficiamus, & in puluerē nostrum reuertimur. i. rebus terrenis miserabiliter in hæremus, in-
uoluimur, implicamur. [C] (31) E M I T T E S spiritum tuum, i. potentiam tuam exercebis, [E T] crea-
buntur, [I]d est, reformabuntur quæ erant per mortem destructa, quia per potentiam dei eadem specie
reuertuntur: non autem eadem numero, sicut opinabantur Platonici: interdū tamen miraculose re-
deunt eadem numero. [E T] renouabis faciem [I]d est, superficiem [T E R R A E], [I]d est, producendo in ea no-
ua iumenta, volatilia atque reptilia. Sumitur autem hoc verbum, creabuntur, communiter pro produ-
ctione seu generatione. Non enim proprie creantur hæc bruta, cū formæ eorum de potentia mate-
riæ educantur, secundū philosophos atque theologos. Possunt quoque; hæc explanari de consummatione
seculi, & resurrectione hominum, in nouationeque mundi, vt sit sensus, Auertente te faciem tuam,
[I]d est, quando eam auerteris. s. circa tempus iudicij, turbabuntur irrationalia animalia, auferes tūc spi-
ritum eorum per ignem conflagrationis vel antè, & deficient omnino, quia nunquam redibūt ad pri-
stinum statum, nec secundū speciem quidem. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, non vtique; animalia
ista, sed homines creabuntur. i. de nouo resurgent, & renouabis faciem terræ. i. terram in meliorē, di-
gnioremq; qualitatem mutabis. Propter quod scriptum est, Nouum cælum & nouā terrā, & promiss-
sa ipsius expectamus. Spiritualliter, O domine, emitte spiritum tuum. i. dona spiritus sancti nobis, vt
speramus, infundes, & creabuntur. i. corda munda in nobis consurgent, & renouabis faciem terræ. i.
corpus nostrum, faciendo illud spiritui obedire, & honestè ac sobriè agere. Patet ex isto quod non semper
in sacra scriptura nomine spiritus dei designatur spiritus sanctus, qui est tertia in super sancta tri-
nitate persona: sed interdū per spiritū dei intelligitur eius voluntas, imperium seu potestas. Quo-
niā autē omnia præinducta idcirco commemorata sunt, quatenus ex contemplatione operū diuinorum
excitemur ad laudandū, honorandū & diligendū omnium creatorem: ideo iam Propheta in lau-
dem dei affectuose ac pulchre prorumpit. [C] (32) S I T gloria domini, [I]d est, excellentia, fama, ho-
nor & laus creatoris [I N] seculum, i. perpetuo, ita quod semper ab omnibus superexaltetur, laudetur, &
honoretur. [L A B T A B I T V R] dominus in operibus suis [naturalibus & supernaturalibus], eo quod omnia
sint optime facta. Non tamē est hoc ita intelligendum, quasi aliud à deo sit ei causa laudandi aut ratio
exultandi, præsertim cū lætitia mentis diuinæ sit æterna, in causata & independēs. Sed dicitur do-
minus in operibus suis lætari, in quantum in propria potestate lætatur, per quam omnia tam gloriose
produxit, quemadmodum voluit. [C] (33) Q V I respicit terram [oculo sui imperij], [E T] facit eam
tremere, [I]d est, videmus in terræ motu, [Q V I] tangit montes [per fulgura], [E T] fumigat, [I]d est, fumū
emittunt. Ignis enim sulphureus potius fumigat quàm accendat: vnde Iob dicit, Qui commouet ter-
ram de loco suo, & columnæ eius concutientur. Et Ecclesiast. Montes, inquit, simul & colles & fun-
damenta terræ, cū perspexerit illa deus, tremore concutientur. Nec obstat quod dictum est supra,
terram non inclinari in seculum seculi. Tremunt namque; & inclinatur quoad aliquam partem, sed quā-
tum ad se totam, manet semper in loco eodem. Similiter enim quod dictū est supra, Qui fundasti ter-
ram super stabilitatem suam, non obuiat quod alibi inducitur, Appendit terram super nihil. Dicitur
namque; appensa super nihil, quia quod infra eam est, non magis eam sustentat, quàm si nihil existeret.
Causa verò naturalis cur terra non inclinatur, sed manet in medio vniuersi immobiliter stans, est, quia
omnes partes eius naturaliter tendūt ad centrū ipsius, secundū Philosophum. Mystice, Respicit deus
oculo pietatis terram. i. corda humana, & facit eam tremere, ex cōsideratione distincti iudicij dei atque;
pœnarum inferni, prout Iob inquit, Semper quasi tumentes super me fluctus timui deum, & pondus

2. Pet. 3

Iob 9
Eccl. 16

Iob 26

Iob 13

A eius ferre nō potui. Tāgit etiā mōtes. i. gratiose illuminat magnos atque; perfectos, & fumigat. i. lachry-
mis fluūt desiderio exultēdi cū Christo. Vel, tāgit mōtes. i. superbos, & fumigant. i. lachrymas fundūt
pro remissione peccati. Ad literā, Respexit deus terrā, in qua erat primitiua ecclesia, fecitque; eā tre-
me motu locali, tergit mōtes. i. apostolos aliosque; cū eis collectos, & fumigauerit. i. ex plenitudine spūs
sancti fumū verborū ignitorū effuderūt, quādo accidit illud in Actis, Cū orassent, motus est locus in
quo erāt, & repleti sunt oēs spū sancto, & loquebātur verbū dei cū fiducia. Similiter recitat in Actis
de Paulo & Silæa, qui cū vincēti & incarcerati fuissent, in ipsa nocte lumē cæleste refulsit in carcere, &
fundamēta carceris mota sunt, ostiāque; ipsius apta. Paulus verò & Silæa dominum laudabant. [C] (34)
C A N T A B O domino. i. sacrificiū laudis offerā deo [I N] vita mea, [I] quia nō mortui laudabunt domi-
nū. Propter quod scriptū est, A mortuo quasi nihil perit cōfessio: cōfiteberis viuēs & sanus, [P S A L-
L A M] deo meo [omniū quidē deo, sed specialiter deo meo, ppter singulārē misericordiā eius circa me
[Q V A N D I V] sum]. i. indefinēter, quia qui perseuerauerit vsque; in finē saluus erit. Nō ergo cātabo &
psallā creatori meo solū in vita presentī, sed etiam in futura vita. Psallā enim ei in vita naturæ, in vita
gratiæ, in vita gloriæ, animo prōpto atque; ardētī: quæadmodū Ecclesiast. monet, Et nūc in omni corde
& ore collaudate & benedicite nomē domini. [C] (35) I V C V N D V M sit ei eloquiū meū, i. deo cōpla-
ceat, & ex vera charitate ac sancta deuotione pcedat. Iucundū est deo eorū eloquiū, de quib⁹ per Sa-
lomonē testatur, Delitiæ meę esse cum filijs hominū. Nō vtique; cū omnibus filijs hominū, quoniam vtrūq;
sanguinū & dolosum obominabitur dominus, sed cū humilibus & simplicibus. De quibus in Prouer.
dicitur, Cū simplicibus sermocinatio eius. Iucūda est deo laudatio eius qui cū iucūditate spiritali cā-
rat & psallit: [E G O] verò delectabor in domino [ex contemplatione & dilectione bonitatis ac benefici-
orū ipsius. Hęc est delectatio sancta ac nobilis, quā qui gustauerit, immūdas delectationes faciliē vili-
pēdit. [C] (36) D E F I C I A N T peccatores à terra. Vericulus iste primò exponi potest in malo, vt sit
vox hominis pro deo zelātis atque; diuinæ iustitię se cōformantis, vel quid futurū sit prænūciātis: eritque;
sensus, Deficiāt peccatores obstinari in vitijs à terra presentī, ita quod moriātur, ne noceāt iustis: & à ter-
ra viuentiū ne feliciter: quæadmodū scriptū est, Tollatur impius, ne videat gloriā dei, [E T] iniqui,
ita vt nō sint [in vita gratiæ aut glorię, sed solū in vita naturæ & pœnę. Et hoc modo scriptū est, Sic
pereat inimici tui domine. Et alibi, Nō sit bene impio, nec plōgentur dies eius. Secūdo exponitur in
bono, Deficiāt peccatores à terra. i. à cōuersatione & affectiōe terrena desistāt, & iniqui, ita vt nō sint
quales fuerūt, nec sint quod erāt per culpā & ppriā voluntatē, sed maneat quod erāt per essentiā &
gratiā. Vnde in Prouer. dicitur, Verte impios, & nō erūt. [V B E N E D I C] anima mea domino, [I]d est lau-
dādo de omnib⁹ magnificētis suis iā enarratis. Ecce psalmū spūali læticia plenū audiuius, in quo o-
stēditur sanctū Dauid non solū fuisse magnū theologū, sed etiā excellentē philosophū, quorū vtrūq;
sibi ex diuina inspiratione cōcessum est. Debemus ergo hunc psalmū cū omni gratiarū actione & hi-
laritate mentali domino decantare, cōmemorando beneficia eius nō legni torpētūque; corde. Præcipue ve-
rò in principio atque; in fine delectabilis, valdeque; dulcis est psalmus hic nobilis. Et cōnādum est nobis
vt impleamus quæ dicimus in fine psalmi præsentis, Cātabo domino in vita mea, psallā deo meo quā-
diu sum. Debet etiā anima nostra in diuino timore pficere, ex cōsideratione potestatis diuinę, quæ
respicit terram, & facit eam tremere. Ideo nanque ait scriptura, Magnus es tu domine, & magnum no-
men tuum in fortitudine, quis non timebit te o rex gentium?

Act. 3
Act. 16
Psal. 113
Eccl. 17

Matt. 24

Mat. 10

Eccl. 39

Prou. 8

Psal. 5

Prou. 3

Luc. 5

Esa. 26

Iudith 5

Eccl. 8

Prou. 12

Iere. 10

COMMENTARIVS IN PSALMVM CIII.

EXPOSITIO Tituli.

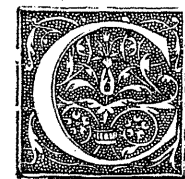
H Vius psalmi titulus talis est, Haleluia, quod significat, laudate dominū, & sunt duę dictiones,
quonia in Hebræo halelu significat laudate, ia aut deum. Sunt autem viginti psalmi hoc titulo
prænotati, quorū iste est primus, nec inuenitur aliquis sanctorū hoc diuinum nomen scripsis-
se ante authorem psalmi presentis. Est autē hoc nomen Haleluia spirituale, virtuosum, ac my-
sticum, ineffabilem beatorum lætitiarū designans magis quàm exprimēs. Propter quod nulla lingua
mutare præsumpsit hoc nomen. Psalmus itaque; presentis ita intitulari, quia ad laudem dei inuitat. Re-
colit namque; beneficia dei populo Israelitico præstita temporibus Abraham, Isaac, Iacob, Moysi, & Io-
sue. Et non est difficultas ad intelligendum sensum literalem huius psalmi: multa tamen in eo spiri-
tualiter atque; subtiliter intelligi possunt. Ait ergo,

PRECATIO.

Deus qui conspicias te grauius offensum malis nostris, ad impetrandam misericordiam tuam corda nostra quæsuis-
mus compunge ad pœnitentiam, ut concessa delictorum uenia, munda conscientia tibi confiteamur, et nomen tuum in-
uocemus, ac pro acceptis beneficijs mirabilia tua indefessi narremus.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

C O N F I T E M I N I domino [confectione laudis. i. deum laudate, [E T] inuocate
nomen eius]. i. ex intimo cordis affectu, & mēte collecta eū orate. Et hic est or-
do pulcherrimus in homine iusto. Iustus enim (quia in eo speciosa est laus crea-
toris) dum deum vult inuocare, debet ipsum primò laudare, & exaudietur. Vn-
de superius dictum est, Laudans inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus
ero. Iniustus verò primò oret, vt dignus fiat deum laudare, [A N N V N C I A-
T E] inter gentes opera eius, [hoc est, alijs magnalia dei narrate, cōsulendo pro-
ximorū salutē secundum exigentiam charitatis fraternæ. Propter quod in To-
D

Eccl. 15
Psal. 17

bis legitur, Coram omnibus viventibus confitemini ei. ¶ (2) CANTATE ei] laude vocali, [E T psallite ei] operatione fideli, [NARRATE] coram alijs prædicado, cum alijs psallendo, vel seorsum coram deo [OMNIA] mirabilia eius] quæ scripta sunt: vel omnia in generali, seu quædam ex omnibus. Eccl. 42 Sic enim omnia valent narrari: iuxta illud Ecclesiast. Nōne dominus enarrare fecit sanctos suos omnia mirabilia sua? Sic quoque in Actibus Paulus ait, Non subterfugi, quominus annūciarem vobis omne consilium dei. Non autem enarrare valemus omnia mirabilia dei in speciali, quemadmodum in Ecclesiastico dicitur, Quis sufficere enarrare opera eius? [EVDAMINI] in nomine sancto eius, [id est, non in vobis, sed in domino laudari optate: videlicet ut bona de quibus laudamini, nō vobis sed domino ascribatur. Sic etiam vivite, ut mereamini in deo laudari. Quidam verō in seipsis laudantur, & fallaciter cōmendantur, atque interdum laudibus talibus delectantur, de quibus scriptum est, Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Non ergo delectemur inaniter dum laudamur, recolentes illud Ecclesiast. In die honoris tui non extollaris. Denique licitum est interdum seipsum laudare & laudem recipere, propter dei honorē augendū & proximorum ædificationē. Sic enim sancti apostoli & prophetæ virtutes & gratias suas copiose describunt. Hoc autē perfectus atque prælati præcipue licet, qui in hoc diuino instinctu reguntur: ceteris verō non expedit, eo quod scriptum sit, Non te iustifices ante deum. Sed quæri potest, quomodo liceat hominē in hac vita laudare, cum ab Ecclesiastico dictum sit, Ante mortem non laudes hominem quæquam? Et respondendū, quod nullus in seipso laudandus est, sed solū in domino: nec expedit de lege cōmuni quæquam laudare, nisi ut prouocetur ad meliora, vel ob similitē rationabilem & quasi necessariam causam: præsertim tamen periculosum videtur imperfectos laudare, ne extollatur. Videmus tamē quā vberim Apostolus in suis epistolis discipulos suos cōmendet. Autoritas autē libri Ecclesiastici non cogit simpliciter, quoniam liber iste non est in canone: non autē cōpellimur absolute consentire nisi libris canonicis, sicut in epistola ad Hieronymū asserit August. Et illud Thomas dicit: verūtamē non est autoritas libri illius paruipēdenda, aut cito neganda. ¶ (3) LAETETUR] spiritali læticia de bona atque salubri sua occupatione [COR] quærentium dominum [fide & opere, quatenus eum clarius contemplantur, feruentius diligant, perfectiusque honorent. Omne equidem opus bonum lætante agendum est: [OYABRYT] in domino] modo prædicto, [E T] cōfirmamini, [id est, quæredō nolite deficere, fatigari, pusillanimes fieri. Quauis enim deū perfecte nequeatis attingere, neque per speciem in hac vita cōspicere, tamē quo perseuerantius quæritur, eo copiosius inuenitur, gratia maior infunditur, fides illuminatur, spes roboratur, amor succēditur. Hinc enim Christus in Euang. Quærite, inquit, & inuenietis. Omnis enim qui quærit, inuenit. Et 2. Paral. ait scriptura, Vos autē confortamini ut non dissoluatur manus vestræ: erit enim merces operi vestro. Quid verō est quærare deū & cōfortari, nisi quod dominus iubet, Cōuertimini ad me in toto corde vestro? [OYABRYT] in facie eius semper, i. dei notitiā incessanter appetite, ne vobis cōtingat, quod apud Esaiam ait altissimus, Capitiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiā: propterea dilatauit infernus animam suā. Vel, quærite facie eius semper, i. in omni opere dei præsentiam finaliter adipisci optate, nec propter aliud præmium iuste viuatis. Oportet namque, ut intentio cordis feratur semper in vltimum finem: propter quod dicit Saluator, Si fuerit oculus tuus simplex, i. intentio recta, totum corpus tuum lucidum erit; si autem oculus tuus nequam fuerit, totū corpus tuum tenebrosū erit. ¶ (4) MEMENTO mirabilium eius quæ fecit] cum patriarchis veteris testamenti. Mementote, inquam, horum mirabilium, quæ sunt [PORDIGA] eius, i. opera mira procul à digito facta, quia causa eorum est voluntas diuina nobis incognita, [E T] iudicia oris eius, [id est, effectus diuinæ iustitiæ à deo ad Moysen annunciati. Iudicia dei dicuntur, vel opera diuinæ iustitiæ, vel diuina præcepta atque consilia, quæ deus iudicat esse iusta. Vel censura seu conceptiones, quas mens diuina intra se de rebus pronūciat. Horū mementote ¶ (5) SEMEN Abraham, [id est, filij Abrahæ patriarchæ [SERV] eius,] quia Abraham seruus dei fuit, & vos ¶ [FILII] Iacob] patriarchæ [LECT] eius, [id est, qui fuit electus à deo, quemadmodū dominus ait, Iacob dilexi, Esau verō odio habui. Hoc quoque quod dicitur, serui & electi, referri potest ad semen & filios, quia & ipsi fuerunt serui electique dei. Propter quod in Deuter. Moyses dicit filijs Israel, En domini dei tui cælum est, & cæli cælorum, & tamen patribus vestris cōstglutinatū est, & elegit eos, amauitque semen eorū post eos. ¶ (6) IPSE dominus deus noster. Alijs enim nationibus ad idololatriam se vertentibus permansit fides & cultus dei in populo Iudæorum. Vnde scriptum est, Qui fecit stellas, hic est deus noster, [I NVNIERSA] terra iudicia eius, [id est, effectus diuinæ iustitiæ ad omnes habitatores terræ extenduntur, ita quod omnes iudicantur à deo, recipiendo quod meruent, quemadmodum in Ezechiele protestatur, Vnumquēque iuxta vias suas iudicabo. Vel dicuntur iudicia dei in vniuersa terra, quia iudicia ista quæ exercuit circa Pharaonem & Aegyptios atque Chanaanos, per totum mundum sunt diuulgata. Propterea namque dominus ait ad Pharaonem, Idcirco posui te, ut ostēderem in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. ¶ (7) MEMOR] fuit] deus [I N] seculum testamenti sui, [id est, promissionis seu pacti vel legis, & [VERBI] quod mandauit in mille generationes, [id est, omnes generationes. Istud est vetus testamētum Abrahæ datum, & omnibus posteris eius præceptum. Dicitur autem deus memor fuisse huius testamenti, quia frequenter approbavit, reiterauitque illud. Primō enim mandauit id Abrahæ, sicut subiungit, ¶ (8) QVOD] disposuit ad Abraham, [id est, confirmauit hoc filio eius cum iuramento, affirmans se impleturum quod Abrahæ repromisit, ideo additur, [E T] iuramenti sui Isaac] facti subaudi, memor fuit. ¶ (9) ET] statuit illud] testamentum seu verbum [IACOB] filio Isaac [I N] præceptum] præcipiendo ut firmis ter crederet illud implendum, [E T] Israel, [id est, Iacob prædicto, qui dictus est Israel, id est, videns

deum, quia angelum dei vidit: propter quod ait, Vidi dominum facie ad facie. [IN] testamētum æternum, [id est, semper mansurum quantum ad fructum, seu quantū ad præcepta moralia. De hoc testamento ad Abraham disposito scribitur in Genesi, Benedicā tibi & multiplicabo semē tuum sicut stellas cæli, & benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ. Et alibi ait ad Abraham, In Isaac vocabitur tibi semen: promisit quoque, [sicut in Genesi scribitur] Isaac, & terrā Chanaan daret semini suo. ¶ (10) DICENS] ipse dominus Iacob patriarchæ, [TIBI], [id est, semini tuo] [DABO] terram Chanaan, in qua habitauerunt Chanaanī orti ex Cham filio iuniorē Noë, [EVNI] cvlvm] i. partem seu sortem [HEREDITATIS] vestræ, [ita quod inter cæteras terræ partes istam vobis dabo hereditariē possidendam, tanquā vobis propriē deputatā. Hinc enim ait ad Iacob, Ego sum dominus deus Abrahæ patris tui & deus Isaac. Terram in qua dormis, tibi dabo & semini tuo. ¶ (11) CVM] essent] prædicti patriarchæ [NVMERO] breui, [id est, modici numero, quādo videlicet Abrahā non habuit nisi Saram vxorem suā, & Loth nepotem suū, parūamque familiā. Similiter quando Isaac paucos secum habebat, quando etiam Iacob nondum aliquē genuit, & quādo omnes filios suos generauit, qui in comparatione aliorum modici erant. Vnde subiungit, [PVCISSIMI] & incolæ eius, i. cum ipsi inhabitantes terram tanquam peregrini & hospites essent paucissimi respectu aliarum nationum. ¶ (12) ET] pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterū. Hoc ex lib. Geneleos clarius elucefcit. Exiuit enim Abraham cum Sara & Loth de Mesopotamia Syria, intrans terrā Chanaan, prout in Geneleos libro habetur. Deinde ingressus est Geraran & Philistim atque Aegyptum. Similiter Isaac aliquas harum terrarū intrauit: Iacob quoque primō fugit de regno Chanaan & orum in Syria. Postea cum omni domo sua introiuit regnum Aegypti. ¶ (13) NON] reliquit] deus [HOMINEM] aliquem [NOCERE] eis] no cumento letali: frequenter tamen molestabant Philistæi seu pastores Geraræ, Isaac & eius pastores, obstruendo puteos eorum. Similiter Laban quādoque persecutus est Iacob, [E T] corripuit pro eis reges, scilicet regem Aegypti atque Abimelech regem Geraræ, quorum vterque sibi afferri fecit Saram coniugem Abrahæ. Propter quod deus conclusit omnē parientem in domo eorū, donec reddita fuerat Sara viro suo. Increpauit autē homines & reges prædictos, dicens per angelum seu inspirationem in somno, ¶ (14) NOLITE] tangere] per violentiam [CHRISTO] smeos, hoc est, prædictos sanctos à me spiritualiter vnctos oleo, & effluencia spiritus sancti. Non enim dicuntur Christi, quasi corporaliter vncti, quoniam vnctio corporalis & exterior regum atque pontificum primō ordinata est à deo per Moysen. [E T] in prophetis meis nolite malignari, [id est, maligne operari. Hi enim patriarchæ prophetæ fuerunt. Vnde de Abraham scriptum est in Geneleos libro, Orabit pro te, quia propheta est. Isaac etiam plurima vaticinabatur filijs suis Iacob & Esau, posterisque eorum: vt patet ex Genesi. Sed & Iacob moriens excellentissimas prophetias cōtexit: prout in Geneleos libro describitur. ¶ (15) ET] vocauit] deus] [FAMEM] suam] per terram, [id est, præcepit & dixit ut esset fames in terra, [E T] omne firmamentum panis] contriuit, [id est, omnem panem cor manducantis confirmantem deficere fecit quantum ad vulgum, Quāuis autem illud specialiter referri possit ad famem septem annorum factam in Aegypto tempore Pharaonis & in terra Chanaan, quia has duas terras maximē oppresserat fames, sicut in Genesi legitur: potest tamen referri ad famem factam in terra Chanaan tempore Abrahæ, propter quam descendit in Aegyptum, vt dicitur in Genesi. Melius tamen refertur ad famem factam in Aegypto & Chanaan, quia subiungitur, ¶ (16) MISIT] deus] [ANTE] eos,] scilicet Iacob & filios eius [VRVM], [id est, Ioseph virtuofum viriliter in cunctis agentem. Hunc deus dicitur in Aegypto misisse, quia permisit eum à fratribus vendi, & in Aegyptum deduci, illucque venundari. Conuertit namque malum quod fratres Ioseph ei inferre intendebant in bonum, tam ipsi Ioseph quā patri ac fratribus eius. Propter quod Ioseph dixit fratribus suis, Pro salute vestra misit me deus ante vos in Aegyptum, vt referremini super terram. Non vestro consilio sed dei voluntate huc aduectus sum. [E T] in seruum venundatus est Ioseph] ab Hismaelitis Putifer principi militiæ regis Aegypti, vt dicitur in Genesi. ¶ (17) HUMILIA] verunt] in compedibus pedes eius, hoc est, Aegyptij Gen. 39 ex mandato principis militiæ vinculis ligauerunt, in carceraueruntque Ioseph, propter quærelam vxoris principis iam præfati, quæ falsè accusauit castissimum Ioseph, dicens marito suo, Ingressus est ad me seruus Hebræus, quem adduxisti, vt illuderet mihi. Qui iratus tradidit Ioseph in carcerem, vbi vincti regis custodiebantur. [FRVM], [id est, tribulatio dura] [PTRANSIVIT] animam eius, [id est, vehementer afflixit spiritum Ioseph: non tamen impatiens exitit, sed dolor ex compedibus pedum in anima ortus est,] [DNE] veniret verbum eius, [id est, interpretatio diuinitus inspirata, quæ non solum exposuit somnium principis pincerarum, principisque pistorum, sed etiam Pharaonis. Hac etiam interpretatione peracta cœpit recreari, & se in breui liberandum cognoscere. De hoc verō ait Ioseph, Nunquid non dei est interpretatio? ¶ (18) ELIQVIM] domini] inflammavit eum, [id est, prædicta inspiratio & interpretatio accendit & docuit Ioseph, ideo [MIST] seruos suos] [R] A] Egypti Pharao, [E T] solvit] eum, i. sanctū Ioseph educi de carcere iussit, audito à principe pincerarum, quantam industriam Ioseph haberet somnia exponendo. [FRINCEPS] populorum, hoc est, prædictus rex Aegyptiorum misit] [E T] dimisit] eum] de carcere. Vnde in Genesi habetur, Protinus ad imperium regis eductum de carcere totonderunt Ioseph, & veste mutata obtulerunt regi. ¶ (19) CONSTITVIT] rex Aegypti] [EVVM], [scilicet Ioseph] [DOMINVM] domus suæ, hoc est, familiæ & populi sui, [E T] principem] omnis possessionis suæ, [id est, totius terræ Aegypti, omniumque horreorum ac frumentorum suorum. Vnde ipse Pharao ait ad Ioseph, Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantum regni D ij

folio te præcedam. Et rursum, Ego sum Pharao. Absq; tuo imperio non mouebit quisquam manum
aut pedem in omni terra Aegypti. ¶ (20) Vt erudiret ipse Ioseph FRINEPS eius, videlicet
Pharaonis, [sicut] semetipsum, hoc est, sua instructione faceret eos sibi in sapientia similes, docen-
do eos non solum de rebus corporalibus, negotiisque; humanis, sed etiã de moribus in agendis. Et secun-
dum Calsiodorũ Pharao aestimauit, qd Ioseph docere posset Aegyptios artẽ interpretãdi occultissi-
ma somnia, sicut & ipse deo reuelante exposuit. [Et] fenes eius prudentiã doceret, instruendo eos in
sciẽtia œconomica, ethica, atq; politica. Oeconomica quippe docet regere domũ, ethica semetipsum,
politica communitatẽ seu ciuitatẽ. Credi etiã piẽ potest, qd tam sanctus patriarcha, propheta, & cultor
dei docebat nõnullos Aegyptiorum de cultu & fide vnus veri summũq; dei. ¶ (21) ET intrauit Is-
rael, scilicet pater Ioseph cum filijs suis, & filijs filiorũ in animabus septuaginta [in] Aegyptum, &
Iacob] qui & Israel dictus est, [a c c o l a]. i. peregrinus & colonus [v i t] scilicet femine suo [in] ter-
ra. Cham, hoc est, in Aegypto, quã fuit terra atq; possessio filiorũ Cham filij Noe. Vnde Ioseph ait
fratribus suis, Nunciate patri meo vniuersam gloriam meã, & adducite eum ad me. Et de Iacob scri-
ptum est, Habitauit Israel in Aegypto, in terra Cham, & vixit in ea decẽ & septem annis. ¶ (22) ET
auxit] Iacob in terra Aegypti [p o p u l u m] suum vehementer, non quod ipse aliquem in Aegypto
generauit: sed ipse fecisse asseritur, quod eius posteritas fecit. Et hoc modo dominus ait ad eũ, In gẽ-
tem magnã faciã te in Aegypto. Ego descẽdam tecũ illuc, & ego inde adducã reuertentẽ: non quod
Iacob redierit, quiã in Aegypto decessit. [Et] firmavit Iacob [v e] m. i. populũ ex se natum [s v-
p e r] inimicos eius] i. super Aegyptios. Sicut enim populũ suũ auxit, sic eum firmavit. Vel sic, &
auxit deus populũ suũ. i. Israelitas, propter quod in Exodo dicitur, Filij Israel creuerunt, & quasi
germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleuerũt terram. Et iterum, Rex Aegypti ait ad
Iacob, Ecce populus filiorum Israel multus & fortior nobis est. ¶ (23) CONVERTIT] deus non effectiuẽ sed permissiuẽ, quomodo etiam indurauit Pharaonem, [c o r e] i. Aegyptio-
rum de malo in peius, [v t] odirent populũ eius]. i. Israeliticam plebem, [E] t dolum facerent in ser-
uos eius, id est, in populũ istum qui veri dei fidẽ & cultum habebat. Hinc enim in Exodo dicitur,
Oderunt filios Israel Aegyptij, & affligebant illudentes eis, atq; ad amaritudinẽ perducebant vitam
illorum operibus luti & lateris. Rursumq; Surrexit rex nouus super Aegyptũ qui ignorabat Ioseph,
& ait ad populũ suũ, Venite, sapienter opprimamus populũ Israel, ne forte multiplicetur.
¶ (24) MISIT] deus [m o s e] n seruũ suũ] ad Pharaonem, vt dimittat filios Israel, prout in
Exodo scribitur. Misit & [a a r o n] fratrem Moysi [q u e] m elegit ipsum. Elegit enim Aaron fra-
trem Moysi ad hoc, quod adiutor esset Moysi in tanto negotio. Misit autem deus Moisen de deserto Si-
nai, Aaron verò exstantem in Aegypto fecit occurrere Moysi, sicque ambos simul misit ad Pharao-
nem: Moisen vt faceret signa, Aaron vt loqueretur ad regem, quoniam eloquens erat. ¶ (25) P o-
s u i t] deus [i n] eis, hoc est, in Moise & Aaron [v e r b a] signorum suorum, hoc est, minorum mi-
rabiliũ, [E] t prodigiorum, hoc est, maiorum miraculorum [i n] terra Cham, hoc est, in Aegypto.
Per hos enim deus prædixit Pharaoni quã signa atque prodigia die sequẽti essẽt futura, vt sepe in
Exodo recitatur. Deinde ponuntur plagæ Aegypti, non omnes, sed septem vel octo, quã tamen non
ponuntur hic eo ordine quo factæ fuerunt. ¶ (26) MISIT] deus [t e n e b r a] s] in terra vbi
morabantur Aegyptij, [E] t obscurauit, hoc est, lucẽ solis abstulit. Hæc fuit nona plaga, de qua scri-
bitur in Exodo, Dixit dominus ad Moisen, Extende manum tuam in cælum, & sint tenebræ super
terram Aegypti tam densæ vt palpari queant. Et factæ sunt tenebræ horribiles: tribus diebus ne-
mo vidit fratrem suũ, nec mouit se de loco in quo stetit. Vbiq; autem habitabant filij Israel,
lux erat. Hæc autem obscuratio erat valde mirabilis: erat enim per subtractionem radiorum solis ab
vna parte terræ Aegypti, & non ab altera. [E] t non exacerbauit, hoc est, amaros non fecit, sed dul-
corauit deus [s e r m o] n e s suos] quibus minabatur Aegyptijs. Pharaone enim penitentiam pro-
mittente, & Moise exorante plagæ cessabant, secundum quod in Exodo Moises Pharaoni locutus est,
Egressus de vrbe extendam palmas meas ad dominum, & cessabunt tonitrua, vt scias quia domini est
terra. vel, Non exacerbauit, hoc est, irritos fecit sermones suos, sed adimpleuit. Insuper deus ¶ (27)
CONVERTIT] aquas eorum, hoc est, Aegyptiorum [i n] sanguinem, & occidit pis-
ces eorum, qui erant ac nutriebantur in aquis. Hæc est prima plaga Aegypti: de qua scriptum est
in Exodo, Dixit dominus ad Moisen, dic ad Aaron, Tolle virgam tuam, & extende manum tuam
super flumina Aegypti, vt vertantur in sanguinem. Et eleuans virgam percussit aquam fluminis
coram Pharaone, & pisces mortui sunt. ¶ (28) ET dedit terra eorum ranas, hoc est, ex terra
Aegypti eruperunt ranæ, quæ ingressæ sunt domos vulgi ac principum Pharaonis inuentæque
sunt [i n] fenestralibus, id est, in locis secretis & thalamo [r e g u m] ipsorum, hoc est, prin-
cipum Aegyptiorum. Hæc est secunda plaga Aegyptiorum: de qua dominus ait ad Pharaonẽ, Ebu-
liẽnt ranæ, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lecti tui, & super stratum tuum, & in domos
seruorum tuorum, & in populũ tuum. ¶ (29) DIXIT] deus, hoc est, esse & fieri iussit, [E] t
ex iussione diuina] v e n i t] cynophes, id est, musca canina magna atque grauissima, id est, mul-
titudine harum muscarum, cui admixtæ erant aliæ muscæ graues diuersi generis. Hæc est quarta pla-
ga Aegypti: de qua dominus ait per Moisen regi Aegypti, Ecce ego mittam in te & in populũ
tuum omne genus muscarum. Et corrupta est terra ab huiusmodi muscis. Dixit quoque Deus,
[E] t v e n i t] cyniphes, id est, muscæ paruæ atrociterque mordentes. Hæc est autem tertia plaga
Aegypti, in qua defecerunt magi Pharaonis, de qua in Exodo habetur, Omnis puluis terræ verius
est in cyniphes: Dixeruntque malefici ad Pharaonem, Digitus dei est hic. Venit autem & fuit [i n]

omnibus finibus eorum, id est, in vniuersis terminis, populisq; regis Aegypti. ¶ (30) POSUIT
pluuias eorum grandinem, hoc est, pro pluuia fecit deus descendere grandinem: posuit & [i g n e m]
comburentem, id est, fulgura discurrentia, & ignem grandini mixtum [i n] terra ipsorum,]
¶ (31) ET percussit] deus grandine, igne, ac sulphure [v i n] e a s eorum, & ficulneas eorum, &
contriuit, hoc est, consumpsit atque destruxit [l i g n u m] f i n i v m] eorum, id est, ligna termino-
rum Aegypti. Hæc est septima plaga Aegypti: de qua dicitur in Exodo, Dominus dedit tonitrua &
grandinem, ac discurrentia fulgura, & grãdo & ignis mixta pariter ferebantur. ¶ (32) DIXIT] de-
us, [E] t venit] in terram Aegypti [l o c u s] t a, id est, multitudo locustarum, [E] t brucus cuius non
erat numerus, id est, innumerabiles bruci, qui sunt animalia breuia breuiterque viuientia. ¶ (33) ET
comedit] locusta & brucus [o m n e] f o eum, hoc est, omnem herbam [i n] terra eorũ, & comedit o-
mnem fructum terræ eorum, id est, segetes Aegyptiorum. Hæc est octaua plaga Aegypti, in qua à
bestiolis istis corrosus est quod remãsit igni & grandini: quæ etiam vniuersam terræ superficiẽ sic
operuerunt, quod nihil eius apparuit: sicut habetur in Exodo. ¶ (34) ET percussit omne primoge-
nitũ] tam in hominibus quã in iumentis, [i n] terra eorum: percussit etiam [p r i m i t] a s om-
nis laboris eorum, id est, primitiua fructuum elaboratorũ. Hæc est decima plaga Aegypti: de qua in
Exodo legitur, Factum est in noctis medio, percussit dominus omne primogenitũ in terra Aegypti,
à primogenito Pharaonis qui sedebat in solio eius, vsq; ad primogenitũ captiuæ. Hic itaque omis-
sæ sunt duæ plagæ Aegypti, videlicet quinta & sexta. Quinta enim fuit, qd omnia animantia Aegyptio-
rum mortua sunt peste. Sexta, qd facta sunt vulnera vesicarum turgentium in hominibus & iumentis.
Consequenter annumerantur bona Iudæis collata, ¶ (35) ET eduxit eos] deus de Aegypto [c v m]
argentea & auro, quia vt in Exodo scriptum est, Dominus iussit Iudæis, vt peterent ab Aegyptijs va-
sa aurea, atq; argentea, vestemq; plurimã, & spoliarent Aegyptum, quod etiam factũ est, nec tamẽ in-
iuste, quia dei sunt omnia, & cui vult tribuit ea. Aegyptij quoque ingrati erant, ideo iniuste possede-
rant. Sed & filij Israel remunerati non erant ab Aegyptijs pro labore grauissimæ seruitutis. [E] t non
erat in tribubus eorũ]. i. Hebræorũ [i n] f i r m u s]. Omnes enim in columes deo disponẽte fuerunt,
quatenus simul egrederentur. ¶ (36) L A E T A T A] est Aegyptus in profectioe eorum, hoc est, de
egressioe Hebræorũ: [Q u] y i incubuit timor eorũ super eos]. i. paor inuasit Aegyptios, ne propter
retentionẽ Iudæorũ omnes occiderẽtur. Vnde in Eod. Pharao dixit, Surgite & egredimini de popu-
lo meo, & abeũtes benedicite mihi. Vrgebãtq; Aegyptij populũ de terra exire velociter, dicentes,
Omnes moriemur. ¶ (37) E X P A N D I T] deus [n u b e m] in] ptectionẽ eorũ]. i. in refrigerium popu-
li sui cõtra aestũ diei. [E] t ignẽ]. i. columnã ignis, [v t] luceret eis per noctẽ, quẽadmodum ait scriptũ Exod. 13
ra, Dominus præcedebat eos ad ostendẽdũ viã p die in colũna nubis, & per noctẽ in colũna ignis.
Deinde recitãtur miracula dei facta in deserto. ¶ (38) P E T I E R V N T] Hebræi cibũ delicatũ, [E] t
venit] ventõ domini flante [c o t v r n i x]]. i. multitudo coturnicũ: quẽ sunt aues circa terrã volãtes,
ac regẽ. Vnde in Numeris dicitur, Flagrabant desiderio carniũ, & dicebant, Quis dabit nobis ad
ascendẽdũ carnes? Et postea sequitur, quomodo per gyrũ castrorũ volabãt coturnices spatio vnus diei.
[E] t pane celi]. i. mãna [s a t v r a v i t] eos] quadraginta annis, vt dicitur in Exodo. ¶ (39) D I-
r u p i t] petrã]. i. Moise percutiente cum virga petrã, diuino miraculo rupta seu diuisa est petra, [E] t
fluxerunt aquæ] de petra: [A b e r v n t] in sicco flumina, hoc est, in deserto currebãt ex petra riuũ
aquare, ita vt biberet populus & iumẽta. Porro hæc petræ disruptio & effluxio aquæ facta est bis: pri-
mõ in petra Oreb, vt in Exodo legitur. Secundõ in petra deserti Syn, quemadmodũ in Numeris scri-
ptum est. Hæc autem beneficia contulit deus filijs Israel, non propter eorũ virtutes aut merita, cùm
semper rebelles inuẽti sint, sed ppter promissionem Abrahæ factã implẽdam, & etiã propter Abra-
hæ merita. Propter quod dicitur, ¶ (40) Q u o n i a] m memor fuit] per effectũ] v e r b i] sancti
sui]. i. promissionis diuinæ [q u o] d] habuit ad Abrahã puerũ suũ] promittẽs ei, qd educeret semẽ suũ
ex Aegypto, daretq; eis terrã Chanaanorũ. Deinceps scribẽtur bona diuinitus data filijs Israel tẽ-
pore Iosue. ¶ (41) ET eduxit dominus populũ suũ] post mortẽ Moysi per Iosue de capsestribus Moab
per Iordanem in terram promissionis, [i n] exultatione] exteriori, [E] t electos suos. hoc est, popu-
lum iam prædictũ diuinitus prælectũ] in lætitia] interiori, vt patet in libro Iosue. ¶ (42) ET
dedit illis regiones gentiũ]. i. terram regis Og, terramque regis Seon, & terras in quibus habitabant
septem gẽtes, videlicet Chanaanæ, Ethæi, Pherzei, &c. [E] t labores populorum] istorum, videlicet
vrbes, villas, atq; diuitias eorũ labore factas seu acquisitas [p o s s e] d e r v n t] filij Israel, sicut in plu-
ribus locis libri Iosue legitur, ¶ (43) V t custodiãt] iustificationes eius, id est, obseruẽt diuina præ-
cepta, hominẽ iustificãtia, [E] t legẽ eius] per Moisen datã [r e] q u i r a n t]. i. diligẽtius discãt, memo-
riter teneãt, & spũaliter intelligere studeãt. Veruntamẽ aduertẽdum, quod possessio tẽporalium rerũ
non est principale, neq; sufficiẽs præmiũ obseruationis legis diuinæ seu custodiæ mandatorũ: præ-
sertim cùm obseruatio legis sit de genere boni honesti, possessio autẽ seu remuneratio boni tẽporalis
de genere boni vtilis vel delectabilis. Bonũ verõ honestũ omnino excedit in dignitate bonũ vtile ac
delectabile. Ideo non præmiatur finaliter per talia bona, quoniã deus non præmiat citra sed vltra cõ-
dignum. Beatitudo ergo æterna est principale plenũq; præmiũ vitæ virtuosæ: remuneratio verõ tẽ-
poralis est præmiũ secundariũ & minus principale: quæ tamẽ populo Israelitico frequẽter pmissa ac
præstita est, ppter ruditatẽ ipsius: quatenus ex pceptione præsentiu sperare inciperet futura & spũa-
lia bona. Et hoc modo multa intelligẽda sunt, quæ Moises scribit, vt est illud Deuteronomij, Domi-
nus est vita tua, & lõgitudò dierum tuorũ, vt habites super terram quam daturus est tibi. Et illud, Ho-
nora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.

1. Co. 10

Act. 13

Luc. 2

Matth. 4

Esa. 66

Ioh. 13

Mat. 26

Ioh. 11

Luc. 9

Luc. 8

Mat. 28

Act. 2

Luc. 11

Deut. 4

Prou. 1

Gen. 22

Gen. 27

Ioh. 25

Coloss. 1

Marc. 16

Mat. 28

Luc. 6

Philip. 4

Deut. 3

Psal. 35

Ioh. 14

Ibidem

Iosue 13

Act. 1

Secundum diuinum & magnum Dionysium inter statum veteris testamenti & patrie medius est status euangelice legis. Et sicut status ecclesie militantis est figura status ecclesie triumphantis, seu beatorum; sic status veteris testamenti erat figura testamenti noui. Propter quod secundum Apostolum omnia in figura contingebant illis. Sicut ergo ad litteram alloquitur Propheta in Psalmo isto synagogam: ita secundum tropologiam seu moralitatem affatur ecclesiam, & ait, *Confitemini domino, id est, Christum non solum hominem, sed etiam ut verum deum laudate.* Et inuocate nomen eius. Annunciate o sancti apostoli & successores ipsorum inter gentes, hoc est, omnibus paganis opera eius, scilicet Christi. Vnde in Actibus Paulus, *Ecce, inquit, conuertimur ad Gentes: sic enim precepit nobis dominus. Narrate omnia mirabilia eius, videlicet Christi, quae in Euangelio scripta sunt, qualiter ab angelo est nunciatus, a virgine conceptus & natus, ab angelis ministratus, & alia eius magna. De eius annunciatione Christus per Esaiam dixit, Mittam ex eis ad Gentes longe ad eos qui non audierunt de me: & annuntiabunt gloriam meam Gentibus. Memerote o omnes Christifideles mirabilium eius quae fecit, assumendo pro vobis naturam humanam, conuersando in mundo, animam suam ponendo pro impijs, lauando pedes discipulorum, instituyendo sacramentum corporis & sanguinis sui, longanimitate sustinendo ac prestolando peccatores, & vos misericorditer ad penitentiam inuitando, gratiose iustificando: recolite quoque prodigia eius, quomodo solo verbo mortuos suscitauit, quinque milia ex quinque panibus & duobus piscibus pavit, caecum natum illuminauit, cordiumque secreta inspexit, mari & vento imperauit, tertia die resurrexit, ostijs clausis ad discipulos introiit, caecos conuenit, spiritum sanctum in visibili specie misit. Et iudicia oris eius, hoc est, praceptorum, consiliorum, documentorum, omniumque euangelicorum Christi sermonum memores estote. Haec namque recordanda sunt semper, eo quod dicat Saluator, Beati qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. Vnde & in Deuter. inducitur, Ne obliuiscaris verborum domini, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus. Et in Prouerb. Audi fili disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuae, puta ecclesie. Semper spirituale, Abraham, hoc est, filij fidei & obedientie, qui credendo & obediendo sectamini Abraham patrem cunctorum credentium, qui vsque ad filij immolatione paruit deo, ut dicitur in Genesi. Huius patriarchae filij sumus, plenissime immobiliterque credendo, atque nos ipsos deo per penitentiam & obedientiam sacrificando, filij spirituales, Iacob, qui contra vitia colluctando estis filij Iacob, qui interpretatur supplantator. Ipse, Christus, est dominus deus noster, cui Thomas dixit, Dominus meus, & deus meus. In vniuersa terra iudicia eius, hoc est, per totum mundum praedicata, scripta, & diuulgata sunt praeccepta, consilia, atque iustae censurae domini Saluatoris, secundum quod ait Apostolus, Nunc praedicatum est omni creaturae quae sub caelo est. Memor fuit ipse Christus in seculum, id est, in perpetuum, testamenti sui noui, quod in nouissima coena instituit, in cuius institutione verus testamentum impleuit & euacuauit. Huius noui testamenti memor fuit Christus in seculum, quoniam fecit ipsum praedicari, sicut vsque in finem seculi permanens, & talem praedicationem per certa miracula approbavit, quemadmodum scriptum est, Illi autem profecti praedicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Verbi quod mandauit in mille, hoc est, in omnes generationes: ponitur enim hic numerus determinatus pro indeterminato. Iussit autem Christus verbum Euangelij omnibus praedicari, atque ab omnibus vsque in finem mundi impleri, quemadmodum apud Mattheum ait apostolis, Euntes docete omnes gentes, docentes eos seruare omnia quae mandauit vobis. Propter quod alibi, *Quid, inquit, dicitis mihi, domine, domine, & non facitis quae dico?* Quod disposuit ad Abraham, id est, ad spirituales filios eius, sicut nunc dictum est, & iuramenti sui, hoc est, firmae promissionis factae ad Isaac, id est, ad populum Christianum, non in se, sed in domino gloriantem, qui ab Apostolo didicerunt semper gaudere, & in omnibus tribulationibus cordialiter exultare, laetantes de hoc quod Christo per passionem conformantur, & cum electis in hoc seculo corriguntur: ex qua consideratione certissime sperant se filios illius esse, qui in Apocalypsi protestatur, *Ego quos amo, arguo & castigo.* Isaac quippe risus vel gaudium interpretatur. Et statuit illud testamentum Iacob, hoc est, Christifidelibus vitia conculcantibus, in praecceptum fideliter obseruandum; & Israel, hoc est, populo per fidem caelestia contemplanti in testamentum aeternum: quatenus non expectent aliam legem seu aliud testamentum futurum: sed sciant ipsum esse nouissimum, propter quod appellatur, & nouum, quia post legem Mosi datum est: & aeternum, quoniam alia lex ei nunquam succedet. Lex enim Antichristi erit peruersitas atque abusus legis: nec erit a deo, nec diu durabit, nec in toto legem Christi extinguet: dicit, Christus populo in se credenti, *Tibi dabo terram Chanaan, hoc est, terram lacte & melle manantem, quae est omnium terrarum egregia, Mose contestante, per quam designatur terra viuientium patria beatorum.* Vbi inebriantur ab vberitate domus dei. Vnde in Iohanne, *Vado, inquit, parare vobis locum.* Et iterum, *Veniam, Veniam, veniam vos ad me ipsum, ut vbi sum ego, & vos sitis.* Funiculum hereditatis vestrae, hoc est, partem cuiuslibet iusto tradendam, seu per modum fortis cuiuslibet euenientem. Sic enim dat Christus electis terram viuorum, quod singulis tribuit certam mansionem in ea secundum exigentiam meritorum suorum. Propter quod ait, *In domo patris mei mansiones multae sunt.* Sicut igitur terra Chanaan data est filijs Israel per partes secundum exigentiam fortium quas miserunt: sic regio beatorum diuiditur electis per mansiones secundum congruentiam meritorum. Cum essent Christiani in primitiua ecclesia numero breui, scilicet centum viginti, ut patet in Actibus apostolorum. Paucissimi & incolae eius, hoc est, cum Christiani valde pauci essent, incolae existentes ad litteram terrae Chanaan, quia in Ierusalim & Iudaea primo incepit ecclesia. Vel, paucissimi incolae eius, id est, terrae viuorum seu patrie caele-*

stis, quia in principio ecclesiae paucissimi erant, imo & nunc (proh dolor) pauci sunt, quibus illud Apostoli competit, *Nostra conuersario in caelis est.* Et pertransierunt ipsi beati apostoli, alijque discipuli, Philip. 3. de gente in gentem, & de regno ad populum alterum. Hoc praecipue patet de Paulo, qui sicut ipse testatur, perambulabat Macedonia, Galaciam, Hispaniam, Italiam. Sic & Petrus primo praedicauit in Iudaea, deinde in Antiochia, postremo in Italia. In omnem enim terram exiit sonus eorum. Non reliquit Christus hominem quocumque nocere eis quantum ad interiorum salutem, quia licet foras corporaliter affligebantur, hoc tamen ad magnam interioris hominis conferebat profectum, sicut ad Romanos ait Apostolus, *Scimus quoniam diligetibus deum omnia cooperantur in bonum.* Propter quod Rom. 8. S. Paulus persecutores suos non reputauit aduersarios, sed promotores, dicendo, *Si deus pro nobis, quis contra nos?* Hinc quoque scriptum est, *Quis est qui vobis noceat, si boni aemulatores fueritis?* Ad 1. Pet. 3. litteram etiam Christus multos peruersos prohibuit a corporali apostolorum ac reliquorum sanctorum nocimento, quemadmodum in Actibus apostolorum leguntur apostoli a carcere per angelum liberati. Et corripuit pro eis reges. Multos namque reges & principes deus improbitate atque horribili morte occidit propter persecutionem in Christianos, prout in Actibus apostolorum de Herode habetur, quem angelus dei percussit, & in legedis sanctorum hoc copiose narratur. Corripuit autem eos non solum monendo, sed flagellando: non sermone, sed opere, dicens, *Nolite tangeri violenter Christianos meos, id est, Christianos in baptismo vinctos, qui etiam corporaliter vnguntur in confirmatione & ordinatione: spiritualiter vero vnguntur spiritu sancto, iuxta illud Apost. ad Galatas, Misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, Abba pater.* Et in prophetis meis, id est, in praedicationibus verbi dei, qui de futuro iudicio, de venturo seculo beatorum, de aeterna quoque damnatione reprobatorum alijs sermocinantur, nolite malignari. Talium namque iniuriam deus districte vlciscitur, in tantum ut per Zachariam testetur, *Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei.* Et vocauit deus trinitas famem super terram: de qua fame scriptum est, *Ecce dies veniunt, dicit dominus, & mittam famem in terra: non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum dei.* Haec famem praecessit Christi aduentum, quoniam tunc multo tempore non erat propheta, vsque ad Iohannem Baptistam. Idcirco tunc maxima erat penuria spiritualis alimentum, videlicet praedicationis verbi dei, quam boni semper desiderauerunt. Vnde propter subleuandam hanc famem misit deus pater ante eos hanc famem patientes virum, scilicet Christum, qui a principio suae coeptionis vir fuit: iuxta illud prophetae Ieremiae dictum, *Mulier circumdabit virum.* Misit enim pater filium suum ad homines, ut eos spiritualiter saturaret, secundum quod Christus ait Iudaeis, *Pater meus dabit vobis panem verum.* Et denovo, Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam. Hunc enim pater signauit. In seruum venundatus est Ioseph. Amabilis ille sanctusque patriarcha Ioseph, in persona, opere, ac persecutione figura exiit Christi. Nam eius venditio pro triginta argenteis facta (ut dicitur in Genesi) Christi venditionem praefigurauit pro totidem argenteis factam, ut legitur apud Mattheum. Similiter translatio Ioseph in aliam regionem, Christi missionem in mundum: & incarceratio Ioseph, Christi captiuitatem ac passionem signauit. Itaque in seruum, id est, in ministrum voluntatis impiorum venundatus est Ioseph, hoc est, Christus per Ioseph signatus. Vendidit namque eum Iudas Iscarioth Iudaeis, ut facerent ei omnia quae optarent, quod & fecerunt, quemadmodum Luca testante Christus eis locutus est, *Haec est hora vestra & potestas tenebrarum, id est, tam permittitur vobis dominari in me, & facere mihi quod vultis.* Humiliauerunt Iudei in compedibus, hoc est, in vinculis pedes, scilicet Christi, id est, ipsum Christum vinculis ligauerunt. Per pedum enim humiliationem, totius corporis ligatio designatur: & forte in nocte, quando erat in domo pontificis, ligati erant sanctissimi Saluatoris pedes. Miserunt quoque Iudaei catenam in collum Christi, dum eum comprehenderunt, quae postea in Ierusalem longo tempore ostendebatur peregrinis cum deuotione ingenti. Ferrum, id est, dolor sensibilis, compassio magna, vehemensque tristitia pertransiit animam eius, scilicet Christi, tempore passionis. Propter quod dixit, *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Et, *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Donec veniret verbum eius, hoc est, quousque impleteretur sermo eius quem dixerat, *Etenim ea quae sunt de me sine habent.* Vel, verbum eius quod dixit, *Consummatum est.* Et, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Vel, verbum eius, id est, donec implerentur omnia, quae de Christi passione prophetata fuerunt. Eloquium domini inflammauit eum. Quicquid enim Christus ut homo dixit, ex diuina inspiratione processit. Inflammauit autem eloquium dei Christum, quoniam virtuosissima & ignea verba praedicando effudit: eloquentissimus fuit, & quicquid sibi futurum erat praedixit. Hinc enim apud Mattheum scriptum est, *Erat Iesus docens sicut potestatem habens, non sicut Scribae & Pharisei.* Et apud Iohannem, *Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur.* Misit rex, id est, deus sublimis: de quo in libro Hester dicitur, *Domine rex omnipotens: & soluit eum, id est, Christum de morte & monumento ac vinculis passibilitatis eduxit, quemadmodum in Actibus Petrus testatur est, Deus suscitauit Iesum solutus doloribus inferni.* Princeps populorum, hoc est, deus omnium gentium dominus misit virtutem suam exercendo, & dimisit eum, id est, Christum de limbo inferni rediit: iuxta illud Actuum, *Neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem.* Constituit eum dominum domus suae, id est, caput ecclesiae, & principem omnium possessionis suae, hoc est, totius creaturae. Ideo Iohannes de Christo ait, *Pater dedit filium, & omnia dedit in manu eius.* Et apud Mattheum, *Christus ait, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* Praefecit autem deus trinitas Christum hominem, non solum militanti, sed etiam triumphanti ecclesiae: iuxta illud Apostoli ad Ephesios, *Deus constituit eum in caelestibus ad dexteram Ephe. 1 suam, supra omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationem.* Huius quoque figura

Gen. 41 est, quod Ioseph constitutus est dominus vniuersae terrae Aegypti, & appellatus est Saluator mundi, ut legitur in Genesi. Sed his obuiare videtur quod in libro Iob habetur, Quem constituit deus aliu super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est? Videtur ergo quod deus Christu non praeposuit omni creaturae in principem. Et respondendum quod illa auctoritas vult tantu, quod deus non praefecit alium in prouisoru ac principu vniuersi, ita quod ipse deserit esse prouisor principis que mundi, & hoc verum est. Sic ergo deus praetulit Christu ecclesiae, vt erudiret principes eius, hoc est, apostolos: de quibus dictum est supra, Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham, sicut semetipsum, id est, tam fideliter ac si essent idem cum ipso. Vel, sicut semetipsum, hoc est, de rebus diuinis atq; caelestibus per illustrationem spiritus sancti, de quibus ipse per spiritum sanctu erat edoctus. Hoc autem Christus eatenus egit, vt diceret, Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos: quia omnia quaecunq; audiui a patre meo, nota feci vobis. Et senes eius, hoc est, praedictos principes atq; apostolos & imitatores eorum, qui omnes morum grauitate senes fuerunt, prudentiam, hoc est, notissimam documeta, optima consilia atq; saluberrima mandata, proposuit. Et intrauit Israel, hoc est, Christus deum semper per speciem videns, Aegyptum, hoc est, in mundu, per incarnationem, sicut apud Iohannem asserit, Exiui a patre, & veni in mundum. Per Aegyptum namque mundus signatur, prout in Apocalypsi dicitur, Iacebunt corpora eorum in platea ciuitatis magnae, quae spiritualiter vocatur Sodoma & Aegyptus, vbi dominus eorum crucifixus est. Et Iacob, hoc est, Christus omnium vitorum supplator, quia peccatum non fecit, sicut de seipso profiteretur, Venit ad me princeps huius mundi, & in me non habet quicquam: accola, hoc est, viator & peregrinus fuit in terra Cham, hoc est, in Aegypto seu mundo: sicut expositum est. Vnde Ieremias alloquens Christum, Quare, inquit, quasi colonus venturus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Et auxit Christus populum suum fidelem vehementer merito & numero, maxime in primitiua ecclesia per praedicationem apostolorum totum pene mundum conuertendo ad fidem. Propter quod in Actibus apostolorum Lucas affirmat, Dominus augebat quotidie qui salui fierent, & firmavit eum, scilicet populum Christianum super inimicos eius, hoc est, mundum, carnem ac demonem. Dedit enim ipsis virtutem resistendi atque praualendi, tentationibus demonis, concupiscentijs carnis, persecutionibus hominum impiorum, & tandem subiecit Romanum imperium fidei Christianae tempore Constantini. Vnde in Michae dicitur, Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui peribunt. Et alibi, Gens & regnum quod non seruerit tibi, peribit. Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius, hoc est, Christus iusto iudicio conuertit permisit corda infidelium, & prauorum in odium Christianorum: & dolum facerent in seruos eius, videlicet Christianos. Hoc odium & dolum hunc habuerunt primo Iudaei contra primitiuam ecclesiam, vt patet frequenter in Actibus apostolorum. Deinde imperatores Romani cum satellitibus suis inuidiose atque dolose egerunt contra ecclesiam Christi, multa milia martyrum occidendo: postremo haeretici falsique fratres hoc faciunt. Misit Moisen seruum suum Aaron quem elegit ipsum. Per Moisen & Aaron ad filios Israel missos in Aegyptum, designantur apostoli in totum orbem destinati ad conuertendum populum electorum, posuit Christus in eis, id est, in apostolis & eorum successoribus verba signorum suorum & prodigiorum, quia per eos magna miracula fecit in terra Cham, id est, in toto mundo per terram Cham significato. Vnde in Matthaeo dixit apostolis, Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones eijcite. Misit tenebras, id est, cecitatem mentis in animas reproborum, & obscurauit permisiue intellectum eorum, & non exacerbauit sermones suos, id est, benignu illuminauit, ad penitentiam quoq; recepit credere & obedire volentes, & ita minas suas relaxauit. Haec est prima plaga hominu mundanorum, ex qua aliae sex nascuntur sequentes. Conuertit aquas eorum in sanguinem, hoc est, sapientiam eorum fieri permisit carnalem, animalu ac diabolicam, ita vt simplicitatem fidei mente superba contemnerent, sacramque scripturam peruerse exponerent, quod ad haeticos maxime pertinet: & occidit pisces eorum, id est, animas discipulorum talium expositorum ac magistrorum mori seu sine vera fide & gratia esse permisit. Discipulos enim tanquam pisces quosdam colligunt sibi doctores. Et dedit terra eorum, id est, corda hominum mundanorum ranas, id est, garrulam loquacitatem & strepitum peccatorum, sicut ad Timotheum dicit Apostolus, Sermo eorum vt cancer serpit: in penetrabilibus regum, hoc est, in domibus atque palatijs principu, ipsoru hominum iam doctoru. Ipsi enim suis adulationibus & fraudulentis sermonibus sibi alliciunt principes & potentes, atq; cum eis conuersari laborant. Dixit & venit cynomia & cyniphes. Per has muscas & bestias dire punge ntes intelliguntur detractores deo odibiles, & remorsus conscientiae peccatricis, seu stimuli syndereis, quae semper inclinatur ad bonum, & remurmurat malo. Quapropter Elaias ait, Vermis eorum non morietur. Posuit pluuias eorum grandinem, hoc est, pro rore ac refrigerio gratiae dei dedit deus incredulis graues sollicitudines & afflictiones cordis multiplices: iuxta illud in libro Iob, Angustia vallabit impium sicut regem qui paratur ad praelum. Et iterum, Sonitus terroris semper in auribus impij: & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Posuit & ignem comburentem in terra ipsorum, id est, concupiscentiam malam in corpore impiorum, secundum quod ad Romanos dicit Apostolus, Tradidit illos deus in passionem ignominiae, vt contumelijs afficiant corpora sua. Dixit, & venit locusta & brucus, cuius non erat numerus. Per locustam & brucum (quae sunt bestiae paruae omnem herbam & fructum terrae vorantes) intelliguntur reiteratores vitorum deploratorum, seu mentis elatio, & gloria vana. Haec enim omnem mentis vitorem & gratiam destruant, & pristina conuersationis fructum euacuant. Et percussit onae primogenium in terra Aegypti,

A id est, fidem totius spiritualis aedificationis principium abstulit deus ab animo peruersorum, sicque percussit primitias omnis laboris eorum, quoniam sine fide nihil acceptum est deo. Nam qui incredulus est, infideliter agit, vt dicitur in Esaia. Secundum Apostolum quoque, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Et eduxit Christus eos, id est, fideles & electos de spirituali Aegypto, & comunione malorum ac tenebris ignorantiae, cum argento; id est, cum scientia rerum creatarum: & auro, id est, sapientia diuinorum. Vel, cum argento, hoc est, cum fide, & auro, id est, cum charitate. De qua in Apocal. dicitur, Suadeo tibi emere aurum ignitum, probatum. Vel, cum argento & auro, id est, cum naturali philosophia & studio, quae a philosophis accommodauerunt, & secum tulerunt ad Christum conuersi. Datum est enim illis philosophari propter nos, quatenus naturali philosophia vtamur ad obsequium fidei Christianae. Et non erat in tribus eorum, id est, in congregationibus Christianorum, infirmus, in anima, quia & Paulus ait, Cum infirmor, tunc potens sum. Nam virtus in infirmitate perficitur. Lata est Aegyptus in protectione eorum, hoc est, homines seculares, impij, atq; increduli gausi sunt de separatione Christianorum ab ipsis: quia incubuit, id est, cecidit timor eorum, hoc est, Christianorum super eos, id est, infideles. Hoc interdum ad literam contigit, quod Christus infideles euidenter percussit propter persecutiones Christianis illatas, sicut Ambrosius refert in legenda S. Agnetis, & tunc infideles optabant Christianos abire a se, ne durius affligerentur. Expandit Christus vultu, id est, gratia spiritus sancti in protectione eorum, hoc est, in defensione & obumbrationem animarum fidelium contra astus tentationum & concupiscentiarum carnalium, & igne, id est, radium veritatis, & sapientiam salutarem, seu charitatis feruorem expandit, imo infudit cordi eorum, vt luceret eis per noctem, id est, in omni adueritate atque periculo ne errarent in via huius exilij, sed gratia duce perducerentur ad patriam, sicut Apostolus loquitur, Deus custodiat corda vestra & intelligentias vestras. Vnde & Christus in Euangelio, Ignem (inquit) veni mittere in terram: & quid volo nisi vt ardeat? Petierunt fideles, & venit deo mittente, cornix, hoc est, cogitationum humilitas. Per cornicem namque auem circa terram volentem, intelligi potest cogitatio humilis circa discussionem propriae conscientiae occupata, non caelestia inaniter scrutans, nec maiestatem comprehendere quarens. Et e pane caeli, id est, sacramento Eucharistiae saturauit eos Saluator, sicut apud Mattheum inducitur, Cenantibus illis accepit Iesus panem & benedixit, deditque discipulis, & ait, Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Dirupit petram, id est, deus pater Christum in passione perforari permisit lancea militari, & fluxerunt aquae: exiuit enim aqua & sanguis, vt dicit Iohannes. Abierunt merito passionis Christi in secco, id est, in sterili genitalitate ac arido mundo, flumina sapientiae & gratiae multiformis. Haec enim flumina spiritus sanctus infudit credentibus per praedicationem apostolorum, de quibus fluminibus ait Christus, Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquae viuae: quod qualiter intelligendum sit, Euangelista subiungit, Hoc autem dixit de spiritu, quem acciperet erant credentes in eum. Denique omnia ista dedit deus populo Christiano. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham pueru suum, dicens, In semine tuo benedicetur omnes cognationes terrae. Ad hanc autem promissionem implendam, oportuit Christum in carnari ac pati, dictaque dona Christianis largiri. Simili modo dicit Apostolus, Dico Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter promissiones patrum. Eduxit populum suum Christianum de gentilitate ad Christianitatem, de conuersatione vitiosa ad vitam angelicam, de via ad patriam in exultatione, & electos suos hoc modo eduxit in laetitia. Et dedit illis regionem Gentium, &c. Terrae enim & regna, in quibus olim habitabant pagani, postmodu habitauerunt Christiani. Vel, dedit illis regiones Gentium, id est, terram viuorum seu regnum caelorum, cuius largitionis typus erat largitio illa regionu seculi huius. In psalmo praesenti monemur beneficia dei recollere, prouidentiam eius circa genus humanum pensare, atque ex his deum laudare, magna eius alij insinuare, inaccessibiliter quere dominum creatorem, eius desiderando praesentiam, nec aliud bonum, nisi ipsum aeternum, increatum, supergloriosum, immensumque deum finaliter velle, atque indefinenter pro sanctae conuersationis mercede appetere. Et quanuis hic psalmus iuxta superficialem literam intellectum non videatur deo in quibusdam locis deuotus, tamen secundum mysticam expositionem nuc introductam, omni deuotione exuberat. Quae autem omnia sunt, in praecedenti expositione satis patent.

COMMENTARIUS IN PSAL. CV.

EXPOSITIO TITVLII.

A Ssignatur demum psalmo iam explanando repetitum seu duplex haleluia, dum dicitur, Haleluia, haleluia. Quod fit vel ad euidenciam seu certitudinem ampliore: vel ad designandam duplicem laudem dei, scilicet laudem viae ac patriae. Vnde in missa in principio versus cantatur Haleluia, atque in fine repetitur. Simili modo in Apocalypsi ait Iohannes, Auditi vocem angelorum in caelo dicentium, Haleluia. Et iterum, Dixerunt Haleluia. Praeterea sicut Christus in euangelio interdum dicit semel, Amen, interdum vero reiterat: sic aliqui psalmi pro titulo habent haleluia vnum, aliqui vero duplex. Inuita autem hic psalmus ad duplicem confessionem, videlicet laudis diuinae ac propriae culpae, & ait,

PRECATIO.

Memento nostri in beneplacito tuo domine, & doce nos iustitiam facere in omni tempore, sicque nos in laude tua semper gloriaris, & a seculo usque in seculum deus israel benedicere tibi.

EXPOSITIO psalmi literalis simul & mystica.

Marc. 10. 2. Par. 30. Ibidem.

ONFITEMINI domino] bono & iusto, ipsum laudando, & vos accusando, peccatores varijs vitijs lauciat, & ne retrahamini a confessione hac ppter vestram ingratitude & paruitate. [QYONIAM bonus] est dominus. Etenim naturaliter, totaliter, & quomodolibet bonus, eiusque; natura est bonitas infinita ac pura. Propter quod in Marco scriptum est, Nemo bonus nisi vnus deus. Non ergo desperandum est aliquo modo. Vnde 2. Paralipomenon pijsissimus Ezechias locutus est, Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde suo requirunt eum. Et iterum, Pius & clemens est dominus deus vester, & non auertet faciem suam a vobis, si reuerfi fueritis ad eum. [QYONIAM in seculum misericordia eius,] hoc est, misericordia dei aeterna est, nunquam deficiens, & a principio mundi super electos effusa est, nec cessabit vnquam effusio pietatis diuinae: quoniam & in inferno citra condignum miseri affliguntur, in caelo quoque vltra condignum electi remunerantur. [(2) QYI s] loquetur potentias domini? Jid est, quis exprimere poterit quam potens sit deus? Et dicit potentias in plurali, cum tamen in deo non sit nisi vna simplex potentia, propter diuersos effectus diuinae potentiae. Vel per potentias intelliguntur magna opera dei potenter producta. Cum vero sit deus infinita potentia atque omnipotens, nulla creatura perfecte comprehendere valet aut explicare potentiam eius. Propter quod insanissime mentis sunt, qui diuinam potentiam metiri suo praesumunt ingenio, asserentes deum non posse supernaturaliter agere. Nec aliquid esse credendum quod rationem excedit, cum deus possit infinita plura producere, q homo consumere. Imo deus benedictus & sanctus no potest tot tantaq; agere, quin possit infinita plura atq; maiora efficere, quantum in se est. Demum impossibile nobis est intelligere aut exprimere diuinam potestatis effectus. Propter quod sapiens quida coestatur, Difficile inuenimus quae in terra sunt, & quae in pspectu sunt inuenimus cu labore: quae autem in caelis sunt quis inuestigabit? Et quis [A V D I T A] s faciet omnes laudes eius? .i. quis proferre aut alijs annuuciare poterit vniuersa praeconia creatoris, quam laudandus sit ipse? quasi dicat, nullus. Cu enim deus laudandus sit propter propriam bonitatem & propter opera sua, quantum a perfecta notitia bonitatis diuinae ac operum eius deficiamus, tantum a plenitudine diuinae laudationis occubimus. Propterea in lib. Iob scriptum est, Nos quippe inuolumur tenebris. Digne est inuenire non possumus, & enarrari non potest. Et Ecclesiast. Exaltantes (inquit) eu replemini virtute. Ne laboretis, non enim peruenietis. Non ergo inaniter gloriamur dum deum laudamus, quasi magni seu digni aliquid operemur, cum nec Cherubim nec Seraphim eum laudare sufficiant: sed cum magno timore atq; profunda humilitate ipsum laudemus, sicut superius dictu est, Exultate ei cum tremore. [(3) B V A T I] sunt iam in spe [QYI] custodiunt iudicium] discretionis & retributionis. Praelati nanque & iudices custodire debent vtranque iudicium, quatum ad subditos, discernendo causas eorum, & debitam poenam infligedo. Quilibet quoque seipsum iudicare debet, discutiendo, accusando, castigado seipsum, discernendo bonum a malo, & verum a falso: quod singulis nobis necessarium est ad salutem iuxta illud, Nunquid qui non amat iudiciu sanari potest? Et Apost. Si nosipos (inquit) iudicemus, non vtiq; diiudicemur. Est autem istud iudicium valde acceptum deo, sicut per Ieremiam protestatur, Si separaueris pretiosum a vili, quasi os meum eris. [E T] faciunt iustitiam, [I]scendo & exequendo quod recta ratio iudicat [I N] omni tempore,] id est, perseveranter vsque ad finem, quia qui perseverauerit vsque in finem saluus erit, sicut apud Euangelistam astruit Christus iudex noster. [(4) M E M E N T O] nostri domine in beneplacito populi tui,] id est, in infusione seu per infusionem gratiae tuae, per quam placet tibi populus tuus, quatenus nos tibi placeamus, quemadmodum illi. Omnium quide memor est deus, cum Amos propheta dicat, Iuravi dominus, Si oblitus fuero vsque in finem opera eorum. Sed orat Propheta vt deus memor sit nostri, sicut memor fuit electoru suoru. Vnde etia Esdras deprecatur, Memento mei deus in bonu, [V I S I T A] nos in salutari tuo,] id est, in salubri atque benigna saluatione, ita vt visitemur a te per piam praesentiam ad nostra salute, non per districam sententiam ad nostram damnatione, quomodo reprobi visitantur. De quibus in Sophonia a te dicitur, Visi tabo super viros defixos in fecibus suis. Sic enim & daemones visitantur a te, quemadmodu Esaias affirmat, Visi tabo super Leviathan serpentem tortuosum, Vel, visita nos in salutari tuo, hoc est in Christo, mirando illum ad nos. Ipse est enim sapientia tua aeterna & increata, quae ad electos quotidianie inuisibiliter mittitur, prout in Sapientiae libro quidam precatur, Da mihi domine sediu tuarum asistricem sapientiam. Et iteru, Mitte illam de caelis vt mecu sit & mecu laboret. Hec autem o domine tribue mihi, [(5) A P] videndum, Jid est, vt spiritualiter videamus & contemplemur nunc per fidem, & in futuro per speciem [I N] bonitate electoru tuorum,] id est, bona electis tuis parata, de quibus ait Apostolus, Oculis non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderit, quae preparavit deus his qui diligunt illum. Hae autem bona aliud nihil sunt, nisi summu bonu, in quo est omniu bonorum & pulchroru plenitudo immanisa, seu eius visio atque fruitio. Quid ergo orat Propheta, nisi vt deum videamus, in cuius visione beatitudo & plena merces, praemiumque finale consistit? Vel in bonitate electoru tuoru, id est, in gloria beatorum seu in supernaturali illuminatione, qua a te illuminantur electi, quonia sine hac illuminatione omnis nostra visio atque cognitio vana informesque sunt. [A D] laetandum in letitia gentis tuae,] id est, vt laetemur spirituali laetitia, qua in te iucudatur plebs tua, nuc in spe futuroru bonoru, in patria vero in adeptione caelestiu praemioru. Vel in laetitia gentis tuae, id est, vt laetemur cu populo tuo, no cum seculo isto. Et omnia haec fiant ad nominis tui honorem, videlicet [V T] lauderis cum haereditate tua,] id est, cu ecclesia electoru, ita q electi tui de bono laudan-

Sapient. 9

Iob 31

Eccle. 43

Psalm. 2

Iob 34

1. Cor. 11

Ierem. 15

Mat. 10

Amos 8

Neem. 5

Sopho 1

Esai. 27

Sapient. 9

1. Cor. 2

Esai. 46

A tur, tu de eodem bono tanqua principalis causa boni lauderis. Vel vt lauderis tu in omnibus & pra omnibus, qui per gratia es cum haereditate tua, id est, electis. Vel, vt lauderis cu haereditate tua, id est, ab electis, qui sunt haereditas tua tecu existens. [(6) P E C C A V I M V S] cum patribus nostris, Jid est, sicut patres nostri, vel pariter cum eis, non declinando, sed imitando eorum delicta. Peccauimus autem praecpta moralia transgrediedo, [I N] I V S T E] egimus] transgrediendo praecpta iudicialia, [I N] I Q V I T A T E M] fecimus] non seruado praecpta ceremonialia. Vel peccauimus contra deum, iniuste egimus contra proximum, iniquitatem fecimus contra nosipos. [(7) P A T R E S] nostri in Aegyptio,] id est, qui olim in Aegypto fuerunt [N O N] intellexerunt] spiritualiter & prudenter [M I R A B I L I A] tua,] quae per Mosen in Aegypto, in mari rubro, in deserto fecisti, quia ex talibus mirabilibus non considerauerunt omnipotentia dei, & q deus qui tanta pro eis fecit in Aegypto, postmodum protegeret eos, atque de facili adimpleret quaecunque eis promisit. Non intellexerunt quoque quid mirabilia illa figurabant. Propter quod in Deuteronomij volumine habetur, Dixit Moses ad filios Israel, Vos vidistis vniuersa magna quae coram vobis dominus fecit, & non dedit vobis dominus cor intelliges & oculos videntes vsq; in praesentem diem. Vnde & rursus dominus ait per Mosen, Quousque multitudo haec pessima non credet mihi in omnibus mirabilibus meis? Ecce primum peccatum populi huius, scilicet peccatum ignoranae. Sequitur de ingratitude vitio, [N O N] fuerunt memores] gratias referendo [M V L T I T V D I N I S] misericordiae tuae,] id est, multae ac magnae miserationis a te eis impensa, qui propter eos tam grauer afflixisti Aegyptios decem plagis, a quibus eos pijsime praeruafti. [(8) E T] irritauerunt] deum & Mosen seruū eius [A S C E N D E N T E S] de terra Aegypti [I N] mari,] mari inquam [R V B R O,] quia videtes Pharaonem ipsos insequentem, anrequam ingrederentur alueum maris rubri, diffidentes de potestate diuina, dixerunt ad Mosen, Fortitan non erant sepulcra in Aegypto, ideo tulisti nos vt moreremur in solitudine. Quid hoc facere voluisti? Sed nec ipsum mare rubrum, quanuis diuisum ingredi ausi fuerunt (vt alibi legitur) nisi ad monitionem Mosi magnam & longam. [(9) E T] saluauit eos] dominus, quanuis ingratos atq; incredulos, de manu Aegyptiorum: non propter eorum virtutes aut merita, sed [P R O P T E R] nomen suum,] hoc est, ppter seipsum, & nominis sui glorificationem. Vnde in Ezechiele scriptum est, Non propter vos ego faciam dicit dominus, notum sit vobis, sed propter nomen sanctum meum, [V T] notam faceret] cunctis hominibus [P O T E N T I A M] suam] qua Aegyptios debellauit, & Israellem saluauit. Ideo in Exodi libro dominus ait, Glorificabor in Pharaone & in omni exercitu eius, scientes; Aegyptij, quia ego sum dominus. [(10) E T] increpuit] dominus, id est, increpauit, seu imperando diuulit [M A R E] rubrum,] Mutatio enim maris rubri a suo naturali statu ac motu, vocatur increpatio eius. [E T] exiccatum est,] no mare, quia aqua non exiccatur manens aqua: inseparabiliter enim conaturalis est aquae esse humidum: sed dicitur mare exiccatu, eo q fundus terrae, vbi currebat, siccatus est aquis sublatis. [E T] deduxit eos in abyssis,] hoc est, in itinere maris rubri, non per aquas, sed per iter in quo paulo ante fluxerat aqua, [S I C V T] in deserto,] id est, tam plane & sicco pede ac si per via deserti transissent: quemadmodum ibidem plenius recitatur. [(11) E T] saluauit eos de manu odientium,] scilicet Aegyptiorum eos insequentiu cum curribus sexcētis, [E T] redemit eos de manu inimici,] Jid est, regis Aegypti: quod quomodo contigit, subditur, [(12) E T] operuit aqua] maris rubri reuertens ad locum priorem ac proprium, [T R I B V L A N T E S] eos, .i. Aegyptios qui afflixerunt Israeletas, [V N] v s e i s] non remasit. omnes nanque submersi sunt. Vnde in Exodo legitur, Reuersum est mare primo diluculo ad priorem locum, fugientibusq; Aegyptijs occurrerunt aquae, & inuoluit eos dominus in medijs fluctibus. Ne vnus quidem superstit ex eis. [(13) E T] crediderunt] filij Israel [V E R B I S] eius,] scilicet dei viso tato miraculo. Propter quod illic subiugitur, Timuit populus dominu, & crediderunt domino & Mosi seruo eius. [E T] laudauerunt laudem eius,] Jid est, laudabilia opera atque laudabilem bonitatem dei haec facientis, secundum quod ibidem dicitur, Tunc cecinerunt Moses & filij Israel canticum hoc domino, & dixerunt, Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare. & infra scriptu est, Sumpsit ergo Maria propheta soror Aaron tympanum in manu sua, egressaeque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus praecinebat dicens, Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est, & c. [(14) C I T O] fecerunt,] hoc est, in opere bono non diu perseverauerunt. Vel, cito, post hac laudem & gratiarum actionem, fecerunt quae sequuntur, [O V I I T I] sunt operum eius,] id est, praedicta miracula dei non attenderunt mente sagaci gratias. Vnde in lib. Exodi habetur, Quintadecima die mensis secundi, postquam egressi sunt de Aegypto murmurauerunt contra Mosen & Aaron in solitudine dicentes, Vtinam mortui essemus in Aegypto. Cur induxisti, nos in desertu istud, vt occideretis omnem multitudinem famie? [N O N] sustinuerunt consilium eius,] hoc est, patienter no expectauerunt tempus, quo deus decreuit eis prouidere de cibo, secundum consilium sapientiae suae, qua omnia ordinatissime operatur: iuxta illud Apost. ad Ephesios, Omnia operatur secundum consilium voluntatis suae. Huius ergo consilij tempus ex impatientia anticipauerunt. [E T] concupierunt concupiscentiam,] Jid est, cibum delicatum [I N] deserto,] videlicet carnes, secundum quod alibi legitur, Flagrabant desiderio carnum, & dicebat, Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Anima nostra arida est, nihil respiciunt oculi nostri nisi man. [E T] tentauerunt deum in inaquoso,] hoc est, in deserto, in quo aqua nulla aut modica reperitur, prout in Exodo scriptum est, Tentauerunt deum dicentes, Est ne dominus in nobis an non? [(15) E T] dedit eis] deus [P E T I T I O N E M] ipforum,] id est, rem postulatam, scilicet carnes & aquam, [E T] misit saturitatem in animas eoru,] hoc est, animale vitam, quoniam mense integro dedit eis ad edendum coturnices, donec exbant per nares eorum, & vertebantur in-

Exo. 7. 8 Exo. 9. 10 14. 16

Deut. 29 Num. 14

Exo. 7. 8. 9. 10. Exo. 14

Eze. 36

Exod. 14

Exod. 12

Exod. 14 Ibidem

Exod. 15

Exod. 16

Eph. 1

Num. 11

Exod. 14

Num. 11 nauſeam, ſicut in Numerorum lib. habetur. Conſequenter recitatur ſeditio Chore atque ſuorum. E
Exo. 17 ¶ (16) E T irritauerunt Chore de tribu Leui & Dathan ac Abyron de tribu Ruben, alijsque proce- res ſynagoga centum quinquaginta, qui tempore conſilij per nomina vocabantur, vt dicitur in lib.
Num. 16. Numerorum, [M O S E N in caſtris]. i. in papilionibus, vel in populo habitate in tentorijs [A A R O N] quoque [S A N C T V M domini.] hoc eſt, domino conſecratum in pontificem. Dathan namq; & Aby- ron, quoniam nati erant de primogenito Iacob, ſcilicet de Ruben, ambiebant principatum, vel ſaltem Moſe & Aaron inferiores eſſe ac obedire ſpreuerunt. Chore autem atque Choritz, quia de tribu Le- ui erant ſicut & Aaron, parificari volebant & in ſacerdotio. Irritauerunt ergo Moſen & Aaron, di- centes illud Numerorum, Sufficiat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt domi- nus. Cur eleuamini ſuper populum domini? Propter hanc ergo rebellionem & ſeditionem, ¶ (17) A P E R T A eſt terra & deglutit Dathan, & operuit ſuper congregationem] .i. præ alijs filijs Iſrael [A B Y R O N] ſimilem Dathan in culpa, vnde & in pœna ei aſſimilatus eſt. Abſorbuit etiam in terra Chore & Hon, tabernacula quoque & omnem poſſeſſionem Dathan & Abyron, prout in Numer.
Num. 16. ſcribitur. Non autem abſorbuit filios Chore, quoniam nõ conſenserunt patri ſuo, propter quod ſcri- ptum eſt, Factum eſt grande miraculum, vt Chore pereunte filij eius non perirent. ¶ (18) E T exar- ſit ignis in ſynagoga eorum] .i. in congregatione fautorum Chore [F L A M M A] ignis huius [C O M - B U S S I T] peccatores,] id eſt, Choritas, quemadmodum liber Numer. teſtatur, Ignis egreſſus à domi- no interfecit centum quinquaginta viros, qui offerebant incenſum. ¶ (19) E T fecerunt filij Iſrael [V I T V L V M in Oreb]. i. iuxta montẽ Oreb, qui eſt pars, ſcilicet pes montis Sinai: vertex enim mon- tis dicitur Sinai. Hęc formatio vituli diu præceſſit ſeditionem prædictam. Dicitur verò filij Iſrael
Exod. 32 feciſſe hunc vitulum, quia ad eorũ iſtantiam proiecit Aaron aureas inanes eorũ in ignem, & egreſ- ſus eſt opere fuſorio vitulus conſtatilis, prout in Exodo narratur, [E T adorauerunt ſculptile.] Aliqui dicunt, quòd hic ponitur ſculptile pro conſtatili, eo quòd vtrunque ſit nomen idoli. Nam vitulus il- le fuſus erat, non ſculptus. Alij dicunt, quòd primo fuſus eſt: ſed quia in fuſura non extitit plene for- matus, poſtmòdũ ſculptus eſt, perfectiusq; formatus. Et ergo interdũ vocatur ſculptile, interdũ con- ſtatile. Hunc itaque vitulum adorauerunt. Immolantes namq; ei hoſtias, dixerunt, Iſti ſunt dij tui Iſ- rael, qui eduxerunt te de terra A Egypti, vt ſcribitur in Exodo. ¶ (20) E T mutauerunt gloriã ſuam,] id eſt, honorem & cultũ legis diuinæ, ſeu deũ, in quo ſolo gloriari debebant [I N ſimilitudinẽ vituli comedentis fœnum,] quia pro vero deo adorabãt imaginẽ vituli ¶ (21) O B L I T I I ſunt deũ qui ſal- uauit eos] de A Egyptiaca ſeruitute, [Q V I fecit magna] id eſt, opera magna [I N A Egypto] per- cutiendo A Egyptios decem principalibus plagis [M I R A B I L I A] per Moſen [I N terra Cham,] id eſt, in A Egypto, ſic diſta propter cauſam præhabitã, [T E R R I B I L I A in mari rubro] ſubmergen- do regẽ A Egypti cũ populo ſuo. ¶ (22) E T dixit] dominus ad Moſen [V T diſperderet eos] propter eorum ingratiitudinem ac idololatriã, quemadmodum in lib. Exodi inducitur, Dixit dominus ad Mo- ſen, Cerno quòd populus iſte duræ ceruicis ſit. Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & de- leam eos. Et hoc vtiq; dominus feciſſet [S I nõ Moſes electus eius ſtetiſſet in cõfractione]. .i. in plaga populo imminẽte qua erãt cõfringendũ in cõſpectu eius]. i. corã deo in mõte Sinai orans in deſinen- ter pro populo, prout Exodi liber teſtatur, Moſes autem orabat deũ ſuum: ſequitur, Placatusque eſt dominus. Demum intantũ obiecit ſe medium pro populo, vt ex ineffabili charitate diceret domino, Aut dimitte populo hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro quem ſcripſiſti. Stetit itaq; Mo- ſes in cõfractione, ¶ (23) V T auertẽt iram eius,] id eſt, vindictã dei à populo [N E] id eſt [D I S - P E R D E R E T] eos: & pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem,] id eſt, terrã promiſſionis lætæ & melle manantẽ vilipenderunt, quando terriſti verbis exploratorum dixerunt, vt in Nume. habetur, Conſtituamus nobis ducem & reuertamur in A Egyptum. ¶ (24) N O N crediderunt verbo eius,] id eſt, promiſſioni dei per Moſen qui dixit eis, quòd dominus pugnaret pro eis, & introduceret eos in terram promiſſã: ſed ipſi e contra dixerunt, Vtinã non inducat nos dominus in terram hanc, ne ca- damus gladio, [E T murmurauerunt in tabernaculis ſuis] quemadmodum in Num. legitur, Vociferã- omnis turba nocte illa fleuit, & murmurati ſunt contra Moſen & Aaron dicẽtes, Vtinã mortui eſſe- mus in Aegypto, & vtinã pereamus. [N O N exaudierunt vocẽ domini] id eſt, exhortationibus Mo- ſi, & Caleph, ac Ioſue exhortatiũ eos ad bonum non acquieuerunt, ſed lapidare eos volebant. ¶ (25) E T eleuauit] dominus [M A N V M] ſuam,] id eſt, virtutis ſuæ vindictã [S V P E R] eos, vt proſtrneret eos in deſerto.] tunc enim deus absolute diſtauit, quòd nullus eorum qui murmurauit, ingrederetur terram promiſſionis, ſed Caleph & Ioſue ſoli eam intrarent de multitudine eorũ qui primo nume- rati fuerunt, prout in lib. Num. dicitur, Eleuauit etiã dominus manũ ſuam ſuper eos propter hoc pec- catũ vt proſtrneret eos ſtatim oẽs ſimul in deſerto, ſecundũ quòd ait ad Moſen, Vſquequo populus iſte detrahet mihi? ſerã ergo eos peſilentia atque conſumã. Hęc autẽ pœna per orationẽ Moſi mi- tigata eſt, ita quòd per partes atq; paulatim mortui ſunt in deſerto. Sic enim precatus eſt Moſes pro eis, Domine patiens & multæ miſericordiæ, auferens iniquitatem & ſcelera, dimitte obſcuro pecca- tum populi tui huius, ſecundum magnitudinẽ miſericordiæ tuæ, ſicut propitiuſ fuiſti egredientibus de A Egypto vſque ad locum iſtum. Dixitque dominus, Dimiſi iuxta verbum tuum. ¶ (26) E T vt deiſceret ſemen]. i. filios [E O R V M] in nationibus] faciens eos cadere in terris diuerſis, [E T diſper- geret eos in regionibus.] Iſtam pœnam dominus minabatur, ſed precibus Moſi omnino ablata eſt, quoniam filij proſtratorum in deſerto introducti ſunt in terram Chanaan. ¶ (27) E T initiati ſunt Beelphegor,] id eſt, cultui idoli ſic vocati applicuerunt ſeipſos. Iſtud fuit circa mortem Moſi, quãdo ad ſuggeſtionem Balaam. Balac rex Moabitum miſit puellas pulchras ac nobiles iuxta tentoria ſi-

A liorum Iſrael habẽtes ſeipſi idola ſua, quatenus facerẽt filios Iſrael deum ſuum offendere per idolo- latriam atque luxuriam, quia (vt dicitur) non permiferunt eos ſecum miſceri, niſi primo adorarent idolum Beelphegor, quòd & factũ eſt, quemadmodum in lib. Numerorũ plenius cõtinetur, [E T comed- erunt] ſacrificia mortuorum] .i. carnes animalium huic idolo immolatas. ¶ (28) E T irritauerunt eum,] id eſt, deũ offenderunt [I N adinuentionibus ſuis,] id eſt, in peccatis ſudioſe excogitatis & ex de- liberatione patris, [E T] ob id [M V L T I P L I C A T A] eſt in eis ruina,] id eſt, multa & magna plaga eis inſiſta, propter hæc ſcelera. Percuſſa ſunt etenim x x i i i milia hominum. Principes quoq; iuſi ſunt ſuſpedi in patibulis. ¶ (29) E T ſtetit Phinees] filius Eleazari, filij Aaron ſacerdotis, mente conſtanti contra idololatrias, [E T placauit dominum] perfodiendo in locis genitalibus Zambri du- cem tribus Simeonis coeuntem cum Cozbi filia nobiliſſimi principis Madianitarum, [E T ceſſauit quaſſatio,] id eſt, plaga prædictæ perſecutionis à populo, propter hoc factũ & merito zeli Phinees: Vnde in Numer. habetur. Dixit dominus ad Moſen, Phinees auertit iram meam à filijs Iſrael, quia zelo meo commotus eſt contra eos. ¶ (30) E T reputatum eſt ei] à deo [I N iuſtitiã in generatio- nem & generationẽ, vſq; in ſempiternum,] quoniam deus approbavit hoc opus ipſius, & in æternum iuſtus vocabatur propter hanc cauſam: meruitq; ſacerdotio fungi in ſe, & in poſteris ſuis, ſecundum quòd dominus ait ad Moſen, Loquere ad eum, Ecce do ei pacem fœderis mei: & erit tam ſibi quã- Ibi dem] ſemini eius pactũ ſacerdotij ſempiterni, quia zelatus eſt pro deo ſuo. Conſequenter deſcribitur iur- gamentum filiorum Iſrael cõtra deum facta ad aquas contradictionis, propter penuriam aquæ, ¶ (31) E T irritauerunt] eum, ſcilicet deum [A D aquas contradictionis] impatien- ter loquendo: ſecundum quòd ſcriptum eſt, Conuenerunt aduerſus Moſen & Aaron, & verſi in ſeditionẽ, dixerunt, Vtinã peri- ſſet ſemur inter fratres noſtros corã domino, [E T vexatus,] id eſt, animo perturbatus atque laſſatus [E S T] Moſes propter eos,] id eſt, propter eorũ peruerſitatem, [Q V I A] exacerbauerunt ſpiritum eius,] ſcilicet verbis ingratis & peſſimis. ¶ (32) E T diſtinxit] Moſes [I N labijs ſuis,] id eſt, in hac cordis ſui perturbatione, aliũ modum loquendi habuit, recitando verba domini percutiendõq; petram, quã- am ante habere ſolebat. Fuit enim incredulus deo, atque in modo loquendi manifeſte declarauit cordis ſui hæſitationem. Vt enim in Numer. libr. legitur, cum ſibi ac Aaron fratri ſuo dominus dixiſſet, Lo- quimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas: Moſes percutiẽdo petram cum virga protulit ſer- monem ambiguum, Num de petra hac poterimus vobis aquam eijcere? Propter quòd mox à domi- no reprehenſus eſt, & tam ipſe quã Aaron ab ingreſſu terræ promiſſionis prohibitus eſt, dicente eis domino, Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me corã filijs Iſrael, non introducetis hos populos ad terram quam dabo eis. Deinde narrantur peccata filiorum Iſrael commiſſa poſt ingreſ- ſum terræ Chanaan, [N O N diſperderunt gentes,] id eſt, habitatores terræ Chanaan nõ occiderunt in toto [Q V A S] dixit dominus illis,] id eſt, quas dominus iuſit occidi, earumque aras ſubuerti, neque conubia, neque familiaritatem cum eis habere. Hoc frequenter præcepit filijs Iſrael, ne ex cohabi- tatione pertraherentur ad idololatriam. Sed filij Iſrael ex auaritia permiferunt quosdam de gẽte hac inter ſe morari, propter tributum quòd eis ſoluebant. ¶ (33) E T commixti ſunt] loco, corpore & opẽre [I N T E R] gentes] Chanaanorum, [E T didicerunt opera eorum,] id eſt, ritum gẽtilitatis, [E T ſeruiert] ſculptilibus eorum,] ſcilicet Balaam & Aſtharoth, vt patet in lib. Iud. [E T factum eſt illis] Iudic. 2] hoc idololatriæ ſcelus [I N ſcandalum,] id eſt, magnã ruina. ¶ (34) E T immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmonijs] qui in idolis colebantur. Quomodo autem eos immolauerint, ſubditur. ¶ (35) E T effuderunt ſanguinem innocentẽ,] videlicet [S A N G V I N E M] filiorum ſuorũ & filiarum ſuarum] qui propter ætatem infantilem nondum peccauerunt [Q V A S] ſacrificauerunt,] id eſt, obtu- lerunt [S C V L P T I L I A] vs Chanaan,] id eſt, ſimulacris Chanaanorum. Quauis aliibi in hiſt. Can. non legantur iſta feciſſe, credendum eſt tamen Prophetæ hæc recitanti. ¶ (36) E T interfecta eſt terra habitacionis eorum,] id eſt, habitatores terræ occiſi ſunt [I N ſanguinibus] tam crudeliter fuſis ſeu impie factis, [E T contaminata eſt in operibus eorum] tam nefandis. Vel, interfecta eſt terra, id eſt, homines iſti terreni effundendo ſanguinem innocentem ſpiritualiter occiſi ſunt, quoniam ani- mas proprias vita gratiæ ſpoliauerunt, & contaminata eſt in operibus eorum, hoc eſt, ipſi in ſuis pec- catis polluti ſunt, [E T fornicari ſunt,] id eſt, à deo per idololatriam receſſerunt [I N adinuentionibus ſuis,] id eſt, in peccatis ſuis induſtrioſe commiſſis. Merito autem idololatria in ſacra ſcriptura forni- catio appellatur, quia per eam recedit anima à vero ſponſo ſuo, ſcilicet deo cui per fidem & charita- tem deſponſatur, & à quo per gratiã ac dona ſancti ſpiritus fecundatur, quemadmodum dominus ait, Sponſabo te mihi in fide. Quoniam verò hoc modo fornicati ſunt filij Iſrael, ideo dicitur eis, Noli lætari Iſrael & noli exultare, quia fornicatus es à deo tuo. ¶ (37) E T iratus eſt furore dominus,] id eſt, vehementer iratus eſt, non per animi commotionem, ſed vindictę grauitatẽ [I N populum ſuum] nomine, & non re, [E T abominatus eſt hæreditatem ſuam,] hoc eſt, filios Iſrael quos ipſe ſpecialiter inuitauit atque vocauit, vt eſſent hæreditas eius, ſed non obediendo facti ſunt hæreditas dæmonis. ¶ (38) E T tradidit eos in manus gentium,] id eſt, protectionem & opem diuinã eis ſubtraxit, per- mittedes eos opprimi à Philiſtæis, Syrijs, ac alijs multis, [E T dominati ſunt eorũ qui oderunt eos.] Nam ſicut in lib. Iudic. ſcribitur, quibusdam ſeruiert decem & octo annis, aliquibus longius, aliquibus Iudi. 3] breuius. Ecce quem deus relinquit, à quo deus ſubſidium tollit, inimicorũ ſuorum ſeruituti ſubijci- tur. Prima quoque pœna culpæ eſt ſubtractio gratiæ. Secunda verò in curſio dominationis malignæ. ¶ (39) E T tribulauerunt eos inimici eorum] imponendo eis graues labores, magna tributa, ingen- tia damna, [E T humiliati ſunt] filij Iſrael, id eſt, deiſcẽti oppreſſi & victi [S V A] manibus eorum,] id eſt, ſub potẽſtate & perſecutione aduerſariorum ſuorum. Vel, humiliati ſunt coram deo ſub manibus

hostium, quia ex grauitate persecutionum confessi sunt sua peccata, veniamque petebant, & emendationem spondebant. [S A E P E liberauit eos] deus de potestate infidelium populorum, vt constat ex serie libri Iudicum, in quo scriptum habetur, Cumq; dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flebatur misericordia & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de caere vastantiu. ¶ (40) I P S I autem exacerbauerunt eum,] hoc est, post liberationem sua à deo misericorditer facta rursus reuersi sunt ad pristina mala, & deum offenderunt. Vnde in lib. Iudicū dicitur, Cū mortuus esset Iudex, fecerunt multa maiora quam patres eorum, sequentes deos alienos, non deseruerunt viam durissimam, per quam ambulare consueuerant. Sic autē exacerbauerunt deum [I N consilio suo] quia ex malo cor um consilio ad inuentionibusq; vanissimis orta sunt tanta facinora, [E T humiliati sunt in iniquitatibus suis,] id est, propter peccata sua ab hostibus oppressi & victi sunt, & etiā interdū coram deo per penitentia humiles facti. ¶ (41) E T vidit cū tribularentur,] id est, deus clemēter aspexit eos dum taliter affligerentur, [E T audiuit orationē eorum,] qua petebant ab aduersariorū iugo liberari. ¶ (42) E T memor fuit] per effectū misericordiae suae, [T E S T A M E N T I sui,] id est, foederis seu promissionis, qua praedixit frequenter per Moſen quod liberaret eos, quando cunctiq; corde integro reuerterentur ad dominū deum patrum suorum. Vnde in Deut. dictum est eis à Moſe, Si ad cardines caeli fueris dissipatus, inde retrahet te dominus deus tuus, & assumet ac introducet in terram quam possederunt patres tui. Et eodem Deut. lib. Cum quaesieris (inquit) dominū deum tuum inuenies eum, si tamē toto corde quaesieris eum, & tota tribulatione animę tuę. [E T penituit eum,] id est, per modum penitentis se eis exhibuit, quia quos in direptionem, captiuitatemque dedit iterum pie eripuit [S E C V N D V M multitudinem misericordiae suae,] id est, secundū quod ipse multum misericors est, & non propter virtutes eorum. Propter quod rursus in Deut. Moſes ait, Ne dicas in corde tuo, Propter iustitiam meam introduxit me dominus in terram hanc, cum populus durissimę ceruicis sis. ¶ (43) E T dedit eos in misericordias,] id est, suae diuinę pietatis effectus varios eis impendit [I N conspectu omnium qui ceperant eos,] quoniam illis vidētibz atque per experientiam poenę grauer saepe luentibus liberauit filios Israel de potestate eorum. Postremo orat Propheta pro populi sui liberatione, ac aduuatione, seu reductione in terram patrum suorum. Et potest esse oratio ecclesiae pro conuersione & spiritali vnione fidelium. ¶ (44) S A L V O S fac nos domine deus noster] ab omni periculo mentis & corporis & à malis praeteritis, praesentibus & futuris, [E T congrega nos de nationibus,] id est, ab infidelibus separa nos atque recollige, loco vel voto, quatenus separati à generatione peruersa tibi fideliter ministremus, ne cum peruerſis peruerſamur. ¶ (45) V T conſiteamur nomini sancto tuo] nostra mala & tua bona, nos accusando, teque laudando, & ita duplici confessione te venerando, videlicet confessione tuae laudis, & nostrae iniquitatis, [E T glorietur] spiritali iucunditate [I N laude tua] ita quod te laudemus delectabiliter atque feruenter, non pigre aut somnolenter. ¶ (46) B E N E D I C T V S sit,] id est, ab omnibus benedicatur, semperque laudatus sit [D O M I N V S deus Israel,] à seculo & vsque in seculū,] id est, per omnia secula, [E T dicet omnis populus] in Christum credens, non tantum Iudaei, [F I A T fiat,] id est, amen amen. In omni enim orbe terrarum consentiunt Christiani huic laudi diuinę, dicentes, Fiat fiat. Porro multa in hoc psalmo contenta spiritaliter intelligi possunt, quod est, Patres praedicti in Aegypto non intellexerunt mirabilia dei, nec memores fuerunt multitudinis misericordiae eius, significat quod multi (proh dolor) Christianorum in seculo isto non aduertunt miracula Christi, nec opera eius sequuntur, nec recolunt beneficia eius, nec intelligere student mysteria Saluatoris. Educcio quoque filiorum Israel de Aegypto praefigurauit conuersionem gentium ad Christi fidem & cultum. Haec nanque conuersio est spiritalis egressio de veteri vita atque consortio reproborum, de qua ait Apostolus, Exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. Figurauit etiam ingressum religiosorum ad claustrum. Tunc enim Aegyptū, id est, mundum istum prorsus relinquunt, & daemonum operibus plene renunciant. Demum mare rubrum signauit baptismum Christi sanguine consecratum. Et sicut eundo per mare rubrum saluati sunt filij Israel de seruitute Aegypti ac manu Pharaonis: sic fideles per fontem baptismatis liberantur à seruitute peccati ac potestate diaboli. Et sicut in mari rubro mergentur Aegyptij, sic in baptismo. I. non suscipiēdo baptismū spiritaliter pereunt infideles, quia baptizari cōtemnūt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum dei, vt apud Euang. Christus testatur. Manna quoque fuit typus sacramenti corporis & sanguinis Christi. Et sicut filij Israel post transitum maris rubri manducauerunt manna, sic Christiani post regenerationem baptismi accipiunt Christi sacramenta. Hinc enim ait Apostolus, Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerūt, & omnes mare transierūt, & omnes in Moſe baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escā spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potū spiritalem biberūt. Biberunt autem de spiritali conſequentē eos petra. Petra autem erat Christus. Haec autem in figura facta sunt nostri. In super ex eo quod dictū est, Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, monemur aduertere quā enorme sit seditionis ac rebellionis peccatum, atque ambitio dominandi. Expauescant igitur ex tam horrenda dei vindicta, qui superiores suos contemnunt, qui remurmurant, qui obedire despiciunt, qui praesente desiderāt. Pensent quid Christus dicat praelatis suis vicarijs, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Vnde & in Exodo Moſes rebellibus dixit, Nō cōtra nos est murmur vestrum, sed contra dominum. Et alibi, Quid (inquit) est Aaron, vt murmuretis contra eum? Attendant etiam sacerdotes carnaliter & indigne viuentes, qualiter flamma combusit peccatores, qui sibi officium sacerdotale indigne usurpauerunt. Nempe vt ait Apostolus, Quicūque manducauerit panē, vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Christi. Idcirco aeterno igne cremabitur

A cuius figura extitit flāma illa diuinitus missa, charitas cōsumens. Et mutauerūt gloriā suam in similitudinem vituli comedentis fœnū. His assimilantur, qui tota die circa phantasmata sua occupantur, non cōtemplantes celestia, nec meditates in lege diuina. Vnde Iohannes in 1. sua canonica exhortatur, Filij Ierūsolimitae custodite vos à simulacris. Præterea ex eo quod dictū est, Et dixit vt disperderet eos, si nō Moſes electus eius stetit in cōfractiōe in cōspectu eius, vt auerteret irā eius. Discāt aliorū reſtores, qui inter deū ac populū cōstituti sunt mediatores, pro grege sibi cōmissio instaurissime, fidelissime, ac feruētissime deprecari, nec amaro in discretoque zelo cōtra delinquentes moueri, sed cōpati: nec tamen eos impunitos relinquere, sed in praesenti eos districte corripiāt atq; flagellent, si fieri potest, & prodesse cōspiciunt. Pensent qualiter Moſes dixit, Aut dimitte populo hanc noxā, aut si nō facis, dele me de libro quē scripsisti. Hāc ergo boni pastores charitate sequantur, & se vita ac prece mediatores exhibeāt inter deū & sibi cōmissos, ne rei fiant dānationis corū: perpendantq; quod in Ezechiele asserit dominus, Quasiui virū, qui interponeret sepem, & staret oppositus cōtra me pro terra, ne dissiparem eā: & non inueni: & effudi super eos indignationē meā. Sed & exemplo Phinees monentur deū amantes zelare pro deo suo cōtra peruersos: quāmodum 3. lib. Reg. dicit Helias, Zelo zelatus sum pro domino exercitū. Omnino nanq; expedit est delinquentes in hoc seculo castigari, ne aeternaliter pereāt, vel ne in vitijs diutius perseuerēt. Et sicut ait, Chrysoſt. quāuis piū sit, ppriam iniuriā tolerare, impiū tamē est dei iniuriā dissimulare. Veruntamen sicut testatur Apostolus, Aemulationē dei quidā habent, sed nō secundū scientiā, h. f. qui propria vitia negligūt intueri, deplangere, corrigere, & vitare. Aliorū verō peccata amare dijudicāt sine cōpensione cōdemnāt, nec aliorum onera charitatiē supportāt. Circa factū autē Phinees sacerdotis hortatur Hierony. quilibet Christi sacerdotem aliorū reſtorē dicēdo, Hoc diligenter ausculta sacerdos, cui animæ cōmendatae sunt. Euaginia gladiū verbi dei, interime fornicationē, inſta opportune, importune, argue, increpa, obſecra in omni patientia, & doctrina vt tibi reputetur ad iustitiā. Vnde in Leuit. dominus sacerdotibus ait, Habeatis scientiam discernendi inter sanctū & prophanū, doceatisq; filios Israel omnia legitima mea. Præterea ex eo quod dictū est, Pro nihilo habuerunt terrā desiderabilem, curandū est nobis ne Christi promissa paruipendamus, ne terrā viuientium, ne regnū caelōrum, ne beatitudinē sempiternam propter huius mundi amorem, tēporalem honorē, vilem carnis delectationē, aut momentaneā vitæ huius complacentiam, miserabiliter, irrecuperabiliterq; perdamus. Sed cū diuino Apostolo illud ad Philippenſes veraciter proferamus, Omnia arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Postremo ex eo quod dictū est, Et vidit cū tribularentur, & audiuit orationē eorum, p̄ſemus inæstimabilia viscera infinitæ clemenciæ pijsimi dei, atque in omni angustia ad eum cum plena fiducia recurramus, dicētes, Peccatum cum patribz nostris, iniuste egimus, iniquitatē fecimus. Et tunc vtique penitebit eum, secundum multitudinem misericordiae suae: dolebitque (sicut ait scriptura) super miserijs nostris, & propitiū erit. Ex eo autem quod dictū est, Et cōmixti sunt inter gentes, & didicerūt opera eorum, & seruiertur sculptilibz eorum, monemur aduertere quā periculosum atque nociuū sit famulis Christi, & maxime religiosiſ ac solitarijs cum secularibus hominibus conuersari, mundi rumores inquirere, facta seculi recogitare. Hæc nanque cordis puritatem inficiunt, stabilitatem animi interrumpunt, diuinam charitatem vehemēter dirimunt, solitudinem in horrorem ac nauseam vertunt, seculi fallam dilectionem gignunt ac nutriunt. Summe igitur nobis Carthusiensibus vitanda sunt ista, si digne conuersari optamus uocatione, qua nos spiritus sanctus vocauit.

COMMENTARIVS IN PSAL. CVI.

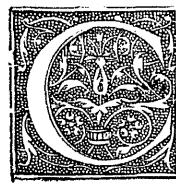
EXPOSITIO TITVLI.

P Salmi in super iam tractandi titulus in verbis ac sensu idem est cum titulo Psalmsi praecedentis. Nam titulus eius est, Alleluia, alleluia. Materia autem psalmi praesentis, secundum Augustinum, est gratiarum actio pro vniuersali redemptione generis humani, facta per Christum, quam sanctus Dauid spiritu reuelante cognouit. Alij verò grosse procedentes affirmant, quod psalmus iste sit gratiarum actio seu inuitatio ad gratiarum actionem aliquorum Iudeorum à diuersis malis liberatorum, & ex omni parte mudi diuinitus ereptorum à locis seu periculis in quibus fuerūt. Sed quoniam prima expositio longe cōuenientior est, subtilior, atque deuotior & textui cōsona, ideo ei prius principaliusque immorandum videtur. Alia verò forsitan tangetur. Inuitans igitur sanctus Propheeta homines omnes ad Christi laudem pro omnibus beneficijs eius, ait,

PRECATIO.

Te domine precipiente sileant fluctus tempestatum uitae nostrae, & statuæ procellam nostram in aurā tranquillitatis & latitiae: ut in portum salutis te gubernatore deducti, nos misericordiae tuae opera cōfitemur tibi.

EXPOSITIO psalmi allegorica.

ONFITEMINI domino, quoniam bonus, quoniam in seculū misericordia eius.] Versiculus iste in expositione psalmi praecedentis, qui sic incipit sicut & iste, factus expositus est. ¶ (2) D I C A N T] ad quos versus praecedēs hortatur. I. dominum laudent [Q V I redempti sunt à domino,] id est, quos Christus sua in carnatione ac passione redemit, iuxta illud ad Ephesios, Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. De quo in Apoc. ait Iohan. Christus dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, [Q V O redemit de manu inimici,] hoc est, de potestate & ca-

Iohā. 12. p̄tuitate diaboli. Propter quod in Euāgelio ait, Nunc princeps huius mūdi eijcietur foras. Et apud E.
 Ose. 13. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Vnde apud Matt. angelus dixit de Chri-
 Māt. 1. sto, Ipse saluū faciet populum suū à peccatis eorum. [D E REGIONIBUS,] id est, omnibus terminis mun-
 di, seu quatuor plagis terrę, [C O N G R E G A V I T eos,] nō motu locali, sed cōuersione spiritali, non
 Iohā. 12. in eundem corporeū locum, sed in vnam fidem, in vnam ecclesiam, in cultū eundem. De hac nanq;
 Efaię 66. spiritali congregatione credentiū per apostolos atq; eorū cooperatores facta scriptū est in Iohan.
 Iesus moriturus erat pro gente : & non solum pro gente, sed vt filios dei qui erāt dispersi cōgregaret
 in vnum. Et apud Prophet. Mittā ex eis qui saluati fuerint, & adducēt omnes fratres vestros ad mon-
 tem sanctum meum, id est, ad ecclesiam militantem. Congregauit autem eos non solum ab vno latere
 mundi, sed [(3) A S O L I S orru & occasū,] id est, ab oriente & ab occidente [A ß aquilone & ma-
 ri,] id est, à parte aqilonari & australi. Per mare enim auster exprimitur, quoniam fiat versus ocea-
 num, qui mare vocatur, quia ceteris aquarū congregationibus maior est. Christus ergo ex omnibus
 Marc. 16. partibus mundi collegit credētes. Propter quod in Marco apostolis dicit, Euntes in mūdum vniuer-
 Efaię 61. sum, prædicate euāgelii omni creaturæ. Hoc quoq; in Esaiā de Christo inducitur, Videbunt gen-
 tes iustum tuum, & cuncti reges inclytū tuum: quod impleri non poterat, nisi in omnibus regionibus
 Iere. 31. fides Christi annūciaretur. [(4) E R R A V E R V N T] credentes antequā cōuerterēt ad dominum
 [I N solitudine,] .i. in mundo isto à gratia dei relicto: quod intelligendū est de mundo dānationis, &
 focietate angelorū priuato, dicentiū illud, Curauimus Babylonē, & nō est curata. Derelinquamus eā
 [I N inaquoso,] .i. in infidelitate seu arido corde, non habente rorē gratiæ salutaris, nec pluuiā instru-
 ctionis cælestis, [V I A m ciuitatis habitaculi,] .i. rectū iter perueniendi ad supernā Hierusalē, ad habi-
 tationē beatorū, ad patriā electorum [N O N inueniunt] potestate humana aut lumē naturale. Hęc
 enim via est fides catholica, quia secundum Apost. accedentem ad deū oportet credere. Fidem verō
 Iere. 10. homo sine supernaturali adiutorio adipisci seu inuenire non potuit. Potest quoque per viā hanc in-
 telligi conuersatio bona seu obseruatio præceptorum, quæ sine gratia haberi nō potest, quemadmo-
 dum Iere. hoc clare testatur, Scio domine, quia nō est in homine via eius, nec viri est vt dirigat gres-
 sus suos. Idcirco semper querenda est nobis hęc via à deo, ab angelis sanctis animarū nostrarū cu-
 Ierem. 6. stodiobus, à doctoribus, melioribus ac superiorib⁹ nostris, ne deiciamus in isto exilio. Hinc enim rur-
 sus in Ieremia habetur, Interrogate quæ sit via bona, & ambulate in ea. [(5) E S V R I E N T E S &
 sitientes,] .i. beatitudinē appetentes, quam omnes naturaliter appetunt. Vel, esurientes & sitientes, iu-
 stitiā naturālē, quā multi gentiliū instantū optabant, vt se propter eā morti exponerent. Vel, esurien-
 tes & sitientes felicitatē, in bonis terrenis sensibilib⁹ & caducis, in quibus multi summū hominis bo-
 num posuerunt, vt scribit Boetius. Vel, esurientes & sitientes iustitiā legis diuinæ, & prædicationem
 euāgelij postquā fidem receperūt, [A N I M A eorū in ipsis defecit,] .i. appetitū huius famis & sitis ad
 effectum perducere non valebant propria potestate, sed gratia indigebāt. Vel, anima eorum in ipsis
 defecit, quoniā licet secundum aliquē modum esuriē suam ac sitim ad actū perduxerunt, acquirendo
 naturalem iustitiā seu temporalium rerum copiam, non tamen suffecit hoc eis ad veram salutem.
 Propterea vani & vacui permanserunt. [(6) E T clamauerunt ad dominum] pro auxilio gratiæ
 eius [c v m tribularentur,] id est, affligerentur in animo, eo quod optatam perfectionem adipisci non
 Rom. 7. possent, sed tentationibus vincerentur, concupiscentijs quoque succubentibus, quod est studiosis tan-
 ta afflictio mentis, vt ex eorū persona dicat Apostolus ad Romanos, Intencio alterā legem in mem-
 bris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantē me in lege peccati, quæ est in membris meis.
 Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per dominum nostrum Ie-
 sum Christum. Idcirco nunc additur, [E T de necessitatibus eorum eripuit eos,] hoc est, de malis seu
 Rom. 14. vitijs atque periculis, à quibus propria virtute liberari non poterant, liberati sunt gratia dei, quæ eos
 illuminauit ad fidem, sine qua nullus adultus vtens ratione, sine mortali peccato viuere potest. Quia
 secundum Apostolum, Quicquid nō est ex fide, peccatum est. Tamen nec fidem, nec gratiam habere
 quis potest, nisi à deo. Gentes ergo quā diu luce fidei priuabantur, gratiæque carebant, indefinēter
 seu nimis frequenter peccabant. [(7) E T deduxit eos in viam rectam,] id est, per prædicationem
 Iohā. 14. apostolorum & aliorum doctorum conuertit corda eorū ad fidem catholicā, quæ est via ad visionem
 H dei per speciem. Vel, in viam rectam, id est Christum, qui in Euang. Iohan. ait, Ego sum via, veritas,
 & vita: nemo venit ad patrem nisi per me. Vel, in viam rectam, hoc est, bonā cōuersionem seu præ-
 Matt. 19. ceptorum custodiā, sine qua nemo saluatur: iuxta illud Matth. Si vis ingre di ad vitam, serua manda-
 ta, [V T irent in ciuitatem habitationis,] id est, in patriā beatorū, quam debemus quotidie ingredi,
 Heb. 4. contemplatione ac voto, quatenus finita hac vita intremus eam realiter. Vnde ad Hebræos Aposto-
 lus, Festinemus, inquit, ingredi in illam requiem. [(8) C O N F I T E A N T V R domino misericordiæ
 eius,] id est, beneficia pietatis diuinæ, seu effectus misericordiæ dei hominibus præstita, inducāt eos
 ad confitēdum domino cōfessione laudis & gratiarum actionis, [E T mirabilia eius filiis hominum,]
 hoc est, hominibus exhibita, seu pro hominibus facta prouocent eos ad confitēdum domino modo
 iam dicto. Debemus enim omnia bona deo ascribere, cumque pro cunctis laudare, amare ac venera-
 ri. Misericordiæ dei sunt, quod nos ad fidem vocauit, longanimiter expectauit, pie cōuertit, gratis iu-
 Lucę 12. stificauit, proficere fecit, in bono conseruauit. Mirabilia eius sunt, quod propter nos in carnatus est,
 Baruc. 3. in mundo conuersatus, pro hominibus passus, quod resurrexit, ascendit, spiritum sanctū paracletum
 misit, per seipsum suosque ministros infinita miracula operari dignatus est. [(9) Q V I A satiauit
 animam inanem, & animā esurientē satiauit bonis,] singulare ponit pro plurali. Satiauit enim Chri-
 stus animas olim idololatriæ deditas, ac per hoc ab omni gratia vacuas, spiritalibus donis, videlicet

A fide, spe, charitate, donis spiritus sancti, gratia multiformi. Sic etiam animas peccatorum, quę inanes,
 vane, ac vacuę sunt quā diu vitijs seruiunt, satiat Christus dum ad penitentiam cōuertuntur. Et
 animam esurientē, id est, vehementer appetentē deo coniungi, deo placere, iuste conuersari, satiauit
 bonis opratis, dando ei quotidianū in spiritalib⁹ diuitijs incrementū. Habenti enim dabitur & ab-
 undabit. Has animas seu homines tales satiat Christus, nunc inchoatiue & secundum modum ac sta-
 tum vitæ presentis: non tamē satiat eas simpliciter, sed in patria satiat eas perfecte, plene ac absolute,
 Matt. 25 sicut superius dictum est, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Hinc etiam scriptū est in Matth. Beati
 P sal. 16 qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quantum enim anima esurit, cupit seu
 Matt. 5 vult, tantum recipit à deo, tam de gratia in præsentī quā de gloria in futuro, dummodo vere, pure,
 efficaciter, rationabiliter atque instanter desiderer. Deus nanque vniuersis infundit secundum quod
 se præparat, & capacis existunt. Præparatio autem seu capacitas ista in voluntate cōsistit, quoniam
 desiderium aperit voluntatē ad recipiendum quod amat. Idcirco deus singulis influit quantum desi-
 derant, desiderio puro, efficaci ac stabili. Est autem desiderium purum, quando alieno affectui, scilicet
 terreno aut carnali amorī, non cōmissetur: & efficax, dū quicquid valet, p adoptione boni desi-
 derati exequitur. Hinc quippe in libro Iob inducitur, Si direxerit homo ad deū cor suū, spiritū illius
 Iob 34 & statum ad se trahet. Et apud Ierem. Quis est iste qui applicet cor suum, vt appropinquet mihi, ait
 Ierem. 30 dominus? Quod autem animam inanem ac esurientem deus sic satiet, Esaias fatetur, Deus sempiternus
 Esaię 40 dominus dat lassō virtutē, & robur his qui non sunt multiplicat. Secundum Aurelium Augu-
 stinum in psalmo præsentī tanguntur quatuor tentationes seu quatuor mala, à quibus nos eripit Chri-
 stus. Primum malum seu prima tentatio est, deuiatio in hoc mūdo à deo, spiritalisq; fames & men-
 tis inopia: à quibus per Christum eripimur, dum in rectam viam perueniendi ad deum deducimur &
 spiritaliter satiamur. Secundum malum seu secunda tentatio est, difficultas superandi concupiscentias,
 propter consuetudinem malam & impetum passionum: sic laborantes adiuuat Christus. Tertia,
 est tentatio tædiij, torporis seu acedię, dum homo spiritualem laborem fastidit, & opera bona aggre-
 di differt & horret: hunc Christus per gratiam excitat & inflammat. Quarta, est difficultas in bene
 agendo propter varia impedimenta occurrentia, quę sunt velut procellę ac tempestates atq; discrimina
 huius maris magni, hoc est, mundi istius, in quo famulo Christi mille impedimenta in quietu-
 dinesque occurrit retrahētes à deo. Ab hoc malo saluat nos Christus, mitigādo per gratiam diffi-
 cultates huiusmodi, conferendo videlicet pacem internam, stabilemque quietem inter omnia turbu-
 lenta vitæ presentis negotia. Hucusque ergo egit propheta de liberatione à primo malo, seu prima
 tentatione. Nunc agit de ereptione à malo secundo. [(10) S E D E N T E S in tenebris & ymbra mor-
 tis yncōs in mendicitate & ferro,] hoc est, hos quos Christus satiauit ac liberauit qui sederunt aut
 C sedent in tenebris infidelitatis aut ignorantie: & ymbra mortis, hoc est, vita maligna, quæ est imago
 mortis æternæ: yncōs, iugo peccati ac seruitute diaboli: in mendicitate, hoc est, in penuria totius
 spiritualis boni: & ferro, id est, consuetudine vitiosa, quæ tam fortiter ligat hominē in peccato, quā
 fortiter ligat catena corpus in neruo. Quod autem Christus hos redimat in Esaiā ostenditur, vbi
 Esai. 42 deus pater ait ad Christum, Ego dominus vocaui te in iustitia, & dedi te in fœdus populi, in lucem
 gentium, vt aperires oculos cæcorum, & deduceres de conclusionibus vincum, de domo carceris se-
 dentes in tenebris. Vnde in Euangelio Zacharia clamat ad Christum, Illuminare his qui in tene-
 Luc. 11 bris & in ymbra mortis sedent. Cur autē homines tāta mala incurrerint, subditur, [(11) Q V I A ex-
 acerbauerunt,] id est, acerba & fugiēda aestimauerūt [E T O Q V I A dei] obedire nolentes. Vel, exacer-
 bauerunt eloquia dei. .i. deum per scripturas ac prædicationem seruatorum suorum, legemque naturā-
 lem in cordibus omnium scriptam, eis loquentem ad iracundiam prouocauerunt, [E T consiliū altis-
 simū,] .i. exhortationem diuinā [I R R I T A V E R V N T,] .i. irritam fecerunt, atque spreuerunt, idolo-
 latriam aliāq; peccata nolentes relinquere: prout in Zacharia dominus ait, Noluerunt attendere, &
 Zach. 9 auerterunt scapulas recedentes: cor suum posuerūt vt adamantē ne audirent legē. [(12) E T humili-
 liatum est,] .i. vile factū, confusum, dāmonique subiectum [I N laboribus] operū malignorum [C O R
 Sapien. 5 eorum,] vnde in libro Sapientie dicunt, Lassati sumus in via iniquitatis, & ambulauimus vias diffi-
 Eccl. 2 ciles. Peccatori nāque dedit deus afflictionē & curam superfluam, vt Ecclesiastes testatur. [I N F I R-
 M A T I sunt] corde, non potētes à diaboli laqueis respicere propria potestate, [N E C fuit qui adiu-
 uaret] nisi deus, qui per Osee testatur, Ego dominus, saluator nō est præter me: p̄pterea, [(13) E T
 clamauerūt ad dominū cum tribularentur] quatenus adiutorium eis rependeret, quod & fecit, quia,
 [E T de necessitatibus eorum] .i. prædictis periculis [I B E R A V I T eos,] sicut subiungitur, [(14)
 E T eduxit eos de tenebris] infidelitatis & ignorantie, [E T ymbra mortis,] hoc est, pristina cōuersa-
 tionē maligna, [E T tunc cula eorū,] hoc est, oblationes vitiorum, quibus à demone capti fuerunt [E T
 R V P I T] ignoscendo eorū peccatis, & transferendo eos in regnū atque hæreditatem patris cælestis.
 Hinc enim per Esaiā Christus ait, Deducā cæcos in viā quam nesciunt, & in semitis quas ignorauerunt
 ambulare eos faciā. Et prima Petri Canonica habetur, Redempti estis de vana vestra conuersa-
 tionē, pretioso sanguine agni immaculati. Dirūpit autē Christus vincula peccatorū, prout in prima
 Iohannis epistola scriptū est, In hoc apparuit filius dei, vt dissoluat opera diaboli. Propter tāta igitur
 beneficia [(15) C O N F I T E A N T V R domino misericordiæ eius, & c.] secundū sensum expositū.
 Aduertendū quoq; quod hi duo versus, Et clamauerūt ad dominū, cū tribularētur, & c. Et cōfiteatur
 domino misericordiæ eius, quatuor vicibus repetitur, secundū quod quatuor tentationes in psalmo
 hoc describūt, à quibus diuinitus liberamur, & pro quarū liberatione domino regratiari tenemur.
 [(16) Q V I A cōtriuuit portas æreas] .i. habitus malos seu vitia in anima radicata ex consuetudine
 E

Matt. 25
Psal. 16
Matt. 5
Iob 34
Ierem. 30
Esaię 40
Esai. 42
Luc. 11
Zach. 9
Sapien. 5
Eccl. 2
Osee 12
Esai. 42
1. Pet. 1
1. Iohā. 4

praua, dominus extirpauit de corde credentiu[m], [E T] vestes ferreas quibus portæ muniri solent, hoc est propriam culpam exculationes [C O N F R E G I T], id est, a fidelibus abstulit, ita quod non defendunt seipfos, sed culpa suam humiliter recognoscunt. Per hæc namq[ue] metalla designantur peccata durissima, a quorum vinculis anima difficillime soluitur. Vnde in vitijs habituato dicitur per Esaiam, Scio quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ænea dicit dominus. Sicut autem portæ vete[m] clauduntur, ne qui intus est, egrediatur: sic per exculationem peccati anima claudit os suu[m] a confessione salubri, & peccata intus latentia non aperiantur neque sanantur. ¶ (17) S V S C E P T I T E O S] ad penitentiam salutare ac pristina[m] amicitia[m] [P E V I A] iniquitatis eorum, id est, de via ac vita eorum iniqua, secundum quod per Ieremiam repromittit, Reuerte ad me, & non auertam faciem meam [P R O P T E R] iniustitias enim suas humiliati sunt, id est, propter culpas suas puniti sunt. Vel, propter iniustitias suas, id est, ex consideratione peccatoru[m] suoru[m], humiliati sunt cora[m] te, confitentes se omni poena condignos propter suos excessus. Deinde describitur tertiu[m] malum quod est fastidium boni, ¶ (18) O M N E M] spiritalem. i. omnem bonam operationem quæ mentem in vita gratiæ conseruat, alit, ac perficit [A B O M I N A T A] est anima eorum, ex tatione acedia, ex defectu feruoris in deo, & torporis ignauia, [E T] appropinquauerunt vsq[ue] ad portas mortis, id est, pene consenserunt tunc fastidio, sicq[ue] mortalibus peccatis, quæ sunt portæ mortis atq[ue] inferni, appropinquauerunt. Si enim ex tali abominatio ne operis boni, neglexissent madata dei, peccassent mortaliter & ingressi fuissent portas mortis spiritualis, æternalis, ac infernalis, sed diuinitus præseruati sunt ne eas intrarent. Nam ¶ (19) E T] clamauerunt ad dominum pro infusione sanctæ deuotionis [C V M] tribularentur, hoc est, cordialiter affligerentur ex tali torpore, [E T] de necessitatibus eorum, i. prædictis angustijs [L I B E R A V I T] eos, fortitudinem, charitatisq[ue] feruore[m] excitando in ipsis. ¶ (20) M I S I T] deus pater [V E R B U M] suum, i. filiu[m] suum vnigenitum, de quo scriptu[m] est, In principio erat verbum. Hunc misit per incarnationem in mundum: iuxta illud, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, [E T] sanauit eos] a vulneribus anime, [E T] eripuit eos de interitionibus eorum, i. a peccatis quibus moritur anima, prout in Ezechiele asseritur, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Hinc enim in 1. Iohan. canon. ait scriptura, Pater misit filium suum saluatorem mundi. Vel, deus misit verbu[m] suum, id est, effectum verbi sui, videlicet gratia[m]. Vel, verbu[m], hoc est, prædicationem verbi cælestis, qua anima infirma sanatur. Quomodo in lib. Sapientiæ scriptu[m] est, Sermo tuus domine sanat omnia. ¶ (21) C O N F I T E A N T V R] domino misericordie eius, sicut iam dictu[m] est. ¶ (22) E T] sacrificent filij hominu[m] [S A C R I F I C I V M] laudis] domino qui honoru[m] nostrorum non eget, sed humili laude & spiritali sacrificio delectatur magis, quam omnibus holocaustis veteris legis. Vnde superius dixit, Sacrificiu[m] laudis honorificabit me, [E T] annuncient, i. alijs prædicet, vel apud se recitent [O P E R A] eius, i. mirabilia Christi, beneficia, & misericordias eius [I N] exultatione, i. cu[m] spiritali letitia ex diuina charitate manate. Qui enim diligit deum in annunciatione operu[m] eius cordetenus gloriatur, sicut superius dictu[m] est. Exultabit labia[m] mea, cum cantauero tibi. ¶ (23) Q U I] descendunt mare, hoc est, qui ab exercitijs contemplatiuæ vitæ se deponunt ad opera vitæ actiuæ, consulendo saluti proximoru[m], & mare, hoc est, mundu[m] intrantes, seu homines accedentes [F A C I E N T E S] operatione[m], hoc est, piam exhortatione[m], diligente[m] inquisitione[m], iustâ correctione[m] [I N] aquis multis, i. in populis plurimis. Aque enim multæ, populi multi sunt, secundu[m] Iohannem in Apocal. Boni namq[ue] pastores, & alioru[m] cultores multas adhibent operationes subiectis, quatenus eos purgent, illuminent, atque perficiant. ¶ (24) I P S I] prelati & contemplatiui sic descendentes [V I D E R V N T] oculo fidei [O P E R A] domini, i. facta Christi in euangelio clare digesta, seu omnia opera creatoris in sacris scripturis expressa, [E T] mirabilia eius] spiritaliter viderunt [I N] profundo, i. in alto intellectu, per quæ historialia mystice intellexerunt. Sicut quoddam conubium Salomonis cum filia Pharaonis significauit desponsatione[m] ecclesiæ ex gentilibus congregatæ cum Christo: & venditio Ioseph, Christi venditionem. Ionæ quoque in ventre ceti tridua[m] permansio Christi sepultura[m] præfigurauit. Vel, viderunt mirabilia dei in profundo, id est, in secreto cordis humani, quod dicitur profundum, quia est inscrutabile: iuxta illud in Ierem. Præu[m] est cor hominis, & inscrutabile: & in hoc profundo vident pastores mirabilia dei, quando ad exhortationem eorum corda dura in lachrymas resoluuntur. Animæ spiritaliter mortuæ ad vitam gratiæ suscitantur, peccatores indurati ad penitentia[m] conuertuntur, incontinentes, & qui interdum vix modico tempore poterant continere, tota vita sua continentiam seruant, superbi humiles fiunt, iracundi mitescunt. Hæc sunt mirabilia dei, quia secundum Augustinum, maior est impij iustificatio quam mundi creatio. Consequenter describitur periculum seu tatio tæpestatis, ¶ (25) D I X I T] deus, cuius dicere est facere, [E T] stetit, id est, stabilis fuit atq[ue] inualuit [S P E R I T V S] procellæ, id est, persecutio tyrannica in fideles, seu tentatio grauis. Hanc procellam deus dixit, id est, permisit esse ad maius meritum electorum suorum, [E T] exaltati, hoc est, firmati & aucti [S V N T] fluitus eius, id est, motus persecutionum istarum, quoniam dum deus permittit, augentur tribulationes iustorum, & inualefcit crudelitas peruersorum. ¶ (26) A S C E N D V N T] vsque ad caelos, id est, persecutores & tentationes eriguntur in altum contra deum omnipotentem, crudelitasq[ue] eorum atque peruersitas propter magnitudinem suam penetrat caelos, quoniam prouocat deum ad vehementem vindictam. Vnde secundo Paralip. filijs Israel dicitur, Crudelitas vestra vsque ad caelos peruenit, [E T] descendunt vsq[ue] ad abyssos, id est, turpiter & carnaliter viuunt, & tandem deficiunt, & in infernum labuntur. Vel, descendunt vsque ad abyssos, id est, quantum se contra deum extollunt, tantum humiliantur a deo, ac pereunt. Iuxta illud in libro Iob, Si ascenderit vsque ad caelum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur. Vnde in

Esai. 48

Ierem. 3

Iohā. 1
Ibidem

Ezec. 18
1. Iohā. 4

Sapient. 16.

Psal. 25
Psal. 49

Psal. 70

Apoc. 17.

Iob 21

A Esaiā dicitur superbo, qui supra astra cæli solium suum exaltare molitus est. Verūtamē in infernum detraxerit in profundum lacu[m]. [A N I M A] eorum in malis tabescebat, id est, in proprijs peccatis contabuit, aruit, & defecit: quemadmodum Ierem. fatetur, Vnuquisq[ue] in iniquitatibus suis tabescet. Et iterum, Omnis qui comederit viam acerbam, obstupescēt dentes eius. Qui enim alij nocumentum inferre conatur, primo seipsum interimit, & vniuscuiusq[ue] malitia in seipsum redundat. Propter quod in Proverbiorum libro Salomon factus est, Iniquitates suæ capient impiu[m], & funibus peccatorum suorum constringetur. Vel, Ascendunt vsque ad caelos, id est, fideles tam dire afflictu[m] orando & contemplando caelos ascendunt, vsque ad Christum, quatenus ex consideratione præmiorum cælestium facilius omnia patiatur. Nam consideratio præmij minuit vim flagelli. Et descendunt vsque ad abyssos, id est, post tantam contemplationem ex gratia acquisitam, iterum ex humana fragilitate cadunt ad cogitationes carnales, ad phantasmata inutilia, ad occupationes indignas. Nam & Paulus post rapum passus est stimulum carnis. Hoc autē deus permittit, vt homo perpēdat quid habeat ex seipso, quid item ex deo. Vel descendunt vsque ad abyssos, considerando tormenta inferni, ex quorum consideratione tolerabilia fiunt omnia mundi supplicia. Anima eorum, sic afflictorum, in malis, hoc est, in poenis & culpis, quibus vndique circūdantur homines in hac misera vita, in qua sustulit sepeies cadit in die, tabescebat, id est, tædio atque tristitia affecta & languens effecta est, sicut in Threnis ait Ieremias, Propterea in dolore mestum factum est cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri. ¶ (27) T V R B A T I] sunt animo, [E T] moti sunt] a recto iudicio rationis [S I C] vt ebrius] sequendo impetus passionum, atque irrationabiles motus, [E T] omnis sapientia eorum,] quam tempore tranquillitatis videbantur habere [D E V O R A T A] est] tempore persecutionis seu tentationis, ita quod actus rationis passioni succubuit, & insipientia eorum sapientiæ actum impediuit. Multi namq[ue] tempore pacis, quietis, prosperitatis & iucunditatis, virtuosu[m] ac sapientes apparent. Sed dum aduersitas, inquietudo & tribulatio eis superuenit, superatur, ratio cadit, sensualitas dominatur, virtus succumbit, & vitia prævalent. Vnde & Christus de quibusdam ait in euangelio, Hi radices non habent, quia ad verum credunt, & in tempore tentationis recedunt. Et rursus alio in loco ait de eo, qui non facit quod scit esse agendum, sed ex passione aut persecutione cadit a medio rationis, similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suam supra arenam. Venerunt flumina, flauerunt venti, & cecidit, fuitq[ue] ruina eius magna. Hæc autē præcipue iam dicitur de rectoribus alioru[m], qui propter varias causas atque negotia subditoru[m]q[ue] imperfectionem cadere solent a fortitudine mentis & recto iudicio rationis, iræ & impatientie morum admittentes. Talibus ergo præferim, imo omnibus nobis orandum est: vt deus cor nostrum quotidie in ipso confirmet, ne in aduersis, atque turbulentijs aliorum frangatur, quia vt ait Apostolus ad Hebræos, Optimu[m] est gratia stabiliri cor. In honestum namque ac turpe est viro erudito, & maxime aliorum rectori, in aduersis deficere. Propter quod in libro Iob dicitur ei, qui videbatur, propter aduersa turbatus, Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum? ¶ (28) E T] clamauerunt ad dominum, qui vt propheta Naum testatur, Increpat mare, & exiecit illud [C V M] tribularentur] tantis aduersis, dicentes cum Petro, Domine salua nos, perimus. Nec frustra: nam [E T] de necessitatibus eorum, id est, prædictis periculis [D O V X I T] eos. Non enim finit nos tentari supra id quod possumus. ¶ (29) E T] s t a t v i t] procellam eius, hoc est, strepitum persecutionis, asperitatem aduersitatis, & morum tentationis mutauit [I N] a v r a m,] id est, ventum leniter flantem, ita quod aduersitatem mitigauit, & tranquillitatis serenitatem menti infudit. Non tamen tentationem penitus abstulit, quia (vt ait Augustinus) perseuera vsque in finem, quoniam tentatio perseuerat vsque in finem. Sic ergo petamus vnam auferri, vt aliam prætolemur. [E T] silverunt fluctus eius,] hoc est, impugnationes tentationum cessauerunt ad tempus. ¶ (30) E T] lætati sunt] in domino homines exonerati a iugo tentationu[m]. Vnde in libro Tobie scriptum est, Non delectaris domine in perditionibus nostris, quia post tæpestatem tranquillum facis, & post fletum exultationem infundis. Et lætati sunt, gloriantes in domino de sua liberatione, [Q U I] siluerunt] fluctus persecutionu[m] istarum. Hinc namq[ue] Tobias sanatus ait, Benedico te domine, quoniam tu castigasti me, & tu sanasti me. Apost. quoq[ue], Benedicite deo, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, [E T] deduxit eos in portum voluntatis eorum,] hoc est, in pacem omnibus mortalibus desideratam, in perfectione operata, ad conscientie securitate[m], ad tranquillitate[m] dulcissimam, & post huius vitæ decursu[m] ad patriam electoru[m], Qui enim aduersa fortiter tolerat, & tristibus causis Christo fidelis ac stabilis permanet, ad hunc portu[m] pacis ac consolationis perducitur meretur. Propter quod dicit Saluator discipulis, Amē dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos: mundus autē gaudebit, sed tristitia vestra vetetur in gaudiu[m]. Et Apost. ad Corinth. ait, Scitote, quonia[m] sicut socij passionu[m] estis, sic eritis & consolationis. Itēq[ue], Sicut abundat passio[n]es Christi in nobis: ita per Christu[m] abundat consolatio nostra. ¶ (31) C O N F I T E A N T V R] domino misericordie eius, &c.] eo quod post tantā persecutione[m] tantā pacem largitus sit. [E T] exultent eum,] i. magnifice verbo & opere eum honorēt [I N] ecclesia plebis,] i. in congregatione fidelium, [E T] in cathedra senioru[m],] hoc est, in loco ac sede superioru[m] [A V D E N T] eum] qui sedet in cathedra tali. Vult ergo propheta, vt omnes deum vnanimiter laudent magni, & parui, superiores & inferiores: quemadmodum in Apocal. dicitur, Laudem dicite deo nostro omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni. Et Apostolus ad Romanos, Deus patientiæ & solatiij det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum, vt vnanimis vno ore honorificetis deum. ¶ (32) P O S V I T] flumina in desertum,] i. deus fluentia gratiæ atque doctri[n]æ in corda gentium deriuauit. Gentilitas namque desertum vocatur: iuxta illud Esai. Lætabitur deserta & inuisa, & exultabit solitudo. Demum dum deus metem nostram cælitus gratia sua per-

Esai. 14

Luc. 8

Matt. 7

Psal. 50

Heb. 13

Iob 5
Naum 1

Mat. 8

1. Cor. 10.

Tob. 3

Tob. 11
2. Cor. 1]

Iohā. 16
2. Cor. 1
Ibidem

Apoc. 19.
Rom. 16

Esai. 34

Iohā. 9 fundit, flumina ponit in desertum, [E T exitus aquarum,] id est, synagogam Iudeorum quæ alijs plu- E
uam prædicationis influere consuevit, posuit [I N S I T I M,] quoniam propter incredulitatem ipso-
rum priuati sunt vera sapientia Christi. Et huic simile est quod Christus testatur, In iudicium ego in
hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. In Christi nanque aduen-
tu copit Iudæa ex cæcari, quæ ante videbat: Gentilitas quoque illuminari, quæ ante caligabat. Nam
quem Iudæi futurum credebant, præsentem non nouerant. Gentiles vero per prædicationem Chri-
sti & apostolorum radio sapientiæ illustrati sunt: ideoque in Esaiâ habetur, Quibus nō est narratum
de eo viderunt, & qui non audierunt contemplati sunt. Posuit etiam deus. [33] T E R R A M fructi-
feram in falfuginem, id est, Iudæam seu synagogam olim doctrina & vita fecundam fecit siccam
& sterilem, abstrahendo à populo Iudæorum gratiæ infusionem: quemadmodum in Osee vaticinio
inducitur, Radix eorum exicata est, fructum nequaquam facient. Hoc autem fecit [A M A L I T I A
inhabitantium in ea,] id est, propter peccata populi huius. Secundum quoque rursum Osee testatur, Ab-
ijciat eos dominus deus meus, quia non audierunt vocem eius. Et per Ieremiam dominus ait, Com-
putrescere faciam superbiam populi huius pessimi, qui nolunt audire verba mea, & ambulat in pra-
uitate cordis sui. [34] P O S V I T desertum, hoc est, gentilitatem [I N stagna aquarum,] id est, in fla-
bilem exuberantiam spiritualium gratiarum atq; cælestium doctrinarum. Nam ubi abundauit ini-
quitas, superabundauit & gratia, [E T T E R R A M sine aqua,] id est, gentes quondam sine diuina il-
luminatiōe & gratia existentes posuit [I N exitus aquarum,] id est, tam copiosam gratiam eis per
prædicationem apostolorum infudit, quod etiam ipsi alios docere atque conuertere potuerunt. Vn-
de ad Ephesios Apostolus, Reuelatum est [inquit] sanctis apostolis & prophetis in spiritu, esse gen-
tes cohæredes, & concorporales promissionis dei in Christo Iesu. [35] E T C O L L O C A V I T
deus [I L L I C,] hoc est, in prædicta affluentia gratiæ atque doctrinæ cælestis [E S V R I E N T E S] iu-
stitiam, qui autem receperunt fidem catholicam, & verbi cælestis prædicationem, quemadmodum in
Actibus apostolorum de Thessalonicensibus scriptum est, Nobiliores ex eis cum omni auiditate sus-
ceperunt verbum domini, quotidie scrutantes scripturas, [E T C O N S T I T V E R V N T ciuitatem
habitationis,] id est, ecclesiam militantem, quæ est ciuitas dei & domus Christi ex fidelibus collecta
atque constructa. [36] E T ipsi apostoli ac successores & imitatores eorum, [S E M I N A V E R V N T
agros,] hoc est, homines in mundo morantes fecundauerunt & impleuerunt verbo dei, mittendo
in corda ipsorum euangelium Saluatoris. Vt enim apud Mattheum Christus asseruit, Semen est ver-
bum dei, ager verò est mundus. Apostoli autem hoc semine mundum impleuerunt, quemadmodum
in Esaiâ dictum est, Florebit & germinabit Israel, & implebit facie orbis semine. Huius seminis fru-
ctum non protulerunt Iudæi, sed gentes: & ideo Christus apud Mattheum loquitur est, Auferetur à
vobis regnū dei, & dabitur genti facienti fructus eius [E T P L A N T A V E R V N T vineas,] id est, ec-
clesias particulares fundauerunt in Christo. Nam Petrus plantauit vineam Christi in Italia, Iohan. in
Asia, Thomas in India. Quod autem ecclesia appelleretur vinea, constat ex eo quod in Esaiâ habetur
vaticinio, Vineam domini exercituum domus Israel est, [E T F E C E R V N T fructum nauitatis,] id
est, multos genuerunt in Christo: quemadmodum ait Apostolus in Christo Iesu per euangelium e-
go vos genui. Tot enim spiritualiter genuerunt, quot ad Christum conuerterunt. [37] E T B E -
nedixit eis deus, id est, gratiam copiosam contulit eis, prout in Actibus apostolorum legitur, Discipu-
li replebantur gaudio, & spiritu sancto, [E T multiplicati sunt nimis] merito & numero: secundum
quod Lucas in actis dicit, Dominus quotidie augebat, qui salui fierent, [E T iumenta eorum,] id est,
idiotas, & simplices iugum domini super se humiliter baiulantes [N O N minorauit,] inam talium plu-
res à deo electi sunt, quam nobilium & sapientum. Vnde ad Corinthios dicit Apostolus, Videte vo-
cationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi
nobiles sunt inter vos. Sed quæ stulta & abiecta sunt mundi, elegit deus, vt confundat sapientes.
[38] E T P A V C I facti sunt] fideles in aliquibus locis atque ecclesijs, per occisionem eorum à
tyrannis ac impijs, [E T V E X A T I] sunt à tribulatione malorum qui pios affligunt, [E T dolore] eis
inflicto à tyrannis & perfidis. Sape nanque infideles vrbes & villas, terras atque ecclesias Christia-
norum vastauerunt, destruxerunt, & fideles occiderunt. [39] E F F V S A est contentio super prin-
cipes, id est, maiores persequentium Christianos in contentionem versi sunt, vel contra seinuicem
vel contra veritatem fidei Christianæ, vel contra principes Christianos, [E T B E R R A R E] fecit, id
est, permisit [E O S] deus [I N inuio,] id est, in infidelitate, in qua nulla est via perueniendi ad vltimum
finem, [E T N O N in via,] id est, in fide vera, quia nec fidem habuerunt. [40] E T A D I V V I T pau-
perem de inopia, id est, populum gentilem spiritualibus diuitijs destitutum subleuauit de ista penu-
ria, ditans eum spiritualibus bonis. [E T P O S V I T] eos, [S I C V T O V E S familias,] id est, sic eos in
domo sua (quæ est ecclesia) collocauit, pauit, & custodiuit, quemadmodum pastor oues suas custodit,
locat, & alit. Vnde apud Iohannem Christus, Alias [inquit] oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili,
& illas oportet me adducere. Vel, adiunxit pauperem, id est, humilem, de inopia, exaudiendo precem
ipfius. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Porro in tantum adiunxit eum de
inopia, vt dicat in Euangelio, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Quid
ergo hoc paupere ditius, cui promissa est cælestis regni possessio? Merito igitur ait Tobias, Noli ti-
mere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed habebimus multa bona, si timerimus deum. Et
Apostolus ad Corinthios, Altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum.
[41] V I D E R V N T R E C T I, id est, prædictas misericordias dei iusti intelligent, [E T lætabun-
tur] in deo propter beneficia eius tam copiosa, [E T O M N I S] iniquitas, id est, omnis iniquus contra

A veritatem & contra istos impudenter, insolenterque garrrens, scilicet dæmon, tyrannus, falsus frater, atque hæreticus [O P P I L A B I T,] id est, claudet [O S suum,] quoniam ab ipsa veritate vincetur, & confundetur, & tandem à Christo reprobabitur, atque damnabitur. Propter quod apud Esaiam dominus ait superbo, Ponam circulum in naribus tuis, & frenum in maxillis tuis. Sape etiam impij qui
iustis detrahunt, dum conuersationem eorum sanctam conspiciunt, silent à malo, eosque interdum
commendant quibus detrahebant. Hinc enim Princeps apostolorum ait, Hæc est voluntas dei vt be-
nefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. [42] Q V I S sapiens
& custodiet hæc? id est, qui vere sapiens est, ista memoriter retinebit, spiritualiter sumet, seque ino-
pem reputabit, [E T intelliget misericordias domini,] i. multiplicem gratiam sibi ac ceteris præstitam
diligenter pensabit, per experientiamque cognoscat quàm pius & clemēs sit dominus, pater miseri-
cordiarum, & deus totius consolationis. Et huic simile est quod Osee propheta dicit, Quis sapiens
& intelliget ista, intelliget & faciet hæc? Sed videtur contrarium quod in Euangelio veritas astruit,
Confiteor [in quibus] tibi pater domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & pruden-
tibus. Et respondendum quod Christus loquitur ibi de sapientibus huius mundi, quorum sapiētiam
deus stultam facit. Nunc autem fit sermo de vere sapientibus, à spiritu sancto illuminatis.

B EXPOSITIO literalis eiusdem Psalmi.

Q Vidam autem hunc psalmum ad literam exponunt de solis Iudæis, corporalibusque periculis à
quibus diuinitus liberati sunt: & est expositio ista satis infructuosa, nec literæ consonat in qui-
busdam. Ait itaque, Confitemini domino, sicut expositum est. Dicant qui redempti sunt à diuersis pe-
riculis, à domino deo Israel, quos redemit de manu inimici & tyranni, eos qualiter cunque affligen-
tis, de regionibus, in quibus erant dispersi, congregauit eos, reducendo eos in terram patrum suorum,
sicut per Ezechielem dixit, Tollam vos de gentibus, & congregabo vos de nationibus, & inducam
vos in terram vestram. A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari, id est, à terris Iudææ vicinis ex om-
ni latere eius, secundum quod quædam terræ respectu eius sunt orientales, quædam occidentales,
& c. in quibus quidam Iudæorum fuerunt dispersi, & à quibus redacti sunt. Errauerunt in solitudi-
ne, id est, deserto, in inaquoso, id est, in loco sicco, quia in desertis nullæ aut modicæ aquæ reperiun-
tur. Viam ciuitatis habitaculi, id est, iter tritum ac certum ad ciuitatem aliquam ducens, in qua secu-
re habitare possent, non inuenierunt, quia in locis deserti nō inueniuntur itinera strata. Et quia ex tali
deuiatione sequitur fames ac sitis, ideo subditur, Esurietes, & sitientes, panē & potum corporeum,
anima eorum in ipsis defecit, à naturali vigore. Et clamauerunt ad dominum pro recto meatu. Et de-
duxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis, in qua tutè manerent. Propterea, Confite-
antur domino misericordix eius, & c. Quia satiavit animam inanem, id est, hominem, vacuum ven-
trem habentem, & animam. i. hominem, esurientem satiavit bonis, cibi ac potus. Deinde ponitur li-
beratio à captiuitate, Sedentes in tenebris, id est, in carceribus tenebrosis, & umbra mortis. Nam ta-
lia loca sunt morti similia, propter afflictiones grauissimas. vincos in mēdicatē, id est, parco victū,
& ferro, id est, catenis. Captis enim datur modicus cibus. Hos ergo redemit: qui ideo capti erant,
quia exacerbauerunt eloquia dei, & c. Et eduxit eos de tenebris, id est, prædictis ergastulis, & umbra
mortis, id est, misera vita captiuitatis, quæ morti est similis, & vincula eorum, quibus erant ligati, di-
rupit. Quia contriuit portas æreas, quibus erant conclusi. Omnem escam, corporalem, abominata est
anima eorum, ex grau corpore infirmitate: & appropinquauerunt vsq; ad portas mortis, id est, ad a-
gonem, quia sanari se posse desperauerunt. Misit verbū suum, id est, dicendo præcepit, & sanauit eos,
& eripuit eos de interioribus eorum, id est, de languoribus mortem inducentibus. Consequenter a-
gitur de liberatione à tempestatibus atque periculis maris, Qui descendunt mare in nauibus, ad na-
uigandum in eo, facientes operationē in aquis multis. i. in mari diuersos labores exercentes. Ipsi vi-
derunt opera domini, quæ natant in mari, scilicet pisces & alia quædam insolita, quæ frequenter ap-
parent in mari. Vnde subiungitur, Et mirabilia eius, viderunt in profundo, maris, videlicet monstra,
beluasque marinas. Dixit deus & stetit, id est, surrexit atque inualuit, spiritus procellæ, id est, ventus
& motus tempestatis, & exaltati sunt fluctus eius, id est, in altum ascenderunt & intumuerunt gur-
gites maris. Ascenderunt vsque ad cælos, id est, mari sic intumescēte, naues & nauæ in eis existen-
tes, ascendunt in magnam altitudinem aeris, & descendunt vsque ad abyssos, id est, in magnam ma-
ris profunditatem, secundum quod fluctus descendunt: anima eorum, id est, nauarum, in malis po-
næ tabescebat, propter pericula imminētia. Turbati sunt, corde, & moti sunt, corpore. timore, at-
que tremore, sicut ebrius, qui stare & ratione vti non potest perfecte. & omnis sapientia eorum deuo-
rata est, quia in tantis periculis nesciūt sibi consulere, quoniam magnæ passiones actum rationis im-
pediunt, eo quod virtutem phantasticam multum deordinent. Et statuit procellam eius, id est, deus
tempestatem maris conuertit, in auram, id est, in ventum suauem & statum quietum: & siluerunt flu-
ctus eius, id est, fluctus maris à suo streptu cessauerunt. Et lætati sunt nauæ, quia siluerunt, hi fluctus,
& deduxit eos, deus, in portum voluntatis eorum, id est, in portum optatum. Posuit, deus, flumina in
deserto, id est, aquas fluuioꝝ fecit deficere, ita quod terra ante aquis irrigua siccata est tanquā deser-
tum: & exitus aquarum in sitim, id est, terram aquis fluentem fecit sitibundam & sterilem. Terrā fru-
ctiferam, posuit in falfuginem, id est, sterilem fecit, à malitia inhabitantium in ea, id est, propter inco-
larum eius peccata. Posuit desertū in stagna aquarū. i. terrā aridam fecit aquosam, & terrā sine aqua,
posuit, in exitus aquarū, id est, abundantem in aquis. Hæc omnia agit prouidentia dei secundū exi-
gentiam diuinæ iustitiæ & meritōꝝ vitæ humanæ. Et collocauit illic, id est, in terræ aquosa & vbe-

ri, esurientes. i. fructibus terrae indigentes: & constituerunt civitatem habitationis, id est, loca habitabilia construxerunt iuxta terram tam fertilem, quatenus eam colere, eiusque fructus percipere possent. Et seminaverunt agros, pro cibo acquitando, & plantaverunt vineas, pro potu habendo, & fecerunt fructum natiuitatis, id est, terram & vineas sic coluerunt, quod fructum conuenientem protulerunt. Et benedixit eis. i. hominibus dona suae pietatis donauit, & multiplicati sunt nimis, in terram bona ex benedictione diuina, & iumenta eorum non minorauit. i. pecora multiplicauit. Et, iterum propter sua peccata recentia, pauci facti sunt, numero, quia partim occisi sunt, aut alias perierunt, eo quod deum venerati non sunt, & vexati sunt a tribulatione malorum & dolore, ex poena eis inflicta a prauis hominibus, & propter dolorem intrinseci quem conceperunt ex morte propinquorum suorum, per quorum interitum pauci effecti sunt. Effusa est contentio super principes, id est, principes inter se discordes fuerunt, & errare fecit eos in inuio, id est, deus iusto iudicio permisit eos a recta ratione deficere & non in via, quia nec in bona via dirigi meruerant. Et aduuit pauperem de inopia, ipsum ditando: & posuit sicut oues familias, id est, in principibus inter se discordantibus, multiplicauit filios subditorum. Caetera patent in praecedenti articulo. Si autem iste esset sensus a propheta intentus, nescio cur in fine psalmi praesentis tam specialiter ac nouiter diceret, Quis sapiens & custodiet haec? In quo utique innuit psalmum praesentem aliquid singulariter mysticum, fructuosum, atque profundum continere. Idcirco non puto sensum istum tam superficiale ac rudem a sancto propheta finaliter aut principaliter fuisse intantum; sed quemadmodum asserit Augustinus, praecedentis articuli expositio vere exprimit sensum literalem psalmi praesentis.

COMMENTARIUS IN PSAL. CVII.

EXPOSITIO TITULI.

Titulus psalmi praesentis est, Canticum psalmus ipsi Dauid, id est, scriptura haec seu iste tractatus, est canticum, quia spirituales laetitias continet, & psalmus, quoniam ad operationem bonam nos admonet: & conuenit ipsi Dauid secundum triplicem modum. Conuenit enim sancto Dauid prophetae sicut authori, & sicut ex circumstantia litterae tangitur. Psalmus iste est exultatio Dauid regis in domino gloriantis, & ei de suis beneficijs gratias referentis, scilicet de victoria sibi a deo concessa & restitutione regni Israel in statum bonum. Conuenit etiam ipsi Dauid, id est, Christo per Dauid significato, & hoc secundum allegoricum intellectum. Multa namque contigerant sancto Dauid in figura domini Saluatoris. Conuenit quoque Dauid, id est, ecclesiae seu vnicuique; Christiano pulchro interius ac manuforti in domino. Sed quoniam expositio illa de Christo dulcior, fructuosior, deuotiorque consistit, idcirco eam in primis introducere expedit. Christus ergo secundum quod homo, deo patri in cunctis obediens, ait ad patrem seu totam super beatissimam trinitatem.

PRECATIO.

Deus qui omne quod syncera et mundum est amas, et castas fidelium mentes inhabitas, benignitatis munificetia ab omni nos contagione expurga, ut et in te semper parati cor habeamus, et digni in gloria tua tibi ceteremus et psallamus.

EXPOSITIO psalmi.

ARATVM cor meum] .i. voluntas mea tibi parere parata est [DEVS] pater. Et resumit ad confirmationem eius, quod dixit [PARATVM cor meum.] Paratum (inquam) ad agenda tibi placencia: paratum ad sustinendum humanae redemptioni necessaria: paratum ad laudem, & paratum ad opus. Hinc enim apud Iohannem Christus testatur, Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me. Et apud Mattheum ait ad patrem, Non sicut ego volo, sed sicut tu. [CANTABO & psallam] .i. verbis atque operibus te laudabo, & tibi gratias agam [IN gloria mea] .i. in clara notitia laudibus mixta, quam

Ioh. 6

Matt. 26

Ioh. 8
Ibidem.

Luc. 24

Marc. 16.

notitiam mihi dedisti de tua bonitate ac maiestate. Nisi enim quis deum cognoscat, cum laudare non valet, propterea sicut Christus homo seu anima Christi deum excellentissime nouerat in hac vita, sic perfectissime deo decantauit, psalmumque dixit. Vel, psallam in gloria mea. i. in omni dignitate gratiae mihi infusae, ita quod omnia bona meae humanitati collata in tuis praeconijs occupabo, nec unquam a tuo honore cessabo, secundum quod apud Euangelistam professus sum, Ego quae placita sunt ei, facio semper. Et, Ego non quero gloriam meam, sed honorifico patrem meum. Vel, in gloria mea. i. in beatitudine animae meae, & glorificatione corporis mei. [EXVRE] ad notitiam hominum, & ad actum uenerationis diuinae [PSALTERIVM] .i. euangelium seu doctrina mea euangelica, in qua diuinae maiestatis sublimia decantauit, seu docuit: quae doctrina instar psalterij sonat suauiter in auribus dei, [ET cithara] .i. doctrina mea moralis, vita exemplaris, & passio mortis meae. Hoc modo exurge, quatenus hominibus haec innotescant, eosque ad imitationem inducat. [EXVREGAM] de loco sepulturae [DIUICIUM] .i. valde mane, secundum quod Lucas scriptura reliquit, Vna sabbati valde diluculo uenerunt mulieres, & inuenerunt lapidem reuolutum ab ostio monumenti, & ingressae, non inuenerunt corpus domini Iesu. Vnde & Marcus refert, Surgens mane prima sabbati. [CONFITEBOR tibi] .i. laudabo te [IN populis Iudaeorum] pater, quibus per meipsum praedicaui, & inter quos te semper laudauimus, praecipue inter discipulos meos, qui erant Iudaei, [ET psallam tibi] per apostolos & caeteros meos ministros [IN nationibus] .i. in gentibus ad fidem per illorum praedicationem conuersis. Psallebat Christus in his gentibus.

tibus deo, dum misit Apost. praedicare Euangelium regni inter gentes. In euangelio namque deus summe laudatur. Hinc enim (referente Iohanne) ait patri unigenitus filius, Ego te clarificauit super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut facerem, & notum feci hominibus nomen tuum. Sic autem laudauit te. [4] QVIA magna super caelos misericordia tua, id est, copiose effusa est misericordia tua bonitatis super ciues caelestes. Et in ipsis resulget pietas tua, quoniam sola gratia sunt praeseruari a malo, & confirmati in bono, [ET vsque ad nubes veritas tua, id est, illuminatio euangelicae veritatis seu infusio sapientiae salutaris sanctis apostolis & praedicatoribus bonis (qui caeli dicuntur) impressa est, quae admodum in euangelio promissisti, Cum uenerit (inquiens) ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Deinde propheta Christum alloquitur. [5] EXALTARE super caelos deus] .i. tu Christe uerus deus existens, qui in passione tantum contumeliosus & humiliatus es, ascende super omnes caelos, & redi vnde uenisti, [ET super omnem terram gloria tua,] id est, per totum mundum diuulgetur excellentia tua, praedicetur diuinitas tua, & agnoscat gloria tua. Quemadmodum apud Esaiam praedictum est, Ecce exaltabitur seruus meus & eleuabitur, & sublimis erit valde. Vnde & rursum Esaias dicit, Ponent domino gloriam, & laudem eius in insulis nuntiabunt. Hoc etiam Christus commisit implere post resurrectionem dicens apostolis, Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudaea & Samaria, & vsque ad vltimum terrae, [ut liberentur] per fidem & obseruationem legis tuae [DILECTI tui,] id est, omnes a te ab aeterno electi. Ideo enim Christus misit apostolos praedicare ubique, ut saluarentur electi: iuxta illud Apostoli, Omnia propter electos. [6] SALVVM me] [FAC dextera tua,] id est, in dextera tua, ita ut in dextera tua in caelo resideam in bonis tuis potioribus atque caelestibus, [ET exaudi me] ista precantem, [DEVS loquutus est in sancto suo,] id est, pater loquutus est nobis in filio, qui est sanctus sanctorum. Quae autem sequitur, possunt esse uerba Christi, seu dei patris, vel totius super beatissimae trinitatis. [7] EXALTARE] id est, in electis meis laetabor, quia beneplacitum est domino in populo suo. Et apud Ieremiam testatur, Laetabor super eis cum benefecero eis, [ET diuidam Sichimam,] id est, gentilitatem quosdam gentium conuertendo clementer ad fidem, alios iuste relinquendo. Non enim omnium est fides. Et in Actibus Apostolorum legitur Paulus a spiritu sancto prohibitus loqui uerbum dei in Asia, [ET conuallem tabernaculorum dimetiar,] id est, populum Iudaeorum discernam, quosdam eorum conuertendo, & caeteros deserendo. Reliqui enim per electionem saluae facti sunt, secundum quod Apostolum. Et apud Iohannem dixit Christus, Non de omnibus uobis dico: ego scio quos elegerim. Per Sichimam autem intelliguntur gentes, quia in terra Sichimorum morabantur pagani: per conuallem uero tabernaculorum designantur Iudaei, quoniam (sicut in Genesi legitur) Iacob de Syria rediens, in hoc loco fixit tentoria, propter quod uocauit eum Soccoth, id est, tabernacula. [8] MEVS est Galaad,] id est, congregatio martyrum, qui proprii sanguinis effusione testimonium praebuerunt fidei Christianae. Galaad nempe interpretatur aceruus testimonij, [ET MEVS est Manasses,] id est, populus temporalium atque carnalium obliuiscens, & diuina contemplans ac caelestia appetens, ad gregem pertinet electorum meorum. Manasses namque interpretatur obliuio. Et Apostolus ait, Quae posteriora sunt obliuiscens, in anteriora extendo meipsum, [ET PERHARAM,] id est, populus in bonis operibus fertilis est [SVCERTIO] capitis mei, id est, a me suscipitur, quia acceptus est mihi. Ephraim enim interpretatur fertilitas. [9] VBERA MEVS,] id est, populus confessorum est rector corporis mei mystici, puta ecclesiae. Per confessores enim, qui uita & uerbo dominum profitentur ac laudant, alij gubernantur. Propter quod dominus per Ieremiam loquitur, Dabo uobis pastores secundum cor meum, & pascent uos scientia & doctrina. [MOAB] lebes spei meae. Moab interpretatur ex parte: per quod intelliguntur electi, de quibus dicit Euangelista, Non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, sed ex deo nati sunt. Vnde & Christus, Omnis (inquit) plantatio quam non plantauit pater meus caelestis eradicabitur. Hi ergo sunt lebes seu olla spei ipsius Christi, quia per eos impletur illud, propter quod ipse sanguinem proprium fudit. Ipsi namque saluantur, & ita per eos Christus reparat gloriam, glorificationem patris, per lapsum primorum parentum amissam. [10] IN IDUMAEAM,] id est, in terram gentiliam [EXTERDAM] calciamentum meum, id est, naturam meam humanam, quae erat uelut calciamentum diuinitatis. Hoc calciamentum Christus in Idumaeam extendit, dum per totum orbem seipsum praedicari, & ad aliorum notitiam ferri fecit, sicut de Paulo in Actis ait, Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram regibus & principibus, [MIHI ALIENIGENAE,] id est, gentiles olim alieni a deo & fide, qui aliquando non populus [AMICI] facti sunt] per praedicationem apostolorum credendo in me. Propter quod ad Ephesios talibus scripsit Apostolus, Iam non estis hospites & aduenae, sed estis ciues sanctorum & domestici dei. Et rursum ait, Vos qui eratis longemae possessio eius. Sed quoniam ista facta sunt, non uirtute humana & naturali, sed diuina & supernaturali, ideo Christus ut homo subiungit, [11] QVIA deducet me in ciuitatem munitam] id est, in urbem Romanam, quae erat caput & domina mundi, de qua per Esaiam praedictum est, Ciuitatem sublimem humiliabit. Quasi dicat, Hoc humana uirtute fieri nequit, ut ciuitas ista conuertatur ad me. Veruntamen diuina uirtute factum est per praedicationem Petri & Pauli, sicut Esaias differuit, Conculcabit eam pes pauperis, id est, Petri piscatoris, gressus egenorum, id est, introitus Petri & Pauli [QVIA DEVCET] me vsque in Idumaeam] ut tota terra recipiat super se iugum meum, & credat in me? [12] NONNE tu deus] haec facies [QVIA repulisti nos?] id est, corpus meum mysticum ex gentibus congregatum multo tempore deuiare permisisti, antequam conuerterentur, quando & nondum erant corpus mysticum actualiter, sed per praedestinationem, quemadmodum in Act. apostolo-

Ioh. 17

Ioh. 16

Esai. 52
Esai. 42
A. 1

2. Tim. 1

Psal. 143
Ierc. 32

2. Tim. 1
Act. 16
Rom. 11
Ioh. 13

Gen. 33

Philip. 1

Ierc. 31

Ioh. 1
Mat. 15
Apo. 1

Act. 1

Ephe. 2
Ibidem

Num. 24

Esai. 26

Ibidem

Aët. 17. rum asserit Paulus, Prioris ignorantie tempora despiciens deus. Vel repulisti nos. i. corpus meum & animam quoad vires inferiores in passione quodammodo dereliquisti, ita vt proclamarem, Deus meus vt quid dereliquisti me? [E T non exis deus in virtutibus nostris,] id est, ista non facies in nostra virtute, seu viribus creaturæ, sed potestate diuina. Dicitur autem deus exire, non motu aut loco, sed operatione. Deinde orat Christus, in quantum passibilis fuit, pro reunionem corporis sui, ac anime.

Ierc. 17. [(13)] D A nobis auxiliū de tribulatione, [id est, de morte mihi in passione illata resuscita me: quod à te solo petere debeo,] [Q V I A vana salus hominis]. i. homo purus verā salutem conferre nō potest, nec aliquem liberare: imō qui sperat ab eo salutē, vanus & stultus est. [(14)] N deo faciemus virtutem]. i. diuina potestate iterū vniemur, & de sepulcro egrediemur, atq; in celos ascendemus, o anima mea & corpus meū, [E T ipse] deus [A D nihilum deducet inimicos nostros]. i. populū Iudæorū, priuādo eū gratia in presentī, & gloria in futuro, atq; per Romanos, p magna parte eū interimerēdo.

EXPOSITIO Tropologica eiusdem psalmi, in quo breuiter tangitur literalis expositio eius.

Prima enim pars psalmi huius vsque ubi Saluum fac dextera tua, accepta est ex psal. 56. qui incipit, Miserere mei deus, miserere mei. Reliqua vero pars eius accepta est ex psal. 59. cuius exordium est, Deus repulisti nos. Moraliter autem competit psalmus iste ecclesie cuiuslibet, deuoto, grato ac feruido amatōri, qui ex sancte charitatis seruire modum ignorante, & de dilecto plenissime confidente ait ad dominum, Paratum est cor meum deus, paratum est cor meum, vt agam & patriar omnia tibi placentia. Oro vt fiat voluntas tua in me, quicquid placuerit tibi, hoc erit optimum mihi cunctis diebus, quibus subsisto. Commendo me tibi, tuæ voluntati relinquo & offero me totum. Ecce in isto consistit tota nostra perfectio.

Quo enim cor nostrum paratius est ad omnia deo placentia, tanto deo similiores, charioresque sumus, & omnia quæ postulamus facillime acquirimus. Hæc nāque cordis promptitudo ex feruida dilectione procedit, & tanto sunt opera nostra interiora & exteriora vehementius meritoria, quo ex corde paratiore seu promptitudine ampliore nascuntur: & tātō est ista præparatio maior, quanto fuerit amor priuatus minor, atque diuina dilectio maior. Hinc nanq; ad Corinth. dicit Apostolus, Non ex tristitia, aut necessitate: hilarere enim datorem diligit deus. Et in lib. Paral. Dauid loquutus est, Tu autē fili mi scito deum patris tui, & serui ei corde profecto, & animo voluntario. Cantabo, verba diuini præconij proferendo. Et psallā, opera sancta prosequēdo in gloria mea, id est, in spirituali lætitia. Vel in gloria mea, id est, conscientia pura. Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ, secundum Apostolum. Ista ad literam conueniunt sancto Dauid, qui propter beneficium restitutionis regni sui in bonum statum gratias agit deo, offerrens se paratum ad vniuersa deo accepta. Exurge psalterium & cythara. In his enim musicis instrumentis laudant deum. Exurgam diluculo, id est, mane cōsurgam delecto, vt domino psallam & obsequar. Spiritualliter verō per Psalterium, quod habet decem chordas atque à superiori parte reddit sonum, intelligitur custodia præceptorum decalogi, quæ à cælo donata & iussa sunt nobis, quorum vtique obseruatio dulcius sonat in auribus dei, quā omnia musica instrumenta. Per cytharam verō, quæ sex chordas habet vel septem, & ab inferiori parte efficit sonum, intelliguntur opera misericordie quæ circa corporis indigentiam occupant atque ad vitam spectant actiua. Est igitur sensus, Exurge psalterium, id est, obseruatio præceptorum altissimi excitare, & esto in me, vt per te deum collaudem. Sic quoque exurge & cythara, id est, operum misericordie executio. Nam benefacit animæ suæ vir misericors. Et, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam cōsequuntur. Et ideo in Tobia habetur, Quomodo poteris ita esto misericors. Et in libro Iob. Ab infantia creuit mecum miserator. Exurgā à peccato, ab aecidia, diluculo. i. in principio aurora in infusione illuminationis diuinæ. Hinc enim in Eccles. libro inducitur, Iustus eor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum. Esaias quoque, De mane inquit vigilabo ad te. Confitebor tibi in populis domine, id est, coram alijs te laudabo, & psallam tibi in nationibus, id est, presentibus alijs te honorabo. Non crubescam nomē tuum coram hominibus, quoniam tu dixisti, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Et in Matth. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Interdum etiam debemus domino confiteri nostra peccata in populis, quādo videlicet peccata manifesta sunt. Quia magna super cælos, id est, super omnes qui in terra cælestem atque angelicam vitam ducunt, quorum conuersatio est in cælis. Misericordia tua, Quicquid enim boni in eis est, ex tua ordinatione & bonitate manant, dependet, & conseruatur. Vel super cælos, id est, beatos in patria, quoniam ipsi per misericordiam beatitudinem suam adepti sunt. Et vsque ad nubes, id est, angelos sanctos, veritas tua, id est, illuminatio tua pertingit. Nam secundum Dionysium xv. capite cælestis Hierarchie, per nubes sacra scriptura intelligit angelos, quoniam ipsi primo & immediatus, copiosiusque summæ lucis radios suscipiunt, eosque transfundunt in alios. Exaltare super cælos deus. i. ab omnibus ciuibus patriæ cælestis, adoreris, magnificeris, atq; lauderis, & super omnem terram. i. tota militanti ecclesia augeatur, & semper existat, gloria tua. i. clara nominis tui notitia, laudatio gloriosa, veneratioque præclara, quatenus omnes conuertantur ad te, & tibi obediant, gloriamque persoluant, vt liberentur dilecti tui ab omni periculo. Saluum fac me, dextera tua. i. per benignam tuam subuentionem ac gratiosam præsentiam, & exaudi me, ista precantem. Deus loquutus est, per inspirationē internam seu angelicā reuelationē, in sancto suo, propheta. s. me, seu alio quocumque, hoc quod sequitur, Exultabo & diuidā Sichimā, &c. cuius expositio in præcedenti articulo posita est. Deus enim diuisit atque dimensis est Sichimā & conuallem tabernaculorum per prædicationem

primitiæ ecclesie, & ita ecclesia aliquo modo diuisione hanc fecit elektorū à reprobis, iuxta sensum expositū. Similiter ipsa dicere potest, Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim susceptio capitis mei, quoniam populi sancti & Christiani per Galaad & Manassen ac Ephraim designati, prout in præcedenti articulo dictum est, ad vnitatem & mysticū corpus ecclesie pertinent, scilicet martyres signifiati per Galaad, oblitores temporalium rerum figurati per Manassen, operatores idonei per Ephraim denotati. Et de Ephraim ait ecclesia, quod sit susceptio capitis sui. i. à Christo capite suo populus fœcūditus in bono suscipitur. Iuda. i. populus domino cōsistens verbo ac opere est, rex meus. i. rector membrorum ecclesie, quia à talibus inferiores regēdi sunt. Moab. i. populus ex parte genitus, scilicet filij summi patris, lebes spei meæ, quia in talibus cōstitit ecclesia quæ saluabitur, eo quod scriptum sit in prima Canonica Iohannis, Omnis qui natus est ex deo, non peccat, quoniam semē dei manet in eo. Deinde ecclesia ait, In Idumæam extendam calceamentum meum. i. pedes meos ad gentiles extendam, prædicando per totum mundum, quemadmodum dicit Apostolus, Ecce conuertimur ad gentes. Mihi alienigenæ amici facti sunt. i. gentiles per charitatem vnum facti sunt meū in Christo. Omnes nanq; fideles per charitatem vniuntur in deo, quia, vt ait Apostolus, Christus est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Vnde & in Zacharia prædictū est, Consilium pacis erit inter duos illos. In ecclesia equidem Christi duo populi charitatiue adunati sunt, vt pote Iudæi & Gentiles. Et ecce quā amicissimī atque charissimī facti sint cōuersi ex gentibus primitiæ ecclesie, quæ ex Iudæis constabat. Paulus enim Thessalonicensibus scribens, Fratres, inquit, mei charissimī & desideratissimī, gaudium meum, & corona. Et alibi, Libertissimē impendam, & superimpēdar ipse pro animabus vestris. Rursusq; Tūc nos viuimus, si vos statis in domino. Sed quia ista progressio & prædicatio ecclesie per vniuersum mundum facta est, non virtute humana, sed potestate diuina, ideo subdit ecclesia in persona prædicatorum suorum, Quis deducet me in ciuitatem munitam? Et patet sententia ex prædictis. Da nobis auxiliū de tribulatione, id est, aduersus omnes persequutiones & aduersitates, ne opprimamur à malis, sed patientiam conseruemus, atq; per eam omnia dura vincamus. In deo, id est, per gratiam dei faciemus virtutem, resistendo mundo, carni, ac dæmoni, atq; diuina mandata seruando. Et ipse ad nihilum deducet. i. conteret ac deficiere faciet inimicos nostros visibiles & inuisibiles, secundum quod ad Romanos scriptum est, Deus cōteret Satanam sub pedibus vestris velociter. Demum omnia ista conueniunt sancto Dauid, sicut & cæteris sanctis, secundum sensum iam explanatum vsq; ad id, Deus loquutus est in sancto suo. Hæc ergo de Dauid literaliter exponenda sunt. Ait itaque, Deus locutus est in sancto suo, id est, per Samuelem & Nathan prophetam. Dixit & promissit mihi quod ego Dauid exultabo & diuidam. i. cum lætitia metiar Sichimā. i. spolia terræ Sichimorū seruis & adiutoribus meis mecum contra illam pugnantibus: & conuallem tabernaculorum, id est, locum qui dicitur Socoth iuxta Iordanem dimetiatur. i. filijs Israel restituam, dādo vnicuique debitam partem. De hac nanq; cōualle expulit Dauid Philistæos, qui eam iniuste possederant. Sed quoniam Dauid hæc fecit adiutorio populi sui, eorum præcipue qui magis bellicosi ac fortes fuerūt: idcirco nominat tribus illas quæ ei adiutorij præbuerūt. Meus est Galaad id est, populus habens terrā Galaad in possessionem trans Iordanem, qui erant nominati in robore propter Iair & Iephte de illa terra exortos: & meus est Manasses. i. populus ex filio Ioseph dicto Manasses progenitus, qui populus erat famosus propter Gedeonem ex illa progenie natum. Et Ephraim susceptio capitis mei. i. populus ex Ephraim genitus à me principaliter acceptatur, quoniam numerosus atque fortissimus erat, & Iosue de hac tribu fuit, prætulitq; Iacob Ephraim ipsi Manassæ. Iuda rex meus, quia de Iuda principes erāt. Moab lebes spei meæ. i. per adiutorium dei confido Moabitas expugnare ac possidere, quemadmodū possidetur olla à patre familias. Hoc etiam factum est, nam Moabitas seruierūt Dauid sub tributo. In Idumæam. i. in terram Edom, in qua moratus est Esau, extendā calceamentū meum. i. illam intrabo, & calceatus per eā meabo, subiciens eam imperio meo. Mihi alienigenæ, id est, gentes in circuitu Iudææ manentes amici facti sunt. i. confederati, postulantes sibi pacem dari à me. Quoniam verō Dauid cognouit ista se non posse implere propria potestate, sed adiutorio dei: ideo subdit, Quis deducet me in ciuitatem munitam? muris ac portis, quis deducet me vsque in Idumæam, vt eam mihi subiiciam? Nonne tu deus, qui repulisti nos. i. qui præteritis tēporibus permisisti populum Israel grauiter multipliciterque affligi? Cætera elucescunt ex præinductis: Ecce Psalmum in exordio sui spiritali lætitia plenum, & feruido amatōri suauem audiuimus. Et omnino conādum est nobis taliter in diuino amore succrescere, vt verē dicamus, Paratū cor meū deus, paratū cor meum. Decet nanq; rationalem creaturam creatori suo perfecte esse subiectam, & toto desiderio ad ipsius beneplacitum præpam. Debet quoque quilibet nostrum seipsum hortari, excitare & inflammare ad dei præconia atque obsequia, dicendo, Exurge psalterium & cythara. Vnde ad Hebræos dicit Apostolus, Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Debemus insuper omnī hora firmum habere propositum indefinenter laudandī ac venerandī altissimum, dicentes intra nos, Exurgam diluculo, & confitebor tibi in populis domine. In omnibus verō & super omnia decet, imō oportet nos dei honorem intendere, in eius laudibus exultare, eius beatitudinī congaudere, secundum quod charitas diuina efflagrat. Demum vt nos pertineamus ad gregē dominicum studeamus spiritualliter esse Galaad, Manasses, Ephraim, & Iudas. Galaad nanq; efficitur, dum fidem nostram operibus attestatur, in tantum vt nullus dicere possit, quin bona sit fides illa, quæ talem cōuersationem suggerit & requirit. Manasses autem efficitur temporalia obliuiscendo, cælestiumque bonorū affectuole reminiscēdo, quatenus sicut hortatur Apostolus, reuelata facie gloriā domini speculemur, nūc; quotidie in Christiana sapientia illustremur, quam intantū cōcupiuit Apostolus, vt ad Phi-

1. Ioh. 3

Act. 13

Eph. 2
Zach. 6

1. The. 2

2. Cor. 12

1. The. 3

Rom. 16

2. Re. 8

Judic. 10
11, 12

Gen. 41

Judic. 6

Gen. 48

3. Re. 8

Gen. 25

Heb. 3

2. Cor. 3

Philip. 3

lippenfes dixerit, Exiftimo omnia detrimentum effe propter eminentem fcientiam domini noftri Ie- fu Chrifti. Et omnino decet vt viftum & quibus tegamur habentes, temporalium follicitudinem re- linquamus, atque in cceleftibus bonis totaliter occupemur. Efficimur autem & Ephraim in fpiritu- alibus operibus fruificando, & opera fpiritus affccaciter exercendo. Iudas autē effccimur, domino ore ac opere confitendo. Postremo commemorandum est, quod circa illud, In deo faciemus virtutem, di- cit fanctiffimus Hieronymus nofter, Non habemus, inquit, fper nisi in deo tantum. Non dicamus, fi illud aut illud mihi euenerit, vnde habeo viuere? Si fennero, fi infirmus factus fuero, vnde viuo? Chri- stum habes, & times? Si volatilia pascit, dubitas quodd possit te pacere? Nos ergo omnem folitudinē projiciamus de cordibus noftris, & dicamus, In deo faciamus virtutem, & ipse erit virtus nostra, & rector nofter.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CVIII.

EXPOSITIO Tituli.

EST autem Psalmi presentis titulus iste, In finem Psalmus David, hoc est, Psalmus iste in finem qui Christus est nos erigēs, quia de eo cōscriptus est, est ipsius David tanquam authoris. Quod enim hic psalmus de Christo ad literam loquatur, apostolica auctoritate probatur. Nā Petrus referente Luca in Actis allegat scripturam huius Psalmi loquentem de Iuda proditore, & pœna sibi inflicta, propter peccatum quo tradidit Christum. Sic enim ait in Actis, Exurgens Petrus in medio fratrum dixit, Viri fratres oportet impleri scripturam, quam prœdixit spiritus sanctus per os David de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum. Et post pauca, Scriptum est, inquit, in lib. Psalmorum, Fiat commemoratio eorum deserta & non sit qui habitet in ea, & episcopatum eius acci- piat alter. Huius autē auctoritatis prima pars habita est in Psalmo 68. Alia verō pars eius continetur in psalmo presenti. Petrus autē vtrāq; scripturam coniungit, quoniam Psalmus vterq; de Christi lo- quitur passione. Prima quoq; pars auctoritatis istius explicat pœnam Iudæorum, qui ad Christi em- ptiōē & occisiōē ex inuidia mori sunt. Secunda verō pars eius exprimit pœnam Iudæ, qui ad Chri- sti venditionem ab avaritia motus est. Et sicut verba ementium atq; vendentium commixtum narra- tur ac describuntur, ita in Psalmo hoc verba Iudæ proditoris ac Iudæorum ementium simul referū- tur atq; cōcurrūt. Christus igitur secūdū q̄ aliquo modo viator erat & passibilis, patrē orat, dicēdo,

Tu domine qui es suavis in misericordia, cor nostrū peccatis exigentibus perturbatum intra nos spiritu tuo bono la- tifica, adiuvā nos misericorditer & salva: lætetur in te serui tui, & fac nos in perpetuum tibi domino nimis confiteri.

EXPOSITIO Psalmi.

DE v s laudem meam ne taceris,] hoc est, eam non celes, neque taceri permit- tas: sed tu qui vides me a Iudæis vituperari & occidi, nec propriā gloriam qua- rere, sed omnia ad tuum honorem referre. Fac mihi sicut facio tibi, ita vt gloriā meam, & laudem atq; iusticiam alijs manifestes, eōsq; ad me laudandum cōuer- tas. Hoc est quod Christus deprecatur, Pater venit hora, clarifica filiū tuum, vt filius tuus clarificet te. Hæc autem d̄ pater te postulo [Q̄ Y I A O S peccatoris,] id est, populū sacerdotalis, [E T O S dolosi,] id est, Iudæ proditoris [S V P E R me,] id est, contra me [A P E R T V M est,] Sacerdotes enim concitauerunt plebem con- tra Christum, & multas blasphemias contra Christum locuti sunt ipsi cum suis fautoribus, dicentes, Insanit, quid eum auditis? Et alibi apud eundē Euangelistam, Nōne benedicimus nos, quia Samari- tanus es tu, & dæmonium habes? Iudas quoq; contra Christum os suum aperuit, Quid, inquit, vul- tis mihi dare, & ego eum vobis tradam? Et quod Lucas refert, Quęcunq; osculatus fuero, ipse est, te- nete eum, & ducite eum. [L(2) L O C V T I sunt] Iudæi & sacerdotes [A D V E R S V M me lingua dolosa,] proferendo adulatoria, vt me caperēt in sermone. Sic enim apud Mattheum dicit, Magister scimus, quia verax es, & viam dei in veritate docēs, & nō est tibi cura de aliquo, [E T sermōibus odij circūderunt me,] dicētes ad me in die Palmarum, Audis quid isti dicunt? Et apud alium Euange- listam, Tu de teipso testimoniū perhibes, testimoniū tuum non est verum. Et alibi, Nos scimus, quia hic homo peccator est. Vnde per Osee ait Saluator, Præuaricati sunt in me, & ego redemi vos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Et in Ieremia, Audiui contumelias multorum, & terrorem in circuitu, persequimini & persequamur eum, [E T expugnaverunt,] id est, vsque ad mortem persecuti sunt [M E gratis,] id est, sine rationabili causa: propter quod Pilatus Iudæis dicebat, Nullā causam in- uenio in homine isto, sed neque Herodes. [L(3) P R O eo, vt me diligere,] hoc est, pro beneficijs meis a me collatis, propter quæ me tenebantur diligere, [D E T R A H E V A N T mihi] dicentes, Sedu- cit turbas. Et, Ecce homo vorax, potator vini, publicanorum & peccatorū amicus. Et, Nō est hic ho- mo a deo, quia sabbatum non custodit. [E G O autem orabam] pro conuersione eorum: Nam in cruce suspensus dixit, Pater ignosce illis. Vnde in Esaiā scriptum est, Et pro transgressoribus orauit. Chri- stus enim implevit quod docuit, quoniam cœpit facere & docere. Docuit autem pro aduersarijs esse orandū. Orate, inquit, pro persequētibus & calumniātibus vobis. Ipse igitur pro inimicis suis ob- tulit precem. [L(4) E T posuerūt aduersum me mala pro bonis,] i. iniurias verborum ac verberū in- tulerunt mihi, pro informatione qua eis regnum dei annunciaui, & multa coram eis miracula feci, vt conuerterēt ad fidem. Vnde locutus sum eis, Multa bona ostendi vobis ex patre meo, ppter quod horum me lapidatis? Et per Ieremiam, Nunquid redditur pro bono malum, quia foderūt foucā ani-

A mæ meæ [E T odium pro dilectione mea,] id est, pro dilectione mea rependerūt mihi rancorē. Quē- admōdum in Osee legitur, Ego erudui eos, & roborauī brachia eorum, & in me cogitauerunt mali- tiam. Hinc quoq; apud Mattheum Christus ait, Ierusalem, Ierusalem, quoties volui cōgregare filios tuos: quēadmodum gallina cōgregat pullos suos sub alis, & noluit. [L(5) C O N S T I T V A super eum,] id est, populū Iudæorum [E C C A T O R E M,] id est, principē malum propter demerita popu- li huius, quēadmodum in libro Iob habetur, Regnare facit hypocritam propter peccata populi. Hoc impletum est, quando Caiphas pontifex fuit anni illius: qui meritō appellatur peccator, quoniā de- dit finale consiliū de occisiōe Christi, dicendo, Expedi vobis, vt vnus moriatur pro populo. Ab illo ergo die cogitauerunt interficere eum, vt dicit Iohan. Vel, cōstitue super eum. i. populū istū, & etiā super Iudam proditorem, peccatorē, id est, diabolum, cuius voluntati deseruiant pseuerantes in malo. Hinc Christus apud Iohannē asseruit, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis perficere. Meretur enim dæmoni sub di, qui nolunt acquiescere Saluatori. Vnde de Iuda apud Lucam habetur, Intrauit Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscarioth. [E T diabolus stet a dex- tris eius,] id est, cooperetur & in malo assistet per suggestionē occultā, tam populo Iudæorum quā proditori. Ex dæmonum enim suggestionē concitati sunt persequi Christum. Hæc dicitur non op- tando, sed prædicēdo, & quid illi mereantur ostēdendo. Ipsi enim meruerūt sic possideri a dæmone. [L(6) C V M iudicatur] ipse Iudas a Christo, [E X E A T condemnatus.] Hoc fuit impletum in cœ- na. Protulit namq; Christus iudiciū contra Iudam, dum dixit in cœna, Væ homini illi, per quem fi- lius hominis tradetur: bonum et esset, si natus non esset homo ille. Hoc autem iudicio prolato dedit Christus Iudæ buccellam, qua sumpta introiuit in eum Satanas, & exiuit cōtinuo de felicissimo illo Christi atq; apostolorum collegio ad filios tenebrarū, & tunc damnatus erat sententia Christi. Vel sic, cū iudicatur, populū Iudæorum seu proditorū particulari iudicio tempore mortis, vel vniuersali iudicio in die nouissimo, exeat, a cōspectu iudicis, cōdemnatus in ignē æternum, [E T oratio eius,] id est, sermo Iudæ. Oratio enim dicitur quasi oris ratio, [E I A T in peccatum,] id est, imputetur ei in culpa: sicut dum dixit, Aue rabbi. Et, Quęcunq; osculatus fuero, ipse est: Imō pœnitentia eius versa est ei in desperationis peccatum. Cū enim dixisset, Peccaui, tradens sanguinem iustum, desperauit, & laqueo se suspendit: quod fuit peccatum in spiritum sanctum. Nam secūdum Hieronymum magis peccauit desperando, & seipsum occidendo, quā Christum tradendo. Vel, oratio. i. petitio deo obla- ta fiat in peccatū. i. deo displiceat, & viriosa existat: vel, saltem occasio fiat culpæ maioris, eo q̄ cōtra formā a Christo præfixam orat. Christus namq; in oratione quā docuit, dixit, Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus. Sic autem Iudas non fecit, idcirco secūdum Casiodorum pec- cauit dicēdo, Dimitte nobis debita sicut & nos, &c. quoniam in fraterno fuerat odio. [L(7) F I A N T dies eius,] scilicet Iudæ [A V C T I.] Nam statim seipsum peremit ex desperatione Christo diiudicāto. Nam laqueo se suspendit, vt dicitur apud Mattheum, Et suspensus crepuit medius, & diffusa sunt om- nia viscera eius, vt in libro Act. inducitur. [E T episcopatum eius,] id est, apostolatū [A C C I P I A T alter,] p̄ta Matthias, qui pro eo in apostolum est electus, prout in Actibus apostolorū plenius reci- tatur. Vnde episcopi dicuntur, & sunt successores apostolorum. [L(8) F I A N T filij eius orphani,] & vxor eius vidua. [Horum vtrūq; simul factum est eo suspensio, & merito: nam, vt fertur, pro filijs & coniuge sustentandis atq; ditandis furabatur ea quæ Christo dabantur, cuius ipse procurator fu- it. Et huic confonare videtur, quod a Iohanne scriptum est, vbi post verba Iudæ quibus dixit, quare vnguentum hoc non vngit trecentis denarijs, & datum est egenis? Subdit Euangelista, Hoc autē di- cebat, non quia de egenis ad eum pertinebat: sed quia fur fuit, & loculos habens. Deinde describitur pœna populi Iudæorum, qui dici possunt filij Iudæ, quoniā malitiā eius imitati sunt: de quibus sub- iungitur, [L(9) N V T A N T E S,] hoc est, gressu titubantes, & certum locum quo ire debeant igno- rantes [T R A N S F E R A N T V R] de propria terra [F I L I I eius,] id est, Iudæi, [E T M E N D I C E N T,] tanquam ab aduersarijs suis, scilicet Romanis spoliati bonis immobilibus atque mobilibus, [E T I C I A N T V R] de habitacionibus suis [ad terras alienas. Hæc omnia facta sunt eis a Tito atq; exercitū Ro- manorum, quemadmodum per Osee prophetam Christus prædixit, Exosos habui eos propter mali- tiam adinventionum ipsorum. De domo mea eijciā eos, & erunt vagi in nationibus. [L(10) S C R V T E T V R] fœnerator,] hoc est, exactor. i. Titus [O M N E M substantiam,] id est, diuitias [E I V S,] id est, populi Iudæorum. Titus namq; fecit substantiā Iudæorum diligēter inquiri ac tolli, [E T diripiāt ali- eni,] id est, Romani ministri Titi [L A B O R E S eius,] i. diuitias Iudæorū labore adeptas. [L(11) N O N sit illi] populo Iudæorum [A D I V T O R] contra Rom. Nullus enim ausus erat eos iuuare, imō vt Io- sephus scribit, Agrippa rex quauis esset Iudæus, adhæsit tamen Romanis. [N E C fit qui misereatur pupillis eius,] id est, filijs Iudæorum occisorum. Romani enim sine misericordia eos vel occiderunt, vel vendiderunt, vel grauer afflixerunt. [L(12) F I A N T nati eius in interitum,] hoc est, filij po- puli huius gladio, fame & pestilentia pereant: quod factū fuit in obsidione Ierusalem a Romanis [I N generatione vna deleatur nomen eius,] i. populus ille cum filijs suis infra tempus vnius generationis deficiat. Hoc planē impletū est, quia post quadraginta circiter annos a Christi passione destructa est Ierolyma, & populus eius deletus est a principe & exercitu Romanorū, quēadmodum in Daniele prophetarum agnoscimus. Post hebdomadas, inquit, sexagintaduas occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est, & ciuitatē & sanctuarium diuisabit populus cum duce futuro. [L(13) I N memoriam redeat iniquitas patrum eius,] hoc est, peccatum in Christum commissum a pa- tribus Iudæorum, qui erant tempore Titi, recolatur [I N cōspectu domini,] id est, coram deo, ita q̄ puniatur non solum in patribus qui Christum occiderunt, & tēpore Titi pro maiori parte defun- ctis

Mat. 27 fuerunt, sed etiam in filiis patrum infidelitatem & culpas sectantibus, quatenus impleatur quod patres horum filiorum coram Pilato clamabant, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. [E]t peccatum matris eius, id est, infidelis synagoga [N]on deletur, quoniam ipsa non penitit, idcirco in presenti vita punitur temporaliter, & in inferno aeternaliter. Vnde Christus de eis ait per Osee, Non addam ut diligam eos. Sed cum in Ezechiele dominus dicat, Non erit vobis istud in pueriliu, Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstuperunt. Et iterum, Anima quae peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: quare potest, Quomodo peccatum Iudaeorum vindicatur in filiis? Et respondendum, quod duplex est poena, videlicet temporalis & aeterna. Iterum quaedam est poena inferens damnū in spiritualibus bonis, alia vero est poena damni corporalis: dum ergo filij non imitantur peccata parentum, non puniuntur pro peccato illorum poena aeternali aut spiritali nocumtum inferenti, videlicet gratiae subtractione in presenti, aut gloriae in futuro. Dum vero peccatum parentum sequuntur, puniuntur tali quali & illi, & interdum grauiori. Porro dum filij non imitantur peccata parentum, puniuntur quādoque pro peccato parentum poena temporalis, & corporale nocumtum inferenti, eod quod filius sit aliquid suorum parentum tāquam de eorum substantia natus. Quemadmodum pomum pedens in arbore est aliquid arboris. Nec hoc iniustum putetur, praesertim cum secundum leges humanas vnus hoc modo puniatur pro culpa alterius: sicut pro crimine laesae maiestatis a patre commissum, filius eius haereditate punitur. Et ex hoc innotescit quomodo intelligendum sit, quod in Exodi libro dominus ait, Ego sum dominus deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filiis in tertia & quarta generatione eorum qui me oderunt. Quod in eodem libro Moses clarius dicit, loquens ad dominū, Dominator domine nullus apud te per se innocens est, qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus in tertia & quarta progeniem. Vnde & apud Ieremiam inducitur, Domine deus tu reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos. [C] (14) F I A N T contra dominum semper, id est, Iudaei omni tempore contra Christum regem regum, & dominū dominorum superbiant, & infideles permancant. Hoc videmus impletū, quoniam pene omnes obstinati sunt. Propter quod Propheta testatur, Domus Israel cecidit, non adiciet ut relurgat. [E]t dispercat de terra Iecclie militantis ac triumphantis [M]emoria eorum, scilicet Iudaeorum, eo modo quo sacra scriptura multosque perhibere memoriam malignorum, videlicet quantum ad bonum & vtilitatem. Sic enim perit impiorum memoria, quia non est eorum commemoratio reuoluenda in bonum eorum. Nihilominus quosdam fecit famosos singularis ac summa eorum malitia, sicut Iudaeos qui Christū occiderunt. Iustorum autē memoria manet in bono. Vnde in libro Prouerb. scriptum est, Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet. [P]ro eo quod non est recordatus populus iste & Iudas [F]acere misericordiam cum domino Salvatore, imo maximam crudelitatem fecerunt in eum, secundum quod sequitur, [C] (15) E T G persecutus est hominē inopem & mendicem, hoc est, Christum qui duxit in hoc mundo vitam pauperiam, iuxta quod ipsemet ait apud Mathaeū, Volucres caeli nidus habet, & vulpes foueas: filius autē hominis non habet vbi caput suum reclinet. Et sicut Lucas testatur, Quaedam religiose mulieres ministrabat ei de facultatibus suis. Vnde Ierem. Christum in primo suo aduentu in omni paupertate fuisse victurum, spiritu sancto reuelante cognoscens, miratus est valde, alloquens cum his verbis, Quare quasi colonus vēturus es in terra, & quasi viator declinans ad manedum? Sic quoque describit eum Zach. primo fuisse futurum, Exulta, inquit, filia Sion, quia rex tuus venit tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascendens super asinam. Multum igitur errant Iudaei, qui praesolantur Messiam in primo suo aduentu in tanta maiestate venturum, quod totius mundi monarchiam obtineat, vniuersaque regna eis subijciat. [E]t compunctum corde mortificare, id est, populus Iudaeorum persequendo conatus est occidere Christum mente afflictum ex cōpensione errantium, & propter ingratitude Iudaeorum, ad quorum salutem specialiter missus fuit. Vnde apud Iohannē dicunt, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. [C] (16) E T dilexit tam Iudas quam populus sibi cōsentiens [M]aledictionem, non sub ratione maledictionis. Nullus enim respiciens ad malum operatur, secundum Dionysium, nec malum sub ratione mali appetitur. Sed dilexit maledictionem, id est, causam pro qua maledictio eis superinducta est, scilicet culpam, & factum suo ostendit se id amare, quod vel maledictio est, vel maledictionis origo, [E]t veniet ei maledictio cōcupita: nam a Romanis atrocissimē opprimebantur, [E]t noluit populus iste & Iudas [B]enedictionem, id est, fidem, doctrinam, & gratiam Christi, [E]t elongabitur ab eo, quia non infundetur cordi eorum. [C] (17) E T induet maledictionem sicut vestimentum, id est, peccatum pro quo infligitur maledictio, circūdedit populum istum ac Iudam, atque operuit eū, sicut vestis circūdat operitque, vestitum. Propterea Osee, Circūdederunt, inquit, eos adinventiones suae, coram facie mea factae sunt, [E]t intravit sicut aqua in interiora eius, id est, peccatum istud per consensum ingressum est corda populi huius: vel ipsa maledictio. si dolor inflatus intravit sicut aqua. i. copiose atque, faciliter in interiora eius, quia non solum corpore sed etiam mente affligebantur ab aemulis. [E]t sicut oleū in osibus eius, id est, sicut oleum ossa corporis refocillat, lenit, atque, delectat: sic isti in suo peccato gloriati sunt, & propria malignitate nutriti. [C] (18) F I A T ei sicut vestimentum quo operitur, id est, vndique cadat super eos persecutio dura, & peccatum ipsorum verratur ipsis in poenas grauiissimas, [E]t sicut zona qua semper praecingitur, id est, maledictione sua capiatur hic populus, & vsque in finem seculi captiuitate sua ligetur. [C] (19) H o c opus eorum, id est, ista est poena & maledictio Iudaeorum, [Q]ui detrahunt mihi apud dominum, id est, deo sciente & attendente, quem nihil latet, [E]t qui loquuntur mala aduersus animam meam, id est, qui mala culpae mihi imponunt, & mala poenae mihi inferre deponunt, dicentes illud

Mat. 27
Osee 9
Ezec. 18
Ibidem
Exod. 20
Exod. 34
Ierem. 32
Amos 5
Prou. 10
Mat. 8
Luc. 8
Ierem. 14
Zach. 9
Matt. 15
Iohā. 19
Osee 7

A Luc. Hunc inuenimus subuertentem gentē nostram, & prohibentem tributa dari Caesari, & dicentem se Christum regē esse. Illud quoque quod apud Iohannē clamant, Tolle, tolle, crucifige eum. Deinde Christus orat patrem, [C] (20) E T tu domine domine fac mecum, id est, da mihi quod postulo [P]ro te & rōnomen tuum, id est, propter te ipsum, & nominis tui honorē: resuscitando me a mortuis, [Q]uia suauis est misericordia tua, id est, dulciter sapit electis misericordia tua, qua tot, tanta ac talia pro hominum salute fecisti. Ecce quā dulcis, de corus, industrius, ac sententiosus, versuculus, in quo nomē domini iteratur, ut accedatur affectus, in quo deus rogatur, propter se ipsum agere id pro quo oratur, non propter merita alicuius. Et ad hoc adiicitur ratio, quia suauis est misericordia eius, iustitia nāque eius terribilis est. [C] (21) L I B E R A me per resurrectionem beatam ab omni corporis passibilitate ac persecutione, [Q]uia egenus, id est, opē a te requirens, secundum quod homo sum, [E]t pauper sum ego, sicut nunc patuit. Vnde Apostolus, Scitis, inquit, gratiam domini nostri Iesu Christi, quia cum diues esset, propter nos pauper factus est, & nos inopia illius diuites essemus, [E]t cor meum humanum, non mens diuina [C] O N T R A B A T V M est intra me, id est, vehementer affectum dolore, timore, tristitia, ita vt dicerem, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Hinc enim, vt est apud Iohannem dixit, Nunc anima mea turbata est, & quid dicā? Sed quare potest, quomodo turbatio Christi conueniat, cum ipse apud eundem Euang. apostolis dixerit, Non turbetur cor vestrum, neque formidet: Et respondendum, quod turbatio interdum importat deordinationem seu immoderatam cordis affectionem, & ita in Christo non fuit: sicque, reprobatur ab eo. Interdum vero designat vehementem animi affectionem, ex aliqua praecipua consideratione, aut causa, & ita fuit in Christo, tamē spōte assumpta ex praui ratione. Iuxta illud Iohan. Iesus infremuit spiritu, & turbauit seipsum. [C] (21) S I C V T vmbra cū declinat ad occasum ac tenebras cito aufertur ac deficit: ita ego [A] B L A T V S sum de vita corporali & consortio discipulorum affixus cruci, moriensque in ea velociter: prout in Marco scriptum est, Mirabatur Pilatus, si iam obisset, [E]t excussus sum de manu & persecutionibus Iudaeorum in die resurrectionis meae. Quia tūc in corpore immortali surrexi, atque ab omni poenaltate me ipsum excussis: sicut voluit ne detineantur ab aliquo. Vel excussus sum, fugiendo de loco ad locum propter persecutiones aduersariorum meorum. Nam in infantia a facie Herodis ingrediebar Aegyptum, Iudaeorum quoque per seutionem subinde declinavi, sicut locustae, quae de loco ad locum transiunt. [C] (23) G E N V A mea infirmata sunt a ieiunio, quoniam quidam existunt, hoc ad literam non competere Christo, & ideo exponendum esse de membris eius hoc modo, Genua mea, id est, apostoli qui alios sustentare debuerant suo exemplo, infirmata sunt tempore passionis meae, a ieiunio, hoc est, ex defectu spiritualis refectiois. Quoniam donum fortitudinis nondum perfectē gustauerunt aut receperunt, sed omnes (vt Euangelista narrat) dispersi sunt, atque fugerunt. Videtur tamen non esse absurdum, si asseramus Christum ex ieiunio in genibus proprii corporis infirmatū, seu debilitatū. Ieiunauit enim continuo quadraginta diebus & noctibus, & postea esuriit ex attenua-tione corporis. Esurians autem fatigationē facit in corpore, quae sentiri de facili solet in genibus. Denique, cur inconuenientius est dicere Christum ex ieiunio genibus infirmatum, quā ex alijs laboribus corpore fatigatum? Est autem ex laboribus fatigatus: iuxta illud, Iesus fatigatus ex itinere sedebat super fontē. Assumpsit namque indetrahiles defectus secundum Damascenum, quales sunt fames, sitis, fatigatio, timor & dolor, naturales atque consimiles. [E]t caro mea immutata est iā naturali vigore ad famis defectum, seu maciem quandam, [P]ropter oleum, id est, ex defectu cibi conditi. Vnde translatio Hierony. talis est, Caro mea macilenta est absque oleo. Veritas autem hebraica habet sic, Caro mea macilenta est a pinguedine. i. ex defectu pinguedinis. Christus namque in iuuentute habuit corpus conuenienter carnosum & plenum, quoniam sanguinea & optima fuerat complexionis, tanquam ex purissimis sanguinibus sanctae virginis habens corpus sumptū, atque a spiritu sancto formatum: sed postmodum propter diuersos labores vigiliarū, ieiuniorū, viarum attenuatum erat in tantum, vt Christus videretur senior quā erat. Propter quod dixerunt ad eū Iudaei, Quinquaginta annos nondum habes. Licet enim non haberet vltra triginta tres annos, videbatur tamen satis plus habere de senio. Haec dicta sint non pertinaciter asserendo, sed pie opinando. [C] (24) E T ego factus sum opprobrium illis, saepe enim deriserunt Christū Iudaei, praesertim in passione, secundum quod dictū est supra, Ego autem sum vermis & non homo, opprobriū hominū & abiectio plebis. [V]idetur enim pendētem in cruce, [E]t mouerunt capita sua, cōgratulantē de mea miseria, sicut scriptum est, Praetereuntes autem blasphemauerunt eum, mouentes capita sua, & dicētes, Vah qui destruis templum dei. [C] (25) A D I V V A me in passione secundum quod homo sum, & humanitati meae assiste, eique in omnibus cooperare. Petijt autem se Christus homo iuuari a deo, non quod timeret se posse peccare, sed vt diuina virtute praualeret in praelio. Propter quod ait, Dominus deus auxiliator meus. Itemque, Dominus mecum est quasi bellator fortis. [S]aluum me fac secundum misericordiam tuam, [S]e cōspice: sed vt nos suo exemplo doceret, nūquam de propria perfectione praesumere, magis autem in dei pietate incessanter sperare: deo dixit, Saluum me fac secundum misericordiam tuam. Et item, quia in omni opere dei misericordia cōmiscetur. Itemque, Quoniam omnis virtus & gratia Christi sola misericordia dei concessa est animae eius. [C] (26) E T sciant aduersarij mei per experientiam suae damnationis. Boni quoque per annūciationem euāgelicā veritatis, [Q]uia manus tua haec, id est, quod ista saluatio ac resurrectio mea est effectus tuae diuinae virtutis, quae sola potest mortuos suscitare, [E]t tu domine fecisti eam, id est, praedictū effectum, scilicet resurrectionem meam. [C] (27) M A L E D I C E N T I L L I, & tu benedices. Increduli namque Iudaei Christum blasphemauerunt ante passionē, in pas-

Luc. 23
Iohā. 19
2. Mac. 1
1. Co. 8
Mat. 26
Iohā. 12
Iohā. 14
Iohā. 11
Marc. 15
Math. 2
Iohā. 6
Luc. 4
Mat. 26
Matth. 4
Luc. 4
Iohā. 4
Iohā. 8
Psal. 21
Mat. 27
Esa. 50
Iere. 20

fione, & post passionem. Deus autē benedixit Christo homini quantum ad præmiū accidentale, & quātū ad mysticū corpus ipsius. [QVI insurgunt in me,] id est, persecutores mei [CONFUNDANTVR] vel confusione temporali erubescendo de suis sceleribus: vel confusione æterna, sentiendo tormēta, si modō non pœnitent. Vnde per Ieremiam ait Saluator, Confundantur qui me persequuntur, & nō cōfundar ego. [SERVVS autem tuus lætabitur] id est, ego filius tuus qui formam serui accepi, & vt homo seruus tuus sum, lætabor in te erubescētibus atq; peresitibus illis. [(28) INDVANTVR,] hoc est, vndiq; operiantur [QVI detrahunt mihi pudore,] ita quōd erubescāt de sua detractiōne, vel ad pœnitentiā salutarem, vel per damnationē æternā, [ET operiantur sicut diploide,] id est, velut duplici veste [CONFVSIO] nē sua, [ita q; coram deo atq; hominibus erubescāt: imō sic quōd nunc eorum cōfusio ac pœna incipiant, & in futuro æternaliter durent. Quorundam enim pœna nunc inchoatur, in furorōq; seculo sine fine cōtinuatur: electorum verō castigatio modo incipit, & postea finem fortitur. Hæc autem in Iudæis manifestē implentur. Nam à tempore destructionis & expulsio- nis eorum tempore Titi, vsque in præsentem diem vagi & exules sunt, & aduersario rum suorū ditio- ni subduntur, varijsq; pœnis ac confusionsibus afficiuntur: nec tamen emendantur ex hoc, sed pœna eorum nunc incipit, & postmodum in perpetuum perseverat. Propter quod de eis conscriptum est, Duplici contritione contere eos domine deus noster. Porro prophetia ista de confusione Iudæorum tunc summē implebitur, quando videbunt in quem cōpūxerunt: puta in die iudicii. Tunc enim iudicabuntur à Christo quem iudicauerunt, & conspicient quem occiderunt. [(29) CONFITE- BOR domino nimis,] id est, deuotissimē [IN ore meo] ipsum laudando de omnibus bonis mihi col- latis, [ET in medio multorū,] id est, inter fideles seu in ecclesia [LAVABO eū,] de bonitate ipsius & propria perfectione eius in semetipso. Hoc Christus post resurrectionem fecit, quando discipulis suis apparuit, stāsq; in medio eorum dixit, Pax vobis, sicut mihi me viuent pater, & ego mitto vos. Et, Non est vestrum scire tēpora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Sed & per seipsum Christus vt homo in cælo empyreo incessabiliter nunc laudat deum, seu sanctam trinitatem cum in- excogitabili reuerentia cordis. In ecclesia quoq; militanti laudat deum per suos ministros, quod ad diuinam laudem inducit. [(30) QVI] astitit à dextris pauperis, id est, mihi pauperi in omni tri- bulatione paternaliter affuit, nec vnquam me dereliquit, sicut in Euang. Iohā, locutus sum. Nō reli- quit me pater solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper, [VT saluā faceret] ad persequētibus ani- mam meam, id est, quatenus me ipsum seu vitam meam corporalem saluaret de manibus Iudæorum & crucifixorum meorū, resuscitando me tertio die à mortuis. In expositione Psalms presentis S. Hieronymus contra Iudæos sic argumentatur, Respondete mihi d Iudæi, fuisistis in Babylonia, habuistis sibi pphetas, Danielem, Ezechielem. Septuaginta annis fuisistis in captiuitate illa, & postea venistis in propria (computa annos à Christo vsque Hierony.) Ecce nunc quadringenti anni sunt, quare non est missus ad vos ppheta, & quare dereliquit vos dominus? Tunc dereliquistis dominum, & idola co- lebatis, & imiseretis vestri. Nunc cum non colitis idola, quare dereliquit vos dominus? Hucusque Hierony. Sed ecce nunc amplius q̄ mille & quadringenti anni sunt, ex quo in ista captiuitate fuerit, nec ad eos inuenitur missus ppheta, nec aliquod signum certum, diuinum ac euidentis eis mōstratum est, quo scire possint se pertinere ad populum dei. Imo non obstant, quod apertissime demonstramus eis ad oculum hanc esse finalem captiuitatem eorum propter peccatum eorum in Christum cōmī- sum, quæ ad modum per Daniēle inducitur, Non erit eius populus qui eum negaturus est, & finis eius vastitas, & vsq; in finem perseverabit desolatio. Et per Oseā, Dies multos sedebūt filij Israel sine re- ge, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephoth, & sine Tetrachim. Et post hæc re- uertentur filij Israel, & querent dominum deum suum, & Dauid regem suum (id est, Mesiā, vt om- nes exponunt) & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum. In hoc autem quod S. Ose. perhibet eos postea reuersuros ad deum, & quæsituros Mesiā dat palam intelligere, quōd illis multis diebus de quibus ipse loquitur, sedent sine deo & Christo, id est, sine vera fide & di- gno cultu dei atque Mesiā. Vel ergo per dies illos multos, de quibus tractat Oseas, intelligendi sunt dies huius captiuitatis, vel non. Si sic, constat, quōd modo sedent sine deo, & Christo, tanquam infi- deles & reprobi. Si non, tunc restat vna alia captiuitas lōgior ista, quam nec ipsi expectant. Quauis ergo sit ita, non tamen volunt informari, credere, aut conuerti: quatenus sancti prophetæ, qui eorum ex- cæcationē & obstinationē prædixerunt, in hoc quoq; inueniātur veraces. Verē enim peruenit su- per eos ira dei vsq; in finem, & verificatur in eis quod Salomō dicit, Quem despexit deus, hūc nullus corrigere potest. Optime quoque nobilis noster Casiodorus loquitur, Virgo peperit, Mesiā venit, agnus immolatus occisus est, redemptor surrexit à mortuis, mundus audita credit, & adhuc Iudæus simulat se nescire, quod totus mundus agnouit. Præsta domine obstinatis conuersionem, obicurus lu- men, incredulis fidem, vt pro quibus in cruce orasti, periclitantibus subuenire digneris. Nam quibus suadere iusta non possumus, rectē pro illis tibi domine supplicamus.

EXPOSITIO eiusdem Psalms moralis seu tropologica.

Luc. 9 **Q**VVM Christus dicat, Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucē suā quo- tidie, & sequatur me: mirū non est, si Psalms qui ad literam de Christi passione loquuntur, de eius ecclesia seu quocunq; fidei moraliter exponantur. Ecclesia igitur seu quilibet hō Chri- sti vestigia dignē sequens, cōtinnendo laudes humanas, & sustinēdo persequutiones diuersas in p- pria persona, domino dicere potest, Deus laudem meam ne tacueris. i. tu propter quē honores & lau- des temporales despicio, atque diuersa sustineo: me in iudicio approba, lauda, & salua, dicēdo, Euge

Eph. 2 Eccl. 7

Luc. 23

Luc. 9

Mat. 25 Luc. 19

A. serue bone & fidelis, intra in gaudiū domini tui. Nec pmittas ab alijs laudē meam taceri, quando ad ædificationē sit proximi, atq; ad gloriam nominis tui. Quia os peccatoris & os dolosi super me aper- tum est, id est, verba superba & dolosa aduersus me dicta sunt. Locuti sunt homines prauī aduersum me lingua dolosa, proponendo mala sub specie boni, vt quem manifesta malitia fallere nequeunt, pal- lata equitate decipiant: quod valde iniquū est, secundū quod per Elaiā inducitur, Fraudulenti vasa, Elai. 32 id est, verba pessima sunt, ipse enim cogitationes concinnabit ad pndendos mites in sermone mēda- cij. Et Malach. Maledictus, inquit, dolosus. Verūtāmē vitiū istud (prohdolor) nimis cōmune est. Pro- pter quod Ierem. ait, Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fidu- iam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulēter incedet, & vir fratrem suum deridebit. Hinc quoque scriptū est, Vir fratrem suum venatur ad mortē. Ab ea quæ dormit in Mich. 7 sinu tuo, custodi claustra oris tui: quia inimici hominis domestici eius. Cū ergo sit ita, merito dicit scriptura, Ne omni homini cor tuum reueles, & beatus qui inuenit amicum verū. Et sermonibus odij Eccl. 8 circūdederunt me, querētes me à summo bono auertere: quod est odiū pessimū. Sed nō est nobis Ezech. 25 timendum ob hoc, quoniam Christus locutus est, Beati eritis, cū oderit vos homines, & cū sepa- rauerint vos, & exprobrauerint, & elegerint nomen vestrum tanquam malum propter filium homi- nis. Et expugnauerunt me gratis. Hoc maxime Christi martyribus conuenit, qui proter iustitiā oc- cidī digni fuerunt: sed & omnis qui propter iustitiā patitur atq; opprimatur gratis. i. sine suo demer- ito expugnatur. Pro eo vt me diligere, detrahebant mihi. Hoc conuenit bonis prælatis & fratri- bus, qui commissos seu proximos charitatuē ac iuste corripiunt, propter quod amari deberent, quæ- admodū scriptum est, Argue sapientē, & diliget te. Sed ipsi e contrario ab illis odio habentur, & ob Prou. 9

B locutiones patiuntur: prout dicit scriptura, Odio habuerunt corripientem, & loquentē perfectē abo- minati sunt: ego autē orabam pro ingratis & æmulis. Hoc est quod dicit Apostolus, Maledicimur, & benedicimur: blasphemamur, & obsecramur. Vnde & alibi monet, Noli vincī à malo, sed vince in bo- no malo. Hoc est scutum patientiæ famulorū Christi, in omni iniuriatione ad orationem recurrere. Primō pro semetipso orando ne à proprio animo superemur, & ad impatientiam moueamur, sed in omni aduersitate constantes reddamur. Secundō autem orando pro aduersarijs, vt deus eis igno- scar, gratiamq; melioris vitæ infundat. De taliter patientibus Petrus ait, Qui patiuntur, inquit, se- cundum voluntatē dei, fidei creatori commendant animas suas. Vnde & Christus ait, Si eos diligi- tis qui vos diligunt, & c. quid amplius facitis? Nōne & Ethnici, id est, gentiles & infideles hoc faciunt: Cōstitue super eum peccatores, & diabolus stetit à dextris eius. Cū iudicatur, exeat condē- natus, & c. Mirum videtur, quomodo nunc tanta imprecetur aduersario iusti, ab ipso iusto qui imme- diatē prædixit se orasse pro æmulo. Sciendum ergo, quōd verba ista atq; similia, quibus videtur ma- lū optari inimico, triplīter intelliguntur. Primō, per modum ppheticæ prædicationis, non per mo- dum imprecationis alicuius nociui. Secundō, per modū demōstrationis, quod impius mereatur. Ter- tiō, per modum zeli, quo se homo conformat diuinæ iustitiæ, imprecans impijs mala secundū ordinē æquitatis diuinæ, nisi pœniteant. Et hoc modo Ierem. dicit, Domine ne propitius iniquitati eorū, & peccatum eorum non deleatur. Ait ergo ecclesia seu fidelis, Cōstitue super eum, id est, super popu- lum præuaricatorem, constitues, & constitui decet, & oro vt statuas ad laudem iustitiæ tuæ, nisi resi- piscat, peccatorē, id est, diabolū seu indignū prælatū, quatenus quales serui, tales sint domini, & dia- bolus stet à dextris eius, inducendo eum ad omnia opera mala. Fiant dies eius pauci. i. in vita gratiæ non persistat, vel dies suæ naturalis vitæ breuientur, ppter peccata ipsius: quemadmodum Ecclesia- stes dicit, Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius. Et episcopatum eius accipiat alter. hoc contra indignos prælatos inducitur, qui vitā suo officio priuauerunt. Sicut enim bono prælato nihil est vitulus, sic indigno prælato nihil nocentius. Fiant filij eius orphani. i. imitatores populi tam mali- gni priuenter patre cœlesti, nec sint filij adoptiui patris æterni: sed serui diaboli, cuius voluntati cō- sentiūt. & vxor eius. i. ecclesia malignantiū, cum qua ipse spiritualiter aut corporaliter fornicatur, fiat vidua. i. desinat esse Christi spōsa, eō quōd fornicetur cum amatoribus multis, nec se cūdetur luce & gratia spiritus sancti, sed in omnibus bonis sterilis fiat. Nutantes transferantur filij eius. i. imitato- res plebis peruersæ transferantur de regno Christi ad potestātē diaboli, de statu salutis ad statū dāna- tionis, de morte temporali ad perpetuam mortem inferni: & hoc nutantes. i. instabiles facti, vagi, ac dissoluti, sicut supra dictū est. Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Impius nā- q; facit opus instabile, sicut scriptum est. Et medicent, tanquā omnibus spiritualibus bonis priuati eo modo quo fatuæ virgines medicabant, dicētes ad sapiētes, Date nobis de oleo vestro. Eijciantur de habitationibus suis. i. de locis ecclesiæ, tanquā indigna & putrida membra ipsius. De habitationibus suis. i. de celestibus mansionibus, eis (si bene vixissent) paratis. Scrutetur fenerator. i. exactor. i. de- mon, tentator, à quo peccator peccata velut pecuniam mutuat, dum eius suggestiōne & cooperatio- ne concupiscentijs satisfacit. Omnem substantiam eius, id est, omnes interiores diuitias impij, scilicet dona naturæ & gratiæ sibi collata, & ea suo dominio subdat, auferat, aut inficiat. Et diripiant alieni, id est, dæmones de particularibus vitijs tentantes, labores. i. virtutes & merita eius spoliando eū do- nis dei. Quemadmodum enim exactor domum debitoris non potentis debita reddere percepta licē- tia intrat, & bona eius tollit: sic dæmon cor peccatoris in vitijs persistentis deo permitteute ingredi- tur, atq; in eo bonis spoliato dominationem fortitur. Non sit illi adiutor. Qui enim adiutorio dei iu- ste priuatur, ab alio nullo valet saluari, aut salubriter adiuuari. Nec sit qui miseretur pupillis eius, id est, qui praua opera eius sequuntur, sed iusta pœna plectātur, vel in hoc seculo, aut in futuro: prout scri- ptum est, Sic peccat inimici tui domine: qui autem diligūt te, sicut sol in ortu suo splēdet, ita rutilēt. Iudic. 5

Mala. 1

Iere. 19

Mich. 7

Eccl. 8

Ezech. 25

Luc. 6

Prou. 9

Amos 5

1. Cor. 4

Rom. 12

1. Pet. 4

Math. 5

Iere. 28

Eccl. 8

Psal. 17

Prou. 1

Mat. 25

Sap. 14 Fiant nati eius in interitum spiritualem, perdendo vitam animæ. scilicet charitatem & gratiam. Fiant contra dominum semper. in omni tempore deo displiceant: sicut scriptum est, Odio sunt deo impius & impietas eius. Et dispareat de terra viatorum ac comprehensorum. id est de presenti ecclesia & regione viatorum seu patria, memoria eorum quantum ad bonum, ita quod nesciantur a deo per approbationem, pro eo quod non est recordatus conuentus eorum seu ipsi facere misericordiam cum proximo suo. Et persecutus est hominem inopem & mendicum, quod est peccatum clamitans ante deum, & cōpunctum corde & contritione peccati & aliorum conati sunt mortificare. Merito ergo populus tam crudelis æternæ obliuioni traditur, nec ullam misericordiam consequitur: sicut Iob ait, Obliniscatur eius misericordia, & dulcedo illius yermis. Vnde & Christus, Eadem, inquit, mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Et alibi legitur, Homo in hominem sibi simile non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecabitur altissimi, quis exorabit pro peccatis illius? Quasi dicat, hoc pene irremissibile esse. Et dilexit maledictionem, & venit ei. Maledictionem diligit, qui opera amat, propter que Christus in fine dicturus est reprobis, Ite maledicti in ignem æternum. Maledictionem diligit, qui amat quod sibi non expedit, quia lætatur cum malefecerit, & exultat in rebus pessimis. Maledictionem diligit, de quibus Iob asserit, Dixerunt deo, Recede a nobis: scientiam viarum tuarum nolimus. Et Esaias, Dicunt videntibus, nolite videre: & aspicientibus, nolite aspicere nos ea que recta sunt. Et noluit populus reprobis benedictionem, id est, gratiam dei, quoniam spreuit legem altissimi, & elongabitur ab eo, quia non dabitur ei. Et induit maledictionem sicut vestimentum, id est, peccato repletus est. Hinc enim Sapientia ait, Quia vocaui & renuistis, deserpistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis, ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis quod timebatis euenerit: cum irruerit repentina calamitas. Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, id est, maledictio. scilicet culpa & debita pena operiant impium, sicut vestis operit veste indutum. Hoc accidit impenitenti, quemadmodum Esaias dicit, Veniet super te malum atque calamitas, & nescies ortum eius, & veniet super te miseria repente. In Iob quoque legitur, Propter malitiam tuam circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita, & sicut zona qua semper præcingitur, id est, maledictione peruersus ligetur, ne exeat rete diaboli, sicut ligatur corpus cum cingulo. Hoc est quod Salomon passus est, Iniquitates sue capient impium, & funibus peccatorum suorum cōstringetur. Deinde ecclesia seu quilibet iustus subiungit, Hoc opus eorum, ista erit merces illorum, qui detrahunt mihi apud dominum. Terribile ergo est detrahere iustis. Et tu domine domine fac mecum misericordiam tuam propter nomen tuum, id est, propriam tuam bonitatem & gloriam, non propter iustitias meas. Hoc modo deus propter seipsum dimittit nobis peccata, & dona gratiæ impartitur. Aut enim per Esai. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Et alibi, Propter me ego faciam, vt non blasphemet. Quia suavis est nobis misericordia tua. Melior est enim misericordia tua super vitas. Libera me, ab omni periculo, & malo pænæ & culpæ, quia egemus propter imperfectionem naturæ: & pauper, propter carentiam gratiæ ego sum, & cor meum conturbatum est in terra me ex recordatione diuini iudicij, æterni tormenti, proprii quoque peccati, & propter diuersa pericula, quibus expositus sum, ita vt cum S. Iob dicere possum, Ante quam comedam suspiro, & quasi inundantis aquæ sic rugitus meus. Sicut umbra cum declinat, ablatus sum, id est, quemadmodum umbra ad occasum progrediens statim aufertur, ac deficit: sic ego repente defeci & cecidi, vel à pristina gratia, vel à flore iuuentutis, vel à fortitudine corporis. Et excussus sum à statu perfectionis, stabilitateque mentis, à contemplatione ad phantasmata inutilia corruendo, sicut locustæ excutiuntur de loco suo, Est autem quædam ablatio bona, sicut cum homo aufertur mundo, vt seruiat Christo, aufertur diabolo, vt uiuat virtutibus. Sic quoque est quædam excussio bona, de qua Esaias, Excute, inquit, de puluere, id est, à terrenis ad cœlestia per contemplationem & dilectionem ascende. Genua mea infirmata sunt à ieiunio: hoc secundum sensum præhabitu competit his, qui cum Apostolo dicere possunt, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Sunt tamen quædam genua cordis, de quibus in sua oratione ait Manasses, Et nunc flecto genua cordis mei. Sic etiam est quoddam spirituale ac malum ieiunium, dum à cibo animæ homo ieiunat, spirituali scilicet refectio gratiæ dei priuatus. Ab hoc ergo ieiunio genua cordis. id est, virtutes informantur, quia debilitate & sine feruore procedunt in actum. Gratia namque crescente omnes virtutes roborantur, & fortius atque feruentius operantur: gratia verò decrecente, infirmantur virtutes. Et caro mea immutata, id est, hilari facta & roborata, propter oleum. id est, propter consolationem internam, & ex promptitudine animi omnia libenter agentis ac sustinentis. Debemus enim in ieiunando vitare exteriorem hypocritarum apparentiam: propter quod Christus loquutus est, Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans. Et ego factus sum opprobrium illis. Iusti enim ab impijs deridentur & contemnuntur. Propter quod dicit Saluator Si me persecuti sunt, & vos persecuentur: quia non est seruus maior domino suo. Viderunt me, & mouerunt capita sua, insultando, illudendoque mihi, quemadmodum Apostolus dicit, Tanquam purgamentum huius mundi facti sumus omnium perisplēma vsque adhuc. Et iterum, Spectaculum facti sumus deo & angelis, & hominibus. & nos stulti propter Christum. A diuina me domine deus meus, ne in tantis aduersitatibus per impatientiam vincar. A diuina me, vt fortiter pro tuo amore cuncta sustineam. Saluum me fac, modo per spem & gratiam multiplicationem, in futuro autem per rem & gloriam in infusionem. Secundum misericordiam tuam, id est, cito & copiose, sicut tu copiosus, plenus & velox es in misericordia. Et sciant, id est, experientialiter videant hostes mei inuisibiles atque visibiles, quia manus tua hæc, id est, quod ista mea confortatio atque saluatio sit effectus seu opus tuæ potestatis diuinæ: & tu domine fecisti eam, id est, hoc quoque agnoscant, quod hæc operatio fit in me ex tua virtute, ita quod à te saluata est anima mea. Male-

A dicent illi mihi ex sua malignitate: & tu benedices, id est, gratiam magnam mihi prestabis pro hac iniuria, quam æquanimiter patior. Quæto enim conspexerit deus fideles suos maiora sustinere opprobria & flagella, tanto liberalius eis succurrit, sicut supra dixit, Cum ipso sum in tribulatione. Qui insurgunt in me confundantur. id est, de sua malitia erubescant, sed victos inueniant: seruus autem tuus lætabitur in te: prout Apostolus monet, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Deinde sequitur vox gratias domino referentis, Cōfitebor domino benefactori meo nimis, id est, toto affectu, deuotione præcipua, & vltra naturalium virium potestatem, in ore meo ipsum laudando: iuxta illud, Semper laus eius in ore meo. Et in medio multorum. id est, inter alios & in ecclesia laudabo eum propter bonitatem eius, & beneficia mihi concessa. Quia altitit à dextris pauperis. id est, mihi pauperi fauorabiliter affuit. Astare namque est adiuuatis, vt saluam faceret à persecuentibus. id est, malis & importunis hominibus atque demonibus animam meam, præseruando eam à lesione peccati, conseruandoque eam in statu salutis. Ecce Psalmoni. mysterialem audiuimus, in quo capitis nostri diram persecutionem, & admirandam patientiam intuemur. Discamus ergo Christi exemplo pro aduersarijs & persecutoribus cordialiter exorare, odientibus affectum sanctæ dilectionis regendere, & Christi vestigia in omnibus imitari.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CIX.

EXPLANATIO TITULI.

B Psalms nunc declarandi titulus talis est, Psalmus David. Cōuenit namque hic Psalmus David prophetae tanquam authori, & Christo per David significato tanquam materiæ seu subiecto: quia ad litteram loquitur de Christo, quemadmodum ipsemet Christus apud Matth. testatus est. Alloquens enim Phariseos, Quid vobis, inquit, videtur de Christo, cuius filius est? Quibus respondentibus, David adiecit, Quomodo ergo David in spiritu vocat eum dominum, dicens, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis? Apostolus quoque ex ista scriptura ostendit Christum angelis maiorem, & patri æqualem. Ad quæ, inquit, angelorum dixit aliquando, sede à dextris meis, quousque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Loquitur itaque, Psalmus iste de Christo secundum veritatem eius naturam, & de magnificentia eius in ascensione, de cœternitate eius, & substantiali idēitate cum patre, de generali eius dominio, sacerdotioque æterno, atque finali iudicio. Aut ergo beatus David, cui incerta & occulta sapientia sua reuelant deus, Mat. 22. Heb. 1. Psal. 50.

PRECATIO.

C Iesu saluator seculorum secundum ordinem Melchisedech rex & sacerdos factus in æternum, ineffabili tua misericordione à dextris tuis in iudicio nos constitue, atque inter benedictos patris tui deputatos regnum cœlestis fac possidere, qui cum eodem patre. etc.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

DIXIT dominus domino meo, id est, deus pater loquutus est filio suo vnigenito, vero deo ac domino meo, qui est dominus meus secundum diuinitatem, & filius meus secundum humanam, quam ex semine meo suscepit, naturam. Dixit autem non verbo foris sonanti aut trāscenti, sed intellectualiter ei innotuit, imò ab æterno ita disposuit. Quid autem dixit, subiungitur, [sede à dextris meis]. id est, tu fili charissime, qui propter meum honorem, hominumque salutem sub omnibus creaturis humiliatus es, factus opprobrium hominum, in ascensione tua super omnes creaturas exaltare, & vsque ad thronum maiestatis ac gloriæ meæ conscende, illicque ad dexteram meam æternaliter reside, habita, acquiesce, [Dona enim inimicos tuos, id est, omnes incredulos & iniquos, præsertim Iudæos [scilicet scabellum pedum tuorum,] id est, sic tuæ potestati ac dominationi subiectos, sicut subternitur scabellum pedibus sedentis. Hæc subiectio iam aliquo modo impleta est. Christus enim post resurrectionem dixit, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Imò ante passionem ait de se ad patrem, Dediti ei potestatem omnis carnis. Denique, qui aliquando Christo repugnabat, post conuersionem ad fidem ei subiecti fuerunt. Sed ista subiectio maxime apparebit, & plene implebitur in die finalis iudicij, quia tunc Christus omnes aduersarios suos deiciet & damnabit. Nam & tunc implebitur quod in Esaiâ de Christo prædictum est, Ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei. Interim ergo Christus sedebit ad dexteram patris. Sed nunquid postea non sedebit? Sedebit utique postea. In diuina enim scriptura solet hæc distinctio, donec, in oratione affirmatiua omnia tempora ponere & includere, sicut dum & infra dicitur, Oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nostri. Sicque tenetur hoc loco, quoniam Christus in æternum sedebit ad dexteram patris. In oratione verò negatiua solet omnia tempora abnegare & tollere, sicut in Matthæo de Ioseph & virgine benedicta asseritur, Non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum. Et istud rationabiliter fit. Dum namque scriptura affirmat aut negat aliquid pro illo tempore, quando minus sic esse videtur, tunc certum est quod ipsa velit insinuare illud alijs temporibus sic se habere, sicut dum Matthæus affirmat S. Ioseph non cognouisse Mariam donec peperit Christum, certum est quod postmodum eam non cognouit. Quomodo enim matrem filij dei vnigeniti tentaret accedere, cui se cohabitare scilicet indignum? Simili modo dum Propheta asserit Christum ad dexteram dei sessurum, donec subijciantur sibi aduersarij sui, certum est quod illis subiectis sedebit. Aduertendum autem quod sessio Christi ad dexteram patris, dupliciter intelligi potest. Vno modo secundum diuinam ipsius naturam, sicque per dexteram patris designatur æqualitas eius: vt sit, Sede à dextris meis, id est, residendo mecum, esto mihi mihi æqualis. Et hoc modo dixit pater filio ab æterno, vt ad dexteram suam sederet. Imò generando eum, dixit &

contulit ei hoc ipsum, cum ipsa generatio non sit nisi verbi prolatio. Dicitur enim pater filio secundum diuinitatem eius demonstrare & dicere, quoniam generando filium dedit ei diuinam essentiam, quæ est ipsa sapientia, quam recipiendo dicitur filius a patre audire atque cognoscere. Non est ergo in patre dextera corporalis, neque in filio secundum quod deus est sessio sumialis. Sed sicut per dexteram patris designatur eius æqualitas, ita per sessionem filij exprimitur summa dominatio eius. Sed et re enim cõuenit regi ac iudici. Secundò intelligitur Christus secundum humanam naturam sedere, id est, esse & permanere ad dexteram patris, id est, in summis ac potioribus bonis sui genitoris, videlicet in summitate cœli empyrei, atque perfecta participatione increata beatitudinis dei patris. Plus siquidem de beatitudine dei recepit anima Christi, quam vnuerſi simul electi: & hoc modo dixit pater Christo homini, Sede a dextris meis, ab exordio creationis animæ Christi, quantum ad intellectualem reuelationem. Reuelauit etenim sibi statim vt condita est, quod ipsa cum corpore suo eleuanda esset super omnes cælos: sed quantum ad executionem & complementum dixit pater Christo, Sede a dextris meis, in ascensione. Tunc enim dicendo, id est, intellectualiter causaliterque iubendo exaltauit Christum, & dedit illi nomē quod est sup. omne nomē. Et de hac Christi sessione dicit Euāgelista, Dominus Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet a dextris dei. Vnde & scriptum est, Aspiciēbam in visione noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. Consequentr Prophetæ alloquitur Christum, (3) VIRGAM virtutis tuæ, id est, euāgelicæ legis doctrinam, qua corrunguntur iniusti, seu dominationis ac regni tuæ dignitatis potentiam & Christe, [E M T T E T dominus] pater seu deus trinitas per seruos suos apostolos [E X Sion], id est, ex hoc loco sic dicto, in Ierusalem sito. Sion namq; mons fuit in Ierusalem, in quo constructum erat templum, itemque conclauē vel cœnaculum, in quo Christus cœnam nouissimam celebravit, in quo post resurrectionem discipulis suis apparuit, in quo apostoli alijque cum eis congregati spiritum sanctum receperunt. Ex hoc ergo cœnaculo, & ex templo in monte Sion posito, & ex Ierusalem emisit deus per apostolos virgam virtutis Christi, id est, euāgelicam legem & Christi magnificentiam per totum mundum. Cum enim apostoli spiritum sanctum recepissent in die Pentecostes, statim omnes cum suo collegio velut examē apum de conclauē, in quo paulo ante ex timore Iudæorum clausi residebant, eruperunt, ingressiq; templum, Christum prædicare cœperunt. Et exinde deriuata est prædicatio eorum in totum orbē, secundum quod Christus eis prædixit, Eritis mihi testes in Ierusalem & in omni Iudæa & Samaria, & vsq; ad vltimum terræ. Quod etiam Esaias prophetauit dicēs, De Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem. Ad hanc autem emissionem & prædicationem sequuta est conuersio mundi ad Christum. Ideo subditur, [D O M I N A R E] & Christe [I N medio inimicorum tuorum], id est, in regnis & populis infidelium, qui tempore infidelitatis inimici tui fuerunt, sed conuersi ad fidem amici effecti sunt: & tu dominaris in eis per teipsum ac tuos vicarios ecclesiæ prelatos. Subiiciuntur etenim tibi per fidem atq; diuinæ legis custodiam, quoniā quæ præcepisti eis obseruant. De hoc Christi dominio dictum est per Michæam, Et nunc magnificabitur in medio vnuerſæ terræ. Et item Zacharias, Potestas eius a mari vsque ad mare, & a fluminibus vsque ad fines terræ. Vnde & in Daniele scriptum est, Dedit ei antiquus dierum potestatem, honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ seruiēte ei. Quæ autem sequuntur, possunt esse verba Prophetæ ad Christum, (4) T E C V M principium, id est, cum te & Christe est pater existens principium tuum, de quo dicitur apud Iohannem. Omnia mea abs te sunt. Est enim pater cum filio, & filius cum patre, quia inseparabiles sunt pater & filius. Licet namq; personaliter distinguantur, essentialiter tamē identificentur. Propter quod Iohannē inquit, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum. Tecum ergo & fili est principium, id est, deus pater [I N die virtutis tuæ], id est, in die æternitatis, quæ est ipsa æternitas: in hoc die est tecum pater, quia æternaliter tecum est: & tu cœternus es ei, & in hoc non est prius neq; posterius. Propter quod apud Michæam inducitur, Egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Et in Prouerb. Sapientia dei, quæ est Christus dominus protestatur, Ab æterno ordinata sum, necdum erant abyssi, & ego iam concepta eram, ante colles ego parturiebar. Sic autem est tecum principium in die virtutis tuæ, [I N splendoribus sanctorum], id est, in splendidis cognitionibus beatorum in patria, quoniam eis a principio mundi innotescit ista coexistentia & cœternitas tua cum patre: semper quippe vident faciem patris, ergo & filij, quoniam filius (vt est apud Iohannē) ait, Qui videt me, videt & patrem. Dicitur autem æternitas dies virtutis, i. potentia Christi, quia in eo inuariabiliter & omnipotēter subsistit. Et ipsa æternitas proprie sumpta aliud nihil est, nisi deus æternus, nec æternitas est mē sura aut dies diuinæ durationis, nisi secundum rationem. Alij exponunt aliter, vt sint verba patris ad filium. Tecum principium, id est, vna eademq; principandi autoritas est mihi tecum, quoniam ego & tu vnum sumus in essentia, vnus omnium conditor, vnusq; vnuerſorum creator. Hinc enim Christus se dixit esse principium respondens Iudæis, Principium qui & loquor vobis. Istud verò sic esse innotescit in die virtutis tuæ, id est, in claritate patriæ, vbi in lumine tuo vidēt beati quomodo vna sit autoritas creandi & gubernandi in me atq; in te: in splendoribus sanctorum, i. in plena illustratione electorū in patria. Nā tunc sancti ista cōspiciunt, quādo diuino lumine perfunduntur, ita vt fulgeant sicut sol in regno patris eorū. Nūc enim secūdu Apost. videmus per speculū in ænigmate, quia p fidē ambulamus, nō p speciē. Tunc verò cognoscemus sicut cogniti sumus. Vnde Iohā. in sua Cano. Similes, inqt, ei erimus, quā videbim⁹ eū sicuti est. In hoc igit verbo declaratur cœternitas atq; æqualitas patris & filij, [Ex vtero], i. ex pprio corde [A N T E Luciferū], i. ante pductionē oīs lucis create, & ante pductionē astrorū, q̄ noīe Luciferi designat [G E N V T E] generatioē æterna, intellectuali, pura

Eph. 1
Marc. 16
Dan. 7

2. Re. 5
Act. 1, 2

Act. 2
Ibidem

Act. 1
Esa. 2

Mich. 5
Zach. 9
Dan. 7

Iohā. 17

Iohā. 1

Mich. 5
Prou. 8

Matt. 18

Iohā. 14

Iohā. 8

Matt. 13
1. Cor. 11
1. Ioh. 3

A & actualissima. Filius nāq; ex substantia patris natus est, ita q; immediatē procedit a substantia patris per intellectu emanatione naturali, sicut procedit splendor a lumine. Ipsa quoq; generatio filij a patre aliud non est, nisi processus lucis a luce, actus ab actu, & dei a deo. In patre equidē idē sunt essentia, potētia & opatio. Et ita pater intelligēdo seipsum intra se profert verbum sibi simillimum, in hoc solo ab eo distinctū, quia procedit ab eo. Et sicut pater seipsum vno intuitu, & omnia alia creādo & creata & creabilia plēnē cognoscit: sic æternaliter vna conceptione interna vnicum verbum intra se gignit, in quo tota sua natura atq; perfectio omnino plenissimē continetur ac splēdet, & in quo omnia alia comprehenduntur ac lucent. Idcirco hoc verbum est imago patris & omnis creaturæ exemplar, proceditq; immediatē ab intellectu patris secundum Thomam in diuersis locis. Christus itaq; secundum quod deus, ab æterno est genitus, sicut si sol ab æterno fuisset, splendor ab æterno ab eo manasset & ortus fuisset. Propter quod in Ecclesiast. testatur, Ego ex ore altissimi prodii, primogenita ante oēm creaturam. Et in Sap. lib. ait, Sapientia tua domine nouit opera tua, quæ & affuit tunc cū orbē terrarum faceres, & sciebat quid placitum esset oculis tuis. In his verbis euidenter ostēditur duplex esse sapiētia in deo, videlicet genita & ingenita. Insuper agit Prophetæ de sacerdotio Christi, (5) I V R A V I T dominus [irretractabiliter affirmavit, firmiterq; spopōdit, [E T non poenitebit eū] ita iurasse quod sequitur, [T V] Christe in quantum homo [E S sacerdos in æternū secundum ordinē Melchisedech]. Christus non obtulit sacrificia legis, quæ sacerdotibus filij Aaron incumbere offerre, sed fuit sacerdos offerēdo seipsum deo, & reconciliando mundum patri æterno, per crucē dissoluēs inimicitias in semetipso secundū Apost. ad Eph. qui iterum ait, Christus tradidit semetipsum pro nobis oblationē & hostiam deo in odorē suauitatis. Et ad Hebræos, Christus assistens pontifex futurorum bonorum, per proprium sanguinem introuit semel in sancta æterna redemptione inuenta. De excellentia autem sacerdotij Christi dicit Apost. Talis dicebat vt esset nobis pontifex sanctus, innocens, impollutus, & excellior cœlis factus. Vnde in Zacharia dicitur, Ipse portabit gloriam, & sedebit & dominabitur, & erit sacerdos super folio suo. Denique quomodo Christus dicatur sacerdos in æternum, declarat Apost. ad Hebræos, dicens, Christus eo quod maneat in æternum sempiternum habet sacerdotium. Vnde & saluare potest in perpetuum, accedens per semetipsum ad deum, semper viuēs ad interpellandum pro nobis. Sacerdotis quippe officium est, inter deum ac populum mediatorem & aduocatum existere, preces populi deo offerre, deum placare, populo benedicere. Omnia autē hæc congruunt Christo. Propter quod in Canon. Iohannē inducitur, Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Dicitur quoque Christus sacerdos in æternū secundum ordinē Melchisedech. Primò, quoniam sicut Melchisedech obtulit deo panem & vinum, vt legitur in Genesi: sic Christus sub formis panis & vini corpus suum & sanguinem obtulit seu dedit discipulis, conuertēdo panem in corpus, & vinum in sanguinem. Secūdo, quoniā sicut Melchisedech sine patre & matre ac genealogia fuisse asseritur, non quia non habuit, sed quia scriptura propter mysterium ea subicit: sic Christus sine humanæ generationis naturali ordine natus est, & verè fuit æternus. Hinc nāq; dicit Apostolus, Præcursor pro nobis introiit Iesus secundum ordinē Melchisedech factus sacerdos in æternū. Et de nouo, Melchisedech rex Salē (quod est rex pacis) sine patre, sine matre assimilatus filio dei. Hæc ergo iurauit deus Christo homini, In ipso enim momento, quo animam eius creauit, reuelauit ei hoc ipsum, [E T non poenitebit eum.] Poenitentia namque proprie dicta in deo locum non habet, prout in lib. Reg. scriptum est, Porro triumphator in Israel non parcat, & poenitentia non flectetur. neque enim homo est vt agat poenitentiam. Et tamen eodē capite dominus ait ad Samuelē, Poenitet me quod constituerim Saul regē. sed hoc dicitur propter similitudinem operis, non propter veritatē affectus. Loquitur enim deus frequenter in scripturis sanctis more humano. (6) D O M I N V S a dextris tuis. Hoc dupliciter accipi potest. Primò sic, Dominus pater seu deus trinus existens a dextris tuis & Christe, sicut de teipso in præcedenti psalmo dixisti, Confitebor domino numis in ore meo, qui assistit a dextris pauperis, quod illic expositum est. Supra quoq; Prout debā dominum in cōspectu meo semper, quoniā a dextris est mihi deus pater, sicut paulò antē dixisti, Sede a dextris meis. [C O N F R E G I T in die ire suæ]. i. tēpore suę vindictæ: de quo per Esa. dicit, Dies vltionis in corde meo [R E G E S] infideles, priuādo eos in hoc mundo vita gratia, vel etiā vita corporali, & postmodum æternaliter eos damnando. Potissimum autē loquitur nunc de illorū regū confractione, de quibus supra dictum est, Astiterūt reges terræ, & principes cōuenerunt in vnu aduersus dominū & Christum eius. Hi enim reges (sumēdo nomē regis cōmuniter pro præidente, videlicet Herodes, Pilatus, & principes Iudæorū prædicto modo ex diuina vltione confracti sunt, quæ confractio ascribi potest cuilibet personæ in diuinis, quoniā effectus supergloriosissimæ trinitatis sunt indiuisi. Vnde per Esa. Christus testatus est, Calcaui eos in furore meo, & cōculcaui eos in ira mea. (7) I V D I C A B I T in nationibus, implebit ruinas. Duplex est Christi aduentus. Primus fuit vt iudicaretur, secundus erit vt iudicet. Propter quod ait Apostolus, Christus semel passus est ad multorū exhauriēda peccata. Secūdo autē sine peccato apparebit expectātibus se in salutē. Secūdu hoc duplex est iudiciū. i. iudicium discretionis & iudicium remunerationis. Primum iudiciū fecit Christus in primo suo aduentu, & vsque ad finem mundi hoc faciet, quosdam vocando ad fidem & gratiam, quosdam verò deferendo occulto quodē, sed iusto iudicio, de quo ante passionem dixit, Nunc iudiciū est mūdi, nunc princeps huius mūdi eiicietur foras. Christus ergo in primo suo aduentu, & vsq; in præsens iudicabit in nationibus, i. ipsas nationes faciēdo in gētibus iudiciū discretionis, quasdam misericorditer adiuuādo, cæteras iuste derelinquēdo. In secundo autē adu-

Eccl. 24
Sapi. 9

Eph. 2
Eph. 3
Heb. 9
Heb. 5
Zach. 6

Heb. 5

1. Ioh. 2

Mat. 26
Gen. 14

Heb. 6
Heb. 7

1. Re. 15

Iudic. 6

Psalm. 15
Act. 10

Esa. 63

Psalm. 2

Esa. 63

Heb. 6

Iohā. 12

tu iudicabit in nationibus, iustas saluando, impiasq; damnando: quem ad modum apud Iohan. locutus est. Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius: & procedet qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui vero mala, in resurrectionem iudicii. i. damnationis. In primo aut aduentu & in iudicio quod nunc agitur, implet Christus ruinas. i. defectus humanos, gratiam infundendo cordibus vacuis, metesq; inanes ditando spiritualibus bonis. In futuro vero iudicio de his qui saluantur implebit ruinas angelorum, restaurando mansiones celestes angelorum casu euacuatas. [C O N Q U A S S A B I T capita]. i. corda humiliabit [I N terra multorum.] id est, in multis locis & habitaculis hominum. In omni etenim terra fidelium humiliavit quosdam superbos. In finali autem iudicio conuassabit, id est, æternaliter condēnabit capita in terra multorum, id est, capitaneos in multis terris cum elatione regnates. Vnde in Esa. scriptum est, Dominus exercituum cogitavit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inplytos terræ. Præterea Christo secundū quod deus est cōpetit iudiciaria potestas authoritatiuē, sed put homo est cōuenit ei instrumētum taliter, & sic meruit eam per suam humiliationē & passionē. Propter quod ait loquēs de patre atq; seipso, Dedit ei potestātē & iudicium facere, quia filius hominis est. Et hoc est quod modō subūgitur, [(8) D E torrente in via bibit]. i. Christus in hoc mundo pœnas, tribulationes & mortem acerbissimam patitur: sicq; de torrente tribulationum bibit gustando aduersa. De huius torrentis potatione dixit Iohanni & Iacobo, Potestis bibere calicē quem ego bibiturus sum? Quod autē nomine torrentis tribulationis magnitudo designatur, patet per illud Esaie, Spiritus eius velut torrens inundas ad perendas gentes in nihilum. [P R O P T E R B A]. i. merito huius potationis [E X A L T A B I T] Christus [C A P V T] suum, id est, glorificabit & eriget semetipsum, resurgendo in corpore glorioso, & ascēdendo ad patrem, quatenus sedeat secum tanquam vniuersorū iudex ac dominus. Christus enim vt deus suscitauit, exaltauit, & glorificauit seipsum vt homo est. Et ideo apud Iohā. pficitur, Potestātē habeo ponēdi animā meam, & potestātē habeo iterum sumēdi eam. Et quoniam opera sanctæ Trinitatis sunt indiuisa, idcirco exaltatio ista attribui potest vnicuiq; diuinæ personæ. Christus nāq; apud eundem Euangelistā, Quæcūq; inquit, facit pater, hæc & similiter filius facit. Et de spiritu sancto dicit Apostolus, Hæc omnia operatur vnus atq; idē spiritus. Opera igitur superbeneditæ Trinitatis sunt indituisa. Porro in expositione huius psalmi circa illud, Iurauit dominus, dicit Hugo, qd deus legitur tribus locis iurasse, videlicet Gen. 2.2. dicens ad Abrahā, Per memetipsum iuravi. Item hoc loco. Infra quoq; in Psalmo 131. vbi scriptum est, Iurauit dominus David veritatē. Sed istud nō est intelligēdum præcisē, quia multo frequentius quā ter legitur in scriptura Canonica deus iurasse. In Esaia nāq; ait pater, In memetipso iuravi, egredietur de ore meo iustitiæ verbum. Et in propheta Amos scriptū est, Iurauit dominus deus in anima sua, Detestor ego superbiam Iacob. Supra quoque in psalmo 88. qui incipit, Misericordias domini, dominus loquitur, Iuravi David seruo meo, vsq; in æternum præparabo semen tuum. Et apud Lucam ait Zacharias, Iusurandum quod iuravi ad Abraham patre nostrum. Et ad Hebræos Apostolus, Deus, inquit, interposuit iusurandum. Et alibi quoq; legitur deus iurasse. Ecce psalmus iste verbo breuis, quā infinitus est sensu. Ostēditur enim in eo duplex Christi natura, simplexq; seu vna persona. Describitur in eo Christi ad patrem locatio, inimicorum eius delectio, Christianæ fidei promulgatio, cōæternitas quoque & consubstantialitas patris ac filij. Declaratur etiam sacerdotium Christi, & iudicialis eius potestas, ac finale iudicium in psalmo præsentī. Quē decet nos cum multa reuerentia, cum deuotione præcipua, cum contemplatione profunda proferre, propter dignitatem, dulcedinem, & altitudinem sensuum eius.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CX.

EXPLANATIO TITVLI.

Huius Psalmi titulus est, Haleluia, quod significat, Laudate deum: de cuius præconijs perpulchrè atq; iucundè tractat hic psalmus, præsertim de admirabilissimo opere dei in consecratione corporis & sanguinis Christi. Sicut enim psalmus præcedens tractat de sacerdotio Christi: sic iste determinat de institutione sacrificij huius, & efficacia sacramēti altaris. Loquēs itaq; sanctus Propheta in propria atq; ecclesiæ omniumq; fidelium persona, dicit,

PRECATIO.

Misericors & miserator domine, qui diu nobis peccatibus solita peperisti bonitate, intellectu tandem bono nos reple, & intuitu sapientiæ timorē tuum mētibus nostris infunde, atq; deinceps fac nos sobriè & iuste uiuendo tibi placere.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

ONFITEBOR tibi, id est, laudabo te [D O M I N E] in toto corde meo, id est, ex toto intellectu & affectu, mēte collecta & fixa. Cor hoc loco non pro organo corporis, sed pro anima ponitur. Anima autem immaterialis est, nec partes habet. Quomodo ergo perhibet se domino cōfiteri toto corde, tanquā possit ei cōfiteri pro parte cordis? Et respondendū qd anima nō habet partes quātitatiuas, cū sit incorporealis: nec essentielles, cū sit forma simplex: sed potestatiuas. i. vires distinctas. Vires autē seu partes potestatiuæ animæ rationalis, in quantum est rationalis, sunt tres, in quibus summē Trinitatis imago consistit, in animam. i. intellectus, memoria & voluntas. Ad intellectum spectat cognitio, ad voluntatem delectio, ad memoriam in vtroq; firma in hæsiō. Toto igitur corde domino cōfiteretur, qui intellectu, volūtate atq; memoria eum collaudat, ita quod intellectu aduertit, volūtate diligit, memoria retinet verba diuina, quib?

domino cōfessionem laudis sacrificat. Qui autem deum ore laudat, & mēte illicita amar aut cogitat, non toto corde domino cōfiteretur. Vnde de quibusdam animo vagabūdis ac vagis scriptum est, Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Et in Ieremia dominus loquitur, Si reuerteris, cōuertere, id est, si tu o homo cor tuum ad deum conuertere optas, toto corde ad deum conuertere, adhæredo ei perfecte, cūq; totis viribus ministrādo, ne sis tepidus ac diuisus. Cōfitebor autem tibi o domine, non in conspectu, indiscretè aut vana intentione, sed [I N consilio iustorum,] id est, eo modo quo iustorū cōsiliū est te laudare. Iustorum nāq; cōsiliū est te laudare corde à vitijs expurgato, cū nō sit speciosa laus in ore peccatoris, & propter nominis tui amorē atq; honorem, non propter tēporale emolumentum aut laudem humanam. [E T congregatione] iustorum, id est, non in conuentualis hereticorum, sed in ecclesia fidelium tibi confitebor. Cur autem domino cōfiteatur subiungit, [(2) M A G N A] opera domini, id est, magnificè facta, seu laude admirationeq; digna sunt, vt patet de creatione cæli & terræ, de gubernatione vniuersi, de operibus recreationis, glorificationis ac cæteris dei effectibus. Effectus quippe proportionatur & correspondet suæ causæ. Cū ergo deus sublimis & benedictus sit infinitæ magnitudinis, sapientiæ & dignitatis, decuit magna ab eo opera fieri. [E X Q U I S I T A] i. exquisitè producta [I N omnes voluntates eius,] id est, secundū omne dēfiderium seu beneplacitum creatoris. Singula nāq; produxit tunc, taliter, ideo, vbi, & secundum quod voluit: propter qd per Esaia testatur, Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Et Apostol. ait, Deus operatur omnia secundum cōsiliū voluntatis suæ. Sed cū in deo non sit nisi vna, æterna, simplex inuariabilisq; voluntas, cur nunc pluraliter dictum est: in omnes voluntates eius? Et respondendum qd sicut in deo dicuntur plures idæ seu multæ notitiæ per respectum ad creaturas: sic dicuntur plures voluntates secundum rationem nostram per comparationem ad volita creata, quæ multa sunt. [(3) C O N F E S S I O.] id est, dei laudatio, seu propriæ culpæ prolatio [E T magnificētia,] id est, magnificētia operatio ad dei honorem exhibita [S V N T O P E S] eius, id est, opera deo placētia, & nobis ab eo cōcessa. Omne enim bonum ab ipso procedit, & hæc duo opera deo præcipuè placēt, nec nobis in sunt nisi ex gratia dei, ideo deo magis quā nobis attribuntur. [E T iustitia] eius manet in seculū seculi. Iustitia nāq; in deo existens, quæ est ipsemet deus, æterna est, sicut diuina essentia, à qua sola ratione distinguitur. Iustitia quoq; quæ est effectus diuinæ æquitatis in perpetuū perseverabit, quoniam electorū gloria, & impiorum miseria nunquam cessabunt. [(4) M E M O R I A] fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus, &c.] Versiculus iste nec melius nec literalius valet exponi quā de institutione ac alimonia sacramēti altaris: vt fit sensus, Dominus Christus qui est misericors in natura, & miserator in actu, fecit memoriā, id est, memoriale instituit mirabilium suorum, id est, incarnationis, dilectionis, conuersationis ac passionis suæ. In cœna enim nouissima recessurus à suis corporali præsentia, volens nos iugiter memores esse cœniæ suæ dilectionis atq; amarissimæ passionis, imo omnium, quæ pro nostra salute tam dignanter assumpsit, fecit, ac perculit, sacramentum corporis ac sanguinis sui instituit, panem conuertens in corpus, & vinum in sanguinem, sicque sub speciebus panis & vini [E S C A M] dedit timentibus se, id est, corpus & sanguinē dedit apostolis, & per eos ac successores eorum dari cōmisit vniuersis fidelibus: propter quod dixit, Hoc facite in meā cōmemorationem. Vnde Apostolus, Quotiescūq; inquit, manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis donec veniat. De hac etiam esca Christus apud Iohan. locutus est, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. [(5) M E M O R E R I T] ipse Christus [I N seculum,] id est, indefinenter [E S T A M E N T I] sui [id est, huius sacramēti, quod dicitur testamētum,] iuxta illud Apost. Hic calix nouum testamētum est in meo sanguine. Huius testamēti seu sacramēti erit Christus in perpetuum memor, per hoc qd omnibus hoc sacramētum deuotè fideliterq; sumētibus cōfert gratiam in præsentī, & vitam æternam in futuro, sicut promisit dicēs, Qui manducat me, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in eo. Rursusq; Qui manducat hunc panem, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in eo. Rursusq; Qui manducat me, viuet propter me. Possunt quoq; hæc generalitèr explanari: eritq; sensus, Memoria fecit mirabilium suorum, quoniam per spūm sanctū edocuit sanctos prophetas atq; apost. ad cōscribendū & annūciandū mirabilia sua, quæ vtiq; in veteri ac nouo testamēto copiose narrātur, & fidelibus recolūtur: esca spūalē dedit timentibus se, reficiēdo mētes eorū pane vitæ & intellectus, & verbo & gratia spūs sancti. De esca quoq; corporalī prouidit deus famulis suis timoratis, quibus apud Matth. ait, Quærite primò regnū dei, & iustitiā eius, & hoc omnia adijciētur vobis. Propter quod iterū dicit, Ne solliciti sitis animæ vestræ quod māducetis: & corpori vestro, quid induamini: scit enī pater vester cœlestis qd his omnibus indigetis. Memor erit in seculū testamēti sui. i. nouæ atq; euāgelicæ legis corroborādo, cōseruādōq; eā vsq; ad terminū mūdi. Memor erit etiā testamēti sui. i. promissionis suæ factæ in nouo testamēto, quoniam eam implebit, dūmodo nos agamus quod ipse nobis præcepit. Promissio noui testamēti est, Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorū. Et, In futuro seculo neq; nubent neq; nubētur, sed erūt sicut angeli dei. Illud quoq; qd Christus clarissimè loquit, Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videāt claritatē meā quā dedisti mihi. Hęc oia implebūt in nobis, si impleuerim⁹ illud qd ad

Osec. 10
Ierem. 4
Apoc. 3
Eccl. 15
Esa. 46
Eph. 1
Ibidem
1. Cor. 21
Iohā. 6
1. Cor. 11
Iohā. 6
Ibidem
Ibidem
Eccl. 15
Mat. 16
Sap. 3
Mat. 13
Mat. 22
Iohā. 17

2. Cor. 7 Corinth. ait Apostolus, Has promissiones habentes charissimi, mitemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. Virtute operum suorum .i. miraculorum potentiam seu opera sua virtuosa ac sancta annuntiabit populo suo. Christus enim per seipsum predicavit opera dei patris, & subinde conversationis suae innocentiam ac miraculorum suorum excellentiam annuntiavit Iudeis, sicut apud Iohannem. Quis, inquit, ex vobis arguet me de peccato? Et, Ego non quero gloriam meam. Et alibi, Opera quae dedit mihi pater testimonium perhibent de me. Haec autem opera .i. vita & signa Christi annuntiata sunt nobis per apostolos, imo quotidie annuntiantur nobis in scriptura canonica novi testamenti, praesertim in Evangelijs. Omnia autem haec fecit deus fidelibus suis, ¶ (6) Vnde et illis hereditatem Gentium, hoc est, regnum caelorum & vitam aeternam hominibus ab origine mundi paratam, quemadmodum apud Matthaeum dicit Saluator, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Specialiter tamen regnum caelorum appellatur hereditas gentium, quia Iudeis propter incredulitatem iuste ablatum est, & gentibus humiliter creditibus datum. Propter quod Christus ait, Auferetur a vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et denuo ait, Multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac, & Iacob in regno dei. Filij autem regni eicietur foras. Merito itaque regnum caelorum nuncupatur hereditas gentium, quibus ait Apostolus, Estis ciues sanctorum & domestici dei. Itemque ad Romanos, Filij dei sumus. Si autem filij & heredes, haeredes quidem dei, coheredes autem Christi. Si tamen compatimur ei, ut & glorificemur. [OPERA MANUUM EIUS]. i. effectus diuinae potentiae sunt [VERITAS & IUDICIUM] hoc est, saluatio & damnatio. Veritas enim vocatur vera impletio promissionis diuinae factae de hereditate caelestis electis donanda, quibus & datur. Haec impletio est eorum saluatio, & ipsa est opus Christi. Iudicium autem frequenter accipitur pro reprobatione malorum. Vnde apud Iohannem dicitur, Qui credit in filium dei non iudicatur, qui autem non credit iam iudicatus est, hoc est, reprobatus. Et Apostolus. Si nos ipsos, ait, diiudicemus, non utique diiudicemur. Hinc quoque Christus apud Iohannem clarius loquens, Qui audit, inquit, verbum meum, & credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, & in iudicium non venit. Iudicium ergo, id est, reprobationem iusta damnatio est opus dei. Vel sic, veritas & iudicium, id est, quaelibet veritas, quodlibetque iudicium est opus dei. Est enim veritas natura, veritas vitae, & veritas orationis. Est quoque iudicium discretionis, & iudicium remunerationis. Et omnia haec opera sunt manuum diuinarum. Vel sic, opera manuum eius veritas & iudicium, id est, vera & iusta seu discreta. Dum enim aliquid conuenit rei excellenter, enunciat de eo non solum in concreto, sed etiam in abstracto: sicut ait Christus apostolis, Vos estis lux mundi. Et Apostolus. Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino, id est, fuistis aliquando vitij tenebrosi, nunc autem per gratiam lucidi. Vnde de homine multum dilecto ac dulci dicimus, Iste est amor meus & dulcedo seu consolatio mea. Quoniam ergo omnia opera dei sunt valde iusta, vera atque discreta, idcirco non solum vera & iusta, sed veritas & iudicium nominantur. Potest quoque referri ad sacramentum altaris, in cuius consecratione opera dei sunt veritas: quia in hoc sacramento non solum figuratiter, sed vere ac substantialiter Christus continetur, & iudicium mortis sumentis indignis. Qui enim manducat indignis, iudicium sibi manducat. ¶ (7) FIDELIA omnia mandata eius, hoc est, diuina praecpta non sunt fallacia, sed firma & certa, ita quod obseruatores eorum fidem ac veram mercedem recipiant, [CONFERMAT] in seculum seculi, id est, per diuina miracula & caetera quibus fides innuitur, in aeternum roborata, ita quod certum est ista mandata esse a deo, & per consequens sancta atque salubria [FACTA], id est, nobis iussa & exhibita [IN] veritate & aequitate. Ita quod ipsa sunt vera & aequa. Vel in veritate, id est, in sapientia & aequitate. i. iustitia praecipientis dei, qui secundum suam sapientiam atque iustitiam, seu in sua sapientia & iustitia nobis ista mandata fecit & contulit. Vel dicuntur facta seu data in veritate angelicae illustrationis, & aequitate angelicae administrationis. Praecpta namque legalia data sunt Moysi ministerio angelorum: sicut Stephanus ait Iudeis, Accepistis legem in dispositione angelorum. ¶ (8) REDEMPTIONEM, hoc est, salutem & saluatorem, videlicet Christum [MISIT] pater [POPULO] suo, id est, electis in hunc mundum Christum transmittens. Non enim misit deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum, sicut apud Iohannem scriptum est. Vnde in Esaia pater dicit ad Christum, Dedit te in lucem gentium: ut sis salus mea usque ad extremum terrae. Vel ipse Christus misit, id est, per praedicationem apostolorum annuntiavit redemptionem, id est, humani generis saluationem sua passione adeptam: populo suo, id est, vniuersis fidelibus, secundum quod in Marco dicit ad eos, Euntes in mundum vniuersum praedicate Evangelium omni creaturae. [MANDAVIT] in aeternum testamentum suum, id est, euangelicam legem praecipit usque in finem seculi custodiri, quod de veteri testamento non iussit, quoniam illi successit nouum testamentum in illo praefiguratum: nouo autem testamento aliud non succedet. Propterea usque ad seculi consummationem iubetur seruari: quod tamen de sacramento altaris praesertim nunc dicitur, quoniam hoc usque in finem mundi frequentandum est. ¶ (9) SANCTVM & terribile nomen eius, hoc est, ipse deus est sanctus in seipso, quoniam substantialiter purus atque perfectus est, & terribilis ratione sui effectus. Omnibus autem est deus terribilis, formidandus timore filiali & casto, sic enim beati in patria timent deum. Impijs vero terribilis est timore seruili, quo deus timetur non ex amore secum existendi, sed ex pauore tormenta sustinendi. [INITIUM SAPIENTIAE TIMOR DOMINI.] Timor enim seruilis incipit ad sapientiam recipiendam animam praeparare, in quantum facit a malo recedere. Timor vero initialis magis propinque disponit ad sapientiae infusionem seu potius perfectionem, timor enim initialis sine charitate & sapientia haberi non potest. Hoc autem quod dictum est, Initium sapientiae timor domini, in Ecclesiastico &

A alibi scriptum est. Sed videtur huic contrarium quod idem Ecclesiasticus testatur, Plenitudo sapientiae Eccl. 1 timere dominum. Et Iob inquit, Ecce timor est ipsa sapientia. Et respondendum quod ista intelligenda non sunt de timore seruili, sed casto & filiali, quem perfecta charitas non expellit, sed exerit & diffundit seu causat. Hoc enim timore Christus exiit plenus: iuxta illud Esa. Replebit eum spiritus timoris domini. Veritamen iste timor non est sapientia, aut sapientiae plenitudo essentialiter, quia realiter ab ea distinguitur: sed dicitur sapientia secundum resplendentiam quandam, quia in hoc quod aliquis timet deum casto amore, maxime liquet cum veraciter esse sapientem. Et hoc modo sapientia de multis virtutibus virtutumque actibus praedicitur, sicut cum dicitur, Nolite praesumere, sed velle subesse est sapientia. Homines fugere est sapientia, propter Christum despici velle est sapientia. ¶ (10) INTELECTVS sponso omnibus facientibus eum, hoc est, cognitio fructuosa & utilis est his qui agunt quod sciunt agendum. Nam ut dicitur secunda Petri, Melius erat non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum reuerti. Et Iacobus affirmat, Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi. Vnde & Christus in Euang. Seruus, inquit, qui scit voluntatem domini sui, & non facit, plangit vapulabit multis. Qui ergo putat se eruditum, qui se illuminatum a deo exultat, & se sapientem confidit, aduertat & impleat quod Iacobus praecipit, Quis sapiens & disciplinatus inter vos, ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiae. Alioquin audiet a Christo illud Esaie, Sapientia tua & scientia tua deceptit te. Vel sic, Intellectus bonus, id est, vis intellectiua, habitus intellectualis & operatio intellectiua sunt sana laudeque digna omnibus facientibus eum, scilicet timore, seu timentibus deum, qui scilicet viuunt secundum quod suggerit timor, de quo per Ecclesiasticum inducitur, Timor domini expellit peccatum. Et alibi, Qui timet deum nihil negligit. [LAVDATIO] eius [qui] ita intelligit, & intellecta adimplet, [MANET] in seculum seculi, quia & ipse deum sine fine laudabit, & a deo aeternam laudem pro mercede recipiet, atque cum sanctis laudabitur, sicut Ecclesiasticus testatur, Collaudabunt multi sapientiam eius, & usque in seculum non delebitur. Denique psalmus iste anagogice exponi potest. Nam beatus in patria congruunt quae in eo dicuntur. Ecclesia ergo triumphans seu quilibet beatorum dicere potest, Confitebor tibi domine in toto corde meo. Sancti enim in patria deum sine aliqua interruptione iugiter laudant, & hoc toto corde, id est, in omnibus viribus suis. Sicut enim praecptum charitatis perfectissime implent deum amando toto corde, tota fortitudine & omnibus viribus suis, quia totaliter, actualiter, & indefinenter feruntur in deum: sic domino contententur confessione laudis toto corde, quemadmodum per Esaia dominus contestatur, Ecce serui mei laudabunt praexultatione cordis. In consilio iustorum, id est, secundum actum prudentiae electorum in patria. Sancti namque in regno deum collaudant, secundum quod donum consilij eis a spiritu sancto influxum suggerit & suadet: & congregatione, id est, in vniione beatorum seu triumphanti ecclesia. Beati enim deum concorditer atque generaliter laudant, glorificantes nomen eius in idipsum. Magna opera domini, ea praesertim quae facit in caelo empyreo circa beatos, quos sua per speciem visionem beatificat, & in quibus mirabilissima efficit opera, nobis prorsus occulta. Confessio qua deum incessantissime laudant: & magnificentia, qua ei reuerenter obsequuntur ac parent: opus eius, id est, sunt opera dei placita deo. Memoria fecit mirabilia suorum. Deus facit in cordibus beatorum memoriam mirabilium suorum, admittendo eos ad beatificam suae essentiae visionem, in qua splendidissime contemplantur, quae, quanta, & qualia fecerit deus pro eorum salute. Etsi enim dedit timentibus se, id est, nobis beatis, qui eum timore casto timeamus, quantum ad reuerentialem subiectionem, non quantum ad effectiuentem praenalem, praestitit suae diuinitatis fruitionem, qua feliciter hilariterque intus reuicimus, sustentamur, quod perficimus. Memor erit in seculum testamenti sui, id est, promissionem suam in aeternum verificabit, qua nobis promisit pro praemio suijus visionem, ita quod nunquam relabemur ad miseriae pristinas, sed cum deo sine fine manebimus. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo. Deus namque sanctis in patria reuelat suos diuinos atque potentes effectus, & per angelos superiores illuminat inferiores de operibus talibus. Caetera ex praeductis facilliter elucescunt. Postremo psalmum praesentem laudibus creatoris dulcissime redolentem, affectum psallentis mirabiliter inflammantem spirituali hilaritate perfusum, quis dignis laudare praevalet, in quo homo fidei deum tam fiducialiter tamque affectuose alloqui orsus est, in quo deus in suis effectibus tam praecclare extollitur, diuina iustitia commendatur, sacramenti Eucharistiae institutio prophetat, noui testamenti perpetuitas annuntiatur, vitae aeternae remuneratio commemoratur, Christi missio tangitur, & alia multa pulcherrima continentur. Si ergo deum vere diligimus, nequaquam psalmum hunc tam mysterialem ac sententiosum sine pia deuotionis seruore cantemus. Qui enim deum veraciter amat, quanto cum ardentiore affectu complectitur, tanto in eius praeconijs atque obsequijs vehementius delectatur. Quod ut nobis quoque conueniat, entamur semper cor purum domino representare, in eius gratia quotidie crescere, & debita nostra officia cum omni diligentia ordinata persolvere. Tunc namque poterimus in spiritualibus gratis abundare, si conemur opus dei non negligenter sed reuerenter exolvere.

COMMENTARIUS IN PSALMVM CXI.

EXPLANATIO TITVLI.

Habet psalmus iste pro titulo Halelua. Quod autem adiungitur, reuerfionis Aggæi & Zacharie, non habetur in Hebreo, neque in translatione Hieronymi iuxta Hebraeum, nec debet ita intelligi, quasi hic psalmus sit editus ab his prophetis, aut eorum temporibus: sed, hoc ideo additur, quia sicut Aggæus & Zach. 2

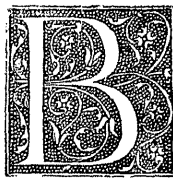
Zacharias prophetauerunt de ædificatione materialis templi in Ierusalem post reditum à captiuitate Babylonis: sic in psalmo præfenti tractatur de virtutibus per quas fideles ædificant Christum in materialis templum in cordibus suis post reditum à misera seruitute peccati, seu captiuitate diaboli. Specialiter verò loquitur psalmus iste de operibus misericordiæ, de quibus & Christus specialiter perhibet se facturum iudicium in die nouissimo. Ait itaque,

PRECATIO.

Operatione tibi placita effice nos domine potentes in terra, & uiuat te præstante in iustitia tua anima nostra: tribue nobis quæsumus, ut in mandatis tuis semper manere cupiamus, cuius gratia totum quod rogamus impetremus.

EXPOSITIO Psalmi.

Mat. 25

BEATVS VIR, hoc est, felix hō nunc in spe, & postmodū felix erit in re, quia timet dominum] timore casto & filiali, vel saltem initiali. Timor nanque seruilis non est meritorius, quoniam non procedit ex charitate, sine qua nihil est meritorium vitæ æternæ. Hinc enim Ecclesiast. contestatur. Timenti deum bene erit in extremis, & in die defunctionis benedicetur. Et alibi, Beatus cui datum est habere timorem dei. Et Ecclesiastes ait, Finem loquendi pariter omnes audiamus, Deum time, & mandata eius obserua. Denique cum nihil separet nos à deo nisi peccatum, eo ipso quo timor peccata expellit, ad omne bonum disponit, omniumque bonorum quodāmodo causa est: [IN mandatis eius uolens timere,] id est, iste deum timens valde optabit implere diuina mandata. Timor enim filialis quoniam timet offensam dilecti & separationem ab eo maxime studet vitare, quibus dilectus offenditur & auferitur, videlicet peccata omissionis & commissionis, & per consequens nimis cupit facere quæ placent dilecto, quod est obedire præceptis animo prompto ac feruido. Nam istud nimis non designat vitiosum excessum, sed feruentem affectum. Insuper timor iste facit nimis velle in præceptis dei implendis: quia delectat cor, & parit lætitiā: iuxta illud in Ecclesiastico, Timor domini delectabit cor, & dabit lætitiā & gaudiū in longitudine dierum. [(2) POTENS in terra erit semen eius,] hoc est, fructus bonæ conuersationis hominis timorati erit fortis ac stabilis in ecclesia tam militanti quam triumphanti. Nam fructus iste æterno præmio fulcitur: iuxta illud, Bonorum laborum gloriosus est fructus. [GENS in terra erit,] id est, populus iustus [BENEDICTVS] à deo, recipiendo gratiam eius, & ab hominibus qui eis bona imprecantur. Scriptum est enim, Benedictio domini super caput iusti. Et, Qui recti sunt habitabunt in terra, & simplices permanent in ea. [(3) GLORIA,] id est, spiritualis lætitiā, bona fama, vitæ excellentiā, [ET diuitiæ,] id est, spiritualium bonorum affluentia [IN DOMO EIVS,] id est, in corde viri deum timentis, sicut in Ecclesiastico legitur, Nihil melius quam timere deum. [ET IUSTITIA,] id est, iusta conuersatio [EIVS MANET] in seculum seculi. Homo enim timoratus perseverat vsque in finem, & tunc æternaliter coronatur. Vnde rursus in Ecclesiastico dicitur, Timenti deum non occurrent mala, sed deus in tentatione illum conseruabit, & liberabit à malis. Salomon quoque ait, In timore domini esto tota die, & habebis spem in nouissimo.

Eccl. 1
Eccl. 12

Eccl. 1

Sapi. 3

Prou. 10

Prou. 3

Eccl. 29

Eccl. 32

Mala. 3

Esa. 96

Iohā. 8

Prou. 9

Coloss. 4

Eccl. 20

Prou. 13

Prou. 14

Iacobi 3

Prou. 16

Prou. 15

[(4) EXORTVM] est in tenebris, hoc est, inter peccatores seu in hoc seculo tenebris ignorantæ atque caliginis vitiorū repleto [LUMEN] diuinū, æternum, & increatum [RECTVS] corde, iustus hominibus. Et quid sit lumen hoc subditur, [MISERICORS & MISERATOR] & iustus, id est, deus qui dicitur misericors in natura, miserator in ope, iustus in retributione. Dicitur autem deus iustus oriri per hoc quod lumen gratiæ ab ipso recipiunt, per quod creatorē suū cōtemplantur & diligunt. Propter quod per Malachiā ait, Orietur vobis timētibus nomē meū sol iustitiæ. Potest quoque hic versus de Christi aduentu intelligi: ut sit sensus, Exortum est in tenebris lumen, videlicet Christus, rectis corde. Nam per incarnationē inuisibile lumen iustis visibiliter apparuit, & ad salutē corū ipsius exortū est, prout in Esaia ait scriptura, Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucē magnā, habitātibz in regione vmbre mortis lux orta est eis. Et apud Iohan. ipsemet Christus, Ego, inquit, sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. [(5)] VCVNVS homo, id est, spūaliter in domino gaudēs, aliusque causam lætitiæ præbēs [QUI] miseretur, id est, opera misericordiæ, proximi exhibet. Quod nō solum de corporalibus elemosynis, sed de spūalibus quoque operibus pietatis intelligendum est, sicut sunt, ignorantē instruere, peccatū ignoscere, errantē corrigere, &c. [ET] commodat, id est, de suo alijs mutuat sine vsu ra. Vel commodat, id est, temporalia donat, quatenus à deo æterna recipiat. Vnde Prou. lib. dicitur, Fœneratur domino qui miseretur pauperi. [DISPONIT] sermones suos, id est, verba sua, pferit [IN] iudicio discretionis, ne loquēdo excedat, quæadmodū ad Coloss. monet Apost. Sermo vester semp in gratia sale, id est, discretione sit conditus. Nā vt in Ecclesiast. scriptum est, Qui multis vitur verbis lædit animā suā. Et alibi, Qui inconsideratus est ad loquendū, sentiet mala. Ideoque in Prouerb. Salomon loquitur Qui custodit os suum, custodit ab angustijs animam suam. Sic autem disponit in iudicio rectæ rationis sermones suos, vt sciat se non posse hoc ipsum implere sine singulari & magno auxilio gratiæ dei. Nam vt Iacobus testatur, Si quis in verbo nō offendit, hic perfectus est vir. Propterea iterū Salomō dicit, Hominis est animam præparare, & dei est gubernare linguam. [QUI] in æternum non commouebitur] à statu salutis & gratiæ: quia vt dictum est, iustitia eius manet in seculum seculi. Vnde in Prouerb. lib. scriptum est, Via iustorum absque offendiculo. [(6)] IN memoria æterna erit iustus, hoc est, deus per effectum pietatis suæ & gratiæ æternaliter memor erit ipsius. Nam scriptus est in libro vitæ, & deus per approbationem eum cognoscit, eritque sine fine in conspectu maiestatis diuinæ in regno felicitatis æternæ, [AB] auditione mala] malitia peccatæ non culpæ, videlicet à

F

G

H

A verbo illo asperrimo, Ite maledicti in ignem æternum, [NON] timebit] in die iudicij, quantum modo Mat. 25
cam vehementer formidet. Erunt enim tunc securi qui modo sunt pauidi, tuncque pauebunt qui modo timorem non habent. Dies nempe iudicij, iudicisquē dura sententia, sicut peruersis sunt metuenti, sic electis sunt ratio exultandi. Propter quod Christus dixit, His autem fieri incipientibus leuate Iuc. 21
capita vestra, id est, mentes lætificat, quia appropinquabit redemptio vestra. [(7)] PARATVM Eccl. 3
cor eius sperare in domino, quia per spem in se existentem quæ est habitus virtuosus, promptus & facilis est, vt actualiter speret in deo, non in aliquo bono creato, caduco, & vano. Vnde in Ecclesiastico habetur, Qui timent dominum præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas, [CONFIRMATVM] est cor eius] in deo per gratiam, eo modo quo dicit Apostolus ad Heb. Optimum est gratia stabiliri cor. Et in Prouerb. scriptum est, Iustus quasi fundamentum æternum. [NON] commouebitur] à stabilitate iustitiæ [DON] despiciat inimicos suos,] id est, quousque Prou. 10.
vitā suā huius exilij finiat, atque de beatitudine securus existat. Cum enim iustus ad deū peruenierit, omnes aduersarios suos visibiles & inuisibiles pro nihilo reputabit, non ex superbia, sed ex vera iustitia, quia illorum vitia despiciat, & eos in quantum iniqui sunt, pro nihilo æstimat, sicut superius de viro iusto inductum est, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. [(8)] DISPERSIT,] Psal. 14
id est, vndique diffudit & [DEDIT] pauperibus] sua temporalia bona, seu spiritualia dona, sicut in prima sua Cano. Petrus adhortatur, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes. [IUSTITIA] eius manet in seculum seculi.] hoc iam in psalmo isto dictum est atque expositum est. [CORNVS] id est, dignitas seu sublimitas gratiæ quā habuit in presenti [EXALTAVIT],] id est, perficietur & consummabitur [IN] gloria] beatorum, quia tunc plenum præmium sortietur, & lumen gratiæ per lumen gloriæ erigetur. Propter quod Salomon dicit, Qui miseretur pauperi, beatus erit. [(9)] PERCULATOR] impoenitēs] vnde [DEDIT] felicitatem iustorum, quam modo habent inchoatue, & in futuro iudicio habebunt perfecte, [ET] irascetur] contra eos ex impatientia, vel cōtra seipsum, quod tanta tormēta promeruit, [DENTIBVS] suis fremet,] quia ex interiori furore corpus eius concutitur, & motu dentium impetum iræ suæ ostendit. Vel, dentibus suis fremet in inferno, vbi erit fletus & stridor dētium, [ET] tabescet] in seipso ex inuidia, [DEDIT] peccatorū peribit,] id est, suo effectu seu re optata priuabitur. Quemadmodum enim iusti desiderant deo æternaliter frui, & in hac vita spiritualibus bonis ditari: sic impij cupiūt rebus temporalibus & caducis iugiter frui, quoniam eis finaliter inheret. Tale autem desiderium penitus perit post mortē, quia tunc amplius frui non possunt temporalibus rebus, sed pro earum delectationibus compelluntur sentire æterna tormēta. Desiderium verò iustorum post hanc vitam impletur. Propter quod in Prouerb. lib. scriptum est, Desiderium suum iustus dabitur, quasi tempestas transiens non erit impius. Prou. 10

EXPOSITIO allegorica eiusdem psalmi de Christo.

Denique psalmus iste de Christi persona conuenientissime explanatur, eritque sensus, Beatus vir scilicet Christus, qui ab exordio suæ cōceptionis in virgine, & beatus erat deum videndo per speciem, & vir propter omnium virtutū ac sapientiæ perfectionē. Anima enim Christi à primo suæ creationis instanti deum per speciem vidit, omnibusque virtutibus imperfectionē in sua ratione non includentibus, atque scientijs plena fuit. Vnde de eo vt nondum nato, sed adhuc infantulo in materno utero cōsistenti, scriptum est per Ieremiam, Nouum creauit dominus super terram, mulier circūdedit virum. Hic ergo beatus est vir qui timet, inquam homo dominum timore filiali, illo præcipue, qui est vnus septem donorum spiritus sancti, quemadmodum per Esaia dicitur: Replebit eum spiritus timoris domini in mādatis eius uolens timere. Quanto enim Christus præ cæteris vniuersis deum amat feruentius, tanto in eius mādatis implendis voluit plenius, quoniam ardentissimo appetitu optauit in omnibus deo parere, nec solum voluit, sed etiam voluit plenissime adimplere, quia præcepta moralia & duo charitatis mandata perfecte impleuit, propter quod apud Iohan. ait, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Et apud eundem, Ego quæ placita sunt ei facio semper. Imo tam desiderabile tamque delectabile fuerat Christo homini patris præcepta seruare, Iohā. 8
vt dicat, Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei, qui misit me, vt perficiam opera eius. Potens in terra erit semen eius. Semen Christi, est populus Christianus de quo apud Esaia dicitur, Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum. Hoc semen potens est in terra huius exilij, quoniam populus Christianus magnus, multus, & fortis est in spiritualibus & corporalibus bonis. Potentius tamen est semen istud in patria beatorum, vbi purificatum est angelis dei. Potest quoque per semen Christi intelligi prædicatio euangelicæ legis: quemadmodum Christus ait, Semen est verbum dei. Hoc autem semen Christi potēs fuit, quia vt dicit Marcus, Erat docēs sicut potestatem Matt. 13
habens, non sicut scribæ. Generatio rectorum, id est, congregatio Christianorum, ex aqua & spiritu sancto renata, benedicetur à deo, secundum quod ait Apost. Benedictus deus qui benedixit nos omni Marc. 2
benedictione in cælestibus in Christo Iesu. Et Lucas de Christo dicit, Eleuatis manibus benedixit Lucæ 14
eis, & ferebatur in cælum. Vnde apud Esaia dominus protestatur, Electi mei non laborabunt frustra, quia semen benedictorū domini est. Gloria, hoc est æterna felicitas, & diuitiæ, hoc est, omnium bonorum sufficientia, in domo eius, id est, in regno cælorum, in triumphatū ecclesia, in patria beatorum, quæ est domus Christi. Præterea in ecclesia militanti sunt gloria atque diuitiæ, secundum sensum 1. Tim. 3
in præcedenti articulo introductum, & ista ecclesia est domus Christi: iuxta illud ad Timotheum, Scias quomodo oportet te conuersari in domo dei, quæ est ecclesia dei viuī: & iustitia eius manet in seculum seculi, diuina nanque & increata iustitia Christi æterna est, creata verò iustitia eius nunquam

deficiet. Exortum est in tenebris lumen rectis, &c. Versiculus iste in præcedenti articulo de Christo expositus est. Lucidus homo, videlicet Christus, de quo Esaias asserit, Non erit tristis neque turbulētus. Nam anima Christi semper erat in gaudio beatæ fruitionis. Qui miseretur, Ipse enim tantum compassus atq; miseratus est nostri, q̄ animam suam pro nobis posuit, & proprio sanguine liberavit: omnibus etiã ad se clamantibus miseretur, veniam gratiãque præstando, & cõmodat. Omnia quæ à Christo recepimus, ipse nobis quodãmodo cõmodavit, quoniã rationē de eis requireret & fructum, quẽadmodum apud Lucam dicitur in parabolis de talētis. Disponit sermones suos in iudicio veræ prudētia. Nam Christus nihil inordinate aut indiscrete locutus est. Imo vt Lucas testatur, Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore eius quia in æternum non cõmouebitur, quia anima Christi à suæ creationis exordio cõfirmata erat in bono. Paratum cor eius sperare in domino. In Christo non erat spes, quæ est virtus theologica, quoniam illa est expectatio futuræ beatitudinis, quam Christus nunquam expectavit, sed à principio conceptionis fuerat comprehensor tam perfectus vt modo: speravit tamen in deo, per quandam fiduciam qua certissime confidebat omne bonum quod cupiebat, se recepturum à deo. Confirmatum est cor eius, per gratiam consummatam, ita q̄ nunquã peccare valebat, sicut nec sancti in patria. Dispersit spiritualia dona spiritus sancti, dedit ea pauperibus, id est, humilibus. Propter quod Euãgelista fatetur, De plenitudine eius accepimus omnes gratiam pro gratia. Misit enim spiritum sanctum apostolis, & sicut in 1. Iohan. Canonica dicitur, Quicquid petierimus, accipiemus. Cornu eius, hoc est, regia Christi potestas, quæ latebat quãdiu inter homines vixit, exaltabitur in gloria resurrectionis, ascensionis, & claritatis cœlestis. In resurrectione nanque data est ei omnis potestas in cœlo & in terra, quantum ad manifestationem ac vsum, & in patria sedet ad dexteram patris tanquam rex regum & dominus dominorum. Peccator, id est, omnis hæreticus, paganus, Iudæus & reprobus Christianus, & maxime Antichristus, videbit in die iudicij maiestatem & gloriam Christi, & irascetur, id est, corde turbabitur: iuxta illud, Videntes turbabuntur timore horribili, dentibus suis fremet aduersus seipsum, q̄ euadendi locus nõ erit. Cetera ex præcedenti articulo clara sunt. Ecce psalmum doctrinalem ac pulcherrũ audiuimus, in quo ad opera misericordiæ præcipue inuitamur, ad quã sacra scriptura frequenter nos allicit. Vnde in Prover. Salomon. Misericordia (inquit) & veritas non te deserant, & inuenies gratiã corã deo & hominibus. Et apud Matthæum dicit iudex noster, Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiam consequentur. Et Ecclesiasticus, Peccare proximo tuo in tempore necessitatis. Itemq; Perde pecuniam propter amicum & fratrem. Dicit autem Gregorius q̄ misericordia aptius potest dici iustitia quã misericordia, quoniam dum pauperibus aliquid erogamus, non nostra largimur, sed quæ eorũ sunt, eis præstamus. Et ideo S. Ambrosius atque excellens ille Basilus, Esurientium (inquiunt) panis est quem tu tenes, nudorum vestis quam recludis, captiuorum redemptio pecunia quam sub terra tu fo-dis. Hinc Augustinus quoque disseruit, Quære quantum tibi deus dederit, & ex eo tolle tibi quod sufficit, cetera quę superfluant pauperũ sunt. Res alienæ postidentur, cum superflua nõ erogantur. Erogari sibi vult deus ex eo quod dedit. Quid enim das quod ille non dedit? quid habes quod non accepisti? Itaque non sunt retinenda superflua, neque diuitibus & satis habentibus, sed indigentibus eroganda: alioquin tam retinens quã recipiens timeant de rapina.

Esa. 42
Luc. 19
Luc. 4
Act. 2
1. Iohã. 5
Matt. 28
Sapient. 5
Prou. 9
Matt. 5
Eccl. 2. 9
Ibidem
1. Cor. 4

COMMENTARIUS IN PSAL. CXII.

EXPOSITIO TITVLLI.

Asignatur autem psalmo præsentì pro titulo Haleluia, quia in toto psalmo offertur laus deo, ad cuius præconia nos inuitans S. Propheta, ait,

PRECATIO.

Deus noster, qui in altis habitas, & de stercore inopem suscipis, nos humiles tuos in terra clementer respice, atque ad sublimia uirtutum attolle, in quibus indies proficientes, in his perseueremus non deficientes.

EXPOSITIO psalmi.

AVDATE pueri, hoc est, puri & innocētes [DOMINVM]. Tales enim pueri digni sunt deum laudare, ad quã pueritiã inuitamur ab Apost. Fratres nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti. Et Christus apud Matth. Nisi conuerſi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Sunt verò nonnulli pueri non ætate sed sensu, iuxta illud Esaiæ, Puer centum annorum morietur. [LAVDATE nomen domini.] Frequenter hortatur nos sacra scriptura laudare & benedicere nomen domini, sed hoc de nomine nominato, videlicet de re significata per nomē, & non de nomine nominatè intelligēdum est. Semper autē debemus deũ laudare, quoniã hoc est prorsus angelicum opus, quo homo efficitur amicus & filius dei. Vnde apud Esaiam quoq; dominus ait, Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriã meã creauit eum. Et ad Ephes. dicit Apost. Implemini spiritu sancto loquentes vobismetipsis in hymnis & psalmis & canticis spiritualibus, cãtantes & psallentes in cordibus vestris domino, gratias agentes pro omnibus semper. Sic autem laudantes dicite, [SIT nomen domini benedictum,] hoc est, ipse deus ab omnibus laudetur & benedicatur [Et hoc nunc & vsque in seculum.] id est, indefinenter, continue atque perpetue. Qui diligit deũ feruenter zelo diuini honoris frequenter acceditur, deũq; ab omnibus laudari, benedici & omnibus modis

Mat. 18
Esa. 65
Esa. 43
Eph. 5

A honorari desiderat. [3] A solis ortu vsque ad occasum, id est, de mane vsque ad vesperũ. Vel à solis ortu, id est, à terra ac populo orientali vsque ad occasum, id est, vsque ad terram ac populũ occidentalem, est [LAVDATE nomen domini,] quia vbique terrarum apparet, operatur ac inuenitur bonitas dei, propter quod vbique & semper laudandus est, prout per Malachiam testatur, A solis ortu magnum est nomen meum in gētibus. [4] EXCELSVS super omnes gentes dominus, id est, cunctis hominibus dignior est atque sublimior: iuxta illud Esaiæ, Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram illo, & quasi nihilum & inane reputatę sunt ei. Et in lib. Iob, Non accipiam personam te est orbis terrarũ, & tanquã gutta roris antelucani, quæ descendit in terram, [Et super cœlos gloria eius,] id est, gaudium beatorum quod ipsi à deo pro mercede recipiunt, est super omnes cœlos volubiles, scilicet in cœlo empyreo, quod est locus glorię dei & electorum. Vel super cœlos, id est, super omnes ciues & incolas curię cœlestis est gloria eius, id est, excellentia dei creatoris, quoniam angelicis spiritibus deus præstator est, secundum quod in lib. Iob inducitur, Columnę cœli contremiscunt & pauent ad nutum ipsius. Et alibi, Ecce qui seruant ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. [5] QUI sicut dominus deus noster, videlicet Trinitas benedicta, quasi dicat, nullus ei similis est similitudine equalitatis, quãuis similitudine imitationis multi sint similes ei. Vnde apud Ieremiam habetur, Quis similis mei, & quis sustinebit me, ait dominus? [Qui in altis habitat,] hoc est, in cœlis, de quibus quotidie dicimus, Pater noster qui es in cœlis, vbi per cœlos intelliguntur sanctę contemplatiuęque mētes, vel cœlum empyreũ, quod pluraliter dicitur cœli, quia hoc nomen cœlum in Hebræo caret numero singulari, secundum Chryostomum, in his habitat deus incircumscripus per gratiam. [Et humilia] corda respicit per approbationem & conseruationem [in cœlo & in terra,] imò in omni loco & tempore. Humilibus enim dat gratiam. Et in Esaiæ libr. secundum aliam translationem testatur, Ad quem respiciam, nisi ad quietum & humilem, & trementem sermones meos? Qui ergo à deo respici cupit, spiritum suum humillet, perpendens illud virginis glorioſę, Quia respexit humilitatem ancillę suę. Quanto enim seipsum homo profundius deprimit, tanto à deo altior iudicatur. [6] SVS CI TANS] deus per gratiam suam [A TERRA,] id est, à vita carnali, ab amore rerum terrenarum, à cogitatione temporalium rerum [IN OPERIBUS,] hoc est, in spiritualibus vacuum & egenum, ditans eum donis diuinis, amore cœlestium, contemplationibus diuinorum, [ET DE STERCORE,] id est, de habitatione huius corruptibilis corporis [ELVANS] ad habitationem regni cœlestis [PVRBREM] spiritu, scilicet humilẽ: quia qui se humiliat, exaltabitur: iuxta illud, Qui humiliatus fuerit erit in gloria. Propter quod subditur, [7] VT COLLOCE TVM] in patria [CVM PRINCIPIBVS.] id est, cum angelis sanctis, [cvm principibus populi sui,] hoc est, cum maioribus electorum, videlicet cum apostolis & prophetis. Ecclesia nanque triumphans vna est ex hominibus bonis, & angelis sanctis vnita. Horum autem duorum sententia versusum in cantico Annę continetur 1. lib. Regum, vbi de deo sic legitur, Sufficit de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem. Vt sedeat cum principibus, & solium glorię teneat. Vel vt colloce eum in die iudicij ad dexteram suam cum principib; de quibus ab Esaiã scriptum est, Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui & principibus eius. [8] QUI HABITARE facit sterilem, id est, congregationem gentilium, olim omni spirituali fecunditate carentem [IN DOMO,] hoc est, in ecclesia militanti per gratiam, & postmodum in ecclesia triumphanti per gloriam. Facit (inquam) eam habitare [MATREM FILIORVM lætantem,] id est, taliter quòd habitando est mater iucunda spiritalium filiorum, quos ex aqua & spiritu sancto regenerat, synagoga Iudæorum quæ quòdam erat fecunda, sterili facta. Et ad hunc sensum allegat Apostolus illud Esaię, Lætare sterilis quæ nõ parit, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ, hoc est gentilitatis, magis quã eius quę habet virum, id est, synagoga, cuius sponsus & vir fuerat deus, sed eam propter incredulitatem suam reliquit: quemadmodum per Ieremiam protestatur, Reliqui domum meam, dimisi hereditatẽ meam, facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylua. Appellat autem Propheta gentilitatem seu plebem gentilem sterilem atque desertã, quoniam diu deserta erat à deo propter idololatriam, ita quòd nullum fructum spiritus sancti produxit, nec aliquos filios Christo generauit. vnde 1. lib. Regum, Anna propheticè est locuta, Sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est. Ecce hunc psalmum iucundum ac breuem decet nos cum ingenti hilaritate cãtare, eo quòd totus ad dominum dei creatorisque nostri laudem pertineat. Et omnino satagēdum est nobis, vt tales pueri, id est, tam puri, innocentes ac humiles simus, vt deũ digne laudare, atque ab eo pie respici mereamur, quoniam non est speciosa laus in ore hominis vitiosi.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXIII.

EXPOSITIO TITVLLI.

TITVVS psalmi est Halleluia. Ad literam enim laudatur deus in psalmo præsentì ex consideratione mirabilium, quæ fecit circa populum Iudæorum in AEGYPTO, in mari rubro, atque deserto. Ait ergo,

PRECATIO.

Fortissime deus creaturarum, qui conuertis petram in stagna aquarum, à facie tua ad penitentiam moueatur coras poris nostri terræ, unde sit nobis gloria pro nobis misericorditer saluandis in beatitudine perpetua.

Malach. 1
Esaie 40
Iob 32
Sapient. 11
Iob 2.
Iob 4.
Ierem. 50
Mart. 6
Lucę 1
Iaco. 4
Esa. 66
Luc. 14
Iob 22
1. Reg. 2
Matt. 25
Esa. 3
Gal. 4
Esa. 54
Ierem. 12
1. Reg. 2
Eccl. 15

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

NEXITV,] id est, dum exiret [ISRAEL,] id est, populus Israeliticus [DE AEGYPTO] domus Iacob,] id est, in exitu familiae seu populi huius quae dicitur domus Iacob patriarchae, tanquam natus ex femine eius, [DE populo barbaro,] id est, de plebe Aegyptiaca, quae dicitur populus barbarus, quonia barbara linguam habet. Omnia enim idiomata barbara appellantur, praeter Hebraeum, Graecum & Latinum. Ideoque omnes populi dicti sunt barbari praeter Hebraeos, Graecos & Latinos. Dum itaque populus iste de Aegypto exiret, secundum quod in Exodo recitatur, tunc [(2) FACTA est Iudaea,] i. populus Iudaeorum [SANCTIFICATIO] eius,] videlicet dei, id est, res sanctificata, seu populus sanctificatus a deo, quia ad vnius dei cultum electus & deputatus est. Saepo quoque in Exodo & alibi dixit dominus Moisi, Sanctifica mihi omne primogenitum filiorum Israel. Tunc quoque factus est [ISRAEL,] hoc est, populus natus ex Iacob, qui alio nomine dicitur est Israel [POTESTAS] eius,] id est, id in quo deus potestatem suam ostendit, liberando eum de Aegyptiis in manu robusta. Quamuis autem in precedenti versu non sit nomen dei expressum, convenienter tamen pronomen relativum eius, refertur ad deum, quoniam in divinis scripturis pronomina saepe demonstrant & referunt non quod exprimitur, sed quod intelligi datur; quemadmodum apud Lucam angelus dixit de Iohanne, Ipse praecedet ante illum in spiritu & virtute Heliae. vbi per illum Christus monstratur, qui ante expressus non fuit. Alij ita exponunt, Facta est Iudaea sanctificatio eius. i. sanctificatus est populus ille in Iudaea, scilicet in terra promissionis. Israel potestas eius. i. populus ille potens effectus est in terra praedicta. Sed quonia ista sanctificatio post quadraginta annos secuta est exitum de Aegypto, secundum hoc aptius dici potuisset, post exitum Israel de Aegypto. Denique sicut Gentilitas significat populum Gentilem, sic Iudaea populum Iudaeorum. [(3) MARE] vidit & fugit,] id est, mare rubrum deo iubeite ita divisum est: sicq; deo obedivit, ac si fuisset intellectualis naturae. Fuit enim pro muro ex vitroque parte filijs Israel, donec sicco pede transirent, vt in Exodo legitur. [IORDANIS] conuersus est retrorsum,] i. alique partes aquae Iordanis redierunt versus suam originem, quia non descenderunt, sed in modum motus intumuerunt, prout in Iosue lib. dicitur, Ingressis filijs Israel Iordanem, steterunt aquae descendentes in vno loco, & instar montis intumescerent apprebant procul: quae autem inferiores erant in mare solitudinis, descenderunt quousque omnino descenderet, omnisque populus per arenam alueum transibat saluus. [(4) MONTES] exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Deinde sanctus Propheta iubilando in domino de mirabilibus eius, alloquitur atque interrogat inanimata: non vt illa intelligat & respondeant, sed vt homines in admirationem & dei praerogationem excitentur. Dicit enim, [(5) Quid] est tibi mare quod fugisti? secundum modum iam dictum, [ET] tu Iordanis] quid est tibi [QUI] conuersus es retrorsum? quasi dicat, Vnde & qua potestate facta sunt mirabilia ista? Quid etiam vobis est? [(6) MONTES] quia [XVLTAS] sicut arietes? qui ex gaudio saltant, & quid vobis est [COLLES] quia exultastis [Sicut] agni ouium? qui ad vbera matrum hilariter currunt. Potest quoque hic versus non interrogatiue, sed assertiue legi atque exponi, & ita est idem cum versu quod dictum est, Montes exultauerunt vt arietes. Dicuntur montes exultare, quomodum terra dicitur domino benedicere. s. metaphorice, materialiter, & occasionaliter, in quantum dederunt filijs Israel occasione gaudendi. Quidam hanc exultationem montium exponunt de scopulis. i. arduis rupibus, quae erant iuxta flumem Arnon, quae, vt asserunt, inclinauerunt se vsq; ad aliam partem fluminis huius, praebentes filijs Israel iter per flumem. Vnde in Numerorum lib. habetur, Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon, scopuli torrentium inclinati sunt. Consequenter respondet ad questionem factam de exultatione terrae, [(7) FACIE] domini mota est terra,] id est, ab aspectu diuini imperij contigerunt miracula ista, sicut quod terra deglutit Dathan & Abyron, inclinatiq; sunt montium scopuli [A] facie dei Iacob] patriarchae, cui tanquam omnipotenti creatori omnia animata & inanimata nutu citius parent. Propter quod in Ecclesiastico dicitur, Ecce caelum & caeli caelorum, abyssus, & vniuersa terra, & omnia quae in eis sunt, in conspectu dei commouebuntur: & cum conspexerit illa deus, tremore concutientur. [(8) QUI] conuertit petram in stagna aquarum,] hoc est, de petra fecit effluere aquas, sicut ex aqua stagnali riuus aquarum erumpit facto meatu. Haec erat petra Oreb, quam cum Moses percussisset, egressa sunt aquae largissimae, prout in Exodi lib. scriptum est, Conuertit quoque, [ET] rupem] id est, silicem [IN] fontes aquarum,] quia vt in Numerorum volumine legitur, cum percussisset Moses virga bis silicem, aqua copiosa effluxit. Quonia igitur ista non nostris meritis aut viribus, sed diuina virtute ac miseratione peracta sunt, ideo [(9) NON] nobis dominus, non nobis, sed nomini tuo da gloriam] id est, fac vt omnes qui ista cognoscunt, non nos, sed te gloriose collaudent, & tibi totum ascribant. Da [IN]quam] gloriam nomini tuo. [(10) SUPER] misericordia tua & veritate tua,] id est, de istis effectibus ex tua pietate & aequitate productis, Haec namque prodigia misericorditer facta sunt, quonia sine meritis hominum prauijs agebantur. Sunt etiam iuste facta, in quantum deus promisit patriarchis sanctis, quod semen eorum ex Aegypto educeret, & sua diuina virtute eos protegeret. Du ista oramus diuinae voluntati nostrum affectum conformamus, quonia deus per Esaiam testatus est, Ego dominus, hoc est nomen meum: gloria mea alteri non dabo. Et Apost. Soli [inquit] deo honor & gloria. Qui autem ista ex corde postulant, a deo glorificari mereantur, qui in lib. Reg. ait, Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quonia ergo de opere bono soli deo gloria danda est & debetur, mirum non est, si veris & humilibus famulis Christi molestissimum est, dum ab hominibus gloriam sibi attribui cernunt: quia quod dei est, vsurpare

Exod. 13
Ibidem
Num. 23
Luc. 1
Exod. 14
Ibidem.
Iosue 3.
Esa. 55
Num. 21.
Ibidem.
Num. 16.
Eccle. 16
Exod. 17
Num. 20
Gen. 50
Exod. 3
Exod. 20
Esa. 42
1. Tim. 1
1. Reg. 2.

A non audet. Haec autem age de domine, [NE] QVANDO,] id est, ne aliquo tempore [DI] CANT gētes] idololatriam dedite, [VBI] est deus eorum? videlicet Hebraeorum, id est, nunc apparet quod non sit verus & omnipotens deus, quonia nomen suum non glorificat, demonstrando suam virtutem atque implendo quod spondit. Hanc causam exauditionis Moyses saepe commemorat, deum sic alloquens, Ne [quae] dicant Aegyptij, Callide eduxit eos, vt interficeret in motibus. Iosue quoque dixit, Mi domine deus, quid dicam vides Israel em hostibus suis terga vertentem? & quid facies nomini tuo magno? Iosue 7
Ob hanc etiam causam dominus perhibet se exaudire preces nostras. Propter me [in]quiens] ego faciam, vt non blasphemem. [(11) DE] V s autem noster in caelo] est, id est, in corde deuoto, quod est immateriale caelum. Vel, in caelo empyreo, in quo specialiter esse censetur, quonia illic excellentius operatur, clariusque videtur [OMNIA] quaecumque voluit fecit] cum sit omnipotens. Et ideo in lib. Iob legitur, Cogitationem dei nemo auertere potest, & anima eius quodcumque voluit fecit. [(12) SIMVL] A C R A gentium,] id est, idola paganorum substantialiter aliud non sunt, nisi [A R G E N T V M E T] aurum,] quod intelligendum est de preciosioribus earum simulacris. Habent namque simulacra cuprea, aenea, lignea, in quibus materia est tota substantia, quia secundum Philosophum in artificialibus tota substantia est materia. Haec autem simulacra artificialia sunt, sicut subiungitur, [O P E R A] manuum hominum.] Formata sunt namque manu & arte humana. [(13) O] s habent] non vere neque vniuocae, sed similitudinariae, eo modo quo homo defunctus dicitur habere pedes seu oculos, [E T] non loquentur,] quia non viuunt neque intelligunt: [O] c v l o s habet] eo modo quos os, [E T] non videbit] per eos. Et simili modo in duobus sequentibus versibus dicuntur habere organa sine officijs, fauces sine auditu, nares sine odoratu, manus sine palpatione, pedes sine ambulatione, guttur sine clamore. B Sed videtur contrarium, nam idola gentium dant suis cultoribus responsa, imo futura praediciunt. Aduertendum ergo, quod sicut Valer. max. refert, quidam Romanorum, & praesertim antiqui Romani colebant simulacra propter se tanquam essent viua aut animata, sed in honorem eorum quos representabant. Alij vero Romani coluerunt ea tanquam per se honoranda, videlicet, vt viua animata & rationalia, quorum insania ex errore Hermetis originem sumpsit. Quomodum enim octauo de ciuitate dei August. describit, Hermes Trismegistus asseruit, quod sicut summus deus est factor deorum caelestium, sic homo fictor est deorum, qui in templis venerantur, & humana proximitate contenti sunt. Statuas enim dixit sensu & spiritu plenas, futurorum praescias, de somniis ac alijs multis praedicientes, hominibus imbecillitatem facientes, eosque curantes, latitiam atq; tristitia dantes pro meritis. Haec autem positio non solum theologiae veritati, sed etiam naturali rationi discordat, sicut in summa contra gentiles S. Thomas pulchre efficaciterque demonstrat. Contra hunc quoque errorem in libro Sapient. ple nissime disputatur. Vnde etiam Seneca dixit idola nec animata esse, neque colenda, quauis ipse propter aliquos videretur ea colere foris. De qua tamen simulatione beatus Aug. grauiter arguit Senecam. [(14) SIMIL] E s illis fiant qui faciunt ea,] id est, omnes qui idola formant aut fieri procurant, similes fiant idolis suis, quatenus sicut illi corporaliter caeci, surdi, muti, & sine naturali vita existunt, sic isti spiritualiter caeci, surdi, muti, & mortui fiant, carendo vita gratiae, [E T] omnes qui confidunt in eis] non in deo vero similes illis fiant. Hoc autem non optando, sed praenunciando, & quid illi mereantur ostendendo asseritur, nisi intelligatur de obstinatis. [(15) D O M V S] Israel,] id est, populus fidelis ex Iacob ortus] s p e r a v i t in domino,] non in simulacris. Propter quod Balaam dixit, Non est idolum in Iacob, nec simulacrum in Israel. Dominus deus eius cum eo est, & clangor victoriae regis in illo est. Et hoc est quod subditur, [A D] I V T O R eorum & protector eorum est,] hoc est, deus adiuit eos in bonis, & protegit in aduersis. Submersit enim Aegyptios, & Chanaanos propter eos occidit. [(16) D O M V S] Aaron,] id est, posteritas eius] s p e r a v i t in domino,] videlicet sacerdotes veteris testamenti. Et quauis domus Aaron includatur in domo Iacob, vt pars in toto, sit tamen de eis mentio specialis, propter sacerdotij dignitatem. [A D] I V T O R eorum & protector eorum est] & fuit, vt patet in libris legis ac prophetarum. [(17) Q U I] timent dominum] timore filiali, vel saltem initiali] s p e r a v e r v n t in domino] alias desperassent. Sperauerunt ergo in domino quod daret eis virtutem & gratiam omnia mala euadendi, cunctaque bona adipiscendi: nec frustra, quia [A D] I V T O R eorum & protector eorum est.] Vnde scriptum est, Respiciete & scitote, quia nullus sperauit in domino & confusus est. Et ideo illic moer scriptura, Qui timentis dominum sperate in illo, & in oblectationem vobis veniet misericordia. [(18) D O M I N V S] M E M O R fuit nostri,] scilicet populi Israelitici ostendendo nobis per effectum, quod curam & dilectionem haberet circa nos, [E T] benedixit nobis] dandobis abundantiam spiritualium, temporaliumque bonorum, quam diu in eius cultu permanimus. Quod clarius subditur, [(19) B E N E D I X I T] domui,] id est, familiae] [I S R A E L,] benedixit domui Aaron,] hoc est, sacerdotibus. [(20) B E N E D I X I T] omnibus qui timent dominum,] scilicet [P V S] I L L I S,] id est, paruis & subditis [C V M] maioribus] & prelati. Non enim est personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet eum, & operatur iustitiam acceptus est illi, vt dicitur in Actis. Aet. 10. [(21) A D] I C I A T dominus super vos] bona maiora, quatenus indeficenter proficiatis in spiritualibus, quia non proficere est deficere. Hoc etiam orat pro nobis Apostolus ad Thessal. Deus dirigit viam vestram, & abundare faciat charitatem vestram in inuicem, & in omnes. Et alibi, Oro vt abundantis magis, [S V P E R] vos & super filios vestros] carnales & spirituales, dabo vobis & eis quotidianum profectum, vt ambuletis de virtute in virtutem. [(22) B E N E D I C T I] estis [V O S] o patres & filij [D O M I N O,] id est, a domino, vel ad honorem & gloriam dei, qui consulit vobis bona exteriora & interiora, temporalia & aeterna [Q U I] fecit caelum & terram] cum omnibus intermedijs. Creauit autem [(23) C A E L V M] [supremum] atque empyreum [C A E L I] domino,] id est, sibijpsi pro suo pa-

Exod. 32
Iosue 7
Iob 23
Sapient. 13
Esaie 44
Num. 23
Exod. 13
Deut. 1
Osée 11
Mich. 6
Eccle. 2
Ibidem
Aet. 10.
2. Thef. 3
1. Thef. 4
Psal. 83

Iere. 27 Eccl. 9 Baru. 2 Efa. 65 latio, ut in eo cum beatis æternaliter demoretur: non quòd ipse loco indigeat, sed ad gloriam electo- rum parauit sibi hanc domum: [TERRAM autem dedit filiis hominum] ad inhabitandum atque co- lendum eam, prout vitæ humanæ necessarium est, sicut per Ieremiam testatur, Ego creauit terram, & dedi eam ei qui placuit in oculis meis. (26) NON mortui in peccatis mortalibus [LAVDABUNT te domine] laudatione meritoria, quoniam sine charitate & gratia nullus meretur bonum diuinum, [NEQUE] omnes qui descendunt in infernum] damnatorum. Tales enim deum blasphemant. Vnde Eccl. hortatur, Quodcumque potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sa- pientia, nec scientia erunt apud inferos. Baruch quoque ait, Non mortui qui sunt in inferno, quorum spiritus acceptus est à visceribus eorum, dabunt honorem tibi domino. (27) SED nos qui viuimus] spiritualiter habendo charitatē, quæ est animæ vita [BENEDICIMUS] domino, id est, deum laudamus [EX hoc nunc,] id est, ex instanti iam præsentia, [EX vsq; in seculum,] id est, sine fine. Nunc enim laudatio ista incipitur, & vsque ad mortem continuatur, atque cum anima à corpore separatur, & simul in ea manet in regno cælorum in sempiternū, secundum quod per Eisaïam dominus ait, Gau- debitis & exaltabitis vsque in æternum.

EXPOSITIO Tropologica seu moralis eiusdem Psalmi.

2. Cor. 10 I. Iohā. 5 Iaco. 4 Gal. 1 Iacobi 4 Efa. 57 Iere. 2 Prou. 2 2. Cor. 2 3. Iohā. 1 2. Cor. 12 Gal. 2 Vemadmodū ad Corinth. dicit Apostolus, Hæc omnia in figura cōtingebant illis: scripta sunt autem propter eruditionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Debemus ergo præ- dicta ad nostram moralem instructionem cōuertere. Denique sicut subinde prædictum est, per AË- gyptum intelligitur hoc præsens seculum seu mundus, qui (secundum Iohan. in sua Can.) totus in maligno positus est. Quapropter Iac. dicit, Quicumque voluerit amicus huius mundi fieri, inimicus dei constituetur. Vbi per mundum non significatur machina mūdialis, ex elementis & cæteris irra- tionabilibus cōstans, sed populus mundanus, seculariter viuens, de quo ait Apostolus, Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Quia ut Iacobus scriptum reliquit, Amicitia huius mūdi inimica est deo. Per Israël quoque, qui interpretatur vir videns deum, intelligitur plebs fidelis, deum per fidem contemplan. Per Iacob verò, qui dicitur supplantator, intelligitur quilibet cōtra vitia lucās. Exitus autem filiorum Israel de AËgypto, significat exitum Christianorum de hoc mundo, vel potius de vita mundana ac vitiosa, quoniam mundum egredimur, non motu & loco, sed conuersatione & merito. Ait ergo, In exitu Israel, id est, populi Christiani, de Aegypto, id est, de conuersatione se- culari, domus Iacob, id est, eiusdem populi, de populo barbaro, id est, congregatione reproborum: qui barbari appellantur, quia ut ait August. Non nostra lingua est, sed barbara, quæ dei laudare non nouit. In hoc exitu facta est Iudæa, id est, plebs confitens deo (Iudæa namque confessio interpretatur) sanctificatio eius, id est, res seu gēs sanctificata à domino. Dum enim mundum vitā mutado egredi- mur, dei gratia nobis præstatur, per quam sanctificamur. Israel potestas eius, id est, in exitu isto, qui a- liud non est, nisi auersio mentis à rebus illicitis, & cōuersio eius ad deum homo seu populus contem- platiuus factus est speculum potestatis diuinæ, quia in eo relucet diuina potestas, quasi in speculo, cum maius sit peccatorem iustificare, quàm cælum creare. Itaque Israel factus est potestas eius, id est, potens dei effectus. Vel sic, facta est Iudæa sanctificatio eius, id est, in ipsa confessione qua purgatur, sanctificatur Israel, id est, deum cognoscens, diuina iudicia fide contēplans, seipsum coram deo vbi- que constituens atque examinans: factus est potestas eius, id est, potens in deo, quia per hæc potens efficitur ad resistendum tentationibus vniuersis. Mare, id est, populus inquietus, turbulentus, vitiosus- que amatus, de quo in Eisaïa scriptum est, Impij quasi mare fremens, quod quiescere non potest. Hoc igitur mare vidit prædictum exitum electorum de caligine vitiorum, & fugit, id est, imitari eos non voluit. Fugit namque & à deo recedunt, qui conuerti despiciunt, propter quod per Ierem. domi- nus, Elongauerunt (inquit) à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. in Prouerb. quo- que dicitur, Relinquant iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Iordanis, id est, homo humilis seipsum diiudicans (Iordanis quippe interpretatur descensus seu riuus iudicij) sicque designatur per per eum homo ab alto elationis ad profundum humilitatis descendens, atque seipsum discuties. Hic ergo Iordanis vidit sicut & mare, sed non fugit, imò cōuersus est retrorsum, id est, à cœpto itinere malo se retraxit, à praua consuetudine redijt, & ad fontem suæ salutis, videlicet deum reuersus est. Ecce quomodo quidam ex bono opere aliorum deteriores fiunt & fugiunt, alij ædificantur atque proficiunt. Ideo namque Apostolus de se & sibi similibus ait, Christi bonus odor sumus deo in omni loco. Alijs quidem odor vitæ ad vitam, alijs verò odor mortis ad mortem. Ex hac autem conuersio- ne Iordanis, montes, id est, sancti apostoli, sanctitate, sapientia, & miraculorum operibus eleuati præ cæteris, exultauerunt in domino, gratias referendo, vt arietes, ducentes ad ouile ouiculas. Ideo nam- que Iohan. in sua Cano. proficitur, Maiorem horum gratiam non habeo, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. Et Paulus sæpe in suis epistolis, de conuersione gētiū ineffabiliter se gloria- ri testatur. Et certe sicut bono prælato nihil adeo graue est, sicut peruersitas & incorrigibilitas sui gre- gis: sic nihil ei iucundius est, quàm professus & emēdatio subditorū. Et colles, id est, inferiores præ- lati, successeores & imitatores apostolorum exultauerūt, ob hanc causam in domino, nihil suis viribus tribuentes, vt agni ouium. Quid est tibi mare, id est, popule secularis, quòd fugisti à deo, nolens con- uerti: & tu Iordanis. i. popule humilis, quid est tibi, quòd conuersus es retrorsum? cessans à malo in- choato: de quo, scilicet quod quidam recte conuersi sunt, vos ò montes exultastis sicut arietes? &c. quasi dicat. Quæ est causa huius discretionis: quod vnus corrigitur, alius induratur? Et respōdet, A facie domini mota est terra, id est, ex respectu diuinæ præsentia ista cōtingunt, quòd vnus misericor-

A dicitur tãgitur à spiritu sancto & emēdatur, alius iuste despicitur, & obstinatus efficitur. Propter quod Rom. 17 clamat Apostolus, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iu- dicia eius. Et iterum, Vide bonitatem & seueritatem dei. Seueritatem quidem in eis qui ceciderunt: Bonitatem autem in te, si tamen permanseris in bonitate. Qui conuertit petram, id est, mētes duras in stagna aquarum, id est, lachrymas largas, vt defleant sua & aliorum delicta, qui etiam conuertit & rupem, id est, cor in malo habituatam, in fontes aquarum, ita quòd copiose defluant lachrymæ san- ctæ ex eo. Nam sicut Apostolus dicit, Vbi abundauit delictum, superabundat & gratia. Potest quoque exponi de Salvatore, de quo legitur, Petra erat Christus. ipse est etiā rupes, propter immobilē men- tis suæ in deo constantiam. Hanc petram, istamq; rupem cōuertit deus in stagna & fontes aquarum, quando pro omnibus nobis tradidit illum, ita vt foderetur manus eius, pedes ac latus, ex quibus flu- xerunt quinq; lymphidissimi fontes sanguinis sacri, qui aqua dicitur non substantialiter, sed propter effectum, quoniã sicut aqua abluit corpus, sic sanguis Christi abluit corda, secundū quod in Apoc. Iohan. dicit, Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. De his autem beneficijs tuis, seu nostris profectibus, qui sunt dona tuæ pietatis, non nobis domine nō nobis, sed nomini tuo da gloriam. Super misericordia tua, id est, de gratia nobis pie indulta, & veritate tua, qua nos pie in- formas, veraciter corrigis, & de lege tua nos doces. Nequando dicant gentes, vbi est deus eorum? id est, nomen tuum in nobis clementer glorifices, nosque magnifice salues, ne blasphemis ab impijs dicentibus te vel nolle, vel non posse saluare. Simulacra, id est, dii & idola gentium, id est, bestialiter criminaliterque viuētium, sunt argentum & aurum, opera manuum hominū, id est, humano artifi- cio ad formam deducta. Auari enim pecuniam colunt pro deo. Propter quòd dicit Apostolus, quòd auaritia est idolorum seruitus. Vniuersūque equidem deus est quòd amplius cogitat, amat & colit, secundum Augustinum. Et ergo luxuriosi deus atque simulacrum est femina, gulosi venter. Sed hæc longe ab eo sunt, qui cum sancto Tob dicere potest, Si putauit aurum robur meum, & obryzō dixi si- ducia mea. Vnde Apostolus prinā ad Timoth. ait, Diuitibus huius seculi præcipe nō sublimē sãpe- re, nec sperare in incerto diuitiarū, sed in deo viuo, qui præstat omnia nobis abunde. Quidam etiam in phantasmatibus suis, atque vanissimis phantasijs deo relicto occupantur. Homines autē quorum sunt ista simulacra, dii & opera, Os habent & non loquuntur salubria, deum laudando, & propria vi- tia consistendo: oculos habent apertos ad vana & secularia, & non videbunt bona æterna atq; cele- stia. Aures habent, ad inutilia verba intentas, & non audient, per obedientiam diuina eloquia: nares habent ad discernendum, & non odorabūt, bonæ vitæ fragrantiam & virtutum dulcedinem. Pedes habent, currentes ad mala, & non ambulabunt, viam mandatorum dei. Manus habent extensas ad opera vitiosa, & non palpabunt, hoc est, digitis suis non tangent, quæ dicunt, vt bona quæ docent aut sciunt exequantur: non clamabunt in gutture suo, personando deuote præconia creatoris. Simi- les illis fiant qui faciunt ea, id est, qui illos ad idola facienda aut veneranda inducunt, illis asimilen- tur in malis culpæ & penæ, quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, aut cooperantur facientibus, digni sunt morte, secundum Apostolū, Ecce qualiter peccatores impij & ingrati, omni- bus donis dei, videlicet membris corporis & viribus animæ abutuntur. Nam quibus vti debuerāt in dei obsequio, vtuntur in operibus tenebrarum. Talenta sibi commissa non solum abscondunt, sed ini- que dilapidant. Propter hoc Romanos hortatur Apostolus, Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sancti- ficationem. Domus Israel, id est, ecclesia Christi, deum per fidem amorose contemplan. de qua do- mo dicit Apostolus ad Hebræos, Christus tāquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos, spera- uit in domino, sciens scriptū esse, Benedictus vir qui confidit in domino. Huic enim domui ait Chri- stus apud Lucam, Noli timere pusillus grex, quoniam complacuit patri vestro dare vobis regnum. Adiator eorum & protector eorum est. Christus namque vt in Matth. legitur, promittit ecclesiæ, Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Domus Aaron, hoc est, cōgrega- tio fidelium sacerdotum, de quibus Apostolus loquitur, Qui bene præfunt presbyteri duplici hono- re digni sunt. Quibus apud Eisaïam dicitur, Vos sacerdotes domini vocabimini, ministri dei nostri dicitur vobis Sperauit in domino, quòd eius auxilio sacerdotaliter viuat, & alijs digne præsit. Quā- to enim ad perfectiorem vitam tenetur, & grauiori periculo subiiciuntur, si indigne se habeant, tan- to indigent firmitus, pleniusque sperare in domino. Sed (prohdolor) multi iam sacerdotes inueniun- tur, non in domino confidentes, nec sacerdotaliter conuersantes, sed thesaurizantes sibi argentū & aurū, in quo confidunt homines, Veneremque colentes: quibus cōuenit illud Ierem. Sacerdotes non dixerunt, Vbi est dominus? & tenentes legem nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me. Il- lud quoque Ezech. Sacerdotes inter mundum & pollutum non intellexerunt. Impletumq; cerni- mus quod per prophetas Eisaïam & Osee prædictum est, Erit sicut populus, sic sacerdos. Cætera pa- tent ex præcedenti articulo. Egrediamur itaque spiritualiter ex AËgypto, festinando ad patriam, & odientes (secundum monita Iudæ apostoli) eam quæ carnalis est maculatam tunicam. Nam vt scri- bit Corinthijs Paulus, Quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Denique non compingamus animas nostras simulacris sensibilibus re- rum aut imaginibus transitoriorum bonorum, sed mundo corde & mente theoreticis cōtemplationi- bus adornata, domino ministrare, placere, & semper asistere enitatur implentes illud Iudæ, Super- ædificantes vosmetipsos sanctissimæ fidei vestræ, in spiritu sancto orantes: vosmetipsos in dilectione dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam æternam.

Rom. 5 1. Cor. 10. Psalm. 21. Apoc. 1. Coloss. 3. Iob 31 1. Tim. 6. Rom. 1 Matt. 25 Rom. 6 Heb. 3 Ierem. 17 Luc. 12 Matt. 28. 1. Tim. 5 Efa. 61 Iere. 21 Ezec. 22 Efa. 24 Osee 4 Iud. apof. 2. Cor. 4 Iudæ 1.

D DIONYSII CARTHUSIANI
COMMENTARIUS IN PSAL. CXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus Psalms est, Haleluia. Loquitur autem Propheta in psalmo hoc in persona cuiuscunque fidelis peregrinantis a domino in hoc seculo nequam, quod est regio vitiorum. Talis igitur homo gratias agens deo de sua liberatione, partim iam facta seu inchoata, postmodum vero complenda, ita exorsus est,

PRECATIO.

Deus celi & terræ uocem orationis te diligentium benignus admitte, aurem clementiæ precibus te inuocanti inclina, ab omni tribulatione & dolore nos libera, & ab hac transeuntibus uita redde nobis bona sempiterna.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

DILEX I] sumum bonum, quod solum in se & propter se summe amandum est. Et non dixit quid diligeret, ad insinuandum quod deus solus propter se amandus sit, & alia tantum in eo, [QVONIAM exaudiet dominus uocem orationis meæ.] hoc est, uerbum bonæ spei. Omnino enim sperare debemus quod deus preces nostras inanes esse non sustinet, dummodo postulemus sicut petendū est: aliās conuenit nobis quod Iaco. asserit. Petitis & non accipitis, eo quod male petatis. Talis autem petitio nec uere, nec proprie dici potest oratio, quoniam oratio (secundum Damasc.) est petitio decentium a deo. Hic autem dicit se diligere deum propter beneficia exauditionis. Nam propter beneficia sua deus amandus est, & tanto plus ceteris, quanto plura atque maiora dona ab eo recepimus. Magis tamen amādus est deus, propter seipsū ac propriā bonitatē, quæ uere pura & infinita est. Debemus autē deum propter utranque causam simul ac summe amare: ad quod pertinet quod in cano. Iohā. scriptum est, Nos ergo diligamus deum, quoniam ipse prior dilexit nos. Quod autē dominus exauditus sit me, hinc confido. (2) QVIA, inclinauit aurē suam mihi, id est, misericordiam suā obtulit mihi, asserens se paratum infirmū succurrere, miserū exaudire, periclitantem saluare. Propterea [ET in diebus meis, id est, cunctis diebus quibus subsisto, & non solū ad horam, seu modico tēpore] IN VOCABO] id est, ex intimo cordis affectu deum orabo, secūdm quod apud Luc. Christus testatur, Oportet semper orare, & nō deficere. (3) CIRCVNDEDERUNT, id est, copiose & undique inuaserunt [ME] in medio laqueorum positum, [DOLOR S MORTIS, id est, pœnæ mortales, uehementes tentationes, inordinatæ affectio- nes, quæ mortē perpetuā animæ ingerunt, nisi pietas dei succurrat, ET pericula inferni, id est, pec- cata mortalia, uel saltem uia facile incidendi ea] IN UENERUNT ME, quando gratiā perdidisti, con- sentiendo malignis affectibus. Dicuntur autē peccata mortalia inferni pericula, quia per ea perit ani- ma in æternū projicienda in infernū. Possumus quoque per dolores mortis accipere pœnas ex origi- nali peccato sequutas, & propter illud nobis inflctas, sicut sunt languores, & morēdi necessitas, re- bellio sensualitatis, & reliqua vulnera animæ. Pericula uero inferni sunt omnia illa, quæ hominē tra- hunt ad spiritualem interitū. Hos dolores, hæcque pericula non ignorabat beatus Iob, qui ait, Sagit- tæ domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritū meum, & terrores domini militat cōtra me. (4) TRIBVLATIONEM] in corpore, [ET dolorem] in anima [IN UENI] per experientia e- arundem, quemadmodum dicit Apostolus, Foris pugna, & intus timores, & nullā requiem habuit caro nostra. Supra modum grauati sumus. Ecce quomodo prælesti dei uiuentis flagellis præsentis uitæ purgantur, circūciduntur, & poliuntur, ut fiant lapides apti, ex quibus ædificetur muri Hieru- salem. Ideoque in Prouerb. scriptū est, Disciplinam domini filii mi ne abijcias, & ne deficias cū ab illo corripis. Quem enim diligit dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Hinc quoque angelus Raphael dixit Tobiā, Quia acceptus eras deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. Non ergo frangamur aduersis, sed quo pluribus malis uallamur, eo fiducialius, pleniusque speremus nos ad electorum ac filiorū numerum pertinere. Sed pro gratia inconcussæ patientiæ indefinenter oremus, sicut subiungitur, [ET nomen domini inuocau] ut mecum esset per gratiam, meque erueret, si uile ef- set animæ meæ. Vnde scriptū est, Clamau ad dominū de tribulatione mea, & exaudiuit me. Cū angu- stia ret in me spiritus meus, domini recordatus sum. (5) O DOMINE libera animā meā] ab om- ni periculo, qui es [MISERICORS dominus,] quoniam peccatori pœnitenti statim indulges, [ET iustus], quoniam nullum malum impunitū relinquit, & me propter peccata mea in hac uita tantis casti- gationibus percussisti. Vnde Iob ait, Deus inultū abire nō patitur, ET deus noster miseretur] prout liber Sapient. testatur, Misereris omnium, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata hominum pro- pter pœnitentiā. Et in Iohēle, Conuertimini ad dominū, quia benignus & misericors est, patiens, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. (6) CVSTODIENS paruulos, id est, humiles a peccatis gratiose præseruans est] DOMINVS. Superbis enim resistit, humilibus autem dat gratiam. Quapropter in Prouerb. legitur, Sapientia protegit gradientes simpliciter, id est, humiliter. Et apud Esa. Dominus excelsus & sublimis habitans æternitatem, & cū cōtrito ac humili spiritu, ut uiuificet spiritum humilium & cor contritorū [HVMILITVS sum] descendens a monte superbiæ, & agens quod Ecclesiasticus consulit, Quanto magnus es, humilia te in omnibus, [ET liberauit me] a malis pœnarū multarū, ac varijs uitijs. Propter quod prima Petri monet sermo diuinus, Humiliamini sub potenti manu dei, ut uos exaltet in tēpore uisitationis. (7) CONVERTERE anima mea] a turbu- lentis cogitationibus, a superuacuis solitudinibus, ab impetuosis inordinatisque motibus passio- num atque facinorum [IN requiem tuam, id est, ad pacem internam, ad cōtemplationē quietam, ad

Iacob. 4

1. Iohā. 4

Luc. 18

Iob 6

2. Cor. 7

2. Cor. 1

Prouer. 3

Tob 12

Ionā. 2

Iob 24

Sapient. 13

Iohēlis 2

Iaco. 4

Prouer. 3

Esa. 37

Ecclef. 3

1. Pet. 5

EXPOSITIO PSAL. CXIII. Dilixi.

CCXXXIII.

A stabilitatem mentalem, ad tuipius vacationem, ad conscientiæ securitatem. Et quoniam ista reperiri non ualent nisi in deo, idcirco conuertere a anima mea a multis in requiem tuam, uidelicet ad unum quod solum necessariū est, a creaturis ad creatorem, de quo in Esaia scriptum est. Requiem dabit tibi dominus semper, & implebit splendoribus animam, [QVIA DOMINVS benefecit tibi, id est, merito in deum conuerti debes, quiescēdo in eo, sicut in ultimo sine summoque bono propter benefi- cia eius, quibus te a malis eripuit a periculis præseruauit, gratiaque impleuit. Hæc autem beneficia specificantur, dum subditur, (8) QVIA eripuit animam meam de morte] peccati, in qua fuit: de morte quoque inferni, in qua nisi deus misericorditer peperisset, fuisset. [OCULOS MEOS a lachrymis, id est, a causā plangendi, quia enim de peccato eum eripuit abstulit ei causam lachry- mandī. Vel a lachrymis quas pro peccatis effudi, dando mihi consolationem internam de spe remis- sionis, & ita mitigauit in me dolorem ac fletum. Vel sic, & melius ut uidetur, Eripuit oculos meos a lachrymis, quæ solent venire ex pusillanimitate, seu inordinata tristitia, aut alia qualibet irrationabi- li causā. Has lachrymas expedit nobis auferri: nō autem lachrymas ex recordatione peccati, seu desi- derio dei ac patriæ emanantes, nisi forte ad tempus, cum ipsæ sint maximum donum spiritus sancti. De illarum uero cessatione lachrymarum dominus ait per Ieremiā, Quiescat uox tua a ploratu, & o- culi tui a lachrymis: quia est merces operi tuo. De his autē lachrymis dominus ait apud Matth. Bea- ti qui lugent, quoniam ipsi cōsolabuntur: [PEDES MEOS, id est, affectus meos, cogitationes & ope- ra eripuit] ALAPSU] id est, a ruina peccati. Hinc ergo (ut spero) (9) PLACBO DOMINO] ple- ne atque perfecte [IN regione uiuorum] id est, in patria beatorum, qui ueraciter uiuunt, in tantum, ut nostra uita illorum uitæ comparata mors sit potius dicenda, quā uita. In hac uita, in qua iustus se- ptes cadit in die, in qua omnes nostræ iustitiæ sunt quasi pannus menstruatæ, deo perfecte placere non possumus, quoniam uidet in nobis uenialia mala, quæ sibi nullatenus placent, & aliquid dicitur. In patria uero perfecte ei placebimus, quoniam nihil impuritatis inerit nobis, sed erimus ei ratione perfectæ munditiæ similes. Specialiter autem conuenire possunt tres isti uersiculi uero deuo- to in extremis agentis, qui uidens mortem sibi iam esse propinquam, alloqui potest animam suam di- cendo, Conuertere anima mea de corpore mortis huius, de præsentibus istis pressuris, de graui isto exilio, in requiem tuam, id est, in paradysum cælestem, in uitam æternam, quia dominus benefecit tibi in uita ista per gratiam. Idcirco redi ad creatorem tuum, per seruentem amorem, ut beneficiat tibi per gloriā. De hac etenim reque accipi potest quod dominus per Esaia testatur, Erit (inquiēs) securitas usque in sempiternum, & sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducia, & in reque opulenta. Qua eripuit animam meam de morte, sicut expositum est. Vel ideo ista dicuntur, quoniam sanguine suo eripuit Christus animas nostras a morte æterna, de qua in Apo- calyp. scriptum est, Qui uicerit, non lædetur a morte secunda. Oculos meos a lachrymis, quas in in- ferno habuissē, in quo erit fletus stridorque dentium, nisi Christus me liberasset. Pedes meos a la- psu, quia in se stabiliuit uota & opera mea. Ecce psalmus hic breuis sententiarum plenitudine deco- ratur: in quo pulchre instruumur, quid nobis in aduersis agendum sit, ubi intentionē ac desideria no- stra figere debeamus, & beneficia dei in ipso compendiose recolimus. Merito etiam psalmus iste in defunctorum officio caput est, quia in eo multa dicuntur, quæ uel in persona defunctorum, uel pro- ipsis defunctis dici possunt. Defuncti enim (pro quibus oramus) qui sunt in purgatorio diligunt de- um, & sciunt se a tormentis liberandos, pro qua tamen liberatione ipsi orare non possunt oratione meritoria, quanuis eam inæstimabiliter cupiant. Denique certi sunt se nunquam damnandos, de quo (proh dolor) nos certi non sumus. Propter quod necesse est nos timorare atque sollicitè ambulare cum deo nostro, illudque apostoli adimplere, Cum metu, timore, & tremore uestram salutem operamini. Ob hanc etiam causam sanctus Iob dixit, Semper quasi tumentes super me fluctus timui deum. Nec mitum, cum nemo nostrum sciat an amore dignus sit an odio.

Luc. 10

Esa. 57

Iere. 31

Matth. 5

Prou. 24

Esa. 64

Esa. 32

Apoc. 1

Luc. 13

Mich. 6

Philp. 2

Iob 31

Ecclef. 9

Psal. 114

2. Re. 15

2. Re. 16

Rom. 10

Ibidem.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXV.

EXPOSITIO TITVLI.

Huius quoque Psalms sicut præcedentium titulus est, Haleluia. Et sicut præcedentem Psalmum quidam exponunt ad literam de Dauid, constituto in persecutione Saulis, ita quod in psal- mo illo petit liberari ab illa persecutione iniusta, sic psalmū præsentem exponit ad literam de Dauid, constituto in persecutione Absolonis filij sui, ut sit sensus primi uersiculi, Credidi, Sibæ dicenti mihi de domino suo Mephiboseth uerba mēdacia, propter quod locutus sum ad Sibam, Omnia quæ erant domini tui, tua sunt, ego autē humiliatus, & contemptus & exprobratus sum nimis, quia propter Absolonem inij fugam. Secūdm hanc expositionem loquitur Dauid hic de sua credulitate mala, & leui atque decepta. Nam credidit pessimo detractori, sine debita inquisitione, & de loquutio- ne sua iniusta, qua ex falsa credulitate cōtulit Sibæ omnia bona pij uiri, puta Mephiboseth, Hæc au- tem expositio non uidetur consonare expositioni seu allegationi Pauli apostoli, qui sancto spiritu plenus, & mentem Dauid plenissime sciens, allegat hæc uerba in epistola ad Romanos tanquam di- cta de bona credulitate fidei sanctæ, & sancta confessione ueritatis creditæ, de quibus ait, Corde cre- ditur ad iustitiā, ore autē cōfessio fit ad salutem. Sic enim allegat uersum præsentē. Sicut scriptum est, Credidi ppter quod loquutus sum. Et nos credimus, propter quod & loquimur. Vnde certū est, quod Apostolus inuuit istā scripturā ad literam loqui de bona credulitate, atque salubri loquutione.

B

E

G

H

G

Et ita David non fecit hunc psalmum de seipso ad sensum praetactum, Dicendum itaque quod materia psalmi istius est constantia fidelium, & maxime sanctorum martyrum in fide, & fidei publica professione: in quorum persona ait Propheta,

PRECATIO.

Preces populi in te credentis domine suscipe, & concede nos sacrificium laudis tibi semper offerre: dirumpe peccatorum nostrorum vincula, ut tibi digna reddamus fidei Christianae vota.

EXPOSITIO psalmi literalis.

REDDIDI] quaecumque fides catholica exigit esse credenda, [PROPTER] quod loquutus sum] publice confitendo coram infidelibus & tyrannis, seu alijs quibuscunque ea quae credo. Primo creditur, deinde vera confessio sequitur, quae ex fide originatur: nec sufficit vnum sine alio in certo casu. Quod enim sine fide non sufficiat loquutio seu confessio, certum est, cum iustus ex fide vivat. Quod vero necesse sit fidem confiteri coram hominibus, quando rationabilis causa occurrit, videlicet ne alij scandalizentur, vel deus blasphemetur, liquet ex eo quod Christus ait, Qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in regno suo. Et ad Timotheum ait Apostolus, Noli erubescere testimonium domini nostri Iesu Christi. Hoc martyres sancti eminentissime impleverunt. Nos quoque in pace ecclesiae credimus, & proximis nostris credita loquimur & confitemur. [Ergo autem] propter veram fidem, & sanctam confessionem [HUMILITAS], id est, vexatus, contemptus, & passus [SYMPTOMIS] ab aduersarijs veritatis. Quemadmodum Christus in Euangelio ait, In mundo pressuram habebitis. Et iterum, Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum. Vel, ego humiliatus sum nimis, hoc est, de vera fide & confessione constanti non superbiui, nec aliquid boni viribus meis ascripsi, sed meipsum coram deo profundissime humiliavi, idcirco ab eo merui conferuari. (2) Ergo dixi in excessu meo, id est, in sublimi consideratione, seu contemplatione extatica, qua speculatus sum distinctionem inter diuinam essentiam, atque humanam naturam, [OMNIS] homo mendax] .i. quilibet homo per comparationem eius ad deum, & consideratus secundum seipsum est mendax, verbo vel opere, vel patientia, vel comparatione: ita quod sicut deus est ens & veritas, sic homo est nihil & mendax, si referatur ad veritatem, essentiamque diuinam. Dicitur ergo omnis homo mendax, non ab habitu falsitatis, sed quia interdum mentitus est verbo vel actu, loquendo aut operando non recte, non iuste, non vere, & per consequens mendaciter & oblique. Vnde ad Rom. scribit Apost. Est autem deus verax, omnis autem homo mendax. Et apud Ieremiam dicitur deo, Ad te gentes venient ab extremis terrae: & dicent, Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem quae eis non profuit. Quemadmodum namque verum multipliciter dicitur, ita & mendax. Nam alia est veritas vitae, alia veritas entis, alia veritas propositionis. Iterum alia est veritas vitae, alia veritas doctrinae, alia iustitiae. Similiter aliud est mendacium vitae, quod simulatio appellari posse videtur, vel iniustitia: aliud est mendacium orationis. Et certum est, quod omnis homo viator sit aliquo horum modorum mendax, cum non sit homo super terram, qui facit bonum & non peccet, ut dicit Eccle. Imo Iacobo teste, in multis offendimus omnes. Vel dicitur omnis homo secundum se mendax, id est, instabilis, fragilis, ad peccata peluus. Cum ergo omnis homo ex se sit mendax, ego autem ex gratia dei verax sum, ideo, (3) Quia pro retribuam domino, hoc est, hoc est, quod dignum restituam ei, & quam ei vicissitudinem reddam [PER] omnibus quae retribuit mihi? id est, pro omnibus donis gratiae suae, quae saepe contulit mihi, quia in primo parente dedit ea mihi, & peccaui in illo amissique ea? Rursus dedit mihi ea in baptismo, sed iterum peccas, perdidisti dona gratiae dei. Ipse vero in sacramento penitentiae ea mihi retribuit. Quis autem omnia beneficia dei generalia & specialia, naturalia, atque gratuita numerare vel exprimere poterit? Omnia condidit propter nos, ad nostram custodiam deputat, atque transmittit angelos sanctos. Tandem ipsemet venit ad nos, & in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, corpore suo & sanguine alit nos, propter nos mori dignatus est. Verficulus iste cum ingenti deuotione dicendus est, quatenus tota mente optemus deo esse grati, eius beneficia memoriter atque frequenter recolendo, eaque domino humiliter confitendo, ipsum pro eis feruenter amando, reuerenter colendo. Sed quonia deus donorum nostrorum non eger sicut primo Paralip. scriptura affirmat, Tua domine sunt omnia, & quae de manu tua accepimus, dedimus tibi, idcirco nil dignius ei rependere possum, nisi ut sequar vestigia eius, & offeram ei meipsum passionem ac mortem, seu alia dura sustinendo libenter pro eius amore, sicut subiungitur, (4) Calicem salutarem. i. vitam salutarem, id est, passionem, persecutionem, seu mortem salutis. i. per quam ad salutem pertingitur. Per calicem namque venit ad gloriam, [ACCIPIAM]. i. aequanimiter feram. Vel calicem salutarem. i. vitam penitentialem, mei ipsius districtam castigationem, quotidianamque mortificationem, accipiam, baiulando crucem meam quotidie & Christum sectando. Nam ut ait Apostol. ad Roma. Si spiritu facta carnis mortificauerimus, viuemus, [ET] nomen domini inuocabo, ne in aduersis deficiam, aut in proprijs meritis sperare incipiam, aut mihi aliquid tribuam. (5) Vota mea, id est, desideria mea [DOMINO REDDAM] nihil inordinatum aut deo contrarium cupiendo, sed caelestia acquirendo, atque pro eis rogando [CORAM OMNI] POPULO eius] fidei praesente, ut ipsi quoque desideria sua domino reddant, & meo exemplo caelestia appetant. Vel, Vota mea domino reddam, id est, promissiones meas ad laudem domini adimplebo. Iuxta illud Ecclesiastes, Si quid vultis deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Et Ionas, Quaecumque

Rom. 1.

Luc. 9. 2, Tim. 1.

Ioh. 16 Mat. 10 Luc. 21

Rom. 3 Iere. 16.

Eccle. 7 Iaco. 3

Baruc 3

Psalm. 15. 2. Par. 29

Rom. 8

Eccle. 5 Ion. 2,

A (inquit) vovi reddam domino pro salute. In baptismo promissimus abrenunciare omnibus pompis & actibus satanae, in religionis professione sponsumus pauperatatem, castitatem & obedientiam. Et vtinam vota ista domino persoluamus. Reddam ergo domino vota haec, non solum in occulto, sed coram omni populo: non propter inanem gloriam, sed ad dei honorem & proximorum aedificationem, quatenus illud Matthaei perficiamus, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra & glorificent patrem. [PER] BONA in conspectu domini mors sanctorum eius] .i. coram deo digna atque accepta est dilectio hominum perfectior, quoniam mors haec aeterna est vitae aeternae. Homines autem vberim parvipendunt mortem, vel occisionem sanctorum, sed deus iudicat eam aeterno premio munerandam. Hinc nempe ab Esaya dicitur, Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, & viri misericordiae tolluntur, & non est qui intelligat. Et in libro Sap. Iustus si morte preoccupatus fuerit, in refrigerio erit. (6) O DOMINE, hoc est, merito te dominum vovo, [QUI] ego seruus tuus] tibi obediens in credendo, [Ergo] seruus tuus] operando, [ET] filius ancillae tuae, id est, natus de matre fidei te colente. Vel filius ancillae tuae, hoc est, ecclesiae tibi ministrantis. (7) Dirumpi vincula mea, id est, consuetudines malas & opera vitiosa quae hominem stringunt, ne ad dei obsequium libere vadat. Haec enim ligant, captumque tenent peccatorem sub potestate diaboli. Haec vincula rupit in nobis deus, dum peccata dimittit, gratiam influit, & de seruis peccati efficit filios adoptionis. Propter quod ait Apost. Misit deus spiritum filij sui in corda nostra, clamante, Abba pater. Vel, Dirupisti vincula mea, id est, omnia impedimenta, quibus a tua contemplatione impediatur, scilicet poenitentiae & obligationes poenarum. Hoc deus non facit perfecte nisi in morte hominum perfectorum qui euolant, quales praesertim sunt martyres. Alij enim quauis sint sancti, & miracula maxima operati, non tamen vadunt ad dominum securi, sed horrescit corum conscientia, secundum Hieronymum, quod secundum communem legem accipi potest: aliqui tamen ex speciali gratia dono certificati fuerunt de sua saluatione, imo & euolatione, qui martyres non fuerunt. [Tibi] sacrificabo hostiam laudis, id est, pro istis beneficijs te laudabo & meipsum seu alia quaelibet munera tibi cum laudibus immolabo, quemadmodum scriptum est, Ego autem in voce laudis immolabo tibi. Et rursus, Quid digne offeram domino: curuabo genu deo excelso, [ET] nomen domini inuocabo] pro conseruatione atque profectu in omni bono. Quara est virtus huius verficuli. (8) Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, sicut nunc dictum atque expositum est, [In] atrijs domus domini, hoc est, in locis ecclesiae, quae est domus orationis] in medio tui Hierusalem, id est, in medio vniuersalis ecclesiae per totum mundum diffusae, ita quod perseverabo in ecclesiastica vnitatem, atque catholica fide, scissuras haereticorum deuitans. Interdum enim per Hierusalem significatur anima fidelis, & ecclesia militans.

EXPOSITIO eiusdem psalmi de Christo, & quomodo a sacerdote celebraturo dicendus sit.

Omnia in super verba psalmi istius de Christo conuenienter satis intelligi possunt, excepto primo verbo quo dicitur, Credidi. Cum enim Christus a principio creationis suae anime fuerit comprehensor, non conuenit ei fides, quae est theologica virtus, sed sicut in superioribus frequenter attributum est Christo sperare seu spes, non prout spes est virtus theologica, sed in quantum accipitur pro quadam praestolatione boni futuri, sic Christo attribui potest actus credendi, sumendo hunc actum pro quacumque cognitione fidei. Sicut enim interdum accipit scriptura scire pro credere, ut cum sanctus Iob dicit, Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Futuram namque resurrectionem non sciuit nisi per fidem. Itaque contra quandoque sumit scriptura credere pro scire. Sicque conuenit Christo, de quo psalmus iste exponi potest hoc modo, Credidi, id est, de veritate eorum quae deus mihi (ut homo sum) reuelauit, non dubitavi, propter quod loquutus sum, doctrinam euangelicam legis, asserendo me esse Christum, & veritati testimonium exhibedo: sicut in euangelio dixi, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati: ego autem humiliatus sum nimis a Iudaeis, qui me contempserunt, blasphemauerunt, & turpissima atque amarissima morte occiderunt. Vnde in Esaya scriptum est, Nos putauimus cum quasi leprosum, & percussum a deo, & humiliatum. Vel, humiliatus sum nimis, id est, in proprio corde humilimus fui, secundum quod dixi apud Matt. Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Et alibi, Ego non quero gloriam meam. Ego dixi in excessu meo, id est, in contemplatione qua deum vidi per speciem: omnis homo, praeter me, mendax, sicut in praecedenti articulo plenius est dictum. Et quia hoc dixi, cognoui quod omnes indigerent liberari per me, sicut fatetur Apostolus, Omnes peccauerunt, & egent gloria dei. Et hoc modo in Michae dicitur, Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Quid retribuam domino, pro omnibus quae retribuit mihi? id est, pro incomparabilibus gratijs mihi concessis: quia non ad mensuram dedit mihi deus spiritum & sine prauijs meritis assumpsit meam humanitatem ad sum esse diuinum dei verbum, imo plus dedit mihi quam toti vniuerso. Sicut Christus deo gratissimus fuit, sic ista affectuosissime dixit. Et respondet, Calicem salutarem accipiam, id est, passionem saluificam, & mortem qua mundus viuificetur, sustinebo, quatenus dei honorem recuperem, moriendo pro omnibus ut reducantur ad deum. Hoc est quod Christus passione instante dixit, Calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum? Et alibi, Pater si non potest hic calix transire a me nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et filius Zebedei, Potestis (inquit) bibere calicem quem ego bibiturus sum? & nomen domini inuocabo. Frequenter Christus patrem inuocauit. Vnde scriptum est, Erat Iesus pernoctans in oratione dei. Passione quoque instante orauit, quemadmodum ad Hebraeos dicit Apost. Iesus cum clamore valido & lachrymis, preces supplicationisque fun-

Matt. 5 Esa. 57.

Gal. 4

Ion. 2 Mich. 6

Matt. 21.

Iob 19

Ioh. 18

Esa. 53

Matt. 11

Ioh. 8

Rom. 3.

Mich. 7,

Ioh. 3.

Ioh. 18

Iuc. 22

Matt. 20

Luc. 6

Heb. 5

Iohā. 8
Luc. 23
Luc. 21
Matt. 10
Iohā. 14
Ibidem
Esa. 49
Zacha. 3
Luc. 1

Esa. 1
Heb. 10

Malac. 3

dens ad eum, qui possit illum a morte saluum facere, exauditus est pro sua reuerentia. Vota mea domino reddā. i. desideria mea deo offerā orando atq; docēdo pro eius honore & mundi salute, coram omni populo eius præsente. Nam apud Iohannem Christus dixit corā discipulis atque Iudæis. Ego honorifico patrem meum. Et in cruce suspensus, orauit, Pater ignosce illis. Pretiosa in conspectu domini mors sanctorū eius. Hoc est quod Christus in euāgelio ait, Capillus de capite vestro non peribit. Et rursus, Nolite timere eos qui corpus occidunt: quasi dicat, Tam pretiosa erit mors vestra domino, quam pro nomine eius sufferitis, vt merito debeatis appetere eam. O domine, quia ego seruus tuus, in quantum homo. Vnde dixit, Pater maior me est. Et, Sicut mandatum dedit mihi, sic facio. In Esaia quoque, Dominus formans me ex vtero seruum sibi. Et ipse dominus ait de me, Ecce ego adducam seruum meum orientē: ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ, videlicet virginis benedictæ, que ait, Ecce ancilla domini. Dirupisti vincula mea, hoc est, passibilitatem & omnes naturales defectus, quos sponte assumpsit, abstulisti a me, resuscitās me in corpore glorioso. Vel, Dirupisti vincula mea, hoc est, corpus meum & corporis membra tempore passionis, rumpi, vulnerari ac lacerari permististi, ita vt a planta pedis vsque ad verticem capitis non esset in eo sanitas. Tibi sacrificabo hostiam laudis, hoc est, meipsum in cruce offeram ad gloriam tuam, pro redemptione humana, quemadmodum ad Hebræos ait Apostolus. Christus per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, sicut iam patuit, in atrijs domus domini, in medio cui Hierusalem. Ad literam Christus orauit & prædicauit in templo dei quod erat in Hierusalem, prout per Malachiam fuit prædictū. Statim venit ad templum suum dominator, quem vos queritis: & angelus testamenti, quem vos vultis. Porro cum psalmus iste sit vnus eorum qui a sacerdotibus ante celebrationem dici solent, tangendum est breuiter, qualiter ab eis applicandus sit sensus psalmi istius ad sacrosanctum officium missæ, sacramentumque altaris. Dicat ergo fidelis ac deuotissimus Christi sacerdos, Credidi, id est, firmissime tenui & tenebo ac teneo, quod in hoc sacramento sit totus Christus, eo modo quo ipse testatur, & ipsa ecclesia profitetur. Propter quod loquutus sum confessionem meam, & sermonem ad populum, seu alia quælibet bona ad hanc fidem spectantia, meique præparatoria ad tantū officium. Ego autem humiliatus sum nimis, id est, omnino indignum me reputaui ac reperto ad accedendum Christi altare, & immolandum sacrificium tam diuinum, ad quod dignus non essem considerata dignitate sacramenti, quauis totius mundi virtutes ac merita possiderem. Ego dixi in excessu meo, id est, in alta consideratione eorum quæ circa hoc sacramentum pefanda sunt, Omnis homo mendax, id est, nullus vere dignus est ipsum cōsecrare aut fumere, quoniam omnes fragiles sunt & caduci. Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi, præsertim pro sacrosancta communione corporis & sanguinis sui? Calicem salutaris, id est, calicem saluatoris, in quo sanguis eius consecratur & continetur, accipiam, manibus meis in altari: & nomē domini inuocabo, orando pro meipso ac alijs, pro viuis & mortuis, atque pro omnibus causis pro quibus ecclesia statuit, aut mihi incūbit. Vota mea, hoc est, desideria mea domino reddam coram omni populo eius, id est, coram vniuersis assistantibus offerendo eis præsentibus vota & preces deo. Dirupisti vincula mea, o Christe, id est, tuo preciosissimo sanguine abstulisti peccata mea, imo quotidie rupis vincula vitiorum meorum, per saluberrimam hostiam corporis tui & sanguinis, tibi o deus pater, seu trinitas superbenedicta, sacrificabo hostiam laudis, offerendo ad laudem tuam corpus & sanguinem Saluatoris, per quam oblationem, laus, honor, & gloria, tibi impenditur, cetera patēr. Ecce psalmum vere ineffabili laude dignum audiuimus, in cuius principio fidem veram, & sanctam cōfessionem homo deuotus & martyr inuictus fatetur. Deinde respectu diuinæ veritatis, ceteros omnes arbitratur mendaces. Insuper sollicitatur ne deo inueniatur ingratus, perhibens se multa opera bona aucturum ad gloriam creatoris ne ingratus existat. Cum præcipua igitur deuotione decet nos psalmum tam dulcem, decorum & sententiosum cantare, quatenus vim eius mereamur gustare.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXVI.

EXPOSITIO TITVLI.

EST autem titulus psalmi præsentis Halelua, quia propheta in hoc psalmo omnes gentes, omnesque populos, id est, homines vniuersos, Iudæos videlicet atque Gentiles inuitat ad laudem dei pro beneficio incarnationis Christi, & pro adimplentione eorum quæ prophetata erāt de Christo gentiumque conuersione. Et quod iste sit literalis sensus psalmi huius, constat ex eo quod Apostolus ad Roma. allegat scripturam psalmi istius, tanquam de gentium conuersione prædictam. Dico (inquiens) Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis: Gentes autem super misericordia honorare deum: sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus. Et iterum, Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Christus enim est lapis angularis, in quo Gentes & Iudæi coniuncti sunt, vnam constituens ex vtriusque ecclesiam, in qua non est distinctio Iudæi & Græci. Nam sicut ait Apostolus. In Christo Iesu neque circumcisio est aliquid neque præputium, sed noua creatura. Quoniam verò plures de gentibus quam de Iudæis ad Christum conuersi sunt, idcirco Propheta hoc præuidens, primo inuitat Gentes, dicendo,

Rom. 15
Psal. 17
Esa. 28.
Ephē. 2
Gal. 5.

PRECATIO.

Omnipotens pater domine, condignas maiestati tuæ laudes fac nos tibi semper offerre: confirma super nos misericordiam tuam, ne aliqua corruptela criminum inficiat animam nostram, ut veritas tua tibi cōsubstantialis nobiscum maneat naternum.

A

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

AVDATE dominum omnes gētes [ad fidem vocatæ, de quibus Christus ait, Oportebat Christum pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius penitentiam in omnes gentes. [LAVATE eum omnes populi] Iuxta Iudaismo conuersi. Causa autē huius inuitationis annectitur, [QVONIAM] confirmata est super nos misericordia eius, hoc est, effectus pietatis diuinæ, seu gratia dei copiose, & plenius quam ante, effusa & roborata est super totum genus humanum, videlicet super gentes & populos omnes: quādo vtiq; nisi in Christi aduentu? Tunc enim (sicut Iohannes testatur) gratia per Christū facta est.

I.

Loquebatur ergo Propheta de futuro per modum præteriti, propter certitudinem prophetiæ. De hac confirmatione misericordiæ dei super nos quæ facta est in Christi aduentu non ante, dicit Apostolus. Tempora prioris ignorantie despiciens deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbiq; penitentiam agāt, [ET veritas domini,] hoc est, impletio diuinarum promissionum, mysteriorumque Christi, [MANET in æternum] quantum ad fructum ex ea consequutum, qui est liberatio generis humani. De hac veritate habetur apud Iohannem. Veritas per Christum facta est. Ipse nanque omnia de se prædicta impleuit. Vnde pendens in cruce dixit, Consummatū est. Vel veritas domini. i. doctrina & prædicatio Christi atq; euāgelicæ legis, manet in æternum, quæadmodum Christus testatur, Cælum & terra transibunt, verba autē mea nō transibunt. Vel veritas domini, hoc est, Christus filius dei, qui ait, Ego sum via, veritas, & vita, manet in æternū: quod Iudæi quoque cōfessi sunt dicētes ad Saluatorem, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternū. Psalmum hunc verbis permodicum, & sensibus plenum ac magnum, sancti doctores vehemēter commendant. Cōtinet enim summam, quod in alijs psalmis sparsum tractatur. Denique quid desperatis gentibus iucundius, quid miseris, cæcis & perditis dulcius dici potuit, quam quod super eas cōfirmata esset misericordia dei, atq; ob hoc deum laudarent? Cum quadam igitur flamma sanctæ deuotionis pronuncietur a nobis hic psalmus,

COMMENTARIVS IN PSAL. CXVII.

EXPOSITIO TITVLI.

ADsignatur psalmo huic pro titulo Halelua. Inuitatur enim populus electorum ad laudem diuinam in hoc psalmo. Secundū Hiero. psalmus iste de Christi primo aduentu manifeste conscriptus est, sicut in processu patebit. Quod enim inferius dicitur, Lapidem quē reprobaucrunt ædificantes, & c. dixit Christus Iudæis de seipso prædictum. Nunquid (inquiens) legis in scripturis, Lapidem quem reprobaucrunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & c. Petrus quoque loquens principibus sacerdotū de Christo, probansque eis Christi glorificationem ait, Hic est lapis qui reprobatus est a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli: & non est in alio aliquo salus. Probatio autē non valet nisi ex sensu literali, præsertim Iudæis, qui (vt fertur) non recipiunt nisi sensum literalem. Multi ergo dicunt hunc psalmum ab illo loco, Aperite mihi portas iustitiæ, vsq; ad finem loqui de Christo. Ceteri verò dicunt eū loqui de inuitatione Iudæorū ad laudem dei, propter liberationē Dauid a multis periculis, ita quod Dauid vsq; in illum locum loquitur in propria persona de suis periculis. Hæc autē nō vidētur cōgruere. Petrus nāq; in Actib. apost. allegat illū versiculum, Dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit virtutē, de exaltatione Christi diuinitus facta, & tamē ille versiculus præcedit versum, Aperite mihi portas iustitiæ. Totus ergo hic psalmus, quārū fieri potest de Christo exponendus videtur. Loquēs ergo sanctus dauid in persona Christi siue ecclesiæ ait,

PRECATIO.
Deus fortitudo & laus fidelium, spesque omnium in te confidentium, da nobis in salute tua pietatis profectum, dextera tua in bonis nos exalta, ut te aperiente portas iustitiæ ingressi perenniter cum iustis conficemur tibi.

EXPOSITIO psalmi literalis.

D

CONFITEMINI domino] confessione laudis. i. deum laudate, [QVONIAM] bonus,] hoc est, propter seipsum, quoniam naturaliter quomodolibet incircumscriptibiliter & superessentialiter bonus est intātum, vt in Marco Christus affirmet, Nemo bonus nisi vnus deus, quod apud Lucam ita differuit, Nemo bonus, nisi solus deus. Et non solum debetis domino confiteri, quoniam bonus in seipso, sed etiam quoniam bonus per comparisonem ad vos, sicut subiungitur, [QVONIAM] in seculum misericordia eius,] hoc est, semper paratus est vobis misereri, & eius misericordia æterna est, sicut & ipse, cum idem sit ei esse, & misericordie esse. Effectus quoque diuinæ misericordiæ manet in seculū, quoniam indefinēter dat gratiā saltem aliquibus in præsentī, & in omni opere dei misericordia admiscetur, imo miserationes eius super omnia opera eius. Propter quod apud Iacobum scriptum est, Superexaltat autem misericordia iudicium. Sed repugnare videtur quod ab eodem dicitur, Iudicium sine misericordia ei qui non fecerit misericordiam. Cui concordat illud in libro Iob, Obliscatur eius misericordia. Et respondendum quod in aliquibus operibus dei iustitia præponderat, clariusque refulget, vt in damnatione æterna malorum. Idcirco dicitur eis fieri iudicium sine misericordia, & quod misericordia dei eorum nō meminit: non quod omnino nulla misericordia eis impendatur, cum citra condignum patiantur, sed quia misericordiam euidentem non consequuntur, eo quod æternaliter puniantur. [DICTA] nunc,] id est, in Christi aduentu, præcipue [ISRAEL, quoniam bonus] est deus, [QVONIAM] in seculū mi-

Marc. 10.
Luc. 18.

Psal. 144
Iaco. 2
Ibidem.
Iob 24

sericordia eius.] dat enim gratiā in præsenti, gloriamque aeternā in futuro. ¶ (3) D I C A T nunc domus Aaron, quoniam in seculū misericordia eius.] Ista intelligi possunt tam de populo Israelitico ex Iacob patriarcha orto, & sacerdotibus ex semine Aaron natis, q̄ de populo Christiano, & sacerdotibus Christi per illos significatis. Populus enim Christianus dicitur Israel, id est, deū fide per dilectionem operante contemplan. Domus autem seu familia Aaron figuratiter est congregatio sacerdotū ecclesiā, qui sunt filij sacerdotis magni, videlicet Christi, qui est sacerdos & pontifex noster, quem admodum Petrus in prima sua canonica protestatur, Eratis aliquando sicut oves errantes, sed conuersi estis ad pastorem & episcopum animarū uestrarum. ¶ (4) D I C A N T nunc qui timent dominum] timore sancto & filiali, [Q V O N I A M] in seculū misericordia eius,] sicut etiā ait virgo beata, Et misericordia eius a progenie in progenies, timētibus eī. Vnde in Exodo dominus ait, Ego sum dominus deus faciens misericordiā in milia, his qui diligunt me, & custodiunt praecepta mea. Deinde Christus de se ipso testatur. ¶ (5) D E tribulatione inuocauit dominū,] hoc est, quod nūc ex verbis Apostoli cōmemoratuū est, quia Christus passione instante cū clamore valido, & lachrymis preces fecit ad deū. Propter quod Lucas dicit, q̄ factus in agone prolixius orabat, [E T] exaudiuit me in latitudine] suae dilectionis & pietatis [D O M I N V S] pater omnipotens. Ideo Apost. addidit, q̄ exauditus est pro sua reuerentia. Et ipse ait ad patrē, Gratias ago tibi pater, quoniam audiisti me: quod autē sciebā, quoniam semper me audis. ¶ (6) D O M I N V S mihi] secundū quod homo sum [A D I V T O R] fuit & est, cooperādo mihi, & protegēdo me semper dū erā in via. Quem admodū apud Ierem. ait de me sermo diuinus. Dominus meū est tanquā bellator fortis. Idcirco [N O N] timebo] timore inordinato [Q V I] p faciat mihi homo] peruersus, quicunque sit ille: iuxta quod in Esaiā scriptū est de me, Quis est aduersarius meus? accedat ad me. ¶ (7) D O M I N V S mihi adiutor,] quem admodum idem Esaiās ait, Dominus deus auxiliator meus, [E T] ego despiciā inimicos meos] me persequeutes, non despiciendo eorū naturam, sed malitiam, ita quod eorum malignitatem non formidabo, nec eos aliquid esse reputabo, in quantū iniqui sunt. Præterea quilibet Christianus de se ipso hæc dicere potest. Debemus enim de tribulatione clamare ad dominū, sicut superius dictum est, Inuoca me in die tribulationis. Et tunc utique si perseuerāter clamemus, exaudiet nos deus noster in latitudine, id est, late & copiose, prout ipse pius & bonus est, & nostra merita exigūt. Quis enim inuocauit eum, & despexit eum? Cuiuslibet quoque fidei adiutor est dominus, quia non sumus sufficientes aliquid cogitare ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Ideo nō timet veraciter Christianus, quid faciat sibi homo peruersus, imō in aduersis lætatur, & propter amorē Christi, præmijque cælestis paratus est mori. Quoniam scriptum est, Nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum. Quis tu vt timeas ab homine mortali, & a filio hominis, qui quasi fœnum arefcit? Propterea Salomon protestatur, Qui timet hominē, cito corruet: qui autem sperat in domino subleuabitur. Dominus mihi adiutor, per gratiam suam in prosperis atque aduersis conseruans me: & ego despiciam inimicos meos, visibiles & inuisibiles, confidendo in adiutorio dei, nō in nitendo viribus meis. Certus sum enim quod mihi domino adherenti nocere non poterunt. Ex quo sequitur, quod, ¶ (7) B O N V M,] id est, melius [E S T] confidere in domino, quā confidere in homine. Nam benedictus homo, qui confidit in domino: maledictus verō qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a domino recedit cor eius. ¶ (8) B O N V M,] id est, melius [E S T] sperare in domino] qui solus potest saluare, [Q V A M] [sperare] in principibus] qui neq; seiplos nec alios valēt saluare. Insuper Christus ait, ¶ (9) O M N E S gētes,] hoc est, alique de omni genere hominum, scilicet viri & mulieres, superiores & subditi, antiqui & iuniores, Iudæi atque Gentiles [C I R C V M I B E R V N T] me] tempore passionis, consentientes in mortem meam. Nec mirum si propter hos Christus vniuersaliter dicat, Omnes gentes, cum Lucas scripserit, Erant autem in Hierusalem habitātes viri religiosi, ex omni natione quæ sub cælo est. Et alibi legitur, Exclamās vniuersus populus, dixit, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Ecce quāliter omnes gētes circūierunt Christū in malo. Interdū quoq; omnes gētes circūmuerunt eum in bono, eo modo quo pharisæi & principes Iudeorum dixerunt, Videtis quia nihil proficimus? Ecce totus mundus post eum abiit, [E T] I N nomine domini,] id est, ad gloriam dei factum sit istud, [Q V I] A vltus sum in eos] ex zelo iustitiæ, non ex impatientia aliqua. Vnde Christus loquitur, Dies vltionis in corde meo. Vltus quippe est Christus in Iudæos, excæcādo cor eorum, auferendo eis gratiam in præsenti, & gloriam in futuro, tradendo etiam eos in manus Romanorum, atque in hæc captiuitate grauitisime eos tenendo, in qua iam vltra mille & trecetos annos fuerunt. Hanc vltionē fecit Christus vt deus, sed vt homo orauit pro ea apud Ieremiam dicens, Tu autem domine Sabaoth, qui iudicās iuste, & probas corda & renes, videam vltionem tuam ex eis: tibi enim reuelauī causam meam. ¶ (10) C I R C V N D A N T E S] circūdederunt me,] id est, cum magno malignitatis affectu ambierrunt me coram Pilato clamantes, Tolle, tolle, crucifige eum, [E T] in nomine domini quia vltus sum in eos.] Istud in versu sequenti repetitur, & est sensus idem. Terq; ponuntur hæc verba ad designandum magnitudinem zeli iustitiæ, quem habuit Christus, qui semper erat diuinæ iustitiæ vnitus, & conformatus. ¶ (11) C I R C V N D E D E R V N T] me sicut vites] quæ pungunt aculeo, sic Iudæi verbis & iustis me pungebant, dicendo contra me verba blasphemie plena. Vnde & scriptum est, Videbunt in quem compunxerūt, [E T] exarserunt sicut ignis in spinis,] id est, igne furoris & vehementissima iracundiæ flamma accensī sunt contra me, sicut in spinis ignis accenditur. Quia propter ex eorum persona scriptū est, Circūueniamus virum iustum, quoniam cōtrarius est operibus nostris: grauis est nobis etiam ad videndum. ¶ (12) I M P V L S V S.] i. a Iudæis captus, & vsque ad locū Caluariæ crucem baiulās ductus [E T] a vita corporali,] vt caderem,] id est, omnino mor-

tuus remanerem, nec amplius memoria esset nominis mei in terra, prout scriptum est, dicunt aduersarij de me, Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur vltra, [E T] dominus suscepit me.] i. ab ista ruina præseruauit me: imō eius oppositum fecit, quoniam ipsi penitus perierūt, & ego resuscitatus sum, & vbique glorificatus. Propter quod ait pater de me, Ecce seruus meus suscipiam eum. Potest etiā istud intelligi de impulsione illa Christi, de qua in Luc. dicitur, Duxerunt eum ad supercilium montis, vt præcipitarent eum: ipse autem transiens, per medium illorum ibat. Quoniam ergo dominus ita suscepit me, ideo, ¶ (14) F O R T I T V D O] mea] i. causa totius fortitudinis meę creatę, [E T] laus mea.] i. quę laudo, videlicet res laudata a me, est [D O M I N V S] pater seu deus trinitas. Hinc enim ait Saluator, Non potest filius a se facere quicquā. Et alibi, Ego non quero gloriā meam, sed honorifico patrē meum, [E T] factus est mihi in salutem]. i. in causam totius salutis animæ meę & corporis, quia ab eo est glorificatio mea in mente & corpore. ¶ (15) V O X] exultationis] i. laudatio spiritalis lætitiæ, [E T] salutis]. i. laudatio beata & salutaris, videlicet laus iucunda atq; salubris atq; ex interiori iucunditate ac salute procedens est [I N] tabernaculis iustorum]. i. in patria beatorum, in cordibus electorū, in ecclesijs Christi fidelium: iuxta illud, Gaudiū & lætitia inuenitur in ea, gratiarum actio & vox laudis: Vnde supra dictū est, Beati qui habitāt in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. ¶ (16) D E] X T E R A] domini] i. pia & gratiosa assistentia seu magna potentia patris æterni [E T] virtutem] in me, conseruādo me tempore passionis, & faciendo mirabilia quæ tunc fiebant in sole & luna, in terra, & templo, cuius scissum est velum: me quoq; ac alios multos resuscitando tertia die a mortuis, sicut habetur apud Matth. [D E] X T E R A] domini exaltauit me] in die ascensionis super omnes cælos, exaltauit etiam me, clarificando me in toto mundo per doctrinam & signa apostolorum, sicut rogauī passione instāte, Pater venit hora, clarifica filium tuum. De hac enim exaltatione prædixit deus, Ecce intelliger seruus meus, & exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde. [D E] X T E R A] domini fecit virtutem] in corpore meo mystico, quod est ecclesia, mittendo ei in die pentecostes spiritum sanctum, dānsq; gratiam miraculorum discipulis meis. Vnde legitur, Virtutes non modicas faciebat deus per manus Pauli. ¶ (17) N O] N] moriar] eo modo sicut vos o Iudæi putatis, quia nec spiritualiter moriar, quasi blasphemus & impius, neque imperio corporalis mortis subijciar, quinimo mox ad immortalem vitam resurgam, sicut in Euang. sæpe prædixi, ideo sequitur, [E T] viuiam] factus impassibilis, [E T] narrabo] opera domini. Nam sicut in Actis apostolorū, & in omnibus Euangelistis narratur, Christus post passionem, & resurrectionē discipulis suis frequenter apparuit per dies quadraginta, intrans & exiens atq; manducans cum eis, & disputans de regno. Tūc ergo narrauit eis opera domini. s. suā resurrectionē, futurū iudicium, & vaticinia prophetarū, multaque alia quæ scripta non sunt, quia (vt dicitur in euang. Iohannis) multa alia fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum auditor mūdum capere posse eos qui scribēdi sunt, libros. ¶ (18) C A S T R A] N S] castigauit me dominus] non propter proprias culpas, sed propter delicta eorum, pro quibus mori me voluit: sicut scriptū est, Dominus posuit in eo iniquitatē omnium nostrum: ipse autē vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Et alibi, Spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris, [E T] morti nō tradidit me,] ita q̄ mortis imperio subiacerē, sed statim ad vitam corporalē reduxit me, sicut supra dictū est, Quoniam nō derelinques animā meam in inferno, nec dabis sanctū tuū videre corruptionē. ¶ (19) A P E R T A] mihi portas iustitiæ.] Hæc sunt verba Christi ascēdentis ad cælos, imperātis angelis sanctis. Aperite mihi ascēdenti & veniētibz meū, portas iustitiæ. i. aditus regni cælestis. Has portas angeli sancti aperire dicuntur propter duplicem causam. Prima est, quoniam tollunt impedimēta ingrediendi regnū cæleste, per hoc quod ad eorū officiū spectat, aëreas potestates coercere, quæ semper nituntur ascēdentes impedire. Secūda per hoc, q̄ seipsas disponunt ad recipiendū deuote ascēdentes ad societate angelicam. Et ita nūc Christus iubet, vt seiplos disponant ad occurrendū sibi reuerenter, & vt cum cū debita seruitute, laude, ac veneratione, introducant in regnū suū cæleste [I N] G R E S S V S] in eas,] videlicet portas ac māsiones regni cælestis [C O N F I T E B O R] domino] confessione laudationis perfectę. Christus enim sedens ad dexterā patris, incessabiliter dominū laudat, per seipsum inquantū homo est, & alios quos ad hoc inducit. [H A B E] C] porta domini, iusti intrabūt in eā.] Ante dixit pluraliter portas, nunc singulariter ait, hæc porta. Quoniam quāuis tot sint portæ iustitiæ quot virtutes, nulla tamen portarū introducere potest, nisi per charitatē, & ideo charitas porta est virtualiter omnes portas cōprehendens, iusti intrabunt in eā quæ admodum monet Apost. Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. ¶ (20) C O N F I T E B O R] tibi] i. laudabo te domine pater, [Q V O N I A M] exaudisti me,] sicut nūc dictū est. Præterea ista iam de Christo exposita, exponi etiā possunt de ecclesia seu fidei, quorū est sequi vestigia Christi. Omnes gentes circūmuerunt me. i. alique de omni genere hominum persequuti sunt me, vel blandimentis aut minis me tentauerunt, & fallere nisi sunt. Vnde Christus loquitur, Si me persequuti sunt, & vos persequētur, quia nō est seruus maior domino suo. Et alibi, Odio eritis omnibus hominibus propter me. Et in nomine domini, quia vltus sum in eos, secundū ordinē iustitiæ. Vel, vltus sum in eos, a domino, qui ait, Mihi vindictā, & ego retribuā. De quo in Deuter. inducitur, Quia sanguinē sanctorū suorū vlciscetur, & vindictā retribuet in hostes eorū. Circūdantes circūdederunt me, quatenus suis peccatis animam meam inficiant & occidant. Circūdederunt me sicut apes, quæ gerunt mel in ore, aculeum verō in cauda, sic isti blandiuntur, vt fallant: quæ admodum scriptum est, Sagitta vulnerans lingua eorū. In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Et exarserunt igne libidinis, flāma rancoris, feruore ire fumantis, quatenus me aliquo modo subuertant, sicut exardescere solet ignis materialis in spinis siccis, quæ facillime inflammantur. Impulsus,

Esa. 42
Lucę 4.
1. Iohā. 5
Iohā. 8
Esaia 13.
Psal. 83
Matth. 27.
Matth. 28.
Iohā. 17
Esaia. 52
Act. 19
Act. 1
Matth. 28.
Marc. 16
Luc. 24
Iohā. 20.
21.
Esa. 55
Thren. 4
Psal. 15.
Matth. 10.
Deut. 32.
Ibidem.

2. Cor. 10. tatione seu persecutione, euerfus sum a rectitudine perfectionis, vt caderem. i. omnino deficerem peccato mortali consentiendo, aut perseverando in malo, & dominus suscepit me, in vlnis misericordiarum suarum, non sinens me tentari ultra vires, sed faciens cum tentatione proventum. Quamuis enim deus sanctus & benedictus, cuius iudicia prorsus imperferutabilia sunt, permittat interdum electos suos grauius tribulari, dire impelli, venialiter peccare, aut etiam mortaliter: non tamen definit eos penitus cadere. Vnde dictum est supra, Cum ceciderit, non collidetur, quia dominus supponit manum suam. Et apud Michæam, Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi, confurgam. Cum sedero in tenebris dominus lux mea est. Quod ergo tentationi resistimus, quod a peccato resurgimus, quod non penitus disperimus, non nisi domino ascribamus: dicentes corde sincero quod sequitur, Fortitudo mea, id est, causa & dator totius firmitatis meæ atque victoriæ, & laus mea est dominus, cui in omnibus gratias ago, omneque bonum ascribo. Vnde scriptum est, Dominus fortitudo mea, & refugium meum, & robor meum in die tribulationis. Et factus est mihi in salutem, id est, saluator effectus est mihi, dando mihi constantiam in aduersis, & humilitatem in prosperis. Propter quod Moses dicit, Ne dicas in corde tuo, fortitudo mea, & robor manus meæ hæc omnia præstiterunt mihi. Sed recordare domini dei tui, quod ipse vires tibi præbuerit. Quicumque hoc modo totam spem suam ponit in deo, eum appellans fortitudinem suam, & laudem, illi sit deus in salutem. Dextera domini, id est, Christus filius dei qui dicitur brachium, dextera, & virtus dei patris, sicut de eo scriptum est, Brachium domini cui reuelatum est: Et rursum clarius dicitur, Parauit dominus brachium suum in oculis omnium gentium. Cui concordat quod Symeon cecinit, Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. Vel, dextera. i. potentia domini fecit virtutem, faciendo de impio iustum, quod est maius quam creatio hominis. Dextera domini exaltauit me de vita ignobili, vitiosa, carnali ad vitam nobilem, virtuosam spiritu ritualem ac humilem dextera domini fecit virtutem, conseruando me in bono, & pugnando ac expugnando pro me aduersarios meos. Huic consonat quod in Exodo legitur, Dextera tua domine magnificata est in fortitudine, dextera tua domine percussit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos. Quoniam igitur tanta bona largitus est mihi creator, fiducialiter dicere possum, Non moriar, morte peccati, & damnationis æternæ: sed vitam, vitam gratiæ in præsentem, vitamque gloriæ in futuro. Et iuxta hunc sensum ait Christus, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Et narrabo opera domini. i. beneficia dei mihi collata, apud me commemorabo, & alijs intimabo, ad gloriam largitoris, sicut & Christus in Euangelio dixit cuidam, Vade & narra quæta tibi fecit deus. Caligās castigauit me dominus. i. propter peccata mea paternaliter me corripuit atque afflixit in seculo isto, ne peream in æternum: ideo additur, Et morti æternæ non tradidit me. Vnde dicit Apostolus, Quis filius quem non corripit pater? quod si extra disciplinam estis, ergo adulteri & non filij estis. Et Salomon loquitur, Disciplinam domini fili mi ne abicias, & non deficias cum ab eo corripieris. Quem enim diligit dominus, corripit. Quicquid igitur aduersitatis & pœnæ accidit nobis, nostris ascribamus demeritis, illudque patienter, imò hilariter toleremus, pensantes illud Iudith, Non vliscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minorasse: flagella domini quasi serui qui corripimur ad emendationem & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Hinc nanque scriptum est, Filij patienter sustinete iram quæ superuenit vobis: qui enim induxit vobis mala, ipse rursus adducet vobis sempiternam iucunditatem cum vestra salute. Deinde David in persona ecclesiæ seu cuiuscunque fidelis ait, Aperite mihi portas iustitiæ, id est, o vos apostoli Christi & prædicatores sancti, per vestram doctrinam ostendite mihi mandata Christi, sacramenta nouæ legis, euangelica consilia, operationes virtutum, quæ omnia appellantur portæ iustitiæ, quia per eas intratur ad vitam iustam. Ingressus in eas confitebor domino. Qui enim has portas ingrediuntur, laudabiliter conuersatur, & ita dignus efficitur deum laudare, propter quod non ingredientibus portas has, dominus ait, Quid dicitis mihi domine domine, & non facitis quæ dico? Hæc. i. confessio ista, est porta domini, quia per eam itur ad deum, iusti intrabunt in eam. i. confessionem istam laudis diuinæ assument. [(21) L A P I D E M]. i. Christum, de quo scriptum est, Lapis qui absconditus est de monte sine manibus de quo Petrus testatur, Ecce ponam in Sion lapidem summum angularem, electum, preciosum in fundamento fundatum, & qui crediderit in eum non confundetur. Hic igitur lapis, videlicet Christus [Q U Y E M] reprobauerunt edificantes, id est, principes sacerdotum, scribæ & pharisæi, quorum erat alios in fide & moribus prædicatio & bene viuendo edificare [H I C] factus est in caput anguli: ita quod in ipsum concurrunt duo populi, sicut duo parietes concurrunt in lapidem angularem. Christus enim ex Iudæis atque Gentilibus constituit vnam ecclesiam, cuius ipse est caput, influens eis motum virtutum, & vitam gratiæ. Propterea Christus dixit, Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile & vnus pastor. [(23) A D O M I N O] factum est istud, id est, non humana aut naturali, sed diuina ac supernaturali virtute facta est ista coniunctio lapidis angularis, seu Christi, & vtriusque populi inter se cum Christo. Tota enim ecclesia Christo vnitur vt capiti per fidem, charitatem, & gratiam quæ sunt supernaturalia dona dei. Vnde ait Apostolus, Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo: cuius gratia estis saluati, [E T] mirabile in oculis nostris, id est, in consideratione fidelium, multum miranda est ista conuersio atque coniunctio hominum cum Christo. Nullus enim satis valet mirari tam ineffabilem misericordiam creatoris, qua miserus est mundo mittens vnigenitum suum, atque pro omnibus nobis tradens illum, & nos vnum cum illo efficiens. Vnde rursus dicit Apost. Alijs generationibus non est agnitus filijs hominum, sicut nunc reuelatus est sanctis apostolis eius & prophetis in spiritu, esse gentes coheredes, & concorpora-

A les, & cõparticipes promissionis in Christo Iesu. Et alibi, Gratias, inquit, deo super inenarrabili dono eius. Præcipue autem mirabilis fuit ista conuersio gentium primitiuæ ecclesiæ ex Iudæis collectæ. Iuxta illud, Obstupuerunt ex circuncisione fideles, quia in nationes spiritus sancti gratia effusa est. Vel sic, A domino gratia in personis, & vno in natura factum est istud, videlicet quod lapis ab edificantibus reprobatus factus est in caput anguli, & est mirabile in oculis nostris mentalibus. Vehementer namque mirandum est, quod ille qui tempore passionis intantum humiliatus fuit, paulo post in intantum glorificaretur a deo, vt ex omni genere hominum multi conuerterentur ad ipsum, inter quos erant nonnulli, qui eius occisioni consenserunt, & eam procurauerunt: quibus dixit ante passionem, Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. [(23) H A B] est dies in qua deus hæc fecit, est dies [Q U Y E M] fecit dominus, id est, tempus Christi, tempus euangelicæ legis & gratiæ, in qua vtiq; constituta est ex vtroque populo ecclesia vna in Christo, est tempus a deo specialiter factum. Nam licet omnium dierum ac temporum deus sit factor, illius tamē diei & temporis dicitur deus specialiter factor, in quo ipse præcipua & specialia opera fecit. Quoniam ergo in Christi aduentu, & in terrim maiorem benignitatem & gratiā impendit hominibus quam antè, merito tempus seu dies Christi dicitur factus a deo. Sæpe enim in sacra scriptura temporis noui testamenti dies vocatur, quia in eo veritas in veteri testamento figuris occultata clarè reuelata cognoscitur: & quia in nouo testamento splendidius est clarius copiosiusque refulsit hominibus, quam tempore veteris legis. [E X V I T E M] v s & lætemur in ea, id est, mente & corpore gaudeamus in domino tempore isto, de beneficijs eius gratias ipsi agendo. Vnde cum Apost. dixisset, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, adiecit, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Merito autem cantatur hic versus in die paschæ.

B ram frequenter, quoniam Christus sol iustitiæ, cadō lucis æternæ, lux lucis, & fons luminis, qui erat in die paschæ de sepulero glorificatus, candidus, & rubicundus processit illuminans mundum, noctem infidelitatis, & tenebras ignorantie de cordibus discipulorum eiciens. Et vt per temporalia festa & gaudia mereamur venire ad præmia sempiterna, orandum est nobis quod subditur, [(24) O D O M I N E] saluum me fac de pœnis & vitijs vite præsentis [o domine bene prosperare, id est, prospera nobis dona concede, augendo ecclesiam numero & merito, perducendōque nos per gratiæ tuæ ducatum ad tujs ipsius beatificam visionem: sicut supra dictum est, Prosperum iter faciet nobis deus salutarium nostrorum] [B E N E D I C T V S] est [Q U Y E M] venit in nomine domini, id est, Christus qui ait, Ego veni in nomine patris mei. Secundum Hieronymum canticum istud puerorum, quo Christo in die palmarum catabant, O fanna filio David, Benedictus qui venit in nomine domini, o fanna in excelsis, ex isto versiculo sumptum est. Et ita David prophetauit hoc loco de laude illa. Deinde in persona apostolorum & succedentium eis, videlicet pastorum & sacerdotum ecclesiæ subditur, [(25) B E N E D I X I M V S] uos episcopi & prælati [v o b i s] o subditur [D E] domo domini, id est, de ecclesia Christi prædicando vobis verbum salutis, ministrando vobis sacramenta nouæ legis, orando quoque pro vobis, & gratiam nobis diuinitus datam, vobis, sicut charitas exigit, comunicando. Benedictio proprie dicitur collatio gratiæ dei. Gratiam autem non confert nisi deus. Quomodo ergo vnus nostrum alteri benedicere, seu gratiam comunicare potest nisi instrumentaliter non principaliter. ideo subditur, [D E V S] dominus & illuxit nobis, id est, deus qui est dominus noster, ipse & illuxit nobis, illuminando corda nostra spiritu sancto, & gratiam splendidam nostris mentibus infundendo. Dando quoque nobis auctoritatem ligandi atque soluendi, ministrandi sacramenta, prædicandi euangelica verba, cõsecrandi & benedicendi: ex quibus idonei sumus ad benedicendum vobis. Quapropter Iohan. testatur, De plenitudine eius accepimus omnes. [(26) C O N S T I T V I T E] vos antistites Christi [D I E M] solennem, id est, celebre festum, seu dies festiuos in commemoratione incarnationis, resurrectionis, ascensionisq; Christi, videlicet festum natiuitatis, solennitatem resurrectionis, &c. & de hoc agite [I N] condensis, id est, in populis adunatis, ita quod Christi fideles in magna densitate & copia ad festa ista conueniant. Alia translatio habet, in cõgregationibus: alia verò, in frequentationibus: ex quo claret quod iste sit sensus literalis, quod etiā patet ex eo quod subditur [v s] q u y e ad cornu altaris, id est, tam copiose ac dense fideles concurrant, quod ipsa ecclesia vsq; ad altaris angulum impleatur. Moraliter verò ita exponitur, Constituite o vniuersi fideles diem solennem, id est, sabbatum mentis, videlicet interioris hominis tranquillam quietem, in condensis, id est, in cumulo gratiarum diuinarum, in abundantia sanctarum cogitationum, in densitate diuinorum charismatum, ita quod deo intra vos exhibeatis solennitatem decoram ab exterioribus quiescendo, cœlestibus inhando, deumque ardentem amando. Vsque ad cornu altaris, id est, perseveranter, donec pertingatis ad sublime dei altare in celo paratum, in quo offerunt deo omnes beati hymnum in cessabilis laudis. Postremò ecclesia seu fidelis de prædictis beneficijs gratias referes ait, [(27) D E V S] meus es tu domine Christe: cui Thomas ait, Dominus meus & deus meus, [E T] confitebor tibi, id est, te laudabo [D E V S] meus es tu] Iesu filii dei summi: prout de te scriptum est, Hic est verus deus & vita æterna, [E T] exaltabo te. Non quod ego te altum efficiam, sed quoniam tuam dignitatem & altitudinem verbis & actibus profitebor & prædicabo, atque per hoc te qui in teipso semper altus & magnus es, altum & magnum efficiam in corde meo, & proximorum, quibus tua magnalia recitabo. [(28) C O N F I T E B O R] tibi quoniam exaudisti me, id est, de mea exauditione gratias tibi agam, [E T] quoniam [F A C T V S] es mihi in salutem, sicut expositum est. [(29) C O N F I T E M I N I] domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Ecce versiculum in exordio psal. præhabitu iam referunt ad insinuandum, quod omnis operatio perfectorum a laude dei fit inchoada, atque in laudibus ter-

2. Cor. 9.
 A&. 10
 Iohā. 14
 2. Cor. 6
 Mat. 28
 Psal. 67
 Iohā. 10
 Matt. 11
 Psal. 8
 Mat. 16
 Iohā. 1
 Iohā. 21
 1. Ioh. 11

minanda. Quemadmodū docet diuinus Apostolus, Siue māducatis, siue bibitis, siue aliud aliquid fa- E
1. Cor. 10 citis, omnia in gloriam dei facite. En psalmum dulcem ac speciosum, sensu atque mysterijs plenum
Baruc. 4 audiuimus. In cuius principio ad dei praeconia reperitis vicibus inuitamur. In quo moraliter edocemur
de tribulatione ad dominum exclamare, non frangi, tristari, aut desperare, sperantes securē quōd
latē exaudiet nos: prout alibi inducitur, Animae quiores estote filij, clamate ad dominū, & eripiet vos
de manu inimicorum. Docemur insuper in psal. praesenti in solo deo confidere, cuiusq; gratie semper
inniti. Describuntur etiam beneficia dei in psalmo isto lucifluis, & Christi mysteria recitantur in eo.
Cum multa igitur deuotione & iucunditate praecipua decantemus hunc splendidissimum psalmum
cuius utiq; suauitatem copiosissimē experiemur, si corde intento & puro eam cantemus. Non enim
mens vaga, intemperata, carnalis, siue mundana experiri valet virtutem psalmorum.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXVIII.

EXPLANATIO TITVLI.

H Abet psalmus nunc declarandus pro titulo, Halelulia. Nec mirum, cum psalmus iste plenus sit
laudibus dei. In quo docemur deum verbis & bonis laudare operibus. Denique psalmus
sensu alphabeticus est, tot habens octonarios quot sunt literae in alphabeto Hebraeo, videlicet F
viginti duo. Incipiuntque octonarij secundum ordinem literarum alphabeti Hebraici, ita q
singuli versus eiusdem octonarij inchoantur à litera quae eis praepositur: propter quod singulis octo-
narijs singulae literae praescribuntur. Est autē hic psalmus in superficie satis planus: sed bene examina-
tus, sensum profunditate praecipuus est. Loquitur verò de ipsa beatitudine, & ijs per quae ad beatitu-
dinem peruenitur. Beatitudo verò duplex est, scilicet viae & patriae. Nunc autem de beatitudine viae
fit sermo, & est psalmus iste omni morali doctrina conspicuus, praesulges & sumus. In quo sanctus
Propheta ex aestuati & exuberanti cordis sui amore diuino, deum familiariter suauiterq; affatur, atq;
eandem sententiam frequenter resumit, sub alijs tamē verbis, vt rēdum euitetur. Moris naq; est fer-
uentis & impatientis desiderij, idem frequēter repetere, quia cum dilecto loquendo nefcit lassescere.
Secundum eos quoq; qui asserunt non omnes psalmos à David compositos, ignoratur author psal-
mi praesentis, quia in titulo author non explicatur: sed secundum omnes pene sanctos ac magnos do-
ctores catholicos, David edidit eum, qui tanquam amantiss. domini in deo habitans cōfidenter, per
totum psalmi huius processum cum admirabili charitatis feruore & sanctae exercitationis deuotione
eloquitur. In quo omnis fidelis plenissimē eruditur, quid agendum, quid vitandum, quid appetendū.
Laudantque doctores psalmum praesentem eminenter & mirabiliter. A beatitudine igitur, quam oēs
naturaliter appetunt, ortus loqui Psalmographus ait,

PRECATIO.

In huius domine seculi via fac nos sanctos & immaculatos ambulare in lege tua, mandata tua nimis custodire. &
in iustificationum tuarum custodiam non nos derelinquas usquequaque.

EXPOSITIO Psalmi.

ALEPH.

B EATI sunt iam in spe, postmodum beatificandi in re [IMMACVLATI], id
est, sine labe mortalis peccati [IN VIA], id est, vita praesenti, quae est via ad futurā
veram, aeternāque vitam, [QVI] ambulat in lege domini, id est, qui conuer-
santur in obseruatione legis diuinæ, seu praepceptorum decalogi. Non enim suf-
ficat declinare à malo, nisi quod bonū est fiat. Propter quod Christus ait, Oem
palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum. Et alibi dicitur, Omnis ar-
bor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignē mittetur. Veruntamen
immaculatio non solum concernit peccata commissionis, sed etiam peccatum
omissionis. Frequēter quoq; testatur scriptura, neminē posse immaculatum vocari: iuxta illud, Quis
potest dicere, mūdum est cor meum, purus sum à peccato? Et alibi, Nemo mūdus à sorde, nec infans
cuius est vnus diei vita super terram. Pensandum itaq; quōd aliquis dicitur immaculatus varijs mo-
dis. Primò, quoniam nunquam peccato subiaccere potuit, nec originali, nec mortali, nec veniali, & ita
Christus homo immaculatus cēsetur. Secūdo, quoniam nec veniali nec mortali peccato fuscatus est, &
hoc modo virgo beata immaculata est. Quod ei soli cōuenit quātū ad adultos: nā ante annos discre-
tionis seu vsū rationis ceteri quoq; hoc modo immaculati sunt, qui tamen maculati & sorde infe-
sti dicuntur propter originale, quod habent aut habuerunt: à quo virgo beata per praueinentem fi-
lij sui gratiam creditur praeseruata. Tertio, quoniam mortali peccato pollutus non est, vel si fuit, per
penitentiam extat purgatus, sicq; de gratia dei multi immaculati existunt, quanuis nullus viator si-
ne speciali reuelatione certò scire queat an sic immaculatus sit. Potest tamen cōiecturaliter & proba-
biliter scire: idēque scriptum est, Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Ad hanc
autem immaculationem hortatur nos sermo diuinus, Exhibete vos sanctos, & immaculatos, & irre-
prehensibiles coram deo. Hæc autem immaculatio est beatitudo viae, quae aliud non est, nisi obserua-
tio praepceptorum altissimi, loquēdo de beatitudine vitæ actiuae: de qua loquitur Christus apud Mat-
thæum, & David in isto versiculo. Hæc nanq; beatitudo est actus virtutum, quae ordinatur ad opus.
Porro alia est beatitudo vitæ contemplatiuae: quae est actus sapientiae, ad quā disponit beatitudo prae-
dicta, consistens in operatione virtutum moralium. Cum enim ad contemplationem requiratur ordi-

Iohā. 15
Math. 3

Prou. 20
Iob 25

Iob 9
Coloss. 1

Mat. 5

A natio appetitus sensitiui, seu refrenatio passionum, necesse est beatitudinē vitæ actiuae praecedere bea-
titudinem vitæ contemplatiuae, eo quōd virtutes morales refrenent ac ordinent passiones, ne ratio-
nem in consideratione veritatis, aut voluntatē in dilectione bonitatis impediāt. De beatitudine ita-
que vitæ contemplatiuae subiungitur, [(2) B E A T I] sunt iam in spe [QVI] scrutantur] non prae-
sumptuose aut curiose, sed diligenter atq; humiliter [T E S T I M O N I A] eius, id est, attestaciones sa-
cre scripturae, seu ipsas diuinas scripturas, in quibus deus nobis testatur, quid credere debeamus. Dūc
sunt partes legis diuinæ, videlicet mandata & testimonia. Mandata pertinent ad agēda, testimonia ad
credēda: Idcirco in obseruatione mandatorum sita est beatitudo vitæ actiuae. In contemplatione au-
tem testimoniorum beatitudo vitæ contemplatiuae. Quapropter ait Saluator, loquens ad patrē, Hæc Iohā. 17
est vita aeterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et Apostolus, Philip. 3
Existimo, inquit, omnia detrimentum esse propter eminentem sciētiam domini nostri Iesu Christi.
Debemus igitur, si beatitudinem verē optamus, scrutari sacras scripturas, in studio diuinorum libro-
rum continuo exerceri, & sacra eloquia tanquam epistolas spiritus sancti ad nos missas cū omni re-
uerētia speculari. Cū enim studemus, spiritus sanctus loquitur nobis. Et sicut fatetur studiosissim
ille Hieronymus, Qui diligit studia scripturarū, vērīs ingluuiē atq; delicias abominatur. Hinc enim I. Mac. 12
in Ecclesiastico dicitur, Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit. Eccl. 39
Quae utique occupatio valde delectabilis est & salubris, put legitur, Nos autem solatio habentes
sanctos libros, qui in manib⁹ nostris sunt. Sed omnino cauere oportet, ne intantū occupemus intelle-
ctum in cōsideratione veritatis, q̄ in frigidetur aut tepescat affectus in dilectione summæ bonitatis,
& igne sanctae deuotionis. Imo frequētius, principalis, & si possibile est, diutius immorari debemus
circa exercitationē & inflammationem affectus, quā circa studiū intellectus: cuius (proh dolor) oppo-
situm multi agunt, propter quod nunquam ad veram perfectionem pertingunt. Idcirco adijcitur in
roto corde exquirunt eum, id est, hanc scrutationem testimoniorum dei referunt prorsus ad deum,
quatenus ex contemplatione sincera in eius amore proficiāt, eūque in omnibus intellectu atq; af-
fectu honorent. Et in hoc differunt contemplatio sanctorum à contemplatione vanorum, contem-
platio quoque theologorum à contemplatione philosophorum, q̄ sancti & veri theologi non sistūt
in nuda speculatione, sed ad dei actualement feruidumq; amorem referunt eam. Philosophi verò & va-
ni fideles in cōsideratione quiescunt, vel etiam quod peius est, eam interdum ad vanam gloriam seu
lucrum temporaleque bonum coordinant. Hi ergo immaculati & studiosi beati sunt, non vitiosi &
pigri: cuius ratio est, vel potius signum, [(2) N O N] enim qui operantur iniquitatem, id est, pec-
catum mortale, quod nunquam committitur sine rationis consensu, [I N] vijs eius ambulauerunt, id
est, in diuinis praepceptis cōuersati non sunt in eo tempore quo iniquitatem fecerunt, imò in vijs dia-
boli ambulant tales: de quibus scriptum est, Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambu-
lauius vias difficiles: viam autē domini ignorauimus. Hęc est via spatiosa & lata quae ducit ad mor-
tem, per quam ambulāt multi. Hinc enim legitur, Rectae sunt viæ domini, & iusti ambulabunt in eis,
præuaricatores verò corruent in eis. Deniq; viæ quas ambulant impij tenebrosae & turpes atq; obli-
quæ sunt. Non ergo ambulant vias domini, de quibus dicitur, Viæ eius vię pulchræ, & omnes semi-
tæ eius pacificæ. De pulchritudine autem viæ iustorum, qua deo in sanctitate deseruiunt, scriptū est,
Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectam diem. [(4) T V] do-
mine [M A N D A T A] mandata tua custodiri nimis. I. multū diligenter. Magno enim, summo, & in-
finito domino cum incomparabili reuerentia, amore, atque timore ministrare oportet. Et ideo apud
Ieremiam inducitur, Male dictus qui facit opus dei fraudulenter. Et alibi, Nunc quia tepidus es, in-
cipiam te euomere de re meo. Hinc quoq; Moses scripsit, Custodi te metipsum, & animam tuā soli-
cite, & ne obliuiscaris verborum domini, & ne excidant de corde tuo omnibus diebus vitę tuæ. Si au-
tem scire volumus quā nimis præceperit Christus impleri mandata sua, audiamus quid de præce-
ptis charitatis asserat, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex to-
ta mente tua, & ex tota virtute tua. Ecce tam nimis præcepit, vt nullus in hac vita implere totaliter
possit. Timorāt ergo & sollicitē ambulemus coram domino deo nostro, pensantes illud, Tempus est
vt incipiat iudicium à domo dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt Euan-
gelio? Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi apparebunt? [(5) V T I N A M] domine
[D I R I G A N T V R] à te, & angelo sancto per gratiam tuam [V I A] meā, id est, desideria, verba, &
opera, quibus ad patriam tendit homo, [A D] custodiendas iustificationes tuas, id est, taliter tamq; di-
rectē, ut tua mandata iusta & iustificantiā obseruentur à me. Hoc ò domine vehementer cupio à te
fieri, quoniam naturali potestate id nequeo adimplere, cū (teste Apost.) non sit volentis neq; cur-
rentis, sed dei miserentis. Vnde & S. Ieremias ait, Scio domine, quia non est hominis via eius, nec vi-
ri vt ambulet & dirigat gressus suos. Et Salomon, Cor hominis disponit viam suam, sed dei est diri-
gere gressus eius. Erubescat igitur inimicus gratiæ dei Pelagius, qui dixit, hominem sine gratia posse
mereri, iustificari, itemq; saluari, non obstante quod ait Apost. Non sumus sufficientes aliquid cogi-
tare ex nobis, quasi ex nobis. Et Christus proficitur, Sicut palmes à semetipso non potest ferre fru-
ctum, nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis. [(6) T V N C] non confundar] de ne-
gligentiā [c v m] perspexero in omnibus mandatis tuis, id est, cū omnia diuina præcepta penetra-
tiue lustrauero, profundē pensauero, efficaciterq; impleuero. Quia vt Iacobus in sua testatur Cano-
nica, Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, hic beatus in factō suo erit. Et cōgruē ait, in omni-
bus mandatis, quia quicumq; totam legē impleuerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.
Ad quod pertinere videtur illud Ecclesiastes, Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Ex quo cō-

Iohā. 17
Philip. 3

I. Mac. 12
Eccl. 39

Sap. 9
Mat. 7

Osee 14

Pro. 3, 4

Apoc. 3

Iere. 48
Deut. 4

Marc. 12

Mich. 6
1. Per. 4

Rom. 9
Ierem. 11

Prou. 16

2. Cor. 3
Iohā. 15

Iaco. 1, 2
Eccl. 9

stat, quod in vno delinquens, efficitur omnium reus quantum ad poenam damni. ¶ (7) CONFITEBOR tibi, id est, laudabo te, & accusabo me, geminā tibi confessionē, videlicet laudis & culpę offerens, [IN directione cordis, id est, dum tu cor meū ad teipsum direxeris, vel ego illud ad te per gratiam tuam direxero] IN eo quod] .i. per quod [D I D I C I] ex reuelatione diuina, in formatione humana, cōsiderationēve propria] I V D I C I A iustitię tuę, id est, iustas sentētiās in scripturis contētas, secundum quas iudicas bonos & malos, reddens singulis quod merentur. Hęc iudicia sunt, Itē maledicti in ignem æternum. Et, Venite benedicti patris mei. Et, Væ mundo à scandalis. Hęc autē discēdo gratias agimus deo pro suę illuminationis beneficio. Compūgimur quoq; & perterremur de nostris excessibus, sicq; confitemur deo, non solum confessione laudis, sed etiā cōfessione proprię iniquitatis. Sed quia vtraq; confessio exigit obedientiam mandatorum cœlestium, ideo fixę ppono, quod ¶ (8) I V S T I F I C A T I O N E S tuas, id est, pręcepta tuā [C V S T O D I A M], sicut scriptū est, Qui custodit mādatum, custodit animam suam. Et vt hoc facere valeā, [N O N] me derelinquas vsquequaq;] id est, gratiam tui subsidij, non auferas mihi in toto, neq; diu suspēdas, solitā pietatem tuam à me: imō rogare debemus, vt deus nullo vnquam momēto subtrahat nobis habitum charitatis & gratię, quia tunc essemus in statu damnationis. Expedi autem nobis quandoq; vt deus relinquat nos ad tēpus, quantum ad aliquos gratię actus, auferendo videlicet seu suspēdendo consolationē internam, experimentalem deuotionem, quatenus virtus probetur, meritum per paciētiam augetur, anima ab omni superbiā pręseruetur, & propriā fragilitatem homo per experientiam discat: sicq; ad deum recurrat atq; de cætero cautior fiat. Veruntamē nullo momēto possumus meritorie operari, aut in bono perseverare sine auxilio dei. B E T H.

¶ (9) Q U O corrigit adolescētiō viam suam] id est, per quod homo iuuenis ad passiōes p̄liius abstinēt ab operatione passiōum, ad quas naturaliter inclinatur: Pręsertim enim ad iram, & concupiscentiam inclinatur adolescētes. Et respondet, [I N] custodiendo sermones tuos, id est, in obediēdo sacrę scripturę quę mala prohibet, damnat & punit. Bona verō iubet, laudat atq; remunerat. Verē enim ac cōcupiscentia carnis corrigitur adolescens, qui illud Saluatoris bene perpēdit, Qui videt mulierem ad concupiscendo eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et, Qui non odit patrē & matrem & vxorem, non potest meus esse discipulus. Itemq;, Videte ne grauentur corda vestra crapula vel ebrietate. Qui etiam audit & sequitur illud S. Iob, Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem quidem de virgine, à cōcupiscentia emendatur. Similiter sermo Christi ab ira refrenat, dum ait, Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Et, Discite à me quia mitis sum. Hinc etiā Petrus in sua canonica, Obsecro, inquit, vos tanquā aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalib; desiderijs, quę militāt aduersus animā. Qui autē ista non implet, non putet se pertinere ad Christi, cūm Paulus dicat, Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs. Et in Ecclesiastico scriptum est, Si pręstiteris animę tuę concupiscentias eius, facient te in gaudium inimicis tuis. Cūm ergo sit ita, idcirco vt ego viam meam per tuorum sermonum custodiam corrigere possim, ¶ (10) I N toto corde meo, id est, intellectu & voluntate: vel in toto corde meo, id est, corde totaliter ad te conuerso, ita quod à rebus illicitis prorsus auersum est, [E X Q U I S I V I T E] tanquam summum bonum, cui finaliter adhærere intēdo & cupio. Non ergo queramus deum corde diuiso aut duplici, quia pro quanta parte aliquid querimus, deum non querimus. Vnde de quibusdā scriptum est, Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Et, Ne accesseris ad deum duplici corde. [N E] repellas me à mādati tuis, id est, ne dimittas me à proprijs vitijs & passiōibus superari, ac per hoc à tuorū obseruatione mandatorum elōgari, sed precem meam admitte, meque diuina iussa adimplere concede. Hoc est quod oramus, Domine noli me reprobare à pueris tuis. Et, Domine pater & dominator vitę meę ne derelinquas me in cogitatu & consilio malorum. ¶ (11) I N corde meo abscondi, id est, memori- ter tenui] E L O Q U I A tua, vt non peccem tibi, id est, ad iniuriam tuam. Sacra enim eloquia edocēt, quid agendū, quid omittendum, ne dominus offendatur. Et ideo Christus ait, Beati qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. Sed videtur contrarium quod dictum est antē, Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo. Et respondendum, qd abscondio sacrę eloquiij duplex est, Vna per quam non comunicatur proximo fraterua instructio, & ista est vitiosa. Iuxta illud, Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quę vtilitas in vtriusq;? Alia ergo est abscondio quę obliuionem excludit, & de illa nunc loquitur. ¶ (12) B E N E D I C T V S es domine] in tēplo, propter sanctitatem tuę naturę, [D O C E] me iustificationes tuas, id est, mandata diuina: quatenus ea non solū habitualiter, sed etiam actualiter sciam & impleam. ¶ (13) I N labijs meis pronunciaui, alijs prędicando, vel apud me profertēdo] O M N I A iudicia oris tui, id est, omnes sermones iustitię tuę in scripturis contentos. Omnia, inquam, in genere aut in specie, commemorando sententias tuas quibus impij condemnantur, & boni saluantur. Et quauis (secundum Apostolum) iudicia dei incomprehensibilia sint, illa pręsertim quibus nonnulli ab æterno electi sunt & alij reprobat: possunt tamen pronūciari, sicut cūm illud mirabile dei iudicium proferimus conscriptum, Iacob dilexi, Esau autē odio habui. ¶ (14) I N via, id est, in obseruatione & contemplatione] T E S T I M O N I O R V M tuorum, id est, sermonum sacrę scripturę] D E L E C T A T V S sum, sicut in omnibus diuitijs] id est, tani cordialiter & exuberanter, sicut avari in temporalibus bonis lætātur, ita quod corde iucundo & amoroso legi, audiui seu p̄tuli verba sacrę scripturę. Vt sunt, Beati pauperes spiritu, Beati misericordes, Beati mites, Beati qui lugent: &, Qui se humiliat exaltabitur. ¶ (15) I N mandatis tuis exercebor] frequenter ea recogitando atq; fideliter exequendo, [E T] considerabo vias tuas, id est, opera & exempla eorum qui tibi placuerūt, per quę venitur ad te. Vel, vias tuas. i. operationes tuas quas exerceas in nobis

Mat. 25
Mat. 18
Prou. 19
Matt. 5
Luc. 14
Luc. 21
Iob 31
Matth. 5
Mat. 11
1. Pet. 2
Gal. 5
Eccl. 18
Osee 10
Eccl. 1
Sap. 9
Eccl. 13
Lucę 11
Psal. 39
Eccl. 41
Rom. 11
Malac. 1
Matth. 5
Luc. 14

A quatenus sicut tu plus super iustos & impios: sic aduersarijs meis benefacere discam. Vel, vias tuas. i. Mat. 5
æquitatem atque clementiā tuā, de quibus prædictum est, Vniuersę vię domini misericordia & veri- Psal. 24
tas. ¶ (16) I N iustificationibus tuis, hoc est, in pręceptis tuis iustificantijs, obseruantes] M E D I- Psalm. 1
T A B O R, prout in exordio libri habetur, In lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. [N O N] obliuiscar sermones tuos, sed implere conabor illud Mosi, Erunt verba domini in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & medietaberis sedens in domo tua, & ambulās in itinere, & dormies atq; cōsurgēs: & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntq; & mouebuntur inter oculos tuos, scribesq; ea in volumine, & ostijs domus tuę. Vnde vt incessanter recolerent filij Israel diuina pręcepta, iussit eis deus, vt facerent sibi fimbrias quatuor per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cūm viderent, recordarentur omnīū mandatorū dei, nec sequerētur cogitationes & oculos per res varias fornicantes. G I M E L.

R E T R I B V E seruo tuo, videlicet mihi atq; vniuerso Christianorum conuentui quod peccando amisi, vel per omissionem p̄mereri neglexi, videlicet gratiam, [V I V I F I C A] me] spiritua- liter vita gratia. Nam sicut anima viuificat carnem, sic gratia animam, [E T] custodia sermones tuos, id est, iussa tua implebo, cōfortatus ope luceq; gratię, quę sine hac gratia meritorie ne- queo adimplere. ¶ (18) R E V E L A oculos meos, haud dubium quin interiores, id est, intellectu meū speculatiuū & practici, rationem superiorem & inferiorem, doce atque clarifica per dona sapientię, scientię, intellectu, atque consilij. Per illuminationem quoq; angelicam, & instructionem humanā, [E T] considerabo] illuminatus à te] M I R A B I L I A de lege tua, id est, incomprehensibilia testimonia, supernaturales articulos fidei; alia quoque in vtroque testamento contenta mysteria, quę sine illuminatione diuina considerari syncreti non valent, imō multi infelices heretici presumes talia naturali lumine considerare ac mensurare, sectas æternę perditionis introduxerunt. Hos oculos reuelari optat Apostolus suis discipulis dum ait, Pater glorię det vobis spiritum sapientię, in agnitione eius illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quę sit spes vocationis vestrę. Indigeo autem o domine reuelatione prædicta. Nā ¶ (19) I N cō I A ego sum in terra, id est, viator non cōprehensor, sicut incolę casti: sed peregrinus & advena. Idcirco per fidem non per speciem ambulo. Quoniam (teste Apostolo) quādiu sumus in corpore, peregrinamur à domino. Videmusque per speculū in ænigmatate, cognoscentes ex parte. Propterea indefinēter diuina illustratione indigeo, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & cogitationes mortalium sunt timidę & incertę prouidentię nostrę, [N O N] abscondas à me mandata tua, sed doce me ea, vitiorum caliginem mandatorum agnitionem obtenebrantem auferendo à me, & gratię lumen ita augendo in anima mea, vt nulla occupatio eam impediāt à diuinorum memoria mandatorum. ¶ (20) C O N C V P I V I T anima mea desiderare iustificationes tuas, hoc est, anima mea quę adhuc imperfecte ac tepide concupiscit tua mandata, seu mandatorum operationes, desiderat ea ardentē atq; perfecte concupiscere. Sicut enim intellectus, sic & voluntas supra proprium actum reflectitur. Ideo sicut anima per intellectum intelligit se intelligere, actūque sui imperfectionem cognoscit, atque perfectiorem notitiā cupit: sic anima per voluntatem suam intellectualem concupiscentiam cupit, & vult, eiusque incomplementum experitur, & desiderium magis cōpletum adipisci molitur, quoniam tam intellectus quā voluntas ex imperfecto ad perfectiōē progreditur. Concupiscit autem anima mea desiderare iustificationes diuinas, id est, opera iusta, quibus iustificetur, non qualitercunq; sed [I N] omni tēpore, quatenus perseueret in sancto affectu. Non quod singulis horis valeat actualiter desiderare huiusmodi, sed vt debitis, certis, & cōgruis horis omnium temporum eas desideret: iuxta quem modum dicit Apostolus, Sine internissione orate. Debemus tamen indefinēter hæc bona desiderare actū vel habitu. ¶ (21) I N c R E B A S T I superbos, in sacra scriptura frequenter reprehenduntur omnes superbi, sicut cūm in Ecclesiastico dicitur, Quid superbit terra, & cinis? Et alibi, Omnis qui se exaltat humiliabitur. Et, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Denique angelos superbientes in cælo deus increpauit, dum eos de cælo in aërem caliginosum deiecit ac inferum. Quęadmodum scriptum est, Angelos qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domiciliū in iudiciū magni dei vinculis æternis sub caligine seruauit. Et Petrus ait, Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudētib; inferni detractos in tartarum tradidit in iudiciū cruciandos seruari. Protoplastos quoq; nostros parentes in paradiso superbientes deus increpauit & expulit. [M A L E D I C T I], id est, à deo vituperati, æternaliterque damuandi sunt] Q U I declinant] finaliter] A mandatis tuis, ea non obseruando. Non enim quis potest saluari aut benedici nisi custodiendo pręcepta dei excessi. Angeli quoque superbi æternaliter maledicti sunt, prout dominus ait principi eorum, Repleta sunt interiora tua iniquitate, & eieci de monte sancto dei, & perdidisti te, o Cherub, protegens de medio lapidum ignitorum. Primi quoque parentes temporaliter maledicti fuerunt, certis pœnis atque miserijs in præsentī vita adiudicati: quemadmodum in Gen. legitur. ¶ (22) A V F E R à me opprobrium & cōtemptum, hoc tripliciter intelligi potest. Primò de opprobrio & cōtemptu actiuis, vt sit sensus, Da vt ego nulli opprobrium inferam, nec aliquem spernam: quoniam magnum malum est hoc, & æternę damnationis meritorium: iuxta illud, Væ qui prædaris, nōne & ipse prædaberis? & qui spernis, nōne & ipse sperneris? cūm fatigatus deseris contemneris, cōtemneris. Et, Nunquid non pater vnus est omnium nostrum? nunquid non deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisq; nostrum fratrem suū violans pactū patrum nostrorum? Secundò exponitur de opprobrio & contemptu passiuis, quę petimus nobis auferrī: vt non exproberemur & contemnamur ab aliq; præsertim dum promeremur, aut propter iustitiā, cūm sanctus Petrus dicat, Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, sed ne

Ephe. 1
2. Cor. 3
1. Cor. 13
Sapi. 9
1. The. 5
Eccl. 10
Luc. 14
Iaco. 4
Iudæ 1
2. Pet. 2
Gen. 3
Esa. 33
Mala. 2
1. Pet. 4

per impatientiam superemur in talibus. Dum enim patienter sustinemus, auferuntur a nobis quantum ad nocendum, imò tunc multum proficiunt ad coronam. Tercio sic, Aufer a me opprobrium maledictionis, qua maledicuntur superbi & inobediētes, & contemptum transgressionis: ne mihi dicatur quod dictum est Sauli, *Quare contempsisti verbum domini?* [Q V I A testimonia tua,] id est, sacra eloquia a te testificata, & multipliciter confirmata [E X Q V I S I V I] ad cognoscendum & operandum. Idcirco congruit te exaudire me. ¶ (23) E T E N I M sederunt principes & aduersum me loquebantur.] Contra martyres Christi, & alios iustos saepe sederunt ac sedent principes mundi, homines impij in concilijs atq; iudicijs aduersus eos loquentes, & de eorum morte aut persecutione tractantes. Deniq; contra nos omnes sedent. i. parati manent principes, hoc est, demones. De quibus dicit Apostolus, Non est nobis colluctatio contra carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, contra spiritualia nequitia in caelestibus. Et aduersum me loquebantur. Nam inter se tractant, & suo modo loquuntur, quo genere tentationis vnumquēq; deiciant. Singulorum namq; mores & studia curiosè explorant, & ibi quaerunt nocendum inferre, vbi quēpiam viderint studiosius occupari: de his quoq; vitijs vnūquēq; tētare conantur, ad quae viderint eum procliuem. Nec mirum si contra nos taliter sedent & machinantur, cum Christus de vno horum professus sit, Venit ad me princeps mundi, & in me non habet quicquam: [S E R V V S autem tuus] in tali oppugnatione [E X E R C E B A T V R,] hoc est, mēte & opere occupabatur [I N] iustificationibus tuis,] id est, in diuinis praecipis. Vna enim occupatio expellit aut minuit aliam, maxime si intendatur. Idcirco debemus tanto vehemētius in diuinis occupari, meditando, orando, psallendo, scribendo, aut alia bona opera patrando, quanto videmus nos grauius tentari: sic enim tēratio minus sentitur. Ocium vero maxime roborat aduersarij potestatem. ¶ (24) N A M & testimonia tua meditatio mea est,] non essentialiter sed materialiter, quia testimonia tua continē meditor, aliq; cogitare detestor, [E T] consilium meum] sunt [I V S T I F I C A T I O N E] S TUA,] id est, mandata, ita quod totum consilium meum versatur & ordinatur ad hoc vt praecipia tua obseruem. Talis erat venerabilis illa Sara, quae ait, Nisi quum lumentibus miscui me, neq; cum his qui in leuitate ambulant participem me praebui. D A L E T H.

A D H A E S I T pauimento anima mea,] id est, corpori graui, terreno & corruptibili coniuncta est anima mea tanquam forma substantialis atque intrinseca: idcirco frequenter à bonis operibus impeditur, quoniam deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Frequenter quoq; adhuc anima mea per consensum illicitum pauimento huic, sequēdo cōcupiscentias eius. Contra quod in Ecclesiastico dicitur, Post concupiscentias tuas non eas, & à voluptate tua auertere. Itaq; captiua ducta est anima mea in legem peccati, quae regnat in membris meis. De qua dicit Apostolus, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae. Vnde cum sancto Apostolo exclamare compellor, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? id est, de vitijs, defectibus, & concupiscentijs seu impedimentis huius mortalis corporis? Et respondit, Gratia dei per dominum nostrum Iesum Christum. Nunc enim per gratiam dei minuuntur, & alleuiantur praedicta mala, quae animae accidunt ex corporis coniunctione. In resurrectione vero futura penitus auferentur, quia tunc corpora erūt omnino animabus sanctis subiecta, proportionata, & assimilata, secundum quod ad Rom. inducitur, Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatē gloriae filiorum dei. Idcirco nunc subditur, [V I V I F I C A M E] per gratiae infusionem, operumque bonorum promptam ac viuam executionem, ne inferioribus istis adherē, sed toto affectu caelestia quaeramus, & in carne viuens non secundum carnem ambulem, quatenus cum Apostolo valeā p̄fiteri, Nōstra autem conuersatio in caelis est. Viuifica autem me [S E C V N D V M] verbum tuum] quo in sacra scriptura promittis te exaudire precantem, & ei gratiam omnem quam postulat infusurū, prout scriptum est, Omnia quaecunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & euentur vobis. Vel secundum verbum tuum in Deutero. conscriptum, quo dicitur, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore domini. ¶ (26) V I A S meas,] hoc est, operationes meas interiores & exteriores [A N N V N C I A V I] tibi omnia cognoscēt: vel tuo vicario sacerdoti, cōfiteōdo humiliter imperfectū meū & culpas, omneq; bonum tibi totaliter ascribendo, [E T] exaudisti me] indulgentiā largiendo, gratiamq; praestando. Vnde Iob dicit, Vias meas in conspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus. Superius quoque, Reuela domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. [D O C E] me iustificationes tuas,] id est, mandata, vt ea salubriter non inaniter sciam, & impleam. ¶ (27) V I A M,] id est, processum & ordinem [I V S T I F I C A T I O N V M] tuarum instrue me,] vt sciam quae mandata sint prima atq; praecipua, quae necesse est primò principaliterq; impleri. Haec enim sunt duo charitatis praecipia, in quibus alia virtualiter continentur, [E T] exercebor in mirabilibus tuis,] hoc est quod paulo antè induxit, Considerabo mirabilia de lege tua. Quid itaq; est in mirabilibus dei exerceri, nisi oculo illuminato contēplari, humiliter atq; subtiliter incomprehensibilia testimonia fidei Christianae, videlicet qualiter deus sanctus & gloriosus, quantum sit vnus summeq; simplex in essentia, verissimè tamen trinus est in personis? Et quod ex ineffabili trinitatis consilio in carnatus est filius dei propter nostram reparandam salutem, quod mater eius virgo permansit, caetera quoque Christi mysteria contēplari. Considerare etiam, quam terribilis sit deus in consilijs super filios hominum, quanta suauitas eius circa electos, quanta seueritas ad reprobos. ¶ (28) D O R M I T A V I T anima mea praetadio.] Dormire proprie conuenit pigro: iuxta illud, Pigredo immittit soporem. Et iterum Salomon ait, Viquequo piger dormis? Dormitare autem conuenit fatigato seu lasso. Anima vero grauatatur atque lassatur sarcina corporis, propter varias necessitudines eius. Anima ergo dormitat praetadio, dum fatigata onere corporis ad spiritualia minus affectuose afficitur, ipsiq; difficultate profi-

1. Reg. 15
Eph. 6
Ioh. 14
Tob. 3
Sap. 9
Eccl. 18
Rom. 7
Ibidem
Rom. 8
2. Cor. 10
Philip. 3
Matt. 11
Deut. 8
Math. 4
Iob 13
Psal. 36
Psal. 65
Prou. 19
Prou. 6

A ciendi, seu dilatione consolationis internae quodammodo frangitur, ideo indiget diuinitus confortari, pro eo quo orat, subdēdo, [C O N F I R M A] me in verbis tuis,] id est, da mihi ex lectione, auditione, vel cōmemoratione sacrae scripturae cordialiter roborari, sicut dum audio, lego, aut recolo, Quia nō sunt cōdignae passionibus huius temporis ad futurā gloriam. Et, Vigilate, stete in fide, viriliter agite, confortamini. Nam teste Apostolo, Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum. Et scriptum est, Sermo dei clypeus est omnibus sperantibus in se. ¶ (29) V I A M iniquitatis,] hoc est, viam iniquam. Vel viam iniquitatis, id est, praambulū, dispositionem, seu occasionem peccandi [A M O V B] a me.] non enim possibile est vitare peccatū, nisi peccandi occasio vitetur, quam si non possumus semper humana virtute cauere, precamur vt deus eā amoueat praueuendo nos gratia sua, & praeseruando ab omni ruina, [E T] lege tua,] id est, secundum decretum misericordiae tuae, quae proprium tibi est misereri & parcere, [M I S E R E R E] mei,] dimittendo peccata & dona gratiae multiplicando in me. Vel, lege tua, id est, in lege diuina nobis proposita, miserere mei, ignoscendo quod contra eam committo siue omitto. ¶ (30) V I A M veritatis,] hoc est, fidem catholicam, conuersationemq; iustam [E I G E R I] contemptis erroribus peccatisq; pristinis. Vnde dicit Apostolus, Condelector legi dei secundum interiorem hominem. [I V D I C I A] tua,] i. iustas sententias atque vindictas, quibus à principio mundi iniustos reprobasti & afflixisti: bonos vero saluasti, vt patet in diluuiō, in submersione Pentapolis, in occisione Pharaonis ac populi eius, [N O N] sium oblitus,] quia eorum memoria salutarem mihi timorem incutit, spemq; confortat. ¶ (31) A D H A E S I T] testimonij tuis domine] fide & opere, faciendo quae noui tibi placere: propterea [N O] I] me confundere] frustrando me spe mea, repellendo precem meam, aut permitteudo vt cadam, & confusione dignus efficiar. ¶ (32) V I A M] i. operationem [M A N D A T O R V M] tuorum cucurri,] i. festinanter impleui, ardentem executus sum, [C V M] dilatasti cor meum] infundendo ei desiderium feruidum, quo cor aperitur ad consentiendum omnibus dilecto placentibus. Cor enim charitate spiritualiter dilatur, exhilaratur, & amplatur in deo, & bonis operibus. Amanti aut nihil difficile est. Ideo talis currit magis quam vadat aut ambulet in lege diuina. Experiturq; verum esse quod scriptum est, Mandata eius grauiā non sunt. Et, Iugum meum suauē est, & onus meū leue. Dum ergo sentimus nos feruentes & alacres in diuinis, non gloriemur in nobis inaniter sed in deo humiliter, gratias agendo charitati & gratiae eius, simusq; cauti ac prouidi contra gloriam vanam, aliorum contemptum, futuramq; ruinam. H E.

L E G E M] pone mihi domine viam iustificationum tuarum,] hoc est, legem diuinam omnibus generaliter positam, quae est via iustificationum tuarum, quia per legem iustificationem tuam acquirimus. Hanc legem pone mihi singulariter in corde & ante oculos mentis, quatenus die ac nocte cogitem eam. Haec autem positio fit per hoc, quod deus animae influit lucem gratiae copiose, per quam frequenter, facilius, & perseveranter meditatur ea quae scripta sunt in lege diuina, noua ac veteri, ideo subditur, [E T] exquiram,] id est, exquisitè quaeram [E A M] semper] perseverando in ea quam diu sum. ¶ (34) D A] mihi intellectum,] hoc est, donum spiritus sancti, quod dicitur intellectus. Vel, intellectum, id est, intelligentiam actualem ex gratia procedentem, [E T] scrutabor,] id est, diligenter cōsiderabo & inuestigabo [I E G E M] tuam] pensando quid in ea proponatur credendum, quid sperandum, quid amandum, quid formidandum, quid agendum, quid praecauendum, quid etiam dicat iubendo, quid consulendo. [E T] custodiam illam,] scilicet legem diuinam [I N] toto corde meo,] eam videlicet recolendo, contemplan-do, diligendo & exequendo. ¶ (35) D E D V C] me] per gratiae claritatem angelicamque directionem [I N] semita,] id est, in processu & executione [M A N D A T O R V M] tuorum] moralium, ne aberrem. Mandata autem ceremonialia cessarūt, [Q V I A] ipsam volui,] id est, quia hanc semitam concupui, & ita feci quod in me est, preparando videlicet me ad gratia tuae deductionis. Decet igitur te, vt me exaudias atque deducas. ¶ (36) I N] ciliā cor meum in testimonia tua,] hoc est, intellectum & voluntatem animae meae per gratia tuam conuerte ad sacra eloquia, & inchoa bonum in me, quoniam tu es qui operaris in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate, id est, ex tua benignitate, secundum Apostolum, Omnia quoq; opera nostra operatus es in nobis, [E T] non in auaritiā,] quia qui volunt diuites fieri, incidunt in tērationes & laqueum diaboli. Inclina itaq; cor meum ad bona diuina, in tantum vt ab inordinato amore terrenarum rerum penitus auertat. ¶ (37) A V E R T E] oculos meos] exteriores & interiores, [N E] videant,] aut videre desiderent [V A N I T A T E M,] id est, mundi spectaculum, speciem mulieris ornatae, & c. quorum consideratio nocet. Plurimum enim nocet inconsideratio visus, & ad magnam ruinam disponit. Mors quippe per fenestram ingreditur, mens ipsa distrahitur, cōcupiscentia prouocatur, affectionesq; variae ac nociuae in de nascuntur. Propter quod scriptum est, Noli circūspicere in vicis ciuitatis: auerte faciē tuā à muliere compta, propter speciem mulieris multi perierunt. Et Ezech. Vnusquisq; offensiones oculorū suorum abiciat, ait dominus. [I N] via tua,] id est, in obseruatione legis diuinae [V I V I F I C A M E] vi-ta gratiae, vt opera mea meritoria sint vitae gloriae, scilicet vitae aeternae. ¶ (38) S T A T V E] seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo,] id est, fac vt seruus tuus sacram scripturam reuerenter ac timorantē recogitet, non ob gloriam vanam, sed vt ex ea à vitijs retrahatur, atq; in omnibus secundum diuinum eloquium gubernetur. ¶ (39) A M] vti opprobrium meum quod suspicatus sum,] hoc est, aufer à me malum omne quod alijs ex suspitione imposui, ne aliquem temerariē iudicē, ne alteri detrahā, [Q V I A] iudicia tua iucunda,] id est, iusta, vera, & sancta, & per consequens ex sua natura iucunda sunt: imò bonis iucunda sunt iudicia, quibus damnantur peruersi. Electis vero iucundum erit iudicium, quod de eis dominus faciet, Venite, inquit, benedicti patris mei. ¶ (40) E C C E] con-

Rom. 8
1. Cor. 16
2. Thes. 3
Prou. 30
Rom. 7
Gen. 19
Exo. 14
1. Ioh. 5
Mat. 11
Esa. 11
Philip. 2
Esa. 26
1. Tim. 6
Ierem. 9
Eccl. 9
Ezech. 20
Mat. 25

cupiui madata tua] plus quam omnia bona terrena [1 n aequitate tua,] id est, in iusta cōuersatione qua dicitur aequitas tua, tanquam a te data & tibi accepta, [v i v i f i c a m e] gratiam confortado in anima mea, quatenus semel vigil, viuens & agilis sim in vita decenti. Ne mihi dicatur illud Apoca. No- men habes quoddam viuas, sed mortuus es. **V A V.**

A T veniat super me misericordia tua domine. Secundum doctores sanctos hic Propheta loqui- tur in persona gentilium, vel totius generis humani orans pro Christi aduentu & redemptio- ne facta per eum: vt sit sensus, Et veniat super me per incarnationem misericordia tua domine. I. filius tuus o deus pater, per quem miseratus es nostri, & qui es fons omnis pietatis & gratiae. Vnde qd per misericordiam istam intelligendū sit, planius panditur, [s a l v t a r e t u i,] hoc est, Christus sal- uator, de quo in Esaia habetur, Videbunt omnes fines terrae salutare dei nostri, [s e c v n d v m e l o- quium tuum,] id est, Christum mitte ad nos, quemadmodum per Prophetas locutus atque pollicitus es. Potest quoq; vnusquisque pro se ista orare. Et veniat super me misericordia tua domine, id est, ef- fectum pietatis tuae mihi infunde, salutare tuum, id est, saluatio tua veniat super me, secundū eloquiū tuum, quo in scripturis gratiam deprecanti promittis, dicendo, Pater celestis dabit spiritum bonum petentibus se. **(42) E T** ego ita adiutus gratia tua [r e s p o n d e b o] inspirante spiritu san- cto [e x p r o b r a n t i b v s,] id est, opprobriose loquentibus [m i n i v e r b u m] bonum & efficax, secundum quod materia exigit. Respondebo enim dāmonibus verbum cordis negando consensum, hāreticis verbum sapientiae defendendo fidem. Iniuriantibus verbū patientiae, vincendo in bono ma- lum, detractoribus verbum operis, bene viuendo. Sicque implebo verbum Apostoli, Sciat is quomo- do oporteat vos vniciq; respondere. Porro tam efficaciter respondebo, [q u i a s p e r a u i i n s e r m o n i- bus tuis,] id est, verum esse credidi atq; in me implendum speraui, quod in Euangelio dicitis, Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et iterum, Ego dabo vobis os & sa- pientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Vel sic, Et respondebo exprobrantibus mihi verbum istud quod sequitur, Quia speraui in sermonibus tuis, id est, quicquid illi mihi impropere, non curabo, nec verbis cōtendam, sed dicam eis, Ego spero in sermonibus dei mei, quibus praedixit beatos qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et, Mihi vindictam, & ego retribuam. Spero ergo, quod dominus tempore suo respondebit & iudicabit pro me: prout scri- ptum est, Ne dicas, reddam malum pro malo: expecta dominum, & liberabit te. **(43) E T** ne au- feras de ore meo verbum veritatis vsquequaque, id est, propter peccata mea non tollas a me verum laudis diuinae, instructionis fraternae, praedicationis catholicae, respōsionis condignae. Sed tu domine sis mihi motor, doctōr; lingua: sicut in Ecclesiastico dicitur, Dominus dedit mihi linguā mercedē meam. Et per Esaia, Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lassus est verbo. Hāc ergo domine tribue mihi, [q u i a i n i u d i c i s t u i s] quibus iuste iudicas, iusteque agis, vt abscondas verbū huiusmodi a sapientibus & reuelis ipsum paruulis. In iudicijs quo- que quibus abiecta & infirma mundi eligis, vt fortes & sapientes confundas [s v p e r s p e r a v i,] id est, vehementer speraui. Ex hac nanque consideratione roboratur spes mea, hisq; pensatis despe- rare non valeo, quauis sim vilis, abiectus, & modicus. **(44) E T** custodiam legē tuam semper, videlicet [i n s e c u l u m & i n s e c u l u m s e c u l i,] id est, quandiu sum, eam mente reuoluendo, & opere ad- implendo. **(45) E T** ambulabam, hoc est, conuersatus sum [i n l a t i t u d i n e] charitatis dei & pro- ximi, quae charitas adeo lata est, vt se vbique communicet, nil sibi proprium seruans, sed vsq; ad aemul- los se extendens. Quia (vt ait Apostolus) charitas non aemulatur, non agit perperam, non irritatur, non querit quae sua sunt, [q u i a m a n d a t a t u a] quibus praecipis etiam aduersarios diligi, [e x q u i s i v i] scire & agere. Sed cum Christus dicat, Contendite intrare per angustam portam, & arcta est via quae ducit ad vitam: quomodo potest aliquis iustus in latitudine ambulare, praesertim cum lata sit via quae ducit ad mortem? Et respondendum, quod via domini & porta ducens ad vitam appellatur angusta & arcta: via vero seu porta perditionis spaciofa & lata: quoniam sicut testatur princeps theo- logorum sacratissimus Dionysius, & idem ait Aristoteles, Virtus seu bonū est ex integra causa, vide- licet cōcurrentibus omnibus circumstantijs ad virtutem requisitis: peccatum vero est ex singulis cir- cūstantijs omisiss. Et ergo contingit multis modis peccare, errare, deficere. Sed benefacere non cō- tingit nisi vno modo. Virtus enim cōsistit in medio, peccatum vero in recessu a medio: medium autem vno modo atque cum difficultate attingitur. Multis vero modis & faciliter a medio isto recedi- tur, idcirco facilius est peccare quam virtuose agere. Sicut facilius non est tēgere signum ad quod sa- gitantes sagittant, quam illud contingere. Sed huic angustiae non obuiat latitudo dilectionis, quae omnia arcta efficit ampla, & vniuersa difficilia prope nulla, quoniam nulla forma operatur tam prom- pte tamque iucundē vt charitas. **(46) E T** loquebar in testimonijs tuis in conspectu regū, & non confundebar. Hic versus praecipue competit sanctis martyribus, quibus Christus in Euangelio ait, Ante reges & praesides ducemini propter me. Illic ipsi confessi sunt, nomen, fidem, documentāque Christi, & non sunt confusi. Imo aduersarios fidei confuderunt, quia non poterant resistere sapiētia & spiritui qui per martyres loquebatur, sicut de Stephano scriptum est, Erātque supermirabile & omni pene miraculo mirabilis, quod tenerimae virgines & adulescentulae illustriſsimae tam constan- ter tamq; insuperabiliter responderunt regibus, iudicibus, philosophis, & tyrannis, vt patet de bea- tissimis Vrsula, Barbara, Catharina, Agatha, Agnete, & alijs infinitis. Debemus autem & nos coram omnibus Christum liberē confiteri, & eius testimonia fideliter eloqui, quoniam ipse ait, Qui me erub- erit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in regno suo. **(47) E T** me- ditabor in mandatis tuis quae dilexi. Quod enim ardentius amatur, frequentius cogitatur, & ipsa me-

A ditatio formata est fructus mandati. **(48) E T** leuauit, id est, extendi [m a n v s m e a s,] id est, po- tentias operatias, desideria cordis, & corporis membra [a d m a n d a t a t u a] quae dilexi quatenus ea actu implem, quoniam ipsa meditatio sine opere non sufficit, si operadi assit facultas. [e t ex- cebar] secundum modum iam dictum, videlicet meditando, loquendo, & operando [i n i u s t i f i c a t i o- nibus tuis,] id est, in diuinis mandatis obedientem iustificantibus.

M E M O R esto verbi tui seruo tuo] i. ad salutē famuli tui fac sicut locutus es, scilicet ne propter nostram malitiam desinas facere quod aliter faceres. Dixisti enim o domine, Omnis qui pe- tit accipit: & qui querit inuenit: & pulsanti aperietur. Dixisti etiam, Beati qui non viderunt & crediderunt. Et alibi, Vbi sum ego, illic & minister meus erit. Omnia verba haec implean- tur in me & singulis nobis. [i n q u o] verbo [m i n i] spem dedisti. Hec nanq; atque similia verba con- ferunt spem indulgentiae, spem gratiae, atq; fiducia gloriae acquirendae. Huic simile est quoddam Salomon orat, Et nunc domine deus Israel firmetur verba tua quae locutus es Dauid seruo tuo patri meo, & fac sicut locutus es, vt magnificetur nomen tuum. **(50) H A E C** spes concepta ex verbo dei [m e cōso- lata est in humilitate mea] i. in omni oppresione & afflictione vitae praesentis, atq; in humiliatione qua me propter peccata mea cōtempſi. Nam ex hac spe desperationē exclusi, remissionisq; gratiam expectaui, [q u i a e l o q u i u m t u u m] praedictū consolatorium [v i v i c a b i t m e,] i. animauit & in- flammavit animā meā ad bonū. **(51) S V P E R** v i n i q u e a g e b a n t v s q u e q u a q u e,] quoniam deū offen- dunt cogitando, loquendo & operando, seipſos excusando, & alios inficiendo. Ideo scriptū est, Pec- cator adiciet ad peccadum. Et, Impius cum in profundum peccatorū venerit, contēnit. Eccles. quoq; Peccator centies facit malum, & per patientiam sustentatur. Peccatū nēpe praesertim mortale, quod per penitentiam non deletur, suo mox pondere trahit ad aliud. Vnde ait Apost. Omnia munda mun- dis, coquinatis autē & infidelibus nihil est mundum: sed inquinatae sunt eorum mens & cōscientia, cum sint abominati & reprobi. [a l e g e a u t e t u a n o d e c l i n a u i,] vel quia nunquā eam transgressus sum, quod competit his qui non peccauerunt mortaliter: vel quia ad tēpus & nunc vsq; seruauit eā, quod penitentibus conuenit. Loquitur enim Dauid in Psal. hoc in persona generalis iusti, idcirco non om- nia verba psalmi huius singulis iustis conueniunt. **(52) M E M O R** fui iudiciorum tuorū] quae fa- cta sunt [a s e c v l o,] i. ab origine mūdi, [d o m i n e] considerando quomodo a principio mun- di rebelles, & animosos, reprobosq; mites vero obedientes, & humiles liberaſti, quoad vitam aeternā, quauis interdum permisisti eos temporaliter tribulari, corporaliterque occidi propter purgationem culpae, & augmentū meritorū ac praemiorum: quomodo etiam semper electi tui in hac vita affli- cti sunt, reprobi vero hic floruerunt. [e t c o n s o l a t u s s u m] ex ista memoria, speras me ad sortē electo- rum pertinere, eo quod ego tantis tribulationibus tētionibusq; afficiar. **(53) D E F E C T I O** te- nuit me] i. magnus timor inuasit me [p r o p e c c a t o r i b u s d e r e l i n q u e n t i b u s l e g e m t u a m,] i. ex confi- deratione hominum peruersorū: quia dum me eis in natura similem video, vehementer formido ne ex humana fragilitate incidam vitā atque pericula, quae eos incidisse conspicio. Quantumcūque enim sit homo perfectus, debet tamen esse cautus & metuens, ne illis assimiletur in culpa, quibus cōforma- tur in natura. Ideo nanq; Salomon ait, Beatus homo qui semper est pauidus. Et dicit Apost. Confi- dera teipsum, ne & tu tenteris. Et alibi, Ita; qui stat, videat ne cadat. Vel sic, Defectio, hoc est, ingens cōpassio seu mētor deficere faciens, tenuit nos pro peccatoribus, & c. in tantū eorum errori & caeci- tati compassus sum, sicut ait Apost. de seipſo, Tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo pro fratribus meis Iudaeis. Ex hac etiā defectioe ex vera charitate ortū habente, dixit Mich. Vtinam non essem vis spiritum habens, & mendacium potius loquerer. Tāta enim est pietas hominū per- fectorum, vt amplius doleant de aliena culpa & miseria, quam de propria poena atq; iniuria: sicut & indulgentissimus pater tanto plus condolet filio suo phrenetico, quanto pluribus ab eo ictibus, iniu- riisque pulsatur. **(54) C A N T A B I L E S** mihi erant,] imo semper cantandae & delectabiliter pro- ferendae sunt [i v s t i f i c a t i o n e s t u a e,] i. dona diuina, in quibus iustificatur a te. laudes diuinae, mandata, flagella, & caetera quibus salubriter exercemur, [i n l o c o p e r e g r i n a t i o n i s m e a e,] i. in eccle- sia militati, in via exilij, in hoc corpore corruptibili, sicut scriptum est, Lauda filia Sion, iubila Israel, exulta in corde tuo filia Hierusalem. Et Apost. Cantātes (inquit) & psallentes in cordibus vestris do- mino semper. **(55) M E M O R** fui nocte nominis tui domine] sicut in Threatis habetur, Conſurge, lauda in nocte, in principio vigiliatum. Vel in nocte, hoc est, tempore aduersitatis & tentationis, [e t c u s t o d i u i l e g e m t u a m,] Nam memoria, scientia, seu contemplatio dei sine obseruantia legis, vana at- que informis est: prout Paulus de reprobis fatetur, Conſitentur se nosse deum, factis autem negant. **(56) H A E C** custodia legis [f a c t a e s t m i h i,] hoc est, gratia custodiēdi legē data est mihi [q u i a i u s t i f i c a t i o n e s t u a s,] id est, praecipua [e x q u i s i v i] vt ea implem. Idcirco dedit mihi creator o- mnipotens gratiam implendi. Nam scriptum est, Omnis qui petit, accipit: & qui querit, inuenit.

P O R T I O mea domine, dixi custodire legem tuā,] hoc est, o domine, ego dixi. i. apud me statui, quod custodirem legem tuam. i. custodia legis diuinae est portio mea, hoc est bonum, quod ego ex omnibus atque pra omnibus temporalibus bonis elegi, ita quod alijs exteriora & sensibilia bona eligentibus, ego pro meliori elegi tibi in omnibus obedire, hoc est, legem tuam seruare. Lxx enim diuina esse debet Christiano locupletatio maxima, ita vt dicere possit illud, Praeposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. Nec mirum, quia subiungitur, Venerunt mihi omnia bona simul cum illa. Vel sic, O domine qui es portio mea, id est, vnicum bonum quod

Apoc 3
Esa. 52
Luc. 11
Rom. 12
Colos. 4
Mat. 10
Luc. 21
Mat. 5
Rom. 12
Prou. 20
Ecc. 51
Esa. 50
Mat. 11
1. Cor. 1
1. Cor. 13
Luc. 13
Matth. 7
Mat. 20
Act. 6
Tobia 2
Luc. 6

Matt. 7
Iohan. 2
Iohan. 12
3. Reg. 8
Ecc. 30
Prou. 18
Ecc. 30
Prou. 18
Prou. 28
Galat. 6
Sopho. 3
Ephes. 5
Sapient. 7

præ omnibus amo quod solum adipisci desidero: dixi .i. fortiter apud me ordinavi, custodire legem tuam, sine cuius custodia non saluatur adultus. ¶ (58) DEPRECATVS sum faciem tuam] hoc est, te ubique præsentem, & omnia conspiciantem, vel pium aspectum tuum, & assistentiam gratiæ tuæ: hanc faciem tuam precatum sum tanquam bonum finale, ut eam aliquando per speciem videam, sicut & Moses deprecabatur, Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, ut sciam te. In hac nempe visione beatitudo mea reposita est. Vel deprecatus sum faciem tuam, illud quod subditur, [MISERERE ME] veniam gratiamque præstando [SVCNDVM] eloquium tuum,] quo locutus es. Si impius egerit penitentiam, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. ¶ (59) COGITAVI vias meas,] hoc est, vitæ & opera mea discussi, & de bonis tibi ð domine gratias retuli, de malis verò poenitui. Sicque [ET] converti pedes meos, .i. desideria mea, opera mea, & plantas corporis [IN] testimonia tua, .i. in verba sacri eloquii, quatenus secundum tua præcepta, exempla atque consilia gubernem in omnibus memetipsum. Vnde in Aggæ. habetur, Ponite corda vestra super vias vestras. ¶ (60) PARATVS sum] ex charitate feruenti, gratia habituali, habitibusque virtutum, [ET] NON SVM turbatus] ex passione inordinata [VT] custodiam mandata tua,] nam habitus virtuosus efficit hominem ad divina paratum. Propter quod in Hierem. legitur, Ego non sum turbatus te pastorem sequens. Et Apostolus monet, Quodcumque facitis, ex animo facite. Beatus plane qui ita paratus est, qui non turbatur circa plurima: sed vnum illud quod solum necessarium est summe & vnicè querit, cupit ac diligit. Talis dicere potest. ¶ (61) FVNDS peccatorum,] hoc est, impugnationes hostium visibilibus & invisibilibus [CIRCVM]PLEXI sunt me,] qui in medio laqueorum ambulo. Vndiq; enim conantur nos demones prauiq; homines a deo auertere, & suæ voluntati nos conformare. Propter quod scriptum est, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret: cui resistite fortes in fide, scientes eandem passionem ei quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. [ET] legem tuam non sum oblitus,] id est, propter tentationem & aduersitatem, nequaquã recessi a te, nec legem tuam transgressus sum. ¶ (62) MEDIANÔCTE surgebam ad cõfitemdum tibi] duplici confessione, videlicet laudis tuæ & propriæ culpæ. Hora enim mediæ noctis sicut dormientibus pigris, solet esse periculosior, sic surgentibus religiosus esse consuevit salubrior. Tunc nempe, vt ait Ambrosius, feruet carnis illecebra, tunc mens somnolenta est, tunc tentator assidit, retia iacit quibus turbet mætem improvidam: tunc varias deceptiones peccatori dormientis infundit. Denique hora ista ad deuotionem confert maximam occasionem, quoniam tunc cessant strepitus exteriores, neq; obijciunt se sensibus corporis rerum imagines, sicut in die. Surgebam itaque mediæ nocte ad cõfitemdum tibi [SVPER] iudicia iustificationis tuæ,] id est, de iudicijs tuæ iustitiæ, quæ circa me exercuisti, quibus iustificasti me, videlicet de omni misericordia quam mihi dedisti, de castigacionibus quibus me afflixisti, cæterisque operibus, ex tuo iudicio circa me factis. ¶ (63) PARTICIPEVS EGO SVM OMNIVM] timentium te] timore casto & filiali, [ET] CVSTODIENTIVM] mandata tua,] Omnes enim in gratia existentes sunt vnum in Christo propter vinculum charitatis, qua connectuntur, nec quæ sua sunt querunt, sed quæ aliorum. Idcirco meritum vnus redundat in alium, in quantum se mutuo iuuant, & vnum per dilectionem existit. Hinc enim indulgentiæ efficaciam sortiuntur, quoniam propter vnitatem capitis atque membrorum, videlicet Christi & Christianorum membrorum, id est, fidelium inter se communicatur, & cooperatur nobis meritum Christi atque sanctorum. Ob hanc enim participationem, communionem, & vnitatem mysticam electorum in Christo Apostolus admonet, Nemo quod suum est querat, sed quod alterius. Et rursus, Vnus panis & vnum corpus multi sumus. Hinc etiam Christus orat, Rogo pater, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt sint consummati in vnum. Et item, Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. ¶ (64) MISERICORDIA tua domine,] id est, esse & tibi pietatis diuinæ [PLEN]A est terra,] id est, homines viatores. Aut enim misericorditer conuertantur, aut longanimiter tolerantur, aut paternaliter corriguntur, aut citra condignum patiuntur: omnesque generaliter communibus beneficijs dei vtuntur, videlicet donis naturæ: & omnibus offert deus gratiam, sicut Apostolus ait, Legatione pro Christo fungimur, tanquam deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. [IVS]TIFICATIONE]S tuas,] id est, mandata vite [D]OCME] quatenus ea clarior semper cognoscam, atque perfectius impleam. T H E T.

BONITATEM fecisti cõseruo tuo domine] .i. tuã bonitatem mihi cõmunicasti, dãdo mihi pietatem & gratiã, dona naturæ & munera gratiæ [SVCNDVM] verbu tuu] .i. sicut iubens nos facere. Dicis enim & præcipis nobis bonitatem facere alijs prompte ac large, quemadmodu legitur, Omni petenti te tribue. Et in Act. apostoloru Paulus, Oportet (inquit) reminisci verbi domini Iesu, qui dixit, Beatus est magis dare quam recipere. Vel secundum verbum tuum, id est, sicut loquutus es te bonitatem facturum nobiscum. Scriptum est namque, Bonus est dominus sperantibus in se, animæ querenti illum. ¶ (65) BONITATEM,] .i. pietatem seu misericordiam, [ET] disciplinã,] id est, rigorem iustitiæ, [ET] scientiam,] id est, discretionem vtendi bonitate ac disciplina [D]OCME] quatenus me ipsum seu mihi commissos efficaciter regam, vt sit rationale obsequium meum. Hæc tria præcipue pertinent ad prælatos & principes. Nec sufficit eis vnum istorum sine alijs, ne sit pietas laxa, vel iustitia crudelis, vel scientia sine opere. Necessaria ergo est prælato pietas disciplinaris seu iusta, & disciplina benigna: quod esse non potest, nisi assit scientialis discretio, qua discernatur quando & quomodo vti oporteat pietate & disciplina, commiscendo vtraque ad inuicem secundum verum rationis iudicium. Pertinet autem bonitas ad rectorem: iuxta illud, Roboratur clementia thronus regis. Iustitia quoque seu disciplina: iuxta illud, Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in

Ezech. 18

Aggæ. 9

Hiere. 17

Colof. 3

Lucę 10

1. Pet. 5

1. Cor. 10

1. Cor. 10

Ibidem.

Iohan. 17

Ibidem.

2. Cor. 5

Lucę 6

Act. 20

Thren. 3

Rom. 12

Prou. 26

Prou. 29

Aeternum firmabitur. Maximè quoque; spectat ad eum scientia, quatenus inter verum & falsum, bonum & malum discernere queat. Vnde cõqueritur apud Esaiam dominus, Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. Et per Ossee testatur, Quia tu scientiam repulisti, repellam te ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Nam vt Christus per seipsum differuit, Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Hinc etiam Moses insinuat qui essent ad prælationem & regimen aliorum digni atq; idonei, Date (inquit) ex vobis viros sapientes & gnaros, quorum cõuersatio sit probata in tribus vestris, & ponam eos vobis principes. Hęc tribue mihi ð domine, [QVI]A mandatis tuis credidi, .i. operando cõsensu, credidiq; eis, non verbo solo aut lingua, sed opere & veritate. Oportet namq; secundum Philosophum credere addiscentem. Nec dissonat Esaias qui ait, Si non credideritis, non intelligetis. Qui igitur cupit diuinitus illustrari, firmiter credat. ¶ (67) PRVS quam humiliarer] per flagella, differtunia & aduersa [E]GO deliqui. Multi enim tempore prosperitatis multipliciter peccant, qui dum a statu suæ prosperitatis deiciuntur atq; diuinitus castigantur, retrahuntur a malo, & flagellis edocti conuertuntur ad deum: ideo subditur, [R]OPTER EA] .i. propter humiliationem istã [E]LOQVI]M tuum custodiui] obediendo de cetero sermonibus tuis. Ideo per Ieremiã inducitur, Castigasti me domine, & eruditus sum. Et alibi dominus ait, Ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria. Ex correptione ergo diuina experitur homo, q̄ bonu sit domino obedire, ad quod pertinet illud, Tantummodo sola vexatio dabit intellectu auditui. Vel, prius q̄ humiliarer. .i. antequam humiliare me ipsum, considerando miserias meas innumeras, ego deliqui, quoniam superbia mater est omnis peccati. Vnde qui se non humiliat, infuita vitia incidit. Propterea ne sic delinquã, eloquium tuum quod dicis, discite a me, quia mitis sum & humilis corde, custodiui, humiliando me ipsum. Quia odibilis coram deo & hominibus est superbia. Propter quod in Tobia habetur, Superbiam nunquam in tuo sensu aut in verbo tuo dominari permittas. In ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. ¶ (68) BONVS es tu] naturaliter, quomodo libet atq; totaliter. Vnde scriptura affirmat, Nemo bonus nisi solus deus [ET] in bonitate tua,] .i. secundu q̄ tu bonus es & clemens es, [D]OCME] iustificationes tuas,] id est, mandata. Beatus enim quem tu erudieris domine, Quoniam omnis qui audiuit a patre, & didicit, venit ad Christum, vt ipse ait. ¶ (69) MULTIPlicata est super me iniquitas superborum,] .i. superbi diaboli hominesq; elati, quorum pater diabolus est, multipliciter conati sunt me ad malum inducere, minando, blandiendo, persequendo. [E]GO autem in toto corde scrutabor mandata tua,] vt sciam quid tibi acceptum sit, cui tanto studiosius placere adhærereque volo, quanto illi multiplicius me impellunt ad malum. Hoc non conuenit eis qui radices non habent, sed tempore tentationis labuntur. Ideo Eccl. docet, Esto firmus in via domini, & in veritate sensus tui. ¶ (70) COAGV]LATA VM est sicut lac eorum,] .i. in malitia induratum: [E]GO verò legem tuam meditatus sum,] cuius meditatio clypeus est contra omnem malignitatem tentantium. ¶ (71) BONVM mihi quoniam humiliasti me,] per flagella & tentamenta, seu priuando me honore & gloria mundi, seu dando animam meã humilitatis virtutem, [VT] discam iustificationes tuas,] quas superbus discernere nequit, quoniam spiritus sanctus abominatur superbum. ¶ (72) BONVM mihi lex oris tui,] id est, lex decem præceptorum moralium, & lex euangelica, quam Christus proprio ore edocuit, [SVPER] MILIã aurii & argenti,] .i. præ omnibus diuitijs seculi. Ponit namque determinatum pro indeterminato, quia incomparabiliter melior nobis est lex diuina, q̄ quæcunq; temporalia bona, secundum illud, Melior est acquisitio eius negotiatione aurii & argenti. Propterea obligamur deo maximas reddere grates, quod legem diuinã nobis largitus est: & tanto grauius peccamus legem transgrediendo, quanto legislatori deo gratiores esse tenemur de legis suæ sanctissimæ dono.

I O D

MANVS tuæ fecerunt me & plasmauerunt me. Eadem verba scripta sunt in lib. Iob, & est sensus, O creator sublimis & benedictus, incorporalis, & incircumscripse, Manus tuæ, id est, potentia & sapientia tua fecerunt me, animã meã producendo de nihilo, & plasmauerunt me, formando corpus meum ex semine. Vnde ad Iob dicitur, Ecce me sicut & te fecit deus, & de eodẽ luto formatus sum. Sicut autem anima rationalis omnium formarum huius mundi dignissima est, sic corpus humanu præ cunctis mixtis & elementis præstatius est, nobiliorẽq; figuram sortitur, puta creatã ad contẽplanda celestia. Formæ enim proportionatur materia, sicut actui potentia. Ideo sicut anima rationalis celestiu contẽplatiua est, sic corpus eius ad cœlu erigitur, quatenus anima per sensum visus celestium notitiã adipiscatur. [D]A mihi intellectum,] .i. intellectuã illuminationẽ, [VT] discam mandata tua] ad intelligendum ea syncerius, meditãdu frequẽtius, exequendu perfectius. Quia enim ð domine a te habeo quicquid sum & habeo, ideo teneor tibi me ipsum reddere: me aut tibi reddere nequeo, nisi te amando & honorando. Idcirco postulo intellectum, quo discã mandata tua, quoniam amor tuus exigit tuam mandata impleri, prout asseritur, In hoc scimus quoniam cognouimus deum, si mandata eius seruamus. Aduertendum quoque; quod intellectus interdũ sumitur pro intellectuã substantia, interdum pro potentia intellectuã, quandoq; pro habitu intellectuã naturali, aliquando pro dono intellectuã, qui est habitus intellectuã supernaturalis a spiritu sancto infusus, aliquãdo pro actu intellectuã potentie seu illustratione ipsius: sicq; accipitur modò. ¶ (74) QVI] timent te] timore amicali & filiali [V]IDE]BUNT te,] id est, opera mea virtuosa considerabunt, [ET] lætabuntur] in te, congratulando meo profectu, & tuæ maiestatis venerationi. Quemadmodum enim peruersi lætantur & congratulantur de malo: sic iusti & timorati ex fraternã charitate de proximorum profectu, quasi de propria gaudent salute: præcipue tamen lætantur de hoc, quod deum honorari conspiciunt. Propter quod Paulus inquit, Caritas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. V I

Esa. 36

Ossee 4

Matt. 15

Deut. 1

1. Iohã. 1

Esa. 7

Iere. 31

Ossee 2

Esa. 28

Mat. 11

Eccle. 10

Tob. 4

Luc. 18

Psal. 94

Iohã. 9

Sap. 9

Lucę 9

Eccle. 5

Hester. 14

Prou. 3

Iob 10

Iob 33

Prou. 2

1. Cor. 13

Iob 13 sperari]. i. ultra modum magnam spem habui in verbis diuinis, quibus gratiā promittis in presenti, & gloriam in futuro. Vnde & S. Iob ait, Etiā si occiderit me, in ipso sperabo. Debemus enim omnino in verba dei super sperare, tanquā certissimi quod cælum & terra trāsibunt, verba autē diuinā legis perferantur. ¶ (75) C O G N O V I domine lex fide & reuelatione diuina, [Q U I A æquitas iudicia tua]. i. quod diuina iudicia, scilicet sententiā & remunerationes ex diuina iustitia procedentes adeo iusta & vera sunt, vt aptius asseratur æquitas quā æqua, quāuis rationē & modum iustitiæ horū iudiciorum nullus viator cōprehendere valet. Hinc enim in Apocal. dicitur, Etiā domine deus omnipotēs iusta & vera iudicia tua. Et in Daniele, Omnia quæ fecisti nobis domine, in vero iudicio fecisti. Et dominus dixit ad Iob, Nunquid irritū facies iudiciū meū, & condēnabis me vt tu iustificeris? [E T in veritate tua]. i. cōsideratione diuinæ veritatis [H V M I L I A S T I M E]. i. contulisti mihi humiliatiōnem, qua humiliāui meipsum. Considerādo enim quæ in sacra scriptura dicuntur de maiestate diuina & vilitate humana, humiliāmus nos ipsos. Vel, in veritate tua. i. in tua iustitia, seu iusto iudicio, humiliāsti me, deponendo me à statu sublimi, à gloria temporali, à prosperitate fallaci, prout S. Iob ait, Ego ille quondam opulentus repente contritus sum. Non ergo in humiliatiōne huiusmodi impatiētes seu murmurātes inueniamur: sed dicamus cum S. Iob, Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit ita factum est. Sit nomen domini benedictum. ¶ (76) F I A T misericordia tua vt consoletur me]. i. sic mihi effectum misericordiæ tuæ infundas, q̄ ex hoc in omni aduersitate respirē de spe veniæ beatitudinisque futuræ, [S E C V N D V M eloquium tuum seruo tuo]. i. mihi famulo tuo impendatur misericordia tua, quemadmodum promisisti in scripturis, te miserarum omnibus inuocātibz te. Nam dicitis, Omnē qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum. Consolationem quoque afflictis promittis dicente Propheta, Bonus dominus, & confortans in die tribulationis. Et alibi, Salus populi ego sum, de quacunq; tribulatione clamauerint ad me exaudiam eos. ¶ (77) V E N I A N T mihi miserationes tuæ]. i. effectus pietatis diuinæ, [E T vian] vita gratiæ in presenti, vitæque gloriæ in futuro: [Q U I A lex tua meditatio mea est] materialiter. i. de lege tuā meditor, sicq; miserationes tuas, scilicet indulgentiam perferantiamque promereor. ¶ (78) C O N F V N D A N T v r superbi] homines animosi, confusione penitentiam adducente, verecundantes de sua malitia. Vel, confundantur superbi. i. diaboli propter superbiā d̄ cælo proiecti confusione perpetua. [Q U I A iniuste]. i. mala intētiōne & sine meo demerito [I N I Q U I T A T E M] fecerunt in me, [tēntādo & persequendo animam meam: [E G O autem exercebor in mandatis tuis,] occupando meipsum in eis mēte & opere tanto instantius, quanto illi aduersantur mihi iniustius, quatenus exercitatio sancta atque intensa exercitatio inimicorum iniquam expellat. Vni nanque operationi anima vehemēter intenta, alia parum aut nihil aduertit. ¶ (79) C O N V E R T A N T v r mihi]. i. ad me, quatenus auxiliū præbeant mihi [T I M E N T E S t e] timore sancto & casto, qui charitate vrgente miserentur afflictis, sicut scribit Apost. Confirmate in illum charitatem. i. peccatori illi succurrite. ¶ (80) F I A T cor meum]. i. anima mea [I M M A C V L A T V M] in iustificationibus tuis, [id est, mandatis, ita vt ea tam perfecte obseruet, ne tanquam præuaricatrix macula culpæ deformetur, [v t non confundar] à te o iudex metuen de, tanquam neglector ac transgressor legis diuinæ. Nam sicut habetur 2. Machāb. lib. 2. In leges diuinas agere impie, impune nō cedit. Totum hunc psalmum in quo virtutes iustorum tam diligenter enumerantur, cantamus & dicimus non in nostra, sed in viri iusti persona, quatenus agnoscamus quid nobis de perfectione iustitiæ desit, illudque adipisci nitamur. Veruntamen si quis gratia largiente adeo iustus est, vt verba psalmi huius sibi conueniant, poterit omnia verba hæc in propria persona depromere ad gloriam dei, ædificationemque proximi, sicut & Paulus in suis epist. bona sua frequenter describit.

DE F E C I T I N S A L V T A R E tuum anima mea.] Hucusque agit Propheta de beatitudine, prout in operibus vitæ actiue consistit, deinceps vsque ad finem psalmi agit de ea, prout in actibus vitæ contemplatiue reponitur, & ait, Defecit in salutare tuum, id est, in dilectione & contemplatione salutaris tui, videlicet Christi. Vel, salutaris tui, id est, salutis æternæ nobis promissæ: vel tui ipsius, qui es salutare nostrum altissimum, anima mea. Iste defectus intelligi potest dupliciter. Primo sic, Defecit in salutare tuum anima mea, id est, satis & plenē amare & contemplari non potuit anima mea salutare tuum, quia, vt ait Apostolus, Oculis non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se. Et hæc bona præparata sunt salus æterna & salutare nostrum. Quid enim aliud præparauit deus amatoribus suis, nisi seipsum? Nemo autem deum seu vitam æternam tam clarē cognoscere, tamque ardentē diligere potest, præsertim in vita presenti, quantum ipse cognoscibilis amabilisque consistit. Ideo deficit anima mea in salutare diuinum. Secundo exponitur sic, Defecit in salutare tuum anima mea. i. præ eleuata contemplatione ac feruidiss. dilectione salutaris tui, deficit anima mea ab operationibus viriū sensitiuarū, corporaliterque infirmatus sum. Quanto enim cōtemplatio purior atque sublimior fuerit, corporaliterque feruentior, tanto amplius deficiunt naturales & sensitiuæ potentie ab actibus suis. Vnde cum anima ad raptum & extasim venit, quasi omnino suspenditur vita corporalis ac sensitiua, nec viuunt homo vt homo. Quidā verō ita exponunt, Defecit in salutare tuum anima mea, id est, præ nimia expectatiōne atque dilatione salutis diuinæ seu gloriæ sempiternæ deficit, id est, rædio fracta est, fatigata, & infirmata anima mea. Nam vt Salomon ait, Spes quæ differtur affligit animam, lignum vitæ, desideriu veniens. [E T in verbum tuum] quo opem & gratiam in presenti, securitatem verō & gloriā in futuro pmittis, [S V P E R S P E R A V I]. i. vehemēter confisus sum. ¶ (82) D E F E C E R V N T oculi mei] interiores] i. n eloquiū tuum, [id est, verba sacræ scripturæ, videlicet in promissa & testimonia atque

Luc. 1

Esa. 64

1. Cor. 2

Prou. 13

A mandata diuina. Et iste defectus tripliciter accipi potest, sicut præcedens. Quia nec plenē cōprehendere possumus eloquiū dei, & interdū ex cōtēplatione huius eloquiū deficit aīa mea sancta ab exterioribus & sensibilibus rebus, tanquā omnino rapta atque suspēnsa ad deū. Denique nimio desiderio cōsequēdi promissiones diuini eloquiū, interdum deficiunt oculi nostri interni, [D I C E N T E S] ad dominū, [Q U I A N D O consolaberis me?] dando mihi quod præstolor, scilicet tui ipsius optatā præsentia atque beatificā fruitionem. De hoc defectu diuini eloquiū ait Ieremias, Factus est sermo domini Iere: 20 in corde meo quasi ignis exarsit, & defeci ferre non sustinēs. Merito autē consolationē istā requiro. ¶ (83) Q U I A factus sum sicut vter in pruina]. i. quemadmodum vas de corio factū in pruina relictū, contractū, & madefactū seu cōgelatum ineptum videtur ad omnem vsum humanum: sic ego ab hominibz secularibus circa exteriora versantibus reputatus sum quasi omnino vilis atque inutilis in conuersione politica & humana. Homines nanque eminenter speculatiui efficiuntur quodammodo insensibiles circa exteriora, propterea reputātur in agilibus & exterioribus velut inepti & stolidi, imo quādoque reputātur simpliciter stulti à prudētibus huius seculi. Vnde legitur q̄ principes qui erāt cum Iehu filio Nansij, cum vidissent filium prophetarū, quem misit Helieus, vt vngeret Iehu in regē, dixerunt ad Iehu, Quid venit insanus iste ad te? Vel sic, Quia factus sum sicut vter in pruina. i. sicut vter impletur liquore pruinæ, sic ego impletus sum desiderio patriæ, seu afflictionibus huius vitæ, ideo cupio consolari. [V S T I F I C A T I O N E S tuas]. i. mādāta [N O N sum oblitus,] quin potius illud implere curauit, Deum time, & mādāta eius obserua, hoc est omnis homo. Illud quoque Apost. Serua mādāta sine macula, irreprehensibile, vsque ad aduentū domini nostri Iesu Christi. ¶ (84) Q U O T sunt dies serui tui?]. i. vti nā tempus huius exilij, quo peregrinor à te celeriter finiatū, ne retarder diutius à felicitate cælesti. Sic Paulus locutus est, Cupio dissolui & esse cum Christo. Vnde supra dictum est, Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi domine finē meum, & numerum dierum meorum qui est. [Q U A N D O facies de persequētibus me iudicium?]. i. vti nā dies finalis iudicij veniat, quādo persecutores meos diabolo iuste dānabis. Hæc dies à iustis & contemplatiuis desideratur, sicut ab alijs formidatur. Propter quod ait Saluator, His autem fieri incipientibus leuate capita vestra. i. hilariter respicite. ¶ (85) N A R R A V E R V N T mihi iniqui]. i. dæmones prauique homines [A B V L A T I O N E S], hoc est, falsas suggestiones, documēta pueria, sermones inutiles, [S E D non vix tua]. i. istæ fabulationes & vanæ narrationes spiritualiter seu corporaliter factæ non cōsonat legi diuinæ. Vnde ait Apostolus, Stultas & sine disciplina quæstiones deuita, sciens quia generat lites. ¶ (86) O M N I A mādāta tua veritas, [id est, adeo vera sunt, vt melius nominentur in abstracto veritas, q̄ vera in concreto. [I N I Q U I] heretici, schismatici, falsi fratres, dæmones, vel infideles [P E R S E C V T I sunt me] verbis & actibus, [A D I V V A me,] ne succumbā, quia sine tuq; auxilio neq; repugnare. ¶ (87) P A V L O M I N V S, [id est, quasi seu fere] [C O N S V M M A V E R V N T], [id est, p̄fectē oppresserūt seu deiecerūt] [M E in terra], sicut Apostolus, Supra modū, inquit, grauati sumus: [E G O autem non dereliqui mādāta tua,] quibus fortitudinē atq; perseuerantiā præcipis, dicēs, Nolite timere eos qui corpus occidunt. Et alibi, Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vīq; ad mortē certā p̄ iustitiā. Et, Ecce præcipio tibi, confortare & esto robustus. Noli timere, quoniā tecū est dominus deus tuus. Quātuncunq; ergo hostis desermat, & tribulatio crescat, recordari debemus præcepta diuina, neq; lassari, put monet Apost. Nō fatigemini animis vestris. ¶ (88) S E C V N D V M misericordiā tuam viuifica me] gratiā multiplicādo in anima mea, [E T custodiā] fide & ope [T E S T I M O N I A oris tui]. i. sacri eloquiū verba, præsertim articulos fidei, atq; præcepta decalogi. **L A M E D**

IN æternum domine iuro tuū] iusio tuo tua, illuminatio tua, & opus tuum [P E R M A N E T in cælo]. i. in triumphātū ecclesiæ, quoniā omnes angeli sancti atq; beati tibi ad nutū obediūt, tuq; illuminationē incessanter recipiūt. Vnde oramus quotidie vt volūtas tua. i. præceptū tuum fiat sicut in cælo & in terra, videlicet vt homines tibi obediāt sicut & angeli. Potest quoq; exponi de filio dei, de quo scriptū est, In principio erat verbū. Hæc verbū in æternū permanet in cælo, quia licet ad homines venit, non tamen cælum reliquit, imo simul & semel erat totus in vtero virginis atque in sinu patris. Propter quod in terra consistens, Nicodemōq; loquens dixit, Nemo ascēdit in cælum, nisi qui per omnes generationes sibi in seculo succēdēs [V E R I T A S tua]. i. fides catholica, lex Christiāna, doctrina euāgelica permanet in militati ecclesiā: [F V N D A S T I]. i. firmiter collocasti [T E R R A M] in medio mundi, [E T] permanet, sicut in Ecclesiāste inducitur, Generatio præterit, & generatio aduenit, terra verō in æternum stat. Spiritualiter verō, Fundasti terram, id est, ecclesiā in fide & veritate diuina: quemadmodum dicitis, Super hanc petram ædificabo ecclesiā meam, & permanet stabilis in fide vsque ad terminum mundi. ¶ (91) O R D I N A T I O N E tua perseuerat dies, [qui ex motu & lumine solis causatur. Nam ex ordinatione sapientiæ tuæ superiora & inferiora vniuersaq; tempora moderantur. Propter quod alibi habetur, Hæc dicit dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinē lunæ atque stellarum in lumine noctis. Et faciens arcturum & orionem, & diem nocte mutans. Vel, ordinatione tua perseuerat dies æternitatis creatæ, scilicet æuū, quo sancti in patria te fruuntur. Vel, dies spūa lis. i. illuminatio beatorum: [Q U O N I A M omnia seruiunt tibi], quemadmodū dictum est, Domine rex omnipotens in ditone tua cuncta sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ. Omni enim naturæ creatæ inest obedientialis potentia, qua suo creatori in omnibus pareat. Sed si omnia seruiunt deo, quid est q̄ homines deo non seruiunt? Et respōdendum q̄ omnia dicuntur deo seruire, ita q̄ nihil possit resistere ordinationi diuinæ. ¶ (92) N I S I q̄ lex tua meditatio mea est, [id est, nisi legis tuæ testimonio præ oculis habuissem, [T V N C F O R T E perissem,] id est, victus

Iere: 20

4. Re. 9

Eccl. 12

1. Tim. 6

Phil. 1

Psal. 38

Luc. 21

2. Tim. 2

2. Cor. 2

Mat. 18

Eccl. 4

Iosue 1

Heb. 12

Iohā. 1

Iohā. 3

Eccl. 1

Mat. 16

Iere. 31

Amos 5

Heb. 13

fuisse seu desperassem [i n humilitate mea,] id est, in tribulatione & tēratione quas passus sum, vel in cōsideratione qua meā imperfectionem atq; miserā consideravi. Nisi enim in tribulatione & cōsideratione huiusmodi cogitarem, quāta esset felicitas eorū, qui propter iustitiā patiuntur, & Christi vestigia imitātur, atque in tentationibus manēt constantes: quanta etiā esset misericordia dei circa miseros pœnitentes, tunc utique possemus perire in prædicta humilitate. Ne ergo peream vnuquam, [93] I n æternū non obliuiscar iustificationes tuas, id est, nunquā negligā diuina mādāta recollere & seruare, [Q V I A in ipfis viuificasti me] vita gratiæ ac spiritali p̄fectu: quæadmodum ait Saluator, Si quis diligit me, sermonē meū seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eū veniemus, & māsionem apud eū faciemus. Et scriptū est, Hic liber mandatorū dei, & lex quæ est in æternū: omnes qui tenent eam peruenient ad vitā: qui autē derelinquunt eam, ad mortē. [94] T v v s sum ego] conditione & cultu, fide & opere, [s a l v m me fac] in præsentī per gratiā, & in futuro p̄ gloriā, [Q V O N I A M iustificationes tuas exquisiui,] id est, mādāta implere curavi: ideo salus mihi ex tua promissione debetur, quoniā scriptū est, Si vis ad vitā ingredi, serua mādāta. Et iterū, Dirige cor tuū in viā rectā, vt saluus fias. [95] M e expectauerūt peccatores, id est, visibiles atq; inuisibiles hostes, [v t perderent me,] iudicēdo animā meā ad ruinā peccati, vel corpus ad mortē seu læsionē. Hoc sanctis martyribus maximē cōpetit, quos tyrāni expectabāt ad interficiendū spiritaliter vel corporaliter. [T E S T I M O N I A tua,] id est, verba spūs sancti in scripturis contēta [I N T E L L E X I,] id est, clarē p̄pexi, cōsiderādo impiorū fallaciā, huius vitæ breuitatē, & futuræ gloriæ immensitatē, quibus p̄catis, omnia fortiter p̄tuli, eorumq; impugnationes euasi, aut per patientiā vici. [96] O m n i s cōsummationis] omnis humanæ perfectionis [v i d i], i. consideravi [F I N E M] id quē esset referenda omnis virtus humana. Hic autē finis est vita æterna, quæ est finis omnīū actuum atq; virtutū. Potest etiā finis iste dici charitas, quoniā ipsa est summa virtus, virtutū omnīū origo & finis. Quapropter ait Apost. Plenitudo legis est dilectio. Et iterū, Finis præcepti est charitas de corde puro. Omnes nāq; virtutes & actus carū ad charitatis feruorē & perfectionē ordinandi sunt. Et ita quod sequitur, [L A T V M mandatum tuū nimis] exponit quid dixerit finem omnīs consummationis: vt sit sensus, Omnis consummationis vidi finem, vtiq; latum mādātum tuū nimis. i. vidi qd charitatis præceptum, quod est valde latum, esset finis & perfectio vniuersæ cōsummationis, quia ad ipsum cætera referūtur præcepta. Dicitur autē præceptum charitatis latum nimis, quoniā ad omnes se extēdit, nam aduersarios diligere facit. Secundō, quoniā omnia mādāta virtualiter cōtinet: iuxta illud, In his duobus præceptis, scilicet charitatis dei & proximi, tota lex pendet & p̄pheta. Tertiō, quia vt legitur, Vniuersa delicta operit charitas. Potestq; literaliter exponi, Omnis consummationis, id est, omnis terrenæ possessionis, omnis ambitionis & gloriæ tēporalis vidi finem, id est, terminum. Citō enim deficiūt ista prout per Iohannem inducitur, Et mundus trāsit, & concupiscentia eius. Latum mādātum tuū nimis, id est, in perpetuum durans, & ad latitudinem cœli perducens.

M E M.
Q V O M O d o diligere legē tuā domine? Querit Propheta in persona ecclēsiæ dei, quomodo legē eius diligit. Et ipsemet respondet, [T O T A die meditatio mea est.] Querit enim & respondet, vt omnes qui audiūt informētur. In hoc autē qd asserit se tota die legem domini meditari, declarat se ardētissimē deū amare, quia intantū diligitur inquantū honoratur: quæadmodum alibi habetur, Qui seruat verbū Christi, verē in eo charitas dei perfecta est. Quod autē magis amatur, hoc sap̄ cogitatur. Qui igitur tota die naturali, qui noctē includit, & 24. horas habet, in lege domini meditat, maximē diligit eā, & per consequens legislatorē, vtiq; deum. Quomodo autem aliquis possit tota die in lege diuina meditari, frequenter ostensum est. [98] S v p e r inimicos meos prudentem me fecisti], i. prudentiorem seu sapientiorem me fecisti inimicis meis, puta Iudæis & infidelibus, imo omnibus deo rebellibus: quos perfecto odio odi, non inquantū sunt homines felicitatis capaces, sed inquantum sunt deo inobedientes, & dæmoni consentiētes, [M A N D A T O tuo,] id est, per hoc qd illis mandatum tuum non obseruantibus, dedisti mihi gratiā illud seruandi, fecisti me illis prudentiorem. Nam sine obseruatione præcepti nullus veraciter prudens est, & summa prudentia est, deo seruire. Vnde scriptum est, Quis sapiens & disciplinatus inter vos, ostendat ex bona cōuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Sic autē prudentē me fecisti mandato tuo, [Q V I A in æternū mihi est], i. quoniā perseueranter ac iugiter ei adherere intendo. [99] S v p e r omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.] Non loquitur absolute de omnibus suis doctoribus, quoniā Christo testante, Non est discipulus supra magistrum: præsumptuosumque esset se præferre doctoribus. De quibus ergo doctoribus loquitur, nisi de ijs qui dicunt, & non faciūt: vel qui philosophicā scientiā aut secularē prudentiam docent? His deo obediens intelligentior est, quia testimonia dei sunt meditatio eius, quoniā cogitat verba diuina, quatenus secundum doctrinam præceptaq; Christi cogitationes, sermones & actus suos gubernet. [100] S v p e r senes intellexi,] id est, senibus doctoribus suis, [Q V I A mādāta tua quæsiui] scire & adimplere. Ex quo constat qd non loquitur nisi de senibus illis, qui non quærunt diuina mandata, quales fuerunt, de quibus apud Danielem dicitur, Iniquitas egressa est de Babylone, à senioribus qui videbantur regere populum. [101] A v omni via mala,] id est, peccato mortali, doctrina pestifera, & cæteris quibus itur ad mortem æternam [P R O N I V I] per imperium rationis [P E D E S meos], i. affectus, cogitationes & opera: vel etiam corporis pedes, vitando loca in quibus puto me debere peccare. [v t custodiā verba tua] quibus iussisti me vitare itinera mala. [102] A iudicijs tuis non declinaui,] id est, ab his quæ bona iudicas & approbas tu, non recessi, [Q V I A tu legem posuisti mihi,] id est, præceptum cōsuetudini vero & bono, & resistendi malo ac falso: quemadmodum in Ecclesiastico scribitur, Lege vi-

tæ hæreditauit illos [scilicet homines deus] iustitiā & iudicia sua ostendit eis, & dixit, Attēdite ab omni iniquo. [103] Q v a m dulcia faucibus meis eloquia tua], i. valde suauia sunt verba diuina interiori cordis mei palato, videlicet rationi & voluntati, quibus spiritalis dulcedo gustatur, cibus animæ masticatur, & celestis lætitiæ prælibatur. [s v p e r mel ori meo], i. dulciora sunt interiori ori meo, vt pote mēti, qua verbū cordis profertur, q̄ sit mel gustui meo corporeo. Verbū enim dei cib⁹ est animæ: cuius refectio dulcior est ex sua natura omni cibo corporeo. Quāuis interdū ex parte nostri cōtingat oppositū, quia videlicet appetitus noster nondū purgatus est à vitijs & cōcupiscentijs. Hinc enim de sapiētia scriptū est, Scio quoniā mecum cōmunicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei, intrans in domū meā conuiescā cum illa. Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius, sed lætitiā & gaudium. Et quid mirum si sacra doctrina seu diuina & Christiana sapientia tam suauis est homini contemplatiuo, cū Aristoteles dicat, quod philosophia admirabilis habet delectationes admixtas. Et rursus, qd vita nostra quādoq; ad modicū talis est, qualis est vita primi principij semper. Itemque qd vir contemplatiuus nō quærit delectationes externas, quoniā intra se plenus est iucūdis theoremaribus. [104] A mandatis tuis intellexi,] id est, ex cōsideratione præceptorum cognoui distantia inter virtutes & vitia. Vel, à mandatis tuis intellexi, id est, intelligentiam veram adeptus sum seruando mandata: sicut scriptum est, Fili concupiscens sapientiam serua mandata, & deus præbebit illam tibi. Ait quoq; prophetica scriptura, Quem docebit dominus sapientiam, & quem intelligere faciet auditum? Et respondet Propheta, Ablactatos à lacte, auillos ab vberē, id est, eos qui carnis voluptates contemnunt, & secundum diuina præcepta spiritaliter atq; pœnitentialiter viuunt. [P R O P T E R E A] odium omnē viam iniquitatis,] quam si non odierem, ex certa scientia non ex ignorantia peccarem: conueniretq; mihi illud, Seruus qui scit voluntatem domini sui, & non facit, plagis vapulabit multis.

N V N.
L V C E R N A pedibus meis verbum tuum,] hoc est, sacra scriptura est intellectui meo atque affectui & cunctis operibus meis lucerna, quia illuminat me ne ambulem in tenebris vitiōrū, [E T] verbū istud [L V M E N semitis meis], i. directio mea in obseruationibus cōsiliōrū Christi, quæ dicitur semita: quia sunt strictiores cōpendiosioresq; vię perueniendi ad deū, quāua præcepta. Hoc est quod Salomon asserit, Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ. Et alibi, Apprehende legem, & ambula per viam ad splendorem eius. [106] I v r a v i,] hoc est, ir-reuocabiliter affirmavi, [E T] statui,] id est, proposui [c v s t o d i r e] iudicia iustitiæ tuæ,] id est, præcepta quæ tua iustitia iudicat esse recta atque seruanda. Iurare itaq; licet, quando materia exigit: imo iurare debetē circumstantiatū est actus virtutis, quæ dicitur latrā: sicque scriptura admittit, laudat aut iubet iuramentum: iuxta illud, Dominum deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Et, In omni corde suo iurauerunt domino, & in tota voluntate sua quæsierunt eū & inuenerunt. Quod verō Christus in Euāg. ait, Ego dico vobis non iurare omnino, non dicitur præceptiue simpliciter, sed ne sine necessitate iuremus, quatenus occasionem perituri & vsū iurandi vitemus. [107] H v m i l i a t v s sum vsquequaque,] id est, multum afflictus, deiectus & spretus sum, vel meipsum vehementer humiliavi, cōtēnendo me propter negligētias & infinitos meos defectus. Idcirco [D O M I N E] viuifica me secundum verbum tuum,] id est, gratiam mihi præsta, qua vitam secundum verbum doctrinæ tuæ. Vel, viuifica me per gratiæ infusionem, secundum verbum tuum, id est, sicut pollicitus es te gratiam donaturam afflictis & humiliatis. Scriptum est enim, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Et alibi, Miserans miserabitur tui ad vocem clamoris tui, statim vt audierit respondebit tibi.

[108] V o l u n t a r i a oris tui], i. preces meas & cuncta quæ cupio, seu voluntariē tibi offero [B E N E P L A C I T A] fac domine], i. da gratiam illa taliter ordinare seu exhibere, vt tibi complacēt. Nam quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis. i. infundit nobis quid postulandum sit. Vnde orat Apost. Deus meus impleat omne desiderij vestrum secundū diuitias suas in Christo Iesu. [E T] iudicia tua], i. mandata à te approbata [D O C E] me. Vel iudicia tua doce me, id est, da mihi gratiā cōtēplandi diuina iudicia, quibus vnicuiq; datur quod meruit, vt sciam qd horrendum sit incidere in manus dei viuētis. [109] A n i m a mea in manibus meis semper], i. in cōtinuo periculo incidendi peccata, & per consequens æternam damnationem existo, propter insidias dæmonū, concupiscentias carnis, & cætera mundi ac corporis impedimenta, quibus à deo retrahor, atque ad vitia trahor. Per hoc enim quod dicitur anima esse in manibus, designat scriptura aliquod manifestū periculum, quemadmodū Ionathas dixit de Dauid, Ipse posuit animam suam in manibus suis, & occidit Philistæum. Et idē dixit Iephthe reuersus de bello cōtra Amonitas. Idem etiam dixit mulier Phythonissa ad Saul, Si ergo est anima nostra semper in manibus nostris. i. in tanto periculo, mirum est qd tam intimatori leues & securi existimus. Idcirco veraciter scriptū est, Cor sapientū vbi tristitia, & cor stultorū vbi lætitiā: [E T] legem tuam non sum oblitus,] sed per memoriā & obediētiā eā seruavi. [110] P o s v e r v n t p̄ctores,] videlicet dæmones iniusti, homines [L A Q V E V M] id est, occasione ruinæ ac deceptionis [M I N I],] quatenus me aliquo modo à via dei auerterēt. Laquei enim istorū qbus incautos decipiunt, sunt adulatio, laudatio, cōminatio, seculi vanitates, diuitiē tēporales, & cætera in qbus maculatur affectus. [E T] de mandatis tuis non erravi,] quia illorū tērationibus & suggestionibus nō cōsensī, prout Salomon monet, Fili mi, si te laetauerint p̄ctores, ne aegrescas illis. [111] H a e r e d i t a t e], i. stabili possessione [A C Q V I S I V I] testimonia tua], i. diuina p̄cepta, & cætera verba diuino testimonio approbata, vt pote oīa sacre scripturę eloquia [I N] æternū], ita qd eis æternaliter adherēbo. [Q V I A] exultatio cordis mei sunt], i. de eorū possessione atq; notitia gau- deo magis, qd de oībus tēporalibus bonis. [112] I n c l i n a v i] cor meū ad faciēdas iustificationes

Iohā. 14
 Baruc 4
 Mat. 19
 Iere. 11
 Rom. 13
 1. Tim. 1
 Mat. 12
 Prou. 10
 1. Iohā. 2
 Psa. 138
 Iacobi 3
 Iohā. 13
 Mat. 25
 Dan. 13
 Esa. 61
 Eccl. 17

Sap. 8
 Eccl. 1
 Esa. 28
 Luc. 13
 Prou. 16
 Baruc. 4
 Deut. 6
 2. Par. 17
 Mat. 5
 Iob 22
 Esa. 30
 Rom. 8
 Philip. 4
 Heb. 10
 1. Reg. 19
 Iud. c. 12
 1. Re. 28
 Eccl. 7
 Prou. 1

Esa. 45 tuas, id est, tua mandata seu opera quæq; propter quæ iustificatur homo à te, & hoc in æternum, id est, iugiter quàm dñi sum. Nam & aliqua præcepta implètur in patria magis perfectè quàm in via, sicut præceptum charitatis: [P R O P T E R retributionem] æternam, non temporalem, videlicet propter felicitatem coelestem, vt eam obtineam. Sed cum propter mercedem operari sit opus mercenarij, non filij aut amici: quomodo ait se propter retributionem inclinasse cor suum ad opera bona? Et respondendum, quòd sicut timor purè seruilis nihil meretur: sic propter retributionem operari nihil meretur, quia vtrūque istorum procedit ex priuato amore. Sed quemadmodum timor initialis meritorius est, in quatum aliquid habet de charitate adiunctum: sic propter retributionem operari meritorium est, quando intentio vltima fertur ad dei honorem seu deum, quem necesse est principaliter intendi in omni meritorio actu. Postremò quemadmodum timor filialis maximè complacet deo, sic tota mente dei honorem intendere, & propter purum dei amorem bona agere, maximè sanctum & meritorium est, quoniam hoc ex diuino amore causatur. Nihilominus homo talis implicite agit propter mercedem, eamq; aliquo modo intèdit, non ex priuato amore, sed ex amore diuino, in quantum videlicet deus vult vt operemur propter præmium felicitatis æternæ.

SAMECH.

N I Q U O S odio habui in quatum iniqui sunt: sic enim & deo odibiles sunt: iuxta illud, Odio sunt deo impius & impietas eius. Non autem odio eos secundum quòd homines sunt, cum scriptum sit, Diligite inimicos vestros. Amare verò secundum Philosophum, est alicui bonum velle. Odire verò est velle alteri malum. Inquis itaq; in quatum sunt homines, debemus velle seu appetere bona, scilicet gratiam modò, & gloriam postmodum: in quatum verò sunt impij, non appetimus eis boni: hoc enim esset contra iustitiam: imò appetimus eis malum poenæ in præsentī seculo vel futuro, nisi poeniteant. Verūtamen circa odiū inimicorū & impiorum errauerūt & errant Iudæi, arbitrantes secundum legem simpliciter fore odiendos iniquos ac æmulos, eò quòd Moses dicit, Diliges amicū tuum, & odio habebis inimicū tuum. Sed hoc penitus falsum est: & non solum ex scriptura canonica veteris testamēti, sed etiā ex gestis antiquorū sanctorum huius oppositum comprobatur. Constat enim quòd Dauid dilexit Saulem, cui tam frequenter pepercit, quem tam benignè patrè vocauit, qui etiā eū occidit, qui se, licet falso, asseruit occidisse Saule. Similiter filij eius Iosue dilexerunt ostēdit. Nā eo occiso dixit latronibus, qui eū interfecerūt, Cum viri iniqui occiderunt virum iustum in domo sua, non auferā vos de terra? Et idē constat de alijs multis in veteri testamento. Deniq; Moses ait, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eū, ne habeas super illo peccatū. Et iterū, Non quæras vltionē, nec memor eris iniuriæ ciuū tuorū. Salomon quoq; loquitur, Ne dicas quomodo fecit mihi, sic & faciam ei. Et iterū, Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruinā illius ne exultet cor tuum. Cui cōcordat S. Iob dicēs, Si gauisus sum ad ruinā eius qui me oderat, & exultauit quòd inuenisset eū malum. Sed alibi habetur, Si esurierit inimicus tuus, ciba illū: si sitit, da ei aquā, & dominus reddet tibi. Et hæc verba inducit Apostolus, probās ex eis inimicos esse amādos. [E T LEGE TUÀ DILEXI,] sicut nunc dictū est, super milia auri & argēti. Propter quod scriptū est, Parati sumus magis mori, quàm patrias dei leges præuaricari. Si autem diligo legem tuam, ergo & obseruatores ipsius, videlicet iustos.

[D I V T O R] meus cooperando mihi per gratiā, sicut dicit Apost. Non autem ego, sed gratia dei mecū, [E T SUSCEPTOR] meus, id est, precū mearū auditor, meiq; ad te cōfugiētis misericors amplexator: quemadmodum testatus es, Eum qui venit ad me non eiiciam foras, [E T TU: & IN VERBIS] tuis quo misericordiā promissisti, [S V P E R S P E R A V I], sciens infallibiter verum esse quod spōdes. Idcirco vt benignitatem æternam promerear, [D E C L I N A T E] à me maligni quicumque sint illi, & ò vos cogitationes inanes & malę, & abite à me, nihilque mihi propinquet, quo à deo elonger. Dicit autem & opat malignos à se recedere, non quòd tentationes diaboli, persecutionesq; mundi absolute abhorreat, cum scriptum sit, Per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum dei: sed dicit, Declinate à me maligni, causā antmandi seipsum contra malignos, quatenus consensum denegat eis, eòsque detestetur & vilipendat, in quantum sibi in via dei resistere moliantur: [E T SCRUTATOR] mandata dei mei diligenter atque humiliter, vt sciam ea luculenter, impleamque reuerenter.

[S V S C I P I E M E] brachijs pietatis immensæ [S E C V N D V M] eloquium tuū, quo dixisti, Conuertimini ad me, & conuertat ad vos, [E T V I V A M] per gratiam multo felicius, quàm viuo per naturam seu animam, [E T] non confundas me, nec confundi permittas [A B] expectatione mea, id est, à bono expectato à te, quod est gratia in præsentī, atque æterna beatitudo in cælo. Expectatio autem ista est idem quod spes, quoniam spes est certa expectatio futuræ felicitatis. Orat ergo ne frustretur spe sua, sed effectum & fructum spei mereatur fortiri. Nam & hoc dominus per Esaiam pmisit, Ego inquis dominus, super quo non confundetur omnes qui expectāt eum. Vnde apud eundē dicitur, Deus iudicij dominus, beati oēs qui expectāt eū. Hinc in Eccl. habet, Nullus sperauit in domino, & cōfusus est. [A D I V V A M] gratiā incessantē, [E T] saluus ero [A B] omni periculo, Nempe si deus pro nobis, quis cōtra nos? Propterea S. Iob domino ait, Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet cōtra me. Nemo enim omnipotēti deo resistere valet. Et ideo in lib. Hester dicit, Si decreueris saluare nos, cōtinuo liberabimur. [E T] meditabor in iustificationibus tuis, i. mādatis [S E M P E R], i. omni tēpore apto ac debito. Dicit. n. res semp fieri, dū nūq̄ omittit quādo fieri debet. [S P R E] uisti [D O] domine [O M N I] s discēdēs à iusticijs tuis, i. oēs in malo p̄uēcātes, tua mādata nō obseruātes. Sicut. n. deus hos odit, sic eos cōtēnit. Vnde scriptū est, Abominatio est domino via impij. Rursusq; Sapientia ait, Arrogatiā, & viā prauā, & os bilingue detestor, [Q U I] a iniusta cogitatio eorū. Nā diuinæ iustitiæ cōtrariatur, iuxta illud Micheę, Vē qui cogitatis inutile, qm̄ cōtra deū est man⁹ eorū.

Esa. 49 tuas, id est, tua mandata seu opera quæq; propter quæ iustificatur homo à te, & hoc in æternum, id est, iugiter quàm dñi sum. Nam & aliqua præcepta implètur in patria magis perfectè quàm in via, sicut præceptum charitatis: [P R O P T E R retributionem] æternam, non temporalem, videlicet propter felicitatem coelestem, vt eam obtineam. Sed cum propter mercedem operari sit opus mercenarij, non filij aut amici: quomodo ait se propter retributionem inclinasse cor suum ad opera bona? Et respondendum, quòd sicut timor purè seruilis nihil meretur: sic propter retributionem operari nihil meretur, quia vtrūque istorum procedit ex priuato amore. Sed quemadmodum timor initialis meritorius est, in quatum aliquid habet de charitate adiunctum: sic propter retributionem operari meritorium est, quando intentio vltima fertur ad dei honorem seu deum, quem necesse est principaliter intendi in omni meritorio actu. Postremò quemadmodum timor filialis maximè complacet deo, sic tota mente dei honorem intendere, & propter purum dei amorem bona agere, maximè sanctum & meritorium est, quoniam hoc ex diuino amore causatur. Nihilominus homo talis implicite agit propter mercedem, eamq; aliquo modo intèdit, non ex priuato amore, sed ex amore diuino, in quantum videlicet deus vult vt operemur propter præmium felicitatis æternæ.

A [P R A E V A R I C A N T E S], id est, legem altissimi transgrediētes [R E P V T A V I] omnes peccatores terrę] de quibus scriptum est, Domine omnes qui te derelinquunt, confundentur, recedēs à te in terra scribentur [I D E O dilexi testimonia tua] interiori affectu, & executione fideli, ne ego illis compar efficiar. [C O N F I G E] timore tuo carnes meas, id est, carnales motus existentes in me retrahat atq; mortificas timore futuri iudicij, æternaliumq; poenarū. [A I V D I C I I] s enim tuis timui, id est, ex consideratione particularis iudicij, quo statim dum morior à te iudicabor. Ex consideratione quoque extremi iudicij, & propter iudicia tua iam facta, quibus luxuriosos atque carnales destruxisti, sicut in diluuiū factum est, quando omnis caro corrupta viam suam, perterritus sum ne condemner. Vehementer quippe metuenda sunt ista iudicia. Imò qui ea diligenter perpendit, sancto timore configitur, atque carnalibus motibus reluctatur.

F E C I iudicium] diligenter discutiendo & diiudicando meipsum, discernēdo bonū à malo, verum à falso, purū à polluto. Vel, Feci iudiciū, subditis, quibus præfectus sum, [E T] iustitiā, dādo vnicuique quod suum est, meipsum iuste corrigendo, deum in omnibus atque præ omnibus venerando: proximis quoq; faciēdo sicut mihi fieri cupio. Hæc duo deus præcipue quærit à nobis, prout habetur apud Micheę. Indicabo tibi ò homo quid sit bonū, & quid dominus requirit à te, vtiq; facere iudiciū & iustitiā, [N O N] tradas, [N E] tradi permittas [M E] calumniātibus me, i. volūtati & potestati eorum qui mihi calumniam inferunt, quærentes decipere, inficere, subuertere animam meam. Non ergo ò domine permittas me vinci, aut dæmonibus subdi. Hinc in Eccl. dicitur, Dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu & consilio eorum, & incidam in conspectu aduersariorum meorum, & animæ irreuerenti ne tradas me. [S V S C I P I E] seruum tuum in bonum] benigne ignoscendo imperfectionibus eius, & eius obsequium elementer acceptando, eique gratiā referendo, qua semper proficiat [N O N] calumntentur me superbi, id est, iustam causam calumniādi me non inueniant dæmones, in superbia obstinati, & homines eorum vestigia sequuti. [O C V L I] mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquū iustitiæ tuæ, hoc est, quòd paulo ante dictū est, ac varijs modis expositū est, Defecit in salutare tuū anima mea. Defecerunt oculi mei in eloquium tuū. Sicut enim anima, sic oculi interiores, de quibus nunc agitur, deficere asseruntur in salutare dei: quòd qualiter intelligendum sit, illic quærat. [F A C] cum seruo tuo, videlicet mecum & vnoquoque fidelis [S E C V N D V M] misericordiam tuam] quæ vere immensa est: nō secundum malitiā meam innumerā, sed pietatis tuæ abyssum declara in me. Et sicut me cōspicis indigere, sic subuenire dignare, quemadmodum Daniel supplicatur, Non confundas nos, sed fac nobiscum iuxta māsuetudinē tuam, & secundum multitudinē misericordiæ tuæ. Neq; enim in iustificationib⁹ nostris prosternimus preces ante faciē tuam, sed in miserationibus tuis multus, [E T] iustificationes tuas, id est, mādata tua iustificantiā [D O] c e me, & decet te. Nam, [S E R V S] tuus sum ego, idcirco [D A] mihi intellectum] diuinitus illuminatū, seu intelligentiā puram [V T] sciam testimonia tua, id est, credenda & operāda. [T E M P V S] faciēdi domine, id est, hora est vt ista mihi concedas propter periculā imminentiā. Nam [D I S S I P A V E R V N T] legem tuā, id est, hæretici, doctores peruersi, Iudæi, & ceteri reprobi legem euangelicā & diuinam peruerterunt, & quatum in se est annihilauerunt eam mendaciter exponendo, impie blasphemando, contumaciter transgrediendo. [I D E O] dilexi mandata tua, id est, quanto legem tuā cōspicio amplius disipari ab illis, tanto ardentiori zelo inflammor, vt eam recupere, confirmem, obseruem. Vnde dilexi mandata tua [S V P E R] aurū & topazion, id est, plus quàm omne aurū aut lapidem preciosissimum nomine topazion. In hac enim lege diuina consistit sapientia vera, idcirco de amore legis & mādatorum dei verissime dici potest illud, Preciosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Et alibi, Non dabitur aurum obryzū pro eo, nec conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi Sardonicō preciosissimo, vel saphyro, non adæquabitur ei topazion de Aethiopia. Est autē topazion lapis preciosissimus duplicē habens colorem, videlicet aurū purissimū, & alium ætherea claritate splendentē, cuius aspectus oculis intuentium iucundissimus fertur. Hic lapis adeo carus est, vt reges nil eo locupletius arbitrentur in suis thesauris. [P R O P T E R] ea, scilicet propter causam, qua tua mādata dilexi [A D] omnia mandata tua dirigebar] mente, ore & opere, quoniam vnum obseruari non potest, si aliud negligatur, [O M N I] m viam iniquam, id est, omne peccatum [O D I O] habui] non solum propter poenam sequentem, sed propter ipsam deformitatem peccati, & maxime, quia displicet creatori sublimi & benedicto. Ecce quām ardentissime preces, quām saluberrima documēta, quām perfectissima opera continentur ac describuntur in psalmo præsentī. Qui ergo hæc opera habet, deo gratus existat, & alios instruat. Qui verò non habet, studeat ea habere, studeat documenta ista implere, studeat preces istas tā ardentē Saluatori offerre, quæ gratiā fortiat tam perfectè viuēdi, vt omnia ista sibi conueniant, & ea in propria persona decæret ad gloriam dei mente iucunda atque gratissima, dicēs cum sancto Apost. Gratia dei sum id quod sum. Cum virgine quoq; beata, incomparabiliter excellentissima, Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius.

M I R A B I L I A] testimonia tua. Sicut prædictū est, diuinæ legis duę sunt partes, videlicet mandata quæ pertinent ad agēda, & testimonia quæ pertinent ad credēda. Quauis autem miranda & mirabilia sint quæ præcipimur agere seu mādata, multo tamē mirabiliora sunt quę iubemur credere. Nā præcepta moralia nō excedūt naturalis rationis dictamē, aliqua tamē iubemur agere, quæ naturalem rationē excedunt, secundum quosdam doctores, sicut inimicū diligere, & aduersantibus bona impēdere. Sicut enim naturale est amantē amare, & beneficienti beneficere: sic naturale videtur odientē odio habere, & mala inferenti mala rependere. Porro ea quæ nobis cre-

[P H E], id est, mandata quæ pertinent ad agēda, & testimonia quæ pertinent ad credēda. Quauis autem miranda & mirabilia sint quæ præcipimur agere seu mādata, multo tamē mirabiliora sunt quę iubemur credere. Nā præcepta moralia nō excedūt naturalis rationis dictamē, aliqua tamē iubemur agere, quæ naturalem rationē excedunt, secundum quosdam doctores, sicut inimicū diligere, & aduersantibus bona impēdere. Sicut enim naturale est amantē amare, & beneficienti beneficere: sic naturale videtur odientē odio habere, & mala inferenti mala rependere. Porro ea quæ nobis cre-

[P H E], id est, mandata quæ pertinent ad agēda, & testimonia quæ pertinent ad credēda. Quauis autem miranda & mirabilia sint quæ præcipimur agere seu mādata, multo tamē mirabiliora sunt quę iubemur credere. Nā præcepta moralia nō excedūt naturalis rationis dictamē, aliqua tamē iubemur agere, quæ naturalem rationē excedunt, secundum quosdam doctores, sicut inimicū diligere, & aduersantibus bona impēdere. Sicut enim naturale est amantē amare, & beneficienti beneficere: sic naturale videtur odientē odio habere, & mala inferenti mala rependere. Porro ea quæ nobis cre-

[P H E], id est, mandata quæ pertinent ad agēda, & testimonia quæ pertinent ad credēda. Quauis autem miranda & mirabilia sint quæ præcipimur agere seu mādata, multo tamē mirabiliora sunt quę iubemur credere. Nā præcepta moralia nō excedūt naturalis rationis dictamē, aliqua tamē iubemur agere, quæ naturalem rationē excedunt, secundum quosdam doctores, sicut inimicū diligere, & aduersantibus bona impēdere. Sicut enim naturale est amantē amare, & beneficienti beneficere: sic naturale videtur odientē odio habere, & mala inferenti mala rependere. Porro ea quæ nobis cre-

[P H E], id est, mandata quæ pertinent ad agēda, & testimonia quæ pertinent ad credēda. Quauis autem miranda & mirabilia sint quæ præcipimur agere seu mādata, multo tamē mirabiliora sunt quę iubemur credere. Nā præcepta moralia nō excedūt naturalis rationis dictamē, aliqua tamē iubemur agere, quæ naturalem rationē excedunt, secundum quosdam doctores, sicut inimicū diligere, & aduersantibus bona impēdere. Sicut enim naturale est amantē amare, & beneficienti beneficere: sic naturale videtur odientē odio habere, & mala inferenti mala rependere. Porro ea quæ nobis cre-

enda proponuntur, omnem prorsus rationem transcendunt, sicut sunt trinitas personarū, i carnā-
tio verbi, integritas matris, existentia Christi sub formis sacramenti. Cum ergo tam mirabilia sint te-
stimonia tua o domine, [I D E o] scrutata est ea anima mea] optās ac satagēs ea vteq; intelligere. Per-
secutio nanq; ex admiratione procedit. Et sicut philosophi ex admiratione coeperunt philosophari,
quia videntes effectus mirabiles, vt sunt eclipsis solis, terre motus, & alia, & causam ignorātes, mi-
rati sunt, & causam horum scrutari coeperunt: sic sancti doctores inspiciētes sacram scripturā & mi-
rabilia dei testimonia in ipsa videntes, mirati sunt, coeperuntq; intellectum eorū scrutari, & deo illu-
strante profecerunt, quāuis perfecte ea comprehendere nequierunt. Sed cum Salomon asserat, Si-
cut qui mel comedit multum, non est ei bonum: sic qui perscrutator est maiestatis, opprimitur à glo-
ria: Et Paulus, Non plus sapere quā oportet, sed sapere ad sobrietatē. Et rursus, Noli, inquit, altum
sapere, sed time. Et iterū scriptum est, Altiora te ne quēsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Quid
est quod Propheta & quilibet iustus in psalmo isto dicit se diuina velle scrutari dicēdo, Considera-
bo mirabilia de lege tua, & exercebor in mirabilibus tuis? Nunc quoque, Mirabilia testimonia tua,
ideo scrutata est ea anima mea. Et respondendum, Quod quēdam est perscrutatio curiosa & animo-
sa, dum homo proprio innitens ingenio, quārit diuina comprehendere seu cognoscere ultra suā ca-
pacitatis mensuram: & ista culpabilis, atque vitanda est. Vnde ab Ecclesiā dicitur, In pluribus operi-
bus dei ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium ea quę abscondita sunt, oculis tuis videre. **F**
Alia verō est perscrutatio pia & humilis, dum homo diuino innitens subsidio, studet diuina cogno-
scere, quatenus in dei amore proficiat, beatorūq; cōtemplationi quantū possibile est, appropinquet.
Et hæc bona & sancta est, ad quā hortabatur Christus Iudæos, Scrutamini (inquit) scripturas, quia
illæ sunt quę testimonium perhibent de me. Et Thesalonicensēs laudat beatissimus Lucas, dicens,
quod quotidie perscrutabatur scripturas. (130) **D E C L A R A T I O** sermonum tuorū,] hoc est, elu-
cidatio sacrę scripturę à spiritu sancto infusa, siue per homines diuinitū illustratos alijs facta [I L-
L V M I N A T] mentē humanā ad recte intelligendum ac iuste viuendum. Propter quod dicit Apost.
Sacras literas nosti, quę te possunt instruere, [E T I N T E L L E C T Ū,] id est, formatā atq; salubrem notitiā
[D A T] paruulis,] id est, humilibus. Propter quod Christus ait, Cōfiteor tibi pater domine cęli & ter-
rę, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et Sapientia ait, Si quis
est paruulus, veniat ad me. Superborum enim cognitio informis, vana atq; damnosa est, cum non sit
charitati, virtuosęque vitę vnita. (131) **O S M E U M**] corporale [A P E R V I] jorando, p[allendo, quā-
rendo, gemendo, [E T] attraxi spiritum,] id est, aerem, sine cuius attractione vox oris formari nō po-
test. Vel, Os meum intellectuale, videlicet intellectum quo verbum mētis profertur, aperui, id est, ad
gratiam dei recipendam affectuosē disposui. Iuxta illud, Os suum aperuit sapientię, Et attraxi spi-
ritum, id est, merito huius sanctę affectionis seu apertionis hausi atque recepi spiritum sapientię, in-
telligentiā: imō spiritum sanctū, quia in corda desideratium suum aduentum, descēdere non abhor-
ret. Hinc nanque in libro Sapientię dicitur, Optaui, & datus est mihi sensus, inuocaui, & venit in me
spiritus sapientię. Sic ergo os aperui, spiritumque attraxi, [Q V I A] mandata tua] o domine] **D E S I D E-
R A B A M**] affectuosissimē, quatenus ea clare cognoscerem, semperq; perfectius obseruare. Quoniam
non proficere in via mandatorum tuorum, est deficere. Ex ardenti autem desiderio causatur vtraque
ista apertio, ac bina attractio. Nam vehemēter cupiens, frequenter suspirat ac gemit. (132) **A S P I-
C E** in me.] non oculo districtę vltionis, sed paternę pietatis, [E T] miserere mei] dando mihi gratiam
contemplationis purissimę] **S E C V N D V M** iudiciū diligentū nomen tuum] .i. sicut diligētes te iudic-
ant sibi necessarium aut salubre. Vel, secundum iudiciū diligentū nomen tuum, id est, secundum
iudiciū tuę discretionis quod fecisti in tuos dilectores, quos tua sapientia iudicauit esse implendos
miserordia tuā. Vel, secundum iudiciū diligentū nomen tuum, id est, sicut decreuisti facere di-
ligentibus te, quibus tanta ac talia bona dare disposuisti, quod oculus ea non vidit, nec auris audiuit,
secundum Apost. (133) **G R E S S V S** meos,] id est,] affectus, cogitationes, verba & opera] **D I R I G E**
secundum eloquium tuum,] id est, secundum doctrinam sacrę scripturę, vt mandata obseruē, confi-
lia quoq; adimpleam, [E T] non dominetur mei omnis iniustitia,] id est, nulla culpa, aut passio rationi
meę præualeat, ne sim seruus peccati & carni subiectus, imō omni suggestioni peruersę, & passioni
immoderate, efficaciter repugnē ac dominer. Hinc enī dominus loquitur, Si male egeris statim pec-
catū in foribus aderit: sed sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Ratio igitur nostra iu-
giter dominetur appetitui sensitivo, qui in concupiscibilem, irascibilemque partitur. (134) **R E D I-
M E** me à calumnijs,] id est, falsis accusationibus [H O M I M V M] malignorū, non vt nunquam calu-
mnia patiar, quas Christus toties passus est, cuius vestigia sequi oportet: sed ne per impatientiā vin-
car, ne remurmurem, atque in talibus occuper, sed potius da mihi eas non curare, nec eis immorari.
[V T] custodiam mandata tua] corde quieto ac libero, quę ab impatientibus, litigantibusque nequē
custodiri. (135) **F A C I E** tuam illumina super seruum tuum,] id est, lumen vultus tui signatum su-
per me clarifica, tuisque notitiā mihi infunde, fac me te modo contemplari per fidem & gratiam,
postea quoque per speciem. Quoniam hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum. Et
vani sunt omnes homines quibus nō subest scientia dei. [E T] doce me iustificationes tua,] id est, man-
data. Quam vbertim repetit hoc, ad insinuandum cordis sui ardentissimum appetitum, & obseruan-
tię præceptorum necessitatē. Propter quod scriptum est, Quę præcepit tibi deus, illa recogita sem-
per, & in superuacuis rebus noli scrutari multipliciter. Neq; enim iustitiam illuminationis veritatis, sine
operatione virtutis, quoniam ex operibus innotescit, quantum homo in sancta scriptura profecerit.
(136) **E X I T V S** aquarum,] id est, riuos lachrymarū seu lachrymas copiosas [D E D V X E R V N T

Proph. 12.
Rom. 15
Eccl. 3

Ibidem.

Iohā. 7
Act. 17

2. Tim. 2
Luc. 10

Prou. 9

Prou. 31

Sapient. 7

Esaie 64
1. Cor. 2.

Iohan. 8
Rom. 8
Gen. 4

1. Pet. 2

Psal. 4
Iohā. 17
Sap. 13

Eccl. 3

oculi mei] exteriores [Q V I A] non custodierūt legem tuam,] id est, quia per eos nō custoditū legē di-
uinam, quoniam vsus sūm eis ad vanitates, nō ad spirituales profectus. Ecce docet nos sacratissimus
iste versiculus quid agere debeamus, videlicet vt vbertim nostra deploremus peccata, vehemētissi-
me dolentes, quod deum creatorem nostrum naturaliter bonū & superpijsimum vnquam offendim-
us. Qui autem ita non plangit, vt versiculum istum de seipso canere possit, non se putet efficaciter
penitentem. Vt Ierem. hortatur. Deduc quasi torrentem lachrymarum per diem & noctem, & non des
requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui. Postremo quis mortaliū digne aut plene laudare valebit
octonarium istum, cuius quatuor versus efficacissimas & omnino deuotissimas preces includunt, &
continent? **C S A D E.**
I V S T V S es domine, & rectum iudiciū tuum.] Hoc est quod dicitur in libro Sapient. Cum sis iu-
stus, omnia iuste disponis. Virtus enim tua iustitię initium est. Et alibi, Absit à deo impietas, & ab
omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet. (138)
M A N D A T A iustitię, testimonia tua,] hoc est, mandata impleri. Iussit enim deus vt fideles iustam
habeant cōuersationem, quę consistit in hoc, quod diuina testimonia seruant, [E T] veritatem tuam,]
id est, fidem] **I N M I S**] custodiri iussisti, quoniam nisi quisque articulos fidei firmiter, immobiliterque
seruauerit, saluus esse non poterit. Decet nanque omnino vt tam magno legislatori ac domino cū o-
mni reuerentia ministraret, fidelissimē quoque credatur. Propterea scriptū est, Maledictus qui facit
opus dei fraudulēter. (139) **T A B E S C E R E B,**] id est, ex magna tristitia deficere & liquefieri] **M E** fecit
zelus meus ex diuino amore pcedens, [Q V I A] oblitus sum] adimplere & ope-
rabiliter credere] **V E R B A** tua,] id est, diuina pcepta] **I N M I C I** mei] qui cōtra pcepta operatur,
& deū ac iustos odio habet. Hic zelus tabescit Helia, qui ait, Zelo zelatus sum pro domino exerci-
tuum. Denique quicumq; deū feruide diligit, quāto eum feruētius amat, tanto de eius inhonoratione
magis affligitur, & sancto zelo resoluatur. (140) **I G N I T V M** eloquium tuum vehementer,] id est,
sermo diuinus, sacrę scripturę, verbum Christi multū ignitū & igneum est, vt pote igne spiritus sancti
repletum, omnem mentem deuotā inflammās diuino amore, peccata cōburens, frigida corda ac-
cendens. Dicitur ergo dei eloquium ignitum, id est, affectuosum. Propter quod Christus, Ignem, in-
quit, veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Hic ignis erat ardentissima prædicatio eius,
sive gratia spiritus sancti, sicut & in Prouerbis dicitur, Omnis sermo dei ignitus est, [E T] seruus tuus
dilexit illud] **J E L O Q U I U M.** (141) **A D O R E S C E N T V L V S** sum ego,] id est, per gratiam nouus seu re-
cens prout Apost. monet, Renouamini spiritu mentis vestrę. Et iterum ait, Interior noster homo re-
nouatur de die in diem. De ijs enim qui hanc adolescentiam habent, scriptum est, Adolescentulā di-
lexerunt te. Qui enim quotidie proficit, quotidie renouatur, adolescentiorq; efficitur, [E T] contem-
ptus,] hoc est quod dixit superius, Factus sum sicut vter in pruna. Deuotos enim & mundo ac vitijs
mortificatos, odit, cōtemnit, persequitur mūdus. Propter quod Christus ait, Si de mūdo essetis, mun-
dus quod suum est diligeret. Vnde ad Ezechielem dominus ait, Portetum te dedi domui Israel. Dic,
Ego portetū vestrum. Et Apost. Si hominibus placerē, Christi seruus non essem. Ecce docemur ex
isto versiculo tanto cordialius exultare, quanto amplius aspernamur. [I V S T I F I C A T I O N E] s tuas
non sum oblitus,] hoc est, propter istam afflictionem contemptus mei, nō neglexi implere madata,
nec recessi ab incepto salutis itinere. Talis erat sanctissimus Iob, qui cū dixisset, Probauit me do-
minus, quasi aurum quod per ignem tranfit, adiecit, A madata labiorū eius nō recessi, & in sinu meo
abscondi verba eius. (142) **I V S T I T I A** tua iustitia in æternū,] Nam increata dei iustitia est æterna,
effectus quoq; diuine iustitię æternaliter manet in reprobis. Similiter iustitia, id est, iusta lex fidesq;
Christi nunquam deficit mundo durante: nec ei succedet alia lex, sicut successit iustitię veteris
legis quę æterna non fuit, sed Christo veniente & passo cessauit, [E T] lex tua veritas,] quoniam adeo
vera est, vt cōueniētius veritas nominetur quā vera. Nihil enim dubietatis, nihil falsitatis ei misce-
tur. (143) **T R I B V L A T I O** & angustia,] hoc est, dolor exterior atq; interior [I N V E N E R V N T
me,] id est, persecutio, languor, tētatio inuenerūt me in hac miserabili vita, pœnis & vitijs plena: sed
quod est remediū in tanta ærumna, adiecit, [M A N D A T A] tua meditatio mea est,] id est, ad hoc or-
dinatur omne exercitium, & vniuersa occupatio animę meę, ne propter aduersa aliquo modo rece-
dat à te. Meditatio ista constantiam causat in animo. (144) **A E Q V I T A S** testimonia tua in æter-
num,] hoc est, verba sacrę scripturę propter nimiam suam æquitatem, dicuntur non solum æqua, sed
æquitas sine fine. Vnde Sapientia ait, Iusti sunt omnes sermones mei, & nō est in eis prauū quid, neq;
peruersum. [I N T E L L E C T V M,] hoc est, supernaturalem & gratiosam illustrationē mētis] **D A** mihi,
& viam] per gratiā, fidem formatam, charitatē diuinā, operationemque iustam. **C A P H.**
C L A M A V I in toto corde meo,] id est, corde omnino conuerso ad te, non vago, neq; per amo-
rem temporalium rerū diuiso, sed collecto & fixo in te. Iste clamor cordis interior, est deside-
rium vehemens quo tendit ad deum anima amorosa. Vel, Clamaui ad te o domine te exorando
in toto corde, id est, ex toto corde, videlicet ex intellectu diligenter sensum verborum pensante, &
voluntate id quod postulo ardēter concupiēte, [E X A V D I] me domine] taliter deprecantē: [I V S T I-
F I C A T I O N E] s tuas tuas requiram,] hoc est, quatenus me promptius, pleniusq; exaudire digneris, pro-
pono firmissime mandata tua requirere. (146) **C L A M A V I** ad te] dicēs] **S A L V V M** me fac] amo-
uendo à me mala pœnæ & culpę, atque præstando bona gratiæ & glorię, [V T] custodiam mandata
tua, hoc est, ad hoc libera me à malis perturbationū præsentium, vt tibi semper obediā corde quie-
to ac libero. (147) **P R A E V E N I,**] id est, antequam trāsirem ad alia veni ad te] **I N** maturitate] sen-
sus mei ex deliberatione videlicet ordinata, non ex præcipitatione importuna, primo quærendo re-

Thren. 2

Sapient. 12.

Iob 14

Iere. 48

4. Re. 19.

Luc. 12

Prou. 30.

Ephe. 4

2. Cor. 4

Cant. 1

Iohā. 15

Ezec. 12.

Galat. 1

Iacob. 23

Prou. 8.

Matt. 6 gnium dei, & iustitiā eius, [E T clamaui] psallendo siue orando deuote [IN VERBA TUA] quibus promittis exauditionem benignam, gratiam piā, & gloriā sempiternā [S V P E R S E R A V I]. ¶ (148) P R A E V E N E R V N T oculi mei ad te diluculo, id est, oculos cordis mei direxi ad te, antequā temporalia ista attenderem, aut in exterioribus occuparer, videlicet diluculo, id est, mane incipiente aurora. Quemadmodū Eſaias ait, De mane, vigilabo ad te. Et in Ecclesiastico de viro iusto inducitur, Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominū qui fecit illū, & in conspectu altissimi deprecabitur, vel diluculo, id est, in principio spiritualis dici, scilicet radiāte gratia tua in anima mea, quoniam sine eius splendore oculi mei ad te praeuenire aut dirigi nequeunt. Sic itaque, praeuenit oculi mei ad te, [V T meditarer eloquia tua] in quibus continentur aliqua ad tuā maiestatem contemplationē spectantia, aliqua verō ad meā fragilitatis notitiam, quaedam autem ad mandatorum cognitionē respicientia: & omnia ista diligenter ac iugiter meditando sunt. ¶ (149) V O C E M meam, id est, orationem meam [A V D I secundum misericordiam tuā domine.] Ecce qui tātis perfectionibus se ornatum disseruit, postulat exaudiri secundum misericordiam dei, nō secundum iustitiam suā, aut propria merita: quatenus aduertamus non nobis sufficere merita nostra, nisi misericordia dei subueniat, imperfecto nostro indulgens, nosque clementer saluificans [S E C V N D V M iudicium tuum,] id est, sicut tu vides atque discernis te decere & me indigere, sicut tu bonū iudicas, sicut tu sapientia dicitur [V I V I F I C A M E] gratia, charitate & opere cōsummato. Nunc enim iudicium sumitur pro actu existente in eo qui iudicat, non pro reprobatione, remuneratione, aut affectu iustitiā. Sicque frequenter leguntur fideles orasse, vt deus secundum iudicium suum faceret eis. Quemadmodum Ioab ait, Dominus quod bonum est in conspectu suo faciat. ¶ (150) A P P R O P I N Q V A V E R V N T persequentes me iniquitati, id est, persequendo me inique fecerunt [A lege autē tua longe facti sunt,] id est, affectus & opus eorum diuinā legi atque iustitiā multum contraria extiterunt, eo quod innocentem & iustum malitiose ac impie persequuti sunt. Quanto enim quis grauius peccat, tāto à deo ac lege diuina longius distat & abit. Propter quod apud Osee habetur, Dereliquerit dominus in non custodiendo. ¶ (151) P R O F E esto domine, .i. per gratiā opemque, perennē mihi assisitas, [E T omnes vię tuę veritas,] id est, vera & iusta sunt omnia opera tua domine, verba & iussa. Quāuis enim vnuerſę vię domini sunt misericordia & veritas, nihilominus omnes vię eius sunt veritas, & iterū omnes vię eius sunt misericordia, secundum aliquem modū. Dum enim peccatorē gratis iustificat, iustum est ex parte bonitatis suę, quā tanta est, vt iustum sit eam etiam indignis misereri. Est quoque iustificatio illa misericors, eo quod deus sine meritis misereatur iniquo. ¶ (152) I N I T I O, id est, primo omnium, & ab exordio considerationis meę [C O G N O V I de testimonijs tuis,] id est, verbis sacrę scripturę [Q V I A in æternum fundasti ea,] hoc est, taliter ea conformasti & stabilisti, quod nunquā saluificabuntur, nec ab aliquo infirmabuntur. Hoc est quod Christus ait, Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Et Eſaias testatur, Verbum dei nostri stabit in æternum. ¶ (R E S.

Lucę 14. I D E humilitatem meam, id est, clementer ò domine intuere, quantum affligor, contemnor, qualiter etiam ego meipsum humilio, vilipendo, & reprobo, [E T eripe me] ab omni miseria. Scriptum est enim, Qui se humiliat, exaltabitur. Iob quoque, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Vnde & alibi dicitur, Gloriam præcedet humilitas, [Q V I A legem tuam non sum oblitus] sed mente & opere eam seruauit. ¶ (154) I V D I C A iudicium meū, id est, profer sententiā pro me, & discerne atque determina causam meam, quam habeo contra iniquos, qui me conantur elongare à te. Iudica ergo vt angelus sanctus me protegat, nec illi præualeant, [E T redime me] ab omni malo præterito, præſenti, & futuro [P R O P T E R eloquium tuum viuifica me] gratia spiritus sancti. Hoc autem quod ait, propter eloquium tuum, exponi potest tripliciter. Primo sic, Propter eloquium tuum, id est, vt sermo tuus quo gratiam deprecantibus promisti, impleatur, viuifica me. Secūdo sic, Propter eloquium tuum, id est, ad honorem legis diuinę, vt promulgetur & obseruetur, viuifica me. Tertio sic, Propter eloquium tuum, id est, propter bonitatē & gratiā tuam qua dignatus est loqui nobiscum, & dare nobis diuinam scripturā ac legem, viuifica me, ne sim in morte peccati. De quo dicit Apostolus, Vidua quę in delictijs viuit, viuens mortua est. Et Christus in euangelio, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. ¶ (155) L O N G E à peccatorib⁹ impænitētib⁹ [S A L V S,] eo quod gratia careat, ne deus cum eis sit. Iuxta illud, Longe est dominus ab impijs. Et iterum, Abominabile est domino cor prauum. Et alibi, Miseros facit populos peccatum. Salus autem & felicitas idem sunt. Sicut ergo vna est felicitas vię consistens dispositiue in operatione virtutū moralium, essentialiter autem in cōtemplatione dei per fidem formatam: sic salus duplex est. Et ab vtraque tam longe extat peccator, quantum à virtutibus distat, [Q V I A iustificationes tuas non exquisierunt,] id est, mandata nō quisierunt diligēter implere. Idcirco eis cōtinget quod apud Sophoniā inducitur, Dispergā eos qui auertuntur de post tergum domini, & qui non exquisierunt dominum, nec inuestigauerunt eum. ¶ (156) M I S E R I C O R D I A E tuę multę domine, id est, affectus diuinę pietatis multi & varij sunt, multipliciterque misertus es nobis, imò mille & innumerabilibus modis nostri succurrere miseris. Sicut scriptū est, Misericordiā domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Vel ipsa vna ac simplex misericordia dei vocata est pluraliter misericordiā, propter multiplicem actum suum. ¶ (157) M V L T I qui persequuntur me & tribulant me, videlicet dæmon cū angelis suis, mūdus cum amatoribus suis, caro cum cōcupiscentijs suis: veruntamen desperandum nobis non est, quoniam Heliseus hortatus est, Noli timere, plures enim nobiscū sunt, quā cum illis. Et sicut Ionathas ait, Non est domino difficile saluare in multis vel in paucis. Hinc etiam Christus ait electis, In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. Denique iuxta Apost. sicut abundant Christi passio-

A nes in nobis, ita per Christum abundat consolatio nostra. [A testimonijs tuis non declinaui,] sed fide & opere mansi fidelis. Ecce quāta cōstantia. Magnū enim est nō deficere in aduersis. Vnde dominus Apoc. 2 loquitur, Esto fidelis vique; ad mortem & dabo tibi coronā vitę. ¶ (158) V I D I preuaricantes, & tabescbam, quia eloquia tua non custodierunt. Hoc est quod paulo ante dixit, atque expositum est, Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitus sum verba tua inimici mei. Illic ergo sensum require. ¶ (159) V I D E quoniam mandata tua dilexi, hoc est, pietatem affectus mei clementer attende, approba, & accepta. Et sicut me cernis zelari, sic mihi repede & dilige, atque glorifica me, prout dixisti, Ego diligentes me diligo. Et iterum, Quęcumque glorificauerit me, glorificabo eum [D O M I N E in misericordia tua viuifica me,] dādo mihi incessantem ac euidentem spirituales vitę profectū, ita vt impleam illud Apostoli, Profectus tuus manifestus sit omnibus. Et, Noli negligere gratiam, quę data est tibi. ¶ (160) P R I N C I P I V M verborum tuorum veritas, id est, primum quod conuenit sacro eloquio, est veritas. Quoniam mere verissima sunt omnia verba sacrę scripturę. Propterea Christus patri suo ait, Sermo tuus veritas est. [I N æternum omnia iudicia iustitię tuę,] id est, quę cunq; tua iustitia approbat, causat & asserit, æternaliter iusta sunt, semperque manebunt. Vel sic, Principium, id est, origo, seu causa, verborum tuorum, hoc est, sermonū sacrę scripturę, est veritas increata, à qua procedit sacra doctrina, & cui immediate innititur tanquam immobili fundamēto. Propter quod tanta est certitudo & firmitas euāgelicę legis, imò vnuerſę scripturę canonicę, vt dicat Apostolus, Licet angelus de celo euangelizet vobis præterquā euangelizauimus vobis, anathema sit. Imò cum fides Christiana æternæ veritatis directrix innititur, nil falsius esse potest, nisi quod fidei benedictę repugnet. In æternum omnia iudicia iustitię tuę, id est, iudicia quę facturus es in die nouissimo, sine termino permanebunt, quantum ad præmium singulorum, quia (vt in euangelio dicitur) ibunt hi in ignem æternum, iusti autem in vitam æternam. ¶ (S I N.

P R I N C I P I V M huius mūdi, videlicet dæmones qui peccatoribus principatur [P E R S E Q V V T I] sunt, id est, tentauerūt [M E gratis,] id est, sine meis demeritis. Vel, gratis, id est, frustra, quia non præualuerunt. Vel, Principes, hoc est, homines impij, cæteris dominantes, persequuti sunt me gratis, sicut scriptum est, Nōne diuites per potentiam opprimūt vos, & blasphemāt bonum nomen, quod inuocatum est super vos? De illis autem inuisibilibus principibus multum potentibus & astutis ait Apost. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, cōtra spiritualia nequitie in cælestibus, [E T à verbis tuis formidauit cor meum,] id est, timui & expaui ne verbis mandatorū tuorum inobediēs fierem. Quanto enim persequutio maior est, tanto fit homo facilius transgressor legis diuinę: quia non cadere in aduersis difficile est. Ideo tēpore persequutionis indiget homo specialiter formidare, ne peccet, & verbum dei relinquat. Imò quilibet nostrum quantumcūque perfectus, habet timere à verbis dei, si velit spiritū sanctum habere in se, cum dominus dicat, Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Vel, à verbis tuis, quibus cōminaris tormenta grauissima his qui vincuntur, formidauit cor meū: idcirco ne pœnas in cidā, māsū fidelis & cōstans. ¶ (162) L A B O R ego super eloquia tua, id est, de hoc quod diuina scriptura mihi & alijs data ac reuelata est, sicut à Propheta inducitur, Beati sumus nos, quoniam quę deo placita sunt, manifesta sunt nobis. Vel, Lætabor ego super eloquia tua, meditando, contemplando, obseruādōque; eas [I C V T] qui inuenit spolia multa, [qui vique; multū gaudet,] vnde à Iere. dicitur, Factum est mihi verbum tuum in gaudium, & letitiā cordis mei. Et Eſa. ait, Lætabuntur corā te, sicut qui lætātur in messe, sicut exultant victores quando diuidunt spolia. Vtrocūque modo lætari debemus super eloquia dei. Maximum enim beneficium dei est, quod sacro eloquio illustrat ecclesiam. Et qui diligit deum, delectari debet in sermonibus eius. ¶ (163) I N I Q V I T A T E M odio habui & abominatus sum. Aliqui odiunt iniquitatem, non propter seipsam, sed propter pœnam sequentem. Et isti sunt imperfecti. Operantur enim bonum ex timore seruilis, qui non est meritarius, quantum disponat ad gratiam secundum quod timor. Aliqui autem odiunt iniquitatem propter deformitatem & turpitudinem eius. Quidam verō ex dei amore odiunt eam, videlicet quoniam displicet deo, & quia per eam inhonoratur atque offenditur deus. Et istud est perfectius quā secundum; præsertim cum aliqui gentiles & infideles tantę perfectionis fuisse legantur, vt peccatū propter suā deformitatem oderint. Quemadmodum Seneca ait, Quāuis scirem deos mihi ignoscituros, nō peccarem, propter ipsam vilitatem peccati. Studeamus ergo tertio modo iniquitatem odio habere, quoniam hoc est amicorum, filiorumque dei, & euidentis signum gratiæ. Amicorum quippe est proprium, eadem velle & nolle. Et honorare deum spectat ad filios adoptiuos, prout asserit dominus, Filius honorat patrem suum, & seruus timet dominū suū. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dominus ego sum, vbi est timor meus? [L E G E M tuam dilexi] magis quā omnia temporalia, vana atque caduca. ¶ (164) S E P T E M in die laudem dixi tibi, .i. septem horis seu vicibus canonicis quotidie te laudauis [S V P E R iudicia iustitię tuę,] id est, de operibus, sermonibus, mādatis, ac ceteris à tua iustitia procedētib⁹, & iudicialiter approbatis. Hunc numerū ad literā nō obseruabant Iudæi. Quoniam Nehemias ait, Quater in die quater in nocte confitebantur Iudæi, & adorabāt dominum deum. Hęc ergo dixit Propheta in persona populi Christiani, qui omni die naturali deū septies laudat & inuocat. ¶ (165) P A X multa, id est, interna & copiosa est [D I L I G E N T I V S] opere & veritate [L E G E M tuam.] Qui enim diligit legem dei, in omnibus ordinate se habet. Pax autē est tranquillitas mētis, secundum Augustinum, Tranquillitas verō ordinationem consequitur. Dilectio ergo legis diuinę est causa pacis internę. Et quāto legem dei perfectius amamus & obseruamus, tanto plentorem in nobis pacem formatur, quę omni Christiano maxime appetenda est. Nam & Christus

Apoc. 2
Prou. 8
1. Re. 2
1. Tim. 4
Iohā. 17
Galat. 1
Matt. 23
Iaco. 5
Ephē. 6
Esa. 66
Baruc. 4
Iere. 15
Esa. 9
Malac. 1
Nehem. 6

Ioh. 20 Rom. 12 Philip. 4 Colof. 3 Heb. 12 Gen. 49 Abac. 2 Mar. 16 Heb. 2 Iob 31 Iob. 14 Iob 13 3. Re. 17 3. Re. 18 4. Re. 3 Iob 23 Iob 31 Prou. 15 Eccl. 35 Mat. 7 Iacobi 1 2. Tim. 1 Pfal. 31 Aggei 2 Pfal. 83 post resurrectionem discipulos suos taliter salutauit, Pax vobis. Ait quoq; Apost. Si fieri potest quod in vobis est. cum omnibus hominibus pacem habetes. Et iterum, Pax domini qua exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras. Et iterum, Pax Christi exulter semper in cordibus vestris. Rursusq; Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo deum videbit. Ecce quam frequenter nos hortatur noster doctor ad pacis custodiam. [E T non est illis scandalum,] quia vt ait Hieronymus, qui scandalizatur paruulus est. Maiores enim scandala non recipiunt. Vnde perfecti qui deum seu legem eius efficaciter diligunt, nec actiuu neq; passiuum scandalum habent, id est, nec scandalizatur nec scandalizant. Et si quis ex dictis seu factis eorum scandalizatur, hoc erit pharisaeorum, scribaruq; scandalum, vel ex infirmitate scandalizati. [(166) E X P E C T A B A M] spe certa atque longanimi[s A L V T A R E tuum domine,] id est, salutē a te, salutationemq; salubrem, gratiam salutarem. Debemus enim in omni aduersitate expectare salubre auxilium dei. Vel, expectabam quandiu in ista peregrinatione fui & vixi, salutare tuū domine, hoc est, Christum mundi saluatorem, quemadmodum Iacob ait, Salutare tuū expectabo domine. Et Abacuc, Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet. [E T mādata tua dilexi] quatenus per eorum charitativam custodiam merear adipisci in patria salutare dei, quod prestolor. [(167) C V S T O D I V I T anima mea] tenaci memoria atque laudabili vita [T E S T I M O N I A tua,] id est, verba sacre scripture, que tu per multa mirabilia vera esse testatus es, testimoniu exhibes eis, prout dicitur de apostolis, Prædicauerunt vbiq; domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et dicit Apost. Abundantius oportet nos obseruare ea quæ audiimus, contestante deo signis & portētis, & virtutibus, & spiritui. distributionibus. Ecce quam inuoluta & inconcussa est certitudo fidei Christianæ atque catholicæ. [E T dilexit ea vehementer] sicut decet magnū bonū ardentem amari. [(168) S E R V A V I] mādata tua] per obedientiam, [E T testimonia tua] per fidem formatam, id est, charitati vnitam. [Q V I A omnes viæ meæ in conspectu tuo,] id est, vniuersā quæ cogito, cupio, loquor, & ago, videntur & iudicantur a te. Hinc enim sanctus Iob ait, Nonne deus scit viam meam, & cunctos gressus meos dinumerat? Et iterum, Signasti quasi in sacco delicta mea. Itemq; Obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti. O quanta est nobis causa sollicitæ ac timorate ambulandi corā deo iudice nostro. Nam & maximam iniuriam facit iudici, qui eo præsentē & prohibente male agit. Sic nos qui scimus deum omnia nostra opera intueri, vehementissime inhonoramus eum, quod sine diligēti custodia cordis corā eo cōuersamur. Idcirco Boetius optime dixit, Magna est vobis in diuina necessitas probitatis, si dissimulare non vultis, quoniam omnia agitis ante oculos iudicis cuncta cernētis. Semper igitur diuinæ maiestatis præsentiam cogitemus, dicentes cū Helia, Viuit dominus, in cuius conspectu sto hodie. Sicque viuamus tanquā mox iudicandi ab eo. Et vtiq; si ista pensemus, incipiemus deum vehementer timere, in tantum vt cum beato Iob dicere poterimus, Considerans deum, timore sollicitor. Et rursus, Semper quasi tumētis super me fluctus timui deum, & pōdus eius ferre nō potui. Hic autem timor præclarus facit vitare peccata, & obseruari mādata. Quæadmodum Salomon proficitur, Timor domini fons vitæ, vt declinet a ruina mortis. [T H A V. P R O P I N Q V E T] deprecatio mea in conspectu tuo domine, id est, tibi complacat, nō repellatur a te, sed effectum salutarem obtineat, prout scriptum est, Oratio humilitatis se nubes penetrabit, [I V X T A] eloquium tuum, id est, sicut dixisti & permisisti in sacra scriptura, te daturum intellectum orantibus te [D A] mihi intellectu, id est, illuminationē intellectuā. Scriptū enim est, Si quis vestrū indiget sapientia, postulet a deo, & dabitur ei. Et Apost. Dabit tibi dominus de omnibus intellectu. Supra quoque dixisti, Intellectū tibi dabo & instrua te. Vel, iuxta eloquiū tuum, id est, secundum conditionem & altitudinē sacre scripture da mihi intellectu, eam intelligendi veraciter, quatenus sicut illa supernaturalis atque altissima est, sic conferas mihi sublimem mentis eleuationē, supernaturalemque intellectus mihi illustrationē. [(170) I N T R E T] postulatio mea in conspectu tuo] vt omnino admittatur ac impleatur a te. Moris est sacre scripture in his quæ affectū conernunt, eundem sensum sub alijs verbis frequenter repetere, vt accendatur, & reaccedatur atq; in seipsa æstuanter feruescat voluntas in diuino amore, & sancto affectu [S E C V N D V M] eloquiū tuum] quo misericorditer prædixisti, te auxiliaturum egenis ad te clamantibus [E R I P E] me] ab omni periculo. [(161) E R V C T A B V N T] labia mea hymnum, id est, ex interiori lætitia proferēt labia oris mei laudē & gratiarum actionē [C V M] docueris me] aqualiter [I V S T I F I C A T I O N E S] tuas, id est, mandata, vt ea luculenter & operatiue cognoscam. Tunc quoque, [(172) P R O N V N T I A B I T] lingua mea eloquium tuum] cantando laudes diuinas, [Q V I A] omnia mandata tua æquitas] id est, adeo iusta & sancta sunt, vt melius nuncupētur æquitas quàm æqua. [(173) F I A T] manus tua, id est, potestas tua o deus omnipotens ita se habeat circa me] vt saluet me] liberādo animā meā a malis corroborandōq; eam in bonis. [Q V O N I A] mādata tua elegi] implere magis, quàm hominibus cōplacere, aut mundo seruire. [(174) C O N C E P I V I] salutare tuum domine, id est, Christum & eius aduentū, ac fruitionem optaui. De quo vtiq; salutari seu Christo scriptum est, Veniet desideratus cunctis gētibus. Vel, concupiui salutare tuum, id est, salutē seu gratiam salutarem, vitā æternam, & gloriam consummatam, [E T] lex tua meditatio mea est] jobie taliter, quia de ea est, & circa eam indefinēter versatur cogitatio mea. [(175) V I V E T] vt spero in tua bonitate, o domine [A N I M A] mea] per gratiā in via, per gloriā quoq; in patria [E T] laudabit te] hic inchoatiue & imperfecte, illic verò consummatiue, plene, ac sempiternæ, sicut prædictū est, Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorū laudabūt te, [E T] iudicia tua, id est, considerationes iudiciorū tuorum, & mandata ac verba diuina, quæ tu iusta iudicas: seu flagella, quibus in presenti tuos electos castigas [A D I V V A B V N T] me,] quia

A eorum auxilio gratiā adipiscar, per quam ad vitam æternam perducar. [(176) E R R A V I] sicut ouis quæ perijt,] Nicolaus de Lyra, & quidam post eum opinantur hoc non esse intelligendum de errore in moribus, vel de errore peccati & ignorantia, quia subiungitur Mandata tua non sum oblitus: sed de errore quo viri contemplatiui ad loca solitaria confugientes, æstimantur ab hominibus mundanis errare, insipienterq; agere. Sed quia post verba hæc immediate subiūgitur, [Q V A E R E] seruū tuum,] ad quod refertur quod subditur, [Q V I A] mādata tua non sum oblitus, idcirco aptius arbitror, vt intelligatur de errore culpæ & ignorantia. In multis enim (vt Iacobus profectatur) offendimus omnes. Et secūdum Apost. Conclūdit deus omnia sub peccato, vt omnū misereatur. Loquēs ergo Propheta in persona populi fidelis, seu hominis iusti, qui interdum a via veritatis recessit, Erraui (inquit) a te domino deo meo, & tuis præceptis, sequendo malignum: sicut ouis quæ perijt, eo quod pastorem reliquit, propter quod lupi morsibus patuit. Vnde scriptū est, Omnes nos quasi oues errātes vnusquisq; in viam suam declinauit. Idcirco o domine quere seruū tuum, id est, de manibus lupi, seu dæmonis erue me, per gratiā visita me, & reduc me ad ouile ouiu electorum, pro quibus animam tuam posuisti. Quia mandata tua non sum oblitus finaliter, quanuis ad tempus ea neglexi. Ecce psalmum quantitatem verborum magnum, sed sensuum excellentia multo maiorem audiuimus. In quo quasi per singulos verbum anima fidelis deum amorose, fiducialiterque affatur, in quo saluberrima documenta resurgunt velut stellæ in firmamento, in quo affectuosissime preces cōscriptæ sunt, in quo docemur quid ad virum perfectum pertineat, quatenus si eas virtutes & opera sancta quæ cantamus in nobis videmus, deo gratissimi sumus, & tanto humiliores, quanto ex donis receptis obligamur deum amplius amare & honorare. Porro si bona ista nōdum recepimus, sed vitijs & imperfectionib; varijs implicamur, gemamus atq; ploremus, & ad perfectionē (sicut Apost. monet) feramur, nec segnes efficiamur.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXIX.

EXPOSITIO TITVLI.

T itulus psalmi nunc exponendi est, Canticum graduum. Dicuntur autem psalmus iste & quatuordecim immediate sequentes, psalmi, seu cantica graduum, quoniam a sacerdotibus atq; Levitis cantabantur in ascensu templi, qui erat per quindecim gradus. Per hos autē corporales ascensus, secundum doctores catholicos, designantur ascensus virtutum in gradibus spiritualis ædificij, seu profectus. Sicut de virtuosus prædictum est, Ibunt de virtute in virtutem. Gradatim enim & ordinate proficit homo. Hi ergo spirituales gradus virtutū tanguntur in psalmis istis. Quorum graduum primus est, a vitijs huius seculi recedere, & futurum seculum desiderare. Sensus autem tituli est, Psalmus iste est canticum graduum, quia in ascensu graduum templi cantabatur ad literam. Spiritualliter verò dicitur canticum graduum, id est, exultatio mentis de spirituali processu virtutum. Loquens ergo Propheta in persona hominis spiritu aliter proficere cupientis, suūque profectū a prædicto fundamento seu primo gradu iam dicto inchoantis, ait,

PRECATIO.

Tribulationum nostrarum clamorem exaudi domine, & da nos in pace tua iugiter exultare, ut contra pacem odientes nos impugnare quærentes fortiter stemus, & tuæ potentia auxilio de his triumphemus.

EXPOSITIO PSALMI literalis.

A D D O M I N V M cum tribularer clamaui, id est, cum mēte aut corpore infirmarer, cum a mundo, diabolo & carne tentarer, aut aliquo modo dirē affligerer, deum pro adiutore & saluatore inuocaui, ad eum confugi, ad eū clamaui, id est, affectuose loquutus sum, sicut & ipse supra consulit, Inuoca me in die tribulationis. Vnde & scriptum est, Domine deus Israel, anima in angustijs, & spiritu anxius clamat ad te. Istud quippe est vnicū, optimūq; in omni tribulatione solatiū ad deū clamare: iuxta illud, In nobis non est tanta fortitudo vt possimus resistere, sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum ad te domine faciem meam conuerto, ad te oculos meos erigo. Vnde venerabilis illa Sara vehemēter afflictā, ait, Domine mi rex adiua me solitariam, cuius præter te nullus alius auxiliator est. Sic ergo tribulatus clamaui ad dominum; nec frustra. Nam [E T] exaudiuit me;] quemadmodum scriptum est, Salus populi ego sum, dicit dominus, de qua cunque tribulatione clamauerint ad me, exaudiā eos. Et supra dixit, Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Istum versiculum Ionas propheta taliter cecinit, Clamaui ad dominum de tribulatione, & exaudiuit me. Maxime enim adest misericors deus famulis suis tempore tribulationis, eosque indubitāter exaudit tempore cōgruo, dum modo ipsi perseveranter clamauerint, & in nomine Iesu petierint, id est, ea rogauerint quæ ad veram salutem proficua sunt. Vnde Sara illa filia Raguelis ait, Pro certo habet is qui colit te domine, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur: si autem in tribulatione fuerit, liberabitur: & si in correptione fuerit, ad misericordiā peruenire licebit. [(2) D O M I N E] libera animā meā a labijs iniquis, id est, ab his qui verba euidenter maligna, pungitiua, derisiua, detractoria contra me proferūt, [E T] a lingua dolosa, id est, ab eo qui blandiendo, & mala sub specie boni proponendo conatur animā meā a deo auertere, a spirituali profectu retrahere, aut aliquo modo decipere. Ab his petit homo fidelis libera-

ri, vel vt omnino ista non patitur, quatenus deo liberius atque quietius vacet. Nam & Apost. Orate (inquit) vt liberemur a malis & importunis hominibus. Vel ne per ista turbetur, & in bonis operibus impediatur, impatiensque reddatur, sicut Apost. ait, Noli vinci a malo, sed vince in bono malo. Quae autem sequuntur dupliciter exponuntur. Primo, vt sint verba prophetæ ad iniquum & dolosum. Erig, sensus. (3) Quid datur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Id est, quid tibi dicitur impie prodest, & quis fructus te consequetur, quod verba tam mala arque fallacia contra famulum dei pronuntias; Vel sic, Quid datur tibi, &c. id est, quæ, qualis, & quæta tibi pœna infligitur pro peccatis loquutionis tuæ. Et respondetur. (4) SAGITTAE potentis acutæ, id est, pœnæ omnipotentis dei, quæ sunt valde acutæ & afflictiuæ, tibi reddentur pro tuis peccatis, [c v m carbonibus desolatorijs.] id est, cum igne infernali inextinguibili desolatorio, in quo nulla est consolatio de liberatione futura, sed desperatio sempiterna. Per sagittas acutas, intelligitur pœnæ præsentis vitæ quæ impijs inferuntur, vel pœnæ futuræ, aliq̃ a pœna ignis tartarei. Per carbones verò desolatorios significatur pœna infernalis incendij, quæ omnium pœnarum grauissima est. Secundo exponuntur, vt sint verba dei, seu prophetæ ad hominem virtuosum. Erig, sensus, O homo fidelis, quid datur tibi auxilij, aut quid apponatur tibi remedij ad linguam dolosam vincendam? tanquam dicat, Quid poterit tibi consilij atque subsidij dari, quo contra linguam iniquam armeris & superes? Et respondet, Sagittæ potentis acutæ, id est, verba dei omnipotentis ignita & penetratiua, cum carbonibus desolatorijs, id est, cum exemplis eorum qui post vitam facinorosam ad conuersationem religiosam cõuersi sunt, dabuntur tibi pro armis contra linguam dolosam, ita vt nec ipsi efficiamur in loquendo dolosi, nec à lingua dolosa fallamur, neq; per impatentiam superemur. Omnia enim ista implemus, si perpendamus quantum diuina scriptura reprobatur linguam dolosam. Scriptum est enim, Fraudulenti vala pessima sunt. Et iterũ, Maledictus dolosus. Denique, Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. In Ecclesiastico quoq; Qui sophisticè loquitur, odibilis est, in omni re defraudabitur, non est illi data gratia à deo, omni enim sapientia defraudatus est. Dicuntur autem verba sacræ scripturæ sagittæ acutæ, quoniam animã vulnerare charitatis transfigunt, peccata mortificat, interiora animæ penetrat. Vnde scriptũ est, Posuit dominus os meũ quasi gladium acutũ, & posuit me quasi sagittã electã. Et Apost. ait, Viuus est sermo dei & efficacis & penetrabilior omni gladio accipit, & peringens vsq; ad diuisionem animæ ac spiritus. De his Christi sagittis dictum est ante, Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, &c. Porro exẽpla factorum dicuntur carbones desolatorijs, id est, vastatorijs, quia ad amorẽ & imitationem nos inuitant, & quicquid dæmon in nobis construxit, videlicet vitia & peccata deuastant, destruunt & expellunt. (5) NE MIHI MISERO & peregrino, [QVIA incolatus meus] .i. habitatio mea in præsentis exilio [PROLONGATVS EST] .i. nimis longus mihi ad patriã aspiranti videtur. Hoc conuenit his, qui fessi de vita præsentis toto desiderio patriam appetunt: qui cũ a p̃stolo dicere possunt, Nostra cõuersatio in cælis est. Et, Cupio dissolui & esse cum Christo. Et, Non habemus hic manentem locũ, sed futurum inquirimus. Hi tales dicere possunt illud Tobia, Nunc domine secundum voluntatem tuã fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritũ meũ: expedit enim mori mihi magis, quã viuere. Tales fuerũt antiqui sancti, de quibus à Paulo dicitur, Defuncti sunt omnes isti, nõ acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutates, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terrã. [HABITATIO] in isto exilio [c v m habitatibus Cedar,] id est, cum peccatoribus tenebrosis & excæcatis. Cedar enim interpretatur tenebræ. Eratque Cedar filius Ismaelis. [VITAM INCOLA] .i. exul & peregrina [FVIT ANIMA MEA] in seculo isto. Hic enim degit in regione dissimilitudinis, in carcere mortis, in graui exilio ad patriam properans: à multis in quibus quotidie euagatur, ad vnum aliud altissimum, in quo perpetue stabiliatur, gemens atque festinans. (6) c v m ijs qui oderant pacẽ, id est, cum turbulentis & murmuratoribus, & sanctæ vnitatis diuisoribus [ERAM PACIFICUS] non litigando, sed omnia patienter ferendo, [c v m loquebar illis] cheritatiue, increpatorie, rationabiliter & modeste [IMPRVGNAVANT ME GRATIS,] id est, sine causa cõdigna, reddetes malum pro bono, prout apud Amos inducitur, Odio habuerunt corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt.

EXPLANATIO allegorica eiusdem Psalmi de Christo.

ALIQUI autem exponunt hunc psalmum ad literam de populo Iudeorum in captiuitate Babylonica existentium. Et quantum litera ad hoc valeat applicari, parum tamen deuotionis continet expositio talis. Melius ergo est vt de Christo exponatur, in cuius persona loquens Propheeta, ait, Ad dominum, id est, ad deum patrem cum tribularer. i. passione instante seu præsentem, quando cepi tristari & pauere, quando factus est sudor meus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrã, clamaui dicendo, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Imò factus in agonia, prolixius orauit, & exaudiuit me pater in eo quod dixi. Veruntamen non mea voluntas fiat, sed tua. Quod intelligendum est de appetitu naturali, quo Christus homo horruit mortem. Hoc est quod dicit Apost. Christus in diebus carnis suæ, preces, supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Domine pater, libera animam meam, id est, meipsum, seu vitam meam corporalem, à labijs iniquis, Iudeorum clamantium, Tolle, crucifige eum, & à lingua dolosa, Iudæ proditoris, qui dixit, Quemcumq; osculatus fuero, ipse est, te, nec te eum, & ducite eum caute. Postulat autem Christus liberari ab ijs, non vt non occidatur, sed ne in morte detineatur. Quod verò subsigitur, Quid datur tibi, aut quid apponatur tibi, &c. potest esse verbum prophetæ ad aduersarios Christi Iudæos, secundum sensum in præcedenti articulo positum.

A Et respondetur, Sagittæ potentis acutæ. Vbi per sagittas potentis acutas intelliguntur pœnæ Iudæis inflictæ à potente exercitu Romanorum, in vltionem sanguinis Christi. Per carbones quoque desolatorios intelliguntur combustiones, quibus Romani incenderunt & combusserunt templũ & ciuitatẽ Ierusalem, & cæteras vrbes Iuda cum magna parte populi. De qua pœna Iudæorum Esaias euidenter vaticinans inter cætera ait, Laqueus iuuenum omnes, & in domibus carceris absconditi, facti sunt in ruinã, nec est qui eruatur in direptionẽ, nec est qui dicat, redde. Quis dedit Iacob in direptionem, & Israel vastatibus eum, nõne dominus? Ipse est cui peccauerũt, & noluerũt in vijs eius ambulare: ipse combussit eum in circuitu, & non cognouit: & succendit eum, & non intellexit. Hæc verba beatissimi Esaiæ de nulla alia oppressione Iudæorum intelligi possunt, nisi de ea quam à Romanis perpessi sunt, in qua nunc vsque premuntur & permanent, nec tamen cognoscunt suum peccatum, idcirco veniam nullam merentur. Deinde Christus vt viator aliquo modo existens atq; passibilis glorificandus, nondum glorificatus ait, Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Desiderauit enim Christus ab isto exilio liberari, ad patriamque reuerti, propter quod loquutus est, O generatio incredula, quandiu apud vos ero, quãdiu patiar vos? Et iterũ, Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem, id est, nihi de meo reditu ad patrem gratulanti cõgratularẽmini. Habitu cum habitantibus Cedar, id est, cum excæcatis & obtenebratis Iudæis, inter quos multo conuersatus sum tempore, prout alibi dicitur, Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Multum incolatus peregrina in hoc mundo fuit anima mea. Incola enim vocatur qui alienam terram immoratur vel colit, & à patria sua longe seiunctus est. Sic autem Christus peregrinus & incola erat in vita præsentis, quemadmodum Ieremias dixit ad eum, Quare quasi colonus venturus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Vnde & Christus testatus est, Regnũ meum non est de hoc mundo. Quauis enim terra ista non sit aliena Christo cõditione, quia creauit eam, & venit in propria: dicitur tamen aliena, quoniam non erat ei pro patria. Cum his qui ederunt pacem, id est, cũ Iudæis qui fraternæ charitatis concordiam, euangelicæ prædicationis pacem, verãque mentis in deo tranquillitatem abiecerũt, aduersantes mihi & meis discipulis, eram pacificus, nihil eis molestiæ inferens, imò bona pro malis restituens: cum loquebar illis, redarguendo pessimam vitam eorum, prædicando eis contemptum diuitiarum, & regnũ cælorum, dicendõque eis me esse Christum in lege promissum: impugnabant me verbis & ictibus gratis, dicentes, Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Et nunc tentantes me præcipitare, nunc lapidare, tandem verò me crucifigentes. Ecce in psalmo hoc breui ac sententioso docemur profectum nostrum spirituale gradatim incipere, per recessum à pristinis vitijs, sicut scriptura hortatur, Fili peccasti, ne adicias iterum: sed de præteritis deprecare vt tibi dimittantur, & quasi à facie colubri fuge peccata. Docemur insuper in omni tribulatione ad deum clamare, eumq; præcipue exorare, vt modis prædictis liberemur à labijs iniquis, & lingua dolosa, tam aliorum quã propria. Corruptum enim mores bonos colloquia mala, secundum Apostolum. Edocet quoque nos psalmus iste præsentem vitam cum omni sua voluptate & gloria aspernari, cœlestique patriæ felicitatem præcordialissimo appetitu desiderare, & cum turbulentis hominibus pacificè conuersari, quoniam Christo testante, Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur.

COMMENTARIUS IN PSALMVM CXX.

EXPOSITIO TITVLII.

Titulus psalmi est, Canticum graduum. Cuius intellectus in præcedenti psalmi expositione apertus est. Hic autem est secundus psalmus gradualis, in quo agitur de secundo gradu spiritualis profectus, videlicet de imploratione diuini auxilij, quod relinquentibus pristina vitia maxime necessarium est. Ait ergo Propheeta in persona hominis spiritualiter ascendentis, & priora peccata derelinquentis,

PRECATIO.

Custos Israel indefessus qui non dormitas neque dormis deus, sis quæsumus domine nobis assidua protectio, custodiens ab omni malo fidei nostræ introitum & uitæ exitum usque in seculum disponens.

EXPOSITIO Psalmi.

LEUAVI [contemplãdo, orãdo, psallẽdo, amãdo] oculos meos [præsertim] in interiora cælestia, & etiã corporales, quatenus p exterioris visus eleuationẽ visus interior erigat, [IN MOTES] .i. ad cælos, ad angelos sanctos, ad ciues cœlestes. Vnde ad sanctũ Iob dicitur, Ad aliquẽ sanctorũ cõuertere: [VND E] .i. de quibus motibus [VENIET] vt confido [A VILIVM MIHI] quia p angelos sanctos mittit nobis creator omnipotẽs gratiã cœlestis auxilij. Omnes nãq; secundũ Apost. sunt administratorij spiritus in ministeriũ missi, ppter eos qui hæreditatẽ caput salutis. Quoniã tamẽ auxiliũ istud est ab angelis instrumentaliter & ministerialiter, à deo aut principaliter: ideo subditur, (2) AVILIVM MEUM à domino, qui fecit cælũ & terrã. Possunt quoq; ista alter explari, hẽ modo, Leuavi oculos meos interiores in motes. i. ad altas cõsiderationes, ad contẽplationes sublimes. Ideo quæro, Vnde veniet auxiliũ mihi? Et spũ sancto instructus respõdeo, Auxiliũ meum à domino, qui ait, Perditio tua ex te, in me tantũmodo auxiliũ tuũ. Et alibi, Non in exercitu nec in robore, sed in spũ meo dicit dominus. Itaq; auxiliũ meum à domino, nõ particulari, sed vniverfali omnib;

Marc. 14. Lucæ 22. Matt. 22. Lucæ 22. Matt. 26. Heb. 5. Iohan. 19. Matt. 26. Lucæ 22.

Esa. 42. Marc. 9. Iohã. 14. Baruc 3. Ierc. 14. Iohã. 18. Iohã. 1. Iohã. 4. Iohan. 8. Luc. 4. Iohã. 10. Mat. 27. Eccl. 21. 1. Cor. 13. Mat. 3.

Osee 13. Zach. 4.

Gen. 1 dominante, qui creavit celum & terram, quemadmodum in Genesi scribitur, In principio fecit deus celum & terram. Per celum verò & terram hoc loco intelligenda sunt omnia intermedia atq; vniuersa in eis contenta. Præsertim autem per celum intelligitur celum empyreum, quod secundum Da...

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXXI.

2. Reg. 7 Orro titulus psalmi præsentis est in sensu & verbis idè cum titulo psalmi præcedētis, videlicet canticum graduum. Videturque ad litteram psalmus iste loqui de ædificatione templi à Salomone constructi: quod Dauid sciens futurum, ita exorsus est,

PRECATIO. Omnium existentium opifex domine statue pedes nostros in atrijs tuis, & ædifica Ierusalem supernam in nobis: fiat nobis pax continua in uirtute tua, ut & eiusdem semper ciuitatis bona deuoti queramus, & te præstante inueniamus.

3. Reg. 6 AETATVS sum in his quæ dicta sunt mihi] per reuelatione diuinam, & Nathan prophetam. Et quæ sint hæc, pandit, [I n domū domini] .i. tēplum à filio meo Salomone ædificandum [I b i m v s.] Quauis autem domum istam Dauid ingressus non sit, quoniā ante eius constructionē defunctus est, cōnumerat tamen se alijs qui introierunt, eo modo loquendi quo aliquid dicitur fieri à cōmunitate, quoniā fit ab aliquibus ad cōmunitatē p̄tinentibus. Legitur autē qualiter Dauid proposuit ædificare templum deo Israel, qui misit ad eum Nathan prophetam dicens per eum, q̄ ipse non ædificaret sibi templum, sed eius filius.

2. Reg. 7 (2) STANTES erāt pedes nostri, id est, nos ipsi populus dei, seu filij Israel, stetit corporaliter

A [I n atrijs tuis ò Ierusalem] .i. in atrijs tēplū & ciuitatis. Habuit nanque templum Salomonis plura atria. Vñ, in quò stabant & offerrebant sacerdotes. Aliud, in quo stabant & exorabant homines mundi. Tertium erat atriū immundorū. Similiter ciuitatē Ierusalem clausit Salomon triplici muro, sicq; plura atria habuit ciuitas de qua subditur, (3) IERVSALÉM] est [QYAE] ædificatur ut ciuitas, id est, à Salomone ædificatur, vel potius in ædificijs melioratur, tam excellenter atq; regaliter, sicut decet regiam ciuitatē, seu regni metropolim ædificari: [c v i v s] participatio eius in idipsum, id est, ciuitas ista associata est tēplo. Nam in Hebræo habetur, Quæ associatur ei simul. Vel dicitur participatio eius in idipsum propter ciuium communionem, & pacificam conuersationē, vel propter ædificiorum mutuam confortationem ac decorationem. (4) ILLV] id est, ad hanc ciuitatem & templum in ea constructum [A SCENDERVNT] tribus, videlicet [TRIBVS] domini] .i. duodecim tribus Israel: quæ dicitur tribus domini, quia cæteris gentibus ad idololatriā deuolutis, ipsi vñ verum deum coluerunt, [T ESTIMONIVM] Israel] .i. sicut Iacob alio nomine Israel dicitur testatus est, & deum ei deus prædixit. Nam de ædificatione templi Iacob prophetauit, Quam terribilis (iniquies) est locus iste. Non est hic aliud nisi domus dei. Ascēderunt itaque [A D] confitendum nomini domini] .i. vt deum laudarent, eiusq; beneficia recognoscerent in tēplo diebus solēnibus, sicut in lege Mosi continetur. Non enim poterat offerre sacrificium, nisi in vno loco .i. tēplo ædificato.

B (5) QYAE] videlicet in ciuitate & tēplo Ierusalem [S EDERVNT] sedes. Pōnitur continens pro contento: vt sit sensus, sedes .i. sedentes in sedibus iudicialibus [I N] iudicio, id est, vt iudicarent populum. Ad reges magnas & summos sacerdotes in Ierusalem habitantes pertinebat determinare causas dubiosas & nungas emergentes, sicut in Deuteronomio scriptum est. [S EDERVNT] super domum Dauid] .i. sedentes seu præsidentes isti sederunt super domum Dauid: quatenus populum seu familiam Dauid regis iuste iudicarent. Deinde inuitat Propheta alios ad orandū pro bono statu Ierusalem, (6) R O G A T E] ò filij Israel deū ea [QYAE] ad pacem sunt Ierusalem] .i. populo habitanti in ea, [E T] abundantia] spiritualium, temporalium bonorum detur diuinitus [D I L I G E N T I B V S] te] ò Ierusalem ciuitas dei summi. (7) F I A T] pax in virtute tua, id est, in forti tua structura, ne aduersarius te expugnet: [E T] abundantia] virtuali fiat ò Ierusalem] [I N] tuius tuis, in quibus custodes ciuitatis vigilare & arma reponere solent. (8) P R O P T E R] fratres meos, id est, Iudæos cognatos] [E T] proximos meos, id est, cæteros fideles [L O Q Y E B A R] pacem de te, id est, deum in oratione affatus sum, deprecans eum pro pace tua. Ordinatur enim locus seu ciuitas ad populū, non populus ad ciuitatem. Idcirco orandum est pro pace ciuitatis propter populum, non econtra. Maxime verò orandum est pro pace loci, quatenus cultus dei augetur: ideo additur, (9) P R O P T E R] domum domini dei nostri, propter tēplum & cultum diuinum in eo perficiendum [QYAE] S I V T] orando] [B O N A], id est, statum pacificum abundantiamque bonorum [T I B I] ò Ierusalem.

EXPLANATIO anagogica eiusdem Psalms, & quomodo allegoricè exponi possit.

A Nagogicum denique intellectum sequendo loquitur Propheta de cœlesti Ierusalem, de qua ait Apostolus, Illa quæ sursum est Ierusalem libera est, quæ est mater nostra. Congruè autem ponitur hic tertius psalmus gradualis post duos sequentes, quoniam primus gradus ascensionis internæ est exire de malis & vitijs seculi. Secundus implorare auxilium dei. Tertius confidere de peruentione ad vltimum finem seu vitam æternam: de quo utique gradu hic psalmus pertractat. Loquens ergo Propheta in persona hominis præsentia cuncta parvipendens, mansionemque cœlestem præcordialiter cupientis ait, Lætatus sum in domino spirituali lætitia, in his, id est, ex confidatione horum, quæ dicta sunt mihi à prophetis atque apostolis successoribusque ipsorum, vel per reuelationem angelicam, seu inspirationem internam. Quæ autem dicta sint subdit, In domum domini, id est, ecclesiā triumphantem, in patriam beatorum, in regnum cœlorum ibimus, post huius vitæ incolatum, cum ab omni reatu fuerimus expurgati. Hoc dicit nobis Apostolus, Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem habemus ex deo, domum non manufactam æternam in cœlo. Et iterum, Ingrediemur in illam requiem nos qui credidimus. Christus quoque, Vado (inquit) parare vobis locum, & iterum veniam & assumam vos ad me ipsum, vt vbi sum ego & vos sitis. Et iterum dominus ait, Ecce ego creo cœlos novos & terram nouam, & exultabitis & gaudebitis vsque in æternum in his quæ ego creo. Hoc autem quod dicitur, In domum domini ibimus, est verbum bonæ spei. Non enim certitudinaliter scimus hoc, nisi dicantur hæc verba in persona ecclesiæ. Denique quàm vehementer, ineffabiliter, incomparabiliterque gaudendum est nobis de hoc, quòd in hanc domum domini sumus ituri, in qua deus sublimis & benedictus facie ad faciem sine fine videtur, in qua inuenitur æterna securitas & plena iucunditas, in qua erimus sicut angeli dei, satiabitur que in bonis desiderium nostrum. Huius domus ingressu dignus non est, qui in carnalibus iucundatur, qui in sensibilibus detinetur, qui non contempletur cœlestia, qui non seruit deo in sanctitate atque iustitia. Quia vt asseritur, non intrabit in illam aliquid coinquatum. Signum autem & causa sperandi, quòd ibimus in domum domini, est, quia iam stātes erant pedes nostri .i. desideria nostra & contemplationes nostræ fixa & stabilita fuerunt in atrijs tuis Ierusalem .i. in mansionibus regni cœlestis, ita quòd conuersatio nostra fuit in cœlis, & omnia opera nostra ordinauimus ad vitam æternam, quam summè atque finaliter desideramus. Hoc est quod ait Apostolus, Accessistis ad montem Sion, & ciuitatem dei viuētis, & Ierusalem cœlestem & multorū milium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui cōscripti sunt in cœlis. Aliqui quoque, Nos, inquit, reuelata facie gloriam domini speculantes in eandem imaginem transformamur de

2. Cor. 6 Gal. 4 Iohā. 14 Eisa. 63 1. Iohā. 3 Mat. 22 Luc. 1 Apoc. 12 Philip. 3 Hebr. 12 2. Co. 5

1. Pet. 2 claritate in claritatem. Ierusalem ista caelestis est, quae aedificatur quotidie vsque ad consummationem seculi ex viuis lapidibus. i. sanctis animabus ad patriam peruenientibus, vt ciuitas summa atque perfecta, videlicet taliter qualiter decet aedificari ciuitatem regis aeterni. Aedificatur enim ex preciosis, politis, rationalibus ac sanctis lapidibus, scilicet angelis atque hominibus, quomodo Paulus testatur In Christo omnis aedificatio constructa creuit in templum sanctum domino, in quo & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto. Ciuitas autem dicitur quasi ciuium vnitas. Tanto igitur caelestis Ierusalem verius ciuitas appellatur, quia aliqua mansio viae, quanto caelestium ciuium maior concordia est, quae aliquorum in via. Cuius participatio eius in idipsum, hoc est, omnes ciues huius ciuitatis idem bonum participat, quonia eodem summo bono omnes fruuntur. Magis tamen & minus, secundum quod magis ac minus dilexerunt, Deus ergo est idipsum eius. i. inuariabile indiuisumque, bonum supernae Ierusalem: cuius participatio, hoc est, fruitio, beatitudo, deificatio, qua diuinam bonitatem participat, est vniformis & sempiterna: quae admodum scriptum est, Haec est vita aeterna, vt cognoscant te verum deum. Et iterum, Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Vel, cuius participatio eius in idipsum, i. bonum omnium est bonum singulorum, & econuerso in ciuitate caelesti. Cum enim amor sit sui diffusiuus & comunicatiuus, sicut in patria est perfectissimus mutui amor omnium beatorum: sic ibi est plenissima comunicatio beatitudinis singulorum. Nam de felicitate vnus alius gaudet sicut de propria, imo singuli singulis congratulantur, & superiores inferioribus tradunt de perfectionibus sibi diuinitus datis, secundum magnum Dionysium. Haec autem nulli ciuitati terrenae proprie competunt. Illic enim, hoc est, ad supernam Ierusalem ascenderunt, quantum ad animam: tribus, non qualescunq; sed tribus domini, i. populus ex deo per gratiam natus, videlicet omnes electi iam defuncti, & ab omni macula depurati. Multi enim eorum simul cum Christo ascenderunt, & alij interim sunt secuti. Praecesseruntque nos vt prepararet nobis locum, vt orem pro nobis, vt eorum imitemur vestigia: put monet Apostolus. Ideo & nos tantam habentes impositam nobis nubem testium, deponentes omne pondus & circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. Testimonium Israel, hoc est, ascensus iste est testimonium Israel, i. populi fidelis deum contemplantis. Nam huic populo deus testatus est, quod ascenderent ad domum suam caelestem. Imo Iacob sicut & Abraham promisit hoc deus. Ad confitendum nomini domini, confessione laudis aeternae: quem admodum in Apoc. legitur, Requies non habebat die ac nocte, dicentes, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus omnipotens. Quia illic hoc est, in ciuitate caelesti sederunt, sedet, atque sedebunt sedes, i. sancti apostoli & apostolici viri, in quibus deus per gratiam requiescit. Nam & anima iusti sedes est sapientiae in create, quae deus est: sedes in iudicio, hoc est, isti sedent in regno caelesti cum Christo, vt in die iudicii iudicent cum Christo, quem admodum ipse in Euangelio ait, Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & vos super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Vnde alibi dicitur, Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis. Sedes super domum Dauid, hoc est, super populum Christi, cui praesati sunt & iudices constituti. Denique solus Christus iudicabit proferendo sententiam. Trinitas vero super benedicta iudicabit per autoritatem. Sancti vero & apostolici viri, qui propter Christi amorem omnia reliquerunt, & seipsos abnegauerunt, iudicabunt per approbationem & affeccionem. Cum ergo sit tanta beatitudo ciuitatis supernae, & vnuer si fideles, Rogate quae ad pacem sunt Ierusalem, id est, deum inuocate pro his bonis, videlicet pro donis spiritus sancti, per quae mereamini ad caelestis Ierusalem pacem perducere. Moxque conuertens Propheta sermonem ad triumphantem ecclesiam ait, Et abundantia diuinorum charismatum seu spiritualium gratiarum detur diuinitus per tuam intercessionem, diligentibus te, id est, nobis viatoribus qui ad tuam societatem perducere optamus. Verum quoniam Petrus in sua Canonica ait, vt quilibet si cut accepit gratiam in alterutrum illam ministraret: idcirco propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te, id est, felicitatem & gaudia tua & superna Ierusalem alijs praedicaui, quatenus fratres & proximos meos, id est, fideles atque propinquos erudirem, tuo amore accenderem, atque ad tuam vnionem saluificam, seu vitam aeternam adducere possem. Propter domum domini dei nostri, id est, vt ecclesiam militantem hoc modo aedificarem, quae sui bona tibi, id est, ad honorem & gloriam tuam, hoc est, orando & praedicando quae sui spiritualia bona viatoribus ad gloriam beatorum, videlicet vt ipsi amplius iucundentur, quantum ad praemium accidentale, peruenientibus viatoribus ad eorum confortium. Vel, quae sui bona tibi, ecclesiae triumphanti laborando pro viribus, vt impleatur numerus electorum, & aedificentur muri tui per complementum.

REPERTEA quia per Ierusalem allegoricè significatur ecclesia militans, ideo potest hic psalmus de ecclesia militanti exponi. Sicque loquitur Propheta in persona populi Gentilis ait, Letatus sum in his quae dicta sunt mihi, ab apostolis. scilicet in domum domini. i. in ecclesiam Christi ibimus, ita quod per rinebimus ad societatem ac numerum Christianorum. Hoc est quod in Act. recitatur: cum enim Paulus Iudaeis blasphematis respondisset, Vobis oportebat primum loqui verbum dei: sed quonia repulistis illud, & indignos vos iudicatis aeternae vitae, ecce conuertimur ad Gentes. Sic. n. precepit nobis dominus. Posui te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque in extremum terrae: quae sunt verba dei de Christo loquentis per Esaiam, subiungitur, Audiētes autem Gentes gauisae sunt, & glorificauerunt verbum domini, videlicet quae reprobatis Iudaeis ipsi illuminandi essent a Christo. Stantes erant, hoc est, erunt. Sepe enim Prophetae loquuntur de futuro per modum praeteriti propter certitudinem prophetiae, pedes nostros corporales & spirituales in atrijs tuis Ierusalem. i. in locis ecclesiae. Atria enim dicuntur introitus, seu loca per quae in domum intratur. Vnde spiritualia atria sunt fides, spes, charitas, per quas itur ad vnitatem ecclesiae, cultumque

Act. 13
Esa. 42
Esaie 29

A diuinum. In spiritualibus itaque atrijs stant pedes spirituales, videlicet boni effectus & sanctae cogitationes, quibus ad deum graditur anima: in corporalibus vero atrijs stant corporales pedes. Hierusalem, hoc est, ecclesia militans est, quae aedificatur ex Christi fidelibus tanquam ex viuis lapidibus, vt ciuitas dei, quoniam ipsa est ciuitas Saluatoris: cuius participatio eius in idipsum, i. bona spiritualia ciuitatis huius quodammodo extant comunia, quonia vnus fidelium alij impartitur quod ipse recepit: imò alteri cupit prouidere atque succurrere tanquam sibi ipsi: quae admodum ait Apostolus. Non quaero quod mihi utile est, sed quod multis, vt salui fiant. Et alibi, Non quae sua sunt singuli quaerentes, sed quae aliorum. Et quid mirum si participatio ecclesiae est in idipsum, cum affirmer Apostolus. Omnes vos vnus estis in Christo Iesu. Illuc enim, hoc est, ad ecclesiam militantem ascenderunt tribus, tribus domini, id est, famulique atque progenies electorum ad fidem & gratiam, scilicet Christiani, de quibus in Act. dicitur, Crediderunt quotquot praedesignati erant ad vitam aeternam. Nam & ad ecclesiam materialem Christiani corporali motu conueniunt. Ad ecclesiam autem spirituales, id est, congregationem fidelium seu ecclesiam spiritualem vnitatem conueniunt affectu, fide & opere, idem credendo, idem sperando, idem amando eademque praecipua seruando. Quia illic sederunt sedes in iudicio. In ecclesia namque constituti sunt iudices, tam spirituales quam seculares: & isti sunt sedes. i. in sede sedentes super domum Dauid, id est, praesidentes populo Christi, qui significatur per Dauid. Rogate, o sancti in patria, & o omnes deuoti in via quae ad pacem sunt Hierusalem, id est, illa vestris precibus procurate ecclesiae, quae sunt pro spirituali pace & statu pacifico eius. Hoc enim orauit Apostolus. Obsecro (inquies) fieri orationes pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & abundantia gratiae & virtutum sit & ecclesia diligentibus te, id est, vnueris qui zelum pium & amorosum habet pro bono statu ac spirituali profectu totius ecclesiae militantis: qualis exiit Paulus, quem sollicitudo omnium ecclesiarum affluxit. Propter fratres meos & proximos meos, hoc est, propter salutem & informationem fratrum ac proximorum meorum, loquebar in oratione mea ad deum bona ad te, rogando deum vt bona spiritualia tibi conferret. Propter domum domini dei nostri, hoc est, vt ecclesia Christi modo proficeret in gratia, & postmodum esset in gloria: quae tui bona tibi, id est, dona dei tibi acquirere laboraui & ecclesia Christi nunc militans, ac si dicat, Propter tuam salutem, non propter meam commoditatem studui tibi auxiliari. Ecce psalmum spirituali hilaritate persusum, animamque deuotam spiritualiter laetificantem audiuimus, quem decet nos cum praecordiali gaudio decantare, nec primum psalmi huius versiculum sine charitatis seruire ac spiritualis iucunditatis excessu deprimere. Et quia ad hanc caelestem Hierusalem in qua est ineffabilis concordia charitatisque plenissima nemo perungit, nisi charitatis & pacis amator & obseruator, conemur in vera dei ac proximi dilectione viuere atque proficere, perpendentes & adimplentes illud beatissimi Apostoli. Obsecro vos in domino, vt digne ambuletis deo, vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicem in charitate, solliciti seruire vnitatem spiritus in vinculo pacis. Sic itaque conuersantes in militanti ecclesia, digni habebuntur ingredi ecclesiam triumphantem caelestem Hierusalem, quoniam vitam ciuium eius imitantur in terra. Hanc enim ciuitatem supernam eleganter describens Esaias in dei persona ait, Ponam visionem tuam pacem, & praepositos tuos iustitiam, occupabit salus muros tuos. Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te, sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, & deus tuus in gloriam tuam, populus autem tuus omnes iusti. Ecce quam appetenda decoraque ciuitas, ad quam duobus pedibus charitatis, videlicet dei & proximi itur & peruenitur. Spiritualium etenim gressuum pedem mouet dilectio, quae etiam intrat vbi scientia foris stat, sicut venerabilis Hugo testatur.

1. Pet. 2
1. Cor. 10
Ibidem.
Galat. 3
Act. 3
1. Tim. 2
2. Cor. 11
Eph. 4
Esaie 60

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXXII.

EXPOSITIO TITVLI.

INsuper titulus psalmi iam declarandi est, Canticum graduum, cuius intellectus liquet ex dictis. In hoc autem quarto psalmo graduale agitur de quarto gradu spiritualis ascensionis, qui est inter omnes aduersitates atque angustias inconcussam habere fiduciam de miseratione diuina, sicut Iob ait, Iob 13. Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Loquitur ergo Propheta in persona hominis grauiter tribulati, & tamen de domino immobiliter confidentis, ait,

PRECATIO.

Nos tui serui oculos nostros ad te leuamus, qui habitas in caelestibus, domine deus nostri miserere, & de operibus probis & aeterna superiorum eripe deiectione.

EXPOSITIO psalmi.

AD te leuauit [credendo, sperando, amando, contemplando, patienter ferendo, fideliter operando] oculos meos [praesertim intellectuales & etiam corporales, quemadmodum Hieremias ait, Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum in caelos] [et] habitas in caelis [materialibus & immaterialibus]. Deus enim aeternus & in circumscriptione in nullo ente creato habitat, ita quod includatur aut comprehendatur seu limitetur. In omnibus tamen est praesentiam, praesentiam atque potentiam: ubi vero praecipue esse & habitare censetur, ubi gratiosius & euidentius operatur. Idcirco in angelis sanctis hominibusque deuotis, qui sunt caeli spirituales, specialiter esse & habitare asseritur. In caelis quoque, & praesertim

fertim in celo empyreo est & habitat deus, quoniam ibi videtur sicuti est. Veruntamen quoniam omnes beati in celo materiali habitant, & nunc per hoc quod dicitur, qui habitas in caelis, intelligitur deus, videtur de immaterialibus caelis loqui, quia in illis deo habitare est proprium. (2) E C C E F I x ut oculi seruatorum sunt in manibus id est, potestate & voluntate dominorum suorum, ita diriguntur ad eos postulando veniam si offenderunt, vel praemium si laborauerunt, vel informationem si ignorent quid agere debeant. (5) S I C V T oculi ancillae sunt in manibus domine suae secundum modum iam dictum; ita oculi nostri diriguntur ad dominum deum nostrum auxiliium, indulgentiam, gratiamque precantes donec miseretur nostri faciendo quod postulamus, vel certe dando quod ipse nouit nobis esse vtilius. Et quia tam diu indigemus misericordia dei, quoadiu verisimur in seculo isto, ideo quam diu hic viuimus debemus indefinenter oculos nostros ad deum dirigere, praecipue tamen dum grauer tentamur siue affligimur. Sciendum quoque hoc loco vox ista, donec, est affirmatiua & inelastica omnium temporum, sicut habetur de Ioseph, Non cognouit eam (puta Mariam) donec peperit filium suum primogenitum. Non enim sic dicuntur oculi nostri ad dominum diriguntur, donec miseretur nostri, quasi cum miseris fuerit nostri non amplius diriguntur ad eum. (4) M I S E R E R E nostri domine mala culpa & poene tollendo, miserere nostri gratiam & gloriam conferendo, quia multum repleti sumus despectione, id est, ab iniquis multum despecti sumus. Deridetur enim iusti simplicitas, sicut Iob ait. Et Paulus, Nos inquit istuli propter Christum. Electi namque a reprobis contemnantur, religiosi a secularibus, humiles a superbis, egeni a diuitibus, ideo subditur, (5) Q V I A multum repleta est anima nostra miseris varijs, in tantum ut facta sit opprobrium abundantibus, id est, diuitibus, in despectio superbis. Psalmus iste instruit nos oculum cordis ad deum in omni necessitate erigere, neque recedere donec misericordiam consequamur. Oportet enim semper orare & non deficere. Praeterea ad istam fiducialem sanctamque eleuationem inducit nos Christus suo exemplo, de quo scriptum est, Subleuatis Iesus oculis in caelum dixit, Pater venit hora, clarifica filium tuum. Et iterum, Iesus eleuatis sursum oculis dixit, Pater gratias ago tibi. Ad quid enim eleuatio corporalium oculorum sibi necessaria fuit, cuius interior oculus deum incessanter per speciem vidit, & cuius voluntas in diuino amore semper equaliter arsit? Non ergo ob aliud fecit haec, nisi ut nos eadem faciamus. Fecit autem ideo, ut ostenderet se omnia a patre habere, sed & hoc fecit quatenus nos iugiter fateamur ad deo esse quicquid in nobis boni extiterit: iuxta illud, Non potest homo accipere quicquam, nisi datum fuerit ei de caelo.

Matt. 1. Iob. 12. 1. Cor. 4. Luc. 18. Iohan. 17. Iohan. 11. Iohan. 3.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Huius insuper psalmi titulus idem est cum titulo psalmi praecedentis. Quamuis autem psalmus iste conuenientissime exponitur in persona martyrum iam cum Christo triumphantium, seu aliorum beatorum in patria, qui per multas tribulationes ingressi sunt regnum caelorum; potest tamen uisitoribus conuenire, qui a tentationibus, passionibus persecutionibusque diuinitus liberati, gratias referunt de sua euasione. Et rite ponitur psalmus hic quintus in ordine psalmorum gradualium. Trahitur enim de quinto gradu spiritualis ascensionis, qui est non proprijs uiribus, sed gratiae dei suam liberationem ascribere. Unde dominus in lib. Iud. ait, Ne gloriatur contra me Israel, & dicat, Meis uiribus liberatus sum. Loquens ergo Propheta de homine seu populo a multis tentationibus atque periculis liberato, ait,

A. 14. Iudic. 7.

PRECATIO.

Torrentem uitiorum domine fac animam nostram pertransire, ut tua fortitudine laqueo diabolico fraudis contrito, tuo in perpetuum liberemur adiutorio.

EXPOSITIO PSALMI.

Nisi quia dominus erat in nobis, dicit nunc Israel, id est, populus fidelis deum fideliter speculans, pro fiteatur iam corde deuoto ac grato, quod nisi deus gratiose fuisset nobiscum. Quod iteratur pro maiori certitudine, pro ampliori gratitudine, pro exhortatione seruientiore, dum subditur, Nisi quia dominus erat in nobis, hoc est, per gratiam suae defensionis nos protexisset. (2) C V M exurgerent homines infideles, haeretici, tyranni, maligni in nos, hoc est, contra nos, mala poenalia nobis inferentes, nosque ad mala culpa inducere satagentes, forte uinos deglutissent nos, hoc est, ita nos occidissent, sicut occiditur quod a bestia uiuum glutitur. Proprie autem conuenit uox ista sanctis martyribus, quia tyranni conati sunt eos ad idololatram, seu Christi negationem inducere: quo facto absorpta esset anima eorum, non caro: & ita uiui absorpti fuissent. Nam uiuentes in corpore, mortui fuissent in anima, habentesque vitam naturae, perdidissent vitam gratiae & gloriae. (3) C V M irasceret furor eorum in nos, forsitan aquae tribulationum, hoc est, uehementes persecutiones absorberent nos, id est, praualuissent contra nos, ita quod mortui fuissetus morte peccati, consentiendo malignis, vel per impatientiam superati. Nisi enim deus patientiam atque constantiam daret, quis in tantis tribulationibus incoessus peristeret? Unde Moyses loquitur, Ne dicas in corde tuo fortitudo mea & robur manus meae haec omnia mihi praestiterunt: sed recordare domini dei tui, quod ipse uires tibi prebuerit. Significatur autem per aquam tribulatio magna: iuxta illud, Adducet super eos aquas multas & fortes, regem Assyriorum. Et alibi, Inundauerunt aquae super caput meum. Dixi, perij.

Deut. 18. E. 8. Tren. 3.

(4) T O R R E N T E M, hoc est, copiosam & magnam tribulationem & tentationem pertransire anima nostra, quamquam sustinendo aduersa, neque consentiens suggestioni peruersae, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem, nisi dominus succurrisset, supra vires grauat atque tentati essemus, & compulsa fuisset anima nostra pertransire. I. pati aquam intolerabilem, i. persecutionem, cui resistere nullatenus potuisset. Sed fidelis dominus qui non est passus nos tentari supra id quod ferre potuimus: imo fecit cum tentatione, puenit, dando nobis gloriam pro tormento. Nequaquam etenim posset homo inuisibilibus hostibus suis resistere, nisi angelus sanctus succurreret, & deus per seipsum seu per angelum opem impenderet. Nam de potestate diaboli scriptum est, Non est super terram potestas quae comparatur ei. Sunt enim in comparabiliter astutiores, agiliores, expertioresque nobis: idcirco benedictus dominus, hoc est, ab omnibus benedicatur, laudetur, & eternaliter benedictus existat, quia non dedit nos in effectum vel permissum in captiorem dentibus, id est, crudelitati ac malignitati eorum. Inuisibilium visibiliumque inimicorum, qui non permittit nos capi seu uinci ab hostibus, quantum ad animam, quamuis corporaliter ab eis uincti, afflicti, occisi siue simus. (6) A N I M A nostra sicut passer erepta est de laqueo uentantium, hoc est, quemadmodum passer euadit rete sibi extensum ne capiatur: sic anima nostra per gratiam dei erepta est de impugnatione inimicorum suae salutis, uidelicet hominum impiorum ac daemonum, qui uocatur uenantes, quoniam animam insequuntur ut canes, quatenus ea occidant, fallant, in uinculo miserae seruitutis ligent, & potestati diaboli subdant. Quod enim non solum daemon, sed etiam homo malignus dicitur hoc modo uenator, liquet ex eo quod scriptum est, Vir fratrem suum uenatur ad mortem. Et de indignis pastorebus ab Osee inducitur, Ad iniquitatem subleuabunt animas eorum. Laqueus uero uocatur omne quod anima ad peccandum inducitur, vel potestati demonis subiecta efficitur. Unde in Osee habetur, Attendite hoc sacerdotes, quoniam laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expatum super montem Thabor. Similiter laqueus diaboli species meretricis, & de auaritia ait Apostolus, Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. Porro quae omnia uita dici possint laquei demonis, patet per illud Apostolus, Det deus illi poenitentiam ad cognoscendum ueritatem, & respiciant a diaboli laqueis a quo captiui tenentur ad ipsius uoluntatem. Laqueus ergo uentantium est omnis tentatio, omnis carnis uoluptas, omnis inordinata laetitia. (7) L A Q U E V S contritus est, i. daemon superatus est, peccato consensus negatus est, aduersitas nocere non potuit, & nos liberati sumus a laqueis praedictis. Istud in hac uita perfectum cantare non possumus, quoniam tentatio durat usque in finem, imo interdum in fine uita durius instat. Quando ergo cantabimus istud perfectum, nisi in uita futura? quando dicemus mente iucunda illud Apostolus, Vbi est mors uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus? Possuimus tamen istud in hac uita aliquo modo cantare, quando uidelicet tentationi alicui praualemus, aut quaecumque aduersa deo auxiliante euadimus. Nam & Apostolus dicit, Deo gratias qui dedit nobis uictoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Et de contritione diaboli eiusque laqueis ait, Dominus conteret satanam sub pedibus uestris uelociter. (8) A D I U T O R I U M nostrum constituit in nomine domini, hoc est, in potestate creatoris, non in uiribus nostris, quoniam scriptum est, Domine omnia opera nostra operatus es in nobis, & tantum in te recordemur nominis tui. In domino itaque situm est adiutorium nostrum, quia fecit caelum & terram. Docet nos psalmus praesens omnem triumphum, profectum & gratiam deo cum uera humilitate ascribere, diuina beneficia deuote recolere, atque de eis domino gratias immolare. Postremo secundum Hugonem demones inuadunt homines per suggestionem, tangunt per malam cogitationem, mordent per prauam delectationem, masticant per deliberationem, transglutiant per consensum, traiciunt in stomachum per operationem, decoquant per consuetudinem, & egerunt in mortem per damnationem. His autem gradibus descenditur in infernum.

Mich. 7. Osee 4. Osee 5. 1. Tim. 1. 2. Tim. 2. 1. Co. 15. Ibidem. Rom. 16. E. 26.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXXIII.

EXPOSITIO TITVLI.

EST autem titulus psalmi nunc declarandi, Canticum graduum. Est enim hic psalmus inter psalmos gradualis sextus, agitque de sexto spiritualis ascensionis gradu, qui est immobilis quaedam in deo fiducia, ex praeteritis beneficijs roborata. Quanto enim quis frequentius pietatem gratiam dei circa se experitur, tanto eius fiducia in deo certius stabilitur, & ita ex perceptione praesentium munerum certa fit expectatio futurorum. Ait itaque sanctus Propheta,

Mons Christe fortitudinis tuus nos quae sumus ubique tuere praesidijs, esto in circuitu populi tui, & non derelinquas uirgam peccatorum dominari super sortem famulatum tibi, bene fac nobis, & indulge tempora prosperitatis & pacis.

EXPOSITIO PSALMI.

Qui confidunt in domino, non in rebus creatis, caducis & uanis: tales erunt & sunt in monte Sion, siue per montem Sion intelligitur mons ille terrenus, in quo templum Salomonis erat constructum, siue homo speculatiuus, qui alios per gratiam contemplationis transcendit (nam sicut mons ille terrenus erat immobilis, uel quia nullo modo, uel quia difficulter mobilis erat) sic confidentes in domino, aut nullo modo, aut difficulter mouentur a rebus creatis: ita quod iustitia uita. Iterum sicut uir contemplatiuus, qui est mos speculationis in domino stabilitur per gratiam: sic qui confidunt in domino, in eo roborantur per spei

3. Reg. 6.7.

Esa. 40 certissimam longanimitatē. Vnde ait scriptura, Qui sperant in domino mutabunt fortitudinē, affu- ment pennas vt aquilæ, ambulabunt & non deficient. Et iterum, Turris fortissima nomen domini, ad ipsum currit iustus & saluabitur. [NON mouebitur in æternum qui habitat in Ierusalem.] Ierusalem illa terrena, quæ erat ciuitas in Iudæa, sæpe mota atque destructa est. Bis enim totaliter est destructa, videlicet semel à rege Babylonis, & semel à Tito principe Romanorum. Frequenter quoque partim destructa est, sed & habitatores ipsius sæpe vastati sunt. Non ergo de illa Ierusalem loquitur iam Propheta, sed de cælesti Ierusalē, cuius habitatores confirmati sunt in bono & statu beato, ita vt amplius nequeat commoueri. Potest quoque exponi de militanti ecclesia, quæ per Ierusalē designatur, vt sit sensus, Non mouebitur in æternū à fide catholica, à vita fidei, à gratiā quā diu in præsentī seculo degit, qui habitat in Ierusalē. i. in militanti ecclesia per fidē charitate & gratiā adornatam. Non quod talis nunquā possit peccare, vel quod omnis in ecclesia taliter habitans sit electus, æternaliterque seruandus: sed hoc dicitur ad insinuandū quid conueniat habitatori ac filio ecclesiæ, seu homini iusto, inquantū huiusmodi. Quādiu enim manet mēbrum & filius ecclesiæ, à Christo defenditur, sed non confirmatur in bono de lege communi, nisi huius viæ cursu finito, vel potius in termino eius. Nihilominus ex gratiā speciali aliqui sancti ausi fuerunt asserere in hac vita se nunquā mouēdos à statu salutis, quem admodum S. Iob ait, Donec deficiam non recedam ab innocentia mea. Et Paulus, Certus sum quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque creatura aliqua poterit nos separare à charitate dei. Huius verò stabilitatis causa subiungitur, ¶ (2) MONTES in circuitu eius, hoc est, beati in patria, scilicet angeli sancti & homines iam saluati sunt in circuitu eius. i. in gyro cælestis Ierusalem, ideo ciuitas illa turbari non potest. Vel sic, Montes, id est, angeli dei, qui propter naturæ & gratiæ excellentiam montes vocantur, sunt in circuitu eius. i. militantis ecclesiæ, tanquam ad custodiā hominū ordinati ac missi: sed ne quis hoc sufficere putet, vel in illis finaliter speret, adiungitur, [ET dominus in circuitu populi sui,] quemadmodum in Euāgelio ait, Non relinquam vos orphanos. Et, Ego vobiscum sum cunctis diebus vsq; ad consummationē seculi. Propterea sequitur, [ET hoc nunc & vsque in seculum.] Superius dictum est domino, Synagoga populorum circumdabit te: quod illic expositū est: nunc dicitur, dominus in circuitu populi sui, quod magis propriè dicitur quod illud. Propriè nāq; nihil esse potest in circuitu immēsi, & in circūscriptibilis dei, sed deus æternus ac infinitus vniuersa includit, omnia continet, ambit, conseruat, suosq; electos gratiosè defendit. ¶ (3) QUIA non relinquet dominus finaliter [VIRGAM peccatorū,] hoc est, potestatem, persecutionem, tyrannidem reprobatorum [SVPERTREM], i. partem [IVSTORVM] seu super iustos, qui sunt portio atque hæreditas dei. Et hoc ideo, [VT non extendant iusti ad iniquitatem manus suas] i. ne ipsi superentur & peccent. Quāuis deus ad tempus relinquat electos à peruersis affligi vt purgentur, & gloriam mereantur, non tamen relinquit eos finaliter, sed saluat æternaliter. Denique dum videt eos supra vires tentari ac tribulari, & casui appropinquare, mox subuenit, & cum tentatione dispensat, ne iusti iniquitatem incurrant. ¶ (4) BENEFAC domine bonis in opere, [ET rectis corde,] hoc est, in intentione, dando eis gratiā in incrementa in via, & beatitudinis largitatem in patria. Recti corde sunt, quorum affectio deo atque iustitiæ consonat, quorum oculus simplex est, quorum intentio tendit in deum. ¶ (5) DECLINANTES autem à bono & via iusta, [IN obligationes] i. ad peccata, hominem ad penam obligantia [ADDVCE] dominus in die iudicij ad sinistram, & postea vel etiā antè in infernum, [cvm operantibus iniquitatem] i. cum dæmonibus, quorum superbia ascendit semper, qui à principio peccant, qui cum cecidissent, non adiecerunt vt resurgerēt, sed in malo obstinati manserunt. Hoc est quod apud Euang. inducitur, Tunc dicit rex his qui à sinistris erunt, Ite maledicti in ignē æternū, qui parati estis diabolo & angelis eius. Et dominus alio loco ait iniustus, Cito velociter reddā vicissitudinē super caput vestrū. Et scriptum est, Ecce dies veniet succensa quasi ignis, & erūt omnes supbi, & omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniens. [PAX] vera sit [SVPER] Israel, i. populum fidelem: quemadmodum angeli cecinerūt, Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et Christus ait, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: quam vtique pacem optauit Esaias dicens, Domine dabis pacem nobis. Ecce psalmum compendiosum & verè fructuosissimum, lætum, & nimis sententiosum audiuiimus, in cuius exordio edocemur quā beatum sit in deo confidere. Vnde & Ieremias testatur, Benedictus vir qui confidit in domino. Et Salomon, Habe, inquit, fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Docet quoque nos psalmus iste, quā potentes sint defensores ecclesiæ, scilicet angeli montes vocati, qui in circuitu Christianorum sunt discurrētes, velut apes negotiosæ, vt nostræ saluti provideant, dæmones coercendo, bona suggerendo, nostro profectui congaudendo, pro nobis orando, gratiam reportando. Vnde dominus per Esaiam contestatur, Super muros tuos Ierusalem constituit custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Promittit insuper nobis hic psalmus, quod dominus non relinquet virgam impiorum super fortem iustorum, quatenus in omni afflictione huiusmodi confidamus nos tandem diuinitus eruentos, interrimq; patientiā veram seruemus: quia qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit, sicut Saluator differuit.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXV.

EXPOSITIO Tituli.

Huius quoque psalmi titulus est, Canticum graduū. Quoniam psalmus iste spiritualiter explanat, tractat de septimo gradu spūalis ascensionis ad deum, qui gradus consistit in exultatione & gratiarum

A actione, de spiritali liberatione à vinculis peccatorum & seruitute diaboli. Veruntamen sicut ex litera patere potest, Psalmus iste ad literam scriptus est de reditu Iudæorum a captiuitate Babylonis, in qua septuaginta annis fuerunt: quemadmodū Ieremias prædixit. Et est psalmus præfens gratiarum actio, & gaudium de liberatione captiuitatis tam longæ. Breuiter ergo tangenda est expositio literalis. Vnde Propheta loquens in persona populi de captiuitate hac redeuntis ait,

PRECATIO.

Expurga nos domine à peccatis, ædifica tibi in nobis domum mansionis, ut tu in nobis & nos in te manentes, cum dederis nobis somnum mortis, cum dilectis tuis simus hæredes regni cælestis.

EXPOSITIO psalmi literalis.

N conuertendo dominus captiuitatē Sion, hoc est, dum dominus conuerteret captiuitatem populi Iudæorū reducendo eos de Babylone in Iudæā, [FACTI sumus] nos inde redeuntē [SICVT] consolati de beneficio liberationis. Sicut, hoc loco significat non solum similitudinē, sed & veritatē: quoniam multum gaudebat quod reuertebantur ad locū cultus diuini, vt patet in lib. Esdræ. Per Sion autē significatur populus Iudæorū, quoniam Sion mons erat in Hierusalem, in quo situm erat templum & regis palatiū. ¶ (2) TVN cimpletum est gaudio os nostrū, & lingua nostra exultatione, hoc est, laudes diuinas læto ore

& animo cantabamus, domino gratias referendo. ¶ (3) TVN c dicēt inter gentes, hoc est, subiecti imperio Cyri, tunc dixerūt [MAGNIFICAVIT] dominus facere cum eis, id est, deus Israel magnificè fecit cum populo suo. Quia Cyrus rex Persarū in vniuerso suo regno publicauit edictum, quod Iudæi libere possent reuerti ad terram patrum suorū: quo audito gentes miratæ sunt atque dixerūt, quod dominus magnificauit facere cum populo suo, præsertim quoniam Cyrus in sua epistola ita scripsit, Omnia regna terræ dedit mihi deus cæli, & ipse præcepit mihi vt ædificarē ei domū in Hierusalem, propter quod etiam quidam gētilium conueriebantur ad Iudaismum. Hinc Propheta in persona Iudæorum adiecit. ¶ (4) MAGNIFICAVIT dominus facere nobiscū, hoc est, multum gratiosè, pie, atque potenter fecit nobiscū. Vnde Esdras dicebat, Benedictus dominus qui dedit hoc in corde regis. [FACTI sumus] latentes in domino de beneficijs tātis. Sed quoniam temporibus Esdræ in principio huius reuerisionis populus modicus erat, & nec ciuitas nec templum fuerāt reparata, idcirco pro conuersione perfecta captiuitatis prædictæ orans Propheta adiungit, ¶ (5) CONVERTETE domine captiuitatē nostrā, sicut torrens in austro] conuertitur, hoc est, quemadmodum torrens siccat, sic populum tuum numero minoratum, auge & repara, ciuitatesque Iudææ, & templum restaura. Et decet sic fieri, quoniam ¶ (6) QUI seminant in lachrymis, hoc est, qui opera poenitiæ faciūt, lachrymāque compunctionis ac deuotionis effundunt pro præteritorum malorū indulgentia, & futurorū bonorū gratia impetranda, [IN exultatione metent,] id est, iucunde impetrabunt quod postulant, præmiūq; gloriosum recipiēt: iuxta illud, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: sic autem Iudæi fecerūt. Nam ¶ (7) EVNTES à Hierusalem & Iudæa in Babylone [IBANT & flebāt] ex cōpunctione atq; tristitia, quod locum diuini cultus relinquere, & terrā idololatriæ deditā ingredi cogebantur, [MITTENTES] semina sua, id est, opera bona agentes, ex quibus tempore apto fructum consolationis & gratiæ sortirentur. ¶ (8) VENIENTES autē de Babylone ad Iudæam [VENIENT] cum exultatione portantes manipulos suos, hoc est, fructum seminis iam prædicti.

EXPOSITIO Tropologica.

Mythice insuper explanatur hic psalmus de ecclesia, seu vnoquoque, fidelī à vitijs seu spiritali Babylone. i. celerū confusione crepto. Eritq; sensus, In conuertendo dominus captiuitatem Sion. i. ecclēsiā militantē, seu quemlibet fidelē conuerteret à vita confusa, à peccato mortali, à præsentī miseria: ad vitam ordinatā, ad gratiæ statum, ad gloriæ locum, facti sumus sicut consolati. De hac enim conuersione vehementissime gloriandum est omni Christiano. Propter quod ait Apostolus, Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum cōsolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Præcipue verò gaudendū est prælatis, dum eorum subditi conuertuntur ad meliora. Exemplo beati Iohannis, qui in sua Cano. profiteretur, Maiorem horum gratiam non habeo, quā vt audiam filios meos in veritate ambulare. Tunc, id est, in cōuersione huius spiritalis captiuitatis atque internæ consolationis, repletū est gaudio spiritali & laude iucunda, os nostrum mentale, & corporale. Est enim os spirituale, intellectuale sive mētale, quo verbum cordis profertur, quo angeli colloquuntur. De quo Sapientia dicit, Ego ex ore altissimi prodij pri mogenita ante omnē creaturā. Hoc os impletur gaudio spiritus sancti, ex consideratione gratiæ beneficiorūque dei: & lingua nostra impleta est, exultatione, hoc est, laude vocali & iubilo exuberanti. Ex abundantia enim cordis loquitur lingua. Similiter plenitudo interioris lætitiæ redundat atq; apparet in ore, & lingua corporis. Tunc dicēt inter gentes, magnificauit dominus facere cum eis, id est, quidam secularium hominū, seu quicunque alij populi videntes gratiā dei nobis collatam, mirantur & dicent, Magnificè fecit deus cum eis. Frequēter enim homines mundū amātes laudant in alijs quod imitari non volunt, videntesq; quosdam cōuerti ad Christum, ingredi claustrum, subito immutari, mirantur, & deum in suis effectibus laudant, nec tamen eandem gratiā sibi clargiri precantur. Magnificauit dominus facere nobiscū, hoc est quod ait dignissima virgo, Quia fecit mihi magna

Luc. 1

Esaie 53. qui potens est. Magnificauit enim dominus Christus facere nobiscum, nostram naturam assumendo, E
nostram captiuitatem primam ac generalem conuertendo, pro originali peccato satisfaciendo, inter
homines conuersando, nos sibi per gratia vniendo, ex nobis ecclesiam congregando, corpus suu &
Iudith 13 sanguinem nobis tradendo, spiritu sanctum mittendo, & innumerabilia beneficia conferendo: idcirco
facti sumus laetantes, & gratias referentes, atq; hilariter ministrantes. Hinc enim Iudith misericordiam dei experta ait, Laudate dominu deum nostru, qui non deseruit sperantes in se, & in me adimpleuit misericordia suam. Conuerte domine captiuitate nostra, perfecte, id est, nos propter originale peccatu infectos vulneribus animae, erue ab omni corruptione peccati, in libertate filiorum dei: & peccata quibus quotidie ligamur & capimur, aufer a nobis, sicut torrens in austro, conuertitur, quatenus sic impleamur donis & gratijs spiritus sancti, sicut torrens siccatu implet humorib & aqua, austro flate. Qui feminat in lachrymis. i. qui modo in luctu poenitentiae, seu lachrymis deuotionis seiplos exercent, qui teporales delectationes contemnunt, & corde contrito & humiliato deo ministrant, sicut in exultatione metet bona gratiae in praesenti, & fructum gloriae in futuro. Bonorum enim laborum gloriosus est fructus. Et Apostolus ait, Qui parce feminat, parce & metet: & qui feminat in benedictionibus de benedictionibus metet vita aeterna. Propterea apud Ierem. consulit nobis, Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Porro quinque sunt genera lachrymaru. Primae lachrymae sunt pro indulgentia propriae culpe: & haec mundant a sordibus peccati. Secundae sunt pro timore futuri iudicij & gehennae: & istae refrigerant ab ardore concupiscentiae, retrahuntq; ab omni iniquitate. Tertiae sunt pro incolatu praesentis exilij, quae potant animam sitientem. Quartae pro defectibus proximorum: & istae impingunt plangentem. Quintae sunt pro desiderio patriae, quae animam omni bono fecundant. Euntes electi dei per viam vitae praesentis, ibant per viam mandatoru altissimae, & flebant, secundum aliquem modum praedictorum generum lachrymandi, mittentes semina sua, hoc est, opera meritoria facientes: quae opera dicta sunt semina, quoniam sicut ex semine nascitur fructus, sic ex operibus bonis oritur fructus vitae aeternae, in fusio consolationis diuinae. Mittunt igitur semina sua, id est, opera bona ante se mittunt, cumulum meritorum colligunt, quem in Christo abscondunt: quem admodum ipse hortatur, Thesaurizate vobis thesauros in caelo. Et Apost. Nolite, inquit, deficere benefacientes: tempore enim suo metemus non deficientes. Venientes autem ad Christi tribunal, veniet cum exultatione, hoc est, cum secura & laeta conscientia, portantes manipulos suos. i. opera virtuosa quae collegerunt. Opera enim illorum sequuntur illos. Admonemur ex Psalmo praesenti redemptionem nostram a Christo factam recolere, atq; in saluatore de suis beneficijs exultare, eum laudando, contemplando, incomparabiliterque amando. Denique docet nos scriptura psalmi istius, quid inter electos & reprobos distet. Quia electi eundo in bono proficiunt lachrymando: Reprobi vero in isto exilio quasi in patria gloriantur, & de carcere captiuitatis faciunt sibi paradisum voluptatis: idcirco venientes ad Christi iudicium venient cum moerore, nihil portantes nisi damnationis suae chirographum. Vnde in Euang. dicitur eis, Vae vobis qui habetis consolationem vestram, & vae vobis qui ridetis nunc, quia plorabitis & flebitis. Hinc enim Abraham diuiti dixit, Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: idcirco hic consolatur, tu vero cruciaris. Despiciamus igitur omnem mundi pompam, vanitatem & gloria, corporisq; desideria reprimamus, & in lachrymis sanctis occupemur, scientes non posse nos modo cum mundo gaudere, & postmodum cum Christo regnare.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXVI.

EXPOSITIO TITVLI.

Habet praeterea Psalmus iam declarandus hunc titulum, Canticum graduum Salomonis. Secundum eos autem qui psalmum hunc literaliter exponunt de aedificatione templi materialis in Hierusalem, additur in titulo Salomonis. Vel quoniam Dauid fecit hunc psalmum pro filio suo Salomone. Vel quia Salomon eum conscripsit, ad insinuandum, quod sine speciali adiutorio dei aedificatio templi consummari non posset. Est autem expositio haec multum grossa & rudis, quae tamen breuiter tangi potest, vt fit sensus.

PRECATIO.

Deus spirituum domorum aedificator, ut nos custodias precamur, imple in te desiderium nostrum, & electis tuis nos coniunge pro meritis.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

I s i dominus aedificauerit domum] principaliter operando, & artificibus efficaciam operandi praestando, [I N V A N V M laborauerunt qui aedificat eam,] quoniam sine eius adiutorio eam perficere nequeat. Et huius signum & simile est, quia [(2) N I S I dominus custodierit ciuitatem] ab inimicorum incursum, caeterisque periculis, [F R V S T R A] vigilat qui custodit eam,] eo quod urbem suam potestate nequeat custodire. Deinde Psalmista affatur artifices, [(3) V A N V M est vobis ante lucem] diei [S V R G E R E] ad operandum, quasi vestra potestate & festinatione possitis templum perficere. Idcirco [S V R G I T E] ad operandum [P O S T Q V A M] sederitis, id est, nocte & somno completis [Q V I] manducatis panem doloris, id est, qui vescimini cibo vestro labore acquisito, cui labori miscetur poena & fatigatio corporis. [(4) C V M] dederit dominus [D I L E C T I S] suis,] scilicet filijs Israel [S O M N V M], id est, quietem beatam mortis, [E C C E] haereditas domini filij, id est, tunc filij ab eis instructi sunt haereditas domini dei, quia

A populus fidelis appellatur haereditas dei. Et per Esa. dominus ait, Haereditas mea Israel. & ista haereditas, seu filij boni atq; fideles sunt. M A R C H S fructus ventris, id est, praemium meriti Christi qui est fructus ventris virginis. Christus enim sua passione eos redemit & emit, & pater dedit eos filio suo. [(5) S I C V T] sagitta in manu potentis] i. foris sagittatoris existentes sunt acuta & parata ad resistendum aduersarijs: [I T A] filij excusorum id est, sic discipuli & imitatores dilectorum domini, videlicet sanctorum doctorum, antiquorumque patrum, parati sunt ad resistendum hostibus veritatis. Dicuntur autem doctores sancti & patres antiqui excusati, quoniam de hac vita ablati & quasi excusati sunt, vel quia a carnalibus concupiscentijs, & caeteris impediendis seruendi, vacandique deo erant abstracti, & ad spirituale praemium expediti. [(6) B E A T V S] vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis filijs excusorum, id est, beatus est doctor, seu pastor qui cupit tales habere discipulos, qui diligenter obseruent quae audiunt, & pro veritate efficaciter pugnent. Vel Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis excusis, id est, qui doctrinam & vitam sanctorum patrum atque doctorum dignè assequitur. Hic vir beatus [N O N] confundetur nec reprobandus [C V M] loquetur inimicis suis, id est, hostibus veritatis [I N] porta, id est, in publico. Nam verus & iustus apparebit, tam in praesenti, quam in futuro iudicio, dum causa eius coepert discuti contra aduersarios suos.

EXPOSITIO moralis eiusdem Psalmi.

Denique moraliter per Salomonem intelligitur Christus, qui est verus pacificus, aedificauitque domum. i. ecclesiam deo patri ex viuis lapidibus. Et de huius domus aedificio verissime dicitur: Nisi dominus Iesus Christus seu trinitas deus, aedificauerit intus per fidem, charitatem & gratiam, domum, id est, ecclesiam, seu quamlibet personam ecclesiasticam, in qua deus per fidem moratur. Quemadmodum ait Saluator, Ad eum venimus, & mansionem apud eum faciemus: inuani. i. frustra & sine profectu laborauerunt & laborabunt, qui aedificant, id est, aedificare nituntur, eam, videlicet prophetarum, apostolorum & successores eorum, qui praedicando, docendo, exemplariter conuersando, miracula faciendo, conati sunt conuere homines, informare fideles, aedificare ecclesiam: sed nisi deus intus illuminet, inanis est praedicatio foris adhibita. Propter quod Paulus testatur, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Nisi dominus custodierit ciuitatem, id est, ecclesiam, quae dicitur ciuitas propter charitativam vniionem fidelium, frustra vigilat omnis doctor, pastor, praelatus, qui custodit eam. A deo enim est non solum inchoatio boni, sed etiam conseruatio, protectio, atque perfectio. Et ideo sicut solus deus ecclesiam intus aedificat charitatem, fidem, spem, & dona spiritus sancti per incarnationem infundendo hominibus, ad quam infusionem homines sancti deo subseruientes disponunt mentes humanas: sic solus deus custodit ecclesiam, seu corda fidelium per seipsum, conseruando in esse dona quae creando infudit. Angeli vero & homines caeteris praedictes custodiunt instrumentaliter, dispositiue, atque forinsecus, hortando ad bonum, & impedimenta bene viuendi tollendo. Hinc scriptum habetur, A facie tua domine coepimus, & quasi parturimus & peperimus spiritum. Deinde aedificatoribus domus dei, id est, praelatis ecclesiae ait, Vanum est vobis ante lucem, id est, ante gratiae infusionem, ante diuini auxilij irradiationem, seu receptionem, surgere ad instruendum seu aedificandum ecclesiam, tanquam dicat, Nihil proficiet labor vester, nisi gratia dei affuerit tam vobis quam auditoribus vestris. Idcirco, surgite ad exequendum officium vobis commissum, postquam sederitis, id est gratiam dei humiliter imploraueritis, atque ab exterioribus quiescendo, paulisper ad pedes crucifixi sederitis, meditando, contemplando, orando, quatenus intromittamini in cellam vinariam spiritus sancti, & in thesauros sapientiae dei, illicque spiritualiter inebriati ardore sancti amoris & lumine veritatis, surgatis & procedatis ad alios instruendos, eruendo & communicando eis de plenitudine vestra: qui manducatis panem doloris, id est, quibus lachrymae compassionis maternae panes sunt die ac nocte, quoniam semper oportet vos condolere. Subditis vestris: nec solum vestra, sed eorum quoque peccata deplangere, prout Apostolus ait, Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Et Iob loquitur, Flebam super eo qui affligus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Et Ezechiel praecipit dominus, vt portet iniquitatem populi Iudaeorum. Potest etiam versus iste exponi ad omnes, Vanum est vobis, si vniuersi viatores, ante lucem surgere, id est, ante charitatem gratiae gratificantis aliquid velle meritorie agere: Vel ante lucem surgere, id est, antequam veniat ad charitatem patriae vos ipsos velle erigere, exaltare, aut aliquid reputare, vel quasi ex securitate gaudere. Propterea surgite, id est, exaltati satagite postquam sederitis, id est, humiliati fueritis, atque in hac vita nil nisi humilitatem in omnibus desideraueritis, qui manducatis panem doloris, id est, lachrymarum exercentes opera poenitentiae, illisque reficientes animas vestras: quemadmodum Christus ait, Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei. Consequenter ostendit quomodo surgendum sit plene atq; perfecte. Cum dederit dominus dilectis suis, hoc est, electis somnum. i. feliciem quietem post hanc laboriosissimam vitam, ecce haereditas domini. i. tunc populus electus existens, haereditas dei, praesens, praestitioque erit, atque in gloria apparebit. Haereditas, inquam, existens, filij merces fructus ventris, id est, Christi filij dei, qui Christus est fructus ventris generosi virginis benedictae. Cur autem homines asserantur merces Christi, iam dictum est. Sed & Christus est merces eorum. Nam ipse est praemium nostrum, & obiectalis nostra felicitas. Propter quod ait, Manifestabo ei, scilicet diligenti, me ipsum. Deinde ostenditur quomodo ecclesia sit collecta, & quomodo haereditas haec sit domino acquisita. Sicut sagitta in manu potentis se habent, ita filij excusorum, hoc est, sancti apostoli & cooperatores atq; successores eorum, qui sunt filij prophetarum, qui nominantur excusati propter causas praehabitas. Nam sicut sagitta de manu viri potentis cito in longinquum iaciuntur: ita apostoli & eorum discipuli velociter per vniuersum orbem trasmisi sunt, praedicantes vbique, & omnes electos ad fidem congregan-

Esai. 16 res in vna ecclesia Christi quemadmodum Esaias praedixit, Mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes E in mare, in Africam & Lydiam, tenentes sagittam in Italiam & Graeciam ad insulas longe: & annunciant gloriam meam gentibus, & adducet omnes fratres vestros Beatus vir, iam in spe, qui impleuit desiderium suum, id est, qui mentem suam spirituali desiderio impleuit ex ipsius filijs excusorum atque excusis, id est, qui tam ardenti affectu audit, tenet, & implet verba apostolorum & prophetarum, quod nullum illicitum desiderium, nulla inordinata affectio locum inuenit in anima eius. Cetera ex diuersis innotescunt. Ecce Psalmus iste morali documento saluberrime plenus, & de octauo gradu spiritualis ascensus pertractans, videlicet de modo, hora, & ordine surgendi ad summum ac vitimum omnium entium finem deum aeternum & adorandum. Docet nos euidenter, vt nunquam nisi in solo deo speremus, omne bonum, id est, initium, conseruationem, processum & consummationem operum bonorum ei attribuamus, sicut in deo nostrae salutis: quemadmodum a Hieremia dicitur, Vere in domino deo nostro salus Israel. Docet enim nos canticum istud omnem superbiam funditus extirpare, humilitatem amplecti, talique ordine ad summum electorum procedere.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXVII.

EXPOSITIO TITVLI. Titulus psalmi praesentis est, Canticum graduum. Agit enim hic psalmus de filiali timore, qui est nonus gradus spiritualis ascensus. Hic enim gradus praecipue necessarius est ascendere atque proficere cupienti. Quoniam in Ecclesiastico habetur, Qui sine timore est, non potest iustificari. Est tamen quidam timor seruilis quo poena timetur, nec malum vitatur amore boni, sed pauore tormenti: de quo Apostolus ait, Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Et iterum, Non dedit nobis deus spiritum timoris, sed dilectionis. Vnde beatus Antonius dixit, Ego iam non timeo deum. Pensandum nanque quod obiectum timoris est malum. Nam timor est quidam recessus quo appetitus aliquid refugit. Deus ergo secundum quod pauore, & in quantum naturaliter bonus est, timeri non potest directe & per se secundum Thomam. Obiectum autem timoris seruilis est malum poenae. Obiectum vero timoris filialis est malum culpa. In quantum igitur deus pro culpa poenam infligit, timetur timore seruilis. In quantum vero separatio a deo malum aliquod est, timetur timore filiali, casto loque. Ait ergo sanctus Propheta,

PRECATIO. Timentes te beatifica nos domine, & fac in uis tuis perseverare ambulare: benedic nos benedictione tua sancta, ut uideamus bona Hierusalem sine fine mansura.

EXPLANATIO TITVLI.

BEATI omnes sunt iam in spe qui timeant dominum filiali & casto timore. Non enim est personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Qui ambulat in uis eius in diuinis preceptis, non in proprijs adinventionibus, & post prauitatem proprii cordis: sicut de impio scriptum est, Abijt vagus in via cordis sui. Et alibi, Quia uilis factus es, iterans uias tuas. Labor enim manuum tuarum quia manducabis, id est, quoniam premio operum tuorum bonorum in celo uesceris, & fructus studiorum actuumque meritoriorum tuorum percipies in patria, seu uisione diuina. Iuxta illud, Anima operatum impinguabitur. Beatus uisus in spe bene tibi erit, illic in re. Vnde in Euang. dicitur, Beatus qui manducabit panem in regno caelorum. Vel sic, Labor manu tuarum, quia manducabis, id est, quia de labore proprio uiues, victum & necessaria tibi laboribus pijs procurado: beatus es & bene tibi erit, quoniam talis labor multum meritorius est. Propter quod de seipso ait Apostolus, Laboramus manibus nostris, & ad ea quae mihi necessaria fuerunt, ministrauerunt manus istae. Itemque, Qui non laborat, non manducet. Et Salo. ait, Qui seclatur otium stultissimus est. Deinde describitur plenius beatitudo timentis deum. Primo per bona spiritualia uita praesentis, dum subditur, Qui in uis tua, id est, sapientia tibi diuinitus data, erit sicut uitis abundans, hoc est, opera sancta producet in lateribus domus tuae, hoc est, in interioribus uiribus animae tuae iuxta quod alibi dicitur, Quae desursum est sapientia, primo quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suauis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis. Sapientia est cognitio diuinorum. Qui autem dicit se nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Idcirco uera sapientia fructuosa, est tanquam uitis abundans, quae plurimos generat botros. Dicitur autem sapientia uxor & sponsa hominis timorati, iuxta illud, Hanc amaui, & exquisiui a iuuentute mea, & quae sibi sponfam eam mihi assumeret, & amator factus sum formae illius. Salomon quoque monet, Dic sapientiae, soror mea es, & prudentiam uoca amicum. Vnde per uxorem intelligi potest sapientia aeterna & increata, quae uique sponsa est cordis deuoti, & in eo fructificat tanquam uitis fructifera. Hinc nempe ista sapientia, Ego inquit, quasi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiae. Rursusque, Ego quasi uitis fructificauit suauitate odoris. Actus ex sapientia orti erunt sicut nouellae oliuarum, id est, uirescent & augetur, ita quod multi & magni decori & validi erunt, quoniam indefinenter proficies in circuitu mensurae tuae, id est, in gyro fidei cordis tui. Sicut enim super mensam cibi ponitur & sustentantur: sic omnia opera bona supra fidem fundantur, firmanantur & radicantur. Fides enim sine dono sapientiae opera bona non profert, neque e contra, Idcirco ex fide per sapientiam illustrata causantur, & effluunt ope-

Ara deo accepta, in circuitu fidei, id est, undique in interioribus animae. Vel sic, Vxor tua, id est, sapientia, sicut uitis abundans in lateribus domus tuae, id est, in spiritualibus filiis tuis, quia per sapientiam generatur filij spirituales in Christo: iuxta illud Apostoli, Per euangelium Christi ego vos genui. Filij tui spirituales a te sapienter instructi, sicut nouellae oliuarum, id est, uirescent erunt gratia spiritali, & in Christo florentes atque foecundi, in circuitu mensurae tuae, id est, in gyro spiritualis doctrinae, quae eos pane uita & aqua sapientiae reficit. Et sic benedicetur, id est, talia munera gratiae desuper fortietur homo qui timet dominum timore casto & amabili. Propter quod in Ecclesiastico habetur, Timeti deum bene erit in extremis, & in die defunctionis benedicetur. Cum enim nihil diuidat nos a deo, nisi peccatum, nilque impediatur infusionem gratiae dei in nos, nisi negligentia nostra, eo ipso quo timor negligentiam excutit, a uitijs retrahit, & peccata expellit, disponit cor nostrum ad omne bonum, omnisque boni quodammodo causa est: ideo & alibi inducitur, Plenitudo sapientiae timere deum. Bene dicit tibi dominus ex Sion, hoc est, ex ecclesia militanti, benedicendo tibi per ministrum & praelatos ecclesiae, Et uideas bona, id est, bonum statum, continuumque profectum in ecclesia peregrinantis a domino, scilicet militantis, praestantis, laborantis, tamen in pace Christi paufantis, quantum enim bonum commune totius ecclesiae diligis, tantum de eius conseruatione ac profectu exultas. Vnde & uere deuotus frequenter ac feruenter orare habet pro bono statu ecclesiae. Et uideas filios filiorum tuorum, id est, certas quod illi quos tu spiritualiter genuisti, alios spiritualiter generet, quatenus merito & numero augetur ecclesia, sicut, conspicias, Christi, seu Christum qui est pax nostra secundum Apostolum super Israel, id est, super teipsum, & alium quemlibet Christianum, deum fideliter contemplantem. Vel sic, Benedicat tibi, id est, dona caelestis gratiae mittat & conferat tibi dominus deus omnipotens, ex Sion, id est, ex triumphate ecclesia, in quo sancti dei sicuti est speculantur. Sion nanque speculatio interpretatur: & uideas, post huius exilij terminum, bona Hierusalem, caelestis quae oculis non uidit, nec auris audiuit, nec mens comprehendere sufficit, omnibus diebus uita tuae, gloriosae, quae erit aeterna. Et uideas filios filiorum tuorum, quatenus illi tecum in patria gaudeant, qui a filiis tuis spiritualibus spiritualiter geniti sunt. Sed quoniam forsitan non omnes electi spirituales filios habent, & si habent forte quod illi non habent: idcirco sicut per filios intelliguntur opera gratiosa, sic per filios filiorum istorum intelligi possunt opera gloriosa, sicut sunt deo fructus, & caetera gaudio ac merita beatorum, quae ex prauijs meritis seu bonis operibus quodammodo oriuntur: sic etiam uideas pacem caelestem quae omnem sensum exuperat, super Israel, id est, quemlibet beatum deum per speciem contentem.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

Præterea exponentes psalmum istum ad literam de populo Iudaeorum, asserunt quod Psalmita inuitat eos ad timorem dei per temporalium bonorum promissa: quemadmodum moris est in lege ac prophetis inuitare eos ad obedientiam dei per temporalium prosperitatem promissiones. Vnde dominus ait populo huic, Si uolueritis & audieritis me, bona terrae comedetis. Sed aduertendum quod sicut huiusmodi bona non sunt sufficiens praemium actus uirtuosi, praesertim dilectionis diuinae quam praecipit lex, ita non omnibus obseruantibus legem dabantur: sed spiritualiter & meliora data sunt eis, tanquam magis perfectis. Infirmiores uero per temporalia allicendi erant promissa. Sic ergo quod modo timentis deum promittitur, quod labores manuum suarum manducabit, id est, temporalium diuitiarum abundantia perfructur, & quod uxor eius esset foecunda uelut uitis abundans. Item quod filij eius carnales federent seu starent sicut nouellae oliuarum in circuitu mensurae suae, non omnibus, sed multis in ueteri testamento concessum est. Nec enim Helic nec Ieremie data sunt haec, quorum uterque uirgo permansit. Literalem igitur sequendo sensum, quod ait, Ecce benedicetur homo qui timet dominum, intelligendum est, quod sic uel melius benedicetur. Vel sic benedicetur, ita laudabitur. Deinde loquens propheta populo synagoga, subdit, Benedicat tibi dominus ex Sion, id est, ex templo sito in monte Sion, in quo ministri templi benedicebant Iudaeis: & uideas bona Hierusalem, id est, bonum statum ciuitatis regiae in Iudaea, ex cuius bono regimine totius regni salus pendebat. Et uideas filios filiorum tuorum, id est, diu uiuas, ut tuos nepotes conspicias, uideasque pacem super Israel, id est, super uniuersum Israeliticum populum.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXVIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Asignatur in super Psalmo iam declarando pro titulo, Canticum graduum, id est, psalmus qui canticum dicitur, tractat de gradu proficendi ad deum, apicemque uirtutum. Iste enim est decimus psalmus gradualis, de patientia loquens, quae est decimus gradus spiritualis ascensus & conuenienter ponitur post timorem. Quoniam metuentem deum decet omnia aequanimiter tolerare propter iustitiam, ne deus per impatientiam offendatur. Tanta autem est uirtus patientiae, ut Christus dicat, In patientia uestra possidebitis animas uestras. Propheta igitur uolens nos ad patientiam animare, hortatur ecclesiam, dicens,

PRECATIO. Bello & terrore spiritalis nequitiae a iuuentute sua impugnatam ecclesiam domine fac de inimicis potenter triumphare, ut humiliatis ceruicibus eorum, gaudium & letitiam per te obtineat in sempiternum.

Gen. 3
Gen. 4

Eph. 1. 5
Coloss. 1

Ag. 1. 4
Iudith 8

Ibidem.

Rom. 8

1. Pet. 3

Rom. 8

Matt. 10

Esa. 5

Ecl. 2. 4

Esa. 2. 3

Sapient. 4

Matt. 15

1. Tim. 1

Ecl. 8

Ruth. 2

SAEP expugnauerunt, id est, impugnauerunt [m] hostes inuisibiles, scilicet demones me tentantes, atque visibiles, puta heretici & tyranni, alijque peruersi [a] iuuentute mea. i. ab exordio durationis meae; & a principio temporis mei. Nam & in paradiso tentatus est primus parens cum coniuge sua a demone, & postmodum Abel iustus a Cain occisus est. [D] I C A T nunc Israel, id est, ecclesia deum per fidem cõtemplans. Quemadmodum enim Gregorius dicit, Omnium electorum qui a principio mundi fuerunt, & vsque ad seculi consummationem futuri sunt, est vna ecclesia, cuius caput est Christus. Semper autem peruersi ac reprobi molesti fuerunt electis, nec vnquam defuit, deest, aut deerit malignitas persequens, & æquitas patiens, semperque verum fuit, quod per multas tribulationes oportet nos fieri saluos. Vnde in historia Iudith dicitur, Abraham pater noster tentatus est, & per multas tribulationes probatus, amicus dei effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moses & omnes qui placuerunt deo, per multas tribulationes transferunt fideles. (2) S AEP expugnauerunt me [i]sti, sicut nunc dicitur est, sed frustra, [E] T E N I M] i. quia [N] O N potuerunt mihi finaliter præualere, aut interius lædere seu nocere, imò omnia cooperata sunt mihi in bonum, & eorum malignitas facta est eis causa damnationis æternæ, mihi vero occasio facta est sempiternæ lætitiæ. Hinc enim altissimus apostolici agminis princeps in sua Canone fatetur, Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Paulus quoque ait, Si deus pro nobis, quis cõtra nos? Quauis ergo hostes ecclesiæ corpus occidant aut animam ad tẽpus decipiant, non tamẽ finaliter neque simpliciter prævalent. Imò tẽpore persecutionis tyrannicæ augebatur ecclesia merito sanctitatis, & numero conuersorum ad fidem magis quàm tempore pacis, sicut Hieronymus testatur, dolens & conquerens, quod postquam Ecclesia tẽporale imperium acquisiuit, pristina gratiam pro magna parte amisit. (3) S V P E R A dorsum meũ fabricauerunt peccatores. i. ita me sibi subiecerunt, conculcauerunt, & afflixerunt, sicut fabricantes sibi subiiciunt atque conculcant fundamentum, supra quod edificium fundant. Vel, supra dorsum meum fabricauerunt. i. me pro suo libito persequuti sunt. Vel, supra dorsum meum fabricauerunt. i. machinã iniquitatis supra me construxerunt, accumulantes sibi sarcinam vitiõrum, seu pondus ac multitudinem scelerũ, dum me tam iniuste molesta uerunt. Per dorsum autem designatur totũ, eo quod patietes verbera soleant dorsum ad percutientem conuertere, vel quoniã patientes mentem conuertunt ad deum, & corpus exponunt scõtibz impiorum, [P] R O L O N G A V E R V N T] i. longam & perseverantẽ fecerunt [I] N I Q V I T A T E M S U A] aduersum me. Vnde ait scriptura, Vx qui trahitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrĩ peccatorum. (4) D O M I N V S iustus nihil irremuneratum relinquit [C] O N C I D E T ceruices, id est, damnabit & destruet superbas [P] E C C A T O R V M] quemadmodum testatur, Omnium excellentium & sublimium colla calcaui. Et apud Esaiã scriptum est, Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis glorię, [C] O N F V N D A N T V R] confusione dãnationis æternę ac reprobationis diuinę, [E] T conuertantur retrorsum. i. cadant, deficiant, & repellantur a deo [O] M N E S qui oderunt Sion, id est, ecclesiam Christi in mõte, qui Christus est, sitam, atque cęlestia speculant. (5) F I A N T sicut fœnum testatorũ, quod priusquã euellatur exaruit, id est, quemadmodam fœnum in tectis domorum nascens celerrime, sole desuper decoquẽte, siccat, & cadit, sic potestas gloria atque prosperitas inimicorũ ecclesię Christo vlciscente cito dispareat, ne & ipsi diu viuẽdo grauius peccent, & ecclesia supra modum grauetur. (6) D E quo [s]ceno in tectis orto, [N] O N implebit manum suam qui metet, id est, messor tale fœnũ nõ colliget, eo quod ante tẽpus dissiptetur, & dispergatur, [E] T] propter eandem causam de eo non implebit [S] I N V S suum qui manipulos colliget. Ialibi quàm supra tectum, videlicet vbi terrænascencia fructuose nascuntur. Et sicut de illo sceno non implet manum suam messor humanus, sic in die iudicij quando separabuntur boni a malis, angeli sancti qui sunt messores dei, colligẽtes triticum. i. electos, & opera bona eorũ in horreum cęli, non implent manũ suã de operibus peruersorũ, quia nil boni in eis cõspiciunt, nec deferent eos ad horreũ Christi. (7) E T non dixerunt qui præteribant. i. in mundo isto velut in exilio ambulabant, festinãtes ad patriã, scilicet sancti propheta, patriarchę, apostoli, [B] E N E D I C T I O] domini [S] I T] [S] V P E R] vos] õ inimici ecclesię. i. sancti non optauerunt reprobis, in quantum huiusmodi sunt, bona gratiã, quoniã no uerant eos ad corpus Antichristi atque diaboli pertinere. Vnde Apostolus de talibus ait, Quos tradidi Satanã, vt discant non blasphemare. Et Salomon loquitur, Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius: sed quasi vmbra prætereant, qui non timent faciem dei. Secundum Augustinũ constructio erat Hebræis, vt prætereuntes benedicerent operãtibus in agro. Quemadmodum Booz legitur dixisse messoribus, Dominus vobiscum. Qui responderunt, Benedicatur tibi dominus. Iusti autem comparantur agro fecundo, impij vero, sterili terrã. Innuit ergo Propheta, quod sicut prætereuntes benedicunt agro fecundo, & operarijs eius, non autem sterili terrã & operantibus eam, sed potius increpant eos, quoniam stulto labore seipsos fatigant: sic sancti hanc vitam spernentes, & velut locum peregrinationis hunc mundum prætereuntes, impijs non benedixerunt, sed bonis, sicut subiungitur [B] E N E D I X I M V S] vobis] õ iusti amatores ecclesiasticę vnitatis, id est, catholicę fidei atque indiuiduę charitatis, imprecãtes vobis bona gratiã in presenti, & bona glorię in futuro. [I] N N O M I N E] domini. Postremo quæ hic dicuntur contra iniquos, dicuntur zelo iustitię non affectu inuidiã: magisque dicuntur prænuñciando quàm imprecando, & conditionaliter magis quàm simpliciter, scilicet si non penitent.

EXPOSITIO allegorica & literalis eiusdem psalmi. Conuenientissime autem exponitur Psal. iste de Christo, qui est verus & purus Israelita. Eritque sensus, Sæpe expugnauerunt me, Iudæi a iuuentute mea, dicat nunc Israel. i. Christus, qui erat a principio suæ cõceptionis in virgine, vtr videns deum, nõ per fidem vt ceteri, neque per subiectã creaturã, vt Iacob, qui eo quod vidit angelũ, dixit, Vidi dominũ facie ad faciem. Propter quod etiã Israel ab angelo dicitur est, neque per imaginariã formã, vt Esa. qui dixit, Vidi dominũ sedentem super soliu excelsum. Et Daniel, qui dixit, Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierũ sedet. Sed sicut cõprehensores in patria vident, imò incõparabiliter clarius atque beatus. (Anima etenim Christi a principio suæ creationis semper æque perfecte vidit deũ: & ipsa sola clarius vidit deũ quàm omnes simul beati.) Idcirco Christus verissime Israel appellatur. Christũ autem ab infantia persequuti sunt Iudæi, saltẽ profelyti, puta Herodes, qui erat ad Iudaismũ conuersus, & Christũ infantem occidere nisus est, cui (secundũ Hiero.) multi sacerdotũ ac Iudæorũ consenserunt. Sumitur autem hoc loco iuuentus cõmuniter prout adolescentiam includit. Si verò proprie accipiatur, tũc Christum persequuti sunt Iudæi a iuuentute sua. i. ab anno tricesimo suæ ætatis. Tũc nẽpe prædicare exorsus est, & statim extũc impugnauerunt eũ Iudæi, nũc verbis, nũc actibus, sicut Euãgelistę testatur. Etenim nõ potuerunt mihi, præualere. Nam cũ Christũ vellent præcipitare, & postmodũ lapidare, exiuit de manibus eorũ, & transiens per mediũ illorũ ibat. Deniq; dum eum capere vellent, & ipse respondisset, Ego sum, abierunt retrorsum & ceciderunt in terram: nec aliquid facere poterant Christo nisi eo volente. Propter quod ait, Nemo tollit animã meã a me, sed ego pono eam. Et per Iere. ait, Dominus meũ est quãsi bellator fortis: idcirco qui me persequũtur, cadent, & infirmi erũt. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Hoc planẽ fecerunt sacrilegi, impijssimiq; Iudæi & serui Pilati, dum Christum flagellis lacerauerunt, ad mortem crucẽ sibi baiulantẽ duxerunt, & duro crucis ligno dorsum eius tenerimũ crudelissime appenderunt: prolongauerunt iniquitatẽ suam, quia nõ cessauerunt clamare, Tolle, & crucifige, donec me occiderunt, imò a principio prædicationis meæ mihi insidians cõeperunt vsq; ad mortẽ, dicẽtes, Homo vorax, potator vini, seducit turbas, insanit, demoniũ habet, blasphemat. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. i. Iudæos istos destruet & occidet. Hoc fecit deus per Titum & Romanos. Quẽadmodum prædictum est, Civitatem & sanctuariũ dissipabit populus cui duce venturo. Et iterũ, Abijciet eos dominus deus meus, quia non audierunt vocẽ eius: confundantur & conuertantur retrorsum, secundum sensum expositũ, omnes qui oderunt Sion, id est, Christum diuinã ineffabiliter speculantẽ. Vel Sion. i. primitiuã Christi ecclesiam, quam maxime oderunt Iudæi, sicut in Actibus apostolorum habetur, Fiant Iudę Christi negãtes, sicut fœnum testatorum, &c. hoc in eis impletũ est. Nam multi eorum in adolescentia & iuuentute a Romanis occisi sunt. Et non dixerunt qui præteribant, hoc est, propheta, benedictio domini super vos. i. propheta nil boni dixerunt de Iudæis qui Christũ occiderunt, sed multa mala, quemadmodum patefcit, vbi de eis sic dicitur, Non erit eius populus qui eũ negaturus est, hoc est, Iudæi, qui dixerunt, Non habemus regem, nisi Cæsarem. Et, Hunc nescimus vnde est, Et, Exofos habui eos propter malitiam adinuentionum eorũ. Et rursum, Negauerunt dominũ & dixerunt, non est ipse. Per Esaiã quoque dominus ait, Excacati est cor populi huius. Sed nos propheta qui istis incredulis malediximus, benediximus vobis õ Christiani, in nomine domini, scilicet Christi, prophetãdo de vestra salute & gratia. Hic enim beatissimus Petrus in sua Canonica alloquens Christianos differuit. De vestra salute exquisierũt atque scrutati sunt propheta, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt. Præterea quauis sensus literalis in primo ponendus sit, propter rationabilem tamen causam, videlicet propter proximitatem vitandam, interdum pono eam posterius. Itaque ad literam videtur Psalms præfens loqui de frequẽti tribulatione ac liberatione Israeliticę plebis, vt fit sensus, Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea. dicat nunc Israel. i. populus Israel dicitur, eo quod natus sit ex Iacob, alias alio nomine Israel: fateatur cum gratiarũ actione, quod sæpe expugnauerunt me gẽtiles a iuuentute mea, id est, a tẽpore quo fui in Aegypto. Quod dicitur iuuetus populi huius secundũ quod dominus ait apud Iere. ad synagogam, Recordatus sum adolescentiã tuã, quando sequuta es me in deserto. Etenim nõ potuerunt mihi præualere. Nam Aegyptij qui eos impugnauerunt, succubuerunt, dicentes, Fugiamus Israelẽ, dominus enim pugnat pro eis contra nos. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, puta Aegyptij, imponentes mihi onera grauisima ad portandum. Babylonij quoque & alij multi fabricauerunt supra dorsum eorũ secundum sensum prædictum. Dominus iustus concidet ceruices peccatorũ. Nam Aegyptios superbissimos, aliosq; Israelẽ persequẽtes, grauitè interfecit, atque in die iudicij penitus eos damnabit & dissipabit. Cõfundantur & cõuertantur retrorsum, quasi debellati & victi a deo omnes qui oderunt Sion, id est, populum Iudæorum per Sion significatum. Vel, Sion, hoc est, sanctuarium dei constructũ in monte Sion. Et non dixerunt qui præteribant, id est, sancti viri hunc mũdum perambulantes, benedictio domini super vos, id est, odientibus Sion non sunt imprecari benedictionẽ, sed futuram eorum damnationem præloquuti sunt. Vnde nec eis dixerunt, benediximus vobis in nomine domini. Cætera patent ex dictis.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXIX.

EXPOSITIO TITVLI.

Psalms præfentis titulus est, Canticũ graduũ. Hic enim psalmus est vndecimus in ordine graduum psalmorũ, tractans de vndecimo gradu spiritalis ascensionis, videlicet de poenitentiali præ-

D. DIONYSII CARTHUSIANI.

ce ad dominum, quoniam omnis homo quantumcunque sit iustus & patiens, indiget diuinam misericordiam quotidie implorare pro quotidianis excessibus, seu malis preteritis. Ait ergo Propheta in persona hominis poenitentis,

PRECATIO.

Deus apud quem est misericordia et redemptio copiosa, redime nos ab iniquitatibus nostris, et in plenitudine sancte deuotionis fac nos tuis semper deseruire preceptis.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

DE PROFUNDIS, id est, de hac valle lachrymarum, de corpore isto mortali, de intimo cordis affectu, de tribulationibus multis, & magna voragine vitiorum, CLAMAVI ad te domine tuam misericordiam implorando, DOMINE exaudi vocem meam dando quod postulo. (2) FIANT aures tue attendentes, in vocem deprecationis mee. i. misericordia & sapientia tua pie attendant que deprecor. Saepere resumat eundem sensum sub alijs verbis, ad insinuandum cordis sui aestuantem affectum, & ut ex iteratione desiderij mens accedatur. (3) Si iniquitates obseruaueris domine. i. si peccatorum nostrorum obliuisci nolueris, si eorum enormitate perpendis, si ea secundum iustitiam tuam vlcisisti volueris, DOMINE quis sustinebit hoc est, quis poterit tantum rigorē sufferre? quis poterit coram te stare, saluusque fieri? tanquam dicat, nullus. Vnde legitur, Quis poterit stare ante conspectum domini dei sancti huius? (4) QUIA apud te propitiatio est. i. in te misericordia & misericordia magna est, & misericordiones tuae super omnia opera tua: quemadmodum alibi dicitur, Conuertimini ad dominum deum vestrum, quia benignus & misericors est, patiens & multa misericordiae, & praestabilis super malitia, [ET propter legem tuam,] hoc est, propter testimonia sacrae scripturae tuam misericordiam poenitentibus promittentis, sicut cum dicit, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Et iterum, Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. [VSQVE IN VERBO] domine. i. tua flagella aequanimitate pertulisti, tuae exauditionis dilationem longanimitate & fiducialiter praestolabar, tuam clementiam expectaui: quemadmodum apud Esaiam legitur, Ecce deus noster, expectauimus eum & saluabit nos, sustinuit eum & letabimur in salutare eius. (5) VSQVE IN VERBO anima mea in verbo eius. i. ex sacra scriptura recepit anima mea fiduciam sustinendi deum, & in verbo diuinæ promissionis confisa est, plenissime scies, quoniam quod promissit, potes est adimplere, [SERVA VERBO] anima mea in domino non in meritis proprijs, aut rebus creatis. (6) A custodia matutina usque ad noctem. i. de mane usque ad vespem, a principio usque ad finem, a iuuentute usque ad mortis occasum [SERVA VERBO] Israel, hoc est, homo fidelis, seu populus Christianus, deum fide pura contemplanus [IN DOMINO]. (7) QUIA apud dominum misericordia, hoc est, in deo est pietas magna, quippe cui proprium est misereri & parcere, [ET copiosa apud eum redemptio] est. Quoniam ipse valde potens & clemens est ad indulgendum, subueniendum, atque saluandum: nec deficit eius virtus in redimendo. Propter quod Moses ait, Dominator domine misericors & clemens, patiens & multa misericordiae ac verus, qui custodis misericordiam in milia, qui aufers iniquitatem & scelera atque peccata. Et iterum dicit scriptura, Ecce non est abbreviata manus domini, ut saluare nequeat, neque aggravata est auris eius, ut non exaudiat. Est ergo apud dominum, in domino, & a domino copiosa redemptio. i. magna virtus ad liberandum, quae est actiua redemptio, causans in nobis redemptionem passiuam qua liberamur. (8) ET ipse redimet Israel in se sperantem, de quo iam dictum est, [ET] in omnibus iniquitatibus eius. dimittendo ei vniuersa peccata per gratiam suam. Vel dicitur apud dominum Christi copiosa redemptio, hoc est, efficacissimum atque plenissimum meritum redimendi. Nam sua passione meruit copiosam redimendi efficaciam, & ipse redemit Israel ex omnibus iniquitatibus eius, satisfaciendo in cruce pro nostris peccatis, nosque proprio sanguine redimendo, sicut in Euangelio loquitur, Animam meam pono pro ouibus meis. Et in Esaiam scriptum est, Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ecce hic psalmus qui poenitentialium psalmorum sextus est, pia deuotione plenus existens, tanto artentius, affectuosiusque cantantus est, quanto nobis misericordiam dei peculiaris recolat & commendat, & quanto personae poenitentium congruentius coepetit. Clamemus de profundo nostrae caecitatis ad sublimitatem diuinæ lucis. Inuocet abyssus nostrae miseriae abyssum pietatis diuinæ. Cognoscamus nos in iudicio cum deo non posse contendere, iuxta illud, Non iustificabitur homo compositus deo: & si voluerit cum eo contendere, non poterit respondere vni pro mille. Iterum ergo conemur placare deum creatorem, saluatorem ac iudicem nostrum, orando, meditando, legendo, sacrificium laudis offerendo, & quod super omnia est in diuino atqueaterno amore proficiendo, quoniam charitas operit multitudinem peccatorum.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXX.

EXPOSITIO TITULI.

Prescribitur in psalmo iam declarando, Canticum graduum ipsi Dauid. Loquitur etiam psalmus iste de duodecimo gradu spiritualis ascensus, videlicet de humilitate, sine qua nulla virtus habetur aut conseruatur. Nam & poenitentia sine ea non prodest. Quamuis autem humilitas sit basis & fundamentum spiritualis profectus, tamen humilitas talis ac tanta, qualis & quanta in hoc psalmo describitur, merito ponitur gradus duodecimus. Loquens ergo Propheta in persona hominis virtuosus, qui suam perfectionem non iactanter, sed ad gloriam dei edificationemque Christi proficitur, secundum quem modum sancti frequenter propria bona describunt, vt Paulus qui ait, Plus omnibus labo-

1. Cor. 15.

EXPOSITIO PSAL. CXXX. Domine non est. CCLVII.

Araui. Et Iob qui dicit, Neque reprehedit me cor meum in omni vita mea. Et Ezechias qui loquitur, Memento domine quomodo ambulauerim coram te corde perfecto. Quod sancti viri interdum faciunt, Esai. 38 quatenus citius exaudiantur, non tamen in suis virtutibus principaliter sperant, praesertim cum sciat sua merita esse dona diuina. In talis itaque hominis persona loquens Propheta ait,

PRECATIO.

Virtute sulti domine sanctae maiestatis tuae, non sit exaltatum cor nostrum, oculi nostri non elati, non in magnis neque in mirabilibus super nos ambulaueris, sed semper humilia sentiamus, quo perpetim seculorum tempore tibi laceamus.

EXPOSITIO Psalms.

DOMINE, inquit, [NON] est exaltatum cor meum] timore superbiae, gloriantur in se, aut sibi ascribendo, quod tibi attribuendum est, aut praesertim se alijs. Vnde Dauid alibi testatur, Vilior fiam plus quam factus sum, & ero humilis in oculis meis, [NE] que elati sunt oculi mei] .i. interior cordis elatio non ascendit neque apparuit in oculis corporis, vbi maxime apparere consuevit. Sic ergo nec intus nec foris, nec vere nec apparenter superbiuit. Hinc quippe scriptum est, Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitās attonitus habes oculos? Quid timent contra deum spiritus tuus? Contra deum enim timent omnis superbus. Propter quod dicitur in Proverbij, Abominatio est domino omnis arrogas. [2] NEQUE ambulauit in malignis] faciendo opera, meam mensuram transcendentiā, seu inter proximos superbe viuendo, aut me inaniter ostendendo [NE] que elati sunt oculi mei] in mirabilibus super me, hoc est, non quaesitui face-re opera rara, miranda: nec ea optaui, per quae hominibus mirabilis apparerem. Sed nec praesumpti esse scrutator maiestatis, aut supernaturalia fidei testimonia meo ingenio mensurare. Quemadmodum in Ecclesiastico legitur, Altiora te ne quiseris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed que precepit tibi deus, illa cogita semper. Et Apostolus dicit, Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Hec tamen atque similia quaedam ignaui & derisores studiosorum multum peruerse intelligunt, putantes hanc ideo dici, quasi non debeamus mysteria fidei perscrutari, & conari quantum possibile est, intelligere alta de fide, cum tamen Apostolus dicat, Crescite in scientia dei. Et Christus, Scrutamini, ait, scripturas. Denique sanctissimi patres nostri Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Thomas, nonne difficillima loca scripturae conati sunt explicare, supernaturalia vt cunq; cognoscere? [3] Si non humiliter sentiebam, humiliando me intus & foris, & coram deo atque hominibus, [SE] ne exaltati animam meam] reputando me aliquid esse cum nihil sim. [4] Si conuersus ablatas super matrem suam, ita retribuit in animam meam, id est, tunc retribuat & fiat animae meae a te, sicut fit puero ablatato, in cumbenti supra vbera matris suae. quatenus sicut puer talis quaerit vbera sugere, & non potest, sed dolet, plangitque, atque repellitur: sic ego a te internam consolationem non acquiram, nec vbera aeternae sapientiae sugam, sed tanquam indignus abijciar. Hanc autem dicit potius praenunciando quid futurum sit, si intumescat, quam sibi ipsi mala impredando. [5] SERVA VERBO] Israel, id est, fidelis [IN] domino, ex hoc nunc & usque, in seculum, hoc est, indefinenter quam diu in isto exilio degit. Non enim in patria sperat aliquis in deo, quia nec fides, nec spes permanent in beatis. Ecce dum psalmum hunc cantamus, de nostra superbia erubescamus, quid humilitatis nobis decet pensemus, atque ad vere humilitatis amorem accendamus, eamque adipisci fideliter iugiterque conemur. Nam & Christus inter beatitudines gradum humilitatis primum locauit dicens, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Et iterum, Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Et Apostolus, Honore, inquit, inuicem praenueientes. Et iterum, Subiecti estote inuicem in timore dei. Ad Philipenses quoque saluberrime exhortatur, Nihil agite per contentione, neque per inanem gloriam, sed per humilitatem superiores inuicem arbitantes.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXXXI.

EXPOSITIO Tituli.

Titulus psalmi praesentis est, Canticum graduum. Loquitur enim psalmus iste de tertio decimo gradu spiritualis ascensionis, videlicet de spirituali edificatione domus interioris, quae est anima sancta, quae dum virtutibus adornatur, domus Christi efficitur. Quamuis autem quidam doctores magni atque catholici videantur praetendere, quod psalmus iste non loquatur ad literam de rege Dauid filio Iesse, sed Christo per Dauid significato: tamen ex verbis Hieronymi elucescit, quod psalmus iste ad literam loquatur de Dauid. Ait enim in quadam Homilia, quod ad Abraham & Dauid specialiter facta est de Christo re promissio ad Dauid, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam: quae sunt verba psalmi praesentis. Alij quoque doctores catholici ita exponunt hunc psalmum, quos verum dicere reor. Loquitur autem Dauid in psalmo isto, praecipue de duobus, videlicet de affectu seu deuotione sui, ad edificandum domino templum, & de promissione sibi facta, de successione suae posteritatis quantum ad regnum. Ait ergo orans pro semetipso,

PRECATIO.

Pro tua pietate domine da nobis quae sumus bonis operationis suis sic iugiter inuigilare, quo nos tibi domino locum inueniamus in corde nostro: sit tua praesentia nostra ubique defensio, ut nostris confusis inimicis tua super nos semper floreat sanctificatio.

K

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

Nehem. 5
1. Re. 24
2. Re. 16
2. Reg. 15

MEMENTO domine David, miserando sibi in omnibus, prout ab Esdra dicitur, Memoria mei deus meus in bonum. Non quod in deo cadat oblitio, aut recens memoria, sicut vbertim prahabitu est: [E T OMNIS mansuetudinis eius]. i. i. mititatem eius habe accepta, & propter eam exaudi famulum tuum David. Erat namq; David multum mansuetus, quod constat ex eo quod aduersarijs suis tam pie pepercit, puta Sauli & Semei. Pro Absolone quoque praecepit ne occideretur: quae patet primo & secundo libris Regu. Vnde Dionysius in epist. ad Demophilu monachum asserit David merito suae mansuetudinis maximam apud deum gratiam inuenisse. Ad hoc autem memeto eius o domine, vt impleat, [(2) S I E T IURAVIT domino], & sicut [V O T V M] vouit deo Iacob patriarchae. Qualiter aut iurauit & vouit, subiungitur, [(3) S I INTROIERO in tabernaculum domus meae]. i. non ingrediar domum meam, vt in ea repauesc, & a proposito meo desistam, [S I ASCENDERO]. i. non ascendam [I N LECTUM STRATI MEI], vt in eo dormiam quiescens & cessans ab executione voti & iuramenti. Sicut autem tabernaculum, domus idem sunt, sic lectus strati idem significant. Iuxta quem modum dicit Apostolus, corporis carnis. [(4) S I DEDERO]. id est, non dabo [S O M N V M] oculis meis, & palpebris meis dormitionem, non dabo quasi desinens a proposito: [(5) E T REQUIEM temporibus meis] non dabo, id est, non quiescat toto tempore vitae meae, [D O N E C] inueniam locum domino. In isto versiculo tangitur, quid vouit atq; iurauit, & est sensus, donec inueniam locum domino, hoc est, ad dei honorem, in quo sibi templum edificem. Ideo additur, [T A B E R N A C V L V M] deo Iacob. i. donec construam templum deo patris nostri sancti Iacob: sicque illo constructo inueniam illud ad libitum, ad colendum deum in ipso. Sed quonia David edificare non potuit templum, eo qd multum sanguine fudit, nunquid periturus est? Et respondendum, quod David hec vouit atque iurauit, supposita voluntate diuina. Et ergo bona voluntas sibi pro opere reputabatur. Filio autem eius concessum est implere quod ipse proposuit. Vnde dominus ait, Quod cogitasti in corde tuo edificare domum nomini meo, bene fecisti hoc ipsum mente pertractas: veruntamen tu non edificabis mihi domum, sed filius tuus. [(6) E C C E] vidiuimus eum in Ephrata. Secundum quosdam in hoc loco ostenditur deuotio David in translatione arcae, quae quomodo stabilem habuit mansionem in Sylo, vbi Iosue eam locauit, eratque ibi donec tempore Heli capta est a Philistaeis. Extitit autem non habuit fixum locum donec in templo Salomonis locata est. Cum enim remississent eam Philistaei in Iudaea, posita fuit in Cariathiarim, deinde in Masphah, & postea in Gabaa, in domum Aminadab, deinde transfuit eam David in domum Obbededon Ethei, vt legitur secundo libro Regum. Postremo posuit eam David in tabernaculo quod ipse ei tetenderat. Sic ergo literam istam exponit. Ecce audiuius eam, hoc est, arcam positam fuisse in Ephrata, id est, in Sylo quae dicitur Ephrata, quonia erat in sorte Ephraim, [I N V E N I M V S] eam in campis syluae, hoc est, in Gabaa, quae est in territorio Cariathiarim, quae dicitur vrbs syluaru. [(7) I N T R O I B I M V S] ego David & populus meus [I N] tabernaculum eius. i. in tabernaculum quod ego tetedi arce in ciuitate mea Ierusalem, [A D O R A B I M V S] deum [I N] loco vbi steterunt pedes eius. Deus enim dicebatur sedere super propitiatorium quod erat super arcam tanquam operculum eius, & ita pedes dei dicebatur stare in loco vbi extitit arca. Haec autem expositio videtur extranea. Cum enim nulla mentio facta sit in psalmo praesenti vsque ad hunc versum de arca, non apparet cur hoc relatiuum eam, referat arcam. Item quod per Ephrata intelligatur Sylo, extraneum esse videtur. Nam in Genesi habetur, Bethleem dicta est Ephrata. Vnde & Micheas ait, Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in militibus Iuda. Si dixisset Propheta, Ecce audiuius eam in Ephraim, vel in Ephrem, apparentiam haberet maiorem expositio ista. Denique quod per campos syluae intelligatur Gabaa, quae erat ciuitas populosa, non videtur conueniens. Quidam etiam libri qui creduntur correcti non habent, Ecce inuenimus eam, sed eum. Aptius ergo puro. vt exponatur ista de Christo atque ecclesia, de quibus David hoc loco propheticè loquitur, sicut in sequenti patebit articulo. Deinde David orat dominum vt dignanter descendat, & habitet in templo Salomonis. [(8) S V R G E] domine in requiem tuam, id est, in templum a filio meo Salomone edificandum, in quo tibi stabilem habitationem elegisti. Surge inquam [T V] ingrediendo non motu locali, sed operatione gratuita, templum hoc, [E T] arca sanctificationis tuae, hoc est, arca Mosis sanctificata a te, & continens sancta, duas videlicet tabulas digito dei scriptas, virgamq; Aaron quae frondebat, & vnam auream continentem manna. Haec arca surgat, id est, transferatur in requiem tuam, id est, in templum Salomonis. Itaque orat David vt arca transferretur in templum Salomonis, quod factum esse tertio Regum ostenditur. [(9) S A C E R D O T E S] tui, videlicet filij Aaron, ministri altaris ac templi [I N] d v a n t v r iustitiam, id est, taliter adornentur & operiantur iusta vita atque virtutibus, sicut corpus vestimeto ornatur ac tegitur. Propter quod Moses dixit, Sacerdotes qui accedunt ad dominum, sanctificentur ne percutiat eos. [E T] s a n c t i tui exultent] spirituali iucunditate in te. [(10) P R O P T E R] David seruum tuum, hoc est, propter preces & merita eius [N O N] auertas faciem Christi tui, id est, non differas mittere Christum nundi saluatorem, sed ostende nobis faciem atque praesentiam eius. Nicolaus de Lyra per Christum hoc loco intelligit Salomonem. Et dicit quod secundum Iudaeos portae templi Salomonis clauserunt se contra sacerdotes atq; leuitas, arcam portantes, vt eam transferrent in templum. Cumque dominum pro aperature portarum orarent, psalmumque praesentem cantarent, statim dum istum versiculum canebant, portae templi aperuerunt se: quo facto vniuersi qui aderant, cognouerunt quod David erat acceptus deo, cuius opus positum multi tenebant vsque ad illud. c. mpus. propter occisionem Vriae, & adulterium Betshabee.

Rom. 13
1. Par. 17
1. Cor. 8
1. Par. 17
1. Reg. 4
1. Reg. 6
2. Reg. 6
1. Reg. 6
Iosue 15
Gen. 35
Mich. 5
3. Reg. 7
Heb. 9
2. Reg. 8
Exo. 19
2. Reg. 11

E

F

G

H

A [(11) IURAVIT] dominus David [seruo suo] [V E R I T A T E M], hoc est, quod verum est, [E T] non frustrabitur eu. i. non omittet implere quod ei iurauit. Quid aut iurauit, adiecit, [D E] fructu ventris tui ponam super sedem tuam. i. dabo tibi filium regni successorem. Istud secundum Hieronymum intellegendum est de Christo, qui dicitur filius David secundum carnem, & in eo perpetuatum est regnum David, sicut angelus dixit virgini gloriosae, Dabit illi dominus deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum. Vnde ab Esaiam predictum est, Super solium David, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia amodo & vsq; in sempiternum. Quidam tamen exponunt de Salomone, qui erat filius & successor David in regno, sicut per Nathan dominus promiserat David. [(12) S I] custodierint filij tui [D A V I D] [T E S T A M E N T V M] meum, hoc est, legem Mosaicam, [E T] testimonia mea. i. caetera quae in lege contenta sunt, [H A E C] quae docebo eos, i. tunc illuminabo corda ipsorum, vt plenus veritatisq; ea cognoscant. [(13) E T] filij eorum vsq; in seculum, hoc est, quando durauerit cursus veteris testamenti [S E D E B V N T] super sedem tuam] regnantes in regno tuo, & patribus suis succedentes. Sic plane factum fuisset, si non peccassent ad eum grauiter. Vnde propter eorum grauissima crimina, regalis successio desijt tempore captiuitatis Babylonicae. [(14) Q V O N I A M] elegit dominus Sion. i. montem in quo edificatum est templum, [E L E G I T] eam in habitationem sibi. Nam in templo dicebatur deus specialiter esse & habitare propter euidentem operationem suam in eo. In templo namq; dabatur diuina responsa de propitiatorio. Sciendum autem quod mons Sion, qui etiam dictus est mons Moria, erat locus in quo David vidit angelum domini percutientem populum propter murmuracionem populi. Hunc autem locum deus ostendit se elegerisse, quando misit Gad prophetam ad David, praecipiens ei vt in mote seu loco hoc edificaret altare, hostiasque offerret in eo. Quod cum fecisset, exaudiuit eum deus in igne caelitus descendente. Propter quod David locutus est, dum ista vidisset, Haec est domus dei, & hoc altare in holocaustum in Israel. In hoc itaque monte praecipit David Salomoni construere templum. [(15) H A E C] requies mea in seculo seculi, hoc est, in templo edificato in hoc mote requiescat cum filijs Israel [H I C]. i. in monte isto [H A B I T A B O] cum populo meo [Q V O N I A M] elegi eam. Scilicet Sion. Vnde dominus dixit Salomoni, Sanctificauit mihi domum istam, & habitabo cum filijs Israel. [(16) V I D V A M] eius benedicens benedicam, hoc est, in spiritualibus & temporalibus dabo sufficientiam viduis Sion, [P A V P E R E S] eius saturabo panibus] metis & corporis, dumodo legem meam custodire fategerint. [(17) S A C E R D O T E S] eius, [scilicet] tēph[I N] d v a m saluati] i. salute & gratia, [E T] sancti eius exultatione] [spirituali] [E X V L T A B V N T] de bonis domini, eiq; hilariter ministrabunt. [(18) I L L V C] videlicet in Sion [P R O D V C A M]. i. procreabo & prolongabo [C O R N V] i. regiam potestate [D A V I D], dando ei regni successores. [P A R A V I] lucernam. i. claram memoriam [C H R I S T O] meo. i. regi David, non penitus auferendo regnum a posteris eius vsq; ad longum tempus. Hinc enim dominus ait Ahiae prophetae, cui loquebatur de diuisione regni Israelitici, Filio autem eius, videlicet Roboam, filio Salomonis dabo tributum vnam, vt remaneat lucerna David seruo meo. Et simile sepius dicitur de alijs regibus Iuda, qui suis peccatis meruerunt regno atq; successore priuari. Sed propter David factum est, ut maneret ei lucerna. [(19) I N] i m i c o s eius induam confusionem. Saep enim deiecit deus aduersarios David, filiorumq; eius, & tunc confusionem repleuit aemulos eius: [S V P E R] ipsum autem] David & posteritatem ipsius] [E F F L O R E B I T] sanctificatio mea. i. vnctio sancta, qua reges vngi solebat. Veruntamen ista de Christo, multo conuenientius exponuntur, sicut iam elucescet.

EXPOSITIO eiusdem Psalmi de Christo.

Conuenientissimè autem exponitur psalmus iste de Christo, qui in scripturis veteris testamenti frequenter David vocatur. Sicut dum dominus per Ezechielem ait, Saluabo gregem meum, & suscitabo super eum pastorem vnum, qui pascat eu, David seruum meum. Et per Ose. Reuertentur filij Israel, & quarent dominum deum suum, & David regem suum. David enim interpretatur manu fortis, seu desiderabilis aspectu. Et quis adeo fortis vt Christus dei virtus, qui forte armatum alligauit. i. diabolum vicit, & vasa eius diripuit. i. peccatores redemit? Praeterea quis tam desiderabilis aspectu vt Christus speciosus forma patris filijs hominum, qui est candor lucis aeternae, in quem desiderat angeli sancti prospicere? De Christo itaq; loquens Propheta ait, Memento domine, pater aeternae, David, hoc est, Christi, & omnis mansuetudinis eius. Christus enim mitis imò mitissimus erat. Propter quod ait, Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. Et iterum, Discite a me quia mitis sum. De cuius quoq; mansuetudine scriptum est, Non clamabit, nec audietur foris vox eius: & non erit tristis neque turbulentus. Sed multa sunt quae circa hoc mouere possunt studiosum lectorem. Primum enim videtur mirabile, quod Propheta oret pro Christo & mansuetudine eius. Secundum, mirum apparet cur oret, vt deus meminerit Christi, cum cretum sit quod nunquam obliuisci potuit filij sui dilecti, aut eius mansuetudinem reprobare, in quo sibi bene complacuit. Tertium, mirum est cur oret pro Christo, cum Christus omnipotens sit, & per seipsum omnia possit. Et respondendum ad primum istorum, qd Propheta orat pro Christo, non tamè pro propria Christi persona. Orat enim deus vt meminerint Christi, non quantum ad ipsum Christum, sed quantum ad corpus suum mysticum, quod est ecclesia, scilicet per Christum, & merito eius misereatur omnibus nobis. Et hoc modo Moses saepe precatus est deum, vt recordaretur Abraham & Isaac & Iacob, non qd pro sanctis illis defunctis orauit, sed hoc deprecabatur vt deus meritis eorum miseretur filijs Israel. Vel dici potest, qd Propheta orat pro Christo, non propter Christi indigentiam, sed ad ostendendum cordis sui affectum quem habebat ad Christum. Sicut enim Christus pro seipso orauit, sic membra eius pro eo hoc modo poterat exorare. & ex hoc patet responsio ad secundum. Ioh. 17

K ij

dum. Non enim sic orat Propheta, ut deus pater memor sit Christi & mansuetudinis eius, quasi eorum obliuisci poterit, sed ut recordando Christi & mansuetudinis eius, memor sit miseretur que nostris, dando nobis per ipsum quod ipsi non promeremur. Denique licet Christus secundum quod deus, omnipotens sit, orat tamen Propheta ut pater ei cooperetur, quoniam Christus ut homo indefinenter adiuuabatur a patre, & quicquid fuit ac habuit, a patre recepit. Vnde ipse testatur, Non potest filius a se facere quicquam. Itaque domine memento Dauid. i. Christi, ad hoc ut impleatur sicut Christus iuravit domino deo patri, & sicut votum vouit deo Iacob. Sed ubi in scriptura canonica legitur Christum iurasse vouisse, domino? Ad hoc responderi potest dupliciter. Primo, quod per iuramentum Christi intelligatur firmum propositum eius. Per votum vero ipsius intelligitur voluntas eius promptissima & firma assertio, qua se dixit facturum quod sequitur. Secundo (ut arbitror) dici potest, quod Christus homo vere iuravit atque promisit deo illud quod subditur, quauis fortassis hoc alibi non legatur. Cum enim Christus plenus fuerit omni virtute, plenus utique fuit omni actu ac perfectione virtutum. Cum ergo iuramentum & votum sint actus religionis seu patrie, que admodum in Secunda secundae Thomas declarat, probabile est quod in Christo fuerunt, praesertim cum opera ex voto precedentia sint perfectiora magisque meritoria quam alia. Vnde & virgo benedicta virginitatem creditur promississe. Iuravit autem & vouit Christus hoc modo, Si introiero, id est, non intrabo in lectum fratris mei, id est, ad thronum gloriae, ut requiescam ad dexteram dei patris. De quo throno scriptum est, Ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Si dedero, id est, non dabo requiem, id est, triduanam sepulture, quietem oculis meis corporeis, qui tunc sine vigilia actionis fuerunt. Et hoc idem repetit alijs verbis dicendo, & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporis meis non dabo, hoc est, quam diu in mundo isto conuersor, non quiescam neque cessabo discurre, praedicare, miracula facere, iniurias sustinere, donec inueniam locum domino. Hic ponitur quid Christus iuravit & vouit, ut sit sensus, Donec inueniam, hoc est, parem ac faciam locum domino in cordibus electorum, conuertendo eos ad fidem & gratiam dei: & donec hoc modo inueniam tabernaculum, id est, ecclesiam deo Iacob, congregando electos in vnum, id est, in vnam catholicam fidem atque indiuiduam charitatem, sicque existat tabernaculum dei, in quo ipse per gratiam habitet, sicut Apostolus ait, Templum dei sanctum est, quod estis vos. Et in Apocalypsi inducitur, Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis. In ijs itaque verbis pollicetur Christus se non esse reuerfurum de mundo ad caelum, nisi prius construeret deo patri ecclesiam, prout a Zacharia praedictum est, Ipse aedificabit templum domino. Et Christus alibi testatur, In illo die suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reaedificabo aperturas eius. Quod Iacobus allegat impletum in vocatione Gentium ad fidem Christi. Ecce audiuimus eum, scilicet Christum, in Ephrata, hoc est, in Bethleem Iudae, in qua ortus est Christus, iuxta illud, Et tu Bethleem Ephrata, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Et ibi inuentus est a magis atque pastoribus: inuenimus eum in campis syluae. Ad literam per campos syluae intelligi possunt loca plana, in quibus Christus frequenter ambulauit & docuit, ibique a Iudeis ac Gentibus eum requirentibus saepe repertus est. Secundum Hieronymum per campos syluae intelliguntur Gentiles, qui tanquam inculti atque indocti campi syluae vocantur, & in illis inuentus est Christus, quando per praedicationem apostolorum fidem catholicam receperunt, & Christo conuerti sunt ut capiti. Alij textus habet eam, & tunc est sensus, Ecce inuenimus eam, puta ecclesiam, quam appellauit tabernaculum in Ephrata, quia in Bethleem audita & inuenta est ecclesia, id est, congregatio in Christum credentium, scilicet Maria & Ioseph, pastores & Magi, inuenimus eam, id est, ecclesiam, in campis syluae, id est, populis Gentilitatis incultae. Quia Iudaeis Christum negantibus ecclesiamque persequentibus Gentiles conuersi sunt, & ex ipsis constructa est Christi ecclesia: sicut per prophetam ait, Inuentus sum a non quaerentibus me, palam apparui his qui non interrogabant de me. Ad quod etiam pertinet illud Osee, Erit in loco ubi dicitur eis, Non populus meus vos, dicitur eis, Filij dei uiuentis. Introibimus nos in Christum credentes, in tabernaculum eius, id est, locum ecclesiae, adorabimus deum cultu patrie, in loco ubi steterunt pedes eius, id est, in gentilitate conuersa seu ipsa ecclesia, ubi steterunt sancti apostoli, & eorum praedicationes audita sunt. Qui apostoli sunt pedes ecclesiae, quoniam corpus eius sustentant & baiulant. De eis naq; & eorum doctrinis Esaias ait, O quam pulchri super montes pedes euangelizantium pacis, annunciantium bona. Vel sic, Introibimus in tabernaculum eius, videlicet Christi, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Hoc ad literam conuenientissime accipitur de templo in Ierusalem aedificato post reditum a Babylone. In hoc enim tabernaculo pedes Christi frequenter steterunt, sicut dum eiecit de eo omnes ementes & vendentes. Vnde dictum erat, Statim veniet ad templum suum dominator quem vos quaeritis, & angelus testameti quem vos vultis. Surge domine Christe in requiem tuam, id est, surge a mortuis, & assume corpus gloriosum, & redi ad caelum. Iam enim iuramentum tuum implesti, votum soluisti, inuenisti domino locum, fundasti ecclesiam. Tu & arca sanctificationis tuae, id est, non solus tu surge, sed & ecclesia tecum resurgat. Ita impletum est. Nam Christo resurgente multi sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Christo quoque resurgente in re, omnes Christiani surrexerunt in spe: capitis enim praecelsio spes extat membrorum. Propterea dicit Apostolus, Si enim credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita deus eos qui dormierunt adducet cum eo. Dicitur autem ecclesia arca sanctificationis Christi, quoniam sicut arca Mosi continebat quaedam praecipua sancta in praecedenti articulo nominata: ita ecclesia Christi continet electos qui sunt vasa misericordiae. Dicitur quoque arca sanctificationis, id est, sanctificata asperione sanguinis agni immaculati: quemadmodum scriptum est, Christus dilexit ecclesiam, & tradidit

Ioh. 5

Apoc 3

1. Cor. 3

Apo. 12

Zach. 6

Amos 9

Ag. 15

Mich. 5

Matt. 2

Luc. 2

Ibidem

Mat. 2

Esai. 65

Osee 1

Esai. 52

Luc. 19

Mala. 3

1. Thes. 4

Eph. 5

E

F

G

H

A semetipsum pro ea, ut illam sanctificaret, mundans illam lauacro aquae in verbo vitae. Lauacrum autem aquae, puta baptismus, operatur virtute sanguinis Christi. Omnia namque sacramenta sunt quasi vasa medicinalia, per quae nobis applicatur virtus seu meritum passionis & sanguinis Christi. Deinde Christus vel Propheta pro sacerdotibus noui testamenti deprecans, subdit, Sacerdotes tui induantur iustitiam. Maxima enim puritas Christianos condecet sacerdotes, qui hostiam illam supermundissimam superdignissimamque conficiunt, tractant, & sumunt. Propter Dauid seruum tuum, id est, Christum, qui secundum quod formam serui accepit, seruus vocatur: non auertas, id est, non repellas a te o deus pater faciem Christi tui, id est, vultum seu mentem hominis Christiani, qui Christus nominatur, tanquam spiritualiter vnctus spiritu sancto, sed merito passionis, orationis, conuersationisque Christi suscipe faciem Christiani, sicut de Iob dicitis, Faciem eius, videlicet Iob, suscipia. Vnde Malachias, Deprecamini, inquit, vultum domini, ut miseretur vestri, si quo modo suscipiat facies vestras. Vel sic, Non auertas faciem Christi tui, id est, propter ipsum Christum non auertas pia praesentiam, claram notitiam, gratiosam inhabitationem Christi a nobis. Iuravit, id est, inuolabiliter affirmavit, immobiliterque promisit dominus pater Dauid, id est, Christo veritatem, & non frustrabitur eum, id est, iuramentum suum non faciet irritum. Quid autem iuravit, subiungitur, de fructu, id est, de filijs spiritualibus, veteris tui, id est, cordis tui, quos scilicet per sapientiam tuam mentis spiritualiter generasti, prout Iacobus ait, Voluntarie genuit nos verbo veritatis suae, ponam super sedem tuam, id est, in cathedra ecclesiae, faciedo ex eis pastores, praetatos, doctores: sicut supra de Apostolis dictum est, Constitues eos principes super omnem terram. Hinc enim dicit Apostolus, Quosdam posuit deus in ecclesia, primo apostolos, deinde prophetas, tertio doctores. Saepc autem in scriptura diuina ponitur verter pro corde seu mente. Nam supra dictum est, Ex utero ante luciferum genui te, id est, ex corde. Non enim in deo pater est veter corporeus. Salomon quoque ait, Appone cor tuum ad doctrinam meam, quae pulchra erit tibi, cum seruaueris eam in veter tuo, id est, in mente tua. Si custodierint o Christe filij tui, id est, Christiani testamentum meum, id est, decalogum, & testimonia mea in Euangelio tradita, haec quae docebo eos, ut clarius ea cognoscant & certius comprehendant, imo certissime sciant ea esse a deo. Hanc beatissimam illuminationem meretur conuersatio virtuosa. Ideoque Saluator loquutus est, Si quis voluerit voluntate dei facere, cognoscat de doctrina an ex deo sit. Et iterum, Nihil vestrum est scire iudicium qui odio habetis bonum? Et filij eorum, id est, spiritualiter nutriti sana doctrina & moribus ab illis qui praecesserunt, usque in seculum. i. quando ecclesia steterit, scilicet usque ad terminum mundi, sedebunt super sedem tuam, tanquam successores apostolorum, regentes ecclesiam tuam. Hoc autem fiet non eorum meritis, sed gratia dei. Propter quod sequitur, Quonia elegit dominus Sion, id est, ecclesiam militatem, quemadmodum in Euang. dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et Apostolus protestatur, Deus elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius: elegit in habitationem sibi, id est, ut in ea per gratiam habitaret, sicut per Salomonem asseruit, Delitiae meae esse cum filijs hominum. Vnde Apostolus dicit, Vos estis templum dei viui, sicut dicit dominus, Quonia inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum deus. Haec, id est, ecclesia seu anima munda, deuota & studiosa, requies mea in seculum seculi, sicut dixi, Ecce ego vobiscum sum cunctis diebus. Dicitur autem deus immobilem requiem habere in nobis, non quod ipse vnquam turbetur aut moueatur, sed quoniam facit corda nostra in ipso quiescere. Hic habitabo per gratiam, quonia elegi eam me bonitate, non eius virtute. Vidua eius, scilicet ecclesiae, foeminam viri solatio destitutam, & de caetero propter me continetam, nec in delitijs uiuentem, benedicens benedictam, dando ei necessaria vitam, gratiamque in praesenti, & gloriam in futuro. Vnde de talibus viduis scribens Apo. Viduas, inquit, honora, quae vere viduae sunt. Vel viduam, id est, animam fidelem humano solatio destitutam, & vana gaudia contemnentem, benedicens benedictam: pauperes eius, id est, egenos ecclesiae, scilicet pauperes spiritu, quorum est regnum caelorum, saturabo panibus vitae & intellectus, pane sacramentali, pane lachrymarum, pane operum bonorum. Illuc, id est, in ecclesia producam. i. formabo, conseruabo & prolongabo cornu Dauid. i. dignitatem atque potentiam Christi, dando ecclesiae magnam dignitatem ac potestatem in nomine Christi. Vel, illuc. i. in futuro iudicio atque in patria producam, id est, proferam & ostendam cornu Dauid. i. regiam seu iudiciariam potestatem Christi, quae illuc praecipue apparebit, ubi videbitur in maiestate gloriae suae: parauit lucernam, id est, clarum ac sempiternam memoriam Christo meo, quoniam nomen Christi, ubique gloriosum & notum est. Vel, lucernam. i. vasa gratiae, scilicet homines bonos in quibus Christus per gratiam splendet, quemadmodum in lucerna lucet candela. Vel, lucernam. i. Iohannem praecursores, qui parauit viam dominum: de quo dicitur, Ille erat lucerna ardens & lucens. Inimicos eius. i. aduersarios Christi induam confusione, praesertim in die iudicij, quando videbunt filium hominis in maiestate sua, quando illud Esaias implebitur, Ad eum veniet, & confundentur omnes qui repugnant ei: super ipsum autem. i. super Christum efflorescit. i. affluenter seu copiose florebit sanctificatio mea, quia & eius naturam humanam praecabo per eum. Vnde dicit Apostolus, Reconciliati sumus deo per mortem filij eius. Hoc etiam Christus orauit, Pater sanctifica eos in veritate. Ecce psalmus gloriosus ac mysterialem audiuimus, in quo Christo incarnatio, ecclesiae institutio pulchre signatur. Tropologicè quoque monet nos Psalmus iste, ut iuremus & promittamus non ingressuros nos tabernaculum domus nostrae, &c. donec in nobis inueniamus locum domino, emundantes cor nostrum ab occupatione superflua, ab inordinato affectu, ab omni torpore.

Iob 41 Malac. 1

Iaco. 2

Psal. 41 1. Cor. 12

Psal. 109 Prou. 22

Ioh. 7 Mich. 3

Ioh. 15 Eph. 1

Prou. 8 2. Cor. 6

Mat. 28

1. Tim. 1

Matth. 5

Ioh. 5

Esai. 45

Rom. 5 Ioh. 17

D. DIONYSII CARTHUSIANI
COMMENTARIUS IN PSALMUM CXXXII.

EXPOSITIO Tituli.

Titulus psalmi presentis est, Canticum graduum. Agit namque hic psalmus de quartodecimo gradu spiritualis ascensionis, videlicet de charitate, quæ multos connectit, & omnia communia facit. Ait ergo,

PRECATIO.

Largire nobis domine gratia tua donum, ut in charitate concordem habitemus in unum: per quod suaviter apud te redolentes, benedictionem tuam & vitam consequamur in seculum.

EXPOSITIO Psalmi.

1. Cor. 1
Ecl. 2

Bonum quàm bonum. Dum in scriptura diuina premititur, ecce, insinuat ali- quod notabile esse dicendum, Ecce quàm bonum, & quàm iucundum, id est, pensate quòd multum bonum seu meritum multumque delectabile sit [HABITARE fratres] spirituales in unum, id est, in eadem domo, dummodo id ipsum dicant omnes, & non sint in eis schismata. Socialis igitur vita commendatur in isto versiculo, quam Salomon quoque collaudat, Melius, inquit, est duos esse simul, habent enim emolumentum societatis suæ. Si vnus ceciderit, ab altero fulciatur. Vt soli, quia quum ceciderit, non habet subleuatem se. Et iterum, Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Si autem quis velit exponere tam extense, vt omnibus in gratia existentibus congruat, sensus erit, Ecce quàm bonum, & cætera, in vnũ, id est, concorditer habitando in ecclesia Christi sub vna fide, spe, & charitate, vt sint omnes vnũ in Christo, quemadmodum Apostolus loquitur, Etenim in vno spiritu in vnũ corpus baptizati sumus, siue Iudei, siue Gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu potati sumus. Secundum primam autem expositionem cõuenit psalmus iste præsertim claustralibus, quorũ esse deberet maior cõcordia quàm aliorum, ita vt multitudinis fratrum sit cor vnũ & anima vna: sicut dominus alibi ait, Dabo eis cor vnũ & animã vnã. Summa nihilominus est Anachoretarum perfectio, quæ est magis diuina quàm humana. Nam homo solus, est aut deus, aut bestia: non essentialiter sed participatiue. Deinde ponit exemplum bipartitum seu duplex de isto, (2) Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, id est, sicut vnguentum, seu oleum, quo in veteri testamento consecrabatur summus sacerdos, erat valde pretiosum, dulce, & optime redolens: sic vehementer virtuosum, suaue, & deo placitum est habitare fratres in vnũ per charitatem. Charitas enim omnium virtutum altissima est, & nulla virtus tam dulciter, prompte, ac delectabiliter operatur vt ipsa, secundũ quod in Canticis scribitur, Fortis est vt mors dilectio, & aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Ait ergo, Sicut vnguentum in capite summi sacerdotis legalis, quod descendit à capite vnũ in barbam non cuiuslibet, sed barbam Aaron primi pontificis legalis, per quem alij designantur. Soli enim summi sacerdotes vngentur hoc oleo, quantum ad sacerdotes: vngentur autem & reges atque prophetae eo modo, quo dominus dixit Helia, Heliaem vnges propheta pro te. (3) Quod vnguentum descendit à barba fluendo in oram superiorem vestimenti eius, id est, summi sacerdotis. Fluxit enim oleum istud dum vngentur summus sacerdos à capite per barbam vsque ad superiorem oram tunicæ hiacinthinæ & superhumeralis, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Hic ponit secundum exemplum, & est sensus, Sicut ros montis qui dicitur Hermon, est bonus & causa lætitiæ, quoniam efficit montem illum fructuosum: sic bonum atque iucundum est habitare fratres in vnũ, qui ros descendit in montem Sion, id est, ros similis in specie rori montis Hermon, descendit in montem Sion, in quo fuerat templum. Moraliter ita exponitur, Bonum & iucundum est fratres habitare in vnũ, sicut vnguentum in capite, id est, sicut bona est gratia existens in Christo, qui est caput ecclesiæ, quod descendit in barbam Aaron, id est, quæ gratia descendit à Christo in apostolos eius, qui significantur per barbam, eo quòd barba sit signum virilitatis, & ipsi in bello, p fide fortissimi perstiterunt. Per Aaron ergo intelligitur Christus summus sacerdos ecclesiæ, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo. Quod descendit in oram vestimenti eius, id est, quæ gratia spiritus sancti descendit à Christo per apostolos in ecclesiam, quæ significatur per oram vestimenti Christi. Quoniam sicut vestimentum est ornamentum vestiti, ita ecclesia est decor quodammodo Christi, tanquam sponsa ipsius. Insuper bonum & item iucundum est fratres habitare in vnũ, sicut bonus est ros Hermon, id est, spiritualis fecundatio Christi. Hermon namque interpretatur lumen exaltatum: sicq; significat Christum, qui est lumen verum super omnes cælos exaltatum, qui descendit in montem Sion, id est, quæ fecundatio diffusa est in animam speculatiuam bonis operibus plenam. (4) Quoniam illic, id est, ad concordem fratrum cohabitationem [MANDAVIT] i. misit dominus benedictionem, id est, gratiarũ celestium collationem, & vitam spirituales [vsque] in seculũ. quoniam taliter cohabitantes nunc viuunt per gratiã, in æternũ victuri in cælo per gloriã. Vel, quoniam illic madauit, id est, præcepit dominus benedictionem, id est, in tali cõgregatione pcepit se benedici, qui à discordibus non dignat laudari. Hortatur nos diuinus sermo psalmi presentis ad inuolabilem fraternæ charitatis tenorẽ, ad pacificã cohabitationem, ad mutuã communicationem. Sine charitate nãq; nulla virtus meritoria est. Ipsa est omnis spiritualis pfectus principũ, mediũ, & finis. Ipsa de claustro efficit paradysum, de monachis angelos. Odiũ verò de claustro facit infernũ, de religiosis diabolos. Qui in charitate non pficit, nil pficit: sine charitatis pfectu corporalis exercitatio sterilis est. Solitudo, silentiũ, abstinentia, disciplina, ciliciũ, clausura, vigilia, duritia fratri nil profunt ad

Prou. 18

1. Cor. 12

Ast. 4
Ierem. 32

Cant. 8

1. Reg. 19

Exo. 19

Eph. 5

Heb. 9

EXPOSITIO PSAL. CXXXIII. Ecce nunc benedic. CCLX.

A vitam æternã sine præsentia charitatis. Idcirco Apосто. Excellentiore, inquit, vobis viam demonstrabo. Si linguis angelorum loquar & hominum, charitatẽ autem non habeam, factus sum velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Vnde in Petri Cano. scriptum est, Omnes vnanimis fraternitatis amatores, compatientes, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo: sed e contrario benedictes, quia in hoc vocati estis.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXXXIII.

EXPLANATIO TITULI.

In super titulus psalmi nunc exponẽdi talis est, Canticum graduum. Nam sicut psalmus præcedens locutus est de charitate fraternali: sic iste de charitate diuina eloquitur, quæ est quintusdecimus, summus & vltimus gradus spiritualis ascensionis. Realiter tamen idem sunt charitas dei & proximi, quia virtutes distinguuntur per rationes formales. Ratio autem amandi proximum, deus est. Porro psalmus iste ad literam est inuitatio sacerdotum ac Leuitarum veteris testamenti ad laudem diuinam, & sic per domum domini designatur templum Ierusalem, in quo stabant sacerdotes ac Leuitæ ad orandum & immolandum. Spiritualiter verò exponitur de vniuersis fidelibus, & est sensus,

PRECATIO.

In sancta deuotione in noctibus huius seculi domine, in domo tua & in atrijs tuis stantes fac nos tibi seruientes, benedicere, teque nobis benedictibus tu domine benedicat nos ex Sion propitiũs.

EXPOSITIO Psalmi.

Bonum nunc, id est, tempore isto, de quo dicit Apóstolus, Ecce nunc tẽpus acceptabile, ecce nunc dies salutis. De quo in Esaiã habetur, Quærite dominum Esaiã. 55 dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. Vel, nunc, id est, ascensũ gradibus præinductis, benedicite domino, id est, deum laudate ex charitate ardente, sicut serui domini, qui fide & opere Christiani estis. Qui enim prædictos virtutum gradus ascenderunt aque sortiti sunt, digni habentur benedicere domino benedictione laudis & gratiarũ actionis: quæ vtiq; benedictio non est speciosa in ore peccatoris. (2) Qui statis in domo domini, id est, qui stabiliter estis ecclesiæ filij, perseverantes constanter in ecclesiastica vnitãte, id est, in vera fide & charitate, & qui statis in atrijs domus dei nostri, id est, in primis seu amplioribus locis ecclesiæ, quæ sunt materialia atria eius. Vel, in atrijs, id est, in latitudine charitatis, domus dei nostri. i. fideles animæ, quæ est domus & sedes sapientiæ in creaturã. (3) In noctibus, id est, tẽpore nocturno, iuxta illud, Consurge, lauda in nocte. Vel, in noctibus, id est, tẽpore aduersitatis: vel, in noctibus, id est, tempore vite presentis, quod innumerabilibus vitiõrum tenebris, tribulationibusq; pressuris obtenebratur. Propter quod in tenebris & in vmbra mortis sedere perhibemur, & tenebras corporales ac spirituales, quæ sunt desideria ad superna tendentiã in sancta, id est, in celestia, quatenus ea adipisci & ingredi valeatis, de quibus ait Apóstolus, Christus per proprium sanguinem introiuit semel in sancta. Debemus autem vtrasq; manus cum feruentissimo semper affectu extollere, iuxta illud Apóstoli, Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus, & benedicite domino in desinenter. Et vt hoc queas perficere õ serue atque ecclesia dei, benedicite domino, id est, gratiã dona tibi infundat ex Sion, id est, ex cælesti Ierusalem, vbi ipse specialiter habitat, qui fecit cælum & terrã ex nihilo, tanquã creator omnipotens, cui subest cum voluerit, potest: cui non est difficile omne verbum, qui in infinitum plura atq; maiora potest efficere, quàm possit mens humana concipere. Sed quid est quod in principio psalmi hortatur nos Propheta benedicere domino, nunc verò precatur vt dominus nos benedicat? Et respondendum quòd duplex est benedictio, scilicet consecrationis & laudis. De benedictione consecrationis dicit Apóstolus, Sine vlla cõtradictione quod minus est à maiore benedicatur. Hac ergo benedictione benedicit nos deus. Benedictio verò laudis minor benedicit maiori, & creatura creatori. Postremo psalmum istum affectuosum ac dulcem decet nos hora Completorij cum speciali deuotione cantare, dirigendo mẽtem ad creatorem, atq; in eius præconiis diem concludere, obdormiendo in meditationibus diuinorum.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXXIII.

EXPOSITIO Tituli.

Præterea psalmi presentis titulus est, Haleluia, cuius interpretatio est, Laudate dominum. Merito autem post psalmos graduales ponitur psalmus, Haleluia pro titulo habẽs. Quoniam gradus spiritualis ascensionis perambulans, sicque ad veram perfectionem pertingens dignus est, deum laudare. Psalmus verò iste hortatur nos ad laudem diuinam propter multiplicem rationem, & ait,

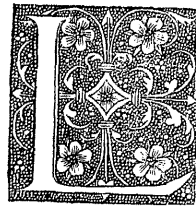
PRECATIO.

Nos in Israel domine, nos tibi in possessionem elige, & post luctus hostium in pace constitue, & liberẽ deseruire concede: & ut hac potiti libertate, nomini tuo quod suauis est leti psallamus, teque dominum semper benedicamus & laudemus.

K iij

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem.

Psal. 133

Luc. 18

Gen. 32

Deut. 10

Deut. 7

Esa. 19

1. Reg. 10

Eph. 1

Exod. 8

Iob 11

Iere. 32

Esa. 46

Iob 38

Amos 5

Iob 23

Iob 12

Iob 18

Exod. 12

Exod. 14

LAVDATE] d' vniuersi fideles] NOME N DOMINI] .i. dominu nomine designatu, seu rem significatam per nome] [LAVDATE] serui] iustitiae, non serui peccati] [DOMINVM] .(2) QVI stas] fide constati & ope efficac] IN domo domini] .i. in ecclesia materiali, quae est dominus orationis & laudis. Vel, in domo domini .i. in ecclesia militati & spiritali, seu cōgregatione fidelium, qui oēs sunt vniuersum corpus Christi, recipiētes ab eo motu virtutū & vitā gratiae, & qui stas] IN atrijs domus dei nostri.] versiculus iste in praecedenti psalmo expositus est. .(3) LAVDATE] dominu quonia bonus dominus.] Deus enim sanctus & benedictus essentialiter, in circūscriptibiliter, & quomodolibet bonus est, & ipse est omnis boni principiu, quē oīa naturaliter appetit tanq̄ vltimū finē, sine cuius in cessabili conseruatione nec in momēto subsistere possent, ideo ait Saluator, Quid me dicis bonū? Nemo bonus nisi solus deus. [PSALITE] nomini eius quonia suaue.] Propriu nomē domini creatoris est deus, & qd dulcius deo? imō qd vel in minimo cōparari poterit dulcedini dei? Cuius est tāta dulcedo, quāta bonitas qui in seipso infinita dulcedine aeternaliter fruitur, oēsque beatos in patria inexcogitabili suauitate pfundit, nos quoq; in hac valle lachrymarū subinde dulciter visitat, piē laetificat, excelsiue exhilarat, supnaturaliterq; reficit. Psallendū est etiā domino ppter beneficia eius, videlicet .(4) QVONIAM] Iacob elegit sibi dominus Israel in possessionē sibi.] Iacob qui interpretat supplātor, alio nomine dictus est Israel, qd interpretatur vir vidēs deū. Siue autē per Iacob & Israel intelligat psona Iacob, siue populus ab eo descēdens, certū est qd deus eū elegit, quādamodū Moses pfitetur populo huic, Patribus tuis cōglutinat' est dominus, & elegit eos, amantiq; semē eorū post eos. Et iterū, Te elegit dominus vt sis ei populus peculiaris de cūctis populis qui sunt sup terrā. Et ideo dicit elegisse Israel in possessionē .i. in hereditatē seu hereditariū populū, sicut per Elia loquitur, Hereditas mea Israel. Et Samuel dixit ad Saul, Ecce vnxit te dominus sup hereditatē suā in principē. Spūaliter verō per Iacob intelligitur quilibet cōtra vitia lucās. Per Israel vero oīs deū fideliter speculās, quod maxime cōpetit veris Christianis, seu ecclesiae Christi, & hos deo elegit in possessionē aeternā, possidēs eos in via per gratiā, in patria autē per gloriā, ppter quod dicit Apost. Deus praedestinavit nos in adoptionē filiorū per Iesum Christū, secundū ppolitū voluntatis suae. .(5) QVI] ego cognoui] per fidē, per rationē naturalē, per experientiā, per diuinā dulcedinis gustū, [QVOD] magnus est dominus, [nō] magnitudine molis, sed dignitatis: imō verē infinitus est dominus, & perfectionis eius nullus est terminus. [Et] deus noster,] videlicet trinitas supbenedicta, quae est deitas simplex & adorāda. [Et] prae omnibus dijs] magnus est, quia in infinitū oēs excedit: siue p deos intelligatur excellētes creaturā, videlicet angeli sancti & homines summi, qui dii vocāt: siue per deos intelligatur dii seu idola Gentiu, qui mēdacter dii dicitur. Hoc modo Ietro cognatus] Mosi nouit magnitudinē dicēs, Nunc cognoui quonia magnus dominus sup omnes deos. Hinc etiā scriptū est, Excelsior caelo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari. .(6) OMNIA] quaecūq; voluit dominus fecit in caelo & in terra] tam in operibus naturae, q̄ in operibus gratiae. Deo enim nihil difficile est. Et ipse testatur dicēs, Consiliū meū stabit, & omnis volūtas mea fiet. In caelo nanq; cōdidit angelos atq; angelicos ordines tot, quādo, & quomodo voluit. Denique quos voluit, praeseruaui a ruina, & quos voluit permisit peccare. Similiter fecit in terra in hominibus, [IN] mari] oceano, [ET] omnibus abyssi] particularibus. In his enim magna fecit opera, tam in nauigantibus, quorum quosdam mirabiliter liberauit, vt Ionam: quā in piscibus, quorum diuersa mirandaq; genera inueniuntur in abyssi. .(7) DVCE NS] ipse dominus motu & calore solis, vel supnaturaliter] [N] VES] ab extremo terrae] eleuando videlicet vapores ex quibus nubes cauantur a mari oceano, vnde (vt sapius) nubes descēdunt. Propter quod ad Iob dominus ait, Cūm ponerem nubem vestimētum eius, scilicet maris, [EV] LGVRA] in pluuiam fecit,] id est, terminauit. In nubibus enim fieri solent tonitrua, ex quibus conuulsiones & fulgura prodeūt, terminanturq; fulgura ista per hoc quod nubes resoluuntur in pluuiā. Vnde alibi dicitur, Qui vocat aquas, & effundit eas super faciem terrae, in quo apparet infinita sapientia dei. Cur enim in nubes cōdenset aquas, ostenditur apud Iob, Qui ligat aquas in nubibus, vt non erūpant pariter deorsum. Si enim simul erumperent, omnia subuerterentur: sicut idem fatetur, Si cōtinuerit aquas, omnia siccantur: si emiserit eas, subuertent terram. Producit igitur nubes, & ordinatissime irrigat mundum. .(8) QVI] producit ventos de thesauris suis.] Theauri appellantur diuitiae occultatae. Per thesauros ergo intelliguntur diuitiae bonitatis diuinā, id est, omnipotētia dei, qua sufficit omnia agere .put vult. Vel causae creatae, ex quibus virtus diuina ventos producit, sicut ex thesauro proferuntur denarij. At itaq; Qui producit ventos de thesauris suis, id est, de plenitudine propriae voluntatis. Vel, de thesauris suis, id est, de causis creatis, videlicet de materia copiosa ac diuiti, ad hoc vt ex ea producatur vēti. Alij sic exponunt, de thesauris suis, id est, de locis ignotis, sicut thesauri ponuntur in loco occulto. Sunt ergo thesauri venti, sunt quoque thesauri niuis & grandinis. De quibus dominus ait ad Iob, Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti? [QVI] percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus] in clusuē, quemadmodum scriptum est, Decima plaga terrae Aegypti erat, quod deus percussit in ea omne primogenitū tam in hominibus, quā in pecoribus. Et ista percussio facta est media nocte ab angelo dei. .(9) EMISIT] deus] [S] IGNAM & prodigia,] scilicet decem horribiles plagas [IN] medio tui Aegypti,] & non solū in terra, sed in habitatoribus eius, sicut subiungitur, [IN] Pharaonem] regē Aegypti] [ET] in omnes seruos eius,] quorū mul-

Atos tandem submersit in mari rubro. .(10) QVI] percussit gentes multas] in cōspectu filiorū Israel, scilicet Amalechitas & alias multas. Nam cum eleuaret Moses manus, vincebat Israel: si autem paululum remisisset, vincebat Amalec. [ET] occidit reges fortes] quia virtute diuina occiderunt eos filij Israel, videlicet, .(11) SEON] regem Amorrhæorum, & Og regem Basan] quorum terram possederunt filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse. [ET] omnia regna Chanaan,] scilicet trās Iordanem, vbi Iosue & filij Israel deo auxiliante interfece runt trigintaunum reges. .(12) ET] dedit terram eorum hereditatē] non quibuscunq; sed [HEREDITATEM] Israel populo suo.] videlicet nouē tribubus & dimidia tribui Manasse, quibus Iosue diuisit terram per sortem, prout in diuersis capitulis libri Iosue recitatur. Denique ista quae ad literā plana sunt, mystice intelligi possunt hoc modo, Educens deus nubes ab extremo terrae .i. praedicatorēs sanctos a finibus mundi. Nam in omnibus terris Gentiliū ad fidem conuersorū, fecit deus ex Gentilibus aliquos eximios praedicatorēs, qui nubes dicuntur, quonia pluuunt docendo, tonant cōminando, coruscāt miracula peragendo. Ideo quoque nubes dicuntur, quonia supra ceteros penna cōtēplationis volant, terrena trāsiliunt, lumen veritatis a fonte sapientiae prius copiosiusque participant. Vnde de talibus scriptum est, Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi columbae ad fenestras suas? Fulgura in pluuiā fecit .i. terribiles comminationes de futuro iudicio & pœnis inferni in dulces cōsolationes de futura felicitate sanctorum mutauit. Praedicatorēs etenim terrent cōminando supplicia, & refrigerant promittēdo gaudia sempiterna. Qui producit ventos, id est, inspirationes seu motiones ad bona de thesauris suis, id est, de diuitijs suae liberalissimae deitatis, qui percussit primogenita Aegypti, id est, capitalia vitia hominū terrenorū destruxit, conuertendo eos ad gratiā, ab homine vsque ad pecus, id est, a philosopho seu docto vsq; ad laicū seu indoctū. Emisit signa & prodigia in medio tui Aegypti .i. per vniuersum mundum. Quēdamodum in Euāgelio dicitur, Illi profecti praedicauerunt vbiq; domino cooperante & sermone confirmante, sequentibus signis. Et, Misit Iesus discipulos, dicens, Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundaite, dæmones eijcite: in Pharaonē & in omnes seruos eius, id est, principes huius mundi, & eorū satellites. Qui percussit gētes multas, & occidit reges fortes. Hoc accipi potest in bono atque in malo. Gentes enim & reges ad aeternā vitā praordinatos percussit & occidit deus, non quantum ad esse naturae, sed quantum ad esse culpae. De qua occisione Christus testatur, Qui voluerit animā suam saluam facere, perdet eam. Sicque gentes & reges desierunt esse eo modo quo in Proverbij dicitur, Verte impios, & non erunt. Desierunt enim esse, nō quod fuerūt, sed quales fuerunt. Secundo accipitur in malo, videlicet de gentibus & regibus reprobis, quos deus percussit & occidit spiritaliter deserendo eos in morte infidelitatis & culpae: qualiter etiam dicitur in dūraste Pharaonem. Seon regem Amorrhæorum. Seon interpretatur tētatio oculorum. Vnde significat luxuriosum. Og verō interpretatur congregans, & designat auarū. Talibus autem vitijs implicatos deus occidit secundū modum praedictū: & omnia regna Chanaan, id est, superborum. Chanaan enim interpretatur possidens, significatq; superbos, quia superbi alios possidere praesidendo & dominando nituntur. Et dedit terram eorū, id est, regnum caelorum, qui est terra viuentium in qua dæmones superbi creati sunt, & ad quam possidendam vniuersi homines facti sunt, sed multi peccādo seipos impediunt. Hanc autē terram dedit deus in hereditatem populo suo Christiano electo & pauco, cui ait, Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. .(15) DOMINE] nomen tuum in aeternum] permanebit, id est, aeternaliter nominaberis ab adorantibus atque laudantibus te, praesertim in patria] [DOMINE] memoriale tuum,] id est, gloriofa & memorabilis operatio tua, videlicet magna miseratio tua recoletur & perseuerabit] [IN] generationem & generationem,] id est, per omniū generationū successione vsque ad mundi consummationē. Hoc enim memoriale dei in euāgelio Christi conscriptū est, nec tradetur obliuioni quam diu euāgelij legitur, & ecclesia durat. .(14) QVI] iudicabit dominus populū suum, & in seruis suis deprecabitur.] Istum versiculum quantum ad verba & sensum ponit Moses, nisi quod ibi dicitur in fine versiculi, miserabitur. Itaq; iudicabit dominus populū suū, in presenti vita, iudicio piē discretionis, discernendo eos ab impijs voto, cōuersatione, & merito. Vnde de hoc iudicio ait, Nunc iudiciū est mundi. In die verō nouissimi, vel in hora mortis eorū iudicaturus est eos iudicio beatæ remunerationis, dando sententiā iudiciale pro eis, sicut legitur in Apoc. Exultate caeli & sancti apostoli, & prophetae, quonia iudicauit deus iudiciū vestrū, & in seruis suis, qui sibi fide & opere parent, deprecabitur, exaudiendo preces eorum, iuxta illud, Peccatores deus non audit: sed si quis cultor est dei, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. Et in libro Iob dicitur, Si omnipotentē fueris deprecatus, si mundus & rectus incederis, statim euigilabit ad te. .(15) SIMVLACRA] gentium] quantum ad materiam, imō quo ad totam substantiam, sunt [ARGENTVM & aurum] seu simile aliquid. Nam quaedā ex aere, quaedam ex stanno conflantur. Tota autē substantia artificialiū est eorum materia, secundū philosophū. Sunt verō simulacra haec] [OPERA] manuum hominum] quantum ad formam accidentalem: nam artifices ea formant & faciunt. .(17) OS] habent] non verum, sed similitudinarium, [ET] non loquentur] quantum inter dum dæmones per ipsa loquantur. Simili modo] [OS] habent & non videntur. .(17) AVRES] habent & non audiunt] cuius ratio est [N] QV] enim est spiritus,] id est, forma vitalis, anima rationalis, aut certe anhelitus] [IN] ore iporum,] idcirco habere non valent opera vitā, qualia sunt, loqui, videre, audire, &c. .(18) SIMILIS] illis] simulacris] [FIANT] qui faciunt ea] puta artifices, [ET] omnes qui confidunt in eis,] videlicet homines vani, & maxime illi qui faciunt talia fieri, quatenus sicut simulacra illa non loquantur, nec vident, nec audiunt, nec spiritum habent: sic isti nec vera neque salubria proferant, intelligāt, audiant, sed nec spiritum gratiae sortiantur. quod non

Pfal. 113 imprecando, sed prænuntiatio dici putemus. De horum autem versuum literalis ac mystica explanatione plenius dictum est in expositione psalmi, cuius exordium est, In exitu Israel de Aegypto. (19) DOMVS Israel benedicite domino. Ad literam David hortatur Iudaeos ad laudem diuinam, dicendo, Domus, id est, populus Israel, benedicite domino, ipsum laudando: quod referendum est ad vnde decem tribus. Nam de Leui fit metio specialis, dum subditur, DOMVS Aaron, id est, sacerdotes legales, ex Aaron nati, [BENEDICITE domino.] (20) DOMVS Leui, id est, familia, populus, seu congregatio Leuitarum [BENEDICITE domino.] Tamen domus Aaron etiam ex Leui descendit. Quoniam (sicut scriptum est) Leui genuit Gerson, Cath, & Merari. Cath vero genuit Amram, de quo nati sunt Moses, Aaron & Maria. Sed nunc accipiuntur Leuite, prout a sacerdotibus distinguuntur, ut pote pro inferioribus templi ministris. Spiritualiter per domum Israel, intelligenda est ecclesia Christi: per domum Leui, ministri altaris: per domum Aaron, sacerdotes atque prelati ecclesiae militantis [QVI timetis dominum.] timore filiali, vel saltem initiali, qui timores non differunt realiter sed gradualiter, scilicet secundum perfectum & imperfectum [BENEDICITE domino] tales quippe digni sunt deum laudare, implentque quod dictum est supra, Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. (21) BENEDICTVS dominus ex Sion, id est, extemplo constructo in monte Sion, benedicatur deus, seu benedictus esse noscatur per hoc quod in templo illo solemniter celebrantur laudes diuinae [QVI habitat in Hierusalem] ciuitate metropoli in Iudea. Hanc enim deus elegit ut in ea templum edificaretur, ad quod omnes Iudaei certis temporibus confluunt, atque in eo sacrificia offerebant: quae non licuit eis offerre, nisi in vno loco templo constructo. Vnde in libro Regum saepe redarguntur, quoniam immolabant in excelsis, id est, in locis sublimibus. Hinc Moses loquens populo huic, Caue (inquit) ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in eo quem elegerit dominus in vna tribu tuarum. Hic autem locus fuit Hierusalem, prout dominus loquitur, Elegi Hierusalem ut sit nomen meum ibi. Tropologicè verò, Benedictus sit dominus ex Sion, hoc est, ab ecclesia militante, diuina contemplant, lauderetur deus omnium dominus, qui habitat in Hierusalem caelesti, scilicet, in ecclesia triumphante, diuinae pacis dulcedine perfuente. Ecce psalmi decorum atque iucundum audiuius, in cuius principio inuitamur ad benedicendum domino deo nostro, eo quod ipse bonus & dulcis existat & nos gratis elegerit, atque vniuersa poterit & liberè condidit. Igitur bono domino, mente ab omni malitia purificata reuerenter ministremus, suauique, domino sine zelo amaro, sine ira & discipatione, sine omni perturbatione & amaritudine psallamus, benedicamus, obsequamur ac vniamur, pensantes illud Iacobi, Si zelum amarum habetis, & contentiones sunt inter vos, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem. Vnde à Mose dicitur, Non sit inter vos radix germinans fel, & amaritudinem. Hinc quoque Apostolus exhortatur, Pacè sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo deum videbit, contemplantes, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, & per illam inquinentur multi.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXV.

EXPOSITIO TITVLI.

EST quoque titulus psalmi praesentis, Haleluia. Nam ad laudem diuinam psalmus nos iste inuitat: & in materia plurimum concenit cum psalmo immediatè praehabito. Merito etiam additur in fine cuiuslibet versus ista particula, Quoniam in aeternum misericordia eius. Nam miserationes dei sunt super omnia opera sua, imò quicquid boni in nobis est, ex misericordia dei profluit: ineffabiliterque egemus misericordia creatoris. At igitur,

PRECATIO.

Tibi domino dominorum toto mentis affectu confitentibus ac mirabilia tua decantantibus, hilaritatem tui vultus nobis impartiri dignare, et ab omni plaga Aegyptiorum nos clementer tuere, et misericordiam tuam nobis in aeternum concede.

EXPOSITIO psalmi literalis.

CONFITEMINI domino quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia eius. Versiculus iste in hac tertia quinquagena frequenter expositus est. Plures etenim psalmi ab hoc versu (ut patuit) inchoantur. (2) CONFITEMINI] laudando ac benedicendo [DEO deorum,] id est, deo sancto & benedicto, vero, viuo, atque aeterno, qui est deus deorum, id est, vniuersorum, qui vel participatiue ut angeli sancti, hominesque praecipui, vel mendaciter ut dij gentilium idololatrarum appellati sunt dij. Omnium enim horum deus immensus & adorandus creator est, & eos qui participatiue dij dicuntur, saluauit per gratiam. Eos verò qui mendaciter dij vocantur, & intellectuales creaturae sunt, aeternaliter condēnauit per aequitatis censuram, sicut sunt Iupiter, Mercurius, Saturnus, Mars, Hercules, atque cōsimiles, quoniam in aeternum misericordia eius. (3) CONFITEMINI domino dominorum,] hoc est, deo qui omnibus vniuersaliter dominatur, qui est rex regum & dominus dominantium, ad quem comparatur omnis creatura, sicut minister ad dominum. De quo scriptum est, Deus caelorum, creator aquarum, & dominus totius creaturae. Et iterum, Domine rex omnipotēs in ditione tua cuncta posita sunt, & non est qui tuae possit resistere voluntati, quoniam in aeternum misericordia eius. (4) QVI facit mirabilia magna solus, quoniam in aeternum misericordia eius.] Superius dictum est, Benedictus do-

minus deus Israel, qui facit mirabilia solus. Nunc verò de eo asseritur, Qui facit mirabilia magna solus. Sed vtrique dicto obuiare videtur quod Apostolus de Antichristo ait, Reuelabitur (inquit) ille iniquus, cuius erit aduentus secundum operationem satanae in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus. Vbi doctores edisserunt, quod licet miracula Antichristi erunt mendacia quantum ad finem, quoniam ordinabuntur ad hominum seductionem, erunt tamen realiter vera miracula. Vnde scriptum est, Habebat bestia, scilicet Antichristus, cornua duo similia agni, & fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de caelo descendere in conspectu hominum, & seducit habitantes in terra propter signa quae data sunt illi. Et respōdendū quod aliquid dicitur esse mirabile dupliciter, scilicet respectiue seu quantum ad aliquem, sicut eclipsis solis illi mirabilis est qui causam eius ignorat, non est tamen absolute mirabilis. Taliter verò mirabilia asseruntur, quae quocumque excedunt cognitionem alicuius, seu modum, virtutem, ac ordinem causalitatis quarundam causarum naturalium creaturarum. Talia tamē fieri possunt arte magica, atque à dæmone: & maxime sicut tempore Antichristi. Alia verò dicuntur mirabilia simpliciter & absolute, videlicet quae totius creaturae facultatē, & omnium causarum naturalium potestatem transcendunt, sicut sunt statio solis, illuminatio caeci nati, resurrectio mortui, penetratio dimensionum, transubstantiatio naturarum. Et de istis loquitur Propheta: fiuntque à deo dūtaxat, nam & si homo fidelis talia facere perhibetur, non facit ea nisi instrumentaliter, vel potius dispositiue seu occasionaliter. (5) QVI fecit caelos in intellectu,] hoc est, intellectualiter. s. secundum ordinem suae aeternae sapientiae, secundum idealem rationem mentis diuinae, secundum dictamē intellectus, & libere nō ex necessitate naturae, ut quidam philosophorum opinati sunt. Vnde in Prouerbij dicitur, Dominus sapientia fundauit terram stabiluit caelos prudentia, quoniam in aeternum misericordia eius. (6) QVI firmavit,] hoc est, firmiter collocauit [TERRAM super aquas] maris oceani, seu ceterorum fluminum. Non quod terra operiat aquas, vel omnibus partibus earum superior sit, sed quoniam ripae terrae supereminent aquis. Vel dicitur terra firmata super aquas, hoc est, iuxta aquas, quemadmodum dicimus, Colonia sita est super Rhenum. Sicque, (ut ait Cassiodorus) Iesus fatigatus ex itinere sedit super puteum. Porro in omnibus versibus istis subintelligendum est, Confitemini domino, ut sit sensus, Qui firmavit terram super aquas, id est, confitemini domino qui firmavit terram super aquas. Et ita in alijs, quoniam in aeternum misericordia eius. (7) QVI fecit luminaria magna,] quemadmodum in Genesi dicitur, Fecit deus duo luminaria magna. Luminare maius ut praesset diei, & luminare minus ut praesset nocti, quoniam in aeternum misericordia eius. Et hoc est, quod modo subiungitur. (8) SOL in potestatem diei,] hoc est, ut suo splendore ac motu diem causaret, quoniam in aeternum misericordia eius. (9) LUNA & stellae] fecit [in potestatem noctis,] hoc est, ut nocti praesent, aerem aliquantulum illustrando, ne sint omnimoda atque palpabiles tenebrae tempore noctis. Omnia haec fecit deus in intellectu. Denique iuxta intelligentiam spirituales fecit deus caelos, id est, ciues caelestes & homines, spirituales, conuersationem in caelo habentes, in intellectu, dando eis cognitionem supernaturalem ac mysticam. Qui firmavit terram, id est, ecclesiam, super aquas, id est, fidem lauachrumque; baptismi in quo peccata donantur, & virtutum firmitas baptisato infunditur. Qui fecit luminaria magna, scilicet solem, id est, Christum secundum quod homo est, in potestatem diei, id est, ut homines virtuosos, perfectos, atque praecelarios illustret, sine aduocato intercedente ac mediante. Propter quod dominus ait, Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae, scilicet Christus, Lunam, id est, virginem gloriosam, sanctam Mariam, de qua dicitur in Canticis, Quae est ista quasi aurora confurgens, pulchra ut luna & stellae, hoc est, Apostolos atque doctores, de quibus dictum est. Qui multos erudiit ad iustitiam, quasi stellae fulgebunt in perpetua aeternitate, in potestatem noctis, id est, ad intercedendum pro peccatoribus, ut sint intercessores & aduocati miserorum: quod maxime competit virgini benedictae, reginae, ac matri misericordiae. Vel sic, Qui fecit solem in potestatem diei, hoc est, qui donum sapientiae dedit perfectis. Lunam & stellae, id est, inferiora dona spiritus sancti, in potestatem noctis, hoc est, imperfectioribus ea infudit, non quod dona spiritus sancti sint diuersa, imò qui vnus sortitus est, omnia sepe adeptus est. Sed quia in viris perfectis donum sapientiae magis abundat. (10) QVI percussit Aegyptum,] hoc est, habitatores Aegypti [cvm primogenitis eorum] occidendo omne primogenitum in hominibus atque pecoribus, quoniam in aeternum misericordia eius. (11) QVI eduxit Israel de medio eorum,] videlicet Aegyptiorum, cuius educationis forma subiungitur. (12) IN manu potenti,] hoc est, operatione virtuosa, quantum ad minora miracula, quae Magi quoque Pharaonis fecerunt, [ET BRACHIO excelso,] id est, operatione supernaturali atque terribili, quantum ad maiora miracula quae illi facere non valebant, quoniam in aeternum, &c. Quae omnia in lib. Exodi plenius continentur. Spiritualiter autem educit deus Israel, id est, electos de medio eorum, id est, de hoc mundo fallaci, & societate ac vita hominum mundanorum, sicut superius dictum est, Protexisti me à connentum malignantium. Ad quam educationem hortatur nos Apostolus, Deponite vos secundum pristinam conuersationem, veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, & renouamini spiritu mentis vestrae. Vnde iterum ait, Exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis, scilicet per consensum. Sic autem deus educit electos, in manu potenti & brachio excelso. Nam & quosdam compellit intrare, & quosdam conuertit per miracula, quosdam per inspirationem occultam, quosdam per alias supernaturales ac admirabiles vias, prout multi nostrum vere experti sunt. (13) QVI diuisit mare rubrum in diuisiones,] id est, in partes à se inuicem distantes atque partitas. Sicut in Exod. legitur. Dixit dominus ad Moysen, Tolle virgam tuam & extende manum tuam super mare: & diuide illud. Et post pauca, Abstulit deus illud flante vento vehementissimo. Quidam autem eo, quod nunc dictum est pluraliter, in diuisiones, asserunt mare rubrum fuisse diuisum in duodecim partes secundum numerum

Pfal. 71. 2. Thef. 2. Apoc. 13. Prouer. 3. Iohā. 5. Genesi. Exod. 10. Mystice. Malac. 2. Cant. 6. Dan. 10. Exod. 11. Exo. 7. 8. Psal. 63. Eph. 4. 2. Cor. 6. Exod. 14.

tribuum Israel, ita quod quilibet tribus fuit per viam specialem, sed hoc alijs non videtur: propter E. quod dicunt sic esse intelligendū, quod nunc dicitur mare diuisum fuisse in diuisiones, id est, in partes duas, ita quod aquæ a se diuisæ & consolidatæ erant filijs Israel pro muro à dextris, & à sinistris, quoniam in æternum misericordia eius. ¶ (14) E T E D V X I T Israel, hoc est, populum Iudæorum [P E R medium eius,] videlicet maris rubri. Non quod ibant per ipsam aquam, sed per locum aren- tem, in quo paulo ante aqua maris currebat. Vnde in Exodo legitur, Filij Israel ambulauerunt per medium siccæ maris. Dicitur autem mare hoc rubrum, non quod aqua sit rubra, sed quoniam rubræ apparent propter terram rubram super quam fluunt, quoniam in æternum misericordia eius. ¶ (15) E T excelsit, hoc est, submersit & interfecit [P H A R A O N E M] regem Aegypti, [E T virtutem,] id est, exercitum [E T V S in mari rubro] dum pericuebantur filios Israel, prout in Exodo scriptum est, Inuoluit eos dominus in medijs fluctibus, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum, quoniam in æternum misericordia eius. ¶ (16) Q V I traduxit populum suum [Israeliticum] P E R de- sertum [annis quadraginta, quoadusque consumeretur omnis generatio quæ murmurauit cõtra do- minum, quoniam in æternum misericordia eius. Spiritualliter diuidit deus mare rubrum, hoc est, se- culum istud amaritudine vitiõrũ & fluxu luxuriæ plenum, in diuisiones, dum per varias vias electos suos educit ad vitam religiosam, seu patriam beatorum. Excussitque Pharaonem, id est, diabolum, & virtutem eius, videlicet, angelos satanæ, in mari rubro, hoc est, in fonte baptismatis Christi sanguine rubricati, quia virtute baptismi superatur potestas diaboli, & vasa sua sibi tolluntur, Christo quoque incorporantur. Traducit etiam deus populum suum fidelem, per desertum, id est, mundum istũ vir- tutibus destitutum, illuminando corda eorũ ne errent in via. ¶ (17) Q V I percussit reges magnos, &c. Hic locus vsque ad id, Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, &c. in præcedenti psalmo lite- raliter ac spiritualliter expositus est. In persona itaque Israeliticæ plebis loquens Propheta adiecit, ¶ (18) Q V I in humilitate nostra, hoc est, in afflictione qua ab Aegyptijs opprimebamur, & in humil- itate qua ad deum pro liberatione clamauimus [M E M O R fuit nostri,] id est, per effectum misericor- diæ suæ ostendit se memorem nostri fuisse, erueno nos, quoniam in æternum misericordia eius. ¶ (19) E T redemit nos ab inimicis nostris [Aegyptijs. Moraliter quoque memor fuit, & est deus ecclesiæ suæ, omnisque Christiani in sua humilitate. Siue per humilitatem intelligatur oppressio tri- butationis siue interior humiliatio mentis: de qua Petrus nos admonet, Humiliamini sub potenti ma- nu dei. Et redemit nos ab inimicis nostris, inuisibilibus (puta demonibus) precio proprii sanguinis: Sicut ait Apostolus, In fide viuo filij dei, qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me. Et Petrus in- ducit, Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis, sed precio sanguine Christi. ¶ (20) Q V I dat escam omni carni, hoc est, omni animali. Ponit enim partem pro toto. Omnibus autẽ vi- uentibus vita sensitiua prouidit deus per seipsum, vel causas secundas de necessarijs ad viuendum. ¶ (21) Quemadmodum dicit Saluator, Respicite volatilia cæli, quia non serunt, neque metunt, & pater ves- ter cælestis pascit ea. Et iterum, Nonne quinque passeris veneunt dipondio, & vnus ex illis non est in obliuione coram deo? Maledictus est ergo error eorum, qui omniscientiam aut prouidentiam dei negauerunt aut negant, quoniam in æternum misericordia eius. ¶ (22) C O N F I T E M I N I D E O cæli. Specialiter deus vocatus est deus cæli. Primo, quoniam inter corporales creaturas cælum ex- cellit. Secundo, quoniam dominus testatus est, Cælum mihi sedes est. Tertio, quoniam in cælo deus excellentius operatur, clariusque conspicitur, quoniam in æternum misericordia eius. ¶ (23) C O N F I T E M I N I domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius] Ecce psalmum in com- parabili iucunditate plenum audiuimus, qui vtique deum amantibus, eiusque misericordiam cogno- scentibus, & expertis dulciter sapit. Et quid miseris nobis esse aut dici potest suauius, nisi quoniam in æternum misericordia eius? Propter quod decet nos toties spiritualliter exhilarari, atque diuino a- more succendi, quoties canimus, quoniam in æternum misericordia eius. Inuitat autem nos psalmus iste ad reuerentiam creatoris, dum eum appellat deum deorum, & dominum dominorum, dum insu- per magnalia eius describit, & ipsius iustitiã tam euidenter cõmendat. Misericordiã igitur dei sem- per memores simus, & deo altissimo grati ac reuerenter subiecti esse curemus. Et quicquid boni in nobis est, quicquid mali euasimus, quicquid boni peregrimus, totum misericordiã dei cordialissime ascribamus, dicentes ex animo illud Ieremiæ, Misericordiã domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Illud quoq; Esaiæ, Miserationũ domini recordabor, laudem do- mini super omnibus quæ reddidit nobis dominus, & quæ largitus est nobis secundũ indulgentiã suã.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXVI.

EXPOSITIO TITVLI.

A Signatur autem psalmo huic pro titulo, Psalmus Dauid propter Ierem, quia in psalmo præ- senti tractat Dauid de his de quibus Ierem. copiosius prophetauit & scripsit. Loquitur enim de templi destructione atque Iudaici populi captiuitate, quas Ierem. in Thren. abundanter describit ac plangit. In persona itaque populi Iudæorum captiui loquitur Propheta.

PRECATIO.

Te miserante domine redeuntes de Babylone, id est, de peccatorum confusione, ut pater benignus nos suscipe, teq; inspirante excessus nostros fac ad petram Christum confutendo plenius allidere: ut de cælesti Sion canticis digni tibi can- temus hymnum iubilationis.

A EXPOSITIO psalmi iuxta sensum literalem. V P E R flumina [inquit] B A B Y L O N I S, hoc est, iuxta aquas Chaldæe, in qua flumina multa decurrunt [I L L I C sedimus,] id est, habitauimus septuaginta an- nis, sicut Ierem. prædixit. Vnde communiter dicimus, Ille sedit ibi annos tres, Ierem. 25 hoc est, habitauit. Et iuxta talem modũ loquendi ait Moyses, Sedistis in Cades Deut. 1 Barnæ multo tempore, [E T fleuimus] propter nostrã captiuitatẽ. Magis tamen propter templi destructionem, sicut subiungitur [D V M recordaremur] tui õ [S I O N,] id est, tẽpli à Salomone cõstructi, à Babylonijs verò destructi in mon- te Sion. ¶ (2) In salicibus hoc est, inter arbores in fructuosas & aridas [I N medio eius,] id est, quæ fuerunt in medio Babylonijs [S V S P E N D I M V S organa nostra,] id est, ab om- ni cantico iucunditatis cessauimus. Non solũ propter recordationẽ Sion, sed etiam ¶ (3) Q V I A illic interrogauerũt nos qui captiuos duxerũt nos verba cantionũ, scilicet Babylonijs, seu Chaldæi. ¶ (4) E T qui abduxerunt nos] à terra patrũ nostrorum in Babylonem, dicentes [H Y M N V M canta- tate nobis de canticis Sion,] quæ canere solebatis in tẽplo Hierusalem. Hoc dixerũt irridẽdo, & no- stro planctu congaudendo, nostramque tristitiam exaggerando. Nos autem respondimus eis. ¶ (5) Q V O M O D O cõtabimus caticum domini, hoc est, laudes diuinas] I N terra aliena, id est, in Chal- dæa idololatriæ dedita? Hoc nempe non decet, ne videamur non curãtes de nostra translatione tem- pli que destructione. Idcirco cũ iuramento affirmo. ¶ (6) S I oblitus fuero tui Hierusalem] ego popu- lus in deo translatus, id est, si defiero tuam deualationẽ deflere, vel pro tua reparatione orarẽ [O B L I - V I O N I detur dextera mea] .i. ego ipse seu tota virtus mea obliuioni tradatur à deo, ita quod pereat. ¶ (7) A D H A R E A T lingua mea faucibus meis] in tantum quod loqui non possim] s I non memi- nero tui] orando vt reedificeris. ¶ (8) S I non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ, hoc est, nisi ipsa Hierusalem fuerit mihi prima causa seu principiu quoddam lætitiæ, non in quãtum destructa est, sed prout concipio eam vt reedificandam, ita quod in spe reparationis eius prius lætor quam in alijs inferioribus rebus. Vel sic, S I nõ proposuero, &c. id est, si eueniente mihi causa lætan- di nõ prius meminerõ Hierusalem, dolendo de eius destructione, atq; orando pro ipsius restauratio- ne: tunc prædicta mala quæ imprecatu sum, mihi contingant. ¶ (9) M E M O R esto domine] ad vl- ciscendum] F I L I O R V M Edom, hoc est, Idumæorũ descendentium ab Esau fratre Iacob: qui Esau Gen. 25 alio nomine dicitur Edom] I N die Hierusalẽ, id est, memor esto õ domine iniquitatis eorũ, quam fecerunt in die, hoc est, tempore destructionis Hierusalem, quod fuit tẽpus vindictæ ipsius. ¶ (10) Q V I filij Edom] I C V N T, hoc est, locuti sunt Babylonijs] E X I N A N T E, exinanite, id est, hu- miliate atque destruite Hierusalem, [V S Q V E ad fundamentũ in ea,] id est, funditus eam deijcite. Si- cut enim Esau persecutus est Iacob, sic Idumæi pene semper molesti fuerũt Iudæis. Vnde Abdias ait ad populum Idumæorum, Propter iniquitatem in fratrem tuũ Iacob operiet te cõfusio, & peribis in æternum. In his ergo versiculis orauit Propheta pro iusta vltione Idumæorũ, qui consilio auxilioq; fuerũt Chaldæis cõtra Iudæos. Nunc prophetat de Chaldæorum deiectione. ¶ (11) F I L I A Baby- lonis misera, hoc est, õ infelix gens Babylonijs] B E A T V S est ipse deus [Q V I retribuet ibi] per Cy- rum regem Medorũ, & Dariũ regem Persarũ [R E T R I B V T I O N E M tuam,] id est, iustam vin- dictam pro tuis sceleribus [Q V A M,] id est, cui similem [R E T R I B V I S T I nobis] exigentibus no- stris peccatis. Sicut enim Chaldæi destruxerunt Ierusalem & populũ eius interfecerunt, sic Persæ ac Medi euerterunt funditus Babylonem, & habitatores eius peremerunt. ¶ (12) B E A T V S Q V I te- nebit & allidet paruulos suos ad petram, hoc est, vere felix est deus, qui per Medos ac Persas tene- bit per pedes, & allidet, id est, confringet, occidet, & cõteret, paruulos suos, id est, pueros & infantes Babyloniõrum: qui dicuntur paruuli dei, quia ab eo creati, ad petram, id est, parietem saxeam. Persæ enim & Medi ex nimia crudelitate tenuerũt & alliserunt hoc modo paruulos Babylonijs, quod do- minus apud Esaiam prædixit, Suscitabo super vos Medos, qui argentum non quarant, nec aurum, & lactentibus non miserebuntur. Rursusque, Infantes eorum allidentur in oculis eorum. Hanc autem vltionem petit Propheta zelo iustitiæ, conformando cor suum æquitati diuinæ: petiq; vt in præsen- ti puniantur, ne pluribus noceant, grauius peccent, & damnabilius pereant.

EXPOSITIO Tropologica eiusdem Psalmi.

D M Ystice verò per Babylonẽ significatur seculum præsens cõfusione vitiõrũ repletũ. Babylon nanque interpretatur confusio. Vnde Petrus in fine primæ suæ Canonice Romã nominat 1. Pet. 5 Babylonẽ, dicendo, Salutet vos Ecclesia quæ est in Babylone collecta. Sancti itaq; qui hoc mundo tanquam exilio quodam vtuntur, non habetẽs hic manentem ciuitatẽ, sed futurã inquirentes, huius miserimæ vitæ incolatum deplangũt, & dicunt, Super flumina Babylonijs, hoc est, iuxta diui- tias atque delicias huius mundi, quæ tanquã flumina currũt ac defluunt: illiẽ sedimus, tanquã exules in humilitate præcipua: & fleuimus, præ desiderio patriæ cælestis: dum recordaremur Sion, hoc est, dum contẽplaremur gaudia triumphantis ecclesiæ, deũ facie ad faciem specularis. Hoc cõuenit his qui cũ Apostolo cupiunt dissolui, & esse cũ Christo, qui promissiones cælestes à longe aspiciũt & fa- lutant, contentes, quoniã peregrini & hospites sunt super terrã. Possunt quoque per flumina Baby- lonis intelligi rõtationes, persecutionesq; mundi. De quibus fluminibus dicitur in Threnis, Inun- dauerũt aquæ super caput meũ. Super hæc flumina sedent electi, dum in seculo isto plurimas sustinẽt aduersitates, persecutions, pœnas, ac tentationes, & flent dum recordantur paradisi vnde eieci sunt & patriæ ad quam tendunt, dicentes illud, Infelix ego quis me liberabit de corpore mortis huius? In Rom. 7.

falicibus, hoc est, inter homines infructuosos, vitiosos, & seculares, qui significantur per falices, quæ sunt arbores infructuosæ, & aridæ, in medio eius, id est, in medio huius mundi conuersantes ac possiti, suspendimus organa nostra, hoc est, à prædicatione regni cælestis, & documentis sacræ scripturæ, quæ est organum nostrum, cessauimus, quoniam spes nulla fuit proficiendi. Vnde scriptum est, **Vbi non est auditus, non effundas sermonem.** Et alibi, In auribus insipientium ne loquaris, ne forte despiciant doctrinam eloquij tui. Hinc dominus ait Ezechieli, Linguam tuam adhærere faciã palato tuo, & non eris quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Vel, Suspendimus organa nostra, id est, interdum ad tempus cessauimus à laude dei iucunda, & contemplatione cælestium propter dolorem priorum defectuum, compassionemq; proximorum quos ire conpeximus per abrupta & deuia vitiorum. Nam & Apostolus ait, Flete cum flentibus. Et beati qui lugent. Quia illic, hoc est, in Babylonia, scilicet in mundi vanitate, interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, id est, homines pestilentes qui suo exemplo pestifero conati sunt nos inducere in feruitum peccati, & captiuitatem diaboli, verba cantionum spiritualium ex derisione: vel cantionum secularium, quatenus cum ipsis cantaremus, gauderemus, & epularemur. Et qui abduxerunt nos, affectu vel effectu à deo à iustitia, à recta ratione, hymnum cantate nobis de canticis Sion, id est, ostendite nobis vera esse quæ prædicatis de inuisibilibus bonis. Rationem reddite nobis quid sit anima, quid vita futura, quid infernus, quid paradisi. Hoc dicunt illi de quibus alio loco dictum est, Non est qui agnitus sit reuerfus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus tanquam non fuerimus. Venite ergo & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Et illud, Comedamus & bibamus: cras enim moriemur. Istis igitur respondent electi, Quomodo carabimus canticum domini in terra aliena? id est, qualiter loqui poterimus verbum dei hominibus vanis, illud spernentibus: qui sunt terra aliena, quoniam non coluntur à deo per gratiam, sed à dæmonibus per suggestionem indignam. Hinc nanque ait Saluator, Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras ponatis ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Denique licet homo fidelis, ita organa sua suspendat fortiter, tamen semetipsum astringit & obligat, quod nequaquam velit obliuisci cælestis Hierusalem. Dicit enim, Si oblitus fuero tui ò Hierusalem ciuitas dei summi non manufacta, sed æterna in celo purata, nõ quærẽdo te cogitatu, verbo & opere: obliuioni detur dextera mea, hoc est, salus mea dispereat, & virtus mea deficiat. Adhæreat lingua mea faucibus meis, vt sim spiritaliter mutus, non loquendo verba vtilia, si non meminero tui, sed rebus terrenis inhæsero. Si non proposuero Hierusalem, cælestem, in principio lætitiæ meæ, ita quod ipsa sit mihi præcipua causa gaudendi in hoc mundo, quemadmodum ait Apostolus, Spe gaudentes. Et item, Gloriamur in spe gloriæ filiorum dei. Vel in principio lætitiæ meæ, ita quod propter nullam carnalem aut secularem delectationem mihi occurrentem, omittam plorare desiderio huius Hierusalem, vel de eius expectatione delectationem mihi occultare. Hæc autem dicuntur non imprecondo malum, sed prænuiciando quale malum futurum sit ei qui obliuiscitur supernæ Hierusalem. Deinde loquitur contra hostes ecclesiæ. Memor esto domine filiorum Edom, hoc est, hominum terrenorum, in die Hierusalem, id est, tempore quo persequuntur ecclesiam militantem. Edom enim interpretatur sanguinea seu terrena. Vel in die Hierusalem, id est, tempore generalis iudicij, quando electi separabuntur à reprobis, separatione æterna atque perfecta. Orat itaque vt impiorum malignitas reprimatur, & ecclesia liberetur. Qui dicunt exinanite, exinanite, hoc est, ecclesiam dei cite, fideles subuertite, vsque ad fundamentum, id est, fidem existentem, in ea, hoc est, in ecclesia. Conatur enim nonnulli non solum opera bona, sed etiam fidem electorum euacuare ac dissipare. Filia Babylonis, id est, gens mundana, ciuitas impiorum, vrbs synagogæ que satanæ, misera: Beatus est iustus iudex deus omnipotens, qui retribuet tibi retributionem tuam, hoc est, iustam pœnam, quam retribuisti, id est, inflixisti, nobis, iniuste persequendo populum dei. Eadem enim mensura qua mēsi fueritis remetietur vobis. Vnde apud Iohēlem dominus ait, Cito velociter reddam vicissitudinem super caput vestrum. Solet autem scriptura per filiam, totum populum designare: sicut dum per Esaiam dicitur, Descēde, sede in puluere filia Babylon. Beatus est deus iudex qui tenebit, id est, comprehendet, & allidet paruulos suos, hoc est, inuidos, ecclesiæ inuidetes & ceteros impios, qui sunt paruuli sensibus atque virtutibus. Sunt etiam paruuli, viles, & indigni diuino iudicio, quanuis propria æstimatione magni existant. Proprie verò inuidi dicti sunt paruuli: iuxta illud, Paruulum occidit inuidia. Hi autem sunt paruuli dei quantum ad esse naturæ, seu ratione creationis. Sunt tamen paruuli dæmonum quantum ad culpam & operationem. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Allidet itaque, id est, destruet & damnabit paruulos istos, hoc est, vagos fluctuantes, spiritali magnitudine carentes, ad petram, hoc est, Christum, qui (teste scriptura) est reprobis lapis offensionis, & petra scandali. Vel, ad petram, id est, ad fundum inferni: quando dicitur est eis, Ite maledicti in ignem æternū. Hortatur nos spiritus sanctus in psalmo præsentem hunc mundum despiciere, omnem florem ac prosperitatem ipsius, vanitatē, fallaciamque putare, secularem lætitiã, consolationem carnalem, & omnem mundanum amorem funditus extirpare: ad cælestia quoque cum ardenti affectu ac lachrymis suspirare, æterna diuinæque bona incessabiliter contemplari, gaudiorum cælestium & inuisibilium promissorum nullatenus obliuisci. Quoniam deum amare & ista appetere est ad patriam tendere, & tanto amplius festinamus, tanto celerius ad supernam Hierusalem imus, quanto ista feruentius desideramus: quæ vtiq; nequeunt feruere diligere, nisi mundus spernatur. Ideo nanque admonemur, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis autem diligit mundum, non est charitas patris in eo. Et quid clarius dici potuit à beato Apostolo?

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXXVII.

EXPOSITIO TITVLI.

Habet autem psalmus iste nunc declarandus hunc titulum, Psalmus ipsi Dauid, id est, psalmus iste à Dauid conscriptus, conuenit ipsi Dauid, hoc est, omni fideli ac deuoto, vel toti ecclesiæ: in cuius persona loquens beatus Propheta ait,

PRECATIO.

Ambulantes in medio tribulationis nos domine uiuificare digneris, suspirantes ad te, & te inuocantes, operam tuam tuarum ne despicias: sed tua nos miseratione saluos facias.

EXPOSITIO PSALMI IUXTA SENSUM LITERALEM.

CONFITEBOR tibi domine] Cōfessione laudis & gratiarum actionis [IN toto corde meo,] id est, cunctis viribus animæ meæ, loquendo de viribus eius superioribus ac diuinis, videlicet intellectu & voluntate, id est, attente & affectuose, fideliter & ardentem te laudabo. Vel, In toto corde meo, id est, corde omnino conuerso ad te, adherenteque tibi, ita quod pro nulla parte erit cōuersum ad terrena, vana atque carnalia: sed amor tuus illud totaliter possidebit, sicque affectu puro, ingenti ac integro tibi ò domine cōfitebor, [QUONIAM] audiisti verba oris mei,] hoc est, preces meas implesti. Beati qui taliter domino confitentur, qui in illo summo vno, quod solū necessariū est, omne desiderium cordis sui stabiliunt, qui omnem affectionem circa creatura ad dei amorē perordinant, quorū animas nulla turpis affectio maculat. (2) IN conspectu angelorū psallam tibi,] hoc est, dum psallo tibi, cōsiderabo angelorum venerandam præsentiam, qua vel tibi assistunt, vel mihi præsentem sunt, & ita in eorū conspectu incipsum constituendo psallam tibi cū reuerentia magna: quippe cui angeli sancti cum tremore assisunt, [ADORABO] ad templum sanctū tuum,] id est, te adorando dirigam oculū mentis meæ ad tēplum illud altissimū, id est, cælum empyreum, seu triumphantem ecclesiam, in qua per gloriam habitas. De quo tēplo Moses ait, Habitaculum eius sursum. Sed obuiare videtur quod dicit Iohānes, Templum non vidi in ea, videlicet in ciuitate superna Hierusalem illa cælesti. Dominus enim deus omnipotēs templum illius est & agnus. Et respondendū quod in ea non est templum, prout templum est domus orationis, pro propria salute. Non enim beati pro sua salute precantur. Vnde Saluator ait, In die illo non rogabitis quicquā in nomine meo. Dicit autem deus & agnus, scilicet Christus templum illius, quia triumphans ecclesia habitat in deo & Christo per beatificam fruitionem. Nihilominus cælum empyreū templum dei dici potest, quoniã incessanter offertur sibi in eo sacrificiū laudis. Similiter ecclesia triumphans, quia in ea habitat deus per gratiam consummatam, [ET] confitebor nomini tuo,] id est, tibi. (3) SUPER misericordia tua,] hoc est, de gratia & beneficijs mihi & alijs à te clementer collatis, [ET] veritate tua,] hoc est, vera impletionem qua nobis miseris es, sicut dixisti ac promissisti. Vel, veritate tua, hoc est, de tua iustitia, qua impios dereliquisti & condemnasti. Bonos autem coronasti, & tu feliciter conuixisti [QUONIAM] magnificasti super omne,] id est, omnibus rebus maius & excellentius ostēdisti [IN] omnem sanctum tuum,] id est, teipsum, faciendo mirabilia quæ nulla valeat agere creatura. Vel, magnificasti, id est, exaltasti super omne nomen cælestium, terrestrium, & infernorum, sanctum tuū, hoc est, Christum. De quo dictū est ante. Non dabis sanctum tuū videre corruptionē. De quo & alibi habetur, Vngatur sanctus sanctorū. De quo ipse quoque; diabolus à veritate conuictus cōpulsus est dicere, Scio quia sis sanctus dei. Sicut enim dicit Apostolus, Deus exaltauit illum, & dedit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. (4) IN quacunque die] naturali quæ noctem includit, hoc est, quacunque hora: imò quocunque momento huius diei [IN] vno cæuere te exaudi me] quod si exaudieris me [MULTIPLICABIS] in anima mea virtutem,] hoc est, spiritali perfectionem. Nam & virtutes cōnexæ sunt, & dum deus vnam infundit omnes largitur. Dum autem existentem in gratia exaudit, virtutem gratiæ quæ habetur, multiplicat, eam confortando atque augendo. (5) CONFITEANTUR tibi domine] confessione duplici, scilicet laudis & culpæ, videlicet te laudando, & se accusando [OMNES] reges,] id est, principes [TERRARUM] seu omnes reges, id est, vniuersi qui per rationis imperium regunt seipsum, subijciendo carnem spiritui, sensualitatem rationi, rationemque deo [QUI] audierunt] ex ore prædicatorum, [OMNIA] verba oris tui] quæ in sacra continentur scriptura. Distributio autem horum nominum, omnes & omnia, intelligenda est hic pro generibus singulorum, non pro singulis generū. Quia nec absolute omnes reges ad fidem conuersi sunt, nec omnes cōuersi omnia verba dei simpliciter audierunt. Sed quidam de omni genere regum cōuersi sunt, & omnes quædam de omni genere verborum dei audierunt. (6) ET cantent in vijs domini,] id est, in obseruationibus præceptorum diuinorum, cantandoque dicant [QUONIAM] magna] imò immēsa est [GLORIA] domini,] .i. excellentia, beatitudo, lætitia dei. Plena nanq; est omnis terra gloria dei. Vbi per gloriam possumus intellegere gloriosa opera creatoris. Vnde in libris mosi sæpius legitur, Apparuit filijs Israel gloria domini, & implebitur omnis terra gloria domini. (7) QUONIAM] excelsus dominus,] Est enim laudabilis & supergloriosus & superexaltatus in omnibus seculis. Et ait scriptura, Dominus excelsus & sublimis, habitas æternitatē, & sanctum nomē eius. Est autē deus excelsus, nõ loco, sed dignitate. Nihilominus ipse est super omnia, non elatus, sicut est infra omnia non oppressus, [ET] humilia] corda [RE]spiciam,] oculo pietatis per approbationē. Quemadmodum per Esaiam dicit, Ad quem respiciam,

Psal. 85
Lucę 10
Deut. 35
Apo. 2. 1.
Iohā. 16
Amos 7
Psal. 15
Dan. 9
Marc. 1
Luc. 4
Philip. 2
Esa. 6
Exod. 16
Esa. 40
Dan. 3
Esa. 57
Psal. 109
Esa. 66

Prou. 15 Amos 5 Prou. 15 i. Cor. 10 Deut. 32 Rom. 17 Efa. 59 Eccl. 7 nifi ad pauperculum & cōtritum spiritu? [E T ALTA,] id est, corda superba [A LONGE,] id est, per reprobationem [C O G N O S C I T.] Non enim adest eis per gratiam. Propter quod Salomon, Longe, inquit, est dominus a peccatoribus. Cognoscit itaq; alta: iuxta illud, Cognoui multa scelera vestra. Et alibi scriptum est, In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos. Sed hoc interest, q̄ hu miles respicit de prope, superbos autem a longe. ¶ (8) S I ambulauero,] id est, conuersatus fuero & afflictus [I N medio tribulationis] a mundo seu dæmone mihi infligat [V I V I F I C A B I S M E] per gratiam, ne spiritaliter moriar aut succumbā. Hoc est verbū bonę spei ex magna ad deum charitate, fiduciaque procedens, [E T SUPER,] id est, contra [I R A M inimicorum meorum] visibilibus ac inuisibilibus [E X T E N D I S T I] & (vt spero) extendes [M A N V M tuam,] id est, potentiam tuam diuinam, reprimendo eorum malignitatem, [E T saluum me fecit] a tentationibus atque periculis [D E X T E R A tua,] id est, gratiosa tua præsentiā, seu potestas diuina, non sinens me vltra vires tentari, sed faciens cum tentatione prouentum, videlicet prestans requiem pro labore, coronam pro pugna, gratiam pro mercede. ¶ (9) D O M I N V S retribuēt pro me] omnia æquanimitē patiente, dando aduersarijs debitam pœnam damni ac sensus, pro peccato commisso in me, sicut & alibi ait, Apostolusque allegat, Mihi vindictam & ego retribuam. Et ne hoc videatur dictum ex crudelitate seu zelo vindictę, sed potius ex pura intentione, subiungit, [D O M I N E misericordia tua in seculum,] id est, æternaliter permanet, nec deficere potest in miserendo: iuxta illud, Non est abbreviata manus domini; vt saluare nequeat. Ideo domine, [O P E R A manuum tuarum,] id est, creaturas rationales, a tua sapientia atque potentia, [N E despicias] iuste, sed salua benigne. In hoc igitur verbo etiam pro aduersarijs deprecatur, ne a deo spernantur. Quoniam quem ille despexerit, nullus corrigere potest. Ecce psalmus iste spiritali lætitia plenus, laudibus dei redundat, & vt eum digne atque deuote mereatur cantare, eonandū est nobis vt omnes affectiones nostrę ordinentur ad deum, ita quod amor dei totaliter cor nostrum possideat, sicque domino angelorum reuerenter psallamus, memores semper dei ac angelorum præsentię.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXXVIII.

EXPOSITIO TITVLI.

Reponitur insuper psalmo nunc elucidando titulus talis. In finem psalmus Dauid, id est, psalmus iste in finem, qui Christus est, nos dirigens, conuenit prophete Dauid, sicut & cæteris iustis. Et ascribitur ei tanquam auctori, sed Christo significato per Dauid vere & proprie congruit. Sancti enim doctores, Hilarius, Augustinus, & viri catholici, Cassiodorus, Hugo, exponunt hunc psalmum de Christo, partim de ipso ratione suę personę, partim verò ratione corporis sui mystici. Laborandum tamen videtur, vt quantum fieri potest, totus exponatur de Christo, & totus de membris ipsius. In persona igitur Christi hominis loquens Propheta, ita exorsus est.

PRECATIO.

Domine virtus salutis nostrę exaudi uocē orationis plebis tuę. & in miserijs quibus affligimur, nobis assiste: ut ab omni malo te protegente erepti, securi seruiamus tibi.

EXPOSITIO psalmi literalis.

Matt. 4 Marc. 27 Heb. 4 Marc. 17 Mar. 1 Mat. 3 Luc. 3 Psal. 23 Gal. 3 Mat. 28 Zach. 3. D O M I N E] pater seu deus trinitas [P R O B A S T I M E,] id est, probatum, fidelem, & constantem me alijs ostendisti, per hoc q̄ permisisti me a diabolo tentari, a Iudæis irrideri, eademq; turpissima morte occidi: in quibus omnibus firmus & stabilis permāsi, propter quod in omnibus probatus innotui. Vnde ait de Christo Apost. Nō habemus pōtificem qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia. [E T cognouisti me] per approbationem, dicendo tempore baptizatiōis, transfiguratiōisq; meę. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite, sicut Euangelistę testantur [T V cognouisti,] id est, approbasti [S E S I O N E M] meam,] id est, humiliatiōem meam, quę factus sum opprobrium hominum & abiectio plebis, prout Apostolus dicit, Christus nos redemit de maledicto, factus pro nobis maledictum, [E T resurrectionē meam] factam tertio die post passionem seu glorificationem ac exaltationem meam. Horum enim vtrunq; summē complacuit deo. ¶ (2) I N T E L L E X I S T I cogitationes meas] humanas [D E longe,] id est, de cęlo, seu ab æterno [S E M I T A M] meam,] id est, euangelicam prædicationem, seu cōuersationem meam,] id est, partē seu sortē hereditatis meę, seu terminū operis mei [I N V E S T I G A S T I,] id est, tam diligenter ac intime attēdisti sicut ea quę inuestigantur. Inuestigatio autem proprie sumpta, prout importat discursum a noto ad ignotū, deo nō competit. Quod autem deus taliter inuestigauit semitam & funiculū Christi, constat ex eo q̄ tam frequenter ac euidenter per signa & verba confirmauit eius doctrinam. ¶ (3) E T omnes vias meas] quas ambulauī, & alios docui, scilicet præcepta atque consilia [P R A V I D I S T I] ab æterno [Q V I A non est sermo in lingua mea,] id est, respectu tuę infinitę sapientię & præcognitionis æternę, sum tanquā non valens eam plene exprimere. ¶ (4) E C C E domine, tu cognouisti omnia nouissima,] id est, vniuersa quę mihi in hac vltima mundi ætate acciderunt, videlicet incarnationem, prædicationem, persecutionem, passionem, ac cætera humanitatis meę mysteria, [E T antiqua,] id est, omnia quę a principio mundi de me dicta, scripta & præsignata sunt [T V formasti me] in vtero virginis, quo ad formam seruilem, seu corporis formationem, quod a spiritu sancto supernaturaliter ac instantaneè organizatū est, & formatū. Vnde apud Zach. legitur, Ego celabo sculpturam eius ait dominus, [E T posuisti super me manum tuam,] id est, potentiam tuam, confirmando me

A in te, mihi que in omnibus cooperando. Horum autem vtrumque insinuatur, vbi Christus ait, Do- Efa. 43 minus in vmbra manus suę protexit me, formans me ex vtero seruum sibi. ¶ (5) M I R A B I L I S FACTA EST S C I E N T I A tua ex me,] id est, increata tua scientia in anima mea facta est mirabilis mihi, & per me, id est, ex predicatione mea, & Apostolorum meorū, mirabilis facta est per mundum vniuersum, ita quod omnes fideles eam mirantur, cum sit infinita, dicentes illud Apostoli, O altitudo diuitiarum sapientię & scientię dei. Maxime verò apparet & facta est scientia dei mirabilis ex Christo, id est, ex his quę de eo scribuntur, videlicet ex hoc quod ipse vnigenitus filius dei incarnatus, passus, & mortuus est, quod deus per talem modum genus humanum redimere voluit, quod Christus causa pro nostra salute assumpsit, se cit, ac pertulit. De hac mirabili scientia dei apud Efa. 40: scriptum est, Cum quo iniit consilium, & instruxit eum, & docuit eum semitam iustitię, & erudit eum scientia: [C O N F O R T A T A E S T,] id est, capacitatē meam transcendit, [E T N O N P O T E R O A D E A M] vt ipsam perfecte comprehendam. Quauis enim anima Christi deum præ omnibus sanctis pene & in comparabiliter clarius videat, tamen in infinitum distat a perfectione intellectus diuini, qui solus diuinam scientiam plene cognoscit. Nullus verò intellectus finitus seu creatus, infinitam essentiam seu scientiam dei comprehendere valet comprehensione proprie dicta, qua aliquid cognoscitur quoad se totū, tam perfecte sicut ex sua natura cognoscibile est. ¶ (6) Q V O I B O A S P R I T V T V O, E T Q V O a facie tua fugiam?] Hęc ait Christus, non quod vnquam deum seruiliter timere timeret, ex quo procedit fugiendi affectus. Quemadmodum mulier adultera virum seruiliter timens cum fornicata fuerit, & hoc viro constiterit, appetit fugere: sed hoc dicit Christus, primo vt instruat nos deum semper timere, eo quod eius præsentiā nequeamus effugere. Secundo, vt ostendat se omnino paratum ad omnia patris mandata implenda vsque ad crucis patibulum, prout ad Philippens. habetur, Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, tanquam dicat, O deus quo ibo a spiritu tuo, id est, a te ipso qui spiritus es? Et quo a facie, id est, præsentiā seu cognitione tua fugiam? quasi dicat, Fugere nequeo: & si possem, tamen non vellem. Ideo dico, Ecce venio vt faciā voluntatem tuam deus. Et passione instante loquutus sum, Pater fiat voluntas tua. Quod autem fugere nequeo, patet. Nam ¶ (7) S I A S C E N D E R O I N C A E L V M T V I L L I C E S,] quoniam illic facie ad faciem videris, & ibi es domine in templo tuo per resplendentiam glorię tuę: [S I D E S C E N D E R O A D I N F E R N V M, A D E S,] non solum per essentiam, præsentiā, atque potentiam, sicut in cæteris, sed per vltionis effectum seu iustitię executionem. ¶ (8) S I S V M P S E R O P E N N A S M E A S,] id est, vires diuinę potestatis ad refugiendum [D I L V C V L O,] hoc est, valde mane in die paschę. [E T H A B I T A V E R O] post resurrectionē [I N E X T R E M I S] maris,] id est, in paradiso terrestri, iuxta finem mundi scito. Ibi enim Christus per dies quadraginta cum electis de limbo eductis moratus est, scilicet, a die paschę vsque ad diem ascensionis. Interdum vero discipulis suis apparuit, mōx que ad paradisum reuersus est. Ideo subditur, ¶ (9) E T E N I M I L L V C,] scilicet, ad paradisum [D E D V C E T M E] secundum quod homo sum [M A N V S I T V A,] id est, virtus diuina, per dotem agilitatis corpori meo concessam in die resurrectionis, quia tunc corpus glorificatum resumpsit. [E T T E N E B I T M E,] id est, in bono immobiliter conseruabit [D E X T E R A T V A,] id est, favorabilis, gloriosa atque omnipotens tua præsentiā, scilicet, tumentē. Vel, tenebit me, inseparabiliter in vnione personali ac naturali, dextera tua, id est, vnicum verbum tuum, seu filius tuus existens verus deus. Christi enim humanitatem tenuit verbum seu filius dei, vel ipsemet Christus secundum quod deus est. Sicut enim suscitauit semetipsum: sic tenuit naturam assumptam. Porro ante passionem tenuit verbum, humanam Christi naturam inseparabiliter quantum ad se. Quoniam nunquam separata est anima Christi aut corpus ipsius a verbo, ex quo primo assumpta sunt. Non autem quantum ad essentialia partes ipsius adiuicem. Nam in triduo mortis anima carōque Christi a se erāt disunctę. Post resurrectionem verò tenuit verbum naturam humanam Christi tam inseparabiliter, quod nec partes eius a se inuicem poterant separari. Propter quod dicit Apostolus, Rom. 6: Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Dicitur autem filius dei, dextera, & brachium dei: Efa. 52 iuxta illud Efa. 40, Parauit dominus brachium sanctum suum, in oculis omnium gentium. Ipse enim est virtus dei, & per ipsum facta sunt omnia. ¶ (10) E T D I X I] non assertiue aut dubitatiue, sed ironice, ad derisionem eorum qui me putabant detinendum in morte & igne, gehennę vt seductorem vendendum. [F O R S I T A N T E N E B R E] mortis, sepulturę, ac inferni [C O N C V L C A B V N T M E] hoc autem continuo remouet, subdens, [E T N O X,] id est, mors corporalis, vel sepultura, seu lymbus patrum, est [I L L V M I N A T I O M E A,] id est, causa & porta glorificationis meę. Vel, illuminatio mea, id est, res illuminata a me [I N D E L I T I I S M E I S] spiritualibus. Christus enim sua passione meruit tertia die resuscitari & glorificari, quę resuscitatio seu glorificatio apte vocatur illuminatio Christi: non interior seu mentalis, sed corporalis. Anima enim Christi semper æque clare deum conspexit. Corpus verò ipsius illuminatum est, animam resumendo, & dotem claritatis adipiscendo. Sic igitur nox, id est, mors, fuit Christo homini causa, id est, meritum & porta, id est, ingressus ad illuminationem prædictam: & hoc in delictis Christi, quoniam ista illuminatio delictosa fuerat ei, tanquam accidentale præmium eius. Lymbus vero inferni, seu sancti in eo contenti, qui dicti sunt nox propter carentiam glorię, & quia in tenebris erant, facti sunt illuminatio Christi, id est, res illuminata a Christo. Statim enim vt anima eius a corpore suo recessit, lymbum patrum ingressa est, & suo aduentu omnes illic spiritaliter illustrauit, imò Christus tunc eos visione dei per speciem beatificauit, quoniam pro originali peccato pœna fuit soluta: & totum istud fuit in delictis Christi, quoniam de plenitudine suarum delictiarum alios latificauit. Vel, nox ista fuit illuminatio Christi

Philip. 3 Ioan. 4 Psal. 39 Matt. 26

A. 2.

Rom. 6: Efa. 52 Iohan. 1.

in delictis eius id est, recipiendo illuminationem prædictam à Christo, posita sunt in delictis eius per-
 fruendo gaudijs Saluatoris. Hæc autem omnia vera esse, hinc liquet. ¶ (11) QVONIAM tenebræ,] de quibus iam dictum est, Forsitan tenebræ conculcabunt me, id est, caligo mortis & tenebræ corrup-
 tionis [NON OBSERVAVITVR à te,] id est, lumine tuæ reuivificationis, & claritate tuæ vi-
 ficationis non priuabuntur: sed me occisum resuscitabis, & tenebris sepulture reduces. [ET NOX] de
 qua dixi, Nox illuminatio mea [SICVT dies illuminabitur,] id est, mors corporis mei per resuscita-
 tionem ad lumen vitæ redibit. Nox etiam sepulture ad diem manifestæ apparitionis ducetur. Et
 nox, id est, caligo lymbi, sicut dies illuminabitur, me ad inferos descendente. [SICVT TENEBRÆ
 eius, ita & lumen eius.] Hæc sunt verba prophetæ, quodammodo rationem reddentis prædictorum,
 ut sit sensus, Sicut tenebræ eius, id est, sicut mors Christi, ita & lumen, id est, vita eius, id est, vtrumque
 æqualiter in diuina potestate constitutum est. Potest etiam accipi de tenebris lymbi & lumine eius,
 quod à Christo recepit. ¶ (12) QVIA TV] domine pater [POSSEDI] stitens meos, id est, car-
 nem meam seu corporalem naturam, vel interiorem sensitiuū appetitum ab omni macula culpæ præ-
 feruasti, faciendo conceptionem meam ac natiuitatem ab omni peccato originali, actualique libe-
 ram, nec permittendo vt vnquā inordinatus aliquis motus in anima mea, seu renibus esset. [SVSCÉ-
 PISTI ME DE VTERO matris meæ,] id est, à puncto seu hora qua vterum virginis sum egres-
 sus, tu indefinenter conseruasti & protexisti me, prout alibi testatus es, Ecce seruus meus, suscipiam
 eū. Vel, suscepisti me de vtero matris meæ, id est, miraculose eduxisti me de claufo vtero matris meæ
 benedictæ. ¶ (13) CONFITEBOR TIBI] cōfessione laudis deuotæ [QVIA TERRIBILIT-
 ER MAGNIFICAVIS ES,] id est, per horribilia opera tuam magnitudinem demonstrasti, te
 magnum esse probasti. In cordibus fidelium magnus & honorandus effectus es. Quauis hæc ope-
 ra horribilia, quibus deus magnificauit seipsum intelligi possint destructio mundi per aquas diluuij,
 submersio Pharaonis, deuoratio Dathan & Abyron, ac similia: tamen hoc loco specialiter designan-
 tur ea quæ circa Christum contigerunt. Terribiliter enim magnificatus est deus, quando in vitionem
 sanguinis Christi Iudæos tam horribiliter deuastauit, occidit, & nunc vsque affligit per Romanos.
 Denique terribiliter magnificatus est in passione Christi, quando à sexta hora vsque ad nonam te-
 nebræ factæ sunt super vniuersam terram, & petra scissæ sunt, & terra mota est, & monumenta aperta
 sunt, multique sanctorū resurrexerunt à mortuis. [MIRABILIA] sunt [OPERA TV] iam præ-
 dicta, & cætera quæ fecisti circa me: vel, quæ ego feci in nomine tuo, sicut sunt incarnatio, resurre-
 ctio de claufo sepulcro, ingressus ad discipulos ianujs clausis, ascensio quoque ad celos, & reliqua
 in sacro euangelio copiose descripta. [ET ANIMA MEA COGNOSCE]t [OPERA ISTA] [NIMIS,] id est,
 id est, valde eminenter & clare præ omnibus angelis atque hominibus. Neque enim angeli sancti præ-
 dicta dei opera comprehendere valent, præsertim incarnationem. Anima autem Christi valde excedit
 omnes beatos in cognitione istorum: imò de istis illuminat summos ordines supernorū spirituum,
 secundum Dionysiu. ¶ (14) NON EST OCCULTAVIM OS meum à te,] id est, ori meo non
 occultasti, neque ab intellectu meo abscondisti [QVOD FECISTI IN OCCULTO,] id est, ope-
 ra quæ in abscondito perpetrasti: imò occultissima quæque, quæ alijs abscondisti, mihi clarissime re-
 uelasti. Omnia enim præterita, præsentia & futura, vniuersa quoque mysteria gratiæ anima Christi
 cognouit. Potest autem per os intelligi intellectus animæ Christi, quo verbum cordis profertur: vel
 os eius corporale, quoniam Christus ore proprio prædicauit occulta opera dei. [ET SVBSTAN-
 TIA mea in inferioribus terræ.] Hæc est quod dixit supra, Infixus sum in limo profundi. Est igitur
 sensus, Substantia mea, id est, humana natura à me assumpta, in inferioribus terræ, id est, in mundo
 isto apparuit, vixit & fuit. Vel, substantia mea, id est, diuinitas mea, seu ego ipse, in inferioribus ter-
 ræ, id est, in hoc mundo conuersatus sum, & diuinitas mea, ad hæc infima se inclinauit per incar-
 nationem. Hinc Apostolus loquens de Christo, ait, Quod autem ascendit, quid est nisi quia pri-
 mum descendit in inferiores partes terræ? Vnde legitur apud Baruch, Post hæc super terram visus
 est, & cum hominibus conuersatus est. Vel sic, substantia mea, id est, corpus & anima fuerunt in in-
 ferioribus terræ. Nam anima fuit in limbo, & corpus in monumento. ¶ (15) IMPERFECTVM
 ME VM,] id est, naturales defectus quos assumpsit [VIDERVNT] OCVLIVS,] id est, sapiētia tua
 cognouit cur eos assumpsit. Nō enim habuit Christus imperfectum aliquod virtutis aut vitæ, sed in-
 detrahiles assumpsit defectus seu mala poenæ, vt nos ab eis erueret. [ET IN LIBRO TVO
 OMNES SCRIBENTVR,] id est, boni ac mali à te cognoscuntur. Per librum nāque intelligitur dei
 cognitio, in qua omnes firmiter continentur, sicut scriptura in libro. Quauis autem in libro seu no-
 titia prædestinationis diuinæ soli electi conscripti sint, tamen in libro diuinæ cognitionis vniuer-
 si scribuntur, imò & opera singulorum. Sicut à beato Iob dicitur, Scribis enim contra me amaritu-
 dines. Et Ecclesiasticus, Oculi, ait, domini multo plus lucidiores super solem, circūspicientes om-
 nes vias hominum. [DIES,] id est, homines spirituales, præsertim apostoli, de quibus præhabitu
 est, Dies diei eruat verbum. [FORMA VNTVR] per gratiam spiritus sancti exuendo veterem
 hominem cum actibus suis, & deserendo opera tenebrarum, vt sint filij lucis. Talibus nanque die-
 bus Paulus, Eratis (inquit) aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. [ET NEMO IN
 HIS,] id est, nullus homo in istis diebus sistere aut confidere debet, ita quod nemo in eis formabitur
 vt perfectionem aut nomen ab eis fortiat. Hoc est quod dicit Apostolus, Ego plantavi, Apollo
 rigauit, deus autē incrementū dedit. Neq; ergo qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incre-
 mentum dat, deus. Et item, Cum alius dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego ve-
 ro Cæphe, nonne homines estis? Nunquid in nomine Pauli baptizati estis? Hinc quoque vt in Actis

1. Cor. 12. Baruch 3. Iob. 13. Ecc. 25. Psal. 18. Coloss. 3. Ephes. 5. 1. Cor. 2. 1. Cor. 1. Act. 14.

A legitur, cum quidam voluissent sacrificare Paulo & Barnabæ tanquam dijs, eo quod Paulus à natiui-
 tate claudum sanasset, apostoli scisis vestibus suis responderunt, Viri quid facitis? & nos mortales Iere. 17
 sumus filiales vobis homines. Nemo ergo formatur in eis. Nam maledictus homo qui confidit in ho-
 mine. Deinde Christus ad deum patrem, seu totam superbeatissimam trinitatem, vnum verum sim-
 plicissimum deum, ait, ¶ (16) MIHI AVTEM,] id est, ad honorem meum [NIMIS] honorati
 sunt amici tui deus, id est, apostoli, & apostolici viri, qui omnia relinquentes, mea sunt assequuti ve-
 stigia, propter quod digni facti sunt amicitia tua. Hos enim deus multipliciter honorauit, dando eis
 varias gratias spiritus sancti, videlicet sapiētiam, omnium linguarum notitiam, gratiam curationum, Matt. 10
 spiritum prophetiæ, sanctimoniam vitæ: [NIMIS CONFORTATVS] est principatus eorum. Nam Act. 2
 constituti sunt principes super omnem terram, præualueruntque mundo, carni, ac dæmoni: & adeo Psal. 44
 confortati sunt in gratia dei, vt occidi possent, hæc non possent, sicut & Paulus ex eorum persona Rom. 8
 testatur, Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an fames, an angustia, an persequutio, an Heb. 11
 gladius? Et iterum ait de principatu antiquorum dei sanctorum & amicorum, Per fidem vicerunt re-
 gna, operati sunt iustitiam, adepti sunt re-promissiones. Obturauerunt ora leonum, extinxerunt im-
 petum ignis, &c. ¶ (17) DINUMERABO EOS.] Christus enim nomina prædestinatorum deter-
 minate cognoscit. Vnde Moysi dominus ait, Teipsum noui ex nomine, [ET SVPER ARENAM
 multiplicabuntur] prædicti amici tui, videlicet viri spirituales & sancti, vel quia excedunt numerum
 arenæ maris, vel quia eorum multitudine aptius exprimi nequit, nisi vt dicantur plures arena maris.
 Vnde de electis & dei amicis ait Iohannes, Vidi turbam magnam quam nemo dinumerare poterat, Apoc. 7
 ex omnibus tribubus & linguis, & populis, stantes ante thronum dei. Præterea quidam exponit hos
 duos versiculos de angelis sanctis, qui appellantur amici dei, qui vtiq; valde honorati sunt: & nimis
 confortatus est principatus eorum, quia ab eis regitur corporalis creatura, atque ecclesiastica hierar-
 chia, qui etiam super arenam multiplicantur, prout de eis apud Iob inducitur, Nunquid est nume-
 rus militum eius? Et Daniel ait, Millia millium ministrabant ei, & decies milles centena millia assi-
 stebant ei. Hæc vero expositiones quantum ad numerum amicorum dei in idem redeunt, dummodo
 omnes homines prædestinati dicantur amici dei. Quia secundum Gregorium, tot homines saluabun-
 tur quot angeli permanserunt stantes: [EXVREXIM] ego Christus à mortuis, sicut prædixi [ET AD-
 HVC sum tecum,] id est, vtque ad secundum meum aduentum tecum inuisibilis ero, quantum ad
 viatores. Interim enim sededo ad dexteram tuam in cælo, nec hominibus generaliter, visibiliterque
 apparebo, donec adueniat dies iudicij, in quo omnibus manifestus ostendar. Vnde dicit Apostolus, Matt. 25
 Serua mandatum sine macula vsque ad aduentum domini nostri Iesu Christi, quem sus temporari-
 us ostendet beatus & solus potens rex regum. ¶ (18) SI OCCIDERIS DEVS,] id est, quia æ-
 ternaliter condemnabis, & nūc spiritualiter occides per gratiæ subtractionem [PECCATORES]
 impoenitentes & reprobos [VIRI SANGVINVM,] id est, odiosi, carnales, & vitiosi [DECLINA-
 T] à me] in die iudicij, quando diciturus sum vobis, Ite maledicti in ignem æternum. Hoc est quod
 Christus ait, Multi dicent mihi in die illo, Domine domine: & tunc confitebor illis, Nescio vos vn-
 de sitis, Discedite à me omnes operarij iniquitatis. ¶ (19) QVIA DICITIS] intra vos [IN CO-
 GITATIONE] peruersa & pessima ACCIPIAN]t in vanitate ciuitates suas, id est, iniusti in sua
 vanitate ac malignitate præualeant: & ciuitates suas, id est, bona & loca, seu habitacula quæ deside-
 rant, quanuis ad iustos pertineant, ipsi acquirant. Vel sic, quia dicitis, o viri sanguinum in cogitatio-
 ne contra iustos accipientes iusti seu religiosi, in vanitate, id est, frustra atque inuanum, ciuitates suas,
 id est, particulares ecclesias, congregationes, seu claustra, ita quod nihil proficiat eorum saluti quod
 se à nobis separant, & elongant. ¶ (20) NONNE QVOD ERVNT TE domine oderam?] quasi dicat, imò.
 Oderat enim Christus homo inimicos dei, non quantum ad naturam, sed per respec-
 tum ad culpam. Amare nanque, secundum Philosophum, est alicui bonum velle. Odire verò est ali-
 cui malum optare. Quemadmodum autem iusto debetur gloria, & bono dilectio (obiectum enim ap-
 petitus est bonum) sic iniusto debetur miseria, & odium malo. Peccatorem ergo in quantum pecca-
 tor est, debemus odire, id est, poenam atque miseriam eius velle, vt scilicet corrigatur in præsentia, ne
 pereat in æternum sicut iustitia exigit: in quantum verò est homo & creatura seu cōuersionis & bea-
 titudinis capax, amandus est. Quemadmodum præcepit Christus, Diligite inimicos vestros. Hæc autem
 agendo conformamus nos deo, qui omnia amat quantum ad id quod sunt, & à creatore receperunt:
 iuxta illud, Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Veruntamen rationales creatu-
 ras in vitijs deordinatas à rectitudine obliquatas, à deo auersas odit deus secundum quod tales sunt:
 iuxta illud, Odio sunt deo impius & impietas eius. Sic autem Christus præcipue oderat impios, de
 quo subditur, [ET super inimicos meos tabescebam,] id est, magno zelo contra eorum prauitatem
 zelatus sum. Sicut patebat dum ementes & vendentes de templo eieci. Tunc enim zelus domus dei
 comedit me. ¶ (21) PERFECTO ODIO,] id est, odio virtuoso & iusto [ODERAM] illos: inimi-
 ci facti sunt mihi] propter eorum malitiam. Est itaque quoddam odium malum, vitiosum & imper-
 fectum, quod est mortale peccatum, quo natura alterius oditur, vel gratiæ fraternæ inuidetur. Hoc o-
 dium Christo & membris eius nō conuenit. Odium verò perfectum quo oditur culpa, & author cul-
 pæ in quantum huiusmodi est, de quo loquitur nunc psalmus. Deinde Christus ait, ¶ (22) PR-
 OBA me deus,] id est, per tormenta passionis probatū ostende me, sicut in principio psalmi inductum
 est. Domine probasti me, [ET fecit cor meum] per approbationem. Hoc Christus non dicit orando,
 quoniam à principio suæ cōceptionis in virgine constitutum erat cor eius in deo: sed potius cōgra-
 tulando. [IN TERRIGA] me] per flagella, [ET cognosce] semitas meas,] id est, opera mea attende.

Exo. 13. Apoc. 7. Iob 25. Dan. 7. 1. Tim. 3. Matt. 25. Marc. 7. Mat. 5. Sap. 11. Sapiē. 14. Marc. 11. Marc. 23. Luc. 19. Psal. 64.

Hoc Christus orat, non pro se, sed pro nobis. Non enim orauit ut deo placerent opera sua, quoniam se scivit se non posse peccare. Oravit autem ut deus attenderet opera sua, indulgendo propter meritum eorum vniuersae ecclesiae. Sic enim interpellat pro nobis, secundum Apostolum, ostendens patri latus & vulnera, secundum Bernardum. **[23] E T** vide si via iniquitatis in me est, id est, falsa doctrina, seu simile aliquid in me existat. Hoc Christus dicit, non dubitando an aliquid mali in se habeat locum, sed ex magna securitate, ut ostendat se ab omni culpa penitus alienum, nec aduersariorum suorum sibi multa scelera imponendum se timere calumniam, **[E T]** deduc me in via aeterna, id est, in via ad aeternam gloriam perducite, videlicet in ascensione, per quam ita ad felicitatem aeternam. Orat igitur Christus, ut deus in ascensione ipsum perducatur ad caelum. Non enim humana & pure naturali, sed diuina virtute ascendit. Et sicut orauit pro gloria resurrectionis, sic quoque orauit pro deductione ascensionis. Pro ijs enim quae ad accidentale premium pertinent, Christus orauit etiam pro seipso. Pro premio autem essentiali precatus non est nisi pro nobis.

[E X P O S I T I O] eiusdem psalmi de membris Christi, seu quocunque fideli.

D Enique psalmus iste exponi potest de homine iusto, qui ait, Domine probasti me, id est, per prospera & aduersa inquisisti & examinasti me qualis essem, & cognouisti me, id est, fidelem atque constantem me inuenisti, & ex tali probatione, eo quod nec in prosperis, nec in aduersis a recta via abierim. Dicitur autem deus probare & tentare, non ut ipse cognitionem recipiat, sed ut homo seipsum cognoscat, & ab alijs cognoscatur qualis sit, vel quia per modum probantis se habet. Sic enim ait ad Abraham quem tentauit, Nunc cognoui quod timeas deum, & non peperceris filio tuo vnguento propter me. Vtrunque enim cognouit antequam eum tentaret. Sed dicitur tunc cognouisse, quia tunc fecit alios illud cognoscere per tam solennem obedientiam Abraham. Sic quoque dominus loquitur filijs Israel, qui vitulum aureum adorauerunt, iam nunc depone ornatum tuum ut sciam quid faciam tibi. Nunquid ante non sciuisti quid faceret eis? Dicitur itaque deus probare & tentare sicque cognoscere homines, quoniam probando facit homines cognosci, ostendendo eos ex probatione fideles aut inconstantes: quod euidenter patet ex eo quod Moses ait populo Iudaeorum, Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te dominus deus tuus, ut affligeret te atque tentaret, & nota fierent quae versabantur in corde tuo, vtrum custodires mandata illius an non. Ita a deo probatus est Iob, & probus inuentus est, qui ait, Probauit me dominus quasi aurum quod per ignem transit. Et legitur apud Sapientem quendam, Tanquam aurum in fornace probauit electos dominus. Nequaquam ergo deficiamus, dum a deo corripimur, dum per aduersa probamur, dum iniurias patimur, sed nec prosperis extollamur: imo praedicta mala patiendo laetemur, sperantes nos pertinere ad numerum electorum, de quibus dominus ait, Ducam eos per ignem, & vram eos sicut vritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum, & exaudiam eos, & dicam, Populus meus tu es, tu cognouisti sessionem, id est, humiliationem, cōturbationem, seu deiectionem meam: & resurrectionem meam, qua a somno peccati resurgo, & iustus de iniusto (deo operante) efficior. Vnde Apostolus clamat, Hora est nos iam de somno surgere. Et iterum, Surge qui dormis, & exurge a mortuis. Intellexisti cogitationes meas de longe, id est, in te ipso ab aeterno antequam sciret, quoniam in diuina essentia vniuersa resplendent, sicut in prima causa & exemplari principio. Propter quod dominus in Apocalyp. testatur, Scient omnes ecclesiae, quia ego sum scrutans renes & corda. Semitam meam, id est, actionem seu conuersationem meam, & funiculum meum, id est, vitam meam mensuram, modum, seu lumen inuestigasti, id est, diligenter pensasti, considerando quousque perueniret, quidve proficere. Vnde a beato Iob dicitur, Obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum cōsiderasti. Et omnes vias meas, id est, cogitationes, verba & opera, quae vias dicuntur, quia per ea tendo ad vltimum finem, prauidisti ab aeterno antequam sint: iuxta illud, Domino deo antequam crearentur omnia sunt cognita, quia non est sermo in lingua mea, quo tibi respondere sufficiam, rationem reddendo pro singulis, quae commisi aut omisi. Secundum quod alibi scriptum est, Non iustificatur homo compositus deo: & si voluerit cum eo contendere, non poterit respondere vnum pro mille. Hinc rursus sanctus Iob ait, Deus cuius irae nemo resistere potest, sub quo curuantur qui portant orbem. Quantus ergo ego sum, ut respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Ecce domine tu cognouisti omnia nouissima, id est, vltima, & antiqua, id est, prima, videlicet omnia quae sunt, erunt vel fuerunt: tu formasti me in vtero, corpus organizando & animam infundendo. Vel, formasti, id est, perfecisti me, gratiam tribuendo, secundum quod protestaris, Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam formauit eum. Hinc quoque dicitur, Pater noster tu es, nos verò lutum: & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos, & posuisti super me manum tuam, id est, potentiam tuam conseruando me in esse. Vel, posuisti super me manum tuam, castigando me quando peccauit: quemadmodum in Apocalyp. dicitur, Ego quos amo, arguo & castigo. Vel posuisti super me manuum tuam, id est, pietatem & gratiosum sustentasti, & confortasti me in spiritualis conuersationis processu. Mirabilis facta est omni menti creaturae scientia tua, o deus, ex me, id est, ex consideratione mea. Scientia enim creatoris in creaturis relucet, & ex earum consideratione mirabilis apparet consideranti, tanto amplius, quanto creaturae fuerint digniores, seu mirabilius institutae. Cum igitur homo sit creatura excellens, & valde mirabiliter instituta, scilicet ex corruptibili carne & immortalis spiritu constans, mirabilis facta est scientia creatoris ex consideratione hominis, ita quod consideranti miranda apparet: confortata est & non potero ad eam. Hoc est quod in libro Iob dicitur, Ecce deus magnus vincēs scientiam nostram. Quo ibo a spiritu tuo? qui omnia perscrutatur, secundum Apostolum, de quo scriptum Iob 36 est, Spiritus domini repleuit orbem terrarum: & quo a facie tua fugiam? itaque dicat, tuum conspectum fugere nequeo. Vnde in libro Sapientiae dicitur, Effugere manum tuam domine impossibile est. Si ascendero in caelum, id est, si per mentis elationem me ipsum exerero, iustum putauero, caeterisque praetulerō, tu illic es, ut superbum humiliter, sicut Abdias propheta testatur, Si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sydera posueris nidum tuum, inde te detrahā dicit dominus. Vel si ascendero in caelum, per contemplationem & desiderium bonorum caelestium, tu illic es, qui alibi dicit, Nunquid non caelum & terram ego impleo? Si descendero in infernum, id est, in profundum vitiorum, ita ut vel desperem, vel diuinam providentiam negem, ades tanquam inspector & vltor. Vel, si descendero in infernum, considerando ipsius tormenta, ades. Si sumptero penas meas, id est, alas contemplationum, diluculo, id est, in principio diei sensibilis seu spiritualis, & habitauero in extremis maris, id est, in vltimis finibus pelagi, seu in quocunque termino mundi. Etenim illic manus tua deducet me quocunque tibi placuerit, nec potero illic euadere, sed comprehendar a te sicut subiugitur: & tenebit me dextera tua, id est, omnipotens virtus tua. Et dixi, Forstian tenebrae conculcabunt me, id est, operient atque abscondent me sicut absconditur quod conculcatur. Hoc dicitur derisorie secundum opinionem eorum, qui existimant de illa conspiciere, quae sunt in die seu luce, non autem quae sunt in nocte seu tenebris. Contra quos dominus per Ieremiam loquitur, Purasne deus e vicino ego sum, & non deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis suis, & ego non videbo eum? Dixi etiam, Forstian & nox illuminatio mea, id est, tempus nocturnum & tenebrosissimum erit exultatio mea, quia tunc libere faciam quae delectantur tanquam a deo videri non potens, in delitijs meis, id est, delectationibus vitiorum. Saepē autem accipitur illuminatio pro exultatione. Deinde reprobat opinionem talis, Quia tenebrae non obscurabuntur a te, id est, opera tenebrosa seu tempus nocturnum te nequaquam latebunt, & nox sicut dies illuminabitur, id est, tam euidenter a diuina luce videbitur opus noctis, & nox sicut opus diei, & dies sicut tenebrae eius, id est, sicut tenebrae noctis cognoscuntur a deo, ita & lumen eius, id est, sic lumen diei videbitur ab eo. Omnia namque aequae clare deo patefuit. Quia tu possidisti renes meos, id est, appetitum sensitiuum animae meae per gratiam possidisti, extinguendo in me inordinatos concupiscentiae motus. In renibus enim viget luxuria, quos deus dicitur possidere, dum eos dignatur per gratiam gubernare: suscepisti me de vtero matris meae, id est, ab hora natiuitatis meae usque in praesens conseruasti me, & a diuersis periculis protexisti me, & tanquam plus pater custodisti me. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscer ea nimis, id est, multum praecclare, secundum quod eam illuminare dignaberis. Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto. Hoc secundum expositionem in praecedenti articulo positam conuenit eis, qui dicere possunt deo, Incerta & occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. Quibus deus ostendit opera sua occulta tanquam filijs & amicis ac familiaribus suis, sicut Saluator ait discipulis suis, iam non dicam vos seruos, sed amicos meos, quia omnia quaecunque audiui a patre meo nota feci vobis. Et apud Amos legitur, Non faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Quidam verò exponunt de osse corporis, quod non est occultatum a deo, sed notum est ei, quod dicitur factum in occulto, quia latet sub carne. Alij autem de osse spirituali, videlicet de firmitate seu fortitudine animae quae nota est deo, & dicitur facta in occulto, quoniam deus facit eam per creationem in interioribus animae viribus. Et substantia, id est, natura mea, quae ex anima rationali & corpore constat, in inferioribus terrae, id est, in hoc inferiori mundo versatur, terrenis inquietudinibus occupatur, multisque modis distrahitur, vnde tibi confiteri & dicere cogor, Imperfectum meum, id est, non solum excessum vitiorum, verum etiam defectum operum meorum bonorum viderunt oculi tui. Mala etenim mea omnino & pure mala sunt. Bona autem quae facio, non sunt pure bona, sed imperfectionibus multis admixta: sicut apud Esaiam legitur, Vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatae vniuersae iustitiae nostrae. Semper ergo cum omni humilitate cōfiteamur domino, & cognoscamus ex corde imperfectum nostrum, scientes quoniam quicquid boni in nobis & actibus nostris inuenitur, diuinitus nobis praestatur, & deo ascribendum est. Quicquid verò mali in nobis & nostris operibus reperitur, ex nobis oritur, nobisque attribuendum est: dies formabuntur, id est, dies futuri a te producentur, & nemo in eis, id est, nullus eorum qui nunc est, in eis erit, sed interim morientur qui nunc sunt. Hoc certius dici poterat tempore veteris testamenti, quam modo. Tunc namque certum erat mundum diutissime duraturum, quod modo incertum est: imò nescimus an per tempus naturalis periodi vnus hominis mundus durabit. Exurrexi per gratiam tuam a morte peccati, a consuetudine praua, a somno pigritiae, & adhuc sum tecum, per charitatem tibi fideliter adherendo, hoc est, verbum bonae spei. Non enim hoc scire possumus certitudinaliter, sed coniecturaliter, nisi ex speciali instinctu. Si occideris, id est, quia occides occasione aeternae mortis o deus peccatores: iccirco viri sanguinum declinate a me, loco vel opere, ne vobis communicem, & vobiscum occidar ac peream. Qui enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Apostolus quoque, Nolite (inquit) communicare in fructibus operibus eorum: nam morte digni sunt non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vianda est ergo impiorum societas, familiaritas, atque communitio: appetenda verò familiaritas virtuosae ac doctae: quemadmodum in Ecclesiastico inducitur, Cū videris sensatum euigila ad illum. Et alibi, Cum viro sancto assiduus esto, & quemcunque cognoueris obseruantem timorem dei, cuius anima est secundum animam tuam. Proba me deus, adhuc ea probatione, de qua in exordio psalmi praesentis locutus sum, Domine probasti me. Itaque proba me sicut probantur electi, quos corrigis & emendas, non ut tu cognoscas, sed ut illi salubriter seipso noscant, ne eis dicatur illud Apostoli, An non col

A tiam nostram. Quo ibo a spiritu tuo? qui omnia perscrutatur, secundum Apostolum, de quo scriptum Iob 36 est, Spiritus domini repleuit orbem terrarum: & quo a facie tua fugiam? itaque dicat, tuum conspectum fugere nequeo. Vnde in libro Sapientiae dicitur, Effugere manum tuam domine impossibile est. Si ascendero in caelum, id est, si per mentis elationem me ipsum exerero, iustum putauero, caeterisque praetulerō, tu illic es, ut superbum humiliter, sicut Abdias propheta testatur, Si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sydera posueris nidum tuum, inde te detrahā dicit dominus. Vel si ascendero in caelum, per contemplationem & desiderium bonorum caelestium, tu illic es, qui alibi dicit, Nunquid non caelum & terram ego impleo? Si descendero in infernum, id est, in profundum vitiorum, ita ut vel desperem, vel diuinam providentiam negem, ades tanquam inspector & vltor. Vel, si descendero in infernum, considerando ipsius tormenta, ades. Si sumptero penas meas, id est, alas contemplationum, diluculo, id est, in principio diei sensibilis seu spiritualis, & habitauero in extremis maris, id est, in vltimis finibus pelagi, seu in quocunque termino mundi. Etenim illic manus tua deducet me quocunque tibi placuerit, nec potero illic euadere, sed comprehendar a te sicut subiugitur: & tenebit me dextera tua, id est, omnipotens virtus tua. Et dixi, Forstian tenebrae conculcabunt me, id est, operient atque abscondent me sicut absconditur quod conculcatur. Hoc dicitur derisorie secundum opinionem eorum, qui existimant de illa conspiciere, quae sunt in die seu luce, non autem quae sunt in nocte seu tenebris. Contra quos dominus per Ieremiam loquitur, Purasne deus e vicino ego sum, & non deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis suis, & ego non videbo eum? Dixi etiam, Forstian & nox illuminatio mea, id est, tempus nocturnum & tenebrosissimum erit exultatio mea, quia tunc libere faciam quae delectantur tanquam a deo videri non potens, in delitijs meis, id est, delectationibus vitiorum. Saepē autem accipitur illuminatio pro exultatione. Deinde reprobat opinionem talis, Quia tenebrae non obscurabuntur a te, id est, opera tenebrosa seu tempus nocturnum te nequaquam latebunt, & nox sicut dies illuminabitur, id est, tam euidenter a diuina luce videbitur opus noctis, & nox sicut opus diei, & dies sicut tenebrae eius, id est, sicut tenebrae noctis cognoscuntur a deo, ita & lumen eius, id est, sic lumen diei videbitur ab eo. Omnia namque aequae clare deo patefuit. Quia tu possidisti renes meos, id est, appetitum sensitiuum animae meae per gratiam possidisti, extinguendo in me inordinatos concupiscentiae motus. In renibus enim viget luxuria, quos deus dicitur possidere, dum eos dignatur per gratiam gubernare: suscepisti me de vtero matris meae, id est, ab hora natiuitatis meae usque in praesens conseruasti me, & a diuersis periculis protexisti me, & tanquam plus pater custodisti me. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscer ea nimis, id est, multum praecclare, secundum quod eam illuminare dignaberis. Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto. Hoc secundum expositionem in praecedenti articulo positam conuenit eis, qui dicere possunt deo, Incerta & occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. Quibus deus ostendit opera sua occulta tanquam filijs & amicis ac familiaribus suis, sicut Saluator ait discipulis suis, iam non dicam vos seruos, sed amicos meos, quia omnia quaecunque audiui a patre meo nota feci vobis. Et apud Amos legitur, Non faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Quidam verò exponunt de osse corporis, quod non est occultatum a deo, sed notum est ei, quod dicitur factum in occulto, quia latet sub carne. Alij autem de osse spirituali, videlicet de firmitate seu fortitudine animae quae nota est deo, & dicitur facta in occulto, quoniam deus facit eam per creationem in interioribus animae viribus. Et substantia, id est, natura mea, quae ex anima rationali & corpore constat, in inferioribus terrae, id est, in hoc inferiori mundo versatur, terrenis inquietudinibus occupatur, multisque modis distrahitur, vnde tibi confiteri & dicere cogor, Imperfectum meum, id est, non solum excessum vitiorum, verum etiam defectum operum meorum bonorum viderunt oculi tui. Mala etenim mea omnino & pure mala sunt. Bona autem quae facio, non sunt pure bona, sed imperfectionibus multis admixta: sicut apud Esaiam legitur, Vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatae vniuersae iustitiae nostrae. Semper ergo cum omni humilitate cōfiteamur domino, & cognoscamus ex corde imperfectum nostrum, scientes quoniam quicquid boni in nobis & actibus nostris inuenitur, diuinitus nobis praestatur, & deo ascribendum est. Quicquid verò mali in nobis & nostris operibus reperitur, ex nobis oritur, nobisque attribuendum est: dies formabuntur, id est, dies futuri a te producentur, & nemo in eis, id est, nullus eorum qui nunc est, in eis erit, sed interim morientur qui nunc sunt. Hoc certius dici poterat tempore veteris testamenti, quam modo. Tunc namque certum erat mundum diutissime duraturum, quod modo incertum est: imò nescimus an per tempus naturalis periodi vnus hominis mundus durabit. Exurrexi per gratiam tuam a morte peccati, a consuetudine praua, a somno pigritiae, & adhuc sum tecum, per charitatem tibi fideliter adherendo, hoc est, verbum bonae spei. Non enim hoc scire possumus certitudinaliter, sed coniecturaliter, nisi ex speciali instinctu. Si occideris, id est, quia occides occasione aeternae mortis o deus peccatores: iccirco viri sanguinum declinate a me, loco vel opere, ne vobis communicem, & vobiscum occidar ac peream. Qui enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Apostolus quoque, Nolite (inquit) communicare in fructibus operibus eorum: nam morte digni sunt non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vianda est ergo impiorum societas, familiaritas, atque communitio: appetenda verò familiaritas virtuosae ac doctae: quemadmodum in Ecclesiastico inducitur, Cū videris sensatum euigila ad illum. Et alibi, Cum viro sancto assiduus esto, & quemcunque cognoueris obseruantem timorem dei, cuius anima est secundum animam tuam. Proba me deus, adhuc ea probatione, de qua in exordio psalmi praesentis locutus sum, Domine probasti me. Itaque proba me sicut probantur electi, quos corrigis & emendas, non ut tu cognoscas, sed ut illi salubriter seipso noscant, ne eis dicatur illud Apostoli, An non col

Galat. 4. gnosceitis vos ipsos, nisi forte reprobi sitis? & scito cor meum cognitione approbationis, de qua dicit E
1. Cor. 8. Apostolus, Si quis diligit deum, hic cognitus est ab eo. Interroga me, id est, per aduersa inquire, &
Philip. 4. tinet ad imperfectos, sed fortes, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus: qui cum Apostolo
dicere possunt illud, Ego didici in quibus sum sufficiens esse. Scio humiliari & abundare, vbique &
in omnibus institutus sum: & cognosce, per acceptationem, approbationem, seu complacentiam se-
mitas meas, id est, desideria, cogitationes, verba & actus, & vide more pij, diligentis expertique me-
dici, si via iniquitatis, id est, malum propositum seu latens peccatum in me est, quatenus ab occultis
meis mundes me domine, & a vulneribus anime salues me, sicut Ieremias ait, Sana me domine & sa-
nabor, saluum me fac & saluus ero. Denique cum ignoremus qualiter interiora nostra cum deo se ha-
beat, an pura existant, indigemus semper clamare ad deum: vide si via iniquitatis in me est, mihi quo-
que concede vt interiora mea diligenter discutiam, vere cognoscam: caute custodiam, & deduc me
in via eterna, id est, in fide catholica, in lege diuina, in obseruatione precepti: quorum vnumquodq;
dicitur via eterna, quia ad vitam perducit eternam, seu patriam supercelestem, nunquam electis au-
ferendam. Ecce psalmum mirabilem, difficilem & omni laude dignum, diuinis preconijs plenum, sa-
cris mysterijs altum audiuimus, in quo de Christi mysterijs copiose tractatur, ex cuius doctrina ad-
monemur diuinam prouidentiam considerare, diuinam presentiam honorare, immensam creatoris ma-
iestatem timere. Estque psalmus iste cum ingenti attentione catandus, quia pene in singulis versibus
dirigitur sermo ad deum, & vbique est sensus sublimis. Ostendit enim hic psalmus incomprehensibilem
esse dei scientiam, infinitam eius existere essentiam, metuendam quoque esse ipsius magnificentiam.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXXXIX.

EXPOSITIO TITVLI.

A signatur in super psalmo nunc declarando titulus talis, In finem psalmus David, hoc est,
psalmus iste a sancto David conscriptus ac editus dirigit nos in finem, qui Christus est, qui
testatur, Ego sum Alpha & omega, principium & finis. De quo etiam dicit Apostolus, Fons legis
Christus omni credenti. Doctores autem catholici exponunt hunc psalmum de ecclesia in tribula-
tionibus constituta, ad deum clamate. Quidam tamen exponunt eum ad literam de David, quae ex-
positio insipida est: imo cum multi psalmi exponantur ad literam de Christo, eo quod in scriptura
canonica nouae legis allegatur de Christo, qui tamen minus conueniunt Christo, quam psalmus iste,
vt patet de psalmo tricessimono, qui incipit, Expectans expectaui dominum. Cuius scripturam de
Christo praedictam allegat Apostolus, in quo tamen psalmo inter caetera dicitur, Comprenderunt
me iniquitates meae, & non potui vt viderem, quod certum est Christo non conuenire ratione pro-
priae personae, aut naturae suae diuinitati vnitate. Idem patet de psalmo immediate sequenti, qui inci-
pit, Beatus qui intelligit. Cuius scripturam allegat Christus de se praedictam, videlicet illum verifi-
colum, Etenim homo pacis meae, in quo speraui, qui edebat panes meos. Hoc enim inducit de Iuda
proditore vaticinatum, & tamen in psalmo illo inter alia scribitur, Sana animam meam, quia peccati
tibi, quod Christo non conuenit. Idem etiam patet de illo psalmo, cuius exordium est, Saluum me
fac deus, quoniam intrauerunt aquae vsque ad animam meam. Cuius scripturam allegat Iohannes &
Paulus de Christo loquentem, & tamen in psalmo hoc scriptum est, Delicta mea a te non sunt abscan-
dita. Quum ergo singula verba huius psalmi proprie congruant Christo, sicut patebit in prosequen-
do, videtur quod de ipso proprie debeat explanari: quod etiam inde probatur, quia ecclesia in die pa-
rascaenes in officio missae canit hunc psalmum pro tractu. De Christo igitur passo conscriptus est
psalmus praesens. Vnde Christus vt homo passibilis, passionique proximus ait ad patrem,

PRECATIO.

Domine virtus salutis nostrae exaudi vocem orationis plebis tuae, & in miseris quibus affligimur, nobis assiste, ut ab
omni malo te protegente erepti securi seruiamus tibi.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

Mar. 8. **R**RIPE ME DOMINE ab homine malo.] Non ita orauit Christus ab iniquis
hominibus eripi, vt non traderetur in manus eorum: imo cum Petrus ei dixisset,
Non erit hoc tibi, respondit ei, Vade retro me satana, non scis ea quae
dei sunt: nec sic orauit ab eis eripi ne per eos induceretur ad malum culpae,
quia sciebat se non posse peccare: sed orauit eripi ne detineretur in morte, &
vt tertia die resurgeret, & glorificaretur in corpore. Sic igitur ait, Eripe me do-
mine pater aeternae ab homine malo me persequente, puta Iudaeo quocunque,
qui me lingua crucifixi, dicendo, Tolle, crucifige eum. [A VIR O iniquo] me
actualiter crucifigente, qui Iudaei clamorem ad opus perduxit, videlicet a Gentili quocunque Pilati
ministro [ERRIPE ME] [(2) QVI] homo malus & vir iniquus [COGITAVERVNT] iniquitates
in corde] proponentes me persequi atq; occidere. Vnde ab Euangelista dicitur, Ab illo die cogita-

A uerunt interficere eum, [TOTA die] non solum in die Parascaues, sed multis diebus precedentibus, Ioh. 12
[CONSTITVBA NT] praeterea, id est, inter se ordinabant qualiter mihi resisterent, repugnarent &
Mat. 26 praevalerent: secundum quod apud Matthaeum habetur, Congregati sunt principes sacerdotum &
seniores, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. [(3) A CVERVNT] linguas suas sicut serpentes
id est, verba acuta, pungitua, & aspera contra me protulerunt, conantes mihi nocere sicut nocet ser-
pentes. Ac uerunt plane Iudaei linguas suas, quando Pilato tot occasiones liberandi Iesum quaerenti
dixerunt, Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris. Et, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Ioh. 19
[VENENVM] aspidum, hoc est, sermo laetalis, venenosus inuidiosus & pestifer [S V B] labijs eorum,]
Mat. 27 id est, paratus est in ore ipso, vt illum effundant. Hoc venenum aspidum effuderunt Iudaei in Chri-
stum dicentes, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Vnde
Ioh. 19 Christus per Osee ait, Ego redemi eos, & ipsi contra me locuti sunt medicum. Et apud Ieremiam,
Osee 7. Facta est mihi haereditas mea quasi leo in sylua, dedit contra me vocem suam, ideo odiui eam. Ierem. 12
[(4) CVSTODI] me domine de manu peccatoris, id est, de potestate principis sacerdotum, [ET
ab hominibus iniquis] id est, eius factoribus [ERRIPE ME], ne mihi eueniat quod mihi conati sunt fa-
cere, dicentes illud Ieremiae, Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur vl-
Ierem. 11 tra. Iccirco nanque fecerunt custodiri sepulcrum, vt corpus Christi in eo teneretur & corrumpere-
Mat. 28 tur: sicque memoria eius omnino periret, nullo in ipsum credente. Nunc igitur orat Christus homo
custodiri & eripi, ne hoc fiat. [(5) QVI] cogitauerunt supplantare, hoc est, a via iustitiae retrahere
[GRASSVS] meos, id est, opera mea. Nitebantur enim Iudaei Christum a veritate abducere, nunc
terrendo, nunc blandiendo. Propter quod dixerunt, Magister scimus quia verax es, & via dei in ve-
ritate doces, & non est tibi cura de aliquo. Dic ergo nobis, Licet tributum dare Caesari, an non? Vel,
Mat. 27 cogitauerunt supplantare, id est, reprobare & malos ostendere gressus meos, dicentes, Tu de teipso
testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Et iterum, Non est hic homo a deo, qui fab-
Ioh. 8 barum non custodit. In passione quoque coram Pilato, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidisset
Ioh. 9 semus eum. [ABSCONDERVNT] superbi, hoc est, principes Iudaeorum & pharisaei de generis no-
Ioh. 18 bilitate & falsa iustitia praesumentes [LAQVEM], id est, fraudulentas insidias [MUNI], hoc est, con-
tra me, & ad iniuriam meam. Multipliciter enim studuerunt aliquam occasionem inuenire, qua Chri-
stum reprehendere & accusare valerent, sicut ab Euangelista dicitur, Obseruabant Iudaei si sabbatus
Luc. 20 curaret, vt accusarent eum, ideo etiam obtulerunt ei mulierem in adulterio deprehensam. Vnde per
Marc. 3 Ioh. 18 Ieremiam dicit Saluator, Tu domine scis omne consilium eorum aduersum me. [(6) ET] funes,]
Ierem. 18 hoc est, multas & longas astutias fallendique machinas, [EXTENDERVNT] in laqueum, id est, ad
hoc vt me finibus suarum insidiarum capere & reprehendere possent. Longo enim tempore seque-
bantur perfidi pharisaei ac scribae dominum saluatorem, vt aliquid reprehensionis inuenire possent
in eius doctrina aut vita. Hinc quippe Christus loquitur per Osee, Exosos habui eos propter mali-
tiam adinventionem ipsorum. [VXTA] iter, id est, iuxta conuersationem huius viae, vel iuxta legem
Osee 9 seu obseruationem preceptorum [OSVENVNT] scandalum mihi, id est, verba & opera quibus
me scandalizare quaerebant, quauis non profecerunt. [(7) DIXI] domino, Deus meus es tu
Certum est quod Christus frequenter vocauit deum omnium, deum suum. Singulariter etenim erat
deus suus secundum quod homo, ideo etiam praeelectus ab eo, & quia ipse praecipue deum amauit & coluit,
Ioh. 8 sicut ipse testatur, Ego quae placita sunt ei facio semper. Hinc etiam post resurrectionem dicebat, A-
Ioh. 10 scendo ad deum meum & deum vestrum. [VXTA] domine vocem deprecationis mee] quam nunc
cora te fudi. [(8) DOMINE] domine virtus, hoc est, causa & conseruator [SALVTIS] meae] crea-
tae. Beatitudo enim creata anime Christi a deo manauit & dependebat. [OVMBRAS] super ca-
put meum, id est, super cor meum, vel super me tuam defensionem, cooperationem seu opem exten-
disti [IN] die belli, id est, tempore passionis, quando daemones expugnaui & expoliaui. Contulit enim
deus Christo in passione inconcussam constantiam, propter quod factus est potens in praetio. Vnde
per Ieremiam praedixit, Dominus mecum est quasi bellator fortis. Idcirco qui me persequuntur ca-
Marc. 1] dent. [(9) NON] tradas me domine a desiderio meo, hoc est, contra seu extra desiderium meum
Psal. 24 [PECCATOR], videlicet populo Iudaeorum. Aliquo enim modo desiderauit Christus eis tradi, vi-
Iere. 20 delicet vt pro mundo moreretur: & aliquo modo desiderauit eis non tradi, videlicet ne in morte de-
tineretur. Et ideo nunc orat ne extra tale desiderium eis tradatur. [COGITAVERVNT] contra me]
Iere. 11 sicut apud Ieremiam dicitur, Supra me cogitauerunt consilia dicentes, Mitramus lignum in panem
eius. [NE] derelinquas me] quantum ad animam in limbo, & quantum ad corpus in tumulo, sed statim
me suscita, [NE] forte exaltentur] id est, praualuisse videantur, atque inaniter glorientur. Deinde de-
scribitur Iudaeorum deiectio. [(10) CAPVT] hoc est, princeps sacerdotum, qui erat caput seu prin-
cipis [CIRCVMITVSE] eorum, i. exercitus Iudaeorum me tempore passionis circumdantium. Quid
autem huic capiti & subditis suis futurum fuerit subditur, [LABOR] laborum ipsorum, hoc est, laboriosus
Matt. 26 & grauis sermo, quem contra me loquebantur, dicentes, Blasphemauit. Et, Reus est mortis. Et, Non
Marc. 14 habemus regem nisi Caesarem. [OPERIET] eos, hoc est, faciet eos debita poena operiri atq; torqueri.
Ioh. 19 Hoc in Iudaeis impletum videmus. Voluerunt enim Christum regno & fama omnino priuari, & ecce
ipsi priuari sunt regno & fama honesta. Christo autem data est omnis potestas in caelo & in terra. Ipsi
quoque nitebantur conculcare atq; contere Christum, & Christus eos coculcauit & contriuit, sicut
Mat. 28 asserit, Calcaui eos in furore meo, & coculcaui eos in ira mea. Itaque in praesenti vita operuit Iudaeos
Esa. 63 labor laborum ipsorum, quando per Titum & exercitum Romanorum tam horribiliter vastabantur. Iccirco
Osee 7 scriptum est, Circuuderunt eos adinventiones suae. [(11) CADENT] super eos carbones, hoc
L iij

est, materia flammæ infernalis [IN ignem] gehennæ [DE IICIES eos] quantum ad animam statim dum moriuntur: quantum vero ad corpus & animam in die iudicij, quando dicturus es, Ite maledicti in ignem æternū, [IN miserijs,] id est, in pœnis inferni [NON subsistent,] non quod illic esse cessabunt, sed quia de vno tormento transibunt ad aliud, vel quia intolerabiles pœnas tolerare cogentur. **Mat. 25** **Luc. 27** **Aët. 1** **Mat. 27** **Aët. 1** **Apoc. 14** **Iere. 29** **Luc. 9** **Zach. 9** **Aët. 2.3** **4.5.7.8** **Aët. 4** **Luc. 12**

(12) Vir linguosus, hoc est, Iudas proditor [NON dirigitur in terra,] nam abiens laqueo se suspendit. Vel vir linguosus, id est, Iudæus Christo detrahens, eumque blasphemans, & multis vanis rationibus demonstrare laborans Iesum Nazarenum non esse Christum in lege promissum, non dirigitur a deo in terra. i. in vita presentis, vt salubriter viuat, sed excecatus manebit, & periet. [VIRVM iniustum] Christo repugnantem [MALA] pœnæ & culpæ [CAPIENT,] id est, comprehendit [IN] interitu, id est, dum morietur. Tunc enim opera eius eum sequentur, & de morte temporali ibit ad mortem æternam. **(13)** COGNOMINI quia faciet dominus iustus iudex, qui affirmat, Ego sum iudex & testis: [VIRVM] inopis, id est, iustum iudicium pro Christo paupere contra aduersarios eius, ipsos iuste damnando. Recte quidem nomine inopis Christum designat, qui de seipso loquitur, Filius hominis non habet vbi caput reclinet. De quo etiam a Zacharia inducitur, Ipse pauper, & ascendens super asinam. [ET] vindictam pauperum, hoc est, apostolorum ac primitiæ ecclesiæ quibus Iudæi multas intulerunt iniurias, vt patet in Actibus apostolorum. Sed deus fecit vindictam eorum. i. debitam vltionem inflixit Iudæis propter peccata commissa in Christi discipulos, qui valde pauperes erant, postquam exposita erant bona illa quæ vendiderunt primo ad fidem conuersi. Illis nanque bonis durantibus non erat quisquam egens inter eos, vt scribitur in Act. Hoc autē iudicium inopis Christi, & vindicta pauperū eius erat illa deuastatio Iudæorum a Romanis, quando dirisime occisi sunt, in vltionem sanguinis Christi & discipulorū ipsius, quam Christus prædixisse cognoscitur. **(14)** VERVENTAMEN IUSTI, videlicet in Christū credentes [CONFITEBUNTUR] nomini tuo] te laudando. Christiani nanque in Iudæa existentes, instante aduentu Romanorum, admoniti sunt ab angelo sancto egredi Iudæam, & introire regnum Agrippæ, qui erat cōfœderatus Romanis, quod & fecerunt, & illic saluati sunt, propter quod deum laudabant. [ET] habitabunt recti, hoc est, iusti Christū sequentes fide & opere, [CVM] vultu tuo] i. tecum in tua presentia, nunc equidem per gratiam, postmodum verò per gloriā. Ecce psalmus iste quā verè & proprie cōperit Christo, quā euidenter Iudæorum malitiam exprimit, quā veraciter eorumdem punitionem describit.

EXPOSITIO eiusdem psalmi de ecclesia, seu quolibet fideli.

Psal. 17 **1. Thef. 3.** **1. Cor. 2.** **Ierem. 9** **2. Thef. 2** **Iohā. 8** **Iob. 4. 2** **Psal. 126** **Eccle. 37**

Ecclēsia itaq; seu anima religiosa aduersitatibus tentationibūsq; pulsata, proclamet ad dominū dicens, Eripe me domine ab homine malo, ne cum peruerso peruertat, ne vltra q̄ ferre possim molester, ne per impatientiā vincar. Martyres sancti hominesq; perfecti, qui in aduersis exultant, in tribulationibus gaudent, non sic petunt ab homine malo eripi, ne persecutionem eius sustineant, sed ne in aduersis deficiant, vel ne plus q̄ expedit eorum saluti, seu bono communi grauentur. Propter quod dicit Apostolus, Orate vt liberemur a malis & importunis hominibus: a viro iniquo eripe me. Quod prædixit, resumit: vel per hominē malum intelligit eum, cuius malitia non est adeo magna. Per virum verò iniquum eum, qui omnino induratus atque subuersus est. Qui autem se impatientem, & ad mala procliuem cognoscit, orare potest ne persecutionem malorum patiat, ne per impatientiam grauius prolabatur. Ego dum versum hunc dico, per hominē malum & virū iniquum meipsum intelligo. Neminem enim tam secure, certe, atque salubriter malum & iniquum voco ac iudico, sicut meipsum. Præsertim cum dicat Apostolus, Quis scit quid agatur in homine, nisi spiritus eius? Peto igitur eripi a meipso, vt desinam esse malus & impius: sicque abnegem & relinquam meipsum, non quantum ad id quod sum per naturam & gratiam, sed quoad id quod sum per propriam voluntatem & culpam. Qui cogitauerūt iniquitates in corde, qualiter mihi possint nocere, & ex cogitationibus talibus tota die, hoc est, indefinenter, & quasi continue constitutebant prælia, id est, contentiones & rixas, seu impugnationem a manu. Acuerunt linguam suam sicut serpentes, proferendo verba adulatoria & fraudulenta more serpētum, qui blandiuntur lingua vt mordeant. Sic iniusti interdum amicitiam ostendunt in verbis, sed venenū abscondunt interius: de quibus apud Ieremiam inducitur, Sagitta vulnerans est lingua eorum. In ore pacem cum amico loquitur, & occulte ponit ei insidias. Vel, Acuerunt linguam suam sicut serpentes, loquendo verba subtilia, acuta, mordacia & nocua, sicut de quibusdam dicit Apostolus, Sermo eorum vt cancer serpit, venenū aspīdum sub labijs eorum. Hoc & cætera quæ nunc transliuntur, in precedenti articulo satis exposita sunt. Custodi me domine de manu, id est, de potestate peccatoris, id est, diaboli, qui (sicut apud Iohannem habetur) a principio peccat, ab eius tentationibus me tuere, quoniam naturali virtute nullo modo valeo ei resistere, cum sit inuisibilis hostis me incōparabiliter astutior, experientior, agilitior, atq; robustior. Non est enim potestas super terram quæ comparetur ei. Ideo domine custodi me per teipsum & angelum sanctum meę custodię deputatum. Etenim nisi tu domine custodieris ciuitatem, hoc est, animam virtutum concordia circunvallatam, manitam, & plenam, frustra vigilat qui custodit eam: & ab hominibus iniquis, qui sunt instrumentum & corpus atque ministri diaboli, eripe me ne illis conformer, & dæmonis ditioni subiiciar. Qui cogitauerunt supp̄lantare, hoc est, impedire, conterere, anihilare gressus meos, id est, opera bona, quibus ad re proficiscitur anima mea, absconderunt superbi laqueum pōpam sequuntur, nō solum aperrē, sed & occulte ac insidiosē mihi nocere disposuerūt, proponendo mala sub specie boni, loquendo sophisticē, agendo pestilenter. Et funes, hoc est, mala exempla

A seu vitia quibus anima dire ligatur, ne deum prompte ac libere imitetur, extenderunt, id est, prolōgauerunt trahendo peccata velut longam restem, in laqueum, hoc est, in deceptionem, videlicet ad hoc vt funibus istis anima mea capiatur & vitijs subternatur: iuxta iter quo ambulo, id est, iuxta viā dei, seu obseruantiam præceptorum, scandalum actuum, id est, occasionem ruinæ seu offendiculum posuerunt mihi. Maligini equidem spiritus iter nostrum velut quidam latronculi obsident teste Gregorio. Quoniam ergo viribus meis euadere aut præualere non potui, ad misericordiam opemque creatoris confugi. Dixi domino, Deus meus es tu, non alius aliquis, nam tu solus potes me liberare atq; saluare. Propterea in te solo confido, ad te confidenter recurro. Domine domine virtus salutis meę, hoc est, fons, origo, & conseruator totius perfectionis, felicitatis & gratiæ meę, sine cuius manutentiā nec ad momentū subsistere, aut saluus existere queo: obumbrasti super caput meum, id est, protexisti, confortasti & cōsolatus es me in die belli, hoc est, tempore aduersitatis & rētationis, aliter succubissem. Non tradas me domine a desiderio meo, id est, contra desiderium meum rationale & ordinatum, quo cupio tibi semper subesse & adherere, peccatori, demōni seu impio homini ne ei asimi ser, cui desidero dispar esse. Vel sic, non tradas me domine, hoc est, non me tradi permittas a desiderio meo, id est, ab hoste intrinseco, a concupiscētia carnis, ab inordinato affectu seu fomite, peccatorij, videlicet ne a meipso seducar & vincar, & potestati demōnis subdar: quēadmodum de quibusdam ait Apostolus, Tradidit illos deus in desideria cordis eorū, in immunditiā & reprobū sensum: cogitauerunt contra me, dæmon & mundus, vt a tuo me obsequio retrahāt, ne derelinquas me vinci ab eis, ne forte exalterent, hoc est, triumphent & gaudeant. Nempe qui tribulant me exultabunt si motus fuero. Derisores enim patimur, a quibus ad illicita instigamur. Vnde in Ecclesiastico dicitur, Domine pater & dominator vitæ meę, ne derelinquas me in cogitatu & consilio eorum, & incidam in cōspectu aduersariorum meorū, & gaudeat inimicus meus. Caput, videlicet dæmon qui est princeps huius mundi, hoc est, reprobortū, circuitus. i. exercitus seu turba eorū, videlicet iniquorū. Istud non regitur, sed præmittitur propter relationē sequentem. Huic igitur capiti & circuitui continget quod subditur, Labor labororū ipsorum, hoc est, sermo eorū iniquus quo laborauerūt subuertere in nocētes, operiet eos. i. in eos redūdabit, eis nocēbit, & tormētis æternis eos inuoluet: quemadmodū in Ecclesiastico scribitur, Facienti nequissimum consilium super ipsum deuoluetur, & nō cognoscat vnde illi adueniat illusio. Vniuersusq; etenim malum in proprium redundat authorem: & qui alteri querit nocere, primò propria iniquitate occidit aut lædit seipsum, secundum quod Salomon proficitur, In impietate sua corruet impius, & in insidijs suis capiētur iniqui. Vir linguosus, hoc est, verborosus & garulus, procax ad fabulandum, non dirigitur ad debitum finem a gratia dei in terra habitationis vitæ presentis. Non enim tendit ad vltimum finē, qui est deus & vita æterna, sed inferno quotidie appropinquat. Vnde in Eccl. habetur, Vidisti aliquē velocē ad loquendū, stultitiā magis sperāda est quā illius correctio. Et, Qui multis vtitur verbis, lædit animam suam. Faciamus ergo quod Iacobus consilii, Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autē ad loquendum. Alibi enim scriptum est, Totum spiritum suum proferet stultus, sapiens autem differt in posterū. Maximè verò oportet nos solitarios esse, in verbis cautos & circūspectos, si volumus deo in stabili puritate & pace seruire. Cognito ui ex sacra scriptura, ex reuelatiōe diuina, imo ex ratione naturali, quia faciet dominus iudiciū inopis. Qui verè & sponte inops ac humilis est, huius iudicium dominus faciet, iusto iudicio eum saluādo, cuiq; persecutores damnādo. Ideo additur, & vindictā pauperum: sicut & alibi ait, Mihi vindictam, & ego retribuam. Quāuis enim omnīū iniuriā dominus vlciscatur, atq; pro omnibus electis iudiciū faciat, maximè tamen vlciscatur iniuriam pauperum spiritu, atq; pro inopibus iudicat. Ei enim derelictus est pauper. Propter quod per Elaiam ait, Egenum, inquit, & pauperem non derelinquam. Verū tamen iusti confitebuntur, in prosperis & aduersis nomini tuo duplici cōfessione, videlicet cōfessione laudis diuinæ, ac proprię culpę. Bona enim tibi, mala verò sibi ipsi ascribent, & quicquid eis acciderit, te in omnibus iustificabunt, dicētes, Sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Et habitabunt recti cum vultu tuo, hoc est, tibi vniuentur, teque fruētur, te facie ad faciem in patria contemplabuntur. Porro in isto exilio iusti consistentur domino duplici cōfessione, sed cōfessio laudis eorum est imperfecta. In patria verò non nisi cōfessione laudis domino consistēt, sed illa cōfessio perfecta est atque perpetua. Nunc enim habitant cum vultu diuino, conuersando syncerè coram deo, eumque fideliter contemplando. Hęc tamen habitatio non est fixa & propriè dicta. Non enim habemus hęc manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. In patria autem vere, fixe, & proprie habitare dicuntur cum vultu diuino. Ecce Psalmum seruidis orationibus plenum, & morali instructione ornatum audiūmus: quē decet nos ardenti affectu proferre, atq; ex eius doctrina discere, quod in cessant ad deū recurrere indigemus, eo quod ipse sit virtus nostrę salutis. Propterea semper ex corde ei dicamus, Salus nostra in manu tua est, respiciat nos dominus noster, & læti seruemus regi. Hęc enim fuerunt verba Aegyptiorum ad Ioseph. Per Aegyptios autem signantur peccatores: per Ioseph Christus.

COMMENTARIUS IN PSALMVM CXL.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus Psalmi est, Psalmus Daud. Ipse enim beatus Daud author est Psalmi presentis. Loquēs in eo in persona hominis studiosi perfectionem attingere laborantis: quam quia sine custodia linguę adipisci non valet, precatur sibi a domino gratiam condonari, qua linguam refrenet ac regat, & ait,

Clamantium ad te domine intende uoci, peccantes nos non in ira sed in misericordia increpa, pone custodiam ori nostro, & non declines cor nostrum in uerba peccati & malitiae: sed lingua nostra fac semper exultare in laude gloriae tuae

EXPOSITIO Psalmi literalis.

DOMINE clamauit ad te, non tam alta uoce quam uelenti ac praecordiali affectu. Non enim remissè aut pigre inuocandus est deus, sed animo timorato, affectuoso, atq; perurgili, imò & incessanti. Quoadmodum in Ecclesiastico inducitur, Non impediaris semper orare, & ante orationem prepara animam tuam, & noli esse quasi homo tentans deum. Idcirco cum dixisset, Domine clamauit ad te, scilicet tempore praeterito, profitetur se in praesenti clamare, & in futuro clamaturum esse, ut pandat se nunquam a prece uelle cessare. Sequitur enim, [EXAVDI ME] nunc in praesenti, [INTENDE UOCI MEAE] dum clamauero ad te, hoc est, quocumque tempore futuro te inuocauero, ostende te mihi intendere, ita ut uocem meam .i. orationem meam diligenter consideres, & pie exaudias. [(2) DIRIGATUR] oratio mea, hoc est, ascendat, caelos penetret, tibi perfecte cõplaceat, [SICUT INCENSUM] in lege dirigebatur ad te, & fumando ascendit, ac tibi praeter ceteris sacrificijs placuit: non propter seipsum sed ex deuotione offerentis. Quod autem subiungitur, [IN CONSPECTU TUO] referri potest ad uirtutes horum, uidelicet ut oratio dirigatur in conspectu dei sicut incensum. Vel ut oratio dirigatur ad deum, sicut incensum dirigebatur in conspectu diuino. Dicebatur autem incensum oblatio quae tota incendebatur, & comburebatur ad dei honorem: per quod designatur obsequium perfectorum, qui se totos mactant deo, seq; totaliter abnegant & relinquunt. Petitur ergo ut sicut incensum coram deo ascendit, & placuit propter deuotionem feruidam offerentis, sic oratio nostra coram deo ascendat atq; cõplaceat. Vnde in Ecclesiastico habetur, Oratio humiliatis se penetrabit nubes. Et alibi, Oratio iusti penetrat caelos, [ELEUAT] manus meas, id est, exaltatio desideriorum meorum ad superna, directio operum meorum ad diuina, erectio manuum mearum corporaliu ex cordis eleuatione procedens, seu ordinata ad illam uirtualiter sit coram te domine [SACRIFICIUM] uespertinum, quatenus ita placeat tibi sicut placebat sacrificium uespertinum seu ultimum quolibet die, quando uidelicet offerebatur agnus ad uesperam, cuius immolatio erat figura immolationis agni dei, scilicet Christi in cruce. Vnde Christus in cruce pendens dicere poterat, Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. [(3) PONE] domine custodiam ori meo, hoc est, da mihi gratiam custodiendi os meum, ne loquar vel taceam inordinate: sed dum tempus est loquendi prudenter atque uiliter loquar. Dum uero tempus tacendi adfuerit, moderare ac laudabiliter taceam. Pone quoq; [ET OSTIUM] circumstantiae, id est, clausuram discretam [LABIIS] meis, uidelicet ut tunc ubi & taliter labia mea ad loquendum aperiunt, & ad tacendum recludunt, quando, quo loco, & qualiter oportet, aut expedit: ut sim in uirtute discretus & fructuosus. Hoc est quod ab Ecclesiastico inducitur, Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, ut non cadam ab ipsis, & lingua mea me perdat? [(4) NON] declines, hoc est, nõ inclinari seu moueri permittas [COR] meum in uerba malitiae, ut uerba maligna effundat, uidelicet [AD] excusandas, id est, excusatorie proferendas [EXCVSATI] ones in peccatis mihi obiectis, & a me perpetratis. [(5) CVM] hominibus operantibus iniquitatem, hoc est, sicut agit homines astuti, seu habituari in malo, [ET] nõn comunicabo per consensum seu imitationem huiuscemodi excusationes [CVM] electis, id est, praecipuis [CORVM] qui se excusant. Electi enim eorum sunt, qui in modo & arte excusandi propria uirtute alij eminent: qualiter sunt simulatores & callidi, qui (sicut asseritur) prouocant iram dei. Hoc est miserandissimum genus prauorum, qui propria delicta excusant. Hi enim obicem ponunt remedio, uulnus suum abscondunt, manus diuini iudicij incidunt, insanabilesq; consistunt. Multipliciter uero excusat quis sua peccata, primo, dicendo id quod malum est non esse malum. Contra quos per Esaiam dicitur, Vae qui dicitis malum bonum, & bonum malum. Et Amos ait, Vae qui conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiae tuae in absinthium. Secundo, negando se peccasse cum tam peccauerit: quod quam damnabile sit, dominus alibi manifestat dum ait, Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, nõn peccaui. Tertio, alleuiando propria culpam, dicendo, Non aduerto, non pòdero, habeo a natura. Quarto, imputando alteri proprium malum, dicendo, Ille me induxit, ille est causa peccati mei. Hinc enim in Prouerb. dicitur, Qui odit increpationes insipientis est. Et, Non amat pestilens eum qui se corripit. Et Salomon iterum loquitur, Qui abiicit disciplinam, despiciet animam suam: qui aut acquiescit in increpationibus, possessor est cordis. Propterea quantum distat caelum a terra, & ortus ab occidente, tam remotè abijciamus semper a nobis tam pessimum uitiu. [(6) COR] rumpite me iustus, qui neminem palpat, nulli blanditur, [IN] misericordia, id est, pie & charitatiuè non crudeliter & inuidiose: [ET] increpabit me] propter meos excessus, sicut dilectio fraterna expostulat: [OLEVM] autem, .i. adulatio, simulata dilectio, falsa laudatio [PECCATORIS] non impinguet caput meum, id est, non delectet mentem meam, non me demulceat, non mihi cõplaceat, nec ad consensum illicitum pertrahat. Vnde scriptu est, Attende tibi a pestifero. [(7) QVONIAM] adhuc & oratio mea] uersatur [IN] beneplacitis eorum, .i. in his quae peccatoribus istis placent, quatenus ipsi a suis peccatis desistant, & ne ego ab eis seducar. Hoc igitur continuo oro ut ipsi cõuertantur, & ego custodiar. [ABSORPTI] sunt iuncti petrae iudices eorum, id est, principales & magistri istoru iuncti petrae, .i. deo seu diuinae iustitiae comparati, absorpti sunt, id est, omnino defecerunt, ita quod nihil ueritatis iustitiae habent, praesertim cum careant fide per dilectionem operante. Bene autem per petram in-

Eccl. 12

Exod. 19

Eccl. 35

Eccl. 22

Iob 36

Esa. 5

Amos 6

Amos 5

Prou. 12

Prou. 15

Ibidem

Eccl. 11

Atelligitur Christus, iuxta illud, Dominus petra mea & robur meum. Vel per petram accipitur Christus qui stultam fecit sapientiam huius mundi, damnabilemque; probauit iustitiam confidentium proprijs uiribus: & philosophorum, qui in suis cogitationibus euauerunt. [(8) AVDI] enim, id est, audiant peccatores ad suam correctionem [VERBA] mea] informatoria atq; salubria, [QUONIAM] potuerunt, .i. Rom. quoniam uerba mea efficacia siue potentia sunt ad instruendum iniquos: uel, quoniam potuerunt ipsi audire uerba mea, cum non sint incorrigibiles penitus, [SICUT] crassitudo terrae, hoc est, pinguedo laevis sub terra [ERVPIT] est, id est, ascendit & apparuit [SUPER] terram, cum terra vomere scinde-reur, sic uerba mea potuerunt eos corrigere: tanquam dicat, Quemadmodum crassitudo terrae egreditur, terramq; fecundat, sic uerba mea spiritaliter fecundare possunt corda instructiosa & mala. Melius tamen uidetur ut istud referatur ad uersum sequentem, praesertim quoniam in Hebraeo hic incipit uersus, eritque sensus, Sicut crassitudo terrae erupit est, id est, erupit super terram aratam: sic [(9) DISSIPATA] sunt ossa nostra, id est, uirtutes animae nostrae debilitatae, dispersae, seu corruptae sunt, [SICUT] infernum, .i. iuxta peccata quae sunt portae inferni. Peccando nanque uirtus animae dissipatur, atque inferno appropinquat. Mortali enim peccato corrumpitur, ueniali uero debilitatur: & dum una amittitur, ceterae quoque perduntur. Dicuntur autem ossa uirtutes, quoniam sicut ossa sunt robur & firmitas corporis: sic uirtutes stabilimentum sunt animae. [QUONIAM] ad te domine domine oculi mei, id est, ex quo domine domine oculi cordis mei dirigitur ad te, idcirco in te speraui, quia non despicias fugientes ad tuam clementiam. [NON] auferas animam meam] a consorcio electorum, nec eam auferri permittas a te per culpam: sed quando fuerit a te auersa digneris eam cõuertere, & tibi inseparabiliter copulare. [(10) CVSTODI] me a laqueo, .i. deceptione, [QUONIAM] statuerunt mihi] daemones & mundus, ne incidam illum & capiar, [ET] a scandalis operantium iniquitatem, .i. a uitijs impiorum scandalizantibus pusillos, uidelicet ne ex dicto aut facto inordinato alterius scandalizer, sed in uia dei fortis solidusq; persista. Nam qui scandalizatur pusillus est. Perfecti uero nec scandalizantur, nec scandalizant actu. [(11) CADENT] in reticulo, .i. in mulcipula, seu deceptione [IN] uis] scandalii, uel iniquitatis seu daemones [PECCATOR] es. Ipsi enim ruunt ad culpam ex deceptione scandalii, ex fraude diaboli, ex attractione peccati. [SINGULARITER] sum ego, .i. ab impijs sequestratus subdito, & soli portioni seu societati iustorum adhaereo, [DONES] transeam] de uia ad patriam. Psalmus iste deuotissimis precibus adornatus nos admonet vigilare circa linguam custodiam. Magna nempe perfectio est custodia linguae: imò diuina scriptura beatitudinem in ea aliquo modo constituit. Scriptu est enim, Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. Et iterum, Beatus uir qui non est lapsus in uerbo ex ore suo. Ad custodiendam autem linguam, primo oportet pensare qualitate eius cui loquimur, quatenus uerba nostra aptemus capacitati & dispositioni eius cui loquimur. Secundo, obseruandum est debitum tempus loquendi, uidelicet ut non loquamur nisi fructus sperari possit ex loquutione profuturus. Tertio, considerari oportet ubi, & inter quos loquendum sit. Non enim in ecclesia fabulari debemus. Et in Ecclesiastico habetur, Loqui in medio magnatorum non praesumas. Et, Vbi non est auditus, non effundas sermonem. Quarto seruanda est quantitas in loquendo, ne plura uerba proferamus, quam oportet aut expedit. Propter quod a Salomone dicitur, Qui moderatur labia sua prudentissimus est. Et rursus, In multiloquio non deerit peccatum. Quinto, pensandum est qualiter sit loquendum, uidelicet mansuete, modeste, suauiter, Scriptum est enim, Verbu dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Et iterum, Responsio mollis frangit iram. Sexto consideremus, cur seu propter quem finem loqui intendimus, scilicet ad dei honorem, & propter rationabilem causam.

1. Co. 1

Rom. 1

Iacobi 3

Esa. 14

Eccl. 23

Ibidem

Prou. 10

Ibidem

Eccl. 6

Prou. 15

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXL.

EXPOSITIO Tituli.

Prænotatur autem Psalmus praesens hoc titulo, Intellectus Dauid cum esset in spelunca oratio. Ad literam sanctus Dauid fugiens regem Saulem, fecit hunc Psalmum cum lateret in spelunca Odollam, suppliciter petens liberari diuinitus a persecutoribus suis. Et est sensus tituli talis, Intellectus Dauid, id est, Psalmus iste est eruditio Dauid, qui & ipse a spiritu sancto edoctus est ad scribendum hunc Psalmum, cum esset in spelunca praedicta absconditus, qua etiam ipse Dauid nos erudit. Suo enim exemplo docet nos clamare feruenter, fiducialiterque ad dominum. Expositio autem literalis Psalmi praesentis difficultatem non habet. Petit enim Dauid a Saule eiusque fautoribus erui, qui sibi varios laqueos parauerunt. Sed quoniam in principio tituli dicitur, Intellectus Dauid, uidetur ipse Dauid scripsisse hunc Psalmum magis de re significata, quam de figura significante. Quauis enim Dauid aliquos Psalmos ediderit occasione persecutionis suae, quam sustinuit a Saule & Absolone, ac alijs, tamen esset propheta de Christi mysterijs praenunciis prophetis illuminatus, credendum est quod in talibus psalmis potius uaticinetur de Christo, quam orationem siue historiam texat de semetipso, praesertim cum Dauid non ignorauerit se esse figuram Christi, & in Christi figura sibi contingere multa eorum quae sibi accidisse noscuntur: sic in praesenti credendum est. Dauid enim est figura Christi, Saul uero cum populo suo sibi consentiente, typus est principis sacerdotu ac Iudaeorum persecutum Saluatorum. Spelunca uero significat praesens seculum, seu corpus passibile. Est itaque tituli sensus, Psalmus iste est intellectus Dauid, id est, Christi per Dauid figurati, quem intellectus Christus habuit, cum esset in mundo inferiori, seu corpore suo mortali, & est oratio eius. Christus ergo ut homo passibilis, in passione constitutus ait ecclesiae se clamasse ad dominum, ut doceat eam etiam sic agere dum tribulatur.

1. Re. 22

In via presentis vite, qua ambulamus domine, laqueos hostium absconditos fac nos declinare ut nos per sequentes non praeualeant, sed procul a nobis te iubente recedant.

EXPOSITIO psalmi iuxta sensum litteralem. O c e m e a ad dominum clamauit, orando pro celeri resurrectione, pro corporis mei glorificatione, pro transgressorum conversione, [v o c e m e a d o m i n u m d e p r e c a t u s s u m .] Repetit quod praedixit propter expressionem maiorem, & exhortationem efficaciorum. [(2) E F F V N D O i n c o n s p e c t u e i u s o r a t i o n e m m e a ,] orando eum intendente, eiusque presentiam cogitande sollicitate, [E T t r i b u l a t i o n e m m e a m] corporalem seu exteriorem, & spiritualem seu interiorem, videlicet tristitiam & timorem: quam tribulationem mihi intulerunt Iudaei, vel quam sponte assumpsi, & quam ex copensione erratum habui, [A N T E i p s u m p r o n u n c i o ,] id est, coram deo patre exposui. Haec omnia Christum fecisse Euangelistae testatur. Quomodo enim passionem in statu ter patre orauit Matthaeus refert. Et quomodo tunc factus sit sudor eius sicut gutta sanguinis, factusque in agonia prolixius orauerit, in Luca scriptum est. [(3) I N d e f i c i e n d o e x m e s p i r i t u m m e u m] . i . c u m s p i r i t u s m e u s c r e a t u s , v i d e l i c e t a n i m a r a t i o n a l i s i n m e e x i s t e n s d e f i c e r e t e x f e s u s u a c o n d i t i o n e , n o n d e f e c t u c u l p a e , s e d p o e n a e , q u a d o v i d e l i c e t c o e p i p a u e r e & t e d e r e , & q u a d o i n a g o n i a f a c t u s s u m , v e l q u a n d o i n c l i n a t o c a p i t e t r a d i d i s p i r i t u m , [E T t u c o g n o u i s t i s e m i t a s m e a s] . i . t u n c t u o p a t e r p e r a p p r o b a t i o n e m n o u i s t i d o c t r i n a m , c o n u e r s a t i o n e m q ; m e a m , & o m n i a q u a e p r o h u m a n a s a l u t e a s s u m p s i , f e c i , a t q ; p e r p e s s u s s u m . [(4) I N v i a h a c q u a a m b u l a b a m ,] i d e s t , i n s e c u l o i s t o , i n v i a v i r t u t u m q u a m i n c e s i i n t o t a c o n u e r s a t i o n e m e a [A B S C O N D E R V N T] I u d a e i s [L A Q V E V M m i h i ,] i d e s t , c o n t r a m e i n f i d i a n t e s m i h i o c c u l t e , l o q u e n t e s a d u l a t o r i e , v a r i j s q u e f r a u d u l e n t i j s q u a e r e n t e s n o c e r e . [(5) C O N S I D E R A B A M a d d e x t e r a m] . i . a d p a r t e m m i h i f a u o r a b i l e m , v i d e l i c e t a d n o t o s a t q u e d i s c i p u l o s m e o s , [E T v i d e b a m ,] a n a l i q u e m i h i c o n s t a n t e r c o h a e r e n t e m i n u e n i r e m , [E T n o n e r a t] a l i q u i v i r [Q V I c o g n o s c e r e t m e] c o g n i t i o n e p u b l i c e c o f e s s i o n i s . T e m p o r e e n i m q u o c a p t u s e s t C h r i s t u s d i s c i p u l i o m n e s r e l i c t o e o f u g e r u n t , & p a u l o p o s t p r i n c e p s e o r u m c o e p i a n a t h e m i t i z a r e , d e t e s t a r i , & i u r a r e , q u i a n e s c i o h o m i n e m i s t u m . [(6) P E R I T f u g a a m e ,] q u o n i a f u g e r e n o l u i , s i c u t s u p r a d i c t u m e s t , T r a d i t u s s u m & n o e g r e d i e b a r . V e l , p e r i j t f u g a a m e . i . i t a l i g a t u s s u m v i n c u l u s , & c i r c u n d a r u s h o s t i b u s , q u o d h u m a n o m o d o l o q u e n d o f u g e r e n e q u e o , q u a n i u s v e l l e . N o n e n i m n i s i s u p e r n a t u r a l i v i r t u t e f u g e r e p o t u i s s e t d u m e r a t l i g a t u s , h o s t i b u s q ; v a l l a t u s : [E T n o n e s t q u i r e q u i r a t a n i m a m e a m] . i . n e m o e r a t q u i c o n a r e t u r m e d e m a n u h o s t i u m l i b e r a r e c o n s t a n t e r . Q u a n i u s e n i m P i l a t u s a d t e m p u s s t u d u e r i t m e e r i p e r e , t a n d e m t a m e n d e d i t s e n t e n t i a m c o n t r a m e i : q u a d a t a , n e m o c o n t r a d i x i t . V n d e C h r i s t u s t e s t a t u r , C i r c u m s p e x i , & n o e r a t a u x i l i a t o r . I t e m q ; , T o r c u l a r c a l c a u i s o l u s , & d e g e n t i b u s n o n e s t v i r m e c u m . S u p r a q u o q u e p r a e d i c t u m e s t , E t s u s t i n u i q u i s i m u l c o n t r i s t a r e t u r , & n o n f u i t . [(7) C L A M A V I a d t e d o m i n e ,] d i c e d o i n c r u c e , H e l i , H e l i , i d e s t , D e u s m e u s , d e u s m e u s , v t q u i d d e r e l i q u i s t i m e ? E t , P a t e r i n m a n u s t u a s c o m e n d o s p i r i t u m m e u m . [D X I t u e s s p e s m e a] . i . i n q u o s p e r o s e c u n d u m q u o d h o m o s u m , & a l i q u o m o d o v i a t o r . S p e r a u i t a u t C h r i s t u s i n d e o n o n p e r s p e m , q u e e s t v i r t u s t h e o l o g i c a , q u a e i n c o p r e h e n s o r i b u s l o c u m n o n h a b e t : s e d p e r q u a n d a m p r e s t o l a t i o n e s i u e f i d u c i a m , q u a o m n e b o n u m q u o d n o n d u m h a b u i t , a d d e o l o g a n i m i t e r e x p e c t a u i t . [P O R T I O m e a] . i . b o n u m q u o d e g o r e q u i r o , i n t e n d o , & d i l l i g o , e s t i n t e r r a v i u e n t i u m , i d e s t , i n r e g n o c o e l o r u m . E t p o t e s t n o m i n e p o r t i o n i s i n t e l l i g i d e u s , d e q u o d i c t u m e s t s u p r a , D o m i n u s p a r s h e r e d i t a t e m e a : v e l , r e t r i b u t i o g l o r i a e q u a e c o n f e r r u r e l e c t i s . V e l s i c , P o r t i o m e a . i . e c c l e s i a e l e c t o r u m e d i t p a r s m e a , e x m u l t i s m i h i p r o u e n i e n s e l e c t a a c d a t a , i n t e r r a v i u e n t i u m . i . m e c u m e r i t i n r e g i o n e p a r a d i s i c o e l i s t i s , s i c u t d i x i , P a t e r q u o s d e d i s t i m i h i , v o l o v t v b i e g o s u m , & i l l i s i n t m e c u m , v t v i d e a n t c l a r i t a t e q u a m d e d i s t i m i h i . [(8) I N T E N D E a d d e p r e c a t i o n e m m e a m , q u i a h u m i l i a t u s] . i . c o n t e m p t u s , a b i e c t u s , b l a s p h e m a t u s , i m o t u r p i s s i m a p a s s i o n e a f f l i c t u s [s v m n i m i s] a I u d a e i s . Q u e a d m o d u m s c r i p t u m e s t , N o s p u t a u i m u s e u m q u a s i l e p r o s u m , & a d e o p e r c u s s u m & h u m i l i a t u m . [(9) L I B E R A m e] s u s c i t a d o m e t e r t i a d i e [A p e r s e q u e r e b u s m e] . i . I u d a e i s a t q ; P i l a t i m i n i s t r i s m e c r u c i f i g e n t i b u s : [Q V I A c o f o r t a t i s u n t s u p e r m e] s e c u n d u m a p p a r e n t i a m , q u i a p e r m i s s i s u n t m i h i p r a u a l e r e , q u a n t u m a d h o c q u o d m e o c c i d e r e p o t u e r u n t . I n t e r d u m e n i m C h r i s t u s a l i q u i d d i c i t , q u i a s i c e s s e v i d e b a t u r , q u e m a d m o d u m a p u d I e r e m . a i t , E g o q u a s i a g n u s m a n s u e t u s q u i p o r t a t u r a d v i c t i m a , & n o n c o g n o u i , q u i a s u p m e c o g i t a u e r u n t c o n s i l i a . [(1 0) E D V C d e c u s t o d i a] . i . d e c l a u s u r a s e u c a r c e r e l i m b i i n f e r n a l i s , q u i a l i b i d i c i t u r l a c u s s i n e a q u a , [A N I M A m e a m ,] q u a e i b i f u i t q u o u s q ; c o r p o r i r e u n i t a e s t . [A D c o n s i t e n d u m n o m i n i t u o] . i . v t t e l a u d e t n o u o m o d o , & c o r a m a l i j s t a m i n e c c l e s i a m i l i t a n t i q u a m t r i u m p h a n t i , t u b i s q ; g r a t i a s a g a t d e g l o r i a r e s u r r e c t i o n i s , d e e d u c t i o n e p a t r u m e x l i m b o , d e o m n i p r a e m i o a c c i d e n t a l i s i b i r e c e n t e r c o l l a t o . [M E x p e c t a n t i u s t i] e x i s t e n t e s i n l i m b o , [D O N E c r e t r i b u s m i b i] p r a e m i u m a c c i d e n t a l e , q u o d p a t i e n d o p r o m e r u i , v i d e l i c e t r e s u r r e c t i o n e m b e a t a m . N o n e n i m e d u c i p o t u e r u n t d o n e c C h r i s t u s a m o r t e s u r r e x i t . P r o p t e r e a q u a n i u s a n i m a C h r i s t i i n l i m b u m v e n i t a n t e r e s u r r e c t i o n e m , e x p e c t a b a n t t a m e n a d u e n t u m C h r i s t i v s q ; a d h o r a r e s u r r e c t i o n i s , i n q u a s u o s i n d e c a p t i u o s e d u x i t , p r o u t Z a c h . a d e u m a i t , T u q u o q ; i n s a n g u i n e t e s t a m e n t i t u i e d u x i s t i v i n d o s t u o s d e l a c u i n q u o n o n e r a t a q u a .

EXPOSITIO allegorica eiusdem Psalmi.

Porro allegoricè exponi potest hic psalmus de quolibet fideli in magnis tribulationibus consti tuto, qui dicere potest, Voce mea, i. voce propria, voce interioris hominis, non per intermediam vocem, ad dominum clamauit, qui solus me eripere potest atq; saluare. Sunt autem nonnulli qui negligunt propria voce clamare ad dominum, sed alijs dicunt, Ora pro me. Effundo in conspectu eius

A id est, eo presente & attendente orationem meam, sicut in Threnis dicitur, Effunde sicut aquam cor tuum, Thren. 3 ante conspectu domini dei tui. Et mater Samuelis, Effudi, inquit, animam meam in conspectu domini. Debeamus autem effundere cor nostrum ad preces coram deo cum omni fiducia, deuotione, ac perseuerantia, sicut 1. Reg. 1 coram benignissimo patre, pijsimo saluatore, fidelissimo & omnipotenti adiutore: sicque, proculdubio si scipiemur ab eo: & tribulationem meam quam patior a daemone, mundo, & carne, ante ipsum pronuncio, ut ipse me consoletur & liberet. Dico ergo & conqueror ei quam sustineo, non ut ipse sciat, sed ut confessio miseriam meam eius misericordiam prouocet. Vnde supra dictum est, Reuela domino viam tuam, & ipse faciet. In Psal. 36 deficiente ex me spiritu meo, dum anima mea ex sua fragilitate deficeret, cadendo in vitia vel patiendo aduersa, nec sufficenter valendo proseguere quae requiruntur ad obtinendam salutem: dum ita deficeret anima mea, effundo in conspectu tuo orationem meam: & tribulationem meam ante te pronuncio. Vel refertur ad sequentem partem huius versus, quo dicitur, Et tu cognouisti semitas meas, quicquid ago & parior, quocquid cogito, appeto, loquor, aut facio: iuxta illud, Rispcit dominus viam hominis, & oes gressus illius considerat. In via hac qua ambulabam, i. in conversatione qua precepta dei custodire disposui, abscondidit hostes animam meam laqueis mihi, quereutes me in peccati consensum pertrahere. Considerabam ad dexteram. i. ad eos a quibus speraui me amplius adiuuandum, & videbam si aliquis mihi succurreret, & non erat quocognosceret me. qui signa dilectionis mihi ostenderet, sed velut alieni abierunt a me, sicut Iob ait, Fratres mei elogauerunt a me, & noti mei quasi alieni recesserunt a me. Perit fuga a me. i. tot laqueis tot malis atque periculis circūdatus atque repletus sum, quae propria potestate euadere nequeo: & non est qui requiratur animam meam, ut eam saluet, nisi tu deus meus. Non enim est alius qui pugnet pro me. Haec atque similia dicit afflictus ex vehementi dolore: vel, quia simpliciter nullus est qui eum cognoscat, & vitam eius requirat: vel quonia adeo pauci sunt & impotentes, ut nihil reputetur, idcirco clamauit ad te domine, qui solus me potes liberare, clamandūq; dixi, tu es spes mea. i. obiectū, causa & finis spei meae in te confido, te expecto, teque finaliter adipisci spero: portio mea. i. hereditas mea, praemium meum atque diuitiae sint in terra uiuentium, sed tu domine iubes, Theaurizate, inquit, vobis thesauros in celo. Intende ad deprecationem meam, eam celeriter exaudiendo, quia humiliatus sum nimis. i. multum afflictus, tectatus, oppressus sum: sed & ego valde humiliatus meipsum, ut misericordiam inuenirem. Vnde in Ecclesiast. dicit, Humilia valde spiritu tuum, quia vindicta carnis impij, ignis & vermis. Libera me a persecutoribus me, scilicet inuisibilibus ac visibilibus hostibus, quia confortati sunt super me. Non enim resistere possum eorum dolis atque insidijs, nisi per gratiam tuam subsidium. Educ de custodia animam meam. In Hebreo habetur, Educ de carcere. Sensus verò permanet idem, qui talis est, Educ de custodia. i. de isto exilio, de corpore mortis huius, de valle hac lachrymarum animam meam, transferendo eam de via ad patriam, ad confitendum nomini tuo, confessione inaccessibilis hymni cum sanctis in regno caelesti. Hoc dicere pertinet ad perfectos, qui bona conscientia cupiunt dissolui, & esse cum Christo Ceteri vero dicere possunt, Educ de custodia animam meam quotidie per vitam spiritualem, per contemplantionem caelestium, per desiderium aeternorum, ut anima mea carne transcendat, mundum relinquat, in caelis conversationem habere labore. Sicque ad illos pertinet, quibus ait Apostolus, Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Et, Nos reuelata facie gloria domini speculantes: me expectat iusti in patria, quatenus me in sua recipiant domum, societatem, & gloriam, donec retribuas mihi vitam aeternam pro mercede obsequij tibi impensi, videlicet vsque ad horam mortis meae, vel vsque ad horam educationis de purgatorio, vel vsque ad diem vniuersalis iudicij, quo electi anima & corpore praemiabuntur. Cum magno desiderio praestolantur beati nostrum aduentum, tanquam verè amantes nos: propter quod merito festinaremus occurrere eis, & eorum iucundissimam societati vniri, ne nobis dicatur illud, Vsq;quo marcetis ignauia, & non intratis ad possidendam terram quam dominus dedit vobis? Psalmum istum ignitis affectibus redolentem, & feruidis precibus plenum decet nos corde deuotissimo decantare, & quasi proprij cordis affectu omnia verba eius formare.

COMMENTARIUS IN PSALMUM CXLI.

EXPOSITIO TITVLI.

A Habet hic Psalmus nunc exponendus pro titulo, Psalmus Dauid quando persequebatur eum filius suus Absolon. Ad litteram enim edidit Dauid hunc psalmum dum fugeret a facie Absolon filij sui. De qua persecutione habetur in secundo libro Regum. Et quoniam littera psalmi huius possit applicari ad hoc (sicut & breuiter tægetur) aptius tamen est ut exponatur hic psalmus in persona cuiuslibet penitentis. Loquens igitur Dauid in persona penitentis ait,

PRECATIO.

Spiritu nostro deficiente uelociter exaudi nos domine, conforta nos, & notam fac nobis uiam in qua placetis tibi ambulamus, ut spiritu tuo bono nos deducente, animam nostram de omni educais tribulatione, ac in tua uiuifices nos equitate.

EXPOSITIO Psalmi tropologica.

D O M I N E exaudi orationem meam, auribus tuae immensae pietatis [P E R C I P E] obsecrationem meam. Aures dei aliud non sunt, nisi misericordia & sapientia eius, sicut frequenter inductum est. Saepè autem loquitur scriptura de deo more humano. Dicitur ergo deus auribus percipere, non quod aliquid de nouo cognoscat: sed quia gratiam largiendo ostendit se scire atque attendere preces nostras. Quoniam autem inter orationem & obsecrationem possit poni distinctio, quoniam obsecratio proprie dicitur, dum aliquid postulamus a deo per aliquod sacrum, sicut enim dicimus, Per natiuitatem tuam libera nos domine: vel propter

miseriordiam seu bonitatē tuam exaudi me domine, tamē hoc loco accipi possunt pro eodem. Con- fuerudo nanq; scripturæ est, præsertim in his quæ pertinet ad affectum, idem sub alijs verbis frequē ter repetere, quod fit propter rationabilissimam ac vtilissimā causam, videlicet vt affectus in seipso incalescat & recalescat, dum proprium desiderū replicatur & renouatur. Vna quippe bona affectio aliam nutrit, imō vna affectio ardēs sibi in specie similem multū inflammat. Ideo adhuc subditur, [I N veritate tua exaudi me, id est, sicuti promisisti quod orantem exaudires, ita exaudi me. Scri- ptum est enim, Cūm quæsieris dominū deū tuū, inuenies eum. Et iterum, Omnis qui inuocauerit no- men domini, saluus erit. Et rursum, Quis inuocauit eum, & despexit eum? Itaq; exaudi me in veritate tua, i. iustitia tua, i. sicut hoc iustum est corā te, vt facias sicut dixisti. Vel, in tua iustitia, id est, meri- to cōuersationis seu operationis meæ iustæ, quæ dicitur tua iustitia, quoniam a te mihi collata est, pro- pter quod non mihi, sed tibi eam ascribo. Hoc modo exaudiri in iustitia dei orauit Ezechias, dicens, Obsecro domine memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto.

E (2) E T non intres in iudiciū cum seruo tuo. Superius sæpe Psalmista dicit, Iudica me domine, seu aliquid simile. Nunc verò precatur vt deus non intret secum in iudicium. Illic ergo locutus est de iu- dicio discretionis, quo in præsentī vita boni discernuntur à malis voto & merito. Sic itaq; orare debe- mus, vt deus iudicet nos. i. à malis discernat ac diuidat: nunc verò loquit̃ de iudicio districtæ discul- sionis, seu iustæ vltionis. Et igitur sensus, non intres in iudiciū cum seruo tuo .i. noli me seruū tuū se- cundum rigorem tuæ iustitiæ iudicare, & condemnare. Noli mihi reddere secundum exigentiā ini- quitatis meæ, sed secundum misericordiam tuā in dulce mihi, & salua me. Ad literā dixit hoc Dauid pro seipso: persecutionem enim filij sui patiebatur ppter adulterium suum cum Bethsabee, homici- dium Vriæ, sicut Nathan propheta sibi prædixit. Secundum rigore verò diuine iustitiæ meruit mor- tem propter vtrūq; Lex nanq; tam adulterium quā homicidium vltiscitur morte. Idcirco Dauid orauit, ne sicut iustitia exigebat, reciperet. Adducit autē & persuasionē ad hoc, [Q V I A non iustifica- bitur in conspectu tuo omnis viuēs, hoc est, nullus homo viuēs in seculo isto iustus est corā te per- fecta iustitia, quasi nihil habeat de iniustitia seu peccato: sed omnis homo viator aliquid habet de i- iustitia, ppter quam petere debet, ne intres secum in iudiciū. Hinc enim Iohannes. Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nosipfos seducimus. Paulus quoq;, Omnes peccauerunt, & egent glo- ria. i. gloriosa misericordia dei. Deniq; (Salomone testante) septie sin die cadit iustus. Et, Quis potest dicere, mundū est cor meū, purus sum à peccato? Hinc ab Ecclesiastico dicitur, Non te iustificas ante deum. Sed si hæc ita se habent, quid est quod Ezechias, Ieremias, Hester, Iudith, & alij multi leguntur suas coram deo iustitas atq; pfectiones præcipuas allegasse, sicut nūc sæpe cōmemoratum recorder? Et respondendum, quod non simpliciter, sed humano modo se iustos dixerūt. Sciens vtique quod omnes eorum iustitiæ essent coram deo sicut pānus menstruatae. Vnde quod dictum est, Non iustifi- cabitur in conspectu tuo omnis viuēs, non est ita intelligendum, quod nullus homo viuens corā deo aliquo modo iustificabitur, imo in die iudicij non solum in cōspectu dei, sed etiam à deo iustificabit̃- tur seu iusti dicentur omnes qui audiēt, Venite benedicti patris mei. Sic ergo cōuenienter accipitur, Non iustificabitur in cōspectu tuo, hoc est, in comparatione tuæ iustitiæ, omnis viuēs. Propter quod scriptum est, Non iustificabitur homo compositus deo. Et iterū, Ecce luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius. Quāto magis homo putredo, & filius hominis vermis? Hinc rursus a- pertissimē scriptum est, Nunquid homo dei cōparatione iustificabitur? Bene ergo & verē ait sanctus Apostolus, Horrendū est incidere in manus dei viuētis. Alia enim sunt iudicia dei, & alia iudicia ho- minum. Indefinenter igitur cum omni humilitate dicamus deo, Non intres in iudiciū cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens. Idcirco quoq; ò domine exaudi pre- cor & egeo, **E** (3) Q V I A persecutus est inimicus, videlicet demō, caro & mūdus [A N I M A M meam,] ipsam tentando, affligendo, cōtristando. Omnes enim qui volunt piē viuere in Christo, huiusce- modi persecutiones patientur. Nam & carnalia desideria militant contra animam. Et caro quæ cor- rumpitur, aggrauat animā. [H V M I L I A V I T,] id est, deiecit, & suo dominio subiugauit [I N terra vi- tam meam,] hoc est, conuersationē meā, petrahendo eam ad infima atq; illicita. Propter quod facta est vilis, carnalis, & detestanda. Dum enim caro dominatur spiritui, & dum mūdus & demō præua- lent homini, tunc humiliatur. i. vilis efficitur in terra vita eius. **E** (4) C O L L O C A V I T me [inimicus iam dictus] I N obscuris, id est, in tenebris vitiorum, in caligine tentationum, in aduersitatibus tri- bulationū, [S I C V T] collocauit [M O R T V O S seculi]. i. homines seculares spiritualiter mortuos, in vi- tijs obstinatos, [E T] anxiatu est super me spiritus meus. i. anima mea in seipso perterrita est propter tot mala atque pericula, quæ incidit & incidere potest, [I N] me turbatum est cor meum [ex considera- tione & dolore malorum pœnaliū & peccatorum, quibus subiectus sum. Ad literam verò Dauid ait, Persequutus est inimicus, scilicet Absalon, animā meam. i. meipsum, humiliavit in terra vitam meam, quoniam fecit me fugere, & stratum meū scedauit, meq; grauissimē diffamauit. Collocauit me in ob- scuris, id est, in locis desertis, tetrīs & cauernosis, in quibus eius timore me abscondi, donec Cusi mihi intimaui quid facerē: sicut mortuos seculi, hoc est, sicut ponuntur defuncti in monumentis sub terra. Hæc quoq; conueniunt Christo: quem inimicus, hoc est, Iudas proditor, seu populus Iudæorū perse- quutus est: & vitam eius humiliavit, quia turpissima morte eā extinxit. Collocauit etiā eum in obscu- ris sicut mortuos seculi, eo modo quo dixit superius, Posuerūt me in lacu inferiori, in tenebrosis & in vmbra mortis. Nam & corpus eius in sepulcro locatum est, & anima eius fuit in limbo, & secundum reputationem Iudæorū fuit blasphemus & perditus, sicut & cæteri desperati. Et anxiatu est super eū spiritus eius, quoniam dixit, Tristis est anima mea vsq; ad mortē. In eo quoque fuit turbatum cor eius,

Deut. 4
Iohel 2
Eccl. 2
Esa. 38
4. Re. 20
2. Pa. 23
Psal. 25
Psal. 43
2. Re. 11
Deut. 22
1. Iohā. 1
Rom. 3
Prou. 24
Prou. 26
Eccl. 7
Esa. 38
Hester. 14
Iudith. 9
Esa. 64
Mat. 25
Iob 9
Iob 15
Iob 5
Heb. 10
2. Tim. 3
Gal. 5
Sap. 9
3. Re. 16
2. Re. 15
Matt. 26
Psal. 87
Mat. 27
Mar. 26

E
F
G
H
o/p

A sicut fatebatur. Nam anima mea turbata est. non quod fuerit aliquo modo inordinata, sed vehementer affecta. Præterea loquēs Propheta in persona pœnitentis adiecit, **E** (5) M E M O R fui dierum an- tiquorum, hoc est, diu præteritorum ab initio mundi, videlicet dierum Adæ, quem pro vno peccato cū omni sua posteritate paradiso atq; originali iustitia destituit dierumq; Noe quibus propter pec- cata carnis vniuersum mundum miserit. [M E D I T A T V S sum in omnibus operibus tuis] saltem in genere, considerando qualiter à principio mundi te circa homines habuisti, quosdam ad pœnitentiā misericorditer assumendo, alios iuste deserendo & condemnando. Hisq; diligēter pensatis vehemen- ter formido ne ego cum reprobis peream, quibus peccando similis factus sum. Vel, meditatus sum in omnibus operibus tuis, hoc est, in operibus creationis, recreationis & glorificationis. [I N factis ma- num tuarū] prædictis [M E D I T A B A R.] **E** (6) E X P A N D I manus meas corporales [A D te,] id est, ad cælum ex interiori & magno desiderio consequendi misericordiā tuam. Vel, Expādi, id est, di- lataui, manus meas, id est, desideria sancta & opera bona, ad te. i. ad hoc vt ad te merear peruenire tã- quam ad fontem beatitudinis meæ, & vltimum finē omnium exercitorum meorū. Vnde Hieremias, Leua, inquit, ad eū manus tuas, & miserere tui. Et Apostolus, Volo viros orate leuantēs puras mā- nus. [A N I M A mea sicut terra sine aqua tibi] id est, sicut terra secca imbrē seu pluuiam sicut sic anima mea tibi inhiat, quærens rorem gratiæ, pluuiam scœcunditatis internæ, aquam sapientiæ. Quemadmo- dum enim terra sine aqua infœcunda est, secca, & in puluerem decidens: sic anima mea sine gratia tuā ò domine infructuosa & arida est, atq; in spiritualem dissipatiōē annihilatiōēque cadens. **E** (7) V E L O C I T E R exaudi me domine, quoniam omni momento misericordia tua indigeo: cuius ratio subditur, [D E F E C I T] spiritus meus, hoc est, anima mea propter aduersā infirmata est, & nec bona agere, nec mala cauere potest sine subsidio gratiæ tuæ. **E** (8) N O N auertas faciem tuam. i. misericor- diæ tuæ asperget [A] me, id est, noli mihi gratiosam tuā præsentia denegare, noli irasci aut indignari, ne grauius eadam, atque instabilis fiam: quod vtique mihi continget si auerteris à me faciem tuam, prout alibi protestaris, Abscondi, inquit, faciem meam, & abiit vagus in via cordis sui. Rursus que, Ecce, ait, tu iratus es, & peccauimus: imò si eam à me auerteris, [E T] similis ero descendenti- bus in lacum gehennæ. In hæc liquidum vita assimilabor eis per culpam, in futuro autem per pœnam. **E** (9) A V D I T A M fac mihi mane misericordiam tuam, id est, cito fac me experiri pietatis tuæ effectū, vi- delicet gratiæ collationem, omniumque eorum quæ postulo misericordem exauditionem, [Q V I A] in te speraui] non in rebus creatis & vanis. Verificetur ergo in me quod dictum est supra. Sperātem au- tem in domino misericordia circūdabit. Quod tuis alibi affirmas, Eruēs liberabo te, & erit tibi ani- ma tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam. **E** (10) N O T A M fac mihi] per illuminationem spiri- tus sancti, per ministeriū angelī, per prædicationem ecclesiæ [V I A] in qua ambulem,] hoc est, re- ctum iter perueniendi ad te, seu bonam conuersationē qua tibi complaceam, [Q V I A] ad te] tāquam ad creatorem, salutorem, & vltimum finem [V A V I animam meam,] penna cōtemplationis, vo- latu feruicæ dilectionis, longanimiter quoque sperando, & laudabiliter cōuersando. **E** (11) E R I P E me de inimicis meis] visibilibus & inuisibilibus, ne mihi eorum impugatio, detractio, peruersitas noceat, sed omnia cooperentur mihi in bonum. [D O M I N E] ad te cōfugi] sicut ad patrem misericor- diarum, & deum totius consolationis, qui solus me defendere, confortare, saluare que potes. [D O C E] me facere voluntatem tuam] id est, præceptū tuū, & omne quod complaceat tibi, [Q V I A] deus meus es tu,] idcirco me totum tibi debeo, & tibi in omnibus deservire, adherere, atq; subiecto obligatus sum. Non ergo quararum duntaxat seire, sed insuper facere voluntatem dei. Scienti enim & non facienti, peccatum est illi. Sic etiam studeamus deo vniri, & in hære, vt ei digne veraciterque dicamus, Deus meus es tu. Deus enim omnipotens qui omnium deus est, illorum specialiter deus est, qui se totos of- ferunt deo, & eius obsequio se totaliter mancipant, extra deum nihil desiderant, & qualiter deum sem- per honorent, indefinenter solliciti sunt. **E** (12) S P I R I T V S T V V S bonus,] videlicet spiritus sanctus [D E D V C E] me in terram rectam,] id est, in regionem cœlestem, in terram viuētiū, in qua omnia iusta & recta sunt: prout scriptum est, Populus tuus omnes iusti. In hanc terram deducet nos spiritus sanctus per opera bona & desideria sancta [P R O P T E R] nomen tuū. i. propter teipsum, nō propter merita mea [D O M I N E] viuificabis me] nunc vita gratiæ, & postmodū vita gloriæ [I N] æquitate tua,] id est, sicut iustus est coram te vt illum viuifices qui totam spem suam ponit in te. Vel, in æquitate tua, id est, in iustitia mihi à te cōcessa. Non enim à deo viuificatur, nisi qui bona & iusta operatur. **E** (13) E D V C E] de tribulatione animam meam] in præsentī vita, tribulationes eius minuendo, & in futuro eas totaliter auferendo. Vnde in Canonica Petri habetur, Nouit dominus piōs de tentatione eripere. Et alibi, Præcipitabit dominus mortem in sempiternum, & auferet lachrymam, & opprobriū populi sui. [E T] in misericordia tua] id est, misericorditer quantū ad me [D I S P E R D E] s. i. dissipabis ac per- des] I N I M I C O S meos. In tua iustitia eos iuste damnando, nisi pœniteant. Vcl, in misericordia tua disperdes inimicos meos citra condignum eos puniendo, aut certe misericorditer ipsos cōuertendo: destruens in eis non naturam, sed culpam. **E** (14) E T perdes] in futuro iudicio [O M N E] S qui tribu- lant animam meam] inuide atque iniuste. [Q V O N I A] me ego seruus tuus sum,] idcirco decet vt me fa- mulum tuum eripias. Ecce psalmum virtuosum & affectuosum, pœnitentiāliūq; psalmorum nouissi- mum clare audiuimus, in quo pœnitens deum ardentissime deprecatur. Et in fine psalmi fiducialiter loquitur, dicendo, Spiritus tuus bonus deducet me, & evlque ad finem: quæ omnia sunt verba bonæ spei ex singulari charitate conceptæ. Virtualiter quoque talia verba oratio sunt. Cum precordiali igitur contritione & vera deuotione conemur hunc psalmum cantare, omnesque preces in eo cōtēctas desideranter exprimere,

Iohan. 18
Gen. 3
Gen. 2
Gen. 7
Thren. 8
1. Tim. 2
Esa. 56
Esa. 64
Psal. 11
Hier. 39
Roma. 8
2. Cor. 1
Iacobi 4
Psal. 30
Esa. 60
2. Pet. 1
Esaie 25

EXPOSITIO TITVLI.

Presens psalmi titulus talis est, Psalmus Dauid aduersus Goliath. Ad literam enim secundum Hieronymum, Dauid fecit hunc psalmum processurus ad pugnam contra Philistaeum, seu Goliath Gethem: quam pugnam inijt Dauid ex reuelatione diuina, ex qua etiam certificatus fuit de victoria secundum Augustinum. Literalis igitur expositio psalmi huius est de ipso Dauid contra Goliath preliante. Hanc autem expositionem breuiter tangam, ubi aliquid obsecratis includit. Morali- ter vero exponitur de homine virtuoso contra diabolum atque peccata pugnante. In talis igitur vni- persona loquens Psalmista, ait,

Emitte, quae sumus domine, manum tuam de alto caelorum, et erue nos de manu inuisibilium et inuisibilium in- micorum, et de omnibus periculis malorum: ut cum ceteris sopitis aduersitatibus, canticum victoriae tibi domino deo exultantes cantemus.

PRECATIO.

EXPOSITIO psalmi.

Benedictus] existat, imò in seipso aeternaliter sanctus, & omni benedi- ctione seu laude dignus est [D O M I N V S deus meus.] qui est omnium dominus per gubernationem, deus per creationem, deus meus per specialem cultum, deuotionem & gratiam. [Q U I docet manus meas.] i. potestas operatiuas, videlicet intellectum praecepti & voluntatem [A D praellium] contra occasiones, seu cau- sas peccandi. Non enim vitari potest peccatum, nec spiritualis victoria adipisci, nisi occasiones peccati videntur: qui docet [E T digitos meos.] hoc est, habitus virtuosos, seu discretionem [A D bellum] spirituale contra aereas potestates, & ipsa peccata. Non enim est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed contra principes & potestates, contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Praellium autem proprie dicitur quod de longin- quo imminet atque committitur, sicut dum sagittando bellatur. Idcirco per praellium intelligitur pugna ani- mae contra occasiones peccandi. Bellum vero vocatur quod fit de propinquo, ut cum pugnat manu ad manum: sicque per bellum exprimitur pugna, quae est directe contra ipsum peccatum. Tunc insu- per docet deus manus nostras ad bellum, dum cõserit nobis discretionem spirituum, ita ut cõ Apost. dicere valeamus, Non ignoramus cogitationes] Satanæ. Qui sic docentur a deo, agnoscut qualiter sit singulis vitijs resistendum. Quaedam enim peccata aptius superantur per hoc quod cogitationem no- stram ab eis omnino auertimus, ut sunt gula, luxuria, atque similia. cuius ratio est, Nam quãto cogita- tio illis diutius immoratur, tanto affectus magis illicetur, propter delectationem materiae quã ver- santur, videlicet quoniam actus in quibus fundantur talia vitia in seipsis delectabiles sunt. Omnino ergo vitare debemus memoria, aspectum, & materiam eorum ex quibus talia oriuntur peccata. Cetera vero vitia superantur per hoc quod contra ea bellum assumitur, scilicet discutendo & considerando diligenter naturam & qualitatem eorum, ut sunt ira, impatientia, amaritudo, inuidia, &c. Talia enim in se amara atque poenalia sunt: ideo quanto diligentius considerantur, tanto plus displicent, sicque facilius extirpantur. Docet etiam deus habitus virtutum quae in nobis sunt, quomodo vnaquaque obiit sibi opposito. Prudentiam vero docet ad repugnandum vitijs vniuersis. Haec autem docet infundendo no- bis dona spiritus sancti, quae virtutes perficiunt, mouent atque expediunt, sicut virtutes perficiunt & mouent potentias in quibus subiectiue consistunt. Per dona namque scientiae anima edocetur quis sit cõ- pendiosior modus proficiendi in omni virtute, quod ferri non potest, nisi sciatur modus resistendi im- pedimentis spiritualis profectus. Quoniam vero contra inuisibiles, expertissimos ac subtilissimos ho- stes luctamur, indigemus incessabiliter dominum inuocare, ut doceat manus nostras ad praellium, ut occasiones peccandi abscindamus, & digitos nostros ad bellum, ut sit rationabile obsequium nostrum, ut neque ad dexteram, neque ad sinistra declinemus, ut in omnibus debitas virtutis circumstantias ob- seruemus. Ad literam vero dixit Dauid hunc versum, domino gratias referendo, quod sibi modum pu- gnandi contra Philistaeum ostendit, seu inspirauit. [(2) M I S E R I C O R D I A mea & refugium meum.] Ponit abstractum pro cõcreto, ad designandum ineffabilem magnitudinem diuinae pietatis circa se, seu miserationis diuinae sibi exhibitae. Ait ergo, Misericordia mea, i. deus est miserator meus, mihi adeo cle- mens, ut melius eum appellem misericordiam meam, quã miseratorẽ meum. Ipse est etiã refugium meum, i. terminus fugae meae, videlicet is ad quẽ in omni necessitate confidenter cõfugio, in quo so- lo tota salus mea consistit: [S V S C E P T O R meus.] i. precum mearum pius auditor, & animae meae mise- ricors amplexator, qui venientem ad se corde contrito ac humili nunquam repellit nec despicit, sed vlnis clemẽtiae recipit. Vnde per Osee dicit, Ego quasi nutritus portavi eos in brachijs meis. Et Mo- ses loquitur, Portauit te dominus deus tuus, sicut portare solet homo paruulum filium suum. [E T libera- tor meus] ab hostibus atque periculis. [(3) P R O T E C T O R meus] in aduersis] E T in ipso sperauit] tan- quam in summo bono, in quo solo finaliter est sperandum. [Q U I subdit populum meum sub me.] Hoc ad literam dixit Dauid de populo quorum vel erat vel paulo post futurus fuit princeps. Postquã Philis- taeum deiecit, cõstituit eum Saul super viros bellatores: eratque educẽs & reducẽs Israel, atque in omni- bus se prudenter agebat, ut scribitur primo & secundo Regũ. Praelati quoque & princeps Christiano- rum, qui populum sibi subiectum pacifice regunt, istud verissime dicere possunt, imò & debent, quia non suae industriae, sed gratiæ dei ascribere obligantur, quod eorum subiecti eis virtuose & p̃opte obediunt, quoniam superiorum prudens gubernatio, & inferiorum bona subiectio, dona sunt dei. De quo in libro Iob

Ephes. 6.

2. Cor. 2.

Rom. 12.
Deut. 3

Osee 11
Deut. 1

1. Reg. 17.

1. Reg. 18

Iob 25.

A habes, Potestas & terror apud ipsum est, qui facit cõcordiam in sublimib⁹ suis. Propter quod ait Apost. Rom. 15 Deus solarij det vobis ipsum sapere in alterutro secundum Iesum Christum. Aliqui vero subditur su- is praelatis etiã in rebus illicitis, sed istam subiectionẽ deus nõ facit: potius vero fit a timore humano, aut propria cupiditate, aut dæmone, seu simili malo principio. Veruntamen sicut Petrus in sua Cano- nica docet, Serui subditi esse debent dominis suis, & inferiores superioribus, non solum modestis & bo- nis, sed etiã discoloris: non autem in omnibus, sed in licitis & honestis. Spiritualiter quoque, quilibet virtuo- sus dicere potest: qui subdit populum meum, hoc est, cogitationes, affectiones, & actus animae meae sub me, i. sub rationis meae imperio, ne inordinati motus & cogitatus mihi dominetur, sed per rationẽ re- frenentur & extirpentur. Sicque similis reddat fidelissimo illi Centurioni, qui dixit huic, vade & iure, & huic, veni & veni: & seruo meo, fac hoc & fecit. Simili modo ego populo animae meae sic dominer, ut dicã huic cogitationi, affectioniue male, vade, i. recede à me, & vadat, ne diuti⁹ me pulset: & huic cogitationi & affectioni laudabili, veni, hoc est, mane, & esto in me, & veniat. Et seruo meo, hoc est, appetitui meo sensitui seu corpori, fac hoc, scilicet ieiunãdo, continẽdo, vigilando, & faciant. Cõse- quenter Propheta admirans inestimabilia viscera misericordiae dei circa totum genus humanum, adiu- ngit, [(4) D O M I N E quid est homo] i. cuius nobilitatis & pfectionis existit, [Q U I A innotuisti ei] per fidem, per supernaturalem cognitionem, per tuum ipsum in carnatione, gratiamque multiplicem, [A V T] quid est [F I L I V S] hominis] i. Ad eum seu primi parẽtis [Q U I A] reputas eum] i. quod dignum ducis tantam gratiam ei conferre, quod tanta pro eius redẽptione fecisti? quasi dicat, Tantã dignitatis es tu, & tãta vilitatis est homo, quod vehemẽter mirandum est, quia sic ei innotuisti, & taliter eum reputasti. Hinc quoque sanctus Iob ait, Quid est homo quia magnificas eum, aut quia ponis erga eum cor tuum? [(5) H O M O] vanitati similis factus est] peccando. Peccatum enim est nihil & vanitas. Vnde dum peccat homo, non solum vanus, sed etiã vanitas, i. vehemẽter vanus ac nihil efficitur. Deus autem fecit hominẽ ab initio rectum. Ipse vero per culpam fecit seipsum vanitati consimile. Itaque propter multiplicem fragilitatem, instabilitatẽ & culpam dicitur homo vanitati similis factus. Vnde supra dictum est, Veruntamen vni- uersã vanitas, omnis homo viuens. [P I E S] eius sicut umbra prtereit] i. cito & indefinenter defluit, atque deficiunt. Propter quod in primo lib. Paralip. habetur, Peregrini sumus coram te domine, dies non stitit quasi umbra super terrã, & nulla est mora. In libro quoque Iob ait quidam, Hesterni sumus, & igno- ramus, quoniam sicut umbra dies nostri super terram. Et sanctus Iob orat, Parce mihi domine, nihil enim sunt dies mei. Deinde Propheta de Christi veri dei incarnatione vaticinatus subdit, [(6) D O M I N E] fili dei] [I N C L I N A] caelos tuos] i. altitudinem tuam in caelis habitãtem, exinanire seu humi- liare digneris] [E T] descende, non locum mutãdo, sed per incarnationem humanam naturam assumẽdo, inter homines cõuerfando, teipsum hominibus ostendendo. Hunc dei descensum cõcupiuit Esaias dicens, Vtinã disrumperes caelos & descenderes. Vnde per caelos intelligi possunt caeli materiales, praeter- tim caelum empyreũ: quos dicitur deus inclinare seu dirumpere, non localiter neque realiter, sed per similitudinẽ quandã. Loquitur enim scriptura de deo modo humano. Homo autem in loco sublimi nullam aperturam habente existens non valet descendere, nisi locus inclinetur aut dirumpatur. Id- circo rogatur deus caelos inclinare atque dirumpere. Vel sic, domine inclina caelos tuos, id est angelos sanctos, ciuesque, caelestes, deponere & mitte ad nos, & descende, i. gratiam & misericordiam infundendo veni ad me. Vtrogue modo Christus descendit. Carnẽ enim assumpsit, & misericordie suae affectum nobis impedit. [T A N G E] mōtes,] hoc est, supbos seipfos inaniter erigẽtes per vin dictã, [E T] fumigabũt] i. dissoluẽtur & corrumpentur, quemadmodum candela dum extincta fuerit, fumigat. Vel, tange montes istos per misericordissimam gratiã infusionẽ, & fumigabũt i. lacrymas pro suis excessibus fundẽt, gement, & ad caelestia suspirabunt. [(7) F V L G V R A] coruscationes,] id est, terribiles exercere vltiões [E T] dissipabis eos] i. superbos confringes & condemnabis. Vel, fulgura, id est, euidenter emitte coru- scationes, i. miracula & verba sanctae praedicationis ignita ac splẽdida: & dissipabis eos, id est, super- bos à sua elatione disperges, cõuertes & immutabis, faciendo humiles de elatis, paruos de magnis, [E M I T T E] sagittas tuas,] id est, cõminationes horribiles, commemorãdo per sanctos praedicatores districcionẽ futuri iudicij, ac poenas inferni. Vel, sagittas, i. poenas castigatorias, [E V] cõturbabis,] hoc est, terrebis] [E O S] ad penitentiam salutarẽ. Talia namque audiẽdo impij conuertuntur. Ad literam Da- uid orauit, ut deus ad ipsum descenderet, sibi astando & victoriã prestando aduersus Goliã: tange mō- tes, i. Philistaeos superbos per vindictã, & fumigabũt, i. deficiẽt. Prout de impijs ab Esaiã dicitur, Ra- dix eorum quasi fauilla erit, & germẽ eorum vt puluis ascendet. Nam & Philistaei occiso suo gigante, fugerunt. Deinde vt iustus diuinum auxiliũ postulas, subdit, [(8) E M I T T E] manum tuã de alto,] i. de celo mitte mihi subsidium, tuãque potestãte extende super me, [E R I P E] & libera me de aquis mul- tis,] id est, ab hominibus malis, à tribulationibus varijs, à dæmonũ tentamẽtis. Per aquas enim inter- dum populi designantur, iuxta illud, Aqua quas vidisti, populi sunt. Interdum vero per aquam tribu- latio importatur. Sicut eum à Ieremia dicitur, Inundauerũt aquae sup caput meum, [E T] de manu filio- rum,] hoc est, hominum peruersorum ac dæmonum, qui per naturam sunt filij creatoris, tanquam ad eius similitudinem conditi. Per inobedientiam autem sunt filij iniquitatis: suntque, alieni à deo, & ne- sciuẽtur ab eo. [(9) Q U O R V M] os loquutum est vanitatem,] i. vana cõsilia, verba iniqua, [E T] dex- tera] i. potestas] [E O R V M] est] [D E X T E R A] iniquitatis] i. origo & causa peccati. Potestate enim sibi diuinitus praestita abutuntur, exhibentes vires seu membra sua seruire immunditiã, & iniquitati ad iniquitatem, sicut Apostolus dicit. Quoniam verò de his malis misericorditer eripuisti me domine, ideo õ [(10) D E V S] canticum nouum,] i. laudem recentem, ex recenti deuotione prodeuntẽ [C A N- T A B O] tibi] gratias referendo] [I N] psalterio decachordo] i. decẽ chordas habenti, videlicet in spiri- M

1. Pet. 2

Matt. 8

Iob 7

Eccl. 7
Psal. 38

1. Par. 28
Iob 8

Iob 7

Esa. 64

1. Reg. 17

Esa. 5

1. Re. 17

Apoc. 17
Thre. 3

Rom. 6

Efat. 29
Mat. 15
Prou. 21
Prou. 8

1. Re. 17

Iere. 10

Iob 21

Mala. 3

Sap. 14

tuali pſalterio, quod eſt obſeruatio præceptorū decalogi, [Pſalmi] i. laudabo te, non ſolum pulchris ſermonibus, ſed etiā ſanctis operibus; ne inter eos cõpuler, de quibus teſtatur eſ, Populus iſte labijs ſuis glorificat me, cor autē eius loq̃e eſt à me. (11) Q̃y i das ſalutē regibus] .i. victoriã principibus. Vnde Salomõ loquit̃, Equus paratur ad præliũ, dominus autē ſalutē tribuet. Et iterũ Sap. præteſtatur, Per me reges regnãt, & principes imperãt. Vel, Qui das ſalutem. .i. veram proſperitatem ſeu felicitatē regibus. .i. omnibus ſenſualitatũ ſuã ac pprio animo dominatibus, quorũ ratio regit omnes vires inferiores, [Q̃y i redemiſti Dauid ſeruũ tuũ] de ore leonis & vrſi, quos occidit, [De gladio maligno,] ſcilicet Golias eripe me. (12) Et erue me de manu filiorũ alienorũ, ſcilicet Philiſteorũ. Iſte eſt ſenſus literalis, Spiritualiter ſic, Qui redemiſti Dauid. .i. fidelē per gratiã manu fortem, & virtutibus ſpecioſum, ſeruũ tuum, de gladio maligno. .i. ab omni perſecutionē iniuſta eripe me. Et erue me de manu filiorum alienorũ, &c. Iſte verſiculus modò expoſitus eſt. Et quoniã reprobis frequenter in hoc ſeculo proſperãtur in ppria perſona, in prole, in poſſeſſionibus; iuxta illud, Luſtus eſt domine ſi diſputē tecum. Verũ tamen iuſta loquar ad te, Q̃yare via impiorum proſperatur, & bene eſt omnibus qui præuaricantur? plãtaſti eos & proficiũt. Ideo de eis ſubiũgitur, (13) Q̃y orũm filij] ſunt [ſi cõp] nouellã plantationes. .i. fortes, ſani, pulchri atq; iucundi [In iuuetute ſua.] (14) Flii aũ eorũm cõpoſitã] ſunt, nõ moribus virtuoſis, ſed ſecularibus honeſtatibus, [Circũmornatã] in veſtibus & ceteris ornãmētis, [Vt ſimilitudo tẽpli] .i. tantum quòd ſimiles ſunt tẽplo vndiq; perornato. Vel, vt ſimilitudo tẽpli, ſicut ornatur imago ſeu ſtatua in tẽplo locata. (15) P̃romptuariã eorũ] plena] omni genere victualũ [Rvctantia] .i. affluentia [Ex hoc in illud,] quia plenitudine vnũ aliud adimpletur. (16) Oves eorũm factotã] .i. prole ſeu foetibus plenã ſunt, [Abvnda] numero factotã, puta agnorum [In egreſſibus ſuis] ex ouili, ita quòd cum magna multitudine agnorum ingrediuntur ad paſcua, [Boves eorũm] craſſã. [Per hãc autē] ſignatur aliorum brutorum affluentia. (17) Non eſt ruina maceritã] .i. caſus parietis, [Ney e] tranſitus] aduerſitatis ſeu inimicorũ occuſus, [Ney e clamor] .i. plãctus ſeu vociferatio doloroſa [In plateis] .i. in locis ſeu habitationibus [Ev] .i. ſed in omnibus bene eis ſuccedit, & domus eorũ firmã & fortes ſunt. Porro hãc omnia plenĩſimẽ ſcripta ſunt, vbi ſanctus Iob ait, Nunquid cõtra hominē diſputatio mea eſt, vt merito non debeã cõriſtari? Q̃yare ergo impij viuũt, ſubleuati ſunt, cõfortatiq; diuitijs? Semen eorum permanet corã eis, propinquorum turba & nepotũ in cõſpectu eorũ: domus eorũ ſecurã ſunt & pacatã, & nõ eſt virga dei ſuper eos. Bos eorũ cõcepit & nõ abortiuũ, vacca peperit; egrediũtur quaſi greges paruuli eorũ, tenet tymphani & citharã, & gaudent ad ſonitũ organi. (18) Beati v m dixerũ] homines excãcati, carnales, ſola tẽporalia cõſiderantes [Povl] cui hãc ſunt] .i. q̃ prædictis terrenis proſperitatibus florent. Cum enim nõ niſi bona præſentis vitã quãrãt, rãto alios magis beatificãt, quãto viderint eos in talibus amplĩõ abũdare. Vnde dicit̃, Ergo nõ beatos dicim̃ arrogãtes: ſiquidẽ ædificati ſunt faciẽtes impietãtē. Verũ tamen ſicut nõ omnes infelices & reprobi ſunt qui in prædictis terrenis bonis abundant & abundauerunt, (certum eſt enim quòd Abraham, Iſaac, Iacob, Gedeon, Dauid, & alij ſancti ditĩſſimi erant, multoſq; filios habuerunt) ſic non omnes peruerſi & reprobi prædictis bonis abundant, imò multi eorum mendici atq; pauperĩmi fuerunt & ſunt. Non ergo vnũuerſaliter ſed particulariter intelligenda ſunt præinducta verba Prophete. Sunt enim alij reprobi, qui non ſolum in futuro ſed etiam in præſenti miſeri ſunt, tam in ſpiritualibus quã in corporalibus. Denique ſicut electis non obest temporalium affluentia, eò quòd non afficiantur ad ea inordinato affectu, ſed ſolum eis vtantur quãtum neceſſe eſt aut vtilē ad propriã vitã ſuſtentionem, ſeu aliam rationabilem cauſam, omnia ad dei honorem finaliter referendo, deũq; ſuper omnia diligendo: ſic reprobis non prodeſt temporalium rerum carentia, quoniam non ſponte ſed coactē ſeu inuitē talibus carent. Rebus nanq; caducis adhærent finaliter, & bona creata plus amat quã ſummum bonũ, quòd eſt bonum essentialiter. Igitur inter bonos & malos hoc intereſt, quòd boni vtũtur creaturis, mali verò eis fruuntur. Boni enim vtuntur eis tanquam medijs ſeu inſtrumentis perueniēdi ad deum. Mali autem cõſtituunt ſibi finem in eis, adhærentes & inhærentes creaturis magis quã creatori. Propter quod in libro Sapientie legitur, Creaturã dei factã ſunt in tentationem animã hominum, & in mulcipulam pedibus inſipientũ. Id enim quòd amabilitatis, ſuauitatis, delectationis & pulchritudinis in creaturis inuenitur, nõ ordinãt ad creatoris amorē atq; honorē ſeu cultũ, ſed ſiſtũt in rebus creatis. Cur ergo Propheta hãc dixit de proſperitate malorũ, niſi quoniam iuſto dei iudicio ſæpe permittuntur in hoc ſeculo proſperari, quatenus eorum damnatio appareat iuſtor, vel vt bonorum quã forte fecerũt, mercedem in hoc mundo recipiant? Et ne homines boni turbẽtur dum impioſoſ proſperari in tranſitorijs intuetur: imò tranſitoria ſpernant quã vident reprobis dari ad damnationem eorum maiorem, ſed neque mirentur dum cernunt iuſtos affigi, atque in omnibus aſpera pati, penſantes q̃ per talia à reatu vitiorũ purgãtur, vel præmia copioſiora adipiſcũtur. Poſtremò quaſi interrogaremũ ſanctum Prophetã beatĩſſimũ Dauid, quid ipſe ad opinionē horum reſponderet, qui beatũ dixerũt populũ cui hãc ſunt, Ipſe oſtendens falſam & friuolam eſſe talium opinionē, & veram beatitudinē nõ niſi in dei fruitione ſeu poſſeſſione cõſiſtere, addit, [Beati v] populũ cuius dominus deus eius] .i. ego beatũ eſſe diſſinio omnē hominē qui habet dominũ vniuerſorũ p̃ deo ſuo ita q̃ dominus eſt deus eius, non aurum, non vetter, nõ Venus, nec quicquam creatum, caducum & vanum. Deus autē vniuerſuiſq; id dicitur, quòd ab eo magis amatur & colitur. Illorũ ergo dominus eſt deus qui deum præ omnibus diligunt, venerantur ſeu colunt, qui ad deũ omnia referunt, qui omne bonũ in eo quãrunt atq; inveniũt, quorũ tota ſpes deus eſt, & totum ſpiritũ ſuum ad eius dilectionem cõuertũt. Talis homo, talĩq; populus eſt beatus, nũc per ſpem & gratiã, poſtmodũ verò beatus erit per

A rem, ſeu tentionē & gloriã. Ecce pſalmũ veraciter glorioſum atq; præclarũ audiimus. Pſalmũ vtiq; laudib⁹ plenũ, morali doctrina præfulgidũ: in cui⁹ exordio deũ pro ſuis beneficijs deuotē laudamus, eũq; nominibus amorofis exprĩmĩmus, appellãtes eũ, miſericordiã noſtram & refugĩũ noſtrũ, &c. quã ſunt verba affectuoſiſſima, quã nullatenus proferre debemus niſi ardẽti affectu. Docet nos etiã pſalmus iſte verã atq; præcipuã humilitatē, dum hominē diuina illuminatione indignũ, vanitatĩq; ſimilē, & tanquã vmbra præterire teſtatur, multãq; alia tanguntur & edocentur in pſalmo hoc ipſo.

COMMENTARIUS IN PSALMVM CXLIII.

EXPOSITIO Tituli.

E Xplanãdi nunc pſalmi iſte eſt titulus, Laudatio ipſi Dauid. .i. pſalmus iſte qui dicitur laudatio, quoniã totus pertinet ad dei præconium, cõuenit ſeu attribuitur ipſi Dauid prophete tanquã authori; Chriſto autē ſignificato pro Dauid ſicut obiecto quòd laudatur. Chriſtus nanque ſeu tota ſuperſancta trinitas in pſalmo præſenti pulcherrimẽ collaudatur. Vnde etiã huic pſalmo pro titulo appropriatur laudatio dei, quãuis in alijs multis pſalmis deus laudetur. Eſt autem hic pſalmus mirabiliter delectabilis & ſuauiſ, pulcher, ſententiouſus. In perſona ergo ecclēſiã ſeu fidelis deum laudantis loquens Propheta, ita exorſus eſt,

B
PRECATIO.
Patiens & multa miſericordiã deus, nobis peccare ceſſantibus, ac indulgentiam poſſulãtib⁹ eſto propitiũ, ut cõrectis actibus noſtris, conſerri nobis gratulemur gaudia perpetuitatis.

X ALTABO te deus meus rex.] Cũ deus in ſummo ſit, imò altiſſimus & infinitus exiſtat, quomodo valet ab hominē exaltari? Nũquid creatura aliquid poterit cõferre aut addere creatori? Non vtiq; ſed ita dicimur deũ exaltare, quomodo dicimur eũ magnificare, glorificare, & ſanctificare, videlicet quoniam eius magnitudinē, gloriã, ſanctitatē agnoſcimus, proſitemur, prædicamus, & veneramur. Itaq; exaltabo. .i. ſublimiter laudabo, reuerẽtialiter colã, magnificẽ prædicabo, & cõctis incõparabiliter præferã, te domine deus meus rex, qui es omniũ dominus per generalē præſidẽciam, deus meus per ſingularē deuotionē, & rex meus per indeſinentē & gratioſiſimã, prudentiã, [E t benedictã] nomini tuo,] hoc eſt, tibi benedictio ne gratiarũ actionis & laudis, nõ benedictio cõſecrationis [In ſeculum & in ſeculũ ſeculi] .i. indefinẽter, ſcilicet in via atq; patria. Quãdam modũ enim charitas nũq̃ excidit ſecũdũ Apoſt. ſic benedictio ſeu dei laudatio nunq̃ ceſſat, imò iam inchoatur, & in futuro perſicitur. (2) P̃r ſingulos dies] .i. quotidie, imò die ac nocte, videlicet per ſingulos dies naturales q̃ noctē includunt, [Benedicã] tibi in aduerſis & proſperis, in omni euetu, pro beneficijs quã mihi aut alijs cõtulĩſti, & de omni bono quòd fieri video, aut percipio, tibi benedicturus ſum, à quo omne bonũ procedit, [E t laudabo] nõ in ſeculũ & in ſeculum ſeculi.] Quãdam modũ & alibi ſcriptũ eſt, Laudabit vſq; ad mortem ani meã dominũ. Ecce quã ſanctum ac bonũ propoſitũ. Aſſertit Propheta ſe die & nocte iugiter perpetuẽ domino benedictũrũ. Nos ergo agam⁹ quòd pſallimus, impleamus quòd dicimus, p̃ſequamur quòd proponimus, deũ exaltemus, benedicamus, laudemus vbĩq; & ſemper. Si ſpernimur, ſi tẽtãmur, ſi reprobamur, & quicquid nobis acciderit, nõ recedat à corde, non ceſſet ab ore diuina laudatio, grãtiarum actio, benedictio: non frangatur animi fortitudo, nec deſiſtat mentis ad deum erectio: non fatigetur patientia, neq; deſiciat tranquillitas interna. Deinde ſubiũgitur ratio cur deus taliter benediciendus atque laudandus ſit, (3) Magnũs dominus] non magnitudine molis, ſed perfectionis. In omni enim perfectione ſummus cõſiſtit. Propter quòd alio loco dictũ eſt, Magnus es tu, & magnũ nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te ò rex gentium? [E t laudabilis] nimis.] In tantũ hã que laudabilis eſt deus omnipotens, quantum bonus exiſtit. Vnde ſicut bonitas eius omnium creaturarum bonitatem incomparabiliter vincit atq; tranſcẽdit: ſic incomparabiliter laudabilior, maiorq; laude dign⁹ eſt, quã ab aliqua creatura poſſit laudari. Propter quòd in Eccleſiaſt. legitur, Magnus dominus vehementer. Glorificate eum quantumcũque poteritis, ſuperualebit adhuc. Maior eſt enim omni laude, [E t magnitudinis eius non eſt finis.] Diuina enim eſſentia, diuina potẽtia, diuina ſapientia, omniſq; perfectio dei verã & abſolutē, ſeu intẽſũ inſinita eſt eſt, ita quòd totum vniuerſum eſt velut minutĩſſima arena reſpectu maieltatis diuinę. Idcirco cum omni reuerentia, cum omni diligentia, cum omni affectu miniſtrandum eſt domino tam excelſo. Hinc quoq; veriſſimẽ dictũ eſt quòd deus eſt ante omnia non ſolus, poſt omnia non præuentus, ſupra omnia non elatus, infra omnia non oppreſſus, intra omnia nõ inclufus, extra omnia non exclusus. Manens in ſua ſupereſſentiali ſimplicitate æternaliter, incircumſcriptibiliterque ſubſiſtens, & eius lætitia, eius dulcedo & pax, eiusque felicitas omnino & omnimodẽ eſt immenſa. (4) Generatio,] id eſt, quãlibet fidelĩ natio ſeu cõgregatio [Lãv dabi] t opera tua,] videlicet opera naturã, opera grãtiã, opera gloriã. Quis enim non laudet gubernationē mundi, motum celi, viciffitudinē temporum, ordinem ſpecierum? Et cãtera opera ſapientiſſimi creatoris omni laude dignĩſſima ſunt, ſic tamen vt deus in eis laudetur, laũſq; eorũ ad præconiũ creatoris referatur. Vniuerſa quidẽ propter ſeipſum operatus eſt dominus, & cuncta fecit deus vt timeatur: [E t potẽtiã] tuã pronunciant,] id eſt, diuinã potẽtatem prædicant, teque omnipotẽtem eſſe dicẽt, cõmemorãtes illud Machabæorum, Deus poteſt vniuerſum mundũ vno nutu deſcere. (5) Magnificẽtia] .i. magnã efficiẽtiã ſeu magni

1. Cor. 13

Ecl. 51

Iere. 10

Ecl. 43

Prou. 16

Ecl. 3

2. Mac. 8

D. DIONYSII CARTHYSIANI.

fiam existentia [G L O R I A] .i. gloriosi effectus: vel gloria .i. excellentia seu clarę noticię, [S A N C T I E T A T I S] tuę .i. tuis plus, qui sanctus sanctorum es, [I Q U Y E N T V R] dicentes, Nō est deus, vt de⁹ rectifimus, magnificētia eius discurrūt nubes. Illud Iob quoq; ; Cū vix parū stillā sermonū eius audierimus, q̄s poterit tonitrū magnitudinis eius intueri? Et itē illud, Benedicta gloria domini de loco suo [E T] mirabilia tuā .i. opera sup naturalia seu naturalia humanę rationis inuestigationem excedentia [N A R R A B V N T] .i. Sic enim Euāgelistę in Euāgelijis narrat mirabilia opa Christi. Vnde ab Eccle. inducitur, Nōne dominus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia suā, quę cōfirmavit omnipotēs dominus, stabili in gloria suā: [E T] virtutē .i. potentia [T E R R I B I L I V M] tuorū, videlicet iustorū iudiciorū, ac districtissimarū vltionū [D I C E N T] ; recolēdo futurū iudicium, inferiq; tormētū, [E T] magnitudinē tuā .i. magnā tuā pfectionē [N A R R A B V N T] vt te collaudēt, aliōq; informant. [E T] MEMORIA M abūditię suauitatis tuę erudabūt .i. recordationē copiosę dulcedinis tuę ex cordis plenitudine & expiētia proferēt atq; effundēt. Ructus enim nō nisi de plenitudine fluit. Sācti igitur qui ex singulari gratia Saluatoris introduci merētur in cellā viniariā, quib⁹ Sap. ait, Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. Dum isti de secreto cōtemplationis diuinę & cōsolationis inter-nę, in quo gustauerūt quām suavis est dominus, egrediūtur, memoriā abundantie suauitatis dei erudant, clamātes illud quod dicitur est, Comedite amici & bibite. Et, Quām magna multitudo dulcedinis tuę domine. Et illud Sap. O q̄ bonus & suavis est domine spiritus tuus nobis in omnibus. De istis enim p Eesai dominus ait, Ecce ego declinabo in eos vt flumē pacis. Hęc aut pfectio seu erudactio, secundū Gregoriū, maximē cōuenire debet prelatis, quos oportet prę cūctis cōtēplatione esse suspensos, & actione præcipuos, quatenus gregi sibi cōmissio semper aliquid salubre erudēt, eosq; ad diuinę suauitatis gustū alliciāt: [E T] iustitia tuā exultabūt .i. in tua æquitate diuina seu iusta vidiētā spi-ritualiter letabūtur, quēadmodū supra dictū est, Letabitur iustus cum viderit, vindictā. De hoc enim q̄ deus iustus est, & omnia iustē disponit, singulūq; sine personarū acceptione quod merētur, largitur, gaudēt electi & sancti, imō mallent seipfos non esse seu perire, quām ita non esse, eō q̄ deum plus ament quām se. Propterea superius habetur, Videbunt iusti & letabūtur, videlicet de sublatione impi-orum. [E T] MISERATOR in opere, [E T] misericors in natura est [D O M I N V S] patiens [longa-nimiter expectando iuxta illud, Omnipotens est patiens redditor, [E T] multum .i. inextimabiliter] [M I S E R I C O R S], imō infinitę misericordię est deus, cū ei sit ppriū misereri & parcere. Abundā-tiā enim pietatis suę & merita supplicū excedit & vota: deo Moies dixit, Dominator domine misē-ricors & clemēs, patēs, & multę misericordię, & verax. Apost. quoq; ; Deus enim, in q̄, dñes est in mi-fericordia. [E T] S V A V I S dominus vniuersis. Nunquid reprobis in inferno de⁹ suavis est, qui præ dolore & vulneribus linguas suas manducat, mortē desiderat, deūq; blasphemāt, sicut in Apoc. ait Iohānes? Et respōdendum q̄ deus quantū in se est omnibus est suavis. Deniq; vniuersis dicitur deus esse suavis quātū ad naturalē appetitū eorū. Sic enim dat omnibus esse & viuere, cūctisq; ; prouidet, & necessaria tribuit. Quod aut quibusdā (teste Apost.) seuerus esse cōsetur, contingit ex corruptione & vitio appetitus, sicut & febricitati dulcia vidētur amara. Vnde, secūdū Philosophū, omniū rerū natu-ralia desideria tēdunt ad primū principū, quatenus ab eo gubernentur & cōseruetur. Hinc etiā sapiē-tia dicitur omnia disponere suauiter .i. secundū naturalē inclinationē eorū, nisi obiectō ponāt. Propter culpā nanq; disponuntur amaritudinaliter. Iuxta illud, Cor nequā grauiatur doloribus, & cor durū male habebit in nouissimo. [E T] miseraciones eius sup omnia opera eius. Cū multi sint vocati, seu reprobī, pauci verd electi. In reprobis aut præcipue in inferno existētibz magis apparet iustitia quā misericordia dei. (Nā licet in omni affectu diuino misceantur misericordia & iustitia, tamen in dāna-tis iustitia eminet, maximē cum de impio ab alio dictū sit, Obliuiscatur eius misericordia) q̄ queri potest quomodo miseraciones dei sunt sup omnia opera eius? Et respōdendum quod istud dupliciter intel-ligi potest. Primō sic, Miseraciones eius .i. diuinę pietatis effectū, super oīa opa eius. Iad omnē se crea-turā extendit, omnibus cōmunicatur & insunt. Hoc aut simpliciter & generaliter verū est. Nil enim diuinę bonitatis participatione expers cōsistit, sed effusio liberalitatis diuinę ad omnia venit quātū ad naturalia dona, in damnatis etiam miseris inuenitur, dum citra condignū torquentur. Hinc Chri-stus testatur, Eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Quia solem suum faci-it oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Secundō intelligitur sic, Miseraciones eius super omnia opera eius, hoc est, effectus diuinę misericordię, maiores & euidentiores sunt ceteris dei operibus, vt pote quōd plus abundat in creaturis quām effectus diuinę iustitię: iuxta illud Iaco-bi, Super exaltat misericordia iudicium. Si aut hoc modo intelligatur, non videtur verum esse, nisi quātū ad viatores. Si enim iusti sunt, hoc per solam gratiam & misericordiā dei habent. Si verd ini-usti sunt, per misericordiā tolerantur, & quām diu expectantur a deo, misericordiam dei in eis præfulget. Insuper sanctus Propheta seu quilibet iustus zelo zelans pro domino exercitū, cuiusq; honorē vehe-menter affectans inuitat vniuersa creatura ad laudem dei dicendo, [E T] C O N F I T E A N T V R [con-fessione laudis] [T R I B U] domine omnia opera tua .i. cuncta creatura, visibilia & inuisibilia, spiritualia & corporalia, animata & inanimata, rationalia & irrationalia. Rationales autē seu intellectuales creatu-rę confitentur domino creatori directē & cognitiue. Cetera verd nō nisi materialiter, secūdario seu indirecte, inquantū occasionem præbēt intellectualibus creaturis cōfitemdi domino: relucet quippe in ipsis bonitas, sapiētia atq; potentia dei: sicq; ex cōsideratione eorū inducitur homo ad summū opi-ficis laudē. Et hoc modo dicuntur deū laudare, benedicere, timere, & similes ad⁹ vitales habere. [E T] sancti tui .i. homines virtuosī & pfecti, quales fuerunt apostoli, & successores eorū [B E N E D I C A N T tibi], ite in oibus tā in seipso q̄ in opibus tuis laudādo. [E T] G L O R I A M regni tui dicēt .i. excellē-

Deut. 33
Iob 26
Ezec. 3
Eccl. 42
Can. 3
Psal. 33
Psal. 30
Sap. 12
Eesai. 66
Psal. 57
Sap. 12
Psal. 106
Eccl. 5
Exod. 33
Ephe. 6
Apoc. 9
Rom. 11
Sapi. 8
Eccl. 3
Mat. 20
Mat. 22
Iob 24
Luc. 6
Matt. 3
Iacobi 3
3. Re. 19

E
F
G
H

EXPOSITIO PSAL. CXLIII. Exaltabo te. CCLXXV.

A tiam & beatitudinem regni cęlestis prædicabunt. Hoc fecerunt apostoli, quibus Christus dixit, Eū-tes prædicare dicentes, quia appropinquauit regnum cęlorum. Hoc fecit Paulus, Non sunt in quęs, cōdignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, quę reuelabitur in nobis. Vnde & Petrus in sua Canonica loquitur, Vidētis Iesum Christum exultabit latitia incenarrabili & glorificata. Istud quoque quotidie faciunt boni prelatis & prædicatores deuoti: [E T] potentiam tuam loquentur, [D]icē-tes, Quia non erit impossibile apud deum omne verbum. [E T] V T notam faciant filijs hominum] [E T] scilicet fratris & proximis suis] [P O T E N T I A M] tuam, [E T] cui nullus resistere potest, cuius in ditone cuncta sunt posita, quę omnes superbos & impios congregabit congregatione vnus fascis, & projicit, humiliabitque eos vsque ad lacum gehennę. Humiles verd exaltabit, [E T] gloriam] magnificen-tiā [E G N I] tui dicent .i. magnificam gloriam regni cęlestis, de quo subditur, [E T] R E G N V M tuum regnum omnium seculorum. [I]d est, per omnia secula durat. In ecclesia nanq; triumphante sine fine regnabis: vel sic, Regnū tuū regnum omnium seculorum, hoc est, omnibus regnis, quę vnquam fu-erunt, sunt, velerunt, excellentissimum est. Hoc autē exponi etiam posset de regno Christi, quo regnat in ecclesia militanti, quod iuxta vaticinia Daniel. maius & fortius fuit omnibus regnis aliorum regū & principum. [E T] dominatio tua in omni generatione & generatione .i. tuę dominationi omnes gene-rationes subditur. Omnis enim imperas, & in bonis dominaris in hac vita per gratiā, in beatis ve-rō per gloriam. Hęc autē etiam apud Daniele habētur, Potestas eius potestas sempiterna, & regnū eius in generationē & generationē. Specialiter verd de Christo apud eundem dicitur, Omnes popu-li, tribus, & lingę seruiēt ei. Potestas eius potestas ęterna quę non auferetur, & regnū eius quod nō corrumpetur. Cui concordat illud, Regnabit in domo Iacob in ęternū .i. & regni eius non erit finis: quod de præsentī regno Christi accipi potest, quoniā vsq; in finem seculi ecclesia stabit, & Christus in ea regnabit. Cūq; finitum fuerit regnū hoc quoad statum huius vię, perficietur, & sine fine dura-bit in patria. [E T] F I D E L I S dominus in omnibus verbis suis, [I] quoniā quicquid dicit aut spōdet verū est atq; impletur, dummodo absolutē dicatur. Quędam nanque dicuntur a deo cōminatiue seu cōditionaliter, quę non semper impletur, sicut de morte Ezechie, & tamē in talibus verbis deus fide-lis est, quoniā eo modo quo ipse ea dicit vera sunt atq; impletur. Hinc Christus testatur, Vnus apex nō præteribit de lege, donec omnia fiat. Et iterū dicit, Cęlū & terrā trāsibunt, verba autem mea non nec Christo homini, sed a quadam fidelitate qua neminem decipit. Sicq; Apostolus nominat eū fi-delē, Fidelis est in quęs qui repromisit. Et alibi, Fidelis deus qui nō patitur vos tētari, &c. [E T] san-ctus in omnibus operibus suis. [E T] Omnia enim iustē fecit, nec reprehendi potest in aliquo, sicut ait scri-prura, Quis ei dicere potest, operatus es iniquitatem? Et Apost. dicit, Quę a deo sunt, ordinata sunt, [E T] A L L E V A T dominus omnes quī corruūt. Quām multi corruunt quos deus nō alleuat, vt pa-ter de reprobis qui manēt in culpa & pœna ęterna. Quid ergo est quod ait, Alleuat dominus omnes quī corruunt, nisi omnes corruētes in culpam qui alleuantur, a domino alleuantur? Solus enim deus lapsum in peccatum per gratiam alleuat. Simili modo dicitur de Christo, Erat lux vera quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Non quod omnes homines a Christo illuminētur, cum statim sequatur, Tenebrę eam non comprehēderunt, & sui eum non receperunt, nisi intelliga-tur de lumine naturali. [E T] erigit] per gratiam] [O M N E S] elisos .i. in malum prolapsos. Idem est hoc cum eo quod dixit, Alleuat dominus omnes qui corruunt. Propter quod idem est modus intelligēdi, [E T] O C V L I omnium in te sperant domine. [E T] Si spes propriē accipiatur, tunc istud nō cōuenit nisi homini viatori in deo sperati, vt sit sensus, Oculi interiores omnium fidelium & bonorū in te sperant domine, omne bonū prætolando a te, [E T] tu das escam illorū] spiritualē & corporalem, videlicet pa-nem quotidianū, sacramentalem, penitentiālem] in tempore oportuno] .i. hora conuenienti. Si au-tem sumatur spes metaphorice atq; communiter pro quacunque expectatione, seu naturali affectione boni futuri, tunc oculi omnium animantium rationalium & irrationalium sperant in domino .i. bonum suę sustentationi atq; naturę necessariū expectāt ab eo naturali motu, quia habere nō possunt escam nisi a deo, cui cura est de omnibus. [E T] A P P E N D I T tuam manum tuam] .i. bonitatem tuam effundis, [E T] implēs omne animal benedictione] .i. dono sibi necessario, scilicet cibo. Si autē per omne animal in-telligat omnis homo, qui etiā nominatur omnis creatura, tūc sensus est, implet omne animal .i. omnē hominē, cuius oculi sperant in te, benedictione .i. gratię tuę collatione, quēadmodū ait Apost. Bene-dictus deus qui bene dixit nos omni benedictione in cęlestibus in Christo Iesu. Et dominus p Eesai, Effundā, inquit, benedictionē meam super stirpē tuā. [E T] I V S V S dominus in omnib⁹ vijs suis] .i. in cūctis quę agit, in omni dispositione, in omni pcessu, in seipso, atq; in suis esse ctibus: scēdū qd scriptū est, Iustus & vere sunt omnes vię tuę rex sanctorū. Et iterū, Nō iniustus est deus vt obliuiscatur operis vestri. Verūtamen sicut prædictum est, Vniuersę vię domini misericordia & veritas seu æ-quitas. Cū enī in omni ope dei misericordia atq; iustitia inueniatur, vtrūq; verissime dicitur, scilicet Iustus dominus in omnibus vijs suis. Et misericors dominus in omnibus vijs suis. Hoc autē superius sæpe declaratū recordor. [E T] sanct⁹ in oibus opibus suis, [I] hoc paulo antē exposuit est. [E T] P R O P R I E est domin⁹] p gratiā] [O M N I B V S] inuocātibz] .i. intus seu ex intimo affectu vocātibus [Eum] q̄ eius misericordiā pie implorat. Ideo subditur, [O M N I B V S] inuocātibus eū in veritate] .i. in vera fide. Ac-cedētē .n. ad deū oportet credere quia est, & quia inquirentibus se remunerator sit, put dicit ad He-bræos: vel, in veritate .i. in veritate vitę, videlicet in cōuersatione diuinę æquitate placēte. Peccatores enim deus nō audit, sed si quis cultor est dei, & voluntatē eius facit, hęc exaudit. Cui cōsonat illud in Iob 8 lib. Iob, Deus nō porriget manū malignis. Ad hoc ergo q̄ aliquis meritorie oret, aut de cōdigno ex-

Marc. 10
Rom. 8
1. Pet. 1
Luc. 1
Heft. 13
Eesai. 24
Dan. 3
Dan. 4
Dan. 7
Lucā 1
Eesai. 38
Matt. 5
Luc. 12
Heb. 10
1. Co. 10
Iob 26
Rom. 13
Iohā. 1
Ibidem
1. Pet. 5
Mar. vlti.
Ephe. 1
Eesai. 55
Apoc. 15
Heb. 10
Psal. 24
Heb. 10
Iohā. 9
Iob 8

Luc. 1 audiatur, oportet vt coram deo in veritate, id est, in iusta cōuersatione ambulet. Ideo scriptum est, **S**i mundus & rebus in cesseris, statim euigilabit ad te. Vel, in veritate, id est, vera & pia intentione, ordinado orationem & bonum optatu ad dei honorem, & sui ipsius veram salutem. Secundum Augustinum, inuocare deum in veritate, est inuocare patrem & filium, quoniam filius dei est veritas patris æterni. **(19)** V O L V N T A T E m timentium se faciet, id est, actum voluntatis, seu desiderium timentium se filialit timore ad affectu perducet tēpore apto & sibi placenti, [E T deprecationem eorum exaudiet] Idem modo orant instanter, salubriter, & pro seipis. Pro alijs enim non semper exaudiuntur propter obicem quem opponit, [E T saluos faciet eos], tollēdo ab ipsis mala culpæ & penæ, retribuendūq; eis in præfenti bona gratiæ, in patria verò bona gloriæ. Propter quod Salomō monet, In timore domini esto tota die, quia habebis spem in nouissimo. **(20)** C V S T O D I T dominus omnes diligentes se, præferuando eos ab vnuerfis periculis ne finaliter pereant. Scimus enim quoniam diligētibz deū omnia cooperantur in bonū. Et cur hoc, nisi quia æterna Sapiētia protestatur, Ego diligētes me diligō? Qui autem alium diligit, eum vtq; secūdum quantitātē dilectionis pro posse custodit. [E T omnes peccatores] in vitijs perseuerātes [D I S P E R D E T] dicens, **I**te maledicti in ignem æternum. **(21)** L A V D A T I O N E m domini loquetur cor meum, [non verba scurrilia, nociua, instructiuā, & vana. Et quoniam ego in laude eius deficio, ideo] E T benedicat omnis caro, id est, omnis homo [N O M I N I sancto eius], id est, ipse sancto deo [N I seculum & in seculum seculi], id est, æternaliter, scilicet nunc inchoando, atq; in patria sine fine continuando. Magnum est desiderare vt deus ab omnibus benedicatur. Hoc nāq; procedit ex amore dei & proximi. Ecce gloriosissimum atq; dulcissimum psalmum audiuimus, qui vniuersū nihil est nisi angelicum canticum, cælestēque carmē, in quo nil triste vel minus deificum continetur. Imō totus hic psalmus de beatis in patria exponi possit, eisq; sublimis cōuenit quam viatoribus. Quid ergo finaliter nobis incumbit, nisi vt [iuxta apostolicam admonitiōem] mundem nos ab omni inquinamēto carnis & spiritus? Quatenus corde mundo & verē deuoto psalmum præfentem cum omni alacritate domino decantemus, summūque nostrum in hac peregrinatione solatium sit in laudibus dei iugiter occupari.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXLV.

EXPOSITIO Tituli.

Habet insuper Psalmus iam pertractadus pro titulo, Haleluia: cuius interpretatio est, **L**adare dominū. Est enim hic psalmus laus dei, præcipue admonens in deo esse finaliter cōfidendū, & ait, **P**RECATIO.

Viam nostram in peccatis pronam dextera potentiæ tuæ domine diserge, erige nos elisos, ac malis operibus compeditos solve, atque iustos redditos dilige. **E**t in dilectione tua in perpetuum fac nos perseuerare.

EXPOSITIO Psalmi.

AVDA anima mea dominū. Quidam philosophorū atq; theologorū etiā magni asseruerunt hominē non esse nisi animā. Vnde Plato dixit, quod homo est anima vtēs corpore. Secundū hos igitur dam dicitur, **L**auda anima mea dominū, alloquitur anima semetipsam. Secundum veritatē autem, homo ex anima & corpore cōstat, tanquā essentialibus partibus. Et quoniam omnium operationū vitaliū, præfertim intellectualium radix, principūq; est anima, ideo totus homo seipsum ad laudem dei accendere volens, animā suam affatur. Hæc tamen allocutio cōuenit homini ex parte animæ. Sepe alloquitur homo seipsum tanquam

alium. Interdū verò loquitur de seipso & anima sua, tanquam essent distincta. Cū tamē proprie loquendo nec idem sint neq; distincta, sed vnū est aliquid alterius. Vnde in Tobia dicitur, **E**go autē & anima mea in deo lætabimur. Deuotus itaq; ad dei præconiū se excitat, **L**auda, inquit, anima mea dominū, tanquā summum bonū, & omnis boni fontanū principium. Soli deo da honorē & gloriā, quia & si alium interdū laudas sine honoras q̄ deū, hoc tamē non facis nisi propter aliquod diuinū in illo cōsistens, nec aliū laudas & honoras nisi propter deū, ad quē etiā refers quicquid honoris & laudis alteri exhibes. Propterea alios laudando & honorādo magis honoras & laudas deum q̄ illos. **L**auda ergo anima mea dominū creatorē, saluatorē ac iudicē tuū, quoniam hoc est inter omnia opera tua dignissimum. **L**auda autē eū non solum voce oris, sed interioribus verbis cordis, imō mente, ore, & opere eū collauda, secundū illud Ecclesiastici, Et nūc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nōmē domini. Deinde anima huic admonitioni acquiescens respondet, [**L**A V D A B O dominū in vita mea], id est, tēpore vitæ meę, vel, in vita mea, id est, bene viuendo, sicquē laudabo eum in vita gratiæ & gloriæ. **L**audare autem deum in nuda vita naturæ non est meritorū. [**P**S A L L A M deo meo, id est, summo & vero deo, quē summē & vnice colo ac diligo, [**Q** U A N D I V fuero], scilicet in pñenti & in futuro. **Q**uam dulce verbū est hoc, psallam deo meo quandiu fuero? Deū enim vnuerforū nominat deū suū: quod vtq; nemo in propria persona veraciter dicit, nisi qui toto corde ad deū cōuersus est, ei totaliter stabiliterq; inhærens. **(2)** **N**O L I T E cōfidere in principibus. **A**duertēdū qd homo dicitur in aliquo cōfidere seu sperare dupliciter, scilicet principaliter seu directē. Sicque in deum duntaxat sperandum est, quoniam ipse est principalis omnis boni largitor. Secundū dicitur homo sperare in aliquo secundario, & minus principaliter, in quantum videlicet eius auxiliū potest iuari, vt ad ipisatur bonum optatum, & ita speramus in sanctis qui orant pro nobis, quorum patrocinio cōfidimus liberari. Sic enim virginem gloriosam vocamus spem nostram. Præterea agnoscendum quod primum & proprium spei obiectum est deus, seu beatitudo æterna & increata. Secundarium verò spei obic-

Tob. 14
1. Tim. 2
Eccl. 39

Actum est, omne id quo indigemus, & adiunamur ad summi boni adeptiōem, vt est gratia, virtus, scientia, remissio culpæ. **Q**uāto ergo ad principale seu primum ac propriū spei obiectum, in solo deo speramus. Non enim adipisci valemus hoc bonum infinitum, nisi virtute diuina immensā, cui spes directē innititur. **Q**uantum verò ad secundarium spei obiectum, cōfidimus in sanctis angelis atq; hominibus, quorum intercessiōe, virtute, ac meritis ea a deo cōsequimur, per quæ ad ipsum pertingere promeremur. **A**it ergo, **N**olite cōfidere, id est, spem ponere, in principibus, id est, in regibz, ducibus, iudicibus, & ceteris inter homines principatum habentibus, ita quod finaliter in eis speretis, seu eorum potestati principaliter innitamini, cum ipsi nil possint nisi virtute diuina. Potestis tamen eorum auxilio instrumētali vt, deo semper principaliter innitendo. Propter quod apud **O**see dicitur, **C**onuertiimini ad dominum, & dicit ei, **A**ssur non saluabit nos, super equum non ascendemus. **N**on quod super equum ascendere sit peccatum, sed ne in velocitate equi potius quā in Deo speretur: qui ait, **I**n me tantummodo auxiliū tuū. **V**nde sperantibus in equis atque equitibus potius quā in deo in **E**saia dicitur, **D**ixistis, ad equos fugiemus: ideo fugietis. & sup veloces ascēdemus: ideo velociores erūt qui persequētur vos. **N**on est ergo in principibus cōfidendum, quoniam de ini quo principe dicitur, **G**loria eius sterces & vermis: hodie extollitur, & cras nō inuenitur. **V**nde scriptum est, **O**mnis potētatus breuis vita, sic & rex hodie est & cras morietur. Etenim mane præcedit eum exercitus, & vesperē iacet in tumulo. **N**olite quoque cōfidere [**I**N filijs hominū], id est, in ceteris qui principibus sunt subiecti [**I**N quibus non est salus], vera & spiritalis, imō nec seipsos possunt saluare. Et ideo apud **H**ieremiam legitur, **V**ere in domino deo nostro salus. De electis quoq; & bonis, atq; fidelibus filijs ex peruersis parentibus natis scriptum est, **A**d te domine gentes venient ab extremis terræ, & dicent, **V**ere mendacium posuērunt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit. **Q**uod autem in homine salus non consistat, consequenter ostenditur. **(3)** **E**X I T spiritus, id est, anima eius de corpore hora mortis, [**E** T reuertetur] homo quantū ad corpus mortale [**I**N terrā suā], id est, in præcæcē materiā, de qua erat formatū: quemadmodum deus prædixit, **P**ulsus es, & in puluerem reuerteris. [**I**N illa die] id est, tēpore mortis [**P**E R I B V N T omnes cogitationes eorum], id est, effectu & sine intento frustrabitur cogitationes hominū impiorū. **Q**uemadmodum alibi inducitur, **P**eccator cōuersus est in terrā suā, & cogitatio eius periit. **V**nde fera penitentiā ducti testantur, **Q**uid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? **T**ransierunt omnia illa tanquā vmbra. **(4)** **E**X I T spiritus, id est, anima, in spei cōspiciunt [**D**E V S Iacob] patriarchæ, scilicet deus verus atq; omnipotēs [**A**D I V T O R eius]. **S**i enim deus pro eo, quis contra eū? [**S**P E S eius], id est, talis hominis quem adiuuat deus, est [**I**N domino deo ipsius] nō in aliquo trāsitorio ente, sed in summo bono, deo altissimo: [**Q** U I fecit] ex nihilo [**C**A Æ L I V M & terram, mare] iocæanū, [**E** T omnia quæ in eis sunt.] **O**mnia enim fecit mediate vel immediate: quemadmodum in alio loco dicitur, **D**omine rex omnipotens, tu fecisti cælum & terram, & quicquid cæli ambitu cōtinetur. **(5)** **Q** U I custodit veritatē, id est, eam cōseruando in esse. Ipse nāq; est causa, cōseruator, & finis omnis veritatis. **I**N seculum, id est, in perpetuū. [**E** A C I T iudiciū iniuriā patitibus] vltimē cōsequens iniuriā eis illatā: quemadmodum scriptura ait, **M**ihi vindictā, & ego retribuā. **E**t iterum, **D**eus inultū labire non patitur. [**D**A T escam esurientibus.] De hoc præcedenti psalmo dictū est plenius in expositione illius versiculi, **O**culi omnium in te sperant domine, & tu das escā illorū. **D**eniq; esurientes & sitientes iustitiā, saturabitur ab eo. **(6)** **D** O M I N V S soluit cōpeditos, dominus illuminat cæcos. **(7)** **D** O M I N V S erigit elisos. **H**ęc omnia corporaliter & spiritaliter sepius facta a deo sunt. **C**ōpeditos enim vinculis corporis sæpe a carceribus liberavit. **C**ōpeditos quoq; vinculis peccatorū per gratiā misericorditer soluit. **C**orporales insuper oculos hominū excacatorū sæpe ad vīsum corporalem reduxit. **P**eccatores quoq; tenebris ignorantiæ, passionū caligine, vitiōrūq; nebula spiritaliter excacatos, frequentes misericordissimē illustrauit, dando eis gratiæ lumen, sapientiæ claritatem, veritatis notitiā. **Q**uorum vtunque in **M**anasse rege **I**uda mirabiliter factū describitur in lib. Paralip. **Q**uomodo autem dominus erigat elisos, in præcedenti psalmo ostensum est in illo versiculo, **A**llcuar dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. **M**axime verò omnia ista in **C**hristi aduentu impleta sunt, quemadmodum beatus **E**saia prædixit, **E**cce deus vester: ipse veniet & saluabit vos. **T**unc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorū patebunt: runc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. [**D** O M I N V S diligit iustos.] **S**imilitudo enim est causa amoris, ideo iustus dominus diligit iustos. Et sicut odio sunt deo impius, & impietas eius: sic amoris sunt ei iustus & iustitia eius. **I**ustus autem vocatur, qui diuina præcepta obseruat. **V**nde de eo qui præcepta se obseruasse veraciter dixit scriptum est, **I**esus intuitus eum, dilxit eum. **(8)** **D** O M I N V S custodit aduenas, pupillam & viduam suscipiet. **P**ater misericordiarum, & deus totius consolationis, illorum præcipue deus & dominus, pater & custos est, qui aliunde non habent subsidium. **T**ales verò sunt peregrini, id est, a propria terra elongati: pupilli, id est, parentibus orbatī, & viduæ. **H**orum ergo deus custos atque susceptor est: propter quod scriptum est, **D**ominus facit iudiciū pupillo & viduæ, amatque peregrinum. **E**t iterum per **M**osen iubet dominus, **P**eregrinum & aduenam non contritabis. **V**eruntamen quoniam multos corporaliter aduenas, pupillos, & viduas cōspicimus relinquī a deo, æternaliterque perire: **Q**uoniam (teste **A**pостоło) vidua quæ in delitijs viuūt, viuens mortua est: ideo melius est ista spiritaliter explanari hoc modo, **D**ominus custodit per gratiā a ruina peccati & mortis æternæ, aduenas, id est, exules a patria cælesti, qui hoc mundo velut exilio vtuntur, patriamq; cælestem inquirūt, scientes se hic non habere manentē ciuitatē: pupillum, id est, omnem carnalem affectum spernentem, qui illud euangelicum implet, **P**atrem nolite vocare super terram: qui veraciter dicit, **P**ater noster qui es in cælestibus: & viduam, id est, animam omni seculari solatio destitutam, & solum cælestis sponsi amplexibus perfrui.

Osce 14.
Osce. 13
Esaie 30
1. Mach. 2
Eccl. 10.
Hier. 3.
Hier. 16
Gen. 3
1. Mach. 2
Sapient. 5.
Rom. 8
Gene. 1
Hest. 13
Deut. 32
Rom. 12
Job 24
Psal. 144
Matt. 5
1. Par. 33
Psal. 144
Esa. 43
Sapiē. 14.
Marci 10.
2. Cor. 1
Deut. 10.
Exod. 32.
1. Tim. 2
Heb. 11.
Heb. 10
Matt. 23
Matt. 6.

Pfal. 1 cupientem suscipiet in suam providentiam singularem ac paternalem: & vias peccatorum disperdet, id est, peccata eorum damnabit, operationes eorum malas & delectabiles dissipabit. Iam namque, praedictum est quod in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Et in psalmo primo habetur, Iter impiorum peribit. **(3) R E G N A B I T** dominus in ecclesia militati ac triumphanti [in secula,] qui est, deus tuus **(4) S I O N,** id est, ecclesia seu anima ad deum per fidem aut specie videt: est inquam deus tuus [in generationem & generationem,] id est, per omnium generationum intervalla & tempora. De hoc in praecedenti psalmo plurima dicta sunt, ubi habetur, Regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem. Ecce psalmum laudibus dei dulciter resonantem audivimus, in quo misericordia creatoris copiose laudatur, in quo eius omnipotentia veritas, iustitia, liberalitas, & beneficentia commemorantur: in quo docemur in deo summe, finaliterque, confidere. Indefinenter igitur laudet anima nostra dominum, atque cum omni fiducia conuertatur in ipsum, ei inhareat, ei confidat in prosperis & adversis, imo in omni euentu, loco, causa, & tempore, dicens cum sancto Iob, Etiam si ciderit me, in ipso sperabo. Non enim mentitur scriptura divina, quae speranti in deum beatitudinem repromittit. Sicut est illud Esaiæ, Deus iudicij dominus. Beati omnes qui expectant eum.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXLVI.

Praepositio autem psalmo nunc exponendo hic titulus, Halleluia, cuius ratio plana est. Psalmus etenim praesens totaliter pertinet ad laudem diuinam: & describuntur in psalmo hoc multa magna opera, atque piissima beneficia creatoris, propter quae merito semper ac incessanter laudandus est. Ait ergo,

P R E C A T I O.
 Contritiones populi tui, deus pater omnipotens, sana, & omnes dispersiones cordis eius in bonis operibus congrega: ut pro beneficijs in confessione tibi laudes precemur, & in cithara virtutum tibi deo nostro psallamus.

EXPLANATIO TITULI.

L A V D A T E dominum] corde deuoto, ac hilari, voce strenua atque decet, opere virtuoso, seu vita laudabili, [Q U O N I A M bonus est psalmus,] id est, bona est laudatio dei, sanctumque; est deum laudare; imo quid melius eo? Actus namque specificantur & dignitate fortiuntur a termino ad quem, seu ab obiecto. Idcirco actus qui immediate tendunt in deum, & circa ipsum directe versantur, optimi atque dignissimi sunt: quales sunt actus latrici, scilicet adoratio, laudatio, oratio dei: imo laudatio dei oratione in dignitate excellit, cum sit actus omnino caelestis atque angelicus, qui tunc in patria aeternaliter permanebit, quando

Iohan. 6. omnis cessabit oratio: prout Saluator loquutus est, In illo die non rogabitis quicquam in nomine meo. De perpetuitate vero laudationis dictum est supra, Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. **Pfal. 33** De o nostro sit iucunda decoraque; laudatio .i. ex spirituali letitia nascens, & phatasmatis ac distractionibus impermixta. Debet enim laudatio qua deum laudamus esse iucunda, ita quod in laude dei intime gloriemur, tanquam in optimo atque iustissimo actu: prout Esaias proficitur, Gaudes gaudebo in domino, & exultabit anima mea in deo meo. Quid enim tam iustum & delitiosum ut creator ad creaturam laudari? Vnde supra dictum est, Seruite domino in laetitia. Praeterea laudatio dei debet esse decora .i. pura & immaculata, tanquam ex fonte sereno seu corde mudo procedens: quod esse non valet nisi vita laudatis fuerit virtuosa. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris. Oportet etiam ut mens voci concordet, atque intus sit sensus. De ijs enim qui vago & dissoluto corde dominum laudant, ipse per Esaiam testatur, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Non est ergo laudatio deo exhibita iucunda & decora, nisi anima fuerit spiritualiter laeta, stabilis, & virtuosa. **(2) A B D I - F I C A N S** Hierusalem dominus. Ad literam deus frequenter restaurauit civitatem illam Hierusalem in Iudaea. Spiritualiter vero est dominus aedificans Hierusalem .i. ecclesiam militantem ex viuis lapidibus, scilicet hominibus fidelibus. Hierusalem vero superna atque caelestis deus aedificat ex angelis & sanctis hominibus usque ad diem iudicij. Si militer animam fidelem quae tropologicè appellatur Hierusalem .i. deum pacifice per fidem contempnans, aedificat deus per virtutem & gratiam in fusionem. **D I S P E R S I O N E S** Israelis .i. filios Israel per terram alienorum dispersos congregabit, reducendo eos ad terram patrum suorum. Hoc deus corporaliter fecit quando per Zorobabel, & Iesum filium Iosedec sacerdotem magni, per Esdram quoque & Nehemiam filios Israel reduxit a captiuitate Babylonica in Iudaeam. Vnde per Moysen dixit, Si reuersi fueritis ad me, ut custodiatis mandata mea, etiam si abducti fueritis ad extrema caeli, inde congregabo vos, & inducam in terram quam dedi patribus vestris. Cur ergo modo non congregat, o Iudaei, deus dispersiones vestras a captiuitate ista longissima, in qua nunc per annos mille trecentos & quinquaginta vel circiter fuistis? Vtique nisi auctus fuisset ab eo auersione grauissima, nequaquam vos tandiu relinqueret. Spiritualiter etiam Christus per seipsum & apostolos congregauit dispersiones Israelis .i. populum Israeliticum, per multas terras dispersum, colligendo eos per fidem & charitatem in vnum ouile ecclesiae. Propter quod dicitur ab **Iohan. 11.** Euangelista, Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed ut filios dei qui dispersi erant congregaret in vnum. Mysticus vero sensus est: dispersiones Israelis .i. populum Christianum deum fideliter contemplantem, per totum orbem diffusum, congregabit nunc in militanti ecclesia per fidem & spe, ac

A indiuiduam charitatem: postmodum vero in patria per beatificam visionem & cohabitationem aeternam, prorsus dulcissimam. **(3) Q U I** sanat] spirituales salutem praestando [C O N T R I T O S corde,] id est, mente afflictos ac tristes bona tristitia, scilicet ex recordatione peccati, ex dilectione patriae, ex compassione fraternali, [E T alligat] spirituales applicando medicinam [C O N T R I T I O N E S] id est, afflictiones seu mala [B O R V M,] dando videlicet consolationem internam, sacramentorum reparatiuam medelam, virtutum integritatem. Sacramenta namque sunt vasa medicinalia gratia continentia, morbosque animae potenter sanantia. **(4) Q U I** numerat multitudinem stellarum] cum sit creator earum, omnia determinate cognoscens; quae utique stellae ab hominibus praeter multitudinem nequeunt numerari. **E T O M N I B V S** eis nomina vocat, id est, proprias appellationes tribuit & imponit. Nomen enim imponitur a proprietate rei. Sicut igitur omnium stellarum virtutes ac proprietates distinctissime atque plenissime deus cognoscit: sic singulis aptissima nomina tribuit. Spiritualiter vero stellae sunt homines virtuosus & edocti, qui verbo, vita, & fama alijs lucent. Qui (sicut a Daniele dicitur) fulgebunt quasi stellae in perpetuas generationes. Quibus dicit Apostolus, Sitis sine querela simplices filij dei in medio nationis prauae atque peruersae, inter quos lucentes sicut luminaria mundi, verbum vitae continent. Talibus Christus ait, Vos estis lux mundi. Harum igitur stellarum multitudinem numerat deus, quoniam sibi soli cognitum est numerus electorum in superna felicitate locandus. Ideo Christus, Ego (inquit) scio quos elegerim: & omnibus eis nomina vocat, id est, singulos eorum per approbationem distincte cognoscit, sicut ad Moysen ait, Te ipsum noui ex nomine. Scripta quippe sunt nomina eorum in libro vitae. Vnde Apostolus ad Timotheum dicit, Firmum fundamentum dei stat, habens signaculum hoc, Cognouit dominus qui sunt eius. Denique, Christus tanquam pastor bonus cognoscit oves suas, & proprias oves vocat nominatim. **(5) M A G N V S]** imo immensus est [D O M I N V S noster] inuicibilis creator ac princeps, [E T magna virtus,] id est, potentia [B I V S,] ipse enim est sua virtus. Ideo sicut ipse immensus est, sic virtus eius est immensa. Propter quod non potest in tot & tanta, quin possit in infinitis plura atque maiora. [E T sapientiae eius non est numerus,] id est, finis, cum sit infinita, ineffabilis & incomprehensibilis, sicut diuina essentia, cum qua substantialiter idem est: nec solum sapientia mentis diuinae qua se cognoscit, immensa est, sed sapientiae eius qua alia noscit, non est numerus. Deus namque cognoscit aequaliter infinita. **(6) S V S C I P I E N S,]** id est, pie custodiens, clementer exaudiens, paternaliterque conseruans & regens [M A N S V E T O S,] id est, homines mites, qui iram extinguunt. [D O M I N V S.] Tales enim (teste scriptura) multum complacent deo. Propter quod scriptum est, Filij in mansuetudine opera tua perfice, & super omnem hominum gloriam diligere. Sicut autem (teste Salomone) ira in sinu stulti, sic mansuetudo in sinu sapientis requiescit. [H V M I L I A N S autem,] id est, deprimens [P E C C A T O R E S] in vitijs permanentes [V S Q U E ad terram,] id est, usque ad ima, puta infernum, qui in medio terrae creditur situatus. Cum enim peccatores contra deum intumescant, eiusque praecipua impere non curent, iuxta illud, Ipsi fuerunt rebelles lumini, iustum est ut usque ad infima humilientur a deo, qui dicturus est eis, Ite maledicti in ignem aeternum. **(7) P R A E C I - N I T E** domino in confessione] duplici, scilicet laudis diuinae & propriae culpe. Et quia peccator idoneus non est deum laudare: idcirco praecinit, id est, primo canite domino in confessione propriae culpe, quoniam in confessione hac omnia lauantur, & iustus in principio accusator est sui. Sicque purgati praecinit domino in confessione laudis diuinae, cum in omnibus per sacra verba laudando. [P S A L - L I T E deo nostro,] id est, deum laudate [I N cithara] spirituali & figurata, videlicet in operatione bona atque morali. Non enim sine laude operis sufficit laus sermonis. **(8) Q U I** operit caelum nubibus] quantum ad nostrum aspectum. Deus enim eleuat nubes de terra in aeternum: sicque inter caelum & nostrum aspectum positae nubes operiunt illud nobis, ne ipsum in sua diaphoneitate seu puritate videre possimus. Non tamen operiunt totum caelum, cum sint incomparabiliter eo minores. [E T parat terrae pluuiam] emittendo aquam de nubibus ad terram irrigandam. **(9) Q U I** producit in montibus faenum] ad sustentationem iumentorum, [E T herbam] multiplicem [S E R V I T V T I hominum,] id est, ad hoc ut hominum vtilitati deserviat. Maximam enim virtutem herbis imprefit ad solatium atque subsidium hominum. Vnde in Ecclesiastico habetur, Altissimus de terra creauit medicinam. **(10) Q U I** dat iumentis,] id est, animalibus homini ministrantibus in vita humana, sicut sunt equi, boues, muli, vaccae [E S C A M ipsorum.] prouidet enim eis de necessarijs vitae: prout Saluator ait, Pater caelestis pascat volatilia caeli, [E T pullis coruorum] inuocantibus eum, [non per aliquam cognitionem dei, sed per naturalem appetitum quo appetunt cibum, quem non nisi deo concedente percipere valent: propter quod in lib. Iob inducitur,] Quis praeparat coruo escam, quando pulli eius clamant ad deum vagientes, eo quod non habeant cibos? Speciali autem modo prouidet deus pullis coruorum. Nam (ut ait Isidorus) corui pullos suos non alunt, donec plumis nigrescant: tunc enim recognoscunt eos esse suos. Antequam autem nigrescant, nutriti dicuntur rore caelesti, seu muscis quibusdam circa eorum ora volantibus, quas hiando facile glutunt. Spiritualiter vero deus operit caelum nubibus, id est, sacram scripturam verborum ac figurarum obscuritatibus, ut veritas occultetur indignis: exercitatis vero deus occasio fructuosae inquisitionis: & de his nubibus parat terrae, id est, ecclesiae in terra peregrinanti, pluuiam spiritualis doctrinae, per hoc quod corda doctorum illuminat ad exponendum sacram scripturam pro informatione ecclesiae. Qui producit in montibus, id est, in altis & magnis hominibus ad Christum humiliter conuersis, faenum, id est, spiritualis vitae ac documentum fructum, producit in his montibus, & herbam, id est, spiritualia medicamenta, videlicet recta consilia, seruituti hominum, id est, ut talia charitativè ministrent proximis suis indigentibus. Qui dat iumentis, id est, hominibus adhuc rudibus atque carnalibus, escam ipsorum .i. spirituales doctrinam seu gratiam eis propor-

1. Cor. 3 tionatam: quemadmodum Apostolus dicit, Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: quasi paruulis in Christo lac dedi, non escā. Deus enim unicuique dat secundum proportionem virtutis. & pullis coruorū, id est, filiis idololatrarum, videlicet gentibus conuersis, inuocantibus eum in fide & charitate pro spiritali profectu seu alimento. ¶ (11) NON IN fortitudine equi uoluntatem habebit, id est, deo placitum non est in robore equi aut equitis, sicut praedictum est, Fallax equus ad salutem. ¶ N E C in tibijs viri beneplacitum erit ei, nō in bona dispositione naturalis formationis corporis humani, non in homine ad gradiendum, bellandumque; forti, seu curiose ornato cōplacet deo, quasi propter ista victoriam tribuat vel salutem. Vnde ait, Non gloriatur haec sic intelligenda quasi equus aut homo, seu alia creatura quantum ad sua naturalia deo displiceat, cum dictum sit, Laetabitur dominus in operibus suis. Et in libro Sapientiae, Diligis omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti. Sed ideo dicitur deus non habere beneplacitū aut uolūtatem in istis, quia propter eam neminem spiritaliter saluat, nec quantum ad vitam aeternam acceptat. Sed hoc modo, ¶ (12) B E N E P L A C I T U M est domino super timentes eum, filiales & casto timore, ¶ E T in eis qui sperant super misericordia eius, non in proprijs meritis, uiribus, diuitijs, aut simili aliquo: qui cum fecerint omnia quae praecipita sunt eis, dicunt, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Psalmū hunc occulta uirtute atque ingenti dulcedine plenum, decet nos mente pura & intenta proferre, ut sit nostra laudatio iucunda, itemque decora, & ut a deo iugiter suscipi mereamur, mansueti esse curemus: sicut & Christus nos admonet, Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXLVII.

EXPOSITIO TITULI.

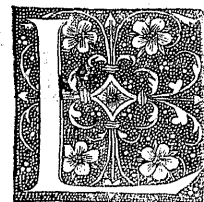
Habet Psalmus nunc declarandus pro titulo, Haleluia Aggaei & Zachariae: in aliquibus tamen biblijs non ponitur nisi Haleluia. Quid autem Haleluia significet, saepe praedictum est. Additur autem Aggaei & Zachariae, quoniam psalmus iste loquitur de caelesti Hierusalem, cuius figura erat Hierusalem illa terrena, de cuius reedificatione prophetauerunt Zacharias & Aggaeus. Alloquens ergo propheta ecclesiam triumphantem, quae appellatur Hierusalem propter plenissimam pacis abundantiam, & Sion propter dei clarissimam speculationem (Hierusalem enim uisio pacis, Sion uero speculatio interpretatur) ait,

PRECATIO.

Terroribus domine ac bellis spiritalis nequitiæ sedatis, pone placatus fines nostros in pace, conforta seras portarum domus tuae, & benedic nobis filijs nouae gratiae: & non finas tenebrarum filios aduersum nos ultra preualere.

EXPOSITIO psalmi.

1. Cor. 13.

LAUDA Hierusalem dominum] quem facie ad faciem felicissime contem-
plaris: [L A U D A dei tui] quae praefatisime colis, & intime diligis, [O S I O N]
id est, ecclesia triumphans. ¶ (2) Q U O N I A M confortauit seras portarum
tuarum. Portae & serae caelestis Hierusalem non sunt corporaliter intelligendae,
sed admissio qua aliquis electus admittitur ad confortiū beatorū, ingrediēdo
regni caelorum accipi potest & dici porta caelestis Hierusalem. Sera uero intel-
ligi potest confirmatio beatorū in deo. Itaque confirmauit seras portarū tuarum.
i. confirmaciones ciuui tuorū in se fecit immobiles & securas, ita quod nulla
culpa, nulla miseria, nullus aduersarius potest irrumperere. Immobiles ergo
coniuncti sunt deo omnes beati in patria. Metaphorice itaque dicuntur diu-

Lucā 1. Matt. 6.

nitus confirmatae serae portarū caelestis Hierusalem, quoniam sicut ciuitas huius mundi, dum fuerit for-
tibus seris clausa, secura est, nec ualet hostis intrare, nec ciues exire: sic caelestis Hierusalem omnino secu-
rissima est: quam sicut reprobi nequeunt ingredi, ita beati nec uolunt, nec ualet hāc egredi, benedictio-
nem amittēdo. [B E N E D I X I T] id est, omnium spiritalium delictarū, caelestiumque; bonorū munera con-
tulit [F I L I J S TUIS]. i. uniuersis beatis habitantibus [I N] te.] quemadmodum autē uiatores fideles dicun-
tur filij ecclesiae militantis, sic cōprehēsores beati dicuntur filij ecclesiae triumphantis. ¶ (3) Q U I
posuit fines tuos pacē. i. pacificos, ita quod muros & terminos tuos nullus ualet turbare, aut circūualla-
re, sed posuit fines tuos pacē in tantū, ut pax sit finis tuus. Veruntamen cum in Euāg. dicitur, Regni
eius nō erit finis, miram uidetur quomodo caelestis Hierusalem (de qua quotidie dicimus, Pater adue-
niat regnum tuum) fines habere dicatur? Et respondendum quod regni Christi seu caelestis Hierusalem
non est finis durationis: habet tamē suā finē essentiae atque uirtutis. Per fines uero hoc loco nō opor-
ret corporeos intelligere terminos ciuitatis supernae: sed interiores, spiritualesque fines singulorū san-
ctorū in patria, loquendo de finibus consummantibus seu perficientibus, non de finibus consumen-
tibus. Finis autē cōsummans cuiuslibet beatorū est uisio dei per speciem. Hunc uero finē posuit deus
in quolibet comprehensore: pacem, id est, tam securū & interminabilem, ut aptius nuncupetur tran-
quillitas seu pax quam pacificus & tranquillus. Vel posuit fines tuos pacem, ita quod pax est finis om-
nium filiorum tuorum, quoniam pacē finaliter appetunt: non quod pax sit essentialiter ultimus finis
sanctorum, sed proxima quaedam dispositio ad ultimum finem. Huic quoque Hierusalem dominus per

Esaiā 60

Esaiam ait, Ponam uisitationem tuā pacē, & praepositos tuos iustitiam, [E T] adipe frumenti. i. beata
fruitioe diuinitatis [S A T I A T] replens in bonis desiderij tuum. Ipsa namque superessentialis di-
uinitas cibus est omnium beatorū: cuius uisio sine fruitio merito dicitur adeps frumenti, id est, dulcis

A refectio panis aeterni. Hęc refectio atque societas est essentialis premiū beatorū, quo tā plene dantur,
ut plus nequeant desiderare. ¶ (4) Q U I emittit eloquiū suum terrae. i. legē diuinā, sacram scriptu-
ram, reuelationes caelestes annunciat hominibus per angelos sanctos, qui omnes sunt administratores
spiritus in ministerij missi, secundū Apost. per quos reuelationes diuinæ deferuntur ad nos, secundū
Dionysium. Vnde Stephanus ait Iudejs, Accepistis legē in dispositione angelorū. Emisit quoque
deus eloquiū suum terrae, mittendo filiū suum in mundum, annuncians pacē per Iesum, & per eū euan-
gelicam legem hominibus donans ac praedicans. [V E L O C I T E R] currit sermo eius, id est, predica-
tio uerbi caelestis, seu annūciatio euangelicæ legis, cito atque celeriter per mundū diffusa est, & homi-
nibus patefacta per apostolos ac apostolicos uiros. In omnem enim terram exiuit sonus eorū. Emisit
planē Christum eloquiū suum terrae, discendo apostolis, Euntes in mundum uniuersum, predicate euan-
gelium omni creature. Velociter uero cucurrit sermo eius, quando apostoli exequabantur, & imple-
uerunt quod Christus eis praedixit, Eritis mihi testes in Hierusalem & in omni Iudaea & Samaria, &
usque ad ultimū terrae. ¶ (5) Q U I dat niuem sicut lanā, nebulam sicut cinerē spargit. Impressiones
enim meteorologicę principaliter fiunt a deo, tanquam a prima causa: & sic ipse dat niuem sicut lanā,
quoniam cadit per modum partium lanę. Nebulam sicut cinerem spargit, uidelicet
per partes minutas, & per modum cineris coloratas. ¶ (6) M I T T I T crystallum suū] quę est gla-
cies fortissime indurata [S I C U T] buccellas, id est, per modum frustorum cādidī panis, [A N T E] fa-
ciem frigoris eius quis sustinebit? id est, quis ferre poterit praesentiam frigoris a deo causati, si uellet
deus illud intendere? quasi dicat, nemo. Quędam enim loca inhabitabilia sunt propter frigiditatis
excessum. ¶ (7) E M I T T E T] deus [V E R B U M] suū] id est, preceptum seu uoluntatis suę effectum,
puta calorē seu simile aliquid, [E T] liquefaciet ea, id est, crystallū, seu glaciē mollicabit, [F L A B I T] T
spiritus eius & fluunt aquę] quę prius stabant congelatę. Potest autem per spiritum intelligi uentus
glaciem resoluens, uel ipsa dei uoluntas, seu spiritus sanctus: quo stante, id est, uirtutē suam exercep-
te, fluunt aquę quę erant solidatę per frigus. Hęc ad literā plana sunt. Porro spirituales in relligenti-
am assequendo, dat deus niuem sicut lanam, dum peccatorem uitorū frigore induratū ad pietatē,
penitentiamque conuertit, ut sit mollis & capax gratiæ dei, qui fuerat durus & frigidus: nebulam, id
est, uitiolam consuetudinem, seu uitorū accumulationem, sicut cinerem spargit, id est, per gratiā dif-
fispat, dando compunctionē & confessionem omnia mala expellentem. Mittit ad obedientiam & in-
corporationem ecclesię, crystallum suū, id est, peccatores quosdam obstinatos, quos interdū clemen-
tissime respicit, sicut buccellas, id est, sic mittit eos ut incorporentur ecclesię per fidē & charitatem,
atque ut alios nutriant uerbo doctrinæ caelestis. Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? id est, quis
pati ualebit ultionem diuinę iustitię qua in praesenti & futuro peccata uiscitur, non solū infligen-
do poenam sensus, sed etiā poenam damni, indurādo uidelicet seu infrigidādo corda reprobōrū sal-
tem permisiue per gratiā subtractionem? ¶ (8) Q U I annūciat uerbum suū Iacob. Multa enim fu-
tura reuelauit deus per spiritū prophetiæ Iacob patriarchę, ut patet in Genesi ubi ait, Cōgregamini
ut annūciē uobis quę uentura sunt nouissimis diebus: illicque de Christo copiose & euidenter pro-
phetat. Annūciat etiam [I N] S T I T I A S, id est, decē precepta moralia, [E T] iudicia sua, id est, prae-
cepta iudicialia [I N] S R A E L, id est, populo Israelitico. ¶ (9) N O N fecit] deus [T A L I T E R], id est,
est, tam gratiose & pie [O M N I] nationi, id est, cæteris gentibus, [E T] iudicia sua, id est, ueteris legis
precepta [N O N] manifestauit eis] sicut populo Iudæorum. Quoniam enim deus incarnari elegit ex
semine Iacob, idcirco tam ipsi quam filijs eius, & maxime tribu Iudæe specialem gratiā praestitit, cō-
uertendo eos ad uerū dei cultum, & Christi expectationem. Decuit namque populū illum, de
quo nasciturus fuerat Christus, ab alijs populis diuidi, & singulari sanctitate ornari. Propter quod
Moses, Te (inquit) elegit dominus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super ter-
ram. Et Apost. Quid amplius est Iudæo? multum per omnē modum. Primo quidem, quoniam credita
sunt illis eloq̄a dei. Nunc uero quoniam Christū quē expectabāt praesentē, spreuerūt, nec in eū hucusque
credere uoluerunt, propterea ista nunc non eis, sed populo Christiano conueniunt: ut sit sensus, Qui
annūciat uerbum suū. i. predicationē euangelij, seu Christū filium suum Iacob. i. populo Christiano,
uita supplantati, iustitias & iudicia sua. i. precepta atque consilia in noua lege cōtenta, Israel. i. eidē po-
pulo caelestia contēplanti. Non fecit taliter omni nationi, uidelicet Sarracenis, Tartaris, Iudæis nūc
excæcatis: & iudicia sua, id est, ea quę ipse iudicat esse iusta, non manifestauit eis, illuminando corda
eorum interiori, quanuis forte exterius audierunt. Vnde Paulus ait quibusdam, Tēpora prioris igno-
rantia despiciens deus, nunc annūciat ut omnes ubique penitentiam agant. Denique quidam expo-
nunt hunc psalmū de ecclesia militanti, quę dicitur Ierusalem & Sion, propter causas uertim prae-
habitas. Hanc ergo in primo uersiculo excitat ut dominū laudet, cuius rationem annūciat, Quoniam
confortauit seras portarum tuarum. Portae ecclesię sunt uirtutes, praesertim fides, spes, charitas, qui-
bus intratur ad deum. Serae autem portarū istarum dici possunt sacramenta seu dona sancti spiritus,
quę per uirtutes muniuntur. Has igitur seras confortauit dominus dando sacramentis efficaciam san-
ctificandi, uirtute dominicę passionis usque ad finem mundi. Possimus quoque per portas ecclesię
intelligere sacramēta: per seras uero portarum, uirtutes sacramentorū. Benedixit filijs tuis, id est, fi-
delibus, in te, id est, in ecclesiastica ueritate perseverantibus, dando eis munera gratiarum. Qui posuit
fines tuos pacē, id est, particulares ecclesias fecit pacificas. Christus enim annūciavit, annūciatque;
iussit pacem hominibus. Vnde in Mich. habetur, Pax erit in terra nostra cum uenerit. Et Christo na-
to angeli cecinerunt, Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonę uoluntatis. Et adipe
frumenti, id est, corpore Christi, quod in pane de frumento factō consecratur, satiat te, spiritali sa-

Heb. 1

Act. 6

Act. 10

Psal. 18

Marc. 16

Act. 1

Gen. 49

Luc. 1

Deut. 7

14

Rom. 3

Act. 17

Mich. 5

Luc. 2

Iohā. 6 Matt. 26 tictate. Quemadmodum Christus testatur, Caro mea vere est cibus: qui manducat meam carnem in me manet, & ego in eo. Itemque, Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Cætera exponuntur sicut nunc paruit. Quidam vero exponunt psalmum istum de illa terrena vrbe Hierusalem & Sion: sed expositio hæc non videtur fructuosa neque conueniens, propter quod eam non prosequor. Veruntamen si in Hebræo, vel translatione Hieronymi iuxta Hebræū, haberet hic psalmus titulum illum, quem habet in aliquibus biblijs nostris, videlicet Haleluia Aggei & Zachariæ, tunc literaliter psalmus præfens loqueretur de Hierusalē illa terrena, de cuius reedificatione vaticinabatur prædicti prophetæ. Sed in Hebræo Psalmus iste sine titulo est. Ecce Psalmū omnino iucundū ac eleuatū audiuimus, qui mentes nostras ad cælestia dirigit, in quo ecclesia militans seu quilibet fidelis ecclesiam triumphantē ad creatoris ac beatificatoris sui laudem inuitat, nō quod illa nostra indigeat admonitione, sed vt nos ei cōgratulemur, eius beatitudinē contēplemur, & adipisci conemur. Dum igitur Psalmi huius primū versum proferimus, cor nostrū ad supercælestis palatij gaudia erigamus, cælestē Hierusalem oculis fidei circūspiciamus, ad eius beatitudinē suspiremus, ob cuius amorē vniuersa sensibilia atque carnalia aspernari debemus. Cogitemus vt possimus quāta sit beatorū felicitas, quorum ciuitas ita munita est, vt nihil aduersi in eā possit incurrere, nullum periculum propinquare, cuius ciues æterna & incessanti benedictione replentur, cuius fines sunt pax, ita vt inæstimabili securitate de sua perpetua cōfirmatione lætetur oēs beati, qui summi boni beatifica fruitione æternaliter satiatur, æternæ pacis suauissimo gustu pascuntur, atq; in sui creatoris amplexibus inuariabiliter requiescunt.

COMMENTARIUS IN PSAL. CXLVIII.

EXPOSITIO TITULI.

Titulus demum Psalmi iam exponendi est, Haleluia. In aliquibus tamen biblijs additur, Aggei & Zachariæ, propter causam in præcedenti articulo introductam. Est autem hic psalmus cælesti dulcedine atque deifica iucunditate repletus, in quo ardentissimus dei amator zelo diuini honoris succensus, vniuersa creata ad omnipotentis exhortatur præconium creatoris; & ait,

PRÆCATIO.

Laudabilis domine ex gloriose fac nos precamur, cum angelis tuis ex omni creatura te digne laudare: ut deuotas tibi laudes iugiter proclamantibus cælestibus angelicis in gloria æternitatis nos associes.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

AVD A T E dominum de cælis, laudate eum in excelsis.] Iste versiculus dupliciter explanatur. Primo, vt sit inuitatio omnium creaturarū ad laudem diuinam, eritq; sensus, Laudate dominū de cælis, hoc est, dominū cælestē in cælis habitantem, o cūcta creata, Laudate eū in excelsis. i. in altis existentē, in sublimibus demorantem, videlicet in mētib; contēplatiuis ac puris, in thronis cælestibus, summisq; cælis. Secūdo exponitur, vt sit inuitatio excellentiū creaturarum ad laudandū deū, vt sit sensus, Laudate dominū de cælis, hoc est, vos qui estis in cælis, videlicet creaturæ superiores atq; cælestes, laudate eum in excelsis. i. vos

qui estis in magnis dignitatibus, in excelsis ordinibus cōstituti. Vel, laudate eum in excelsis, hoc est, magnis perfectionib; summisq; laudibus, ascribendo ei prædicata nō parua aut mediocriter magna, sed omnino excelsa. Dupliciter autē laudatur deus sublimis & benedict; ab intellectu creato. Primo in seipso, attribuendo videlicet ei sublimia attributa eius in creatā perfectionē designantia, sicut dum dicimus, Deus æternus, immēsus, omnipotēs, felix, iustus, misericors. Secūdo, commemorando opera eius, & in illis ipsum opificē collaudando, sicut dum dicimus, Tu creasti cælum & terrā, & omnem ornatū eorū. (2) LA V D A T E eū omnes angeli eius, laudate eū omnes virtutes eius.] Nomen angelorū, & nomen virtutū interdum ponitur pro specialibus choris siue ordinibus spiritualiū substantiarum, quas Dion. cōmuniter nominat supermundanos animos, deiformes intellectus, cælestes essentias, quarū sunt tres hierarchiæ, & ordines nouem. Sed hoc loco angeli & virtutes nō accipiuntur pro specialibus ordinibus, imō vtrūque ipsorum significat omnes prædictas spirituales substantias. Omnes enim appellatæ sunt angeli, quoniā omnes sunt aliquo modo administratorij spiritus in ministeriū missi propter electos eo modo quo Dion. docet. Omnes quoque dicuntur virtutes, eo quod sint fortes & viriles atque idoneæ ad exequendas omnes operationes diuinas eis diuinitus præstas. Hos ergo angelos & virtutes, custodes & dominos nostros alloquimur, inuitatēs eos ad dei præconiū, nō quasi indigeant, aut torpētēs seu lasi fieri queant in laude altissimi: sed quasi cōgratulantes eis vt dictum est plenius in præcedenti articulo. Sic enim loquimur operanti quod nobis placet, Agē agē. Porro nequaquam debemus ista sine attentione diligenti proferre, sed triumphantis ecclesiæ ciues ac regem corde sereno aspicere, cogitādo quā hilariter, indefinenter, ac speciose deū collaudent omnes sancti angeli. Quemadmodum apud Esa. inducitur, Clamabat alter ad alterū, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus exercitū, plena est omnis terra gloria eius. Vnde dominus ait ad sanctū Job, Vbi eras cū me laudarent astra matutina, & imbilarent omnes filij dei? (3) LA V D A T E eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ,] videlicet astra fixa & planete, [E T lumen] sensibile & insensibile, naturale & supernaturale. Si autē poneremus corpora cælestia animata, sicut posuerunt summi philosophi, scilicet Aristoteles, Plato, Socrates, Auicenna, & sequaces eorum, quos etiā Iudæorum præcipui theologi atq; philosophi, scilicet Rabbi Moyses, & Dauid autor libri de causis, multiq; alij sunt secuti, quibus Christianorū quoque doctorū aliqui consenserunt, videlicet Origenes, sicut beatus The-

Gen. 1 Hebr. 9

Heb. 1

Esaie 6 Iob 38

A mas in prima parte testatur. Ipse quoque sanctus, sublimis & gloriosus Hieronymus idem sentire videtur, exponens illud Ecclesiastes, Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, Si (inquit) taliter poneremus, possemus corpora cælestia, videlicet orbis & astra, solem ac lunā inuitare ad laudē dei, quemadmodum angelos, quantum Aug. super Genesim & in Enchiridio sub dubio relinquar, an corpora ista sint animata. Non autē relinquit sub dubio, quin si animata essent, pertinerēt vtiq; ad societatem angelorū. Si verō amplius cōplacet opinio sancti Basilij & Damasceni dicentū, quod corpora cælestia sint inanimata, quod etiā cōmuni existimatur, tunc inuitantur ad laudem dei eo modo quo cætera inanimata & irrationalia. Generalis etenim modus quo omnis creatura dei laudat, est quod eius bonitatē, sapientiā, atq; potentiam repræsentat, eiusque voluntati obedit, agendo & patiendo quod ipse præfixit. Laudant igitur sol & luna, stellæ & lumen dominū, quoniā suo decore, dignitate atq; potestate inducunt intellectuales creaturas ad laudem ac admirationē creatoris. Et item quia a suo officio atque obsequio non recedunt, ipsorū motus & seruitium laus dei est. (4) LA V D A T E eum cæli cælorum,] hoc est, cæli maiores & principales, videlicet cæli qui sunt supra septē cælos planetarum. Vel, per cælos cælorū designat cælū empyreū: ponitq; plurale pro singulari, quia secundum Chrysolomū hoc nomen cælum in hebræo caret numero singulari. Vnde & alibi scriptura singulariter exprimit cæli cælorum, iuxta illud Nehemiæ, Tu domine fecisti cælum cælorum, & omnem exercitū eorum. [E T aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen domini.] Quid per aquas has intelligendum sit, diuersimode assignant doctores. Antiqui enim doctores, præter Augustinum, dicunt supra firmamentū seu cælū stellarū esse veras aquas, quas Beda asserit glaciali soliditate, supra firmamentum per modum crystalli esse suspensas, & ita essent eiusdem naturæ cū aqua elementari. Moderni verō doctores Augustinū sequentes, cōmuniter dicūt, nequaquam esse aquas veras supra cælos, sed per aquas has intelligendam esse nonā spheram mobilem, quæ dicitur cælum crystallinum seu aqueum, non quod sit de natura aquæ, sed quia cum aqua conuenit in diaphoneitate: quemadmodum cælum empyreum dicitur igneum, non quasi de natura ignis existens, sed tanquā cum igne in luciditate seu claritate conueniens. Veruntamen, secundum Thomā super secundum Sententiarum, cælum empyreum nō dicitur ideo lucidū, quod sensibiles radios fundat, cū non sit cōpactum (talis nanq; luciditatis causa est cōgregatio seu cōpactio partium diaphonū, vt dicit Auicenna & Auerois, propter quod ignis in propria spherā non lucet) sed dicitur lucidū, quoniā naturā lucis habet in se, cū sit maxime formale. Ad nonā spheram seu cælum aqueum reducunt astrologi motum cæli stellati ab occidente in orientem. Ponūt autē quidam corū & decimam spherā mobilem, quam dicunt esse causam diurni motus firmamenti seu cæli stellati ab oriente in occidentem. Consequenter ponitur ratio cur omnia deum teneantur laudare: (5) Q V I A ipse dixit,] id est, intellectualiter intra se protulit, pratico intellectu vt crearentur, [E T facta sunt] ex nihilo: [I P S E mandauit,] id est, per voluntatem imperialiter iussit, [E T creata sunt.] Vocat enim ea quæ non sunt tanquam sunt. Vnde in Genes. habetur, Dixit deus, Fiat lux, fiat firmamentū: & ita omnia dicendo creata sunt. Deus quippe est causa rerum per intellectū: in xta illud, Omnia in sapiētia fecisti: & per voluntatē, quemadmodum dictum est, Omnia quæcūque voluit dominus fecit. (6) S T A T V I T,] id est, firmiter collocauit, [E T] iam prædicta, videlicet angelos, virtutes, solem, lunam, stellas, lumen, cælos cælorum, & aquas quæ super cælos sunt [I N seculū seculi,] id est, perpetuo. Dedit enim eis incorruptibile esse, quantum cæli & luminaria quantum ad formā accidentalem mutāda atque in melius cōmutanda credantur, [P R A E C E P T V M] posuit,] id est, certā legem operandi eis præfixit, [E T non præteribit,] id est, præceptū istud non desinet. Vnde Hieron. ait, Præceptum posuit soli vt luceret per diem, & ecce per tantos annos nunquam præceptum eius præteriuit. Lunæ præceptum posuit, vt per triginta dies crescat & decrescat, nunquam cursus eius mutatur. Mari præceptum posuit vt littora sua non egrediatur. Venit oceanus tumens fluctibus, & ipse redit & præceptū obseruat. Grandis hominis honor, & grādis miseria, sol tibi currit, & elementa tibi seruiunt, & tu ignoras creatorē tuum? Totus mundus deo seruit, & præcepti eius meminit, solus homo illud cōtemnit aut negligit. O infelix hominū genus, descendit ad te deus, quoniā tu ad cælū non vis ascendere, non tibi sufficit, quod ipsam nō suscipis sed crucifigis, blasphemias, flagellas, nec tamen poenitentiam agis. (7) LA V D A T E dominum] vniuersorū in terra,] id est, o terrena & inferiora, videlicet [D R A C O N E S], i. serpētēs squamosi & magni, qui habitant in cauernis seu speluncis aquosis, in temperamentū sui naturalis caloris, qui nō repunt in terra, sed volant in aere, & cætera animantia terræ in quantitate excedunt. Aliqui per dracones intelligunt cete grandia. Quoniam in Genesi vbi nos habemus, Creauit deus cete grandia, in Hebræo dicitur, dracones magnos, [E T omnes abyssi,] id est, particularia, profundaque maria, seu profunda loca oceanī, in quibus habitant cete. (8) I G N I S,] id est, elementū supremum [G R A N D O,] nix, glaciēs, spiritus procellarum,] id est, venti tempestuosi, cōcitantēs procellas in mari, [Q V A E faciunt verbum eius,] id est, diuino præcepto obediunt, idque operantur, ad quod diuinitus ordinātur. (9) M O N T E S & omnes colles,] id est, magni & parui montes, [L I G N A fructifera] habentia fermentem generis sui in seipsis, [E T omnes cedri] quæ sunt arbores altæ. (10) B E S T I A E] syluestres atque indomitæ, [E T vniuersa pecora] domestica, [S E R P E N T E S,] id est, animalia reptentia, [E T volucres pennatæ] omnia hæc laudent deum, vnumquodque secundum modum suum. Sed quid est quod inanimata & irrationalia & bruta alloquimur? Et respondendum, quod ea alloquimur non vt ipsa intelligant verba nostra, sed vt nos ipsi ea nominando & considerando inducamur ad creatoris admirationē ac laudem. Nam sicut in libro Sapientie dicitur, A magnitudine speciei creaturæ poterit creator horum cognoscibiliter videri. Inuisibilia quoque dei per ea quæ facta sunt co-

Ecclesi.

Neem. 9

Psal. 32

Rom. 4 Gen. 1

Psal. 103 Psal. 134

Gen. 1

Sapie. 13

Rom.1 gnoscitur, testate Apostolo. Deinceps inuitatur, & excitatur ad laudem dei ipse homo, propter quem facta sunt omnia ista terrena. (11) R E G E S terræ, id est, regnorum & insularum, [E T omnes populi] eis subiecti, [P R I N C I P E S] regibus inferiores, [E T omnes iudices terre,] id est, habitantes in terra, seu hominum in terra manentium. (12) I V V E N E S & virgines, senes cum iunioribus, id est, omnis conditio, omnis sexus, ætas, & status humanæ creaturæ [L A V D E N T nomen domini,] id est, dominum nomine designatum, [Q V I A exaltatum] id est, cunctis prælatum [E S T nomen eius solius,] id est, ipse solus vniuersis sublimior est, imò omnia in infinitum excedit in omni nobilitate & perfectione, propter quod in Ecclesiastico inducitur, Vnus est altissimus creator omnium, omnipotens rex, & metuendus nimis. Et Moses ait, Non est alius deus in cælo vel in terra, qui possit facere opera tua, & comparari fortitudini tuæ. (13) C O N F E S S I O eius, id est, laus dei est [S V P E R cælum & terram,] id est, in ecclesia triumphanti ac militanti, in patria atque in via. Vnde alibi legitur, Operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra, [E T exaltabit] in præsentia vita per gratiam, & in futura per gloriam [C O R N V] populi sui, id est, virtutem & dignitatem fidelium atq; humilium. Luc.18 Humiles enim exultat quotidie, dando eis spiritualem pfeum. In die autem iudicij collocabit eos ad dexteram suam, deinde ponet eos cum corpore & anima in regno maiestatis paternæ, quatenus vbi ipse fuerit & illi sint secum. De qua exaltatione electorum impij mirabuntur in die iudicij dicentes, Nos infensati vitam illorum putabamus insaniam, & finem sine honore: quomodo ergo computati sunt inter filios dei, & inter sanctos fors illorum est? (14) H Y M N V S, id est, laus dei cum cantico est atque debetur [O M N I B V S sanctis eius] in cælo & in terra. Nam & ipsi laude digni sunt, & deum incessabiliter laudant. Qui autem sint sancti eius, exemplificat, [F I L I I] Israel populo appropinquanti sibi. Ad litteram Psalmista vocauit filios Israel seu Iacob patriarchæ sanctos dei, quoniam tempore illo pene totus mundus declinauit ad idololatriam præter eos. Vnde Moses sepe ait ad eos, Populus sanctus es domino deo tuo. Et hi filij Israel erant populus appropinquans deo, bene viuendo. Sicut enim à deo receditur per peccatum: sic ei appropinquatur per virtutes. Fides nanque ostendit viam & finem, seu terminum. Spes vero incipit cedere. Charitas vero vnit nos deo, & cæteræ virtutes in quantum per charitatem informantur, deo nos copulant. Spiritualliter vero per filios Israel intelliguntur omnes fideles seu Christiani deum per fidem cõtēplantes. & istis est hymnus, quem admodum dicit Apostolus, Loquimini vobismetipsis in psalmis & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris domino. Ecce psalmũ celiq; æternitatis decore fulcitur, & sancti amoris zelo refertũ audiuius, in quo deuotissimus dei cultor totam vniuersitatis machinam, paucis creaturis nominatim expressis ad summę trinitatis laudem hortatur: quatenus quod ipse per se implere non valet, ab illis impleatur. Dum ergo Psalmum hunc canimus, mentem nostram ad omni distractione reuocemus, zelo diuini amoris accendamus: & omni custodia præseruemus. Contemplerur insuper in vniuersis creaturis, præsertim in cælestibus excellẽtiam creatoris, in eius contemplatione epulemur, in eius præconio delectemur, eius beatitudini affectuosissime cõgratulemur. Denique id personaliter impleamus ad quod cætera omnia exhortamur, videlicet deum laudantes & glorificantes, ad cuius laudem & gloriam omnia facta sunt. Vere etenim possibilis esset cælum & terram annihilari, quàm hominem in laudibus dei gloriantem non saluari.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXLIX.

EXPOSITIO TITVLI.

Prorò titulus huic psalmo præscriptus est Halelua. Est nanque hic psalmus laus domini saluatoris, atque totius supergloriosissimæ trinitatis, præsertim pro beneficio perfectæ victoriæ, atq; finalis triumphi, quem per Christi virtutē adepturi sunt fideles in secundo eius aduentu, quando omnes aduersarij electorum æternaliter damnabuntur, & ipsi electi ab omni malo pœnæ & culpe liberabuntur, refumentes corpora glorificata. Ait ergo sanctus Propheta,

PRECATIO.

Qui nos fecisti domine, præsta nobis te diligẽdo letari & exultare in te, & beneplacitum tibi sit in nobis, & exalta nos in salutem æternæ beatitudinis.

EXPOSITIO psalmi literalis.

Philp. 3.

Apoc. 6

Esa. 51

Rom. 2

ANTATE domino canticum nouum, id est, recens carmen, & nouam laudem deo offerte, in qua noua eius beneficia contineatur. Dicitur autem canticum nouum, non propter temporis nouitatem, sed propter materiam atque deuotionis spiritualem inuouationem. Itaque monemur deum laudare pro beneficijs eius nobis in fine seculorum per Christum collatis, videlicet de Christi incarnatione, prædicatione, passione, spiritus sancti missione, de eius quoque futuris beneficijs, quibus reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, & vindicabit perfecte iniuriam seruorum suorum humilium. [L A V S E I V S,] scilicet dei est, [I N ecclesia sanctorum,] id est, in congregationibus deuotorum, in ecclesia militanti ac triumphanti: quemadmodum apud Esaiam recollitur, Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis. (2) L A C T E T V R Israel, hoc est, populus fidelis seu Christianus, qui per fidem & vitam reputatur in semine patriarcharũ, multo amplius quàm filij carnis, prout Apostolus memorat, Non qui in manifesto Iudeus, neq; quæ in manifesto in carne est cir-

A cuncifio: sed qui in abscondito Iudeus est, & circuncifio cordis in spiritu, non litera. Vnde de filijs carnalibus carnaliter circuncifis, sed Christum negantibus ait Iohan. Dicunt se Iudeos esse, & non sunt, sed mentuntur. Vnde rursus Paulus testatur, Qui ex fide sunt, hi filij sunt Abrahæ. Itaque iste verus Israel lætetur spirituali læticia [I N eo qui fecit eum,] hoc est, in suo creatore ac saluatore, in eius contemplatione, dilectione & cultu cordialiter gloriano, sicut Apost. monet, Qui gloriatur, in domino gloriatur. [E T filia Sion,] id est, particulares ecclesiæ cælestia specularēs, vel animę deuotę, quæ sunt filię ecclesiæ per Sion designatę [E X V L T E N T in rege suo] sp̃s cælesti, de quo in Canticis canticorum habetur, Egredimini filia Sion, & videte regem Salomonem. Et iterũ, Introduxit me rex in cellam vinariam. Ille rex noster est Christus, de quo scriptum est, Dominus index noster, dominus legis noster, dominus rex noster: ipse venit & saluabit nos. In hoc rege animæ piæ modo gaudet spiritualiter. (3) L A V D E N T nomẽ eius in choro] corporali, videlicet societate per charitatem concordii: & item in choro spirituali, id est, in concordia morum, in consonantia operũ bonorum, in connexionẽ virtutum. [I N tympano & psalterio psallant ei,] Vtitur enim interdum ecclesia in laude diuina his musicis instrumentis. Spiritualliter verò per tympanum carnis mōrtificatio significatur, quia in tympano corium extenditur. Per psalteriũ verò, in quo chordæ extenduntur, bona operatio figuratur. Itaque filię Sion in tympano, id est, in carnis castigatione, in concupiscentiarum refrenatione, in propria mōrtificatione, & psalterio, id est, vita laudabili psallat, id est, laudẽ annunciet ei. regi suo, domino saluatori, quatenus vita & mores cõsonent verbis, & talis sit vita quę reddat animam ad laudandum deum idoneam. (4) Q V I A beneplacitum est domino] Christo [I N populo suo] Christiano æternaliter præelecto: quemadmodum fatetur, Delitit me esse cū filijs hominum. Et iterũ, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. [E T exaltabit] in die iudicij [M A N S V E] ros, id est, vtraciter Christianos, qui didicerunt ab eo illam lectionem quam omnibus nobis proponit, Discite (inquens) à me, quia mitis sum & humilis corde. Hos ergo mansuetos exaltabit [I N salutem] mentis & corporis, dando eis duplicem stolam, beatitudinem plenam, vitam æternam, propterea subdit, (5) E X V L T A B V N T sancti in gloria] beatificæ visionis in patria, prout dominus ait, Exultabitis & gaudebitis vsque in æternum. [L A E T A B V N T V R in cubilibus suis,] id est, in cælestibus mansionibus, in quibus dulciter requiescunt, atque in deo feliciter somno sincerissimæ contemplationis obdormiunt. De his cubilibus ait Saluator, Vado parare vobis locum. Et rursus, In domo patris mei mansiones multæ sunt. (6) E X V L T A T I O N E S dei, id est, exultationes spirituales atque diuinæ, laudes perpetuæ, erunt [I N gutture eorum,] Si hoc de gutture corporali intelligatur, sequi videtur quod in patria erit laus vocalis, quod ego probabilius reor quàm aliud. Potest tamen exponi de gutture spirituali, de quo sponsa ait in Canticis, Fructus eius dulcis gutturi meo. Et Salomon, Veritatem meditabitur guttur meum. Hoc est guttur per quod verbum cordis profertur, quod spiritualis dulcedo gustatur. Itaq; exultationes dei, id est, diuinæ, & ad deum ordinatæ erunt in gutture beatorum, ita quod in eorum gutture spirituali erunt exultationes seu delectationes internæ & spirituales: in gutture autem eorum corporali erunt exultationes seu laudes exteriores atq; sensibiles. Qualiter verò voces & soni laudum vocalium in cælo empyreo formabuntur, difficultatem habet, quæ hoc loco discutieda non est, [E T gladij accipites in manibus eorum,] In Apocalypsi de Christo inducitur, De ore eius gladij ex vtraque parte acutus exibat. Et palam quod ibi per gladiũ intelligatur districta sententia iudicis contra iniustos. Similiter nunc ait scriptura de sanctis cum Christo iudicaturis, quibus ipse loquitur, Cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israel. Gladij accipites, id est, sententia iudicis contra iniuos in manibus, id est, in potestate eorũ. Simul enim cum Christo iudicabunt. (7) A D faciendam vindictam in nationibus, id est, vt simul cum Christo vlciscatur in nationibus peruersorum, peccata atque iniurias deo & sibi illatas, & ad faciendas [I N C R E P A T I O N E S,] id est, iustas reprobationes & pœnas [I N populis] reprobis. Dicuntur autem sancti ista facturi, quoniam Christo ista agentĩ consensient & astabunt. (8) A D alligandos reges] iniustos [E O R V M,] scilicet impiorum [I N compedibus,] id est, in vinculis æternæ damnationis, à quibus nunquam erui poterunt, [E T nobiles eorum] superbos [I N manibus,] id est, ligaminibus [F E R R E I S,] Per hoc enim quod sancti impios cum Christo damnabunt, reges nobilesq; eorum, puta tyrannos iniustosque præfides ligabunt in cõpedibus & manicis ferreis, secundũ quod Christus locutus est, Ligatis manibus & pedibus projcite eum in tenebras exteriores. (9) V T faciant in eis iudicium conscriptum, id est, vt sic iudicent impios, sicut in diuina præscientia scriptum, atque in sacris scripturis digestum est. Vnde dominus alio loco iustis promittit, Egredimini & salietis quasi vituli de armento, & calcabitis impios in die quo ego facio, dicit dominus. [E L O R I A hæc est omnibus sanctis eius,] id est, vniuersis electis cedit ad gloriã præinducta vltio beatorum, quemadmodum scriptum est, Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Vel, gloria hæc est omnibus sanctis eius, id est, omnes electi tunc vindicabunt in nationibus, sicut iam patuit. Omnes enim cum Christo per approbationem iudicabunt, & fortiter imperterrite & constantissime contra reprobos stabunt, & maxime martyres contra tyrannos: iuxta illud, Tunc stabunt iusti in magna constantia, aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorũ. Videntes impij turbabuntur timore horribili, gementes præ angustia spiritus dicentes, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improprij. In lib. quoque Sapienterum legitur, Iudicabunt iusti nationes, & dominabuntur populis. Hæc sunt incomprehensibilis dei iusti iudicia, vt taliter exaltentur in die iudicij, qui nunc propter iustitiam patiuntur, veraciter humiliantur, & deo humiliter obsequuntur. Sic quoque tunc humiliabuntur, qui modo iustos affligunt, cõtra iustitiã tu-

1. Cor. 1.1

2. Cor. 10

Cant. 3

Cant. 2

Esa. 33

Prou. 8

Iohã. 15

Matt. 11

Esa. 65

Iohã. 15

Cant. 2

Prou. 8

Apoc. 1

Matt. 19

1. Cor. 16

Matt. 25

Malac. 3

Sapiẽ. 5

Sapiẽ. 3

Matt. 5

ment, & temporaliter praualent. Denique mouere non debet, quod primo dicit sanctos exultaturos in gloria, & letaturos in cubilibus suis: & postea subdit, Gladij ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus, &c. quod tamen praecedet. Sacra namque scriptura non semper enu- merat dona dei eo ordine quo praestantur. Sed & Christus talem ordinem ponit in verbis, sicut nunc psalmus praefens. At namque discipulis, Ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis super men- sam meam in regno, & sedeat super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Ecce hic psalmus ad laudem diuinam & spiritualem letitiam hilariter nos inuitat, beatitudinem electorum iucunde descri- bit, reproborumque poenas salubriter pandit, quatenus ad sanctorum societatem pertingere sataga- mus, impiorumque opera atque tormenta abhorrere & fugere laboremus.

COMMENTARIVS IN PSAL. CL.

EXPOSITIO TITVLI.

Titulus huius nouissimi psalmi est, Haleluia. Praefens enim psalmus ecclesiam triumphantem inuitat ad laudandum, suae fontem beatitudinis, suae salutis authorē. Quia enim psalmus im- mediate praecedens translationem sanctorum ad patriam referat, merito nunc Psalmita hor- tatur eandem sanctorum societatem, vt domino deo p- tatis beneficijs laudes & gratias referat. Itaq; dicit,

PRECATIO.

Spiritibus uiuis cunctis a nobis expulsis infunde domine unctionem spiritus sancti sensibus: cuius nobis habitacu- lum factis, omnis spiritus noster laudet te dominum cali.

EXPOSITIO PSALMI iuxta sensum literalem.

A V D A T E] o vos ciues caelestes [D O M I N V M] vestrae felicitatis obiectum & causam [I N sanctis eius,] id est, in vniuersis comprehensibus & beatis, gra- tias ei agendo pro omnibus bonis quae largitus est eis, & quicquid felicitatis & gloriae in ipsis est, ei principaliter ascribendo. Vere enim mirabilis est deus in sanctis illis. [L A V D A T E] eum in firmamento virtutis eius, id est, in stabi- litate fortitudinis quam dedit beatis, confirmando eos in bono. Hanc ergo be- neficentiam deo ascribite, atque pro ea ipsum laudate. Vel, in firmamento vir- tutis eius, in caelo empyreo a diuina virtute causato. Sicut enim deus in hoc ce-

Psal. 67

Deut. 16

Psal. 146

Luc. 1

Iere. 32

Ecc. 43

Esa. 65

lo esse censetur, ita in eo laudandus perhibetur. De hoc enim firmamento scriptum est, Respice do- mine de sanctuario tuo, de excelso caelorum habitaculo. [(2) L A V D A T E] eum in virtutibus eius, id est, in angelis sanctis, qui virtutes dicuntur, vt in praecedentibus dictum est. Vel, in virtutibus eius, id est, magnis atque potentibus eius effectibus, scilicet quod tanta pro hominibus fecit & passus est, quod sanctos suos tam mirabiliter exaltauit in iudicio, in patria, in corpore & anima. [L A V D A T E] eum secundum multitudinem magnitudinis eius, id est, secundum quod ipse deus multipliciter magnus est in seipso & in operibus. Est enim magnus in sapientia, quia sapientiae eius non est numerus. Magnus in potentia, quia non est difficile ei omne verbum. Magnus in misericordia, magnus in iustitia, ma- gnus imo immensus in omni perfectione. Sed cum deus in infinitum maior & dignior sit omni lau- de quam sibi offerre potest omnis creatura, quomodo aliquis potest deum laudare secundum multi- tudinem magnitudinis eius? Et respondendum, quod hoc est deum laudare secundum multitudi- nem magnitudinis eius, laudare eum totis viribus, & tamen profiteri se nihil dignum agere, neque sufficere ad eius praeconia persoluenda, & nihilominus reuerenter atque humiliter facere ad gloriam dei quicquid possibile fuerit. [(3) L A V D A T E] eum in sono tube, per haec septem musica instrum- enta quae hic nominantur, designatur ineffabilis & multiformis seu multiplex beatorum iucunditas in dei laudatione consistens, suntque instrumenta haec spiritualiter intelligenda. Itaque laudate eum in sono tube, id est, laude magnifica & summo praeconio, tanquam regem regum, & omnis triumpho datorem. [L A V D A T E] eum in psalterio, id est, gratiarum actione, de hoc quod praestitit vobis gra- tiam custodiendi mandata, quorum obseruatio per psalterium designatur, vt dictum est saepe, [E T ci- thara,] id est, in gratiarum actione de hoc quod contulit vobis carnis mortificationem in seculo isto, quae significatur per citharam. [(4) L A V D A T E] eum in tympano, id est, pro dono immortalita- tis vestrae carni olim mortali collato. De spirituali autem significatione tympani dictum est in psal- mo praecedenti, [E T choro,] id est, in choro seu ordine angelorum, cui adunati estis, deum laudate qui vos fecit angelis pares: [L A V D A T E] eum in chordis, id est, virtutum consonantis, in longitu- dine quoque latitudine & profunditate charitatis, [E T organo,] id est, in dulci modulamine omnium ad diuinam laudem spectantium. Per organa enim, quorum visus manet in Christi militanti ecclesia, generalitas laudis diuinae exprimitur. [(5) L A V D A T E] eum in cymbalis benefonantibus, [Cym- bala benefonantia sunt labia oris & cordis, deum deuote laudantia. In istis laudant deum beati. Vnde quod de istis cymbalis animatus loquatur Propheta, sequentia verba ostendunt, [L A V D A T E] eum in cymbalis iubilationis, id est, in cymbalis talibus de quibus iubilatio, id est, iucundissima atque in- enarrabilis quaedam dei laudatio oritur, scilicet in labijs cordis seu oris. Labia verò cordis aliud prorsus non sunt, nisi intellectus, quo verbum mentale profertur, vel habitus intellectualis & vis intelle- ctiva. Cupit ergo Propheta vt sancti in patria deum tota mente collaudent, & oris quoque praeconijs eum, vt decet, attollant: quod vtiq; incessabiliter agunt, sicut apud Esaiam dominus protestatur, Ecce serui mei laudabunt praexultatione cordis. Neque enim iccirco inuitantur & admonentur a no-

COMMENTARIORVM IN PSAL. CONCL. CCLXXXI.

A bis ad laudem diuinam, quasi nostra exhortatione indigeant, sed vt nos eis congratulemur, & propria inuitatione accendatur. Denique quoniam nostra perfectio ab operatione morali inchoatur, & in laude diuina finitur, iccirco sicut exordium libri praefentis admonet ad bene agendum: sic finis eius hortatur ad dei praeconium, dum subditur, [O M N I S spiritus] intellectualis, bene dispositus, vt po- te angelus & anima rationalis [I A V D A T E] dominum] omnipotentem, aeternum, immensum, in su- bstantia vnum & simplicem, in personis trinum, a quo tanquam a patre luminum descendit omne do- num optimum & omne datum perfectum. Ecce ad laudem, honorem & gloriam superbenedictae & Iacobi: superessentialis & supergloriosissimae trinitatis, vnus simplicissimae atque purissimae deitatis, vt un- que finita est expositio libri psalorum, prout dominus dare dignatus est: iuxta formam a principio conceptam, videlicet simplici planoque stilo, imò & sensu perfacili, sed tamen frequenter multipli- ci, vt pote literali, allegorico, tropologico, & anagogico. Saluberrima demum scientia est intelligere librum psalorum, quoniam (contestante magno itemque diuino Dionysio) quicquid in sacra scri- ptura describitur, continetur & clauditur, hoc liber psalorum per modum laudis diuinae comple- ctitur. Incessabiliter ergo & infatigabiliter in psalorum cantibus occupemur, iugiter fluant ex cor- de per ora sacratissima verba psalorum. In hoc exercitio habituetur anima nostra, donec perfecte habituata sine labore delectabilissime psallat, & omnem occupationem, statum & curam ab hoc exer- citio caeliformi atque angelico impediens fastidiat, vitet, & quantum licet seu expedit, deserat. Hoc Philip. 3 est in terra angelicam vitam ducere, conuersationem in caelis habere, ad futuram beatitudinem dispo- ni & appropinquare. Tanto equidem deum in patria iucundius beatiusque laudabimus, quanto nunc deum deuotius, frequentius, delectabiliusque laudamus, qui est super omnia deus fortis & gloriosus: cui gloria, magnificentia, imperium & potestas, quoniam ipse est vniuersorum superfelix creator, om- nipotens gubernator, misericordissimus quoque Saluator, deus sublimis & benedictus. Amen.

COMMENTARIORVM IN PSAL- TERIVM CONCLUSIO.

N O M N I opere David dedit confessionem deo excelso & sancto in ver- bo gloriae, & de omni corde suo laudauit deum, & dilexit dominum qui fe- cit illum: stare fecit cantores circa altare, in sono eorum dulces fecit modu- los. Dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsque in consum- mationem, vt laudent nomen domini sanctum & amplificent dei sanctita- te. In his verbis electus David, admirabile vas misericordiae dei, multipliciter atque magnifice commendatur. Primo ex deuotissimis actibus laudis, quae est

I virtus moralis praecipua, summo omnipotentique deo cultum ac ceremoniam exhibens, quia in omni opere suo dedit deo confessionem: deo inquam excelso, imò altissimo & superaltissimo, vt pote prorsus infinito & incomparabilis excellentiae regi, omnium creatori essentialiter sancto, qui solus ex sua natura impecabilis est. Huic dedit David confessionem in omni opere suo, hoc est, in cun- ctis operibus dei, sive in omnibus creaturis, de quibus tres pueri cecinerunt, Benedicite omnia o- pera domini domino. In omnibus quoque operibus suis, puta ipsius David, qui quicquid boni ef- fecit, deo ascripsit humiliter, & de omni opere suo malo poenituit vehementer, & ita confessus est deo confessione laudis diuinae, & confessione propriae culpae, & hoc in verbo gloriae, id est, in gloriosis verbis psalorum, & item in verbo aeterno, de quo fertur in Ecclesiastico, Fons sapien- tiae verbum dei in excelsis, & de omni corde suo, id est, toto intellectu & affectu. Confitebor (in- quiens) tibi domine in toto corde meo. Laudauit deum cum omni attentione, reuerentia ex cha- ritate, sine qua nihil deo acceptum meritoriumve consistit: sic quippe psallendum est, psallam spi- ritu, psallam & mente. Qualiter autem David rex ordinauit & stare fecit cantores in templo circa altare seu contra altare, id est, ex opposito altaris primo Paralippo, recitatur, in quorum sono, id est, psalmodia & laude vocali modulos fecit dulces, quoniam ita disposuit quod consonanter, concor- diter & deuote psallebant. Dedit quoque in celebrationibus decus, id est, in diuinis officijs & sacris solennijs pulchritudinem magnam, per hoc quod cantica sua praecleara in illis tunc cantabantur, & nunc vsque cantantur in domibus dei ecclesijsque sanctorum, per quod ornauit tempora vsque in finem, quia sic canentur quandiu durabit ecclesia, in qua psalmi praescripturis caeteris frequentan- tur ac solenniter decantantur, vt fideles laudent nomen dei sanctum, id est, ipsummet deum, no- mine nominante significatum, & amplificent, id est, diuulgent sanctitatem ipsius ad eiusdem no- titiam, cultum & honorificentiam alios inducendo. Hinc innotescit sententia, virtus, seruior, praeclearitasque psalorum, ex quibus totus cultus creatoris, officium omne diuinum, & tempus durationis vitae praesentis sic decorantur. Etenim quanta sententiositas sit psalorum, quam igniti affectus eorum, quam ingens eorum suauitas, quam mira iucunditas, quam profunda coëritio, quam affectuosa oratio, quam pulchra varietas personarum, ex quarum parte proferuntur, quam alta con- templatio, quam frequens inflammatio, quam compendiosa descriptio mysteriorum Christi atque ecclesiae, quanta humiliatio suiipsum, quam salubris consideratio mutabilitatis & defectuositatis rerum & inferiorum & humanarum, quam moralis instructio, quam compendiosa continentia scriptura- rum, quis eloqui queat? Hinc iam libro psalorum quadrupliciter, id est, literaliter, tropologicè, alle- gorice, ac anagogice, prout domino concedente cuius exposito, nihilominus a deuotis ac studiosis co- fratribus in Christo charissimis, rogatus sum addere pro conclusione psalterij, & instructione deuo-

Ecc. 47

Dan. 3

2. Reg. 12

Ecc. 1

Psal. 9

Psal. 110

Psal. 137

1. Cor. 14

2. Reg. 6

1. Par. 16

Psal. 136

COMMENTARIORVM IN PSAL CONCL.

te psallendi, etiam ista sequentia. Occasionem istud rogandi (ni fallor) sumpserunt ex verbis venerabilis magistri Hugonis de sancto Victore in tractatu suo de oratione dicentis. Quoniam in affectibus pietatis est omnis virtus orandi. Enumeremus aliquot ex ipsis, & exemplis demonstremus, ut quia omnes enumerare nequimus (infinite enim sunt) artamen quod in omnibus laudabile est, & deo acceptum ex quibusdam conijciamus. Est affectus dilectionis, dum mens intus aut reminiscens quoddam amor repente amore ignis accenditur. Est quoque admirationis affectus, dum quis aliquid nouum atque mirabile contemplans, in stuporem mox excitatur. Est etiam affectus congratulationis, cum acceptabile quid beneplacitumque conspiciens, hilaritate profunditur. Est item affectus humilitatis, quando ex consideratione propriae infirmitatis & defectuositatis, ab omni elatione se reprimat. Est demum meroris affectus, dum ex consideratione culparum aduersitatum suarum, intra se concutitur. Est insuper affectus indignationis, cum in odium aut detestationem aduersariorum ex attentione malignitatis eorum mouetur. Est rursus affectus zeli, dum amore iustitiae ad desiderium vitionis prouocatur. Est praeterea affectus bonae praesumptionis, dum ex noua & singulari fiducia ad vendicandum aut apprehendendum aliquid plus solito quispiam animatur. Haec Hugo. In quibus verbis, quod asserit infinitos esse affectus, verificari potest loquendo de affectibus in particulari, & ex parte subiecti: non autem loquendo de speciebus affectuum, & ex parte obiecti, cum & species rerum determinatae sunt & finitae, omniumque affectionum origo & radix sit amor. At vero praeter praedictos affectus alij quidam poterunt assignari. Est affectus concupiscentiae tam intellectualis, de qua legitur, Concupiscentia sapientiae deducit ad regnum perpetuum: quam sensitiuae ac foedae, de qua iubetur, Post concupiscentias tuas non eas. Amplius, est affectus pusillanimitatis, de quo Esaias, Qui pusillo animo, inquit, estis conualescite. Et Psalmographus, Expectabam ait eum, qui saluum me fecit a pusillanimitate spiritus & tempestate. Est & affectus magnanimitatis, de quo in libr. Iudicum Delbora cecinit, Diuisio contra se Ruben, magnanimorum contentio reperta est. Iterum, est effectus deuotionis, qui est promptitudo animi ad diuina: iuxta illud Psalmi, Paratus sum & non sum turbatus ut custodiam mandata tua. Itemque, Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Sic etiam est affectus obdurationis, ac ferreae insipiditatis, atque internae sterilitatis, secundum illud, Noluit Seon rex Eschon filijs Israel dare transitum, quia indurauit dominus deus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius. Et iuxta illud, Indurasti domine cor nostrum ne timeamus te. Amplius, est affectus spei & bonae fiduciae, affectus spei, affectus audaciae, affectus querelae, affectus irae & impatientiae, affectus pigritiae & repausationis carnalis, affectus honoris & laudis humanae. Quemadmodum etiam sunt multae species amoris & timoris, ac meroris, aliorumque praedictorum, ita & multae sunt species affectuum praedictorum. Postremo cum dicitur affectus dilectionis, affectus timoris, &c. potest intelligi intransitiue, id est, affectus qui est dilectio, atque causaliter, id est, affectus qui ex dilectione procedit, prout ex virtute & habitu procedit & oritur actus. Est ergo intentio in conclusione ista breuiter tangere affectus pios & charitativos, deuotionales, ignitos, contemplatiuos, ac varios. Proferuntur & proferenda sunt verba psalmodum, & qualiter in his ipse psallens & chorus psallentium formare debent suos affectus, seque conformare sensibus atque affectibus, verbis ac versibus ipsorum psalmodum. Nempe in psalmis, imò nonnunquam in psalmo eodem quaedam dicuntur in persona hominis perfecti & innocentis, quaedam in persona peccatoris ac poenitentis, quaedam in persona proficientis, aliqua in persona Christi, aliqua in persona ecclesiae, aliqua in persona psallentis, quaedam per modum historiae, quaedam in spiritu prophetiae, nonnulla per modum doctrinae, sed & aliqua comminando, auisando, terrendo, ac alijs modis. Estque perutile scire, qualiter in omnibus his psallens debeat se habere, & suos affectus, conceptus, intentiones, considerationes repente ac multiformiter variare: ut sit vere, salubriter, fructuoseque psallens, & psallendo ipsum compungens, exhortans, instruens, eleuans, dirigens, terrens, humilians, roborans, laetificans, & inflammans.

Quid sit compunctio, & de multiplici specie compunctionis in psalmodia.

Sicut contritio in spiritualibus metaphorice dicitur a contritione, quae in corporalibus inuenitur, ita compunctio. Quemadmodum enim in corporalibus res conteri perhibetur, dum sic in minutissimas frangitur partes, quod nihil in eo integrum permanere videtur: sic contritio in spiritualibus quae poenitentiae pars est, appellatur, dum peccandi voluntas prorsus abijcitur, defletur, annihilatur, & bene agendi, satisfaciendi, & perseverandi firmum succedit propositum: ita compunctio in exterioribus primo vocata est stimulatio quaedam aut constimulatio: siquidem pungeret, stimulare exponitur. Hinc spiritualiter compunctio nominatur quaedam transfixio cordis, quae primo & maxime fieri videtur per poenales affectiones, ut sunt dolor internus, meror, formido. Vnde compunctio pro contritione frequenter accipitur: iuxta illud in Psalmo, Quae dicitis in cordibus vestris, id est, de his quae in mentibus vestris culpabiliter cogitatis & proposuistis, in cubilibus vestris compungimini. i. in secretis animorum vestrorum contritionem habere. Cumque amor ratione absentiae & offensae amari tristitiam pariat & dolorem, in tantum ut sponsa testetur, Quia amore languo. Hinc & amor gignit compunctionem, praesertim cum & amor usque ad intima dilecti sit penetratiuus, propter quod amor fertur intrare, ubi notitia remanet foris. Ideo sponfus hortatur, Pone me ut signaculum super cor tuum, quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio.

Sapient. 6.
Eccles. 18.
Esai. 35.
Iudith. 5.
Psal. 118.
Psal. 65.
Psal. 107.
Deut. 2.
Num. 21.
Esai. 63.

COMMENTARIORVM IN PSAL CONCL. CCLXXXII.

A Denique istae compunctiones interdum ex inspiratione superna, interdum ex admonitione fratrum Cant. 8
na causantur in nobis. Vnde orauit Psalmista, Confige timore tuo carnes meas. Scriptum quoque Psal. 118
est. Verba sapientum quasi stimuli, & quasi clauis in altum defixi, id est, profunde incusi. Ex his inno
Eccles. 12.
tescit intellectus verborum S. Gregorij asserentis, Quatuor sunt considerationes & modi, quibus anima hominis boni in compunctione vehementer afficitur. Primus est, dum suorum reminiscitur vitionum, considerans ubi, id est, in quibus erroribus, negligentijs, culpis atque periculis fuit. Secundus est, dum iudiciorum dei distractionem & retributionem perpendens, metui & scrutatur ubi erit, & in aeternum manebit. Tertius, dum mala & dura vitae praesentis attendens, solerter considerat ubi est, utpote in praesenti exilio. Quartus, dum supernae patriae gaudia contemplatur, deplorans quod ibi non sit: sicque cum Apostolo clamat, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Praeterea super Cantica S. Bernardus, Sensum, inquit, ex integro te recuperasse scias, si conscientiam tuam quadruplici sentis compunctione morderi, pudore gemino ac gemitu & metu. Pudeat te offendisse patrem caelestem, erubescere quod summum illum benefactorem tam frequenter tamque enormiter in honorasti, ingratus, & mala reddidisti pro bonis, imò tot & tanta mala pro innumerabilibus beneficijs eius dignissimis. Conformiter time, eo quod tuum offenderis creatorem, & denuo quonia deo ac iudici tuo inobediens toties fuisti, & ei ac ipsius vicarijs superioribus rebellis.

B

De psalmis versibusque psalmodum, in quibus affectus diuini amoris specialiter fragrat ac flagrat.

IN psalmis non est semper continuatio eiusdem materiae, sed frequens mutatio ac variatio numerum & temporis & personarum, de vnoquoque affectu mutatio ad alium repentina. Denique multae sunt causae inflammationis diuini amoris in nobis. Prima & maxima, principalis & effectiua est ipsemet dominus deus, qui solus insulor, conseruator, augmentator & perfectior est charitatis, & eam interdum gratiosa praentione infundit, interdum precibus & operibus bonis ex genere eius cui infundit eam, seu precibus & meritis aliorum. Vnde angeli sancti & homines boni frequenter sunt causae dispositiuae, meritoriae ac instrumentales gratiae ac virtutum in nobis. Insuper consideratio bonitatis, amabilitatis, pulchritudinis, perfectionis, & munificentiae dei parit & accendit in nobis diuinum amorem. Et rursus, quoniam ipse prior dilexit nos, & tam gratiose, amoroze, largiflue se habuit ad nos, Iohan. 4.
Deinde consideratio beneficiorum & promissorum ipsius, verba quoque spiritaliter amorosa, non parum accendunt amorem sanctum in amatore sincero ac mente deuota. Itaque psalmi & versus in quibus ista diffusus continentur ad affectum charitatis deificae specialius pertinent, atque cum aetiuantiori feruore sunt proferendi ac decantandi, quales comunius sunt versus & psalmi in persona Christi & sanctorum in patria, aut perfectorum viatorum conseripti, siue ad literam, siue ad mysticum sensum, ut Psalmus ille, Vique quo domine obliuisceris me in finem: id est, tam diu? Cuius Psalmi omnes Psal. 12.
versiculi sunt affectuosissima verba amantis, tardationem sponsi, dilationem gloriae, mala seculi huius, & imperfectionem propriae vitae, quae sine peccato non agitur, deplorantis seque ad libitum exaudiri non sentientis. Tali equidem amatori etiam breuis mora dilecti, & eius perbreuis absentia est molestia. Hinc cito & pie conqueritur se relictum, non penitus, sed quantum ad desideratam praesentiam concupitumve gratiam. Ideo dicit cum sponsa illud in Canticis, Quae fui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi, reuertere dilecti mi. Praeterea tales sunt multi versiculi psalmi illius, Diligam te domine fortitudo mea, cuius psalmi tres primi versiculi sunt velut ardentissimae fauulae. Quo circa sciendum, quod laudatio & inuocatio dei interdum fit per nomina sola, quandoque per sola verba, aliquando per vtraque. Cum per sola sit nomina, quanuis expressa significatione sit imperfecta, tamen interiori intelligentia est feruentissima, efficacissima, & ad impetrandum praesertim idonea, quoniam praecedentis nominis apprehensio & apprehensionem sequens affectio, per sequentis nominis apprehensionem & affectionem fouentur, continuantur, & succeduntur: & ita cum dicimus, Diligam te domine fortitudo mea, dominus firmamentum meum & refugium meum, & liberator meus: Deus meus, adiutor meus, & sperabo in eum. Protector meus & cornu salutis meae, & susceptor meus, feruor sanctae deuotionis, sapor internae dulcedinis, confortatio cordis, & dilatatio eius in deo valenter increfcunt & inualescunt: imò exiliunt & erumpunt velut si igni oleum infundatur. Porro cum laudatio & inuocatio dei per sola sit verba, est etiam fortis & feruida, ut cum in Daniele inducitur, Laudo, magnifico, glorifico regem caeli. Et denuo, Exaudi domine, placare, & fac ne moreris. Dum autem oratio & inuocatio fit per nomina simul & verba, sensum habet completiorem, affectum minorem, quoniam mens ad plura dispergitur. Haec ergo & consimilia nomina & verba & ex vtrisque complexa cum omni attentione & ardore psallamus. Insuper in his dictionibus ordo pensandus est. Cum enim dominus deus sit fortitudo nostra, ipse quoque firmamentum nostrum, hoc est, causa totius stabilitatis nostrae, iccirco etiam ad ipsum nos debemus refugere: quod si fecerimus, non erit hoc nobis infructuosum, quoniam ipse erit liberator: imò & post liberationem rursus erit adiutor noster contra aduersa & tentamenta sequentia, sicque in alijs est pensandum. Qui autem haec experitur in se, dominum habet laudare, non seipsum stulte extollere, atque laudando debet eum orare. Haec quippe efficacissima est oratio, quae ex laudibus & inuocationibus dei componitur. Iccirco subiungitur, Laudans inuocabo dominum, cuius inuocationis fructus & effectus subiungitur: & ab inimicis meis saluus ero. Cumque ad exauditionem inclinatur, ipse quoque inuocatur ex hoc quod orans vere fateatur

Ibidem. fe magnis & varijs periculis, tribulationibus miserisque circumdatam, recte in psalmo isto subiungitur, Circundederunt me dolores mortis. Præterea ad istum dilectionis affectum spectant & alij plures psalmi saltem pro parte, aut quantum ad aliquos suos versus, vt Psalmus, Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum. Itemque, Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum. Et item, Dilexi quoniam exaudiet dominus. Item, Iudica me domine quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Vbi subsequitur, Vre renes meos, & cor meum. Domine dilexi decorem domus tuæ & locum habitationis gloriæ tuæ. Psalmus quoque, Quam bonus Israel deus. In quibus omnibus, & consimilibus incalcescat mens nostra, vehementique impetu feratur in superdelictiosissimum illud obiectum, dulcissimum atque superpulcherrimum deum, qui prorsus incomparabiliter est amandus. Cuius supermundissima essentia est bonitas penitus infinita, amabilitas purissima, dulcedo immensa: cuius vniuersæ bonitates, amabiles, dulcedinesque creatæ, quantumlibet magna & intense sunt veluti quidem permixti riuuli, obscuro radioli ac tenues vmbre. Ipsum ergo intensissime diligamus, & instar ebullientium aquarum, quæ præ feruore sese extra se & supra extant, moxque in seipsas resiliunt, feruor sanctæ charitatis corda nostra supra se moueat, in extasim veritat, in primum & summum illud amabile incomparabiliter amplectendum, strictissime retinendum erigat atque stabiliat: & ita sicut desiderat ceruus à venantibus defatigatus, veneno accessus, siti arefcens ad fontes aquarum: sic animæ nostræ in deserto seculi huius in corpore isto mortali, tanquã in terra deserta, inuia & inaquosa afficiantur, sicut & aspirent ad suum superdignissimum creatorem, vt sic vnusquisque etiam in propria persona ex sententia dicat, Sitiuit anima mea ad te deum fontem viuum. O quando veniam & apparebo ante faciem dei, non abiiciendus ab illa tanquam vas putredinis, velut vas iræ, sed sine fine mansurus cum ipsa? Et, Osculetur me osculo oris sui. Apprehendamque illum & deosculer, & de cætero nec velim, nec valeam separari à deo salutis meæ. Heu me miserum, vilem, & foedum, qui hæc sacratissima ac feruentissima verba psalmorum istorum toties distracto & frigido corde pronuncio. Væ filijs sceleratis, qui ad carnalia & terrena, ad caduca, vana & impeditiua salutis tam proni & feruidi sunt: ad hoc vero superpræstantissimum bonum desides, gelidi & ignaui, negligentes, somnolenti, pigri, & sine sapore etiam in diuinis. Sed respiscamus & erubescat cor nostrum, recolens quod maledictus sit qui opus dei perficit negligenter, ac toto conatu elamet ad deum, Vsquequo domine obliuisceris me in finem? ac cætera verba psalmi illius. Interim dum in isto detinemur exilio, sint nobis lachrymæ nostræ panes die ac nocte deplorando præsens exilium, & peccata quæ in ipso incidimus, & suspirando ad beatissimam illam æternalem deitatis præsentiam & aspectum, quæ desiderantissima beatitudo præ cunctis cæteris incomparabiliter est optanda, exquirenda, ac postulanda.

¶ Prosequutio de ignitis affectibus charitatis præactorum psalmorum.

Psal. 41. Psal. 85. **P**salms præactoros, Quemadmodum desiderat ceruus, & Quam dilecta, ac quosdam consimiles aliqui fantur ad literam scriptos de vehementia desiderij quorundam deuotorum Israelitarum in Babylonica captiuitate, olim suspirantium ad reedificationem & inspectionem templi dei, in Ierusalem, atque ad cultum dei in illo. Quod si deuotissimi quidam prophetae ac dei cultores, tam ardentem suspirabant ad reparationem & visionem templi illius temporalis & terreni, in quo non nisi modico tempore poterant permanere, orare, sacrificare, ac deum laudare, de qua re etiam tractat Te decet hymnus deus in Sion, quod reputabant tã gloriosum ac grande, vt in Psalmo illo subdatur, Beatus quem elegisti & assumpsisti: inhabitabit in atrijs tuis, Replebimur in bonis domus tuæ, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate: quam frequentissime suspiraremus, & merito æstuaemus ad instaurationem plenam ruinæ caelestis Ierusalem, ad ædificationem triumphantis ecclesiæ, ex nobis ipsi ac alijs electis fidelibus ad ingressum ac mansionem in paradiso illo caelesti, in caelo empyreo ad societatem ciuium supernorum, & omnium angelicorum spirituum, ad permanendum ibidem, non ad aliquantulum tempus, sed vsque in sempiternum, ad contemplandum deum deorum, non per fidem & speculum, & per creaturam subiectam, & gratiæ reluceniam perobscuram, sed ad inspicendum super-speciosissimum omnium creatorem æternaliter, faciliter, cum inæstimabili suauitate & gaudio, cõ contentatione & assecuratione immobili. Ad hoc igitur indefesse feruentissima affectione acceleremus, gemamus, & lachrymose oremus, puritati & omni spiritali profectui strenue insudates. Etenim beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Felices qui taliter concupiscunt in atria patriæ beatorum, ad thronum gloriæ, ad regionem lucis æternæ & increatæ, atque præ vehemētia & ardore tã mundæ ac spiritualis concupiscentiæ deficiunt, id est, corporalibus viribus destituuntur, ad raptum, extasim pertingentes, sicque in diuini gloriæ per mysticæ theologiæ contemplationem quantum in isto fieri valet exilio, absorbentur. Denique tam dulce est hoc, vt cor exulter, & præ iucunditate quasi extra se saliat in deum viuentem. Fiat quoque redundantia tanta in partem sensitiuam, vt etiam caro in eodem lætetur per participationem & quandam alacritatem in deitatis obsequio, prout in alio dicitur Psalmo, Et resoruit caro mea. Et rursus in alio, Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. Præterea in Num. libro narratur, quemadmodum Balaham videns Israel in tabernaculis tentorijsq; morantē. Quã pulchra (inquit) tabernacula tua Iacob, tentoria tua Israel, vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui. Qui & cõpunctus, Moriatur (inquit) anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia. Si tam decore fuerunt papilliones, mansiones, & casule carnalium Israelitarum in solitudine collocatæ, tamque amabiles & dilectæ: quam ineffabiliter & incomparabiliter

A pulchriora sunt tabernacula illa supercaelestis ac supermundanæ Ierusalem, de quibus in Euangelio deprompsit Saluator, In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et denuo, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Has mansiones ordinum angelicorum, ad quas homines electi secundum differentias meritorum suorum assumuntur & perducuntur, fideliter contemplerur, feruide diligamus, assidue cupiamus, dicentes, Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum, id est, o tu deus sabaoth, deus virtutum caelestium dominator omnipotens, princeps exercituum supernorum, quam chara, quam diligenda, quam vehementer dilecta sunt nobis præacta tabernacula curiæ tuæ caelestis ac regni, electis parati ab origine mundi. Vnde restatus est sanctus Apostolus, Scimus quoniam si terrestris domus huius nostræ habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus à deo domum non manufactam in caelis. Vbi & beatus quoque Thom. apost. falsus est, innumerabilia extant palatia, ab initio seculi præparata, quæ fidei pretio & elemosynis comparantur. Ad horum ingressum flammescit, feruet, & stillat spiritus & oculus noster, qui quantum præ desiderio affligatur: iuxta quod scriptum est, Spes quæ differtur affligit animam: nihilominus ex certa spe ac fidei speculatione pertingendi ad beatitudinem tantam, cor nostrum & caro exultant in deo viuo. Nempe ad primum horum pertinet illud Psalmi, Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Et quod dixit in electionis, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Ad secundum vero illud Psalmi alterius, Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Sic & anni quibus Iacob seruauit pro Rachael pauci & breues sibi præ amoris magnitudine videbantur. In re nanque optata considerari potest amabilitas & pretiositas eius, sicq; pro ea magni & diurni labores, æquanimitè tolerantur. Propter quod nullus labor durus, nulla passio grauis, nullum tempus longum videri debet, quibus æterna beatitudo meretur & obtinetur. Neque enim condignæ sunt passionis temporis huius ad gloriam illam futuram. Ex qua consideratione deprompsit Apostolus, Id quod in præsentia est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Cum itaque tam desiderabilia & dilecta sint domine tabernacula tua, merito psallimus & fatemur, Beati qui habitant in domo tua domine. Sed quia ad hoc proprijs viribus pertingere non valeamus, imò gratiæ tuæ indigemus auxilio, recte subiungo, Beatus vir cuius est auxiliium abs te. Et iuxta hunc modum in psalmis communiter pulcherrima extat connexio sensuum, si quis intus percipiat sapientiæ radio perlustratus.

¶ De alijs multis psalmis ad istum charitatis affectum spectantibus.

Ad præactum charitatis feruorem pertinent Psalmi, Dominus illuminatio mea & salus mea. Psalmi sed ad te domine clamabo, deus me⁹ ne sileas à me. Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me. In te domine speraui, non confundar in æternum, quantum ad aliquos suos versus. Benedicam dominum in omni tempore. Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Iudicam deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Deus auribus nostris audiuimus. Deus noster refugium & virtus. Deus in nomine tuo saluum me fac. Miserere mei deus, miserere mei. Nonne deo subiecta erit anima mea? Deus deus meus, ad te de luce vigilo. Te decet hymnus deus in Sion. Iubilare deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius. Deus in adiutorium meum intende. In te domine speraui non confundar in æternum, in iustitia tua libera me, & eripe me. Voce mea ad dominum clamaui, voce ad deum, intendit mihi. Qui regis Israel intende. Inclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniam inops & pauper sum ego. Venite exultemus domino. Psalmi quoque quorum exordium est, Cantate domino canticum nouum, & cætera. & Psalmus, Iubilare domino omnis terra. Benedic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt. Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Laudate pueri dominum. Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ. Credidi propter quod locutus sum. Et multi versiculi Psalmi, Beati immaculati. Lætatus sum. Domine probasti me. Benedictus dominus de. Exaltabo te deus meus rex: ac cæteri psalmi sequentes ad dei specialiter præconium pertinentes. Nec solum hi psalmi, sed & alij multi, non quod singuli, sed quod multi versus eorum includant præcipue diuini & igniti amoris affectum, quantum non omnes includant talem affectum immediate & illicitiue, imò quidam psalmi ac versus includunt hunc virtualiter & mediate aut concomitanter, vel causaliter, seu per redundantiam quandam, quemadmodum psalmi tractantes de beneficijs dei, quorum consideratio charitatem accendit, auget, conseruat. Similiter psalmi & versus de donis & promissionibus futuræ felicitatis conscripti. Attamen gratum esse deo de beneficijs suis, & super eis ac bonis promissis in caelo, elicitiue & immediate procedit ex virtute morali, quæ dicitur gratitudo, atque ex latría. Vtrunque vero procedit ex charitate imperialis & dispositiue. Quanto enim quis plenius diligit deum, tanto libentius reminiscitur beneficiorum ipsius cum gratiarum actione, & promissa ipsius speculatur cum aspiratione affectuosa. Denique idem numero actus ex diuersis virtutibus potest oriri: sicque plura genera compunctio, & piarum affectionum in eodem psalmo ac versu queunt notari, includi, ardere, sicut & dare elemosynam procedit ex charitate, ex pietate, ex liberalitate, ex iustitia quoque & obedientia, si fiat ex promissione & superioris commissione: & rursus ex latría si detur pro construenda ecclesia, vel altari. Et quanto actus ex pluribus ac eminentioribus originatur virtutibus, tanto plures meritorius & complacentior deo est.

Qualiter primum Psal. ex diuersis virtutibus ac varijs considerationibus poterimus pronunciare.

- Psal. 1.** Quoniam tota hominis vita ad veram est beatitudinem ordinanda: potest totus hic Psalmus per modum doctrinae exponi ac legi dicendo, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: tanquam dicatur, O homo, beatitudinem naturaliter cupis, & veram felicitatem, quam promittit deus in scripturis, ex fide cognoscis & appetis. Idcirco attende qualiter ad illam queas pertingere: idque in primis aduerte, quod ab illa te nil elonget & impediatur nisi peccata tua. Hinc dicere habes, Beatus vir qui non abiit, id est, a deo non recessit, in consilio impiorum, ac quiescendo prauis suggestionibus demonum, hominumque malorum. Sed in lege domini voluntas eius, id est, deliberata voluntate adhæsit ac obediuit præceptis legis diuinæ. Quod quam fructuosum sit subditur, Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Cumque opposita ad inuicem comparata clarius agnoscantur, apte de iniquis subiungitur. Non sic impij non sic. Denique hæc psallendo, tibi ipsi applica hanc doctrinam, felices reputa eos qui in innocentia permanserunt, nec aduersarijs suæ conseruerunt salutis: atque te ipsum contemne, deplange, castiga, eo quod toties suggestionibus demonum, vanitatibus mundi, tentationibus carnis, motibus improbæ voluntatis ac vitiorum consensisti: de cætero quoque ab his cauere & abstinere propone ac satage, impiorum leuitatem, instabilitatem, inquietudinem prorsus deuita. Insuper sapienter pensando, quam vehementer & ineffabiliter peccata noceant homini, quam maxime etiam virtutes expediant ei, quam viles & miseri sint iniqui, potissimeque quam iam æternaliter sunt damnati, quam item laudandi ac digne creatori suo fideliter obsequuntur. præsertim qui æternam iam beatitudinem sunt adepti, psalle & dic ex intimo & compunctissimo corde, **Psal. 1.** Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, &c. Sicque reproborum & intimatorum abhorre consortia, & obedientibus deo qui indefinenter & coram illo sollicitè conuerfantur sectare vestigia, vt moriaris morte iustorum, & fiant nouissima tua horum similia. Sic legendo & canendo hunc psalmum affectum compunctionis, motum contritionis, eleuationem contemplationis, timorem salubrem, zelum iustitiæ, emendandi ac proficiendi propositum concipies & habebis: eritque grandis & multiplex tua deuotio: psallendo demum studebis, ac te ipsum in primis salubriter informabis.
- Psal. 14.** Præterea iuxta modum hunc alij multi psalmi sunt decantandi, videlicet Psalmus, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Ad quod ipsemet propheta diuinitus inspiratus, respondit, Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam, &c. Ex quibus versiculis discimus quid vnicuique homini necessarium sit ad salutem, ideo si saluari optamus, curemus hæc omnia adimplere. Hoc est sine macula ingredi, id est, sine labe culpæ mortalis domum dei intrare, interiora nostra examinare, per viam salutis incedere, & operari iustitiam, custodiendo præcepta decalogi, quæ sunt de actibus iustitiæ, sicque de cæteris virtutum actibus, qui in psalmo isto tanguntur, vt simus sinceri, veraces, nequam dolosi, nec proximis aliquo modo nociui. Itaque dum psalmum istum profertimus, deum cordialiter deprecemur, vt gratiosè tribuat nobis peragere, ac intire doleamus quod non solum ista non fecimus, verum etiam vitia his bonis contraria frequenter, enormiterque parauimus. Præterea sicut hic psalmus tractat de actibus virtuosis necessario exequendis: sic psalmus ille, Dixit insipiens in corde suo, agit de vitijs necessario euitandis, vt nec cogitatu nec factu negemus deum aut providentiam eius, prout scriptum est de quibusdam, Audacter prouocant deum. Itemque, Dicunt se nosse deum, factis autem negant. Contra quorum insipientiam & inconsiderationem subiungitur, Dominus de cælo prospexit super filios hominum, &c. quo non obstante tam intimator ac impie, tamque irreuerenter & viriliter plurimi viuunt ac ambulant coram deo, quasi non sit omnium iustus iudex. Nempe quia non cito profertur iudiciu, absque vilo timore filij hominum peccant, prout in psalmo isto describitur. Hinc psalmum istum canamus nos ipsos desendo, quod tales exitimus: proximis quoque adhuc taliter præuaricantibus cõdolendo. Sicque humani generis deploremus peccata, & exoremus pro omnibus.
- Psal. 17.** Insuper iuxta affectu hunc dicendus est psalmus ille, Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. Etenim quo magis abicit impiorum iniquitas, eo amplius boni clamare debent ad deum vt præseruetur, nec eum perueris peruertatur. Ex charitate quoque & zelo iustitiæ debent optare & petere vt dominus disperdat vniuersa labia dolosa, & linguas malignoquas, ita vt in eis mala destruat culpæ, & nouis linguis loquantur verba gratiæ ac salutis, quæ admodum in Prouerbijis legitur, Verte impios & non erunt vt fuerant impij. quod si conuerti omnino renuerint, conformare nos debemus reuerentiæ diuinæ iustitiæ, cupiendo vt pereant, ac confidenter dicere deo, Tu domine seruabis nos & custodies nos a generatione hac in æternu. Tales quippe versiculi sapissime habentur in psalmis, qui quantum non exprimentur per modum orationum aut deprecationum, sed per verba temporis futuri, virtualiter tamen sunt orationes & verba bonæ spei in deo, vt illud in Psal. Asperges me domine hyssopo & mundabor, &c. Vnde & sensus est, Tu domine seruabis nos & custodies, hoc est, speramus quod præseruabis nos a generatione prauorum, & exoramus vt ab ipsis nos præseruare & custodire digneris, ne illis conformemur in vitijs. Amplius iuxta modum & sensum psalmi illius, Domine qs habitabit in tabernaculo tuo, cantandus est illud in Psalmo, Domini est terra & plenitudo eius. Quis ascendet in montem domini? eum tribus versibus ibi immediate sequentibus. Quod totu cantando pensemus quid nobis sit necessarium ad salutem, & quantum ad perfectionem quæ in illis tangitur versibus, simus distantes, hoc est, ab innocentia manuum atque munditia cordis, & a carentia vanitatis, omni quoque doloso ac illicito iuramento. Et sic notandus quod in psalmo isto subiungitur, Hic accipiet benedictionem a domino, & misericordiam a deo salutari suo. Sic enim

A misericordia est & diuinæ pietatis effectus, quod homo tantæ innocentie ac virtuositatis saluatur, quis poterit de suis virtutibus aut meritis gloriari, extolli, præsumere, & non potius cum Apostolo recognoscere ac fateri, Gratia dei sum id quod sum? Et rursum, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Studeamus igitur pertinere ad generationem hanc electorum, dominum in veritate querentium, & ad clarum imò desiderabilissimum diuini vultus aspectum, ad quem nemo nisi purgatissima mente valet pertingere.

De aliquibus Psalmis moralibus, & optimis documentis plenjs, qui mente compuncta, deuota, grata, iucunda, alacriter sunt cantandi.

- A** Duerte & recole a quantis periculis & aduersis, a quantis tetationibus, insidijs, laqueis, & peccatis te deus eripuit, præseruauit ac liberauit. Sicque cum omni gratiarum actiue & spirituali lætitia, deuotissime profer, Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Nec optes te ipsum laudari nisi in deo, a quo datum est, & conseruatur quicquid in te est aut esse potest laudabile, & sic psalle, In domino laudabitur anima mea. Et quia ad laudandum altissimum tu solus non sufficis, nec satis est tibi vt tu solus sis deo gratus, acceptus & saluus. Hinc & proximos admone, Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Qualiter autem ad tantam gratiam perueniatur, ostendit Psalmista exemplo sui, Exquisiui, inquiens, dominum in frusta, quoniam exaudiuit me, idcirco confuso vobis, Accedite ad eum per mentis conuersionem, & illuminationem, cum ipse sit lumen verum, illuminans omnem hominem ipsum fideliter inuocantem. Iuxta hunc modum totus hic psalmus, doctrinis, admonitionibus, præconijs dei est plenus. Hinc iuxta horum tamenta ipsius conemur gustare, & per experientiam contèplari, quam dulcis sit dominus aspernando delectamenta carnalia, & omnem cõsolat iunculam vilem, ipsumque creatorem super omnia syncretiter contemplan-do, feruenter amando, reuerenter colendo, & omni felicitati, perfectioni, ac gloria eius totis præcordijs congratulando: nec tribulationibus superemur, pensantes hunc versum, Multæ tribulationes iustorum, quæ & celeriter finiuntur & æquanimiter toleratæ, æterna consolatione remunerantur. Præterea secundum hos affectus, modos, & sensus, decantandus est Psalmus, Noli æmulari in malignantibus. In cuius exordio admonemur, non torqueri inuidia de impiorum prosperitate, quæ breuis & fallax est: sed sperare & delectari in domino, qui in præsentem suos electos aduersis exercet, purgat & saluat. In hoc itaque psalmo pulchre distinguit propheta inter iustos & impios, inter electos & reprobos, diuersitatem meritorum ac præmiorum ipsorum describens. Dum ergo hunc psalmum dicturus es, zelum assume iustitiæ, atque diuinæ iustitiæ iudicio te conforma, mentem tuam in arce speculationis constitue: sicque alta consideratione perpende, quam vana, instabilis, periculosa, damnabilis, sit iniustorum prosperitas: qui spreto ac derelicto creatore ac saluatore suo summo, vtique infinito & prorsus incomparabili bono excecata ac miseram mentem suam in his carnalibus & terrenis desigunt, non pensantes illud apostoli, Quæ sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera patris, quæ sursum sunt querite, non quæ super terram. Hoc ponderantes tanto plus vilipendamus omnem prosperitatem terrenam, hominèque carnales temporali prosperitate florentes, secundum quodales, quanto certius scimus quam celerrime defluent ac peribunt, quam districte iudicium impendat eis: & quam intoleranda damnatio, qui sibi ipsi quotidie, imò assidue grauissime nocent, & potius accumulunt sempiternas. Contra, sapientialiter contemnemur statum & dispositionem iustorum & electorum in seculo isto, in quo per aduersa purgantur, donis gratiæ adimplentur, ac virtute magis & opulentissimum sibi thesaurum colligunt & reponunt in cælo. Ideo eis conformemur, qui tanto sunt feliciores, quanto plura ac aciora pro deo & æquitate æquanimiter patiuntur aduersa. improborum quoque persecutiones, irrationes, importunitates, cum gaudio perferant. Etenim Abel esse non promeretur, qui ex Cain malitia ad impatientiam conuertitur. Nempe talis est, non pendit quam fructuosum & gloriosum est Christi atque sanctorum patientiam, mansuetudinem, tranquillitatem strenue imitari, diuinæ quoque providentiæ dispositionem & insuram sapienter attendere, & nos ei humiliter subdere ac contentari de ea. Amplius secundum hunc intellectum & affectum decantandus est etiam Psalmus ille, Dixi custodiã vias meas. In cuius initio sancti propheta exemplo docemur nos spiritualiter armare & præmunire, per taciturnitatem, humilitatem & salubrem compunctionem, aduersus prauorum insultationem, criminationem & insectationem: Sicque in calefcere deitatis amore, ac dominum inuocare, vt præstet nobis vitæ nostræ breuitatem, substantiæ nostræ fragilitatem salubriter considerare, & totam spem, expectationem & affectionem nostram collocare ac fixam tenere in ipso. Itaque psalmum hunc cum ingenti compunctione, inflammatione, circumspectione cantemus, memores mortis, fragilitatis, imò & multiplicis præuaricationis ac negligentie nostræ. Ideoque veniam & gratiam humilissime deprecemur, sicut in versibus huius psalmi optime continetur. Carnalium quoque & auarorum hominum insaniam denotantes, miserantes & deplorantes. Insuper ex zelo iustitiæ & pro propria cautela depromere debemus contra quemcunque, imò & ad reprehensionem propriam, in quantum virtuosus exitimus, psalmum illum, Quid gloriaris in malitia? Psalmum quoque illum sequentem, Dixit insipiens in corde suo: similiter psalmum illum, Si vere utique iustitiam loquimini: itemque psalmum, Quam bonus Israel deus, in quo psalmo propheta compendiosissime disputat contra negantes providentiam dei, & impiorum vanitatem, disperitionem, condemnationemque probat. Dein de in deo mentem suam recolligit & accendit, protestans totum bonum suum in illo consistere. Specialiter demum possunt hæc legi contra iniquos, qui persequuti sunt Christum in carne mortali, quemadmodum etiam ille psalmus, Deus visio domini: similiter Psalmus ille, Deus laus.

COMMENTARIORVM IN PSAL CONCLVSIO.

Pfal. 108. dem meam ne taceris, qui ad literam de Christi traditore Iuda conscriptus est: sed & psalmus ille, B
Pfal. 139. Eripe me domine ab homine malo.

De psalmis in persona iusti conscriptis, qui ex affectu congratulationis & in-
uitationis, ac edificationis, gratiarumque actionis sunt proferendi.

Ephes. 6. **C**um in medio laqueorum & tentationum verseremur, ubi non est nobis principalis aut sola col-
luctatio aduersus carnem & sanguinem, sed praecipua incessabilis, imo & periculosissima pu-
gna contra inuisibiles, crudelissimos, callidissimos, atque innumerabiles nostrae salutis hostes,
aereas potestates, aut etiam visibiles inimicos: potest vnusquisque fidelis pia querela, & admiratione
non parua ad dominum exclamare, Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me, imbecillum, &
fragilem, quorum vnus me facile posset deicere, qui inter se praesumptuose affirmant, Non est salus
ipsi in deo eius. Ad quod vir iustus in tribulationibus constitutus, blande loquitur deo, Tu autem do-
mine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum: quae sunt verba bonae spei ad deum,
imò & magnae familiaritatis & charitatis ad ipsum, sicut & istud quod subditur, Non timebo mi-
lia populi circumdantis me. Simili sensu in persona deuotae personae potest proferri Psalmus, Cum
inuocarem exaudivit me deus iustitiae meae, qui in aduersis dedit mihi patientiam meam, sicut sub-
iungitur, In tribulatione dilatasti mihi, hoc est, tu domine in afflictionibus meis largitus es mihi con-
solationem, roborationem, illuminationemque tantam vt cor meum specialiter dilatatum sit ad sus-
cipiendum & patiendum plura ac grauiora aduersa, & expansum in te in delictis charitatis. Quod
cum ita sit, cur o filij hominum graui corde ad carnalia & terrena depresi, diligitis vanitatem mag-
is quam summam & incommutabilem veritatem, & quaeritis mendacium, excusando vos false, cum
tamen deus altissimus tam pronus sit exaudire, indulgere, succurrere, bonaeque gratiae tribuere in
praesenti, & bona gloriae in futuro, sicut & ego in meipso expertus sum, & in sanctis suis sapissime
ac copiosissime monstrauit: per quod merito conformari debetis in fide, stabili in spe ac diuino
accendi amore? Hinc quemcunque sanctorum vobis in exemplar propono, dicendo, Et scitote quo-
niam dominus sanctum suum mirificauit, hoc est, innumerabiles sanctos per praecleara miracula &
innumerabilia signa supernaturaliter honorauit, ac honorandos ostendit, qui testes sunt fidei nos-
trae, ita vt nos ipsos qui credimus tot non simus, quot veritatis testes habemus: iuxta illud aposto-
licum, Ideo & nos tantam habentes nobis impositam testium nubem, ad quorum imitationem vos hor-
tor, Irascimini & nolite peccare. Denique eodem sensu legendus est Psalmus, Verba mea auribus
percipe domine: in quo praemittitur oratio, & verba boni propositi subiunguntur. Verbum etiam
bonae spei cum subditur, Mane exaudies vocem meam. Deinde dei iustitia, sanctitas, zelusque aequi-
tatis, & vltio iusta in impios, in hoc Psalmo tanguntur & commendantur, vt attendamus qualiter
in sanctitate & iustitia oportet nos ei seruire cum omni reuerentia ac timore, &c. Iuxta hunc
modum, cor mundum (cui datur etiam in hac vita, deum videre per speculum in aenigma-
te, estque optimus ac certissimus scripturae interpres) formare sibi potest varios in-
tellectus & affectus in omnes psalmos, imò in omnia quae videt, audit, legit,
aut cantat, adiuvante domino nostro, qui est super omnia deus glo-
riosus, sublimis, & benedictus in secula, Amen.

COMMENTARIORVM IN PSALTERIVM FINIS.

AD PIVM LECTOREM.

Quando ex praeis patrum institutis, sancta ac vniuersalis dei ecclesia, cantica aliquot
ex veteris nouique instrumenti libris desumpta, haud secus pro synaxi diuina ac psal-
mos Davidis assumpsit: placuit & eorundem patris Dionysij Carthusiani clarissima
simul & deuotissima interpretationem psalterio ipsi coniungere, quo habeant sim-
plicioris literaturae clerici (quorum capacitati simplici theologico stilo hic pater ser-
uare, quam anxij morosisque maluit) eorum omnium quae loco psalmorum concinunt aut legunt, fa-
cilem & perspicuum interpretem: Vt spiritu simul (hortatore Paulo) & mente orantes sint. Habes
itaque hic diuinorum librorum studiose, canticorum veteris testamenti: nempe Confitebor, Ego dixi,
Exultauit cor meum, Cantemus domino, Domine audiui, Audite caeli, Benedicite. Ac noui, Ma-
gnificat, Nunc dimittis, Athanasij, Quicumque vult saluus esse, Ambrosij & Augustini Te deum lau-
damus, lucidam & claram interpretationem. Gaude, fruere, gratus esto, & vale.

Commentarius in Canticum

ESAIAE PROPHETAE XII. CAP.

ARGVMENTV DIONYSII.

Reuelante spiritu sancto praedixit propheta, quam grata esse deberet primitiua ecclesia, quae ex Iu-
daeis praecipue erat collecta: imò tota ecclesia militans, seu quilibet veraciter Christianus domi-
no Saluatore pro vniuersis beneficijs eius. De hac igitur gratiarum actione vaticinatur, & ait,
[E t dices] tu o ecclesia seu quilibet ad Christum conuerse [in die illa] tempore gratiae, quando fue-
rint tibi exhibita atque impleta beneficia & mysteria Christi.

EXPOSITIO literalis cantici, Confitebor tibi domine.

CONFITEBOR tibi domine] Christe, saluator Emanuel, gemina confessione
videlicet laudis tuae, & propriae culpae. Itaq; Confitebor tibi, id est, laudabo te,
& accusabo me [QVONIAM iratus es mihi] nò modo, quia subiugitur [C O N
V E R S V S] est furor tuus, & consolatus es me] Iratus es ergo mihi, id est, ad tem-
pus videbaris mihi iratus propter mea peccata, quando permisisti me subiace-
re malis poenae & culpae, videlicet ante primu tuum aduentum, seu incarnationem.
Tunc enim daemones vehementer praevaluit mundo, & populus Iudaeorum
in magnis saepe tribulationibus fuit. Sancti enim viri multu cruciabantur, pro-
pter dilationem aduentus Messiae. Cõuerfus est furor tuus. i. rigor tuae iustitiae in mansuetudinẽ ver-
sus est, sine tua mutatione. & consolatus es me, assumendo naturam humanã, & veniendo ad me, tuaq;
passione liberando me de potestate diaboli, de captiuitate peccati, & morte perenni. Hoc est, quod ce-
cinit Zacha. Benedictus dominus deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suae. Et Sy-
meon iustus, Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace, Quia viderunt
oculi mei salutare tuum. De sanctissima quoq; vidua illa Anna scriptum est, Et haec ipsa hora super-
ueniens (quando videlicet infantulus Iesus ad virginem matre in templo est oblatus) confitebatur domi-
no, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionẽ Ierusalem. Qualiter autem primiti-
ua ecclesia confitebatur domino, in Actibus apostolorum scribitur. Insuper quilibet nostrum post su-
am cõuersionem dicere potest huc versum in sua persona, hoc modo, Confitebor tibi domine, quo-
niam iratus es mihi. i. iratus fuisti quando peccauit: cõuersus est furor tuus, id est, iustus tormentis me
subtraxisti, clemẽter parcendo: & cõsolatus es me, gratiam refundendo, veniam pollicendo, animam
meam secretius lætificado. ¶ (2) E C C E deus Saluator meus]. i. deus creator meus ac iudex, factus est
frater meus, Saluator & aduocatus, atq; inter nos visibiliter cõuersatus: ideò [F I D V C I A L I T E R
agam.] id est, cõ magna fiducia operabor quae dei sunt, immobiliter sperans nihil ad salutem necessa-
rium mihi ab ipso negadum, qui tanta pro mea salute assumpsit, fecit ac pertulit, [E t nò timebo] in-
ordinato timore: de quo in Prouerb. habetur, Iustus quasi leo cõfidens absq; terrore erit. Non ergo ti-
mebo timore carnali, mundano, aut pure seruilis: sed diuino, casto, ac filiali, de quo Salomon loquitur,
Beatus homo qui semper est pauidus. Vt quo & in Ecclesiastico legitur, Si nò in timore domini te-
nueris te institer, cito subuertetur domus tua. Ideo autẽ fiducialiter agã & non timebo. ¶ (3) QVIA
fortitudo mea & laus mea dominus]. i. ipse dominus deus omnipotens me confortat, in ipso confido,
ipsum laudo. non meis viribus, sed eius auxilio semper innitor, quemadmodum Ieremias ait, Domine
fortitudo mea, & refugium meum, & robur meum in die tribulationis meae. Omnia igitur possum, in
eo qui me confortat, nec aliquid praeter eũ timebo, sicut & David fatetur, Dominus illuminatio mea
& salus mea, quẽ timebo? [E t factus est mihi in salutem] i. saluationem & gratiam mihi largitus est,
sicut de eo eò angelus praedixit, Ipse saluum faciet populum à peccatis eorũ. ¶ (4) H A V R I B T I S]
id est, accipietis o Christi fideles [A QV A S] sapientiae salutaris, & dona sancti spiritus [I N GAUDIO]. i.
cum interna lætitia [D E] fontibus saluatoris, id est, de thesauris sapientiae & scientiae in Christo ab-
scõditis. De plenitudine enim eius accepimus omnes, gratiam pro gratia. Vel de fontibus saluatoris,
id est, de Euangelicis Christi doctrinis. Vnde ipse ait, Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet
in æternum. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam. Possunt
quoq; per fontes saluatoris intelligi sacramenta nouae legis, quae gratiam causant & continent. Ex eis
namq; tanquam ex fontibus riuus sacramentalium gratiarũ emanant. Vel, sancti apostoli primi docto-
res ecclesiae. De his fontibus nostri saluatoris habetur in Psalmo, In ecclesijs benedicite deo, domino
de fontibus Israel. Ad quorum potationẽ inuitat nos sanctus Iohã. Qui sitit, inquit, veniat. Et qui
vult, accipiat aquam vitę gratis [E t dices] in illa die, cõfitemini domino]. i. eum laudate, & Christo
de suis beneficijs gratias agite, nec aliquid vobis, sed omnia bona diuinæ pietati ascribite [E t inuoca-
te nomen eius]. i. ex intimo cordis affectu deum orate, vt vos conferuet, & crescere faciat in omni bo-
no. Spiritus enim est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. ¶ (5) N O-
T A S facite] o predicatores Christi [I N] populis adiuuaciones eius]. i. mysteria diuini consilij, seu mo-
dos admirabiles quibus deus genus humanũ liberare dignatus est, incarnationẽ, i. passionẽ, & cetera. A. & 20.
Christi mysteria. Has dei adiuuaciones Paulus notat facit, prout ipse loquitur, Nihil subtraxi vobis 1. Tim. 3

utilium quo minus annunciam vobis omne consilium dei. Vnde & ad Timo. dicit, Manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatus est in spiritu, apparuit angelis, predicatum est gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria [M E M E N T O T E quonia excelsum est nomen eius] Nomen Christi, quod conuenit ei inquam est deus, videlicet nomen teragrāmaton, omnibus in infinitum præferatur, & superexcelsum, censetur. Nomen vero Christi conueniens ratione naturæ assumptæ, ita excelsum est, vt de ipso ad Philippenses dicat Apost. Dedit illi nomen quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, scilicet, esse mediatores dei & hominū. Hoc tamē accipi potest de nomine filij in creatore. ¶ (6) C A N T A T E domino, id est, Christum corde & ore laudate [Q V O N I A M magnifice fecit] maxime perpetrando miracula, atq; saluberrima proponendo documēta. Vnde de Christo in Euangelio legitur, Bene omnia fecit, surdos fecit audire, & mutos loqui. Itemq; , Nūquam sic loquutus est homo, sicut hic loquitur. Ipse etiam de seipso testatur, Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. [A N N V N C I A T E hoc] dicit apost. & ceteri Christi discipuli [I N vniuersa terra] .i. cunctis hominibus. Hoc est quod Christus dixit, Euntes in mundum vniuersum, predicare Euangelij omni creature. ¶ (7) E x v l t a] .i. corde tam vehementer lætare, vt signa lætitiæ foris appareat [E T lauda] deum, d [H A B I T A T I O Sion] .i. ecclesia militans, deum fide contemplan, de qua ait Apost. Accessistis ad montem Sion, & ciuitatem dei viuētis. Atq; Dauid in Psalmo, Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Vel per Sion designatur mons Sion, vel potius primitiua ecclesia in ipso collecta, in quo nomine erat templum in quo Christus sæpius predicauit, & cenaculum illud grande, in quo cœnam fecit, & spiritum sanctum discipulis misit [Q V I A magnus in medio tui sanctus Israel] .i. Christus sanctificans Israel, qui est magnus dominus in medio tui, sicut apud Matth. profertur, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cōsummationem seculi: & alibi, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Propter quod à Sophonia scriptum est, Lauda filia Sion, exulta in omni corde filia Ierusalem, Dominus in medio tui est. In Zach. quoque, Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit dominus.

ORATIO ex cantico præscripto Esaie. Saluator noster deus, cuius iram peccando nos grauius irritasse cognoscimus, conuerte furorē tuum, & conuertentes tibi nos consolare, & quæ impie egimus, miserando dimitte atque dignos nos exhibe, nomen tuum inuocare, & opus misericordiæ tuæ in nobis annunciare. Per dominum nostrum.

COMMENT. IN CANT. Ezechia reg. Esaie Cap. XXXVIII.

ARGUMENTVM DIONYSII.

Stenditur hic gratitudo Ezech. piissimi regis pro beneficijs sibi impensis, cum dicitur, Scriptura, id est gratiarum actio, seu canticum Ezechia regis Iuda, ab ipso conscriptum siue dictatum spiritu sancto illustrante, cum ægrotasset & conualuisset de infirmitate sua. Et secundum Hieronymū scriptura ista non est dicenda oratio, sed gratiarum actio. Quidam tamen nominat eam orationem, cum in fine ipsius dicatur, Domine saluum me fac. Et ante, Domine vim patior, responde pro me. Hucusque titulus seu prologus cantici huius, cuius exordium est.

EXPOSITIO literalis Cantici, Ego dixi. G o dixi] Ego Ezechias cum grauius angustiarer, ac infirmarer, dixi intra me cogitando quod subiūgitur [I N dimidio dierum meorum] .i. in mediā parte tēporis, quo viuere potui, circiter cōsumpta. Tēpore enim huius infirmitatis erat Ezechias triginta nouē annorum. In toto enim vixit annis quinquaginta quatuor, quibus si quindecim subtrahantur, quibus post hanc infirmitatē vixit, remanent anni triginta nouem. Sic erat tunc mediū temporis, quo homines tunc communiter vixerunt. Vnde & Dauid qui octoginta annis vixit, cum quadraginta esset annorum dixit, Ego sum delicatus & vnctus rex, nesciens egressum & introitū meū: inuenem se esse in sinuās. Spiritus vero & mysticus sensus cantici huius infra tangetur [V A D A M ad portas inferi] .i. ad mortis interitum, & limbum inferni, de quo in Genesi ait patriarcha Iacob, Descendā ad filium meū Iugens in infernum. Mors autē in veteri testamento omnibus erat porta inferni, quia per eā ibant ad aliquē de quatuor locis inferni: nunc vero baptizatis & perfectis atq; martyribus, mors porta est vitæ & vitæ æternæ. Ezechias autem dixerat ista ex desperatione diutius viuendū: vnde putauit se iturū ad mortē corporis, & ad ingressum inferni. ¶ (2) Q V A E S I V I residuum annorū meorum] .i. tempore restante viuere conceptui, & tēpus vitæ implere optauit: sed fractus desperationē viuendī, præsertim cum ab Esaia audissem, Disponde domui tuæ, quia morieris tu [D I X I] corde seu ore [N O N videbo dominum deum in terra viuētū] .i. in regione viuorū, seu patria beatorum, de qua alibi legitur, Credo videre bona domini in terra viuētū. ¶ (3) N O N aspiciam hominem vltra, & habitatorem quietis] .i. cum hominibus sanctis, & felici quiete perfruētibus non morabor. Ita exponit Hieronymus: quam si quis sequi velit expositionem, dicere habet quod Ezechias hæc dicit non asserendo, sed metuendo, tanquā formidans, ne in infernum descendēs non mereretur deum conspiciere cum beatis in terra viuētū. Sed quia Ezechias tam fiducialiter in sua oratione dixit, se ambulasse in veritate & corde perfecto coram domino, non videtur quod in infirmitate constitutus, putauerit se damnandum, nec enim mortem expauit quasi imparatus ad mortem, sed

A desiderio habendi successorem, per quem de suo semine Christus nasceretur. Propter quod alij sic exponunt, Dixi non videbo dominū deum in terra viuētū, id est, in hac vita inter viuētes non amplius videbo dominū ingrediēdo templum eius, in quo ipse habitat per operationem specialem, & videtur per fidem & contemplationē synceram in suis effectibus. Non aspiciam hominē vltra & habitatorem quietis .i. in hac vita nō magis videbo populum regni mei habitantē quiete atq; secure Assyrijs interfectis. Eratq; hoc Ezechia molestum, quod bona sibi ac populo suo promissa, nō esset visurus. Dixi quoq; ¶ (4) G E N E R A T I O mea] .i. progenies mea seu cognatio [A B L A T A est & conuoluta] .i. separata, [E S T a me] quia in hora mortis consanguinei adiuuare non possunt morientem, sed sit triste diuortium. Vel sic & aptius, Generatio mea .i. posteritas ablata est a me, quoniam filium successorem non habeo. Manasses quippe filius Ezechia post tres annos à prædicta sanatione Ezechia natus est. Cum enim Ezechias defunctus est, Manasses duodecim erat annorum. Ezechias vero post sanitatē hanc vixit quindecim annis. Ablata est ergo generatio mea [Q V A S I tabernaculum pastorum] portabile, sicut sunt casula, quod ab vno loco tollitur atq; in alio figitur. ¶ (5) P R A E C I S A est velut à textēte vita mea] .i. quemadmodum textor telā citissime abrumpit & præcindit, sic tempus vitæ meæ festinanter ac repente consumptū est. Vnde in libro Iob dicitur, Dies mei velocius transierunt quam à textēte tela succiditur & cōsumpti sunt absque vlla spe. Sic igitur Ezechias dixit vitam ab hominum societate præcisam siue subtrāctam, quia putauit se morti ita propinquū, quod per idem erat, ac si iam mortuus fuisset. Iuxta quem modum & Dauid loquens ad Ionatham, ait, Vno tātūmodo gradu ego & mors diuidimur [D V M adhuc ordier] .i. in progressu vitæ meæ cōsisterem, vel in exordio vitæ meæ essem [S V C C I D I T M E] .i. vita præsentī priuauit me deus: statim enim cum viuere inchoamus, vita nostra incipit deficere & abrumpi. Ezechias vero æstimauit se iam præcisum à vita, propter infirmitatis magnitudinem & Esaie prophetiam [D E mane vsque ad vesperam finies me] id est, paulatim me deficere facies. Vel à principio natiuitatis vsq; ad vitæ occasum finies me incessanter eam abbreviādo, quemadmodum in primo libro Paralip. Dauid testatur, Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora. Vnde in lib. Sapient. penitentes dicunt, Nos nati continuo desuimus esse. ¶ (6) S P E R A B A M] tota nocte languoris mei [V S Q V E ad mane] sequentis diei reuelationem & consolationē. Afflicti enim semper suspirant ad aliud tempus, in quo melius esse cupiunt, æstimantes mutatione temporum mutari posse supplicia [Q V A S I leo sic contriuit] .i. consumpsit seu exiecit infirmitas hæc [O M N I A ossa mea] .i. robur corporis mei, ossaq; eius. Maximis enim febribus & putredine viceris estuauit. Ezechias. ¶ (7) D E mane vsque ad vesperam finies me] hoc iam dictū atq; expositum est [S I C V T pullus hirūinis sic clamabo] meam miseriam deplorādo, dei misericordiam inuocando, & cordis mei angustias ostēdendo. Vnde & Iob, Antequam, inquit, comedam suspiro & quasi inuandantis aquæ sic rugitus meus [M E D I T A B O R vt columba] .i. ita quæ planctū atque tristitiam pariunt cogitabo, non quæ vanitatem risumq; prouocant: imò ad instar columbæ fletū pro canu habeo. ¶ (8) A T T E N V A T I] id est, fatigati sunt & defecerūt [O C V I M E] interiores & exteriores [S V S P I C I E N T E S in excelsum] .i. dominum in caelestibus habitantē contēplantes, vel ad superiora erecti & dei auxiliij cupientes, quemadmodū scriptum est, Leuani oculos meos in mōtes, vnde venit auxiliū mihi. Dicuntur autē oculi attenuati, quoniam diu aspiciendo & postulādo nec tamen desideratam opem adipiscendo pro libito, defecerūt præ lassitudine seu desperatione. Vnde in Psalmo habetur, Defecerūt oculi mei, dum spero in deum meum. Et Iob dicit, Facies mea intumuit à fletu & palpebræ meæ caligauerūt. ¶ (9) D O M I N E vim patior] .i. violentum languorē, & plus quam exigunt mea peccata. Omnia ista verba Ezechia referenda sunt ad tempus præteritū in quo dixit, In dimidio dierū meorum vadā ad portas inferi. Nunc enim cū ista conscripsit, erat sanatus [R E S P O N D E pro me] .i. tu domine aduerialio meo hosti inuisibili satisfac pro me, dimittendo, si quid erraui, & causam meam ad te misericorditer assumendo. Rursusque ad seipsum reuertens subiūgit [Q V I D dicam] .i. quid causari aut conqueri possum vel creatori meo obijcere [A V T quid respondebit mihi] creator meus? Quasi dicat, nō indiget mihi rationē exponere cur me ita affligat, quoniam sicut lutū in manu figuli, sic ego in manu eius [C V M ipse fecerit] me, per creationē, hanc infirmitatem mihi infixit iuxta suam voluntatē, quæ iniusta esse non valet. Idcirco sufferenda sunt æquanimiter quæcunque ipse decreuerit. Nunq̄ enim dicit lutum figulo aut opus factori, Quid me fecisti sic? ¶ (10) R E C O G I T A B O omnes annos meos] .i. tempus præteritum quo vixi, & opera quæ in illo cōmisi ad memoriam reuocabo [I N amaritudine animæ meæ] .i. cum dolore interno deplorās peccata cōmissa, tēporā minus fructuose expensa, ipsamque humanæ subsistentiæ fragilitatē. ¶ (11) D O M I N E si sic viuatur] id est, talis est conditio vitæ nostræ, scilicet breuis, incerta & labilis [E T in talibus vita spiritus mei] .i. in huiusmodi defectibus versatur vita animæ meæ, quod est graue iugum omnib⁹ filijs Adæ cōmune Iere. 10 [C O R R I P I E S M E] .i. paternaliter ad correctiōnē, non ad consumptionē flagellabis me: sicut Ierem. desiderat, dicens, Corripe me domine, veruntamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilū redigas me. [E T viuificabis me] vita gratiæ in præsentī, & vita gloriæ in futuro, seu corporaliter me sanādo [V C C E in pace] .i. tempore pacis quam nobis dedisti expulso Assyrio, facta est in me [A M A R I T V D O mea amarissima] .i. infirmitas ista grauissima quæ mihi molesta est, nō solum propter eius puncturam, sed quia beneficijs tuis populo cōcessis, & securitate promissa, vt nō debeo. ¶ (12) T V autem eruiisti animam meā] ab infirmitate mortifera [V T non periret] .i. ne subtraheretur à vita præsentī. Vel eruiisti eam à malis culpæ ne dānaretur [P R O I E C I S T I post tergum tuū] .i. oblitus es nec asperxisti, sed indulxisti [O M N I A peccata mea.] Larga enim pietas dei, veniam non dimidiat. ¶ (13) Q V I A non infernus] .i. generatio damnatorū [C O N F I T E B I T V R tibi] confessionē laudis & glo-

4. Re. 12. 2. Par. 23 4. Re. 18 2. Reg. 4 Gen. 37 Esaie. 38 Psal. 26 4. Re. 20

4. Re. 20 21. 2. Par. 33 Iob. 7. 1. Reg. 26 1. Para. 25 Sap. 5. Iob. 2. Psal. 129 Psal. 68. Iob. 16. Esaie. 36 Eccles. 33 Esaiæ. 43 Eccl. 40 4. Re. 16 Psal. 6

riae, quemadmodum scriptum est. In inferno autem quis confitebitur tibi [N B Q V B mors] .i. in mortali peccato existens, aut mortuus [L A V D A B I T te] laude meritoria. Quod etiam canit Psal. dicens, Nō mortui laudabūt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernū, sicut in Apoc. inducitur, ipsi blasphemant dominum, nec agunt poenitentia fructuosam: nec miri, quia vt Salomon loquitur, Nec sapientia, nec scientia, nec opus, nec ratio erunt apud inferos [N O N expectabit qui descendunt in lacum veritatis tuam] .i. promissionē tuam veracem qua promisti hominibus felicitatem eternā. In inferno enim nulla est redemptio. [14] V I V E N S vivens] .i. vitam naturā & vitam gratiā habens, [C O N F I T E B I T V R tibi] duplici confessione, videlicet te laudando & se culpando [S I C V T & ego ho. sic] .i. in presenti tempore facio. Vtraque vita hęc ad salubrem confessionem requiritur: propter quod scriptum est in Baruc, Non morui qui sunt in inferno, quorum spiritus acceptus est ad visceribus eorum, dabunt honorem tibi domino. Sed anima quę tristis est, & incedit incurva & efuriens, id est, salubriter dolens, humilis, atque iustitiam sitiens [P A T E R] bonus, quicumque sit ille [F I L I U S] suis [N O T A M faciet veritatem tuam] id est, effectum tuę iustitię, veritatem scripturę, & te verum esse, qui es veritas prima, exemplaris & increata. Vnde in Deuter. inducitur, Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi. Apost. quoque ad Ephes. patres educate filios vestros in disciplina & correptione domini. [15] D O M I N E saluum me fac] mente & corpore, ab omni malo præterito, presenti & futuro [E T psalmos nostros,] videlicet laudes diuinas [C A N T A B I M V S] tui ministri [C V N C T I S diebus] id est, certis ac debitis horis singulorum vitę nostrę dierum: in bono enim perseverandū est vsque in finem [I N domo domini] id est, in templo.

CVM dicat scriptura, In die bonorum ne immemor sis malorum, poenitens qui spiritualiter sanatus est, cum gratiarum actione præterita mala recolare debet, deum collaudans pro beneficio conversionis animę suę. Talis igitur dicat, Ego dixi. i. multitudinē & enormitatem peccatorum meorū pendens cogitavi seu ore loquutus sum, in dimidio dierū meorū. antequā ad plenā ætatem perveniam: vadam ad portas inferi. i. a deo occidi atq; damnari promerui. Peccator enim non est dignus pane quo vescitur, sed mortem, tartarāq; meretur. Porro viri iusti complent dies suos, quoniā vita eorum bonis abundat operibus. Inanes vero sunt dies malorum, de quibus scriptum est, Viri sanguinū & dolosi non dimidiabunt dies suos. Qui vero iam ad poenitentiam conuersus vita deflet, dies suos implere incipit: sed consideratione peccatorū suorum perterritus, timet ne a domino relinquatur, atque ad portas inferi progrediatur, vel peccando mortaliter, vel moriendo corporaliter, ante satisfactionem condignam, vel in infernum cadendo. Peccata autem mortalia quę homo timoratus timet incidere, sunt portę quibus itur ad inferos. De quibus Christus ait ad Petrum, Super hanc petrā ædificabo ecclesiam meā, & portę inferi non præualebunt adversus eam. Quæsiui residuum annorū meorum. i. dominū deprecatus sum, ne sic tempestive vadam ad portas inferi, sed tēpus vitę mihi concedat ad poenitentiam peragendam. Vel, Quæsiui residuum annorū meorum, id est, tempus vitę mihi adhuc restans quæsiui & studiū fructuose deducere. Primo sensui convenit illud Psal. mistic, Ne reuocet me in dimidio dierum meorū: dixi, non simpliciter asserendo, sed sapienter formidando, nō videbo dominū deum in terra viventū. Hoc enim promeruisse me scio, vt summę diuinitatis beatificatiōne destituar. Vnde & timeo, ne secundum peccata mea antiqua seu alia in quę incidere possum, mihi reddatur, tollarq; impius ego, ne videam gloriā dei. Et ex timore loquutus sum, Non aspiciā hominem vltra, scilicet in terra viventium, & habitatorem quietis. i. electos dei beata requie perfruentes non videbo in regno cęlorū. Generatio mea. i. operatio bona, vel regeneratio mea in Christo in baptisate facta, vel sanctorū cōmunio, ablata est a me, quia mortaliter peccando omnia bona ista amisi, & ita sum canis reuersus ad vomitū. Præcisā est velut a texente vita mea, dum ordire succidit me.

HOC secundum sensum in literali expositione positū, intelligatur de breui duratione atque celerrima consumptione vitę naturę, & vitę gratię, quantū ad reciduiantes. Vnde canit Psal. Quia defecerūt sicut fumus dies mei, quod de tempore naturalis vitę accipitur. Quod vero adiecit: percussus sum vt scēnū, & aruit cor meum, de spiritualis vitę defectu accipiendum censetur. De mane vsq; ad vespērā, id est, tota die, seu assidue, vel ab ortu vitę meę vsque ad eius occasum, finies me, vitā meā paulatim, imō continuo abbreviādo, vel in diuersos defectus me cadere permittedo. Est autē & finis perficiens, de quo dominus ait in Apocal. Ego sum α, & ω, principii & finis. Sic enim de^o est finis noster, & ita de mane vsque ad vespērā a deo finiri, est in omnibus actibus ad ipsū conuerti, cunctaque opera & desideria in eo terminare, quod est vera perfectio nostra, quam semper a domino postulare debemus. Sperabā, in nocte aduersitatis & tēpore tentationis pietatis tuę auxiliū, vsq; ad vespērā finies me, vt supra: sicut pulchus hirundinis sic clamabo, magno affectu pro peccatorū indulgentia & beatitudine sempiterna, meditabor, in lege die ac nocte vt columba gemendo ex dolore culpę & desiderio patrię, vt audire me rear a sponso cęlesti illud in Canticis, Aperi mibi columba mea. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso. Quidam ex charitatis feruore orant oculis in cælum erectis, Christū sequētes. De quo apud Iohā. legitur, Subleuatis Iesus oculis in cælum dixit, Pater venit hora, clarifica filium tuū. Quidam vero ex humilitatis vigore orant oculis depressis, vel in terrā defixis exemplo publicani, qui nec oculos ad cælum tollere ausus erat. Denique attenuati interdū pro subtiliatiōe, interdum vero pro

hebetatione accipitur. Qui autē in cordis sui eleuatione ad deum, spiritualiter illustratur, huius interiores oculi subtiliantur, omnem carnalē vilitatē deferendo. Quomodo autē oculi attenuentur secundo modo, in literali dixi expositione. Domine vim. i. impugnationē molestam præsertim a tribus aduersariis, mundo, carne, diabolo, patior. Sed quia licet vim vi repellere, vis quam patimur repellenda est vi, quatenus viriliter resistamus, atque cum forti pugnatore dicamus, Persequar inimicos meos, & cōprehendam illos, confringam illos. Sic enim regnum cęlorū vim patitur & violentū rapiunt illud. Responde pro me. i. aduersarijs meis: oppone te pro me, daque reale responsum pro me: quia non est volentis neque currētis, sed tui dōmine misericorditer auxiliantis. Quid dicam, in tantis tribulationibus constitutus? Quasi dicat, Non possum asserere quod deus permittat aut faciat ista iniuste: aut quid respondebit mihi deus, cum ipse fecerit? Aliud enim mihi respondere non indiget, nisi quod in Euangelio scriptum est, An non licet mihi quod volo facere? Et in Iob, Nunquid cōdemnabis me vt tu iustificeris? Recogitabo omnes annos meos, quos infructuose deduxi, & bona in eis omiſsa & mala cōmissa deplangam, in amaritudine animę meę, id est, cū cordiali cōpunctione. Per hanc nanq; cōpunctionē & recogitationē tempus amissum quodāmodo recuperatur. Domine sic viuatur, scilicet in continuis afflictionibus, quia militia est vita hominis super terram. Vnde in Ecclesiast. habetur, Cuncti dies hominis doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per noctē mente quiescit, & in talibus vita spiritus mei. Nam omnes qui deo placuerunt, per multas tribulationes tranſierūt fideles. Corripies me, per flagella, & viuificabis me, per gratiam: quod vtique opto, quia scriptum est, Beatus homo qui corripitur a domino. Et in secundo Macha. lib. Et enim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Ecce in pace amaritudo mea amarissima, id est, summa cordis mei afflictio in pace est, quia per eam tibi pacificor. Debet autem amaritudo poenitentiā esse ordinata, non turbulenta, vt sit pacifica. Vel dicitur amaritudo poenitentię esse in pace. i. in consolatione interna, quę ei pene semper coniungitur, iuxta illud, Beati qui lugent, quoniam iam ipsi consolabuntur. Tu autem eruiſti animā meam, a periculis multis, a tētationibus & peccatis, imō per tuam beatissimā dō Christe incarnationē ac passionem redemiſti eam, vt nō periret, proieceri post tergū tuum omnia peccata mea, in sacramento baptisatis & confessionis, in professione neque ordinis. Et quacunque hora ingemis pro peccatis meis, tu clemēter indulges. Domine saluum me fac, sicut & Ierem. precatur, Sana me domine & sanabor, saluū me fac & saluus ero, quoniā laus mea tu es, & psalmos nostros cātābimus cunctis diebus vitę nostrę in domo domini. In diebus enim temporalitatis quibus in isto exilio peregrinamur, laudabimus te perseveranter in domo ecclesię militantis quę domus sumus nos, sicut Apost. ait, Vos estis templū dei viuū. Vnde & scriptum est, Cōfitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorū & congregatione. Non ergo in cōuentibus hæreticorū, non in cōuentibus schismaticorū, sed in domo domini. i. in ecclesiastica vnitate laudādus est deus. Porro in diebus eternitatis quibus in patria viuemus, laudabimus te sine fine in domo ecclesię triumphantis, quemadmodum legitur in Psalmo, Beati qui habitāt in domo tua domine, in secula seculorū laudabunt te. Multa eorum quę dicta sunt in hoc cantico, facile applicari possent defunctis & in persona animę in purgatorio existentis pronunciarī, præsertim ab eo loco quō dictum est, Generatio mea ablata est, vsque ad id, Tu autem eruiſti animam meam, &c.

CORATIO ex cantico Ezechie. Declinātes nos domine ad uita misericorditer corripe & uiuifica, projice post tergū tuū oīa peccata nostrā: & ne pereat eruatur a te anima nostra, ut semper uiuēs & salua maneat in domo tua eterna. Per dominū nostrū.

COMENT. IN CANT. ANNAE. I. Reg. II. Cap.

ARGUMENTVM DIONYSII. Proprium est sanctorum, de acceptis beneficijs dei non inaniter erigi, sed magis humiliari, & deo piissimo ac liberalissimo grates referri. Et quædam vtriusque sexus personæ speciale atque præcipuum quodcunque beneficium dei sortitæ, speciale etiam super hoc canticum cecinerunt ac ediderunt, & illud reliquerunt in scriptis, vt non solum proprijs in personis, sed in super corde & ore posterorum deum laudarent, atq; ex consideratione diuinorū effectuum, ipsum omnium fontem honorū deorum excelsum, & omnipotentē in seipso extollerent, contemplerentur, & honorarent. Quemadmodum in lib. Iudicū Delbora & hoc loco Anna: in Euangelio quoq; gloriosissima virgo deifera fecisse leguntur. Itaq; beata hæc Anna spiritu prophetię illustrata, non solum circa se facta, & sibi iam exhibita intuens: sed & quædam sibi alijsque futura prospiciens, grata & hilari voce prorumpit in laudem dei, quę laus seu gratiarum actio hic vocatur oratio: præsertim quia & gratiarum actio pars ac species orationis existit secundum illud Pauli, Obsecro primo omnium fieri obsecrationes, orationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus. Ait ergo, Expositio cantici, Exultauit cor meū in domino, iuxta sensum literalē. Feria quarta in laudibus: X V L T A V I T cor meum in domino] id est, tam vehemēti iucunditate impletum est spiritali, quod redundauit in partē sensitiuā atq; in corpus. Iuxta illud, Cor meum & caro mea, exultauerunt in deū viuum. Deniq; omnis delectatio ordinata & bona, est in deo. Delectatio quippe cōsistit in actu, & ei annectitur, eumque concomitatur & perficit, dūmodo actus conueniens sit & placens, vel saltem conueniēs reputetur. Delectatio autē ordinata & bona, non nisi in actu consistit virtutis, cuius actus ad debitum finē refertur, & congruenter exequitur. Dupliciter itaque cōtingit gaudere seu delectari, aut exultare in deo. Pri-

EXULTAUIT cor meum in domino] id est, tam vehemēti iucunditate impletum est spiritali, quod redundauit in partē sensitiuā atq; in corpus. Iuxta illud, Cor meum & caro mea, exultauerunt in deū viuum. Deniq; omnis delectatio ordinata & bona, est in deo. Delectatio quippe cōsistit in actu, & ei annectitur, eumque concomitatur & perficit, dūmodo actus conueniens sit & placens, vel saltem conueniēs reputetur. Delectatio autē ordinata & bona, non nisi in actu consistit virtutis, cuius actus ad debitum finē refertur, & congruenter exequitur. Dupliciter itaque cōtingit gaudere seu delectari, aut exultare in deo. Pri-

Apoc. 19
Eccle. 9
Baruch. 2
Deut. 32
Ephes. 6
Matth. 10
24.
Eccles. 11.
Psal. 54
Matth. 16
Psal. 101
Esaie. 26
2. Petri. 2
Psal. 101
Apoc. 22
1. Petri. 3
Matth. 15
Psal. 1.
Canti. 5
Iohan. 17
Lucæ. 18

Matth. 17
Matth. 10
Rom. 9
Matt. 20
Iob. 40.
Iob. 7
Eccle. 2
Iudith. 8
Iob. 5.
2. Mac. 6
Matth. 3
Ezech. 18
Iere. 17
2. Cor. 6.
Psal. 110
Psal. 83
Iudith. 5
1. Reg. 2
Lucæ. 1.
1. Tim. 2
Psal. 83.

mo tanquā in proprio & immediato obiecto: sicq; delectamur in deo per fidem, spem, charitatem, & contemplationē; hoc est, in ipsum credendo, in ipsum sperando, eum amando & contemplādo. Propter quod dixit Apostolus, Deus spei vos repleat omni gaudio & pace in credendo. Et rursus, Spe gaudentes. Sic quoq; lætamur in deo, ipsum orando, laudando, psallendo. Secūdo delectamur in deo tanquā in obiecto mediato, seu tanquam in fine, in quātum operationes virtutum circa obiecta creata versantium ordinamus ad dei honorem, & eas secundum deum exequimur. Præterea quavis gaudiū seu delectatio magis ad vires appetitiuas, videlicet ad appetitum finitium ac voluntatem pertinet, nihilominus experientia docet, quod etiā in aliarū potētiarū actibus delectatio vera existat, sicut in intelligendo, recordando, gustando, tangendo & aliorū exteriorū interiorūque sensuum actione. Delectatio enim oritur ex vnione potētiae cognoscitiuæ aut appetitiuæ, cū obiecto sibi cōueniente, ipsaq; delectatio est quasi quædam quietatio, tranquillatio, ac diffusio potētiae in suo obiecto sibi cōuenienti. Anna igitur ex contemplatione delectationēq; dei, & ex speculatione beneficiorum ac operū eius toto corde, hoc est, intellectu ac voluntate exhilarata, Exultauit (inquit) cor meū in domino, id est, intellectus seu ratio & voluntas animæ meæ in deo sunt gloriatae. Et gloriatio illa intellectualis, solet gaudium appellari: & proprie exultatio, quasi extra se saltatio nuncupatur, quando ex plenitudine sua redundat in inferiores animæ vires, atq; per signa relucet in corpore, præsertim in visu & vultu, imò aliquando refultat in tantum, quod facit hominem tripudiare, saltare ac plaudere. Quæmadmodū Dauid ante arcem viribus totis saltauit. Et claudus ex vtero matris, à principe apostolorū curatus ambulauit, exiliens ac dominum laudans. Nempe (vt ait Philosophus) vt sphaera superior suo impetu rapit, & post se trahit sphaeras inferiores quas quotidie circūuoluit ab Oriente in Occidentem, illis cōtrario motu proprio ab Occidente in Orientem tendentibus: sic superior pars animæ præsertim voluntas inferiores vires appetitiuāq; sensitiuum sua in eas redundātia post se trahit ac rapit. Quod in sublimiter contemplantibus clarissime demonstratur, quorū corpus & corporeæ vires ex vehemēti occupatione intellectualiū virium circa diuina obiecta sopiuntur, & à suis actibus suspēduntur [E T exaltatum est cornu meum in deo meo] Cum dicat Psalmista, Dixi iniquis, nolite inique agere, & delinquentibus, nolite exaltare cornu. Et Amos, Væ qui dicitis, Nunquid nō in fortitudine nostra assumptimus nobis cornua? quid est quod sancta hæc femina protestatur, exaltatum est cor meum? Sed aduertendum quod cornu in scripturis multipliciter sumitur. Vno modo pro regia potestate, sicut in Daniele & in Apocalypsi frequenter. Vt cum in Daniele legitur, Considerabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus primis euulsa sunt. Secundo accipitur cornu pro euidentī manifestatione, iuxta illud, Exerit cornu salutis nobis. Tertio pro fortitudine corporali seu spiritali, vt cū in benedictione Ioseph asseritur, Cornua eius cornua rhinocerotis: in ipsis ventiletur genēs. Quarto pro inordinata & præsumptuosa erectione sui ipsius, & hoc vocatur cornu superbia: sicque frequenter in scripturis & in communi modo loquendi accipitur. Quinto pro forti & virtuosa tendentia in aliquod magnum, quod vocatur cornu magnanimitatis. Hinc aliqui recte dicunt, qd cornu in scripturis sumitur pro motu seu conatu mentis se extendentis in aliquod arduum. Quod si fiat secundum rationis dictamen & diuinæ legis doctrinam, vocatur cornu virtutis: sin autem, vocatur cornu elationis. Itaque Anna ait, Exaltatū est cornu meū in deo meo. i. motus & actus spei meæ, per dei auxiliū consequutus est optatum effectū. Quoniam quod orando obtinere sperauit, obtinuit. Rursus, exaltatum est cornu meum in deo meo, id est, fortitudo mihi gratiosa præualuit.

(2) D I L A T A T V M est os meum super inimicos meos. i. aduersarios meos iuste irrisi, puta Phenennam & liberos eius, qui me oderunt & afflixerunt, quantum ego diligere eos. Inuisibiles quoque animæ meæ hostes qui me ad pusillanimitatē & immoderatā tristitiam trahere nitentur, derisi & uici. Vel dilatatum est os meū, id est, late apertum ad laudandum & glorificandum dominum deum, sicut per inimicos meos, id est, de iusta eorum deiectione: vel super eos, id est, plus quam os eorum. [Q V I A lætata sum in salutari tuo. i. in salubri tuo auxilio, vel in teipso omnī summo salutari: de quo beatissima cecinit virgo, Exultauit spiritus meus in deo salutari meo: vel, in salutari tuo, id est, in expectatione & fide saluatoris futuri, scilicet regis Messia, de quo Iacob ait, Salutare tuū expectabo domine. Et Symeon iustus, Viderūt, ait, oculi mei salutare tuum. Deniq; merito huius fidei atq; lætitiæ spiritalis præualuit Anna. & ex ipsa lætitia dilatauit modo præfato os suū. Ex ijs cōsolationibus & donis sibi concessis Anna se eleuat, ad contemplandum & laudandum deum in semetipso. (3) N O N est sanctus vt est dominus] quoniam ipse solus essentialiter & independenter sanctus est, & sanctitas infinita, cuius essentia est puritas prorsus interminata. De quo alibi legitur, Deus lux est, & tenebræ non sunt in eo vllæ. Cæteri sancti sunt, per participationē & gratiam ac certam mensurā [N E Q V E enim est alius extra te] id est, præter te nō est alius verus deus, aut tibi æqualiter sanctus. Hinc apud Esaiā dominus contestatur, Ante me nō est formatus deus, & post me nō erit. Et iterum, Nunquid est deus absq; me? [E T non est fortis sicut deus noster,] videlicet deus Israel, qui solus est verus atq; omnipotens deus, cuius fortitudo est independens, imparticipata, & penitus infinita. Quæ non potest in tot & tanta, quin possit in infinitis plura atq; maiora. Cui omnia non solum sunt possibilis, sed & facillima: imò facillima & æque facilia. Consequenter inuehitur cōtra præsumptos & arrogantes. Ad litteram quoque loquitur cōtra Phenennā & sobolem eius, quæ contra Annam intumuerūt. (4) N O L I T B multiplicare loqui sublimia] id est, verba iactantiæ & præsumptionis (G L O R I A N T E S) inaniter, non in domino, sed in vobis quasi vobis aliquid habeatis, nisi deficere & peccare. Ideo ait Propheta, Disperdat dominus vniuersa labia dolosa, & linguā magniloquam. (5) R E C E D A N T vetera de ore vestro]. i. à verbis iniquis ac solitis, pungitiuis, derisorijs contra me sæpe prolatis, cessate

A [Q V I A deus scientiarum dominus est,] id est, ipse in seipso sapiētissimus est, & dator ac dominus omnium scientiæ. Ideo omnia ei constant, & superborum verba vitiosa detestatur ac punit. [I P S I preparantur cogitationes]. i. ostenduntur ac innotescunt ad iudicandum, quasi dicat. Non solum verborum, sed cogitationū quoque inspector & iudex est dominus. (6) A R C V S fortis superatus est] id est, armatura & impugnatio præsumptuum de proprijs viribus succubuerunt. Sicut & iacula Phenennæ & prolis eius, amplius mihi inferri non poterūt [E T infirmi] id est, propriam fragilitatem & infirmitatem, seu defectuositatem humiliter recognoscentes [A C C I N C T I sunt robore,] id est, gratia ac virtutibus desuper cōfortati. Iuxta quod alibi scriptum est, Qui dat lassō virtutem, & robur his qui nō sunt multiplicati. (7) R E P L E T I prius pro panibus se locauerunt]. i. qui aliquando erāt abundantes ac diuites, ob suam ingratitude acq; superbiam, ad tantam sunt deuoluti inopiam, quod pro necessarijs vitæ se locauerunt & seruerunt, [E T famelici saturati sunt] id est, qui pauperes erant suā humilitate meruerunt ditari, sufficienterque refici. In quibus verbis Anna tangit Phenennam & pueros eius, à sua præsumptione deiectos, & pristina forciditate ac vbertate priuatos. (8) D O N E C sterilis peperit plurimos] id est, ipsa hæc Anna quæ diu fuerat infecunda, procreauit sobolem copiosam, videlicet tres filios, & filias duas [E T quæ multos habebat filios] puta Phenennā [I N F I R M A T A est] quia nascentibus filijs filiabusve Annæ, filij Phenennæ moriebantur, vt fertur. Circa hæc in Scholastica narratur historia, quod in Cantico legitur, Donec sterilis peperit plurimos, &c. Hebræus pro plurimos, habet septem: & pro infirmata est, habet secunda est, id est, separata. Et tradit quod singulis filijs Annæ, nascentibus, singuli Phenennæ filij moriebatur. Et quinq; filijs Annæ, duos filios Samueles connumerat, vt sint septem. Hæc ibi. In quibus verbis per quinque filios Annæ, intelliguntur tres filij eius, & filij duæ. Ita vt filius notet prole, non sexum, vel indifferenter, seu indistincte sexū vtrūq; Sicut cum dicimus, pater & filius (sunt correlatiua. His addit Lyra, Quis dicit Hebræi dicit quod quando Anna peperit puerum vnum, Phenennā sepeliebat duos de pueris suis. Ideo nato quarto puero Annæ octo filij Phenennæ erant mortui. Ideo Anna appropinquante ad partū quintū, timens Phenennā de morte duorū filiorū suorum superstitū humiliter Annam rogauit, vt oraret pro vita & conseruatione filiorum suorū superstitum. Quod Anna fecit. Ideo duo filij illi Phenennæ de cætero reputati sunt filij Annæ: quoniam eius precibus sunt conseruati in vita. Sicq; dicitur septem peperisse. Et isti Hebræi dicunt Phenennam decem filios habuisse. His adiicit Lyra, Ista ex positiones nō habentur de textu, sed ab Hebræis ponuntur, ad verificandum hoc dictum. Peperit septem. Ideo verius videtur dicendum qd translatio nostra est melior, dicens, peperit plurimos. Nam dictio Hebraica puta Scibeah hic posita, æquiuoca est ad significandum septem. Quam significationem sequuntur hic Hebræi moderni. Et ad designandum fatietatē, & hanc significationem sequutus est noster translator. Et forsitan tunc Hebræi hanc sequebantur. Secundo hoc ergo Anna peperit fatietatem, id est, habuit pueros ad sufficientiam, quod expressit Hieronymus dicendo, plurimos. Et hoc cōuenientius fuit dicere, quam si dixisset fatietatē vel satis. Iuxta quod idem dicit Hieronymus in epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi, Quod melior interpretatio non semper transfert verbū ex verbo, sed interdum sensum ex sensu. Verum contra hæc scribit Rabbi Paulus, dicendo, qd dictio ista Scibeah in Hebræo nō est proprie æquiuoca prout hic ponitur. Solum enim significat septem in propria significatione, licet fatietatem designet secundum etymologiam. Sed translatio nostra quæ dicit plurimos, obtinet veritatem ex alia ratione. Nam in Hebræo septem quandoque significat plurimos, vt intelligatur numerus determinatus pro indeterminato, vt in Esaiā, Apprehendēs septem mulieres virum vnum. Sicq; translator noster hic transtulit, nō solum sensum ex sensu, sed etiam verbū ē verbo. Hæc Rabbi Paulus, cuius verba longū est discutere, tamē quod Lyra ait, verius reor: præsertim cū multa æquiuoca sint, quavis proprie nō significant nisi vnū, hoc dempro, quod dicit modernos Hebræos hic dicere septem, quasi antiqui Hebræi ita non dixerint: quod tamen dicit opinatiue magis quam assertiue. Sciendum ergo quod etiam antiqui Hebræi ita dixerunt siquidem, x x, sic transtulerūt, Sterilis peperit septem, & foetosa in filijs infirmata est. Textus quoq; quo vtitur Origenes sic cōtinet. Quoad vsq; sterilis peperit plurimos. Pertractas autem Hebræorum narrationes seu expositiones, Origenes reputat fabulas. Hoc tamen facit ad innuendum qd versiculus iste ad literā exponi non queat de Anna, quæ non peperit septem sed quinque. (9) D O M I N V S mortificat & viuificat] hoc ad literam videtur Anna dixisse. Quia filios Phenennæ vidit in spiritu occidēdos à domino, filijs suis in vitam progredientibus: sicq; [D E D V C I T ad inferos] animas defunctorum, sumendo infernum siue pro loco damnatorum, siue pro limbo puerorum, siue pro limbo patrum, siue pro purgatorio [E T reducit] mortuos suscitando, vel eos qui lætali ter infirmantur, curando. Tales enim erant quasi in via ad inferos. (10) D O M I N V S pauperem facit & ditat] Quosdam enim iusto iudicio priuat terrenis diuitijs, quosdā spiritalibus opibus, quos à virtutum fastigio ruere finit. Alios cōtrario modo ditat [H V M I L I A T] superbos [E T subleuat] humiles. Literaliter quoq; in sinuat Phenennam sobole diuitem, esse depauperatam pro filiorum interitum, & sibi oppositum contigisse. (11) S V S C I T A T de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem.] (12) V T sedet cum principibus, & solium gloriæ teneat] quia frequenter pauperes atque ignobiles, promouet ad principatum & regimen aliorū. Quæ admodum Moſen oues pascentem, toto Israelitico prætulit populo. Hinc scriptum est, Sedes ducum superborum destruxit deus, & sedere fecit mites pro eis. Hæc in seipso Nabuchodonosor expertus, fatetur, Post finem dierum altissimo benedixi, quia potestas eius potestas sempiterna, & omnes habitatores terræ apud ipsum in nihilum reputat. Iuxta voluntatem suam facit tam in virtutibus cæli, quā in habitatoribus terræ, & gradientes in superbia, potēs est humiliare. Hinc rursus se in somno audisse Ibidem.

Rom. 15
Rom. 12
3. Reg. 6
Act. 3.
Psal. 74
Amos. 6
Dan. 7.
Apoc. 5
Lucæ. 1.
Deut. 38
1. Reg. 1
Lucæ. 1.
Gen. 49
Lucæ. 2
1. Iohan. 1
Esaie. 43
Esa. 44
1. Reg. 1.
Psal. 11

Esaie. 40
1. Reg. 1
Pet. com. hist. lib. 1.
Esaie. 4
Esaie. 4
Exod. 3
Ecclef. 10
Dan. 4
Ibidem.

D. DIONYSII CARTHUSIANI

fatetur. In sententia vigilum decretū est, & sermo sanctorum est donec cognoscant viuetes, quoniam dominatur excessus in regno hominum, & cuiusque voluerit dabit illud, & humilitū hominū constituet super eo. Deniq; sic deus Ioseph ē squalore ergastuli præfecit Aegypto. Et tres pueros ex camino ignis fecit principes in provincia Babylonis. Hinc subditur. ¶ (13) DOMINI enim sunt cardines terræ. Cardines terræ dicuntur eius extremitates quæ sunt dei, sicut & totum terræ elementum, potestate & iure creationis, conseruationis, ac gubernationis, [E T POSUIT SUPER EOS ORBĒ] hoc ait, quoniam terra est quasi fundamentū & infimum elementorū, & secundum apparentiam videtur cælum, seu orbis super extrema terræ locatus, iuxta æstimationem illorū qui putabāt cælum esse velut camerā & semicirculū. Iuxta quē modū in lib. Iob legitur, Qui expādit cælos sicut tabernaculum ad inhabitandū. Vbi LXX translulerunt velut cameram. Vel sensus est, Posuit super eos orbem. i. populū fecit cardinibus terræ eminentiorem. ¶ (14) P D S sanctorū suorum seruat id est, affectus & processus eorum manu tenebit & dirigit. Iuxta illud, Ad dirigēdos pedes nostros in viam pacis [E T IMPĪJ IN TENEBRIS CŌTĪSCENT] id est, suo tempore confusi silebunt, nec euidenti veritati contradicere poterunt, præsertim in die iudicij. Sicq; obmutescunt in tenebris culpæ, ac infernalis miseriæ, quāuis in inferis eiulabunt [Q V I A non in fortitudine sua roborabitur vir,] id est, proprijs viribus nemo poterit deo resistere, imō nec boni quid agere, aut virtuosus ceneri. ¶ (15) D O M I N V M formidabit aduersarij eius, enim omnipotens ad libitum suum perterret, deijcet, & cōdemnat omnem impiorum cateruam, præsumptionem, animositatē, audaciam. Et istud generaliter potissime fiet in die iudicij. Sicut Esaias prædixit, Ad eum venient & confundentur omnes qui repugnant ei, [E T SUPER IPSOS IN CÆLIS TONABIT] quod & instante extremo iudicio fiet ineffabiliter & acrius q̄ super Aegyptios olim insonuit, quod fieri in cælo aereo. Tonabit quoque super eos sententiā horribiliter proferendo. Hinc in libro Iob scriptum est, Tonabit deus voce magnitudinis suæ: post eum rugiet sonitus. Tonabit voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia. ¶ (16) D O M I N V S iudicabit fines terræ. i. omne genus humanū, quod sit particulariter in mortib⁹ singulorū, & vniuersaliter fiet in die nouissimo. Ideo ait propheta, Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia [E T DABIT IMPERIUM REGI SUO, & sublimabit cornu Christi sui.] Tēpore Annæ nondum præfuit aliquis rex Israel. Ideo istud de Christo verissime explanatur, cui pater dedit omne iudicium, id est, iudiciariā potestatē, & executionē particularis ac generalis iudicij, iuxta illud, Dedit ei potestatem & iudicium facere, quia filius hominis est. Itemq; pater omne iudicium dedit filio. Hanc etenim iudicij executionē Christus sua humilitate, diiudicatione & passione promeruit. Exinanuit nempe seipsum, factus obediens vsque ad mortem. propter quod & deus exaltauit illum. Porro cornu Christi, id est, potestatem & magnificentiam Christi filij sui, deus pater multipliciter exaltauit ab exordio mundi, per mysteria & figuras, atque oracula ac vaticinia prophetarum ac patriarcharum, per quos primo in lege naturæ, deinde in lege scripta aduentū, excellentiā & effcientiā regis Messiae prædixit. Deinde instante temporis plenitudine, in ipsa salutifera & incomprehensibili verbī æterni incarnatione, deus trinitas contulit Christo secundum naturā assumptam autoritatem, potestatem atque dominū, non solum super totum genus humanū, sed & super omnem naturam creatam vniuersamq; creaturam. Sicq; in ipsa incarnatione exaltauit cornu Christi sui secundum rei veritatē, non tamen secundum manifestationem & executionem. Hinc Christus ante suam passionem dixit, Pater diligit filiū, & omnia dedit ei in manu eius. Statim vero in ipsa Christi ex virgine natiuitate cepit deus pater cornu Christi exaltare manifestationem, per mirabilia quæ in eius natiuitate ad ipsius declarationem fiebant. Quia tunc stella apparuit Magis, angelus quoq; pastoribus, quibus & Christi ortum ac magnificentiam patefecit. Multitudo etiam cælestis exercitus eadem cecinit hora. Templum æternitatis collapsum est, olei fons erupit. Deinde Christus inter homines conuersando ac prædicando, per verba atque miracula suam cepit excellentiam declarare & exequi. Non tamen plenarie: quia adhuc fuit passibilis, & paulo post crucifixus. Post resurrectionem vero & ascensionem misso desuper spiritu sancto, exorsus est eam sublimius exequi, & monstrare per sanctos apostolos, primitus in Iudæa, deinceps vbique terrarum: quod & interim per diuersos sanctos est prosecutus. Porro in generali & extremo iudicio omnes aduersarij Christi subijciuntur plenissime eidem. Hęc de literalī huius canticī expositione sint dicta. Præterea sicut hic refert Lyra, quidam magnus apud Hebræos videlicet Hioathan filius Oziel in translatione sua Chaldaica, aliter canticum istud exponit ad literā. Quam expositionem Lyra satis prolixè prosequitur. Sed eam breuius quo potero tangam. Itaque ait Iothan ille, q̄ propter mirabilia quæ Anna præuidit in spiritu à filio suo Samuele fienda, quæ in .i. libro Regum habentur, dixit, Exaltauit cor meum in domino. Et quia præuidit q̄ Eman cum filijs suis natus ex Samuele, futurus erat cantor in templo, adiecit. Exaltatum est cor meum, id est, gloria mea in deo meo. Insuper quia præuidit Philistæos propter arcam dei plangendos & compellendos ad remittendum hanc, addidit. Dilatum est os meum super inimicos meos. Et quia præuidit regem Assyriorum Sennacherib cum suis deijciendum propter blasphemias suas in deum, ait, Non est sanctus vt est dominus, &c. Præuidit quoque qualiter Chaldæi erant regnum Iuda & templum vastaturi, atq; ob hoc à Persis atque Medis vastandi: ideo loquuta est, Nolite multiplicare loqui sublimitia, scilicet vos Chaldæi: quasi dicat, quia & vos in breui estis perdendi. Præcognouit etiam qualiter tempore Antiochi erant Græci Iudæos oppressuri, & per Machabæos vincendi, propter quod addit, Arcus fortium, puta Græcorum, superatus est: & infirmi, scilicet Machabæi cum suis qui primo fugerunt, accincti sunt robore. Præuidit item qualiter Iudæi erant sub Assuero rege per Aman affligendi, atque per Ester ac Mardocheum eruedi, ideo apposuit, Repleti prius, scilicet Aman & sui, primo ditissimi, pro panti-

EXPOSITIO CANTICI ANNAE. Exultauit cor meū. CCLXXXIX.

A bus se locauerūt. Quia per Hester sunt penitus suppeditati: & famelici saturati sunt, quia tūc filij Israel liberati fuerūt, ditati & copiose refecti. Ad istā quoq; expositionē sequētia applicat: de qua expositione pertranseo, quoniam falso innitur fundamento, videlicet Messiam nondum venisse. Est itaq; satis incertū an Anna præcognouerit omnia ista. Quæ si præcognouisset, probabile reor, quod de eis clarius ac latius prophetaffet.

EXPOSITIO spiritualis Cantici huius, Exultauit cor meum in domino.

P Er Annam quæ interpretatur gratia, designatur ecclesia, & quæcunque fidelis persona. Itaque Christi ecclesia videns omnem plenitudinē gratiæ sibi à deo collatam, & quicquid diuinorum charismatum olim fuit in synagoga, in se præclarissime esse translatum, cum gratiarum actione fatetur, Exultauit cor meum in domino: & quia regia potestas sacerdotiūque regale Iudæis ablata sunt, & ecclesiæ sublimiori modo concessa, subiungit: & exaltatū est cornu meum: videlicet regnum & sacerdotium, in deo meo. Vnde sacratis. Princeps apostolici agminis scribit fidelibus, Vos genus electū, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Dilatum est os meum super inimicos meos, id est, Iudæos fidei aduersarios iuste irrideo, potenter deuici, ratione, miraculis & allegationibus scripturarum veteris testamenti, multipliciter confutati. Similiter hæreticos vtriusq; testamenti scripturis contritū, tyrānos quoq; & persecutores diuino auxilio superauī. Et hoc, quia lætata sum, o domine pater æternæ, in salutari tuo, id est, in fide & gratia Christi, per quem tot bona sum consecuta, quæ mihi promisit, Dabo, inquit, vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & cōtradicere oēs aduersarij vestri. Ideo o Iudæi, ceteriq; increduli, Nolite multiplicare loqui sublimitia, i. verba præsumptiosa & vana contra ecclesiam, gloriantes insipienter. Sed, Recedant vetera de ore vestro, id est, pristina infidelitatis verba relinquite, literalem occidentem legis, ac prophetarum sensum abijcite, doctrinam & expositionem infidelium magistrorum vestrorū calcate: quia deus scientiarum dominus est, qui per spiritum sanctū sanctos apostolos docuit plenissime ac verissime intelligentiam legis ac prophetarum. Quemadmodum ante passionē suam Christus eis promisit, dicendo, Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Arcus fortium superatus est, id est, omnis armatura, seu argumentatio Iudæorum & philosophorum, ceterorumque perfidorum, qui olim videbantur potētes, & ecclesiam diuersis modis inuaserūt, soluta & victa est. Et infirmi accincti sunt robore, id est, apostoli & primi discipuli Christi, induti sunt omni virtute ex alto, & per eos gentes olim omni spiritali fortitudine gratiæ destituti, effecti sunt virtuosī & victoriosi. Quemadmodum Paulus apostolus scripsit eisdem, Confortamini in domino, & in potentia virtutis eius: accipite armaturam dei. Repleti prius, puta Iudæi, qui olim multiplices opulentia sapientiæ ac virtutum, ac spiritalibus ferculis abundabāt, pro panibus se locauerūt, quia priuati sunt omnibus bonis illis. Et quidam ex eis cōuersi à Christianis doctrinā veræ salutis medicauerūt. Donec steriles peperit plurimos, id est, conuersa gentilitas, olim infœcunda, innumerabiles regenerauit ex aqua & spiritu sancto, atq; per euangelicæ legis prædicationem parit, sicut ait Apostolus, In Christo Iesu per euangeliū ego vos genui, & quæ multos habebat filios, scilicet synagoga, in qua frequenter fuerunt multi electi, infirmata est, quia iam dudum omnino succubuit, & in extremam hanc captiuitatem redacta est. Dominus mortificat, qui per Titum & Vespasianum corporaliter trucidauit Iudæos incredulos, quos & per inuisibiles hostes excæcari & indurari iuste permisit, & viuificat, per gratiam in præsentī, & per gloriam in futuro, vasa misericordiæ suæ electos ex gentibus. Dominus pauperem facit synagogā & ditat ecclesiam, humiliat Iudæos incredulos, & subleuat Christi fideles. Suscitatur de puluere egenū, & de stercore eleuat pauperem. Vt sedeat cum principibus, & solum gloriæ teneat. Multos enim gētiles vitijs obtenebratos, & sordibus carnalitatū inuolutos, ad tantam diuinorum charismatum exuberantiam erexit atque prouexit, vt inter apostolicos viros digni sint connumerari, & aliorum prælati effecti, sessurique sint inter eos: quibus Saluator spopōdit, Vos qui sequuti estis me, sedebitis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Ad istam expositionem sequētia queunt faciliter applicari.

EXPOSITIO moralis eiusdem Cantici, Exultauit cor meum in domino.

P ræterea exponi potest hoc canticū in persona cuiuslibet Christiani deuoti, præsertim religiosi. Vnusquisque ergo fidelis dicere potest, Exultauit cor meum in domino, id est, considerando seu contēplando infinitam bonitatem, omnipotentiam & sapientiam dei, vniuersamque perfectionem, excellentiam & beatitudinem eius, gausus sum vehemētē, & toto corde cōgratulus sum tam incircumscriptibili perfectioni & gloriæ creatoris, præsertim contēplando superbeatissimē trinitatis patris & filij & spiritus sancti communicationem & emanationem ad intra. Mutuam quoque trium superuenerabilem personarum contēplationem, dilectionem, complacentiam, fruitionem, consistentiamque superfelicitissimam & æternam. Exultauit demum, cor meum in domino, intuendo beneficia eius generalia ac specialia, naturalia & supernaturalia, corporalia, ac spiritalia. Præsertim quæ quanta & qualia vni genitus patris æterni pro nostra salute assumpsit, fecit ac pertulit. Considerando etiam diuina promissā, & qualiter superoptimus & superpijsissimus, & supermunificentissimus deus trinitas seipsum & sujspsus clarā, immēdiatam, facilem, deliciofissimam viuionem æternam, ac beatificam fruitionem in æstimabiliter prorsus dulcissimam nobis præparauit in præmium. His igitur modis exultemus in domino, imō & in omni actu virtuosō ad dei honorem exhibitō gloriæ.

Psal. 9. riamur iuxta illud, Seruite domino in letitia. Et rursus, Gaudete in domino semper. Nec solum in a-
 Philip. 4. ctibus bonis, sed et in persecutionibus, aduersitatibus, correctionibus & temptationibus, sicut ait apo-
 Iaco. 1. stolus Iacobus, Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incidieritis. Et Saluator,
 Luc. 6. Gaudete, inquit, in illa hora & exultate: quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Qui autem lae-
 Prouer. 2. tatur cum malefecerit, aut quia laudatur & honoratur ab alijs, aut quoniam temporaliter prospera-
 tur, aut quia videt alios inter se discordare, contendere aut turbari, non iam in domino, sed potius in
 diabolo gloriatur, & vanus & excors est. Et exaltatum est cornu meum in deo meo, sicut est, virtus, seu
 fortitudo animae meae in adiutorio altissimi, hostibus meae salutis restitit atque praualuit, ac profecit.
 Hoc dicat ad gloriam omnipotentis, qui in quacunq; tentatione cernit se triumphasse aut profecit
 se in bonis, ut gratus sit deo, nequaquam extollens seipsum: & semper sit cautus & timoratus ne ca-
 dat. Absint semper a nobis diabolica cornua crudelitatis, animositatis, ambitionis. Circa hoc loqui-
 tur Origenes, Sunt cornua quaedam iustorum, quibus vtuntur bona agendo, aut recte loquendo, sicut
 cum dicunt ad dominum, In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Vnde & alibi dicitur, Exal-
 tabuntur cornua iusti. Oportet ergo nos habere cornua ista, quae iustis de cruce Christi apicibus con-
 feruntur, ut in his destruamus & eiciamus aduersarias potestates de anima nostra, quibus expulsi
 plantentur in nobis vinea, quae facta est dilecto in cornu in loco vberi. Dilatum est os meum super
 inimicos meos. hoc dicat ad dei honorem, qui recordatione & allegatione scripturae aduersarias ve-
 ritatis, praesertim inuisibiles amulos, superauit, qui hostibus boni communis efficaciter fuerit relucta-
 tus: quia laetata sum, o domine ego creatura tua, in salutari tuo. De quo cecinit Esaias, Viderunt om-
 nes fines terrae salutare dei nostri. In quo qui sinceriter delectatur, exaudiri ac triumphare meretur,
 sicut ait scriptura, Qui orat dominum in oblectatione, exaudietur. Et rursus, Delectare in domino, &
 dabit tibi petitiones cordis tui. Non est sanctus ut est dominus, ideo oportet ei in sanctitate & iustitia
 iugiter deseruire, maledictusque est qui opus eius efficit negligenter. Neque enim est alius extra te. Nam
 pater in filio, & filius in patre: pater quoque ac filius in spiritu sancto, & spiritus sanctus in patre ac
 filio. Nam singulae personae in singulis vere & imperferuntur ac circuminsensibiliter sunt. Et non
 est fortis sicut deus noster, qui solus potest humanae ac fragili creaturae tantum conferre gratiae robur,
 ut spiritibus illis callidissimis atque nequissimis & concupiscentijs proprijs, ac vitijs vniuersis preua-
 leat, & in deo sit stabilita: imo & si pro fidei conseruatione exegerit ratio etiam miracula operetur, si-
 cut praedixit Saluator, Qui credit in me, opera quae ego facio & ipse faciet. Nolite multiplicare lo-
 qui sublimia gloriantes. Hoc praesumptuosius superbis, vaniloquis, ex charitate est opponendum, ut ces-
 sent a verbis iactantiae, nec laudent, neque extollant seipsum, cum & Apostolus dicat, Noli altum sapere,
 sed time. Salomon quoque, Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. Denique, v-
 nusquisque dicat viribus animae suae, intellectu videlicet cogitativae & imaginativae, Nolite multi-
 plicare loqui sublimia, gloriantes, id est, ab omni cogitatione superba, ab adinventionibus vanis, ab
 apprehensionibus phantasticis, a magnificatione proprii subiecti caute, ne intra vos coram deo profer-
 te, seu loqui audete, quod coram hominibus loqui est reprehensibile. Ab altis quoque materijs, & ab
 incomprehensibiliu perscrutatione est temperandum, ut non audeamus de super substantiali deo aliquid
 fari, praeter tradita nobis in diuinis scripturis, ut diuinus Dionysius & Damascenus scripserunt, nepe
 ut Salomon protestatur, Sicut qui comedit mel multum, non est ei bonum: sic qui scrutatur est maie-
 statis opprimitur a gloria. Hinc Origenes differunt. Non dixit, Nolite loqui excelsa. Ergo licet mihi
 loqui aliqua excelsa. Multiplicare autem loqui excelsa & ardua, mihi non licet, cum scriptum sit, Al-
 tiora te ne quaeris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quae praecipit tibi deus intellige semper.
 Quae sunt ergo in quibus excelsa me loqui oportet? Quando de omnipotentia dei, de inuisibilitate &
 sempiternitate eius loquor, excelsa loquor. Quando de vniuersitate eius coeternitate, ceterisque, mysterijs
 pronuntio, excelsa loquor. Quando de spiritu sancti magnificentia dissero, excelsa loquor. Post haec tri-
 nitatem omnia sunt humilia & deiecta coparatione celsitudinis eius. Haec Origenes. Recedat vetera
 de ore vestro, id est, omnia verba inordinata, vicia, illicita deinceps vitate: sed si quis loquitur, quasi
 sermones dei. Et sermo vester semper in gratia sale sit conditus. Hinc ad Ephesios docet Apostolus,
 Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed qui bonus est ad aedificationem, ut dei gratiam
 audiat. Arcus fortium superatus est. Hi qui fortes & magnos se arbitrantur, iusto dei iudicio permittun-
 tur faciliter vinci omni vento tentationum ac impetu passionum, & multipliciter labi, siue dum ab
 alijs patiuntur aduersa, siue dum laudantur & honorantur a proximis: quia radices humilitatis & fun-
 damentum timoris dei non habent. Interdum quoque contingit deuotos & virtuosos ex sua negligen-
 tia periculose securitate, aut tentationum impulsu paulatim euacuari & cadere, & infirmi accin-
 di sunt robore. Humiles scilicet, qui se iugiter infirmos, defectuosos vilesque iudicant. Nam & infirma
 ac stulta mundi elegit deus. Repleti prius, id est, qui donis gratiae abundabant, pro panibus se locau-
 erunt, quando (ut tactum est) ad ruinam sunt deuoluti, & rursus per poenitentiam conantur ad pristinam
 redire mensuram, seque humiliant, & illorum orationibus, meritis ac doctrinis quarunt refici,
 ac iuari, quibus aliquando in spiritualibus fuerant ditiores, & famelici saturati sunt. Bene famelici
 sunt qui esuriunt sitiuntque iustitiam, & famem habent audiendi verbum dei, qui saturari merentur
 & refici a spiritu sancto. Hi sunt qui quae retro sunt obliscientes, & ad interiora extendunt seipsum,
 non arbitantes se apprehendisse, sed assidue proprium imperfectum pensantes, toto affectu student
 in omni virtute proficere, quotidianas suas defectuositates & culpas vberime deplorantes. Haec ita-
 que conzigerunt, Donec sterilis, id est, anima prius infructuosa, peperit plurimos fructus virtutum:
 & quae multos habebat filios, id est, quae antea erat in bonis actibus foecunda, infirmata est, gratiam

A amittendo. Ideo nullus alius quam iniquum aut negligentem incaute dijudicet aut contemnat. Quia Mat. 7
 est hodie ille fortassis est melior, cras forsitan erit deterior. Ideo ait Saluator, Nolite iudicare. Et Pau- Rom. 14
 lus, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? suo domino stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim
 deus statuere illum. Dominus mortificat, impios occidendo & condemnando, seu vitam gratiae non
 praestando, aut gratiam delinquenti iuste tollendo. & viuificat, quia ab ipso est vita naturae, vita gra- Coloss. 3
 tiae, & vita gloriae, qui & impium per poenitentiam pie viuificat. Mortificat quoque salubriter, dabo
 mortificationem viuificam, de qua ait Apostolus, Mortificate membra vestra quae sunt super terram.
 Et iterum, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Haec mortificatio est
 vitiolorum extinctio, suippus a vitijs refrenatio, membrorum scandalizantium abscissio, id est, eorum
 ab omni vitiu prauo coertio, & maxime priuati amoris extirpatio integra, ita ut quis dicere queat, Vi- Gal. 2
 uo autem iam non ego: viuuit vero in me Christus. Deducit ad inferos, sicut expositum est, & etiam in-
 spirando homini consideratione infernalis damnationis, ac poenae aeternae salubrem: & reducit dan-
 do vitae correctionem, atque leuando mentem ad caelestium intuitum gaudiorum. Dominus paupe-
 rem facit & dicit, humiliat, dando homini veram & humilem suippus recognitionem, & in funden-
 do humilitatis virtutem, & subleuat mentem de vitiolorum profundo, de lacu miseriae, de pusillanimitate
 per spei fiduciam, & confessionem remediante. Suscitatur de puluere egenum, & de stercore ele-
 uat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloriae teneat, id est, in infimis cogitationibus in-
 quinantibusque carnis detentis paulatim perducit ad vitam spiritualem & sanctam, contemplatio-
 nisque apicem, ita ut tales inter viros heroicis reputentur, & digni sint alijs praesidere. Pedes sancto-
 rum suorum seruat, ut perseuerent ac progrediantur in via regia, nec desistant ad dexteram aut si-
 nistram. Incessabiliter equidem indigent conseruatione diuina, qua sibi paulisper subtracta, mox cor-
 ruunt, & impij in tenebris conticescent. Obnubilati etenim tenebris ignorantiae & errorum, passio-
 nem ad vitiu, tacet & obmutescunt a laudibus dei deuotis, ab orationibus feruidis, ab exhortatio-
 ne idonea, a correptione fraterna, & ab vtilibus verbis, & iuxta Apосто. a veritate auertunt auditum, 2. Tim. 4
 atque ad fabulas conuertuntur.

ORATIO ex cantico Annae.

Deus fortis domine, da nobis in humilitate famulari, & non in sublimibus gloriari, accinge nos infirmos virtutum
 robore, & da nobis bonae intentionis studia exercere, ut his fultis, imperio Christi aeterno valeamus participari. Per
 dominum nostrum.

COMMENTARIUS IN CANTICVM MOSI. Exodi XV. Cap.

ARGVMENTVM DIONYSII

C onsueto fuit sanctis viris, imo & foeminis virtuosis, spiritalia cantica deo offerre, atque com-
 ponere pro specialibus beneficijs dei, & de magnificis & supernaturalibus eius operibus, quod
 in veteri testamento potissime seruabatur, atque a Mose initium sumpsisse videtur. Non enim
 legitur hoc factum ab aliquo ante eum. Hinc loquitur Origenes, Multa legimus cantica facta in di-
 uinis scripturis, horum tamen omnium primum est istud. Moris quippe sanctorum est, vbi aduersarius
 vineitur, hymnum gratulationis deo offerre. In Scholastica quoque fertur historia, Moses quoque com-
 posuit canticum domino hexametro carmine, quod quia a caeteris prius legitur factum, dicitur canti-
 cum canticorum. Quod intelligendum est propter praerogatiuam antiquitatis. Veruntamen ob my-
 sticorum sensuum profunditatem & elegantiam dialogus ille amoris a Salomone compositus, Can-
 ticorum canticum appellatur. [T V N C.] videlicet Pharaone Aegyptijsq; submersis [E C I N I T M o-
 ses & filij Israel carmen hoc domino, & dixerunt.] Moses vero spiritu sancto illuminante ac dirigente
 edidit carmen, deinde docuit hoc filios Israel: sicque pariter cecinerunt, & scinuicem ad regrati-
 dum deo, & ad eius decantanda praerogata horabantur ac inuitabant dicentes,

EXPOSITIO literalis cantic, Cantemus domino.

ANTEMVS domino] .i. ad eius honorem depromam laudes ipsius [G L O R I O-
 s enim magnificatus est] .i. excellentiam, omnipotentiam atque iustitiam suam
 praclare monstrauit, & famam magnificam sibi fecit per signa & mirabilia, quae
 contra Aegyptios egit, & nunc praecipue in maris rubri diuisione, Aegyptio-
 rum submersione, & nostra educatione ac liberatione. In quibus omnibus suam
 quoque pietate, & fidelissimam veritate declarauit in nobis [E Q V V M & ascen-
 sorem deiecit in mare,] id est, equites Pharaonis simul cum ipso eorum rege & ro-
 to eius exercitu ac quadrigis eorum praecipitavit ac merfit in mari rubro. [E 2)
 FORTITVDO mea & laus mea dominus] .i. ipse deus, & author horum mirabilium, est causa totius
 fortitudinis meae in naturalibus atque fortuitis, cuius auxilio contra Pharaonem praualui. Ipse quoque
 est laus mea, id est, obiectum atque materia laudum mearum, quibus eum in seipso & in suis operibus lau-
 do, non meipsum. Ex eius quoque indicijs, signis, effectibusque praclaris materia habeo copiosam laudis
 diuinae: imo & si in me est aliquid laude dignum, huius causa est ipse. Vnde circa haec, Fortitudo mea &
 Q ij

Feria 5.
 in laudi-
 bus.
 Exod. 14
 Ibidem.

Ius mea dominus, ait Glossa, Quia per ipsum fortis sum & laudabilis. Itaque Moses cum tot & tanta laudari, nec voluit comedare seipsum, sed dominum cui ascribendum nouerat omne bonum. Sic & sacratissima virgo Maria, cum mater esset altissimi facta, non seipsam, sed dominum glorificauit dicendo, Magnificat anima mea dominum. Et Psalmista, In domino, inquit, laudabitur anima mea, [E T factus est mihi in salutem] .i. potest & gratiose saluauit me de manu Pharaonis, alijque periculis. Mose autem tanquam duci populi instabat speciale periculum ex Pharaonis tyrannide, nisi deus eum eripuisset. Idcirco haec singulariter loquitur & decantat, cum tamen fuerint communia beneficia dei sibi & Hebraeis collata. Nam & hoc ad seruum deo specialiter gratum, deuotum fidelemque pertinet, vt de generalibus beneficijs creatoris speciales laudes & grates referat domino, quasi sint sibi soli edonata ab illo. Itaque deus in seipso inuariabilis, aeternus & non factus, dicitur nobis fieri in salutem, seu refugium ac Saluator absq; suae deitatis mutatione, quando per gratiarum suarum charismata & effectus subsidium & salutem nobis impendit. [(3) I s r e] qui ita pugnavit pro filijs Israel, est [d e v s meus] qui cum sit vniuersorum deus iure creationis, gubernationis & conseruationis, specialiter tamen est deus eorum a quibus praecipue colitur & ardenter amatur, & quibus ipse praecipua gratiae dona largitur, sicq; fuit deuotissimi ac sanctissimi Mosi deus. Hinc & Elias oratio locutus est, Deus meus reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. Et Paulus, Deus meus impleat omne desiderium meum in vobis. [E t glorificabo eum,] id est, gloriosum, sumosum, sanctum, & omni honore & gloria dignum esse fatebor, describam, & opere demonstrabo, ei cum omni reuerentia obsequendo. [d e v s patris mei] quasi Moses dicat, Non solum ego per dona gratiae dei fidelis sum, sed etiam natione: quonia deus verus, qui est deus meus, fuit & est deus patris mei. Quod tam de immediato Mosi patre, q̄ de quolibet sanctorum patriarcharum, ex quibus duxit originem, accipi potest. [E t exaltabo eum,] id est, corde, ore, & opere, & per scripta testabor eum solum esse adorandum, & omnibus incomparabiliter digniorem ac altiozem. Qui solus in seipso perfectionaliter infinitus, incircumscribibilisq; consistit, & vniuersa infinite in omni perfectione ac claritate excedit, & omnis creati intellectus capacitate interminabiliter superat. Itaque pronomen hoc, iste, notat hic demonstrationem ad intellectum. Recitat tamen Lira, quod secundum Hebraeos facit demonstrationem ad sensum. nam dicunt quod filij Israel transeundo per fundum maris, sensibilibus deum videbant, atque digito demonstrabant: in quadam tamen similitudine sensibili assumpta seu representante, quia deitas sensibilibus nequit videri. Dicunt quoq; q̄ populus ille tunc clarius vidit deum, quam postea sancti prophetae. Sed istud nec approbationem, nec apparatus habet, praesertim cum populus ille fuerit tam dure ceruicis. [(4) D o m i n u s] quasi vir pugnator, id est, similis viro pugnatori, non nisi iusta ac fortia praelia exercitu. Alibi autem dicit Lira, q̄ in Hebraeo non habetur, quasi, sed translator hoc addidit, ad insinuationem q̄ deus dicitur vir pugnator, non quod in eo sit sexus, aut corporeum aliquid secundum deitatis naturam. Vnde sic dicitur vir pugnator, quomodo ait Saluator, Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est, quod secundum Augustinum intelligendum est per similitudinem, non per proprietatem. [o m n i p o t e n s] nomen eius. Hoc intelligi potest tam de nomine nominatae, quam de nomine nominato. Siquidem ipse deus altissimus designatur & appellatur nomine isto nominante omnipotens: sicq; omnipotens est nominans nomen dei. Nomen quoque dei nominatum. i. ipse deus hoc nomine [o m n i p o t e n s] designatus, est realiter prorsus omnipotens: nam quicquid contradictionem non implicat, & cuiusque ratio entis competere valet, hoc ipse potest, cui a Sapiente quodam dicitur, Subest tibi cum voveris posse. Et Ieremias ait, Domine deus non erit tibi difficile omne verbum [c v r r v s] Pharaonis & exercituum eius proiecit in mare,] quoadmodum alibi dictum est, Respicies dominus super castra Aegyptiorum per columnam ignis & nubis, subuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Siquidem (vt ex Iosepho atq; Scholastica historia circa hoc tactum est) dominus proiecit super Aegyptios, fundum maris siccatum ingresses, intolerabiles imbres grauesque tonitrus, coruscationes ac lampadas. Erant ibi currus sexcenti, & quinquaginta milia equitum, ducentaque milia peditem. [(5) E l e v e t] principes eius] quos ipse praeceteris elegit in duces bellorum [s v b m e r s i] sunt in mari rubro, abyssi, operuerunt eos] Abyssus & mare ac pelagus pro eodem accipi solent, vnde & Ionas, Abyssus, inquit, valauit me, pelagus operuit caput meum. Sed nunc de aquis eiusdem maris pluraliter dicitur abyssi, propter multitudinem partium aquae profundarum. Vel potius propter duas partes maris diuisi, quae ex di. cap. 31 utroq; latere super Aegyptios irruerunt. [d e s c e n d e r v n t] in profundum quasi lapis] quia & corda habuerunt lapidea omni iniquitate grauata. Iniquitas autem grauatur mentem, propter quod in Zacharia profertur prophetia, Iniquitas sedet super talentum plumbi. Et Esaias dicit. Vae populo graui iniquitate. Hinc monet Apосто. Deponamus omne pondus & circumstantes nos peccatum. [(6) D e x t e r a] tua domine magnificata est in fortitudine, dextera tua domine percussit inimicum.] Solet in scripturis per dexteram dei eius benignitas seu gratiosa protectio aut succursus intelligi, iuxta illud libri Sapientiae, Dextera sua teget eos. Et in Iob, Operi manuum tuarum porriges dexteram. Interdum per dexteram designatur potestas: iuxta illud Iob, Confitebor quod saluare te possit dextera tua. Aliquando vero per dexteram dei significatur eius aequalitas, seu potior bonitatis eius fruitio, vt in Psalmo, Sede a dextris meis. Quandoque per dexteram dei exprimitur rigor diuinae iustitiae, & distincta vltio eius, qua deus durius percussit, quemadmodum homo per dexteram fortius verberat quam per sinistram, sicque in psalmo accipitur, Dextera tua inueniat eos qui te oderunt. Pones eos vt clibanum, &c. Sic quoque accipitur modo cum dicitur, Dextera tua domine magnificata est in fortitudine, id est, rigor seu vis tuae iustitiae magnifice se ostendit in forti Aegyptiorum punitione,

Luc. 1
Psal. 33
3. Re. 13
Philip. 4
Exod. 32
Ioh. 15
Ioh. 15
Sapient. 12
Ierem. 32
Exod. 14
Ioseph li. 1
anti. Iud. cap. 14
Petrus
Com. hi. 1
sto. li. 20
di. cap. 31
Zach. 5
Esa. 1
Heb. 12
Sapient. 5
Iob 14
Iob 40
Psal. 109
Psal. 20

E
F
G
H

A per quam magnificata est, id est, magna esse innotuit: & magna: imò immensa à multis est reputata. Quae etiam percussit inimicum, id est, Pharaonem principem hostium populi tui in mari extinxit, imò & ante per decem plagas dire multipliciterque afflixit. Quidam tamen per dexteram dei intelligunt vnigenitum filium eius, de qua expositione in sequentibus erit sermo. [E t in multitudine gloriae tuae deposuisti aduersarios meos.] Gloria dei hoc loco vocatur eius maiestas, quae quauis in seipsa sit vna, simplexque, tamen propter suorum diuersitatem effectuum multiplex nuncupatur: quemadmodum & misericordia dei, secundum illud, Misericordias domini in aeternum cantabo. Et denuo, Reminiscere misericordiarum tuarum quae a seculo sunt. Itaq; ait, In multitudine gloriae tuae, id est, in maiestate tua multipliciter per effectum, seu in multis eius praeclaris ac miris effectibus, hoc est, per diuersa prodigia conuulisti Aegyptios, tam in terra eorum primogenitos eorum occidendo, quam in mari rubro tot milia submergendo. [(7) M i s i r a m] tuam quae deuorauit eos sicut stipulam,] id est, iustitiae tuae vindictam effudit, quae consumpsit Aegyptios, sicut ignis stipulam valde velociter, prout fertur de alijs in psalmo, Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma comburens montes, ita persequeris illos in tempestate tua. Et in Esaias, Sicut deuorat stipulam lingua ignis, sic radix eorum quasi fauilla erit. [E t in spiritu furoris tui] .i. in impetuoso effectu tuae iustitiae [c o n g r e g a t a e] sunt aquae,] id est, partes aquae diuisae se recollecterunt super Aegyptios pariter irruendo. Vel, congregatae sunt, id est, partes seorsum quasi consolidatae. Quod quauis fuerit pie factum pro Hebraeorum euasione, fuit tamen Aegyptijs submerisionis occasio. [(8) S t r i t v n d a] fluens,] id est, gurgis aquae ex sua natura mollis ac fluidus, diuina virtute stetit fixus vt tellus, atque vt loquitur Origenes, soliditate liquor recepit, & coactus est fluctus in cumulum, ac vnda in seipsam repressa. Nepe si (vt in libro Iob legitur) superficies abyssi confringitur frigore, quanto magis creatore iubente vnda eius figitur? Quoadmodum enim in exordio seculorum deus praefixit Oceano terminum sui fluxus, ne terram operiat, secundum quod dominus loquens ad Iob restatur, Quis conclusit ostijs mare, quando erupebat quasi de vulua procedens? Circumdedi illud terminis meis, & posui vetes & ostia, & dixi, Hucusq; venies & non procedes amplius, & hic costringes tumentes fluctus tuos. Sic ex dei praeccepto diuisum est mare rubrum, & partes diuisae steterunt in altum fixae, vt muri. [c o n g r e g a t a e] sunt abyssi,] id est, copiosae & profundae partes aquarum seorsum sunt consolidatae & iterum adunatae ex creatoris imperio [I n medio mari,] id est, intra ripas maris rubri. Atque in tali diuisione & consolidatione vndarum fuit magna eleuatio earundem, non tamen egressae sunt ripam. Praeterea sicut ait Saluator, Ex abundantia cordis os loquitur, ideo Moses ex suae deuotionis feruore & insoliti miraculi admiratione, diuinorumq; operum nouitate & congratulatione eandem sententiam multoties repetit sub alijs verbis, quemadmodum & Psalmista, dicendo, Quoniam exaudivit dominus vocem fletus mei. Exaudivit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam suscepit. [(9) D i x i t] inimicus,] videlicet Pharaon, seu quicumque de eius exercitu: [p e r s e q u a r] Hebraeos [E t comprehendam] eos [p i v i d a m] spolia] bona eorum diripiendo [I m p l e b i t v r] anima mea,] id est, iuxta desiderium voluntatis meae eos tractabo & spoliabo. [(10) E v a g i n a b o] gladium meum, interficiet eos manus mea] sicut Pharaon & eius ministri dixisse leguntur, Quid volumus facere, vt dimitteremus Israel ne seruiret nobis? Circa quod dictum est, quod Pharaon & Aegyptij intedebant filios Israel violenter reducere ad seruiendum sibi vt antea in Aegypto. Idcirco non reor quod nunc voluerint eos omnes occidere, sed quosdam, praesertim principales & ditiores. [(11) F l a v i t] spiritus tuus,] .i. ventus a te productus, & grandis imbrium fulgurumq; repletas diffusa sunt super aquas. Vel, spiritus tuus flauit, id est, ex tua indignatione motus sunt aquae, sicut ex flatu puluis mouetur. [E t operuit] eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehemētibus.] [(12) Q v i s] similis tui in fortitudine domine, quis similis tui?] quasi dicat, nullus omnino. Quoniam omnis potestas creata deficit infinite ab increata virtute. Alia translatio habet, Quis similis tui in dijs domine? quasi dicat, In his apparet infirmitas falsitatisq; deorum Gentilium, qui suos non potuerunt iuuare cultores. Hinc scriptum est, Non est similis tui dominus, magnus es tu, & magni nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te o rex Gentium? Et rursum loquitur deus, Quis similis mei, & quis sustinebit me? Et qs est iste pastor, qui resistat vultui meo? Veruntamen creaturae rationales & intellectuales dicuntur deo assimilari. Iohannes quoq; Aposto. in i. sua fatetur Canonica, Sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Et rursus, Nondum inquit apparuit quid erimus. Scimus quonia cum apparuerit, similes ei erimus, quonia videbimus eum sicuti est. Verum in his verbis, Quis similis tui in fortibus domine? sumitur simile pro aequali. Nil autem deo equale est, imò finiti ad infinitum nulla est comparatio. [M a g n i f i c v s] in sanctitate,] .i. magna & mirabilis est, imò finiti ad infinitum nulla est comparatio. Quoadmodum enim deus dicitur magna facere in sapientia, ita & in sanctitate, quonia sanctus est in omnibus operibus suis. Hercules autem, Alexander magnus, Hector Troie, & cōsimiles, fecerunt aliqua magna, non in sanctitate, sed magis in vanitate [T e r r i b i l i s] ppter imperscrutabilia tua iudicia, & ob tuae rigorē iustitiae ac metuēdos effectus, de quo ait Propheta, Venite & videte opera dei, terribilis in consilijs super filios hominum. Ideo S. Iob ait, Deus cuius irae resistere nemo potest, sub quo curuatur qui portat orbem. Cogitationem eius nemo auertere potest, idcirco à facie eius turbatus sum, & considerans eum timore sollicitor. In euang. quoq; Christus ait, Eum time te qui habet potestatem & corpus & animam perdere in gehennam ignis. [A t q v e] laudabilis] quia virtuosus, sapienter, & irreprehensibiliter omnia agens, & faciens mirabilia, iuxta illud, Qui facit magna & inscrutabilia, & mirabilia quorum non est numerus. Nec solum in supernaturalibus, sed item in naturalibus, & praesertim in operibus gratiae & gloriae deus mirabilia & incomprehensibilia operatur. [(13) E x t e n d i t] manum tuam,] .i. potestatem & aequitatem tuam duxisti in actum, [E t deuorauit] eos terra,] id est,

Psal. 88
Psal. 24
Exod. 12
Exod. 14
Psal. 82
Esa. 2.
Iob 38.
Ibidem.
Matt. 12.
Luc. 6
Psal. 6
Exod. 14
Ierem. 10
Ierem. 50
1. Iob. 4
1. Ioh. 3
Psal. 144
Psal. 69.
Iob. 9.
Matt. 10
Iob 5

Aegyptij ita in profundo maris obruti erant gurgitibus, quasi fuissent absorpti à terra. Veruntamen E
 mox fuerit ad litus proiecti. Dicitur autè manus dei extendi, quando poenam infligit, quia scriptu
 ra fatu de deo more humano, cõdescendens nostræ infirmitatis capacitati, vnde in Esaiâ habetur.
 Esai. 5. 9. In omnibus his non est auersus furor domini, sed adhuc manus eius extenta. Hinc Sathan dixit ad
 14. dominum de Iob, Extende paululû manum tuâ, & tãge carnẽ eius & ossa. ¶ (14) D V X fuisti in mi-
 Iob 2. sericordia tua populo quem redemisti. Deum enim non solum per gratiã suã infusionẽ, sed per an-
 gelum sanctum, & per columnam ignis ac nubis atq; per Mosẽ precessor & ductor Israëliticã ple-
 Exod. 13. bis fuit, quam ex Aegypto redemit. Deinde S. Mosẽ prophetai spiritu plenus, de futuris vaticinãs,
 de eisdem quasi de præteritis, propter prophetiã certitudinẽ, loquens subiungit. ¶ (15) E T portasti
 eum, id est, populum istum gratiosẽ deduces [I N fortitudine tua, hoc est, in omnipotentia tua, cui
 nihil difficile est. Per magna quoque prodigia, & per protectionẽ magnificam, qua eos in via defen-
 des.] A D habitaculum sanctum tuum, id est, ad mõtem Sion, seu Moria, & ad urbẽ Hierusalem, vbi
 2. Re. 7. elegit deus sibi templũ edificari, in quo habitare dignatus est, prout secũdo, & tertio Regum, secũdo
 3. Re. 6. quoque Paralip. patet. Porro per hoc quod ait, Portasti eum, insinuat quod deus instar pijsimi pa-
 2. Para. 7. tris ac paterni prouisoris, deduxit ac supportauit in multis filios Israel in deserto. Ideo Mosẽ huic
 Deut. 1. populo locutus est, Portauit te dominus deus tuus, sicut portare solet homo paruulũ filii sui. Verũ-
 tamen isti quibus Mosẽ dixit hæc circa mare rubrũ, propter eorum peccata non introierunt terram
 Exod. 17. promissionis, nisi per pauci ex eis, sed loco eorũ ingressi sunt posterĩ eorũdem. ¶ (16) A S C E N D E -
 Num. 20. R V N T populi & irati sunt, Amalecitiã & eis adiuncti in deserto, cõtra hos Hebræos ascendunt ad
 Num. 21. præliandum. Timebant enim quod filij Israel eis nocerent. Quod etiam exponi potest de Seon rege
 Amorrhæorum, & Og rege Basan, qui contra filios Israel consurrexerũt in via. De rege quoq; Edom ¶
 in lib. Numerorum describitur, quod cum infinita multitudine egressus est contra filios Israel. [D O -
 Num. 20. 21. L O R E S obtinuerunt habitatores Philistinij] quia percepto qualiter deus plagasset Aegyptios, & pu-
 Rabbi gnasset pro Israel, inuiderunt Hebræis, & timuerunt proprie pelli: præsertim cum cognouissent qua-
 Paulus liter filij Israel expugnauerũt Seon & Og ac Madiãnitas. Circa hæc Rabbi Paulus reprehendit Ni-
 colaum de Lira dicentem, quod Amalecitiã irati sunt propter timorem, ne filij Israel inuaderet terram
 eorum, & addit Rabbi Paulus, Ira enim nõ consurgit ex timore, sed ex alijs passionibus, scilicet
 ex tristitia illata eum desiderio, & spe vlscẽdi, secundum Philosophum secundo Rhetoricã. Quo-
 circa dico in primis, quod Lira non dicit, sicut recitat Rabbi Paulus, Sed ista sunt verba eius in for-
 ma. Amalecitiã irati sunt, timentes ne inuaderent terram eorum. Deinde adijcio, quod quauis Lira
 diceret quod sibi imponit Rabbi Paulus, reprehendendũ non esset, quoniam iram non solum ex tristitia,
 sed etiã ex timore causatur, imò ex desperatione potest oriri. Sunt enim diuersæ ac variæ causæ
 iræ secundum Aristotelem, Gregoriumque Nicenum, ac Damascenum, prout Thomas in prima se-
 cundæ quæstione 47. pulchre declarat, inter cætera dicens, Motium, seu causa iræ est aliquod, contra
 placitũ irascens commissum siue omisum. Ideo quicquid vergit in grauamen alterius, potest in eo
 iram causare. Qui autem est alteri causa timoris, grauat eum, sicq; ille ex tali timore potest iram concipere
 contra grauantem. Nihilominus verũ est, quod ira magis dicitur ac immediatius ex tristitia,
 quàm ex timore nascatur. Deniq; qui alium ad tantam impellit angustiam, vt quasi desperet se posse
 euadere, frequenter fit illi occasio, qd acius contra ipsum sic angustiam in surgat per iram, & hoc in
 2. Re. 3. bellis accidere solet. Propter quod Abner 2. Regum ait ad Ioab, Quare nõ dicis populo vt omittat
 persequi fratres suos? An ignoras quod periculosa sit desperatio? ¶ (17) T V N C cõurbati sunt prin-
 cipes Edom] videlicet rex & principes Idumæorum præ admiratione eorum quẽ audierũt facta circa
 Num. 22. Aegyptios, & sibi tale quid posse accidere verbebatur. [R O B V S T V S Moab obtinuit tremor] Nam
 (sicut in Numeris legitur) Balach rex Moabitarum conuocatis principibus Moab ac Madiãn dixit,
 Ita debet hic populus omnes habitates in terminis nostris, sicut bos solet carpere herbam vsque ad
 Iosue 7. solum. [O B R I G V E R V N T omnes habitatores Chanaan,] id est, Chananiã vltra Iordanem moran-
 tes, intantum expauerũt ex aduentu filiorum Israel, quod timor cordis causauit tremorem in corpo-
 re, & membra eorum obrigescere fecit. Hinc in Iosue libro asseritur, Postquam audierunt omnes re-
 ges Amorrhæorum, qui habitabãt trans Iordanem, & cuncti reges Chanaan, quod sicasset dominus
 Iosue 2. 6. fluente Iordanis coram Israel, donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spi-
 ritus. Rahab quoque dixit ad exploratores Israelitarũ, Pertimimus & elanguit cor nostrum ad in-
 troitum vestrum. Deinde diuinæ præordinationi cõgaudens, ait. ¶ (18) I R R V A T super eos formi-
 do & pauor.] vt corpore & corde contremiscant [I N magnitudine brachij tui,] id est, ex magnis &
 Exod. 14. mirabilibus tuæ potestatis operibus, quæ fecisti in Pharaone & Aegyptijs, in regibus Seon, Og ac
 Num. 21. Madiãn, in diuisione maris rubri, in desiccatione fundi Iordanis. ¶ (19) F I A N T immobiles.] i. ad
 Exod. 14. resistendũ penitus impotẽtes [Q V A S I lapis, donec pertrãseat populus tuus domine, donec pertrãseat
 populus iste tuus quẽ possidisti.] i. quousq; populus Israëliticus iste tibi peculiaris & præ cæteris tuo
 cultui deputatus, perambulet eremũ ac Iordanẽ, veniatq; ad terrã ci promissam. Et qd ait donec, non
 est sic intelligendũ, quasi postea potuerint Israelitis resistere, quãuis hoc tẽtauerunt, sed visi fuerũt,
 Iosue 5. nisi qd viri Hai semel fugarũt filios Israel, & aliquos pstrauerũt, vt scribitur in lib. Iosue. Verũ (vt ait
 Philosophus) quod modicũ est, p nihilo reputatur inter multa & magna. ¶ (20) I N T R O D V C E S
 eos] puta Hebræos in terrã pmissionis, [v t plãtabis in monte hæreditatis tuæ] i. firmiter eos facies
 habitare in Hierusalẽ & mõte Sion, quẽ elegisti tibi in hæreditatẽ populi tui. Vel per montẽ intelli-
 gitur tota terra Chanaan montosa. Plantabis etiã eos in [F I R M I S S I M O habitaculo tuo, quod ope-
 ratus es domine] i. fortibus urbibus, castris, & fortalitijs cõstitues eos ad habitandũ, quæ tua virtute

A fient, Vel per firmissimum habitaculum intelligitur templum & regale palatium, quæ deo auxiliari-
 te per Salomonem facta sunt in monte Sion & circa, vt patet 3. Regum. Vnde subiungitur. ¶ (21) 3. Re. 11
 S A N C T V A R I V M tuum domine] quasi dicat firmissimum habitaculum illud dico sanctuarium, id
 est, templum tuum domine [Q V O D firmauerunt manus tuæ,] id est, sapientia & omnipotẽtia tua in-
 duxit, ditauit, & illuminauit Salomonẽ ad construendum hoc templum. Cum enim Dauid voluisset
 hoc attentare, dominus dixit per Nathan ad eum, Tu nõ edificabis mihi domum, sed Salomon filius
 tuus. [D O M I N V S regnabit in æternũ & vltra.] In Hebræo habetur in seculum. i. per omne tempus
 2. Par. 28. veteris testamẽti regnabit, specialiter in populo Hebræorum, [v t vltra] quia relicto populo illo ob
 suam perfidiam, regnat deinceps in populo Christiano, in via per fidem vsq; ad mundi finem, dein-
 de in patria per speciem sine fine in sempiternum. Aeternũ autem in scripturis quandoque pro tem-
 pore alicuius, vsque ad vitæ suæ finem accipitur: iuxta illud, Erit tibi seruus in æternũ. ¶ (22) I N -
 Deut. 15. G R E S S V S est enim eques Pharaõ cũ carribus & equitibus eius in mare, id est, in fundum maris ru-
 bri siccatum, [v t reduxit super eos dominus aquas maris.] ¶ (23) F I L I I autẽ israel ambulauerũt
 Petr. Cõ. per siccum in medio eius.] Istud clarum est ex prædictis. Tamen quod ait, enim, non denotat causam
 histo. lib. à priori, quod dominus regnabit in æternum & vltra, sed potius notat signum huius rei & causam
 Exo. cap. 31. posteriõri. Deniq; (sicut in Scholastica historia recitatur) moratus est populus Israel iuxta litus ma-
 ris rubri septem diebus, iacentibus ibi cadaueribus Aegyptiorum, & cum tympanis ac musicis instru-
 mentis veniebant singulis diebus ad litus, cantabantque domino Mõsi canticum iam explanatum,
 viri seorsum ac mulieres seorsum. In cuius rei memoriã septem diebus paschalibus cãtando redimus
 ad fontes baptismi. Abstulerunt quoque arma & cætera, quæ eis placuerunt ab Aegyptijs interfectis
 atq; eiectis.

EXPOSITIO allegorica eiusdem canticũ, Cantemus domino.

D E domino nostro Iesu Christo vnico dei filio, & eius mysterijs cãticum istud cõuenienter ex
 ponitur: Christiani igitur attendentes se virtute & meritis Christi à potestate diaboli per Pha-
 raonem designati, atque à iugo vitiorum & seruitute peccati villissima erutos, in voce gratia-
 rum actionis & laudis seruicem cohortentur, & ex seruenti deuotione pronuntiant, Cantemus do-
 mino creatori ac saluatori nostro propter nos in carnato, qui in femore & vestimẽto suo habet scri-
 ptum, Rex regũ & dominus dominiũ, gloriose enim magnificatus est, quemadmodum fuit præ-
 Apoc. 19. dictum. Et magnificabitur in medio vniuersæ terræ. Cũ enim exinaniuisset se, formam serui accipi-
 Mich. 5. ens in ipsa forma serui, hoc est, humanitate assumpta, magnificatus est ab angelis, qui in eius natiui-
 Philip. 2. tate cecinerunt, & ei in deserto ministrauerũt. Magnificatus quoq; est in miraculis tot & tãtis, quod
 Luc. 1. videntes dixerunt, Nunquam sic apparuit in Israel. Magnificatus est item à patre, qui in baptismo &
 Matt. 4. trãsfiguratione dixit ad eũ, Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacuit. Magnificatus est etiam
 Mat. 3. 17 à spiritu sancto, qui in specie columbæ descendit, & mansit super eum. Cumque factus fuisset patri
 Luc. 3. obediens vsque ad mortẽ crucis, exaltauit illum pater, & dedit ei nomen quod est super omne nomẽ,
 Philip. 2. vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. Deinde per apõtolo-
 rum prædicationem atque miracula per omnia mundi regna. Estque copiose impletum quod à Da-
 Dan. 7. nielẽ erat prædictum, Filius hominis, scilicet Christus, ad antiquum dierũ peruenit, id est, ad patrem
 æternum, & ipse dedit ei potestatem & honorem & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ser-
 uient ei. Potestas eius potestas æterna, quæ non aufertur, & regnum eius quod non corrumpetur.
 Equum & ascẽsores deiecit in mare. Per equos possunt intelligi vniuersi in domiti, Christianæ fidei
 inimici, puta Iudæi increduli, cætenque tyranni, quorũ ascensores fuerunt diaboli, a quibus instiga-
 bantur ad Christianorum persecutionem ac Christi blasphemiam, quos Christus post suam in cælum
 ascensionem deiecit in mare, id est, in profundum dãnationis tartaræ, quod instar maris inquietum,
 amarum, & suppliciorum fluctibus plenum est. Veruntamen multos illorum misericordissime traxit
 ad fidem, salubriterq; proiecit in mare, id est, in fontem baptismi, qui secũdum aliam maris proprie-
 tatem significatur per mare. Circa hũc locum loquitur Origenes, Sunt equi quos ascẽdit, & circun-
 dauit omnem terram. Sũt autẽ & equi qui ascensorem habent diabolum & angulos eius. Indas equus
 fuit, & quandiu ascensorem habuit deũ, de equitatu fuit salutis. Etenim Apost. missus agris salutem
 donauit, & sanitatẽ languẽtibus prestauit. Sed vbi diabolo se prostrauit, ascensorem eius factus est satha-
 nas, cuius habenis ductus, cepit contra dominum & saluatorem nostrum equitare. Omnes ergo qui
 persequuntur iustos & sanctos, equi sunt hinnientes, ascensoresq; habent angelos malos, idcirco fe-
 roces sunt. Si ergo aliquando videris persecutorẽ tuum nimium sæuientẽ, scito quia ab ascensore suo
 Iohã. 15. diabolo perurgetur. Hæc Origenes, Fortitudo mea & laus mea dominus. Ipse etenim in Euang. con-
 Iohã. 10. testatur, Sine me nihil potestis facere, idcirco ipsum in cõtis laudare debemus. Et factus est mihi in
 Luc. 19. salutem. Ipse etenim dixit, Animã meã pono pro ouibus meis. Et rursus, Venit filius hominis quære-
 Esa. 53. re & saluum facere quod perierat. De quo & in Esaiã legitur, Dominus posuit in eo iniquitatem om-
 nium nostrũ. Qui fatetur apud Osee, Ego dominus deus tuus, & saluator non est præter me. De ma-
 Osee 13. nu mortis liberabo eos, de morte redimã eos. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Verũ
 tamen non credentibus & ingratis, carnalibus & iniquis, ipse Christus & passio eius sanctissima est
 occasio grauioris dãnationis, petrãque scandali & lapis offensionis, secũdum quod iustus Simeon
 1. Pet. 2. prophetauit, Positus est hic, iniquens, in ruinam & resurrectionẽ multorum in Israel. Iste deus meus
 Luc. 2. Christus nanq; est verus deus & vita æterna, vt in 1. sua Cano. fatetur Iohã. euãgelista, de quo & ali.
 1. Iohã. 2. Esai. 9. bi prædictũ est, Vocabitur nomen eius admirabilis, cõsiliarius, deus fortis, pater futuri seculi, prin-
 Q. iij

ceps pacis. Vnde Micheas ait de eo, Egredius eius à principio à diebus æternitatis. Atque in psalmo, Adorabunt cum omnes reges, omnes gētes seruient ei: & glorificabo eum, id est, eius maiestatem corde credam, ore confitebor, & conuersatione honorare non desinam. Ipse enim dixit, Beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Ideo quanto propter me humilior, cōtemptibilior, ac miserabilior factus est, tanto sublimior, honorabilior & gloriosior est in corde meo deus patris mei. Omnes enim patres nostri viri vere catholici eius deitatem sunt fassi. Idcirco hos reputo patres meos, non autem hereticos, qui eius deitatem non crediderūt, vt Arius, Eunomius, Fotinus, Nestorius, Ebion, & Cherinthus. Et exaltabo eum, eius sublimationem ad dexterā dei patris recognoscēdo. Dominus quasi vir pugnator. Christus dominus vere vir fuit, de quo Ieremias p̄dixit, Nouū faciet dominus super terram, mulier circundabit virum. Fuit equidem vir etiam materno in vtero virginali, non vtiq; corporis quantitate, sed omni diuinorum charismatum perfectione, omni sapientia & virtute. Fuit item pugnator, qui ad debellādas aereas potestates processit vt gigas. De quo Psalmista p̄dixit, Dominus fortis & potens, dominus potens in p̄lio. Ipse quippe fortem armatum, id est, diabolū ligauit, & vasa eius dirupuit, quia peccatores saluauit iuxta quod pater p̄dixit, Disperitā ei plurimos, & fortium diuidit spolia, omnipotens nomen eius. Propterea sicut iam allegatū est, Esaiās inter sex nomina Christi posuit, fortis. Et ipsemet filius dei ait, Quæcumq; facit pater, hæc & similiter filius facit. Per quod euidenter insinuat quod sit æqualis, imò & eiusdem potestatis cum patre. Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare. Quæadmodum viri sancti & veri doctores idoneique p̄lati sunt currus populi Christiani & gregis eis commissi, quoniam sua perfectione, pietate, doctrina paterne ferunt, supportant, dirigunt, ac deducunt proximos suos ad patriam beatorū, propter quod non solum currus, sed & aurigæ vocantur, quemadmodum quarto Regū beatissimi viri Helias ac Heliseus currus Israel & aurigæ eius dicuntur: sic hæresiarchæ, seductores, principes & p̄lati iniqui, & qui alios trahūt ad vitia, sunt currus Pharaonis, id est, diaboli, cuius exercitus sunt collectio vitioforum, quos omnes proiecit Christus omnium iudex in mare tartareum, vbi moratur Leuiathan. Fleētī principes eius submersi sunt in mari rubro, quia angeli tenebrarū, qui cum Lucifero ceciderunt, & qui in hominibus deteriores, ac per hoc diabolo placentiores fuerunt, simul cum illo iam perierūt ac disperibunt, præsertim in die iudicij: cum pariter audiēt, Ite maledicti in ignem æternum. Abysus operuerit eos, id est, fluctus iniquitātū quibus repleti sunt, descenderūt in profundum quasi lapis. Nunc enim descendunt in voraginem vitiorum, deinde in infima infernorū. Dextera tua domine magnificata est in fortitudine. Per dexteram dei intelligitur vnigenitus patris æterni, qui etiam brachiū patris vocatur: nam pater per filium omnia operatur. Sicut spiritus sanctus dicitur digitus dei, quia per eum pater ostendit nobis omnē veritatē necessariam ad salutem. Itaque o domine pater, dextera tua magnificata est in fortitudine. i. vnigenitus tuus magnificatus est vehementer, tam in fortitudine sua increata, quā in fortitudine sua creata, suā humilitati collata: nam data est ei omnis potestas in celo & in terra. De hac dextera ait Psalmista, Saluauit sibi dextera eius & brachiū sanctū eius. De quo in Esaiā habetur, Parauit dominus brachium sanctū suum in oculis omnīū gentiū. Dextera tua domine percussit inimicum, quia vicit diabolū, sicut in libro Iob cōnūtur. Prudentia eius percussit superbū, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, & in multitudine glorię tuę deposuisti aduersarios meos, quæadmodum Salomon proficitur, Gloria patris filius sapiens. Quanto magis Christus qui est ipsa sapientia increata est gloria sui patris: Itaque pater in multitudine glorię suę, id est, per multiplicem passionem, per virtutes ac merita filij sui vnuerfos hostes nostrę salutis deiecit, videlicet spiritum superbiam, spiritum fornicationis, spiritum iracundię, spiritum cupiditatis. Misisti iram tuā quę deuorauit eos sicut thypulam, id est, iusto iudicio expulisti illos à vasis misericordię tuę, sicut Christus passione instante fassus est, Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Christus quoque passim depulit demones ab obsessis. Vnde dixerūt, Iesu fili dei summi venisti ante tēpus torquere nos? Quod & per suos copiosissime fecit discipulos, quibus dixit, Demones eijcite, & in spiritu furoris tui cōgregatæ sunt aquæ. Per aquas populi designatur iuxta illud in Apoc. Aquæ multæ, populi multi. Vnde in Ecclesiast. scribit, Mitte panem tuū super transeuntes aquas. Congregatæ sunt itaq; aquę in spiritu furoris dei, quando impijssimi increduli que Iudæi, qui Christū & eius discipulos grauissime fuerūt persequuti in Hierusalē, pariter sunt à Romanis oblectsi, & immisericordissime cruciati, prout Christus in Euāg. p̄nūciauit, Vidēs etenim ciuitatē fleuit super eam dicens, Circundabunt te inimici tui vndiq; eo quod non cognoueris tēpus visitationis tuę. Hinc propheta p̄dixit, Effunde super eos irā tuā, & furor irę tuę cōprehēdat eos. Stetit vnda fluēs. i. exercitus Romanorū instar vnde, copiosus atq; discurrēs tūc in gyro Hierusalēm fixit gradū, cōgregatæ sunt abysus. i. populi Iudæorū, in medio mari, hoc est, in medio Hierusalē, quę tunc omni vitiorum inquietudine & infidelitatis amaritudine fuit repleta: imò vt mare aquis, ita miserij plena fuit, iuxta illud, Magna velut mare contritio tua. Dixit inimicus, persequar & cōprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea. Euaginato gladium meum, interficiet eos manus mea. Hoc tam de visibilibus quā de inuisibilibus fidei Christianę atque fidelium hostibus potest exponi. Visibilis equidem inimicus videlicet populus Iudæorū incredulus, deinde Imperatores Romani, principes iudicēq; terreni ac perfidi cōdixerunt ac p̄sumpserūt se populū Christianū penitus delicturos, & spolia eius iuxta propria desideria diuisuros. Inuisibiles quoq; hostes fidelij animas tētare & persequi, eorumq; spirituales diuitias demoliri conati sunt: imò & electos quoque & sanctos se posse vincere p̄sumpserūt, cōtra q̄s suos gladios specialiter extraxerūt, ab occultis insidijs in aperas infestationes, & interdū in corporales flagellationes ac lēiones crudeliter eripēdo, vt patuit in sa-

cratissimo abbate Antonio, multisq; alijs. Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare. Nam aspirate spiritu sancto, vici sunt inuisibiles hostes à famulis dei. Effusa quoque iuxta dei indignatione perierūt visibiles inimici. Nam super Iudæos peruenit ira dei vtiq; in finem. Sed & tyranni idololatrę defecerunt, & Romanū imperiū fidei Christianę se subdidit. Sicq; euidenter impletū est quod Christus per Esaiām p̄dixit, Calcaui eos in furore meo, & cōculcaui eos in ira mea, submersi sunt quasi plūbium in aquis vehementibus, quia in propriarum iniquitatum profuuijs in suarum fluctibus prauitatum damnati sunt. Porro iusti quorū corda per charitatem sursum mouentur, & igne spiritus sancti in cælestia eleuantur, super has ambulat aquas. Interdū tamen ex fragilitate humana vacillāt, quod per Petrū designatum est, cui super aquas ambulati ac trepidati loquutus est Christus, Modice fidei cur dubitasti? Hinc asserit Origenes, Quis ita beatus est, qui sic tentationū pondus expediat, vt nulla ambiguitatis cogitatio meti eius obrepāt? Vide quid magno illi ecclesię fundamēto ac solidissime pertræ, super quam Christus fundauit ecclesiā, dicatur à domino, Modice fidei quare dubitasti? Hæc Origenes. In quibus verbis antiquus ille & excellentissimi ingenij doctor magnificū exhibet testimonium autoritatis ac eminetiæ gloriosissimo archiepiscopo Petro collatis à Christo. Quis similis tui in fortibus domine, quis similis tui? Fortes fuerunt sancti apostoli, de quibus catur in Psal. Dij fortes terrę vehementer eleuati sunt: Nullus tamen eorum æqualis est Christo, imò ab increata eius perfectione deficiunt infinitē: à creata quoque perfectione ineffabiliter valde. Demones in super naturali fortitudine fortes sunt & subiles, & qui in idolis habitauerunt, diutina potentia se p̄ditos cōfinerunt, & tamen Christi virtute sunt dissipati, & idololatria fuit destructa longē lateq;e, quauis non in toto vbique; magnificus in sanctitate. Christus in sanctitate magnificus fuit, quia sanctissime vixit, miracula, terribilis. Quoniā omnium cōstitutus est metuēdissimus iudex, atque laudabilis, quia peccatum non fecit, mecumuentus est dolus in ore eius. Et faciens mirabilia, nam vsq; in p̄sens p̄clara facit per sanctos suos miracula. Porro in animabus electorum suorum facit assidue mirabilia verē sublimia, irradiando in terius, p̄cordia inflāmando, cōsolationes supernas infundēdo, voluntatem immutando, vitiosos, carnales, vagos, & vanos subito ac misericordissime conuertendo, & quasi de extremo in extremū potentissime trāsferendo, intantum vt tales in adolescentiæ flore, in iuuentutis vigore, vnuerfa quę mundi sunt deserant, religionē intrantes. O verē mutatio dexterę excellē. Extē disti manū tuā, & deuorauit eos terra. Extendit Christus potestatem suā in actum, quando (vt dictum est) vastauit & disperit Iudęos, ita quod in terrā absorpti sunt, quia proiecti fuerunt in foueas, vilitate sepulti. In cruce quoq; extendit manus suas ad populum non credentē, qui ob suam incredulitatem disperit. Denique vnuerfi carnales & cupidi deuorantur à terra: quia terrenis & carnalibus rebus iugiter sunt intēti, & in illis figunt spem suam. Ideo sordibus & cupiditatibus suis p̄sisi, deglutiantur à terra tenebrosa & aperta mortis caligine: vbi vmbra mortis, & sempiternus horror & abundant. Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti. Dominus etenim Iesus loquutus est, Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas. Ipse est rector & dux populi Christiani, per inspirationem diuinā; per directiones angelicas, per p̄latos & p̄dicatores, per euangelicam legem, per sanctorum exempla, signa ac documēta. Et portasti eum in fortitudine tuā, ad habitaculum sanctum tuū. Qui non solum ad militantē, sed item ad triumphantem ecclesiā, quemadmodum ad Hebr. legitur, Accessistis ad montem Sion, & ciuitatē dei viuētis, & Ierusalē cælestem, & multorū militū angelorū frequentia, & ecclesiā primitiuorū, qui conscripti sunt in cælis. Accesserunt populi & irati sunt. Increduli nanque Iudæi atque pagani multipliciter se opposuerunt euangelicę legis p̄dicationi, dolores obtinuerunt habitatores Philistij: per quos designatur gulosi, quia Philistij interpretantur potione cadentes. Tunc conturbati sunt principes Edom, id est, avari & principes cupidorum: quoniam Edom interpretatur terrenus, sine sanguineus. Robustus Moab obtinuit tremor, per robustos Moab intelliguntur superbi, qui specialiter dicuntur & sunt filij diaboli. Moab equidē interpretatur ex patre, Et talibus ait Saluator, Vos ex patre diabolo estis. Obrigerūt omnes habitatores Chanaan. Chanaan interpretatur commotio. Per habitatores itaque Chanaan rectē accipiuntur luxuriosi, qui specialiter instabiles corde sunt, vani & stolidi, passionibus varijs agitati, nupquam ad deum syncretiter erecti. Hi omnes audientes p̄dicari euangelicā legem, in qua p̄fata vitia cōdēnantur, & virtutes oppositæ, scilicet sobrietas, liberalitas, paupertas, humilitas, castitas edocentur, commendantur, iubentur: irati & conturbati fuerunt. Cūque vidissent legem hanc p̄uauere, & Rom. Imp. ei esse subiectum, expauerunt & contremuerunt: innumerabiles quoque eorū cōuersi sunt, qui salubriter timuerunt. Irruat super eos formido & pauor, in magnitudine brachij tui. Hoc accipi potest in bono, vt scilicet ex consideratione excellentiæ Christi fiant veraciter timorati. Quod si conuerti noluerint, desuper terreantur, ita vt electos & Christi fideles, à spiritali profectu ac salutis itinere nequeant impedire. Idcirco subiungitur, Fiant immobiles quasi lapis, quantum ad id quod p̄tactum est, & ne commune impediāt bonum, donec pertrāseat populus tuus domine, videlicet populus Christianus à via atque exilio, pertingendo ad patriam supercælestem. Introduces eos, & plantabis in monte hereditatis tuę. hic mons est ecclesiā militās, de qua loquitur Esai. Erut in nouissimis diebus p̄paratus mons domus domini, in vertice montiū. Et Psalmista, Mons dei mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. Abundant enim in monte hoc opulentissima sacramenta, virtutū charismata, supernaturalia dona, in quibus radicatur electi: firmissimo habitaculo tuo quod operatus es domine. Hic etenim mons est solidissimum habitaculum à Christo constructum, qui dixit, Super hanc petram (videlicet super meipsum) ædificabo ecclesiā meā, & portæ inferi non p̄-

2. thes. 2
Esai. 63
Matt. 14
Psal. 46
Act. 10
Esai. 53
Psal. 76
Esai. 65
Iob 10
Iohā. 10
Heb. 12
Iohā. 8
Esaię 2
Psal. 67

Mat. 16 ualebunt a duerfus eam. Est quoque hic mons sanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuas, cum sit spiritale templum, de quo aliis predictum est. Ipse edificabit templum domino, dominus Iesus Christus regnabit in aeternum & ultra: sicut Gabriel archangelus dixit virgini praelece, Regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Et Esaias, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Ingressus est enim eques Pharaon cum curribus, & c. istius versiculi sensus patet ex praedictis. Filij autem Israel ambulauerunt per siccum in medio eius. Filij Israel sunt veri Christifideles, diuina atque coelestia contemplantes: isti in medio seculi huius, quod est mare turbulentum ac periculosum, de quo loquitur Esaias, Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest: in medio inquam huius maris gradiuntur per siccum, dum seculi vitij non foedantur, neq; in aquis concupiscentiae volitantur: sed in medio nationis prauae & peruersae irreprehensibiliter conuersantur, lucendo inter illos tanquam luminaria gratiae, verbum vitae in se stabilitum continent, ac Christi vestigia imitantes, atque dicentes cum sponsa in Canticis, Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos: Qui autem Aegyptius est, id est, carnalis & mente mundanus, & sequitur Pharaonem, consentiendo tentamenti diaboli, fluctibus mergitur vitiorum.

Tropologica eiusdem Cantici elucidatio, Cantemus domino.

Tropologicus huius Cantici intellectus ex praehabitis facile elicit potest. Ideo non nisi breuiter tangam illum. Itaq; per Mosén, qui per aquam mortem euasit, tam in sua infantia quam in senio suo, intelligi potest quilibet Christifidelis, qui videns se per fontem baptismi in Christo renati, & tam illo sacramento quam in poenitentia seu confessione sacramentali de spiritali Aegypto & fluctibus seculi huius, de potestate diaboli, de iugo ac seruitute peccati, de ignorantia & errorum caligine erutum, cum gratiarum actione domino psallit, alioque ad gratias secum agendas & pro se inuitat dicendo, Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est, animam meam taliter eruedo, ac donis gratiae decorando, ita ut grata ac humiliter dicere queam, Protexisti me domine a conuentu malignantium, a multitudine operatum iniquitatis. Et item, Quonia eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, ut placeam coram deo in lumine viuendum. Equum & ascensorem defecit in mare, id est, visibilem & inuisibilem meam salutis hostem prostrauit, dando mihi virtutem resistendi, ac praualendi tetrationibus eorundem. Fortitudo & laus mea dominus: cui dicere habeo, Quoniam in te eripiar a tentatione, & in deo meo transgrediar murum. Et denuo, Laudabo dominum in vita mea, psallam deo meo quam diu fuero. Et iterum, Laudabit usque ad mortem anima mea dominum. Absit ergo ut propriam quaram laudem, gloriamque humanam, & factus est mihi in salutem, quia cum toties reciduaerim, tamque enormiter ipsum offenderim, non tamen iuste damnauit me: sed pro malis retribuit bona. Et iam per contritionem saluaui me a morte peccati, & a via meritorum gehennae, cum tamen multos in aeternum damnauerit, qui minus peccauerunt quam ego, ita ut illud sancti regis Ezech. dicere valeam, Tu autem eruisti animam meam, ut non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Iste deus meus, qui cum sit omnium deus, tamen tanto specialius est deus meus, quanto gratiosius egit mecum, ita ut dicere mihi incumbat. Adiutor meus tibi psalla, quia deus susceptor meus es, deus meus misericordia mea. & glorificabo eum, quia quo plus peccauit in eum, & quo maiorem mihi misericordiam gratiamque exhibuit, eo plus teneor ei esse subiectus & gratus: deus patris mei, Christianus sum enim filius hominis Christiani: & exaltabo eum, ipsum praferendo incomparabiliter diligendo, timendo, colendo, quarendo, omni que creaturae ipsum totis praefereudo praecordijs. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius, qui hostes animae meae, ac vitia expugnat in me. Ex me nanque perditio mea, in ipso duxerat auxilium meum. Nec enim sufficiens sum cogitare aliquid ex me, quasi ex me. Ab ipso planè est omnis tetrationum victoria. Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare, id est, omnes aduersarios meae salutis (ut tactum est.) In his ergo, Dextera tua domine magnificata est in fortitudine. Misisti iram tuam que deuorauit eos sicut stipulam: quia per sanctum angelum tuum zelo iustitiae tuae accensum, atq; in manu sua gladium flammeum tenentem, repulisti frequenter inuisibiles hostes meos a me: & in spiritu furoris tui congregatae sunt aquae, id est, fluctus tentationum & tribulationum, quibus me saepius repleuerunt, in ipsos redacti sunt, quia ex ipsis non profecerunt finaliter in me, sed sibi met calamitatem, tristitiamque auerunt. Stetit vnda fluens, id est, gratia dei exuberans quieuit in corde deuoto, imò & influxum suum ab in deuoto retraxit. Congregatae sunt abyssi in medio mari. Abyssi istae sunt exundationes atq; profuua inanium cogitationum & affectionum carnalium, quae in medio mari, id est, corde seculari, amaro, ac turbulento coaceruantur, quousque radio illuminationes supernae, & rore gratiae dispergantur ac resistentur. Dixit inimicus, persequar & comprehendam. Ille est spiritus malus, unicuique ad exercitium datus, qui iugiter intra se cogitat persequi ac vincere animam eius, cui ad exercitium & ad probandum est deputatus, eiusque spiritalia bona auferre molitur, & bona eius proposita, salubres conceptiones, amorosos affectus interficere & auferre conatur: sed flante spiritu dei succumbit. Ascenderunt populi & irati sunt. Iniusti etenim iustos persequi non desistunt, & multos non sufficit damnatio propria: imò & alios damnationi secum euoluere conantur. Dolores obtinuerunt habitatores Philistinum. Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obrigue-runt habitatores Chanaan. Homines quippe vitiosi, gulosi, auari, superbi, libidinosi, per gentes praefatas signati, omni interna tranquillitate priuantur, & varijs passionibus agitantur: nunc inordinate & stolidè metuentes, nunc inaniter praesumentes, nunc illicite gloriantes, nunc culpabiliter contri-

A stati, nunc inique concupiscentes, nunc concupiscentiarum suarum in comoda intra se sentientes, qui sunt tanquam puluis ante faciem veteri, & in circuitu ambulat, quos deus ponit ut rotam: quonia vndiq; euagantur, nec in deo eorum corda figuratur. Caetera patent, nec tropologiam exigunt specialeni.

ORATIO ex cantico Mosi.

Pedes nostros domine peccatis debiles ad currendum uiam tuam pone quasi pedes ceruorum ueloces, ut cursum bonae uiae fortiter consummantes, super excessa aeterna nos deducas uictores. P. d. n.

COMMENTARIUS IN CANTICVM. Abacuc prophetae pro ignorantibus. III. Cap.

ARGUMENTVM DIONYSII.

Presenti cantico praemittitur in Hebraeo titulus iste, Oratio Abacuc prophetae pro ignorantibus, Abac. i. uel ignorationibus secundum Hierony. Estque sensus secundum eundem, quia in principio libri sui temere dixit Propheta, Vique domine clamabo & non exaudies? Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorum se? Propterea egreditur peruersum iudicium. Et quaedam similia quae prima facie non videntur bene sonare. Nunc agit poenitentiam & plan-git quod temere est loquutus, & veniam deprecatur, eo quod contra diuina iudicia murmurauit, quia ignorans fecit. Sed huic expositioni quidam obijciunt, quoniam verisimile non videtur, quod Pro-pheta diuinitus illustratus ignorauerit diuina iudicia esse iusta, saltem in generali. Quauis modum rectitudinis nescierit in particulari. Itaque dicunt quod sicut in propria persona non dixit praeducta verba contra diuinam iustitiam, sed in persona infirmorum, ita nunc orat in persona eorum, ut & murmuratio & oratio in illorum persona prolata credatur. Istud apparet satis probabiliter dictum, & verba Hierony. possunt ad idem reduci: praesertim cum ipse S. Hiero. in exordio expositionis huius prophetae, testetur prophetam loqui verba praallegata in persona Iudaicae plebis. & postea ait, Haec dicit Propheta: non quod ipse sic sentiat, sed quo impatientiam humanam in sua persona exprimat, sicut frequenter apostolus Paulus varias in se hominum recipit personas, exprimitque sententias. Vnde quod nunc ait Hiero. prophetam temere & ex ignorantia esse loquutum, veniamq; precari, accipi potest ita, ut ipsa temeritas & ignorantia quae in verbis Prophetae sonuerunt, referatur ad eos, in quorum persona loquutus est. Porro si quis dicat, non oportere prophetam a peccatis venialibus excusari, & ideo licet agnouerat deum esse iustissimum, ac eius iudicia esse iusta, non dubitauit in generali. Tamen ex interno cordis sui dolore rationem aliquo modo obfuscante, & impatiencia quadam orta ex populi Iudaeorum grauissima oppressione temere sit loquutus, sicut & Ionas propheta fugit a facie domini. Et non obstante quod dominus dixit, Nunquid bene irasceris tu? Respondit, Bene irasceris usque ad mortem. Iob etiam proficitur, Inspienter loquutus sum, & quae ultra modum excederent scientiam meam: idcirco ipse me reprehendo, & ago poenitentiam in fauilla & cinere. Si inquam quis dicat temere esse sanctum Abacuc in hac parte loquutum ex vehementi dolore, rectum rationis iudicium in particularibus aequaliter impediente, atque ob id veniam postulare, responsionis huius vigorem studiosis committo. At ergo beatus Propheta.

EXPOSITIO literalis cantici, Domine audiui auditionem tuam & timui. Feria sexta in laudibus.

DOMINE audiui] interiori auditu, te intus in anima per angelum loquentem. Quemadmodum Zach. Angelus, inquit, loquebatur in me. Vel certe etiam exteriori auditu per angelum. Certum est nanque angelum dei visibiliter apparuisse, sensibilibusque foras loquutum fuisse huic Prophetae, quando in Babylonem tulit eundem. Quemadmodum Daniel scribit. Vnde & ea quae nunc scribit, extrinsecus forte audiuit. AVDI TONEM tuam, id est, res auditu perceptas, videlicet deiectionem & poenam regis Babylonis ac populi eius, [et timui] te, considerando rigorem tuae iustitiae, & quam horrendum sit incidere in manu dei uiuentis. Denique Esaias quid sibi contigerat, cum Babyloniortu afflictiones sibi deus praestendisset, pandit. Propterea repleti sunt lumbi mei dolore. Corruui cum audire coturbatus sum, cum viderem, emarcuit cor meum. (2) DOMINE opus tuum, iest praeducta puniitio Chaldaeorum: quoniam tua virtute potius quam humana potestate peracta est in medio annorum, id est, in virili aetate ipsius Baltasar regis Babylonis [vivi] ca illud, id est, ad effectum perduc praefata Chaldaeorum seu Babyloniortu deiectionem. Baltasar quippe fuit filius filij Nabuchodonosor regis Babylonis, cuius Baltasar tempore Medi ac Persae demoliti sunt Babylonem. Et quonia aetas virilis est medium vitae humanae, ipse Baltasar qui in virili aetate occisus est iuuenis, in medio annorum fertur occisus: iuxta quem modum loquitur Ezechias, Ego dixi, in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, id est, ad limbum patrum descendam. Auditis enim sermonibus Esaias, putauit se in virili aetate ac iuuentute mox moriturum. Vel sic, & fructuosius, Domine opus tuum est quod supra dixisti, Apparebit in finem, & non mentietur, si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & c. id est, in carnatio & missio Christi in mundum est o deus pater, vel deus trinitas, opus tuum praecipuum. in medio annorum, id est, in plenitudine temporum, seu tempore gratiae, quod inter annum irae & annum gloriae medium est, viuifica illud, Christum actualiter mittendo in mundum ad liberandum genus huma-

num. Consequenter Propheta ostendit se certificatum a deo de impletione & verificatione eorum que iam postulavit. (3) IN medio annorum de quibus iam dictum est, NOTVM facies, id est, opere demonstrabis vera esse que dixi, videlicet Chaldeorum punitionem, seu Christi aduentum, [CVM iratus fueris] generi humano propter originale peccatum, ianuam glorie clausam tenendo, & nullum sanctorum ad regnum celorum admittendo. [MISERICORDIAE recordaberis] vniuersum tuum ad hominum redemptionem & pater pijsime destinando, sicut Apostolus ait, Cum venit plenitudo temporis, misit deus filium suum in mundum. Itemque Iohannes, In hoc apparuit charitas dei, quoniam vniuersum filium suum misit in mundum. Vel sic, cum iratus fueris, misericordie recordaberis, id est, postquam Chaldeos iuste deieceris, populum Iudeorum clementer de captiuitate Babylonica liberabis per Cyrum regem Persarum, prout Esaias praedixit: & tempore Esdrae impletum describitur. Potest quoque ita exponi, Cum iratus fueris vel Chaldeis, vel generi humano, misericordiae recordaberis, citra condignam puniendum, & iuste vltioni misericordem relaxationem miscendo: quemadmodum ait Psalmista, Vniuersae vię domini misericordia & veritas, ideo idem ait Psalmista, Aut obliuiscetur misereri deus, aut continebit in ira sua misericordias suas? Absit autem ut hec intelligatur ita, quasi tandem finienda sint supplicia damnatorum, ut opinati sunt quidam. Denique nec ita intelligenda sunt haec, quasi in deum cadat ira, siue obliuio, vel recordatio proprie dicta secundum veritatem: sed per similitudinem quandam, quantum ad operationem extrinsecam. Ut iratus dicatur quando ad modum irati rigore se ulciscitur: & obliuisci, dum misereri vel suffragari desistit. Recordari quoque, dum quasi de nouo quid operatur. Sic quidem ait Psal. Viquequo domine obliuisceris me in fine? Et, Exurge, quare obdormis domine? (4) DEVS ab austro venit. Hoc ita exponit sanctus Hieronymus, A meridie a claro lumine, a filijs lucis venit deus, ad quem sponsa in Cantic. ait, Vbi pascis, vbi cubas in meridie? Deus etenim semper in meridie est, puta in claritate patrię, & lumine glorie, & inde venire asseritur, non quod localiter moueatur, sed quod agnitio eius inde descendat ad nos: secundum quod ait Psal. Inclina celos tuos & descende. [Et sanctus de monte Pharam,] id est, Christus sanctus sanctorum venit in hunc mundum de sublimi folio patrię aeterni. Pharam nepe interpretatur os videntis. Est autem os quoddam intellectuale internum, quo verbum mentale profertur, de quo loquitur Esaias, Os domini non interrogasti. Et rursus, Egredietur de ore meo iustitiae verbum. Patet ergo, aeternus est mons Phara, id est, altissima mens omnia cernens, & omnem visionem frontaliter causans: de quo filius prodit. Iuxta illud, Ego ex ore altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturam. Quidam vel literaliter vel grossius ita exponunt, Deus ab austro venit, id est, quemadmodum deus venit a plaga australi, quando perduxit filios Israel ad terram promissionis ab Aegypto, quae est ad austrum, quo ad Iudaeam, sic venit cum Medis ac Persis ad redimendum eos de captiuitate Babylonica, & sanctus de monte Pharam, id est, sicut deduxit filios Israel per locum illum deserti, ita reducet eos de Babylone. Sed hac expositione gratiosior mihi apparet, quam Hieronymus asserit se a quodam audisse Hebraeo, qui dixit quod Bethleem in quo natus est Christus deus, sit sita ad austrum. Ideo in eo quod ait Propheta, deus ab austro venit, designatur quod in Bethleem nasceretur, & inde confurgeret Christus & sanctus de monte Pharam, id est, saluator qui legem dedit in more Sinai, iuxta quem Pharam est locus vicinus. Ipse est deus ab austro adueniens. Huic versiculo addit Hieronymus aduerbium [SEMPER], quod (ut ait) etiam in Hebraeo habetur, quo designatur quod Saluator in vniuersis beneficijs suis, praeteritis, presentibus, & futuris sit vnus auctor, id est, largitor: de quo protestatur Apostolus, Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. Postremo istum Hebraeum de quo expositionem hanc suscepit Hieronymus, puto ad fidem fuisse conuersum, Iudaei namque in Iudaismo manentes non dicunt Messiam futurum verum deum, sed hominem purum. (5) OPERVM ceteros gloria eius id est, diuina maiestas (quae verum immensa est) omnes orbes caelestes, & beatos caeli empyrei eius, tegit, ambit, circumdat, imo implet ac penetrat: nec tamen includitur, neque finitur. Hinc increata sapientia contestatur, Gyrum caeli circumuiui sola, & profundum abyssi penetraui. Vel dicitur gloria dei, id est, clara eius notitia, gloriosus effectus, seu cognitio excellentiae eius operire caelos, id est, beatos, & eos quoque quorum conuersatio est in caelis. Quoniam lumen glorie, splendor gratiae, claritas sapientiae, exuberanter super eos descendit, & spiritaliter regit eos ac implet. Iuxta illud in libro Iob, Nunquid est numerus militum eius, & super quem non surgit lumen ipsius? Iuxta hunc sensum in libr. Sap. scriptum est, Dextera sua teget eos. [Et laudis eius plena est terra] id est, ecclesia militans per orbem terrae diffusa. Quemadmodum cantamus, A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. Et item, Domine dominus noster quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Hinc Esaias, Repleta, inquit, est terra scientia domini. Rursusque, A finibus terrae laudes audiuimus, gloriam iusti. Denique Esaias, Seraphim, ait, clamant, Sanctus, sanctus, sanctus, domine deus exercituum. Plena est omnis terra gloria eius. Vnde per Ieremiam dominus loquitur, Omnes cognoscet me a minimo eorum vsque ad maximum, scilicet tempore gratiae. (6) SPLENDOR eius, id est, vniuersus filius patri, qui (teste Apostolo) est splendor glorie, & figura substantiae patri. Est enim candor lucis aeternae, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis eius, [vnde lux erit,] id est, hominibus clare innotescet, & patri aequalis esse noscetur, ita quod erit in mente fidelium, sicut lux patris, seu pater a quo generatur. Quemadmodum de ipso ait Iohannes, Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem. Quod maxime factum constat per apostolorum praedicationem post Christi passionem. Vnde pro hac sua clarificatione Christus passioni iam proximus deprecatus est dicens, Clarifica me tu pater apud te metipsum claritate, quam habui antequam mundus fieret. [CORNUA in manibus eius.] Secundum Hieronymum per cornua intelliguntur regna: sicut in Daniele decem cornua decem

regna vocantur. Et primo Regum quo dicitur, Exaltabit cornu Christi sui. Per cornu designatur regia dignitas Saluatoris. Est itaque sensus, quod in potestate & manu Christi sunt omnia regna. Ipse enim est rex regum & dominus dominantium, cui data est omnis potestas in caelo & in terra. De quo apud Danielē legitur, Aspicebā in visione noctis, & ecce in nubibus caeli, quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & dedit ei potestatem, honorem & regnum: & omnes populi, tribus & lingua seruiunt ei. Possunt quoque per cornua intelligi capita clauorum Christi manibus infixorum, vel crucis extrema. Et quauis manus Christi erant potius in cornibus crucis quam everso, nihilominus dicitur nunc cornua in manibus eius, ad insinuandum quod crux fuit in manu seu potestate Christi, qui ait, Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam. Oblatus est enim, quia voluit: nec dubium quin Christus rex Israel dei electus poterat de cruce descendere, quando perditionis filij id pro signo quaerebant. (7) LIBI abscondita est fortitudo eius, quia in passione latuit omnipotentia Saluatoris, quemadmodum Esaias praedixit, Vidimus eum & non erat aspectus, & quasi absconditus vultus eius & despectus. Et item, Inglorius erit in ter viros aspectus eius, propter quod ait Christus in Psalmo, Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. [ANTE faciem eius ibit mors,] id est, a facie Christi mors fugiet. Christus enim mortem expulit, & occidit, sicut ait Apostolus, Absorpta est mors in victoria. Et per Osee Saluator ait, De morte redimam eos. Ero mors tua o mors. Siquidem Christus sua morte immortalitatem nobis perfectam promeruit, quam in resurrectione futura adipiscemur, atque a morte peccati nos liberauit. Hinc in Esaiā asseritur, Precipitabit dominus mortem in sempiternum. Vnde in Euangelio Christus loquitur, Qui credit in me, mortem non gustabit in aeternum. (8) EGREDIETUR diabolus ante pedes eius. Secundum Hieronymum sensus est, quod Christo de aquis baptismatis exeunti, atque desertum intranti, mox occurrit diabolus tentans eum, prout apud Mattheum recollitur, Ductus est Iesus in desertum, ut teteretur a diabolo. Hieronymus quoque affirmat hoc loco, quod coluber antiquus quadraginta diebus tetauit Iesum in solitudine. Vel sensus est, quod per Christi aduentum, praedicationem & occisionem victus atque fugatus est satanas, ut in Euangelio ait Saluator, Nunc princeps huius mundi eijcitur foras. In hoc quippe apparuit filius dei, vt dissoluat opera diaboli. Denique in Euangelij copiose narratur quemadmodum ab obsessis fugauerit Christus daemonia, ita vt eo iam appropinquare timore diffugeret: iuxta illud, Exhibat daemonia multa clamantia & dicentia, quia tu es filius dei. Et item, Iesu filij dei summi, quid venisti ante tempus torquere nos? [SITIT] ipse dominus, id est, in folio suae maiestatis quiescit. [ET mensus est terram,] quemadmodum ad sanctum Iob testatur, Quis posuit mensuras terrae, aut quis tetendit super eam lineam? Et Esai. ait, Altitudinem caeli, & latitudinem terrae, & profundum abyssi, quis dimensus est? Ipse equidem in numero, potest, & mensura constituit vniuersa. Vel mensus est terram, mittendo angelos per omnem orbem terrarum, secundum illud Zachariae, Isti sunt quos misit dominus vt perambulent terram. Nam diabolus profertur ad dominum, Circumuiui terram & perambulauit eam. Vel mensus est terram, id est, habitantes in terra, omnium personas, qualitates, gesta & merita considerando: iuxta illud, Oculi domini multo lucidiores super solem circumspicientes omnes vias hominum. Mensus est etiam homines, numerum eorum in seipso aeternaliter praedeterminando. (9) ASPERIT oculos aequitatis, et dissipauit gentes impios atque incredulos subuertendo, [ET contriti sunt montes seculi] id est, maiores elatoresque principes terrae. Fortioribus namque fortior instat cruciatus: & potentes potenter tormenta patientur, vt dicitur in libro Sapientiae. Hinc aliis scriptum est, Vbi sunt principes gentium, qui dominantur super bestias terrae, qui in aibus caeli ludunt? Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. (10) INCURVATI sunt colles mundi, id est, principes minores humiliati sunt, [AVT itineribus aeternitatis eius,] id est, ab operibus seu processibus diuinae iustitiae, seu dei aeterni, ab aeterno prauius & praordinationis. Itinera itaque dei possunt intelligi dispositiones rerum fiendarum in mente diuina, secundum illud quod increata sapientia loquitur, Dominus possedit me ab initio viarum suarum antequam quicquam faceret a principio. Vel ipsi processus operum diuinae sapientiae, pietatis vel aequitatis, de quibus Salomon fassus est, Via eius via pulchra. De hac motum colliumque iuxta depressionem scriptum est, Dominus deus exercituum cogitauit hoc vt deraheret superbiam omnis glorie, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terrae. Et alio loco, Incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Potest quoque exponi in bono, vt deus dicatur oculo suae clementiae gentes aspexisse, & dissoluisse corda eorum ad poenitentiam. Sicque contriti sunt montes non ipsis sed eorum elatione ac vitijs demolitis: iuxta quod scriptum est, Verte impios & non erunt, & incuruati sunt colles mundi, salubriter ad veram ac humilem pristinae animositatis depressionem. De huiusmodi optima incuruatione ait Baruch, Anima quae tristis est super magnitudine mali, & incedit curua, dat gloriam tibi domino. Quidam referunt praedicta specialiter ad Chaldeos a Persis & Medis diuina praedicatione subuersos. (11) PRO iniquitate vidi tentoria Aethiopiae, id est, iniquitatum suarum demeritis fiunt homines spiritaliter denigrati, atque daemonebus assimilati, imo & tabernacula daemoneum: sicut electi sunt domus & templum dei. [TRIBUS VENTRIBUS pelles terrae Madian] 70. transtulerunt, Pauebunt tabernacula terrae Madian. Vnde secundum Hieronymum eosdem debemus accipere tabernacula Aethiopiae & Madianitarum, qui pro suis peccatis turbantur timore horribili, cum se viderint condemnandos. Spiritaliter pelles Madian intelliguntur propriae voluntates, passionis animae & concupiscentiae carnis, quibus se tegunt, armant & induunt vitiosam, rebelles & inobedientes. Quidam exponunt ista ad literam, ita quod pro iniquitate destructionis templi Ierusalem tentoria Aethiopiae & Madian sint turbata, id est, a Persis & Medis debellata. Quoniam Aethiopes & Madianitae fuerunt (vt da-

1.Reg.2
Apoc.19
Mat.28
Dan.7
Iohā.10
Esai.53
Matt.27
Esai.33
Esai.32
Psal.21
1.Cor.15
Osee 13
Esa.25
Iohā.8
Matth. 4
Iohā. 12
1.Ioh.3
Luc.4
Mat.8
Iob 38
Esa.40
Sapi.11
Zach.1
Iob 1
Eccl.23
Sap.6
Baruc.1
Prou.8
Prou. 3
Esa. 23
Esaie 2
Prou.12
Baruc 1
1.Cor.3
Dan.5

cunt) cum rege Babylonis in destructione tēpli, & postea cum Babylonis interfecit: quod vnde p. E
 bare possit, ignoro. ¶ (12) (N V N Q V I D in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, aut in mari indignatio tua?) quali dicat, Tu deus iustissime non es inanimatis rebus iratus secundum se, sed in illis quædam opera facis, ad liberationē tuorum, & destructionem pravorum, sicut in mari rubro atque Iordane desiccatis, populū Israel redemisti, & in mari illo Aegyptios submersisti. Exo. 14 Iosue 3 Exod. 14
 ¶ (13) Q V I ascendis super equos tuos. Istud ad literam referri potest ad equitatus Persarum ac Medorum, qui deo auxiliante Chaldeos vicerunt. Propter quod dicitur deus eorum ascendisse equos: quoniam inspiravit eis, ut equos contra Chaldeos ascenderent. [E T quadrigæ tuæ,] id est, Persarum & Medorū curus sunt [S A L V A T I O,] id est, per curus & prælia horū liberati sunt filij Israel de Babylonica captivitate per Cyrum regem Persarum, ut scribitur in Esdra. ¶ (14) S V C I T A N S suscitabis arcum tuum, id est, Persis ac Medis dabis virtutem pugnandi ac sagittandi victorioso contra Chaldeos. Vnde 70. translulerunt, Intendens extēdes arcum tuum. Quæadmodum ergo in Ezech. gladium Nabuchodonosor regis appellat dominus gladiū suū, quia diuinæ iustitiæ extitit executor, Cū cœperit, inquit, gladius meus volare: ita nunc quadrigæ & curus Persarum & itē Medorū, dicuntur quadrigæ, currūq; dei. Itaque suscitabis arcus istorū, ut impleas [I V R A M E N T A tribubus quæ loquutus es,] id est, facies populo tribubus Iudæorū quæ eis per Moysen & prophetas p. missisti, videlicet quod quando in captivitate implorarent veraciter clemētiā tuam, eriperes eos, & ad terram promissionis eos reduceres. Hoc autē per Ieremiam dominus specialiter promisit Iudæis, quantū ad reditū a captivitate in Babylone. Hinc per Moysen & Nehe. cis loquutus est deus, Si reversi fueritis ad me in toto corde vestro, etiam si abducti fueritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & inducam vos in terrā quam dedi patribus vestris. In fine versiculi huius additur [S E M P E R,] quia a tempore Abraham cœpit ista promissio, & reiterata est sæpe, vel semper, tempore opportuno. Consequenter ad literam Propheta profequitur Chaldeorum deiectionem. ¶ (15) F L V V I O s cinde terræ. Per flumina & aquas frequēter intelliguntur reges & eorū exercitus, sicut testatur Esaias, Adducet dominus super Iudam aquas multas & fortes, regē Assyriorum & omnem gloriā eius. Est igitur sensus secundū Hieronymum, Reges & populū contra Iudæos pugnantes disperges o domine. Vel ut alij asserunt, intelligi potest de diuisione Euphratis fluij, quem Persæ ac Medi in plures lacus partiti sunt. Sicq; per alieum principale euacuātū ab aquis ingressi sunt Babylōnē. Quod quia deo inspirante fecerunt, deus fecisse describitur. [V I D E R V N T te,] id est, omnipotentiam atque rigorem diuinæ iustitiæ per experientiam agnouerunt, [E T doluerunt mōtes,] puta elati principes Babylonis, & ceteri qui populū tuū vastauerunt, quando a Persis & Medis occidebantur. Vnde in libro Iudicū habetur, Sic pereant inimici tui domine. Itemq; in Psalmo, Confundantur & pereant, & cognoscant, quia nomen tibi dominus. [G V R G E S aquarum transijt,] id est, impetus persequutionis persequentiū populū tuū (te operante) defecit. Vel sensus est quod inundatio aquarū Euphratis modo præfato cessauit. ¶ (16) D E D I T abyssus vocem suam, id est, aqua prænominata cum quodam fragore & sonitu locum suū reliquit: vel, dedit vocem suam materialiter & casualiter: quia ex eius diuisione sumpserunt alij materiam laudandi diuinam iustitiā, prout in Psalmo cantatur, Valles abundabunt frumento, clamabunt etenim, hymnum dicēt. Sic nāq; inanimata deum benedicere & laudare feruntur. Porro secundū Hieronymū est sensus, Abyssus dedit vocē suam, id est, inferi laudauerunt te. quod de sanctis in limbo detentis fortē intelligit. Vel quod de Chaldeorum damnatione lerati sunt dæmones, & quo ad hoc diuinam iustitiā approbauerunt. [A L T I T V D O manus suas leuauit,] id est, superni atq; angelici spiritus interioribus manibus de diuinæ iustitiæ executione plaudēdo deum glorificauerūt. Hinc in Apoc. de spirituali Babylonis destructione inducitur, Exultate cæli, id est, sancti apostoli & prophetæ, quoniam iudicauit deus iudiciū vestrum. Vel sensus est, quod deus altissimus qui est summa ac prima sublimitas, manus suas leuauit, id est, potestatem suam exercuit contra Chaldeos. ¶ (17) S O L & luna steterunt in habitaculo suo. Consuetudo scripturæ est, ut luminaria cæli, quæ in ministerium hominū condita sunt, obscurari & mœrere dicantur, dū hominibus aduersa magna contingunt, ut patet in Ezechiele, Iohel, alijq; prophetis. Cū verō prospera hominibus accidunt, fulgere & quasi reflorere feruntur. Quæadmodū ergo in deuastatione Iudæorum durissima a Chaldeis, sol & luna obscurata dicuntur per quandam metaphoram: iuxta illud Iohelis, Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendore suum: sic in liberatione eorum a captivitate Chaldaica sol & luna ad pristinū sunt reuerfa vigore, non q̄ in seipsis mutata sint quantum ad modū præfarum. Sic igitur loco præfati denūciata Iudæorū liberatione, sol & luna in habitaculo suo steterunt, id est, in gradu atque vigore, vel splendore cōsueti fuerunt. Hoc est, sic de eorū fulgore gauisi sunt Iudæi, ut olim tēpore prosperitatis ac pacis. ita q̄ stare non dicit hic cessationem a motu, sed existentiam stabilem, sicut cōmuniter dicimus, Ille stetit Romæ tot annis, vnde 70. translulerunt, Eleuatus est sol, quoad pristini vigoris receptionem, modo nunc explanato, & luna stetit in ordine suo, id est, in pristino gradu ac modo, [I N luce sagittarū tuarum ibunt,] id est, sol & luna solito cursu mouebūt, quo ad ipsos Iudæos: eorū vtilitatis suis motibus deseruicēdo, ut olim in luce sagittarū tuarū, id est, mediantibus splendidibus Persarum ac Medorum sagittis, quas cōtra Chaldeos miserunt, atq; per hoc populū Israel de illorū manibus redemerunt. Simili sensu subiungitur, [I N splendore fulgurātis haste tuæ,] id est, mediantibus fulgidis hastis Persarum, quorum sagittæ & haste dicuntur esse dei, prout equi & curus eorū dei esse dicuntur. Vel sensus est, quod Chaldaeī ibunt, id est, peribunt, & esse cessabunt virtute sagittarum atq; hastarū iam præfatarū. ¶ (18) I N fremitu, id est, in districtione tuæ iustitiæ, vel in ira & animositate Persarū [C O N C V L C A B I S terrā,]

Exo. 14 Iosue 3 Exod. 14
 1. Esd. 1
 Ezech. 32
 Esai. 8 Iere. 29 Deut. 30 Nehe. 1 Gen. 22
 Esai. 8
 Iudic. 5 Psal. 82
 Psal. 64
 Apo. 18
 Esai. 13 Ezech. 32 Iohel. 2 Ibidem

A id est, populū Chaldeorū, seu Babylonis regionem [I N furore,] id est, rigore tuæ iustitiæ [O B S T V P E F A C I E S gentes] Chaldeis auxiliantes. ¶ (19) E G R E S S V S es non locum mutando, quia incircumscriptibilis inuariabilisque consistis, sed tuam potentiam ostendendo, & aliquid de nouo manifeste operando [I N salutem populū tuū,] id est, ad saluandū Iudæos de captivitate sæpe præfata [I N salutē cum Christo tuo,] id est, cum Cyro rege Persarum (ut quidam exponunt) qui dicitur Christus dei, id est, in regem a deo electus: iuxta illud in Esaiā, Hæc dicit dominus Christo meo Cyro. Hieronymus autem exponit de domino nostro Iesu Christo, cum quo in hūc mundū per incarnationē veniente, venit & pater per gratiā suæ operationem multiplicem, sicut & filius loquitur, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eū veniemus, & mansione apud eum faciemus. Et rursus, Pater, inquit, in me manens ipse facit opera. Et, Pater non reliquit me solū. Venit ergo pater in salutē generis humani cum Christo suo domino saluatore, nam & opera summe trinitatis sunt indiuisa. Et filius, Omnia, ait, quæ facit pater, hæc & filius similiter facit. ¶ (20) P E R C V S S I T I caput de domo impij, id est, Balsasar regem Babylonis per Persas occidit, & de palatio suo eiecit. Vel caput istud intelligitur diabolus a Christo deiectus, seu Antichristus ab ipso dei ciendus, [D E N V D A S T I fundamentū vj,] ad collum, id est, abscondita & secreta capitis huius taliter confudit, reuelasti, & destruxisti. Machinationes enim diaboli Christi aperuit, ita ut dicat Apostolus, Non ignoram cogitationes diaboli. Et denuo, Alij datur discretio spiritui: Omnia quoque abscondita regis Balthasar Chaldei scrutati sunt. ¶ (21) M A L E D I X I S T I sceptris eius, id est, regnis & dominationibus regis Babylonis maledixisti, & [C A P I T I bellatorū eius,] id est, principum militiæ, [V E N I E N T I B V S vt turbo ad dispergendū me,] id est, qui copiose & impetuose venerūt ad destruendum populū Iudæorum. Non est autē necesse hæc omnia referre præcisē ad eosdē numero: quoniam sacra scriptura sæpe loquitur de diuersis quasi de eisdem, quia ad vnū populū pertinent: Rex autem Babylonis & eius principes militiæ, qui Ierusalem destruxerūt, fuerunt Nabuchodonosor & Nabufardan, qui nō fuerunt a Persis & Medis occisi. ¶ (22) E X V I T A T I O eorū, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito, id est, præfati princeps sic gloriati sunt populū Israel opprimendo, quæadmodum gloriatur crudelis egenum occulte dilaniās & affligēs, quoniam sine timore hoc fecerunt crudeliter, nec deum omnia inspicientem tanquam iudicem attenderunt. ¶ (23) V I A M F E C I S T I in mari equis tuis, id est, equis atque equitibus Persarum ac Medorum dedit iter per arenam Euphratis alueum, aqua eius hinc inde educa. Ideo subditur, [I N luto aquarum multarum,] Aqua enim educa, terra alui fuit aliquo modo lutosa. Euphratem autem nominat mare, more loquēdo Hebraico, quo quælibet grādus aquarū collectio dicitur mare, secundū illud, Congregationes aquarū appellauit deus maria. ¶ (24) A V D I V I] te domine per spiritum prophetiæ cōminationes tuas aduersus Chaldeos, [E T cōturbatus est venter meus,] id est, dolor seu timor animæ tantus fuit quod redundauit in corpus. Vel per ventrem intelligitur mens, quæ est vterus spiritalis, de quo Salomon ait, Fili accipe doctrinam, quæ tibi pulchra erit, cū in ventre tuo tenueris eā. De quo pater testatur ad filium, Ex vtero ante luciferum genui te. [A voce,] id est, ab auditu verborū tuorum [C O N T R E M V E R V N T labia mea] tantum formidauit rigorem tuæ iustitiæ. Quauis autem Abacuc de Chaldeorum deiectione gauisus sit secundum vnā considerationē, prout fuit occasio liberationis Iudæorum, tamē secundū alias considerationes expauit ac doluit, & ex amore nature eorum grauissimæ calamitati cōpassus est, sicut ex Esaiā ostensum est. Nam & Esaiā descripta Babylonis destructione inter cetera dicit, Elāquit cor meum, tenebræ stupefecerūt me. ¶ (25) I N G R E D I A T V R putredo in ossibus meis, & subter me scateat, id est, tribulatio & infirmitas, quantumque grauis me apprehendat, dūmodo tibi placuerit, & gratiæ tuæ subuentione supposita, qua patientiam largiaris. ¶ (26) V T requiescam in die tribulationis, id est, tempore destructionis Babylonis, quæ est, in spe liberationis repaussem, [V T ascēdam ad populū accinctum nostrum,] id est, Babylōnē destructa de licētia Cyri regis Persarum pergam a Chaldea in Iudæā simul cum populū Iudæorum in Iudæā reuertente armato, atq; ad præliū preparato: videlicet cum viris præfatis Esdra, Nehemia, Zorobabel, & Iesu filio Iosedech, qui propter insidias hostium erant ad pugnandū dispositi, ut patet in Esdra. Hæc dicit Abacuc non in sua, sed in Iudæorum persona. Ipse enim in captivitate prædicta non fuit, sed in Iudæa remansit, ut legitur apud Danielem. Cōsequēter Propheta causam assignat, cur in die tribulationis Babyloniorū tam vehemēter requiescere & consolari rogauerit. ¶ (27) F L O R E S enim non florebit, & non erit germen in vineis, id est, arbores fici & vites steriles erunt. ¶ (28) M E N T I E T V R opus oliuæ, id est, speratus oliuarum fructus prestolantes decipiet, & per modū mentientis se habebit, non oriendo, ut aliquando prætendebat, [E T arua non afferent cibum:] pro quo 70. translulerunt, Campi non facient escas. per quæ omnia insinuat sterilitas territorij Chaldeorū, cuius campos & arbores Persæ ac Medi vastabāt. Et aliqui asserunt quod sterilitas ista fuit plaga a deo inflata ante Persarū aduentum. Certum est autem quod talis sterilitas expugnationem vastitatemq; terræ soleat concomitari. ¶ (29) A B S C I N D E T V R de ouili pecus, id est, a stabulis Chaldeorum auferētur iumenta eorum: vel per hostes, vel alimētorum penurias. Ideo subditur, [E T non erit armentum,] id est, pecorum multitudo [I N præsepibus] in quibus cibos accipere solet. Sicq; Chaldeis adhuc manentibus, vel in terra illorum existēibus deerit carniū vsus. Postremō quoniam ex cōsideratione punitionis pravorū, solent electi cautiōres melioresq; fieri, atq; ad gratiarum actionē & laudem diuinam puocari, quemadmodum Salomō asseruit, Pestilente flagellato homo sapiens sapientior erit. Etenim felix quem faciunt aliena damna peritum. Propheta deum laudans, eiusque æquitati applaudens, subiungit, ¶ (30) E G O autem] illis

Esai. 45 Hierony. Iohā. 14 Ibidem Iohā. 8
 Dan. 5
 2. Cor. 2 1. Cor. 12
 Dan. 5
 4. Re. 25
 1. Mac. 3
 Gen. 1
 Prou. 22
 Psal. 109
 Esai. 21
 1. Esdr. 3 Nehe. 4 Dan. 14
 Prou. 19

Luc. 1. Reg. 2. sic pereuntibus, [I n domino gaudebo] in contemplatione & dilectione eius, & beneficiorū ac promissorū ipsius, in actibus quoque virtuosis ei placentibus, sicut & virgo Maria, Exultauit, inquit, spiritus meus in deo salutari meo. Et Anna primo libro Regū, Exultauit cor meū in domino, [E t exultabo,] id est, signa interioris lætitię exterius demonstrabo [in deo Iesu meo,] id est, saluatore meo. Vnde 70. translulerunt, Gaudebo super deo saluatore meo. Potest quoque nomen Iesu hoc loco sumi proprie ac cōmuniter. Intentio nanq; prophetę finalis ac principalis est, loqui vel de ipso saluatore filio dei, & eius quam nobis impendit salute, vel de Cyro rege & Iudeorum per eū liberatione, inquantū fuerunt figura Christi regis, & suę saluationis. [(31) D e v s dominus fortitudo mea] nō formalis, sed effectiua, id est, confortator meus, & totius roboris mei causā præcipua, cuius virtute liberatus est populus Israel de Babylone, de quo ait Psalm. Diligam te domine fortitudo mea. Qui & in Euang. testatur, Sine me nihil potestis facere. [E t ponet pedes meos quasi ceruorum,] id est, agilitatem bene agendī mihi præstabit, & populum Israel in terrā Iudęæ expedite reducet. Loquitur autem Propheta in persona populi sui. [(32) E t super excelsa mea,] id est, ad loca Iudęæ sublimia & montosa [D e d v c e t me victor] deus omnipotens. De quo Balaam contestatur, Dominus deus Israel cum eo est: & clangor victorię regis in illo est. De quo & loquitur Iephte, Quę dominus deus noster victor obtinuit, in nostram cedent partem. Ipse est rex ille omnipotens, cuius voluntati cedendum non præualere, sed nec resistere quispiam potest. Vel super excelsa mea, id est, ad virtutum præclarissima opera, siue ad pristinam dignitatem, honorem & gloriam, puta ad sacerdotium, sacrificia, templi reparationem, principatum ac potestatem, deducet me victor. Hęc enim post reditum de Babylone recuperauerunt Iudęi, vt patet in Esdra & libris Machabæorū, ac alijs locis. Vel ad regna cęlestia deducet me victor Christus, de quo in Apocalypsi legitur, Vicit leo de tribu Iuda. Sicq; verba ista accipi possunt in persona eorum quos Christus de limbo perduxit ad patriam. Sic ergo deducet me [I n psalmis canentem,] id est, ei gratias referentem, eumque laudantem, sicut in Ecclesiastico scribitur, Laudabit vsque ad mortem anima mea dominum, quoniam eruis sustinentes te domine, & liberas eos de omni angustia.

Elucidatio eiusdem Cantici, Domine audiui, tropologica seu moralis, & de expositio- ne exordij cantici huius secundum translationem 70. interpretum.

Q uoniam tractatus missalis officij in die Parasceues ex hoc cático sumptus est, secundum trāslationem Septuaginta, quę etiam translatio à trāslatione Hieronymi in hoc passu satis distat, cōgruit principiū cātici huius secundū illorum translationē pertranscundo exponere. Titul⁹ autē quem Septuaginta canticū huic præmittunt, hic est, Oratio Abacuc prophetę cum cático: quia in isto canticū agitur de aduentu Christi & saluatione, pro qua deū cum hymnis, psalmis, & canticis spiritualibus orare debemus. Itaque Septuaginta translulerunt, Domine audiui auditum tuū & timui, quod supra satis expositū est. Domine considerauit opera tua, id est, mirabilia tua iudicia, effectus tuę iustitię, ordinē creaturarum, gubernationem vniuersi, miracula quę à principio mundi fecisti, dona gratiarū, hominū dispositionem, & qualiter genus humanū liberare decreueris, & obstupui, vel expaui, id est, ad mentis excessum pductus sum, & præ admiratione defeci clamās cum diuino Apostolo, O altitudo diuitiarū sapientię & sciētię dei, quām incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius. Porro secundum Hieronymū quod Septuaginta dixerunt, considerauit & obstupui, in Hebræo non habetur. Verum secundū Augustinum, qui in libro de Ciuitate dei in pluribus locis valde cōmendat trāslationem Septuaginta, asserens eos prophetali spiritu transiisse, & ex diuino instinctu addidisse quę addiderūt, tenendū est quod ista & reliqua quę addiderunt, deo inspirante loquuti sunt. In medio duorum animalium cognosceris, vel innotesces, id est, inter duos populos, ex quibus collecta est sancta ecclesia, puta in medio conuersorum ex Iudaismo & Paganismo, de quibus loquitur Zacharias, Consiliū pacis erit inter duos illos. Et Apostolus, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnū. Quęadmodum enim duo parietes in lapide angulari concurrunt & copulātur, ita in Christo summo lapide angulari, duo populi isti facti sunt vnū mysticum corpus, vnumq; tēplum, de quo dicit Zacha. Ipse ædificabit tēplum domino. Vel duo animalia intelliguntur duo testamenta verē viuifica, gratiā vitam spirantia. Quidam per duo animalia intelligūt duos latrones, inter quos suspensus est Christus atq; innotuit, Centurione dicente, Verē filius dei erat iste, quando & omnis turba eorum qui aderant & videbant, quę tēpore passionis fiebant, percutientes pectora sua reuercebantur. Postremō non desunt qui per duo animalia intelligunt bouem & asinum, quos Ioseph fecit duxit in Bethleem, Christi natiuitate instante, inter quos infantulus Iesus in præsepio positus agnitus fuit à matre & Ioseph. Vel ab istis iumentis secundum similitudinē quādam: ad quod referunt illud Esaię, Cognouit bos possessorē suum, & asinus præsepē domini sui. Expositio autem eorum, qui per duo animalia intelligunt filium & spiritum sanctum, eo quod pater per filiū & spiritum sanctum agnoscat: qui etiam in Esaię per duo Seraphim filium & spiritū sanctum accipiūt, est suscepta, nec placet: præferam cum canticū istud specialiter de personā filij tractet. Cūm appropinquauerint anni: cognosceris, id est, tempore gratię, seu euangelię legis clari⁹ te agnoscent fideles, quia (vt ait Apostolus) vbi plenitudo venit temporis, misit deus filium suum. Et in 1. Iua Canon. refert Iohā. Scimus quoniam filius dei venit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus deum verum. Ante enim notus erat in Iudęa deus, sed adueniēte tempore gratię ad vnus veri dei cultum atq; notitiā totus conuersus est mundus. Cūm aduenit tempus præordinatum à deo, ostenderis, id est, fidelibus innotesces. Hoc est tempus incarnationis & conuersationis Christi in mundo, itemque euangelię prædi-

Rom. 11

Zach. 6

Ephē. 2

Zach. 2

Matt. 27

Luc. 23

Luc. 2

Esai. 1

Esai. 6

Gal. 4

1. Iohā. 5

Psal. 75

A cationis, de quo loquitur Paulus, Ecce nūc tēpus acceptabile, ecce nūc dies salutis. Et Baruch, Post hęc in terris visus est, & cū hominibus conuersatus est. Vnde & Christus ait ad patrē, Ego te clarificauī super terram, manifestauī nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Deus à Themā veniet, id est, ab Austro, secundum Hieronymum: quod iam satis expositum reor: & sanctus de monte vmbroso & condensō, id est, Christus sanctus sanctorū in mundum hunc venit de paradiso cęlesti ac summo, pleno viuīs, vberrimisq; arboribus, puta angelicis atq; supernis virtutibus: vel mōs iste vmbrosus est deus pater incomprehensibilis & perfectus, qui maiestate sua omnia tegit & operit, de cuius sinu filius descendit in mundum, non locum transmutans, sed naturam humanā assumens. Quidam dicūt, Deus à libano veniet, & redit in idem. Per Libanum nēpe, qui candidatio interpretatur splendidissimus ille paradysus, vel superpulcherrim⁹ deus pater, seu lux diuina inaccessibilis cōgrue designatur. Quod verō nunc dictum est, Cum aduenit tēpus, ostenderis, secundum Hieron. in Hebręo non ponitur, sed à 70. est additū. Quid ergo ex his pateat in canticū isto tam manifeste tractari, prophetarūq; esse de Christo ac eius mysterijs, præsertim secundum 70. translationem, certū est quodam in hac cātici explanatione nimis superficiales & literales consistere, qui omnia ista, & pene omnia quę sequūtur, ad literā referunt ad Babylonię destructionem. [Nunc ad moralitatē eundem est. Vnde quilibet contemplatiuus fidelis, diuinorum operum considerator industrius, dicere potest,

B Domine audiui, auribus mentis & corporis, auditionē tuam. i. sacrę scripturę sermones, & verba diuinitus reuelata, de quib⁹ loquitur Esaias, Domine quis credidit auditui nostro? & timui, filiali & casto timore, qui est fuga mali culpę ne deus offendatur. Sic timuit Psal. qui ait, A verbis tuis formidauit cor meū. Itaque cū reuerentia & timore audienda sunt verba dei. Vnde Iosia promittitur, Quia timuisti à facie verborum quę audiuisti, & perterritū est cor tuū, in pace colligeris. Et Ierem. Factus sum, inquit, velut vir ebrius à facie verborū sanctorū dei. Quis enim non timeat audire illud, De omni verbo otioso reddēt homines rationē? Et illud, Horrendū est incidere in manus dei viuētis. Et, Nescit homo an sit dignus amore an odio, sed omnia in futurū referuntur in certa. Illud etiā, Ite maledicti in ignem æternum. Ideo S. Iob proficitur, Considerans deum timore sollicitor. Alibi quoque dicit scriptura, Beatus homo qui semper est pauidus. Domine opus tuū est nostra redēptio, & omne bonū quod agimus. Non enim sumus sufficētes cogitare aliquid ex nobis, sed deus est qui operatur in nobis velle & perficere, in medio annorū, videlicet anno gratię ac euangelię legis, qui inter annum legis Mosaię, annūque glorię medi⁹ est: viuifica illud, animas nostras actualiter redimēdo, nosque in iuuentute nostra in bonis operibus inflammando, & omne quod agimus per charitatē infusam spiritualiter viuificando. In medio annorū, iam dicto, notum facies nostrę redēptionis vel iustificationis opus, dando gratiā magnam ac euidētē, ita vt electi tui inter ceteros quasi sidera verbo & exemplo resplendant, cum iratus fueris, tuos electos nunc castigando, atque pro suis peccatis multipliciter corripiendo, hostibusque tradendo, misericordię recordaberis peccata dimittēdo, gratiam refundendo, consolationem præstando, citra condignū vlciscendo, & cum tribulatione prouentum faciendo. Ideo cantamus in Psal. Nunquid in æternū irasceris nobis? Deus tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Et iterū, Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Hinc Hieremias testatur, Misericordię domini quia non sumus consumpti, quia non defecerūt miserationes eius. Deniq; scriptū est, Benedictū est nomē tuū deo patrū nostrorū: quoniā cū iratus fueris, misericordiā facies, & in tēpore tribulationis peccata dimittis his qui inuocāt te. Et rursum, Nō delectaris domine in perditionibus nostris: quia post tempestatem trāquillum facis, & post fletū exultationē infundis. Deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan. Deum semper precemur, vt iuxta sensum præhabituū ad nos venire, iugiterque nobiscū manere dignetur. Per Austrum quoque intelliguntur homines lumine gratię radiosi, & à deo sublimiter docti. De illis igitur venit deus ad alios, dum gratiā sibi cōcessam alijs cōmunicare cōsq; ad deum reducere enituntur. Operuit cęlos. i. contēplatiuos, quorū conuersatio est in cęlis, gloria eius, dicente in eorū persona Apostolo, Nos autem reuelata facie glorię domini speculantes: & laudis eius plena est terra, id est, actiui qui circa terrena versantur. Terra quoque, id est terreni, carnales & reprobi frequenter in ore pleni sunt laudibus dei: sed mēte & opere nō cessant inhonorare deū atq; offendere: de quibus dominus protestatur, Populus hic labijs me honorat, cor autē eorum longe est à me. Splendor eius, id est, fulgor gratię dei, vt lux erit, id est, clarus ac cādidas: sicut lumen solare, cui in multis assimilatur, tenebras mentis fugando, animam fecundando, torporem acidię auferendo, in tuma cordis ornādo. Insuper splendor gratię assimilatur lumi ni glorię, cuius est inchoatio quādā: cornua in manibus eius. Cornua ista possunt accipi in bono pro eleuatis & sanctis virtutibus animę, quę sunt in manibus Dei, quia in eius potestate est eas dare & cōseruare, auferre & consummare. Itemque in malo pro nostris superbis, ac ceteris quibus contra deum & proximum intumescimus vitijs: iuxta illud in libro beati Iob, Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? Quid tumet contra deum spiritus tuus? Istis comminatur sermo diuinus, Vt qui dicitis, nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Hęc quoque cornua sunt in manibus dei, qui superbos ad nutum deijcere potest: quemadmodum scriptum est, Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantiū in delictis suis. Ibi abscondita est fortitudo eius, quia in bonis cornibus electorum virtus diuina frequenter agit occulte. Sed & superborum deiectionem sæpe diuinitus differendo videtur deus quasi non attendere, aut non omnipotens esse. Ante faciem eius ibit mors, quia cum deus per gratię suę aspirationem intrauerit mentem, mors fugit peccati, tunc & diabolus egredietur. Christus enim fortem armatum, puta diabolum, alligauit, & vasa eius quotidie diripit, faciens

Esai. 53

Psal. 118

4. Re. 12.

Ierem. 23

Mat. 12

Heb. 10

Ecccl. 9

Matt. 25.

Iob 23

Prou. 28.

2. Cor. 3.

Philip. 2.

1. Cor. 10

Psal. 84

Psal. 129

Thren. 3.

Tobie 3

Ibidem.

Philip. 3

2. Cor. 3.

Esai. 29

Iob 15

Amos 6

Psal. 67

Lucę 11

1. Cor 3 eos templum spiritus sancti, qui erat vasa diaboli, stetit & mensus est terram. Christus in mundo hoc **E**
 cum discipulis viuens mensus est terram, in qua praedicarent apostoli, mittendo eos ad solos Iudeos.
Mar. 16 Porro post passionem & spiritus sancti missionem mensus est terram gentium, ad diuersas nationes
 mittendo apostolos. Asperit misericorditer, & contriti sunt montes seculi ab itineribus aeternitatis
 eius. Quia exemplis & documentis Saluatoris, quibus humilitatem praecipue commendauit, humi-
 liari sunt multi magnatum Christum humiliter imitati. Nūquid, in fluminibus iratus es domine? aut
 in fluminibus furor tuus? in scripseris crebro per flumina designantur peruersi ac turbulenti, eorum-
 que vitia instar fluminū redundantia. Sic enim habetur in psalmo, Eleuauerunt flumina fluctus suos.
Psal. 92 Et Ieremias regem atq; exercitū Chaldaeorū nomine fluuij exprimit. Isthis fluminibus irascitur do-
Ierem. 2 minus. Interdum autem per flumina designantur electi & docti, aqua sapientiae pleni, & gratia copio-
 si, qui fluentia doctrinae transfundunt in alios, & ritus salutaris scientiae rigant corda eorum. Tales e-
 nim dicuntur fontes in psalmo. Isthis non irascitur deus. Flumina quoque vocatur diuina charisma-
Psal. 67 tariuxta illud Euangelicum, Qui credit in me, flumina de vtre eius fluent aquae viuae. Et alibi, Flu-
Ioh. 7 minis impetus laetificat ciuitate dei, aut in mari indignatio tua id est, secularia vitia hominibus, ama-
Psal. 45 ritudine & fluctibus vitiorum repletis, iuste indignaris, de quibus legitur, Impij quasi mare feruens,
 quod quiescere non potest. Qui ascendes super equos tuos. i. animas sanctas, secundum Hieronymū,
Esa. 57 vel praedicatores nomen domini vndique circumferentes ac praedicantes: super quos deus ascendit
 per virtutis & gratiae suae effectum, & quadrigae suae sunt saluatio, id est, Euangelista, vel etiam ange-
 li sancti, deum in se recipientes, portantes, atque ad homines deferentes, de quibus cantatur in Psal-
Psal. 67 mo, Currus dei decē milibus multiplex milia latantiu, dominus in eis. De his equis & curribus do-
Esaie 66 minus loquitur apud Esaiam, Adducet omnes fratres vestros in equis & quadrigis, & lecticis, & mul-
 tis, & in carrucis ad montem sanctum meum Hierusalem. Per hos ergo currus operatur dominus a-
 liorum salutem, sicut ait Apostolus, Dei cooperatores sumus. Suscitans suscitabis arcum tuum. i. ver-
 bum tuum, seu sacram scripturam, cuius ignita eloquia te agente audientium penetrant corda & cha-
 ritatis vulnere fauciant, ita vt dicant, Charitate vulneratus sum. Et, Amore languo. Vnde & Chri-
Cant. 8 stus de seipso loquitur, Posuit me dominus quasi sagittā electā. Hunc arcum suscitauit deus, dum pra-
Cant. 2 dicatores & seruis suis electis infundit gratiā loquendi alijs fructuose ac feruide secundum quod
Esaie 49 orat Apostolus, Vt detur mihi sermo in apertione oris mei. Et in Esaiā legitur, Dominus dedit mihi
Ephc. 6 linguam eruditam, vt sciam sustentare eum qui lassus est verbo. Hoc autem o domine faciēdo, susci-
Esa. 50 tabis, iuramenta tribus quae loquutus es, id est, bona gratiae quae gentibus promissisti, eorū conuer-
 sionem per prophetas praenunciando donabis. Deinde hereditatem caelestem cōferes eis vt promissi-
 sti, Fluuios scindes terrae, id est, de ipsa ecclesia quosdam separabis, & mittes ad aliorum informatio-
 nem per omnes terminos terrae. Sic enim misit apostolos aliosque discipulos, praedicatores, doctores.
A. 13 Hinc in Actis legitur spiritus sanctus dixisse, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod
Esa. 50 assumpsi eos. Et per Esaiam dominus ait, Ponā in deserto, id est, gentilitate flumina. Et iterū, Omnes
Ibidem. sitientes, venite ad aquas. Isthis sunt fluuij boni, de quibus cātamus, In ecclesijs benedicite deo, domi-
Psal. 67 no de fontibus Israel. Viderunt te & doluerūt montes: hoc dupliciter accipi potest. Primo de super-
 bis atque potentibus seculi ad fidem conuersis: quia per fidem deum viderunt, atque de suis excessi-
 bus poenitentiam dignam fecerūt. Secundo de infidelibus ac tyrānis, qui mirabilia dei videntes do-
 luerūt de promulgatione fidei Christianae. Gurges aquarum transijt, id est, istorum persecutio con-
 tra fideles cessauit. Vel si est, cito finietur, videlicet, simul cum vita praesenti (quae breuis est) vel ante.
 Vel sensus est, quod documentorū riui, ad alios deuenerūt. Dedit abyssus vocē suam. i. corda quo-
 rundam instar pelagi inscrutabilia fide Christi recepta deū super eius misericordia laudauerunt: alti-
 tudo manus suas leuauit, quia & seculares principes ad fidem cōuersi manib⁹ in caeli eleuatis, deum
 precati sunt, sicut Ieremias hortatur, Leuemus corda nostra cū manibus in caelos ad dominū. Itemq;
Thren. 3 Apostolus, Volo, inquit, viros orare in omni loco leuantes puras manus. Porro seculares principes
1. Tim. 2 perfidi, manus suas contra ecclesiā extēderunt. Sol. i. Christus sol sapientiae atq; iustitiae, de quo im-
Sapie. 5 pij afferunt, Sol intelligentiae non est ortus nobis, & luna. i. virgo Christifera, vel ipsa ecclesia, stete-
 rūt in habitaculo suo. i. in ecclesiastica vnitāte, vel in ipso omniū rerū vltimo fine, in quo omnis san-
 ctorum requiescit intentio atque affectio, quasi in tabernaculo firmo, secundum quod Salomon di-
Prou. 18 cit, Turris fortissima nomē domini, ad ipsum currit iustus & exaltabitur. Vnde orat vir sanctus, Esto
Psal. 70 mihi in deū protectore & in locū munitū. Vel habitaculum istud est regnū caelorum, in quo stat eccle-
Mat. 6 sia militans per spem & cordis amorē. Vbi nanq; thesaurus, ibi & cor. Et non minus (vt dicitur) est
 anima vbi amat, q̄ vbi animat. Vel sol & luna sunt religiosi & seculares fideles in ecclesia militante,
 fide & opere concorditer permanētes. Secundum translationē Septuaginta ita habetur, Eleuatus est
 sol, scilicet Christus in sua ascensione, & luna stetit in ordine suo. i. ecclesia, praecipue primitiua, ordi-
 nate vixit & stabilis fuit secundum Christi doctrinam, consilia, & praepcepta, malens occidi q̄ ab ordi-
 dine equitatis recedere: in luce sagittarū tuarū. i. in veritate eloquiorū diuinorū vel praedicatorū fi-
Esa. 66 delium, de quibus iam dictū est. De quibus dominus apud Esaiam ait, Mittā ex eis qui saluati fuerint
 ad gētes in mare, in Aphricam, & Lydiam, tenētes sagittam in Italiam & Graciam, ad insulas lōge,
 & annuntiabunt gloriam meam gentibus, ibunt fideles de virtute in virtutem, de bono in melius, de
 via ad patriam in splendore fulgurātis hastae tuae. i. spiritualium armorū vel diuinarū cōminationū.
Psal. 83 Vnde Septuaginta translulerunt, In splendore coruscationis armorū tuorum. Propter quodhorta-
Ephc. 6 tur Apostolus. Induite armaturam dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. In fremitu, id est, di-
 strictissimo tuo iudicio conculcabis terram, damnando terrenos, praesertim in die nouissimo. Egres-

A sus es in salutem populi tui. Dominus enim fortitudo plebis suae. Et ipse dux noster est & propugna- **Psal. 27**
 tor: iuxta illud, In exercitu nostro deus dux est. Et in psalmo, Deduxisti me, quia factus es spes mea **2. Par. 13**
 in salutem cum Christo tuo, id est, quolibet Christiano electo, spiritualiter vncto. Percussisti caput, **Psal. 60**
 id est, principem prauum de domo impij, id est, de rege impiorum subditorum ipsius, prauando eum
 principatu, potestate seu vita: iuxta illud, Sedes ducum superborū destruxit deus, & sedere fecit mites **Eccl. 10**
 pro eis. Et illud, Dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit hu- **Luc. 1**
 miles. Ipse quippe transfert regna atque constituit, denudasti fundamentum vsque ad collum, id est, **Sap. 4**
 funditus destrues illos, secundum quod in libro Sapientiae legitur, Disrumper inflatos, & eos a funda-
 mentis suis commouebit, & vsque ad supremum defolabitur. Maledixisti sceptris eius, id est, regno & **Amos 9**
 potestati impiorum. Oculi enim domini super regnū peccans, vt conterat illud. Quibus per a-
 lium prophetam dicit, Ipsi regnauerunt & non ex me. Vel intelligendum est de aeris potestatibus & **Osce. 8**
 inuisibilibus hostibus, qui veniunt vt turbo ad dispergendum nos, secundum quod ait Apostolus, **Ephc. 6**
 Non est nobis colluctatio aduersos carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, con-
 tra spiritualia nequitiae in caelestibus. Exultatio eorum sicut eius qui deuorat pauperem in abscondi-
 to. Inuisibiles etenim hostes de animarum nostrarum ruina maxime gaudent: quemadmodum scri-
 ptum est, Qui tribulant me exultabunt si motus fuero: ideo orat vir sanctus, Neq; irrideant me ini- **Psal. 12**
 mici mei. Scriptum quoque est, Domine pater ne derelinquas me, & incidam in conspectu aduersa- **Psal. 24**
 riorum meorū, & gaudeat inimicus meus. Nonne ergo miserissimi sunt stulti ac caeci, qui daemnum **Eccl. 23**
 inspirationi consentiunt vitijs inherendo, qui aliud nihil nisi aeternam eorum damnationem ac ir-
 risionē exquirūt? Viam fecisti in mari equis tuis, id est, electis tuis, de quibus iam dictū est, Qui ascen-
 des super equos tuos. Isthis praeparat deus viam in hoc seculo nequam, dando eis gratiam ambulandi
 per arctam viam, quae ducit ad vitam. Haec via est diuinorum custodia mandatorum, & eorum quae
 iubet ecclesia: in luto aquarum multarum, id est, in carnali, mortali, immunda concupiscentiarum pi-
 scina, vel infra spurcitas vitiorum, ne in illis ambularent electi. Iustum enim deduxit dominus per
 vias rectas. Et Esaias, In manu (inquit) fortis erudiuit me dominus, ne irem in via populi. Sed (vt le- **Sapie. 10**
 gitur) via impiorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur & corruent in ea. Ideo gloriatur **Esa. 8**
 S. Dauid in domino, & ait, Eduxit me de lacu miseriae & de luto fecis. Audiuī & conturbatus est ven- **Iere. 23**
 ter meus. Hoc iam supra satis expositum est, etiam in principio huius cantici. Ingrediatur putredo in **Psal. 39**
 ossibus meis, & subter me scateat, id est, nūc oro a te pro peccatis meis paternaliter castigari, & Chri-
 sto pro me passo conformari: quemadmodum Ieremias deposcit, Corripe me domine, veruntamen **Iere. 10**
 non in furore tuo, vt requiescam, id est, a cunctis miserijs liberer in die tribulationis, id est, in hora
C mortis atque iudicij. Vt ascendam ad populum accinctum nostrum, id est, de peregrinatione pertin-
 gam ad patriam, ad triumphantem ecclesiam, ad milites illos victoriosissimos & beatos. Non enim **Rom. 8**
 sunt condignae passiones huius temporis ad gloriam illam futuram. Hoc precor, quoniam inter ho-
 mines viuere periculosum mihi est. Ficus enim non florebit, id est, ecclesia, quarum ad plurimos, sine
 virtutum decore manebit, etiam quidam qui ex naturali dispositione mites & dulces sunt, qui boni-
 tate suae indolis abutentes, vitijs implicantur, vanitatibusq; falluntur: & nō erit germē. i. fructus bo-
 norum operū in vineis. i. particularibus quibusdam ecclesijs. Mentietur opus oliuae. i. operatio eorum
 qui misericorditer videntur, nō erit vere meritoria, quia non ex charitate, sed vanitate procedēs. Hoc
 accidit multis: propter quod ait Saluator, Cū facis eleemosynā, nesciat sinistra tua quid faciat dexte-
 ra tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito. Vel, Mentietur opus oliuae, quoniam multi volunt alijs
 misereri atque succurrere, & proprijs nō miseretur, neque subueniunt animabus, quas quotidie vitijs
 vulnerare non cessant, nec poenitent, neque emendant. Ideo in Ecclesiastico dicitur, Miserere animae
 tuae placens deo. Et Christus, Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animā verō suae
 detrimentum patiat? Charitas ergo & pietas a seipsis incipiant, & sic deriuentur ad alios. Denique
 sicut in prophetis per ficum, vineam & oliuam designatur multoties synagoga, ita in nouo testamen-
D to per eadē significatur ecclesia. Vnde & ista de synagoga possunt intelligi, quae praesertim post Chri-
 sti aduentum cessauit florere, fructificare, coepitq; tūc cōtra Christum mentiri, blasphemare, & fal-
 lere. Nam & per ficum, cui Christus antea maledixit, ita q̄ aruit, figurabatur tūc synagoga infertilis.
 Abscindetur de ouili pecus. Ouille est ecclesia, de qua pecus absconditur, quādo per negligentia pro-
 priam vel pastoris subditus peccat atque damnatur. Vnde omni praelato praecipit Salomon in Pro-
 uerbis, Diligenter agnosce vultū pecoris tui, tuosque greges considera: & non erit armentū in pra-
 sepibus, id est, multitudo credentium Christi pascuis non vesctetur, spiritualia alimenta & ecclesiae sa-
 cramenta debite exquirendo: sed spiritualibus praeponeat temporalia atque carnalia, sicut (proh do-
 lor) iam videmus. His itaque sic percontando, cumq; in omnibus diligendo ac venerando: & ponet
 pedes meos quasi ceruorū. i. expeditos charitatis affect⁹, ac feruida sancti amoris desideria mihi pre-
 stabit, quibus non solum ambulem, sed insuper curram viam mandatorū celestiu, hostibusque salutis
 meae praeualeam. Hoc conuenit cuilibet idoneo pugnatōri ac militi Christi, qui cū Psalmita dicere
 potest deo, Qui perfecit pedes meos tanquā ceruorū. Ceterorū moralitas seu mysticus intellectus,
 euident est ex praedictis. In solo igitur domino sit amor, fortitudo, spes, & gaudium nostrum.

ORATIO ex cantico Abacuc.

Instrua domine menti nostrae maiestatem uerborum tuorum, anticipa nos misericordia tua priusquam zelus irae de-
 seniat, ut mirabilia tua iudicij, effectus tuae iustitiae, ordinem creaturarum, gubernationem uniuersi, miracula, quae a
 P ij

principio mundi fecisti, dona gratiarum, hominum dispositionem, filij tui dignationem, intermationem & passionem & considerantes atque amantes, & in deo Iesu nostro exultantes, propitiationem tuam cum peccatorum uenia & sempiterna gloria consequamur. Per eundem.

COMMENTARIUS IN CANTICVM MOSI.

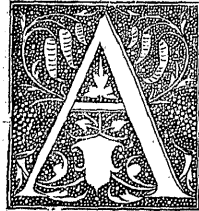
DEUTERON. XXXII. Cap.

ARGVMENTVM AVTHORIS.

Deut. 31. Excellentia, sententiositas ac profectus cantici huius innotescunt ex hoc, quod in libr. Deuteronomij disseruit dominus de cantico isto dicens, Nunc itaque scribite vobis canticum istud, & docete illud filios Israel, ut memoriter teneant, & ore decantent, & sit mihi canticum istud pro testimonio inter filios Israel. Cumque inuenerint eos mala multa, respondebit eis canticum istud pro testimonio quod nulla delebit obliuio ex ore seminis tui. Itaque S. Moses de rebus sublimibus locuturus, atque ad suam doctrinam attentos nos facere volens, ita exorsus est.

EXPOSITIO literalis cantici, Audite caeli quae loquor.

Deut. 31. Esai. 1. Iere. 2. Deut. 31.

V D I T E caeli quae loquor, audiat terra verba oris mei. Simili modo Esaias in exordio libri sermonum suorum ac visionum, Audite (inquit) caeli, & auribus percipe terra, quoniam dominus locutus est. Ieremias quoque, Obstupe scite, ait, caeli super hoc. Porro in lib. Deutero. Moses dixit, Inuocabo contra eos caeli & terrae: idcirco quod ait, Audite caeli quae loquor, & c. est inuocatio caeli & terrae in testimonium contra iniquos, hoc est, assumptio caeli & terrae in testes, seu ad testificandum quod vera sint ista, & quod Moses haec ipsa praenunciauerit populo sibi commisso, praenunciando, increpando, admonendo, instruendoque eos, sicque, sui adimplens officium, quod sibi imputari non valeat subuersio populi ac ruina. At verò apud Esaiam & Ierem. per caelos qui ibi & hic ad audiendum, testificandum, & obstupescendum inuitantur (secundum Hieronymum, Haymonem, Bedam & alios) intelliguntur habitatores caelorum, ciues caeli empyrei, & specialiter angeli sancti, qui in diuino iudicio testimonium pro bonis hominibus perhibebunt: imò & contra malos: iuxta quod scriptum est, Aduocabit caelum desursum, & terram discernere populum suum. Per terram verò genus humanum, & praesertim electi homines intelliguntur, qui coram deo se iuuant, & de cognitis sibi testantur, ac in iudicio iudicabunt cum Christo per afferentiam dignitatem, & approbationem diuinae sententiae. Insuper non penitus eadem ex causa Moses & prophetae in testimonium vocant ac sumunt caelum & terram, id est, angelos & homines. Angeli namque inuitantur ad hoc, non ut informetur, aut quia indigeant hominum verba audire, vel testari pro eis: homines verò ut instruantur, & quia necesse est eis verba prophetarum audire. Possunt quoque per caelum & terram, secundum Glossam historiamque, scholasticam, intelligi caelestia corpora & elementa. Glossa etenim ait, In principio cantici Moses maxima elementa in testimonium vocat, ut si homines mandata dei neglexerint, illorum testimonio conuincantur & puniantur conuicti. Et magister in historijs in persona Mosi loquitur, Quia in testimonium huius rei deest mihi, testatio hominum: aut inutile esset, quia mortales sunt, immortalia elementa in testimonium inuoco. Circa quae verba quaeritur primo, qualiter corporibus caelestibus & elementis competit testimonium exhibere, Secundo quomodo caelum dicatur elementum. Tertio quomodo caelum & terra dicantur immortalia elementa. Ad primum dicendum, quod caelum & terra dicuntur testimonium dare hominibus, sicut dicuntur deum benedicere ac laudare, non formaliter, sed occasionaliter ac materialiter. Nam sicut considerantibus ea, dant occasionem & materiam laudandi benedicendique deum: sic dant occasionem testificandi quam inuolabiliter vera sint verba creatoris eorum, & quam impie agant qui dei praecipis inobedientes existunt. Rursus per hoc testimonium perhibent veritati contra iniquos, quia sunt instrumenta diuinae iustitiae ad uiscendum peccata illorum. Quod faciendo, ostendunt quam vera sint dei verba, & quam iusta eius mandata, & quam enormia sint hominum scelera. Hinc scriptum est in libro Sapientiae, Armabit creaturam ad ultionem inimicorum, & pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Et rursus in eodem, Creatura tua tibi factori deseruiens, excandescit in tormentum aduersus iniustos, & lenior fit ad beneficiendum pro his qui in te confidunt. Sic demum dicuntur obstupescere super peruersitatis hominum, quoniam contemplantibus caelestia corpora ac elementa, innotescit infinita creatoris maiestas: ex qua consideratione mox oritur admiratio sapientiae, quod homines audent tanti principis violare praecipia. Hinc ait Hieronymus, Caelum videns dei praecipia calcari inhorrescit, & stuporem dissimulare non potest. Ad secundum dicendum, quod caelum dicitur elementum, nomen elementi improprie & extense sumendo, inquantum est simplex corpus & principium aliorum, cum quibus tamè compositionem non intrat. Ad tertium respondendum, quod caelum & terra dicuntur immortalia elementa, id est, incorruptibilia. Caelum quippe, quantum ad suam substantiam, corrumpi non potest: terra verò (sicut & cetera tria elementa) quantum ad partes suas possit corrumpi, quia habet contrarium: non tamen quoad se totam, iuxta illud Ecclesiastici, Generatio praeterit, & generatio aduenit, terra verò in aeternum stat. Verum (ut recitat Augustinus) quidam caelum & terram quasi animata ad audiendum prouocari putant, secundum illud in psalmo, Qui respicit terram, & facit eam tremere: cum hoc dei potestatis sit, non

Psal. 49

Petrus Com. hystor. lib. Deutero. cap. 18.

Sap. 5. Sapient. 16.

Iere. 2

Eccl. 1

Psal. 103

A corum intelligentiae. Amplius quidam pertransientes exponunt sic, Audite caeli quae loquor, & c. ac si dicat, sicut caelum & terra sunt stabiles res, sic sermones mei sunt firmi. Quae expositio alicuius apparentiae esset, si textus haberet, sicut, vel sint ut caelum sermones mei, & ut terra verba oris mei. Veruntamen expositio & comparatio ista videtur impropria, cum dicat Saluator, Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Praeterea cantici huius materia est excellentia & beneficentia dei, exhortatio & increpatio populi, ingratitude atque peruersitas eius, & magnorum introductio mysteriorum. Hinc Lyra scribit, Hoc loco describitur exhortatio plebis ad perseverandum in lege & diuinis praecipis. Sed contra hoc loquitur Rabbi Paulus, Canticum istud non est exhortatorium, sed mere propheticum, nec in ipso ponitur aliqua monitoria verba. Quod non censetur rite prolatum, cum exordium huius cantici sit exhortatorium magis quam prophetale, cum dicitur, Audite caeli quae loquor, audiat terra, & c. Et infra, Memeto dierum antiquorum. Nec est inconueniens eadem verba esse exhortatoria atque prophetica, ut cum dicitur apud Esaiam, Descende, sede in puluere filia Babylon. Et apud Zachariam, Exulta satis filia Sion, subila filia Hierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator. Iterum Rabbi Paulus ait, Ea quae hic praenunciuntur, tempore Esaiam ad executionem procedere inceperunt. Ad quod dico, quod statim tempore Iudicum ceperunt impleri quae in isto cantico praedicuntur de Iudaeorum plagatione propter eorum facinora. (2) CONCRVSCAT vt pluuia doctrina mea, id est, quae admodum pluuia augetur & crescit in terra ex nubium resolutione, sic mea doctrina in cordibus audientium augmentetur, & inualeat ex superna infusione. Vel sic, Concrvscat vt pluuia doctrina mea, hoc est, sicut pluuia terram foecundat, sic mea doctrina mentes audientium efficiat fructuosas, quatenus ex semine verbi caelestis procedant in fructus virtutum: iuxta id Esai. 52. Et apud Zachariam, Exulta satis filia Sion, subila filia Hierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator. Iterum Rabbi Paulus ait, Ea quae hic praenunciuntur, tempore Esaiam ad executionem procedere inceperunt. Ad quod dico, quod statim tempore Iudicum ceperunt impleri quae in isto cantico praedicuntur de Iudaeorum plagatione propter eorum facinora. (3) QVIA sicut imber super herbam, & quasi stillae super gramina, id est, sicut imber seu humor pluuialis diffunditur super herbas, & facit eas virere ac multiplicari, & sicut stillicia inluunt gramenibus decorem & vberitatem: sic verba mea audientium animas ornent, virtutibus bonisque actibus faciant eas florere. Et sicut pluuia velociter funditur, & longe ac late se spargit: sic praedicatio mea ab audientium cordibus celeriter accipiat, & de vno emanet in alium, & multis communicetur. Vnde & Apostolus ait, Sermo dei currat & fructificet sicut in vobis. Et Psalmista, Velociter currit sermo eius. (4) QVIA nomen domini inuocabo, id est, deum exorabo ut dignetur assistere: ideo confidenter opto & hortor verba mea sic recipi ac taliter fructificare, quia omnipotens deus per gratiam suam hoc potest conferre, & ut conferat oro. Consequenter in laudem dei deuote prorumpit, & volens populi peruersitatem ingratitudeque monstrare, bonitatem, maiestatem, ac magnificentiam dei praetangit. (5) DAT magnificenciam deo nostro. Magnificencia dicitur quasi magna rei seu magnorum effectuum efficiencia, id est, vis effectiua rerum sublimium. Itaque date magnificentiam deo nostro, id est, omnipotentiam omnisque clari effectus efficienciam vero deo ascribitur. Subest etenim ei cum voluerit posse, qui vocat ea quae non sunt tantquam sint, & omnia quaecumque voluit fecit in toto vniuerso, a quo omne datum optimum & donum perfectum est. Ideo omne bonum & quicquid praclarum est, attribuendum est ei. [D E I perfecta sunt opera.] Si perfecta sunt opera dei, cur & qualiter inuenitur imperfectio tanta in creaturis? Et respondendum, quod vnumquodque in sua specie, & quantum ad suum substantiale perfectum est, quia species rerum consistunt in indiuisibili, quia se habent ut numeri, in quibus quaecumque vnitate additio sine subtraetio variat speciem. Itaque vnumquodque habet quod ad suam specificam requiritur rationem, atque essentialem perfectionem. In accidentalibus autem oportet perficere. Rursus dei perfecta sunt opera, quia etsi vnumquodque secundum se sumptum videatur imperfectum, omnia tamen simul accepta sicut sunt valde bona, ita & valde praecleara atque perfecta, quia se inuicem iuuant, ornant, perficiunt, sicut in Genesi scriptum est, Vidit deus cuncta quae fecerat, & erat valde bona. Itaque, Perfecti sunt caeli & terra & omnis ornatus eorum. Nam & ipse pulcherrimus eorum ordo, grandis perfectio rerum est, & vniuersa venustas: quemadmodum in exercitu vnusquisque per se quandam habet imbecillitatem fortitudinemque minorem: sed omnes simul sunt valde fortes, atque ex mutua concordanti coordinatione praecipuum sortiuntur vigorem & mirum decorem. Hinc quoque secundum Philosophum totum vniuersum comparatur ad primum principium, sicut exercitus ad regem seu principem. Et Plato ait, quod mundus incomparabili pulchritudine decoratur. Et denuo, Optimum (inquit) ac perfectum opificis erat optima adducere, & opus perfectum producere. [E T omnes viae eius iudicia.] Viae dei quandoque vocantur perfectiones & attributa ipsius in seipso, per quas procedit in actum ad causandum in creaturis. Vnde fertur in psalmo, Vniuersae viae domini misericordia & veritas. Et rursus, Duo haec audiui, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia. Itemque: omnia in sapientia fecisti. Quod si quaeratur, cum perfectio dei sit ipsemet deus, pure simplex, & infinite perfectus, quomodo perfectio dei dicatur via, cum deus sit omnium vltimus finis, & via sit medium quoddam ad finem? Respondetur, quod secundum modum & ordinem nostrae apprehensionis inter deum agentem & eius effectum, potentia, sapientia, misericordia, iustitia & voluntas eius accipiuntur quasi formalia quaedam agendi principia, & ita sunt quasi medium inter deum & creaturam. Hinc de eo ait Boethius, Principium, vector, dux, semita, terminus idem.

Haec itaque increatae viae, quae realiter idem sunt, sicut & attributa perfectionesque dei, haec inquam viae sunt iudicia, id est, iudiciales seu discrete, quia in omnibus prudentissimè ac sapientissimè agunt.

Rab. pau.

Esai. 47

Zach. 6

Rab. pau.

Esai. 52

2. Thef. 3

Psal. 145

Sap. 12

Rom. 14

Psal. 134

Iacob. 1

Gen. 1

Gen. 2

Psal. 24

Psal. 61

Psal. 103

Boethius

Præterea viæ dei sunt eius præcepta, consilia, documenta, quæ omnia sunt iudicia censura discretio-
 nis ornata. Iudicium nanque frequenter pro discretione accipitur. Vnde in primo suo aduentu
 dixit Saluator, Nunc iudicium est mundi. Iterum viæ dei sunt operationes ac gesta, leges ac iura ipsius,
 quæ omnia iusta sunt & discreti iuxta id psalmi, iustus dominus in omnibus vijs suis. Vnde in Apo-
 calypsi dicitur, Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotens, iustæ & veræ sunt viæ
 tuæ rex sanctorum. Et rursus, Etiam domine deus omnipotens iustæ & veræ iudicia. Præterea quæri
 potest quomodo omnes viæ dei sint iustæ, & iustus dominus in omnibus vijs atq; iudicijs suis, cum
 dictum sit, Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, imò cum scriptum sit in Canonica Iacobi,
 Superexaltat autem misericordia iudicium. Atque in libro psalmodum, Miserationes eius super om-
 nia opera eius. Dicendum quòd deus in vita præsentis tanquam in itinere & exilio specialiter exhi-
 bet misericordiam; in iudicio verò tam particulari quàm generali specialiter suam monstrabit iusti-
 tiam. Cum verò omnes viæ dei dicantur iustæ, & iustus dominus in cunctis operibus suis, iustitia su-
 mitur extense, pro condecencia quadam, qua decet deum sic agere sicut agit. Nam ipse tam bonus,
 pius, amoroſus ac liberalis consiliat, vt deceat eum etiam indignis, ingratis ac impijs misereri & bo-
 na pro malis largiri. ¶ (5) **D E V S FIDELIS,** quia verax in verbis, & pmissa integre implens, fons totius
 fidelitatis & fidei author, & omnia opa eius in fide, De quo Psalmista, Fidelis dominus in omnibus
 vijs suis, [E T ABSQUE VLLA INIQUITATE,] cum ipse sit bonitas pura & primum ens, mensura, causa, ac re-
 gula totius virtutis, sanctitatis ac æquitatis. Vnde in libro Sapientiæ legitur, Cum sis iustus, omnia iu-
 ste disponis, Virtus enim tua iustitiæ initium est. In lib. Iob quoque, Absit a deo impietas, & ab om-
 nipotente iniquitas. Ideo in euangelio ait, An non licet mihi quod volo facere? quasi dicat vtique,
 Siquidem eo ipso quo placet deo quid bonum & iustum est. [I V S T V S & RECTVS.] Forte quis infert
 quæter deserit iustos, permittens eos cadere ac perire, & allicit sibi iniustos? Cur sæpe cõuertit pe-
 iores & deserit meliores? Cur vnum sic præuenit magis quàm alium? in tantum vt protestetur, Mife-
 rebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Denique iustus est qui vnicuique reddit
 quod ei debetur. Deus verò nulli est debitor. Et respondendum quòd deo competit non commuta-
 tiua, sed distributiua iustitia, quia vnicuique dat quod meretur, & vnicuique influit gratiæ dona se-
 cundum quod se disponit. Dat etiam vnicuique secundum propriam virtutem, capacitatem seu di-
 gnitatem, nec personarum acceptor est. Rursus deus dicitur iustus, quia in omnibus agit, vt eum de-
 cet, & prout eius sapiëntia dicitur. Hinc Anselmus loquitur deo, Cum punis malos iustum est, quia il-
 lorum meritis congruit: & dum parcis malis iustum est, quia bonitatem tuam decet. Quauis autem
 absolute loquendo ac proprie deus non sit hominibus debitor, tamen quodammodo debitor iustis
 est, in quantum bene agentibus remunerationem promissit, & cum id facere deceat, iuxta illud in lib.
 Iob, Opus hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet. Hinc Thomas in 1. parte, quæst. 21.
 differunt, Opus iustitiæ dei semper præsupponit opus misericordiæ, & in eo fundatur, quoniam quic-
 quid virtutis aut meriti, quicquid boni aut debiti reperitur in creaturis, ex diuina pietate originali-
 ter datum est, cuius dona sunt merita nostra. [P E C C A V E R V N T E I,] id est, ad irreuerentiã dei man-
 data eius transgrediendo, [N C N filij eius in sordibus,] id est, prauis filij Israel, qui peccando a deo pa-
 tre degenerauerunt, & ipsum inhonorando demeruerunt appellari filij eius. Vnde per Malachiam
 dominus loquitur, Filius honorat patrem suum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? Et quòd
 dictum est, in sordibus, potest referri ad verbum hoc, peccauerunt, quia in immunditijs, præsertim
 in idololatrijs suis dominum offenderunt. In scripturis autem tam idola, quàm cultus eorum sordes
 vocantur: Potest item referri ad id, non filij eius, quoniam immunditia vitiorum est ratio, ob quam
 non sunt filij dei, præsertim verò per infidelitatem seu incredulitatem merentur homines non esse,
 nec dici filij dei, cum Galat. dicat Apostolus, Omnes vos filij dei estis per fidem. Et apud Iohan. ha-
 betur, Quorquot autē receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Porro Septuaginta trans-
 tulerunt, peccauerunt non ei filij vituperabiles. Et hoc verum quantum ad hoc quòd peccando no-
 cuerunt sibi ipsis, non deo: iuxta quòd legitur in libro Iob, Si peccaueris, quid deo nocebis: & si iuste
 egeris, quid ei donabis? ¶ (6) **G E N E R A T I O P R A U A** in effectu [A T Q V E peruerfa] in effectu.
 Prava quoque in sensualitate, & peruerfa in superiore parte animæ. Prava per errorem ac perfidiam
 intellectu, peruerfa per infectionem affectus. [H A E C C I N E,] id est, an hæc? quasi dicat, merito ista
 non faceres. Hæc inquam [R E D D I S D O M I N O P O P U L E stulte & insipientes,] id est, tantas
 iniurias & offensas deo rependis pro beneficijs eius, & pro reuerentiã quæ ei propter propriam suam
 maiestatem ac honorabilitatem debetur, tu Israelitica gens stulta non cognoscendo te ipsam, nec bene
 vtendo rebus creatis, atque insipientes male sentiendo de creatore? ¶ (7) **N V N Q V I D N O N**
 ipse est pater tuus? Iam dictum est quòd impij non sint filij dei, sed magis diaboli, quibus ait Salua-
 tor, Vos ex patre diabolo estis. Quomodo ergo nunc dicitur eis, Nūquid non ipse est pater tuus?
 Et respondendum, quòd impij sunt filij dei iure creationis, non autem gratia adoptionis, impij ve-
 rò ad tempus, & tamen electi ad vitam gloriæ sunt filij dei per prædestinationem æternam. Itaque
 ipse est pater tuus [Q V I P O S S E D I T T E] per fidem & gratiam quãdiu ei seruisti. Vel possedit te,
 iure sui dominij vniuersalis, quoniam ipse est omnium dominus, etiam iniquorum de iure, & si
 non de facto: imò & de facto, quantum ad hoc quòd ei resistere nequeunt, & suam in eis dum vult
 voluntatem exercent. Vnde de Olla & Oliba per Ezechielem testatur, Et habui eas. Vel, posse-
 dit te, conseruando te in esse quãdiu subsistis, sine cuius sustententia nec ad momentum posses
 subsistere. [E T fecit & creauit te.] Fecit te, corpus formando: creauit, animã de nihilo producen-

do. Vel fecite, per causas secundas quantum ad corpus. Nam opus naturæ, & quicquid parentes
 ad procreandum efficiunt, atque cælestia corpora influunt, est principaliter opus dei. Quod S. Iob
 insinuans loquitur deo, Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me totum in circuitu. Nonne si-
 cut lac multasti me, & sicut casum me coagulasti? Et creauit te, quia non solum cõdidit animam, sed
 & in exordio mundi ipsam materiam. At verò in his verbis secundum Glossam est ordo præpos-
 tus. Primò enim deus creauit producendo vt esset, secundo fecit formando, tertio possedit dominan-
 do. Veruntamen corpus formatur antequam anima creetur. ¶ (8) **M E M E N T O** dierum antiquo-
 rum, id est, ea quæ ab exordio mundi contigerunt ad memoriam reuoca, præsertim qualiter ex anti-
 quis, id est, diu elapsis diebus deus misericordissime & gratiosissime egit cum sanctis patribus tuis A-
 braham, Isaac & Iacob: ex quibus cognoscere poteris quàm vere ipse sit pater, creator, formator, pos-
 sessorque tuus. Sic & Psalmographus ait, Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus
 operibus tuis. Et Esaias sanctus deo fatetur, Et nunc domine pater noster es tu, nos verò lutum: &
 fictor noster es tu, & opera manu tuarum omnes nos. [C O G I T A G E N E R A T I O N E S singu-
 las] quantum in scripturis redactæ sunt, aut aliunde tibi pateſcunt. Præsertim attende generationes
 descendentes de Abraham, Isaac, & Iacob, qualiter vnum filiorum Isaac & eius posteritatem, ma-
 gis quàm Ismaelem ac semen ipsius. Deinde qualiter vnum filiorum Isaac, scilicet ipsum Iacob ele-
 git, fratre eius relicto: & qualiter vniuersos filios Iacob elegerit, & posteritates eorum vsque in præ-
 sens præ cæteris gentibus sibi assumpserit in populum peculiarem: sicut in Deuteronomio dicitur, Pa-
 tribus tuis conglutinatus est dominus, & elegit eos, amauitque semen eorum post eos. Hæc memo-
 riter reuoluendo, scies quàm gratiose ac munificenter dominus egerit cum patribus tuis tecumque.
 ¶ (9) **I N T E R R O G A P A T R E M T V V M** & antecessores tuos fideles, eorū scripta & gesta in-
 uestigando, [E T ANNUNCIABIT TIBI] veritatem de his. Pater enim notam faciet filijs veri-
 tatem, & in antiquis est sapiëntia. Interroga quoque [M A I O R E S T V O S,] puta doctores legis, senio-
 res plebis, sacerdotes atque prelatos, [E T DICENT TIBI,] quàm pie & liberaliter dominus ege-
 rit cum primogenitoribus tuis, & tecum: quod etiam constat ex eo quòd subditur, ¶ (10) **Q V A N D O**
D I V I D E B A T A L T I S S I M V S G E N T E S, quãdo separabat filios Adam, quòd post diluuium
 in constructione turris Babylonice contigit. Nam vsque ad tẽpus illud posteri Noe erant quasi plebs
 vna, vel non multum ab inuicem diuisa habitatione atque dominio. Sed in p̄sa turris ædificatione lo-
 quelæ sunt multiplicatæ, & qui eisdem loquelæ effecti sunt, simul manserunt, & gens vna fuerunt.
 Veruntamen ante turris inceptiõnem diuisæ erant posteritates ac familiæ naræ ex tribus filijs Noe,
 quemadmodum in libr. Geneſeos scriptum est, quo inter cætera legitur, Hæc familiæ Noe iuxta popu-
 los & nationes suas, & ab his diuisæ sunt gentes in terra post diluuium: imò secundum Isidorum hi-
 storiamque Scholasticam, ante turris inchoationem, ex tribus filijs Noe fuerit naræ septuagintaque
 gentes siue familiæ, videlicet quindecim de Iaphet, triginta de Cham, vigintiſeptem de Sem. Atta-
 men Augustinus 16. de ciuitate dei, cõputat de Cham generationes trigintaunam, & per consequens
 in toto generationes septuaginta tres. Postea verò fatetur quòd verius numerarentur septuaginta duas
 duntaxat. In ipsa autem turris fabricatione, deus operantibus existentibusque ibidem, nouas indidit
 linguas. Quòd qualiter factum sit, difficile est intelligere ac docere: secundum quòd 16. de Ciuitate
 dei asserit Augustinus, Per linguas diuisæ sunt sicut placuit deo, qui hoc modis occultis nobisque in-
 comprehensibilibus fecit. Facta itaque idiomaticum plurificatione, diuisit altissimus septuaginta duas
 gentes illas per diuersa climata orbis, & separauit filios Adæ natos per Noe & filios eius abinuicem,
 loquela, habitatione, dominio: quemadmodum in Geneſi legitur, Inde disperſit eos dominus super fa-
 ciem cunctarum regionum. ¶ (11) **C O N S T I T V I T** terminos populorum iuxta numerum
 filiorum Israel. Hoc in Glossa interlineari exponitur sic, Tot constituit dominus singulas gentes,
 quot erant singulæ personæ in populo Israel, vel quot ingressæ sunt Aegyptum, id est, septuaginta.
 Vnde & alij dicunt, Termini populorum seu populi distincti sunt secundum septuaginta linguas,
 iuxta numerum filiorum Israel, qui intrauerunt Aegyptum cum Iacob, qui erant septuaginta: iuxta
 illud Geneſeos, Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt Aegyptum fuerunt septuaginta. Ar-
 que secundum hoc fuerunt septuaginta populi distincti secundum diuersas linguas. Itaque constituit
 terminos populorū, id est, præfata linguarū cõfusione ac multiplicatione distincti Gentes, & eas nu-
 merauit, earūque terminos seu habitationes: aut certã quotam posuit iuxta numerū filiorum Israel,
 qui cum Iacob introierunt Aegyptū. Verum huic expositioni aliqua obuiare videntur. Primum, quia
 (secundum August. 16. de ciuitate dei) ex tribus filijs Noe, septuaginta duas gentes ac totidem linguas
 per terras esse coeperunt. Et addit, Quæ gētes crescēdo etiam insulas impleuerunt, & auctus est nu-
 merus gentiū multo amplius quàm linguarū. Nam & in Aphrica nouimus barbaras multas natio-
 nes esse in vna lingua. Secundū, quoniam in Geneſi habetur, Cũstæ animæ quæ ingressæ sunt cū Iacob
 in Aegyptū, & egressæ de femore eius, fuerunt sexaginta sex. Tertium, quoniam septuaginta transtule-
 runt, Omnes animæ domus Iacob fuerunt septuaginta quinque. Quam translationem reprehēdi non
 posse, constat ex eo quòd legitur in Actis, vbi Lucas euangelista refert sic verba beati protomartyris
 Stephani, Mittens Ioseph, accersiuit patrem suum in animabus septuaginta quinque. Ad hæc posset
 quis dicere, quod scriptura non solet computare aut exprimere minutias numerorū aut temporū. Porro
 dum septuaginta animæ, seu personæ domus Iacob dicitur Aegyptū intrasse, cõputantur & Ioseph
 & filij eius. Nam Ioseph illic intrauit, & duo filij eius ibi nascēdo ingressi sunt terrā illam. Cõputa-
 tio demū Septuaginta interpretū intelligenda est secundum Hierony. per proleptim, i. anticipationem,
 ita quod numerant etiam quinque filios filiorum Ioseph. Præterea S. Gregorius antiqua vtens trãsla-

tionē, Statuit inquit numeros gentium iuxta numerū angelorum dei. Vbi scriptura videtur significare ministeria angelorum ordinata esse super singulas gentes vel homines, quibus homines regantur & defendantur. Superna enim ciuitas dei ex angelis & hominibus constat. Ad quam tanti concendant hominum, quanti illi remanserunt angelorum. Hæc Gregorius. Alij autem dixerunt quod tot homines saluabuntur, quot angeli corruerunt: quod Anselmus in libro, Cur deus homo, reprobatis. Homines quippe non sunt facti solum ad reparandum ruinam angelicam: quia est angeli nō peccassent, nihilominus homines facti essent, quantum forsitan in numero tanto. Fuerūt quoque quidam dicentes quod tot homines saluabuntur, quot angeli corruerunt: & vltra hoc, quot angeli stantes manserunt. Vel secundum alios, quot angeli erant in exordio conditi: sicque de isto non videtur certitudo haberi. Hinc Thomas in prima parte Summæ suæ quæstio 25. ait, Melius dicitur quod soli deo cognitus est numerus electorum in superna felicitate locandus. Postremo secundum magistrū in historijs, Hebræi sic legunt, Constituit dominus terminos populorū: sed terminos filiorum Israel constituit iuxta numerum: quasi dicatur, Israelē tanquam charum dominus numerauit: alios tanquam viles, numero non distinxit. ¶ (12) PARS autem domini populus eius, id est, electus & fidelis populus filij dei: quod pro tempore illo accipitur de populo Iudæorum, quem deus sibi assumptis ac dedicauit, cæteris ad idololatriam corruētibus. Ideo subditur, ¶ (13) A C O B funiculus hereditatis eius id est, Israelitica plebs orta ex Iacob fuit hereditaria portio dei, seu peculiaris & hereditarius populus eius quantum ad electos plebis illius: quoniam erant adoptiui filij dei. ¶ (14) I N V E N I T U M in terra deserta. ¶ Deus populum istum in solitudine visitauit & reperit, non a casu, sed ab idololatria Aegyptijs segregauit, vt eum in eremo sibi arctius ac familiarius applicaret per legis donationē, ac alijs modis. ¶ I N loco horrois & vastæ solitudinis. ¶ Quoniam eremus illa inter Aegyptū & Chanaan sita fuit solo aspectu terribilis atque prægrandis: in qua erat diptas & serpens flatu adurens. ¶ (15) C I R C V N D V X I T E V M, id est, populum Israel deus per varia deserti loca hinc inde duxit. ¶ E T docuit populum illum per Moysen & alios adiutores ipsius in regimine populi, & per inspirationes angelicas, per prospera quoque & aduersa, & per supernaturales effectus. ¶ E T custodiuit quasi pupillam oculi sui, id est, deus Israeliticum populum cum speciali diligentia custodiuit, direxit, protexit. Nam & nubes eis contra solis æstum obumbravit, ducatumque præbuit. Ab infidelium etiam impugnatione eripuit eos: sicque sicut pupilla oculi præ cæteris membris diligenter protegatur, sic populum illum præ alijs dominus specialiter gubernauit, & a diuersis præseruauit periculis. ¶ (16) S I C V T aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. ¶ Quemadmodum in glossa habetur, aquila videns pullos suos plumescere, verrit eos ad solis splendorem, & eos nutrit quos videt solem irrueriberata acie intueri: quos vero conspicit visum desistere, quasi degeneres deserit. Cumque pullos approbatos plumescere viderit, excitat eos ad volandum, alis suis eos percutiendo: lassos vero & deficientes, alis sustentat. ¶ (17) E X P A N D I T alas suas & assumpsit eos, atque portauit in humeris suis: quia dum cupit suos transferre pullos ad alium locum, accipit ipsos super humerum suum, & sic desert eisdem quasi non metuens a superiori parte periculum, tanquam omnibus aibus altius volans, sed a parte inferiori ne facula emittatur: cõtra quorum lesionem, exponit se ipsam pro suorum defensione pullos. itaque quam diligenter & amoroze se aquila habet ad suos pullos: tam diligenter & amoroze, imò multo amplius deus se habuit ad filios Israel, admonens eos ad spiritalem profectum, ad contemplationis volatum, & super ipsos nubem suam extendens: alis quoque suæ pietatis ac potestatis, suæ prouidentia & charitatis ipsos defendens, eos pie ac paterne portauit, sicut in libro Deuteronomio, Portauit te dominus deus tuus, sicut portare solet homo paruulum filium suum. ¶ (18) D O M I N V S solus dux eius fuit, id est, solus verus deus per angelum suum & nubem, atque per Moysen & Aaron eduxit populum Israel de Aegypto, & per eremum duxit. ¶ E T non erat cum eo deus alienus, id est, populus iste in via solitudinis alienos nō coluit deos, quantum quidam ad modicum tēpus venerati sint aureū vitulū. Hinc in lib. Num. Balaham dixit, Non est idoliū in Iacob, nec auguriū in Israel. dominus deus eius cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo est. Dominus deus eduxit eū de Aegypto. Sed his obiici potest quod per Amos loquitur deus, Nunquid hostiam & sacrificiū obtulisti mihi in deserto quadragesima annis domus Israel? Et portastis tabernaculum Moloch regi vestro, & imaginē idolorū vestrorū. Vnde in Actis sanctissimus martyrum primicerius Stephanus ait, Cõuertit autē deus & tradidit eos seruire militiæ cæli, sicut scriptū est in libro prophetarū, Nunquid hostias aut victimas obtulisti mihi in deserto? &c. Deniq; sanctus Hieronymus scribit super præallegatū Amos prophetā, Ex hoc discimus loco, omnes hostias & sacrificia quæ in deserto obtulit Israel, non deo obtulisse, sed Moloch regi suo. i. Lucifero seu stelle matutinae. Glossa quoque; ibidem ex verbis sancti Hieronymi ait, Ex quo tempore factū est caput vituli aurei in deserto, omnia quæ fecerūt aut obtulerunt filij Israel, non deo, sed idolis fecisse monstrantur. Quod si leguntur postea deo aliqua obtulisse, non voluntate sed metu offerebant pœnarum. Dominus autē non tam ea quæ offeruntur, quam offerentium intuetur ac suspicit voluntatem. Ad ista super Amos & super Actus apostolorum respondit: deo breuitati studens, illuc mitto lectorem. ¶ (19) C O N S T I T V I T eum super excelsum terram, id est, Israeliticam plebem deus collocauit in terra promissionis, quæ terra est pars Syriæ Palestinæ. Est autem terra illa montosa altiorque: Aegypto ac circumiacentibus regnis: imò vt tãgit glossa, aliqui ferunt ibi esse verticem terræ quasi vmbilicū. Nam & medium terræ ibi esse putatur. Cumque terra ad sphericam tendat rotunditatem, vt in tractatu de Sphæra docetur, apparet quod ibi sit vertex terræ. Veruntamen paradus terrestris altior perhibetur: vt comederet fructus agrorum, id est, terræ nascencia telluris illius vberrima. ¶ (20) V T sugeret mel de petra

Deut. 7
Exod. 13

Deut. 8

Exod. 13

Deut. 1

Exod. 19

Exod. 32

Num. 23

Amos 3

Act. 7

Amos 5

Exod. 32

Amos 5

Act. 7

A oleumque de saxo durissimo. ¶ Istud secundum Gregoriū ad literam stare non potest: quoniam populus ille nusquam legitur mel suxisse de petra, aut oleum de firma petra, vt habet translatio alia: & verum est quod (prout verba superficialitatenus sonant) nullum horū ad literā sit impletum. Nihilominus potest exponi ad literam, ita quod per verba hæc fertilitas terræ illius significatur, vt sit sensus, vt populus ille sugeret in terra promissionis mel de petra, id est, de locis saxeis & petrosus cauernis acciperet mella & ederet: quia in locis talibus atque in arboribus inibi fitis mellificat apes. Hinc primo Reg. 14 gum libro legitur, Ingressus est populus saltum, & apparuit fluens mel. Extenditque Ionathan summitatem virgæ, & intinxit in fauam mellis, & conuerit ad os suum. In libro quoque Iudicū scriptū est, Iudic. 14 Examē apum in ore leonis erat, & fauus mellis. Oleumque de saxo durissimo, id est, de locis atque arboribus oliuarum quæ inter saxæas terras ibi nascuntur. In vasculis quoque lapideis mel & oleum solent seruari & inde sumi: sicque de petra, id est, vase lapideo mel suxerunt, & oleum de saxo durissimo, id est, huiuscemodi vasculo solidissimo. Sumeret quoque ¶ (21) V T V R V M de armento, i. ex fructu & pinguedine lactis vaccarū pertinentium ad pecorum gregē, [E T lac de ouibus cū adipe agnorum & arietum filiorū Balan.] Filij namque & habitatores regionis Balan abundabant pecoribus, quia pascuales extitit regio illa, & intersecto Og rege, filij Israel acquisierunt oues, arietes, ac cætera terræ illius iumenta, sicut ex diuersis libri Numerorum capitulis innotescit. ¶ (22) E T hircos cum medulla tritici. ¶ Nam in terra illa abundabant hœdi & capræ ac tritici optimū, cuius medullam, id est, delicatam purgatissimamque farinam, filij Israel acceperunt. [E T sanguinē vug biberent meracissimū,] id est, defecatisimum seu mundissimum vinum ex botris pressum: quod sanguis vocatur per similitudinem quam habet cū sanguine, præsertim loquendo de rubeo vino. Vinum quoque sanguinē gignit bonū, & instar sanguinis calefacit. ¶ (23) I N C R A S S A T V S est dilectus & recalcitrauit. ¶ Hic Moses de futuro per modū præteriti propheretia certitudinē loquens, populi abusum ingratitude dinēque declarat. Incrassatus est dilectus & recalcitrauit, i. populus Israel à deo præ cæteris electus atque dilectus [altem quantum ad temporalia bona impletus est beneficijs dei & opibus in terra promissionis, & inobediens ac rebellis factus est deo. Terrena enim prosperitas, opulenta rerū, voluptas & honor fuit multis occasio pluriū vitiōrū, præsertim superbiæ & inobedienciæ.] [I N C R A S S A T V S] fertilitate terræ: [I M P I N G V A T V S] superfluitate alimentorū, [D I L A T A T V S] possessionibus ac sobole. ¶ (24) D E R E L I Q V I T deum factorem suum [per inobedienciā, præsertim per idololatriam. [E T recessit] per mentis auersionem ac infidelitatem] a deo salutari suo, i. in quo solo vera eius salus consistit: iuxta illud Hieremię, Vere in domino deo nostro salus Israel. ¶ (25) P R O V O C A V E R V N T eū in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiā cõcitantur. i. in idololatrijs & abominabilibus vitijs deum tam grauitur offenderūt, quod ipse inuariabilis deus omnia trāquillissime iudicās, per modū vehemētē irati se habuit, illos acerrime puniendo, cū ipse improuocabilis perseueret, sicut per Hieremiā fatetur, Nunquid me ad iracundiā prouocant? Nonne semetipsos in cõfusione vultus sui? ¶ (26) I M M O L A V E R V N T demonijs & nō deo. ¶ Hoc est quod ait Apost. Que imolant gentes demonijs immolant. Nam etsi militiæ cæli, aut hominibus mortuis quos putat cõsecratos in deos offerat hostias, demonibus offerūt eas, quibus id maxime placet, & instigant ad talia, atque per idola dant respōsa. [D I S quos ignorabant.] Putant utique; aliquid numinis seu diuinæ perfectionis diuino cultu condignum esse in diis, seu spiritibus respōsa præstantibus, cum tamen ita non sit, sed eo ipso quo exigunt sacrificia sibi offerri, probantur esse prauissimi ac diuini honoris sacrilege cupidi, in libro de fide & legibus Guilielmus Parisiensis, probat diffuse. ¶ (27) N O V I R E C E N T A T V S Q V E venerunt, id est, dii nouiter instituti. Gentiles enim frequenter deos novos instituerunt: eos videlicet qui magnam atque insolentem aliquid perpetraverunt, aut aliquid reipublicæ vtile reppererūt. Vnde vt legitur in Actis, cum Paulus viperam suæ manui appendentem excussisset in ignē, nec lederetur, Barbari dixerunt quod esset deus. Se cundo quoque Machab. libro filius Antiochi, Pater (inquit) nostro inter deos translato [Q V O S non coluerunt patres eorum.] Quod intelligi potest tam de bonis quàm de malis, ac perfidis idololatrantium patribus Iudæorum. Mali verò patres coluerunt aliquos deos: aliqui tamen patrum illorum non coluerunt omnes deos recentes, quos eorum posteri adorauerunt. ¶ (28) D E V M qui te genuit [ereando animam ac vim generatuiam, dando patri ac matri vt nasceris, hunc tu [D E R E L I Q V I S T I, & oblitus es domini creatoris tui,] quia opere ostendis idololatriæ quod dereliquisti deum, nec vis reminisci eius per poenitentiam & veram conuersionem. ¶ (29) V I D I T dominus [quia ait per Amos prophetam, Cognoui scelera vestra. Etenim oculi domini multo lucidiores super solem, circūspicientes omnes vias hominū.] [E T ad iracundiā] i. districteam vtiōnē [C O N C I T A T V S est] i. iuste processit, [Q V I A prouocauerunt eum] iuxta sensum inductum [E T I N I sui ac filia] i. impij vtriusque sexus, qui sunt filij dei ac filia ratione creationis, non ratione adoptionis, vt dictum est plenius. ¶ (30) E T ait, abscondam faciē meā ab eis, id est, gratiosam præsentiam, opem, cognitionē meam subtraham eis propter eorum demerita. Vnde & Cain dixit ad dominū, Eijcis me hodie a facie terræ, & a facie tua abscondam. Esaiæ quoque; 59. asseritur. Peccata vestra absconderunt faciem dei a vobis. [E T cõsiderabo nouissima eorum,] id est, quid finaliter eis eueniet aspiciam & alijs indicabo, & quando de carne exierint, eos mox iudicabo: propter quod in libro Prouerb. testatur, Subannabo cum vobis quod timebatis euenerit. Cum irruerit repentina calamitas. Cui Hierem. clamat, Domine cuius oculi aperti sunt super omnes vias Adam, vt reddas vnicuique secundum omnes vias suas. ¶ (31) G E N E R A T I O enim peruersa est, id est, ingrata & improba, [E T infideles filij] qui patri spirituum non obtemperant. ¶ (32) I P S I me prouocauerunt in eo qui non

1. Reg. 14

Iudic. 14

Num. 33

Hiere. 3.

Hiere. 4

1. Cor. 10

Act. 28.

2. Macr. 11

Amos 5

Eccle. 5.

Gene. 4

Hier. 25. erat deus, id est, in fallorum cultu deorum. [E t irritauerunt in vanitatibus suis, id est, idololatrijs & alijs actibus vitiosis, quæ non sunt referibiles ad vltimum finem, ac veram salutem, idcirco sunt vani & stulti sicut vana est medicina, quæ cõferre nõ potest sanitatẽ.] (32) E t ego prouocabo eos in eo qui non est populus, id est, tam superstitiosos viliusque hominibus eos subdam ad seruendum, quod vehementissime turbabuntur, qui homines ob suam irrationabilitatem indigni erũt populus nuncupari. [E t in gente stulta,] que scilicet idolorum porteta veneratur. [I R R I T A B O illos.] quia illarum seruuiti eos subijciam, sicq; pœna correspondebit culpæ. Quoniam sicut mihi per idololatriã & alia via prætererunt creaturas vilissimas, sic eis præficiam indignissimas nationes. Circa hæc Rabbi Paulus ait, qd Iudæi maxime recesserunt à deo in duobus, videlicet idola venerando & falsa superstitiosa que documenta fingendo, per quæ diuina infregerunt præcepta, quemadmodum apud Matt. eis dicit Saluator, Irritum fecistis mandatum dei propter traditionem vestram. Et pro his duobus duplicem eis prægnat dominus pœnam correspondentem. Quia pro eo quod deo vero relicto venerati sunt idola, protestatur quod eos relinquet; & gentiles qui erant non populus assumet sibi in populum. Pro secundo dicit eos irritados à gente stulta, videlicet à paganis. Hinc ait & glossa, Sicut irritauerũt me multitudinem fallorũ deorum colendo, & me reprobando: sic irritabo eos multitudinẽ gentium assumendo, & ipsos reprobando. Hanc scripturam allegat Apostolus secundum aliam translationem ad Romanos, dicens, Primus Moses dicit, Ego ad emulationem vos adducam in non gentem, in gẽtem insipientem, in iram vos mittam. (33) I G N I S successus est in furore meo, id est, diuine rigore iustitiæ meæ accenditur ignis in eos, quod à Chaldæis aliquantulum est impletum, qui templum & urbem Hierusalem cõbussèrunt. Deinde Romani sub Tito eadem & maiora ipsis Iudæis intulerũt supplicia. [E t ardebit vsque ad inferni nouissima]. i. de præfenti supplicio pertrahet eos in suis impietatibus perseverantes vsque ad tartaros. Quorundam etenim pœna nunc incipit, deinde in inferno æternaliter durat, quoniam temporali flagello non emendantur. De quibus apud Hierem. ait sermo diuinus, Indurauerunt facies suas supra petra, noluerunt reueri. Itemque, Percussisti eos & non doluerũt, reuerunt accipere disciplinam. Non tamen iudicat dominus bis in idipsum, quia vt ait Gregorius, Vnum supplicium est, quod temporaliter incipit, & in æternis supplicijs consummatur. (34) D E V O R A B I T Q V E terrã cum germine suo, & motium fundamenta cõburet. Hoc non videtur proprie posse intelligi de incendio Chaldæorum aut Romanorũ inflicto Iudæis, quo tẽpla eorum, vrbes & habitacula sunt incensa, nisi forte per modum hyperbolice loquutionis sumatur. Veruntamẽ hostes solent blada & fructus terræ incendere, aut alio modo destruere, sicque fundamenta. inferiores partes montium fructiferorum dicuntur comburi. i. incendio alterari. Hinc in Iohel habetur, Ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Præterea quidam exponunt illud de igne conflagrationis, qui præcedet finale iudiciũ, quo igne aer, aqua & terra purgabuntur, qui ignis, vniuersa terræ nascencia prorsus cõsumet, & vsq; ad completionẽ iudicij perdurabit, ac data sententiã inuoluet damnatos, atq; cum ipsis descendet in tartarũ. Vnde I. x. x. transtulerunt. Ignis exarsit ab ira mea, & ardebit vsque ad inferos, & deorsum. (35) C O N G R E G A B O super eos mala]. i. copiam tormentorum eis infligam. Hinc per Ezechielem dominus protestatur, quod quatuor iudicia sua pessima mittet in eos, id est, quatuor genera tormentorũ, videlicet gladium, famem, pestilentia & bestias terræ. [E t sagittas meas,] pœnas acutas, mortiferas [C O M P L E B O in eis.]. Ad literam quoq; Chaldæi emissarij erãt. (36) C O N S V M E N T V R fame. multi enim interierunt esurie, in obsidionibus Romanorũ, ac Chaldæorũ. [E t deuorabunt eos aues morũ amarissimo,] volucres enim præsertim rapaces comederunt occisorum cadauera. (37) D E N T B S bestiarũ immittam in eos, quæ vel corpora extincta lacerando edebant, aut etiam quos viuos inuenerunt, interimebãt. [C V M furore trahentium super terram,] i. cum furentibus reptilibus corpus suum per terrã trahentibus [A T Q V E serpentes,] id est, cum furiosis serpentibus. Porro vt super Genesim scripsi, multiplex est genus reptilium. Vnum quod trahit ac rapit se vi oris, vt aliqui vermes. Secundum quod trahit se vi costarũ, sicut serpentes. Tertium quod se rapit & trahit vi pennarũ, vt pisces. Quartum quod facit hoc vi anulorũ, vt animalia anulosa. Quinto extense loquedo cum cõta animalia vocantur reptilia, quæ & si pedes habeãt ac breuia crura, tamen mouendo se magnam corporis sui partem applicant terræ, vt stellio & lacerta. (38) F O R I S vastabit eos gladius]. i. extra domũ & in agris gladio hostiũ occidentur: iuxta illud in Hieremia, Si egressus fuero ad agros ecce occisi gladio. [E t intus pauor]. i. in domib; suis, ac vrbibus affligentur formidine propter imminẽtia mala [I V V E N E M simul ac virginem lastantẽ cũ homine] sene, ita quod tribulatio illa nulli parcat ætati. Quod qualiter in obsidione Chaldæorũ impletum sit in populo Iudæorũ, in Threnis Hieremiæ habetur. Qualiter autẽ sub Tito, Iosephus refert. Hinc scri ptum est in libro Ezechielis, Mittam sagittas pessimas in eos, & famem, & bestias pessimas. (39) E T dixi, vbi nam sunt? Quasi ipse dominus dicat, De terra sua eieci sunt, & pro magna parte extincti. [C V S S A R E faciam ex hominibus memoria eorum]. i. tot calamitatibus opprimetur, quod peribit eorum memoria quantũ ad laudem & bonam famã. Nempe vt Salomon loquitur, memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet. (40) S E D propter iram inimicorum distulsi]. i. ad remprimendũ impetũ iracundiæ aduersariorum, non statim permisit Iudæos iniquos vinciac perimi, [N E forte superbirent hostes eorũ]. i. aduersarij Iudæorũ. (41) E T dicerent ipsi hostes si statim præualerent [M A N V S nostra excelsa,] id est, propria potestate & adiutorio deorum nostrorũ sortiti sumus triumphum, [E t non dominus fecit hæc omnia] id est, virtute dei ac domini Iudæorum nõ præualimus. Ideo itaque dominus fecit hoc, ne ipse blasphemaretur, & ne falsi dij à suis extolleretur cultoribus. Vnde & apud Esaiam testatur, Propter me ego faciã vt non blasphemet. Sæpe quoque per Eze-

Achielem fatetur, Peperci nomini meo magno. (42) G E N S absq; consilio est, & sine prudentia, id est, Iudæi tam impij carent omni salubri consilio, quia non tractant qualiter per veram contritionem possent deo placere, atque instantia aduersa euadere. Sic quoq; carent vera prudẽtia, quoniam actus suos non referunt ad finem sanctum atque salutem. Et dato quod dicant oppositum, non tamen referunt actus suos ad rectum finem per media apta. [V T I N A M saperent] ea quæ dei sunt atque salutis, [E T intelligerent] causas suæ captiuitatis, & afflictionũ iam præfatarum, quas in captiuitate & dispersione præfatis patiuntur, [A C nouissima prouideret]. i. futurum dei iudiciũ & suam damnationem æternam, quam post præsentẽ recipient tribulationem, qui non emẽdantur per eam. (43) Q V O M O D O persequebatur vnus mille, & duo fugaret decem milia. Hic ponitur numerus determinatus seu principium numeri, pro numero indeterminato, vt fit sensus, Quia ratione & causa cõigit quod paucissimi aduersariorum, videlicet vnus aut duo, valde pauci insequuti sunt, terruerũt, fugauerũt & vicerunt copiosam multitudinẽ impiorum ac infidelium Iudæorum, qui insuperabiles erant quãdiũ deo fideliter seruerunt. Ad quod respõdet, (44) N O N N E ideo quia deus suus vëdidit eos, id est, manibus hostium tradidit propter eorum impietates, sicut datur res venalis pro pretio & merces pro merito? Vnde loquitur Esaias, Ecce in iniquitatibus vestris venudati estis, [E T dominus cõclusit illos,] id est, omnipotens deus Iudæos sacrilegos coarctauit infra aduersariorum suorum potẽtiã, ita quod nec resistere nec effugere poterant, iuxta illud psalmi, Cõclusit in gladio populi suum. (45) N O N enim est deus noster vt dii eorum]. i. deus noster nõ assimilatur dijs idololatrarũ, quoniam deus noster est sanctus, verax & iustus, idcirco non fouet populum suũ in vitijs, nec sceleratos impoenitentes tuetur ab hostibus quantum iniquitas, sed in præfenti corripit & castigat. Porro dij gentiũ falsi suos cultores fouet in eorum sceleribus, nec ipsos pro ipsorũ peccatis in præfenti redarguit, & emẽdant. [E T inimici nostri sunt iudices.] Hoc tripliciter potest exponi. Primo, quod spiritus maligni loquentes per idola, seu etiam animæ hominum sceleratorum qui colunt vt dij, ipsi quoq; idololatræ & persequutores agnouerunt deum Israel esse verum & sanctum deum, suos cultores ita tractantem, quando merentur & peccant tam grauitè. Vnde & Achior dixit ad Holofernem vt legitur in libro Iudith, Quotiescunq; præter deum suum alterũ coluerunt, dati sunt in prædã & gladium. Deus enim illorum odit iniquitatem. In propheta Ieremiæ scriptum est, quemadmodum Nabuzardan princeps militiæ regis Babylonis dixit ad Ieremiam, Dominus deus tuus locutus est malum hoc super locum istum, quia peccastis domino. Hinc dicit glossa, Inimici nostri sunt iudices approbates. Nam & qui idola colunt, vnũ deum esse intelligunt, qui creauit cælum & terram. Secundo sic, inimici nostri sunt iudices. i. aduersarij Iudæorum facti sunt iudices eorum, quia Chaldæi, Romani & ceteri quibus deus subiecit Iudæos iniquos, iudicauerunt eosdem, & vsq; nunc iudicant eos pro libitu suo, ac puniunt. Deus nauq; exercet sua iudicia interdum per homines vitiosos, & fideles peccantes, frequenter puniunt per infideles. Potest & tertio sic exponi, quod præfati aduersarij Iudæorũ per mirabilia opera dei atq; per proprias pœnas, quas tandem iusto iudicio receperunt, à vero deo cognouerunt, & falsi sunt quanta sit excellentia, sanctitas, & iustitia dei Israelitarum. (46) D E vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorræ]. i. vinea Iudæorum est de numero vineæ Sodomitarum & Gomorræorum. Per vineam nauq; intelligitur plebs quæcunq;, præsertim bona & fructuosa. Vnde de populo Iudæorum fertur in Psalmo, Vineã de Aegypto transtulisti. Et in Esaiã, Vineã domini exercitũ domus Israel est. Et in Osée, Vitis frõdosa Israel. Itaq; sensus est quod populus Israel assimilatus est Sodomis & Gomorræis in suis sceleribus. idcirco Esaias, Audite, inquit, verbũ domini principes Sodomorum, auribus percipite legem dei nostri populus Gomorræ: imò per Ezechielem dominus loquutus est synagoga, Sodoma dimidium peccatorum tuorũ non peccauit. Christus quoq; in Euangelio cõtestatus est, Terrẽ Sodomorum remisus erit in die iudicij q̃ tibi. (47) V V A eorum vna fellis. Per vnam intelligitur vitiosus Iudæorum affectus, seu cogitatio praua, quæ fuit in cõmunitate & in particularibus eius personis. Vnde subiugitur, [E T botrus amarissimus] seu vt aliqui legunt, & botri amarissimi. Itaque interior illorum iniquitas fellis comparatur acerbissimõque absynthio, quia inuidia, ira, indignatione, impatientia, crudelitate pleni fuerũt. (48) F E R I dracontũ vinum eorum, & venenum aspidũ insanabile, sicut ex vna exprimitur vinum, ita ex impia cogitatione, & peruerso affectu exterior prodit iniquitas, quæ nũc nomine vini significatur, quoniam male delectat atq; inebriat operantem: & fellis dracorum venenõque aspidum assimilatur, quia tam cum qui peccat, quã illos quos scandalizat, mortiferẽ inficit, & ad infernalẽ amaritudinẽ trahit. In præfenti quoq; grauisimis pœnis meretur puniri, & cõscientiã parit remorsum. Hinc per Ierem. dominus ait, Ecce ego cibabo eos absynthio, & potabo eos felle: & merito, quia apud Amos de talibus scriptum est, Cõuertistis in amaritudinẽ iudiciũ, & fructum iustitiæ in absynthium. Istud etiã in Esaiã dominus exprimens, Expectaui, inquit, vt vinea mea faceret vvas, fecit autem labruscas. Cui & Ieremias increpatorie dicit, Quomodo cõuersa es in prauum vinea aliena? (49) N O N N E hæc condita sunt apud me, id est, præfata Iudæorum facinora certissimẽ cõprehensa sunt in scientia mea, & in sanctuario sapientiæ meæ contenta, vt in iudicio proferatur & debite puniantur? Vnde & sanctus Iob loquitur deo, Signasti quasi in sacco peccata mea. [E T signata in thesauris meis]. i. in opulentia & plenitudine incomprehensibilique secreto iustitiæ atque potẽtiæ meæ, vt loco & tempore opportuno à me præfixo pandantur aduiscendum? Quasi dicat, Quauis diu differatur vindicta, non tamen excidunt à memoria mea. Hinc apud Ieremiam scriptum est, Aperuit dominus thesaurum suũ, protulit vasa iræ suæ. Vnde beatus Iob ait ad dominũ, Licet hæc cæles in corde tuo, tamẽ scio quod vnnerforũ memineris. (50) M E A est vltio, id est, ad me tãquam ad primum & summum omnium

Esai. 50
Psal. 77
Apoc. 19
Iudith 5
Iere. 40
Psal. 79
Esa. 5
Osée 10
Esa. 1
Ezec. 16
Mat. 18
Ierem. 28
Amos 6
Esa. 5
Ierem. 2
Iob 14
Ierem. 50
Iob 10

Iob 2.4 aut postea sine fine mulcabitur. Ideo scriptum est in lib. Iob. Deus inultu abire non patitur. Et Naum ait, Vlciscens dominus & vlciscens in hostes suos. De quo ait Psalmista, Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terrae in aequitate, & populos in iustitia. Hoc quippe requirit immensitas diuinæ perfectionis, & infinita perfectio diuinæ iustitiæ, vt malum culpæ ordinetur per boni pœnæ, vt qui pœnæ voluntati immoderanter indulget, seu acquieuit peccando, in recompensam iustitiæ aliquid voluntati pœnæ contrarium patiat. [E T ego retribuam eis] iustam pœnam pro culpa ipsorum, [I N tempore] pœnitentia, dum scilicet pondus iniquitatis eorum fuerit adimpletum, ita quod plus ab eis sufferre noluerim. Hinc in lib. Genesios scriptum est, Nondum cõpletæ sunt iniquitates Amorrhæorum, quasi dicat, Illis completis protinus disperibunt. Propterea à Ieremia Iudæis prauissimis dicitur, Non poterat vos dominus vitra portare propter malitiã studiorum vestrorum, [V T labatur pes eorum]. i. desiderium eorum frustratur, secundum illud, Iter impiorũ peribit. Vel labatur pes eorum, id est, ipsi in pœnitentia corruant. [(51) V X T A est dies perditionis]. i. hora iustæ damnationis prauorum veniet citò. Ideo dicitur à Sophonia, Iuxta est dies domini magnus, iuxta & velox nimis, [E T adesse festinant tempora] iustæ retributionis, quia indefinenter celeriternque propinquant. Ideo in Apoc. 22 Apocalypsi iudex testatur, Ecce venio citò, & merces mea mecum est, dare unicuique, secundum opera sua. Etenim quicquid termino angustatur, omniq; momento abbreviatur, breue est prorsus si æternitati comparetur. Ad literam quoq; videmus qualiter festinauit tempus deiectionis Iudæorum adesse, quia iam dudum amiserunt locum, gentem, templum & omnem prosperitatẽ, quonia Saluatorem crucifixerunt. [(52) I V D I C A B I T dominus populum suũ]. i. plebẽ sibi specialiter deputatam reprobabit & punit iuxta ipsius demerita, cum Ierem. pœcipiat, A sanctuario meo incipite percutere, [E T in feruis suis miserebitur]. id est, misericordiæ suæ effectũ exercebit in his qui sibi fideliter seruerunt. Cõmuniter enim seruauit reliquias, nec in toto deseruit illos, cum & quotidie eorũ aliqui cõuertantur. [(53) V I D E B I T], id est, dominus videri sciriq; faciet, [Q V O D infirmata sit manus]. i. potestas Iudæorum debilitata, [E T clausi quoq; defecerunt], illi videlicet qui erant captiui. Vel qui abscederunt seipfos, imò & hi qui in turribus & fortalijs ad resistendũ hostibus se clauerunt, [R E S I D V I - Q V E consumpti sunt], id est, ceteri Iudæi hinc inde dispersi diuersis cladibus perierunt. [(54) E T dicet], hi quib; deus dederit intelligere ista, siue sint aduersarij siue iusti & amici Iudæicę plebis, [V B I sunt dii eorũ], videlicet idololatrantiũ Iudæorum [I N quibus habebant fiduciam?]. [(55) D E quorũ vitimis comedebant adipem] id est, adipem animalium dijs seu idolis oblatorũ edebat instar gentiliũ, [E T bibebant vinum libaminum], id est, vina idolis immolata ad liba fundenda siue ad degustandũ: sicque se conformauerunt idololatri etiam in esu & ritu idolothutorũ, quod in Leuit. dominus specialiter ac frequẽter p̄hibuit. Insuper enim vt nullus Iudæorũ māducaret adipem aut sanguinem, nec vina potaret libaminum, quatenus populus deo vero deseruisset ab idololatri distinctione. [(56) S V R G A N T & opulentur vobis, & in necessitate vos protegant]. Hoc ironice dicitur, quasi dicat, Iam cernitis quod vobis prodesse non queant. [(57) V I D E T E]. i. per fidem & miraculosa opera mea cognoscite, [Q V O D ego sim solus] verus & omnipotens deus, qui vbique & semper in omni necessitate & causa potest iuuare, [E T non sit alius deus p̄ter me]. Vera enim deitas multiplicari non potest nec diuidi, nec diuersis cõmunicari. Nihilominus à patre cõicata est vnigenito eius filio, atq; à patre & filio spiritui sancto vnitate ac simplicitate essentiæ permanente. [(58) E G O occidam] rebelles, [E T ego sanabo] pœnitentes. Mortuos quoq; deus resuscitat, imò ad Christianã fidẽ veritatem monstrandã iam plurimos valde resuscitauit. [E T non est qui de manu mea possit eruere]. i. nullus mihi potest resistere, nec per vim de potestate mea eripere quem volo occidere aut damnare. Vnde apud Iere. dominus ait, Quis similis mei & quis sustinebit me? & quis est iste pastor qui resistet vultui meo? [(59) L E V A B O ad cælum manum meam]. i. per modum iurantis habebō me. Confuetudo equidem est quibusdam iurare cum manus elevatione in altum. Hinc Abraham in lib. Genesios sic iurãdo ait regi Sodomorũ, Leuo manum meã ad possessorem cæli & terræ. Vnde 70. transtulerunt, Tollã in cælũ manum meam, & iurabo per dexteram meam. Per hæc etiam verba deus ostendit superliberrimam omnipotentiã suam, cum tamen ipse illocalis, immaterialis, incircũscriptibilisq; cõsistat: [E T dicã, viuo ego in æternum], id est, æternaliter, ac beatissimẽ viuo, & sum ipsa superpuriss. per se subsistens in commutabilis vita. [(60) S I acuero vt Fulgur gladiũ meum] id est, ad vindicandum me p̄parauero. Loquitur autem de se more humano, quo quis volens exercere vindictã, acuit ensẽ, sicq; scribitur de deo in libro Sapien. Accipiet armaturam zelus illius, induet pro thorace iusticiã, acuet iram in lanceam. In Esa. quoq;, Indutus est iustitia vt lorica, & c. [E T arripuit iudicium manus mea], id est, potestas mea cõcepit exercere iustum iudicium. [(61) R E D D A M vltionem hostibus meis, & in his qui oderunt me retribuã]. Hoc quidam exponũt de Assyrijs & Chaldæis, ac ceteris p̄sequutoribus Iudæorum, qui quauis in deuastatione Iudæorũ fuerunt instrumenta diuinæ iustitiæ, non tamẽ fecerunt hoc recta intentione, sed ex crudelitate, cupiditate, & ambitione. Quẽadmodum apud Esa. dominus ait de rege Assyriorum, Vt Assur, virga furoris mei & baculus ipse est, ad gentem fallacem mittam eum. Ipse autem non sic arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor eius. Idcirco & isti meruerunt plagari à deo propter enormes eorum excessus in filios Israel. [(62) I N E - B R I A B O sagittas meas sanguine], id est, per pœnas acutas seu iacula penetrantia tantum impiorum sanguinem fundam, seu tantos occidam, quod instar ebrij videbũtur sanguine esse replerẽ, [E T gladius meus deuorabit carnes]. i. per gladios obsequentiũ mihi impiorũ corpora trucidabo. [(63) D E

A cruore occisorum.] Hic tangitur quo sanguine inebriabit sagittas suas, puta occisorũ cruore. Deinde tangit quorũ carnes gladius suus vorabit, [E T de captiuitate nudati inimicorum capitis], id est, carnes inimicorum suorũ captorum nudati capitis, quia captiuorum capita solebant radi, & sic nudato capite ducebantur, vt magis confunderentur. [(64) L A V D A T E] gentes populum eius. [Istam scri Rom. 13 pturam allegat Apostolus ad Romanos, ad probandum misericordissimam gentium vocacionem ad fidem. Cum enim dixisset Apostolus, Dico gentes super misericordia honorare deum, probauit hoc per multas auctoritates, inter quas ponit istam: non tamen iuxta hanc formam, sed secundũ Hebraicam veritatem, quã habet, Latamini gẽtes cum plebe eius. Est itaque sensus, Laudate gentes populũ eius, id est, vos gentiles cõuerfi ad Christum, laudate populum eius, scilicet primitiuam ecclesiã electissimam atq; sanctissimam ex Iudaismo conuersam, [Q V I A] sanguinem seruorum suorũ vlciscetur. In primitiua enim ecclesia serui Christi passim martyrizabantur tam à tyrãnis gentilibus quã à Iudæis incredulis, quod vltus est dominus. [(65) E T vindictam retribuet in hostes eorũ], peccata atq; tyrannidem p̄sequutorum ecclesiæ acriter vlciscendo, [E T propitiũ erit terræ populi sui], id est, loco & plebi primitiue ecclesiæ, quia Iudæos incredulos per Romanos expulit inde, & tandẽ totam Iudæam promissionisq; terram subiecit ac cõtulit Christianis. Porro Lyra sequens Rabbi Salomonem & alios quosdam exposuit sic, Laudate gentes populũ eius, id est, vos gentiles laudate Israeliticum populum, qui fuit specialis populus dei: quia sanguinem seruorũ suorũ, videlicet Iudæorum, inter quos fuerunt tunc semper aliqui boni, vlciscetur in Chaldæos. Et p̄pitiũ erit terræ populi sui, quia post Babylonicã captiuitatem fuerunt Iudæi ad terram suam reducti. Hanc expositionem reprehẽdit Rabbi Paulus acriter quã oportet, tanquam manifestẽ deumã veritatem, & in consonam allegationi Apostoli. Nam vt asserit Augustinus, & Thomas allegat, eadem scriptura potest habere plures sensus literales. Denique quod ad literam dictum est de agno paschali, Os illius non confringetis: sanctus euangelista Iohannes allegat de Christo, Os, inquit, non comminuetis ex eo. Hoc etenim scriptum est de agno paschali inquantũ fuit figura Christi. Sic reductio Iudæorũ à Babylonica captiuitate & vltio sanguinis bonorũ in hostes eorũ Chaldæos: miseratio quoq; terræ ipsorũ fuerũt figuræ conuersionis electorũ Iudæorũ ad Christum, & vltionis Christianorũ Iudæorum in p̄secutores ipsorum, ac miseracionis factæ à deo primitiue ecclesiæ.

EXPLANATIO spiritualis eiusdem Cantici, Audite cœli.

Glossa protestate, sancti Mosi verba non sunt simpliciter accipiẽda. Quia secundũ historiã exprobrat Israelitis deo ingratis perfidiã: allegoricẽ autem sanctam docet ecclesiã, atq; per tropologiam ad morum prouocat honestatẽ. In historia ergo seruãda est veritas: in tropologia vtilitas disciplinæ: in allegoria mysteriũ, vt sic ad theoriam prouocatur cœlestẽ. Notandum Deut. 32 quoq; quod dicitur in Deut. Loquutus est Mosus verba carminis, & c. quatenus qui ore deum laudat, opere ac moribus non cõtradiat, cum non sit speciosa laus in ore peccatoris. Porro Moses allegoricẽ Christũ designat: tropologicẽ quemcunq; p̄latũ seu p̄dicatorem. Christus itaq; seu eius vicarius ait, Audite cœli quæ loquor: audiat terra verba oris mei. Per cœlos intelliguntur homines spirituales, interni, cõtemporarij, puri ac seruidi, quorũ cõuersatio est in cœlis. In quorum persona Saluator dixit apostolis, Vobis datum est nosse mysterium regni dei. Per terram verò designantur insipientes, & animales & imperfecti. Vtriusq; dominus Iesus proportionata in Euangelio proposuit documẽta. Similiter Paulus apostolus, Sapientiã, inquit, loquimur inter perfectos. Et rursus, Non iudicauit me 1. Cor. 2 aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum: quasi paruulis in Christo lac dedi, nõ solidum cibum. Sic & vnusquisque qui p̄est, aut docet & p̄dicat, iuxta audientium capacitatẽ & indigentiam suos debet moderari sermones, & vniuersos ac singulos secundum quod capere queũt, & indigent, informare. Concresecat in pluuĩam doctrina mea. P̄latus & p̄dicator igne charitatis succensus, & zelo fraternæ salutis exaltans, non ob propriam commoditatẽ & laudem, sed ad dei honorem audientiumque p̄fectum suam cupit doctrinã reuerenter diligenter & fructuose audiri: sicq; in auditoribus crescat in pluuĩã, id est, pluuĩæ assimiletur. Quonia sicut pluuia in numeras habet guttas, siccam & arefactã terram humectat & floridã facit, durã emollit atq; arabilem efficit, fructum ex ea producit, fouet, abluit, & vsque ad maturitatẽ perducit: sic sacra scriptura multas in se sententias cõtinet, animã desolatã & infructuosã consolacione sancta, ac virtutũ floritione in se perfundit, cordis auferit duritiã, & animã reddit docibilem. Parit quoq; in ea meritorios actus, & nutrit eosdem, lauat à culpa, & ad perfectionem deducit. Fluat vt ros eloquiũ meum, quatenus sicut ros à seruore refrigerat & cadit in nocte: sic verba mea ab æstus tentationũ & à concupiscentiarum calore eruant audientes, atq; in noctibus & aduersitatibus, ignoratijs & erroribus p̄stet illuminacionem & gratiã vberatẽ. Quasi imber super herbam, & quasi stillã super gramina, id est, sicut herbę & gramina molles & tenerã sunt ad pluuĩã susceptionem, nec infructuosẽ eam suscipiunt: sic audientium corda flexibilia sint ad bona, & sine renitentiã audiãt verba sancta. Nec infructuosẽ pertranseat Eccl. 5 verba dei aures ipsorum, cum scriptum sit, Auris bona cum omni concupiscentia audiet sapientiã. Iacobi, 1 Ibidem Iacobus quoq; hortatur, Sit omnis homo velox ad audiendum. Et rursus, In mansuetudine suscipite in situm verbum, quia nomen domini inuocabo, id est, ex intimo cordis affectu rogabo. Spiritus enim Iohã. 4 est deus, & eos qui adorant, in spiritu & veritate adorare oportet. Atq; vt ait Saluator, Oportet semper orare & nõ deficere. Date magnificentiã deo nostro, id est, totis viribus ipsiũ honorare, & quicquid magnificum est, ei deuota ac grata mente ascribite, ne quis in seipso stultẽ & inaniter gloriatur, dei perfecta sunt opera: idcirco & nos conari debemus, vt ea quæ ad ipsiũ honorem facimus, p̄fecte

Exod. 12 Iohã. 15

Deut. 32

Eccl. 15

Phil. 3 Mat. 13

1. Cor. 2 Ibidem

Eccl. 5

Ibidem Iohã. 4

Luc. 12

At agamus, hoc est, humiliter & feruenter sine admixtione peccati. Deus fidelis: deo tutum est ei seruire, eo quod neminem fallat, imò vltra còdignum remuneret, & absque vlla iniquitate iustus & reclus: idcirco debemus ei in sanctitate & iustitia iugiter deseruire, & omnè vanè intentionis ac vitij obliquitatem vitare. Generatio praua atq; peruersa, hec cine reddis domino popule stulte & insipientes? Istud dicendum & zelo iustitiæ improperandum est omni prauo consortio, congregationibùsq; iniquis, & vniuersis Christianis ingratis, qui omni hora peccare non erubescunt nunc sub euangelica lege, quando deus pater vnigenitum filium suum misit in mūdum, & pro omnibus nobis tradidit illum, & ipse vnicus dei filius tot & tanta pro nostra fecit ac tolerauit salute, & spiritum sanctū misit in corda nostra, seipsum quoq; quotidie præstat nobis in sacramento, & huculque tam clementer & gratiosè egit nobiscum, cuius specialia beneficia enumerare non valeamus. Quanta ergo impietas, quanta ingratitude, quanta improbitas omnium horum esse immemorem, & pro tot bonis iniurias, transgressiones, offensiones rependere? Nónne tanto enormior est ingratitude & præuaricatio nostra, quanto maior est dei charitas, liberalitas, pietas circa nos? Nunquid non ipse est pater tuus, cui quotidie dicis, Pater noster qui es in cælis? Cur igitur hoc dicēdo non inflammaris eius amore, nec debito eum veneraris honore, neq; attendis quanta dignatio dei sit, quod te pater vocari dignatur? Memēto dierū antiquorum, id est, temporis primitiæ ecclesiæ, quanta tunc fuerit deuotio, charitas, perfectio: imò & perfectio atque constantia & patientia Christianorū, & patrum vestigia sequi coneris, & illorū compariatione te summè & semper humiliter, cogita generationes singulas, puta iustorū ac impiorū, & qualiter impij æternaliter perierunt: iusti verò pro breui labore perpetuam sint consequuti beatissimam requiem. Idcirco non efficiaris ad vana ac mala: sed toto cordis affectu cohære & insiste virtutibus. Interroga patrem tuum, id est, in omni ambiguitate ad sapientiores & superiores habe recursum, quere consilium, informationem amplectere. Quando diuidebat altissimas gentes: tempore prædicationis apostolorum per totum orbē deus potissimè gētes diuisit, id est, inter electos & reprobos iudiciū discretionis exhibuit, electos gratiosè vocando, & reprobos iuste derelinquēdo: tuncq; constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel, id est, secundum numerum apostolorū, quibus orbē terrarum diuisit ad prædicandum, constituitq; eos principes super omnem terram, & vnicuiq; eorū quam conuertit ac rexit, deputauit ecclesiam. Erant autē apostoli filij Israel. i. Christi qui est verus & perfectissimus Israel, id est, vir videns deum, quoniam ab incarnationis suæ exordio vidit deum per speciem. Pars autem domini populus eius. Iam enim inter vniuersas mundi nationes soli Christiani sunt populus dei: & non nisi pauci eorum, puta soli iusti seu prædestinati. Iacob funiculus hereditatis eius, id est, hi qui supplantant peccata habentes fidem quæ per dilectionem operatur, verè sunt pertinentes ad deum: de quibus loquitur Paulus, Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Inuenit eum in terra deserta, id est, populum Christianum deus ex gētilitate olim relicta sibi adduxit in loca horroris & vastæ solitudinis, quia inter gētilis incredulos fuit idolatriæ turpitudine, horror cruoris, & via perditionis latissima. Hinc in lib. Sap. de idolatriæ dicitur, Omnia commixta sunt, sanguis, homicidiū, furtum, fictio, corruptio, infidelitas, turbatio, periurium, tumultus, inordinatio mæchiæ & impudicitie. Infandorum enim idolorum cultura omnis mali causa est, & initium & finis. Circūduxit eum, id est, per vias securiores virtutū duxit populum Christianū ad eutandam diueticula vitiōrū, atq; ad fugiendum vias quæ videntur homini bonæ, cum tamen nouissimam corū ducant ad mortem. Interdum quoq; ea quæ verè sunt bona, sunt vel occultanda ad vitandū iactantiā, vel differenda ad tēpus, ad euitādum scādalum pusillorum: aut quia rationabilis causa requirit alteri exercitio bono prius insistere: & docuit euangelicam legem dando. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos. Huic simile est quod in Euangelio loquitur dominus, Ierusalem, Ierusalem quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti. Quod Christus ad ecclesiam quoq; effatur. Quæadmodum enim in veteri testamento diuersis temporibus diuersos misit prophetas ad synagogā ad increpandum, exhortandum, inflammādum, & reformandum eandem: sic in nouo etiam testamento per temporū interualla varios viros sanctissimos ad corripiendum, informandū, renouandum ecclesiam misit. Deniq; Christus merito comparatus est aquilæ: quia vt dicitur, aquila præ cæteris auibus suos diligit pullos: & ne à serpentib. ledantur, ponit in nido suo amethystum. Sic Christus vsq; ad finē dilexit suos, & seipsum dedit pro eis, quibus & gratiam suam distribuit, ne à dæmonibus vulnerentur. Dominus solus dux eius fuit. Cōuersa namq; gentilitas de cætero respuit ducatu deorum. Constituit eum super excelsum terram, id est, in militati ecclesia, vt comederet fructus agrorum. Agri sunt particulares ecclesiæ, in quibus semen verbi cælestis projicitur atq; fructificat. Agri quoque sunt ecclesiastica sacramenta, & item libri diuinæ scripturæ. Ecclesia verò contemplatione, gratia ac virtute sublimis est: & qui collocatur in ea, comedit fructus agrorum, quoniā aliorum virtutes ac merita ei tanquam cōmembro per charitatem communicantur, sacramentis reficitur, doctrinis scripturæ nutritur. Vt sugeret mel de petra. Secundū Apostolū Christus est petra lapisque angularis, de quo populus Christianus mel fugit. i. spiritalem cōsolationem & charitatis suauitatem sortitur, oleūmq; de saxo durissimo, id est, vnctionē spiritus. de eodem domino Salvatore. De quo secūdo Regum loquitur Dauid, Dominus petra mea. Et ipsemet dominus, Super quem ceciderit lapis iste, conteret eum. Est equidem saxum durissimum non ob cordis durtiā, sed ob infrangibilem cordis constantiam: vnde & Ezechieli dominus dixit, Vt adamātem & silicem dedi te Buryrum de armento. Per armentum intelligitur cōgregatio quæuis deuota, de qua buryrum fugit, qui ex conuersatione illius ad charitatis viscerositatem accenditur, & tanquam adipe & pinguedine, copia supernorum charismatū adimpletur, & lac de ouibus. Oues sunt boni & simplices innocētes, de

Luc. 1

1. Iohā. 4
Rom. 8
Act. 2

Matt. 6

Psal. 44

Gal. 5
Rom. 9

Sap. 14

Prou. 16

Mat. 13

Iohā. 13

1. Co. 10

2. Re. 22
Mat. 21

Ezec. 3

Psal. 62

A quibus lac fugit qui illorum orationibus, meritis & exēplis ad Christianæ simplicitatis infantiam prouocatur, & velut paruulus in Christo efficitur, ita vt nocere ignoret, nec cogitet malum. Vnde gloriosissimus princeps apostolorum hortatur, Sicut modò geniti infantes, rationabiles, sine dolo lac cōcupiscite. cum adipe agnorum & arietum filiorū Bafan. Agni sunt subditi virtuosī, arietes autē prælati & duces gregis dominici. Agni quoque accipi possunt. xx. Christi discipuli: arietes verò sancti apostoli. Filiorum Bafan, id est, duces gentiliū conuersorum, de quibus adipem sumit, qui ex illorū doctrina & conuersatione, oratione ac merito ad spiritualium incrementorum exuberantiam scandit ac peruenit. Et hircos cum medulla tritici. Per hircos opera poenitiæ designantur. Per medullam tritici, contemplationis suauitas. Hæc ab apostolis sumimus: quoniam ipsi docuerunt nos primò peccata nostra contritione, confessione, satisfatione delere: sicq; paulatim ad veram sapientiam cōtemplationisq; puritatem pertingere, vt nutriamur in croceis, & panibus filiorū pascamur. Præterea medulla tritici est eucharistiæ sacramentum, & sanguinem vnae biberent meracissimum, id est, sanguinē Saluatoris, & gaudium spirituale: vigorosum quoq; gustū virtutū. Nempè quid bonū domini, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & germinans virgines? In crassatus est dilectus & recalcitrauit. Sicut Iudeis opulentiā facta est idololatriæ, & aliorum occasio vitiōrū: sic planè contigit populo Christiano, qui in primitiua ecclesia quādiu pauperes erant & in persecutionibus positi, sancti ac deuotissimi erant: persecutio tunc cessante, libertatem, dominationem, diuitiasq; sortiti & tēporalibus in crassati, ad multiplicia corruerunt peccata, & corruūt vsq; ad præsens. Aliqui quoque ecclesiasticis sacramentis & donis gratiæ abundanter refecti, cum spiritu cœpissent, consummati sunt carne, & gloriati inaniter corruerunt. Dereliquit deum factorem suum. Quicunq; mortaliter peccat, deum relinquit: quoniam præfert ei bona creata, caduca, sicq; per mentis auersionem recedit ab eo. Prouocauerunt eum in dijs alienis. Hoc agunt gulosi, lasciuī, auari, superbi: quorū dijs sunt veteres, venus, nummus & honor. Nempè quod quis maximè querit, amat & colit, hoc sibi est deus, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt. Hæc præcipuè agunt hæretici, qui abominabiles fingunt errores & abusiones: schismatici quoque, qui ecclesiasticam violant vnitatem, & omnes qui pertinaces sunt in peccatis, aut superioribus suis rebelles. Immolauerūt dæmonijs & non deo. Hoc agūt qui opera bona ex genere, intuitu propriæ laudis aut commodi faciūt: & item qui in ecclesia offerūt, quæ ecclesia prohibuit immolari. Noui recētesq; venerūt. Quasi recētibus dijs ministrant, qui instar Athentensiu ad aliud nihil vacant, nisi aut audire, aut discere aliquid noui: quales sunt aliqui curiosi & garruli. Et ego prouocauit eos, in eo qui non est populus. Sicut Iudeos prauissimos deus tradidit & subiecit idololatriæ gentibus, sic frequenter tradidit impios Christianos manibus Saracenorum & consimilium nationū. Congregabo super eos mala, id est, in diuersa vitia eos iusto iudicio permittam corruere, & sagittas meas complebo in eis. i. acriter eos castigabo: & nisi poenituerint cōdemnabo, secundum illud in Osæ, Iuxta desiderium meum corripiam eos. Hinc S. Iob, Sagitte, inquit, domini in me: quarum indignatio ebibit spiritum meum. Consumētur fame, id est, ex spiritualis refectiois defectu spiritaliter morientur, & deorabūt eos aues morū amarissimo. Aues istæ sunt dæmones superbiæ & ambitionis, de quibus in Euangelio legitur, Volucres cæli comederūt semē. Hi etenim superbos & ambitionis amarissimè deorant, dum eos desiderio aut amore tēporalis honoris, prælationis, & propriæ excellentiæ priuant omni esca gratiæ ac virtutum, atq; ad sempiterna trahunt supplicia. Dentes bestiarum, id est, suggestiones crudelium dæmonum immittam in eos, permittendo quòd tērationibus superentur, cum furore trahentium super terrā atque serpentium. Per reptilia & serpentes intelligendi sunt dæmones auaritiæ & calliditatis, qui ad terrenorum amorē vitiosum instigant, & blandiantur vt fallāt, à quibus iniqui iusto dei iudicio supplantantur. Foris vastabit eos gladius. i. si ab ecclesiastica vnitare vel fide aut à mystico Christi corpore per peccatum mortale recesserint, gladio diabolicæ tentationis peribunt. & intus pavor. i. etiam si per fidem in ecclesia manserint, inordinato metu & varijs passionibus animæ affligētur. Et dixi, vbi nam sunt? Nam subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. Sed propter irā inimicorum distuli: sic planè omnipotēs deus frequenter pepercit impijs Christianis, nec eos à visibilibus vel inuisibilibus hostibus vinci permisit: secundum quod ipsi mali Christiani promeruerunt, ne hostes eorum superbirent dicentes, Manus nostra excelsa, &c. Gens absque consilio est, & sine prudentia. Hoc de omnibus qui in mortalibus iacēt peccatis dicendum est & condolendum: qui dono sapientiæ carent & dono cōsiliij, ac vera prudentia, quæ solis virtuosus inest hominibus. Qui vtinam saperent spiritalia & diuina, & intelligerent, quā periculose deiecti sint, & quā insipienter se habeant, ac nouissima prouiderent. De quibus in Ecclesiast. legitur, Memorare nouissima tua, & in æternū non peccabis. Quæ sunt mors, iudiciū, poena inferni, beatitudo cælestis. Quomò persequebatur vnus mille, & duo fugarēt decē milia. Istud de inuisibilibus & visibilibus Christianorum aduersarijs accipi potest: nam propter Christianorum scelera frequenter contingit, quòd multi eorum à paucis hostibus in exteriori interiorique bello vincantur. Et hoc, quia deus eorum vedit illos, sicut expositum est. Quod & aduersarijs Christianorum est cognitū: ita quòd ipsi sunt iudices. Sub infidelium quoq; dominio multi habitant Christiani. De vinea Sodomorum vinea eorum, &c. Hoc de ecclesia malignantium Christianorum, conuenticulis hæreticorum, & schismaticorum congregationibus iniquorum exponendum est proportionabiliter, sicut superius expositum est de perfida synagoga. Iuxta est dies perditionis, de quo dicitur in libro Iob, Ad diem perditionis seruat malus, & ad diē furoris ducetur. Quòd si dies generalis iudicii putatur multum distare, tamen de die particularis iudicij, quod in morte agitur singulorum, ambigi nequit quin propè sit: præsertim cum dijs nostri sint quasi vmbra super terram. Ideo scriptū est, Ecce iudex ante

1. Pet. 2

Thre. 4

Zach. 9

Gal. 3

Philip. 3

Act. 12

Osæ 12
Iob 6

Marc. 13

Psal. 72

Ecc. 7

ianuam asifitit. Iudicabit dominus populum suum, quoniam malis Christianis grauiora infliget suppli- cia: atq; vt sacratissimus Petrus testatur; Tempus est vt incipiat iudiciu a domo domini. Videbit q; infirmata sit manus, id est, potestatem malorum Christianorum ostendet deus deficere: quoniam ta- quam foenum velociter arefcunt. Et clausi quoq; defecerunt. proh dolor iam videmus, quod religiosi vtriusque sexus qui in claustris demorantur, atq; ab omni seculari tumultu vitijisque mundanis merito essent reclusi ac liberi, pro maxima parte nunc defecerunt a via vere regulari, spiritali, claustrali, refi- diisque consumpti sunt. Horum enim exemplo plurimi scandalizantur ac percunt. Et dicunt, veri religiosi, vbi sunt dij eorum, id est, vanitates, carnalitates, opes, & caetera quae deo praerulerunt? Surgat & opuletur vobis. Hinc & ipsi dicturi sunt, Quid profuit nobis superbia, & diuitiaru iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia ista tanquam vmbra, Ego occidam, & ego viuere facia. Bona & sa- lutaris occisio, dum deus occidit in nobis acie vitiorum, concupiscentias carnis, & quicquid contra sa- lutem insurgit: percutiam, quia quos amo, arguo & castigo. Inebriabo sagittas meas sanguine, id est, reprobos, sceleratos tam repete & acriter trucidabo, vt instrumenta mea vindictae, videatur inebria- ra, id est, abundanter repleta de morte occisorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis, id est, de ipsis iniustis, qui daemnonum vinculis irretiti, & vitiorum iugo subiecti, caput metis, videlicet intel- lectum habet a sapientia saluari nudatum, omniq; gratiarum munere destitutum. Laudate gētes. po- pulum eius. Qui enim veri Christiani existit, a cunctis gētib; laudari ac honorari meretur. Religiosi quoq; & clerus synceriter ac debite cōuersantes a secularibus sunt laudandi: & quauis hanc laudem non debeant affectare, tamē sic viuere obligantur, vt ea sint digni, quemadmodum apostolici chori ver- tex dignissimus, Obsecro, inquit, vos abstinere a carnalibus desiderijs, cōuersationem vestram inter gētes habētes bonam: vt in eo quod detrectat de vobis tāquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos cōsiderantes, glorificet deum. Caetera huius cānici verba ex praecedenti fatis elucefcunt literali expositione.

ORATIO ex cantico Mosi praescripto.

Purgator sceleru pijsime deus, peccantibus nobis tibi in sordibus non abscondas faciem tuam a nobis iratus, occide in nobis vitia animae malae affectae, & ab his resuscita nos a te percussos, et sanas, atq; fac iugiter viuere in tua iustitia. p. d.

COMMENTARIUS IN CANTI. TRIVM PVERORVM DANIEL. III. Cap.

ARGVMENTVM DIONYSII.

Sequenti cantico tres viri isti, Sidrach, Misach, & Abdenago, omnes creaturas per ordinem pro- uocabāt & inuitabant ad dei praconium: & ipsum laudabant & glorificabāt, benedicebātque, qui corpora eorum seruauit illaesa, & corda fecit igne amoris flammantia. Quo enim quis in dei amore plus ardet, eo intensius ipsum ab vniuersis laudari, amari ac honorari desiderat: propterea pri- mo de doctrina Christiana loquitur Augustinus, Quanto quis in amore dei feruentior est, tantu agit quibus potest modis, vt deus a pluribus diligatur. Rursusque, quo aliquis deum syncerius cōtempla- tur, eo seipsum plus paruipendit atque humiliat, ac per hoc laudem, qua ipse deum laudat, insufficie- tiorem existimat: & ideo eum a cunctis magnifice laudari cupit, & vt valet id ipsum procurat.

EXPOSITIO cantici, Benedicite omnia opera domini domino. Dominica die in laudibus.

BENEDICITE omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula. Circa hoc canticum ait Glossa, & sunt verba Hieronymi, Omnis crea- tura non voce, sed opere laudat deum: quia ex creaturis creator intelligitur: & in singulis operibus atq; effectibus magnificentia dei monstratur. Insuper ad- uertendum, quod quauis hoc verum sit de creatura irrationabili seu non in- tellectuali, intellectuales tamen creaturæ, vocibus mentis & oris dominum be- nedicunt. Nam & angeli, quauis in propria natura non nisi mentalibus verbis

Marc. 3 vtantur, in corporibus tamen assumptis verba sensibilibus proferunt. Daemones quoque aliquan do (quauis inuiter) deum verbis extollunt, quemadmodum in Marco legitur, Spiritus immundi cum Iesum videbant, procidebant ei dicentes, Tu es filius dei. Hoc autem cunctis commune est creatur- is, quod deum benedicunt, laudant & superexaltant dupliciter. Primò materialiter, quoniam sunt materia laudis sui creatoris in quantum sunt bonæ, & diuina in eis relucet perfectio, iuxta illud, Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et illud Sapientia, A magnitudine speciei creaturæ, poterit creator horum cognoscibiliter videri. Quibus contentiens Paulus fatetur, Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, cōspiciunt, sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas. Secūdo, hoc faciūt per suas ope- rationes naturales, in quarū industria seu ordinato processu, motu & ordine, diuina sapientia non me- diocriter commēdatur: sicut & in naturalibus eorum proprietatibus, viribus, plumis, pilis, coloribus, & figuris. Postremò quod ait, opera domini domino, dupliciter sumitur. Primò de effectibus seu cre- aturis dei in natura, pductis. Sic enim omnes creaturæ, etiā naturæ rerum dicuntur opera dei, quem- admodum ait scriptura, Opera manuum tuarū sunt celi. Et iterum, Manus domini fecit hæc omnia. Secūdo, de operibus virtutum, quæ efficit deus in bonis, iuxta illud Esaiæ, Omnia opera nostra ope-

A ratus es in nobis. In quibus operibus nobis a deo collatis omnipotentia atque clementia eius ostenditur. Sic nanque ait Psalmista, Mirabilis deus in sanctis suis. Et Apostolus, Gratias, inquit, deo su- per inenarrabili dono eius. Circa hæc oritur quæstio. Benedicere enim videtur esse maioris, dicere Apostolo, Sine vlla contradictione quod minus est a maiore benedicatur. Quomodo creaturæ be- nedicere creatorem mouentur? Et respondendum quod duplex est benedictio: puta consecrationis aut perfectiue collationis, de qua veritatem habet instantia. Sic enim deus benedicit creaturis. Vnde Gregorius ait, Benedictio dei est collatio munerum eius, & multiplicatio eorundem. Prælati quo- que tanquam medij inter deum & subditos aut subiecta, benedicunt eis hoc modo. Alia benedictio laudis, seu gratiarum actionis, de qua modò est mentio: quomodo Simeon iustus deum legitur be- nedixisse. Et David testatur, Benedicam dominum in omni tempore. Laudate & superexaltate eum in secula. Eisdem modis laudant deum & superexaltant quibus & benedicunt: asseritque Albertus, Laudant, quia virtus dei in ipsis monstratur: superexaltant, quia creator supereminere proprietatibus creaturæ monstratur. Omnibus nempe ritè considerantibus dant causam, præbent materiam, exci- tant mentem ad creatoris præconia, atque ad agnoscendum quod ipse sit vniuersis sine mēsurā sub- limior. Causa equidem in suo relucet affectu, & creatura est quasi radius quidam sui creatoris. Nam agens producit sibi simile secundum philosophos. Ideo in omni creato, bonitas, sapientia, & omni- potentia dei apparent. Quauis autem laudare & benedicere accipi soleant pro eodem, quoniam ta- men in cantico isto distinctè exprimuntur, potest benedictio ad gratiarum actionem referri, laus ad simplicem commendationem. Vel vnum iustorum ad præconium dei sine cōparatione eius ad crea- turas, aliud ad præconium eius per cōparationem ad eas. Iuxta quem modum laudat eum sanctus Dionysius in libro de diuinis nominibus, vbi de dei tractat nominibus secundum processum influ- entia dei ad creaturas. Generali exhortatione præmissa, viri hi ad particularia descendunt creatura: & quod dixerunt in summa, exequantur per partes a superioribus inchoantes, in quibus maior est si- militudo primi opificis, iuxta quod Plato fatetur, Fluens a primo bonitas, forma in proximis, ima- go in distantibus, & velut obscura reflectio in vltimis. Primò ergo inuitant creaturam angelicam in rerum ordinibus deo propinquiore, prout vndecimo cōfessionum loquitur Augustinus, Duo fe- cisti o domine, vnum prope te, scilicet angelum: aliud prope nihil, puta materiam. Inuitant autem angelicos spiritus, non quod ipsi nostra admonitione indigeant, aut a dei benedictione, laude & su- perexaltatione inquam desistant, sed verba hæc congratulando, quia sic faciunt magis quam exhor- tando vt sic faciant, ritè sunt exponenda. Sicut & illud, Laudate eum omnes angeli eius, &, Benedi- cite domino angeli eius potentes virtute, &, Lauda Ierusalem dominum. si de cœlesti Ierusalem ex- planetur. (2) BENEDICITE ANGELI domini domino, benedicite cœli domino. Angelus secundum magnum Dionysium, quandoque est nomen cœlestis spiritus de infimo choro, interdum pro omni cœlesti spiritu sumitur, sicut nunc, propter quod ait Albertus, Omnes caelestes spiritus vo- cat angelos, propter hoc quod ad minus per descensum, & influentiam illuminationum mituntur, quæ illuminationes a superioribus ad medios, & a medijs ad inferiores descendunt: vnde dicit Apo- stolus, Nonne omnes administratorij spiritus sunt? (3) BENEDICITE AQUAE omnes quæ super cœlos sunt domino. Hoc loco apertissime dicuntur aquæ consistere super cœlos, & consonat illud Genesis, Dixit quoque deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit deus firmamentum, diuisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firma- mentum: vocauitque deus firmamentum cœlum. Itemque in Psalmo, Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. Quæ licet prima facie videantur forsitan natu- rali rationi, & dictis philosophorum contraria, tamen (vt scribit Augustinus super Genesim) maior est scripturæ illius Genesios authoritas, quam omnis humani intellectus perspicacitas siue capacitas. Vnde & Thomas in prima parte, quæstione sexagesimo octaua, de ista loquens materia ait, Certissime ergo sciamus esse aquas super cœlos: sed quæ vel quales aquæ, non est adeo certum. Origenes enim per aquas has intelligit spirituales substantias: sed hoc non placet Basilio. Sunt ergo ibi corporales aquæ, sed quales, variè traditur. Si enim dicamus firmamentum esse cœlum sydereum, tunc illæ aquæ possunt dici illius naturæ cuius est hoc cœlum. Vnde qui dicunt cœlum esse de natura elementorum, dicere possunt aquas illas esse elementares. Qui autem asserunt cœlum esse specialis naturæ, affir- mant has aquas non esse elementares, sed naturæ cœlestis. Et sic per aquas intelligitur nona sphæ- ra, quæ est sine stellis, & dicitur aliquando sydereum propter diaphonietatem, sicut cœlum beato- rum vocatur empyreum, id est, igneum, propter splendorem. Qui autem ponunt aquas elementa- res super cœlum, vt Beda, Cassiodorus, & alij multi, dicere possunt quod non sint graues, sed sub- tiles, nec fluidæ, sed instar glaciei firmæ ac duræ. vnde a quibusdam cœlum crystallinum dicuntur. Et aliqui ponunt ibi aquas ad temperandum calorem cœlestium corporum, quæ dicunt esse de natu- ra ignis: vt ait Augustinus, huius experimentum quidam sumpserunt, quod Saturnus est maxime frigidus ob vicinitatem ad aquas illas. Deinde Albertus scribit hoc loco, Aquæ istæ quæ super cœ- los sunt (vt dicit Augustinus) in minutissimis guttis ibi suspensæ sunt: & quidam autumat inde rorem descendere. Vel forte melius dicitur (ait Albertus) quod aquæ nomen est primum materiae in Ge- nesi, Spiritus domini ferebatur super aquas: & ratione perspicuitatis sunt in cœlo crystallino, ratio- ne humiditatis & fluiditatis, cœlo inferiori, puta aëreo. De ista difficultate tractat Magister secundo Sententiarum, & doctores multa ibi cōscribunt. Communius autem tenetur, quod per aquas has in- telligatur cœlum crystallinum, seu aqueum: scilicet nona sphæra, non propter naturam, sed similitu- dinem atque in diaphonietate, Moraliter verò per aquas quæ super cœlos sunt, quidam intelligūt per-

D. DIONYSII CARTHYSIANI

spicuas seu illuminatas mentes sanctorum, in quibus velut in speculo respundet diuina. [BENEDI- CITE omnes virtutes domini domino.] Per virtutes quidam intelligunt hic orbium motores ce- lestium, qui a philosophis intelligentia, a theologis angeli asseruntur: & vt Thomas in Summa con- tra gentes opinatur, sunt de medio ordine medie Hierarchia, puta de choro virtutum: idcirco nunc virtutes vocantur: de quibus fertur in Psalmo, Laudate eum omnes virtutes eius. Et, Benedicite do- mino omnes virtutes eius, ministri eius qui factis voluntatem eius. Denique secundum diuinum Dio- nysium, Sicut omnes supernae mentes angeli, ita & virtutes vocantur propter vigorem, agilitatem, efficaciamque agendi quicquid de eis diuinitus commendatur siue praecipitur. Itaque locus iste mul- tipliciter potest exponi. Primum de angelicis mentibus, sicut praetactum est. Secundum de viribus causa- tiuis celestium corporum: quae sunt potestates causales per creationem insite celestibus cunctis cor- poribus, per quas agunt & influunt in elementa & mixta, put Aristoteles ait, Homo generat homi- nem, & sol. Sunt enim caelestia corpora per virtutes huiusmodi instrumentaliter causae motuum, & alterationum, generationum, & corruptionum in inferioribus istis: vt etiam beatus Dionysius ait 4 de diuinis nominibus, praesertim de sole loquens ibidem. Consonatque verbo Philosophi asseren- tis, quod accessus solis in obliquo circulo, puta zodiaco est causa generationis & renouationis in in- ferioribus, seu terrae nascentibus. Recessus vero eius in circulo isto est causa corruptionis & arca- stionis illorum, sicut ad oculum est videre: vnde Peripatetici posuerunt quatuor causas vniuersales, summas, primarias, quarum altissima deus est. Secunda est intelligentia. Tertia anima nobilis. Ce- lestia etenim corpora animata dixerunt, quorum animas nobiles nuncupabant. Quarta est naturae vis, seu virtus insita caelestibus corporibus. Hinc ait Albertus, In orbibus caelorum virtutes sunt mo- uentes, & instaurantes naturam, scilicet inferiorum per indiuiduorum procreationem, in quorum suc- cessione continua species perpetuatur, quas hic ad dei laudem inducit. Tertio potest exponi de virtutibus imperialibus, quas ponit Damascenus, ab eis caelos moueri affirmans. Quarto de omnium naturalium seu creaturarum rerum ac specierum, naturalibus viribus siue potentijs, per quas ad ope- rationes sibi connaturales ac debitas sunt idoneae: nullum enim naturalium propria caret operatio- ne secundum Damascenum, alioquin frustra esset, cum res non queat suum attingere finem, nisi per propriam actionem seu motum. Has virtutes putauit Rabbi Moses in scripturis angelos appellari, in quo tamen errauit, putans angelicas mentes, seu separatas substantias non esse plures quam sunt orbes caelestes, prout Albertus & Thomas suis locis de ipso enarrant. ¶ (4) BENEDICITE sol & luna domino. Hae duo sunt luminaria caeli illustrantia terram, de quibus dicitur in Genesi, Fe- cit deus duo magna luminaria. In quorum praesertim in solis diligenti consideratione, diuina ma- iestas mirabiliter conspicitur, ac reuertet. Nempe vt quarto de nominibus diuinis cap. loquitur Dio- nysius, Sol iste visibilis cuius est imago bonitatis diuinae, quae est sol aeternus & intellectualis, sol sapientiae atque iustitiae, imo in magnitudine, velocitate, claritate, influentia & efficien- tia solis, diuinae potestatis, ac sapientiae eminentiam satis admirari non possumus. Et dicitur sol qua- si solus omnibus lucens, quia non solum luna, sed caetera quoque astra, ac planetae, secundum plures philosophos, lumen sortiuntur ab eo. Hinc & signifer ille sanctus Frasciscus considerando intuē- doque fratrem Solem, non mediocriter delectabatur in creatore superlatissimo. De hac re in Eccle- siastico legitur, Species caeli in visione gloriae, sol in aspectu vas admirabile, opus excelsi, radios igne os exuffans. Magnus dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter. Luna ostensio- temporis, & signum aui. Mensis secundum nomen est eius, crescens mirabiliter in consummationem Vas castrorum in excelsis, in firmamento caeli resplendens gloriose. Spiritualiter autem sol signifi- cat intellectum veri & boni, ac rationis fulgorem super caeteras vires ei subiectas, quae illuminantur ab ea, ne ruant errantes in lubrico vitiorum. Luna designat inferiorum animae portionem, vt ab ani- mae suprema portione, directione virtuosa perfusam eique subditam. Et quia electi horum habent v- trūque, idcirco de ecclesia in Apocalypsi scribitur, Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius. [BENEDICITE STELLAE caeli domino.] Magnificentiam enim sui creatoris multipliciter reprae- sentat sua pulchritudine, motione, causalitate, pluralitate, situ, influxu, & ordine. Parua equidem vi- dentur, sed minima maior asseritur tota terra, quoniam remotissimè distant a nobis. Propter quod scriptum est, Species caeli gloria stellarum, mundum illuminas in excelsis dominus. Stellae autem de- signant virtuosos, sapientia praeditos, qui verbo, exemplo, fama, seu moribus alijs lucent, qui sunt velut lucerna lucens & ardens, quemadmodum scribit Apostolus, Omnia facite sine murmuratio- nibus, vt sitis sine querela simplices filij dei in medio nationis praeuē atque peruersi, inter quos lu- cetis sicut luminaria mundi, verbum vitae continentes. Hinc apud Daniele scribitur, Quae eruditit multos ad iustitiam fulgebunt quasi stellae in perpetuas aeternitates. ¶ (5) BENEDICITE imber & ros domino. Iste sunt duae impressiones in aere factae perutiles ad terrenascentium foecundatio- nem, & vitae humanae conseruationem: ex quarum diligenti consideratione oritur nobis grandis ma- teria gratiarumactionis ac laudis diuinae. Imber quippe seu pluuia terram irrigat & foecundat, iuxta illud Esaię, Descendet imber de caelo, & illuc vltra non reuertitur: sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & fructum comedeti. In modo quoque, descensus pluuie, quo guttatim per coherentiam riuiliformem, velut per subtilissimos aequeductus atque canalina de- fluit, ac descendit, sapientiam & bonitatem prouidentiae dei satis mirari nequaquam valeamus. Hinc apud Iob scriptum est, Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertet terram, vi- delicet si simul cum impetu caderent. Ideo rursus apud eundem habetur, Qui ligat aquas in nubibus, vt non erumpant pariter deorsum. Et Psalmista decantat, Qui operit caelum nubibus, & parat terrae

EXPOSITIO HYMNI. III. PVERO. Benedicite. CCCVI.

A pluuiam. Insuper ros, flores, & germina dulci nutrit humore. Imber autem doctrinam & praedica- tionem, ros spiritus sancti consolationem & vntionem designat, sicut dominus per Esaiam loquitur, Esai. 5 Mādabo nubibus meis vt non pluant super eam imbrem, & ibi ad literam sermo est de synagoga Iu- deorum, secundum quod vinea domini sabaoth perhibetur. [BENEDICITE omnes spiritus dei do- mino.] Spiritus hic pro vto accipitur, qui ad diuersis terrae plagis procedit, atque ad terrae nascetium pullulationem hominumque, consolationem ac refrigerationem plurimum confert. De quo secundum vnam expositionem accipitur illud Genesios, Spiritus domini ferebatur super aquas: illudque; Euā- gelij, Spiritus vbi vult spirat, & nescis vnde veniat. Vnde ait Psalmista, Qui pducit vntos de thesau- ris suis. Per vntum verò spiritus sancti aspiratio ac refrigeratio denotatur. Posset quoque, per omnem spiritum dei quilibet spiritalis & subtilis essentia insinuari. ¶ (6) BENEDICITE ignis & aestus do- mino. Si subtilitatem, actiuitatem, & magnitudinem ignis elementaris pensemus, dei excellentiam in eo pendere quimus. Caetera enim terra ambit & continet elementa. Estque elementum magis for- male & actiuosum, imò vt Thomas ait, per ignem proprietates diuinorum conuenientissimè expri- muntur. Nam & deus ignis cōsumens ab Apost. dicitur. Charitas quoque, imò & spiritus sanctus ob varias causas ignis vocatur. Similiter à sublimi Dionysio, proprietates Seraphim à similitudine ignis accipiuntur & describuntur, quemadmodum super angelicam hierarchiam Hugo & Lyconiensis ex- ponunt. Quo demum aqua subtilior est terra, & aer aqua, tantum ignis iste aere est subtilior. Vnde in sua sphaera nec visibilis nec lucidus fertur. Aestus autem, seu cauma est effectus ignis, vel secundum Albertum regia aeris proxima igni. Ignis quoque qui apud nos est compactus atque visibilis, & aestus causatus in aere propè nos, dant nobis materiam laudandi benedicendique deum. Spiritualiter ignis est charitas, aestus, ardor est charitatis. De quo ait Christus, Ignem veni mittere in terram. Et discipu- li duo dixerunt, Nonne cor nostrum ardes erat in nobis de Iesu, cum loqueretur nobis in via. In Can- tibus canticorum quoque de charitate habetur, Lampades eius lampades ignis atque flammaram. Hic ignis diuinus spiritalisque aestus sunt praclarissima bona & praestantissima dei dona, quae dum no- bis collata senserimus, aestuantes praecordialissimas & item humillimas deo superpissimo grates re- ferre debemus ac laudes. [BENEDICITE FRIGVS & aestus domino.] Frigus pro aere, vel ipsa temporis illius aspera qualitate hic sumitur. Temporum autem distinctio, in hyemem, & aetatem, autumnum, & ver, annum, diem & noctem à motu caelestium, praesertim ipsius solis causatur, secun- dum quod in Genesi inducitur, Dixit deus, Fiant luminaria in firmamento caeli, & diuidant diem & noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Praeterea in ordinatissima temporum & qua- litatum eorum distinctione, sapientia dei mirabiliter declaratur, & humanae vitae sapientissimè prou- uidetur, quemadmodum in hymnis tangit Ambrosius, dicens, Aeternae rerū conditor, noctem diem- que qui regis, & temporum das tempora, vt alleues fastidium. Et alibi, Vesties diem decore lumine, noctem saporis gratia: vnde cum Psalmista dixisset, Fecit Lunam in tempora, sol cognouit occasum suum, & caetera quae sequuntur admirando subiecit. Quam magnificata sunt opera tua domine, om- nia in sapientia fecisti. Mystice frigus est extinctio flammę concupiscentiarum ac vitiorum. Aestas calor maturitatisque virtutum: in quibus electi deum magnificè laudant, tam recessum à malo, quam accessum ad bonum diuine pietati humiliter ascribentes. ¶ (7) BENEDICITE RORES & prui- na domino. Ros est effectus temperati caloris, & frequentius fit in vere. Pruina effectus est frigidis, & fieri solet in autumno iuxta Philosophum, quorum primum designat prosperitatem, aliud aduerfi- tatem, in quibus virtuosus deo aequaliter reuerantur: imò quadoque, amplius in aduersis, qui non pro- speris extolluntur, neque aduersis deiciuntur, armati armis iustitię à dextris & sinistris. [BENEDI- CITE GELV & frigus domino.] Gelu causatur à frigore, atque à frigore vnti, seu plage septentrio- nalis fortissimum oritur gelu, iuxta illud Ecclesiastici, Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit cry- stallus ab aqua. Et in Psalmo, Ante faciem frigidis eius quis sustinebit? Pergelu & frigus mentis cō- strictio atque duritia ex dispensatoria subtractione seu suspensione consolationis, ac sensibilis deuo- tionis intelligi potest, in quo euentu benedicendus est deus, & patientia conseruanda, orandumque; lo- ganimenter pro refusione doni subtrahit, & interim in exterioribus ac indignis renuat cōsolari anima nostra. ¶ (8) BENEDICITE GLACIES & niues domino, quae causantur ex frigore: & quidam per glaciem intelligi grandinem volunt. Niues autem sunt aquae, quae rara seu tenues congelatae de- scendant, in quibus sapientia dei reuertet, dicitur Psalmista, Qui dat niuem sicut lanam. Et item, Ignis, grandis, nix, glacies, spiritus procellarum quę faciunt verbum eius. Per hęc duo designantur dei fla- gella quibus percuntur, in quibus deum laudare debemus, dicentes singuli illud Iob, Peccaui & ve- re deliqui, & vt erā dignus non recepi. [BENEDICITE noctes & dies domino.] Nox ab opacitate terrę causatur, & tribulationem designat, dies prosperitatem. Quandoque autem nox veteris testa- menti obscuritatem vel vitiorum caliginem, dies euāgelicę gratiam, veritatis vel mentis claritatem de- signat, vt cum ait Apostolus, Nox praecessit, dies autē appropinquauit. ¶ (9) BENEDICITE lux & tenebrę domino. Secundum Albertum, lux spargit vigiliam, tenebra refouet & continet spiritum ne dissoluatur. In lucis autem cōsideratione, puritate, amoenitate, subitanea diffusionē, multiplici fo- eunditate ac vtilitate, ortu atque occasu diuina maiestas sublimiter innotescit, quemadmodum in Ec- clesiastico dicitur, Dulce lumen & delectabile oculis videre solem. Per lucem etiā sensibilem, increata lux dei multiformiter designatur. Et mystice lux est illustratio mentis, cōsolatio & exhilaratio bona. Te- nebra verò defectuositas seu ignorantia cordis aut obscuratio eius. Vnde ad inuendū mirabiles, p- prietates istorū domin? ait a beatus Iob, Indica mihi si nosti in qua via habitat lux, & tenebrarū quis locus sit, vt ducas vnumquodque ad terminos suos, & intelligas semitas eius. Si autem obijciatur, cum Iob 38 Q ij

Psal. 148

Psal. 102

Gen. 1

Ecc. 43

Apo. 12

Ecc. 43

Philip. 2

Dan. 12

Esai. 55

Iob 12

Iob 26

Psal. 146

Esai. 5

Gen. 1

Ioh. 13

Psal. 134

Luc. 12

Luc. 23

Can. 8

Gen. 8

Psal. 103

Ecc. 43

Psal. 147

Ibidem

Psal. 148

Iob 33

Rom. 13

Ecc. 11

Iob 38

tenebra fit sola lucis priuatio, quomodo ipsa ad benedicendum dominum inuitatur? Et respōdendum **E** quōd opposita iuxta se posita clarius clucescunt. Ideo in cecitate, surditate, tenebris, ceterisq; priuatiuis politicia eis opposita euidētius agunt ad dei præconium. Rursus in distinctione tenebrarum à luce benedicuntur sapientia dei omnium ordinatrix. Sed & nomine tenebrarum aliquid posituum insinuat, scilicet tēpus illud aut effectus, qui tunc magis accidere solet, seu utilitas quæ ex recessu lucis diurnæ euenit homini vt sopore reficiatur & conqueſcat. Iterum quæri potest quomodo homo sensatus ad hæc inanimata dirigat verbum, alloquens ea quæ sensu carent, ratione ac vita? Et respōdendum quōd non ideo vt ipsa audiant atque intelligāt, sed vt ipse qui ea affatur, seipsum & alios ad dei præconia inflamet, sic quippe in psalmis frequētissimè agitur, **[B E N E D I C I T E fulgura & nubes domino.]** Fulgura sunt incōsiones seu ignes quæ micant in nubibus, spiritaliterq; significat miraculorum coruscationem vel terribiliū cōminationem, de quibus dominus ad Iob loquitur, Nunquid emittes fulgura, & ibunt, & reuertētia dicent tibi, assumus? Et in Psalmo, Illuxerūt coruscationes tuæ orbi terræ, cōmota est & cōtremit terra. Nubes verō sunt aquæ vaporabiliter eleuata, quæ iam condensari incipiunt, & designant gratiarum fluētia ac prædicatorum, imō & angelos, secundum Dionysium. De nubibus autem in libro Iob multa dicuntur ad comprobādum quōd in cōsideratione earum & operationum, quas habent, pietas & prouidentia dei egregiè declaratur. Itaque in libro Iob de deo inducitur, Si uoluerit extendere nubes quasi tētorium suum, & fulgurare lumine suo desuper. Cardines quoque maris operiet, per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus. Et, Frumētum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum, quocunque eas uoluntas gubernātis duxerit. Ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum, siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco miserit cordiē suæ iusserit eas inueniri. Denuo, Nunquid nosti semitas nubium magnas & perfectas sciētias? Præterea scire oportet quōd nisi in cōsideratione naturalium & meteorologicarum impresionum cōsiderabilis esset perfectio, prouidentia, & maiestas dei uiuentis, nequaquam scriptura hoc loco & in psalmis ac libris prophetarum tam frequēter horum faceret mentionem. Itaque dum præmemorata & subscripta creata ad dei præconia inuitamus, nos ipsos ad eius laudes efficaciter inflammemus, atque rerum istarum naturas & proprietates, cursum, actum, ordinemq; pēsantes ex omnibus his ad dei supergloriosissimi cōtemplationem, laudem, admirationem, & amorem feruentem iugiter cōsecēdamus. Hic enim scriptū est, Dominus deus uerus est, ipse deus uiuens & rex sempiternus, ad uocem suam dat multitudinem aquarum in celo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ, fulgura in pluuia fecit, & eduxit uentū de thesauris suis, de quo scriptum est per prophetam Amos, Faciens arcū & orionem, conuertens tenebras in mane, & diem nocte mutans, qui uocat aquas & effundit eas super faciem terre, dominus nomen eius. In libro Iob quoque, Subito aer cogetur in nubes, & uentus trāsiens fugabit eas. Et, Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitū, qui de nubibus fluit, quæ protegerūt cuncta desuper. **[(10) B E N E D I C A T terra dominum, laudet & superexaltet eum in secula.]** Terra est infimum minimumque elementorū, cuius tamen pars maxima operta est aquis, cuius quantitatē, dispositionem, fecunditatē ac cæteras pprietates ritè pensantibus, & quomodo ipsa est uel centrū vniuersi, & suo loco permanet fixa, immobilis, quāuis sit maxime grauitatē, occurrit grādis ratio laudis diuinæ. Idcirco ad insinuandum quomodo maiestas ac sapientia diuina in elemento terræ possit perpendi, ipse creator omnipotēs ad sanctum Iob ait, Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras eius? si nosti, Vel quis tetendit super eam lineam? super quo bases illius solidatæ sunt, aut quis dimisit lapidem angularem eius? Denique vt Plato loquitur in Timæo, Partem terræ uoluit deus esse aquis discooperatam, vt esset hominibus ac brutis in habitaculum & altricem. Terra itaque fructum suum producendo, & cætera ad quæ diuinitus condita est peragēdo, dominum non mediocriter iuxta sensus præhabitos laudat, quæ ob suam stabilitatem ac fecunditatem hominem uirtuosum stabilemq; designat, quem spiritus sanctus cęlesti semine, scilicet uerbo dei fecūdat. Vnde ait Saluator, Semen est uerbū dei, quod autem in terram bonam cecidit, hi sunt qui in corde bono & optimo audiētes uerbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Hinc secundum Gregorium, ager est mundus, id est, habitatores terræ, quibus & Paulus dixit, Dei agricultura estis. **[(11) B E N E D I C I T E montes & colles domino.]** Secundum Albertum, montes & colles uapore subterraneo eleuantur, vt ab aquis nimium congesta mole cauantur, & notant maiores ac minores in ecclesia, præsertim prælatos, aut in donis gratiæ fulgentes, iuxta illud Iohelis, Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. **[B E N E D I C I T E vniuersa germinantia in terra domino.]** Si eorum quæ intra terram & in superficie eius, atque ex ea gignuntur, ueritatem, ualorem, pulchritudinem, suauitatem, amoenitatem, ac cæteras innumerabiles proprietates sapienter attendimus, præ admiratione excellentiæ creatoris altissimi deficiemus, nec sapientiam, dulcedinem, & decorem eius in his satis mirari poterimus. Hęc quippe sunt metalla, flores, fructus, species, arbores, gemmæ, quorum uires & proprietates tot & tales, ac tantæ sunt, mortalibus plenè non innotescant, & quicquid speciositatis, amoenitatis, uirtutis & amabilitatis in eis est, sparsim atque finitè hoc in superpræstantissimo deo est indiuisum simplicissimè, omnino perfectè, ac infinitè, ex quorum etiam formatione, renouatione, dispositione, prouidentia creatoris probatur, & à quibusdam magnis philosophis est pensata, quemadmodum decimo de Ciuitate dei Augustinus ostendit, dicēdo, Plotinus Platonius de prouidentia disputans eam à summo deo, cuius est intelligibilis atque ineffabilis pulchritudo vsque ad hæc terrenā & ima pertingere, flosculorum, ac foliorum pulchritudine comprobatur, quæ omnia quasi abie-

A ta & uelocissimè pereuntia, decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formentur ubi forma intelligibilis & incommutabilis simul exemplariter habens omnia, perfeuerat. Hoc & Christus in Euangelio pādens, Considerate, inquit, lilia agri quomodo creſcunt. Dico autem uobis, quōd nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex illis. De hac quoque materia Hugo & Richardus eius discipulus pulchre loquuntur, vno eorum dicente quod & alius in Sententia ponit, Quid de gemmis & pretiosis lapidibus narrem, quorum non solum efficaciacia utilis, sed aspectus quoq; mirabilis? Ecce tellus redimita floribus, quàm iucundum præbet spectaculum? Videmus rubentes rosas, candida lilia, purpureas violas, in quibus non solum pulchritudo, sed origo quoque mirabilis, quomodo scilicet dei sapientia de terræ puluere species tales producit. **[(12) B E N E D I C I T E fontes domino.]** fons à fundendo nomen sortitur, quia aquarum fundit fluenta, & sua diffusionē, perspicuitate, exuberantia, claritate, euidens quædam imago, seu repræsentaculum est bonitatis diuinæ, ob eius communicabilitatem, claritatem, munificentiam, exuberantiāque immensam, propter quod deus æternus frequēter fons nominatur. In origine quoque fontium, qualiter scilicet ex terræ uisceribus prodeunt, & multiplicatione ac utilitate eorum sapientia dei eximè commendatur, qui taliter hominū necessaria prouidit, utilitati consulit. De mirabilibus demum quorundam fontium proprietatibus & vicibus Augustinus & alij, tam theologi quàm philosophi varia conscripserunt, in quibus omnibus diuina claret maiestas. Fons autem doctores, prædicatorum, ac sacerdotale designat officium, quorum est ritus sapientiæ, aqua salutaris, scientiæ charismata gratia, influentiam sacramentorum alijs communicare, propinare, profundere, de quibus in psalmo habetur. In ecclesijs benedicite deo domino de fontibus Israël. Et in Esaia, Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. **[B E N E D I C I T E maria & flumina domino.]** Vnū est mare rotale dictum, Oceanus, scilicet aquæ elemētum, cingens & ambiēs terram, quod Secundus philosophus appellauit cingulum terræ, scribens Hadriano Imperatori. Sunt autem plura particularia maria, uel brachia magni maris, sed & minora quædam sunt maria, de qualibus & in Euāge. legitur. De quibus potissimè uerum reor quod hic ait Albertus, Maria, inquit, cauantur à confluxu fluminum, sicq; iuxta proprietatem idiomatis Hebræorum, quælibet magna congregatio aquæ uocatur mare, secundum illud Gene. Congregationes aquarum appellauit deus maria. Flumina autem ex fontibus scaturire feruntur, quāuis non nunquam aliunde cauentur. Hinc dicit Albertus, Flumina à confluxu fontium generantur. Deniq; in Genesi habetur, quōd fons ascendebat à terra irrigās uniuersam superficiem terræ. Et denuo, Flumen egrediebatur de loco uoluptatis ad irrigandam paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita, scilicet in quatuor principalia flumina ex paradiso manantia. Itaque ex fonte illo paradisi flumen paradisi profluxit, & ille flumen quadripartitur. Veritatem secundū Damascenum fons præfatus ex mari Oceano habet originem, sicq; verificatur illud Ecclesiast. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Ad locum unde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Per mare autem interdum exprimitur seculi huius, id est, secularium hominum inquietudo, amaritudo, atque tumultus. Impij enim quasi mare feruens, quod quiescere non potest, ut dicitur in Esaia. Interdum autem per mare corda poenitentium, se in amaritudine & fluctibus internæ compunctionis afficientia denotantur. Flumina uero nunc gratiarū copiosa charismata, nunc tribulationum abundantiam signant. Quantum ad primum ait Christus, Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ uiuæ. Quo ad secundum ait Psalmista, Eleuauerunt flumina fluctus suos à uocibus aquarum multarum. **[(13) B E N E D I C I T E cete & omnia quæ mouentur in aquis domino.]** Hęc sunt elementi aquæ præcipua ornamenta. Porro si ea quæ de cete à philosophis & à theologis scripta sunt attendantur, magna ualde offertur materia laudandi, admirandi, honorandique deum. Nempe de hoc genere pisces secundum vnam expositionem sumuntur saltem pro parte, quæ in libro Iob de Leuiathan scripta sunt. Hinc inter pisces specialiter nominatur & prænominatur, quia est maximus piscis, inter creaturas dei opus eius non parum mirabile. Quæadmodum enim inter homines magnitudine eminet ipsi gigantes, inter uolucres griphi, inter bestias terræ quadrupes elephātes, sic inter pisces sunt cete, de quibus dicitur in Genesi, Creauit deus cete grādia & omnem animā uiuentem atq; motabilem, quam produxerant aquæ in species suas. Interim quanta sit uarietas, decor, utilitas, robur, uis atque proprietates piscium maris, quis mortalitū poterit rimare aut explicare? Sed quia ad Petrū & Andream locutus est Christus, Faciam uos fieri piscatores hominum, constat nomine piscium intelligi homines, ita q̄ designāt maiores atque potentes baptismatis uia renatos. Cætera quæ mouentur in aquis, minores & simplices in aqua baptismi motum uirtutū uitamque gratiæ fortientes. De huiusmodi aqua & piscibus apud Ezechielē multa leguntur, quo inter cætera fertur, Omnis anima uiuens quæ serpit quocunque uenerit torrens, uiuent, & erunt pisces multi satis postquam uenerint illuc aquæ istæ, & sanabuntur, & uiuent omnia ad quæ uenerit torrens, & stabunt piscatores super illas **[B E N E D I C I T E omnes uolucres cæli,] scilicet aerei [d o m i n o,] ubi uolucres uolant. Et quis in diuersitate, pulchro colore. cantu suaui, multiplici actu, celeri motu, pennis regumento, multiformi ornatu, ceterisq; anium proprietatibus, superbenedicti & supergloriosissimi dei sapientiam, perfectionem, ac maiestatem dignè miretur? Quāuis autem per uolucres quandoque superbi in altum uanitas se erigentes, quādoque diaboli in aere uolitates signentur, ut cum ait Saluator, Uolucres cæli comederunt illa, id est, femina uerbi dei abstulerūt: nunc tamen per uolucres intelligendi sunt contemplatiui, pennis orationum, meditationum, uirtutum, atque donorum in sublimitate eleuati, quibus competit dicere illud Psalmista, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo. & requiescam? De quibus loquitur Esaia, Qui sunt isti qui ut nubes uolant: & quasi columbæ ad fe-**

Iob 39

nefrat suas? Et iterum, Qui sperant in domino mutabunt fortitudinem, assument pennas vt aquilę, **E** volabunt & non deficient. **¶** (14) **B E N E D I C I T** omnes bestię & pecora domino. In his quoq; summi artificis excellentia ineffabiliter commendatur. Vnde ad declarandam sapiętię suam in istis suis effectibus opifex deus multa ad sanctum Iob loquitur. Aristoteles quoq; & Albertus magnus in libris suis de animalib. mira & pulchra scripserunt. Sed & Augustinus in libris de Ciuitate dei aliqua de his tangit. Quinto enim de Ciuitate dei testatur, Deus nec exigui & cõtempribilis animatũ vt scera, nec auis pennulam, nec herbę Rosculum, nec arboris folium sine suarũ conuenientia partium, & quadam veluti pace reliquit. Et Hugo, In terra, inquit, commoratur animalia tam diuersimode figurata, quorum nonnulla miramur ex corporũ magnitudine, quadam ex paruitate, quadam ex raritate, quadam ex speciositate, quadam (vt sic loquat) ex quadam conuenienti inepitudine, & delectabili deformitate, quę vocantur ridicula. Insuper secundum Augustinum, animalia quę minimum habent quantitatis, plus habent admirationis. Plus enim formicularum & apicularum opera stupeamus quã immensa corpora beluarum. Hugo quoque his consonans ait, Animalia quę ob paruitatem miramur tam artificiose ac sapienter sunt instituta, vt vix discernere valeamus quid magis debeamus mirari dentes apri vel tineę, alas gryphis vel cyniphis, caput equi vel locustę, crura elephãtis vel culicis, aquilam vel formicam, leonem vel pulicem, tigridem vel testudinem. His nempe tam exiguis corporibus sic omnifariam lineamenta suę naturę plene distribuit deus, vt nihil deesse videatur tam minimis eorum, quę natura formauit in magnis. Itaq; quicquid in creaturis & pulchritudine, proprietate, actibusque eorum visui aut considerationi nostrę occurrerit, protinus ad su peradorandũ, ac superdelitosissimũ, atq; in infinitum sapientissimũ creatoris contemplationem, reuerentiam, laudem & gloriam, amorem & superextollentiam referamus, cuncta creata p̄santes, vt sint creatricis sapientię quidam effectus, non vt sunt res quędam in suis speciebus atq; ordinibus consistentes, sicut dum ædificia pulchra conspiciamus, statim ex consideratione eorum artificis collaudamus industriam. Hinc etiam naturalis philosophia si quis vtatur ea legitime ad diuinorum contemplationem confert non modice, ad quã & naturaliter ingenio, p̄sertim ad metaphysicalem speculationem bene dispositi, vt pote in vi cogitativa apri ac prompti, ceteris partibus aptiores cõsentur quãuis in alijs defectum naturę, ac naturalis scientię gratia dei facillime queat supplere, imo & illis sublimiores efficere. Per bestias autem & pecora, homines sensualitatem sequentes signantur, qui ad benedicendum dominũ inuitantur, eo quod tam diu eis pepercit, & adhuc ad emendationem eos p̄stolatur ac prouocat. Cũ verò conuersi fuerint, dominũ grata mente solent laudare dicentes, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Verum cũ bestię proprię appellentur animalia syluestria atque indomita, pecora autem bruta domita seu domestica. Per bestias homines carnales, crudelēs, intractabiles: per pecora homines carnales, mansueti, tractabiles, congruē intelliguntur. **¶** (15) **B E N E D I C I T** filij hominũ domino. **¶** (16) **B E N E D I C I T** Israel dominũ, laudet & superexalter eum in secula. **¶** (17) **B E N E D I C I T** spiritus & animę iustorum dominũ. **¶** Rationales & intellectuales creaturę dupliciter dominũ benedicunt, videlicet generaliter, ac specialiter. Generaliter dādo materiam laudis diuinę, considerātibus eas, & exercendo operationes sibi naturaliter conuenientes, eo vtique modo quo (vt dictum est) ceterę creaturę irracionales & inanimatę dominũ benedicere assentunt. Specialiter quoq; dominũ benedicunt intellectuē & dilectiue, formaliter atque vitaliter, corde & ore dei laudibus insistentē per sapientiam & amorē. Primo igitur modo benedicunt deum, siue considerentur quoad dona naturę, siue quoad dona gratię, siue quoad dona glorię. Nam & quantum ad naturalia homo est mirabilis creatura dei, sui imagine decorata, & spiritali rationali essentia, & carne mortali mirabiliter compaginata, membris corporis & viribus animę artificiose dotata. Et breuiter, si hominem consideremus quoad corpus & animam, & naturaliter circumstantia ac concernentia eum inuenimus tanto copiosiorē excellentiorēq; materiam benedicendi creatorem, quo ceteris creaturis p̄fatis homo est altioris naturę, eminentiorisq; formaturę quoad corpus & animam. Vnde de pulchra huius corporis dispositione loquitur August. In ipso hominis corpore quāta dei bonitas, quanta tāti creatoris apparet prudentia? Nonne ita sunt in eo loca sensuum & cetera membra disposita, speciesq; ipsa ac figura, & statura totius corporis ita mortificata, vt ad ministerium animę rationalis se iudicet factum? Non enim vt animalia irrationalia prona in terram esse videmus, ita & creatus est homo, sed erecta in cęlum corporis forma, admonet eum quę sursum sunt sapere atq; aspiciere. Porro mira mobilitas linguę, manibus attributa ad loquendum & scribendum, & ad opera artium plurimarum ac officiorũ complenda conueniens, nōne satis ostendit quali quāq; p̄clare animę tale corpus ad seruiendum consistat vnitũ? De dispositione quoq; interiorum corporis, scilicet perplexitate venarum atq; neruorũ, & secretis vitaliũ viscerum loquitur Augustinus ibidem, ostendens quod si taliũ harmonia, connexio ac dispositio notę essent, ita delectaret pulchritudo rationem in eis vt omni formę quę oculis placet ipsius mētis p̄ferretur iudicio. Insuper quis in institutione sensuũ, & modo immutationis eorum a suis obiectis, & in mutua sensuum ac sensibilibus proportionē, ac cohabitudo, in dispositione quoque sensuum interiorum & nobilitate viriũ animę superiorum intellectiuarum omnipotentiam sapientię, ac sapientię omnipotentię dei authoris primi totius creaturę satis miretur, dignę collaudet? Si verò supernaturalia dona hominibus p̄stita intueamur, videlicet dona gratię gratum faciētis, & etiã dona gratię gratis datę, abudatiorē sublimiorēq; materiã benedicēdi dominũ inueniem⁹, & maxie si bona glorię eis p̄missa & multis iã data p̄semus. Postremo quo alicui plura & potiora diuinitus collata sunt beneficia, eo dominũ pl⁹ benedicere obligat, & ampliorē p̄bet materiã benedicēdi illũ. Idcirco postq̄

Psal. 93

Gen. 1

Col. 3

A in generali dixerunt: benedicite filij hominum domino, de Israelitica plebe specialiter subiūxerunt: Benedicat Israel dominũ, scilicet propter specialia, multa & magna beneficia sibi cõcessa, de qua fertur in Psalmo, Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Itemque, Quāta audiuimus, & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis. In libro quoque Numerorum, Quis similis tibi popule, qui saluatus in domino? Et Baruc ait, Beati sumus nos, quia quę deo placita sunt, manifesta sunt nobis. Verũ quoniam illa plebs illa per suã incredulitatem indigna facta est nomine Israelis, de qua ait Apostolus, Videte Israel secundum carnem. Nunc per Israel intelligendus est populus fide & opere Christianus, de quo idem Apostolus ait, Pax super Israel dei. Hic enim populus fide deum prospiciens, etiam in prophetis frequenter ad literã nominibus Ierusalem & Sion, ac Iste designatur, p̄sertim quia primitiua ecclesia ex populo illo fuit. Sed & multo maiora data sunt beneficia ac munera gratię populo Christiano, quã plebi Iudeę, quãuis de illa dicat Apostolus, Israelitę quorum est adoptio filiorum dei, & gloria, & testamētum, & legislatio, & obsequium, & promissa, & quorũ patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Expreso demũ in generali nomine Israel, in speciali sacerdotēs nominantur, quibus maiora dona erant concessa, & ratione officij sui specialiter ad spiritalia exercitia laudēq; dei fuerat obligati, de quibus domin⁹ dixit, Inebriabo animas sacerdotum pinguedine. Quibus ait Ezechias, Filij mei nolite negligere, vos elegit dominus vt stetis corã eo, & ministris ei, colatis eum, & cremetis ei incensum. In libro quoque Leuitici dominus p̄cepit eis dicens, Docceatis filios Israel omnia legitima mea. Et alibi, Sacerdotes sancti erunt deo suo. Si autem tam spiritaliter continenter & sobrię viuere tenebatur sacerdotēs illi legales: quorum sacerdotiũ typicum erat, puta figura sacerdotij Christi atque ecclesię, quã spiritaliter, castę ac temperatę viuere obligantur sacerdotēs ecclesię. Nonne tanto perfectius quo spiritalius atque diuinius eorum est sacerdotium? & quo p̄stantiorē deo hostiam offerunt, ac p̄stantiora sacramenta contrectat? Itaque deo iugiter benedicant, laudibus vacēt diuinis, & spiritalibus se prorsus mancipent actibus, vitia gulę & luxurię primò ac vehementissimè abhorrentes ac repellentes. **¶** (17) **B E N E D I C I T** spiritus & animę iustorum dominũ. **¶** Preterea (sicut refert Hieronymus) quia apud Danielem dictum est, In anima cõtrita & spiritu humilitatis suscipiamur. Et nunc dicitur, Benedicite spiritus & animę iustorum: quidã dixerunt in homine p̄ter spiritum sanctum duo distincta esse, spiritũ & animã, quibus secundũ Hieronymum laborandum est quomodo absq; carne & gratia spiritus sancti duę substantię & duo interiores homines in vno homine esse dicantur: hoc quippe ex eorũ sequitur dicto. Itaq; spiritus & anima hoc loco eãdem animę rationalis essentiam exprimunt, quę anima dicitur in quantum informat & animat corpus: spiritus, ob suam simplicitatem & in quãtũ contemplatur cęlestia, vt habetur ex libro de spiritu & anima. Laus autem iustorum deo gratissima esse dignoscitur, sicut & laus humiliũ, ac sanctorum, de quibus mox additur, **¶** (18) **B E N E D I C I T** sancti & humiles corde domino, non proprię potestati aut labori siue industrię virtutes & merita vestra attribuēdo, sed pietati & gratię spiritus sancti qui operatur in nobis velle & perficere. Cor autē contritum & humiliatũ deus non spernit. Et cũ ipse sit essentialiter pure infinitęq; sanctus, sanctitas sibi maxime placet, humilibus quoque dat gratiã. Itaq; dum cãticum istud deuotum ac seruidum pronunciamus, ex ardētũ id agamus affectu, & deum ab omni suo effectu honorare cordialissime affectemus, & ipsi quoque eum deuotissime benedicamus laudates eum in seipso & in suis operibus. Iuxta illud Ecclesiastici, Benedicite dominũ in operibus suis. Et denuo, In omni corde, ore, nunc collaudate & benedicite nomen domini. Omnia etenim deus manifestatis propter seipsum creauit vt sua perfectione in omnibus relucēt, ipse in omnibus & ex omnibus laudetur, & veneretur. Iuxta quod scriptum est, Fecit deus opera sua vt timeatur. Ideo Glossa dicit, Cũ cernimus aliquid pulchrum vel honestum, in de deum laudare, & ei gratias referre debemus. Circa p̄cedentem quoq; versiculum ponit, quod spiritus est quo discernimus, & anima qua viuificamur, vt vitam & intentionem ad dei p̄conia referamus. Postremo benedicere & laudare deum excelsum angelicus actus est & cęlestis, magisque diuinum, ac meritorium opus ceteris paribus quã deũ orare. Ob hoc ait Propheta, Cãtabo domino in vita mea, psallam deo meo quã diu sum. Et, Benedicã dominũ in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Tandem viri isti seipfos ad dei prouocat laudem. **¶** (18) **B E N E D I C I T** Anania, Azaria, Misael domino. **¶** Ex p̄senti scilicet liberationis beneficio ab igne atq; miraculo, sciētes eum omni creaturę supereminere, nec ei cessantes de cetero gratias agere. Sequentē versum ecclesia addidit in laudem super beatissimã trinitatis loco Gloria patri: quod Damasus papa ex ordinatione & p̄suasione beati Hieronymi in sine singulorũ psalmodi decãtari instituit. Itaq; **¶** (19) **B E N E D I C I T** a m v s] i. corde, ore, corpore deuotionem, laudem, honorē, reuerentiã, atq; dignum latrę cultum & adorationē in spiritu & veritate exhibeamus, bene loquamur, bene sentiamus, omne bonũ ascribamus, ab vniuersis creaturis laudari & amari optemus. **¶** (20) **B E N E D I C I T** creatorē, [E T FILIũ] i. redēptorē c v m sancto spiritu] consolatore nostro, quia filij incarnationem operatus est, & ab eodem patre & filio missus, & per se venit super apostolos, & ecclesiã sanctificauit, & de omni bono nobis prouidit. Et quia hę tres personę sunt vnus & indiuisus, superamabilissimus deus. **¶** (21) **B E N E D I C I T** cum in his tribus personis vnica laude, **Q** iij

Psal. 19

Num. 24

Baruc. 4

1. Cor. 19

Gal. 6

Rom. 9

Ierem. 31

2. Par. 29

Leui. 10

Exod. 29

Philip. 2

Psal. 50

Iaco. 4

Ecl. 30

Ecl. 17

Pro. 16

Ecl. 3

Psal. 102

Psal. 33

Iohã. 4

[E]t superexaltatus est in secula, pluraliter loquitur. Verus enim dei amator, & gratus donorum eius susceptor non solum a se sed ab omnibus appetit deum benedici & laudari. **(20) BENEDICTVS** es domine in firmamento caeli, id est, in firmamento quod dicitur caelum, de quo dicitur in Gen. Fiat firmamentum in medio aquarum. Et item, Vocavit deus firmamentum caelum. Quod dicitur firmamentum, quia firmat omnia in se contenta, quorum est locus communis. Locus autem est conservatiuus locati secundum Philosophum, qui etiam dicit quod motus caeli est vita quaedam, virtus & conservatio inferiorum. Unde in firmamento est deus tanquam principalis motor, rector, atque influxor in inferiora, qui licet non sit proximus motor caelestium orbium genere causae efficientis, seu efficienter movens: est tamen motor primus & summus in genere causae finalis, quoniam movet sicut desideratum seu bonum optatum movet desiderium & optantem secundum meliores philosophos, tam peripateticos quam platonicos. [E]t laudabilis Job tua bonitatem, virtutem, & sanctitatem. Laus enim debetur virtuti sicut & honor. Sed laus consistit in verbis, honor in actibus. Est namque exhibitio reverentiae in signum testimoniumque virtutis, & sicut virtus & sanctitas in infinitum cunctis praeminet, sic ipse superbeatissimus deus infinite laudabilior est quam eum aliqua possit creatura laudare, iuxta illud, Glorificantes dominum quantumcumque poteritis, superualebit adhuc. Benedicentes dominum exaltate illum quantum poteritis: maior est enim omni laude, & quis magnificabit eum sicut est a principio? Itaque & si ineffabiliter laudibus dei intenti fuerimus, etiam mente devota, non inaniter gloriamur nec presumamus quasi quid magni egerimus, sed pensantes omne nostrum praeconium atque obsequium infinite a dignitate ac laudabilitate altitudinis dei nostri deficere, ipsum humiliter deprecemur, ut per pietatem suam immensam laudes nostras acceptare dignetur potissimum, quia & quicquid in eis boni est ipse est donum: quicquid vero defectuositate admixtum, id prorsus est nostrum. [E]t gloriosus, putat gloria multis modis accipitur, sic & deus multipliciter gloriosus asseritur. Est enim gloriosus, i. plenaria gloria suae per gloriam intelligatur iucunditas suae felicitatis suae excellentiae suae maiestatis aut clara cum laude noticia, aut fama praecipua. Er absolute loquendo, ipse solus plenus est istis, plenitudine prorsus infinita. Interdum etiam sumitur gloria dei pro magnifico aliquo eius effectu, ut cum scribitur in Ezechiele, Egredere gloria domini a lumine templi, & stetit super Cherubim. Huiusmodi quoque effectibus deus effectivus plenus est. Denique, Moses deum esse gloriosum protestans disseruit. Nisi timueritis nomen domini gloriosum atque terribile, augebit plagas tuas. [E]t superexaltatus, quoniam uniuersis & singulis simul acceptis incomparabiliter & immense melior altiorque consistit. Si quidem finiti ad infinitum nulla est comparatio. Ideo cetera Psal. Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. [I]n secula, utique, uniuersa, id est, omnium spacio seculorum generationum seu temporum in aeternum & in seculum seculi.

ORATIO ex Hymno trium puerorum praescripto.

Oratio cordis nostri spiritu sancto tangente, mundis labijs et tota deuotione fac nos domine cum uniuersitate creaturarum tuarum te benedicere, ut hac suauitatis modulatione placatus, perhemitatis donemur benedictione. Per do. no.

Cantica noui Testamenti.

COMMENTARIUS IN GLORIOSISSIMAE Virginis dei matris Mariae Canticum, Magnificat anima mea dominum. Lucae 1. Cap.

ARGUMENTVM DIONYSII.

Quibusdam veteris Testamenti sanctis concessum est, ut perceptis beneficijs dei praecipuis, canticum deo componerent & offerrent. Sic quoque nunc ait sancta Maria, Magnificat anima mea dominum. Consideras enim ineffabilia dei beneficia super se, & in se, laudes gratiasque referre non distulit. Praesertim quia ex ea incarnari dignatus fuit unigenitus dei. Cuius rei typus in Anna praecessit, quae supernaturali dei munere Samuelem enixa cecinit carmen hoc gratulabundum. Exultauit cor meum in domino. Quod in aliquibus cum carmine virginis diuinae coincidit. Itaque deuotissima atque gratissima mente fatur domina mundi, regina caeli, genitrix dei.

EXPOSITIO CANTICI MARIAE,

Magnificat anima mea dominum.

QUOTIDIE AD VESPERAS.

Magnificat anima mea dominum. Magnificentia & excellentia cantici huius primo ex parte adricis perpenditur, quae quanto gratiosior, illuminatio, atque diuiniore erat, eo praeclearius canticum edidit. Secundo, ex sententiae ueritate ac maiestate. Tertio, ex igne deuotionis in ipso exuberantis. Sic ergo, magnificat, inquit, anima mea dominum, tanquam dicat, Tu me o Elizabeth laudas, extollis, magnificas: uerum ego sciens quod a me ipsa nil habeo, uniuersa bona deo ascribo, ipsum laudo, me deprimo. Illum magnifico, id est, magnifico, summum, immensum fateor, contestor, demonstro: illum totis uiribus magnificenter honoro, omni zelo uenerari desidero, me paruipendo. Dicitur itaque deum sanctificare, magnificare, glorificare, dum uerbis & actibus eius sanctitatem, maiestatem, beatitudinem, protestamur, extollimus, demonstramus. Impij uero dicuntur nomen dei polluere, paruifacere, inhonorificare: quoniam quantum in ipsis est uerbis & factis ostendunt, seu ita se habent, quasi deus non esset honore & gloria, omnique reuerentia dignus, seu paruipendendus, neque curandus. Alios quoque ad dei offensam, irreuerentiam, iniuriamque inducunt. Hinc per Ezechielem deus frequenter improperat filijs Israel, quod polluerunt nomen sanctum suum in gentibus. Fecit ergo Maria quod S. pater eius Propheta Dauid admonuit, Magnificat dominum mecum. Porro secundum Ambrosium magnificans dominum, seu dominum magnificatur, non quod ei quicquam accrescat: sed quia magnificatur in nobis, id est, per suos in nobis effectus, seu actus nostros eius auxilio exhibitos, magnus ostenditur. Propterea addit Ambrosius, Imago enim dei Christus est. Et ideo si quid iustum, religiosumque fecerit, anima, imaginem dei, ad cuius similitudinem est creata magnificat. Quod sumptum uidetur ex uerbis Origenis dicentis, Saluator noster est imago dei inuisibilis, & anima nostra est imago illius imaginis. Cum ergo illam cognitione, sermone, & operatione magnifico, tunc imago mea in me gradus efficitur: & ipse dominus (cuius imago est anima mea) amplius in me magnificatur. Praeterea aduertendum quod in catico isto nomine dei, & domini intelligi potest absolute ipse deus unus ac trinus, seu quaelibet diuina persona. Quauis nonnulli per deum ac dominum specialiter filij personam intelligant, asserentes quod uirgo dignissima in catico isto filium suum commendat. Et non ait magnifico, sed magnificat anima mea dominum, ad inuendum quod ex praecordiali id agat deuotione: quo arguuntur qui sine reuerentia deum orant & laudant, nec eum sicut uerum deum tota cordis honorat custodia, de quibus per Esaiam dominus loquitur, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. **(2) Et exultauit spiritus meus,** scilicet anima mea rationalis [in deo salutari meo] ex contemplatione ac dilectione sui ipsius in se, & beneficiorum eius circa me. Exultatio autem seu gaudium ex contemplatione & charitatis actu seu actuali dilectione procedit. Quo igitur in diuino contemplatione, illuminatione, eorumdemque amore feruentior fuit Maria, eo plenius exultauit, non in se, sed in domino, tanquam in causa, obiecto & fine, sicut Apostolus scribit, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Porro dominus dicitur, ratione gubernationis. Deus, ratione causalitatis & creationis: Salutare uel salutaris, ratione iustificationis, seu recreationis, itemque glorificationis, qui singulariter fuit & est deus ac dominus, & salutare Mariae propter praecipua beneficia eius ad eam & maximam deuotionem, dilectionem, & cultum illius ad illum. Quauis autem anima & spiritus hominis realiter idem sint, tamen ratione sunt differetes. Nam anima dicitur, quoniam informat & animat corpus, illudque bene regendo, deum magnificat: Spiritus uero uocatur ob subtilitatem naturae, & quoniam contemplatur caelestia, sicque competit sibi exultare, & praeroganti laetitia quasi extra se saltare in deo. Hinc uirgo deifera distincte loquuta est, Magnificat anima mea dominum. Et exultauit spiritus meus in deo. Postremo ut totis uiribus deum magnificemus, magnificet eum nostra memoria, eius beneficia iugiter recolendo, nostra intelligentia eius ueritatem & excellentiam contemplando, nostra uoluntas eius bonitatem amando ac appetendo, nostra interpretatiua seu expressiua, eum ore laudando. Et quia pro suis beneficijs gratiarum actio, & uox laudis deo debentur, consequenter uirgo praecleara cantici sui rationem subiungit, **(3) Quia respexit** per approbationem, oculo suae pietatis immensam **Humilitatem** ancillae suae, id est, me humilem eius ancillam, meamque humilitatem ac paruipenditatem. Et merito specialiter suam meminit humilitatis magis quam uirginitatis, charitatis, aut reliquarum uirtutum, quibus praeminenter fulgebat: quia per humilitatem praecipue meruit taliter exaltari, erarique per eam praesertim disposita ad concipiendum unigenitum dei secundum quod in incarnationis mysterio humiliter puella decuit eum incarnari & concipi. Uirginitas autem fuit dispositio magis remota: nec ipsa sine humilitate domino placuisset. Veruntamen in incarnationis mysterio utriusque naturae immediatam & hypostaticam unionem pensando, uirgo sacra per charitatem eiusque ardentissimum actum fuit summe & immediate disposita ad unigeniti filij dei conceptionem. Nam charitas praestantissima ac diuinissima, deoque placentissima uirtus est, conjunctionem, transformationem, & in solubilem colligationem efficiens. Quauis itaque tota trinitas super benedicta Mariae humilitate superclementer aspexit, praecipue tamen filius ex ea induendo humanam naturam, facies se eius prolem, atque subiiciens ei seipsum. Sed & deus pater eam aspexit, intantum ut eundem cum ea habere filium dignaretur. Similiter spiritus sanctus illo eam germine adorando foecundans, a quo ipse uere aeterna-

Qv

liter procedit. Secundum Originem humilitas in scripturis vna de virtutibus dicitur quæ à philoso
 phis modestia nominatur, sed & nos eam possumus appellare quodam circuitu, cum aliquis non est
 inflatus, sed ipse se deicit. [B E A T A M me dicit omnes generationes.] id est, quidam ex omnibus, vt
 fit distributio pro generibus singulorum. Omnes quippe ex Iudæis & Gentilitate conuersi beatam,
 imò & beatissimam proficetur virginem tam in comparandam. Sed & Sarraceni, qui legem Macho-
 meti suscipiunt, dicunt eam præ vniuersis mulieribus omnium seculorum electam, sicut & Christum
 filium eius fatentur suo legiflatore Machumeto maiorem. Sic & Lya de qua orta est virgo Maria,
 cernens se tam fecundam, hoc inquit pro beatitudine mea, Beatam quippe me dicent mulieres, sicut
 in Genesi legitur. ¶ (4) Q V I A fecit mihi magna qui potens est, id est, præclarissima mihi benefi-
 cia est largitus in sanctificatione, in gratiarum augmentatione, in totius perfectionis collatione, &
 nunc potissime in incarnatione, in qua veri dei vera mater effecta, quodammodo infinitæ dignita-
 tis prerogatiuam sum consequuta ab eo qui potens, imò omnipotens est, & adeo potens vt eius re-
 spectu omnis creatura sit impotens, nec sine illius manutentione, per momentum subsistere valens,
 Illi equidem idem est esse, & potentem esse, cuius essentia est sua potentia in dependens, illimitata &
 penitus infinita, cui sunt omnia æque facilia, qui dominatur in virtute sua in æternū, à quo omnis po-
 testas dicente Apostolo, Non est potestas nisi à deo. Vnde scriptum est, Sapiens corde est, & fortis ro-
 bore, qui facit magna & inscrutabilia, & mirabilia, quorum nō est numerus, qui per me mundum li-
 berare dignatus est, & præ omni creatura me honorauit, ita quod deum omnium creatorem ac domi-
 num concepi & porto, [B E T sanctum nomen eius] nominatū, id est, ipsemet nomine nominante desi-
 gnatus in seipso essentialiter purus, virtuosus & sanctus est: imò sanctitas prima, fontana, exemplaris,
 immensa, in quo quicquid perfectionis, sanctitatis, atque virtutis est, cogitarive potest, cum immen-
 sa plenitudine supersimplicissime cōtinetur. De quo ait Psalmista, Adorate in mote sancto eius, quo-
 niam sanctus dominus deus noster. Et item, Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & san-
 ctum est. Vnde scriptum est, Deus sanctus & fortis æmulator eius, nec ignoscet sceleribus vestris. Et
 iterum, Absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Denique tam sanctus est deus omnipotens,
 vt eius comparatione omnis sanctitas & æquitas nostra sit quasi pannus menstruatus. Ecce enim luna
 non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, qui & in angelis suis reperit prauitatem.
 Siquidem quid est ipsa diuina essentia, nisi sapientia & superessentialis, veritas exemplaris, virtus pri-
 ma, æquitas summa, charitas infinita, lux incircūscripta, puritas impermixta? Nemo ergo se iactet aut
 aliquid putet, aut alium spernat, nec ad publicos transgressores se comparet, sed in diuine sanctitatis
 conspectu atque præsentia se semper constituens, quicquid in se virtutis est aut esse posse aduertit,
 illius intuitu pro nihilo habeat, seque in profundo humilitatis incessanter cōseruare conetur. Huc
 usque sancta Maria recoluit beneficia sibi singulariter data: nūc generaliter sibi ac alijs præstita ex-
 primit. ¶ (5) E T misericordia eius, id est, suæ æternæ pietatis effectus & gratia extenditur, & fuit
 [A P R O G E N I E] quæ ab initio mundi ante diluuium fuit [I N] progenies] posteriores. Misericordia
 enim domini plena est terra. Vel à progenie Iudæorum, in progenies Gentium. Salus nanque Gen-
 tibus communicata ex Iudæis fluxit & cœpta est. Quemadmodum Christus testatur, Salus ex Iudæis
 est. Nam & Christus ex eis incarnari elegit, & per apostolorum natione Iudæorum doctrinam con-
 uersus est mundus. [T I M E N T I B V S] timore filiali & casto. Nam talibus tantum finaliter pro-
 deest gratia dei, & ipsi duntaxat participes sunt fructus ac meriti dominicæ passionis, quæ licet se ad
 vniuersos extendat per suam sufficientiam: non tamen per efficientiam, sed ad solos electos. Hinc ait
 Psalm. Misericordia autem domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum. In Ecclesiasti-
 co quoque habetur, Qui sine timore est iustificari non potest. Veruntamen nullus tam reprobus est,
 vt diuinæ clementiæ penitus expers consistat, sed misericordia ad salutem veram perducens, solis ti-
 mentibus deum filiali & reuerentiali timore, qui est fuga mali culpe, impenditur. ¶ (6) F E C I T
 potentia, id est, potenter operatus est, & potentes egit effectus [I N] brachio suo, id est, in sua sublimi
 virtute: iuxta illud, Eduxit filios Israel in brachio excelso. Vel in brachio suo, id est, per vniuersitū
 suum incarnatum. Et tunc refertur ad patrem, de cuius filio loquitur Esaias, Brachiū domini cui re-
 uelatum est quem Apostolus nominat dei virtutē. Porro per filium pater vniuersa creauit, per ipsum
 redemit mundum, prostravit diabolū, fregit infernū, aperuit cælum, infinita quoque per ipsum fecit
 miracula. Vnde & filius protestatur, A meipso facio nihil. Pater verò in me manens, ipse facit opera.
 Nihilominus Christus vt deus propria operabatur virtute, quæ in tribus supersanctis personis vna
 est in se, indiuisa quoque in opere. Denique magnificentissimum opus dei in incarnatione, seu verbo
 incarnato apparuit, dum naturæ duæ in infinitū distantes in vnam cōuenerunt personā dum Chri-
 stus de clauo virginis vtero prodijt, dum sacramentū altaris instituit. Magnā demū deus potestatem
 exercuit, tam humilem iuuenulā faciendo suā matrē, angelorumque dominam, & omni pura crea-
 tura in esse creato subsistenti præstantiorem; quoniam vniuersæ viæ domini misericordia & veritas,
 seu æquitas. Cōmendato deo ratione suæ clementiæ, cōmendat eum nunc virgo sapiētissima ab ef-
 fectibus suæ iustitiæ. [D I S P E R S I T] superbos, id est, per varios errores ac vitia dispergi permisit, &
 per diuersa supplicia perdidit, ac dānauit effectiue elatos, quorū spiritus tumet inique, qui deo subij-
 ci & parere omittunt nec curant sub eius omnipotentī manu se humiliare [M E N T E], id est, intēti-
 one & libito [C O R D I S], id est, intellectus [S V] quo cuncta discernit, iudicat & disponit. Hinc scri-
 bitur, Radices gērium superbarū arefecit deus. Qui per Sopho. minatur, Vistabo super omnem qui
 arroganter ingreditur. Et apud Esaiam, Incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo

A. virorum. Demones quoque superbientes Christus in mundū veniens disperfit, vicit & de hominum
 cordibus expulit Sed & superbos Iudæos videmus ab eo in omnem regionem dispersos. ¶ (7) D E
 P O S V I T potentes de sede. Non de quibuscunque potentibus dicitur hoc, cum alibi dicatur, Deus
 potentes non abijcit cum ipse sit potens: sed de potentibus sua potestate vitiose vtentibus, de quibus
 scriptum est, Sedes ducum superbiorum destruxit deus, & sedere fecit mites pro eis. Verum cum hu-
 iusmodi potentes videamus vsque ad senectutem regnare, quomodo deus deponit eos de sede digni-
 tatis ac præsentia? Et respondendum, quod saltem in morte, & frequenter propter eorum peccata
 occiduntur, plagentur, seu ante tempus naturalis periodi auferuntur. Omnis enim potentatus bre-
 uis vita. Sic & rex hodie est, & cras morietur. De quibus loquitur Esaias, Et quidem neque fatus ne-
 que radicans in terra truncus eorum, repente flauit in eos, & aruerunt. Hunc scriptum est, Vidi im-
 pios domino stante perisse. Et rursus, Iniqui ante tempus suum sublati sunt. Insuper potentes Iudæo-
 rum magistrōs deus de sede doctrinæ amouit. Iudiciariam quoque potestatem pauperibus tribuit in die
 iudicij exercendam, Sedebitis, inquiens, super sedes duodecim, Et exaltauit humiles [nunc per do-
 na gratiæ gratum facientis, & gratis data, quia & tales frequenter ad præliationem erexit. In futuro
 autem per dona gloriæ & sublimationem vsque cælū empyreū. Propter quod ait scriptura, Deus su-
 perbis resistit, humilibus autē dat gratiā. Et de nouo, Beati pauperes spiritu, scilicet humiles, quoniam
 vestrū est regnum cælorum, quo nihil est altius. Potissime autem Christus exaltauit suos apostolos
 vere humillimos, quos constituit principes super omnem terram. De quibus iterum scriptum est,
 Quoniam dii fortes terræ vehementer eleuati sunt. Cæteros quoque primitiue Ecclesiæ filios suos
 discipulos non mediocriter exaltauit, nō in futuro duntaxat, sed & in præsentī, dans eis virtutē cal-
 cādi super serpentes & scorpiones, omnemque inimicū virtutem. ¶ (8) E S V R I E N T E S id est,
 spiritualia bona aude cupientes [I N] B V I T bonis, id est, gratiæ donis, internis diuitijs, refectio-
 nibus mentis. Pauperes quoque & corporaliter famelicentes deus alit & implet. Quemadmodū scri-
 ptum est, Oculi omnium in te sperāt domine, & tu das escam illorū in tempore opportuno. Et item,
 Omnia à te expectant vt des illis escam in tempore. Dante te illis colligent. De esurientibus autem
 primo modo ait Saluator, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et iterū,
 Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis, [E T] diuites, id est, diuitiarū corporalium inordinatos
 amatores terrena cælestibus præferentes [D I M I T T I] inanes, id est, spiritualibus bonis vacuos, suisque
 vanitatibus inhaerentes. De quibus loquitur Christus, Possibilis est camelum transire per foramen
 acus, quā diuitem intrare in regnum cælorum. Iacobus quoque in sua Canonica, Agite nunc diui-
 tes, plorate videntes in miserijs, quæ aduenient vobis. De quibus alibi habetur, Vē vobis diuitibus,
 qui nunc habetis consolationem vestram. Diuitiæ enim pene ad omnia vitia præbent fomentum, ad
 superbiam, gulam, luxuriam, otiositatem scelerum matrē. Propter quod ait Apostolus, Qui volunt di-
 uites fieri, incidunt in tentationem & laqueū diaboli, & desideria multa inutilia & nocua, quæ mer-
 gunt hominem in interitū & perditionem. Ideo ait scriptura, Nihil est iniquius quā amare pecuniam.
 Hic enim animā suam habet vanalem. Veruntamen sunt aliqui diuites virtuosī sua opulentia bene
 liberaliterque vtentes, misericorditer distribuentes, non delicate viuētes, nec ad terrena inordinate
 affecti, sicut hortatur Psalmista, Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere: sed quā pauci sint tales li-
 quet ex eo quod scriptum est, Beatus diues qui inuentus es sine macula, qui post aurum nō abiit, nec
 sperauit in thesauris pecuniæ. Quis est hic & laudabimus eum? Fecit enim miracula in vita sua. Ne-
 mo ergo se cōmittat periculo, sed acquiescat Apostolo, Habentes, inquit, victum, & quibus tegamur,
 his contenti simus. Hinc enim Salomon deprecatur, Mendicitatē & diuitias domine ne dederis mi-
 hi: tribue tantū victui meo necessaria. Quidam per esurientes bonis impletos intelligunt gētilēs con-
 uersos, quibus verbū dei cū magno desiderio audientibus, maxima gratiarū charissimata cōtulit deus.
 Per diuites verò inanes relictos intelligunt magistrōs Iudæorū in scripturis abundantes, qui in sua
 cæcitate dimissi sunt. Consequenter tūc beata virgo beneficia Iudæis exhibita. ¶ (9) S V S C E P I T
 ipse dominus [I S R A E L] puerum suum, id est, Israeliticum populum sibi nunc gratiose & pie appli-
 cuit & coniunxit, de ipso naturam assumendo humanam. Propter quod totū populum illum (quan-
 tum in se fuit) saluare proposuit, propter quod scribit Apostolus, Nusquā angelos, sed semen Abra-
 hæ apprehendit [R E C O R D A T V S] misericordie suæ, id est, memorem se ostendens pietatis & gra-
 tiæ quam populo huic promissit, quod scilicet de eo formam serui acciperet. In incōmutabili autem
 deo nec recordatio, neque obliuio proprie locū habet: sed per modum recordantis se habet dum mi-
 sereri non differt, per modum obliuiscētis dum differt. ¶ (10) S I C V T loquutus est ad patres no-
 stros, [scilicet] A B R A H A M & semini eius in secula. Primo enim Abraham, dein de Isaac, postea ipsi
 Iacob facta legitur in Genesi, diuina illa promissio, In semine tuo benedicentur omnes gētes. Dein-
 ceptus dicitur est Dauid, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Generaliter quoque sancti pa-
 triarchæ ac vates de Christi aduētū loquuti sunt: quemadmodum Petrus affirmat, Omnes prophe-
 tæ à Samuel & deinceps annunciauerūt dies istos. Porro clausula illa in secula referrī potest ad ver-
 bum illud, suscepit, item ad recordatus, nec nō & ad complexum istud semini eius. Nam illa gratio-
 sa susceptio electorum, & recordatio dei circa eos, semenque Abraham in prædestinatis manet perpe-
 tuo, & nunquam peritum habet effectum.

EXPOSITIO moralis eiusdem cantici, Magnificat anima mea dominum.

Postremo quilibet nostrū canticum hoc in propria potest decantare persona, dicendo intimis ex
 medullis, Magnificat anima mea dominū. Et exaltauit spiritus meus in deo, &c. iuxta expositio-

Mat. 7. 8.
 Mar. 1. 12
 Luc. 4. 11
 Job 36
 Eccl. 10.
 Ibidem.
 Esa. 49
 Eccl. 8
 Matt. 19.
 Iaco. 4
 Matt. 5
 Psal. 4. 4.
 Psal. 46
 Luc. 10
 Psal. 144
 Psal. 103.
 Matt. 5
 Apoc. 21.
 Matt. 19
 Luc. 18.
 Marc. 10.
 Iacob. 5.
 Luc. 6
 1. Tim. 6.
 Eccl. 10.
 Psal. 61.
 Eccl. 31
 1. Tim. 6.
 Prou. 30.
 Act. 17
 Gen. 49.
 Heb. 2
 Philip. 2.
 Gen. 12
 Gen. 28
 Gen. 26
 Gen. 28
 Psal. 131
 Act. 3.

Eccle. 36 nem præhabitam. Sic autē deū laudare, est aq̄us omnino angelicus & præclarus. Quia respexit hu- militatē ancillæ suæ, id est, animæ meæ quæ in oculis suis vilis & modica est. Vel ancillæ suæ, id est, creaturæ quæ ego sum. Creaturæ enim creatoris sui ministra est. Ecce enim ex hoc beatam me, crea- turā dicēt, vt pie confido, omnes generationes electe. Nil enim (vt ait Hieron.) felicius Christiano, cui regna promittuntur cætorum. In patria quoq; vnusquisque electorum ab alijs beatus dicitur. Sed & Christiani veraciter sibijnuicem dicere possunt grata & humili mēte illud, Beati sumus nos, quo- niam quæ deo placita sunt, manifesta sunt nobis. Deniq; Beata gens cuius est dominus deus eius, po- pulus quem elegit in hereditatem sibi. Quia fecit mihi magna. Hoc dicendo cogitet vnusquisq; be- neficia dei circa se, generalia & specialia bona naturæ, dona gratiæ, promissaq; gloriæ, quanta pro se filius dei fecit, assumpsit ac pertulit, quoties sibi in peccatis pepercit, quod ad istā poenitentis gra- tiam se adduxit. Cætera specialem expositionem nō exigunt, sed iuxta interpretationem perscriptā, à quolibet queunt proferri. Ecce canticum istud dulcissimum quā sententiosum est sub breuitate verborū, quod sapiētis spiritus sancti cōsilio statuit ecclesia in vespers decantandū, vt hora illa dum aduersperat & inclinata est dies, incipiat se mens nostra ab exterioribus ad interiora colligere, ad deum erigere, eius bonitatem beneficiq; pensare, ei ex toto affectu gratias agere, ipsum cum iucun- ditate laudare, atq; pro virib; verbo & opere in omnibus honorare. Itaque ad summū dei honorē, & tantæ virginis reuerentiā non sine mentali attentione & actuali sanctæ deuotionis seruore canticum istud promamus, imō & tunc recordemur cū quāta deuotione & alacritate beatissima virgo carmen istud cecinerit, & ineffabilem ei gratiā præstiterit deus, sicq; eidē virgini cōgratulemur in domino.

ORATIO ex canticō Mariæ præscripto.

Recordare domine misericordie tuæ, & nos de via iniquitatis ad te redeuntes suscipe, esurientesq; te bonis tuis imple, ut bonitate & gratijs tuis in nobis agnitis deuoti te magnificemus, & in te deo salutari nostro, toto semper sp̄i ritu exultemus. Per dominum.

COMMENTARIVS IN CANTICVM Simeonis, Nunc dimittis Luc. II. Cap.

ARGVMENTVM.

Luc. 2 Postquam sanctus iste senex Simeon affectuosissime, deuotissime, reuerentissime ac iucundissi- me accepit Christum Iesum in vlnas suas, id est, inter brachia sua, quāuis se contactu sancti san- ctorum putaret indignum, sed vehemens amor rationem deuicit, & ad vnionem amplexumque impulit: benedixit, deum laudauit, gratias egit, & sequēs canticū cecinit pro impletionē diuini pro- missi, & cæteris beneficijs dei. Itemque quia iam plus accepit quā sibi fuit promissum. Promissum siquidem sibi fuit quod Christum videret, & iam non solum vidit, sed brachijs strinxit, portauit, con- trextauit, & puto quod osculatus sit infantem dulcissimum, & ait,

EXPOSITIO cantici Simeonis, Nunc dimittis seruum tuum domine.

QUOTIDIE AD Completorium.

Iohā. 8. Johan. 15. Mat. 25. Luc. 19 N postquam tuum promissum impleuisti, Christū mihi monstrādo vt pro- misisti [D I M I T T I S,] id est, statim dimittes, vel supplico vt dimittas me, [S E R V V M tuum] nō seruitute seruilis timoris qui metuit poenā magis quā dei offensam, seu culpā, de quo ait Saluator, Seruus nō manet in domo in æter- num, filius autē manet in domo in æternū. & alibi, Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Sed seruū seruitute filialis timoris, cui seruo ait Saluator, Euge ser- ue bone & fidelis, intra in gaudiū domini tui. [D O M I N E] deus pater, seu tri- nitas deus [S E R V V M] verbum tuum in pace, id est, à mundi huius in quie-

rudine, tribulatione, & vitijs eripi, quiescere, seu mortis somno cessare: & in limbo patrum, sinuque Abrahæ repauescere in dulci spe, cum certus sim cito per Christum inde educi, ad gloriāq; trāsferri. Sic ergo dimittes me in pace secundum verbū tuū, id est, secundum quod mihi dixisti, quod mor- tem non experirer, nisi prius Christū viderē, per quod insinuasti quod Christo viso mox obdormi- rem in domino. [(2) Q V I A viderunt oculi mei] exteriores & interiores [S A L V T A R E tuum,] id est, Christū saluatōrē, qui dicitur salutare tuū, quia per ipsum decreuisti mundū saluare, omniumq; salutem constituisti in eo, de quo fertur in Psalmo, Notum fecit dominus salutare suū. Vnde Iacob

Psal. 97. Gen. 49. Esaiā 49. Iohā. 1. Iohā. 4. 1. Tim. 6. Baruc 3. Esaiā 52. patriarcha testatur, Salutare tuū expectabo domine. Cui salutari loquitur pater, Dedi te in lucē gen- tium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Hoc salutare Simeon corporaliter ac intellectualiter vidit. Christus nanque in vna persona est deus & homo: ideo dum homo videbatur oculo corpora- li, eodem oculo videbatur & deus: quāuis non secundum diuinitatem ipsius, imō secundū Ambro- sium) dum caro videtur, videtur & verbum. Hinc quod apud Iohannem habetur, Deum nemo vi- dit vnquam, de deo secundū diuinitatis essentiam dicitur. Insuper oculo interiori vidit Simeon sal- uatorem: quia per fidem cognouit ipsius diuinitatē, eius quoq; humanitatem intellectualiter cōside- rauit, vt & à verbo esset assumpta pensauit. Hinc de Christo scriptū est, Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Itemque, Simul laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt. [(3) Q V O D] parasti, i. per incarnationem videri & agnosci aptum fecisti, seu manifestare dispo- sisti ac decreuisti [A N T E] faciem omnium populorum, i. in conspectu hominum vnuerforum, seu clare

A cunctis hominibus, non solum Iudæis, sed etiam gentilibus, sic tamen vt sit distributio accommoda, seu pro generibus singulorū, nō pro singulis generi: iuxta quē modū apud Danielē legitur, Omnes populi, tribus, & linguae seruiēt ei. Deus ergo vnigenitū suum in diuinitate incomprensibilem, atq; inaccessibilem lucē in habitantē per hoc fecit hominibus manifestū, visibilem & cohabitātem, quod eū humanæ coniunxit naturæ in vnitatē personæ, quod per Esaiam ita prædictū est, Parauit dominus brachium sanctū suum in oculis omnium gentium. Brachiū enim domini est vnicus filius dei patris, per quem pater omnia fecit: sicut & digitus dei est spiritus sanctus per quem cuncta reuelat, de quo bra- chio ait Psal. Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctū eius. Pater ergo parauit salutare hoc ante faciem omnium populorum, quibus per apostolos prædicatus est Christus: iuxta illud Psalmitæ, In om- nmē terrā exiit sonus corū. Et rursus, Viderunt omnes termini terræ salutare dei nostri. Propter quod in Esaiā habetur, Viderunt omnes fines terræ salutare dei nostri. Quāuis præterea Christus ita paratus sit ante omnem faciem populorum, aliter tamen quantū ad Iudæos, & aliter quoad gen- tes. Propter quod subditur, [(4) L V M] EN ad reuelationem gentium, Jid est, salutare, seu Christum parasti sic, vt specialiter sit lumen gentium, seu ad illuminationem eorum, qui veri dei cognitioe & cultu priuati, idola coluerunt ac dæmones: sed Christus per suos discipulos reduxit illos ad veri dei cognitionem, amorem, & cultum, imō per interiorē suā illuminationē hoc potius fecit, sine qua exterior apostolorū prædicatio nihil iuuisset, sed & trinitas deus merito conuersationis passionisq; Christi tantam dedit gentilibus gratiam. Ideo Christus paratus & datus est lumen ad reuelationem seu illuminationem gentium, qui sedebant in tenebris perfidie, erroris ac omnium vitiorum. Vnde alias protestatur, Ecce testem populis dedit eum ducem ac præceptorē gentibus. Insuper parasti salu- tate hoc [E T] gloriam plebis tuæ Israel, Jid est, ad hoc vt sit gloria Israeliticæ plebs, quæ fuit specia- liter plebs dei, vt plenius dicitur super illud, Visitauit & fecit redemptionem plebs suæ. Hoc enim est plebi illi quantum ad eos qui crediderunt, ex ea præcipua prerogatiua exultatio, honor & gloria, quod vnigenitus dei ex ea incarnari elegit ad eam personaliter venit, propter eam primo ac specia- liter descendit: iuxta quod loquitur in Euangelio: non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Insuper fuit in gloriam plebi suæ Israel, quia per ipsum sancti veteris testamenti in limbo de- senti, adepti sunt beatificæ gloriæ visionis. Deniq; Christus tam Iudæis quā gentibus fuit lumen & gloria. Omnes enim electi per ipsum sunt illustrati, & cunctis gloria est, quod dei filius humanam naturam assumpsit. Nihilominus per appropriationem dicitur lumen gentium, & gloria Iudæorum, propter quod ait, Salus ex Iudæis est. Potest autem hic quæri, quomodo Simeon templū ingressus, cognouit puerū Iesum quem ante non vidit? Ad quod facile respondetur, quod eodem spiritu reue- lante quo cognouit esse vterum, & forte aliquod signum sensibile fuit sibi diuinitus prænuiciatum, quo cognosceret puerum, sicut Iohanni Bapt. deus prædixit, Super quem videris spiritū descenden- tem & manentem, hic est, & c. Foritan nanque vidit diuinum quendā splendore in vultu pueri ado- randi, de quo aliquando verum fuit dicere, Hic est infans vnus diei, & deus æternus.

EXPOSITIO moralis eiusdem cantici, Nunc dimittis.

P ostremo quilibet nostrum canticum istud dicere in propria potest persona, loquendo ad deum patrem seu trinitatem, Nūc, id est, in tempore gratiæ huius, dimittis seruū tuum domine secun- dum verbum tuum in pace. i. in pectore tranquillitate quam mihi donasti, me modo (vt spero & oro) quiescere gratiose permittes, ac facies ne turber aut ruam, sed in pace in idipsum dormiā & re- quiescam, atq; in omni aduersitate, tēratione, & inquietudine, mens meā quieta & fixa persistat in te, secundum verbū tuum. i. prout in te plene sperantibus pmisisti, quibus tuam defensionem vberrim in scripturis promittis: iuxta illud, Quoniam in me sperabit liberabo eum, protegam eum quoniā co- gnouit nomen meum. Quia viderunt oculi mei, interiores per fidem, per sapientiæ donum, per scri- pturarum doctrinam, per sacramentales species varioque supernaturales tuos effectus, salutare tuū, quia in his modis iam Christum cognoscimus. Cætera verba caticī huius aliam interpretationē non flagitant. Conuenientissime demum statutum est canticum istud in Completorio dici, quia tūc cum præcipua pace interna deo vacare, ad stratumque ire ac obdormire, & Christum in pectore nostro quasi sepelire debemus, omni tentatione, auersione, & culpa prorsus exclusis. Tunc ergo canticum istud compendiosum atque dulcissimum, deuotissime proferamus, & qualiter Simeon beatissimus Christum in brachijs strinxit, ac cætera quæ dicta sunt contigerunt, intēctissime recordemur: & quē Simeon corporaliter fecit, spiritualiter peragamus.

ORATIO ex canticō Simeonis præscripto.

Christe rex regum & lumen reuelationis gentium, da nobis quæsumus in lumine tuo, quæ sunt pia respicere, & te præstante peragere, ut in exitu vitæ nostræ te ueniente & pulsante aperientes tibi nos dimittas in pace, teq; letantes facias semper in decore tuo uidere. Per dominum.

COMMENTARIVS IN CANT. ZACHARIÆ, Benedictus dominus deus Israel. Luc. I. Cap.

ARGVMENTVM DIONYSII.

I N canticō isto Zachariæ gratias refert deo super varijs beneficijs eius, potissime de verbi incar- natione ac passione, generisq; humani maxime Israelitici, saluatione. Quāuis autem in canticō isto per dominum deum Israel intelligi possit deus absolute, seu trinitas tota superbenedicta, quæ- libetque diuina persona: appropriatius tamen de filio totum exponitur. Itaque ait,

QUOTIDIE AD LAUDES.

Psal. 118
Gen. 14.
Iob 34.

BENEDICTVS est, & æternaliter benedictus sit, atq; ab omnib; iugiter benedicatur [DOMINVS] vniversorum, ratione possessionis, gubernationis, ac præfidentia omnium, de quo Abraham ait, Leuo manū meam ad dominum deum possessorem cæli & terræ. De quo etiā scriptū est, Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est: Præterea nomen & ratio domini soli omnipotentis, deo plene, summe, pure, ac propriè competit, quippe qui solus vniversale, primordiale, independens, ac nulli subiectū habet dominium. Omnium verò sequentium angelorum hominumque dominia sunt particularia, secundaria, indigentia ac seruituti permixta, quia deo supposita. Hinc in Esaiā, Ieremia quoque & Amos ait scriptura, Dominus exercituum nomen eius. Et in Psalmo, Dominus nomen illi. Et iterum per Esaiā, Ego dominus: hoc est nomen meū, gloriam meam alteri non dabo [DVS] Israel qui omnium deus generaliter fuit iure creationis. Specialiter autem deus tunc dicebatur Israel, id est, Israelitici populi de Jacob, qui alio nomine dictus est Israel nati, quoniam præcipua ac specialia beneficia populo illi donauit, quemadmodum scriptū est, Qui annunciat verbū suū Jacob, iustitias & iudicia sua Israel. Et quia a populo illo specialiter colebatur, cæteris ad idololatriam lapsis. Vnde Moyses huic populo ait, Te elegit dominus vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram, quia dilexit vos dominus [QVA] visitauit, id est, per incarnationem accessit, & sicut pijsimus & peritissimus medicus operari aggressus est, [ET] fecit redemptionem plebis sue. liberationē Israeliticæ plebis ab inuisibilibus hostibus, à damnatione æterna, à reatu originalis peccati, imò ab omni peccato quantum in ipso est, quemadmodum loquitur, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. De quo dictum est, Dominus rex noster ipse venit & saluabit nos. Qui alibi hortatur, Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui. Christi equidē incarnatio nostra est deificatio, vt asserit Leo papa: itaq; eius incarnatio inchoatio fuit nostræ redemptionis atque saluus, quæ per Christi passionē cōpletæ sunt. Non enim per solam suam incarnationem nos saluare decreuit: sed saluationem nostrā per suam passionem consummare instituit. Vnde quod Zach. loquutus est, Fecit, more prophetico accipi potest per modum futuri, id est, facturus est, quoniam sua passione fuit redemptionē istam plene facturus, vt pote nostra crimina deleturus, nosq; deo reconciliaturus, secundū illud Esaiæ, Ipse autē vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Et rursus, Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrū. Etenim Christus sua passione ac obedientia pro omnibus satisfecit: sed si fructum suæ passionis cōsequi debemus, oportet vt meritū eius nobis per sacramenta seu modo alio applicetur & cōmunicetur. Hinc Christus de seipso testatur, Venit filius hominis querere & saluū facere quod perierat. Denique per plebem suam seu populū dei intelligi potest nō solam plebs Iudæorū, sed tota gens electorū, qui sunt populus dei per prædestinationem æternam, & spiritaliter Israel, id est, deū videns, seu fide contemplans, de quo populo dicit Apostolus, Pax super Israel dei. Veruntamē per plebem suā hoc loco literalis intelligitur populus Iudæorū, ad quorū redemptionē Christus primo directe ac principaliter venit, secundum quod asserit, Non sum missus nisi ad oues quæ perierūt domus Israel. Quibus verbum dei spernentibus iusta facta est apostolorū trāsmigratio ad instruendos gentiles, pro quorū saluatione Christus quasi secundario venit. Propter quod Iudæis Paulus Barnabasque dixerūt, Vobis oportebat primū loqui verbum dei: sed quoniam repulistis illud, conuertimur ad gentes. [ET] erexit, id est, suscitauit, leuauit, & declarauit [CORNU] salutis, id est, annunciationem beatitudinis veræ atque cælestis [NONS] id est, ad nostram saluationem, vt ei credēdo saluemur [IN] domo Dauid pueri sui, id est, in tribu seu familia Dauid, pphetæ, de cuius semine ortus est Christus: iuxta illud ad Rom. Qui factus est ex semine Dauid secundū carnē. Sed quomodo deus Israel, scilicet Christus, erexit hoc cornu salutis? Et respondendum, quod per hoc quod iam ore angelico reuelauit Zachariæ statim se incarnandum, venturū, & saluatorū genus humanum, cuius vtique Christi incarnationem nouit Zacharias in virgine Dauidicæ stirpis peractam. Itaque per cornu publica denunciatio magnæ rei significatur, quia per cornua solēt magnalia notificari. Et iam nō solum per angelum, sed & per Mariā deus de hac re prophetauit. Hinc dicit Theophilus, Videbatur deus dormire, peccata multa respiciens, neque hæc curans, sed in nouissimis tēporibus incarnatus, excitatus est, cōtruitq; dæmones nos odiētes. Insuper per cornu potestas seu altitudo exprimitur, eo quod cornua sunt in animalis partes eminentes ac solidæ. Eritque sensus, quod deus robor apicemq; salutis, hoc est, inuisibilem & cælestem felicitatem nobis denunciat, in domo Dauid, id est, in Christo de progenie Dauid exorto, per quem & in quo beatitudo hæc datur, quia non nisi in Christū credenti præstatur. Quemadmodum princeps apostolorū disseruit, Nō est aliud nomē sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Postremo per cornu designatur rex, regia potestas, seu regnū, præsertim in Apoc. & Dan. Vnde in Apoc. legitur, Vidi de mari ascendentem bestiam habentē capita septem, & cornua decē. Daniel ait, Bestia quarta habebat cornua decem: & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorū, & tria de cornib; primis euulsā sunt à facie eius. Itaq; hic per cornu intelligi potest, Christus rex regum, seu regnū ipsius. Hoc enim cornu erexit, id est, per incarnationem apparere fecit, & declarauit primo in domo Dauid, id est, in progenie Dauidica, de qua natus est Christus, qui primo in terris visus & conuersatus est, inter quosdam de sua hac genealogia progenitos. Sic ergo erexit deus pater seu trinitas, vel Christus secundum quod deus, cornu salutis, id est, Christum regem

Esa. 47
Ierem. 9.
Amos 4.
Psal. 67
Esa. 42
Psal. 67
Gene. 32
Gene. 35
Psal. 147
Deutero. 7-14.
Deut. 26
Ose. 13
Iere. 13
Esa. 33
Zach. 2
Leo papa
Esa. 53
Ibidem
Luc. 19
Gal. 6
Mat. 15.
Act. 13
Matt. 1.
Rom. 1.
Luc. 1
Act. 4.
Dan. 7
Apoc. 13.
Luc. 1
Baruc 3

A nostræ salutis. Erexit inquam eum nobis secundum quod homo est. Christus nēpe secundū diuinitatem erexit seipsum secundū humanitatem. Quidam istā erexitōnem referunt ad Christi resurrectionem vel ascensionē, quia tunc Christus cornu salutis, id est, potestatem & gloriā beatitudinis erexit, seu publice demonstrauit, resurgendo ad vitā immortalē, patres quoq; educendo de limbo; & regna ascendendo cælestia. Sicque Zacharias loquitur de futuro per modū præteriti (vt moris est prophetarum) Hoc itaq; deus fideliter egit, non improuise, sed sicut prædixit, vere impleuit. [S] I C V R loquutus est per os sanctorū qui à seculo sunt prophetarū eius, id est, sicut prænuiciavit per sanctos, qui à principio mundi fuerūt, qui verbis, signis, figuris seu factis de Christo loquuti sunt, eiusq; mysteria prædixerūt, quia in nulla mundi ætate defuit propheta de Christo, vt August. declarat, Nam & Adam de Christo verbis & rebus loquutus est. Similiter ceteri patriarchæ ac vates. Propter quod Petrus testatur, Deus qui pronunciauit per os omnium prophetarū pati Christum suum, impleuit sic. Et alibi, Huic omnes prophetæ testimonium perhibent. Tantū quippe mysterium decuit diu ante, ac multipliciter prænuiciari, vt eius dignitas agnosceretur, & factum credibilis ostendatur firmissime credatur. Vnde in hoc fides nostra certissime confirmatur, quod omnia quæ de Christo credimus & tenemus, taliter prophetata probamus. Sed & ipsi Hebræorum doctores fatentur quod omnes prophetæ non sunt loquuti, nisi super dies Messia, id est, pro tempore Christi, quia videlicet, quicquid loquuti sunt, ad Christi finaliter retulerūt, & de ipso principaliter sunt effecti. Vnde nunc singulariter dicitur per os sanctorū, eo quod omnes vno spiritu cōcorditer sunt loquuti. [S] A L V T E M ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. His verbis exponit quid sit quod dixit: erexit cornu salutis nobis, vt sit sensus: erexit, & c. sicut loquutus est, id est, sicut per prophetas promisit erigere seu procurare nobis salutē, id est, saluationē ex inimicis nostris, præsertim inuisibilibus. Hoc est, liberationem à dæmonibus, imò etiam à carne & mundo, omnique veræ beatitudinis impedimento. Vnde scriptum est, In hoc apparuit filius dei, vt dissoluat opera diaboli. Porro quod ait de manu omnium qui oderunt nos: quidam exponunt de gentilibus, quos Christus conuertit: & sic inter illos & Iudæos conuersos pax fuit, inter quos ante inimicitia erat. Potest quoque de cunctis peruersis hominibus accipi, à quibus liberantur electi: non quod ab illis in vita hac nō tribulentur, aut trucidentur: sed quia per vitium inordinatum eis non subijciuntur, nec ad vitia inducuntur, & per temporalem quam ab illis patiuntur persecutionem, ad gloriam perducuntur æternam: sicque æternaliter liberantur ab omni infestatione illorū, quemadmodum August. plenus declarat super illud Psal. A timore inimici eripe animā meam. Hoc est quod apud Mich. promissum est primitiæ ecclesiæ, Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. Et ibidem de Christo prædictum est, Et erit iste pax cum venerit, & quando calcauerit in dombus nostris. Sic ergo erexit nobis salutem. [S] A D faciendam misericordiam cū patribus nostris, id est, ad hoc vt patriarchis & iustis olim defunctis, consummatam misericordiā, puta plenā felicitatem impenderet, educēdo eos de limbo, & cōstituendo in cælesti palatio. Quemadmodū dicitur Christo, Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Vel ad faciendam misericordiā cum patribus nostris, id est, ad hoc vt misericorditer impleat quod ipsis se præstaturū prædixit. Ideo quoq; hæc verba dicuntur, quia non ob nostrā iustitiam, sed propter suam pietatē immensam Christus nobis largitus est, nostramq; assumpsit naturā, sicut scribit Apostolus, Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri dei, nō ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suā misericordiam saluos nos fecit, [ET] memorari testamētū sui sancti, id est, ad hoc vt per operis exhibitionem ostendat se memorem sancti testamenti, hoc est, pacti seu fœderis sui firmissimi, quod fecit, & in ipe cū patriarchis & vatribus veteris testamenti, quibus promisit Christus se incarnandū, atq; in mundū venturum, secundū illud Esaiæ, Propter hoc sciet populus meus nomē meū in die illa, quia ego ipse qui loquebar ecce adsum. Cuius testamenti ostendit se memorem naturā assumendo humanam ex virgine. Sic ergo memoratus est testamenti sui sancti, quod est. [I] V S I V R A N D V M quia iuramento firmatum [Q] U O IURAUIT iurando per seipsum [A] D Abraham patrem nostrū. Quemadmodum in Gen. habetur, Per meipsum iurauit dicit dominus, quia fecisti hæc rem, & non peperisti vnigenito tuo propter me, multiplicabo te, & benedicam tibi, & benedicentur in semine tuo omnes gentes. Vbi per semen Abraham secundū Apostolum intelligitur Christus: sicq; verbis illis promisit deus pater vnigenitum suum ex semine Abraham incarnandū, vel ipsemet vnicus dei patris filius verbis istis promisit se taliter incarnandū. Pater autem dādo nobis filiū suum per incarnationis mysteriū, etiam seipsum præstitit nobis per gratiam amplioem. Hinc subditur [D] A T V R M se nobis filius quippe dedit se nobis, exhibēdo se fratrem saluatorem, aduocatūque nostrum, imò & alijs modis cōmunicauit se nobis, quia nascendo & conuersando in mundo fecit se sociū hominum, in cœna dedit se nobis in cibū, moriendo in preciiu liberationis, in patria demū dat seipsum in obiectale ac beatificū præmium, quod S. Thomas in Hymno de sacramento compendiose tetigit, dicens, Si nascens dedit so-cium, conuescens in eduliu, se moriens in precium, se regnans dat in præmium. Hinc etiam Abraham ait, Ego protector tuus & merces tua magna nimis. Denique illis dicitur deus se dare, quibus charitatem & gratiā suam infundit. Illi etenim habet & possident deū tanquā suæ delectationis & occupationis obiectū, in quo plena liberalitas, summa dignatio, purissimaq; dei ad nos dilectio demonstratur. Quoniam dando nobis dona sua pariter præstat seipsum, videlicet ad habendū, ad possidendū, ad intuendū, ad diligendū, ad perfruendū, ad cōseruandū, ad auxiliandū, ad defendendū, ad cōmanendū in sempiternum. Illa nanque est liberalissima dilectio, quia quis alteri præstat seipsum. Ideo ait Psalmist. Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei. In Threnis quoq; legitur, Pars mea dominus

Act. 3
Act. 10
1. Ioh. 3
Psal. 63
Mich. 5
Ibidem
Zacha. 9
Titum 3
Esa. 52
Gen. 22
Rom. 4
1. Ioh. 2.
Mat. 26
Gen. 15
Psal. 15
Thren. 3

Esa. 9. dixit anima mea, propterea expectabo eum. Nunc autem ad literam sermo est, de datione qua vnigenitus datus est nobis per hoc quod nostram assumpsit naturam, ad peragendam nostram salutem. Vnde Esaias dicit, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Deinde ratio eius subiungitur. ¶ (7) Vt sine timore inordinato, carnali, seculari, seruilis [D N manu inimicorum nostrorum] inuisibili seu visibili [L I B E R A T I] per Christi aduentum ac passionem [S E R V I A M V S I L L I.] scilicet vero deo seruitute latræ, de qua in Deuter. habetur, Dominum deum timebis, & illi soli seruitus. Est enim latræ, virtus deo cultu ceremoniamque impendens. ¶ (8) In sanctitate] .i. in puritate mentali, omni terrena & carnali affectione exclusa, puta in perfecta cordis conuersione ad deum, vniersis animæ affectibus reformatis, ordinatis, atque in deum reductis. Sic nempe super sancto penitusque immensæ mundicie deo est obsequendum. propter quod in Leu. loquitur, Nolite cōtaminare animas vestras, ego enim sum dominus deus vester, sancti estote, quonia ego sanctus sum. Dicitur quoque in Deuter. Perfectus & absque macula eris cum domino deo tuo. Denique ideo venit Christus, vt per eius passionem redempti, seruamus ei secundum euangelicæ legis tenorem. Hæc autem est lex perfectionis, propter quod ait, Estote ergo & vos perfecti, sicut pater vester celestis perfectus est. Ad quod exigitur, vt homo non solum habeat se reuerenter & pure ad dominum, sed & iuste ad proximum, dando cuique quod suum est, & proximos edificando in omnibus, iuxta illud apostoli, Quæ pacis sunt sequemur, & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus. Et rursus, Ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Noli illi perdere pro quo Christus mortuus est. Ideo subditur, [E T IUSTITIA]. i. actibus iustitiæ tã distributiue quã commutatiue. Imò per iustitiam intelligi potest quælibet virtus, prout iustitia dicitur omnis virtus, seu virtus communis. Omnis etenim virtus est quædam iustitia, quia per eam debitum quoddam exoluitur, seu deo (vt iustum est) ministratur, sicut per charitatem deum diligimus (vt tenemur) per misericordiam subuenimus (vt obligamur) Deo autem non solum in iustitia quæ est virtus specialis, sed in omni virtute seruire debemus, præsertim in fide, spe, & charitate quibus directe colitur deus tanquam immediatum propriumque obiectum [C O R A M I P S O.] id est, recta intentione, & cum attentione interna; vt in dei præsentia nos constituamus, eumque vt regem ac iudicem omnia intuentem pensemus: & ita ei soli finaliter place-re optemus, eius honorem & gloriam in omnibus exquiramus, timorata ac reuerenter cuncta agentes simplici corde, non velut hypocritæ coram hominibus bona agendo ob propriam vtilitatem, seu laudem, vt illud Psal. veraciter dicere mereamur, Seruauit mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Et illud Helix, Viuit dominus, in cuius conspectu sto hodie. Porro quoddam ait sine timore, referri potest ad illud quod sequitur, liberati: & ad verbum seruamus. Primo modo est sensus, quod sine nostro periculo ac timore Christus nos liberauit, cum tamen plures de hostium manibus non absque ingenti suo pauore atque periculo eruantur. Christus quoque absque suis ipsius inordinato timore nos liberauit. Quauis enim passione instante naturali timore concussus sit, hoc tamen sponte & potestate seu ex præuio rationis iudicio cōtigit, & eundem timorem cum voluit, abiecit, atque intrepidus obuiam profectus est hostibus. Si autem referatur ad verbum hoc seruamus, iste est sensus: quod Christus ideo promissit darum se nobis, vt liberati per ipsum ab hostibus, seruamus ei absque inordinato timore in sanctitate, non quod nullos aduersarios habeamus. Cum omnes qui vo-lunt pie viuere in Christo, persecutionem patiantur. Sed quod illos inordinate non metuamus, nec peccato subdi cogamur, nec demoni manus (vt antea) incidamus, nec inferni supplicij deputemur, imò ab omni gloriæ obstaculo eruamur, merito dominicæ passionis, dummodo nos ipsi obicem non ponamus. Hæc est spiritalis securitas internaque pax, & vera libertas militantis ecclesiæ, quantum ad eos qui fide & opere Christiani consistunt, qui in primitiua ecclesia maxime abundabant, sicut in A&. apostolorum docetur. Vnde dominus per Esaiam prænuñciat, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducie, & in requie opulenta. Et in Soph. quoque legitur, Lauda filia Sion, exulta in omni corde filia Hierusalem: auertit dominus inimicos tuos, non timebis malum ultra. Insuper cum dominus apud Ieremiam protulisset, Suscitabo Dauid germen iustum, id est, Christum filium Dauid (vt omnes exponunt) mox subditur, In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, quia videlicet conuersi ad Christum non timuerunt eos qui corpus occidunt, puta parati mori pro fide & veritate ac deo, eo quod essent repleti charitate & gratia Christi, per quam optimæ ac inuictissimæ fuerunt fiducia. Itaque seruamus ei, non vno die vel raro, aut modico tempore, sed incessanter & perseveranter, vt subditur [O M N I B V S DIEBUS NOSTRIS.] Qui enim perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit. Ideo monet Apostolus, Bonum facientes non desiciamus. Tempore enim suo metemus non desicietes. Nihil demum tam stultum quam tempus non solum infructuose, sed etiam vitiose expendere. Iugiter igitur deo altissimo obsequamur, semperque perfectius ac amorosius obsequi studeamus, pensantes quod scriptum est, Maledictus qui facit opus dei negligenter. Postremo inquiritur quomodo per Christum liberatum sit genus humanum, cum tam pauci saluentur, pereantque tam multi? Et respondendum quod Christus sua passione pro totius mundi seu populi satisfecit peccatis quantum in ipso est, ita quod meritum suum tantum fuit quod pro omnibus peccatorum deletionem sufficiens sit: sed non subuenit nisi his quibus applicatur seu communicatur per fidem, charitatem, aut sacramenta. Sua quoque sanctissima conuersatione ac passione meruit omnibus nobis gratiam copiosam, specialiter tamen pro originali peccato satisfecisse asseritur: quonia propter reatum illius a gloria totum genus differebatur humanum. Conuersatio demum & passio Christi ex tam perfectissima charitate ac obedientia orientes tam acceptæ deo patri seu superbenedictæ trinitati fuerunt, quod pro totius mundi liberatione & iustificatione ita fuerunt idoneæ, meritoria, & prædigna, præsertim propter hypostatam seu personalem vnionem humanitatis Christi cum verbo, ex qua

A infinitam, quodammodo promerendi ac satisfaciendi idoneitatem efficaciamque sortita est. ¶ (8) Et tu per prophetam altissimi vocaberis] secundum Origenem, Zacharias plenus spiritu sancto duas prophetias generaliter nunciat. Primam de Christo, quæ se extendit hucusque. Alteram de Iohanne, quæ incipit hic, ubi prædicit quod gratia prophetiæ fuerit danda Iohanni, ita quod erit atque vocabitur propheta Christi, qui secundum Apostolum est super omnia deus benedictus in secula. Veruntamen in Euang. Iohan. legitur iste Iohannes interrogatus, Propheta es tu? respondisse, non sum. Ad quod dupliciter respondetur. Primo secundum Glossam ibidem, quod Iudæi interrogantes, per prophetam intellexerunt Eliseum: quod aduertens Iohannes, intentioni eorum rite respondit. Secundo quod prophetam, id est, prophetam duntaxat esse se neget, quia & plus quam propheta fuit, non solum denunciando futura, sed & Christum demonstrans præsentem. Rursus inquitur, cur Zacharias alloquutus sit infantem octo dierum, in quo vsus non fuit rationis? Ad quod respondit Ambrosius, quod Zacharias agnouit infantem illum supernaturaliter sua intelligere verba: sicut in vero suæ matris intellexit filij dei incarnationem atque præsentiam corporalem. Aut quippe Ambrosius, Potuit Iohannes vocem patris sui natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur audiuit. Sciebat Zacharias alias esse aures prophetæ, quæ spiritu dei non corporis ætate referantur. Habebat Iohannes intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum. Alij sicut Beda dicunt, quod non propter Iohannis aduertentiam, sed eorum qui aderant instructionem ista prædixit. Nam & inanimata ac bruta alloquimur, ea ad dei præconium inuitanda, non solum vt illa intelligant, sed & nos ipsi ac audientes ad dei laudem sic prouocentur. Præterea multis nominibus inuenitur appellatus Iohannes. Dicitur namque est amicus sponsi, præcursor Christi, Baptista, angelus, lucerna ardens & lucens, propheta, & plus quam propheta, atque Elias, propter varia gratiæ dona sibi collata. [P R A E B I S enim ante faciem domini] id est, ante corporalem ac manifestam præsentiam Christi, qui est rex regum & dominus dominantium. Iohannes etenim natus est ante Christum. Insuper orsus est prædicare & baptizare ante eundem, præcessit etiam eum in limbum: idcirco vocatur præcursor. Quidam per faciem domini intelligunt Christum filium patris, vt dicatur similitudo & facies patris, quia per eum pater cognoscitur: per faciem enim notitia designatur. Notitia autem in diuinis filio appropriatur, quem admodum sapientia & veritas, quia per modum intellectus emanationis procedit à patre. [P A R A R E vias eius] id est, disponere homines ad Christi fidem, charitatem, ac susceptionem: quod egit Iohannes prædicando, monstrando, & baptizando. Itaque viæ Christi, id est, viæ seu media per quæ Christus venit ad hominum corda, fuerunt prædicatio & baptismus Iohannis, quæ ipse parauit, id est, sapienter exhibuit, sicut quis præparat mensam, Vel viæ istæ sunt baptismus & prædicatio Christi, ad quæ duo Iohannes suo documento atque baptisate homines disponebat. Rursus viæ istæ sunt opera virtuosa, seu præceptorum custodia, ad quæ homines Iohannes induxit, vitia extirpando, ac virtutes dispositiue seu instrumentaliu inducendo. Propter quod loquitur dominus per Mala. de Iohan. Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit ante faciem meam. Rursus viæ istæ sunt misericordia qua deus venit ad nos, & penitentia qua imus ad eum. Ad primam parauit Iohannes Christi gratiam & baptismum insinuando. Ad secundam ad penitentiam exhortando, & rigore viuendo. Præterea secundum Chrysostomum, quemadmodum reges quosdam habent qui eminus seu longe eos præcedunt, & item commilitones, qui de propinquo præcedunt. Sic Christus habuit prophetas aliquos eum longe ante prænuñtantes & præcedentes. Iohannem vero eum de proximo præcedentem ac præsentem, deinde monstrantem. Deinde secundum Theophilum Zacharias exponit quomodo Iohannes viam domini præparauit, puta dicendo. ¶ (9) Ad dandam scientiam salutis plebi eius] id est, ad exhibendum, seu prædicandum populo Iudæorum notitiam, qua ad veram felicitatem pertingitur, seu notitiam Christi qui est salus nostra. Hæc est scientia salutaris, doctrina moralis, declaratio aduentus, mysteriorumque Christi, & sacramentorum ecclesiæ. Itaque non ait, Ad dandam salutem, sed scientiam salutis: quia Iohannes salutem non dedit, sed prædicauit. Propter quod scriptum habetur, Non erat illi lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Hanc scientiam cepit Iohannes dare, quam Christus & apostoli postea plenius contulerunt de qua ait Apostolus, Existimo omnia detrimendum esse propter eminentem scientiam domini nostri Iesu Christi. Hanc autem scientiam dedit [I N remissionem peccatorum eorum] videlicet, plebis suæ puta credentium. Hæc autem scientia dispositiue ac incitatiue valuit ad diluenda peccata, quia per eam ad penitentiam, Christi que fidem explicitam populus inducebatur. Solus autem deus dimittit peccata effectiue, secundum illud, Quis potest dimittere peccata nisi solus deus? Passio Christi meritoria: iuxta quod in Apoc. habetur, Christus dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Fides autem formata hoc agit formaliter, prout in A&is dicitur, Fide purificans corda eorum. Opera vero penitentia faciunt hoc satisfactorie. ¶ (10) P B R viscera misericordie] .i. intimam, secretam, viscerosam, seu amorosam misericordiam [D E I nostri] vnigeniti. S. propter nos incarnati [I N Q V I B V S] visceribus misericordie [V I S I T A V I T nos] id est, per incarnationem ad nos descendit, & nostram sibi coniunxit naturam, nosque ægrotos velut pius medicus nunc accessit. Itaque viscera in deo spiritaliter & metaphoricè appellantur charitas & misericordia eius, quibus inductus est succurrere nobis, sicut de Christo ait apostolus, Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Rursus quoque de patre. Propter nimiam, inquit, charitatem qua dilexit nos pater, filium suum misit. Itaque non propter merita nostra, sed ob suam pietatem & charitatem deus hæc beneficia nobis largitus est, recte ait, Per viscera misericordie dei nostri, in quibus visitauit nos. Vnde alibi legitur, In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Hæc viscera dei olim quasi latebant: iuxta illud Esaiæ, Mul-

Roma. 9 Iohan. 1.

Matt. 11 Luca. 1.

Iohan. 3 Mala. 3. Iohan. 5. Matth. 11. Ibidem. Apoc. 19. Ioh. 14

Iohan. 1.

Mala. 3. Matth. 11.

Marc. 1.

Apoc. 12.

Iohan. 1.

Philip. 3.

Marc. 2.

Luc. 5.

Apoc. 1.

A&. 13.

Galat. 2.

Ephes. 2.

1. Ioh. 4. Esaiæ. 63

ritudo viscerum tuorum & miserationum tuarum super me, contulerunt se. Itaque visitavit nos
 1 Tim. 6. [ORIBENS ex alto] id est, de summo caelo ad terram descendens, de sinu, imo de corde patris sui in
 Psal. 18. veterum virginis veniens, ab altitudine suae habitationis qua inaccessiblei lucem inhabitat, ad peregrinos
 & exules se inclinans, quemadmodum in psalmo scriptum est, A summo caelo egressio eius. Christus
 quoque Oriens nuncupatur, qui candor est lucis aeternae, & splendor paternae gloriae, ex super-
 Ecc. 2. 4. splendoris dei patris corde aeternaliter oriens & emanans, deinde per humanitatem assumptam
 Ibidem. hominibus innotescens & resplendens, qui testatur, Ego in altissimis habitavi. Et rursus, Ego feci in
 Zach. 3. caelis ut oriretur lumen indeficiens. De quo secundum serui formam deus pater ait, Ecce ego adducam
 Zach. 6. seruum meum Orientem. De quo denuo scriptum est, Ecce vir, Oriens nomen eius. At vero sicut a parte
 caeli orientalis, qui oriens dicitur, lux solis terrigenis oritur, ita a Christo lux gratiae nobis profluxit,
 solusque sapientiae deus vnus & trinus per eius humanitatem nos illustravit. Hinc subditur. [(11)] I E
 L V M I N A R E H I S] id est, ad illuminandum eos [Q V I] in tenebris] ignorantiae & erroris seu infidelitatis
 [E T] in vmbra mortis] id est, in vita impia, quae vmbra mortis vocatur, quia a deo separata mentem,
 Efaia. 59 sicut mors naturalis seu corporalis a corpore segregat animam iuxta illud Efaiae, Iniquitates vestrae
 diuiserunt inter vos & deum vestrum. [S E D E N T] Vel vmbra mortis est seculum praesens, quod
 cum sit vallis lachrymarum, peregrinatio & exilium, vmbra & similitudo mortis respectu patriae nominatur:
 imo & vita praesens vmbra mortis vocatur, dicente Gregorio, Vita temporalis aeternae vitae comparata,
 mors est potius dicenda quam vita. Quidam per vmbrae mortis obliuione intelligunt, quia sicut mors tollit
 ab existentia in natura, sic obliuio ab existentia in memoria. Insuper aliqui per sedentes in tenebris,
 accipiunt patres in limbo detentos, qui fuerunt in tenebris, id est, carentia lucis gloriae, & loco obscuro,
 ad quorum illuminationem Christus post mortem in cruce statim descendit, eosque mox ibi lumine gloriae illustravit,
 ita quod tunc deum per speciem videre coeperunt secundum doctores. Tunc namque pro originali peccati reatu fuerat factum, pretiumque redemptionis solutum, pro quo reatu duntaxat
 sancti illi differantur a gloria. Per sedentes vero in vmbra mortis, intelligunt viatores & peccatores. Proprie quoque
 per sedentes in tenebris intelliguntur. Gentiles idololatras, ad quorum illuminationem Christus descendit,
 sicut loquitur, Alias oues habeo quae non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. De hac re multa in Efaia leguntur, ut est illud, Populus qui ambulabat
 in tenebris vidit lucem magnam. Habitantibus in regione vmbrae mortis lux orta est eis. Rursusque pater loquitur
 Christo, Dedi te in lucem Gentium, ut aperires oculos caecorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo
 carceris sedentes in tenebris. Sed & Christus de patre testatur, Glorificatus sum in oculis domini, & dixit,
 Parum est ut sis mihi ad suscitandas tribus Iacob, & ad feces Israel conuertendas. Dedi te in lucem
 Gentium, ut sis salus mea vsque ad vltimum terrae. Hinc de ipso in euangelio asseritur, Erat lux vera
 quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. [A D] dirigendos pedes nostros] id est, affectus
 nostros, de quibus cantamus, Statuit supra petram pedes meos. Et in Cantico loquitur sponsa, Laui pedes meos. [I N] viam pacis] id est,
 ad conuersationem iustam ac virtuosam, quae est iter ad pacem pectoris in praesenti, atque ad pacem aeternitatis
 in futuro. Ad hanc duplicem pacem praestadam Christus potissime venit & passus est. Propter quod testatur
 apostolis, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Hinc de Christo loquitur apostolus, Veniens euangelizauit
 pacem his qui longe, & his qui prope, id est, Gentilibus ac Iudaeis, quae verba ex Efaia accepta sunt. Denique
 quum pax ista spiritalis ac vera, fructusque spiritus (secundum apostolum) sit quies, tranquillitas, seu quietudo
 mentis in deo, seu gaudium imperturbatum in eo, certum est, quod per conuersationem virtuosam homo ad
 pacem pertingat, vitiorum ac passionum tumultus inquietudinesque sedando & extirpando. Praecipue tamen pax a charitate procedit
 quasi efficienter. Caritas namque vnionem & concordiam parit, quietem quoque & gaudium in amato, dum ei
 coniungitur. Hinc ait Psalmista, Pax multa diligentibus legem tuam. Ex iustitia vero procedere dicitur,
 quasi prohibens, a remouente, quia iniustitia impedita pacis aufert, & perimit iuxta illud, Erit opus
 iustitiae pax. Rursus pax ponitur effectus prudentiae, tanquam virtutis dirigentis ad pacem per veram
 discretionem, qua quis ordinate, se habet, vnde nec perturbatur, ideo ait apostolus, Prudentia spiritus vita & pax.
 Hanc itaque pacem amemus, exquiramus, & conseruemus, quum dicat Saluator, Beati pacifici, quoniam filij
 dei vocabuntur. [P] Postremo canticum istud sententiosum ac dulcissime, deuotissime concinnamus, grata & affectuosa
 mente, ineffabilia dei beneficia, praesertim verbi aeterni incarnationem intime recolentes, & grates deo
 innumerabiles, praecordialisimè referentes: qui est super omnia, deus gloriosus, sublimis, & benedictus in secula. Amen.

Oratio ex cantico Zachariae praescripto.

Liberatis de manu inimicorum domine, praesta nobis sine timore eorum in sanctitate & in iustitia omnibus diebus nostris tibi seruire, & per misericordiam pietatis pedes nostrae offensionis dirige in viam pacis & salutis aeternae. Per.

Pio Lectori S.

POST exhibitos in Cantica vtriusque instrumenti commentarios, ne vspiam tibi deessemus, in Athanasij quoque symbolum, nec non in sanctorum Ambrosij & Augustini, Te deum, canticum haud minus pietate quam utilitate conspicuos, libuit commentarios adijcere: quos ut Dionysij forte non esse quisquam calumpniari possit, nosque temere asseuerare non volumus, ita a studio illius lectore, eoque Cartusiano conscriptos, liquido nobis constat, id quod haud vanis indicijs persuasum habemus. Tu ergo sedulo illos reuoluens frue, ac vale.

In Athanasij symbolum commentarius.

VI C V N Q V E vult saluus esse] id est, superessentiali felicitate potiri, super-nobis
 voluptuosissimo, aeterno, summo, incomparabilique bono (in quo vniuersorum bonorum, omniumque pulchrorum ac desiderabilium in eis scriptibilis plenitudo atque beatitudo, & superessentialis perfectio est) frui, illo impleri, illique immobiliter, inauertibiliter, voluptuosissime ac felicissime immergi, deo videlicet superpulcherrimo, qui est pulchritudo substantialiter pulchra, speciositas infinita, ad intuentium iucundissima, ad perfruendum suauissima, ad possidendum delitiosissima, quia in eo tota potentialitas reducitur ad actum, tota capacitas nostra supernaturaliter implebitur, omneque desiderium perficitur, sic quod nil boni operati poterit in aeternum abesse, nil mali abominati adesse. [A N T E] omnia opus est vt teneat catholicam] id est, vniuersalem, orthodoxam [P R I M] sine qua impossibile est placere deo, illique vniri, quippe quae principium est cultus dei, atque fundamentum eius quae secundum pietatem est doctrina, quam quotidiana docet Christianae institutionis professio. [(2)] Q V A M nisi quisque integram inuolamamque recte credendo, & pure ac religiose, secundum fidem charitate formatam, seruendo [S E R V A V E R] abique dubio] cum haereticis & schismaticis tanquam omnipotentis dei inimicus [I N] aeternum peribit] id est, aeterna illa priuatiua felicitate, atque infernalem lacum, in ignem aeternum, in tenebrosissimum inferni carcerem, in anima & corpore cum daemonibus detrudetur in perpetuum cruciandus. [(3)] F I D E S autem catholica] ab omnibus Christianis amplectenda [N A B C] videlicet [V T] vnum deum] qui naturaliter est primum ens aeternum, incausatum, independens, perfectum, infinitum, immateriale, simplicissimum, & adorandum. P r i m a causa omnium gubernatiua, veritas pura, sempiterna, vnitatis simplicissima, purus actus, omnipotens virtus, sanctitas exemplaris, sapientia aeternalis, causa & ratio omnium idealis, esse purum in se subsistens ac separatum, vniuersorum principium, prima omnis reconditudo, omnisque iustitiae, veritatis & virtutis regula & mensura. In quo est omnis nobilitas, omnis pulchritudo, omnis felicitas & dulcedo: quippe qui solus naturaliter & essentialiter bonus est, & immensa, perfecta puraque bonitas, in qua est omnium desiderabilium infinita ac incomprehensibilis plenitudo, aeterna videlicet sapientia, incircumscriptibilis maiestas, omnipotens virtus, inobtenebrabilis splendor, inexcogitabilis pietas, pax summa atque dulcissima, ardentissimus amor, iucundissima felicitas, gaudiosissima vita, indeficiensque imperium. [I N] trinitate] personarum. Quia enim deus, vt iam patuit, vere immensa, pura, superplena, superditissimaque bonitas est, necessario infinita communicabilitatis est, cum omne bonum naturaliter sit suae bonitatis communicationum. Ideoque seipsum intelligens & diligens incommutabiliter, quia suum intelligere & suum diligere est sua natura atque essentialiter, communicat (vt secundum nostrum loquendi modum loquar) vis intellectiua diuina totum suum esse verbo, vt secundum Ambrosium in hymno, sit in patre totus filius, & totus in verbo pater. Et ab illo actu intelligendi, cum ibi cognoscitur tota diuinitatis amabilitas, vtraque incommutabilis persona communicat amori, qui spiritus sanctus appellatur, & per modum voluntatis procedit, totam diuinitatis naturam. Et haec omnia naturaliter sunt vnico, aeterno, incommutabili actu, ita quod tres illae personae & subsistentiae est incommutabilis, inseparabilis trinitas, & vna simplicissima deitas. Quae communicatio excellentissime bona prae sui magnitudine & nobilitate excedit omnem creatam intelligentiam. Bonitas enim istius communicationis habet, quod pater non potuit non generare filium, & pater & filius non potuerunt non procedere per modum inspirationis spiritum sanctum, & hoc facit incommutabilitas atque aeternitas, & est trinum personarum vna voluntas, &c. & communicat se bonitas diuina effundendo bonitatem suam super vniuersam creaturam qua creauit vt esset. quod diuinae bonitatis esse posset particeps. Atque per hoc communicatio sapientior fuit, vt ita dicam, ratio originalis personae vnus communicatio amoris, velut quaedam ratio personae alterius. Et quauis personae productio procedat de voluntate paterna, est tamen in hac productione vel processione ratio alia & alia. Nam secunda, filius scilicet per generationem est a sola prima, a patre videlicet: tertia per inspirationem & processione a prima & secunda, a patre scilicet & filio. [E T] trinitatem] personarum. Quid enim est velle habere comparem in natura & condignum, nisi velle habere quem intime diligat, & coequalitatis merito digne diligere debeat? Quid vero est velle habere condilectum, nisi velle habere qui secum a suo dilectore pariter diligatur, & exhibiti sibi amoris delictis secum perfruatur. Sed istud primum potest consistere in sola personarum dualitate, istud autem posterius omnino subsistere non potest sine personarum trinitate. [I N] vnitatem] essentialis [V E N E R E M V R] id est, colamus, creatas summam vnitatem, simplicitatem, immensitatem, & incommutabilitatem, quin potius includere summam fecunditatem, charitatem, liberalitatem, aequalitatem, germanitatem, conformitatem & inseparabilitatem. Quia enim cuius diuinarum personarum inest summa nobilitatis & honoris excellentia (in seipso enim aeternaliter germen suae fecunditati adaequatum pater producit, seque ac filium diligendo & volendo simul cum illo spirat spiritum sanctum, qui est amor & nexus vtriusque, ipsis necessario infinitas inest, & aeternitas omnisque potestas, quapropter parem sibi habere non possunt, nec aequalem: ideoque non potest esse nisi vna diuina substantia, infinita, omnipotens, & aeterna. Et sicut conueniens est vniam solam substantiam in tribus esse personis, sic quoque congruum est tres diuinas personas in vna simplici esse essentiali, propter maximam personarum conuenientiam, propinquitatem, vnitatem & simplicitatem. [(3)] N E Q V E confundentes personas] vt Sabellius, qui in persona ipsum dicit esse patrem, quem & filium & spiritum sanctum. Necessario enim

Hebrae. 10. 1. Tim. 6.

Matt. 25. Luc. 13.

Marc. 10. Luc. 18.

Cur i simpliciss. diuinitate sit trinitas personarum.

1 Ioh. 4.

Personarum dignitas distinctio.

Personarum trinitas summam vnitatem includit.

Ratio personarum.

Altissime & pijsi-
me de
deo est
credēdū.

tres sunt personæ credendæ propter generationem & processionem in super-sanctiss. Trinitate nec-
cessario intellectam. Dicat namque catholica fides altissime de deo, & pijsissime sentiendum esse. Non
sentiret autem altissime, quisquis non crederet deum se posse summæ communicare, nec sentiret pijsi-
sime, qui crederet eum posse, sed nolle. Ideoque vt altissime & pijsissime sentiamus, credamus deum se
summe communicare, æternaliter habendo dilectum siue condignum, hoc est, filium ex se natum, cui
se plene non participatiue communicat, non minus diligens ipsum quàm seipsum, & simul cum ipso
filio æternaliter producere & habere condilectum sibi natoque ex se æque dilectum; nõ creatum nec
nati, sed ad intra procedentem, inuariabiliterque spiratum. Non potest autem persona generans esse
persona generata aut procedens, vel econuerso. [N B Q V B substantiam separātes] Habent enim istæ
tres personæ vnum & indifferens esse ex differenti proprietate, quæ est generare, generari, & proce-
dere. Proprium enim est ingenito patri propria autoritate æternaliter esse, & patrem esse, filiumque
æternaliter generare, & spiritum sanctum cum filio æternaliter spirare, & a nullo esse, aut aliquid acci-
pere. Propriū est filio esse a solo patre, & ab eo quicquid est vel habet, habere, & cū patre spiritum san-
ctum spirare. Propriū est spiritui sancto, a patre simul & filio esse, & habere quicquid est vel habet, &
nullū de se existentē æternaliter habere. Et hæc omnia personæ istæ in patre non habent ex munere gra-
tiæ, sed ex proprietate diuinæ naturæ. Pater enim per generationem præbet substantialiter originem
filio, & per spirationem spiritui sancto. ¶ (4) A L I A est enim persona patris, quia solus ingenitus,
& c. vt iam patuit. [A L I A filij] quia a solo patre est genitus [A L I A spiritus sancti] quia ab vtro-
que a patre scilicet & filio procedit. Non autem aliud est persona patris, aliud persona filij, aliud per-
sona spiritus sancti, cum aliud essentiam significet communem, quæ vna & simplicissima est: diuina-
rum namque personarum consubstantialitas maxima, æqua & infinita est, alius vero distinctionem
duntaxat suppositi nominat. Cum igitur pater alia persona sit, seu aliud suppositum a persona filij,
necessario sequitur patrem alium esse a filio, & spiritum sanctum esse alium ab vtroque, ita vt nul-
la distinctio sit in essentia, sed in personis duntaxat. ¶ (5) S E D patris & filij & spiritus sancti vna
est diuinitas] Pater enim cum sit plenitudo essentiae, vitæ, sapientiæ, bonitatis, potentiae, & omnino
per substantialiter consistens, omnem eandem plenitudinem supernaturaliter & super substantiali-
ter dat filio suo, qui est splendor paternæ gloriæ & figura substantiæ eius, ipsum per sui cognitio-
nem generando, eandemque cum filio dat supernaturaliter spiritui sancto, qui iubat quoddam est a
Spūs scti-
bar vtriūq;
que.
Declaratio
æquali-
tatis per-
sonarum.

Nihil in
ea maius
meli⁹ aut
deteri⁹ est.
Quo filij
patri sit
coæter-
nus, simi-
ludo de
sole.
Discretio
personarū.
Qua pro-
prietate
fiat in di-
uinitis ge-
neratio &
processio.
Tres pso-
næ sunt
increate.
Genes. 1.

A tabernaculo meo. De spiritu sancto autem cantat ecclesia, Veni creator spiritus. De beatissima vero Omnes
Trinitate, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. ¶ (8) I M M E N S V S pa-
ter] qui est omnis principij superprincipale principium, in propria natura immensurabilis quia il-
localis & inextensibilis, vbique totus, vbique præsens, vbique potens, omni carens initio & fine, Genes. 1
atque per hoc infinitus. Verum quia primū principij est, quod est perfectissimū, repugnat ei in fini-
tas materialis, & conuenit ei in finitas formalis. Cum enim sit primū omnium principij, & esse sub-
stans atque forma non determinata per aliquam materiam, constat eum simpliciter infinitum esse &
immensum, non modo per æternitatem, verum etiam per magnitudinem. Credimus namque ex di-
ctis diuinam substantiam seu essentiam esse idem eum diuina potentia, sapientia, æternitate & magni-
tudine, vnde æterna est & magna. Quapropter sicut infinitus est secundū æternitatem, quia sine initio
& sine fine, infinitus quoque est secundū magnitudinem, alioqui manifesta ratione conuinceremur
fateri vnā eademque substantiā, & seipsa maiore esse, & seipsa minore. Nā si æternitas eius est infinita,
magnitudo autē finita, vnā eademque substantia secundū æternitatem maior erit magnitudine sua, hoc est,
seipsa (est enim deus sua magnitudo) & erit secundum magnitudinem minor æternitate sua, hoc est
seipsa, est enim deus sua æternitas, ergo immensus pater [I M M E N S V S filius, immensus spiritus san-
ctus, ergo & immensus. Sic namque in diuinis personis omnimoda identitas est & summa simplicitas, In diui-
nis sum-
ma identi-
tas & sim-
plicitas
mā aliqua perfectionem dicunt, quæ omnem sensum comprehensionemque nimia sui præcellentia
excedunt. ¶ (9) A E T E R N V S pater] quia incommutabilis. Aeternitas enim sequitur immutabilita-
tem, solus autē deus est omnino immutabilis. Ipse enim solus secundū Apostolum, habet immortalita-
tem, id est, omnimodā incommutabilitatem, ergo & solus simpliciter æternus, esseque æternū ipsi soli est
propriū. Quod autē aliqua dicuntur æterna, vt ignis æternus, vita æterna, secundum hoc dicuntur q
magis de eius incommutabilitate participat, semperque permanent. [A E T E R N V S filius, æternus spi-
ritus sanctus] quia in omnibus simul summa simplicitas, summa & vera vnitas, & tā singularitatem q̄ cō
iunctim summa & admiranda identitas: ergo quæque earū verus deus, cui propriū est esse æternum.
¶ (10) E T tamen non tres æterni.] Cū enim vnus solus deus sit, & summe vnus ac vnice summus, Trinitas
quia summa simplicitas, omnes simul diuinæ hypostases, vt tres & duæ, non plus q̄ singula quæque
vnus deus, ac proinde non tres æterni. [S E D vnus æternus] deus viuus & verus. Nec credere debe-
mus, diuinitatē in personarū trinitate consistentem ex personis esse coalitam: ipsa enim indiuidua est
& simplicissima, in qua nulla cadere potest compositio, sed omnes perfectæ sunt ac integræ, quibus
In diuinis
personis
scōrū &
cōiūctim
vna sim-
plicitas
vna deitas,
Non pos-
sunt dici
plures im-
mensi.
Pater reli-
quarū per-
sonarū
Mod⁹ exi-
stendi pa-
tris princi-
palior est.
Persona
lis perfe-
ctio nullā
in trinita-
te facit dif-
ferentiā.
Pro. 24.
Quid nõ
possit de⁹
Sap. 8.
Ioh. 14
2. Cor. 1
Col. 2.

Proprium Nam sicut in creaturis reperitur principium primum, & principium secundum: ita in diuinis quo- que, in quibus non est prius & posterius, reperitur principium non de principio, & principium de principio. Solus itaque pater primum omnium principium est. Principium quippe dicimus, omne a quo aliquid procedit: cum igitur a patre procedat filius & spiritus sanctus, conuenienter ingenitum dicitur principium. Non tamen filius, sicut nec spiritus sanctus principiatum dicitur, cum hoc quamdam sonet minorationem: personae autem diuinæ coæternæ sunt & summe coæquales: licet enim patri quædam attribuat authoritas principij, ex hoc tamen minoratio non attribuenda est filio vel spiritui sancto, cum principium in diuinis non importet ordinem prioritatis, sed tantum originis: sunt nanque (vt dictum est) filius & spiritus sanctus cum patre vnicum rerum conditarum principium.

Iohan. 1. ¶ (20) **F I L I V S**] verbū patris quod æternæ cor paternū eructauit, non foris sonans nec transiens, sed intus incommutabiliter manens, est emanatio intellectus [A P A T R E solo est] progenies ingeniti patris: vnus ex vno, verus à vero, viuus à viuo, perfectus à perfecto, virtutis virtus, sapientiæ sapientia, gloria gloriæ, imago inuisibilis dei, forma patris vnigeniti [N O N factus nec creatus, sed genitus.] Quam autem progeniem opinabimur vnigeniti ab ingenito? Clamat enim de cælis sæpenumero pater, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Non est ab eisio aut diuisio: im- passibilis est enim ille qui genuit, & imago inuisibilis dei est ille qui natus est: & testatur, quia pater est in me, & ego in patre. Non est assumptio: verus enim dei filius est qui clamat, Qui me videt, videt & patrem: habent nanque vitam in se, vt habet in se vitam ille qui genuit. Sicut enim pater (inquit) habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Sed neque pars patris in filio est: testatur enim, Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et rursum, Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Et secundum Apostolum, in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

Marc. 1. Quod quoque portio est non omnia habet esse naturæ. Perfectus autem à perfecto est: quia qui habet omnia, dedit omnia: neque existimandus est non dedisse quæ habet, vel non habere quæ dedit. simplicissimus enim est & indiuisibilis. Habent ergo natiuitatis huius vtque secretum: cuius generationis ego nescio sacramentum nec requiro, & consolabor me: quæ & archangeli nesciant, angeli non audierunt, secula non teneant, prophetæ non senserunt, apostoli non interrogauerunt, filius ipse non ediderit: verum quia in supereminenti ac superbeatissima trinitatis contemplatione vera & summa deuotio est, singulare meritum, & maximus profectus, & aliquid de ignota hac generatione iuxta nostram capacitatem dicamus. Superius diximus patrem honoratissimum, supersapientissimū, actualissimum, & inuariabilem esse intellectum, seipsum æternaliter, comprehensue, ac inuariabiliter cognoscentem. Quia vero in omni natura intelligibili, & spirituali intellectus naturalis naturaliter ex necessitate operatur, necessario aliquid producit: naturaliter ergo & necessario pater omnipotens & æternus sibi coæternum producit verbum. Seipsum nanque plene & æternaliter intuendo atque intelligendo suiipsius conceptum intra se superpurissime profert, exprimit & producit, sicut sol radi- um suum: quæ quidem expressio siue prolatio ad intus immanenter prolata verbum eius est quod in principio erat apud eū, filius eius & imago. Quod enim ab aliquo de substantia eius naturali operatione proxime procedit, proles dicitur: & id à quo prodit, dicitur parens: quæ quidem productio seu generatio neque desijt vnquam, nec est destituta in posterum. Infinite enim atque incessanter eum generat: alioqui ex gignente factus esset aut fieret non gignens, admittereturque aliqua circa substantiam eius mutatio: hoc autem (vt ex prædictis patet) impossibile est: gignit proinde perfectis- simum assidue filium sibi coæternum, vt ab æterno genuit: neque ab huiusmodi officio gignendi est distitutus vnquam: summo amore & complacentia totū esse suum, posse, & sapere eidem communicans. Neque enim non amare potest filium sibi consubstantialem, non complacere in æterna naturali & vi- ua imagine sua. Nam cum sapientissimus sit, non mouetur, non operatur sine ratione: cumque sit po- tentissimus, nihil operatur sine voluntate: imò cū velle eius sit posse & posse eius sit omnipotens pos- se, atque absoluta necessitas, quod æternæ naturaliter vult, non potest non æternaliter esse æternum.

Pater con- Cum enim æternaliter, inuariabiliter, penitus cōprehensue & perfecte seipsum concipiat & cogno- scat, & intra se proferat: palam est verbum eius ipsi consempiternum esse, incommutabile, & æquale. **le coæqua-** Neque enim seipsum integre ac perfecte intra se protulisset, si vel maius aut minus aliquid esset in ver- lem & co- bo eius q̄ in seipso: amore igitur, ratione & voluntate pater sibi coæternum generat filium: dans ei to- æternum- tum esse suum diuinum. Non tamen dedit ei esse à seipso: sed nec potuit: quia tunc filius à patre non sibi gene- distingueretur, nec alius esset à patre. Dedit tamen ei esse quod est seipso: nam habet cum patre sum- rat filium- mum & simplicissimum esse, quod seipso est: & summum sapere, summum posse, & reliqua id genus quæ seipsis sunt. Et hoc est quod ait, pater meus (inquiens) quod dedit mihi, maius omnibus est: dedit enim ei totum (vt dictum est) suum esse diuinum, nihil penitus retinens quin id ei communicauerit. Ideoque inter patrem & filium summa coæqualitas est, summa consubstantialitas, summa coæternitas, potestas eadem, eademque maiestas. Deniq; quoniam vnico actu intelligendi pater seipsum cæteraque vniversa plenissime clarissimeque intelligit, hinc vnico verbo seipsum cæteraque omnia perfectis- **Filius dei** me profert, ita q̄ tota natura, excellentia seu maiestas atque perfectio eius in hoc vnico verbo suo si- bi coæterno plene omnino continetur, representatur respicendæque: quare verbum eius non modo perfecta ac naturalis imago eius est, verum etiam exemplar ac ratio omnis entis creati. Quum igitur verbum patris patri æquale sit, in quo quicquid patris est omnino plenissime contineatur ac splen- **exemplar** deat, constat ipsum non esse creaturam, vt Arrius mentitus est, sed totam paternæ diuinitatis natu- ram in se comprehendere, continere, & habere. Cumque superexaltata patris deitas non sit plurifi- **entis crea** cabilis, liquet in patre & filio eius vnā numero credendā atq; confitendā esse essentiam, veramque **ti.**

A deitatem, ac impartitam maiestatem. Quod consimiliter tenendum est atq; credendum de spiritu san- cto, de quo nunc nobis sermo [S P I R I T V S sanctus à patre & filio] quem pater & filius inuicem se- se æternaliter & eque perfecte, ac comprehensue cōtemplantes, essentialiq; amore, qui nec persona- **Mod⁹ spi-** liter nec essentialiter distinguitur in eis, se amantes, ex ipsa mutua complacentia quam adinuicem ha- rādi spiri- bent, amorē quemdam produciunt, ac spirant in creatum, qui vtriusque dulcissimus cōplexus est sem- tū sanctū. piternus, ac indissolubilis nexus, qui & ipse verus, æternus incircumscriptūque deus est. Quoniam qui- dem amor iste minor aut certe indignior esse nequit, quam sint cōplacētia mutua patris & filij, ipso- rumque amabilitas à quibus hic spiritus sanctus tanquā ab vno fuit principio, haud aliter quā sensi- bilis iste mundus à patre & filio & spiritu sancto superfunditissima, superbenedictissima & superexal- tata trinitate, sicut ab vno exordio emanauit. Eoipso nanque quo pater & eius verbum produciunt spi- Pater & fi- ritum sanctum, non distinguuntur sed dicuntur vnū, puta in voluntate: sunt enim vnū volens, estq; lius in p- eis vna voluntas, ideoque ab vtroque tanquā ab vno & indiuiduo spiratore idem amor, videlicet spi- ductione- ritum sanctum profluit. Ista spiratio spiritus sancti, sicut & prædicta generatio filij, qua pater seipsum, ac spūs san- filium suum volendo & diligendo, simul cum filio (se ac patrem volente & diligente) producit in mo- sti non di- mento, & nunc æternitatis spiritū sanctū, inuicibilis est, inuariabilis, sancta & immanens: in qua stingitur. non est essentia aut deitatis distinctio, sed vnitas atq; identitas personarumq; trinitas, & inseparabi- lis vnio. Quicquid enim est patris, plene atq; perfecte reuertitur, continetur, respicendū, atque perseue- rat in filio: sicut enim pater æternus, est potentia, sapientia, ac pulchritudinis penitus infinita: ita & vnigenitus eius, idcirco infinita in ipso habet complacētiam, in ipso interminabiliter gloriatur, tam- que infinite & superardentissime diligit eū sicut semetipsum. Cōsimiliter superpulcherrimus dei vni- genitus æternū patrem suum diligit amore intensiue immenso, eumq; comprehensue & superclariss- sime intuetur cū gaudio penitus infinito. Insuper quoq; pater æternus & coæternus filius eius, spiritū sanctū inuicem vtriq; consubstantialem, coæternum & coæqualem diligunt cum complacētia & delectatio- ne intensiue immensa. Sic & adorandus paracletus spiritus sanctus plenarie comprehendit, ac super- dulcissime diligit patrem & filium. Quā voluptuosissima, superoptima & superbeatissima est ado- randæ inuariabilis & superfunditæ trinitatis vita æterna. Hic spiritus sanctus vnus vbiq; omnes patri- archas, prophetas illuminauit. Iohan. quoq; Baptista in vtero matris inspirauit: datus deinde apost. **Luc. 1.** & cæterique credentibus, cuius variæ donationū atq; ministeriorū sunt quæstiones. Alij enim datur **A& 1.** per eum sermo sapientiæ, alij sermo prudentiæ, alij scientiæ secundum eundem spiritū, alij fides in eo- **A& 2.** dem spiritu, & c. Hunc nisi per fidem humanus hauserit animus, habebit quidem naturam intelligēdi **1. Cor. 12** deum, sed lumen scientiæ non habebit. Munus autem hoc in tantū datur, in quantum quis vult sume- re: in tantum scilicet, in quantum quis vult promereri: hoc, vique in confirmatione seculi nobiscū, **2. Cor. 5** hoc expectationis nostræ solacium, hoc in donationū operationibus futuræ spei pignus est, hoc men- tum lumen & splendor animorum, hic ergo spiritus expectandus est, promerendus est, & deinceps præceptorum fide atq; obseruatione retinendus, qui [N O N] est [F A C T V S, nec creatus, nec genitus, sed procedens.] Quemadmodum enim intimū mentis nostræ verbum nunquam deferens, ore prola- tum vocis proprietatem accipit quasi iam discretum & in se subsistēs, spiritum oris semper habet com- itum & cognum halitū scilicet illum corporeum, qui inter loquēdum à nobis emittitur (si quis enim spiritum illum oris nō omiserit, nequaquam verba depromit) ita & superbenedictū & superlaudabile dei patris verbū spiritum habet sanctum cōgeneris secum consimilissq; naturæ qui ipsum manifestat, explicat, & interna reuelatione alijs insinuat. Ipse, inquit, me clarificabit, & c. Habet autē hic spūs san- ctus aliū prodeundi modū à patre quā filius. Filius quippe prodit, vt dictum est, per modū genera- tionis à patre, quod nullo modo potest conuenire spiritui sancto, nam sic duo essent in diuinis filij, & æterni quidem filij, cōfunderetur ordinatissimus ordo ille in diuinis: sed per modū processions pro- dit à patre & filio, modo quodam inenarrabili & penitus incomprehensibili. Dicamus tamen aliquid iuxta capacitatem nostram. Pater æternus plenissime seipsum comprehendens, seipsum cognoscedo, diligendo & fruendo, sapientia, amore, & gaudio infinitus, solus independēs, existēs sua ipsius æterna essentia & sui esse, necessario vnicus perpetuus ætens est cōsubstantialis, in quo necessario quoq; pro- **Iohan. 16** **Spūs san-** **ctus aliū** **habet pro-** **cessū à filio.** **Rom. 16** **Hic aper-** **tus decla-** **ratur, quō** **à patre &** **filio spira-** **tur spūss.** **Roma. 8** **Galat. 3.** **Titum. 3.** **2. Cor. 3** **Quare spi-** **ritus san-** **ctus dica-** **tur scūs.**

ritus sanctus procedat per modum amoris quo amatur deus, cōuenienter spiritus sanctus est appella- tus. Tres uersus sequētes expositione magna nō indigent, quia ex iam dictis ipsorum intelligentia elici potest. ¶ (23) V n v s ergo pater] æternæ seipso ortum & originem habēs solaque autoritate pro- pria cōsistens, & à nullo aliquid accipiens [n o n tres patres] significat enim superbeatissima trinitas determinatum numerum personarū, nec vlli personarum ceterarū hæc proprietates conuenire potest æternæ scilicet seipso esse, & à nullo aliquid accipere [v n v s filius] à solo patre æternam ducēs ori- ginem, & cum patre spiritui sancto originē supernaturaliter donans [n o n tres filij, quia & hæc pro- prietas nulli reliquarum cōuenit personarum,] [v n v s spiritus sanctus] à patre & filio æternā habens profectioem atque originem [n o n tres spiritus sancti] iuxta quālibet enim eiusmodi differentiā im- possibile est esse plus quam vnā personam. Nam à sola vna persona non potest esse nisi tantummodo vna: similiter quæ est tantum à gemina nō potest esse nisi vna sola: nam si gemina de vna tantū proce- deret, pro certo procedēdum neuter alteri immediate adhereret. Quoniam igitur ab vna sola perso- na nō potest esse nisi vna tantummodo existētia, nec à gemina nisi vna sola: cōstat utranq; existētia si- ue personam esse incōmunicabilem. Sicur igitur in diuinitate esse nō potest nisi vna sola persona quæ sit à seipso, id est, pater, sic non potest esse plus quam vna quæ sit ab vna tantummodo persona, id est fi- lius: nec nisi vna sola, quæ esse non habeat nisi à gemina, à patre scilicet & filio, id est, spiritus sanctus. ¶ (24) E t in hac trinitate nihil prius aut posterius, nec vllus gradus superior aut inferior, sed in ea vniformiter cōueniunt omnia essentialia, vt diuinitas, essentia, bonitas, idēntitas, potētia, iustitia, sapi- tia, &c. [n i n i l maius aut minus] neque in ea plus aliquid neq; minus vna quam aliæ, neque ceteræ plus minusve quam vna, sed est in ea omnimoda idēntitas, summaque simplicitas: ita quod ea quæ plurimum sunt personarū & quæ omnium trium scilicet, prorsus eadē vnus personæ sint: & quæ per- sonæ vnus, eadem prorsus sint & trium: nec vna minus aliquid habet quam duæ & quam tres simul: nec tres simul plus aliquid habēt quam vna sola. ¶ (25) S e d totæ tres personæ] pater & filius & spi- ritus sanctus vnū existētes in substantia & indiuidua vnitas [c o æ t e r n æ sibi sunt, & cōæquales] ita, vt iam dictum est, & quæ omnibus, eadem vnus sint: & quæ vnus, eadem & omnium. Quælibet enim est bonitas pura, perfectæ & immensa: quare & vnaquæque amabilitatis est infinita. Est quoque summa, plena & infinita similitudo adinuicem: in hoc solo distincta, quod vna personarum procedat ab alia. Sunt autem eiusdem & patris, pulchritudinis, sapientiæ, pietatis, potētiæ, inuariabilitatis, beatitu- dinis, gloriæ, maiestatis & omnifariæ perfectionis: vnaquæque, aliam superclarissime intuetur & com- prehendit. Est quoque in eis plena communio & superiucunda diffusio, imō infiniti boni sempiterna communicatio atque donatio. A deo enim vicinæ sunt, vt iam ad longū patuit, vt vna de alterius sub- stantia immediate procedat: omnesque tres essentialiter idem sunt. Quælibet quoque à qualibet amore penitus infinito seit se amari: diligit enim tantum, tantumque cognoscit vnaquæque, personarū quam- libet aliam, quātum diligibilis cognoscibilisque cōsistit, & quātum seipsam. Quo autem maior est mu- tuus amor, eo quoque vnio & fructio est delectabilior. Qui cum immēsus sit, liquet super sanctarum di- uinarum personarū cōiunctionem & vnionem delectiositatis esse omnino immēsa, superelicitissimam- que & superdelitiosissimam æternalem ipsarum vitam esse, seque, cum infinita voluptate inuicem, ac opulētia perfruit: quippe in quibus est omnium honorū pulchrorū atque desiderabilū superdiues & per- fectæ possessio. Nam ingenuus pater conspiciēs vnigenitum filium suum infinite pulchritudinis esse, ac sapientiæ, in infinitum delectatur in ipso. Et cum ipso cōspiciēs spiritum sanctū ab utroque æternali- ter procedētem infinite bonitatis esse & pietatis, immēso utriusque gaudio gaudet in ipso. ¶ (26) I t a vt per omnia, sicut iam supradictū est & vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate venerāda sit] nō er- go cogitemus de vera & summa trinitate illa, quasi sit ibi aliud & aliud, sed vnum alteri æquale. Nam (vt supra declaratum est) quicquid est in vna aliqua personarū, id ipsum totum est in qualibet altera: summū enim & simplex illud esse in ea plenitudine & perfectione qua est personæ vnus, in ea quo- que perfectione & plenitudine est cuiuslibet personæ alterius. Cōtemplatur nūc quæuis anima deuo- ra quam superferuētissima, ac incomprehensibiliter & infinite ardētissima superuehētissimaque di- lectione pater æternus cōsubstantialē, cōæqualem, cōæternūque sibi amat, amplectetur & stringat vnigenitum filium suum quem cōspicit sibi omnino conformem, æqualem, atque de paterno corde suo progenitum, adeo ipsi propinquum, vt cum eo eiusdem substantiæ sit, cui se totum cōmunicauit, in quē totius sue plenitudinē diuinitatis diffudit: à quo infinito amore se videt amari. Stat nimirum ad ipsum æternaliter inuariabiliterque cōuersus, superæstuatissimo, superdulcissimo, prorsusque intensiue infi- nito amore cōtemplans atque inspiciēs eum, cum immēso superuauissimo gaudio, & cōplacētia ve- re quomodolibet superdelectabilissima atque immēsa. Similiter & filius eius ipsi cōsempiternus stat ad eum cōuersus cum infiniti feruoris amore, cum superdelitiosissima intuitionē, cum immēsa lætitia & cōplacētia penitus illuminata. Eodem modo stat cum filio pater cōuersus ad spiritum sanctum: & spiritus sanctus ad patrem & filium cum tāto feruore, cum tam claro intuitu, cum tanta cōplacētia atque lætitia sicut pater ad filium, & cum filio ad ipsum spiritū sanctum. ¶ (27) Q u i vult ergo salu- us esse, ita de trinitate sentiat] & infinitæ excellētiæ eius immēsaque eius maiestati congratuletur: de eius incōprehensibili beatitudine glorietur, de omni pulchritudine totius incircūscriptibilis perfe- ctionis eius, toto corde ipsi cōgaudendo, volendo & fauēdo iucūdetur. Qui enim in horum cōmēpla- tione nō delectatur, nec deo intime cōgratuletur, quod substantialiter, imō supersubstantialiter perfe- ctus sit, & à propriæ perfectionis immēsa plenitudine nūquam mutari aut deficere possit: nō cum di- ligit, sed ingratus est, & ignobilis. Hoc nanque amoris proprium est, vt amantem de bonis amati tan- quam de proprijs faciat exultare. Sed nec vere diligit, qui pure religiose nō seruit: amicorum enim de-

Actu. 4

A ber esse vna volūtas & cōsimilis affectio. Si magnis dominis magnifice ministrare oporteat, & tāto syn Psal. 4. 7
cerius atque fidelius quo dominus iustior fuerit atque prestātor: solcite p̄semus, cum quanta sancti- Psal. 94
tate & æquitate, diligētia & munditia nos domino deo nostro, tam sancto, iusto, puro ac superdignis-
simo, & in omni nobili dignitate super summo, superperfecto & immēso deseruire necesse sit. Similitu-
do nāque causa vnionis est, & dilectionis: dissimilitudo autem separationis origo est, atque rancoris. Si Mich. 8.
ergo tam sancto domino & iustissimo, amabilissimo atque superdesiderabilissimo deo nostro vniri &
placere cupimus, omnino oportet vt sancti, ac iusti esse conemur deo nos, cui seruimus, cōformētes.
Ah quāta impietas est negligentia & ingratitude, si ea quæ iam de dei perfectione diximus, memoria
tenemus, nec tamen sancte coram eo cōuersari conamur: si denique vitij carnīs seu seculi vanitatibus
implicati, ceterisque varijs seculi peccatis tam supergloriosissimum deum nostrum labijs tantum ho- Leuit. 11
noremus ac veneremur, corde autem contemnamus, imō plerunque simul corde, ore & opere ipsum Esai. 29
quem noscimus altissimum tanquam vilissimum aspernamur & deserimus, propria nostra nos excæ- Matth. 15
cante cōcupiscentia atque malitia. ¶ (28) S e d necessarium est ad æternam salutem] consequendam Matth. 7
[v t incarnationem quoque domini nostri Iesu Christi] qualiter videlicet preuenit nos, venerit ad
nos, subuenit nobis: venit enim propter nos in vterum virginis deus immēsa maiestatis: ibique ho- Zacha. 2.
mo factus naturam nostram humanam quæ inobediendo deliquerat (ideoque ipsi inimicam) in signū
B fœderis sempiterni, absque peccato in vnitate personæ assumpsit, quatenus per eam vnuerſa morta-
litas culpam aboleret, esset cōcaptiuis, fieret & redemptor: humanam naturā per diaboli deceptio-
nem miserabiliter corruptam & destructam, pristino honori suo iterum restituēs. Quod nunquā fie-
ri potuisset, nisi verbum caro, deus homo, factus fuisset mediator dei & hominum homo Christus Ie-
sus. Venit quippe cōæternum dei patris verbum temporis plenitudine, per mandatum patris de sedi-
bus regalibus occultata seu deposita diuina maiestate sua, in forma serui inter nos homines verus ho- Iohan. 1.
mo apparēs, passibilis, palpabilis, visibilis & mortalis, vt æreas potēstates (quæ dominabantur nostri) 1. Tim. 3.
nō maiestate sed nostra imbecillitate & infirmitate, humilitate scilicet, patientia, obedientia & satisfā-
ctione debellaret, vinceretque, prædamque earundem diriperet, diuideret spolia, atque captiuorū ani-
mas imperiali dominatione reuocaret ad superos. Quod quia per humanam fecit naturā ipsa iterum Esai. 8
restaurata est, perditumque recuperavit honorem: quippe quæ victa dudum sauria rursus vicit victo-
rem: quocirca iam nulli nisi soli deo sicut ante lapsū subiecta est. Si enim per aliam aliquam naturā
sub deo diabolus victus & homo redemptus, homo utique illi ad gratitudinem fuisset (vt puta
suo redemptori) imperpetuum obligatus: sicque ad pristinum honorem nō redisset quo soli deo subie-
ctus fuerat. O quā inestimabilis est dignatio dei, & penitus excogitabilis. O vere magna munifi-
centia, largitas inaudita, charitas superexcellens. O quā vehemens fuit ille præueniens amor dei ad Philip. 2
hominem, vt homo propter homines fieri velleret: naturalis filius dei apparere in forma serui: deus ma-
iestatis, propter sordidos pulueres vermīs contemptibilis fieri: & summa celsitudo in carceris huius hor-
rorem fetoremque mortalitatis nostræ descendere, naturam nostram tanquam vestram altissimæ di-
uinitatis assumens. In auditum quippe omniumque nouitatum singulare hoc fuit prodigiū, vt deus
homo fieret, vt nostris communicare passionibus velleret non necessitate vlla compulsus, nec proprio
permotus commodo ad quouis debito obligatus. Talem profecto charitatis exhibitionem huiusmo-
di que exinanitionem maiestatis ignorauit seculū, generationes præteritæ nescierūt, stupet cælum, ipsa
natura miratur, venerātur angeli, adorant iusti, & demones cōtremiscūt. Quoniam totū quod in ea
est, sanctum est, inscrutabile atque diuinum. Nunquid diuinum nō est, quod verbum dei splendor pa-
tris, candor lucis æternæ (quo nihil purius, nihil clarius, nihil spiritualius) caro putrida (qua nihil vi-
lius, tenebrosius, impurius, miserabiliusque) factū sit: quod denique fieret per quod facta sunt omnia
habiteretque in nobis, qui ex primordia præuicatione parentum filij eramus gehennæ: Quod enim
deus factus sit homo, æterna sapientiā humanata: quod carnē assumpsit, quod carnīs nostræ infirmita-
tes subijt, sacramentum profectio magnum est sola charitatis suæ (secundum quod in æterno atque in-
commutabili deificæ trinitatis consilio initialiter definitum fuerat) profluxit diuinitate [P I D E I I -
T E R credat] nam sine fide non potest quis sibi homo incarnationis meritum applicare neque digna-
tionis tantæ particeps fieri: noscat igitur susceptæ carnīs filij dei hanc fuisse causam. Postquam enim
D inuidia diaboli parens ille primus seductus vaniter cecidit, cōfestim exul, & perditus in omni gene-
re suo, radicem malitiæ & peccati traduxit, crescebatque in malum vehementius omne genus humanū,
diffusus vbiq; sceleribus, & quod est nequius omnium cultibus idolorum. Volēs ergo deus terminare
peccatum, cōsuluit verbo, lege, prophetis, signis, plagis, prodigijs. Sed cum nec sic quidem errores su-
os admonitus agnosceret mundus, propter nimiam charitatē suam qua dilexit & diligit nos deus, mi-
sit sibi superdelictissimum vnigenitum filium suum, vt putridā & mortalem carnem nostram indue-
ret, absque peccato tamē, & hominibus appareret, peccatoresque sanaret. Qui ideo in hominem ve-
nit, quia semetipsum ab hominibus cognosci non potuit: vt autem videretur, verbum dei caro factum
est, assumēdo carnem, nō mutatū in carnem: assumpsit enim humanitatē non amisit diuinitatem. Ita
idem deus & idem homo natura dei æqualis patri in natura hominis factus est mortalis in nobis, pro
nobis enim de nobis, manens quod erat, suscipiens quod non erat apparuit vt liberaret quod fecerat.
¶ (29) E s t ergo fides recta] perducens ad vitā deoque amicitia iungens [v t credamus & cōfitea-
mur] corde, ore & opere [Q u i a dominus noster Iesus Christus dei filius,] cui pater dedit vitam ha-
bere in seipso sicut & ipse vitā habet in semetipso & iudiciū facere quia filius hominis est: vt iustis præ-
mia, iniustis supplicia retribuatur, vniciusque secundum opera sua. Neque enim pater iudicat quenquā, sed Iohan. 3
omne iudiciū dedit filio, vt omnes honorificēt filium sicut honorificant patre. Ipse enim sicut ratio-
Hier. 24.

immense bonitatis suae amabilitatis est infinita, ita ut nullus poterit eum tantum diligere quantum amari dignus est, sed in infinitum hic deficit: sic & ratione immensa maiestatis suae dignitatis & sanctitatis est quomodolibet honorabilitatis infinita, ita ut omnis creatura in infinitum occumbat ab exhibitione (qua dignus est quantum ex parte eius) reuerentiae. Quod omnes electi eius pensantes, omnem conversationem suam quantumcumque perfectam nullius arbitrantur momenti. Deberemusque merito potius subire mortem, quam deliberato animo unum vel minimum committere veniale peccatum: praesertim cum peccatum, in quantum divinae derogat immensa maiestati, sit enormitatis quodammodo infinita, ideoque horribiliter in purgatorio vel in inferno vlescedum, nisi hic lamentis expietur. Verum viri sancti non inferni vel purgatorii poenam, non vitae caelestis attendunt specialiter praemium, sed illud duntaxat dulciter contemplantur amplexanturque amoris excessum, quo dominus & redemptor noster cum esset eiusdem gloriae cum deo patre, exinanivit semetipsum pro nobis vilissimis terrae vermicibus, sordidissimisq; pulueribus, formam serui & plus quam serui assumens, contumelias & opprobria suscipiens, crucemque subiens omni confusione contempta: vicem amoris ipsi reddere non confunduntur, sed passionis eius ludibris incitati feruntur effrenes in amoris abyssum, in profundum charitatis, quadam sancta sana infania: parum se amari reputantes sic a dilecto amati [D E V S] essentialiter bonus, & bonitas infinita, bonitas sempiterna, non dependens ab alio, nec indiges aliquo: quia bonitas prima est, & increata, a nullo causata: propria enim natura huius bonitas pura est, incircumscripita, omniformiterque perfecta: a cuius excellentia omne bonum creatum distat deficitque in infinitum: cui nil mali, nil iniudiae, nil impunitatis est admixtum, quippe quae simplicissima est & sanctitas plena & infinita. Ipse enim solus super-naturaliter, & super substantialiter, totus & omnifarie bonus est, solus super omnia summe & incomparabiliter amabilis, desiderabilis, copiosissime communicans & diffundens bonitatem suam. Non tam naturale est soli lumen diffundere, seu fontem riuum deducere, quam naturale est deo intellectualiter, ac libere in creaturis secundum suam voluntatis suam bonitatem communicare. [E T HOMO EST] quum enim vere summa, immensa, pura, superplena, ac superditissima bonitas sit, & omne bonum naturaliter suae bonitatis communicatum sit (ut dictum est) infinitae necessario comunicabilitatis est: quocirca conuenit ipsi, ut summo modo creaturas comunicet se: quod maxime fit naturam creatam sibi in unitate personae coniungendo, ita ut ex tribus, verbo scilicet, anima & carne, vna solimodo persona fiat: utque per suam incarnationis mysterium simul bonitatem sapientiae & potentiam suam demonstrat. Bonitatem quidem eo quod non despexit proprii plasmatis infirmitatem sapientiam, quia inuenit difficillime quaestiones quae decentissimam solutionem. Sane res admodum dubia & difficilis fuit, quia nisi esset redempturus humanum genus. Non enim id praestare potuit nudus homo, & qui solam haberet humanam naturam, tametsi deberet: quia erat peccato obnoxius, & debitor deo pro suo peculiari & proprio peccato: quare minime idoneus habitus est ad satisfaciendum deo pro aliorum peccatis, cum & ipse in se haberet quod divinae maiestati displiceret: neque minus indigeret reconciliari quam caeteri. Omnes enim peccauerunt (ut beatus ait Paulus) & egerit gloria dei. Neque id redemptionis humanae munus debuit praestare deus, & si posset: nam is non offenderat. Consentaneum autem est acquitati, cum qui offenderit satisfacere offenso: & eundem emendare qui iniuriam intulit: non quidem secundum indiuiduum & singulare suppositum, sed naturae communionem & affinitatem. Huiusmodi autem dubiae rei inuenta est quae decentissima solutio, quod secundum divinam sapientiae ordinationem redempturus humanum genus esset deus & homo peccati prorsus immunis. Quia enim deus satisfacere potuit, ut qui sit omnipotens & immensus: & quatenus homo, satisfacere debuit, non quidem debito obligationis necessitate aut astrictiois (non enim ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit. Et deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus saluati) sed debito congruitatis & decentiae: quia decentissimum erat perditum hominem reparari, per hominem similem ei a quo fuerat induta ipsius ruina & lapsus, Christus autem, ut dictum est, naturae nostrae communionem suscepit ex corrupta vitiatamque. Adde massam, sine tamen corruptione & vitio carnem sumpsit: huius affinitatis ratione congruum fuit, ut quia caro & frater noster est, etiam redemptionem nostram operaretur, fieretque nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio. Iustitia, quia, ut praescribitur, rursum vicit uitio, non maiestate, sed humilitate & infirmitate. Potentia vero suam demonstrauit infinitam, quia nihil est maius quam deum fieri hominem. Vnde cum malum poenae propter dei gloriam a dei iustitia sit introductum, malum autem prouenit ex recessu ab ordine boni, hinc est quod nostram assumpsit naturam passibilem, quoad poenam, non tamen a culpa immunem. **(30) D E V S** est ex substantia patris ante secula genitus] hoc superius iuxta capacitatem nostram sufficienter expressum existimo: diximus namque naturalis esse dei filium, deo patri per omnia co substantiali coaequalem & coaeternum: est enim deus de deo, lumen de lumine, deus verus de deo vero, aeternae generationis: per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil. Indicibilis, immobilis, immortalis, &c. [E T HOMO EST] propter nos nostramque salutem usque ad formam serui exinanitus: homo utique visibilis, passibilis atque mortalis: non amittens quod erat, factus est quod non erat, ut quod perierat inueniret, sanaret seminecē, illuminaret caecum, discordemque conditoris sui reuocaret ad pacem: quocirca in eius ortu exultantes angeli decantauerunt dicentes, Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis. Venit igitur in carne, peregrinaturus in saeculo, ut restauraret collapsam, illuminaret opaca, reuocaret deuia, & redimeret perditam. Quia enim per superbiam a deo homines recessimus, filius dei per misericordiam & humilitatem factus est homo, ut idem ipse & per diuinitatem patri, & per humanitatem congrueret nobis: per humanitatem similem nobis pro nobis posset cum hoste confingere: per diuinitatem patri co substantiali ad imaginem nos dei & similitudinem quam peccando amisimus, posset digne recreare.

A. reiper mortem nostrae fragilitatis destrueret eum, qui mortis habebat imperium: & per impassibilem suam Hebrae. 2: diuinitatis potentiam nos reconciliaret deo patri: utque sine exinanitionis, incarnationis, humilitatisque Roma. 3 exemplo contra omnium vulnera peccatorum verae humilitatis medicamentum curemus exercere: pro semper animo recolentes, quantum pro diuino amore, quantum pro nostra salute oporteat humiliari, qui terra fumus & cinis: si tantum illa potestas pro nobis humiliari non respuit, ut ad suscipienda non Genes. 3 strae fragilitatis infirma descenderet. Nam humilior quo se deponeret non habuit, quam quod suscepra hominis forma cum infirmitate carnis obediuit deo patri pro nobis usque ad mortem crucis, non Genes. 18 modo verbo & lingua docens, sed opere & veritate. Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Philip. 2 Quid enim tam piis affectibus fidelibus, tam medicinale moribus, quid sic interficit peccata, crucifigit vitia, virtutes enutrit ac roborat, sicut incarnati & crucifixi filij dei memoria? Hoc ergo opus perficiendum suscepit, dum carnem induit, dum virginalem thalami secreta compleuit. hinc contemptibilis ortus, Luca. 2 praesepis reclinatio, stabuli diuersorium, Aegypti fuga, parentum subiectio, ieiunij prolixitas, tentatio- Luca. 2 num perpessio, peregrinationis decursus, sedula praedicatio, donatio sanitarum, miraculorum ostensio, Luca. 2 prodigionum contemptus, irrisio tolerancia, crucis ignominia, & mortis acerbitas in eo habuerunt principium. Quamobrem nihil coram quae in sacro continentur eloquio, sic humanum valet excitare affectum, Marc. 5 mentem erigere, temperare laborem, peregrinationis taedium auferre, & aeternae felicitatis spem immutere, quemadmodum redemptionis humanae sacrosanctum mysterium. In illo quidem diuinae miserationis re- Matt. 26. feratur abyssus, caelorum aperitur ianua, charitatis largitudo ostenditur, & quantum sit homo apertissime manifestatur. Vile non potest esse, quod viuui filij dei sanguine copatur. Redemit plane nos de seruitute diaboli, non corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso sanguine suo, quem abunde pro peccatis nostris effudit in ligno. Sic quippe dilexit nos, ut tanti nos emeret, atque de alienis amicos faceret, & de auersis filios. Habes ergo in illo homo vnde gaudeas, habes vnde tristeris. Tristari profecto debes, cum te passionis eius reum intelligis. Nequaquam dei & hominum mediator, aeternitatis ostensor, immortalis vitae largitor, fidelium custos, praedestinatarum ouium reparator, restaurator caelorum primogenitulus, mortuorum homo Christus Iesus passionis aut mortis crucis subijsser iniuriam, si non peccator homo dei incurrisset offensam. Talium proinde rememoratio quia propter nos facta sunt, copassionis atque tristitiae debent nos mucrone transfigere. Propterea itaque facinoribus homo tristare in Christo, atque de ipsis tibi collatis beneficijs, praesertim quod hoc pacto ex mancipio diaboli, ex filio gehennae in dei filium adoptatus sis, laetare in illo: te agnosce in illo, tua in eius afflictione meritae delicta: debita tua in Christi vulneratis lege membris. Vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra. Ipsius liuor, passio atque interitus nostrae sunt calamitatis indices, & adeptae pacis spirituales testes. Sed ecce de mysterio incarnationis subito deuoluti fumus ad sacramentum passionis: redeamus ergo vnde digressi sumus. [E X SUBSTANTIA MATRIS] quando enim placuit supernae gratiae domino. Iesu Christo deo nostro, ut habitaret in nobis, a quibus diu elogatus fuerat, descendit ad regali folio sublimis gloriae suae (non locum mutando, sed praesentiam suam per carnem nobis exhibendo) in humile & abiectum in oculis suis virginem. primo virginem, primo virginalem continentem voto sigillatam. In cuius sacratissimo utero sola sancti spiritus virtus inenarrabilis, & ipsum concipi & nasci, in vera humanitatis natura fecit, ita ut nec maiestatem diuinitatis in ipso, nec virginitatis integritatem in matre, violaret suae natiuitatis occasio. **O vere in mulieribus benedicta, & non sibi soli, sed & nobis super omnes exaltata:** quantum debemus illi, per quam totius mundi meruimus accipere saluatore? Quis illi digne iura gratiarum, ac laudum praeconia valeat rependere, quae sola suo singulari assensu meruit perditum mundo succurrere? quae illi laudes humani generis fragilitas persoluet, quae sola suo commercio recuperandi aditum inuenit? Ipsa est illa benedicta inueteris gratiae, genitrix vitae, mater salutis, alitrix reparationis carnis nostrae, lactatrix saluatoris totius substantiae nostrae. Ipsa ostendit mundo dominum suum & deum suum, quem nesciebat: ipsa visibilem exhibuit mundo creatori suum, quem prius non videbat: ipsa genuit mundo restauratore, quo perditus indigebat: ipsa peperit mundo reconciliatore, quem reus non habebat: dum virgo deum & hominem genuit, & post partum virgo inuiolata permanit. Sola enim digna inuenta est, ut in sua virginali aula rex regum & dominus dominantium a regalibus sedibus veniens, Prou. 9 prima sibi mansionem inter filios hominum eligeret. Vere beneplacitum erat deo habitare in ea, quando ex ipsa illibatae carnis eius substantia, quasi de lignis Libani ineffabili architectura domum sibi edificauit dei patris sapientia. Ipsa est vnica illa, in qua sola homo Christus Iesus quaesita in omnibus re- quae inuenit. Transierat enim multa saecula, in quibus donationis immanitas in filijs hominum semper deterius est roborata, nec in massa vniuersae carnis via sapientia summa inuenit, qua tam lucuosae perditioni (ut statuerat) subueniret, donec ad hanc virginem ventum est, quae mox ut in mundum per humanam generationis lineam venit, tanta omnis boni copia, tanta virtutum varietate, tanta constantia respicendit, ut per eam summa & aeterna sapientia non solum primorum peccata delere, verum etiam nostra propitiari inimicis sui operis diabolium elidere, caelestis patriae damna reintegrare, hominem a paradiso terrestri eiectum in caelestem reducere disponeret. Ipsa enim adhuc inter peccatores degens, mundum hunc immundum & lubricum, impolluto calle transiit: atque tanta ante deum sanctitate claruit, ut sola aeterni regis solio approximare meruerit. Cui benedictio omnium gentium in vnico filio suo repromissa est atque in confortem caelestis & vniuersalis imperij cum deo patre, cui & coparentalis facta est, est electa, ipsique promissa, quod filius suus absque fine aeternaliter esset regnaturus, ipsaque propter filium supra omnes mulieres esset benedicenda: in cuius etiam sinum omnes the- zaurus suos spiritus sanctus infudit. Cui bene complacitum fuit in ea, cum ad tam diuina mysteria vteretur eius consecrare dignatus est: cum scilicet inestimabile illud opus misericordiae quod praedestinauit deus

nota de gloriae virgine et augustissima matre

1. Tim. 6. Apoc. 10. Psal. 67. Prou. 9 Eccl. 24. Luca. 1. Psal. 67.

ante secula in redemptionem nostram, primum in ea fabricauit sanctissimam animam eius, in seipso inflammata, ac splendore diuinæ maiestatis adimplens, vteriq; eius ineffabili modo imprægnas: faciensque vt deum & hominem clausa conciperet, clausa pareret, & post partum virgo permaneret: sicque gratia spiritus sancti cooperante, filius dei à deo patre æterno genitus hæreditandus in omnibus genitibus diuinæ maiestatis potentiam similitudine carnis peccati cooperuit, atque alti consilij prouidentia inescatus est hamus, qui ad extrahendam serpente antiquum ex hoc mari magno, de caelo est traiectus [1 N seculo natus] dei nanque filius secundum plenitudinem temporis, quam diuini consilij in-ferutabilis altitudo disposuit, recedens auctori suo humani generis assumpsit naturam, vt inuentor mortis diabolus per ipsam quam vicerat, vinceretur. In quo cõsistit pro nobis into, magno & mirabili æquitatis iure certatum est: dum omnipotens dominus cum sæuisimo hoste, non in sua maiestate, sed in nostra humilitate cõgreditur, obijciens ei eandem formam eandemque naturam, mortalitatis quidem nostræ participem, sed peccati totius expertem. Hæc renouandis mortalibus diuinæ pietatis reparata remedia, omnipotens deus & clemens, cuius natura bonitas, cuius voluntas potetia, cuius opus misericordia est, statim vt nos diabolica malignitas veneno suæ mortificauerat inuidiæ, inter mundi primordia designauit, denuncians serpenti futurum semen mulieris, quod noxij capitis elationem sua virtute cõtereret. Christum scilicet in carne deum hominemque significans: qui natus est ex virgine, vt violatorem humanæ propaginis in corrupta natiuitate damnaret. Ingressus est ergo hæc mundi infima filius dei, de cælesti sede descendens, & à paterna gloria nõ recedens, nouo ordine noua natiuitate generatus. Nouo ordine, quia inuisibilis in suis, visibilis factus est in nostris: incomprehensibilis, voluit comprehendere: ante tempora manens, esse cepit ex tempore: vniuersitatis dominus, seruilem formam obumbrata maiestatis suæ dignitate suscepit: impassibilis deus nõ dedignatus est homo esse passibilis, & immortalis mortis legibus subiaceret. Noua autem natiuitate generatus, quia inuoluta virginitas concupiscẽtiam nesciuit, substantiam ministravit. Nascitur caro de carne, nõ tamen generata per carnem: & secreto quodã incomprehensio; conceptu procedit de mortali femina diuina progenies. Nec mirum sane si existit diuina natiuitas, vbi non erat humana conceptio: aut si marrem illam non violauit partus, quam coitus nõ fecerat. Assumpta est de matre domini natura, nõ culpa: creata est forma serui, sine conditione seruilis: & nouus homo sic cõtemperatus est veteri, vt & veritatem susciperet generis, vitium excluderet vetustatis. Verax nanq; misericordia dei, cum ad reparandum genus humanum ineffabiliter ei multa suppeteret, hanc potissimum consulendi eligit viam, qua ad destruendum opus diaboli nõ virtute vteretur potetia, sed ratione iustitiæ. Nam superbia hostis antiqui nõ immerito sibi in omnes homines ius tyrannicum vendicabat: nec in debito dominatu premebat, quos à mandato dei spontaneos in obsequium suæ voluntatis illexerat. Non itaq; iuste amitteret originalem humani generis seruitutem, nisi de eo quod subiecerat vinceretur. Cum igitur misericors omnipotensque Saluator ita susceptionis humanæ moderetur exordia, vt virtutem inseparabilis deitatis à suo homine per velamen nostræ infirmitatis abscederet, illusa est securi hostis astutia: qui natiuitatem pueri in salutem humani generis procreati nõ aliter sibi, quam omnium nascẽtium putauit obnoxiam: vidit igitur vagientem, vidit lachrymãtem, vidit panis inuolurum, circumcisioni subditum, & legalis sacrificij oblatione perfundum. Agnouit deinceps solita incremẽta pueritiæ, & vique ad viriles annos de naturalibus nõ dubitauit augmentis: inter hæc intulit contumelias, multiplicauit iniurias, adhibuit maledicta, opprobria, blasphemias, cõuitia: omnem postremo in ipsum vim furoris effudit, omniaque tormentorum genera percurrit: & sciens quo humanam naturam infecisset veneno, nequaquam credidit transgressio-nis exortem, quem tot documẽtis didicit mortalem. Persistit ergo improbus prædo & auarus exactor in eũ (qui nihil habebat ipsius) in surgere: & dum vitiatæ originis præiudiciũ generale persequitur, chi-rographum quo nitebatur excedit ab illo, iniquitatis exigens poenam, in quo nullam reperit culpam. Soluitur itaque malefua da letiferæ pactio-nis cõscriptio: fortis ille necitur vinculis suis: & ligato mun-di principe captiuitatis vasa rapiuntur. Redit in honorem suum ab antiquis contagijs purgata natura, mors morte destruitur, natiuitas natiuitate reparatur: quoniam simul & redemptio aufert seruitutẽ, & generatio mutat originem & fides iustificat peccatorẽ. ¶ (31) P E R F E C T V S deus, perfectus homo. ¶ verbum enim dei, deo patri coæternum, cõsubstantiale & coæquale, deus filius dei, qui in principio erat apud deum, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil, propter liberandum hominem ab æterna morte factus est homo, ita se ad susceptionem humilitatis nostræ inclinans, sine diminutione maiestatis suæ, vt manens quod erat assumensque quod nõ erat, veram serui formam ei formæ in qua deo patri est equalis, vniret, & tanto fœdere naturam vtrancq; consereret, vt nec inferiore consumeret glorificatio, nec superiore minueret assumptio. Salua igitur proprietate vtriusque substantiæ & in vnam coeuentem personã suscipitur à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, & ad depẽdendum conditionis nostræ debitum natura inuolabilis, natura est vnitate passibilis: deusque verus, homo verus in vnitate temperatur, vt quod nostris remedijs congruebat, vnus atque idem dei hominumque mediator & mori posset ex vno, & resurgere posset ex altero. Nisi enim esset deus verus, nõ afferret remedium: nisi esset homo verus, non præberet exemplum [x x anima rationali & humana carne subsistens] necessarium nanque erat totum assumere, qui totum hominẽ venerat saluare, habens in se omnes sapientiæ & sciẽtiæ dei thesauros, totamque diuinitatis plenitudinẽ corporaliter in habitantẽ, tanquam verus deus æternaliter à patre genitus, quatenus mediante doctrina eius cælesti, miraculis innumeris, factis moribus, spiritali disciplina, ac institutione nouæ legis, infuetaque cõuersationis perfectione, mortalium illuminaret corda, agnoscerentque in lumine fidei & experientia teste, suæ peregrinationis ærumnas, infirmitatem propriam, animæ vulnera, diram exactio-

Ephes. 2
Psal. 163

Genes. 3

Cur Christi incarnatio sit abscondita diabolo. Genes. 3

Lucæ. 9

Lucæ. 11

Ioban. 1

Hest. 13

Phil. 2

1. Tim. 2

Col. 2

Eccl. 2.4

ris diaboli tyrannidem, & onus grauissimum damnabilium delictorum. Intelligerent præterea vbi iacerent, quid paterentur, quo tenderet, quid amiserint, quid diligere quidve querere deberent. Et tanquam periculosissimum languentium animarum medicus, confecit spiritalia medicamẽta, quatenus fideliter, ac digne illis vtenibus ex gehẽne atque iræ filijs dei filios efficeret, sibi que perpetuos coheredes. Languidi quippe eramus omnes, & incurabili morbo laborantes, atque ad occalum mortis æternæ sine cessatione vergentes: tamen si exterius nobis ipsis & incolumes esse, & spiritaliter viuere arbitramur: quocirca propter nimiam & gratitatem erga nos charitatem suam pro nostrorum medela facinororum proprio sanguine suo pretioso antidotum fecit, quo nostris vulneribus appposito, sanaremur. ¶ (32) A E Q V A L I S patri secundum diuinitatem, hoc existimo sufficienter superius expressum [M I N O R patre secundum humanitatem] quia ex mare initium sumpsit sicut legimus apud Esaiam, Ecce virgo concipiet in vtero & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpre-tatum nobiscum deus, id est, latens in humana fragilitate maiestas: verbũ enim caro factum est, & habitauit in nobis, id est, in fragilitate corporis nostri, nequaquam in deterius diuinitate mutata. Neque enim, ait Euangelista, caro verbum facta est, sed ait, verbum caro factum est, verbum autem deus, quia deus erat verbum. Et quid caro nisi homo? Si ergo verbum deus, & homo caro, quid est aliud verbum caro factum est, nisi qui deus erat, factus est homo? qui quia comprehenditur, flagellatur, crucifigitur, verbũ car-nem & deum in carne vna. Secundum hominem dicit, Filius hominis nõ habet vbi caput suum reclinet. Sed pauper hic filius hominis diuitias suas in gloria diuinitatis ostendit. Omnia, inquit, que pater habet, mea sunt. Dum dicit omnia, nihil hic reliquit, quod minus haberet à patre: omnia, id est, vnus deitatis potetiam, substantiam, maiestatem. ¶ (33) Q V I licet deus sit & homo [id est, duæ substantiæ in Christo (vt iam dictum est)] deitas & humanitas. Supra commemorauimus vtrancque naturam diuinam, scilicet & humanã in satisfactio-nis nostræ debuisse simul concurrere. Satisfactio enim non est nisi ab eo qui debet & potest non debuit nisi homo: nec potuit nisi deus. Verum quia impossibile est naturã diuinam cõcurrere cum aliã, sicut pars ad constitutionẽ tertij, vel ipsam transire in aliam naturam, seu aliam naturã (propter simplicitatẽ immutabilitatemque ipsius perfectissimam) transire in ipsam: idcirco diuinitas & humanitas nõ vniantur in vnitate naturæ, seu accidẽtis, sed in vnitate personæ & hypostasis: quia vero diuina natura in nullo potest subsistere supposito, nisi in propria hypostasi, ideo vnio illa esse nõ potest in hypostasi, seu persona hominis, sed dei, cõuenienter proinde sequitur [N O N duo tamen, sed vnus est Christus.] tanta enim hæc vtriusque naturæ vnio est, vt totus dicatur deus, totus homo, & vicissim deus homo & homo deus. Quæ quidẽ verbi hominilq; assumpti vnio adeo ineffabilis est & incomprehensibilis, tantæque perfectionis, vt verissime dicatur deus ab hominibus visus, cõ hominibus cõuersatus, pro hominibus: illusus, flagellatus, crucifixus & mortuus. Econtrario, vt homo cælum fecisset & terram, angelos condidisset, vniersum mūdum gubernaret, in sede maiestatis residere, in throno trinitatis, ad æqualitatem patris. Nam deus & homo in ipso vna persona est: vnus quippe est Christus, vnus mediator dei & hominum, & si quid melius dici potest. Diuinẽ igitur maiestati eius corporea natura nihil abstulit, nil cõtulit: quoniam incommutabilis substantia nec augeri potest nec minui. ¶ (34) V N V S autem nõ conuersione diuinitatis] quæ incommutabilis est & inconvertibilis [1 N carnem] natus nanq; humani generis causa ex virgine dei filius, cooperante in hac operatione spiritu sancto, & sua, dei scilicet, obumbrante virtute, corporis sibi initia cõseuit, & exordia carnis instituit, vt homo factus ex virgine naturam carnis in se acciperet; per quam huius admixtionis societatem sanctificatũ in eo vnuerũ generis humani corpus existeret: vt quemadmodum omnes in se per id quod corporeũ se esse voluit, conderentur: ita rursum in omnes ipse, per id quod eius est inuisibile, referretur. [S E D assumptione humanitatis in deũ] Quid ergo à nobis dignum tantæ dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis à deo originis, vnus vnigē-nitus deus, in corpore humani formam sanctæ virginis vtero insertus accrescit, qui omnia cõtinet, ijs vt nos & intra quem & per quem cuncta sunt humani partus lege profertur: & ad cuius vocem archangeli atque angeli tremunt, cælum & terra & omnia huius mundi resoluuntur elementa, vagitus infantiatatis faceret cõparatulus. Hæc si quis indigna deo recolet, tanto se maioris beneficij obnoxium confitebitur, quanto minus hæc dei conuenerint maiestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est: sed nos eguimus, vt deus caro fieret & habitaret in nobis, id est, assumptione carnis vnus interna vnio-uerse carnis in cõsoleret. Eius humilitas nostra nobilitas est: contumelia eius honor noster est. Quod ille deus in carne consistens, hoc nos vicissim in deum ex carne renouam. ¶ (35) V N V S O M N I - N O non confusione substantiæ] nam perfectus deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne (vt patuit) subsistens. Sicut enim deitate vna est essentia, & tres personæ, ita & in Christo econ-uerlo vna tantum persona est: & tres essentiæ, deitas scilicet, anima & caro [S E D vnitate personæ] vnio, enim deitatis ad humanam naturam non est in vnitate naturæ, sed personæ: nõ humanæ, sed diuinæ, hoc est, non assumptæ sed assumẽtis, neo personæ cuiuslibet, sed solius verbi ne missus ab alio patet videatur: & ne (si spiritus sanctus mitteretur) duæ essent in sanctissima & super benedicta trinitate filij. Superius autem diximus, impossibile esse diuinam naturam cum aliã posse concurrere sicut pars ad constitutionem tertij: vel ipsam transire in aliam, seu aliam in ipsam, propter simplicitatem vnitateque eius perfectissimam: ideoque impossibile fuit deitatem & humanitatem vniri in vnitate naturæ: sed fieri oportuit vnionem diuinitatis & humanitatis inenarrabili cõiunctione in vnitate personæ: vt non alter deus alter homo esset, sed vnus Christus: vnus videlicet deus & homo, homo &

Rom. 8
Ephes. 2

Esaiæ. 7
Matth. 1

Iohan. 1
Quid sit

ne factũ.

Matth. 26
27.28.

Matth. 8
Iohan. 17

Baruch. 3
Matt. 27

Hest. 13
Gen. 2

1. Tim. 2
Lucæ. 2

Christus
nostræ nã

turæ con-

sortiũ in-

nis vt nos

suę diuini

tatis face-

ret cõpar-

aticeps.

Naum. 1
Iaco. 2

2. Cor. 4
Iohan. 1

Rom. 3
Cur mis-

sus sit fili-

non pater

& spũs.

Iohā. 14. proeuldubio vitābimus, commissa deplangemus, atque cor nostrū timorate custodiemus. O vniānā hęc sapere nobis, quā prompissime mundum hūc miserū & fallacem despiceremus. Quis quęro pro vniuerso mundo veller nūc vel per vniū horę spaciū in argenti fornace iacere? Ah cur non vitāmus peccata quōtidiana etiā venialissima, quibus tanta in purgatorio infligēda est pœna, nimirū grāuior omni supplicio quod in pręsenti vita poterit infligi. ¶ (42) Hęc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterq; crediderit, in Christo fide formata credendo, credens sperando, sperās amando, illicq; finaliter adherendo, [s a l v v s esse,] id est, diuinę pacis dulcedinem degustare, siquę creatoris amore prorsus absorberi. [n o n poterit,] sed in carcerem infernalem in medio fornacis ardentis, in lacum miserabile sine spe liberationis æternaliter claudī, ineffabiliter cruciari, innumerabilibusq; pœnis affligi eum oportebit. Inspeciamus igitur charissimī oculis fidei semper carcerem illum tenebrosū, & opertū mortis caliginē, in quo densissimā & palpabiles sunt tenebrę, in quo ymbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror, perēnis desperatio, atque amarissima omnis boni desolatio habitat. Certa est ibi æterna dānatio, & quicquid desiderabile iucūdūquę existit, longissime & perpetuo abest: quicquid autem odibile atque pœnosum inuitabiliter adest. Nam in infelicissimis, reprobis & damnatis omnia se habebunt opposito modo gaudijs beatorum, in quibus erit grauisissimū & pœnalissimū odium dei, & detestatio omnis boni, honesti, mutuus quoque importabilis rancor, inconuerfibilis à summo bono auersio, supermœlissima mens, desolatisissimū animus, perpetua & intolerabili desperatione plenissimus, sulphureum inextinguibile afflictiissimūquę incendium, sed & intentissimū frigus, infelicissimū inuidiosissimūquę consortium, maledictio atque blasphemia super sanctissimi creatoris, pœna sensus & pœna damni. Vt ergo tantas reprobatorum euadamus miseras, indicibilemq; electorum beatitudinem consequamur, & in æternū salui esse possimus, hic nunc deum bene instructi, robusti, & longanimēs in fide laudare, spiritu & mēte psallere incipiamus, vt facie ad faciem superpulcherrimū deum intuentes, illuc cum omnibus dei electis perpetuo perficiamus ad laudem & gloriam omnipotentis, qui est super omnia deus sublimis & benedictus in secula. Amen.

ORATIO ex symbolo Athanasij præscripto.

Author nominis Christiani Christe, preces populi tui quęsumus adimite, ut in uersis hereticę prauitatis erroribus depulsis, te cum patre & spiritu sancto unum deum in trinitate, & trinitatem in unitate ueneremus, & incarnationem tuam per Mariam credamus & confiteamur, ut in hac catholice fidei professione forriter persistētes, & regni perpetuę uitę efficiamur hæredes, qui cum deo patre & spiritu sancto uiuis, &c.

COMMENTARIVS IN CANTICVM Sanctorum Ambrosij & Augustini.

Diuinę proprietates ad amorē & deuotionē exstantes.

Esa. 40

DEVM patrem ingentum, te filium vnigenitum, te spiritum sanctum paracletum, sanctam & indiuiduam Trinitatem, vnumque simplicissimū & incommutabilem deum, viuū & verum, super benedictum, sublimem naturaliter & quomodolibet superoptimum, dulcissimū, clemētissimū, causalissimū, præstantissimū, purissimū, plenissimū, actualissimū, & tui maxime diffusiuū & communicatiuum, omnium seculorum fontale principium, cuiuslibet entis, & particularis esse substitutoreni, totiusq; liberalitatis ac munificentię infinitum fontē, in teipso omnem essendi plenitudinē præaccipientem, omnemq; nobilitatē in teipso comprehendētē, & hoc cum immēsa plenitudine summāq; simplicitate: imō quia simplicissimus es, quicquid est in te, non est nisi ipsūmet diuinū esse tuum, nihil habens de nō esse, de potētiā, de minoratione seu essendi terminatione admixtum, quum solus ipse essentialiter bonus sis, & bonitas prorsus infinita, sempiterna, independens, prima, increata, & à nullo penitus causata: sed naturaliter, substantialiter, totus ac omnifarie bonitas pura es, in circūscripta, simplicissimāque, sanctitas plena, ac infinita omniformiterque perfecta, solus super omnia summe & incomparabiliter desiderabilis & amabilis, comparatione cuius creatura omnis est quasi non ens, quia tibi soli competit plene, ac infinite omnis essendi nobilitas. Nam is solus es, à quo cunctis deriuatum est esse ac viuere, his quidem clarius, his autem obscurius. Es etenim primum viuens ac vita æterna, inuariabiliter ac infinite delitiosa, immobilis in teipso permanens, omnia ad finem suū propriū mouens. Te omnia appetunt, sine quo nec ad momentū quidem subsistere queunt, à te cuncta bona emanant, tuamque bonitatem vniuersa aliquo modo communicant. Copiosissime enim (præntia sui fecunditate & plenitudine) comunicas & diffusis eam in teipso semper superplenus permanens, quippe qui ob propriam incommutabilitatem nullum augmentum, seu diminutionem vllam admittere potes. Te igitur æternū deum, non particulariter sed vniuersaliter & absolute

A bonum, imō superoptimū, superfelicitissimū & superperfectū, nullius prorsus egentem, qui ob proprię bonitatis tuę plenitudinem, ob proprię dilectionis exuberantiam, ob proprię perfectionis liberalitatem cuncta condidisti, vniuersa conseruas, singulisque prouides. [L A V D A M V S] id est, totus viribus assidue & feruenter, cū humili tamē totius insufficientię nostrę recognitione cernui te veneramus, insufficientissimos nos ad te dignē laudandū reputantes, recognoscentesq; (cum te toto posse nostro laudauerimus) nihil dignū laudibus tuis nos egisse: imō adhuc in infinitum ab excellētia, ac plenitudine laudis tuę (qua in teipso dignissimus es) nos distare: quippe qui in omni perfectione penitus es infinitus, & in finite in omni excellētia, nobilitate, virtute ac felicitate superfectissimus. Quicquid enim perfectionis, nobilitatis & decoris, quicquid bonitatis, desiderabilitatis, ac valoris, quicquid denique dulcedinis, potestatis & opulentię, quicquid etiam virtutis, sanctitatis & excellētię in totius vniuersi entibus inuenitur, hoc totum in te cum infinita eminentia firmissime credimus contineri. Proinde mi supergloriosissime deus meus, si vnumquodque tanto laudabilius est, quanto est virtuosius atq; perfectius, te quis digne poterit laudare? Plane sicut omnis creatus, intellectus infinite deficit à plena tui comprehensione, comprehensiuāq; cognitione: ita nimirum occumbit à plena laude tua cuique honoratione. Diuina etenim natura tua limitem nescit, diuinum esse tuum circūscriptionem ignorat, diuina potentia tua coartari nequit, diuinę sapientię tuę non est numerus, diuina magnitudinis tuę non est finis, diuina quoque felicitas tua, iucunditas, iustitia, pietas, similesq; proprietates diuinę mētis nostrę, imō omnis creati ingenij perspicacitatem naturalemque virtutem in infinitum excedūt, reuerberant, latent. Hęc cum delectatione cordialique feruore, supergloriosissimo deo suo congratulando contemplari, est deum perfectē pro viribus laudare, ad quod Propheta admonet dicens, Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius, quod non voce sed amore, sed desiderio, sed affectu & cōgratulatione perficitur, ita vt toti in ipso iucundemur, ipsique intimo & summo gaudio & seruore afficiamur, superineffabili, in comprehensibilique gloria & maiestate sua toti ardeamus charitate eius, toti liquefiamus suauitate & dulcedine eius, fluamus toti pietate eius, qui (vt iam patuit) substantialiter imō supsubstantialiter perfectus est, nec à proprię perfectionis imensa plenitudine vnquam mutari aut deficere potest. [T E D O M I N V M] superomnipotentem, maiestatem infinitam, propria non aliūde sortita potestate, omnium supergloriosissime ad libitum dominantem, vniuersamque quam condidisti creaturam in laudem & gloriam tuam conseruantem, sine errore quoque & labore in maxima multitudine, magnitudine, ac varietate moderantem, ita vt nihil se subtrahat regimini tuo. [C O N F I T E M V R] sapientię, videlicet tuę immensitatem, beneuolētiā & potestatem tuam, quę sola vera est, sola honoranda, metuenda, & in te solo consistens: non (vt principum huius mundi potestas) à populis, sed à te solo procedens ab æterno, quapropter potētissima est, potens omnia, in omnibusq; perfectissima: quoniam quidem vna sola simplicissima, omnipotētissima & immutabilis essentia es, in qua nulla est contrarietas, sed neque vlla adesse potest. Potestas tua, dominiumque tuum infinitū est, nec in aliquo minui potest, quippe quod ab æterno fuit eritq; in æternū & vltra. Non potest alterari nec permutari, quia non est æternitas alia præter tuam, nec alia nisi in te solo infinitas, neq; alia deitas vlla, quocirca status tuę potestatis dominijq; tui alterationem permutationemq; nullam recipit in se: est enim essentialiter substantialiterque in te, quapropter vbicumque est essentia tua, ibi est & potestas tua dominiumque tuum. ¶ (2) T E æternum patrem. Patrem misericordiarum & deum totius cōsolationis, qui vniuersitatem mundi ex nihilo creasti, atque in quas voluisti formas atque mensuras terrenam ælestemque substantiam omnipotēti ratione, secundum vniuersam simplicem causam produxisti. Magna profecto & mirabilia sunt omnipotens & sublimis deus operatus; quę cum sis ens per essentiam, ens primū, æternum & independens, sola bonitate propria & potestate (bonorum enim nostrorum non indiges, nec commodum aliquod ex creaturis captas) produxisti, in rerum vniuersitatis creatione omnipotentia tuam nobis demonstrans, sapientissime ordinās, vt inuisibilia tua à creatura mundi, per quę facta sunt, intellecta, conspicerentur, sempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Quocirca vt in entibus communicatam bonitatē tuā videremus, cuncta creati visibilia, omnia videlicet corpora cęlestia, elementa, primaque rerum indiuidua. Tuo quoque exstatuto & imperio, ex similibus similia nunc vsq; sunt præcreata. In multiplice quoque ac celerrimo cęlestium orbium, astrorum & planetarum motu, influxu, ac causalitate, omnipotentiam & sapientiam tuam magnifice manifestas. Denique in elementorū collatione, coordinatione, mutuāq; alteratione sapientię ac virtutis tuę ostēdis excellētiā, quippe qui inter elemēta magis contraria elementū cum vtroque cōnēnsens situasti, infinitaq; sapientiā tua vniuersarū species, naturas, differētiās, proprietates, vires ac ordines originaliter instituisti atque produxisti, & vt omnia atq; singula vno cōplectar verbo, quicquid enutatis, bonitatis, veritatis, vnitatisq; cōsistit in vniuerso, ex te fontaliter profluxit. In totius ergo mūdi pulcherrimo stabilitq; regimine, atq; in rerū à te conditarū tam diuersarū mira cōnexionē, cōseruatione, omniūq; dispositione ac prouisione. [O M N I S] terra veneratur, cum intima gratiarū actione recognoscēs, omne datū optimū, & omne donū perfectū, & quicquid est, habet, aut potest, à te patre luminū descendere. Proinde quicquid sumus, possumus aut habemus, corpus & animam, vires & membra, sensus, intellectū, rationē, memoriā, voluntatem, esse quoq;, viuere, sentire, vegetari, mouere, ratiocinari, & quicquid scientię & virtutis in nobis est, à te datum esse, & dari recognoscimus & latamur. Bona deniq; fortuna, necessaria vitę, imō super necessaria, sanitatē & robur, supernaturalia gratię ac virtutum dona, gratias gratis datas, & ecclesię sacramenta à te sortiti sumus, atque in vita hac multipliciter hucusque tibi peccantes misericordissime tolerati & conser-

Psal. 144
Psal. 146

Psal. 150

Dan. 5

2. Cor. 1
Gen. 1

Psal. 138
Psal. 15

Rom. 1

Inuisibilia dei per ea quę facta sunt cōspiciuntur. Sap. 1
Eccl. 18

Pfal. 67
Heb. 1

Quanta erga nos diuina benignitas.

Eph. 1

Rom. 3

Esa. 14

Apoc. 12

Dan. 7

Iob 29
Pfal. 55

uati, paratissimus semper post tot tantisque excessus gratiarum tuarum charismata nobis (modo abs te petierimus) elargiri: imo frequenter nos misericorditer praeuenis & praeuenisti, angelos tuos sanctos ad custodiendum nos deputasti, diuinis instinctibus tuis sepiissime nos admones & admonuisti. Caelos quoque & luminaria, solem, lunam, astra, planetas, elementa, & mixta in ministerium nostrum creasti, atque ad tuum beatissimum visionem deliciosissimamque fruitionem nos condidisti. Pro temporalibus, modico & breui, quod tibi nunc exhibemus, obsequio, non creaturam aliquam aut bonum finitum, sed te infinitum, superuoluptuosissimum, aeternum, summum, superexaltatum, & incomparabile bonum (in quo uiuere bonorum omniumque pulchrorum, ac desiderabilium in circumscripibilis plenitudo, incomprehensibilisque & superessentialis perfectio est) praeparasti, donaueque gloriae tuae, dotes animae & corporis, glorificationem utriusque plenissimam, & omnium beatorum societatem iucundissimam pro premio nobis promissisti. O quanta est charitas haec, quanta pietas, quam immensa est ista liberalitas. O immensa profus & vere pura, ac liberalissima bonitas creatoris nostri. O infinita, indeficientissima & superessentissima benignitas, quam munificentissimus est erga nos amor tuus, ut nequaquam satis tibi foret rebus creatis naturales proprietates, specificas perfectiones diuersaque bona naturalem capacitatem transcendente, gratis ex mira bonitate tua communi castae & influxisse, teque aeternae cas & adorandae bonitati in talibus assimilasse, uerum ad tuam bonitatem maiorem superopulentissimeque perfectionis declarationem, ad tuam dilectionis plenioris ostensionem, ad creaturarum exuberantiorum eminentiam & decorem, donis in super naturae, munera gratiae bonaeque gloriae, plura etiam supernaturalia data & ornamenta adiecisti, atque per hoc rerum capacitates superimpleuisti, ipsumque entium ordinem, eorumque naturas, proprietates, & vires ineffabiliter decorasti sublimatissime. Quod in intellectualibus electis creaturis tuis potissime locum habet, quas tibi per haec supernaturaliter conformasti, metes praecipue creatas in quibus sapientia, potentia atque clementia tua excellentissime representantur & splendent. Ideoque (3) TIBI OMNES ANGELI quos in mundi exordio secundum choros, hierarchias siue ordines condidisti: intellectuales substantias semper mobiles, arbitrio liberos, in corporeos, tibi iugiter ministrantes, secundum gratiam non naturam immortales, quibus infinitae gloriae tuae arcana nuda fecisti & aperta, desiderabilesque; maiestatis tuae thesauros in eorum prospectu posuisti, amans eos tanquam filios tibi simillimos, propositumque uigenti filij tui, quo decreuit ab aeterno pro factura per te creanda, ne ipsa ex infirmitate atque abusu propriae uoluntatis diabolice fallaciae periret, ad tuam laudem, gloriam & honorem incarnari, pati, & in cruce mori, eis a tuae creationis initio manifestasti, ut eos qui se conuerterent ad te (humanitati & merito passionis filij tui se submittendo) aeterna felicitate munereres confirmaresque. A deo enim decretum hoc filij tui nunquam mutatum nec impeditum placuit tibi, ut ab aeterno praedestinares discerneresque, nullam profus intellectualem creaturam angelicam, seu humanam saluare, nisi per meritum Christi, beato Paulo id ipsum testificante, Benedictus, inquit, deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut horum faceret nobis sacramentum uoluntatis suae, quod proposuit in eo dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo. quae in caelis & quae in terris sunt, in ipso, & c. Et iterum, Iustitia dei manifestata est per fide Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum: non est enim distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloriae dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quae est in Christo Iesu, quae proposuit deus propitiorem per fide in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiae suae propter remissionem praecedentium delictorum. Et huic quidem diuinam uoluntatem tuam angeli boni mox conferunt: ideoque in superessentiali felicitate diuinam scilicet & inereate ueritatis tuae fructiua uisione hoc in diuinam bonitatis tuae summam ac infinitam dulcedinis deliciosissimam, exuberantissimam atque totaliter contentiua in suo fonte seu in seipsa gustatione confirmati sunt. Verum Lucifer angelus supremus eum excellentissimam claritatem, subtilitatem, angelicamque naturam suam perpederet nobilitatem, & ex aduerso naturae humanae ruditer ac uilitatem, se ex tunc meliores reputauit quam se tali se submittere, cogitauitque; si aliqua creatura foret tantum exaltata, ut reliqua uiuere ei subicerentur creaturae, hoc ipsi potius quam alicui alteri competere, sicque dignitate filij dei superpare sibi praesumpserit, angelosque multos sibi consentientes habuit. Factum tunc est praesidium in caelo, Michael & angeli eius praehabatur cum dracone, Lucifero scilicet, & draco pugnat, & angeli eius, & non praualuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in caelo, sed secundum Rabanum, uirtute crucis & passionis Christi ex caelo deuersi, & in diabolos uersi, perpetuo igni propter contemptum passionis Christi deputati sunt, Idcirco autem irremissibiliter peccauerunt, quia tanto robustius stare poterant, quanto eos carnis admixtio non tenebat. O felix societas supernorum ciuium, o quae caetera, quae organa, quae cantilenae, quae melodiae ibi sine fine cantantur? Sonant tibi semper melliflua harmonia organa, suauissima angelorum melodia, caetera caeterorum mira, quae ad laudem & gloriam tuam dignissime deus meus a supernis ciuibus decantantur. O quomodo milia militum ministrant tibi fontem aeternum uiuentium principum, deciesque milia caetera milia assistunt tibi in omni reuerentia animorum & cultus interni. O quod propter obediunt, quae diligenter inuolabilerque leges tibi a te semel praefixas custodiunt, ineffabili perfectione, supernaturali decore, uenustissima claritate, splendidissima sapientia, mira potentia, eximia sublimitate, exuberantissima uoluptate dotati a te, tuisque exemplo in quibus sunt sublimiores, omni sunt humilitate, pietate, charitateque; pleniores, atque de exuberantia opulenta suae inferioribus largiflue distribuunt, horum militum tuorum domine non est numerus. TIBI IEREMIAE IUDAEI est, beatorum habitaculum domus decoris tui, locus habitationis gloriae tuae, paradisus caelestis, super aetherea aula, supermundanum palatium deifica uolupta-

tis tuae, locus aeternalium deliciarum tuarum, tabernaculum ubi te regem regum in decore tuo uidebunt oculi nostri omnesque domesticos tuos innumerabiles in bono immobilitatos, diuina luce tua adimpletos, impassibiles, immortales, tibi summo deo inauertibiliter aeternaliterque intentos, quos decuit altissimus ille locus speciosissimus, inalterabilis, uniformis, latissimus atque dignissimus. Ipse est primum caelum, summum atque immobile, quantitate per maximum, uisibilem & inuisibilem Ioh. 1.4. creaturam contentium, claritate praecellenti conspicuum, totum uniforme, inalterabile, inter corporalia subtilioris naturae, in quo quia mansiones multae sunt, numero plurali designatur. [E T V N I V E R S A E P O T E S T A T E S.] mediae hierarchiae nouissimi spiritus, quae una aequalemque cum altissimis dominationibus & uirtutibus acceperunt sortem, ad diuinamque susceptiones sine ulla confusione, seu perturbatione percipiendas, pulcherrimum ordinem, insuperabili constantia tendentes ad diuina, inferioresque choros ad plenioris dei cognitionem, amorem & imitationem promouentes summam potestatis illius (ex qua ut potentes sint acceperunt) nitentes in se similitudinem exprimere, ita ut ipsorum ministerio deus inferioribus angelis resplendeat, quae etiam potius in suo ordine perceperunt, ut eorum ditioni uirtutes aduersae subiectae sint, quorum potestate frenantur ne corda hominum tentare tantum prauealeant quantum uolunt. (4) TIBI supergloriosissime domine deus meus [C H E R V B I M] quae per a te sibi indulgentiam scientiae plenitudinem, tuisque speculationem, ac summam & exuberantem lucis capacitatem, post beata Seraphim in te feruidius ardent, teque uicinius contemplantur propter claritatem tuam uisionem, plenamque diuini luminis tui susceptionem. Tanto enim perfectiori scientia plena sunt, quanto claritate tuam uicinius contemplantur, ut secundum creaturam modum eo plenius omnia sciunt, quo uisione conditoris sui per meritum dignitatis appropinquant. [E T S E R A P H I M] quae rebus tuis diuinis sempiterno motu & nunquam lassellente studio inferunt, ardoreque ac mirabili celeritate atque feruore illius perpetui, & nunquam inclinantis aeterni motus re super omnia amantur quae intrare, sequeque magis, ac magis inflammare, & tibi uniri, quantumque possibile est unum effici tecum per astantissimum amorem laborant. Dicuntur autem ardentes seu incendentes, quia deo cõiuncti sunt, ut inter hos & deum nulli alij spiritus medij interfint: & tato magis ardēt, quanto hunc uicinius uident. Interiora quoque agmina ad sui similitudinem potētissime subuehentes, illa quasi incendunt ad consimilemque feruoris gratiam exuscitant, sublimiusque in diuinam similitudinem reducunt, eaque summa uti inflammantis incendij sui expurgant, in comprehensibilique copia luminis sui nequeuntis uelari, copiamque inextinguibilis feruoris sui uniformiter se semper habentis illuminant. O quam gloriosum est domine rex caelestis Hierusalem regnum tuum, regnum plane omnium seculorum, in quo gloriosi, ac iucundissimi ciues tui aeterna atque uisissima felicitate omnium bonorum possessione securi sunt, in quo te laudant angeli & archangeli, adorant dominationes, tremunt potestates, caeli caelorumque, uirtutes ac beata Seraphim sociam exultatione cocelebrant, intra quorum iucundissimum consortium & nos secundum gratiae & meritorum exigentiam admittere dignatus es, per Christum dominum nostrum. O quanta est multitudo eorum & magnitudo, quam pulcherrima eorum distinctio, quam ordinata eorum officia, quam delectabiles eorum chori, & ordines ex angelicis spiritibus electisque hominibus constantes, ex quibus una est triumphans ecclesia in omni sanctitate & equitate perfecta, in nulla potest esse culpa, nullus error aut inuidia. Quemadmodum enim te deum suum super se concorditer, ac astantissime diligunt, ita se inuicem in te inauertibiliter, per ardentem ac intime amant. Ideoque ex intuitu mutuo cordialissime gaudent, atque de gloria eis concessa sibi inuicem ineffabiliter indefinenterque congaudent. Superiores quoque plus diligunt inferiores vice uersa, & quicquid alicui praordinasti & contulisti, hoc omnes idem fauēt cordialissime & singuli. Summa ibi humilitas, summa tranquillitas, summa iucunditas, ubi te regem regum, deum decorum, creatorem uiuereformum, trinum & unum omnibus praesidentem, dulcissime dominantem, te ipsum nude a facie ad faciem ostendentem, in omnium cordibus ineffabile, suauissimum & familiare colloquium habentem, tui fruitionis dulcedine uiuereformum affectus summe ac superplene adimplentem atque laetificantem, immensas diuitias tuas singulis quantum capere possunt liberalissime communicantem, omnibus te aeternaliter gratiosissimum, affectuosissimum, amabilissimum, ac superiucundissimum exhibentem omnium affectum in te cum inexcogitabili charitatis ardore trahentem, contemplantur, ita ut tu solus sis eis omnia in omnibus. O quis dicere uel cogitare sufficit qualis sit in conspectu tuo illa beatorum innumerabilis multitudo? quae sit eis sine fine festiuitas uisionis tuae quae laetitia sine defectu? quis amoris ardor non crucians sed delectans? quod sit in eis desiderium uisionis tuae cum sanctitate, & satietas cum desiderio? in quibus nec desiderium poena generat, nec satietas fastidium parit. Quomodo denique inhærendo summam beatitudinem tuam sint beati, quomodo etiam coniuncti, tibi uero lumini facti lux, quomodo quoque semper aspicientes incommutabilem trinitatem, in cuius uisione relucet exemplar omnis pulchritudinis, omnis bonitatis, omnis suauitatis, quam uident omnia scienda sciuntur, omnia uolenda, seu desideranda habentur: in qua etiam sola beatificantur, mutati sunt in incommutabilitatem. O beatae nimium illa caelorum uirtutes, quae laudare possunt te sancte & purissime cum nimia dulcedine & ineffabili exultatione: inde laudantes unde gaudent, quia semper in te uident unde gaudere & laudare ualeant, & [I N C E S S A B I L I] id est, assidua stupendae contemplationis admiratione [P R O C L A M A N T.] praed admiratione contemplationis illius infiniti superardentissimi, superdulcissimi, superfelicitissimi, superiucundissimi, superintimique amoris, quo diuinarum personarum quaelibet alteram quamlibet diligat, complectatur, stringat, intueatur, delectet, fruiueque intra se habeat propter dilectionis mutuae rationes in ipsis contentas, infi-

Ioh. 1.4.

Psal. 144

Apoc. 19
Psal. 49

Miranda angelorū cōtēplatio. **E**nitam scilicet bonitatem, omnimodam similitudinem, infiniti boni cognitionem, propriæ bonitatis infinitæ mutuam communicationem, beneficentiam, cōformitatem, & vnus ad aliam propinquitatem. Contemplantur enim diuinarum quamlibet personarum bonitatem esse purissimā, superperfectissimā & immensam, amabilitatisque immensæ, eiusdem deniq; & paræ sanctitatis, pulchritudinis, sapientiæ, pietatis, potentæ, inuariabilitatis, beatitudinis, gloriæ, maiestatis & omniarū perfectionis. Intuentur præterea quo pacto vnaquæque aliam superclarissime intueatur & comprehendat, plenamque communionem illam superiucundissimamq; diffusionem, imò infiniti boni, totius videlicet deitatis, sempiternam communicationem donationemque videntem vnā immediate de alterius substantia procedere, atque omnes tres idem essentialiter idem esse, vnā scilicet simplicissimam deitatem & indiuisam vnitatem, ideoque non immerito proclamant. **(5) S A N C T V S,** id est, mundus, seu à terrenis eleuatus, deus pater æternus. Contemplantes enim eum lumen esse supersplendidissimum, superpurissimum, infinitum, incomprehensibile, superpulcherrimum, superessentialē, supergloriosissimum, pulchritudinem infinitam, in circumscriptam sanctitatem, æternam dulcedinem, superquietissimam pacem, super substantialē essentiam, omniumque bonorum pulchrorum, ac desiderabilium superdiuitem, superperfectā & superplenā possessionem, filium suum sibi omnino conformem, consubstantialē, cōequalē & cōæternū, de diuino corde suo immediate progenitum, eisdemque prædictas proprietates, seu nobilitates dignitatesque in se habentem (pater namque se totum communicauit filio, quippe in quem per diuinam generationem diffudit totius diuinitatis plenitudinem infinito amore amplectētem, vicissimque amari à filio, non possunt non clamare sanctus. **(6) S A N C T V S** superbenedictus dei filius patri consubstantialis, cōequalis, & cōæternus. Contemplantes denique filium dei esse splendorem paternæ gloriæ, candoremque lucis æternæ, & figuram substantiæ eius, (qua pater æternus innotescit) cum infiniti feruoris amore, cumque superdelitiosissima intuitionē, cum immensā lætitia atque penitus illimitata complacentia, ob prædictas & consimiles proprietates diuinas in patre, ex patre in se cognitas, in patre gaudentem & gloriantem, ex suauitatis plenitudine vicaria voce erudant sanctus. **(7) S A N C T V S** superbenedictus spiritus sanctus deo patri & filio cōequalis, consubstantialis & cōæternus. Contemplantes quoque spiritum sanctum esse iubar quoddam patris & filij, eiusdem cum ipsis gloriæ & maiestatis, non plus aut minus patre seu filio habentem, sed cum tanto feruore, cum tam claro intuitu, cum tāta complacentia atque lætitia amantem vtrunque, & in vtroque gaudentem, delectantem gloriantemque, sicut patrem in filio, ac filium in patre, & vtrunque in ipso, assidua admiratione, quæ eorum est proclamatio non cessant focia exultatione concelebrare sanctissimam trinitatem. Huius enim diuinæ fructuonis & visionis consolatione, stant continue rapti & intelligētia eleuati, amoreq; quodammodo ebrij, vt mille anni non videantur eis, propter maximā & ineffabilem suauitatem dies vnus, (nam sola inspectio diuinitatis efficit, vt beatus esse nihil possit, imò quicquid haberi poterit ea non habita, miserum faciat, aut beatum) contemplantes deum ab omni immūditia esse liberrimum, imò ipsum esse munditiam ipsam superperfectissimā & penitus immaculatam, Euangelista testāte. **Quia** tenebræ in eo non sunt vllæ, quippe qui est sanctus sanctorū & sanctitas ipsa, omnis creatæ sanctitatis fons, principium, finis & mensura. Sanctitas enim cum in actu intellectus & voluntatis consistat, sicut diuinæ sapientiæ nō est numerus, neque diuini amoris vllus terminus, ita diuinæ sanctitatis nullus est finis, sed est superincomprehensibilis, supersplendidissima, infinitaq; sanctitas, cum diuina essentia sit lux immensa, purissima, intellectualis, & omnis creatæ munditiæ fontana origo. A deo namque sanctus est dominus deus noster, vt omnes creatæ iustitiæ comparatione sanctitatis diuinæ appareant quasi pānus mēstruatur. Merito proinde angeli humiliter se diuinæ maiestati, voce proclamant ineffabiliter dicentes, Sanctus, sanctus, sanctus. **(8) D O M I N V S** deus sabaoth, id est, deus virtutum cælestium, dominator omnipotens, princeps exercituum supernorum, magnus & laudabilis nimis, imò superlaudabilis, supergloriosus, superexaltatus in secula: qui solus absolute perfectus est, quæ nullus potest comprehendere intellectus, nullus affectus satis diligere, seu optare, nulla creatura cōdigne sufficit honorare: quippe qui substantialiter in circumscripibilitate pulcher est, superpulcherrimus, & ad intuendum incōparabiliter delectabilis & amœnus. Quicquid enim absolute loquendo dignius est & melius inesse quā deesse, id ipsum inest & competit tibi: imò tu ipse cum infinita prorsus perfectione hoc ipsum es, ideoque in te ipso superfelix & superdelitiosus es, immensaque iucūditate superplenus. A pulchritudine tuā deficit in immensum omnis pulchritudo creatæ, tuāque pulchritudo immensa, est tua in circumscripta essentia, omnium bonorū possessionem in æternum simplicissime possidens, sine cuius omnipotentis virtute beneficæque manutentione, nihil esse vel bene esse potest. Imò cum veritas prima sis & sapientia increata, à quo omnis veritas & illuminatio est atq; cognitio, constat te omni interiori visui, cui quod pulchrū est placet, intellectualium creaturarū bene dispositarum, vt angelorū & beatorum, summe, optime incōparabiliterque placere, tanquā summe ei conueniens: imò cū bonitas tua nulli creatæ menti intantū placeat, seu vt digna est placere possit, neque tam certe perfectæq; innotescat sicut cognoscibilis est, sed solo diuino intellectu tuo perfecte pleneque cōplaceat & innotescat, palam est diuinā essentiam tuā per cōparationem ad diuinū intellectum tuū, esse infinitæ pulchritudinis immensūque decoris. Angeli proinde contēplantes deū vt bonū superpulcherrimū sicutq; pulchritudinē superessentialē ac vere prorsusq; immensam, semetipsum cōprehendētē, & ex hoc infinita cōplacentia sibi ipsi cōplacētē, in semetipsoque beatitudinē sempiternā, indepēdentem, perfectam & propriam possidentem, talemque cum apprehendentem, Sanctus,

Esa. 6

A sanctus, sanctus dominus deus sabaoth clamare non cessant. **(2) P L E N I S V N T** cæli & terra ma- i. Iohā. 1
iestatis gloriæ tuæ. Lux namque es domine deus meus in circūscripta, quæ illuminat oculos angelorum, & lumen supersplendidissimum superdelitiosissimumque, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Diuinum esse tuum substantialiter, lumen est immensum, actus purissimus simplicissimusq; vnitas simplicissima, & puritas omnimode impermixta, lumē essentialiter purum, & pure immēsum, seu potius lux immēsa puritatis, & puritas lucis interminæ, pulchritudo substantialiter pulchra & speciositas infinita, ad intuendum iucūditissima, ad perfrendum suauissima, delitiosissima ad possidendum. Quicquid excellētiæ reperitur in creaturis, tibi omnū creatori cum incomparabili eminentia immensaque exultatione conuenit, qui etiam (vt inuisibilia tua per ea quæ facta sunt conspiceretur) infinitam pulchritudinem tuam in mundo hoc perituro contentisque in eo aliquo modo declarasti. O si singula bona sunt, pulchra & delectabilia quæ creati, quā pulcher esse potes & superpulcherrimus, superdelitiosissimus, & superdelectabilissimus omnū creator, omnium bonorum iucūditatem in te continens, non qualem in rebus creatis experti sumus, sed tāto differentem, quanto creator differs à creatura. Habent enim & hæc infima delectationes suas, suosque amores. Veruntamen non tali modo delectant, sicut tu amabilissime Iesu deus noster, qui merito præ omnibus tanto desiderari, diligi & laudari debes, quāto omnibus melior es, præstator, ditior atq; perfectior. Cum enim bonitas sis superessentialis, purissima atque immensa, incomparabiliter plane super omnia appetendus es, ardentissimo affectu concupiscendus, ardore feruentissimo amplexandus, amore affectuosissimo confringendus, diligētissimo cultu tenendus & venerandus. Quicquid enim sparsum, diminute, & finito modo in creaturis amabile inuenimus, hoc in te deo nostro superperfectissimo collectim, superperfecte, & cum infinita plenitudine scimus cōtineri, quippe qui es in creata sapientia, æterna & perfecta, in qua omnia idealiter resplendent, inuariabiliterq; manēt. Tua etenim maiestas nec incipit nec desinit in seculum. omnium principium es & finis, quia per te omnia facta sunt, & sine te factum esse nihil, ante primordia seculi antequam omnes seculorum origines existens. Apud te omnium stabilium stant causæ, omniumq; mutabilium immutabiles apud te manent origine, rationabilium quoque & irrationabilium, sed & tēporalium omnū in te sempiternæ viuunt rationes, ex splendidissimo quoque fonte sapientiæ tuæ omnis creata sapientia, scientia & notitia originem sumpsit. Si diuitias quærimus, omnū bonorū superperfecta es possessio, omnū pulchrorum & desiderabilium incōprehensibilis plenitudo, qui se vilipendentes honoras, se humiliter exaltas, obediētes principes facis reges & sacerdotes, nesciri amantes famulos cōstituis, lugentes ipse latificas & consolaris, &c. Sed quis comprehendet, quomodo omnia ista in simplicissimo diuino esse tuo comprehendantur, nisi qui hoc te præstante vtrunque mereretur experiri? experietur autē quādo ad hoc peruenerit, vt de nulla creatura suam consolationē quærat, diuinæ voluntati tuæ per omnia, omni semota exceptione, subijciens se, omnemq; cogitatu & sollicitudinē suā fiducialiter in te factas: tunc nimirū incipies ei perfecte sapere, gustabitq; quā suauis sis in te domine. **(10) T E G I O R I O S V S** apostolorū chorus, qui reliquis omnibus te secuti sunt, ideo gustantes dulcedinē tuam, magna opera tua potentiamque tuā libera voce pronuntiauerunt, magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ locuti sunt, mirabiliaque tua posteris narrauerunt, virtutem terribiliū tuorum dixerūt, magnitudinemque tuā non subitauerunt, memoriā abundantē suauitatis tuæ dulciter eruclauerūt testificantes nobis, quia miserator & misericors dominus es, patiens & multum misericors, suauis vniuersis, & miserationes tuæ super omnia opera tua. Nūc verò tibi deo æterno fonti felicitatis & gloriæ superditissimo, inauertibiliter, audissimè, ardentissime delitiosissimeq; infixi, intēti & immerfi clara irreuerberataque facie, in circumscripibili luci tuæ vacantes & inhaerentes, voluptuosissime, libentissime, infatigabiliterque fontalem pulchritudinē tuā inspiciētes, diuinæq; bonitatis tuæ dulcedinem delitiosissimam, exuberantissimā, summā & infinitā degustantes, laudare non cessant bonitatis tuæ exuberantiā, dilectionem, clementiā, potestatiē, sapientiā tuam, recognoscentes se gratis prædestinationis tuæ cooperatores prouidentiaque executores effectos, gratias tibi iugiter agentes, quod per eos totū mundum ad te conuertisti, totque homines ad tui amorē & cognitionem reduxisti & saluasti. O quā amœnissime in superbeatissima Trinitatis tuæ visione, fructione & amplexu modo lætantur. O quā singulariter tuā diligūt assumptam humanitatē. quā in medio sui cōsurgentē, sitientem, fatigatam, similiaque carnis infirma tolerantē viderant, eandem nūc contēplantes gloria & honore coronatam, omniaque sub pedibus habere subiecta, supergloriosissimèque nunc fulgere in suo diuino lumine, cuius & ipsi modo gratia eius & merito participes sunt effecti. **(11) T E P R O P H E T A R V M** laudabilis numerus, sapientiā, potentiā, bonitatem, liberalitatem, dilectionē atq; clementiam tuam in seipsis exaltātes propter multiformes gratias ipsis præstitas, omnia videlicet sanctę ecclēsiæ sacramēta eis manifestādo. O quantū gaudent in te contēplantes vniuersa tam gloriose mirificeque impleta, & quotidie adhuc impleri, seque fideles in cunctis sermonibus suis inueniri, quos per spiritū sanctū tuū habiti sunt digni recognoscere & nobis prænūciare. **(12) T E** martyriū candidatus laudat exercitus quibus (cū homines essent fragiles ex se, & in nihil potētes, lutea vasa portantes) tantā supernaturaliter dedisti virtutē, vt ea quæ totum ordinem rerū cursum & legē transcendunt, diuina virtute tua, ac honestate efficerent, mortuos suscitando, à natiuitate cæcos illuminādo, claudos curando, super aquarū vndas meando, similiaq; multa, vt sanctorū gesta testificātur, eis fecisti possibilia. In atrocissimis præterea penis inuictissimā præstitisti eis constantiam, vt ob amorem tui hominum minas, contemptus, ludibria, risus, verbera, carceres, peccines, ad teneriora membra

1. Iohā. 1
Iohā. 1
Rom. 1
Gen. 1
Apoc. 1
Apoc. 2
Iohan. 1
Hester 13
Psal. 49
Psal. 33
Mat. 19
Psal. 144
Psal. 102
Psal. 144
Psal. 8
Heb. 2
S iij

accensas faculas, decerpentes vngulas, flagra, ferreas (quibus super ardentis prunas versabatur affa-
 ti) crates, fraxorias sartagine, asperas pice & plumbo accensas fornaces, scorpionum sagittas, rotas,
 nouaculas, eculeos, cōtemptibiles cruces, leonum truculentissima ora, omniāque tormentorum ge-
 nera contemnerent & sustinerent, in suisq; pœnis gratias tibi referre satagerēt, in tormētis suis gau-
 dentes, tyranniscque insultantes, & ad illa inferēda tormenta inuitantes, verba & lœtitiæ gestus præ-
 tendebant, torti stabant torquētib; fortiores, laniantesq; vngulas ipsorum laniata vincēbāt mem-
 bra. Pro quibus quidem & similibus beneficijs te laudare modo nō cessant, ineffabili nunc gaudio in
 te sui certaminis præmio gloriantes, teque summū & infinitum bonum plene & perpetuo possiden-
 tes. ¶ (13) T E P E R O R B E M T E R R A R V M S A N C T A C O N F I T E T U R E C C L E S I A] quam secreta
 dispensatione consilij (primam pietatis tuæ dispositionem sacramento occultiori complectens) glorifi-
 care atque exaltare disposuisti ab æterno in vnigenito filio tuo, ipsumq; in illa, quippe qui eā secun-
 dum plenitudinem temporis (quam diuini cōsilij tui inscrutabilis altitudo disposuerat) tibi auctori
 suo reconciliandam in vnitate personæ assumeret, verbū permanens apud te, & in te, ita vt homo ille
 nasciturus suo tēpore de purissima virgine verus deus & dei filius honoraretur exaltareturq; intan-
 tum, vt non modo naturam humanam sibi ipsi personaliter, verum etiam totam Christianā ecclesiam
 tanquam capiti gloriosissime vniret, velutiq; speciosissimam spōsam sibi copularet. Nullum maius
 donum præstare deus posset homini, quā vt verbū suum per quod condidit omnia, faceret illis cap-
 ut & illos ei tanquam membra coaptaret, vt esset filius dei, & filius hominis, & vnus deus cū patre
 vnus homo cum hominibus. Hic ergo ab hora cōceptionis suæ secundum animam in verbo deifica-
 tam, diuinis absque interuallo inhærens amplexibus exultabat vehementer, quod dei & hominū fieri
 mediator, caput electorum, sponsus ecclesiæ, mortuorum primogenitus, princeps pacis, pater fu-
 tūri seculi, rex regum dominus dominantium, hominum redemptor, reparator angelorū, atque deus
 & homo, verus Emanuel, vnus Christus, quem desponsanda ecclesia perpetuo amaret, in quo iam
 desponsata cum humili gratiarum actione vt in suo factore exultaret, ad cuius imaginem tam pulchra
 effecta est in eo, vt in suo benignissimo patre gauderet, ex cuius spiritu & sanguine nata est, exultaret
 in eo, vt in sui amatissimo redemptore, qui eam de perpetuis tormentis, & de rugientis crudelissi-
 mi tortoris potestate suo preciosissimo sanguine eripuisset & saluasset, lætaretur denique in eo vt in
 nobilissimo, gloriosissimo, ac fidelissimo sponso & amatore suo, qui in eius salutē tam dura sustinuit,
 tam magnifica peregit, tam ignominiosam mortem subiuit: homo factus est ex ipsa, ab ipsa, pro ipsa
 & propter ipsam. Et breuiter (vt maiorem honoris, amoris, salutis, perpetuæque gaudij in ipso, & per
 ipsum haberet causam) qui esset ei omnia in omnibus: in quo solo omnes causas amoris, laudis, gra-
 tiarum actionis quæreret & inueniret tanquam in eo per quem ab omni malo liberata, omniq; bo-
 no esset ditata. Nam ex quo vnigenitus tuus humanam assumpsit naturam, & ea diuinæ quæ naturæ
 tuæ propria sunt, hominibus copiosissime communicasti, dando sacerdotibus potestatem remitten-
 di peccata, consecrandi corpus & sanguinem eiusdem vnigeniti tui, agnoscēdi arcana cordium alio-
 rum, prouidendi, ac pronunciandi futura mere contingentia. Super æreas quoque potestates maxi-
 mam fidelibus tuis adiurandi, eijciendi, compescendi superandiq; eos tribuisti virtutem, non imme-
 merito proinde supermagnalia, supernaturalia atque diuina hæc beneficia (vt scilicet homo hominū pec-
 cata dimittat, vt corpus & sanguinem saluatoris sui dei, ac domini sui consecret, & ex hoc omniū la-
 borū & meritorū Christi particeps fiat, ac si in persona propria operatus seu passus ea fuisset, deūque
 verum vere præsentem habeat, ante cuius tribunal ipse mox veniet, imò ad cuius iudicium vni-
 uersi in die extremi iudicij venturi sunt, quem omnis cælorum militia cum ingēti reuerētia laudat,
 colit & adorat attonita) te per orbem terrarum sancta confitetur ecclesia. ¶ (14) P A T R E M I M -
 M E N S A E m a i e s t a t i s] congratulando immensæ maiestati tuæ, & gloriando de tua incomprehensibi-
 li beatitudine, à quo omnis essentia, omne esse, & quicquid in rebus inuenitur entitatis p̄cessit, nec
 aliud est nisi quædam participatio diuinæ bonitatis tuæ, ab eaque dependet & conseruatur, plenissi-
 mam superditissimāque vitam possidens in teipso. Tu quippe primum viuēs es, omniq; vitæ prin-
 cipium, quia purus actus, simplicissima vnitas & maxime simplex, ita (quod etiam alias dictum est) vt
 omne quod in te est, sis ipse deus essentialiter totusque viuus, substantialiter ipsa vita tua existens,
 ita quod nihil est in te, quod nō sit omnimode viuēs, & integra infinita ac simplicissima vita, immē-
 sęque vitæ totalitas. Qui quia immutabilis es & penitus simplex, à naturali dignitate propriāq; per-
 fectione nusquam degenerans, tibi soli vera & infinita cōpetit nobilitas. Cūque sis ipsa tua immēsa
 perfectio, vita tua, immensæ omniformiterque perfectæ nobilitatis est, imò infinita & quomodolibet
 perfectæ nobilitas. Et cum purissime simplex sis & simplicissime purus, liquet vitam tuam tibi sum-
 me conuenientem esse. Cūque sis tua ipsius essentia, & teipso & substantialiter quicquid es, con-
 stat omne quod in te est, tibi esse connaturale. Sed & propter plenissimam diuinæ naturæ tuæ perfe-
 ctionem, quicquid in te est, cum infinita plenitudine tibi inest: quo circa vita tua non solum delecta-
 bilis est, sed vere delectabilissima, imò delectatio intensiue & penitus infinita. Quapropter te solū
 vere credimus æternum, simpliciterque perfectum, superessentialem æternitatem, super substantialia-
 lemque perfectionem, in qua nulla est transmutatio, nec vlla vicissitudinis obumbratio. Qui ex gra-
 tuita & infinita bonitate tua nobis non modo inferiora omnia, volucres cæli, pisces maris, bestias
 terræ, elementa & mixta in vsu nostrum creasti, nobisque subdidisti, verum etiam orbem cælestes
 signa cæli, solem, lunam ac sydera in ministerium cunctis gentibus condidisti. Sed parua sunt hæc:
 nam & angelis tuis mandasti de nobis, vt custodiant nos in omnibus vijs nostris. Et vnicique ho-

Iohā. 1

1. Tim. 7

Coloss. 1

Apoc. 19

Esa. 9

Apoc. 1

Esa. 8

Luc. 1

Gen. 5

Eccle. 17

Sap. 2

Colos. 3

Matt. 16

1. Cor. 5

Iaco. 1

Gen. 2

Psal. 90

A minum proprium delegasti angelum, ecclesiasticam per angelicam gubernas hierarchiam, infimos
 quandoque ordines angelicos propter nos ad exteriora mittens obsequia: per quosdam eorum de-
 mones (ne quantum velint ac valent, nobis noceant) coercendo, per quosdam miracula faciendo,
 per quosdam bonum commune procurando, per quosdam verò maiora denunciando. O æterne de-
 us, pater immensæ maiestatis, quā magna sunt hæc super nos beneficia tua: quanta est dilectio tua
 erga nos tantillos vermiculos? quanta est circa nos dignatio tua, quod mentes illas supernas, intel-
 lectus deformes, virtutes cælestes, animos supermundanos, empyrei cæli sacratissimos ciues immor-
 tales simplicesque essentias ad nos pusillos atque pauperrimos ita transmittis. O quantum nos ho-
 norasti, quantum te diligere, venerari, laudare, quā ineffabiliter tibi gratias referre tenemur,
 ¶ (15) V E N E R A N D V M] quoque sancta confitetur ecclesia [T V V M verum & vnicum filium,]
 qui est æterna sapientia tua, inaccessibilis sapientiæ altitudo, abyssalis profunditas, incomprehensibi-
 lis latitudo, æternāq; lōgitudo, quoniam quidem sapientiæ eius nec numerus, nec vllus est finis. In-
 finita est o vnigenite dei scientiæ tuæ multitudo quam nullus penetrat intellectus, à qua omnium flu-
 xit ordo rerum, omnium specierum coordinatio, totiusq; mundi speciosa & ordinata dispositio. Gy-
 rum cæli circuis, ludis in orbe terrarum attingens à fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia
 suauiter. Qui quauis in mentibus beatorum tanquam in thronis pulcherrimis commoreris, tamen
 esse cum filijs hominum tuas delicias esse protestaris. Tu lux verè immensā, puritas incontaminabi-
 lis, nulli permixta, sanctitas in se subsistens, inuariabiliter separata. Te mentem illuminante serena-
 tur, splendet & contempletur: tua illuminatione subtracta obtenebratur, peccat & labitur. In mundi
 gubernatione, ordinatione, tamque diuersorum entium connexionem gloriose resplendes. In vnifor-
 mi cælorum motu vniformisq; gubernatu inclytè representaris, sole, imo vniversis singulisque
 creatis simul acceptis, in infinitum speciosior, incomparabiliter delectabilior, pulchrior atque splen-
 didior esse cognosceris. Nam te sol & luna vniversaque mirantur altra, id est, mirari nos faciūt,
 quia te opificem suum multo se pulchriorem demonstrant. O si delectabile est contemplari syderum or-
 dinem, stellarum claritatem, planetarum decorem, solis splendorem, lunæ candorem, cælorum orna-
 tum, colligantium elementorum, specierum rerum, singulorum harmoniam, corporum formationem,
 formarum perfectionem, quā tunc delectabile est tuam considerare pulchritudinem & maiestatem
 horum omnium causam. ¶ (16) S A N C T V M quoque confitetur peractum spiritum] summam
 bonitatem, immensam pietatem, mellissimum amorem, omni boni largissimū fontem iugiter manan-
 tem, septemplex gratiæ preciosum lumen, omnium etiam profundissimorum dei scrutatorem, mel-
 lissimum cælestis paradisi riuulū, patris & filij infinita dulcedinis spiraculum, suauēque charitatis vin-
 culum, qui vbi vult spirat: nec tamen vnde veniat cognoscitur, aut quo vadat: qui denique singulis
 prout vile diuidens, omnia in omnibus operatur. Ipse super Christū baptizatum in colūbina specie
 apparuit, & apostolos in die pentecostes omnium linguarum eloquio peritos reddidit, omnemque ve-
 ritatem docuit: eosdemque prius quidem literarū inexpertos & incruditos, repentino afflatu suo to-
 tius mundi doctores efficit, tubāque altisonas, legem euangeliā per totum mundum personantes.
 Denique clarissimūubar est à te deo patre, in creatore lumine & splendore gratiæ tuæ, à filio videlicet
 tuo procedens: vtrique cōsubstantialis, coæqualis & coæternus amor & nexus vtriusque, quippe qui
 cum vtroque & in vtroque adoratur & cōglorificatur: ab vtroque tota & vniformis perfecta abso-
 lutāque deitate, bonitate, sapientiā, æternitatem, ceteraq; essentialia cōmunicans. ¶ (17) T v
 rex gloriæ Christe] splendor patris, cador lucis æternæ, lumen de lumine, lumen verum, lumen san-
 ctū, lumen delectabile, lumen admirabile & supermirabile, quod illuminat oculos angelorum: quod
 non nisi à purgatissimis videri cordibus potest. Beati mundo corde, quoniam ipsi illud videbūt. O lux
 quam non vidit alia lux: lumen quod non vidit aliud lumen: lux que obtenebras lucem, cuius compa-
 ratione omne lumen tenebræ sunt, cui omnes tenebræ lumen: cui (propter diuinæ essentia tuæ cla-
 ritate) omnis obscuritas lux est: ipsa quippe diuina essentia tua substantialiter lux est infinita, & cla-
 ritas superplenissima. O lux beatissima, obscura visibilia faciens, tenebrosa illustrans, & opaca clari-
 ficans. O lux summa & plena, lux æterna atque immensa, lux supersplendidissima & superpulcherrima,
 lux quæ in teipsa infinita claritate resplendes: lux pura, in qua nullæ sunt tenebræ, nulli defectus
 nulliusque terminus lucis: lux superdelectabilissima, supergaudiofissima & superbeata, quæ omnē lu-
 cem creatam, sensibilem ac intelligibilem incomparabili puritate transcendis, infinita claritate exce-
 dis, & superessentiali ac superignoto splendore exuperas. O lux amabilissima, desiderabilissima & de-
 lectiosissima, quanta sinceritate in teipsa refulges, quanta claritate omnia æternaliter inuariabiliterque
 conspicias, quā verè & intensiue infinita delectatione perfrueris, quā iucundissimam vitam ducis,
 quā stabili securitate, libertate ac nobilitate ornaris, quā cōsummata p̄fectione o rex gloriæ Chri-
 ste subsistis. A te, in te, & per te omnia sunt, omnia subsistunt virtute tua (omnia enim per te facta
 sunt, & sine te factum est nihil), Cælum implex & terram maiestate gloriæ tuæ: nec tamen sentiri po-
 tes aut videri: omnia ipse sentiens, videns & sciens: quippe qui per essentiam, presentiam, potētiam-
 que tuam, semper & vbique ades. Nihil eorum quæ facta sunt, sunt, aut fieri possunt ignoras: omnia
 enim ex te sunt, in te viuunt & esse habent: ideōq; & ipse habes in te omne esse: quod in te est omni-
 no incommutabile. nec præteritum recipiēs nec futurum, sed præsens solum: quo fit vt diuinus intel-
 lectus tuus non discurrat ab vno in aliud, sed omnia ab æterno tibi præsentia sunt, nec cadere potest
 in te vlla obliuio. Et quia esse tuum penitus est infinitum, ipsumque continuè intelligis, ideo semper
 infinitum intelligis: cūque in tuo esse sit totus mundus, & quicquid adhuc esse potest, ideo ipsum in
 S v

Psal. 146

Eccle. 12

Sap. 8

Prou. 8

Iohā. 1

1. Iohā. 1

Iohā. 3

1. Cor. 12

Mat. 3

Act. 2

Iohā. 16

Sap. 7

Heb. 1

Eccle. 11

Mat. 5

1. Iohā. 1

Iohā. 1

Esa. 6

Iob 4 2

telligens simul totum intelligis mundum, & quicquid in eo est esse potest, infinitosque existentia A. gradus, omnes species, naturas omnes, omnia individua, & quicquid est, fuit, vel futurum est. Vno igitur intelligentia obtutu terribilis diuinae maiestatis tuae oculus videt, numeratque totam arenam maris, pluuiarum guttas, omnes terrae partes, caeli stellas, virtutes & cursus eorum: omnes dies saeculi, horas & dierum momenta: omnes denique hominum, angelorum & daemonum cogitatus, intentiones occultissimas, singulorum opera, verba & minima quaeque desideria. O quanta nobis est indicta prohibitatis necessitas (si dissimulare noluerimus) cum cuncta agamus sub oculis tuis cuncta contemplantibus. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis tuis, & quicquid abditissimum est, clarissime comprehendis. ¶ (18) T v patris sempiternus es filius, id est, verbum dei patris deo patri coequalis, consubstantialis & coaeternus, & ipse puer paruulus ex semine Israel vnus Emmanuel, nobiscum deus. O quae est illa nostri generatio Saluatoris, qua gignenti patri coaeternus est, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. O quod est hoc verbum quod dicturus antea non silebat: quo dicto, non siluit qui dicebat: quod est verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora, verbum quod labia nullius aperuit coeptum, clausit vel finitum, verbum quod initium non habet ex ore loquentium, & aperuit ora mutorum: verbum quod linguis gentium disertis non sit, & linguas infantium disertis facit. Quenam est illa generatio, cui pater moriendo non cedit, quia non eum viuendo precedit? Leuemus charissimi ad eum quantum ipso iuuante possumus, animam nostram, si quo modo capere valeamus, & narum non praueientem qui gignit, & gignentem non subsequentem qui gignitur patrem & filium: nec pariter patres, nec pariter filios & pariter aeternos: non vtrique generantem, nec vtrumque nascentem, sed alterum sine altero non viuentem: & patrem sempiternum genuisse, & filium sempiternum natum esse cogitemus, si valeamus: si non valeamus, credamus. Cuius ergo mentis actus illum nondum capit fulgor: Generatione eius quis enarrabit? Sed & verbum caro factum est, & habitauit in nobis, sequitur, ¶ (19) T v ad liberandum suscepturus hominem non horruisti virginis uterum. Parum reputans ad opus nostrae redemptionis consummandum Cherubim aut Seraphim mittere, seu vnum ex angelis tuis destinare: sed ipse ad nos per mandatum patris venire dignatus es, non despiciens in hoc mortalitatis nostrae ergastulum, tuam inclinare altitudinem vbi nostram gustares, & absorberes miseriam, nosque reparares ad gloriam. Quocirca & vltra omnium infirmitatum seu iniuriarum molestias, quas diuina dignatione perulisti, & hanc similiter sicut tempore primam, sic etiam humilitate maximam voluisti perferre: quod videlicet in utero concipi virginico, atque decem mensium tempore in eo tu maiestas incircumscripita passa es te contineri. Vbi enim sic te exinanisti, aut quando ita penitus a teipso defecisse visus fuisti? Tanto tempore nihil tu aeterna patris sapientia (per quam condita sunt vniuersa & disposita) loqueris: nihil virtus diuina manifestum operaris, nullo signo visibili diuina maiestas tua (quae clausa lateat) proditur? Non sic calcissime Iesu, non sic in cruce visus es infirmus, vbi quod infirmum tuum fuit, statim fortius omnibus hominibus apparuit: quando & moriens glorificas latronem, & expirans inspiras centurionem: quando horarius dolor passionis tuae non solum compati facit elementa creaturarum, sed etiam contrarias fortitudines subigit aeternorum passioni dolorum. In utero autem sic es quasi non sis: sic omnipotens virtus vacas, quasi nihil possis, & verbum sempiternum sub silentio te premis. Porro intuentibus nobis amantissime Iesu vnde venias, apparuit inestimabilis dignatio tua, & penitus inexcogitabilis, quod in carceris huius horrorem tanta celsitudo descendere dignata es. Magnum profecto aliquid in causa fuit, vt maiestas tanta de tam longinquo, de sinu videlicet dei patris, & de aeternis regalibus sedibus in locum tam indignum descendere dignareris. Planè magnū aliquid, quia misericordia magna, quia miseraio multa, quia charitas copiosa. Ad quarendam quippe ouem centesimam properasti, non locum mutando (qui in mundo eras, & mundus per te factus est) sed praesentiam tuam per carnem nobis exhibendo. Et quasi parum esset te patrem nostrum esse, etiam frater esse dignatus es, vt & nos (per perditam originalis iustitiae a te factam restitutionem) essemus filij dei & haeredes cohaeredesque tui. O beata fiducia, o tutum refugium, iudex noster factus frater noster: mundi saluator, factus est frater noster: & mater dei, mater est nostra: mater eius in quo solo speramus, quem solum timeamus, mater est nostra: mater inquam eius qui solus saluat, solus damnat, mater est nostra. O qua certitudine debemus sperare: qua consolatione possumus timere, cum nostra siue salus siue damnatio de tam boni fratris, deque tam pie matris pendeat arbitrio. Vnde hoc nobis, qua iustitia, quo merito, vt deus maiestatis pro vilissimis cineribus fieres vermibus contemptibilis? Non aliter profecto quam gratis: quia tuae bonitati infinitae immensaque charitati ad nos sic placuit, fecisti: vt vel inde te diligeremus, quia prior nos praueiens dilexisti. Nihil enim boni ante feceramus, vnde talia dona mereremur. Magis quia non gratis inferretur nobis supplicium, ideo gratis praestitum est beneficium. Nihil praecesserat in meritis nostris, nisi vnde damnari debueramus. Tu autem domine non propter iustitiam nostram, sed propter infinitam misericordiam, per lauchrum regenerationis saluos nos fecisti. Nam ¶ (20) T v deuicto mortis aculeo passus pro nobis passione generalissima: quia in omnibus membris corporis, & animae viribus etiam supremis quo ad animam, quae vsque ad mortem fuit constricta: passione etiam ignominiosissima, nam crucis patibulo fuisi affixus, inter latrones nudus suspensus, in loco denique inhonestissimo, & c. Passione acerbissima quoque propter complexionis tuae teneritudinem, poenarum protractionem, contumeliarumque exaggerationem. Quia etenim voluisti passione & morte tua genus humanum reconciliare deo patri, tuamque nimiam erga nos charitatem ostendere, atque in omnibus nos edificare, sanare, & adiuua-

Psal. 146
Heb. 4
Ioh. 1
Esa. 11
Esa. 7
Mira cō-
tēplatio.
Ioh. 1
Psal. 23
Esa. 31
Ioha. 1
Ibidem
Hester 13
Mat. 27
Luc. 15
Ioh. 1
Baruch 3
Rom. 8
Psal. 21
1. Ioh. 4
Titum 2
1. Pet. 2
Matt. 26
Marc. 14
Esa. 53
Eph. 2

re, decuit te talem subire passionem, quae patris esset maxime honoratiua, tuae charitatis praecipuaeque perfectionis ostentatiua, hominibusque edificatiua & auxiliatiua. Hoc autem genere passionis & mortis excellentissime dei patrem a nobis ex honoratum iterum honorasti: & tanto plane excellentius, quanto pro iniuria ei in peccato illata copiosius satis fecisti. Offensus nanque tanto plus honoratur, quanto offensa plenius castigatur. Vt ergo deum patrem summe venereris (pro hominum satisfaciendo peccatis) amarissimam voluisti subire passionem: commendareturque eminentius eximia illa, quam deo patri exhibuisti, obedientia, factus eadem obediens vsque tam horribile genus mortis: plenitudinem quoque erga nos infinitae charitatis tuae hoc ipso demonstrasti, efficacissime nos edificasti, iuuisti atque sanasti, summam obedientiam, in concussa constantia, inuictae fortitudinis exempla exhibuisti: & [A P E R V I S T I] credentibus regna caelorum: quo enim plura & grauiora passus es, eo plus meruisti ac deo patri (tuum nobis meritum comunicans) exuberantissimam miseriam nostrorum pauperum occatione praebuisti. Potuisses vtiq; omnipotens deus multo minori labore & dolore nos redemisse (puta vnica sanguinis guttula seu gemitu vno) si diuina vti potestate voluisses: verum vt sciremus quantum de liqueramus, quantum te diligebamur, quatenusque nos aestimares, tale genus mortis elegisti (vile profecto esse non potest quod filij dei sanguine coparatur) sciremus quoque quid tibi deberemus, qui pro peccatoribus, pro perditis, pro ingratis tatis te dignatus es exponere passionibus, tam dire morti te tradere: quatenus ab aeternis nos cruciatibus liberares, & ad tui immediatam fruitionem, beatificam visionem, super desiderabilemque illam tui perfectam perpetuamque possessionem perduceres. O quid in ostensionem nimiae charitatis tuae erga nos facere debueras & non fecisti? Tu singularis & infinita maiestas mori voluisti, vt viveremus: seruire, vt regnarem: exulare, vt amissam patriam, caelestem scilicet habitationem recuperarem: & vsque ad ferulissimam quaque inclinari, vt nos super omnia opera tua cōstitueremur, Attedamus charissimi ad iudicium dilectionis dei, promissionis tales arras accepimus. Ereccio Vnicus pro quibus mortuus est: vti nam pro bonis, vti nam pro iustis. Sed quid? Etenim Christus, ait Apo- stolus, pro impijs mortuus est. Qui donauit impijs mortem suam, quid seruat iustus nisi vitam suam? non potuimus ergo deum pro minimo habere hominem, propter quem mori voluit vnicum suum. Quapropter se erigat humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se auertat, non dicat, saluus non ero. Qui promisit, deus est, & venit vt promitteret. Apparuit hominibus, venit suscipere mortem nostram, promittere vitam suam. Quid tibi promisit deus o homo mortalis? quia victurus es in aeternum: credis? crede, plus est iam quod fecit, quam quod promisit. Quid fecit? mortuus est pro te. Quid promisit? vt viuas cum illo. Incredibilis est quod mortuus est aeternus, quam vt in aeternum viuat mortalis, iam quod incredibile est tenemus: si propter hominem mortuus est deus, nonne victurus est homo cum deo? Non est mortalis victurus in aeternum, propter quem mortuus est qui viuit in aeternum? ¶ (21) T v ad dexteram dei sedes: excellior omnibus angelis factus, qui adeo pro nobis te humiliasti hic in terris, quatenus reuocares ad te lapsam naturam nostram quam indueras, vbi pro nobis morereris, vt nos iterum indueres vbi tecum viuamus: induisti te morte in virginitate matris, vt nos vita indueres in aequalitate patris. Laetamini in domino charissimi, quiddam nostrum iam sursum est: quod hic accepit Christus vbi crucifixus est, vbi mortuus est pro nobis. Iam quaedam primitiae nostrae praecesserunt, non dubitemus quin secuturi simus, visuri claritatem illam quam habuit apud patrem antequam mundus fieret. Figamus igitur ibi desiderium nostrum, quo adhuc nequimus inferre conspectum: vbi scilicet natura nostrae humilitatis vltra cunctarum altitudinem potestatum ad dei patris est prouecta confessum. [I N G L O R I A] patris, vbi super beatissime, super voluptuosissime teipsum intiendo, conspicias te omnibus interminabiliter praeminere, omnia incorporabiliter transcendere, a nullo penitus dependere, nulliusque indigere. Cetera vero cuncta sic egere tui, vt absque tua conseruatione atque imperio nec ad momentū possint durare. O quantum gaudes in teipso super gloriosissime Iesu, considerans te in omni nobilitate, cum infinita plenitudine perfectissimū & super perfectissimum esse, bonitatem immensam, omnipotentem virtutem, super sanctissimam mentem, cum deo patre & spiritu sancto vniuersorum fontale principium, pulchritudinis, immensa suauitatis, & gloriae illimitatae. Considerans denique quod tuae dignitatis, autoritatis, clemencie, libertatis, opulencie, securitatis, aeternitatis, iustitiae, praecellentiaeque tuae nullus sit finis, nulla mensura, nullum obstaculum, in teipso mirum voluptuosissimo, & (vt sic loquar) tempestuosissimo ac impetuosisimo gaudio rursus exuberans: atque letitia mentis intensae & vere immensa redundans. Propria praeterea bonitate (cum sit immensa) infinita delectatione amas: quia quanto perfectius fruoris, pleniusque eam possides, tanto copiosius iucundaris. Ineffabilis itaque, inexcogitabilis, incomprehensibilisque est dignissime Iesu beatitudo tua, omnem sensum inestimabiliter superans, omnemque mentis creatae capacitatem infinite transcendens, omni creato intellectui in experta, solique diuino intellectui tuo nota: coparatione cuius creatura omnis felicitas velut tristitia & defectus reputatur. Quocirca constat te solum substantialiter esse felicem, ac proinde secundum te totum esse beatum, nec esse aliquid in te, quod non sit interminabilis, incircumscripibilis & incomprehensibilis beatitudo: sed quicquid in te est, id omnimodo esse infinitam hilaritatem, illimitatam iucunditatem, sempiternam voluptatem, aeternaliter plenam, vicissitudinem non admittentem, mensuram modum ac terminum nescientem. O quantum & quam vehementer in horum contemplatione nobis gloriosum est, tanto vti que vehementius, quanto te diligere praec omnibus ardentius affectuosiusque debemus. Qui inde ¶ (22) I v d. e. x. crederis in nubibus caelis es venurus, vt sicut vltra omnem spem, vltra omnem existimationem benignitas tua apparuit, ita similiter iudicij tui expectemus distractionem, attendentes ex magnitudine indulgentiae magnitudinem vltionis tuae:

B
C
D

Ereccio
spei.
Rom. 5
1. Tim. 3
Titum 2
Psal. 31
1. Pet. 2
Ioh. 17
Psal. 13
Tit. 1. & 2

Baruc. 3 benignitatem, attamē tuam prerogasti, vt per eam reconciliati feueritatē tuam videamus securi. Venisti nanq; in primo aduētū (cū inter homines homo visibilis apparuisti) in humilitate propterea iudiciū tuum sublatum est: veniens autem in secundo, sed in virtute: veniens (inquam) cum angelis & archangelis, cum potestatibus & virtutibus, & cum omni cęlorū militia, sedebisq; super solium excelsum & eleuatum, adeo vt ab vniuersis valeas intueri: iudicabis plane orbem terrę in æquitate, & populos in veritate tua. Appendes singulorum merita, singulis propria reddens, nullum relinquens malum impunitū, nec bonum vllum irremuneratum. O quāta tunc peccatorum confusio erit, aduertēdum nunc esset, cū ad iudicātis imperiū aperientur libri conscientiarum, sicutque nota omnibus delicta singulorum. Omnes, inquit Apostolus, stabimus ante tribunal Christi, & tunc recipiet vnusquisque propria quę gessit in corpore, siue bonū siue malum. O quanta erit tunc gloria iustis, quā ineffabilis exultatio, quando ipse dominus virtutū, dominus sabaoth, rex glorię descendet ad reformanda corpora nostra, & configuranda corpori claritatis suę: quādo, inquam, creator vniuersitatis, qui pro animabus iustificandis humilis antē venerat & occultus, pro misera carne glorificāda sublimis veniet & manifestus, non iam (vt dixi) in infirmitate, sed in gloria & maiestate sua. Quousque igitur caro misera transitorias & caducas quęris consolationes (imō desolationes) si forte contingat repelli, & indignam iudicari hac gloria: magis autem nihilominus ineffabili in eternū excruciarī poteris? Proinde charissimū cōsideremus cum tremore modo quid erit de nobis in die nouissimū, quando contra nos de cogitationibus loquetur conscientia, quādo de cunctis actionibus nostris malis accusabunt elementa, quando contra nos crux Christi portabitur in testimonium: quando verbera ipsius contra nos clamabunt, vulnera eius allegabunt, clauū loquentur, cicatrices conuerentur: tunc vndique erūt angustię. Hinc peccata accusantia, inde terrens iustitia: intus vrēs conscientia, foris mūdus ardens: intus iustitia iudicantis terrens, Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi apparebit in quam partem se prement? latere erit impossibile, apparere intollerabile. Eia separemus nos modo à mūdo, vt tunc possimus manere cum Christo: fugiamus modo à mūdo, vt sequamur deum: declinemus modo prauorum societatem & consortia, vt tunc sequi valeamus beatorum agmina, Amen.

Que modo sequuntur, orationes sunt, vt laudantes dominum ipsum inuocemus in adiutorium, sicut scriptū est, Laudans inuocabo dominū, & c. idcirco paucioribus absoluenda. ¶ (23) Tunc ergo quęsumus famulis tuis] a te ex nihilo creatis, ac proinde semper ex natura propria ad nihilum tendentibus, atque in quolibet instanti (nisi omnipotenti manu tua sustententur) sicut ex nihilo prodierunt, iterum ad nihilū deceduris: & quicquam cogitare velle, aut perficere a seipsis tanquā ex seipsis omnino insufficientibus. [s v b v n i.] Nam solus omnium operationū, cogitationū, volitionūq; principium & motor es, principaliter operando, specialiter inspirando, efficaciter adiuuando, imperialiter astringendo, exemplariterque excitando. Omnia enim opera nostra iuxta Prophetę testimonium operaris in nobis, concurrēte tamen proprii arbitrii nostri consensu. Per nosmetipsos verō nihil possumus, nisi peccare, mori, operaque tua destruere, seu nimia in deuotione ea permiscere, vt omnes iustitię nostrę sint tanquam pānus mensurate coram te. Eia ergo benignissime Iesu subueni famulis tuis licet indignis, alii tamē dominum præter te non agnoscentibus, [q v o s] precioso sanguine redemisti] applicando nobis tuę passionis merita, delendo & lauando culpas nostras in sanguine tuo, qui est satisfactio pro peccatis, meritū nostrum & pro omnibus beneficijs tuis collatis & conferendū copiosissima retributio. Quod enim gessisti in carne passibili, nihil tibi profuit ad satisfactionis meritum, nihil ad beatitudinis cumulum militauit. Non enim quod deberes habuisti, neq; supra id quod eras, ascendere potuisti. Proinde liuores & dolores tui nostra sunt merita (nam vulneratus es propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra, & liuore tuo sanati sumus) profectus tuus nostri est causa. ¶ (24) A E T E R N A fac cū sanctis tuis gloria munerari, [fac nos de pelago ad litus, de exilio ad patriam, de carcere ad palatium] peruenire: optata iam requie perfruentes, vt videamus te deū nostrum, qui nos ad te fecisti, qui saluasti & glorificasti nos. Tu es hæreditas nostra, possessio felicitatis nostrę, qui promisisti nobis à labore requiem, à seruitute libertatē, à timore securitatē, à morte cōsolationem, à morte resurrectionē, & in resurrectione plenum & indefectū gaudium: cuius cursus est sine termino, vsus sine fastidio, & sub antiquis perpetuisque gaudijs semper noua iucunditas, & sine amittendi timore cōtinua felicitas. O gaudium super gaudium, gaudium vincens omne gaudium, videre tot sanctos innumeros, singulos super solis fulgorē lucentes: videre te deum nostrū, te habere in æterū & vltra in premiū, immortalitate vestiri, & de te pane viuo æternaliter saturari. O qualis hæc cęlestiū regnorum voluptas, sine timore moriendi, & cum æternitate viuendi. O quā summa & perpetua felicitas: ibi enim est actio non operosa, requies non desidiosa, & sine defectione atque fastidio laus tua sempiterna: & vt vna dicam, ibi erit cumulus felicitatis, læticia sempiterna, corona decoris, brauiū felicitatis, requies opulenta, pulchritudo pacis, & supereminēs gloria. Vna erit omnium lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, & amor æternus. Tunc patebit tua veritas, implebit omnia charitas, eritque integra corporis & animę sanctas: vnum cum angelis & beatis omnibus gaudium nobis, vnum cōuiuium, colloquiū vnum. Non languebit amor, nec liquefiet dilectio præsentibus omnibus bonis: nec vlla erit vltra dilationis afflictio, beatifica siquidē diuinę maiestatis tuę præsentia omnibus erit omnia. Eratque communis omnium potentia, sapientia, pax, iustitia, & intelligentia. O quomodo tunc delicijs affluemus in illa diuinę claritatis tuę stupenda cognitione. O quomodo mirabimur in nostri ipsius delictiosa consideratione, angelis iam ipsi similes effecti: quomodo discabimur in omnium creaturarum perfectā speculatione. O quā digne dictū est, domine deus meus

nota de 2 adueni in dmi.

A de te, Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Quę enim lingua dicere, vel quis intellectus sufficit capere illa superne ciuitatis tuę quanta sint gaudia: angelorum tuorum choris interesse, cū beatissimis illis spiritibus glorię maiestatis tuę assidere, præsentem vultum tuum cernere, te incircumscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, munere in corruptionis perpetuę lætari? ¶ (25) S A L V M fac populum tuum domine] qui abundantia pietatis tuę merita supplicū excedis & vocat in vno solo est tota salus, vita & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus) conferuando famulos tuos & gubernādo quos sanguine proprio mercatus es. [E t benedic hæreditati tuę] misericorditer à peccato commisso, à carnis fragilitate & sensualitatis corruptione: à penāque pro culpis commisis debita eam liberando, atque contra mundum, carnem, & diabolū roborando. ¶ (26) E t rege eos & extolle illos vsque in æternum] cor nostrum dilatando, appetitum expandendo, mentis finem distendendo, habitaculum cordis nostri amplificando, animā nostram supra omnia caudica, terrena, vana ac materialia eleuando, vltra cuncta creata consergere faciendo, quatenus vsq; ad te dominum totius maiestatis volare, ac peruenire valeamus: tibi vniri, in te transformari, tibi indissolubiler immediate ac intime colligari, vt tu solus mentes nostras inhabites, teneas, possideas, tuęque sanctissimę voluntati per omnia conformes. ¶ (27) P E R singulos dies benedicimus te] ex consideratione eximie immensęque virtutis & charitatis tuę, qua hominem à casu redemisti: angelorum numerum ex hominibus redintegrasti, angelorumque ruinas siue mansiones reparari atq; repleri ex nobis ordinasti, & vt angeli prædicte reparationis quodammodo ministri foret, eos ad singulorum hominum custodiam deputasti. ¶ (28) E t laudamus nomen tuum in seculum & in seculum seculi] de te, & in te solo cordialiter complacentiam habendo, de immensa perfectione in cōparabiliq; excellentia tua intime exultando, super infinitę beatitudini tuę mentaliter congaudendo, volentes, fauentes, appetentesque te ens esse simplicissimum, actualissimum, in omni bonitate, felicitate & gloriā, infinite perfectum ac perfecte infinitum: omnemque sapientiam, omnipotentiam, opulentiam, virtutem, pacem, gaudium (& quicquid perfectionis de eo superius descripsimus) cum immensa plenitudine tibi soli inesse atque competere: omnem quoq; honorem, adorationē, gratiarum actionē & gloriam tibi exhiberi: zelo te honorandi in omnibus vehemēter feruentes, nos ipsos cultu tuo ex toto mancipantes, propriam voluntatem nostram diuino beneplacito tuo conformantes, amore tibi libentissime agentes, patientesq; quicquid pro tuo honore est, tibiq; placuerit, atque pro posse euitantes impedientesque quod displicere tibi possit. Istud est vere dominum deū nostrū laudare. Quapropter itudeat vnusquisque has semper se virtutes possidere: non enim speciosa laus in ore peccatoris esse potest. Ideoque. ¶ (29) D O M I N A R E domine die isto sine peccato nos custodire. Nam sensus & cogitatio hominum (vt tibi optime cognitum est, qui agnosces figmentū nostrū) ab adolescentia sua ad malum prona sunt. Propter primorū enim parentum preuaricationē, religati in huius vastitatem exiliij, in innumeros corporis & animę languores necessitatesq; quā plurimas incidimus. Insuper & aliam patimur legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostrę, captiuam nos in legem peccati: sicque miseris proprijs iam meritis exigentibus, heu nobis ipsis contrarij sumus, & à te domino deo nostro auerfi, ea quę nolimus facientes. Sed ne semper proficiamus in deterius atque in nihilum redigamur, aboleaturq; funditus diuina imago tua, qua in nostra fuera-

B rabilique excellentia tua intime exultando, super infinitę beatitudini tuę mentaliter congaudendo, volentes, fauentes, appetentesque te ens esse simplicissimum, actualissimum, in omni bonitate, felicitate & gloriā, infinite perfectum ac perfecte infinitum: omnemque sapientiam, omnipotentiam, opulentiam, virtutem, pacem, gaudium (& quicquid perfectionis de eo superius descripsimus) cum immensa plenitudine tibi soli inesse atque competere: omnem quoq; honorem, adorationē, gratiarum actionē & gloriam tibi exhiberi: zelo te honorandi in omnibus vehemēter feruentes, nos ipsos cultu tuo ex toto mancipantes, propriam voluntatem nostram diuino beneplacito tuo conformantes, amore tibi libentissime agentes, patientesq; quicquid pro tuo honore est, tibiq; placuerit, atque pro posse euitantes impedientesque quod displicere tibi possit. Istud est vere dominum deū nostrū laudare. Quapropter itudeat vnusquisque has semper se virtutes possidere: non enim speciosa laus in ore peccatoris esse potest. Ideoque. ¶ (29) D O M I N A R E domine die isto sine peccato nos custodire. Nam sensus & cogitatio hominum (vt tibi optime cognitum est, qui agnosces figmentū nostrū) ab adolescentia sua ad malum prona sunt. Propter primorū enim parentum preuaricationē, religati in huius vastitatem exiliij, in innumeros corporis & animę languores necessitatesq; quā plurimas incidimus. Insuper & aliam patimur legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostrę, captiuam nos in legem peccati: sicque miseris proprijs iam meritis exigentibus, heu nobis ipsis contrarij sumus, & à te domino deo nostro auerfi, ea quę nolimus facientes. Sed ne semper proficiamus in deterius atque in nihilum redigamur, aboleaturq; funditus diuina imago tua, qua in nostra fuera-

C in deterius atque in nihilum redigamur, aboleaturq; funditus diuina imago tua, qua in nostra fuera-

D lexissiles tuos qui erant in mundo, in finem dilexisti eos: excellentiorem quippe in fine vitę tuę dilectionem ergo nos exhibuisti, quā in primordio egeris, vt in cordib⁹ nostris arctius infixā maneret. Quod enim ex corporali actione deerat, ex immensitate operis in fine tuo suppleuisti. Talia quippe tunc gessisti quę mortalium omnium sibi valeant vendicare affectum. Tunc enim amore nostri derisus, cōsputus, colaphus & alapis cæsus es: vulneratus propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra (soluens quę ipse nō rapueras) liuore & dolore tuo nos sanasti, & precioso sanguine tuo ex infinita charitate pro nobis effusus, nos ab æterno interitu redemisti, cęlestisque regni participes hæredes dei patris & cohæredes tuos fecisti, ergo ¶ (32) I N te domine speraui] non in meritis proprijs, sed in profundis vulneribus tuis, in quibus mihi est tuta & firma requies, securus illic habitato: patet enim mihi per ea misericordię tuę viscera, in quibus visitasti nos oriens ex alto. Vulnera nanque tua pleni sunt misericordia, plena pietate, plena omni dulcedine. Foderunt manus tuas do-

Psal. 83

Psal. 127

Ephe. 2

Heb. 1

Eccles. 15

Psal. 30

Psal. 55

Gene. 8

Psal. 102

Gene. 3

Rom. 7

Psal. 33

Psal. 105

1. Cor. 3

Psal. 4

Ephe. 5

Psal. 20

Iob. 13

Esa. 53

Psal. 68

Esa. 53

Rom. 8

Psal. 30

Luc. 1

D. DIONYSII CARTHUSIANI

mine & pedes tuos, & latus tuum lancea perforauerunt. Per has rimas licet mihi gustare quàm sua
 A
 uis sis domine deus meus: quoniam planè suauis es & mitis, multæque misericordiæ, omnibus te in-
 uocantibus in veritate, omnibus inquirentibus & maxime te diligētibus. Copiosissima mihi data est
 Pſal. 33
 redemptio in sanguinolentis vulneribus tuis, magna multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ, perfe-
 ctio virtutum: & ideo [NON confundar in æternum.] Scio enim cui credidi, quia in charitate nimia
 2. Tim. 1
 adoptatus sum à te in filium, qui verax es in promissis, & in exhibitione omnipotens: licetq; tibi fa-
 cere quod vis. Terreri peccatorum meorum multitudine non possum, si mors tua amarissima amore
 Pſal. 85
 mei perpeſſa venerit in mentem: peccata siquidem mea vincere illam non possunt. Clauis & lancea
 Mat. 27
 clamant mihi quòd verè reconciliatus sum tibi: modo te redamauero. Extendisti brachia tua in cru-
 ce, manus tuas expandisti: paratus in amplexus peccatorū, quorū primus ego sum: nec tamen despe-
 1. Tim. 1
 ro, sed inter brachia tua viuere volo, & mori cupio. Ibi securus decātabo, Exaltabo te domine, quo-
 Pſal. 8.9
 niam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Quoniā quidem sicuti bonitas tua (de qua
 superius multa sunt dicta) infinita est & superplenissima: ita dulcedo, liberalitas atque clementia tua
 prorsus est illimitata, ineffabilis, inexcogitabilis: omnem malitiam nostram, indigētiā, miseriamque
 in infinitum & incomparabiliter vtiq; amplius quàm vniuersa pelagi aqua minimam guttam, aut
 moles cælestis orbis minimum granum excedens ac superans. Quemadmodum enim natura tua est
 Ezech. 18
 bonitas, sic proprietates tua est pietas. Tibi nanque est propriū misereri ac parcere, largiri, subuenire,
 Rom. 5
 gratiā & salutē conferre: tam infinita nanque & incomprehensibilis est misericordia tua, quod omni
 peccatori quantumcunque iniquo omnia sua dimittis peccata, mox vt ingemuerit ex vera poeniten-
 tia, faciens abundare gratiam, vbi abundauerat delictum. Non ergo vitiorum meorum enormitate
 desperabo, per hoc enim diuinæ misericordiæ tuæ maximā irrogare iniuriam, teq; increatā veritatē
 vehementissimè in honorem, quasi minor esset bonitas atq; clemētia tua (quæ omnibus quantum-
 cunque iniquis veraciter tamen poenitentibus veniam spondit & gratiam) quàm iniquitas mea:
 Pſal. 45
 sed in abyssum diuinæ misericordiæ respirabo: donec fluminis impetus lætificet me, inebrietque
 Pſal. 35
 ab vbertate bonorum gloriæ tuæ, & plenissimè indeficienterq; poter torrente deificæ volupta-
 tis tuæ: æternam illam fontanam, & primam summæ diuinitatis tuæ veritatem indefesse
 Iohā. 1
 delectabilissimeque intueno in æternum: quando scilicet iuxta promissum tuum,
 ero id ipsum per gratiam tuam, quod ipse es per naturam: vt sicuti ipse beatus es,
 te ipsum per propriam essentiam tanquam per intelligibilem speciem contem-
 plando atque te ipso in te ipso immēditatē fruendo, & à tua superplenissi-
 ma perfectione nullatenus deficiendo: ita & ego beatus sim te per tu-
 am essentiam mihi loco intelligibilis formæ vnitam cernendo, tuā
 que bonitate in seipsa suauissimè perfruendo, ab amplexu tui
 nusquam in sempiternum cessando. Hoc mihi benignis-
 sime IESV pro tua pietate digneris præstare, qui
 cum patre & spiritu sancto viuis & regnas
 deus gloriosus, sublimis, & benedictus
 in secula. Amen.

D. Dion. Carthusiani commentariorum in Cantica aliquot ex ve-
 teris nouique instrumenti libris desumpta. Finis.

PARISIIS,
 EXCVDEBAT IOHANNES LODOVICVS TILLETANVS,
 M. D. XLII.